Digitized by Google

7
10-F
35

10
H
8 M
12

C.7.

7.-10 F. 35.

Digitized by Google

117

Digitized by Google

XXII. 8. 19

Digitized by Google

RERVM ANGLICARVM SCRIPTORES POST BEDAM PRAECIPVI, EX VETVSTISSIMIS CODICIBVS MANVSCRIPTIS NVNC PRIMVM IN LVCEM EDITI.

WILLIELMI Monachi Malmesburiensis de gestis regum Anglorum lib. V.
Eiusdem Historiæ Nouellæ lib. II.
Eiusdem de gestis Pontificum Angl. lib. IIII.

HENRICI Archidiaconi Huntindoniensis Historiarum lib. VIII.

ROGERI HOVEDENI Annalium pars prior & posterior.

Chronicorum ETHELWERDI lib. IIII.

INGVLPHI Abbatis Croylandensis historiarum lib. I.

Adiecta ad finem CHRONOLOGIA.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

LONDINI,
Excudebant G. BISHOP, R. NVBERIE, & R. BARKER Typographi Regij Deputati.

Anno ab incarnatione,
cIↄ Ic xcvi.

10. 8. M. 12

Digitized by Google

SERENISSIMAE POTENTISSIMAEQVE

Principi ELIZABETHÆ, *Angliæ, Franciæ,* & Hiberniæ Reginæ, &c.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

HISTORIAE *nostræ particulam quidam non malè: sed qui totum corpus ea fide, eáque dignitate scriptis complexus sit, quam suscepti operis magnitudo postularet, hactenus planè neminem extitisse constat. Nam* POLYDORVS, *vt homo Italus, & in rebus nostris hospes, & (quod caput est) neque in rep. versatus, nec magni alioqui vel iudicij vel ingenij, pauca ex multis delibans, & falsa plerúmque pro veris amplexus, historiam nobis reliquit cùm cætera mendosam, tum exiliter sanè & ieiunè conscriptam. Nostri ex fæce plebis historici, dum maiestatem tanti operis ornare studuerunt, putidissimis ineptijs contaminârunt. Ita factum est nescio qua huiusce insulæ infœlicitate, vt maiores tui, (serenissima Regina) viri maximi, qui magnam huius orbis nostri partem imperio complexi, omnes sui temporis reges rerum gestarum gloria facilè superârunt, magnorum ingeniorum quasi lumine destituti, iaceant ignoti, & delitescant. Cui malo dum medicinam quærerem, neque ita essem vel animo vacuus, vel ab illis subsidijs & quasi instrumentis historiæ scribendæ instructus, vt opus à fundamentis extruerem victurum, serísque nepotibus temporum illorum memoriam transmissurum: feci tamen, quod potui, non inuitus, vt ex situ, & squalore, puluereque eruerem, & in lucem primus emitterem vetustissimos rerum nostrarum authores, non illos quidem facundos, sed fidos rerum gestarum interpretes; eo consilio, vt alij, qui & otio abundarent & ingenio, hos quasi ad manum haberent rerum nostrarum commentarios, vnde sumerent, quæ ad tanti operis exædificationem pertinerent. Inter quos cùm & narrationis fide, & iudicij maturitate principem locum teneat* GVILIELMVS MALMESBVRIENSIS, *homo, vt erant illa tempora, literatè doctus, qui septingentorum plus minus annorum res tanta fide & diligentia pertexuit, vt è nostris propè solus historici munus explêsse videatur; hunc mihi cum primis è tenebris eruendum, tuóque Augustissimo nomini inscribendum curaui: vt qui olim sæculorum aliquot obscuritatem ingenij sui lumine discussit, nunc vicissim rediuiuus à serenissima Maiestate tua lucem & splen-*

dorem mutuetur. Huic proximi, sed longo forsan interuallo proximi HVNTINDONIENSIS, *&* HOVEDENVS, *authores cum primis boni & diligentes, verissimique superiorum temporum indices: quibus* INGVLPHVM *à plurimis antiquitatum nostrarum sitientibus magnopere desideratum adiecimus, &, qui maiores tuos propinquo affinitatis gradu contingit, nobilitatis non minùs quàm antiquitatis causa* ELWARDVM. *Iam verò non id agam, vt longiore oratione, cur in tuo potissimum nomine hoc quantulumcúnque operis apparere voluerim, ostendam; neque rem per se exilem verborum amplitudine ornabo. Nam si, quòd à Philosophis accepimus, dissimilis sit munerum & debitorum conditio, quòd in muneribus magna eorum, quibus offeruntur, habenda ratio; debita verò vel minima maximis quibusque sunt persoluenda: quid me hac in causa facere æquum fuit, quem diuinis Maiestatis tuæ virtutibus iampridem in tui obsequium & admirationem raptum, ita porrò summis tuis beneficijs deuinxisti, vt me meáque omnia non vsu solùm & fructu, sed mancipio etiam ac nexu tua esse libentissimè agnoscam? Et verò si rectè ratiocinamur, cui potius Britannorum, Saxonum, Normannorum res gestas offerre debui, quàm Maiest. tuæ, quæ non modò quas singuli singulas ditiones obtinuerunt, has vna vniuersas hæreditario iure adijsti, verùm etiam omnes istorum omnium virtutes animo planè heroico es complexa? quæ sola tot annos in communibus Europæ totius tempestatibus dulcissimæ patriæ tuæ beatissimam tranquillitatem infudisti: quæ denique sola, quid in summa potestate summa bonitas possit, tuo nos exemplo docuisti. Sed alterius sunt hæc operis, alterius temporis. Interim verò serenissimam Maiest. tuam supplicissimè rogatam volo, vt quem hactenus beneficijs tuis quàm amplissimis ornatum esse voluisti, eum deinceps regia tua & benignitate complecti, & authoritate tueri digneris. Deus optimus maximus Ma. tuam nobis reique publ. Christianæ quàm diutissimè incolumem conseruet.*

Serenissimæ Ma. tuæ

deuotissimus

HENRICVS SAVILE.

Epistola Authoris ad Robertum Comitem *Glocestriæ, Henrici primi filium naturalem.*

DOMINO venerabili & famoso Comiti filio Regis *Roberto VVillielmus* monachus Malmesburię salutem, & si quas valet orationes. Virtus clarorum virorum illud vel maximè in se laudandum commendat, quòd etiam longè positorum animos ad se diligendum inuitat. vnde inferiores superiorũ virtutes faciunt suas, dum earum adorant vestigia, ad quarum aspirare non valent exempla. Porrò totum ad maiorum redundat gloriam, quòd ipsi & bonum faciunt, & minores ad se amandum accendunt. Vestrum est igitur, ô duces, si quid facimus boni: vestrum profectò, si quid dignum memoria scribimus. vestra industria est nobis incitamento, vt quia pericula vestra paci nostræ impenditis, vos vicissim per labores nostros omni æuo inclarescatis. Hinc est quòd gesta regum Anglorum quæ nuper edidi, vobis potissimùm consecranda credidi, Domine Comes venerabilis & meritò amabilis. Nullum enim magis decet bonarum artium esse fautorem, quàm te: cui adhæsit magnanimitas aui, munificentia patrui, prudentia patris: quos cùm æmulus industriæ lineamentis repræsentes, illud peculiare glorię tuę facis, quòd literis insistis. Quid quòd etiam notitia tua dignaris literatos, quos vel inuidia famę vel tenuitas fortunę facit obscuros. Quia enim natura indulget sibi, quod quis probat in se ipso, non improbat in altero. consentaneos ergo sibi mores experiuntur in te literati, quos citra intellectum vllius acrimonię benignus aspicis, iucũdus admittis, munificus dimittis. Nihil planè in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt penè tantùm benefacere posses, quantùm velles. Suscipe ergo (virorum clarissime) opus, in quo te quasi ex speculo videas: dum intelliget tuæ serenitatis assensus antè te summorum procerum imitatum facta, quàm audires nomina. Continentiam autem huius operis Prologus primi libri exponit. quod si placuerit legere, materiam totam poteris de compendio colligere. illud à vestra dignitate impetratum velim, vt non mihi vertatur vitio quòd sæpè per excessum aliàs quàm in gente nostra peregrinatur narratio. Volo enim hoc opus esse multarum historiarum breuiarium, quamuis à maiore parte vocauerim gesta Regum Anglorum.

PROLOGVS.

REs Anglorum gestas Beda vir maximè doctus & minimè superbus, ab aduentu eorum in Brittanniam vsque ad suos dies plano & suaui sermone * describit: Post eum non facile vt arbitror reperies qui historijs illius gentis Latina oratione texendis animum dederit. Viderint alij si quid earum rerum vel iam inuenerint, vel post hac inuenturi sint, noster labor licèt in quærendo sollicitas duxerit excubias, frustra ad hoc tempus consumpsit operam. Sunt sanè quædam vetustatis indicia chronico more & patrio sermone per annos domini ordinata. Per hæc obliuionis sanium eluctari meruerunt quæcunque post illum virum fluxerunt tempora. Nam de Elwardo illustri & magnifico viro, qui chronica illa Latinè aggressus est digerere, præstat silere. cuius mihi esset intentio animo, si non essent verba fastidio. Nec vero nostram effugit conscientiam domini Edmeri sobria sermonis festiuitate elucubratum opus, in quo à Rege orsus Edgaro vsque ad Willielmum primum raptim tempora perstrinxit, & inde licentiùs euagatus vsque ad obitum Radulfi Archiepiscopi, diffusam & necessariam historiam studiosis exhibuit. Ita prætermissis à tempore Bedæ 223. annis, quos iste nulla memoria dignatus est, absque literarum patrocinio claudicat cursus temporum in medio: vnde mihi cùm propter patriæ charitatem, tum propter adhortantium autoritatem voluntati fuit interruptam temporum seriem sarcire, & exarata barbaricè Romano sale condire & vt res ordinatiùs procedat, aliqua ex his, quæ sæpe dicendus Beda dixit, deflorabo, pauca perstringens, pluribus valefaciens.

al. absoluit.

Procedat itaque primus libellus de Anglorum gestis succinctus, ex quo Brittanniam occupauerunt vsque ad regem * Egbertum, qui (varia sorte profligatis Regulis) Insulæ penè totius Monarchiam nactus est. Sed cùm quatuor ex Anglis potentissima pullulauerunt regna; Cantuaritarum, West-Saxonum, Northanhimbrorum, Merciorum, quæ omnia sigillatim (si erit ocium) prosequi meditamur: prius de illo dicendum, quod & adoleuit maturiùs & exaruit celeriùs. Quod profectò fiet expeditiùs, si regna Orientalium Anglorum & Orientalium Saxonum post aliorum tergum posuero, quæ & nostra cura & posterorum memoria parùm putamus digna.

al. Egbirtum

Secundus lib. ad aduentum Normannorum, producet lineam Regalium temporum.

Tres reliqui in gestis trium regum versabuntur; his adiectis quæ diebus illorum alibi acciderunt, & celebrem sui notitiam, celebritate gestorum exigunt: Hæc ita polliceor, si conatui nostro diuinus fauor arriserit, & me præter scopulos * confragosi sermonis euexerit, ad quos Elwardus dum tinnula & emendicata verba venatur, miserabiliter impegit. Si quis verò, vt ille ait, si quis hæc quoque captus amore leget, sciat me nihil de retroactis, præter cohærentiam annorum pro vero pacisci, fides dictorum penes auctores erit.

al. naufragosi

Quicquid verò de recentioribus ætatibus apposui, vel ipse vidi, vel à viris fide dignis audiui. Cæterum in vtramuis partem præsentium non magnipendo iudicium, habiturus vt spero, apud posteros post decessum amoris & liuoris, si non eloquentiæ titulum, saltem industriæ testimonium.

***

CAP.

CAP. I.

De aduentu Anglorum, & regibus Cantuarienſium.

ANno ab incarnatione Domini, 449. venerunt Angli & Saxones in Brittanniam; aduentus cauſam licet vſquequáq; decantatam, non ab re fuerit hic intexere: & vt quod intendo clariùs eluceſcat, altiùs ordiendum. Romani Brittanniam per *Iulium Cæſarem* in latias leges iurare compulſam magna dignatione coluerunt, vt & in annalibus legere, & in veterum ædificiorum veſtigijs eſt videre. Ipſi etiam principes qui toti penè orbi imperitarent huc aucupatis occaſionibus libenter adnauigare, hic æuum ſolebant tranſigere. Denique *Seuerus* & *Conſtantius* imperatores ampliſſimi ambo apud inſulam hanc diem functi & ſummo ſunt honore funerati; quorum *Seuerus* ob Prouinciam ab incurſione Barbarorum muniendam celebrem illam & vulgatiſſimam foſſam de mari ad mare duxit. *Conſtantius* (vt aiunt) vir magnæ ciuilitatis *Conſtantinum* ex *Helena* ſtabularia ſuſceptum, egregiæ ſpei iuuenem reliquit hæredem: qui ab exercitu Imperator conſalutatus, expeditione in ſuperiores terras indicta, magnam manum militum Brittannorum abduxit, per quorum induſtriam, triumphis ad vota fluentibus breuî rerum potitus, emeritos & laboribus functos, in quadam parte Galliæ ad occidentem ſuper littus Oceani collocauit; vbi hodiéq; poſteri eorũ manentes immane quãtum coaluere, moribus linguáq; non nihil à noſtris Brittonibus degeneres.

SVccedentibus annis in eadem inſula, *Maximus* homo aptus imperio, ſi non contra fidem ad tyrannidem anhelaſſet, quaſi ab exercitu impulſus purpuram induit, ſtatímq; in Galliam tranſitũ parans, ex prouincia omnem penè militem abraſit. *Conſtantinus* etiam quidam nõ multo poſt ibidem ſpe nominis imperator allectus, quicquid reſiduum erat militaris roboris exhauſit; ſed alter à *Theodoſio*, alter ab *Honorio* interfecti, rebus humanis ludibrio fuerunt; copiarum quæ illos ad bellum ſecutæ fuerant, pars occiſa, pars poſt fugam ad ſuperiores Brittones conceſſit. Ita cum tyranni nullum in agris præter ſemibarbaros, nullum in vrbibus præter ventri deditos reliquiſſent, Brittannia omni patrocinio militaris vigoris viduata, omni artium exercitio exinanita conterminarum gentium inhiationi diu obnoxia fuit.

SIquidem è veſtigio Scotorum & Pictorum incurſione mortales multi cæſi, villæ incenſæ, vrbes ſubrutæ, prorſus omnia ferro incendióque vaſtata; turbati inſulani, qui omnia tutiora putarẽt quàm prælio decernere, partim pedibus ſalutem quærentes fuga in montana contendunt, partim ſepultis theſauris, quorum pleriq; in hac ætate defodiuntur, Romam ad petendas ſuppetias ire intendunt; Romani miſeratione infracti, nihilq; antiquius æſtimantes, quàm feſſis ſociorum rebus opem *porrigere, ſemel & iterum proturbato hoſte, operam ſuam exhibuerunt: Poſtremo longinquæ peregrinationis pertæſi aduentum in poſterum excuſant; diſcerent ipſi potius à Martio patrum calore non degenerare, armis & animis patriam defenſare. Adijciunt verbis formam muri pro ſui tuitione conſtruendi, ad propugnacula excubandi, in hoſtem

* al. impendere

stem si necesse sit, procursandi, & cætera quæ disciplina militaris exigit exequendi; post monita lachrymis miserorum comitati discedunt: abeuntes fœlix fortuna prosequens, votis suorum restituit. Tum verò Scotti desperati reditus audito nũcio, incunctantes & plùs solito in Brittones irruere, murum complanare, paucos resistentes opprimere, prædas non ignobiles domum agere; at verò vulgus terræ reliquum ad palatium aduolat regis sui fidem implorans.

ERat eo tempore Rex Britanniæ *Vortigernus* nomine, nec manu promptus nec consilio bonus, imò ad illecebras carnis pronus omniúmque ferè vitiorum mancipium; quippe quem subiugaret auaritia, inequitaret superbia, inquietaret luxuria: Denique vt in gestis Brittonum legitur, filiam suam spe regni sollicitatam stupro fregerat, & ex ea filium tulerat. hic in tantis tumultibus rem parui ponderans, opésque regni comessationibus abliguriens, scortorum lenocinijs deperibat. excitatus tamen aliquando perstrepentiũ vocibus, super statu publico in mediũ consulit sententias magnatum suorum explorans: Itaq; vt ad summam redigam; placuit omnibus Anglos & Saxones è Germania euocandos, armis validos, sedibus vagos, geminum futurum commodum, vt armis inuicti facilè hostes propulsarent; & hactenus locorum incerti, pro ingenti annumeraret beneficio, si vel squallidum solum, ieiunumque cespitem ad habitandum suscepissent. Cæterum nunquam eos aliquid contra patriam molituros, quoniam genuinam feritatem morum emolliret memoria beneficiorum. Probato consilio mittuntur in Germaniam legati spectabiles sanè viri, & qui dignè personam patriæ induerent.

GErmani audientes rem mille votis petitam à se vltro expostulari vicino pede paruerunt celeritatem negotij letitiæ stimulis maturantes; valedicentes igitur aruis genitalibus, renunciantes parentum affectibus fortunæ vela committunt, placidóque ventorum fauore, tribus longis nauibus quas illi *Ciulas vocant, Brittanniam allabuntur. Venerunt autem & tunc & sequenti tempore de tribus Germaniæ populis, Anglis, Saxonibus, Iutis. Omnis enim ferè terra quæ trans Oceanum Britannicum sub Septentrionali axe iacet, quia tantum hominum germinat, nõ iniuria Germania vocatur, licet multis prouinciarũ limitibus distincta. Quapropter sicut hi quibus id muneris est lasciuientes arboris ramos solent succidere, vt reliquorũ vitæ succo suo possit sufficere, sic incolæ aliquorum expulsione matrem alleuiant, ne tam numerosæ prolis pastu exhausta succumbat: sed vt facti minuant inuidiam sorte ducunt eliminandos. Indè est quod illius terræ homines inuenerunt sibi ex necessitate virtutem, vt natali solo eiecti peregrinas sedes armis vendicarent: Sicut Wandali qui olim protriuerũt Affricam, sicut Gothi qui possederunt Hispaniam, sicut Longobardi qui adhuc obsidẽt Italiam, vt Normanni qui partem Galliæ armis domitam incolentes vocauerunt Normanniam. Ex hac ergo Germania primò venit in Brittanniam parua quidem manus sed quæ paucitatem suam virtute fulciret, ducibus *Hengisto* & *Horsa* commodæ indolis fratribus, haud obscura stirpe apud suos oriundis: erant enim abnepotes illius antiquissimi Woden, de quo omnium penè barbararum gentium regium genus lineam trahit, quémque gentes Anglorum Deum esse delirantes, ei quartum diem septimanæ, & sextum vxori eius Freæ perpetuo ad hoc tempus consecrauerunt sacrilegio. In quibus vero locis Brittanniæ Angli vel Saxones vel Iuti habitationem locauerunt *Beda* non tacet. Nostrum propositum est quamuis affluat materia stilo non indulgere, sed tantùm necessaria quæque libare.

al. Ceolas

VEnientibus igitur Anglis vndique occursum: à Rege impertitæ gratiæ, à populo effusus fauor, data fide, acceptáque, & tradita Tanathos insula incolatui eorum subuentum, Accessit & pactum, vt illi inuictis vmbonibus sudores suos patriæ impenderent recepturi emolumenta militiæ ab his quorum saluti vigilias prætenderent. Paululum in medio moræ, & ecce Scottos aduentantes faciliq; negotio cessuram sibi vt suprà prædam æstimantes inuadunt Angli; illi vix dum collato pede fugam componunt, fugitantes eques insecutus à tergo cecidit, sic non semel certatum: cúmque victoria semper consentiret Anglis vt ferè fit in rebus mortalium, & istis successus accendit audaciam, & illis timor aluit ignauiam; eóque res processit vt nihil magis Scotti quàm cum Anglis manus conserere cauerent.

Intereà

INtereà *Hengistus* non minus acer ingenio, quàm alacer in prælio, aliquos ex suis (non abnuente Rege) patriam remittit, qui regis & populi inertiam, insulæ opulentiam exponant, ampla venire volentibus præmia proponant; Illi mandata gnauiter exequuti breui cum sexdecim nauibus reuertuntur, adducentes filiam *Hengisti* virginem, vt accepimus, quæ esset & naturæ miraculum & virorum spectaculum: regressis adornatur conuiuium; iubet *Hengistus* filiam fungi pincernæ munere, vt regis accumbentis oculos pasceret. Nec id frustra fuit. nam ille (vt semper in fœminarum decorem adhinniebat) statim & formæ gratia, & gestuũ elegantia sauciatus animum, potiendæ puellæ spem imbibit, nec distulit quin nuptias peteret patrem volentem co-
10 gens; ipse enim astu primò negare tam humiles nuptias rege indignas allegans. Postremò quasi grauatus in sententiã transijt, totam Cantiam pro munere accipiens, vbi iamdudum omnis iustitia sub cuiusdam Gorongi laborabat regimine, qui tamen sicut omnes reguli insulæ *Vortigerni* substernebantur monarchiæ: nec contentus hac liberalitate barbarus, sed abutens regis imprudentia, persuadet vti a Germania fratrem & filium virtutis viros euocet, cœna composita, vt quia ipse ab oriente prouinciam defensitaret, illi quoque ab aquilone Scottos frẽnarent; ita rege conniuente ipsi (circumnauigata Brittannia) Orchades insulas adierunt, eásq; gentes cum Pictis & Scottis pari ærumna inuoluentes in Aquilonali parte insulæ quæ nunc Northanimbria vocatur tunc & deinceps assiderunt; nullus tamen ibi regio insigni, vel nomine vsus
20 vsque ad Idam, de quo regalis Northanimbrorum adoleuit *linea. Sed hæc inferius, nunc quod cœperam attexam.

al. prosapia

G*Vortimer* filius *Vortigerni* haud quaquam vltrà dissimulandum ratus, quòd se Brittonésq; suos Anglorum dolo peruerti cerneret, ad expulsionem eorum mentem intendit, simulque patrem ad idem audendum incendit. Hoc igitur auctore post annos septem aduentus eorum fœdus fœdatum, & per viginti annos frequenter leuibus prælijs, sed quater vt Chronica tradit, omnibus copijs depugnatum: Prima congressione æquâ vtrinq; fortunâ discessum, dum hi Horsam fratrem *Hengisti*, illi *Katigis* alterum Regis filium magno iusticio desiderarent. In cæteris cum Angli superiorem semper manũ referrent pax conuenit, incentore belli *Guortimero* fatali sorte sublato,
30 qui multùm à facilitate patris abhorrens, egregiè regnum moderaretur, si Deus siuisset. Sed eo extincto Brittonum robur emarcuit, spes imminutæ retrò fluxerunt. Et iam tunc profectò pessum issent, nisi *Ambrosius* solus Romanorum superstes, qui post *Vortigernum* Monarcha regni fuit, intumescentes Barbaros eximia bellicosi *Arthuri* opera pressisset. Hic est Arthurus de quo Brittonum nugæ hodieq; delirant: dignus planè quem non fallaces somniarent fabulæ, sed veraces prædicarent historiæ, quippe qui labantem patriam diu sustinuerit, infractásque ciuium mentes ad bellum acuerit. Postremò in obsidione *Badonici* montis fretus imagine Dominicæ matris, quam armis suis insuerat, nongentos hostium solus adorsus incredibili cæde profligarit. Contrà Angli quamuis vario fortunæ lusu rotarentur, vacillantes suorum acies
40 aduentu compatriotarum supplere, audentioribus animis in ferrum ruere: paulatim cedentibus accolis per totam se insulam extendere, simul Dei non aduersante consilio in cuius manu est omnium imperiorum mutatio: sed hæc processu annorum, nam viuente *Vortigerno* nihil contra eos nouatum. Intereà *Hengistus* vicio quodam humani ingenij vt quo plus habeas plus ambias fraude subornata generum ad conuiuium cum 300. suorum inuitat; cúmque frequentioribus poculis inuitatos ad tumultum animasset, & vnumquémque ex industria salsa dicacitate perstringeret, primo ad iurgia mox ad arma ventum est. Ita Brittones ad vnum iugulati animas inter vina euomuere; Rex ipse captus datis tribus prouincijs libertatẽ redemit, seruitutem exuit. Post hæc anno 39. aduentus sui *Hengistus* diem clausit, vir qui successus suos non mi-
50 nùs fraudibus quàm viribus vrgens multúmq; seuitiæ genuinæ indulgens, omnia cruentiùs quàm ciuiliùs agere mallet. Reliquit filium *Esc* qui magis tuendo quàm ampliando regno intentus paternos limites nunquam excessit. Consumptisq; annis 24. filium *Otham*, eiusdémque filium *Ermericum* habuit successores sibi quàm auo aut proauo similiores: amborum temporibus 53. anni deputantur in chronicis; cæterum si singillatim vel communiter regnauerunt non discernitur.

Post

al. *Egilbertus*

POst illos *Ethelbertus* filius *Ermerici* rerũ potitus 53. annos iuxta chronicam, iuxta Bedam 56. transegit; viderit lector quomodo hãc dissonantiã componat, nos eam quia admonuisse suffecerit in medio relinquimus. Hic primis pubescentis regni tẽporibus adeò vicinis regibus fuit ridiculo, vt vno & altero pulsus prælio vix suos terminos tutaretur. Postmodum cùm adultiori ætati etiam consultior militiæ accessisset peritia, breui omnes nationes Anglorum pręter Northanhimbros continuis victorijs domitas sub iugum traxit: & vt externorum quoque familiaritatem asciſceret, regis Francorum affinitatem filiæ eius nuptijs *Berta* sibi conciliauit. Tum verò Francorum contubernio gens eatenus barbara ad vnas consuetudines cõfœderata, siluestres animos indies exuere, & ad leniores mores declinare. His addebatur *Letardi* Episcopi, qui cum Regina venerat celebs admodũ, vita, qua regem ad Christi Domini cognitionem etiam tacens inuitabat: quo factum est, vt postea beato *Augustino* prædicanti regis animus iam emollitus facilè cederet, & primus de numero patrum suorum sacris sacrilegis renunciaret; vt quos regni præminebat potentia, fidei quoque obumbraret gloria: hæc est profecto clara nobilitas & hæc superna virtus honestate vincere quos honore vincas. Quinetiam curam extendens in posteros, leges patrio sermone tulit, quibus bonis præmia decerneret, improbis per remedia seueriora occurreret, nihil super aliquo negotio in futurum relinquens ambiguum.

EXcessit anno post receptam Christi fidem vicesimo primo, *Edbaldo* filio regni tradens insignia, ille mox vbi metus abrupit fræna exsufflata christianitate, nouercæ quoque pudorem expugnauit; sed ne omnino in præceps ferretur diuinæ miserationis austeritas obicem opposuit. confestim enim regulis quos pater sub iugum miserat rebellantibus, regni mutilatus dispendio, & per horas crebro afflatus dæmonio, contumacis perfidiæ pœnas pendebat. Quibus offensus successor *Augustini*, *Laurentius* dum post præmissos Comites prouincia cedere meditaretur, Dei animatus verbere sententiam reuocauit. Qua de re conuentus Rex, dum fidem dictorũ pontificis plagæ facerent, nõ aspernanter (vt aiunt) inflexus & Christianismi gratiam hausit, & incestis nuptijs valedixit. Verùm vt in punienda perfidia terribilis exempli nota posteris inureretur, auitis finibus ægrè licèt retentis, nunquam ad paternum fastigium potuit aspirare. Cæterùm tota vita integer in fide, nihil quod famam læderet commisit; Monasterium quoq; quod pater fundauerat, extra muros Cantuariæ ingentibus prędijs & amplissimis donarijs illustrauit: quorum laudes & merita omnes Angli suspicere & prædicare debebunt, quod christianam fidem leni credulitate & credula lenitate Angliæ inualescere permiserint. Quis enim non iucundè speculetur quantum ęquitati conueniat, quantum dulcedini concinat responsum illud regis *Ethelberti*, quod eum primæ prædicationi *Augustini Beda* retulisse narrat, non posse se nouæ sectæ animũ tam cito adhibere, relictis cultibus quos semper exercuerit cum tota Anglorum gente; veruntamen nulla illos molestia exacerbandos, quin potius prędicationis permissu & amplo victu iuuandos, quę tam longam à natali solo peregrinationem susceperint vt Anglis quę optima putabant indulgẽti benignitate cõmunicarent. nec infra promissionẽ factũ fuit, donec sensim explorata fidei veritate & ipse cum subiectis numero fideliũ sociatus est. Quid iste? nõne primo tempore magis carnis illecebra quam animi obstinatione deuians, magnã tamen vitę Pontificũ exhibebat venerationẽ, quorum negligebat fidẽ?; deniq; (vt dixi) ob vnius facilè conuersus iniuriã magno momẽto christianitatis augmẽtantis fuit. Ambo igitur laudabiles, ambo profusiora pręconia emeriti, siquidem bonũ quod ille magnanimiter inchoauerit, iste benignè confouerit.

al. 25.

CVi post *24. regni annos defuncto successit *Ercombertus* filius ex *Emma* Frãcorum regis filia susceptus, & eodem numero annorũ, sed meliori auspicio principatu functus, religione in Deũ, pietate in patriam, iuxtà insignis. Cùm enim auus & pater citra destructionem idolorũ fidem nostram coluissent, hic parum & inferius *deuotione regia arbitratus, si non destrueret propensiore consilio quod illi tacito damnarent iudicio, omnia deorum sacella complanauit ad solum, vt nullũ sacrilegij ad posteros manaret vestigium; præclarè. poterat enim vulgus phanaticæ superstitionis admoueri, quamdiu loca puluinariũ suorũ non desineret intueri: atq; vt gentẽ suam ventri tantum indulgentem parcitati gulæ doceret insuescere, præcepit per omne regnum obseruari 40. dierũ solenne ieiuniũ. Magnam prorsus tunc temporis rex rem aggressus, quẽ nec deliciarũ

al. *dignatione*

deliciarũ luxus eneruare, nec regni sollicitudo à Dei cultu potuit auocare. Per hęc Dei fauore tutus, rebúsq; domi & foris ex sententia cedentibus, tranquillissimè consenuit. Cuius filia *Ercongotha* tanto soboles non indigna parente, æmulisq; virtutis lineamẽtis patri respondens Kalas monasterium apud Gallias sanctitudinis suæ luce vestiuit.

AT verò filius *Egbertus* per annos 9. patrio throno retento, nihil memorabile fecit tam breuis imperij compendio, nisi quis aduentum *Theodori* Archiepiscopi & *Adriani* Abbatis temporum illius imputet gloriæ: doctorum virorum, & qui omnem literaturam imis medullis combiberant, quod nisi esset vsquequaque detritum libenter pergerem referre quantũ lucis tunc per eos orbi Brittannico infulserit, quomodo hinc Græci, hinc Latini palęstras literarum certantibus studijs in vnum contulerint, & insulam tyrannorum quondam nutriculam familiare philosophiæ domicilium effecerint, sed & hoc & quicquid boni potest diebus *Egberti* adscribi attenuat facinus quo *Elbertum* & *Egelbrightum* filios patrui aut interemit, aut interimi æquanimiter passus fuit.

SVccessit *Egberto* frater *Lotharius* alite mala regnum ingressus, quippe qui per 11. annos infestante *Edrico* filio *Egberti* frequenter & varia sortè ciuilibus bellis cõflictatus nouissiméq; iaculo corpus traiectus, ipso vulnere inter medendum vitam effudit. Sunt qui non taceant fratres ambos cita morte merito crudelitatis absumptos, quòd *Egbertus* filios patrui innocentes, vt dixi, occiderit: *Lotharius* martyres propalatos irriserit, quamuis prior & factum ingemuerit, & matri fratruelium partem insulę Thanatos ad ædificandum monasterium concesserit.

NEc *Edricus* successu tyrannidis longum gloriatus est; sed citra bienniũ regno & vita spoliatus, patriam lacerandã hostibus exposuit. continuò enim quidã *Cedwalla* cum fratre *Mollone*, aliâs sane bonus & efficax, digladiabile odiũ in Cantuaritas spirãs, quantis potuit conatibus prouinciã inuasit olim diuturna pace feriatam, sed tunc intestino bello diffidentem, impunè sibi cessuram arbitratus: sed non ita vt sperabat imparatos aut animi vacuos prouinciales offendit; siquidem post multa incõmoda vicatim & oppidatim accepta, tandem animati ad manus veniunt; congressuq; superiores *Cedwallam* in terga vertunt, fratréq; *Mollone* in tuguriũ quoddã cõpulso domunculam ipsam succendunt. Ita *Mollo* dum erumpẽdi in hostem deesset audacia, & totis circa tectum habenis regnarent incendia, inter flammas halitũ eructauit. Non tamẽ *Cedwalla* destitit, aut à prouincia pedem retulit, quin dolorem suũ crebris accolarũ dispendijs sarciret, reiq; vltionem in successorem *Inam* transfunderet, sicut suo loco dicetur.

IN tam desperatis rebus Cantiæ sexennio circiter à regia successione claudicatum: septimo demùm anno *Withredus* filius *Egberti*, cùm apud suos inuidiam pressisset industria, & apud hostes pacẽ locasset pecunia, magna spe ciuiũ allectus in regem, voti compotes fecit. Domi enim ciuilis, & bello inuictus christianã religionẽ sanctissimè coluit, potestatẽ amplissimè porrexit; & vt nihil fœlicitati deesset, post 33. annos longęuus (quod mortales beatissimũ putant) superstitibus eisdémq; hæredibus liberis tribus, fato functus est. Quorũ *Edbertus* 23. *Edilbertus* 11. *Alricus* 34. annis paterna tenẽtes instituta haud decolore exitu regnũ continuauerũt, nisi quod *Edilbertus* fortuito vrbis incẽdio, & *Alricus* infausto aduersus Mercios pręlio gloriã temporũ suorũ non parùm obnubilauerunt. Ita si quid accidit probri nõ tacetur, si quid prosperi parùm in chronicis notatur, siue quod cõsulto factũ est, siue quod naturæ vitio comparatũ est; quod cùm sit bonorũ gratia breuis, æternũ quæ nocuere dolẽt. Post illos nobile regum germen exaruit, generosus sanguis effriguit, tunc impudẽtissimus quisq; cui vel lingua diuitias, vel factio terrorem cõparauerat, ad tyrannidem anhelare, tunc regio insigni indignè abuti: Quorum *Edilbertus* idémq; *Pren* cùm biennio Cantuaritis imperitaret, in Mercios maiora viribus ausus, & ab eisdem captus vinculis manus, corpus captiuitati prębuit: nec multò post ab hostibus laxatus, sed à suis non receptus, dubium quo fine defecit. Deinde eiusdem factionis & calamitatis hæres *Cuthredus* solo nomine 8. annis regnauit. Hinc regiæ dignitatis abortiuũ *Baldredus* postquam Cantiã 18. annis obsederat potiùs, quàm rexerat, ab *Egberto* rege West-Saxonum pręlio pulsus in exilium concessit. Ita regnũ Cantiæ quod ab anno Dom. 449. steterat, annis 375. alterius potestati accessit. Sed quia primi regni quod de Anglis excreuit prosapiam paucis persecuti, quasi scintillam de antiquitatis fauilla excussimus, nunc regnum West-Saxonum stylus ventilabit: quod à primo proximum, longo tamen interuallo inchoauit,

ipsum

ipsum est quod multo situ marcescentibus cæteris inuicto vsque ad aduentum Normannorum vigore floruit, & alia vt ita dicam strangulata faucibus auidis absorbuit: hoc ergo si lineatim ad *Egbertum* prouexero, de reliquis duobus nauseam longitudinis euitans aliqua subtexam, quæ cum in primo libro debitum finem inuenerint; secundus solos West-Saxones intuebitur.

CAP. II.

De regno West-Saxonum.

REgnum West-Saxonum quo neq; magnificentius neq; diuturnius vllum Britannia vidit à quodam *Cerdicio* primùm ebulliens, mox in magnum fastigium euasit; qui gente Germanus amplis maioribus quippe a Wodeno decimus, cùm domesticis conflictationibus ingentes spiritus aluisset, statuit patria discedere & armis famam dilatare. Id, animo communicato cum filio *Cenrico*, meditari ausus, consentiente adolescente, qui proximis gloriæ passibus patrem vrgeret, in Britanniam cum quinque ceolis copias traiecit. Actum anno Dominicæ incarnationis quadringentesimo nonagesimo quinto, post mortem *Hengisti* 8. Ipsóq; die à Brittonibus bello exceptus vir veteris militiæ non difficulter arietantem multitudinem contudit & fugere compulit: quo successu & sibi profundam in reliquum securitatem & prouincialibus quietem peperit. Nam nunquam post illum diem lacescendum arbitrati in eius iura volentes concessere. non tamē ille ignauo indulgens otio feriabatur, quin potius crebras circumquáque victorias extendens, post aduentum suum vicesimo quarto anno in occidentali parte insulæ, quam illi West-sexam vocant, monarchiam adeptus est; qua 16. annis functus fatum compleuit, regno toto præter insulam Vechtam ad filiū deuoluto. Ea enim indultu regiæ munificentiæ potestati *Withgari* nepotis sui accessit. Is cùm sanguinis propinquitate tum bellandi artibus auunculo iuxtà charus (eius enim ex sorore nepos erat) celebrem in eadem insula primò principatum, pòst etiam sepulturam accepit. Porrò *Cenricus* patre non inferior virtute regnum non-nihil ampliatum, post annos viginti sex filio *Ceaulino* contulit.

HVius spectatissimum in prælijs robur annales ad inuidiam efferunt, quippe qui fuit Anglis stupori, Brittonibus odio vtrisq; exitio. horū exempla pro compendio subijciam. *Ethelbertum* regem Cantuaritarum alias laudabilem, sed tunc pro antiquitate familiæ primas partes sibi vendicantem, ac per hoc auidiùs alienos fines incursantem probè aggressus fusis auxilijs ad sua fugauit. Brittannos qui temporibus patris & aui vel prætento deditionis vmbone vel claustrorum muralium obiectu Glocestriæ & Cirencestriæ & Bathoniæ exitium effugerant, infesta prosecutus animositate vrbibus exuit & in confragosa saltuosáq; loca hodiéq; detrusit. Inter hæc tamen quia fatalis alea incertis iactibus in huius vitę tabula mortales eludit, tantos bellorum successus obfuscauit luctus domesticus: denique *Cuda* fratre immatura morte intercepto eiusdémque nominis filio ante se in pugna extincto ambobus prędicabilis spei iuuenibus, multum fœlicitatis suæ decessisse, non semel suspirauit. Postremò ipse diebus vltimis regno extorris miserandum sui spectaculum hostibus exhibuit. Quia enim in odium sui quum classicum vtrobique cecinerat, conspirantibus tam Anglis quàm Brittonibus apud Wodensdik cæso exercitu anno 31. regno nudatus in exiliū concessit & continuò decessit. Tunc fluitantes regni habenas direxerunt nepotes eius filij *Cuda Celricus* annis sex, *Ceolfus* annis 14. Quorum tempore inferior, sed virtute præstantior omnem ætatem in bellis detriuit, quippe qui nulli vnquam ignauiæ locū dederit, quin sua & tutaretur & protenderet.

POst illum filij *Celrici Cinegislus* & *Quicelmus* regni Insulas æqua lance induerunt, ambo strenui, ambo mutuis pietatis inter se certantes officijs, vt meritò propter insolitam Regibus concordiam fuerint præsentibus miraculo, futuris exemplo. Deniq; bella quamplurima, nescias maiori virtute an moderatione, gesserunt vel contra Brittannos, vel contra *Pendam* regem Merciorum, hominem, vt suo loco dicetur, ad furta belli peridoneum: qui proprios egressus terminos, dum Cirecestriam suis partibus applicare conatur, impetum concordium Regum non ferens, cum paucis profugit. *Quicelmum* sanè non mediocris culpa respergit, quòd *Edwinum* Northanhumbrorum Regem probatæ prudentiæ, virum subornato sicario insidijs appetiuerit.
10 Sed si consideretur illa gentilis sententia, dolus an virtus quis in hoste requirat, facilè excusabitur nihil præter solitum fecisse, quòd vellicatorem potentiæ quoquo modo voluerit de medio subtrahere. Nam & anteà de regno West-saxonum plurima decerpserat, & tunc accepta irritatus iniuria, quoniam recruduerant odia, multa prouincialibus inflixit dispendia. Euaserunt tamen Reges, quibus non multò pòst per beatum *Birinum* Episcopum sanctum cælestis insulsit doctrina, Regni Anno 25. post aduentum beati *Augustini* Anglorum Apostoli 40. Inflexus illicò *Cinegislus* emollito regali supercilio sacerdoti se in Baptismo libens substrauit. *Quicelmus* recalcitrauit aliquantisper, donec valetudine corporis admonitus, ne salutem animæ negligeret, deuotionem & ipse consortis ęmulatus eodem anno carne solutus est. At verò *Cinegislus* sexen-
20 nio pòst, longæ quietis gratia functus, anno regni 31. vitam clausit.

SVccessit hæreditati filius eius *Kenewalkius* primo Regni auspicio pessimis, medio & vltimo tempore optimis principibus comparandus. Potestate siquidem initiatus adolescens, qui regio luxu insolescens facta paterna in secundis ponebat, sine retractatione christianissimum & legitimum matrimonium abiurauit; sed à *Penda* Rege Merciorum, cuius sorori repudium dederat bello impetitus & victus, ad regem orientalium Anglorum confugit: vbi & propria calamitate & hospitis sedulitate fidem persuasus, triennio pòst resumptis viribus regnóq; recepto, iocundum suæ mutationis miraculum ciuibus exhibuit, in tantum fortis, vt qui antea nec suos fines impunè defensitaret, nec longiùs antè imperium prorogaret, Brittannos antiquę libertatis con-
30 scientia frementes, & ob hoc crebram rebellionem meditantes, bis omnino protriuit: primùm in loco qui dicitur Witgeornesbrug; secundò iuxta montem qui dicitur Pene, & in *Wlpherum Penda* filium paternam vltus iniuriam, plurima illum parte regni mulctauit: religiosus adeò, vt primus antecessorum suorum in Wintonia templum Deo per id temporis pulcherrimum construeret: quod loci posteritas in sede Episcopali fundanda, etsi augustiori peritia, per eadem tamen cucurrit vestigia. Ita munificus, vt nihil patrimoniorum cognatis negaret, quippe qui filio fratris penè tertiam regni partem magnanima liberalitate communicaret. Has animi regales dotes stimulis admonitionum animabant sanctissimi suæ prouinciæ Episcopi *Angilbertus* (de quo multa in gestis Anglorum *Bedæ* inuenies) & nepos eius *Leutherius* post ipsum
40 septenni pontificio in Westsaxonia functus: quod eo non prætermisi, quia de annis præsulatus eius *Beda* nihil expressum reliquit, mihi ex Cronicis cognitum dissimulare præter religionem videbatur: simul quia se ingerebat occasio, amplectenda erat prædicabilis viri mentio, qui Malmesburiense monasterium, in quo terreni incolatus pręt endimus militiam, acri & penè diuino mentis * intuitu ex humili ad amplissimum statum prouexit, quod à quodam *Meyldulpho*, natione (vt aiunt) Scotto, eruditione Philosopho, professione Monacho adeò angustis sumptibus elaboratum, vt inhabitantes quotidianum victum ægrè expedirent, ipse diu multúmq; librato consilio *Aldelmo* eiusdem loci Monacho, pro iure tunc Episcoporum regendum contradidit. De qua re, vt omnem sermo noster dubietatis deprecetur offensam, verba eius
50 hic aliqua attexam.

* al. instinctu

EGo Leutherius *gratia diuina Episcopus, Pontificatus Saxoniæ gubernacula regens, rogatus sum ab Abbatibus, qui sub iure Parochiæ nostræ cœnobiali Monachorum agmini pastorali sollicitudine præesse noscuntur, vti terram illam, cui inditum est vocabulum* Maildulfesburch, Aldelmo *Presbytero ad degendam regulariter vitam conferre largiriq; dignarer. In quo videlicet loco à primo æuo infantiæ, atque ab ipso tirocinio rudimentorum liberalibus literarum*

studijs

studijs eruditus, & in gremio sanctæ matris Ecclesiæ nutritus vitam duxit. Et ab hoc potissimùm hanc petitionem fraterna charitas suggerere videtur: Quapropter prædictorum Abbatum precibus annuens ipsum locum tam sibi quàm successoribus suis normam sanctæ regulæ solerti deuotione sequentibus fraterna petitione coactus vltraneus concedo. Actum publicè iuxta flumen Bladon viij. kalend. Septembris. Anno Incarnationis Domini 675.

CVm igitur industria Abbatis accederet fauori Pontificis, tunc res monasterij in immensum efferri, tunc Monachi vndiq; aggregari: currebatur ad *Aldelmum* totis compitis: his vitæ sanctimoniam, his literarum scientiam desiderantibus. erat enim vir ille cùm religione simplex, tum eruditione multiplex, & qui famam virtute præiret, liberalium artium epotator, vt esset mirabilis in singulis, & in omnibus singularis. Mentior, si non hoc testantur codices de virginitate immortalis ejus ingenij indices, quibus meo judicio nihil dulcius, nihil splendidius: quamuis, vt est nostri seculi desidia, quibusdam pariant nauseam, non attendentibus quia iuxta mores gentium varientur modi dictaminum. Deniq; Græci inuolutè, Romani circumspectè, Galli splendidè, Angli pompaticè dictare solent. Sanè: quoniam dulce videtur majorum inhærere gratiæ, eorumq; exemplis ignire memoriam, Non inuitus euoluerem quantos hic sanctus pro Ecclesiæ nostræ priuilegio sudores insumpserit, quot miraculis vitam insignierit, nisi quia aliàs auocamur: & facta eius etiam lippienti meraciùs apparent oculo, quàm nostro possint adumbrari pænicello. Innumera signa quæ modo apud eius fiunt memoriam ostendunt præsentibus præteritæ illius vitæ sanctimoniam. Habet ille ergo laudes suas, habet meritis paratam gloriam, nostra oratio prosequatur historiam.

KEnwalkius post 31 annos moriens, Regni arbitrium vxori *Sexburgæ* delegandum putauit, nec deerat mulieri spiritus ad obeunda regni munia, ipsa nouos exercitus moliri, veteres tenére in officio, ipsa subiectos clementer moderari, hostibus minaciter infremere, prorsus omnia facere, vt nihil præter sexum discerneres: veruntamen plùs quàm animos fœmineos anhelantem vita destituit, vix annua potestate perfunctam.

SEquens * biennium in Regno transegit *Escuinus* regali prosapiæ proximus, quippe qui fuit *Cinegisli* ex fratre *Cuthgisto* abnepos, quo decedente vel morte sua, vel vi aliena (neutrum enim expeditè inuenio) vacantem aulam successione legitima impleuit, *Kentuinus Cinegisli* filius, ambo notæ in bello experientiæ, siquidem ille Mercios, iste Brittannos anxia clade perculit, sed temporis breuitate miserandi. Nam imperium secundi non vltra nouennium prorogatum, primi biennium superior sermo absoluit. Et hoc secundum Cronicorum fidem; ceterum non eos regno integro imperitasse, sed inter se diuisisse *Beda* confirmat.

* al. triennium

TVnc Regiæ indolis nobile germen *Cedwalla* emicuit, *Ceaulini* ex fratre *Cuda* pronepos, immodicæ spei iuuenis, & qui nullam occasionem excercendæ virtutis præterire nosset. Qui cùm iamdudum, efficacibus studijs bilem principum suæ patriæ irritasset, factione conspiratorum in exilium actus est. Hanc ille amplexatus iniuriam, vt omni milite spoliaret prouinciam, quicquid bello idoneum erat, * abduxit. námq; seu miseratione fortunarum eius infracta, seu virtute delectata, tota pubes exulem secuta. Excepit primum impetum furentis Rex Australium Saxonum *Edelwalkius* manum conserere ausus, Sed cum omni populo quem ductauerat fusus serò præerupti consilij pœnitentiam fecit. animis suorum erectis *Cedwalla* maturato insperatóq; reditu, æmulos potentiæ adortus regno abegit. Ita per biennium regno potitus, præclara rei bellicæ facinora consummauit: Australibus Saxonibus digladiabili odio infestus, successorem *Edelwalkij Edricum* repetita occurrentem audacia, exitio dedit. Wechtam insulam fiducia Merciorum rebellantem parùm abfuit quin deleret. Præterea Cantuaritas, vt suprà in rebus eorum digessi, aggressus, crebras de illis victorias reportauit. Postremò vt suprà diximus, fratre amisso regione discessit, plurimo accolarum sanguine damnum consolatus suum. Inter hæc arduum memoratu est, quantum etiam ante baptismum inseruierit pietati, vt omnes manubias, quas iure prædatorio in suos vsus transcripserat, Deo decimaret. In quo etsi approbamus affe-

* al. corrasit.

ctum

ctum, improbamus exemplum, iuxta illud: *Qui offert sacrificiũ de substantia pauperis quasi qui immolat filium in conspectu patris.* Iam verò quòd Romam baptizandus contenderit, ibique à *Sergio* Papa baptizatus, & *Petrus* vocatus, adhúcque in albis positus supremum arbitrium foeliciter incurrerit, notius est, quàm vt nostro indigeat illustrari relatu.

EO Romam eunte, regnũ per *Inam* nouatum, qui *Cinegisli* ex fratre *Cuthbaldo* pronepos, magis pro insitię virtutis industria, quàm successiuæ sobolis prosapia in principatum ascitur, fortitudinis vnicum specimen, prudentiæ simulacrum, religione parem nescias; Quibus artibus vitam componens, domi gratiam, foris reuerentiam mercabatur. Adeo annis duobus de sexaginta, potestate functus, sine vllo insidiarum metu securus incanuit, sanctissimus publici amoris lenocinator. Prima illi in Cantuaritas expeditio, in quos nondum de incendio *Mollonis* ira desremuerat. Prouinciales parumper resistere ausi, mox omnibus tentatis, & viribus in ventum effusis, cùm nihil in pectore *Ina* quod ignauię conduceret reperissent, dispendiorum suorum intuitu deditioni consulere: Tentant regium animũ muneribus, sollicitant promissis, nundinãtur pacem triginta millibus auri marcis vt pretio mollitus bellum solueret, metallo præstrictus receptui caneret. Qua ille pecunia suscepta, delicti gratiam fecit in regnum reuersus. Nec solum Cantuaritę, sed & Orientales Angli hęreditarium exceperunt odium, omni nobilitate primò pulsa, pòst etiam bello fusa. Hęc de Pręliorum eius successu dicta, modum agnoscant suum: Cęterum quantus in Dei rebus fuerit, indicio sunt leges ad corrigendos mores in populo latę; In quibus viuum ad hoc tempus puritatis suę resultat speculum. Indicio sunt Monasteria regijs sumptibus nobiliter excitata; Pręcipuè Glasconiense nostris quoque diebus insignissimum, quod in quodam palustri recessu construxit, vt silicet eo tenaciùs Monachi supernis inhiarent, quo castigatiùs terrena haurirent (cui quantum splendoris adiecerit, libellus ille docebit, quem de antiquitate eiusdem Monasterij elaboraui.) Affuit consilio pater *Aldelmus*, cuius ille pręcepta audiebat humilitèr, suscipiebat granditèr, adimplebat hilaritèr. Deniq; & priuilegium, quod pro libertate Monasteriorum suorum ab Apostolico *Sergio* impetrauerat, libens confirmauit, & multa Dei famulis eius hortatu contulit, & ad extremum renitentem Episcopatu honorauit, licet vitam tanti viri mundo citò mors inuiderit. vix enim annis quatuor Episcopatu functus animam cęlo thurificauit, Anno Dominicæ incarnat. septingentesimo nono, in vigilia sancti *Augustini* Anglorum Apostoli, octauo Kalendarum Iunij. Fuerunt, qui dicerent eum Regis nepotem fuisse ex *Kentenio* fratre, sed non placuit nobis pro vero arrogare, quod magis videtur opinioni blandiri volaticæ, quàm stabilitati conuenire historicæ, præsertim cùm nusquam ab antiquo scriptum reperiatur, & cronica palàm pronunciet *Inam* nullum fratrem habuisse præter *Inigildum*, qui paucis annis ante ipsum decessit. Non eget *Aldelmus*, vt mendacijs asseratur, tanta sunt de illo quæ indubiam depromant fidem, tot sunt quæ non veniant in litem. Habuit sanè *Ina* sorores, *Cuthburgam* & *Quenburgam*. *Cuthburga Alfrido* Regi Northanimbrorum nuptui tradita, sed non pòst multùm coniugio diducto, primum apud Berkengũ sub Abbatissa *Hildelida*, mox ipsa Magistra regulę, *Winburne* Domino placitam vitã transegit; vicus est modò ignobilis, tunc temporis insignis in quo frequens virginũ chorus terrenis desiderijs castratis, superos suspirabat amores. Accessit sacri cęlibatus studio, & librorum *Aldelmi* de virginitate lectio Berkingensiũ quidem nomini dedicata: sed omnibus eandem professionem anhelantibus valitura. Habuit & vxorem *Ethelburgam*, foeminam sanè Regij generis & animi: Quę dum crebrò viri instillaret auribus, vt mundanis rebus vel extremis annis valefacerent, & ille hortantem de die in diem differret, astu tandem vincere parat. Cum enim quadam vice apud villam ingenti tumultu Regales luxus explicuissent, postera die cum discessissent, villicus ex Reginę conscientia palatium quanta potuit deformitate, tam fimo pecudum, quàm aggere ruderum infamat. Postremò in lecto vbi cubuerant, porcam nouitèr enixam collocat. Intereà cum iam plus milliario processum esset, illa maritum vxorijs delineamentis aggreditur, rogans vt illuc vnde abierant necessariò pedem referant, magni discriminis rem fore, si non exaudiat. Re non difficulter impetrata, Rex videns

locum pridiè *Sardanapalicis* delicijs parem, nunc fœda solitudine deformem miratur, tacitóque iudicio oculi rem examinantes, ad mulierem rediére. Tunc illa occasionem aucupata, lætúmq; subridens; & vbi sunt, ait, domine coniux, hesterni strepitus? vbi aulæa Sidonijs * fucis ebria? vbi Parasitorum discurrens petulantia? vbi Dedala vasa pondere metallorum mensas ipsas onerantia? vbi terra marique exquisita ad gulę lenocinium obsonia? Nonne omnia fumus & ventus? nonne omnia transierunt? & væ his qui hæserint, quia scilicet transibunt. Nonne omnia sicut fluuius præceps & currens in mare? & væ his qui hæserint, quia scilicet trahentur. Cogita, quæso, quàm miserabiliter defluent carnes, quæ modò in delicijs nutriuntur. Nonne nos, qui ingurgitamur vberiùs, putrescimus miseriùs? Potentes potenter tormenta patientur, & fortioribus fortior instat cruciatio. Nec plura loquuta, maritum compulit in sententiam exemplo, quam multis annis frustrà insusurrauerat verbo. Nam post triumphales bellorum manubias, post multarum virtutum gradus, summum culmen perfectionis meditatus, Romam abijt; Ibi ne pompam suæ conuersionis faceret, non publicis vultibus expositus, crimen deposuit, sed vt solius domini oculis placeret, amictu plebeio tectus clàm consenuit: nec deerat tanti dux fœmina facti; quæ cùm anteà virum ad hoc audendum incitasset, tunc mœrentem verbis lenire, & labantem exemplis erigere, prorsus quod ad salutem eius spectaret, nihil dimittere. Ita mutua charitate connexi, temporibus suis viam hominum ingressi sunt. Non sine magnis miraculis, (vt accepimus) quibus diuina dignatio fœlicium coniugum sæpe respondet meritis.

SVccessit principatui *Edelardus Ine* consanguineus, licèt surgentes eius primitias frequenter interpolaret *Oswaldus* regij sanguinis adolescens. Prouincialibus enim in rebellionem excitatis, bello Regem persequi conatus est: sed non multò pòst, illo fatali sorte sublato *Ethelardus* per 14. annos quietissimè regnum retentum, *Cuthredo* cognato reliquit: in quo pari annorum numero & virtute non dispari, aduersus *Ethelbaldum* regem Merciorum, & Brittones iugi exercitio victorias adipiscens, non minimum sudoris consumpsit.

ARripuit Regnum *Sigebertus* vir apud suos sæuitia immanis, idémque foris ignauia perinfamis; quocirca omnium odio conspirante, post annum solio deturbatus, meliori locum fecit; sed vt ferè in talibus fit, cùm magnitudine calamitatis aliquos ad gratiam sui reuocasset; eorum virtute prouincia, quæ Hamptunshire dicitur, in obsequio detenta. Verùm cùm nec sic cessaret, & nece cuiusdam Cumbrani, qui fidelissimè sibi adhæserat, cæteros in exitium suum armasset, ad abdita ferarum spelæa secessit. Illuc quoque infortunio eum prosequente, à subulco confossus interijt. Ita crudelitas Regis, omnem penè nobilitatem peruagata, in homine vltimæ sortis stetit.

SVscepit Regni gubernacula *Kinewlphus*, clarus & ille quidem morum compositione, militiæq; gestis: sed vno solo aduersus *Offam* Regem Merciorum propter Benesigtune prælio, quarto & 20. Regni anno victus, multisque perinde damnis afflictus, fædoq; etiam exitu finem vitæ sortitus est. Nam cùm vno & triginta annis nec ignauè nec immodestè regnasset, seu rerum gloria elatus, quòd nihil sibi obuiaturum crederet, seu posteritati suæ metuens, contra quam *Kineardum Sigeberti* fratrem increscere cerneret, illum prouinciæ terminos coegit excedere. Qui cedendum tempori ratus, dissimulato animo, quasi volens, profugit. Mox cùm furtiuis conuenticulis perditam improborum manum contraxisset, solitudinem Regis aucupatus, (nam animi causa rus concesserat) cùm expeditis eò superuenit, vbi dum illum alienis amoribus inseruientem audisset, ex insidijs domum foris obsedit. Rex ancipiti discrimine permotus, cum præsentibus ponderato consilio fores occlusit, sperans latrones vel mulcere alloquio, vel terrere imperio, cùm neutrum procederet, ira percitus in *Kineardum* insiluit, minimúmq; absfuit, quin vita priuaret; sed à multitudine circumuentus, dum cedere damnum gloriæ arbitratur, mortem probè vltus occubuit. Pauci ex clientela eius qui aderant, dum non manus dare, sed herum vindicare intendunt, obtruncantur, extemplò fama tanti mali Principum perlabitur aures, qui longè agebant excubias, Quorũ qui maximus æuo & prudentia * *Esricus*, cęteros exhortatus, ne necem domini sui in insignem & perpetuã suã ignominiam inultam dimitterent, districtis gladijs in coniuratos

* al. succis.

* al. Osricus.

coniuratos irruit. *Kinear dus* primò causam suam agere, magna polliceri, cognationem prætendere; vbi nihil proficit ad resistendum commanipulares accendit: dubium certamen fuit, his pro vita, illis pro gloria summa ope conantibus: tandem diu cunctata victoria, in iustiorem partem declinauit. Ita miser ille, nequicquam fortiter faciens, animam amisit, non longum insidiarum gloriatus successum. Corpus Regis Wintoniæ sepultum, illius Rependunæ, quod erat tunc cœnobium nobile, nunc, vt audiui, pauco vel nullo incolitur habitatore.

POst illum regnauit *Brithricus*, annis 16. pacis quàm belli studiosior, artifex amicitias componere, externos blandè appellare, domesticis conniuere, in his duntaxat, quæ vigorem Regni non eneruarent: atque vt ampliorem gratiam apud propinquos locaret, filiam *Offæ* regis Merciorum, eo tempore potentissimi, in coniugium accepit; de qua quod sciam, nihil liberorum tulit. Cuius affinitate fultus, *Egbertum* solum Regalis prosapiæ superstitem, quem validissimum suis vtilitatibus metuebat obicem, Franciam fugandum curauit. Nam & ipse *Brithricus*, & cæteri infra *Inam* Reges, licèt natalium splendore gloriantes, (quippe qui de *Cerdicio* originem traherent) non parùm tamen à linea regiæ stirpis exorbitauerant. Illo igitur expulso, securo resolui cœperat otio, cùm gens Danorum piratica rapto viuere assueta, occultè tribus nauibus aduecta pacem prouinciæ confudit. Quæ scilicet manus soli vbertatem, inhabitantium virtutem speculatum venerat, vt posteà eius multitudinis, quæ totam penè inundauit Brittanniam, aduentu compertum est. Tunc enim furtiuè in alta pace regni appulsi, regium vicum, qui proximus erat inuolauerunt, villicũ suppetias ferentem leto dedentes. Sed mox timore concurrentium amissa præda, ad naues refugerunt. Pòst *Brithricum*, qui apud Werham iacet, *Egbirthus* conscendit thronum auitum omnibus ante se regibus meritò præferendus. Et nos ergo quia vsq; ad eius tempus narrationẽ extendimus, iam nunc ad Northanimbros (sicut polliciti sumus) animum flectamus.

CAP. III.

De regno Northanimbrorum.

ET suprà paucis libauimus, & nunc necessariò repetimus, quòd *Hengistus* confirmato in Cantia regno fratrem *Otham* & filium Ebusam acris & probatæ experientiæ viros ad occupandas aquilonares Brittannię partes miserit. Illi imperatis insistentes conuenientem studijs suis exitum habuerunt. Namque sæpenumerò cum prouincialibus congressi, profligatisque qui resistendum putauerant, reliquos in fidem acceptos placidæ quietis gratia mulcebãt. Ita cum & suis artibus & subiectorum fauore nonnihil potestatis corrasissent, nunquam tamẽ regium nomen temerare meditati, eiusdem mediocritatis formam in proximos posteros declinauerunt. Annis enim vno minùs centum, Northanimbri duces communi habitu contenti, sub imperio Cantuaritarum priuati agebant; sed non postea stetit hæc ambitionis continentia, seu quia semper in deteriora decliuus est humanus animus, seu quòd gens illa naturaliter inflatiores anhelat spiritus. Anno itaq; Dominicæ Incarnationis 547. post mortem *Hengisti* 60. ducatus in regnum est mutatus, regnauitq; ibi primus *Ida* haud dubiè nobilissimus, ætate & viribus integer, verùm vtrum ipse per se principatum inuaserit, an aliorũ cõsensu delatũ susceperit parùm definio, quia veritas est in abdito: Cæterùm satis constat magna & veteri prosapia oriundum, puris & defæcatis moribus multùm splendoris generosis contulisse natalibus. Adeò bello inuictus domi seueritatem regiã genuina mãsuetudine animi temperabat. Possem hoc loco istius & aliorũ alibi lineam seriatim intexere, nisi quòd ipsa vocabula barbarum quiddam stridentia minùs quàm vellem delectationis lecturis infunderent. Illud tamen non immeritò notandum,

quòd cum *Wodenio* fuerint tres filij, *Weldegius*, *Withlegius*, & *Beldegius*: de primo, Reges Cantuaritarum; de secundo, Reges Merciorum; & de tertio, Reges West-Saxonum & Northanimbrorum (præter duos, quos præcedens sermo nominare perget) originem traxerunt. Hic ergo Ida sicut absolutè inuenio à *Beldegio* nonus, à *Wodenio* decimus, 14. annis in Regno permansit.

SVccessor eius *Alla*, ex eodem quidem genere, sed diuerso à Wodenio tractu, sanguinem ducens, regnum efficaciter prouectum sudorum suorum titulis, per annos 30. nobiliter ampliauit. Huius tempore venales ex Northanimbria pueri, familiari, scilicet, & penè ingenita illi nationi consuetudine, adeò vt sicut nostra quoque secula viderunt, non dubitarent arctissimas necessitudines, sub prætextu minimorum commodorum distrahere. Venales ergo ex Anglia pueri Romam deducti, saluti omnium compatriotarum occasionem dederunt. Nam cùm miraculo vultus, & lineamentorum gratia, oculos ciuitatis inuitassent, affuit fortè cum alijs, beatissimus *Gregorius*, tunc Apostolicæ sedis Archidiaconus, qui miratus tantam in mortalibus decoris compositionem, miseratus tam abiectam in captiuis conditionem, consulit astantes: qui genus? vnde domo? Responsum est, esse genere Anglos, prouincia Deiros; (Est enim Deira prouincia Northanimbriæ) *Alla* Regi subditos, paganismo deditos: quorum extremum dolentibus suspirijs prosecutus, reliquis eleganter applausit, vt Angli Angelis similes de ira eruerentur, & Alleluia cantare docerentur. Nec mora, impetrata à *Benedicto* Papa licentia, ad prædicandum iter adoriri magnanima eximij viri spirauit industria: & profectò conceptum opus pietas explesset, nisi iam profectum factiosus amor ciuium reuocasset. Erat enim vir ille, cùm virtutibus clarus, tùm ciuibus charus, quippe qui spem illorum, quam de eo à puero combiberant, incredibili virtute superarit. Ita boni intentio tunc quidem frustrata, sed postmodùm sub pontificatu eius laudabilem finem accepit, sicut suis lector locis inueniet. Me interim ista inseruisse non piguit, ne lecturorum conscientiam defraudarem de *Alla*, cuius mentionem perstrinxit patris *Gregorij* vita. Qui quanquam occasio maxima christianitatis genti Anglorum fuerit, nihil vnquam seu Dei consilio, siue quodam infortunio de ea audire meruit. sanè ad filium eius manauit electio.

al. Edelricus

ALla mortuo adeptus est regnum * *Ethelricus Ida* filius, post detritam in penuria ętatem, extrema canicie prouectus, sed veloci morte de medio post annos quinque sublatus. Miserabilis Princeps, & quem fama obscura prorsus occuleret, nisi filij conspicuus vigor patrem in speculam extulisset.

ITaq; cùm longo senio satietati vitę satisfecisset, *Ethelfridus* Regnum ascendit, maior filiorum, qui teneritudinem annorum maturitate morum consolaretur: cuius gesta per scriptorum facetiam prolata in publicum, non nisi ordinis loco stili nostri expectant officium. Adeò in eius & sequentium laudibus *Beda* vigilauit ingenium, & illius quidem in confines sibi Northanimbros, eo familiariùs, quo propinquiùs prospiciebat intentio; nostra verò lacinias illius carpet & componet oratio. Ne quis sanè mihi vitio vertat, quia tam diffusa in arctum contrahitur historia, nouerit factum consilio, vt qui nauseauerint in illis obsonijs, in his mendicantes respirent reliquijs. Est enim verbum vsu tritum, antiquitate venerandum, Cibi qui minùs sufficiunt, auidiùs sumuntur. *Ethelfridus* igitur (vt dicere ceperam) Regnum nactus, primò acriter sua defendere, pòst & improbè aliena inuadere, gloriæ occasiones vndicúnq; conflare. Multa prælia per eum inchoata prouidè, & consummata egregiè, dum nec illum à necessitate frœnaret inertia, nec ad temeritatem præcipitaret audacia. Testis est horum Degsa lapis, in illis regionibus percelebris locus, in quo Rex Scottorũ *Edan*, qui successibus *Ethelfridi* inuidens, detractantem etiam in bellum impulerat, non sine magno victoris discrimine victus, fugam inijt. Siquidem germanus *Ethelfridi Tedbaldus*, caput periculis obiectans eo studiosiùs, quo fratri operam ostentare affectabat impensiùs, luctuosam victoriam reliquit, cum omnibus commanipularibus suis desideratus. Testis est Legionum ciuitas, quæ nunc simpliciter *Cestra* vocatur, quæq; ad id temporis à Brittannis possessa, contumacis in Regem populi alebat superbiam, ad cuius oppugnationem cùm intendisset animum, oppidani, qui omnia perpeti, quàm obsidionem mallent,

simul

simul & numero confisi, effusè in bellum ruunt; quos ille insidijs exceptos fudit, fugauitq;, priùs in Monachos debacchatus, qui pro salute exercitus supplicaturi frequentes conuenerant. Quorum incredibilem nostra ætate numerum fuisse indicio sunt, in vicino cœnobio tot semiruti parietes Ecclesiarum, tot anfractus porticuum, tanta turba ruderum, quantum vix alibi cernas; vocatur locus ille Banchor, tunc Monachorum famosum receptaculum, nunc mutatus in Episcopatum. Ita *Ethelfridus* rebus ad voluntatem foris scaturientibus, domesticum metum & intestinum periculum propulsare desiderans, *Edwinum Alle* filium non aspernandæ probitatis iuuenem, regno & prouincia eliminat: at ille multo tempore incertis sedibus iactatus, multosq; 10 olim amicos, procliuiores in hostem quàm in fidem expertus: quia vt ille dixit,

Cùm fueris fœlix multos numerabis amicos;
Tempora si fuerint nubila, solus eris:

Tandem ad *Redwaldum* Regem orientalium Anglorum venit, apud quem deploratis casibus suis, cùm resedisset regia dignatione tutus, aduenerunt Legati *Ethelfredi*, vel traditionem transfugæ, vel bellum denunciantes. Ille vxorij pectoris consilio roboratus, ne fidem amico datam illius minis corrumperet, super *Ethelfridum* paratis copijs insperatus aduolat, nihilq; minùs quàm insidias opinantem, præmeditatus aggreditur. Quod tunc solum virtus deprehensa potuit, intercluso fugæ spatio remedium in manus vertit. Quamuis igitur penè inermis, quamuis ancipiti periculo circumuentus; 20 non priùs tamen occubuit, quàm interitu *Reinerij* filij *Redwaldi* mortem suam compensasset. Hunc exitum post regni 24. annos habuit *Ethelfridus*, vsu quidem bellorum nulli secundus, sed diuinæ religionis penitùs ignarus. Habuerat ex *Acca* filia *Alle* sorore *Edwini* filios duos, *Oswaldum* duodennem, & *Oswium* quadrimum, qui tunc occiso genitore, nutriciorum diligentia fuga lapsi, Scotiam euadunt.

SIc igitur *Eadwinus*, æmulis omnibus cæsis vel expulsis, pluribus laboribus emeritus, Regni fastigium iam non rudis ascendit. Cuius dominio cùm mox Northanimbrorum ceruicositas assurrexisset, accessit ad cumulum fælicitatis mors maturata *Redwaldi*. Namq; prouinciales, qui olim apud se exulantem promptæ audaciæ & impigri animi explorassent *Edwinum*, vltrò coniurata fide in eius ditionem conspirant. Ille *Red-* 30 *waldi* filio inani Regis nomine concesso, cætera moderabatur pro arbitrio. Ea tempestate spes atq; opes Anglorum in illo sitæ: nec erat quælibet Brittanniæ prouincia, quæ non illius spectaret nutum, parata ad obsequium præter solos Cantuaritas. Hos enim immunes excursionis reliquerat, quippe qui iamdudum ad nuptias *Ethelburgæ* sororis *Edbaldi* Regis eorum mentem appulerat: quam cum longo tempore petitam, tandem aliquando impetrasset eo consilio, vt non contemneret habitam, quam diu suspirauerat dilatam, tanto illa duo Regna confœderata sunt officio, vt nihil esset vel in potestatibus diuersum, vel in moribus barbarum. Eadem præterea occasione Paulino prædicante, Domini Christi fides illis partibus infusa, primò Regem ipsum penetrauit; quam cùm Regina marito inter coniugales affectus crebrò inculcaret, & anti- 40 stitis Paulini monitio suo loco non deesset. Diu ille cunctabundus & anceps, semel tamen susceptam imis inseruit præcordijs: tunc vicinos Reges ad fidem inuitare, tunc Ecclesiarum ædificia excitare, nihil quod ampliandæ fidei congrueret negligere. Interea & deuotioni Regiæ serenus diuinitatis fauor arridebat; adeò vt non solùm Brittanniæ gentes, Angli, Scotti, Picti, sed & Insulæ Orchadum, & Meuaniarum, quias nunc Anglesej, id est, Anglorum insulas dicimus, & arma eius metuerent, & potestatem adorarent. Nullus tunc prædo publicus, nullus latro domesticus, insidiator coniugalis pudoris procul, expilator alienæ hęreditatis exul, magnum id in eius laudibus & nostra ætate splendidum. Itaq; Imperij sui ad eos limites incrementa perducta sunt, vt iustitia & pax libenter in mutuos amplexus concurrerent osculorum, gratiam grata 50 vicissitudine libantes: & fæliciter tunc Anglorum respublica procedere potuisset, nisi mors immatura temporalis beatitudinis nouerca, turpi fortunæ ludo, virum abstulisset patrię. Aetatis enim 48. Regni 17. rebellantibus Regulis, quos sub iugum miserat, *Cedwalla* Brittonum, & *Penda* Merciorum, cum filio interemptus miserabile varietatis humanæ fecit exemplum: nullo prudentia inferior, qui ne Christianę fidem, nisi diligentissimè inspecta ratione voluit suscipere, susceptęq; nihil existimare comparabile.

OCciso igitur *Edwino*, filij *Ethelfridi*, iidémque nepotes *Edwini, Oswaldus* & *Oswius* iam adulti, iam vernantis iuuentæ florem induti repatriauerunt, simúlque qui ætate præstabat *Eanfridus*, cuius mentio superiùs excidit, regnum itaque in duo discretum est. Siquidem Northanimbria iamdudum in geminas secta prouincias, ex Deiris Allam, ex Bernicijs Idam creauerat. Quapropter tunc filius patrui *Eadwini Osricus* Deiram, *Eanfridus Ethelfridi* filius Bernitiam sortiti, hæreditarium ius se obtinuisse gloriabâtur; ambo in Scotia sacris christianis initiati, ambo vix dum potestatis cōpotes fidei transfugæ, non multò post infestante *Cedwalla*, fidei relictæ pœnas dedére. Annuũ tempus inter has moras exactum, *Oswaldum* magnę spei iuuenem, ad imperandi scientiã exercuit. Is fide quàm ferro instructior, (nã apud Scottos cum multa nobilium indole exulauerat) baptismi gratiam meruerat, *Ceadwallum* rerum gestarũ memoria elatum, virum, vt ipse dictitabat, in exterminium Anglorũ natũ, primo impetu castris exuit, mox cum omnibus copijs deleuit. Cùm enim quantulumcúnque exercitum vndecúnq; conflasset, his sermonibus in bellum excitauit, vt aut vincendum sibi commilitones, aut moriendum nossent, nihil de fuga meditantes: exprobandi pudoris rem ventilari allegans, Anglos cum Brittannis tam iniquo Marte confligere, vt contra illos pro salute decertarent, quos vltrò pro gloria lacescere consuessent: itaq; libertatem audentibus animis & effusis viribus asserunt. Cæterum de fugæ impetu memoriam nullam: quare tam acriter & tanto conflictu vtrobique concursum, vt rectè dictum sit, illum diem fuisse, quo nunquam Brittannos tristior, nunquam Anglos afflasset hilarior, adeò alteri omnibus viribus consumptis, vlteriùs respirare non ausi; alteri sacra religione cum Regis magnanimitate consentiente in immensum prouecti. Deniq; ex eo tempore cultus idolorum ad cineres torpuit, & ipse regnum latioribus, quàm *Eadwinus*, terminis, citra vllam necem hominum 8. annis cum quietę coercuit. Huius regis laudes historia *Bede* panegyrico prosequitur stylo, quarum nos competentes particulas, velut quodam complectemur Epilogo. Quantus enim in eius pectore fidei feruor coaluerit, facilè ex hoc animaduertes, quòd si quando *Antistes Aidanus* Scotticè auditoribus facienda proponeret, & interpres deesset, confestim ipse Rex, quamuis indutus clamydem, vel auro fulgentem, vel tyrios murices estuantem, id munus non aspernanter corripiens, barbari sermonis inuolucrum propria lingua expediret. Vulgatissimum quoque est, quòd crebrò appositis obsonijs, cùm conuiuæ in cibos dentes acuerent, mentes intenderent, ipse voluptates frœnarit, penuria sua pauperum mercatus gaudia: vnde arbitror etiam temporaliter absolutam esse cœlestis sententiæ fidem, quia diuinum quondam resultauit oraculum, dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi. Nam quod auditor mirari debeat, & inficiari non audeat, dextra illa regalis tantarum eleemosynarum largitrix, hodiéque cum brachio, cute & neruis incorrupta viget, totum verò corpus reliquum præter ossa in cineres dissolutum, communionem mortalitatis non euasit. Et sunt quidem nonnullorum sanctorum corporales exuuiæ, nullius omnino labis consciæ. Quapropter æstiment alij, quo examine iudicium suum ponderent, ego istud gratius, & euidentiori miraculo diuinius esse pronuntio: nam vsu etiam pretiosa degenerant, & quicquid videtur rarius, prędicatur vberius. Iam verò superfluus essem, si dicere affectarem, quàm sedulus fuerit preces in altum porrigere, votis cœlos onerare. Adeò amplior est laus ista in *Oswaldo*, quàm vt nostra oratione indigeat cumulari. Quando enim rogatus negligeret, qui rebellione per *Pendam* regem Merciorum excitata, cum stipatoribus fusis ipse quóque ferratam siluam in pectore gereret, nec atrocitate vulnerum, nec mortis confinio potuit argui, quin pro animabus fidelium suorum Domino Deo supplicaret? Ita vir ingentis in seculo gloriæ, magnæ apud Deum gratiæ animam exuens gratiosam, sui apud posteros profudit memoriam per miraculorum frequentiam; & meritò. Res est enim non pertrita, sed coruo rarior albo, homines abundare diuitijs, & nolle lasciuire vitijs. Itaq; defuncti brachia cum manibus & capite insatiabili victoris ira desecta & stipiti appensa. Et corpus quidẽ, (vt dixi) totum placido naturę sinu consotum, in terrenum elemẽtum abijt: brachia verò cum manibus, authore Deo, & teste veraci historico, inuiolata durant. Ea à fratre *Oswio* apud Bebbanburg vrbem (ita vocant Angli) composita scrinio, mõstrata

strata miraculo idem asserunt. Quo loci quia opinione fluctuo, vtrum ad hunc diem seruentur, præcipitem affirmationem non emitto: Sed quid alij historiographi temerè sint professi ipsi viderint. mihi fama viliùs constat, nec quicquam nisi absoluta fide dignum pronunciem. Caput tunc ab eodem germano Lindiffarni humatũ, nunc Dunelmi inter brachia beatissimi *Cuthberti* teneri aiunt. Ossa reliqui corporis cùm regina *Estrida* vxor *Ethelredi* regis Merciorum, filia regis *Oswi*, charitate patrui ducta *Bardenio* monasterio suo, quod est in regione Merciorum non longè á Lindocolino ciuitate, inferre vellet, iuerunt in repulsam monachi, inuidentes mortuo quietem ossiũ quẽ oderant viuum, quòd super eos bellico iure acceperat regnum: sed intempesta nocte per
10 lucernam de cœlo super reliquias emissam edocti fatuũ lenire timorem in ęquitatem transiere vltrò expostulantes quod antè reiecerant. Frequentabantur ibi virtutes diuinitùs, sentiebátq; præcellentissimi martyris opem quicunque implorasset languidus. Reuiruit ex cadentis sanguine campi cespes plùs solito florens, quo sanatus est sonipes, quem posti affixum sinuosis anfractibus ignis vitabundus effugit. Nec vacauit à virtute lauaturæ reliquiarum eius puluisculus, quo mentis inops integritati rationis redditur. Occurrit medelæ, qui recentem cruorem capitis imbiberat stipes, quo loco hausit sanitatem desperatus: diu istud monasterium tanti thesauri conscium claruit habitantium sanctimonia & necessariorum copia; Præsertim postquam *Ethelredus* rex ibidem coronam tonsuræ monasticæ accepit, vbi & mausoleum eius, vsque in di-
20 em hodiernum visitur. Porrò post multos annos, beatissimi *Oswaldi* ossa cùm ea loca infestarent Barbari, Glœcestriam translata; locus iste tunc Monachos nunc Canonicos habens, non multo incolitur habitatore. Fuit igitur *Oswaldus*, qui genti suæ primitias sanctitatis dederit, quippe nullus ante illum Anglus miraculis quod sciam claruerit. Qui post actam sanctè vitam, largè dando eleemosynas, crebras in Dei obsequia protelando excubias, postremò zelo ecclesiæ Dei cum gentili bellũ committẽs, antè (quod optabat) effudit spiritũ, quàm (quod timebat) christianitatis videret detrimentum. Nec fraudabitur profectò martyrum gloria, qui primò bonæ vitæ intendens, postmodum gloriosæ morti corpus impendens eorũ triuit vestigia: & cumulatiori penè laude quòd illi singuli se singulos, ille secũ Deo cõsecrauit totos Northanimbros.

30 EO igitur humanis rebus exempto, *Oswius* frater eius apud Bernicios, *Oswinus* filius *Osrici*, de quo superius dixi apud Deiros regnum occuparunt; quibus cùm primò de prouinciarum diuisione modestè conuenisset; suspenso fœdere in sua pacificè discessum. Verum non multo pòst per homines, quibus nihil magis cordi erat quàm discordias serere, pax incertis pactionibus sępè ludificata, vltimò penitus abrupta in uentos abijt. facinus miserabile, fuisse qui regibus concordiam sodalitatis inuiderent, nec abstinerent, quin eos prælio, quantum in ipsis erat, committerent. Ibi tunc fortuna multis antea illecebris *Oswinum* adulata, scorpiacea cauda persequebatur. Namq; pro penuria excercitus bello abstinendum ratus suburbanum rus clanculò concesserat; statimque à suis proditus ab *Oswio* interemptus est, vir egregiè factus ad emeren-
40 dam gratiam ciuium largitione pecuniæ, animæ quoque suæ vt ferunt non negligens mentis deuotione. Ita *Oswius* integri regni compos nil nõ postea molitus est quo existimationem suam purgaret quo maiestatem augeret, atrocis facti offensam probitate morum posteriorum imminuẽs, & primus quidem idémq; amplissimus laudum eius cumulus extitit, quia fratrem & auunculum nobiliter vltus, *Pendam* regem Merciorum, illud vicinorum excidium, illud perduellionum seminarium exitio dedit, ex quo tempore tam Mercijs, quàm omnibus penè Anglis, vel ipse præsedit, vel præsidentibus imperauit. Hinc totus ad officia pietatis cõuersus, vt Dei beneficijs in se confluentibus digna sedulitate responderet, Christiani cultus infantiam pro nece germani in regno suo palpitantem viuacitate regia erigere, & pleno spiritu animare conten-
50 dit. Eandémq; mox doctrina Scottorum adultam, sed in multis ecclesiasticis obseruationibus fluctuantem, primò per *Angilbertum*, & *Wilfridum*; Postremò per *Theodorum* Archiepiscopum Canonico statu informauit. De cuius in Angliã aduentu principi *Oswio* debetur gratia, licet *Egbertus* rex Cantiæ pro iure prouinciæ multum illius delibet gloriæ, quin & domino famulantibus frequẽtia constituens habitacula, huius quoque boni patriam non reliquit exanguem. Quorum præcipuũ monasterium tunc

fœminarum,

fœminarum, nunc monachorum ab Eboraco 30. millibus in Boreali parte situm, antiquo vocabulo Streaneshall, modò Whiteby nuncupatur, quòd ab insignis religionis fœmina *Hilda* cœptum, *Edelfleda* eiusdem regis filia in regimine succedens magnis fiscalium opum molibus auxit, vbi & patri post 28. annos regni defuncto, funera iusta persoluit. Illud cœnobium, sicut & omnia eiusdem religionis, tempore Danicæ infestationis, quam dicemus inferiùs, deletum multa sanctorum corpora perdidit. Nam & sanctissimæ viraginis *Hildæ* ossa tunc Glasconiam translata, & aliorum sanctorum aliâs nonnulla: nunc mutato nomine paululùm pro tempore restauratum antiquæ opulentiæ vix tenue præsentat vestigium.

OSwio, cuius duo erant filij, minor *Egfridus* legitimè susceptus, reprobato notho, successit, *Etheldritæ* vxoris sanctissimæ meritis quàm suis commendatior: denique duabus omninò rebus, quas quidem in gestis Anglorum legerim prædicãdus, vel quòd Domino vacare volenti serenus indulserit, vel quòd beatum *Cuthbertum* lachrymis religiosæ assentatione profusis in Episcopatum promouerit. Cæterùm horret animus impietatis meminisse, quam in beatissimum *Wilfridum* grassatus euomuit, quoniã bonitatis illius nauseam concipiẽs, patriam clarissimo lumine viduauit. Idem in supplices proteruus, quo morbo nullum tyrannorum carere videas, Hybernense genus sanè hominum innocens genuina simplicitate nil vnquam mali moliens vasta clade protriuit. At contra in rebelles ignauus, triumphósq; patris eludens imperium Merciorum amisit. quin & ab eorum rege *Ethelredo* filio *Pendæ* in bello fugatus fratrem quoq; amisit. Veruntamen hęc postrema iuuentutis lubrico, in *Wilfridum* verò commissa vxoris & episcoporum consilio veritas rerum assignari iubet, præsertim cum *Beda* adulari nescius, eum in libro de vita Abbatum suorum pijssimum & Deo dilectissimum vocet. Postremo 15. regni anno expeditionem in Pictos agens cùm illis in montes abditos consulto cedentibus peruicaciter instaret, cum omnibus ferè copijs interijt; pauci fuga lapsi rem domi nunciauerunt; quamuis diuinus *Cuthbertus* pro futurorum conscientia, & iturum retinere temptauerit, & ipsa hora occisionis spiritum è cœlo sibi influentem hauriens, interfectum absens non tacuerit.

EGfridi necem cùm insignior fama vbique loqueretur, etiam ad fratris *Alfridi* aures anxia præcipiti peruenit epistola penna. Is quia nothus vt dixi erat, factione optimatum, quamuis senior regno indignus æstimatus, in Hyberniam seu vi, seu indignatione secesserat. Ibi & ab odio germani tutus & magno otio literis imbutus, omni Philosophia composuerat animum. Quocirca imperij habenis habiliorem æstimantes qui quondam expulerant vltrò expetiuerunt, necessitas medelam ad preces refudit. Nec eos ille sua spe frustratus est; nam per decem & nouem annos summa pace & gaudio prouinciæ præfuit: nihil vnquam præter in persequutione magni *Wilfridi* quod liuor edax dignè carpere posset admittens. Non tamen ijsdem terminis quibus pater & frater regnum tenuit, quòd Picti recenti victoria insolenter abusi Anglósque longa pace ignauiores aggressi fines eorum ab Aquilone decurtauerat.

HAbuit successorem filium *Osredum* 8. annorum puerum, qui annis 11. regnum inumbrans turpémque vitam sanctimonialium stupris exagitans, tandémque cognatorum insidijs cæsus, eandem fortunam in ipsos refudit. Siquidem *Kenred* duobus & *Osricus* 11. annis regnantes hoc tantùm memorabile habuerunt, quòd domini sui licèt meritò (vt putabant) occisi sanguinem luentes, fœdo exitu auras polluere. Meruit sanè quo lætior abiret *Osricus* multúmque vt gentilis ait, alijs iactantior vmbris, quòd *Celwlphum Kenredi* fratrem viuens sibi successorem adoptauerat. Conscendit igitur tremulum regni culmen *Celwlphus* ab *Ida* * septimus, & idoneus ad cætera, & cui non deesset literarum peritia acri animo & alacri studio comparata. Vadatur sermonis mei veritatem *Beda*, qui eo tempore, quo maximè scaturiebat literatis Brittannia; huic potissimùm Anglorum historiam elimandam obtulit, eligens nimirum in illo authoritatem benè dicta roborandi propter imperium, & scientiam perperam dicta emendandi propter ingenium.

* al. octauus

CVius anno quarto historicus *Beda* post multos in sancta ecclesia libros elaboratos cœlestem patriam quam diu suspirauerat ingressus est anno dominicæ Incarnationis

tionis 734. ætatis suæ quinquagesimo 9. vir quem mirari facilius quàm dignè prędicare possis, qui in extremo natus orbis angulo, doctrinę chorusco, terras omnes perstrinxerit. nam Brittannia, quæ à quibusdam alter orbis appellatur, quòd Oceano interfusa non multis Cosmographis comperta est, habet in remotissima sui plaga locum natiuitatis & educationis eius, Scotiæ propinquum. Plaga olim & suaue halantibus monasteriorum floribus dulcis & vrbium à Romanis ædificatarum frequentia renidens; nunc vel antiquo Danorum vel recenti Normannorũ populatu lugubris, nihil quod multùm animos alliciat prætendit. Ibi est Wira nec egenæ latitudinis, nec segnis gurgitis amnis; qui pelago influus naues serena inuectas aura placido ostij excipit gremio. Cuius vtrásq; ripas *Benedictus* quidam ecclesijs insigniuit, & monasteria ibidem construxit, alterum *Petri*, alterum *Pauli* nomine, charitatis & regulæ vnione non discrepantia. Huius industriam & patientiam mirabitur qui leget librum, quem *Beda* composuit, de vita eius & reliquorum Abbatum suorum. Industriam, quòd copiam librorum aduexerit, quòd artifices lapidearum ędium, & vitreárum fenestrarum primus omnium Angliam asciuerit, totum penè æuum talia transigendo peregrinatus. Quippe studio aduehendi cognatis aliquid insolitum amor patriæ & voluptas elegantiæ asperos fallebant labores. Neque enim ante *Benedictum* lapidei tabulatus domus in Brittannia nisi perraro videbantur, neque perspicuitate vitri penetrata lucem ædibus solaris iaciebat radius. Patientiam, quòd in possessione coenobij beati *Augustini* apud Cantuariam libenter venienti *Adriano* cesserit, non reueritus beati *Theodori* Archiepiscopi supercilium, sed veneratus magisterium. Quòd dum per alienas terras cursitat diu absens, subintroductum à monachis Wirensibus (se inconsulto) Abbatem æquanimitèr, imò magnanimitèr tulerit, domúmq; reuersus parilem illi honorem in consessu & in omni porro potestate communicauerit. Quin & ictus paralysi tam validè vt nihil artuum ei esset flexibile, tertium constituerit, quòd alter, de quo diximus, eadem non mitius decoqueretur valetudine. Cúmq; morbus increscens iam quæreret vitalia, socio ad se delato solo nutu valedixit. Sed nec ille præstantius valuit rependere officium, vtpote qui propinquiorem tendebat ad exitum. nam ante *Benedictum* defunctus est.

SVccessit *Celfridus*, sub quo res monasterij in immensum auctæ sunt. Is cum diuturno senio viuendi renunciasset desiderio, Romam ire proposuit senilem animam, vt sperabat dominis effusurus Apostolis; sed tamen voti effectu carens naturę debitum apud Lingonis ciuitatem inijt. Reliquię ossium posterioribus annis ad monasterium, deinde Danicæ vastationis tempore, cum ossibus beatæ *Hilde* Glasconiam portatæ sunt. Horum Abbatum gratiam, quæ per se satis eminet, conspicuus alumnus eorum *Beda* in splendidiorem excellentiam vrget. Siquidem scriptum est: Gloria patris filius sapiens, quòd alter eum monachauerit alter eum educauerit. Quod quia ipse *Beda* pro compendio notitiæ subiecit, omnem vitam suam breui Epilogo comprehendens, ipsius verba lector recognoscat licebit: nec in eis sermonibus, vel plùs, vel minùs ipsa nouæ formæ procudet necessitas. Ait ergo in fine Ecclesiasticæ Anglorum historiæ, vir tum in cæteris tum in hoc laudabilis, quòd nihil quantulamcunq; sui cognitionem posteritati non inuiderit.

HAEC de historiarum Brittanniarum domino adiuuante digessi Beda *famulus Christi & presbyter Monasterij beatorum Apostolorum* Petri *&* Pauli *quod est ad Wiremudan: qui natus in territorio eiusdem Monasterij cùm essem septem annorum, cura propinquorum datus sum educandus reuerentissimo Abbati* Benedicto, *ac deinde* Ceolfrido *cunctúmque ex eo tempus vitæ in eiusdem Monasterij habitatione peragens, omnem meditandis scripturis operam dedi, atque inter obseruantiam disciplinæ regularis, & quotidianam cantandi in ecclesia curam, semper aut discere aut docere, aut scribere, dulce habui. nonodecimo autem vitæ meæ anno diaconatum, 30 gradum presbyteratus, vtrúmque per ministerium reuerentissimi episcopi* Iohannis *(iubente* Ceolfrido *Abbate) suscepi, ex quo tempore accepti presbyteratus vsque ad annum ætatis meæ 59. meæ meorúmque necessitati ex opusculis venerabilium patrum breuiter hæc annotare siue etiam ad formam sensus, & interpretationis eorum adijcere curaui.*

DEinde enumeratis 36. voluminibus quæ in 78. libris edidit, addidit: *téque deprecor bone Iesu, vt cui propicius donasti verba tua scientia dulciter haurire, dones etiã benignus*

aliquando te fontem omnis ſcientiæ peruenire & parere ſemper ante faciem tuam; Præterea omnes ad quos hæc hiſtoria peruenire potuerit noſtræ nationis legentes ſiue audientes, ſuppliciter precor, vt pro meis infirmitatibus & mentis & corporis apud ſupernã clemẽtiam ſæpius meminerint interuenire, & hanc mihi in ſuis quique prouincijs ſuæ remunerationis vicem rependant, vt qui de ſingulis prouincijs, ſiue locis ſublimioribus, quæ memoratu digna atque incolis grata crediderim, diligenter annotare curaui, apud omnes fructũ piæ interceſſionis inueniam.

DEficit hîc ingenium, ſuccumbit eloquium neſcientis quid plùs laudem, librorum numeroſitatem, an ſermonum ſobrietatem. inſuderat eum proculdubiò nõ indigo hauſtu diuina ſapientia, vt anguſto vitæ ſpaciolo tanta elaboraret volumina. Quid? quòd ferunt eum Romam iuiſſe, vt libros ſuos vel Eccleſiaſticæ doctrinæ conuenire præſens aſſereret, vel ſi reſultarent, Apoſtolico nutu corriperet. Veruntamen quòd Romæ fuerit ſolidè non affirmo, ſed eum illuc inuitatũ haud dubiè pronuncio; quod hæc epiſtola clarum faciet, ſimul & quanti penderit eum Romana curia, vt eum tantopere deſideraret.

SErgius *Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei,* Celfrido *religioſo Abbati ſalutem. Quibus verbis ac modis clementiã Dei noſtri, atque inenarrabilem prouidentiam poſſumus effari, & dignas gratiarum actiones pro immenſis circa nos eius beneficijs perſoluere, qui in tenebris & vmbra mortis poſitos ad lumen ſcientiæ producis.* Et infrà, *Benedictionis interea gratiam quam nobis per præſentem portitorem tua miſit deuota religio, libenter & hilari animo, ſicuti ab ea directa eſt nos ſuſcepiſſe cognoſce. Opportunis ergo ac dignis amplectendæ tuæ ſollicitudinis petitionibus arctiſſima deuotione fauẽtes, hortamur Deo dilectam tuæ religioſitatis bonitatẽ, vt, quia exortis quibuſdam eccleſiaſticarum cauſarum capitulis, non ſine examinatione longius innoteſcendis opus nobis ſunt ad conferendum arte literaturæ imbuti, ſicut decet Deo deuotum auxiliatorem ſanctæ matris vniuerſalis Eccleſiæ, obedientem deuotionem huic noſtræ hortationi non deſiſtas accõmodare, ſed abſque aliqua remoratione religioſum Dei famulum* Bedam *venerabilis monaſterij tui presbiterum ad limina Apoſtolorum principum dominorum meorum* Petri *&* Pauli *amatorum tuorum ac protectorum, ad noſtræ mediocritatis conſpectum non moreris dirigere, quem fauente Deo ſanctis tuis precibus non diffidas proſperè ad te redire, peracta præmiſſorũ capitulorũ cum auxilio Dei deſiderata ſolennitate. erit enim vt confidimus etiã cunctis tibi creditis profuturũ, quicquid Eccleſiæ generali claruerit per eius præſtantiam impertitum.*

ITa iam celebris erat fama vt in quæſtionibus enodandis indigeret eo ſublimitas Romana, nec verò vnquam Gallicanus tumor inuenit in Anglo, quod argueret meritò. Adeò latinitas omnis eius fidei & magiſterio palmam dedit. Nam & fidei ſanę & incurioſæ, ſed dulcis fuit eloquentiæ, in omnibus explanationibus ſcripturarum diuinarũ magis illa rimatus quibus lector Dei dilectionẽ & proximi combiberet, quàm illa quibus vel ſales libaret vel linguæ rubiginẽ limaret. Porrò de vitæ illius ſanctitate dubitare quenquã arcet illius dicti irrefragabilis veritas quod protulit mũdo diuę ſophię maieſtas, In maleuolam animam non introibit ſapiẽtia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis; quod de mundana ſapientia profectò nõ dicit, quę indifferenter hominũ cordibus illabitur, & qua creberrimè peſſimi nullaſq; ad extremũ diem ponentes metas ſceleribus pollere conſpiciuntur, iuxta illud dominicum, filij huius ſæculi prudentiores filijs lucis in generatione ſua ſunt, ſed illã ſapientiã nominat quę diſciplinę effugit fictũ, & quę ſeperat ſe à cogitationibus quę ſunt ſine intellectu, intellectũ dico benè viuendi & benè dicẽdi: vnde pulcherrimè *Seneca*, in lib. De cauſis cõmemorat, *Catonẽ* oratoris officiũ definientẽ dixiſſe, Orator eſt vir bonus, dicendi peritus. Emundabat ergo eccleſiaſticus Orator priùs conſcientiam ſuam, vt ſic accederet ad recludendam myſticorum ſcriptorum intelligentiam. Quomodo enim fieri poteſt vt ſeruiret vitijs, qui medullas intimas hauriret, qui totas cogitationes conſumeret in ſcripturarũ expoſitionibus? Nam vt ipſe fatetur in lib. 3. ſuper *Samuelẽ*: expoſitiones ſuę ſi non aliud afferrent lectoribus emolumentum, hoc ſibi non mediocriter valerent, quòd dum hoc omni ſtudio agebat, lubricum ſæculi & inanes cogitationes poſt tergum ponebat. defęcatus ergo vitijs ſubibat in interiora velaminis, quæ intus acceperat animo, foras efferens ſermone caſtigato.

VEruntamen animi eius pura ſanctitas, & ſancta puritas, magis primo tempore obitus excelluit. Siquidem ſeptem continuis hebdomadibus ſtomachi indignatione

cibos

cibos nauseans, egróq; & angusto suspirio halitū producens adeò vt cum incommoditas lecto prosterneret, non tamen literalium studiorum proiecit operam. Totis enim diebus præter debitum psalmodiæ pensum assiduis ad discipulos lectionibus, ruminandisq; & absoluēdis quæstionum difficultatibus, grauedinem valetudinis decipere, suspensa interim cogitatione nitebatur. Euangelium quoq; *Iohannis*, quod difficultate sui mentes legentium exercet his diebus, lingua interpretatus Anglica, condescendit minùs imbutis Latina; sub indéq; monebat discipulos dicens, discite filioli, dum vobiscum sum, nescio enim quamdiu subsistam, & si post modicum tollat me factor meus & reuertatur spiritus meus ad eum qui misit illum, & in hanc vitam concessit venire. 10 diu vixi, benè consuluit mihi dominus meus in hoc vitæ spatio: cupio dissolui & esse cum Christo.

PLerúmq; spe metúq; libratis cùm neutrum præponderaret, inferebat; horrendum est incidere in manus Dei viuētis: nō ita inter vos vixi vt pudeat me viuere, sed nec mori timeo, quòd bonum dominum habemus, sanctissimi Ambrosij morientis dictū imitatus. Fœlix qui tam secura loquebatur conscientia, vt nec viuere erubesceret, nec mori timeret; hîc non reueritus aspectus hominum, illic occultum Dei æquanimiter expectans arbitrium: sæpè vi doloris pressus his exemplis respirabat; aurum probat fornax, & virum iustum caminus tentationis. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Prosequebantur dicta lachry-20 me, suspiriorúmq; difficultas. Iam verò noctibus, quia deerant qui docerentur vel verba exciperent, lucubrabat ipse sibi pernox in gratiarum actione & psalmorū cantu, implens sapientissimi viri dictum, vt nunquam minùs solus esset quàm cum solus esset. Si quando verò sopor irreperet palpebris, qui erat modicus & grauis, cōfestim excussus turbatúsq; affectum Deo semper intentum hac uoce prodebat, Suscipe Domine seruum tuum ne calumnientur me superbi; fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. Hæc & alia ex reliquis memoriæ præteritæ vltrò ori occurrebant exempla, quę promebat per temporū interualla, prout leniebatur infesti morbi angustia. Feria verò 3. ante Ascensionem Domini inualescente ad extremum incommodo, modicus tumor in pedibus apparuit haud dubius vicinę mortis præsagus & index. Tunc accita 30 congregatione inunctus est & communicatus; osculo cunctis libato, futuram sui memoriam à singulis implorans, nonnullis etiam familiariorem amicitiam emeritis xeniola, quæ in secretis habebat, largitus est. Die verò Ascensionis cùm iam anima fragilem vsum corporis exosa ęgrediq; gestiens palpitaret, contra oratorium, in quo consueuerat orare, cilicio subiecto decumbens, illibato sensu & hilari vultu spiritus sancti gratiam inuitabat dicens. O rex gloriæ, domine virtutum, qui triumphator hodie super omnes cœlos ascēdisti, ne derelinquas nos orphanos, sed mitte promissum patris in nos spiritum veritatis; hac oratione finita spiritum efflauit, subsequente & omnium naribus oppletis odore, qualem nec cynnama, nec balsama spirant, sed paradisiaco, & qualem vernalis vbicunque locorum exhalat lætitia: humatus est tunc in eodem mo-40 nasterio, sed modò cum beato *Cuthberto* Dunelmi situm fama confirmat.

SEpulta est cum eo omnis gestorum penè notitia, vsq; ad nostra tempora. Adeò nullus Anglorum, studiorū eius æmulus, nullus gratiarum eius sequax fuit, qui omissæ monetæ lineam persequeretur: pauci quos æquus amauit Iesus, quamuis literis nō ignobiliter informati, vita tota ingratum consumpserunt silentiū: alij vix primis labris illas gustantes, ignauum confouerunt otium. Ita cum semper pigro succederet pigrior, multo tempore in tota insula, studiorum detepuit feruor. Magnum ignauiæ testimonium dabunt versus Epitaphij sui, pudendi prorsus, & tanti viri mausoleo indigni.

Presbyter hic Beda, *requiescit carne sepultus;*
Dona Christe animam in cœlis gaudere per æuum:
50 *Dáque illi sophia debriari fonte, cui iam*
Suspirauit ouans, intento semper amore.

Poterit ne vlla excusatione hic pudor extenuari, vt nec in monasterio, vbi illo viuente totius literaturæ exultabat gymnasium, potuerit inueniri homo, qui memoriam eius formaret, nisi exili & miserabili stylo? Sed de hoc satis; Nunc quod in manibus repetam.

CElwlphus citra grauitatem Christianam æstimans terrenis negotijs immori, post octo annos regni regem exuens, in Lindiffarnensi cœnobio monachicum habitum accepit; quo loci, quanta meritorum gratia conuersatus sit, testatur celebris iuxta beatum *Cuthbertum* sepultura, & multa supernè demissa miracula.

PRouiderat autem ne vacillaret respublica substituto in regnum *Egberto* patrui filio; quod ille acceptum, bonorum terens orbitas, 20. annos egregio moderamine coercuit. Habuit fratrem æquiuocum Archiepiscopum Eboraci, qui & sua prudentia, & germani potentia sedem illam in genuinum statum reformauit. Namque quod cuiuis gesta Anglorum legenti in promptu est *Paulinus* eiusdem ecclesię Eboracensis primus antistes vi hostilitatis loco pulsus, & apud Rouecestram diem obiens, ibidem illud insigne pallij, quod ab *Honorio* Papa susceperat, reliquit. Plures post eum tantæ vrbis præsules simplici episcopatus nomine contenti nihil altiùs anhelauerant. At verò *Egbertus* intronizatus animosioris ingenij homo, cogitans, quòd sicut superbum est si appetas indebita, ita ignauum est si debita negligas, pallium multa throni Apostolici appellatione reparauit. Hic omnium liberalium artium armarium (vt ita dicam) & sacrarium fuit, nobilissimamq; bibliothecam Eboraci constituit, cuius rei testē idoneum aduoco *Alcuinum*, qui à regibus Angliæ pro pace missus ad regem magnum *Carolum*, & benigno apud eum fotus hospitio, in epistola ad *Eambaldum* tertio loco *Egberti* successorem ait, *Laus & gloria Deo, qui dies meos in prosperitate bona conseruauit, vt in exaltatione filij mei carissimi gauderem, qui laboraret vice mea in ecclesia, vbi ego nutritus & educatus fueram, & praeesset thesauris sapientia, in quibus me magister meus dilectus* Egbertus *Archiepiscopus haredē reliquit.* Itē Karolo Augusto: *Date mihi exquisitores eruditionis scholastica libellos, quales in patria habui, per bonam & deuotissimā magistri mei* Egberti *Archiepiscopi industriam. Et, si placet sapientiæ vestræ, remittam aliquos ex pueris nostris, qui excipiant inde quæq; necessaria, & reuehant in Franciam flores Brittanniæ, & non sit tantummodo in Eboraco hortus conclusus, sed etiam in Turonica emissiones paradisi.*

HIc est *Alcuinus* qui vt dixi, pro pace Franciam missus, ibi apud Carolum seu terræ amænitate, seu regis humanitate captus resedit, magnique apud eum habitus imperialem animum quantum ab aulicis curis vacabat, dialectica, & rhetorica, & etiam astronomia probè composuit. Erat enim omnium Anglorum, quos quidem legerim, post beatum *Aldelmum* & *Bedam*, doctissimus, multisque libris ingenij periculum fecit. Iacet in Francia apud S. *Paulum* de Cormarico: quod cœnobium *Carolus* magnus eius consilio construxit: vnde hodiéq; quatuor monachorum victus & potus pro eiusdem *Alcuini* anima quotidianæ infertur eleemosynæ in eadem ecclesia.

SAnè cùm ad id locorum venimus, vt *Karoli* magni mentio vltrò se ingereret, volo de linea regum Francorum, de qua multa fabulatur antiquitas, veritatem subtexere, nec multùm à proposito elongabor, quia progeniem eorum nescire damnum duco scientiæ, cùm & confines nobis sint, & ad eos maximè christianum spectet imperium. Et fortè quibusdam non iniucundum videbitur, si hoc compendium percurrant, quibus magna volumina euoluere, non erit otium.

FRanci à feritate morū Græco vocabulo dicti, quòd iussu primi *Valentiniani* Imperatoris *Alanos* in Mę otidas paludes refugientes eiecerint. Parua gens priùs & exilis, incredibile quantum breui adoleuerit decenni vectigalium indulgentia. Hoc enim pacto ante bellum salutis discrimē inierant. Ita accedente libertate in immensum aucti, primò maximam Germaniæ partem, procedente tempore totas Gallias occupantes, signa sua comitari coegere; vnde *Lotharingi* & *Alamanni* & cæteri Transrhenani populi, qui imperatori Teutonicorum subiecti sunt, magis propriè se Francos appellari iubent, & eos quos nos putamus Francos, Galwalas antiquo vocabulo quasi Gallos nuncupant. Quibus & ego assensum commodo, sciens quòd *Karolus* magnus, quē regem Francorum fuisse, nemo est qui inficias eat, ea gentilicia lingua vsus sit, quam Frāci Transrhenani terunt. Legenti vitā *Karoli* in promptu occurrit, quòd sermo meus à vero non exulat. Anno igitur incarnati verbi, quadringentesimo vicesimo quinto *Franci* primum regem habuerunt *Faramundum*. Nepos *Faramundi* fuit *Meroneus*, à quo omnes post eum reges Francorum vsque ad *Pipinum* *Meroningi* vocati sunt: Eodē modo & filij regum Anglorum à patribus patronymica sumpserunt, vt filius *Eadgari*, *Eadgaring*,

gering, *Edmundi* filius *Eadmunding* vocentur, & cæteri in hunc modum, communiter
verò *Ethelingi* dicuntur. Naturalis ergo lingua Francorum communicat cum Anglis,
eò quòd de Germania gentes ambæ germinauerint. Fœliciter & potenter regnaue-
runt Meroningi vsq; ad annum Incarnationis Domini sexcentesimum octogesimum
septimum. Tunc enim *Pipinus* filius *Ansegisi* Comes palatij apud Transrhenanos Fran-
cos factus est. Is captatis occasionibus, quibus ambitum palliaret; dominum suum
Theodoricum Meroningorũ fęcē sub iugum misit; & vt facti leniret infamiam, specie te-
nus illi regis nomine donato, cuncta intùs & foris regebat pro libito. Huius *Pipini* ge-
nealogia suprà infráq; contexitur ita: *Ausbertus* senator ex filia *Lotharij* patris *Dagober-*
10 *ti Blithilde* genuit *Arnoldum*; *Arnoldus* genuit sanctum *Arnulphum* Metensem episco-
pum; *Arnulphus* genuit *Flodulphum*, *Walcthisum*, *Anschisum*; *Flodulphus* genuit *Martinũ*
ducem, quem interfecit *Ebroinus*; *Walcthisus* genuit sanctissimum *Wandregesilum* Abba-
tem; *Anschisus* dux genuit *Ansegisum*; *Ansegisus* genuit *Pipinum*; Filius *Pipini* fuit *Caro-*
lus * Tudites, quem illi *Marcellum* vocant, quòd tyrannos per totam Franciam emer-
al. Cudites
gentes contuderit, Saracenos Gallias infestantes egregiè depulerit. Hic paternæ se-
quax sententiæ, reges tenuit in clientela, Comitis contentus nomine; reliquit duos fi-
lios *Pipinum* & *Carolomannum*. *Carolomannus* (incertũ qua de causa) sæculum relinquẽs
tonsoratus est in monte Cassino. *Pipinus* à *Stephano* Papa successorẽ *Zacharie* apud san-
ctum *Dionysium* in regem Francorum & Patriciũ Romanorũ coronatus est. Nam im-
20 peratoribus Constantinopolitanis iamdudum à solita virtute degenerantibus, nec vl-
lam Italiæ vel ecclesiæ Romanę opem ferentibus, quæ multis annis tyrannidem Lon-
gobardorum suspirauerant; idem Papa iniurias illorum potestati Francorum applo-
rauit. Quapropter *Pipinus* alpibus transcensis *Desiderium* regem Longobardorum ita
coarctauit, vt ablata Romanæ ecclesiæ restitueret, & ne repeteret, sacramento firma-
ret. Franciam reuersus, post aliquot annos obijt, superstitibus hæredibus liberis, *Carol-*
lo & *Carolomanno*. *Carolomannus* post biennium, finem habuit. *Carolus* nomen magni alij
effectu sortitus, duplo quam pater habuerat, regnũ ampliauit; triginta & eo amplius
annis simplici regis nomine fastigiatus, & ab imperatoria appellatione, quamuis sæpe
ab *Adriano* Papa inuitaretur, temperans. Verum eodẽ Apostolico defuncto, cum con-
30 sanguinei eius *Leonem* sanctissimũ, qui successerat, plagis in ecclesia beati *Petri* affecis-
sent, adeo vt linguã eius mutilarẽt, & lumina terebrarent, Romam ad reformãdum sta-
tum ecclesiæ ire maturauit. Ibi in improbos vltionem executus tota hieme resedit, A-
postolicum per Dei miraculũ planè loquentẽ, & clarè viuentem proprio tribunali re-
stituens. Inter has moras Quirites, collato cum Præsule consilio, die natiuitatis domi-
ni *Augustum* inopinatè acclamant. Quod cognomen, licet inuitus vt insuetum admi-
sisset, postea tamen animositate, qua decebat, contra imperatores Constantinopoli-
tanos defendens, *Ludouico* filio hæreditariũ contradidit. Ex eius genere regnauere in
illa regione, quæ nunc propriè Francia dicitur, vsque ad *Hugonem* cognomento *Capet*,
à quo descendit modernus *Ludouicus*. Ex eadẽ progenie regnarũt in Alemannia & Ita-
40 lia vsq; ad annum domini 912. Tunc enim *Conradus* rex Teutonicorum illud imperi-
um arripuit. Huius nepos fuit *Otho* maximus, nihil probitatis debens omnibus ante se
imperatoribus, ita virtute & gratia mirabilis hæreditatẽ imperij posteris reliquit suis;
nam modernus *Henricus* gener *Henrici* regis Anglię ex eius sanguine lineam trahit.

SEd vt ad inchoatum reuertar: *Alcuinus*, licèt in Francia à *Carolo* magno monasterio
beati *Martini* prælatus esset, non immemor compatriotarum, imperatorem in a-
micitia eorum continere, illos crebris epistolis ad bonum incitare. Dictorum eius hîc
pleráq; intexam, quibus palam fiat, quàm citò post obitum *Bedæ* in eius etiam ecclesia
studium librorum emarcuerit, & post obitum *Egberti* regnum Northanimbrorũ prop-
ter morum peruicaciam malorum pessum ierit.

50 A*It ergo ad Wiorenses, apud quos* Beda *vixerat & obierat, ex obliquo arguens fecisse, quod*
ne faciant rogat: assuescant pueri astare laudibus superni regis, non vulpium fodere cauer-
nas, non leporum fugaces sequi cursus, discant nunc scripturas sacras, vt ætate perfecta alios do-
cere possint. Recogitate nobilissimum nostri temporis magistrum Bedam *presbyterum, quale*
habuit in iuuentute discendi studium, qualem nunc habet inter homines laudem, & multo ma-
iorem apud Deum remunerationis gloriam. Item ad Eboracenses: non pro auri auaritia, testa

est mei cognitor cordis, Franciam veni, nec remansi in ea; sed Ecclesiastica causa necessitatis. Item ad Offam *regem Merciorum: ego paratus eram cum muneribus* Caroli *regis ad vos venire, & ad patriam reuerti, sed melius mihi visum est propter pacem gentis meæ in peregrinatione remanere, nesciens quid fecissem inter eos, inter quos nullus securus esse, vel in salubri consilio proficere potest. Ecce loca sancta à paganis vastata, altaria periurijs fœdata, monasteria adulterijs violata, terra sanguine dominorum & Principum fœdata. Item ad* Egelredum *regem qui tertius post* Egbertum *regnauit. Ecce ecclesia sancti* Cuthberti *sacerdotum sanguine aspersa, omnibus spoliata ornamentis, locus cunctis in Brittannia venerabilior paganis gentibus datur ad deprædandum. Et vbi primùm post discessum sancti Paulini ab Eboraco christiana religio in nostra gente sumpsit exordium, ibi miseriæ & calamitatis cœpit initium. Quid significat pluuia sanguinis, quam in quadragesimali tempore in Eboraca ciuitate, quæ est caput totius regni, in ecclesia beati* Petri *principis Apostolorum vidimus, de Borealibus domus sereno aere, de summo tecti minaciter cadere? Nonne potest putari à Borealibus partibus venire super terram sanguinem? Item* Osberto *patricio Merciorum: nostrum regnum Northanimbrorum pene perijt propter intestinas dissensiones & fallaces iurationes. Item ad* Athelardum *Cantuariensem Archiepiscopum. Hoc dico propter flagellum, quod nuper accidit partibus insulæ nostræ, quæ prope 340. annis à parentibus est inhabitata nostris. Legitur in libro* Gildæ *sapientissimi Brittonum, quòd ijdem Brittones propter auaritiam & rapinam principum, propter iniquitatem & iniustitiam iudicum, propter desidiam prædicationis episcoporum, propter luxuriam & malos mores populi patriam perdidere. Caueamus hæc eadem vitia nostris temporibus inolescere, quatenus benedictio diuina nobis patriam conseruet in prosperitate bona, quam nobis sua misericordissima pietate donare dignatus est.*

PLanum vt arbitror factum est, quantam labem, quantam pestem, obliuio literarum, & lubrici mores perditorum hominum Angliæ inuexerint: quæ verba ad cautelam legentium posita, hunc in ista historiola locum habeant.

EGbertus itaque, fratris in religione æmulus, comámque tonsus, *Oswlpho* filio, illéque post annum à ciuibus innocentèr cæsus Molloni locum fecit; Is 11. annis satis impigrè regno functus, insidijs *Alredi* occubuit. *Aleredus* decimo regni, quod inuaserat, anno cedere à comprouincialibus compulsus est. *Ethelbertus* quoque filius Mollonis eorum consensu rex leuatus, quinto anno ab eisdem expulsus est. Tunc rex **Celwoldus* acclamatus, post 11. annos perfidiam prouincialium ingemuit, sine culpa trucidatus, quod & celebris apud Haugustaldum sepultura, & diuina prætenderunt miracula. Et nepos suus filius *Aleredi Osredus* succedens, víxque anno emenso expulsus, regnum *Ethelberto* (qui & *Athelredus* dictus est) euacuauit. Is filius Mollonis (qui quoque *Ethelwaldus* vocabatur) fuit, regnúmque post 12. annos exilij recipiens, quatuor annis tenuit, quibus exactis fatum superiorum effugere non valuit miserè occisus. Quare offensi plures episcopi & optimates à patria fugere. quidam meritò plexum affirmant, eo quòd in occisione iniusta *Osredi*, consensum suum obligauerit, cui sufficere potuerit, quòd principatu eiectus sedem illi restituerit. De huius regni exordio *Alcuinus* ita memorat, *Benedictus Deus qui facit mirabilia solus, nuper* Athelredus *filius* Ethelwoldi *de carcere processit in solium, & de miseria in maiestatem; cuius regni nouitate detenti sumus, ne veniremus ad vos. De nece ita ad* Offam *regem Merciorum: Sciat veneranda dilectio vestra, quòd dominus rex* Carolus *amabiliter & fideliter sæpè locutus est mecum de vobis, & in eo habetis fidelissimum amicum; ideò & vestræ dilectioni digna dirigit munera, & per episcopales sedes regni vestri. Similiter* Ethelredo *regi & ad suas episcoporum sedes dona direxit. sed heu proh dolor, donis datis, & epistolis in manus missorum superuenit tristis legatio per missos, qui de Scotia per vos reuersi sunt, de infidelitate gentis & nece regis. Ita* Carolus, *retracta donorum largitate, in tantum iratus est contra gentem illam, vt ait, perfidam & peruersam, & homicidam dominorum suorum, peiorem eam paganis æstimans, & nisi ego intercessor essem pro ea, quicquid eis boni abstrahere potuisset, & mali machinari, iam fecisset.*

* *al. Alfwoldus*

POst *Athelredum* nullus ad regnum ascendere ausus est, dum quisque superiorum sibi casum timeret, & otio inglorio tutus victitare quàm ancipiti discrimine pendulus regnare mallet. Pleró́sque enim regum Northanimbrorum pene familiari exitio vitam exisse, ita cessante rectore per triginta tres annos, prouincia illa risui &

prædæ

prædæ finitimis fuit. Siquidem vbi Dani, quos ex verbis *Alcuini* loca sanctorum populatos fuisse suprà ostendimus, domum regressi cæteris Insulę copiam habitatorúmque ignauiam nunciarunt: barbari raptim copiosèq; insulam petentes, illas vsque in id tempus partes occupauere. Nam & regem multis annis habuere proprium, qui tamen ad Regis West-Saxonū spectaret arbitrium; transactis enim illis triginta tribus annis, hanc quoque regionem cum cæteris obtinuit rex *Egbertus*, anno dominicæ incarnationis, 827. regni sui 28. cuius quia tempus attigimus, iám nunc promissionis nostræ recordati, de regno Merciorum pauca subijciemus, quia & placet nobis dicendi parcimonia, & non arridet multa dicendorum materia.

10

CAP. IIII.

De regno Merciorum.

ANno Dominicę Incarnationis, 626. post mortem *Hengisti*, anno
20 139. *Penda* quidam filius *Wibba*, à Wodenio 10. stirpe inclytus, bellis industrius, idémque phanaticus & impius apud Mercios regis nomen præsumpsit; cùm iam quinquagenarius frequentibus contra finitimos excursionibus nutrisset audaciam. Itaque arrepto regno æger quiete animus, & qui nesciret quantum scelus esset sociali vincere bello, vrbes proximas quatere, compatriotarum fines regum † inquietare, prorsus magno tumultu & terrore agere. Quid enim non auderet qui lumina Brittanniæ *Edwinum* & *Oswaldum* reges Northanimbrorum, *Sigebertum*, *Egricum* & *Annam* reges Orientalium Anglorū, in quibus generis claritas, & vitæ sanctitas conquadrabat, temeritate nefaria extin-
30 xit. *Kenwalchium* quoq; West-Saxonū regem bello bis térq; lacessitū, in exilium compulit, quamuis ille meritò perfidiæ culpam luerit, qua in Deum fidem illius abnegando, & in ipsum *Pendam* sororem eius repudiando peccauerat. Iam verò onerosum est dictu, quòd omnibus occasionibus cædium inhians, & velut coruus ad nidorem cadaueris aduolans, vltrò *Cedwallæ* in auxilium accurrerit, & ad recuperandum regimen magno emolumento fuerit. Ita per triginta annos in cognatos grassatus, nihil aduersus exteras gentes memorandum commisit. Sed inuenit tandē effrenis cupiditas idoneum meritis finem. Siquidem ab *Oswio*, qui *Oswaldo* fratri successerat, magis per Dei virtutem quàm per manum militarem cum auxilijs fusus, infernalium numerum animarum auxit. Habuit ex regina *Kineswitha* filios, *Wedam*, *Wlpherum*, *Ethelredum*, *Mere-*
40 *waldum*, *Mercelinum*, filias duas *Kineburgam* & *Kineswitham*, ambas sancta continentia præcellentes. Ita parens perpetuò in Deum rebellis sanctissimos cælo fructus effudit.

al. inquietare

SVccessit illi in parte regni *Weda* filius, *Oswy* dono Australibus Mercijs prelatus: strénuus ephœbus, & eiusdem *Oswy* patre viuente gener. Nam filiā eius ea conditione acceperat, vt christianitatem amplectens idolis abrenūciaret; cuius fidei participem prouinciam suam arridente regni serenitate suffragante socero facere procurasset, nisi tam læta principia mors per insidias vxoris, vt dicitur, festinata succideret. Tunc regnum suscepit *Oswius*, quod sibi & victoriæ in patrem & affinitatis iure in filium competere videbatur. Sed animositas prouincialium, non vltra triennium potuit ferre regnantem. expulsis enim eius ducibus, *Wlpheróq;* *Pendæ* filio in omen regni acclama-
50 to, libertatem recepit.

WLpherus, ne spem ciuium falleret, sedulò satagere, magnis & animi & corporis viribus vtilem se principem ostentare; deniq; christianitatem vix in regno suo palpitantē, & per fratrem initiatam fauore suo enixissimè iuuit. Primis ferè annis à rege West-Saxonum grauitèr afflictus, sequētibus consilij viuacitate iniuriam propulsans, etiam ipsum Wecthę insulæ dominio mutilauit; eandémq; ritus sacrilegos adhuc an-

helantem, ad rectum tramitem inflectens, non multò pòst regi Australium Saxonum *Ethelwalkio, quem in baptismo susceperat gratia fidei, dedit. Verum enimverò hæc, & quæcunq; eius bona inficit, & deprimit grauis simoniæ nota: quod primus regũ Anglorum sacrum episcopatum Londoniæ cuidam *Wine* ambitioso venditarit. Habuit in matrimonio filiam *Erconberti* regis Cantuariorum *Ermenhildam*, & ex ea genuit *Kinredam* & *Werburgam* virginem sanctissimam, quæ Cestræ iacet. Frater eius *Merewaldus* *Ermenburgam* filiam *Ermenredi* fratris eiusdem *Erconberti* vxorem habuit. Suscepitque ex ea 3. filias *Milburgam*, quæ *Weneloch*, & *Mildritham* quæ Cantiæ, in monasterio sancti *Augustini* requiescit, & * *Milgitham*; & filium *Merefinum*. *Kineburgam Pendæ* filiam *Alfridus* rex Northanimbrorum duxit vxorem; quæ postmodum carnali copula fastidita, sanctimonialem habitum suscepit in monasterio, quod fratres sui *Wlpherus* & *Ethelredus* construxerant.

al. Aedelwalkio

al. Mildritham

10

WLphero post decem & nouem annos defuncto; regnauit frater eius *Ethelredus* animi religione, quàm pugnandi excercitatione celebrior: denique vna & ipsa illustri expeditione in Cantiam contentus ostendisse virtutem, reliqua uita otio inseruijt; nisi quòd regẽ Northanimbrorũ *Egfridum*, metas regni transilientem pugna adortus domũ redire admonuerit, *Elfwino* fratre cæso. Hanc sanè cædem propẽsiore consilio, beato *Theodoro* Archiepiscopo satagente, congestis pecuniæ talentis apud *Egfridũ* redemit. Post hæc regni anno 30. in Bardenia regulariter tonsus primò in monachũ, mox in Abbatem alteratus est. Hic est qui contẽporaneus *Ina* regis West-saxonũ priuilegium, quod sanctus *Aldelmus* à Roma, vt prædiximus, attulit, sua quoque authoritate roborauit. Regis Northanimbrorum *Egfridi* * *Ostgidam* sororem habuit vxorem, ex qua filium *Ceolredum* suscepit.

20

al. Ostgildam

STatuit sibi successorem *Kenredum* filium fratris *Wlpheri*, qui pietate in Deum, probitate in patriam perinsignis, magna morum sinceritate vitam cucurrit, quintóq; anno regni Romam ire pergens, reliquum temporis illic religiosè compleuit, maximè miserando exitu militis compunctus; qui, vt *Beda* refert, cùm confiteri scelera sua sanus superbisset, in mortis ianua constitutus apertè vidit dæmones authores ad supplicia, quibus animum indulserat blandientibus ad scelera.

POst illum regnauit * *Ceolredus* patrui sui *Ethelredi* filius, sicut virtute contra *Inam* mirabilis, ita immatura morte miserabilis; siquidem non vltra octo annos regno satisfaciens, Licefeldæ conditus est, relicto *Ethelbaldo* hærede pronepote *Pendæ*, ex *Alwio* fratre. Hic alta pace & multo tempore, id est, quadraginta vno annis rerum * perfruitus, & nouissimè à subiectis occisus fortunæ rotam voluit: author necis eius *Bernredus* nil memorabile dedit, nisi quòd mox ab *Offa* necatus, dignum finem insidiarũ tulit. Huic *Ethelbaldo Bonifacius* Archiepiscopus Mogontiacensis, natione Anglus, qui postea martyrio coronatus est, misit epistolam, cuius hic partem subdam, vt videatur, quàm liberè arguat vitia iam in gente Anglorum inoleuisse, quę *Alcuinus* timebat ventura esse. Similiter & erit documentum ingens, in ostensis mortibus quorundam regum, quàm districtè Deus reos puniat, quos diu librata ira expectat.

al. Celredus

30

al. perfunctus

40

DOmino charissimo, & in Christi amore cæteris regibus Anglorum præferendo *Ethelbaldo*, *Bonifacius* Archiepiscopus, legatus Germanicus Romanæ ecclesiæ perpetuã in Christo charitatis salutem. *Confitemur coram Deo, quia quando prosperitatem vestram & fidem & bona opera audimus, lætamur: quando autem aliquid aduersum, vel in euentu bellorum, vel de periculo animarum de vobis cognoscimus, tristamur. Audiuimus enim quòd eleemosynis intentus furta & rapinas prohibes, & pacem diligis, & defensor viduarum & pauperum es, & inde Deo gratias agimus. Quòd verò legitimum matrimonium spernis, si pro castitate faceres, esset laudabile: sed quia in luxuria & in adulterio quoq; cum sanctimonialibus volutaris, est vituperabile & damnabile. Nam & famam gloriæ vestræ coram Deo & hominibus confundit, & inter idolatras constituit, quia templum Dei violasti. Quapropter, fili charissime, pœnite & memora quàm turpe sit, vt tu, qui multis gentibus dono Dei dominaris, ad iniuriam eius sis libidinis seruus. Audiuimus præterea quòd optimates penè omnes gentis Merciorum tuo exemplo legitimas vxores deserant, & adulteras & sanctimoniales constuprent; quod quàm sit peregrinum ab honestate, doceat vos gentis aliena institutio. Nam in antiqua Saxonia, vbi nulla est Christi cognitio, si virgo in paterna domo, vel maritata sub coniuge fuerit adulterata,*

50

manu propria strangulatam cremant; & supra fossam sepultæ corruptorem suspendunt, aut cingulo tenus vestibus abscisis flagellant eam castæ matronæ & cultellis pungunt, & de villa in villam missæ accurrunt nouæ flagellatrices, donec interimant. Insuper & Winedi, quod est fidelissimum genus hominum, hunc habent morem; vt mulier viro mortuo se in rogo cremati pariter arsura præcipitet. Si ergo gentiles Deum ignorantes tantum zelum castimoniæ habent, quid tibi conuenit, fili charissimè, qui christianus & rex es? Parce ergo animæ tuæ, parce multitudini populi tuo pereuntis exemplo, de quorum animabus redditurus es rationem. Attende & illud: quòd si gens Anglorum, sicut in Francia & Italia, & ab ipsis Paganis nobis improperatur, spretis legitimis matrimonijs per adulteria diffluit, nascitura ex tali commixtione sit gens ignaua, & Dei contemptrix, quæ perditis moribus patriam pessundet, sicut Burgundionibus & prouincialibus & Hispanis contigit, quos Saraceni multis annis infestarūt propter peccata præterita. Præterea nunciatum est nobis, quòd multa priuilegia ecclesiarū, & monasteriorum auferens, ad hoc audendum duces tuos exemplo prouoces. Sed recogita quæso, quàm terribilem vindictam Deus in anteriores reges exercuit eius culpæ conscios, quam in te arguimus. Nam Celredum *prædecessorem tuum, stupratorem sanctimonialium, & ecclesiasticorum priuilegiorum fractorem, splendidè cum suis comitibus epulantem malignus spiritus arripuit; & sine confessione & viatico cum diabolo sermocinanti, & legem Dei detestanti animam extorsit.* Osredum *quoque regem Deirorum & Berniciorum earundem culparum reum ita effrænem egit, vt regnū, & iuuenilem ætatem contemptibili morte amitteret.* Carolus quoq; princeps *Francorum, monasteriorum multorum euersor, & ecclesiasticarum pecuniarum in vsus proprios commutator, longa torsione & verenda morte consumptus est.* Et infrà. *Quapropter, fili charissime, paternis & subnixus precibus deprecamur, vt non despicias consilium patrum tuorum, qui pro Dei amore celsitudinem tuam appellare satagunt. Nihil enim bono regi salubrius, quam si talia commissa cum arguuntur, libenter emendentur: quia per* Salomonem *dicitur, qui diligit disciplinam, diligit sapientiam. Ideo, fili charissime, ostendentes consilium iustum contestamur, & obsecramus per viuentem Deum, & per filium eius Iesum Christum, & per spiritum sanctum, vt recorderis quàm fugitiua sit præsens vita, & quàm breuis, & quam momentanea delectatio spurcæ carnis, & quàm ignominiosum sit, vt breuis vitæ homo mala exempla in perpetuum posteris derelinquat. Incipe ergo melioribus moribus vitam componere, & præteritos errores iuuentutis corrigere, vt hic coram hominibus laudem habeas, & in futuro æterna gloria gaudeas. Valere celsitudinem tuam, & in bonis moribus perficere optamus.*

HVius epistolæ competentes particulas huic libello pro rerum notitia insui, partim authoris verbis partim meis longas sentētias, vt* videbatur, abbreuians; cuius facti non iniustè veniam paciscar, quòd ad historiæ ordinem festinantibus velocitate dictionis consulendum erat. Porrò misit idem *Bonifacius Cuthberto* Archiepiscopo eiusdem tenoris epistolam, hoc adijciens, vt Clericos, & sanctimoniales de tenuitate & pompa vestium argueret. Præterea, ne miraretur, quòd alienū negotium ageret, cùm sua nihil interesset, quomodo & quibus moribus Anglorum gens viueret; sciret se à *Gregorio* Papa 3. sacramento astrictum ne conterminarum gentium mores Apostolicæ notitiæ subtraheret; quapropter blandis admonitionibus non succedentibus, acturum se, ne huiusmodi vitia Papam laterent. Sanè de tenuitate vestium Clericalium, *Alcuinus Athelardum* Archiepiscopum, *Cuthberti* successorem obliquè castigat, monens, vt cùm Romam vadens *Carolum* magnum Imperatorem, nepotem *Caroli*, de quo superiùs *Bonifacius* locutus est, visitaret, non adduceret Clericos vel monachos versi-coloribus & pompaticis vestibus indutos, quòd non solerent Frācorum clerici, nisi religiosis vestibus amiciri.

*al. videatur

NEc inanes esse potuerunt tanti viri epistolæ, quas ille legationis suę, & compatriotarum amoris intuitu vigilaris sensibus emittebat. Nam & *Cuthbertus* Archiepiscopus, & rex *Ethelbaldus* consilium cogere, emendaturi superflua quæ ille increpasset. Cuius Synodi actionem multo gyro verborum volutatam, nunc supersedeo intexere, quæ, vt opinor, conuenientiùs alium laboris nostri locum occupabunt, cùm ad recensionem episcoporum ventū fuerit. sed quia regum res in manu habemus, scriptum *Ethelbaldi* deuotionis eius index quod in eodem concilio factum est, subnectam.

PLerúmque contingere solet pro incerta temporum vicissitudine, vt ea quæ multarum fidelium personarum testimonio consilióque roborata fuerint, fraudulenter per contumaciam plurimorum,

rimorum, & machinamenta simulationis sine vlla consideratione rationis periculosè dissipentur; nisi autoritate literarum, & testimonio chirographorum æterna memoriæ inserta sint. Quapropter ego Ethelbaldus *Merciorum rex, pro amore cœlestis patriæ, & remedio animæ meæ studendũ esse prauidi, vt eam per bona opera liberam efficerem ab omni vinculo peccatorũ. Dum enim mihi omnipotens Deus per misericordiam clementiæ suæ absque vllo antecedente merito sceptra regiminus largitus est, ideo libenter ei ex eo, quod dederit retribuo. Huius rei gratia hanc donationem me viuente concedo, vt omnia monasteria, & ecclesiæ regni mei à publicis vectigalibus, & operibus, & oneribus absoluantur; nisi instructionibus arcium vel pontium, quæ nulli vnquam relaxari possunt. Præterea habeant famuli Dei propriam libertatem in fructibus syluarum & agrorum, & in captura piscium, nec munuscula præbeant, vel regi vel principibus, nisi voluntaria, sed liberi Deo seruiant, &c.* 10

BOnifacio successit *Lullus*, & ipse natione Anglus, de cuius sanctitate vitæ beatus *Goarus* loquitur, & hi versus quos iam inde à pueritia memini me audisse protestantur.

> *Antistes* Lullus, *quo non est sanctior vllus;*
> *Pollens diuina, tribuente Deo, medicina*
> *Occurrit morbis, vt totus prædicat orbis.*

VEruntamen, vt historiam repetam, successit *Ethelbaldo Offa* quinto genu *Pendæ* abnepos, vir ingentis animi, & qui omnia, quæ mente concepisset, efficere proponeret, regnauítq; anno vno minus quadraginta. Huius gesta cum considero, animus hæret in dubio, vtrum probem an improbem. Ita in vno eodémq; homine modò virtutibus se vitia palliabant, modò virtutes vitijs succedebant, vt ambigeres, quo teneres nodo mutantem *Protea* vultus. singulorum documenta sermo percurret. Cum rege West-Saxonum *Kinewlfo* aperto marte congressus palmam leuiter obtinuit, quamuis esset ille bellator non ignobilis. Idem quum magis sibi dolo æstimaret successurum, regem * *Ethelbirthum* magnarum promissionum lenocinijs ad se accitum, & intra palatium suum fraudulentis assentationibus delinitum inopinatè capite spoliari fecit, regnúmq; Orientalium Anglorum, quod ille tenuerat, inuasit indebitè. 20

al. Egelbrictum

REliquias beati *Albani* ad illud tempus obscurè reconditas, & reuerenter eleuari, & in scrinio, quantum regia magnanimitas poterat, gemmis & auro decorata componi præcepit, basilica pulcherrimi operis ibi ædificata, & monachorũ congregatione adunata. Idémque in Deum peruicax, sedem Archiepiscopatus, olim Cantuariæ fundatam, in Lichefeldam transferre conatus est, inuidens scilicet Cantuaritis Archiepiscopatus fastigiũ. Quapropter * *Lambrithũ* Archiepiscopũ multis sudoribus fatigatum, crebráq; sedis Apostolicæ, & noua & vetera edicta proferentem, tandem omnium prædiorum quæ intra terminos suos erant, & episcopatuum ditione priuauit. Per *Adrianum* igitur Apostolicum, quem verisimilibus assertionibus diu fatigauerat (sic occupatis animis multa illicita subtrahi & subripi possunt) obtinuit, vt Archiepiscopatus Merciorũ apud Lichefeldã esset, omnésq; pontifices Merciorũ prouinciæ illi subijcerentur: quorũ hæc fuerunt nomina; *Denebertus* Wigornensis episcopus; *Werenbertus* Legecestrẽsis episcopus; *Edulphus* Sidnacestrensis; *Wlpheardus* Herefordensis; & episcopi Orientaliũ Anglorũ; *Alheardus* Elmanensis; *Tidfrid* Dommucensis; vocabatur autẽ episcopus Lichefeldensis *Aldulphus*. Remanserũt verò Archiepiscopo Cantuariensi *Lamberto* episcopi 4. Londonensis, Wintonensis, Roffensis, & Selesiensis: horũ episcopatuũ quidam adhuc manent, quidã aliàs translati, quidam venali ambitu alteris vniti. Nam Legecestrensis, & Sidnacestrensis, & Dommucensis (incertũ quo euentu) hodie non extant. Nec porrò in his rapacitas *Offæ* stetit, sed multarum ecclesiarum (inter quas Malmesburiensis) prædia publicus expilator abrasit: sed non diu canonicas regulas hæc temerauit iniquitas: námque mox successor *Offæ Kenulphus*, nulli ante se regi potẽtia vel religione impar, missa *Leoni Adriani* successori epistola * *Athelardum* successorem *Lambrithi* in pristinam dignitatem subleuauit: vnde *Alcuinus* in epistola ad eundem *Athelardum*; *Audita prosperitate itineris vestri, & reuersionis in patriam, & quomodo ab Apostolico suscepti fuistis, toto cordis affectu gratias egi domino Deo nostro, qui magno clementiæ dono prospero itinere vestram viam direxit, & dedit vobis gratiam in conspectu Apostolici, votique compotem redire in patriam concessit, & primi doctoris nostri sanctissimam* 30 40 50

al. Lambertum

al. Adelardum

sedem

sedem ad pristinam dignitatem per te iterum exaltare dignatus est. Regalis igitur epistolę partem, simul & Pontificalis apponere dignum reor, quamuis anticipare seriem temporum videar: sed ideò hoc faciam, quòd difficiliùs contexo interrupta, quàm absoluo instituta.

Domino beatissimo & verè amantissimo Leoni, *sanctæ & Apostolicæ sedis Romano Pontifici* Kenulphus *gratia Dei Rex Merciorum cum Episcopis ducibus & omni sub nostra ditione dignitatis gradu, sincerissimæ dilectionis in Christo salutem; Gratias omnipotenti Deo semper agimus, qui Ecclesiam suo pretioso sanguine adquisitam, inter diuersas mundi huius procellas, nouis semper, prioribus ad vitam sumptis, suscitat ducibus, ad portum salutis attrahere, eamq́ nona luce infundere, quatenus nullo sit tenebrarum errore fuscata, sed viam veritatis inoffenso pede gradiatur: Vnde meritò omnis per orbem exultat Ecclesia, quia cùm omnium verus remunerator bonorum gloriosissimum gregis sui pastorem* Adrianum *perpetuò remunerandum super æthera duxisset, suis tamen ouibus pia erexit prouidentia præuium, qui scit ouile Dominicum ad caulas non inferiùs vita agitare. Nos quoque meritò quos extremitas orbis tenet, eodem modo præ cæteris gloriamur, quòd illius sublimitas nostra salus, illiùs prosperitas nobis perennis exultatio, quia vnde tibi Apostolica dignitas, inde nobis fidei veritas innotuit: Quapropter opportunum arbitror tuis sanctis iussionibus aurem obedientiæ nostræ humilitèr inclinari, & quæ tuæ pietati ritè nobis sequenda videantur toto nisu implenda. Quæ verò rationi contraria deprehensa fuerint citiùs declinanda, ac interim a nobis omnimodo resecanda. Sed modò ego* Kenulphus *gratia Dei rex excellentiam tuam humiliter exoro, vt te sine offensione animi vestri de profectu nostro, vt optamus, liceat alloqui, quatenus in gremium me pietatis tuæ tranquilla pace percipias, & quem meritorum nulla facultas erigit, larga benedictionis tuæ vbertas ad plebem suam regendam locupletet; vt vnà mecum gentem, quam vestra Apostolica authoritas fidei rudimẽtis imbuit, per intercessionem tuam contra impetus exterorum Omnipotens erigat, & per se regnum, quod ipse Deus dedit nobis, dilatare dignetur. Hanc benedictionem omnes, qui ante me sceptro præfuere Merciorum, meruerunt ab antecessoribus tuis adipisci: hanc ipse humilis peto, & à vobis (ô Sanctissime) impetrare cupio, quatenus in primis adoptionis sorte me tibi filium suscipias, sicut te in patris persona diligo, & totis obedientiæ viribus semper amplector. Decet enim inter tantas personas fides sancta seruari, & inuiolata charitas custodiri; quia paterna pietas filiorum fœlicitas in Deo esse credenda est, secundum illud* Ezechiæ, *Pater filijs notam faciet veritatem tuam Domine. In quibus verbis te (amande genitor) imploro, vt filio tuo, tametsi indigno, veritatem Domini tuis verbis sacrosanctis notam facere non deneges, vt per tuam sanam eruditionem, (Deo adiuuante) ad melioris vitæ propositum merear peruenire. Quin etiam dulcissime cum omnibus Episcopis nostris, & cuiuscunque apud nos dignitatis persona deprecor, vt nobis de multimodis inquisitionibus, super quibus maximam subtilitatem vestram dignũ duximus perquirere, benignè respondeas, ne sanctorum traditio Patrum, & ab illis tradita nobis regula, quasi incognita per aliquid vitietur in nobis, sed sermo tuus directus nobis in charitate & mansuetudine veniat, vt per Dei misericordiam profuturum in nobis perficiat fructum. Primum namque est quod Pontifices nostri ac peritissimi quique in nobis dicunt, quòd contra Canones & Apostolica statuta, quæ nobis a Patre beatissimo* Gregorio *dirigente statuta sunt, sicut vos scitis, auctoritas Dorobernensis Metropolitani in duas scinditur parochias, cuius (eodem patre mandante) ditioni, subiacere debent Episcopi duodecim, sicut per Ecclesias nostras legitur in Epistola, quam fratri & coepiscopo* Augustino *direxit, de duobus Londonia & Eboracæ Metropolitanis Episcopis, quam etiam apud vos haberi non dubitamus. Sed ipse primùm Pontificalis apex, qui tunc Londoniæ sub honore & ornamento pallij fuerat conscriptus, pro eò Dorobernensi oblatus est, atq́ concessus. Nam quia beatæ recordationis* Augustinus, *qui verbum Dei imperante beato* Gregorio, *Anglorum genti ministrabat, & gloriosissimè Ecclesijs præfuit Saxoniæ, in eadem ciuitate diem obijt, & corpus illius in Ecclesia beati* Petri *Apostolorum principis, quam successor eius sanctus* Laurentius *sacrauit, conditum fuisset, visum est cunctis gentis nostræ sapientibus, quatenus in illa ciuitate Metropolitanus honor haberetur, vbi corpus eius pausat, qui his partibus fidei veritatem inseruit. Cuius itaq́, sicut vos scitis, dignitatis honorem, primùm Rex* Offa *propter inimicitiam cum venerabili* * Lamberto *& gente Cantuariorum acceptam, auertere, & in duas parochias dissipare nisus; & pijssimus coepiscopus & antecessor vester* Adrianus, *rogatu prædicti Regis facere cæpit, quod priùs nemo præsumpsit, & Merciorum præsulem pallio extulit. Neutrum tamen ex his culpamus, quos* *Christus*

* al. Iamberto

Christus vt credimus, æterna victoria triumphat. Sed tamen excellentiam vestram humiles exoramus, quibus à Deo meritò sapientiæ clauis collata est, vt super hac causa cum sapientibus vestris quæratis, & quicquid vobis videatur, nobis posteà seruandum rescribere dignemini; ne tunica Christi inconsutilis, alicuius inter nos dissensionis schisma patiatur; sed per vestram sanam doctrinam vt desideramus, ad vera pacis vnitatem dirigatur. Magna enim humilitate simul & dilectione hac tibi scripsimus, Papa beatissime, clementiam tuam profusiùs precantes, quatenus ad ea, quæ à nobis necessariò explicita sunt, benignè & iustè respondeas. Sed & illam Epistolam, quam Athelardus Archiepiscopus coram cunctis Prouincialibus Episcopis nostris multipliciùs de suis, ac totius Brittanniæ causis & necessitatibus tibi scripsit, pio amore perscrutari digneris, & quicquid de rebus, quæ in ea scripta sunt, fidei normula poscat, pagina nobis veritatis patefacere memineris: Ergo præterito anno legationem meam etiam & Episcoporum per Wadan Abbatem misimus; Ac ille accipiens Legationem illam, segniter imò insipientèr deduxit. Sed modo tibi munus modicum amoris gratia per Brine Presbyterum, & Fildas & Ceolberth ministros meos (pater amande) mitto: quod est 120 mancusas cum literis, precans te, vt benignè suscipias, & benedictionem tuam nobis donare digneris. Omnipotens Deus te longæuo tempore ad laudem suæ sanctæ Ecclesiæ custodiat incolumem.

Domino excellentissimo filio Kenulpho Regi Merciorum prouinciæ Saxoniæ Leo Papa veniens ad sanctissima limina beatorum Apostolorũ Petri & Pauli, tam orationis vota fideliter soluens, quàm nostræ sedi Apostolicæ causam sui Sacerdotij suggerens, reuerentissimus & sanctissimus frater noster Athelardus Archiepiscopus Doroberniensis Ecclesiæ nobis obtulit vestræ regalis excellentiæ syllabas, quibus in duabus Epistolis à vobis directis, plenis fidei rectæ, magnam humilitatem vestram repetientes, Omnipotenti Deo referimus grates, qui vestram prudentissimam excellentiam in omnibus ornauit, ac decorauit, erga beatum Petrum Apostolorum principem, & nobiscum habere dilectionem, & in omnibus Apostolicis humiliter consentire censuris. Porro in vna ex illis Epistolis reperimus, qualiter gratiam nostræ Apostolicæ functionis, si iuxta fuissetis animam vestrã pro nobis posuissetis benignè; Imo & nostræ prosperitati multùm in Domino congaudeatis, & cùm nostræ dulcissimæ admonitionis literæ ad vestræ vnaminitatis perueniunt aures, cum omni suauitate & cordis gaudio spiritali, quasi filij paternũ munus suscipere fatemini. Fatebatur verò & hoc, quòd aliquantulam ex vestra facultate benedictionem nobis offerri demandastis, 120. mancusas, quas cum magno amore pro anima vestra salute suscepimus. Et prædictus Archiepiscopus cũ suis socijs honorificè ac benignè à nobis susceptus est, & adiuuari eũ in suis necessitatibus libenter fecimus. Interea credentes vestræ prudẽtissimæ excellentiæ, vbi ferebatur in ipsis tuis regalibus apicibus, quòd nostris Apostolicis sanctionibus nullus Christianus cõtraire præsumit: Ideo totis nisibus nostris ea, quæ tuo regno expediunt, emittere, atq; prædicare conamur, vt ea, quæ nobis præfatus frater noster Athelardus Archiepiscopus seu tota Synodus Euangelicæ atq; Apostolicæ doctrinæ sanctorumq; patrũ, necnon prædecessorũ nostrorũ sanctorum pontificũ, Canonica censura prædicante, vestræ regali excellentiæ, seu cunctis principibus gentis vestræ, & vniuerso populo Dei edisserit, nequaquã in orthodoxa eorũ doctrina quippiã resistere debeatis, Domino ac redemptore nostro in Euangelio dicente, vbi ait: Qui vos recipit, me recipit; Et qui recipit Prophetam, in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipiet. Quanto magis pro ipso sæpe domino archiepiscopo, quẽ nobis valdè nimisq; collaudastis, sicuti & est videlicet clarissimus atq; peritissimus, & quia illũ scitis prudẽtem, bonis ornatũ moribus, Deo & hominibus dignũ; Ecce (fili dulcissime & amantissime atq; præstantissime rex bone) in his tuis assertionibus collaudamus Deũ Omnipotẽtem, qui talem vobis demõstrauit antistitem, qui sicut verus pastor, indicere verbis secundùm doctrinã sanctarum Scripturarũ dignã penitentiã valeat, & eruere qui sub ditione sacerdotali eius existunt animas eorũ ex inferno inferiori & ab igne inextinguibili deducens, eos & introducens in portũ salutis: & offerre pro illis hostiã dignã, & immaculatã in cõspectu diuinæ Maiestatis Omnipotẽti Deo. Et quia multùm nobis prænominatus Archiepiscopus in omni sanctitate sua & vita conuersatione vltro citroq; placuit, valde nimis ei credentes, ex auctoritate ei beati Petri Apostolorũ principis, cuius vel immeriti vices gerimus, talem præbuimus præsulatũ, vt si quisquã ex subiectis suis tam Regibus & Principibus quàm vniuerso populo transgressus fuerit dominica mãdata, excõmunicet eum vsq; pæniteat, & si impænitens fuerit, sit vobis sicut Ethnicus & publicanus. De Athelardo verò iam fato Archiepiscopo Dorobernẽsis Ecclesiæ, sicut à nobis poposcit vestrorũ præsulũ excellentia, vt ei iustitiã faceremus de ipsis diœcesibus suis, tam Episcoporũ quàm Monasteriorũ quibus illicitè, vt cognouistis, expoliatus est, &

& à venerabili sede eius, quas dudum tenuit, ablatæ sunt. Nos per omnia enucleatiùs trutinantes, in sacro scrinio nostro reperimus, sanctum Gregorium *prædecessorem nostrum in integro ipsam parochiam numero duodecim beato* Augustino *syncello suo Archiepiscopo tradidisse, & confirmasse Episcopos consecrandi. Vnde & nos (veritate ipsa reperta,) ordinationes, seu confirmationes nostra Apostolica authoritate illi in integro, sicut antiquitùs fuerunt, constituentes reddidimus & priuilegium confirmationis, secundum sacrorum Canonum censuram Ecclesiæ suæ obseruandum tradidimus.*

OFfa intereà ne sibi fraudi forent durè in prouinciales admissa, vndiq; amicos Reges venans, pacemque concilians, *Britrico* Regi Westsaxonum filiam *Ethelburgam* nuptui dedit, *Carolum* magnum Regem Francorum frequentibus legationibus amicum parauit, quamuis non facilè quod suis artibus conduceret in *Caroli* animo inuenerit: discordauerant antea, adeò vt magnis motibus vtrobique concurrentibus, etiam negotiatorum commeatus prohiberentur; est Epistola * *Albini* huiusce rei index, cuius partem hic apponam, documentum ingens magnanimitatis & fortitudinis *Caroli*, qui omnem ætatem triuerit in bellis contra Paganos Deo rebelles.

al. Alcuini.

A*Ntiqui inquit, Saxones, & omnes Fresonum populi instante Rege* Carolo, *alios præmijs & aliòs minis solicitante, ad fidem Christi conuersi sunt. Sed & anno transacto, idem Rex cum exercitu suo irruit super Sclauos, eosque subegit suæ ditioni. Auares, quos nos Hunos dicimus, exarserunt in Italiam, & à ducibus præfati Regis Christianissimi superati domum cum opprobrio reuersi sunt. Similitèr & super Baugariam irruerant, qui & ipsi ab exercitu Christiano superati, & dispersi sunt. Etiam eiusdem Christianissimi Regis duces & tribuni multam partem Hispaniæ tulerunt a Saracenis, quasi trecenta millia in longũ per maritima; sed, heu proh dolor, quòd ijdem maledicti Saraceni (qui & Agareni) tota dominantur Affrica & Asia maiori maxima ex parte. Nescio quid de nobis venturũ sit; aliquid enim dissentionis diabolico fomento inflammante, nuper inter Regem* Carolũ *& Regem* Offam *exortũ est, ita vt vtrinq; nauigatio interdicta negotiantibus cesset; Sunt qui dicant nos pro pace esse in illas partes mittendos.*

IN his verbis præter illa, quæ superiùs notaui, poterit curiosus animaduertere quantum iam annorum effluxerit, ex quo Saraceni Affricam & Asiam maiorem inuaserint. Et profectò nisi Dei clementia ingenitum robur Francorum Imperatorum animasset, pridem Europam subiugassent. Adeò contemptis Imperatoribus Constantinopolitanis Siciliam & Sardiniam & Baleares Insulas, & penè omnes terras quæ pelago cinguntur, præter Cretam & Rhodum & Ciprum, ocupauerunt. Sed nostris diebus per Northmannos Siciliam, per Pisanos Corsicam & Sardiniam, per Francos & omnis generis Christianos ex Europa, magnam partem Asiæ, & ipsam Ierusalem relinquere coacti sunt, de quibus quia in consequentibus amplior erit declarandi locus; nunc ex verbis *Caroli* fœdus firmum inter eum & *Offam* Regem Merciorum compactum subijciam.

CArolus *gratia Dei Rex Francorum & Longobardorum, & Patricius Romanorum, viro venerando & fratri charissimo* Offę *Regi Merciorum salutem. Primò gratias Omnipotenti Deo agimus de Catholicæ fidei sinceritate, quam in vestris laudabilitèr paginis reperimus exaratam. De peregrinis vero, qui pro amore Dei & salute animarum suarum, beatorum Apostolorum limina desiderant adire, cum pace sine omni perturbatione vadant; sed si aliqui non religioni seruientes, sed lucrum sectantes inter eos inueniantur, locis opportunis statuta soluant telonia. negotiatores quoq; volumus, vt ex mandato nostro patrocinium habeant in regno nostro legitimè: Et si in aliquo loco iniusta affligantur oppressione, reclament se ad nos vel nostros iudices, & plenam videbimus iusticiam fieri. Cognoscat quoque dilectio vestra, quòd aliquam benignitatem de dalmaticis nostris vel pallijs ad singulas sedes Episcopales regni vestri vel* Ethelredi *direximus in Eleemosynam Domini Apostolici* Adriani*, deprecantes vt pro eo intercedi iubeatis, nullam habentes dubitationem beatam illius animam in requie esse, sed vt fidem & dilectionem ostendamus in amicum nostrum charissimum. Sed & de thesauro humanarum rerum, quem Dominus Iesus nobis gratuita pietate concessit, aliquid per Metropolitanas ciuitates direximus, vestræ quoque dilectioni vnum baltheum & vnum gladium Huniscum & duo pallia serica.*

HÆc saltuatim verba Epistolæ decerpens, idcirco apposui, vt posteris elucescat amicitia *Offæ* & *Caroli*, cuius familiaritate fretus, licèt multorum impeteretur odio,

dulci

dulci tamen vitam consumpsit otio, & *Egfertum* filium ante mortem suam in Regem inunctum successorem dimisit. Ille sedulò paternæ immanitatis vestigia declinans, priuilegia omnium Ecclesiarum, quæ seculo suo genitor attenuauerat, prona deuotione reuocauit. Prædium quoq; quod pater Malmesburię abstulerat, reddidit in manu *Cuthberti* tunc illius loci Abbatis, hortatu præfati *Athelardi* Archiepiscopi Cantuariæ, strenui sanè & Deo digni viri; Quem *Athelardum* Abbatem fuisse ibi, ante *Cuthbertum* constans opinio asseuerat, hoc argumenti assumens, quòd defunctum se eo loci tumulari fecerit. Itaq; cum spes egregiæ indolis primis annis *Egferti* adoleret, sæua mors vernantis ætatis florem messuit: vnde *Osberto* patricio * *Albinus*, *Non arbitror quòd nobilissimus iuuenis* Egfertus *propter peccata sua mortuus sit, sed quia pater suus pro confirmatione regni eius, multum sanguinem effudit*. Post quatuor ergo menses regni excedens, *Kenulphum* quinto genu nepotem *Pendæ* ex fratre *Kenwalchio* Regem constituit.

al. Alcuinus

10

KEnulphus in primis magnus vir & virtutibus famam supergrediens, nihil quod liuor dignè carperet vnquã admisit, domi Religiosus, in bello victoriosus, vir cuius meritò laudes nitentur in altũ, quamdiu æquus arbiter in Anglia inuenietur, laudandus tum regni sublimitate, tum mentis humilitate, qua enituit amplissimè, quando, vt suprà diximus, dignitatem Cantuariæ labefactam refecit; parum faciens rex mundanum in sua prouincia supercilium, dummodo antiquitùs statutum non transgrederetur tramitem Canonum: Contra Cantuaritas successiuum ab *Offa* suscipiens odium, Regionem illam valde afflixit: regemque eorum *Edbrithum* cognomine *Pren* vinctum abduxit. Sed non multò pòst humana miseratione mollitus, soluendum curauit. Nam apud Winchelcumbã, vbi Ecclesiã, quę adhuc superest Deo exędificauerat, ipsa dedicationis die Regem captiuum ad altare manumittens libertate palpauit, memorabile clementiæ suæ spectaculum exhibens. Aderat ibidem Regiæ munificentiæ applausor *Cuthredus*, quem ille Cantuaritis Regem pręfecerat. Sonabat basilica plausibus, platea fremebat discursibus, eò quòd ibi in conuentu tredecim Episcoporum, decem ducum, nullus largitatis pateretur repulsam, omnes suffarcinatis marsupijs abirent. Nam pręter illa xenia, quę magnates susceperant inęstimabilis scilicet pręcij & numeri, in vtẽsilibus, vestibus, equis electissimis, omnibus, qui agros non habebant, libram argenti; presbiteris marcam auri; Monachis solidum vnum; postremò toti populo multa erogauit. Idem cùm Monasterium magnis redditibus, quantũ hoc tempore incredibile videatur, ampliasset. 24. anno regni, funere suo honorauit. Filius eius *Kenelmus* puer admodum à sorore sua *Quendrida* innocuè cęsus, nomen & decus Martyrij adeptus, ibidem pausat.

20

30

POst illum Regnum Merciorum nutabundum, & vt ita dicam, exangue, nihil quod litera dignetur meruit comminisci. Sed, ne quis nos arguat semimutilatam historiam interrumpere, Regũ succedentium nomina transcurram. *Ceolwlphus* frater *Kenulphi* vno anno regnans, altero à *Bernulpho* expulsus est: *Bernulphus* iij. Regni anno ab * *Egbrithro* rege Westsaxonum victus & fugatus, mox ab Orientalibus Anglis occisus est, eò quòd ille Orientalem Angliam, vt debitum Mercijs regnum, à tempore *Offæ* inuadere tentasset. *Ludecanius* ab eisdẽ Anglis post biennem potestatem, vltionem antecessoris animo intẽdens, oppressus est: *Withlasius* in initio regni, ab eodem *Egbirtho* sub iugum missus, regnauit annis xiij, & illi, & filio capitis & pecuniarum tributa persoluens. Eadem sorte *Berthwlphus* xiij. annis regnans, nouissimè à piratis Danorum vltra mare fugatus est, *Burbredus* accepta *Ethelsuida* filia Regis *Athulphi* filij *Egbrithi*, affinitate illius & vectigalium pensionem, & hostium deprędationem consolatus est; Sed post 21. annos ab eisdem patria deturbatus, Romam diffugit, ibiq; apud scholam Anglorum in Ecclesia sanctę *Mariæ* tumulatus est. Vxor eius tunc quidem in patria residens, sed postea virũ secuta apud Papiam extremam sortem incurrit. Tunc Regnũ illud à Danis cuidã *Selwlfo Burbredi* ministro traditum, &, ne vltra placitum retineret, sacramento firmatum: Post paucos annos *Alfredus* nepos *Egbrithi* obtinuit. Ita principatus Merciorum, qui per tumidam gentilis viri insaniam, subitò effloruit, tunc per miseram semiuiri ignauiam, omnino emarcuit, Anno Dominicę incarnationis octingentesimo septuagesimo quinto, Post mortem *S. Ethelberti* regis Cantię.

al. Egbirto, & Egberto.

40

50

CAP.

CAP. VI.

De regno Orientalium Anglorum.

10 SEd quia quatuor potentissima regna hucusque non exiliter, vt arbitror, quantum lectio maiorum suggessit, perarauit stilus, nunc vt in procemio dixi, Orientalium Anglorum, & Orientalium Saxonum principatum idem post aliorum terga percurret. Namq; posterius regno Cantuaritarum, sed prius regno Westsaxonum, pullulauit regnum Orientalium Anglorum. Primus ergò idémque maximus apud Orientales Anglos rex fuit *Redwaldus* a *Wodenio*, vt scribunt, decimu n genu nactus: omnes quippe Australes Anglorum & Saxonum prouinciæ citra Humbram fluuiũ cum suis 20 Regibus eius nutum spectabant. Hic est ille, quem superior relatio non tacuit *Ethelfridum* regem Northanimbrorum, pro *Edwini* fauore trucidasse. Idem suadente eodem *Edwino* baptizatus, consilio vxorio postmodum à fide desciuit. At vero filius eius *Eorpwaldus* incorruptam Christianitatem complexus, inuiolatum spiritum Deo effudit, à *Richbarto* gentili innocenter peremptus. Huic successit * *Sigebertus* vir Deo dignus, frater eius ex matre, omnémque Barbariem pro Francorum nutritura exutus; Nanque à *Redwaldo* in exilium actus, eorúmque diu contubernio fruitus, Sacramenta Christianitatis assumpserat, qua potestate initiatus regno suo toti dignantèr infudit, scholasque etiam literarum per loca instituit, quod pro magno certè debet prędicari, vt literarum dulcedinem per eum experirentur homines agrestes antea & fanatici. 30 Adiutor studiorum fuit & Religionis incentor *Fœlix* Episcopus Burgundiæ oriundus, qui nunc *Rameseiæ* requiescit: Porro *Sigebertus* seculo renuntians monasticæq; tonsuræ compos *Egrico* cognato thronum reliquit, cum quo a *Penda* rege Merciorum sociali bello appetitus, mortem oppetiit, cùm fortior ipse malis, & professionis non immemor, virgam tantùm manu gestaret. Successor *Egrici Anna* filius *Eni* fratris *Redwaldi*, eodem furente *Penda* simili inuolutus exitio, gloriosæ propaginis numerositate fœlix emicuit, sicut secundus liber in suo loco insinuabit. Successit *Annæ* frater eius *Ethelherius*, & occisus est à Rege Northanimbrorum *Oswio* cum *Penda* meritò, quòd ei concurreret in auxilium & fulciret excercitum, qui pessum dedisset fratrem & cognatum. Huius successor frater *Ethelwaldus* continuatis successionibus regnum reli- 40 quit eiusdem *Ethelherij* filijs *Adulpho* & *Elwoldo*; his *Beorna*; huic quoque *Ethelredus* successit: huius filius fuit sanctus *Ethelbirthus*, quem *Offa* Rex Merciorum dolosè interemit, vt dictum est & dicetur posteriùs. Pauci post eum in Orientali Anglia regnauerunt potentes vsque ad sanctum *Edmundum*, pro violentia Merciorum, qui anno regni sui xvj. ab *Hinguar* Pagano peremptus est. Ex quo in Orientali Anglia regnare desierunt Angli annis quinquaginta. Nouennio enim sine Rege, Paganis vastantibus prouincia subiacuit: Post ea in Orientali Saxonia, *Guthrum* Rex Danus regnaui annis duodecim tempore Regis *Alfredi*. *Guthrum* habuit successorem æquè Danum nomine *Eohric*; qui cùm regnasset annis xiiij. peremptus est ab Anglis, eò quòd inciuiliter in eos egisset: Nec tamęn eis libertas assurrexit, Danorum comitibus vel eos pręmen- 50 tibus, vel in Westsaxonum Reges acuentibus, donec *Edwardus* filius *Elfridi* ambas prouincias, expulsis Danis, liberatis Anglis, suo, id est, Westsaxonico imperio adiecit, anno post occisionem Sancti *Edmundi* Regis & Martyris quinquagesimo, regni sui quinto decimo.

* al. Siebertus

ET in Cestrensi, & in Derbensi,& Statfordensi; In his est Episcopus vnus, & habet partem Warwicensis & Scrobberiensis, & est sedes apud ciuitatem Legionum, id est, Chestrum vel Couentriam. quondam erat Lychefildiæ.

ET in Herefordensi, habeturq; ibi Episcopus habens dimidium pagum Scrobberiæ,& partem Warwicensis & Glocestrensis,possidens sedem in Herefordia.

ET in Oxenefordensi, Buckingensi, Hurtfordensi, Huntendunensi, dimidia Bedefordensi,Northhantunensi, Legecestrensi,Lincolniensi, quos regit Episcopus qui habet sedem apud Lyncolniam modò, quondam habebat apud Dorkecestram in Comitatu Oxoniensi.

10 ET in Legecestrensi, Notingensi, quorum Christianitas ad Archiepiscopum Eboracensem spectat; Habebaturq; ibidem olim proprius Episcopus,cuius sedes erat apud Legecestram.

REges Orientalium Anglorum dominabantur in pago Grantebrigensi; Et est ibi Episcopus cuius sedes est apud Ely.

ET in Northfolke & Southfolk quorum sedes est apud Northwich, quondam erat apud Helmam vel Theotford.

REges Orientalium Saxonum dominabantur in Estsexa & Middlesexa, & dimidia Hurtfordensi,habebaturque ibi & habetur Episcopus Londoniensis.

REges Northanimbrorū dominabantur in omni regione quę vltra Humbram ęst 20 flumen, vsq; ad Scotiam; Erantq; ibi Archiepiscopus Eboracensis, Episcopus Hangustaldensis, & Ripensis, & Lindesfarnensis,& de candida casa: Hangustaldensis & Ripensis defecerunt, Lindesfarnensis translatus est in Dunelmum.

HÆ erant partitiones regnorum Angliæ, quamuis Reges pro vicissitudine temporum, modò hi, modò illi, terminos prętergrederentur pro fortitudine,vel pro ignauia amitterent: sed has omnes regnorum varietates, *Egbertus* animi magnitudine compescuit, & ea vni quadrans imperio, ad vniforme dominiū,seruans vnicuiq; proprias leges,vocauit. Quocirca quia de recensione temporum fidem placitam absoluens vltra eius tempora excurri, hîc figam metam primo volumini, vt multifidus trames regnorum in vnius Westsaxonici terminetur compendium.

30

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

40 *DIu est, quòd & parentū cura, & meapte diligentia libris insueui. Haec me voluptas iam inde a pueritia cepit; hæc illecebra mecū annis parilibus adoleuit. Nam & ita a patre institutus eram, vt, si ad diuersa declinarē studia, esset animæ dispendiū, & *famæ periculū. Quocirca memor sententia, Capias quodcunq; necesse est, extorsi iuuētuti meæ, vt libenter vellem, quod non velle honestè nō possem. Et multis quidem literis impendi operam, sed alijs aliam. Logicam enim, quæ armat eloquium, solo libaui auditu: Physicam, quæ medetur corpus valetudini, aliquantò pressiùs * concepi: Iam verò Ethicæ partes medullitus rimatus, illius Maiestati assurgo, eò quòd per se studentibus pateat, & animos ad benè viuendū componat: Historiam præcipue, quæ iocunda quadam gestorū noticia, mores condiens ad bona sequenda, vel mala cauenda 50 legentes exemplis irritat. Itaq; cùm domesticis sumptibus nonnullos exterarū gentiū historicos conflassem, familiari otio quærere perrexi, si quid de nostra gente memorabile posteris possem reperiri. Hinc est, quòd ab antiquo scriptis non contentus, ipse quoque scripturire incepi; non vt scientiam meam, quæ penè nulla est, proponerem, sed vt res absconditas, quæ in strue vetustatis latebant, conuellerem in lucem. Quapropter opiniones volaticas despuens, Chronica longè latéque corrogaui, sed nihil propemodùm hac, fateor, profeci industria. Omnibus enim decursis inops*

* al. vitæ.

* al. cepi.

ops remansi scientiæ, quippe antè non inueniens, quod legerem, quàm lectuirre desinerem. Quæcúnque verò de quatuor regnis ad liquidum edidici, primo libro indidi; in quibus, vt spero, non erubescet veritas, etsi fortè alicui suboriatur dubietas. Nunc vsq; ad aduentum Normannorum Regni Weſtsaxonici Monarchiam, per succedentium inuicem Regum genesin, deducam. Quæ, si quis oculo bono videre dignabitur, hanc sub fraterna charitate regulam teneat: Si iſta tantùm antè nouerit, non fastidiat, quod scripserim; si plura didicerit, non succenseat, quod non dixerim; *Immo dum viuo, mihi cognoscenda communicet, vt meo stilo apponantur saltem in margine, quæ non occurrerunt in ordine.*

10

De Egberto Rege.

CAP. I.

SVperiori volumini hic terminus obuenit, qui quatuor regna Brittaniæ in vnum coarctaret. Cuius potentiæ author *Egberius, Regis *Ina* de fratre *Inegildo* abnepos, amplo apud suos loco natus, & ingenuè educatus a pueritia inter Weſtsaxones emicuit. Continuatio virtutum incendit inuidiam, & (quod ferè a natura comparatum est, vt Reges iniquo intuitu aſpiciant, si quos in ſpem regni adoleſcere videant) *Brictricus*, vt prædictum est, suſpectum habens memorandæ indolis iuuenem è medio tollere cogitabat. Quod *Egbertus* præsentiens ad *Offam* regem Merciorum fuga lapſus eſt, Quem dum ille sedula diligentia obumbraret, consecuti sunt *Brictrici* nuncij, qui perfugam ad supplicium repeterent habentes in manibus traditionis pretium. Accedebat, quòd ſuo Regi filiæ ipsius poſtulabant nuptias, vt genialis thori fœdus perpetuas inter eos contineret, amicitias. Ita *Offa*, qui bellicis minis non cederet, ad blanditias cõniuente, *Egberthus* transnauigato mari Franciam venit; quod Dei consilio factum intelligo, vt vir ille ad tantum regnum electus regnandi diſciplinam á Francis acciperet. Eſt enim gens illa & excercitatione virium, & comitate morum cunctorum Occidentalium facilè princeps. Hac igitur contumelia *Egbertus*, vt cote vſus eſt, qua, detrita inertiæ rubigine, aciem mentis expediret, & mores longè â gentilicia barbarie alienos indueret. Itaque defuncto *Brictrico* frequentibus ſuorum nuncijs *Brittanniam* reuerſus, moxq; imperare iuſſus patriæ deſiderijs ſatisfecit, anno Dominicæ incarnat. octingentesimo, regnante in Francia *Carolo* magno anno xxxiiij. qui etiam xij. annis ſuperuixit. Intereà *Egbertus*, cùm clementia, & manſuetudine ſubiectorum amorem redemiſſet, prima virium documenta in Brittannos, qui eam Inſulæ partem inhabitant, quę Cornugallię dicitur, dedit; quibus ſubiugatis, Aquilonares Brittannos, qui à prędictis brachio maris diuiduntur, tributarios fecit. Harum victoriarum fama cùm reliquos territaret, *Bernulphus* Rex Merciorum tumidum quid ſpirans, gloriósumque arbitratus, ſi audacia ſua cæterorum metum demeret, bellum *Egbirtho* indixit. Ille gloriæ damnum ducens ſi cederet, occurrit alacriter, conſertáque pugna fugit *Bernulphus*, victus miſerabiliter. Factum eſt hoc bellum apud Hellendune, anno Domini octingentesimo ſexto. Hoc euentu Weſtſaxo elatus, & animum ad altiora extendens, feruente adhuc victoria *Ethelwlphum* filium cum *Alſtano* Epiſcopo Shireburnię, & electa manu in Cantiam miſit, qui prouinciam ſeu longo ſopitam otio, ſeu virtutum ſuarũ exanimatam nuncio dominatui Weſtſaxonico adijcerent. Miſſi efficaciter imperatis inſtiterunt, regionémque, quaqua verſum finibus ſuis cingitur, peruagati, minimoq; labore *Baltredo* rege vltra Tamenſem fluuiũ expulſo, Cantiam, *Southeriam, Auſtrales,

al. Egbirthus.

al. Sudreiam

20

30

40

50

Australes,& Orientales Saxones, qui quondam ad antecessorũ suorũ ius pertinebant, suę parti subdidere anno regni eius 24. Nec multò pòst Orientales Angli auxilio *Egbirthi* animati, Reges Merciorum *Bernulphum*, & *Ludecanum* continuatis exceptos insidijs, trucidarunt. Causa cędis fuit, quòd ipsi solita cõtumacia fines externos inquietarent. Eorũ successor *Withlafius* primò ab *Egbirtho* regno fugatus, mox in fidem tributariam acceptus principatũ Westsaxonũ ampliauit. Eodem anno Northanimbri, qui se solos remansisse, & omniũ digito notari cernerent, timentes ne diu cõceptam iram in ipsos effunderet, tandem vel serò datis obsidibus fauerunt deditioni. Ita tota Brittannia potitus reliquũ vitæ per annos nouem tranquillè cucurrit, nisi quòd extremis ferè diebus manus Danorũ piratica litoribus eius appulsa otiũ regni fœdauit. Ita versatur humanarum rerum alea, vt primus omnibus Anglis imperitans cognatorũ obsequia posset paruipẽdere, dum externus hostis se, suósq; hęredes nõ desineret incessere: Cõtra quos cùm copiæ Anglorũ constitissent, non solito lenocinio fortuna Regi adulata, in ipso conatu destituit. Siquidem cùm meliore parte diei victoriã penè occupasset, iam prono in Oceanũ sole palmam amisit: sed tamen beneficio tenebrarũ adiutus victi dedecus euasit. Sequẽti planè prelio ingentem multitudinẽ parua manu fudit. Postremò autẽ post annos regni triginta & septem & menses 7. decessit, sepultusq; est Wintonię magnas laudum occasiones filio relinquens, fœlicemq; fore pronuntians, si regnum, quod multa texuerat industria, ille cõsueta genti illi non interrumperet ignauia.

CAP. II.

De Ethelwlpho.

ANno Dominicæ incarnationis * 837. *Ethelwlphus*, (quem quidam *Athulphum* vocant) filius *Egberthi* regnum sortitus regnauit viginti annis, & quinq; mensibus, natura lenis, & qui sub quiete degere, quàm multis prouincijs imperitare mallet: deniq; auito West-Saxonum regno contentus, cętera quę pater subiugauerat, appendicia *Ethelstano* filio cõtradidit, qui quanto, & quo finẽ defecerit incertum. *Burthredum* regem Merciorũ & additamento excercitus contra Brittones iuuit, & filiæ nuptijs non parùm exaltauit. Piratas Danorum per totam Insulam vagantes, & inopinatis appulsionibus litora omnia infestantes non semel per se, & duces suos cõtudit, quamuis, vt est tessera bellorum, ipse in ijsdem & frequentes & insignes calamitates acceperit, Londonia, & omni penè Cantia vastata. Obsistebat tamen semper ęrumnis consiliariorum Regis viuacitas, qui nihil vnquam hostes impunè delinquere paterentur, quin cõmuni consilij vmbone in eos vlciscerentur. Habebat enim duos suo tempore pręcellentes presules beatũ *Swithunũ* dico Wintonię, & *Alstanũ* Schireburnię: hi videntes regem crassioris & hebetis ingenij, sedulis admonitionibus ad scientiã regnãdi stimulabant. *Swithunus* in terrenis nauseans dominum ad cœlestia informabat; *Alstanus* forensia quóq; non negligenda ratus eundẽ contra Danos animabat, ipse pecunias fisco sufficiens, excercitũ ipse componens. Multa per illũ in talibus, & inchoata constantèr, & terminata fęlicitèr, qui annales legerit, inueniet. Vixit in Episcopatu annis 50. beatus, qui tanto tẽpore in procinctu bonorũ operũ fuerit: Quem libenter laudarem, nisi quòd humana cupiditate captatus indebita vsurpauit, quando Monasteriũ Malmesburiense suis negotijs substrauit. Sentimus ad hunc diem impudẽtię illius calumniã licèt locus idẽ statim, eo mortuo, omnem illã eluctatus fuerit violentiã, vsq; ad nostrũ tempus, quando in idẽ discrimen recidit. Ita sacra fames auaritię mortalia pectora exedit, ita magnificos, & illustres in cęteris viros in tartara trudit. *Ethelwlphus* his duobus sustẽtatoribus fretus, et exteriora benè prouidere, & interiora nõ despicere. Post triumphatos siliceo hostes ad Dei cultũ conuersus 10. omnium hydarum intra regnũ suum Christi famulis cõcessit, liberam ab omnibus functionibus, absolutã ab omnibus inquietudinibus. Sed

* al. 838.

quantula est hæc eius gloria? Romam composito regno abijt, ibique tributum, quod Anglia hodiéque pensitat, sancto *Petro* obtulit coram quarto *Leone* Papa, qui etiam anteà *Elfredum* filium eius ad se missum honorificè susceperat, & Regem inunxerat. Ibi ergò integro moratus anno, Scholam Anglorum, quæ (vt fertur) ab *Offa* Rege Merciorum primitùs instituta proximo anno conflagrauerat, reparauit egregiè. Inde domum per Gallias repatrians, *Iudith* filiam *Caroli* Regis Francorum in coniugium sumpsit.

Siquidem *Ludouicus Pius*, *Caroli* magni filius, quatuor filios habuit *Lotharium*, *Pippinum*, *Ludouicum*, *Carolum* cognomento *Caluum*: quorum *Lotharius*, etiam patre viuente, nomen Imperatoris vsurpans, regnauit annis quindecim in ea, quæ iacet iuxta Alpes parte Germaniæ, & nunc *Lotharingia* (quasi *Lotharij* regnum) dicitur, & in tota Italia cum Roma. In extremo vitæ aduersa valetudine vexatus, seculo renunciauit, Vir omnium ante se longè immanissimus, quippe qui proprium patrem crebrò captiuatum in ergastulis vinxerit. Erat sanè ille mansueti animi, & simplicis, sed quia mortua *Ermengarda*, de qua priores liberos tulerat, *Carolum* ex *Iudith* vxore natum arctiùs exosculabatur, a *Lothario* inclementer exagitatus. *Pippinus* alter filius *Ludouici* regnauit in Aquitania, & Wasconia. *Ludouicus*, tertius filius *Ludouici*, præter Noricam, quam habebat, tenuit regna, quæ pater suus illi dederat, id est, Alemanniam, Turingiam, Austrasiam, Saxoniã, & Auarorum, id est, Hunorum regnum. *Carolus* verò medietatem Franciæ ab Occidente, & totam Neustriam, Brittanniam, & maximam partem Burgundiæ, Gothiam, Wasconiam, Aquitaniam, submoto indè *Pippino*, filio *Pippini*, & in Monasterio sancti *Medardi* attonso; qui posteà indè per fugam elapsus, & Aquitaniam regressus multo tempore fugiendo ibi latuit: Iterúmque à *Ranulpho* præfecto perfidè deceptus, comprehensus est, & ad *Carolum* deductus Siluanecto, perpetuo est exilio detrusus. *Lotharius* ante obitum patris decem, & octo annis inunctus ad Imperatorem contra fratres suos, id est, *Ludouicum*, pijssimum Regem Baioariorum, & *Carolum*, exercitum duxit, adiuncto sibi *Pippino* cum Aquitaniorum populo in pago Antisiodorensi in loco, qui vocatur Fontanetum; In quo loco cùm Franci cum omnibus nationibus sibi subiectis mutua se cæde prosternerent, ad vltimũ *Ludouicus*, & *Carolus*, *Lothario* fugato, triumpharunt. Post cruentissimum verò prælium, pace inter eos facta, diuiserunt inter se Francorum Imperium, vt suprà diximus. *Lotharius* verò ex *Ermengarda* filia *Hugonis*, tres filios habuit, primum *Ludouicum*, cui Regnum Romanorum, & Italiam tradidit; alterum autem *Lotharium*, cui sedem Imperialem reliquit; tertium verò *Carolum*, cui Prouinciam gubernandam commisit. Decessit *Lotharius* anno incarnationis Domini octingentesimo quinquagesimo quinto, Imperij, sui 33. Post cuius obitum *Carolus* filius eius, qui Prouinciam gubernabat, 8. anno moritur. Et dehinc *Ludouicus* Imperator Romanorum, & *Lotharius* fratres eius, regnum eius, hoc est Prouinciam, inter se dispertiunt. *Ludouicus* autem Rex Noricorum, id est, Baioariorum, *Ludouici* Imperatoris filius, anno incarnat. Domini octingentesimo sexagesimo quinto, post festiuitatem Paschalem regnum suum inter filios suos diuisit, & *Carolomanno* quidem dedit Noricam, id est, Baioariam, & Marcas contra Sclauos, & Longobardos; *Ludouico* verò Turingiam, Austrasios Francos, & Saxoniam dimisit; *Carolo* autem Alemanniam & Curwallam, id est Comitatum Galliæ, reliquit. Ipse verò *Ludouicus* super filios suos fœlicitèr regnauit in omni potestate sua annis decem, & post hęc obijt anno incarnationis Domini octingentesimo septuagesimo sexto, cùm regnasset annis 54. *Carolus* autem rex Occidentaliũ Francorum anno 36. regni sui in Italiam pergens orationis gratia ad limina Apostolorũ peruenit, ibiq; a cuncto populo Romano, Imperator eligitur, & â *Iohanne* Papa in Imperatorem consecratur 8. Kalendas Ianuarij, anno Dominicę incarnationis 875. Inde in Galliam prosperè reuersus est. Anno autem regni 38. & imperij tertio inchoante, in Italiã iterùm perexit, & colloquio *Iohannis* Papę vsus in Galliam reuertens transcenso Ciniso monte pręsentis luminis caruit visu 3. Nonas Octobr. indictione 10. anno Dom. 877. cui successit in regno filius eius *Ludouicus*. Deinde anno regni sui 2. necdum expleto, idem *Ludouicus* obijt in Compendio palatio, 6. Idus April. anno Domini 879. Indictione 12. Deinde filij eius *Ludouicus*, & **Carolomannus* regnũ eius inter se dispertiunt.

*al. *Carolus*.

Prędictus

Prędictus verò *Lodouicus* in pago Viminaco cum Normannis bellū gerens triumphum adeptus est, & non multò pòst obijt pridiè nonas Augusti anno Domini 881. Indictione 15. Regnauit annos duos, menses tres, & dies 24. Cui successit in regno frater eius *Carolomannus*. Regnauit annis tribus, & diebus sex, deinde in *Ewellino* saltu in monte *Erico* à *fera singulari percussus est. Obijt anno Dominicæ incarnat. 884. Indictione 2. octauo Idus Decembris. Deinde *Carolus* rex *Suauorum*, filius *Ludouici* Regis Noricorum Monarchiam totius Imperij Francorum simul & Romanorum assumit anno verbi incarnati 885. Indictione 3. Cuius visionem, quià memorabilem puto, hîc dignum duco intexere.

*al. fero.

IN nomine Domini summi Regis regum, Ego Carolus *Dei gratuito dono Imperator, Rex Germanorum, & Patricius Romanorum, atq. Imperator Francorum sacra nocte Dominica diei post celebratum nocturnarum horarum diuinum officium, dum irem repausationis cubitum, & vellem dormitionis capere somnum, venit vox ad me terribilitèr dicens,* Carole *exiet á te modo spiritus tuus in hora non modica; statímque fui raptus in spiritu, & qui me sustulit in spiritum, fuit candidissimus, tenuitque in manu sua glomerem lineum clarissimi iubar luminis emittentem, sicut solent Cometæ facere quando apparent, cœpítque illum dissoluere, & dixit ad me, accipe filum glomeris micantis, & liga, ac noda firmiter in pollice tuæ dextræ manus, quia per illum duceris in laberinthicas infernorum pœnas; & hoc dicto præcessit me velocitèr distorquens filum luciflui glomeris, duxítque me in profundissimas valles & igneas, quæ erant plenæ puteis ardentibus pice, & sulphure, plumbóque, & cera, & adipe. Ibi inueni Pontifices patris mei, & auunculorum meorum; quos cùm pauens interrogarem quid tam grauia paterentur tormenta, responderunt mihi,* Fuimus *Episcopi patris tui, & auunculorum tuorum, & dum debuimus illos, & populum eorum de pace, & concordia admonere, & prædicare, seminauimus discordias, & incentores malorum fuimus: Vnde nunc incendimur in his Tartareis supplicijs, & nos, & alij homicidiorum, & rapinarum amatores; huc etiam tui Episcopi & satellites venient, qui similitèr amant nunc facere. Et dùm hæc tremibundus auscultarem, ecce, nigerrimi dæmones aduolantes cum vncis igneis volebant apprehendere filum glomeris, quem in manu tenebam, & ad se attrahere, sed reuerberantibus radijs illius glomeris non valebant filum attingere. Deinde post tergum meum currentes voluerunt me aduncinare, & in ipsos puteos sulphureos præcipitare; sed ductor meus, qui portabat glomerem, iactauit super scapulas suas filum glomeris, & duplicauit illum, traxítque post se fortitèr, sicque ascendimus super montes altissimos igneos, de quibus oriebantur paludes, & flumina feruentia, & omnia metallorum genera bullientia, vbi reperi innumeras animas hominum, & principum patris mei, & fratrum meorum præcipitatas, alias vsque ad* Capillos*, alias vsque ad mentum, alias vsque ad vmbilicum, clamauerúntque ad me eiulando, dum viximus amauimus tecum, & cum patre tuo, & cum fratribus tuis, & auunculis tuis facere prælia, & homicidia, & rapinas pro cupiditate terrena; Ideo in ista bullientia flumina, & metallorum diuersa genera sustinemus tormenta. Et cum ad hæc timidus attenderem, audiui retrò me animas clamare, Potentes potenter tormenta patientur. Et respexi, & vidi super ripas fluminis bullientis fornaces piceas, & sulphureas, plenas magnis draconibus, & scorpionibus, & serpentibus diuersi generis, vbi quoque vidi aliquos patris mei principes, & meos & fratrum meorum, necnon, & auunculorum meorum dicentes mihi, heu nobis* Carole*, vides quàm grauia habemus tormenta propter nostram malitiam, & superbiam, & mala consilia, quæ Regibus nostris, & tibi dedimus propter cupiditatem. Cúmque ad hæc dolendo congemiscerem, cucurrerunt ad me dracones apertis faucibus, & plenis igne, & sulphure, & pice volentes me inglutire; At ductor meus triplicauit super me filum glomeri, á cuius radijs claritatis superata sunt ora eorum ignea, & pertraxit me validius, & descendimus in vnam vallem, quæ erat ex vna parte tenebrosa, ardens, velut clibanus ignis. Ex alia verò parte tam amenissima, & splendidissima, vt nulla ratione dicere valeam, vertique me contra tenebrosam, & flamminomam partem, vidique ibi aliquos reges generis mei in magnis supplicijs; & tunc nimis perterritus & constrictus angustia, putaui me statim demergi in ipsis supplicijs a gigantibus nigerrimis, qui ipsam vallem inflammabant cunctis generibus ignium; & valdè tremens, glomeris filo illuminante oculos meos, vidi á latere vallis paulisper albescere lumen, ibique duos fontes fluere. Vnus erat nimiùm calidus; alter verò clarus, & tepidus; & erant ibi duo dolia;*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Cumq; illuc irem, filo glomeris regente gressus meos, intuitus super vnum, vbi erat aqua feruens, vidi ibi genitorem meum Ludouicum *stare vsq; ad femora, & nimis dolore grauatus, & angore percussus dixit ad me, domine meus* Carole *noli timere. Scio, quòd reuertetur rursus spiritus tuus ad corpus tuum, & permisit te Deus huc venire, vt videres propter quæ peccata ego, & omnes, quos vidisti, talia toleramus supplicia. Vno enim die sum in isto feruentis dolij balneo, & altero die transmutor in isto suauissimo altero aquæ dolio, & hoc fit precibus sancti* Petri, *& sancti* Remigij, *cuius patrocinijs hactenus genus nostrum regale regnauit. Sed si mihi citò subueneris tu, & mei fideles Episcopi & Abbates, & omnis ordo Ecclesiasticus missis * orationibus, psalmodijs, vigilijs, & Eleemosynis, velocitèr liberatus ero de isto aquæ bullientis dolio. Nam frater meus* Lotharius, *& eius filius* Ludouicus *sancti* Petri, *sanctiq;* Remigij *precibus exempti sunt de istis pœnis, & iàm ducti sunt in gaudium paradisi Dei; Dixitque ad me, respice sinistrorsum; cùmque respexissem, vidi ibi duo dolia altissima bullientia; ista, inquit, tibi sunt præparata, nisi te emendaueris, & pœnitentiam egeris de tuis nefandis delictis; cœpique tunc grauitèr horrere, cùmque cerneret ductor meus in tanto pauore esse spiritum meum, dixit ad me, sequere me ad dextram luculentissimæ vallis paradisi. Et cùm graderemur, contemplatus sum in ingenti claritate cum gloriosis regibus sedere* Lotharium *auunculum meum super lapidem topazium miræ magnitudinis, coronatum diademate pretioso, & iuxta eum filium suum* Ludouicum *similiter coronatum; videns me comminùs accersiuit me blanda voce dicens,* Carole, *successor meus nunc tertius in Imperio Romanorum, veni ad me. Scio quòd per pœnalem locum venisti, vbi est pater tuus, frater meus, positus in thermis sibi destinatis, sed per misericordiam Dei citissimè de illis liberabitur pœnis, sicut & nos liberati sumus meritis sancti* Petri, *sanctique* Remigij *precibus, cui Deus magnum Apostolatum dedit super Reges, & super gentem Francorum; qui nisi quisquilijs nostræ propaganus suffragatus fuerit, & adiuuerit, iam deficiet * Genealogia nostra regnando, & imperando; Vnde scito, quoniam tolletur ociùs potestas Imperij de manu tua, & postea breuissimo viues tempore. Tunc conuersus ad me* Ludouicus *dixit mihi, Imperium, quod hactenus tenuisti iure hæreditario, debet recipere* Ludouicus *filius filiæ meæ; Et hoc dicto, visum est mihi affore in præsentiarùm infantulum; tunc intuens in eum* Lotharius *auus eius dixit, Talis videtur ille infans esse, qualis ille puer fuit, quem statuit Dominus in medio Discipulorum, & dixit: Talium est enim Regnum Cælorum: dico vobis, quòd Angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. Tu verò redde illi potestatem Imperij per illud filum glomeris, quod in manu tenes. disnodans ergò filum de pollice dextræ meæ, donabam illi Monarchiam omnem Imperij per illud filum: Statimque ipsum glomus fulgidum sicut iubar solis coadunatum est totum in manu illius; Sicque post hoc factum mirabile, reuersus est spiritus meus in corpore meo valdè fessus, & conterritus. Denque sciant omnes (velint aut nolint,) quoniam secundum destinationem Dei in manus illius reuertetur totum Imperium Romanorum, & quòd super ipsum non præualeo agere, præcipiente me articulo vocationis meæ, Deus, qui viuorum dominator est, & mortuorum, & illud perficiet, & confirmabit; cuius æternum regnum permanet sine fine in secula seculorum. Amen.*

al. oblationibus.

al. progenies.

VIsionem istam, & regnorum partitionem verbis quibus scripta inueni, hîc apposui. Hoc ergò *Carolo* vix duobus annis potestate integra Imperij & regni functo, successit in regno *Carolus* filius *Ludouici*, qui apud Compendium obijt. Hic est *Carolus*, qui filiam *Edwardi* regis Anglorum duxit vxorem, deditq; Normanniam *Rolloni* cum filia sua **Gisla*, quæ esset vas pacis, pigneratrixq; fœderis. At verò in Imperio successit *Carolo* isti *Arnulphus* Rex de genere Imperatorio, tutor *Ludouici* pueri, de quo visio superior narrat. *Arnulpho* ergo post 15. annos defuncto successit *Ludouicus* idem, quo mortuo, *Conradus* quidam rex Teutonicorum imperauit. Huic successit filius *Henricus*, qui misit ad *Aethelstanum* Regem Anglorum pro duobus sororibus suis *Alditha*, & *Editha*, quarum posteriorem filio suo *Othoni* collocauit; alteram cuidam duci iuxta Alpes nuptum dedit. Ita hodieq; imperium Romanorum, & regnum Francorum ab antiqua vnione scissum, alterum Imperatores, alterum Reges habent. Sed quià multùm a proposito excessi, dum me iuuat illustrium Francorum * seriem lineatìm protendere, iam nunc inceptam viam repetens ad *Ethelwlphum* regrediar.

al. Gilla.

al. serlatim lineam.

ILle, vbi post annuam peregrinationem domum venit, filia *Caroli Calui* in matrimonium vt dixi ducta, aliter quàm putabat, animos quorundam offendit. Siquidem *Ethelbaldus*

baldus filius eius, & *Alhstanus* Schireburnensis episcopus, & *Enulphus* Somersetensis pagi Comes in eius contumeliam coniurati regno eum protubare nitebantur, sed maturiori mediante consilio, regnum inter parentem, & prolem diuisum est. Iniusta ea fuit partitio, adeò malignitas obtinuerat, vt pars Occidentalis melior filio, deterior Orientalis patri daretur. Veruntamen ille incredibili clemẽtia, (plusquam ciuile bellum formidans) æquanimitèr filio cessit, prouinciales, qui eius dignitatem asserturi conuenerant, leni oratione cohibens. Ita, quamuis omnis controuersia pro alienigena vxore fuerit, magna illam dignatione habitam, throno etiã contra morem West-Saxonũ iuxta se locabat. Non enim West-Saxones reginam vel iuxta regem sedere, vel reginæ appellatione insigniri patiuntur, propter malitiam *Eadburga*, filiæ *Offæ* regis Merclorum. Ea, vt prædiximus, *Brithrico* regi West-Saxonum nupta, benignum (vt aiunt) virum in perniciem insontum nequam consilijs armare, quos vero insimulare nequibat potionibus noxijs intercipere solebat. Compertum est in quodam adolescentulo regi dilectissimo, quem illa veneno sustulit, confestimq; *Brithricus* decubuit, tabuit, & decessit, eò quòd ex potu sine reginæ nimirùm conscientia prægustauerat. Effusus ergò rumor in vulgus veneficam regno excedere coegit. Illa ad *Carolum magnum* profecta fortè cum vno filiorum stantem inuenit, oblatis xenijs, imperator ludibundus, & ioci plenus, eam, quem mallet, vel se, vel filium eligere præcepit. Tunc *Eadburga* contuitu viridis pulchritudinis ephœbum eligente; *Carolus* nõnihil motus respondit, si me elegisses, filium meum habuisses; sed quia filium meum elegisti, nec me, nec illum habebis. Itaque in monasterio locatam, quò vitam opulentèr degere posset, nón multò pòst depulit stupri ream. Huius malignitate percussi Saxones decretum, quod dixi, protulerunt. Sed id *Ethelwlphus* benignitate sua infirmauit. Paucis verò ante mortem mensibus testamentum fecit, in quo post diuisionem regni inter *Ethelbaldum*, & *Ethelbrithum* filios, filiæ quoque dotem emancipauit, sempérque ad finem seculi in omnis suæ hæreditatis decima hida pauperem vestiri & cibari præcepit, omnique anno trecentas auri marcas Romam mitti; quarum beato *Petro* centum, & centum beato *Paulo* ad luminaria, centum Apostolico ad donaria expenderentur. Biennio ergò pòst quam à Roma venerat superuiuens defungitur, & Wintoniæ in episcopatu sepelitur. Ego verò, vt ad seriem postliminio reuertar, apponam scriptum libertatis ecclesiarum, quod toti concessit Angliæ.

R*Egnante Domino nostro Iesu Christo in perpetuum; dum in nostris temporibus bellorum incendia, & direptiones opum nostrarum, necnòn, & vastantium crudelissimas deprædationes hostium, barbararum, Paganarúmque gentium multiplices tribulationes ad affligendum vsque ad internecionem, cernimus tempora incumbere periculosa. Quamobrem ego* Ethelwlphus *rex Occidentalium Saxonum, cum consilio episcoporum, ac principum meorum consilium salubre, atque vniforme remedium affirmaui, vt aliquam portionem terrarum hæreditariam antea possidentibus omnibus gradibus, siue famulis & famulabus Dei, Deo seruientibus siue laicis, semper decimam mansionem vbi minimũ sit, tamen partem decimam in libertatem perpetuam perdonari dijudicaui, vt sit tuta ac munita ab omnibus secularibus seruitutibus, necnon regalibus tributis maioribus, & minoribus, siuè taxationibus, quod nos dicimus Witereden: Sitque libera omnium rerũ pro remissione animarum nostrarum ad seruiẽdum Deo soli sine expeditione, & pontis instructione, & arcis munitione, vt eo diligentius pro nobis ad Deum preces sine cessatione fundant, quo eorum seruitutem in aliqua parte leuigamus. Placuit etiam episcopis* Alhstano *Schireburnensis ecclesiæ, &* Swithuno *Wintoniensis ecclesiæ cum suis Abbatibus, & seruis Dei consilium inire, vt omnes fratres, & sorores nostræ ad vnamquámq; ecclesiam omni hebdomada die Mercurij, hoc est Weddensday cantẽt L. Psalmos, et vnusquisque presbyter duas missas, vnam pro rege* Ethelwlpho. *Et aliam pro ducibus eius huic dono consentientibus, pro mercede & refrigerio delictorum suorum: & pro rege viuente dicant,* Oremus. Deus qui iustificas; *pro ducibus etiam viuentibus,* Prætende Domine; *postquam autem defuncti fuerint, pro rege defuncto singulariter, & pro principibus defunctis communiter, et hoc sit tam firmiter constitutum omnibus Christianitatis diebus, sicut libertas illa constituta est, quamdiu fides crescit in gente Anglorum. Scripta est autem hæc donationis cartula, anno dominicæ Incarnationis 844. indictione quarta, die quinto Nonas Nouembris, in ciuitate Wentana, in ecclesia sancti* Petri *ante altare capitale; & hoc fecerunt pro honore sancti* Michaelis *Archangeli, & sanctæ*

Mariæ

Mariæ *reginæ, gloriosæ Dei genetricis: simúlq; & beati* Petri *Apostolorum principis, nécnon, et sanctissimi patris nostri* Gregorij *Papæ, atq; omnium sanctorum. Et tunc pro ampliori firmitate rex* Ethelwlphus *posuit cartulam super altare S.*Petri, *& episcopi pro fide Dei acceperunt, & postea per omnes ecclesias transmiserunt in suis parochijs, secundum quod prædictum est.*

AB hoc rege Anglorum chronica sursum versus vsq; ad *Adam* lineam generationis regum texunt, sicut *Lucam* Euangelistam a domino Iesu factitasse cognouimus; quod ii ego etiam fecero, fortassè non erit superuacuum, quanquam timendum sit, ne barbaricorum nominum hiatus vulneret aures in talibus dissuetorum.

E*Thelwlphus* fuit filius *Egberti; Egbertus Elmundi; Elmundus Easa; Easus Eoppæ; Eoppa* fuit filius *Ingildi*, fratris *Inæ* regis qui ambo fuerunt filij *Kenredi; Kenredus Celwoldi; Celwoldus Cuda; Cuda Cudwini; Cudwinus Ceaulini; Ceaulinus Cinricij; Cinricius Creodingij; Creodingius Cerdicij;* qui primus fuit rex West-Saxonum, *Cerdicius* **Elicij; Elicius Eslij; Eslius Giwij; Giwius Wigij; Wigius Frewini; Frewinus Fridegarij; Fridegarius Brondij; Brondius Beldegij; Beldegius Wodenij*, de isto, vt sæpe diximus, processere reges multarum gentium; *Wodenius* fuit *Fridewaldi; Fridewaldus* * *Frelasij; Frelasius Fimi; Fimus Godwini; Godwinus Gesij; Gesius Tectij; Tectius Beowini; Beowinus Sceldij; Sceldius Sceaf.* Iste, vt quidam ferunt, in quandam insulam Germaniæ *Scamphtam (de qua **Iordanes* historiographus Gothorum loquitur) appulsus, naui sine remige puerulus posito ad caput frumenti manipulo dormiens, ideoque *Sceaf* est nuncupatus, & ab hominibus regionis illius pro miraculo exceptus, & sedulò nutritus; adulta ætate regnauit in oppido, quod tunc *Slaswich*, nunc vero * *Eitheisi* appellatur. Est autem regio illa Anglia vetus dicta, vndè Angli venerunt in Brittanniã inter Saxones, & *Giothos* constituta. *Sceaf* fuit filius *Heremodij; Heremodius Stermonij; Stermonius Hadra; Hadra Gualæ; Guala Bedwegij; Bedwegius Strefaei;* hic, vt dicitur, fuit filius *Noæ*.

al. Elecij

al. Fridelasij

al. Scandeam

al. Iornandes

al. Hurtheby

10

20

CAP. III.

30

De Ethelbaldo, Ethelberto, & Ethelredo *filijs Ethelwlphi*.

ANno Dom. 857. duo filij *Ethelwlphi* regnum paternum partientes, **Ethelbaldus* in West-Saxonia, * *Ethelbertus* in Cantia regnauerunt. *Ethelbaldus* ignauus, & perfidus patris eius thorum polluit, in coniugium *Iudith* nouercæ post parentis obitum deuolutus; sed post quinquennium eo defuncto, & Schireburniç condito, totum regnũ ad alterum deriuatũ est. Huius tempore manus piratarum appulsa Hamptoniam, Wintoniam vrbem populosam direptioni dedit, sed mox à ducibus regijs impigrè fugata, multis suorum amissis, vltra mare veliuolauit, & pelago circumgyrato Thanatum insulam, quæ est in Cantia, elegit ad hiemandum. Cantuaritæ datis obsidibus, promissáq; pecunia, quieti indulsissent, nisi fracto fœdere, nocturnis excursionibus piratæ totam regionẽ popularentur. Quapropter coacto cœtu fœdifragos expulêre. *Ethelbertus* autẽ strenuè, dulcitérq; regnum moderatus naturę debitum soluit post regni quinquennium Schireburnię sepultus.

al. Athelbus

al. Ethelbrihtus

40

ANno Dom. 867. *Ethelredus* filius *Ethelwlphi* regnum paternum obtinuit eodẽ numero annorũ quo fratres. Miserabili prorsus & dolenda sorte, vt immatura omnes occumberent morte, nisi quòd tantis malis obstrepentibus, regij pueri magis optarẽt honestũ exitũ, quàm acerbum imperium. Adeo animosè & fortiter pro patria certamini se dabãt, vt non illis imputari debeat, si minùs cedebat ex sentẽtia, quod intendebat audacia. Deniq; memoriæ proditũ, quòd iste rex nouies anno vno collatis, & infestis signis contra hostes conflixerit; varia licèt fortuna, sæpius tamen victor; præter subi-

50

tos excursus, quibus bellicæ artis gnarus populatores palantes crebrò afflixit. Interfecti à parte Danorum Comites nouem, rex vnus, præterea populus sine computo.

MEmorabilis præ cęteris pugna fuit, quam apud Esschendune fecit. Congregato namq; eò loci Danorum exercitu, & in partes diuiso; hinc duobus regibus, illinc omnibus ducibus; rex cum fratre *Elfredo* aduentauit. Itáq; sortitò par pari retulerunt vt *Ethelredus* contra reges, *Elfredus* cōtra duces consisteret. vtrorūq; exercituum animis erectis vesper iam occiduus bellum in crastinum protelauit. Vix ergò repentè diluculò *Elfredus* paratus aderat: frater diuino intentus officio remanserat in tentorio, stimulatúsq; nuncio paganos efferatis mētibus irruere, negauit se quoquàm progredi, quoad esset finis officij. Quę fides regis multum adiuuit fratrem *immaturitate iuuentæ præproperum, & iam progressum. Námq; iam acies Anglorum declinabant, & vrgentibus ex alto aduersarijs fugam meditabantur, quòd iniquo christianis loco pugnaretur; cùm ille cruce Dei consignatus ex insperato aduolat, hostem proturbans, ciuem in arma ciens, cuius virtute, simul & Dei miraculo Dani territi pedibus salutem committentes, fugere. Cæsus ibi rex *Oseg*, Comites quinque, vulgus innumerum.

*al. temeritate

MEminerit intereà lector, quòd interim reges Merciorum, & Northanimbrorum, captata occasione aduentus Danorum, quorum bellis *Ethelredus* insudabat, à seruitio West-Saxonum respirantes dominationē suam penè asseruerant. Ardebant ergò cunctæ sæuis populatibus prouinciæ, vnusquisq; regum inimicos magis in suis sedibus sustinere, quàm compatriotis laborantibus opem porrigere curabat; ita dum maluit vindicare, quàm pręuenire iniuriam, socordia sua exanguem reddiderunt patriam. Dani sine obstaculo succrescere, dum, & prouincialibus timor increscerer, & proxima quæque victoria per additamentū captiuorum, instrumentum sequentis fieret. Orientalium Anglorum pagi, cum vrbibus & vicis à prædonibus possessi; rex eorum sanctus *Edmundus* ab eisdem interemptus, anno dominicæ Incarnationis octingentesimo septuagesimo, 12. Kalendas Decembris, temporaneæ mortis compendio regnū emit æternum. Mercij non semel obtriti obsidatu miserias suas leuauerunt, Northanimbri iamdudum ciuilibus dissentionibus fluctuantes aduentante hoste correxerunt discordiam. Itaque *Osbirthum* regem, quem expulerant, in solium reformantes, magnósq; moliti paratus obuiàm procedūt, sed facilè pulsi intra vrbem Eboracū se includunt; qua mox à victoribus succēsa, cùm laxos crines effusior flamma produceret tota depascens mœnia, ipsi quoque conflagrati patriam ossibus texere suis. Sic Northanimbria bellico iure obtenta barbarorum dominium multo pòst tempore pro conscientia libertatis ingemuit. At verò rex *Ethelredus* multis laboribus infractus obijt, & *Winburniæ* sepultus est.

CAP. IIII.

De *Alfredo Rege.

*al. Aluredo

ANno dominicę Incarnationis, 872. *Elfredus* filius *Ethelwlphi* iunior, qui vnctionem regiam, & coronam à Papa *Leone* olim Romæ susceperat, vt prædiximus, regnum accepit, & 28. & semis annos laboriosissimè, & fortissimè tenuit. laborum eius inextricabiles laberinthos sigillatim euoluere non fuit consiliū: proptereà quòd sit legentium quędam confusio, gestorum per omnes annos recēsio. Nam quia exercitus hostilis per eum, vel satellites eius ab vna parte regionis fugatus in alteram secedebat, rursúsque indè pulsus alia loca petebat, omnia rapinis & cędibus complens; eum quoque scripto sequi, &, vt ita dicam, cum eo insulam circuire, forsitan quis dixerit extremæ esse dementiæ: summatim igitur omnia exponam. Continuis nouem annis cum hostibus

hostibus compugnans, modò incertis fœderibus illusus, modò in illudentes vltus, ad hoc tandem inopiæ coactus est, vt vix tribus pagis in fide rigentibus, id est, Hamptescbire, Wiltescbire, Somersete; etiam in insulam quandam palustri vligine vix accessibilem, vocabulo *Adelingiam* refugerit. Solebat ipse posteà in tempora fœliciora reductus, casus suos iocunda hilarique comitate familiaribus exponere, qualitérque per beati *Cuthberti* meritum eos euaserit; sicut plerúmque mos est mortalibus, vt eos illa iuuet meminisse, quæ olim horruerint excepisse. Nam cùm quadã die in insula inclusus solus domi esset, socijs per oram fluminis ad piscandũ dispersis, corpus curis ægrum sopori commisit; & ecce, *Cuthbertus* Lindisfarnensis quondam episcopus, his verbis dormientem alloquitur; ego sum *Cuthbertus*, si audisti, misit me dominus, vt tibi prospera annunciem: quia enim Anglia iamdudum peccatorum pœnas enormiter luit; modò tandem Deus indigenarum sanctorum meritis super eam misericordiæ oculo respicit. Tu quoq; tam miserabilitèr regno extorris, gloriosè post paucum tempus in solium reponeris, atque adeo tibi signum eximium dabo; venient hodie piscatores tui magnam vim grandium piscium corbibus euehentes, quod erit eo mirabilius, quia his diebus gelante aqua fluuius asperatus nihil tale sperari promittit: super hoc hodie gelido rore stillans aër omnem piscantium artem eludit, verùm tu fortunæ secundæ compos regaliter feceris, si adiutorem tuũ Deum, & me eius nuncium competenti deuotione demerueris. Hæc dicens *Sanctus* regem soporatum sollicitudinibus exuit: matrem quoque propè cubantem, tenuésq; somnos propter leuamen curarum ad durum cubile inuitantem, eiusdem nuncij lætitia confortauit. Experrecti ambo vnum, & idem se somniasse frequenti verborum recursu iterabant, cùm piscatores ingressi tantam piscium copiam exhibuere, vt cuiusuis magni exercitus ingluuiem exsaturare posse videretur. Nec multò pòst ergastulum exire ausus magnę astutiæ periculum fecit. Regis enim Danorum sub specie mimi subiens tentoria vnius tantum fidelissimi fruebatur conscientia: ibi, vt ioculatoriæ professor artis, etiam in secretiora triclinij admissus, nihil fuit arcanum, quod nõ exciperet cùm oculis tum auribus, pluresque dies ibi moratus, cum ex omnibus, quæ noscere desiderauerat, animo satisfecisset suo, *Adelingiam* redijt, congregatísque comitibus exponit inimicorum ocium, leuéque vincendi negotium. Cunctis ad audiendum erectis, ipse contractis vndecunq; auxilijs, exploratoribúsque præmissis, de sede barbarorum certior redditus, eósque repente adortus, incredibili strage cecidit; residui cum rege suo dederũt obsides, quòd christianitatem susciperent, & ab Anglia discederent; quod & factum est. Namque eorum rex *Gudrum*, quem nostri *Gurmundum* vocant, cum triginta proceribus, & omni penè populo baptizatus, & in filium à rege *Aelfredo* susceptus est. Datæ sunt ei prouinciæ Orientalium Anglorum, & Northanimbrorum, vt eas sub fidelitate regis foueret iure hæreditario, quas peruaserat latrocinio. Verùm, quoniam non mutabit Aethiops pellem suam, datas ille terras tyrannico fastu vndecim annis proterens duodecimo vitam finiuit, posteris quoq; perfidiæ successionem transmittens, donec à nepote istius *Elfredi Athelstano* subiugati, regem vnum Angliæ fieri, vel inuiti concesserent, sicut hic dies inuenit. Cæteri ex Danis qui christiani esse recusassent, cum *Hastingo* mare transfretauerunt, vbi, quæ mala fecerunt, indigenæ norunt. Tota enim ora maritima vsque ad mare Tyrrhenum grassati, Parisios, & Turonos, & multas alias vrbes, quę vel super Sequanam, vel super Ligerim, nobiles Galliæ fluuios, sitæ sunt, ciuibus vacuarint. Tunc corpora multorum sanctorum ab antiquæ requietionis sedibus eruta, & ad tutiora loca delata, peregrinas ecclesias, vsque ad hoc tempus, cineribus nobilitarunt suis. Tunc beati *Martini* corpus, vt Sidonius ait totis venerabile terris, in quo post vitæ tempora viuit honos; *Antisiodorum* à clericis suis deportatum, & in ecclesia beati *Germani* locatum, inauditis signis circumiacentium regionum homines excitabat. Cúmque aduentantes pro remediorum gratia plurima conferrent, quæ baiulorum onera palparent, vt fieri solet, ex pecuniæ partitione lis commissa, Turonicis totam vendicantibus, quòd eorum herus oblatores mirabilibus inuitasset; indigenis contrà referentibus, Germanum non disparem merito, æqualem officio, & videri quidem amborum esse potentiæ, sed præponderare prærogatiuam Ecclesiæ.

Ad

AD laxandum dubietatis nodum quæritur, & ponitur inter duorum sanctorū corpora leprosus vix solo anhelitu palpitans, cętera tabidus, & in viuo cadauere iam præmortuus; arcetur tota nocte humana custodia, vigilat tantū *Martini* gloria. Nam postera die apparuit cutis hominis à parte illius splendida, à parte verò Germani solita deformitate lurida. Et ne darent euentui miraculum, obuertunt *Martino* latus morbidum. Iam verò cùm prima aurora in lucem proreperet, à festinantibus ministris inuenitur vir tota cute integer, totus incolumis, prædicans beneuolentiam domestici præsulis, quę cessit honori gratissimi hospitis. Ita Turonici & tunc, & deinceps, per patroni suffragiū tutò familiare cumulabant marsupiū, donec pacis aura clemētior pro-
10 prijs eos penatibus inuexit. Latrūculi enim 13. annis Gallias infestātes, ad extremū ab *Ernulpho* Imperatore, & Brittānis multis pręlijs victi, in Angliā opportunū, scz. tyrannidis suffugiū cōuolauere. Quo spatio *Alfredus* totā insulam pręter id quod Dani habebant, animo subdiderat suo. Volentes etiam Angli in eius potestatem concesserant, gaudentes se talem virum edidisse, qui posset illos in libertatem euehere. *Londoniam*, caput regni Merciorū cuidam primario, * *Ethelredo* infidelitatem suā cum filia *Ethelfleda* concessit. Ille magna virtute, & fide agere, commiss atutari sedulò, Orientales, & Northanimbros iamdudùm discessionem à rege parturientes in statu cōtinuit, obsides præbere compellens. Quod quantum profecerit, sequens occasio probauit. Nam cum illis 13. annis pacis serenitate, & glebæ vbertate Anglia gauderet, redijt Aquilo-
20 nalis lues illa barbarorum. Iterum bella, iterum cædes, denuò Northanimbrorum, & Orientalium Anglorum coniurationes; sed nec aduenæ, nec indigenæ pari, qua superioribus annis, sorte perfuncti. Illi transmarinis prælijs imminuti, * seueriores erant ad inuadendum: Isti vsu bellorum, & hortamentis regis animati, promptiores erant, non solùm ad resistendum, sed ad lacessendum. Rex ipse impigrè in omnibus * actionibus aderat, nota virtutis suæ specie alienos territans, & suos corroborans. Solus aduersum pectus hostibus inferre, solus inclinatam aciem restituere. Ostenduntur ab incolis loca singula, in quibus, vel malæ fortunæ copiam, vel bonæ persensit inopiam. Cum *Aelfredo* enim etiam victo, etiam iacente luctandum erat; adeo vt, cùm omninò contritum putares, velut anguis lubricus de manu tenentis elapsus è cauernis
30 subitus emergebat, sponte inimicos insultantes adoriens: Plęrúmque post fugam importabilis, & memoria repulsæ circumspectior, & ardore vindictæ audacior. Ex *Egelswitha* filia *Egelredi* Comitis tulit liberos *Ethelswitham*; & *Edwardum*, qui post se regnauit; *Ethelfledam*, quæ nupta fuit *Ethelredo* Merciorum Comiti; *Ethelwardum*, quem literatissimum perhibent; *Elfredam* & * *Elfguinam* virgines; valetudinis aduersæ fuit vt, qui semper, vel fico, vel aliquo interaneorum morbo agitaretur. Sed hoc eum à Deo precibus exegisse aiunt, vt incommodorum admonitu, segnius illecebras mundanas amplecteretur.

al. Etheredo

al. segniores

al. necessitatibus

al. Elfledam

VErùm inter hæc, miranda, & insigni præconio prosequenda regis vita interior. Licèt enim, vt quidam ait, leges inter arma sileant: ille inter stridores lituorum, inter
40 fremitus armorum leges tulit, quibus sui, & diuino cultui, & disciplinæ militari assuescerent. Et quia occasione barbarorum indigenæ etiam in rapinas anhelauerāt, adeò vt nulli tutus commeatus esset sine armorum præsidio, centurias, quas *hundred* dicunt, & decimas, quas *tithingas* vocant, instituit, vt omnis Anglus legaliter duntaxat viuens, haberet, & centuriam, & decimam. Quòd si quis alicuius delicti insimularetur, statim ex centuria & decima exhiberet, qui eum vadarentur; qui verò eiusmodi vadem non reperiret, seueritatem legum horreret. Si quis autem reus, vel ante vadationē, vel post, transfugeret, omnes ex centuria & decima regis multam incurrerent. Hoc commento pacem infudit prouinciæ: vt etiam per publicos aggeres, vbi semitæ in quadriuium finduntur, armillas aureas iuberet suspendi, quæ viantium auiditatem riderent, dum
50 non essent qui eas abriperent. Eleemosynis intentus priuilegia ecclesiarum, sicut pater statuerat, roborauit; & trans mare Romam, & ad sanctum *Thomam* in Indiam multa munera misit. Legatus in hoc missus *Sigelinus* Schireburnensis episcopus cum magna prosperitate, quod quiuis hoc seculo miretur, Indiam penetrauit; inde rediens exoticos splendores gemmarum, & liquores aromatum, quorum illa humus ferax est, reportauit. Præterea munus omni obrizo pretiosius, partem dominici ligni à Papa *Marino* regi

regi missam. Monasteria, vbi opportunum videbatur, construxit; vnum in *Adelingia*, vbi eum latuisse superior relatio meminit; ibique Abbatem Iohannem constituit, ex antiqua Saxonia oriundum; alterum vero in Wintonia, quod dicitur Nouum monasterium, vbi *Grimbaldum* Abbatem constituit, qui se euocante, & Archiepiscopo Rhemensi *Fulcone* mittente, Angliam venerat, cognitus quòd se puerum olim (vt ferunt) Romam euntem benigno hospitio confouerat. Causa euocationis, vt literaturæ studium in Anglia sopitum & penè emortuum sua suscitaret industria. Schephtoniense etiam monasterium sanctimonialibus compleuit, vbi & Abbatissam filiam suã *Elsginam* instituit. habebat ex sancto *Dewi Asserionem* quendam scientia non ignobili instructum, quem Schireburniç fecit episcopum. Hic sensum librorum *Boëtij* de consolatione Philosophiæ planioribus verbis enodauit, quos ipse rex in Anglicam linguam conuertit. Præterea quia nullus in suo regno literarum erat peritus; euocauit ex Mercia *Wicciorum* episcopum *Werefrithum*, qui iussu regis dialogorum *Gregorij* libros, in Anglicum sermonem conuertit. Hoc tempore creditur fuisse *Iohannes Scottus*, vir perspicacis ingenij, & multæ facundiæ, qui dudum concrepantibus vndique bellorum fragoribus, in Franciam ad *Carolum Caluum* transierat, cuius rogatu Ierarchiam *Dionysij Areopagitæ* in Latinũ de Græco verbũ e verbo transtulit; composuit etiam librum, quẽ περὶ φύσεων μερισμοῦ, id est, de Naturæ diuisione intitulauit, propter perplexitatem necessariarum quæstionum soluendam bene vtilem; si tamen ignoscatur ei in aliquibus, in quibus à Latinorum tramite deuiauit, dum in Græcos acriter oculos intendit. Succedentibus annis munificentia *Alfredi* allectus venit in Angliam, & apud monasterium nostrum à pueris quos docebat graphijs vt fertur perforatus, etiam Martyr æstimatus est, quod sub ambiguo ad iniuriam sanctæ animæ non dixerim; cùm celebrem eius memoriam sepulchrum in sinistro latere altaris, & Epitaphij prodant versus, scabri quidem & moderni temporis lima carentes, sed ab antiquo non adeo deformes.

Clauditur hoc tumulo sanctus Sophista Iohannes,
Qui ditatus erat iam viuens dogmate miro,
Martyrio tandem Christi conscendere regnum,
Quo meruit, sancti regnant per secula cuncti.

His collateralibus rex fretus liberales artes totis medullis indidit in tantum vt nullus Anglorum fuerit vel intelligendo acutior, vel interpretando elegantior; Quod eo magis erat mirum quia iam duodennis omnis literaturæ expers fuit. Tunc vero ludo benignç matris inuitatus, vt pro munere libellum quem in manibus tenebat acciperet, si citò addisceret, ioco literas ingressus, auiditate siticulosa combibit. Denique plurimam partem Romanæ Bibliothecæ Anglorum auribus dedit, opimam prædam peregrinarum mercium ciuium vsibus conuectans; cuius præcipui sunt libri *Orosius*, Pastorale *Gregorij*, gesta Anglorum *Bedæ*, *Boëtius* de consolatione Philosophiç, liber proprius, quem patria lingua *handboc*, id est, manualem librũ appellauit. Quin & prouincialibus grandem amorem studiorum infudit, hos præmijs, illos iniurijs hortando: neminem illiteratum ad quamlibet curiæ dignitatem aspirare permittens. Psalterium transferre aggressus, vix prima parte explicata viuẽdi finem fecit. In prologo pastoralis, dicit se idcirco ad interpretandos Angliæ libros animatum, quòd ecclesiæ in quibus numerosæ à prisco Bibliothecæ continebantur, cum libris à Danis incensæ sint; propterea in tota insula studium literarum abolitum, quod quisq; magis vereretur capitis periculum, quàm sequeretur librorum exercitiũ. Quapropter se in hoc Anglis suis consulere vt nunc prælibarent tumultuariè, quod postea si forte pax rediret Latino ediscerent sermone. Ad omnes principales sedes librum hunc suo iussu conscriptum se velle transmittere, cum pugillari aureo in quo esset manca auri, nihil in ista vel alijs interpretationibus ex suo dicere, sed omnia spectabilibus viris * *Pleigmundo* Archiepisc. Cantuariensi, *Asserione* Episcopo, *Grimbaldo* & *Iohanne* presbyteris hausisse. Postremò vt omnem vitam eius breuiter elucidem, viginti quatuor horas, quæ inter diem & noctem iugiter rotantur, ita diuidebat, vt octo horas in scribendo, & legendo, & orando, octo in cura corporis, octo in expediendo regni negotio transigeret. Erat in capella sua cãdela viginti quatuor partium, æditiuusq;, cui hæc delegabatur prouincia, vt

[margin: 10, 20, 30, 40, 50; *al. Pleimundo*]

vt per combustionem candelæ regem de singulis admoneret officijs; dimidiam portionem omnium censuum iustè duntaxat adquisitorum monasterijs delegauit; cunctos præterea redditus in æquas duas partes diuidebat. Rursúsq; primam in tres, quarum primam ministris suis curialibus, secúdam operatoribus, quos iugiter in nouarum ædiū exstructionibus, mirabili & ignoto Anglis modo habebat; tertiā aduenis. Secūda pars redditum ita diuidebatur; vt prima portio daretur pauperibus regionis suæ, secunda monasterijs, tertia scholasticis; quarta transmarinis ecclesijs. Iudiciorum à suis hominibus factorum inquisitor, perperam actorum aspertimus corrector. Illud insolitum, & inauditum, quòd semper sinu gestabat libellum, in quo diurni cursus Psalmi continebantur, vt si quando vacaret, arriperet, & vigilanti oculo percurreret. Ita vitam egit magna cum finitimis gratia; & *Baldwino* Comiti Flandriæ *Ethelswida* filia data in coniugium, ex qua ille *Ernulphum* genuit & *Adulphum*. Iste à patre comitatum Bononiæ accepit, ex altero sunt hodiè Comites Flandriæ.

ELfredus naturæ functus munere sepultus est Wintoniæ in monasterio suo. Ad cuius officinas instruendas, *Edwardus* filius eius sufficiens spacium terræ ab episcopo & canonicis tunc temporis nundinatus, ad vnumquenq; pedem mancam auri publico pondere pensitauit. Stupenda profectò regis abstinentia, vt tanta se pateretur emūgi pecunia, nolens scilicet de rapina pauperum offerre Deo sacrificium. Et erant ambę ecclesiæ sic vicinæ parietibus contiguis, vt voces cantantium aliæ obstreperent alijs. Vnde cùm propter hoc, tum propter cætera plurimas infœlix liuor effodiebat causas, quibus non modicas inuicem exsculperent offensas. Quapropter nuper illud cœnobium extra vrbem translatum saniùs incolitur, liberiùs insignitur. Aiunt *Alfredum* priùs in episcopatu sepultum, quòd suum monasterium esset imperfectum, móxque pro deliramento canonicorum dicentium regios manes resumpto cadauere noctibus per domos oberrare, filium successorem *Edwardum* genitoris tulisse exuuias, & in nouo monasterio quieta sede composuisse. Has sanè nænias sicut cæteras, vt credant nequam hominis cadauer post mortem dæmone agente discurrere Angli penè innata credulitate tenent, à gentilibus nimirum mutuantes, sicut ait *Virgilius*.

Morte obita quales fama est volitare figuras.

CAP. V.

De Edwardo filio Ælfredi.

ANno Dominicæ incarnationis nongentesimo primo regnum obtinuit *Edwardus*, filius *Alfredi*, & tenuit viginti tribus annis; literarum scientia multùm inferior patre, sed regni potestate incomparabilitèr gloriosior. Siquidem ille duo regna Merciorum, & West-Saxonum coniunxerat, Merciorum nomine tenus, quippè commendatum duci *Ethelredo* tenens. Iste primum mortuo *Ethelredo*, Mercios omnifariam, mox Occidentales, & Orientales Anglos, & Northanimbros, qui cum Danis iam in vnam gentem coaluerant, & Scottos, qui Aquilonalem insulæ partem inhabitant; Brittones omnes, quos nos Wallenses dicimus bellis profligatos, suæ ditioni subegit; nec vnquam in aliqua pugna humiliorem manum habuit. Inuenit ingenium, quo excursus falleret Danorum. Vrbibus enim multis per loca opportuna, vel veteribus reparatis, vel nouis excogitatis, repleuit eas manu militari, quæ incolas protegeret, hostes repelleret. Nec frustra, adeò virtutes prouincialium in prelijs

occaluerant, vt si audirent inimicos aduentantes, rege etiam & ducibus inconsultis in certamē ruerent; eisq; semper numero, & scientia præliandi præstarent. Ita hostes cōtemptui militibus, regi risui erant. Deniq; noui qui ductu cuiusdam *Ethelwoldi* filij patrui regis aduenerant, omnes ad vnum cum eo interfecti, veteres vel perempti, vel sub nomine Anglorum reseruati. *Aethelwaldus* sanè primis diebus huius regis multa molitus est, eiúsque dominium dedignabatur asserens, se non inferiorem vel genere, vel virtute; sed à proceribus, qui fide obstricti fuerant, in exilium trusus piratas adduxerat; Cum quibus, vt dixi, cæsus, fecit documentum, stultum esse contra potentiores recalcitrare. De his licèt meritò *Edwardus* laudetur, palma tamen potissimùm debetur patri per meum arbitrium, qui tantæ potentiæ fecit auspicium. Inter hæc non prætermittatur soror regis *Ethelfleda Ethelredi* relicta, non mediocre momentum partium, fauor ciuium, pauor hostium, immodici cordis fœmina, quæ pro experta primi partus difficultate, perpetuo viri horruit complexum, protestans, non conuenire regis filiæ, vt illi se voluptati innecteret, quam tale incommodum post tempus vrgeret. Virago potentissima multum fratrem iuuare consilijs, in vrbibus extruendis non minùs valere, non discernas potiore fortuna, an virtute; vt mulier viros domesticos protegeret, alienos terreret. Decessit ante germanum quinquennio, sepultáque est in monasterio sancti *Petri* Glocestriæ, quod ipsa cùm viro *Ethelredo* ingenti cura extruxerat: eóq; ossa beati *Oswaldi* regis, ex Bardenia transtulerat; sed illo, tempore sequenti Danorum destructo, aliud, quod nunc in eadem ciuitate præcipuum habetur, *Aldredus* Archiepiscopus Eboracensis instaurauit.

REx quia filias multas habebat, dedit *Edgitham Carolo* regi Francorum filio *Ludouici Balbi* filij *Caroli Calui*, cuius filiam, vt dixi sæpè, *Ethelwlphus* rex Roma rediens acceperat; & quia se occasio ingessit, vxores eius, & liberos nominatim prosequi non indignum ducet benignus auditor. Primogenitum *Ethelstanum* habuit ex *Egwina* illustri fœmina, & filiam, cuius nomen scriptū non in promptu habeo. Hanc ipse frater *Sithrico* Northanimbrorū regi nuptum dedit. Secundus filius *Edwardi* fuit *Ethelwardus* ex *Elfleda* filia Comitis * *Ethelini*, literis apprimè institutus; multúmq; *Elfredum* auum vultu & moribus præferens, sed cita post genitorem morte subtractus. Ex eadem vxore habuit *Edwinum*, cuius interitus quæ opinio sit, posteriùs non constanter sed titubanter efferam. Tulit quoque ex ea sex filias *Edfledam*; *Edginam*, *Ethelhildam*, *Ethildam*, *Edgitham*, *Elgisam*, prima & tertia cœlibatum Deo vouentes, *Elfleda* in sacrato, *Ethelhilda* in laico tegmine terrenarum nuptiarum voluptatem fastidiere. Iacent ambæ Wintoniæ iuxta matrem tumulatæ. *Edginam* dedit pater *Carolo* regi, vt dixi; *Ethildam* frater *Ethelstanus Hugoni*, *Egditham* & *Elgisam* idem germanus misit *Henrico* Alemannorum imperatori, quarum secundam *Othoni* filio ille locauit, alteram cuidam duci iuxta Alpes. Suscepit etiam ex tertia vxore *Edgiua* nomine, filios duos *Edmundum* & *Edredum* qui ambo post *Ethelstanum* regnauerunt: filias duas *Eadburgam* & *Edginam*. *Eadburga* sacrata Christo virgo Wintoniæ quiescit. *Edginam* speciositatis eximiæ mulierem, coniunxit frater *Athelstanus Ludouico* Aquitanorum principi. Filias suas ita instituerat, vt literis omnes in infantia maximè vacarent, mox etiam colum & acū exercere consuescerent; vt his artibus pudicè impubem virginitatem transigerent; filios ita, vt primùm eruditio plena literarum in eos conflueret, & deinde quasi Philosophi ad gubernandam rempublicam, non iam rudes procederent.

al. Eselini

AT vero *Carolus* iste gener *Edwardi*, multis calamitatibus à *Rollone* coactus, partem illi Galliæ, quæ nunc Normannia vocatur, concessit. Longum est prosequi, quot annis, & quanta audacia omnia inquietauerint Normanni, ab Occeano Brittannico (vt ante memoraui) vsque ad Tyrrhenum mare. Primò *Hasteng*, mox *Rollo*, qui nobili, sed per vetustatem obsoleta, prosapia Noricorum ortus, regis præcepto patria carens, multos quos vel æs alienum, vel conscientia scelerum exagitabat, magnis spebus sollicitatos secum abduxit. Itaque piraticam aggressus, cùm vbique libera spatiaretur insania, apud Carnothum hæsit. Siquidem ciues nec armis nec muris confisi, beatæ dominæ *Mariæ* suffragium adorant. Camisiam quoq; eiusdem virginis, quam *Carolus Caluus* cum alijs reliquijs à Constantinopoli aduexerat, in modum vexilli super propugnacula custodum trita pectoribus ventis exponunt; hostes visam ridere,

&

& in eam per inane sagittas dirigere. non impunè. Nam mox oculis obnubilatis, nec retro regredi, nec ante tendere valuere. Quod oppidani lætis animis conspicati multa eorum cæde, quantum fortuna aspirabat, gaudium suum satiatunt. Euasit tamen *Rollo*, quem fidei suæ Deus reseruabat. Nec multò pòst Rothomagum & confines vrbes armis obtinuit, Anno Domini octingentesimo septuagesimo sexto, anno vno ante obitum *Caroli Calui*, cuius filij filius *Ludouicus*, vt supradictum est, Normannos vicit quidem, sed non expulit. At verò *Carolus* frater istius *Ludouici*, nepos *Caroli Calui* ex filio *Ludouico*, vt priùs tetigi, multotiens aduersis bellis expertus, nihil sibi fortunam restituere, quod alijs abstulisset: cum magnatibus librato consilio bonum esse liberalitatem ostentare regiam, cum non posset propulsare iniuriam, *Rollonem* pacificè accersiuit. Erat ille iam grandæuus, & ideo facilè ad concordiam inclinatus est. Ita fœdus ictum est, vt baptisma susciperet, & terram illam de rege sicut de domino suo cognosceret. Vbi considerari potuit ingenita, & effrænis viri barbaries, siquidem cum dono concesso astantes suggererent, vt pedem largitoris oscularetur; dedignatus genubus aduolui, apprehensum regis pedem, ad os suum stans attraxit. Illo resupinato secutus risus Normannorum, Francis reprehendentibus factum, excusat *Rollo* impudentiam, allegans prouinciæ suæ morem; ita rebus compositis Rothomagum redijt, ibiq; diem clausit.

Fillius huius *Caroli* fuit *Ludouicus*, is à quodam *Isembardo*, qui ad Paganismum versus, fidem luserat, irritatus, proceres suos de suffragio conuenit; quibus nec responsum referentibus, *Hugo* quidam non magni nominis tyro filius *Rodberti* comitis Montis Desiderij, vltro pro domino duellum expetijt, & prouocatorem interemit. *Ludouicus* cum toto exercitu apud Pontinum subsecutus, omnibus barbaris, quos ille adduxerat, vel occisis, vel elapsis opimam lauream obtinuit. Sed non multò pòst, pro labore illius expeditionis extrema valetudine debilitatus, hæredem regni *Hugonem* illum instituit, prædicandæ fidei & virtutis iuuenem. Ita prosapia *Caroli magni* in illo cessauit, seu quòd vxor eius sterilis fuerat, seu quòd pro breuitate vitæ absque prole decesserat. *Hugo* alteram filiam *Edwardi* duxit vxorem, & genuit *Rodbertum*, *Rodbertus Henricum*, *Henricus Philippum*, *Philippus Ludouicum*, qui nunc in Francia regnat. Sed vt ad nostram *Eadwardum* reuertar, quid eius tempore de renouandis episcopatibus à Papa *Formoso* præceptum sit, iocundum puto memoratu: itaq; verbis eisdem, quibus inueni scripta interseram.

ANno, quo à natiuitate Domini transacti sunt anni nongenti quattuor, misit Papa *Formosus* in Angliam epistolas, quibus dabat excommunicationem, & maledictionē regi *Edwardo*, & omnibus subiectis eius, pro benedictione, quam dederat beatus *Gregorius* genti Anglorum à sede sancti *Petri*. Nam per septem annos plenos destituta fuerat episcopis omnis regio Geuisorum, id est, West-Saxonum. Quo audito, congregauit rex *Edwardus* synodum Senatorum gentis Anglorum, cui præsidebat *Pleimundus* Archiepiscopus Cantuariensis interpretans districtè verba Apostolicæ legationis. Tunc rex & episcopi elegêre sibi suisq; salubre consilium, & iuxta vocē Dominicam, (Messis quidem multa operarij autem pauci) elegerunt, & constituerunt singulos episcopos singulis prouincijs Geuisorū, & quòd olim duo habuerunt, in quinq; diuiserunt. Acto consilio, Archiepiscopus Romam cum honorificis muneribus adijt, Papam cum magna humilitate placauit, decretum regis recitauit, quod Apostolico maximè placuit. Rediens in patriam in vrbe Cantuariæ vno die septem episcopos, septem ecclesijs ordinauit; * *Fridestanum* ad ecclesiam Wintoniensem, *Adelstanum* ad Cornubiensem, *Werstanum* ad Schirebornensem, *Athelelmum* ad Wellensem, *Eadulfstanum* ad Cridiensem in Deuonia.

al. Freithelstanum

Sed & alijs prouincijs constituit duos episcopos Australibus Saxonibus virum idoneum *Bernegum*, & Mercijs *Cenulphum*, ad ciuitatem *Dorcestria* in pago Oxoniæ: hoc etiam totum Papa firmauit, vt damnaretur in perpetuum, qui hoc infirmaret decretum.

EDwardus vniuersæ carnis viam ingressus, quiescit in eodem monasterio quo patrem, quod ipse quoque magnis redditibus ampliauerat, in quo & ante quadriennium fratrem *Aethelwardum* sepelierat.

CAP. VI.

De Æthelstano filio Edwardi.

10

ANno Dominicæ Incarnationis, nongentesimo vicesimo quarto, *Aethelstanus* filius *Edwardi* regnare cœpit, tenuitq; regnum annis sexdecim. Frater eius* *Ethelwardus* paucis diebus post patrem vita decedens, sepulturam cum eodem Wintoniæ meruerat. Itaque magno consensu optimatum, ibidem *Aethelstanus* electus, apud regiam villam, quæ vocatur Kingston coronatus; quamuis quidam *Alfredus* cum factiosis suis (quia seditio semper inuenit complices) obuiare tentasset, cuius qui fuerit finis posteriùs verbis ipsius regis referemus. Occasio cōtradictionis, vt ferunt, quòd *Aethelstanus* ex concubina natus esset. Sed ipse præter hanc notam (si tamen vera est) nihil ignobile habens, omnes antecessores deuotione mentis, omnes eorum adoreas triumphorum suorum splendore obscurauit. Adeo præstat ex te, quàm ex maioribus habere quo polleas, quia illud tuum, istud reputabitur alienum. Noua monasteria quot, & quanta fecerit, scribere dissimulo. Illud non transiliam, quòd vix aliquod in Anglia vetustum fuerit, quod non vel ædificijs, vel ornamentis, vel libris, aut prædijs decorauerit. Ita recentia ex professo, vetusta quasi aliud agens artifici benignitate insignibat. Cum *Sithrico* rege Northanimbrorum, data ei in matrimonium, vt prælocutus sum, vna ex sororibus, victurum fœdus perculit, quo post annum mortuo, prouinciam illam sibi subegit, expulso quodam *Aldulpho*, qui rebellabat. Et quia nobilis animus semel incitatus, in ampliora conatur, *Ludwalum* regem omnium Wallensium, & *Constantinum* regem Scottorum cedere regnis compulit. Quos tamen non multò pòst, miseratione infractus in antiquum statum sub se regnaturos constituit, gloriosius esse pronuncians regem facere, quàm regem esse. Postremum illi bellum cum *Analauo* fuit *Sithrici* filio, qui spe inuadendi regni, cum supradicto *Constantino* iterum rebellante, terminos transierat. Et *Aethelstano* ex consulto cedente, vt gloriosiùs iam insultantem vinceret; multùm in Angliam processerat iuuenis audacissimus & illicita spirans animo, cui tandem magnis artibus ducum, magnis viribus militū apud *Bruneford occursum. Ille, qui tantum periculum imminere cerneret, astu exploratoris munus aggressus, depositis regijs insignibus, assumptáque manu cithara, ad tentorium regis nostri progreditur: vbi cum præ foribus cantitans, interdum quoque quateret dulci resonantia fila tumultu, facilè admissus est, professus mimum, qui huiusmodi arte stipem quotidianam mercaretur. Regem & conuiuas musico acroamate aliquantisper deliniuit, cum inter psallendum omnia oculis scrutaretur. Postquam satietas edendi finem delicijs imposuisset; & seueritas administrandi belli, in colloquio procerum recrudesceret, iussus abire precium cantus accepit. Quod asportare nauseans sub se in terram defodit. Notatum id à quodam, qui olim illi militasset & confestim *Aethelstano* dictum est. Ipse hominem incusans eò quòd hostem præ oculis positum non prodidisset, hoc responsum accepit, Idem Sacramentum quod tibi nuper, O rex feci, quòndam *Analauo* dedi, quod si in ipso me vidisses violare, de te quoque posses exemplum simile cauere. Sed dignare famuli audire consilium, vt hinc tentoriū amoueas, alióque loco, vsq; dum partes relictæ venient, manens, inimicum petulanter insultantem modesta cunctatione frangas. Dicto probato, discessum est illinc. * *Analauus* nocte paratus Episcopum quendam, qui vespere ad exercitum venerat, nescíusque rerum gestarum, pro viridantis campi *æquore, ibi tabernaculum tetenderat, cum tota familia cecîdit. Tum vltrà progrediens regem ipsum imparatum offendit, quippe

al. Elwardus

20

30

al. Brenenvild

40

50

al. Analafus

al. planitie

quippe qui nihil tale hostem ausurum timens largæ quieti indulserat. Sed cum tanto fremitu stratis excussis, suos quantum per id noctis poterat, ad bellum acueret, gladius eius fortuitu vagina excidit. Quocirca cum omnia formidinis & cæci tumultus plena essent, inclamato Deo & sancto *Aldelmo*; (erat enim ei ex antiquis progenitoribus consanguineus) reductaque ad vaginam manu, inuenit ensem, qui hodiéque pro miraculo in thesauro regum seruatur. Est sanè (vt aiunt,) vna parte sectilis, nec vnquam auri vel argenti receptibilis. Hoc dono Dei fretus, simúlque quia dies illucescebat Noricum adorsus, tota die vsque ad vesperam indefessus fugauit cum exercitu; cecidit ibi rex Scottorum *Constantinus*, perfidæ animositatis & viuacis senectæ homo, aliíque reges quinque, Comites duodecim, omnísque penè Barbarorum congeries, pauci qui euaserant, pro fide Christi suscipienda conseruati.

DE hoc rege non inualida apud Anglos fama seritur, quòd nemo *legaliùs, vel literatiùs rempublicam administrauerit. Quanquam literas illum scisse, pauci admodum dies sunt, quòd didiscerim in quodã sanè volumine vetusto, in quo scriptor cum difficultate materiæ luctabatur, iudicium animi sui non valens pro voto proferre. Cuius hic verba pro compendio subijcerem, nisi quòd vltra opinionem in laudibus principis vagatur, eo dicendi genere, quod suffultum rex facundiæ Romanæ *Tullius* in Rhetoricis appellat. Eloquium excusat consuetudo illius temporis, laudum nimietatem adornauit fauor *Aethelstani* adhuc viuentis. Pauca igitur familiari stilo subnectam, quæ videantur aliquod conferre emolumentum ad dignitatis eius documentum.

al. validius

REx *Eadwardus* post multa & in bello, & in toga nobiliter cõsummata, paucis ante obitum diebus, vrbem legionum fiducia Brittonum rebellantem, à contumacia compescuit. Ibíque præsidio militum imposito apud Ferendunam villam tactus ualitudine vitam præsentem exuit; & Wintoniæ vt prædixi humatus est. Tunc iussu patris in testamento, *Aethelstanus* in regem acclamatus est, quem iam tricẽnalis ætas & sapientiæ maturitas commendabant. Nam & auus *Alfredus* prosperum ei regnum olim imprecatus fuerat, videns & gratiosè complexus speciei spectatæ puerum & gestuũ elegantium; quẽ etiam præmaturè militem fecerat, donatum clamyde coccinea, gemmato baltheo, ense Saxonico cum vagina aurea. Post hæc in curia *Ethelfledæ* filiæ & generi *Ethelredi* educandum curauerat, vbi multo studio amitæ, & præclarissimi ducis ad omen regni altus, gloria virtutum, calcauit & pressit inuidiam, post mortem patris & interitum fratris in regem apud Kingston coronatus est. Vnde pro tantorum successuum gloria, & illius diei lætitia, (non iniuria) versificus exclamat.

REgia progenies produxit nobile stemma,
Cum tenebris nostris illuxit splendida gemma,
Magnus Aethelstanus *patriæ decus, orbita recti,*
Illustris probitas de vero nescia flecti.
Ad patris edictum datus in documenta scholarum,
Extimuit rigidos ferula crepitante magistros:
Et potans auidis doctrinæ mella medullis,
Decurrit teneros, sed non pueriliter annos.
Mox adolescentis vestitus flore iuuentæ,
Armorum studium tractabat patre iubente.
Sed nec in hoc segnem senserunt bellica iura:
Id quoque posterius * *intrauit publica cura.*
Functus erat fato pater omni praclarus æuo,
Perpetua fama victurus secula cunctis:
Tunc iuuenis nomen regno clamatur in omen,
Vt fausto patrias titulo moderetur habenas;
Conueniunt proceres & componunt diadema,
Pontifices pariter dant infidis anathema.

al. segnius

Emicat in populis solito festiuior ignis,
Et produnt varijs animi penetralia signis.
Ardet quisque suum regi monstrare fauorem;
Hic timet, hic sperat, pellit spes ampla timorem,
Feruet & exundat, regali regia luxu,
Spumat vbique merum, fremit ingens aula tumultu,
Discurrunt pueri, celerant iniuncta ministri;
Delicijs ventres cumulantur carmine mentes,
Ille strepit cithara, decertat plausibus iste,
In commune sonat, tibi laus, tibi gloria Christe. 10
Rex non inuitus, oculis hunc haurit honorem,
Omnibus indulgens, proprium dignatur amorem.

Transacta consecrationis celebritate, *Adelstanus*, ne spem ciuium falleret, & inferiùs opinione se ageret: omninò Angliam solo nominis terrore subiugauit, præter solos Northanimbros. Nam præerat illis *Sibtricus* quidam, gente & animo barbarus, cognatus illius *Gurmundi*, de quo in gestis *Alfredi* regis legitur, qui cùm antecessorum regum potentiam, rugatis naribus derisisset, huius affinitate vltrò supplicibus nuncijs expetijt: Ipse quoque festino pede subsequutus verba legatorum asseruit. Quare & sororis copula, & multiplicibus xenijs muneratus, perpetui fœderis fundamenta iecit. Sed, vt prædictum recolo, post annum vita deturbatus, occasionem *Ethelstano* exhibuit, vt Northumbriam suæ parti iungeret, quæ sibi & antiquo iure, & noua necessitudine competeret. Fugit tunc *Analafus* filius *Sicthrici* in Hiberniam, & frater eius *Godefridus* in Scotiam; subsecuti sunt è vestigio regales missi ad *Constantinum* regem Scottorum, & *Eugenium* regem Cumbrorum, transfugam cum denunciatione belli repetentes. Nec fuit animus Barbaris, vt contra obmutirent, quin potiùs sine retractione, ad locũ, qui *Dacor* vocatur, venientes, se cum suis regnis Anglorũ regi dedidêre. In cuius pacti gratiam filiũ *Constantini* baptizari iussum, ipse de sacro fonte suscepit. Euasit tamen *Godefridus*, inter apparatus itinerantium fuga cum quodam *Turfrido* diuersarum partium duce lapsus: móxque Eboracum obsidens, oppidanósque nunc precibus, nunc minis ad deditionem sollicitans, & neutrum pro voto expediens, abscessit. Nec multo pòst in quodam castro ambo conclusi, custodientium perspicaciam fugiendo luserunt. Quorum *Turfridus* maturè diem obijt in pelago naufragus, præda piscibus expositus. *Godefridus* multis miserijs terra mariq; iactatus, ad postremũ supplex ad curiam venit. Ibi pacificè susceptus à rege, quatuórque diebus profusissimè cum eo conuiuatus naues suas repetijt, pirata vetus, & in aqua sicut piscis viuere assuetus. *Adelstanus* interea castrum, quod olim Dani in Eboraco obfirmauerant, ad solum diruit, ne esset, quo se tutari perfidia posset: præda quæ in castro reperta fuerat, & ea quidem amplissima, magnificè & viritim diuisa est. Hoc enim vir ille animo imperauerat suo, vt nihil opum ad crumenas corraderet; sed omnia conquisita, vel monasterijs, vel fidelibus suis munificus expenderet. In hoc enim thesauros paternos, in hoc victoriarum suarum titulos tota vita euacuabat. Deo famulantibus pronus & dulcis, laicis iocundus, & comes, magnatibus pro contuitu maiestatis, seruis minoribus pro condescensione pietatis, deposito regni supercilio, affabiliter sobrius. Statura vt accepimus, quæ iustã non excelleret, corpore deducto, capillo, vt ipsi ex reliquijs eius vidimus, flauo, filis aureis pulchrè intorto. Ciuibus admiratione fortitudinis & humilitatis percharus, rebellibus inuicta constantia fulmineus, North-Wallensium, id est, Brittonum Aquilonalium regulos apud Herefordensium vrbem coegit occurrere, & aliquandiu calcitrantes in deditionem transire. Ita quod nullus ante eum rex vel cogitare præsumpserat, ipse in effectũ formauit, vt ei nomine vectigalis annuatim viginti libras auri trecentas argenti penderent, boues 25. millia annumerarent. Prætereà quot liberet canes, qui odorisequa nare spelæa ferarum & diuerticula deprehenderent, volucrésque quæ aliarum auium prædam per inane venari noscerent. Inde digressus in Occidentales Brittones se conuertit, qui Cornewallenses vocantur, quòd in Occidente Brittanniæ siti, cornu Galliæ ex obliquo respiciunt. Illos quoque impigrè

adorsus,

adorsus, ab Excestra, quam ad id temporis ęquo cum Anglis iure inhabitarant, cedere compulit, terminum prouinciæ suę citra Tambram fluuium statuens, sicut Aquilonaribus Brittannis amnem VVaiam limitem posuerat. Vrbem igitur illam, quam contaminatę gentis repurgio defæcauerat, turribus muniuit, muro ex quadratis lapidibus cinxit. Et licèt solum illud ieiunum, & squalidum vix steriles auenas, & plærumq; folliculum inanem sine grano producat, tamen pro ciuitatis magnificentia, & incolarum opulentia, tum & aduenarum frequentia, omne ibi adeo abundat mercimonium, vt nihil frustrà desideres, quod humano vsui conducibile existimes. Plurima eius insignia tam in vrbe illa, quám in finitima Regione visuntur; quæ meliùs indigenarum ore, 10 quàm nostro stilo pingentur.

PRopter hoc tota Europa laudes eius prędicabat, virtutem in cœlum ferebat, fœlices se reges alienigenę non falsò putabant, si vel affinitate vel muneribus, eius amicitias mercarentur. *Haroldus* quidam Rex Noricorum misit ei nauem, rostra aurea & velum purpureum habentem, decensa testudine clipeorum inauratorum intrinsecus circumgyratam. Missorum nomina fuerunt *Helgrim* & *Offrid*, qui regaliter in vrbe Eboraca suscepti, sudorem peregrinationis prępmijs decentibus extersere. *Henricus* primus filius *Conradi* (multi enim huius nominis fuere) Rex Teutonicorum & Imperator Romanorum sororem eius, vt antè dictum est, filio *Othoni* expostulauit, tot in circuitu regibus prętermissis, progeniei generositatem & animi magnitudinem in *Adel-*20 *stano* è longinquo conspicatus. Adeo enim hæc duo in eo consentiens habitaculum effecerant, vt nullus esset vel genere clarior, & illustrior, vel animo audacior, & efficacior. Quare perpenso consilio, quòd quatuor sorores haberet, in quibus præter ætatis discrimen nihil de formæ gratia dissideret, duas postulanti Cæsari misit, Quas ille quomodo nuptum locauerit, iam sermo præocupauit; tertiam legitima copula sortitus est comparem *Ludouicus* Aquitanorum princeps, de genere *Caroli* magni superstes; quartam, in qua omne coagulum pulchritudinis, quod cæteræ pro parte habent, naturalitèr confluxerat, *Hugo* rex Francorum per nuncios â germano expetijt. Princeps huiusce legationis fuit *Adulphus*, filius *Baldewini* Comitis Flandriæ, ex filia regis *Edwardi Ethelswitha*. Is cùm in conuentu proce-30 rum apud Abandunam proci postulata exposuisset, protulit munera sane amplissima, & quæ cuiuslibet auarissimi cupiditatem incunctanter explerent, odores Aromatum qualia nunquam in Anglia antea visa fuerant; honores gemmarum præsertim *Smaragdorum*, in quorũ viriditate sol repercussus oculos astantiũ gratiosa luce animaret: Equos cursores plurimos, cũ phalaris fuluũ (vt *Maro* ait) mandentes sub dentibus aurum; vas quoddam ex onichino ita subtili cælatoris arte, sculptum, vt vere fluctuare segetes, verè germinare vites, verè moueri hominum imagines viderentur, ita lucidum & politum vt vice speculi vultus intuentium ęmularetur: Ensem *Constantini* magni in quo literis aureis nomen antiqui possessoris legebatur, in capulo quóque super crassas auri laminas clauum ferreum affixum cerneres, vnum ex quatuor quos Iudaica 40 factio Dominici corporis aptarat supplicio: Lanceam *Caroli* magni, quam, Imperator inuictissimus contra Saracenos exercitum ducens, siquando in hostem vibrauerat, nunquam nisi victor abibat, ferebatur eadem esse quæ Dominico lateri centurionis manu impacta, preciosi vulneris hiatu paradisum miseris mortalibus aperuit; Vexillũ beatissimi Martyris *Mauricij*, & *Thebaa* Legionis principis, quo idem Rex in bello Hispanico quamlibet infestos & confertos inimicorum cuneos disrumpere, & in fugam solitus erat cogere: Diadema ex auro quidem multo, sed magis gemmis pretiosum, quarũ splendor ita in intuentes faculas luminis iaculabatur, vt quanto quis certaret visum intendere, tanto magis reuerberatus cogeretur cedere: Particulam sanctæ & adorandæ crucis cristallo inclusam, vbi soliditatem lapidis oculus penetrans potest 50 discernere, qualis sit ligni color, & quæ quantitas; portiunculam quóq; Coronæ spineæ eodem modo inclusam, quam ad derisionem regni, militaris rabies sacrosancto imposuit capiti. His tantis & tam elaboratis donis magnificentissimus Rex gauisus, non minoribus penè respondit beneficijs, quin & anhelantis animum nuptijs sororis refecit; Et cæteris quidem successores Reges dotauit: Partem verò Crucis & Coronæ Malmesburiæ delegauit, quorum sustentaculo adhuc credo vigere locum illum tot

libertatis

libertatis naufragia, tot calumniatorum iniurias passum. Nam ibidem *Elwinum* & *Ethelwinum* filios patrui sui *Ethelwardi*, quos in bello contra *Analafum* amiserat, humari honorificè iussit, sui quóque corporis requiem ibidem futuram denuntians: de quo bello tempus est, vt illius versifici, de quo omnia hæc excerpsimus, sententiam ponamus.

Transierat quinos & tres & quatuor annos,
Iure regens ciues, subigens virtute tyrannos:
Cùm redit illa lues Europæ noxia labes.
Iam cubat in terris fera barbaries Aquilonis,
Iam iacet in campo pelago pirata relicto, 10
Illicitas toruásque minas Analauus *anhelans.*
Bacchanti furiæ Scottorum rege volente,
Commodat assensum Borealis terra serenum,
Et iam grande tument, iam terrent æra verbis:
Cedunt indigenæ, cedit plaga tota superbis.
Nam quia Rex noster fidens alacrísq; iuuenta,
Emeritus pridem detriuerat otia lenta,
Illi continuus fœdabant omnia prædis,
Vrgentes miseros iniectis ignibus agros,
Marcuerant totis viridantia germina campis, 20
Ægra seges votum deriserat agricolarum,
Tanta fuit peditum tam barbara vis equitantum,
Innumerabilium concursus quadrupedantum.
Exciuit tandem famæ querimonia Regem,
Ne se cauterio tali pateretur inuri,
Quòd sua barbarica cessissent arma securi.
Nec mora victrices ducentia signa cohortes,
Explicat in ventum vexilla ferocia centum,
Cruda virûm virtus decies bis millia quina,
Ad stadium belli comitantur prænia signa. 30
Hic strepitus monit prædatorum Legiones,
Terruit insignis venientûm fama latrones,
Vt posita prædâ proprias peterent regiones.
At vulgus reliquum miseranda strage peremptum,
Infecit bibulas terris nidoribus auras,
Fugit Analafus *de tot modò millibus vnus,*
Depositum mortis, fortunæ * *mobile munus,* (*al. nobile.*)
Post Athelstanum *rebus momenta daturus.*

Hic locus videtur exigere, vt initium *Elfredi*, de quo superiùs fidem promissæ narrationis astrinxi, regis sermonibus exponam. Nam quia Malmesburiam corpora 40 cognatorum deferri, & ad caput sepulchri sancti *Aldelmi* tumulari iusserat; Ita locum illum coluit in posterum, vt nihil desiderabilius, nihil haberet sanctius. Multa ibi largitus prædia chartis quóque confirmauit, In quarum vna post donationem subiecit.

S*ciant sapientes regionis nostræ non has præfatas terras me iniustè rapuisse, rapinamq́; Deo dedisse, sed sic eas accepi quemadmodum iudicauerunt omnes optimates regni Anglorum, insuper & Apostolicus Papa Romanæ Ecclesiæ* Iohannes. Elfredo *defuncto, qui nostræ felicitati, & vitæ æmulus extitit, nequitiæ inimicorum nostrorum consentiens, qui me voluerunt patre meo defuncto, cæcare in vrbe Wintonia, si non me Deus sua pietate eripuisset; sed denudatis eorum machinamentis remissus est ad Romanam Ecclesiam, vt ibi se coram Apostolico* 50 Iohanne *iureiurando defenderet. Et hoc fecit coram altare sancti* Petri *sed facto iuramento cecidit coram altari, & manibus famulorũ suorũ portatus est ad scholã Anglorũ, & ibi tertia nocte vitã finiuit. Et tunc apostolicus ad nos remisit, & quid de eo ageretur a nobis cõsuluit, an cũ cæteris Christianis corpus eius poneretur. His peractis & nobis renũciatis, optimates regionis nostræ, cũ propinquorũ illius turma efflagitabant omni humilitate, vt corpus illius per nostrã licentiam*

cum

cum corporibus poneretur Christianorum; Nósque illorum efflagitationi consentientes, Romam remisimus, & consentiente Papa positus est ad cæteros Christianos, quamuis indignus. Et sic iudicata est mihi tota possessio eius in magnis & modicis. Sed & hæc apicibus prænotauimus literarum, ne quamdiu Christianitas reg[illegible]t, aboleatur. Vnde mihi præfata possessio, quam Deo & sancto Petro *dedi, donatur, nec iustiùs noui, quam Deo & sancto* Petro *hanc possessionem dare, qui æmulum meum in conspectu omnium cadere fecerunt, & mihi prosperitatem regni largiti sunt.*

IN his verbis Regis sapientiam, & pietatem eius in Dei rebus suspicere par est: Sapientiam; eò quòd animaduerteret iuuenis præsertim, non esse Deo gratiosum de rapina holocaustum; Pietatem; eo quòd munus vltione diuina collatum, Deo potissimùm non ingratus rependeret. Præterea datur animaduertendum, quòd tunc basilica sancti *Petri* primaria in Cœnobio fuerit, quæ nunc in secundis habetur; Ecclesia beatæ *Mariæ*, quàm Monachi modo frequentant, postea diebus *Edgari* sub Abbate *Elfrico* ædificata. Et hæc quidem fide integra de rege conscripsi; sequentia magis cantilenis per successiones temporum detritis, quàm libris ad institutiones posteriorum elucubratis didicerim. Quæ ideo apposui non vt earum veritatem defendam, sed ne lectorum scientiam defraudem. ac primùm de natiuitate referendum.

ERat in quadam villa opilionis filia, eleganti specie puella, quæ quod non contulissent natales formæ mercabatur gratia: Huic per visum monstratur prodigium, lunam de suo ventre splendere, & hoc lumine totam Angliam illustrari. Quod cùm manè detulisset ad sodales ludo, ab illis non iocularitèr exceptũ confestim villicę auribus, quæ Regis filios nutrire solebat, insonuit. Illa rem examinans puellam intra lares suos receptam, filiæ loco habuit, cultioribus vestimentis, cibis delicatioribus, gestibus facetioribus, virgunculam informans; non multò pòst filius Regis *Aelfredi Eadwardus*, itineris casu per villam transiens, ad domum diuertit infantilium olim consciam rudimentorum. Neque enim integrum famæ suæ rebatur, si nutricem suam salutare fastidiret; vbi visæ virginis amore captus, noctem petijt. Ipsa vno complexu grauidata cùm peperisset filium *Aethelstanum*, somnij fidem absoluit. Nam cùm ille pueritia mortua in adolescentiam euaderet, magnam spem regiæ indolis dabat, præclaris facinoribus approbatus. Itáque Rege *Eadwardo* defuncto, filius eius *Elwardus* ex legitima coniuge creatus, patrem cita morte secutus est. Tunc omnium spebus in *Athelstanum* erectis, solus *Aelfredus* magnæ insolentiæ homo cum suis clàm restitit, quoad potuit, dedignatus subdi Domino, quem suo non delegisset arbitrio. Quo, vt superiùs rex retulit, prodito & *exanimato, fuere, qui fratrem Regis *Edwinum* insidiarum insimularent. Scelus horrendum & fœdum, quòd sedulitatem fraternam sinistra interpretatione turbarent. *Edwinus* per se & per internuncios fidem germani implorans, & licèt sacramento delationem infirmans in exilium actus est. Tantùm quorundam mussitatio apud animum in multas curas distentum valuit, vt ephœbum etiam externis miserandum, oblitus consanguineæ necessitudinis expelleret; Inaudito sane crudelitatis modo, vt solus cum Armigero nauem conscendere iuberetur, sine remige & remigio vacuam, præthereà vetustate quassatam. Diu laborauit fortuna, vt insontem terrę restitueret. Sed cùm tandem in medio mari furorem ventorum vela non sustinerent, ille adolescens delicatus & vitæ in talibus pertæsus, voluntario in aquas præcipitio mortem consciuit. Armiger saniori consilio passus animam producere, modò aduersus fluctus eludendo, modò pedibus subremigando, domini corpus ad terram detulit angusto scilicet à Douorria in Whitsand mari. *Athelstanus* postquam ira deferbuit, animo sedato factum exhorruit, septennique pœnitentia accepta, in delatorem fratris animosè vltus est. Erat ille pincerna Regis & per hoc ad persuadenda, quæ excogitasset, accomodus. Ita cùm forte die solenni vinum propinaret in medio triclinio vno pede lapsus altero se recollegit. Tunc occasione accepta fatale sibi verbum emisit, *Sic frater fratrem adiuuat.* Quo Rex audito perfidum obtruncari præcepit, sæpiùs auxilium Germani, si viueret increpitans, & mortem ingemiscens.

*al. examinato.

HÆc de fratris nece etsi verisimilia videantur, eò minùs corroboro quòd mirabilem suæ pietatis diligentiam in reliquos fratres intenderet. Quos cum pater puerulos admodum reliquisset, ille paruos magna dulcedine fouit, & adultos Regni consortes

fortes fecit. De sororibus suis superiùs lectum est, quanta maiestate prouexerit, quas pater & innuptas & indotatas reliquerat. Vitæ termino expleto, & quidem immaturo *Athelstanus* Glocestriæ diem clausit. Exuuiæ triumphales Malmesburiam delatæ, & sub altari tumulatæ sunt. Portata ante corpus multa in argento & auro donaria, simul & sanctorum reliquiæ de transmarina Brittannia emptæ. In talibus enim patris thesauros, quos ille, diu coaceruatos, & intactos reliquerat, consumpsit; somnio, vt ferunt, admonitus, *Vir, qui parùm ætati vixit, multùm gloriæ.*

CAP. VII.

De Eadmundo Edredo & Edwio Regibus.

ANno Dominicæ incarnationis 940. *Edmundus* frater *Athelstani* adolescens 18. circiter annorum, tenuit regnum annis 6. & semis. Huius tempore Northanimbri rediuiua meditantes prælia, pactum, quod cum *Athelstano* pepigerant, corrupére, & *Analafum* ab Hibernia reuocatum, statuerunt Regem. At vero *Edmundus*, qui existimaret iniurium, si non fraternæ victoriæ reliquias prosequeretur, copias contra desertores ductitauit. Quibus mox loco cedentibus, omnes ciuitates citra Humbram fluuium suę potentię redegit. *Analafus* cum quodam regulo *Reinaldo* filio illius *Gurmundi*, de quo in gestis *Elfredi* tetigimus, animum regis tentans deditionem sui obtulit; Christianitatem fidei suæ obsidem protestans, & professus. Sed non diu barbaricus animus in sententia mansit, quin & sacramentum læderet, & Dominum irritaret. Quapropter anno sequenti pulsus perpetuo exilio pœnas luit. Prouincia, quæ vocatur Cumberland, regi Scottorum *Malcolmo*, sub fidelitate iurisiurandi commendata est. Inter ea beneficia, quæ diuersis Ecclesijs contulit, miro affectu Glastoniensem Ecclesiam magnis prædijs, & honoribus sublimauit: & priuilegium in hæc verba concessit. *In nomine Domini nostri Iesu Christi, Ego* Edmundus *rex Anglorum, cæterarumq́; gentium gubernator & rector, cum consilio & consensu optimatum meorum, pro æterna retributionis spe & relaxatione peccaminum meorum, concedo Ecclesiæ sanctæ Dei genetricis* Mariæ *Glastoniæ, & venerabili viro* Dunstano, *quem ibidem Abbatem constitui, libertatem, & potestatem, iura, consuetudines & omnes foresfacturas omnium terrarum suarum, id est, Burhgeribta, & hundred setena, athas, & ordelas, & infangetheofas, hamsocne, & fridebrice, & forstel, & toll, teã, in omni regno meo, & sicut terra sua sibi libera & solutæ ab omni calumnia, sicuti meæ mihi habentur. Sed præcipue ipsa villa* Glastoniæ, *in qua celeberrima vetusta Ecclesia sanctæ Dei genetricis sita est, præ cæteris sit liberior cum terminis suis. Abbati eiusdem tantummodo potestas sit, tam in notis quàm in ignotis causis, in modicis & in magnis, & in his etiam quæ sunt super & subter terram, in aridis & in riuis, in siluis & in planis, & eandem authoritatem puniendi & dimittendi delinquentium in ea commissa habeat, quam mea curia: quemadmodum mei antecessores concesserunt, & statuendo confirmauerunt: videlicet* Edwardus *pater meus, & ** Ethelfredus *pater eius, &* Cenwines, Ines, *&* Cuthredus *& alij quamplures, qui locum illum honorantes gloriosum habuerunt. Et ne quisquam mortalium seu Episcopus, vel dux, aut princeps, aut quilibet ministrorum eorum audeat eam omnino intrare causa placitandi, vel capiendi, vel quicquã faciendi, quod contrariũ fore possit inibi Deo seruientibus, Dei indictione prohibeo. Quisquis igitur beneuola mente meam donationem amplificare satagerit, in hoc præsenti seculo vita illius prospera, feliciter, longiturnè gaudia teneat. Siquis autẽ propria temeritate violenter inuadere præsumserit, sciat se procul dubio ante tribunal districti iudicis titubantem tremebundumq́; rationem redditurũ: nisi priùs digna satisfactione emendare maluerit.*

* *al, Elredus.*

Acta

Acta est præfata donatio anno ab incarn. Dom. Iesu Christi. 944. Indict. 2. scriptaq; est literis aureis in libro Euangeliorũ, quem eidẽ ecclesię obtulit eleganti opere satis cõpositũ. Verum tantos & tam fælices successus miserandus decolorauit exitus. Siquidẽ latrunculus quidam *Leof*, quem propter latrocinia eliminauerat, post sexenniũ regressus, in solemnitate sancti *Augustini* Anglorũ Apostoli Cantuariæ primi Archiepiscopi inopinus apud * *Pulchreschercheche* inter conuiuas regios assedit; quo scilicet die Angli festiuè solebant obsonari, pro primi prędicatoris sui memoria, et fortè iuxta ducem recumbebat, quem Rex ipse partibus de cœna dignatus fuerat. Id ab eo solo animaduersum, cæteris in vina spumantibus; itáque bili concitata, &, vt eum fata agebant, è mensa prosiliens, prędoni in capillos inuolat, & ad terram elidit; Ille latentèr sicam de vagina eductã in pectus regis superiacentis quanto potuit conatu infixit. Quo vulnere exanimatus, fabulę iam iam in omnem Angliã de interitu suo patefecit. Latro quoq; mox concurrentibus satellitibus membratim dissectus, priùs nonnullos sauciauit. Præuiderat tam infamem finem beatus *Dunstanus* tunc Glastoniensis Abbas, dæmonis ante se saltantis gesticulationibus & plausibus edoctus scurrilibus. Quocirca equo concito curiam properans, in medio itinere gestæ rei nuncium accepit. Communi ergo decretum consilio, & huius Glastoniam delatũ corpus, ibiq; in Aquilonali parte turris magnificè humatum. Id eum voluisse pro familiari Abbatis amicitia per nonnulla claruerat indicia. data in inferias villa in qua occubuerat, vt quæ semel conscia fuerat homicidij, semper in posterum pro anima eius esset adiutrix beneficij.

al. Pucelschercha. (margin)

HVius anno quarto, anno Dominicæ incarnationis 954. *Willielmus* filius *Rollonis*, dux Normannorum dolo in Francia occisus est: quod non immeritò factum maiores tradunt. * *Rinulphus* siquidem vnus procerum Normannię in simultatem, nescio qua de causa, veniens cum *Guilielmo* multis illum assultibus * afflixit. Militabat filius eius *Anschetillus* Comiti, qui, vt domino placeret, ausus est temerare naturam, vt patrem duello caperet, & in potestatem comitis traderet; maximo tamen Sacramento credulus, ne quicquam iniuriæ præter vincula pateretur. Sed sicut semper nequitia causas malorum comminiscitur, post non multum tempus afficta occasione comes *Anschetillum* in Papiam dirigit, Epistolam de sua ipsius nece ad ducem Italiæ portantem. Ille permenso itinere vrbem introiens, magnificè susceptus est, porrectis literis dux fraudem miratus diriguit: quòd insignis festiuitatis miles iuberetur interfici. Sed quia tantę famæ Comiti resultare non esset consilium, *Anschetillum* iam ciuitatem egressum excepit insidijs mille, vt fertur, equitũ. Vbi ille cum socijs, quos lectissimos ex omni Normannia adduxerat, diu violentię restitit, sed tandem mortem suam multis cęsis compensans, non ignauè occubuit. Solus ex vtráque parte *Balso* Normannus superstes, vir exigui corporis, sed immanis fortitudinis, quamuis quidam per ironiam dicant eum curtũ vocatum, solus inquã ciuitatem obsedit, solus gladio suo ciues, quo ad visum est, exterruit. Hoc incredibile non iudicabit, qui cogitabit, quantum conetur hominis audacis desperatio, & quàm parùm valeant illi prouinciales in pręlio. Inde repatrians querelam apud Regem Francorum, de domini sui perfidia deposuit. Nam & *Rinulphum* fama ferebat in vinculis esse cęcatum. Quare ad iudicium euocatus Parisiis & ab obuio sibi *Balzone* sub specie colloquij obtruncatus, in medio, vt aiunt, Sequanę perfidię suę, & irę illius satisfecit. Interitus eius diutinam inter Francos & Normannos discordiam peperit, donec per industriam *Richardi* filij ipsius, finem accepit virtute sua dignum. Porro veraciores literę dicunt, illum contractis inimicitijs cum *Ernulpho* Comite Flandriæ, vnum ex Castellis eius peruasisse: à quo simulata voluntate fœderis ad colloquium euocatum, consertóque sermone in naui per *Balzonem* obtruncatum: Clauem ad eius cingulum inuentam seræq; familiaris scrinij compositam, Monachilium indumentorum intus inuolutorum indicium fecisse, quòd semper inter bella meditaretur modò fore apud * *Gunesium*, quem locum à tempore *Hastengi* desertum, ipse fructuosis sentibus eruderauerat, & ad hunc statum, qui modò est, principali indulgentia erexerat.

al. Riulfus. al. infestabat. al. Gimmegium. (margins)

ANno Dominicæ incarnationis 946. *Edredus* tertius ex filijs *Edwardi* regnum suscipiens, rexit annis 9. & dimidio. Eius magnanimitas a patre & fratribus non degenerans, hanc summam dedit Northanimbros, & Scottos facilè ad Sacramentũ suæ

fidelitatis adactos, & mox fœdifragos quodam *Irizio* Rege super se statuto, penè ex hominibus deleuit, tota Prouincia fame ferróq; fœdata. Archiepiscopum Eboraci *Wlstanum*, qui compatriotis in transfugio conniuere diceretur, diu in vinculis tentum, postea clericalis reuerentiæ respectu, venia donatum laxauit. Ipse interea sanctorum pedibus accliuus Deo, & *Dunstano* vitàm deuouerat, cuius monitis tortiones crebras corporis patientèr ferre, orationes continuare, prorsus palatium suum gymnasium virtutum facere. Decessit magno luctu hominum, sed gaudio Angelorum prosecutus, siquidem *Dunstanus* nuncio ęgrotantis audito, cùm illuc sonipedem calcaribus vrgeret, vocem desuper tonantem audierit; Modò rex *Eadredus* obdormiuit in Domino, requiescit Wintoniæ in Episcopatu.

ANno Dominicæ incarnationis 955. filius *Eadmundi* fratris *Aethelstani* superioris Regis, régno potitus tenuit annis quatuor, petulans adolescens, & qui speciositate corporis in libidinibus abuteretur. Deniq; proximè cognatam inuadens vxorem eius forma deperibat, sapientum consilia fastidiens. Ipsó quippè die quo in Regem sacratus fuerat, frequentissimo concessu procerum, dùm de rebus serijs & regno necessarijs inter eos ageretur, è medio, quasi ludibundus prorupit in triclinium & in complexum ganeę deuolutus. Fremere omnes facti verecundiam, & inter se mussitare; solus *Dunstanus*, iuxta nominis sui firmitatem, nihil regale supercilium veritus, lasciuientem iuuenem violenter de cubiculo extraxit, & per *Odonem* Archiepiscopum pellicem repudiare coactum, perpetuum sibi inimicum fecit. Mox etenim miserrimis satellitibus subnixus, omnes in tota Anglia Monastici ordinis homines priùs nudatos facultatum auxilio, pòst etiam deportatos exilio, calamitatibus indignis affecit. Ipsum *Dunstanum* Monachorum principem in Flandriam propellit. Ea tempestate facies Monachorum fœda & miserabilis erat. Nam & Malmesburiense cœnobium, plusquam ducentis septuaginta annis à Monachis inhabitatum, clericorum stabulum fecit. Sed tu Domine Iesu creator & recreator noster, bone artifex multúmque potens formare nostra deformia per illos homines irregulares, & vagos; thesaurum tuum tot annis abditum in lucem propalasti beati *Aldelmi* corpus dico, quod ipsi de terra eleuatum in scrinio locarunt. Accessit clericorum gloriæ regalis liberalitas, vt daret sancto prædium, amplitudine & vicinitate ipsa peropportunum. Cæterum longè horret nostra memoria, quàm immanis fuerit in reliqua cœnobia, & propter ętatis lubricum, & propter pellicis consilium, quæ tenerum iugitèr obsidebat animum. Sed ignoscat dolori meo anima, iamdudum in requie collocata per *Dunstani* interuentum: dolor, inquam, me cogit illum adiudicare, *Quia priuata vtilitas publico damno non præiudicat, Immo cõmune dispendium priuato commodo præponderat.* Luit ille pœnas ausus temerarij, etiam hac in vita maxima parte regni mutilatus. Qua percussus iniuria viuendi finem fecit, Wintoniæ in nouo Monasterio tumulatus.

CAP. VIII.

De rege Eadgaro Eadmundi Regis filio.

ANno Dominicæ incarnationis 959. *Eadgarus* honor ac deliciæ Anglorum, filius *Eadmundi*, frater *Eadwini*, iuuenculus annorum xvj. regnum adipiscens eodem numero fermè tenuit. Res eius multùm splendidè etiam nostro celebrantur tempore. Affulsit annis illius diuinitatis amor propicius, quem ipse merebatur sedulò deuotione animæ & viuacitate Consilij. Deniq; vulgatum est, quòd eo nascente vocem Angelicam *Dunstanus* excepit; *Pax Angliæ quamdiu puer iste regnauerit, & Dunstanum*

nus noster vixerit. Respondit veritas rerum cœlesti oraculo, Adeo illis viuentibus splendor Ecclesiasticus effloruit, & tumultus bellicus emarcuit. Nec vllus fere annus in Chronicis preteritus est, quo non magnum & necessarium patriæ aliquid fecerit; quo Monasterium nouum non fundauerit. Nullas insidias domesticorum; nullum exterminium alienorum sensit. Regem Scottorum *Kunadium, Cumbrorum *al. Kinaldiũ. Malcolmum, Archipiratam *Maccusium, omnésque reges Wallensium, quorum nomina fuerunt Dufual, Gifreth, Huual, Iacob, Iudethil ad curiam coactos, vno & perpetuo sacramento sibi obligauit. Adeo vt apud Ciuitatem Legionum sibi occurrentes in pompam triumphi, per fluuium Dee illos deduceret. Vna enim naui im- *al. Malcutium.
10 positos, ipse ad proram sedens remigare cogebat, per hoc ostentans regalem magnificentiam, qui subiectam haberet tot Regum potentiam. Denique fertur dixisse tunc demum posse successores suos gloriari se Reges Anglorum esse, cùm tanta prerogatiua honorum fruerentur. Vnde factum est, vt fama eius per ora omnium volitante, Alienigenæ, Saxones, Flandritæ, ipsi etiam Dani huc frequenter annauigarent Eadgaro familiares effecti, quorum aduentus magnum Prouincialibus detrimentum peperit, quòd â Saxonibus animorũ inconditam ferocitatem, â Flandritis corporum eneruem molliciem, â Danis potationem discerent; homines ante hæc in talibus integri, & naturali simplicitate sua defensare, aliena non mirari. Inde meritò iuréque culpant eum literæ. Nam cęteras infamias, quas pòst dicam, magis resperserunt
20 cantilenæ.

EO tempore micuerunt per Angliam sanctorum virorum lumina, vt crederes è cœlo arridere sydera. quorum sæpè nominatus Dunstanus, priùs Abbas Glastoniæ, postea Episcopus Wigorniæ, mox Archiepiscopus Cantuariæ multæ in seculo potentiæ, magnæ apud Deum gratiæ, illic Martham, istic exhibebat Mariam. Ipse artium liberalium in tota Insula post regem Alfredum excitator mirificus; ipse regalium locorum reparator munificus; in reges & delinquentes Duces insonare terribilis; pauperes, & mediocres iustè sustentare. in tantum & in friuolis pacis sequax, vt quia compatriotæ in tabernis conuenientes, iámque temulenti pro modo bibendi contenderent, ipse clauos argenteos vel aureos vasis affigi iusserit, vt dum
30 metam suam quisque cognosceret, non plus subseruiente verecundia, vel ipse appeteret, vel alium appetere *cogeret. Plura & non contemnenda de viro volentem dicere reuocat Cantuariæ cantor *Osbernus, qui eius vitam Romana elegantia composuit, nulli nostro tempore stilo secundus, musica certè omnium sine controuersia primus. Simul quàm, si gratia Diuina comitetur dispositum, proposui post nomina Regum, omnium Episcoporum Angliæ cuiuscunque Prouinciæ nomina saltim *discurre, & ad scientiam nostrorum procudere; si quid dignum valuero, de antiquitatis moneta exculpere. Veruntamen quantum efficax fuerit sanctitas & probitas discipulorum suorum, indicio est *Athelwoldus ex Monacho Glastoniensi Abbas Abendoniensis, idémque pòst hæc Episcopus Wintoniensis, tot, & tanta Mo-
40 nasteria fecit, quòd vix modò credibile videatur, vt talia fecerit Episcopus vrbis vnius, qualia vix posset Rex Angliæ totius. Fallor, & præcipiti sententia pecco, si non palàm sit quod dico. Quantula sunt cœnobia Heliense, Burchense, Tomiense, quæ ille â fundamentis suscitauit & sua industria perfecit. Quæ cùm semper exactorum vellicet nequitia, sunt nihilominùs habitatoribus suis sufficientia; Huius vitam Wlstanus, quidam Cantor Wintoniensis, discipulus eius, scilicet & alumnus composuit stilo mediocri. fecit & aliud opus de tonorum harmonia valde vtile, eruditi Angli indicium, homo vitæ bonæ & eloquentiæ castigatæ. Tunc quóque Oswaldus, Odonis Archiepiscopi (qui ante Dunstanum fuerat) nepos, ex Monacho Floriacensi Wigorniæ Episcopus, & Eboraci Archiepiscopus titulos non inferiores cæteris
50 promeruit. Nam easdem terens orbitas Monachorum regulam iure suo ampliauit, & Monasteriũ Rameseiæ in quodam palustri loco ędificauit. Sedem Episcopalem Wigorniæ, clericis non vi expulsis sed arte sancta circumuentis, repleuit Monachis Regularibus. Expulerat antea regali iussione Ethelwoldus Episcopus clericos de Wintonia, qui cùm data a Regę sibi optione, vt aut regularitèr viuerent, aut loco cederent, magis

*al. cognosceret.
*al. Orbernus
*al. transcurrere.
*al. Adelwoldus.

vitam mollem elegissent, tunc tota Insula incertis vagabantur sedibus. Ita his tribus viris agentibus, quasi triformi lumine, Angliam serenante, densæ vitiorum tenebræ euanuére. Quo factum est, vt *Edgarus* Glastoniensem Ecclesiam, quam semper præ omnibus dilexit, magnis possessionibus amplificaret; & in omnibus, quæ ad Ecclesiæ decorem siue vtilitatem pertinent tam interiùs quàm exteriùs inuigilaret. Priuilegium sanè, quod eidem Ecclesiæ contulit, huic nostræ historiæ, sicut in eorum antiqua scedula legi, non est absurdum inserere. *Gloriosæ recordationis* Edgarus, *Anglorum rex, filius* Edmundi *regis, cuius studium diuinis cultibus potissimùm inuigilabat, Ad Monasterium Sanctæ Dei genetricis* Mariæ *in Glastingabiri frequentèr adueniens, & eundem locum clariori præ cæteris dignitate excolere summo elaborans studio, plura, admodúmque magnifica priuilegia contulit communi Episcoporum, Abbatum, primorúmque consilio. Quorum primum vt nullus nisi eiusdem loci Monachus, ibidem fungatur Abbatis nomine vel officio; nec alius nisi quem secundùm tenorem regulæ concorditer elegerit parilis conuentus assensio. Quodsi alterius loci Abbatem vel Monachum eidem loco præfici necessitas ingruerit, non alium assumi censuit, nisi quem congregatio ipsius Monasterij secundum timorem Dei sibi præesse elegerit: tamen ne hoc fiat, obseruato omnimodo, si ibidem quispiam vel extremus congregationis illi officio aptus reperiri potuerit. Monachis siquidem electionem sui Abbatis perpetuò manere censuit; sibi verò suisque hæredibus tribuendi fratri electo pastoralem baculum potestatem retinuit. Sanxit etiam, vt quoties Abbas loci vel Monachi aliquos suorum sacris ordinibus insigniri decernerent, a quocúnque præsulum canonicè ordinatum, aut in illius sede aut in eodem Sanctæ* Mariæ *Glastingensi Monasterio tam Monachos quàm clericos, quos idoneos iudicarent ad titulum Sanctæ* Mariæ *ordinari, fecerent. Concessit etiam vt sicut ipse in propria, ita totius insulæ causas in omnibus tam Ecclesiasticis quàm secularibus negotijs absque vllius contradictione Abbas aut conuentus corrigeret. Nec vlli omnino insulam natiuitatis suæ consciam siue Episcopus, siue dux, aut princeps, aut cuiuscúnque ordinis alius, licitum foret intrare, causa quippiam faciendi quod contrarium inibi Deo seruientibus esse possit: sicut & prædecessores sui sanxerunt, & priuilegijs suis confirmauerunt: videlicet* Cemwines Ines, Ethelardus, Cuthredus, Elfredus, Edwardus, Ethelstanus, Edmundus *omninò prohibuit. Vbi ergo generali assensu, vt dictum est, Pontificum, Abbatum optimatúmque suorum hæc priuilegia ipsi loco conferre disposuit, lituum proprium ebore decentissimè formatum, auróque decoratum super altare Sanctæ Dei genetricis posuit; ipsiúsque donatione eidem Sanctæ Dei genetrici ac suis Monachis ea perpetualiter possidenda attribuit. Eundémque lituum mox in sui præsentia fecit secari in medium, ne eum cuiquam dare vel vendere posset quilibet, Abbatum sequentium præcipiens partem illius seruari in loco ad iam dictæ donationis testimonium. Recogitans vero quàm multa temeritas humanæ leuitatis, quibúsque solet subrepere, verensque ne fortè quis in posterum vel hæc priuilegia loco illi auferre, vel Monachos inde moliretur eijcere: inclito domino* Iohanni *Papæ, qui* Octauiano *in regiminis honore successerat, direxit idem Chirographum regiæ liberalitatis, orans, vt & ipse hæc roboraret scripto Apostolicæ authoritatis. Qui benignè directam suscipiens legationem, concordi assensu Romani concilij sancita ab ijs firmauit, scribendo Apostolicæ authoritatis præceptionem; terribiliter intorquens in violatores, si qui forte emerserint perpetui anathematis vltionem. Igitur domini prædicti Apostolici eidem loco directum testamentum venustæ recordationis Rex* Edgarus *super aram beatissimæ Dei genetricis* Mariæ *ibidem ad perpetuale posuit monumentum: iubens diligenter asseruari in posterum ad notitiam quorúmque sequentium.* Ea etiam vtráque ne videamur talia commentari, his gratum habuimus subdere aduersus eos, qui non vt pastores per ostium intrare, sed vt fures & latrones in idem ouile Sanctæ *Mariæ* aliunde quærunt irrumpere. *Nouerit cunctorum notitia fidelium quod ego* Iohannes 12. *Conditoris clementia sanctæ Romanæ sedis existens indignus Papa, gloriosi Anglorum Regis* Edgari, *nec non & sanctæ Dorouernensis Ecclesiæ Archipræsulis* Dunstani *summisso pulsatus rogatu pro Monasterio Sanctæ* Mariæ, *videlicet Glastingeberi, quod ipsi acti amore superni Regis in multis & magnis possessionibus ditauerant, Monachorum inibi multiplicantes normam; præceptoque regali firmauerant, quod & ipse facere non differam. Quorum assentiens benignæ petitioni in sinu Romanæ Ecclesiæ & beatorum Apostolorum protectione eundem locum suscipio & priuilegijs astruo & corroboro; quò sine tenus, in eo, quo nunc pollet permaneat Monachali ordine. Ipsi*

quoq;

quoque Monachi de suis sibi adhibeant pastorem. Ordinatio verò tam Monachorum quàm clericorum in arbitrio Abbatis & conuentus sit. Decernimus etiam vt nulli omnino hominum eandem insulam causa placitandi, vel aliquid aliud perscrutandi aut corrigendi intrare liceat. Si quis autem id molitus fuerit contraire, aut possessiones eiusdem Ecclesiæ auferre, retinere, minuere vel temerarijs vexationibus fatigare, ex authoritate Dei Patris, & Filij & spiritus Sancti, sanctaque Dei genetricis Mariæ, *ac Sanctorum Apostolorum* Petri & Pauli, *omniumque Sanctorum, perpetuæ sit addictus maledictioni, nisi resipuerit. Omnibus verò eidem loco iusta seruantibus sit pax Domini nostri Iesu Christi, Amen: Nostraque stipulatio inconuulsa permaneat.* Actum tempore* *Aelfardi* eiusdem Monasterij Abbatis. Hæc igitur prædictus Rex *Edgarus* duodecimo anno regni sui sacro scripto Londoniæ confirmauit, eodémque anno, qui fuit nongentesimus sexagesimus quintus Dominicæ incarnationis præfatus Papa Romæ in generali Synodo authorizauit; cunctosque potioris dignitatis, qui præfuerunt eidem Concilio generali, ea corroborare imperauit. Perpendant ergo contemtores tantæ comminationis, quantæ subiaceant sententiæ excommunicationis: & quidem beato *Petro* [Apostolo] principi Apostolorum Christus legandi soluendique presulatum, clauésque simul tradidit regni coelorum. Cuique autem fideli constat perspicuum atque euidens, quòd huius Apostoli vicarius potestatisq́; potissimùm sit hæres Romanę Ecclesię presidens. Huic sanctę memoriæ *Iohannes* laudabiliter prefuit suo tempore, vt hodiéque viget gloriosa recordatione, promotus ad id Dei totiúsque populi electione. Si ergo decretum beati *Petri* Apostoli ratum, consequenter & *Iohannis* Apostolici ratum. Sed nemo vel demens ratum esse *Petri* Apostoli decretum denegat; nemo igitur sanę mentis dissimile fore *Iohannis* Apostolici decretum repugnat. Aut itaque isti concedentes beato *Petro* suisque successoribus collatam à Christo potestatem, transgredi cessabunt tanti interdicti authoritatem; aut flocci pendentes, cum diabolo suisq́; complicibus perscriptę maledictionis sibi adquirent perpetuitatem. Constat ergo neminem extraneorum idem coenobium sibi preripuisse, quem non constiterit, (nec sine dedecore) amisisse; nullaque Monachorum machinatione sed Dei iudicio ob sanctę authoritatis vltionem id cuique eorum accidisse. Nemò itaque hęc legens despiciat, nemo vel subirascendo se palàm notabilem faciat. Nam si irascitur pro alio forte prolatum de se dictum fatebitur. Tunc ordo Monasticus iamdudum lapsus precipue caput erexit, vnde factum est vt denuo Monasterium nostrum in pristinam libertatem euaderet. Quod conuenientius opinor ipsius verbis Regis notificare.

Ego *Edgarus* totius Albionis Basileus, necnon maritimorũ seu Insulanorum Regũ circumhabitantium, adeo vt nullius progenitorum meorum subiectione largiflua Dei gratia suppetente, sublimatus; quid Imperij mei potissimùm Regi Regum dono darem, tanti memor honoris sollertius sæpè tractaui. Pia igitur fautrix deuotionis peruigili meæ studiositati superna subitò insinuauit pietas, quæque in regno meo sancta restaurare Monasteria, quæ velut musciuis scindulis cariosisque tabulis tigno tenus visibiliter diruta: sic quòd maius est, intùs à seruitio Dei fermè vacua fuerant neglecta. Idiotis nempe clericis eiectis nulli regularis Religionis disciplinæ subiectis; plurimis in locis sanctioris seriei, scilicet Monachici habitus præfeci pastores, ad ruinosa quæque Templorum redintegranda opulentos eis fiscalium munerum exhibens sumptus. Quorum vnum nomine *Elaricum*, virum in omnibus Ecclesiasticum, famosissimi constitui custodem coenobij, quod Angli bifario vocitant onomate Maldelmesburh. Cui pro commoditate animæ meæ ob saluatoris nostri eiúsque *Genitricis* semper virginis *Mariæ*, nec non Apostolorum *Petri* & *Pauli* Aldelmique almi præsulis honorem, particulam terræ & nominatim terram cum pratis, & siluis munifica liberalitate restitui. Hæc à prædictis accommodata clericis a contensioso iniustè possessa est* *Edelnoto:* sed superstitiosa subtilique eius disceptatione à sapientibus meis audita, & conflictatione illius mendosa ab eisdem me presente cõuicta, Monasteriali à me reddita est vsui; Anno Dominicæ incarnationis nongentesimo septuagesimo quarto, regni vero mei xiiij. Regiæ consecrationis primo.

Interea non indecens opinor, si quiddam quod ei diuinitus ostensum est, stilo commendem. Venerat in saltum venationis feracem, vtque fit plerumque socijs ad insequendas feras dispersis

al. Elwfardi.

al. Edelnoda.

dispersis per deuia, solus remanserat. Itaque continuatione cursus, ad egressum nemoris perueniens constitit sodales operiens; Nec mora grauante nutantia lumina somno, pedes efficitur, vt transacti laborem diei temperaret modica quietis voluptas. Iacebat ergo sub malo siluatica stratus, vbi penduli per circuitum rami foliatam effecerant cameram. Laßitudine itaque suadente, riuus subter scatebris loquacibus fluens soporem inuitabat; tunc canis foeminia, cui cura ferarum vestigia insequi pragnans & iuxta pedes accubans dormientem exterruit. Nimque matre tacente, catuli aluo inclusi, latratus multiformes, & sonoros reddidere, quodam nimirum sui carceris gaudio incitati. Hoc monstro attonitus, dum ad cacumen arboris oculos intendit, vidit poma vnum & alterum delapsa in fluuium, quorum collisione bullis aquatilibus inter se crispantibus, vox articulata insonuit, **Well is thee**, id est, bene est tibi. Nec multò post vndarum voluminibus agentibus vrceolus super aquam apparuit, & post vrceolum vrceus exundans aqua: nam alter vacuus erat, & quamuis crebro gurgitis impulsu maiorem minor vrgeret, vt scilicet aquas suas in illum infunderet, nunquam tamen obtinere potuit quin vreeolus vacuus recederet, iteriumque quasi superbo victor vrceum impeteret. Domum itaque regressus, vt dicit Psalmista, gestu exercitabatur, & scopebat spiritum suum. Sed conuenit eum mater, vt serenaret frontem & animum: sibi studio futurum, vt appellaret Deum, qui noßet ænigmata inspiratione sua patefacere. Quo admonitu retulit ille mastitiam, & soluit in ocia curas, conscius maternæ sanctitatis, cui soleret Deus multa reuelare. Erat illa vocabulo Elsgifa bonis operibus intenta, pietate & dulcedine prædita, vt etiam reos, quos tristis sententia Iudicum palàm damnauerat, ipsa occultè redimeret. Preciosus amictus, qui plerisque mulieribus est leno soluendi pudoris, illi erat suppellex munificentiæ, vt quamlibet operosam vestem conspecto statim largiretur pauperi. Speciem corporis, & artificium manuum in ea liuor quóque laudaret, cùm nihil reprehendere posset. Hæc igitur intimis medullis vaticinium combibens, postero mane filio dixit; Latratus catulorum, quem matre quiescente dedere, significat, quod post tuum obitum quiescentibus illis, qui modo viuunt & valent, nondum nati nebulones contra Dei latrabunt Ecclesiam. sanè quod vnum pomum secutum est alterum, ita vt ex collisione secundi in prius videretur vox sonuisse, **Well is thee**, innuit, quòd ex te, qui modò arbor es totam inumbrans Angliam, duo procedent filij, [factores vel] fautores secundi extinguent primum: tunc diuersæ partis incentores dicent pueris vtrisque **Well is thee**, quòd mortuus regnabit in cœlo, viuus in seculo. * Nam quòd vrceus maior minorem implere non poterat, hoc designat, quòd gentes Aquilonales, qui numerosiores sunt quàm Angli, Angliam post mortem tuam impetent; & quamuis crebro compatriotarum aduentu, ruinas suas suppleant, nunquam hunc angulum mundi poterunt implere, quin potiùs Angli nostri cùm maximè victi videbuntur, eas expellent, eritq; sub suo & Dei arbitrio vsq; ad præfinitum tempus à Christo, Amen.

Marginal notes: Shrenga. — al. Iam verò.

HVius vaticinij veritatem lectio posterior patefaciet. Considerari ergo debet parentis & prolis indubitata sanctitas, quòd alter viderit ęnigma vigilans sine obstaculo, & altera soluerit problema de longè porrecto Prophetiæ oraculo; Sanctitatiq; morum communicabat seueritatis animositas vt nullũ cuiuscunq; dignitatis hominem leges eludere impunè permitteret. Nam eius tempore priuatus latro nemo, popularis prædo nullus, nisi qui mallet in fortunas alienas grassari propriæ vitæ dispendio. Quomodo enim ausus hominũ pręteriret, qui etiam omnis generis feras sanguinis auidas ex regno exterminare cogitaret, *Ludwaloq;* regi Wallensium edictum imposuerit, vt sibi quotannis* tributum trecentorũ luporum pensitaret, quod cùm tribus annis fecisset, quarto destitit, nullum se vlteriùs posse inuenire professus.

PPęterea licèt, vt fertur, staturæ fuerit & corpulentiæ perexilis, tantas vires in illo corpusculo dignatio naturę incluserat, vt vltrò ad congrediendũ lacesceret quemcunq; audacem nosset; hoc maximè timens, ne in tali colludio timeretur. Deniq; in quodam conuiuio, vbi se plærumque fatuorum dicacitas liberiùs ostentat, fama est, **Kinnadium* regem Scottorum ludibundè dixisse, Mirum videri, tam vili homuncioni tot prouincias subijci. Itaque à quodam mimo sinistra aure acceptum, & *Eadgaro* postmodum solemni conuitio in os obiectum. At ille re suis relata *Kinnadium* quasi magni mysterij consulendi gratia accersiuit, longéque in siluam seducto, vnum ex duobus, quos secum attulerat, ensibus tradidit; Et nunc inquit licebit vt vires tuas

Marginal note: al. Kinnaldium.

experiat

experiar cùm soli simus. Iam enim faxo vt appareat, quis alteri meritò supponi debeat, tu quoque ne pedem moueas, quin mecum rem ventiles. *Turpe est enim Regi in conuiuio esse dicaculum, nec esse in prœlio promptulum.* Confusus ille nec verbo mutire ausus, ad pedes domini Regis procidit, simplicis ioci veniam precatus, & confestim consecutus. Quid illud? omni ęstate, emensa statim Paschali festiuitate, naues per omnia littora coadunari præcipiebat; ad Occidentalem Insulæ partem cum Orientali classe, & illa remissa cum Occidentali ad Borealem, inde cum Boreali ad Orientalem remigare consuetus; pius scilicet explorator, ne quid Piratæ turbarent. Hyeme & vere per omnes prouincias equitando, iudicia potentiorum exquirebat, violati iuris seuerus vltor: In hoc iusticiæ, in illo fortitudini studens, in vtróque Reipublicæ vtilitatibus consulens.

SVnt qui ingenti eius gloriæ nęuum tentent apponere, dicentes, primis temporibus fuisse crudelem in ciues, libidinosum in virgines. Verbi gratia prioris exemplum ponunt; *Athelwoldus* quidam erat sui temporis Comes egregius & â secretis; huic Rex iniunxerat negotium, vt * *Elsthridam* filiam *Ordgari* ducis Deuonensium, (al. Elsfridam) quæ forma sui oculos relatorum pellexerat, quatenus eam Regijs auribus commendarent; huic, inquam, præceperat vt illam adiret speculatum, nuptias conciliaturus si veritas famæ conquadraret. Ille viam celerans, nihilque præter opinionem comperiens, celato apud parentes nuncio, suis potiùs vsibus puellam applicuit. Rediens ad Regem, quæ suis partibus conducerent, allegat, speciei vulgaris & quotidianæ, pusiolam esse, nec tantæ maiestati conuenire. Reducto ab his animo & alijs amoribus intento, delatores nunciant, quanta illum *Ethelwoldus* astutia emunxerat. Ille clauo clauum expellens, fraude scilicet fraudem eludens, frontem serenam Comiti ostendere, diem quo visitaret tam laudatam mulierem quasi ioco edicere. Qui tam terribili ioco exanimatus, præcurrit ad coniugem, rogans, vt suæ saluti consuleret, & quantum posset vestibus se deformaret, tunc primùm aperiens facti sui consilium. Sed quid non præsumit fœmina? ausa est primi amatoris & primi coniugis fidem fallere, & speculo vultum comere; nihil omittens, quod ephœbi & potentis lumbos pertentaret. Nec citra propositum accidit. visam enim adeo inarsit, vt dissimulato odio Comitem in siluâ Warewelle (quæ vocatur Harewoode) gratia venanti accitum iaculo traijceret. Vbi cùm filius occisi nothus familiari * visu superuenisset, (al. vsu.) & â Rege interrogatus esset, qualitèr, ei talis venatio placeret; respondisse fertur, Benè domine Rex, quod tibi placet mihi displicere non debet; quo dicto ita tumentis animum mansuefecit, vt nihil charius in vita sua post hæc haberet, quàm iuuenem illum, tyrannici facti offensam in patrem sedulitate regia in filium alleuans. Ob illius sceleris expiationem ibidem Monasterium ab *Elsthrida* ędificatum sanctimonialium frequentia inhabitatur.

HVic exemplo crudelitatis adiunctum aliud libidinis. Virginis Deo dicatæ audiens pulchritudinem, violentèr eam â Monasterio abstraxit, abstractæ pudorem rapuit, & non semel thoro suo collocauit. Quod cùm aures beati *Dunstani* offendisset; vehementer ab eo increpatus, septennem pœnitentiam non fastidiuit, dignatus Rex affligi ieiunio, simulq; diademate carere septennio.

SVbijciunt tertium, in quo vtrumq; appareat vitium; Rex, inquiunt, *Edgarus* veniens Andeueram, quæ est vicus non longè â Wintonia, cuiusdam ducis filiam cuius fama formæ percrebuerat, adduci pręcepit. Mater puellę, quę concubinatū filię dedignaretur, adiuta noctis tenebris ancillam cubili apposuit, virginem sanè, nec inelegantem, nec illepidam. Euoluta nocte, cum aurora in lucem prorumperet, mulier conata surgere, interrogatáque quid festinaret, ad opus cotidianum dominæ persoluendū respondit: ęgrè licèt retenta Regis genibus super statu miseriarum suarū applorat, pro mercede connubij redderet ingenuitatem. Decere magnanimitatem eius, vt Regię voluptatis conscia dominorum crudeliū vlteriùs non ingemisceret imperia. Tunc ille felle commoto, & formidabile ridens, cùm in animo fluctuaret hinc de famula miseratio, hinc de domina indignatio; quasi in iocos effusus, vsum obsequiorum pœnámque remittit. Mox antiquis dominatoribus (vellent nollent) dominantem magna sublimauit dignatione, dilexit vnicè integram lecti vni deferens fidem,

quoad legitimam vxorem accepit *Elfridam* filiam *Ordgari*. De qua *Edmundum* qui ante ipsum quinquennio decedens *Rumeseia* iacet, & qui post eum regnauit, * *Ethelredum* tulit. Nam de *Egelfleda*, cognomento candida filia *Ordmeri* ducis potentissimi *Edwardum* genuit, & sanctam *Editham* de * *Wlfritha*, quam certum est non tunc sanctimonialem fuisse, sed timore Regis puellam laicam se velauisse, moxque eandem arrepto velo lecto imperiali subactam: Vnde offensum beatum *Dunstanum*, quòd illam concupisset, quæ vel vmbraticè sanctimonialis fuisset, vigorem Pontificalem in eum egisse.

al. Egelredum. al. Wlfrida.

SEd hæc quomodocúnque se habeant illud constat, quòd â xvj. ætatis suæ anno, quo Rex constitutus est, vsq; ad xxx. sine regio insigni regnauerit. Tunc enim principibus, & omnis ordinis viris, vndiq; confluentibus, cum magna gloria Bathoniæ coronatus est, nec nisi triennio superuixit, sepultúsque est Glastoniæ. Nec illud *obluctandum quòd cum ablatum *Ailpardus* eius tumulum anno incarnationis Domini 152. effodisset, inuenit corpus * illius labis conscium. Quod cùm eum ad reuerentiam debuisset inflectere, ad audatiam leuauit. Nam quia locellus quem parauerat difficilem pro magnitudine corporis minabatur ingressum, regales exuuias ferro temerauit. Vnde continuò sanguis vndatim emicans astantium corda pauore concussit. Ita regium corpus in scrinio, quod ipsi Ecclesiæ contulerat super altare locatum est cũ capite sancti *Appollinaris*, & reliquijs *Vincentij* martyris, quę ille magno empta decori domus Dei adiecerat. Temeratorem porro sacri corporis mox animus reliquit, nec multò pòst Ecclesia egressum fracta ceruice mors inuenit. Nec in his hæsit regiæ sanctitatis ostensio, sed in vlteriora processit, sanato ibi furioso & cæco. Meritò ergo non infirma inter Anglos fama est nullum nec eius nec superioris ætatis Regem in Anglia recto & æquilibri iudicio *Edgaro* comparandum. Ita nihil vita eius sanctius, nihil iustitia probabilius fuit, exceptis vitijs, quæ postea amplis virtutibus deleuit: qui patriam suam præclara fortitudine illustrem reddiderit, & rerum gestarum claritate, & Deo seruientium multiplicitate, post mortem eius res & spes Anglorum retro sublapsæ sunt.

al. oblitterandum. al. nullius labis consciũ.

CAP. IX.

De sancto Edwardo Rege & Martyre *filio Edgari.*

ANno Dominicæ incarnationis nongentesimo septuagesimo quinto, *Edwardus* filius *Edgari* regnare cœpit, & tribus annis & dimidio potestate potitus est. Illum *Dunstanus*, & cæteri Episcopi consentanei regali culmine sublimarunt, contra voluntatem quærundam, vt aiunt, optimatum & nouercæ, quæ vix dum vij. annorum puerulum *Ethelredum* filium suum prouehere conabatur, vt ipsa potiùs sub eius nomine imperitaret. Et tunc malitia hominum pullulante fœlicitas regni imminuta. Tunc visæ Cometæ, qui vel pestem prouincialium, vel regni mutationem portendere pro vero asseuerabatur. Nec mora secuta sterilitas arui, fames hominum, mors iumentorum, apud vicũ regium, qui vocatur *Calna*, casus insolitus. Nam defuncto *Eadgaro* Clerici quondã ab ecclesijs expulsi rediuiua prælia suscitarunt, dicentes, ingens esse & miserabile dedecus, vt nouus aduena veteres colonos migrare compelleret, hoc nec Deo gratũ putari, qui veterem habitationem concessisset, nec alicui probo homini, qui sibi idem timere posset, quod alijs præiudicio accidisse cerneret. Ea de re in clamores & iras surrectũ, & ad *Dunstanum* perrectũ est, pręcipuè proceribus, vt laicorũ est, succlamantibus pręiudiciũ, quod clerici passi fuerant iniustè, leniori consilio succidi debere.

Nam

Nam & vnus eorum *Elferius* omnia pene monasteria, quę reuerendissimus* *Aethelvoldus* monachus, & *Wentanus* episcopus construxerat in prouincia Merciorum magna vsus insolentia euertit. Itaque frequenti synodo coacta primùm Wintoniam ventum. Quis ibi fuerit finis certaminis, alię literæ docent, Dominicam imaginē expresse locutam clericos, eorúmq; fautores confudisse; sed adhuc non sedatis animis, Calnę consilium indictum; vbi cum in cœnaculo, absente propter ætatem rege, considentibus totius Angliæ senatoribus magno conflictu & controuersia res ageretur, & validissimum illum murum ecclesiæ, *Dunstanum* dico, multorum conuiciorum iacula impeterent, nec quaterent, suas partes cuiuscunq; ordinis viris summo studio tuentibus, solarium totum repentè cum axibus & trabibus dissiluit & concidit. omnibus ad terram elisis, solus *Dunstanus* stans super vnam trabem quæ superstes erat euasit probe. Reliqui vel exanimati vel perpetui languoris compede detenti. Hoc miraculū Archiepiscopo exhibuit pacem de clericis, omnibus Anglis tunc & deinceps in eius sententiam concedentibus.

al. Adelwoldus

INterea rex *Eadwardus* fratrem puerulum, & nouercā pietate congrua colere, solùm nomen regis habere, illis cætera permittere, paternę religionis vestigia rimari, bonis consilijs aurem & animum accommodare: at mulier nouercali odio vipereum dolum ruminans, vt nec nomen regis filio deesset, insidias priuigno struere, quas hoc modo consummauit. lassus venatione reuertebatur propter laborem siti anhelus; comites quo quémq; casus tulerat canes consectabantur, auditóq; quod illi in contigua villa habitarent, equo concito illuc contendit iuuenculus solus nihil propter innocentiam metuens, aliorum quippe animos pro suo ponderans. Tunc illa muliebri blanditia, aduentantē alliciens sibi fecit intendere, & post libata basia poculum porrectum auidè haurientem per satellitem sica transfodit, quo vulnere saucius, cum quantis poterat animæ reliquis, sonipedem calcaribus monuisset ad suos reuerti, vno pede lapsus, alteróque per deuia & saltus tractus vndante crúore indicia interitus sui sequentibus dedit. Tunc quidem sine honore apud Werham sepeliri iusserunt, inuidentes scilicet mortuo cespitem ecclesiasticum, cui viuo inuiderunt decus regium. actitabant igitur publicam & festiuam lætitiam, quòd cum corpore paritèr infodissent memoriam. Sed affuit diuinæ serenitatis assensus, qui innocenter cæsum miraculorum sublimaret gloria. Adeò cœlestia iudicia humanis præponderant, ibi ostensa de cœlo lumina, ibi claudus gressum composuit, ibi mutus organū resumpsit, ibi prorsus omnis inualitudo sanitati locum fecit. Sparsus rumor per totam Angliam, Martyris merita prædicabat. Quo excita interfectrix, iter illuc adoriebatur, iámque equum inscensum stimulis vrgebat, cùm manifestum Dei iram persensit. Animal námque familiare quo sedere consueuerat antea, ventis pernicius quod auras ipsas præcurreret, tunc nutu Dei stabat immobile, instabant ministri, hinc flagris, illinc clamoribus, vt potentem heram, qua solebat alacritate eueheret. cassus labor consumitur, mutato quoque iumento casus idem sequitur; intellexit licèt tardè brutum pectus, quo portentum illud respiceret, quapropter quod per se non meruit per alium fieri consensit. Námque *Elferius* ille quem supra culpaui, eò quòd monasteria destruxisset, temeritatis pœnitens multóque gemitu animi angens, sacro scilicet corpori de ignobili loco leuato iustas & egregias inferias apud Sceptoniam soluit, nón tamen effugit, sed post annum vermibus, quos pediculos dicimus consumptus est. Et quoniā animus indisciplinatus ipse sibi tormentū est, patiturq; suos etiā hìc mens anxia manes, *Elfrida* de illo regali supercilio inclinata dirè pœnituit, adeò vt multis annis apud *Werewellam carnem in delicijs nutritam, cilicio conuolueret, noctibus solo strata sine ceruicali somnum hauriret, cruces præterea quascunq; posset corpori comminiscens: speciosa mulier & pulchrè viro sobria, sed quòd tantum nefas commisit pœna digna. Creditúmque & celebriter vulgatum quòd propter eius in *Edwardum* insolentiam, multo post tempore tota patria seruitutem infremuisset barbaricam.

al. Warwellam

CErtè apud Sceptoniam splendidū regię sanctitudinis refulgurat speculum; quoniā illius meritis deputatur, quòd eo loci multus deuotarum Deo fœminarum chorus claritate religionis terras illas irradians etiam ipsa perstringit sydera. Illic sacræ virgines nullius penitus corruptelæ consciæ, illic religiosæ continentes post primi thori

damna

damna ſecundi ignis neſciæ; in quarum omnium moribus ita facetus pudor cum ſeuera conſentit elegantia, quòd nihil ſupra. Deniq; incerto hæreas quid potiſſimum prædicare velis an aſſiduitatem ad Dei famulitium, an affabilitatem ad hominũ colloquium, vnde non iniuria credulitas apponitur dicentibus, quòd per illarum orationes totus ſuſtentatur orbis, qui iampridem ſuis vacillat peccatis.

10

CAP. X.

De Ethelredo & Edmundo.

ANno Dominicæ incarnationis 979. *Ethelredus* filius *Edgari* & *Elfredæ* regnum adeptus, obſedit potiùs quàm rexit annis 37. Eius vitæ curſus ſæuus in principio, miſer in medio, turpis in exitu aſſeritur. Ita parricidio, cui conniuentiã adhibuerat, immanis; ita fuga, & mollitie infamis, ita morte miſerabilis fuit. Ignauiã eius prędixerat *Dunſtanus* fœdo exẽplo admonitus. Nam cũ puſiolus in fonte baptiſmi mergeretur, circumſtantibus epiſcopis alui profluuio ſacramenta interpolauit; quare ille turbatus, per Deum, inquit, & matrem eius ignauus homo erit. Vidi ſcriptum, quod cùm decennis puer fratrem necatum conclamare audiret fletu ſuo furentem genetricem adeò irritauit, vt quia flagellum ad manum non habebat, arreptis candelis innocentem cęderet, nec priùs deſiſteret quam pene examinem & ipſa lachrymas infunderet. Quapropter tota vita ita candelas exhorruit in poſterum, vt nunquam ante ſe pateretur inferri lumen earum. Matris ſuffragio proceribus congregatis dies dicta vt *Dunſtanus* adueniret regem iure Archiepiſcopi coronaturus, ille licet inſenſus eſſet, ſuperſedit reſiſtere pontifex æui maturioris, & in ſecularibus emeritus. Iam vero diadema componens non ſe continuit quin ſpiritum propheticum totis medullis hauſtum ore pleno effunderet; quia, inquit per mortem fratris tui aſpiraſti ad regnum, audi verbum Domini, Hæc dicit Dominus Deus, non delebitur peccatum ignominioſæ matris tuę, & peccatum virorum qui interfuerunt conſilio illius nequam niſi multo ſanguine miſerorum prouincialium, & venient ſuper gentem Anglorum mala qualia non paſſa eſt ex quo Anglia fuit vſque ad tempus illud. nec multo poſt, id eſt, anno eius tertio venerunt Hamptuniam portum iuxta Wintoniam ſeptem naues piratarum & populata ora maritima refugerunt in altum, quod ideo non præterij, quia multus ſermo fertur apud Anglos de his ratibus.

20

30

40

SVrrexerat inter regem ipſum & epiſcopum Roffenſem ſimultas, incertum qua de cauſa; quocirca contra ciuitatem exercitum duxit, mandatum ei ab Archiepiſcopo vt furore deſiſteret, nec ſanctum *Andream* in cuius tutela epiſcopatus eſt, irritaret, ſicut ad indulgendum facilem, ita ad vlciſcendum terribilem. verborum nuditate contempta adornat præceptum pecunia & mittit centum libras vt obſidionem ſolueret, pretio emptus abiret, quo ille accepto receptui cecinit præcinctum militem feriari permiſit. Miratus *Dunſtanus* hominis cupiditatem hæc per nuncios retulit, quoniam prætuliſti argentum Deo, pecuniam Apoſtolo, cupiditatem mihi, velociter venient ſuper te mala, quæ locutus eſt Dominus, ſed hæc me viuente non fient, quia & hæc locutus eſt Dominus. Iam vero poſt beati viri obitum, qui decimo anno regni eius fuit, properant impleri prædicta, feſtinant conſummari prænunciata. Danis enim omnes portus infeſtantibus & leuitate

50

piratica

piratica vbique discurrentibus, dum nesciretur vbi eis occurri deberet, decretum à *Siricio* Archiepiscopo post *Dunstanum* secundo, vt repellerentur argento qui non poterant ferro. Ita decem millia librarum soluta cupiditatem Danorum expleuêre. Exemplum infamiæ & viris indignum, libertatem pecunia redimere, quam ab inuicto animo nulla violentia possit excutere. Et tunc quidem paulisper ab incursibus cessatum, mox vbi vires otio resumpserunt ad superiora reditum. Tantus timor Anglos incesserat vt nihil de resistendo cogitarent: si qui sanè antiquæ gloriæ memores obuiare & signa colligere tentassēt, hostium multitudine, & sociorum defectione destituebantur. Defectionis signifer fuit *Elfricus* quidam, quem congregatis nauibus rex præfecerat, 10 qui cum nauali certamine fortunam experiri debuisset, nocte qua dies pugnæ illucescebat transfuga vilis ad hostes concessit, priùs per nuncios monitos quid cauerent: & quãuis pro culpa perfidię filium eius rex cæcari iussérit, iterum rediit, iterúmq; defecit. Northanimbria tota populata hostes pugna excepti & fugati sunt, Londonia obsessa sed à ciuibus probè defensa. Quocirca obsessores afflicti & desperantes posse capi ciuitatem, discesserunt, totámque prouinciam ab oriente vastantes, regem ad pecuniam 16. millium librarum soluendum coegerunt. quin etiam regem eorum *Analafum* datis obsidibus ad se venire fecit, baptizatúmq; de fonte suscepit, & regali munificentia donatum sacramento constrinxit, ne vnquam reuerteretur in Angliam. sed non sic malum quieuit. nam semper vt Hydræ capitibus hostibus ex Danemarcia pullulantibus 20 nunquã caueri poterat. Occidẽtalis prouincia, quæ Deueneschire vocatur pessundata, euersis monasteriis & Exonia vrbe incensa, Cantia deprędationi data, vrbs Metropolitana & patriarcharũ sedes cõflagrata, ipse patriarcha sanctus & reuerẽtissimus vir *Elfegus* abductus, & in vinculis tentus. ad extremũ cum rusticos suos expilare cogeretur ad se redimendũ & abnueret, lapidatus & securi percussus, anima cœlum glorificauit. occisum Deus sublimat; adeo vt Dani, qui in necem eius grassati fuerant, viso miraculo quod lignũ aridum sanguine ipsius litũ sub nocte vna reuiruerat, certatim in oscula defuncti ruerẽt, certatim colla subiicerent. Ita naturali ceruicositate subtracta sacrũ corpus Londoniam euehi patiuntur. Ibi gloriosè sepultum, & post decem annos ab omni corruptionis labe immune leuatum Archiepisc. suũ Cantuariẽsem nobilitauit. Durat 30 ad hoc tempus & recens sanguis & illibata integritas, miraculóque ducitur, posse cadauer exanimari & non posse tabefieri, & ne longũ faciam sigillatim enumeratis prouinciis quas vastarunt, hoc sit ad summam complecti, quòd cum numerentur in Anglia triginta duo pagi, illi iam 16. inuaserant, quorum nomina propter barbariem linguæ scribere refugio. Rex intereà strenuus, & pulchrè ad dormiendum factus tanta negotia postponens oscitabatur, & siquandò resipuerat vt vel cubito se attolleret: confestim vel grauante desidia, vel aduersante fortuna in miserias recidebat. Exagitabant illum vmbræ fraternæ diras exigentes inferias. Quis possit enumerare, quoties exercitum congregauerit? quoties naues fabricari iusserit? quoties duces vndecunque euocauerit, & nihil horum vnquam processerit? Nam exercitus principe ca- 40 rens, & disciplinæ militaris ignarus, aut ante congressionem dilabebatur, aut in ipso conflictu facilè cedebat. valet multùm in bellis ducis præsentia; valet spectata in talibus audacia, valet vsus & maximè disciplina; quibus, vt dixi, carens exercitus, prouincialibus irrecuparabili dispendio, hostibus miserabili erat ludibrio. Est illud genus hominum, si non coerceatur ante bellum, in rapinas promptum; si non animetur in bello, ad fugam pronum. Naues ad tutandam oram maritimam fabricatas, cùm in anchoris constitissent, repentè coorta tempestas corripuit, & collisas inter se disiectis armamentis inutiles reddidit. Paucæ de reliquiis multarum factæ impetu cuiusdam *Wlnodi*, quem rex exlegatum eiecerat, submersæ vel incensæ, spem totius Angliæ fefellerunt. Duces siquando ad consilium cõuenissent, pars hoc, pars illud elegerunt, vix aut nun- 50 quam in bonam sententiam conuenire. Magis enim de simultatibus domesticis, quàm de publicis necessitatibus cõsultabant. Iam vero si quid vrgente periculo, vtile & arcanũ decreuissent; statim ad Danos per proditores deferebatur. Nam præter *Elfricũ Elferii*, qui superiorem regẽ occiderat, successorem, erat in talibus improbè idoneus *Edricus*, quem rex Merciorum comitatui præfecerat: fex hominum & dedecus Anglorum, flagitiosus helluo, versutus nebulo, cui non nobilitas opes pepererat, sed lingua

& audacia comparauerat. Hic dissimulare cautus, fingere paratus, consilia regis vt fidelis venabatur, vt proditor disseminabat. Sæpe ad hostes missus pacis mediator, pugnam accendit. Cuius perfidia tum crebrò huius regis tempore, tum vel maximè sequentis apparuit: de qua posteriùs dicam. Solus ex omnibus comes Orientalium Anglorum *Vlkillus* tunc impigrè contra inuasores restitit. Ita vt quamuis nomen victoriæ ad hostes concessisset, multò plùs afflicti, qui vicerant, quàm qui victi fuerant æstimarentur. Nec sanè piguit barbaros veritatem confiteri, cùm multoties illam victoriam deplorarent. Et emicuit præcipuè post mortem *Ethelredi* virtus Comitis in illo bello, quod omnem florem prouinciæ demessuit. Vbi & ipse à tergo circumuentus, dum cedere pudori ducit, audaciam regi sanguine suo peperit. Sed hoc postmodum. Tunc verò ne quid miseriæ regi *Ethelredo* deesset, fame per totam Angliam debacchante, vulgus, quod bello reliquum erat, absumptum inedia. hostes adeo liberè in regione vagabantur, vt per quinquaginta millia prædam per terram ad naues conuectarent, nullas prouincialium insidias formidantes. His malis vndique strepentibus, rursus consilium volutabatur, vt pecunia bellum leuaretur. Et factum est. Nam pòst viginti quatuor millia libræ, mox triginta millia datæ, quòd quantum profecerit, sequens tempus ostendit. Veruntamen multa mihi cogitanti mirum videtur, cur homo vt a maioribus accepimus, neque multùm fatuus, neque multùm ignauus, in tam tristi pallore tot calamitatum vitam consumpserit. Cuius rei causam si quis me interroget, non facilè respondeam, nisi Ducum defectionem, ex superbia regis prodeuntem. Illorum perfidiam sermo præoccupauit: de ipsius insolentia nunc dicam, quæ adeo intolerabilis erat, vt nec proprijs affectibus parceret. Nam præter Anglos, quos nullis causis extantibus exhæredabat, vel afficto crimine opibus emungebat; præter Danos, quos leuibus suspicionibus omnes vno die in tota Anglia trucidari iusserat, vbi fuit videre miseriam, dum quisque charissimos hospites, quos etiam arctissima necessitudo dulciores effecerat, cogeretur prodere, & amplexus gladio deturbare. Præter hæc etiam in vxorem adeo proteruus erat, vt eam vix dignaretur, sed cum pellicibus volutatus regiam maiestatem infamaret. Illa quoque conscientiam alti sanguinis spirans in maritum tumebat, quòd se nec pudor ingenuus, nec fœcunditas commendaret. Nam duobus liberis *Elfredo* & *Edwardo* penates viri compleuerat. Ea fuerat filia *Rechardi* Comitis Normanniæ, filij *Gulielmi*, qui post patrem quinquaginta duobus annis illi Ducatui præfuit, & vicesimo octauo anno huius regis vitam finiuit. Iacet apud Fiscannum cœnobium, quod ipse aliquantis redditibus ampliatum regula monastica per *Gulielmum* quondam Abbatem Dimonensem insigniuerat. Vir eximius, qui etiam *Ethelredum* sæpe iniurijs pulsauerit, quod cùm auditum Romæ esset, non passa sedes Apostolica duos Christianos digladiari, misit in Angliam *Leonem* Treuerensem episcopum, vt pacem componeret; cuius legationis epistola hæc est.

Epistola Iohannis Papę, *decimi quinti.*

IOhannes *quintus decimus sanctæ Romanæ ecclesiæ Papa, omnibus fidelibus salutem. Nouerint omnes sanctæ matris ecclesiæ fideles, & nostri vtriusque ordinis per clymata seculi dilatati, qualiter nobis relatum est à compluribus, de inimicitia* Ethelredi *Saxonum Occidentalium regis, necnon &* Richardi *Marchionis; vnde nimium tristis effectus vtpote de filijs nostris spiritualibus, tandem inito salubri consilio accersiui quendam Apocisarium nostrum* Leonem, *viz. Episcopum sanctæ* Treuerensis *ecclesiæ, & misi eum illuc cum literis nostris exhortatorijs, vt resipiscerent ab hac superstitione. Qui transiens vastas intercapedines terrarum, tandem marinos transmeauit fines, & in die * Natiuitatis Domini peruenit ante conspectum regis præfatis; mòxque ex parte nostra salutato obtulit literas, quas illi miseramus; qui accersitus cunctis sui*

* al. Natalis

sui regni fidelibus utriusque ordinis sapientioribus, ob amorem & timorem Dei omnipotentis, necnon & sancti Petri *Apostolorum principis,& per nostram admonitionem paternam,firmissimam concessit pacem,cum omnibus filijs & filiabus suis præsentibus & futuris, & cum omnibus fidelibus suis sine dolo. Qua de re misit* Edelsinum *sanctæ* Schireburnensis *ecclesiæ præsulem,necnon* Leofstanum *filium* Alfwoldi, *&* Wlstani *filium* *Ederelnothum, *qui transierunt marinos fines,& peruenerunt usque ad* Richardum *præfatum Marchionem. Qui & dum monita nostra pacificè suscipiens, simúlque audiens decretum suprafati regis, libenti animo pacem firmauit eandem cum filijs suis & filiabus præsentibus & futuris,& cum omnibus fidelibus suis,eo rationis tenore, ut si aliquis eorum vel ipsi iniustè aliquid contra alterum perpetrauerint,digna emendatione purgetur. Páxq; maneat perpetualiter & inconuulsa, sacramentorum utriusque partis stigmate stipulata. Ex parte scilicet regis* Ethelredi, Edelsinus *præsul sanctæ* Schireburnensis *ecclesiæ,&* Leofstanus Alfwoldi *filius, &* Ederelnothus Wlstani *filius. Ex parte* Richardi, Rogerius *episcopus,* Rodulphus Hugonis *filius,* *Truteno *filius* Thurgis. *Actum* Rothomago *Kalend. Martij, anno ab incarnatione Domini, nongentesimo nonagesimo primo. Indictione quarta. Et de hominibus regis vel de inimicis suis, nullum* Richardus *recipiat,nec rex de suis sine sigillo eorum.*

al. Ethelnothum

al. Turstine

DE hoc sanè *Iohanne* qui & *Gerbertus* dictus est non absurdum erit (vt opinor) si literis mandemus quæ per omnium ora volitant. Ex Gallia natus monachus à puero apud Floriacum adoleuit; móxq; cum Pytagoricum biuium attigisset, seu tædio monachatus,seu gloriæ cupiditate captus nocte profugit Hispaniam animo præcipuè intendens vt Astrologiam,& cæteras,id genus, artes à Saracenis addisceret. Hispania olim multis annis à Romanis possessa, tempore *Honorij* imperatoris in ius Gothorum concesserat; Gothi vsque ad tempora beati *Gregorij*,tunc per *Leandrum* episcopum Hispanensem, & per *Richardum* regem fratrem *Hermingildi*, quem pater nocte Paschali pro fidei confessione interfecerat,catholico choro vniti sunt. Successit *Leandro Isidorus* doctrina,sanctitatéq; nobilis; cuius corpus nostra ætate *Aldefonsus* rex Gallitiæ Toletum transtulit,ad pondus auro comparatum. Saraceni enim, qui Gothos subiugarant, ipsi quoq; à *Carolo Magno* victi, Gallitiam & Lusitaniam maximas Hispaniæ prouincias amiserunt. Possident vsque hodiè superiores regiones. Et sicut Christiani Toletum,ita ipsi Hispalim,quam *Sibiliam* vulgaritèr vocant, caput regni habent, diuinationibus & incantationibus more gentis familiari studentes. Ad hos igitur (vt dixi) *Gerbertus* perueniens, desiderio satisfecit. Ibi vicit scientia *Ptolemæum* in Astrolabio, *Alcandræum* in Astrorum interstitio, *Iulium Firmicum* in fato. Ibi quid cantus & volatus auium portendit, didicit. ibi excire tenues ex inferno figuras; ibi postremò quicquid vel noxium vel salubre curiositas humana deprehendit. Nam de licitis artibus Arithmetica,Musica,& Geometria,nihil attinet dicere, quas ita ebibit, vt inferiores ingenio suo ostenderet, & magna industria reuocaret in Galliam omninò ibi iam pridem obsoletas. *Abacum* certè primus à Saracenis rapiens, regulas dedit,quæ à sudantibus abacistis vix intelliguntur. Hospitabatur apud quendam sectæ illius Philosophum,quem multis primò expensis,pòst etiam promissis demerebatur. Nec deerat Saracenus quin scientiam venditaret, assidere frequenter,nunc de serijs, nunc de nugis colloqui, libros ad scribendum præbere. Vnus erat codex totius artis conscius, quem nullo modo elicere poterat. Ardebat contra *Gerbertus* librum quoquo modo ancillari. *Semper enim in vetitum nitimur,& quicquid negatur pretiosius putatur.* Ad preces ergo conuersus orare per Deum,per amicitiam,multa offerre, plurima polliceri. vbi id parùm procedit nocturnas insidias tentat. Ita hominem (conniuente etiam filia,cum qua assiduitas familiaritatem parauerat) vino inuadens,volumen sub ceruicali positum arripuit,& fugit. Ille somno excussus,indicio stellarum,qua peritus erat arte, insequitur fugitantem. Profugus quoque respiciens, eadémque scientia periculum comperiens sub ponte ligneo,qui proximus erat,se occuluit,pendulus & pontem amplectens,vt nec aquam nec terram tangeret. Ita quærentis auiditas frustrata domum reuertitur. Tunc *Gerbertus* viam celerans, deuenit ad mare. Ibi per incantationes diabolo accersito,perpetuum paciscitur hominium si se ab illo, qui denuò insequebatur, defensatum vltra pelagus eueheret. Et factum est. Sed hæc vulgaritèr ficta crederet aliquis,eo quòd soleat populus literatorum famam lædere, dicens illum loqui cum dæmone,

mone, quem in aliquo viderint excellentem opere. Vnde *Boætius* in libro de Consolatione Philosophiæ, queritur propter studium sapientię se de talibus notatum, quasi conscientiam suam sacrilegio polluisset ob ambitum dignitatis. Non conueniebat, inquit, vilissimorum me spirituum præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, vt consimilem Deo faceres. atqui hoc ipso videmus affines maleficio, quòd tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Hæc *Boætius*. Mihi verò fidem facit de istius sacrilegio, inaudita mortis excogitatio. Cur enim se moriens, vt postea dicemus, excarnificaret ipse sui corporis horrendus lanista, nisi noui sceleris conscius esset. Vnde in vetusto volumine quod in manus meas incidit, vbi omnia Apostolicorum nomina continebantur & anni, ita scriptum vidi. *Iohannes* qui & *Gerbertus* menses decem: hic turpiter vitam suam finiuit. 10

G*Erbertus* Galliam repatrians, publicásque scholas professus artem magisterij attigit; habebat conphilosophos, & studiorum socios, *Constantinum* Abbatem monasterij sancti *Maximini*, quod est iuxta Aurelianis, ad quem edidit regulas de abaco: **Ethelbaldum* episcopum, vt dicunt, Winteburgensem, qui & ipse monimenta ingenij dedit in epistola, quam facit ad *Gerbertum* de quæstione diametri super *Macrobium*, & in nonnullis alijs. Habuit discipulos prædicandæ indolis & prosapiæ nobilis, *Robertum* filium *Hugonis* cognomento *Capet*, *Othonem* filium *Othonis* imperatoris. *Robertus* postea rex Franciæ magistro vicem reddidit, & Archiepiscopum Rhemensem fecit. *Extant* enim apud illam ecclesiam doctrinæ ipsius documenta, horologium arte mechanica compositum, organa hydraulica, vbi mirum in modum per aquæ calefactæ violentiā ventus emergens implet concauitatem barbiti, & per multiforatiles transitus æreæ fistulę modulatos clamores emittunt. Et erat ipse rex in ecclesiasticis cantibus non mediocritèr doctus, & tum in hoc, tum in cæteris multùm ecclesiæ profuit. Deniq; pulcherrimam sequentiam, Sancti spiritus nobis assit gratia, & responsorium, Iuda & Ierusalem contexuit, & alia plura, quæ non pigeret me dicere, si non alios pigeret audire. *Otho* post patrem imperator Italiæ, *Gerbertum* Archiepiscopum Rauennatem, & mox Papam Romanum creauit. Vrgebat ipse fortunas suas fautore diabolo, vt nihil quod semel excogitasset, imperfectum relinqueret. Denique thesauros olim à gentilibus defossos, arte necromātię molibus eruderatis inuentos, cupiditatibus suis implicuit. Adeo improborum in Deum vilis affectus, & eius abutuntur patientia, quos ille redire mallet quàm perire. Sed reperit tandem vbi magister suus hæreret, & vt dici solet, quasi cornix cornici oculos effoderet, dum pari arte tentamentis eius occurreret. Erat iuxta Romam in campo Martio statua, ærea aut ferrea incertum mihi, dextræ manus indicem digitum extentum habens, scriptum quoque in capite, *hic percute*. Quod superioris æui homines ita intelligendum rati, quasi ibi Thesaurum inuenirent; multis securium ictibus innocentem statuam laniauerant. Sed illorum *Gerbertus* redarguit errorem, longè aliter ambiguitate dissoluta. Námque meridie, sole in centro existente, notans quo protenderetur vmbra digiti, ibi palum figit, mox superueniente nocte, solo cubiculario laternam portante comitatus, eò contendit. Ibi terra solitis artibus dehiscens latum ingredientibus patefecit introitū; conspicantur ingentē regiam, aureos parietes, aurea lacunaria, aurea omnia, milites aureos aureis tesseris quasi animum oblectantes; regem metallicum cum regina discumbentem, apposita obsonia, astantes ministros, pateras multi ponderis & pretij, vbi naturam vincebat opus. In interiori parte domus carbunculus lapis inprimis nobilis, & paruus inuentu tenebras noctis fugauit. In contrario angulo stabat puer arcum tenens extento neruo, & arundine intenta. Ita in omnibus cùm oculos spectantium ars preciosa raptaret, nihil erat quod posset tangi etsi posset videri. Continuò vt quis manum ad contingendum aptaret, videbantur omnes illæ imagines prosilire, & impetum in præsumptorem facere. Quo timore *Gerbertus* pressus, ambitum suum fregit, sed non abstinuit cubicularius, quin mirabilis artificij cultellum, quem mensæ impositum viderat, abriperet; arbitratus scilicet in tanta præda, paruum latrocinium posse latere. Verum mox omnibus imaginibus cum fremitu exsurgentibus, puer quoque emissa arundine in carbunculum tenebras induxit, & nisi ille monitu Dei cultellum reijcere accelerasset, graues ambo pœnas dedissent.

[margin: 20, 30, 40, 50]

* al. Adelboldum

dedissent. Sic insatiata cupiditatis voragine, laterna gressus ducente discessum. Talia illum aduersis præstigijs machinatum fuisse, constans vulgi opinio est. Veruntamen si quis verum diligenter exculpat, videbit non *Salomonem*, cui Deus ipse dederat sapientiam, huiusce inscium commenti fuisse. Vt enim *Iosephus* author est, Thesauros multos cum patre defodit in loculis, qui erant (inquit) mechanico modo reconditi sub terra: nec *Hircanum* prophetia & fortitudine clarum, qui vt obsidionis leuaret iniuriam, de *Dauidis* sepulchro tria millia talenta auri arte mechanica eruit, vt obsessori partem enumeraret, parte Zenodochia construeret. At verò *Herodes* qui magis præsumptione, quàm consilio idem aggredi voluit, multos ex satellitibus igne ex interiori parte prodeunte amisit. Præterea cùm audio Dominum Iesum dicentem, Pater meus vsque modò operatur & ego operor; credo quòd qui dederit virtutem *Salomoni* super Dæmones, vt idem historiographus testatur, adeo vt dicat suo etiam tempore viros fuisse, qui illos ab obsessis corporibus expellerent, apposito naribus patientis annulo habente sigillum à *Salomone* monstratum, credo, inquam, quòd & isti hanc scientiam dare potuerit, nec tamen affirmo quòd dederit.

De quodam prodigio.

SEd hæc lecturis relinquens, dicam quid à quodam loci nostri monacho genere Aquitanico, ætate prouecto, arte medico, in pueritia audisse me memini. Ego, aiebat, septennis, despecta exilitate patris mei, municipis Barcinonensis admodum tenuis, transcendens niues Alpinas in Italiam veni. Ibi vt id ætatis pusio summa inopia victum queritans, ingenium potiùs quàm ventrem colui. adultus autem multa illius terræ miracula oculis hausi, & memoriæ mandaui: Inter quæ vidi montem perforatum vltra quem accolæ ab antiquo æstimabant thesauros Octouiani *reconditos. Ferebantur etiam multi causa scrutandi ingressi per anfractus, & semita viarum intercepti perisse. Sed quia nullus ferè timor auidas mentes ab incœpto reuocat, ego cum sodalibus meis viris circiter duodecim, seu prædandi, seu videndi studio, illud iter meditabar ingredi. Itáque* Dædali *secuti ingenium, qui* Theseum *de Laberintho filo eduxit prævio, nos quoque glomus ingens portantes paxillum in introitu fiximus; ibi principio fili ligato accensis laternis, ne præter deuia etiam cæcitate impediremur, deuoluto glomere, & per vnumquódque milliarium paxillo apposito, sub cauerna montis quomodocumque iter nostrum direximus. Cæca erant omnia, & magni horroris plena; vespertiliones de concauis egredientes oculos & ora infestabant: semita arcta, & à læua præcipitio, & subtèr labente fluuio timenda. Vidimus tramitem vestitum nudis ossibus, fleuimus cadauera tabo adhuc fluentia hominum, quos eadem quæ nos, spes raptasset, post introitum non valentium inuenire exitum. Tandem aliquando post multos timores, ad egressum vlteriorem peruenientes, vidimus stagnum aquis crispantibus placidum, vbi dulcibus illis allapsibus alludebat vnda littoribus; pons æreus vtrámque ripam continuabat; vltra pontem videbantur miræ magnitudinis equi aurei, cum assessoribus æquè aureis, & cætera quæ de* Gerberto *dicta sunt. In quibus die medio iubar Phœbi infusum, duplicato fulgure oculos intuentium hebetabat. Nos qui hæc eminus videntes propriori aspectu delectaremur asportaturi, si fors sineret, aliquam splendidi metalli crustam; hortamine alterno animati stagnum transire paramus. Sed nequicquam. Dum enim quidam cæteris præruptior citeriori margini pontis pedem imponeret, continuò (quod mirum auditu sit) illo depresso, vlterior eleuatus est, producens rusticum æreum, cum æreo malleo, quo ille vndas verberans, ita obnubilauit aëra, vt diem cœlúmque subtexerat. Retracto pede, pax fuit: tentatum idem à pluribus idémque expertum. Itaque desperato transitu, aliquantum ibi constitimus, & quamdiu potuimus solo saltem visu libauimus aurum. Mox per vestigia fili regressi pateram argenteam reperimus; quam in frusta desecta, & minutatim partita pruritum auiditatis nostræ tantummodo irritantes, non fami fecimus satis. Postero die collato consilio, magistrum quendam illius temporis audiuimus, qui dicebatur nomen Domini ineffabile scire, interrogatus scientiam non inficiatur, adijciens quòd tanta esset nominis eius virtus, vt nulla ei magia, nulla ei Mathesis obsistere posset. Ita multo pretio*

redemptus,

al. confusus

*redemptus, ieiunus & * confessus, nos eodem modo paratos, duxit ad fontem. De quo hausta aqua in fiala argentea, tacens digitis literas figurabat, donec oculis intelleximus, quod ore effari nequiremus. Tunc fiducialiter ad montem accessimus, sed exitum vlteriorem à dæmonibus credo oblstipatum offendimus, inuidentibus scilicet nomini Dei, quod eorum commenta refelleris. Venit manè ad me Necromanticus Iudæus, quem audita gestorum fama exciuerat; percunctatúsque rem, vbi socordiam nostram accepit multo cachinno bilem succutiens, quin tu, inquit, videas, licebit, quantum potentia mea artis valeat? Et incunctantèr montem introiens, non multò pòst egressus est, multa quæ vltra fluuium notaueram, ad indicium transitus sui afferens, puluerem sane locupletissimum, quo quicquid contingeretur, in aurum flauescebat; non quòd ita pro vero esset, sed quòd ita videretur, quoad aqua dilueretur. Nihil enim quod per Necromantiam fit, potest in aqua aspectum fallere intuentium.* Confirmat veritatem sermonis mei, res quæ eodem tempore acciderat.

10

ERant in strata publica, qua Romam itur, duæ aniculæ, quibus nihil bibacius, nihil putidius, vno commorantes tugurio, vno imbutæ maleficio: hæ hospitem, si quando superueniebat solus, vel equum, vel suem, vel quodlibet aliud videri faciebant, & mercatoribus vanum proponebant, nummos inde acceptos abligurientes. Et fortè quadam nocte quendam ephæbum, qui motibus histrionicis victum exigeret, excipientes hospitio, asinum videri fecerunt, magnum suis commodis emolumentum habentes asinum, qui transeuntium detineret oculos miraculo gestuum. quocunque enim modo præcepisset anus, mouebatur asinus. Nec amiserat intelligentiam, etsi amiserat loquelam. Multum itaque quæstum conflauerant vetulæ, vndique confluente multitudine vulgi, ad spectandos ludos asini. Rumorq; vicinum diuitem aduocauit, vt quadrupedem non paucülis nummis in vsus suos transferret; admonitus vt si perpetuum vellet habere histrionem, arceret eum aqua. Custos ergo appositus mandatum seuerè exequebatur. Præteriјt plurimum tempus: Asinus quando temulentia dominum suum in gaudium excitasset, conuiuas iocis suis lætificabat. Sed sicut rerum omnium fastidium est, dissolutiùs post hæc haberi cœpit; quapropter incautiorem nactus custodiam, abrupto loro effugiens, in proximum lacum se proiecit: & diutiùs in aqua volutatus figuram sibi humanam restituit. Custos ab obuijs sciscitatus, illúmque vestigijs insecutus, interrogatus an vidisset asinum, refert ille se asinum fuisse, modò hominem, omnémque casum exponit. Miratus famulus ad dominum detulit; dominus ad Apostolicum Leonem, *dico nostro seculo sanctissimum; conuictæ anus idem fatentur. Dubitantem Papam confirmat* Petrus Damianus *literatura peritus, non mirum si hæc fieri possent. Productóque exemplo de* Simone Mago, *qui* Faustinianum *in* Simonis *figura videri, & à filijs horreri fecit, instructiorem de cætero in talibus reddidit.*

20

30

HAEc Aquitannici verba ideo inserui, ne alicui mirum videatur, quod de *Gerberto* fama dispersit, fudisse sibi statuæ caput, certa inspectione syderum, cùm videlicet omnes planetæ exordia cursus sui meditarentur, quòd non nisi interrogatum loqueretur, sed verum vel affirmatiuè vel negatiuè pronunciaret. Verbi gratia, cum diceret *Gerbertus*, ero Apostolicus? responderet statua, Etiam. Morior antequam cantem missam in Ierusalem? Non. Quo illum ambiguo deceptum * ferunt, vt nihil excogitaret pœnitentiæ, qui animo blandiretur suo de longo tempore vitæ. quando enim Ierosolimam ire deliberaret, vt mortem simularet? Nec prouidit, quod est Romæ ecclesia Ierusalem dicta, id est, visio pacis: quòd quicunque illuc confugerit, cuiuscunque criminis obnoxius, subsidium inueniet. Hanc in ipsius vrbis rudimentis asylum accepimus dictam, quòd ibi *Romulus*, vt augeret ciuium numerum, statuisset omnium reorum refugium. Ibi cantat missam Papa tribus Dominicis, quibus prætitulatur Statio ad Ierusalem. Quocirca cùm vno eorum dierum *Gerbertus* ad missam se pararet inualetudinis ictus ingemuit, eadémque crescente decubuit; consulta statua deceptionem suam & mortem cognouit. Aduocatis igitur Cardinalibus, diu facinora sua deplorauit; quibus inopinato stupore percussis, nec aliquid valentibus referre, ille insaniens & præ dolore ratione hebetata minutatim se dilaniari, & membratim foras proijci iussit. Habeat inquiens, membrorum

al. fertur

40

50

brorum officium, qui eorum quæsiuit hominium; námque animus meus nunquam illud adamauit sacramentum imò sacrilegium.

ET quia diuerticulum feci, puto non inhonestum, si dicam quod in Saxonia tempore istius regis accidit, & non adeo notum, anno Dominicæ incarnationis, 1012. Melius est spatiari in talibus quàm immorari in rebus eius ignauis, & tristibus. Quod profectò erit iocundius si ab antiquitate scriptum illius, qui passus est, apposuero: simul & propius vero videbitur, quàm si meis texuissem literis. Preterea non indecens opinor, si multicolori stilo varietur oratio.

E*Go* Ethelbertus *peccator, & si vellem celare quod in me factum est, diuinum iudicium, membrorum meorum tremor proderet; quod quemadmodum factum sit referam, vt omnibus innotescat, quanta sit pœna inobedientia. Eramus ad Vigilias Natalis Domini, in villa quadam Saxoniæ, vbi erat ecclesia* Magni *Martyris, presbyter nomine* Robertus *missam primam inchoauerat; ego in cœmiterio cum sodalibus octodecim, viris quindecim fœminis tribus, choreas ducens, & cantilenas seculares perstrepens, ita sacerdotem impediebam, vt ipsa verba nostra intra sacrosancta missarum solennia resonaret. Quocirca mandato nobis vt taceremus & neglecto, imprecatus est, dicens. Placeat Deó & sancto* Magno, *vt ita cantantes permaneatis vsque ad annum. Verba pondus habuerunt. Filius presbyteri* Iohannis *sororem suam nobiscum cantantem, per brachium arripuit, statímque illud à corpore auulsit, sed gutta sanguinis non exijt. Ipsa quoque toto anno nobiscum permansit choreas ducens, & cantans, pluuia non cecidit super nos, nec frigus, nec calor, nec fames, nec sitis, nec lassitudo nos affecit. indumenta nec calciamenta nostra attriuimus; sed quasi vecordes cantabamus. Primùm ad genua, mox ad fœmora terra demersi sumus. Fabrica tecti aliquando nutu Dei super nos erigebatur, vt pluuias arceret. tandem euoluto anno* Herbertus *ciuitatis Coloniensis episcopus à nodo, quo manus nostræ ligabantur, nos absoluit, & ante altare sancti* Magni *reconciliauit. Filia presbyteri cum alijs duabus continuò efflauit, cæteri continuis tribus diebus & noctibus dormiuimus, aliqui postea obierunt, & miraculis choruscant, cæteri pœnam suam tremore membrorum produnt.* Datæ sunt nobis hæ literæ à domino *Peregrino Herberti* successore, anno Dominicæ incarnationis millesimo tertio decimo.

IN hac vrbe, (quæ olim *Agrippina* ab *Agrippa* genero *Augusti* dicta, posteà à *Traiano* imperatore Colonia denominata est, quòd ibi in imperium allectus, colonias ciuium Romanorum eò deduxerit:) In hac inquam ciuitate fuit episcopus quidam præclarus religione, quamuis turpis corpore; cuius vnum miraculum, quod moriens prædixit, referam; si priùs dixero, quàm insolitus casus eum in tanto culmine fastigiauerit. Imperator terræ illius, Dominica illa, quæ vocatur quinquagesima, venatum pergens, solus ad oram syluæ deuenit, omnibus comitibus dispersis, iuxta quam habebat ecclesiam ille presbyter agrestis, deformis sanè, & penè portentum naturæ. Imperator militem se mentitus suppliciter rogat missam, ille confestim parat, alter interea voluebat animo, quare Deus, à quo formosa cuncta procedunt, tam deformem hominem sacramenta sua cõficere sineret, mox cùm ad versum tractus ventum esset, *Scitote, quoniam dominus ipse est Deus*, sacerdos, socordiam pueri familiaris increpitans respexit, & concitatiori voce quasi cogitanti imperatori responderet; dixit, *Ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Quo dicto percussus imperator æstimans eum propheticum virum, inuitum & renitentem sublimauit in Archiepiscopum Coloniæ, quod tamen semel susceptum dignis moribus honestauit: benè agentes blandè appellare, improbos excommunicationis stigmate inurere sine personarum acceptione. Multa illius acta constanter accolæ prædicant, quorũ vnum pro suscepti operis breuitate lector percurret. In monasterio sanctimonialiũ vrbis illius erat virgo quędã, quę illic magis parentum officio, quàm bonę vitę studio adoleuerat; hæc & speciei lenocinio, & dulci ad omnes colloquio amatores inuitabat, sed cum cęteri vel timore Dei, vel pro infamia seculi cupiditates suas cohiberent; vnus, quem & opum congeries, & alta progenies in proteruiam accenderant, abrupit quod legis quod iustitiæ, puellæ virginale expugnare ausus; abductámq; domum loco iustæ coniugis habuit. transijt multum tempus in Abbatissæ precibus, in propinquorũ admonitionibus, ne tam fœdo facinori

cinori

cinori assuesceret. ille surdis auribus admonentes transiens, velut pelagi rupes immota resistit. At tùm fortè antistes aberat, Curiæ curis implicitus, regresso res nunciatur, mandat *ille continuò, vt ouis ouili restituatur; ita multis verbis vltro citróque habitis mulier monasterio redditur. Sed non multò pòst abscessu pontificis aucupato abripitur. tunc in delinquentem excommunicatio promulgatur, ita vt nullus ciuium cum eo colloqui, nullus conuiuari auderet. quam ille iniuriam parui pensans, in prædia iuris sui longè abijt, non vt præceptum foueret, sed vt arbitrium fugeret. ibi cum excommunicata sua vitam transigens, homo factiosus, & potens. Sed cùm Deus episcopum ad superos euocaret, & graui dolore membra depastus in lecto decumberet; conuenerunt vndique compatriotæ, vt extremæ benedictioni beati viri communicarent; solus ille venire non præsumens, subornauit aliquos, qui pro se loquerentur. Eius nomen auditum primò pontifex gemitu excepit, indè subiecit verba; verba ipsa dicturus sum. *Si miser ille maledictam illam mulierem deseruerit, sit absolutus; si perstiterit posteriori anno hac eadem die & hora qua ego decedam, sit ante Deum reddere rationem paratus: videbitis autem eum quando signum ad sextam insonuerit efflare.* nec fides verbis defuit, nam & iste hora, qua prædixerat, defunctus, & ille anno euoluto eadem die & hora cum amica fulmine ictus & exanimatus est.

al. igitur

10

AT verò rex *Ethelredus* martyrizato, vt prædiximus, *Elphego*, dedit episcopatum cuidã episcopo Liuingo. Resederat autẽ in Anglia *Turkillus* Danus, qui fuerat incentor, vt lapidaretur Archiepiscopus; habebátque Orientales Anglos suæ voluntati parentes. Nam cæteri, dato ab Anglis octo millium librarum tributo, per vrbes & agros, quò quisque commodiùs poterat, dilapsi; quindecim eorum naues cum hominibus regis fidem secutæ. *Turkillus* interea regem patriæ suæ *Swanum* nuncijs accersit, vt Angliam veniat, præclaram narrat esse patriam & opimam, sed regem stertere; illum Veneri vinóq; studentem nihil minùs quàm bellum cogitare. Quapropter odiosum suis, ridiculum alienis, duces inuidos, prouinciales infirmos, primo stridore lituorum prælio cessuros.

20

ERat *Swanus* in sanguinem pronus, nec ei magno hortamento opus erat, nauibus itaque paratis transitum maturauit; Sandwich vocatur portus, vbi appulit, vltionem præcipuè *Gunhildis* sororis intendens animo. Hæc non illepidæ formæ virgo Angliam cum *Pallingo* marito potenti Comite venerat, & accepta Christianitate, obsidem se Danicæ pacis fecerat. Eam cum cæteris Danis infaustus furor *Edrici* decapitare iusserat, pronunciantem quòd sui sanguinis effusio magno toti Angliæ foret dispendio. Et illa quidem mortem præsenti tulit animo, quia nec moritura expalluit, nec mortua, consumpto etiam sanguine, vultum amisit, occiso priùs ante ora marito, & filio commodę indolis puero, quatuor lanceis forato. Tunc ergo *Swanus* per Orientales Anglos profectus in Northanimbros, ditioni suæ eos sine pugna subdidit, non quòd in illorum mentibus genuinus ille calor, & dominorum impatiens refriguerit, sed quòd princeps eorum *Vthredus* primus exemplum defectionis dederit. Illis sub iugum missis, cæteri quoque omnes populi, qui Angliam ab Aquilone inhabitant, vectigal & obsides dederunt. Mox ad Australes regiones Oxenefordenses & Wintonienses leges suas adorare coegit; soli Londonienses regem legitimum intra mœnia tutantes portas occluserunt. Dani contrà ferociùs assilientes, spe gloriæ virtutem alebant. Oppidani in mortem pro libertate ruebant, nullam sibi veniam futuram arbitrantes, si regem desererent, quibus ipse vitam suam commiserat. Ita cum vtrinque acriter certaretur, iustior causa victoriam habuit ciuibus magna ope conantibus, dum vnusquisque sudores suos principi ostentare, & pro eo pulchrum putaret emori. Hostium pars prostrata, pars in flumine Tamesi necata, quòd in pręcipiti furore pontem non exspectauissent. Lacero agmine petit *Swanus* Bathoniam, ibi * *Ethelmerus* Occidentalis regionis Comes cum suis omnibus manus ei dedit. Nec adhuc flecterentur Londonienses, tota iam Anglia in clientelam illius inclinata, nisi *Ethelredus* præsentia eos destitueret sua. Quippe homo inertiæ deditus, & formidine meritorum nullum sibi fidelem metiens, bellique & obsidionis necessitatem subterfugiens, illos fuga sua reliquit in medio. Quocirca rebus extremis medentes, compatriotarum exem-

30

40

al. Edelmerus

50

plo

plo se dedidere. Laudandi prorsus viri, & quos Mars ipse collata non sperneret hasta, si Ducem habuissent. Cuius dum vel sola vmbra protegerentur, totius pugnæ aleam, ipsam obsidionem etiam, non paucis mensibus tulerant. Ille interea naturalis desidiæ conscientiam excitans, ab vrbe profugit; cúmque clandestinis itineribus Hamptoniam venisset, inde * Wetham enauigauit. Ibi Abbates & episcopos, qui nec in tali necessitate dominum suum deserendum putarent, in hanc conuenit sententiam. Viderent, quàm in angusto res essent suæ, & suorum se perfidia Ducum auito extorrem solio, & opis egentem alienæ, in cuius manu aliorum solebat salus pendere; quondam Monarcham & potentem, modò miserum & exulem, dolendam sibi hanc commutationem, quia faciliùs toleres opes non habuisse, quàm habitas amisisse. Pudendam Anglis eò magis, quòd deserti ducis exemplum processurum sit in orbem terrarum. Illos amore sui sine sumptibus voluntariam subeuntes fugam, domos & facultates suas prædonibus exposuisse, in arcto esse victum omnibus, vestitum deesse pluribus: probare se quidem fidem illorum, sed non reperire salutem. adeò iam subiugata terra, obseruari littora, vt nusquam sine periculo sit exitus. Quapropter consulerent in medium, quid censerent faciendum. Si maneant, plùs à ciuibus cauendum quàm ab hostibus. Forsitan enim crucibus suis noui domini gratiam mercarentur. & certè occidi ab hoste titulatur fortunæ, prodi à ciue addicitur ignauiæ. Si ad exteras gentes fugiant, gloriæ fore dispendium, si ad notas, metuendum ne cum fortuna colorent animum. Plærósque enim probos & illustres viros hac occasione cæsos. experiendam tamen sortem, & tentandum pectus *Richardi* Ducis Normannorum; qui si sororem & nepotes non ingrato animo susceperit, se quoq; non aspernanter protecturum. Vadabitur enim, inquit, mihi meam salutem coniugi & liberis impensus fauor. Quòd si ille aduersum pedem contulerit, non deerit mihi animus, planè non deerit, quin malim hic gloriosè occumbere, quàm illic ignominiosè viuere. Quocirca hoc interim mense Augusto dum clementior aura componit pelagus, *Emma* ad fratrem nauiget, communia pignora apud eum depositura; sint comites eorum episcopus de Dunelmo, & Abbas de Burgo. Ego hic vsque ad natalem Domini manebo, si bona nunciauerit, subsequuturus continuò.

SOluto conuentu paretur ab omnibus: nauigant illi Normanniam, ipse serenæ famæ auidus interim residet. Mox à transmarinis nunciatum partibus, *Richardum* suscepisse sororem magna alacritate, regem quoque inuitare, vt suos dignetur lares. Ita *Ethelredus*, mense Ianuario Normanniam veniens, miserias suas sedulitate hospitis consolatus est. Erat ille *Richardus* filius *Richardi* primi, qui fœlicitate & probitate sua patrem æquarit: certè in Dei rebus maior. Cœnobium Fiscanense, quod pater inchoauerat, iste ad summum manum euexit. Orationibus & frugaliti adeo intentus, vt nullum monachum, nullum heremitam desiderares. Humilitate cernuus, vt lacessentium ceruicositates patientia sibi substerneret; denique fertur quòd noctibus custodias famulorum fallens, incomitatus ad matutinas monachorum venire solitus fuerit, genu flexionibus vsque ad lucem incumbens. Id præsertim apud Fiscanum exercens quadam nocte maturiùs se agebat, cúmq; inuenisset ostium obseratum excusso violentiùs pessulo, soporem Sacristæ turbauit. Ille miratus in tali noctis horrore pulsantis strepitum, surrexit, vt videret tam audacis facti conscium; reperiénsque vt videbatur rusticum, plebeio tectum amictu, non potuit animo suo imperare, vt manibus temperaret; sed vehementi felle commotus crinem inuadit, multos illustri viro colaphos infringens: durat ille incredibili patientia, nec mutire dignatus. Postero die querelam in capitulo deposuit, itáque simulata, monachum ad vicum Argêtias sibi præcepit occurrere, minitans se vlturum in eius peruicacia, quod tota loquerentur Gallia. Die dicta monacho astante & præ metu penè exanimato, rem proceribus exponit, atrocitatem facti per amplificationem exaggetans; conantem reum respondere callidis obiectionibus aliquandiu suspendit. Postremò vt iocundior esset miserationis materia, ab optimatibus clementèr iudicatum absoluit, totúmq; vicum illum. qui optimi vini ferax esse dicitur, cum appendiriis suis officio eiusdem Sacristæ addixit, pronuntians optimum esse monachum, qui benè custodiens munus iniunctum, nec percitus ira laxauerit silentium. Post viginti & octo annos

al Welam, id est, insulam Vectam

ducatus mortis viam ingrediens iubet corpus suum sepeliri ad ostium ecclesiæ, vbi & pedibus calcantium, & stillicidijs ex alto rorantibus esset obnoxium. Sed nostro tempore *Gulielmus* loci illius Abbas tertius, rem deformem esse permensus longã sustulit inuidiam,& inde leuatũ ante maius altare locauit. Habuit fratrẽ *Robertum*, quem Archiepiscopum fecit Rothomagi, in hoc sanè non parua macula gloriam aspergens. Nam ille immanitèr honore abusus, multa primò facinora, multa flagitia commisit; sed pòst in senium vergens, eleemosynis largissimis haud dubiè quædam deleuit. Post *Richardum* filius eiusdem nominis principatum sortitus vixit anno vix vno. Opinio certè incerta vagatur, quòd conniuentia fratris *Roberti*, quem *Richardus* secundus ex *Juditha* filia Comitis Brittonum *Conani* susceperat, vim iuueni venefica consciuerit. 10 Cuius rei gemens conscientiam, Ierosolimam post septem annos comitatus abierit; magnæ laudis causam tunc temporis adorsus; vt iter motibus suspectum barbaricis, ritibus diuersum Saracenis, cum paucis inuaderet. Pertendit tamen nec abstitit totam *viam salubriter emensus, multoque auro introitum mercatus, illud Christianorum decus, sepulchrum, dico, dominicum nudipes & lachrymans veneratus est. Hoc labore apud Deum (vt credimus) fœderata gratia, domúmque reuertens apud Niciam vrbem Bithiniæ dies impleuit, veneno vt dicitur interceptus; authore ministro *Radulpho* cognomento *Mowino*, qui scelus illud spe ducatus animo suo extorserit. Sed Normanniam regressus, re cognita ab omnibus quasi monstrum exufflatus in exilium perpetuum discessit. Successit *Roberto Gulielmus* filius puerulus, de quo in consequentibus 20 dicturus, nunc quod instat repetam.

*al. vitam

SWanus interea, modo quo diximus, inuasam Angliam rapinis, & cædibus vrgebat, prouincialium substantiæ priùs abrasæ; mox proscriptiones factæ. Hæsitabatur totis vrbibus quid fieret; si pararetur rebellio, assertorem non haberent; si eligeretur subiectio, placido rectore carerent. Ita priuatæ & publicæ opes ad naues cum obsidibus deportabantur, quòd non esset dominus ille legitimus, sed tyrannus atrocissimus. Sed non diu propitia diuinitas in tanta miseria siuit fluctuare Angliam. siquidem peruasor continuò ad Purificationem sanctæ *Mariæ*, ambiguum qua morte, vitam effudit. Dicitur quòd terram sancti *Edmundi* regis & Martyris depopulanti, idem Martyr per visum apparuerit, leniterq; de miseria suorum conuentum; insolentiúsq; responden- 30 tem in capite perculerit; quo dolore tactum, in proximo vt prædictum est, obijsse. Dani *Cnutonem* filium *Swani* in regem eligunt. Angli contrà, naturalem dominum chariorem sibi pronunciantes, si regaliùs se, quàm consueuerat ageret, è Normannia *Ethelredum* regem accersunt. Ille primò mittit *Edwardum* filium, qui fidem principum, fauorémque vulgi præsens specularetur. qui vbi omnium vota in bonam partem vidit conuenientia, securus pro patre reuertitur. Ita rex regressus, & lætis plausibus Anglorum delinitus, vt familiarem desidiam videretur excussisse, maturauit contra *Cnutonem* exercitum colligere, qui tunc temporis in Lindeseia, vbi eum genitor cum ratibus & obsidibus dimiserat; tirones & equos exigebat, vt pariter coactis viribus in imparatos se effunderet, grauitèr, vt ipse dictitabat, in desertores vlturus. sed 40 dolo qualem ipse machinabatur præuentus terga ostendit; Tunc ægrè saluatus, & in alterum cum reliquijs prouectus, ab Oriente vsque in Austrum mari Brittanniæ circuito ad Sandwich appulit. ibi humano & diuino iure contempto, obsides, quos habebat, magnę nobilitatis, & elegantię pueros, naribus & auribus truncatos quosdam etiam euirauit. sic in insontes grassatus, & magnum quid egisse gloriatus patriam petijt. Eodem anno fluctus marinus, quem Græci *Euripum*, nos *Ledonem* vocamus, mirum in modum excreuit, quantum nulla hominum memoria potest attingere; ita vt villas vltra multa milliaria submergeret, & habitatores interceptos necaret. Sequenti autem anno apud Oxenford magnum concilium est congregatum Danorum & Anglorum, vbi rex nobilissimos Danorum *Sigeferdum* & *Morcardum* interfici iussit, delatione proditoris *Edrici* perfidiæ apud se insimulatos. Is illos fauorabilibus as- 50 sentationibus deceptos, in tricliniũ pellexit, largiterq; potatos satellitibus ad hoc prępparatis anima exuit. Causa cædis ferebatur, quòd in bona eorum inhiauerat. clientuli eorum necem dominorum suorum vindicare conantes armis repulsi & in turrim Ecclesiæ sanctæ *Fridesuidæ* Oxoniæ coactis vnde dum eijci nequirent, incendio con-

flagrati

flagrati sunt. Sed mox Regis pœnitentia eliminata spurcitiâ, sacrarium reparatum;
Legi ego scriptum, quod in archiuo eiusdem Ecclesiæ continetur index facti. Vxor
Sigeferdi Malmesburiam in captionem est abducta, spectabilis nobilitatis & formæ
fœmina. quapropter *Edmundus* Regis filius dissimulata intentione in partes illas iter
arripiens visam concupiuit, concupitæ communionem habuit. Sanè patris eludens
conscientiam, qui domesticis & alienis esset ridiculo. Erat iste *Edmundus* non ex *Em-
ma* natus, sed ex quadam alia, quam fama obscura recondit. Præter *istud, integer in (*al. illud.*)
cæteris prędicandę indolis iuuenis, magni roboris & animo & corpore, & propter hoc
ab Anglis **Irenside**, id est, ferreum latus nuncupatus, qui patris ignauiam, matrisq; ig-
10 nobilitatem virtute sua probe premeret, si Parcæ parcere nossent. Nec mora nuptæ
consilio Comitatum *Sigeferdi*, qui apud Northanimbros amplissimus erat, â patre pe-
titum, nec impetratum suapte industria vendicauit: hominibus eius Prouinciæ in ob-
sequium eius facilè cedentibus.

EAdem æstate *Cnuto* compositis rebus in Danamarchia, fœderata cum finitimis re-
gibus amicitia venit Angliam eo animo vt aut vincendum, aut moriendum sibi
proponeret. Itaque â Sandwicho Cantiam, inde in Westsaxoniam progrediens, om-
nia incendijs, cædibusq; fædabat, Rege apud Cosham morbo decumbente. Tenta-
uit quidam *Edmundus* occurrere, sed ab *Edrico* præpeditus, copias interim tuto lo-
co continuit. At *Edricus* non vlterà dissimulandum ratus, quin artes suas aperta fronte
20 nudaret, ad *Cnutonem* cum 40. nauibus defecit: Omnis quoq; Westsaxonia datis obsi-
dibus, & armis idem fecit. Mercij verò numero & spe congregati, se ad resistendum
offerebant; veniret modo rex, & quo progrediendum esset præciperet, duceret secum
proceres Londoniæ, paratos esse sanguinem suum patriæ impendere. Ille solitus salu-
tem suam muris committere, non in hostem excurrere, Londoniæ degebat propter
proditores, vt aiebat, nusquam procedens. Alter interea partibus suis vrbes, & vicos
applicare, nullo tempore feriari, noctibus consultare, diebus pugnare. *Edmundus* diu
deliberato consilio in tanta rerum angustia optimum factu arbitratus, si vrbes, quæ de-
fecerant, pugnando reciperet, in eundem sensum *Vthredum* quendam Transhumbra-
num Comitem adduxit. Cæteras enim, quæ adhuc dubio fauore pendebant, confir-
30 mandas putabant, si de rebellantibus graues pœnas sumerent. sed *Cnuto* non minori
preditus astutia, simili eos ingenio circumuenit. Nam commendatis Westsaxonibus
& Merciorum parte, quam subiecerat ducibus suis, ipse in Northanimbros profe-
ctus, depopulatione locorum *Vthredum* ad sua defensanda redire cogit. Itaq; licet
se dedisset, barbarica leuitate iussus est iugulari. Comitatus eius datus est *Iricio*
quem postea æquales partes sibi vendicantem *Cnuto* ab Anglia expulit. Ita sub-
iectis omnibus *Edmundum* per semetra fugitantem non priùs persequi destitit,
quàm Londoniam ad patrem peruenisse cognosceret. Tunc vsq; post Pascha quieuit,
vt cum omnibus copijs vrbem adoriretur. Sed præuenit conatum eius mors *Ethelre-
di*. Nam in initio quadragesimæ die sancti *Gregorij* animam laboribus & miserijs na-
40 tam efflauit. iacet apud sanctum *Paulum* Londoniæ. Oppidani *Edmundum* in regem
conclamant. Ipse mox congregato exercitu apud Penniam iuxta Gillingham Danos
fugauit diebus rogationum. Post festum sancti *Iohannis* ad Seorstanum ijsdem con-
gressus ęquis manibus discessit. Anglis suis initium fugæ facientibus authore *Edrico*,
qui in parte aduersariorum stans, & gladium manu tenens; quem in pugna, quodam
rustico impigrè cæso, cruentarat; Fugite, inquit, miseri fugite; ecce rex vester hoc ense
occisus est. Fugissent Angli continuò nisi Rex cognita re in editum quendam collem
procederet, ablata galea caput suum commilitonibus ostendens. Tunc quantis pote-
rat viribus hastile ferreum intorquens in *Edricum* misit, sed ab illo præuisum & vita-
tum, in militem propè stantem peccauit adeò vt alterum quoque affigeret. Nox præ-
50 lium diremit, aciebus quasi ex conniuentia discedentibus, Anglis tamen victoriam
penè sperantibus. quo facto, Westsaxonum conuersi animi dominũ legitimum cog-
nouerunt. Ipse Londoniam contendit, vt benè meritos ciues liberaret, quos pars ho-
stium statim post discessum suum incluserat. fossa etiam vrbem, qua fluuio Tamesi non
alluitur, foris totam cinxerat, multaq, vulnera fecerat, & acceperat. Itaq; audito Regis
aduentu per prona inuadunt, subsecutus eos è vestigio, & transito vado, quod Bren-
ford

ford dicitur, victoriosâ strage eos deleuit. Reliqua multitudo, quę cũ *Cnutone* remanserat, *Eadmundo*, aliquantũ feriato & partes suas cõponente, Londoniam iterũ terra, flumineq; obsidet; sed ab oppidanis magnanimiter pugnãtibus repulsa, iram in collimitaneã Merciam effudit, vicos & villas rapinis, incendijs, cędibusq; depopulans. Optima pręda ad naues cõuecta, quas in amne Medeguaia cõgregauerat. fluuius ille Roffensem vrbẽ pręterfluens, violentus, & rapaci gurgite minax mœnia pulchra lauat. Inde quoq; rege pugnante fugata, pręoccupatoq; vado, quod superiùs nominaui Brenford, insigni cęde profligata. Conantem vlteriùs tendere *Edmundũ*, vt reliquias prędonũ persequeretur ad internecionem: vafer ille & pessimus *Edricus* reuocauit, ficto iamdudũ animo in gratiam reuersus. Consilio enim *Cnutonis* cũ *Edmundo* erat, vt eius meditationes renunciaret. vltimus ille dies Danis profectò fuisset, si perseuerandum rex putasset. Sed pręuentus (vt dixi) susurro proditoris, qui hostes nihil vltrà ausuros affirmaret, maturũ sibi exitiũ & Anglię toti parauit. Namq; illi, data via fugiendi, iterũ in vnum coaluére, orientales Anglos bello infestantes, ipsum quoq; regem suppetias ferentem, apud* Assandunã cedere coegerunt. Auspicium fugę fuit ille ex cõsulto, quem totiés nominare pudet. Pauci qui gloriæ suę non immemores & alterutros excitantes cuneum fecerunt, ad vnum interempti. Ibi *Cnuto* regnũ expugnauit, ibi omne decus Anglorũ occubuit, ibi flos patriæ totus emarcuit. Inter quos *Vlkillus* Estanglorũ Comes perpetuã famam meritus tempore *Swani*, quando primus omniũ piratas adorsus spem dedit posse illos superari; & pręcipui tunc viri Abbatis & episcopi. *Edmundus* inde penè solus pedem referens, Glocestriam venit, vt ibi recollectis viribus hostes recenti victoria otiosos sicut putabat aggrederetur. Nec *Cnutoni* audacia defuit, quin fugiẽtem insequeretur. Ita cùm infestis signis constitissent, *Edmundus* singularem pugnã petijt, ne duo homunculi propter ambitionem regnãdi tot subiectorum sanguine culparentur, cùm possent sine dispendio fidelium suorum fortunam experiri. Magnam vtrilibet laudem futuram, qui suo potissimũ periculo tantum regnũ nancisceretur. Hęc cùm *Cnutoni* renunciarentur, abnuit prorsus, pronuncians, animo se quidem excellere, sed cõtra tam ingentis molis hominẽ corpusculo diffidere: verũ, quia ambo non indebitę regnum efflagitent, quod patres amborum tenuerint, conuenire prudentię, vt depositis animositatibus Angliã partiantur. Susceptum est hoc dictũ ab vtroq; excercitu, & magno assensu firmatum, quòd & ęquitati quadraret, & mortaliũ paci tot miserijs defatigatorum placidè cõsuleret. Ita *Edmundus* vnanimi clamore omniũ superatus, concordię indulsit, fœdusq; cũ *Cnutone* percussit, sibi Westsaxoniam, illi concedens Merciã. Nec multò pòst in festo sancti *Andreæ*, ambiguum quo casu extinctus, Glastonię iuxta *Edgarum* auum suum sepultus est. Fama *Edricũ* infamat, quòd fauore alterius mortẽ ei per ministros porrexerit. Cubicularios regis fuisse duos quibus omnem vitam suam cõmiserat; quos pollicitationibus illectos, & primò immanitatem flagitij exhorrentes, breui complices suos effecisse: Eius consilio ferreum vncũ ad naturę requisita sedenti in locis posterioribus adegisse. Frater eius ex matre *Edwinus* non aspernandæ probitatis adolescens per proditorem *Edricum* Anglia, iubente *Cnutone*, cessit, diuq; terris iactatus & alto, angore animi, vt fit corpus infectus, dum furtiuo reditu apud Anglos delitescit; defungitur; & apud Tauistochium tumulatur. Filij eius *Edwius* & *Edwardus* missi ad regem Sueuorum vt perimerentur, sed miseratione eius conseruati, Hunorum regem petierunt, vbi dum benignè aliquo tempore habiti essent, maior diem obijt, minor Reginæ sororem *Agatham* in matrimoniũ accepit. Fratres ex *Emma Elfredus* & *Edwardus* toto tempore, quo *Cnuto* vixit, in Normannia tutas fouère latebras. De illorum in patriam restitutione, *Richardũ* auunculum nihil egisse comperimus, quin & sororem suam *Emmã* hosti & inuasori nuptum collocauit. Ignores maiori illius dedecore qui dederit; an feminæ, quæ consenserit, vt thalamo illius caleret, qui virum infestauerit, filios effugauerit. Porro * *Robertus*, quem superiùs diximus Ierosolimam iuisse multotiens, congregatis nauibus, & impositis militibus profectionem parauit, subinde iactitans se pronepotes suos coronaturũ. & proculdubio fidem dictis explesset, nisi quia (vt à maioribus accepimus) semper ei ventus aduersabatur contrarius, per occultum scilicet Dei iudicium, in cuius voluntate sunt potestates omnium regnorum. Reliquiæ ratium multo tempore dissolutarum Rothomagi adhuc nostra ætate visebantur.

al. Allundunam.

al. Rodbertus.

10 20 30 40 50

CAP.

CAP. XI.

De Cnutone Rege.

ANno incarnationis Dominicę millesimo decimo septimo *Cnuto* regnare cœpit, & viginti annis regnauit; iniustè quidem regnum ingressus, sed magna ciuilitate & fortitudine vitam componens. Primis diebus regnum in quatuor partitus, sibi Westsaxones, *Edrico* Mercios, *Turkillo* orientales Anglos, *Iricio* Northanimbros. ac primò interfectores *Edmundi*, qui vltrò spe ingentis pręmij rem detulerant, apud se interim cęlatos, magna frequentia populi produxit in medium, palamq; genus insidiarum professos supplicio affecit. Eodémque anno *Edricus*, quem dignè infamare non possum, iussu regis, arte qua multos frequenter circumuenerat, ipse quoq; conuentus, putidum spiritum transmisit ad inferos. Nam nescio, qua simultate orta, dum asperiùs colloquerentur, ille fiducia meritorum beneficia sua Regi quasi amicabiliter improperans, ait, *Edmundum* pro te primò deserui, pòst etiam ob fidelitatem tuam extinxi: quo dicto *Cnutoni* facies immutata iram rubore prodidit. & continuò prolata sententia, meritò ergo, inquit, & tu moriere, cùm sis læsæ maiestatis reus, in Deum & in me, qui dominum proprium, & fratrem mihi fœderatum occideris. *Sanguis tuus super caput tuum quia os tuum locutum est contra te, quòd misisti manus in Christum Domini.* Mox ne tumultus fieret, in eodem cubiculo proditor fauces elisus, & in Tamesim fluuium per fenestram præcipitatus perfidiæ meritum habuit. Succedente tempore *Turkillus* & *Iricius* ab Anglia captatis occasionibus eliminati, natale solum petierunt. Quorum primus, qui incentor necis beati * *Alphegi* fuerat, statim vt Danamarchiæ littus attigit, a ducibus est oppressus. Ita cum omnis Anglia pareret vni, ille ingenti studio Anglos sibi conciliare, ęquum illis ius cum Danis suis in consessu, in consilio, in prælio concedere: Qua de re, vt prædixi, vxorem superioris Regis è Normannia accersijt, vt dum consuetæ Dominæ deferrent obsequium, minùs Danorum suspirarent imperium. Simul eo facto *Richardi* alliciens gratiam, vt parùm de nepotibus cogitaret, qui alios ex *Cnutone* se suscepturum speraret. Monasteria per Angliam suis & patris excursionibus partim fœdata, partim eruta reparauit. loca omnia, in quibus pugnauerat, & pręcipue Aschendune Ecclesijs insigniuit; ministros instituit, qui per succidua seculorum volumina Deo supplicarent pro animabus ibi occisorum. Ad consecrationem illius Basilicæ & ipse affuit, & optimates Anglorum & Danorum donaria porrexerunt. Nunc, vt fertur, modica est Ecclesia presbytero parrochiano delegata. Supra corpus beatissimi *Edmundi*, quem antiquiores Dani interfecerant, Basilicam animositate Regia construxit, Abbatem & Monachos instituit, prędia multa, & magna contulit. præstat hodieq; *donorum eius amplitudo integra, quòd locus ille infra se aspiciat omnia penè Angliæ cœnobia.

al. Elfegi. — al. Danorum

COrpus beati* *Alphegi*, apud sanctum *Paulum* Londoniæ tumulatum, ipse suis manibus inde leuauit, & ad propria remissum, dignis assentationibus veneratus est. Ita omnia, quæ ipse, & antecessores sui deliquerant, corrigere satagens, prioris iniustitiæ nęuum apud Deum fortassis, apud homines certè abstersit. Wintoniæ maximæ munificentiæ suę magnificentiam ostendit, vbi tanta intulit, vt moles metallorum terreat aduenarum animos; splendor gemmarum reuerberet intuentium oculos; *Emmæ* suggestu, quę in talibus thesauros dilapidabat sanctitate prodiga, dum ille in exteris terris dura meditaretur prælia. Nam nescia virtus eius stare loco, nec contenta Danamarchia, quam auito, & Anglia, quam bellico iure obtinebat, martem in Suenos transtulit. Sunt illi Danis cōtermini, pertinacioribus studijs iram *Cnutonis* emeriti, sed primò exceptus insidijs, multos ex suis amisit, postremò reparatis viribus resistentes in

al. Elfegi.

fugam

al. Eiglaf. fugam vertit; Reges gentis *Vlf* & * *Eiglaf* ad deditiones pacis adduxit, promptissimis ea pugna Anglis, hortante *Godwino* Comite, vt pristinæ gloriæ memores, robur suum oculis noui domini assererent; illud fuisse fortunę quòd ab eo quondam victi fuissent, istud virtutis quòd illos premerent qui eum vicissent. Incubuere igitur viribus Angli, & victoriam consummantes Comitatum duci, sibi laudem parauerunt. Rediens inde domum totum Regnum Noricorum subegit, effugato Rege * *Olauo*, qui posteriori anno, vt animos prouincialium suorum tentaret, cum parua manu in regnum regressus, infidos sibi sensit, cum suis cæsus.

al. Olaus.

CNuto decimo quinto anno regni sui Romam profectus est, Ibi aliquantis diebus cõmoratus, & eleemosynis per Ecclesias peccata redimens, nauigio Angliam redijt. Et mox Scotiam rebellantem, regemq; *Malcolmum*, expeditione illuc ducta, paruo subegit negotio. Veruntamen non inoperosum videbitur, si Epistolam, quam Roma digrediens, Anglis suis per Liuingum Tauistokensem Abbatem, mox Episcopum Eridintunẽsem misit, apponam, ad documentum emendationis vitæ, & regalis magnificentiæ. 10

al. Egelnotho.

CNuto *rex totius Angliæ, & Danamarchiæ, & Norwegiæ, & partis Suauorum,* * *Ailnotho Metropolitano, &* Alfrico *Eboracensi, omnibúsque Episcopis & Primatibus, & toti genti Anglorum, tam nobilibus quàm plebeis salutem. Notifico vobis me nouiter isse Romam, oratum pro redemptione peccaminum meorum, & pro salute Regnorum, quique meo subiacent regimini populorum. Hanc quidem profectionem Deo iam olim deuoueram; sed pro negotijs regni, & causis impedientibus, huc vsque non poteram perficere. Nunc autem ipsi Deo meo omnipotenti valdè humilitèr gratias ago, quòd concessit in vita mea* Petrum *&* Paulum *beatos Apostolos, & omne sanctuarium, quod intra vrbem Romam aut extra addiscere potui expetere, & secundum desiderium meum, præsentialitèr venerari & adorare. Et ideo hoc maximè patraui, quia à sapientibus didici sanctum* Petrum *Apostolum magnam potestatem accepisse a Domino ligandi atque soluendi, clauigerúmque esse regni cœlestis; & ideo specialiter eius patrocinium apud Deum expetere valdè vtile duxi. Sit autem vobis notum, quia magna congregatio nobilium in ipsa solemnitate Paschali, ibi cum domino Papa* Iohanne, *& Imperatore* Cunrado *erat, scilicet omnes principes gentium, à monte Gargano, vsque ad istud proximum mare; qui omnes me & honorificè suscepêre, & magnificis donis honorauere. Maximè autem ab Imperatore donis varijs & muneribus pretiosis honoratus sum, tam in vasis aureis & argenteis, quàm in pallijs & vestibus valde pretiosis. Locutus sum igitur cum ipso Imperatore & domino Papa, & Principibus, qui ibi erant, de necessitatibus totius populi mei, tam Angli, quàm Dani, vt eis concederetur lex æquior, & pax securior in via Romam adeundi, & ne tot clausuris per viam arcerentur, & propter iniustum teloneum fatigentor. annuitq; postulatis Imperator, &* Rodulphus *Rex, qui maximè ipsarum clausurarum dominator, cunctique principes edictis firmarunt, vt homines mei tam mercatores, quàm alij orandi gratia viatores, absque omni angaria clausurarũ & telonæariorũ, cum firma pace Romam eant, & redeant. Conquestus sum iterũ coram domino Papa, & mihi valdè displicere dixi, quòd mei Archiepiscopi in tantum angariabantur immensitate pecuniarum, quæ ab eis expetebantur, dum pro pallio accipiendo secundum morem Apostolicam sedem expeterent, decretúmque est, ne id deinceps fiat. Cuncta enim quæ à domino Papa, & ab Imperatore, & à Rege* Rodulpho, *cæterísque principibus, per quorum terras nobis transitus est ad Romam, pro mea gentis vtilitate postulabam, libentèr annuerunt, & concessa etiam Sacramento firmauerunt, sub testimonio quatuor Archiepiscoporum, & viginti Episcoporum, & innumeræ multitudinis Ducum & nobilium quæ aderat. Quapropter Deo omnipotenti gratias magnificas reddo, quia omnia, quæ desideraueram, prout mente decreueram, prosperè perfeci, votisq; meis ad velle satisfeci. Nunc itaq; sit notum, quia ipsi Deo supplex deuoui vitam meam a modo in omnibus iustificare, & Regna mihi subdita, populosq; iustè & piè regere, æquumq; iudicium per omnia obseruare, & si quid per meæ iuuentutis intemperantiam, aut negligentiam hactenus præter id quod iustum erat, est actum, totum Deo auxiliante dispono emendare. Idcirco obtestor, & præcipio meis consiliarijs, quibus regni consilia credidi, ne vllo modo aut propter meum timorem, aut alicuius potentis personæ fauorem, aliquam iniustitiam a modò cõsentiant, vel faciant pullulare in omni regno meo. Præcipio etiã omnibus vicecomitibus, & præpositis vniuersi regni mei, sicut meã volunt habere amicitiã, aut suam salutẽ, vt nulli homini nec diuiti, nec pauperi, vim iniustã inferant; sed omnibus tam nobilibus quàm ignobilibus* 20 30 40 50

sit

ſit fas iuſta lege potiundi, à qua nec propter fauorem regium, nec propter alicuius potentis perſonam, nec propter mihi congerendam pecuniam, vllo modo deuient. quia nulla mihi neceſſitas eſt, vt iniqua exactione pecunia mihi congeratur. Ego itaq; notum vobis fieri volo, quòd eadem via, qua exiui regrediens, Danamarchiam vado, pacem & firmum pactum omnium Danorum conſilio compoſiturus cum eis gentibus, quæ nos & vita & regno priuare, ſi eis eſſet poßibile, volebant: ſed non potuerunt, Deo ſcilicet virtutem eorum deſtruente, qui nos ſua benignitate in regno & honore conſeruet, omniumq; inimicorum noſtrorum potentiam adnihilet. Compoſita deniq; pace cum gentibus, quæ in circuitu noſtro ſunt, diſpoſitoq; & pacato omni regno noſtro hîc in Oriente, ita vt à nulla parte bellum, aut inimicitias aliquorum timore habeamus, quàm citiùs hac æſtate apparatum nauigij habere potero, Angliam venire diſpono. Hanc autem Epiſtolam iam premiſi, vt de mea proſperitate omnis populus regni mei lætificetur; quia vt vos ipſi ſcitis, nunquam memet ipſum, nec meum laborem abſtinui, nec adhuc abſtinebo impendere, pro omnis populi mei neceſſaria vtilitate. Nunc igitur obteſtor omnes Epiſcopos meos & regni mei præpoſitos per fidem quam mihi debetis & Deo, quatenus faciatis, vt antequam Angliam veniam, omnium debita, quæ ſecundum legem antiquam debemus ſint perſoluta, ſcilicet eleemoſyna pro aratris, & decimæ animalium ipſo anno procreatorum, & denarij, quos Romam ad Sanctum Petrum *debetis, ſiue ex vrbibus, ſiue ex villis, & mediante Auguſto decimæ frugum, & in feſtiuitate ſancti* Martini *primitiæ ſeminum ad Eccleſiam ſub cuius parochia quiſq; degit, quæ Anglicè *Curcſcet nominatur. Hæc & alia, ſi cùm venero, non erunt perſoluta, regia exactione ſecundum leges in quem culpa cadit, diſtrictè abſq; venia comparabit.* Nec dicto deterius fuit factum. Omnes enim leges ab antiquis regibus, & maximè ab anteceſſore ſuo *Ethelredo* latas ſub interminatione regię mulctę perpetuis temporibus obſeruari pręcepit. in quarum cuſtodia etiam nunc tempore bonorum ſub nomine Regis * *Edwardi* iuratur, non quod ille ſtatuerit, ſed quod obſeruauerit.

al. Chireſeth. *al. Eadwardi.*

ERant tunc in Anglia ſummi & ſapientiſſimi viri, quorum præcipuus *Egelnothus* Archiepiſcopus poſt *Liuingum*; Hic ex decano ſummus Sacerdos multa opera prædicabili memoria digna fecit. regem ipſum auctoritate ſanctitudinis, in bonis actibus mulcens in exceſſibus terrens, ſedem Archiepiſcopatus & priùs præſentia corporis ſancti *Elphegi* ſublimauit, & poſtea Romæ præſens in priſtinam dignitatem reparauit. Domum rediens, apud Papiam brachium ſancti *Auguſtini* doctoris, centum talentis argenti, & talento auri comparatum, apud Couentreiam miſit. Porro *Cnuto* Glaſtonienſem Eccleſiam, vt fratris ſui *Edmundi* manes inuiſeret, (ſic enim eum vocare ſolitus fuerat) feſtinauit: factaq; oratione ſuper ſepulchrum, pallium miſit verisicoloribus figuris pauonum, vt videtur, intextum. Aſtabat regio lateri ſupradictus **Edelnothus*; qui ſeptimus Glaſtonienſis cœnobij præſidebat Cathedræ Cantuarienſi. Primus **Bricthwaldus*, ſecundus *Athelmus*, qui primus Wellis Epiſcopus: tertius nepos eius *Dunſtanus*; quartus *Egelgarus*, qui noui Monaſterij Wintoniæ Abbas primus, deinde Cicestrenſis Epiſcopus; quintus **Siricius*, qui factus Archiepiſcopus nutriculę ſuę ſeptem dedit pallia, de quibus in anniuerſario eius tota antiqua ornatur Eccleſia: ſextus *Elfegus*, qui ex Prioratu Glaſtoniæ primus factus eſt Abbas Bathoniæ, deinde Epiſcopus Wintonenſis: ſeptimus *Ethelnothus*, qui cùm regi anteceſſorum ſuorum priuilegia oſtendiſſet, rogauit & rogando obtinuit, vt ſcripto regio in hæc verba confirmaret.

al. Egelnothus. *al. Bricwaldus.* *al. Siricus.*

R*Egnante in perpetuum Domino, qui ſua ineffabili potentia omnia diſponit atq; gubernat, viceſq; temporum, hominumq; mirabiliter diſcernens, terminumq; incertum, prout vult, æquanimiter imponens, & de ſecretis naturæ myſterijs miſericorditer docet, vt de fugitiuis & ſine dubio tranſitorijs manſura regna Dei ſuffragio adipiſcenda ſunt: Quapropter ego* Cnut *rex Anglorum, cæterarumq; gentium in circuitu perſiſtentium gubernator & rector, cum conſilio & decreto archipræſulis noſtri* Edelnothi, *ſimulq; cunctorum Dei ſacerdotum, & conſenſu optimatum meorum, ob amorem cœleſtis regni, & indulgentiam criminum meorum, & relaxationẽ peccaminum fratris mei regis* Edmundi, *concedo Eccleſiæ Sanctæ Dei genetricis* Mariæ *Glaſtoniæ, iura & conſuetudines in omni regno meo, & omnes foriſfacturas omnium terrarum ſuarum; & ſint terræ eius ſibi liberæ & ſolutæ ab omni calumnia, & inquietatione, ſicuti meæ mihi habentur. Verum illud præcipuè ex Omnipotentis Patris & filij & ſpiritus Sancti auctoritate, & perpetuæ Virginis interdictione prohibeo, & vniuerſis regni mei præpo-*

ſitis

sitis & primatibus super suam salutem pracipio, vt nullus omninò illam Insulam intrare audeat cuiuscunque ordinis, aut dignitatis sit; sed omnia tam in Ecclesiasticis quàm in secularibus causis, tantummodo Abbatis iudicium & conuentus expectent. sicuti predecessores mei sanxerunt, & priuilegijs confirmauerunt: Cenwines, Ines, Cuthredus, Ailredus, Alfredus, Edwardus, Ethelredus, Ailstanus, *& gloriosissimus* Edmundus, *& comparabilis* Edgarus. *Si quis autem quouis deinceps tempore sub aliqua occasione interrumpere, atque irritum facere huius priuilegij testamentum nisus fuerit, sit à consortio piorum vltimi examinis ventilabro dispertitus. Si quis verò beneuola intentione hac facere, probare, & defensare studuerit, beatissimæ Dei genetricis* Mariæ *& omnium Sanctorum intercessione amplificet Deus portionem eius in terra viuentium. Scripta est huius priuilegij donatio, & promulgata in lignea basilica sub præsentia Regis* Cnutonis. *Anno ab incarnatione Dominica 1032. Indictione.* Eiusdem etiam Archipręsulis monitu, Rex ad transmarinas Ecclesias pecunias mittens, maximè Carnotum ditauit; vbi tunc florebat *Fulbertus* Episcopus in sanctitate & philosophia nominatissimus. Qui inter cætera industriæ suæ documenta Ecclesiæ Dominæ nostræ sanctæ *Mariæ*, cuius fundamenta iecerat, summam manum mirifico effectu imposuit. quam etiam pro posse honorificare studens, musicis modulationibus crebrò extulit. Quanto enim amore in honorem Virginis anhelauerit, poterit conijcere, qui audierit cantus cœlestia vota sonantes. Extat inter cætera opuscula eius Epistolarum volumen; in quarum vna gratias agit *Cnutoni* magnificentissimo Regi, quòd largitatis suæ viscera in expensas Ecclesiæ Carnotensis effuderit.

EIus anno decimo quinto *Robertus* Rex Francorum, de quo suprà prœlibauimus, vitam clausit; vir eleemosynis deditus, adeo vt festis diebus cum amiceretur, & exueretur regijs insignibus, si non aliud haberet ad manum, ipsa vestimenta pauperibus distribueret, nisi ex industria vestiarij egenos importunè petentes arcerent. Habuit duos filios *Odonem* & *Henricum*; *Odo* maior natu hebes, alter astutus & vehemens. Diuiserat in amorem prolem vtramque parens vtérque; Pater primogenitum amplectebatur, dictitans successurum; mater minorem fouebat, cui, etsi non per ætatem, per prudentiam certè regnum deberetur. Ita vt sunt feminæ in incepto pertinaces, non priùs abstitit, quàm omnes duces, qui regno Francorum famulantur, præmijs & pollicitis ingentibus in sua vota transduceret. *Henricus* ergo, maximè annuente *Roberto* Normanno, coronatus est, priusquam pater planè expirauerat. Cuius beneficij obnoxius cum ille, vt superiùs dixi, Ierusolimam iret, *Willelmum* filium eius puerulum contra desertores enixissimè iuuit. At *Cnuto* transcursa vitæ meta Sceptoniæ defunctus, & Wintoniæ sepultus est.

CAP. XII.

De Rege Haroldo, & Hardecnut.

ANno Dominicæ incarnationis millesimo tricesimo sexto *Haroldus*, quem fama filium *Cnutonis* ex filia * *Elfelmi* Comitis loquebatur, regnauit annis quatuor & totidem mensibus. Elegerunt eum Dani & Londoniæ ciues, qui iam pene in Barbarorum mores propter frequentem conuictum transierant. Angli diu obstiterunt, magis vnum ex filijs *Ethelredi*, qui in Normannia, vel *Hardecnutum* filium *Cnutonis* ex *Emma*, qui tunc in Danamarchia erat, regem habere volentes. Maximus tunc propugnator iustitiæ fuit *Godwinus* Comes, qui etiam pupillorum tutorem se

* al. Alfelmi.

10 20 30 40 50

se professus, Reginam *Emmam*, & Regias gazas custodiens, resistentes vmbone nominis sui aliquandiu dispulit. sed tandem vi & numero impar, cessit violentiæ. *Haroldus* sceptro confirmato nouercam exiliauit. Illa in Normannia nihil sibi tutum arbitrata, vbi, defunctis fratre & nepotibus, recens deserti orphani seruebat inuidia, in Flandriam transijt ad *Baldwinum* Comitem expertum probitate virum. Qui postea defuncto Rege *Henrico*, qui *Philippum* paruum reliquerat filium, regnum Francorum nobiliter aliquantis annis rexit, fideliterque adulto (nam eius amitam vxorem habebat) restituit. Huius sub vmbra *Emma* securum triennium egit. quo peracto, *Haroldus* apud Oxenefordiam mense Aprili defunctus Westmonasterio tumulum habet. Tunc Anglis & Danis in vnam sententiam conuenientibus, propter *Hardecnutum* missum, ille per Normanniam in Angliam mense Augusto venit. Nam filij *Ethelredi* iam fere omnibus despectui erant, magis propter paternæ socordię memoriam, quàm propter Danorum potentiam. *Hardecnutus* biennio præter dies decem regnans, spiritum inter pocula apud Lamudam iuxta Londoniam amisit, & Wintoniæ iuxta patrem sepultus est: Iuuenis, qui egregiam pietatem animi in fratrem & sororem ostenderit. Germanum enim *Edwardum* annosæ peregrinationis tædio, & spe fraternæ necessitudinis, natale solum reuisentem, obuijs, (vt aiunt) manibus excipiens indulgentissimè retinuit. Veruntamen immaturus in cæteris, per *Alphricum* Eboracensem Archiepiscopum, & alios, quos nominare piget, *Haroldi* cadauere defosso, caput truncari, & miserando mortalibus exemplo, in Tamesem proijci iussit. Id à quodam piscatore exceptum sagena, in cœmiterio Danorum Londoniæ tumulatur. Tributum inexorabile & importabile Angliæ imposuit, vt classiarijs suis per singulas naues * viginti marcas ex pollicito pensitaret. Quod dum importunè per Angliam exigitur, duo infestiùs hoc munus exequentes à Wigorniæ ciuibus extincti sunt. Quapropter per Comites suos vrbe incensa & depopulata, fortunísque ciuium abrasis, contumeliam famæ, & amori suo detrimentum ingessit. Sanè ne silentio premam, quod de primogenito * *Ethelredi Elfredo* rumigeruli spargunt. Ille inter mortem *Haroldi*, & expectationem *Hardecnuti* fluctuans, regnum ingressus, compatriotarum perfidia & maximè *Godwini*, luminibus orbatus est apud * *Gillingeham*. inde ad cœnobium Heliense directus, miseram vitam pauco tempore pane cibario sustentauit; omnibus decapitatis comitibus præter decimos, nam sors decimum quénque morti exemerat. Hæc quia fama serit, non omisi: sed quia Chronica tacet, pro solido non asserui. Hac de causa *Hardecnutus*, *Liuingo* Cridintunensi Episcopo, quem facti auctorem fama asserebat, infensus, illum Episcopatu expulit: sed post annum pecunia serenatus restituit. *Godwinum* quóque obliquis oculis intuitus, ad sacramentum purgationis compulit. Apposuit ille fidei iuratæ * zenium, vt gratiam plenam redimeret, locupletissimum sanè, & pulcherrimum, ratem auro rostratam, habentem octoginta milites, qui haberent in brachijs singulis armillas duas, vnamquámque sedecim vnciarum auri, in capitibus cassides deauratas, securim Danicam in humero sinistro, hastile ferreum dextra manu gestantes; & ne singula enumerem, armis omnibus instructos, in quibus fulgor cum terrore certans, sub auro ferrum occuleret. Cæterum, vt dicere cœperam, *Hardecnutus* * *Gunhildam* sororem, filiam *Cnutonis* ex *Emma*, spectatissimæ speciei puellam, â multis procis tempore patris suspiratam, nec impetratam, *Henrico* Imperatori Alemannorum nuptum misit. Celebris illa pompa nuptialis fuit, & nostro adhuc seculo etiam in triuijs cantitata: dum tanti nominis virgo ad nauem duceretur, stipantibus omnibus Angliæ proceribus, & in expensas conferentibus, quicquid absconderet vel Marsupium publicum, vel ærarium Regium. Ita ad sponsum perueniens, multo tempore fœdus coniugale fouit. postremò adulterij accusata, puerulum quendam fratris sui alumnum quem secum ex Anglia duxerat, delatori giganteæ molis homini ad monomachiam opposuit, cæteris clientibus inerti timore refugientibus. Itáque conserto duello per miraculum Dei insimulator succiso poplite eneruatur. *Gunhildis* insperato triumpho tripudians, viro repudium dedit; nec vltrà minis aut delinimentis adduci potuit, vt thalamo illius consentiret, sed velum sanctimonialium accipiens in Dei seruitio placido consenuit otio.

al. triginta.

al. Egelredi.

al. Ginlingeham.

al. exenium.

al. Gunnildam.

ERat imperator multis,& magnis virtutibus præditus, & omnium penè ante se bellicosissimus, quippe qui etiam vindelicos &Leuticios subegerit, cæterosq; populos Sueuis conterminos, qui vsq; ad hanc diem soli omniũ mortalium paganas superstitiones anhelant. Nam Sarraceni,& Turci Deum creatorem colunt, *Mahomet* non Deum, sed Dei prophetam æstimantes. vindelici verò fortunam adorant, cuius Idolum loco nominatissimo ponentes, cornu dextrę illius imponunt plenum potu illo, quem Græco vocabulo ex aqua & melle *Ydromellum* vocamus. Idem sanctus *Hieronimus* Ægyptios, & omnes pene Orientales fecisse, in decimo octauo super *Isaiam* libro confirmat; vnde vltimo die mensis Nouembris in circuitu sedentes in commune pregustant, & si cornu plenum inuenerint, magno strepitu applaudunt, quòd eis futuro anno pleno copia cornu responsura sit in omnibus; si contrà gemunt. Hos ergo *Henricus* ita tributarios effecerat, vt omnibus solemnitatibus, quibus coronabantur Reges, eorum quatuor lebetem, quo carnes condiebantur in humeris suis per annulos quatuor vectibus ad coquinam vectitarent. 10

PRæterea crebrò tumultibus regni expeditus, cum se communioni & hilaritati dedisset ioci plenus, vt sat erit duobus probare exemplis. sororem sanctimonialem vnicè diligebat, vt suo eam lateri deesse non pateretur, sed semper triclinium eius suo cõiungeret. Dum igitur quadam hieme, quę niuibus & pruinis aspera inhorruerat, vno diu loco detineretur, clericus quidam curialis familiarior iusto puellę effectus, crebrò nocturnas in cubiculo eius protelabat vigilias. Et quamlibet multimodis tergiuersationibus nequitiam palliaret, aduertit illud aliquis (quod difficile sit crimen non prodere vultu, vel gestu) & iam vulgo rem ventilante, solus nesciebat Imperator, & sororem suam pudicam credere audebat. sed cùm quadam nocte cupitis fruerentur amplexibus, & diutiùs se voluptas protenderet, illuxit mane, & ecce nix omnem terram operuerat. tunc clericus qui se deprehendendum per vestigia in niue timeret, persuasit amicę suę, vt dorso eius impositus, angustias illas euaderet. Illa enim refutans impudentiam, dummodo vitaret verecundiam, leuat tergo amasium, & extra curiam effert. Et forte tunc Imperator minctum surrexerat, & per fenestram cœnaculi *despiciens (*al. respiciens.*) videt clericum equitantem. Primo quidem visu hebetatus, sed re diligentiùs explorata, pudore & indignatione obmutuit. Intereà hæsitanti vtrum peccatum impunitum dimitteret, vel peccantes honestè redargueret, obuenit occasio, vt Episcopatum vacantem daret clerico; hæc verba auribus insusurrans, Tu, inquit, accipe Episcopatum, & vide ne vlteriùs inequites mulierem; Item dans Abbatiam sanctimonialium *germanæ (*al. sorori.*), esto, ait, Abbatissa, nec vltrà patiaris clericum equitantem. Confusi illi, qui tam graui dicto se sentirent lapidatos, desiuerunt á flagitio, quòd diuinitus inspiratum putabant à Domino. 20 30

ITem habebat clericum in curia sua, qui & literarum peritiam, & vocis elegantiam vicio corporis deformabat, quòd meretriculam villæ dementer ardebat; cum qua nocte quadam solenni volutatus mane ad missam Imperatoris aperta fronte astabat. dissimulata scientia, mandat ei Cæsar, vt se paret ad Euangelium, quod eius melodia delectaretur; erat enim Diaconus: Ille pro peccati conscientia, multis præstigijs subterfugere; Imperator contrà nuncijs vrgere, vt probaret eius constantiam; ad extremum prorsus abnuenti, ego, inquit Cæsar, quia non vis parere mihi in tam facili obsequio, extorrem te totius terræ meæ pręcipio. Clericus amplexus sententiam abscessit continuò; missi pedissequi, qui eum persequerentur, vt si perseuerandũ putaret, iam vrbem egressum reuocarent. Ita incunctanter compilatis omnibus suis, & in sarcinulas compositis, iam profectum magnaq; violentia retractum *Henrici* præsentiæ sistunt. qui lętùm subridens, probè, ait, fecisti & gratulor probitati tuæ, quòd pluripenderis dei timorem, quàm patriam, respectum cœlestis iræ, quàm minas meas; quapropter habeto Episcopatũ, qui primus in Imperio meo vacauerit, tantùm indecenti amori renunties. 40 50

ET quia nihil constans est in humanis gaudijs quoddam triste portentum tempore eius accidit, quod non tacebo. * *Fuldense (*al. Flũdense.*) cœnobium est in Saxonia, sancti* Galli *corpore insigne, & prædijs ditatum permagnificis. Eius loci Abbas sexaginta millia bellatorũ Imperatori prabet in hostem, habetq; ex antiquo priuilegium, vt in præcellentibus festiuitatibus ad dextram eius consideat. Hic ergo* Henricus *Pentecosten apud * Mogontiam (*al. Mogontium.*) celebrabat. Paulò ante*

missam

Missam cùm sedilia pararentur in Ecclesia, inter cubicularios Abbatis, & Archiepiscopi iurgium agitatum, vtrorũ dominus iuxta Cæsarem sederet, illis prærogatiuam antistitis, istis priscum morem referentibus. Vbi verbis parùm ad concordiam proceditur (vt habent Germani, itemq́; Teutones indomitum animum) ad pugnam ventum est. itaq́; pars sudes arripere, pars saxa iacere, pars enses euaginare; postremò quicquid primum ira inuenisset, eo pro armis vti. ita furore per Ecclesiam grassante, pauimentum sanguine inundauit. sed statim Episcopis conuolantibus, pace inter reliquias dissidentium statuta, templum purgatum, Missa festiuis clamoribus acta. cùm verò, mira subijciam, sequentia cantata, & versum Hunc diem gloriosum fecisti *chori cõticuissent, vox ab aëre lapsa latè insonuit* Hunc diem bellicosum ego feci. *rigentibus cæteris, Imperator diligentiùs intendens muneri, lætitiamq́; intelligens inimici, Tu, inquit, omnis malitiæ inuentor, simul & incentor, diem bellicosum, & arrogantibus luctuosum fecisti; sed nos per Dei gratiã, qui illũ gloriosum fecit, pauperibus gratiosum reddemus. Et mox reincepta sequẽtia, solemni ploratu spiritus Sancti gratiam inuitabant, intelligeres illũ aduentasse illis cantantibus, istis lacrymantibus, omnibus pectora tundentibus. Finita Missa, egenis, per præcones conclamatis omnes dapes, quæ sibi & curialibus parabantur, in vsus eorũ exhausit; ipse obsonia apponens, ipse iuxta disciplinam ministrorum de longè consistens, ipse superflua ciborum abstergens.*

*TEmpore** Conradi *patris à quodã clerico fistulam tulerat argenteam, qua pueri ludo aquam iaculantur, pactus Episcopatum cũ foret imperator; Adultus repetenti pollicitũ impigrè dederat. nec multò pòst aspera valetudine correptus decubuit; morbo crescente triduo exsensis & mutus iacuit, cùm in solo pectore vitalis halitus palpitaret; nec aliud vitæ indicium erat, quàm quòd manu ad nares apposita, quatuluscunq́; sentiebatur anhelitus. Episcopi præsentes triduano indicto ieiunio, lacrymis & votis pro vita Regis superos pulsabant. quibus, vt credi fas est, remedijs cõualescens, accitũ Episcopũ, quem iniustè fecerat, sententia consilij deposuit: professus se toto triduo dæmones infestos vidisse, flammam in se per fistulã iaculantes adeo pertinacem, vt noster ignis in comparatione illius, iocus putetur, & nihil calere. Iuuenem inter hæc semiustulatum aduentasse, ferentem immensæ magnitudinis calicem aureum aqua plenum; cuius visione & laticis aspergine delinitum extinctis ardoribus in sanitatem euasisse. Ephœbum illum beatum fuisse* Laurentium, *cuius Ecclesiæ tectum longa carie dissolutum compaginauit, & præter alia xenia calice aureo honorificauit.*

* al. Cuonradi.

OCcurrunt hoc loco quæ de illo viro feruntur magna miracula, vt de cerua, quæ illum inimicos fugitantem, vltra inuadibilem fluuiũ, dorso euexerit, & quibusdam alijs, quibus ideo supersedeo, quia ęstimationem lectoris supergredi nolo. Obijt octauo decimo anno imperij emenso, & apud Spiram conditus est, quam ipse ex antiquissima & diruta nemeto ita nominatam nouauit. Epitaphium eius hoc est.

CÆsar tantus eras, quantus & orbis;
At nunc in modico clauderis antro,
Post hæc quisq́; sciat se ruiturum,
Et quòd nulla mori gloria tollat.
Florens Imperij gloria quondam
Desolata suo Cæsare marcet,
Hanc vltrà speciem non habitura,
Quam tecum moriens occuluisti.
Leges à senibus patribus auctas,
Quas lassata diu raserat ætas,
Omnes vt fuerant ipse reformans,
Romanis studuit reddere causis.
Tu longinqua satis regna, locosq́;,
Quos nullus potuit flectere Cæsar,
Romanis onerans viribus artus
Ad ciuile decus excoluisti.
O quanto premitur Roma dolore,
Desolata priùs morte Leonis:
Nunc, Auguste, tua funera languens,
Bino se viduam lumine plangit.
Quæ te non timuit patria viuum?

Vel qua non doluit te Cæsar obisse?
Nam sic latus eras iam superatis,
Et sic indomitis gentibus asper,
Vt,qua non timuit,iure doleret,
Et,qua non doluit, iure timeret.
Luge Roma tuum nomen in vmbris,
Et defecta duo numina luge.

Sanè iste *Leo*, de quo Epitaphium loquitur, fuerat Romæ Apostolicus, ex *Brunone* Spirensi Episcopo ita vocatus,& prouectus.Magnę & mirabilis sanctitatis,cuius Romani multa miracula per orbem ferunt. Obierat ante *Henricum* Imperatorem, post * quinq; annos Apostolatus. 10

al.quindecim.

CAP. XIII.

De sancto Edwardo filio Ethelredi Regis. 20

ANno incarnationis Dominicæ millesimo quadragesimo secundo, sanctus *Edwardus* filius **Ethelredi* suscepit regnum; mansitq; in eo annis viginti quatuor non plenis,vir propter morum simplicitatem, parùm Imperio idoneus; sed Deo deuotus, ideoq; ab eo directus. deniq; eo regnante nullus tumultus domesticus,qui non citò comprimeretur,nullum bellum forinsecus; omnia domi,forisq; quieta, omnia tranquilla. quod eo magis stupendum,quia ita se mansuetè ageret,vt nec viles homunculos verbo lędere nosset. Nam dum quadam vice venatum isset,& agrestis quidam stabulata illa,quibus in casses cerui vrgentur, cōfudisset,ille sua nobili percitus ira,per Deum,inquit,& matrem eius tantundem tibi nocebo,si potero.Egregius animus, qui se regem in talibus non meminisset,nec abiectę cōditionis homini se posse nocere putaret. Erat interea eius apud domesticos reuerentia vehemens, apud exteros metus ingens. fouebat profectò eius simplicitatem Deus, vt posset timeri, qui nesciret irasci. Sed quamuis vel deses,vel simplex putaretur,habebat Comites, qui eum ex humili in altum conantem erigerent:*Siwardum* Northanimbrensium,qui eius iussu cum Scottorum rege* *Makbetha* congressus vita regnoq; spoliauit; ibidemq; *Malcolmum* filium regis Cumbrorum regem instituit. *Leofricum* Herefordensium, qui eum contra simultates *Godwini* fauore magnifico tutabatur, quòd ille fidente conscientia *Mericorum minùs Regem reuereretur. *Leofricus* cum coniuge sua *Godifa* in Dei rebus munificus, Monasteria multa constituit; Couentriæ sanctæ *Mariæ Stow*, Wenelok, Leonense,& nonnulla alia; Cæteris ornamenta & prędia, Couentreiæ corpus suum cum maximo apparatu auri & argenti delegauit. *Haroldum* Westsaxonum filium *Godwini*,qui duos fratres reges Wallensium *Ris*,& *Griffinum*, sollertia sua in mortem egerit; omnémque illam barbariem,ad statum prouintiæ sub Regis fide * redegerit. Fuerunt tamen nonnulla,quæ gloriam temporum deturbarent; Monasteria tunc Monachis viduata, praua iudicia a peruersis hominibus commissa, suppellex matris eius pręcipiente illo penitus abrasa. Sed harum rerum inuidiam amatores ipsius ita extenuare conantur. Monasteriorum destructio,peruersitas iudiciorum,non eius scientia,sed per *Godwini*, filiorúmque eius sunt commissa violentiam, qui Regis indulgentiam ridebant; postea tamen ad eum delata,acriter illorum exilio vindicata mater 30 40 50

al, Egelredi. *al.Machetha.* *al.meritorum.* *al.subegerit.*

Angustos filij iamdudum riserat annos,

Nihil vnquam de suo largita,hereditario scilicet odio parentis in prolem. Nam magis *Cnutonem* & amauerat viuum,& laudabat defunctum. Pręterea congestis vndecúnque talentis

talentis crumenas infecerat pauperum oblita, quibus non patiebatur dari nummum, ne diminueret numerum. Itaque quod iniustè coaceruauerat, non iniustè ablatum: vt egenorum proficeret compendio, & fisco sufficeret regio. Hæc referentibus etsi plurimùm fides adhiberi debeat; sanctam tamen mulierem fuisse comperio, & thesauros suos in ornamenta Ecclesiæ Wintoniæ & aliarum fortassis expendisse. Sed vt ad superiora redeam. *Hardecnuto* mortuo, *Eadwardus* tam tristi nuncio accepto, incertúmque fluctuans, quid ageret, & quo se verteret, nesciebat. Multa voluenti potior sententia visa, vt *Godwini* consilio fortunas suas trutinaret. Conuentus ille per legatorios, vt pace præfata colloquerentur, diu hęsitabundus & cogitans tandem non abnuit, venientem ad se, conantémque ad genua procumbere alleuat: *Hardecnuti* mortem exponentem, orantémque in Normanniam reditus auxilium ingentibus promissis *onerat. Melius esse, vt viuat gloriosus in Imperio, quam ignominiosus moriatur in exilio. Illum *Ethelredi* filium, *Eadgari* nepotem, iure ei competere Regnum æuo maturo, laboribus defæcato, scienti administrare principatum per ætatem seuerè, miserias prouincialium pro pristina egestate temperare. id quo minùs fiat nihil obstare, si sibi credendum putet. suam auctoritatem plurimùm in Anglia ponderari: Quò se pronior inclinauerit, eò fortunam vergere; si auxilietur, neminem ausurum obstrepere, & è conuerso. Paciscatur ergo sibi amicitiam solidam, filijs honores integros, filiæ matrimonium: breuî futurum vt se regem videat, qui nunc vitæ naufragus, exul spei alterius opem implorat.

al. honorat.

NIhil erat, quod *Edwardus* pro necessitate temporis non polliceretur; Ita vtrinq; fide data, quicquid petebatur sacramento firmauit. Nec mora *Gilingeham congregato consilio, rationibus suis explicitis regem effecit, hominio palam omnibus dato. Homo affectati leporis, & ingenue gentilicia lingua eloquens, mirus dicere, mirus populo persuadere quæ placerent. Quidam auctoritatem eius sequuti, quidam muneribus flexi, quidam etiam debitum *Edwardi* amplexi, pauci qui pręter ęquum & bonum restitere, & tunc censoriè notati, & postmodum ab Anglia expulsi. *Edwardus* die solenni Paschæ, magna pompa apud Wintoniam coronatus; & ab *Edsio* Archiepiscopo sacra regnādi pręcepta edoctus; quæ ille tunc memoria libenter recondidit, & postea sanctè factis propalauit. Idem *Edsius* posteriori anno in incurabilem morbum incidens, successorem sibi Abbatem Abendonię *Sywardū* statuit, antè cum Rege tantum & Comite communicato consilio; ne quis ad tantum fastigiū aspiraret indignus, vel prece, vel pretio. Non multò pòst *Edgitham* filiam *Godwini* rex in connubium accepit; fœminam in cuius pectore omniū liberalium artium esset gymnasiū, sed paruum in mundanis rebus ingenium. quam cū videres, si literas stuperes, modestiā certè animi, & speciem corporis desiderares. Hęc & viuo marito & mortuo, probri suspitione non caruit; sed moriens tempore regis *Willielmi*, iureiurando astantibus de perpetua integritate vltrò satisfecit. Nuptam sibi rex hac arte tractabat, vt nec thoro amoueret, nec virili more cognosceret. Quod an familiæ illius odio, quod prudentèr dissimulabat pro tempore; an amore castitatis fecerit, pro certo compertū non habeo. Illud celeberrimè fertur, nunquā illum cuiusquā mulieris cōtubernio pudicitiam lęsisse. Sed quia ad id locorum ventum est, lectorem pręmonitū volo, quòd hic quasi ancipitem viam narrationis video, quia veritas factorū pendet in dubio. Siquidem aliquātos Normannos rex accersierat, qui olim inopiam exulis pauculis beneficijs leuarant. Inter quos *Robertum*, quem ex monacho Gemmeticensi Episcopum Londoniæ, & post Archiepiscopum Cantuariæ statuerat. Hunc cum reliquis Angli moderni vituperant delatorē *Godwini* & filiorū eius, hunc discordię seminatorē, hunc Archiepiscopij emptorem; *Godwinū* & natos magnanimos viros & industrios auctores & tutores regni *Edwardi*, nō mirū si succenserint, quòd nouos homines, & aduenas sibi præferri viderent. Nunquam tamen contra Regem quem semel fastigiauerint, asperum etiam verbum loquutos. Contrà, Normanni sic se defensitant, vt dicant & eum & filios magna arrogantia & infidelitate, in Regem, & in familiares eius egisse, æquas sibi partes in Imperio vendicantes; Sæpè de eius simplicitate solitos nugari, sæpè insignes facetias in illum iaculari. Id Normannos pati nequiuisse, quin illorum potentiam, quantum possent eneruarent. deniq; Deum monstrasse, quàm sancto animo *Godwinus* seruierit,

al. Lundoniam.

rit,

rit, Nam cùm post piraticas rapinas, vnde dicemus inferiùs, priori gratiæ redditus esset; & in conuiuio cum Rege discumberet, orto sermone de *Elfredo* Regis fratre; Tu, inquit, ô Rex ad omnem memoriam germani tui, fugato me vultu video quòd aspicias. Sed non patiatur Deus, vt istam offam transglutiam, si fui conscius alicuius rei, quæ spectaret ad eius periculum, vel tui incommodum. Hoc dicto, offa, quam in os miserat, suffocatus ad mortem oculos vertit. Inde ab ipso filio eius *Haroldo*, qui Regi astabat, sub mensa extractus, in Episcopatu Wintoniæ sepultus est.

PRopter istas vt dixi altercationes periclitatur oratio, dum quod ex asse verum definiam non habeo, vel propter naturale vtrarúmque Gentium dissidium; vel quia ita se res habet, quòd Angli aspernanter ferant superiorem, Normanni nequeant pati parem. Sed de moribus eorum in sequenti libro pergam dicere, cum de aduentu Normannorum in Angliam occasio se obtulerit. Nunc quanta veritate potuero perstringam de simultate Regis in *Godwinum*, & filios eius. 10

EVstachius Comes erat Bononiæ, pater *Godefridi* & *Baldwini*, qui nostro tempore Reges Ierosolimorum fuerunt. habebatq; sororem Regis *Godam* legitimis nuptijs desponsatam, quæ ex altero viro *Waltero* Medantino filium tulerat *Radulphum*, qui eo tempore erat Comes Herefordensis, ignauus & timidus, qui Wallensibus pugna cesserit, Comitatúmque suum & vrbem cum Episcopo ignibus eorum consumendum reliquerit. Cuius rei infamiam maturè perueniens *Haroldus* virtutibus suis abstersit. *Eustachius* ergo transfretato mari de Whitsand in * Douoriam *Edwardum* Regem, nescio qua de causa, adijt. Colloquutus cum eo, & re impetrata quam petierat, per Doroberniam redibat. vnus antecursorum eius ferociùs agens cum ciue, & vulnere magis, quam prece aut pretio hospitium exigens, illum in sui excidium inuitauit. Quo cognito *Eustachius* ad vlciscendam necem serui, cum toto comitatu profectus, homicidam quidem cum alijs decem & octo interemit. sed ciuibus ad arma conuolantibus, xxj. ex suis amisit, innumeris vulneratis, ipse vix cum altero in ipso tumultu subterfugit. Inde ad Curiam pedem referens, *nactúsque secretum suæ partis patronus assistens, iram Regis in Anglos exacuit. *Godwinus* per nuncios ad Curiam accitus venit. Exposita causa, & præcipuè Rege insolentiam Dorobernensium accumulante, intellexit vir acrioris ingenij vnius tantum partis auditis allegationibus non debere proferri sententiam. Itaque quamuis Rex iussisset illum continuò cum exercitu in Cantiam proficisci, in Dorobornenses grauitèr vlturum, restitit. Et quòd omnes alienigenas apud Regis gratiam inualescere inuideret; & quòd compatriotis amicitiam præstare vellet. Præterea videbatur eius responsio in rectitudinem propensior, vt magnates illius Castelli blandè in Curia regis de seditione conuenirentur; si se possent explacitare illæsi abirent; si nequirent, pecunia vel corporum suorum dispendio, regi, cuius pacem infregerant, & Comiti, quem læserant, satisfacerent. iniquum videri vt quos tutari debeas, eos ipse potissimùm inauditos adiudices. ita tunc discessum est, *Godwino* parui pendente regis furorem quasi momentaneum. Quocirca totius regni proceres iussi Glocestriam conuenire, vt ibi magno conuentu res ventilaretur. Venerunt eò etiam Northanimbri Comites tunc famosissimi, *Swardus* & *Leofricus*, omnísque Anglorum nobilitas. Soli *Godwinus*, eiúsque filij, qui se suspectos scirent, sine præsidio armorum veniendum non arbitrati, cum manu valida Beuerstane restiterunt; famam ferentes in vulgus, quòd ideo excercitum adunassent, vt Wallenses compescerent; qui tyrannidem in regem meditantes, oppidum in pago Herefordensi obfirmauerant, vbi tunc *Swanus* vnus ex filijs *Godwini* militię prætendebat excubias. Sed Wallenses iam audientiam præuenerant, & conspirationis accusatos, inuisos toti curiæ fecerant; adeo vt rumor spargeretur, quòd in eodem loco Regius excercitus eos adoriretur. Quo accepto *Godwinus* ad coniuratos classicum cecinit, vt vltrò domino Regi non resisterent; sed si conuenti fuissent, quin se vlciscerentur loco nō cederent. Et profectò facinus miserabile, & plusquam ciuile bellū fuisset, nisi maturiora consilia intercessissent. Ita quantulacunq; concordia interim inita, iterum præceptum, vt Londoniam conciliū congregaretur; Mandatum *Swino* filio *Godwini*, vt fuga sua Regis iram mitigaret. *Godwinus* & *Haroldus* quantociùs ad consilium hac conuentione venirent inermes, duodecim solum homines adducerent: seruitium

al. Doueram.

al. astusque.

20 30 40 50

uitium militum, quas per Angliam habebant, regi contraderent. Contrà, illi negare, non posse se ad conuenticulum factiosorum sine vadibus, & obsidibus pergere: domino suo in militum deditione parituros, tum praeterea in omnibus praeter gloriae & salutis periculum. Si veniant inermes vitae timeri dispendium; si paucos stipatores habeant, gloriae foret opprobrium. Obstinatiùs obfirmarat rex animum, ne adquiesceret precibus supplicantium. Itaque prolatum edictum, vt intra quinque dies Anglia excederent. *Godwinus* & *Swanus* Flandriam, *Haroldus* concessit Hiberniam. Comitatus eius attributus *Elgaro Leofrici* filio viro industrio, quem ille suscipiens tunc rexit nobilitèr, reuersóq; restituit libentèr. Et postea *Godwino* mortuo, cùm *Haroldus* parentis ducatum impetrasset, repetijt audactèr, aliquanto tamen tempore inimicorum accusatione exiliatus. Omnis reginae substantia ad vnum nummum emuncta; ipsa regis sorori apud Wakewellam in custodiam data, ne scilicet omnibus suis parentibus patriam suspirantibus sola sterteret in pluma. Posteriori anno exulum quisque de loco suo egressi Brittanicum mare circumuagari, littora piraticis latrocinijs infestare, de cognati populi opibus praedas eximias conuectare. Contra quos à regis parte, plusquam sexaginta naues in anchoris constiterunt. Praefecti classis *Odo* & *Radulphus* Comites, & regis cognati. Nec segnem sensit regem illa necessitas, quum & ipse in naui pernoctaret, & latronum exitus specularetur, sedulo explens consilio, quod manu nequibat prae senio. Sed cum comminus ventum esset, & iam penè manus consererentur, nebula densissima repentè coorta, furentum obtutus confudit, miserámq; mortalium audaciam compescuit. Denique *Godwinus* eiusque comites, eò vnde venerant, vento cogente reducti; & non multò pòst pacifico animo repatriantes, regem apud Lundoniam inuenerunt: orantes veniam admissi sunt. Senex ille, & fama & lingua potens ad flectendos animos audientium, probè se de omnibus quae obiectabantur, expurgauit. Tantúmq; breuî valuit, vt sibi liberisque suis honores integros restitueret; Normannos omnes ignominiae notatos, ab Anglia effugaret; prolata sententia in *Robertum* Archiepiscopum eiusque complices, quòd statum regni conturbarant, animum regium in prouinciales agitantes. Verum ille non expectata violentia sponte profugerat, cùm sermo pacis componeretur; Romamq; profectus & de causa sua sedem Apostolicam appellans, cum per Gementicum verteretur, defunctus ibiq; sepultus est in ecclesia sanctae *Mariae*, quam ipse praecipuo, & sumptuoso opere construxerat. Inuasit continuò illo viuente *Stigandus*, qui erat episcopus Wintoniensis Archiepiscopatum Cantuariae; infamis ambitus pontifex, & bonorum vltra debitum appetitor, qui spe throni excelsioris episcopatum Saxonum Australium deserens Wintoniam insedit, illam quoq; cum Archiepiscopatu tenuerit. Quapropter ab Apostolica sede nunquam pallium meruit, nisi quòd *Benedictus* quidam peruasor Apostolatus misit, pecunia scilicet ad persuadendum corruptus, vel quòd mali gratificantur similibus. Sed ille mox a *Nicholao*, qui ex episcopo Florentiae legitimè Papatum susceperat, expulsus zelo fidelium, indebitum nomen exuit. *Stigandus* quoque tempore regis *Willielmi* Conquestoris per Cardinales Romanos degradatus, perpetuísque vinculis innodatus, inexplebilis auiditatis nec moriens fecit finem. Siquidem eo mortuo, clauicula in secretis reperta, quae serae cubicularis scrinij apposita, thesaurorum innumerabilium dedit inditium chartas, in quibus notata erat & metallorum qualitas, & ponderum quantitas, quae per omnia praedia compilator auarus defoderat. Sed haec postmodum; nunc de *Godwino*, quod inchoaueram determinabo.

HAbuit primis annis vxorem *Cnutonis* sororem, ex qua puerum genuerat; qui primis pueritiae annis emensis, dum equo, quem ab auo acceperat, puerili iactantia superbiret: ab eodem in Tamesem fluuiū portatus voragine aquae suffocatus interijt. mater quóque ictu fulminis exanimata, saeuitiae poenas soluit; quòd dicebatur agmina mancipiorum in Anglia coempta, Danamarchiam solere mittere; puellas praesertim, quas decus & aetas pretiosiores facerent, vt earum deformi commertio cumulos opum aggeraret. Post eius obitum aliam duxit, cuius genus non reperi, de qua liberos tulit, *Haroldum, Swanum, Wlnodum, Tostinum, Girtham, Leofwinum. Haroldus* post *Edwardum* Rex aliquot mensibus fuit, & à *Willielmo* apud Hastingas victus, vitam & regnum cum duobus fratribus iunioribus amisit. *Wlnodus* à Rege *Edwardo* Normanniam missus,

missus, quòd pater eũ obsidem dederat, ibi toto tempore *Edwardi* inextricabili captione irretitus, regnante *Willielmo* in Angliam remissus in vinculis Serisburiæ continuit. *Swanus* peruersi ingenij, & infidi in regem, multotiens â patre & fratre *Haroldo* discjuit; & pirata factus, prędis maritimis virtutes maiorum polluit. Postremò pro cõscientia Brunonis cognati interempti, &, vt quidam dicunt, fratris Ierosolimam abijt, indéque rediens à Saracenis circumuentus & ad mortem cæsus est. *Tostinus* à rege *Edwardo* post mortem *Swardi* Northanimbriæ comitatui prælatus, penè decennio prouinciæ præfuit: quo exacto asperitate morum Northanimbros in rebellionem excitauit. Solitarium enim repertũ ex regione fugauerunt, pro contuitu ducatus occidendum non arbitrati: homines eius & Anglos & Danos obtruncarunt, equos & arma, & suppellectilem omnem corradentes. Rumore ad regem delato, turbatáque patria, *Haroldus* iuit obuiam, vt propulsaret iniuriam. Northanimbri licèt non inferiores numero essent, tamen quieti consulentes, factum apud eum excusant, se homines liberè natos, liberè educatos, nullius ducis ferociam pati posse, à maioribus didicisse aut libertatem aut mortem. Proinde si subditos velit, *Macheriũ* filiũ *Elgari* eis præficiat rex expertũ quàm dulcitèr sciant obedire, si dulciter tractati fuerint. Hęc *Haroldus* audiés, qui magis quietem patriæ, quàm fratris commodũ attenderet, reuocauit exercitũ, & adito rege firmũ ducatum *Macherio* cõstituit. *Tostinus* infensus omnibus, cum vxore & liberis Flãdriam abijt, ibiq; interim vsq; ad *Edwardi* obitũ fuit. qui literis nostris differetur interim, dũ dixero, quod eius tempore Romæ accidisse à senioribus didiscimus.

ERat Papa *Gregorius* sextus, antè dictus *Gratianus*, magnæ religionis & seueritatis. Is ita Romani apostolatus statum, per incuriam antecessorum suorum diminutum inuenit, vt præter pauca oppida vrbi vicina, & oblationes fidelium, penè nihil haberet, quo se sustentaret. Ciuitates & possessiones in longinquo positæ, quæ ad ius ecclesiæ pertinebant, à prædonibus ablatæ; tramites publici, & strata viarum per totam Italiam a latronibus stipabantur, vt nullus peregrinus nisi cum maiori manu impunè transiret. Feruebant totis semitis insidiatorũ examina, nec inueniebat viator, quo colludio euaderet. Ita in vacuũ, sicut in pecuniosum furebatur, nec supplex habere gratiã, nec resistens pati poterat violentiam. Cessatũ est ab omni prouincia Romam iter aggredi, quòd mallet quislibet per domesticas ecclesias nummos suos diuidere, quàm latrunculos proprijs laboribus pascere. Quid in vrbe vnico olim habitaculo sanctitatis? ibi in medio foro sicarij vagabantur, genus hominũ infidum & versutũ. Si quis semitarũ obseruatores aliquo transisset artificio, capitis scilicet periculo Apostoli ecclesiam videre cupiés, in sicarios incidens, nullo modo sine substantię, vel salutis damno domũ reuerteretur. Super ipsa corpora sanctorum Apostolorũ & martyrum, supra sacra altaria gladij nudabãtur, & oblationes accedétium vix dum appositę de manibus abripiebantur, abreptę in cõmessationes, & scortorum abusiones consumebantur. Tantorum malorum turbo *Gregorij* papatũ offendit. Ille primò lenitèr, & vt decet põtificem magis amore, quàm terrore cũ subiectis agere; delinquentes verbis plùs quàm verberibus premere; vrbani â peregrinorũ infestatione, â rapina sacrorum cessarent. Alterum esse contra naturam, vt ille qui cõmuni vesceretur aëre, non cõmuni frueretur pace: Christiano inter Christianos liberè, quo liberet, progrediendum, dum omnes sint ex vno famulitio, omnes vnius sanguinis coniuncti coagulo, redempti pretio. Alterum contra Dei mandatum, quod pręcepit, vt qui altario deseruiunt, de altario viuant. pręterea domũ Dei decere esse domum orationis, non speluncam latronũ, non gladiatorum conuenticulum. Permitterent oblationes transire in vsus Sacerdotum, vel in expensas pauperum; Prouisurũ se illis quos egestas ad rapinas compelleret, vt aliquo honesto officio stipem haberent; quos cupiditas exagitabat, ipsi sibi pro Dei timore, & seculi honestate modum ponerent. Inuasores Ecclesiastici patrimonij mandatis & Epistolis inuitauit, vt aut indebita redderent, aut se iure illa tenere in Senatu Romano probarent. Si neutrum facerent Ecclesiæ membra se non esse cognoscerent, qui capiti Ecclesiæ beato *Petro*, & eius vicario resultarent. Talia frequentèr concionatus, & aut parum aut nihil proficiens, seuerioribus remedijs inueterato morbo tentauit occurrere. Cauterio itaq; excommunicationis omnes ab Ecclesiæ corpore remouit; vel qui talia facerent; vel qui agentibus conuiuio, vel etiam colloquio participarent. Hæc ille

pro

pro ſuo officio ſatis agebat, ſed penè in pernitiem verſa ſedulitas. Nam vt ille dicit, *qui arguit deriſiorem ipſe ſibi iniuriam facit*. Maligni illi leui admonitione perſtricti contra furere, minis auras territare, muros vrbis armis circumſonare, adeo vt penè Papam interimerent. Itaque ferro abſciſſionis vtendum iudicans; arma vndecunque, & equos conquiſiuit, milites & equites adornauit. Ac primum Baſilicam beati *Petri* præoccupans, raptores oblationum vel extinxit vel effugauit. Inde fortunam ſibi aſpirare videns, longiùs progreditur, & ſi qui reſiſterent occiſis, prædia omnia & oppida multis temporibus amiſſa, in antiquum ius reformauit. Itaque pax per multorum ſegnitiem exulans, per vnum hominem in patriam redijt. Securi peregrini inſuetas viarum terebant orbitas, læti per vrbem antiquis oculos paſcebant miraculis, cantitantes donis factis repatriabant. Quirites interea rapto viuere aſſueti, ſanguinarium vocant illum, & indignum eſſe, qui Deo offerret ſacrificium tot cædium conſcius; & vt fieri ſolet, quòd morbus obloquij ab vno ſerpat in omnes; ipſi etiam Cardinales argumenta populi probabant; adeo vt cùm beatus ille valetudine, qua defunctus eſt, decumberet: conſilio inter ſe priùs habito, auſu temerario admonerent, ne ſe in eccleſia ſancti *Petri* cum cæteris Apoſtolicis tumulari præciperet, qui tot hominum mortibus officium fœdaſſet. Tum ille recollecto ſpiritu toruiſque luminibus minax hanc orationem habuit.

SI in vobis vel ſcintilla rationis humanæ, vel ſcientia diuinæ autoritatis eſſet, tam præcipiti ſuaſione non conueniretis Pontificem veſtrum; qui quantum vixi, & patrimonium meum in veſtra commoda effudi, & poſtremò famam mundi pro veſtra liberatione neglexi. Et ſi alij hæc, quæ proſcinditis, attexerent, par erat vos obſiſtere, opiniones ſtultorum melioribus interpretationibus lenientes. Cui quæſo theſaurizaui? forſitan mihi. at theſauros anteceſſorum meorum habebam, qui cuiuſlibet auaritiæ ſufficerent. quibus ſalutem, quibus libertatem reſtitui? referetis, quòd mihi. At adorabar à populo & liberè, quæ volebam, actitabam; applaudebatur mihi totis orationibus, acclamabatur in laudes meas totis diebus. Has laudes, hos plauſus abſtulit mihi veſtræ tenuitatis contuitus. Ad vos flexi animum, & ſeueriùs agendum æſtimaui. Fortunarum veſtrarum titulos prædo impius abligurriebat, vos inopem vitam diurno pane agebatis. Ille de oblationibus veſtris, pretioſa ſibi ſerica mercabatur; vos populari, & diſſuto amictu oculos mouebatis meos. Itaque cùm hæc nequirem pati, bellum alijs indixi, vt damno ciuium emerem gloriam clericorum. Sed, vt modo experior, in ingratos beneficia collata perdidi. quod alij per angulos muſſitant, vos euomitis in publicum. Et libertatem quidem probo, ſed pietatem requiro. Morientem patrem filij de ſepultura ſua exagitant. communem mortalium domum mihi negabitis? Non arcetur ab introitu eccleſiæ meretricula, non vſurarius, nec latro; & vos Papam ingredi prohibetis? Quid refert an mortuus, an viuus ſacrarium introeat, niſi quòd viuus multis tentatur illecebris, vt nec in eccleſia macularum ſubſiſtat immunis, ibi ſæpè peccandi reperiens materiam, vbi venerat diluere culpam; mortuus peccare neſciat, imò peccare non poßit, ſupremo carens viatico. Quàm immanis igitur barbaries, vt hunc à domo Dei excludas, cui peccandi deſit & voluntas & facultas. Quapropter filij tam præruptæ audaciæ pœnitentiam agite, ſi fortè vobis remittat Deus hanc noxam. Stultè enim & amarè loquuti eſtis ad hanc horam. Sed ne putetis me ſola niti authoritate, rationem accipite. Omnis actus hominis ſecundum intentionem cordis debet examinari, vt eò vergat facti iudicium, vnde proceßit faciendi conſilium. Fallor ſi non idem veritas dicit, ſi oculus tuus fuerit ſimplex totum corpus tuum lucidum erit, ſi verò nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Crebrò me miſerabilis conuenit egenus, vt eius leuarem inopiam; ego futurorum inſcius, non abnui, ſed diuerſis monetis onuſtatum dimiſi. Diſcedens ille in publico aggere latronem offendit, incautus cum eo ſermonẽ conſeruit, prædicans ſedis Apoſtolicæ indulgentiam, & vt fidem dictorum probaret, marſupium protulit. Interim dum itur multáq; confabulatione via fallitur, doloſus ille pauliſper remoratus, capútque peregrini claua, quam ferebat, affligens, nec mora extinxit. Surreptiſque denarijs gloriatus eſt de homicidio, quod perſuaſerat pecuniæ cupido. Nunquid ergo me inde rectè iudicabitis, qui peregrino dederam, vnde cauſam mortis incurreret? Neque enim ille quamuis crudeliſſimus hominem peſſundaret, niſi auidis ſinibus nummos infarcire ſperaret. Quid dicam de legibus forenſibus & eccleſiaſticis? Nonne in eis vnum idémque factum diuerſo reſpectu, & punitur & laudatur? animaduertitur in latronem, quòd occiderit hominem in occulto, probatur in milite ſi fuderit hoſtem in bello. Ita homicidium in illo vituperabile, & in iſto laudabile cenſetur,

tur. quia iste pro salute patriæ, ille occiderit pro auiditatis ingluuie. Laudatus est olim prædicandæ memoriæ prædecessor noster Adrianus *primus, quòd inuestituras ecclesiarum* Carolo Magno *concesserit; ita vt nullus electus consecraretur ab episcopo, nisi priùs à rege insigniretur & annulo & baculo. Contrà, laudatur in nostri sæculi pontificibus, quòd has donationes tulerunt principibus. Poterat tunc rationabiliter concedi, quod nunc laudabiliter debet auferri. Cur ita? Quòd erat animus* Magni *aduersus auaritiam inuictus, nec facilè inuenisset aditũ aliquis nisi intrasset per ostium. Præterea per tot terrarum interstitia nequibat requiri sedes Apostolica, vt vnicuiq; electo accommodaret assensum suum, dum esset propè rex, qui nihil per auaritiã disponeret, sed iuxta sacra Canonum scita religiosas personas ecclesijs introduceret. Nunc omnia palatia regum, luxus & ambitus occupauit. Quare meritò libertatem suam sponsa Christi asseuerat, ne illam tyrannus ambitioso vsurpatori prostituat. Ita in vtramuis partem potest causa mea infirmari, vel allegari. Non est episcopi officium, vt ipse cõmittat vel committi iubeat prælium: cæterum spectat ad manus episcopi, vt si videat naufragari innocentiam, & manu & lingua occurrat. Sacerdotes* Ezechiel *accusat, quòd non steterint ex aduerso, nec opposuerunt clypeum pro domo Israel in die Domini. Duæ sunt scilicet personæ in ecclesia Dei ad resecanda vitia constitutæ: vna quæ exacuat eloquium, altera, quæ portet gladium. Ego, vt vos mihi testes esse potestis, non neglexi meas partes: quoad speraui proficere, armaui linguam; illum cuius interest rem agere gladio, certiorem feci nuntio; occupatum se rescripsit bello* Vindelicorum, *rogans vt meis laboribus, suis expẽsis non grauarer deturbare latronũ conciliabula. Si renuissem, quam excusationẽ Deo offerrem, cùm imperator suas in me partes refudisset? viderem cædem ciuium, damnũ peregrinorũ, & dormitarem? At qui parcit latroni, occidit innocentem. sed obijcietur nõ esse sacerdotis, vt se cæde cuiuslibet immaculet; & ego concedo, si ille se inquinat, qui sontem premens insontẽ liberat. imò verò imò beati, qui custodiunt iudiciũ & faciunt iustitiã in omni tempore. Sacerdotes fuerũt amplissima laude famosi,* Phinees & Mathathias, *ambo sacra tiara frõtem insigniti, ambo sacerdotalibus stolis amicti, ambo tamen in delinquentes manu vlti sunt. Alter venereos amplexus pugione confodit: alter immolantẽ immolatitio cruori commiscuit. Si ipsi quasi spissis legis tenebras palpantes pro ipsis vmbraticis mysterijs zelo diuino efferati sunt; nos aperta fronte veritatem contuentes, patiemur sacra nostra prophanari?* Azarias *sacerdos regem* Oziam *thurificantẽ expulit, & proculdubio non dubitasset occidere, nisi ille accelerasset cedere. Præuenit episcopalem manũ plaga diuina, vt lepra depasceretur illius cadauer, cuius animus anhelasset illicita. Deturbata fuit regis deuotio, & non deturbabitur Latronis ambitio? Parum est quod excuso, si non & laudem factum meum. Contuli enim illis beneficiũ, quibus videor contulisse exitiũ, pœnam minui qui mortẽ accelerauι. Sceleratus enim quanto plùs vixerit, tanto plùs peccabit; nisi fortè, quem Deus singulari exemplo respexerit. Mors in communi bona est omnibus, per eam iustus reponitur in cœlestibus, iniustus ponit ferias sceleribus: malus dat flagitijs terminũ, bonus pertendit ad brauium; sanctus propinquat ad palmam, peccator spectat ad veniam, quòd * figit flagitijs metam. Gratiæ igitur mihi habẽdæ sunt illorum vice, qui tantis miserijs exempti sunt meo munere. Hæc habui, quæ pro me dicerem, vt vestras assertiones euacuarẽ. Sed quoniã & mea, & vestræ ratiocinationes falli possunt, cõmittamus omnia diuino examini: corpus autem meũ antecessorum meorũ more compositũ, ante ianuas ecclesiæ sistite, ianuæ seris et repagulis damnentur, si Deus voluerit vt ingrediar, applaudetis miraculo; sin minùs, de cadauere meo facite, quod potiùs vestris insederit animis.*

al. fugit

HAc permoti oratione, cum ille extremũ efflasset spiritũ, ante portas seris occlusas, exanimis præsulis exuuias deportant: sed mox diuinitus turbo emissus omnia repagulorũ obstacula dirumpens, valuas etiam ipsas vehementi patefactas impetu ad parietem impulit. populus astans acclamat in gaudium. Pontificis corpus * cum presbyteris celebri veneratione locatum.

al. cum patribus

IIsdem diebus simile huic cõtigit in Anglia, nõ superno miraculo sed inferno præstigio. quod cùm retulero, non vacillabit fides historiæ, etsi mentes auditorũ sint incredulæ. Ego illud à tali viro audiui, qui se vidisse iuraret, cui erubescerem nõ credere. Mulier in Berkleia mãsitabat maleficijs, vt pòst patuit, insueta, auguriorũ veterum non inscia; gulæ patrona, petulantiæ arbitra, flagitijs non ponens modũ, quòd esset adhuc citra seniũ, vicino licèt pede pulsans senectutis aditũ. Hæc, cùm quadam die conuiuaretur, cornicula, quam in delitijs habebat, vocaliùs solito, nescio quid, cornicata est; quo audito dominæ cultellus excidit, simul & vultus expalluit; & producto gemitu, hodie, ait, ad vltimum sulcum meum peruenit aratrum; hodie audiam, & accipiam grande incommodum. Cum dicto, nuncius miseriarum intrauit. percunctatus quid ita vultuosus aduentaret: Affero, inquit, tibi ex villa illa, & nominauit locum, filij obitum & totius familiæ

ex

ex subita ruina interitum. Hoc dicto & dolore fœmina pectus saucia continuò decubuit; sentiénsque morbum prorepere ad vitalia, superstites liberos monachum & monacham pernicibus inuitauit epistolis, aduenientes voce singultiente alloquitur. Ego filij quondam meo miserabili fato dæmonicis semper artibus inseruij, ego vitiorum omnium sentina, ego illecebrarum magistra fui. erat tamen inter hæc mala, spes vestræ religionis, quæ miseram palparet animam; de me desperata in vobis reclinabar, vos proponebam propugnatores aduersus dæmones, tutores contra sæuissimos hostes. Nunc igitur quia ad finem vitæ accessi, & illos habebo exactores in pœna, quos habui suasores in culpa; rogo vos per materna vbera, si qua fides, si qua pietas, vt mea saltem attenteiis alleuiare tormenta: & de anima quidem prolatam sententiam non reuocabitis, corpus

10 *verò forsitan hoc modo seruabitis. Insuite corio ceruino, deinde in sarcophago lapideo supinate, operculum plumbo & ferro constringite, super hæc lapidem tribus catenis ferreis, magni scilicet ponderis, circundate: psalmicines sint quinquaginta noctibus, eiusdémque numeri missæ diebus, qui aduersariorum excursus feroces leuigent. Ita si tribus noctibus securè iacuero, quarta die infodite matrem vestram humo: quanquam verear, ne fugiat terra sinibus me recipere & fouere suis, quæ totiens grauata est malitijs meis. Factum est vt præceperat, illis magno studio incumbentibus. Sed proh nefas nil lachrymæ valuere piæ, nil vota, nil preces, tanta erat mulierculæ malitia, tanta diaboli violentia. Primis enim duabus noctibus, cùm chori clericorum psalmos circa corpus concreparent, singuli dæmones ostium ecclesiæ immani obice clausum, leui negotio defringentes, extremas catenas diruperunt, media, quæ operiosiùs elaborata erat, integra re-*

20 *mansit. tertia nocte circa gallicinium, strepitu aduenientium hostium omne monasterium à fundamentis *visum est euerti: vnus cæteris & vultu terribilior, & statura eminentior, ianuas maiori vi concussas in fragmenta deiecit. Diriguere clerici metu, steterúntque comæ & vox faucibus hæsit. Ille arroganti, vt videbatur gestu ad sarcophagum accessit, inclamatóque nomine, femina, vt surgeret imperauit; quæ respondente quòd nequiret pro vinculis, solueris inquit & malo tuo, statimque catenam, quæ cæterorum ferociam eluserat, nullo conamine vt stuppeum vinculum dirupit. Operculum etiam tumbæ pede depulit, apprehensámque manu palam omnibus ab ecclesia extraxit. Ubi præ foribus niger & superbus equus hinniens videbatur, vncis ferreis per totum tergum protuberantibus: super quos misera imposita mox ab oculis intuentium cum toto sodalitio disparuit. Audiebantur tamen clamores per quatuor ferè milliaria miserabiles sup-*

30 *petias orantis. Ista incredibilia non iudicabit, qui legerit beati* Gregorij *dialogum, qui refert in quarto libro nequam hominem in ecclesia sepultum, à dæmonibus foras eiectum. Apud Francos quoque non semel auditum est, quod dicam,* Carolum Marcellum *insignis fortitudinis virum, qui Saracenos Gallias ingressos, Hispaniam redire compulit, exactis diebus suis, in ecclesia sancti* Dionysij *sepultum. Sed quia patrimonia omnium penè monasteriorum Galliæ pro mercede commilitonum mutilauerat, visibiliter à malignis spiritibus è sepulchro abreptum, ad hanc diem nusquam visum. Denique illud reuelatum Aurelianensi episcopo, & per eum in vulgus seminatum.*

al. moueri visum

VErum vt Romam reuertar, eiusdem vrbis ciuis, ephœbus ætate, locuples opibus, genere senatorio sublimis: vxorem nouitèr duxerat, sodalibus suis accitis conuiuium frequens pa-

40 *rauerat. Post cibum cùm minutioribus poculis hilaritatem inuitassent, in campum prodeunt, vt oneratos dapibus stomachos, vel saltu, vel iactu, vel aliquo exercitio attenuarent. Ipse rex conuiuij ludi signifer, pilam poposcit, interim annulū sponsalitium digito extento statuæ æreæ, quæ proximè astabat, composuit. Sed cùm penè omnes solum impeterent, suspiriosus extis incalescentibus, primus se à lusu remouit, annulum repetens inuenit statuæ digitum vsque ad volam curuatum. Diu ibi luctatus, quòd nec annulum eijcere, nec digitum valeret frangere, tacitè discessit, re sodalibus celata, ne vel præsentem riderent, vel absentem annulo priuarent. Ita nocte intempesta cum famulis rediens, digitum iterum extentum, & annulum subreptum miratus est. dissimulato damno nouæ nuptæ blanditijs delinitus est. Cúmque hora *cubandi venisset, séque iuxta vxorem collocasset, sensit quiddam nebulosum & densum inter se & illam volutari, quod*

al. cumbendi

50 *posset sentiri, nec posset videri, hoc obstaculo ab amplexu prohibitus, vocem etiam audiuit, mecum concumbe, quia hodie me desponsasti; ego sum venus cuius digito apposuisti annulum, habeo illum, nec reddam. Territus ille tanto prodigio, nihil referre ausus est, nec potuit; insomnem illam noctem duxit, tacito iudicio rem examinans. Elapsum est in hoc multum tempus, vt quacunque ille hora gremio vellet coniugis incumbere, illud idem sentiret & audiret: aliâs sanè valens & domi aptus & militiæ. Tandem querelis vxoris commonitus rem parentibus detulit: illi*

illi habito consilio, Palumbo cuidam suburbano presbytero negotium pandunt; erat is Necromanticis artibus instructus, Magicas excitare figuras, dæmones territare, & ad quodlibet officium impellere. Pactus ergo grande mercimonium, vt, si amantes coniungeret, multo ære fulciret marsupium, in omne se ingenium notis artibus excitauit, compositámq; epistolam iuueni dedit. Vade inquiens, illa hora noctis in compitum, vbi se findit in quadruuium, & stans tacitè considera, transient ibi figuræ hominum vtriusque sexus, omnis ætatis, omnis gradus, omnis postremò conditionis, quidam Equites, quidam pedites, alij vultum in terram deiecti, alij tumido supercilio elati, & prorsus quicquid ad lætitiam vel tristitiã pertinet, in eorum videbis & vultibus & gestibus; nullum eorum compellabis, etsi loquatur tecum; sequetur illam turbam quidam reliquis statura procerior, forma corpulentior, curru sedens: huic tacitus epistolam trades legendam, fiet è vestigio quod voles, fac tantum præsenti animo sis. Aggreditur ille iter præceptum, et nocte sub dino astans, fidem dictorum presbyteri visu explorat. Nihil enim fuit quod minus promissis desideraret. Inter cæteros quoque transeuntes vidit mulierem ornatu meretricio mulam inequitantem, crinis solutus humeris inuolutabat, quem vitta aurea supernè constrinxerat; in manibus aurea virga, qua equitaturam regebat, ipsa pro tenuitate vestium penè nuda, gestus impudicos exequebatur. Quid plura? vltimus qui Dominus videbatur oculos terribiles in iuuenem exacuens, ab axe superbo Smaragdis & vnionibus composito causas aduentus exquirit: nihil ille contrà, sed protenta manu porrigit epistolam: Dæmon notum sigillum non ausus contemnere legit scriptum, moxque brachijs in cælum elatis, Deus inquit, omnipotens, in cuius conspectu omne peccatum est tanquã fætor, quàm diu patieris nequitias Palumbi presbyteri? Nec mora satellites à latere suo misit diabolus, qui annulum extorquerent à venere, illa vultum tergiuersata vix tandem reddidit. Ita iuuenis voti compos sine obstaculo potitus est diu suspiratis amoribus. Sed Palumbus vbi dæmonis clamorem ad Deum de se audiuit, finem dierum sibi præsignari intellexit. Quocirca omnibus membris vltro truncatis miserabili defunctus est pænitentia, confessus Papæ coram populo Romano inaudita flagitia.

TVnc corpus Pallantis filij Euandri, de quo Virgilius narrat, Romæ repertum est illibatum ingenti stupore omnium, quòd tot sæcula incorruptionem sui superauit. Quòd ea sit natura conditorum corporum, vt carne tabescente cutis exterior neruos, nerui ossa contineant. hiatus vulneris quod in medio pectore Turnus fecerat, quatuor pedibus & semis mensuratum est. Epitaphium huiusmodi repertum est.

FIlius *Euandri* Pallans, quem lancea *Turni*
Militis occidit, more suo iacet hic.

Quod non tunc crediderim factum, licèt dicatur Carmentis mater Euandri Latinas literas inuenisse, sed ab Ennio, vel alio aliquo antiquo compositum; ardens lucerna ad caput inuenta arte Mechanica, vt nullius flatus violentia, nullius liquoris aspergine valeret extingui. quod cũ multi mirarentur, vnus, vt semper aliqui solertius ingenium in malo habent, stilo subtus flammam foramen fecit; ita introducto aëre ignis euanuit. Corpus muro applicitum vastitate sui mœnium altitudinem vicit, sed procedentibus diebus stillicidijs rorulentis infusum communem mortalium corruptionem agnouit, cute soluta & neruis effluentibus.

TVnc quoque in confinio Britanniæ & Normanniæ portentum visum est, in vna vel potiùs duabus mulieribus; duo erant capita, quatuor brachia, & cætera gemina omnia vsque ad vmbilicum; inferiùs duo crura, duo pedes, & cætera omnia singula. Ridebat, comedebat, loquebatur vna: flebat, esuriebat, tacebat altera. Ore gemino manducabatur, sed vno meatu digerebatur. postremò vna defuncta, superuixit altera, portauit pene triennio viua mortuam, donec & mole ponderis, & nidore cadaueris ipsa quoque defecit. Putatum est à quibusdam, & literis etiam traditum, quòd hæ mulieres Angliam & Normanniam significauerint. Quæ licèt spacijs terrarum sint diuisæ, sunt tamen sub vno domino vnitæ. Hæ quicquid pecuniarum auidis faucibus insorbuerint, in vnam lacunam defluit, quæ sit vel principum auaritia, vel circumpositarum gentium ferocia. mortuam, & penè exhaustam Normanniam vigens pecunijs sustentat Anglia, donec & ipsa fortassis succumbat exactorum violentia, fælix si vnquam in libertatem respirare poterit, citius inanem iamdudum prosequitur vmbram. Nunc gemit calamitatibus afflicta, pensionibus addicta. Causam huiusce calamitatis describam, si priùs quædam dixero ad rem pertinentia. Quia enim forensia gesta, & negotia bellica regum Anglorum huc vsque contexui, libet aliquantisper in sanctitate quorundam spatiari.

tiari. Similque considerandum, quatenus diuinæ pietatis fulgor ab initio fidei populum illum circumfulserit, quod nusquam gentium vt opinor, reperies tot sanctorum corpora post mortem illibata, incorruptionis illius extremæ simulachrum præferentia. Quod ideo fieri credo cælitus, vt natio penè extra orbem posita, ex consideratione incorruptelæ sanctorum, fidentius ad spem resurrectionis animaretur. Et sunt sanè quinque omnino quos nouerim (cæterùm plures accolæ prædicant sui) Sancta Etheldritha *&* Wiburga *virgines, rex* Edmundus, *Archiepiscopus* Alphegus, Cuthbertus *antiquus pater, omnes inuiolatis cute & carne flexibilibus articulis extremum vitali quodam tepore speciem dormientium meditantes. Quis enumeret cæteros omnifariæ conditionis & professionis sanctos? Quorum nuncupatim nomina & vitas* 10 *persequi, nec propositum est, nec otium, quanquam otij tempus olim fuerit super: sed tacebo, ne maiora viribus videar polliceri. Atque adeo nullum de plebe necesse est nominare, sed tantùm regiæ stirpis pueros, puellásue, vt cœptæ materiæ orbitas ducam: plerósque innocenter cæsos, quos non humana coniectura, sed diuina ratio martyres consecrauit. Vnde datur cognosci, quantam fecerunt licentiæ voluptatum parcimoniam, qui tam facilis necis compendio, cælestem occupauerunt gloriam.*

IN laudibus beatissimi Oswaldi *regis & martyris, in superiori libro aliquandiu versata est oratio; cuius sanctitatis fuere indicia, cùm cætera, tum illud, quod secundum quædam exemplaria, in gestis Anglorum asseritur. In Selesiensi cœnobio, quod sanctæ religionis* Wilfridus *monachis Northanimbris repleuerat, exitialem morbum exortum multos necasse, reli-* 20 *quos triduano indicto ieiunio pestem pellere tentasse. Secunda die ieiunij, beatos Apostolos* Petrum *&* Paulum *puero eadem valetudine decumbenti apparentes, his illum animasse: Non enim debere metuere mortem imminentem, quæ sit & præsentis languoris exitus, & vitæ perennis introitus. Cæterum neminem de illo monasterio in hac pestilentia moriturum, quod Deus præclari regis* Oswaldi *concesserit meritis, pro compatriotis eadem die supplicantis. Hunc enim esse diem, quo idem rex peremptus à perfidis, stellatum in momento tribunal conscenderit. Quærerent ergo in albo, quo mortuorum scribebantur nomina, & si ita inuenirent, soluto ieiunio, securitati & lætitiæ indulgentes, Missarum solennia Deo & sancti regi concinerent. Huic autem visioni pueri mors è vestigio subsequuta, martyrísque dies in martyrologio inuenta, simul & expulsio morbi ab omni prouincia adeo fuit attestata, vt nomen* Oswaldi 30 *ex tunc inter martyres notaretur, quòd pro recenti funere fidelium antea numero sociabatur. Meritò ergo, meritò, inquam, laudandus, cuius gloriam diuinus assensus approbato extulit indicio, vt eum Missarum præciperet celebrari præconio, inusitato, vt opinor, mortalibus exemplo. Ne autem videantur friuola, probibet indubitata hystorici authoritas, simulq; beatus episcopus* Acca *relatoris symmistes.*

EGbertus rex Cantuariorum filius *Ercomberti*, de quibus supra dixi, habuit cognatos iuuenes, vicino consanguinitatis gradu, lineam regum contingentes, *Ethelredum* & * *Ethelbrithum* filios scilicet *Ermenredi* patrui sui. Hos ille in spem regni adolescere metuens, salutique suæ timens, ægro & miserabili victu, circa se aliquandiu habitos, tandem contuitum suum eis inuidens ab aulæ frequentia remouit. Mox per 40 ministrum suum nomine * *Thurne*, quod tonitruum sonat, occultè interemptos, scobi profundæ immersit, arbitratus posse latere homicidium, quod commisisset clam visibus hominum. Sed diuinus ille oculus, quem arcana cordium non fallunt, tulit in lucem insontes, multas ibi largitus sanitatum gratias, quoad vicini commoti rudera illa tumultuario cespite corporibus iniecta effodientes fossam ad speciem sepulchri dirigunt, ecclesiola superædificata. Iacuere ibi vsque ad tempus regis *Edgari*. Tunc enim à beato *Oswaldo* Archiepiscopo Wigorniensi leuata, & ad cœnobium Rameseie deportata sunt. Ex qua die multis se miraculis manifestarunt, supplicum votis exorabiles.

* *al, Egilbirhtum*

* *al, Thunre*

OFfa rex Merciorum pro confirmatione, vt putabat, regni sine vllo delectu amici 50 vel inimici, multos potentes trucidauit: inter quos *Ethelbirthum* regem, nefariam rem in procum filiæ operatus. Verum illius mors innocua, breui regno filij *Offæ* creditur vt supra dixi, vindicata. Quin & Deus adeo euidentibus signis sanctitatē eius prodidit, vt hodiéq; sedes episcopalis Herefordiæ sub ipsius nomine consecretur. Nec ineptum debet videri aut incongruum, quod antecessores nostri probi & religiosi viri vel taciturnitate tollerauerunt, vel authoritate roborauerunt.

al. teneri ætati

QVid de sancto Kenelmo * teneræ ætatula puero, stilus hic comminiscetur dignum. Hunc pater Kenulphus rex Merciorum septennem Quendridæ sororis fidei educandum reliquit. Sed illa falsò sibi regnum præsagiens, fraterculum tollendum de medio, satelliti, qui alumnus erat, commendauit. Is insontem causa remittendi animum vel recreandi quasi venatum ducens, inter frutecta obtruncatum occuluit. & mirum dictu, quòd fraus tam celate in Anglia commissa Romæ diuinitus innotuit. Siquidem membrana super altare sancti Petri supernè columba ferente delapsa, necis & sepulchralis loci per ordinem index. quæ quia elementis Anglicis erat conscripta, à Romanis & aliarum gentium hominibus qui aderant, frustra legi tentata. Sed salubriter & in tempore astitit Anglus, & linguæ inuolucrum latialiter Quiritibus enodans, effecit, vt Apostolici epistola regibus Anglis compatriotam martyrem indicaret. Quapropter frequenti cætu innocentis corpus leuatum * Winchelcumbam vehebatur. Ita clericorum vocali cantu, & laicorum alacri plausu parricidalis fœmina commota est, è fenestra cœnaculi in quo stabat, caput extulit; & fortè Psalterium præ manibus habens continuatione lectionis ad Psalmum peruenerat, Deus laudem meam, quem à fine, nescio quo præstigio, retrogradè dicens, nitebatur lætitiam cantantium infirmare. Tum verò vi diuina lumina venefica capitis orbibus euulsa cruore versum polluerant. Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam. Cruoris signa extant hodiè, immanitatem mulierculæ, & Dei vltionem spirantia. Corpusculum Sancti celebriter colitur, nec vllus ferè locus in Anglia maiori ad festum aduentantium veneratur frequentia. Exigit hoc & antiquæ sanctitatis persuasio, & miraculorum crebra exhibitio.

al. Wincelcumbam

al. Ethelfleda

NEc vacabunt laude tua paginæ nostræ, fœlix puer Wistane fili Wimundi, filij Withlafij, regis Merciorum & * Elfledæ filiæ Celwlfi, qui fuit patruus Kenelmi; te inquam non tacebo, quem Berfertus cognatus nefariè interemit. Norintque posteri, si qui has literas cognitione dignas duxerint, nihil in seculo indolis tuæ nobilitate gloriosius, quâ irritatus * infestus latro te mortificauerit, nihil in Deo puritate tua innocentius, quâ inuitatus internus arbiter te honorificauerit. Nam cœlo demissa columba lucifera, densaq; noctis dirumpens pallia, profundæ caueæ scelus detexit, carnificis nequitiam arguit. Quapropter veneranda reliquiæ leuatæ parentum officio Rapenduna locatæ sunt, tunc temporis famoso monasterio: nunc est villa Comitis Cestrensis, cuius gloria pro situ vetustatis exoleta. Nunc * Eueshanum inhabitas, dignus qui fauentium votis serenus indulgeas.

al. infaustus

al. Euesamum

DE sanctitate regum Orientalium Saxonum & Orientalium Anglorum, Beda multa retulit, quorum regnorum genealogiam huius operis primo libro breuiter intexui; quia plena gesta regum nusquam potui inuenire. Veruntamen de sancto Edmundo, quem seculum Bedæ non attigit, amplior procudetur oratio; qui in Orientali Anglia principatum tenuit. Prouincia illa ab Austro, & ab Oriente cingitur Oceano, ab Aquilone paludum vligine & stagnorum rapaci voragine; quæ trium, vel duum * millium spatio latitudine, infinitaq; longitudine protensa, incolarum vsui piscosam præbent exuberantiam; ab Occidente reliquæ insulæ continua, sed defossa humo ad instar muri aggere permunita; Pecorum pabulis, ferarum capturis humus egregia, cœnobijs referta, cōgregationibus monachorū numerosissimis inter ipsas stagnorum insulas institutis, gens læta, & lepida facetaq; festiuitate iocorum ad petulantiam pronior. Hic regnauit Edmundus vir Deo deuotus, auita prosapia regūm excellens: qui cùm aliquot annis pacificè prouinciæ præfuisset, nulla temporum mollitie virtutem eiurare impulsus. Danorum duces Hinguar & Hubba Northanimbrorum & Orientalium Anglorum depopulari prouincias venêre. Quorum primus regem non resistentem, sed armis proiectis solo pronum & orantem cœpit, & post nonnulla tormenta decapitauit. Emicuit post necem beati viri transacta vitæ puritas, miraculis inauditis. Caput à corpore lictorum sæuitia diuisum, dumeta projcientibus Danis occuluerant. Quod dum ciues quærerent hostem abeuntem vestigijs insecuti, funeri regio iustas soluturi inferias, iocunda Dei munera hausere; exanimati capitis vocem expressam, omnes ad se lustratores inuitantis: Lupum, feram cadaueri assuetam lacertis illud complexum innoxiam prætendere custodiam: Eundem more domestici animalis baiulos post tergum modestè ad tumbam secutum nullum læsisse, à nullo læsum esse. Tunc pro tempore humi traditum corpus venerabile, terrea gleba superiecta, & exilis pretij lignea capella superstructa. Sed aderat oscitantibus prouincialibus virtus martyris semisopitas

al. milliariorum

pitat mentes eorum ad sui reuerentiam signis excitans. Et leue quidem ac frigidum sit, sed primum eius experimentum, quod subijciam. Latrunculos noctu sacrā ædem expilare aggressos, inuisis loris in ipsis conatibus irretiuit, formoso admodum spectaculo, quòd præda prædones tenuit, vt nec cœpto desistere, nec inchoata valerent perficere. Quapropter Theodredus *Londoniæ præsul qui apud sanctum* Paulum *iacet, plebeiæ machinæ diuturnam sustulit* * *inuidiam, augustius ædificium super veneranda membra molitus, quæ & miranda incorruptione & lacteo quodam candore, gloriam sanctæ animæ prædicabant. Caput olim à ceruice reuulsum, nunc reliquo corpori compaginatum, signum tamen Martyrij coccinea cicatrice tendens. Porro illud humana miracula excedit, hominis mortui crines & vngues sensim pullulare, quos* Osiven

10 *quædam sancta mulier, quotannis tonderet hos, illos desecaret, sacra veneratione posteris futuros. Sancta temeritatis fœmina, quæ coram cerneret, & contrectaret artus, quibus omnis inferior hic est mundus. At non ita* Leofstanus *præcipitis, & effrenatæ audaciæ adolescens, qui sibi corpus martyris, minis insolentioribus ostendi exegerat: fama, vt dicebat, incertum fide oculorum ponderare desiderans. Ideóque prærupti ausus pœnam tulit, amens effectus, & post modicum scaturiens vermibus, & mortuus. Nouit profectò quod olim consueuerat, nouit* Edmundus *modò facere,*

Parcere subiectis & debellare superbos.

Quibus artibus ita sibi omnis Brittanniæ deuinxit incolas, vt beatum se in primis astruat, qui cœnobium illius, vel nummo vel valenti illustraret. Ipsi quoque reges aliorum domini, seruos se

20 *illius gloriantur, & coronam ei regiam missitant, magno si vti volunt redimentes commercio. Exactores vectigalium, qui aliâs bacchantur fas nefasq; iuxta metientes, ibi supplices citra fossatum sancti* Edmundi *litigationes sistunt, experti multorum pœnam, qui perseuerandum putarunt.*

NOmina quoque puellarum regij generis aliquarum oris mei perstringet præconium; præfata breuitatis venia, quam non fastidij nausea, sed miraculorum facit inscitia. *Anna* rex Orientalium Anglorum habuit filias tres, * *Etheldritham,* * *Edelburgam,* & *Sexburgam. Etheldritha* duobus viris nupta, fœlici (vt *Beda* author est) continentia, sine vlla pudoris iactura, sine vlla libidinis vrtica, perpetuæ virginitatis lauream cœlo victrix exhibuit. *Edelburga* in monasterio Galliæ, quod dicitur Brigis, sancti-

30 monialis primùm, dehinc Abbatissa illibatæ integritatis signaculo floruit. & speciosum certè, quòd ambæ sorores sicut concupiscentiam carnis in se viuæ domuerant, ita defunctæ incorruptam eandem præferunt: illa in Anglia, ista in Gallia, vt earum sanctitas quæ abundè fulgurat, sufficiat geminos irradiare polos. *Sexburga Ercomberto* regi Cantuariorum in matrimonium data, & post morté eius velata, in eodem monasterio, quo soror *Etheldreda* prædicatur Sancta. Habuit ex illo rege *Ercomberto* duas filias *Ercongotam,* & *Ermenildam.* De *Ercongota* scire volentes lectio *Bedæ* informabit. *Ermenilda Wlferto* regi Merciorum locata, habuit filiam *Werburgam* virginem sanctissimam. Sanctę vtræq;, mater scilicet sancta *Ermenilda* apud Hely, vbi post matrem *Sexburgam* Abbatissa fuit; & filia apud ciuitatem Legionum pausant, in monasterio eiusdem vr-

40 bis, quod construxit nouiter *Hugo* Comes Cestrensis, eiectis inde pauculis clericis, qui ibidem fœdo & pauperi victu vitam transigebant. Earum & præcipuè iunioris ibi laudantur merita, extolluntur miracula. Cúmq; omniũ petitionibus sint incunctantèr fauorabiles, tunc maximè orationes fœminarum & puerorum vicino & contiguo auxilij pede attingunt.

F*Rater* Wlferij Merewaldus *ex* Ermenberga, *filia* Ermenredi *fratris* Ercomberti *regis Cantuariorum tulit duas filias,* Mildritham *&* Milburgam. Mildritha *in Taneto insula Cantiæ, quam matri suæ in solutionem necis fratrum suorum* Ethelredi *&* Egelberti *dederat rex* Egbertus; *cœlibatui dans operam, ibidem vitæ metam incurrit. Sequenti tempore ad cœnobium sancti* Augustini *Cantuariam translata, eximia monachorum sedulita-*

50 *te honoratur, pietatis fama & dulcedinis iuxta vocabulum suum in cunctos æquè prædicabilis.*

E*T quamuis ibi penè omnes monasterij anfractus pleni sint sanctorum corporibus, nec eorum parui nominis aut meriti, sed quorum singula per se possent illustrare Angliam, nullo tamen illa colitur inferiùs, quin immo amatur & memoratur dulciùs. Adest illa se diligentibus nullos surda transiens aure salutiq; consulens animæ.*

al. iniuriam

al. Ethelaredam

al. Adelburgam

Milburga *apud* Weneloch *requiescit, olim ab accolis nota, sed post aduentū Normannorum, dum nescitur locus sepulchri, aliquandiu obliuioni data. Nuper verò adunato ibi conuentu monachorum Cluniacensium, dum inchoata noui templi machina, quidam puer per pauimentum concitatiùs cursitaret, effracta mausolei fouea, perpalam corpus virginis fecit; tunc Balsamici odoris aura per ecclesiam spirante altiùs leuatum tot miracula præbuit, vt caternatim eò populorum vnda confluerent. Vix patuli campi capiebant agmina viatorum, dum aquis umbonibus diues & mendicus se agerent, cunctos in commune præcipitante fide. Nec cassum euentum res habuit, adeo vt nullus inde nisi extincta vel mitigata valetudine discederet, nonnullósq; regius morbus medicis sane incurabilis per merita virginis relinqueret.*

al. Ethelswitha

Edwardus *senior de quo superiùs multa retuli, suscepit ex vxore* * Elsgiua *filias multas, inter quas &* Edburgam, *quæ dum trima esset, spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat pater, vtrum ad Deum an ad seculum declinatura esset pusiola; posueratq; in triclinio diuersarum possessionum ornamenta, hinc calicem & euangelia, inde armillas & monilia. Illuc virguncula vlnis nutricis blandientis allata, genibus parentis assedit, iussaq; vtrum vellet eligere, toruo aspectu secularia respuens, promptéque manibus raptans euangelia & calicem, puellari adorauit innocentia. Exclamat cœtus assidentium, auspicium futuræ sanctitatis in puella exosculatus, pater ipse arctioribus basijs dignatus sobolem. Vade, inquit, quò te vocat diuinitas, sequere fausto pede quem elegisti sponsum; & profectò & ego & coniux fœlices, si à filia religione victi fuerimus. Ita sanctimonialium habitu induta, cunctas sodales ad amorem suum in vrbe Wintoniæ sedulitate obsequij inuitabat. Nec resupinabat eam alta prosapia magnitudo, quòd generosum putaret in Christi inclinari seruitio. Crescebat cum ætate sanctitas; adolescebat cum adulta humilitas; in tantum vt singularum soccos furtim noctu subriperet; & diligenter lotos & inunctos lectis rursum apponeret. Quapropter, licèt multis miraculis Deus viuentem insignierit, illud exemplum magis in causa prædico; quòd omnia opera eius inchoabat charitas, & consummabat humilitas. Denique deuotionem pectoris & integritatem corporis eius miracula in vita, & post mortem commendant plurima, quæ templorum eius aditui Wintoniæ &* * *Perscore nescientibus viua voce pronunciant.*

al. Perssore

E*dgari* regis filia beata *Edgitha* Wiltonense cœnobium sedem ossium suorum dulcibus exuuijs exornat, amore fouet; vbi ab infantia scholæ dominicæ tradita, incorrupta semper virginitate & frequentibus excubijs Dei gratiam demerebatur, natalium tumorem mentis ingenuitate premens. Vnum à maioribus accepi, quod non mediocriter iudicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum auratarum apparatu vestium: siquidem cultioribus indumentis, iugiter ornata procederet, quàm illius sanctitudo exposceret. Vnde à sancto *Ethelwaldo* palàm increpata, respōdisse fertur, nec ineptè nec insacetè, Verax & irrefragabile iudicium Dei, sola mortalium operitur conscientia; nam & in sordibus luctuosis potest esse iactantia. Quapropter puto, quòd tam incorrupta mens potest esse sub istis vestibus, quàm sub tuis discissis pellibus. Hoc dicto repercussus pontifex, & veritatem dicti approbans taciturnitate sua, lætúmq; erubescens quòd scintillante puellæ sententia fuerit inustus, siluit. Viderat illam sanctus *Dunstanus* in consecratione Basilicæ sancti *Dionysij*, quam illa in amorem matris ædificauerat, pollicem dextrum frequenter protendere, & signū crucis fronti è regione pingere; delectatúsq; admodum, nunquam, inquit, putrescat hic digitus. Continuóq; intra Missarum agenda, prorupit in lachrymas adeo profluas, vt singultienti voce discipulum propè astantem concuteret; reiq; causam quæsitus, citò, ait, hęc florida rosa marcescet; citò auis dilecta Deo auolabit. Post sex ab hoc die septimanas consecuta est è vestigio rerum veritas pontificale vaticinium. namq; illa nobilis propositi tenax, prædicta die circa * imminentem terminum efflauit; cùm esset annorum viginti trium. Nec multò pòst idem beatus vidit somnij visione sanctum *Dionysium* virginem amicabiliter manu tenentem, & ex oraculo diuino constanter iubētem, vt à famulis honorificaretur in terris, sicut à sponso & domino venerabatur in cœlis. Ita crebrescentibus ad tumbam miraculis, edictum vt corpus virgineum leuaretur, & altiùs efferretur; inuentúmq; in cineres totum resolutum præter digitum & aluum & aluo subiecta, vnde disputantibus nonnullis; vni ex his, qui viderant, dormiēti virgo ipsa astitit dicens; non mirum esse si partes illæ corporis putruerint; quòd vsus * fuerit exanimata corpora in quosdam arcanos naturæ illius sinus defluere, & ipsa vtpote

al. inuenta

al. habeat

pote puella membris illis peccauerit; cæterum iustè ventrem nulla corrumpi putredine, qui nulla sit aculeatus vnquam libidine, sed immunem se fuisse crapulæ & carnalis copulæ. Sanè ambæ istæ virgines meritis suis singula fulciunt cœnobia, adunatis in vtróque multarum sanctimonialium cœtibus, quæ dominabus & magistris suis vocantibus ad gratiam, respondent per obedientiam. Fortunatus, qui virginalium orationum particeps fuerit, quarum deuotioni se Dominus Iesus placido indulget assensu. Nam, vt de Sceptoniensibus dixi, omnes iamdudum virtutes terris relictis cœlum petiere; in solis ferè sanctimonialium mentibus, si vspiam terrarum sint, illas reperies, (quod mihi sanctorum virorum pace dixisse licuerit) quia multùm laudandæ sunt fœminæ, quæ dissimulata sexus infirmitate, certantibus studijs seruantes continentiam, opimam ad superos euehunt victoriam.

PLures è familia regia vtriúsque sexus cognouisse, ad rem referre arbitror: vt sciatur quòd à virtutibus maiorum rex *Edwardus*, de quo ante digressionem dicebam, minimè degenerauerit. Denique miraculis, & prophetiæ spiritu, sicut deinceps dicam, claruit. In exactionibus vectigalium parcus, quippe qui & exactores execraretur; in cibis & potibus regalis luxus immunis; in præcipuis festiuitatibus, quamuis amiciretur vestibus auro intextis, quas regina sumptuosissimè elaborauerat, ita temperans erat, vt nec maiestati suæ deesset, nec tamen supercilium attolleret; magis Dei de his munificentiam, quàm mundialem gloriam mente versans. Vnum erat, quo in hoc seculo animum oblectaret suum, cursus scilicet canum velocium, quorum circa saltus latratibus solebat lætus applaudere; volatus volucrum, quorum natura est, de cognatis auibus prædas agere. Ad hæc exercitia continuis diebus post audita manè officia diuina intendebat. Cætera vir Deo voluntariè deditus, inter regni negotia viuebat Angelum, pauperibus hospitibúsque, maximè transmarinis & religiosis benignus appellando, munificus dando, & ad illorum sanctitatem monachos suę patriæ inuitando. Erat discretæ proceritatis, barba & capillis cygneus, faciẹ roseus, toto corpore lacteus, membrorum habitudine commoda peridoneus.

VIderat quondam somnij reuelatione seculi illius fælicitatem Brihtwoldus * *Wiltunensis episcopus, viderat & annunciauerat. Nam dum tempore regis* Cnutonis, *cælestibus apud Glastoniam lucubraret excubijs, subissétque illum cogitatio quæ frequenter angebat, de regia stirpe pene deleta; hac meditanti sopor irrepsit, &, ecce, in superna raptus videt Apostolorum principem* Petrum, *ipsum* Edwardum, *qui tunc in Normannia exulabat in regem consecrare, cælibe designata vita, & certo viginti quatuor annorum numero regni computato. Eidémq; conquerenti de posteritate, respondere, Regnum Anglorum est Dei: post te prouidit regem ad placitum sui.*

* *al. Wintoniensis*

POrro vt iam de miraculis dicam; adolescentula iuxta parilitatem natalium virum habens, sed fructu coniugij carens, luxuriantibus circa collum humoribus, turpem valetudinem contraxerat, glandulis protuberantibus horrenda. Iussa somnio lauaturam regis exquirere, Curiam imgreditur, rex ipse per se opus pietatis adimplens, digitis aqua intinctis collum pertractat mulieris, medicam dextram sanitas festiua prosequitur, lætalis crusta dissoluitur, ita vt vermibus cum sanie profluentibus, omnis ille noxius tumor * recederet. Sed quia hiatus vlcerum fœdus & patulus erat, præcepit ẹam vsque ad integram sanitatem, curialibus stipendijs sustentari; verumtamen ante septimanam exactam ita obductis cicatricibus venusta cutis redijt, vt nihil præteriti morbi discerneres; post annum quoque geminam prolem enixa, sanctitatis *Edwardi* miraculum auxit. Multotiens eum in Normannia hanc pestem sedasse ferunt, qui interiùs eius vitam nouerunt. Vnde nostro tempore quidam falsam * insinuunt operam, qui asseuerant istius morbi curationem non ex sanctitate, sed ex regalis prosapiæ hæreditate fluxisse.

* *al. resideret*

* *al. insumunt*

CAEcatus quidam, quo incommodo incertum, rumorem frequentem in curia perseuerat sanitatem se recepturum, si aqua ex ablutione manuum regis *oculos tangeret. Id ad se delatum non paucis nuncijs ille riserat, referentes rugato aspectu inspectatus: peccatorem se esse, opera sanctorum virorum sibi non conuenire. Verùm ministri non negligẽdum arbitrati, eo nesciente, sed in ecclesia Dei orante, credulitatem faciunt. Namq; confestim vt lotus est aqua, diuturnis tenebris exulantibus; lux tempestiua orbes impleuit, læto fragore plaudentium suscitato; rex causam percunctatus edidicit. Móxque certitudine visus eius comperta, quòd scilicet digitos suos in oculos sanati intentans, illum reducto capite cauere cerneret, gratias Deo porrectis in cœlũ manibus egit. Eodem modo sanauit cæcum quendam Lincolniæ, qui multis annis superuixit regalis index miraculi. 10

al. oculis tangeretur

ET vt perfectam viri virtutem, in hac præsertim potentia, cognoscas, subijciam quod mireris. Wulwinus *quidam cognomento* *Spillicora, *filius* Wulmari *de Nutegareshale, quodam die in sylua Bruelle ligna cædens, dum diuturno post laborem sopori indulsisset, sanguine, vt credo circa oculos coagulato, visum decem & septem annis amisit; quibus euolutus somnio edoctus, octoginta & septem ecclesias circumiuit, remedium cæcitatis à sanctis efflagitans: Postremò ad regis curiam veniens, vestibulum cameræ, aduersantibus cubicularijs, frustra diu triuit. Sed perstitit improbus pulsator, donec ægrè admodum rege ipso iubente admissus est. Audiens quippe somnium innocuè responderat, per dominam meam sanctam* Mariam *multùm gratè feram, si Deus voluerit per me misero misereri. Itaq; quanquam nihil de miraculis auderet, coactus à ministris cum aqua cæco manum imposuit. confestim sanguine ex oculis vbertim stillante clamorem alacrem sanatus produxit; video te rex, video te rex. Ita videns regali pallatio multis temporibus apud* *Winlesores, *nam ibi curatus fuerat, præfuit, sanatoris annos longeuitate vitæ transcendens. Ipso die ex eadem aqua, tres cæci & vnus monoculus, qui regali eleemosyna pascebantur, sanati sunt, ministris plena fide liquorem salutiferum largientibus.* 20

al. Spillicora

al. Windeshores

DIe sancti Paschæ ad mensam apud Westmonasterium assederat, diademate fastigatus, & optimatum turma circumuallatus. Cúmque alij longam quadragesimæ inediam recentibus cibis compensantes, acriter comederent, ille à terrenis reuocato animo, diuinum quiddam speculatus, mentes conuiuantium permouit ampliorem perfusus in risum; nullóque causam lætitiæ perquirere præsumente, tunc quidem ita tacitum, donec edendi satietas obsonijs finem imposuit. Sed remotis mensis cùm in triclinio regalibus exueretur, tres optimates eum prosequuti, quorum vnus erat Comes Haroldus, *secundus Abbas, tertius episcopus, familiaritatis ausu interrogant quid riserat; mirum omnibus, nec immeritò videri, quare in tanta serenitate diei & negotij, tacentibus cæteris, scurrilem cachinnum eiecerit. Stupenda, inquit, vidi, nec ideo sine causa risi. Tum illi, vt moris est humani ingenij, sciscitari & quærere causam ardentiùs, vt* *supplicibus dignanter rem impertiatur. Ille multùm cunctatus tandem instantibus mira respondit: septem dormientes in monte Cælio requiescere iam ducentis annis in dextro iacentes latere; sed tunc in hora ipsa risus sui, latus inuertisse sinistrum; futurum vt septuaginta quatuor annis ita iaceant; dirum nimirum miseris mortalibus omen. Nam omnia ventura in his septuaginta quatuor annis, quæ dominus circa finem mundi prædixit discipulis suis; gentem contra gentem surrecturam, & regnum aduersus regnum, terræmotus per loca, pestilentiam & famem, terrores de cœlo, & signa magna, regnorum mutationes, gentilium in Christianos bella, item Christicolarum in paganos victorias. Talia mirantibus inculcans passionem septem dormientium & habitudines corporum singulorum, quas nulla docet litera, ita promptè disseruit; acsi cum eis quotidiano victitaret contubernio. His auditis Comes militem, episcopus clericum, abbas monachum, ad veritatem verborum exsculpendam,* Manicheti *Constantinopolitano imperatori misere, adiectis regis sui literis & muneribus. Eos ille benignè secum habitos episcopo Ephesi destinauit, epistola pariter quam sacram vocant comitante; vt ostenderentur legatis regis Angliæ septem dormientium martuariales exuuiæ. Factumq; est vt vaticinium regis* Edwardi *græcis omnibus comprobatum, qui se à patribus accepisse iurarent super dextrum illos latus quiescere; sed post introitum Anglorum in speluncam, veritatem peregrinæ prophetiæ contubernalibus suis prædicarent. Nec moram festinatio malorum fecit, quin Agareni & Arabes, & Turci, alienæ scilicet à Christo gentes* 30 40 50

al. vt supplicibus rem diligentiùs impertiret

Syriam & Liciam & minorem Asiam omnino, & maioris multas vrbes, inter quas & Ephesum, ipsam etiam Hierosolymam depopulati super Christianos inuaderent. Tunc etiam mortuo Manichete Constantinopolitano Imperatore, Diogenes, & Michaelius, ac Bucinacius, & Alexius vicissim se de Imperio præcipitarunt. quorum vltimus vsq; ad nostra tempora durans, Iohannem filium reliquit hæredem, astutia & fraudibus quàm probitate notior, multa noxia in peregrinos sacri itineris machinatus, Anglorum tamen fidem suspiciens, præcipuis familiaritatibus suis eos applicabat, amorem eorum filio transcribens. His septem annis proximis tres Papæ, Victor, Stephanus, Nicolaus Apostolatus vigorem continuis mortibus labefactarunt. E vestigio quoque Henricus pius Romanorum Imperator defunctus est, successoremq; Henricum filium habuit, qui multas oppressiones vrbi Romanæ fatuitate nequitiaque sua intulit. Eodem anno Henricus Rex Francorum miles strenuus & bonus potionis haustu interijt. Non multò pòst cometes, stella, vt ferunt, mutationes Regnorum prætendens, longos & flammeos crines per mane ducens apparuit. Vnde pulchrè quidam nostri Monasterij Monachus *Elmerus nomine viso choruscantis astri terrore conquiniscens; venisti, inquit, venisti, multis matribus lugende; dudum est quod te vidi, sed nunc multò terribiliorem te intueor, patriæ huius excidium vibrantem. Is erat literis, quantum ad id temporis, benè imbutus, æuo maturus, immanem audaciam prima iuuentute conatus. Nam pennas manibus & pedibus, haud scio, qua innexuerat arte, vt Dędali more volaret, fabulam pro vero amplexus; collectaq; è summo turris aura spacio stadij & plùs volauit; sed venti & turbinis violentia, simul & temerarij facti conscientia tremulus cecidit, perpetuò pòst hæc debilis, & crura effractus. ipse ferebat causam ruinæ quòd caudam in posteriori parte oblitus fuerit.

*al. Eilmerus

SImilem huic prophetiam Edwardus moriens exhibuit, quam hic per anticipationem dicam. Cùm enim biduo èlinguis iacuisset, die tertio post soporem grauiter ac profundè suspirans; Deus inquit Omnipotens, si non est fantastica illusio, sed verax visio, quam vidi, da mihi facultatem eam astantibus exponendi, aut è conuerso. Itaq; mox expedita loquela, duos inquit modò Monachos vidi mihi assistere, quos adolescens olim in Normannia videram, religiosissimè vixisse, & Christianissimè obijsse. Hi se Dei nuntios præfati talia ingessere; quoniam primores Angliæ duces, Episcopi & Abbates, non sunt ministri Dei sed diaboli, tradidit Deus hoc regnum post obitum tuum anno vno & die vno in manu inimici, peruagabunturque dæmones totam hanc terram. Cúmque ego hæc me ostensurum populo dicerem, illúmque pœnitentia factâ liberandum, præmisso exemplo Niniuitarum promitterem; neutrum, aiunt, erit; quia nec ipsi pœnitebunt, nec Deus ipsis miserebitur. Et quando inquam tantarum calamitatum remissio sperari poterit; tunc inquiunt, quasi si arbor viridis succidatur in medio, & pars abscisa deportetur à stipite trium iugerum spatio, cum sine quolibet adminiculo suo iterum connexa trunco cœperit & floribus pubescere, & fructus protrudere ex coalescentis succi amore pristino, tunc demum poterit sperari talium malorum remissio.

HVius vaticinij veritatem, quamuis cæteris timentibus, tunc Stigandi Archiepiscopi risus excepisset, dicentis vetulum accedente morbo nugas delirare. Huius ergo vaticinij veritatem nos experimur; Quòd scilicet Anglia facta est exterorum habitatio & alienigenarum dominatio. Nullus hodie Anglus vel dux, vel Pontifex, vel Abbas; Aduenæ quique diuitias & viscera corrodunt Angliæ; Nec vlla spes est finiendæ miseriæ. Cuius mali causam, tempus est sicut dudum spospondi, vt sermo noster paucis absoluere tentet.

REx Edwardus pronus in senium, quod ipse non susceperat liberos, & Godwini videret inualescere filios, misit ad Regem Hunorum, vt filium fratris Edmundi Edwardum, cum omni familia sua mitteret. Futurum, ait, vt aut ille aut filij sui succedant regno hæreditario Angliæ; Orbitatem suam cognatorum suffragio sustentari debere. Ita venit Edwardus, sed continuò apud sanctum Paulum Londoniæ fato functus est, tribus liberis superstitibus; vir neque promptus manu, neque probus ingenio; Eadgaro, qui post occisionem Haroldi à quibusdam in regem electus est, & vario lusu fortunæ rotatus, nunc penè decrepitum diem ignobilis ruri agit; Christina, quæ sanctimonialis habitu apud Ramesiam consenuit; Margarita, quam Malcolmus Rex Scottorum legitimo matrimonio duxit. Hæc numerosa prole fœcunda habuit filios Edgarum & Alexandrum, qui post patrem regnauerunt in Scotia successione continua. Nam senior Edwardus in bello cum patre occubuit; iunior Dauid mansuetudine, & sapientia celebris,

bris, rex Scotiæ modò habetur; Filias, *Matildem*, quam nostro seculo Rex *Henricus*, *Mariam*, quam *Eustachius* iunior Comes Bononiæ vxores duxerunt. Rex itáque defuncto cognato, quia spes prioris erat soluta suffragij, *Willielmo* Comiti Normanniæ successionem Angliæ dedit. Erat ille hoc munere dignus, præstans animi iuuenis, & qui in supremum fastigium alacri labore excreuerat; Præterea proximè consanguineus, filius *Roberti* filij Richardi secundi, quem fratrem fuisse *Emmæ* matris *Edwardi* non semel est, quod diximus. Ferunt quidam ipsum *Haroldum* â rege in hoc Normanniam missum; alij secretioris consilij conscij inuitum venti violentia illuc actum, quo se tueretur inuenisse commentum; quod, quia propius vero videtur, exponam. *Haroldus* in prædium iuris sui Boseam venerat: ibi vt animum oblectaret suum, piscatorium conscendit nauigium; & interim quidem longiusculo ludo in altum proceditur; sed subitò aduersa tempestate coorta, ipse cum sodalibus in Pontiuum pagum compellitur. Homines regionis illius pro more gentis insito, repentè ex omni parte conuolauere, inermes ab armatis, pauci â pluribus (quod facile fuit) oppressi, manus manicis, pedes compedibus prębuere. *Haroldus* astuto pectore voluens casus remedium, hominem promissis ingentibus sollicitatum, ad *Willielmum* misit; missum se â Rege Normanniam, vt quod minores nuntij balbutierant, ipse potissimum sua confirmaret præsentia; in vinculis â *Gowine* Potiui Comite detineri, quo minùs mandata exequatur; Barbarum & effręnatum morem regionis esse, vt qui euaserant in mari naufragium, in terra inuenirent periculum; conuenire tanti nominis viro, ne impunitum dimittat; quòd fidem eius appellantibus vincula iniecta nonnihil de maiestate ipsius diminuerint; si pecunijs exuenda captiuitas esset, libens daret *Willielmo* Comiti non semiuiro* *Gwidoni*. Ita *Haroldus Willielmo* mandante liberatus, & ab ipso* *Gwidone* Normanniam ductus est. Comes eum magna dignatione, gentilitio ornatu in cibis & vestibus coluit; & vt notiorem faceret, simul & virtutem experiretur, Britannica expeditione, quam tunc forte susceperat, secum habuit. Ibi *Haroldus* & ingenio & manu probatus, Normannum in sui amorem conuertit; atq; vt se magis commendaret, vltrò illi tunc quidem castellum Doroberniæ, quod ad ius suum pertineret, & post mortem *Edwardi* regnum Anglicum sacramento firmauit. Quare & filiæ adhuc impubis desponsione, & totius patrimonij amplitudine donatus, familiarium partium habebatur. Nec multum temporis intercessit, quòd illo domum reuerso rex in natale domini apud Londoniam coronatus est, ibidémque morbo ictus quo se moriturum sciret, Ecclesiam Westmonasterij die Innocentium dedicari pręcepit. Ita ęui plenus & gloriæ, simplicem spiritum cœlesti regno exhibuit, & in eadem Ecclesia die *Theophaniæ* sepultus est, quam ipse illo compositionis genere primus in Anglia ędificauerat, quod nunc penè cuncti sumptuosis ęmulantur expensis. Progenies Westsaxonum, quæ in Brittannia â *Cerditio* quingentis & septuaginta vno annis, ab *Egberto* ducentis & sexaginta vno regnauerat, in illo ad regnandum omnino defecit. Nam recenti adhuc regalis funeris luctu, *Haroldus* ipso *Theophaniæ* die, extorta â principibus fide arripuit diadema, quamuis Angli dicant â Rege concessum: quod tamen magis beneuolentia, quàm iudicio allegari existimo, vt illi hæreditatem transfunderet suam, cuius semper suspectam habuerat potentiam. Quamuis, vt non celetur veritas, pro persona quam gerebat, regnum prudentia & fortitudine gubernaret, si legitimè suscepisset. Deníque viuente *Edwardo* quæcúnque contra eum bella incensa sunt, virtute sua compressit, cupiens se prouincialibus ostentare, in regnum scilicet spe prurienti anhelans. *Griffinum* vt suprà dixi regem Wallensium & priùs bello vicit, & postmodum multis nisibus resurgere conantem capite priuauit. Successores duos ex satellitibus suis fratres eiusdem *Griffini Blegent* & *Riuallonem*, qui eum obsequio demeruerant, constituens. Eodem anno *Tostinus* â Flandria in Humbram nauigio sexaginta nauium delatus, ea quę circa oram fluminis erant, piraticis excursionibus infestabat. sed ab *Edwino* & *Morchardo* concordis potentiæ fratribus impigrè de Prouincia pulsus, versus Scotiam vela conuertit. ibi Regi Noricorum *Haroldo Harvagre* obuio manus dedit, qui cum trecentis nauibus Angliam aggredi meditabatur. Ambo ergo consertis vmbonibus terram transhumbranam populabantur; germanos recenti victoria feriatos, qui nihil minùs quàm talia latrocinia metuerent, aggressi, victos intra Eboracum

* al. Godwin.
* al. Godwine.

Eboracum includunt. *Haroldus* nuntio accepto, cunctis viribus eò contendit; pugna ingens commissa vtrisq; gentibus extrema nitentibus; Angli superiorem manum nacti Noricos in fugam egerunt. sed tantorum, & tot virorum victoriam (quod forsitan posteritas difficilè credat) vnus Noricus multa hora interpolauit. Siquidem in ingressu pontis qui * Standford-brigge dicitur consistens, vno & altero & pluribus nostræ partis interemptis, omnes à transitu arcuit. Inuitatus ad deditionem, vt tanti roboris homo largam clementiam Anglorum experiretur; inuitantes ridebat, subinde rugato vultu increpitans imbecillis animi homines, qui nequirent vni resistere. Nemine itáque propiùs accedente, quòd inconsultum æstimarent cum illo cominus congredi, qui salutis omne viaticum desperatus effunderet; vnus ex collateralibus Regis iaculum ferreum in eum eminus vibrat, quod ille, dum gloriabundus proludit, ipsa securitate incautior terebratus, victoriam Anglis concessit. Continuò enim libero transitu exercitus traiectus, Noricos palantes à tergo cæcidit. Rex *Haruagre* & *Tostinus* interempti, regis filius cum omnibus nauibus domum clementer remissus; *Haroldus* triumphali euentu superbus nullis partibus prędæ commilitones dignatus est. Quapropter multi, quò quisque poterat, dilapsi, regem ad bellum Hastingense proficiscentem destituere. Nam pręter stipendiarios & mercenarios milites, paucos admodum ex prouincialibus habuit. vnde, cum suis, quos ductabat post nouem menses & aliquot dies accepti regni, astutia *Willielmi* circumuentus, fusus est; leui videlicet belli negotio, sed occulto & stupendo Dei consilio; quod nunquam postea Angli communi prælio in libertatem spirauerint; quasi cum *Haroldo* omne robur deciderit Angliæ, qui certè potuit, & debuit (etiam per inertissimos) soluere pœnas perfidiæ. Nec hæc dicens virtuti Normannorum derogo, quibus tum pro genere, tum pro beneficijs fidem habeo. Sed mihi videntur errare, qui Anglorum numerum accumulant, & fortitudinem extenuant. Ita Normannos dum laudare intendunt, infamia respergunt. Insignis enim planè laus gentis inuictissimæ, vt illos vicerit, quos multitudo impeditos, ignauia fecerit timidos; Immo verò pauci & manu promptissimi fuere, qui charitati corporum renuntiantes, pro patria animas posuerunt. Sed quia hæc diligentiorem relationem expectant, nunc dabo secundo libello terminum, vt & mihi dictandi & alijs lectitandi reuirescat studium.

al. Stanfrea-brig.

Prologvs Libri Tertii.

DE Willielmo *Rege scripserunt diuersis incitati causis & Normanni, & Angli: Illi ad nimias efferati sunt laudes, bona malaque iuxtà in cœlum prædicantes; isti pro gentilibus inimicitijs, fœdis dominum suum proscidêre conuitijs. Ego autem, quia vtriusque gentis sanguinem traho, dicendi tale temperamentum seruabo; benè gesta, quantum cognoscere potui, sine fuco palam efferam; perperam acta quantum sufficiat scientia, leuiter & quasi transeunter attingam; vt nec mendax culpetur historia, nec illum nota inuram censoria, cuius cuncta penè, etsi non laudari, excusari certè possunt opera. Itáque de illo talia narrabo libenter & morosè, quæ sint inertibus incitamento, promptis exemplo, vsui præsentibus, iocunditati sequentibus. Verum in his protrahendis non multum temporis expendam impendium; quæ nulli emolumentum, imo legenti fastidium, scribenti pariant odium. Satis superq; sufficiunt, qui genuino molari facta bonorum lacerent. Mihi hæc placet prouincia, vt malum quantum queo sine veritatis dispendio extenuem; bona non nimis ventosè collaudem. De qua moderatione, vt æstimo,*

veri

veri qui erunt arbitri, me nec timidum nec inelegantem pronunciabunt. Hic itaque non solum de Willielmo, *sed & de duobus filijs eius stilus obseruabit, ut nihil nimiè, nihil nisi verè dicatur. quorum primus parum quod laudetur egit, præter primos regni dies; tota vita damno Prouincialium comparans fauorem militum: secundus patri quàm fratri morigeratior; inuictum animum inter aduersa & prospera rexit: cuius expeditiones si attendas, ignores cautior, an audatior fuerit: si fortunas aspicias, hæsites beatior, aut boni euentus indigentior fuerit. Sed de talibus tempus erit vt lector arbitretur. Nunc tertium volumen incepturus, satis reor egisse, vt attentum & docilem facerem, ipse sibi benignè persuadebit, vt beneuolus sit.*

De Willielmo primo.

al. Rodbertus

al. peregrè.

ROBERTUS alter filius *Richardi* secundi, postquam septem annis gloriosè ducatum Normanniæ tenuit, Ierosolimam * pergere mentem appulit. Habebat tunc filium septennem ex concubina susceptũ, cuius speciem in choreis saltitantis fortè conspicatus, non abstinuit, quin sibi nocte coniungeret; deinceps vnicè dilexit, & aliquandiu iustæ vxoris loco habuit. Puer ex ea editus, *Willielmus* à nomine abaui dictus; cuius magnitudinem futuram matris somnium portendebat, quo intestina sua per totam Normanniam & Angliam extendi, & dilatari viderat: Ipso quoq; momento, quo partu laxato in vitam effusus pusio humum attigit, ambas manus iunco, quo puluis pauimenti cauebatur, impleuit, strictè quod corripuerat compugnans. Ostensum visum mulierculis læto plausu gannientibus obstetrix quóque fausto omine acclamat puerum regem futurum.

PAratis ergo omnibus, quæ Ierosolimitani itineris viaticum informarent, apud Fiscanum consilium proceribus indicitur. Ibi iubente patre in nomen & fidem *Willielmi* ab omnibus iuratur: *Gilebertus* Comes tutor pupilli constituitur, tutela tutoris Regi Francorum *Henrico* assignatur. *Roberto* ceptam viam expediente, Normanni omnes communi vmbone patriam per sua quisq; munimenta tutari, paruum herum ex amore venerari. Stetit hęc fides vsq; ad famam obitus eius: qua vbiq; gentium disseminata, cum fato mutatus amor, mox quisq; sua munire oppida, turres agere, frumenta comportare, causas aucupari, quibus quamprimum à puero dissidium meditarentur. Inter hæc ille haud equidem reor sine Dei auxilio, qui eum tanto principatuum preuiderat imperio, tutus adolescebat; cùm solus pene *Gislebertus* æquum & bonum armis defensitaret suis. Cæteri studijs partium agebantur. Iam verò interfecto *Gisleberto* à *Radulpho* patruele suo, vbiq; cædes, vbiq; ignis versabantur. Clarissima olim patria intestinis dissentionibus exulcerata, pro latronũ libito deuidebatur; vt meritò posset querimoniā facere, *Væ terræ cuius Rex puer est.* At ille vbi primùm potuit per ętatem, militiæ insignia à Rege Francorum accipiens, prouinciales in spem quietis erexit. Sator discordiarum erat *Gwido* quidam Burgundus à patre, nepos *Richardi* secundi è filia; infantiam cum *Willielmo* concurrerat, tunc quóque ianuas adolescentiæ paritèr vrgebant. Conuictus familiaritatem, familiaritas amicitiam parauerat. huc accedebat quòd ei Brionium & Vernonium castella dederat, nihil pro consanguinitate negandum putans. Horum Burgundus immemor, affictis criminibus, quibus id facere meritò videretur,

retur, abalienauit se à Comite. Longum est & non necessarium si persequar, quæ hinc inde acta, quæ castella capta. repererat enim perfidia socios, *Nigellum* Vice-comitem *Constantini*, *Radulphum* Vice-comitem Tembaiocensem, *Haimonem* dentatum auum *Roberti*, qui nostro tempore in Anglia multarum possessionum incubator extitit. Cum his per totam Normanniam grassabatur prædo improbissimus inani spe ad Comitatum illectus. Necessitas Regem tutorem exciuit, vt desperatis partibus pupilli succurreret. Itaque paternę beneuolentiæ recordatus, quòd eum fauore suo in Regnum sublimauerat, apud Walesennas in defectores irruit. Cæsa illic multa eorum millia, multi fluminis *Oluæ rapacitate intercepti, quòd in arcto locati, equos ad transuadandos vortices instimularent. *Gwido* vix elapsus Brionio se recepit, inde per *Willielmũ* expulsus, non ferens probri famam, vltrò Burgundiam, natiuum scilicet solum contendit. Nec ibi inquietus animus quietem inuenit. Nam à Comite illius prouinciæ fratre suo *Willielmo*, quem insidijs impetiuerat, fugatus, incompertum est, quem finem habuit. *Nigellus* & *Ranulphus* in fidem recepti sunt; *Haimo* in acie cæsus, cuius insignis violentia laudatur, quòd ipsum regem equo deiecerat; quare à concurrentibus stipatoribus interemptus, pro fortitudinis miraculo regis iussu egregiè tumulatur. Tulit huius gratiæ stipendium Rex *Henricus* à Normanno domino contra *Gaufredum* **Martellum* apud Molendinum Herle, quod castrum in Andegauensi Regione est, summa vi adiutus. Nam iam in virile robur excreuerat, maioribus natu, & pluribus solus metuendus; solus caput discriminibus inferre, solus vel cum paucis in confertissimos diuersæ partis insilire. Quapropter ab illa expeditione laudatæ fortitudinis specimen & amicitiarum apud regem culmen retulit: adeo vt quasi paterno consilio sępe admoneret, ne ad pericula promptus vitam suam despiceret, quæ esset Francis decori, Normanniæ tutamento, vtrisque exemplo.

al. Olna.

al. Marcellus.

EO tempore erat Comes Andegauorum *Gaufridus* cognomento *Martellus*, quod ipse sibi vsurpauerat, quia videbatur sibi fælicitate quadam omnes obsistentes contundere. Denique dominum suum Comitem Pictauensem aperto Marte cepit; ferreisque vinculis innodatum ad ignobiles pacis conditiones adduxit; Burdegala, & confinibus vrbibus cederet, de cæteris annuum vectigal pensitaret. Sed ille, vt creditur, pro ferri iniuria & ciborum inedia beneficio opportunæ mortis post triduum perpetuæ ignominiæ exemptus est. Tum *Martellus*, ne quid deesset impudentiæ, nouercam defuncti matrimonio sibi copulauit, fratres in tutelam recipiens, quoad possent principatui regendo sufficere. Mox *Theobaldi Blesiensis* Comitis ingressus limites, vrbem Turonicam obsedit; ipsum ciuibus suis auxilium ferre volentem, consortio ęrumnæ implicuit. Siquidem captus, & in ergastulo reclusus, vrbem sibi omnibúsque suis hæredibus in posterum abiurauit. Pudendam miseriam hominis quis dixerit? vt pro ambitione quantulæcúnque vitæ, tantæ vrbis dominio successores suos perpetuò fraudaret, *licet seueriores plerúmque aliorum arbitri simus, quia ipsi nobis consulere nouerimus, si fortè in talibus deprahensi fuerimus.* Ita *Martellus* tantarum virium augmento turgidus, etiam Normannum Comitem Allentij castelli possessione vellicauit, pronis in perfidiam habitatoribus. Qua is irritatus iniuria, par pari retulit, & Danfrunt, quod tunc erat Comitis Andegauorum, obsidione coronauit. Nec mora, obsessorum querelis commonitus *Gaufridus*, non segnis aduolat innumero stipatus milite. Nuntio aduenientis accepto, *Willielmus Rogerium* de monte Gomerico, & *Willielmum* filium *Osberni* exploratum mittit; Illi pro alacritate iuuentæ breui multa milliaria progressi, equitantem *Martellum* conspicati, certiorem de domini sui audacia faciunt. Ille contrà fremere, immania minari, postridie se illuc venturum, ostensurum mundo quàm præstet in armis Andegauensis Normanno: simul eximia arrogantia colorem equi sui, & armorum insignia, quæ habiturus sit, insinuat. At exploratores non minori fastu, eadem de *Willielmo* annunciantes, regrediuntur, & suos in certamen accendunt. Hæc ideo seriatim retuli, vt *Martelli* tumor legentibus elucescat. Cæterum nihil tunc de solita magnanimitate ausus, antequam in manus veniretur, terga ostendit. Quo audito, Alentini se dedidere, pacti membrorum salutem. Post etiam Danfruntini fœliciora signa sequuti sunt.

Posterioribus

POsterioribus annis rebellauit *Willielmus* Comes de Archis, patruus eius, sed nothus, à primis auspitijs ducatus infidus, & versipellis. Nam & in obsidione Danfronti clam profugerat, & multis sæpè animi sui latebras aperuerat. Quapropter *Willielmus* quibusdam, quos fideles falsò arbitrabatur, firmitatem castelli commiserat: verùm ille astu, quo callebat, multa largiendo, plura pollicendo in suas partes eosdem traduxit. Munitione igitur potitus, bellum domino suo denunciauit. Ille solito more alacerrimè Archas obsedit, dissuadentibus amicis, palam professus, nihil latrones ausuros, si in conspectum eius venissent. Nec promissio fide caruit; námque plusquam 300. milites, qui pabulatum & populatum processerant, eo penè solo conspecto intra munitiones, refugére. Dux sine sanguine rem peragere volens, obfirmato contra Archas castello, ad alia, quę magis vrgebant, bella conuersus est; simul quia sciebat regem Francorum iam pridem, nescio qua simultate sibi infensum, ad opem obsesso ferendam aduentare. Námque *prædicandi moderaminis consilio quamuis iustiorem causam habere videretur, cum eo decernere ferro cauebat, cui & pro sacramento & pro suffragio obnoxius erat. Reliquit tamen primates aliquos, qui impetum regium tardarent, quorum astutia insidijs exceptus, *Isembardum* Pontiui Comitem coram se obtruncari, *Hugonem Bardulfum* capi meritò ingemuit. Nec multò pòst dulcem Frãciam quia res malè cesserat, repetente, Comes Arcensis fame tabidus, & vix ossibus hærens deditioni consensit, ad exemplum clementiæ, ad inditium industriæ, vitæ & membris reseruatus. Huiusce obsidionis interuallo populus Castri, quod molendinis dicitur, exolescens ad partes regis incentore quodam *Gwalterio* transijt. Imponitur ibi non segnis militum manus, pręfecto *Gwiaone* fratre Comitis Pictauensis. Is aliquantis diebus sedulò militiæ munia executus est: verùm crebrescente fama Archensis victoriæ, Franciam elapsus, non leue incrementum accessit ducalis gloriæ.

al. præcandi.

NEc Rex *Henricus* otio indulsit, quin grunniret excercitus suos ludibrio fuisse *Willielmo*; coactis itaq; omnibus viribus, & copijs bipartitis, totam inundauit Normanniam. Ipse de parte Galliciæ Celticæ, quæ inter Garumnam & Sequanam fluuios iacet, quicquid militũ erat suo ductu trahens; *Odonem* fratrem populo Galliæ Belgicæ, quæ est inter Rhenum & Sequanam, præficiens. Eodem modo *Willielmus* suos, qua poterat, animositate diuisit, iuxta Regis castra sensim obambulans, quæ iam in *Ebronensi pago metabatur, vt nec cominus pugnandi copiam faceret, nec Prouinciam coram se vastari sineret. Duces eius *Robertus* Comes Aucensis, *Hugo* Gornascensis, *Hugo* montis fortis, *Willielmus Crispinus* ad Castellum quod mortuum mare vocatur, infestis signis contra *Odonem* constitére. Nec ille pro numero militum, quo tumebat, moram pugnę fecit, sed parumper resistere ausus, mox impetum Normannorum non ferens, terga nudauit, omen fugæ primus auspicatus: Ibi dum *Guido* Pontiui Comes studiosiùs vltioni fratris intendit, captus fatalem familiæ suæ manum exhorruit, prætera plures alij præcellentes opibus, turgentes maiorum natalibus. Hunc successum ex *aduentantibus cognitum, *Willielmus* circum Regis tentoria nocte intempesta pręconari curauit. Quo audito, post aliquot dies, quos in Normannia egit, refugit in Franciam; nec multo pòst tempore discurrentibus vtrobiq; nuncijs, pacificè conuentum, vt Regij captiui absoluerentur, Comes erepta, vel eripienda *Martello* iure vendicaret legitimo.

al. Ebrionensi.

al. aduenientibus.

LOngum est, & non necessarium referre quantę inter eos contentiones versatę sunt, quomodo *Willielmus* semper superiorem manum retulerit. Quid quòd inestimabili præsumptione fortitudinis, nunquam subitò, nec nisi prænunciata die illum aggredi dignatus, nostri temporis morem animi magnitudine contempserit? Illud quoq; prætereo, quòd iterum ruptis amicitijs, rex *Henricus* Normanniam ingressus, per pagum Exiomensem vsq; ad fluuium Diuæ peruenerit, iactitans solum Oceanum progressioni suæ esse obstaculum. Verùm *Willielmus*, qui se videret propter fidei dissimulationem immoderatè premi, tunc tandem conscię virtutis arma concutiens, Regias copias, quæ circa flumen erant (nam pars paulò antè eius aduentu audito transuadauerat) tanta internitie cecîdit, vt nihil postea Francia plus metuerat, quàm Normannorum ferociam irritare. Terminum discordiarum fecit properata mors *Henrici*, nec multò pòst *Martelli*. Rex moriens *Baldewino* Comiti Flandriæ tutelam admodum paruuli

paruuli *Philippi* filij delegauit. Is erat fide, & sapientia æquè mirandus, præuiridantibus membris incanus, præterea Regiæ sororis connubio sublimis: filia eius *Mathildis Willielmo* iamdudum nupserat; fœmina nostro tempore singulare prudentiæ speculum, pudoris culmen. Hinc factum est, vt pupilli, & generi mediator tumores ducum, & prouincialium salubri proposito compesceret.

SEd, quia totiens *Martelli* se occasio ingessit, genealogiam Comitum Andegauensium, quantum relatoris nostri memoria attigit, transcurram. *Fulco* antiquior pluribus annis vsque ad senium illum moderatus Comitatum multa fecit industriè, multa egregiè. Vnum omnino est, quo eum notari audierim, quòd *Herbertum* Comitem 10 Cinnomanensem Sanctonas sponsione vrbis illectum, in medio colloquio ab apparitoribus arctari, &, quibus placuit, conditionibus irretiri fecit. Cęterum sanctus, & integer extremis ferè annis filio sæpe dicto *Gaufrido* principatu viuens cessit. Ille in prouinciales (immane,) quàm durè, in ipsum collatorem honoris quàm superbè actitans, iussitq; magistratū, & fasces deponere, adeo sibi arrogauit, vt contra patrem arma sumeret. Tunc senis frigidus iam & effętus sanguis ira incaluit, filiumq; iuueniliter insultantem paucis diebus maturiori cōsilio adeo infregit, vt per aliquot milliaria sellam dorso euehens, pronum se cum sarcina ante pedes patris exponeret. Ille, cui vetus animositas adhuc palpitaret, assurgens, & pede iacentem pulsans, victus es tandem victus ter quaterq; ingeminat. superfuit victo spiritus, & quidem egregius vt respōderet; *Tibi* 20 *pater soli, quia pater es, victus, cæteris omnibus inuictus sum.* Hoc relatu tumentis animus emollitur, patriaq; pietate verecundiam prolis consolatus, principatui restituit, monitum, vt maturiùs se ageret; prouincialiū fortunas & pacem, suum esse decus ad extraneos, commodū ad domesticos. Eodem anno veteranus, & secularibus stipēdijs emeritus, iam de animæ viatico cogitans Ierosolymā adijt; ibi a duobus seruis sacramento adactis, vt quod iuberet, facerent, per publicū ad Sepulchrū Domini nudus, inspectātibus Turcis, tractus est. Alter *restem ligneū collo eius intorserat, alter flagellis terga expoliati vrgebat: inter hęc ille clamabat, Accipe Domine miserū *Fulconem*, periurum tuum, fugitiuum tuū; confessam dignare animam meam Domine *Iesu Christe*. Nec tamen, quod desiderabat, tunc impetrauit, sed domū placidè regressus post aliquot an- 30 nos obijt. Filij eius *Gaufridi* pręruptam audaciā superior narratio patefecit. Is moriens *Gaufrido* sororis filio hereditatem suam contradidit, sed industriam seculi transfundere non potuit. Nam ille simpliciū morū iuuenis magis in ecclesijs orare, quàm arma tractare consuetus, homines regionis illius, qui quietè victitare nescirent, in contemtū sui excitauit. Quare tota terra pręd onibus exposita, *Fulco* frater illius vltro ducatū corripuit. *Fulco* *Rethin* dictus quòd germani simplicitati crebrò infrendens, ad vltimum honore spoliatum perpetua custodia coërcuerit. Habuit vxorem quæ pruritu altioris nominis allecta, illo relicto *Philippo* regi Francorum nupsit, quam, is immemor dicti,

al. vestem.

al. Rechin.

> *Non benè conueniunt, nec in vna sede morantur*
> *Maiestas & amor,*

40 tanta venere ardebat; vt cùm alijs omnibus imperare cuperet, ab ea sibi imperari æquanimiter ferret. Denique omnium digitis quasi fatuus notari, ab omni orbe Christiano excommunicari propter eius libidinem aliquantis annis sustinuit. Filij *Fulconis* fuerunt *Gaufridus* & *Fulco*; *Gaufridus* cognomen *Martelli* hereditarium sortitus, suis sudoribus ampliauit, tanta pace & quiete per terras illas parta, quantam nemo viderit, nemo visurus sit. Quapropter suorum insidijs necatus, egregiæ probitatis decus luit: *Fulco* in Regimine succedens, adhuc in rebus humanis versatur, de quo forsitan tempore Regis *Henrici* dicturus, nunc de *Willielmo* explanabo quod restat.

ILle vbi ciuile dissidium multo excercitio composuit, rem maioris gloriæ animo se- 50 quens terras, olim Normanniæ appendices, quæ longo vsu insoleuerant, restituere intendit; Cinnomanicū dico Comitatū, & Brittanniam. Quorum Cennomanius dudū à *Martello* succensa, & domino suo *Hugone* priuata, tunc nuper aliquantulū sub *Herberto Hugonis* filio respirauerat: qui vt tutior contra Andegauensem esset, *Willielmo* se manibus dederat, in eius fidelitatē sacramento iuratus: Præterea filiā ipsius petierat, & despōderat; quę priusquā nubilibus annis matura cōiugio fieret, ille morbo decessit;

Hæredem ſibi *Willielmum* pronuntians, adiuratis ciuibus ne alium ſuſciperent: habituri, ſi vellent, lenem & probum dominum; ſi nollent, recti ſui exactorem immodicum. Quo defuncto, Cinnomanenſes magis ad *Gwalterium* Medantinum declinantes, cui ſoror *Hugonis* nupſerat, ſerò tandem, vt *Willielmum* ſuſciperent, reſipuere, grauibus ſæpe damnis admoniti. Illud fuit tempus, quo *Haroldus* inuitus Normanniam importuna ſibi aura, eſt euectus: Quem, ſicut ſupradictum eſt, *Willielmus* in Brittannicam expeditionem duxit, volens eius manum explorare; ſimul, & ſtrictiori conſilio apparatum oſtentans ſuum conſpicaturo quantum præſtaret Anglicis bipennibus enſis Normannicus. *Alanus* tunc ibi Comes viridis iuuenta, & præcellens robore *Eudonem* patruum vicerat, multa egregiè fecerat, *Willielmum* non ſolùm non timebat, 10 ſed & irritabat. at ille Brittanniam vt hereditarium ſolum calumnians, quòd eam *Carolus Rolloni* cum filia ſua *Giſla* dederat, breui effecit, vt vltro *Alanus* adueniens ſuppliciter ſe ſuaq; dederet. Sed, quia de Brittannia parum aliâs dicturus ſum, hîc quoddam miraculum, quod illis fermè diebus in Nannetis ciuitate contigit, paucis inſeram.

ERant in vrbe illa duo clerici non dum patientibus annis Presbyteri; Id officium magis precariò quàm bonæ vitæ merito ab Epiſcopo loci exegerant: deniq; alterius miſerandus exitus ſuperſtitem inſtruxit, quàm fuerint antea in inferni lapſum præcipites. Cæterùm quod ad ſcientiam literarum tendit, ita edocti, vt aut parum aut nihil ipſis deberent artibus; à reptantibus infantiæ rudimentis adeò iocundis amicitiæ officijs æmuli, vt iuxta Comici dictum, manibus pedibuſq; conando periculum, etiam ſi neceſſe eſſet, capitis pro inuicem facerent. Quare die quadam liberiorem animũ à curis forinſecis nacti, in ſecreto conclaui huiuſmodi ſententias fudère: Pluribus ſe annis nunc literis, nunc ſeculi curis mentes exercuiſſe, nec ſatiaſſe, magis ad diſtortum, quàm ad rectum intentas: Inter hæc, illum acerbum diem ſenſim appropinquare, qui ſocietatis ſuæ inextricabile in vita vinculum diſrumperet: vnde præueniendum maturè, vt fides, quæ conglutinarat viuentes, primò mortuũ comitaretur ad manes. Paciſcuntur ergo, vt quiſquis eorum antè obiret, ſuperſtiti vel vigilanti, vel dormiẽti appareret, infra triginta proculdubio dies, ſi fiat, edocturus, quòd ſecundum Platonicos mors ſpiritum non extinguat, ſed ad principium ſui Deum tanquam è carcere emittat; ſin minus, Epicureorum ſectæ concedendũ; qui opinantur animam corpore ſolutam in aërem euaneſcere, in auras effluere. Ita data acceptaq; fide quotidianis colloquijs ſacramentum frequentabant. nec multum in medio, & ecce, mors repentina immi- 30 *nens indignantem halitum vni eorum violenter extraxit; remanſit alter, & seriò de ſocij ſponſione cogitans, & iam iamq; affuturum præſtolans caſſa opinione triginta diebus ventos pauit, quibus elapſis, cùm deſperans, alijs negotijs auocaſſet otium, aſtitit ſubitò vigilanti, & quiddam operis molienti, vultu, qualis ſolet eſſe morientiũ anima fugiente, exanguis; Tum tacentem viuum prior mortuus compellans, agnoſcis me, inquit? agnoſco reſpondit, & non tantum de inſolita tua turbor præſentia, quantùm de diuturna miror abſentia: At ille vbi tarditatem aduentus excuſauit, tandem ait, tandem expeditis morarũ nexibus venio; ſed aduentus iſte tibi, ſi voles (amice) erit cõmodus, mihi omninò infructuoſus; quippe qui, pronunciata, & acclamata ſententia ſempiternis ſim deputatus ſupplicijs. Cumq; viuus ad ereptionem mortui omnia ſua Monaſterijs, & egenis expenſurum, ſeq; dies & noctes ieiunijs & orationibus continuaturum promitteret;* 40 *fixum eſt, inquit, quod dixi, quia ſine pœnitentia ſunt iudicia Dei, quibus in ſulphuream voraginem inferni demerſus ſum; Ibi dum rotat aſtra polus, dum pulſat littora pontus, pro criminibus meis voluar; Inflexibilis ſententia manet rigor æternus, æterna & innumera pœnarum genera comminiſcens, totus modo mundus valitura remedia exquirat. Et vt aliquã experiaris ex meis innumerabilibus pœnis; protendit manum ſanioſo vlcere ſtillantem, & en ait, vna ex minimis, videtur ne tibi leuis? Cum leuem ſibi videri referret, ille, curuatis in volam digitis, treis guttas defluentis tabi ſuper eum iaculatus eſt, quarum duæ tempora, vna frontem contingentes, cutem & carnem, ſicut ignito cauterio penetrarunt foramen nucis capax efficientes. Illo magnitudinem doloris clamore teſtante, hoc inquit mortuus, erit tibi quantũ vixeris, & pœnarum mearũ graue documentũ, & niſi neglexeris, ſalutis tuæ ſingulare monumentum. Quapropter dum licet, dum* 50 *mutat ira, dum pendula Dei te operitur clementia, muta habitum, muta animum, Redonis Monachus effectus apud ſanctum* Melanium. *Ad hæc verba viuo reſpondere nolente, alter eum oculi vigore perſtringens, ſi dubitas (inquit) conuerte miſer, lege literas iſtas, Et ſimul cum dicto manum expandit teterrimis notis inſcriptam, in quibus Sathanas & omne inferiorum ſatellitiũ gratias omni Eccleſiaſtico cœtui de tartaro emittebant, quòd cum ipſi in nullo ſuis voluptatibus de-*

eſſent

essent, tum tantum numerum subditarum animarum paterentur ad inferna descendere prædicationis incuria, quantū nunquam retroacta viderunt secula. his dictis loquentis aspectus disparuit, & audiens omnibus suis per Ecclesias & egenos distributis, sanctum Melanium *adijt, omnes audientes, & videntes de subita conuersione, & illustri conuersatione, admonens, vt dicerent, hac est mutatio dextra excelsi.*

ISta pro vtilitate legentium me inseruisse non piguit; nunc de *Willielmo* loquar. Nam quia breuiter, nec vt puto inutiliter, res eius, quas duntaxat Comes in Normannia annis triginta actitauit, percurri; modò aliud narrandi exordiū ordo temporum flagitat, vt de regno eius, quantum nostra sciscitatio penetrare potuit, mendaciū arguam, 10 veritatem pronuntiem. Rex *Edwardus* fato functus fuerat, Anglia dubio fauore nutabat, cui se rectori cōmitteret incerta, an *Haroldo*, an *Willielmo*, an *Edgaro*. Nam & illum pro genere proximum regno, proceribus rex commendauerat, tacito scilicet mentis iudicio, sed prono in clementiam animo. Quare, vt prędixi, Angli diuersis votis ferebantur, quamuis palàm cuncti bona *Haroldo* imprecarentur; Et ille quidem diademate fastigatus nihil de pactis inter se, & *Willielmum* cogitabat, liberatum se sacramento asserens, quòd filia eius, quam desponderat citra nubiles annos obierat. fertur enim vir ille non paucis virtutibus præditus, parum aduersus perfidiam sibi consuluisse, dummodo posset quibuscunq; pręstigijs hominū ratiocinationes suspendere: Pręterea, qui putaret minas *Willielmi* nunquam ad factum erupturas, quòd ille conterminorū ducum 20 bellis implicaretur, totum animum ocio cum subiectis indulserat. Nam profectò nisi quòd Noricorum regem aduentare didicit, nec militem cōuocare nec aciem dirigere dignatus fuisset. Alter intereà illum per nuncios leniter cōuenire, de rupto fœdere expostulare, precibus minas insuere, sciret se ante annum emensum, ferro debitū vindicaturum, illuc iturum, quòd *Haroldus* tutiores se pedes habere putaret. Contrà, ille, quæ dixit de puellę nuptijs referens, de regno addebat pręsumptuosum fuisse, quòd absq; generali senatus & populi conuentu & edicto, alienam illi hęreditatem iurauerit: Proinde stultum sacramentum frangendum. Nam si iusiurandū vel votum quod puella in domo patris nescijs parentibus de suo corpore volens fecerit, iudicatur irritum; quanto magis, quod ille sub regis virga cōstitutus nesciente omni Anglia de toto regno ne-30 cessitate temporis coactus impegerit, *videatur non esse ratum: Pręterea iniquum postulat, vt imperio decedat, quod tanto fauore ciuium regendum susceperit, hoc nec prouincialibus gratum, nec militibus tutum.

al. iudicatur.

ITa reuertebantur inanes nuntij, vel veris, vel verisimilibus argumentis pręstricti: Sed Comes toto illo anno bello necessaria expediebat, largis sumptibus milites continebat suos, alienos inuitabat; Ordines, aciesq; ita instituebat, vt milites proceri corpore, pręcellentes robore essent: duces & antesignani, prçter scientiam rei militaris, etiam consilij, & ętatis maturitate pollerent; vt si singulos vel in acie vel alibi cerneres, non procores sed reges putares: Ita Episcopi & abbates illius temporis religione, ita optimates magnanima liberalitate certabant, vt mirū sit[*quòd nondum 40 60. annis euolutis, vtraq; turba abortium bonitatis effecti, iurata bella contra iustitiam susceperint: Illi pro ambitione sacrorum, magis distortū, quàm æquum & bonum amplectentes; Isti reiecto pudore, vndecunq; captatis occasionibus, cōpendia pecuniarum velut quotidianam stipem emendicantes.] Verū tunc *Willielmi* industria cum prudentia Dei consentiens, iam spe Angliā inuadebat, &, ne iustam causam temeritas decoloraret, ad Apostolicū, qui ex *Anselmo* Lucensi episcopo *Alexāder* dicebatur, misit, iustitiā suscepti belli, quātis poterat facundię neruis allegans. *Haroldus* id facere supersedit, vel quòd turgidus natura esset, vel quòd causæ diffideret, vel quòd nuntios suos â *Willielmo*, & eius complicibus, 50 qui omnes portus obsidebant, impediri timeret. Quare propēsis apud se vtrinq; partibus, Papa vexillum in omen regni *Willielmo* contradidit, quo ille accepto, conuentum magnum apud Lillibonā fecit, super negotio singulorū sententias sciscitatus. Cumq; omnes eius voluntatē plausibus excipientes magnificis promissis animasset, cōmeatū nauium omnibus pro quantitate possessionum, induxit. Ita tunc discessum, & mense Augusto ad sanctū *VValericum* in cōmune ventum, Portus *ita per metonymiā dicitur.

[al. quod paucissimis annis euolutis pleraq; & omnia penè in vtrisq; ordinibus mutata videas. Illi in quibusdā hebetiores sed largiores: isti in omnibus prudentiores, sed tenaciores vtriq; tamen in defensanda patria manu validi, consilio prouidi, fortunas suas euehere, inimicorum deprimere parati;

al. ille.

Congregatis itaque vndecunq; nauibus, fœlix exspectabatur aura, quæ illas ad destinatum eueheret. Qua multis diebus remorante, vulgus militum, vt fieri solet, per tabernacula mussitabat, Insanire hominem, qui vellet alienum solum in ius suum * refundere; Deum contrà tendere, qui ventum arceret; idem patrem voluisse, eodemq; modo inhibitum; fatale illi familiæ esse, vt altiora viribus spirans Dominum aduersantem experiatur. Ista per publicum ferebantur, quę possent fortium robur eneruare: dux itaq; facto cum senioribus cōsilio, corpus sancti *Walerici* foras efferri, & pro vento deprecando sub diuo exponi iussit: nec mora intercessit, quin prosper flatus carbasa impleret. Tunc lætus clamor exortus omnes ad naues inuitauit: Comes ipse à continenti primus in altum prouectus, cæteros in medio ferè mari anchoris iactis sustinuit. Omnibus itaque ad prætorię puppis vermiculatum velum conuolantibus, post cibum sumptum placido cursu Hastingas appulerunt. In egressu nauis pede lapsus euentum in melius commutauit, acclamante sibi proximo milite, Tenes, inquit, Angliam Comes, rex futurus. Omnem exercitum à præda continuit, parcendum rebus, quæ suæ forent, prælocutus; continuísque quindecim diebus, adeo se quietè agens, vt nihil minùs quàm bellum cogitare videretur.

al. fundere.

10

INterea *Haroldus* de pugna Noricorum reuertebatur, sua æstimatione fœlix, quòd vicerat; meo iuditio contrà, quòd parricidio victoriam compararat. allatóque ad se nuntio aduentus Normannici, sicut erat cruentus in armis, paucissimo stipatus milite Hastingas pertendit. Præcipitabant eum nimirum fata, vt nec auxilia conuocare vellet; nec, si vellet, multos parituros inueniret: Ita, vt antè dixi, omnes illi erant infensi, quòd solus manubijs Borealibus incubuerat. Pręmisit tamen qui numerum hostium & vires specularentur, quos intra castra depræhensos *Willielmus* circum tentoria duci, móxque largis edulijs pastos, domino incolumes remitti iubet. Redeuntes percunctatur *Haroldus*, quid rerum apportent: Illi verbis amplissimis ductoris magnificam cōfidentiam prosequuti, seriò addiderunt, penè omnes in exercitu illo Presbyteros videri, quòd totam faciem cum vtróque labro rasam haberent. Angli enim superius labrum pilis incessantèr fructicantibus intonsum dimittunt, quod etiam gentilitium antiquis Brittonibus fuisse *Iulius Cæsar* asseuerat in Libro belli Gallici. Subrisit rex fatuitatem referentium, lepido insecutus cachinno, quia non essent Presbyteri, sed milites armis validi, animis inuicti. Rapuit ergo ex ore ipsius sermonem *Gurtha* frater, plùs puero adultus, & magnæ vltra ętatem virtutis & scientiæ. Cùm (inquit) tantam fortitudinem Normanni prædices, indeliberatum æstimo cum illo confligere, *quo & robore & merito inferior habearis. Nec enim ibis in inficias, quin illi sacramentum vel inuitus vel voluntarius feceris. proindè consultiùs ages, si instanti necessitati te subtrahens, nostro periculo colludium pugnę tentaueris. nos omni iuramento expediti iustè ferrum pro patria stringemus. Timendum ne, si ipse decernas, vel fugam, vel mortem oppetas: sed nobis solis prælliantibus, causa tua vtrobique in portu nauigabit; quia & fugientes restituere, & mortuos vlcisci poteris.

20

30

al. qui.

NOluit effrænata temeritas aurem placidam monenti commodare, existimans inglorium & anteactæ vitæ opprobrium cuicunq; discrimini terga nudare. eademq; impudentia, vel, vt indulgentiùs dicam, imprudentia Monachum *Willielmi* legatum, nec bono vultu dignatus turbidè abegit; hoc tantum imprecans, vt Deus inter eum & *Willielmum* iudicaret. Afferebat ille tria: vt vel regno secundum conditiones descenderet; vel sub eo regnaturus teneret; vel certe spectante vtróque exercitu, gladio rem ventilarent. Calumniabatur enim *Willielmus* regnum, eò quòd Rex illi *Edwardus* concesserat, consilio *Stigandi* Archiepiscopi, & *Godwini* & *Siwardi* Comitum: eiúsque doni obsides filium & nepotem *Godwini* Normanniam miserat. Si id negare velit *Haroldus*, iudicio se sedis Apostolicæ vel prelio acturum: quibus omnibus solo, quod dixi, nuncius frústratus responso, discessit, suísque ad dimicandum viuaciores animos dedit.

40

50

ITa vtrinque animosi duces disponunt acies, patrio quisque ritu: Angli, vt accepimus, totam noctem insomnem cantibus potibúsque ducentes, manè incunctanter in hostem procedunt; Pedites omnes cum bipennibus, conserta ante se scutorum testudine, impenetrabilem cuneum faciunt. quod profecto illis ea die saluti fuisset, nisi

Norman-

Normanni simulata fuga, more suo cōfertos manipulos laxassent. Rex ipse pedes iuxta vexillum stabat cum fratribus, vt in communi periculo æquato, nemo de fuga cogitaret. Vexillum illud post victoriam Papæ misit *Willielmus*, quod erat in hominis pugnantis figura, auro, & lapidibus arte sumptuosa contextum.

CONtrà Normanni tota nocte confessioni peccatorum vacantes, manè Dominico corpore communicarunt, pedites cum arcubus & sagittis primam frontem muniunt, equites retro diuisis alis consistunt. Comes vultu serenus, & clara voce suæ parti vtpote iustiori Deum affuturum pronuncians arma poposcit: moxq; ministrorum tumultu loricam inuersam indutus, casum risu correxit; vertetur inquiens, fortitudo ducatus mei in regnum. Tunc cantilena * *Rollandi* inchoata, vt Martium viri exemplum pugnaturos accenderet: inclamatóque Dei auxilio, prælium vtrinq; consertum, bellatumq; acriter, neutris in multam diei horam cedentibus. Quo comperto, *Willielmus* innuit suis, vt ficta fuga, campo se subtraherent. Hoc commento, Anglorum cuneus solutus, quasi palantes hostes à tergo cæsurus, exitium sibi maturauit. Normanni enim conuersis ordinibus reuersi dispersos adoriuntur, & in fugam cogunt. Ita ingenio circumuenti pulchram mortem pro patriæ vltione meruére: nec tamen vltioni suæ defuere, quin crebrò consistentes, de insequentibus insignes cladis aceruos facerent. Nam occupato cumulo Normannos calore succēsos, acriter ad superiora nitentes in vallem deijciunt, leuiq; negotio in subiectos tela torquentes, lapides rotantes, omnes ad vnum fundunt. Item fossatum quoddam præruptū compendiario & noto sibi transitu euadentes, tot ibi inimicorū conculcauere, vt cadauerum cumulo planitiem campi æquarent. Valuit hæc vicissitudo, modò illis, modò istis vincentibus, quantum * *Harolai* vita moram fecit. At vbi iactu sagittæ violato cerebro procubuit, fuga Anglorum perennis in noctem fuit. Emicuit ibi virtus amborum ducum.

al. Rellandi.

al. Haraldo.

H*Aroldus* non contentus munere Imperatorio, vt hortaretur alios, militis officium sedulò exequebatur; sæpe hostem cominus venientem ferire, vt nullus impunè accederet, quin statim vno ictu eques, & equus prociderent. Quapropter, vt dixi, eminus lætali arundine ictus mortem impleuit. Iacentis femur vnus militum gladio proscidit, vnde à *Willielmo* ignominiæ notatus, quòd rem ignauam, & pudendam fecisset, militia pulsus est.

ITem *Willielmus* suos clamore, & præsentia hortari, ipse primus procurrere, confertos hostes inuadere. Ideo dum vbique sæuit, vbiq; infrendet, tres equos electissimos sub se confossos eo die amisit. Perstitit tamen magnanimi ducis & corpus & animus, quamuis familiari susurro à custodibus corporis reuocaretur, perstitit (inquam) donec victoriam plenam superueniens nox infunderet. Et proculdubio diuina illum manus protexit, vt nihil sanguinis ex eius corpore hostis hauriret, quamuis illum tot iaculis impeteret.

ILla fuit dies fatalis Anglis, funestum excidium dulcis patriæ, pro nouorum dominorum commutatione. Iam enim pridem moribus Anglorum insueuerat, qui varij admodum pro temporibus fuere: Nam primis aduentus sui annis vultu & gestu barbarico, vsu bellico, ritu fanatico viuebant; sed postmodum Christi fide suscepta, paulatim & per incrementa temporis, pro ocio quod actitabant exercitium armorum in secundis ponentes, omnem in religione operam insumpsere. Taceo de pauperibus, quos fortunarum tenuitas plærumq; continet, ne cancellos iustitiæ transgrediantur: prætermitto graduum Ecclesiasticorum viros, quos nonnunquam professionis contuitus, sed & infamiæ metus à vero deuiare non sinit. De regibus dico, qui pro amplitudine suæ potestatis licentèr indulgere voluptatibus possent; Quorum quidam in patria, quidam Romæ, mutato habitu, cœleste lucrati sunt regnum, beatum nacti commercium. Multi specie tenus tota vita mundum amplexi, vt thesauros egenis effunderent, Monasterijs diuiderent. Quid dicam de tot Episcopis, Heremitis, Abbatibus? nonne tota Insula indigenarum tantis reliquijs fulguerat, vt vix aliquem vicum insignem prætereas, vbi noui Sancti nomen non audias; quàm multorum etiam perijt memoria, pro scriptorum inopia. Verumtamen literarum, & religionis studia ætate procedente obsoleuerunt, non paucis ante aduentum Normannorum annis. Clerici literatura tumultuaria contenti, vix sacramentorum verba balbutiebant: stupori & mi-

raculo erat cæteris, qui grammaticam nosset. Monachi subtilibus indumentis & indifferenti genere ciborum regulam ludificabant. Optimates gulæ, & veneri dediti, Ecclesiam more Christiano manè non adibant; sed in cubiculo, & inter vxorios amplexus, matutinarum solemnia, & Missarum à festinante presbytero auribus tantum libabant. Vulgus in medio expositum, præda erat potentioribus, vt vel eorum substantijs exhaustis, vel etiam corporibus in longinquas terras distractis, aceruos thesaurorum congererent, quanquam magis ingenitum sit illi genti commessationibus, quàm operibus inhiare. Illud erat à natura abhorrens, quòd multi ancillas suas ex se grauidas, vbi libidini satisfecissent, aut ad publicum prostibulum, aut ad ęternum obsequium vendicabant. Potabatur in commune ab omnibus, in hoc studio noctes perinde vt dies perpetuantibus, paruis & abiectis domibus totos sumptus *absumebant: Francis & Normannis absimiles, qui amplis & superbis ędificijs modicas ęxpensas agunt. Sequebantur vitia ebrietatis socia, quæ virorum animos effæminant. Hinc factum est, vt magis temeritate & furore præcipiti, quàm scientia militari *Willielmo* congressi, vnò pręlio & ipso perfacili, seruituti se patriámque pessundederint. *Nihil enim temeritate leuius, sed quicquid cum impetu inchoat, citò desinit, vel compescitur.* Ad summam, tunc erant Angli vestibus ad medium genu expediti, crines tonsi, barbas rasi, armillis aureis brachia onerati, picturatis stigmatibus cutem insigniti; In cibis vrgentes crapulam, in potibus irritantes vomicam. Et hæc quidem extrema victoribus suis participarunt, de cæteris in eorum mores transeuntes. Sed hæc mala de omnibus generaliter Anglis dicta intelligi nolim. Scio clericos multos tunc temporis simplici via semitam sanctitatis triuisse: scio multos Laicos omnis generis & conditionis in hac eadem gente Deo placuisse: facessat ab hac relatione inuidia, non cunctos pariter hæc inuoluit calumnia. *Verùm sicut in tranquillitate malos cum bonis fouet plerumq; Dei serenitas, ita in captiuitate bonos cum malis nonnunquam eiusdem constringit seueritas.*

al. abligurriebant.

10

20

PORRO Normanni, (vt de eis quoque dicamus) erant tunc, & sunt adhuc vestibus ad inuidiam culti, cibis citra vllam nimietatem delicati: Gens militiæ assueta, & sine bello penè viuere nescia, in hostem impigrè procurrere; & vbi vires non successissent, non minùs dolo, & pecunia corrumpere. Domi ingentia ędificia (vt dixi) moderatos sumptus moliri, paribus inuidere, superiores prætergredi velle, subiectos ipsi vellicantes ab alienis tutari: Dominis fideles, móxque leui offensa infideles. Cum facto ponderare perfidiam, cum nummo mutare sententiam. Cæterùm omnium gentium benignissimi aduenas ęquali secum honore colunt; Matrimonia quóque cum subditis iungunt; religionis normam in Anglia vsq; quaque emortuam aduentu suo suscitarunt; videas vbique in villis Ecclesias, in vicis & vrbibus Monasteria nouo ędificandi genere consurgere; recenti ritu patriam florere, ita vt sibi perisse diem quíque opulentus existimet, quem non aliqua præclara magnificentia illustret. Sed quia de his satis dictum, *Willielmi* gesta prosequamur.

30

ILle vbi perfecta victoria potitus est, suos sepeliendos mirificè curauit; hostibus quóque si qui vellent, idem exequendi licentiam præbuit. Corpus *Haroldi* matri repetenti sine pretio misit, licèt illa multum per legatos obtulisset. Acceptum itaque apud Waltham sepeliuit, quam ipse Ecclesiam ex proprio constructam in honore sanctæ Crucis, Canonicis impleuerat. Sensim ergo *Willielmus* (vt triumphatorem decebat) cum excercitu suo non hostili, sed regali modo progrediens, vrbem regni maximam Londoniam petit. Móxque cum gratulatione ciues omnes effusi obuiam vadunt. Prorupit omnibus portis vnda salutantium, auctoribus magnatibus, præcipuè *Stigando* Archiepiscopo Cantuariensi, & *Aldredo* Eboracensi. Nam præcedentibus diebus, *Edwinus* & *Morcardus* amplæ spei fratres, apud Londoniam audito interitus *Haroldi* nuntio, vrbanos sollicitauerunt, vt alterutrum in regnum subleuarent. Quod frustra conati, Northanimbriam discesserant, ex suo coniectantes ingenio, nunquam illuc *Willielmum* esse venturum. Cæteri proceres *Edgarum* eligerent, si Episcopos assertores haberent. Sed proximo vrgente periculo, & domesticæ litis dissidio, nec illud quidem effectum. Ita Angli, qui in vnam coeuntes sententiam potuissent patriæ reformare ruinam, dum nullum ex suis volebant, induxerunt alienum. Tunc ille haud dubiè rex conclamatus, die natalis Domini coronatus est ab *Aldredo*

40

50

Archiepiscopo.

Archiepiscopo. Cauebat enim id munus à *Stigando* suscipere, quòd esset à Archiepiscopus non legitimè.

OMnium deinde bellorum, quæ gessit, hæc est summa: vrbē Oxoniam rebellantem leuiter subegit, diuino scilicet iutus auxilio, quòd pars muralis vltrò decidens, ingressum illi patefecerit. Nam & ipse eam audaciùs assilierat, protestans homines irreuerentes Dei destituendos suffragio; quia vnus eorum super murum stans nudato inguine auras sonitu inferioris partis turbauerat, pro contemptu videlicet Normannorum. Eboracum ciuitatem vnicum rebellionum suffugium, ciuibus penè deleuit, fame & ferro necatis. Ibi enim rex Scottorum *Malcolmus* cum suis, ibi *Edgarus*, & *Marcherius*, & *Weldeoffus*, cum Anglis & Danis nidum tyrannidis sæpè fouebant; sæpè duces illius trucidabant, quorum sigillatim exitus si commemorauero, fortasse superfluus non ero, licet fastidij discrimen immineat, dum relatori, si fortè secundum dictores suos mentiatur, difficilis sit regressus ad veniam.

MAlcolmus omnes Anglorum profugas libenter recipiebat, tutamentum singulis quantum poterat impendens; *Edgarum* præcipuè, cuius sororem, pro antiqua memoria nobilitatis, iugalem sibi fecerat. Eius causa conterminas Angliæ prouincias rapinis & incendijs infestabat; non quòd aliquid ad regnum illi profuturum arbitraretur, sed vt *Willielmi* animū contristaret, qui Scotticis prædis terras suas obnoxias indignaretur. Quapropter *Willielmus* coacta peditum & equitum manu, aquilonares insulæ partes petijt: & primò vrbem Metropolim, quam Angli cum Danis & Scottis obstinatè tenebant, in deditionem accepit, ciuibus longa inedia consumptis; maximum quoque hostium numerum, qui obsessis in auxilium conuenerant, ingenti & graui prælio fudit, non incruenta sibi victoria multos suorum amittens. Tunc totius regionis vicos & agros corrumpi, fructus & fruges igne vel aqua labefactari iubet; maritima maximè, cùm propter recentem iram, tum quòd *Cnutonem* Danorum regem filium *Swani* sua vi aduentare rumor sparserat. Ea præcepti ratio, vt nihil circa oram maritimam prædo piraticus inueniret secum asportaturus, si citiùs remeandum; vel fami consulturus, si diutiùs manendum putaret. Itaque prouinciæ quondam fertilis, & tyrannorum nutriculæ, incendio, præda, sanguine, nerui succisi; humus per sexaginta & eo amplius milliaria, omnifariam inculta, nudum omnium solum vsque ad hoc etiam tempus; vrbes olim præclaras, turres proceritate sua in cœlum minantes, agros lætos pascuis, irriguos fluuijs, si quis modò videt peregrinus, ingemit, si quis superest vetus incola, non agnoscit.

MAlcolmus, antequam ad manus veniretur, se dedidit; totóque *Willielmi* tempore, incertis & sæpè fractis fœderibus æuum egit. Sed filio *Willielmi Willielmo* regnante simili modo impetitus falso sacramento insequentem abegit. Nec multò pòst, dum fidei immemor superbiùs prouinciam inquietaret, à *Roberto* de Molbreia Comite Northanimbriæ, cum filio cæsus est. Humatúsq; multis annis apud *Tinemuth, nuper ab *Alexandro* filio Scotiam ad Dunfermelin portatus est.

al. Tinemuthum

EDgarus cum *Stigando* & *Aldredo* Archiepiscopis regis dedititius, sequenti anno facto ad Scottum transfugio, iusiurandum maculauit. Sed cùm ibi aliquot annos degens, nihil ad præsens commodi, nihil ad futurum spei, præter quotidianam stipem nactus esset, Normanni liberalitatem experiri pergens, ad eum tunc vltra mare degentem nauigauit. Quod regi gratissimum ferunt, vt incentore bellorum Anglia vacaret. Nam & vltrò solitus erat, quoscunque Anglos suspectos haberet, quasi honoris causa Normanniam ducere, ne quicquam se absente in regno turbarent. Receptus ergo *Edgarus*, & magno donatiuo donatus est, pluribúsque annis in curia manens, pedetentim pro ignauia, & (vt mitiùs dictum sit) pro simplicitate contemptui haberi cœpit. Quantula enim simplicitas, vt libram argenti, quam quotidiè in stipendio accipiebat, regi pro vno equo perdonaret? Subsequenti tempore cum *Roberto* filio *Godwini* milite audacissimo *Ierosolymam* pertendit. Illud fuit tempus, quo Turci *Baldwinum* regem apud Ramas obsederunt: qui cum obsidionis iniuriam ferre nequiret, per medias hostium acies effugit, solius *Roberti* opera liberatus præeuntis, & euaginato gladio dextra leuáque Turcos cædentis. sed cùm successu ipso truculentior, alacritate nimia procurreret, ensis manu excidit. ad quem recolligendum cùm se inclinasset, omnium

omnium incursu oppressus, vinculis palmas dedit. Inde Babyloniam (vt aiunt) ductus cùm Christum abnegare nollet, in medio foro ad signum positus, & sagittis terebratus, martyrium consecrauit. *Edgarus* amisso milite regressus, multaque beneficia ab imperatoribus Græcorum & Alemannorum adeptus (quippe qui etiam eum retinere pro generis amplitudine tentassent,) omnia pro natalis soli desiderio spreuit. *Quosdam enim profectò fallit amor patriæ, vt nihil eis videatur iocundum, nisi consuetum hauserint cœlum.* Vnde *Edgarus* fatua cupidine illusus, Angliam rediit, vbi (vt superiùs dixi) diuerso fortunæ iudicio rotatus, nunc remotus & tacitus canos suos in agro consumit.

E*Dwinus* & *Morcardus* erant fratres, filij *Elfgari*, filij *Leofrici*. Hi comitatum Northanimbriæ susceperant, & communi vmbone pacificè tuebantur. Nam (vt prædixi) paucis diebus ante mortem regis sancti *Edwardi*, prouinciales Aquilonis in rebellionem surrexerant, & *Tostinum* Comitem suum expulerant, petierántque & acceperant vnum è fratribus dominum, annitente *Haroldo*. Fiebant ista, vt à conscijs accepimus, infenso rege, quia *Tostinum* diligeret. Sed morbo inualidus, senio grauis, penè iam despectui omnibus haberi cœperat, vt dilecto auxiliari non posset. Quare ex animi ægritudine maiorem valetudinem corporis contrahens, non multò pòst decessit. Perstitit in incœpto *Haroldus*, vt fratrem exlegaret. Quocirca ille prius piraticis excursibus auitos triumphos polluens, mox cum rege Noricorum (vt suprà scripsi) cæsus est. Cadauer eius, indicio verrucæ inter duas scapulas agnitum, sepulturam Eboraci meruit. Tunc *Edwinus* & *Morcardus* (*Haroldo* iubente) manubiales prædas Londoniam tulere: nam ipse ad Hastingensem pugnā festinabat, vbi iam partam victoriam falsò præsagus somniabat. At eo interempto germani ad terras suæ potestatis profugientes, aliquot annis pacem *Willielmi* turbauerunt clandestinis latrocinijs syluas infestantes, nec vnquam cominùs, & apertè Martem agentes; sæpè etiam capti plærúmque se dediderunt; sed miseratione iuuenilis decoris, & gratia nobilitatis impunè dimissi: postremò nec vi nec dolo hostium, sed suorum perfidia trucidati regem ad lachrymas flexerunt, quibus ipse & coniugia cognatarum, & amicitiæ dignationem iam pridem indulsisset, si quieti adquiescere vellent.

W*Eldeofus* amplæ prosapiæ Comes multam familiaritatem noui regis nactus fuerat, quòd ille præteritarum offensarum immemor, magis illas virtuti, quàm perfidiæ attribuerat. Siquidem *Weldeofus* in Eboracensi pugna plures Normannorum solus obtruncauerat, vnos & vnos per portas ingredientes decapitans: neruosus lacertis, thorosus pectore, robustus & procerus toto corpore, filius *Siwardi* magnificentissimi comitis, quem *Digera* Danico vocabulo, id est, fortem cognominabant. Postmodum verò victis partibus, sese sponte dedens, & *Iuditha* neptis regis connubio, priuataque amicitia donatus, non permansit in fide, prauum ingenium cohibere impotens. Compatriotis enim omnibus, qui existimarant resistendum esse, cæsis vel subiectis, etiam in *Radulphi* de *Waher* perfidia se immiscuit, sed coniuratione detecta, comprehensus diu in vinculis tentus, vltimò spoliatus capite, Croilando sepultus est; quamuis quidam dicant, necessitate interceptum non voluntate addictum, in fidelitatis sacramentum agitasse. Anglorum est ista excusatio: nam cætera Normanni asserunt, Anglorúmq; qui plurimùm præstant. Quorum astipulationi diuinitas suffragari videtur, miracula multa & ea per maxima, ad tumbam illius ostendens. Aiunt enim eum in catenas coniectum, quotidianis singultibus perperàm commissa diluisse.

INde propositum regis fortassis meritò excusatur, si aliquando durior in Anglos fuerit, quòd penè nullum eorum fidelem inuenerit. Quæ res ita ferocem animum exasperabant, vt potentiores primùm pecunijs, mox terris, nonnullos etiam vita exueret. Quin etiam *Cæsarianum* secutus ingenium, qui Germanos in Ardenua maxima sylua abditos, & indè crebris eruptionibus exercitum suum affligentes, non per Romanos suos, sed per Gallos fœderatos expulit; vt dum alienigenæ alterutros transfoderent, ipse sine sanguine triumphum duceret. Idem (inquam) *Willielmus* in Anglos egit. Nam contra quosdam, qui post primam infœlicis ominis pugnam Danemarchiam & Hyberniam profugerant, & valida congregata manu tertio anno redierant; Angligenum exercitū, & ducem obiecit, Normannos feriari permittens: ingens sibi leuamen prouidens,

prouidens vtrilibet vincerent. Nec eum cogitatio lusit. nam vtrique Angli aliquandiu digladiati inter se, palmã otiosam regi refudêre. Aduenæ Hyberniam fugati; regij maxima sui clade nomen inane victoriæ amisso duce mercati; vocabatur * *Isednodus* domi bellóque Anglorum temporibus iuxtà insignis, pater *Hardingi*, qui adhuc superest, magis consuetus linguam in lites acuere, quàm arma in bello concutere. Ita laicorum potentia subruta, stabili quoque obfirmauit edicto, vt nullum gentis eius monachum, vel clericum ad aliquam dignitatem conari pateretur. A *Cnutonis* quondam regis facilitate immaniter abhorrens, qui victis honores integros exhibuit. Vnde factum est, vt eo defuncto indigenæ aduenas leuiter expellerent, sibique antiquum ius vendicarent. At iste certis de causis viuentes quosdam canonicè deposuit, & in locum illorum, qui morerentur, cuiuscunque gentis industrium hominem, præter Angligenam imposuit. Exigebat hoc, nisi fallor, indurata in regem peruicacia: cùm sint Normanni (vt antè dixi) in conuiuentes aduenas naturali benignitate proclines.

*al.is Ednodus

RAdulphus, de quo priùs tetigi, erat per donum regis Comes Northfolki & Stithfolki Britto ex patre, distorti ad omne bonũ animi. Is quòd cognatam regis filiam *Willielmi*, filij *Osberni* desponderat, maiora iusto mente metiens, tyrannidem adoriri meditabatur. Itaque ipso nuptiarum die magnis apparatibus cõuiuium agitatũ, (quòd Normannorum gulę iam Anglorum luxus influxerat) ebrijs conuiuis, & vino tumentibus, amplo verborum ambitu propositum suum aperit. Illi, quia in eorum animo pro potu omnis ratio caligabat, ingenti plausu dicenti acclamant. Ibi *Rogerus* Comes Herefordensis vxoris *Radulphi* frater, ibi *Weldeofus*, ibi præterea quàm plurimi in necem regis coniurant. Sed postero die cùm digesto calore vini, temperatior aura corda quorundam afflasset, maior pars facti pœnitens à conuiuio est dilapsa. Vnus eorum (*Weldeofus* fertur) qui consilio *Lanfranci* Archiepiscopi Normanniam vltrò enauigans, rem regi causa sua duntaxat celata detulit. At Comites in incœpto persistere, prouinciales suos quisque in tumultum excitare. Sed obsistebat eis Deus, omnes conatus eorum in irritum deducens. Mox enim re comperta duces regis, qui custodiam prætendebant, *Radulphum* ad hoc calamitatis compulêre, vt arrepta naue apud Norwich, mari se committeret. Vxor eius pacta membrorum salute, traditóque castello maritum secuta. *Rogerus* à rege vinculis irretitus, tota vita carcerem frequentauit, vel potiùs incoluit, detestandæ perfidiæ iuuenis, nec moribus patrissans.

SIquidem genitor eius *Willielmus* filius *Osberni* principis, optimis comparandus fuerit, haud scio an etiam præponendus. Eius consilio rex *Willielmus* primò animatus ad inuadendam Angliam: mox virtute adiutus, ad manu tenendam. Erat in eo mentis animositas, quam commendabat manus penè prodiga liberalitas. Vnde factum est, vt militum multitudine, quibus larga stipendia dabat, hostium auiditatem arceret, ciuium sedulitatem haberet. Quare pro effusis sumptibus, asperrimam regis offensam incurrit; quòd gazas suas improuidè dilapidaret. Manet in hunc diem in comitatu eius apud Herefordum, legum, quas statuit, inconcussa firmitas; vt nullus miles pro qualicunque commisso plus septem solidis soluat: cùm in alijs prouincijs ob paruam occasiunculam in transgressione præcepti herilis, viginti vel viginti quinque pendantur. Sed tamen secundos euentus turpi fine fortuna conclusit, dum tanti regni sustentator, Angliæ & Normanniæ consiliarius, pro fœminæ cupidine Flandriam pergens, ab insidiatoribus impetitus interijt. Nam *Baldwinus* antiquus ille (de quo superiùs dixi) pater *Matildis*, duos filios habuit; *Robertum*, qui patre superstite Comitissam *Frisiæ* vxorem nactus, *Frisonis* cognomen accepit; *Baldwinum*, qui post patrem aliquot annis Flandriæ præfuit, immaturéque fato functus est; superstitibus duobus liberis *Arnulpho* & *Baldwino*, de *Richelde* vxore, quorum tutelam regi Francorum *Philippo*, cuius amitæ filius erat, & *Willielmo* filio *Osberni* commendauerat. Libens id munus suscepit *Willielmus*, vt fœderatis cum *Richelde* nuptijs, altius nomen sibi pararet. At illa fœmineo fastu altiora sexu spirans, nouáque à prouincialibus exigens tributa, in perfidiam illos excitauit. Misso quippe propter *Robertum Frisonem* nuncio, vt supplicantis patriæ habenas acciperet, omnem fidelitatem *Arnulpho*, qui iam Comes dicebatur, abiurant. Nec verò defuêre, qui pupilli partes fulcirent. Ita multis diebus Flandria intestinis dissentionibus conturbata. id filius *Osberni* qui totus in amorem

mulieris

mulieris concesserat pati nequiuit, quin militari manu coacta Flandriam intraret: susceptúsque primò ab his quos tutari venerat, post paucos dies securus de castello in aliud equitabat, expeditus cum paucis: Contrà, *Friso* quem huiusmodi fatuitas non latebat, occultatis insidijs, inopinum excepit, & nequicquam fortitèr agentem, ipsum & nepotem suum *Arnulphum* cecîdit.

ITa Flandria potitus, sæpè *Willielmum* regem, Normannicis prædis irritauit. Filia eius *Cnutoni* regi Danorum nupsit, de qua genitus est *Carolus*, qui modò principatur in Flandria. Pacem cum *Philippo* rege comparauit, data sibi in vxorem priuigna, de qua ille *Lûdouicum* tulit, qui modò regnat in Francia. Nec multò pòst pertæsus connubij, (quod illa præpinguis corpulentiæ esset) à lecto remouit, vxorémq; Andegauensis Comitis contra fas & ius sibi coniunxit. Eorum affinitate tutus * *Rothbertus*, nihil quod deploraret, suo tempore vidit, licèt *Baldwinus* frater *Arnulphi*, qui in Hanoea prouincia, & castello Valentianis comitatum habuit, regis *Willielmi* auxilio plures assultus faceret. Tribus ante mortem annis, iam canis sparsus caput, Ierosolymam contendit pro peccatorum alleuiamento. Regressus, mundanis inuolucris renunciauit, finem vitæ quietus à negotijs christiana sollicitudine operiens. Filius eius *Robertus* fuit ille, qui in expeditione Asiatica (quam nostris diebus Europa contra Turcos mouit) mirandus innotuit. Sed, nescio quo infortunio, postquam domum reuersus est, nobilem illum laborem decolorauit, in quodam (quod vocant) Turnamento ad mortem læsus. Nec filium eius *Baldwinū* fortuna excepit fœlicior, qui vltro in Normannia regis Anglorum *Henrici* vires lacessens, iuuenilis audaciæ temeritatem luit. Námque conto in capite percussus, multorúmq; medicorum promissis illusus, vitæ metam abrupit; *Carolo* illi (de quo suprà diximus) principatu tradito.

(10) al. *Rodbertus*

(20)

AT verò rex *Willielmus* in subiectos lenitèr, turbidè in rebelles agens, fœlicitèr omni Anglia potiebatur, Wallenses omnes tributarios habens. Iam verò trans mare nunquam ociosus Cenomanico solo penè exterminium indixit, ducta expeditione illuc de Anglis, qui sicut facilè in solo suo potuerunt opprimi, ita in alieno semper apparuerunt inuicti. Apud Dolum castellum transmarinæ Britanniæ, dum (nescio qua) simultate irritatus, manum illuc militarem duxisset, innumeros ex suis desiderauit. *Philippum* regem Francorum, cuius amitæ filiam vxorem duxerat, semper infidum habuit, quòd scilicet ille tantam gloriam viro inuideret, quem & patris sui & suum hominem esse constaret. Sed *Willielmus* nihilo seciùs eius conatibus improbè obuiabat, quamuis primogenitus filius eius *Robertus* fatuo consilio * contra patrem illi assisteret. Vndè contigit, vt in quodam assultu apud *Gibboracum*, filius patri resultans, eo vulnerato equum ipsius confoderet; *Willielmus* medius filiorum saucius abiret, multi ex regijs caderent. Cæterùm tota vita ita fortunatus fuit, vt exteræ & remotæ gentes, nihil magis, quàm nomen eius timerent. Prouinciales adeò nutu suo substrauerat, vt sine vlla contradictione primus censum omnium capitum ageret, omnium prædiorum redditus in tota Anglia notitiæ suæ per scriptum adijceret, omnes liberos homines cuiuscunque essent, suæ fidelitati sacramento adigeret. Solus eius maiestatem concutiebat *Cnuto* rex Danorum, qui & affinitate *Roberti Frisonis*, & suapte potentia in immensum extollebatur, rumore in populos sato, quòd Angliam inuaderet, debitum sibi pro affinitate antiqui *Cnutonis* solum: & profectò fecisset, nisi Deus eius audaciam vento contrario infirmasset. Quæ res admonuit, vt genealogiam regum Danorum, qui post nostrum *Cnutonem* fuere, strictim abbreuiem, de Noricis quoque pauca inserturus.

(30) al. *conatibus eius assisteret*

(40)

ET, vt dictum est antè, successit *Haroldus* in Anglia, *Hardecnutus* in Danemarchia & filij eius. Nam Noricam, quam subegerat, recuperauit *Magnus* filius *Olaui*, quem in gestis *Cnutonis* nostri, dixi à prouincialibus suis necatum esse. *Haroldo* in Anglia defuncto, ambo regna tenuit *Hardecnutus* pauco tempore. Quo mortuo successit *Edwardus* simplex, auitóque regno contentus transmarinum imperium, vt laboriosum & barbarum despuit. Tunc rex Danorum leuatus est, *Swanus* quidam haud dubiè nobilissimus; cuius cum regnum aliquot annis prosperaretur, *Magnus* rex Noricorum (consentientibus Danis quibusdam) illum vi bellica expellens, suo animo terram subiecit. Eiectus *Swanus* regem Sueuorum adijt, eiúsque auxilio

(50)

cum

cum Sueuos & Vindelicos, & Gothos contraxisset, rediit vt regnum reformaret. Sed
conspirantibus Danis, qui potestatem *Magni* diligerent, prioris fortunæ calamitatem
expertus est. Ingens illud & memorabile in ea barbarie prælium fuit, quo nunquam vel
discrimen formidabilius, vel omen lætius Dani viderunt. Denique ad hoc tempus vo-
tum illibatum custodiunt, quo se ante pugnam constrinxerunt, vt Vigiliam sancti *Lau-
rentij* cunctis in posterum seculis ieiunijs, & eleemosynis sacrarent. Eo enim die certa-
tum est, & tunc quidem *Swanus* fugit, sed non multò pòst mortuo *Magno*, regnum su-
um integrè recepit.

SVccessit *Magno* in Norica *Swanus* quidam, *Herdhand* cognominatus, non de regia
progenie, sed manu & caliditate prouectus; illi *Olauus*, patruus *Magni* (quem san-
ctum ferunt); *Olauo Haroldus Haruagus* frater *Olaui*, qui etiam imperatori Constanti-
nopolitano dudum iuuenis militauerat. Cuius iussu pro stupro illustris fœminæ leo-
ni obiectus belluam immanem nudo lacertorum nisu suffocauit. Hic in Anglia ab
Haroldo filio *Godwini* cæsus est; filij eius *Olauus*, & *Magnus* regnum paternum partiti,
sed *Magno* præmaturè mortuo, *Olauus* totum occupauit. Illi successit filius *Magnus*,
qui nuper in Hybernia, dum illuc temerè appulisset, miserabilitèr occisus est. Ferunt
Magnum superiorem filium *Haroldi* post mortem patris ab *Haroldo* rege Angliæ cle-
mentèr domum dimissum, illius beneficij memoria *Haroldum* filium *Haroldi* post vi-
ctoriam *Willielmi* ad se venientem benignè tractasse; eundémque in expeditione so-
cium habuisse, quam in Angliam tempore *Willielmi* iunioris duxit; quando & Orca-
das & * Mauenias insulas sibi subiecit, & occurrentes Comites *Hugonem* Cestrensem,
& *Hugonem* Salopesberiensem, priorem fugauit, secundum interemit. Filij vltimi *Ma-
gni*, *Hasten*, & *Siwardus*, regno adhuc diuiso imperitant. Quorum posterior adolescens
speciosus & audax, non multùm est quòd Ierosolymam per Angliam nauigauit; in-
numera, & præclara facinora contra Saracenos consummans, præsertim in obsidione
Sydonis, quæ pro conscientia Turcorum immania in Christianos fremebat.

al. Menauias

SEd *Swanus* (vt dixi) in regno Danorum restitutus, ægrè quietem ferens, in Angliam
bis *Cnutonem* filium misit; primò cum trecentis, secundò cum ducentis nauibus.
Prioris classis socius fuit *Osbernus* frater *Swani*, sequentis * *Bacco*; vterque (accepta pe-
cunia) conatus adolescentis fregêre, domum sine effectu repatriantes. Quare à *Swano*
rege graui contumelia insusti, quòd fidem pecunia læsissent, in exilium acti sunt. *Swa-
nus* ad mortem veniens, omnes iuramento prouinciales constrinxit, vt quia quatuor-
decim filios habebat, omnibus per ordinem regnum delegarent, quantum ipsa sobo-
les durare posset. Eo igitur defuncto, successit filius *Haroldus* annis tribus; illi *Cnuto*,
quem pater in Angliam miserat. Is veteris repulsæ memor (vt accepimus) mille, &
eo amplius nauium in Angliam parat; auxilio erat ei socer *Robertus Friso* sexcen-
tarum nauium dominus. Sed duobus penè annis venti aduersitate coercitus, volun-
tatem mutauit, pronuntians non sine Dei nutu esse, quòd transfretare nequiret. Ve-
rùm postmodùm quorundam colloquijs deprauatus, qui difficilitatem transitus ani-
cularum maleficijs imputabant, optimatibus, quorum fœminæ de hoc insimulaban-
tur, pensiones importabiles indixit; *Olauum* quoque fratrem factionis eiusdem princi-
pem accusatum, vinculis irretiuit, & socero in exilium misit. Quapropter barbari li-
bertatis suę iniuriam non ferentes, intra ecclesiam quandam altare amplexū, & emen-
dationem promittentem trucidarunt. Aiunt eo loci multa miracula cœlitus ostensa,
quòd fuerit vir ille ieiunijs, & eleemosynis deditus, & qui in legum transgressores, ma-
gis diuinas, quàm suas persequeretur contumelias; vnde & ei martyris honor conse-
cratus est à Papa Romano. Post eum homicidæ, vt inuidiam facti aliquo bono com-
pensarent, *Olauum* à vinculis decem millibus marcarum argenti redemerunt. Hic octo
annis ignauè imperitans, regnum fratri *Henrico* reliquit. Is viginti & nouem annis
modestè viuens, Ierosolymam adijt, medióq; * mari spiritum euomuit. Quintus nunc
Nicolaus in regno subsistit.

al. Haueto

al. maris

REx igitur Danorum (vt dixi) solus erat obstaculum, ne *Willielmus* continua seri-
aretur lætitia, cuius respectu tantam multitudinem stipendiariorum conducebat
militum, ex omni, quæ circa montes est, prouincia, vt eorum copia regnum grauaret.
Sed ipse pro magnanimitate sua, dispendium expensarum non sentiens, etiam *Hugo-*

nem

nem Magnum regis Francorum fratrē, cum illius commilitio inter militares numeros ſibi ſeruiturum redegerat. Animabat, & excitabat ipſe virtutem ſuam, propter *Roberti Wiſcardi* memoriam, pronuntians pudendum, ſi illi fortitudine cederet, quem nobilitate præiret. ſiquidem *Robertus*, mediocri parentelâ in Normannia ortus, quæ nec humi reperet nec altum quid tumeret, paucis antè aduentum *Willielmi* in Angliam annis, cum quindecim militibus abierat Apuliam, penuriam neceſſariorum gentis illius ignauæ ſtipendijs correcturus. Nec multi fluxerunt anni, quòd ſtupendo Dei munere totam terram in poteſtatem accepit. Nam vbi viribus deſtituebatur, ingenio callebat, oppida primò, mox ciuitates ſuæ ditioni aſſocians. Ita ergo profecit, vt ſe ducem Apuliæ & Calabriæ, fratrem *Richardum* principem Capuæ, alterum *Rogerum* Comitem *Siciliæ faceret. Poſtremò data Apulia filio *Rogero*, cum altero filio **Boamundo* Adriaticum pelagus tranſiuit; ſtatimq; Dyrrachio capto ſuper *Alexium* imperatorem Conſtantinopolitanum vlteriùs progrediebatur; ſæuientem retinuit nuncius *Hildebrandi* Apoſtolici. Imperator enim Alemannorū *Henricus* filius *Henrici* (de quo ſuprà memorauimus) iratus contra Papam, quòd excommunicationem in eum propter inueſtituras eccleſiarum promulgauerat, cum exercitu veniens Romam, obſedit, *Hildebrandum* expulit, *Guibernum* Rauēnatem introduxit. Quo per literas expulſi *Wiſcardus* audito, relicto filio *Boamundo* cum militibus, vt inchoata paterna perſequeretur, Apuliam redijt; contractaq; velociter Apulorum & Normannorum manu, Romam tendebat. Nec ſuſtinuit nuncium aduenientis *Henricus*, quin cum falſo Papa ſola fama territus terga daret. Vacua ab obſeſſoribus Roma, legitimum Præſulem accepit; ſed non multò pòſt eadem violentia, qua priùs, amiſit. Tunc quoque *Alexius* audiens *Rodbertum* ad ſua neceſſariò reuocatum, ſummamq; bello manum imponere ſperans, ſuper *Boamundum*, qui partes relictas tuebatur, irruit. Sed Normannus gentilitij roboris tenax adoleſcens, arietantes Græcos, & cæteras, quæ conuenerant, gentes, vſu militari, quamuis multùm numero inferior, fugæ tradidit. Eodem quoque tempore Veneti, gens mari aſſueta, *Wiſcardum*, propter quæ venerat ſedatis, tranſfretare volentem aggreſſi, ſuperiorem calamitatem ſenſere, pars merſi & cæſi, pars fugati. Ille cœptam enauigans viam multas ciuitates *Alexij* ſuæ voluntati applicuit. Suſtulit imperator maleficio, quem virtute nequibat, vxori ipſius cōnubium auguſtale mentitus; cuius inſidijs elaboratū virus hauriens interijt, meliorem exitum, ſi Deus voluiſſet, emeritus; inuincibilis hoſtili ferro, & domeſtico obnoxius veneno. Sepultus eſt apud Venuſam Apuliæ habens Epitaphium.

al. Silicia
al. Boadmundo

Hic terror mundi Wiſcardus, *hic expulit Vrbe,*
Quem Ligures regem, Roma, Lemannus habent.
Parthus, Arabs, Macetúmque phalanx non tegit Alexin,
At fuga, ſed Venetum nec fuga nec pelagus.

V*Erùm, quia* Hildebrandi *mentio ſe ingeſſit, de eo dicam, quæ non friuolo auditu hauſi, ſed ſeria relatione eius audiui, qui ſe illa ex ore* Hugonis *abbatis Cluniacēſis audiſſe iuraret. Quæ ideo admiror, & prædico, quia cogitationes aliorum prophetico mentis intuitu pronunciabat.* Alexander *Papa efficax ipſius ſtudium conſpicatus, Cancellis Apoſtolorum præfecerat. Circuibat ergo pro ſui conſuetum officij prouincias, vt perperam acta corrigeret. Accurrebatur ab omnibus ordinum hominibus, deciſiones diuerſorum negotiorum poſtulantibus. Cuncta * ei ſubmittebatur ſecularis potentia; tum pro ſanctitatis, tum pro miniſterij eius reuerentia. vnde die quadam, cum ſolito maior ad equitandum eſſet turma, Abbas prædictus in extremo agmine cum monachis ſuis ſenſim progrediebatur; viſoque eminus tanto viri honore, quòd tot mundana poteſtates nutum illius præſtolarentur; huiuſmodi ſententias ventilabat animo, homuncionem exilis ſtaturæ deſpicabilis parentelæ, quòd Dei iudicio tot diuitum ſcpiri famulitio, tumere illum proculdubio & metiri altiora merito pro tot obambulatorum obſequio. Vix hoc (vt dixi) mente verſarat, cum Archidiaconus, reflexo equo & calcaribus inciſo à longè clamans & Abbatem obuncans, tu, tu, (inquit) male cogitaſti, falſo infamans huiuſce duntaxat rei innocentem: non enim mihi gloriam hanc (ſi gloria dici poteſt) quæ citò tranſit, vel ego imputo, vel ab alijs imputari volo, ſed beatis Apoſtolis, quorū exhibetur priuilegio. Suffuſus ille pudore, nec quicquam inficiari auſus, hoc ſolum retulit; quæſo (domine) quomodo noſti cogitatum meū, quem nulli cōmunicaui? ab ore tuo (ait) quaſi per fiſtulas ad aures meas omnis illa cogitatio deducta eſt.*

al. eis ſubmittebatur ſecularibus

Item

Item in eadem prouincia ecclesiam vrbanam ingressi, ante aram continuatis & iunctis lateribus se prostrauerant; in multam horam protracta oratione, respexit Archidiaconus Abbatem, turbulento rictu infrêdens; ille cum diutiùs oratum esset, fores egressus, causamq́; commotionis percunctatus, responsum accepit, Si me amare vis, caue ne me vlteriùs hac iniuria expugnes. Dominus meus Iesus Christus, speciosus ille præ filijs hominum, postulationibus meis visibiliter astabat, intendens dictis, & serenis fauens oculis; sed tuæ orationis addictus violentiæ, me deseruit, ad te conuersus: puto quòd tu ipse non diffiteberis esse genus iniuriæ, si amico eripias authorem salutis suæ. Prætereà prænoueris mortalitatem hominum, & huic loco imminere excidium; cuius coniecturæ signum habeo, quòd angelum domini super altare stantem vidi euaginatum gladium stringere, & huc atque illuc rotare. Futuræ cladis notabilius habeo indicium, quòd iam spissus & nebulosus aër, prouinciam istam circumuolat vt vides. Maturemus igitur profugium, nisi cum alijs velimus subire exitium. His dictis introeuntes diuersorium, ad curam corporis assidêre, continuoq́; dapibus appositis, exortus in domo luctus auiditatem esurientium repressit; siquidem vnus & alter, & mox plures è familia, dubium qua pernicie interempti, animas subitò amiserunt: tum eadem peste per vicinas ædes grassante, ascensis mulis diffugiunt, festinationem viæ stimulis timoris accelerantes.

In Gallia vice Papæ præsederat consilio, ibiq́; plures episcopi, olim per Symoniam in ecclesias introducti, degradati, potioribus locum dedere. Vnus erat, quem suspicio istius Apostasiæ insimulabat, sed nullis testibus argui, nullis argumentis confutari poterat: quem cum putares constrictum maximè, more anguis lubrici elapsum mirareris; ita dicendi arte callebat, vt omnes eluderet. Tunc Archidiaconus, Cesset hominis eloquium, producatur in medium diuinum oraculum; scimus profectò quod episcopalis gratia sancti spiritus munus est, & quisquis episcopatum mercatur, sancti spiritus donum posse comparari pecunia opinatur. Coram vobis ergo qui iudicio spiritus sancti congregati sumus, dicat iste, Gloria patri & filio, & spiritui sancto, quod si expressè & sine titubantia dixerit, constabit apud me, illum non venalitèr sed legitimè præsulatu functum: libens hanc conditionem ille accepit, nihil minùs quàm horum verborum difficultatem ratus; & verè Gloria patri & filio, *integrè protulit, sed in* spiritui sancto *hæsit. Suscitato cunctorum strepitu, nullo conatu vel tunc, vel in reliquo vitæ spacio spiritum sanctum nominare potuit. Huius miraculi testis fuit Abbas sæpè nominatus, qui deiectū episcopū per loca secum ducens, illius rei experimētum sæpè risit; de quorum verborū certitudine dubitantē, omnis Europa confutat, quæ Cluniacensis religionis numerum, per eum augmentatum non nescit.*

A*Lexandro* ergo defuncto, successit *Hildebrandus*, (*Gregorius* 7. dictus). Hic quod alij inusitauerant palàm extulit excommunicans electos, qui inuestituras ecclesiarum de manu laici per annulum, & baculum acciperent. Vnde *Henricus* imperator Alemannorum fremens, quòd sine sua conscientia talia præsumeret, illum (vt prædixi) post vndecim annos Roma deturbauit, *Guiberto* inducto: nec multo pòst lætali morbo Papa ictus, quo se moriturū non ambigeret, rogatus est à Cardinalibus, vt Papam constitueret, beati *Petri* exemplum referentibus, qui lactantis ecclesiæ rudimentis, viuens *Clementem* præfecerat. Negauit ille idem exemplum secuturum, quod ab antiquo concilijs esset vetitum. Consilium verò se daturum, si vellent hominem in seculo potentem, eligerent *Desiderium* Abbatem Cassinensem, qui salubriter & in tempore numero militari violentiam *Guiberti* infringeret; sin ecclesiasticum & eloquentem, acciperent episcopum Hostiensem *Odonem*. Ita obijt vir apud Deum fœlicis gratiæ, apud homines austeritatis fortassis nimiæ. Deniq; fertur, quòd inter eum & imperatorē primi tumultus initio, illū nudipedem & forcipes cum scopis portantem, nec etiam foribus admiserit abominatus hominē sacrilegū, & sororij incesti reum. abscessit *Cæsar* exclusus, repulsam eam multorū necis causam protestans. Statimq; quæcunq; posset incōmoda Romanæ sedi infligens, è diuerso fautores Papæ in tyrannidem excitauit. Siquidem rebellante quodam *Radulpho*, iussu ipsius Apostolici, qui ei coronam ex parte Apostolorum miserat, bellorum fragoribus vndiq; conflictatus est. Sed ille semper aduersis superior, & illum & cæteros improbè assurgentes tandem oppressit. Postremò non aliorum impetu, sed domestico filiorum odio imperio extrusus, miserabilem vitæ terminū habuit. Successit *Hildebrando*, *Desiderius*, *Victor* appellatus, sed ad primam Missam, incertum quo discrimine, cecidit exanimatus, calice (si dignum est credere) veneno infecto. Tunc in *Odonem* declinauit electio; is natione Gallus, primùm Rhe-

mensis Archidiaconus, inde Prior * Cluniacensis, mox episcopus Hostiæ, vltimò Papa Romæ *Vrbanus* vocatus est.

al. Duniacensis

HActenus circumuagari licuerit, dum occasione gestorum *Willielmi* quædam succurrebant, quæ prætermittenda non putabam: nunc familiarem eius vitam, & mores interiores lector qui volet, audiet. Inprimis Dei famulis humilis, subiectis facilis, in rebelles inexorabilis erat. Religionem Christianam, quantum secularis poterat, ita frequentabat, vt quotidiè Missæ assisteret, vespertinos, & matutinos hymnos audiret. Monasteria, vnum in Anglia, alterum in Normannia construxit. Primùm Cadonis, quod sancto *Stephano* consecrauit, opportunis prædijs & magnificentissimis donariis insignitum, vbi & *Lanfrancum* Abbatem, pòst etiam Cantuariæ Archiepiscopum instituit; virum antiquis scientia & religione comparandum, de quo seriò dici potest, Tertius è cœlo cecidit *Cato*; adeo cœlestis sapor pectus eius, & palatum infecerat; adeò latinitas omnis in liberalium artium scientiam, per doctrinam eius se incitabat; adeo ipsius exemplo, vel metu, professio monastica in religione sudabat. Non tunc episcoporum ambitus, non tunc Abbatum venalitas proficiebat. Ille maioris gloriæ, amplioris gratiæ apud regem & Archiepiscopum erat, qui tenacioris sanctitudinis opinionē habebat. Alterum monasterium Hastingis * ædificauit sancto *Martino*, quod cognominatur de bello, quia in eo loco principalis ecclesia cernitur, vbi inter confertos cadauerum aceruos *Haroldus* inuentus fuisse memoratur. Penè puer & maturiora ætate sapiens, patruum suum *Malgerium*, ab Archiepiscopatu Rotomagensi remouit. Is erat literis quidem non mediocritèr cultus, sed pro natalium conscientia professionis oblitus, venationibus & auium certaminibus, sæpiùs iusto intendebat, & gazas ecclesiasticas conuiuijs profusioribus insumebat. Cuius rei fama crebrescente, tota vita pallij vsu caruit; quòd negaret sedes Apostolica honoris huiusce priuilegium, homini, qui sacratum negligebat officium. Vnde crebrò conuentus, expostulante nepote patruelis offensas, cum nihilo reuerentiùs se ageret, cogente vltima necessitate degradatus est. Ferunt quidam arcanam esse depositionis causam; * *Matildem*, quam *Willielmus* acceperat, proximam sibi sanguine fuisse. Id Christianę fidei zelo, *Malgerium* non tulisse, vt consanguineo cubili fruerentur: sed in nepotem & comparem excommunicationis iaculum incentasse. Ita cùm iræ adolescentis, vxoriæ querelæ accederent, excogitatas occasiones, quibus persecutor peccati sede pelleretur. Sed postmodùm prouectioribus annis pro expiatione sceleris, illum sancto *Stephano* Cadonis monasterium ædificasse, illam beatæ Trinitati in eodem vico idem fecisse; vtróq; pro sexu suo personas inhabitantium eligente.

al. construxit

al. Maltildem

10

20

30

MAlgerio *successit* Maurilius *Fiscanensis Monachus multis virtutibus, sed maximè abstinentia laudatus. Is post benè & sanctè actam vitam, cum ad extremum Deo vocante venisset; vitali priuatus halitu fermè dimidia die iacuit defunctus. Veruntamen cum iam pararetur in ecclesiam ferri, anima resumpta circumstantes lachrymabili gaudio perfudit: stupentes hoc sermone corroborat; Attenti animo estote, vltima pastoris vestri verba excipientes. naturali morte resolutus fui, sed vt vobis intimarem quæ vidi, reductus sum; nec aliquanto diutius subsistam, quia in domino soporari delectat. Ductores spiritus mei vultibus & vestibus ad omnem elegantiam erant compositi; concordabat verborum lenitas cum nitore vestium, vt nihil desiderarem præter talium virorum obsequium. Itaque blandis assentationibus gauisus, ibam vt verè mihi videbatur versus orientem. Promittebatur mihi sedes paradisiaca, non multò post intranda. in momento præterita Europa, ingressi Asiam, venimus Ierosolymam, ibi sanctis adoratis Iordanem pertendimus, citerioris ripæ accolæ ductorum meorum contubernio mixti, lætum cœtum fecère. Ego visendi vlteriora studio transitum maturabam. Tunc comites Deū præcepisse ferunt vt antè demonū visione terrificarer, quatenus veniales culpæ quas confessione non dilueram, pauore horrendarum formarum purgarentur. Cum dicto astitit alteri parti, tanta dæmonum vis hastilia acuta vibrantium, ignes efflantium, vt ager ferreus, aer flammeus videretur. Eorum * horrore ita sum affectus, vt si terra dehisceret, si cœlum patesceret, tuto mihi vtrobiq; refugiendum non æstimarem. Ita metuculosus, dum quò vadam dubito, repentè, (* vt hæc dicens, vestræ saluti nisi negligitis consulere) halitum recepi confestim effusurus; dixit, & cum verbo penè spiritum emisit. Corpus in ecclesia sancta* Mariæ *tunc humi defossum, miraculo (vt aiunt) diuino altiùs tribus pedibus super terram eleuatum est.*

40

50

al. horrorum

al. ad hæc

Porrò

PORrò *Willielmus* propositi quod in Normannia cœperat tenax, *Stigandum* perperam & falso Archiepiscopum, per Cardinales Romanos, & *Ermenfredum* episcopũ Sedunensem deponi passus est. Successit ei in Wintonia *Walkelinus*, cuius bona opera famam vincentia vetustatẽ obliuionis à se repellent, quamdiu sedes episcopalis ibi durabit. In Cantia *Lanfrancus* de quo suprà dixi) qui talis Angliæ Dei dono emicuit.

> *Qualis discutiens fugientia Lucifer astra,*
> *Cùm roseo clarum prouehit ore diem.*

Ita ipsius industria monachicum germen effloruit, ita eo viuente vigor pontificalis induruit. Eius consilio rex pronum se fecerat, vt nihil negandum duceret, quod is faciendum diceret. Ipsius etiam impulsu ambitum nebulonum fregerat, qui consueto more, mancipia sua Hyberniam venditabant, cuius facti præconium cui potiùs imputem, *Lanfranco*, an *Wlstano* Wigorniæ antistiti, pro vero non discerno, qui regem pro commodo venalitatis, quod sibi pensitabatur, renitentem vix ad hoc coegerint, nisi quòd *Lanfrancus* laudauerit, *Wlstanus* præceperit authoritate episcopali pro conscientia sanctitatis abundè exuberans: homo, quo nullus vnquam iustior, nullus nostro seculo par illi apparuerit miraculorum potentia, & prophetali gratia; quorum aliqua intendo dicere posteriùs, si tamen sanctissimis illius placuerit sensibus.

VEruntamen, quia alea fortunæ incertis iactibus voluitur, multa tunc temporis aduersa peruenerũt. Fœda inter Abbatẽ Glasconiæ, & monachos eius discordia, ita vt post verborũ lites ad arma ventum sit. Coacti ergo intra ecclesiam monachi, sancto altari miserias suas applorabãt. Sed irruentibus militibus, duo ex eis interfecti, 14. vulnerati, cæteri repulsi. Nam & furor militũ etiam crucifixum sagittis inhorrere fecerat. Huius noxę crimine infamatus Abbas, tota vita regis exilio deportat⁹ est, eóq; defuncto pro redẽptione peccati auxiliaribus annumerata pecunia honori restitutus est.

MIserabilis & infanda cædes *Walkerij* Dunelmẽsis episcopi, quẽ Northanimbri populus semper rebellioni deditus, abiecto sacrorũ ordinum respectu, multis impetitum conuitijs trucidarunt. fusus ibi nõ paucus numerus Lotharingorũ, quòd præsul ipse nationis eius erat. Causa cædis hæc fuit, erat episcopus pręter pontificatum custos totius Comitatus; præfeceràtq; rebus forensibus *Gilebertum* cognatum, interioribus *Leobinum* clericum, ambos in rebus cõmissis strenuos, sed effrænes. Tolerabat episcopus eorũ immodestiã gratia strenuitatis inductus, & quia eos eleuarat, cumulum benignitatis augebat. *Indulget enim natura sibi placidóq; fauore suis arridet ipsa muneribus.* Is *Leobinus Liwlphũ* beatissimi *Cuthberti* ministrũ adeò dilectum, vt ipse sanctus coram vigilanti assistens placita imperaret: Hunc inquam *Liwlphũ*, per *Gilebertũ* obtruncari fecit, liuore ictus quòd amplioris amicitiæ locum apud pontificẽ, pro conscientia, & æquitate iudiciorum haberet. Perculsus nuncio *Walkerius* furenti parentelæ defuncti legalis placiti iudicium opposuit protestatus *Leobinũ* suę suorúmq; necis authorem. Vbi ventum ad placitũ, nullis effera gens rationibus emolliri potuit, quin in episcopum referret culpam, quòd ambos homicidas in curia eius post necẽ *Liwlphi* familiaritèr diuersatos vidissent. Surrectum ergo in clamores & iras, & *Gilebertus* de ecclesia, in qua cum episcopo sederat, vltrò egrediens, vt suo periculo vitã domini mercaretur, impiè occisus. Tum præsul præ ianuis pacem prætento ramo offerens, rabiem vulgi expleuit interemptus, fomes etiam mali *Leobinus* semiustulatus, quòd nisi ecclesia cremata exire nolebat, exiliens mille lanceis exceptus est. Prædictum id ab *Edgitha* relicta regis *Edwardi*. Nam cùm olim *Walkerium* vidisset Wintoniæ ad consecrandum duci, cæsarie lacteolum, vultu roseum, statura prægrandem; pulchrum, hîc ait, martyrem habemus, coniectura viz. immodestæ nationis ad præsagiendum inducta. Successit ei *Willielmus* Abbas sancti Carilefi, qui monachos in Dunelmo posuit.

PRæterea anno antequam moreretur proximo, mortalitas hominum & iumentorũ, vis tempestatum frequens violentia fulgurũ, quantam nemo viderat, nemo audierat. Illo quoq; anno quo obijt, promiscua febris plusquam dimidiam partem plebis depasta; adeo vt plures incommoditas morbi extingueret; deindè pro intemperie aëris fames subsequuta vulgò irrepsit, vt quod febribus erat reliquum, ipsa corriperet.

PRæter cæteras virtutes, præcipuè in prima adolescentia castitatem suspexit, in tantum vt publicè sereretur nihil illum in fœmina posse. Veruntamen ex procerũ sententia matrimonio addictus, ita se egit vt pluribus annis nullius probri suspicionẽ no-

taretur. Tulit ex *Matilde* liberos multos, quę & marito morigera & prole fœcunda, nobilis viri animum in sui amoris incitabat aculeum; quanquam non desint, qui ganniant eum cœlibatui antiquo renuntiasse; cum regia potestas accreuisset, volutatum cum cuiusdam presbyteri filia, quam per satellitem succiso poplite *Matildis* sustulerit. Quapropter illū exhæredatū, illam ad mortē fræno equi cæsam. Sed hoc de tanto rege credere dementiæ ascribo, hoc constanter asseuerans, quòd aliquantula simultas inter eos innata extremis annis fuerit pro *Roberto* filio, cui mater manum militarem ex fisci redditibus sufficere dicebatur. Verùm propter hoc nihil coniugalis gratiæ diminutum ipse ostendit, dum quatuor annis ante se defunctam, & magnificentissimis inferijs extulit, & lachrymis per multos dies vbertim prosecutus, amissæ charitatem desiderauerit, quin ex eo tempore si credimus, ab omni voluptate desciuit. Sepulta est regina Cadonis in monasterio sanctæ Trinitatis. Eiusdem pietatis indiciū in *Edgithæ* reginæ funere curando non minus fuit, quæ apud Westmonasterium studio eius prope coniugem locata, habet tumbam argenti aurique expensis operosam. 10

FIlios habuit, *Robertum, Richardum, Willielmum, Henricum*. Posteriores duo post eum successione continua in Anglia regnauere: *Robertus* patre adhuc viuente, Normanniam sibi negari ægrè ferens, in Italiam obstinatus abijt, vt filia *Bonifacij* Marchionis sumpta, patri partibus illis adiutus aduersaretur; sed petitionis huiusce cassus, *Philippū* regem Francorum contra patrem excitauit. Quare & genitoris benedictione & hæreditate frustratus, Anglia post mortem eius caruit, comitatu Normanniæ vix retento. Ea quoque post nouem annos, fratri *Willielmo* pro pecunia inuadata, Asiaticam expeditionem cum cæteris Christianis aggressus est. Inde transactis quatuor annis, clàrus militiæ gestis regressus, Normanniæ sine difficultate immersit, quòd germano *Willielmo* nuper defuncto, *Henricus* rex nouitate tener, Angliam in fide tenere satis habuit; sed quia de hoc aliâs dicendum est, nunc cœptam de filijs *Willielmi Magni* narrationem terminabo. 20

RIchardus magnanimo parenti spem laudis alebat, puer delicatus; & vt id ætatulæ pusio altum quid spirans. Sed tantam primæui floris indolem mors acerba citò depasta corrupit. Tradunt ceruos in Noua foresta terebrantē, tabidi aëris nebula morbum incurrisse. Locus est, quem *Willielmus* pater, desertis villis, subrutis ecclesijs, per triginta & eo ampliùs milliaria in saltus & lustra ferarum redegerat, infando prorsus spectaculo, vt vbi antè vel humana conuersatio, vel diuina veneratio feruebat, nunc ibi cerui & capreoli, & cæteræ illud genus bestiæ petulantèr discursitent: nec illæ quidem mortalium vsibus communiter expositæ. Vnde pro vero asseritur, quòd in eadem sylua *Willielmus* filius eius, & nepos *Richardus* filius *Roberti* comitis Normanniæ mortem offenderint, seuero Dei iudicio ille sagitta pectus, iste collum traiectus, vel vt quidam dicunt, arboris ramusculo equo pertranseunte fauces appensus. 30

FIliæ ipsius fuerunt quinque; prima *Cæcilia* Cadonensis Abbatissa, quæ viuit, altera *Constantia* Comiti Brittanniæ *Alano Fergant* in coniugium data, austeritate iusticiæ prouinciales in mortiferā sibi potionē exacuit; tertia *Adala Stephani* Blesensis Comitis vxor, laudatæ in seculo potentiæ virago, nouiter apud Marcenniacum sanctimonialis habitum sumpsit. Duarum aliarum nomina exciderunt; vnius, quæ *Haroldo* (vt diximus) promissa, infra maturos coniugij annos obijt; alterius, quæ *Aldefonso* Galliciæ regi per nuncios iurata, virgineam mortem impetrauit à domino. Repertus in defunctæ genibus callus crebrarum eius orationum index fuit. 40

PAtris memoriam quantis poterat occasionibus extollens ossa olim Niceæ condita sub extremo vitæ tempore per legatum transferebat; sed ille prosperè rediens, audita morte *Willielmi*, apud Apuliam resedit, sepultis ibi illustris viri exuuijs. Matrem quantum vixit insigni indulgentia dignatus est, quæ ante patris obitū cuidam *Herlewino* de Comitis villa mediocriū opum viro nupserat. Ex eo *Willielmus* fratres habuit: *Robertum*, quem Comitem Moritonij fecit, crassi & hebetis ingenij hominem: *Odonem*, quem ad episcopatum Baiocensem prouexit Comes, Comitem Cantiæ rex instituit. Callidioris pectoris ille totius Anglię vice-dominus sub rege fuit, post necem *VVillielmi* filij *Osberni*. Itaq; in aggerandis thesauris mirus *tergiuersari, miræ abstinentiæ, penè Papatum Romanum absens à ciuibus mercatus fuerat, peras peregrinorum episto- 50

al. tergiuersari miræ astutia

lis

lis,& nummis infarciens. Cuius futuri itineris opinione cum certatim ex toto regno ad eum milites concurrerent, rex indignè ferens compedibus irretiuit, præfatus non se *Baiocarum* episcopum, sed Comitem Cantiæ prendere: clientes eius minis impulsi tãtam auri copiam prodidere, vt nostri seculi æstimationem superaret fului congeries metalli. Denique & cullei plures è fluuijs extracti, quos per certa loca sublatis conscijs infoderat plenos auro mollito. Post mortem fratris absolutus, nepotique *Willielmo* aduersatus, partem *Roberti* fouebat; sed tunc quoque malè cedente fortuna extorris Anglia Normannico nepoti, & episcopatui insistebat. Deindè cum eodem Ierosolymitanam viam ingressus, Antiochiæ in obsidione Christianorum finem habuit.

10 EXterarum nationũ homines dignanter ad amicitiam admisit, indifferẽtèr honoribus extulit, eleemosynæ curã habuit; transmarinis ecclesijs multas possessiones in Anglia largitus est, nec vllũ ferè monasteriũ præsertim in Normannia vel eius, vel ducum munificentia transijt, vt Angliæ copia tenuitas illorũ sustentaretur. Ita eius tempore vltro citróq; cœnobialis grex excreuit, monasteria surgebãt religione vetera, ędificijs recentia. Sed hic animaduerto mussitationẽ dicentiũ, melius fuisse, vt antiqua in suo statu conseruarentur, quàm illis semimutilatis de rapina noua construerentur.

IVstæ fuit staturæ, immensæ corpulentiæ, facie fera, fronte capillis nuda, roboris ingentis in lacertis, vt magno sæpè spectaculo fuerit, quòd nemo eius arcum tenderet, quem ipse admisso equo pedibus neruo extẽnto sinuaret; magnæ dignitatis sedens & 20 stans, quanquam obęsitas ventris nimis protensa regiũ corpus deformaret, commodę valetudinis, vt qui nunquam aliquo morbo periculoso præter in extremo decubuerit; exercitio nemorũ adeo deditus, vt (sicut prædixi) multa millia ciectis habitatoribus siluescere iuberet, in quibus à cæteris negotijs auocatus animũ remitteret. Conuiuia in præcipuis festiuitatibus sumptuosa & magnifica inibat. Natale Domini apud Glocestriã, Pascha apud Wintoniã, Pentecostem apud Westmonasteriũ agens quotannis quibus in Anglia morari liceret; omnes eò cuiuscunq; professionis magnates regiũ edictum accersebat, vt exterarum gentium legati speciem multitudinis, apparatúmq; deliciarum mirarentur. Nec vllo tempore comior, aut indulgendi facilior erat, vt qui aduenerant largitatem eius cum diuitijs conquadrare vbiq; gentiũ iactitarent. Quem 30 morem conuiuandi primus successor obstinatè tenuit, secundus ómisit.

SOla est de qua meritò culpetur pecunię cupiditas, quam vndecũq; captatis occasionibus, nihil vnquã pensi habuit, quin corroderet; faceret, diceret nonnulla, & penè omnia, tanta maiestate indigniora, vbi spes nũmi effulsisset. Nõ est hic aliquid excusationis quod afferã, nisi quod quidã dixit, necesse est vt multos timeat, quẽ multi timent. Nam ille pro timore inimicorũ prouincias suas pecunia emulgebat, qua impetus eorũ vel tardaret, vel etiã propelleret, persæpè vt fit in rebus humanis viribus cassatis, fidem hostilẽ præmio pignoratus; regnat adhuc & indies augetur huiusce dedecoris calamitas, vt & villæ & ecclesiæ pensionibus supponantur, & ne hoc quidẽ perpetua exactorum fide, sed quicunq; plus obtulerit, statim pactis irritis prioribus palmam habeat.

40 EXtremo vitæ tempore in Normannia habitans, cõtractis inimicitijs cum rege Francorum aliquantisper se continuit; cuius abutens patientia *Philippus* fertur dixisse, Rex Angliæ iacet Rotomagi, partu absolutarũ more fœminarum cubile fouens, & iocatus in eius ventrem quem potione alleuiarat. quo præstrictus conuitio, respondit: Cùm ad Missam post partum iero, centum millia candelas ei libabo. Talia per resurrectionem, & splendorem Dei pronuncians, quòd soleret ex industria talia sacramenta facere, quæ ipso habitu oris terrificum quiddam auditorum mentibus insonarent.

NEc multò pòst *Augusto* mense declinante, quando & segetes in agris, & botri in vineis, & poma in viridarijs, copiam sui volentibus faciunt, exercitu coacto, Franciã infestus ingreditur; omnia proterit, cuncta populatur; nihil erat quod furentis animũ 50 mitigaret, vt iniuriam insolentèr acceptam multorũ dispendio vlcisceretur. Postremò Mundantium ciuitatem iniectis ignibus concremauit, combusta illic ecclesia beatæ *Mariæ*; reclusa vna vstulata, quæ speleum suũ, nec in tali necessitate deserendũ putauit; fortunę omnes ciuiũ pessundatę. Quo successu exhilaratus, dum suos audaciùs incitat vt igni adijciant pabula, propiùs flammas succedens, foci calore, æstúsque autumnalis inæqualitate morbum nactus est. Dicunt quidam quòd præruptam fossam sonipes transiliens interranea sessoris diruperit, quod in anteriori parte sellæ venter protuberabat.

 rabat.

rabat. Hoc dolore affectus receptui suis cecinit, Rotomagúmque reuersus, crescente indies incommodo, lecto excipitur. Consulti medici, inspectione vrinæ certam mortē prædixére. Quo audito querimonia domū repleuit, quòd eum præoccuparet mors emendationē vitæ iamdudū meditantem. Resumpto animo, quę christiani sunt, executus est in confessione & viatico. Normanniā inuitus & coactus *Roberto*, Angliam *Willielmo*, possessiones maternas *Henrico* delegauit. Vinctos suos omnes educi & solui, thesauros efferri, & ecclesijs dispergi præcepit. Certum numerum pecuniæ ad reparationem ecclesiæ nuper crematæ ipse indixit. Ordinatis ergo benè rebus, octauo Idus Septembris decessit, anno secundo, vitæ quinquagesimo nono, regni 22. comitatus quinquagesimo, Dominicæ incarnationis millesimo octogesimo septimo. Ille fuit annus quo *Cnuto* rex Danorum (vt suprà diximus) interemptus est; quo Sarraceni Hispani in christianos efferati, mox ab *Aldefonso* rege Galliciæ ad sua redire coacti, etiam vrbibus, quas olim tenuerant, inuiti cessere. 10

Corpus regio solenni curatum, per Sequanam fluuium Cadonum delatum; ibi in magna frequentia ordinatorum, laicorum pauca, humi traditum. Varietatis humanæ tunc erat videre miseriam, quòd homo ille totius olim Europæ honor, antecessorúmque suorum omnium potentior, sedem æternę requiei sine calumnia impetrare non potuit. Namque miles quidam, ad cuius patrimonium locus ille pertinuerat, clara contestans voce rapinam, sepulturam inhibuit, dicens auito iure solum suum esse, nec illum in illo loco quem violenter inuaserat pausare debere. Quocirca volente *Henrico* 20 filio qui solus ex liberis aderat, centum libræ argenti * litigatori persolutæ audacem calumniam compescuere. Nam tunc *Robertus* primogenitus in Francia contra patriam bellabat. *Willielmus* antequam pater planè exspirauerat, Angliam enauigauerat, vtiliùs ducens suis in posterum commodis prospicere, quàm exequijs paterni corporis interesse. Porrò in dispertienda pecunia nec segnis, nec parcus omnem illum thesaurum Wintonię totis annis regni accumulatum ab arcanis sacrarijs eruit in lucem; monasterijs aurum; ecclesijs agrestibus solidos quinq; argenti; vnicuiq; pago centum libras, viritim egenis diuidendas largitus. Patris etiam memoriam ingenti congerie argenti & auri cum gemmarum luce conspicuè adornauit.

al. litigario

Fvit hoc tempore *Berengarius* Turonensis hęresiarcha, qui panem & vinum in altari 30 apposita, post consecrationem sacerdotis, verum & substantiale corpus Domini (sicut sancta ecclesia prędicat) esse denegabat. Iamq; scatebat omnis Gallia, eius doctrina per egenos scholares (quos ipse qnotidiana stipe sollicitabat) disseminata. vnde soliditati catholicæ timens sanctissimę memorię *Leo* Papa, Vercellis cōtra eum instituto consilio, tenebras nebulosi erroris euangelicorū testimoniorū fulgore depulit; sed cum post obitū eius virus hęreseos diu in finibus quorundam nebulonum consotum iterū erumperet; *Hildebrandus* cum Archidiaconus esset Turonis, mox Papa Romæ adunatis consilijs, conuictum ad dogmatis sui anathema compulit; quæ scripta suis locis, qui desiderat, inueniet. Responderunt ei libris *Lanfrancus* Archiepiscopus, sed præcipuè & fortitèr *Guimundus* priùs monachus de sancto *Leofredo* Normanniæ, posteà e- 40 piscopus Auersanus Apuliæ nostri temporis eloquentissimus. Porrò licèt *Berengarius* primum calorem iuuentutis aliquarū hęresium defensione infamauerit, æuo austeriore ita resipuit, vt sine retractatione, à quibusdam habeatur sanctus, innumeris bonis maximè autem humilitate & eleemosynis approbatus, largarum possessionū dispertiendo dominus, non abscondendo & adorando famulus: fœmineæ venustatis adeo parcus, vt nullam conspectui suo pateretur admitti, ne formam videretur delibasse oculo, quam non pruriebat animo. Non aspernari pauperem, non adulari diuitem; secundum naturam viuere, habens victum & vestitum iuxta Apostolum his contentus esse. Vndè eum laudat Cenomanensis pontifex *Hildebertus* inprimis versificator eximius, cuius verba propterea inserui, vt prædicabilis episcopi affectum in magistrum o- 50 stendam, simul & doctrinæ eius erit exemplo posteris, qua quomodo viui debeat instituit, etsi fortasse metas veræ laudis amore incitatus transilierit.

Quem modò miratur semper mirabitur orbis,
Ille Berengarius *non obiturus obit.*
Quem sacræ fidei fastigia summa tenentem,

Iam

Iam quinta dies abstulit, ausa nefas.
Illa dies damnosa dies, & perfida mundo,
Qua dolor & rerum summa ruina fuit:
Qua status Ecclesiæ, qua spes, qua gloria cleri,
Qua cultor iuris, iure ruente ruit.
Quicquid Philosophi, quicquid cecinere Poetæ
Ingenio cessit eloquioq́, suo.
Sanctior & maior sapientia maius adorta
Impleuit sacrum pectus & ora Deo.
10 *Pectus eam voluit, vox protulit, actio prompsit,*
Singula factori sic studuere suo.
Vir sacer & sapiens, cui nomen crescit in horas,
Quo minor est quisquis maximus est hominum.
*Cui *census peperit partos seruauit honores,* al. sensus.
Cui potior pauper diuite, iusq́, lucro.
Cui nec desidiam, nec luxum res dedit ampla,
Nec tumidum fecit multus & altus honos.
Qui nec ad argentum nec ad aurum lumina flexit,
Sed doluit quotiens cui daret hoc, aberat.
20 *Qui non cessauit inopum fulcire ruinas,*
Donec inops dando pauper & ipse fuit.
Cuius cura sequi naturam, legibus vti,
Et mentem vitijs, ora negare dolis,
Virtutes opibus, verum præponere falso,
Nil vacuum sensu dicere, nil facere,
Lædere nec quenquam, cunctis prodesse, fauorem
Et populare lucrum pellere mente, manu.
Cui vestis textura rudis, cui non fuit vnquam
Ante sitim potus, nec cibus ante famem.
30 *Quem pudor hospitium statuit sibi, quámque libido*
Incestos superat, tam superauit eam.
Quem natura parens cum mundo contulit, (inquit,)
Degenerant alij, nascitur iste mihi.
Quæq́, vagabatur, & penè reliquerat orbem,
Inclusit sacro pectore iustitiam.
Vir sacer á puero, qui quantum præminet orbi
Fama, tam fama præminet ipse sua.
Fama minor meritis cum totum peruolet orbem,
Cum semper crescat, non erit æqua tamen.
40 *Vir pius atq́, grauis, vir sic in vtroque modestus,*
Liuor vt in neutro rodere possit eum.
Liuor enim deflet, quem carpserat antea nec tam
Carpsit & illi eum, quàm modo laudat, amat.
Quàm priùs ex vita, tam nunc ex morte gemiscit,
Et queritur celeres huius abisse dies.
Vir verè sapiens, & parte beatus ab omni,
Qui cœlos anima, corpore ditat humum.
Post obitum viuam secum, secum requiescam,
Nec fiat melior sors mea sorte sua.

50 Videas in his versibus quòd laudis excesserit modum Episcopus, sed sic se ostentat eloquentia, tali gestu procedit aureus lepos, eo modo
Fundit purpureos diues facundia flores.
Berengarius planè quamuis ipse sententiam correxerit, omnes tamen, quos ex totis terris deprauauerat, conuertere nequiuit: *Adeo pessimum est alios exemplo vel verbo á bono infirmare, quia fortassis peccatum te grauabit alienum, cum deletum fuerit tuum.* Quòd Episcopum

Episcopum Carnotensem *Fulbertum*, quem Domini mater *Maria* olim ęgrotum lacte mammillarũ suarum visa fuerit sanare, prędixisse aiunt. Nam cùm in extremis positum multi visitarent, & ædium capacitas vix confluentibus sufficeret, ille inter oppositas cateruas oculo longe rimatus, *Berengarium* nisu, quo valuit, expellendum censuit, protestatus immanem dæmonem propter eum consistere, multósque ad eum sequendum blandiente manu, & illice anhelitu corrumpere; Quin & ipse die Epiphaniorum moriens, genitúque producto recordatus, quot miseros quondam adolescens primo erroris calore secta sua infecerit: Hodiè, inquit, in die apparitionis suę apparebit mihi Dominus meus *Iesus Christus* propter pœnitentiam vt spero ad gloriam, vel propter alios, vt timeo, ad pœnam. 10

Nos sanè credimus post benedictionem Ecclesiasticam, illa mysteria esse verum corpus, & sanguinem saluatoris, adducti & veteris ecclesiæ auctoritate, & multis nouiter ostensis miraculis; Quale fuit illud, quod beatus Gregorius *exhibuit Romæ; quale quod* Paschasius *narrat contigisse Alemanniæ. Presbyterum* Plegildum*, visibiliter speciem pueri in altare contrectasse, & post libata oscula in panis similitudinem conuersum, Ecclesiastico more sumpsisse, quòd arroganti cauillatione ferunt* Berengarium *carpere solitum, & dicere; speciosa certè pax nebulonis, vt cui oris præbuerat basium, dentium inferret exitium; quale de pusione Iudaico; quòd in Ecclesiam cum coæquæuo Christiano fortè & ludibunde ingressus, vidit puerum in ara membratim discerpi, & viritim populo diuidi; Ideum innocentia puerili parentibus pro vero assereret, in rogum detrusum, vbi occluso ostio æstuabat incendium, multis posteà horis sine iactura corporis, exuuiarúmque & etiam crinium à Christianis extractum; Interrogatúsque quomodo voraces ignium globos euaserit, respondit, Illa pulchra fœmina, quam vidi sedere in cathedra, cuius filius populo diuidebatur, semper mihi in camino astitit ad dextram, flammineas minas, & fumea volumina peplo suo summouens.* 20

TVnc in prouincia Wallarum, quę Ros vocatur, inuentum est sepulchrum *Walweni*, qui fuit haud degener *Arturis* ex sorore nepos; Regnauitque in ea parte Brittanniæ, quæ adhuc Walwertha vocatur; miles virtute nominatissimus, sed à fratre, & nepote **Hengistij*, de quibus in primo libro dixi, regno expulsus, prius multo eorum detrimento exilium compensans suum. Communicans meritò laudi auunculi, quòd ruentis patriæ casum in plures annos distulerit. Sed *Arturis* sepulchrum nusquam visitur, vnde antiquitas næniarum adhuc eum venturum fabulatur: Cæterum alterius bustum, vt præmisi; tempore *Willielmi* Regis repertum est, super oram maris quatuordecim pedes longum, vbi à quibusdam asseritur ab hostibus vulneratus, & naufragio eiectus, à quibusdam dicitur à ciuibus in publico epulo interfectus. Veritatis ergo noticia labat in dubio, licèt neuter eorum defuerit famæ suæ patrocinio. 30

*al. Hastebgij.

ILla fuit tempestas, qua *Henrici*, (de quo inter gesta *Willielmi* locutus sum) miserabile & penè funestum per quinquaginta annos Alemannia ingemuit imperium. Erat is neque ineruditus neque ignauus, sed fato quodam ab omnibus ita impetitus, vt rem religionis tractare sibi videretur, quisquis in illum arma produceret. Habebat duos filios **Coanradum* & *Henricum*; prior nihil impium contra parentem ausus, subiugata Italia apud Aretium ciuitatem Tussiæ dies expleuerat; alter patrem aliquantulum ab externis feriatum primo ęui tirocinio aggressus, cedere imperio compulit; nec multò pòst defunctum Imperialibus inferijs extulit. Viuit adhuc eiusdem sententiæ pertinaciter sequax, pro qua patrem persequendum putauerat. Nam & inuestituram Ecclesiarum per bacculum & annulum donat, & sine suo arbitratu Papam electum non legitimum ęstimat; licèt *Calixtus*, qui modò Apostolicæ sedi præsidet, immodicam viri auiditatem egregiè inhibuerit. Verùm de his plura me dicturum lector præstoletur, cùm series narrationis expetierit. 40

*al. Conradum.

POrro *Hildebrando* Papa (vt dixi) mortuo, & *Vrbano* à Cardinalibus electo, Imperator hæsit in proposito, vt *Gibertum* præferret, & Papam dictitaret, Romæq; altero expulso inferret. Sed æquiori (vt videbatur) causæ affuit militia *Matildis Marcisæ*, quæ oblita sexus, nec dispar antiquis amazonibus ferrata virorum agmina in bellum agebat fœmina; Eius posteriori tempore suffragio *Vrbanus* thronum adeptus Apostolicum, securum per vndecim annos actitauit ocium. Post eum *Paschalis* 50

lis consputa *Henricum* scientia à Romanis institutus est. Grauabat superas adhuc viuendo *Wibertus* auras, vnicus scismatis sator, nec vnquam quoad vixit peruicaciam deposuit, vt iusticię manus daret; Imperatoris pronuntians iudicium sequendum, non lanistrarum, vel pellificum Romanorum. Quare ambo ab *Vrbano* frequentibus consilijs excommunicati arguto sententiam suspendebant ludibrio. Inter hæc erant multa quæ in Cæsare probares; quòd esset ore facundus, acer ingenio, multa eruditus lectione, impiger eleemosynis, prorsus in eo animi corporisque bona cerneres; ad arma promptè concurrere, vt qui sexagies & bis acie collata dimicarit; iustè lites componere; cùm res non successit, querelis in cœlum conuersis inde opem expectare. plures inimicorum eius, vitam exitu miserando conclusere.

AVdiui virum veracissimum referentem quòd quidam ex aduersarijs eius, homo impotens & factiosus, dum resupinatis ceruicibus in conuiuio resideret, ita à muribus repentè circumuallatus est vt nusquam esset effugium; tantus erat numerus bestiolarũ, vt in quamlibet ampla prouincia tot esse non putarentur. Itaq; fustibus, & subselliorum, quæ ad manum occurrissent, fragminibus, diu in eas sæuitum, nec quicquam profectum; & quamuis à cunctis repellerentur, nulli tamen noxam vicariam referebant; Illum solum dentibus, illum terribili quodam occentu persequebantur. Quapropter à familiis vltra sagittæ iactum in pelagus prouectus, nec sic violentiam euasit; continuò enim tanta vis murium ponto inundauit, vt marmor paleis constratum iurares. Sed cùm iam tabulata nauis corroderent, & naufragium indubitatum aqua per rimulas ingrediens minaretur, seruientes puppem ad littus retorquent. Tunc verò animalia iuxta carinam annauigantia, priora ad terram perueniunt; Ita miser ille in aridam expositus, móxque totus dilaceratus, horrendam murium famem expleuit.

ADeo minùs hoc mirum iudico, quia certum est, in Asiaticis Regionibus, si Leopardus aliquem mordicus attigerit, confestim murium copiam aduentare, vt vulneratum commingant, immundum vrinæ diluuium comitari hominis exitium; sin vero arcentium ministrorum sedulitate intra nouem dies vitata fuerit pernicies, aduocari medicorũ industriam profectò valituram. Conspicatus est relator meus quendam eiusmodi saucium, cùm desperaret in terra salutem, in altum iactis anchoris processisse; nec mora plusquam mille mures annasse, corticibus malorum granatorum, quorum medullas exederant inclusos, mirabile dictu, sed obstrepentibus nautis demersos. Nihil enim ille parens rerum creatum destituit ingenio, nihil porro noxium sine remedio.

SVb isto Imperatore regnante floruit * *Maurinianus Scotus*, qui primò Fuldensis Monachus, mox apud Mogontiacum inclusus, contemptu præsentis vitæ, gratiam futuræ demerebatur. Is longo vitæ otio, chronographos scrutatus, dissonantiam cyclorum *Dionisij* exigui ab Euangelica veritate deprehendit. Itaq; ab initio seculi annos singulos recensens viginti duos, qui circulis prædictis deerant, superaddidit, sed paucos, aut nullos suæ sententiæ sectatores habuit. Quare sæpe mirari soleo, cur nostri temporis doctos hoc respergat infortunium, vt in tanto numero discentium, in tam tristi pallore lucubrantium, vix aliquis plenam scientiæ laudem referat. *Adeo inueteratus vsus placet, adeo fere nullus nouis licet probabiliter inuentis, serenitatem assensus pro merito indulget; Totis conatibus in sententiam veterum reptatur, omne recens sordet. ita quia solus fauor alit ingenia, cessante fauore obtorpuerunt omnia.*

* al. Marrianus.

SEd quia Fuldense cænobium nominaui, dicam quod ibidem accidisse vir reuerendus mihi narrauit, Walkerius *Prior Maluerniæ, cuius verbis, qui non credit iniuriam religioni facit. Non (ait) plusquã quindecim anni sunt, quòd in eodem loco, exitialis lues grassata, priùs Abbatem corripuit, mox multos Monachorũ extinxit; superstites primò quisq; sibi timere, orationes & eleemosynas largiores facere. Sed processu temporis, vt est omnium hominum natura, pedetentim metu dempto omittere; Cellerarius præsertim qui palàm & ridiculè clamitaret, non posse penum tot expensis sufficere; sperasse se nuper aliquod alleuiamentum, pro tot elationibus funerum; nihil vltrà spei esse, siquod viui nequissent mortui consumerent. Itáque cùm quadam nocte propter necessaria soporem distulisset diu, tandem eliquatis morarum retibus in dormitorium ire pergebat; Et ecce rem miram auditurus es, videt in capitulo Abbatem, & omnes, qui obierant illo anno, eo quo excesserant ordine sedere; timidus & effugere gestiens, vi retractus est; Increpitus & Monastico more flagellis exercitus, audiuit verba Abbatis in hanc omnino sententiam, Stultum esse de alterius morte emolumento inhiare, cùm sors cuiusque sub*

eodem

eodem pendeat fato; Impium esse cum Monachus omnem vitam in Ecclesia consumpserit obsequio, vt careat saltem vnius anni post mortem stipendio: Illum citissimè obiturum, sed quicquid pro eo fieret ad aliorum, quibus abstulerat refundendum commodum, iret modò & alios corrigeret exemplo, quos corruperat verbo; abijt ille, & nihil se vanum vidisse tam recentibus plagis, quàm proximo sui obitu monstrauit.

INterea dum alia agimus, irrepsit materia, & voluntas accessit, vt quid tempore *Willielmi* Regis definitum sit de controuersia quę adhuc inter Archiepiscopos Cantuariensem & Eboracensem volutatur, describam. De qua re vt planè norint posteri, quid inde antiqui patres senserint, apponam.

10

¶ Gregorius Papa Augustino primo Anglorum *Archiepiscopo Doroberniæ.*

TVa fraternitas non solùm eos Episcopos, quos ordinauerit, neq; hos tantummodo, qui per Eboracensem Episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Brittanniæ sacerdotes habeat, Domino nostro Iesu Christo *auctore, subiectos.*

¶ Bonifacius Iusto, Archiepiscopo Doroberniæ.

ABsit ab omni Christiano vt ex illa ciuitate Dorobernia aliquid minuatur, aut in aliud mutetur, nunc, vel futuris temporibus, quæ à prædecessore nostro Domino Papa Gregorio *statuta sunt, quoquo modo res humanæ quassentur; sed magis ex auctoritate beati* Petri *Apostolorũ principis, id ipsum præcipientes firmamus, vt in Dorobernia ciuitate semper in posterum Metropolitanus totius Brittanniæ locus habeatur; omnesq; prouinciæ regni Anglorũ, vt præfati loci Metropolitanæ Ecclesiæ subijciantur immutilata & perpetua stabilitate decernimus. Hanc autem Ecclesiam vtpote specialiter consistentem sub potestate & tuitione sanctæ Romanæ ecclesiæ, si quis conatus fuerit imminuere, eiq; de cõcessa potastatis iure quicquid abstulerit, auferat eum Deus de libro vitæ, sciatq; se sub anathematis vinculis esse nodatum.* 20

¶ Alexander Willielmo Regi Anglorum.

CAusam Alricij, *qui olim Cicestrensis ecclesiæ dictus est Episcopus, diligenter retractandam, & definiendam fratri nostro Episcopo* Lanfranco *cõmisimus. Item sibi negotiũ, de discernenda lite, quæ inter Archiepiscopum Eboracensem, & Episcopum Dorcacestrensem de * pertinentia diocæsis eorum est, firmitèr iniungendo commendauimus, vt hanc causam diligentissima perquisitione pertractet, & iusto fine determinet. In causis autem pertractandis & definiendis, ita sibi nostræ, & Apostolicæ auctoritatis vicem dedimus, vt quicquid in eis iusticia dictante determinauerit, quasi in nostra præsentia definitum, deinceps firmum & indissolubile teneatur.* 30

* al. pertinacia.

ANno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi *millesimo septuagesimo secundo, Pontificatus autem domini Papæ* Alexandri *vndecimo, regni verò* Willielmi *gloriosi Regis Anglorum, & ducis Normannorum sexto, ex præcepto eiusdem* Alexandri *Papæ annuente eodem Rege, in præsentia ipsius & Episcoporum atq; Abbatum, ventilata est causa de primatu, quem* Lanfrancus *Dorobernensis Archiepiscopus, super Eboracensem Ecclesiam iure suæ Ecclesiæ proclamabat; Et de ordinationibus quorundam Episcoporum, de quibus ad quem specialitèr pertinerent certum minimè constabat; & tandem aliquando diuersis diuersarum scripturarum auctoritatibus probatum atq; ostensum est, quòd Eboracensis Ecclesia Cantuariensi Ecclesiæ debeat subiacere, eiusq; Archiepiscopi vt Primatis totius Brittanniæ dispositionibus in ijs, quæ ad Christianam Religionem pertinent, in omnibus obedire. Subiectionem verò Dunelmensis, hoc est, Lindisfarnensis Episcopi, atq; omnium Regionum à terminis Lichfildensis Episcopi, & Humbriæ magni fluuij vsq; ad extremos Scotiæ fines, & quicquid ex hac parte prædicti fluminis, ad parochiam Eboracensis Ecclesiæ iure competit, Cantuariensis Metropolitanus Eboracensi Archiepiscopo eiúsque successoribus in perpetuum obtinere concessit. Ita vt si Cantuariensis Archiepiscopus Concilium cogere voluerit, vbicúnque ei visum fuerit, Eboracensis Archiepiscopus sui præsentiam cum omnibus sibi subiectis Episcopis ad nutum eius exhibeat, & eius Canonicis dispositionibus obediens existat. Quod autem Eboracensis archiepiscopus professionem Cantuariensi Archiepiscopo facere etiam cũ sacramẽto debeat;* Lanfrancus *Dorobernensis* 40 50

Archiepiscopus

Archiepiscopus ex antiqua antecessorum suorum consuetudine ostendit; sed ob amorem Regis Thomæ *Eboracensi Archiepiscopo sacramentum relaxauit, scriptamq́ tantum professionem recepit, non præiudicans successoribus suis; qui sacramentum cum professione à successoribus* Thomæ *exigere voluerint. Si Archiepiscopus Cantuariensis vitam finierit, Eboracensis Archiepiscopus Doroberniam veniet, & eum qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ Ecclesiæ Episcopis, vt primatem proprium iure consecrabit. Quod si Eboracensis Archiepiscopus obierit, is qui ei successurus eligitur, accepto à Rege Archiepiscopatus dono, Cantuariam vel vbi Cantuariensi Archiepiscopo placuerit, accedet, & ab ipso ordinationem canonico more suscipiet. Huic cōstitutioni consenserunt præfatus rex & Archiepiscopi* Lanfrancus *Cātuariensis, &* Thomas *Eboracensis, &* Hubertus *sanctæ Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, & præfati* Alexandri *Papæ legatus, & cæteri, qui interfuerunt Episcopi & Abbates. Ventilata est autem hæc causa priùs apud Wentanam ciuitatem in Paschali solennitate in capella Regia, quæ sita est in castello; postea in villa Regia, quæ vocatur Windleshore, vbi & accepit finem in præsentia Regis, Episcoporum & Abbatū diuersorum ordinum, qui congregati erant apud curiam Regiam in festiuitate Pentecostes. Signum* Williehmi *Regis signum* Mathildis *Reginæ. Ego* Hubertus *sanctæ Romanæ Ecclesiæ* * *lector, & domini* Alexandri *Papæ legatus subscripsi. Ego* Lanfrancus *Dorobernensis Archiepiscopus subscripsi; Ego* Thomas *Eboracensis Archiepiscopus subscripsi. Ego* Willielmus *Londinensis Episcopus consensi: Ego* Heremannus *Sehireburnensis Episcopus subscripsi: Ego* Wlstanus *Episcopus Wigorniensis subscripsi: Ego* Walterus *Herefordensis Episcopus consensi: Ego* Giso *Wellensis Episcopus consensi: Ego* Remigius *Dorcacensis Episcopus subscripsi: Ego* Walkelmus *Wentanus Episcopus subscripsi: Ego* Herefastus *Episcopus Helmeanensis subscripsi: Ego* Stigandus *Cicestrensis Episcopus consensi: Ego* Siwardus *Rofensis Episcopus consensi. Ego* * Osbertus *Exoniensis episcopus consensi: Ego* Odo *Baiocensis Episcopus, & Comes Cantiæ consensi: Ego* Goffridus *Constantiensis Episcopus, & vnus de primatibus Anglorum consensi. Ego* Scotlandus *Abbas cœnobij Sancti Augustini consensi. Ego* Thurstanus *Abbas cœnobij quod in Insula, quæ Hely dicitur, situm est consensi: Ego* * Elnothus *Glastoniensis Abbas consensi: Ego* Elfwynus *Abbas cœnobij, quod Ramesciæ dicitur, consensi: Ego* Wlnothus *Abbas cœnobij, quod Certeseie dicitur, consensi: Ego* Ailfwinus *Abbas cœnobij de Euesham consensi: Ego* Fridericus *Abbas sancti Albani consensi. Ego* Goffridus *Abbas cœnobij Sancti* Petri, *quod non longè à Londonia situm est, consensi: Ego* Baldwinus *Abbas cœnobij Sancti* Edmundi *consensi: Ego* Turaldus *Abbas de Burgo consensi: Ego* Adelelmus *Abbas Abindoniæ consensi: Ego Rualdus Abbas noui Monasterij Wintoniæ consensi.*

al. subdiaconus. *al. Osbernus* *al. Eilnodus.*

DEcet Christianum quemq́ Christianis legibus subiacere, nec ijs quæ à sanctis patribus salubriter instituta sunt, quibuslibet rationibus contraire. Hinc namq́ iræ, dissentiones, inuidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores suos in pœnas æternas demergunt: Et quanto quisq́ altioris est ordinis, tanto impensiùs debet diuinis obtemperare præceptis. Propterea ego Thomas *ordinatus iam Eboracensis Ecclesiæ Metropolitanus Antistes, auditis cognitisq́ rationibus, absolutam tibi* Lanfrance, *Dorobernensis Archiepiscope, tuisq́ successoribus, de canonica obedientia professionem facio; & quicquid à te vel ab eis iustè & canonicè mihi iniunctum fuerit, seruaturum me esse promitto. De hac autem re dum à te adhuc ordinandus essem, dubius fui, Ideóque tibi quidem sine conditione, successoribus verò tuis conditionaliter obtemperaturum me esse promisi.*

HAbebat autem ex antiquo, sicut in primo libro dixisse me memini Cantuariensis Archiepiscopus hos Episcopos; Londoniensem, Wintoniensem, Roffensem, Shireburnensem, Wigorniensem, Herefordensem, Lichfeldensem, Selesiensem, Legacestrensem, Elmanensem, Sidnacestrensem, Dommucensem; Additi sunt tempore Regis *Edwardi* senioris Cornubiensis, Cridiensis, Wellensis in West-Saxonia, & in Mercijs Dorcacensis, vt in secundo libro dixi.

EBoracensis autem Archiepiscopus habebat omnes trans humbram Episcopos suæ ditioni subiectos, Ripensem, Haugustaldensem, Lindesfardensem, illum de candida casa, quæ nunc Witerne dicitur, & omnes Episcopos Scotiæ & Orchadum; sicut Cantuariensis habet Episcopos Hiberniæ & Wallarum. Perierunt autem iamdudum Episcopatus Ripensis & Haugustaldensis vi hostilitatis, & Legecestrensis, & Sidnacestrensis & Dommuncensis, quo nescio modo. Porro autem tempore Regis *Edwardi* simplicis Cornubiensis & Cridiensis vniti sunt, & translatus est Episcopatus

in

in Exoniam. Sub Rege *Willielmo*, in isto eodem Concilio pronunciatum est, secundum scita canonũ, vt Episcopi transeuntes de villis constituerent sedes suas in vrbibus diœcesium suarum; Lichefeldensis ergo migrauit in Cestriam, quæ olim ciuitas Legionum dicebatur; Selesiensis in Cicestriam, Elmanensis in Thethfordiam primò, nunc ab *Hereberto* Episcopo in Norwich; Schireburnensis in Salesburiam; Dorcacestrensis in Lincolniam. Nam Lindesfarnensis pridem veteri tempore transierat in Dunelmum; & nuper Wellensis in Bathoniam.

IN hoc cõuentu *Lanfrancus*, qui erat adhuc rudis Anglus, quęsiuit â senioribus Episcopis, qui esset ordo sedendi in Concilio, antiquo more statutus. Illi vero excusata difficultate responsi, in diem distulerunt posterum: Et tunc diligentissimè aduocata memoria hunc se vidisse morem asseruere; vt Cantuariensis Archiepiscopus Concilio præsidens habeat â dextro latere Archiepiscopum Eboracensem, & iuxta eum Episcopum Wintoniensem, â sinistro autem Londoniensem. Quodsi vt contingit pro aliqua necessitate Cantuariensis Primas aduentum suum excusauerit, vel obitu defuerit, Eboracensis Archiepiscopus Concilio Præsidens habeat a dextra Londoniensem Episcopum & â sinistra Wintoniensem; cæteri secundum tempora ordinationum sedilia sua agnoscant. 10

TVnc quoq; querela Archiepiscopi Eboracensis de clamore in Wigorniensem & Dorcacestrensem Episcopos decisa & sopita est. Námque dicebat eos suæ ditioni subiacere debere; Quod cùm iam dudum muto silentio ruminasset, Romam cum *Lanfranco* profectus, vt pallia sua ab Apostolico reciperent, palàm audiente Senatu Romano extulit. Tum verò *Lanfrancus*, quamuis ad omnes iniurias inconcussæ soliditatis esset, non nihil tamen tam proterua, & antè sibi inaudita postulatione turbatus, iræ motum vultu prodidit, verbis aliquandiu intra fauces deuoratis: At *Alexander* Papa qui grauaretur *Lanfrancum* contristare, (nam & venienti dignantèr assurrexerat professus illud insigne reuerentiæ non se detulisse honori Archiepiscopij sed amori Magisterij,) tunc quoque iudicandi inuidiam á se reiecit, arbitrium litis traijciens in Anglorum concilium. Quapropter vt dixi res multùm diuq; ventilata, in hoc Concilio hunc sortita est terminum, vt quia citra Humbram essent, hij Episcopi Cantuariensi applicarentur, omnes verò transhumbranos Eboracensis obtineret. 20 30

HIc sancta simplicitas beati *Wlstani* Wigorniensis Episcopi, immo magnanima in Deo confidentia laudanda, & plausu excipienda est. Cùm enim & de hac re, & de parua scientia literarum pulsatus foras exisset, vt strictiori consilio responsum comeret suũ, â tumultibus remoto animo, Crede mihi, inquit, nondum cantauimus horam sextam, Cantemus ergo. Tunc quóque socijs referentibus, vt priùs propter quod venerant, expedirent, quod satis superq; sufficeret cantibus tempus, regem & proceres si hæc audierint risui se haberi opinaturos, Priùs crede mihi, inquit, faciamus Dei seruitiũ, & post agitabimus hominũ litigium. Hora igitur cantata nulla excogitata falsi tergiuersatione, nullo commentato veri splendore, confestim aulam consilij ingredi pergebat. Suis eum retinere tentantibus persuaderi non potuit, quin potiùs timentibus causæ, pro certo noueritis, ait, me hic visibiliter videre beatos Archiepiscopos *Dunstanum* Cantuariensem, & *Oswaldum* Eboracensem, qui hodiè suis precibus me tuentes, falsiloquorum acumen hebetabunt. Ita data benedictione Monacho minimæ facundiæ viro, sed Normannicæ linguæ sciolo, rem perorans obtinuit, vt qui suæ diœcesis antè indignus putabatur regimine, ab Archiepiscopo Eboraci supplicitèr rogaretur, vt suas dignaretur lustrare partes, quò ipse pro timore hostium vel sermonis ignorantia cauebat accedere. 40

VErùm ego non vlteriùs lectorum expectationem macerabo, qui hoc forsitan non libentèr intuentur, quia gesta *Willielmi* successorum præstolantur; Quamuis nisi me nimius amor mei fallit, nulli varietatem relationum displicituram opinor, nisi si quis tam nubilus est, vt *Catonis* supercilium ęmuletur. Sed alia in quarto, & quinto libro, qui volet experietur; Nam tertius debitum agnoscit modum. 50

(*.*)

Prologvs Libri Qvarti.

Scio plerisque ineptum videri, quòd gestis nostri temporis Regum scribendis stilum applicuerim, dicentibus quòd in eiusmodi scriptis sæpe naufragatur veritas, & suffragatur falsitas. Quippe præsentium mala periculosè, bona plausibiliter dicuntur. Eò fit (inquiunt) vt quia modo omnia magis ad peius, quàm ad melius sint procliuia, scriptor obuia mala propter metum prætereat, & bona, si non sunt, propter plausum confingat. Sunt alij, qui, nos ex segnitia sua metientes, impares tanto muneri existimant, & hoc studium praua suggillatione contaminant. Quapropter iam pridem, vel illorum ratiocinio, vel istorum fastidio perculsus, in otium concesseram silentio libenter adquiescens. sed dum aliquandiu solutus inertia vacassem, rursus solitus amor studiorum aurem vellit, & manum iniecit, propterea quòd nec nil agere possem, & istis forensibus & homine liberato indignis curis me tradere non nossem. Accesserunt amicorum meorum stimuli, quorum vel tacitæ suggestioni deesse non debui. Et illi quidem modestè iam prurientem impulêre, vt cœptum prosequerer. Illorum itaque, quos penitùs reposito amore diligo, hortatibus animatus assurgo, vt ex pectoris nostri promptuario victorum apud se amicitiæ pignus contineant. Quocirca illorum, qui mihi timent, vt aut odiar, aut mentiar beneuolentiæ gratus: ita sub ope Christi satisfaciam, vt nec falsarius, nec odiosus inueniar. sic enim benè & secùs acta perstringam, vt, quasi inter Syllam & Charibdim illæso volante nauigio, nil desit sententiæ, etsi aliquid deesse putetur historiæ. Porro illis, qui alieni laboris onus sua æstimatione premunt, hoc respondeo, quod olim Ieronimus canibus suis obiecit: Si placet legant, si non placet abijciant, quia & ego hæc non tædiosis ingero, sed studiosis, si qui dignentur consecro. Quod & isti viri continuè pronuntiabunt, si non de hijs sunt, de quibus dicitur, Stulti facilè possunt conuinci, difficilè compesci. Dicam igitur in hoc libro, qui operis huius est quartus, quicquid de Willielmo filio Willielmi magni dici poterit; vt nec veritas rerum titubet, nec principalis decoloretur maiestas. Ibunt & in istas paginas quædam, quæ sub eo, vel in hac terra tristia, vel aliàs gloriosa acciderunt, quantum duntaxat nostra scientia attingere potuerit. Præsertim de peregrinatione Christianorum in Ierusalem, quam hic apponere non erit iniurium, quia tam famosam his diebus expeditionem audire sit operæ pretium, & virtutis incitamentum. Neque verò confido, quòd hæc à me quàm ab alijs qui scripserunt, commodiùs dicantur, sed vt, quod à multis scribitur, à multis legatur. Verùm ne tam diu proœmiari lecturo generet nauseam, iam nunc, quod intendo, incipiam.

(*,*)

¶ De Willielmo secundo.

W*Illielmus* igitur filius *VVillielmi* natus est Normanniæ, pluribus annis antequam pater Angliam adiret; ingenti cura parentum altus, cùm & illi naturaliter inesset ingentia parturiens animus, ad culmen supremæ dignitatis euasit. Incomparabilis procul dubio nostro tempore princeps; si non eum magnitudo patris obrueret, nec eius iuuentutem fata præcipitassent, ne per ętatem maturiorem aboleret errores licentia potestatis, & impetu iuuenili contractos. Emensa pueritia, in militari exercitio adolescentiam egit, equitare, iaculari, certare cum primæuis obsequio, cum equæuis officio. Iacturam virtutis putare, si fortè in militari tumultu alter eo prior arma corriperet, & nisi primus ex aduerso prouocaret, vel prouocantem deijceret. Genitori in omnibus obsequelam gerens, eius se oculis in bello ostentans, eius lateri in pace obambulans. Spe sensim scaturiente, iam successioni inhians, maximè post abdicationem fratris maioris, cùm & tirocinium minoris*nihil suspiceret. Ita à patre vltima valetudine decumbente in successorem adoptatus, antequam ille extremum efflasset, ad occupandum regnum contendit: Moxq; volentibus animis prouincialium exceptus, & claues thesaurorum nactus est; quibus fretus totam Angliam animo subiecit suo. Accessit & fauori eius maximum rerum momentum Archiepiscopus *Lanfrancus*, eo quòd eum nutrierat, & militem fecerat. quo authore & annitente, die sanctorum *Cosmæ* & *Damiani* coronatus, reliquo hiemis quietè & fauorabiliter vixit.

10 20 30

al. non nihil.

QVa exacta mox in initio veris, primus illi cõflictus contra *Odonem* patruum Episcopum Baiocensem fuit. Namq;, cùm ille (vt dixi) solutus â vinculis *Robertum* nepotem in Comitatu Normanniæ confirmasset, Angliam venit, recepitq; â rege Comitatum Cantiæ. sed cum omnia non suo arbitratu (vt olim) in regno disponi videret, (Nam *Willielmo* Dunelmensi Episcopo commendata erat rerum publicarum administratio) liuore ictus, & ipse â rege desciuit, & multos eodem susurro infecit, *Roberto* regnum competere, qui sit & remissioris animi, & iueniles stultitias multis iam laboribus decoxerit: Hunc delicatè nutritum, animi ferocia (quam vultus ipse demonstret) prætumidum, omnia contra fas & ius ausurum: breui futurũ, vt honores iamdudũ plurimis sudoribus partos amittant: Nihil actũ morte patris, si quos ille vinxerit, iste trucidet. Hęc ipse, hæc *Rogerius* de monte Gomerico, hęc *Galfridus* Constanciensis Episcopus cum nepote *Roberto* Comite Humbrensiũ, & cum reliquis primò clàm fremebant, post etiam palàm, per veredarios missis Epistolis, frequentabant. Quin etiã *Willielmus* Dunelmensis episcopus, quem rex à secretis habuerat, in eorum perfidiam cõcesserat. quod grauiter tulisse regem ferunt, quia, cùm amissæ charitatis dispendio, remotarum Prouinciarum frustrabatur compendio. Itaq; *Odo* prędam omnem Rouecestriam comportabat, regios fiscos in Cantia deuastans, maximè terras Archiepiscopi, immortale in eum odium anhelans, quòd eius consilio à fratre se in vincula cõiectum asserebat. sed nec fides verborum vacillabat. Nam cùm olim *Willielmus* senior apud *Lanfrancũ* quereretur se à fratre deseri, tu (inquit) prende eum, & vinci. Et quid, (respondit ille) quia clericus est? Tunc Archiepiscopus lepida hilaritate (vt ait *Persius*) Crimina rasis librans in antithetis. Non (dixit) Episcopum Baiocarum capies, sed Comitem Cantiæ custodies. *Ganfridus* Episcopus cum nepote Bathoniam & Bercheleiam partem pagi Wultensis depopulans manubias apud Bristow collocabat. *Rogerius* de monte

40 50

monte Gomerico exercitum suum à Scrobesbiria cum Walensibus mittens, coloniam Wigorniensem prædabatur. Iamque Wigorniam infestus aduenerat, cùm regij milites, qui prætendebant freti benedictione *Wlstani* Episcopi, cui custodia castelli commissa erat, pauci multos effugarunt; pluribúsque saucijs, & cęsis, quosdam abduxerunt. Prætereà *Rogerius* *Bigod apud Norwich, & *Hugo de* * Grentemeisnil apud Legecestre suis quisque partibus rapinas vrgebant. Ita totis defectionis viribus in eum, cui nec prudentia nec fortuna deerat, frustra sæuiebatur. Namque ille videns Normannos pœnè omnes in vna rabie conspiratos, Anglos probos & fortes viros, qui adhuc residui erant, inuitatorijs scriptis accessit. quibus super iniurijs suis que-
10 rimoniam faciens, bonasque leges, & tributorum leuamen, liberásque venationes pollicens, fidelitati suæ obligauit. Nec minori astutia *Rogerium* de monte Gomerico secum dissimulata perfidia equitantem circumuenit. Seorsum enim ducto magnam ingessit inuidiam, dicens se libenter imperio cessurum, si illi & alijs videatur, quos pater tutores reliquerat. Non se intelligere quid ita effrænes sint: si velint, pecunias accipiant pro libito: si augmentum patrimoniorum, eodem modo; prorsus, quæ velint, habeant; tantùm videant ne iudicium genitoris periclitetur. quòd si de se putauerint aspernandum, de se ipsis caueant exemplum. Idem enim se regem, qui illos duces fecerit. His verbis Comes, & pollicitationibus incensus, qui primus factionis post *Odonem* signifer fuit, primus defecit. Continuò ergo in desertores profectus
20 castella patrui sui Tunebrige & Peuensel effregit, ipso in posteriori intercepto, captum ad quod libuit, iusiurandum impulit, vt Anglia decederet & Rouecestriam traderet. Ad quòd implendum eum cum fidelibus suis præmisit, lento pede præeuntes subsecutus. Erat tunc apud Rouecestram omnis penè iuuentutis ex Anglia & Normannia nobilitas. Tres filij *Rogerij* Comitis & *Eustachius* Bononiæ iunior, multique alij quos infra curam nostram existimo. Regij cum Episcopo pauci & inermes, (quis enim eo præsente insidias timeret?) circa muros desiliunt, clamantes oppidanis, vt portas aperiant: Hoc Episcopum præsentem velle, hoc Regem absentem iubere. At illi de muro conspicati, quòd vultus Episcopi cum verbis oratorum non conueniret, raptim apertis portis ruunt, * equis iuuolant, omnésque cum Epis-
30 copo vinctos abducunt. Rumor facti ad Regem citò perlabitur. Seuerior ille malis, iramque intra conscientiam resorbens, Anglos suos appellat, iubet, vt compatriotas aduocent ad obsidionem venire, nisi si qui velint sub nomine * Niðering, quod nequam sonat, remanere. Angli, qui nihil miserius putarent, quàm huiusce vocabuli dedecore aduri, cateruatim ad Regem confluunt, & inuincibilem exercitum faciunt. Nec diutiùs potuere pati oppidani, quin se traderent, experti quamlibet nobilem, quamlibet consertam manum aduersus regem Angliæ nihil posse proficere. *Odo* secundò captus, perpetuò Angliam abiurauit. Dunelmensis Episcopus vltrò mare transiuit, quem Rex verecundia præteritæ amicitiæ indemnem passus est effugere. Cæteri omnes in fidem recepti. Inter has obsidionis moras ho-
40 mines Regis mare custodientes, quosdam quos Comes Normanniæ in auxilium perfidorum miserat, partim cæde, partim naufragio oppressere; reliqui fugam intendentes & suspendere carbasa conati, móxque vento cessante destituti ludibrio nostris, sibi exilio fuere. Nam ne viui caperentur é transtris se in mare præcipitarunt.

Postero ânno, *Vt dolor semper retractatione acescit.* Magno scrutinio Rex agere cœpit, quo modo iniurias suas vltum iret, & vicariam fratri referret contumeliam. Itaque castrum *Sancti VValerici*, & portum vicinum, & oppidum, quod Albamarla vocatur, sollertia sua acquisiuit, pecunia custodes corrumpens. Nec fuit animus Comiti vt resisteret, sed domino suo regi Franciæ per nuncios violentiam
50 fratris exposuit, suppetias orans. Et ille quidem iners, & quotidianam crapulam ructans, ad bellum singultiens ingluuie veniebat. sed occurrerunt magna pollicenti nummi regis Angliæ; quibus infractus, cingulum soluit, & conuiuium repetijt. Ita bello intestino diu laborauit Normannia: modò illis, modò istis vincentibus; proceres vtriusq; furorem incitabant, homines leuissimi in neutra parte fidem habentes.

al. Bidgot. al. Grentesmeisnil.

al. equos.

al. Nittting.

pauci quibus sanius consilium, consulentes suis commodis quòd vtrobique possessiones haberent, mediatores pacis fuere, vt Comiti rex Cinomannes adquireret, Comes regi castella, quæ habebat, & Fiscanum cœnobium concederet. Iuratum est hoc pactum, & ab vtrorumque hominibus sacramento firmatum.

NEc multò pòst rex mare transijt, vt fidem promissorũ expleret. Ergo vterq; dux ingentes moliebantur conatus, vt Cinomannes inuaderent, sed obstitit iam paratis, iamq; profecturis *Henrici* fratris minoris animositas, qui frenderet propter fratrum auaritiam; quòd vterq; possessiones paternas diuiderent, & se omnium penè expertem non erubescerent. Itaq; in montem *S. Michaelis* armatus incedit, & crebris excursibus, obsidentem militiam Germanorũ contristauit. In ea obsidione* præclarum specimen morum in rege & comite apparuit; in altero mansuetudinis, in altero magnanimitatis. Vtriusque exempli notas pro legentium notitia affigam.

al. præclarum

EGressus rex tabernaculo, videnśque eminus hostes superbè inequitantes, solus in multos irruit, alacritate virtutis impatiens, simulq; cõfidens, nullũ sibi ausurum obsistere. moxq; occiso sub fęminibus deturbatus equo, quem eo die quindecim marcis argenti emerat, etiam diu per pedem tractus est: sed fides loricæ obstitit ne lęderetur. Iamq; miles, qui deiecerat, manũ ad capulum aptabat vt feriret, cum ille periculo extremo territus exclamaret, Tolle nebulo, rex Angliæ sum ego: Tremuit nota voce iacentis vulgus militum, statimq; reuerenter de terra leuato alterum equum adducunt. Ille nõ expectato ascensorio sonipedem insiliens, omnesq; circumstantes viuidò perstringens oculo, Quis inquit me deiecit? Mussitantibus cunctis, miles audacis facti conscius, non defuit patrocinio suo dicens: Ego qui te non putaram esse regem sed militem. Tum verò rex placidus, vultuq; serenus, Per vultum ait de *Luca*, (sic enim iurabat) meus à modò eris, & meo albo insertus laudabilis militiæ præmia reportabis. Macte animi amplissime rex: quod tibi præconiũ super hoc dicto rependam? A magni quondam *Alexandri* non degener gloria, qui Persam militem se a tergo ferire conatum, sed pro perfidia ensis spe sua frustratum, incolumen pro admiratione fortitudinis conseruauit.

IAm vero vt de mansuetudine Comitis dicam, cũ obsidio eò vsq; processisset vt aqua deesset obsessis, misit *Henricus* nuncios Comiti, qui eum de siti sua conueniant. Impium esse vt eum aqua arceant, quæ esset communis mortalibus. Aliter, si velit, virtutem experiatur, nec pugnet violentia elementorum, sed virtute militum. Tum ille genuina mentis mollitie flexus, suos quâ prætendebant, laxiùs habere se iussit, ne frater siticulosus potu careret. quod cùm relatum regi esset, vt semper calori pronus erat, Comiti dixit. Benè scis actitare guerram, qui hostibus prębes aquæ copiam: & quomodo eos domabimus si eis in pastu & in potu indulserimus. At ille renidens illud comę & meritò famosum verbum emisit, Papè dimitterem fratrem nostrum mori siti? & quem alium habebimus, si eum amiserimus? Ita rex deridens mansueti hominis ingenium, resoluit prælium, infectáque re, quam intenderat: quòd eum Scottorum & Walensium tumultus vocabant, in regnum cum ambobus fratribus se recepit.

STatimque primò contra Walenses, pòst in Scottos expeditionem mouens, nihil magnificentia sua dignum exhibuit, militibus multis desideratis, iumentis interceptis. Nec tum solùm sed multotiens parua illi in Walenses fortuna fuit, quòd cuiuis mirum videatur, cum ei aliâs semper, alea bellorum fœlicissimè arriserit. Sed ego intelligo pro soli inęqualitate, & cœli inclementia, sicut rebellionem eorũm adiutam, ita eius virtutem impeditam. Porro rex *Henricus* excellentia ingenij vir, qui modò regnat, inuenit, qua commenta illorum labefactaret arte, Flandricis in patria illorum collocatis, qui eis pro claustro sint, & eos perpetuò coërceant. At verò tunc satagente *Roberto* Comite, qui familiarem iam dudum apud Scottum locauerat gratiam, inter *Malcolmum* & *Willielmum* concordia inita: veruntamen multis controuersijs vtrobique habitis, & fluctuante, propter vtrorumq; animositatem, iustitia, *Malcolmus* vltrò Glocestriam venit; æquis duntaxat conditionibus, multus pro pace precator. Nec quicquam obtinuit, nisi vt in regnum indemnis abiret, indignante rege dolo capere, quem virtute subegisset. Idemque proxima hieme ab hominibus *Roberti* Comitis Humbronensium magis fraude, quàm viribus occubuit. Cuius interitus accepto nuntio,

vxor *Margareta* eleemosynis & pudicitia insignis, fastidiens huius lucis moram, mortem precariò exegit à Deo. Ambo cultu pietatis insignes, illa præcipuè. Namque toto vitæ tempore 24. pauperes habuit, vbicunque locorum erat, quos cibis, & vestibus reficiebat. Cęterùm in quadragesima sacerdotum cantum pręueniens, noctibus in templo excubabat, triplicibus matutinis ipsa insistens, de Trinitate, de cruce, de sancta *Maria*. ind * psalterium cum lachrymis vestem infundentibus, pectus succutientibus. Templo digrediens pascebat pauperes, primò tres, mox 9. inde 24. postremò 300. ipsa cum rege assistens, & manibus aquam infundens. *Edgarum* filium eius expulsum à patruo *Willielmus* reformauit solio, egregia planè, & quæ tantum virum decebat, pietate, vt paternarum iniuriarum immemor filium supplicem restitueret regno.

EXcellebat in eo magnanimitas, quam ipse processu temporis nimia seueritate obfuscauit, ita in eius pectus furtim vitia pro virtutibus serpebant, vt discernere nequiret. Diu dubitauit mundus, quò tandem vergeret, quò se inclinaret indoles eius. Inter initia viuente *Lanfranco* Archiepiscopo ab omni crimine abhorrebat, vt vnicum fore regum speculum speraretur. Quo defuncto aliquandiu varium se præstitit æquali lance vitiorum atque virtutum. Iam verò postremis annis * bonorum gelante studio, incommodorum seges succrescens incaluit. Et erat ita liberalis quòd prodigus, ita magnanimus quòd superbus, ita seuerus quòd sœuus. Liceat enim mihi pace maiestatis regiæ verum non occuluisse: quia iste parum Deum reuerebatur, nihil homines. quod indiscretum si quis dixerit non peccabit, quia à sapientibus tenenda est moderatio, vt Deus timeatur omni tempore, homo pro tẽpore. Erat is foris, & in conuentu hominum tumido vultu erectus, minaci oculo astantem defigens, & affectato rigore feroci voce colloquentem reuerberans. quantum coniectari datur metu inopiæ, & aliorum perfidiæ plus iusto lucris & seueritati deditus: intus, & in triclinio cum priuatis omni leuitati accommodus multa ioco transigebant. Facetissimus quoque de aliquo suo perperam facto cauillator, vt inuidiam facti dilueret, & ad sales transferret. Sed de liberalitate eius, qua seipsum fallebat, pòst etiam de cæteris sermo prolixior erit, vt ostendam quanta vitia in eo sub prætextu virtutum pullularint.

al. omni gelante studio virtutũ, vitiorum in eo calor efferbuit.

SVnt enim duo omnino genera largorum, alteri prodigi, alteri liberales dicuntur. prodigi sunt, qui in ea pecunias suas effundunt, quorum memoriam aut breuem, aut nullam omninò relicturi sunt in seculo, nec eleemosynam habituri in Deo: liberales sunt, qui captos à prædonibus redimunt, aut inopes subleuant, aut æs alienum amicorum suscipiunt. Est ergo largiendum, sed diligenter & moderatè: plures enim patrimonia sua effuderè inconsultè largiendo. *Quid verò est stultius quàm quod libenter facias, curare ne diutiùs facere possis.* Itaque quidam cùm non habeant quod dent, ad rapinas conuertuntur, maiusque odium assequuntur ab ijs, quibus auferunt, quàm beneficium ab ijs, quibus contulerunt. quod huic regi accidisse dolemus. Nam quia cum primis initijs regni metu turbatum milites congregasset, nihil illis denegandum putauit, maiora in futurum pollicitus. Itaque quia paternos thesauros impigrè euacuarat, & modicæ ei tunc pensiones numerabantur, iam substantia defecerat, sed animus largiendi non deerat, quòd vsu donandi penè in naturam verterat. homo, qui nesciret, cuiuscunque rei effringere pretium, vel æstimare commercium, sed cui pro libito venditor distraheret mercimonium, & miles pacisceretur stipendium. Vestium suarum pretium in immensum extolli volebat, dedignans si quis alleuiasset. denique cùm quodam mane calciaretur, nouas caligas interrogauit cubicularium quanti constitissent, cùm ille respondisset tres sollidos, indignabundus & fremens, fili ait meretricis, ex quo habet rex caligas tam exilis pretij, vade & affer mihi emptas marca argenti. Iuit ille, & multo viliores afferens, quanti pręcepisset emptas, emẽtitus est. Atqui inquit rex istæ regiæ conueniunt maiestati. Ita cubicularius ex eo pretio vestimentorũ eius pro voluntate numerabat, multa perinde suis vtilitatibus nundinatus.

EXcitabat ergo totum Occidentem fama largitatis eius, Orientem vsq; pertendens. veniebant ad eum milites ex omni, quę citra montes est, Prouincia, quos ipse profusissimis expensis munerabat. Itaq; quũ defecisset quod daret, inops & exhaustus ad *rapinas conuertit animum. Accessit auidę menti fomes cupiditatũ *Ranulfus* clericus ex infimo genere hominum lingua & * assiduitate prouectus ad summum. Is si quando

al. lucra.

al. calliditate

edictum regium processisset, vt nominatum tributum Anglia penderet, duplum adijciebat expilator diuitum, exterminator pauperum, confiscator alienarum hæreditatum. Inuictus causidicus, & cùm verbis tum rebus immodicus, iuxtà in simplices vt in rebelles furens. subinde *cachinnantibus quibusdam ac dicentibus, solũ esse hominem qui sciret sic agitare ingenium, nec aliorũ curaret odiũ, dummodo complacaret Dominum. Hoc authore sacri Ecclesiarum honores mortuis pastoribus venum locati; Audita namq; morte cuiuslibet Episcopi, vel abbatis cõfestim clericus regis admittebatur, qui omnia inuenta scripto exciperet, omnesq; in posterũ redditus fisco regio inferret. Interea quærebatur quis idoneus in loco defuncti substitueretur, non pro morũ, sed pro nummorũ experimento. dabaturq; tandem honor, vt ita dicam, nudus, magno tamen emptus. Hæc eò indigniora videbãtur, quòd tempore patris post decessum Episcopi vel abbatis omnes redditus integrè custodiebantur substituendo pastori resignandi, eligebanturq; personæ religionis merito laudabiles; at verò pauculis annis intercedẽtibus omnia immutata. Nullus diues nisi nummularius, nullus clericus, nisi causidicus, nullus Presbyter, nisi, (vt verbo parum latino vtar) firmarius. Cuiuscunq; conditionis homunculus, cuiuscunq; criminis reus statim vt de lucro regis appellasset, audiebatur; ab ipsis latronis faucibus resoluebatur laqueus, si regale commodum promisisset. Soluta militari disciplina curiales rusticorum substantias depascebantur, insumebant fortunas à buccis miserorum cibos abstrahentes. Tunc fluxus crinium tunc luxus vestium, tunc vsus calceorum cum arcuatis aculeis inuentus. mollitie corporis certare cũ fœminis, gressum frangere, gestu soluto, & latere nudo incedere adolescentium specimen erat. Eneru es, emolliti, quod nati fuerant inuiti manebant, expugnatores alienæ pudicitiæ, prodigi suæ. Sequebantur curiam effœminatorũ manus, & ganearũ greges, vt non temerè à quodam sapiente dictum sit. *fœlicem fore Angliam si *Henricus* regnaret. Talia cõiectans quòd is ab adolescentia obscœnitates execraretur.

al. cachinnãte rege ac dicent.

*A Dijcerem his si necesse esset, quòd *Anselmus* Archiepiscopus ista corrigere conatus, sed societate suffraganeorum suorum destitutus sponte discesserit, *nequitiæ temporis cedens. *Anselmus*, quo nemo vnquam iusti tenacior, nemo hoc tempore tam anxiè doctus, nemo tam penitus spiritualis fuerit, pater patriæ, mundi speculum. Hic cùm iamiamq; nauigaturus esset, in portu ventos expectaret, vt prædo publicus expilatus est. Manticis omnibus, & bulgis in medium prolatis, & exquisitis. de cuius iniurijs plura dicerem si quicquã hoc solo sol vidisset indignius. simul & supersedendum est in historia, quam reuerendissimi *Edmeri* præoccupauit facundia.

al. Curia regis Angliæ non est maiestatis diuersorium sed exoletorum prostibulum.
al. Ad dedecus temporum illorũ pertinet.
al. duritia.
al. gurges vitiorum.

VIdes quantus e liberalitate quã putabat, *fomes malorum eruperit. In quibus corrigendis, quia ipse non tam exhibuit diligentiam, quàm prætendit negligentiam, magnam, & vix abolendam incurrit infamiam. immeritò credo, quia se nunquam tali supponeret probro, qui se tanto meminisset prælatum imperio. Hæc igitur inelaborato & celeri sermone conuoluo, quia de tanto rege mala dicere erubesco; in deijciendis, & extenuandis malis elaborans.

INsolentiæ in Deum Iudæi suo tempore dedere indiciũ. semel apud Rothomagũ vt quosdam ab errore suo refugos ad Iudaismũ reuocarent muneribus inflectere conati, alia vice apud Londoniam contra Episcopos nostros in certamen animati. quia ille ludibũdus, credo, dixisset, quòd si vicissent Christianos apertis argumẽtationibus cõfutatos in eorum sectam transiret. Magno igitur timore episcoporũ, & clericorum res acta est, pia sollicitudine fidei Christianæ timentium. Et de hoc quidem certamine nihil Iudæi præter confusionem retulerunt, quamuis multotiens iactitarent se non oratione, sed factione superatos.

POsteriori tempore, id est, anno regni eius ferme 9. cùm *Robertus* Comes Normannorũ Ierosolimam eundi monitione Papæ *Vrbani*, (vt posteriùs dicetur) impetũ cepisset: Normanniã fratri suo pro pecunia 10000. marcarũ inuadatus est. Itaq; importabilis pensionis edictum per totam Angliam cucurrit, Tunc Episcopi, & Abbates frequentes curiã adeunt super violentia querimoniam facientes, Non se posse ad tantum vectigal sufficere, nisi si miseros agricolas omnino effugarẽt. Quibus curiales turbido vt solebant vultu, Nõ habetis, inquiunt, scrinia auro & argento composita, ossibus mortuorum plena? nullo alio responso obsecrantes dignati. Ita illi intelligentes quò

respon-

sponsio tenderet, capsas sanctorum nudauerunt, crucifixos despoliauerunt, calices conflarunt, non in vsum pauperum, sed in fiscum regium. quicquid enim penè sancta seruauit auorum parcitas, illorum grassatorum absumsit auiditas.

NIhilo secius in homines grassabantur, primò pecuniam, deinde terras auferentes. Non pauperem tenuitas, non opulentum copia tuebatur: venationes, quas rex primò indulserat adeo prohibuit, vt capitale esset supplicium prendisse ceruum. Quapropter multa seueritate, quam nulla condiebat dulcedo, factum est, vt sæpe contra eius salutem a ducibus coniuraretur. quorũ vnus *Robertus* de Molbreie Comes Humbronensium orta inter eum & regem non modica controuersia verborum, in prouinciam iuris sui abijt ingentia contra dominum suum molimina conaturus; sed subsequente illo captus, & æternis vinculis irretitus est. Alter *Willielmus* de Hou proditionis apud regem accusatus, delatorémque ad duellum prouocans, dum se segnitèr expurgat cæcatus, & extesticulatus est. Plures illa delatio inuoluit, innocentes & probos viros. Ex his fuit *Willielmus* de Alderia speciosæ personæ homo, & compater regis. Is patibulo affigi iussus *Osmundo* episcopo Salesberiæ confessus, & per omnes ecclesias oppidi flagellatus est. Itaque dispersis ad inopes vestibus ad suspendium nudus ibat, delicatam carnem frequentibus super lapides genuflectionibus cruentans. Episcopo, & populo sequente ad locum supplicij ita satisfecit, Sic Deus, inquit, adiuuet animam meam & à malis eruat, vt de hac re, qua accusor immunis sum. Et quidem sententia de me prolata non reuocabitur, sed volo omnes homines innocentiæ meæ esse conscios. Tunc dicta commendatione animæ & aspersa aqua benedicta episcopus discessit. ille appensus est admirando fortitudinis spectaculo, vt nec moriturus gemitum, nec moriens produceret suspirium.

VEruntamen sunt quædam de rege præclarè magnanimitatis exempla, quæ posteris non inuidebo. Venationi in quadam sylua intentum nuncius detinuit, ex transmarinis partibus, obsessam esse ciuitatem Cinomannis, quam nuper fratre profecto suæ potestati adiecerat. Statim ergo vt expeditus erat retorsit equum, iter ad mare conuertens. Admonentibus ducibus exercitum aduocandum, paratos componendos, Videbo inquit, quis me sequetur, putatis me non habiturum homines? si cognoui iuuentutem meam, etiam naufragio ad me venisse volet. hoc igitur modo penè solus ad mare peruenit. Erat tunc nubilus aër, & ventus contrarius, flatus violentia terga maris verrebat. Illum statim transfretare volentem nautæ exorant, vt pacem pelagi, & ventorum clementiam operiatur. Atqui, inquit rex, nunquam audiui regem naufragio interisse. Quin potiùs soluite retinacula nauium, videbitis elementa iam conspirata in meum obsequium. Ponto transito obsessores audita eius fama dissiliunt. Authot turbarum quidam Helias capitur; cui ante se adducto rex ludibundus, Habeo te magister, inquit. At ille cuius alta nobilitas nesciret etiam in tanto periculo sapere, humilia loqui: fortuitò inquit me cœpisti, si possem euadere noui quid facerem. Tunc *Willielmus* præ furore ferè extra se positus, & obuncans Heliam, tu, inquit, nebulo, tu quid faceres? Discede, abi, fuge, concedo tibi, vt facias quicquid poteris: & per vultum de *Luca* nihil si me viceris pro hac venia tecum paciscar. Nec inferiùs factum verbo fuit, sed continuò dimisit euadere, miratus potiùs quàm insectatus fugientem. Quis talia de illiterato homine crederet? & fortassis erit aliquis qui *Lucanum* legens falsò opinetur *Willielmum* hæc exempla de *Iulio Cæsare* mutuatum esse. Sed non erat ei tantum studij vel otij, vt literas vnquam audiret. Immò calor mentis ingenitus, & conscia virtus eum talia exprimere cogebant. Et profectò si Christianitas nostra pateretur, sicut olim anima *Euforbij* transisse dicta est in *Pythagoram Samium*, ita possit dici, quòd anima *Iulij Cæsaris* transierit in regem *Willielmum*.

VNum ædificium, & ipsum permaximum domum in Lundonia incepit, & perfecit, non parcens expensis dummodò liberalitatis suæ magnificentiam exhiberet; & mores quidem eius ex his, quæ diximus, animaduertere poterit lector.

SI quis verò desiderat scire corporis eius qualitatem, nouerit eum fuisse corpore quadrato, colore rufo, crine subflauo, fronte fenestrato, oculo vario, quibusdam intermicantibus guttis distincto, præcipuo robore, quanquam non magnæ staturæ, & ventre paulò proiectiore. Eloquentiæ nullius, sed titubantia linguæ notabilis, maximè cùm

cum ira succresceret. Plura sub eo subita,& tristia acciderunt, quæ singulatim per annos eius digeremus, veritati maximè secundum chronicorum fidem inseruientes.

SEcundo anno regni eius terræ motus ingens totam Angliam exterruit, tertio Idus Augusti horrendo miraculo, vt ædificia omnia eminus resilirent, & mox pristino more residerent. Secuta est inopia omnium fructuum, tarda maturitas frugum, vt vix ad festum sancti *Andreæ* messes reconderentur.

QVarto anno tumultus fulgurum, motus turbinum, denique Idus Octobris apud Wincelcumbam ictus de cœlo immissus latus turris impulit tanta vi, vt debilitata maceria in confinio tecti ingens foramen ad modum humanæ grossitudinis aperiretur. Ibi ingressus trabem maximam perculit, vt fragmina spargerentur per totam ecclesiam, quin & crucifixi caput cum dextra tibia, & imaginem sanctæ *Mariæ* dejecit. Secutus est odor teterrimus, hominum importabilis naribus. Tandem monachi fœlici ausu irrumpentes benedictæ aquæ aspergine præstigias inimici effugarunt.

QVid illud omnibus incognitum seculis? discordia ventorum inter se dissidentium ab Euro-austro veniens 16. Kalendas Nouembris Lundoniæ plusquam * sexcentas domos effregit. Cumulabantur ecclesiæ cum domibus, maceriæ cum parietibus. Maius quoque scelus furor ventorum ausus tectum ecclesiæ *Mariæ*,(quæ ad arcus dicitur) pariter subleuauit,& duos homines ibi obruit. Ferebanturq; tigna cum trabibus per inane spectaculo à longè visentibus, timori propè stantibus ne obruerentur. Quatuor enim tigna sex & viginti pedes longa, tanta vi in humum impacta sunt, vt vix quatuor pedes extarent. Notabili visu quomodo stratæ publicæ duritiem perruperint, eo ibi ordine posita, quo in tecto manu artificis fuerant locata, quoad ob impedimenta transeuntium ad planitiem terræ sunt desecta, quòd aliter erui nequirent.

al. centenas

QVinto anno eadem violentia fulminis apud Salesberiam tectum turris ecclesiæ omnino disiecit, multúmq; maceriam labefactauit, quinta sanè die postquam eam dedicauerat *Osmundus* præclaræ memoriæ episcopus.

SExto anno tantũ fuit pluuiarum diluuium, tanta tempestas imbrium, quantum nullus meminerat. Mox accedente hieme fluuij ita sunt congelati, vt essent peruij equitantibus,& plaustra ducentibus. Nec mora resoluto gelu impetu glacialium crustarum pontes effracti.

SEptimo anno propter tributa, quæ rex in Normannia positus edixerat, agricultura defecit; qua fatiscente fames è vestigio, ea quoque inualescente mortalitas hominum subsecuta, adeo crebra, vt deesset morituris cura, mortuis sepultura. Tunc etiam Walenses in Normannos efferati, Cestrensem pagum & partem Scrobesburiensis depopulati Anglesciam armis obtinuere.

DEcimo anno Kalendas Octobris apparuit cometes 15. diebus maiorem crinem emittens ad Orientem, minorem versus euro-austrum. Apparuerunt & aliæ stellæ quasi iacula inter se emittentes. Ille fuit annus, quo *Anselmus* lux Angliæ vltrò tenebras erroneorum effugiens Romam iuit.

VNdecimo anno rex Noricorum *Magnus* cum *Haroldo* filio *Haroldi* regis quondã Angliæ, Orchadas insulas & Meuanias,& si quæ aliæ in Oceano iacẽt, armis subegit; iamque Angliam per Anglesciam obstinatus petebat. Sed occurrerunt ei Comites *Hugo* Cestrensis,& *Hugo* Scrobesberiensis, & antequam continentem ingrederetur armis eum expulerunt. Cecidit ibi *Hugo* Scrobesberiensis eminus ferreo hastili perfossus.

DVodecimo anno fluctus marinus per Tamesin fluuium ascendit, & villas multas cum hominibus mersit.

TErtiodecimo anno, qui & extremus vitæ fuit, multa aduersa: hoc quoq; maximè horrendum, quòd visibiliter diabolus apparuit hominibus in saltibus & deuijs, transeuntes allocutus. Præterea in pago Berruchescire in villa *Hamstede continuis 15. diebus fons sanguinem tam vbertim manauit, vt vicinum vadum inficeret. Audiebat ille hoc,& ridebat: nec sua somnia de se nec aliorum visa curans.

al. Finghamsted

MVlta de illius nece & præuisa & prædicta homines ferunt, quorum trita probabilium relatorum testimonio lecturis communicabo. *Edmerus* nostrorum temporum

rum historicus sinceritate veritatis laudandus dicit nobilem illum exulem *Anselmum*, cum quo pariter omnis religio exulabat, Marcenniacum venisse, vt *Hugonis* Abbatis Cluniacensis conscientiæ querelas curarũ suarum ingereret. Ibi cùm de rege *Willielmo* sermo volutaretur, Abbatem prædictum dixisse, Proxima nocte regem illum ante Deum ductum, & adiudicatum librato iudicio tristem damnationis subijsse sententiam. Id quo modo nosset, nec tunc ipse exposuit, nec aliquis audientium requisiuit. Veruntamen pro contuitu religionis eius nulli præsentium de fide dictorum inhæsit ambiguum. Eius erat vitæ *Hugo*, eius famæ, vt omnes eius * suspicerent eloquium, mirarentur consilium, quasi ex cœlesti audito insonuisset oraculum. Nec multò pòst occiso, vt dicemus, rege, venit nuncius, vt sedem suam dignaretur Archiepiscopus.

al. suscipe-rent

PRidie quàm excederet vita, vidit per quietem se phlebotomi ictu sanguinem emittere, radiũ cruoris in cœlum vsq; protentũ lucem obnubilare, diem interpolare. Ita inclamata sancta *Maria* somno excussus lumẽ inferri præcepit, & cubicularios a se discedere vetuit. Tunc aliquot horis antelucanis nonnihil vigilatum. Paulò pòst cùm iam aurora diem inuehere meditaretur. Monachus quidam transmarinis retulit *Roberto* filio *Hamonis* viro magnatum principi somniũ, quod eadem nocte de rege viderat, mirum & horrendũ: quòd in quandã ecclesiam venerit superbo gestu, & insolenti, vt solebat, circumstãtes despiciẽs. Tunc crucifixũ mordicus apprehendens brachia illi corrosit crura penè truncauerit. Crucifixum diu tolerasse, sed tandem pede ita regem depulisse, vt supinus caderet: ex ore iacentis tam effusam flammam exisse, vt fumeorum voluminum orbes etiam sydera lamberent. Hoc somnium *Robertus* non negligẽdum arbitratus, regi confestim, quòd ei à secretis erat, intulit. At ille cachinnos ingeminãs, Monachus, inquit, est, & causa nummorum monachaliter somniat, date ei centum solidos. multùm tamen motus diu cunctatus est, an in syluam sicut intenderat iret, suadentibus amicis ne suo dispendio veritatem somniorum experiretur. Itaq; ante cibum venatu abstinuit serijs negotijs crudelitatem indomitæ mentis eructuans; ferunt ea die largiter epulatum, crebrioribus quàm consueuerat poculis frontem serenasse. Mox igitur post cibum in saltum contendit paucis comitatus, quorum familiarissimus erat *Walterus* cognomento *Tirel*, qui de Francia liberalitate regis adductus venerat. Is cæteris per moram venationis, quò quẽmque casus tulerat dispersis, solus cum eo remanserat. Iamque Phœbo in Oceanum procliui rex ceruo ante se transeunti extento neruo & emissa sagitta non adeò sæuum vulnus inflixit, diutinè adhuc fugitantem viuacitate oculorum prosecutus, opposita contra violentiam solarium radiorũ manu. Tunc *Walterus* pulchrum facinus animo parturiens, vt rege aliàs interim intento ipse alterum ceruum qui fortè propter transibat, prosterneret; inscius, & impotens regium pectus, (Deus bone!) lethali arundine traiecit. Saucius ille nullum verbum emisit, sed ligno sagittæ quantum extra corpus extabat effracto, móxque super vulnus cadens mortem accelerauit. Accurrit *Walterus*, sed quià nec sensum, nec vocem hausit, perniciter cornipedem insiliens, beneficio calcarium probè euasit. Nec verò fuit qui persequeretur illis conniuentibus, istis miserantibus, omnibus postremò alia molientibus, pars receptacula sua munire, pars furtiuas prædas agere, pars nouum regem iamiámq; circumspicere. Pauci rusticanorum cadauer in rheda caballaria compositum Wintoniam in episcopatum deuexére, cruore vndatim per totam viam stillante. Ibi infra ambitum turris multorum procerum conuentu, paucorum planctu terræ traditum. Secuta est posteriori anno ruina turris, de qua re, quæ opiniones fuerint, parco dicere, ne videar nudis nugis magis credere; præsertim cùm pro instabilitate operis machina ruinam fecisse potuisset, etiamsi ipse nunquam ibi sepultus fuisset. Obijt anno Dominicæ incarnationis 1500. regni 13. Nonas Augusti, 4. maior quadragenario, ingentia præsumens, & ingentia, si pensa Parcarum euoluere, & violentiam fortunæ abrumpere, & eluctari potuisset, facturus. Tanta vis erat animi, vt quòduis sibi regnum promittere auderet. Denique ante proximam diem mortis interrogatus, vbi festum suum in natali teneret, respondit Pictauis, quòd Comes Pictauensis Ierosolymam ire gestiens ei terram suam pro pecunia inuadaturus dicebatur. Ita paternis possessionibus non contentus maiorisque gloriæ spe captatus indebitis incubabat honoribus. Vir sacrati ordinis hominibus pro damno animæ, cuius salutem reuocare nequeant, maximè miserandus;

dus; stipendarijs militibus pro copia donatiuorum mirandus; prouincialibus, quòd eorum substantias abradi sinebat, non desiderandus. Nullum suo tempore consilium fieri memini, in quo delictis eneruatis vigor ecclesiasticus confirmaretur. Ecclesiasticos honores diu antequam daret, deliberabat, siue pro commodo siue pro trutinando merito. Vtpote qui eo die, quo excessit tres episcopatus, & 12. Abbatias desolatas pastoribus in manu sua teneret. Quin & accepta occasione, qua inter se dissiderent *Vrbanus* in Roma, *Guibertus* in Rauenna tributum Romanæ sedi negauit: pronior tamen in *Guiberti* gratiam, quòd fomes & incentiuum inter eum & *Anselmum* fuerat discordiæ quòd ille vir Deo dilectus *Vrbanum* Apostolicum, alterum apostatam pronunciauit.

EIus diebus religio * Cistellensis cœpit, quæ nunc optima via summi in cœlum processus & creditur & dicitur. De qua hîc loqui suscepti operis non videtur esse contrarium, quòd ad Angliæ gloriam pertineat: quæ talem virum produxerit, qui huiusce religionis fuerit & author & mediator. Noster ille, & nostra puer in palestra primi æui tirocinium cucurrit. Quapropter si non inuidi sumus eo illius bona complectimur gratiosiùs, quo agnoscimus propinquiùs. Simul & laudes eius attollere mihi est animus: *Quia ingenua mens est, si bonum in alio probes, quod in te nõ esse suspires.* Is fuit *Hardingus* nomine apud Anglos, non ita reconditis natalibus procreatus. A puero * Stireburniæ monachus; sed cùm adolescentem seculi vrtica sollicitaret, pannos illos perosus, primò Scotiam, mox Franciam contendit. Ibi aliquot annis literis liberalibus exercitus diuini amoris stimulos accepit. Námque cùm pueriles ineptias robustior ætas excluderet, Romam cum consorte studiorum clerico profectus est. Nec illos continuatio, & difficultas itineris, & facultatum penuria vnquam cohibere potuit, quin quotidie totum Psalterium, & euntes, & redeuntes cantitarent. Profectò iam prædicabilis viri spirabat animus, quod non multò pòst per Dei gratiam est adorsus. Nam Burgundiam regressus, in Molesmo nouo, & magno monasterio crinem abiecit. & prima quidẽ elementa regulæ olim visa facilè recognouit, cùm verò ei alia proponerentur obseruanda, quæ nec in regula legerat, nec vsquam viderat, rationem eorum efflagitare cœpit modestè sanè, & vt monachum decet. Ratione inquiens supremus rerum author omnia fecit, ratione omnia regit, ratione rotatur poli fabrica, ratione ipse etiam, quæ dicuntur errantia torquentur sydera: ratione mouentur elementa; ratione & * æquabilitate debet nostra subsistere natura. Sed quia per desidiam à ratione sæpe decidit, leges quondam multæ latæ, nouissimè per beatum *Benedictum* regula diuinitus processit, quæ fluxum naturæ ad rationem reuocaret. In qua, etsi habentur quædam, quorum rationem penetrare non valeo, authoritati tamen acquiescendum censeo. Ratio enim & authoritas diuinorum scriptorum quamuis dissonare videantur, vnum idémq; sunt. Námq; cùm Deus nihil sine ratione creauerit, & recreauerit: quî fieri potest, vt credam sanctos patres sequaces scilicet Dei, quicquam præter rationem edicere; quasi soli authoritati fidem debeamus adhibere. Itaque illorum, quæ proculditis, aut rationem, aut authoritatem afferte. Quamuis non multùm debeat credi, si quid humanę rationis possit allegari, quod æquipollentibus argumentis valeat eneruari. Quapropter ex regula, quę ratione & authoritate nixa vtpote omnium iustorum spiritu dictata est, date exempla, quod si non potestis, frustra profitemini illius pręrogatiuam, cujus contemnitis sequi doctrinam.

HVjusmodi sententia ab vno, vt fit, serpens in alios, meritò mouit corda Deum timentium, ne forte in vacuum currerent, aut cucurrissent. Frequentibus ergo capitulis disputatio agitata, hunc habuit finem, vt ipse Abbas sententiam probaret, supersedendum superfluis, solam medullam regulæ vestigandam. Ita duo fratres electi in quibus scientia literarum cum religione quadraret, qui vicaria collatione authoris regulæ voluntatem inquirerent, inquisitam alijs proponerent. Abbas sedulò agere, vt totus conuentus assentiretur: sed *quia difficilè à mentibus hominum auellitur, quod ex antiquo insederit, quia inuiti expuunt, quod prima saliua combiberunt*; penè omnes recipere recusarunt res nouas, quia antiquas diligebãt. Soli 10. & 8. in quibus *Hardingus*, qui & *Stephanus*, sancta obstinatione peruicaces cum Abbate suo cœnobiũ derelinquũt; pronũciantes non posse regulę puritatẽ custodiri in loco, vbi & opum congeries & ciborum indigeries etiã reluctantem animum offocarent. Igitur Cistellas venêre locum prius saltuosum,

[Margin notes: al. Cisterciensis — al. Cineburnia — al. æquilibritate; line numbers 10, 20, 30, 40, 50]

saltuosum; nunc ita frequenti religione monachorum conspicuum, vt diuinitatis ipsius conscius, non immeritò æstimetur. Ibi suffragio Archiepiscopi Viennensis, qui nūc Apostolicus est, memorabile & omni seculo venerabile opus cœptarunt.

ET plura certè videntur aspera, sed hæc præcipuè: nihil pelliceum, aut lineum vestiunt, nec illud quod subtiliter texitur laneum, quod nos stamineum vocamus. nunquam femoralia, nisi in itinere directi habent, quæ reuertentes lota restituunt. Duas tunicas cum cucullis habentes, hieme augmentum non assumunt, sed æstate, si volunt, leuamen accipiunt. Vestiti dormiunt & cincti, nec vllo tempore post matutinas ad lectos redeunt. Sed ita horam matutinarum temperant, vt ante laudes lucescat, ita regulæ incubantes, vt nec iota vnum, nec apicem prætereundum putent. Statim post laudes Primam canunt, post primam in opera horis constitutis exeunt, quicquid faciendum, vel cantandum est die sine aliena lucerna consummant. Nullus ex horis diurnis, nullus ex completorio vnquam deest, præter infirmos, cellerarius & hospitarius post auditum completorium seruiunt hospitibus, summo tamen studio silentium seruantes. Abbas nihil sibi nisi quod alijs, licere permittit, vbique præsens, vbique gregis sui curam circumferens. Solummodo edentibus non adest, quia mensa eius cum peregrinis & pauperibus est semper. Nihilominus vbicunque sit, verborum vel obsoniorum abstemius: quia nec ipsi, nec alijs vnquam, nisi duo fercula apponuntur; sagimen & carnes nunquam nisi infirmis. Ab Idibus Septemb. vsque in Pascha nullius festiuitatis contuitu, præter dies Dominicos, nisi semel in die ieiunium soluunt. Nunquam claustrum nisi causa operandi egrediuntur, nec ibi, nec vsquam, nisi Abbati aut Priori inuicem colloquentes. Horas canonicas indefessè continuant, nulla appendentia extrinsecus adijcientes, præter vigiliam pro defunctis. Cantus & hymnos ambosianos, quantum ex Mediolano addiscere potuerunt, frequentant in diuinis officijs. Hospitum & infirmorum curam habentes, importabiles corporibus suis pro animarum remedio comminiscuntur cruces.

HAEc ille Abbas primò ingenti impetu & ipse faciebat, & alios compellebat. Sed temporis intercessu pœnituit homo delicatè nutritus, & ægrè ferens tam diutinam ciborum parcimoniam. Cuius voluntatem monachi apud Molesmum residui cognoscentes verbis quibusdam incertum, an & epistolis per obedientiam Papæ astu quodam eum ad monasterium retrahunt, volentem cogentes. Quasi enim diffatigatus improbitate supplicum, angustos parietes reliquit pauperum, augustiorem repetens thronum. Secuti sunt ex Cistellis omnes, qui cum eo venerant, præter octo. Illi pauci numero, sed multi merito, Abbatem *Albericum* quendam ex suis, Priorem *Stephanum* constituunt. Nec ille in vita moratus plus octennio, supremo fœliciter conuentus est arbitrio. Tunc haud dubiè nutu diuino *Stephanus* absens etiam in Abbatem eligitur, dux olim facti totius, speciale & insigne nostrorum dierum decus. Cuius quanti sit meritum testantur Abbatiæ 16. iam per eum factæ, 7. cœptæ. ita ipse resona Dei tuba circumpositos cùm verbo, tum exemplo in cœlum dirigit, nihil infra præceptum faciens: sermone comis, facie iocundus, animo semper in domino lætus. Hinc palam præclari vultus gaudium, hinc clam, illud desuper veniens irriguum; quia incolatum istum fastidiens, patriam continuo amore desideret. per hæc fauorabilis cunctis habetur, quia *Deus amorem viri quem diligit, in animos hominum dignanter refudit.* Quocirca beatum se computat terrę illius indigena quisquis per illius manū pecunias suas transmittit ad Deum. Plura quidem ille accipit, sed paucis in suos suorúmq; vsus expensis, cætera in egenos, monasteriorúmq; ædificationem confestim dispertit. Est enim *Stephani* marsupium omnium egentium publicum ærarium. Abstinentiæ illius est indicium, quòd nihil ibi, sicut in cæteris cœnobijs, videas fulgurare auro, renitere gemma, micare argento. Nam vt Gentilis ait *in sancto quid facit aurum?* Nos in sacratis vasis parum putamus actum, nisi crassi crustam metalli obumbret honor lapidum, vel topaziorum flamma, vel ametistorum viola, vel smaragdorum lux herbida, nisi tunicę sacerdotales auro ludant, nisi multicoloribus parietes picturis reniteant, & solem ad lacunar sollicitent. At verò illi, ea quæ prima mortales falsò ęstimant, in secundis habentes, omne studium in ornandis moribus ponunt, magísq; amant splendidas mentes, quàm auratas vestes; scientes, quòd benefactorū retributio optima est, munda frui conscientia.

Quin

Quin etiam laudabilis Abbatis clementia cum vel vult, vel velle se simulat aliquid de iugo regulæ inflectere, illi contrà nituntur: non multum vitæ suæ superesse dicentes, nec tam diu se victuros quàm vixere: sperare se duraturos in proposito, & successuris futuros exemplo, qui si flexi fuerint, peccabunt. Et profectò fiet pro humana debilitate, cuius perpetua lex est, vt nihil maximis laboribus partum possit diu consistere. Sed vt omnia quæ de illis dicta sunt, vel dici possunt in summam conferam, sunt hodie monachi Cistellenses omnium monachorum exercitium, studiosorum speculum, desidiosorum œstrum.

HIs temporibus in Anglia tres episcopatus ex antiquis sedibus transiêre aliàs; Wellensis in Bathoniam per *Iohannem*, Cestrensis per *Robertum* in Couentriam, Tedfordensis per *Herbertum* in Northwich: omnes maiori ambitu, quàm vt tantorum virorum debuisset interesse studio. Denique, vt primùm de postremo dicam, *Herbertus*, cognomento *Losinga*, quod ei ars adulationis impegerat, ex Abbate Ramesiensi emit episcopatum *Tedfordensem patre quoque suo *Roberto* eiusdem cognominis, in Abbatiam Wintoniæ intruso. Fuit ergo vir ille magnus in Anglia Symoniæ fomes, Abbatiam, episcopatúmq; nummis aucupatus. Pecunia scilicet regiam sollicitudinem inuiscans, & principum fauori non leues promissiones assibilans, vnde quidam egregiè tunc temporis versificus ait:

*al. Thedfordensem

Surgit in ecclesia monstrum genitore Losinga.
Symonidum secta, canonum virtute resecta.
Petre *nimis tardas, nam Symon ad ardua tentat,*
Si præsens esses, non Symon ad alta volaret.
*Proh dolor! ecclesiæ nummis venduntur, *& are*
Filius est præsul, pater Abba Symon vterq;.
Quid non speremus si nummos possideamus?
Omnia nummus habet, quod vult facit, addit, & aufert.
Res nimis iniusta nummis fit Præsul, & Abba.

*al. & infra.

VEruntamen erroneum impetum iuuentutis aboleuit pœnitentia, Romam profectus seuerioribus annis, vbi loci Symonicum & baculum & annulum deponens indulgentia clementissimæ sedis iterum recipere meruit; quòd Romani sanctius & ordinatius censeant, vt ecclesiarum omniū sumptus suis potius marsupijs seruiant, quàm quorumlibet regum vsibus militent. Ita *Herbertus* domum reuersus sedem episcopalem, quæ quondam fuerat in Elmam, & tunc erat apud Tedford ad insignem mercimonijs, & populorum frequentia vicum transtulit nomine Norwich. Ibi monachorum congregationem numero & religione percelebrem instituit, omnia ijs necessaria ex nummis mercatus domesticis. Prouidens scilicet successorum querelæ, nullas episcopi terras monachis largitus est, ne illi Dei famulos fraudarent victualibus, si quid donatum offendissent, quod suis compateret rebus. Præterea apud Tedford monachos Cluniacenses instituit, quòd sint illius cœnobij professores vbique penè gentium dispersi, locupletes in seculo & splendidissimæ religionis in Deo. Ingenti ergo, & numerosa virtutum gratia præteritarum offensarum molem obumbrauit, disertitudinis & literarum copia, nec minus secularium rerum peritia, Romanæ quoque celsitudini suscipiendus. Fuitq; *Herbertus* mutatus, (vt *Lucanus* de Curione dixit,) *momentum & mutatio rerum*, sicut tempore istius regis Symoniæ causidicus ita posteriùs propulsator inuictus, neque ab alijs fieri voluit, quod a se præsumptum quondam iuuenili feruore indoluit. Præ se semper, vt aiunt, ferens *Ieronymi* dictum, *Errauimus iuuenes emendemus senes*. Postremò quis in illius facti laudem dignè pergat, quòd episcopus non multùm pecuniosus tam nobile monasterium fecerit, in quo nihil frustra desideres, vel in ædificiorum sublimium specie, vel in ornamentorum pulchritudine vel in monachorum religione, & ad omnes sedula charitate. Hęc & viuum spe fœlici palpabant, & defunctum, si non vana fides pœnitentiæ, super æthera tulerunt.

IOhannes erat episcopus Wellensis natione Turonicus, vsu non literis medicus probatus. Is defuncto Abbate Bathonensi Abbatiam à rege non grauatè obtinuit, eò

quòd

quòd & in curia venum omnia agebantur, & auiditatem videbatur palliare facto, vt vrbs tam insignis nomen celebrius acciperet ex episcopio. Itaque primò in monachos seueritatem exercere: quod essent & hebetes, & sua æstimatione barbari, omnes terras victualium ministras subtrahens, pauculumque victum per laicos suos exiliter inferens. Sed procedentibus annis factis monachis nouis mitius se agere, aliquantulũ terrarum qua se hospitésq; suos quoquomodo sustentarent indulgens Priori. Et quamuis primò cepisset austerius, multa nobiliter per eum ibi cœpta & consummata in ornamentis & libris, maximéque monachorum congregatione, qui sunt scientia literarum & sedulitate officiorum iuxta prædicabiles. Cæterum nunquam nec etiam moriens emolliri potuit, vt plena manu terrarum seruitium manumitteret, successoribus suis non imitandum relinquens exemplum.

Erat in Cistrensi diœcesi cœnobium Couentreia nomine, quod comes magnificentissimus *Lefricus*, vt supra fatus sum, cum vxore * *Godieua* constituerat, tanto auri & argenti spectaculo, vt ipsi parietes ecclesiæ * angusti viderentur thesaurorum receptaculis, miraculo porro magno visentium oculis. Hoc *Robertus* eiusdẽ prouinciæ episcopus inhians non episcopaliter inuolauit. Ex ipsis ecclesiæ gazis surripiens, vnde datoris manum suppleret, vnde Papæ occupationes falleret, vnde auiditati Romanorum irreperet; pluresque ibi annos moratus nihil probitatis exhibuit. Adeò tecta ruinam minitantia nunquam periculo exeunt, adeò sacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit, repetundarum reus futurus episcopus, si esset accusator paratus. Monachos miserabili stipe cibans, nec ad regularis ordinis amorem curauit attendere, nec nisi ad popularem literaturam passus est ascendere, ne vel ciborum affluentia delicatos, vel regulæ rigor, & scientiæ vigor contra se faceret elatos. Agresti igitur victu & triuiali litera contenti, satis habebant, si vel saltem quieti viuere possent. Quin etiam moriturus parui faciens scita canonum quibus edicitur pontifices in suis sedibus sepeliri debere, non apud Cestram, sed apud Couentreiam se tumulatum iri præcepit, sua opinione relinquens successuris non indebitum calumniandi, sed quasi ius legitimum vindicandi.

al. Goedina
al. angusti viderentur thesaurorum spectaculis

Hic occasio temporum *Willielmi*, translationem *Augustini* præcellentissimi Anglorum Apostoli cum socijs suis exponi animaret, nisi peritissimi *Goscelini* præcurrisset ingenium; *Goscelini*, qui monachus de sancto *Bertino* cum *Heremanno* episcopo Salesberiæ quondam Angliam venerat, insignis literarum & cantuum peritia. Is multo episcopatus & Abbatias perlustrans tempore præclara scientiæ multis locis monumenta dedit, in laudibus sanctorum Angliæ nulli post *Bedam* secundus. Musicæ porro palmam post *Osbernum* adeptus. Denique innumeras sanctorum recentium vitas stylo extulit, veterum vel hostilitate amissas, vel informiter editas comptius renouauit. Huius quoque translationis seriem ita expoliuit, vt eam præsentibus monstrasse digito, futurorúmque videatur subiecisse oculo. Fœlix lingua, quæ tot sanctis seruierit, fœlix pectus, quod tot vocales melodias emiserit, præsertim cùm in eius conuersatione certaret honestas doctrinæ. Veruntamen quia de quibusdam episcopis parum laudanda huc vsque contexui, aliquos alterius modi, disparisq; vitæ, sed contemporaneos introducam episcopos, ne ita videatur nostram obtorpuisse seculum, quòd non aliquem producat sanctum. Sed hanc sponsionem sequenti libro post enarrata gesta *Henrici* regis, cui placuerit, experietur.

***

N. CAP.

CAP. II.

NVnc iter Ierosolymitanum expediam scripto, aliorum visa, & sensa meis verbis allegans. Porrò inde sicut se occasio ingesserit, de situ, & diuitijs Constantinopoleos, Antiochiæ & Ierusalem ex scriptis maiorum deflorata subtexam; vt qui ea ignorat, & hæc fortè inuenerit, in promptu habeat, quæ alijs cognoscenda ipse proponat. Sed ad hęc enarranda feruētiore opus est spiritu, vt cōsummem efficaciter, quod incipio tam hilariter. Appellata igitur vt mos est diuinitate tale aucupabor exordium. 10

ANno ab incarnatione 1095. Papa *Vrbanus* secundus qui præsidebat Apostolico culmini, euasis Alpibus venit in Gallias, aduentus causa ferebatur perspicua, quòd violentia *Guiberti* Roma extrusus citramontanas ad sui reuerentiam sollicitaret ecclesias. Illud repositius propositum non ita vulgabatur, quòd *Boamundi* consilio penè totam Europam in Asiaticam expeditionem moueret, vt in tanto tumultu omnium prouinciarum facilè oberratis auxiliaribus, & *Vrbanus* Romam & *Boamundus* Illyricum, & Macedoniam peruaderent. Nam eas terras, & quicquid præterea à Dyrrachio vsq; in Thessalonicam protenditur, *Guiscardus* pater super *Alexium* acquisierat, idcirco illas *Boamundus* suo iuri competere clamitabat, inops hæreditatis Apulæ, quā genitor *Rogero* minori filio delegauerat. Veruntamen quęcunq; transeundi fuerit occasio, magno & illustri aduentus eius fuit Christianis emolumento. Coactum ergo est apud Clarum montem concilium, quæ clarissima est vrbs Aruernorum. Numerus episcoporum & Abbatum 310. vbi aliquot diebus primò de catholica fide, & inter se dissidentium pace tractatus prolixè habitus. Nam præter flagitia, quibus singuli licenter incubabant, ad hoc calamitatis omnes cisalpini deuenerant, vt nullis vel minimis causis extantibus quisque alium caperet, nec nisi magno redemptum abire sineret. Præterea Symonicus anguis ita lubricum caput, erexerat, ita venenato fotu mortiferi germinis oua vaporauerat, vt totus orbis lethali sibilo infectus ecclesiasticos honores corrumperet. 30 Tunc enim, nō dicam episcopi ad ecclesias, sed nec quilibet ad quoscunq; ordines, nisi per pecunias aspirabat. Tunc legitimis vxoribus exclusis multi contrahebant diuortium, alienū expugnantes matrimoniū, quare quia in his, & in illis erat confusa criminū sylua ad pœnam quorundē potentiorū designata sunt nomina. Vnde ne longū faciā totius actionem consilij subnectam quædā meis sermonibus pro cōpendio breuians.

I*N consilio apud clarum montem sub præsentia domini* Vrbani *Papæ hæc capitula finita sunt. Quòd ecclesia catholica sit in fide casta, libera ab omni seruitute; vt episcopi vel Abbates vel aliquis de clero aliquam ecclesiasticam dignitatem de manu principum vel quorumlibet laicorum non accipiat. Quòd clerici in duabus ecclesijs, vel ciuitatibus præbendas non habeant. Quòd aliquis simul episcopus, & Abbas esse non possit. Quòd ecclesiasticæ dignitates à nullo vel* 40 *emantur vel vendantur. Quòd nullus cuiuslibet sacri ordinis carnali commercio vtatur. Quòd eis, qui ignorantes canonum prohibitionem canonicas emerunt, ignoscatur. Quòd eis, qui scienter emptas à se, vel à parentibus suis possederunt, auferantur. Quòd nemo laicorum à capite ieiunij, nemo clericorum à quadragesima vsq; in Pascha carnes comedat. Quòd omni tempore primum ieiunium, quatuor temporum prima hebdomada quadragesimæ fiat. Quòd ordines omni tempore vel in vespere Sabbati vel perseuerante ieiunio in dominica celebrentur: vt in Sabbato Paschæ, non nisi post horam nonam officium celebretur: Vt ieiunium secundum in hebdomada Pentecostes celebretur. Quòd ab aduentu Domini vsq; ad Octauas Epiphaniæ & à Septuagesima, vsq; ad Octauas Paschæ, & à prima die Rogationū, vsq; ad Octauas Pentecostes, & à quarta feria Occidente sole omni tempore, vsq; ad secundam feriam Oriente sole treuia Dei custodiatur.* 50 *Quòd qui episcopum ceperit, omnino exlex habeatur. Quòd qui sacri ordinis viros, vel eorū famulos ceperit, anathema sit. Quòd qui episcoporū vel clericorū morientiū bona ceperit, anathema sit. Quòd qui vsq; ad sextam generationē consanguinitati se copulauerit anathema sit. Quòd nemo in episcopū eligatur, nisi presbyter, aut diaconus, aut subdiaconus, & cui natalium dignitas suffragatur, nisi maxima necessitate & licentia Papæ. Quòd filij presbyterorū & concubinarum*

ad

ad presbyteratũ non promoueantur, niſi priùs ad religioſam vitã tranſierint. Quòd qui ad eccleſiam, vel ad crucẽ confugerit data membrorũ impunitate iuſticia tradatur vel innocens liberetur. Quòd vnaquæq; eccleſia decimas ſuas habeat, nec ad aliã transeat. Quòd laicus decimas nec emat, nec vendat. Quòd pro ſepultura mortuorũ pretium non exigatur. In eo concilio excõmunicauit dominus Papa Philippũ regem Francorum, & omnes, qui eum vel regẽ, vel dominũ ſuum vocauerint, & ei obedierint, & ei locuti fuerint, niſi quod pertinet ad eum corrigendũ. Similiter & illam maledictam coniugem eius, & omnes qui eam reginã, vel dominam nominauerint, quouſq; ad emendationẽ venerint, ita vt alter ab altero diſcedat. Similiter Guibertum Rauennatem, qui ſe Papam appellat: et Henricum imperatorem Alemannorum, qui eum manu tenet.

POſteris diebus proceſſit ſermo ad populum ſanè luculentus & efficax, qualem decet ſacerdotis eſſe, de Chriſtianorum expeditione in Turcos, quem ſicut ab auditoribus accepi placuit poſteris tranſmittere integro verborum ſenſu cuſtodito. Illius enim facundiæ vigorem ſeruare, quis poterit? Nobiſcũ agetur fœliciter, ſi propinquam terentes orbitam, per aliquod diuerticulum redeamus ad ſententiam.

MVlta inquit (fratres chariſſimi) diebus his vobis dicta recolitis, quædã in concilio noſtro iuſſa, quædam inhibita. Inconditum & confuſum ſcelerũ Chaos exigebat multorum dierũ interſtitium, veternus morbus volebat cauterium. Dum enim indulgenti fune clementiæ dimittimus lineam, multa modò apoſtolatus noſtri offendit officium, quæ præſcinderet, nulla quibus parceret. Sed fuerit hactenus humanæ fragilitatis, quòd peccaſtis, quòd illecebrarum inuolucris ſopiti cœleſtem exaſperaſtis miſericordiam, ſuſpenſam paruipendendo iracundiam. Fuerit mundana temulentia, quòd legitima non curantes matrimonia alieni cubilis non penſaſtis iniuriam. Fuerit auiditatis nimiæ, quòd fratres veſtros illo magno & eodem pretio emptos, vt quiſq; poterat illaqueantes contumelioſè pecunijs emunxiſtis. Nunc vobis inter iſta peccatorum naufragia conſtitutis portus placidæ quietis aperitur, niſi negligatis. Parui laboris in Turcos compendio retribuetur vobis perpetua ſtatio ſalutis. Comparate nunc labores, quos in ſcelerũ exercitio habuiſtis, & eos quos in itinere, quod præcipio, habituri eſtis. Plures vel adulterij, vel homicidij meditatio dat timores (nihil enim timidius nequitia, vt ait Salomon) multos labores. quid enim laborioſius iniuſtitia? qui autẽ ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Horum laborũ horum timorum exitus erat peccatum. Stipendium autem peccati mors, mors verò peccatorũ peſſima. Nunc à vobis par labor atque metus pretio meliore petuntur. Horum laborum erit cauſa charitas, ſi ſic præcepto dominico admoniti animas pro fratribus ponatis: charitatis ſtipendium erit gratia Dei, Dei gratiam ſequetur vita æterna. Ite ergo fœliciter, ite confidẽter, ad inimicos Dei perſequendos. Illi enim iam pridem (proh quantus chriſtianorum pudor) Syriam, Armeniam, omnẽ poſtremò Aſiã minorẽ, (cuius prouinciæ ſunt Bithinia, Phrygia, Galatia, Lidia, Caria, Pamphilia, Iſauria, Licia, Cilicia) occuparunt. nunc Illiricũ, & omnes inferiores terras inſolentes inequitãt, vſq; ad mare, quod brachiũ S. Georgij vocatur. Quid quòd Dominicũ monumentũ vnicũ fidei pignus ditioni ſuæ vendicãt, & eius vrbis introitũ peregrinis noſtris venditãt, quæ ſolis chriſtianis patere deberet, ſi aliquod ſolitæ virtutis veſtigiũ eis ineſſet. Hoc ſi ſolũ eſſet frõtes noſtras onerare ſufficeret, iam verò quis ferat niſi multũ iners, niſi Chriſtianæ gloriæ inuidus, quòd nõ ex æquo diuiſimus orbẽ. Illi Aſiã tertiã mundi partẽ, vt hæreditariũ nidũ inhabitãt, quæ à maioribus noſtris æqua duabus reſiduis partibus, et tractuũ lõgitudine, & prouinciarũ magnitudine non immeritò æſtimata eſt. Ibi olim deuotionis noſtræ rami pullularunt. ibi Apoſtoli omnes præter duos mortes ſuas conſecrarũt, ibi modò Chriſticolæ ſi qui ſuperſunt, pauperculo agricolatu tranſigentes inediã, nefandis illis vectigal penſitant, vel tacitis ſuſpirijs veſtræ libertatis deſiderantes conſcientiã, quia perdidère ſuã. Illi Affricã alterã orbis partẽ 200. iam annis & eo ampliùs armis poſſeſſã tenent, ꝙ ideò Chriſtiani honoris periculũ pronũtio, quia fuerit terra illa olim præclarorũ ingeniorũ altrix, quæ diuinis ſcriptis omnẽ vetuſtatis ſitũ à ſe repellent, quamdiu fuerit, qui Latinas literas legat. Norunt literati quòd loquor. Tertiũ mundi clima Europa reſtat, cuius quantulã partẽ inhabitamus Chriſtiani? Nam omnẽ illã barbariẽ, quæ in remotis inſulis glacialẽ frequẽtat Oceanũ, quia more belluino victitat, Chriſtianã quis dixerit. Hãc igitur noſtri mũdi portiunculã Turci et Saraceni bello premũt. Iãq; à 300 annis Hiſpania, et Balearibus inſulis ſubiugatis, ꝙ reliquũ eſt ſpe deuorãt, homines inertiſſimi, et qui cominus pugnãdi fiduciã nõ habẽtes fugax bellũ diligũt. Nunquã enim Turcus pede conſerto martẽ audet, ſed pulſus loco longe tendit neruos, et permittit vulnera vẽtis, et quia habet tela mortifero ſucco ebria, in hominẽ, quẽ percutit, nõ virtus, ſed virus mortẽ facit. Quicquid igitur agit fortunæ nõ fortitudini attribuerim, ꝙ pugnat fuga et veneno. Cõſtat profectò, ꝙ omnis natio, quæ in ea plaga naſcitur nimio ſolis ardore ſiccata ampliùs

quidem sapit, sed minus habet sanguinis, ideoq́; vicinam pugnam fugiunt, quia parum sanguinis se habere norunt. Contrà populus, qui oritur in arctos pruinis, & remotus est à solis ardoribus inconsultior quidem, sed largo & luxurianti superbus sanguine promptissimè pugnat. Vos estis gens in temperatioribus mundi prouincijs oriunda, qui sitis & prodigi sanguinis ad mortis vulnerúmque contemptum, & non careatis prudentia. Namq́; & modestiam seruatis in castris, & in dimicatione vtimini consilijs. Itaque scientia & fortitudine præditi aggredimini memorabile iter. Totis seculis prædicandi, si fratres vestros periculo exueritis, præsentibus ex Dei nomine præcipio, absentibus mando. Ituri & Christianitatem propugnaturi specimen crucis vestibus insigniant, vt intestinæ fidei foras amorem prætendant, habentes per Dei concessum, & beati Petri *priuilegium omnium absolutionem criminum, & hac interim lætitia laborem itineris alleuiant, habituri post obitum fœlicis martyrij commercium. Ponentes ergo ferias sceleribus, vt saltē in his regionibus liceat Christianis pacificè vincere, Vadite, illam fortitudinē, prudentiam illã, quam in ciuili conflictu habere consuestis, iustiori effundentes prælio. Ite prædicabiles per orbē milites, ite & prosternite ignauas gentes. Eat famosa Francorũ virtus cum appēdicijs sibi gentibus solo sui nominis terrore totũ orbem motura. Sed quid diutiùs vos immoror, vt fortitudinem gentiliũ verbis extenuem. Immò proponite animis vestris Deificam sententiã.* Angusta est via quæ ducit ad vitam. *Esto ergo vt sit semita itinerantiũ arcta, plena mortibus, suspecta periculis: sed hæc eadem vos amissam ducet ad patriã. Per multas nimirùm tribulationes oportet vos ingredi in regnũ Dei, spectate ergo animo, si prensi fueritis cruces, spectate catenas, quæcũq; deniq; possunt tormenta infligi; operimini pro fidei vestræ robore horrenda supplicia, vt si necesse fuerit, damno corporum agatis animarũ remediũ, mortem ne timetis (viri fortissimi fortitudine & audacia præstantes)? Nihil certè poterit comminisci in vos humana nequitia, quo superna pensetur gloria. Non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. An nescitis quòd viuere hominibus est calamitas, mori fœlicitas? Hæc vobis doctrina, si recordamini, cum lacte matrum affusa est sacerdotum verbo, hanc maiores vestri martyres prætenderunt exemplo. Mors enim à cœnulento carcere liberat animas, ad propriũ locum promeritis euolaturas. mors accelerat bonis patriam; mors præscidit reis malitiam. per mortem ergo liberæ animæ vel oblectantur gaudijs, spe meliora præsumentes, vel fruũtur supplicijs, nihil peius timentes. Dum autem vinculis corporum irretiuntur, trahunt ab ipsis terrulenta contagia, & (quod veraciter quis dicat) mortuæ sunt. Nec enim luteum cœlesti, nec diuinũ mortali pulchrè cohæret. Plurimum quidem potest anima etiam nunc corpori iuncta: instrumentum enim suum viuificat, latenter id mouens, & vltra mortalem naturam gestis producens. Veruntamen cùm sarcina, quæ in terram trahitur, absoluta proprium locum receperit, beatam et vndique liberam participat fortitudinem, quomodocunq; diuinæ naturæ inuisibilitati communicans. Gemino ergo functa officio, corpori vitam ministrat, cùm adest, causam verò mutationis cum recedit. Videtis quàm iocundè anima in dormiente corpore vigilet, & à sensibus seducta pro diuina cognatione multa futura præuideat. Cur ergo mortem timetis, qui somni requiem, quæ instar mortis est, diligitis? Res est nimirum dementiæ pro cupiditate breuis vitæ inuidere sibi perpetuam. Quin potiùs (fratres charissimi) si ita contigerit, ponite pro fratribus animas vestras, vacuate ab impijs Dei sacrarium, extrudite latrones; inducite pios: nulla vos necessitudinis pietas contineat, quia prima hominis pietas in Deum. nullum natalis soli charitas tricet, quia diuersis respectibus christiano totus est mundus exilium, & totus mundus patria. Ita exilium patria, & patria exilium. Nullum patrimoniorum amplitudo remoretur, quia ampliora sunt, quæ promittuntur. nec ea, quæ inani spe miseris adulentur, vel ignauam mentem pigro rerum medicamine palpent, sed crebris exemplis exhibita frequenti vsu comprobata. Et hæc quidem sunt dulcia, sed caduca, & quæ cum temporibus suis centuplicatum pretium importent. Hæc edico, hæc mando, terminumq́; proximi veris affigo. Aderit Deus euntibus, vt eis bonus arrideat annus, cùm copia frugum, tum serenitate temporum. Morituri cœli intrabunt triclinium, victuri videbunt sepulchrum dominicum. Et quæ maior fœlicitas, quàm vt homo in terris agens videat loca illa, in quibus cœlorum Dominus conuersatus est humanitùs. Fœlices, qui ad hæc vocantur munia, vt illa nanciscantur munera: fortunati qui ista meditantur prælia, vt illa consequantur præmia.*

HViusce orationis tenorem scripsi, pauca propter veritatem dictorum in castigato sermone depromens, plura manumittens. Hinc igitur populus auditorum accensus, iudicium animi clamore testatur, fauens sermocinationi, fauens peregrinationi. Statimque in concilio proceres nonnulli Papæ genibus *affusi, se suaque Dei militiæ consecrarunt.

al. acclines

consecrarunt. E quibus fuit, *Aimarus* insignis potentiæ Podiensis episcopus, qui postea exercitum illum auxit prudentia, rexit eloquentia. Igitur Nouembri mense, in quo consilium actum fuerat, à singulis in sua discessum. Continuóque fama boni totum dilapsa per orbem dulci christianorum animos infecit aura, qua circumquaque spirante nulla fuit tam remota gens, tam abdita, quæ non sui partem mitteret. Nam non solum mediterraneas prouincias hic amor mouit, sed & omnes, qui vel in penitissimis insulis, vel in nationibus barbaris Christi nomen audierant. Tunc Wallensis venationem saltuum, tunc Scottus familiaritatem pulicum, tunc Danus continuationem potuum, tunc Noricus cruditatem reliquit piscium. Destituebantur agri cultoribus, ædes habitatoribus, totis porro migrabatur vrbibus. Nullus necessitudinum amor, affectus patriæ vilis, solus Deus præ oculis, quicquid in horreis, quicquid in triclinijs repositum, responsurum erat vel auari votis agricolæ, vel thesaurorum incubatoris, deseritur, in solum Hierosolymitanum iter esuritur. Gaudium erat euntibus, mæror remanentibus. quid dico remanentibus? Videres maritum cum matrona, cum omni postremò familia euntem; rideres carpentis impositos totos in iter transferre penates. Angustus erat limes transeuntibus, arctus trames itinerantibus, sic ruebant agmina serie longa trahentia. Opinionem hominum vincebat numerus quamuis æstimarentur sexagies centum millia itinerantium. Nunquam proculdubio tot gentes in vnam coiêre sententiam, nunquam tanta barbaries imperio vni & penè nulli ceruicositatem substrauit suam. Præcipuum enim erat videre miraculum, cùm tam infinita multitudo sensim per terras Christianorum, & non prædabunda procederet, & non esset qui coerceret. Feruebat in omnibus alterutra dilectio, vt si penes aliquem quid repertum esset, quod suũ non esse cognosceret, per multos dies passim agnoscendũ proponeret; suspẽdebatúrq; interim inuentoris auiditas, dum fortè illius qui perdiderat, corrigeretur necessitas.

IAmq; aduenerat desiderantibus mensis Martius, quando senecta brumali deposita, mũdus vernali vestitus iuuẽta, in plagam orientis ituros inuitabat: nec illi moras nexuére, tantus ardor animos inuaserat. *Godefridus* dux Lotharingorũ per Pannoniam iter instituit, nulli vnquam militi virtute secundus, de antiqua *Caroli Magni* linea originem trahens; & cui verè plurimus inerat *Carolus*, tam sanguine, quàm mente. Sequebantur eum Frisones, Lotharingi, Saxones, & quicquid gentium inter Rhenum & Garumnam fluuios iacet. Per Dalmatiam iter adorti, *Raimundus* Comes de sancto *AEgidio*, & *Aimarus* Podij episcopus, par insigne virtutis, viri armis in hostes, pietate in Deum splendidi. Sub signis eorum militabant Gothi & Guascones, & quicunq; populus in Piræneũ & Alpes diffunditur. Præuenerat eos cõpendio *Boamundus*, loco Appulus, gẽte Normãnus. Namq; is apud Brundusiũ nauibus cõscensis, Dyrrachióq; appulsus, inde itinere pedestri Constãtinopolim per notos sibi tramites contendit. Ductu eius agebat præliũ Italia, & quæcunq; contermina prouincia à Tirrheno mari in Adriaticum protenditur. Hi omnes apud Constantinopolim pariter conuenientes non nihil mutuæ lætitiæ habuêre. Ibiq; *Hugonem Magnum Philippi* regis Francorum fratrem inuenére, quòd is inconsultè & cum raro milite terras imperatoris ingressus, & ab hominibus eius captus in libera custodia habebatur. At verò *Alexius* huius ciuitatis imperator horum procerum aduentu territus, volens, sed quasi precibus coactus captionis gratiam fecit: homo tergiuersatione famosus, & nihil vnquam magnum nisi dolo machinatus. Ipse *Guiscardum* (vt superiùs dixi) veneno, vxorémque eius corruperat auro; fidem coniugalem falso per internuncios pactus. Ipse denique *Willielmum* Comitem Pictauensem in insidias Turcorum inductum, & 60. millibus armatorum priuatum, penè solum effugere permisit, indignatus super eius responso, quo Græco negauerat hominium. Ipsum postremò *Boamundum* posteriori tempore contra se venientem, vt iniurias peregrinorum vlcisceretur, bis térque insidiis impetiuit. Sed cùm parùm promoueret, *Guidone* fratre & toto penè spoliauit exercitu, notis artibus toxica vel fluminibus vel vestibus infundens. Sed hæc postmodùm. Tunc verò exercitum vrbe arcens, proceribúsque blandè collocutus, tantum Graia facundia valuit, vt à singulis hominium, & sacramentum exigeret: quòd illi nihil doli machinarentur: quòd vrbes imperio suo appendices, si adquirere possent, redderent, sanguinis sui periculo alienum mercantes commodum. Soli *Raimundo* visa est antiquior tuendę liber-

 tatis

tatis gratia, vt nec ipsi suum substerneret hominium, nec profiteretur sacramentum. Itaque coactis omnibus viribus, Niceam vrbem Bithiniæ aggrediuntur. ipsam enim primitus placuerat inuadi, quòd & viantibus obsisteret, & mortem peregrinorum nuper ibi occisorum vltum ire animati essent. Námque *Walterus* quidam miles probatus, sed præceps (*quia vix in homine vno sapientiam & audaciam conspicaberis, quòd altera moretur altera præcipitet*,) incircũspectè circa mœnia cursitans cum multa manu occubuerat. Eam manum *Petrus* heremita prædicationibus suis de patria pellexerat.

IAm verò mense Septembri, *Robertus* Normannorum Comes, frater *Willielmi* regis; cuius titulum hic liber gestat, iter illud adoriri gestiens, habuit socios *Robertum* Flandrensem, *Stephanum* Blesensem sororis maritum, Omnes amplæ prosapiæ comites, & quibus virtus citra genus non erat. Parebant eis Angli, & Normanni, & Occidentales Franci, & Flandriæ, & omnium populorum cunei, qui ab Oceano Brittannico vsque ad Alpes mediterraneo tractu iacent. Ita in viam profecti reperiunt apud Lucas Papam *Vrbanum*, qui *Guiberto* infensus, (vt dixi) auxilio *Mathildis* Italiam, & vrbem circumsonabat armis. Iamque tantum promouerat, vt *Quirites* ad gratiam eius versi, *Guibertinos* tum verbis tum verberibus lacesserent; nec erat alterutris vel in ecclesijs, vel in triuijs parcendi animus, donec *Guibertus* viribus impar *Vrbano* sedem vacuefecit Alemanniam lapsus.

DE Roma, quæ quondam domina orbis terrarum, nunc ad comparationem antiquitatis videtur oppidum exiguum, & de Romanis olim rerum dominis, gentéq; togata, qui nunc dicũtur, hominum inertissimi, auro trutinantes iusticiam, pretio venditantes canonum regulam; De vrbe inquam, & vrbicis quicquid conarer dicere præuenerunt versus *Hildeberti* Cinomanensis primò episcopi, pòst etiam Turonensis Archiepiscopi. Quos hic cùm inseruero, non ideo faciam, vt alieno labore partam gloriam in me transferam, sed erit ingenuæ mentis indicium, si eius non inuidus gloriæ apponam testimonium * venustæ facundiæ.

* al. vetustæ

PAr tibi Roma nihil, cùm sis propè tota ruina,
Quàm magni fueris integra fracta doces.
Longa tuos fastus ætas destruxit, & arces
Cæsaris, *& superûm templa palude iacent.*
Ille labor, labor ille ruit, quem dirus Araxes
Et stantem tremuit, & cecidisse dolet,
Quem gladij regum, quem prouida iura senatus,
Quem superi rerum constituere caput,
Quem magis optauit cum crimine solus habere
Cæsar, *quàm socius, & pius esse socer,*
Qui crescens studijs tribus hostes, crimen, amicos,
Vi domuit, secuit legibus, emit ope,
In quem dum fieret, vigilauit cura priorum
Iuuit opus pietas, hospitis vnda locum,
Materiam, fabros, expensas, axis vterq́,
Misit, se muris obtulit ipse locus:
Expendere duces thesauros, fata fauorem,
Artifices studium, totus & orbis opes.
Vrbs cecidit, de qua si quicquam dicere dignum
Moliar, hoc potero dicere, Roma fuit.
Non tamen annorum series, non flamma, nec ensis
Ad plenum potuit hoc abolere decus.
Cura hominum potuit tantam componere Romam,
Quantam non potuit soluere cura Deûm.
Confer opes, marmorq́, nouum, superûmq́, fauorem,
Artificum vigilent in noua facta manus:
Non tamen aut fieri par stanti machina muro,
Aut restaurari sola ruina potest.

Hic superum formas superi mirantur & ipsi,
Et cupiunt fictis vultibus esse pares.
Non potuit natura Deos hoc ore creare,
Quo miranda Deûm signa creauit homo.
Vultus adest his numinibus, potiusq́ coluntur
Artificum studio, quàm Deitate sua.
Vrbs fœlix, si vel dominis vrbs illa careret,
Vel dominis esset turpe carere fide.

PAruane sunt hæc ad demonstrandam in tanta vrbe vel olim bonorum dignitatem, vel modò malorum maiestatem? Sed, ne quid honori desit, adijciam & portarum numerum, & multitudinem sacrorum cinerum, & ne aliquis obscuritate verborum causetur se â cognitione rerum reijci, erit sermo quotidianus & leuis.

PRima porta Cornelia, quę modò dicitur porta sancti *Petri*, & via Cornelia. Iuxta eā Ecclesia beati *Petri* sita est, in qua corpus eius iacet, auro & argento, & lapidibus parata, & nullus hominum scit numerū sanctorum Martyrū, qui in eadem Ecclesia pausant. in eadem via est Ecclesia altera, in qua requiescunt sanctæ virgines *Rufina* & *Secunda*. In tertia Ecclesia sunt *Marius* & *Martha* & *Audifax*, & *Abacuc* filij eorum.

SEcunda porta Flaminea, quæ modò appellatur sancti *Valentini*, & Flaminea via. & cùm ad pontem * Molbium peruenit vocatur via Rauennana, quia ad Rauennam ducit. Ibi in primo milliario foris sanctus *Valentinus* in sua Ecclesia requiescit. [*al. Miluium.*]

TErtia porta * Portitiana, & via eodem modo appellata, sed cùm peruenit ad Salariam nomen perdit, & ibi propè in eo loco, qui dicitur Cucumeris, requiescunt Martyres, *Festus, Johannes, Liberalis, Diogenes, Blastus, Lucina*, & in vno sepulcro * 260. & in altero 30. [*al. Porcinia-na.*] [*al. 240.*]

QVarta porta & via Salaria, quæ modò sancti *Siluestri* dicitur. Ibi iuxta viam sanctus *Hermes* requiescit, & sancta *Vasella*, & *Prothus*, & *Iacinctus, Maxilianus, Herculanus, Crispus*; & in altero loco propè requiescunt sancti Martyres *Pamphilus*, & *Quirinus* 70. gradibus in imo terræ. Deinde basilica sanctæ *Fœlicitatis*, vbi requiescit illa, & *Silanus* filius eius & non longè *Bonifacius* Martyr. Ibidem in altera Ecclesia sunt *Crisantus*, & *Daria*, & *Saturninus*, & *Maurus*, & *Iason* & mater eorum *Hilaria*, & alij innumerabiles. Et in altera basilica, sanctus *Alexander, Vitalis, Martialis*, filij sanctæ *Fœlicitatis*. Et sanctæ vij. virgines, *Saturnina, Hilarina*, * *Dunanda, Rogantina, Serotina, Paulina, Donata*. Deinde basilica sancti *Siluestri*, vbi iacet marmoreo tumulo coopertus, & Martyres, *Celestinus, Philippus* & *Fœlix*, & ibidem Martyres 365. in vno sepulcro requiescunt; & propè *Paulus*, & *Crescentianus, Prisca*, & *Semetrius*, * *Praxides, Potentiana* pausant. [*al. Domi-nanda.*] [*al. Praxedis.*]

QVinta porta Numentana. ibi sanctus *Nicomedes* presbyter, & Martyr. itemque via eodem modo dicitur. Iuxta viam sanctæ *Agnetis* & Ecclesia & corpus. in altera Ecclesia, sancta *Emerenciana* & Martyres, *Alexander, Fœlix, Papias*. in septimo miliario eiusdem viæ sanctus Papa *Alexander*, cum *Euentio* & *Theodolo* pausant.

SExta porta, & via Tiburtina quæ modò dicitur sancti *Laurentij*. iuxta hanc viam iacet sanctus *Laurentius* in sua Ecclesia, & *Habundius* martyr. Et ibi propè in altera ecclesia pausant hi Martyres, *Ciriaca, Romanus, Iustinus, Crescentianus*. Et ibi non longè basilica sancti *Hyppoliti*, vbi ipse cum familia sua pausat, id est, decem & octo. Et ibi requiescunt beata * *Trifonia* vxor *Decij*, & filia eius *Cirilla*, & *Concordia* nutrix eius. Et in altera parte viæ eius est Ecclesia *Agapiti* Martyris. [*al. Trifena.*]

SEptima porta modò Maior dicitur, olim * Seracusana dicebatur, & via Lauicana dicitur, quæ ad beatam *Helenam* tendit. Ibi sunt propè, *Petrus, Marcellinus, Tyburtius, Geminus, Gorgonius*, & quadraginta milites, & alij innumerabiles: et non longè sancti quatuor coronati. [*al. Sircusa-na.*]

OCtaua porta sancti *Iohannis*, quæ apud antiquos * Assenarica dicebatur. Nona porta * Metrosa dicitur, & coram istis ambabus via Latina iacet. Decima porta & via Latina dicitur. Iuxta eam quiescunt in vna Ecclesia Martyres, *Gordianus*, & *Epimachus, Sulpicius, Seruilianus, Quintinus, Quartus, Sophia*; * *Triphenus*. Et ibi propè in alio loco *Tertullinus*, & non longè Ecclesia beatæ *Eugenia*, in qua iaçet & *Claudia* mater eius, [*al. Assena-rica.*] [*al. Metrosi,*] [*al. Tripho-nius.*]

eius,& *Stephanus* Papa cum clero suo numero 19.& *Nemesius* diaconus.

VNdecima porta,& via dicitur Appia. Ibi requiescunt sanctus *Sebastianus*,& *Quirinus*,& olim ibi requieuerunt apostolorū corpora. Et paulò propius Romam sunt martyres. *Ianuarius*,*Vrbanus*,*Xenon*,*Quirinus*,*Agapetus*,*Fœlicissimus*. Et in altera ecclesia *Tyburtius Valerianus*,*Maximus*,nec longè ecclesia *Cecilia* Martyris,&ibi reconditi sunt *Stephanus*,*Sixtus*,*Zefferinus*,*Eusebius*,*Melchiades*,*Marcellus*,*Eutichianus*,*Dionysius*,*Antheros*,*Poncianus*,*Lucius* Papa, *Optacius*,*Iulianus*,*Calocerus*,*Parthenius*,*Tharsicius*; **Politanus* Martyres. Ibidem ecclesia sancti *Cornelij* & corpus. Et in altera ecclesia sancta *Sotheris*. & non longè pausant martyres,*Hyppolitus*,*Adrianus*,*Eusebius*,*Maria*,*Martha*,*Paulina*,*Valeria*,*Marcellus*, & propè Papa *Marcus* in sua Ecclesia. Inter viam Appiam & viam Ostiensem est via Ardeatina. vbi sunt *Marcus* & *Marcellianus*. Et ibi iacet *Damasus* Papa in sua Ecclesia. & non longè sancta *Petronilla*,& *Nereus*,& *Achilleus*,& alij plures.

al. Policamus

DVodecima porta & via * Ostensa dicitur, modò porta sancti *Pauli* vocatur. quia iuxta eam requiescit in Ecclesia sua. Ibidémque *Timotheus* Martyr: et non longè in Ecclesia sanctæ *Tecla* sunt Martyres *Fœlix* & *Audactus*,& *Nemesius*. In aqua Salina est caput *Anastasij* Martyris.

al. Ostiensis

TErtia decima porta Portuensis dicitur,& via,ibi propè in Ecclesia sunt Martyres *Fœlix*,*Alexander*,*Abdon*,& *Sennes*,*Symeon*,*Anastasius*, *Polion*,*Vincentius*, *Milex*,*Candida*,& *Innocentia*. Quartadecima porta & via Aurelia,quę modò porta sancti *Pancratij* dicitur. quòd iuxta eam requiescit in sua ecclesia,& alij martyres, *Paulinus*, *Arthemius*, sancta *Sapiētia*,cum tribus Filiabus Fide,Spe,& Charitate. In altera ecclesia,*Processus*, & *Martinianus*, & in tertia *Fœlices* duo, & in quarta *Calixtus* & *Catepodius*, & in quinta sanctus *Basilides*. Duodecimo intra vrbem milliario in monte *Celio* sunt Martyres,*Iohannes*,& *Paulus* in sua domo, quæ facta est Ecclesia post eorū Martyrium,& *Crispinus*, & *Crispinianus*,& sancta *Benedicta*. In eodem monte est ecclesia sancti *Stephani* protomartyris,& ibi reconditi sunt Martyres,*Primus*,& *Fœlicianus*.in monte Auentino sanctus *Bonefacius*,& in monte Nola sancta *Tatiana* pausant.

HÆc sunt Romana sanctuaria,hęc sunt in terris diuina pignora.& tamen inter hoc quasi cœleste promptuariū insano furore gens ebria, tunc, cùm illuc peregrini venerunt, fœdo ambitu omnia turbabant,& supra ipsa sanctorū corpora ciuilem libabāt sanguinem,dum non possent satiare pecuniarū libidinem. *Vrbani* igitur benedictione freti comites trāsita Tuscia,& Campania per Apuliā Calabriam venere,statimq; mare transissent, nisi consulti nautæ propter austrorum violentiam vetuissent. Quapropter Normannus & Blesensis Comites, quâ quisq; poterat, hyemem fouere apud amicos perendinantes. Solus Flandrensis ventis vela credidit,pręcipiti cōsilio fęliciter vsus: ideoq; gregariorū vulgus pars propter inopiam domum reuertit,pars pro intemperie soli morbo defecit. Nec non & residui duces, vt vidêre placatū classibus ęquor, vernali sole redeunte,maris fidem experti & *Christi* auxilio illęsi duobus portibus excepti applicuere. Inde per Thessaliam cuius Metropolis est Thessalonica, Thraciam & hinc Constantinopolim venere. Multi pauperum illa via morbo et inedia extincti,multi in vado,quod pro rapiditate diaboli dicitur, *intercepti. pluresq; profectò perissent nisi equi emissarij in aduersum amnem oppositi violenti gurgitis vortices fregissent. Ita quibusdam vita procurata reliqui* equis transducti: Omnis itaq; multitudo 15. dierum spatio pręteritorum laborum indulsit solatio, positis castris in suburbano ciuitatis, de qua quia locus se obtulit pauca dicenda.

al. suffocati

al. aquis

COnstantinopolis primùm Bizantium dicta. formam antiqui vocabuli præferunt imperatorij nummi* Bizātini vocati. hanc diuinitùs mutasse nomen, *S. Aldelmus* autor est in libro de virginitate, huiusmodi sententia est. *Cōstantino* in eadem vrbe soporato, visa est astitisse vetula rugis anilibus frontem arata; mox imperiali clamyde amictam in iuuenculam refloruisse, viridisq; formæ decore *Constantini* pellexisse oculum, vt non abstineret, quin porrigeret ei osculum. Tunc* *Elenam* matrem, quæ adesset dixisse, hęc tua sēper erit, nec vnquā morietur, nisi in fine seculi. Huius somnij solutionem *Augustus* extruso sopore ieiunijs, & eleemosynis extrahebat é cœlo. Et ecce post octo dies iterum soporatus, visus est videre *Siluestrum* Papam paulò antè defunctum, qui dulci luminum risu perstringens discipulum, consueta, inquit, egisti prudentia, vt quod intellectum

al. Bizantium

al. Helenam

intellectum effugeret hominis, à Deo expectarės exoluendum nodum ænigmatis. Hæc igitur, quam vidisti anicula, est ciuitas istu, æui situ decrepita, cuius iam vetustate quassa mœnia, & vicinam ruinam minantia reparatorem desiderant. Sed tu eam muris reformans, & opibus, vocabulo quoque insignies tuo, & regnabit in ea perpetuò imperatoria progenies. Non tamen tuo arbitratu fundamenta iacies, sed ascenso sonipede, cui quondam rudis Christicola insidens Apostolorum Romæ circuisti Ecclesias, laxatis habenis, quo volet eundi promptum illi cedes arbitrium, habebisque in manu hastam regiam, cuius cuspide in terram tracta muri scribentur vestigia. Consules ergo cuspidis in terra magisterium quo ordine disponi debeant fundamenta mœ-
10 nium.

PAruit *Augustus* visioni procliuè, & ciuitatem ęquam Romæ constituit, *professus non debere Imperatorem Romæ principari, vbi à *Christo* principabantur coronati Apostoli. fecit in ea duas Ecclesias, quarum vna *Hirenis*, altera dicitur Apostolorum; inuehens illuc numerosa sanctorum corpora, qui possint contra incursus hostium cœleste impetrare patrocinium. Statuas quoque triumphalium virorum à Roma deductas, & simulacra Deorum ad videntium ridiculum, & tripodas Delficos in circo dedit, ad spectaculum simul & ciuitatis ornamentum. Gratumque admodum fuisse ferunt imperiali animo, vt illic vrbem diuino iussu fundaret, vbi & soli vbertas & cœli temperies mortalium saluti conueniret. Quia enim in Brittannia natus fuerat, ardo-
20 res solis exosus erat. Est verò Thracia vna Europę Prouincia vt Poetæ quoque canunt * Ebrei fluminis glacie, & Bistomo Aquilone perfrigida, vicina Mesiæ, cuius, vt ait *Virgilius*, *Mirantur Gargara messes.* At verò Constantinopolis circumflua Ponto, Europæ, atque Asiæ carpit vtrinque libratam temperiem, quòd Aquilonares hiatus mulceat é proximo veniens Asiaticus Eurus. Porrigitur ergo vrbs ingentibus mænijs, sed eam angustat conuenarum innumerus populus. Quapropter rupium molibus, & arenarum cumulis profundò iniectis longè itur in salum, & nouo commento tellus inuenta veteres contrahit vndas. Stupet itaque mare peregrinos vitreo in gurgite campos, vrbemque suam totis terrarum commodis cingit & pascit. Est enim ciuitas vndique præter ad Aquilonem mari magno cincta, ambitu murorum iuxta si-
30 tum pelagi angulosa, *viginti millia passuum muro complexa. Danubius, qui & Hister, occultis canalibus vrbi sub terra influit, diebúsque constitutis ablato pessulo inductus cœnum platearum pelago importat. Certauere zelo Imperiali *Augusti* singuli decorem addere, *quique arbitrantes aliquid se institutæ debere operæ; iste sanctorum reliquijs, ille diuitijs, *Constantinus* omnibus.

al. lege confessus.

al. Hebri.

al. duodecim

al. quisque.

REgnauerunt in ea post *Constantinum* magnum Imperatores, quorum hęc sunt nomina. *Constantinus* filius eius, *Iulianus* apostata, *Iouinianus*, *Valens*, *Theodosius* maior, *Archadius*, *Theodosius* minor, *Marcianus*, *Leo* primus, * *Zeno*, *Anastasius*, *Iustinus* maior, *Iustinianus*, (hic literis & bellis nobilis, fecit in Constantinopoli Ecclesiam diuinæ sapientiæ, id est, Domino *Iesu Christo*, quam Agiam Sophiam cognominauit; opus, vt fe-
40 runt, omnibus per orbem ædificijs magnificentius, quodque certa rerum facie inspectum vincat ampullata verba referentium) *Iustinus* minor, *Tiberius*, *Mauricius* primus Græcus, *Focas*, *Heracleus*, *Heraclonas*, *Constans*, *Constantinus* filius *Heraclij*, (Iste Romam veniens, & quod reliquum erat ornatus antiqui corradens, tegulis etiam æreis fastigia Ecclesiarum nudauit. triumpho scilicet apud Constantinopolim de hisce manubijs inhians. Sed ei infœliciter illa cessit auiditas, quia continuò apud Siracusas extinctus, Saracenis Alexandriam deferentibus omnes illas reliquit exuuias) *Constantinus*, *Leo* secundus, *Iustinianus*, Iterum *Iustinianus*, *Tiberius*, *Anastasius*, *Philippicus*, *Theodosius*, *Leo* tertius; Hi omnes regnauerunt & in Constantinopoli & in Roma: sequentes tantum in Constantinopoli: *Constantinus*, *Leo*, *Constantinus*, *Nicephorus*, *Stauratius*, *Michael*, *Theophilus*, *Michael*, *Basilius*, *Leo*, *Alexander*, *Constantinus*, Romani duo *Nicephori*, *Fo-*
50 *cas*, *Iohannes*, *Basilius*, *Romanus*, *Michael*, *Constantinus*, *Theodora* Imperatrix, *Michael*, *Sachius*, *Constantinus*, *Romanus*, *Diogenes*, *Nicephorus*, *Buthanus*, *Michael*: Hic per *Alexium* depulsus Imperio ad *Guiscardum* in Apuliam clandestinam fugam composuit. traditâque illi potestate aliquid se opinatus est * fecisse quòd noceret *Alexio*. Vnde *Guiscardo* magna aggrediendi increuit animus: vt inani spe niteretur sibi acquiri posse per industriam,

al. Teno.

al. effecisse quo.

al. ignauiam

industriam, quod alter amiserat per *ignauiam. Sed quãtum istis profecerit præcedens liber patefecit. Est in eadem ciuitate lignũ Domini ab *Helena* de Ierosolimis delatum. Requiescunt ibi Apostoli *Andraas*, *Iacobus* frater Domini, *Mathias*: Prophetæ *Elizeus*, *Daniel*, *Samuel*, & alij plures: *Lucas* Euangelista, Martyres innumerabiles, Confessores, *Iohannes Crysostomus*, *Basilius*, *Gregorius Nazianzenus*, *Spiridion*; Virgines, *Agatha*, *Lucia*. Omnesq; postremò sancti, quorum corpora illuc ex omnibus regionibus Imperatores conuehere potuerunt.

al. prostituere

NOrmannus itaq; & Blesensis Comites hominiũ suum Greco *postrauerunt. Nam iam Flandria transierat, & id facere fastidierat, quòd se meminisset natũ, & educatũ liberè. Alij data fide, acceptaq; Niceani pertendunt hebdomada ieiunij prima, quã iam ceteri à medio Maij obsederant. Ita coniunctis viribus multę vtrimq; mortes actæ sunt: cùm ab oppidanis facilè in subiectos telorũ omnia genera rotarẽtur, nec alicuius licèt inertissimi manus, in confertos frustraretur. Quin & exanimatorum cadauera Turci vncis ferreis innumerũ trahebant, ludibrio nostrorũ excarnificãda, vel ablatis vestibus deijcienda. Doluerunt id Franci: nec priùs abstiterunt ferro exercere dolorem, quàm Turci extremis malis fessi die solstitij ęstiualis per clandestinos nuntios Imperatori se dedidere. Ille, qui nihil pręter cõmodum suũ pensare nosset, denunciauit Frãcis vt abirent: malens vrbem seruari Turcorũ apertę perfidię, quam Francorum suspectę potẽtiæ. Iussit tamen distribui argentũ & aurum optimatibus, nummos ęreos inferioribus, ne se irremuneratos quererentur. Ita Turci, qui iam à 50 annis Bithyniam, quæ est pars minoris Asię, quam Romaniam dicunt, Euphrate transito possederant, in superiores fuga terras concessere. Veruntamen ausi sunt, obsidione soluta, exercitũ vltrà progredientem incessere, auctore quodã *Solimanno* cui dominiũ totiùs Romaniæ *obuenerat. Is coactis sagittariorũ millibus ęstimatione 360. nostros nihil minùs quã bellum meditantes, tanta vi aggressus est; vt ferreo imbre sagittarum inundante perterriti omnes incunctanter dorsa nudarent. Et tum fortè dux *Godefridus*, & *Hugo* magnus, & *Raimundus*, aliam viã inuaserant, vt & inimicorũ solum latiùs popularentur? & suis pabula compararent faciliùs. At verò Normannus ancipiti discrimine permotus, aduentum Turcorũ, expeditis cursoribus, *Godefrido* & cęteris per tutos tramites intimauit. Illi moræ nescij signis in hostem conuersis socios eripuere periculo. Namq; hi iam indiscretè in tentorijs suis necabãtur, nihil bello intenti, sed solis lachrymis & precibus auras implentes. Nec rimabatur hostis vulneri aditũ, sed in notos fortunã emittens, nunquam pro densitate cuneorum inanem referebat manũ. Sola erat mortis dilatio, quòd quia iuxta quoddam arundinetum pugnabatur, equi Turcorũ impediti liberis non exultabant cursibus. Sed tandem visis antesignanis optimatum venientium, nostri ex arundineto prodeunt; & acclamato signo militari, Deus vult, dissipatos ordines hostiũ inuadunt socijs vt ex altera parte feriant innuentes. Ita Turci, cùm vtrimq; premerentur, nescio quid dirum stridentes vlulatibus in cœlum actis diffugêre. Nec solito more pugna fugaci vsi, sed abiectis arcubus maius aliquid quàm humanum timorem continua trium dierum fuga testati sunt. Nec erat qui eos fugaret; quia equi nostrorum vix ieiuno cespite vitam sustentantes, alacrem persecutionem negabant, lasso statim ilium pulsu defectionem suã ostendentes. Erat enim Asia terra quondam frugũ feracissima, ita moderno & antiquo tempore Turcis sęuientibus expilata, vt vix raro exercitui alimoniã ministrare sufficeret, nedũ tantę multitudini, quę totas segetes depastura, totos amnes expontatura videretur. Æstimabãtur enim cùm à *Nicea discessere septingenta millia, pars reliqua vel ferro interrẽpta, vel valetudine minuta, maior domos dilapsa.

al. antea

INde ergo per Antiochiam Pisidiæ, & Iconium vrbes Eracleam venere. Ibi signum in cœlo viderunt modo ensis fulminei figuratum, mucrone versus Orientem protento. Iamq; à Kalendis Iunij cùm Niceam deseruerant, Octobris mensis nonæ voluebãtur, quandò Antiochiam Syrię venere. Cuius situm commemorarem, nisi auiditatem meam pręoccupasset Ambrosiana in Egesippo facundia: simul & quòd vereor, ne mihi vertatur vicio, quòd tam frequenter in digressionibus peregrinatur narratio. Veruntamen quantum suscepti operis necessitas postulat dicam.

al. circumplexa

CIuitas est maximo muro circumdata, montem etiam mœnibus *complexa, à *Seleuco* Rege Asiæ nomine *Antiochi* patris cognominata, post Romam, & Constantinopolim,

stantinopolim, & Alexandriam quarto per Orbem loco cunctis ciuitatibus prælata, mœnibus tuta, montibus ardua, magis ingenio quàm vi, si vnquam capiatur obtinenda. Fluuius illi proximus, quem modò *Fernum, quondam Orontem vocatum intelligo, duodecimo ab vrbe milliario excipitur pelago, fluentis rapacibus, & ipso impetu frigidioribus salubris auræ temperie saluti medetur * ciuium. Commeatum quoque nauium oppidanis inuehens, perseuerantiam obsidentium quantolibet tempore deridet. Ibi primùm Christiani olim nominis venerabile vocabulum excogitatum. Inde *Paulus* Religionis huius incentiuum, & fomes ad prędicandum processit. Ibi beatus *Petrus* primi Antistitij cathedram sedit. In cuius honore fundata illic
10 Ecclesia toto Turcorum tempore illibata permansit. Nec minus altera in honore sanctæ *Mariæ* consecrata, decore sui oculos spectantium tenebat mirum in modum, vt cuius persequebantur fidem, reuererentur ædem.

al. Fernum

al. ciuica

HAnc itaque ciuitatem Franci ab Octobri vsque ad Iunium * circumsedere, tentorijs circum murum amne transito locatis, perspectaque difficultate * capiendi, timiditati quorundam obuiandum arbitrati, omnes pariter proceres sacramento fecere obsidioni non ponendas ferias, quoad vel vi, vel ingenio prenderetur ciuitas. Et, vt quod intendebant faciliùs implerent, castra cis fluuium constituerunt multa, quibus impositi milites excubias prętenderent. *Aoxianus* quoque ciuitatis Ammiratus, videns, Francos non ioco & ieiunè agere, sed ciuitatem seriò impetere, *Sansadolem* fi-
20 lium ad Soldanum Imperatorem Persidis misit: qui Francorum audaciam exponens suppetitias. * expeteret Soldanus apud Persas, qui apud Romanos *Augustus* totius Orientis & omnium Sarracenorum rector. Quod ideò vt æstimo tamdiu manet & propagatur imperiũ, quòd gens illa parùm (vt dixi) bellicosa, & viuacis sanguinis inops, semel acceptum nescit dediscere seruicium ignorantque (vt *Lucanus* ait.

al. circumdedere

al. expugnandi

al. oraret

Idcirco datos ne quisquam seruiat enses.

At verò gens Occidentalis audax, & effera, diuturnam vnius populi dedignatur dominationem: sæpè se seruitio exuens, & de vno in aliud transferens. Denique Romanum Imperium priùs ad Francos, pòst ad Teutones declinauit: Orientale apud Persas sem-
30 per durat.

AD huius ergo Imperij principem *Sansadoles* missus viam studio celerabat iuuenili. Pater interim in custodia vrbis Imperatorio non deerat muneri. Nec contenta virtus inclusorum sua tutari, nostros vltrò lacessebat: crebrò illos, & subitò, pabulantes & nundinantes aggressa. Nam de inuentis nauibus pontem facientes nundinas vltra fluuium instituerant. Ope igitur *Christi* pertinaces sumptis armis hostes audacter propellere: vt nunquam eos superiorem gloriam paterentur referre. Cuius contumeliæ vltionem in Syros & Armenios ciuitatis indigenas Turci infundebant, balistis & petrarijs capita interemptorum in castra Francorum emittentes, vt illos eo modo ad dolorem incenderent.

40 ET iam deuastatis omnibus circa vrbem, quæ ad victum poterant parari: temerario fames, quæ tuta etiam expugnare solet, exercitum incessere cœperat. adeo vt nondum surgentibus in altam segetem culmis, quidam siliquas fabarum nondum adultarum pro summis delicijs amplecterentur: Alij carnes iumentorum, alij coria aquis mollita, quidam carduos parùm coctos per abrasas fauces vtero demittebant: quidam vel mures, vel talium quid deliciarum poscentibus alijs venundabant, & esurire sustinebat pro lato ieiunus venditor auro. Nec defuerunt qui cadauera cadaueribus infarcirent? humanis pasti carnibus, longè tamen, & in montibus, ne nidore carnis adustæ cęteri offenderentur. plures spe reperiendæ alimoniæ ignotis vagabantur semitis, & à latrunculis viarum gnaris trucidabantur. Sed non multò pòst ciuitas
50 deditioni consensit.

BOamundus enim, solertis ingenij vir, ea parte qua prętendebat principem quendam Turcum, maximæ turris custodem, promissis ingentibus ad proditionem per internuntios solicitauerat. Ille quoque vt infamiam proditionis insigni excusatione palliaret, *Boamundo* filium in obsidatum dedit, *Christi* edicto, quod per somnium didicisset, id se facere professus. Suos igitur ad turrim *Boamundus* admouit, priùs clandestino

al. donum destino astu perpetuum à proceribus ciuitatis * Dominiũ nactus, si possit adquirere. Ita Franci per funeas scalas nocte intempesta in murum euecti, vexilloq; *Boamundi* quod vermiculatum erat ventis in fastigio turris exposito: signum Christianum lœtis fragoribus ingeminant, *Deus vult, Deus vult.* Turci experrecti, & soporis penuria inertes fugam per angiportus inuadunt. Districtis nostri gladijs insecuti, magnas de inimicis strages aceruant. In ea fuga cecidit *Aoxianus* vrbis Ammiratus, à quodam rustico Syro decollatus. Caput eius Francis allatum ridiculo & gaudio fuit.

NEc diu opima victoria lætati, postero die Turcorum obsidionem extra muros ingemuere. Venerant illi à *Sansadole* inuitati duce *Corbaguath* satrapa Orientali, qui ab Imperatore Persidis acceperat trecenta millia cum viginti septem ammiratis. Horum sexaginta millia in arcem vrbis per scopulos ascendere, aduocantibus eos Turcis, qui adhuc ibidem remanserant. Itaque illi crebris excursibus Christianos potissimùm fatigabant, nec erat vlla spes nisi in Dei auxilio: cùm bello infestatis cresceret inedia; inedia semper magnorum comes prima malorum. Quapropter triduano priùs cum letanijs exacto ieiunio, legatus *Petrus* heremita mittitur ad Turcos. Is familiari sibi eloquio ista prosecutus est, Vt Turci Christianorum terras, quas olim peruaserant indebite, nunc euacuant voluntariè. Iustum esse, vt sicut Christiani non vrgent Persiam, ita Turci non infestent Asiam. Proinde aut libenti discessu natiuum solum repetant; Aut mane futuro bellum expectent; sortem per duos vel quatuor vel octo experiantur, ne periculum ad totum vergat exercitum.

NOn erat *Corbaguath* eius facilitatis vt legatũ dignaretur responso: sed scacchis ludens & dentibus infrendens inanem dimisit. Hoc tantùm dicto, iam conclamatam esse Francorum superbiam. Ille quoque concite rediens exercitum de insolentia Turci certiorem reddidit. Tunc omnes alterutrum se animantes, etiam per præconem clamare fecere, vt quisque nocte illa equo suo pro posse præbenda porrigeret, ne sequenti die multiformibus gyris fatigatus deficeret. Iamque mane inclaruerat, cùm per acies dispositi, vexillis in hostem infestis prodeunt. Primam turmam duxere duo *Roberti*, Normannus, & Flandrensis, & *Hugo* magnus: Secundam dux *Godefridus*: Tertiam Podiensis Episcopus. *Boamundus* in extremo agmine, cæteris subsidio futurus. *Raimundus* in vrbe remanserat, qui nostris receptui prouideret, si necesse foret. Hoc Turci eminus conspicati, primò quid esset hæsere. Mox cognito vexillo Episcopi, quòd eum maximè metuerent, quia illum Papam Christianorum & incentorem bellorum dicerent; antequam ferirentur, videntes quòd nostri tam animosi & incunctanter procederent, terga dedére. alteri quóque insperato exilientes tripudio cedentes cecidêre, quantum vel peditum ilia, vel equitum calcaria sufficere potuerunt. Persuadebántque sibi videre antiquos Martyres, qui olim milites fuissent, quique mortis precio parassent præmia vitæ, *Georgium* dico & *Demetrium* vexillis leuatis à partibus montanis accurrere, iacula in hostes, in se auxilium vibrantes. Nec diffitendum est affuisse Martyres Christianis, sicut quondam angelos Maccabæis simili duntaxat causa pugnantibus. Reuersi verò in predam, tanta in illorum castris reperiunt, quæ cuiuslibet auarissimi exercitus satietatem possent vel temperare, vel extinguere. Hoc prœlium actum est anno incarnationis Dominicæ millesimo nonagesimo octauo, quarto Kalendarum Iulij. Nam pridie nonas Iunij capta fuerat vrbs. Mox Kalendis Augusti sequentibus Podiensis Episcopus Christianorum vexillifer illius boni auctor præcipuus communi mortalium condicioni fœliciter manus dedit, & *Hugo* magnus concessu vt aiunt Heroum Franciam redijt, causatus continuam viscerum tortionem.

SEd cùm septem mensibus Antiochię morati pręteritos labores tam diuturna quiete abstersissent: iter iamdudum inceptum resumere meditabantur. Primusque *Raimundus*, nullius vnquam ignauiæ conscius, & cui semper * cura, primùm in procinctu militari esse. & post eum *Roberti*, & *Godefridus* viam moliti. solum *Boamundum* florentissimæ ciuitatis aspectus & pecuniarum famés continuit, vt interim differret. Sed latebat sub cupiditate ratio persuasibilis, qua diceret Antiochiam non sine principe Turcis exponendam continuò inuolaturis. Residit ergo in vrbe, & *Raimundi* homines, qui vicum vnum tenebant, improbus exactor mœnibus expulit. At verò cœteri

al. cura vita

per

per Tripolim, & Berithum, & Tyrum, & Sydonem, & Accatonem, & Caipham, & Cæsaream Palestinæ transeuntes, ibi à dextra dimittentes maritima, peruenerunt Ramulam, à quibusdam ciuitatibus gratanter excepti, quarundam subiectione virtutem suam insignientes. Non enim diutiùs moram protelari consilium erat, quòd Aprilis mensis erat, & campestres fruges in maturas messes coaluerant. Ramula est ciuitatula, muro indiga, beati *Georgij*, si famæ credimus, Martyrij conscia. Cuius ibi ab antiquo fundatam Ecclesiam Turci nonnihil deformauerant; tunc metu Francorum subreptis omnibus suis in montana dilapsi. Sequenti manè dubio adhuc diei & noctis confinio, *Tancredus* nepos *Boemundi*, præstans animi miles, sumptis armis, & quidam alij Bethleem pertendunt, loca vicina explorare cupientes. Syri, qui essent in loco progressi obuiam, letitiam suam desiderio lachrymante prodebant, saluti eorum pro paucitate nimirum metuentes. Nam non multò plus quàm centum milites venerant. At illi supplicibus votis sacram ædem venerati, confestim Ierosolymam intentis animis inuadunt. Turci quoque pro fiducia virium mentibus efferati foras exiliunt, in nostros aliquantisper arietantes. Totus enim iam exercitus aduentarat. Sed mox Francis annitentibus summoti hostes claustrorum muralium obiectu salutem suam tutabantur.

DE situ & positione Ierusalem nihil me dicere copia scriptorum admonet, nec necesse est, vt in hoc campo mea exultet oratio. Adeo ferè omnium notitiæ patet: quod *Iosephus*, quod *Eucharius*, quod *Beda* scripsere. Quis enim nesciat eam à *Melchisedech* Salem, à *Iebuseis* Iebus, à *Salomone* Ierosolymam vocatam? Quis non audierit quotiens sub aduerso marte cadens ciues ruinis sepelierit suis, vel *Nabugodonosor*, vel *Tito*, vel *Adriano* agentibus. *Adrianus* ille fuit, qui Ierosolymam ex suo cognomine cognominatam Heliam orbiculato & maiore murorum ambitu ædificauit, vt locum Sepulchri Dominici, quod olim extra fuerat, amplecteretur. Nam & mons Sion intra vrbem receptus pro arce supereminet. Fons intrà nullus, sed cisternis ad hoc præparatis colliguntur latices siti ciuium profuturi. quòd ipsius vrbis situs supercilio ab Aquilone montis Syon incipiens, ita sit molli cliuo dispositus, vt pluuia ibi decidens, nequaquam lutum faciat, sed instar fluuiorum vel in cisternis excipiatur, vel per portas defluens torrentem Cedron augeat. Ibi Templum Domini & Templum quod dicunt *Salomonis*, quibus incertum auctoribus ędificata; Turcorum celebri frequentia colebantur: Templum præsertim Domini, quod quotidianis venerabantur excubijs; Christianosque ingressu arcebant, simulachro *Mahumet* ibidem collocato. Ibi * decenti opere compacta Ecclesia sancti Sepulchri capax, à *Constantino* magno ædificata, nullam vnquam ab inimicis fidei tulit iniuriam, metu sicut conijcio pro igne cœlesti proculsis, qui quotannis in vigilia Pascæ lampadibus serenus infulget. Quod miraculum quandò cœperit, vel si ante tempora Saracenorum fuerit, nullius historiæ cognitione discernitur. Legi ego in scripto *Bernardi* Monachi, quòd abhinc annis ducentis quinquaginta, id est, anno incarnationis octingentesimo septuagesimo idem Ierosolymam profectus, ignem illum viderit, hospitatusque fuerit in Xenodochio, quod idem gloriosissimus *Carolus* magnus construi iusserat. vbi & Bibliothecam ingentis expensæ compegerat. Tantámque & Ægypti & per id locorum commemorat pacem Christianos sub Turcorum dominio habuisse, vt si alicui vianti in medijs forte triuijs iumentum, quo necessaria veheret defungeretur, ille relictis sarcinis ad proximam vrbem expeditus, pro auxilio pergeret, omnia quæ dimiserat illibata proculdubio reperturus. Nullus tamen ibi Christianus alienigena securè viuere pro exploratorum suspicione poterat, nisi sigillo Imperatoris Babylonij fretus. Indigenæ pacem Turcorum tribus annuis talentis vel Bizantinis redimebant. Veruntamen quia *Bernardus Theodosij* tunc Patriarchæ nomen non tacet, ipsa me monet occasio, vt omnia Patriarcharum nomina proponam.

al. tereti

IAcobus frater Domini, filius *Ioseph*, *Simon* filius *Cleophæ* consobrinus *Christi*, (*Cleophas* autem

autem fuit frater *Ioseph*,) *Iustus, Zacheus, Tobias, Beniamin, Iohannes, Machabeus, Philippus, Seneca, Iustus, Leui, Effrem, Iesse, Iudas*, (hi quindecim circumcisi fuerunt) *Marcus, Cassianus, Publius, Maximus, Iulianus, Gaius*, (iste primus celebrauit Pascha & Quadragesimam more Romanorum) *Symmachus, Gaius, Iulianus, Capito, Maximus, Antonius, Valens, Docilianus, Narcissus, Dinus, Germanio, Gordius, Alexander, Mazabanus, Irmeneus, Zabdas, Ermon, Macharius*, (huius temporibus inuenta est sancta crux à beata *Helena*) *Ciriacus, Maximus, Cirillus*, iste cōstruxit Ecclesiam sancti Sepulchri & montis Caluarię, & Bethleem & vallis *Iosaphath*. Hi omnes vocati sunt episcopi. Post hos surrexêre Patriarchæ: *Cirillus* protus Patriarcha, *Iohannes, Prailius, Iuuenalis, Zacharias*, (in cuius tēpore venit **Cosdruel* rex Persarū Ierusalem, & destruxit Ecclesias Iudeæ & Ierusalem, & occisa sunt ab exercitu suo triginta sex millia Christianorum) *Modestus*, (iste constitutus est Patriarcha ab *Heraclio* Imperatore, postquam reuersus est victor de Perside) *Sophronius*, (cuius temporibus venêre Saraceni, & eiecerunt Christianos omnes de Ierusalem, excepto Patriarcha, quem ob reuerentiam sanctitatis ibi dimiserunt. Illud fuit tempus, quo Saraceni totam Ægyptum, & Africam, & Iudeam, & etiam Hispaniam, & Baleares insulas peruaserunt. Partem Hispaniæ abstulit ijs *Carolus* magnus, reliquam, & omnes, quas nominaui terras possident vsque hodie annis abhinc circiter quingentis) *Theodorus, Ilia, Georgius, Thomas, Basilius, Sergius, Salomontes, Theodosius*, hunc *Theodosium* fuisse Abbatem *Bernardus* memorat, & raptum de Monasterio suo, quòd distabat ab Ierusalem quindecim millibus, & factum fuisse Patriarcham Ierusolymę; Tunc etiam Patriarcham *Michaelem* dicunt fuisse Patriarcham Babylonis super Ægyptum, translato Patriarchatu Alexandriæ in Babylonem; *Ilia, Sergius, Leonthos, Athanasius, Christodolus, Thomas, Ioseph, Orestes*, (in cuius tempore venit *Achim* Soldanus de Babylonia, nepos *Orestis* Patriarchæ, & misit exercitum suum Ierusalem, & destruxit omnes Ecclesias, scilicet quatuor millia, & auunculum suum Patriarcham adduci fecit Babiloniā & ibidem occidi) *Theophilus, Nicephorus*, (hic ędificauit casam sancti Sepulchri, quæ nunc est fauente Soldano *Achim*) *Sophronius*, (in cuius tempore Turci Ierosolimam venientes pugnauerunt cum Saracenis, & omnes interfecêre, & obtinuêre ciuitatem; Christiani autem remanserunt ibi sub dominio Turcorum) *Euthimus, Simeon*, huius tempore venerunt Franci & expugnauerunt Ierosolimam, & liberauerunt eam de manibus Turcorum, & regis Babyloniæ.

al. Cosdroe

ANno igitur Ierosolymitanæ peregrinationis quarto, post captam Niceam tertio, post Antiochiam secundo, obsessa est à Francis Ierusalem. Vrbs bellorum maxima merces, blandimentum laborum, supremæ spei viaticum. Erat tunc Iunij mensis dies septimus, nec quicquam sibi obsessor verebatur in cibatu, vel in potu, quòd messes in agris, vuæ in vineis maturauerant, sola iumentorum cura erat * miserabilis, quæ pro qualitate loci & temporis nullo sustentabantur irriguo. Nam & fontis Siloe recessus, qui horis incertis dulcibus scatet aquis, tunc calor solis ebiberat. Fons ille si quando pluuialibus aquis pascitur, torrentem Cedron auget, indeq; vndiuomo impetu in vallem *Iosaphat* decurrit. Sed hoc admodum rarò, quia nullus eius augmenti, vel decrementi certus est terminus. Quocirca nostros ad aquationem iumentorum crebrò dispersos hostes è cauernis egredientes inopinè cædebant. Interea duces suo quisque muneri, *Raimundus* verò turris *Dauidicæ* impiger assistebat. Hæc ab occasu solis vrbem muniens, ad medium ferè tabulatum quadratorum lapidum plumbo infuso compaginata, omnem metum obsidentium paucis intus defendentibus repellit. Itaq; videntes vrbem ad capiendum propter prærupta montium, & firmitatem mœnium, & ferocitatem hostium difficilem, machinas fieri præcepêre. Et priùs quidem obsessionis die septimo fortunam scalis erectis tentarunt, in resistentes volaticas moliti sagittas. Sed quia erant scalæ paucæ, & ascendentibus damnosæ, quòd vulneribus vndique expositi nulla parte protegerentur; consilium mutarunt. Vnum fuit machinamentum quod nostri suem, veteres vineam vocant, quod machina leuibus lignis colligata, tecto tabulis, cratibúsque contexto, lateribus crudis corijs * communitis, protegit in se * subsidentes, qui quasi more Suis ad murorum suffodienda penetrant fundamenta. Alterum fuit pro lignorum penuria turris non magna in modum ædificiorum facta, * *Berefreid* appellant, quod fastigium murorum æquaret.

al. miseris

al. munitis

al. subsistentes

al. Berfreis

Hoc

Hoc machinamentum dum fieret, moram obsidioni dedit pro fabrorum inscitia, & lignorum penuria. Et iam quartus decimus dies Iulij voluebatur, cùm hi admotis vineis murum suffodere, hi turrem promouere cœperunt. Quod vt opportuniùs fieret, membratim disiunctam, ad muros tulêre; ibique, propè quantum à iactu sagittæ cauere poterant, compaginata rotarum volubilitate penè muro coniunxêre. Interea funditores lapidibus, sagittarij iaculis, arcubalistæ telis, quisque suum *exercentes officium, instare, & propugnatores de muro summouere; Milites quoq; virtute incomparabiles turrim ascendere, æquo iam penè Marte telis, & lapidibus in hostes agentes. Nec illi ferijs vacabant, sed omnem virtuti salutem committentes, adipem, & oleum ignitum in turrim, & in milites fundabalis iaculabantur, multorum mortibus sui voti se compotes gloriantes. Ita toto illo die certatum, vt neutra pars se victam putaret. Sequenti die, qui erat quintusdecimus Iulij ad suprema ventum. Namque Franci, pridiani certaminis euentu eruditiores, fasces oleagino succo viuidas in turrim muro proximam, & eius custodes iecerunt. At flamma vento agente in comas erecta primò ligna, postea lapides corripiens custodes effugauit. Quin & tigna, quæ Turci è muro pendula dimiserant, vt turrim, si propius admoueretur reducto nisu brachiorum arietando effringerent, Franci funibus deiectis ad se traxere, & de machina in murum iactis, cratibusque constratis pontem, qui turrim, & mœnia continuaret, fecerunt. Ita perfidis versum in exitium, quod parauerant ad remedium. Tum verò & fumeis flammarum globis, & nostrorum audacia hostes intracti fugam ineunt. Alij in murum, & inde in vrbem progredientes, quantum illa animorum lætitia exigebat, manibus egere. Et hæc quidem victoria in parte *Godefridi*, & duorum *Robertorum* euenit. Ignorabat hoc *Raimundus*, donec fugitiuorum clamor, & se de muro vltrò præcipitantium timor, (qui dum mortem fugiunt, mortem inuadunt) vrbem captam prodidit. Quod intuitus strictisque gladijs in fugientes irruens, quantum animositati suæ sufficere iudicauit, iniurias Dei vltum ire festinabat. Quingentos quoque Æthiopas, qui in arcem *Dauid* refugi, claues portarum, pollicita membrorum impunitate, tradiderant, spectato præsentis pacis commodo incolumes Ascalonem dimisit. Nec vllum erat tunc Turcis refugium, ita & supplices, & rebelles insatiabilis victorum ira consumebat. Decem millia in Templo *Salomonis* interfecta, plura ex fastigijs Templorum, & arcis præcipitata. Post hæc cadauera cumulata igne immisso in aërium resoluta sunt elementum, ne sub diuo in tabem fluentia inerti attraherent contagia mundo. Ita cæde infidelium expiata vrbe, sepulchrum Domini, quod tamdiu desiderauerant, pro quo tot labores tulerant, supplicibus cordibus, & corporibus petierunt. Quot ibi precum thurificatione cœlum incenderint, quot lacrymis Deum in gratiam reuocauerint, nullus vnquam profiteor euolueret; non si veterum pompatica eloquentia procederet, non si *Orpheus*, qui vocalibus fidibus auritos, vt dicitur, scopulos flexit, resurgeret. Cogitetur igitur potiùs, quàm dicatur.

al. exercens

ILlud insigne continentiæ in omnibus optimatibus exemplum fuit, quòd nec eo die, nec consequentibus quisquam respectu prædæ auocauit animũ, quin cœptum persequerentur triumphum. Solus *Tancredus* intempestiua cupidine occupatus, quædam preciosissima de Templo *Salomonis* extulit: sed postmodum sua conscientia, & aliorum conuentus colloquio vel eadem, vel appreciata loco restituit. Tum quicunque egenus vel domum, vel aliquas diuitias inuasit: nunquam vlteriùs vllius locupletis tulit conuitium, sed semel possessa in ius adoptauit hæreditarium. Nec mora prælucidum illud Christianæ nobilitatis speculare, in quo velut in splendido lacunari omnium virtutum repercutiebatur iubar, *Godefridus* in regem eligitur omnibus non ignaua spe conferentibus, nullo modo posse decentiùs prospici Ecclesiæ vtilitatibus; dilato interim de Patriarcha consilio, qui Romani Papæ deberet substitui iudicio.

AT verò Babylonis Imperator, non illius, quæ à *Nemroth* facta, à *Semiramide* aucta, nunc asseritur deserta: sed illius, quam *Cambyses Cyri* filius ædificauit in Ægypto, in loco vbi quondam fuerat Taphnis. Imperator ergo Babylonis, diu conceptas in Francos iras parturiens, misit ducem militiæ, qui eos de regno suo, vt dictitabat, propelleret. Ille præcepta maturans munia, cùm audisset captam Ierusalem maiori cura stimulauit negotium, quanquam antea nil segnitiei admisisset. Eratque barbaro ani-

mus, vt Christianos in Ierusalem obsideret; & post victoriam, quam iam mente somniabat, falsò præsagus sepulchrum Domini à fundo erutum dilapidaret. Nostri, qui nil minus diligerent quàm obsidiales ærumnas denuò *perpeti, sumpta ex Dei parte audacia, ex vrbe versus Ascalonem prodeunt, obuia hostibus inferentes pectora, portabantque secum partem Dominici ligni, quam quidam Syrus ciuis Ierosolymitanus auita successione domi custoditam propalauerat. Fœlix planè, & fidele furtum, vt toto tempore Turcis celaretur mysterium. Ingentem ergò prædam pecorum, & pecudum *iuxta Ascalonem nacti, generale proposuerunt edictũ, vt omnia in patulis campis relinquerent; ne postero mane pugnaturis impedimento forent: satis, superque se prædam habituros, si vincerent, dummodo expediti diuinas vlciscerentur iniurias. Itaque manè iam * prodeunte exercitu videres supero, credo, instinctu, cornibus erectis pecora lateribus militum obambulantia, nec vlla posse abigi violentia. Quod eminus hostes intuiti, & solaribus radijs visus hebetati, animis ante prælium cõciderunt, quòd crederent innumeram esse aduersariorum manum: quamuis ipsis non deesset militaris copia multo exercitio ad præliũ preparata. Lentiùs itaq; procedentes Francos, bipartito agmine, & sinuatis alis includere conati sunt. Sed duces, & maximè *Robertus* Normannus, qui antesignanus erat, arte artem, vel potiùs virtute calliditatem eludentes; sagittarijs & peditibus deductis, medias gentilium perruperunt acies. Eques quoque *Lotharingus*, qui in extremo agmine cum domino suo erat, à lateribus inuolitans libertatem fugæ, & campos abstulit omnes. Ita Turci ab anterioribus penetrati, & ab exterioribus inclusi, *ad voluntatem victorum cæsi sunt, reliqui, noctis quę imminebat beneficio liberati. Multum aureæ suppellectilis in eorum castris inuentum: multum gemmarum, quarum raritas in nostris regionibus incognita, ibi natiuo decore refulgerat. nec vlla victoria lætior fuit Christianis, quòd incruenti opima retulerunt spolia.

al. experiri · *al. secus* · *al. procedente* · *al. ad satietatem*

IErusalem itaq; reuersi, cùm statiua multorum dierum requie vires reformassent, quidam suspirantes in natalis soli desiderium marinum adornarunt reditũ. Soli *Godefridus*, & *Tancredus* remanserunt: prędicabiles profectò principes, & quorum titulis nullas vnquam affiget metas postera, si rectum iudicet, ętas: viri, qui ab extremo Europæ frigore in importabiles se Orientis calores immerserunt, vitæ suæ prodigi, dummodo Christianitati laboranti succurrerent; Qui præter metum barbaricorum incursuum, semper pro incommoditate ignoti poli suspecti, securitatem quietis & sanitatis in patria contempserint, & pauculi numero tot inimicorum vrbes, fama & effectu virtutum presserint; memorabili fiduciæ Dei exemplo, vt illic non dubitarent subsistere, vbi vel pestifero afflarentur aere, vel Saracenica occiderentur rabie. Cedant ergo poëtarum præconia: nec priscos heroas vetus attollat fabula. Nihil vnquam horum laudi comparabile vlla genuére secula. Nam & si qua fuit illorum virtus, in sepulchrales fauillas post mortem euanuit: quòd potiùs in mundialis pompæ fumum, quàm in vllius boni solidum effusa fuerit. Istorum autem fortitudinis sentietur vtilitas, & ostendetur dignitas, quamdiu orbis volubilitas, & sancta vigebit Christianitas. Quid verò de disciplina, & abstinentia totius exercitus dicam? Nulla ibi ventris ingluuies, nulla fuit penis illuuies, quę non continuò vel ducum auctoritate, vel episcoporum sermone corrigeretur. Nulla prædandi per terras Christianorum cupido: nulla inter se controuersia, quæ non facilè mediatorum iudicum cognitione recideretur. Quapropter, quia tam ordinati exercitus laus ad prælatorum redundat gloriam, singulorum procerum facta & exitus scripto insigniam: nec quicquam veritati secundum relatorum meorum credulitatem subtraham. Nullus verò, cui amplior prouenit gestorum notitia, me pro incurioso arguat; quia trans Oceanum Brittannicum abditos vix tenui murmure rerum Asianarum fama illustrat.

INitium ergo laudum rex *Godefridus*, qui *Eustachij* Comitis Bononiensis, de quo tempore regis *Edwardi* dixi, filius, materno excellentior genere, ad *Caroli* magni spectabat lineam. Siquidem mater *Ida* nomine, *Godefridi* antiqui Lotharingorũ ducis filia, habuit fratrem à genitoris nomine *Godefridum* dictum, cognomento *Bocardum*. Illud fuit tempus, quando *Robertus Friso* (de quo superiùs locutus sum) mortuo *Florentio* Frisiæ duce, vxorem eius *Gertrudam* duxit; priuignum *Theodoricum* in successionem

Ducatus prouehens. Non tulit hoc *Bocardus*: sed *Frisonem* expellens regionem suis *voluptatibus addixit: vltus se ille insidijs, qui non posset prœlijs, per Flandritas suos sedentem ad secreta naturæ extinxit, ferro per verenda immisso. Ita priuignus beneficio vitrici successit ducatui. Vxor huius *Godefridi* fuit *Matildis* * *Marcisa*, quam superior liber prędicat: quæ mortuo marito ducatum impigrè contra Imperatorem retentauit, maximè intra Italiam: nam Lotharingiam, & inferiores terras Imperator obtinuit. *Ida* ergò, vt dicere inceperam, magnis spebus ad Comitatum Lotharingorũ petendum, filium *Godefridum* erexit. Namque seniori filio *Eustachio* hœreditas paterna obtigerat: minor *Baldwinus* pueriles adhuc annos terebat. *Godefridus* habilem ad arma ætatem nactus Imperatori *Henrico*, (de quo proximus liber loquitur) militiam suam consecrauit. Ingentibus ergò sudoribus eius in se transferens amicitiam, egregia liberalitate *Cæsaris* totam pro stipendio accepit Lotharingiam. Vnde factum est, vt orta inter Papam & *Henricum* simultate, cum eo ad oppugnandã Romam profectus, eam partem, quę vigilijs suis obseruabatur, primus prorumperet, magnam fenestram irrupturis aperiens. Ita potissimùm sudans, & pręferuidis venis suspiriosus cellarium subterraneũ, quod fortè se discursanti obtulerat, ingressus est; ibi cùm nimio vini haustu intemperantiam sitis placasset, febrem quartanam inijt. Dicunt alij venenato falerno infectum: quòd soleant Romani & illius terrę homines totis infundere toxica tonnis. Alij, ei partem illam mœnium fortè obtigisse, vbi Tiberis influens mane sęuas exhalat nebulas, quarũ pernicie omnes milites eius præter decem interijsse: ipsum amissis crinibus, & vnguibus dubiè conualuisse. Verumtamen quodlibet horum fuerit, constat eum nunquam continuę, sed lentæ febris incommodo vacasse: donec audita fama vię Ierosolymitanæ illuc se iturum vouerit, si Deus propitius ei salutem largiretur. Quo voto emisso, ita ducis vires refloruisse, vt nodosos integer artus, & spatioso erectus pectore quasi squalentibus annis exutus, recenti emicaret iuuenta. Quare diuinis beneficijs in se confluentibus responsurus Ierosolymã iuit vel primus, vel cum primis, magnas in bellum cateruas trahens. Et quamuis durum & exercitatũ militem haberet, nullus tamen eo vel prior in cõgressu, vel promptior in effectu habebatur. Deniq; notum est, quòd Turcum in Antiochena obsidione singularem pugnam poscentem medium à lateribus gladio Lotharingo dissecuerit, & iam palpitabat aruis medietas hominis, cùm alteram cornipes volucri cursu asportauit: adeò firmè nebulo insederat. Alterum *equo congressum, librata in caput spatha à vertice ad inguina diffiderit: nec adhuc ictus horrendus steterit, sed sellam, & spinam equi penitus disciderit. Audiui veracem hominem referentem vidisse se quod subijciam; In ipsa obsidione militem Ducis pabulari progressum, & à leone inuasum, obiectu clypei mortem aliquandiu distulisse: Indoluisse *Godefridum* viso, & venabulo feram transfodisse: illam sauciam, & dolore acriùs sæuientem, in principem irruisse adeò, vt ferro quod extabat è vulnere tibiam eius læderet; & nisi properasset gladio belluam euiscerare, illud virtutis specimen potuisset dente ferino interire. His successibus clarus in regem Ierosolymæ leuatur, propterea quòd esset genere & virtute conspicuus, nec tamen superbus: paruum admodum & finibus angustum fuit regnum, quòd præter paucas in circuitu villas nullas vrbes haberet. Nam & infesta Regis valetudo, quam statim post bellum Babylonicum incurrerat, ferias bellis dedit, vt nihil acquireretur, & diuina solertia barbaricas auiditates toto illo anno probè compescuit, vt nihil amitteretur. fama est Regem otij desuetudine febrem antiquam nactam fuisse. Sed ego conijcio Deum placitam sibi animam, & tot laboribus emeritam in melius regnum transferre maturè voluisse, ne malitia mutaret animam ipsius, aut fictio deciperet intellectum illius. Igitur rota temporis referente annuum regni spatiũ, placida morte resolutus, & sub Golgotana rupe tumulatus est. Rex inuicti sicut in ferrum, sic in mortem animi: qui lachrymas astantium sæpè benignus coërcuit; interrogatusq; de successore, neminem nominatim, sed tantummodo eum, qui dignus foret, pronuntiauerit; nec vnquã regium insigne ferre sustinuerit, professus nimiam esse arrogantiam: si coronaretur ipse ad gloriam in ea vrbe, in qua Deus coronatus fuerat ad contumeliam. Obijt 15. Kal. August.

EO defuncto *Tancredus*, & alij proceres *Baldwinum* fratrem eius futurum regem pronuntiant, qui tum in Mesopotamia morabatur. Nam *Eustachius* senior, qui cum

al. voluntatibus

al. Marscisca

al. equũ

Godefrido Ierosolymam venerat, iamdudum hæreditarium solum repetierat. *Baldwini* actus integra & breui veritate apponentur, fidei soliditate accommodata dictis *Fulcherij* Carnotensis, qui capellanus ipsius aliquanta de ipso scripsit, stilo non quidem agresti, sed vt dici solet sine nitore ac palæstra, & qui alios admonere potuit, vt accuratiùs scriberent. *Baldwinus* igitur iter sanctum cum cœteris adorsus, multos milites habuit indolis suæ complices. Quibus fretus, nouos sibi exercitus ipse moliri, splendidas occasiones aucupari, quibus virtus enitescere posset. Denique non contentus communi omnium laude, trium dierum ab Antiochia spacio à reliquis discedens, Tharsum Cilicię vrbem nobilem voluntate ciuium recepit: Tharsum quondam *Pauli* Apostoli alumnam, in cuius honore ibi ecclesia episcopatus cernitur. Voluntariè Tharsenses se eius clientelæ subdidére, quòd essent Christiani, & ipsius patrocinio se sperarent à Turcis protegi. Certatim itaq; Cilices in eius ius transiere maximè post Turbexhel flexum, quod est oppidum natura inuictum, cuius nutum inferiora spectarent castella. Quo, vt dixi, dedito, cœtera eius iudicium secuta. Nec solum Cilicia, sed Armenia, & Mesopotamia familiaritatem viri appetiuere. Erant enim hæ terræ penè Turcorum dominio liberæ, sed inequitationibus infestatæ. Quare dux Edessæ vrbis, qui & ciuium odio & hostium gladio premeretur, literas necessitatis suæ interpretes *Baldwino* misit. veniret ergo quantociùs adoptionis præmio laborem veniendi consolaturus: namq; ipse sexus vtriusq; prole carebat. Ea est vrbs in Mesopotamia Syriæ vbere glebæ redditu, & negociatorum mercimonijs nominatissima: distans ab Euphrate viginti milliarijs, ab Antiochia centũ. Edessam Gręci, Syri Rothasiam dicunt. Ita *Baldwinus*, exacto à legatis fidelitatis sacramẽto, cum sexaginta nouem solum militibus Euphratem transfretauit, spectaculo mirando, seu dicere velis fortitudinis, seu temeritatis, vt inter circumfusas barbarorum nationes, quas alter haberet pro gente vel pro incredulitate suspectas, cum tantillo exercitu non hęsitaret procedere. Et ab Armenijs quidem, & Syris grato excipiebatur gaudio, & indulgenti fouebatur hospitio cum crucibus & candelabris per tramites occurrentibus. Turci autem posterius agmen tentare aggressi, solertia *Baldwini* omnibus frustrati sunt insidijs, Samosatenis exemplum fugæ facientibus. Samosata est ciuitas vltra Euphraten, de qua fuit *Paulus* Samosatenus, cuius hæresim confutatam in historia *Eusebij* leget, qui volet. Hanc etiam si benè occurrit memoriæ, dicit *Iosephus* obsedisse *Antonium* quando ad eum venit *Herodes*. Huius igitur vrbis incolæ Turci, qui primi fuissent in Francos audaciæ incentiuum, primæ defectionis dedêre auspicium. Itaque *Baldwinus* tutò Edessam perueniens nihil inferiùs, quàm sperabat inuenit. Nam & * inuitatorijs profuso fauore susceptus, & non post multum tempus, illo à perfidis ciuibus dilaniato, legitimum vrbis ducatum adeptus, toto tempore, quo Franci apud Antiochiam, & Ierosolymam laborauerunt, non immunis bellorum fuit, frequentibus assultibus hostes contristans suos.

al. inuitatoris

AT verò Nouembri mense admonitus à *Boamundo* principe Antiochiæ, vt iter Ierosolymæ iam tandem experirentur, profectionem composuit, propulsatisque solo candidi vexilli visu (quod insigne in prœlio habebat) Turcis, qui sperato eius discessu pacem lęserant, à dextra relinquens Antiochiã, venit Laodiciam. Ibi liberalitate *Raimundi* Comitis, qui ciuitati principabatur, tenui pretio sufficientiam stipis mercatus, Gibello transito recentibus vestigijs *Boamundi* insecutus est, qui eum fixis tentorijs operiebatur. Iunxit se cum eis cõmunione vię *Daibertus* Pisanus archiepiscopus, qui nauigio multis sibi sociatis ciuibus Laodiciam applicuerat: & pręterea duo alij episcopi. Ita iunctis agminibus computabantur ęstimatione librata viginti quinq; millia. Quorum multi terras Sarracenorum ingressi pro charitate mercimonij fame cõclusi; multi ex equitibus in pedites mutati, equis inedia interceptis. Accedebat miserijs imbriũ affluentia; quòd in illis terris quasi pręcipiti torrente pluuia hybernis duntaxat mensibus inundet. Itaq; pauperes carentes mutatorijs algido rigore moriebantur, quàm pluribus diebus nulli tecto succedentes. Et huius quidem calamitatis nullum erat remedium, quòd & tentoria, & ligna deficerent. At verò famem nonnihil leuabant, arundines mellitas continuè dentibus terrentes, quas cannamellas, composito ex canna, & melle, nomine vocant. Sic hi, omnino à Tripolitanis & Cæsariensibus immenso

menso ære necessaria nacti, Ierosolymam venere solstitij brumalis die. Occurrit illis ad portas rex *Godefridus* cum *Eustachio* fratre, quem ad hoc tempus detinuerat, nihil gratiarum & liberalitatis in eorum omittens obsequio. Illi peractis in Bethleem ex more Dominicæ natiuitatis solennibus *Daibertum* patriarcham constituere. In quo facto *Vrbani* Papæ consensum obligatum non ambigo: quòd esset is & reuerendus senio, & potens eloquio, & pollens marsupio. Igitur post Circumcisionē Domini sumptis in Iericho palmis, quod insigne peregrinantium antiquitas instituit, sedes quisq; suas raptim repetere properarunt. Causa festinationis erat putor inconditorum cadauerum, quorum ita exhalabat cœnum, vt ipsum violaret cœlum. Quocirca tabida pestis in auras effluens multos ex his, qui nouiter venerant lætho dedit: cæteri per vrbes maritimas Tiberiadem, dico, & Cæsareā *Philippi* maturauerunt iter, quòd eos tenuitas victus, & hostilis metus vrgebant. Sed fami, vt dixi, consuluere pedum celeritate, & trecentorum militum, qui eos de Baldac castello infestabant, furori prospexerunt militaris artis calliditate. Námque simulata paulisper fuga, vt ipsi de angustijs locorum euadentes Turcos inducerent, consultò cessere, sed mox retrouersi dispersos hostes pro libito fudêre. Putauerant illi nostros pugnę inhabiles, quòd essent clypei eorum, & arcus pluuiali abundantia lentati: nesciebantque, quòd non in armorum, vel in tegminum fiducia, sed in excellenti vi animorum, & crudo robore brachiorum victoria virorum consistit.

ET tum quidē *Baldwinus*, Edessam, *Boamundus* verò Antiochiam incolumes remearunt. Initio autem Iulij mensis licentia famæ *Baldwini* auribus detulit, splendidum ducum nostrorum margaritum offuscatum, *Boamundum* scilicet captum, & in catenas eiectum, à quodam *Danisman* gentili, & in illis terris potenti. Quapropter Edissenorū & Antiochenorum manu coacta insignem christianorum contumeliam vlcisci sperabat. Porrò Turcus, (qui magis fraude & euentu quàm virtute & militia ducem cepisset, quòd cum paucis ad Meletimam vrbem recipiendam venerat) sciens Francos pro rei pudore viribus extremis in se vsuros, in sua se recepit, compositis sanè ordinibus non quasi fugam intenderet, sed quasi triumphum duceret. Tunc *Baldwinus* vltra Meletimam duorum dierum viam progressus, cùm videret hostem belli necessitatem declinare, redeundum putauit, & antè tamen vrbem in suos vsus non inuito præfecto *Gabriele* transduxit.

INterea perlato ad se nuncio de fratris obitu, prouincialium ac ducum in eius electionem consensu commendata Edessa *Baldwino* cognato arctissimæ necessitudinis propinquitate coniuncto; & præter hæc, neque imprudenti neque ignauo ad Ierosolymitanum regnum mentem impulit. Congregatis ergò equitibus ducentis, & peditibus septingentis, iter plenum mortis & periculorum ingressus, vnde audaciæ tantæ contuitu multi, quos falsò fideles arbitrabatur, fuga clandestina delapsi. Ille cum reliquis Antiochiam petijt, ingens momentum desolatis futurus consilio sagacis mentis informans, vt *Tancredum* peterent in ducatum. Inde per Gibesium & Laodiceam venit Tripolim: cuius vrbis Ammiratus natione quidem Turcus, sed genio naturali clementiæ visceribus profusus, extra muros illi victui necessaria destinauit; adiecto quinetiam benignitatis mandato, vt prudenter se ageret, quia **Ducach* rex Damascenorum tramitem angustum occupauerat, per quem illum venturum audierat. Ille, quem puderet minis Saracenis moueri, constanti animo, quò proposuerat, contendit. Sed ad locum veniens fidem Ammirati probauit. Est enim, citra ciuitatem Berithum milliarijs circiter quinque, locus omninò angustus iuxta mare, quem & prærupta rupium & arcta collium adeò coercent, vt centum viri faucibus illis potiti, quantumuis numerum itinerantium aditu prohibere queant. Locus est ineuitabilis de Tripoli Ierosolymam euntibus. Huc ergo *Baldwinus* veniens speculatores misit, qui situm loci, & vires hostium renunciarent. Regressi legati difficultatem faucium, & aduersariorum, qui insedebant, fiduciam vix pro timore intellecti anhelarunt. At *Baldwinus*, qui parùm ab optimo, qui vnquam fuerit, milite distaret, nihil perterritus aciem dispositam in eos constanter instituit. Tunc *Ducach* mittit aliquos, qui prælia prima lacessant, eliciantque incautos, retentans ampliores vires in locis opportunis. Itaque illi primò magno impetu venire, mox subinde subterfugere, vt nostros in angustias deducerent. Non latuit *Bald-*

* *al. Duchac*

winum

trinum huiuscemodi calliditas;sed antiquæ militiæ vsu instructus, suis, vt fugam simularent,innuit,simul & vt suspicionem metus vrgeret, sarcinas & impedimenta,quę iam deposuerant resumi, & iumenta stimulis agitari; quin & ordines laxari,vt hostes incurrerent,edixit. Tum verò hoc viso Turci exultare,& dirum frendentes,vt *Eumenides* exululare crederes,nostros insequi. Quidam ascensis nauibus littora præoccupare, quidam equis præcurrere,& peregrinos incautè iuxta mare ambulantes interimere.Nec Franci simulatam fugam omisere,donec ad planitiem,quam oculis destinauerãt,peruenirent.Nullíque tumultus excussere viris mentes, quinimmò necessitas, qua intercepti erant,aluit,& ministrauit audaciam: & pauci terraque marique innumeras sustinuere manus. Namque vt visum est satis metum finxisse, confertis ordinibus, & conuersis signis inimicos iam iamque incursantes inclusêre. Ita versa rerum facie, qui vicerant victi, & victi fuere victores. Turci perniciosa clade prostrati; reliqui ad naues præcipiti studio fugientes,cùm in altum plus iactu sagittæ processissent,ita nauigium remis, & totis pectoribus innixi propellebant, quasi manibus aduersariorum ad terram retrahi possent. Et vt miraculum nõ sicut opinabile dubites, sed sicut visibile quodammodo palpes,solummodo quatuor Christiani milites fusi victoriam cæteris sanguine peperêre suo. Quapropter confirmo, quòd nunquam Christicolæ a Paganis vincerentur,si ante bellum fortitudinem suam cœlestibus fulcirent præsidijs,& in bello armis suis amicas superorum applicarent virtutes. Sed quia in pace omnibus se ingurgitant flagitijs,& in pugna sola nituntur audacia; ideò, nec immeritò, multoties fortitudo eorum deuiat à bona fortuna. Comes ergo pulchro triumpho exultans, cùm reuersus esset ad spolia cæsorum detrahenda,non paucos Turcos offendit viuos, quos damni corporis immunes,sed pecunijs inanes dimisit. Ipse cum suis, ne aliqua fraus lateret retro secedens,nocte illa sub oliuarum virgultis requieuit. Sed mox diluculo cum expeditis ad angustias accessit fide oculata visurus loci naturam,intuitúsque omnia tuta esse (nam Turci qui pridie circa montem discursibus lasciuierant, nocte intempesta,cæde suorum visa,omnes diffugerant) significatione fumi facta,sicut conuenerat, socijs discessum hostium intimauit. Illi morarum vinculis absolutis ducem continuò secuti.Tunc Berithi Ammiratus victum*præeuntibus misit, pro virtute tanti exercitus stupefactus.Idem & Tyrij & Sidonij,& Acharonitæ,qui & *Tholoamitę, fecere,tacito metu Francorum fortitudinem suspicientes. Nec minus homines *Tancredi*,qui in Caipha erant, liberales fuere, quamuis ipse absens esset. Castri illius nomen antiquum reperire nequeo; quia omnes mediterraneæ ciuitates,quas in Iosepho legimus quondam fuisse,modò vel non sunt, vel in viculos immutatæ nomina perdiderunt, maritimæ integræ manent. Ita per Cæsaream Palestinæ & Azotum in Ioppem ventum. Vbi prima illi gratulatio regni fuit, ciuibus ingenti gaudio portas aperientibus.

* al. prætereuntibus
* al. Ptholomaica

IGitur à Ioppitis Ierosolymam deductus, & ibi fauorabiliter exceptus dierum *septem spacio quieti satisfecit. Inde ne Turci dubitarent indolem regni eius magno eorum malo adolescere, versus Ascalonem expeditionem mouit. Cúmque non longè ab vrbe vires suas ostentaret, impetentes Ascalonitas facili opera depulit, opportunum tempus ad id,quod mente intendebat, operiens. Denique repulsionem illorum gloriæ suæ tunc sufficere arbitratus, in montana receptui cecinit, vt hostes persequeretur. Nec non & inimicorum damno necessaria suis conquisiturus: qui pro penuria terræ fame singultiebant, quia illo anno messis ægra victum negauerat,spem prouincię sterili prouentu decipiens.Itaq; montana conscendit,quò habitatores terrę Turci relictis villis concesserant,Syros secū in penitus abditos specus immergentes. Sed inuenere Franci quo commenta fugitiuorū fallerent,fumo in ora cauernarum immisso: quo latrones fugati pertinaciam amisere,vni & vni egredientes. Ita Turci ad vnū omnes interfecti,Syri reseruati. Inde digressus exercitus, Arabiamque petiturus, busta præterijt patriarcharum *Abrahæ, Isaac, Iacob*, & trium matronarum *Saræ, Rebeccæ, Liæ*. Locus est in Hebron, distans à Ierosolymis tredecim millibus. Nam corpus *Ioseph* iacet in Neapoli, quæ olim Sichem dicta est, marmore candido tectum, omnibúsq; transeuntibus perspicuum. visuntúrq; ibi fratrum eius mausolea, sed inferiori gloria. Venit ergò exercitus in vallem, vbi quondam Deus Sodomam,& Gomorram subuertit,

* al. sex

subuertit, cœlestem flammam in scelestos iaculatus. Ibi lacus per octodecim millia diffunditur nullius viuentis capax: præterea tractatu adeò horribilis, vt potantium ora torqueat, & gustu amaro rictus distendat. Valli mons prominet, per loca scrobes salsas eructans, & quasi congelato vitro totus perlucidus. Vbi colligitur quod quidam nitrum, quidam salis gemmam vocant. Euadentes ergo lacum venerunt ad villam sanè locupletissimam, & mellitis pomis, quæ dactylos dicunt, fœcundam, quorum esu se infarcientes vix lacunas ventrium implere, vix ingluuiem fauciũ præ dulcitudine temperare valebant. Cætera timore incolarum abrasa præter aliquantos Æthiopes ferrugineâ capillorum lanugine fuliginem prætendentes. Quorum cædem nostri æstimantes infra virtutem suam non eos irâ, sed risu dignati sunt. Huic villæ subiacet vallis, in quâ hodiéq; silex cernitur, quo percusso *Moyses* mussitãti populo aquas infudit. Latex adhuc tam vberi & præcipiti riuo influit, vt molendinorũ vertigines impetu suo roret. Tum in decliui montis extat ecclesia in honore legiferi *Aaron* ædificata, vbi ipse mediante & cooperante fratre serebat cum Deo alloquia. Ibi à præuijs viarum gnaris, qui ex Saracenis Christiani essent, addiscentes inde vsque ad Babylonem nihil esse nisi ieiunum solum, & omnium bonorum indigum: Ierosolymam reuersi sunt, primitias regni tot hostilium regionum subiectione Deo consecraturi.

PAratis igitur regalibus insignijs magna gloriâ in Bethleem die Dominicæ natiuitatis à *Daiberto* patriarcha coronatus est *Baldwinus*, fausta omnibus acclamantibus. Nam ex tunc & deinceps nihil non venerationis regiæ, & ipse labore suo est meritus, & aliorum fauore adeptus, quamuis minimi & penè dico pudendi regni dominus. Quare decet Christi Domini clementiam suspicere, & in potentiæ illius contuitu spatiari, cuius suffragio timeri Christiani possent, qui officere nequirent. Vix enim in tota militia, 400. milites erant, & tot pedites, qui Ierosolymam, & Ramulam, & Caipham, & Ioppe custodirent. Nam qui veniebant nauigio, in tuto tamen inter tot hostiũ portus animo sanctis adoratis statim repatriandum censebant, pedestri viâ penitùs interclusa. Cumulabat quinimmò difficultatem, quòd Martio mense *Tancredus* discesserat Antiochiæ principaturus, & nec ipse regi, nec rex ipsi auxilium pro viæ longitudine conferre valebant; adde quòd si necessitas exposceret sine irreparabilis discriminis metu gentem suam de vno in aliud castrum ne transduceret. Euidens ergo miraculum pronuntio, quod Dei solius tutum suffragio tanta barbarorum horrebat natio.

ILlo anno, qui fuit Dominicæ incarnationis, millesimus centesimus primus, ignis sacratus, qui solebat vigiliam Paschę illustrare, tardauit plus solito. Sabbato enim lectis alternatim lectionibus Græcè & Latinè, repetitóque ter Kyrieeleeson & *Clarasiorũ melodia, perstrepente, cùm necdum appareret ignis, & iam occiduus sol vesperam vrgeret, noctem inueheret, ab omnibus cum mœrore in domos discessum. Placuerat enim perpenso consilio, vt illâ nocte omni homine vacaret sancti Sepulchri ecclesia, ne aliquis cui vlcerosa squalebat conscientia, Deum magis irritaret ingerendi impudentia. Iámque diluculo sensim in lucem serpente, processio Latinorum ad templum *Salomonis* edicitur, vt ibi oraturi Dei misericordiam inuitarent. Idem circa sepulchrum Domini faciebant Syri, vi doloris barbas & capillos vellicantes. Nec diu potuerunt pati diuina viscera, confestim igne in vnam lampadem sepulchri immisso. Quem cum aduertisset Syrus per fenestram scintillantem plausu manuũ lætitiam prodens cursum patriarchæ accelerauit. Ille clauibus, quas gestabat, adytum ædiculæ sepulchralis aperiens, cœleste munus cereo accenso extulit, omnibus ad hoc concurrentibus communicans. Mox per omnem ecclesiam cæteræ diuinitùs accensæ sunt lampades, mirum in modum illa, quæ proximè illuminanda esset, fumo præmisso vicinam accensionem docente. Sic nimirum Christi vetus artificium nouit quos amat terrere vt mulceat, & in materiam transeat laudis comminatio potestatis. Quia enim dona Dei vsitata assiduitate ipsa vilescunt hominibus; plærúmq; assensum indulgentiæ suæ raritate commendat, vt ametur grauiùs, quod desideratum fuerat ardentiùs.

*al. Clarissonorum

TVnc stolus nauium Ianuensium & Pisanorum Laodiceam applicuerat, & inde Ioppen prospero cursu nauigauerat; nautæque tractis ad terram ratibus, Ierosolymæ cum rege Pascha exegerant. Quorum ipse virtutem pretio vadatus, tertiã partem pecuniæ pepigit de omnibus vrbibus, quas adquirere possent, & vicum vnum ciuitatis, quem

quem eligerent, ita præcipites auriq; cupidine cæcos magis, quàm pro Dei amore impulit, vt sanguinem suum nundinantes statim *Azotum* obsiderent, & ad deditionem post tres dies flecterent. Nec verò difficulter oppidani se dedidêre, iram regis, si vi caperentur, reueriti, quia præterito anno *Godefridum* idem aggressum acriter repulerant, maleficio fortunæ adiuti. Siquidem cùm ille suos ascensu scalarum in muros promouisset, iam victores, iam fastigia mœnium tenentes, repentinus ligneę turris casus, quæ forinsecus muro adiecta erat, viros victoria priuauit, & plures extinxit; plures capti & sæuitia Saracenorũ dilaniati. Inde Cęsáreã Palestinæ *Baldwinus* totis viribus, & obfirmato robore obsidens, cùm videret ciuium pertinaciam & expugnandi difficultatem, machinas compaginari præcepit. factæ ergo petrariæ, facta turris ingens 20. cubitis altitudinem muri vincens. At verò nostri moræ impatientes, & tam diutinę impotes expectationis, scalis erectis murum superare aggressi obstinatione virium ad superiora euasere, conscientia virtutis frementes, quòd iam 15. diebus Saracenicis bellis intenti, tanti temporis spacium perdidissent. Quamuis igitur extrema vi à Cæsariensibus certaretur multos molares in ascendentes voluentibus, illi dissimulato periculo *cuneo obstantes perrupêre, brachijs exertis, & strictis gladijs rem agentes. Turci vlteriùs non ferentes, fugámque adorsi, vel ipsi se præcipitauerunt, vel hostili manu occubuerunt. Plures seruituti, pauci redemptioni seruati, inter quos Ammiratus vrbis, & episcopus, quem *Archadium* vocant. Erátque spectaculum, quod videnti cachinnum excuteret, dum Turcus in collo Christiani pugno percussus Byzantinos euomeret. Nam miseri extremæ inopiæ metu mares intra gingiuas, fœminæ intra non dicenda, nummos absconderant; vides quod apertè loqui erubescit oratio. Sed intelligit profectò lector quod volo, immò quod nolo dicere.

al. cuneos

NEc adhuc quieuit imperator Babylonis, quin ducem & exercitum ad expugnandos Francos missitaret. Illi nauigio Ascalonem appulsi, mox iuxta Ramulam cursitarunt, curis regis abutentes, qui tunc Cæsariensi bello tenebatur. Agrorum igitur depopulatione ad congrediendum crebriùs illum irritarunt. At ille non impari calliditate, vt calor indomitus deferuesceret, vetito instantes passus languescere bello; hac effecit cunctatione, vt plerique morarum pertæsi dilaberentur, reliquos qui essent 11. millia equitum, 21. millia peditum cum suis 250. equitibus, peditibus paulò minus 700. inuasit. Paucaque cum militibus locutus, quibus si perstarent, victoriam, si morerentur, gloriam promitteret, si fugerent, longè Franciam esse commoneret, primus in hostes irruit, productóque aliquantùm certamine, cum acies suas labare cerneret, desperatis rebus occurrit. Ita nota sui specie Turcos proturbans, conto ducem prostrauit, quo interempto tota diffugêre agmina. Nostri, qui principio pugnæ ita circumsepti fuerant, vt nullus alterum videret, tunc dominicæ crucis vexillo præuio adeò virtutem exercuerunt, vt quinque millia trucidarent ex Francis 80. equites, pedites paulò plus desiderati. Porrò sequentes successus solatio fuerunt, quòd equites 500. Arabas interemerunt. Illi ante Ioppen biduò cucurrerant, sed parùm explicantes Ascalonem redibant, visóq; eminùs exercitu nostro, suos esse sperantes tanquam triumphantibus congratulaturi obuiam ibant. Sed tandem aliquando iaculis in se emissis intelligentes Francos esse, perinde palluerunt, sicut nudis qui pressit calcibus anguem, vt Poëtæ verbo vtar. Itaq; ipso stupore hebetes terga cędentibus exhibuêre. Ita rex Ioppen perueniens errorem epistolæ, quę *Tancredo* à Ioppitis missa falso regem cum exercitu extinctum nunciauerat, veraciori scripto correxit. Iamq; *Tancredus* iter ad Ierosolymam parauerat, cùm nuncius veniẽs ostenso sigillo regio mœstitiam depulit, lætitiam reformauit.

LOngum est si velim explicare omnia eius certamina, quomodo Tiberiadem, Sidonem, Accaronem, id est, Ptolemaidẽ, quomodo postremò cunctas maritimas vrbes subegerit: quo modo penè omnem diem Turcorum mortibus insignierit, aut assultu clãdestino aut bello publico. ingentes operas eiusmodi desiderat relatio hominis, qui ampullato eloquio, & curioso abũdet otio. Nobis vtrumq; deest, & quod maximè obest rerũ expedita scientia; omnia verò indulgẽti famę credere, & facilitatẽ auditorum fallere veracis *historici nõ debet esse. Quocircà illa solúmodo, quæ *scripto comperi, apponam, quibus ad vnguem comprobetur gloriosa viri deuotio, & gratia victura in seculo. illúdque constanter asseuerauerim, paruâ manu magna illum prælia persæpe lusisse;

al. historia
al. scripta

iussisse: nec vnquam campum fugisse præter apud Ramulam & apud *Acharonem. Enimuerò ambas fugas prædicabiles exceperunt victoriæ, quod magis inconsiderata virtute, quàm timore prouenerint, sicut paucis insertis lector agnoscet. al. Accaronem

EO Septemb. cuius 7. Idus prędictum fuit prælium, *Willielmus* Comes Pictauēsis Ierosolymam perrexit multa secum ducens agmina, vt æstimarentur 60. millia militum, & multò plura peditum. Iuit cum eo *Stephanus* Comes Burgundiæ, & *Hugo* Lizianensis, frater *Raimundi* comitis, & *Hugo Magnus*, & *Stephanus* Blesensis, antiquæ discessionis improperiū noua & excogitata virtute sarcire cupientes. Itaq; per Constantinopolim profectus, cum insolenti responso (vt superiùs dixi) *Alexium* offendisset, illo non curante, vel potiùs procurante Solimanni incurrit insidias, qui sciens exercitum fame & siti laborare, quòd aliquantis diebus errabundi per palustria, & inuia loca iuerant, cum 300. millibus sagittariorum occurrit. Nullam vnquam luctuosior Francis pugna visa, quia nec timidum fuga, nec audacem virtus poterat eripere discrimini, quòd in arcto loco pugnaretur, & in confertos sagittarū nubes nō frustraretur. Interfecta igitur plusquam 100. millia præda omnis abducta; ita *Solimannus* ex manubijs Francorum claras manibus suorum nactus inferias, dispendium Niceæ vltus est. Sed quia multis tramitibus itum erat, nec omnes cæsi, nec omnia direpta. Nam præter Pictauiensem, qui penè ad pudēda nudatus erat, cęteri omnes comites promptè sua defensitauerāt. Omnes ergo recollectis ex fuga militibus præter *Hugonem magnum*, quē mortuū Tharsensis ciuitatis vrna excepit, Antiochiam conuolarunt; in quibus *Tancredus* egregiæ pietatis miles ingentem munificentiæ suæ gratiam ostendit, cunctos quatenus poterat pecunijs sustentans, *Willielmum* præcipuè, quem fortunæ vicissitudo eo afflictauerat inuidiosiùs, quo ante prouexerat sereniùs, qui præter gazas, quarum damno non adeò afficiebatur, quòd caducæ sunt, & reparabiles, ex tot militibus eximijs solus penè remanserat superstes. Ita recreatis animis iter moliti, vndecunq; belli occasiones quærebant, sensit sitim furentium prima Tortuosa ciuitas: qua peruasa & direpta non modicum præteritas ærumnas releuarunt. Inde ad angustias, de quibus superiùs dixi venerunt, vbi eos rex iampridem operiebatur, contra Turcos, si prohibere vellent, opem laturus. Eius virtute defensi, & benigno apud Ioppem hospitio excepti Ierosolymam proximo Pascha contenderunt, vbi sacrosanctum ignem lætis hauserunt oculis, deuotis adorarunt animis. Posthæc reuersi Ioppem ascensis nauibus, patriam quisque suam redire meditabatur. Quorum Pictauensis continua venti prosperitate prouectus patriam tenuit: cæteri retrò violenter acti.

IAm verò mense Maio *inchoante Turci & Arabes Ramulam obsederunt, superioris anni damnum noui exercitus supplemento, eodem reficientes numero. Episcopus vrbis prudenter opportunitate spectata, cauit sibi loco, Ioppem latenter profectus. Iámque rex exierat credens falso asserentibus non esse hostes plusquam quingentos; itaque nec aciem dirigere, nec pedites conuocare curauit, tantum milites regem sequi cornicines monuerunt, multum amicis suadentibus vt Turcorum fraudes caueret. *Stephani* duo Blesensis & Burgundus regem equis insecuti, ne desides & inglorij, sed triumphalis pompæ *conscij terras repeterent suas. sed aliam, quam opinabantur, gloriam, aliam victoriam fata parabant viris. Namq; rex visa hostium multitudine, dum se frustratum opinione cognosceret ira mentem saucius, & magnanimitatis conscientia fremens, quid faceret, hæsitabat. Si cederet, præteritæ gloriæ ignominiam: si pugnaret, suorum mortes animo volutabat. Veruntamē, vicit calor ingenitus, & terga iam dabat metus, cum commilitonum hortatibus animatus, vt fugam in castellum permedios hostes intenderet, acquieuit. Cæteri cum clamore secuti densissimas perruperunt acies, animas suas Deo consecrantes, & mortes impigrè vlti; comites quoq; feriendo defatigati adeò vt manus gladijs obrigescerent, neci succubuerunt. Rex in arcem lapsus ex 200. quos duxerat, aliquantos socios habuit, quibus orantibus vt vitam dignaretur fugiendo producere, sua pericula mundo parui ponderis esse, illius vitam ad multorum profectum valere, vtpote qui omni seculo sit virtutis spectaculum, quamuis in fractis rebus ingenti animi constantia, dignum se credidit vita. Itaque quinque militibus comitatus in montana rependo insidiantes elusit. Militum vnus fuit *Robertus* Anglus, vt superiùs dixi, cæteros notitiæ nostræ fama tam longinqua occuluit. Ille cum tribus alijs

al. mediante

al. confecij

alijs comprehensus est, quintus euasit cum rege. Turci extremam vim furoris in illos, qui euaserant in arcem, effuderunt, in quibus fuit *Hugo* Lirianensis, & *Gaufredus* Vindecinensis: tres tantùm superstites Ierosolymitanis nuncij miseriarum fuerunt. Rex interdiu latens, noctu per auia cornipedem cursu exhaustum stimulans, Azotum peruenit, pulchro & ad miraculum Dei prono salutis euentu, quòd paulò antè Turci discesserant, qui iam biduò circa vrbem prædas egerant. Inde Ioppen nauigio veniens Ierosolymitanis epistolam de vitæ suæ certitudine legauit. Portitor chartæ fuit homuncio Syrus, qui etsi inueniretur, habitus vilitate, & sermonis noti commercio insidiantes falleret. Hic notis sibi per deuia compendijs perfidorum pericula declinans, tertio die Ierosolymam peruenit. Tum equites, qui vrbem tutabantur iunctis sibi auxiliariarium peditum turmis ad Ioppen profecturi, iter mari proximum direxerunt mediterraneis deuitatis. extremi tamen agminis Turcis vrgentibus interfecti, quòd vel equis vel peditibus destituebantur. Ita congregatis ex Ierosolymis nonaginta equitibus ex Tiberiade octoginta, quos *Hugo* dux strenuissimus adduxerat in subsidium, armigeri quoque pro penuriâ in locum militum allecti. Posterâ ergo die moram pugnæ absoluit, Turcis iam adeò ferocibus, vt paratis machinis murum Ioppes aggredi meditarentur. Præuentum hoc *Baldwini* diligentia, & Dominica cruce præuiâ, qua superius bellum caruerat. Totis regni viribus alacriter itum in hostes; acriter certatum. at illi more solito nostros circumgyrantes, actû de Christianis putarunt hilari vlulatu vociferantes: sed affuit, qui de cœlo respexit tandem Dominus Iesus, Francisque animositatem ingerens inimicos campo priuatos coniecit in fugam. Hoc etiam in anteriori prælio factum est, vt non semel eiecti tentorijs, posteà multitudine superarint. Tum autẽ cùm pedites eminùs sagittis, & equites lanceis comminùs ferirent, omni spe pedibus commissa fugere perseuerauere.

Altera illi pugna posterioribus annis fuit, in qua milites nostri Turcorum copia pressi & in fugam acti, etiam salutare vexillum amisere. Sed cùm longiusculè fugissent, reuersi sunt, pudor famæ trepidos animauit, vt ignominiam propulsarent. Ingens ibi pugna virorum fuit collato pede, & aduerso pectore rem agentium. Nostri crucem reportarunt, fusis aduersarijs campum vindicantes. Ceciderunt ibi plures, quos ego quoque noram, inter quos *Godefridus*, abnepos eius nothus, iam inde à pueritia vmbram virtutis vultu colorans, veritatem animo spirans. Ambæ ergo fugæ suere in principio quasi fomentum ignominiæ, sed in fine verax alimentum glorię, Illa nominatior, sed ista fructuosior. Deinde ad supplementum rerum, quas amiserat, simul & ad legitimum connubium non multò pòst Comitissa Siciliæ Ierosolymam venit, tantas gazas cubiculo regis inferens, vt mirum cuiuis videatur, vnde mulier tam infinitos pretiosæ suppellectilis cumulos coaceruarit; & tunc quidem illam thoro recepit, sed non multò pòst dimisit. Aiunt incommodo tactam, quo eius genitalia Cancer morbus incurabilis * exesit. Illud constat, regem prolis inopem fuisse; nec mirum si homo cuius ocium erat ægrescere, vxoris amplexus horruerit, omnem ætatem in bellis deterens. Quibus laboribus effecit, vt admirabilis & pænè diuina virtus eius fuerit præsentibus stimulo, futura posteris miraculo. Obijt in expeditione Arabica mense Aprili, & publico funere Ierosolymis iuxta fratrem tumulatus cum decimo septimo anno regni quartus accresceret mensis. vir multis laboribus emeritus, & cuius gloriæ nullus prætendit nubila liuor, nisi quòd fuerit pecuniæ iusto tenacior, sed huius culpæ facilis, & vera erit excusatio, si consideretur quòd necessaria in remanentes effusio munerum inhibuerit, quò minùs mercaretur fauorem abeuntium.

al. exertit

Successit ei *Baldwinus* cognatus dux *Edissæ, quem moriens regem denunciauerat antiquis iam stipendijs laudatum. Ille* multis annis regnum impigrè tutatus, etiam auxit Antiocheno principatu, quem occiso *Rogerio* filio *Richardi* obtinuit. Vtrásque ergo regiones egregio moderamine rexit, minori quidem præsumptionis roncho sed maiori & consultiori prouidentia. Quamuis sint, qui eius opinionem lacerent, tenacitatis eum nimiæ arguentes. Quare cum præterito anno non longè ab Ierosolyma equitantem Turci cepissent, paucis aut nullis gemitibus sui eum desiderarunt. Latuitque penè anno & incolas, & rumigerulos, quò terrarum abductus, si

al. Edessa
al. ad hoc tempus

superis

superis auris vesceretur, necne. *Refutarunt porrò Ierosolymitæ vel regem facere, vel ordinem & ducatum militum interrumpere, quoad rei certitudo sciretur, propter eius absentiam in nullo infractiores. Postmodum verò cognito loco, quo vinculatus fuerat, milites audacissimi, speciem negotiatorum mentientes, armis sub vestibus occultatis, oppidum ingressi regem eripuêre discrimini, protestati non se id conferre eius auaritiæ, sed *Gozelim* de Turbexel gratiæ, qui nihil vnquam pensi fecerat, quin omnia, quæ posset, militibus erogaret, vixit diu frugi homo, & nulli, præter hanc culpam infamiæ obnoxius. Principatus Antiochenus ad *Boamundum* spectat filium, de quo nunc dicam.

al. Recusarunt

al. Boamundi

10

Boamundus, *Roberti Guiscardi* ex Normãnia filius fuit. Alter *Rogerus* ex Appula genitus, qui cognomẽ marsupij à patre meruit, quòd paterno & curioso intuitu deprehendisset eum iam à tenero libenter nummos numerare. Nam *Boamundus* ætatis maiusculæ nihil erat quod retineret, sed etiam puerilia xenia dispertiret. Itaque *Rogerus* Apuliam, quæ sibi materno genere competere videbatur, accepit. *Boamundus* cum genitore ad Dyrrachinum bellum profectus est. Cúmque oppidani fiducia mœnium iactitarent ideò vrbem Durrachium nominatam, quòd contrà omnes obsidiones imperterrita duraret: & ego (inquit *Guiscardus*) vocor *Durandus*, & coúsque in obsidione durabo, quo ciuitati nomen auferam: vt non Durrachium sed Mollucium à modò dicatur. cuius responsi constantia effecit, vt confestim pauefacti portas aperirent.
20 Ita tutus à tergo cæteras vrbes, vsque ad Thessalonicam leuiore labore subegit. Iámque illuc peruenerat, iam *Alexium* tum per se, tum per filium vinci posse docuerat, cum vxoria fraude deceptus ingens * dispositum morte destituit. Tum verò *Boamundus* Apuliam reuersus aliquot castella fraterna indulgentia tenuit, multa ipse virtute & prudentia conquisiuit. Nam ad fratrem specie tenus ducatus peruenerat, alterum bello *meliorem secuti. Iam verò parui momenti fuit, quòd paterni propositi sequax *Guibertum* repellens *Vrbano* validissimè astitit, & cunctantem impulit, vt Gallias ad concilium Clari montis accederet, quo eum *Raimundi* prouincialis Comitis, & episcopi Caturicensis epistolæ inuitabant. Concilióque celebrato libens occasionem accepit, & in Græciam copias traiecit, subindéque promouens exercitum modestè *Raimundum* & *Godefridum* operiebatur. Quibus venientibus sociatus magnum incitamentum cæteris erat disciplinæ militaris scientia, & virtute nulli secundus. Sed quia quæ cum cæteris fecit, communi laudi sors attribuit, & quomodò captus fuerit anterior sermo notitiæ dedit, nunc qualiter se seruicio exuerit, dicendum. * Danisman enim cùm videret nihil vtilitatibus suis applicari, quòd tantum virum teneret, inflexus animo de pacis conditionibus actitare cœpit, nam nec illum occidere, nec effusa in se Christianorum odia concitare, nec sine spebus in perpetuum valituræ pacis dimittere volebat. Pollicitus ergo *Boamundus* continuam gentili concordiam, reuertit Antiochiam argenteos compedes, quibus illigatus fuerat, deferens secum, à
40 suis ergo exceptus plausibiliter, Laodiceam, & cæteras vrbes, quas *Tancredus* acquisierat, suscepit, ne videretur oscitare otio, dum auunculus suspiraret in ergastulo. Nec multò pòst Gallias venit offerens catenas sancti *Leonardi* honori, quæ sibi fuerant oneri. Fertur enim in primis sanctus ille absoluendorum vinculorum potens, vt videntibus, nec mutire audentibus aduersarijs, pondera sua captiuus liberè asportet. Ita ducta vxore filia regis Francorum, & altera *Tancredo* missa repetijt Apuliam, sequentibus se Francorum proceribus, qui spe maioris commodi patriam deserebant, simul & spectaturi cominus, quid viua virtutis species efficeret, quam tam insignis fama vbique loqueretur. Itaque ille dispositis apud Apuliam rebus suis, denuò in *Alexium* efferatus est, prætendens belli caussam peregrinorum iniuriam,
50 qua ille perinfamis erat. Sed parùm & propè nihil gessit prosperè, solertis imperatoris deceptus astutia, qui omnes duces eius aut pecunijs obæratos ab eo alienauit, aut veneno, vt dixi, sustulit. Quapropter animo deiect9 Apuliã redijt, ibiq; post paucos dies, dum ad Antiochiam iter meditaretur, defungitur ætate citra seniũ, prudẽtia infra nullũ, relicto tenerioris æui filio, vir in aduersis constans, in prosperis circumspectus. nam &

al. depositum

al. meliores

al. Danissam

pro suspicione noxiæ potionis paratum commentus erat remedium, cultellum, qui ante ora comedentis infixus, sudore, mirum dictu, prodebat manubrij, si quid tecto illatum esset veneficij. Post eum *Tancredus* Antiochiæ principatui præfuit, haud pudendus auunculo nepos. Qui cùm & ipse communem mortalium viam obitu præpropero triuisset, successit *Rogerius* filius *Richardi*. Is gloriæ antecessorum in bellis non impar, ignominiam tamen auaritiæ incurrit. Quapropter cùm eum milites cauerent, stipendiario milite pænè nullo & indigena raro Turcis congressus occubuit mortem suam non ignauè vltus. Nam cùm ab Turcis captus & deloricatus, iuberetur ensem reddere, negauit se vlli redditurum, nisi duci, quod omnes infra dignitatis suæ deditionem aspiceret. credidit infœlix Ammiratus simulatis vocibus, & iam galea caput nudatus porrexit manum, vt reciperet *Rogerij* gladium. Tunc verò ille infrendens, & totis fortitudinis reliquijs in ictum se cogens Turco caput decussit, móxque perfossus excogitato genere virtutis dedecus seruitutis effugit. Eius mortem *Baldwinus* secundus rex Ierosolymorum vltus insigniter, principatum ciuitatis & filiam suam *Boamundo* filio *Boamundi* seruauit fideliter.

R*Aimundus* fuit filius *Willielmi* antiquissimi Tholosæ comitis qui vir acer & efficax patrium antecessorum suorum socordia obscuram titulis suis reddidit illustrem. vxor eius *Almodis* multis vicissim desponsata multam ex omnibus sobolem tulit, insano muliercula pruritu & irreuerenti, vt cùm ei longo vsu vir displicuisset, aliâs migraret nouos impletura penates; denique primum Arelatensi Comiti nupta, mox illius pertæsa. Huic *Willielmo* se coniunxit, cui cùm duos peperisset filios, Barcinonensem ad connubium illexit Comitem. Porrò *Willielmus* mortis confinis foribus Tolosanum comitatum dedit filio æquiuoco, sed moribus absono, quòd esset crassioris ingenij; nihil Tolosani contrà eum nouerent familiæ illius dominatui assueti. *Raimundus* verò viuacioris spiritus Caturcẽsem accepit & immane, quantum auxit, Arelatensi & Narbonensi & Prouinciali, & Lemouicensi adiunctis. Tolosam quoq; à germano emit pluribus annis ante magni motus viam profecto Ierosolymam. Sed hæc multi temporis intercessu & ætate impensa labori. Itaque pugnis semper assiduus legitimam vxorem non desiderauit, multinubo concubinatu voluptatem exercens. Deniq; ex vna pellicum filium natum *Bertrannum* cognatione, & hæreditate dignatus est, quòd in aliquantis patrissaret. cui vxorem coniunxit *Matildis* Marcissæ neptem ex Longobardia natam, vt illius affinitate, *illius prouinciæ partes tutaretur. Ipse quoque extremis ferè annis vxorem asciuit filiam regis Tarraconensis, splendidam dotem pactus, æternam scilicet prouinciarum conterminarum pacem. Nec multò pòst niuem capitis respiciens Ierosolymitanum iter vouit, vt lassi & effœti corporis vires iam vel serò Deo deseruirent; authore præcipuè Caturcensi episcopo, cuius præcipua opera ipse impugnatus semper fuerat: etiam in quodam duello altero lumine priuatus, cuius insigne calamitatis præ se ferens non solùm nõ occultabat, sed etiam vltrò gloriabatur specimen nobilis militiæ ostentans. Tunc autem mutua fœderati amicitia, vt senectutem suam diuinis consumerent cultibus: *Vrbano* iam in prædicationem prono stimulos addidêre, vt transitis Alpibus potissimum apud clarum montem conciliũ cogeret, quòd esset ea ciuitas, & illorum patriæ propinqua, & ex tota Gallia venientibus opportuna. Veruntamen in ipso ad concilium itinere pontifex obitu defecit. Successit curæ illius pontifex Podij, de quo suprà diximus, cuius hortatibus animatus, & vmbone protectus *Raimundus* primus omnium laicorum crucem accepit, adijciens voto vt nunquam in patriam rediret, sed potiùs duraturo in Turcos labore ruinam præteritarum iniquitatum extenuaret. Iam verò in itinere plura dedit indicia fortitudinis, ad laborem primus, ad quietem vltimus; plura etiam patientiæ, quòd partæ Antiochiæ, quam præoccupauerat, *Boamundo*, & turri *Dauid*, *Godefrido* libenter cesserit. Sed tandem nimijs exactionibus quorundam fracta patientia in deditionem vrbis Ascalonensis decidit. Siquidem in primo Francorum aduentu oppidani exploratis omnium ducum nostrorum moribus ipsum in patronum elegêre, quòd multi eo antea à monte *Pessulano nauigio venientes negotiatum, fidem eius, & virtutem in cœlum tulerant. Itaq; traditis clauibus sacramento ducem adegêre, vt nulli Christianorum potestatem vrbis refunderet,

Marginalia: *al. illas* (at line 33); *al. Pillerio* (at line 55). Line numbers 10, 20, 30, 40, 50 in right margin.

refunderet, si ipse vel nollet tenere, vel nequiret. Tunc a proceribus mussitatum est expostulantibus vrbem regis dominio, quòd ei parùm valeret regnum, si non haberet Ascalonem, quæ hostibus esset receptaculo, nostris obstaculo. Et rex quidem leniter vt omnia, & vultu tranquillo conueniente moribus, rem allegabat, cæteri peruicaciùs, hæc ille verba parui pendebat, non infirmis rationibus dicta eorum cassa faciens; omnes socios suos iam sibi receptui consuluisse, partim patriam deuectos, partim acquisitam inhabitantes prouinciam. Se solum abiurata natali terra nec illuc posse redire, nec *hic receptum habere; cessisse se in alijs, hoc modò paterentur, vt Ascalonem in fidelitatem sancti Sepulchri teneret, cæterum ne redderet sacramento fecisse. Quo audito cuncti strepere, cupidum & perfidum vocare, vt vix manibus temperarent. Contumeliæ huius rubore Comes suffusus ab æqui boniq; viri desciuit officio inimicis Dei claues contradens, & metum peierandi multorum in posterum sanguine compensans. neq; enim ad hunc diem ciuitas illa capi vel vi, vel ingenio potuit: Quia & plures ex hominibus illius vrbis affluenti opulentia delectati fidei transfugio ciuium charitatem meruêre. Ita vir ille Ierosolymam egressus Laodiceam venit qua subiugata aliquantum ibi moratum nexuit. Cúmque Constantinopolim iuisset, obtinuit Laodiceam *Tancredus* vi an amore ambiguum. Ille interim Byzantio commoratus, prudentia, qua vigebat, effecit vt *Alexij* gratiam haberet. Vnde contigit vt imperatoris benignitate per tuta deductus societate ærumnarum non implicaretur, quas *Willielmum* Pictauiensem, & cæteros superiùs incurrisse diximus, cum quibus tortuosam ciuitatem cepit, sed illis vltrà euntibus solus possedit. Et vt latiùs vires suas spargeret, oppidum contra Tripolim, quod castellum peregrinorum vocant, firmauit, & ibi *Herbertum* episcopum ex abbate constituit. Et, vt quassæ suorum vires aliquanta quiete coalescerent, cum Tripolitanis in septennium fœdus iecit. Veruntamen ante præstitutum terminum pax rupta est deprehenso intra castellum quodam oppidano cum pugione toxicato, quem sub fœmore occuluerat. Tum profectò Tripolitanæ victoriæ supremam manum imposuisset, nisi propè diem mors adueniens præsentis vitæ spiritum subduxisset ingentia parturientem. Cuius morte audita *Wilhelmus* de monte Pessulano, & cæteri duces prouinciæ *Willielmum* peregrinum, quem in ipsa obsidione ex Hispania susceperat, vix quadrimum in patriam deuehendum curarunt, sollicita omnium spe in successionem educandum. Nec inuitus *Bertrannus* * factum, quamuis se inconsulto, audiuit, vt paternas adoreas instauraret. Itaque innumero succinctus milite præcipuéque Ianuensibus, & Pizanis annitentibus, qui de coniugis cognatione erant, Tripolim terra, maríque aggressus est, diuturnaque obsidione fractam in potestatem redegit. Successit ei *Pontius* ex Longobarda filius, adolescens gloriæ maiorum æmulus, sortitúsque est iugalem *Tancredi*, quondam Antiocheni principis vxorem. Id enim ille moriens præceperat, protestatus adolescens in ephœbo, & Christianorum commodum, & Turcorum omnifariam dispendium. *Pontius* ergo Tripoli principatur, sancti Sepulchri se profitens seruum, auitum scilicet & paternum secutus exemplum.

al. hic — *al. fratrem*

Robertus filius *Willielmi* Anglorum regis primi, natus in Normannia spectatæ iam virtutis habebatur adolescens, quando pater Angliam venit, fortitudinis probatæ quanquam exilis corporis, & pinguis aqualiculi. Inter bellicas patris alas excreuit primæuo tyrocinio, parenti in omnibus morem gerens. Veruntamen iuuentæ viridem indutus calorem, Normanniam se à patre adhuc viuente fatuorum sodalium instinctu impetrare posse sperauit. Quod cùm ille negasset terrisonæ vocis roncho iuuenem abigens, iratus abscessit *Robertus*, multísque assultibus patriam infestauit. Primò quidem excutiente genitore cachinnos, & subinde dicente per resurrectionē Dei probus erit *Robelinus* curta ocrea: hoc enim erat eius cognomen, quòd esset exiguus, cæterum nihil habens quòd succenseres, quia nec illepidæ formæ, nec infaceti eloquij, nec virtutis imbecillæ, nec eneruis erat consilij. Posteriùs verò rex adeò effera succensus est ira, vt eum & benedictione vltima, & hæreditate fraudaret Anglica, Comitatu tantùm Normanniæ, ægrè licèt & improbè retento. Post nouem annos

Ierosolymitanæ viæ laboribus periculum suæ fortitudinis fecit, & in multis quidem mirabilis apparuit, vt nunquã à Christiano vel pagano potuerit ex equite pedes fieri. Tunc verò maximè in bello Antiocheno, cuius ipse victoriam pulchra experientia nobilitauit. Nam cùm Turci, vt diximus, subitò terrefacti fugæ se dedissent, nostrique palantes vehementer impeterent, * *Corbanach* dux genuinæ virtutis memor retento equo, suos inclinauit, famulos ignauos, & annosarum victoriarum oblitos vocans, vt victores quondam orientis paterentur se ab aduena, & penè inermi populo finibus excludi. Quo clamore multi resumentes animum Francos conuersi vrgere, & propiores cedere cœpere, *Corbanach* suos animante & hostes feriente, vt imperatoris, & militis officium probè exequeretur. Tum verò Normannus comes & *Philippus* clericus filius *Rogerij* comitis de mõte Gomerico, & *Warinus* de * Taneo castello Cenomãnico mutua viuacitate se inuicem hortati, qui simulata antè fuga cedebant, conuertunt cornipedes, & quisque suum comparem incessens deijciunt. Ibi *Corbanach* quamuis Comitem cognosceret, solo tamen corpore mensus, simul & fugere inglorium arbitratus, audaciam congressus morte propinqua luit, vitali statim spiritu priuatus. Cuius nece visa Turci qui iam gloriabundi vlulabant spe recenti exinaniti fugam iterarunt, in eo tumultu *Warinus* cecidit, *Robertus* cum *Philippo* palmam retulit. *Philippus* hac militia * præcluus, sed Ierosolymis, vt fertur, bono fine functus præter exercitium equestre literis clarus. Ita *Robertus* Ierosolymam veniens, indelebili macula nobilitatem suam respersit, quòd regnum consensu omnium sibi vtpote regis filio delatum recusaret, non reuerentiæ, vt fertur, contuitu, sed laborum inextricabilium metu. Veruntamen patriam reuerso, in qua licenter se delicatis voluptatibus inseruiturum putauerat, affuit pro hac culpa (vt credo) Deus misericorditer vbique sæuiens, & omnes eius dulcedines amarissimis offensionibus offuscans, sicut consequenti scripto palàm fiet.

al. Corbaguath

al. Tanea

al. præclusus

VXorem filiam *Willielmi* de conuersana, quam rediens in Apuliam duxerat, cuius elegantissimæ speciei prodigium vix vllius disertitudinis explicabit conatus, post paucos annos morbo amisit, deceptam, vt dicunt, obstetricis consilio, quæ pro affluentis lactis copia puerperæ mammas stricta præceperat illigari fascia. Sed accessit tantorum malorum grande solatium filius ex coniuge susceptus, qui *Willielmus* dictus vaticinio nominis auiti, spem egregiæ * indolis aleret in posterum. Pecuniam infinitam, quam socer eius dotis nomine annumerarat, vt eius commercio Normanniam exueret vadimonio, mimorum & nebulonum sinibus ita ingessit, vt pauculis diebus nec nummus superesset. Præcipitauit quoque eius infamiam inconsultus aduentus in Angliam, vt regnum *Henrico* fratri eriperet, sed certorum, qui eum inuitauerant, destitutus auxilio, germani paci facilè acquieuit, vtriusque partis ducum arbitrio trium millium marcarum annuũ donum ab Anglia verbo tenus habiturus. Nam promiserat ista rex non daturus, sed fratris facilitatem non nesciens blandam credulitatem luserat, dum interim calor bellicus deferuesceret. Porrò ille quasi cum fortuna certaret, vtrum plus illa daret, an ipse dispergeret, sola voluntate reginæ tacitè postulantis comperta, tantam massam argenti benignus in perpetuum ignouit; accliues fœminei fastus preces pro magno exosculatus. Erat enim eius in baptismo filiola, offensarum igitur immemor erat, culparum, quatenus non debet, remissor, omnibus pro voto respondens adeuntibus, ne tristes dimitteret, etiam quæ dare non posset, compromittens. Qua morum dulcedine, qua laudari, & subiectorum amorem mercari debuerat, adeò in contemptum sui Normannos exacuit, vt nullius eum momenti æstimarent. Tunc enim potentum quisque sibi aduersari, tunc manubiæ prædarum per totam regionem agi, tunc vulgus expoliari. Quas incommoditates comiti prouinciales deferentes, nullum referebant auxilium, dum ille primò commotus, mox vel munusculo, vel temporis intercessu ira languescente leniebatur. Idcircò extremis malis admoniti opem regis *Henrici* censuère implorandam, vt laboranti patriæ succurreret. Ille Cæsarianæ sententiæ assistens, *Si violandum est ius gratia ciuium violandum est, alijs rebus pietatem colas*, non semel in Normanniam vires traiecit, vt laboranti iusticiæ manum daret, tantúmque postremò valuit, vt totum terram præter Rothomagum, & Falesium, & Cadomum subiugaret. Iámque *Robertus* ad hoc venerat, vt in vicis illis penè se altero

al. probitatis

10

20

30

40

50

tero, vagaretur, precarium victum à Burgensibus nundinaturus. Quare offensi Cadomenses non diu in fide mansere; sed rege per nūcios admonito portis seratis, & repagulis obiectis vrbem clausere. Quo *Robertus* cognito effugere gestiens, vix permissus est, armigero tamen cum cubiculi pannis retento. Inde raptim, Rothomagum veniens, dominum suum regem Francorum, & cognatum Comitem Flandrensem de suffragio conuenit: sed nullo impetrato ad bellum publicum venit vltimam fortunam experturus. Qua illū infœlici pede persequente captus, & ad diem mortis in libera tentus custodia laudabili fratris pietate: quòd nihil pręter solitudinem passus sit mali, si solitudo dici potest, vbi & custodum diligentia, & iocorum prętereà & obsoniorum non deerat frequentia. Tenebatur ergo sociorum omnium * vitæ superstes, nec * vnquam vsq; ad obitum relaxatus. patria lingua facundus, vt sit iucundior nullus, in alijs consiliosus, vt nihil excellentius, militiæ peritus, vt si quis vnquam; pro mollitie tamen animi nunquam regendæ reipub. idoneus iudicatus. Veruntamen quia iam superiùs dixi, quæcunque noram de *Hugone Magno*, & Blesensi, & Flandrensi Comitibus non incongruè, (vt opinor) quartum librum hac meta conclūdam.

al. via

al. & vtrum aliquando sit exiturus vero vacillante in dubio

Prologvs Libri Qvinti.

Ordine rerum vocāte tempus Henrici *regis ingressi sumus. Cuius gesta styli officio posteris tradere, maioris quàm à nobis debeat esse operæ. Nam etsi sola, quæ nostras aures attigerunt, scripto mandarētur, cuiuslibet eloquentissimi neruos fatigare, & grandia possent armaria grauare. Quis ergo conetur omnia illa consiliorum pondera, illa gestorum regaliū molimina enucleatim retexere? altioris sunt ista negotij & otiosioris animi. vix hoc auderet vel* Cicero *in prosa, cuius adorat sales tota latinitas, vel si quis versuum fauore* Mantuanum *lacessit poetam, adde quòd dum ambiguis relatoribus fidem detraho, homo procul ab aulicis mysterijs, secretus, maiora gesta ignorans, paucis manum appono. Quare verendum est, ne dum litera distant ab animi voto, minor videatur, cuius gesta multa prætereo. Veruntamen huius culpa, si culpa dicenda est, bona erit apud illum deprecatio, qui meminerit me, nec omnia eius gesta potuisse nosse, nec omnia, quæ noueram, scriptum iri debuisse: Alterum exegerit persona mea exilitas, alterum coactura sit lecturorum satietas. Pauca igitur rerum eius liber hic quintus suo vendicabit gremio, cætera procul dubio & feret fama, & victura in posteros feret memoria. Nec verò à proposito priorum quatuor degenerabit, sed quædam, quæ hîc & aliâs eius acciderunt tempore procudet, quæ forsitan vel non scripta, vel multis sunt incognita. Occupabunt itaque ista magnam partem voluminis præfata venia tam longarum digressionum & in hoc, & in alijs.*

De Henrico primo.

H*Enricus* iunior filius *Willielmi Magni* natus est in Anglia anno tertio postquam pater eam adierat; infans iam cum omnium votis conspirantibus educatus egregiè, quòd solus omnium filiorum *Willielmi* natus esset regiè, & ei regnum videretur competere. Itaque tyrocinium rudimentorum in scholis egit liberalibus, & literarum mella adeò auidis medullis indidit, vt nulli posteà bellorum tumultus, nulli curarum motus eas excutere illustri animo possent. Quamuis ipse nec multum palàm legeret, nec nisi summissè cantitaret. Fuerunt tamen (vt verè confirmo) literæ, quamuis tumultuariè libatæ, magna supellex ad regnandi scientiam, iuxta illam *Platonis* sententiam, quâ dicit *Beatam esse remp. si vel Philosophi regnarent, vel reges Philosopharētur*. Philosophia ergo non adeò exiliter informatus, sensim discebat, vt successu temporis prouinciales mitiùs contineret, milites nonnisi diligentissimè explorata necessitate committere sineret. Itaque pueritiam ad spem regni literis muniebat, subinde patre quoque audiente iactitare Prouerbium solitus: *Rex illiteratus, asinus coronatus*. Ferunt quinetiam genitorem non prætereuntem, notata morum eius compositione, quibus viuacem prudentiam aleret, ab vno fratrum læsum, & lachrymantem his animasse, *Ne fleas fili, quoniam & tu rex eris*.

VIcesimo ergo primo regni paterni anno, ætatis 19. in Pentecoste apud Westmonasterium sumpsit arma à patre, cum quo tunc Normanniam nauigans non multò pòst præsens funeri eius astitit, cæteris fratribus, quò quémq; spes tulerat, dilapsis, vt superior sermo non occuluit. Quapropter paterna benedictione, & maternâ hæreditate simul, & multiplicibus thesauris nixus supercilium germanorum parum faciebat, vtriq; vel assistens, vel aduersans pro merito; inclinatior porrò *Rodberto* pro mansuetudine, eius lenitatem suo rigore satagebat acuere. Contrà ille noxia facilitate delatoribus credulus, fratrem immeritum iniurijs vexabat, quas vel breuiter taxare non erit incongruum.

EO tempore, quo fremen tibus aduersus *Willielmum* secundum Angliæ proceribus, *Robertus* in Normanniam ventum expectabat ad nauigandum: *Henricus* in Brittāniam eius iussu abscesserat. Tum ille occasione aucupata omnem illam pecuniarū vim testāmento patris adolescentulo legatā, quæ erat trium millium marcarum, in stipendiarios suos absumpsit. Id *Henricus* reuersus licèt forsitan ægrè tulisset, taciturna preterijt industria. Enimuerò nunciata pacis compositione in Anglia, deposita militia ferias armis dedēre. Comes in sua, iunior in ea, quę frater suus dederat, vel promiserat, discessit. Namq; & in acceptum promissa referebat custodiens turrim Rothomagi in eius fidelitatē; sed delatione pessimorū cessit in aduersum fidelitas, & nulla sua culpa in ipso eodē loco *Henricus* liberè custoditus est, ne seruatorū diligentiā effugio luderet. Post mediū annū laxatus, fratri *Willielmo* inuitanti seruiturū se obtulit. at ille nihilo modestiùs ephœbū remunerans, plus anno inanibus sponsionibus egentē distulit. Quapropter *Roberto* emendationē facti per nūcios promittente, Normanniā venit amborū fratrū expertus insidias. nam & rex pro repulsa iratus, vt retineretur, frustrà mandarat; & comes accusatorū lenocinijs mutatus voluntatē verterat, vt blanditijs attrectatū non ita facilè dimitteret. Verùm ille Dei prouidentia, & sagaci sua diligentia cuncta euadēs pericula, occupatione Abrincarū & quorundā castellorum coēgit fratrē libenter paci

manum

manum dedere, nec multò pòst *Willielmo* veniente in Normanniā, vt se de fratre *Roberto* vlcisceretur, Comiti obsequelam suā exhibuit Rothomagi prouectus. deniq; regios eò interdiu venientes, qui dolo ciuium totam iampridem occupauerant vrbem, probè expulit, admonito per nuncios Comite, vt ille à fronte propelleret, quos ipse à tergo vrgeret. Vnde factum est, vt *Conanum* quendam proditionis apud Comitem insimulatum, quem ille vinculis irretire volebat, arbitratus nihil calamitosius posse inferri misero quàm vt exosum spiritum in ergastulo traheret. Hunc ergo *Conanum Henricus* suæ curæ seruatum iri postulauit. Quo concesso in superiora Rothomagensis turris eum duxit, iussóq;, vt latè circumposita diligenter ex arcis edito specularetur, sua perironiam omnia futura pronuntians, inopinum ex propugnaculo deturbans in subiectum Sequanam præcipitauit. comitibus, qui secum aderant pariter impellentibus protestatus, nullam vitę moram deberi traditori. quoquo modo alieni hominis posse tolerari iniurias, illius verò, qui tibi iuratus fecerit hominium, nullo modo posse differri supplicium, si fuerit probatus perfidiæ. Parum hic labor apud *Robertum* valuit, virum animi nobilis, qui statim ad ingratitudinem flexus benè meritum vrbe cedere coëgit. Illud fuit tempus, quo, vt suprà lectum est, apud montem sancti *Michaelis* ambobus fratribus *Henricus* pro sui salute, simul & gloria restitit. Ita cùm vtriq; germano fuerit fidelis, & efficax; illi nullis adolescentem possessionibus dignati ad maiorem prudentiam æui processu penuria* victualium informabant.

al. mastua- lium

OCciso verò rege *Willielmo*, vt suprà dictum est, post iusta funeri regio persoluta, in regem electus est, aliquantis tamen antè controuersijs inter proceres agitatis, atq; sopitis, annitente maximè Comite Warwicensi *Henrico*, viro integro, & sancto, cuius familiari iamdudum vsus fuerat contubernio. Itaq; edicto statim per Angliam misso iniustitias à fratre, & *Ranulpho* institutas prohibuit, pensionum & vinculorum gratiam fecit, effœminatos curia propellens, lucernarum vsum noctibus in curia restituit, qui fuerat tempore fratris intermissus, aliquarum moderationem legum reuocauit in * solitum, sacramento suo & omnium procerum, ne luderentur, corroborans. lætus ergo dies visus est reuirescere populis, cùm post tot anxietatum nubila serenarum promissionum infulgebant lumina. Et nequid profectò gaudio accumulato abesset, *Ranulpho* nequitiarum fæce tenebris ergastularibus incluso propter *Anselmum* pernicibus nuncijs directum. Quapropter *certatim plausu Plebeio concrepante in regem coronatus Londonię nonis Augusti, quarto post obitum fratris die. Hęc eò studiosiùs celebrabātur, ne mentes procerum electionis quassarentur pœnitudine, quòd ferebatur rumor *Rodbertum* Normanniæ Comitem ex Apulia aduentantem iam iamque affore. Nec multò pòst suadentibus amicis, ac maximè Pontificibus, vt remota voluptate pellicum, legitimum amplecteretur connubium, die sancti *Martini* accepit *Matildam*, filiam *Malcolmi* regis Scottorum. cuius amori iampridem animum impulerat parui pendens dotales diuitias, dummodo diu cupitis potiretur amplexibus. Erat enim illa licet genere sublimis, vtpote regis *Edwardi* ex fratre *Edmundo* abneptis, modicæ tamen domina supellectilis, vtroque tunc parente pupilla, de qua posteriùs vberior erit narrandi materia.

al. solidum

al. statim

ROBERTUS intereà Normanniam veniens Comitatū suum obsistente nullo recepit, quo audito omnes penè huius terræ optimates fidei regi iuratæ transfugæ fuere, quidam nullis extantibus caussis, quidam leuibus occasiunculis emendicatis, quòd nollet ijs terras, quas vellent, vltrò pro libito eorum impertiri. Soli *Robertus* filius *Haymonis*, & *Richardus* de Recuers, & *Rogerius** Bigod, & *Robertus* Comes de Mellento cum fratre *Henrico* iustas partes fouebant. Cæterum omnes vel clàm pro *Roberto*, vt rex fieret, mittere, vel palàm contumelijs dominum inurere, *Godricum* eum & comparem *Godithām appellantes. Audiebat hæc ille, & formidabiles cachinnos iram differens eijciebat, stultitias stultorum insania obiectas artificioso silentio dissoluens, blandus odij dissimulator, sed pro tempore immodicus retributor, accessit temporum turbini versutia *Ranulphi*. Namque ille sollicitato per nuncios dapifero sero funem sibi afferri impetrauit. Funem minister aquæ famulus (proh dolor) amphora immensum detulit. quo ille muro terris demissus, si læsit brachia, si excoriauit manus, parùm curat populus. Inde Normanniam euadens Comiti iam anhelanti, & in feruorem

al. Bigot

al. Goddinā

prælij

prælij prono addidit calcaria, vt incunctanter veniret.

SEcundo ergo *Henrici* anno mense Augusto applicans apud Portesmouthe, copias suas, in omnem regionem exposuit, effudit, obiecit. nec verò Rex segnitiei deditus fuit, sed innumeram é regione manum contraxit, dignitatem suam, si necesse foret, asserturus. nam licèt principibus deficientibus, partes eius solidæ manebant, quas *Anselmi* Archiepiscopi, cum coepiscopis suis, simul & omnium Anglorum tutabatur fauor. Quapropter ipse Prouincialiũ fidei gratus, & saluti prouidus, plerumq; cuneos circuiens docebat, quomodo militum ferociam eludentes clypeos obiectarent, & ictus remitterent. quo effecit, vt vltroneis votis pugnam deposcerent in nullo Normannos metuentes. Sed satagentibus sanioris consilij hominibus, qui dicerent pietatis ius violandum, si fraterna necessitudo prœlio cõcurreret, paci animos accommodauêre reputantes, quòd si alter occumberet, alter infirmior remaneret, cùm nullus fratrum preter ipsos superesset. Sed & trium millium marcarum promissio leuem Comitis fallebat credulitatem, vt procinctu soluto de tanta pecunia menti blandiretur suæ, quam ille posteriori statim anno voluntati reginæ libens, quòd illa peteret, condonauit.

POsteriori anno rebellauit *Robertus* de Belesmo, maior filiorũ *Rogerij* de monte Gomerico obfirmans contra regem castella Brigas, & Arundellum. comportatum eò frumentum ex omni regione Scrobesberie, & quicquid necessarium bellum efflagitat, deuectũ. Nec minùs castellum Scrobesberiense rebellioni consensit, Wallensibus pro motu fortunæ ad malum pronis. Rex itaq; animo rigens, omniaq; aduersa virtute premens militia coacta Brigas obsedit, vnde iam in Arundellum transierat *Robertus* alimentorum copia, & militum ferocia satis abundeq; munitum locum presumens. sed paucos post dies oppidani & formidine cõscientiæ, & fortitudinis regiæ militiæ flexi se dedidére. Quo audito ab incepto tumore Arundellum destitit, regali se addicens clientelæ, egregia sanè conditione, vt dominus suus integra membrorum salute Normanniam permitteretur abire. Porrò Scrobesberienses per *Radulphum* tum abbatem Sagij, posteà Cantuarię archiepiscopum regi misere castelli claues deditionis presentis indices, futuræ deuotionis obsides. Ita dissentionis incendiũ, quod putabatur fore magnum, paucissimis diebus in cineres consenuit. et desertorum, semper nouis rebus inhiantium, auiditatem coërcuit. *Robertus* cum fratribus *Ernulpho*, qui paternũ cognomen sortitus fuerat, & *Rogerio* Pictauensi (quòd ex ea regione vxorem acceperat sic dicto) Angliam perpetuò abiurauit, sed vigorem sacramenti temperauit adiectio, nisi regi placito quandoque satisfecisset obsequio.

TVnc fax bellorũ immissa Normanniæ, perfidorum admixtione, quasi rogalibus alimentis animata conualuit, circumquaq; posita corripiens. est enim Normannia opportuna, & patiens malorum nutricula, quamuis non multo tractu regionum diffusa. Itaque diu seditiones intestinas probè tolerat, & pace reddita in fæcundiorem statum maturè resurgit, turbatores suos illius Prouinciæ diffisos cùm libuerit in Franciam liberis anfractibus emittens. Contrà Anglia nec diu infestos patitur, sed semel intrà sinum suum receptos vel dedit, vel extinguit, nec populatibus attrita rediuium citò caput attollit. Quocircà Normanniam Belesmitanus veniens & tunc, & deinceps habuit malignitatis suæ complices, & (ne parum videretur) illices. in his erat *Willielmus* Comes Morecolij, filius *Roberti* regis patrui. Is semper à puero *Henrici* gloriæ inuidus, tum maximè in aduentu Normanni prauum animum extulit. non enim contentus duobus Comitatibus Morecolij in Normannia, & Cornugalliæ in Anglia, Comitatum Cantiæ, quem *Odo* patruus habuerat, à rege exigebat: infestus & improbus adeò, vt infamia arrogantia se deuotaret non induturum chlamydem, nisi à patruo, (vt dictitabat) sibi refusam consequeretur hæreditatem. Sed tunc quidem suspensi calliditate responsi frustratus est Rex prudentissimus hominem. discussis verò turbinibus, serenaque pace reddita, non solùm, quæ petebat, non annuit, verumetiam indebitè retenta repetere cœpit: modestè tamen & iudiciali placito, vt nihil quod faceret videretur resultare iuri, & calcitrare ab æquo. Tunc verò *Willielmus* sententia iudicij expunctus, indignabundus, & fremens Normanniam abijt. Ibi præter assultus, quos Regijs castellis irritus fecerat, in *Richardum*

quoque

quoque Comitem Cestrensem *Hugonis* filium debacchatus, nonnulla partibus eius appendicia inuasit, carpsit, abrasit. Erat ille tunc pro ætate paruulus, & regis fidei, tutelæq; accommodatus.

HI ergo duo factionum capita, rebellionum incentiua cum alijs quos nominare pudet, patriam populationibus latè contristabant. Cõsumebanturq; frequentes, sed cassæ apud Comitem querelæ prouincialium de violentia clamantium. Mouebatur his ille, sed rebus suis timens, ne exacerbati eius interpolarent otium, dissimulabat. At verò rex *Henricus* pro fratris infamia, quam cumulabat patriæ miseria, dolorem transeuntem ferre nequibat; crudele & à boni principis officio longè esse permensus, quòd impij homines pauperum fortunis ingluuiem suam vrgebant. itaq; fratrem ad se accitum in Angliam semel blandè verbis, pòst verò in Normanniam veniens non semel durè bellis admonuit, vt Comitem non Monachum ageret. Nam & incentori *Willielmo* omnia, quæ habebat in Anglia, abstulit, castella ad solum complanauit. Sed cùm ad pacem nihil promoueret, diu deliberatione consilij regia sublimitas curis pectus exercuit, vtrum fraternæ necessitudinis oblitus patriam discrimini eriperet, an indiscretam pietate fluctuare permitteret. et profectò commune commodum, & pietas priuatæ necessitudinis intuitu terga dedisset, nisi (vt aiunt) *Paschalis* Apostolicus dubitantem ad opus Epistolis impelleret, asseuerans facundia, qua vigebat, non fore ciuile bellum, sed præclaræ patriæ prędicandum emolumentum. Itaq; Normanniam veniens breui totam cepit, vel potiùs recepit, omnibus ad eius dominium confluentibus, vt fessæ prouinciæ vigore, quo pollebat, consuleret. Non tamen sine sanguine tantam victoriam consummans, multos ex charissimis amisit. Inter quos *Rogerium* de Glocestre probatũ militem in obsessione Falesij arcubalistæ iactu in capite percussum, prætereà *Robertum* filium *Hamonis*, qui conto ictus tempora, hebetatusque ingenio non pauco tempore quasi captus mente superuixit. Meritò mulctatum ferunt, quòd eius liberandi caussa rex *Henricus* Baiotas ciuitatem, cum principali Ecclesia ignibus absumpserit. Sed vtrique, vt speramus, purgabile fuit. Nam & detrimẽta Ecclesiæ rex mirificè resarciuit, & *Robertus* Monasterium Theochesberiæ suo fauore, non facilè memoratu, quantum exaltauit, vbi & ædificiorum decor, & Monachorum charitas aduentantium rapit oculos, & allicit animos. horum dispendium, vt fortuna sarciret, summam manum ingruente bello imposuit, venientemque contra se cum non contemnenda manu fratrem, & *Willielmum* Comitem Moretolij & *Robertum* Belesmi ditioni eius facili opera contradidit. Hoc bellum actum est apud Teneriebrei castellum Comitis Moritoliensis, sabbato in sancti *Michaëlis* vigilia. Idem dies ante 40. circiter annos fuerat, cùm *Willielmus* primus Hastingas appulit, prouido forsitam Dei iudicio, vt eo die subderetur Angliæ Normannia, quo ad eam subiugandam olim venerat Normannorum copia. Captus est ibi Comes Moretolij, qui eo venerat studiosam sui operam oppidanis pollicitus, simul & iniurias suas vltum iri sperans. Sed (vt dixi) pressus, squaloris carcerei tota vita accolatum accepit, viuacitate mentis & alacritate iuuentutis nonnihil laudandus, sed pro perfidia finem asperum emeritus. Et tunc quidem Belesmensis in ipso exordio mortem cauit effugio: sed dum postmodum clandestinis factionibus regem irritasset, & ipse captus cæterorum inuolutus est periculo, ad mortem perpetuo inclusus ergastulo. vir pro incompositis moribus intolerabilis, & in aliorum delicta inexorabilis: præterea sæuitia notabilis cùm in alijs tum in hoc, quòd puerulum ex baptismo filiolum, quem in obsidatum acceperat, pro modico delicto patris excæcauerit, lumina misellì vnguibus nefandis abrumpens; simulationis & argutiarum plenus, frontis sereno, & sermonum affabilitate credulos decipiens, gnaros autem malitiæ exterritans, vt nullum esset maius futuræ calamitatis indicium, quàm prætensæ affabilitatis eloquium.

ITa rex clarus successibus ouans in regnum regressus est composita pace in Normannia, qualem nulla ætas meminit, qualem nec ipse pater magno illo rerum, & verborum * fastu vnquàm efficere potuit. In cæteris quoque genitoris æmulus rapinas curialium, furta, stupra, edicto compescuit; deprehensis oculos cum testiculis euelli præcipiens. contra trapezitas (quos vulgò monetarios vocant) pręcipuam sui diligentiam exhibuit, nullum falsarium, quin pugnum perderet, impunè abire permittens,

* *al. roncho*

qui fuisset intellectus falsitatis suæ commercio fatuos irrisisse.

SCottorum Reges lenitate sua palpauit morem fratris æmulatus. siquidem ille *Dunecanum* filium *Malcolmi* nothum, & militem fecit, & regem Scottorum mortuo patre constituit. sed eo patrui *Dunenaldi* fraude interempto, *Edgarum* in regnum promouit, præfato *Dunenaldo* astutia *David* iunioris, & viribus *Willielmi* extincto. *Edgaro* fatali sorte occumbente, *Alexandrum* successorem *Henricus* affinitate detinuit, data ei in coniugium filia notha, de qua ille viua nec sobolem, quod sciam tulit, nec ante se mortuam multum suspirauit. defuerat enim fœminæ, vt fertur, quod desideraretur, vel in morum modestia, vel in corporis elegantia. *Alexandro* maioribus suis apposito, *David* iunior filiorum *Malcolmi*, quem Rex Comitem fecerat & connubio insignis fœminæ donauerat, solium Scottorum ascendit. Iuuenis cæteris curialior, & qui nostrorum conuictu, & familiaritate limatus à puero, omnem rubiginem Scotticę barbariei deterserat. denique regno potitus mox omnes compatriotas triennalium *tributorum pensione leuauit, qui vellent habitare cultiùs, amiciri elegantiùs, pasci accuratiùs. Neque verò vnquam in acta historiarum relatum est tantæ sanctitatis tres fuisse pariter reges, & fratres, maternæ pietatis nectar redolentes. Namque præter victus parcitatem, eleemosynarum copiam, orationum assiduitatem, ita domesticum regibus vitium euicerunt, vt nunquam feratur in eorum thalamos, nisi legitimas vxores isse, nec eorum quenquam pellicatu aliquo pudicitiam contristasse. Solus fuit *Edmundus Margaritæ* filius á bono degener, qui *Dunenaldi* patrui nequitiæ particeps, fraternæ non inscius necis fuerit, pactus scilicet regni dimidium. Sed captus & perpetuis compedibus detentus ingenuè pœnituit, & ad mortem veniens cum ipsis vinculis se tumulari mandauit, professus se plexum meritò pro fratricidij delicto.

al. cubitorum

*WAllenses Rex *Henricus* semper in rebellionem surgentes crebris expeditionibus in deditionem premebat, consilióque salubri nixus, vt eorum tumorem extenuaret: Flandrenses omnes Angliæ accolas eò traduxit. plures enim, qui tempore pro matris paterna cognatione confluxerant, occultabat Anglia, adeò vt ipsi regno pro multitudine onerosi viderentur. Quapropter omnes cum substantijs & necessitudinibus apud Ros prouinciam Walliarum velut in sentinam congessit, vt & regnum defæcaret, & hostium brutam temeritatem retunderet. Nec eò seciùs illuc expeditionem pro temporum opportunitate dirigebat; in quarum vna, incertum, cuius audacia eminus insidianti arundine impetitus probè & pulchrè euasit, fideliter hamatę thoracis adiutus beneficio, & simul perfidiam frustrante Dei consilio. Sed nec tunc autor teli eminuit, nec vnquam posteà inuestigari valuit, quamuis ille statim non hæsitasset dicere, sagittam non â quolibet Wallensi, sed â prouinciali emissam, per mortem domini nostri talia pronuntians, quem morem iurandi vel iræ nimietas, vel rei serietas ab ore principis extorquebat. Nam & ea hora in proprio solo, non in hostica regione progrediebatur sensim & cautè exercitus, vt nihil minùs, quàm insidias quis opinari possit. Nec tamen intestini discriminis metu pedem ab incepto retulit, donec Wallenses, datis obsidibus nobilium suorum filijs, cum aliquanta pecunia, & multo peculio regiæ magnanimitatis motum sedarent.

al. Gualenses

BRittones trâsmarinos, quos adolescens vicinos castellis suis *Danfronto, & monti *S. Michaëlis* habuerat, pecunijs ad obsequiũ transducebat. Est enim illud genus hominum egens in patria, aliásq; externo ære laboriosę vitę mercatur stipendia. Si dederis, nec ciuilia sine respectu iuris & cognationis detrectans prœlia, sed pro quantitate *nummorum ad quascunq; voles partes obnoxium. Huius consuetudinis ille non inscius, si quando opus habuisset stipendiarijs militibus multa perdebat in Brittones, fidem perfidæ nationis nummis suis mutuatus.

al. Dranfonto

al. numerorum

RObertũ Comitẽ Flãdrię primis regni sui tẽporibus offendit hac caussa *Balduinus* senior huius *Roberti* auus: *Willielmũ* in Angliã venientẽ arguto quo pollebat, cõsilio, et militũ additamẽto viuaciter iuuerat. His ille illustres crebrò retributiones refuderat, omnibus, vt ferunt, annis trecẽtas argẽti marcas pro fide, & affinitate socero annumerans. Ea munificentia in filio *Balduino* non imminuta, hęsit in *Roberti Frisonis* malitia, quã superior nõ prçterijt sermo. Porrò iste *Robertus Frisonis* filius omissũ munus à *Willielmo* 2. non difficulter impetrauerat, quòd, & is cognationẽ prętẽderit: & ille inuictũ animum

animum in spargenda pecunia haberet. Verùm *Henricus* maiori pondere rem ventilans, vt nec indebitè adamaret pecunias, nec nisi debitè dilapidaret habitas: *Roberto* ab Ierosolyma reuerso,& quasi pro Imperio 300. argenti marcas exigenti, in hanc respondit sententiam: Non solitos reges Angliæ Flandritis vectigal pendere, nec se velle libertatem maiorum macula suæ timiditatis fucare. Quapropter si suo cōmittat arbitrio libenter se, quod opportunitas fuerit, vt cognato & amico dare, si verò in exactione permanendum putauerit, omninò negare. Hac ille ratione deiectus, animum multo tempore in regem tumuit, sed parum aut nihil simultatibus adiutus, mansuetudini mentem accommodauit, expertus regem posse flecti precariò, non fastu tyrannico. Iam verò *Baldwino* filio eius varietas temporum caussas irarum in regem dedit. Siquidem *Willielmum* filium *Roberti* Normanni volens hæreditati intrudere, alienis se sponte negotijs immiscuit, crebróque castella regis in Normannia inopinatis fatigabat assultibus. Magnum incommodum, si fata siuissent, terræ minatus. sed apud Archas maiori manu militum, quàm timebat exceptus mortem maturauit, crebris ictibus galea quassata cerebrum violatus. caussam ferunt morbi augmentati, quòd ea die allium cum auca præsumpserit, nec nocte Venere abstinuerit. Hic intueantur posteri eximium regalis pietatis exemplum, quòd medicum peritissimum decumbenti miserit, illachrymatus, si credimus, morbo perire, quem pro admiratione fortitudinis saluari maluisset. Successor eius *Carolus* nulla molestia vires regis inquietauit, primò fœdere suspenso, mox etiam confirmato amicitiam eius amplexus.

PHilippus rex Francorum regi nostro nec vtilis, nec infestus fuit, propterea quòd esset ventri magis, quàm negotijs deditus, nec præterea càstellis eius collimitaneus. pauca enim, quæ tunc habebat in Normannia, magis Brittanniæ, quam Franciæ vicina erant. Adde quòd (vt superiùs dixi) *Philippus* accedente senio, libidine grauis, comitissæque Andegauensis specie lusus, illicitis ardoribus defœneratus famulabatur. Quocircà ab Apostolico excommunicatus, cùm in villa, qua mansitabat, nihil diuini seruitij fieret, sed discedente eo tinnitus signorum vndique concreparent, insulsam fatuitatem cachinnis exprimebat; Audis, inquiens, bella quomodo nos effugant? adeò erat omnibus Episcopis Prouinciæ suæ derisui, vt nullus eos desponsaret præter *Willielmum* Archiepiscopum Rothomagensem. Cuius facti temeritatem luit multis annis interdictus, & vix tandem aliquando per *Anselmum* Archiepiscopum Apostolicæ communioni redditus. *Philippo* intereà nulla mora insanæ temulentiæ satietatem fecit, nisi quòd in extremo vitæ tactus morbo Monachicum apud Floriacum accepit habitum. pulchriùs & fortunatiùs illa, quòd ætate & sanitate integra nec specie rugata apud fontem *Euraldi* sanctimonialium appetijt velum. Nec multò pòst præsenti vitę vale fecit, Deo forsitan prouidente non posse delicatæ mulieris corpus religionis laboribus inseruire.

AT verò *Ludouicus* filius *Philippi* varium se præstitit, in neutra parte benè constans. primo enim tempore plurimus in fratrem irarum, auctor *Henrico* ad capiendam Normanniam fuit, corruptus videlicet Anglorum spolijs, & multo regis obryzo. non quòd ille obtulerit, sed quòd alter inuitauerit vltrò adhortans, ne clarissimæ olim patriæ neruos dissimulatione sua succidi sineret. posteà verò simultas inter eos exorta est pro *Theobaldo* Comite Blesensi, filio *Stephani*, qui apud Ramulam occubuit, quòd *Theobaldus* susceptus erat *Stephano* ex *Adala* filia *Willielmi* magni. diu igitur ex parte regis nostri labores viarum consumpserunt nuncij, vt dignaretur *Ludouicus* satisfactionem *Theobaldi*. Ille verò parui faciens preces, *Theobaldum* ab Apostolico denotari fecit quasi arrogantem, & Deo rebellem, qui præter austeritatem morum, quæ omnibus videbatur intolerabilis, ferebatur dominum suum fraudare auitis possessionibus. Itaque diu productis inimicitijs, cùm vterque grossum tumeret, nec alter alteri pro persona cederet, *Ludouicus* Normanniam venit inflatiori anhelitu latè omnia exhauriens. Nunciabantur hæc regi, qui apud Rothomagum se cōtinebat, quoad vulgus militum aures eius infestaret, pateretur repelli *Ludouicum*, hominem aqualiculi pondere olim lectum fouentem: sed nunc pro dissimulatione sua minis auras onerantem. Ille paterni memor exempli fatuitatem Franci patientia extundere, quàm viribus re-

bus repellere malebat. Quinetiam milites benignè appellando hac ratione mulcebat. non debere eos mirari, si sanguinis eorum prodigus esse caueret, quos sibi fideles non modicis experimentis approbasset. impium esse, vt ad regnum sibi parandum eorum glorietur mortibus, qui vitam suam pro eius salute vltroneis deuoueant certaminibus: Illos regni sui nutritos pietatis alumnos, quapropter boni principis se velle sequi exemplum, vt modestia sua eorum remoretur impetum, quos ita paratos pro se videat ad moriendum. Postremò cùm videret prudentiam suam sinistra interpretatione turbari, & ignauiam vocari in tantum, vt *Ludouicus* propè Rothomagum quatuor milliarijs ignes faceret, prædas ageret, maiori fortitudine vim animi concussit, & procinctu parato vicit egregiè, præteritas dissimulationes feroci puniens victoria. Verumtamen aliquantò pòst pax parta est, *Quia & omnium rerum est vicissitudo, & nummi quaslibet iniurias leuant, ad persuadendum quod intendunt potentes.* Quare *Willielmus* filius regis nostri homagium regi Francorum de Normannia fecit, iure legitimo de eo Prouinciam cogniturus. Illud fuit tempus quo idem puer filiam *Fulconis* Comitis Andegauensis despondit, & accepit patris prudentia satagente, vt hinc pecunia, hinc affinitate mediante nihil contra filium turbaretur.

His diebus *Calixtus* Papa, de quo posteriùs dicam plura, præsentiam suam propè Normanniam exhibuit. cuius colloquio potitus rex Angliæ, Romanos prudentiam Normannorum mirari, & prædicare coëgit. Namque ille (vt fertur) infesto venerat animo, vt eum asperiùs conueniret, quare fratrem, & sancti Sepulchri pereginum in captione teneret. Sed responso principis, quod erat simile veri, & probabilibus argumentis perstrictus parum contrà retulit. possunt enim communes loci ad quamlibet partem inflecti pro facundia orationis, præsertim cùm non contemnatur eloquentia, quam prætiosa condiunt xenia. Et vt nihil cumulatæ pompæ deesset, adolescentulos clarissimi generis, filios Comitis de Mellento, vt contrà Cardinales de dialectica disputarent, subornauit. quorum tortilibus sophismatibus cùm pro viuacitate rationum obsisti nequirēt, non puduit Cardinales confiteri, maiori occiduas plagas florere literarum peritia, quàm ipsi audissent, vel putassent in patria. Itaque hæc collocutio hunc finem meruit, vt pronuntiaret Apostolicus nihil Anglorum Regis caussa iustius, prudentia eminentius, facundia vberius.

Horum puerorum pater erat Comes de Mellento *Robertus*, (vt dixi) filius *Rogerij* de Bello monte, qui Pratellum cœnobiū Normanniæ construxit, homo antiquæ simplicitatis & fidei, qui crebrò à *Willielmo* primo inuitatus, vt Angliam veniret largis ad voluntatem possessionibus munerandus, supersedit pronuncians patrum suorum hæreditatem se velle fouere, non transmarinas & indebitas possessiones vel appetere, vel inuadere. Hic duos filios habuit *Rodbertum* istum, & *Henricum*. *Henricus* Comes Warwicensis dulcis, & quieti animi vir, congruo suis moribus studio vitam egit & clausit. alter astutior & pro moribus ad versutiam cordis, pręter paternam hæreditatem in Normannia, & ingentia prędia in Anglia, castellum, quod matris suæ frater *Hugo* filius *Gualeranni* tenuerat, Mellentum nomine, à rege Franciæ nundinatus est pecunia. Qui cum superiorum regum tempore spe sensim pullulante in gloriam procederet, huius ætate summo prouectu effloruit, habebatque eius consilium, quasi quis diuinum consuluisset sacrarium. Iamque non immeritò assecutus æstimabatur, quòd esset æui maturus ad consulendum, suasor concordiæ, dissuasor discordiæ, & prorsus ad quod intenderet, pro viribus eloquentiæ citissimus persuasor. Ingentis in Anglia momenti, vt inueteratum vestiendi, vel comedendi exemplo suo inuerteret morem. denique consuetudo semel prandendi in omnium optimatum curijs per eum frequentabatur, quam ipse caussa bonæ valetudinis acceptam, nuncijs à Constantinopolitano Imperatore *Alexio*, suo, (vt dixi) cæteris refudit exemplo. Quod tamen magis parcitate dapsilitatis fecisse, & docuisse, quàm timore cruditatis & indigeriei immeritò culpatur, quia nemo eo, vt fertur, in dapibus alijs sumptuosior, vel sibi moderatior fuit. In placitis propugnator iustitiæ, in guerris prouisor victoriæ; dominum regem ad seueritatem legum custodiendam exacuens: ipse non eas sequens, sed proponens, expers in reges perfidiæ, in cæteros eius persecutor.

Habebat prætereà rex *Henricus* Episcopum Saresburiensem *Rogerium* à secretis, cuius

cuius maximè nitebatur consilio. nam & ante regnum omnibus suis præfecerat rex, primùm Cancellarium, mox episcopum cõstituerat, prudentiam viri expertus. sollerter administrati episcopatus officiũ spem infudit, quod maiori dignus haberetur munere. Itaq; totius regni moderamen illius delegauit iustitiæ siue ipse adesset Angliæ, siue moraretur Normãniæ. Refugit episcopus tantis se curis inuoluere, nisi tres archiepiscopi Cantuarienses *Anselmus*, *Radulphus*, *Willielmus*, & postremò Papa iniunxissent ei munus obedientiæ. Satagit ita fieri *Henricus* non nescius, quòd fideliter sua tractaret commoda *Rogerius*, nec defuit ille spei regiæ, sed tanta integritate, tanta se agebat industria, vt nulla contra eum conflaretur inuidia. denique rex plerumq; triennio, nonnunquã quadriennio & eo ampliùs in Normãnia moratus. Inter hæc ecclesiastica officia nõ negligere, sed quotidiè omnia manè honestè persoluere, vt expeditiùs, & tutiùs cæteris posset accedere. Pontifex magnanimus, & nullis vnquam parcens sumptibus, dum quæ facienda proponeret ędificia, præsertim consummaret. Quod cùm aliâs, tum maximè in Saresberia, & Malmesberia est videre. fecit enim ibi ędificia spatio diffusa, numero pecuniarum sumptuosa, specie formosissima: Ita iustè composito ordine lapidum, vt iunctura perstringat intuitum, & totam maceriam vnũ mentiatur esse saxum. ecclesiã Saresburiensem, & nouam fecit, & ornamẽtis excoluit, vt nulli in Anglia cedat, sed multas præcedat, ipseq; non falsò possit dicere: *Domine dilexi decorem domus tuæ.*

HIberniensium regem *Murcardum* & successores eius, quorum nomina fama non extulit, ita deuotos habuit noster *Henricus*, vt nihil nisi quod eum palparet, scriberent, nihil nisi quod iuberet, agerent: quamuis feratur *Murcardus*, nescio qua de caussa, paucis diebus inflatiùs in Anglos egisse, sed mox pro interdicto nauigio, & mercimonio nauigantium tumorem pectoris sedasse. Quanti enim valeret Hibernia, si non adnauigarent merces ex Anglia? ita pro penuria, imò pro inscientia cultorum ieiunum omnium bonorum solum, agrestem & squalidam multitudinem Hibernensium extra vrbes producit: Angli verò, & Franci cultiori genere vitæ vrbes nundinarum commercio inhabitant. *Paulus* Orcadum Comes, quamuis Noricorum regi hæreditario iure subiectus, ita regis amicitias suspiciebat, vt crebra ei munuscula missitaret. Nam & ille prona voluptate exterarum terrarum miracula inhiabat, Leones, Leopardos, Lynces, Camelos, quorum fœtus Anglia est inops, grandi, (vt dixi) iucunditate â regibus alienis expostulans. Habebatque conseptum, quod Wodestoke dicitur, in quo delicias talium rerum confouebat. Posueratque ibi animal, quod strix vocatur, missum sibi â *Willielmo* de monte Pislerio, de quo animali *Plinius* secundus in octauo naturalis historiæ libro, & *Isidorus* de etymologijs memorant: Esse animal in Africa, quod Afri ericij genus dicunt, coopertum hispidis setis, quas in canes insectantes naturaliter emittant. sunt verò, (vt vidi) palmo & plus longæ in vtraque summitate acutæ, similes pennis aucarum, vbi desinunt plumæ, sed paulò plus grossæ, nigro, & albo quasi intertinctæ.

ILlud præter cætera *Henricum* insigniebat, quòd quamuis pro tumultibus Normannicis sæpe, & diu regno suo deesset: ita timore suo rebelles fręnabat, vt nihil pacis in Anglia desiderares. Quocircà etiam exterę gentes illuc, velut ad vnicum tutæ quietis portum libenter appellebant. Denique *Siwardus* rex Noricorum primo æui processu fortissimis conferendus, incepto itinere Ierosolymitano, rogataque regis pace in Anglia tota resedit hyeme. Plurimóq; per Ecclesias auro expẽso, mox, vt Fauonius ad serenitatem pelagi vernales portas aperuit, naues repetijt, prouectusque in altum, Baleares insulas, quę Maiorica & Minorica dicuntur, armis territans, faciliores ad subigendum præfato *Willielmo* de monte Pislerio reliquit. Inde pertendit Ierosolymam omnibus nauibus incolumibus præter vnam, quæ dum retinacula â portu absoluere tardat, absorpta est immani voragine (quam inter Sequanica, & Aquitanica littora esse *Paulus* historicus Longobardorum asseuerat) tanto vndarum impetu, vt ad triginta milliaria garrulitas discernatur aquarum. Ierosolymam veniens, Tyrum & Sidonem vrbes, quas mare allambit, ad Christianitatis gratiam obsedit, effregit, subegit. Mutato itinere Constantinopolim ingressus, nauem aureis rostratam draconibus fastigio sanctæ *Sophiæ* pro trophæo affixit, hominibus suis in eadem vrbe cateruatim morientibus remedium excogitauit, vt reliqui parciùs, & aqua mixta vinum biberent.

berent. Ingēti ingenij acrimonia, vt porcino iecore mero iniecto, moxq; pro asperitate liquoris resoluto, idem in hominibus fieri primo pręsagiret, pòst etiā quodā defuncto exenterato visu addisceret. Quare cōtuitu prudentiæ, & fortitudinis, quæ grande quid pollicebantur, Imperatore illum retinere tentantem spem eius, qua iam aurum Noricum deuorauit, pulchrè cassauit, impetrata ad proximam vrbem licentia, cistas thesaurorum plumbo impletas, & obsignatas apud eum deponens quasi citissimi reditus vades. Ita ille illusus est: alter pedes domum contendit.

SEd enim vt ad *Henricum* regrediatur oratio, erat ille in rebus suis prouidendo efficax, defendendo pertinax, bellorum quatenus posset cum honestate repressor, cùm verò decreuisset non pati impatiendus iniuriarum exactor, obuia pericula virtutis vmbone decutiens, odij & amicitiæ in quemlibet tenax, in altero nimio irarum æstui, in altero regiæ magnanimitati satisfaciens. hostes videlicet ad miseriam deprimens, amicos & clientes ad inuidiam efferens. Nam & hanc curam vel primam, vel maximam boni principis Philosophia proponit, vt parcat subiectis, & debellet superbos. Iustitiæ rigore inflexibilis Prouinciales quietè, proceres dignanter continebat; fures, & fallarios latentes maxima diligentia perscrutans, inuentos puniens, paruarum quoque rerum non negligens. cùm nummos fractos licèt boni argenti venditoribus non recipi audisset, omnes vel frangi vel incidi præcepit. Mercatorum falsam vlnam castigauit brachij sui mensura adhibita, omnibusq; per Angliam proposita. Curialibus suis vbicunque villarum esset, quantum à rusticis gratis accipere, quantum, & quoto pretio emere debuissent, edixit; transgressores vel graui pecuniarum mulcta, vel vitæ dispendio afficiens. Principio regni, vt terrore exempli reos inureret, ad membrorum detruncationem, pòst ad pecuniæ solutionem procliuior. pro morum ergo prudentia, vt ferè fert natura mortalium, optimatibus venerabilis, Prouincialibus amabilis habebatur. Quodsi qui maiorum iurati sacramenti immemores à fidei tramite exorbitarent, continuò & consiliorum efficacia, & laborum perseuerantia erroneos reuocabat ad lineam, per asperitatem vulnerum detrectantes reducens ad sanitatem animorum. Nec facilè, quàm diuturnos sudores in talibus effuderit, enumerem, dum nihil patitur inultum, quod à delinquentibus commissum dignitati suæ non esset consentaneum. Pugnarum erat maxima caussa, Normannia, vt ante dixi, in qua ipse pariter multis annis degens, Angliæ quoque prospiciebat, nullo audente caput erigere, dum ille audaciā, ille suspiceret prudentiam. Nec verò propter rebellionem aliquorū procerum vnquam suorū appetitus est insidijs, nisi semel: auctor earū fuit quidam cubicularius plebeij generis patre, sed pro regiorum thesaurorum custodia famosi nominis, homine natus. Is deprehensus & facilè cōfessus pœnas perfidiæ acriter luit, præter hoc tota vita securus animos omnium timori, sermones amori obstrictos habebat.

STatura minimos supergrediens, à maximis vincebatur, crine nigro, & iuxta frontem profuso, oculis dulce serenis, thoroso pectore, carnoso corpore, facetiarū pro tempore plenus, nec pro mole negotiorum, cùm se cōmunioni dedisset, minùs iucundus: minùs pugnacis famæ *Scipionis* Africani dictum repręsantabat, *Imperatorem me mater mea, non bellatorem peperit.* Quapropter sapientia nulli vnquam modernorum regum secundus, & penè dicam, omnium antecessorum in Anglia facilè primus, libentiùs, bellabat consilio, quàm gladio. vincebat, si poterat sanguine nullo, si aliter non poterat, pauco. Omnium tota vita omninò obscœnitatum cupidinearum expers, quoniam (vt à conscijs accepimus) non effræni voluptate, sed gignendę prolis amore mulierum gremio infunderetur: nec dignaretur aduenæ delectationi præbere assensum, nisi vbi regium semen procedere posset in effectum: effundens naturam vt dominus, non obtemperans libidini vt famulus. cibis indifferenter vtens, magisque explens esuriem, quàm multis obsonijs vrgens ingluuiem: potui nunquam pręter sitim indulgens; continentiæ minimum excessum cùm in suis, tum in omnibus execrans; somnij grauis, & quem frequens roncatio interrumperet, facultatis in dicendo magis fortuitæ, quàm elaboratæ; non præcipitis, sed maturæ.

PIetatis in Deum prędicandæ Monasteria in Anglia & Normannia construxit. quibus quia nondum supremam manum imposuit, ego quoque interim iudiciū meum differrem, nisi me Radingensiū fratrū charitas tacere non sineret. Hoc ille cœnobium inter

inter duo flumina Kenetam & Tamesim constituit, loco vbi pene omniũ itinerantium ad populosiores vrbes Angliç posset esse diuersorium; posuitq; ibi monachos Cluniacenses, qui sunt hodiè prçclarum sanctitatis exemplum, hospitalitatis indefessæ & dulcis indicium; videas ibi quod non alibi, vt plus hospites totis horis venientes, quàm inhabitantes insumant. Prçproperum me & adulatorem fortasse quis dixerit, quòd nunc primùm nascentem religionem tanto efferam præconio, nesciens quod ventura pariat dies. sed ipsi (vt spero) cum Dei gratia enitentur vt in bono durent. Ego non erubesco, si sanctis viris blandiar, & bonum quod in me non habeo, in alijs admirer. Inuestituras Ecclesiarum Deo & sancto *Petro* remisit, post multas controuersias inter eum & *Anselmum* archiepiscopum habitas, vix tandem ad consentiendum pro ingenti Dei gratia, ingloriosa de fratre victoria inflexus. Sed harum causarum tenorem multo verborum circuitu egit dominus *Edmerus*. nos pro pleniore notitia *Paschalis* sæpè dicti Apostolici scripta ad hanc rem pertinentia subnectemus.

PAschalis *Episcopus* Henrico *regi salutem. In literis, quas nuper ad nos per familiarem tuum, nostræ dilectionis filium, clericum* Willielmum *transmisisti, & personæ tuæ sospitatem cognouimus, & successus prosperos, quos tibi superatis regni aduersarijs benignitas diuina concessit. Audiuimus præterea optatam virilem sobolem ex ingenua te & religiosa cõiuge suscepisse. Quod profectò cùm nos lætificauerit, oportunum rati sumus, nunc tibi præcepta, et voluntatem Dei validiùs inculcare, cùm amplioribus beneficijs benignitati eius te prospicis debitorem. Nos quoq; diuinis beneficijs benignitatem nostram penes te sociare optamus, sed graue nobis est, quia id à nobis videris expetere, quod omnino præstare non possumus. Si enim consentiamus aut patiamur inuestituras à tua excellentia fieri, & nostrum proculdubio & tuum erit immane periculũ. Qua in re contemplari te volumus quid aut non faciendo perdas, aut faciendo conquiras. nos enim in prohibitione hac nihil amplius obediẽtiæ, nihil liberalitatis per ecclesias nãciscimur, nec tibi debitæ potestatis, aut iuris subtrahere quicquã nitimur, nisi vt erga te Dei ira minuatur, & sic tibi prospera cuncta contingant. Ait enim Dominus* Honorificantes me honorificabo, qui autem contemnunt me erunt ignobiles. *Dices itaque. Mei hoc iuris est. Non vtique. non est Imperatorium, non regium sed diuinum. Solius illius est, qui dixit,* Ego sum ostium: *vnde pro ipso te rogo, cuius hoc munus est, vt reddas hoc ipsi, ipsi dimittas, cuius amori etiam quæ tua sunt debes. Nos autem cur tuæ obniteremur voluntati, cur obsisteremus gratiæ? nisi Dei sciremus nos in huius negotij consensu voluntati obuiare, gratiam amittere. Cur tibi quicquã negaremus? quod cuiquã esset mortaliũ concedendũ, quum beneficia de te ampliora sumpserimus. Prospice (fili charissime) vtrũ decus an dedecus tibi sit, quòd sapientissimus et religiosissimus Gallicanorũ episcoporũ* Anselmus, *propter hoc tuo lateri adhærere, tuo veretur in regno cõsistere. Qui tanta de te bona hactenùs audierant, quid de te sentient? quid loquentur, cùm hoc fuerit in regionibus diuulgatũ? Ipsi, qui coram te tuos excessus extollunt, cùm præsentia tua caruerint, hoc profectò validiùs infamabũt. Redi ergo (charissime fili) ad cor tuũ propter misericordiã Dei, et propter amorem vnigeniti deprecamur: reuoca pastorem tuũ, reuoca patrem tuũ, et si quis quod nõ opinamur, grauiùs aduersus te gesserit, si inuestituras auersatus fuerit, nos iuxtà voluntatem tuã, quãtum cũ Deo possumus, moderabimur: tu tamen talis repulsæ infamiam à persona tua & regno remoueas. Hæc si feceris & si gratia qualibet à nobis petieris, quæ cum Deo præberi facultas sit, profectò cõsequeris, & pro te Dominũ ipso adiuuante exorare curabimus, & de peccatis tam tibi, quàm coniugi tuæ sanctorum Apostolorum meritis indulgentiam & absolutionem faciemus. Filium autem tuum, quem expectabili & gloriosa coniuge suscepisti, quem (vt audimus) egregij patris* Willielmi *nomine nominasti, tanta tecum imminentia confouebimus vt qui te vel illum læserit, Romanam Ecclesiam videatur læsisse. Datum Lateranis 9. Kal. Decembris.*

PAschalis Anselmo. *Suauissimas dilectionis tuæ accepimus literas, charitatis calamo scriptas. In his reuerentiam deuotionis tuæ cõplectimur, & perpendentes fidei tuæ robur, et piæ sollicitudinis instantiã exultamus, quia gratia Dei tibi præstãte auxiliũ, te nec promissa sustollunt, nec minæ cõcutiunt. Dolemus autẽ, quia cũ fratres nostros episcopos, legatos regis Anglorũ benignè susceperimus, quæ nec diximus ijs, nec cogitauimus, redeuntes ad propria retulerunt. Audiuimus enim eos dixisse, quia si rex in alijs bene ageret, nos inuestituras ecclesiarũ nec prohibere, nec factas excõmunicare; & quod ideò nolebamus chartæ committere, ne sub occasione ea cæteri principes in nos inclamarent. Vnde* Iesum, *qui corda & renes scrutatur, in animam nostram testem inuocamus si ex quo huius sanctæ sedis curã suscepimus gerere, hoc immane scelus vel descendit*

in mentem. Et infra. *ſi ergo virgam paſtoralitatis ſignũ, ſi annulũ ſignaculũ fidei tradit Laica manus, quid in Eccleſia Pontifices agunt? Epiſcopos autem, qui veritatem in mendacium commutauerunt, ipſa veritate, quæ Deus eſt, in medium intraducta, à beati* Petri *gratia, & à noſtra ſocietate ſecernimus, donec Romana Eccleſia ſatisfaciant. Quicumque verò inter prædictas inducias inueſtituras conſecrationum acceperunt, à conſortio noſtro & Eccleſia alienos habemus.*

PAſchalis Anſelmo. *Quòd Anglici regis cor ad Apoſtolicæ ſedis obedientiam Omnipotentis Dei dignatio inclinauit, eidem miſerationum Domino gratias agimus, in cuius manu corda regum verſantur. Hoc nimirum tuæ charitatis gratia, tuarumque orationum inſtantia factum credimus: vt in hac parte populum illum, cui tua ſollicitudo præſidet, miſeratio ſuperna reſpiceret. Quòd autem & regij, & ijs, qui videntur obnoxij, adeo condeſcendimus, eo affectu & compaſſione factum noueris, vt eos, qui iacebant, erigere valeamus. se autem (in Chriſto venerabilis & chariſſime frater) ab illa prohibitione, ſiue (vt tu credis) excommunicatione abſoluimus, quam ab anteceſſore noſtro ſanctæ memoriæ* Vrbano *Papa aduerſus inueſtituras aut hominia factam intelligis. Tu verò eos, qui aut inueſtituras accipere, aut inueſtitos benedicere, aut hominia facere, cum ea ſatisfactione, quam tibi per communes legatos* Willielmum *ac* Baldwinum *viros fideles, & veridicos ſignificamus, Domino cooperante ſuſcipito, & eos vice noſtra auctoritatis abſoluito, quos vel ipſe benedicas, vel à quibus volueris, benedici percipias, niſi in ijs aliud fortè reperias, propter quod à ſacratis honoribus ſint repellendi. Si qui verò deinceps præter inueſtituras Eccleſiarum prælationes aſſumpſerint, etiamſi regi hominia fecerint, nequaquam ob hoc à benedictionis munere arceantur, donec per Omnipotentis Dei gratiã ad hoc omittendum cor regium tuæ prædicationis imbribus molliatur. Præterea ſuper Epiſcopis, qui falſum (vt noſti,) à nobis rumorem retulerunt, cor noſtrum commotum eſt vehementiùs, quia non ſolum nos læſerunt, ſed multorum ſimplicium animas deceperunt, & regem aduerſus charitatem ſedis Apoſtolicæ impulerunt. vnde & inultum eorum flagitium Domino cooperante non patimur. Sed quia filij noſtri regis inſtantia pro ijs nos pulſat hactenus, etiam ipſis communionis tuæ participium non negabis. Sanè regem & coniugem, & proceres illos, qui pro hoc negotio cum rege ex præcepto noſtro laborauerunt, quorum nomina ex ſupradicti* Willielmi *ſuggeſtione cognoſces, iuxta ſponſionem noſtram à peccatis, & pœnitentijs abſolues. Rothomagenſis Epiſcopi cauſam tuæ deliberationi committimus, & quod ei indulſeris, indulgemus.*

HÆc *Paſchalis* ſummus Papa pro Eccleſiarum Dei libertate ſollicitus agebat. Fuerunt autem Epiſcopi, quos mendacij arguit, *Girardus* Archiepiſcopus Eboracenſis, & *Herbertus* Norwicenſis: quorum errata reprehenderunt veraciores Legati *Willielmus*, poſteà Exonienſis Epiſcopus, & *Baldwinus* Beccenſis Monachus. Eratque tunc *Anſelmus* Archiepiſcopus iterum tempore iſtius Regis Lugduni exul, apud *Hugonem* eiuſdem ciuitatis Archiepiſcopum, quando Epiſtola prima, quam appoſui emiſſa eſt: quia nec ipſe vllo deſiderio veniendi tenebatur, nec rex animoſitatem ſuam pro copia ſuſurronum ſedari patiebatur. Diu ergo & reuocare illum, & monitionibus Apoſtolicis obſecundare diſtulit, non elationis ambitu, ſed procerum, & maximè Comitis de Mellento inſtinctu, qui in hoc negotio magis antiqua conſuetudine, quàm recti tenore rationem reuerberans, allegabat multum regiæ maieſtati diminui, ſi omittens morem anteceſſorum non inueſtiret electum per baculum, & annulum. Veruntamen Rex diligentiùs inſpecto, quid viuida Epiſtolarum ratio, quid diuinorum munerum in ſe vbertim cõfluens admoneret largitio: inueſtituram annuli, & baculi indulſit in perpetuum; retento tamen electionis, & regalium priuilegio. Coacto ergo apud Londoniam magno Epiſcoporum, & procerum, Abbatúmque conſilio, multa Eccleſiaſticarum & ſæcularium rerum ordinata negotia, deciſa litigia. Nec multò pòſt vno die quinque ſunt ordinati Epiſcopi in Cantia ab *Anſelmo* Archiepiſcopo: *Willielmus* ad Wintoniam, *Rogerius* ad Salesberiam, *Willielmus* ad Exoniam, *Reinaldus* ad Herefordam, *Vrbanus* ad Glamorgan. Itaq; controuerſia frequentibus diſſenſionibus agitata, plurimoq; *Anſelmi* ad Romam itu, & reditu ventilata, laudabilem finem accepit.

VXor Regis ex antiqua & illuſtri regum ſtirpe deſcendit *Matildis*, filia Regis Scotorum (vt prædixi) à teneris annis inter ſanctimoniales apud *Wiltoniam, & Rumeſium educata, literis quoque fœmineum pectus exercuit. vnde vt ignobiles nuptias reſpueret, pluſquam ſemel à patre oblatas, peplum ſanctæ profeſſionis index geſtauit.

* *al. Wintoniam*

Quapropter

Quapropter cùm rex susciperet eam thalamo, res in disceptationem venit, nec nisi legitimis productis testibus, qui eam iurarent sine professione caussa procorum velum gessisse, archiepiscopus adduci potuit ad cōsentiendū. Hęc igitur duobus partubus altero alterius sexus contenta, in posterum & parere, & parturire destitit: æquanimiterq; ferebat, rege aliâs intēto, ipsa curię valedicere, Westmonasterio multis annis morata, nec tamen quicquā ei regalis magnificentię deerat, sed indefessa frequentia, vndæ salutātiū, & totis apportantiū temporibus accipiebantur & vomebātur superbis ędibus; hoc regis iubebat liberalitas, hoc ipsius gratia & dulcis attrahebat benignitas. sanctitudinis egregiæ, non vsquequaq; despicabilis formæ, maternæ pietatis æmula, nihil sinistrum quantum ad se moribus admittens, præter regiū cubile, pudoris integra nulla etiam suspicione lęsa, cilicio sub regio cultu conuoluta, nudipes diebus quadragesimæ terebat ecclesiarum limina. Nec horrebat pedes lauare morbidorum, vlcera sanie destillantia contrectare, postremò longa manibus oscula protelare, mensam apponere. Erat ei in audiendo seruitio Dei voluptas vnica, ideoq; in clericos benè melodos incōsideratè prodiga, blandè quoscunq; alloqui, multa largiri, plura polliceri. Inde liberalitate ipsius per orbem sata, turmatim huc aduētabant scholastici cùm cantibus, tum versibus famosi; fœlicemq; se putabat, qui carminis nouitate aures mulceret dominę. Nec in his solùm expensas cōferebat, sed etiam omni generi hominum, pręsertim aduenarū, qui muneribus acceptis famam eius longè per terras venditarent. Est enim cupiditas glorię ita innata mentibus hominū, vt vix aliquis bonę cōscientię pretiosis cōtentus fructibus, si quid benè fecerit, non dulce habeat efferri in vulgus. vnde aiunt, & cōstat dominæ esse surreptū, vt extraneos, quos posset, pręmijs deliniret, cęteros promissis aliquando efficacibus, aliquando & sępiùs inanibus suspenderet. Eo effectū est, vt prodigè donantium non effugeret vitium, multimodas colonis suis deferens calumnias, inferens iniurias, auferens substantias, quo bonę largitricis nacta famam, suorum parui pensaret cōtumeliam. Sed hęc qui rectè iudicare volet, consilijs ministrorū imputabit, qui more harpyarum quicquid poterant corripere vnguibus, vel infodiebant marsupijs, vel insumebant conuiuijs. Quorum fœculentis susurris aures oppleta, nęuū honestissimę menti cōtraxit, de reliquo factis omnibus approbanda, & sancta. Inter hęc erepta est patrię magno prouincialiū damno, suo nullo. nam & funus nobiliter curatū apud Westmonasteriū, quietem accepit, & spiritus se cœlū incolere nō friuolis signis ostendit. Obijt regno post 17 annos, & *septem menses libenter relicto, fatū parentum experta, qui penè omnes virente potissimū æuo excessêre mundo. successit thoro eius, sed non ita citò *Adala* filia ducis de Lauanio, quod est castellum caput Lotharingiæ.

al. sex

Filium habuit rex *Henricus* ex *Matilde* nomine *Willielmum* dulci spe, & ingenti cura in successionem educatum, & prouectū. Nam & ei, vix dum 12 annorū esset, omnes liberi homines Anglię & Normānię, cuiuscunq; ordinis & dignitatis, cuiuscunq; domini fideles, manibus et sacramēto se dedere coacti sunt. Filiā quoq; *Fulconis* Comitis Andegauensis vix nubilem ipse etiā impubis despōdit, & accepit, dato sibi à socero comitatu Cenomannico pro munere sponsalicio. Quin & Ierosolymā *Fulco* ire cōtendens, cōmendauit comitatū regi, suū, si *veniret, futurū profectò generi, si non rediret. Plures ergo prouincię spectabant nutum pueri, putabaturq; regis *Edwardi* vaticiniū in eo cōplendum: ferebaturq; spes Anglię modò arboris succisa, in illo iuuenculo iterū floribus pubescere, fructus procudere, & ideò finem malorū sperari posse. Deo aliter visum. huiusmodi enim opinionem tulerunt aurę, quòd cum proxima dies vrgebat fato satisfacere. Enimuero socero tunc annitente, simulq; *Theobaldo* filio *Stephani*, et *Adala* amitę, *Ludouicus* rex Franciæ Normanniam concessit puero, vt facto sibi hominio possideret eam iure legitimo. ordinabat hęc, & efficiebat prudentissimi patris prudētia, vt hominium, quod ipse pro culmine imperij fastidiret facere, filius delicatus, & qui putabatur viā seculi ingressurus, non recusaret. His agitandis & placita concordia cōponendis quatuor annorum tempus rex impendit, in Normannia toto hoc tempore moratus. Veruntamen tam splendidę & excogitatę pacis serenū, tam omniū spes in speculā erectas confudit humanæ sortis varietas. Namq; indicto in Angliam reditu, rex sub ipso noctis crepusculo 7. Kal. Decembris apud *Barbelflut naues soluit, eumq;, qui impleuerat carbasa, ventus fœliciter regno & amplæ fortunæ inuexit. At verò adolescentulus iam septemdecim annorum & paulò plus, cui nihil deliciarum pręter nomen Regis

al. vineret

al. Barbersflut

pro paterna indulgentia deesset, aliam sibi nauem parari præcepit, omnibus penè adolescentulis procerum filijs quasi pro colludio ætatis puerilis eò accurrentibus; quin & remiges immodicè mero iugurgitati, voluptate nautica, quam potus ministrabat, maturè illos, qui præcesserant, post tergum relinquendos clamitabant. Erat enim nauis optima *tabulatis nouis & clauis recenter compacta. Itaque cæca iam nocte iuuentus sapientiæ indiga, simulque potu obruta nauem à littore impellunt. Volat illa pennata pernicior arundine, & crispantia maris terga radens, imprudentia ebriorum impegit in scopulum non longè à littore supra pelagus extantem. consurgunt ergo miseri, & magno clamore ferratos contos expediunt, diu certantes, vt nauem à rupe propellerent, sed obsistebat fortuna omnes eorum conatus in irritum deducens. Itaque & remi in saxum obnixi crepuêre, concussaque prora pependit. Iamque alios vndis exponebat, alios ingressa per rimas aqua enecabat, cùm iam eiecta scapha filius Regis excipitur, saluarique potuisset ad littus regressus, nisi soror eius notha Comitissa * Perticiæ in maiori naue cum morte luctans, fœmineo vlulatu fratris opem implorasset, ne tam impiè se relinqueret. ille misericordia infractus lembum carinæ applicari iussit, vt sororem exciperet, mortem misellus pro clementiæ teneritudine indeptus. continuò enim multitudine insilientium scapha victa subsedit, omnesque pariter fundo inuoluit. Euasit vnus & ille agrestis, qui tota nocte malo supernatans, manè totius tragœdiæ actum expressit. Nulla vnquam nauis fuit Angliæ tantæ miseriæ, nulla toto orbi tam patulæ famæ. perijt ibi cum *Willielmo* alter filius regis *Richardus*, quem ante regnum ex prouinciali fœmina susceperat, iuuenis magnanimus, & patri pro obsequio acceptus: *Richardus* Comes Cestriæ, & frater eius *Otnellus* nutricius, & magister filij Regis: filia Regis Comitissa Perticæ, & neptis eius soror *Theodbaldi* Comitissa Cestriæ. Prætereà quisquis erat in curia lectissimus miles, vel capellanus, vel optimatum filij ad militiam prouehendi. accurrerant enim vndique (vt dixi) non leue gloriæ suæ numeraturi commodum, si filio Regis vel deferrent ludicrum, vel conferrent obsequium. Accumulauitque calamitatem difficultas inueniendorum cadauerum, quia dispersis per littora quæsitoribus nullum facilè repertum est, sed ierunt tam delicata corpora æquoreis crudelia pabula monstris. Iuuenculi ergo morte cognita res mirum in modum mutatæ. Parens enim cœlibatui renuntiauit, cui post mortem *Matildis* studuerat, futuros hæredes ex noua coniuge iamiamque operiens. Socer ex Ierosolymis domum reuersus, partibus *Willielmi* filij *Roberti* Normanni Comitis improbus astitit, tradens ei alteram filiam nuptum, & Cenomannicum Comitatum. Irarum stimulos in regem acuebat dos filiæ, post mortem filij in Anglia retenta.

al. Pertica

10

20

30

Filiam *Matildem* ex *Matilde* susceptam dedit Rex *Henricus Henrico* Imperatori Alemanniæ filio *Henrici*, de quo tertius liber memoriam fecit. Fuit hic *Henricus* quintus eius nominis apud Teutonicos Imperator. Qui licèt pro contumelijs Apostolicæ sedis patri grauiter succensuisset, ipse tamen eiusdem sententiæ sequax, & propugnator suo tempore fuit infestus. Namque cùm *Vrbano* Papæ *Paschalis* successisset, vir nullo virtutis genere carens, rursus quæstio de inuestituris Ecclesiarum, rursus bella, rursus lites agitari, neutris partibus loco cedentibus. Imperator omnes Episcopos, & Abbates regni sui, quod citra montes est, fautores habebat: quia *Carolus* magnus pro contundenda gentium illarum ferocia, omnes penè terras Ecclesijs contulerat, consiliosissimè perpendens; Nolle sacri ordinis homines tam facilè, quàm Laicos fidelitatem domini reijcere: præthereà si Laici rebellarent, illos posset excommunicationis auctoritate & potentiæ seueritate compescere. Papa vltramontanas Ecclesias suæ rationi subiecerat, parúmque suscipiebant vrbes Italiæ *Henrici* dominium, seruitio se putantes exutas post *Conradi* fratris eius interitum, qui à patre relictus Longobardiæ in regem, apud Aretium obierat diem. at verò *Henricus* antiquis Cæsaribus in nullo virtute deiectior, post pacatum regnum Teutonicum præsumebat animo Italicum, rebellionem vrbiũ subiugaturus, quæstionemq; de inuestitura suo libito decisurus. Sed iter illud ad Romam magnis exercitationibus pectorum, magnis angoribus corporum consummatum. *Dauid* Scottus Bancornensis Episcopus exposuit magis in Regis gratiam, quàm historicum deceret, acclius. denique & inauditam

40

50

violentiam

violentiam, quòd Apostolicum cepit, quamuis liberè custodierit, laudi ducit, ab exemplo, quòd *Iacob* Angelum violenter tenens benedictionem ab eo extorsit. Præter hæc laborat asserere dictum Apostoli, *Nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus*, non aduersari cupiditatibus pontificum per laïcos inuestitorum, quia non sit seculare negotium, si clericus laïco fecerit hominium. Quæ quantum sint friuola cuiuslibet dijudicabit prudentia. Ego interim ne bonum virum verbo videar premere, statuo indulgendum, quia non historiam, sed panagyricum scripsit. Nunc verò priuilegium, & conuentionem violenta trium septimanarum captione a Papa extorta veraciter inseram, & qualiter non multò pòst religiosiori consilio eneruata sunt, subijciam.

10 D*ominus Papa* Pascalis *non inquietabit dominum regem, nec eius imperium vel regnum de inuestitura episcopatuum, & abbatiarum, neq; de iniuria sibi illata, & suis in persona & bonis, neq; aliquod malum reddet sibi, vel alicui personæ pro hac causa; & penitus in personam regis* Henrici *nunquam anathema ponet, nec remanebit in domino Papa, quin coronet eum, sicut in ordine continetur, & regnum & imperium officij sui auxilio eum tenere adiuuabit pro posse suo. Et hoc adimplebit dominus Papa sine fraude, & malo ingenio.* Hæc sunt nomina illorum episcoporum, & cardinalium, qui præcepto domini Papæ *Paschalis* priuilegium, & amicitiam domino *Henrico* imperatori sacramento confirmauerunt. *Petrus* Portuensis episcopus. *Censius* Sabinensis episcopus, *Robertus* Cardinalis sancti *Eusebij*, *Bonifacius* Cardinalis sancti *Marci*, *Anastasius* Cardinalis sancti *Clemētis*, *Gregorius* Cardinalis Apostolorum *Petri* & *Pauli*, item *Gregorius* Cardinalis sancti **Chrysogoni*, *Iohānes* Cardinalis sanctæ *Potentianæ*, *Risus* Cardinalis sancti *Laurentij*, *Remerus* Cardinalis sanctorum *Marcellini* & *Petri*, *Vitalis* Cardinalis sanctæ *Balbinæ*, **Cuzo* Cardinalis sancti *Marci*, *Theobaldus* Cardinalis *Iohannis* & *Pauli*, *Iohannes* Decanus in schola Græca, *Leo* Decanus sancti *Vitalis*, *Albo* Decanus Sergij, & Bachij.

(margin, line 20: *al, Grisogoni*; *al, Tenzo*)

IPse etiam rex hoc sacramentum fecit. *Ego* Henricus *rex liberos dimittam, quarta vel quinta feria proxima, & dominum Papam, & episcopos, & Cardinales, & omnes captiuos, & obsides, qui pro eo, vel cum eo capti sunt, & securè perduci faciam intra portas transtiberinæ ciuitatis, nec vlteriùs capiam, aut capi permittam eos, qui in fidelitate domini* Paschalis *permanent: & populo Romano & transtiberinæ ciuitati pacem & securitatem seruabo, tam per me,*
30 *quàm per meos in personis, qui pacem mihi seruauerint. Dominum Papam fideliter adiuuabo, vt Papatum suum quietè & securè teneat. Patrimonia & possessiones Romanæ ecclesiæ, quæ abstuli restituam, & cuncta quæ habere debet more antecessorum suorum recuperare, & tenere adiuuabo, bona fide, sine fraude, & malo ingenio: & domino Papæ* Paschali *obediam, saluo honore regni et imperij, sicut catholici imperatores catholicis pontificibus Romanis.* Et isti sunt iuratores ex parte ipsius regis. *Fridericus* Coloniensis Archiepiscopus, *Godebardus* Tridentinus episcopus, *Bruno* Spirensis episcopus, *Berengarius* Comes, *Albertus* Cancellarius, *Hermannus* Comes, *Fridericus* Comes Palatinus, *Bonifacius* Marchio, *Albertus* Comes de Blandriaco, *Fridericus* Comes, *Godefridus* Comes, *Warnerius* Marchio.

HAc conuentione expleta & prædictorum episcoporum, & Cardinalium sacramēto confirmato, osculo vtrinque dato, dominus Papa 4. Idus Aprilis Dominica
40 *Quasi modò geniti* Missam celebrauit, in qua post communionem suam, & ministrorum altaris, imperatori corpus, & sanguinē Domini dedit in hæc verba. Hoc dominicum corpus, quod sacrosancta retinet ecclesia, natū ex *Maria* virgine, eleuatū in cruce pro redemptione humani generis, damus tibi (fili charissime) in remissionem peccatorum tuorum, & in conseruationem confirmandæ pacis, & veræ amicitiæ inter me & te, & regnum & sacerdotium. Altero verò die Apostolicus & rex ad columnas, quę sunt in foro conuenerunt, dispositis præsidijs loricatorum vbicunque videbatur opus esse, ne impediretur regis consecratio. Et in argentea porta receptus est rex ab episcopis, & Cardinalibus, & toto clero Romano, & cepta oratione, quę in ordine cōtinetur ab Ostiensi episcopo, quoniā *Albanus* deerat, à quo debuisset dici, si adesset, ad mediam
50 rotam ductus est, & ibi recepit secundā orationem à Portuensi episcopo, sicut præcipit Romanus ordo. Deinde duxerunt eum cum Letanijs, vsque ad confessionem Apostolorum, & ibidem imposita sibi corona ab ipso Apostolico in imperatorem est consecratus. Post impositam coronam Missa de resurrectione Domini est celebrata, in qua ante communionem dominus Papa priuilegium imperatori propria manu dedit,

in

in quo sibi & regno suo, quod hic scriptum est, concessit, & in eodem loco sub anathemate confirmauit.

PAschalis *episcopus seruus seruorum Dei, charißimo in Christo filio, & per Dei omnipotentis gratiam Romanorum imperatori Augusto* Henrico *salutem, et Apostolicam benedictionem. Regnum vestrum sanctæ Romanæ ecclesiæ cohærere diuina dispositio constituit, prædecessores siquidem vestri probitatis & prudentiæ amplioris gratia, Romanæ vrbis coronā & imperium consecuti sunt. Ad cuius videlicet coronæ, & imperij dignitatē, tuam quoq; personam (fili charißime* Henrice) *per nostri sacerdotij ministerium maiestas diuina prouexit. Illud igitur dignitatis * priuilegium, quod prædecessores nostri vestris prædecessoribus catholicis imperatoribus concesserunt, & priuilegiorū paginis confirmauerunt, nos quoq; tuæ dilectioni concedimus, & præsentis priuilegij pagina confirmamus, vt regni tui episcopis, vel Abbatibus liberè præter violentiam, vel Symoniam electis, inuestituram virgæ, & annuli conferas, post inuestitionem verò canonicè consecrationem accipiant ab episcopo, ad quem pertinuerit. Si quis autem à clero, vel populo præter assensum tuum electus fuerit, nisi à te inuestiatur, à nemine consecretur, exceptis nimirum illis, qui vel in Archiepiscoporū, vel in Romani pontificis solent dispositione consistere. Sanè Archiepiscopi, vel episcopi libertatem habeāt à te inuestitos episcopos, vel Abbates canonicè consecrandi. Prædecessores enim vestri ecclesias regni sui tantis regaliū suorum beneficijs ampliarunt, vt regnum ipsum maximè episcoporum, vel Abbatum præsidijs oporteat communiri, & populares dissentiones, quæ in electis omnibus sæpe contingunt, regali oporteat maiestate compesci. Quamobrem prudentia tua, & potestati cura debet sollicita imminere, vt Romanæ ecclesiæ magnitudo, & cæterarum salus, tuis Deo præstante beneficijs, & seruitijs conseruetur. Si qua igitur ecclesiastica, vel secularis persona hanc nostræ concessionis paginā sciens, contra eam temerario ausu venire tentauerit, anathematis vinculo, nisi resipuerit, innodetur, honorisq; ac dignitatis suæ periculum patiatur. Obseruantes autem hoc misericordia diuina custodiat, & personam, potestatémq; tuam ad honorem suum & gloriam fæliciter imperare concedat.*

al. illam prærogatiuam

PEracto itaq; toto ipsius cōsecrationis officio Apostolicus & imperator complexis inuicem dextris iuerunt cum celebri pompa ad cameram, quæ est ante confessionem sancti *Gregorij*: vt ibi deponeret Apostolicus sua sacerdotalia, imperator autem sua regalia. Imperatori autē exeunti de camera, & suis regalibus exuto, occurrerūt Romani patricij cum aureo circulo, quē imposuerunt imperatori in capite, & per eum dederūt sibi summū patriciatū Romanæ vrbis, communi consensu omnium, & volenti animo.

OMnem hanc ambitionem priuilegiorum & consecrationis, verbo de scriptis præfati *Dauid* transtuli, quæ ille (vt dixi) proniùs, quàm deberet, ad gratiam regis inflexit. Sequenti vero anno congregatum est consilium Romæ non tam præcipiente, quàm conniuente Papa, & priuilegium illud irritum factum est. Authores fuere huiusce mutationis, Archiepiscopus * Viennensis, qui posteà sedem Apostolicam rexit, & episcopus Engolismensis *Girardus* nomine, qui coepiscopos ad hęc exinanienda irritabant. Eius consilij hæc est ergo actio.

al. Ensgolismensis

ANno ab incarnatione Domini 1112. indictione quinta, anno domini Papę *Paschalis* secundi 13. mense Martio, 15. Kalend. Aprilis, celebratū est consiliū Romę Lateranis in basilica Constantiniana. In qua cùm dominus Papa *Paschalis* resedisset, cum Archiepiscopis, episcopis & Cardinalibus, & varia multitudine clericorū & laicorū vltima die cōsilij facta corā omnibus professione catholicę fidei, nequis de fide ipsius dubitaret, dixit. *Amplector omnē diuinā scripturā veteris, ac noui testamēti, legem à* Moyse *scriptam, et à sanctis prophetis. amplector 4. euangelia, septē canonicas epistolas, epistolas gloriosi doctoris beati* Pauli *Apostoli, sanctos canones Apostolorum, quatuor consilia vniuersalia sicut quatuor euangelia, Nicenum, Ephesinum, Constātinopolitanum, Chalcedonense, prætereà Antiochenum consilium, & decreta sanctorum patrum Romanorum pontificum, & præcipuè decreta domini mei Papæ* Gregorij *septimi, & beatæ memoriæ Papæ* Vrbani. *Quæ ipsi laudauerunt, laudo, quæ tenuerunt, teneo, quæ confirmauerunt, confirmo, quæ damnauerunt, damno, quæ repulerunt, repello, quæ interdixerunt, interdico, quæ prohibuerunt, prohibeo, in omnibus & per omnia semper in his perseuarabo.* Quibus expletis surrexit pro omnibus *Girardus* Engolismensis episcopus, legatus in Aquitania, & communi assensu domini Papæ *Paschalis*, totiúsque consilij legit hanc scripturam.

PRiuilegium illud quod non est priuilegium, sed * verè debet dici priuilegium pro liberatione captiuorum, & ecclesiæ, à domino *Paschali Papa per violentiam regis* Henrici *extortum,* nos

al. iure

nos omnes in hoc sancto concilio cum domino Papa congregati canonica censura, & ecclesiastica authoritate iudicio sancti spiritus damnamus, & irritum esse iudicamus, atque omninò quassamus, & nequid auctoritatis, & efficacia habeat, penitùs excommunicamus. Et hoc ideò damnatum est, quia in eo priuilegio continetur, quòd electus à clero canonicè & populo, à nemine consecretur, nisi priùs à rege vestiatur: quod est contrà spiritum sanctum & canonicam institutionem. perlecta verò hac charta acclamatum est ab omnibus & vniuerso consilio, Amen, Amen, fiat, fiat.

ARchiepiscopi, qui cum suis suffraganeis interfuerunt, hij sunt: *Iohannes* Patriarcha Veneticus, *Sennes* Capuanus, *Landulfus* Beneuentanus, Amalfitanus, Regitanus, Hydontrinus, Brundisinus, Capsanus, Gyrontinus: & Græci, *Rosanus* Archiepiscopus sanctæ *Seuerinæ*: episcopi verò, *Censius* Sabinensis, *Petrus* Portuensis, *Leo* Hostiensis, *Cono* Prænestinus, *Girardus* Engolismensis, *Galo* Leonensis legatus pro Bituricensi, & Vienensis Archiepiscopus, *Rogerius* Wlturinensis, *Gaufridus* Senensis, *Rollandus* Populonensis, *Gregorius* Tarracinensis, *Willielmus* Turianus, *Willielmus* Syracusanus legatus pro omnibus Siculis: & alij ferè centum episcopi. *Siuinus*, & *Iohannes* Tusculanus episcopus, cùm essent Romę, illa die concilio non interfuerunt, qui posteà lecta damnatione priuilegij consenserunt & laudauerunt.

FErebantur ista per orbem, nec dissimulabat omnis Gallia imperatorem execrari ecclesiastici zeli vigore in eum intentato. His commotus Romam 17. anno *Paschalis* Papæ contendit, acriùs in illum vlturus. Sed hic fœlici transitu mundanas effugerat ærumnas, ridebátque in requie positus ex alto contumacis *Cæsaris* minas, cuius morte accepta alacriùs imperator celerabat viam, vt *Iohanne Gritano*, superioris Papæ Cancellario, qui iam electus, & *Gelasius* dictus fuerat, eiecto, *Mauricium* Bracarensem episcopum cognomento *Burdinum* intruderet. Sed hæc epistola *Gelasij* certiùs proponet.

GElasius *seruus seruorũ Dei Archiepiscopis, episcopis, Abbatibus, clericis, principibus, & cæteris per Galliam fidelibus salutem. Quia vos Romanæ ecclesiæ membra estis, quæ in ea nuper acta sunt, dilectioni vestræ significare curamus. Siquidem post electionem nostram dominus imperator furtiuè, & inopinata velocitate Romam veniens nos egredi compulit. Pacem posteà & minis & terroribus postulauit, dicens, quæ posset se facturũ, nisi nos ei iuramẽto pacis certitudinem faceremus: ad quæ nos ista respondimus, De controuersia, quæ inter ecclesiam & regnum est, vel conuentioni vel iusticiæ libenter acquiescimus loco & tempore competenti, videlicet Mediolani, vel Cremonæ in proxima beati* Lucæ *festiuitate, fratrum nostrorum iudicio, qui à Deo sunt indices constituti in ecclesia, & sine quibus hæc causa tractari non potest. Et quoniam dominus imperator à nobis securitatem quærit, nos verbo & scripto eam promittimus nisi ipse eam interim impediat. Aliàs enim securitatem facere, nec honestas ecclesiæ, nec consuetudo est. Ille statim die post electionem nostram* 44. *Bracarensem episcopum, anno præterito à domino prædecessore nostro* Paschali *Papa in concilio Beneuenti excommunicatum in matris ecclesiæ gremium ingessit. Qui etiam cùm per nostras olim manus pallium accepisset, eidem domino nostro, & catholicis successoribus, quorum primus ego sum, fidelitatem iurauit. In hoc autem tanto facinore, nullum de Romanis dominus imperator (Deo gratias) socium habuit: sed Wibertini soli,* Romanus *de sancto Marcello,* Censius, *qui dicebatur sancti* Chrysogoni, *Teuto, *qui multo per Daciam debacchatus est tempore, tam infamem gloriam celebrarunt. Vestræ igitur experientiæ, literarum præsentium perceptione mandamus, vt super his per Dei gratiam communi deliberatione tractantes, ad matris ecclesiæ vltionem communibus, præstante Deo, auxilijs, sicut oportere cognoscitis, accingamini. Datum Gaitæ 17. Kalend. Februar.*

al. 43.

al. Teucro

EXpulsus autem *Gelasius* Salerni nauibus conscensis inde venit Genuam, indéque itinere pedestri Cluniacum contendens ibidem obijt. Tunc, id est, anno Dominicæ incarnationis 1519. Cardinales, qui cum *Gelasio* venerant, simúlque omnis ecclesia cisalpina *Guidonem* Archiepiscopum Viennensem in Papam grandi paratu leuantes, *Calixtum* vocarunt, religionis & efficaciæ ipsius intuitu sperantes, se per illius potentiam, quòd esset in auxiliando facultatis maximæ, imperatoris viribus obniti posse. Nec ille credulos spei effectu exinaniens, mox consilio Remis celebrato inuestitos, vel inuestiendos à laicis, ab ecclesijs remouit, pariter & imperatorem, nisi resipisceret, inuoluens. Ita tempore aliquanto in inferioribus plagis moratus, vt partes suas augeret, Romam compositis in Gallia rebus venit, libentérque à ciuibus (nam iam imperator discesserat)

disceſſerat) receptus eſt. Tum *Burdinus* in medio relictus, Sutrium effugit, multis peregrinorum calamitatibus Papatum ſuum fouere meditatus. Sed quo modo inde ſit eiectus, ſequenti epiſtola cognoſces.

CAlixtus *epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilectis fratribus, & filijs Archiepiſcopis, Epiſcopis, Abbatibus, Prioribus, & cæteris tam clericis, quàm laicis beati* Petri *fidelibus per Gallias conſtitutis, ſalutem, & Apoſtolicã benedictionem. Quia dereliquit populus legem Domini, & in iudicijs eius non ambulabat, viſitat dominus virga iniquitates eorum, & verberibus peccata eorum. Paterna tamen conſeruans viſcera pietatis, de ſua confidentes miſericordia non relinquit. Diu ſiquidem peccatis exigentibus per illud Teutonicorum regis idolum,* Burdinum *videlicet, fideles eccleſiæ conturbati ſunt, & alij quidem capti ſunt, alij vſque ad mortem carceris maceratione afflicti ſunt. Nuper autem feſtis Paſchalibus celebratis, cùm peregrinorum & pauperum clamores ferre penitus non poſſemus, cum eccleſiæ fidelibus ab vrbe digreſſi ſumus, & tamdiu Sutrium obſedimus, donec diuina potentia, & ſupradictum eccleſiæ inimicum* Burdinum, *(qui diabolo nidum ibidem fecerat) & locum ipſum omninò in noſtram tradidit poteſtatem. Rogamus itaq; charitatem veſtram vt pro tantis beneficijs vnà nobiſcum regi regũ gratias referatis, & in Catholica eccleſiæ obedientia, & ſeruitio conſtantiſſimè maneatis, retributionem debitam in præſenti & futuro ab omnipotente Domino, per gratiam eius recepturi. Rogamus etiam, vt has literas alter alteri præſentari, omni remota negligentia, faciatis. Datum Sutrij, 5. Kalend. Maij.*

VRbana omninò, & excogitata facetia, vt eum, quem oderat, regis Teutonici vocaret idolum, quòd ille *Mauritij* peritiam, tum in literis, tum in ciuilibus negotijs magni penſaret. Erat hic, vt dixi, Bracarenſis epiſcopus, quæ eſt ciuitas Hiſpaniæ, quem multùm quiſlibet reuereri, & penè adorare pro viua, & magna induſtriæ ſpecie debuiſſet: niſi tam famoſo facinore eniteſcere maluiſſet. Nec enim ſanctiſſimam ſedem nummis nundinari dubitaſſet, ſi tam deſperatus inueniretur venditor, quàm paratus erat emptor. Tum autem captus & monachus factus in caueam (monaſterium ita vocant) directus eſt.

PRoceſſit vlteriùs in augendo bono laudabilis Papę magnificentia, vt illam effrænẽ, & ingenitã Romanorum cupiditatem cohiberet. Nullæ ipſius tempore viantibus circa Romam inſidiæ, nullæ vrbem ingreſſis iniuriæ. Oblationes apud ſanctum *Petrum* (quas pro petulantia, próque libidine potentes diripiebant, anteriores Apoſtolicos, qui vel mutire auderent, indignis afficientes contumelijs) *Calixtus* reuocauit ad medium, ſcilicet ad Apoſtolicæ ſedis rectoris publicum vſum. Nec quicquam in eius pectore pecuniarum, vel habendarum ambitus, vel habitarum amor operari bono abhorrens potuit. Adeò vt Anglos peregrinos magis ad Sanctum dictum, quàm Romam pergere admoneret pro viæ longitudine, ad illum locum bis euntibus idem benedictionis refundendum commodum, quod habent, qui ſemel Romam irent. Quid quòd illam inueteratam inueſtituræ controuerſiam inter regnum & ſacerdotium, quæ iam plus quàm quinquaginta annis turbas fecerat, adeò vt aliquo hæreſis fautore morbo, vel morte ſucciſo, illico quaſi hydræ capita plura pullularent, ipſe ſua induſtria abraſit, decidit, deleuit, vel euellit, Teutonicæ animoſitatis colla vigore ſecuris Apoſtolicæ decutiens. Quod & eius & Apoſtolici profeſſiones mundo his dictis oſtendent.

EGo Calixtus *epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei tibi dilecto filio* Henrico *Dei gratia Romanorum imperatori* Auguſto, *concedo electiones epiſcoporum, & Abbatum Teutonici regni, qui ad regnum pertinent, in præſentia tua fieri abſque Symonia, & abſque vlla violentia. Vt ſi qua inter partes diſcordia emerſerit, Metropolitani, vel prouincialium conſilio, vel iudicio, ſaniori parti aſſenſum, vel auxilium præbeas. electus autem regalia à te recipiat, & quæ ex his iure tibi debet, faciat, ex alijs verò partibus imperij conſecratus infra 6. menſes regalia à te per ſceptrum recipiat, & quæ ex his iure tibi debet, faciat, exceptis omnibus, quæ ad Romanam eccleſiam pertinere noſcuntur. De quibus verò mihi querimoniam feceris, & auxilium poſtulaueris, ſecundùm officij mei debitum auxilium tibi præſtabo. Do tibi veram pacem, & omnibus, qui in tua pace ſunt, vel fuerunt tempore huius diſcordiæ.* Vale.

In

IN *nomine sanctæ & individuæ trinitatis. Ego* Henricus *Dei gratia Romanorum imperator* Augustus, *pro amore Dei & sanctæ Romanæ ecclesiæ, & domini* Calixti *Papæ, & pro remedio animæ meæ dimitto Deo, & sanctis Apostolis* Petro & Paulo, *sanctæque catholicæ ecclesiæ omnem inuestituram per annulum & baculum, & concedo in omnibus ecclesijs, quæ in regno vel imperio meo sunt, canonicam fieri electionem, & liberam consecrationem. Possessiones et regalia beati* Petri, *quæ à principio huius discordiæ, vsque ad hodiernum diem, siue tempore patris mei, siue etiam meo ablata sunt, quæ habeo, eidem ecclesiæ sanctæ Romanæ restituo, quæ non habeo, vt restituantur fideliter iuuabo. Possessiones etiam omnium aliarum ecclesiarum, & principum, & omnium aliorum tam laicorum, quàm clericorum, quæ in guerra ista amissæ sunt, consilio principum, vel iusticia, quas habeo reddam, quas non habeo fideliter vt reddantur, iuuabo. Et do veram pacem domino Papæ* Calixto, *& sanctæ Romanæ ecclesiæ, & omnibus qui in parte ipsius sunt, vel fuerunt, & in quibus sancta Romana ecclesia auxilium postulauerit, fideliter iuuabo, & de quibus mihi querimoniam fecerit, debitam sibi faciam iusticiam. Hæc omnia acta sunt consensu, & consilio principum, quorum nomina subscripta sunt.* Albertus *Archiepiscopus Moguntiæ,* Fredericus *Coloniensis Archiepiscopus, Ratisbonensis episcopus, Babenburgensis episcopus,* Bruno *Spirensis, Augustensis, Traiectensis, Constantiensis, Abbas Foldensis,* Heremannus *dux,* Fredericus *dux,* Bonifacius *Marchio,* Theobaldus *Marchio,* Ernulfus *Comes Palatinus,* Othbertus *Comes Palatinus,* Berengarius *Comes.*

SEdato itaq; tam veterno morbo, qui ecclesiæ statū conturbauerat, magnum gaudium quisquis Christianè sapuit, accepit, quòd is imperator, qui proxima fortitudinis gloria acriter *Caroli Magni* inuaderet vestigia, etiam à deuotione ipsius in Deum non degeneraret: qui præter Teutonici regni nobiliter sopitas rebelliones, etiam Italicum ita subegit, vt nullus adeò. Ter enim in decennio Italiam ingressus vrbium tumorem compescuit, primo aduentu Nouariam, Placentiam, Aretium, secundo, & tertio Cremonam, & Mantuam incendio exterminans. sed & Rauennæ motum paucorum obsidione dierum leniuit. Namq; Pisani, & Papienses cum Mediolanensibus amicitiam eius, quàm vim experiri malebant. Huic, (vt antè fatus sum) filia regis Angliæ nupta exhibebat patrem fortitudine, matrem religione: contendebat in ea pietas industriæ, nec quod magis probares, discerneres facilè.

ERat tunc *Willielmus* Comes Pictauorum fatuus & lubricus, qui priusquam de Hierosolyma, (vt superiore libro lectum est) redijt, ita omne vitiorum volutabrum premebat, quasi crederet omnia fortuitò agi, non prouidentia regi. Nugas porrò suas, falsa quadam venustate cōdiens, ad facetias reuocabat, audientium rictus cachinno distendēs. Deniq; apud castellum quoddam *Iuor habitacula quędam, quasi monasteriola, construens Abbatiam pellicum ibi se positurum delirabat, nuncupatim illam & illam, quæcunq; famosioris prostibuli esset, abbatissam, vel priorem, cætera verò officiales instituturum cantitans, legitima quoq; vxore depulsa vicecomitis cuiusdam coniugē surripuit, quam adeò ardebat, vt clypeo suo simulachrum mulierculæ insereret, perinde dictitans se illā velle ferre in prælio, sicut illa portabat eum in triclinio. vnde increpitus & excommunicatus à *Girardo* Engolismorum episcopo, iussúsq; illicitam venerem abijcere; Antea, inquit, crispabis pectine refugū à fronte capillum, quàm ego vicecomitissæ indicam repudium, cauillatus in virum cuius pertenuis cæsaries pectinem non desideraret. Nec minùs, cùm *Petrus* præclaræ sanctitatis Pictauorum episcopus eum liberiùs argueret, & detrectantem palàm excommunicare inciperet; ille præcipiti furore percitus crinem antistitis inuolat, strictúmq; mucronem vibrans; Iam, inquit, morieris, nisi me absolueris. Tum verò præsul timore simulato inducias petens loquendi, quod reliquū erat excomunicationis, fidenter perorauit, ita Comitē à christianitate suspendens, vt nec cum aliquo conuiuari, nec etiam loqui auderet, nisi maturè resipisceret. Ita officio suo, vt sibi videbatur peracto, martyrijq; trophæum sitiens collum protendit; feri, inquiens, feri. At *Willielmus* refractior consuetum lepôrem intulit, vt diceret. tantùm certè te odio, vt nec meo te digner odio, nec cœlum vnquam intrabis meæ manus ministerio. Veruntamen post modicum viperio *meretriculæ infectus sibilo, incesti dissuasorem detrusit exilio. Vbi beato fine conclusus, frequentibus, & magnis miraculis innuit mundo, quàm gloriosè viuat in cœlo. Quibus auditis Comes dicacitate insolenti non abstinuit, professus palàm pœnitere se, quòd non ei iamdudum

*al. Mort

*al. mulier-cula

iamdudum mortem accelerasset, vt ipsi anima sancta grates haberet potissimum, cuius furore cœleste mercatus esset commodum. Vitam *Petri* & mortem versus isti commendant.

De viuo dictum est.

Corpus, opes, studium, mores, cibus asper, egenus,
Lectio, probra, domat, carpit, alit, fugiunt.
Virtutes, culpas, fructum, colit, amputat, auget:
Ius litem, pacem, protegit, odit, amat.
Fert misero, tribuit peccanti, seruat amico, 10
Auxilium, veniam, continuámque fidem.
Mente Maria *vacat, sed in actum* Martha *laborat,*
Est intenta gregi Martha, Maria *Deo.*
Sic apud hunc regnat Deus intrà, proximus extrà,
Hic desiderio, proximus obsequio.
Diligit ille Rachel, *nec* Leam *ferre recusat,*
Vxorémq; nouus duxit vtramq; Iacob:
Huius amat vultum, iuuat huius carpere fructum,
Cùm sit pulchra Rachel, *fertiliórq;* Lea.

De mortuo dictum est. 20

Exutus rebus, intentus, pulsus ab vrbe
Præsul pauperiem vincla, fugamq; tulit.
Nunc diues, liber, stabilis, sua præmia, Christum,
Astra, capit, sequitur, possidet iste Petrus.
Vitam religio, mentem discretio, famam
Lux operum, studium lectio, verba modus,
Iudicium ius, iusticiam rigor, ora venustas,
Ornabant pietas viscera, virga manum.
Promouit, priuauit eum, profugúmque recepit, 30
Papa, Comes, Christus *ordine, sede, polo.*

al. Arbreisel HVius *Petri* fuerunt contẽporanei & in religione socij *Robertus* de* Arbeisel & *Bernardus* Abbas Turinensis, quorum primus omnium huius temporis sermocinatorum famosissimus, & profusissimus: tantum non spumea, sed melle a viguit eloquentia, vt hominibus certatim opes congerentibus illud egregiũ sanctimonialium monasterium apud fontem *Ebraldi* construeret, in quo tota seculi voluptate castrata fœminarum Deo deuotarum quanta nusquam multitudo in Dei seruet obsequio. Nam præter ceterarum illecebrarum abdicationem, quantulum illud est, quod in nullo loco loquuntur nisi in capitulo, proposita à magistro perennis taciturnitatis regula, quia semel laxato silentio fœminæ pronæ sunt ad mussitandum friuola. Alter famosus paupertatis amator, in saltuosum & desertum locum, relicto amplissimarum diuitiarum cœnobio, cum paucis concessit, ibique, quia lucerna sub modio latere non potuit, vndatim multis confluentibus monasterium fecit, magis insigne religione monachorum, & nũmero, quàm fulgore pecuniarum, & cumulo. 40

ET ne Anglia expers boni putetur, quis possit præterire *Serlonem* Abbatem Glocestrensem, qui locum illum ex humili & pene nullo ad gloriosum prouectum extulit? Nota est omnibus Anglis Glocestrensis discreta religio, quam infirmus possit suspicere, nec possit fortis contemnere. Hoc illis signifer *Serlo* intulit, vt nequid nimis. Quamuis vt erat bonis humilis, ita superbis minax atque terribilis. Ad quod firmandum versus de eo *Godefridi* Prioris in medium adducam. 50

Ecclesiæ murus cecidit, Serlone *cadente,*
Virtutis gladius, buccina iusticia,
Vera loquens, & non vanis sermonibus vtens,

Et, quos coercuit, principibus placuit.
Iudicium praeceps intra prius ordinis terror,
Et lenitas mortem non placuit sibi.
Tertius a Iano mensis, lux tertia mensis
Cum nece suppressum vita leuauit eum.

QVis *Lanzonem* taceat, qui ea ætate nullo inferiùs sanctitate floruit, monachus Cluniacensis, & Prior sancti *Pancratij* in Anglia: qui probitate sua ita locum illum reuerentiæ monachilis gratia nobilitauit, vt vnicum bonitatis pro ver asseueratur esse domicilium. De cuius vita, quia quicquid dixero infra illius merita esse denuncio, solum illius obitum verbis, quibus scriptum inueni, apponam, vt liquidò pateat, quàm gloriosè vixit, qui tam gratiosè obijt.

PIus Dominus, qui flagellat omnem filium, quem recipit, qui iustos suæ socios passionis simul & consolationis fore promittit, tam acerbo languore dominum *Lanzonem* triduo passionem suam præuenire permisit: vt si aliquis ex terrena conuersatione mundissimæ menti eius puluis adhæsit, illa cum tribulatione excussum esse non sit ambiguum. Cùm enim dicat tantus Apostolus, qui super dominicum pectus recubuit, *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* Cùmque peccatum omne aut leuiùs hic, aut in futuro grauiùs iudicet Christus, noluit ei aliquid offensionis post mortem occurrere, quem se toto corde sciebat amare. Ideóque si quid in eo examinandum iudicabat, voluit in iuuentute decoquere. Huic nempè assertioni fiducia morientis attestata est. Nam cùm quinta feria ante passionem Domini incolumis, dicto ex quotidiana quadragesimæ consuetudine Psalterio, se hora tertia Missam celebraturus vsque ad casulam induisset, & vsque ad incipiendam Missam, quæq; dicenda erant, prædixisset, subito languore tam molesto corripitur, vt ipse, quæ induerat, vestimenta exuens, etiam non plicata reliquerit. Egressúsque oratorio sine intermissione per biduum, hoc est, vsque ad Sabbatum conteritur, non sedendo, non ambulando, non iacendo, non stando, neq; dormiendo vllam omninò requiem habens. Nunquam tamen noctibus est locutus, rogantibus fratribus, vt silentium solueret, non acquieuit, rogans ne monachatus sui pudicitiam libarent, quòd nunquam postquam monachicum habitum accepisset a completorio exiens vsque ad sequentis diei primam locutus fuisset. Sabbato autem sequenti dum ita quassatus se putaret iam iamque defungi, surgentes ad matutinam Synaxim fratres, ad se inungendum venire præcepit; quos cùm inunctus ex more osculari voluisset, nimio eorum compulsus amore, non iacendo, nec sedendo, sed quamuis ad mortem anxiatus, inter brachia sustentatus, stando osculatus est. Die illucescente in capitulum ductus cùm sedisset, fratres ante se omnes venire rogauit, quibus paternam benedictionem & absolutionem impertiens, idem sibi ab ijs voluit impertiri. Postea docuit, quid si obiret, eis esset agendum. Sicque regressus est vnde venerat, reliquum diei cum sequenti Dominica aliquanto quietiùs transigens, cum ecce post hæc, id est, post Dominicam imminentis mortis indicia deprehenduntur, & ipse manibus ablutis, pexo capite Missam auditurus oratorium ingreditur, sumptóque corpore & sanguine Domini ad lectum regressus est. Post modicum obmutuit, fratres ante illum venientes sigillatim benedicebat, simili modo totum conuentum. At verò oculis in cœlum erectis, vtraq; manu dominum Abbatem cum omnibus sibi commissis benedicere nitebatur. Rogatus autem à fratribus vt apud Dominum ad quem ibat, eorum memor esset, capite inclinando benignissimè acquieuit. Hęc & his similia cùm fecisset, innuit sibi porrigi crucem, quam capite imò toto corpore inclinato adorans, manibus amplexans, læto ore salutare videbatur, & iocũdo affectu deosculabatur, cum illico astantes migrãdo percellit, raptúsq; in manibus eorũ viuus adhuc in presbyteriũ ante altare S. *Pancratij* defertur. Vbi aliquandiu superuiuens, roseo faciei rubore suauis eadem diei hora, qua purgandus, infirmatus est, cariturus perenniter omni malo purus migrauit ad Christum. Et vide, quàm *mirabiliter in eo cuncta concurrerunt: passio serui cum passione Domini; hora incipientis infirmitatis, cum hora incipientis

al. mutabiliter

æternæ salutis; quinque dies, quos sustinuit, ægritudinis quinis corporis sensibus, quibus nemo vitat peccatum, emundandis. Porrò quòd quinto die nec dum transacto decessit, vt reor innuit eum in vltimo sensu, qui tactus dicitur, non perfecisse peccatum. Tertia verò diei hora, qua & infirmatus est, & moriendo in vitam ingressus est ęternam, quid aliud insinuat, quàm eandem spiritus sancti gratiam, qua omnem eius vitam gubernatam cognoscimus, & infirmato & obeunti euidenter affuisse. Vt etiam esse supparem illis patribus nostris, *Odoni* scilicet, atque *Odiloni*, & merito & præmio non ambigamus: insigne quiddam illis concessum, huic quoque collatum est. Cùm enim illis contulerit Dominus, vt octauo die solennitatum, quas præ cæteris diligebant, transirent. Nam & beatus *Odo* festiuitatem beati *Martini*, & sanctus *Odilo* natiuitatem Domini præcipuè amabant, in quorum octaua die vterque decessit. Domino *Lanzoni*, qui præ cæteris huius æui hominibus regulam sancti *Benedicti* obseruabat, & beatam Dei genetricem, eiúsque solennia singulari venerabatur affectu, contulit, vt solita sibi consuetudine, & in transitu sancti *Benedicti*, & in festiuitate sanctæ *Mariæ* (quæ annunciatio Dominica dicitur) maiorem Missam in conuentu celebraret, & octauo à prædicto sancti *Benedicti* transitu die præuentus infirmitate, octauo nihilominus die ab Annunciatione Dominica migraret ad Christum. Igitur qui vitam domini *Lanzonis* ignorat, quàm placens Deo fuerit, ex fine colligat, nec vsitato morientium more prædicta illi contigisse nobiscum credat, quem spiritus sancti charismatibus nemine huius temporis inferiùs ditatum sciat.

NEc memoria *Godefridi* Prioris Wintoniensis ire debet in perditum, qui temporibus his literatura & religione insignis fuit. Literaturam protestantur libri plures, & epistolæ familiari illo & dulci stylo editæ, maximéque Epigrammata, quæ Satyrico modo absoluit, præterea versus de primatum Angliæ laudibus. Quid? omne diuinum officium, quod agresti quadam vetustate obsoletum, per industriam suam natiua excultum venustate fecit enitescere: Religionis & hospitalitatis normam pulchrè inchoatam deliniauit in monachos, qui hodiéque ita in vtrisque Prioris terunt vestigium, vt aut nihil, aut parum ijs desit ad laudis cumulum. Denique est in ea domo hospitium, terra, marique venientium quantum libuerit diuersorium, sumptu indeficienti, charitate indefatigata. Inter hæc inerat sancto viro morum humilitas, vt nihil ex illo vnico Philosophiæ promptuario redoleret nisi humile, procederet nisi dulce. Quantula vero potest videri hæc eius laudatio? Quotus enim quisque est, qui vel minimùm literis imbutus non alios infra dignitatem suam opinetur tumido gestu, & pompatico incessu præ se ferens conscientiam literarum. Veruntamen, ne quid perfectionis sanctæ deesset animæ multis annis ille grabbatum fouit, camino diuturnę tabis medullas, & peccata excoctans.

SEd quid de talibus plura? erant prorsus tunc in Anglia multi scientia illustres, religione celebres, quorum virtus eo probabilior, quo seculo senescente constantior & viridior. Laudabiliter igitur viuendo fidem præteritis faciebant historijs, ne vetera possint falsitatis argui, cùm nouorum exemplo probentur potuisse fieri. Quin etiam si qui essent ecclesiarum prælati, qui viderentur ab antiquorum sanctitate degeneres, in mundialibus scilicet efficaces, in spiritualibus desides, tales, inquam, si qui essent, sumptuosis locorum cultibus conabantur errata obumbrare. Erigebat quisque templa recentia, sanctorúmque suorum argento & auro amiciebat corpora, nihil prætermittendo charitate sumptuum, quod ad gratiam possit allicere oculos intuentium. Quorum est *Ranulphus* superiùs nominatus, qui apud Dunelmum factus episcopus in ædificijs monachorum nouis, & beati *Cuthberti* veneratione nonnullam gloriam nomini suo commentus est. Cuius extulit famam sancti corporis translatio, quod è mausoleo leuatum cunctis volentibus fecit conspicuum. Tractauit illud ausu fœlici *Radulphus* tunc Abbas Sagij, posteà Cantuariæ Archiepiscopus, & propalam illibatum protulit, quod quibusdam venisset in dubium, vtrum olim vulgatum adhuc de integritate compaginis duraret miraculum. Eodémque ferè tempo-

re in * Eliensi cœnobio sub Abbate *Richardo* virginales exuuiæ beatæ *Etheldridæ* integræ visæ: videntibus stupori & plausui fuêre. Monasterium illud nuper à rege *Henrico* in episcopatum mutatum, primum *Herueum* accepit episcópum, qui pro penuria victualium Bancornensem, vbi inthronizatus fuerat, deseruerat locum. Et ne Lincolliensis pontifex mutilatam suam quereretur diœcesim, ex rebus Eliensis cœnobij damnum rex sarciuit, querelam composuit. Sanè quicquid eius tempore de primatu duorum Metropolitanorum Cantuariensis, & Eboracensis sit vel iusticiæ surreptum, vel violentia præsumptum, dicam cùm ad ordinem venero. Iam enim terminata serie regum, de successione totius Angliæ pontificum mihi video esse dicendum. In quo vtinam afflueret vber dicendi copia, ne vlteriùs sub obliuione iaceant tam præclara patriæ lumina. Et quidem erunt multi fortassis in diuersis regionibus Angliæ, qui quædam aliter, ac ego dixi, se dicant audisse, vel legisse. Veruntamen si recto aguntur iudicio, non ideo me censorio expungent stylo. Ego enim veram legem secutus historiæ, nihil vnquam posui, nisi quod à fidelibus relatoribus, vel scriptoribus addidici. Porro quoquo modo hæc se habeant, priuatim ipse mihi sub ope Christi gratulor, quòd continuam Anglorum historiam ordinauerim post *Bedam* vel solus, vel primus. Si quis igitur, sicut iam susurrari audio post me scribendi de talibus munus attentauerit, mihi debeat collectionis gratiam, sibi habeat electionis materiam.

al. Heliensi

HÆc habui (domine venerabilis Comes) de gestis Anglorum, quæ dicerem, ab aduentu eorum in Angliam vsque in annum * vicesimum fœlicissimi regni patris vestri. Cætera proprium occupabunt libellum, si benignum istis non negaueritis vultum. Hoc autem opus postquam absolui, circumspectis plurimis vobis potissimum delegandum credidi. Cùm enim alios considero, in vno nobilitatem, in altero militiam, in isto literaturam, in illo iusticiam, in paucis munificentiam inuenio. Itaque in alijs aliqua, in singulis singula, in vobis admiror vniuersa. Si quis enim vnquam fuit nobilis, vos in ea re præcellitis, cuius genus à præcellentissimis regibus, & Comitibus lineam trahit, animus * à moribus imitationem conducit. Habetis ergo à Normannis bellandi peritiam, à Flandrensibus liniamentorum gratiam, à Francis generositatis eminentiam. De militiæ porrò vestræ industria quis hæsitat, cùm eam excellentissimus pater in vobis suspiciat? Cùm enim aliqui motus in Normannia nunciantur, vos præmittit, vt virtute vestra profligentur suspecta, sagacitate redintegretur concordia. cùm redit in regnum, vos reducit, vt sitis ei foris tutelæ, domi lætitiæ, ornamento vbique.

al. vicesimũ octauum

al. amoribus

LIteras ita fouetis, vt cùm sitis tantarum occupationum mole districti, horas tamen aliquas vobis surripiatis, quibus aut ipsi legere, aut legentes possitis audire. Digno itaque moderamine fortunæ vestræ celsitudinem componitis, dum nec militiam propter literas postponitis, nec literas propter militiam, vt quidam, conspuitis. In quo etiam scientiæ vestræ patescit miraculum, quia dum libros diligitis, datis iudicium, quàm auidis medullis fontẽ eorum combiberitis. Multis siquidem res etiam cùm non habentur, desiderantur, philosophiam nullus amabit, qui eam extrema satietate non hauserit. Iusticiæ vestræ fama regiones etiam nostras attigit; à vobis siquidem prauum iudicium nunquam extorsit vel personę sublimitas, vel fortunæ tenuitas. Nihil reperit in vestro pectore quod suis conducat artibus, qui iusticiam labefactare conatur, seu oblatione muneris, seu delinimento fauoris. Munificentię vestrę pecunięque contemptum prętendit * Teokesberię cœnobium. De quo (vt audio) non solum xenia non corroditis, sed etiam vltrò missa remittitis. Quantum hoc sit isto pręsertim tempore, quantæ in seculo gloriæ, quantę apud Deum gratiæ ipsi certè intelligitis. Beata est igitur secundum sententiam *Platonis* respublica, cuius rector est Philosophus, cuius princeps non delectatur muneribus. Plura de talibus dicerem, nisi & suspicio meæ adulationis, & laudanda modestia vestri pudoris dicturientem cohiberet. Sanè, quæ dixi, non prætermitte-

al. Theocbesberia

re fuit consilium, vt per officium linguæ meæ probitas vestra posteros non lateat; & ipsa de virtute in virtutem proficere contendat. Et quidem iamdudum quibusdam persuadentibus ferebat animus, vt quæ prætereunda non putarem, per succiduos semper annos huic operi apponerem. Sed consultius videtur alium de talibus librum procudere, quàm iam absoluto frequenter noua insuere. Nec vero quisquam superfluam me operam dicat insumere, si clarissimi omnium sua ætate regum gesta propono. Multa enim sublimitati eius mea humilitas debet, & adhuc plura debebit, vt si nihil aliud esset, quòd se talem filium habere gauderet. Nam & olim fœlici sorte susceptum, non perfunctoriè, vt hodiè claret, literis erudiri præcepit, post etiam amplissimarum possessionum fecit Dominum, nunc postremò paternum in vos reclinat affectum. Sit ergo hic liber, vt est, vestræ gloriæ absolutè consecratus, in altero erit idem vitæ, qui scripturæ terminus. Quod superest, munus meum dignanter suscipite, vt gaudeam grato cognitoris arbitrio, qui non erraui eligendi iudicio.

(***)

10

20

Prologus ad Robertum Comitem Glocestriæ.

30

D*omino amantissimo* Roberto *filio regis* Henrici, *& consuli Glocestrensi* Willielmus *bibliothecarius Malmesberiæ post emerita trophæa in terris, triumphare in cœlis. Pleraque gestorum præcellentis memoriæ patris vestri stylo apponere non neglexi, & in quinto libro regalium, & in tribus libellis, quibus Chronica dedi vocabulum. Nunc ea, quæ moderno tempore magno miraculo Dei acciderunt in Angliæ, vt mandentur posteris desiderat animus vestræ serenitatis: pulcherrimum planè desiderium, & vestrorum omnium simile. Quid enim plùs ad honestatis spectat commodum? quid magis conducit æquitati? quàm diuinam agnoscere circa bonos indulgentiam, & erga peruersos vindictam. Quid porrò iocundius? quàm fortium facta virorum monumentis tradere literarum; quorum exemplo cæteri exuant ignauiam, & ad defendendam armentur patriam. Quod quia officio styli mei præceptum est fieri, ordinatiùs puto posse historiam transigi, si paulò altiùs repetens, à reditu imperatricis in Angliam post viri decessum seriem contexam annorum. Itaque primò vocata in auxilium, vt decet, diuinitate, rerum veritatem scripturus, nihilque offensæ daturus aut gratiæ, ita incipiam.*

40

50

***

¶ Historiæ

¶ Historiæ Nouellæ

LIB. I.

ANno *Henrici* regis Anglorum 26. qui fuit incarnationis Dominicæ, millesimus, centesimus, vicesimus sextus, *Henricus* imperator Alemannorum, cui præfati regis filia *Mathildis* nupserat, in ipso ætatis & victoriarum flore obijt. Morabatur eo tempore rex noster Normanniæ, ad pacificandos, si qui in eis partibus fierent motus. Qui vbi primùm obitum generi accepit, non multò pòst honoratis viris à se missis filiam reuocauit. Inuita, vt aiunt, Imperatrix redijt, quòd dotalibus regionibus consueta esset, & multas ibidem possessiones haberet. Constat certè aliquos Lotharingorum & Longobardorum principes succedentibus annis plùs quàm semel Angliam venisse, vt eam sibi dominam requirerent: sed fructu laborũ caruisse, cogitante rege vt filiæ connubio inter se & Andegauensẽ Comitem pacẽ componeret. Mirum enim in modum vir ille omnium regum, quos nostra & etiam patrum nostrorum tenet memoria, maximus; suspectam tamen semper habuit Andegauensium potentiam. Hinc est quòd sponsalitia, quæ *Willielmus* nepos suus Comes postea Flandriæ cum filia Comitis Andegauensis *Fulconis*, postea regis Ierosolymorum contracturus esse dicebatur, dissoluit, & cassauit. Hinc est quòd alteram eiusdem filiam filio suo *Willielmo* impubi vix dum adolescenti coniunxit. Hinc est quòd hanc filiam suam, (de qua incepimus loqui) post imperatorium thorum eiusdem *Fulconis* filio nuptum collocauit; sicut sermo procedens dicere perget.

ANno 27. regni sui rex *Henricus* Angliam venit mense Septembri, adducens secum filiam suam. Primo verò natali conuocato apud Londoniam magno cleri & optimatum numero, vxori suæ filiæ ducis Louanensis, quam post obitum *Mathildis* duxerat, comitatum Salopesberiæ dedit. Quam videlicet fœminam dolens non concipere, dum & perpetuo sterilem fore timeret, de successore regni meritò anxius cogitabat. De qua re antea multùm diúque deliberato concilio, tunc in eodem Concilio omnes totius Angliæ optimates, episcopos etiam & Abbates sacramento adegit, & obstrinxit: vt si ipse sine hærede masculo decederet, *Mathildem* filiam suam quondam imperatricem incunctanter & sine vlla retractione dominam reciperent: præfatus quanto damno patriæ fortuna *Willielmum* filium suum sibi surripuisset, cui iure regnum competeret: nunc superesse filiam, cui soli legitima debeatur successio, ab auo, auunculo, & patre regibus, & à materno genere multis retrò seculis. Siquidem ab *Egbirtho* Westsaxonum rege, qui primus cæteros insulæ reges vel expulit, vel subegit, anno Dominicę incarnationis octingesimo sub quatuordecim regibus, vsque ad eiusdem incarnationis annum millesimũ quadragesimum tertium, quo rex *Edwardus*, qui apud Westmonasterium iacet, in regnum sublimatus est. Nec vnquam eiusdem regalis sanguinis linea defecit, nec in successione regni claudicauit. Porrò *Edwardus* illius progeniei vltimus, idémque & præclarissimus, proneptem suam *Margaritam* ex fratre *Edmundo* Ireneside; *Malcolmi* regis Scottorum nuptijs copulauit: quorum filia, *Mathildis*, huius Imperatricis mater extitit. Iurauerunt ergo cuncti, quicunque in eodem Concilio alicuius videbantur esse momenti: primò *Willielmus* Cantuariæ Archiepiscopus, mox cæteri episcopi, nec minùs Abbates. Laicorum primus

iurauit *David* rex Scotiæ, eiusdem imperatricis auunculus: tunc *Stephanus* Moritonij Comes & Boloniæ, nepos *Henrici* regis ex sorore *Adala*: mox *Robertus* filius regis, quem ante regnum susceperat, & Comitem Glocestriæ fecerat. Notabile fuit (vt fertur) certamen inter *Robertũ* & *Stephanũ*, dum æmula laude virtutum inter se contenderent, quis eorum prior iuraret: illo priuilegium filij, isto dignitatem nepotis spectante. Ita obstrictis omnibus fide & sacramento, tunc quidem à quoque in sua discessum est: post Pentecosten verò misit rex filiam suam in Normanniam, iubens eam per Rotomagensem Archiepiscopum desponsari filio prædicti *Fulconis*, adolescenti magnæ nobilitatis, & prædicandi roboris. Nec distulit quin ipse quoq; Normanniam nauigaret, eósq; matrimonio coniungeret. Quo facto quodam vaticinio omnes prædicabant, vt post mortem eius à sacramento desciscerent. Ego *Rogerium* Salesberiensem episcopum sæpè audiui dicentem, solutum se à sacramento, quòd imperatrici fecerat. Eo enim pacto se iurasse, ne rex præter consilium suum & cæterorum procerum filiã cuiquam nuptum daret extra regnũ. eius matrimonij nullum authorem, nullum fuisse conscium: nisi *Robertum* comitem Glocestriæ, & *Brianum* filium Comitis, & episcopũ Luxoniensem. Nec verò hoc idcirco dixerim, quòd credam vera fuisse verba hominis, qui se vnicuiq; tempori pro volubilitate fortunæ accommodare nosset: sed sicut verax historicus opinionem prouincialium scriptis appono.

Reliquos annos vitæ & regni *Henrici* breuiter percẽsere libet; vt nec rerum cognitione fraudentur posteri, nec in ijs, quæ minùs ad hanc historiam pertinent, prolixiùs immorari videar. Anno 28. redijt in Angliam à Normannia rex. Anno 29. quiddã accidit in Anglia, quod mirũ videatur crinitis nostris, qui obliti quid nati sunt, in muliebris sexus habitum capillorũ longitudine seipsos transformant. Quidã prouincialium militum magno crinium luxu superbiens, conscientiáq; stimulante perterritus, visus est sibi videre in somnis, quasi aliquis eum capillorum suorum criniculis suffocaret. Quare somno excussus, quicquid superfluebat comarum citò abscidit. cucurrit exemplum per Angliam, & (sicut recens pæna mentem mouere solet) omnes penè milites ad iustum modũ crines suos rescindi æquanimiter tulerunt. sed non diu stetit hæc sanctitas. Vix enim anno elapso, cuncti qui sibi curiales esse videbantur, in prius vitium reciderunt: longitudine capillorum cum fœminis certabant; & vbi crines deficiunt inuolucra quædam innodabant: obliti vel potiùs ignari sententiæ Apostolicæ: *Vir si comam nutrierit, ignominia est illi.*

Anno 30. rex *Henricus* transijt in Normanniam; Eo anno defuncto Papa *Honorio* magna contentione eligendi Apostolici Romana fluctuauit ecclesia. Erant tunc in eadẽ vrbe duo famosissimi Cardinales *Gregorius* diaconus S. Angeli, & *Petrus* presbyter Cardinalis, filius *Leonis* Romanorum principis: ambo literis & industria insignes; nec erat facile discernere populo quisnam eorum iustiùs eligeretur à clero. Præuenit tamen pars, quæ fauebat *Gregorio*, vt pontifex ordinatus vocaretur *Innocentius*. Sparsus est etiam rumor in plebem, quòd adhuc *Honorius* spiraret, & ita fieri præciperet. Authores fuerunt huius ordinationis *Willielmus* Prænestinus episcopus, *Matthæus* Albanensis, *Cuonradus* Sabinensis, *Iohannes* Ostiensis, *Petrus* Cremensis de titulo sancti *Grisogoni*, *Haimerus* Cancellarius. At verò pars altera sepulto iam *Honorio*, annitentibus fratribus *Petri* locupletissimis Romanorum & potentissimis, eum electum & sacratum vocauit *Anacletum*. *Maximus* huius ordinationis hortator & author *Petrus* Portuensis episcopus fuit. Cuius epistolam si posuero, ea omnem controuersiam aperiet, pronior tamen in *Anacletum*.

Petrus *Portuensis episcopus quatuor episcopis* Willielmo *Prænestino*, Matthæo *Albanensi*, Cuonrado *Sabinensi*, Iohanni *Ostiensi*. *Quanta sit pro vobis tribulatio cordis mei, ille solus nouit, qui omnia nouit: vobis quoque meis literis cognitum saltem iam ex parte fuisset, nisi ecclesiæ sententia & communis authoritas prohiberet. De commendatione seu vituperatione personarum, de quibus nunc sermonum varietas agitatur, non est huius temporis iudicare: est qui quærat & iudicet. Si tamẽ quisquam prestò fuerit accusare, prestò erit & qui debeat respondere: præsertim cum in vestro & meo immò in totius ecclesiæ conspectu vterq; sapienter vixerit & honestè; & quæ officij sui erant plena hucusque exercuerint libertate. Abstinere vos potiùs conuenit à sermonibus otiosis, & verbis præcipitationis. Si de rumoribus agitur, longè se aliter habent*

habent res, quàm vestræ apud me protestantur literæ. Ad hæc si verba, quæ posuistis, si ordinis rationem attenditis (vt salua reuerentia vestra loquar) factionem illam vestram qua confidentia, qua fronte electionem vocare præsumitis? cur illum vestrum dicitis ordinatum, cùm prorsus in causa eius ordo non fuerit? siccine didicistis Papam eligere? in angulo, in abscondito, in tenebrosis, & vmbra mortis? si mortuo Papæ viuum succedere volebatis, cur mortuum viuere prædicabatis? multò melius erat mortuo humanitatem impendere, & sic de viui solatio cogitare. sed ecce! dum de mortuo solatium viuo requiritis, & viuum & mortuum pariter suffocatis. postremò nec vestrum, sicut nec meum fuit eligere: sed potiùs electum á fratribus spernere, vel approbare. Quia igitur neglecto ordine, contempto canone, spreto etiam ipso á vobis condito anathemate, me inconsulto Priore vestro, inconsultis etiam fratribus maioribus & Prioribus, nec etiam vocatis aut expectatis: cùm essetis nouitij, & in numero breui paucissimi facere præsumsistis: pro infecto habendum esse, & nihil omnino existere ex ipsa vestra æstimatione potestis aduertere. Citò autem nobis Dominus affuit, & viam, qua errori vestro contraire possemus, ostendit. fratres siquidem vestri Cardinales (quorum præcipua in electione potestas) cum clero vniuerso expetente populo, cum honoratorum consensu, in luce, in manifesto, vnanimi voto & desiderio delegerunt dominum Petrum *Cardinalem in Romanum Pontificem* Anacletum. *Hanc ego electionem Canonicè celebratam conspexi & authore Deo confirmaui. hunc Ecclesia suscipit, & veneratur: hunc per Dei gratiam Episcopi & Abbates, Principes capitanei, & Barones, quidam per seipsos, quidam per nuncios suos videntibus nobis frequentant. Deprædationem illam & crudelitatem, quam prætenditis, non videmus. quicunque ad eum pro responsis seu negotijs suis veniunt benignè suscipiuntur, benigniùs reuertuntur. Redite iam, redite ad cor: nolite schisma in Ecclesia facere ad animarũ subuersionem: nolite vlteriùs laborare: teneat vos timor Domini, non pudor seculi. Nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat? desistite iam mendacijs, in quibus impij spem suam ponere consueuerunt. Dominus* Tiburtius *in scriptis suis cum sacramento testificatus est, dicens quòd ego diaconum sancti Angeli solum idoneum iudicaui ad Pontificatus ordinem. videat ipse quid dixerit: ego in occulto locutus sum nihil; non est aliquis, qui hoc verbum ab ore meo vnquam audierit. Hæc fuit sententia mea semper, vt non nisi sepulto Papa, de successoris persona mentio haberetur. Vnitatem Ecclesiæ tenui, & tenebo: veritati & iustitiæ adhærere curabo, confidenter sperans quia iustitia & veritas liberabit me.*

Sic prædictus *Petrus* Portuensis Episcopus in *Petrum Leonis* filium pronior scripsit. Nec verò pars altera cessabat, quin & ipsum *Petrum* catulum leonis diceret, & fautores eius factionis complices nominaret. Et illi quidem varia inter se dubijs de rebus agebant. *Innocentius* verò exclusus Roma, transcensis Alpibus Galliam contendit. Ibi ab omni citramontana Ecclesia incunctanter susceptus est: quin etiam & rex *Henricus*, qui non leuiter á sententia, quam semel proposuisset, deijci nosset, illi apud Carnotum vltrò manus dedit: & apud Rotomagum non modò suis, sed & optimatum, & etiam Iudæorum muneribus eum dignatus est. Nec verò *Innocentius* quamuis ab Anglorum & Francorum regibus simul & ab Imperatore Alemannorum valdè iuuaretur, nunquam tamen quietè potiri potuit, quoad *Anacletus* Romanæ Ecclesiæ sedem teneret. At verò ipso *Anacleto* octauo præsumpti, (vt dicebatur) sui Episcopatus anno defuncto, dominus *Innocentius* inconcussa ad hoc tempus pace Apostolica fruitur dignitate.

ANno tricesimo primo regni sui rex *Henricus* redijt in Angliam, Imperatrix quoque eodem anno natali solo aduentum suum exhibuit, habitoque non paruo procerum conuentu apud Northantonam priscam fidem apud eos, qui dederant, nouauit, ab ijs qui non dederant, accepit. Eodem anno *Lodouicus* rex Francorum & in senium vergens, & nimia corpulentia grauis, filium coronari iussit, vt regni successorem. Quo non multò pòst casu equi exanimato, alterum per manum Pontificis Romani diademate insigniuit. Is vt ferunt ab antiqua Francorũ fortitudine non degenerans, etiam Aquitaniam iuri suo per vxoris dotale fœdus acquisiuit, quam post *Lodouicum Caroli* Magni filium in proprio dominatu Francorum reges non habuisse noscuntur.

ANno xxxj. regni *Henrici* infesta lues domesticorum animalium totam peruagata est Angliam. Plenæ porcorum haræ subitò vacuabantur: integrà boum præsæpia repente destituebantur: durauit sequentibus annis eadem pestis, vt nulla omnino totius regni villa huius miseriæ immunis, alterius incommoda ridere posset. Tunc etiam

etiam contentio inter *Bernardum* Episcopum Meneuensem, & *Vrbanum* Landauensem de iure parochiarum, quas idem *Vrbanus* illicitè vsurpauerat, æterno fine sopita est. Tot enim ad curiam Romanam appellationibus, tot itinerum expensis, tot causidicorum conflictibus multis annis ventilata, tandem aliquando morte *Vrbani* apud Romam soluta, vel potiùs decisa est. Nam & Apostolicus æquitate rei perpensa, religioni & iustitiæ Meneuensis Episcopi, qua decebat sententia satisfecit. Eodem etiam anno *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariæ legationem in Angliam Romanæ sedis indulgentia personaliter impetrauit.

ANno tricesimo secundo regni pridie transacto, *Henricus* nonis Augusti, (quo die quondam apud Westmonasterium coronæ culmen acceperat) Normanniam nauigauit. vltimus ille fatalisque regi transitus fuit. Mira tunc prorsus prouidentia deitatis rebus allusit humanis, vt eo die nauem ascenderet, nunquam viuus reuersurus, quo dudum coronatus fuerat, tam diu, & tam fœliciter regnaturus. Erant tunc (vt dixi) nonæ Augusti: & feria quarta prosecuta sunt elementa dolore suo extremum tanti principis transitum. Nam & sol ipsa die hora sexta tetra ferrugine (vt Poetæ solent dicere) nitidum caput obtexit, mentes hominum eclipsi sua concutiens: & feria sexta proxima primo mane tantus terræ motus fuit; vt penitus subsidere videretur horrifico sono sub terris antè audito. Vidi ego & in eclipsi stellas circa solem: & in terræ motu parietem domus, in qua sedebam, bifario impetu eleuatum, tertio resedisse. Fuit ergo rex in Normannia triennio continuo, & tanto plus quantum est inter nonas Augusti, quo die (vt dictum est) mare transiuit, & Calendas Decembris, qua nocte discessit. Nec verò dubitandum, multa eum, quæ non immeritò scribi deberent, in Normannia gessisse: sed consilium fuit preterire, quæ ad nostram notitiam non integrè peruenere. Opiniones reditus eius in Angliam multæ, siue fato quodam, siue diuina voluntate omnes frustratæ.

REgnauit ergo annis xxxv. & â nonis Augusti vsque ad Calendas Decembris: id est, mensibus quatuor diebus quatuor minus. apud Leonas exercitio venationis intentus valetudine aduersa correptus decubuit. qua in deterius crescente, euocauit ad se *Hugonem*, quem primò ex Priore de Lewis Abbatem apud Radingas: mox Rotomagi Archiepiscopum fecerat; meritò sibi, & hœredibus suis pro tantis beneficijs obnoxium. Optimates rumor ægritudinis celeriter contraxit. Affuit & *Robertus* filius eius Comes Glocestriæ, qui pro integritate fidei, & virtutis eminentia victuram in omne seculum memoriam sui nominatim promeruit. A quibus de successore interrogatus, filiæ omnem terram suam citra & vltra mare legitima & perenni successione adiudicauit: marito eius subiratus, quòd eum & minis & iniurijs aliquantis irritauerat. Septimo incommodi die transacto, nocte iam intempesta naturæ cessit. cuius magnanimos mores hic dicere supersedeo; quia in quinto libro regalium gestorum plenissimè illos contexui. Quàm Christianè obierit, hæc subsequens Epistola supradicti Rotomagensis Archiepiscopi docebit.

D*omino & patri suo* Innocentio *Papæ seruus* Hugo *Rotomagensis sacerdos obedientiæ debitum. De domino meo rege, non sine dolore memorando, piæ paternitati vestræ notificandum duximus: quia subita præuentus ægritudine nos, missis quàm citissimè legatis suis, ægritudinis suæ solatijs voluit interesse. Venimus ad ipsum, & cum ipso plenum mæroribus confecimus triduum: prout ei dicebamus ipse ore proprio sua fatebatur peccata, & manu propria pectus suum percutiebat, & malam voluntatem dimittebat. Consilio Dei & nostro & Episcoporum emendationem vitæ suæ obseruaturum sese promittebat. Sub ista promissione pro nostro officio tertiò eum & per triduum absoluimus. crucem Domini adorauit, corpus & sanguinem Domini deuotè suscepit, eleemosynam suam disposuit ita dicendo: Soluantur debita mea, reddantur liberationes, & solidatæ, quæ debeo: reliqua indigentibus distribuantur. Vtinam sic fecissent, qui thesauros eius tenebant & tenent. Tandem illi authoritatem de vnctione infirmorū, quam Ecclesia à beato* Iacobo *Apostolo suscepit, studiosè proposuimus: & ipsius pia petitione oleo sancto eum inunximus: sic in pace quieuit: pacem det ei Deus, quia pacem dilexit.* Hæc prefatus Rothomagensis Archiepiscopus, de fide regis *Henrici* morientis verè contestatus est.

FVnus regaliter curatum, Proceribus vicissim portantibus, Rothomagum vsque delatum est: Illic in quodam recessu Ecclesiæ maioris exenteratum est: ne diuturnitate

tate corruptum nares assidentium vel astantium exacerbaret : reliquiæ interaneorum in cœnobio sanctæ *Mariæ* de pratis iuxta vrbem humatæ : quod ipse vt audio à matre sua inchoatū,non paucis cōpendijs honorauerat. Corpus Cadomi seruatum, quousq; serenas auras paulò clementior hyems inueheret, quæ tum aspera inhorrebat. Interea *Stephanus* Comes Moritonij & Bononiæ, nepos regis *Henrici* (vt suprà dixi) qui post regem Scotiæ primus Laicorum fidem suam Imperatrici obstrinxerat, in Angliam per Witsand maturauit aduentum. Imperatrix certis ex causis, simul & frater eius *Robertus* Comes Glocestrię cum omnibus penè proceribus redire in regnum distulerunt. Quædam tamen castella in Normannia, inter quæ præcipuum Danfrontum partibus 10 hæredis se applicuere. Constat sanè illo die, quo *Stephanus* appulsus est Angliam, summo mane contra naturam hyemis in regionibus nostris terricrepum sonum tonitrui cum horrendo fulgure fuisse, vt paulò minus mundus solui æstimaretur. Ille verò à Londoniensibus & Wintoniensibus in regem exceptus est : etiam *Rogerium* Saresberiensem Episcopum, & *Willielmum* de ponte arcus, custodes thesaurorum regalium ad se transduxit. Ne tamen veritas celetur posteris, omnes eius conatus irriti fuissent, nisi *Henricus* frater eius Wintoniensis Episcopus, qui modò Apostolicæ sedis legatus est in Anglia, placidum ei commodasset assensum : spe scilicet captus amplissima, quòd *Stephanus* aui sui *Willielmi* in regni moderamine mores seruaret, præcipueq; in Ecclesiastici vigoris disciplina. Quapropter districto sacramento, quod à *Stephano* 20 *Willielmus* Cantuariæ Archiepiscopus exegit de libertate reddenda Ecclesiæ & conseruanda, Episcopus Wintoniensis se mediatorem & vadem apposuit. cuius sacramenti tenorem postea scriptum inditum loco suo non prætermittam. Coronatus est ergo in regem Angliæ *Stephanus* vndecimo Kalendas Ianuarij Dominica vicesima secunda die post excessum auunculi; anno Dominicæ incarnationis 1135. tribus Episcopis præsentibus, Archiepiscopo, Wintoniensi, Saresberiensi, nullis Abbatibus, paucissimis Optimatibus. Vir quidem impiger, sed imprudens, armis strenuus, immodici animi ad quælibet ardua inchoanda, lenis, & exorabilis hostibus, affabilis omnibus. Cuius cùm dulcedinem in promissis suspiceres, veritatem tamen dictorum, & promissorum efficaciam desiderares. Vnde fratris consilium non multo pòst lapso 30 tempore postponebat, cuius (vt dixi) auxilio munitus, & aduersantes summouerat, & ad regnum ascenderat.

ANno Dominicæ incarnationis 1135. regis *Henrici* corpus leuibus flabris spirantibus statim post natale Domini impositum naui Angliam deuectum est : et apud Radingense cœnobium, (quod foris prædiorum magnitudine, intùs religiosorum monachorum ordine decorauerat) præsente regni successore humatum est. Postea verò rex *Stephanus* in Northumbria paulò ante quadragesimam contendit, vt *Dauid* regem Scotiæ, qui diuersa sentire dicebatur, conueniret. nec difficilè ab eo quod voluit impetrauit, quia & ille morum lenitate, & propiori iam senectute infractus, libens in ocium vel veræ, vel simulatæ pacis concessit. Eodem anno post Pascha *Robertus* Comes 40 Glocestriæ venit in Angliam, cuius prudentiam maximè *Stephanus* verebatur. Is dum esset in Normannia multa cogitatione fatigarat animum, quidnam sibi super hoc negotio statuendum putaret. si enim regi *Stephano* subderetur, contra sacramentum, quod sorori fecerat, videbat fore : si refragaretur nihil sorori vel nepotibus profuturum, sibi certè immaniter nociturum intelligebat. Habebat enim (vt suprà tetigi) rex immensam vim thesaurorum, quos multis annis auunculus aggesserat. æstimabantur denarij, & ij exquisitissimi ferè ad centum millia libras : erant & vasa tam aurea, quàm argentea magni ponderis, & inæstimabilis pretij, & antiquorum regum, & *Henrici* potissimùm magnanimitate congesta. Hanc copiam gazarum habenti auxiliatores deesse non poterant : præsertim cùm esset ipse in dando diffusus, & (quod minimè 50 principem decet) prodigus. Currebatur ad eum ab omnium generum militibus, & à leuis armaturæ hominibus, maximéque ex Flandria & Brittannia. erat genus hominum rapacissimum, & violentissimum, qui nihil pensi haberent, vel cœmeteria frangere, vel Ecclesias expilare, religiosi quinetiam ordinis viros non solùm equis proturbare, sed & in captionem abducere : nec solùm aduenæ, sed etiam indigenę milites, qui pacem Regis *Henrici* oderant, quòd sub ea tenui victu vitam transigebant. hi

omnes gratanter principi assenserant, quem leui negotio ad sua commoda inflectere possent, Prouincialium dispendio suas fortunas vrgentes. Erat præterea *Stephanus*, cùm esset comes, facilitate morum, & communione iocandi, considendi, consuescendi etiam cum infimis, amorem tantum demeritus, quantum vix aliquis mente concipere queat: Et iam omnes proceres Angliæ in eius assensum pronis mentibus transierant. Erat quidem anxius prudentissimus Comes, vt illos delicti coargueret, & ad saniorem sententiam præsenti colloquio reuocaret. Nam viribus obuiare nulla propter prę fatas causas dabatur facultas, cui nimirum nec in Angliam venire liberum erat nisi quasi defectionis eorum particeps, mentis suæ arcanum ad tempus dissimularet. Itaque homagium regi fecit, sub conditione quadam, scilicet quamdiu ille dignitatem suam integrè custodiret, & sibi pacta seruaret, spectato enim iamdudum regis ingenio instabilitatem fidei eius prę uidebat. 10

EOdem anno non multò post aduentum Comitis, iurauerunt Episcopi fidelitatem regi, quamdiu ille libertatem Ecclesiæ & vigorem disciplinæ conseruaret. Ipse quoque iurauit iuxta tenorem scripti, quod sic habetur in subditis. *Ego* Stephanus *Dei gratia assensu cleri & populi in regem Angliæ electus, & à domino* Willielmo *Archiepiscopo Cantuariæ, & sanctæ Ecclesiæ Romanæ Legato consecratus, & ab* Innocentio *sanctæ sedis Romanæ Pontifice postmodum confirmatus, respectu & amore Dei sanctā Ecclesiam liberam esse concedo, & debitam reuerentiam illi confirmo. nihil me in Ecclesia, vel in rebus Ecclesiasticis symoniacè acturum, vel permissurum esse promitto. Ecclesiasticarum personarum & omnium clericorum, & rerum eorum iustitiam & potestatem, & distributionem bonorum Ecclesiasticorum in manu Episcoporum esse perhibeo & confirmo. dignitates Ecclesiarum priuilegijs earum confirmatas, & consuetudines earum antiquo tenore habitas, inuiolatè manere concedo et statuo. Omnes Ecclesiarum possessiones & tenuras, quas die illa habuerant, qua* Willielmus *Rex auus meus fuit viuus & mortuus, sine omnium calumniantium reclamatione eis liberas & absolutas esse concedo. Si quid verò de habitis aut possesis ante mortem Regis, quibus modò careat, Ecclesia deinceps repetierit, indulgentiæ & dispensationi meæ, vel discutiendum, vel restituendum reseruo. quæcunque verò post mortem Regis liberalitate regum, largitione principum, ablatione vel comparatione, vel qualibet transmutatione fidelium collata sunt, confirmo. pacem me & iustitiam in omnibus facturum & pro posse meo conseruaturum promitto. Forestas, quas* Willielmus *Rex auus meus, &* Willielmus *secundus auunculus meus instituerunt & tenuerunt, mihi reseruo. Cæteras omnes, quas* Henricus *rex superaddidit, Ecclesijs & regno quietas reddo & concedo. siquis autem Episcopus vel Abbas, vel alia Ecclesiastica persona ante mortem suam rationabiliter sua distribuerit, vel distribuenda statuerit, firmum manere concedo. si verò morte præoccupatus fuerit, pro salute animæ eius Ecclesiæ concilio eadem fiat distributio. Dum verò sedes proprijs fuerint pastoribus vacuæ, & ipsæ & omnes earum possessiones in manu & custodia clericorum, vel proborum hominum eiusdem Ecclesiæ committantur, donec pastor canonicè substituatur. Omnes exactiones & meschenigas, & iniustitias, siue per vice-Comites, vel per alios quoslibet malè inductas, funditus extirpo. Bonas leges, & antiquas, & iustas consuetudines in murdris, & placitis, & alijs causis obseruabo, & obseruari præcipio, & constituo: apud Oxeneford anno incarnationis Domini 1136. regni mei primo.* 20 30 40

Nomina testium, qui multi fuerunt, apponere fastidio: quia penè omnia ita perperam mutauit, quasi ad hoc tantum iurasset, vt prę uaricatorem sacramenti se regno toti ostenderet. Liceat enim mihi pace mansuetissimi hominis verum non occulere: qui si legitimè regnum fuisset ingressus, & in eo administrando credulas aures maleuolorum susurris non exhibuisset, parum ei profectò ad regiæ personæ decorem defuisset. Itaque sub eo aliquarum Ecclesiarum thesauri direpti, possessiones terrarum Laïcis datæ: Ecclesiæ clericorum alienis venditæ, Episcopi capti, * vel res suas abalienare coacti: Abbatiæ vel amicorum gratia, vel relaxatione debitorum indignis concessæ. Sed hęc non tam illi, quàm consiliarijs eius ascribenda puto, qui persuadebant ei, nunquam eum debere carere denarijs, dum Monasteria essent referta thesauris. 50

*al. &

ANno Dominicæ incarnationis 1137. rex primo tempore quadragesimæ transijt mare. Comes etiam, pertentatis illorum & cognitis animis, quos datæ fidei, tenaciores esse nouerat, dispositoque quid deinceps agendum decerneret, ipse die Paschæ mare ingressus, plenaque fœlicitate in terram euectus est. Nec multò pòst malignitatem

tatem aduersæ fortunæ paulò minùs expertus est. Rex enim eum incentore quodam *Willielmo* de Ipre insidijs intercipere conatus est. Comes autem per quendam insidiarum conscium premonitus, paratos sibi euitauit dolos: & curia, quò sepè inuitabatur, aliquantis diebus abstinuit. Rex consternatus animo, quòd insidijs parum profecisset, astutia agendum ratus, serenitate vultus & gratuita confessione magnitudinem culpæ attenuare studuit. Iurauit tamen verbis pro placito Comitis conceptis, se nunquam vlteriùs tanto sceleri assensurum. et vt magis in gratiam reciperetur, manu Archiepiscopi *Hugonis* Rothomagensis in manum *Roberti* missa sacramentum solidauit. Et hæc quidem egit ille, sed nunquam plenam ei exhibuit amicitiam, cuius semper 10 suspectam habebat potentiam. Itaque coram Comite pulchrè iocundéque Comitem illum appellans, retrò maledicis verbis mordebat, & quibus poterat possessionibus vellicabat. *Robertus* quoque arte artem eludens, occultabat fronte animum, pacificéque regem in regnum redire dimittens, ipse commodis suis in Normannia manens intendit. Ita *Stephano* multis tumultibus in Anglia impedito, & nunc super vnos, nunc super alios irruente, vt meritò illi, quod de *Ismaële* dictum est, coaptari posset: *Quia manus omnium contra illum, & illius contra omnes. Robertus* toto anno illo securum in Normannia egit otium. Rex promptè contra sibi resistentes, crebrò, (vt ferebatur) dicere solebat: Cùm me in regem elegerint, cur me destituunt? per nascentiam Dei nunquam Rex deiectus appellabor. *Robertus* quasi positus in specula rerum prouide-20 bat exitum, & ne de iuramento, quod sorori fecerat, erga Deum & homines perfidiæ notaretur, sedulò cogitabat.

ANno Dominicæ incarnationis 1138. intestinis dissidijs Anglia quatebatur. Multi siquidem, quos vel nobilitas generis, vel magnitudo animi, vel potiùs viridioris ętatis audacia ad illicita pręcipitabat, á rege hi pręedia, hi castella, postremò quęcunque semel collibuisset, petere non verebantur. Quæ cùm ille dare differret, excusata mutilatione regni, vel quòd eadem alij calumniarentur, aut etiam possiderent: illi continuò ira commoti castella contra eum obfirmabant, prædas ingentes ex eius terris agebant. Nec verò ille aliquorum defectione frangebatur animo: sed modò hic, modò illic subitus aderat, semperque suo magis, quàm resistentium damno rem conficiebat. 30 Multis enim, & magnis laboribus suis in cassum effusis, datis vel honoribus, vel castellis simulatam ad tempus pacem ab illis promerebatur. denique multos etiam Comites, qui antè non fuerant, instituit: applicitis possessionibus & redditibus, quæ proprio iure regi competebant. Erant illi auidiores ad petendum, & is profusior ad dandum. quia fama per Angliam volitabat, quòd Comes Glocestriæ *Robertus*, qui erat in Normannia, in proximo partes sororis foret adiuturus, rege tantummodo antè diffidiato. Nec veritas rerum famæ leuitatem destituit. Celeriter enim post Pentecosten missis á Normannia suis regi, more maiorum amicitiam & fidem interdixit, homagio etiam abdicato, rationem præferens quàm id iustè faceret, quia & rex illicitè ad regnum aspirauerat, & omnem fidem sibi iuratam neglexerat, ne dicam mentitus fuerat 40 ipsemet quin etiam contra legem egisset, qui post sacramentum, quod sorori dederat, alteri cuilibet ea viuente se manus dare non erubuisset. Animabant nimirum mentem eius multorũ religiosorum responsa, quos super negotio cõsuluerat: nullo modo eum posse sine ignominia vitam præsentem transigere, vel merere beatitudinem futuræ, si paternæ necessitudinis sacramentum irritum haberet. Adde, quòd etiam Apostolici decreti præ se tenorem ferebat, pręcipientis, vt sacramento, quod pręsente patre fecerat, obediens esset. Cuius decreti paginam posteriori libello indicere curabo. Hęc vir ille, qui plena satietate literarum scientiam combiberat, magno fructui sibi fore in posterum sciebat. Cęterùm rex ęgrè ferens Comitis magnanimitatem, omnibus eum possessionibus in Anglia priuauit, quantum in ipso fuit; & quędam eius 50 castella complanauit. Solùm Bristoue remansit, vt non solùm hostes expelleret, sed etiam crebris incursionibus regem fatigaret. Sed quia primum librum nouellæ historiæ â reditu Imperatricis (post mortem mariti) ad patrem, hucusque protraxisse suffecerit: nunc secundum ordiemur ab eo anno, quo eadem virago in Angliam venit, ius suum contra *Stephanum* assertura.

(*.*)

Historiæ Nouellæ

LIB. II.

ANno Dominicæ incarnationis 1139. venenum malitiæ diu in animo *Stephani* regis nutritum, tandem erupit in publicum. Serebantur in Anglia rumores iam iamque venturum è Normannia Comitem *Robertum* cum sorore. Qua spe cùm multi à rege non solùm animo, sed & facto deficerent, ipse iniurias suas multorum dispendijs sarciebat, plures etiam pro sola suspicione diuersarū contra se partium in curia sua contra decus regium captos, & ad redditionem castellorum, & ad quascunque voluit conditiones adduxit. Erant tunc duo in Anglia Episcopi potentissimi, *Rogerius* Salesberiensis, & nepos eius ex fratre, *Alexander* Lincolniensis. *Alexander* ad tutamen (vt dicebat) & dignitatem episcopij castellum de Neuwerche construxerat. *Rogerius*, qui ędificiorum constructione magnanimū se videri vellet, plura apud Scireburnam, & apud Diuisas multum terrarum ędificijs amplexus, turritas moles erexerat. Apud Malmesberiam in ipso cœmiterio ab Ecclesia principali vix iactu lapidis castellum inchoauerat. Castellum Salesberiæ, quod regij iuris proprium esset ab *Henrico* rege impetratum, muro cinctum, custodiæ suæ attraxerat. His moti quidam potentes Laïci, qui se à clericis & opum congerie, & municipiorum magnitudine superatum iri dolerent, cæcum intra pectus vulnus alebant inuidiæ. Itaque conceptas querimonias regi effundunt, Episcopos oblitos ordinis in castellis ędificandis insanire, nulli dubium esse debere, quin hæc ad perniciem regis fierent omnia, dum illi statim vt venisset imperatrix cum traditione castellorum dominæ occurrerent, paternorum scilicet beneficiorum memoria inducti. Preueniendos ergo citiùs, & ad deditionem munitionum arctandos, alioquin regem seram pœnitentiam acturum, cùm in potestate hostium videret, quæ si saperet sibi apponere potuisset. Hæc optimates sæpiùs. Ille, quamuis eis nimio esset fauore obnoxius, aliquandiu auribus suis blandientes dissimulauit audire, molliens dilationis amaritudinem, vel religionis in Episcopis gratia, vel (quod magis opinor) suæ detractionis inuidia. Denique illorum, quæ proceres suaserant, effectum non distulit, cùm primùm volenti se occasio ingessit. Ea fuit huiusmodi.

APud Oxeneford circa viij. Calendas Iulij facto conuentu magnatum, prædicti quoque Pontifices aduenerunt. Inuitus valdè Salesberiensis hanc expeditionem incepit. Audiui eum dicentem verba in hanc sententiam: Per Dominam meam sanctam *Mariam* (nescio quo pacto) reluctatur mens mea huic itineri. Hoc scio, quòd eius vtilitatis ero in curia, cuius est equinus pullus in pugna. Ita præsagiebat animus mala futura. Tunc quasi fortuna famulari videretur voluntati regis, concitatus est tumultus inter homines Episcoporum, & *Alani* Comitis Britannię pro vendicandis hospitijs, euentu miserabili, vt homines Episcopi Saresberiensis mensæ assidentes, semesis epulis ad pugnam prosilirent. primò maledictis, mox gladijs res acta. satellites *Alani* fugati, nepos eius paulò minus occisus: victoria non incruenta Episcopalibus cessit, multis sauciatis, vno etiam milite occiso. Rex occasionem aucupatus, per antiquos incentores conueniri iussit Episcopos, vt curiæ suæ satisfacerent de hoc, quòd homines eorum pacem ipsius exturbassent: modus satisfactionis foret, vt claues castellorum suorum quasi fidei vades traderent. Illos ad satisfaciendum paratos, sed de

deditione

deditione castellorum cunctantes ne abirent arctiùs asseruari præcepit. Itaque *Rogerium* Episcopum absque vinculis, Cancellarium, qui nepos, vel plusquam nepos eiusdem episcopi esse ferebatur, compeditum duxit ad Diuisas, scilicet castellum multis, & vix numerabilibus sumptibus, non (vt presul, ipse dictabat) ad ornamentum, sed (vt se rei veritas habet) ad Ecclesiæ detrimentum ędificatum. In ipsa obsessione castella Salesberiæ, Sciręburniæ, Malmesberiæ regi data: Ipsæ Diuisæ post triduum redditæ, cùm sibi vltroneum ieiunium Episcopus indixisset, vt hac angustia sua animositatem Episcopi Elyensis, qui eas occupauerat, flecteret. Nec Episcopus Lindecolniensis obstinatiùs egit, redditione castelli liberationem mercatus.

10 HOc Regis factum in diuersas sententias soluit ora multorum. Quidam dicebant iure castellis alienatos Episcopos videri, qui pręter scita canonum ędificassent: Illos Euangelistas pacis esse debere, non architectos domorũ, quę autoribus forent refugium maleficij. Hæc amplioribus rationibus & sermonibus agebat *Hugo* Archiepiscopus Rotomagi, quantum illa facundia poterat maximus Regis propugnator. Alij contrà, quorum partibus assistebat *Henricus* Wintoniensis Episcopus, sedis Apostolicæ in Anglia legatus, frater regis *Stephani*, vt antè dixi, quem nec fraterna necessitudo, nec periculi metus à vero exorbitare cogebat. Sic porro dicebat; Si Episcopi tramitem iustitiæ in aliquo transgrederentur, non esse regis, sed Canonum iudicium; sine publico & Ecclesiastico concilio illos nulla possessione priuari debuisse; regem

20 id non ex rectitudinis zelo, sed commodi sui compendio fecisse, qui castella non Ecclesijs, ex quarum sumptibus, & in quarum terris cõstructa erant, reddiderit; sed Laicis, eisdemque parùm religiosis contradiderit. Ista vir ille cùm priuatim, tum etiam publicè coram rege affirmans, eiusdemque aures de liberatione & restitutione Pontificum appellans, omnem consumpsit operam; in nullo auditus. Quapropter vigorem canonum experiendum ratus, concilio, quod quarto Calend. Septembris celebraturus erat Wintoniæ, fratrem incunctanter adesse præcepit.

DIcto die omnes ferè Episcopi Angliæ cum *Theobaldo* Archiepiscopo Cantuariensi, qui *Willielmo* successerat, venerunt Wintoniam. Archiepiscopus Eboracensis *Turstanus* pro valetudine, qua grauabatur: vix enim animi viribus corpus regebat: cæteri verò pro guerra literis absentiam suam excusarunt. Lectum est primò in

30 concilio decretum *Innocentij* Papæ, quo iam à Calendis Martij (si benè commemini) partes sollicitudinis suæ idem Apostolicus domino Episcopo Wintoniensi iura legationis in Anglia iniunxerat. Exceptum id summo fauore, quòd diuturnitate temporis temperantiam suam ostendens episcopus, non se prærupta legatum promulgasset iactantia. Processit deinceps in concilio sermo eiusdem latialiter ad literatos habitus, de indignatione captionis Episcoporum, quorum Salesberiensis in camera curiæ, Lindecolniensis in diuersorio suo intercepti essent, Helyensis exemplum simile veritus, veloci profugio ad Diuisas se calamitati exemisset. Scelus miserabile regem ab incentoribus ita fuisse seductum, vt hominibus suis præsertim Episcopis, in curiæ

40 suæ pace manus inijci iussisset; Adiecta esset regio dedecori cœlestis iniuria, vt sub obtentu culpæ Pontificum Ecclesiæ possessionibus suis spoliarentur; Sibi regis contra legem Dei excessum tanto dolori esse, vt mallet se multo dispendio & corporis & rerum suarum affici, quàm Episcopalem celsitudinem tanta indignitate deijci: Quin etiam regem de emendatione peccati multotiens admonitum; postremò tunc concilij vocationem non abnuisse. Proinde archiepiscopus & cæteri consulerent in medium, quid opus esset facto: se ad executionem concilij nec pro regis amicitia, qui sibi frater erat, nec pro damno possessionum, nec etiam pro capitis periculo defuturum.

CVm hæc ille sensim per amplificationem exponit, Rex, causæ suæ non diffisus, Comites in concilium misit, quærens cur vocatus esset. Responsum est à Legato

50 ex compendio: Non debere illum, qui se *Christi* fidei subiectum meminisset, indignari, si à ministris *Christi* ad satisfactionem vocatus esset, tanti reatus conscius, quantum nostra secula nunquam vidissent. Gentilium quippe seculorum opus esset, Episcopos incarcerare, & possessionibus suis exuere. Dicerent ergo fratri, quòd si consilio suo placidum commodare dignaretur assensum, tale illi Deo authore largiretur, cui nec Ecclesia Romana, nec Curia regis Franciæ, nec Comes *Theobaldus*

frater amborum (sapiens profectò vir & religiosus) ex ratione contraire posset, sed quod fauorabiliter complecti deberent. Consultè verò in præsentiarum Rex faceret, si vel rationem facti sui redderet, vel Canonicum iudicium subiret: Ex debito etiam oportere, vt Ecclesiæ faueret, cuius sinu exceptus non manu militum in regnum promotus fuisset. Sic cum dicto Comites egressi, nec multò pòst promisso responso reuersi sunt. Comitabatur eos quidam *Albricus de Ver*, homo causarum varietatibus exercitatus: Is responsum regis retulit, & quantum potuit causam Antistitis *Rogerij* (Episcopus enim *Alexander* abierat) grauauit: Modestè tamen sine vlla verborum cõtumelia: quamuis quidam Comitum stantes iuxtà, crebrò loquelam eius interrumperent, probra in Episcopum iacientes. 10

HÆc ergo fuit summa dictorum *Albrici*: Multis iniurijs *Rogerium* Episcopum affecisse regem *Stephanum*: rarissime ad curiam regis venisse: quin homines sui de eius potentia præsumentes seditiones mouissent. Qui cùm sæpè aliâs, tum nuper apud Oxeneford fecissent impetum in homines, & in ipsum nepotem Comitis *Alani*: in homines etiam *Heruei* de Leions, qui esset tantæ nobilitatis, tanti supercilij, vt nunquam Regi *Henrico* petenti animum indulserit in Angliam venire. Iniuriam ergo Regi *Stephano* redundare, pro cuius amore venerit, quòd ei tanta vis illata sit: Episcopum Lincolniensem ex veteri odio in *Alanum* seditionis per homines suos autorem fuisse: Episcopum Salesberiensem inimicis Regis clam fauere, dissimulata interim pro tempore versutia. Id Regem ex multis indubitanter comperisse: eòque potissimùm, quòd *Rogerium* de Mortemer cum militibus Regijs, quos ductitabat in summo de Bristowensibus metu, nec vna nocte idem Episcopus Malmesberiæ manere dimisisset. Omnibus esse in ore, quòd statim vt Imperatrix venisset, ille se ad eam cum nepotibus & castellis conferret. *Rogerius* itaque captus sic, non vt Episcopus, sed vt Regis seruiens, qui & procurationes eius administraret, & solidatas acciperet. Castella non per violentiam Rex eripuerit, sed Episcopi ambo gratanter reddiderint: vt calumniam de tumultu, quem in Curia concitauerant, euaderent. Aliquantulum pecuniarum Rex in castellis inuenerit, quæ ipsius legitimè essent: quia eas tempore *Henrici* Regis auunculi, & antecessoris sui, ex fisci Regij redditibus Episcopus *Rogerius* collegisset. Eis tamen, sicut & Castellis idem præsul pro timore commissorum in regem libens cesserit: inde non deesse testes Regi. Ipsum proinde velle, vt pacta inter se & Episcopos rata permanerent. 20 30

REclamatum est ab Episcopo *Rogerio* contra sermones *Albrici*, quòd nunquam Regis *Stephani* minister fuisset, nec ipsius solidatas accepisset. Minæ quinetiam ab animoso viro, & qui malis erubesceret frangi, prolatæ, si iustitiam de rebus sibi ablatis in illo Concilio non inueniret, eam in audientia maioris curiæ quærendam. Leniter Legatus, vt cætera: Omnia quæ dicuntur contra Episcopos priùs in concilio Ecclesiastico & accusari, & an vera essent, decuisset inquiri, quàm in indemnes contra Canonum decreta sententiam proferri. Rex itaque faciat, quod in forensibus iudicijs legitimum est fieri, vt reuestiat Episcopos de rebus suis. Alioquin iure gentium dissaisati non placitabunt. dictis in hunc modum vtrobique multis, causa petitu Regis in posterum diem dilata, nec minùs in crastinum, ad aduentum Archiepiscopi Rotomagensis postridie prolongata. Is vbi venit, omnium suspensis animis, quidnam afferret: dixit se concedere, vt castella Episcopi haberent, si se iure habere debere per Canones probare possent: quod quia non possent, extremæ improbitatis esse contra Canones niti velle. Et esto, (inquit) iustum sit, vt habeant: Certè, quia suspectum est tempus, secundum morem aliarum gentium optimates omnes claues munitionum suarum debent voluntati regis contradere, qui pro omnium pace debet militare. Ita omnis controuersia Episcoporum infirmabatur. Aut enim secundum Canonum scita iniustum est, vt habeant castella, aut si hoc pro indulgentia principali toleratur, vt tradant claues necessitati temporis debent cedere. His addidit prædictus causidicus *Albricus* significatum esse Regi, quòd minarentur inter se Pontifices, pararentque aliquos ex suis contra eum Romam mittere. Et hoc (ait) laudat vobis Rex, ne quisquam vestrum præsumat facere, quia si quis contra voluntatem suam & regni dignitatem ab Anglia quôquam iret, difficilis ei fortassis 40 50

reditus

reditus esset. Ipse quin etiam, quia se grauari videt, vltrò vos ad Romam appellat. Hæc postquam Rex partim quasi laudando, partim minando mandasset, intellectum est, quò tenderet. Quapropter ita discessum est, vt nec ipse censuram Canonum pati vellet: nec Episcopi eam consultum exercere ducerent, duplici ex causa; seu quia principem excommunicare sine Apostolici conscientia temerarium esset, seu quoniam audirent, quidam etiam viderent gladios circa se nudari. Non enim iam ludicra erant verba, sed de vita, & sanguine penè certabatur. Non omiserunt tamen Legatus & archiepiscopus, quin tenorem officij sui prosequerentur. Suppliciter enim pedibus regis in cubiculo affusi, orauerunt, vt misereretur Ecclesiæ, misereretur animæ & famæ suæ, ne pateretur fieri dissidium inter Regnum & Sacerdotium. Ille dignanter assurgens, quamuis à se facti eorum amoliretur inuidiam, malorum tamen præuentus consilijs, nullam bonorum promissionum exhibuit efficaciam.

CAlendis Septembris solutum est concilium. pridie verò Calendarum Octobrium Comes *Robertus* tandem nexus morarum eluctatus, cum sorore Imperatrice inuectus est Angliæ, fretus pietate Dei, & fide legitimi sacramenti. Cæterum multo minore armorum apparatu, quàm quis alius tam periculosum bellum aggredi tentaret. Non enim plusquam centum & quadraginta milites tunc secum adduxit. Testimonio veridicorum relatorum sermo meus nititur. dicerem nisi adulatio videretur non imparem fuisse *Iulio Cæsari* duntaxat animo, quem *Titus Liuius* commemorat quinque solum cohortes habuisse, quandò ciuile bellum inchoauit, cum quibus inquietem Orbem terrarum adorsus est: quamuis iniqua comparatione *Iulius* & *Robertus* conferantur. *Iulius* enimvero fidei extorris, in fortuna sua, (vt dicebat) & legionum virtute spem reclinabat. *Robertus* Christiana pietate insignis, in sancti Spiritus & Dominæ sanctæ *Mariæ* patrocinio totus pendulus erat. Ille in tota Gallia, & partim in Germania, & Brittannia fautores habens, omnem etiam Romanam plebem, excepto senatu, muneribus sibi deuinxerat. Iste præter paucissimos, qui fidei quondam iuratæ non immemores erant, in Anglia Optimates vel aduersantes, vel nihil adiuuantes expertus est. Appulit ergo **Arundel**, ibique nouercæ suæ, quam amissa matre Imperatricis (vt præfatus sum) *Henricus* Rex quondam lecto copulauerat, tuta (vt putabat) custodia sororem interim delegauit. Ipse per tam confertam barbariem, vix dum (vt audiui) duodecim militibus comitatus, **Bristowe** contendit: occurrente sibi medio itineris *Briano* filio Comitis de Walingeford. Nec multò pòst cognouit sororem ex Arundel profectam. Nouerca enim fœminea leuitate fidem totiens etiam missis in Normanniam nuncijs promissam fefellerat. dedit ergo Rex Imperatrici Wintoniensis Episcopi *Henrici*, & Comitis Mellentensis *Walerani* conductum, quem cuilibet quamuis infestissimo inimico negare laudabilium militum mos non est. Et *Waleranus* quidem vltra Calnam tendere supersedit, Episcopo in conductu perseuerante. Contractis ergo Comes celeriter copijs ad metas à rege datas aduenit, sororemque **Bristowe** ad tutiora perduxit. Recepit illam postea in Gloecestriam *Milo*, qui castellum eiusdem vrbis sub Comite habebat, tempore regis *Henrici*, dato ei homagio & fidelitatis sacramento. Nam eadem ciuitas caput est sui Comitatus.

TOta itaque regio circa Gloecestriam vsque profundas Gualas, partim vi, partim beneuolentia pedetentim residuis illius anni mensibus se dominæ Imperatrici applicuit. Aliquanti castellanorum intra munitiones suas se contutantes, exitum rerum speculabantur. Ciuitas **Hereford** sine difficultate recepta, pauci milites in castello animis obstinatis se includentes, à foris obsessi. Appropinquauit Rex si fortè laborantibus opem aliquam comminisci posset: sed frustratus voto ingloriùs discessit. Equitauit etiam iuxta **Bristow**, superiúsque cõtendens, villasq; quæ in circuitu **Dunestore** erant, combussit, nihil omninò (in quantum valebat) reliquum faciens, quod posset inimicis suis esui, vel alicui vsui esse.

TErtio idus Decembris *Rogerius* episcopus Salisberiæ febrem quartanam, qua iamdudum quassabatur, beneficio mortis euasit. dolore animi aiunt eum contraxisse valetudinem, vtpote tantis & tam crebris à rege *Stephano* pulsatũ incõmodis. Eum mihi videtur Deus exẽplũ diuitibus pro volubilitate rerũ exhibuisse, ne sperent in incerto diuitiarum:

diuitiarum, quas quidam (vt ait Apostolus) appetentes à fide naufragauerunt. Insinuatus est primò Comiti *Henrico*, qui postmodum Rex fuit, pro prudentia res domesticas administrandi, & luxum familiæ cohibendi. Fuit enim *Henricus* ante regnum in expensis parci animi & frugi; penuria scilicet rei familiaris astrictus, fratribus *Willielmo* & *Roberto* arroganter eum tractantibus. Cuius cognitis moribus *Rogerius* ita eum tempore inopiæ demeruit, vt cùm ille solium regni ascendisset, nihil ei aut parum negaret; quod ipse petendum putasset: largiri prædia, Ecclesias, præbendas clericorum, Abbatias integras Monachorum, ipsum postremò regnum fidei eius committere. Cancellarium in initio regni, nec multò pòst Episcopum Salesberiæ fecit. *Rogerius* ergo agebat causas, ipse moderabatur expensas, ipse seruabat gazas: Hoc quando Rex erat in Anglia, hoc sine socio & teste, quando (quod crebrò & diu accidit) morabatur Normanniæ. Nec solùm à rege, sed & ab optimatibus, ab ijs etiam, quos fœlicitatis eius inuidia clam mordebat, maximéque à ministris & debitoribus Regis, ei, quæcunque penè cogitasset, conferebantur. Si quid possessionibus eius contiguum erat, quod suis vtilitatibus conduceret, continuò vel prece, vel precio, sin minùs violentia extorquebat. Ipse singulari gloria (quantum nostra ætas reminisci potest) in domibus ædificandis, splendida per omnes possessiones suas construxit habitacula, in quibus solum tuendis successorum eius frustra laborabit opera; sedem suam mirificis ornamentis, & ædificijs citra vllam expensarum parcimoniam extulit in immensum. Erat prorsus mirum videre de homine illo, quanta eum in omni genere dignitatum opum sequebatur copia, & quasi ad manum affluebat? quantula illa gloria, qua quid posset accidere maius, quòd duos nepotes suæ educationis opera honestæ literaturæ & industriæ viros, effecit Episcopos? nec verò exilium Episcopatuum, sed Lindocoliensis, & Heliensis, quibus opulentiores nescio si habeat Anglia. Sentiebat ipse quantum posset, & aliquanto duriùs, quàm talem virum deceret, diuitiarum abutebatur indulgentia, denique sicut Poëta quidam de quolibet diuite dicit,

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis:

Ita *Rogerius* Abbatias in Episcopatum, res Episcopatus in Abbatiam alterare conatus est. Malmesberiense & Abbedesberiense antiquissima cœnobia (quantum in ipso fuit) Episcopatui delegauit. Sciteburnensem Prioratum, qui proprius est Episcopi Salesberiensis, in Abbatiam mutauit: Abbatia de Hortuna proinde destructa & adiecta. Hæc tempore regis *Henrici*, sub quo res eius (vt dixi) magnis successibus floruerunt; sed enim sub *Stephano* (sicut prædixi) retrò sublapsæ sunt: nisi quòd in initio regni eius nepotibus suis vni Cancellariam, alteri Thesaurariam, sibi Burgum Malmesberiæ impetrauit, subinde rege familiaribus suis ingeminante; Per nascentiam Dei medietatem Angliæ darem ei, si peteret, donec tempus pertranseat: Antè deficiet ipse in petendo, quàm ego in dando. Posterioribus annis fortuna nimium antè & diu blandita ei, ad extremum scorpiacea crudeliter hominem cauda percussit. Quale fuit illud, quòd ante ora sua vidit homines de se benè meritos sauciari, & familiarissimum militem obtruncari; postero die seipsum, & (vt suprà fatus sum) nepotes suos potentissimos Episcopos, vnum fugari, alterum teneri, tertium dilectissimum sibi adolescentem compedibus vinciri: post redditionem castellorum thesauros suos diripi, & se postmodum in Concilio fœdissimis conuitijs proscindi: Ad vltimum cùm apud Salesberiam penè anhelaret in exitum, quicquid residuum erat nummorum & vasorum, quod scilicet ad perficiendam Ecclesiam super altare posuerat, se inuito asportari. Extremum puto calamitatis, cuius etiam me miseret; quòd cùm multis miser videretur, paucissimis miserabilis erat. Tantum liuoris & odij ex nimia potentia contraxerat, & immeritò apud quosdam, quos etiam honoribus auxerat.

ANno incarnati Verbi 1140. Monachi abbatiarum, quas *Rogerius* episcopus contra fas tenuerat, rege adito antiqua priuilegia & abbates habere meruerunt. Electus est in Abbatem Malmesberiæ à Monachis secundum tenorem priuilegij, (quod beatus *Aldelmus* à *Sergio* Papa iam ante 466 annos impetrauerat, & à regibus Westsaxonum *Ina*, Merciorum *Ethelredo* roborari fecerat) eiusdem loci Monachus *Iohannes*, vir benignitate morum, & animi liberalitate apprimè insignis. Probauit Legatus causam, impro-

improbasset personam. Nullo enim modo menti eius persuaderi poterat regem præter dationem pecuniæ electioni consensisse. Et quidem aliquantulum nummorum promissum fuerat causa libertatis ecclesiæ, non electionis personæ. Itaque *Iohannes*, quamuis immatura morte anno eodem præreptus fuerit, æternam tamen, & laudabilem sui memoriam cunctis post se seculis dereliquit: Nullus enim (verè fateor) eius loci Monachus tantæ magnanimitatis facto assisteret, nisi *Iohannes* inchoasset. Itaque habeant successores eius laudem, si libertatem ecclesiæ tutati fuerint, ipse procul dubio eam à seruitute vendicauit.

TOtus annus ille asperitate guerræ inhorruit. Castella erant crebra per totam Angliam, quæque suas partes defendentia, immo (vt verius dicam) depopulantia. Milites castellorum abducebant ab agris & pecora & pecudes, nec ecclesijs nec cœmiterijs parcentes. Domibus miserorum ruricolarũ vsq; ad stratum expilatis ipsos vinctos incarcerabant, nec nisi omnibus quæcunq; habebant, & quæcunq; quocunq; modo acquirere poterant, in redemptionem cõsumptis dimittebant. Plures in ipsis tormentis, quibus ad se redimendum constringebantur, dulces efflabant animas, quod solum poterant Deo miserias suas applorantes. Et quidem ex voluntate Comitis legatus cũ episcopis omnes effractores cœmeteriorũ, & violatores ecclesiarũ, & qui sacri vel religiosi ordinis hominibus, vel eorum famulis manus iniecissent, multoties excommunicauit; sed nihil propemodum hac profecit industria. Erat ergo videre calamitatem, Angliam præclarissimam quondam pacis nutriculam, speciale domicilium quietis, ad hoc miseriæ deuolutã esse, vt nec etiam episcopi, nec monachi de villa in villam tutò possent progredi. Sub *Henrico* rege multi alienigenæ, qui genialis humi *turbellis [al. inquietationibus] exagitabantur, Angliam adnauigabant, & sub eius alis quietum otium agebant. Sub *Stephano* plures ex Flandria & Brittannia rapto viuere assueti, spe magnarũ prædarũ Angliam inuolabant. Comes interea modestè agere se, nihil magis cauere, quàm ne vel paruo detrimento suorũ vinceret. Magnates Anglorũ quos ad religionẽ iurisiurandi seruandam flectere non posset, satis habebat in officio continere, vt qui nihil adiuuare vellent, minus nocerent. *Valens* secundũ Comicum *quod posset, dũ non posset, quod vellet.* Vbiq; tamen fieri cõmodè posse videbat, & militis, & ducis probè officiũ exequebatur, deniq; munitiones, quæ potissimùm partibus susceptis nocebant, strenuè debellabat, fratrem etiã suum *Rainaldũ* [al. Raginaldum] in tanta difficultate temporis Comitem Cornubiæ creauit. Nec verò minor erat regi animus ad adeunda, quæ sibi competebant munia, qui nullam occasionem prætermittebat, quo minus sæpe & aduersarios propulsaret, & sua defenderet. Sed frustrabatur successibus, vergebatq; in peius omnia pro iustitiæ penuria. iamq; caritas annonæ paulatim crescebat; et pro falsitate difficultas monetæ tanta erat, vt interdũ ex decem, & eo amplius solidis vix duodecim denarij reciperentur. ferebatur ipse rex põdus denariorũ, quod fuerat tempore regis *Henrici*, alleuiari iussisse, quia exhausto prædecessoris sui immenso illo thesauro tot militum expensis nequiret sufficere. Erant ergo Angliæ cuncta venalia & iam non clam, sed palam Ecclesiæ, & Abbatiæ venum distrahebantur.

EO anno in Quadragesima 13. Kal. Aprilis, hora nona, feria quarta fuit eclipsis per totam Angliam, vt accepi. Apud nos certè, & apud omnes vicinos nostros ita notabiliter solis deliquiũ fuit, vt homines (quod tunc fere vbiq; accidit) mẽsis assidentes primùm antiquũ chaos timerent, mox re cognita progrediẽtes stellas circa solem cernerent. Cogitatum & dictum est à multis non falsò regem non perannaturum in regno.

SEquente hebdomada ipso tempore passionis 7. Kal. Aprilis, *Robertus* quidam filius *Huberti* immanis ac barbarus, & ad furta belli peridoneus, castellum de Deuisis clanculò intercepit. Homo cunctorum, quos nostri seculi memoria complectitur, immanissimus, in Deum etiam blasphemus. Vltro quippe gloriari solebat se interfuisse vbi viginti quatuor Monachi pariter cum ecclesia concremati fuerint. Idem se in Anglia factitaturum & Deum contristaturum deprædatione Wiltoniensis Ecclesiæ, & subuersione Malmesberiensis cum Monachorum illius loci omnium cæde. Id se muneris eis repensurum, quòd Regem ad nocumentum sui admisissent. Hoc enim illis imponebat, sed falsò. hisce auribus audiui, quod si quando captiuos, (quod quidem rarissimè fuit) immunes absq; tortionibus dimittebat, & gratiæ ipsi de

Dei parte agebantur, audiui (inquam) eum respondisse, nunquam mihi Deus grates sciat. Captiuos melle litos, flagrantissimo sole nudos sub diuo exponebat, muscas, & id genus animalia ad eos compungendum irritans. Iam verò nactus Diuisas iactare non dubitauit se totam regionem à VVintonia vsq; ad Londoniam per id castellum occupaturum, & ad tuitionem sui pro militibus Flandriam missurum. Hęc facere meditantem vltio cœlestis impediuit per *Iohannem* quendam magnæ versutię virum, qui apud Merleberge castellum habebat. Ab eo siquidem vinculis innodatus, quia Diuisas dominæ suę Imperatrici reddere detractabat, more latronum suspensus est. Miro circa sacrilegium Dei iudicio concitato, vt non à rege, cui aduersabatur, sed ab illis quibus fauere videbatur, exitium tam turpe meruerit. Mortis illius authorçs digno attollendi præconio, qui tanta peste patriam liberarent, ac intestinum hostem iustè damnarent.

EOdem anno in Pentecoste resedit rex Londoniæ in turri, episcopo tantummodo Sagiensi prçsente: cçteri vel fastidierunt, vel timuerunt venire. Aliquantò pòst mediante Legato colloquium indictum est inter Imperatricem & regem, si fortè Deo inspirante pax reformari posset. Conuentum iuxta Bathoniam misso ex parte Imperatricis *Roberto* fratre, & cæteris suis: ex parte regis Legato & Archiepiscopo, simul & regina. Sed inaniter, inaniter inquam, triuerunt & verba, & tempora, infectáque pace discessum. Nec fuit ambarum partium æquum dissidium, dum Imperatrix ad bonum pronior, Ecclesiasticum non se vereri iudicium mandasset, & rex illud quàm maximè cauerent, consilijs illorum malè credulus, qui nihil minùs, quàm pacem vellent, dum ei dominari ad vtilitates suas valerent. Postremo Septembri Legatus, qui nosset officij sui potissimum interesse, vt pax conueniret, pro ea restituenda laborem itineris transmarini aggressus, in Galliam nauigare maturauit. Ibi à rege Franciæ & Comite *Theobaldo*, multisque religiosi ordinis personis, magno, & sollicito tractatu de pace Angliæ habito, reuersus est in fine penè Nouembris salubria patriæ mandata referens, si esset, qui verba factis apponeret. Et planè Imperatrix & Comes confestim assensére, Rex verò de die in diem producere, postremò in summa frustrari. Tum demum Legatus se intrà se continuit, rerum exitum, vt cæteri, spçculaturus. Quid enim attinet contra torrentem brachia tendere? & cùm *laboribus non nisi odium quærere, extrema sit*, (vt quidam ait) *dementia*.

ANno incarnationis Dominicæ 1142. inextricabilem laberinthum rerum, & negotiorum, quæ acciderunt in Anglia, aggredior euoluere; ea causa ne per nostram incuriã lateat posteros, cùm sit operæ pretium cognoscere volubilitatem fortunę, statusq; mutabilitatem, Deo duntaxat permittente vel iubente: Itáque quia moderni non mediocriter, & meritò reprehẽdunt prędecessores nostros, qui nec sui, nec suorũ post *Bedam* vllam reliquerunt memoriam: ego, qui à nobis hanc proposui summouere infamiam, debeo apud lectores bonam, si rectè iudicabunt, pacisci gratiam.

REx *Stephanus* ante natale á Lindocolina prouincia pacificè abcesserat, Comitémque Cestrensem, & eius fratrem honoribus auxerat. Is Comes filiam Comitis Glocestrensis iamdudum à tempore regis *Henrici* duxerat. Ciues interim Lindocolinæ ciuitatis, qui vellent apud regem grandem locare amicitiam, eum Londoniæ manentem per nuntios certiorem faciunt ambos fratres in castello eiusdem vrbis securos resedisse, eos nihil minùs quàm Regis aduentum opinantes leui negotio posse circumueniri; se daturos operam, vt quàm occultissimè Rex castello potiatur. Ille qui nullam occasionem ampliandæ potestatis omittere vellet, lætus eò contendit. Ita fratres circumuenti, & obsessi sunt in ipsis natalis Dominici ferijs. Iniquum id visum multis, quia (sicut dixi) suspicione nulla rancoris ab eis ante festum abcesserat, nec modò more maiorũ amicitiam suam eis interdixerat, quod diffidiare dicunt. Porrò Comes Cestrensis, quamuis ancipiti periculo inuolutus, probè tamen castelli angustias euasit. Non definio qua versutia, siue consensu aliquorum obsidentium, siue, quia virtus deprehensa solet multis modis quęrere, & plęrúnque inuenire consilium. Itáque non contentus sua solum liberatione, de salute fratris, & vxoris, quos in castello reliquerat, sollicitus animum partes versabat in omnes. Sanior sentençia visa flagitare à socero auxilium, quamuis animos eius iamdudum nonnullis ex causis offendisset,

offendisset, maximè quia in neutro latere fidus videretur esse. Misit ergo perpetuam per nuntios pactus fidelitatem Imperatrici, si respectu pietatis magis, quàm vllius sui meriti, periclitantes, qui in ipsis captionis faucibus tenebantur, eximeret iniuriæ.

NOn habuit Comes Gloecestriæ difficiles aures, indignitatem rei non ferens, simul etiam pertæsus moræ, quia præclarissima patria causa duorum hominum intestinis rapinis, & cædibus vexabatur; maluit (si Deus permisisset) rem in extremos deducere casus. Sperabat etiam diuinum in incepto fauorem, quia Rex generum suum nullis eius culpis iniuriauerat, filiam obsidebat, Ecclesiam beatæ Dei genetricis de Lindocolino incastellauerat. Hæc quanti apud mentem principis esse debebant? Nonne præstaret mori & gloriosè occumbere, quàm tam insignem contumeliam pati? vlciscendi ergo causa Deum & sororem, simúlque necessitudines suas liberandi dedit se discrimini. Comitati sunt eum impigrè suæ fautores partis, quorum erat maior exhæredatorum numerus, quos in Martem accendebat rerum amissarum dolor, & conscia virtus. Quamuis toto itinere, quod protenditur à Glocestria in Lindocolinum, ipse callidè intentionem dissimularet; quibusdam ambagibus totum exercitum præter paucissimos suspendens.

VEntum ad supremum ipsa die Purificationis beatissimæ *Mariæ* ad flumen, quod inter duos exercitus præterfluebat, Trenta nomine. quod & ortu suo, & pluuiarum profluuio tam magnum fuerat, vt nullatenus vado transitum præberet. Tum demum & genero, qui cũ manu valida occurrerat, & cæteris, quos duxerat, detegens animum, hoc sibi propositum iam dudum esse adiecit, quòd nulla vnquam necessitate terga verteret: vel moriendum, vel capiendum esse, si non vicisset. Cunctis igitur bona spe ipsum implentibus (mirabile auditu) illico belli discrimen initurus, prædicti rapacitatem fluminis cum omnibus suis nando transgressus est. Tantus erat Comiti ardor finem malis imponere, vt mallet vltima experiri, quàm regni calamitatem vlteriùs protendi. Nam & Rex cum Comitibus quàm pluribus, & non inerti militum copia, bello se animosè, intermissa obsidione, obtulerat. Tentauére primò regij proludium pugnæ facere, quod Iustam vocant, quia tali arte erant periti. At vbi viderunt, quòd consulares, vt ita dictum sit, non lanceis eminùs, sed gladijs cominùs rem gererent, & infestis viribus, & vexillis aciem regalem perrumperent, fuga sibi omnes ad vnum Comites consuluére. Pauci barones prædicandæ fidei & fortitudinis, qui regem, nec in hac necessitate, deserendum ducerent, capti sunt. Rex ipse, quamuis ad se defensandum non ei defuisset animus, tandem à militibus Comitis Gloecestriæ circumquaque aggressus, ictu lapidis cuiusdam terræ procubuit: à quo autem id factum fuerit, ignoratur, ita omnibus circa se vel captis, vel fugatis, cedendum pro tempore, & teneri sustinuit. Prædicandus itaque Comes Gloecestriæ præcepit regem viuum & illæsum asseruari, non passus etiam vllo exprobrationis conuitio illum proscindi: & quem iratus modò impugnabat regno fastigiatum, placidus, ecce! protegit triumphatum. vt compositis iræ, & lætitiæ motibus, & consanguinitati impenderet humanitatem, & in captiuo diadematis respiceret dignitatem. vulgus ergo ciuium Lindocolinum multa parte obtruncatum est, iusta ira illorum, qui vicissent, nullo dolore illorum, qui victi essent, quòd ipsi principium, & fomes istius mali fuissent.

REx iuxta morem illius generis hominum, quos captiuos nominant, imperatrici à fratre præsentatus Gloecestriæ, post etiam ad **Bristow** ductus, & ibi honorificè præter progrediendi facultatem seruatus est primò: succedenti verò tempore propter insolentiam quorundam palam & probrosè dictitantium non expedire Comiti, vt regem, secus ac ipsi vellent, seruaret, simul &, quia ipse ferebatur plus quàm semel vel elusis, vel delinitis custodibus extra statutam custodiam noctu præsertim inuentus, annulis ferreis innodatus est.

INterim & Imperatrix & Comes apud Legatum fratrem eius nuntijs egerunt, vt ipsam tanquam *Henrici* Regis filiam, & cui omnis Anglia, & Normannia iurata esset, incunctanter in Ecclesiam & regnum reciperet. Quarto decimo Kalend. Martij, eo anno prima Dominica Quadragesimæ fuit. Ita mediantibus vtrobique nuntijs ad hoc res expedita, vt ad colloquium in patenti planitie camporum citra Wintoniam

conueniretur. Ventum ergò Dominica tertia Quadragesimæ pluuioso, & nebuloso die, quasi mæstam causæ vicissitudinem fata portenderent. Iurauit, & affidauit Imperatrix episcopo, quòd omnia negotia maiora in Anglia, & præcipuè donationes Episcopatuum & Abbatiarum eius nutum spectarent, si eam ipse cum Sancta Ecclesia in Dominam reciperet, & perpetuam ei fidelitatem teneret. Idem iurauerunt cum ea, & affidauerunt pro ea *Robertus* frater eius Comes Glocestriæ, & *Brianus* filius Comitis Marchio de Walingafford, & Milo de Glocestria, postea Comes de Hereford, & nonnulli alij. Nec dubitauit Episcopus Imperatricem in Dominam Angliæ recipere, & ei cum quibusdam suis affidiare, quòd quamdiu ipsa pactum non infringeret, ipse quoq; fidem ei custodiret. Crastino, quod fuit quinto nonas Martij honorifica facta processione recepta est in ecclesia Episcopatus Wintoniæ, Episcopo eodemq; Legato eam ducente in dextro latere, *Bernardo* verò de Sancto *Dauid* episcopo in sinistro. Affuerunt præterea episcopi, *Alexander* Lincolinensis, *Robertus* Herefordiæ, *Nigellus* de Hely, *Robertus* de Bathonia: Abbates etiam *Ingulfus* de Abbendonia, *Edwardus* de Radingis, *Petrus* de Malmesberia, *Gilbertus* de Glocestria, *Rogerius* de Theochesberia, & nonnulli alij. Paucis post diebus *Theobaldus* Cantuariæ Archiepiscopus venit ad Imperatricem apud * Wintoniam inuitatus â Legato. distulit sanè fidelitatem Dominæ facere, inconsulto rege aliâs diuertere, famæ & personæ suæ indignum arbitratus. Itáque & ipse, & plerique præsules cum aliquantis Laicis permissi ad regem ire, & colloqui, dignanterque impetrata venia, vt in necessitatem temporis transirent, in sententiam Legati cessêre. Pascha, quod tunc fuit 3. Calend. Aprilis Imperatrix apud Oxeneford egit, â cęteris in sua discessum.

al. Wiltoniam

Feria secunda post octauas Paschæ concilium Archiepiscopi Cantuariæ *Theobaldi*, & omnium Episcoporum Angliæ, multorúmque Abbatum Legato Præsidente Wintoniæ ingenti apparatu inceptum. Si qui defuerunt, Legatis & literis, causas cur non venissent, dederunt. Cuius concilij actioni, quia interfui, integram veritatem rerum posteris non negabo. Egregiè quippe memini. ipsa die post recitata scripta excusatoria quibus absentiam suam quidam tutati sunt, seuocauit in partem Legatus Episcopos, habuitque cum eis arcanum consilij sui, Mox Abbates, postremò Archidiaconi conuocati. ex consilio nihil processit in publicum, volutabatur tamen per omnium mentes, & ora, quid foret agendum.

Feria tertia hoc ferè sensu Legati cucurrit oratio. *Dignatione Papæ se vices eius in Anglia tenere. Ideóque per eius authoritatem Clerum Angliæ ad hoc concilium congregatum, vt de pace Patriæ, quæ grandi periculo naufragabatur, consuleretur in medium. Tempore regis* Henrici *auunculi sui singulare domicilium pacis in Anglia fuisse, ita vt per viuacitatem, animositatem, industriam eiusdem præcellentissimi viri non solùm indigenæ cuiuscúnque potentiæ vel dignitatis essent, nihil turbare auderent, sed etiam eius exemplo finitimi quicumq. Reges, & Principes in otium & ipsi concederent, & subiectos vel inuitarent; vel impellerent. Qui videlicet Rex nonnullis ante obitum annis filiæ suæ quondam Imperatrici (quæ sola sibi proles ex desponsata quondam coniuge supererat) omne regnum Angliæ, simul & ducatum Normanniæ, iurari ab omnibus Episcopis, simúlque Baronibus fecerit, si successore masculo ex illa, quam ex Lotharingia duxerat, vxore careret. Et inuidit (inquit) atrox fortuna præcellentissimo auunculo meo, vt sine masculo hærede in Normannia decederet. Itaque quia longum videbatur Dominam expectare, quæ moras ad veniendum in Angliam nectebat (in Normannia quippe residebat) prouisum est paci Patriæ, & regnare permissus frater meus. Enimuerò quamuis ego vadem me apposuerim inter Deum & eum, quòd sanctam Ecclesiam honoraret, & exaltaret, & bonas leges manu teneret, malas verò abrogaret; piget meminisse, pudet narrare, qualem se in regno exhibuerit. quomodo in præsumptores nulla iustitia exercitata, quomodo pax omnis statim ipso penè anno abolita: Episcopi capti, & ad redditionem possessionum suarum coacti: Abbatiæ venditæ; Ecclesiæ thesauris depilatæ: Consilia prauorum audita, bonorum vel suspensa, vel omnino contempta. Scitis quoties eum tum per me, tum per Episcopos conuenerim, concilio præsertim anno præterito ad hoc indicto, & nisi odium nihil acquisierim. Nec illud quenquam, qui rectè pensare velit, latet, debere me fratrem meum mortalem diligere, sed causam Patris immortalis multo pluris facere. Itáque quia Deus iudicium suum de fratre meo exercuit, vt eum, me nesciente, in potestatem potentium incidere permitteret, ne*

regnum

regnum vacillet, si regnante careat, omnes vos pro iure legationis meæ huc conuenire inuitaui. Ventilata est hesterno die causa secretò coram maiori parte cleri Angliæ, ad cuius ius potissimum spectat principem eligere, simulq; ordinare. Inuocata itaque primò, vt par est, in auxilium diuinitate, filiam pacifici regis, gloriosi regis, diuitis regis, boni regis, & nostro tempore incomparabilis in Anglia Normanniaq; dominam eligimus, & ei fidem & manutenementum promittimus.

CVmque omnes præsentes vel modestè acclamassent sententiæ, vel silentes non contradixissent, subiecit. Londinenses (qui sunt, quasi optimates pro magnitudine ciuitatis in Anglia) nuncijs nostris conuenimus, & conductum, vt tutò veniant, mi-
10 simus, eósque confido non vltra hunc diem moraturos, bona venia vsque cras sustineamus.

FEria quarta venerunt Londinenses, & in concilium introducti causam suam eatenus egerunt, vt dicerent, missos se à communione quam vocant Londoniarum, non certamina sed preces afferre, vt dominus suus rex de captione liberaretur. Hoc omnes Barones, qui in eorum communionem iamdudum recepti fuerant, summopere flagitare à domino Legato, & ab Archiepiscopo, simúlque omni clero, qui præsens erat. Responsum est eis à Legato vbertim, & splendidè, & quo minùs fieret, quod rogabant, eadem oratio, quæ pridie habita. Adiectum etiam *Non decere, vt Londonienses, qui præcipui habebantur in Anglia sicut proceres, illorum partes fauerent, qui do-*
20 *minum suum in bello reliquerant, quorum consilio idem sanctam ecclesiam exhonorauerat, qui postremò non ob aliud ipsis Londoniensibus fauere videbantur, nisi vt eos pecunijs emungerent.*

INterea surrexit quidam cuius nomen, si bene memini, *Christianus* reginæ (vt audiui) clericus, porrexitq; chartam Legato, qua ille sub silentio lecta, voce, quantum potuit, exaltata dixit, non esse legitimam, nec quæ deberet, in tanto, præsertímq; sublimium, & religiosarum personarum conuentu recitari. Præter cætera enim quæ repræhensibilia, & notabilia erant scripta, testem appositum, qui præterito anno, in eodem, quo tunc sedebant, capitulo venerabiles episcopos maxima verborum affecerit contumelia. Ita illo tricante clericus legationi suæ non defuit, sed præclara fiducia literas legit in audientia, quarum hæc erat summa. *Rogabat regina obnixè omnem clerum congre-*
30 *gatum, & nuncupatim episcopum Wintoniæ fratrem domini sui, vt eundem dominum regno restituerent, quem iniqui viri, qui etiam homines sui essent, in vincula coniecissent.* Huic suggestioni retulit legatus verba in eandem sententiam, qua & Londinensibus. Illi communicato consilio dixerunt se decretum concilij conuicaneis suis relaturos, & fauorem suum, quantum possent, præstituros.

FEria quinta solutum est concilium, excommunicatis antè multis, qui regiarum erant partium: nominatim *Willielmo Martello*, qui quondam Pincerna regis *Henrici*, tunc dapifer *Stephani*. Iste immaniter exulcerauerat Legati animum, multis rebus eius interceptis & subreptis. Itaque multæ fuit molis Londinensium animos permulcere posse, vt cùm hæc statim post Pascha (vt dixi) fuerint actitata, vix paucis ante natiuita-
40 tē beati *Iohannis* diebus imperatricem reciperent. Plæraq; tunc pars Angliæ dignanter dominatum eius suspiciebat; frater eius *Robertus* assiduus circa eam, omnibus, quibus decebat, modis eius gloriam exaltare, proceres benignè appellando, multa pollicendo, diuersas partes vel terrendo, vel etiam per internuncios ad pacem sollicitando, iam iamque in omnibus partibus imperatrici fauentibus iusticiam, & patrias leges, & pacem reformando. Satisque constat, quòd, si eius moderationi, & sapientiæ à suis esset creditum, non tam sinistrum postea sensissent aleæ casum. Aderat & dominus Legatus sedula, vt videbatur, fide imperatricis commodis præstò. Sed ecce dum ipsa putaretur omni Anglia statim posse potiri, mutata omnia. Londonienses semper suspecti, & intra se frementes, tunc in aperti odij vocem eruperunt, insidijs etiam (vt fer-
50 tur) dominam, eiusque comites appetiuerunt. Quibus illi præcognitis, & vitatis, sensim sine tumultu quadam militari disciplina vrbe cesserunt. Comitati sunt imperatricem Legatus & rex Scotiæ *David* auunculus eiusdem viraginis, & frater eius *Robertus* in omnibus vt semper, sic & tunc fortunarum sororis socius, & (vt de compendio dicam) partium eius omnes ad vnum incolumes. Londinenses cognito eorũ abscessu in hospitia inuolant, quicquid rerum pro festinatione relictum erat, abradentes.

Nec

COmes interea quamuis quotidiano regiorum prælio cum suis affligeretur, in tantumque, quàm cogitarat, res ex sententia caderet, semper tamen ab incendio ecclesiarum temperandum putauit, quamuis in vicino S. *Swithuni* hospitatus esset. Verumtamen indignitatem rei vltra non ferens, se suósque pene obsideri, & fortunam in alteros declinare, cedendum tempori ratus compositis ordinibus discessionem parauit. Itaq; in primo agmine vt liberè abiret sororem præmittens cum reliquis, ipse cum paucis, qui auderent animis multos non timere, lentè progreditur. Quapropter comitibus confestim insecutis, dum & ipse fugere pudori, & citra dignitatem suam æstimat, & solus ab omnibus præcipuè impetitur, captus est. Cæteri ceptum iter, proceres præsertim cōtinuare, summaq; cum festinatione Diuisas peruenerint. Sic à Wintonia die S. Crucis exaltationis, quæ tunc habebatur in dominica discessum, cùm illuc paucis ante Assumptionem beatæ Dei genetricis diebus ventum fuisset. Nonnullisq; miraculi exemplum, & multorum materia sermonum fuit in Anglia, quòd sicut rex Dominica in dominæ nostræ Purificatione, ita comes Dominica in viuificæ Crucis exaltatione vnam eandémq; sortem experti sunt. Illud verò percelebre magnificúmq; fuit, quòd pro isto euentu nemo Comitem Glocestriæ vel infractum mente, vel etiam tristem vultu vidit. Ita conscientiam altæ nobilitatis spirabat, ne se fortunæ ludibrio subijceret. Quamuis enim primò blanditijs multatus, post etiam minis lacesseretur, nunquam tamen inflexus est, vt de liberatione sua præter conscientiam sororis tractaretur. Ad vltimum eo modo res ventilata, vt æquis conditionibus & rex & ipse absolueretur, nullo pacto alio interueniente, nisi vt quisque partes suas pro posse sicut prius tutarentur. Hæc ab exaltatione sanctæ Crucis vsque ad festum omnium sanctorum plurimo verborū agmine sæpè versata, tunc demùm debito fine conclusa. Ea enim die rex eluctatus captionem, in eadem apud **Bristow**, reginam suā & filium cum duobus magnatibus reliquit vades liberandi Comitis, continuò cum festinato itinere Wintoniam venisset, ibi enim asseruabatur Comes reductus à **Rouecester**, quo prius abductus fuerat. Tertio die mox, vt rex Wintoniam venit, Comes abcessit, dimisso ibi, quousq; regina absolueretur, in eodē die obsidatu filio suo *Willielmo*. Celeriter igitur permensa via **Bristow** veniens reginam absoluit. Cuius reditu *Willielmus* filius Comitis ab obsidatu liberatur. Satis autem constat toto tempore captionis, & sequentibus mensibus vsq; ad natale multis & magnis pollicitationibus sollicitatum vt à sorore desciseeret, pluris semper pietatem germanitatis, quàm quaslibet promissiones fecisse. Nam & relictis rebus & castellis suis, quibus cōmodè frui posset, circa germanam sedulò apud **Oxenefорд** mansitabat, quo loco, vt præfatus sum, illa sibi sedem constituens curiam fecerat. Interea Legatus, immodici animi Pontifex, qui, quod semel proposuisset, non infectum relinquere vellet, concilium pro iure legationis suæ apud Westmonasterium die Octauarum S. *Andreæ* coegit. Eius concilij actionem non ita exactâ fide pronuncio, vt superioris, quia non interfui. Auditum est lectas in eo literas domini Apostolici, quibus modestè legatum argueret, quòd liberare fratrem suum dissimulasset. Delicti tamen superioris gratiam facere, & magnopere cohortari, vt quocunq; modo vel ecclesiasto, vel seculari posset, ad germani liberationem accingeretur. Regem ipsum in concilium introisse, & apud sanctum conuentum querimoniam deposuisse, quòd homines sui & eum ceperint, & afflictionem contumeliarū paulò minus extinxerint, qui iusticiam eis nunquam negasset. Ipsum Legatum magnis eloquentiæ viribus factorum suorum inuidiam tentasse alleuiare, quòd scilicet imperatricem non voluntate, sed necessitate recepisset, quippe cùm recenti adhuc fratris sui clade (omnibus Comitibus, vel fugatis, vel euentū rei suspecta mente præstolantibus) ipsa cum suis muros Wintoniæ circumsonasset, ipsā quæcunque pepigerat ad ecclesiarum ius pertinentia obstinatè fregisse: quin etiam certis authoribus ad se delatum, eam & suos non solùm dignitati suæ, sed & vitæ struxisse insidias. Cæterùm Deum pro sua clementia secus, quàm ipsa sperasset, vertisse negotia, vt & ipse perniciem vitaret & fratrem suum vinculis eximeret. Itaq; iubere se de parte Dei & Apostolici, vt regem voluntate populi, & assensu sedis Apostolicæ iniunctum quantis possent viribus enixè iuuarent, turbatores verò pacis, qui Comitissæ Andegauensi fauerent ad excommunicationem vocandos, præter eam, quæ Andegauorum domina esset.

Hæc

HÆc verba eius nō dico, quòd omnes clerici gratis animis exceperint, certè nullus expugnauit, omnes vel metu, vel reuerentia frænarunt ora. Vnus fuit laicus imperatricis nuncius, qui palam Legato interdixit, ne per fidem, quam ei pactus fuerat, quicquam in illo concilio statueret, quod eius honori aduersum foret: fidem ab eo hanc factam imperatrici, ne fratrem suum vllo auxilio iuuaret, nisi fortè viginti ei milites, nec plures mitteret. Quòd in Angliam ipsa venisset, frequentibus epistolis eius factum; quòd regem cepisset, quòd in captione tenuisset, ipso potissimùm conniuente actum. Dixit nuncius hæc, & alia plæraque magna verborum austeritate, nihil omnino Legato blanditus. Nec verò vllo sermonum pondere ille moueri potuit, vt iram proderet, semel incepti (vt priùs dixi) non segnis executor, fuit ergo hic annus (cuius tragœdias compendio digessi) fatalis, & penè perniciosus Angliæ: in quo, cùm aliquo modo sibi ad libertatem respirandam putasset, rursus in ærumnam recidit, & nisi Dei misericordia maturè occurrat, diu hærebit.

PRincipia gestorum huius anni, qui est incarnationis Dominicæ, 1143. ex reliquijs superioris anni successit animo resarcire, simúlque summam rerum, quæ de *Roberto* filio regis *Henrici* Comite Glocestriæ sparsim dictæ sunt, quasi in fasciculum collectam lectoris æstimationi per recapitulationem proponere. Ipse quippe sicut primus ad partes sororis suæ iustè defendendas initium suscepit, ita semper inuicto animo incepto gratis perseuerauit: gratis dico, quia nonnulli fautorum eius vel fortunam sequentes, cum eius volubilitate mutantur, vel multa iam emolumenta consecuti spe ampliorum præmiorum pro iusticia pugnant. Solus vel penè solus *Robertus* in neutram partem pronior, nec spe compendij, nec dispendij timore vnquam flexus est, sicut ex sequentibus liquebit. Non ergo alicui, si hæc integrè scribo, adulationis surrepat suspicio. Nihil enim à me dabitur gratiæ, sed sola veritas historiæ sine vllo fuco mendacij posterorum producetur notitiæ.

Dictum est de Comite quo modo primus omnium primatum post *David* regem Scotiæ, præsente patre *Henrico* fidelitatem sorori suæ imperatrici de regno Angliæ & ducatu Normanniæ sacramento firmauit. Nonnulla (vt dixi) contentione inter eum & *Stephanum* tunc Boloniæ Comitem, postmodum Angliæ regem, quisnam prior sacramentum faceret: *Roberto* excellentiam filij; *Stephano* dignitatem nepotis defendentibus. Dictum est etiam quam rationabiles causæ eum à Decembri, quo pater defunctus est, vsq; post sequēs Pascha in Normānia continuerint, ne statim in Angliam veniens sororis iniurias vindicaret. Postremò veniens quàm prudenti consilio, & qua exceptione ad hominium regis se inclinauerit, & quàm iustè idem sequenti anno & deinceps abiecerit. Nec est prætermissus secundus eius post mortem patris à Normannia in Angliam cum sorore aduentus, in quam se sicut in quandam syluam frequentiū belluarum immisit, Dei quidem gratia, & animi confidentia fretus, sed vix 140. militibus stipatus. Sed nec illud tacitum, quòd in tanto motu bellorum, cùm sollicitæ vbiq; prætenderentur excubiæ, cum solis 12. militibus impigrè ad Bristow venit, sorore interim apud Arundel fida, (vt putabat) custodia commissa. Qua prudentia & tunc sororem suam è medijs hostibus ad se receperit & postmodum in omnibus pro posse prouexerit; sempérque circa eam conuersatus ipsius commoda procurans, sua postponens, cùm quidam abutentes eius absentia terras ipsius vndiq; vellicarent. Ad postremum qua necessitate adductus, vt generum suum, quē rex incluserat, periculo eximeret, bello se graui dederit, & regem ceperit. Sed tam fœlicem euentum captio apud Wintoniam, vt in superioris anni gestis perstrinxi, paulò minùs decolorauit, quanquam ea captione non tam miserandum, quam laudandum se ipse per Dei gratiam exhibuerit. Cùm enim videret regios Comites, ita obstinatos ad sequendum, vt sine suorum detrimento res transigi nequiret, omnes, quibus timebat, & nominatim imperatricem præmisit. Quibus prægressis, vt iam tutò possent euadere, ipse sensim æquitans, ne similis fugæ profectio putaretur, admisit in se persequentium manus, amicorum liberationem impedimento sui mercatus. Iam verò in ipsa captione nemo eum (vt ante dixi) vel sensit deiectum animo, vel audiuit humilem in verbo; adeo supra fortunam eminere videbatur, vt persecutores suos (nolo enim dicere hostes)

stes) ad reuerentiam sui excitaret. Itaq; regina, quæ licèt meminisset virum suum eius iussu fuisse compeditum, nihil ei vnquam vinculorum inferri permisit, nec quicquam inhonestum de sua maiestate præsumpsit: deniq; apud Rofacestram (illuc quippe ductus fuit) liberè ad ecclesias infra castellum, quò libebat, ibat, & quibus libebat, loquebatur, ipsa duntaxat regina præsente. Nam post profectionem eius in turrim sub libera custodia ductus est, adeò præsenti, & securo animo, vt ab hominibus suis de Cantia accepta pecunia equos non parui pretij compararet, qui ei pòst aliquanto tempore & vsui, & commodo fuêre. Tentauêre primò Comites, & hi quorum intererat de talibus loqui, si fortè regem & se sineret æquis conditionibus liberari. Hoc quamuis *Mabilia* Comitissa præ desiderio viri sui statim amplexa nuncijs acceptis esset, in eius liberationem coniugali charitate propensior, ille profundiori consilio contradixit, regem, & Comitem non æqualis ponderis esse asseuerans. Cæterùm si permitterent omnes, qui vel secum, vel sui causa capti essent, liberari, id se posse pati. Sed noluerunt assentiri Comites, & alij, qui regalium partium erant, regem quidem liberari cupientes, sed citra suas in pecuniæ amissione iacturas. Nam & *Gillebertus* Comes *Willielmū* de Salesberia, & *Willielmus* de Ipra *Humfridum* de * Buhun, & nonnulli alij, quos poterant, Wintoniæ ceperant, multis in eorum redemptione marcis inhiantes. Itaq; alia via Comitem adorsi promissis ingentibus, si fortè possent, illicere cupiebant. Concederet sorore dimissa in partes regis, habiturus proinde totius terræ dominatum, vt ad ipsius arbitrium penderent omnia, essétq; in sola corona rege inferior, cæteris omnibus pro velle principaturus. Repulit Comes immensas promissiones memorabili responso, quod posteritas audiat, & miretur, volo: Non sum meus, inquit, sed alieni iuris, cùm meæ potestatis me videro, quicquid ratio de re, quam allegatis, dictauerit, facturum me respondeo. Tum illi concitatiores & nonnihil moti, cùm blanditijs nihil promouerent, minas intentare ceperunt, quòd eum vltra mare in Bononiam mitterent, perpetuis vinculis vsque ad mortem innodandum. Enimuerò ille minas sereno vultu dissoluens, nihil minùs se timere protestatus est constāter & verè. Confidebat enim in magnanimitate Comitissæ vxoris suæ, & animositate suorum, qui statim regem in Hiberniam mitterent, si quid perperam in Comitem factum audissent. Transijt in his mēsis, tantæ molis erat liberari posse principes, quos fortuna sua innexuerat catena. Tandem porrò communicato consilio quicunque imperatrici fauebant, crebris legationibus Comitem conueniunt, vt quia non posset, quod vellet, secundum Comici dictū, vellet quod posset; pateretur ergo regem, & se liberari mutuis conditionibus: alioquin timemus, aiebant, ne Comites facti sui maximi & præclarissimi, quo te ceperunt, erecti conscientia, vnos, & vnos ex nobis inuadant, castella expugnent, ipsam sororem tuam oppugnent. Tum demum *Robertus* mollitus Legato, & Archiepiscopo assensit, ita tamen, ne quicquam castellorum, vel terrarum redderetur, quod post regis captionem in ius imperatricis, vel quorúmq; fidelium eius transierat. Illud sanè nullo potuit obtinere modo quatenus sui secum liberarentur, offensis videlicet alijs, quòd tantas eorum promissiones de principatu totius regni quodā quasi fastu fastidiens repudiauerat. Et quia maximè annitebantur, vt propter regiam dignitatem primò rex liberaretur, deindè Comes, cùm id ille dubitaret concedere, firmauerunt iureiurando Legatus & Archiepiscopus, quòd si rex post liberationem suam detrectaret Comitem liberare, ipsi se in captionem Comitis incunctanter inijcerent, quocunque ipsi libuisset abducendi. Nec adhuc quieuit, sed præter hæc, quo sibi præuideret, sagax animus inuenit. Posset nempè fieri, vt rex malorum, quod sæpe fit, præuentus consilio captionem fratris sui, & Archiepiscopi parui duceret, dummodo ipse liber in pluma iaceret. Exegit ergo ab vtróque sigillatim breuia, & sigilla sua ad Apostolicum in hunc sensum; *Sciret dominus Apostolicus eos ob regis liberationem, & regni pacem hoc se pacto Comiti astrinxisse, quòd si rex eum post suam ipsius liberationem liberare dissimularet, ipsi vltro se in captionem ipsius immitterent. Quapropter si ad hoc infortunium peruentum foret obnixè rogare, (quod Apostolicæ humanitatis esset sponte facere) vt et eos qui suffraganei ipsius erant, et Comitē pariter ab indebitis nexibus exueret.* Et quædam talia. Hæc scripta *Robertus* ab vtrisq; pontificibus recepta tuto loco deposuit, & Wintoniam cum ijsdem, & simul magna Baronum copia venit. Rex quoq;, vt in præteritis dictum est, non multò pòst eodem veniens familiare colloquium

[margin: al. Bohun]

quium cum Comite communicauit. Sed quamuis & ipse, & cuncti principes, qui aderant, magno annisu satagerent Comitem in sua vota traducere; ille velut pelagi rupes immota resistens omnes eorum conatus vel irritos fecit, vel rationabiliter compescuit. Non esse rationis dicens sed nec humanitatis, vt sororem suam desereret, cuius partes iustè defendendas suscepisset: nullius commodi causa nec tam regis odio quàm respectu Sacramenti sui, quod violare nefas esse ipsi quoq; deberent attẽdere præsertim cum ab Apostolico sibi mandatũ meminisset vt sacramento, quod sorori, præsente patre, fecerat, obedientiam exhiberet. Ita infecta pace ab vtrisque discessum. hæc ideò in superioris anni gestis non apposui, quia clam conscientia mea erant. Semper quippe horrori habui aliquid ad posteros transmittendũ stylo committere, quod nescirem solida veritate subsistere. Eia porrò, quæ de præsenti anno dicenda sunt, hoc habebunt principium.

VTræque partes imperatricis & regis se cum quietis modestia egerunt à natale vsque ad Quadragesimam, magis sua custodire, quàm aliena incursare studentes, rex in superiores regiones abcessit, nescio quæ compositurus. Superueniens Quadragesima omnibus vacationem bellorum indixit, qua mediante imperatrix cum suis ad Diuisas venit, illic mysterium consilij sui habitum. Quod tamen eatenus exijt in vulgus, vt sciretur omnibus fautoribus complacitum quatenus pro Comite Andegauensi mitteretur, qui coniugis, & filiorum hæreditatem in Anglia iure defensitare deberent. Missi sunt ergo spectabiles viri, & qui meritò tantæ rei curam exequerentur. Non multò pòst in ipsis penè Paschalibus ferijs regem quædam (vt aiunt) dura meditantem grauis incommodum morbi apud Northamtunam detinuit, adeò vt in tota propemodum Anglia sicut moriturus conclamaretur. Durauit improspera valetudo vsque post Pentecosten. Tunc enim sensim refusus salutis vigor eum in pedes erexit. Interim nuncij ex Andegauis redeuntes, iterato apud Diuisas in ipsis Octauis Pentecostes coacto concilio, imperatrici & principibus audita reportant. Comitem Andegauensem legationibus procerum nonnulla ex parte fauere, cæterum solum ex omnibus Comitem Glocestrensem recognoscere, eiúsq; prudentiam, & fidem, magnanimitatem, & industriam probatam iam olim habuisse. Is si ad se transito mari aduenia, voluntati eius se pro posse non defuturum, alioquin cæteros in eundo, & redeundo frustra laborem consumpturos. Ita omnium audientium spebus erectis, ad Comitem preces versæ, vt hunc laborem pro sororis, & nepotum hæreditate dignaretur. Dissimulauit ille primò, difficilem rem prætendens, suspectum per confertissimos hostes iter citra & vltra mare; periculosum sorori, quam in absentia eius alij ægrè tuerentur, qui eam in captione sua penè reliquerant, rebus suis ipsi diffisi. Fauens tandem omnium vnanimi voluntati obsides poposcit, sigillatim ab his, qui optimates videbantur, secum in Normanniam ducendos, vadésque futuros tam Comiti Andigauensi, quam etiam imperatrici; quòd omnes iunctis vmbonibus ab ea, dum ipse abesset, iniurias propulsarent viribus suis apud Oxenefoꝛd manentes. Acclamatum est sententiæ, datique obsides Normanniam ducendi.

Robertus ergo valefaciens sorori, ductis secũ obsidibus cum expeditis militibus per tutà hospitia ad Warham profectus est, quem vicum cum castello iamdudum commiserat filio suo primogenito *Willielmo*. Ibi aliquanto post festum sancti *Iohannis* alto se per Dei gratiam committens, naues quas tunc habebat, soluit. Quæ ferè in medium mare delatæ omnes præter duas tempestate coorta in diuersa iactatæ, quædamq; retro versæ, quædam vltra destinatum propulsæ sunt. Duæ solummodo in quarum vna Comes cum fidissimis erat, rectum cursum tenentes in idoneam stationem appulerũt. Veniens itaque Cadomũ Comitem Andigauensem per nuncios accersiuit. Venit ille non aspernanter, sed auditæ legationi sua impedimenta & ea multa obiecit: inter quę, quòd rebellione multorum castellorum in Normãnia detineretur, quo minùs in Angliam veniret. Eares moras redeũdi Comiti Gloecestrẽsi vltra placitũ innexuit. Nam vt Andigauẽsem omni occasione nudaret, cum eo 10. castella in Normãnia expugnauit. Sed propemodũ nihil quantum ad legationem hac promouit industria. Andigauensis Comes & alias occasiones, prioribus solutis, substituit, quibus in Angliã aduentum excusaret suum. Magni sanè loco beneficij filium suũ ex imperatrice primogenitum

tum auunculo concessit in Angliam deducendum, cuius intuitu proceres iusti hæredis partes propugnare animarentur. *Henricus* vocatur puer nomen aui referens, vtinam fœlicitatem, & potentiam quandoq; relaturus. Interea rex in Anglia Comitis absentiam aucupatus, subito ad **Warham** veniens & vacuum propugnatoribus offendens, succenso & deprædato vico, statim etiam castello potitus est. Nec eo contentus (qui fortunam sibi aspirare videret) tribus diebus ante festum sancti *Michaelis* inopinato casu **Oxeneford** ciuitatem concremauit, & castellum, in quo cum domesticis militibus Imperatrix erat, obsedit: ita scilicet obfirmato animo, vt nullius spe commodi, nullius timore detrimenti discedendum pronuntiaret, nisi castello reddito, & imperatrice in ditionem suam redacta. Mox optimates omnes imperatricis confusi, quia à domina sua præter statutum abfuerant, confertis cuneis ad **Wallingeford** conuenerũt eo proposito, vt regem bello impeterent, si ipse in aperto campo Martem experiri voluisset, sed eum intra ciuitatem aggredi consilium non fuit, quam ita Comes Glocestriæ fossatis munierat, vt inexpugnabilis præter incendium videretur. His rumoribus in Normannia disseminatis Comes *Robertus* reditum maturauit. Trecentos itaq; milites, & aliquanto plures, quorum tamen numerus ad 400. non peruenit, nauibus 52. imposuit, his duas, quas in redeundo in pelago expugnauit, adiunxit. Itaque piæ voluntati Deus per suam gratiam egregiè fauit, vt nulla è tanto numero nauium longius euagaretur, sed omnes vel pariter iunctis lateribus; vel leniter vnæ ante alias progressæ placida sulcarent maria. Nec verò violentia fluctuum nauigia impetebat, sed quodam famulatu prosequebatur; sicut aspectus maris solet esse gratissimus, cùm placidis allisa lapsibus alludit vnda littoribus. In portum ergo **Warham** delatæ, Comites & omnes socios desiderijs suorum fœlices carinæ restituêre. Cogitauerat primò ad Hamtunam appellere, vt dispendio ciuium simul & domini eorum iniurias suas vlcisceretur. Sed flexerũt eius impetum precibus multis Vituli, qui arctissimarum necessitudinum parentes, quos apud Hamtunam habebant, ærumnis cæterorum inuolui timerent. Genus hominum nauticorum est, quos Vitulos vocant. Qui, quia fide clientes Comitis sunt, preces eorum non negligendas arbitratus, cepto destitit. Simul & honoratius visum, vt in locum, de quo egressus fuerat, reuerteretur, quod per violentiam amiserat vi recuperaturus. Statim ergo portu & vico in potestatem subactis, castellum obsedit, quod lectissimorum militum, quos ibi rex locauerat, munitione sua confirmabat animositatẽ, ne dicam contumaciam. At enim paulò pòst milites machinis Comitis labefactati, & consternati petierunt inducias, vt sicut moris est, illorum hominũ efflagitarent à rege suppetias, die dicta, si fortè venire negaret castellum reddituri. Id spe regem ab obsidione sororis abducendi acceptissimum Comiti fuit, quamuis impatienti desiderio castelli habendi teneretur. Qua putamus animi confidentia, vt nullo ex Anglia fultus adhuc auxilio cum 300. & paulò plus militibus regem intrepidus operiretur, qui mille milites & eo amplius habere ferebatur. Multi enim non tam imperatricis odio quàm auiditate prædæ ad obsidendum conuolauerant. Veruntamen cùm relatum esset, quòd obsessis apud **Warham** à rege negaretur auxilium, ea scilicet obstinatione, qua prædixi, castellum recepit, & eodem impetu insulam **Portland**, quam incastellauerant, subegit. Nec minùs & tertiũ cuius nomen ***Lullewerden** armis perdomuit. Inde omnes imperatricis fautores ad Cireceastram cõuocauit, iam ingressio domini aduentu. Ibi igitur ad dominæ suæ succurrendum omnibus viribus conspirati, profectionem ad **Oxeneford** meditabantur, infensis mentibus, cum rege, nisi abscederet, præliaturi. Enimuero iam progressis plausibile nuncium allatum est, egressam imperatricem ab obsesso castello **Oxeneford**, & apud **Wallingeford** tutò manere. Illuc ergo diuertentes eiusdem dominæ consilio, quia & milites, qui ea exeunte remanserant, castello reddito indemnes abierant, & sancti dies quiescere, vel parum admonebant, bello abstinendum rati ad sua quique sunt reuersi. Modum sanè liberationis imperatricis gratanter apponerem, si pro certo compertum haberem. Est *ergo euidens Dei miraculũ. Illud satis constat, quòd metu aduenientis Comitis, obsessoribus plurimis apud **Oxeneford**, quò quisque poterat, dilapsis: reliqui laxiores custodias, & remissiores excubias fecêre, magis si ad bellum veniretur saluti suæ solliciti, quàm aliorum exitio infesti.

* *al. Sullewerden*

* *al. enim*

festi. Quare ab oppidanis animaduersa imperatrix cum solis quatuor militibus per posterulam egressa amnem transijt. Mox vt nonnunquam, & ferè semper necessitas & remedium excogitat, & audaciam subministrat, pede Abbadoniam profecta, hinc ad Walingford equo subuecta est. Quæ tamen latiùs persequi fert animus, si vnquam dante Deo ab his, qui interfuêre, veritatem accepero.

(*,*)

Emendanda.

Prior numerus folium, posterior versum, b. paginam posteriorem indicat.

4.23.subsistebant, 25.forma composita.b.39.qui cum.41.suggerentis fuit.53.admoneri, 5.b.50.sui quasi.b.1.regni insulas.24.christianis[illegible].7.b.7.quia simul.15 crinem dep.9,54.christianam, 10.b.40.caueant.11,43.historia Brit.b.1.aliquando vt te 13,26.rel quip.b 21.exquisi[illegible]53.Merouea.13,9.Ausbertus.14.Marsellus.33.clarè videntem.25.31.proficere opt.b.36.[illegible]66.b.25.gratia.17.b 43.Withlafius.53.dele soli mortè.5.Ethelb.regis Cantiæ.18,27.quæ potestati.b.17.Sexredus.19,21.Haugust.46.corporis.23 b.44.vacauisse.24,13.in fidel.b.50.[illegible] à sp.27.2.excussus.b.15.[illegible] omnino.41 [illegible] fecit.29.b.48.& sint terræ.49.Elfreda pater.30.b.12,95 5.Edwardus filius.31.34.simul quoniã.32.b.15.superbo gestu victor.38.retudit ille.33,31.venadi,b.13.cum Abbas Alp.45.ex tunc.34.b.28.cõclamari.35.29.Archiepiscopium suum Cantuariæ.b.36.Daniorum fem.50.apocrisiarium.36,25 dele Gotthi,25.interfecerat, Gotthi cata.b.5.videntur.46.paruus intuitu.55.monitu domini.37,47 subuexeret.38.b.41.regiones veniens Oxenf 39.b.42.altum cum.40,18.quidem Edm.43.b.26.illa non tellus.49,27.[illegible] regi.56,8.prætendens.43.tum maximè.b 4.propalam.51.b.28 [illegible] 54.8 Walesburas.b.30.Ebroicensi.56.24.iterum,quò.50.perpensis.54.indixit.57.18 [illegible] 51.fulgurat.58.b.41.infidel.49.Ardoena.59.b.47.Et,vt.60,54.citra montes.b,36.texit Al.61.23 coram nobis.53 mussitauerant.b.30.intentasse.62.b 13.Calomis.63.6 auro molito.42.fouens inceritus.b 9.dele secundò.10.quinquagesimo secundo do.64.1.Iani.65.1.Henrici.67.19.[illegible] 26.homine litterato.30 vilitatum.69.6 inde plat.25.transfigebat.49 51 regium 70.24.præclara 71.15 transfretantes.48,2100.72.23.Ambrosianos.b.40.competeret.45 suspiciendus.73.12.in Cestrensi.19 periculo exemit.43 nostrum.b.18.obstatis.74.b.2.arctois.[illegible] vincere.16.senteniani,56.Incastigato 77.2.ista.31.Billonio.42.Heraclius.b.10.Flandrias.12.Nitetam.45.epotatura.78.41.temeraria.47.probato.79.21.Eucherius.37.perculsis.b.10.Cosroe.44.tabulatu.80.b.24.refulgurat.83.25.intuitu.84.38.nulla inq.b.2.Lisiacensis.85.b.17.patriam.[illegible] & nihil.7.C.c.nouerunt.86.20.Tortolatu 77 adolescere.b.3 tum verò.34 sed desertorum.88.b.14.fortitudine.41.redditum.44.Monopoli.89.b.26.tempore [illegible] pro [illegible].91.44.[illegible].93.6.nesciens quid.44.ex spectabili.b.13.regi.26.[illegible] attentius etiam.95.b.55.[illegible] sunt.

Prologus Libri Primi.

PRima sedes episcoporum post Christianitatem Anglorum, Cantuariæ habita est, & habetur. Ea vrbs est Angliæ, nec adeò magna, nec exiliter parua, quæ & positione terræ, quippe soli affinis maxima vbertate, & integro murorum ambitu, licèt multoties Martias fortunas experta, ciues suos fouet, multorum sanctorum cineribus copiosa, patrocinijs gloriosa, nec fluminis irriguo, nec nemorum opportunitate indiga, præterea, maris ad duodecim milliaria vicinitate, piscium fæcunda. Gens vrbana & rustica, plusquàm cæteri Angli, conscientiam adhuc antiquæ nobilitatis spirans, & ad honorificentiam & hospitium cuiuslibet pronior, & ad propulsandas iniurias acrior. Ibi prima sedes Archiepiscopi habetur, qui est totius Angliæ Primas et Patriarcha. Cæterùm vbi fuerit Archiepiscopatus, tempore Brittonum, cognitio labat, quia vetustas consumpsit nostri seculi memoriam. De huius vrbis Archiepiscopis & eius suffraganeis dicere successit animo, quicquid nostram attigit memoriam. Nec puto à ratione dissidere, vt qui quondam regum Anglorum gesta perstrinxi, nunc Anglorum Pontificum nomina trãscurram, vt pollicitam dudum operam, iam tandem domino adiuuante, compleam. Quod cùm fecero, videbor mihi rem nulli attentatam consummasse, non meo fretus ingenio, sed dignæ cognitionis allectus studio. Quid enim dulcius quàm maiorum recensere gratiam, vt eorum acta cognoscas, à quibus acceperis, & rudimenta fidei, & incitamenta bene viuendi? Erat certè plenum segnitiei & ignominiæ, nescire saltem nomina principum nostræ prouinciæ, cùm pertendat aliâs cognitio nostra ad tractus vsq; Indiæ, & si quid vltrà iacet, quod infinito Oceano patet. His adductus rationibus, & hic & alibi traxi stylum per latebrosissimas historias: quanquã mihi non hic affluat eadem copia scientiæ, quæ in gestis regum. Siquidem ibi aliquid de chronicis, quæ præ me habebam, mutuatus, veluti è sublimi specula fulgente facula, qua gressum sine errore tenderem, admonebar: Hic autem, penè omni destitutus solatio, crassas ignorantiæ tenebras palpo, nec vlla lucerna historiæ præuia, semitam dirigo. Aderit tamen (vt spero) lux mentium, vt & integrè non vacillet veritas, & instituta conseruetur breuitas. Quæ duo, si quis non neglexerit, nec ineptus, nec importunus erit. Itaque propositam in alijs voluminibus seriem dicendi seruabo: vt sicuti in primo libro gestorum Regalium, regnorum distinxi ordinem, ita hic per singula volumina, episcopatus prouinciarum distinguam. Si quid infra promissum fuerit, lector qui ratione factum viderit, veniam prærogabit. Hic igitur primus liber habebit gesta Archiepiscoporum Cantuariensium & episcoporum Roffensium, apud quos primùm exorsit regnum, cæteri quinque suo ordine sequentur.

(*,*)

De Archiepiscopis Dorobernensibus.

Cantuariæ sedit primus *Augustinus, Gregorij* magni discipulus, vt vulgò notum est. Pallium autem & priuilegium Archiepiscopatus idem *Gregorius Augustino* ad Londoniam concessit, vt in primo libro gestorum Regalium, per *Kenulfi* ostendimus epistolam; quia scilicet ad id tempus alterius obscuræ vrbis notitia Romanos non attigisset. Veruntamen quia primus doctor sedulitate regis, hospitis, & ciuium charitate captus, Cantuariæ incolatum viuens throno annis *quindecim, & mortuus tumulo fouit, omnis eò in posterum honor translatus. Eius merita quanti apud dominū pensentur, signa præconantur illustria, quæ ille non fastidit tot adhuc inculcare seculis; Cantiam suam, immò totam Angliam in sui veneratione torpescere non sinens.

20

al. sedecim

HVic successit *Laurentius* annis quinque; cuius virtutes, & cæterorum, (de quibus *Beda* narrans, breuiter perstringit omnia, tædij scilicet offensam veritus) Horum ergo virtutes, quantum veterum relatione addiscere potuit, *Goscelinus* quidam, (de quo alias dixi) scripsit miras prorsus & prædicandas, adijciens, quas oculata fide perspexerat, nouas. Eorum hæc sunt nomina.

30

Mellitus, annis item quinque.
Iustus, annis tribus.
Honorius, viginti sex.
Deus dedit, decem.
Theodorus, viginti duos.

Eum ab Apostolica sede missum, *Beda* commemorat primum omnium antistitum Cantuariæ vigorem pontificalem in tota Brittannia exercuisse; denique & citra & vltra Humbram episcopos hos pro placito abegisse, hos posuisse; in ipsa Eboraco aliarum vrbium præsules consecrasse, & (vt in vita beati *Wilfridi* legitur,) eiusdem ciuitatis pontifices, *Ceddam* & ipsum *Wilfridum* seu ratione, seu vi expulisse. Vbi videri & doleri potest humana miseria, quòd videlicet quantalibet quis sanctitate polleat, non ad plenum peruicaces mores exuat; quia illi duo oculi Brittanniæ controuersias inter se egerint. Siquidem *Theodorus Wilfridum* iniustè, quantum nostra habet coniectura, eiecerit, *Wilfridus* Romano Papæ *Agathoni*, multis ante periculis iactatus, querelam detulerit. Modestè sanè; vt nec ab Apostolica sede directum, accusationibus vrgeret, nec tamen innocentiam suam fluctuare permitteret. Eius enim verba hæc sunt in suggestione, quam obtulit Papæ: *Quid autem acciderit, vt* Theodorus *sanctissimus Archiepiscopus, me superstite in sede, quam licet indignus, dispensabam, sine consensu cuiuslibet episcopi, tres, sua authoritate, mea humilitate non acquiescente, ordinaret episcopos, omittere magis, quàm vrgere, pro eiusdem viri reuerentia, condecet: quem quidem, pro eo quòd ab hac Apostolicæ sedis summitate directus est, accusare non audeo.* Itaque, quamuis tunc iudicio concilij Romani indemnis *Wilfridus* iudicatus, & ad sedem suam remissus fuerit: non tamen, rem obtinuit, regis *Egfredi* violentia, cùm præsertim *Theodorus*, vel obsisteret ex sententia, vel permitteret ex conniuentia. Quod ideò dicere

40

50

non

non abstinui, vt ostenderem quanti apud Romam habitus sit, cuius statuta etsi perperam acta, eneruare illa sedes non omninò voluit. Nam & epistola, quam idem *Agatho* sextæ Synodo apud Constantinopolim congregatæ direxit, huius sermonis testimonio assistit, & mecum facit, in qua, inter cætera dicit. *Sperabamus deinde de Brittannia* Theodorum *confamulum atq; coepiscopum nostrum, magnæ Insulæ Brittanniæ Archiepiscopũ & Philosophum, cum alijs, qui ibidem hactenus demorantur, exinde ad humilitatem nostram e niungere, & hac causa hucusq; concilium distulimus.* Vides quanti eum fecerit, vt eius expectatione vniuersale concilium differret.

EI successit *Berctualdus* annis 37. Huic *Tatwinus* horum (vt dicere cœperam) & non minùs S. *Letardi*, quem cum regina *Berta* venisse antiquitas ferit, miracula suprafatus author prædicat, signa exaltat. *Letardum* tum in cæteris potentem, tum in pluuię petitione velocem non multis retro annis iucundum exhibuisse spectaculũ. Cùm enim media æstate cancrum sol inureret, arua squalerent puluere, & furens Syrius sitientes scriberet agros, elatum ad processionem sancti corpus tarditate miraculi desideriũ expectantiũ irritasse. Tum post reditum cantorem stomachatum ingenti clamasse hiatu: nonne vides quanta sit siccitas & tribulatio in toto mundo, & tu negligenter agis? hoc quasi festo conuitio sanctũ notatũ multo imbriũ diluuio desiderantium auiditatẽ plusquã satiasse. cõmemorat inde seriem regum cum totis necessitudinibus in *Augustiniana* ecclesia requiescentium: quos ille non immeritò luminaria vocat Angliæ & senatores Anglorũ curiæ. Huic sanctorum choro, vt regis æterni diademati elaborato adijcit inæstimabilis gloriæ lapides, qui perniciem in proteruos, auxilium fulgurent in supplices, *Adrianum* dico Abbatem & *Mildridam* virginem parili laude conspicuos.

TAtwino, qui annis 3. Archiepiscopatu potitus eodem anno quo *Beda* obijt, successit *Nothelmus*, quẽ ferunt illum esse, quem in Prologo historiæ Anglorũ dicit, idem historicus ecclesiæ Lundonensis presbyterum multo sibi emolumento fuisse ad gesta compaginanda, ex Romano scrinio allatis epistolis, quæ essent illi necessariæ operi.

EO post quinq; annos defuncto, *Cuthbertus* qui erat Merciorum apud Herefordũ Episcopus, Apostolicas reparat vices. Hic est qui *Bonifacij* contemporaneus, pro cõpescendis vitijs concilium magnũ coegit Angliæ, eiusdẽ *Bonifacij* admonitu, & *Ethelbaldi* regis ope, vt in gestis regum dixi. Cuius Synodi principiũ & actio per capitula hic ponetur meis aliquãdo verbis antiquorum semper sententijs expostulata fastidij venia; quia & parum Pontificaliũ gestorum habemus, & patrum præcedentiũ in Dei rebus zelum sit audire operæ pretiũ. Regnante in perpetuũ Domino nostro Iesu Christo, qui cuncta patris imperio ac paritèr Spiritus sancti gratia viuificãte disponit; Hęc quæ subter habentur Synodalia gesta, Septembris mensis * 11. propè locum qui vocatur Clouesho peracta sunt, præsentibus his Deo dilectis pręsulibus ecclesiarũ Christi, hoc est honorabili Archiepisc. *Cuthberto*, venerabili episcopo Roffensis ecclesiæ *Dunno*, atq; reuerendissimis episcopis Merciorũ, *Totta* & *Huuita*, ac *Podda*: sed & probatissimis episcopis Occidentaliũ Saxonum, *Humfredo* & *Herewaldo*, venerabilibúsq; sacerdotibus *Herdulfo* Orientalium Anglorũ, atq; *Egtulfo* Orientalium Saxonum, & *Milirdo* Wictiorum: sed & honorabilibus episcopis, *Alwio* Lindissæ prouinciæ atq; *Siga* Australium Saxonũ; anno Dom. incarnationis, 747. Indictione 15. Anno autem regni *Ethelbaldi* regis Merciorum, qui tunc aderat cum suis principibus ac ducibus 33. Cum igitur ex diuersis Brittanniæ prouincijs sacri ordinis præfati præsules cum minoris ordinis dignitatibus conuenissent, & recitata essent scripta in duabus chartis venerandi Papæ *Zachariæ*, quibus admonebat Anglos, vt castigatiùs viuerent, & contemnentes excommunicare minabatur: *Primo capitulo decreuerunt, vt episcopi sollicitiùs à modò viuerent, & sollicitiùs subditos admonerent. Secundo, vt pacifico animo viuerent, quamuis locis discreti degerent. Tertio, vt omni anno, parochias suas singuli circumirent. Quarto, vt quisque in sua diœcesi, Abbates & monachos moneant regularitèr viuere, & prælatos subiectos suos non opprimere, sed diligere. Quinto, vt etiam monasteria, quæ seculares homines peruaserant, nec tunc ab eis auferri poterant, docerent regularitèr * viuere. Sexto, ne aliquis ordinetur, nisi priùs eius vita examinetur. Septimo, vt per monasteria, lectio sacrarum scripturarum frequentetur. Octauo, vt presbyteri non sint negotiorum secularium dispositores. Nono, vt ipsi presbyteri non accipiant pretium pro baptizandis pueris. Decimo, vt Dominicam orationem & Symbolum Anglicè discant & doceant. Vndecimo, vt omnes vno eodémque modo,*

* al. initio

* al. conuersari

sua ministeria peragant. Duodecimo, vt modesta voce sacra in ecclesijs canant. Tertiodecimo, vt vno eodémque tempore, vbique Dominicæ festiuitates, & sanctorum natalitia celebrentur. Quartodecimo, vt honorabiliter obseruetur Dominicus dies. Quintodecimo, vt septem canonicæ horæ diebus singulis obseruentur. Sextodecimo, vt Rogationum dies & minorum & maiorum non omittantur. Septimodecimo, vt festiuitas Sancti Gregorij & Augustini *patris nostri obseruetur. Octauodecimo, vt ieiunia quatuor temporum obseruentur. Nonodecimo, vt monachi & sanctimoniales regulariter vestiantur. Vicesimo, vt episcopi obseruent, ne ista decreta negligantur. Vicesimo primo, ne ecclesiasticus ordo inebrietur. Vicesimo secundo, vt communio ab ecclesiasticis non negligatur. Vicesimo tertio, vt idem à laicis pro temporibus obseruetur. Vicesimo quarto, vt priùs probentur laici, quàm monachentur. Vicesimo quinto, vt eleemosynæ non negligantur. Vicesimo sexto, vt hæc præcepta singuli episcopi subiectis notificent. Vicesimo septimo, de vtilitate eleemosynæ disputatum est. Vicesimo octauo, de vtilitate Psalmodiæ. Vicesimo nono, vt congregatio pro modo facultatum constituatur. Tricesimo, vt monachi inter laicos non habitent. Tricesimo primo, vt pro regibus & principibus publicè oretur.* Cuius Synodi actionem, (nam capitula tantum tetigimus) *Cuthbertus* Archiepiscopus statim per *Kinebertum* diaconum suum *Bonifacio* Moguntino Archipræsuli misit; ipse congratulans eleganter rescripsit, sicut suo loco lector inueniet. Sed, quia huius viri *Bonifacij*, qui antè *Winfridus* dicebatur, toties se ingessit mentio, quiddam non adeò auditum cunctis & memorabile de *Friderico* eius discipulo, quod aures meas attigit, stylo mandabo. Nam & sanctitas magistri ex discipuli virtute potest conijci, quod habuerit ille domi, vnde addisceret potentes non timere, mortem contemnere. *Willebrordus* primus Traiectensium Episcopus, de quo *Beda* memorat, sanctitate & senio emeritus diem clauserat, curæq; & prædicationi eius in Frisia *Bonifacius* successerat, apud Traiectũ **Conabo* episcopo ordinato. Spatiosum ergo tempus prçterijt, quòd hi ambo incolatus mortalis pertęsi reposcebãtur cęlo, cùm ecce Frisones furijs vt creditur infernalibus acti vtrósq; trucidantes Martyres fecerunt. Tum *Bonifacij* sedem apud Moguntium impleuit, vt *dixi *Lullus*; **Eubano* non adeò festinus successor propter ferociam gentis, apud Traiectum fuit *Fridericus*: eum sanctitatis *Bonifacij* nectar spirantem, vtpote nepotem & discipulum, *Ludouicus Pius* filius *Caroli Magni* eò promouit, licèt multi tum pro se, tum pro suis adniterentur, primáque ordinationis die consessu dexteræ in prandio nouum præsulem dignatus est. Multa ergo edulij parte consumpta ad eum purpurati sermo dirigitur, vt recentis professionis memor, antecessorúmque constantiæ sequax, sine acceptione personarũ vera proponat, contemnentibus anathema indicat. At ille pudibundo lumine & dimisso capite: rectè inquit domine imperator agis, qui professionis meæ teneritudinem sanctis animas hortatibus. sed oro te non grauetur maiestas tua soluere, quod animi mei recessus diu volutarunt. Et ne longè exempla petantur. vtrum piscem hunc mensæ appositum honestius est à capite an à cauda aggredi; ille præproperus, & quantum se inuiscaret nescius, à capite respondit. Nec moratus *Fridericus* rapuit verbum, dicens, sic eat, domine *Auguste*, sic eat, vt fides & pietas christiana de tuis erratis te securè compellat, ne subiecti audeant spernere, quod te viderint tolerasse. Renuncia ergo incesto, quod contraxisti, matrimonio: quia ista *Iudith*, quam tuo fœderasti lateri, proximo tibi affinis est sanguine, nec decet vt thorus regius infametur libidine. Hoc dictum licet *Ludouicus* ægrè accepisset, modesta tamen taciturnitate absoluit, raptímque Episcopum ad suam sedem ire laxauit. Veruntamen sermo in tanta Palatinorum frequentia effusus occultari non potuit: quin omnium episcoporum regionis aures inquietaret, corda exulceraret, non friuolo dolore conferentium; quod episcopus nouus talia aperta promulgasset libertate, qualia veteres ipsi nec tacito damnassent murmure. Quare ad audiendum erecti frequentibus egere concilijs, vt deducto connubio cælebs viueret imperator. Itaque ipsum in ergastulum, fœminam in monasterium includunt, conante quàm maximè, vt supra dixi, *Lothario Ludouici* primogenito, vt his dictitabat, Christianitatis instinctu, sed reuera inuidiæ obtentu. Posteriùs verò mediante Apostolicæ sedis pietate molliori concilio decretum est, vti indicta pœnitentia legitimo de cætero lætarentur coniugio, & imperator quidem libens cessit sententiæ, rancorem aduersus omnes benignitate mentis eijciens. At *Iudith* fœmineum

al. Cobano *al. Banco* *al. dixit* *al. Banco*

10 20 30 40 50

fœmineum virus exhalans, & in cœtu suorum de iniurijs *Friderici* Traiectensis Episcopi conquesta, quo potissimùm authore pertulisset mala, inuenit duos, qui ad eius interfectionem operam suam pollicerentur. Nec ista præsulem latebant, qui esset ipsius deitatis sacrarium, sed venturos operiebatur intrepidus carnifices, accusabátque nebulonum moras impatiens martyrij cupido. Ita ipso mane, quo venturos non nesciebat, ad Missam se parat. Iamque albam induerat, cùm ingressus puer, cuius erat officium admittere volentes dominum conuenire, nunciat imperatricis legatos pro foribus astare. Ille impedimento excusato iubet eos interim expectare in triclinio. Missa cantata sicuti erat sacris vestibus indutus secretarium ingressus est, illúcq; introduci lictores semotis arbitris mandat. Ingressos ita claritate visus, & vestium reuerentia perculit, vt animis concidentes, etiam manibus sicas amitterent. Quo ille animaduerso, qui vitam præsentem spe futuræ proiecerat, vltrò ad perficiendum, propter quod venerant, animauit percussores, vt resumerent animos, repararent vires, hortatus: Ita (*quia nequitia facilis est ad persuadendum*) sedentē adorti, alter, à pectore ad inguina, alter per media ilia, sicas duxere. Tum ille comprehendens & constringens ambabus manibus vitalia defluentia, abite inquit miseri, abite, dum res clam meis est fidelibus, ne si vos deprehenderint, actum de vobis sit. Sicarij verò velocitati pedum stimulos timoris addentes decurrere ad Rhenum, & inde brachiorum robore nauem vltra impegere. Cubicularium intereà superuenientem, percunctatúmque quid ita exanguis sederet, turbidè abegit, iubens citò de muro specularetur si imperatricis nūcij Rhenum transissent: compertóque, quòd longinquitas fugæ comprehendendi illos difficultatem procurasset, clerum properè conuocari iussit, totius tragœdiæ integro & sermone & sensu expositor. Imposita igitur per se antiphona, aperite mihi portas iusticiæ & cætera, viuens se mauseolo composuit, pulchra & venerabili morte cælum adeptus. Quod idcircò, præter materiam exterius lecturis proferre duxi non inutile, vt Anglorum deputetur gloriæ, quòd terras alienas illustrarint, peregrinante etiam sanctitate. *Cuthbertus* post 17. annos episcopatus morbo tactus & mori pergens iussit suis vt apud Archiepiscopium insoderetur, & quia *Augustiniani* monachi ex antiqua consuetudine peruicaces defunctorum Archiepiscoporum corpora cum quadam rapiebant violentia, luctuosos vlulatus per curiā & vrbem cessare pręcepit, funebrésq; exequias palam fieri prohibuit. Ita dum interiùs cessante tumultu alieni arcerentur aditu, cadauer præsulis ecclesiæ principalis finibus illatum, nec ab alteris, qui se ingenio circumscriptos viderent, repetitum.

HVic *Breguinus* 3. annis substitutus sedem *Lambritho* S. *Augustini* priùs Abbati vacuefecit, de isto in lib. 1. Regalium gestorum diximus, & nunc non tacemus, quòd *Offa* rex Merciorum contractis inimicitijs cum Cantuaritis eum primatu spoliare conatus est. Simul regnū Merciorū Archiepiscopatu insignire affectans epistolis ad *Adrianum* Papā & fortassis muneribus egit, vt pallio Licetfeldēsem episcopū contra morem veterum efferret, omnésq; Merciorū pontifices ei subiugaret, (quorū hæc fuere nomina: *Denebertus* Wigornensis, *Werenbertus* Legecestrensis, *Edulfus* Sidnacestrensis, *Wlfeard* Herefordensis) & duos Orientaliū Anglorum episcopos, **Elcard* Helmanensem, *Litfrid* Dammucensem, vocabatur autem episcopus Licetfeldēsis *Aldulphus*. Plures enim episcopatus pro potentia sua *Offa* in Mercijs fecerat, & Orientales Anglos occiso rege eorū *Ethelbritho* inuaserat. episcopatuū verò quidā aliò translati, vt Helmanēsis in Norwicensem; quidā alteris vniti, vt Dammucensis in eūdem: quidam omninò nō extant, vt Legecestrensis & Sidnacestrensis. Remanserunt autē 4. episcopi; episcopo Cantuariensi; Lundoniensis, Wintoniensis, Roffensis, Selesciensis. Stetit hæc peruersitas toto præsulatus *Lambrithi* tempore, quamuis nihil ille vel sumptibus, vel laboribus omisisset, quo dignitatem sedis assereret, cupiditatem peruasorum contunderet.

al. Alhterd

SEdeo post 27. annos defuncto, & in capitulo apud S. *Augustinū* tumulato successit annis 13. **Ethelardus* Wintoniensis episc. vir excellentis industrię, potētis apud optimates gratię: cuius consilijs **Egfertus* filius *Offæ* mollitus, Cantuariæ honorē Archiepiscopatus restituisset, nisi eum fata de medio tollere properassent. At verò *Kenulfus* rex Merciorū eius & *Eanbaldi* Ebor. Archiepisc. monitis quantū nefas antecessor cōmisisset edoct⁹ antiquitatis morē reparauit in solidū, ad *Leonē* successorē *Adriani* missis sua & omniū episc. Anglię epistolis, ipso Archiepisc. legationē grauiter administrante:

al. Athelardus

al. Egfridus

ad quæ manifestiùs probanda portiunculas competentes ex epistolis *Alquini* subijciam. Sanctissimo patri & in membris Christi valdè venerando *Ethelardo* Archiepiscopo *Alquinus* diaconus in Christi charitate salutem. *Audiens salutem & prosperitatem vestram & conuentū cum* Eaubaldo *Eboracensi Archiepiscopo filio meo, satis mihi placuit speranti ex vestræ colloquio sanctitatis honorem sanctæ ecclesiæ exaltari, & Deo in eis seruientium corrigi vitam. Ideo suasi alijs literarum mearum apicibus sanctitatem vestram permanere in patria, nolens lumen Brittanniæ extingui. Sed fiat quod Deo placet, vt proficiat Christi ecclesijs, prosperum iter faciat vobis Deus, angeloq; eius comitante prosperè vos ducat atq; reducat dulcissime & amantissime pater. maximè autem precor vt apud sanctos Apostolos mei habeatis memoriam, sicut nos apud S.* Martinum *vestri habere dulce habemus.* Domino sanctissimo atq; omni honore dignissimo *Ethelardo* Archiepiscopo. *Lectis prosperitatis vestræ literis et prosperitate itineris vestri & reuersionis in patriam & qualiter Apostolica benignitate suscepti fuistis, toto cordis affectu animoq; lætissimo gratias egi Domino Deo sempiterno, qui magno clementiæ dono viam vestræ perigrinationis prospero direxit itinere, & dedit vobis gratiam in conspectu *patris Apostolicæ legationis effectu & voti compotem redire cōcessit: & primi nostri doctoris sanctissimam sedem ad pristinum culmen dignitatis per te iterum exaltare dignatus est: quæ cuiusdam dissensionis scissura, quorundam inuidiosa contentione ad horam discissa esse videbatur. Fœlix qui vnitatem pacis fraterno amore conseruare studet: sed ille multò fœlicior, qui ab alijs disrupta charitatis viscera pio labore ad vnius compagem corporis reformare nititur. Igitur nunc gratia operante diuina membrorum vnitas adhæret capiti proprio, & sacerdotalis dignitas antiquo gratulatur honore, & germana pax inter summos Brittanniæ pontifices splendescit, & sub duabus Metropolitanorum ciuitatibus vna pietatis & concordiæ viget voluntas, sicut in literis vestræ beatitudinis lectum intellexi.* Itē in alia Epistola intercedit pro Merciorum episcopo vt viuens pallio non exuatur his verbis. *Sanctarum Scripturarum lectio per tuam sanctissimam curam renouetur & ecclesiastica dignitas vbiq; exaltetur, & sancta sedes quæ prima fuit in fide, prima sit in sanctitate & honore, quæ partim discissa est, non rationabili consideratione sed quadam pietatis cupiditate. Quod si fieri possit vt pacificè adunetur, & scissio resarciatur, bonum videtur esse cum consilio omniū sacerdotum Christi & coepiscopi vestri Eboracensis ecclesiæ vt fiat, ita tamen vt pater pius diebus suis pallio non exuatur, licèt ordinatio episcoporum ad sanctam et primam sedem recurrat.* Fuit igitur *Ethelardus* vnus, qui nobis non cunctando sed satagendo restituit rem. Licet enim nobis mutuari dictum *Ennij de Fabio. Ei non solum Cantia ingentis beneficij est obnoxia, quòd eam ad pristinam dignitatem laboribus suis suscitauerit, verumetiam tota Anglia, quam degeneri sedi substerni passus non fuerit.* Vir post primos doctores summis pontificibus comparādus, & penè dixerim præferendus, atq; haud scio si dicto delinquo: cùm profectò excellentius videatur restaurasse dignitatem amissam, quàm conseruare partam, quamuis & illud nonnullæ laudis habeatur. Quod si alicui in quęstionē venerit, quantæ sanctitatis & reuerentiæ fuerit, legat epistolam *Leonis* Papę *Kenulfo* regi missam, quę in primo libro gestorum Regalium inuenitur: in qua, vocat eum sanctissimum, dignissimum, charissimum, peritissimū. Quæ nimirum verba summus ille & sanctus Papa nō iteraret, nisi rata esse constaret.

> al. patris Apostolici, & legationis effectu voti compotem

Post eum *Wilfredus* annis 28.

**Egeldus* mensibus tribus.

Celnothus mensibus 41.

**Etheredus* annis 18. continuatis successionibus Archiepiscopi multa Deo & seculo digna vt credimus exercuere: sed omnia vetustas obsorduit & deleuit; nihilq; illorum inter nos nisi tenuis fama manet.

> al. Theogildus
> al. Aethelredus

Post *Etheredum, Pleimundus* 33. annis fuit, magister *Elfredi* regis, qui vt in secundo libro gestorum Regalium dixi septem episcopos vno die Cantuariæ ordinauit, quorum nomina & locos ibi qui volet, leget.

Habuitque successorem *Athelmum*, vnum ex illis, quem ecclesiæ Wellensi ordinauerat.

Athelmo successit *Wlfelmus* tredecim annis in Wellis, eidémque defuncto in Cantuaria.

Tunc *Odo* sanctus Wiltunensium episcopus in Archiepiscopum viginti annis emicuit. Siquidem præter illos quinque Westsaxoniæ episcopos, quos *Edwardi* senioris

nioris tempore *Pleimundum* consecrasse nescio quoties dixi, non multò pòst additus est sextus, qui haberet sedem in Ramesburia, diœcesim in Wiltonensi pago, permanente Episcopo in Scireburnia, saluaque parochia Dorsatensis & * Bertrensis pagi. *al. Bermutrensis*
Odonis igitur non leuem in sanctitate & miraculis gloriam libare par est, quantum ad nos ex successione fama manarit. & hoc non solùm de eo, sed & de alijs sanctis Angliæ, quorum occurret occasio, facere fert animus, præsertim quorum gesta non vbiq; sunt celebria. nam eorum gesta, quos aliorum extulerunt ingenia hic enucleatim reuoluere, res esset amentiæ. *Odo* vt testatior eius esset sanctitatis indoles, sicut ortu suo dumorum asperitatem eluctatur rosa depressa feritate Danica, cuius gentis *Ormundus* erat, in magnum specimen bonitatis euasit. Parentes eius tempore regis *Elfredi* infestauerant Angliam. ipse cæteris vel abeuntibus vel extinctis *Edwardo* aliquandiu militans, nec multò pòst comam tonsus clericatum professus fuerat, meritisque crebrescentibus Wiltunensi Ecclesiæ prælatus, regem *Ethelstanum* in sui amicitiam exciuerat. vnde factum est, vt rege contra *Analauum* profecto, Episcopus lateri adesset, qui accensor in prosperis, corrector in fortuitis esset. Quare illa lugubri nocte, qua, vt in secundo regalium gestorum libro dixi, ipsa securitate incautior, ab hostibus penè præuentus ensem etiam amisisset, inclamatus *Odo* affuit. Cumque omnia cæci tumultus essent plena, primus ille porrectis in cœlum precibus intuitus vidit gladium, cœleste scilicet munus, vaginæ regiæ illapsum diuinitùs. Qui casus statim eo clamante *Ethelstano* relatus, tantum momenti habuit, vt & tunc *Odonem* vitæ suæ patronum non dubitaret dicere: Et post *Wulfhelmo* defuncto in primatem Cantiæ sublimare. Ille qui nondum amicisset Monachum, constantiùs reniti, ne morem maiorum ambitione sua turbare videretur. nullum enim ad id tempus nisi monachili schemate indutum Archiepiscopum fuisse. Sed cùm regiæ voluntati Episcoporum omnium assensus accederet, tandem vix reuerentissimus propositi sui rigore edomito, in communem perrexit sententiam, recogitans illud prouerbium, *Vox populi, vox Dei.* Itaque transito mari apud Floriacum monachilia accepit, frugi homo & prudens: vt nec fauorem ciuium rideret, nec priscam consuetudinem decoloraret. Ita toto quo *Ethelstanus* vixit æuo, incorrupta regis & Pontificis familiaritas viguit: dum mutuis officijs iste excerceret in Dei rebus eloquium, ille, si necesse esset, vibraret gladium. Sed postquam æmula florentem fata tulere iuuenem, *Odo* ætate maturus, & canos sanctitate nobilitans, non imparis amicitiæ apud *Edmundum* & *Edredum* gratiam tenuit: quia nihil illi moribus prætenderent, in quod rigor Episcopalis intentari deberet. Quinimò cum illis in Northanimbros profectus est, non vt prœlia faceret, sed vt sanctorum sacros cineres, quorum illa humus olim ferax fuerat, efferret. vnde factum est, vt pręcellentissimi patris *Wilfridi* dirutam per Danos apud Ripensem Ecclesiam dolenter conspicatus, ruinis super mauseolum eruderatis, reliquias Cantuariam reuerenter transferret: Et vt clarissimum Patriæ iubar produceret in speculam, heroico metro vitam illius texi præcepit. Executus est id munus *Fridegodus* quidam versibus non ita improbandis, nisi quòd latinitatem perosus græcitatem amat, græcula verba frequentat, vt meritò dictis eius aptetur illud *Plautinum, Hæc quidem præter Sibillam leget nemo.* Ipse quoque *Odo* non mediocre literarum dedit in epistola iudiciũ, quam post Synodale tempore regis *Edmundi* concilium ad suffraganeos dedit: cuius hæc forma est. *Mirabili cunctipotentis præsulus polorum clementia opitulante Ego* Odo *Ecclesiæ saluatoris Domini nostri* Iesu Christi *Archiepiscopus, Dorobernensis ciuitatis Metropolitanus, coepiscopis fidei Catholicæ compaginatoribus, spiritali charitate, etiam comitatus rigore, meis confratribus, præsentium prosperitatem æthereiq; decoris beatitudinem. Si aliquo modo fieri posset, vt totius mundi opes ante nostros ponerentur obtutus, ita vt Imperiali munere nobis vniuersaliter deseruirent, libenter illa omnia distribuerem, meque ipsum insuper pro vestrarum animarum salute impenderem. Quippe quoniam meipsum à vestræ sanctitatis studio cupio & spero corroborari super eo, in quo Dominus Deus nos operarios constituit. Et multa, quibus onus Pontificatus exponit, subdidit: Ideircò humiliter, quasi indignus sed deuotus precor & hortor sanctitatem vestram, ne tepidè & negligenter in regimine animarum conuersemini, vt non in tempore tremendæ vindictæ conqueratur de vobis Dominus dicens.* Pastores non pascebant gregem meum sed semetipsos. *Et iterum*, Principes extiterunt, & ego ignoraui:

ignoraui: *Sed potiùs curemus familiæ domini super qua nos constituit rectores cibum dare in tempore suo, mensuram tritici, probatam scilicet doctrinam. Et quamuis meritorum qualitate, non præsumam consolari & hortari quemquam, quippe qui solus indignus & innumerabilium culparum reus, gaudeo & indigeo fraternis admonitionibus fideliter corroborari, tamen propter antiquam authoritatem prædecessorum meorũ beatæ scil. memoriæ* Augustini *& aliorum sanctorum, quorũ studijs regula Christianitatis, primùm ab hac archiepiscopali sede cunctis finibus Anglorũ innotuit: Idcirco istos diuinos apices ad vtilitatem omnium vestrum caraxare decreui: quatenùs rex augustißimus egregio vocabulo* Edmundus *cum omni populo suo imitari gaudeat, quod in nobis & ex nobis audiat, omnesque gentes quæ vndique regali imperio ipsius subiectæ sunt, titulos liquidæ nostræ conuersationis ouantèr sequi ament & delectent.* At verò *Edwinus* filius *Edmundi* & regni post *Edredum* patruum successor præcipitis temeritatis & corporei luxus infamis, Pontificis animos irritauit, vt & ipsum à Christianitate suspenderet & ganeæ pellicatum, primò expulsione, post succisura poplitis interrumperet. retulit ille vicem in Monachos totius Brittanniæ furibundè bacchatus, dum nemo, prȩter *Odonem* & *Dunstanum* tunc abbatem, vel verbo resistere auderet. Quia vt *Seneca* ait, *Gallus in sterquilinio suo plurimùm valet.* intereà præsul mentem in Dominum dirigere, miracula non egenè facere, multa sedis suæ appendicia prædia, quæ Danica excursione ablata erant, ad ius legitimum trahere, in tantum, vt constet neminem illius ætatis Archiepiscopum parem *Odoni* in talibus fuisse. quantulum autem est testimonium, quod ei perhibet *Osbernus*, qui eum dicit pro sanctitate sua & industria ab omni Anglorũ orbe semper deflendum, nisi *Dunstanus* successisset. nescio qua incuria Ecclesiam Archiepiscopatus tecto vacantem ita orationibus operuit, vt toto quo tectura parabatur tempore (nisi quod dicam incredibile videatur) nec pluuiȩ stillicidium loci madefecerit ambitum. Et hoc eo celebrius habetur, quòd plurima vis imbrium, frequens tempestas turbinum, totum illis diebus concussit mundum: plurimosque de veritate Dominici corporis dubitantes ita roborauit, vt panem altaris versum in carnem, vinum calicis in sanguinem, propalam ostenderet, & denuò in genuinam speciem retorta vsui humano conducibilia faceret. Beatissimum *Dunstanum* electum Wigorniensem antistitem dum Cantuariȩ benediceret, totius consecrationis egit ordinem, vt Wicciorũ non Pontificem, sed Cantuariæ benedicere videretur archipræsulem. Clericis modestè mussitantibus vaticinium protulit, scire se quid faceret, quòd se defuncto *Dunstanus* Primatis Ecclesiæ rector foret. Quapropter quòd ministerio suo nutus diuinus actitasset, calumnia si rectè iudicarent, carere deberet. Nec verò præsagio matura fides defuit: licèt *Elfinus* Wintoniensis Episcopus illud interpolare tentasset. namque cùm *Odo* iamdudum exspectantes superos sua præsentia lætificasset, ille paratis aduocatis, quorum manus palpauerat, subreptoque regis *Edgari* edicto Cantiam intrusus est: primoque exceptionis die non abstinuit, quin furias mente consotas euomeret, tumulum beati viri pede pulsans, animam voce lacessens. tandem, ait, pessime senex, viuacem animam effudisti, serò meliori locum faciens abisti. Itaque quod diu cupiueram, te inuito teneo, inde tibi malas gratias ago, & habeo. Sed illo exacto die, cùm rabiei efflator cubili se dedisset, vidit beati viri effigiem astantem, & improperarȩ conuitium, & velox minari exitium. Ille qui volatico phantasmate se derideri putaret, nihilominùs ad recipiendum pallium Romam per Alpes contendebat. Ibi niuali frigore gelatus, nihil aliud remedij comminisci potuit, quàm vt exenteratorum equorum adhuc spirantibus extis immergeret pedes, quibus sancti Sepulchrum violarat. Sed nec sic algore tepente, in mortem anima fugiente diriguit.

E*Lfino* ergo defuncto *Dunstanus* iamdudum archipontifex diuino prȩsignatus oraculo, regis *Edgari* ambitur precibus, vt sedem Primariam dignaretur sanctitatis suæ industria. Sed ipse non semel surdis auribus rogantem differens, tandem cõcordi omnium episcoporũ assensu pressus, manus dedit. fuerat ille *Athelmi* archiepiscopi ex fratre nepos, priùs abbas Glastoniæ, post Wicciorũ, & Londoniensiũ episcopus: vltimò Cantuariȩ archiepiscopus, promotionis suæ gradus indefessis comebat virtutibus. afflauerat profectò cor regis diuinitatis specie, vt eius consiliũ susciperet in omnibus incunctantèr, faciens quȩcunq; Pontifex iubenda putaret. Ille quoque, quicquid famæ &

saluti regis cõcinnum esse intelligeret, non omittere, differentem acriùs vrgere. Ipsius priùs mores in subditorum speculum effigians, cùm excessisset, absque personæ respectu ferociùs vlciscens. Exemplum dicti in gestis regum apposui, quod cum septenni mulctasset pœnitentia, pro illicita in eam, quę vel vmbraticè sanctimonialis fuisset concupiscentia. Ita vt proceres ad specimen & normam regis compositi, parùm vel nihil contra ius, & ęquum auderent; qui Dominum suum tàm obnoxium *Dunstano* intelligerent. Iam verò non dubites quantũ temperaret à noxio vulgus promiscuum, vel mercari volens dominorum gratiam; vel vitare volens austeram legũ sententiam. huc accedebat militaris disciplina, custodita probè furum rapacitas, argẽtariorum falsitas capitali damno coercita; nihil prorsus omissum, quod internum offenderet arbitrium. Ordo monasticus ęmulam professionis suę vitam per omnia loca non negligebat, propterea quòd haberent rectores vita religiosos, scientia claros, quos nec desidia tardos, nec audacia præcipites faceret. tales enim librato diu multúmq; examine propensaque & certante animorum perspicacia, cùm rex, tum archiepiscopus promouerant vbicunque locorum. Itaque clerici multarum Ecclesiarum data optione, vt aut amictum mutarent, aut locis valedicerent, cessere melioribus, habitacula vacua facientes. surgebant ergo in tota Insula religiosorum Monasteria, cumulabantur mole pretiosi metalli sanctorum altaria, nec degenerabant à decore ędium mores ędificantium. Ita hominibus omnis ordinis, feruentibus in Dei obsequio, terra quoque ipsa videbatur gaudere otio. Agri prouentu vberi respondebant cultoribus, omnium bonorum copia plenis effluebat cornibus, nec facilè vnquam tempore *Dunstani* spem Prouincialium messis ęgra decepit. Elementa lætis renitebant vultibus, nullæ nebulæ, nubila nulla pigro contrahebant cœlo contagia, transmarinorum hostium metus procul, quieta & tranquilla omnia. In vrbibus, nec in pauperes pręiudicium, nec inter viuentes dissidium, nec propter morientes iusticium. horum bonorũ radix per Domini gratiam spectabat ad *Dunstanum*, de *Dunstano* prodijt in *Edgarum*, de *Edgaro* pullulauit in populum. Fœlicia tunc fuere tempora habentia præsulem, qui nihil infra dictum faceret: regem, qui sedulus edictis præsulum intenderet. Hæc immortalem viro pepererunt & seruauerunt gloriam multò magis quàm miracula. quamuis Domino administrante nec eorum mendicus fuerit. quorum hîc vel breuiter indicula ponere illa efflagitat ratio, vt si quis gestorum eius expers ista fortassis attigerit, norit quantum sanctus iste huius adhuc peregrinationis incola mente superna prælibauerit gaudia. denique sanctitatis eius futuræ præsagus idem qui author Deus iucundo prodigio natiuitatem eius præcurrit. Siquidem cùm mater eius fertilis in aluum maturoque iam in partum fœtu in purificatione sanctæ *Mariæ* frequenti ciuium collegio templo assisteret, omnium repentè luminaria seu casus, seu Dei nutus extinxit. Omnibus stupefactis, matronæ cereus lucem accepit cælitus, communicatóque cæteris igne, timorem dispulit, securitatem induxit. Puer literis datus cùm omnes institutionis libros potenter addisceret, tum libentius & charius illa exosculabatur, quæ moribus informatis mentem ad superna dirigerent. Eius ętatulæ pusio diabolũ noctu occursantem, rabidorumque canum agmine stipatum virga abegit: obseratam ecclesiam obuijs angelorum auxilijs ad terram leniter depositus intrauit. Cui processu cithara eius paxillo appensa, vocale melos sine hominis digito intonuit: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum*, & sequentia. Quo audito, ad tribulationum patientiam se admoneri, & tunc intellexit, & non multò pòst expertus, exhorruit. Iuuenis olim defuncti officio concepit oraculum quantum profectum sumpturus esset in domino, & in seculo. ne se derideri phantasmatis inanis arbitraretur nebula, signum accepit, monstrato loco, quo post triduum esset sepeliendus presbyter, qui nec dum erat inualidus, nec æger. regem effrænis equi cursu delatum ad præcipitium nomine suo à pręeunte inclamato, absens liberauit, animalis cursu cohibito, in ipso prærupturum faucium hiatu. trabalem molem incuria artificum deorsum vergentem, signaculo crucis eminus porrecto, loco restituit suo. Iam Pontifex & Brittannię Primas, ad diuinum ministerium egens aqua, ex natiuo silicis sinu laticem produxit, qui perennes riuos deducit ad hanc diem. diaboli quascunque insidias præuidebat perspicaciter, & eludebat potenter. fœmineas quondam sordes insusurrantem ignitis forcipibus adurens, eundemq; sibi in oratione

infestum,

infestum, simulacroque, vel vulpis, vel vrsi indutum, baculo abigens. effusos pro exilij sui lætitia cachinnos ingeminantem minis arguens, minas effectui mancipauit, dum ab exilio regressus ingentem diabolo iacturam, de lucrandis Domino animabus, faceret. *Edmundi* regis proximè futurum & *Edwini* præteritum obitum dæmonum edoctus lætitia: illius corpus Glastoniæ sepeliuit, istius animam inimicorum violentiæ eripuit. Quid illud? nonne magnæ reuerentiæ metu dicendum quod corporalibus oculis sanctum intuitus spiritum columbina specie agonizanti fœminæ & sibi Missas facienti vidit adesse, indeq; super memoriam beatissimi *Odonis*, plausibili volatu sedisse? Quapropter cunctis in posterum occasionibus acceptis *Odonem* bonum vocauit vsitato & quàm proprio nomine *Ode* the good. tum prætereà quàm familiaritèr illi, Deus bone, superni spiritus apparebant? quàm consertè cum eo famulabantur? cuius adhuc patriam suspirantis tædium sanctis hortatibus animantes. *Edgari* regis ortum & fœlicitatem futuram symphonia angelica: *Edredi* decessum ferociori nubium impulsu cognouit. horrisonum enim strepitum probauit mors animalis, cui insederat, non morata. Discipuli fælicem ad cœlos excessum absens vidit & pronunciauit, prophetia perspicuus, nec vllius vnquam falsitatis repulsam passus. *Ethelredo* regi futuram ęrumnam, virgini *Edithæ*, & *Ethelwoldo* antistiti mortem prædixit conterminandam, eidemq; sanctum *Elfegum* substituit, admonitorem nactus Apostolum *Andream*: eius enim præcipuè fruebatur solatio, vel vitare aduersa vel moderari secunda. sed excellit omnia, pręiuit vniuersa, quòd dominā Domini matrem pręsenti miraculo & vigilanti oculo conspicatus est socias pudoris, (inter quas, & eiusdem Pontificis matrem) ad *Christi* laudem inuitare, illudque sedulianum modulato canore concinere & repetere.

Cantemus Domino sociæ, cantemus honorem:

Dulcis amor Christi personet ore pio.

Mirum est prorsus, mirum omninò quod dicitur, nec tamen à stabilitate veritatis alienum, vt, (quod Dei magno munere sanctis in futura vita concedendum, nunc eos spe beata sollicitat mollitèr, palpat fœlicitèr,) ipse lutea compage circundatus oculis caperet, auribus hauriret, & credo equidem, nec vana fides, quod etiam Angelorum cantum audierit Kyrie eleeson psallentium, quod nunc libentèr Ecclesiæ discunt & docent Anglorum. His gloriosus triumphis, victoriosus adoreis vicesimo septimo Patriarchatus sui anno exacto, translatus est ad superos, ingenti sua gloria, immani patriæ ærumna. Siquidem statim læta elementorum facies emarcuit, pax per eius sapientiam procurata superuentu Danorum euanuit, quamuis ille maximis signis filiorum calamitates leuigaret. Quarum illud scriptum non vidi, quod nuper quodam Ecclesiæ *Christi* Monacho referente audiui: furem damnatum præcipitio, sancti *Dunstani* auxilium inclamasse, ligatisque oculis à carnificibus retroactum, desiluisse in præruptum, nec læsum: Ibi beatum *Dunstanum*, corporalitèr cum eo locutum, nexus oculorum soluisse. Quo solatio miserum animatum, per confragosas semitas in superiora euasisse manus cuiusdam quam non videret nisu, pendula pergentis terga, ne retrò laberetur, sustentante. sed quia de temporum turbine in nostris; de sancti miraculis in aliorum legitur literis, successionem Episcoporum repetam.

D*Vnstano* successit anno vno *Ethelgarus*, qui primus in nouo Monasterio Abbas à beato *Ethelwoldo* Wintoniæ factus, post etiam præsulatum Australium Saxonum acceperat, cuius sedes tunc erat apud Seleseiam, nūc est Cicestriæ. Hoc de medio facto sedit annis xj. Wiltunensium priùs Episcopus *AElfricus*, qui & antè Abbas Abendonensis fuerat. de quo quod quidam dicunt eum Cantuariæ Monachos proturbatis clericis posuisse; verisimile non videtur. constat enim Monachos in Ecclesia sancti *Saluatoris* fuisse à tempore *Laurentij* Archiepiscopi, qui primus beatissimo *Augustino* successit, sicut in Epistola *Bonefacij* Papæ ad regem *Ethelbertum*, quæ inferiùs ponetur, constabit.

POst eum *Siricius* & ipse Wintoniēsis præsul annis quinque, cuius consilio in gestis regum dixi *Ethelredum* regem animi libertatem Danis precio vendicasse, vt eorum pacem argento redimeret, quos ferro propellere posset, nisi corde careret. vnde importabilis tributi pensio imposita Angliæ fortunas prouincialium ad solum vsque destruxit.

Quod

QVod cùm successor eius *AElphegus* ex Episcopo Wintoniensi archiepiscopus annis sex, & mensibus septem, facere contenderet, ne molliciem otij sui miserorum dispendio mercaretur, captus, & in compedes coniectus; postremóq; ab ipsis Danis lapidatus, animam cœlo dedit. Cuius vitam scripsit *Osbernus* plenam virtutibus, & miraculis: illo præcipuè, quòd Romæ positus, obitum *Kenulfi*, qui ei in Wintonia successerat, perspicua veritate suis nunciauit. præterea die gloriæ suæ illucescente iam iamque morte furorem hostium satiaturus, vidit *Dunstanum* transitoriam prænunciantem pœnam, & futuram promittentem gloriam. nam quòd corpus eius etiam recentis cruoris præferens vestigia labem putredinis ad hunc diem ignorauerit, & aliàs dixi & populariter tritum non eget inculcari.

SVccessit martyri *AElphego Liuingus* qui & *Ethelstanus*, annis septem, ex Episcopo Wellensi suffragio Regis *Ethelredi* in archiepiscopum prouectus. Spirabat adhuc vitam rex ille, veram prophetiam beatissimi *Dunstani*, quam superiùs diximus, calamitatibus suis nimis expertus, vir qui coràm videret Prouincias suas subuerti, seipsum postremò exulem agi, nec vllum comminisceretur remedium. Id quidam inæqualitati corporis, quidam segnitiei animi deputant. veruntamen vtcunque dicta mea ferant posteri, absolutè pronuncio: magnum insigne fuisse miseriæ, quòd Primati patriæ septem mensibus incarcerato nullam opem rex attulerit, nec se ad vindictam excitauerit, seu præsulis maiestate, seu calamitatis indignitate permotus. Quare de *Etheldredo* possum antiquum illud prouerbium dicere, quòd *è conspicuo probitatis fulmine, natæ fuissent inertes tenebræ.* Quid enim vnquam *Edgaro* patri, in probitate, quid huic filio in socordia comparabile habuit Anglia? Impleuit ergo locum defuncti *Elfegi*, *Liuingus*, vt dixi.

ET post eum *Egelnodus*, octodecim annis, de quo in gestis *Cnutonis* aliqua commemoraui.

HVic *Edsius* successit annis vndecim, qui post mortem *Hardecnuti* regem *Edwardum* prouexit in regnum, assistens authoritate & benedictione sua, conatibus *Godwini* Comitis, & Danorum contrà nitentium votis irritis. Nec multò pòst incurabilem morbum nactus, viuens & volens potestati decessit, cùm priùs secretiori consilio apud regem & Comitem egisset, vt ei *Siwardus* Abbas Abendoniensis succederet. Sed cùm ille in ipsum qui honorem intulerat ingratus, etiam necessario victu infirmum fraudaret, iam designatus successor eliminatus est, datusq; ei episcopatus *Roffensis*, quo leuiaret verecundiam, quo detrimentum consolaretur.

TVnc rex *Robertum*, quem ex monacho Gemmeticensi Londoniæ fecerat Episcopum, archiepiscopum creauit annis duobus, amplissimo premio bona sibi quondam in Normannia exulanti ab ipso impertita recompensans. Is ergo & amore antiquo & recenti honore primas partes in consilijs regalibus vendicabat, quos vellet deponeret, quos vellet sublimaret. Anglis nota loquor, & aliàs dicta repeto. Angli ergo Normanno inuidere, & regis beneuolentiam extenuare. Ille contra pertinacius insistere, donec præcipuos optimates *Godwinum* dico & filios eius proditionis apud regem accusatos Anglia expelleret. Expulsionis aliæ quoque fuere causæ, & alij authores, sicut aliàs non tacuimus. Sed ille clarius classicum cecinit, instantius accusauit. Et tunc quidem animi sententiæ blanditus est effectus rei; sed posteriori anno causa in suffragium popularium deducta, exules restituti. Quorum reconciliationem cùm sibi nocituram archiepiscopus non dubitaret, iudicij deliberationem præueniens Romam iuit. vnde, cùm epistolis innocentiæ & restitutionis suæ allegatricibus rediens finem vitæ apud Gemmeticum inuenit.

TVnc *Stigandus* quidam, qui quondam dimisso Orientalium Anglorum episcopatu, sublimiorem gradum meditatus Wintoniensem inuaserat, rapuit occasionem desideratam, vt innocentis regis simplicitatem circumueniens, Archiepiscopatū septendecim annis tantis honoribus adiungeret: aliàs sanè nec imprudens, nec inefficax. Cæterum aduersus ambitum nihil dignitati suæ consulens, quæcunq; posset alijs præripere, sibi abscondere, nunquam auaritiam suam moderari; sacros honores Ecclesiarum, hos sibi pecunia comparans, illos alijs lingua vendiens, [illegible] publicas nundinas ex episcopatibus & abbatijs faciens, & ibi cupiendo modestia admittens, vbi quod cuperet

cuperet deeſſet. Nonne illud belluinæ rapacitatis dices, quod Wintoniæ Epiſcopatum & Cantuariæ Archiepiſcopatum, prætereà multas abbatias ſolus ipſe poſſidebat, quæ ſingula ſatis ſuperque ſufficerent alicui probo viro? Sed ego conijcio illum non iudicio ſed errore peccaſſe, quòd homo illiteratus (ſicuti plerique & penè omnes tunc temporis Angliæ epiſcopi) neſciret quantum delinqueret, rem Eccleſiaſticorum negotiorum ſicut publicorum actitari exiſtimans. Quare nunquàm pallium à Roma meruit, quamuis & ibi venalitas multùm operetur, niſi quòd quidam *Benedictus* Apoſtolicæ ſedis peruaſor ipſi miſit gratulatus, quòd eum quem alij Archiepiſcopi ducebant ludibrio, ipſe Papam appellaſſet. Sed illo pòſt non multùm deiecto, omnia eius facta euacuata, decretumque conſilio ſalubri non potuiſſe eum dare legitimè pallium, qui iuſtè non habuiſſet Papatum. Non reſipuit ſuper his *Stigandus* ſed perſtitit, parùm cogitans de animarũ ſalute, tantùm forenſi frueretur honore. Intereà *Willielmus* Comes Normanniæ Angliam veniens armis Prouinciam perdomuit, cùm & Dei permiſſio ſuffragaretur, & nonnullæ cauſæ ſuppeterent, quas non infirmas ipſe arbitraretur. Qui cùm & belli Haſtingẽſis victoria, & caſtelli Doſrenſis deditione terrorem ſui nominis ſparſiſſet, Londoniam venit, venienti *Stigandus* cum potentiſſimis Anglis proceſſu & fauore ſuo applauſit: conſertiſq; loquelis *Willielmus* eum in patrem & Archiepiſcopum, ipſe *Willielmum* in regem recepit, & filium. Veruntamen coronam regni de manu eius rex detractauit ſuſcipere, aſtutia, qua conſueuerat, prohibitores ex parte Apoſtolici ſubornans. Nec multò pòſt in Normanniam nauigans ſub velamine honoris illum renitentem ſecum traxit, ne quid perfidię ſe abſente per eius authoritatem in Anglia pullularet. Inter quæ difficile dictu eſt, quantis eum exceperit officijs dignantèr vbicunque locorum aſſurgendo, & contra eum in omnibus Epiſcopatibus Normanniæ & Abbatijs longa ſerie pompæ procedi faciendo. Sed quicquid his tegebatur inuolucris, erupit in clarum veniente in Angliam *Ermenfredo*, Seduenſe Epiſcopo, Legato *Alexandri* Papæ, qui ad voluntatem regis, coacto concilio *Stigandum* depoſuit, fidem *Willielmi* appellantem, & violentiam reclamantem. Et quamuis ille ſe blandè excuſans præceptum Papæ obiectaret, non tamen opinionem affectatæ depoſitionis excluſit, quòd eum toto æuo in vinculis Wintoniæ habuerit. Ibi ergo *Stigandus* tenui victu vitam tolerauit, quòd ei parum de fiſco ferebatur, & ipſe ingenita mentis duritia nihil de ſuo inferri pateretur. Quin & hortantibus amicis & præcipuè regina *Edgitha, Edwardi* regis relicta, vt ſe delicatiùs veſtiret, & paſceret, per omne ſanctum peierabat non ſe habere nummum nec valens. Sed huic ſacramento ſoliditatem veri abfuiſſe probauit ingens vis opum poſt mortem eius in ſubterraneis ſpeculis inuentarum: ad quarum indicium vt veniretur, auxilio fuit clauicula collo exanimati dependens, quæ familiaris ſcrinij eſſet cuſtos, ea ſeræ immiſſa, manifeſtauit per cartas inuentas, & qualitatem metallorum & quantitatem ponderum.

NOndum ille efflauerat, cùm à *Willielmo* rege *Lanfrancus*, Cadomenſis Abbas ad archiepiſcopatum electus eſt. Is gente Longobardus, non adeò abiecta & obſcura progenie oriundus erat. Sed literatura perinſignis liberales artes quæ iamdudum ſorduerant, à Latio in Gallias vocans, acumine ſuo expoliuit. teneriorem ætatem in ſecularibus deterens, in ſcripturis diuinis animo & æuo maturuit. Quibus edoctus mundi fumos & ampullata geotilium eloquia paruipendens Monachatus deſiderium imbibit. multiſque diu locis circumſpectis ex omni Abbatiarum copia Beccum apud Normanniam potiſſimùm elegit, paupertate loci & Monachorum religione captus, (Siquidem eò fortè adueniens ipſum Abbatem *Herlewinum* nomine, ad coquendos panes ſuccinctum, & manus fimo oblitum cõſpicatus eſſet.) factus ergo ibi Monachus homo, qui neſciret agreſtĩ opere victum quærere, publicas ſcholas de Dialectica profeſſus eſt, vt egeſtatem Monaſterij ſcholarum liberalitate temperaret. exiuit fama eius remotiſſimas Latinitatis plagas, eratque Beccum magnũ & famoſum literaturæ gymnaſium. gloria laudis conflauit apud improbos viros inuidiam, capellanis, qui infra eius ſcientiam ſe viderent, animum Comitis *Willielmi* in ipſum turbantibus, quòd vnum eorum palàm de inſcitia literarum irriſiſſet. Quapropter *Lanfrancus* edictum accipiens, vt Normanniam ſua importunitate vacuaret, curiam venit, moxque indulgentiam Comitis meruit, quòd ille ſtatim viuacitate ſenſus intellexiſſet, quantæ pru-

dentiæ *Lanfrancus* esset ex dignitate frontispicij, & facetia responsi, interiora conjectans. Nec multò post apud Cadomum Abbatem fecit, vbi sancto *Stephano* Monasterium à fundamentis leuauerat. Quin & regni fastigiatus solio, Archiepiscopum, vt dixi, instituit, quod ipse melius scripto suo insinuabit, quod de ordinatione sua, & de cõtrouersia inter se & Eboracensem *Thomam* commota & sedata, ita scripsit.

Anno Dominicæ incarnationis millesimo septuagesimo intrauit Anglicam terram *Lanfrancus* Cadomensis cœnobij Abbas, mouentibus & præcipientibus *Willielmo* glorioso Rege Anglorum, & fœlicis memoriæ *Alexandro* totius sanctæ Ecclesiæ summo Pontifice. Is post paucos sui introitus dies Dorobernensem Ecclesiam suscepit regendam. Consecratus est autem quarto Calendarum Septembris in sede Metropoli à suffraganeis ipsius sedis *Willielmo* Londoniensi Episcopo, *Siwardo* Roffensi, *Walchelmo* Wentano, *Remigio* Dorcensi siue Lincolniensi, *Herfasto* Helmanensi siue Thetfordensi, *Stigando* Selesiensi, *Hermanno* Schireburnensi, *Gisone* Wellensi. Cæteri, qui absentes fuerunt, causas suæ absentiæ tàm Legatis, quàm literis ostenderunt. Ipso anno *Thomas* Eboracensis Ecclesiæ antistes electus Cantuariam ex prisca consuetudine ab eo sacrandus aduenit. à quo cùm *Lanfrancus* scriptam de obedientia sua professionem cum adiectione iurisiurandi, custodito antecessorum suorum more, exposceret: Respondit *Thomas* se id nunquam facturum, nisi priùs scriptas de hac re authoritates legeret, nisi testes huius antiquitatis assertores cerneret: Postremò, nisi congruas super hac re rationes audiret, quibus id iustè & rationabilitèr sine suæ Ecclesiæ præiudicio facere deberet. Hoc autem ignorantia magis quàm spiritus elati pertinacia faciebat. Nouus enim homo & Angliæ consuetudinis penitus expers, verbis adulatorum plus æquo & bono fidem exhibebat. *Lanfrancus* tamen in præsentia paucorum Episcoporum, qui ad eum pro hac consecratione aduenerant, quod postulabat ostendit. At ille aspernatus omnia, non sacratus abscessit, quod Rex audiens grauitèr accepit, existimans *Lanfrancum* iniusta petere, & scientia literarum magis quàm veritate & ratione confidere, quamuis nec ipsi *Thomæ* deesset literarum peritia, multo ingenio multoque studio comparata. Paucorum dierum spatio euoluto *Lanfrancus* ad curiam venit, à Rege audientiam postulauit, redditis rationibus eius animum mitigauit, transmarinis, qui aderant, suæ parti iustitiam adesse suasit & persuasit. Angli enim qui rem nouerant assertionibus eius per omnia constantissimè testimonium perhibebant. Itaque regio edicto communique omnium decreto statutum est, ad præsens debere *Thomam* ad matrem totius regni Ecclesiam redire, professionem scribere, scriptam legere, lectam inter examinandum in præsentia Episcoporum *Lanfranco* porrigere, in qua præceptis quidem eius in omnibus, quæ ad Christianæ Religionis cultum pertinent, se obtemperaturum absolutè nulla interposita conditione promitteret, successoribus verò eius non ita, nisi priùs vel coram vel in Episcopali concilio competens ei ratio redderetur, qua antecessores suos Dorobernensis Ecclesiæ Primatibus id fecisse & facere debuisse euidentissimè comprobaretur. Igitur rediit, quæ iussa sunt impleuit, sacratus abscessit. Non multos post dies *Lanfrancus* ab vniuersis Anglici regni Episcopis, qui diuersis temporibus, diuersis in locis ab alijs Archiepiscopis vel à Papa tempore *Stigandi* sacrati sunt, professiones petijt & accepit. sequenti anno cum præfato Archiepiscopo Romam iuit, & honorificè à sede Apostolica susceptus vnum quidem pallium ab altari Romano more accepit, alterum verò in indicium sui amoris, videlicèt cum quo Missam celebrare solebat, *Alexander* ei Papa sua manu porrexit. In cuius præsentia *Thomas* calumniam mouit de Primatu Dorobernensis Ecclesiæ, & de subiectione trium Episcoporum Dorcensis siue Lincolniensis, Wigorniensis, Lecefeldensis, qui nunc est Cestrensis, dicens Cantuariensem Ecclesiam atque Eboracensem parem ad inuicem honorem habere, nec alteram alteri secundum beati *Gregorij* constitutionem debere vllatenus subiacere, excepto quòd alter vtrius Archiepiscopum priorem & digniorem oporteat esse eo quem constiterit fuisse posteriùs ordinatum. Prædictos verò tres Episcopos suæ sedi, suisq; antecessoribus ab antiquis tẽporibus extitisse subiectos. *Lãfrancus* hoc audiens etsi molestè tulit, modesta tamen discretione verba illius veritate penitus carere respondit, asseuerans *Gregorianam* illam

conſtitutionem non de Cantuarienſi & Eboracenſi Eccleſia, ſed de Londonienſi, & Eboracenſi eſſe prolatam. De qua re & de tribus Epiſcopis multis hinc inde verbis prolatis, decreuit *Alexander* Papa, oportere cauſam hanc in Anglicam terram audiri, & illic totius regni Epiſcoporum, & Abbatum teſtimonio & iudicio definiri. *Lanfrancus* quamuis alligatum illum ſuo tempore facta ab eo profeſſione teneret, maluit tamen pro ſucceſſoribus laborare, quàm eis in poſterum indiſcuſſam hanc tantam calumniam diſcutiendam reſeruare. Vterque ergo in Paſchali ſolemnitate ad Regem venit, ibique prolatis in medium partium rationibus ſententiam de negotio regalis curia dedit. Iuſſum eſt fieri tranſcriptum totius cauſæ continens finem. *Lanfrancus Alexandro* Papæ direxit Epiſtolam, in qua ei totius negotij geſtionem breuitèr & veraciter enarrauit. Vtraque ſcripta ſunt, ſubter annexa præmiſſa profeſſione quam *Thomas Lanfranco* coram Rege & eius curia manu in manum porrexit.

Decet Chriſtianum quemque Chriſtianis legibus ſubiacere, nec his quæ à Sanctis patribus ſalubriter inſtituta ſunt, quibuſlibet rationibus contraire. Hinc namque iræ, diſſenſiones, inuidiæ, contentiones, cæteraque procedunt; quæ amatores ſuos in pœnas æternas demergunt. Et quantò quiſque altioris eſt ordinis, tantò impenſius diuinis debet obtemperare præceptis. Propterea ego Thomas *ordinatus iam Eboracenſis Eccleſiæ Metropolitanus antiſtes, auditis cognitiſque rationibus abſolutam tibi* Lanfrance *Dorobernenſis Archiepiſcope, tuiſque ſucceſſoribus de Canonica obedientia profeſſionem facio, & quicquid à te vel ab eis iuſtè & Canonicè mihi iniunctum fuerit, ſeruaturum me eſſe promitto. de hac re autem dum à te ordinandus eſſem, dubius fui. Ideoque tibi quidem ſine conditione, ſucceſſoribus verò tuis conditionabiliter obtemperaturum me eſſe promiſi.* *Anno ab incarnatione Domini noſtri* Ieſu Chriſti *milleſimo ſeptuageſimo ſecundo, regni verò* Willielmi *glorioſi regis Anglorum & ducis Normannorum ſexto, Pontificatus autem Domini* Alexandri *Papæ vndecimo, in præſentia Regis & Epiſcoporum atque Abbatum ventilata eſt cauſa de Primatu. Quem* Lanfrancus *Dorobernenſis Archiepiſcopus ſuper Eboracenſem Eccleſiam iure ſuæ Eccleſiæ proclamabat, & de ordinationibus quorundam Epiſcoporum, de quibus ad quem ſpecialiter pertinerent certum minime conſtabat. Et tandem aliquando diuerſis diuerſarum cauſarum authoritatibus probatum atque oſtenſum eſt, quòd Eboracenſis Eccleſia Cantuarienſi Eccleſiæ debeat ſubiacere, eiuſque Archiepiſcopi, vt Primatis totius Britanniæ diſpoſitionibus in iis, quæ ad Chriſtianam Religionem pertinent in omnibus obedire. Subiectionem verò Dunelmenſis hoc eſt Lindiſfarnenſis Epiſcopi, & omnium regionum à terminis Liceſeldenſis Epiſcopi, & Humbræ magni fluuij vſque ad extremos fines Scotiæ, & quicquid ex hac parte prædicti fluminis ad parochiam Eboracenſis Eccleſiæ iure competit, Cantuarienſis Metropolitanus, Eboracenſi Archiepiſcopo, eiuſque ſucceſſoribus in perpetuum obtinere conceſſit: Ita vt ſi Cantuarienſis Archiepiſcopus concilium cogere voluerit, vbicunque ei viſum fuerit, Eboracenſis Archiepiſcopus ſui præſentiam cum omnibus ſibi ſubiectis Epiſcopis ad nutum eius exhibeat, & eius Canonicis diſpoſitionibus obediens exiſtat. Quòd autem Eboracenſis Archiepiſcopus profeſſionem Archiepiſcopo Cantuarienſi facere etiam cum ſacramento debeat,* Lanfrancus *Dorobernenſis Archiepiſcopus ex antiqua anteceſſorum conſuetudine oſtendit, ſed ob amorem Regis,* Thomæ *Archiepiſcopo Eboracenſi ſacramentum relaxauit, ſcriptamque tantùm profeſſionem recepit, non præiudicans ſucceſſoribus ſuis qui ſacramentum cum profeſſione à ſucceſſoribus* Thomæ *exigere voluerint. Si Archiepiſcopus Cantuarienſis vitam finierit, Eboracenſis Archiepiſcopus Doroberniam veniet, & eum, qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ Eccleſiæ Epiſcopis vt Primatem proprium iure conſecrabit. Quod ſi Archiepiſcopus Eboracenſis obierit, is qui ei ſucceſſurus eligitur, accepto à rege Archiepiſcopatus dono Cantuariam, vel vbi Cantuarienſi Archiepiſcopo viſum fuerit, accedet, & ab ipſo ordinationem canonico more ſuſcipiet.*

Hic ſi Epiſtolam *Lanfranci* ad *Alexandrum* Papam totam poſuero, erit oneroſum profectò. Quapropter quod ad rem tantùm attinet, ſupponam, adijciens etiam priuilegia ſedis Apoſtolicæ, quæ ad ſuam cauſam firmandam magno fuiſſe ſuffragio ipſe aſſeuerat. Vnde me iure nullus criminari debebit, quaſi talibus ſcriptis volumen implendo, alienam in me transferam gloriam, ſed dabit potiùs ſi æquum iudicat neceſſitati ſuſceptæ hiſtoriæ veniam. Quinimò à ſtudioſo Lectore habendæ ſunt ſcriptori gratiæ, quòd omnia hic congeſta inueniet, quæ & laborieſſet per multa volumina ſcrutari, & dubietati, ſi vnquam fortè poſſent inueniri.

inueniri. simul quòd nec adhuc controuersia inter duos Metropolitanos conquieuit, sed in magno etiam nunc versatur litigio, cùm ad istos qui modò dissident ordine venero, non habebo necesse ostendere, quæ pars veritate nitatur, cùm iam tempore istius *Lanfranci* præoccupauero. *Domino totius Christianæ religionis summo speculatori,* Alexandro *Papæ,* Lanfrancus *sanctæ Dorobernensis Ecclesiæ antistes, debitam cũ omni seruitute obedientiam. In concilio, quod Angliæ per vestram authoritatem coactum est, vbi querelæ* Thomæ *Archiepiscopi prolatæ & ventilatæ sunt, allata est Ecclesiastica gentis Anglorum historia, quam Eboracensis Ecclesiæ presbyter & Anglorum doctor* Beda *composuit: lectæ sententiæ, quibus pace omnium demonstratum est, à tempore beati* Augustini, *Primi Dorobernensis Archiepiscopi, vsq; ad ipsius* Bedæ *vltimam ætatem, quæ ferè centum & quadraginta annorum spatio terminatur, antecessores meos, super Eboracensem Ecclesiam totamq; Insulam, quam Britanniam vocant, necnon & Hiberniam, Primatũ gessisse, curam pastoralem omnibus impendisse, in ipsa Eboracensi vrbe persæpè, locisque finitimis, vbi eis visum fuit, Episcopales ordinationes atque concilia celebrasse, Eboracenses antistites ad ipsa concilia vocasse, & cùm res poposcisset, de suis eos actibus rationem reddere compulisse. Episcopos quoque, quorum subiectionem in quæstionem* Thomas *adduxerat, infra illud centum & quadraginta annorum spatium, per Dorobernenses Archiepiscopos fuisse sacratos, ad concilia vocatos, quosdam quoque, culpis exigentibus, ab eis cum Romanæ sedis authoritate depositos: multaque in hunc modum, quæ Epistolaris modestia per singula explicare non potest. Diuersa ad legendum porrecta concilia, quæ diuersis temporibus, diuersis de causis, à meis sunt antecessoribus celebrata. Quæ tametsi eandem suæ institutionis non habuere materiam, eandem tamen de Primatu & subiectione Episcoporum tenuere sententiam. recitatæ eorundem, de quibus quæstio versabatur Episcoporum ante prædecessores meos factæ electiones, & per eos ordinationes, qui Dorobernensi Ecclesiæ de sua obedientia scriptas reliquerunt professiones. Vrbs namque, quæ nunc Cantuaria vocatur, antiquis temporibus ab ipsius terræ incolis Dorobernia vocabatur. Nec defuerunt gesta quibus reseratum est, cùm Anglia per plures esset regulos diuisa, Nordanhumbrorum Regem vbi sita est ciuitas Eboraca, accepto pretio cuidam symoniaco Episcopium vendidisse, pro qua culpa à Dorobernensi Archiepiscopo ad concilium vocatum esse, nolentemque uenire pro sua inobedientia excommunicationis sententiam pertulisse. Cuius communionis atque consortij omnis illarum partium Ecclesia tam diu abstinuit, quoad vsque concilio seipsum exhibuit, & quod malè gestum est correxit. vltimum quasi robur totiusque causæ firmamentum, prolata sunt antecessorum vestrorum,* Gregorij, Bonefacij, Honorij, Vitallani, Sergij, *Item* Gregorij, Leonis, Iohannis *priuilegia, atque scripta, quæ Dorobernensis Ecclesiæ præsulibus Anglorumque regibus alijs atque alijs temporibus varijs de causis sunt data atque transmissa. reliqua enim reliquorum tam authentica quàm eorum exemplaria in ea combustione atque abolitione quàm Ecclesia nostra ante quadriennium perpessa est, penitùs sunt absumpta. His atque alijs, quæ particulariter breuiterq; explicari non possunt ex parte Ecclesiæ nostræ in causa peroratis, contra tantam tantorum authoritatum euidentiam paucissimas contradictiones opposuit, Epistolam illam præcipuè ferens in medium, quæ beatus* Gregorius *Londoniensem atque Eboracensem Ecclesiam pares esse, nec alteram alteri subiacere instituit. Quam scripturam cùm in re nihil facere concordi sententia cuncti protinus definissent, pro eo quòd nec ego Londoniensis Episcopus essem, nec de Londoniensi Ecclesia esset quæstio instituta, vertit se ad alia egena atque infirma argumenta, quæ post paucam moram* Christo *reuelante paucis sunt obiectionibus abolita, &c.* Domino excellentissimo atque præcellentissimo filio regi Anglorum *Ethelberto, Bonifacius* Episcopus seruus seruorum Dei. *Dum Christianitatis vestræ integritas ita circa conditoris sui cultum excreuerit, vt longè lateq; resplendeat, & in omni mundo annunciata vestra Deo digna operationis augmenta referat: enormes largitori omnium bonorum Deo grates exsoluimus, qui vos de excelso prospexit, & in tanto culmine virtutũ erexit. Quapropter, fili gloriose, quod ab Apostolica sede per coepiscopum nostrum* Mellitum *postulastis, libenti animo concedimus, id est, vt vestra benignitas, in Monasterio in Dorobernensi ciuitate constituto, quod sanctus doctor vester* Augustinus *beatæ memoriæ* Gregorij *discipulus sancti* Saluatoris *nomini consecrauit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus frater noster* Laurentius, *licenter per omnia Monachorum regulariter viuentium habitationem statuat, Apostolica authoritate decernentes, vt ipsi vestri prædicatores Monachi Monachorum gregem sibi associent, & eorum vitam sanctitatum moribus exornent.*

 Quæ

Quæ nostra decreta, si quis successorum vestrorum, siue Regum, siue Episcoporum, clericorum siue Laicorum irrita facere tentauerit, à principe Apostolorum Petro, *& à cunctis successoribus suis anathematis vocabulo subiaceat, quoad usque quod temerario ausu peregit, Domino placita satisfactione pæniteat, & huius inquietudinis veram emendationem faciat. In* Christo *valeas Domine fili. missa per manũ* Melliti *Episcopi Londoniensis, anno Dominicæ incarnationis 615.*
Dilectissimo fratri *Iusto Bonefacius* Episcopus seruus seruorum Dei. *Susceptis vestræ dilectionis apicibus, in quibus reperimus inter alia plurimos ex gentilibus ibidem degentibus Deo Omnipotente & Domino nostro* Iesu Christo *auxiliante cõuersos, maximè autem in partibus Cãtiæ, ad veri Dei nostri fidem vestris laboribus esse perductos: valdè gratulati sumus.* Edbaldi *quoque Regis animum ad veræ agnitionis viam esse correctum, Dominum Omnipotentem in eo laudamus, qui sui nominis sacramentum, vestrique laboris fructum non deseruit, sicut ipse prædicatoribus Euangelij veraciter repromisit,* Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. *Multa enim clementia, apud Dominum, multa est in vobis demonstrata, cùm aperiantur corda barbararum gentium ad suscipiendum prædicationis vestræ singulare mysterium. vt enim proficerent, vestris meritis est eorum saluatio procurata, Domino dicente,* Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. *Cognoui siquidem in vestris syllabis, vt sanctæ recordationis prædecessor noster* Gregorius *constituit* Augustino *& omnibus successoribus suis in posterum Metropolitanam & Primitiuam sedem in ciuitate Dorobernia, vbi caput totius gentis Anglorum à diebus Paganorum habetur. At verò nunc per reuelationem* Iesu Christi, *qui est origo, & caput Christianitatis, eadem ciuitas exaltatur & orthodoxa fides, quæ est radix nobilissima ibidem collocatur. vt ex illa segete vberrimum fructum boni operis ad pabulum cælestis patriæ omnes Insulani metere queant. O quàm fælix illa ciuitas quæ meruit in se* Christum *habitatorem habere! fælix illa ciuitas: fælix & tota gens cùm illos superna misericordia visitare non dedignata sit, quos ante mundi creationem prædestinauerat sibi sociare. Quare absit ab omni Christiano, vt ex illa ciuitate Dorobernia aliquid minuatur, aut in aliud mutetur nunc vel futuris temporibus, quæ à prædecessore nostro Domino Papa* Gregorio *statuta sunt, quoquo modo res humanæ quassentur. Sed magis ex authoritate beati* Petri *Apostolorum principis ad ipsum præcipientes firmamus, vt in Dorobernia ciuitate semper in posterum Metropolitanus totius Brittanniæ locus habeatur. omnesque prouinciæ regni Anglorum præfati loci Metropolitanæ Ecclesiæ subijciantur, immutilata & perpetua stabilitate decreuimus. Hanc autem Ecclesiam vtpote specialem, consistentem sub potestate & tuitione sanctæ Romanæ Ecclesiæ, si quis conatus fuerit imminuere, eique de concessa potestatis iure quicquam abstulerit, auferat eum Omnipotens Deus de libro vitæ suæ, sciatque se sub anathematis vinculis esse nodatum. Deus te incolumem custodiat Reuerende frater.*
Dilectissimo fratri *Honorio Honorius* Episcopus seruus seruorum Dei. *Susceptis vestræ dilectionis literis in ijs reperimus vestri laboris sollicitudinem circa vobis commissum gregem multa fatigatione occupatam, multo labore & angustia crebrescentibus malis & mundanis vsibus mentis vestræ difficultates sæpius sustinere grauitatem. Nos verò hortamur vestram dilectionem, vt opus Euangelij, quod cœpistis, teneatis, quod in eo laborandum tibi atque perseuerandum magis quàm omittendum est. Memento Euangelici præcepti, quo dicitur:* Ego pro te rogaui *Petre* vt non deficiat fides tua; & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. *Et iterum in Apostolo:* Stabiles estote & immobiles, scientes quòd labor vester non est inanis coram Domino. *Ideo suppliciter vestram dilectionem admonemus, vt fide & opere in timore Dei & caritate, vestra adquisitio, decessorumque vestrorum, quæ per domini* Gregorij *exordia pullulat, conualescendo amplius extendatur, vt ipsa promissio Dominici eloquij vos ad æternam festiuitatem euocet, quæ dicit:* Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. *Et iterum,* Euge serue bone & fidelis, quòd super pauca fuisti fidelis super multa te constituam. *Interea tuæ sedis authoritatem nostræ authoritatis priuilegio firmari postulasti. Nos verò absque vlla dilatione gratuito animo annuentes quod rectum est, vt quod semel statutum atque dispositum à prædecessoribus nostris cognouimus, hoc ipsum & nos confirmemus, eorumque vestigia sequentes iuxta ritum priscæ consuetudinis, quia à tempore sanctæ recordationis* Augustini *prædecessoris vestri nunc vsque Ecclesia tua detinuit ex auctoritate beati* Petri *Apostolorum principis Primatum omnium Ecclesiarum Britanniæ tibi* Honorio *tuisque successoribus in perpetuum obtinere concedimus. Tuæ ergo iurisdictioni subijci præcipimus omnes*

Angliæ Ecclesias & regiones, & in ciuitate Dorobernia Metropolitanus locus & honor Archiepiscopatus & caput omnium Ecclesiarum Angliæ semper in posterum seruetur: & à nulla persona per aliquam malam suasionem in alium locum mutetur. Aliter autem si quis fecerit typho superbiæ instinctus, & nostræ præceptioni inobediens, & prænominatæ Ecclesiæ concessis suæ dignitatis contenderit reniti, sciat se separatum à participatione corporis & sanguinis redemptoris Iesu Christi. *Deus custodiat te incolumem reuerende fratrer.* Dilectissimo fratri *Theodoro Vitalianus* Episcopus seruus seruorum Dei. *Inter plurima, quæ per vestras syllabas nobis intimari iussisti, cognouimus etiam desiderium vestrum pro confirmatione diœcesis, quæ tuæ subiectioni subiacet, quia in omnibus ex vestro Apostolicæ authoritatis pri-*
10 *uilegio splendescere desideras. Nos ergo petitioni vestræ annuentes, quia congruit pastorali sollicitudine circa Ecclesias Dei, quæ à priscis temporibus ab hac sede statuta intelligimus, irrefragabili ratione volumus vt sicut à nobis ita & à successoribus nostris perpetua stabilitate muniantur. vnde nobis visum est te exhortari ac in præsenti commendare tuæ sagacissimæ sanctitati omnes Ecclesias in Insula Brittanniæ positas. Omnia ergo, quæ à sancto* Gregorio *prædecessore nostro* Augustino *Sincello suo statuta sunt atque firmata, vel etiam per sacrum vsum pallij concessa, nos tibi in æuum concedimus, & Doroberniam ciuitatem, vbi primitùs per Reuelationem* Iesu Christi *Domini nostri fides Catholica secundum institutionem sacrorum Canonū suscepta est, habeto. Ex authoritate autem* Petri *Apostolorum principis, cui à Domino Deo potestas data est ligandi atque soluendi in cœlo ac in terra, nos licet immeriti eiusdem*
20 *beati* Petri *clauigeri regni cœlorum vicem tenentes, tibi* Theodore *tuisque successoribus sicut abolitanis temporibus fuerint condonata in perpetuum, ita in ipsa tua Metropolitana sede, quæ sita est in Dorobernia, immutilanda concedimus obtinenda. Si quis verò, quod non optamus, contra hanc nostræ Apostolicæ definitionis priuilegij authoritatem venire tentauerit, si quidem Episcopus aut Presbyter aut Diaconus fuerit, ex hac Apostolica authoritate decernimus, vt Episcopus ordine præsulatus careat, & Presbyter vel Diaconus à suis gradibus se nouerint deiectos. ex numero autem Laïcorum tam ex regibus quàm principibus siue magna siue parua persona fuerit, sciat se alienum à participatione Domini nostri* Iesu Christi. *Hanc autem priuilegij paginam suffultam authoritate beati* Petri *Apostolorum principis, cuius ministerio fungimur, tibi* Theodore *tuisque successoribus in perpetuum obtinendam delega-*
30 *mus. Deus te incolumem custodiat dilectissime frater.* Sergius Episcopus seruus seruorum Dei *Ethelredo, Alfrido, Aldulfo* regibus Anglorum. *Donum gratiæ spiritualis, sancti Spiritus illustratione fidelium corda succendit, ac reparando reficit, & virtutis mirifica constantia roborat, & cœlestium donorum beneficiorum instituit perenniter promereri suffragia, & labentium rerum exitia nihilominus præcauere. Quo vsi munere pietatis Dei sancti Patres, vt quædam astrorum cœlestium splendifera luminaria mundi totius per ambitum renitentes gloriosè post præsentis vitæ fœlicia gaudia inter numerum electorum meruere ascribi. Porrò vos gens sancta, genus electum, populus acquisitionis, filij lucis, stirps regia, fidei propago ac incrementa virtutum gaudete in Domino & exultate quòd vestri non immemor studij egregius ac primus Apostolorum* Petrus *fidei firmissima petra, dum mentis ac conscientiæ vestræ sensu*
40 *lætatur, nominum quoque vestrorū reminiscitur & agnoscit. Cōfidimus namq; quòd & aditum regni cœlestis aperiat, quibus tantum inter gentes, quibus Deo auspice præpolletis, fauorem contulit dignitatis. Et vos igitur Christianissimi ac dilectissimi filij, eius authoritate collatum vobis antistitem* Brithwaldum *Cantiæ sedis præsulem totiusque Brittaniæ primū Pontificem alacri pectore menteque deuotā suscipite, scientes quòd mercedem prophetæ accipiet, si quis hunc vt prophetam accipiat, & si spernere illum forsan, quod absit, fastu quisquam prosiliat, non eum sed à quo missus est spernet. Qui iuxta Dominicam vocem absque vllo adminiculo condemnabitur. Procul ergo à vobis longéque talis absit infanda temeritas ne diram hostis antiquus inobedientiæ faciem in vobis inueniat, quos sancta Dei Ecclesia in gremio filiorum adoptionis sociare dignata est. Optamus ergo, quò misericordia solita Dominus noster* Iesus Christus *faciat vos ineffabiliter*
50 *ministerij ac regij culminis honore sublimari, & in examine futuri iudicij reseruari.* Dilectissimis fratribus vniuersis episcopis per Brittanniā constitutis *Sergius. Sicut nobis quibus curam officij pastoralis beati* Petri *Apostolorum principis supernè dignatio miserationis, regimenq; cōcessit fratris ignoti, reuerendā aduexit præsentiam, ita quoq; vestri religiosissimi præsulatus collegij, agnita salus geminum attulit tripudij munus. Nam omnium bonorum autori Domino Deo nostro immensas peregimus gratias reperta fratrum fidelium in sinu sanctæ ma-*

bra fortiùs vegetantur. Vos itaque fratres hæc Apostolicæ authoritatis mandata cum alacritate & subiectionis reuerentia audite & suscipite, & cum præfato fratre nostro Archiepiscopo vestro in messe Dei laborate. Si autem quiuis hæc perturbare voluerit, & nostræ definitionis statuta distellere contenderit ac violare, sciat se contra ipsum mundi saluatorem, & beati Petri *authoritatem niti: & ideò nisi resipuerit æternæ damnationis sententiam incurrere. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi fratres.* Leo episcopus seruus seruorum Dei. **Edbelardo* Archiepiscopo Dorobernensis ecclesiæ in perpetuum. *Pontificali discretioni præcipuè conuenit præsulibus ecclesiarū secundū eorum irreprehensibilem fidem audientiam præbere, & eorum, qui per beatum* Petrum *Apostolorū principē, & nos gerere desiderauerint, quæ canonicis non refragentur sanctionibus, effectum concedere; & cùm id, quod desiderant obtinuerint, flagrantiores ergareligionis amorē existant. Exhortāda itaq; nobis est ac prædicāda fraterna almitas, pro diœcesibus Angliæ tibi cōmissis videlicet episcoporū seu monasteriorū tam monachorū quàm clericorum & puellarum. Quæ sicut abolitanis temporibus tua ecclesia tenuit, vt in sacro scrinio nostro requisita cognouimus, ita tibi tuisque successoribus tenenda confirmamus. omnes Anglorum ecclesias sanctus ac egregius prædicator* Gregorius *ordinauit, atque catholicè confirmauit beato* Augustino *Archiepiscopo sincello suo subiectas fore in æuum per sacrum vsum pallij: * & ideo ex authoritate beati* Petri *Apostolorum principis (cui à Domino Deo potestas ligandi atque soluendi concessa est dicente:* Tu es *Petrus* & super hanc *Petram* ædificabo ecclesiam meam & portæ inferni non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis) *immò & secundum instituta sacrorum canonum censuram licèt immeriti eiusdem* Petri *clauigeri regni cælorum vicem gerentes tibi* Adelardo *tuisque successoribus omnes Anglorum ecclesias sicut à priscis temporibus fuere, in perpetuum in ipsa tua Metropolitana sede per subiectionis cognitionem irrefragabili iure concedimus obtinendas. Si quis verò, quod non optamus, contra hanc definitionis nostræ vel Apostolici priuilegij authoritatem venire tentàuerit, ex Apostolica authoritate statuimus, vt si Archiepiscopus vel episcopus fuerit, ex ordine præsulatus sit deiectus: similiter presbyter vel diaconus, vel alius quilibet minister sacri ministerij si fuerit, ab ordine sit depositus. Si autem ex numero laicorum fuerit, tam rex, quàm princeps, aut qualibet siue magna siue parua persona sit, à sacræ communionis participatione se nouerit alienum. Hanc priuilegij paginam authoritate beati* Petri *Apostolorum principis, cuius ministerio fungimur, tibi* Edhelardo *tuisq́ successoribus in perpetuum concedimus obtinendam. Ad cuius firmitatem manibus nostris subscripsimus, illúdque nomine nostro signari mandauimus. Quam etiam à Sergio scrinario nostro scribi præcepimus mense Ianuario, data 15. Kalend. Febr. per manum primicerij* Eustathij *sedis sanctæ Apostolicæ imperante domino* Carolo *pijssimo Consule Augusto à Deo coronato magno pacificóque imperatore, anno secundo post consulatum eiusdem domini, indictione 10.* Fratribus & filijs in *Christo* omnibus episcopis Angliæ *Formosus. Audito nefandos ritus Paganorum partibus in vestris repullulasse, & vos tenuisse silentium, vt canes non valentes latrare, gladio separationis à corpore Dei ecclesia vos ferire deliberauimus. Sed quia, vt nobis dilectus frater noster* Pleimundus *intimauit, tandem euigilastis, & semina verbi Dei olim venerabiliter iacta in terra Anglorùm cœpistis renouare, mucronem deuotationis retrahentes, Dei omnipotentis & beati* Petri *Apostolorum principis benedictionem vobis mittimus orantes, vt in benè cœptis, perseuerantiam habeatis.* Vos enim estis fratres de quibus loquens Dominus inter alia inquit. Vos estis sal terræ, & si sal euanuerit in quo salietur. *Et iterum.* Vos estis lux mundi, *significare volens per verbi sapientiam condiri mentes hominum à vobis debere: & in moribus & in vita vestra bonæ actionis studium quasi lumen apparere fidei, per quod gradientes, ad vitam quomodo cautè ambulent, videant, vt ad promissionem æternam beatitudinis sine offensa currentes, valeant peruenire. Nunc accingimini ergo & vigilate contra leonem, qui circuit quærens quem deuoret, & non patiamini vlteriùs in regione vestra penuria pastorum Christianam fidem violari, gregem Dei vagari, dispergi, dissipari. Sed cùm vnus obierit, alter qui idoneus fuerit, canonicè protinus subrogetur. Nam secundum legem plures facti sunt sacerdotes eo quòd morte prohiberentur permanere. Quod* Dauid *considerans, & in spiritu Christi ecclesiam fore permansuram ad finem seculi prospiciens, ait,* Pro patribus tuis nascentur tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. *Nulla itaque mora sit subrogandi alium, cùm quilibet sacerdotum ex hac vita migrauerit, sed mox vt ille, qui primæ sedis principa-*

al. Athelardo

tum gerens inter vos cæteris episcopis præesse dignoscitur, fratris obitus fuerit denũciatus, facta electione canonica alter consecratus succedat. quis autem inter vos principatum tenere debeat, quaue sedes episcopalis cæteris præpolleat habeatq́ue primatum abolitanis temporibus notissimum est. Nam vt ex scriptis beati Gregorij *eiúsque successorum tenemus, in Dorobernia ciuitate Metropolim sedemq́ue primam episcopalem constat esse regni Anglorum, cui venerabilis frater noster* Pleimundus *nunc præesse dignoscitur, cuius honorem dignitatis nos nullo pacto imminui permittimus, sed ei vices Apostolicas per omnia gerere mandamus. Et sicut beatus* Gregorius *Papa primo vestræ gentis episcopo* Augustino *omnes Anglorum episcopos esse subiectos constituit: sic nos prænominato fratri Doroberniæ siue Cantorberiæ Archiepiscopo eiúsque successoribus legitimis eandem dignitatem confirmamus, mandantes, & authoritate Dei, & beati* Petri *Apostolorum principis præcipientes, vt eius canonicis dispositionibus omnes obediant, & nullus eorum, quæ ei suísque successoribus Apostolica authoritate concessa sunt, violator existat. Si autem quiuis hominum contra hæc aliquando niti ac imminuere ista tẽtauerit, sciat se proculdubio multandum fore graui anathemate, & à corpore sanctæ ecclesiæ, quam inquietare molitur, perpetuò, nisi resipuerit, separandum.* Iohannes *Episcopus seruus seruorum Dei confratri* Dunstano *Dorobernensis ecclesiæ Archiepiscopo vitæ perpetuæ permanendam in Christo salutem. Si pastores ouium solem gelúque pro gregis sui custodia die ac nocte ferre contenti sunt, & oculis conspectant vigilantibus, ne aliqua ex ouibus aut errando pereat, aut ferinis laniata morsibus rapiatur, quanta cura quantóque sudore debemus esse peruigiles ob salutem animarum, qui dicimur pastores esse earum. Attendamus igitur nos officium exhibere erga custodiam ouium Dominicarum, & ne quasi lupo veniente territi fugiamus: ne in die diuini examinis pro desidia nostra ante summum pastorem & negligentia vestra excruciemur, vnde modò honoris reuerentia in sublimiore arce cæteris diiudicamur. Primatum itaque tuum in quo tibi ex more antecessorum tuorum vices Apostolicæ sedis exercere conuenit, ita tibi ad plenum confirmamus, sicut beatum* Augustinum, *eiusq́ue successores præfatæ ecclesiæ pontifices habuisse dignoscitur. Pallium verò fraternitati tuæ ex more ad missarum solennia celebranda commendamus, quo tibi non aliter vti concedimus, quàm eo vsu, quem antecessores nostri prodiderunt, ecclesiæ tuæ priuilegijs in suo statu manentibus. Neque tua prudentia hoc incognitum habet vel cuiuscunque, quantum indumenti honor moderatione actuum tremendus erit. Honestati morum tuorum hæc ornamenta cõueniunt quatenus Deo authore possis esse conspicuus, ita vt vita tua filijs tuis sit regula. Et in illa, si qua fortitudo illis inest, dirigatur, dum in ea, quæ imitentur, aspiciant. Et in fine epistolæ, Sancta Trinitas fraternitatem vestram gratiæ suæ protectione circundet, atque ita in timoris sui viam te dirigat, vt post vitæ huius amaritudinem ad æternam peruenire simul mereamur dulcedinem. Et hoc scriptum est per manum* Leonis *scrinialis sedis Apostolicæ, in mense Octobr. indictione 4. die primo Kalend. Octob. Anno 12. summi Pontificis* Iohannis. Hæc sacra priuilegia sanctorum Apostolicorum in consilio totius Angliæ lecta, tunc magnũ *momentum Cantuariensis ecclesiæ Primatui attulere. Hic quoq; inserta, si lectorum poterunt euitare nauseã, non incommodum locum obtinebunt. Contra quæ *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus parum virium habebat, nec ei diffusior calumniarum campus patebat, licèt secum fautorum classes ascisceret. Opposuit tamen soli *Augustino* à beato concessum *Gregorio*, vt nõ solùm episcopos quos ordinauit, neq; hos tantummodo, qui per Eborac. episcopũ essent ordinati, sed etiã omnes Brittanniæ sacerdotes haberet Domino Deo nostro Iesu Christo authore subiectos. Post obitũ verò eius esset inter Londinensem & Eboracensem episc. mutua gratiæ vicissitudo, & foret amplitudo prior honoris anticipatio ordinationis, voluisse *Gregoriũ* vt *Augustinus* poneret sedẽ Londoniæ, sed ipsum charitate regis *Ethelberti* delinitũ resedisse Cantiæ. Nõ difficile fuisse *Gregorio*, si competere videret, vt pauculis verbis controuersiæ ambiguitatẽ sedaret, dicens, hęc tibi *Augustine*, & omnibus successoribus tuis cõcedo; sed quòd hoc rationi resultare cerneret, voluisse verba sua ventis diffundere. Hęc & huiusmodi plura pergenti dicere, quòd & defensionis necessitas, & antiquitatis inscitia eius eloquio ministraret arma, *Lanfrancus* disputationis pedẽ cõtulit huiusmodi vigilãtissimo respõso occurrẽs. Opinio est veritatis egena, qua niteris vt dicatur soli *Augustino* concessũ habere subiectionẽ omniũ episcoporũ Brittãnię, & eorũ etiã, qui essent ordinati per episcopũ Eboracens. Exile & omnino angustũ id esset munus, quod familiari ab olim suo, nouo Anglo vir largiretur Apostolicus; pręsertim cùm viuo *Augustino* nullus Eboracẽsis Põtifex ordinaret, quos subiectos haberet *Augustinus*, sed nec aliquis ibi extiterit episcop⁹.

*al. firmamentum

Beatus

Beatus siquidem *Paulinus* primus eiusdem vrbis præsul non tempore *Augustini*, sed tempore *Iusti*, qui quartus fuit Cantiæ Pontifex, illuc directus est. Nescientem gesta Anglorum docebunt, quod dico. Hoc intelligentes sanctissimi sedis Apostolicæ præsules subiectionem omnium episcoporum Angliæ successoribus *Augustini* confirmarunt, sicut priuilegia recitata testantur. *Gregorianam* vendicunt constitutionem verbis ornantes amplissimis & liberalitate munifica prosequentes, eiusdem sedis arbitri, eiusdem sententiæ patroni. Æquúmque censent vt omnes Anglorum ecclesiæ ab eo loco mutuentur viuendi disciplinam, à cuius fomite rapuerunt credendi flammam. Quis enim nesciat, quod à Cantia manauit *Christi* credulitas in Eboracum, & in cæteras Angliæ ecclesias. Porrò quod dicis potuisse beatum *Gregorium* si voluisset successoribus *Augustini* confirmare dicto quod concesserat *Augustino*, verum omninò est nec potest ambigi. Sed quod quæso præiudicium hoc Cantuariensi sedi affert? A simili causam proponam. Nam quando Dominus & saluator noster *Iesus Christus* dixit beato *Petro*, *Tu es Petrus & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum*; potuisset adijcere si voluisset, *eandem potestatem successoribus tuis concedo*: verùm dicti prætermissio nihil reuerentiæ imminuit successoribus *Petri*. Ibis ne his verbis obuiam? referes ne aduersa? Enimuerò omnium Christianorum conscientijs est inclitum vt nihilo minus quàm beato *Petro*, successoribus eius & minantibus attremant, & serenam dignitatem indulgentibus gaudenter applaudant. Estque tunc demum omnium ecclesiasticarum rerum rata dispensatio, si successorum beati *Petri* fuerit comprobata iudicio. Quid illud agit, nisi vis diuinæ liberalitatis per Dominum Iesum à beato *Petro* in vicarios eius diffusa? ergo de similibus idem pronunciabis iudicium si dialecticam nosti. Præterea *quod valet in toto valet in parte: quod valet in maiori, valet in minori*. Romana ecclesia quasi totum est omnium ecclesiarum, cæteræ ecclesiæ quasi eius partes. Sicut enim quodam intuitu homo est genus indiuiduorum suorum, & tamen in vnoquoque indiuiduo inest totius hominis tota proprietas, ita quodam respectu sedes Romana est genus, & totum omnium ecclesiarum; & tamen in vnaquaque ecclesia totius Christianæ fidei tota regnat integritas. Ipsa est maior omnium ecclesiarum, & quod in ea valet, debet & valere in minoribus; vt potestas primi cuiuscunque ecclesiæ principis in succedentes dimanet, nisi siquid personaliter & nominatim excipiatur. Quare sicut *Christus* dixit omnibus præsulibus Romanis quod dixit beato *Petro*, ita quod dixit *Gregorius* omnibus successoribus *Augustini* dixit in *Augustino*. hinc conficitur, vt sicut Cantia subijcitur Romæ, quod ex ea fidem accepit: ita Eboracum subijciatur Cantiæ, quæ eò prædicatores misit. Iam verò quod allegas voluisse *Gregorium* vt *Augustinus* resideret Londoniæ, fluctuat planè. Quis enim firmari potest, vt ipse magistri sui voluntati resultans, in repulsam decretorum iret? Sed famæ tam multorum assensu firmatæ derogare fidem refuto. Esto enim vt aliàs migraret, quid ad me, qui Londiniensis episcopus non sum? Nihil enim mea interest, nisi quòd vsus antiquitatis non patitur, si tu cum Londiniensi pontifice primatus honorem partiaris. Ea de re si, lite sequestra, pace media negotium ventilari desideres, pro mei iuris officio non deero recto iudicio. Succubuit tantis rationibus *Thomas*, & placitum ad moderationem transferens libenter conditioni concessit animum: vt vlterior ripa Humbræ fluminis esset principium suæ diœcesis, citerior esset limes parochiæ Cantuariensis. Emicat *Lanfrancus* tripudio, & victrici causa fretus gesta scripto excepit, ne se præterirent, & laberentur recentia, & rerū necessariarum posteri fraudarentur notitia. modestè sanè: vt nec scienda prætermitteret, nec dicendo efflueret, quod *in proprias laudes fucatiari odiosa iactantia est*. Veruntamen ego conijcio nullum alium potuisse tantam dubietatem ad planum absoluere quantalibet quis vigeret industria; & cui etiam suffragaretur ipsa, quæ *Lanfranco*, iusticia. Erat enim tunc temporis in doctrina & mundi sapientia famosissimus, & quem venerabiliter suspiceret *Alexander* Apostolicus: honoris maximum fuit indicium cùm Romam venienti sequestrato illo Romani supercilij fastu dignanter assurgeret, professus, Hanc venerationem non se illius Archiepiscopatui, sed magisterio literarum deferre. Quapropter se fecisse quod esset honoris: illum debere facere quod esset iusticiæ, vt pro more omnium Archiepiscoporum Sancti *Petri* vicarij vestigijs aduolueretur. Reddidit ille debitum tanti amoris expertus insignia, vt quæcunq;

quæcunque petenda putasset haud dubiè impetraret. Deniqueambos itineris sui Comites *Thomam* Archiepiscopum Eboracensem, & *Remigium* Episcopum Lincolniensem baculis & annulis expoliatos; quòd primus esset filius presbyteri; Secundus pro auxilijs *Willielmo* venienti Angliam præbitis factus esset episcopus, diuinum munus bellicosis laboribus nundinatus, precibus suis restituit officio. Papa enim pondus facti à se reijciens in eum considerationem transfudit, benè an secus fieret, redderet ipse inuestituras si vellet, si minùs, faceret quod commodum sciret. Ita illi de manu *Lanfranci* baculos & annulos recipientes lætum ad patriam cum eodem moliti sunt reditum. Nec minori eum amoris diligentia palpandum curauit *Gregorius Alexandri* successor multa illius consilio transigens, multa etiam domesticis suis ignota illius conscientiæ communicans. Sermonis huiuscemodi veritati assistit epistola initio Papatus Angliam directa, quæ inter epistolas *Lanfranci* reperitur. Porrò *Willielmus* rex in omnibus ei assurgebat, aggaudebatque & ei & alijs, quos in bono feruore audisset, permisitque ei concilia congregare, quorum vnius actio hæc est.

Anno Domini, millesimo, septuagesimo quinto. Regnante Willielmo *anno nono, congregatum est concilium in Londonia, præsidente* Lanfranco *Archiepiscopo Dorobernensi, considentibus secum* Thoma *Archiepiscopo Eboracensi & cæteris Episcopis. Roffensis ecclesia per id tempus pastore carebat.* Lindisfarnensis *qui & Dunelmensis Episcopus canonicam excusationem habens concilio interesse non potuit. Et quòd multis retrò annis in Anglico regno vsus conciliorum obsoleuerat; renouata sunt nonnulla, quæ antiquis etiam fuerant canonibus definita. Ex concilio igitur Toletano quarto Mileuitano atque Bracarensi statutum est, vt singuli secundum ordinationis suæ tempora sedeant, præter eos, qui ex antiqua consuetudine siue suarum ecclesiarum priuilegijs digniores sedes habent. De qua re interrogati sunt senes & ætate prouecti, quid vel ipsi vidissent, vel à maioribus atque antiquioribus veraciter ac probabiliter ipsi audissent, super quo responso petitæ sunt induciæ ac concessæ vsque in crastinum. Crastina autem die concorditer perhibuere, quòd Eboracensis Archiepiscopus ad dexteram Dorobernensis sedere debeat; Londoniensis Episcopus ad sinistram;* Wenlanus *iuxta Eboracensem, si verò Eboracensis desit, Londinensis ad dexteram,* Wenlanus *ad sinistram. Ex regula beati* Benedicti, *& ex antiqua regularium locorum consuetudine, vt monachi proprium ordinem teneant, & proprietate careant. Si quis verò cum proprietate inconfessus obierit, in cœmeterio non sepeliatur. Ex decretis summorum Pontificum* Damasi *&* Leonis, *nec non ex concilijs Sardicensi & Laodicensi, in quibus prohibetur episcopalis sedes in villis existere, concessum est regia munificentia, & Synodali authoritate Episcopis de villis transire ad ciuitates,* Hermanno *de* Schireburne *ad Salesberiam:* Stigando *de* Seleseia *ad Cicestriam:* Petro *de* Lichfield *ad Cestriam. Ex multis Romanorum Præsulum decretis diuersisque sacrorum Canonum authoritatibus, ne quis alienum Clericum, vel Monachum sine commendatitijs literis ordinet, vel retineat. Ad comprimendam quorundam indiscretorum insolentiam ex communi decreto sancitum est, ne quis in consilio loquatur, præter licentiam à Metropolitano concessam, exceptis Episcopis, & Abbatibus. Ex decretis* Gregorij *maioris, & minoris vt nullus de propria cognatione vel vxoris defunctæ, seu quam cognatus habuit vxorem accipiat, quoad vsque parentela ex alterutra parte ad septimum gradum perueniat. Vt nullus sacros ordines seu officium ecclesiasticum emat, vel vendat. Ne Sortes seu diuinationes ab aliquo exerceantur. Ex concilijs Heliberitano & Toletano decimo, vt nullus Episcopus vel Abbas, seu quilibet ex clero, hominem truncandum membris, vel occidendum iudicet, vel indicantibus faueat.*

Interea cùm pater *Lanfrancus* omnibus virtutibus solidaret ingenium, componeret animum, cum eleemosyna præcipuè: aiunt eius Prognosticon fuisse: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Quo ille accepto ab acclamantibus hilari vultu ad Dominum direxit, Certemus ergo mutua vicissitudine, tu dando, ego dispertiendo. Respondit cœlestis pietas prædicabilis viri voto;

assuebant

affluebántque sibi tanta, quæ quantumlibet ambitum possent & explere, & vincere. Nec ille segnis erat in erogando, auaritiam familiare Longobardis vitium, ex sua persona propulsans, & decutiens. Et erat non inconsideratus dator, nec deperibat eius liberalitas, quam discretio, & animi condiebat alacritas: hilaque vultus eius non cadebat in terram, sed erat accipienti gratissima, sicut Sol mane nouo exoriens, qui discussis nubilis tranquillat ventos, & serenat aëra. Exponebantur ergo pauperibus panes, calcei, & prorsus quæ ad victum pertinent & vestitum, denarij non dabantur maturiori tractatu, consilio profundiori, quod huius temporis vulgus suffarcinato etiam marsupio, sicco concoquat ore famem. Et quasi aliquid sacrosanctum inuitat date pro victu nummum, ne debilitet numerum. Clericis egentibus, & monasterijs immensum quantum nummorum cumulat, plærumq; verecundiores ad rogandum inuitans. Nec pudebat Archiepiscopum altè succinctum pauperibus cibos apponere, & tenuioris fortunæ scholares ad disputationum pugnam committere. Post verba vtrique læti abibant, dum & victor scientiæ præmium, & victus acciperet verecundiæ solatium. Edificia ecclesiæ, cui sedebat, vorax flamma antè non multum consumpserat, cumulabantque ruinam aggeres parietum, disiecta tectorum: Ille deturbatis veteribus fundamentis suscitauit in ampliorem statum omnia: ignores maiore pulchritudine, an velocitate. Auxit enim bonæ voluntatis gloriam celeritatis industria. Et primò quidem monachos, tumultuarijs & angustis, post elaboratis & magnificis ædibus inclusit. Iam verò ex abundanti est dicere quantum ibi ornamentorum congesserit, vel in pallijs, & sacris vestibus, in quibus cedente materia manus aurificum vincebat expensarum precium, vel in diuersi coloribus picturis, vel lenocinante splendore fucorum ars spectabilis rapiebat animos, & pulchritudinis gratia sollicitabat oculos ad lacunaria. Possessiones omnes villarum, quæ vel antecessorum incuria, vel exactorum violentia aliena ingemiscebant imperia, in ius domesticum reuocauit, fauente rege, & manu tenente: adeò vt etiam ab eiusdem regis fratre *Odone* Baiocensi episcopo, & Comite Cantiæ placito extorqueret, quod ille iniustè detinebat. Animus enim versipellis, & fallax bona Cantuariensis ecclesiæ inhiauerat, & profectò pessum dedisset, nisi *Lanfrancus* obstaret. Præualebat in eo animæ viuacitas, sed & beatissimi *Dunstani* in eum fauor effusus. Nam quotiescunque in talibus cunctabundus ne res malè vergeret suspensam differret sententiam, aderat ille soporato detegens aduersariorum argutias, & euadendi demonstrans semitas. Quinetiam quondam ægrum, & cunctantis vitæ pertæsum in visione, qua videretur cum eo luctam iniuisse, eripuit discrimini, restituit bonæ valetudini. Monachi Cantuarienses, sicut omnes tunc temporis in Anglia secularibus haud absimiles erant, nisi quòd pudicitiam non facilè proderent, canum cursibus auocari, auium prædam raptu aliarum volucrum per inane sequi, spumantis equi tergum premere, tesseras quatere, potibus indulgere, delicatiori victu, & accuratiori cultu frugilitatem nescire, parcimoniã abnuere, & cætera id genus, vt magis illos consules, quàm monachos præ frequentia famulantium diceres: hoc ille conspicatus aliquandiu patientiam tenuit, nec comminus pauidos rancore austeritatis exterruit. Sciebat enim artis artium, id est, regiminis animarum peritissimus *consuetudinem à natura esse secundam, & repentina morum conuersione teneriores exacerbari animos.* Quapropter blandis monitionibus per interualla temporis nunc illa, nunc ista subtrahens cote virtutum rudes exacuebat ad bonum mentes, elimabátque ab ijs vitiorum rubiginem; & vndecunque malorum extirpabat plantaria, continuò ibi bonorum iaciebat semina. Nec priùs abstitit, quàm adulterinis abdicatis foetibus vltronei geniales virtutum adoptarent successus. Sunt hodie ampliori, quàm vspiam Angliæ, vt decet numero, religione Cluniacensibus non impares. Plurimus inest ijs adhuc *Lanfrancus*, multa viri memoria, ingens in Deum deuotio, pulchra in aduenientes affabilitas manet; nec in æuum abolebitur communis in omnes, singularis in vnumquémq; illius charitas. Quòd nullum vnquam tristem permitteret, sed si quenquam subnubilum videret, statim sciscitaretur causam & quæreret, cognitæ impiger mederetur. Vltroneus iuuenibus offerre denarios, quibus necessitudinum propriarum inopiæ occurrerent. Si autem datum fortuitò excideret, geminare, idque clam alijs esse præcipere. Prouidens præterea per totam Angliam monachis: vt nec deplorarent necessaria, nec claudicarent à regula.

Iámque

ter a *Lanfranco* susceptus, magnũ ei leuamentũ ad scholas regendas fuit. Adolescebat interea virtus cũ æuo, industria cũ ingenio. Iámq; vernans tempus ætatis meditabatur in robur iuuentutis serpere. Erat enim 27. annorũ cùm desiderio monasticæ religionis afflatus est. Nam etiam olim tenellus puer idẽ desiderauerat, insignes ausus in angusto corpusculo versans. Petierat, & acceperat adeo grauis morbi incommodũ, quo parens vterq; perterritus Deo filiũ voueret. Tunc verò pluribus secũ ratiocinationibus agebat, quid præstaret, heremitã agere vel monachũ. Si monachũ, vtrũ cõduceret animam diuiti loco, an tenui. Diues scilicet locus conferret otium pro vbertate redditũũ, sed auferret pœnitudinis tędiũ pro copia necessariorũ. Tenuis è contra pro laboribus lasciuiam excuteret, sed pro debilitate viriũ multiplicaret susurrũ. Item vtrũ melius esset monachũ fieri Becci, an alibi. si Becci, frustra se ingeniũ triuisse in literis, cùm nullus esset, ibi quẽ doceret, quòd quálibet magnã scientiã fama *Lanfranci* obscuraret. Si alibi, vbi pauci essent literis probati, ex solitudine, & singularitate scientiæ posse superbiam generari. Has ratiocinationes secũ diù decoctas in amantis sui *Lanfranci* sinum cõpetenti euaporauit tempore. Ille ad *Maurelium* Rothomagensem archiepiscopũ referẽdũ censuit, quòd esset monachus, & quòd pro longęuitate religionis sectarum omniũ discretus arbiter. Quid morer? Prolatis & discussis rationibus monachatus præfertur cunctis religionibus, quòd soli monachi viuant sub alieno arbitrio, substernant se obedientiæ, valefaciant voluntati propriç. locus Beccus eligitur: vbi temperato inter egenũ & superfluũ vsu, nec labor frangeret, nec mollities eneruaret, vbi surgentẽ fastũ in *Anselmo* premeret *Lanfranci* comparatio. Monachi non esse, vt per doctrinã nundinetur famã, vt cupiditate gloriç vendat literaturã. Fit ergo ibi monachus, & post trienniũ trãslato *Lanfranco* Cadomũ, Prior ab *Herlewino* abbate institutus est. In quo officio 15. annis vitã suam omnibus virtutibus excoluit, iuuenibus maximè intendens, quòd pro ętatis teneritudine possent vel industria ad bonũ, vel incuria ad malũ effigiari. frugalitati adeo insueuit, vt tunc constricta vitalia, posteriori tempore, etiamsi vellet, ampliori cibo aditũ negarent. Peculiaritatis vitiũ cùm in se voluntate, tùm in alijs prædicatione extirpabat, id esse solũ dictitans, quod Diabolũ è cœlo, hominẽ è paradyso eliminauerat, quòd ipsi Dei præcepti transfugæ, voluntati indulsissent propriæ. Itaq; proprio mentis arbitrio indulgentiam auferens, nihil omnino exterius aggregabat, omnis generis peccatũ adeò cauens, vt diceret, malle se esse sine peccato in inferno, quàm cũ peccato in cœlo: Dictũ tunc plausibus exceptũ, nunc intellectorẽ desiderat, sed aliàs quærẽdus expositor. Orationũ, & meditationũ eius instantiã indicat liber de his, spiritu sancto, vt credimus, dictante conscriptus, cuius ipso affluentiã bibulis hauserat medullis: Soliloquiorũ etiam ad se & allocutionũ ad Deũ libri, quibus cogitata omnium antecessorũ euicit, vel vt mitiùs dicã in vnũ aceruũ coegit. Credulitatem enim nostrã, quã illi authoritate extorquere volunt, ille ratione roborat, quod credimus, ita esse, nec aliter esse posse, inuincibilibus approbans argumẽtis. discretione & patientia æmulorũ animos obtinuit, qui sibi prelatũ illũ dolerent. Sedulitate in defunctũ iuuenẽ cæterorũ omniũ ad bonũ accendit ignauiã, animauit industriã. Nec interea tacita in eius pectore sine miraculis viuebat religio, sed non paucis signis Deus viri gratiã exhibebat. cogitanti nocte quomodo Deus potuisset prophetis vno momento ostendere præterita, præsentia & futura, idem munus collatũ. Reclusis enim à dormitorio in ecclesiã omniũ parietũ obstaculis, vidit monachũ, cuius id curę erat, à lecto egressum funẽ signi tenere, quo monachos admoneret surgere. pudendorũ sanies solo eius visu in sanitatẽ restituit, lauatura manuũ eius in potu sumpta leprosus luridam cutẽ exuit. Languidũ morti vicinũ, qui se videret à lupis immanibus circumseptũ, belluinóq; rictu deuorandum, ideóq; clamores horrẽdos eijceret, aduentu suo fugatis hostibus placida quiete donauit. Alter à desperato morbo per aquæ benedictæ, iactũ conualuit. tertius illecebras carnis eius benedictione euasit: is fuit *Bose* tunc iuuenis, postea Beccensis abbas, qui cum *Anselmo* in libro, Cur Deus homo, loquitur. Qui iuuenis adhuc ab eo monachus factꝰ recẽtis professionis tędiũ patiebatur: veteris & desuetę flãmę agnoscẽs & ingemiscẽs vestigia. Quapropter patri cũ suos confessus, hoc tantũ responsi accepit. Deꝰ misereatur tibi fili. Quo dicto, animæ patientis lux serena influens coagulũ vitiorũ extenuauit & depulit. Defuncto dehinc *Herlewino* abbate ampliꝰs munꝰ suscepit. *Anselmus* ab omnibꝰ Beccẽsibꝰ in abbatẽ electꝰ: quãuis multis excusationibꝰ refugere niteretur.

Hoc ille magis virtutibus inseruit, de quibus par videretur aliquas perstringere. nam xv. annis, quoque hoc officium exercuit: sed quia est animus magis illa describere, quæ ad eius Archiepiscopatum pertinent, furabor, & pertransibo locum hunc. Castigat enim & præcipitat dicendi moras suscepti operis necessitas: ne reculcare videar, quæ clarissimo præoccupata sunt ingenio. Quamuis, sicut in alijs dixi, non videatur absurdum si virtutum eius & operum indicem texuero, vt qui spatiosa illa volumina non attigit, isto instruatur compendio. Suscepto ergo in alteram vitã *Lanfranco*, deprædationes ecclesiarum vbique in Anglia, bonorum proscriptiones exerceri. Mater ecclesiarũ in Cantuaria fisco adiecta regio, annuis & sæpe etiam menstruis exactoribus vellicabatur. Tolerabilius enim propemodum videretur, si vnius, cui consuesset, perpetuum imperium ingemisceret, quàm nouis & sibi semper succedentibus dominis subiaceret. Inter hæc apud episcopos silentium grande, nec erant canes, qui latrare valerent. Nulla vox credebatur dolori, * intra conscientiam strangulabatur iudicium ob vnius hominis metum. Nam quid attinet loqui, vbi loquendo irrites odium, nec vllum nanciscaris emolumentum? Erat tamen spes nonnulla his malis posse imponi finem, siquando Cantuariensem Archiepiscopum viderent, qui esset os omnium, vexillifer præuius, vmbo publicus. Spargebaturque in vulgus rumor, haud equidem sine mente & numine Dei, vt arbitror, *Anselmum* fore Archiepiscopum virum penitus sanctum, anxiè doctũ, fœlicem futuram huius hominis benedictionibus Angliam. Huiusmodi verba ad aures eius prolata continuerunt eum in Normannia totis 5. annis, quamuis crebrò causis ingruentibus vltra mare aduocaretur. Inuitabat ergo eum multorum necessitas, sed retrahebat timor, ne famæ melioris oblitus raptari ambitione archiepiscopatus putaretur. Postremò, cùm iam differre sine dispendio animarum nequiret, in Angliam nauigauit, conscientiæ suæ puritatem domino sacrificans. Cæterùm quid homines loquerentur, ipsi viderent, cùm quantum sua interesset, eorum obloquia honesta diu conuersatione vitasset. Simul etiam rumor de eius archiepiscopatu minas olim intentans longinquitate temporis detepuerat. Aduentus plures & rationabiles fuere causæ, sed hæ præcipuæ: vt Abbatiam apud Cestrum firmaret, quam eiusdem ciuitatis Comes *Hugo* monachis potissimùm Beccensibus implere volebat; vt eundem *Hugonem* iamdudum languentem visitaret, quanquam in supremis positus omnium in confessione supercilium recusans *Anselmum* expetebat, veteris amicitiæ pignus apud eum depositurus, si moreretur; vt prædiorum suorum vectigalia lenito intercessionibus suis rege leuigaret. Et prima quidem continuò expediuit, tertium verò absoluturus, curiam contendit. Nec molles, vt alij rimatus aditus, statim vt venit sanctitatis reuerentia in interiora admissus est. Data secreti copia, cuncta, quibus regem accusabat fama, incunctanter aperuit, necessitates quoque suas modestè, allegans. Ille omnia negotia Beccensis ecclesiæ ad arbitrium rectoris componens, cæterarum rerum amaritudinem cachinno dissoluit, famæ licentiæ non se posse obuiare dictitans, cæterùm sanctum virum non debere illa credere. neq; enim procaciore responso exsufflare hominem tunc volebat, sciens quanti eum pater & mater pendere soliti essent, dum adviuerent. Nam & hoc in rege magnificum videri debet, quòd qui omnia pro potestate facere posset, magis quædam ioco eludebat, ad sales multa extra iudicium animi transferens. Cùm enim ab Episcopis ei suggereretur, vt permitteret orationes per regnum fieri, quo Deus ei dignaretur inspirare vt matrem ecclesiarum pastore subleuaret: Respondit ludibundus risu iram dissimulans, Orate quod vultis, ego faciam quod placebit, quòd nullius vnquam oratio voluntatem meam labefactabit. Item cùm in consessu procerum de *Anselmo* haberetur verbum, vnus intulit, ipsum esse solum nostro tempore nullius honoris cupidum: Tum ille subsannans, nec ait Archiepiscopatus Cantuariensis? quod cùm ei æquè a colloquente negaretur, affirmauit *Anselmum* omnia pedibus, manibusq; acturum, si modò vllius spei honoris illius consequendi nancisceretur spiritum. sed per sanctum inquit vultum de *Luca*, & ipse & omnes Archiepiscopatus competitores hoc tempore mihi cedent, quòd ego Archiepiscopus ero. Talia frequẽter ingeminans, mox vim morbi grauem persensit, quo aucto post paucas horas decubuit. Ac tum fortè *Anselmus* à tumultibus curiæ se remouerat, sed pernicitate a rege directi nuncij concitatus, desideranti præsentiam suam exhibuit, cuius confessione,

al, contra

ex consensu episcoporũ suscepta, de peccatis dolentẽ instituit, vt virgã emendationis indicẽ per episcopos, qui tunc frequentes conuenerant, super altare vadẽ mitteret, viduatis ecclesijs pastores sufficeret, exules restitueret, vinculatos expediret. Facit ille omnia, nihilo remissiori deuotione quàm si à Deo iuberetur. vrgebat enim amarior valetudo, pœnasq; delictorum reposcere sperabatur. Tunc commodè ad circumstantes sermonẽ produxit ægrotus de consolatione Cantuariensis ecclesiæ, in episcopos eius rei considerationẽ transmittens. Plausu exceptũ est verbum, ibátq; clamor in cœlũ, bona, & salutẽ regi optantium. Transfunditur tamen in eũ consultationis dignatio, pronísq; mentibus in assensum regium pendetur, vt quem ipse dignũ pronunciaret, omnes profectò susciperent. Ita ille cubito sese attollens, hunc ait sanctũ virum *Anselmũ* eligo, ingenti subsequuto fragore fauentium. Hoc audito securitatem *Anselmi* pectoris pauor hausit, simul & facies impalluit. Conantẽ super his excusationes moliri, in partẽ tulerunt episcopi: & primò quidem his verbis deliniunt. Gratularetur tempori, quod ipse Deus proculdubio administrasset, vt per eius Archiepiscopatum possent tot per Angliam mala recidi, perturbationibus omnibus dexter modus imponi. Pronũciaret ille, quod fieri in Dei rebus vellet, se non defuturos eius suffragio. Ille dominũ pro eis oraret, ipsi forensia, siqua essent, pro eo susciperẽt. Susciperet ergo benignè, quod diuinitùs regi feroci videbatur inspiratũ, ne omnium peruersitatum, quæ deinceps in regno emergerent, culpabilis esset. Talia iactaban t: sed ipse futurorũ præsagus, omnes eorum ratiocinationes leui responso exuit. Tanto ponderi se pro ætatis debilitate non esse cõgruum; præsumptuosum si iuuenis quilibet tantũ tentaret laborem, nedũ ipse cui sanguis heberet, & cuius vires æmula senectus carpsisset. Sæcularia negotia se nescire, quia nollet scire, quorũ occupationes, semper post monachatũ horruisset, liberũ affectans animũ voluptati sanctarũ scripturarũ intendere: velle illos dissonantia facere, vt aratrũ sanctæ ecclesiæ, quod in Anglia duo boues validi, & pari fortitudine ad bonum certantes, id est rex, & archiepiscopus Cantuariensis debeant trahere, nunc oue vetula cum tauro indomito iugata distorqueatur à recto. & ego, inquit, sum ouis vetula, qui si quietus essem, verbi Dei lacte, & operimẽto lanæ aliquibus possem fortassis non ingratus esse: sed si me cum hoc tauro coniungitis, videbitis pro disparilitate trahentiũ aratrũ non rectè procedere. Nullũ ergo de hoc facto emolumentũ habebitis, imo dũ timor vestra opilauerit ora, videbitis ecclesiam, cui inconsultè consulere vultis, viuo pastore carentem. Præterea, cùm sim alterius regni abbas, quàm indecens, & ambitione plenũ sit videtis, vt defraudẽ monachos, quibus tutelam: & archiepiscopũ exhonorẽ, cui professionem debeo. Eo instantiùs illi vrgere, & omnibus quæ obiecerat festinam medelã promittere. Rex quóq; nũciata sibi obstinatione repulsæ, per paternam & maternam amicitiam obtestari, ne suæ detrimento animæ, velit in sententia permanere. quin etiam omnibus ad eius pedes prouolutis, ipse quoq; in faciẽ concidit, nullisq; flectebatur heros lachrymis, nullis lactabatur promissis, adeo (vt postea sub obtestatione deitatis dicebat) tunc anxius, vt si voluntas Dei esset, mallet carere spiritu, quàm tanto curarũ fluctuare æstu: quin & monachos suos præsentes de suffragio lachrymabiliter appellabat, donec episcopi mutuò se cohortati, impetũ quasi in hostẽ coniurant. Itaq; pars à tergo, pars ab antè, eum ad lectũ iacentis impellunt. Arreptæq; manus digitos, quos in volã strictè curuauerat, erigere conantur: aliquantóq; labore cassato, quòd fortitudinẽ in viro suscitauerat ira, & dolor, vix indice leuato, cũ ille pro violentia voces dolentis exprimeret, baculũ pastoralem apposuere. Stringentes cõtinuò manũ ne abijceret, traxerunt potiùs, quàm duxerunt in ecclesiã, solennia pro more munia executi: & licèt læta vox omnium, *Te Deum laudamus*, canentiũ, diuerberaret auras: ille, nisu, quo poterat, clamabat, Nihil est, quod agitis, nolo, non consentio: Regressúsq; ad regẽ illũ propediem melius habiturũ dixit, se non consensisse violentiæ: Ideóq; omnia, quæ facta fuerant, de hac re in se in irritũ deduci posse, & debere. His dictis, comitatus magnatibus excedens curia, successit hospitio, lachrymas vbertim eijciens, multóq; dolore grauis. Tali ergo gestu internæ voluntatis interprete, magis * intendit decumbentis animos, vt statim iuberet ipsum pronunciari in vulgus archiepiscopũ, inuestiriq; omnibus, quæ ad ecclesiæ Cantuariensis spectant reditus. vrbem præterea Cãtuariæ, quam archiepiscopus *Lanfrancus* habuerat ex beneficio, isti concessit ex solido. Act. anno ab incarnatione Domini 1093. pridie Non. Martij prima Dominica quadragesimæ.

*al. accendit

Anselmus igitur in prædia ecclesiastici iuris abijt, & rex discussa infirmitate conualuit. Impigrè enim quod inceperat, vrgebat, vt *Anselmum* in Archiepiscopatu firmaret; missiq; sunt nuncij in Normanniam cum literis regis ad Archiepiscopum Rothomagensem, & monachos Beccenses, qui liberam ei cessionem impetrarent. Illi quoq; rationem rei, quæ petebatur, diligenti lance pensantes, aliquantis controuersijs prolatis, & euentilatis tandem concesserunt. Sed suspendit ordinationem eius simultas inter ipsum & regem, irrepens huiuscemodi de causa. Conuenerat eum rex fauorabilibus assentationibus, vt possessiones ecclesiæ *Christi*, quas ipse abalienauerat, voluntaria dignatione in clientum suorum ius æternum transscriberet, qui illas post decessum *Lanfranci*, per eius donum inuaserant: negauit *Anselmus* infligere damnum ecclesiæ, cui ipse nihil contulisset. Commota ex his principis bile, quod antè de pontificatu eius summo celebrabat studio, dilatum, & pænè omissum: vnde egregia mens eius assurrexit lætitia, sperans se omni prælationis defunctum munere, & in solitariam vitam transferendum. Iam enim Abbatiæ dato baculo decesserat per Rothomagensem Archiepiscopum *Willielmum* absolutus. Solebátq; tunc, & sæpè profiteri, quòd ad nullam prælationem valeret, nisi ad Prioratum claustri, quia & gauderet ocio, & alijs laboribus impar, linguam ad benedicendum promptam haberet. Veruntamen multo fluente tempore omnium querelis rex turbatus, quòd carentes rectore pessum irent ecclesiæ, vix persuasit ei, vt suscipiens Archiepiscopatum consensu suo cunctorum roboraret desiderium. Ingentibus autem promissis, quæ ipsas onerarent auras, effusis, quæ hominem illicerent, tardantem impellerent, Regalia pro more illius temporis faciens principi, 7. Kal. Octobris, Cantuariæ assedit; sed pridiè N. Decembris ab omnibus episcopis Angliæ solennia episcopalia suscepit: fuitq; Prognosticon eius, *Vocauit multos, & misit seruum suum hora cænæ dicere inuitatis vt venirent, quia parata sunt omnia, & cœperunt omnes simul excusare*, Nec multò pòst rex mare transijt. Erant his diebus duo competitores Romani præsulatus, *Wibertus* & *Vrbanus*, summi ambo, & præstantes viri, neutérque alteri pro persona cedebat. Consensu dubio fluctuabat Anglia, in *Wibertum* tamen metu regis inclinatior. *Anselmus* iamdudum *Vrbanum* in Papam susceperat, idque rege non abnuente exceperat, cùm ad Archiepiscopatum eligeretur. Veruntamen cùm ille redisset in regnum, cassus moliminis, quo meditatus fuerat fratrem prouincia spoliare, adijt eum Pontifex, petijtque licentiam Romam eundi pro pallio sumendo à Papa *Vrbano*. Hoc dicto rex, vt semper calori pronus erat, nouas causas irarum inuenit: excitatúsque in malum pronunciauit, non rectam eum fidem, quam sibi promiserat, posse seruare, si sua fine licentia *Vrbanum*, vel quemlibet Papam appellaret. Differendum id ad frequentiorem conuentum respondit *Anselmus*, serióque tractandum, vtrum ideò fidelitatem terreni Domini debilitaret, si vicarium sancti *Petri* appellaret. Magnis ergo vtrinque motibus, magnis consultationibus actum: erátque ratiocinatio regis huiusmodi. Consuetudo regni mei est à patre meo instituta, vt nullus præter licentiam regis appelletur Papa. Qui consuetudines regni tollit, potestatem quoque, & coronam regni violat. Qui coronam mihi aufert, inimicitias, & infidelitatem in me agit. Respondebat *Anselmus*, Dominus contrà sapit, qui hanc quæstionem duobus præceptis absoluit, & enodem reddidit. Quid enim fidelitatis debeamus vicario beati *Petri*, ipse docet. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam: &, tibi dabo claues regni cælorum, & quæcunque ligaueris super terram erunt ligata & in cœlis, &, quæcunque solueritis super terram, erunt soluta, & in cœlis*, & communitèr omnibus, *Qui vos audit, me audit, &, qui vos spernit, me spernit.* Et iterum, *Qui vos tangit, quasi qui tangit pupillam oculi mei.* Porrò quid debeamus regi, aliàs declarat. *Reddite quæ sunt* Cæsaris, Cæsari, *& quæ sunt Dei, Deo.* Reddam ergo sine offensa in his, quæ Dei sunt, vicario beati *Petri* obedientiam: & in his, quæ terrenæ dignitati domini mei competunt, fidele auxilium & consilium pro posse meo non subtraham. In his exequendis omnes episcopi Angliæ Primati suo suffragium negarunt, partes agentes mercenarij, & libertatis profugi. Et quasi parum id esset, omnem ei obedientiam, & subiectionem abnegauerunt. Incentor, & vexillifer factionis erat *Willielmus* Dunelmensis episcopus, homo importunæ facundiæ, & ambitionis infestæ. Qui speraret Archiepiscopatui intrudi *Anselmo* depulso: ideóque improbius

probiùs insistebat negotio, promiseratq; regi futurum sua solertia, vt cederet honori; sponte reddito annulo, & baculo. Sed ventilabat ingenium aduerso Deo, cùm omnia eius, & cæterorum consilia longis ambagibus volutata vno contudit responso. Si quis esset, qui probare præsumeret, quòd ideo fidem terreno negaret regi, quia appellaret vicarium beati *Petri*, esset ipse contrà paratus, cui, & vbi deberet, respondere. Eo magis illi animis labefactati, maiorem, quàm opinabantur animaduerterunt viro inesse prudentiam quòd sciret non debere Archiepiscopum Cantuariæ iudicari, nisi in consistorio Apostolici. Ita toto acumine limatorum in consilijs virorum inaniter aduersus eum, cui Deus aderat, certabatur. Nam quæcunq; dicenda putassent, inuenta statim ratione, sicut vehementi flatu casses araneorum dirumpebat; adeò immotus animo, & sollicitudinis vacuus, vt illis in partes secedentibus, & dicta sua huc, & illuc ponderantibus, ipse sopori ad parietem reclinatus indulgeret. Eodem vultu mente inconcussus, nec ira turbulentus, nec metu anxius, tranquillitatem animi, & ipse fatebatur, & faciei prætendebat hilaritas. Surrectum ergo in clamores, & furias, Dunelmensi episcopo palàm pronunciante, Eum qui ratione non possit compesci, debere vi opprimi. Reclamatum est à proceribus, qui multò magis quàm episcopi, ab iniurijs Archiepiscopi temperandum censebant. Denique iussi vt ei subiectionem abnegarent, prorsus refutarunt, dicentes se Christianos esse, nec velle in aliquo Archiepiscopi sui voluntati resultare. Id rex quamuis molestè tulisset, formidine tamen maioris tumultus, iram intra fauces repressit. Tùm quoniam sponsio episcoporum non benè processerat, in eorum reclinatur consilium, volens vt *Anselmus* priuatus baculo & annulo pelleretur regno. Sed cùm id vi nequiret obtinere, & ille, se quidem Anglia cedere, sed insignia, & nomen non reddere profiteretur, dilata omnia cum bona pace ab Idibus Martij, quæ tunc erant ad Octauas Pentecostes. Hoc illi iam vacationem meditanti, cùm proceres renunciassent, producto suspirio gemebundus retulit; Quanquam ex præteritis futura non nesciam, tamen ne omnia meo videar vrgere arbitrio, pacem amplector, quantum mea refert, ab ea non deuiaturus. Qui violator pacis extiterit, ipse, quantum ad Deum est, viderit. Nec fortuitum dictum viri à veritate decidit. Naui ante præfinitum tempus multa ei impacta contraria, camerarius eius ad pœnam ante oculos eius abreptus, quidam, quorum consilijs potissimùm innitebatur, vltra mare fugati. Arguta malignitatis consilia, ad eius honoris detrimentum excogitata, & ad rem deducta. Nuncij duo, singulares versutiarum artifices ipso ignorante, & nihil minùs suspicante Romam missi, vt explorato vrbis statu agerent apud papam, vt pallium regi mitteret tradendum cui liberet. Strenuè illi, & impigrè, quæ iussi fuerant executi, Albanensem episcopum *Walterum* ex præcepto *Vrbani* papæ Angliam adducunt. Is Dofris appulsus, clam *Anselmo* curiam venit, ingentibúsque promissis animum *Willielmi* sitientem expleuit. Si *Vrbanus* in Anglia reciperetur ad papam, fore vt quæcunque rex petenda existimasset, ille priuilegio sedis Apostolicæ roboraret. Cæterùm ad causam Archiepiscopi nihil suffragij, nisi quòd rogatus vt eum expelleret, impossibile factu respondit, vt vir celebratissimæ sanctitatis, & scientiæ, & in præsulatum introductus legitimè, deturbaretur, nullius obnoxius culpæ. Continuò igitur edictum per prouinciam promulgatur, *Vrbanum* Apostolicum debere dici, & credi. Eo audito mirari *Anselmus*, cùm ecce frequentes episcopi ad eum missi venerunt: pertentatóque sensim homine, vtrum ad redimendam regis amicitiam esset infractior, cùm nihilo mutatum experirentur, quòd latebat aperuere. Dominum regem sua opera, & impensa pallium à Roma meruisse, suóque labore transegisse negotium, quod illi constaret multis marcis. Par esse vt tanto Principis beneficio, digno respondeat muneris officio. Ingemuit ille doli machinam in effectum deductam, dicta Episcoporum largis suspirijs excipiens, negauitque se quicquam propter hoc daturum, quia parui æstimaret beneficium, cuius amplitudinem ipsi tanti penderent. Per hoc Rex edoctus nullo modo mentis eius robur eneruari posse, vt in amicitiam suam cederet, salua dignitatis suæ magnanimitate vltro eam expetijt, & impetrauit. Dataque ei publicè potestate, vt per totum regnum Primatus sui ius

exerceret liberè, dies præfixa, qua Albanensis episcopus cum pallio Cantuariam veniret, venienti, & sacrum insigne in vase argenteo deferenti vulgò applausum, ab Archiepiscopo nudipede, sed sacerdotalibus vestimentis induto occursum. Inde super altare Domini saluatoris pallium assumptum sacratus Pontifex beatis humeris composuit, & ad diuina celebranda processit: erat tunc dies Dominica, 4. Idus Iunij, fuitque nonnullis ingenti miraculo, quòd idem euangelium illa die occurrit, quod antè Prognosticon eius fuerat, *homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos, & misit seruos suos hora cœnæ, &c.* Ita concordia inita, & rege vltra mare profecto, serena pacis tranquillitas toto illo anno ab animo *Anselmi* curas depulit, & bonorum hominum leuauit sollicitudines. Sed posteriori tempore *Willielmo* reuerso rursus tempestas intonuit, rursus procella odiorum inhorruit. Enimuerò ille fœlici lætus euentu, statim in Walenses contendit. Nam maxima Dei gratia omnibus eius conatibus occurrente, ita in omnibus vsus est placido allusu fortunæ, vt videretur cum eo Deus beneficijs certare. Si pugnam adoriretur, opimas manubias referebat: si pelago impacato nauigare volebat, statim venti furorem ponerent. Videbat hæc *Anselmus*, & aggaudebat, sperans illum propter tam affluentem gratiam quandoque liberam facere ecclesiam. Quocirca de Gualensi expeditione reuersum meditabatur leniter aggredi, sed præuenit ille conuitijs per nuncium exagitando Archiepiscopum, causatus militum, quos in hostem miserat, paucitatem, & inertiam. Quo allato spes omnis emendationis apud *Anselmum* obtorpuit. Dimisit igitur nuncium responsione vacuum, ne reciprocis relatibus iurgiorum campus aperiretur. Sæuiebat credo, instinctu diaboli contra Pontificem fortuna; parabanturq; in proximam curiam contra eum machinamenta. Quæ omnia petendo licentiam eundi Romam quassauit, & depulit; cùm priùs multis molimimibus voluntatem eius super ecclesiarum statum attentasset. Quocirca hæc communicaturus cum Papa, rogauit, vt dixi, licentiam pergendi Romam, bis térq; frustra. Intelligo enim, aiebat rex, licentiam interdicendam, cùm eum nullo graui peccato sciam onerari, cuius à Roma petat absolutionem, nec egere illius loci consilio, cùm ei nullius scientiæ desit copia. Magis certè dixerim, *Vrbanum Anselmi* cedere sapientiæ, quàm *Anselmum Vrbano* indigere. Quod si pertinaciùs cœptis institerit, omnem Archiepiscopatum in meum fiscum redigam. Transgreditur enim promissa sua, quibus fidem suam astrinxit omnes consuetudines seruaturum regni mei. Insolitum est quippè mihi, vt quisquam procerum meorum eat Romam, nisi meo potissimùm missu. Ideò vel iuret mihi se nũquam deinceps pro qualibet *oppressione sedem Apostolicam appellaturum, vel euacuet regnum. Hæc, inquit, vos fideles mei dicite sibi, & si videritis eum velle desistere itinere, tunc vigorem curialis iudicij experiatur, quòd me toties inquietare non timuerit de re, quam ad summam perducere nolit. Contra hæc per nuncios *Anselmus* agendum non ratus, ipse ad regem ingressus, pro more dextræ illius assedit, habuitq; orationem ad hanc sententiam. Quòd dicis me non debere ire Romam, quòd graui peccato caream, & scientia affluam, quamuis neutrum pro vero arrogem, tamen Dei libræ committo examinanda. Quod dicis me promisisse, vt consuetudines tuas seruarem, amplector, sed conditiones requiro: cum exceptione enim dixi me seruaturũ illas duntaxat, quæ legibus Dei consentaneæ, cum honestate essent constitutæ. Quòd dicis me fidem excedere, quòd præuaricatis consuetudinibus tuis sedem appello Apostolicam, custodita reuerentia principatus tui, *non verum esset, si alter diceret: fidelitatem enim, quam tibi rex debeo, ex Dei fide habeo, cuius vicarius est sanctus *Petrus*, cuius sedem appello. Quòd dicis, debere me iurare, ne vlteriùs pro quauis causa Romam appellem, publicè pronuncio, quòd Christianus princeps ab Archiepiscopo suo tale sacramentum exigit iniustè. Si enim sanctum *Petrum* iureiurando abiurarem, negarem *Christum*. Quando verò pro vlla re Christum negauero, tunc tibi de petitæ licentiæ peccato satisfacere non tardabo: forsitan autem me discedente procurabit Deus vt non diu res ecclesiasticæ, sicut minaris, tuis famulentur compendijs. Obstrepunt dicenti rex, & proceres, illud maximè obiurgantes, nunquam in consuetudinibus seruandis mentionem Dei fuisse, vel honesti recti. Tum ille comi vultu, & pænè in risum resoluto dixit hæc verba eadem. Papé! Si nec Dei, nec rectitudinis mentio, vt dicis, facta fuit, cuius tunc? Absit ab omni Christiano

al. in. pressione

al. non verum esse alter diceret

no leges, vel consuetudines tenere, & tueri, quæ Deo, & rectitudini noscuntur esse contrariæ. hoc illi dicto quasi malleo frontes impudentes repercussi, demissione capitum, & vocis silentio iniustitiam suam testati sunt. Nihil enim ille turbabatur, sed quandocunque illi succlamarent, tacens rursus ad caput sententię imperterritus reuertebatur. veruntamen non continuit rex animum, quin crudeles minas intorquens, diceret, non illum quicquam de regno suo exportaturum. At ille impauidus, pedes, (inquit) & nudus pergam; si equitaturas meas & vestes vestrum esse quis affirmauerit. Puduit principem dicti, & rubore cinctus ora, non ita inquit volo, sed vndecimo ab hinc die, cùm ad portum veneris, nuncio meo in portandis, vel dimit-
10 tendis parebis. Irasceretur alius, sed *Anselmus* imperturbatus manens benedictionem suam regi non abnuenti obtulit, præloquutus molestè se quidem, & ægrè iram regiam ferre: sed si dignaretur intelligere ad commodum eius animæ viam inchoatam spectare. Subterfugerunt hoc negocium, sicut & priùs Episcopi: quos cùm ille de suffragio conuenisset, responderunt illum & religiosum & sapientem esse. Pro sapientia consilio eorum non indigere: sed quid faciendũ sit, optimè scire: pro sanctitate incunctantèr bonum exequi velle, & posse: sed aduersum dominum suum non posse assurgere, cuius gratia carere nollent pro honoribus, & parentibus suis, quos diligerent. Ille qui esset omnis labis mundanæ, & cupiditatis immunis, rem Dei, vt cæperat, persequeretur, habiturus Episcoporum voluntatem tacitam, cæterùm vocis opem nullam.
20 Quanquam si qua fides, si quis aditus meliori consilio esset, præstaret domi dulce confouere ocium, quàm patria & honoribus extorrem tanto indulgere labori. Ita omnes discessere, solisque duobus pœnitentiam, antequam mare transiret, petentibus benignus ignouit. Eorum nomina fuerunt *Osmer* * Salesberiensis, & *Robertus* Herefordensis. vna ergo die Cantuariæ commoratus, peram & baculum, solatia, & indicia itineris consuetudine assumpsit. Inde Doueram veniens, xv. diebus propter inclementiam venti, ibi contra votum retentus erat. Quo spacio nuncius, vt dicebatur, à rege missus contubernioque & conuiuio eius indefessè potitus causam aduentus secretam tenuit. Sed cùm iam prosperitas flatuum naues vocaret in altum, ille ex præcepto regis omnes bulgias, & manticas efferri coram, & expilari imperauit. Crudele, & mi-
30 serabile spectaculum Primatem Angliæ, caput totius religionis, & sapientiæ, prædonis more exagitari. Sed cùm solummodò necessaria suppellex, & nihil pecuniarum inueniretur, ille qui venerat facti, quod inuitus fecerat, pœnitens, abire permisit indemnem. Solutas naues Notus prouexit in salum, primò quidem segnitèr, adeo vt retorto flamine retro viderentur Angliam annare. Quod cùm præ dolore cordis siccis oculis nequiret pater videre, eleuatis in altum manibus auxilium cœlo detraxit. venti enim placatis animis constrauerunt æquora, & versus Flandriam intenderunt carbasa: ita naues flatu secundo sulcantes mare, non multò pòst Withsandum appulére. Primum hospitium illi cum monachis sancti *Bertini* fuit: cætera fauor ministrauit, omnibus certatim eum Episcopis, & abbatibus inuitantibus, & inuitum etiam
40 detrahentibus. Ibat fama viri prænuncia, & dulci corda audientium afflabat aura. Quocirca quanto amore omnium susceptus, quantis officijs delinitus sit, conanti dicere succumbit sermo, & fatiscit oratio, mira rerum conuersione, vt honoratior esset in aliena prouincia, quàm fuerat ciuis in patria, Archiepiscopus in Ecclesia. Ipse Lugdunensis Archiepiscopus *Hugo* Legatus Apostolicus in Gallia magni nominis, & potentiæ, nec religionis egenus, vbi ad eum Lugdunum iter aduertere audiuit, alacriter occurrit, deuotè obsequutus est. Eius igitur consilio ibi resedit, totius causæ indices Romam *Vrbano* Apostolico mittens, valetudo subitanea flagitabat ocium simul & cõsilium. Videbatur interim Wibertinis prædonibus cedere. ferebat enim per omnium rumor ora venisse Archiepiscopum Cantuariensem ab Anglia, Romamq; tendere ad
50 *Vrbanum* suffarcinatum pecunia, magnum esse quod secum ferat Archiepiscopus Angliæ, quæ sit Prouincia omnium fertilissima. His illi animos incensi iam tum semitas omnes obsederant, angustias locorum occupauerant, ne quà elaberetur. Ingens domino suo fore commodũ, si prenderetur, qui *Vrbani* partium propugnator esset. Quare passus est ardores eorum ad tempus negata præda languescere, vt se opinione deceptos esse credentes, domum redirent: hoc consilio fructum detraxit insidiantibus, &

* *al. Schireburnensis*

iam

iam redierat nuncius pręcipiens ex parte Apostolici, vt remota omni excusatione per obedientiam Romam veniret. Nescius ille contraire obedientiæ, & de spe misericordiæ Dei audentior viam inuasit. Nam & vigor salutis refusus audaciam suggerebat, & citra senium viridis, & cruda senectus benè adhuc labores patiebatur. Euasis ergo Alpibus Romam incolumis venit, nullo suorum homine, vel iumento desiderato; vno tantum in toto itinere tentatus discrimine, quod tamen fuit successus & alimentum gloriæ. Dux siquidem Burgundiæ eadem, qua Wibertini spe raptatus, ad eum deprædandum inflatiore spiritu animatus erat: sed vno tantum aspectu eius emollitus, omnem exhalauit superbiam, resumpsit humilitatem. Adeo dulci intuitu, leni facie, placida canitie aspicientem rapiebat, vt in quemcunque oculorum gratiam inijceret, statim in amorem sui alliceret. Ita cordis tumor duci per nebulonum verba conceptus eo viso resedit. Continuóque Pontificis exceptus osculo benedictionem vltrò expetijt: aduocatóque vno ex magnatibus suis, (stipatus enim multis, cum maximo venerat tumultu) præcepit, vt eum securè per terram suam deduceret: & non minùs ei quàm sibi vbique seruiri faceret. Fœderata ergo amicitia discedit, sæpiùs contra maledicos infrendens, & ingeminans eis odium Dei, qui sibi persuasissent, vt persequeretur Dei angelum. *Anselmus* ergo securus, Cluniacum, mox vt dixi, Lugdunum, inde Romam peruenit. Quem Apostolicus magnificè suscipiens coram senatu amplissimis laudibus extulit. Illum esse totius latinitatis magistrum, in disciplinis liberalibus, in religione parem non inuenirent: contumelias multas pro fidelitate Romana passum, tandem per plenas periculis, & mortibus vias ad se venisse, flagitare à se suffragium, cuius ipse magis egeret consilio. Talia *Vrbanus* iactabat: sed *Anselmus* pudore caput demissus silentium premebat. sed vbi summus Pontifex laudum finem fecit, ille data copia causam suā omnem veracitèr allegauit. Pollicetur præsul, pariterq; senatus auxilium; scribuntur literæ *Willielmo* regi Angliæ: Iubetur *Anselmus* omnibus suis reuestiri. Statim enim vt ille mare transierat, Archiepiscopatum totum suæ ditioni substerni, & quæcumque antè statuerat, in irritum deduci iusserat. Literarum responsum iubetur Archiepiscopus circa Papam operiri. Sed non fuit animus diu ibi consistere, quòd illius vrbis aër insalubris esset peregrinis. Quocirca cuidam *Iohanni*, qui olim suus Monachus apud Beccum fuisset, sed tum ab *Vrbano* abbas cœnobij sancti Saluatoris, quod prope *Telesinam vrbem est, institutus, roganti cessit, vt in villa sua Sclauia nomine, ęstum ęstatis vitaret. Ea villa in supremo montis vertice constituta, ideóque hinc inde veniente temperie refrigerata propè momentis omnibus pestiferi nihil habet spiritus. Iuuabat itaque *Anselmū* captiuitas sua, videns sibi redditum, quod diu desiderauerat ocium. Quapropter iamdudum resides animos in Deum excitans, consummauit ibi librum egregium, cuius titulus & materia est, *Cur Deus homo*; omnibúsque amori, & honori erat, adeo vt *Rogerius* dux Apuliæ, apud quem rex Angliæ illū literis insimulandum curauerat, spretis nænijs longè alitèr sententiam suam in viri honorem trāsferret: Illi villas, illi castella, illi postremò quęcunq; placerent, offerens, tantum remanentia sua terram suam beatificaret. Cùm circa Papam esset, in omnibus illi secundus in processionibus, in stationibus habebatur: ad eum salutationes, ad eū post Apostolicum munera commeabant. Audiebatur libentèr ab omnibus, fiebatq; quod iubebat, cùm diuinos intonaret sermones. Quod maximę sibi delectationi erat, fructū scientiæ pronuncians esse, si cùm benè dicas, alius de doctrina tua profectum benè viuendi accipiat. ferebatur ergo magna cupiditate, vt Archiepiscopatus deposito fasce Deo posset intendere. Quod cùm ab Apostolico obnixè postularet, renuit prorsus: Immo, inquit, per obedientiā iubeo, vt vbicunq; sis, nomen & honorem Cātuariensis Archiepiscopi non deponas. *Delicati militis est antè bellum fugere: nec est religiosi, & cōstantis animi citra vllā læsionem minis tantū & terroribus cedere.* Tùm ille, obedieniā pater non refugio, nec plagas, quia & mortem ipsam pro Deo non horreo, nisi fortè animus meus mihi mentiatur. Sed quid inquit, ibi faciam, vbi non solùm vacillat, sed iā omnis oppressa est iustitia? vbi suffraganei mei partes boni non modò propter timorem non adiuuant, verùm & propter fauorem impugnant. De his, respondit Papa, & talibus, gestit animus in cōsilio apud Barū agere, vbi & pręsentiā tuam volo, & auxilium desidero. Vt ergo ventū ad conciliū, Apostolicus ante corpus sancti *Nicholai* cōstratus, tapetibus,

* al. Teselniam

10 20 30 40 50

capitibus,& pallijs, ipse casula cum pallio amictus tribunal ascendit: cæteri cum cappis sedebant. omnibus ergo suum locum ex antiquo vendicantibus, *Anselmus* humilitate summus, quò poterat assedit. Exciderat animo summi Pontificis ingruente tumultu,vt ei locum delegaret. Sed erroris admonitus est,quæstionis necessitate à Græcis proposita,probare volentibus, Spiritum sanctum non nisi à Patre procedere. hanc ergo questionem dum expedire tentans, magis inuolueret,Græcis contra non improbabilitèr occurrentibus, *Anselmi* recordatus exclamat, viuidæ vocis tonitruum,ędis capacitas, & turbæ multiplicitas ingeminant, Pater & Magister *Anselme* Anglorum Archiepiscope,vbi es. Ille vbi se vocari audiuit,in pedes constitit. Quem apostolicus compellans,nunc,inquit,magister opus est scientia,opus eloquentiæ tuæ opera:veni, ascende huc, & defende matrem tuam Ecclesiam, quam Græci labefactare conantur. succurre ergo,quasi à Deo huc missus. Continuò cuncti astantes,& assidentes oculos & ora in eum conuersi,percunctari quis esset,annitentibúsque proximis ad consessum Apostolici leuatus,sedere iussus iuxta Romanum Archidiaconum,cui ante Papam sedere moris est, Includamus, inquit, hunc in orbe nostro,quasi alterius orbis Papam. Nec morātibus omnibus exposuit palam qui genus,vnde domo,cuius scientiæ,cuius facundiæ,quàm religiosus,quanta pro fidelitate Romanæ sedis passus esset. Dilatusq; in posteram diem quæstionis tractatus, quamuis *Anselmus* statim respondere non dubitaret. Sed sequenti die solito maturiùs cætu coacto promotus in editum, ita pertractauit quæstionis latera, ita penetrauit, & enubilauit intima, vt Latini clamore testarentur gaudium, Græci de se præberi dolerent ridiculum: Nullus porrò inops, & inanis scientiæ discederet. Sensus illius sermonis procedente tempore luculentèr digessit in libro de processione Spiritus sancti facto. Tunc verò vbi verbum absoluit, omnes in eum oculos,& ora conuersi, hic laudare fidem,ille scientiam,omnes eloquētiam. Sedato fragore, quem laus eius suscitauerat, intendens in eum summus Pontifex, ait, Benedictum sit cor tuum, & spiritus tuus,& os, & sermo oris tui benedictus. Nec mora, cùm consensu omnium roboratus in aliter sentientes fulmen excommunicationis intorsisset, ventilari de rege Anglorum sermo cępit. Proferuntur in medium scelera dictu horrenda, adijcitur contemptui humano cœlestis iniuria, quòd scilicet, bis, terque admonitus nihil correctionis exhibuerit. Quocircà cùm suffragio & clamore omnium Papa ad excommunicandum iam paratus esset, *Anselmus* genibus affusus eius, orat dilationem,& vix impetrat. Quæ res non mediocrem ei apud cunctos videntes peperit gratiam: eò quòd ostensione veræ sanctitatis vicisset famæ suæ gloriam. Quàm pulchrum erat,vt illi oraret veniam, à quo tantam exceperat contumeliam! Papa Romam regresso, comitatuíque eius adhęrente *Anselmo*,superuenit nuncius à rege directus, qui allegationes *Anselmi* eneruaret, obiecta crimina dilueret. Quanquam omnem verecundiam proiecerat, in immensum elatus, non multum curaret, quid de se diceretur. Legati hoc fuit verbum ad Papam coram Archiepiscopo. Miratur Dominus meus cur tibi vel in mentem venerit,vt *Anselmum* iuberes resaisiri. cùm illud ei incunctanter prædixerit, si sine permissu suo egrederetur Angliam. Accusat inquit eum Apostolicus de alia re? non,ait. Et pro hoc arripuisti,ait, tantum laborem huc veniendi, vt diceres Primatem ideo rebus suis omnibus expoliatum, quòd Apostolicum appellauit iudicium? Si ergo amas dominum tuum, matura reditum,& dic ei,vt si non vult excommunicari,citò eum faciat omnibus suis inuestiri. Et ne te de termino reddam suspensum, tertia hebdomada post Pascha ad concilium in hac vrbe celebrandum affer responsum: certè pulsator iam excommunicatus esset, nisi pulsatus intercessisset: perculsus ille tàm insperato responso, mysterium domini sui se illi secretò communicaturum respondit. Ardebat enim aliquid efficere, vt ampliorem locaret apud regem amicitiam. Itaque arte, qua peritus erat, negotium conficiens,singulos ambiendo muneribus, & pollicitationibus, regi terminum ad festum sancti *Michaëlis* obtinuit. Cunctatus est multùm ad id concedendum *Vrbanus*, quòd luctarentur in eius animo, *Anselmi* religio,& munerum oblatio. sed præualuit tandem pecunia. Itane omnia superat,omnia deprimit nummus? Indignum factum,vt pectori tanti viri,*Vrbani* dico, vilesceret famę cura, Dei respectus cederet,& pecunia iustitiam præuerteret. Visum ergo est *Anselmo*, circa tam vænalem hominem expectationem

non

non perdere, sed Lugdunum remeare. Sed enim licentiam impetrare non potuit, retinente Papa, vt inuidiam facti aliquo leuaret solatio. Fecit igitur eum manere secum, vsque ad concilium in Patriarchio, deditque ei domum iure hospitij perpetuo: Crebróque ad eum veniens ioca, & seria cum eo transigebat, vt vnam curiam non duorum diceres. Iámque aderat tempus concilij, omnibusque Episcopis Gallicanis sedes suas agnoscentibus, nullóq; recordante aliquem Cantuariensem Archiepiscopum concilio Romano interfuisse, posita est ei sedes in corona, vt antea dixi, & in æternum ius sibi, & successoribus suis transcripta. In Ecclesia sancti *Petri* erat concilium, ingens strepitus astan tium, multus concursus venientium. Ideoque cùm decreta minùs audirent, præcipit Papa *Reingerio* Lucensi Episcopo, vt vocali sonoritate cuncta enunciaret in vulgus. Assurgit ille imperato muneri, nec clamor inceptus frustrabatur hiantem: sed etiam longè positorum pulsabat, & penetrabat auditum. Multáque parte decretorum edisserta, repentè quasi animo excussus, aliena, & quæ à negocio dissidere videbantur, verba intulit. Sed væ: quid faciemus? præceptis subditos oneramus, & auxilium à nobis quærentibus nullum afferimus. Dolet hinc, & conqueritur totus mundus, quod caput omnium membris suis non conqueritur. Ecce quidam inter nos modestè sedet & tacitè, cuius silentium clamor magnus est apud Deum, qui iam secundo anno Apostolicæ sedis vigorem operiens, de omnibus suis iniustè ablatis quid quæso excepit auxilij? *Anselmus* est, de quo dico, Archiepiscopus Angliæ. hæc dicens, virgæ quam tenebat, graui ad pauimentum illisione, indignitatem rei exaggerare visus est. Hic Papa in eum tendens, Absiste, inquit, moueri, frater *Reingeri*, procurabitur huic rei correctio. At *Reingerius* feruore spiritus actus, cùm dixisset: ita expedit, aut iustum iudicem res non transibit, rursus interruptam seriem decretorum contexuit. Horum dictorum stupor affecit *Anselmum*, cùm sciret nec suorum, nec suis querelis *Reingerium* ad hæc commemoranda inductum fuisse. In hoc concilio Papa cum omnibus sententiam excommunicationis vibrauit in Laicos inuestitores Ecclesiarum, & inuestitos à Laïcis, & in taliter inuestitos consecrantes, & in illos, qui pro Ecclesiasticis honoribus Laïcorum homines fiunt. Postero die concilij Archiepiscopus iter retrogradum composuit: plurimísque laborum iactatus periculis, per montuosa, & saltuosa loca Lugdunum contendit. Neque enim rectum tramitem tenere potuit, quòd ferebatur *Wibertus* pictore Romam misso imaginem eius in tabula pingi fecisse, vt quocunque se habitu effigiaret, non lateret. Lugdunum ergo perueniens, solitam benignitatem *Hugonis* expertus est, vt proprius loci dominus, non vt peregrinus. Omnium ius intus, & foris antistes non roganti obtulit, & vt vellet coëgit, Primatum in consessu, amorem in occulto, reuerentiam in publico, officium in omnibus. Solari curas, partiri vel potiùs totos exponere honores: adeo vt Missas celebranti suffraganei loco seruiret, vbicunque sermonem facienti ad pedes sederet. vir magnanimus, & constans, qui auderet opes contemnere, fortunam prouocare. Fuit igitur ibi pater *Anselmus* toto tempore quo superfuere *Vrbanus*, & *Willielmus*. Nec multò pòst vtrumque fata rapuere. Audita morte regis fudit lachrymas *Anselmus*, amoris indices, pietatis interpretes, continuóque à nouo Rege *Henrico* inuitatus, Angliam aduentu suo dignatus est: vbi etiam proceres, qui à fide deficiebant, sæpè ex voluntate regis conueniens multos ad rectum inuitauit. timebant conscij cæteri, libera fronte & vuidis luminibus in eum intenti etiam acclamabant dicenti. Postremò cùm iam *Robertus* frater Regis appulisset, & multi discessionem facere meditarentur, toto excercitu circumstante locum editiorem ascendens verba fecit ad populum. Quo quasi classico excitata agmina elatis vocibus bona Regi, & fidem promiserunt, si malorum sub *Willielmo* iuniore institutorum remissam faceret, si bonas leges sanciret. Horum ille faciendorum omnibus *Anselmum* vadem obtulit, & fidem in manu dedit. Ita omnes feruentiore spiritu in Regis fidem animati sunt, vt si oporteret conspiratis animis, & deuotis dextris in ferrum pro Rege ruerent. Quo vulgato *Robertus*, qui magis aliorum perfidia, quàm sua fidens industria, venerat, destitit prœlio, desciuit à negocio: & qui spe regnum præsumpserat; obuijs manibus pacem amplexus, in fraternæ necessitudinis amorem libentèr accurrit.

Veruntamen

Veruntamen cùm Rex more antecessorum suorum ab Archiepiscopo hominium interrogaret, & ille pro excommunicatione Romæ facta differret, missi Romã ab vtraq; parte nuncij. Iubetur regi interim hominium facere, vel absolutis morarum nexibus regno excedere. Quin potiùs respondit ille, inspiciantur Apostolicæ literæ, & quod tenor earum continet, fiat. Redierant enim iam Roma nuncij, & casso labore, semitam triuerant, quòd *Paschalis* Papa sententiã antecessoris sui inuicto robore tuebatur. Quid ad me de literis Apostolici ait rex? Iura regni mei nolo amittere. Procedente in contentionem sermone, asseruit *Anselmus* terram se non exiturum, sed ad suam iturum Ecclesiam, consideraturúmque quis sibi, vel suis inferret violentiam: ita

10 tunc discessum, sed posterioribus diebus molliores ex parte regis virum conuenere literæ, vt pacato animo curiæ præsentiam suam exhiberet, futurum, vt habito inter se colloquio, omnis sopiretur contentio. Non negat ille aduentum, si fortè Deus instinctu suo regalem contigisset animum. Rursus igitur communi edicto, mittuntur legati Romam, qui tam dura pręcepta tentent vel lenire, vel rescindere, ex parte antistitis *Baldwinus*, & *Alexander* Monachi: ex parte regis, *Girardus* Archiepiscopus Eboracensis, *Herebertus* Norwicensis, *Robertus* Cestrensis Episcopi. Sed priores familiaris quoque causa vrgebat, *Girardum* pro adeptione pallij, *Herebertum* pro rescissione priuilegij Abbatiæ sancti *Edmundi*, quod *Baldwinus* Abbas illi cœnobio per *Alexandrum* Papam multis laboribus acquisiuerat. Id erat, vt Abbas illius loci nec Episcopo *Nor-*

20 *wicensi*, in cuius parochia esse cognoscitur, nec vlli alij, nisi Primati Angliæ subijciatur. Hoc *Herebertus* depellere intendens, & pergens, ignoro quo infortunio socios relinquens, & deuia sequutus prædonum manum incurrit. Sed, xl. marcis datis seruitutem exuit, libertatem viæ recepit: primò per omnem (quod dicitur) sanctum iurare compulsus *Gwidoni*, (id nomen viro raptorum magistro) nihil se Romæ acturum, quod ad domini sui *Anselmi* Archiepiscopi spectaret incommodum. Datis ergo nummis, raptim socios prosequebatur, liberiore ocio, quia leuiore marsupio. Coniuncti corripiunt viam, Papæque obtutibus præsentati, quicquid poterant promissis & muneribus agunt, vt regis voluntatem effectui mancipare possint: sed nequicquam: stat ille inflexibilis, nolens, vt dicebat, statuta sanctorum patrum eneruare pro volun-

30 tate vnius hominis. Nihil ergo iste labor profecit ad aliud, nisi vt lites consererẽtur in regno, legatis inter se dissidentibus. Nam rex Epistolam ab Episcopis sibi allatam, quòd suæ voluntati refragari viderat, occulendam putauit. Cæterùm nuda verba foras extulit, quibus illi pro Episcopali veritate asserebant Apostolicum regis inuestituras ęquinanimiter ferre, si cætera boni principis officia exequeretur. Ideò autem noluisse hæc literis videre, ne accepta occasione, cæteri principes in eum inclamarent. Contrà Monachi palam clamitabant Apostolicis præceptis fraudem innecti conquerentes. Siquidem, & Epistola, quam *Anselmo* attulerant, vulgò iam lectitabatur: in qua non solum inuestituras non concedere, sed etiam statuta *Vrbani* pertinacitèr probabatur *Paschalis* vrgere, seruandaque monere. Strepebat igitur omnis aula murmure, non de-

40 bere attendi Monachis, qui libentèr fucis veritatem obscurent, dummodò Archiepiscopo placeant. Episcopalem gradum, & sermonem magni esse ponderis: Monachos ius in sæcularium rerum testimonio perdidisse. at istud, inquit *Baldwinus*, sæculare negocium non est. tùm proçeres: probum, & prudentem te scimus virum, nec de illis esse, quæ maxima turba ordinem vestrum malè viuendo infamat; sed tamen & humana, & diuina exigit ratio, vt magis tribus Episcopis, quàm duorum Monachorum credatur testimonio. Diu ergo fluctuauit *Anselmi* sententia, quò vergeret: quòd & aduersa fronte testimonium Episcoporũ refellere, videbatur superbum: porrò epistolæ, quæ sigillum Apostolicum prætendebat, non credere stultum. Confirmato animo respondit ad certitudinem facti cognoscendam missurum se Romam. Interim illis,

50 qui inuestirentur, nec communionem suam negandam, nec benedictionem impartiendam. Erant electi *Rogerus* Cancellarius regis ad Salesbiriam, *Reynelmus* Cancellarius reginæ ad Hereford. *Willielmus* etiam fuerat adhuc recenti potestate *Henrici* violenter ad Wintoniensem Episcopatum electus; nec electioni assentiens, immò eligentes asperis conuitijs, & minis incessens. Sed regrediente *Anselmo*, ab eo, & baculo pastorali donatus, & in Ecclesiam est introductus. Quare ad illius benedictionem libens

bens assensum commodabat. Ita rex paulò commotior *Girardo* Eboracensi consecrationis omnium munus iniunxit. Nec ille retractasset, si non illi electi altiore ratione refugissent. Quorum *Reinelmus* mox relato regi annulo, & baculo Episcopatu cessit. *Willielmus* non minùs nisi quòd annulum non reddidit. *Rogerus* prædicanda prudentia ita rem temperauit, vt nec regem irritaret, nec Archiepiscopo iniuriam faceret. Ita cùm *Anselmus* nullo modo desisteret, dicerétque se nec pro vitę suæ damno contra sedis Apostolicæ definitiones acturum nisi ab eadem absolutionis procedat remedium, omnis laboris procella super eum cecidit. Cōuenitur à rege, & Episcopis, & magnatibus, vt ipse Romam dignetur proficisci, quod alij minùs egerant sua pręsentia suppleturus. Non careret effectu, quod vellet, quę sedes Apostolica tanti pēderet: impenderet modò hunc laborem patriæ quo pacem Ecclesię, quo dignitatem repararet imperij. Iste precibus flecti non nescius, ne omnia suo tantùm videretur præsumere arbitrio, consensit; iturum se, ne cunctorum voluntati deesset: quanquam legatorum penuria eos ad vnum senem annis grauem, corpore debilem adegisset; scirent tamen nihil se Apostolico suggesturum, quod antecessoris sui gloriam abrogaret, statuta effringeret. Tu tantùm, inquit vade, & in Apostolici præsentia, Legato si vera dicat testimonio tuę authoritatis adstipulare. Consensu accepto discessum est ab inuicem. *Anselmus* continuò prosperis flatibus maxima pericula transuectus bona etiam fortuna terrenum iter Romam vsque emensus est. Vbi Apostolico fauore, & senatoria frequentia exceptus paucis diebus silentio, & quieti indulsit iubente Papa. Cúmque vires resumpsisset ocio, die constituto palatium Lateranense ingreditur. adest & nuncius, qui paucis diebus aduentum eius pręuenerat, notus iam Romę *Willielmus* de Warlewast, electus Exoniensis Ecclesiæ. Is omnes impendens eloquentiæ vires, causam regis perorabat, vt ei omnes paternæ, fraternæq; consuetudines redderentur, Angliam peculiarem esse Romanæ Ecclesiæ prouinciam, & ei tributa quotannis pensitare, regem sicut munificum, ita magnanimum. Dedecus ei, & videri, & esse, si antecessorum suorum iura perderet, quos ipse & animi magnitudine, & opum affluentia longè præiret, & premeret. Prouideret itaque Papa regis honori, consuleret sibi quem non dubitaret magno fructu emulgendum pecuniæ, nisi putaret abstinendum canonum seueritate. His & alijs ad causam valentibus dictis traducta est in sententiam Romana curia obnixis fauoribus regis, vota debere impleri pronuncians. Silebat intereà Pontifex vterque, perorantis ampullas, & adulantium fumos prudenter attendens, latentèr irridens. Tum Legatus putans illorum taciturnitatem esse conniuentiam, securus erupit. Plurima hìc inde possunt agitari verba, sed hæc est summa, quod dominus meus nec pro amissione regni patietur sibi Ecclesiarum inuestituras auferri. Nec ego, inquit Papa, pro capitis mei redemptione eum inuestituras permittam impunè habere. huiuscemodi dicti tenore conuersæ fautorum linguæ, & in diuersa mutatæ: Benedicta, inquiunt, cordis tui constantia, benedicta oris tui loquela. Legatus confusus obticuit: effecit tamen vt nonnullæ consuetudines patris regi laxarentur, ipsóque interim ab excommunicatione, quòd aliquos inuestierat immuni, inuestiti authoritati canonum subiacerent: eorum satisfactio *Anselmi* commissa iudicio. Qui cùm remeandi licentiam accepisset, alter reditum excusauit, dicens se voti reum eundi ad sanctum *Nicholaum*. auersabatur dicto in ueritatio. Nitebatur enim, vt quoquo modo Papam à sententia traduceret. Quod vbi ad nihilum tendere vidit, compendiario tramite Archiepiscopum ad Placentiam anticipauit. Aliquantis ergo diebus communitèr perrectum. Sed cùm eos viæ separaret diuortium, ille quod antè celauerat aperuit, dicens, Mandat tibi dominus meus, quòd si fideliter sibi exhibueris, sicut antecessor tuus exhibuit se patri suo, libentèr volet aduentum tuum in Angliam: sin minùs, prudenti loquor, scis quid sequatur. Ita *Willielmus* citatò Angliam, *Anselmus* Lugdunum contendit. Indeq; misit literas regi super veritate dictorum *Willielmi* exculpenda. Epistolarum seriem, quæ in immensum porriguntur, Apostolici ad regem, & *Anselmi* ad regem, & regis ad *Anselmum*, hìc non placuit intexere; volentibus legere liber *Edmeri* copiam faciet, quas ideo vir ille apposuit, vt nullus eum mendacij carperet, & vt ipse inuictum robur dictorum assumeret. estuabat enim ocio, vtpote solius *Anselmi* gestis enucleandis intentus. ego maius opus moueo, & in multorum gesta conor, ideoq; necessaria tan-

tùm

tùm libans, fastidio lectorum mederi meditor. Rex ergo Archiepiscopatum saisiuit, propensiori tamen modestia, quàm frater, vt res Ecclesiasticas non extraneis, sed ipsius Archiepiscopatus hominibus administrandas delegaret. At verò *Anselmus* Lugduni resedit anno integro, & mensibus quatuor. Quo toto tempore nihil ab Apostolico, nisi persuasorias literas, nihil à rege nisi dilationum causas obtinuit. Ibant enim crebrò Romam regales nuncij, redibántque inefficaces, nisi quòd moras quasdam impetrabant, quæ protelarent boni viri exilium, emendandis rebus afferrent impedimentum. Quapropter prospiciens quo loco rerum suarum fortuna staret, fœcundum pietate pectus ad vltionem tandem concussit, excommunicationem in
10 regem meditatus. Quod dum ex rescripto sororis suæ *Adalæ* Blesensis Comitissæ, regem ipsum non latuisset, precibus exegit, vt Normanniam, vbi ipse Rex erat, *Anselmus* cum ipsa Comitissa veniret. Venit, & rege multùm fauente de omnibus suis resaisitus est: sed eius in Angliam transitus ideo dilatus est, quia nolebat communicare cum inuestitis. Rex igitur Angliam, ille Beccum diuertitur. Directi Romam Legati *Willielmus* de* Warlewast, & *Baldwinus* Monachus controuersiam tot annis agitatum singulari probitate sedarunt. Concessit siquidem Papa, vt Rex homagia de electis acciperet, sed nullum per baculum, & annulum inuestiret. Dum autem nuncij morârentur crebræ ad *Anselmum* ex Anglia ferebantur querelæ, de sceleribus vbique nimiùm pullulantibus, rogabatúrque reditum accelerare, ab Episco-
20 pis præsertim, quos iam scelera ipsa pigeret. Nam & presbyteros concilij Lugdunensis violatores (quod ante abscessum *Anselmi* celebratum fuerat) præsbyteros inquam, qui post concilium mulierculas domibus suis vel introduxerant recentes, vel reuocauerant veteres, Rex discrimine pecuniæ mulctare meditabatur. Id verò *Anselmus* ferendum non arbitratus, regi scripsit vt ab hac exactione temperaret. Quòd Ecclesiasticorum ministrorum vitia Episcoporum non sæcularium corripi debeant instantia. Ille, qui sua prudentia consilio Mellentini Comitis *Roberti* iam in omnibus defæcatus maturuerat, consilia salutaria dignantèr accepit: Lenitèr rescripsit, venturum proxime Normanniam, si quid deliquisset in his & alijs, per eius emendaturum obedientiam. Cùm ergò Roma redissent nuncij, non multas ipse moras aucu-
30 patus apud Beccum *Anselmum* conuenit. Itaque omnia, quæ illos hactenus in diuersa trahebant, tunc per Dei gratiam prolata & sedata. Ecclesias siquidem, quas *Willielmus* frater eius censui subiecerat, ipse in manus *Anselmi* liberas reddidit: & se de his nil accepturum, quamdiu pastore carerent, promisit. damnum presbyterorum, qui pecuniam dederant ita sarciuit, vt toto triennio ab omnibus functionibus vacarent: qui dare supersederant, vlteriùs nihil darent; omnia de Archiepiscopatu sublata, cùm Angliam redisset, redditurum vadimonio dato pollicitus est. *Anselmo* ergo fœlicibus auris Angliam euecto, bona spes quam de illo prouinciales habebant, minimè desiderantes fefellit. Siquidem statim firmarij Ecclesiarum eiecti, symoniaci damnati, pellicatus presbyterorum inhibiti, amplexus consanguineo-
40 rum deturbati: pluráque in hunc modum illicita, quæ antehac impunè vagabantur, castigata. Accessit serenitati temporum fœlicitas regis, à quo tunc temporis in Normannia *Robertus* frater suus captus & in vincula coniectus est: multique alij, quos vel iam pro importunitate oderat, vel pro rebellione timebat: videbaturque debitum talionem rependere fratri, quòd illum quieto regno sollicitauerat: simulque mentiebatur illum minùs habilem ad gubernandum Rempublicam pro lenitate ingenij, quòd videret Normanniam suam, genialem amborum patriam ab improbissimis grassatoribus vastari, nec nosset tueri. Huius ergo victoriæ gaudium Rex *Anselmo* confestim literis enunciauit suis: quas hic apponere videtur non extraordinarium, propter vnicum deuotionis regiæ insigne. *Henricus* Rex Anglorum
50 *Anselmo* Cantuariæ Archiepiscopo, salutem & amicitiam. *Paternitati & sanctitati vestræ significamus* Robertum *Comitem Normanniæ cum omnibus copijs militum & peditum, quos prece & precio coadunare potuit, die nominata & determinata mecum ante* Tenebrachium *acriter pugnasse: sed tandem sub misericordia Dei vicimus, & sine multa cæde nostrorum. Quid plura? diuina misericordia ducem Normanniæ, & Comitem Moretonij, &* Willielmum *Crispinum, &* Willielmum *de Ferenis, &* Robertum *de Stu-*

* al. Warelwast

teuilla

teuilla *senem, & alios vsque ad 400 milites, & decem peditum in manus nostras, & Normanniam dedit. De illis autem, quos gladius peremit non est numerus. Hoc autem non elationi, vel arrogantiæ, nec viribus meis, sed dono diuinæ dispositionis attribuo. Quocirca, pater venerande, supplex & deuotus genibus tuæ sanctitatis aduolutus te deprecor, vt supernũ iudicem, cuius voluntate & arbitrio triumphus iste gloriosus & vtilis mihi contigit, depreceris, vt non sit mihi ad damnum & detrimentum, sed ad initium bonorum operum & seruitij Dei, & ad sanctæ Ecclesiæ Dei statum traquilla pace tenendũ & roborandũ, vt amodò libera viuat, & nulla cõcutiatur tempestate bellorum.* Hinc est contemplari quanta materia boni in regis pectore fuerit, si quis tam ingenuæ fidei scintillas fomento verborum animaret, & in maiores vires bonis admonitionibus excitaret. Venit igitur rex sublimi trophæo splendidus, & triumphali gloria Angliam inuectus inuestiturasque Ecclesiarum *Anselmo* in perpetuum in manum remisit: eodem concedente, vt propter hominium regi factum nullus arceretur à benedictione. Consecrati sunt ergo Cantuariæ quinque Episcopi ab *Anselmo*, die qui fuit quartus Idus Augusti: *Willielmus* ad Wintoniam, *Rogerus* ad Salesberiam, *Reinelinus* ad Hertfordum, *Willielmus* de Warlewast ad Exoniam, *Vrbanus* ad Clamorgan. Erant & ibi assistebant primæ sedis suffraganei, *Girardus* Eboracẽsis, *Richardus* Lincolniensis, *Iohannes* Bathoniensis, *Herebertus* Norwicensis, *Robertus* Cestrensis, *Radulphus* Cicestrensis, *Ranulphus* Dunelmensis. Ita per reuerendum *Anselmum* libertas Ecclesiarum rediјt, pax serena insulsit. Cæterùm de decretis conciliorum ab eo celebratorum nihil attinet dicere, cùm omnia iam obsoleta sciantur deperisse; vnde non casu factum, sed diuino sensu putatur, vt & in eius consecratione, & in pallij susceptione legeretur, *Misit seruum suum hora cænæ, &c.* In nullo enim ei efficaciter obtemperatum, sed omnibus penè prætenta excusatio, quæ vel prædicando docuit, vel interminando prohibuit. Sed ad exemplum serui Euangelici, qui bino exitu de non inuitatis nuptiale impleuit triclinium, ipse bino ab Anglia excessu multa lucra animarum prædicando euexit ad cœlum. Veruntamen ne studiosos rerum fraudare videar, leue iudicabo in describendo concilij textu operam perdere.

Anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo secundo, quarto autem præsulatus *Paschalis* summi Pontificis, tertio regni regis gloriosi *Henrici* Anglorum, ipso annuente, cõmuni consensu Episcoporum, & Abbatum, & principum totius regni, adunatum est concilium in Ecclesia beati *Petri* in Occidentali parte iuxta Londoniam sita: in quo præsedit *Anselmus* Dorobernensis Archiepiscopus, & Primas totius Britanniæ, considentibus venerabilibus viris, *Girardo* Eboracensi Archiepiscopo, *Mauricio* Londinensi Episcopo, *Willielmo* Wintoniæ electo Episcopo, alijsq; tam Episcopis quàm Abbatibus. huic conuentui affuerunt, *Anselmo* Archiepiscopo petente à rege, primates regni, quatenus quicquid eiusdem concilij authoritate decerneretur, vtriusque ordinis concordi cura & sollicitudine ratum seruaretur. Sic enim necesse erat, quia multis retro annis synodali cultura cessante vitiorum vepribus succrescentibus, Christianæ religionis feruor in Anglia nimis refrixerat. *Primùm ergò ex authoritate sanctorum patrum symoniaca hæresis surreptio in eodem cõcilio damnata est, in qua culpa inuenti depositi sunt:* Guido *de Persora, &* Wymundus *de Tauistoc, &* Aldowinus *de Ramesey, & alij nondũ sacrati, remoti ab Abbatijs suis: scilicet,* Godericus *de Burgo,* Haymo *de Cernel,* Egelricus *de Middeltone. absque symonia verò remoti sunt ab Abbatijs suis, pro sua quisq; causa.* Richardus *de Heli, &* Robertus *de sancto* Edmundo, *& ille qui erat, apud Micheuisey. Statutum quoq; est, ne Episcopi seculariũ placitorũ officium suscipiant: & vt non sicut Laici, sed vt personas religiosas decet, ordinatas vestes habeant: & vt semper & vbiq; honestas personas habeant testes conuersationis suæ; vt archidiaconatus non dentur ad firmam: vt Archidiaconi sint diaconi: vt nullus Archidiaconus, presbyter, diaconus, canonicus vxorem ducat, aut ductam retineat. Subdiaconus verò quilibet, qui canonicus non est, si post professionem castitatis vxorem duxerit, eadem regula constringatur. vt presbyter quamdiu illicitam conuersationem mulieris habuerit, non sit legalis, nec missam celebret, nec si celebrauerit, eius missa audiatur. vt nullus ad subdiaconatum aut supra ordinetur sine professione castitatis. vt filij presbyterorum non sint hæredes Ecclesiarum patrũ suorum. nec quilibet clerici sint secularium præpositi vel procuratores aut iudices sanguinis. vt presbyteri non eant ad potationes, nec ad pinnas bibant, vt vestes clericorum sint vnius coloris, & calceamenta ordinata. vt Monachi vel clerici, qui ordinem suum*

abiecerunt,

abiecerunt, aut redeant aut excommunicentur. vt clerici patentes coronas habeant. vt decimæ non nisi Ecclesijs dentur. ne Ecclesiæ aut præbendæ emantur. ne nouæ capellæ fiant sine consensu Episcopi. ne Ecclesia sacretur, donec prouideantur necessaria & presbytero, & Ecclesiæ. ne Abbates faciant milites, & vt in eadem domo cum Monachis suis dormiant & comedant, nisi aliqua necessitate prohibente. ne Monachi pœnitentiam cuiuis iniungant sine consensu Abbatis sui, & quòd Abbates sui de hoc eis licentiam dare non possunt, nisi de eis, quorum animarum curam gerunt. ne Monachi compatres, nec Monachæ commatres fiant. ne Monachi teneant villas ad firmam. ne Monachi Ecclesias nisi per Episcopos accipiant, neque sibi datas ita expolient suis redditibus vt presbyteri ibi seruientes in his, quæ sibi

10 *& Ecclesijs necessaria sunt, penuriam patiantur. vt fides inter virum & mulierem, occultè & sine testibus data de coniugio, si ab alterutro negata fuerit, irrita habeatur. vt criniti sic tondeantur, vt pars aurium appareat, & oculi non tegantur. ne cognati vsque ad septimam generationem copulentur, vel copulati simul permaneant, & si quis huius incestus conscius fuerit & non ostenderit, eiusdem criminis se participem esse cognoscat. ne corpora defunctorum extra parochiam suam sepelienda portentur. vt presbyter parochiæ perdat, quod illi inde iustè debetur. ne quis temeraria nouitate corporibus mortuorum, aut fontibus, aut alijs rebus, (quod contigisse cognouimus) sine Episcopali authoritate reuerentiam sanctitatis exhibeat. ne quis illud nefarium negotium, quo hactenus in Anglia solebant homines sicut bruta animalia venundari, deinceps præsumat. Sodomiticum flagitium facientes,*

20 *& eos in hoc voluntariè * iuuantes, in eodem concilio graui anathemate damnati sunt, donec confessione & pœnitentia absolutionem mereantur. Qui verò in hoc crimine publicatus fuerit, statutum est, siquidem fuerit persona religiosa, vt ad nullum amplius gradum promoueatur, & si quem habet, ab eo deponatur: si autem Laicus, vt in toto regno Angliæ legali suæ conditionis dignitate priuetur, & ne huius criminis absolutionem, his qui se sub regula non vouerunt, aliquis nisi Episcopus deinceps facere præsumat. Statutum quoque est, vt per totam Angliam in omnibus Ecclesijs, & in omnibus Dominicis diebus excommunicatio præfata renouetur.* Perseuerauit ergo in *Anselmo* ad exitum vitæ inuictus vigor, pietatis seruor. Excessit anno incarnationis Dominicæ millesimo * centesimo nono, regni *Henrici* nono, ætatis suæ sexagesimo sexto, Pontificatus decimo sexto: sepultusque primò

al. iuuantes

al. decimo

30 ad caput prædecessoris sui *Lanfranci*, posteà dignius mausoleum in Orientali porticu accepit: vir qui omnes, quos quidem viderimus, sapientia & religione præstaret. Adeò peccatorum extorris, vt viro veracissimo, mihique notissimo dixerit, nunquam se posteaquam Monachus fuisset, ita stimulis iræ actum, vt alicui impingeret conuitium, nisi semel tantùm in hoc excidisse. Nunquam nisi vnum dictum emisisse, cuius memoria conscientiam exulcerasset. Super cœnam quondam recordatus crudum se halec comedisse, percusso pectore peccatum ingemuit, quòd crudam carnem contra legem assumpsisset. *Edmero* verò qui assideret dicenti, quòd sal cruditatem halecis excoxisset; sanasti me, inquit, ne peccati torquerer memoria. Obedientiæ pertinax custos, cùm Archiepiscopus liberæ potestatis esset, rogauit Papam *Vrbanum*; vt sibi aliquem

40 proponeret, cuius iussis vitam disponeret. Is *Edmerum* exhibuit, cuius *Anselmus* iussa tanti faciebat, vt cùm eum cubili locasset, non solùm sine præcepto eius non surgeret, sed nec latus inuerteret. Eloquentiæ etiam in communi loquela torrens profluus, qui nec inter comedendum à diuinis vacaret eloquijs. Delectabaturque eximiè cùm quæstionibus propositis obijcientium acumen experiretur, ferè omnia vel sua assumpta similitudinibus, vel aliorum obiecta transigens vel eludens. Iam verò ex industria hebetem in secularibus se præbebat, vt turbulenta talium negotiorum procella vexatus, artubus quoque deficeret. Quod cùm domestici contubernales viderent, semotis turbis subornabant aliquem, qui animum residem cote quæstiuncularum exacueret. Continuóque ille suscitata mente, & scintillanti lumine in quærentes

50 intendens robur vtriusque resumebat materiæ. Quàm penitùs verò arcanos humanorum & diuinorum sensuum sinus intrauerit, indicio sunt libri: quibus iamdudum decedente liuore, orbis latini successit fauor. *Nec verò Episcopatus onus, tantorum negotiorum moles, consuetis miraculis ferias infixit. Ignes materiales & fulmineos, qui iam vicinas ædes depascebãtur, porrecto salutari signo in cinerem compescuit. Stupuit Campania nouum ebullire de rupe fontem, quando ipsius benedictione silex cauatus euomuit laticem.*

Lepuſculus ab hoſtibus circumuentus, dum ſub pedibus animalis cui ſanctus inſederat, quærit remediū, ſaluus effugit: iuſſit ille, & perſequutores inhiantes latratus deſtituit, ſimul & conantes curſus fefellit. Ecce mulieris orbes vacuos ſputo iniecto iubar ſerenum impleuit. febricitantis rigorem panis ab eo datus coercuit. Cùm iam ſupremum poſt decem & ſex annos Epiſcopatus efflaſſet, percontatus eſt Baldwinū Radulphus *Roffenſis Epiſcopus qui aderat, an balſami vel aliquantas guttas haberet, quo caput ſaltim delibutum corruptionis labem euitaret in poſterum. Protulit ampullam, in fundo cuius paruiſſimum quiddam reſederat. Manui ergo* Ædmeri *nectareus liquor quantus erat infuſus, vix vola medietatem madefecerat: Quo velocitèr expenſo, iterum tantum effluxiſſe miratus eſt. nec deſtitit auarus exactor repetitis auſibus vrgere prodigium, donec totum corpus ex omni ſui parte, non perfunctoriè balſamico vnguine inficeret. Quóque magis facto applaudas, ampulla modò demiſſo ventre, modò obliquato ſinu totiens vacuata, peracto ſolenniter inunctionis officio inuenta eſt plena plus medio. Poſteroque die cùm ad ſepeliendum componeretur, offenderunt lapidem corporis receptaculum minus pleno palmo temerè cauatum. Cùmque omnes muſſitarent, quod nec alius lapis facilis eſſet inuentu, nec corpus curuando iniuriam vellent ſancti Spiritus facere organo, repentè viderunt lapidem idoneum, & corpus ſine adminiculo decentèr ſepulchro illapſum. Aſtantium oborta lætitia clamor impulit aſtra; quem non tam meruit (quāquàm prædicanda) miraculi dignitas, quàm ſubuentionis nō expetita celeritas. Vndecimo Calendarum Maij in alterum ſeculum abijt: nec tamen amantes ſui vacuos opis mundo expoſuit: militat ahuc ſe inuocantibus, nec facilè quiſquam prona ſpe accedit ad tumulum, qui non plenariè precum referat effectum. Mirum illud, quod nuper Lugduni contigit; erant ibi duæ anus recluſæ, quibus nihil ſanctius, nihil concordius. ad has* Anſelmus *dum ibi maneret dignantèr veniens, crebras admonitionas virtutum infundebat: ſed poſt eius diſceſſum, ſimultas inter eas propè (vt mos eſt fœminarum) ebulliens, rupit pacem, ſcidit concordiam. Senſim itaque in manus proceſſum: quòd obliqua inuidia, & amaris ſtimulis opprobriorum dies noctesque agerent, furor armabat linguas, ira miniſtrabat contumelias, & ambas quidem ſtultitiæ inuoluebat communio; ſed magis vnam premebat reatus, quæ dediſſet liti principium. Huic* Anſelmus *nocte aſtitit, multùm mutatus ab illa lenitate vultus, quā in viuente viderat. Dabat authoritatē ſermonibus auſteritas, & quaſi à longè & ab aliena petita ſeueritas. Pulchrè ait monita mea ſeruaſtis, quæ vobis ſeruanda commendare debuiſſent vel profeſſionis veſtræ religio, vel meæ ſedulitatis dilectio. Nunc ſeritis iurgia, irritatis odia oblitæ famæ veſtræ, reuerentiæ meæ, profectus vtrorúmque. Quare per tanta terrarum interualla me ad vos fatigaſtis: vt ſi deſinitis pacem reſtituam, ſi permanetis interminer pœnam. Hæc viſio litigatricum manſuefecit mentem, leniuit timorem: Eiſdemque nocte ſequenti cùm poſt lachrymas inges feſſas ſopor reclinaſſet, cæleſtes protelauit excubias. Nam remotis terrenorum ſenſuum nebulis, viſa eſt perſpicuè Dominæ noſtræ ſanctæ* Mariæ *aſſiſtere, iuſſa pedibus aſſedit. Cùmque dominæ dignatio copiā quæ vellet interrogandi feciſſet, illa fœlici auſu animata, de* Hugone *illius vrbis Archiepiſcopo recentèr defuncto interrogauit quid ſperare poſſet. Benè, inquit, filia erit, & per miſericordiam Dei in proximo, & iam in foribus eſt remiſſio. Et de domino meo* Anſelmo *Cantuariæ Archiepiſcopo quid ſciendum? De illo, ait nullo modo dubites quin in magna Dei ſit gloria.* Hęc dicta quaſi anilium ſomniorum figmenta, nullus quęſo excipiat cachinno, nullus proſequatur ludibrio. Conſtat enim fœminas illas & omnis rigore abſtinentiæ & ſalubri mentis compunctione, nullis vſquam ſanctis inferiores fuiſſe. Igitur poſtquam venerandæ memoriæ *Anſelmus* lutei corporis nodos euadens, huic vitæ valefecit, vacauit Archiepiſcopatus pleno quinquennio. Hoc toto ſpatio cùm rex admoneretur vt matris ſuæ Eccleſiæ viduitati conſuleret, miti reſponſo differebat: Optimos fuiſſe Archiepiſcopos quos pater fraterque miſiſſent: ſe nolle à parentum fœlicitate degenerare. Quocirca magno ſcrutinio debere agitari conſilium, vt eum poneret Archiepiſcopū qui vel ęquis paſſibus virtutum anteceſſores ſuos conſequeretur, vel ęmularetur proximis. Talia reſponſa videbantur plena iuris & æqui, & erant planè. Diu ergò multumq; librato cōſilio concilium Windleſoris coëgit, ſummam manum negotio impoſiturus. Eratque mentis propoſitum, vt eligeretur *Faricius* Abbas Abendonienſis, vir ingentis acrimoniæ, & inſignis induſtriæ ad ea quæ cœpiſſet explenda. Nihil tamen in Archiepiſcopi duntaxat electione voto indulgens ſuo, in commune arbitrium refudit electionem: quod & tunc, & aliàs inſigni continentia feciſſe dignoſcitur, ipſorum in diuino examine intererit, quo animo iudicium ſibi delegatum ventilauerint. Tunc ergo

cùm

cùm ex clericali ordine aliquem vellent, reclamatum est: nullum vnquam clericum Archiepiscopum Cantuariæ fuisse præter vnum *Stigandum*, qui & proterue ingressus, & digne expulsus fuerit. Non esse necesse consuetudinem tantæ antiquitatis infatuari, præsertim cùm contra fidem esse non posset probari. Hoc deiecti consilio, habentesque suspectum rigorem *Faricij*, hæc contulére. Si Longobardus ille fuerit Archiepiscopus, rursus lites, rursus dissidia: nulli nostrúm parcet, præsertim cùm eum Rex non aliter suscipiat, quàm si é cœlo demissus sit. Sed hæc palàm non dicenda: dicatur quod nullius vulneret conscientiam. Satis superque alienæ gentis homines fuisse Archiepiscopos: abundare patriæ linguæ viros, qui referant *Lanfrancum* scientia, religione *Anselmum* exhibeant, pannis vtrunque. Esse *Radulphum* Roffensem Episcopum, qui fama æquet antiquos, humili affabilitate vincat & veteres & nouos. Si genus explores, spectabili Normannorum prosapia oriundum: si vitam inquiras, nulla etiàm infamia præstrictum. Solum esse cuius religionem nec liuor carpere possit quòd discreta sit. Si scientiam literarum rimeris, totas exhausit Athenas: si eloquentiam exigas, melleo quodam lapsu ex eius ore fluit oratio: cui accedit genialis soli id est Cænomanici accuratus & quasi depexus sermo. hæc meruerunt suffragia, vt continuò mutata sententia rex in eorum voluntatem transiret. Actum quintò die post exactum quinquennium à morte *Anselmi*.

R*Adulphus* apud *Sagium* quæ est Abbatia Normanniæ, primo adolescentiæ flore Monachum se deuouerat; coalescentibusque virtutum incrementis primò supprior, mox Prior, postremò Abbas fuerat. Hunc illo locum exilem admodum & angustum, probè foris & intus exaltauerat. Assentiebatur ei primò *Robertus* Belesmensis illius prouinciæ dominus, patiebaturque hominem liberè religioni excubare. Sed simul, vt aliâs diximus, ab *Henrico* Rege Anglia pulsus, Normanniam concessit, de sacramento & homagio Abbatem exagitare, pertinaciùs insistere: alter qui Romæ Papæ prohibitionem audisset, prorsus abnuere. Quapropter Abbatia relicta Angliam appulsus, circuitione Abbatiarum, in quibus vitæ & sermocinationum merito gratiosè suscipiebatur, multum tempus elusit & perdidit. Nec enim ad Normanniam ad *Robertum* redire iudicabat ingenuum, quòd esset ille omnium fæditatum & iniquitatum altissimus gurges. Nec verò alicubi in Anglia diu fouere hospitium putabat honestum, ne importunitate sua indigenarum nauseam irritare videretur. Multitudo enim Normannorum Abbatum tunc inundauerat Prouinciam, qui meditatos in patria & exsculptos sermones inferebant Anglis, nunc hic nunc illic aliorum impendio lenta consumentes ocia: assueti venditare linguas, fauoris venari auras. istas fastidij causas quantum modestè poterat *Radulphus* euitans, magis circa Archiepiscopum conuersabatur, cuius iam inde ab adolescentia fuisset sancto familiaris contubernio. Hinc fuit, vt illum, *Gundulfo* Roffensi Episcopo defuncto subrogaret: accepto ab eo priùs homagio & sacramento fidelem fore sanctæ Cantuariensi Ecclesiæ. Imminente consecrationis die, *Anselmum* obnixè Deum rogasse accepimus, vt quia *Radulphum* elegisset Episcopum, tale illi pronosticon efferret, quo suum iudicium diuinæ voluntati concordare gauderet. Affuit simplici preci pia diuinitas, & hunc versum exhibuit, *Erunt similes Angelis Dei.* Ita factus Episcopus æstimationem boni quam de eo habuerant homines non fefellit: sed prouexit in effectum, euexit in publicum. Quare cùm de Archiepiscopo ageretur, omnes in eius electionem voluntate prona, tum etiam voce consona concurrerunt. ductus ergo ad sedem, non multò pòst pallium meruit Romanæ sedis indulgentia, afferente *Anselmo* Legato, nepote ex sorore *Anselmi* Archiepiscopi. Nam & in principio regni *Henrici* venerat Angliam ad exercendam legationem *Guido* Viennensis Archiepiscopus, qui postea Apostolicus fuit: tunc *Anselmus*, nec multò pòst quidam *Petrus*, omnesque reuersi nullo effectu rei, grandi præda sui, *Petrus* maximè, quod omnes eum incendere cauerent, qui esset filius *Petri Leonis*, summi Romanorum principis. Crebra ergo ad Angliam commeabat Legatio Romanorum insidiantiantium imbecillitati *Radulphi*. Sed effugabantur omnes cautela *Henrici*. Nolebat, enim ille in Angliam præter consuetudinem antiquam recipere Legatum nisi Cantuariensem Archiepiscopum: illique libenter restringebant impetum propter vio-

lentiam denariorum. At non ita facilis flecti *Cono* legatus in Gallia, omnes Episcopos & Abbates Normanniæ suspensionis nota implicuit, quòd tertiò vocati ad concilia sua, non venerant. super quo habito tractatu, missus Romam *Radulphus* Archiepiscopus & *Herebertus* Norwicensis, vt suo labore tantam Legatorum confusionem digererent. Sed cùm ad castellum, quod Feritatem vocant, venisset, fœdissimum vlcus faciem eius inuasit & tumefecit, certum futuræ paralyseos indicium. Carbunculum vocat *Plinius* secundus, peculiare vultus vitium, quod vel cutem ad ossa corrodat, vel medicorum prçuentum diligentia, deformem cicatricem relinquat. Multis ergo diebus decubuit. Sed postea valitudine sedata, vel potiùs morte dilata Romam peruenit. Absens tunc erat *Paschalis* Papa, Beneuentique morabatur. Obsederant Imperatoris satellites, qui tunc secundò Romam armis territabat, medios calles: nec potuit Archiepiscopus potiri Papæ colloquio nisi per internuncios. Illi quid apud Papam egerint, Epistola manifestabit. *Paschalis* Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Angliæ Episcopis, & charissimo filio *Henrico* illustri Regi salutem & Apostolicam benedictionem. *Veniente ad nos charissimo ac reuerendissimo fratre nostro* Radulpho *Archiepiscopo, vestram ad nos missam Legationem per venerabilem Episcopum* Herebertum *Norwicensem cognoscimus. Et quidem grauibus infirmitatum molestijs impediti ijdem fratres & coepiscopi, peruenire ad nostram præsentiam minimè valuerunt. Sed nuntiorum honestis venerabilibusque personis peruenientibus, eorum scripta suscepimus: in quibus & ipsorum postulationes & vestræ legationis vota perspeximus. Id enim optabatur, id poscebatur, ne Ecclesia Cantuariensis temporibus nostris, sua dignitate priuetur: ne nos eandem dignitatem minuamus, aut minui sinamus, qua videlicèt potita est, ex quo à beato* Gregorio *per beatum* Augustinum *fundata est. Præter hæc literarum indicia, Legati, qui ad nos missi sunt, vt sapientes ac strenui viri, assertiones suas prudentèr, instantèr, efficacitèr exequuti sunt. Nos profectò & legatorum personas, & assertiones, & vestrum omnium legationes tanquàm charissimorum fratrum, benignè hilariterque suscepimus: quòd vobis in Domino propter dominum placere optamus. Vestræ ergo dilectioni notum habere volumus, quòd Cantuariensis Ecclesiæ dignitatem nec imminuimus nec imminuere* desideramus. Beatum namque* Gregorium *Apostolicæ sedis Pontificem tanquam præcipuum* Christi *Domini membrũ tanquam Christiani populi pastorem & doctorem, & tanquam salutis æternæ ministrum in omnibus veneremur: & rata esse cupimus, quæ ab eius institutionibus processerunt. Illam ergo dignitatem, quam ab eo per beatũ* Augustinum *Cantuariensis suscepit Ecclesia, & quam sanctæ memoriæ frater noster* Anselmus *iure ac possessione legitima tenuisse cognoscitur, nos profectò nullatenus imminuimus: sed in eodem statu esse Cantuariensem Ecclesiam volumus, vt authentica eius priuilegia iuxta canonum sanctiones nullis perturbationibus violentur. Data Beneuenti ix. Calend. Aprilis.* Hic si Papa expressè dixisset, has & has dignitates habuit Ecclesia Cantuariensis, & easdem illi confirmo, absoluisset litigium, controuersijs imposuisset modum. Sed dicens, quæcunque autentica habet, nos nullatenus imminuimus, indeterminatam rem, vt erat, reliquit in medio. Sic callidus lepos Romanorum nouit se conuertere ad oratorum versutias, & quæ vult, cassa suspendit ambage, non parcens alienis laboribus, dummodo consulat suis profectibus. Ita circa Romam plures dies *Radulphus* cõmoratus, modò in Imperatoris exercitu Papæ duntaxat concessu, modò iu Sutrio colloquium operiebatur Papæ, quem rumor disperserat iam iamque affore. Qua ille suspectatione suspensus perdidit impensam. Namque illo non veniente regressus Normanniam circa regem mansit plùs anno, meditatus *Gelasio* successori *Paschalis* citra montes venienti occurrere, vt præsens suæ partis patronus obiectiones aduersariorum dispelleret. *Turstanus* enim Eboracensis electus, qui nollet Cantuariensi Archiepiscopo professionem facere, impigrè mentes Romanorum ad sui fauorem sollicitabat. Quin & *Gelasio* de medio facto, cùm *Guido* Vienensis Archiepiscopus, *Calixtus* in Papatu dictus, successisset, & Remis concilium celebraret, misit ei *Radulphus* nuncios suæ partis astipulatores, quos ille & palam suscepit gratiùs, & clàm fefellit callidiùs, quàm tantum virum deceret, Eboracensem electum spreta omni antiquitatis regula consecrando. sed quibus modis rationes suas tutatus fuerit aduerso etiam rege *Turstanus*, cùm ventum fuerit ad recensionem Eboracensium, sermo non prætermittet euoluere. Sed Angliam reuersus *Radulphus* veteri, quod diximus, paralysis incom-

* *al. deliberamus*

incommodo indies aucto angebatur, non vsq; adeo tamen vt solennia prętermitteret. Quanquam voce impeditior, at in consilijs non futilis author, imò ad iram acrior, quòd sit illius valetudinis consuetudo, vt ad iracundiam agat animum, cùm aliquid contra ius ecclesiæ suæ fieret, ægrè ferre & asperè vlcisci. Nec verò diu mansit in vita cùm morbus quotidie ferocior exitum maturaret, obijt xiij. Kalendas Nouembris, anno ix. patriarchatus, incarnationis Dominicæ millesimo centesimo vicesimo secundo. Hunc habuit finem *Radulphus* religione impar nulli, peritia literarum magnificè pollens, affabilitate certè facilè omnium primus. Qui fortunarum amplitudine nihil plus aquisierit, nisi vt plùs benefacere posset, quibus vellet. Quanquam ad æstimationem vulgi tantum eius decedebat glorię, quantū accedebat fortunæ. Cæterùm nullius delicti suspicione vel leui notabilis, nisi quòd ad risus & iocos inclinatior erat, quàm vel dignitatis vel gradus interesse videretur. Sed quæcunq; faciebat, bono vtiq; animo vir ille faciebat: de quo quicquam sinistrum suspicari, contra religionem est niti.

De Episcopis Roffensibus.

CAntuariensem ecclesiam sequitur Rofensis, vicinitate loci, non authoritate priuilegij proxima. quæ & olim illa lactante fidem imbiberit, & nunc sequaci virtutum linea matrem imitari contendat. Rofa est oppidum situ nimium angustum, sed quòd in edito locatum fluuio volentissimo alluitur, hostibus sine periculo non accessibile. Pauca prorsus & penè nulla præsulum illius vrbis gesta didicerim, quæ memoranda putem. Nuda ergo nomina si ponam, succenseri mihi non debet. *Dicendorum enim penuria pauca dicenti amolietur inuidiam.*

PRimus ibi *Iustus* à beato *Augustino* constitutus episcopus decedente *Mellito* archiepiscopo thronum Cantuariensem conscendit.

A *Iusto Romanus* apud Rofam substitutus, & ecclesiasticæ legationis causa ad *Honorium* papam directus, marinorum fluctuum rabie suffocatus animam amisit.

VAcanti sede successit *Paulinus*. Huius laudem semper hactenus præ se tulit antiquitas, & in immensum extulit. Natione fuisse Romanū, a beato *Gregorio* cum cæteris in sum Verbi Angliam missum, à *Iusto* archiepiscopo Northanimbrorum genti ordinatum episcopum. prælatum apostolum regem detrectantem euocasse ad fidem denuntiatione cœlestis oraculi, quod quondam diuinæ assensus clementiæ *Edwino* ostenderit, nunc spiritus vaticinij *Paulino* infuderit. Ipsum ab *Honorio* papa pallium suscepisse, *Honorium* in archiepiscopum Cantuariæ post *Iustum* consecrasse. Post multa populi Aquilonalis spolia Diabolo detracta ne militi emerito persecutionum deesset temptatio, violentia hostili perturbatum à sede, Cantiam concessisse: tum (vt superiùs dixi) Rofensem ecclesiam suscepisse regendam, *Honorio* archiepiscopo & rege *Edbaldo* fauorabili assentatione sanctissimū sacerdotem ambientibus. Suscepit ille * quod ex fraternis animis suggerebat charitas, & inferioris loci solio interim contentus tempore suo tramitem carnis ingressus est post annos, ex quo ad Eboracum ordinatus est, xix, menses duos, dies xxi. Tumulatus est in ecclesia, quam ibi rex *Ethelbertus* a fundamentis excitauerat sancto *Andreæ* apostolo, cuius honorem illa sedes adornat: famosus in illa prouincia sanctus, & pro velocitate impigri ad preces occursus ab omnibus venerabiliter dilectus.

al. vt

PAulini locum expleuit apud Rofam *Ithamer* ab archiepiscopo *Honorio* datus & consecratus: Anglus quidem ortu, sed in quo nihil perfectæ sanctitatis quantum ad vitam, nihil elegantiæ Romanæ quantum ad scientiam desiderares. Ita primus in patriam pōtificalis honoris in Angli persona ferens gratiam, prouincialibus suis nonnullam dignitatem adiecit. Post *Honorium* ordinauit apud Cantuariam *Deusdedit*

Archiepiscopum

Archiepiscopum, esset id Archiepiscopi Eboracensis solenne, sed pulso (vt dixi) *Paulino* nullus successerat. Nam & Scoti, qui Northanimbrorum regum fauore prouinciam compleuerant illam, magis in paludibus inglorij delitescere, quàm in excelsis vrbibus consueuerant habitare. Simul, quia cùm in multis, tum in obseruatione Catholicæ Paschæ delirabant, cauebant Romanorum apud Cantiam reliquię ordinationes erroneorum suscipere.

DEfuncto *Ithamar* successit *Damianus* à *Deus-dedit* Archiepiscopo constitutus.

HVic *Puttam Theodorus* succedere iussit, quantùm idoneum otio ecclesiastico, tantùm hebetem & segnem forensi negotio. Denique cùm sæpè rerum adhuc profunda pace decedere meditaretur episcopatui, hostilis iniuriæ causam libens suscepit. Nam *Ethelredus* rex Merciorum, nescio quo insolenti Cantuariæ regis responso incensus, totam Cantiam ferro & flamma premebat, omnésque terras Roffensis Episcopatus abolitioni addixerat. Hanc *Putta* patienti animo complexus ærumnam, ad *Sexwlfum* Merciorum Episcopum secessit. Cuius liberalitatis munere ecclesiam campestrem & agellum adeptus, quod reliquum erat æui pacificè consumpsit, cantuum ecclesiasticorum publicam scholam quocunque ire rogabatur exercens.

TVm *Quichelmus* ad locum ordinatus, non pòst multo necessariorum penuria confusus & ipse abscessit.

Gebmundus substitutus permanere sustinuit.

HAbuítque successorem *Thobiam* scientia literarum (vt *Beda* dicit) extrema satietate imbutum, quippe qui non modò Latinam, sed & Græcam linguam ita familiares haberet, vt eis quodcunq; vellet æquè vt propria, non minùs facetè quàm expeditè proferret.

ISq; *Aldulfo* successore decessit, qui videlicet extremus in recensione Roffensium Pontificum apud *Bedam* inuenitur: hactenus enim ille. Cæterorum nomina in cartulis notata subijciam.

Dun.
Erdulfus.
Deora.
Weremundus.
Bernmodus.
Burthricus.
Alstanus.
Godwinus.

SIwardus, hic eo tempore erat Episcopus, quo Normanni venerunt Angliam, paucísque diebus superueniens fatum expleuit. Derelicta ecclesia miserabili & vacua, omnium rerum indigentia intus & extrà. vix enim quatuor canonici erant, qui victu exili, & ipso ad horam vel prece vel pretio comparato, & indumento plebeio vitam tolerarent.

HAs miserias corrigere pergens sapientissimus *Lanfrancus* Archiepiscopus *Arnostum* quendam monachum pontificem loco dedit.

SEd eo veloci morte prærepto *Gundulfum* æquè monachum induxit. Sub eo res ecclesiæ auctæ magnificè. Monachi plùs quinquaginta facti, à quibus & amatur regula, & omnia abundant necessaria. Deputatur id *Gundulfi* gloriæ, maximéque *Lanfranci* industriæ, qui etiam ex suo villam Heddraam coemptam, monachorum sancto Apostolo famulantium vsibus victuro iure transcripsit. Erátque *Gundulfus* religionis plenus, literarum non nescius, in rebus forensibus acer & elimatus, & qui putatus sit diuina potissimùm electione hunc honorem meruisse. Nam cùm adhuc apud Cadomum diuinas scripturas audiret, fortè cum duobus alijs iuxta magistrũ euangeliũ tenens consederat. Alteri vocabulũ *Gualterius*, alterius nomen elapsum est. Tum magistro aliàs interim intento, illi inter se nonnulla ludo agentes, experiamur, inquiunt,

inquiunt, reuolutione foliorum, quis nostrûm futurus sit Abbas, quis Episcopus. Simúlq; cum dicto reuoluto folio inuenit *Gundulfus* prior. *Fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam.* Walterus: *Euge serue bone & fidelis, intra in gaudium Domini tui.* Tertium nescio quid durum inuentum turbauit: quod etsi audiui, libenter oblitus sum, quia *ingenua mentis non est alienis insultare malis.* Cachinnis ex euentu crepantibus, interrogauit *Lanfrancus* quid haberent lætitiæ, vtque cognouit, indubitatè pronunciauit *Gundulfum* episcopum, *Walterum* fore Abbatem, tertium ad lubrica seculi reuoluendum. Euentus rei probauit veritatem dicti. *Gundulfus* enim apud Rofam præsul, *Walterus* Abbas apud *Euesham* fuere: tertius abijt in vanum. Eóq; maius miraculum visum est posteriùs, quòd nullam adhuc spem Archiepiscopatus, nec etiam ad Angliam transitus *Lanfrancus* conceperat.

FVnctus ergo sancto fine *Gundulfus*, *Radulfum* (vt antè dixi) Sagiensem Abbatem successorem habuit.

QVo ad Archiepiscopatum leuato *Ernulfus* successit. Is natione Gallus, apud cœnobium sancti *Luciani* in Beluaco nō paucum tempus monachus egit. Sed quùm nonnulla plena insolentiæ videret, quæ nec emendare posset, nec pati vellet, discessum intendit. Quæsito priùs à *Lanfranco* consilio, incunctanter facturus quicquid ille iubendum putasset. Ille, qui hominis industriam probè calleret (nam & apud eum diu Becci studuerat) persuasit, vt ad se veniret, quia ibi animam suam saluare non posset. Venit ergo; & toto tempore *Lanfranci* monachus apud Cantuariam, ab *Anselmo* Prior ibidem, mox apud Burgum Abbas, à *Radulfo* episcopus apud Rofam constitutus est. Graue quidem memoratu, quantæ probitatis & prudentiæ in omnibus officijs fuerit. Cantiæ deiectam priorem partem ecclesiæ, quam *Lanfrancus* ædificauerat, adeò splendidè erexit, vt nihil tale possit in Anglia videri, in vitrearum fenestrarum luce, in marmorei pauimenti nitore, in diuersicoloribus picturis, quæ mirantes oculos trahunt ad fastigia lacunaris. In Burgo monachorum numerus auctus, religio bonis monitis consota, ædium veterum ruderibus deturbatis noua fundamenta iacta, culmina erecta. Eaque omnia cùm vorax ignis absumpsisset meditanti reficere honos pontificalis impactus. Ibi quamuis omnia iam facta viderentur (præuenerat enim viuacitas *Gundulfi* omnium successorum diligentiam) tamen semper aliquid comminisci, vbi virtus enitescere posset; firmare antiqua, moliri recentia. Vixit in episcopatu aliquot dies super nouennium. Decessitq; quatuor & octoginta annos natus, multa probitatis suæ monumenta relinquens.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

Librum primum huc vsque Christo solatiante protraxi, in quo nihil infra pollicitationem meam fecisse videor, dicens quicquid de Cantuariorum vel Rofensium episcopis memorabile nostra scientia potuit attingere. Nunc ergo secundum regalium gestorum propositum ordo posceret, vt statim Westsaxonicos prosequerer, nisi me vicinitas locorum admoneret, vt illis Orientalium Saxonum & Orientalium Anglorum Pontifices anteponerem. Quòd autem aliam seriem regnorum tenui, norit lector factum necessitate, vt maximis priùs regnis enumeratis, quorum & anni & facta exstabant, tunc demùm illa subijcerentur, quorum penè omnia anno-

rum

rum veterno & potestatis exiguitate obsoleuerant. Hic autem posset ascribi iniuria, si episcopatus suis fraudarem locis; quorum nec est series clauda, nec adeò fama obscura. In hoc igitur secundo libro enumerabo nomina Episcoporum Orientalium Saxonum, & Orientalium Anglorum, illísque subdam episcopatus omnes Westsaxoniæ. Nec prætergredietur cura mea quæcunque noui in horum episcopatuum diœcesi. Abbatias, sanctósque in eis requiescentes, breuiterque omnia digerens, quantum potero consulam studiosorum notitiæ & fastidiosorum nauseæ. Hoc sanè impetratum iri rogo, ne quis mihi vertat vitio, quod quædam, quæ aliàs posui, huc iisdem verbis & sententiis transtuli. Quod scilicet ideò feci, vt series rerum non aliunde petendarum pulchriùs vno loco constaret, & si quid alibi commodè dixi, non hîc me commodiùs dicturum posse putaui.

De Episcopis Lundoniensibus.

LIB. II.

HAud longè à Rosa quasi 25. milliariis est Lundonia ciuitas nobilis, opima ciuium diuitiis, constipata negotiatorum ex omni terra, & maximè ex Germania venientium, commerciis. Vndè fit vt cùm vbiq; in Anglia * caritas victualium pro sterili prouentu messium sit, ibi necessaria distrahantur & emantur minore quàm alibi, vel vendentium compendio, vel ementium dispendio. Peregrinas inuehit merces ciuitatis finibus Tamesis fluuius famosus, qui citra vrbem ad 80. milliaria fonticulo fusus, vltra plus 70. nomen profert, apud Doueram enim pelago conditur.

al. raritas

HIc primus sedit cathedram pontificalem *Mellitus* beato *Augustino* constituente. *Mellitus* Romæ Abbas non cum *Augustino* Angliam venerat, sed postmodum ad prædicatorum supplementum missus fuerat. Episcopus ordinatus habuit sedem in Apostoli *Pauli* ecclesia, quam *Ethelbertus* rex Cantiæ fecerat Londoniæ. Eius enim inclinabatur imperio rex Orientalium Saxonum *Sebirthus*, eiusdem ex sorore *Ricula* nepos, ad quem Londonia spectabat. Antiquitùs enim Orientales & Australes Saxones, & Orientales Angli Cantuaritarum parebant regi. Quòd illas prouincias à *Vortigerno* rege Britonum *Hengistus* primus apud Cantiam rex non bello, sed dolo obtinuisset. Post *Ethelbertum* verò Australes Saxones Occidentalium Saxonum ditioni subiecti sunt. Alteris Merciorum reges principabantur, donec & hos & illos Westsaxonum occupauit, & subiecit imperium. Sed ista posteriùs. Tunc verò *Mellitus* Deo cooperante, & *Ethelberti* adiutus adminiculo Christianitatis fidem egregiè in prouincia propagauit. Nam & monasterium beato *Petro* in Occidentali ciuitatis parte fecit, ipsius Apostoli, vt fertur, admonitus nuncio. Qui & coram visus ecclesiam recens factam per se dedicauerit, & per rusticum Episcopo Xenium gratissimum, grandem scilicet piscem destinauerit. Nec verò de dicto dubitare voluit, qui videret agrestis fatuitatis hominem, qui nec Christianus esset, de *Petro* afferentem nuncium, eiusdémq; corporis lineamenta, quæ *Mellitus* nosset, ex pictura veraciter pronunciantem. Creditum ergo nec consecrationis mysterium repetitum,

quam

quam perfectam monstrarent candelæ per totam ecclesiam accensæ, cruces factę, nec minùs aquæ aspersæ, & sacrati olei locis debitis non friuola vestigia. Cessit diuino officio humana sedulitas, pronunciauítque voce prophetica momenti magni futurum monasterium, in quo Apostolus Pontificale exercuisset obsequium. Sensim vaticinij veritas processit in mediũ, præsertim tempore regis *Edwardi* vltimi, qui ampliori monachorum conuentu ibidem adunato ecclesiam ædificationis genere nouo fecit. Nec minùs sed multo etiam magis rex *Willielmus* exstulit locum magnis redditibus prædiorum, quòd ibi regni susceperit insignia. Consuetudo igitur apud posteros eualuit, vt propter *Edwardi* inibi sepulti memoriam, regiam regnaturi accipiant coronam.
10 Post mortem itaque *Ethelberti* & *Seberti* à successoribus regulis sede deturbatus *Mellitus* Cantuariam venit. Ibi magno curarum æstu, quæ sociorum pectora decoquebant, exceptus, coniuncto sibi *Iusto* secessit in Galliam expectaturus si fortè temporum serenaretur turbo. Veruntamen affuit diuinitatis instinctus, qui corde regis *Ethelbaldi* ad credendum emollito ambos maturè reuocauit. & quidem *Iustus* sedem propriam non difficulter intrauit. *Mellitum* verò pro penuria potestatis *Ethelbaldus* restituere nequiuit. Ita aliquanto tempore honoris exsors. Postmodum *Laurentio* decedente Archiepiscopus Cantuariæ factus est.

DVrauit in Orientalibus Saxonibus perfidiæ labes ad tempora *Sigeberti* regis eorũ, qui hortatu regis *Oswij* Northanimbrorũ à *Finano* episcopo baptizatus gentẽ suam
20 ad fidem, quam cum *Mellito* expulerant, reduxit per episcopum *Ceddum*. Is fuit secundus Londinensium episcopus, sed in Northanimbria apud Lestingei monasteriũ suum sepultus. Latiùs ista in *Beda* reperies, qui & commemorat *Ceddam* fratrem istius *Ceddi* habuisse sedem episcopalem & sepulturam in **Lichfield**. Post *Sigebertum*, *Swithelmus* frater eius regnauit, eo mortuo *Sighere* & *Sebbi* regnum tenuere sub *Wlferij* regis Merciorum regimine. *Sebbi* illibatæ fidei speciosi finis compos fuit. *Sighere* tempore mortalitatis fidei signaculum fregit. Sed instantia *Wlferij* per *Ierumanum* episcopum recepit.

IS *Wlferius* defuncto *Ceddo* per pecuniam corruptus *Wine* quendam, qui Westsaxonum fuisset episcopus, vacanti throno induxit.

30 SVccedentibus autem annis *Theodorus* à *Vitaliano* Papa Cantuariam Archiepiscopus missus, *Erkenwaldum* venerabilem virũ Londoniensibus pręsulem dedit. Eum in miraculis perspicuum fuisse confirmat & recens fama & vetus memoria. Quorum illud notabilius fuit, quòd quùm æger pedes parochias lectica circumiret, ad oram rapacissimi amnis fortè deuenit. Ibi quùm comites hæsitarent, quòd infirmus nec equo nec pedibus transuadare posset, essétque timor ne vehiculum aquarum violentia subsideret, repentè gurges disparuit, fluuius in eo loco totus diffugit: statímq; vt episcopus cum comitatu transijt, amnis, qui stans seorsum crispantibus vndis se collegerat in cumulum, alueo suo redditus est. Eiusdem lecticæ attactu imbecilles multos curatos author est *Beda*. Fecit duo monasteria, vnum sibi, alterum sorori. Suum Certesiæ dicitur,
40 quòd per adminiculum cuiusdam *Frithwoldi*, qui sub *Wlferio* subregulum agebat, opulentia rerum & monachis impleuit. Splenduit ibi religio, nec defuit necessariorum copia vsque ad Danos, qui vt cætera locum illum pessundedere, ecclesia succensa cum monachis & Abbate. At verò rex *Edgarus* princeps incomparabilis non contentus nouis monasterijs, quæ vbique tum per se, tum per episcopos ædificabat, nisi & vetera resarciret: illud refecit in solidum, vndique veteribus chartis conquisitis, quarum testimonio prædia reuocaret ad locum, quæ quidam ex magnatibus seu vi, seu vetustatis authoritate occuparant ad ius suum. Sororis cœnobium appellatur Berekingum in latere Londoniæ ad octo milliaria situm. Ibi illa *Ethelburga* vocata habuit cohærentes sibi sanctitatis & * pietatis socias *Hildelidam* proximo loco successorem, ad quam ex- *al. potestatis*
50 tat emissus beatissimi *Aldelmi* de virginum laude codex: *Wlfildam* penè modernam, quæ paucis annis *Eadgari* regis tempora præuenit, quæq; vetustatem cæterarum sanctitatis gratia compensat & ferè dixerim anticipat. Nihil enim orator irritum rogat, modò credulitate non careat. Quarum (verè fateor) orationibus locus ille nunquam omninò destructus, nunc etiam tempore Normannorum, vt plæráq; alia, numero sanctimonialium & ędium pulchritudine ad supremum euectus. Habetur ergo *Erkenwaldus*

dus Londoniæ maximè sanctus, & pro exauditionis celeritate fauorem canonicorum nonnihil emeritus. Alij adeo sub obscuritatis nubilo iacent, vt non eorum sciantur mausolea. Omnes etiam episcopatus hæc infecit miseria, vt apud habitatores illius memoria magnæ gloriæ ducatur, qui sciat episcoporum loci vel proferre nomina. Cæterùm de gestis vel sepulchris, nec verbum. successorum itaque hæc sunt nomina.

Waldhere.
Ingualdus.
Egulf.
Wigeth.
Edbriht. 10
Eadgar.
Kenwalk.
Eadbald.
Hecbertus.
Osmundus.
Ethelnoth.
Celbertus.
Cernulf.
Swithulf.
Etstan. 20
Wlsius.
Ethelward.
Elstan.
Theodred.

Huius non penitus exsoletam memoriam ciues prædicant, dicentes eum fuisse regis *Ethelstani* tempore. Cum eo ad bellum contra *Analauum* profectum, cœlestis numeris, vnde suprà diximus, cum *Odone* Wiltensi deprecatorem & indicem. Cognomen boni, vulgò sortitum pro prærogatiua virtutum, vno excidisse magis errore quàm crimine, quòd fures apud sanctum *Eadmundum* deprehensos, quos conatibus irritis martyr inuisibili nodo astrinxerat, seueritati legum addixerat patibulis adiudicatos. Sed de facto recogitantem piguisse, totóq; vitæ tempore pòst exercuisse pœnitentiam, culpa mordente conscientiam. Eius corpus iuxta fenestram *Criptæ* locatum est in ędito prætereuntibus conspicuo. Post *Theodredum* hij successiones continuas habuerunt. 30

Wlitanus.
Brithelmus.
Dunstanus postea Cantuariæ Archiepiscopus.
Elfstanus.
Wlstanus.
Elfhunus.
Elfwius. 40
Elfwordus.

Rodbertus, ex monacho Gemmeticensi ab *Edwardo* rege factus, priùs Londoniensis episcopus, mox Cantuariensis Archiepiscopus. Cuius qui fuerit finis, sermo antecedens dicere præuenit.

Ei *Willielmus* ab eodem rege datus successor fuit.

PORrò *Willielmus* ex Comite Normanniæ rex Angliæ *Hugonem*, quendam cognomento *de Orimal* episcopum creauit. Is post paucos ordinationis annos in morbum incurabilem incidit. Siquidem regia valetudo totum corpus eius purulentis vlcerbus occupans, ad pudendum remedium transmisit. Nam credens asserentibus vnicum fore subsidium, si vasa humorum receptacula verenda scilicet exsecarentur, non abnuit. Itaque & opprobrium spadonis tulit episcopus, & nullum inuenit remedium, quoad vixit leprosus. 50

HVgoni successit *Mauritius* regis Cancellarius, quamuis in quibusdam minùs prosperæ famæ, prędicabilis tamen efficaciæ. Magnanimitatis certè ipsius est indicium basilica beati *Pauli*, quam inchoauit Londonię, tanta est decoris magnificentia, vt meritò

ritò inter præclara numeretur ædificia: Tanta Criptæ laxitas, tanta superioris ædis capacitas, vt cuilibet populi multitudini videatur posse sufficere. Quia igitur *Mauritius* erat mentis immodicus, laboriosi operis impensam transmisit ad posteros.

Denique cùm *Richardus* successor eius omnes redditus ad episcopatum pertinentes ædificationi basilicæ transcripsisset, aliundè se suósque sustentans propemodum nihil efficere visus est, totúmque censum ad hoc benè prodigus exhauriebat & parùm in effectum prodibat. Quare, impetus boni, quem in initio episcopatus habuit cedentibus annis, desperatione lassescens, paulatim elanguit. Locus est in diœcesi Londoniensi apud Orientales Saxones *Cic, gentili vocabulo dictus, vbi est beatæ *Osgithæ* in miraculis famosæ virginis requies: hunc vir ille terris aliquantis & regularibus impleuit canonicis. Erant ibi & sunt clerici literatura insignes eorúmq; exemplo talis habitus hominum, læta, vt ita dicam, totam patriam vestiuit seges. Meditabatúrq; ipse depositis olim inuolucris mundi eò transire, præsertim longæ paralysis tabe admonitus, si non ægrum illecebris animum potestatis consuetudo retraheret. Huius loci fuit primus Prior *Willielmus de Corbuil* qui defuncto *Radulpho* Cantuariæ Archiepiscopo in illum honorem euectus est. Quem, quamuis monachi trepidassent suscipere, quòd esset clericus, tamen nihil pœnitendum fecit. Erat enim religionis multæ, affabilitatis nonnullæ, cæterùm nec iners, nec imprudens.

al. Cic

De Episcopis Orientalium Anglorum, & Monasterijs.

PRimus Orientalium Episcopus Anglorum fuit *Fælix*, Burgundus natione, qui *Sigeberto* in Gallia exulanti familiaris effectus, Angliam cùm eodem post mortem *Eorpwaldi* venit. Illòque regnum prouinciæ sortito, episcopus ordinatus animositati regiæ non defuit, quin ingenti studio & vigilanti labore toti regioni Christianam credulitatem infunderet. Scholas quoque literarum opportunis locis instituēs barbariem gentis sensim comitate Latina informabat. Decursa vitæ meta post septendecim annos episcopatus sepultus est in Domuc sede sua, inde translatus apud Seham, quæ est villa iuxta stagnum, quod volentibus ire in Heli quondam periculosum nauibus, nunc facta via per palustre harundinetum transitur pedibus. Sunt ibi adhuc indicia dirutæ & à Danis incensæ ecclesiæ, quæ ibi habitatores pariter exustos ruinis operuit suis. Corpus verò sancti multò pòst quæsitum & repertum in Ramesiensi cœnobio, de quo posteriùs dicetur, humatum est.

Ei substitutus est *Thomas* Diaconus suus ex Giruiorum prouincia oriundus.

Cuius post quinq; annos defuncti sedem impleuit *Bonifacius*, gente Cantuarita, eodémque annorum numero, quo *Fælix* prædecessor suus, egit officium.

Tum *Bisi* vir venerabilis à *Theodoro* Archiepiscopo creatus episcopus, quoad valetudo prospera permisit sine crimine vitam duxit. Sed aduerso morbo correptus duobus locum dedit. Rexerunt ergo duo semper Episcopi prouinciam illam vsq; ad tempus *Egbrithi* regis Westsaxonum, quorum vnus sedebat apud Domuc, alter apud Helmaham.

Baldwine & *Heta*.
Northbertus & *Astulfus*.
Netholacus & *Edredus*.

Edelfridus

Edelfridus & *Cuthwinus*.
Lamferd & *Albrithus*.
Athewlf & *Eglaf*.
Huferd & *Eudred*.
Sigge & *Albun*.

ALberd & *Titfrid*, hij duo erant episcopi Orientalium Anglorum; *Alberd* Helmonensis, *Titfrid* Domucensis, quando *Offa* rex Merciorum fecit Archiepiscopatum apud Lichfeld.

HVmbrith & *Weremund*, & post eum *Wildred*. tempore enim *Ludecanij* regis Merciorum, & *Egbrithi* regis Westsaxonum *Humbrithus* & *Wilredus* fuerunt episcopi Orientalium Anglorum. Sed eodem *Ludecano* & antecessore eius *Burhredo* incurſante prouinciam, etiam episcopi necessariorum copia destituti sunt. Et quidem vtrique reges intra regionem prouincialium incursu extincti. cessarunt tamen episcopatus, & ex duobus vnus factus sedem apud Helmaham villam non adeò magnam accepit. Fuerunt ergo hi Pontifices.

Athulf.
Affricus.
Duo *Theodredi*.
Athelstanus.

ALgarus. De istius sanctitate non minimum indicium dedit scriptor vitæ venerabilis beati *Dunstani*, quod hic eiusdem verbis apponam. Dies, inquit, Ascensionis Christi festiuus diem clarificationis beati *Dunstani* præcessit tertius. Tantæ itaque diei surgente aurora sacerdos quidam nomine *Algarus* doctrinæ & actionis merito præcipuus, quem postea nobilem in Helmeham episcopum claruisse accepimus, dum sacros Dominicæ Ascensioni honores in ecclesia saluatoris peruigil impenderet, & mentem ad cœlestia contemplanda extenderet, seipso & omnibus huius mundi rebus transcensis, *Dunstanum* pontificali throno conspicit præsidentem, & clero iura canonica dictantem. Et ecce per omnis ecclesię ianuas irruentium Angelorum infinita ingrediuntur agmina. Qui dum coactis ordinibus sedenti astarent pontifici, huiusmodi illi salutationis alloquium persoluerunt. Salue *Dunstane* noster, si paratus es, veni, & nostro gratiosus contubernio vtere. Respondit *Dunstanus*, scitis ô sancti spiritus hodie *Christum* ascendisse, nostriq; officij esse tam verbo quàm sacramento populum Dei reficere: ideòq; hodie venire nequeo. Dixerunt, paratus esto die Sabbati hinc nobiscũ Romam transire, & ante summum Pontificem *sanctus æternaliter manere. Discessere Angeli. At sacerdos qui rerum tam euidens contemplator extiterat, exitum earum stupidus & tacitus explorabat. Et infrà. Sacerdos etiam, qui tam mirabilem in ecclesia extasin viderat, cognito quòd non in imagine, sed in rerum veritate eandem sustinuisset, palam omnibus & cum gemitibus magnis, quæ viderat, absoluit. Hæc ab alieno scripto mutuatus sum, vt ostendatur lecturis quàm venerabilis *Algarus* fuerit, qui tam occulta mysticis intuitus luminibus, foras quoque efferre dignus fuerit. Nec verò credibile putauerim, vt maiori suscepto gradu minùs sanctitudini aduigilaret; imò credẽdum & propter reuerẽtiam virtutum episcopum factum, & inter Angelorum agmina, quæ viderat, suo die in cælum receptum.

*al. cum sanctis

Post eum *Alfwinus*.
Duo *Elfrici*.
Stigandus, sed eiectus.

ET pro auro *Grimketel* electus tenuit duas parochias Orientalium Anglorum & Australium Saxonum. Intercessu verò temporis sic redditis rationibus *Stigandus* eualuit, vt sibi Australium Saxonum episcopatum restitueret, & Orientalium Anglorum fratri *Ethelmero* acquireret. Minimum id animositati suæ ratus, Wintoniensem & Cantuariensem thronos ascendit, vix ægréq; exoratus, vt Australibus Saxonibus proprius ordinaretur antistes.

POst *Ethelmerum* fuit Helmanensis Episcopus *Herfastus*, sicut inuenitur in concilij textu, quod sexto anno *Willielmi* regis pro primatu duorum Metrapolitanorum factum est. Qui ne nihil fecisse videretur, vt sunt Normanni famæ in futurum studiosissimi,

diosissimi, episcopatum de Helmaham transtulit ad Thethfordum. Parcæ (vt aiunt) mentis homo, & nonnulla ex parte literis eruditus: quiq; ante aduentum *Lanfranci* in Normanniam probabilis in eis scientiæ æstimatus sit. Sed eo apud Beccum monachato, cùm vbiq; scholares inflatis buccis dialecticam ructarent, *Herfastus* iam *Willielmi* Comitis postea regis capellanus, ad famosum gymnasium magna sociorum & equorum pompa peruenit. Tum *Lanfrancus* ex prima colloquutione intelligens quàm propè nihil sciret, Abecedarium ipsi expediendum apposuit, ferociam hominis Italica facetia illudēs. Quo is irritatus per Comitem effecit, vt *Lanfrancus* Becco Normanniáq; omni summoueretur. Sed intercedente Dei gratia animus *Willielmi* pacatus est, 10 altèrq; retentus: satagente maximè *Willielmo* filio *Osberni*. Maximáq; fuit recuperandæ gratiæ occasio, quòd cùm *Lanfrancus* ad curiam commeatum petiturus venisset, equus eius fortè claudicans Comiti cachinnum excussit.

POst hunc diebus *Willielmi* minoris emit episcopatum Tetfordensem *Herebertus* cognomento *Losinga*, quod ei ars adulationis impegerat, ex Priori Fiscanij, & ex Abbate Rameseiæ factus episcopus, patre suo *Roberto* eiusdem cognominis in Abbatiam Wintoniæ intruso. Fuit ergo vir ille magnus in Anglia symoniæ fomes, etiam Abbatiam episcopatúmque nummis aucupatus, pecunia scilicet regiam sollicitudinem inuiscans, & principum fauori promissiones non leues assibilans. Veruntamen erroneum impetum iuuentutis aboleuit pœnitentia Romam profectus seuerioribus 20 annis, vbi loci baculum symoniacum & annulum deponens, indulgentia clementissimæ sedis iterum recipere meruit. quòd Romani sanctiùs & ordinatiùs censeant, vt ecclesiarum omnium sumptus suis potiùs seruiant marsupijs, quàm quorumlibet regum vsibus militent. Ita *Herebertus* domum reuersus sedem episcopalem transportauit ad insignem mercimonijs & populorum frequentia vicum nomine Norwic. Ibi monachorum congregationem numero & religione percelebrem instituit, omnia ijs necessaria sumptu mercatus domestico. Prouidens scz. successorum querelæ, nullas de episcopo terras monachis largitus est, ne illi Dei famulos fraudarēt victualibus, si quid offendissent, quod suis competeret rebus. Pręterea apud Theodfordū monachos Cluniacēses instituit, quòd sint illius cœnobij professores vbiq; gentium penè dispersi, lo- 30 cupletes in seculo, & splendidissimæ religionis in Deo. Ingenti ergo & numerosa virtutum gratia præteritarum offensarum obumbrauit molem, pręcipuè Prognostico antecessoris & suo, à malo exterritus, & ad bonum erectus. *Herfasti* fuit, *Non hunc sed Barabam*: suum; *Amice, ad quid venisti*: quo audito nec lachrymis, nec his ferè verbis abstinuit: *Malè quidē intraui Confiteor, sed Dei gratia operante benè egrediar*. Erat ergo disertitudinis & literarū copia, nec minùs secularium rerum peritia, Romanæ celsitudini suspiciendus. Mutatúsq; *Herebertus* fuit (vt *Lucanus* de Curione dicit) *momentum & mutatio rerum*: sicut tempore *Willielmi* regis symoniæ causidicus, ita regnante *Henrico* propulsator inuictus. Neq; ab alijs fieri voluit, quod à se quondam pręsumptū iuuenili feruore indoluit. Præ se (vt ferunt) semper ferens *Ieronimi* dictum; *Errauimus iuuenes, emen-* 40 *demus senes*. Postremò quis in illius facti laudem dignè attexat, quod tam nobile monasteriū episcopus non multùm pecuniosus fecerit, in quo nihil frustra desideres vel in ædificiorum specie sublimium, vel in ornamentorum pulchritudine, tum in monachorum religione, & sedula ad omnes charitate? Hæc & viuum spe fœlici palpabant, & defunctum (si non vana fides pœnitentiæ) super æthera tulerunt. Ad Episcopi Norwicensis diœcesin pertinere dignoscitur monasterium sancti *Edmundi*. De quo, quanquam aliâs dixerim, nunc si breuiter commemorauero, non vacat à ratione. Sic enim & dispositum meum ordine procedet quo cogitaui, post commemorationem episcoporum sanctos in eorum parochijs requiescentes non præterire. Et gratiosè fateor accidit, vt primus sanctus *Edmundus* occurreret, qui quasi rex & princeps patriæ 50 compatriotarum sanctorum primus palmam laudis vendicaret. Regnauit ille in Orientali Anglia, vir Deo deuotus, & auita regum prosapia excellens. Qui, quum aliquot annis pacificè prouinciæ præfuisset, in illa temporum mollitie virtutem eiurare compulsus: Danorum duces *Hinguar* & *Hubba*, Northanimbrorum & Orientalium Anglorum depopulaturi prouincias venere. Quorum primus regem non resistentem, sed armis proiectis solo pronum, & orantem cepit, & post nonnulla tormenta decapitauit.

Tunc & sedes episcopalis apud Seham,(vt supra dixi) & monasterium Heliense sanctimonialibus effugatis incensa, & solo complanata. *Sed emicuit post necem beati viri transactæ vitæ puritas dignis miraculis. Caput à corpore lictoris sæuitia diuisum dumeta Danis proijcientibus occuluerant. Quod dum ciues quærerent,hostem abeuntem vestigijs insecuti, funeri regio iustas inferias absoluturi, iocunda Dei munera hausere,exanimati capitis vocem expressam omnes ad se lictores inuitantem, lupum feram carnibus assuetam lacertis illud circumplexam innoxiam prætendere custodiam: eundem more domestici animalis baiulos post tergum ad tumbam modestè secutum nullum læsisse,à nullo læsum esse. Tunc pro tempore humi traditum corpus venerabile, tumultuario iniecto cespite terrea gleba superiecta,& exilis pretij lignea capella superstructa.: Sed & domunculam succedenti tempore vepres obtexerant, animisq́; prouinciales memoriam martyris abiecerant. Affuit ille oscitantibus, semisopitas mentes eorum ad sui reuerentiam signis excitans,& leue quidem ac frigidum sit, sed tamen primum virtutum eius experimentum,quod subijciam. Cæci, qui baculo viam tentaret, errore nocturno capellam ingressi lux cælitùs obuia orbes impleuit. Mox latrunculos eandem ædem noctu expilare aggressos,inuisis loris in ipsis conatibus irretiuit, formoso admodum spectaculo, quòd præda prædones tenuit,vt nec cœpto desistere,nec inchoata valerent perficere. Quapropter Londonsæ præsul plebeiæ machinæ diuturnam sustulit inuidiam, augustius ædificium super veneranda membra molitus, quæ & miranda incorruptione, & lacteo quodam candore gloriam sanctæ animæ prædicabant. Caput reliquo corpori compaginatum, signum tamen martyrij coccinea cicatrice prætendens. Porro illud humana excedit miracula hominis mortui crines & vngues pullulare, quos* Oswen *quædam sancta mulier quotannis hos tonderet, illos desecaret magna veneratione posteris futuros: sancta temeritatis fœmina, quæ contrectaret artus, quibus omnis inferior est mundus. At non ita* Lefstanus *effrenatæ audaciæ adolescens, qui sibi corpus martyris minis inflatioribus ostendi exegerat, famæ(vt dicebat) incertum fide oculorum ponderare deliberans. Ideòque præcipitis ausus pœnam tulit amens effectus, & post modicum scaturiens vermibus & mortuus. Nouit profectò,quæ olim consueuerat, nouit* Edmundus *facere,* Parcere subiectis & debellare superbos. *Quibus duobus ita omnes sibi Brittanniæ deuinxit incolas, vt beatum se inprimis astruat, qui locum requietionis eius, vel nummo,vel pretio illustret. Ipsi reges aliorum Domini seruos se illius glorientur, & coronam ei regiam missitant, magno, si vti volunt, redimentes commercio. Exactores vectigalium, qui aliàs bacchantur,fas nefásque iuxtà metientes, ibi supplices citra fossatum sancti* Edmundi *litigationes sistunt, experti multorum pœnam,qui perseuerandum putarunt. Fossatum* Cnuto *rex præcepit fieri, patris sui* Swani *miserabili fine edoctus ad bonum. Nam cùm ille tempore regis* Edelredi *totam Angliam deuastans, in terra sancti* Edmundi *nihilo refractiores minas anhelaret, à martyre leuiter admonitum per somnium ferunt, sed barbaricæ ineptiæ duriùs respondentem conto percussit & exanimauit. Tantum mora in medio, quòd excussus sopore authorem & modum mortis astantibus patefecerit. Confabulationes enim altercantium & sonum ictus custodes corporis mirum in modum audierant. Sciebat hæc* Cnuto, *idéoque nihil non effecit, vt sancto blandiretur. Præter fossatum, quod prælibaui, quod terras sancti ab omni inquietudine defenderet: denique basilicam animositate regia, quantum illius temporis vsus flagitabat, super venerabile corpus construxit; Abbatem & monachos instituit, prædia multa & magna contulit. Perstat hodiéque donorum eius amplitudo integra, quòd locus ille infra se aspiciat Angliæ nonnulla monasteria. Per successiones Abbatum fuit ibi* Lefstanus *tempore regis* Edwardi: *hic quibusdam de incorruptione sancti malè credulis malè consulens, suo discrimine aliorum fidei prospexit. Prolatúmque corpus in medium inspiciendum exhibuit, ipso à capite monacho suo à pedibus trahente. Palam itaque imprecatus est dicens.* Domine sancte *Edmunde,* tu nosti quòd non infideli mente, sed pro aliorum salute hoc fecerim, ne diuinum in te mundo celaretur miraculum: quia tamen peccatorum multorum sum reus, nec à me debuisset contrectari sancti spiritus organum, si tibi factum displicet in me temporaliter vlciscere. Præstat enim, & malo, vt aliqua insignior corporis clade, quàm æterna inuoluar vltione. *Vix orationem finierat, cùm ecce ambarum manuum digiti vel retro miserabiliter retorti, vel vola pertinaciter infixi, pœna, quam rogauerat, virum mulctauere. Post etiam alijs debilitatibus correptus, regem* Edwardum *per nuncios tenuenit, vt sibi medicum mitteret. ille* Baldwinum *sancti* Dionysij *monachum eius artis peritum dirigendum curauit. Qui cùm in cæteris probè, in digitorum curatione nihil promoueret, mirari*

cæpit

cœpit homo, qui magnæ in medendo fortunæ esset. Sed causam morbi à scientibus edoctus, in loco remansit, amorem martyris totis præcordijs amplexus. Pluribus ergo annis notitiam plenam principum adeptus, *Lefstano* non tam successit, quàm accessit Abbas, illo amittente, rege volente. Sub eo & per eum libertas monasterij ab *Alexandro* Papa data, vt nulli episcopo locus ille subdatur in aliquo, Archiepiscopi tantummodo nutum in legitimis spectaturus. Omnia intùs & extrà innouata. Ædificiorum decus oblationum pondus quale & quantum in Anglia nusquam. Iacent in ecclesia duo sancti, *Germanus* & *Botulfus*. Quorum gesta nec ibi, nec alibi haberi memini, nisi quòd primus frater sanctæ *Etheldrithæ*, secundus episcopus asseritur.

De Episcopis Occidentalium Saxonum, *& primò de VVintoniensi.*

AGe nunc, quia Cantuariensium episcoporum & Roffensium, Orientalium Saxonum & Anglorum nomina transcurrimus, cæterorum sedes & gesta, quantùm vel fama vel scripto sciuntur, commemoremus. Ac primùm pro ratione propositi offerunt se Westsaxones, quibus primò fuit Episcopus vnus in Dorcestria: mox duo, vnus in Wintonia, alter in Schireburnia. Duobus tempore regis *Edwardi* tres additi, Wellensis, Cridiensis, Cornubiensis. Nec multò pòst sextus in Ramesburia. De quibus omnibus quia ordinatum sermonem meditatur oratio, primùm pro dignitate ciuitatis de Wintoniensi dicendum.

TEmpore igitur quo *Kinegislus* & *Quicelmus* apud Westsaxones regnabant, *Birinus* (dubium vnde oriũdus) hortante *Honorio* Papa in Brittanniam prædicationis munus suscepit. Ordinatúsq; in episcopum ab *Aucterio* Genuensi episcopo pertendit ad pelagus, quo Brittanniam transmitteret. Cúmq; reculas suas in sarcinas componeret, nautis pro tempestiuo vento vrgentibus, corporalia (quæ dicuntur) oblitus est. Sed iam in altum promotus, cùm serenum salum puppis sulcaret læta, recordatus iacturæ hæsit mente: si nautas appellaret de reditu, pro secunda nauigatione non dubium quin rideretur; si taceret, damnum Apostolici muneris pateretur. *Itaq; animositate tota credulitatis arma concutiens, descendit pedibus in mare, concitoq́; cursu littus relictum repetijt. Ibi corporalibus repertis & acceptis geminato beatæ fœlicitatis ausu ad socios redijt, vndarum cumulos & mille obuias mortes fide dispergens.* Illi quoq; tanto emolliti miraculo, iactis ancoris cursum nauis tenuerunt. Quapropter certatim omnium obsequio receptus, non multò pòst continentem attingit in regione Westsaxonum. Is erat annus 40. post aduentum *Augustini*, regnantibus prædictis regibus, anno 25. pollicitus fuerat *Birinus Honorio* Papæ, quòd extremas Anglorum penetraret prouincias, ibi credulitatis saturus semina, vbi nec euangelij fuisset nomen auditum. Veruntamen, continuò vt appulit, omnes ibi sacrilegis ritibus pertinacissimè deditos inuenit. Quocirca fatuum visum est vlteriùs pertendere, &, cùm illic nullum sanum reperiret, ægros, quibus mederetur, quęrere. Restitit ergo, & cùm diuino nutu, tum suo annisu priùs ipsi regi *Kinegislo*, mox etiam prouinciæ omni lauacrum salutare impertijt. Contigitque laudabili plánè spectaculo, vt dies dicta regis baptismati occurreret diei, quo filiam suam deliberauerat nuptum tradere *Oswaldo* sanctissimi Northanimbrorum regi. liberali ergo commercio actum est, vt futurus *Kinegisli* carnalis gener, priùs eius fieret in baptismo spiritualis pater. Reges igitur ambo dederunt prædicatori suo sedem Episcopalem Dorcestriam, tunc vrbem, modò villam: quam tempore illo reges habuerunt Westsaxonum, sed sequenti Pontifices Merciorum. Denique ad nostram ætatem durauit ibi Episcopalis Merciorum sedes, nunc verò est apud ciuitatem Lincolniam. Ita *Birinus* sacris laboribus emeritus vitaque defunctus, Dorcestriæ in ecclesia, quam ædificauerat, sepultus est. Posterioribus annis confirmato episcopatu Westsaxonũ in

Wintonia, illuc à Pontifice *Hedda* translatus patronus ciuitatis post Deum habetur.

POst eum *Angilbertus* natione Gallus prouinciæ præsulatum tenuit. De cuius aduentu & abscessu in *Beda* latiùs lecturus, hic cognosces compendio. Subintroducto in episcopatum Wintoniæ *Wine* vocabulo, homine Anglo, sed apud Gallos ordinato, abscessit insensus. Nec diu inuasor fouit otium, sed eiusdem regis tyrannide pulsus ad *Wlferium* regem Merciorum fecit confugium: emptóq; ab eo episcopatu Londoniæ dies vitæ residuos consumpsit sæuo exemplo posteris, vt non facilè discernas maiore peccato & infamia, an illius qui rem sacram venum proposuerit, an illius qui emerit. Tum *Angilbertus* per nuncios regis exoratus vt rediret, excusauit aduentum, 10 quòd Parisiaci episcopatus vinculis teneretur astrictus. Ne tamen spem postulantis eluderet, misit nepotem *Lutherium*, qui prono prouincialium assensu exceptus, & à *Theodoro* Archiepiscopo consecratus, 7. annis Westsaxonum rexit ecclesiam. Quod ideo non tacui, quia de annis episcopatus eius *Beda* nihil expressum reliquit, mihi ex Chronicis cognitum dissimulare silentio præter religionem videbatur.

EIus successor fuit plus 30. annis *Hedda*, qui priùs fuerat monachus & Abbas. Hunc *Beda* dicit officium exercuisse magis insito sibi amore virtutum, quàm vllius literaturæ doctrina præditum. Vnde non paruo moueor scrupulo, quippe qui legerim eius formales epistolas non nimis indoctè compositas, & *Aldelmi* ad eum scripta maximam vim eloquentiæ & scientiæ redolentia. Sanctitatis eius reuerentiam numerus 20 miraculorum cœlitùs emissorum hominum manifestauit notitiæ: quæ nunc interim supprimit contentus gloria olim post recentem obitum acquisita.

IPso defuncto, quia diœcesis eius ab vno nequibat gubernari idoneè pro circuitus spaciositate, diuisa est in duas; vna data *Danieli*, altera *Aldelmo*. De *Aldelmo* & eius successoribus tempus erit Deo comite cùm sermo procudetur, quantum vtilitati auditorum sufficiat; nunc vt spopondi Wintonienses aggrediar. *Daniel*, defuncto *Aldelmo*, multo tempore superstes fuit 43. annis in episcopatu. Postmodum, vt viuacem senectam sancto consummaret otio viuens honorem exuit, Melduni (quantum vixit) monachum exercens, vt fama fert sinceriter ad nos per successiones manans. Ibidémq; sepultus asseueratur. Quamuis Wintonienses eum apud se habere contẽdant, nec eius 30 mausoleum vel verè vel suspiciosè ostendere præualeant.

Successit *Humfredus*, cuius memoria fit in concilio *Cuthberti* Archiepiscopi.

Tum *Kinebardus*.

Illi *Athelardus*, ex Abbate Melduni mox Archiepiscopus.

Athelardo. *Egbald*.

Dudd.

Cineberd.

Almund.

Wighten.

Herefrith. 40

Eadmund.

Helmstan, hic fuit tempore regis Westsaxonum *Egbrithi*.

QVo viam patrum ingresso, *Swithunus* successit, eiusdẽ presbyter ecclesiæ ab *Helmstano* iamdudum ordinatus. In quo, dum vitæ religio cum simplici prudentia conquadraret, natura industriáq; laudabilis regis auditum non effugit. Quocirca illum hactenus excoluit, vt & multa negotiorum eius consilio transigeret, & filium *Adulfum* eius magisterio locaret. Quo facto prælusit fœlicitati futuræ adolescentis fortuna, vt sub sanctissimo pædagogo addisceret, qualiter non rudis olim ad gubernandã remp. procederet. Est enim *Platonis* vetus & laudata sententia; *Tunc fore beatam rempublicam, si vel Philosophi regnarent, vel reges philosopharentur.* Veritas dicti prodijt in effectum per istum 50 *Adulfum*, cúm patre defuncto, quia alter legitimus hæres non extaret, ex gradu Subdiaconi Wintoniensis in regem translatus est, concedente *Leone* illius nominis Papa tertio. Tum verò palam erat, quid eum spiritualis Philosophia docuisset, dum magis famulorum Dei, quàm suis vtilitatibus prospiciens omne regnum Deo decimaret: Nihil faceret nisi ratum, nihil iuberet nisi pium. Sed hæc aliàs egimus: nunc in manibus

manibus *Swithuni* gesta euoluimus. Quem ille vt altorem, doctorémque suum suspiciens (sic enim eum vocabat) non priùs abstitit, quàm Episcopatu Wintoniensi honoraret consentiente clero, ordinante Archiepiscopo Cantuariæ *Celnotho*. Lætis ergo incrementis fundamenta bonorum in regno iacta per regem, pullulabant per Pontificem, dum iste bonum vrgeret, quod ille suis præsertim admonitionibus inciperet. Et erat quidem virtutum omnium promptuarium, sed aggaudebat duabus maximè, clementia & humilitate. Ambarum insignia stilus subijciet. Operarijs ad pontem in Orientali parte vrbis faciendum fortè assederat, vt instanti præsentia suscitaret stimulos desidum incuriæ. Et ecce per pontem commeabat in ciuitatem fœmina * commercij ferens oua. prosiliunt vndique (vt mos est eius generis hominibus) & petulanti excussu omnia oua adunum confringunt. Id non leue sanioris mentis hominibus visum, sed statim in notitiam domini Episcopi delatum. Is ante se adductæ muliérculæ annis & pannis squalidę querelam auscultat, damnum suspirat, misericordia mentis cunctantem * miraculum excitat, statimque porrecto crucis signo fracturam omnium ouorum consolidat. Exiguúmne est hoc sanctitatis & clementiæ documentum? Quid de humilitate? Quandocunque nouam fabricam in Dei Ecclesiam consecrare deberet, eò quamlibet longum esset, non equo vel vehiculo, sed pede impiger contendebat. Et ne daretur ab imperitis ridiculo, vel superbis iactantiæ notaretur elogio, visibus hominum abditus, nocturnus viator totum iter conficiebat. Solitariæ sanctitatis amator, nulla pompa bona sua prostituebat. Hinc factum opinor, vt cœlo tantum teste fruitus, omnium miraculorum suorum notitia posterorum fraudaret conscientiam. Iam verò vitæ pręsenti valefacturus Pontificali authoritate præcepit astantibus, vt extra Ecclesiam cadauer suum humarent: vbi & pedibus prætereuntium, & stillicidijs ex alto rorantibus esset obnoxium. Excessit anno ab incarnatione Domini 863. post mortem *Adulphi* 6. Præteriere multa tempora, & margarita Dei latebat ingloria annis fere centum. Hoc annorum discursu, octo Episcopi dies suos expleuere: Quorum hæc sunt nomina.

al. commercij causâ

al. in miraculum

Alfrithus.
Duubertus.
Denenulfus.
Frethestanus.
Birnstanus.
Elphegus.
Elfsius.
Brithelmus.

Quorum aliquos celebriore vita diffamatos nostra sedulitas non omittet. *Deneuulfus* si famæ creditur, ad multam ætatem non solùm literarum expers, sed & subulcus fuit. Eum *Elfredus* rex hostium violentia regno cedens, & in siluam profugus, casu sueş pascentem offendit. Et ne multis innectar, comperto eius ingenio, quòd ad bonum spectaret, literis informandum tradidit. Nec desciuit ab officio, donec perfectiùs institutum crearet Episcopum, commentus rem dignam miraculo. *Frithestanus* fuit vnus ex septem Episcopis, quos *Pleimundus* Archiepiscopus tempore Regis *Eduardi* filij *Elfredi* vno die consecrauit Cantuariæ. Multa eius bona ostendit adhuc librorum copia, vitæ sanctitatem, non ita vt aliorum, in obscura latens sepultura. *Birnstanus* quatuor tantum annis rexit Episcopatum. Illum purissimæ sanctitatis fuisse accepimus, quotidiè non intermissa sedulitate Missam pro defunctorum requie cantasse: noctibus depulsa formidine solum circuire solitum, pro animarum salute psalmos frequentasse. Hoc cùm quadam vice faceret, & expletis omnibus subiungeret, *requiescam in pace*, voces quasi exercitus infiniti â sepulcris audiuit respondentium, *Amen*. Istud mirabilius quo infrequens est mortuos cum viuo seuisse sermonem, ne eum officij pigeret, quod tot animabus gratum audiret. Idem Dominici exempli ardentissimus executor, pedes egenis omni die semotis arbitris lauabat, mensam & cibos apponens, nec minùs pro disciplina famulantium reliquias abstergens. Obsequio consummato, pauperibusque dimissis, ad multas ibi remanebat horas, orationibus, (vt creditur) vacans. Quadam ergo die pro consuetudine ingressus, nulla antea interpellatus molestia ęgritudinis

tudinis subitò clam omnibus spiritu vitali caruit. Clientes, qui consuetudinem eius nossent, tunc quoque orationibus occupatum crederent, tota die iacere passi. At verò sequenti diluculo irrumpentes, inueniunt cadauer sine mente. Conclamatus est ergo, & sepulturæ datus. Sed ciues, quòd interceptum morte videbant, omnem eius memoriam obliterauêre silentio, nescientes quod scriptum est, *Non potest malè mori qui benè vixerit. Et iustus quacunque morte praeoccupatus fuerit, in refrigerio erit.* Correxit id diuina rectitudo longo pòst tempore, succedente *Ethelwoldo*, cui noctium principio ante sanctorum reliquias lucubrare solito, apparuêre tres assistere personæ, non in extasi, sed planè insomni. Quarum quæ media, has exprimere voces est audita. *Ego sum* Birnstanus, *quondam huius vrbis Episcopus: hic (dextram ostendens) est* Birinus *prædicator primus: iste (& ostendit sinistram) est* Swithunus, *specialis huius Ecclesiæ & ciuitatis patronus. Nouerisque quòd sicut me cum eis hîc vides in præsentia, ita cum eis in cœlo non dispari fruor gloria. Cur igitur fraudor honorificentia mortalium, qui magnificor consortio cœlestium spirituum?* Finierat, & in aërem cum socijs elapsus preciosa sui memoria prouincialibus apposita, nihil non venerationis deinceps emeruit. *Ephelgus* ad cæterarum virtutum cumulum, quibus tam laudabilitèr quàm abundè pollebat, etiam prophetia clarus fuit. Huiusmodi dicti duo erant causâ exempli. * Dies cinerum, & Pontifex pro more pœnitentes Ecclesiæ liminibus excludebat: cæteros adhortatus est, vt ieiunio & castitati vacantes, etiam vxorias delicias abijcerent: illis diebus fructum dignum pœnitentiæ esse, si qui multa illicita commiseris, etiam licitis abstineas. Doctrinam reuerentèr audientibus cæteris, vnus ioculari voce emissa alijs risum excussit. Non posse se temperare conuiuio simul & coniugio, vt paritèr abstineat cibis & Venere. Quinimò vxorem, quam cubili aliquandiu submouisset, in proximo ad vsum noctis reuocaturum, petulanti & vulgari verbo fatuitatem suam exaggerans. Tum vox Episcopi submurmurantis ab astantibus audita & intellecta est. Contristas me miser, nesciens quid ventura pariat dies. Duram prophetiam vicina mors nebulonis excepit. Postero enim mane in cubiculo repertus est exanimis, incertum â diabolo guttur elisus. Alio tempore ordinauit pariter ad præsbyteratus gradum tres Monachos: *Dunstanum*, *Ethelwoldum*, & quendã *Ethelstanũ*, qui postmodum Monachicæ vestis apostata, cœlibatu cõtempto in meretricijs amplexibus vitam effudit. Completis solemnijs, sanctæ recordationis præsul adhærentes alloquitur. Hodiè coram Deo tribus viris manus imposui, quorum duo Pontificalis ordinis gratiam nanciscentur: vnus in ciuitate Wigornia, deindè in Cancia: alter meam sedem implebit quandoque successione legitima: tertius voluptatum volutabro se ingurgitans miserabilem sortietur exitum. Hic *Ethelstanus*, qui pro familiaritate cognationis præsens esset, proterua consultatione sacerdotem inuasit. Num ego ero vnus ex duobus, qui episcopali dignitate sublimandi sunt? Non, inquit, erit tibi pars neque sors in eo, quem prefatus sum ordine, neque permansurus es in ea, qua hominum oculis lenocinaris, veste. Quanta sanctissimæ mentis dignitas, vt euidentèr & sine fuco cœlorum efferret secreta? Neque enim in terram ceciderunt verba ista, sed omnia in rerum solidauit consequentia, quòd *Dunstanus* & *Ethelwoldus* angustam viam, quæ ducit ad vitam, terentes, insignes in predictis Episcopatibus emicuêre: tertius latas seculi semitas cursitauit. *Elffij* precipitem in emendo Archiepiscopatu rabiem & miserabilem mortem superior liber absoluit.

al. dies erat cinerum

QVare iam congruum video, vt de patre *Ethelwoldo* aliquid vel breuiter dicam, qui successit *Brithelmo* successori *Elffij* in Wintonia. Eius vterque parens, nec egenus fortuna, nec abiectus stirpis linea ciuis Wintoniæ fuit. Ipse in pueritia literas, in adolescentia curiam frequentans, *Ethelstano* percharus fuit. Cuius cõsilio â predicto *Elphego* tonsoratus in clericum, non multò pòst â *Dunstano* Glastoniensi abbate est cucullatus in Monachum: ordinatusque in Monasterij Decanum. Hos doctrina, illos religione, omnes amore demerebatur. Quo tempore abbas vidit de eo somnium sanè memorandum. Arborem infra eiusdem cœnobij septa succressere, quæ per quatuor mundi plagas ramis diffusis totam inumbraret Angliam: opertam per omnes frondes cucullis, maximamque cucullam in summo positam, ceteras minores manicarum quasi fomento protegere. Stupefactũ illum tantæ visionis miraculo, ab astante venerabilis canitiei

canitiei sene quæsisse oraculum. Arbor illa, inquit, est hęc insula: cuculla maior est Monachi tui *Ethelwoldi* vita: cæteræ hominum innumerorum, quos ipse verbo & exemplo trahet ad Dominum. Consonat huic præsagio matris eiusdem visio, quæ ipsi iam vtero grandescenti, iamque puerperium meditanti ostensa est. Auream aquilam ex ore suo auolasse, quę pennarũ plausu diù ciuitatem perlustrans, nouissimè altitudine nubium euecta cœlum subisse. Harum visionum veracem iam pręlambens fortuna ferebat in populum, cùm ille arctioris vitæ desiderio Sallicanum exilium sitiens ab *Edredo* rege retentus est: agente id & filium stimulante matre *Edgifa*, omni religionis laude orbi Britannico nota. Datur ergò ei cœnobium perexile Abendonia dictum, vbi vires suæ prudentiæ experiretur. Nec ipse spei datorum strennitate absuit, sed in laudabilem (vt hodiè cernitur) celsitudinem erexit. Paucis verò elabentibus annis iam *Dunstano* Archiepiscopo facto, ipse ab *Edgaro* rege, ad Episcopatum Wintoniensem electus, & ab eodem Archiepiscopo consecratus est. Tum verò magnis conatibus ad Ecclesiarum vtilitatem consurgere, extirpare vitia, virtutum inserere plantaria. Nescires quid in eo magis laudares: sanctitatis studium, an doctrinarum exercitium, in prædicatione instantiam, in ædificijs industriam. Clerici Episcopatus simul & alterius Ecclesiæ, quæ iuxtà erat, quam nouum Monasterium vocabant, data optione, vt aut vitam mutarent, aut loco cederent, molliorem partem eligentes, exturbati sunt Monachis introductis. Plura eis ex Episcopatu delegata prædia viciniora situ, ampliora redditu. In eadem vrbe sanctimonialium fundatum & factum Monasterium. De cæteris, quæ in diuersis regionibus instituit, fiet verbum cùm ad eorum Episcopos ventum fuerit. Et mirum quidem videtur, quòd tanta fecerit, nisi quòd rex *Edgarus* omnino voluntati eius deditus erat: à quo suprà omnem infra *Dunstanum* diligeretur. maximoque & laudabili operibus eius fuit emolumento beatissimus *Swithunus* eodem tempore reuelatus. Qui antiquæ vitæ humilitatem tenens, non alicui inflatiori personæ, sed homuncioni pauperculo, qui manuum artificio vitam toleraret, per visionem talia proferre visus est. Vade Wintoniam ad vetus Monasterium, requisitoque loci ędituo, præcipe vt dicatur Episcopo *Ethelwoldo* quatenus *Swithuni* olim Episcopi mausoleum aperiens, efferat reliquias, inuenturus ibi omni thesauro pretiosiores margaritas. Respexit tempora eius clemens diuinitas, vt per me cœlestibus illustrentur prodigijs: & ne cuncteris, hoc habe signum. Annulos ferreos violenter cum plumbo lapidi sepulcri affixos leui annisu cùm voles extrahes, cùm voles appones: cęteri si idem tentauerint frustra erit. Iuit ille, & promissionis coram æditu compos effectus, ad præsentiam Pontificis admissus est. ibi rem intrepidè prosequutus, fidem dictorum habuit. Die ergo dicta eleuantur ossa de tumulo, componuntur in scrinio. Concurrit vis ingens vulgi, vota offerre, vota cumulare. Nullus se queritur fraudatum, omnia fiunt, cuncta conceduntur. Deniquè tanta miraculorum copia in omni genere valetudinum exhibita est, quantam nulla memoria hominum alibi factam attingere potest. habet ergo cognomentum *Pij* sanctus ille, omni se inuocanti, nisi fides defuerit, ad auxiliandum celer. Cuius bonitas iamdudum inchoata, nec nostra ætate exsolescit. Vidi ego, quod mirum sit, hominem cui violentia raptorum effodisset lumina, oculis vel illis vel alijs (nam illi longiusculè proiecti fuerant) receptis, serenam lucem per *Swithuni* merita recepisse, eratque præteritæ calamitatis indicium, quòd aculei punctionum palpebras deformabant. Vult interea sanctus, vt in omnibus glorificetur Deus, nec patitur, vt aliquis per eum sanatus, carnis volutetur lubricro, qui nolit præterito implicari morbo. Quinetiam cùm olim Monachi miraculorum frequentia defessi essent, & medijs noctibus euentu alicuius prodigij, sese inopes quippe somni *citarent, non latuit torpor eorum sancti oculum de longè intuentem. Continuoque *Ethelwoldo* apud curiam regis soporato astitit, vacationem minitans sanitatum, si Monachi vlterius à laude Dei putassent cessandum. Cur enim in Dei dormitarent laude, cùm ipse pro eorum vigilaret salute? Sed nec ipse *Ethelwoldus* à miraculis ociabatur: videbaturque æmula viui & mortui sanctorum pietas, dum hinc inde crebrescentibus sanctorum prodigijs huius corroboraretur fides, huius valetudini reuocaretur sanitas: mortiferum virus fraudulentia ministrorum haustum, cùm iam per artus irrepens depasceretur vitalia, fide discussit: vas oleagini liquoris receptaculum repa-

al. tricarent

rauit

rauit perditũ, accumulauit inuentũ; furacis Monachi brachia inuiſibilibus laqueis verbo irretiuit, ſoláq; benedictione eiuſdem confitentis lora euoluit: alterũ in præcipiti ſtantem caſus deiecit, ſed oratio *Ethelwoldi* ruenti manum ſuppoſuit, officio reſtituit. Inedia ciborum pro ſterilitate ſoli prouinciam inuaſerat, iuſſit ille ſacrata vaſa confringi & diſtribui, proteſtatus melius eſſe vt metalla miſerorum inopię, quàm ſacerdotum famularentur iactantiæ. Noua ergo Eccleſia, vt diu deſiderauerat, ędificata ſublatus eſt mundo magna monachorum ęrumna, ſua nulla. Quippe ille ſublimis exultat in gloria: cœnobia, quæ fecerat poſt eius obitum multa diruta, cuncta minorata.

Ethelwoldo ſucceſſit *Elphegus*, bono bonus: de quo ſuperiùs aliquid dixi, & nunc latiùs garrire libet. Puer librorũ amplexus ſcholas, adoleſcens alterauit habitum apud *Diberſt* tunc exiguum cœnobium, nunc inane antiquitatis ſimulacrum. Illic cùm vitæ Monachilis regulam accepiſſet, altius quid anhelans Bathoniam contendit, vbi ſe cellulæ ſecretioris parietibus includens cœleſtia mente libabat. Plures per eum boni ad locũ Monachi congregati, etiam vt fit in magno corpore corruptelam morbi contraxere. Quidam enim ex eis neſciente patre conuiuia in noctem ducere, perindeque potationibus ad lucem inſiſtere. Non tulit id diutiùs Deus: ſed ſigniferum factionis in æde conuenticulorum conſcia, morte perculit nocte intempeſta. Interim ſanctus orationibus interpolatis concepit auribus ſonum ab eadem domo prolatum quaſi vim inferentium & ſuſtinentium. Miratus rei nouitatem, pedetentim ſuſpenſo halitu acceſſit ad oſtium. Tum verò per rimas feneſtrarum vidit duos ingentes dæmones, cadauer exanime crebris malleorum ictibus torquẽtes, illo miſerabilibus eiulatibus ſuffragium quærente. Reſpondebant hoſtes, nec tu obediſti Deo, nec nos tibi. Quod cùm manè cæteris retuliſſet, non mirum fuit ſi commeſſationum complices facti ſunt abſtinentes. Defuncto ergo Wentano Epiſcopo *Dunſtanus* Archiepiſcopus *Andreæ* Apoſtoli *Elphegum* nominatum eligentis animatus oraculo, eundem ſubſtituit throno. Ipſe prudens in ſeculo, ſimplex in Deo, extima prouidere, intima non negligere. Anteceſſoris ſui oſſa extulit anno 12. poſt depoſitionem eius, ſignis quibuſdam, & eis non leuibus ad audendum perſuaſus. Atque vt tanti patris ſedem dignè ornaret, veſtigia ſanctitatis eius terens, quando ſedebat ad menſam, nec ventris ingurgitabat lacunam, nec abſtinentis incurrebat pompam. Carnibus nunquam niſi ęger indulſit: pocula ſummo tenus ore ſemper libauit. Prodebat abſtinentiam commeſtionis tenuitas corporis, quòd vix oſſibus hærebat. Noctibus fallens cuſtodes procedebat ſolus ad amnem, vbi demerſus ad ilia, & in Dei laudibus excubans, albeſcente iam diluculo, neſcientibus ſuis ſuccedebat cubiculo. Exactis in Epiſcopatu annis duobus & viginti, tranſlatus eſt Cantiam, inuitus (vt aiunt) quòd conſueto priuatus honore, maiore premeretur onere. Wentanum enim Epiſcopatum *Kenulphus* Burghenſis Abbas nummis nundinatus fuerat; ſed non diu ſacrilego auſu lętatus, ante duos annos hominem exuit. At *Elphegus*, vt pallium ab Apoſtolico reciperet, Romã contendens, Alpes tranſcendit. Ibi in vico quodam hoſpitatum ruſtica multitudo adorſa, omnibus ſuis exuit. Statimq; ignis, incertum vnde natus, domos corripuit, qui ſpiraculo venti adiutus toti vico exitium minabatur. Tum brutæ mentis homines ęgrè licèt animaduertentes delictũ, rabidis paſſibus iam egreſſum iamq; profectũ conſequũtur: adorant, veniam rogant, ablata reſtituunt. *Elphegus* flecti facilis, ſignũ crucis igni è regione oppoſuit: cõtinuòq; in ſe retorta flamma elanguit, incendiũ omne ad cineres refrixit. Romæ cùm eſſet, exceſſum ſucceſſoris ſui, nemine, vt aliàs dictũ eſt, afferente vidit & enunciauit. Inde ad ſedem regreſſus annis ſeptem patriarchatũ fœliciter egit: quibus elapſis, à Danis in vincula coniectus 7. menſibus ergaſtuli inhabitator fuit. Cauſas vinculorum aliàs quęre. Intereà tabes lætifera graſſata in Danos cateruatim hoſtes *Elphegi* fundebat, adeò vt celeritas mortis pręueniret ſenſum doloris. Putor itaq; cadauerũ inſepultorum aërem infecit, corruptiorq; cœli tractus, cæteris, qui ſani videbantur, peſtem creauit. Ruebant ergò ſine modo, ſine numero, cùm ille exoratus pane à ſe benedicto communicatis peſtem depulit, ſalutem reſtituit. Nec minùs illi beneficiorum ingrati curatorem ſuum lapidibus contrucidarunt. Nonnulli verò, quibus ſanius conſilium, de ſepeliendis exuuijs Pontificis contendentes, aliquamdiu percuſſores aduerſarios habuerunt. Sed lite in iudiciũ deducta, conuenit, vt lignũ aridum, quod ſors obtulerat, ſi ſanguine

al. Dubeſt

10

20

30

40

50

si sanguine eius litu crastino reuiresceret, arbitratu suo Christiani cadauer humarent. Factumque est: & lignum, cui tunc etiam & cortex deerat, manè inuentum reuiruisse, pubescens floribus, turgescens fructu. Quocircà corpus apud sanctum *Paulum* Londoniæ tunc pacificè humari permissum: indeque decimo anno iubente & astante rege *Cnutone* sublatum, sine vlla sui labe patriarchatus sedem glorificat. Durat adhuc & nuperrimè visa fuit & sanguinis nouitas, & corporis integritas. Nec sanè aliquis eualuit ex occisoribus, quin pœnas lueret: quas veraciter enumerare possem, nisi me calamitates miserorum narrare pigeret. Satis inculcatur miseria persequutoris, quàdo eminet gloria Martyris.

Post *Elphegum* in Wintonia sedit *Ethelwoldus*.

Ethelwoldo * *Elsius*. — al *Egelsius*

Elsio Elwinus.

Elwino Stigandus successit.

Stigando (vt sępè dictum est) deposito successit *Walkelmus* à *Willielmo* rege datus, cuius bona opera famam vincentia senium à se vetustatis repellent, quamdiu inibi sedes Episcopalis durabit. *Maurilius* eum Archiepiscopus Rothomagensis viam mortis meditans in fidei pignus commendauerat, quòd esset in eo spes indolis laudandæ, sibi daberet materiam, qua virtus posset enitescere. Sponsionem Pontificis *Walkelmus* produxit ad verum, faciens quanta non possent sperari in religione, & numero monachorum, in ędificijs domorum. Et primò quidem aduena nouus monachos exosus fuerat: sed facile correctus vmbraticum illud odium sępè deplorauit: deinceps fouens eos vt filios, diligens vt fratres, honorans vt dominos: nihil minùs pro dissimilitudine vestis exhibens eis vel adiutorij vel familiaritatis. Nullum conuicijs incessere, pronuntians quòd Episcopalis grauitas suam indigna macula respergat gloriam, si in pauperiorum descendat contumeliam. Vnum est permaximum, in quo peccauit, quod ad trecentas libratas terras Monachis auferens, suis & successorum vsibus implicuit. Constituit ipse Priorem loci *Godefridum* quendam ex Cameraco genitum, qui religione & literatura insignis fuit. Literaturam protestantur Epistolæ, familiari illo & dulci stilo editæ, maximéque epigrammata, quæ satyrico modo absoluit, prætereà versus de Angliæ Primatum laudibus; Quid quod omne diuinum officiũ, quod vetustatę quadam obsoletum, natiua excultum venustate fecit splendescere? Religionis & hospitalitatis normam pulchrè inchoatam delineauit in monachos, qui hodie in vtrisque *Godefridi* ita formam sectantur, vt aut nihil aut parum eis desit ad laudis cumulum. Denique est in ea domo hospitium terra marique venientium, quantum libuerit, diuersorium sumptu indeficiente, charitate indefatigata. Inter hæc inerat sancto viro morum humilitas, vt nihil ex illo vnico philosophiæ promptuario redoleret nisi humile, procederet nisi dulce. Quantula verò potest videri hæc eius laudatio? Quotus vero quisque est qui vel minimùm imbutus literis, non alios infra dignitatem suam opinetur, tumido gestu, & pompatico incessu præ se ferens conscientiam literarum? Veruntamen ne quid perfectionis sanctæ deesset animæ, multis ille annis grabbatum fouit, camino diuturnæ tabis peccata excoctus.

De Monasterijs.

Est etiam in eadem ciuitate Monasterium, quod quondam Rex *Elfredus* mente conceperat, & *Edwardus* filius ędificauerat, & in eo canonicos posuerat, *Grimbaldo* * quondam Flandrensi suadente, qui ibidem magna gloria humatus, sanctus prædicatur & creditur. Sed beatæ memoriæ *Ethelwoldus* canonicis expulsis Monachos posuit, præficiens eis Abbatem *Edgarum* nomine, de quo superiùs dixi. Ad huius Monasterij officinas instituendas sufficiens terræ spacium ab Episcopo *Denewlfo* & canonicis illius temporis mercatus supradictus Rex, ad vnumquemque pedem mancam auri publico pondere pensitauit. Et erant ambæ Ecclesiæ sic uicinæ parietibus cõtiguis, vt voces canentiũ aliæ obstreperent alijs. Vnde tum propter hoc, tum propter cætera infœlix liuor plurimas effodiebat causas, quibus non modicas inuicem exculperent

al. quodam Monacho Flandrensi & sacerdote &c.

culperent offensas. Quapropter nuper illud cœnobium extra vrbem translatum sanius incolitur, liberius insignitur. Prætereà construxit suprà dictus rex in eadem vrbe sanctimonialium cœnobium, sed posterioribus annis per beatum *Ethelwoldum* ampliatus est locus ille: quibus præposuit *Ethelritham* virginem anum, quæ ad coniecturam somnij, quod mater eius de aquila viderat aurea, multa de ipso prophetauit. Fuerat ibi ante hanc Monasteriolum, in quo *Edburga* regis *Edwardi* senioris filia conuersata & defuncta fuerat; sed tunc penè destructum. *Edburga* vix dum trima esset, spectabile futuræ sanctitatis dedit periculum. Explorare volebat pater, vtrum ad Deum an ad sæculum declinatura esset pusiola. Posueratque in triclinio diuersarum professionum ornamenta: hinc calicem & Euangelia, inde armillas & monilia. Illuc virguncula à nutrice allata genibus parentis assedit: iussaque vtrum vellet eligere, toruo aspectu sæcularia despuens, promptéque manibus repens Euangelia & calicem puellari adornauit innocentia. Exclamat cætus assidentium, auspicia futuræ sanctitatis exosculatus in puella. Pater ipse arctioribus basijs dignatus sobolem: vade (inquit) quò te vocat diuinitas, sequere fausto pede, quem elegisti sponsum. Ita sanctimonialium habitum induta, cunctas sodales ad amorem sui sedulitate obsequij inuitauit. Nec resupinabat eam prosapiæ celsitudo, quod generosum putaret in *Christi* inclinari seruitio. Crescebat cum ætate sanctitas, adolescebat cum adulta humilitas in tantum, vt singularum soccos furtim noctu surriperet, & diligentèr lotos & inunctos lectis rursus apponeret. Deuotionem ergo pectoris eius & integritatem corporis, miracula in vita & post mortem commendant plurima, quæ custodes templorum viua voce meliùs pronunciant. In eiusdem Episcopatus diœcesi sunt tria Monasteria: Certeseia, Rumeseiæ, Warewellæ. Sed de Certesiensi dictum est. De Warewellæ scitur, quòd *Elfrida* vxor Regis *Edgari* ædificauerit illum in honore sanctæ crucis, compuncta priuigni sui *Edwardi* nece indigna: cuius ipsa conscia & autor fuit. Apud Rumeseiam, quod cœnobium præcellentissimus Rex *Edgarus* instituit, noui iacere duarum virginum corpora *Merewinnæ*, & *Elfredæ*: quarum gesta, quòd nescio, non tam prætereo, quam ad maiorem scribendi diligentiam reseruo, si forte cognouero.

De Episcopis Schireburnensibus, Salesburiensibus, *VViltunensibus*.

IN diuisione Westsaxonici Episcopatus, hoc obseruatum palam est, vt qui Wintoniæ sederet, haberet duos pagos, Hamptonensem, & Sudreiensem: Alter, qui Schireburniæ, haberet Wiltunensem, Dorsetensem, Beruchensem, Somersetentem, Domnoniensem, Cornubiensem. Schireburnia est viculus, nec habitantium frequentia, nec positionis gratia suauis, in quo mirandum, & penè pudendum sedem Episcopalem per tot durasse sæcula. Nunc de præsulatu in Abbatiam mutatus, commercio nostra ætate non insueto, qua omnia factione atque libidine deprauata, virtus ludibrio & probro habetur.

PRimus ibi sedit pater *Aldelmus*, quem hic tantum loco ordinis nomino. Namque, quòd eius vitam nusquam plenè digestam reperi, spectantque ad eam quamplurima, * quæ si in posteros celauero, delinquo, cogitaui anuente Deo, in extremo huius opusculi libro cum eiusdem modi materia liberiori congredi otio.

al quæ si posteras, &c.

POst eum igitur sederunt in Schireburnia *Fordere*,
Herewald.
Ethelmod.
Denefrith.
Wibertus.

A*Lstanus*. Hic tempore *Egbrithi* regis Westsaxonū & *Adulfi* filij eius simul, & vltrà, magnę in sæculo potentiæ, & ingens in cōsilijs author fuit: *Egbritho* regi Cātuaritas & orientales Anglos bellicis subegit laboribus. *Aldulfum* videns māsuetioris ingenij, sedulis admonitionibus ad scientiam regni stimulabat, contra Danos, qui tū primùm insulā infestabant, segnem animans, ipse pecunias ex fisco sufficiēs, ipse exercitū componens. multa per eum in talibus, & inchoata constanter, & perfecta fœliciter, qui annales legerit, inueniet. vixit in Episcopatu annis 50. fœlix, qui tanto tempore in procinctu bonorum operum fuerit! Quem libenter laudarem, nisi quòd humana cupiditate raptatus vsurpauit indebita, quando Monasterium nostrum suis substrauit negocijs. Sentimus ad hunc diem impudentiæ illius calumniam, licèt locus ille statim eo mortuo omnem episcoporum eluctatus fuerit violentiam, vsq; ad nostrum tempus, quando idem discrimen recidit. *Ita proteruum est mala inchoare, quod si author decidit, exemplum non transit. Delectat pertinacem animum, quid mali alius gesserit, recognoscere, & quid gerere possit, audire.* Minori dedecore monachi illius temporis suspirauerunt libertatem ademptam, quam nos amisimus, statim per eos præsertim restitutam. Et erat ille (vt ex scriptis audiuimus) sicut cupiditate præferuidus ita liberalitate præcipuus. Nostri prędones, & populantur, & premunt, vt nec libera vox dolori concedatur. Potentiam eius per hoc quilibet cognoscere poterit, quòd regem ipsum Roma reuertentem regno arcuerit, statutóq; ad vmbram regnandi filio, nisi arbitratu suo pace composita senem in sua regredi non siuerit. Reliquit ecclesiam suam prædiuitem prædijs vndecunque acquisitis, quanta si audias, hominis vel cupiditatem, vel fœlicitatem mireris.

Illum subsecuti sunt *Eadmundus*.

Ethelegus.

Alsius.

Asserus.

S*ighelmus*. quorum vltimi ambo sub rege *Alfredo Adulfi* quarto filio fuisse noscuntur. *Asserus* ex sancto *Dewi* euocatus, non vsquequaq; contemnendæ scientiæ fuit. qui librum *Boetij* de Consolatione Philosophię planioribus verbis elucidauit, illis diebus labore necessario; nostris ridiculo. Sed enim iussu regis factum est, vt leuiùs ab eodem in Anglicum transferretur sermonem. *Sighelmus* trans mare causa eleemosynarum regis, & etiam ad sanctum *Thomam* in Indiam missus, mira prosperitate, quod quiuis in hoc sæculo miretur, Indiam penetrauit, indéq; rediens exotici generis gemmas, quarum illa humus ferax est, reportauit. Nonnullę illarum adhuc in ecclesiæ monumentis visuntur.

S*ighelmo* successit *Ethelwardus*, quo mortuo cessauit episcopatus Westsaxonum annis septem, vi scilicet hostilitatis cogente. Postmodum verò *Pleymundus*, archiepiscopus, & rex *Edwardus* filius *Elfredi* minis & edictis *Formosi* papę coacti quinq; episcopos pro duobus facere (vt sæpius diximus) & nunc importunè pro contexenda rerum serie repetimus. *Athelmum* ad Wellensem ecclesiam, *Edulfum* ad Cridiensem.

W*Erstanum* ad Schireburnensem, *Athelstanum* ad Cornubiensem, *Fidestanum* ad Wintoniensem. Habebat ergo *Ethelmus* Somersetam, *Edulfus* Domnoniam, *Athelstanus* Cornubiam, cuius successorū nomina nusquam reperio. *Werstano* relicti sunt pagi tres: Dorsatensis, Berkensis, Wiltensis. Veruntamen non multò pòst eodem viuēte rege in Wiltensi pago propius factus episcopus *Ethelstanus* nominè, sedem in Ramesberia habuit. *Werstanum* ferunt in prælio contra *Analafum* a rege *Ethelstano* susceptum, a paganis trucidatum. Cùm enim (vt aliàs dictum est) rex consultò cessisset, episcopus ad bellum cum suis veniens, incautúsque insidiarum pro viridantis campi æquore vnde rex abscesserat, tabernaculum tetendit: *Analafus*, qui pridie locum explorauerat, noctu paratus adueniens, quod reperit, incunctanter deleuit.

Pòst eum hi fuerunt episcopi, *Ethelbaldus*.

Alfredus.

W*Ilfsinus*. Hunc *Dustanus*, archiepiscopus cùm esset episcopus Londonię, Abbatem apud Westmonasterium fecerat; instructo ad 12. monachos cænobiolo, in loco vbi quondam *Mellitus* ecclesiam Sancto *Petro* fecerat. Ita cōmissum officium

 sanctè

sanctè & prudenter administranti honos episcopalis apud Schireburniam impactus: qui confestim in sede episcopali Monachos clericis eiectis instituit, ne in tanta contemporaneorum episcoporum sedulitate dormitare videretur. Cœnobitis nihil ad victus necessitatem ex episcopatu largitus, sed ex alieno mercatus, Abbatem quoq; instituere cogitauit. Illis reclamantibus, quòd eius dulci dominatione, dum aduiuerent carere nequirent, cessit inuitus, palámq; pronuncians magnarum id calamitatum initium successoribus eorum fore. Cuius sanctitatis documentum, cùm in vita sæpe, tum in morte pręcipuè manifestatū est. Namq; cùm iam proxime mortis ianuas vrgeret, apertis mẽtis oculis exclamauit in cantum: *Ecce video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei.* Quo cantu sine titubantia expresso inter cantandum defungitur; sancta & venerabilis anima, quæ dictum primi & beatissimi Martyris, mutuari potuit; beata, quæ cœlum apertum vidit, & introire meruit. Seruatur ibi adhuc baculus eius, & quædam alia pontificis insignia, mediocritatis, & humilitatis eius, viuum (vt ita dicam) simulachrum præferentia.

Successerunt ei *Alfwoldus.*
Ethelricus.
Ethelsius.
Brithwinus.
Elmerus.
Brinwinus.

A*Lfwoldus* frater eius, ex monacho Wintoniensis episcopus, qui apud Schireburniã imaginem sanctissimi *Swithuni* collocauit, facem venerationis extulit. Constat eum reuerendissimæ vitæ fuisse, & inter profusissimos conuiuiorum apparatus, qui tunc in Anglia a Danorum tempore exhibebantur, catino ligneo, sine vllo vnctiori cibo, & pocillo exiguo aqua superfusa, vt omnis sapor ceruisiæ dilueretur, semper vsum. Audiui ego bonæ fidei presbyterum, & iam canis sparsum, bona eius lachrymabili gaudio referentem. Quorum illud non excidit, nullum vnquam vel ante, vel post obitum eius impunè potuisse sedem eius dormitando premere, quin statim tetris imaginibus territus resiliret, increpantibus, cur sedem episcopi vsurparet indignus. Id multis nonnullo fuisse spectaculo. Surrexerat inter eum & *Godwinum* comitem simultas anxia, qua de causa incertum mibi. Die placito dicta cùm res non ad pacem, sed ad litigium procederet, discessit episcopus post altercationem, has minas in Comitem iaculatus. Per dominam meam sanctam *Mariam* male tibi erit, quòd contristasti me. Domum ergo regressus vix pedem terræ apposuerat, equitaturam peditatu commutans, cùm ecce satelles Comitis aduenit, equo admisso & pulsu ilium cursus celeritatem prodente. Rogare ille miserabiliter genibus affusus vt redeat. Dominum suum statim post eius abscessum æstuare corde, vix lingua palpitare. Tum inquit episcopus, Nondum sedata ira, Per dominam meam sanctam *Mariam*, væ sibi erit. Sed vnanimi orantium prece inflexus, delicti gratiam fecit, benedictionem dedit, ægrum reparauit. Referebátque Presbyter, quòd fuisset episcopus prona obsequela S. *Cuthberto* deuotus, ad omnem eius memoriam lætanter illachrymans. Penéque semper antiphonam illam de sancto tenebat corde, *ruminabat ore exercebat opere.* Sanctus antistes *Cuthbertus*, vir perfectus in omnibus, in turbis erat, Monachus dignè cunctis reuerendus. Cúmque quotidianus amor in eius pectore dulce incrementum acciperet, nec in eo bona flamma se caperet, ad sanctum *Cuthbertum* Dunelmum profectus est. Ibíque quod magnæ videtur audaciæ reuulso sepulchri operculo, cum eo quasi cum amico fideliter colloquutus, xeniolum in perpetui amoris pignus deposuit, & abijt. Iam verò fatali puncto instante, antiphonam quamdiù vox suffecit cantitans, sermone præcluso, vt dicerent cæteri, manu innuit. Ita indicium amoris, quem in sanctum habebat, cum extremo efflatu emisit. Post cuius obitum iterum Episcopatus Wiltoniensis cum Salesberiensi iunctus est. Quod quomodo actum sit dicam, si priùs nomina episcoporum posuero.

Primus ibi Wiltunensis episcopus fuit *Ethelstanus.*
Secundus *Odo*, posteà archiepiscopus.
Tertius *Osulfus.*
Quartus *Algarus.*

QVintus *Elstanus*. Hic primò Monachus sancti *Ethelwoldi* apud Abendoniam fuit, cuius obedientiæ miraculum relator eiusdem vitæ sic insinuat. Erat in congregatione quidam frater *Elstanus* nomine, simplex & magnæ obedientiæ vir, quem Abbas iussit præuidere cibaria artificum monasterij: cui seruitio deuotissimè se subdens, coxit ipse carnes quotidiè, & operarijs sedulus attendebat, aquam apportans, & vasa denuò emundans: existimante Abbate illum, hoc cum solatio, & iuuamine alterius ministri facere. Accidit namq; quadam die, cùm Abbas more solito peragraret monasterium offendit inopinatè fratrem illum iuxta feruentem lebetem stantem, viditq; omnia vasa munda, & pauimentum scopatum. Delectatus ergo facto, dixit ad eum, frater *Elstane*, hanc obedientiam mihi furatus es. Sed si talis miles es, qualem te ostendis, mitte manum tuam in bullientem aquam, & frustum de imis mihi impiger attrahe. Paruit ille, cessitq; feruor indomitus audaci fidei, nihilque est læsus Monachus. Eundem fratrem posteà Abbatem vidimus, qui etiam deinde pontificali honore sublimatus sancto fine quieuit in Domino.

Sextus *Siricius*.

SEptimus *Alfricus*, qui ambo (vt superiùs memoratum est) archiepiscopi fuere Cantuarienses.

OCtauus *Brithwoldus*, ex monacho Glastoniensi, qui multis annis a tempore regis *Ethelredi* vsque ad *Edwardum* vltimum, administrauit episcopatum. Is tempore regis *Cnutonis* quadam vice cœlestibus apud Glastoniam, vt sæpe faciebat, intentus excubijs, diuinam visionem expertus est. Cùm enim subisset eum cogitatio, quæ frequenter eum angebat, de Anglorum regia stirpe penè deleta, hoc meditanti sopor irrepsit, & ecce in superna raptus, vidit Apostolorum principem *Petrum* manu tenentem *Edwardum* filium regis *Ethelredi*, qui tunc in Normannia exulabat, & in regem consecrare cœlibe designata vita, & certo 24. annorum numero computato, quo regni metam terminaret: eidémque de posteritate conquerenti respondisse, Regnum Anglorum est Dei, post te prouidebit regem ad placitum sui. Decurso vitæ spacio sepultus est *Brithwoldus* Glastoniæ, cuius possessiones multis prædijs, & redditibus ampliauerat, nostro quoque monasterio perliberalis. Regnabat iam tunc *Edwardus*, qui *Hermanno* Capellano suo, natione Flandrensi continuò pontificatum donandum putauit. Eius animi magnitudini, vel potiùs cupiditati cùm non sufficeret rerum angustia, quoniam apud Ramesberiam nec Clericorum conuentus, nec quo sustentaretur erat, à rege petijt, vt qui se dignatus honore fuisset, non inhonorum victitare permitteret. Antecessores suos indigenas fuisse, se alienigenam nullo parentum compendio vitam quo sustentet habere. Proinde Meldunense cœnobium sibi ad faciendam sedem concederet, abbatem opportuno sibi casu proximè obijsse. Id rex pro simplicitate, cui pronior, quàm prudentiæ semper erat, legitimè concedendum ratus, tertio abhinc die dissoluit. Nam antequam *Hermannus* in re, vel saisitione inuiscaretur, excellentis prudentiæ Monachi, audito quid in curia actum, quid iustitiæ surreptum esset, ad Comitem *Godwinum* eiúsque filium summa celeritate contendunt. Illi rei indigna nouitate permoti regem adeunt, & a sententia deducunt. facilè id fuit viris summis amplissima authoritate præditis, quibus & causæ rectitudo, & regis facilitas suffragaretur. Ita *Hermannus*, necdum planè initiatus expulsus est. Quo pudore confusus Angliam indignabundus reliquit. Nec multò pòst ægritudine admonente simul, & quòd sæcularia parùm prosperauerant, fortunæ iratus mundo renuntiauit, Monachus apud sanctum *Bertinum* factus. Sed vt ferè fit talibus repentino illo impetu religionis frigescente, indies in Angliam reditum meditabatur. Figebat hominem assuetum obsequijs, innutritum delicijs, carere delinimentis, quæ ab ineunte fuerat expertus ætate. afflaueratque secundus rumor aures eius, *Alwoldum* episcopum Schireburnensem obijsse, cuius episcopatum suo vniendum antiquis *Edgithæ* reginæ promissis operiebatur. Quo concitatior veniens congruum spei suæ effectum inuenit. Etiam *Godwinus*, quem vehementer timebat, discesserat, filiúsque eius voluntati regis & in hoc & in alijs accesserat, adoptioni scilicet inhians.

ACcepit ergo *Hermannus* Schireburnensem episcopatum integrum, cum tribus pagis *Edwardo* rege dante, viuacitatéque sua datoris annos transcendens ad

Willielmi tempora durauit . Sub quo cùm ex canonum decreto edictum esset , vt sedes episcoporum,ex villis ad vrbes migrarent, tribunal suum transtulit a Schireburnia Salesberiam , quod est vice ciuitatis castellum locatum in edito , muro vallatum non exiguo, cæteris commeatibus vtcunque valens, aquæ penuria laborans, adeo vt miserabili commercio ibi aqua væneat. Illic inchoata noui operis ecclesia ; morte senili tempus dedicationis præuenit.

VEruntamen succedente sibi *Osmundo* viro probatissimo ecclesia ad summam deducta,& cætera,quæ competebant, adaucta. Clerici vndecunque literis insignes venientes non solùm libenter retenti, sed & liberaliter coacti vt remanerent. Denique emicabat ibi magis quàm aliâs canonicorum claritas cantibus & literatura iuxtà nobilium : librorum copia conquisita, cùm episcopus ipse nec scribere , nec scriptos ligare fastidiret, castitate præminens ; de cuius virtute mentiri erubesceret famæ volubilitas, vnde fiebat, vt pœnitentibus asperior æquo videretur,dum quod in se non inueniret, in alijs duriùs vindicaret : Ambitionis immunis sua stultè non perdere, aliena non quærere, abbatias intra diœcesin suam sitas nulla pensione graui emungere. Veruntamen quæque mundiali labe contracta creditur patientia sua luisse, diuturno morbo ante mortem tabefactus.

De Monasterijs.

IN Dorsatensi pago sunt abbatiæ : Cernelensis, Mildeltunensis virorum, Sceptoniensis fœminarum, præter aliquas, quæ vel omnino destructæ , vel multùm imminutæ sunt. Cerneliensis exordium ita accepimus. *Augustinus* primus Doctor Anglorum post Cantiam *Christo* subditam, reliquas Anglorum prouincias peruagabatur , quantum *Ethelberthi* regis imperium protendebatur. Habebat enim (vt aliâs diximus) sibi subiectum , quicquid Angli Britanniæ incolunt , præter solos Northanimbros. Pagum ergo suprà nominatum *Augustinus* adorsus crebris à diaboli damno prædis Christianitatis augebat numerum. Sed loco illo virtus hæsit dæmonis conflata inuidia, qui tantis animarum lucris doleret. Aggrediuntur ergo virum & socios, furiatis mentibus incolæ ; & magnis dehonestatum iniurijs , ita vt etiam caudas racharum vestibus eius affigerent, impellunt, propellunt, expellunt. Patienter ille & modestè gaudénsque pro nomine *Iesu* contumeliam pati , & ne magis miserorum irritaret insaniam excusso pedum in eos puluere , longè quasi miliarijs tribus recessit. Tum verò persecutionis remoto turbine in quietem regressus animi, vidit mentis oculo diuinam adesse præsentiam, exhilaratóque vultu ait suis. Cerno Deum, qui & nobis retribuet gratiam, & furentibus illis emendatiorem infundet animam. Cum dicto aduenerunt illi properatis gressibus, facti poscentes veniam,fidem pollicentes suam. Euentus,vel potiùs verbum loco indidit vocabulum , vt vocaretur Cernel ex duobus verbis Hebraico & Latino. quod Hel Deus dicatur Hebraicè, *Dixit* Augustinus *dominum se cernere* : nec veritas sermoni abfuit, quòd tam citò mente mutata plebs antè lymphata credidit. Nam & ibidem cùm ad baptismum deesset aqua, ad iussum pontificis ex occultis meatibus fons erupit, qui hodiéque & *Augustini* merito, & vsus sui commodo incolis clarus habetur. Ibi succedentibus annis , *Edwoldus* frater *Edmundi* regis & Martyris vitam heremiticam solo pane cibario, & aqua triuit, pertæsus (vt fama est) mundi deliciarum , quòd se & fratrem durior excepisset fortuna. Fit enim plærúmque , vt aduersitatibus seculi admonitus generosus animus , ad dominum se conuertat attentiùs, qui nec falli, nec fallere nouit. *Et prima quidem virtus est bene per se velle , secunda cogi posse.* Non minoris vt æstimo,deputatur meriti *Paulus*, qui ad bonum flagello coactus est aspero, quàm *Petrus*, qui libens & statim accurrit vocanti domino. *Edwoldus* post religiosè actam vitam magna sanctitatis opinione ibi sepultus, dedit occasionem posteriori tempore *Egelwaldo* prædiuiti homini , vt cœnobium eo loco sancto *Petro* construeret : Non ita exiliter (vt putatur) quinimo abundanter,si illi quorum interest, non ea nebulonibus suis, sed Dei seruis impertirent. Sed ita omnia nostro tempore

in

in Angliam immutauit, & peruerrit ambitio, vt res quas antiqui viri liberaliter contulerunt monasterijs, magis dispergantur pro possessorum ingluuie, quàm famulentur monachorum, hospitum, egenorum vitæ. Et certè datores non fraudabuntur mercede sua. viderint isti quomodo eorum intentiones olim examinentur in diuina libra. Mildeltunensem ecclesiam fecit rex *Ethelstanus* pro anima fratris sui *Edwini*, quem prauo corruptus consilio Anglia eiecit. Cuius qui fuerit finis aliâs non silui. Ibi multas sanctorum reliquias ex Britannia transmarina emptas reposuit, inter quos eminent præcipuè beatissimi *Sampsonis* ossa, Dolensis quondam archiepiscopi sanctissimi & planè Deo digni viri: cuius virtutes aliquas hîc referrem, nisi quia notæ sunt, & indigenarum sanctorum miraculis scribendis occupatas manus habeo. Scephtonia est vicus modò, quondam vrbs, locus in prærupto montium situs: vetustatis indicium dat lapis in capitulo sanctimonialium insculptus, ita a vetustissimi muri ruinis illuc translatus. Anno Dominicæ incarnationis 880. *Elfredus* rex, fecit hanc vrbem, regni sui 8. Ibi *Elgifa* vxor *Edmundi*, qui fuit pronepos huius *Alfredi*, monasterium sanctimonialium fecit. ibidémque carnis exuuias post fatum deposuit: Mulier bonis operibus semper intenta, pietate & dulcedine prædita, & vt reos, quos tristis sententia iudicum palam damnauerat, ipsa occultè redimeret: preciosus amictus, qui mulieribus nonnullis est leno soluendi pudoris, illi erat supellex munificentiæ, vt quamlibet caram vestem conspecto statim largiretur pauperi: speciem corporis & artificium manuum in ea liuor quoque laudaret, cùm nihil reprehendere posset. De prophetali gratia, quam ei Deus affuderat, aliàs dictum est, & viuens quidem virtutum fecit opera: sed post mortem micuerunt miracula sicut rithmicè quondam cecini. *Nam nonnullis passa annis morborum molestiam, defæcatam & excoctam Deo dedit animam, functas ergo vita fato beatas exuuias, infinitis clemens signis illustrabat Deitas. Inops visus & auditus, si adorant tumulum, sanitati restituti probant sanctæ meritum. Rectum gressum refert domum, qui accessit loripes, mente captus redit sanus, boni sensus locuples.* Eo loci iacet vel potiùs iacuit sanctus *Edwardus* huius sanctæ ex filio *Edgaro* nepos, quem nouercali fraude innocenter cæsum cœlum excepit; & prima quidem sepultura illi apud Warham fuit, quòd non longè a loco, in quo occisus fuit, qui Corf vocatur, imminet mari. Iacuit ergo ibi triennio inuidentibus inimicis mortuo cespitem ecclesiasticum: cui viuo inuiderant decus regium. Sed affuit diuina potentia, qui insontem signorum leuaret gloria. *Ibi ostensa de cælo lumina, ibi claudus gressum composuit, ibi mutus organum resumpsit, ibi prorsus omnis inualetudo sanitati locum fecit. Sparsus rumor per Angliam Martyris prædicabat merita, quo excita interfectrix illuc iter adoriebatur. Sed animal familiare, quo sedere consueuerat, antè ventis pernicius, quod auras ipsas (vt dici solet) præcurreret, tunc nutu Dei stabat immobile: flagris ministrorum instantibus cassus labor consumitur. mutatóque iumento, casus idem sequitur. Intellexit tardè licèt brutum pectus, quo portentum illud respiceret; ideo quod per se non potuit, per alium fieri consensit vt sacræ reliquiæ de ignobili tumulo leuatæ Scephtoniam cum magna deferrentur gloria.* Posteriori verò tempore pars corporis Lesmonasterium, pars Abendoniam deportata est: vbique ipse viget, maximéque Sceftoniæ & virtutum gratia & sanctissimo virginum choro corruscat. locúsque ille ab eo cognomen sortitus, vulgò per metonomiam ad sanctum *Edwardum* dicitur. *Miraculo sanè ostentatur pulmo toto dudum consumpto corpore, adhuc integra viriditate palpitans.* Sed quòd pene omne miraculum reprehensioni patet, quidam illud sinistra interpretatione distorquent, meritò pulmonem incorruptum, qui teste *Suetonio* si sit veneno tinctus, putredine, sed nec igne confici nequeat. Constat enim inter bibendum fica foratum, volúntque virus siticuloso propinatum, ferróque vim veneni præuentam. At ego diligentiùs re animaduersa mendacium intelligo, quòd tam cito venenum vitalia penetrare nequiuerit, præsertim cùm *Suetonius* non hoc de pulmone sed de corde dixerit. Sit ergo cœleste miraculum, quod nullius hominis tergiuersationi possit esse obnoxium. In Wiltensi pago sunt ista cœnobia: Malmesberia virorum, Wiltoniæ & Ambresberiæ fœminarum. De Malmesberiensi aliâs loqui sedit animo. de Ambresberiensi nihil aliud ad nostram notitiam attigit, nisi quòd ab *Helfrida* sancti *Edwardi* interfectrice, & illud & Watewellense facta sunt causa pœnitentiæ. Iacet ibi sanctus *Melorius*, cuius prosapiæ cuiusue sanctimoniæ incertum

mihi. Wiltoniense cœnobium beata *Editha* filia regis *Edgari* sedem ossium suorum dulcibus exuuijs ornat, amore fouet. Wiltuna est vicus non exiguus supra Wile fluuium positus, tantæ celebritatis, vt totus pagus ab eo vocetur. Ibi ab infantia Editha Deo sacrata incorrupta virginitate Domini, obsequiorum sedulitate hominum gratiam emebat, natalium tumorem ingenuitate mentis premens. vnum a maioribus accepi, quo non mediocriter iudicium offendebat hominum, fallens videlicet oculos eorum apparatu auratarum vestium. Siquidem cultioribus indumentis ornata procederet, quàm illius professionis sanctitudo exposceret, vnde a sancto *Ethelwoldo* palam increpata respondisse fertur nec ineptè, nec infacetè. verax inquit, & irrefragabile iudicium Dei sola mortalium operitur conscientia: nam & in sordibus luctuosis, vt *Augustinus* dicit, potest esse iactantia. Quocirca puto, quod tam incorrupta mens potest esse sub istis auratis vestibus, quàm sub tuis discissis pellibus. viderat eam sanctus *Dunstanus*, in consecratione basilicæ beati *Dionysij*, quam illa ob amorem martyris ædificauerat, pollicem frequenter dextrum protendere, & signum crucis fronte é regione pingere, delectatúsque admodum, nunquam ait putrescat hic digitus, continuóque intra Missarum agenda prorupit in lachrymas, lachrymas adeò profluas, vt singultiente voce diaconum prope astantem concuteret. Causam quæsitus, citò inquit hæc florida rosa marcescet, citò auis Deo dilecta euolabit, post sex ab hoc die septimanas. Consequuta est è vestigio rerum veritas pontificale vaticinium. Namque illa nobilis propositi tenax prædicta die, citra iuuentæ terminum efflauit, cùm esset annorum xxiij. Nec multò pòst idem beatus vidit somnij visione sanctum *Dionysium* virginem amicabiliter manu tenentem, & ex oraculo diuino iubentem, vt à famulis honorificaretur in terris, sicut a sponso & Domino venerabatur in cœlis. *Ita crebrescentibus ad tumbam miraculis editum, vt efferretur virginis corpus, Inuentúmque totum in cineres solutum, præter digitum & aluum aluóque subiecta, vnde sancto dubitanti virgo ipsa per visum assistit, dicens: non mirum esse, si partes illæ corporis putruerint, quòd vsus habeat exanimata corpora in quosdam arcanos naturæ sinus defluere, & ipsa vtpote puella membris illis peccauerit. Cæterùm ventrem nulla corrumpi iustè putredine, qui nullà vnquam aculeatus sit libidine immunem se fuisse crapula, & carnalis copulæ.* Huius fuit frater *Ethelredus* rex, ad exterminium Angliæ penè propter inertiam suã natus. Cui successit *Cnuto*, natione Danus, vir efficax, sed qui pro gentilitijs inimicitijs sanctos Anglos non diligeret. Quâ consuetudine contumacior, cùm quadam Pentecoste apud Wiltunam esset, in ipsam virginem solemnes cachinnos effudit: nunquam se crediturum filiam regis *Eadgari* sanctam esse, qui vitijs deditus, maximéque libidinis seruus, in subiectos propior tyranno fuisset. Hæc dum ille stomacho suo seruiens crudelitate ructaret barbaricâ, contradicebat *Ednodus* archiepiscopus, qui aderat. Cnuto concitatior aperiri sepulchrum iubet, visurus quid sancti mortua virgo afferret. Effracto ergò mausoleo, defuncta oppanso ante faciem velo cingulo tenùs assurgere, & in contumacem regem impetum facere visa. Hoc ille turbatus metu, longè reducto capite debiliatóque rigore genuum lapsus humo concidit. Ruina corpus attriuit, adeò vt intercepto diutius anhelitu exanimis putaretur. Sed redeunte paulatim vigore lætùm erubuit, quòd, quamuis seuerè castigatus, pœnitentiæ reseruatus sit. Habetur ergò in plurimis locis Angliæ festum eius venerabile, quod nemo impunè temerare præsumat. Iacet in eâdem ecclesiâ mater eius *Wilfrith*, quam non sanctimonialem, sicut opinio vulgaris * delegat, sed subito timore regis suo tantum consilio velatam constat, abrepto velo regio cubili subiectam, vnde ille, quòd fœminam attigisset, quæ vel vmbraticè sanctimonialis fuisset, a sancto *Dunstano* redargutus, septennem exegit pœnitentiam. Illa quoque partu explicito voluptati frequentandæ non inhæsit: sed doluit potiùs & spreuit, sanctáque pro vero asseritur, & celebratur. In Berkensi pago sunt monasteria duo: Abendoniense, & Radingense, virorum vtrúmque. Abendoniæ cœnobium fundauerunt *Cissa* pater *Inæ*, mox ipse *Ina* rex occidentalium Saxonum, multique ab origine reges. Sed *Elfredi* tempore regis, cùm barbarica vbiq; Dani discursarent petulantia, ædificia loci ad solum complanata. Tum rex malorum præuentus consilijs, terras, quæcunque appendices essent, in suos suorúmque vsus redegit. At verò rex *Edredus Elfredi* nepos, loci miseratus solitudinem, simúlque aui animæ consulens, cuncta restituit ablata per manum

al. delirat

manum *Ethelwoldi*, quem ibi abbatem posuerat. tantúmque amoris assumpsit in ecclesiam, vt per se loca ædificiorum metaretur, & fundamenta iactaret; meditans inibi celeberrimæ famæ monasterium construere. fecissétque voluntati satis, si non eum fata de medio properè repulissent. Institit tamen *Ethelwoldus* cœptis, sed antequam summam manum rebus imponeret, ad episcopatum Wintoniæ ab *Edgaro* prædicandæ memoriæ rege raptus est. Compleuit magistri molimina *Ordgarus*, ab eo in Abbatiâ substitutus, ditatúsque est locus, & immane quantum exaltatus, successoribus semper aliquid recens molientibus, quo antecessoribus non impares æstimarentur. Emicuit præcipuè nostris temporibus Abbas *Farsicius* in meliorandis rebus, Tuscus 10 genius, arte medicus, * Aretinus, noster profectò monachus. Cuius laudes effigiare, quia successit animo, non quòd ipse comminiscar, sed sodalis mei *Petri* monachi versus apponam; quibus & laudabilis Abbatis virtus enitescet, &, si quis hæc lectione dignabitur, versificatoris in primis egregij leporem animaduertet. Erit ergo hîc experimentum eius eloquentiæ duntaxat exiguum, cæterùm ipse aliâs in pluribus assecutus est famam altioris gloriæ.

al. ciuis Aretinus

Vir probus & prudens, vir verè consiliorum,
Extera ditauit, curauit & intima morum.
Omnibus instructus, quos tradit litera fructus,
Ad decus ecclesiæ vertit monumenta Sophiæ.
20 *Omnibus imbutus, quas monstrat physica leges,*
Ipsius demeruit medicandi munere reges.
*Reges & proceres * subiti, parere videres,*
Illius ad nutum credentes viuere tutum.
Hinc animos illi fauor Anglicus hactenùs hausit,
Vt de iure suo certare potentibus ausit.
Quos adeò fregit, quos ad tantilla redegit,
Vt sibi subiectos Dominos premeret dominator.
Fallo nisi Gyffard *flexit sua colla cucullo,*
Ingenuos inter non exæquatus ab vllo.
30 *Hinc amissa diu reuocauit sub ditionem:*
Hinc infrendentem sibi repulit ambitionem.
Quid turbam memorem procerum, populúmque minorem?
Quotquot pulsauit de iure suo superauit.
Ex his fama viro, de famâ gloria creuit.
Ex his ecclesia maturè res adoleuit.
Ille Dei donum memor esse fluenta bonorum,
Omnem splendorem conuertit ad interiorem.
Addita prædia, pallia regia, munera, vestes,
Vascula ditia, picta tapetia sunt mihi testes.
40 *Fulgurat aurea per laquearia pompa decoris*
Crusta metallica, gemmea fabrica plena stuporis.
Nec tamen ad votum suffecit vita beatum,
Rupit vtrúmque simul rarò tam flebile fatum.

al. subiecti

Radingis fuit quondam cœnobium sanctimonialium, sed iam multis annis abolitum. Illud rex *Henricus* pro indictâ sibi pœnitentiâ restaurare intendens, duo olim diruta monasteria **Lefminstre** & **Celsi** adiunxit: constituítque illud inter duo flumina, Kenetum & Tamensem in honorem matris Domini, & *Ioannis* Euangelistæ loco, vbi ad populosiores vrbes Angliæ omnium penè itinerantium posset esse diuersorium. Posuítque ibi monachos Cluniacenses præclarum sanctitatis exemplum, hospitalita-50 tis indefessæ indicium. De corporibus sanctorum in duobus monasterijs requiescentium nihil attinet dicere, cùm aliunde illuc aducta peregrinos incolatus exerceant, & iam olim scriptorum prædicata nostro non necesse habeant suspirare silentio.

De

De Episcopis Wellensibus.

TErtius episcopatus Westsaxonum fuit apud Wellas, villam in Somersetensi pago, pro copiâ fonticulorum ibi ebullientium ita dictam. Ibi à tempore regis *Edwardi* senioris, vsque ad tempus *Willielmi* iunioris hi fuerunt episcopi. 10

Athelmus.
Wlfelmus. Ambo posteà Cantuarienses archiepiscopi.
Elfeh.
Wlfelmus.
Brithhelmus.
Kinewardus.
Sigarus.
Elwinus.

L*Iuingus* qui & *Elstan*, posteà tempore regis *Ethelredi* post sanctissimum *Elphegum* Cantuariensis archiepiscopus. 20

al. *Elwinus* — **Ethelwinus* abbas de Euesham posteà eiectus.

B*Rithwinus.* *Elwinus* iterum reuersus, & *Brithwinus* eiectus: itémq; *Elwino* reiecto, *Brithwinus* reuersus.

al. *Merewitt* — * M*Eruith*, qui & *Brithwi* natione Lotharingus, tempore regis *Edwardi* & *Willielmi* magni. Omnes hi sedes suas Wellis habuerunt, in ecclesiâ sancti *Andreæ*.

CVm verò ijs successisset *Ioannes*, natione Turonicus, professione medicus, qui non minimum quæstum illo conflauerat artificio, minoris gloriæ putans si in villâ resideret inglorius, transferre thronum in Bathoniam animo intendit. Sed cùm id inaniter viuente *Willielmo* patre seniore cogitasset, tempore *Willielmi* filij effecit. Nec eo contentus, totam etiam ciuitatem in suos & suorum vsus transtulit; ab *Henrico* rege 30 quingentis libris argenti mercatus vrbem, in quâ balnearum calidarum latex emergens authorem *Iulium Cæsarem* habuisse creditur. Salubres sunt aquæ illæ lauantibus, sed odor sulphuris primò aduenientibus grauis, donec consuetudo sensus horrorem compescat. Ibi rex *Offa* monasterium posuerat: & *Edgarus* sicut pleráq; alia more suo auxerat, delectatus loci magnificentiâ, & quòd ibi coronam regni susceperat. Hanc ergo abbatiam *Ioannes* a rege non grauatè obtinuit. Primóque aliquantum durè in monachos agebat, quòd essent hebetes, & eius æstimatione barbari, & omnes terras victualium ministras auferens, pauculúmq; victum per laicos suos exiliter inferens: sed procedentibus annis factus nouus, monachis mitius se agere, aliquantulum terrarum, quo se hospitésque suos quoquomodo sustentarent, Priori indulgens. Multa ibi nobiliter 40 per eum incœpta & consummata in ornamentis & libris, maximéque monachorum congregatione, qui sunt scientia literarum & sedulitate officiorum iuxtà prędicabiles. Erat medicus probatissimus non scientiâ sed vsu, vt fama (nescio an vera) dispersit. Literatorum contubernio gaudens, vt eorum societate aliquid sibi laudis adscisceret. Salsioris tamen in obloquentes dicacitatis, quàm gradus eius interesse deberet. Valetudinis bonæ, dapsilis cùm in se tum in alios. Obijt grandæuus, qui nec etiam moriens emolliri potuit, vt plena manu monachorum terras redderet, successoribus suis non imitandum prębens exemplũ. Sepultus est in ecclesiâ S. *Petri*, quam à fundamentis erexerat magno & elaborato parietũ ambitu. Cessit enim *Andræas Simoni* fratri, frater maior minori. Omnis tractus episcopatus illius in solo Somersetensi pago iacet, habétq; 50 tres abbatias virorũ: Glastoniensem, Adelingensem, Miclaniensem. Glastonia, est villa in quodã recessu palustri posita, quę tamẽ & equo & pede aditur, nec situ nec amænitate delectabilis. Ibi primò rex *Hina* cõsilio beatissimi *Aldelmi* monasteriũ ędificauit, multa illuc prędia, quę hodiéq; nominantur, largitus. Et varia quidẽ vicissitudine tẽporũ, sed indeficientibus successionibus, cõgregationibus monachorũ splenduit locus, vsq; ad

Abbatia Glastoniensis.

ad Danorum sub *Elfredo* rege aduentũ. Tunc enim, vt cætera, desolatus, aliquantis annis notos desiderauit incolas. Porrò, quicquid turbo bellorum obtriuerat, reparauit egregiè *Dunstanus*, qui priùs eo loci vitam solitariam monachus actitarat. Postmodò verò liberalitate regis *Edmundi* omnia quondam appendicia, & ijs multò plura nactus, abbatiam composuit: qualis nusquam in Anglia sit, fueritue. Tanta est diffusio & opportunitas fundorum, tanta librorum pulchritudo & antiquitas exuberat. Cæterùm (nescio quo) infortunio semper post aduentũ Normannorũ pessimis infracta est laboribus, nec in nouis ædificijs, nec in habitorũ compendijs profecit. Abbates rerum gloria elati non religiosos, sed tyrannos agunt, foris tumidi sed inualidi, intus crudeles & incõmodi. Ad quod probandum *Turstini* solius sufficiet factum. Qui dono regis *Willielmi* patris eius monasterij factus abbas, terras & pecunias in * lectatorũ suorum abusus consumpsit. A monachis seuerè ordinẽ exigere, sed inter hæc eos in victualibus miserabiliter tractare. hinc lites verborum, animorũ discordiæ: qua, vt *Lucanus* ait, *Nescit* **plebes ieiuna timere*. Post iurgia ventũ ad arma, coactiq; à militibus monachi in ecclesiam, sancto altari miserias applorabant suas. Sed irrumpentibus militibus duo ex ijs ibidem cœsi, xiiij. vulnerati, cæteri repulsi. Nam & furor insanientium dum eminus monachos impetit, crucifixum sagittis inhorrere fecerat. huius criminis noxa tota vita regi infamatus abbas, exilio apud Cadomum deportatus est: eóq; defuncto pro redemptione peccati auxiliaribus annumeratâ pecuniâ honori restitutus est. Impudens & infamis, qui tanti sacrilegij conscius, ausus sit iterum loco, quem violauerat, intrudi. Iacet ibi *Patricius*, si credere dignũ, natione Britto, beati *Germani* Auctisiodorensis discipulus, quem à papa *Celestino* ordinatum episcopum Hiberniensibus misit apostolum. Qui cùm multis annis in conuersione illius gentis suo agente labore, Dei gratia cooperante non nihil promouisset, tandem annosę peregrinationis tædio simul & vicino senio admonitus patriam redeundum ratus, ibi diem clausit. Subsequuti sunt magistrum * *Hindrachus* Hiberniensis regis filius (cuius indole nihil dulcius, nihil sanctius) & vij. comites illius terræ spectabiles: Quos ibidem irruentibus latrunculis cœsos, in martyres credula consecrauit antiquitas. Quid porrò de cæteris sanctis ibi requiescentibus sermo exilis maiestate rerum comminiscetur dignum? multos illuc rex *Edmundus* misit in expeditione aquilonali compertos, & de terrâ leuatos: Inter quos *Hildam* abbatissam cœnobij, quod olim **Sterneshalh** nunc **Witebi** nuncupatum, tunc sanctimonialium, modò monachorum. Cuius quanti penderit merita verax historicus *Beda*, promptum faciet historia *Celfrithum* abbatem Wirensis cœnobij, de quo idem *Beda* proprium texuit librum. Eum in extremâ ætate dum Romam tenderet apud Lingones morte præoccupatum & sepultum, sed postmodò constat relatum: partem ossium *Aidani* Lindisfarnensis antistitis primi. Nam, quòd partem *Colmannus* Scotiam eodem historiographo teste asportauerit, notius est, quam vt dubitari debeat. Prædicatur ibi *Benignus* confessor, qui non longè hinc anachorita fuerit, præcluísq; miraculis vicinos monachos ad sui venerationem & translationem excitauerit. Sepulti sunt in eo cœnobio reges: *Edmundus*, de quo superiùs dixi, loci instaurator, & *Edgarus* filius eius, qui paternæ memoriæ non ingratus donis genitoris amplissimarum possessionum adiecit cumulum. Adelingea est non maris insula, sed ita stagnorum refusionibus & paludibus inaccessa, vt nullo modo nisi nauigio adiri queat. Alnetum in eâ per maximum, ceruos & capreas multásque id genus bestias continet. Terra solida vix duobus iugeribus lata monasteriolum & monachorum officinas habet. Eius constructor fuit rex *Elfredus*, qui quondam à Danis pulsus prouinciâ, tutas illic aliquandiu latebras confouerat. Mox cùm per somnium restitutionis suæ vadem sanctum *Cuthbertum* accepisset, ibidem se monasterium constructurum Deo pollicitus est. fecitque ecclesiam situ quidem pro angustiâ spacij modicam, sed nouo ædificandi nodo compactam. Quatuor enim postes solo infixi totam suspendunt machinam: quatuor cancellis opere sphærico in circuitu ductis. Sunt ibi monachi pauci numero & pauperes, sed qui egestatem suam quietis & solitudinis amore vel magni pendant vel consolentur: Qui laudes patroni sui sancti *Egelwini* ferant in astra præconijs, sanctitatem sentiant continuis impensis beneficijs. Illum fratrem regis Westsaxonum *Kenewalh* fuisse, & generis magnitudinem sanctitatis indole inaltasse perseuerans est opinio, languoris perpetuo detentum

Marginalia: *al. Iecatorum* · *al. plebs* · *al. Indrahtus* · Abbatia Adelingensis.

(Line numbers in margin: 10, 20, 30, 40, 50)

detentum compede nihilo segniùs Deo seruisse, bono fine consummatum omnibus se inuocantibus præstò ad remedia occurrere. Author * Miceluensis cœnobij idem, qui Middeltunensis, vbi eadem illectus causâ, similia contulit & villarum & reliquiarum xenia; eóque plùs quòd monachi liberiùs cœlestibus possunt excubare secretis, quò minùs frequentantur hominum conuenticulis. Est enim aditu difficilis, permeatúrque æstate pede vel equo plærúmque, hyeme nusquam. Sed de hoc satis est, flectendúsque sermo, quia huius prouinciæ vocant reliqua.

al. Micelneiensis

10

De Episcopis Cridiensibus, Exoniensibus, *Cornubiensibus.*

SEriem ergo Cridiensium Pontificum hîc sermo euoluet. Cridia est villula Domnoniæ, quæ vulgô dicitur Deuenescira, xij. millibus ab Exoniâ. hîc sederunt per ordinem pontifices isti.

Edulfus.
Edelgar.
Elfwod.
Sideman.
Alfric.
Elfwold.
Ednod qui & *Wine.*

20

LIuingus, ex monacho Wintoniensi abbas Tauistokensis & episcopus Cridiensis, maximę familiaritatis & potentiæ apud *Cnutonem* regem habitus est. Cum eo Danamarciæ multo conuersatus tempore in Romano itinere comitatui adhæsit: nec minùs explicitis apud Romam negotijs, cùm rex pedestri viâ Danamarchiam contendisset, ille regiarum epistolarum baiulus, & mandatorum executor futurus, nauigio Angliam venit: omnibúsque, quæ iniuncta fuerant, sapienter & mirificè ante aduentum regis consummatis, eò apud eum gratię processit, vt defuncto auunculo suo *Brithwoldo*, qui erat Cornubiensis episcopus, ambos arbitratu suo vniret episcopatus. Ambitiosus & proteruus ecclesiasticarum legum tyrannus vt fertur inuictus, qui nihil pensi haberet, quo minùs omni voluntati suæ assisteret. Denique a maioribus accepimus, cùm ille spiritum efflaret, tum horrisonum crepitum per totam Angliam auditum, vt ruina & finis totius putaretur orbis. Humatus est Tauistokiæ, quo loci multa spectabilia contulerat, tantámque sui gratiam apud monachos locauerat, vt hodiéque xv. graduum Psalmos continuata per successores consuetudine pro eius decantent quiete.

30

HVic tēpore regis *Edwardi* successit *Lefricus* apud Lotharingos altus & doctus, qui sedem episcopatus transtulit in ciuitatem, quæ propter fluuium Exam, qui muros lapsu suo allambit, vocatur Excestre. Hanc vrbem primus rex *Ethelstanus* in potestatem Anglorum effugatis Brittonibus redactam turribus insigniuit, muro ex quadratis lapidibus cinxit, vbi omne adeò abundat mercimonium, vt nihil frustra desideres, quod humano vsui conducibile iudices: licèt solum ieiunum & squalidum, vix steriles auenas & plærunq; inane folliculum sine grano producat. hîc *Lefricus* eiectis sanctimonialibus a sancti *Petri* monasterio episcopatum & Canonicos statuit, qui contra morem Anglorum ad formam Lotharingorum vno triclinio comederent, vno cubiculo cubitarent. Transmissa est huiuscemodi regula ad posteros, quamuis pro luxu temporum nonnullâ iam ex parte deciderit. habéntque clerici œconomum ab episcopo constitutum, qui eis diatim necessaria victui, annuatim amictui commoda suggerat.

40

50

SVccessit *Lefrico Osbernus* regis *Willielmi* tempore, natione Normannus, frater *Willielmi* præcellentissimi Comitis, in Angliá sub *Edwardo* rege liberaliter & * domesticè conuersatus: quippe qui cognationem regiam vicino attingeret gradu. Vnde in victualibus & cæteris rebus ad Anglicos mores pronior parum Normannorum pompam suspiciebat,

al. modesticè

ſuſpiciebat, conſuetudines Domini ſui regis *Edwardi* efferens, & cùm per alios exhiberentur cum aſſidentibus manu & geſtu aggaudens, ita pro more antiquorum præſulum veteribus contentus ædificijs, liberalis animo & caſtus habebatur corpore. vixit ad quartum annum regis *Henrici* imminente ſenio non paucis annis lumine captus. Eſt in Domnonia cænobium monachorum iuxta Tau fluuium, quod **Tauiſtok** vocatur, quod per *Ordgarum* Comitem Domnonienſem, patrem *Elfridæ*, quæ fuit vxor regis *Edgari* ſurgendi exordium, per *Liuingum* epiſcopum creſcendi accepit auſpicium locus amœnus opportunitate nemorum, captura copioſa piſcium, eccleſiæ congruente fabricâ, fluuialibus riuis per officinas monachorum decurrentibus, qui ſuo impetu effuſi, quicquid inuenerint ſuperfluum, portant in exitum. *Rumonus* ſanctus ibi prædicatur, & iacet epiſcopus pulchritudine decoratus ſcrinij, vbi nulla ſcriptorũ fides aſſiſtit opinioni, quòd non ſolum ibi, ſed in multis locis Angliǫ inuenies violentia hoſtilitatis abolitã omnem geſtorum notitiam, nuda ſanctorum nomina, & ſi quæ modò prætendunt miracula ſciri. Cernitur in eodem monaſterio ſepulchrum *Ordgari*, ſpectaculóque ducitur enormitas mauſolei filij eius. *Edulfus* hic vocatus eſt, giganteæ molis & immanis roboris, ſicut breuiter demonſtrare incidit animo. Viam agebat cum *Edwardo* rege, cuius erat cognatus, Exoniam verſus. Ita, cùm iuxta portam equis diſſiluiſſent, oſtenderunt introitum foriuſecùs repagulis, intus ſeris damnatum. Et fortè ianitor, quem latuiſſet eorum aduentus (nam domeſtico adequitauerant ocio) longè diſceſſerat. Tum *Edulfus* ambabus manibus arripiens repagula, paruo (vt videbatur) conamine deiecit in fruſta, partem etiam muri pariter euellens. Semélque calefactus & ſecum infrendens ſecundò virtutum periculum dedit. Nam pedis impulſu valuas debilitans, biſorem recluſit cardinem, adeò vt etiam materiam elideret. Cæteris laudantibus rex factum iocularitег attenuans, diabolicæ fortitudini non humanæ virtuti attribuit. Eſt præterea in Dorſeta nemus iuxta Hortunam, quæ modo deſtructa, tunc eius liberalitate inter abbatias numerabatur. Ibi mirandæ fortitudinis dabat ſpectaculum, ſi quando remiſſis curis venerat in ocium. Riuulus iuxta ſaltum venationis feracem labitur, ab vna ripa ad alteram decem pedum ſpacio. Ille diuaricatis pedibus vtrámque continuabat, paruóque cultro ferarum ad ſe actarum capita leuibus & pœnè irritis ictibus decutiebat in amnem. Sed enim tantus taliſque adhuc ætatis calore perferuidus ceſſit morti, iuſsitque ſe apud Hortunam ſepeliri. Veruntamen quia ſecum quædam eccleſiæ danda demãdauerat, præuenit abbatis *Sictritij* violentia, datorem & data pariter transferens in ſua. *Sithtricius* poſteà ſub rege *Willielmo* piraticam aggreſſus religionem polluit, eccleſiam inflammauit. Cornubienſium ſanè pontificũ ſucciduum ordinem nec ſcio nec appono, niſi quòd apud ſanctum *Petrocum* confeſſorem fuerit epiſcopatus ſedes. Locus eſt apud aquilonales Brittones ſupra mare iuxta flumen, quod dicitur **Hegelmithe.** quidam dicunt fuiſſe ad ſanctũ *Germanum* iuxta flumen **Liner** ſupra mare in auſtrali parte.

De Epiſcopis Seleſienſibus.

PErcenſitis omnibus epiſcopatibus Weſtſaxonicæ, ad Auſtralium Saxonum epiſcopos ordo narrandi dirigitur. Prouincia illa collimitatur ab vna parte Weſtſaxonibus, ab altera Cantuaritis, occidentalium regum ditioni ſemper ſubiecta cum regulis, poſtquam *Cedwalda* regem eorum *Edelwalk* bello ſudit. Is *Edelwalk* ſuadente rege *Wlferio* baptizatus, in Mercia beatiſſimum *Wilfridũ* a ſede ſuâ exulantem benigno dignatus hoſpitio epiſcopatus etiam ſede extulerat, loco, qui Seleſige dicitur, nec niſi vno introitu poteſt adiri, mari vndique circumgyratus. Veruntamen (vt dixi) rege occiſo, & *Wilfrido*, qui ibidem monaſterium ędificauerat, domũ redditâ pace regreſſo, multis

multis annis episcopatus vacauit, spectabátque interim pontificatus administratio ad Wintoniensem antistitem.

Postmodo verò à *Nochelmo* archiepiscopo factus est episcopus *Edbrith*.

Cui successit *Ella*. Eo defuncto seriem successionis continuauerunt.

Sigelin, qui interfuit concilio *Cuthberti* archiepiscopi.

Alubrith.

Bosa.

Gislhere.

Totta.

Pelitum. 10

Ehelnulf.

Bertegus, quem ordinator suus *Pleimūdus* archiepiscopus idoneū fuisse pronunciat.

Ceared.

Gutheard.

Elfred,

Eallhelm.

Ethelgar priùs abbas Wintoniensis, posteà Cantuariensis archiepiscopus.

Ordbrith.

Elmar.

Ethelric. 20

GRimkatel, qui eiectus â sede orientalium Anglorum quam emerat, etiam hanc pecuniâ emeruit, & obsedit.

Hetta.

STigandus, non ille, qui posteà fuit episcopus Wintoniensis, & archiepiscopus Cantuariensis. Hic *Stigandus* à *Willielmo* rege ibi factus episcopus mutauit sedem in Cicestram diœcesis suæ ciuitatem prope mare vbi antiquitùs & sancti *Petri* monasterium & congregatio sanctimonialium fuerat.

Huic successit *Willielmus*.

WIllielmo Radulfus proceritate corporis insignis, sed & animi efficaciâ famosus, qui cōtuitu sacerdotalis officij *Willielmó* iuniori in faciem pro *Anselmo* archiepiscopo, quem immeritò exagitabat, restiterit. Cúmq; ille conscientiâ potestatis elatus minas ingeminaret, nihil alter reueritus baculum protendit, annulum exuit, vt, si vellet, acciperet; nec verò vel tunc vel posteà austeritatem inflecteret, si assertorem haberet. sed quia discessu suo spem eius & cæterorum, si qui boni essent, *Anselmus* eneruauit, & tunc causá decidit, & postmodo damno succubuit. succedentibus quóq; annis religiosam contumaciam mandatis *Henrici* regis exhibuit, volentis per totam Angliam à presbyteris pecuniam exigere. Id alijs vel concedentibus, vel metu silentium tenentibus, in solo *Radulfo* rigor pontificalis emolliri nequiuit, per totam siquidem diœcesin diuina vacare officia, ianuas ecclesiarum spinis obstrui præcepit, monachorum cantum non inhibens, sed tamen laícis aditum arcens. atrocitas facti regem inflexit, vt ei soli quasi mentis inconsideratæ homini censum præsbyterorum indulgeret. Veruntamen religio & animositas viri magnam sibi apud regium animum laudem parauit, vt ipsi omnia remitteret, subinde dictitans pauperem esse episcopatum, ecclesiam esse absumptam, non debere tributis expilari, sed oblationibus augeri. ita constans innocentia hominem spectabilem fecit, vt rex, qui alijs auferret, ipsi libens & summissus daret: deniq; ecclesiam suam, quam â nouo fecerat, cùm fortuitus ignis (vt dixi) pessundedisset, liberalitate potissimùm regis breui fecit. obijt christianissimè, omnibus suis in vsum pauperum distractis, qui & panniculos suos vsq; ad stramen moriens ante se iusserit erogari. Vir æternam boni memoriam meritò adeptus, qui sedem suam ex humili & miserabili ad summum gloriæ culmen prouexit. Clerum quantum victualia episcopatus sustinere possunt, congregauit: ornamenta omnis generis adiecit: quorum omnium pudendam ante paucitatem taxare piget. Ter omni anno diœcesin suam causa prædicandi circuibat, nihil episcopali potestate â prouincialibus suis exigens, sed quæ offerebantur gratabundus accipiens: delinquentibus increpando non parcens, & si minùs increpatio valeret, ingenuo ludo culpam elidens.

De

De Monasterijs.

IN eius diœcesi sunt duo duntaxat cœnobia é nouo facta: sancti *Martini* de bello, quod Rex *Willielmus* fundauit & prouexit in loco, vbi Angliam debellauerat, multa ibi & prætiosa cùm viuus tum mortuus delegans. Altare Ecclesiæ est in loco, vbi *Haroldi* pro patrię charitate occisi cadauer exanime inuentum est. Sancti *Pancratij* de Lewes, quod auctore *Willielmo* Comite de Warrenna, *Lanzo* quidam Monachus Cluniacensis in supremo religionis locauit cacumine. Efficaciam viri sublimitas pretendit loci, adeò vt veraciter asseratur, nullum omninò Monasterium posse illud vincere religione ad Monachos, affabilitate ad hospites, charitate ad omnes. Vincit pompam famæ rerum veritas, licèt fatiget audientes referentium verbositas. Certè de *Lanzone* plura loquerer, nisi aliàs non contemnenda dixissem, simúlque eius meritum omne transcendit eloquium.

Prologvs Libri Tertii.

SEcundæ post Cantuariam dignitatis est Eboracum, vrbs ampla & Metropolis, elegantiæ Romanæ præferens indicium, à duabus partibus Husæ fluminis ædificata includit in medio sinu sui naues à Germania & Hibernia venientes: furori Aquilonalium gentium prima semper obnoxia, barbaricos Danorum motus toto tempore, quo dominati sunt Angliæ, excepit & ingemuit. Quapropter multis ruinis quassata, vltima peste sub Willielmo *Rege concidit. Qui vrbanis iratus, quòd Danis aduentantibus receptui & consultui fuissent, priùs inedia, mox flamma ciuitatem confecit. regionis etiam totius vicos & agros corrumpi, fructus & fruges igne vel aquâ labefactari iubet. Ita prouinciæ quondam fertilis nerui, præda, incendio, sanguine succisi. Humus per 60. & eo amplius milliaria omnifariam inculta, nudum omnium solum ad hoc vsque tempus. Vrbes olim præclaras, turres proceritate suâ in cælum minantes, agros lætos pascuis, irriguos fluuijs, si quis videt modò peregrinus, ingemit; si quis vetus incola, non agnoscit. In aliquibus tamen parietum ruinis, qui semiruti remansere, videas mira Romanorum artificia; velut est in Lugabalia ciuitate triclinium lapidum fornicibus concameratum, quod nulla vnquam tempestatum contumelia, quin etiam nec appositis ex industriá lignis & succensis valuit labefactari.* **Cumberland** *vocatur regio, & Cumbri vocantur homines, scripturáq; legitur in fronte triclinij:* MARII VICTORIÆ. *Quodquid sit hæsito, nisi fortè pars Cimbrorum olim his locis insederit, cùm fuissent à* Mario *Italia pulsi. Sanè tota lingua Northanimbrorum, & maximè in Eboraco, ita inconditum stridet, vt nihil nos australes intelligere possimus. Quod propter viciniam barbararum gentium, & propter remotionem regum quondam Anglorum modò Normannorum contigit, qui magis ad austrum, quàm ad Aquilonem diuersati noscuntur. Rex ipse in istis partibus domestico contentus militum numero, siquando partes illas regni adit, non nisi magno auxiliatorum comitatu vadit. viderat quondam* Albinus *hanc fore calamitatem regionis ex prodigio, quod Eboraci acciderat: videras (inquam) & annunciaueras his verbis in Epistolá ad* Ethelredum *regem:* Quid significat pluuia sanguinis, quàm quadragesimali tempore in Eboraca ciuitate, quę caput totius regni est, in Ecclesiâ beati *Petri* principis Apostolorū vidimus, de Borealibus domus sereno aëre, de summitate tecti cadere minaciter? Nonne potest putari à Borealibus partibus venire sanguinem

al. *Alquinus*

ſuper populum. *Hæc quidem* Albinus *coniecit ſuo tempore ventura, quæ poſteritas vel per Borealium violentiam, vel propter Borealium culpam veniſſe liquidò cognouit. Nam tempore ſuccedente Dani vaſtauerunt Prouinciam, inde Normanni propter Danorum aduentum efferati, quod reliquum erat peſſumdederunt. Dicam igitur in hoc libro, qui tertius eſt Pontificalium geſtorum, quicquid ſe de Pontificibus Eboracenſibus notitiæ noſtræ vel maiorum relatione vel librorum reuolutione infudit. Quorum vt mihi videtur fuit præcipuus* Wilfridus *primus, tot periculis omni penè vita immeritò iactatus. Cuius vitam & omnia geſta huic breuiario inducere commodum opinor, quòd nec ita nota, & multa ex hiſtoria* Bedæ *vacant. Quamuis hoc igitur meditanti aperiatur immenſum opus, conabor tamen, quantum valuero, breuiter facere, illa ſemper conſiderata mei auſus excuſatione, vt qui omnes ſanctorum vitas legere nequeat, hic deflorata vtiliora inueniat. Itaq; omiſſis longarum narrationũ ambagibus veritatem ſequar, & quæ* Stephanus *presbyter de* Wilfrido *magno verborum agmine egit in compendium coarctabo.*

¶ De Archiepiſcopis Eboracenſibus, Epiſcopis Hanguſtaldenſibus, & Wicternenſibus.

LIB. III.

P*Aulinus*, fuit primus Eboraci Archiepiſcopus, qui ab *Honorio* Papâ pallium accepit, vt notum eſt.

Illo pulſo, Scotti: *Aidanus*.

Finanus.

Colmanus, nec pallio nec vrbis nobilitate voluerunt attolli, in Inſula Lindisfarnenſi deliteſcentes.

COlmanno per *Wilfridum* de Paſcha erroneo conuicto, idem *Wilfridus* ad Epiſcopatum Eboracenſem electus, ab *Alfrido* rege *Oſwij* filio regis Galliam conſecrandus iuſſus eſt.

QVo vltra mare moras nectente, *Oſwius* rex, præuentus conſilijs Quartadecimanorũ, (qui vocabantur ita, quia Paſcha in quarta decima Lunâ cum Iudæis celebrabant) *Ceddam* virum ſanctiſſimum, tamen contra regulas, intruſit tribunali Eboracenſi. Sed hæc iniquitas miſſo ab Apoſtolicâ ſede *Theodoro* Cantuarienſe Archiepiſcopo correcta eſt, extruſóque *Cedda Wilfridus* inthronizatus eſt. *Wilfridus* igitur vt retrò redeam non infimis parentibus apud Northanimbros natus, ſi quid natalibus defuit gratiæ generoſitate morum expleuit. *Hunc dum genitrix parturiens in lucem effunderet, clientes foris ſtantes viderunt, vt putabant domum puerperij conſciam ignibus vndiq; conflagare, ita vt iam flamma in altum longas produceret crines. Cumque illi ad incendium ſopiendũ voces & aquam iactarent, excurrerunt ancillulæ clamoribus eorum excitæ, edictoque ne dominam parturientem inquietarent mirabantur in ſuis non fuiſſe oculis * illi ſe vidiſſe clamarent. Nam iam ignis innoxius euanuerat, nec erat quo pudorem ſuum excuſare poſſent famuli, dum ſtarent ædes incolumes. Intellectum eſt ergò ignei vigoris eſſe puerum, in ſcuius ortu tantum afflatum eſſet incendium.* Cucurrit ille pueritiam ſine literis: ſed cùm iam 10. annis creſcens ætas quatuor adieciſſet, nouercalem faſtum peroſus (nam mater obierat) domo exceſſit paternâ, Curialibúſque annitentibus, quibus obſequelam apud patrios lares exhibuerat, * *Eanſfleda* reginæ perductus eſt in notitiam. Quæ cùm adoleſcentuli ſecreta crebris percunctationibus elicuiſſet, quòd Deo libentiùs quàm ſæculo proponeret militare, cuidam *Cuddæ*, qui ex ſenatore & regis cubiculario religioſam vitam apud Lindisfarnum

* al. quod illi

* al. Eanflede

dissamum meditaretur, delegauit. Is eum secum aliquantis annis benignè habitum Reginæ remisit, Psalmos & nonnulla Ecclesiastica memoriter retinentem, sed excellentioris profectus studio Romam eundi desiderium ingressum. At Regina desiderium ephœbi, quòd supra annos esset, amplexa, misit eum peculiari adiuuandum curâ regi Cantuariorum *Ercomberto*, qui filius erat patrui sui. Ita *Wilfridus* Cantiam adueniens Romanas consuetudines, quæ Scottorum scientiam vincebant, gnarus addidicit: Psalterium denique, quod â Scottis iuxta translationem beati *Hieronymi* acceperat, pro Romano more iuxta quintam editionem lectitauit & tenuit. Post annum datus â rege in comitatum industrij iuuenis *Benedicti*, qui postea Wirensis Abbas
10 fuit, Romanum iter maturabat. Lugdunúmque perueniens, faciei venustate morúmque compositione *Dalfinum* vrbis Archiepiscopum ad sui dilectionem inuitauit. Quem cùm vel clericatu imposito, vel nuptijs neptis suæ retinere tentasset, neutrum promouit: excusante nuptias *Wilfrido* pro cælibatus studio, clericatum differente, quoad Roma rediret. Ideóque Archiepiscopi fultus consilio, & subleuatus marsupio, cæptam viam aggressus, socium, qui moræ illius iratus præcesserat, breuî consequutus est. Romam ergo venit, cuncta, quæ optauerat, assecutus prosperè beato *Andrea* suffragante. Cuius triumphalibus liminibus affusus, opem & literarum ingenium orauerat. Adeptus igitur beatissimi *Bonifacij* tunc Archidiaconi priuatam notitiam, per eum supremæ sedis Pontificis gratiam meruit. Quorum contubernio fruitus &
20 rationem Paschalis cycli edoctus, cùm plurimùm in vrbe moratus esset, Lugdunum ad *Dalfinum* Archiepiscopum remeauit. Qui cùm eum nihilo segniore indulgentia excepisset, hoc confœderati sunt placito: peregrinus adoptatus in filium, & clericus factus, Archiepiscopus electus in patrem, qui sedulitate beneuola omnem memoriam reditus in patriam ab animo *Wilfridi* deleuerat. Sed inuidit diabolus *Wilfrido* Galliam, *Dalfino* longiorem vitam, *Bathildi* Reginæ furias infernales immittens, vt eum post nouem, quos trucidarat Episcopos, accumularet in decimum. Mandauerat per satellites illi, vt veniret. fortior ille malis, quamuis eum non lateret muliebris nequitia, venire properauit. Quem cùm continuò carnifices gladijs excepissent, adolescens Anglus mirabili constantia propè in ipsos enses immergens consortium paternæ ne-
30 cis sitiebat. Sed licèt iam expoliatus, iam protenso *cingulo, miseratione lanistarum Angliæ suæ reseruatus est! Cuius aduentum cùm fama vulgaret, ab *Alfrido* rege regis *Oswij* filio dignantèr accitus est. Ei cùm laborem & seriem itineris, Gallicanam elegantiam, pompam Romanam, prætereaq; canonum regulam edissertaret, libenter est auditus & gratè. Ergò circa se multis diebus habitum accurate propter nuper conceptam coluit amicitiam, quam comparauerat honesta conuersatio, industria, prædicatio, rerum scientia, sermonis copia. Data ei, in Ripis à rege mansio, qua cœnobium ædificaret, collatáque â proceribus multorum xeniorum oblatio. Ibi ab *Angilberto* Episcopo Gallo de Scotia veniente præsbyter ordinatus, & abbas post non multos dies Scottis conuictis falsi Paschæ errorem depulit, scientiam recti reduxit. Lætabantur reges, &
40 heroes, gloriabatur prouincia se habere prædicatorem indigenam, qui iam cruditatem nauseabant Scotticam. cōferebanturq; multa *Wilfrido*, quibus toleraret vitam, quibus inopum fulciret penuriam. Nec ille erat angustioris cordis in erogãdo pauperibus & aduenis, quod affluebat â sæculo, æmula quadam iocunditate, vt quò plus erogaret pauperibus, eo copiosiùs Deus eroganda inferret. Prætereà ventre castigatior, vigilijs & orationibus promptior, â matre integram seruans pudicitiam, nec in adolescẽtia incurrit culpam: frequentauitq; vsq; ad senium morem, vt nocte pergens cubitum aqua frigida totos infunderet artus. Sed *Iohannis* Papæ iussu tandem vel serò destitit, ne algor senilis corporis frigidi elementi infusione auctus incurabilem morbum contraheret. Per hoc fauorabili plausu ab omnibus electus est, dignus qui Eboracensis Ec-
50 clesiæ cathedram sanctificaret. Sed perstitit ille negare, ne ab Episcopis Scottis vel ab ijs, quos Scotti ordinauerant, cōsecrationem susciperet. quorum communionem sedes aspernaretur Apostolica. Quorũ sicut suum non esset vllum nominare, ita proprium famæ consulere, saluti prouidere. pateretur regia dignitas, concederet popularis religio se â Gallicanis antistitibus sacrato insigniri munere: quo facto fore, vt inthronizato legitimè multùm accresceret scientiæ. probato consilio mittitur Galliam

*al. ingulo

consecrandus magno apparatu commeantium, magna expectatione remeantium. vbi 12. Episcopis, (quorum in numero excellebat *Angilbertus*) electionem acclamantibus, & in sede aurea sedentem * sustollentibus demum ante altare ductus & consecratus est. Sed re perfecta redeuntem venti corripientes aduersi in littus contrarium Australium Saxonū detulere: nauem appulsam ęstus Oceani refluens inimicorum hiantium prædæ destituit. barbari qui adhuc veri Dei nescij Bacchanalia viuebant in furiā concitati, bello conspiratis viribus classicum canunt. Tum quanquā Pontifex indulgendum tempori ratus pacem prętenderet, promissa cumularet, nihilo fractiores gentiles in arma ruunt. Quin & sacerdos sacrorum sacrilegorum in editiore stans loco fanaticis incantationibus Christianorum vires effringere nitebatur. Tum quidā ex sociis Pontificis funda lapidem intorquens fronti gentilis illisit, tam validis viribus vt osse penetrato cerebrū violaretur, hoc acrior populus barbarorū in Christianos bellū nouat. At illi in vtramnis partē parati quò fortuna vergeret, vel morte occūbere nobili, vel victoria potiri, vniti in consertam multitudinem 120. irruunt & bis terq; auertunt, orante interim & genu flectente præclaro sacerdote cū clero in littore. quorū precata ante horam ascensionis regressus maris ęstus famulante sinu nautas excepit. Qui non multò pòst ad Sandwic appulerunt, lætum celeuma cantantes: quòd innumeris ex hostibus interemptis vix quinq; suorum desiderarent. victor ergo periculorū omniū domum reuersus turbā rerum offendit, *Ceddamq;* in suam sedem subintroductum: quod animis religiosissimis in causa pręsertim honoris sui facilè surripi potest. Quocircà *Wilfridus* tribus annis in Ripis habitans, sacerdotale officium, quocunq; ire petebatur, exercuit, magno semper comitatus virorum agmine, qui eum relinquendum nō putabant. Inuitabaturq; creberrimè à *Wlferio* Merciorū rege, qui ei locum Licefeld vocatum ad construendum quodlibet, vel episcopatum vel Monasterium largitus est. sed nec tenacior in honore viri fuit *Egbertus* rex Cantuariorum, quo accersente multos in Cantia ordinibus Ecclesiasticis prouexit, quorum fuit vnus *Putta*, per eum ad presbyterium, per *Theodorum* Episcopatum Rofensem posteà promotus. *Deusdedit* enim archiepiscopo defuncto, expectabatur *Theodorus* de trāsmarinis partibus vēturus. Qui cùm venisset, cognoscens rem cōtra canones perperam factā, *Ceddam* degradauit modesto & immoto animo iniuriam sustinentem. Patientia viri sanctissimi cōmouit *Wilfridi* viscera, vt eum suffragio suo per omnes gradus iterum eleuatum Licefeldi Pontificem induceret. vbi superstes aliquot annis cōuenientem sanctitati suæ finem inuenit. Non spaciabatur intereà in delitijs *Wilfridus*, sed inprimis Christianitatē augere, Christianorum mores informare; in secundis noua ędificia excitare, vetera reparare. Basilica, quondam ab *Edwino* rege monitu beati *Paulini* in Eboraco facta, tecto vacabat, parietes semiruti, & ruinam plenam minantes solis nidis auium seruiebant pro indignitate rei Pontifex interno dolore commotus, materiam solidauit, culmem leuauit, leuatum plumbeis laminis ab iniuria procellarū muniuit, fenestris lucem dabant vel panni linei tenuitas, vel multiforatilis asseraxis. ipse vitreas fecit. decorem materiarum vetustas, & multimoda tempestas obduxerat. ipse illas alba calce dealbauit. Sensit & Ripis industriam antistitis, ędificata ibi à fundamentis Ecclesia, * miro in fornicum inflexu, lapidum tabulatu, porticuum anfractu. Inuitati ad eius cōsecrationem reges Germani. *Egfridus*, & *Elwinus*. Nam pater inter hæc *Oswius* decesserat. Dotauerunt illi locum ingentibus prædijs, retulerúntque famæ * prēmium amplissimis verbis coram populo laudati, tribúsque diebus lautissimo apparatu obsoniorum redempti. mundialis vt videbatur pompæ letitiam continuauit de resurrectione mortui diuinum miraculum. res ita acta est. *Ingresso Episcopo villam Tiddanefri a occurrit vis fœminarum ingens, paruos ad confirmandos offerens. Immiscuit se confluenti vndæ muliercula, & callidè agens filium exanimem catechizandū prætendit, mortē dissimulans, lachrymas resorbens, credebátq; integrè, quòd hoc commento posset vitam resumere. Sed enim antistes obuelatam faciem pusioli cùm retexisset, vt exequeretur officium, animam priuatū aduertit. tum mulier, quæ successu fraudis exciderat, ad preces conuersa orare per Deum, per matrem, si qua fides, si qua pietas, vt excitaret exanimem. simul vestigijs aduoluta violentiam quandā facere, loco penitus non moueri. fluctuabat interim sanctissimi hominis sententia, an temerarius insuetū miraculū attentaret, an duras lachrymas orbatæ mulieris despiceret. Sed vicit pietas pectus virtutis, paucaq; diuinorū Psalmorū*

al, succollantibus

al, miro fornicum inflexu, &c.

al, precium

intra

intra se immurmurans, indeq́; dextrā cadaueri apponens animam induxit corpusculo. confestim enim oscitans, & alacri palpebrarum motu totiusq́; corpusculi nisu se reuixisse testatus est. Exclamat mater in gaudium, sed ab Episcopo coercita siluit. vocatus est puer Ethelwaldus, *& in Ripis posteà Monachus factus, miraculorum* Wilfridi *non leue augmentum videbatur.* Simile huic miraculū apud *Henglesteldem illis fermè diebus exhibuit. *Ibi eius sumptibus in altum surgebat Ecclesia, ex cuius fabricæ summitate Monachus delapsus totis oßibus dilaceratus est. Inde portatus in oratorium, dubium intuentibus faciebat, vtrum omnino exanimis esset, cui neq; vox neq; sensus inesset: At Pontifex lachrymis infusus oculos, Monachos ad orationem vocat, hortatur, vt fidei desidiam excutiant, nihil credentibus difficile fore. Oratio ergò in altum* 10 *vno porrigitur ore, misericordia è cœlo extrahitur, respirat Monachus, sanitatis spectatur indoles à videntibus, ligatur oßium fractura, conualescit ægrotus cum gratia.* Nec minùs rex *Egfridus* suo deerat officio regnum dilatando in Pictos, tuendo in Mercios. Picti enim defuncto rege *Oswio* parui facientes teneram infantiam reguli, proruunt vltrò & conspirant in Northanimbros: quibus cùm subreguloq; *Birnego* regius iuuenis occurrens ita paucis suis militibus innumerabilem Pictorum deleuit exercitum, vt campi cadaueribus constrati planitiem amitterent, flumina cursu intercepto subsisterent. *Wlferius* quoque rex Merciorum in eosdem efferatus ductauit exercitū, quippe qui meminisset patrem suum ab eis interemptum. Itaque veniebat animo regi fidenti, vt aut sarciret dispendium, aut adquireret regnum. Enimuerò prosequabatur eum fortuna non bona, nec 20 pænè prosperior, quàm paterna: nisi quòd terga turpiter nudatus inglorius effugit, nec multis post diebus superstes, partem prouinciarum Northanimbrorum regi cesserit. Harum euentu victoriarum multiplicata *Wilfrido* prędia, Ecclesiæ cum monachis cōstitutæ. Diligebatur enim ab omnibus pro virtutum reuerentia laudabili: præter illas, quas suprà enumerauimus, cōmendatus abstinentia. Nam cū in continentissima cœna rarò plusquā vnū ferculū absumpsisse, nunquā verò vnū poculū exhausisse percelebre est. Pręterea mitis & affabilis omnibus, eos in gratiā alliciebat. Ideoq; abbates & abbatissę vel viuentes suarum rerum Dominum, vel morientes hęredem instituebant. Proceres filios suos illi educandos cōmittebant, cū adoleuissent militaturos vel Domino vel sæculo: hinc liuor infœlix *Ermenburgæ* reginę & quorundam satellitum afflauit pe- 30 ctora, qui tantas diuitias *Wilfredo* inuiderent. Dum enim beatissima *Etheldritha* specietenùs famularetur regio cubili, illa maritum beatissimo conciliabat antistiti, si quid contra susurraretur, sanitate consilij deliniens. Ipse quoque dum gratia Pontificis niteretur, rebus bello & domi ex voluntate fluentibus fruebatur. Sed postquam noua nupta intrauit triclinium, pax rupta Pontificis euanuit, domusq́; regis paulatim immutata, vltimò decubuit. Conflauit ergò Pontifici regina inuidiam, quòd tot Abbates, tot Abbatias haberet; quòd aureis & argenteis vasis sibi ministrari faceret: quòd clientum turba, nitore vestium superbiens, illius latus obambularet. Cucurrit ergo tam inuidiosa relatio ad Archiepiscopum Cantuariensem *Theodorum*. Is non moratus sed xeniorum obtentu vigorem animi eneruans, inconsulto *Wilfredo* tres alterius regio- 40 nis Episcopos in eius diœcesim introduxit. *Prætendebant tamen causam iustitiæ, vt inde tres alerentur Episcopi, vnde vnus tumebat: sufficere tantos sumptus tantæque diœcesis circuitum quatuor Episcopis. Et hæc quidem rectè dicta possent videri, si eum qui sua industria omnia conquisiuerat, vel non omninò spoliatum deijceret, vel saltem cum consensu eius ageret. Nec celari potuit manifestissima violentia, cùm ipse pro tribunali regem adisset, iniuriarum causam expostulans. Nihil enim, dixerunt, tibi reatus opponimus, sed quod constituimus, ratum esse volumus. Quo dicto quid absurdius? quasi dicerent illud *Iuuenalis*,

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

50 At verò cùm pręsul sedem Apostolicā appellasset, subsannatoribus, qui propter regem astarent, in risum crepantibus hoc dictum obiecit. Hęc derisio, quam de meo abscessu modò facitis, in magnū mærorem vobis cōmutabitur futuro anno hoc eodem die: verax euentus rerum ęmulatus est antistitis dictum. *Ethelredus* enim rex Merciorum frater *Wlferij*, post abcessum *Wilfridi* non multis diebus guerram inceptans, fraternas iniurias vltum ire cupiebat. Occurrit ei animosus *Egfridus* solito terrore acturum existimans:

al. Hengsteldeheim

al. prætendebat

mans: ſed fugauit Mercius copias eius, fudítque fratrem *Edwinum*. quo dolore verſa in luctum Northanimbria, conſiliatoris ſui quondam abſentia modò ingemiſcebat. Contigitque vt anno reuoluto eodem die, quo ille præiudicium in Eboraco paſſus fuerat, cadauer regij adoleſcentis illatum vrbi longum indiceret iuſtitium. Ita *Ethelredus* triumpho functus integritate regni recepta *Winfridum* Epiſcopum, qui *Cedda* apud Licefeld ſucceſſerat, quòd *Egfridi* partium fuerat, expulit. Is Gallico littori fortè appulſus, in *Theodoricum* regem & *Ebroinum* ducem Francorum incidit; quibus à Brittannia mandatum erat, vt *Wilfridum* Epiſcopum caperent, & ſpoliarent. Quem illi errore nominis acti ſocijs occiſis & rebus ablatis, abire ſiuerunt. Luit ergò ille ambiguitatem vocabuli, alienúmq; periculum ſuo redimens, vel nudus profugit à latronibus. At *Wilfridus*, cuius prudentiam hoſtilium conſiliorum machinæ non laterent, leui Fauonio prouectus in altum, proras in Eurũ obuertit, vt Friſiam nauigaret; Exceptúſq; à rege & populo honorificè, ibidem hyemem, quę imminebat, exegit. Commercium miſerandum, vt inter barbaros tutiùs quàm inter ſuos viueret, eiectus à patriâ, dilectus in Friſia. Continuò igitur ad prædicationem eius *Adalgiſus* Rex gentilem tumorem inflexus, faciliorem in cęteros prędicationis viam aperuit. Hunc ad necem vel expulſionem viri Dei *Ebroinus* Epiſtolis cùm tentaſſet, aurũ immẽſum pollicitus, irritus fuit. Chartam enim audiente *Wilfrido*, & epulante in triclinio lectam *Adalgiſus* proiecit in ignem, dicens: Sic ardeat, qui pactum cum amico initum pro auri cupiditate diſſoluit. Iamque ſe verna temperies aperiebat in flores, cùm *Wilfridus* itinere recæpto ad *Dagobertum* regem tranſrhenanorum Francorum venit. Is non immemor, quòd eum quondam factione magnatum pulſum, & de Hibernia ad ſe venientem hoſpitio receperit, & equis ſocijſque adiutum patriæ remiſerit, benignè habuit, multiſque precibus fatigauit, vt prouinciam remanentia ſua dignaretur, epiſcopatum Strawburgenſem accipiens. Cùm ille rogantem ad reditum ſuum de Roma diſtuliſſet, cum *Deodato* Epiſcopo ſuo *iram laxauit. [al. ire] Sociali ergo gratia fretus per Campaniam iter faciens inde Romam ingreſſurus, ad *Bertharium* ducem Prouinciæ diuertit, per legationes inimicorum cauſam eius iam edoctum, & ad nocumentum promiſſis illectum. Qui licèt in principio ſuperbiã erexiſſet, tamen veraci relatione audita iram reſorbuit. Itaq; non ſolùm nocumento abſtinuit, ſed & ſuffragio ſuo bonum negotio finem impoſuit, dicens, ad hoc ſe admoneri cuiuſdam regis Hunorum, apud quem exulaſſet olim, humanitate, qui quamuis eſſet gentilis, nulla tamen ad eius damnum, cui iuraſſet, potuerit corrumpi pactione. Tandem ergò aliquando Romam veniens attonitam ſui expectatione vrbem offendit. Præuenerat enim à *Theodoro* miſſus mõdeſtæ religionis Monachus *Kenewald*, accuſationes ſcriptas deferens, & amaritudine delationis verbis immitibus. quo commotus *Agatho* ſanctiſſimus Papa cõſiliũ 50. tam epiſcoporũ quàm Abbatum in baſilica Saluatoris, quæ appellatur Conſtantiana, coëgit. Cuius concilij hæc eſt forma: Agatho *ſanctiſſimus ac beatiſſimus Epiſcopus Eccleſiæ Catholicæ atq; Apoſtolicæ vrbis Romæ conſidentibus ſecum dixit: Non credo latere veſtram ſanctam fraternitatem, quamobrem ad hunc venerabilem conuentum eam aſciuerim. Cognoſcere quippe cupio veſtram reuerentiam mecumq; tractare, qualis in Eccleſia Inſulæ Brittanniæ, vbi per Dei gratiã fidelium multitudo concreuit, nuper eſt exorta diſſenſio, quæ ad nos tam per relationem huc aduenientium, quam per ſcriptorum ſeriem delata eſt.* Andreas *reuerendiſſimus Hoſtienſis Epiſcopus &* Ioannes *Portuenſis Epiſcopus dixerunt: Omnium quippe Eccleſiarum ordinatio in veſtra Apoſtolica authoritatis pendet arbitrio, qui vicem beati* Petri *Apoſtoli geritis verùm & nos nuper conſidentibus coepiſcopis, & conſamulis noſtris, iuſſu veſtro relegimus ſingula ſcripta, quæ de Brittannia Inſula directi Apoſtolico veſtro conſpectui detulerunt, tam ea, quæ ex perſona reuerendiſſimi Archiepiſcopi olim hinc illuc ab Apoſtolica ſede directi miſſa ſunt, aliorũue relationes aduerſus quendam Epiſcopum ſubterfugientem (vt aiunt) quàm ea, quæ à* Wilfrido *Deo amabili ſanctæ Eboracæ Eccleſiæ Epiſcopo oblata ſunt: qui de ſua ſede eiectus à prænominato ſanctiſſimo huc vſque peruenit: in quibus cùm multas quæſtiones insererent, neque ſanctorum Canonum ſubtilitate conuictum cum aliquibus facinoribus, & ideo non Catholicè deiectum reperimus, neque eum aliqua facinora perpetraſſe accuſatores eius verbis proprijs oſtenderunt, pro quibus degradari debuiſſet: potiùs autem & modeſtiã hunc tenuiſſe cognouimus. quòd nõ ſeditioſis quibuſdam decertationibus ſe immiſcuit, ſed de ſua ſede repulſus, coepiſcopis ſuis facti meri-*

tum

tum innotescens, memoratus Deo amabilis Wilfridus *episcopus huc ad sedē Apostolicā accurrit:* Agatho *sanctissimus ac ter beatissimus episcopus ecclesiæ Catholicæ atq; Apostolicæ urbis Romæ considentibus dixit:* Wilfridus *Deo amabilis sanctæ Eboracæ ecclesiæ episcopus, quē præ foribus venerabilis secretarij nostri esse narratū est: ad nostrum secretarium iuxta suā postulationē cum petitione, quam secū afferre dicitur, admittatur.* Wilfridus *Deo amabilis episcopus dum venerabile secretariū ingrederetur, dixit. Deprecor vestram pontificalem beatitudinem, ut meæ humilitatis petitionem excipi corámque relegi præcipiatis.* Agatho *sanctissimus episcopus dixit;* Wilfridi *Deo amabilis episcopi petitio suscepta coram omnibus relegatur: & accipiens* Iohannes *notarius, relegit sancto & Apostolico concilio.* Wilfridus *humilis & indignus episcopus Saxoniæ ad hoc Apostolicum fastigium tanquam ad locum munitum turrémque fortitudinis gressus, Deo præeunte, perduxi; quod inibi normam sacrorum canonum in omnes* Christi *ecclesias emanare cognosco: ex eo meæ humilitati iustitiam fieri confidenter expeto: cognouisse quippe non ambigo vestrum pontificale fastigium tam ex humilitatis meæ suggestione, quàm quæ viua voce præsentialiter obtuli vestris Apostolicis obtutibus, in ipso mei aduentus exordio præsentatus; quòd quidam mei episcopatus inuasores, nulla in me conuicta culpa, contra sacrorum scita canonum in conuentu sanctissimi* Theodori *Cantuariorum Archiepiscopi & aliorum conuenientium antistitum sedem meam, quam per decem, & eo amplius annos tenueram, usurpare moliti sunt: & in meo episcopatu tres episcopi promoti sunt, licèt canonica non sit eorum promotio. Quid autem acciderit, ut* Theodorus *sanctissimus Archiepiscopus me superstite in sedē, quam licèt indignus dispensabam, absque consensu cuiuslibet episcopi tres sua authoritate mea humilitate non acquiescente ordinaret episcopos? omittere magis quàm flagitare pro eiusdem viri reuerentia condecet: quem quidem, eò quòd ab hac Apostolicæ summitatis sede directus est, accusare non audeo. Veruntamen si claruerit, quòd contra ius regularium sanctionum, citra ullius delicti piaculum, quod canonica percellit seueritas, de pristina pulsus sede tumultuosus nulli apparui, sed tantum confamulos & consacerdotes meos illius prouinciæ episcopos contestatus abcessi. siquidem præuidit vestra Apostolica summitas priuatum me esse humili deuotione, quæ censentur, libenter amplector. Si autem & pristinum episcopatum suscipere, sequor totísque viribus ueneror ab Apostolica sede prolatam sententiam, tantùm ut inuasores de pristinis parochijs ecclesiæ, cui ego indignus famulus vester præfui, pellantur. Et si rursus in eadem parochia, cui præfui, præsules adhiberi præuiderit, saltem tales iubeat promouendos, cum quibus pacifica & tranquilla possim concordia obtinente Deo vnanimiter deseruire, &c.* Agatho *sanctissimus ac ter beatissimus episcopus Sanctæ ecclesiæ Catholicæ atque Apostolicæ vrbis Romæ dixit. Non mediocriter satisfacit audientibus petitionis series, quam* Wilfridus *Deo amabilis episcopus obtulit, in hoc, quòd cùm se indignè de episcopali sede deiectum agnouit, non contumaciter per vim secularem obstitit, sed humiliter sentiēs authoris nostri beati* Petri *Apostolorū principis canonicū expetiuit subsidium, & supplici præstolatione, quæ super eo censenda sunt se suscepturum perhibens quod ex ore nostro beatus* Petrus *Apostolus author noster, cuius ministerio fungimur, præuiderit statuendum. vniuersa sancta Synodus, quæ residebat, inter cætera definiens ait: statuimus atque decreuimus, vt Deo amabilis* Wilfridus *episcopus episcopatum, quem nuper habuerat, suscipiat, & quos cum consensu concilij ibidem congregandi elegerit sibi adiutores, à sanctissimo Archiepiscopo ordinati promoueantur episcopi, expulsis procul eis, qui in eius absentia in episcopatum enormiter missi sunt, & cætera, quibus interdicunt hæc non suscipientes decreta.* His decretis gloriabundus episcopus etiam iussu Papę iussus est residere in numero sanctorum episcoporum 150 qui agitabant concilium contra illos, qui vnam operationem prędicant in duabus naturis Domini nostri *Iesu Christi*. Hinc reditum aggressus omnium periculorum, Deo protegente, immunis patriam venit, ægréque licèt ad regem aditu impetrato, scita Apostolici sigillata prætendit. Ille cùm ea episcopis contubernalibus suæ factionis legi fecisset, tantum à reuerentia Romanæ sedis absuit, vt spoliatum suis omnibus, comitibúsque in diuersa deductis, beatum Pontificem cuidam præfecto notabilis sæuitiæ viro in ergastulum trudendum committeret: credulus asserentibus, decreta illa coempta precio, quia Romani munerantibus se lenocinentur. scatebat omnis curia prurитu episcopalis iniurię, adeò vt regina chrismarium Pontificis vi extortum (horresco referens) non dubitaret cum reliquijs vel collo vel vehiculo circumferre. immoto animo & vultu sacerdos ferebat omnia & monitionibus sacris suos, quibus timebat, hortabatur vt fortiter ferrent, donec Dei pietas & inuicta fœlicitas finem calamitatibus afferret. At

præfectus

præfectus in alios barbarus & immanis, in istum anglus & lenis, nil illi tormenti præter tenebras ingessit, non penitùs ausus regijs mandatis obstrepere. Sed enim non passa est diuina dignatio tenebrarum indignitate premi lumen Brittanniæ, quod fax cælica signauit, cùm adhuc genetrix pondus alui absolueret. perrupit densitatem carceris lucerna supernè directa, absentémque diem lux agebat æmula, repercussit fulgor carnificum oculos per rimas inspectantium, & fugere coegit ad dominum, ille quidem auditu cohorruit, sed *Egfridi* timore nihil præter solitum nouauit. stimulauit differentem morbus vxoris, quo repentè correpta hiantibus rictu & spumanti vomitu maritum exterruit: mox etiam maiori concussa Dæmone exanguis & elinguis cùm diriguisset, exilijt ille & Pontificijs pedibus affusus, non grauatè obtinuit à misericordi antistite veniam. statim enim orationem dedit, a quam benedictam gutturi hiantis infudit, & mulier morbo caruit, valetudinem bonam resumpsit. Audiuit hoc *Egfridus* nuncio præfecti dolentis & orantis, ne se immeritum immolaret diabolo, reum in Pontificis innocentis supplicio. sed nihilo mutatus auferri eum ab *Offritho* (id enim nomen viro) vt degeneris animi hominem iubet, & crudelioris audentiæ satelliti *Tumber* nomine tradi. *Cum crudelitate regis adoleuit miraculum, nam cum eum vinculari ille iussisset, & ferox minister compedes ferreos expediret, quibus tibias sancti nodaret; semper inter ipsas conantis manus fallax compes assiduo dilabebatur furto. nam vel angustior compes tibias grossiores circumplecti non poterat, vel cathena laxior graciles tibias non contingebat. Iam verò siquando laborata artis nihil deesset, tanta celeritate se vincula euoluebant, quanta oculi cernentium occurrere non poterant. Dedit locum improbitas religioni, solutus est sanctus, & in libera custodia tentus.* Nihil horum *Egfridus* curabat, sed si quando audiebat, vel suspendebat ludo, vel infamabat opprobrio. Commeabant tamen frequenter ab eo ad pontificem cum mandatis nuncij, vt decretorum tenorem, quæ attulerat, vltro infirmaret, diceretque ea extorta pretio, non impetrata iudicio. Id si faceret, fore vt per indulgentiam regis partem episcopatus & sua omnia reciperet: sin minùs, sui foret dispendij, qui esset author dissidij. Parum hæ minæ mouebant animum Pontificis ad consentiendum: quinimo referebat non se illud facturum pro discrimine capitis, vt infamaret authoritatem sedis Apostolicæ. quid interim regina *Ermenburga* totius mali fomes & incentrix? continuabat dies ac noctes conuiuijs, ducebatque triumphali pompa crismarium antistitis, opimis gauisa spolijs. Sed cùm nocte quadam hospitata fuisset apud Abbatissam *Ebba* amitam mariti, totis medullis diabolo infuso cepit aliena sapere, insana dicere. Vocibus eius excitata Abbatissa accurrit, quid morbi haberet blandè interrogans: Illa nihil contrà: (nam iam angustia valetudinis vocem præcluserat) tum Dei famula causam intelligens, author nepoti fuit, vt beatissimi viri redderet crismarium: ipse suis omnibus secundum Apostolica præcepta reuestiretur; quod præstaret, si collateralem suam saluam vellet: si verò regia in malo perseuerandum putaret animositas, quæ tulerat, redderet: ipsum liberum abire sineret. actum est, & regina tunc quidem pulchrè conualuit, & post obitum mariti habitu mutato religiosè de facto pœnituit. *Wilfridus* ergo natali solo pulsus Westsaxoniam tendebat, exceptúsque ibi à quodam *Berethwaldo* viro nobili paucissimis omnino diebus latebram fouit. Siquidem rex Merciorum *Ethelredus*, cui vir ille parebat, (erat enim filius fratris eius) acriter per nuncios denuntiauit, vt ne vno quidem die ipsum retineret. hæc in assentationem *Egfridi* fiebant; cuius soror *Osdrida* in solatium *Elwini* fratris occisi *Egelredo* nupserat, pacem inter maritum & fratrem componens. Inde monasteriolo iam ibi ædificato *Wilfridus* relictis monachis suis, profugus ad Australes Saxones adhuc paganos diuertit, cui inter Christianos nullus ad latendum superat locus. Rex eorum * *Edelwalk* vocabatur, qui auditis peregrinationis causis ad auxiliandum antistiti animo concurrit. Firmissimum itaque fœdus * iecit, vt eum inimicis nec prece proderet, nec precio distraheret: qua tutela fretus, primùm regi & reginæ Christianitatem prædicauit, pòst etiam prouincialibus. nec fuit in persuadendo difficultas: cùm continuò rex baptizatus, cæteros exemplo suo ad idem animaret: deditque propriam mansionem Episcopo, quam familiariùs incolebat, vocabulo

al. Edelwalch

al. icit

Selesey,

Selesey, quam ipse monachis implens ad episcopalem sedem posteris transmisit. Erat tunc *Cedwalla* per factionem principum à Westsaxonia expulsus, quem frequenter ad se consilij causa venientem sanctus prompte refecit, præbens ei & suis cùm equitaturas tum pecunias: is dum omnibus irascitur, dum omnibus infrendit, *Edelwalk* regem aliquo sibi occurrentem infortunio neci dedit. idémque tota Westsaxonia potitus, vt magistrum & dominum omni prouinciæ præfecit *Wilfridum*, nihil in tota prouincia sine illius assensu faciendum arbitratus. Denique & amplissima sin Wetha insula possessiones dedit, & quæ ante habuerat libens edicto firmauit. transierunt in his anni perplures: iam *Egfridus* in bello Pictorum occubuerat: iam *Theodorus* in mortem vergebat, qui de peccato in *Wilfridum* commisso sauciatus conscientiam; ipsum & *Erkenwaldum* episcopum euocauit Londoniam: ipsis omnia peccata confessus, illo se potissimùm permoueri scrupulo dixit, quod in sanctum commisisset, passus eum contra regulas spoliari, vel aperta instantia, vel occulta patientia. Et quia, inquit, finis mihi futuro anno imminet, sicut Deo prænunciante cognoui, & frequens *ægritudo, rogo te sanctissime Pontifex, vt benignus mihi commissum indulgeas, & sedem Archiepiscopatus mei subeas: quippe qui sis omnium Anglorum in Romanis legibus peritissimus; ego Deo donante conabor, vt veteres offensas recenti officiorum sedulitate deleam, reges & authoritate & precibus amicos facturus. Placidè ad hæc & vt virum sanctum decebat, respondit *Wilfridus*: sed vt Archiepiscopatum sine maioris definitione concilij susciperet, non *consentit: totis ergo viribus *Theodorus* exsurrexit, vt *Wilfridus* episcopatum reciperet, missis legatis & scriptis ad *Alfridum* regem Northumbrorum, qui *Egfrido* successerat, & sororé eius *Elfledam* Abbatissam de Strenesthalh, vt simultatibus retropositis incunctanter *caritatem eius complecterentur. Cuius studij vt feruor patescat, epistolam, quam regi Merciorum *Ethelredo* direxit, hic ponam. *Gloriosissimo & excellentissimo regi Merciorum* Theodorus *Dei gratia Archiepiscopus in Domino perennem salutem, cognoscat (fili dilectissime) tua miranda sanctitas pacem me habere cum venerando episcopo* Wilfrido, *& ideò charissimè te admoneo, & in Christi charitate præcipio tibi, vt eius sanctæ deuotioni, quantum vires suppetunt patrocinium, sicut semper fecisti, quamdiu viuas indulgeas, quia longo tempore proprijs orbatus substantijs, multùm inter paganos in domino laborauit. Et idcirco ego* Theodorus *humilis episcopus decrepita ætate hoc tuæ beatitudini suggero, quia Apostolica hoc, sicut scis, commendat authoritas, & vir ille sanctissimus in patientia sua possedit animam suam, & iniuriarum sibi irrogatarum mitis & humilis, caput suum sequens medicinam expectauit. & si inueni gratiam in conspectu tuo, licèt tibi pro longinquitate itineris graue videatur, oculi mei iucundi faciem tuam videant, & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Age ergo (fili mi) taliter de illo præfato sanctissimo, sicut te deprecatus sum. Quòd si patri tuo non longè de hoc seculo recessuro obedieris, multùm tibi proficiet ad salutem. Vale.* Venienti ergo ad reges cum epistolis Archiepiscopi *Wilfrido*, salutatio impertita, indultus fauor. *Alfrithus*, qui eum quondam probè nosset, ad se sponte inuitato priùs cœnobium Heugsteldeim, hinc definitione concilij Eboracensem episcopatum, & Ripis monasterium liberaliter indulsit. stetit hæc amicitia inter eos vix annis 5. quoad virosa consilia, in finibus quorundam consota, eruperunt in publicum: quibus præuentus rex *Alfrithus*, monasterium Ripense possessionibus proprijs mutilans, episcopatum ibi constituere meditabatur, asserens decretis *Theodori* Archiepiscopi consentiendum non primo & vltimo tempore prolatis, sed illis, quæ medijs diebus edicta discordia agitante noscuntur, quibus infensus *Wilfridus* ad regem Merciorum *Ethelredum* amicum suum discessit: sub eo plurimo conuersatus tempore, *Sexwlfo* Licetfeldensi episcopo defuncto, episcopatum illum rexit, omnibus prouincialibus amandus iuxtà & reuerendus: plurima machinamenta rege *Alfrido* & *Berthwaldo* Archiepiscopo, qui *Theodoro* successerat, in *Wilfridum* struentibus, & deterentibus. Hoc tandem sedit, vt cum spe pacis prætenta vocarent ad concilium, ibi vel blandimentis ad libitum suum inflecterent, vel, si non consentiret, opprimerent. ille doli nescius, & alios ex rectitudine animi sui metiens, ad concilium perrexit: sed longè aliud, quàm sperauerat, expertus est: siquidem cùm eum conuitijs & falsis obiectionibus criminum diu fatigassent, ad vltimum eum interrogarunt, si *Theodori* Archiepiscopi decretis obedire vellet: quorum ille nequitiam persentiens, callido responso frustratus est, dicens, se libenter illis *Theodori* definitionibus

Margin: al. egritudo admonet, &c — al. consensit — al. charitatem

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

onibus obediturum, quæ sanctis canonibus consonarent. Deinde longa disputatione in ipsos inuectus, acriter & verè quòd iam per 22. annos præceptis trium Apostolicorum *Agathonis, Benedicti, Sergij Increduli, Theodori* Archiepiscopi decreta per dissentionem acta diligerent, quieuit, & iam *Alfrido* surgebant cristæ, adeò vt Archiepiscopo diceret: si præcipis, pater, opprimam eum per violentiam. quod cùm etiã inimicis displicuisset, vt tanti nominis vir, & qui eorum fiducia captus ad concilium venisset, sustineret oppressionis præiudicium, alio itinere gradiendum putarunt. itaque quasi pacificè suadere adorsi sunt, vt quia frequentissimæ dissensiones in ecclesia Dei eius causa pullulabant, ipse voluntate sua possessionibus & episcopatu cederet, & hanc renunciationem scripto firmaret; hoc eius commendaret famam, hoc accumularet gloriam, si priuatus mallet sub quiete degere, quàm pro suo pontificatu vel per se vel per alios procellas seditionum mouere. Sensit pater in his * minis implicitum negotium, & respondit: nihil æquè ad cumulum infamiæ homini valere, quàm si se sua damnaret voce. Se primum fuisse, qui verum Pascha in Northanimbria Scotis eiectis docuerit, qui cantus ecclesiasticos antiphonatim instituerit, qui sanctissimi *Benedicti* regulam à monachis obseruari iusserit, pro quibus omnibus nunc senem & septuaginta ferè annorum Pontificem hoc in munere recipere, vt cogatur seipsum scripto damnare. Nossent ergo se illud non facturum, quod esset sibi dedecus, calamitas subiectis, incommodum cunctis: quin potiùs sedem Apostolicam appellare, & si quis eorum ecclesiasticum conflictum præsumeret eò prouocare. Iam ergo septuagenarius iterum labores, iterum Romam meditabatur, nec diu moratus mare transijt, viámq; permensus vrbem introijt, sustinuitq; aliquantis diebus accusatores dum venirent: qui, cùm venissent, illi causam suam epistolis, ipse quod ad se attinebat, hoc allegauit modo. *Domino beatissimo vniuersali Papæ* Iohanni Wilfridus *supplex & humilis seruus seruorum Dei Episcopus. Cognoscat sanctitas vestra, quòd perturbationibus nuper in Brittannia ortis ex parte eorum, qui contra decreta beatissimi* Agathonis *Papæ illiúsque successorum venerabilium patrum sibimet episcopatum & monásteria terrásque cum omnibus facultatibus meis vsurpabant, compulsus hanc sacrosanctam Apostolicam sedem appellaui, contestans eos per omnipotentem Dominum & beatum* Petrum *Apostolum, vt si quis aliquam accusationem contra me haberet, ad vestram præsentiam veniret, sicut beatissimi* Sergij *prædecessoris vestri scripta decernebant: & ideò petitionem humilitatis meæ gloriosæ præsentiæ vestræ offerendam curaui, vt vos largiflua pietatis beneuolentia confirmare dignemini, quæ à beatissimis antecessoribus vestris erga meam paruitatem decreta sunt. & si quis contra me accusator aduenerit, per vestram iussionem productus in medium, quod voluerit obijciat: & si quidlibet vel minimum obiectum non probabiliter cassauero, paratus sum seueritatem canonum experiri. Deinde rogo, vt litteras commendatorias de vestra celsitudine ad* Ethelredum *regem Merciorum adipiscar, vt omnia monasteria mea, quæ in eius sunt prouincia quietem habeant; ad* * Alfridum *regem Northanimbrorum epistolam habeam, vt omnia mea mihi reddat. Quodsi fortè sibi graue videbitur, vt episcopatum Eboracensem habeam, prauideat Apostolica sedes, quis ibi habeatur Episcopus: ego tamen monasteria duo in ea prouincia posita Ripis & Hagustaldeia, quæ fundaui, non amittam. In fine quoque spondeo me omnibus decretis* * Brethwaldi *Archiepiscopi pariturum, quæ contra prædecessorum vestrorum fundatissima decreta erga meam paruitatem non fuerint. His cùm accusatores à* Berthwaldo *Archiepiscopo missi respondere iussi essent, hoc primum dixerunt: Esse crimen capitale, quòd in concilio in Brittannia congregato decretis* Brithwaldi *Archiepiscopi se non obediturum* Wilfridus *contumaciter dixisset. De hoc stans in medio Pontifex se expurgauit, vt diceret, Se sic non indefinitè respondisse, sed his tantummodo pariturum, quæ contra canonum decreta non essent: esse autem contra regulas, vt ipse se sine vllo criminis obiectu adiudicaret.* Hæc tam probabilis & facilis responsio cùm lætum plausum Romanis excitasset, iussi sunt accusatores domum redire, dicentibus Episcopis, quòd quamuis canonibus cautum esset, vt accusator primo accusationis capitulo decidens, vlteriùs ad aliorum tentamentum non assurgeret, se tamen pro reuerentia *Brithwaldi* Archiepiscopi non defuturos, quin omnia per ordinem discuterent,

Marginal notes: al. nimis; al. Alfridum; al. Berthwaldi

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

discuterent, factúmq; est vt quatuor mensibus, 70. conciliabula coacta vel propter hoc solum vel hoc praecipuum finem gloriosum *Wilfrido*, ignominiosum accusatoribus habuerint, Romanis maxima impensa mirantibus illorum impudentiam, illius eloquentiã, dum quicquid accusationum obiecissent, ille nullo excogitato responso, sed Dei & veritatis fultus auxilio, quasi casses aranearum primo motu labiorum discuteret & subrueret. hoc pronius episcopi mirabantur causidicorum audaciam, quomodo ecclesiasticorum graduum immunes (nisi quòd vnus eorum diaconus esset) pręsumerent accusare venerandum senem 70. annorum Pontificem, torrentem eloquentiae. inter se ergo multum diúq; Graecizantes, tandem ad nostra verba conuersi damnarunt missos
10 dignos carcere, missorem arguerunt stultitiae, *Wilfridum* pronunciarunt exsortem ab omni crimine. Hic subijcerem quantum emolumenti causae illius attulerit Synodus *Agathonis* Papae lecta, sed & illud, quòd in Meldis ciuitate Franciae ab Oriente Parisij posita cùm domum rediret infirmitate pressus, visione sanatus sit Angelica; nisi *Beda* venerabilis historicus dignus pro sermonum sobrietate cui debeat credi, narrationem praeuertisset. Nos ab ipso omissa scripturae perstrictè inserimus. Quamuis igitur antistes rem obtinuisset, ambiebat tamen Romae remanere, senilem spiritum sub dominorum Apostolicorum pedibus effusurus. Restitit pio voto pontificis *Iohannis* ratio, qua diceret eum Anglię necessarium, ideóque iussit, vt quod supererat aeui non in peregrinis auris consumeret, sed patriae commodis impenderet. Rediit igitur & Apostolicas
20 epistolas regi Merciorum iam monacho *Ethelredo* attulit. humiliter illi & genu flexo dignationem salutationis Apostolicae suscepit, & perlectis chartis, quod tenor earum iubebat à *Kenredo* filio fratris *Wlfarij*, quem sibi regem suffecerat, compleri non grauatè obtinuit. Erat enim & ille timore Dei plenus, sicut post quadriennium voluntaria regni abrenunciatione mundo probatum est. nec segniùs *Brithwaldus* Archiepiscopus pacem non aspernanter ambiens in vnanimitatem fraternae concordiae accurrit. Exterritum minis Apostolicae sedis aiunt, legatis damnationem suam grauibus querimonijs aggerentibus, quamuis *Wilfridus* eos iam adiudicatos exemisset. Solus *Alfrithus* rex Northanimbrorum obstinatioris animi *sententiam terens, peruicaciam tenuit. *al. semitam*
Nuncijs enim ad se ex parte *Wilfridi* directis, serenum primò responsum retulit, sed
30 deprauatus (vt creditur) maleuolorum consilijs, quibus extra suam dignitatem nimis indulgebat, redeuntes ad se die condicto tali sententia contristauit: se quidem legatorum personis, quòd essent & vita graues & aspectu honorabiles, honorem vt parentibus deferre, ceterùm assensum legationi omninò abnuere, quòd esset contra rationem homini iam bis à toto Anglorum concilio damnato propter quaelibet Apostolica scripta communicare. Sed nec ipse multò pòst in vita moratus est tempore. Statim enim illis abeuntibus acerba correptus valetudine ad mortem exercebatur, amaritudo tormenti rationem olim in animo regali sopitam elicuit, & secundum prophetam, *Vexatio dedit intellectum auditui*. Intelligens enim se merito inobedientiae plexum, promisit omnem emendationẽ facti *Wilfrido* exhibiturum, Si sibi viuenti adduci potuis-
40 set, nec cessauit quantum ante praeclusam vocem loqui potuit, idem promittere, & si ipse voti effectu careret, haeredem suum vt faceret adiurare: & ille quidem maturè defunctus Apostolicas literas se spreuisse serò indoluit, quarum minas effugere non meruit: quas quia crebrò commemoraui, hic abbreuiatas ponere fert animus, vt palàm sit quanta miseria inuoluat mortales, quòd illi viri, quos sanctissimos celebrat antiquitas, *Theodorus, Bertwaldus, Iohannes, Bosa*, nec non & *Hilda* Abbatissa digladiabili odio impetierint *Wilfridum* Deo, vt ex antè dictis probatur, acceptissimum. *Dominis eminentissimis* Ethelredo *regi Merciorum, &* Alfrido *regi Deirorum, & Berniciorum*, Iohannes *Papa. De vestrae quidem religionis accessibus gratia Dei cooperante gaudemus, feruorem fidei cernentes in vobis, quam ex praedicatione principis Apostolorum Deo vestros animos illuminante perce-*
50 *pistis, & efficaciter tenetis: & vtinam gaudium nostrum meliorum excessus amplificet. inextricabilis verò quorundam dissentio nostros animos afficit quam oportet corrigi, ne Apostolicorũ praeceptorũ praeuaricatores sed custodes esse inueniamini. Dudum enim sub Apostolicae memoriae* Agathone *Papa, cùm* Wilfridus *episcopus pro sua causa sedẽ hanc appellasset, & accusatores à* Theodoro *sanctae Cantuariorum ecclesiae Archiepiscopo hinc illuc mandato, & ab* Hilda *religiosae memoriae Abbatissa missi venissent, episcopi tunc hic de diuersis partibus congregati rem*

regulariter

regulariter quæsierunt, & definierunt, eandémque sententiam successores eiusdem pontificis prædecessores nostri tenuerunt. sed neque Theodorus *Archiepiscopus obuiasse cognoscitur, qui nunquam postmodum aliquam huc accusationem demandauit: nunc quoque eorum accusationes, qui contra* Wilfridum *episcopum huc de Brittannia aduenerunt, & eius excusationes apud conuentum reuerendissimorum episcoporum, qui hic inuenti sunt per dies aliquot fieri procurauimus, tam de epistolis anterioribus & modernis, quàm quæ verbialiter partes detulerunt, dum principales personæ, de quibus contentio omnis exorta est, hic non affuerint: quas necesse est, vt contentio finem accipiat, aduenire. Iccirco commonemus* Berthwaldum *Archiepiscopum fratrem nostrum vt Synodum conuocet vnà cum* Wilfrido *episcopo, &* Bosam *atque* Iohannem *in Synodum faciat conuenire, vocésq; partium audiat, & consideret quid sibi inuicem partes valeant approbare: & siquidem apud illam Synodum potuerit rem determinare, gratum erit nobis. Sin autem moneat eos ad sedem Apostolicam accurrere, vt maiori concilio decidatur, quod hactenus terminari non potuit. Sciat autem quòd quicunque venire contempserit, seipsum deiectioni submittit, nec hic nec ibi pro episcopo amplius suscipiendus. vestra proinde regalis sublimitas faciat concursum, vt ea, quæ Christo aspirante perspeximus, perueniant ad effectum. quicunq; autem cuiuslibet personæ audaci temeritate contempserit, non erit à Deo impunitus, neque sine damno cœlitùs alligatus euadet.* Defuncto ergo *Alfrido, Edulfus* quidam tyrannidem meditatus furorem quoque malè sanæ mentis in *Wilfridum* euomuit, quasi in vecordiam *Alfridi* iuratus esset. Cùm enim eum pontifex quondam recordatus amicum esse, non inconsultum æstimaret adire, adeò stultus efferbuit, vt eum continuò de regno suo exire iuberet, in omnibus suis exspoliatus cum dedecore eijci vellet. Sed enim post duos menses vita & regno priuatus captiuo diademate moribundus humum pulsauit, proceribus regni filium *Alfredi, Osredum* solio restituentibus: quorum qui maximus fide & authoritate *Berthfridus* summonitus à *Berthwaldo* Archiepiscopo concilium in Northanimbria fieri consensit, vt tandem iusta *Wilfredi* causa placabilem terminum acciperet. ibi ex præceptis Apostolicis data est optio episcopis, vt aut *Wilfrido* in sua episcopatus sede cederent, aut Romam pro sua defensanda causa pergerent, qui his resultandum putaret exors à communione fieret. Episcopis suo more obnitentibus beatissima virgo *Elfleda* soror *Alfridi* Abbatissa post *Hildam* de Streneshalh, terminum negotio fixit, dicens: Dimissis ambagibus testamentum fratris mei, cui præsens interfui, profero: quòd si conualesceret iussa se Apostolicæ sedis incunctantèr facturum promisisse, vel quod morte interueniente facere nequiret, hæredi suo faciendum transmisisse cognoscitur. Tum **Berfridus* verbis virginis conglutinans sua: Ego iussionibus Papæ obediendũ censeo, inquit, præsertim cùm eorum robori accedat & regis nostri iussio & nostræ necessitatis sponsio. namq; dum nos post mortẽ eius inimicis vrgẽtibus in Bebbaburh inclusi essemus, in obsessionis angusto, in vitæ periculo, vouimus Deo impleturos nos iussionem Papæ, si potuissemus euadere. Vix votũ finieramus, & fateor (sacratissimè archipræsul) statim certant obsequela, omnis in nostrum assensum accurrit prouincia. Puer regius in regẽ leuatus, hostis abactus, tyrannus extinctus. Est igitur regiæ volũtatis, vt episcopus *Wilfridus* reuestiatur. his dictis emotæ dissentionũ nebulæ, serenitas pacis infusa: cucurrit episcopalis grauitas in amplexum, & concordibus animis quantum superfuit æui exegit. Dimissis *Wilfrido* duobus cœnobijs, Ripis & Hengesteldein; illè incõcussa pace potitus post 4. reditus annos, vt *Michael* Archangelus prędixerat, tentatus est eadem infirmitate, qua quondam in Meldis, tam validè, vt subitò sensu & voce careret. Sed suis ad eum orantibus vt saltem ad diuisionem rerum suarum loquelam mereretur, resumpsit ingenuè, vt & loqueretur continuò, & post dies salutis vigore refuso cuncta loca sua *obiret. tum pro frequẽtibus morbis vicinæ mortis non dubius, quicquid antè in aliquibus bonis tepidiùs fecisse videbatur, suppleuit: præpositos omnibus cœnobijs ordinauit: gazas in quatuor diuisit: vnã & eam optimam portionem Romanæ dandam ecclesiæ, cuius authoritate cunctis semper iniurijs exemptus, & honoribus restitutus fuerit: quod & per se implere quamuis annis grauis meditaretur nisi ferrea quies cogitantem anticiparet: Secundam pauperibus: tertiam cœnobiorum præpositis delegauit, qua potentiorũ amicitiam redimerent, qua contrariorum impetum refringerent: quartam illis, qui laborum suorum indiuidui comites, nec dum terras, quibus se sustentarent, acceperant. Sic accepta licentia à Ripensibus, quos præcipuo semper

* al. Berfrithus

* al. ambiret

semper amore coluerat, & cæteris Northanimbris ad colloquiū *Celredi* regis Merciorū, quo inuitabatur, simul vt & monasteriorum suorū, quæ in illa regione plurima per indulgentiā regum instituerat, quietem procuraret, profectus est. Ibi ergo cunctis circuitis & auctis, exacto anno & semis postquam secundò proximi obitus fuerat admonitus, apud inundatum languore irruente agitatus, extremū diem sibi sensit adesse: paucisque, quantum vires suppetebant, alloquutus filios sacramq; benedictionem impertiens, omnibus vt videbatur expers angoris finem iniuit; recensito iam à monachis psalterio vsque ad illum versum: *Emitte spiritum tuum & creabuntur, &c.* excessit anno ætatis 76. 46. episcopatus: vir pro iustitiæ merito multis iactatus periculis, quique in ipsis exilijs non otio deditus, sed cœnobijs & episcopatibus fundandis industrius esset: egregiè factus ad promerendam gratiam principum, apud quos exularet, idemq; pro rigore iustitiæ compatriotis regibus odiosus: reliquit cœnobia quot nullus, quæ solus aggregauerat, multis diuidens hæredibus. corpus eius in Ripis portatum, & multa reuerentia conditum: ea, qua efflauit hora cantus suauis auium & plausus alarum in cœlum reuolantium auditus nec visus. Id cùm sæpè in illa funeris pompa fieret, periti, qui aderant, voluerunt intelligi, quòd esset Angelorum concio, quæ ad defunctum venisset ex promissio. Lauacro vestis, super quam corpus iacuerat, tacta paralytica soliditatem recepit artuum. Ædem, in qua obierat, cùm quidā incendere suissent ingressi, ignis expauit: quin & visus iuuenis speciosus, qui flammā summoueret. Plures post annos Ripis cœnobio destructo, Cantiā delatus *Wilfridus* inter præcipuos habetur, inter primicerios honoratur. Veruntamen vt ad recensionem episcoporū, quasi post diuturnam digressionem, in callem regrediar: expulso primitùs, (vt dictum est) *Wilfrido*, qui totius Northanimbrorum regionis erat episcopus, duo pro eo constituti sunt:

In Eboraco *Bosa*. In Hangustald *Eta*.

DEfunctoq; *Eta*, *Iohannes* ordinatus pro eo. tempore verò *Alfridi* regis redijt in episcopatum totum *Wilfridus* 5. annis, expulsis *Iohanne* de Haugustaldo, & *Bosa* de Eboraco. Post 5. annos *Wilfrido* iterum ab *Alfrido* expulso, illi sedibus suis restituti sunt. Defuncto verò *Alfrido*, *Wilfridus* in concordiam receptus sedem apud Haugustaldum habuit, *Iohanne* in Eboracum migrāte, quia iam *Bosa* defunctus erat. *Iohannis* sic eximiarum virtutū notissimū prædicatorē habet *Bedā* in gestis Anglorū. Sed nec modò minor est laudibus suis, nec adhuc defunctus miraculis. celeberrimū illud habetur quod habitatores **Beuerley**, quo loci iacet, pro spectaculo soleāt exhibere. *Tauri ferocissimi, qui nodosissimis vinculis astricti magno virorū fortiū sudore adducūtur, statim vt cœmiteriū ingressi fuerint, ita omni feritate sopita cōquiescunt, vt oues simplicitate putes. Laxatis ergo nodis dimittūtur, per atriū proludere, qui antè quicquid obstabat, solebāt cornibus & pedibus impetere.*

EI successit in Eboraco *Wilfridus* presbyter suus, qui transcendit tēpora *Bedæ*. nam eū illo anno quo obijt fuisse in Eboraco episc. asseuerat, quocirca lis inextricabilis inter Cantuariēses & Eborac. versatur: quòd dicāt Cātuarienses se *Wilfridū* seniorē habere, contra Eboracenses contendant hunc minorē ab Archiep. *Odone* Cantiā translatum.

HOc defuncto emicuit in Pōtificali speculo *Egbertus* frater *Egberti* eiusdē prouinciæ regis. Is & sua prudētia, & germani potētia sedē illā in genuinū statum reformauit, námq;, quòd cuiuis gesta legenti Anglorū in promptu est, *Paulinus* eiusdē primus antistes vi hostilitatis loco pulsus, vt apud Roucestriā diem obiens, ibidē illud insigne pallij, quod ab *Honorio* Papa susceperat reliquit. Cæteri post eū tantæ vrbis præsules simplici episcopi vocabulo contenti nihil altius anhelarunt. At verò *Egbertus* inthronizatus animosioris ingenij homo cogitans; *Quòd sicut superbum est si appetas indebita, ita ignauū si negligas debita*, palliū multa throni apostolici appellatione reparauit. Hic omniū liberaliū artiū armariū (vt ita dicā) fuit, & nobilissimam Bibliothecā Eboraci cōstituit. Cuius rei testē idoneum aduoco *Alcwinū*, qui dixit in epistola ad *Caroliū Augustū*: *Date mihi exquisitiorū eruditionis scholasticæ libellos, quales in patria habui, per bonā & deuotissimā magistri mei* Egberti *Archiepiscopi industriā. Et, si placet excellētiæ vestræ, remittā aliquos ex pueris nostris, qui excipiāt inde quæq; necessaria, & reuehant in Franciā flores Britanniæ.* Sepultus est cum fratre suo in* vna porticu apud Eboracum, post 36. annos episcopatus. *al. ima*

HVius successor senex substitutus est *Eanbaldus*, præfati *Alcuini* discipulus industrius: vnde in epistola ad eundem dixit. *Laus & gloria Deo, qui dies meos in prosperitate bona conseruauit,*

conseruauit, vt in exaltatione filij mei charissimi gauderem, qui laboraret vice mea in ecclesia, vbi ego nutritus & eruditus fueram. Præesse thesauris sapientiæ: in quibus me magister meus dilectus Archiepiscopus *Egbertus* reliquit hæredem. Ipse est *Eanbaldus*, qui cum *Aethelardo* Archiepiscopo Cantuariensi mutuis' probitatis officijs inuasionem, quam *Offa* rex Merciorum super Cantuariensem ecclesiam fecerat, ad nihilum redegit: quod *Alquinus* significare videtur, in epistola ad eundem *Athelardum* ita dicens: *Audiens salutem & prosperitatem vestram & conuentum cum Eboracensi episcopo filio meo* Eanbaldo *satis mihi placuit, speranti ex vestra colloquio sanctitatis vnitatem sanctæ ecclesiæ recompaginari, quæ partim discissa est, non rationabili consideratione, sed quadam potestatus cupiditate.* Post eum hi fuerunt Archiepiscopi. 10

Wilfridus.
Wimundus.
Wlfere.
Ethelbald.
Rodewald.

Wlstanus. Hic tempore regis *Eadmundi* fratris *Ethelstani* pertinacioribus studijs iram eius emeritus, quòd Danis contra eum rebellantibus faueret, ita quietum & benignum excitauit animum, vt eum in vincula conijceret. Sed non multò pòst actus pœnitudine, & respectu clericalis reuerentiæ indemnem abire permisit: quamuis ille sibi datam veniam indignatus, vitam è vestigio *exuit. 20

al. exierit

POst eum *Oskitel* gradum accipiens honoris, floruit temporibus *Edredi*, & *Edwij*, & *Edgari* regum, habuitq; successores.

Oswaldum.
Edulfum.

Wlstanum. Qui omnes episcopi etiam Wigornienses fuere hac de causa. *Oswaldus* non exili progenie oriundus, vtpote *Odonis* Archiepiscopi nepos, apud Floriacum in Gallia alteratus est in monachum familiari per id tempus Anglis consuetudine: vt si qui boni afflati essent desiderio in beatissimi *Benedicti* monasterio cœnobialem susciperent habitum, à quo religionis huiuscemodi manauit exordium. In hoc ergo loco iuuentutis fregit lubricum, multis annis religioni & literis seruiendo. Et licèt ab Archiepiscopo inuitaretur, crebris restitit epistolis, prætendens causam nouitatis in veste, teneritudinis in religione, nec nisi tardè venit, nuncio ægri iam discumbentis auunculi percussus. Iam ergo Dofris appulsus, vt defunctum audiuit, minimum abfuit, quin statim Floriacum rediret, sed admonitu sociorum necessitudines parentum non negligendas, post iusta sancto Archiepiscopo soluta, ad Archiepiscopum Eboracensem *Oskitellum*, quem proximo consanguinitatis gradu attingebat, venit: eius dulcedine captus, non paucis annis religione & contubernio eius *fructus est. Interea *Dunstanus* Wigorniensi & Londoniensi episcopatibus decedens, Cantiam transijt, qui sanctitatis & efficaciæ *Oswaldi* non nesciens, Wigorniensem episcopatum ipsi à rege impetrauit. Ille paulatim considerans in clericorum ibi consistentium animis boni materiam inesse, si quis eam hortando animare & effigiare nosset, non eos turbulentè repulit, sed sanctissima circumuenit arte. Nam quòd sedes episcopalis sancti *Petri* famulabatur honori, alteram in eodem cœmiterio, in genetricis Dei nomine fecit ecclesiam. Vbi dum monachos posuisset, libentiùs cum eis conuersari, familiariùs diuina officia exercere. Quod videns populus, qui benedictionibus tam religiosi episcopi carere nefas immane duceret, omnis eò accurrere. Ita clerici in medio relicti, maluerunt monachorum vestem suscipere, quàm sibi dispendio, plebi ludibrio esse. Ex eo tempore dedit locum * ianitrici cœli clauiger paradisi pulchro inter cœlicolas commercio, zelo bono. huiuscemodi rumoris aura multam *Oswaldo* amicitiam apud regem conflauit & proceres: rex consilio *Dunstani* vacuatũ episcopo Eboracum viro impleuit, qui barbariem gentis moderari pro antiquo conuictu probè nosset. Nec tamen Wigorniensi sedi renunciare permissus est, ne monachorum recens habitatio altoris sui destitueretur fomento, optimates submissi viro esse, certatim possessiones ad monasteria, quæ nõ exstabant, fundanda, ad ea quæ deciderant, subleuanda offerre. De quibus, cùm se locus obtulerit, quantũ competere videbitur, dicam. Prætereà literis excellentes viros in Angliam

al. fruitus

al. genitrici Dei

30 40 50

gliam euocatos munificentèr curare ne illo bono fraudaret patriam, sine quo cætera bona penè mihi videntur inania. quorum vnus fuit *Abbo* Floriacēsis monachus, qui multā scientiæ frugē Angliæ inuexit, qui passionem *Edmundi* martyris iubente *Dunstano* Archiepiscopo, plenitudini literarum adiecit, is domum reuersus postea, & ibidem Abbas constitutus seueritati religionis sedulus extitit: quem morem cùm in cella quadam cœnobij Floriacensis, quæ in Wasconia posita hodiéque ad regulam dicitur, exercere contenderet: non tulit Wasconia, sed lancea exanimatum superis transmisere. At *Oswaldus* multis annis vtriq; sufficiens episcopatui, magis ad Wigorniam ventitabat: supervixit quinque annis *Dunstano*, decem *Ethelwaldo*: tantamque sui admirationem Angliæ præbuit, vt solus eos exhibere videretur, authoritate illū, efficacia istum, ambos sanctimonia. Pridiè quàm excederet, Wigorum pro foribus astans, diu suspexit cœlum lætabiliter illachrymatus. Percunctantibus, qui aderant, quid ita irreuerberato lumine aspectaret, respondit. Sinite me fratres respicere, quò intendo pergere: velox est depositio corporis mei, & tempus resolutionis meæ instat. Mirati sunt illi, quòd nec antè aliquam suspicionem ægrotantis dedisset, sed largiori curæ corporis indulsisset. Sed postero die cùm pro more lotis pauperum pedibus diceret hymnum: *Gloria patri & filio, & spiritui sancto*; in ipsa genuflexione vitali spiritu priuatus est. Tunc in ecclesia beatæ *Mariæ* sepultus, post duodecim annos signis diuinitùs ostensis à terra elatus est. *Quid sanè miraculi sit, quòd toto corpore in puluerem assumpto, stola sacerdotalis, qua fuerat amictus corruptelæ vsque ad hunc diem damnum non sentiat, Domini reseruetur examini?* Successit ei in vtráque sede *Aldulphus* ex Abbate Burchensi, sanctus (vt perhibent) vir & reuerendus. Ipsi pro sanctitate ignoscitur, quòd contra regulas canonum duas sedes tenuerit, quòd scilicet non hoc ambitione, sed necessitate fecerit: *Wlstano* non ita, qui sanctitate discrepabat & habitu. Iacet *Aldulphus* Wigorniæ etiam Floriacensi monasterio pro copia xeniorum, quibus *Oswaldi* munificentiam æmulari sategit, prædicandus.

POst *Wlstanum* sedem Eboracensem *Elfricus*, Wigorniensem *Leffius*. *Elfricus* tempore *Cnuti* & *Hardacnuti* fuit, habetúrque in hoc detestabilis, quòd *Hardacnutus* eius consilio fratris sui *Haroldi* cadauere defosso caput truncari, & infami mortalibus exemplo in Tamensem proijci iussit. Quin & Wigorniensibus pro repulsa episcopatus infensus, author *Hardecnuto* fuit, vt quòd illi pertinacius exactoribus regiorum vectigalium obstiterant, vrbem incenderet, fortunas ciuium abraderet.

ELfrico *Kinsius*. Illi quoque *Aldredus* suffectus est, antè ex monacho Wintoniensi Wigorniensis episcopus: qui simplicitati *Edvardi* illudens, moréмque antecessorum magis pecunia quàm ratione allegans, Archiepiscopatum Eboracensem non intermissa priori sede suscepit. Dispositóque apud regem consilio Romam pertendit comitatus duobus electis episcopis, *Gisone* Wellensi, & *Waltero* Herefordensi: nec non & *Tostino* Comite Northambrorum. Comitem *Nicolaus* Papa gratiosè suscepit, & eum in Synodo, quam contra Symoniacos coëgerat, sibi à latere assidere fecit. *Gisonem* & *Walterum* voti compotes reddidit, qui essent non vsquequaque contemnendæ scientiæ, & nullius notati ignominia Symoniæ. *Aldredum* suapte responsione culpabilem vtrobique repertum, omni honore seuerus exspoliauit. Ita differenti effectu cùm regrederentur, vna pariter ærumna omnes inuoluit: nam prædonibus irruentibus, præter simplices vestes exspoliatis omnibus, ad * nummum valens corporibus tamen illæsis Romam refugere. Hæc calamitas peperit *Aldredo* recuperandorum occasionem honorum. *Tostinus* quoque grauibus verborum contumelijs Apostolicum aggressus in sententiam sibi placitam reduxit, parùm metuendam à longinquis gentibus eius excommunicationem, quam propinqui latrunculi deriderent: in supplices enim furere, in rebelles parùm valere, aut sua sibi per eius authoritatem reddenda, quæ per eius fraudulentiam constaret amissa: futurum vt hæc rex Anglorum audiens tributum sancti *Petri* meritò *Nicolao* subtraheret, se non defuturum rerum veritati exaggerendæ. Hoc minarum fulmine Romani territi Papam flexerunt, vt *Aldredo* Archiepiscopatum redderet, & palliū: esse impiū, si & inglorius, & vastatus repatriaret. fecit ille, quod monebat ratio, hac moderationis libra adiecta, vt Wigorniensi sedi proprius antistes accederet. abierūt ergo domū incolumes magna & diffusa omnes

* al. minimum

Apostolici liberalitate de damno priori consolati. Consequuti sunt abeuntes Romanorum legati, qui sanctissimum *Wlstanum* per consensum *Aldredi* Wigorniæ ordinarunt episcopum. Nec enim à *Stigando* tunc Cantuariensi nomine tenus Archiepiscopo quisquam bonus Pontificale munus susciperet, qui non per ostium in ouile ouium intrasset, qui quamuis sępè à sede vocaretur Apostolica, tamen nunc dilationibus, nûc muneribus eludebat omnia, donec veniret rex *Willielmus*, quem nulla corrumpere posset tergiuersationis astutia: is *Stigandum* palam notabilem reddidit, nolens ab eo sacramentum regiæ benedictionis suscipere: exhortatus *Aldredus* consecrationem egit, exacto priùs coram omni populo iureiurando, quòd se modestè erga subiectos ageret, & æquo iure Anglos, quo Francos, tractaret: itaque illum quamdiu erga suos temperiem habuerit, dilexit vt prolem, veneratus est vt regem. Sed cùm importabilis tributi pensum à prouincialibus exigeret, conuenit eum per legatos antistes, quos ægrè admissos cum turbulento responso abegisset, non moratus ille maledictionis telum in illum & omnem eius vibrabat progeniem. Præfatus, Posse se maledictionem dare meritò, qui benedictionem dedisset immeritò, quod cùm relatum esset regi amicorum admonitione delinitus misit, qui episcopum exorarent. Veruntamen præuenerat nuncios mors antistitis, qui ex ægritudine animi (vt plærúmque fit) contracto morbo decubuerat, & obierat. libertas animi eius in vno verbo enituit præclarè, quod Anglicè apponam, quòd Latina verba non sicut Anglica *concinnanti respondent. *Vrsus* erat vicecomes Wigorniæ à rege constitutus, qui in ipsis penè faucibus monachorum castellum construxit, adeò vt fossatum cœmiterij partem decideret. querela ad Archiepiscopum qui tutor esset episcopatus delata est: ille cum vidisset, *Vrsum* his verbis adorsus est. **Hatest thou Urse, haue thou Gods curse**: elegâter in his verbis, sed durè nominum euphoniæ alludens; vocaris inquit Vrsus: habeas Dei maledictionem, & (quod Anglicè non apposui) meam, & omnium consecratorum capitum, nisi castellum hinc amoueris: & scias profectò quòd progenies tua non diu de terra sanctæ *Mariæ* hæreditabitur. Dixit ille implenda, quæ nos videmus impleta. Siquidem nô multis annis filius eius *Rogerius* paternarû possessionum compos, graui regis *Henrici* indignatione pulsus est, quòd quendam ex ministris regijs præcipiti furore iussisset interimi. *Aldredo* defuncto, & in Eboraco sepulto, clades illa, quam prædixi, sequuta est è vestigio, iussu *Willielmi* regis inflicta. Et tunc quidem omnis nobilitas popularis emarcuit falce belli demessa. Nam iam olim tempore Danorum monasteria per totam prouinciam vice syderum micantia pessum ierant. Stant adhuc semiruti parietes, qui sint non delectationi oculo, sed tristitiæ monumento. ibi fuit olim apud **Wiremuth** monasterium, *Bedæ* & multorum literatorum virorum nobile gymnasium. Ibi **Strenesbalh** sanctarum virginum choro, beatorum antistitum, & egregiorum regum mausoleis insigne, quod nunc **Witebi** dictum semisopitos cineres in vitam quorundam industria satagente suscitat: inuentáq; sunt nouitèr, & in eminentiam elata sanctorum corpora; *Trumwini* episcopi, *Oswij* regis, & *Elfledæ* filiæ eius quæ eidem monasterio post *Hildam* præfuit: nec non & illius monachi, quem diuino munere scientiam cantus accepisse *Beda* refert. Cuius non fuisse apud Deum populare meritum, miracula modò multa (vt ferunt) supernè demissa prætendunt indicium, vnde necessariò illius prouinciæ monasteria non euoluo, quòd vetusta omninò diruta, vel si noua, adhuc ignota. quamuis hoc opere non omnia per Angliam enumeranda susceperim, nisi quæ sint pro indigenarum sanctorum corporibus maioris famæ, altioris gloriæ. Huc accedit, quòd quædam nostræ notitiæ occulit memoriæ vetustas, quædam constructionis nouitas: ista prouinciæ longinquitas, illa sanctorum in eis requiescentium pro miraculorum raritate obscuritas: quibus omnibus etsi ex necessitate styli nostri deest officium, parùm tamen nostrum suspirabunt silentium, cùm fuerint olim vel Dei voluntate vel sua industria propalata. Intereà dum diuersamur in hac prouincia, successit animo episcoporum Haugustaldensium, & ad candidam casam, quod Anglicè **Witerne** dicitur, non reticere nomina: quia enim quondam Archiepiscopatui Eboracensi subiecti, ad tempus non excurrerunt nostrum, rectè in referendo proprium non occupant locum, furtim ergo se Archiepiscopis immisceant, vt eorum contubernio sociata commemoratione non careant. Haugustaldehem vocatur locus quinquaginta

ab

al. concinnitati

10 20 30 40 50

ab Eboraco milliaribus disparatus, fisco regio famulabatur, quando eum beatæ memoriæ *Wilfridus* à beatissima *Etheldritha* regina pro alijs possessionibus commutauit. Ibi ædificia minaci altitudine murorum erecta, & diuersis anfractibus per cochleas circunducta, mirabile quantum expoliuit, arbitratu quidem multa proprio, sed & cæmentariorum, quos ex Roma spes munificentiæ attraxerat, magisterio. Ferebatúrque tunc in populo celebre, scriptísque etiam est inditum, nusquam citra Alpes tale esse ædificium: nunc qui Roma veniunt idem allegant, vt, qui Hangustaldensem fabricam vident, ambitionem Romanam se imaginari iurent; adeò tot temporum & bellorum iniuriæ venustatem ædificijs non tulere.

PRimus ibi fuit *Wilfridus* episcopus, quo violenter eiecto, subrogati sunt,

Eata.

Tumbert.

Iohannes.

AT verò *Wilfrido* reuerso, & post receptionem sedis defuncto successit *Acca*, vir imprimis industrius & sanctus. Vtrarúmque rerum astipulator est idoneus *Beda*, cuius instinctu & fauore multa (vt notum est) elaborauit volumina: veruntamen non prósperiore fortuna vsum, quàm magistrum ex chronicis accepi: pulsúmque post obitum *Bedæ* triennio à sede sua, incertum an regressum.

Acca Fredebert.

Et *Tilbert.*

IPsi quoque *Ethelbreth* successit. ad hunc & congregationem eius est epistola *Alcuini*; in qua inter cętera dicit; *O nobilissima progenies sanctorum patrum, illorum honoris, venerabilisq́, vitæ successores, & pulcherrimorum habitatores locorum, vestrorum sequimini vestigia patrum: vt de his pulcherrimis habitationibus ad horum, qui nos genuerunt, æternæ beatitudinis consortium peruenire mereamini.* Post *Ethelbrethum* tres tantum episcopi Hangustaldenses fuere.

Herdred.

Eambertus.

Thiffriddid. Exercitus enim Danorum, qui iam tempore *Alcuini* metuebatur, vt aliâs diximus & dicemus, veniens habitatoribus exstinctis vel effugatis habitaculorum tecta succendit, & secreta cœlo exposuit. Nunc est Haugustaldem villa Archiepiscopi Eboracensis.

Episcopi Candidæ Casæ.

CAndida casa vocatur locus in extremis Angliæ iuxta Scotiam finibus, vbi beatus confessor *Nyma* requiescit, natione Britto, qui primus ibidem *Christi* prædicationem euangelizauit. Nomen loco ex opere inditum, quod ecclesiam ibi ex lapide polito Brittonibus miraculum fecerit. Sanctum hunc *Nimam* præclarum virtutibus experta est antiquitas. Scribit *Alcuinus* in epistola ad fratres eiusdem loci dicens: *Deprecor vestræ pietatis vnanimitatem vt nostri nominis habeatis memoriam in ecclesia sanctissimi patris vestri* Nimę *episcopi, qui multis clarnit virtutibus, sicut mihi nuper delatum est per carmina metricæ artis, quæ nobis per fideles nostros discipulos Eboracensis ecclesiæ scholasticos directa sunt, in quibus & facientis cognoui eruditionem, & facientis miracula sanctitatem.*

IBi sub extremo *Bedæ* tempore primus factus est episcopus *Pethelmus*, qui multo antè tempore in Westsaxonia commoratus sanctissimi *Aldelmi* discipulatui interesse meruerat: cum subsequuti sunt.

Frethewald.
Pecwine.
Ethelbrith.

B*Ealdulf.* nec præterea plures alicubi reperio, quòd citò defecerit episcopatus, qui extrema Anglorum in ora est, & Scottorum vel Pictorum depopulationi opportuna. His igitur, quæ prætermittere consilium nõn erat, decursis, ad Eboracum regredietur oratio.

ANno ab incarnatione Domini, 1070. *Thomas* Canonicus Baiocensis à *Willielmo* rege Archiepiscopus Eboraco datus est, permansitq; in honore 30. annis omni vita integer, & cui nihil vel in gestis, vel in dictis succenseri debeat, nisi quòd primo Archiepiscopatus tempore in causa Primatus Cantuariensis magis errore quàm pertinacia certauit: cuius rei exitum primus liber gestorum Pontificalium absoluit. elegantia personatus spectabilis desiderio videntibus erat, iuuenis vigore & æqualitate membrorum commodus, senex viuido faciei rubore & capillis cygneus. liberalitate sua successores suos cõtristauit, vt qui multam episcopalium terrarum partem in clericorum vsum nimiè (vt dicunt) prodigus distraxerit, clerum sufficientem opibus & literis adunauit, ecclesiam à fundamentis inchoatam consummauit. cœlibatum eius nunquam sinister rumor aspersit; Philosophus antiquis scientia comparandus, nec elatus sermone, & vultu comis, moribus dulcis. Nec cantu, nec voce minor multa ecclesiastica composuit carmina. Si quis in auditu eius arte ioculatoria aliquid vocale sonaret, statim illud in diuinas laudes effigiabat: illud apud clericos quàm maximè agere, vt masculam in ecclesia musicam haberent, *nec quicquam*, effœminatè diffungentes, *tenero*, vt Persius ait, *supplantarent verba palato.* Æuo igitur & honore sæculi & gratia Dei abundè plenus obijt anno primo *Henrici* in Nouembri, cùm eum anteà in Augusto ad regem coronasset propter absentiam Cantuariensis Archiepiscopi.

NEc mora *Girardus* nepos *Walchelmi* episcopi Wintoniensis, qui erat episcopus Herefordensis, electus est, & introductus in Archiepiscopum, qui dum cunctatur subijci Primati Cantuariensi, has ei literas misit *Paschalis* Papa. Paschalis *Papa, seruus seruorum Dei, venerabili fratri Eboracensi Archiepiscopo*, Girardo *salutem, & Apostolicam benedictionem. Quanquam prauè contra nos, imò contra matrem tuam sanctam Romanam ecclesiam te non ignoremus egisse: præsentibus tamen tibi literis mandamus, vt professionem venerabili fratri nostro* Anselmo *Cantuariensi Archiepiscopo facere non negligas. Audiuimus enim* Thomam *quondam prædecessorem tuum ex hac eadem re contentionem mouisse & cùm in præsentia domini* Alexandri *Papæ secundi ventilata esset, ex præcepto eius definitione habita post varias adquisitiones* Lanfranco *prædecessori suo & successoribus suis eandem professionem fecisse. Vnde & nos, quod tunc temporis definitum est, volumus authore Deo firmum illibatumq; seruari.* Hanc epistolam directam sibi *Girardus* non legit, quia necesse non fuit. Præuenerat ipse iussum Apostolicum, & hortatu regis *Anselmo* in manum dederat seruaturum se ipsi eandem professionem in Archiepiscopatu Eboracensi, quam fecerat in episcopatu Herefordensi. Nequitia, qua eum Papa notat, hæc fuit, quòd à Roma cum pallio regressus, mendacio suo sedem Apostolicam infecit dicens regi, quòd si se in alijs ecclesiasticè ageret, inuestituras ecclesiarum fieri æquanimiter Papa toleraret. literarum non nescius, in eloquentia diffusus. Decessit insperatè, morbo quidem sed leui antea tactus. Nam cùm aliquantulum æger in quodam viridario domui suæ vicino cubitaret, vt salubriore aura, quam suauè halantes herbarum flores animarent, foris frueretur, iussit vt astantes domum secederent, corporis curæ interim prouisuri. Abierunt illi, & post epulas reuersi, fleuerunt dominum exanimem. Vtinam hæc rumor finxerit, nec homo Pontificalis gratiæ sic obierit: certè canonici Eboracenses, ne in ecclesia sepeliretur, pertinacissimè restitere, vix ignobilem cespitem cadaueri pro foribus inijci passi.

QVamuis post aliquot annos *Thomas* successor eius indignitatem facti leniẽs, in ecclesia ipsum iuxta prædecessores suos eminentissimè tumulauerit. Is filius *Samsonis* Wigorniensis episcopi, dum in Archiepiscopatum electus ad consecrationem suam suscipiendam pro more Cantuariam venire inuitaretur ab *Anselmo*, primò benignè respondit, grates se quòd vocaretur agere, sed inducias petere ad tam magnum

apparatum

apparatum immodico sumptu opus esse. secundò accitus, vi se & rationibus suorum clericorum teneri renunciauit. Tertiò etiam per Episcopos Londoniensem & Rossensem conuentus, omnino negauit. Quare *Anselmus* cùm de consilio *Thomæ Paschalem* Papam certum fecisset, & defectus ipse corporis viribus cœleste iter acceleraret, scripsit *Thomæ* Epistolam, quam & Episcopis omnibus Angliæ singulam singulis cum suo sigillo misit, vt scirent qualiter erga *Thomam* agere deberent. Anselmus *minister Ecclesiæ Cātuariensis* Thomæ *electo Archiepiscopo Eboracensi. Tibi* Thoma *in cōspectu Dei Omnipotentis ego* Anselmus *Archiepiscopus Cantuariæ & totius Brittanniæ Primas loquor, loquens ex parte ipsius Dei, sacerdotale officiū, quod meo iussu in parochia mea per suffraganeum* 10 *meum suscepisti, tibi interdico, atque præcipio, ne te de aliqua cura pastorali vllo modo præsumas intromittere, donec à rebellione, quam contra Ecclesiam Cantuariensem incepisti, discedas, & ei subiectionem, quam antecessores tui*, Thomas *videlicet, &* Girardus *Archiepiscopi ex antiqua antecessorum consuetudine professi sunt, profitearis. Quòd si in his, quæ cœpisti, magis perseuerare, quàm ab ijs desistere delegeris, omnibus Episcopis totius Brittanniæ sub perpetuo anathemate interdico, ne tibi vllus eorum manus ad promotionem Pontificatus imponat. vel si ab externis ordinatus fueris, ne pro Episcopo ijdem in aliqua Christiana communione te suscipiant. Tibique* Thoma *sub eodem anathemate ex parte interdico Dei, vt nunquam benedictionem Episcopatus Eboracensis suscipias, nisi priùs professionem, quam antecessores tui videlicet* Thomas *&* Girardus *Ecclesiæ Cantuariensi fecerunt, facias. Si Episcopatum Eboracensem ex toto* 20 *dimiseris, concedo vt officio sacerdotali, quod iam suscepisti, vtaris.* Erat enim Rex Normanniæ, qui cùm in regnum redijsset, ventilare causam cœpit. Lecta est ante eum Epistola prohibitionis *Anselmi*, & ab Episcopis omnibus suscepta & approbata; quamuis susceptionem eius ad Regalis potentiæ contemptum retorquere Comes de Mellento visus esset. Tantus autem Episcoporum fuit consensus non refragante & patre *Thoma* Wigorniensi antistite, vt mallent omni honore spoliari, quàm præcepta patris sui *Anselmi* transgredi. confirmauit religionem illorum principalis assensus, cùm subiecit: Quicquid aliorum sententia ferat, ego patris *Anselmi* excommunicationi nec ad horam subiacere aliquatenus volo. Itaque quia præter Epistolam *Anselmi* sunt priuilegia sedis Apostolicæ, sunt definitiones ante patrem meum & matrem cum consilio 30 totius regni statutæ, quibus authoritas Cantuariensis Ecclesiæ nititur: eligat *Thomas* aut subiectionem Ecclesiæ Cantuariensi facere, aut Episcopatui valefacere. Cessit ille non rationi sed potentiæ, factâq; professione subiectionis suæ Cantuariensi Ecclesiæ: suscepit à ministro *Richardo* scilicet Londoniensi Episcopo, quod detrectauerat suscipere â magistro. De facilitate ergo credulitatis in clericos serò doluit, exulceratam quantum vixit deferens conscientiam, quòd benedictione *Anselmi* fuerat priuatus. Erat tunc temporis in Anglia *Odolricus* quidam Cardinalis, qui pallium Eboracensis ecclesiæ attulerat per *Anselmi* consilium dandum. Sed cùm eum iam obijsse inueniebat, hærebat animo incertus quid faceret. Sedata ergo omni per potestatem regis controuersia, decretum est, vt Eboracum ab eodem Cardinali deportaretur pallium. Factum 40 est, & redimitus *Thomas* pallio in Archiepiscopum enituit, expers (vt credebatur) ab adolescentia fœminarum, sed & obscœnitatum omnium, dapsilis exemplo sui ad omnes, prædicandæ pietatis & fauoris in clericos. decessit iuuenis vix 14. annis functus gradu.

SVccessit *Thurstanus* prædicandæ constantiæ clericus. Qui cùm post aliquot annos acceptæ electionis professionem *Radulfo* Archiepiscopo Cantuariæ facere nollet, volente rege vltrò Archiepiscopatu cessit. Sed clericorum suorum monitu posteà Romam profectus hanc Epistolam meruerat. Paschalis *Episcopus seruus seruorum Dei* Henrico *illustri regi Anglorum, Salutem & Apostolicam benedictionem. Nos authore Deo de probitate tua non tantùm bona sed meliora confidimus. Idcircò monemus excellentiam tuam, vt* 50 *diuinæ gratiæ memor semper existas, qui tibi & regni pacem & iustitiæ notitiam tribuit. Honorem igitur Dei & Ecclesiarum eius in regno tuo diligenter obserua, & iustitiam efficaciter exequere; quia per honorem Dei tuus profectò augebitur. Audiuimus Electum Eboracensem virum sapientem & strenuum sine iudicio ab Eboracensi Ecclesia sequestratum, quod nimirùm diuinæ iustitiæ & sanctorum patrum institutionibus aduersatur. Nos quidem neque Cantuariensem Ecclesiam minui, neque Eboracensem volumus præiudicium pati, sed eam constitutionem,*

tionem, quæ à beato Gregorio *Anglicæ gentis Apoſtolo inter eaſdem eccleſias conſtituta eſt, firmam cenſemus illibatamq́; ſeruari. Idem ergo Electus, vt iuſtitia exigit, ad ſuam Eccleſiā omnimodis reuocetur. Siquid autem quæſtionis inter eaſdem Eccleſias naſcitur, præſentibus vtriſque partibus in noſtra præſentia pertractetur.* Hac epiſtola fretus *Turſtanus*, ſedem ſuam repetijt libens. Augebatur indies diſſidium inter eum & *Radulphum* Archiepiſcopū, quia *Radulphus* nullis delinimentis, nullis minis adduci potuerat, vt ei manus imponeret, niſi profeſſionem faceret, nec *Turſtanus* id ſe facturum pro capitis periculo pollicebatur. Succeſſori ergo *Paſchalis* Papæ *Gelaſio* citra montes venienti ambo ſtatuerunt occurrere, cauſarum ſuarum patrocinio affuturi. Sed mors Apoſtolica non diu prolongata tardauit eorum impetum, donec *Calixtus*, qui ei ſucceſſerat, Rhemis ad celebrandum venit concilium. Eo *Turſtanus* impiger contendit, pollicitus regi nihil ſe contra decus Eccleſiæ Cātuarienſis moliturum. Quod mox, vt opportunum vidit, oblitus eſſregit; ab Apoſtolico contra omnes conſuetudines maiorum benedictionem epiſcopalem ſuſcepit. Præceſſerat ſanè *Turſtanum* ad Papam Legatus regis, idemque frater *Radulfi Sefredus*, poſteà Ciceſtrenſis epiſcopus, denunciaturus Papæ, ne vllo modo *Turſtanum*, aut ipſe ſacraret, aut ab aliquo niſi à Pontifice Cantuariorum ſecundum antiquum morem ſacrari permitteret. Et ſi contra hoc ipſe Apoſtolatus ſui iure niti vellet, certus exiſteret, quia nec pro amiſſione coronæ ſuæ propoſitū ſuum in hac cauſſā mutaret. His reſpondit Apoſtolicus, *Ne putet Rex me de quo agit. negotio aliter acturum, quàm ipſe velit. Neque enim voluntas mea vnquam me tulit, vt Cantuarienſis Eccleſiæ dignitatem, cui tot præclari patres (vt penè toti mundo notiſſimum eſt,) præſederunt, quoquo modo humiliem.* His blanditijs perſuaſus Legatus reditum maturauit. Poſt cuius diſceſſum Apoſtolicus Romanorum iuſſis obnoxius, qui in amicitiam *Turſtani* tranſierant, eum ſacrauit, palam illud interdicente *Iohanne* archidiacono Cātuarienſi. reſponditq; ei Apoſtolicus: nullam iniuſtitiam eccleſiæ Cantuarienſi volumus facere, ſed ſalua iuſtitia & dignitate illius, quod propoſuimus, exequamur. Friuolū id audientes iudicauerunt, cùm diſſideret factum à dicto. Hoc audito rex *Turſtano* interdixit omnem dominationis ſuæ terram. Quam ſeueritatem nec tunc voluit diminuere, cùm eum apud Giſortium præſens appellaſſet Apoſtolicus, aſſerens ſe de fide, qua ſe Rex obligatum eſſe dicebat, eum authoritate beati *Petri* ſoluturum. Quod cùm fruſtra fuiſſet, tunc quidem rex impacatus remanſit. Sed ſequenti anno, cùm iam præfatus Papa in ſede Apoſtolatus corroboratus, liberiùs, quę vellet, diſponeret, miſit Epiſtolam, qua videbatur, vt aut *Turſtanus* epiſcopatu ſuo potiretur, aut rex anathemate, & Pontifex Cantuarienſis ſuſpenſione ſacerdotalis officij plecteretur. Hic metus coëgit regem cœptis deſiſtere: receptus eſt *Turſtanus* in ſede. Ita ille quamuis *Radulphus* & ſucceſſor eius *Willielmus* multa conarentur, multa effunderent, omnes eorum allegationes inſtantia ſua diſſoluit, & irritas fecit. Obijt ſanctiſſimè poſt exactum quadriennium mortis *Henrici* regis abrenuncians priùs epiſcopatui, & monachus factus apud pōtem fractū, cellam Cluniaci.

De Epiſcopis Lindisfarnenſibus & *Dunelmenſibus.*

EX omnibus, qui quondam in Northanhimbria epiſcopatibus poſiti, principatum Eboracenſem ſuſpiciebant, ſolus ille, qui apud **Lindiſfarne** fuit, remanſit. **Lindiſfarne** eſt Inſula exigua, quæ nunc à prouincialialibus **Halieland** vocatur, quam ſanctiſſimus *Aidanus* appetitor ſilentij & ſanctæ paupertatis in ſedem epiſcopatus, ſpreta illa Eboracenſis frequentię pompa, elegit. Viri tenuitatem & modeſtiā ſecuti ſunt ſucceſſores eius, *Finanus. Colmannus. Tuda. Eata.*

Celeberrimus

CElebertimus & illibato corpore adhuc pausans eximius *Cuthbertus*, qui solus hanc gratiam meruit, quòd nunquam eius incorruptio vel in quæstionem venerit.

E*Dberthus*, qui pro maximæ sanctitatis prærogatiua meruit in tumulo sepeliri, quem antecessor suus fœlicissimæ memoriæ 11. annis integro consecrauerat cadaueri. Euentum citò sequuturæ mortis & sepulturæ prædixit ipse allatis ad se sacratissimis induuijs, quæ tot annis infossæ labem putredinis euaserant. Hæc *Beda* in vita *Cuthberti* latissimè exequitur.

E*Dfridus*, cuius iussu & rogatu idem historiographus fœlicem *Cuthbertum* tam oratione rhetorica, quàm dulcedine metrica extulit.

10 *Ethelwoldus.*

Cinewlfus.

H*Igebaldus*. Huius tempore depopulati sunt Dani Insulam, vt nec sacrosanctis parcerent altaribus, sicut manifestū facit Epistola *Alchwini* ad eundem in hunc modum. *Beatissimi patris* Cuthberti *Episcopi in* Christo *filijs* Hingbaldo *Episcopo & omni congregationi Lindisfarnensis Ecclesiæ* Alchwinus *diaconus salutem. vestra charitatis familiaritas me multùm lætificare solebat, sed versâ vice vestra tribulationis calamitas licèt absentem multùm me contristauit quòd Pagani contaminauerunt sanctuaria Dei & fuderunt sanguinem sanctorum in circuitu altaris, calcauerunt corpora sanctorum in templo quasi sterquilinium in plateis. Quæ est fiducia Ecclesijs Brittanniæ, si sanctus* Cuthbertus *cum tanto sanctorum numero suam non defendit Ecclesiam? &c.* Quibus hortatur, ne â moribus antecessorum degeneres vestium luxui & gulæ intemperiei professionis suæ reuerentiam decolorent. per transgressionem diuinæ legis accidisse alia, accessuráque deteriora, si perseuerandum in vetitis putauerint. Adijcit etiam in Epistolę calce, *Cùm Dominus noster Rex* Carolus *hostibus per misericordiam Dei subditis domum reuerteretur, nos Deo iuuante ad eum venire disponimus, & si quid tunc vel de pueris, qui in captiuitatem ducti sunt â Paganis, vel de alijs necessitatibus nostris proficere potermus, diligenter ad effectum producere curabimus.* Item ad *Ethelredum* regem. *Ecce Ecclesia sancti* Cuthberti *sacerdotis Dei sanguine aspersa omnibus spoliata ornamentis, locus cunctis in Brittannia venerabilior Paganis gentibus datur ad debellandum. Et vbi primùm post discessum sancti* Paulini *ab Eboraco Christiana religio in * Northambrorum gente sumpsit exordium, ibi miseriæ & calamitatis cæpit initium.* Quapropter pensato consilio decretum est, vt ab Insula illa, quæ esset maritimorum prædonum hiatibus exposita, corpora sanctorū in continentem transferrentur. Tunc beatum magni *Cuthberti* corpus cùm quidam religioso (vt putabant) furto Hiberniam transuehere ambirent, perdiderunt fructum operæ, dum aut multis diebus ventum operirentur in littore, aut flatu aliquantum concitatiore in altum proiecti, statim repellerentur. Quocirca cum honore debito sacrum corpus apud * Bulbesord, incertum an Episcopatus sedem deposuere iuxta amnem Twydæ. Iacuit ibi multis annis vsque ad aduentum *Ethelredi* regis. Nec tamen interim in adiutorio prouincialium feriabatur, sed per totam Angliam vagabatur miraculis; quorum vnum si retulero, non ab re vt ęstimo fecero, eo insignius, quo illud in clarissima persona ostensum totius Angliæ libertatem reduxit, seruitutem exuit. Erat Rex *Elfredus* barbarorum infestatione ad hoc redactus inopiæ, vt in Insula quadam paruissima quæ vocatur Adeliget lateret inglorius. Dixi superiùs de hac Insula in gestis Pontificum Wellensium. Ibi ergo quadam die cùm domi soporatus iaceret, (dolor enim animi somnum impetrauerat) socijs per oram fluminis dispersis ecce beatus *Cuthbertus* dormientem alloquitur. *Ego sum* Cuthbertus *Lindisfarnensis quondam antistes. Misit me Deus, vt prospera tibi annuntiem. Quia enim Anglia iamdudum peccatorum pœnas enormiter luit, modò tandem indigenarum sanctorum meritis super eam misericordiæ suæ oculo respexit. Tu quoque tam miserabiliter regno exturris gloriosè post paucum tempus in solio reponêris. Atque adeo signum eximium tibi dabo. Venient hodie piscatores tui magnam vim grandium piscium corbibus euehentes. Quod eo erit mirabilius, quia his diebus gelante aqua stagnum asperatum nihil tale sperari permittet. Super hæc gelido rore stillans aër omnium piscantium artem eludit. Verùm tu fortuna secunda verè compos regaliter feceris, si adiutorem tuum Deum & me eius nuntium competenti deuotione demerueris.* Hæc dicens sanctus regem soporatum sollicitudinibus exuit, matremq; propè cubantem eiusdem nuncij lætitia confortauit. Experrecti

ambo

Marginal line numbers: 20 (at "rum numero suam"), 30 (at "ligio in Northambrorum"), 40 (at "ab re vt ęstimo"), 50 (at "mium tibi dabo").

Marginal notes: * al. Northanimbrorum; * al. Bubedford

ambo vnum & idem se somniasse frequenti recursu verborum iterabant: cùm piscatores ingressi copia innumerabili piscium fidem somnio fecere. Nec multò pòst ille regnum & regni gloriam suscepit, vt latiùs in gestis diximus. *Hingebaldo* hi successere:

Egberth.
Erdulf.
Cutbeard.
Milred.
Witred.
Sexhelm. 10
Aldredus.
Alsius.
Aldum.

EAdmund, qui quantumuis mirabili casu in Episcopũ creatus est. Electio enim olim præsulum & Abbatum tempore Anglorum penes clericos & monachos erat. Monachi ad corpus sancti *Cuthberti* non seruiebant, quamuis Episcopi consuetudinaliter Monachi essent, ad exemplum sanctissimi patris, qui monachus clericis præfuerat. Defuncto ergo *Aldulmo* antistite, clerici consederant de rectoris futuri electione consultantes: nec (vt fit in talibus) quicquã certi pro scismate partium definientes. Tum *Eadmundus*, quem nullus accersendum putauerat, cunctantibus superueniens, consuetaq; 20 vsus facetia, me (inquit) accipite, & Episcopum facite. Illi omnes quasi diuinitus accensis spiritibus rapuerunt ex ore eius verbum quasi diuinum miraculum. stupentemq; & dicti pœnitentem, vtpote qui mallet lusum pilæ, quàm vsum cuculli, monachum fecerunt, & regi * *Egelredo*, qui tunc regnabat, in Episcopum sibi postulauerunt. omine fœlici fuit hæc facta prolusio, vt commemorant indigenæ loci. Regis enim serenitas, quod petebatur, annuit, & propitia diuinitas, quod sperabatur, impleuit. Sub eo enim præsule multum in modum Ecclesię promouit prosperitas. Corpus sanctum delatum Dunelmũ, basilica ibidem â fundamentis consummata; multa prætereà, quę nullo vnquam apud ciues ęuo fallax consumet obliuio. Dunelmum est collis, ab vna vallis planitie paullatim & molli cliuo turgescens in tumulum: & licèt situ edito & prærupto 30 rupium omnem aditum excludat hostium, tamen ibi moderni collibus imposuerunt castellum. Ad radices pedis castelli destuit amnis piscosus, & vt plæraq; & omnia pęnè Northambriæ flumina. ita enim *Isicius* in partibus Occidentalibus & Aquilonalibus Angliæ superfluit, vt rustici proiectis piscibus sues pascant.

* al. *Ethelredo*

POst *Eadmundum* fuerunt, *Edred.*
Egelwinus.

EGelricus, quorum vltimus sub rege *Willielmo* rebellionis accusatus, quòd turbasset pacem regiam piraticam adorsus, perpetuo exilio Westmonasterium deportatus est. Ibi quantum vixit voluntaria inedia & lachrymarum affluentia præteritos reatus attenuans & diluens, sanctitatis opinionem apud homines concepit. Denique ab ijs, 40 qui eum viderunt, posteris memoriam tradentibus, hodiéque tumulus eius nec votis nec frequentia petitorum caret.

SVperpositus est adhuc viuenti *Walkerus*, qui esset dux pariter prouinciæ & Episcopus, frænaretque rebellionem gentis gladio, & reformaret mores eloquio. Qui dum id exequeretur sedulò, indignè peremptus occasionem dedit Regi, vt prouinciæ illius * prouincias, quæ aliquantulum respirauerant, funditus exterminaret. Causa cædis hæc fuit. Præfecerat Episcopus, rebus forensibus *Gilebertum* cognatum, interioribus *Leobinum* clericum, ambos in rebus commissis strenuos, sed effrænes. Tolerabat Episcopus eorum immodestiam gratia strenuitatis inductus. Et quia eos eleuarat, cumulum benignitatis augebat. *Indulget enim natura sibi, placidoque fauore assentatur suis ipsa muneribus.* Is *Leobinus Liulfum* beatissimi *Cuthberti* ministrum adeò dilectum, vt ipse Sanctus coram vigilanti assistens placita imperaret, hunc inquam *Leobinus* per *Gilebertum* obtruncari fecit, liuore ictus quòd amplioris amicitiæ locum apud Pontificem pro scientia & æquitate iudiciorum haberet. Perculsus nuncio *Walkerus* parentelæ furenti defuncti legalis placiti iudicium 50

* al. *reliquias*

cium obtulit, protestatus *Leobinum* suæ suorumque necis authorem. vbi ventum ad placitum, nullis effera gens rationibus emolliri potuit, quin in Episcopum referret culpam, quòd ambos homicidas post necem *Liulfi* in curia eius familiariter diuersatos vidissent. Surrectum ergo in clamores & iras, & *Gilebertus* de Ecclesia, in qua cum Episcopo assederat, vltrò egrediens, vt suo periculo vitam domini mercaretur, impiè occisus est. Præsul etiam pro ianuis prætentum ramum præferens neci datus, fomesque mali *Leobinus* semiustulatus; quòd nisi cremata Ecclesia exire nolebat exiliens mille lanceis exceptus est. Prædictum id ab *Edgitha* Regina relicta Regis *Edwardi*. Quæ cùm vidisset *Walkerium* Wintoniæ ad consecrandum duci cæsarie lacteolum, vultu roseum, statura prægrandem, pulchrum (ait) hic Martyrem habemus, coniectura videlicet immoderatæ gentis ad præsagiendum inducta. Hunc exitum vitæ tulit *Walkerius*, vir neque immodestus neque illiteratus, qui canonicos Monachili seruitio assuetos, quòd semper Monachum habuissent episcopum, ad vsum clericorum redegit.

SVccessit ei *Willielmus* ex Abbate Sancti *Karilefi*, qui Monachos Dunelmo posuit, potens in sæculo & oris volubilitate promptus, * maximus sub *Willielmo* rege iuniore. quapropter & amicorum cohorti additus, & Angliæ prælatus, non permansit in gratia. Quippe nullis principis dictis vel factis contra eum existentibus, ab amicitia desciuit, in perfidia *Odonis* Baiocensis & cæterorum se immiscens. Quapropter victis partibus ab Anglia fugatus post duos annos indulgentia principis rediit. Episcopatu ergo resumpto sedulò agebat, vt in antiquum resumeretur amorem, spectatóque regis ingenio quocunque ille vergendum putasset, & ipse vergere. vnde factum est, vt in turbine, qui inter *Anselmum* & *Willielmum* surrexit maximas contra Archiepiscopum turbas iste signifer excitaret: Sperans (vt aiunt) vel alliciendam regis gratiam, vel se pro *Anselmo* fore Archiepiscopum. sed enim vtróque excidit. Nam non multò pòst orto inter ipsum & regem dissidio ægritudinem apud Glocestriam incurrit. ibi tunc erat curia, & iussus est Episcopus exhiberi, vt causam suam defensaret. Cui cùm responsum esset infirmitate detineri, quo minùs veniret: per vultum de *Luca* fingit se inquit. Enimuerò ille vera valetudine correptus morti appropinquabat. Cumque considentes episcopi iudicassent, vt in ecclesia Dunelmi, quam ipse magnificè inchoauerat, sepeliretur, resumptis viribus hęc verba spirauit. non placeat Deo, vt pro me mutetur vel minuatur Domini mei sancti *Cuthberti* reuerentia, pro cuius honore nullus vnquam antecessorum meorum in ecclesia humatus est: sed in capitulo me ponite. Defunctus ergo Dunelmumque delatus pulchrum suæ industriæ monumentum apud Monachos habet, quòd & eos congregauerit, & tam libris quàm cæteris ornamentis ecclesiam decorauerit, quin & Priorem loci hoc insigni extulerit, vt in toto episcopatu Decanus & vicedominus esset.

al. maximè, vel maximo

QVod cùm *Turgotus* ab eo Prior constitutus seueriùs exequeretur, ita *Ranulphum* successorem *Willielmi* exacerbauit, vt eo ad episcopatum sancti *Andreæ* in Scottia translato nullum alium Priorem ponendum putaret. Is est *Ranulphus* quondam regis *Willielmi* capellanus, ex quo ambiguum genere, lingua & calliditate prouectus ad summum, & totius regni procurator effectus. Iste si quando edictum regium processisset, vt nominatum tributum Anglia penderet, duplum adijciebat, subinde ridente rege ac dicente, solum esse hominem, qui sciret sic agitare ingenium, nec aliorum curaret odium, dummodo complacaret dominum. Quibus artibus fretus episcopatum Dunelmensem meruit. Venit ergo Dunelmum, & primùm quidem timidiùs se agebat sanctum verens offendere, qui fertur peccantium seuerus inprimis correptor esse. Sed vno & altero delicto cōmisso nec vindicato, eò processit, vt reum siquando ad Ecclesiam Sancti confugeret abstrahere non dubitaret, ausus scelus omnibus retrò annis inauditum. In ędificijs autem Monachorum nouis & translatione beatissimi *Cuthberti* nonnullam gloriam nomini suo commeritus est. Extulit ergo eius famam sacri corporis elatio, quòd é mausoléo leuatum cunctis volentibus fecit conspicuum. Tractauit illud ausu fœlici *Radulphus* tunc *Sagiensis* Abbas, posteà Archiepiscopus Cantuariensis, & propalam illibatum protulit, quòd quibusdam venisset in dubium, vtrum olim vulgatum adhuc de integritate compaginis miraculum duraret. vestes quoque omnes

recenti

recenti splendore nitentes, calix super pectus eius, cuius superior pars aurea, inferior onychina esset, facies tam strictè obuoluta sudario, vt nullo Abbatis nisu dissociari posset. caput *Oswaldi* regis, & Martyris inter brachia eius inuentum. ossa sanctorum *Bedæ* & *Celuulfi*, qui apud Lindisfarnum Monachus, & sanctus, in singulis saccis lineis reperta. Erat spectaculum ingens in cœmiterio sereno aëre, nulla pendente nubium crassitudine, monachis omnibus solemnibus indutis vestibus, lōga pompa euntium & redeuntiū magnaq; cōstipatio se ingerentiū, dū semel visum iuuat iterumq; *iterumq; videre. Visum ergo vt sancto putatur indignum, quòd ita esset expositus ad spectaculum, pluuiáq; ingens inopinatè oborta omnes intra Ecclesiam coëgit. Nec caruit miraculo, quòd monachorum vestes tanta inundante procella non solùm illæsæ, sed nec etiam madefactæ. Macte virtute (Præsul sanctissime) præclarum omnino miraculum & tuæ sanctitati congruum: qui etiam non multis antè diebus aliud exhibueras. Ad translationem corporis parata erant omnia in noua Ecclesia: chorus monachorum, altare, sepulcrū. expectabatur tantùm, vt materia lignorum, quę recentem presbyterij testudinem sustinebat, leuiter deponeretur. Sed non passus es (beatissime) sanctum tuorum desiderium prolongari, & omnia nocte intempesta subruisti. Quis enim alius tanti facti autor? Accurrit Prior sono excitus, altari & pauimento timens, de lignis cura minor. sed non solùm illa de quibus metuebatur, sed & ligna ita seruaueras integra, vt fuerant apposita. Meritò â Monachis tuis timeris, vt nullus rebellionis contra Priorem vel in se grauis criminis conscius, pernoctare audeat delicti sine confessione reus. Quapropter te supplex oro, vt mei in bono meminisse digneris, qui vbi se occasio dedit laudem tui quanquam exilem prætermittere nolui Domine sancte & meritò dilecte pater.

*al. iterum

Prologus Libri Quarti.

INæquales dicto libros, quia non æquè affluit nobis vbique dicendorum copia. Et promptum quidem habeo velle sanctos Patriæ meæ laudare, sed destituit conantem scire & posse. Nam nec omnes sanctos valeo scire, vel quos remotissimè â nobis disparant plagæ, vel quorum nullæ propter scriptorum desidiam extarent, quas viderimus, vitæ: nec illos, quos mihi diuinitatis munus donauit & vicinia terrarum & scientia literarum aliquantulum nosse, potest sterile ingenium & exile eloquium dignis informare laudum titulis, æquiparare victoriarum triumphis. sed rursum hoc meditanti fides occurrens, dubietatis nebulas disjicit, securitatem inducit: cùm sciam solam hominis bonam voluntatem, si fortè fortuna æmula effectum inuideat, æternæ mercedi sufficere. Mentior si non angeli bonæ voluntatis pacem annuntiauerint. Militet ergo sanctis, si aliud in me non est, prona deuotio mentis. seruiat ei si potest lingua dicentis, quem sæpe hactenus seruatum, nuper præclaro miraculo, nuper insigni exemerunt periculo. Iuxta ergo inceptum iter circumibo in hoc quarto libro Pontificatus Merciorum, sicut quarto ordine peruagatus sum olim eorum Imperium. id fuit semper pro tempore amplissimum, ideòque in plures Episcopatus diuisum, animositate præsertim Regis Offæ, qui in **Licefeld** *Archiepiscopatum constituit, non authoritate sed in cuncta religionis medulla ductus. Hinc igitur propositum executuro cursum, tale se offert dicendi auspicium.*

De Episcopis Wigornensibus.

LIB. IIII.

PRouincia Merciorum quinque habet modò Episcopatus, olim forsitan plures. Et apud Wigorniam quidem hi fuerunt Episcopi:

Bosel.
Osteor.
Edwinus.
Wilfrid.
Milred.
Weremund.
Tilher.
Ethelred.
Denebertus.
Herebertus.
Alwinus.
Henferdth.
* *Ecelin.* (al. Ethelin)
Wilfert.
Kinewold.
Dunstan.
Oswald.
Aldulf.

W*Lstanus.* Isti tres fuerunt Archiepiscopi:
Lesius.
**Bribegus.* (al. Britegus)
Liumigus.
Alred.

W*Lstanus* in sanctitate nostro sæculo nominatissimus, de quo si se amplior porrexerit sermo, nullum quæso tædeat. *Wlstanus* à puero educatus honestè, inter disciplinatos viros & literarum curam quanta tunc in Anglia erat, adoleuit. Cùm verò id ætatis esset, presbyteratum accepit, nec à gradu morum vitijs degenerauit. Non enim, vt tunc & nunc quidam Missa cursim manè cantata, tota die post hoc gulæ vel quæstibus inhiabat, sed morosiore cura debitum consummans officium, orationes quotidianas & diuturnas adijciebat, oblationibus fidelium contentus. His vitam tolerabat. Pudoris singularis saluum signaculum post virginitatis vitam cœlo exhibuit. Ita adhuc constitutus in sæculo maior quolibet æstimabatur Monacho, superflui potus expers, esui carnium indulgebat: quas tamen statim, vt potuit, occasionem rapiens, spreuit. caussa fuerat, quia die certa ad quoddam placitum exire deberet, necessitas rei omni excusationi repudium indixerat. Visum est tamen vt ante Missam cantatam inediæ consuleret. Acceleratur à clientibus, ne impransus abiret dominus: apponitur auca igni. Astitit altari presbyter, & deuotione, qua solet agit, cùm inter secreta Missæ, quia erat Ecclesia domui vicina, nidor adustæ carnis nares eius oppleuit. Odor mentem aduocauit, vt & voluptatis illecebra caperetur, continuóque reducto animo culpam agnoscens, luctabatur validè vt cogitationem aliàs auerteret. sed cùm id frustra esset, iratus sibi iuramentum ad sacramenta, quæ tangebat, fecit, nullo se ampliùs pacto id genus cibi comesturum. Cantata ergo Missa cibo vacuus ad negotium discessit, quòd iam tardior hora vrgeret causatus. occasio illa effecit, vt arduum penitus sequutus exemplum, omni in perpetuum carne & etiam vnctiori cibo temperaret. non tamen comedentes rigido suspendens supercilio, nullo se affirmabat eorum ciborum teneri desiderio, si qua tamen esset caro delectabilis, opinari se, quòd alaudæ maiorem vescentibus darent voluptatem. Crescente autem deuotione propositi apud Wigorniam Monachus factus per omnia officia ad Prioratum ascendit. In quo, dum sublimi laude virtutum refulget, tentationem diaboli bonis eius (credo) inuidentis expertus est. Qui cùm quadam nocte ante altare orantem, vt luctaretur secum est aggressus. Fortior ille metu prouocantem adorsus diris brachiorum nodis elisit. idem secundò, & tertiò fecit, nisi quòd tertia vice suspiriosus,

extis incalescentibus ilium pulsu se defecisse pænè significauit. Sed affuit clemens diuinitas, quæ monstrum insaniens abegit. Quo in auras euanescente, intellexit *Wlstanus* diabolum esse, cum antè putasset seruientem quendam fuisse, cuius ille formam induerat. Cuius rei non fallax dabatur indicium, quòd quocunque euentu seruientem illum videret, statim tremore membra pererrante totus expallesceret. Cætera omni timore vacuus, vt affirmaret se nescire quid esset terror, qui nunquam pro fractura pontis equo descenderit, qui in summitate fabricarum per angustissimos axes securus incesserit, vt de ipso meritò dicatur, *Iustus vt leo confidit*. Intereà, quam superiùs dixi, causa exorta est, qua Roma veniens *Alredus* Archiepiscopus consecutis euestigio Cardinalibus Wigorniensi ciuitati Episcopum vrgeretur consecrare. Ille consilio deducto in medium cauensque rebus suis in posterum *Wlstanum* elegit, inefficacem scilicet ratus, cuius simplicitate & sanctimonia rapinas vmbraret suas, rapturus de rebus Episcopatus, quod liberet. Cardinalium ergo fauore *Wlstanus* approbatus, & examinatus seueritate, diuinum munus suscepit; pulchróq; & venerabili præsagio prognosticon obuenit: *Ecce verè Israëlita, in quo dolus non est*! Nihil prorsus verius: nec enim bonum in eo simulatæ sanctitatis, nec si secus quid, callidæ fraudulentiæ fuit. Sed nec *Aldredus* ita segnem (vt putabat) persensit. Siquidem maiorem partem rerum, quas indebitè detinebat, blanditijs ab eo surripuit, tenuitatem suam illi ex tempore allegans. Ita officium iniunctũ magis insito virtutum amore quàm literatura fretus exercebat. Quanquam non ita hebes in literis (vt putabatur) fuerit, qui cętera negotia sciret, pręter fabulas Poëtarum & tortiles syllogismos dialecticorum, quæ nec nosset, nec nosse dignaretur. Ceterùm probè doctus posse sermonem quamlibet elegantem extemporaliter facere, auditorum lachrymas, gaudia cœli, & pœnas inferni proponendo artifex mouere, persuadere dictionem, quam vellet, dum quadraret vita doctrinæ, nec aliter viueret, quàm viuendum doceret. Ideóque suggerebat ei Deus eloquium, quòd esset & laudũ eius incremento & auditoribus proficuo. Cibi, & potus (vt ante dixi) erat abstinens, quamuis in aula eius pro more Anglorum, totis post prandiũ biberetur horis, cũ quibus ipse assidens Psalmos ruminabat. ordine tamen suo se bibere simulabat. hauriebant alij spumantes pateras; ipse vasculum minutissimum tenens eos ad hilaritatem inuitabat magis consuetudini patriæ, quàm iudicio satisfaciens animi. Nam & cõsuetudines Normannorum non omittebat, pompam militum secum ducens, qui stipendijs annuis quotidianisq; cibis immane quãtum populabantur. Circa religiones, talem accepimus. Quotidie Missam cantans, addebat Psalterium, omniumq; sanctorũ memorias, quorũ toto anno singula solemnia succedunt, singulis in septem diuisas, per septem non omittebat horas. Quotiescúnq; Wigorniæ esset, Missam maiorem impiger cãtabat dicens id se rependere septimanarij officio, quo ipse pro episcopatu absolui nollet. collationem quoque frequenter interebat, iensq; cum cæteris in Ecclesiã facta confessione redditaq; benedictione in tricliniũ se recipiebat. Equo quocunq; uadens Psalterium frequẽtabat, orationales versus, qui occurrebant, ad fastidium cõcantantis crebrò repetens. Nullius vnquã personę cõtuitu, nec etiam in curia regis positus, & ad mensam eius assidens, benedictiones, quas Angli super potũ faciebant, omisit. Si quando eum necessitas ad comitatũ vrgebat, omnium primò maledictionem prauis, benedictionem rectis imprecabatur arbitris. Tum cõsidens si diuinum quid euentilaretur, vigilanter intendebat mentis aciem: si sæculare, quod crebrius erat, fastidio segnis obdormiscebat, licèt si quis contra eum dicendum putasset, non eum obtusæ scientię esse in respondendo intelligeret. Venerat ad eum fama religionis accitus presbyter vocabulo *Egelricus*; cuius exemplo scintillante multum in se sanctitatis fomitem rapuerat. Erat enim ille orationibus continuis etiam inter turbas ad miraculum videntium deditus, vt qui quotidie Psalteriũ cum orationibus, non minoris numeri euoluerat post Missam. Adeò in corripiendo acer, vt etiam Episcopum ipsum, si quando (vt fit in loquendo) esset remissior, statim vel argueret verbis, vel reuerberaret oculis. Nam antistes suorum à recto transgressiones alumnorum corripiebat, sed sæpiùs quatenus honestas sineret, tolerabat; In diuino segnitiem obsequio nullo modo patiens. si quis ministrorũ vel temulentia, vel somnolentia victus, matutinis non affuisset, acri ferulæ ictu in illum vlcisci. Postremò personas honestiores per se excitando ipse matutinas eis cantare.

cantare. Indifferenter vilioribus vtebatur vestibus, magis agninis quàm alterius generis pellibus frigus depellens. Si verò ei diceretur, vt saltem cattinas pelles amiciret, iocose comitate respondebat; Crede mihi (etiam hic mos iurandi Episcopo inoleuerat) nunquam audiui cantari, cattus Dei sed Agnus Dei, ideóque non catto, sed agno volo calefieri. ita Dei timor mentem eius insederat, vt quod alij torquebant in pompam, ipse in compunctionis transferret materiam. Cùm Ecclesiæ maioris opus, quod ipse à fundamentis inceperat, ad hoc incrementi processisset, vt iam monachi migrarent in illam, iussum est veterem Ecclesiam, quam & beatus *Osvvaldus* fecerat, detegi & subrui. Ad hoc spectaculum stans sub Diuo *Wlstanus*, lachrymas tenere nequiuit. Super quo modestè à familiaribus redargutus, qui gaudere potiùs deberet, quòd se superstite tantus Ecclesiæ honor accessit, vt ampliatus Monachorum numerus ampliora exigeret habitacula, respondit: Ego longè aliter intelligo, quòd nos miseri sanctorum opera destruimus, vt nobis laudem cõparemus. non nouerat illa fœlicium virorũ ętas pompaticas ędes construere, sed sub qualicunque tecto seipsos Deo immolare, subiectósque ad exemplum attrahere: nos è contrà nitimur, vt animarũ negligentes curam accumulemus lapides. dixit plura in hunc modum, allegationibus suis occurrentes sententias infirmans. Nunc quòd miraculorum expers non fuerit, sermo subijciet: nam de moribus eius dicta hunc modum tenebunt. In cuiusdam Ecclesiæ dedicatione sermonem fecerat ad populum, in quo multa de cęteris plura de pace dixerat: quo cõmoti nonnulli, qui digladiabili dissidebant odio, offensas vtrinq; donauere. vnus erat, qui nullis admonitionibus, nullis suadelis adduci potuit, vt fratris necem indulgeret inimico. huic adducto in medium, & post multum sermonẽ pertinacissimè recusanti, eadem quæ referam, verba dixit Episcopus. Dominus dixit in Euangelio; *Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur.* constat ergo quòd si pacifici sunt beati, & filij Dei, discordantes sunt miseri & filij diaboli. Illi igitur, cuius filius es, te cõmendo, & trado te Satanę ad interitũ carnis, iuxta pręceptum Apostoli, *vt spiritus saluus fit in die Domini. vix sanctus sermonẽ expleuerat, cùm miser ille mancipiũ hostile factus, corã omni plebe dentibus stridere, spumas iacere, crinem rotare occepit. postremò in terrã elisus volutabatur furens. Exoratus* Wlstanus *vt misereretur, distulit: sed pressus tandẽ & victus lachrymis, iubet inimico vt abeat. ille discedit eadem facilitate qua venerat reductus in mentem homo, cõuentusq; vt delicti gratiã cederet, mira pacẽ negauit imprudẽtia. iterũ ergo vexari, iterũq; sanari iussus inficiari perstitit. Tertiò iam cùm totus membris labefactatus ex cõcussione dæmonis penè singultiret animã, pacem inijt, perpetuò post hoc vsq; ad mortẽ integer & incolumis.* Sub seniore *Willielmo* inclamatum est in *Wlstanũ* à *Lanfrãco* de literarũ inscitia: à *Thoma* Eboracensi archiepiscopo, quòd subijci deberet ei ex antiquo iure. vtrisq; obiectionibus cùm in cõcilio respondere iuberetur, egressus est vt strictiore consilio responsum conferet suum. Tum Monachorum, qui cum eo erant, animis ad summum negotiũ attonitis, ille subintulit: crede mihi adhuc non cantauimus Nonam: cantemus ergo. socijs referentibus, vt priùs propter quę venerant expedirent, quòd satis superq; sufficeret cantibus tempus; regem & proceres, si hoc audierint, risui se haberi non immeritò credituros: priùs (crede mihi) faciemus Dei seruitiũ, et post agitabimus hominũ litigium. hora igitur cantata, nulla excogitata falsi tergiuersatione, nullo cõmentato veri splendore aulam concilij pergebat ingredi: suis eum retinere tentantibus persuaderi non potuit: Quin potiùs timentibus causæ, pro certo, ait, noueritis visibiliter me hic videre beatos Archiepis. *Dunstanũ* & *Osvvaldũ*, qui hodie me suis precibus tuentes falsiloquorum acumen hebetabunt. ita data benedictione monacho minimę facundiæ viro, sed Normanniæ linguæ sciolo rem obtinuit, vt qui diocesis antè putabatur indignus regimine, ab Archiepisc. Eboraci suppliciter rogaretur, vt suas dignaretur lustrare, quò ipse pro timore hostium vel sermonis ignorantia caueebat accedere. Nec solùm hoc, sed & villas reliquas episcopatus, quas *Aldredus* Archiepiscopus retinuerat, recuperauit ad vnam, cùm *Lanfrancus* Archiepiscopus constanter assisteret causæ, vrgens videlicet ęmulum primatus & potentiæ. Sub *Wilhelmo* iuniore *Rogerius* Comes de monte Gomerico perfidiam cõtra princip ẽ meditatus, cũ eiusdem factionis cõplicibus arma mouebat infestus: Iamq; à Scrobesberia vsq; ad Wigorniensem coloniã omnibus vastatis vrbẽ ipsam appropinquabat, cùm milites regij, qui prętendebãt, periculũ exponunt episcopo. is maledictionis fulmen iaculatus

in perfidos, qui Domino ſuo fidem non ſeruarent, iubet milites properare, Dei & Eccleſiæ iniurias vlturos. mirum quis dixerit, quod ſubijciam, ſed auctoritati veracium narratorum credendum. quidam enim aduerſariorum regijs conſpectis timore inerti perculſi, quidam & cecati victoriam plenam & qualem ſperare nequibant, oppidanis ceſſere. multi enim à paucis fugati, pars cæſi, pars ſaucij abducti. Quid quòd prophetia non caruit? *Aldwinus* erat quidam ab eo factus Monachus, ſicque in vaſtiſſimo illo ſaltu, quod Maluernum vocatur Eremiticam vitam cum *Guidone* ſocio exercebat. *Guidoni* poſt longos agones compendioſius ad gloriam viſum, vt Ieroſolymam iret, vbi labore itinerario vel Domini ſepulcrum videret, vel fœliciter manu Sarracenorum mortem anticiparet. *Aldwinus* eidem ſententiæ inductus conſilium tamen cum patre *Wlſtano* quæſiuit. diſſuaſit Pontifex, & ardentem refrigerauit dicens: Noli ſodes *Aldwine* quoquàm ire, ſed in loco mane: crede mihi, mirareris ſi ſcires quod ſcio: quantum in illo loco per te Deus operaturus eſt. Diſceſſit hoc audito Monachus, firmoque iam durabat in propoſito, leuiabatq; ſpe prophetiæ omne genus ęrumnæ. Nec multò pòſt vaticinium properauit impleri: veniebantque ad *Alwinum* alter poſt vnum, tertius poſt alterum, & ita vſque ad tricenarium numerum; affluebatque eis in primis victualium copia, vicinis beatos ſe iudicantibus, qui aliquid Dei famulis impertirentur. quod verò eis deerat, fide ſupplebant, dum parui facerent, ſi cauerent carnali cibo, qui ſpirituali pingueſcebant gaudio. *Sewlfus* quidam negociator ad eum quotannis venire conſueuerat, vt eius conſilio morbis mederetur animæ. cui ſemel poſt abſolutionem factam dixit, Sæpe peccata, quæ confeſſus es reiteras, quia (vt dicitur) *opportunitas latronem facit*. Quare conſulo, vt Monachus fias, quod ſi feceris, horum peccatorum opportunitate carebis. Cùm retuliſſet ille, non ſe Monachum pro rigore propoſiti fieri poſſe, ſubſtomachatus Epiſcopus, vade (inquit) Monachus fies velis nolis, ſed cùm vitiorum vtenſilia in te ſenuerint. Quod nos poſteà vidimus quia in noſtro Monaſterio, iam ſenectute fractus morbo admonente conuerſus eſt. Sed licèt multotiens pœnituerit, quotieſcunque tamen dictum Epiſcopi aliquis præſentaſſet ei, reuocabat impetum, remolliebat animum. *Nicolaus* ſpecialis eius alumnus, qui poſteà Wigorniensis Eccleſiæ Prior fuit, pedibus eius aſſidebat. Epiſcopus interim effuſus in lætitiam, blanda manu caput iuuenis palpauit, crinibus defluentibus improperio caluitij vicinum, & puto (inquit) caluus fies. At ephębus, qui iam in adoleſcentia ſe illa parte ſeneſcere doleret, queſtus fata capillorum cadentium, quare (inquit) non eos tenes? contra Epiſcopus renidens crede mihi, ait, nunquam quantum vixero, qui reſidui ſunt deficient. Factum eſt, quod dixerat. Sed eadem hebdomada qua vitæ huic renunciauit, ita omnes (quò neſcio) euanuere vt nudam cutim relinquerent. Suam mortem non occultis indicijs manifeſtauit ſæpe quidem, ſed hic apertiùs. Allato ſibi nuncio de ſororis exceſſu, quam vnicam habebat, reſpondit, modò aratrum ad meum peruenit ſulcum. Sequeturque frater ſororem, non multis poſt diebus. decubuit ergo febribus iam dimidium annum obitus, exercebaturque cœleſtis vitæ introitum. Magnanimiter ille ferebat incommodum, & ſuos ante ſe lachrymantes, & tyrannidem futuri Pontificis metuentes cõſolabatur dicens; ceſſent gemitus, vacent fletus. non eſt enim iſta vitæ amiſſio, ſed vitæ commutatio, neque vnquam vobis deero, ſed quantò lutea compage ſoluta Deo fuero præſentior, tantò ero in auxiliando celerior. me impetrante, accedet vobis proſperitas, me propulſante, diſcedet aduerſitas. Fœlix lingua, quæ de abundanti penu conſcientiæ, tam ſecura verba in hominum aures auderet effundere. Alij ſuſpirijs & ſingultibus agunt, vt pro ſe oretur, ille pro alijs ſe oraturũ pollicebatur. Quid iſtud eſt miraculi? An nullius peccati cõſcius erat? Imò loquebatur ſancta ſimplicitas, ſimplicitas neſcia de Dei diffidere miſericordia. Sublatus ergo præſentibus magno Laicorum & Monachorum eiulatu, delatus in Eccleſiam triduo ſuper terram detentus eſt. Nam ipſa ſpecies & forma exanimis corporis videbatur gratiam viuentis Pontificis prætendere, mulcebatque oculos leniebatque dolorem. Iacebatque in libitina corpus ante altare Pontificalibus inſignibus ornatum, carens operimento, populiq; vndiq; confluentes, datis oblationibus, & adorato corpore recedebant cum mœrore. Quarto die terræ delatum à *Roberto* Herefordenſi Epiſcopo, ſancta illi iampridem familiaritate coniuncto. Iacet inter duas pyramides, arcu lapideo pulchrè ſuperuoluto,

uoluto, lignũ in superiori prominet, quod casses ferreos, quos vocant araneas, infixos habet. Hæc eò dixerim, quia miraculo subijciendo materia cohæret. Post non paucos annos eius decessus, ignis ab vrbe per incuriam veniens, Ecclesiæ tectum omnino cõsumpsit. plumbo liquefacto, asseres regnante incendio in carbonem mutati, trabes perinde grandes vt integrę arbores ambustæ deciderunt ad solum. Quod ignem intra Ecclesiam effugere potuit, tantę molis ruina dissiluit & crepuit. *Sepulchrum inter hoc sancti non solum á furore flammæ immune, sed nec fuligine tinctum nec fauilla opertum fuit. Et vt augeretur miraculũ, natta qua accubitare solebant orantes ante mausoleũ incolumis reperta. lignũ & quod supernè prominere dixi, quantum extra lapides extabat, inuentum integrũ, quod petra incluserat ipsa corrupta in cineres solutũ.* Et hoc miraculum non primum, sed alijs celebratius, quia publicũ. Quis enim illa quotidiana enumeret, quæ in domesticis necessitatibus homines sentiunt, dum nullus cum fide affusus ad tumulũ exors redeat votorũ. Superant illa cuiuscunq; facundissimi facultatẽ eloquij, quę nec colligi numero, nec queunt excipi scripto. Et profectò, si facilitas antiquorũ hominum adiuuaret, iamdudum elatus in altum sanctus prędicaretur. Sed nostrorum incredulitas, quæ se cautelæ vmbraculo exornat, non vult miraculis fidem adhibere, etsi conspiciat oculo, etsi palpet digito. Ego me reum silentij timui fore, si certis auctoribus cognita taciturnitati addicerem, & notitiam studiosorum fraudarem. qui enim mihi assumam, vt inertes quique legant vel pro amore sancti vel nostra, qui sancta fastidiunt Euangelia?

WLstano successit *Samson* canonicus Baiocensis non paruæ literaturę vir, nec contemnendæ facundiæ. Antiquorum homo morum: ipse liberaliter vesci, & alijs dapsiliter largiri. Innoxius ad monachos, nisi quòd eis Westberiam abstulit, vbi *Wlstanus* monachos põsuerat, & priuilegio sanctitatis suæ muniuerat. Illud *Sampson* dirupit, nec multis pòst annis in eadem villa, qua culpam commiserat, excessit.

POst eius mortem, qui dono *Willielmi* iunioris Episc. acceperat, data est eadem sedes ab *Hẽrico* rege *Thiulfo* Baiocẽsi ęquè canonico. qui antecessori suo nõ absimilis moribus, eodẽ rege regnante diẽ clausit. sepulti sunt ambo in naui ecclesię ante crucifixũ.

PRæsulatus tunc á rege datus est *Symoni* capellano reginæ *Adelidæ*, quæ post prioris vxoris mortem *Henrico* nupserat. *Simon* igitur affabilitate & morum dulcedine, munificentiáque quoad res Episcopatus angustæ pati possent, insignis habetur.

POst eum successit *Alfredus* capellanus regis *Henrici* iunioris. Diœcesis Wigorniensis pagos habet; Glaucestrẽsem, Wigorniensem, Warwicensem dimidiũ. Glocestria est ciuitas super flumine Sabrina posita, putaturq; á *Claudio* nominata, qui secundus Romanorũ Imperator post *Iulium Cæsarem* Brittanniam adijt. Deniq; Brittannicè vocabatur Airchalu. Meminit quoq; *Seneca* in lib. de morte *Claudij*, *Barbaros in Bretannia eũ pro Deo colere, & in honorẽ ipsius ciuitatẽ ædificare.* Ab ea ciuitate tota regio vallis Glocestrensis vocatur. Terra omnis frugũ opima, fructuũ ferax hic & sola naturę gratia, illic culturę solertia, vt quamuis tædiosum per socordiã prouocet ad laboris illecebrã: vbi centuplicato fœnore responsura sit copia. cernas tramites publicos vestitos pomiferis arboribus nõ insitiua manus industria, sed ipsius solius humi natura. Ipsa se terra spõte subrigit in fructus, eosq; sapore & specie cęteris plurimũ pręstantes. quorũ plures ante annũ marcescere nesciunt, vt omnes vsq; ad nouos successores pręstent officium. Regio plusquã aliç Anglię prouincię vinearũ frequẽtia densior, prouentu vberior, sapore iucundior. Vina enim ipsa bibentiũ ora tristi nõ torquent acredine, quippe quę parũ debeãt Gallicis dulcedine. villę innumerabiles, abbatię pręstantes, vici frequẽtes. quibus omnibus accedit ad gloriã fluuius Sabrina, quo nullus in hac terra alueo latior, gurgite rapacior, arte piscosior. In eo quotidianus aquarũ furor, quod vtrũ voraginem vel vertiginem vndarũ dicam nescio, fundo ab imo verrens arenas & conglobans in cumulũ cum impetu venit, nec vltrà quàm ad põtem pertendit, nonnunquã etiã ripas trãscendit, & magna vi parte terræ circuita victor regreditur. Infœlix nauis, siquã á latere attigerit. nautę certè gnari cùm vident illã **Higram** (sic enim Anglicè vocant) venire, nauem obuertunt, & per mediũ secantes violentiam eius elidunt. In eadẽ valle est vicus celeberrimus **Bristow** nomine, in quo est nauium portus ab Hibernia & Noregia & cæteris transmarinis terris venientium receptaculum, ne scilicet genitalibus diuitijs tam fortunata regio, peregrinarum opum fraudaretur commercio.

Glocestria.

Bristow.

De Monasterijs.

Est ergo in ipsa ciuitate Glouecestriæ sancti *Petri* Monasterium, quod ibi *Aldredum* Archiepiscopum incepisse non semel dixi. Paucos ibi & non plus quàm tres monachos inuenit abbas *Serlo* à rege *Willielmo* seniore donum exile adeptus. Sed quantùm Dei gratia cum illius conspirans industria locum extulerit, illum quis congrua explicet facundia? Nota est Gloucestrensis religionis discretio, quam infirmus possit * suscipere, nec validus possit contemnere. Hoc illis signifer intulit *Serlo*, vt *Ne quid nimis*: quamuis vt erat bonis humilis, ita minax superbis & terribilis. Contrà fremunt de sancto *Oswaldo* canonici, quòd terras quæ suæ deberent famulari Ecclesiæ *Thomas* Archiepiscopus Monachis dederit. In eadem enim vrbe tempore regis *Elfredi* filia eius *Elfleda* cum coniuge suo *Ethelredo* Monasterium ędificauerant, nulla parcimonia sumptuum, nulla inopia victualium: Illucque ex Bardanio reliquias *Oswaldi* regis transtulerant, quòd omnis Mercia pareret imperio. Floruit id cœnobium ad tempus Danorum, fuitque affinitate arctissima nostro, id est, Malmesberiensi coniunctum, sicut in archiuis vtriusque reperitur Ecclesiæ. Sed Monachis vi hostilitatis dilapsis, dum Archiepiscopus Eboracensis occasione Wigorniensis Episcopatus Monasterium illud habuisset, canonicos recepit, pręcipuamque ibi *Turstanus* Archiepiscopus exhibuit diligentiam, & in scrinio sancti renouando, & in Ecclesia dilatanda, vbi cùm veteribus fundamentis deturbatis noua iacerentur, inuenta sunt amborum coniugum in porticu Australi sepulchra, & corpora antiquam reuerentiam prætendentia. De beatissimo sanè *Oswaldo* in libro gestorum regalium plura dixi, dubium mihi esse pronuncians, vtrum brachia apud Bebenburch seruarentur, sicut *Bedam* dixisse memineram. Veruntamen, quid de his posteà cognitioni meæ accesserit, cùm ad locum venero, non tacebo. In eodem pago est Wincelcumbense Monasterium, quod *Kenulfus* rex Merciorum construxit, ingenti, & temporibus nostris incredibili munificentia, fecitq; dedicari Ecclesiam à 13. episcopis, quorũ princeps *Wilfridus* Cantuariæ Archiepiscopus. Ibi in illa dedicationis pompa in decem ducum conuentu manumisit ad altare regem Cantuaritarum, quem nuper belli iure ceperat captiuum. Ibi præter illa xenia, quæ magnates susceperant, inestimabilis scilicet numeri & pretij, erogauit omnibus, qui agros non habebant, libram argenti, presbyteris marcam auri, Monachis solidum vnum, pręterea toti populo plura. Hoc Monasterium, vt *semper mortalia labuntur in decursum*, cùm tempore regis *Edgari* solo ferè nomine staret, per beatum *Oswaldum* Archiepiscopum nonnihil resuscitatum est. Factus ibi *Germanus* Abbas, quem de Floriaco secum adduxerat, magno adiumento fuit & religioni & restaurationi Ecclesiæ. Ibi requiescit pater *Kenulfus* cum filio *Kenelmo*, quem genitor septennem *Quendrida* sorori reliquerat alendum. Sed illa falsò cupiditati suæ regnum pollicita, fraterculum tollendum è medio satelliti, qui alumnus erat, commendauit. Is insontem quasi venatum ducens, inter fruticeta obtruncatum occuluit. *Et mirum dictu, quòd fraus tam celatè in Anglia commissa Roma diuinitùs innotuit. Siquidem membrana super altare sancti* Petri *columba supernè ferente delapsa, necis & sepultura loci per ordinem index fuit. Quæ quòd elementis Anglicis erat conscripta, à Romanis & aliarum gentium hominibus, qui aderant, frustrà legi tentata. Sed salubriter & in tempore astitit Anglus, & latialiter lingua inuolucrum euoluens, effecit vt Apostolici Epistola regibus Anglis compatriotam Martyrem indicaret. Quocirca frequenti cætu puerili corpus leuatum, vehebatur Wincelcumbam. Ita clericorum vocali cantu, & Laïco alacri plausu parricida fœmina commota, è fenestra cœnaculi, in quo stabat, caput extulit, & fortè Psalmum cantabat,* Deus laudem meam. *Quem à fine nescio quo præstigio retrogradum ducens, nitebatur lætitiam cantantium infirmare. Tum verò vi diuina lumina venefica cauis orbibus euulsa cruore versum polluerunt.* Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam. *Cruoris signa extant hodiè immanitatem mulierculæ, & Dei vltionem spirantia.* Est & Monasterium Theokesberiæ, quod nouiter *Robertus* filius *Hamonis* fauore suo prouexit, nec facilè memoratu, quantum exaltauit, vbi & ædificiorum decor,

*al. suspicere

decor, & monachorum charitas aduentantium rapit oculos, & allicit animos. Fuerat illud primitùs apud Craneburnam: sed Abbatis *Giraldi* prouisione, pro vicini fluminis opportunitate, & dominicarum terrarum contiguo, Theokesberiam aptiùs locari visum. Simul & videbatur voluntati religiosæ nomen applaudere. quòd Theokesberia dicatur quasi Theotocosbiria, id est, Dei genitricis curia, vocabulo ex Græco & Anglico composito. Increuit etiam nostris temporibus in eadem prouincia Maluernense monasterium, quod mihi per antiphrasin videtur sortitum esse vocabulum. Non enim ibi malè, sed benè & pulcherrimè religio vernat, vbi ad immortalem spem commemoro, dum mortalium rerum penuria monachos trahit & animat. Habet etiam
10 Wigorniensis prouincia Abbatiã Eueshamensem, Perscorensem. Eueshamum fundauit beatus *Egwinus* episcopus, de quo quid miraculi sit, quod *Beda* tacuerit, nondum per me potui aduertere, vel per alios addiscere, præsertim quòd cum *Kenredo* rege Merciorum & *Offa* rege Orientalium Anglorum Romam iuerit, quorum profectionem historicus non siluit. Verùm tamen quæcunque res hanc taciturnitatem imperauerit, constat eum tertium Wigorniensium præsulem fuisse, locum illum, quo nunc cœnobiũm visitur, peculiariter amasse, incultum anteà & spinetis horridum, sed ecclesiolam ab antiquo habentem, ex opere forsitan Brittannorum. Eo loci vir sanctissimus, dum solitudine inuitante frequentaret excubias, Dei genitricis visione & alloquutione mulceri meruit, planè & absque scrupulo præcipientis, vt ibidem sibi fundaret
20 cœnobium futurum sibi gratiosum, illi negotiosum. Institit ille iussis, & complens opus, Apostolicis & regijs priuilegijs corroborauit. *Quid illud? credendumne putatur, quod tradit antiquitas? peccatorum iuuenilium quondam conscium, pedes compedibus irretijsse, clauibus compedum in amnem iactatis palàm dixisse, tunc se demùm de peccatis securum futurum, cùm compedes vel diuinitùs, vel ipsis reserarentur clauibus, ita Romam profectum prosperéque reuersum. Iam verò in illo mari, quo à Gallico continenti Angliam nauigio transmittitur, cùm nauigaret, immanem piscem saltu puppim, qua pontifex vehebatur, ingressum certatímque annitentibus nautis retentum. In eius exenterati iecore clauem repertam, ser aque compedum apposito, sancto soluto securitatu plurimum donasse.* Nominatissimus profectò pater est, & petentibus exorabilis, si credulitas rogantium non titubauerit. *Implebis & tu*
30 *laude tua huius paginulæ partem, qui cœnobium idem illustras,* Fœlix *puer* Wolstane *fili* Wimundi, *filij* Wictlafij, *regis Merciorum, Et* Ethelfledæ *filiæ* Celwlfi, *qui fuit patruus* Kenelmi. *Te (inquam) non tacebo, quem* Berferthus *cognatus nephariè interemit. Norintque posteri, si qui has cognitione dignas literas putauerint, nihil in seculo indole tua gloriosius, qua irritatus lanio te morti dederit, nihil in Deo puritate tua, innocentius, qua inuitatus internus arbiter te glorificauerit. Nam cœlo dimissa columna lucifera, densæq; noctis dirumpens pallia, profundæ caueæ scelus detexit, carnificis nequitiam arguit.* Quapropter venerandæ reliquiæ leuatæ parentum obsequio, Rapendune locatæ sunt, tunc temporis famoso monasterio: nunc est villa Comitis Cestrensis, cuius gloria pro situ vetustatis exoleta. Nunc Euestamum (vt dixi) inhabitas, dignus qui fauentũm votis serenus in-
40 dulgeas. Perscore fundauit & perfecit cœnobium tempore regis *Edgari Egelwardus* dux Dorsatensis minimè parcus animo, sed effuso in largitatem studio. Verùm & illud, vt cætera, quanto succubuerit detrimento miserabile, plus sui medietate diminutum. Partem diuitum occupauit ambitio, partem sepeliuit obliuio, maiusculam portionem reges *Edwardus* & *Williemus* contulere Westmonasterio. Habentur hic aliquanta fœlicis *Edburgæ* ossa, celebranturq; instanti reuerentia, quod ibi frequentiori quàm aliâs miraculorum meruit gloria.

(*,*)

50

De

De Episcopis Herefordensibus.

TRans Sabrinam penè collimitatur Wallensibus ciuitas Hereford, non grandis, quæ tamen fossatorum præruptorum ruinis ostendat se aliquid magnum fuisse. huius à principio hi fuerunt Episcopi.

Putta.
Tirtel.
Tortere.
Walstoch.

Cuthbert, postea Cantuariensis Archiepiscopus. Cuius eximiam in rebus ecclesiasticis diligentiam, cùm in Archiepiscoporum rebus sermo versaretur, edisseruit: sed & versus isti nuper mihi visi antiquitatem viri quantumcunque antecessores suos honorificauerit insinuabunt, & si quid ab eis ad ornatum domus Dei cœptum, ipse suo studio perfecerit.

Hæc veneranda crucis Christi veneranda sacrata
Cœperat antistes venerandus nomine Walstod
Argenti atque auri fabricare monilibus amplis.
Sed quia cuncta cadunt mortalia tempore certo,
Ipse opere in medio moriens, è carne recessit.
Ast ego successor præfati præsulis, ipse
Pontificis tribuente Deo qui munere fungor,
Quíque gero certum Cuthbert *de luce vocamen,*
Omissum impleui, quod cœperat ordine pulchro.

Item super sepulchrum antecessorum.

Qui quondam extiterant famosi, altíque per orbem,
Corpora sena tenet hominum, hic marmor obumbrans.
Tumbáque mirifico præsens fabricata decore
Desuper ex alto cohibet cum culmine tecta.
Hos ego Cuthbertus *sacri successor honoris*
Inclusi titulis, exornauique sepulchris:
Pontifices ex his ternos sancta infula cinxit,
Nomina sunt quorum Walstodus, Torhere, Tirhtil.
Regulus est quartus Milfrith *cum coniuge pulchra*
Quenburga, *extitit è senis hæc ordine quinta.*
Sextus præterea est Oselini *filius* Offrith.

POst *Cuthbertum, Podda.*
Ecca.
Cedda.
Altbertus.
**Esne.* (*al. Elne*)
Celmundus.
Vtel.
Wlfeard.
Benna.
Edulf.
Cutulf.
**Mucel.* (*al. Mutel*)

Deorlaf.

Deorlaf.
Cuenund.
Edgar.
Tilhelm.
Wlfelm.
Alfricus.
Athulfus.
Ethelstan.
Leouegar. Hunc tempore regis *Edwardi Grifin* rex Walensium vrbe cremata expulit sede & vita.

WAlterus successit, qui à *Nicolao* Papa Romæ sacratus, pertendit ad quintum annum *Willielmi* regis, & cum indecoro exitu, nisi fama mentitur, decessit. Erat in villa muliercula, quam nescio quo infortunio ex occursu visam, multo arsit tempore. Ignorabat illa flammas pontificis; & si sciret, contemneret: *Intereà sæpe cogitans Pontifex quòd nihil est miserius quàm senex amans,* luctabatur pro ætatis & gradus reuerentia morbum depellere. Probéque iam conualuerat, & victus furor terga dederat, cùm ex occasione, quam diaboli fraus administrauit intra cubiculū illā accersijt. *Subiecerat causam, vt cubicularijs vestes incideret. Dicebatur enim officij perita. Illa ingressa, & operi propter quod venerat intenta, clientes secretorum conscij agmine facto discedunt. Tum, ne multis morer, episcopo post obscæna dicta vim inferre paranti fœmina forcipibus, quas tenebat, inguina suffodit. Rumor criminis & vltionis totam peruagatus Angliam regis quoque aures attigit. Ille dignitate regia credulitatem dissimulans, ne vel cæteri disseminarent, grauissimo coercuit edicto.

al. suberat causa

NOn multò pòst accepit sedem illam *Robertus* Lotharingus, qui ibi ecclesiam tereti ædificauit schemate, Aquensem basilicam pro modo imitatus suo: omnium liberalium artium peritissimus, abacum præcipuè, & lunarem compotum, & cœlestium astrorum cursum rimatus. Erat tunc temporis monachus * *Marianus* apud Magontiam inclusus, qui longo solitudinis otio chronographos scrutatus dissonantiam cyclorum *Dionysij*, ex igni contra euangelicam veritatem, vel primus vel solus animaduertit. Itaque ab initio sæculi annos singulos recensens, 22. qui circulo deerant, superaddidit, magnam & diffusissimam chronicam facere adorsus. Eum librum *Robertus* miratus vnicè, æmulatus mirificè Angliæ inuehendum curauit. Denique captus *Mariani* ingenio quicquid ille largiùs dixerat, in arctum contrahens deflorauit. Adeò splendidè, vt magis valere videatur defloratio, quàm ingentis illius voluminis diffusio. Præ cæteris contemporaneis episcopis sanctissimi *Wlstani* familiaritati deditus erat, quem & vicinitate præsulatus attingebat. Remotis ergo sæpissimè forensibus negotijs domesticum illi contubernium præstabat, delectatus vitæ illius puritate, & innocentia, quem quamuis ante se extulerit, non tamen socialis amoris vinculum mors illius per longata corrupit. Decumbebat *Wlstanus* Wigorniæ, beato iam proximus fini: *Robertus* in curia inuitus duntaxat regalia placita transigens, astitit ipsi in visu dicens omninò intelligibiliter, Si me vis videre viuum, festina venire Wigorniam, antequam obeam. Quo viso petita à rege licentia venire festinabat concitus, nulli quieti siue die vel nocte indulgens. Metus enim pius præsagium, quod res firmauit, insuderat, ne non superstitem inueniret. Longiusculè enim fuerat curia. Et iam in mansione proxima Wigorniæ somno deditus, iteratò videt *Wlstanum* dicentem, Nihil minùs quàm pius amor poscit, fecisti: sed frustratus es desiderio tuo. Iam enim migraui, tu modò (amice sodalis) vitæ tuæ consule, prouide saluti: quia non longas moras post me facies in hac luce. & ne phantastica visione te credas illudi, signum accipe. Postquam cras corpus, quod iam triduo tuum sustinet aduentum, terræ mandaueris, dabitur tibi xenium ex parte mea, quod meum esse cognosces. Ita Pontifex expergefactus viam peregit; Wigorniam venit, officium sepulturæ impleuit, re omnibus relata. Iamque valedicto monachis meditabatur discedere, calciatúmque calcaribus equus operiebatur, cùm Prior loci genibus eius reuerenter affusus prætendit xenium dicens, *Accipite domine, si vobis placet, amatoris vestri cappam agninis pellibus insultam, qua indutus æquitare solebat; quæ & longum vestrum testetur amorem & sanctitatis Domini nostri

al. Marianus

al. accipe

10 20 30 40 50

stri mereantur protectionem. Hoc ille audito & munere recognito impalluit, gelidúsque cucurrit per ossa tremor: statimque dilata profectione, concionem monachorum acciuit in capitulum, lachrymis & suspirijs quantum res exigebat, referens quanta veritate somnium & factum quadrassent. Itaq; omnibus sua morte commendata discessit de admonitione quidem lætus, sed semper sancto timore sollicitus. Ianuario mediante *Wlstanus* transijt, nec *Robertus* Iunium transcendit.

Girardo successori eius in Eboracum translato

SVbstitui iussus est à rege quidam *Rogerius Lardarius*. Sed is nullo Pontificali munere suscepto infra octo dies electionis apud Londoniam, vbi tunc erat curia, defunctus est: Mandato antè Archiepiscopo *Anselmo* (Deus bone quàm mira ineptia!) vt se in episcopum consecraret antequam moreretur, eoque anxiè & instantissimè postulato. quam hominis fatuitatem nullo relato responso sanctus antistes solius modestia risus infirmauit.

TVnc statim electus est *Rainaldus* reginę Cancellarius, vt mortui locum teneret. Qui secundum morem, quem rex legitimum tunc arbitraretur, per principem annulo & baculo inuestitus, vbi benedicere illum & cæteros sic inuestitos Archiepiscopo recusante perperam se fecisse intellexisset, vltro nec rogatus, nec iussus retulit annulum & baculum regi. Quocirca amicitia regalis extorris curia quoque arceri iussus est. Tacitè id ille & patienter tulit, donec dulciori aura cor regium serenante, legitimè introductus & honorificè consecratus est. Mansit in episcopatu magna modestia, tum virtutibus cæteris, tum compunctione timoris Dei vbiq; & maximè inter Missarum agenda lachrymis irriguus, nullius mali opinione infamis, nisi quòd minùs quàm decebat, & citra facultatem suam esse dapsilis dicebatur.

DEcessit post paucos annos vitio podagræ, accepitq; successorem *Gaufredum* cognomento de *Diua* non plus quinque annis, vulgatissimo iam per ora hominum infortunio, vt non diu quisquam episcopus apud Hereford superstit. Bonus quidem & ille continentissimúsq; indifferenter cibis & vestibus, quæ minori precio taxarentur, vtens, agriculturæ studens, terras episcopatus, quæ antè exactionibus vectigalium multùm læsæ fuerant, reparauit & prouexit. Quare & farre & cæteris, quę victum ministrant, sufficiens paulò tenacioris animi ad pauperes fuit. lacerandam ergo famam suam meritò præbuit, quòd nulla misericordia erga egentes motus magnam copiam victualium nulli hæredi reliquit.

DAtus ergo est episcopatus ab rege *Henrico Richardo* clerico de sigillo, qui non multis annis superfuit.

TVm demum bono (si Deo placet) omine electus est factúsq; præsul *Robertus* prior canonicorum de Lantoni, qui hodiéque superest, cuius facta posteri iudicabunt. Nunc planè illi benignum fama strauit iter, ipsum esse religiosissimum, in victu & vestitu abstemium. Apostolicæ certè curiæ ita notus, vt ei post legatum & Archiepiscopum omnes dispositiones suas in Anglia iniungat. Ornat episcopalem sedē reliquijs suis rex & martyr *Egelbrithus* apud Orientales Anglos natus & principatus: hunc rex Merciorum *Offa* pro confirmatione (vt putabat) & prouecta regni nullis extantibus causis peremit, nefariam rem in procum filiæ machinatus. Inuasitq; continuò eo mortuo regnū Orientale, inuasionis hæreditatē transmittens in successores. Verùm mors *Egelbrithi* innocua morte *Offæ* non multò pòst subsecuta, & eiusdē filij breui regno creditur vindicata. Quin & Deus adeò euidentibus signis sanctitatem eius notitiæ ciuiū tradidit, vt tantæ dignitatis episcopatus sub eius consecretur nomine. Est ergo martyr, & creditur nō rationibus humanis, sed virtutibus diuinis. Nec ineptū videri debet aut incongruū, quòd antecessores nostri probi præsertim & religiosi viri vel taciturnitate tolerauerunt, vel authoritate roborauerunt. Nunquid enim beatus *Dunstanus*, vt cæteros omittam, in quem se scientia literarum & Dei gratia pleno sinu infuderat, pateretur vel *Kenelmum* vel *Egelbrithum* vel *Wlstanum* coli vt martyres, nisi ei gratum esse constaret apud ciues coelestes? Succumbat ergo mortalis sententia vbi Dei fauor ostenditur per miracula.

De

De Monasterijs.

IN dioecesi præsulatus sunt duo coenobia: apud Scrobesberiã, & Wenloch. Scrobesberiensium recens est à *Rogero* Comite de monte Gomerico constitutum. Ibi monachos locauit ex Sagio, angusto victu & amictu; sed qui has ærumnas spe futuræ mercedis lætis animis paruipendant. Apud * Wenloch fuit antiquissima sanctimonialium habitatio. Ibiq; beatissima *Milburga* soror sanctæ * *Mildredæ* neptis *Pendæ* regis Merciorum ex filio transegit vitam, & sita est. Sed locum omninò desertum prædictus Comes monachis Cluniacensibus impleuit, vbi modò speciosa germina virtutum conantur in cælum. Enimuerò sepulchrum virginis clam erat nouis aduenis, omnibus videlicet vetustatis monumentis violentia hostium & temporum deletis. *Nouiter verò dum inchoata noui templi fabrica, quidam puer per pauimentum concitatiùs cursitaret, effracta mausolei fouea propalam corpus virginis fecit. Tunc balsamici odoris aura per ecclesiam spirante altiùs elatum tot miracula præbuit, vt cateruatim eò populorum vnda confluerent. vix patuli campi capiebant populorum agmina, dum æquis vmbonibus diues & mendicus se agerent, cunctos in commune præcipitante fide. Nec cassum euentum res habuit, vt nullus exinde nisi extincta vel mitigata valetudine discederet, nonnullos etiam regius morbus medicus sanè incurabilis per merita virginis relinqueret.*

al. Mildritha

De Episcopis Licefeldensibus, & *Cestrensibus.*

LIcetfeld est villa exigua in pago Standfordensi longè à frequentia vrbium. Nemorosa circà regio: riuulus aquæ propter fluit. ecclesia angusto situ erat, antiquorum virorum mediocritatem & abstinentiam præferens. Locus pudendus nostri æui episcopis, in quo episcopalis dignitas diuersari deberet. Ibi, vt prædictum est, sanctissimus *Cedda* & sedit, & obijt. Nam præter duos episcopatus Merciorum, quos supra recensui, tota reliqua prouincia Merciorum & Lindisfarorum primis annis Christianitatis vnum habuit episcopum, singulos singulis succedentes: quorum hæc sunt nomina.

Diuma.

Cellah, ambo de Scotia.

Post hos *Dumbere* natione Anglus.

Iaruman.

Cedda, cuius fuit sedes, vt dictum est sæpè, apud Licetfeld.

Cedde substituit *Theodorus* Archiepiscopus *Wilfridum*, qui diaconus antecessoris sui fuerat.

Et huic *Sexwlfum.*

Sexwlfo duo successerunt, *Hedda* apud Licetfeld.

Wilfridus apud Legecestram, *Wilfrido* vi hostilitatis deiecto ambas tenuit parochias *Hedda.*

Et post eum *Aldwinus*. Quo defuncto tres facti sunt episcopi in illa dioecesi.

Wita Licetfeld. *Totta* Legecestræ. *Ethead* Dorcestræ. Licetfeldenses hi fuerunt Episcopi.

Post *Witam Hemel.*

Cuthfrid.
Berthum.
Aldulf, qui tempore *Offæ* regis accepit pallium.
Herewin.
Herkenwald.
Humbert.
Cinebert.
Bumfrith.
Elle tempore regis *Elstani.*
Elgar.
Kinsi.
Winsi.
Elfeth.
Godwine.
Lefgar.
Brithmar.
Wlsi.
Leowine.

PEtrus, hic tempore regis *Willielmi* senioris derelicta Licetfeld migrauit in Cestram, quæ abest ab eo loco millibus quinque & viginti. Cestra legionum ciuitas dicitur, quòd ibi emeriti legionum militarium resedêre: collimitatur Aquilonaribus Britannis. Regio farris & maximè tritici, vt plæráq; Aquilonalium, ieiuna & inops, pecorum & piscium ferax. Incolæ lac & butyrum delicias habent, qui ditiores sunt carnibus viuunt, panem hordeacium & siliginem pro magno amplectuntur. transmittitur à Cestra Hyberniam, reuehuntúrq; ciuitati necessaria, vt quod minùs natura soli habet, labor negotiantium apportet.

De Monasterijs.

IN vrbe fuit ex antiquo sanctimonialium monasterium, nunc per *Hugonem* Cestrensem Comitem monachis repletum. Prędicatur ibi *Wireburga* virgo filia *Wlferij* regis Merciorum, & *Ermenildæ* filiæ *Sexburgæ*, quæ fuit filia *Annæ* regis Orientalium Anglorum, & vxor *Erkomberti* regis Cantuariorum. Wereburga *cælibatum professa in illa ciuitate plurimo temporum curriculo bonis emicuit virtutibus, cuius vnum narro miraculum, quod ab incolis celebritate sui famam & memoriam meruit. Rus extra muros habebat, cuius segetes depascebantur aucæ syluestres. Villicus cuius officij intererat omni cura abigere, sed parum promouere. Quare dum herili assisteret obsequio, huiusce rei inter cæteras diei fabulas subintulit querimoniam. Vade, inquit illa, & include omnes in domo. Stupefactus agrestis nouitate præcepti ludere putabat dominam: sed illa constanter & seriò præcipiente, ad segetem reuersus vbi prædictas improbas primùm conspicatus est, vt se ex præcepto heræ sequerentur, clara edixit voce. Tum omnes grege facto collis demissis hostem secutæ tecto inclusæ sunt. quarum vnam præsumpsit rusticus ad cœnam, nullum accusatorem scilicet veritus. Diluculo venit virgo, & de rapina rerum alienarum volucres increpitans, fugam capescere imperauit. Nec defuit alitibus sensus, quæ se integras non esse scirent, quin circa dominæ pedes circumeuntes, nec vsquam prodeuntes, querela, qua poterant, pietatem virginis excitarent. Illa Deo sibi reuelante intelligens non ex nihilo esse tantam querimoniam auium, villicum sedulò percunctata furtum cognouit. Iubet ossa recolligi, nec mora, signo virgineæ manus medicante, cutis & caro ossibus superducta. cutis cœpit plumescere, donec ales animata, saltu primò alacri, mox volatu se librauit in æthera. Sequutæ sine cunctatione cæteræ constante iam numero, exhibito prius liberatrici venerationis officio.* Huius virginis apud Cestram prædicantur merita, extolluntur miracula. Cúmque omnium petitioni sit incunctanter fauorabilis, tum maximè orationes fœminarum & puerorum vicino & contiguo auxilij pede attingit. In

In eadem ciuitate (vt dixi) fecit *Petrus* episcopus sedem in ecclesia sancti *Petri*, positis pauculis canonicis.

AT verò successor eius *Robertus* iterum sedem in Couentreiam migrauit. Erat in diœcesi Cestrensi Couentreiæ cœnobium a magnificentissimo Comite *Leofrico* & vxore *Godiua* constructum, tanto auri & argenti spectaculo vt angusti viderentur ipsi parietes ecclesiarum thesaurorum receptaculis, miraculo porro visentium oculis. hoc *Robertus* inhians ex ipsis ecclesiæ gazas sic cepit, vnde regis occupationes falleret, vnde Romanorum auiditati irreperet. Ex vna enim trabe quingentas marcas argenti corrasit, quæ scrinia sustentabat. Plures ibi moratus annos, nihil probitatis exhibuit loco: adeò tecta ruinam minantia nunquam exemit periculo, adeo sacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit * repetendarum reus futurus episcopus, si esset accusator paratus. Monachos miserabili stipe cibans nec regularis ordinis amorem curauit accendere, nec nisi ad popularem literaturam passus est adspirare, ne vel ciborum affluentia delicatos, vel regulæ rigor & scientiæ vigor redderet elatos contra se. Agresti igitur victu & triuiali literatura contenti satis habebant si vel quietè viuere possent. Quin etiam moriens non apud Cestram sed apud Couentreiam se tumulatum iri præcepit, sua opinione relinquens successoribus non indebitum ius calumniandi sed quasi legitimum vindicandi.

al. repetundarum

EI successit alter *Robertus* cognomento *Peccam* ex capella *Henrici* ad episcopatum datus. vixit paucis annis & ibidem sepultus est, prædecessoris sui quoad vixit sedulò emulatus vestigia.

NVnc est ibi *Rogerus* episcopus ex dono eiusdem regis nepos cuiusdam *Galfridi* de Clintone, magni quondam in Anglia nominis. Couentreiæ habetur brachium magni *Augustini* theca inclusum argentea. Cernuntúrq; in celatura huiusmodi literæ: *hoc brachium S.* Augustini, Egelnodus *archiepiscopus rediens a Roma ad Papiam emit centum talentis argenti & talento auri*. Ibi ergo iacet episcopus *Robertus* non ita infamis in omnibus. nam & iocundus dicitur & dapsilis, & magnarum apud Licefeld ædificationum inchoator extitit. In ambabus porticibus Couentreiæ iacent ædificatores loci præcellentissimi coniuges, quorum maximè prædicatur fœmina: quæ cùm thesauros viuens ibi totos congessisset, iamiamque moritura circulum gemmarum, quem filo insuerat, vt singularum contactu singulas orationes incipiens numerum non pretermitteret; hunc ergo gemmarum circulum collo imaginis sanctæ *Mariæ* appendi iussit. Sed quàm pretiosarum putas gemmarum? profectò a gnaris centum marcis argenti æstimantur.

De Episcopis Legecestrensibus.

LEgecestra est ciuitas antiqua in mediterraneis Angliæ, a Legrà fluuio præterfluente sic vocata; cuius episcoporum nomina solum ponam, quòd de ipsis nihil aliud ad nos manauit,

Totta.
Edbertus.
Vnwina.
Werenberth.
Bethum.
Aldred.
Celred.

LEouinus hic tempore regis *Edgari* coniunxit episcopatus Lindisfarorum qui nunc dicitur Lincolniensis & Legecestrensium.

De Episcopis Dorcecestrensibus, siue *Lincolnienſibus.*

DOrcecestria est villa in pago Oxenfordensi, exilis & infrequens: maiestas tamen ecclesiarum magna, seu veteri opera, seu sedulitate noua.

Ibi post *Hedhedum* hi fuerunt episcopi: * *Epelpine.* (al. Edelwine)

Edgar.

Kinebert.

* *Alpith.* (al. Alwith)

Aldulf.

Celnulf.

Edulf.

Bricthred.

Leonine. Hic est ille, qui ambos coniunxit episcopatus.

Elfnod.

* *Escpi.* (al. Escwi)

Elfetm.

Ednod.

Etheweric.

Ednod.

Wluin.

REmigius ex monacho Fiscannensi, qui *Willielmo* Comiti Normannorum in Angliam venienti auxilium in multis præbuit, episcopatum si vinceret pactus. Nec fuit *Willielmus* segnior in dando quàm *Remigius* in accipiendo. Cùm eum vnde *Alex.* papa (vt iam dixi) conuicisset & adiudicasset, rogatu tamen archiepiscopi *Lanfranci* honori restituit. Ille primis annis egregia apud Dorkecestram meditatus, & aliqua facere ingressus, nouissimè curam omnem & sedem trāstulit ad Lindocolniam ciuitatem vnam ex populosioribus Angliæ, emporium hominum terra mariq; venientium. Ibi *Remigius* in honorem dominæ matris fundatam ecclesiam canonicis multis impleuit, & ipsis literarum scientia & diuitiarum affluentia, quas ex suo coemerat, eminentibus. cœnobium monachorum apud sanctam *Mariam* de Stou ex nouo fecit: alterū apud Bardenei ex veteri fauore suo innouauit. Quod eo iucundius erat, quia ipse pro exiguitate corporis penè portentum hominis videbatur, luctabatur excellere & foris eminere animus, eratque

Gratior exiguo veniens è corpore virtus.

Quem ideo natura compegisse videtur, vt sciretur beatissimum ingenium in miserrimo corpore habitare posse. Fœliciter ergo acta vita in ipso apparatu consecrationis suæ Lindocolniam pridie futuræ dedicationis ęmula illum mors tantis gaudijs subtraxit. Nam & magnanimi viri hortatu omnes vndique pontifices regium edictum acciuerat. Solus *Robertus* Herefordensis venire abnuerat, & certa inspectione syderum dedicationem tempore *Remigij* non processuram viderat, nec tacuerat.

TVnc ergo rem dilatam successor eius non grauiter expleuit, vtpote qui in labores alterius delicatus intrasset, *Robertus Bloet* homini nomen. vixit in episcopatu annis paulo minus xxx. discessit procul a sede apud Woodstocke, vbi, cùm regio lateri cum alio quodam episcopo adequitaret, subito fato interceptus est. Cætera satis suis hilaris, & parùm grauis: negotiorum scientia secularium nulli secundus, ecclesiasticorum non ita. ecclesiam cui sedit ornamentis preciocissimis decorauit. Defuncti corpus exenteratum, ne terris nidoribus vitiaret aerem, viscera Egnesham, reliqua Lindocolniæ sepulta sunt. Monachos enim qui apud Stou fuerunt, viuens Egnesham migrauerat. Notum est autem monachos Egneshamenses Dominæ nostræ deuotos,

&

& ab ea dilectos. Denique, cùm præterito anno quidam eorum adolescens decumberet, conspicatus est eam sibi auxilio aduentantem turbas dæmonum, qui conuenerant, effugare. Quos ille digito præsentibus ostendens, benedictæ aquæ aspergine rogabat abigi. Illi ex vna parte propulsati, statim alibi aderant. Veruntamen potenti imperatrice adueniente omnes euanuere. Tum ægrotus prorsus quasi incolumis canora voce responsorium incepit: *Gaude* Maria *virgo*. Cúmque medium fecisset, vi morbi vel potiùs obliuionis vitio hæsit: sed ab astante monacho admonitus memoriam recollegit, itaq; cum extremo verbo vltimum exhalauit spiritum. Hac igitur occasione de hoc cœnobio prælibata, cætera in Lincolniensi diœcesi sita stylo peruagabimur.

10 Fuit antiquitùs in Oxenfordensi ciuitate monasterium sanctimonialium, in quo requiescit * *Fridesvvida* virgo sacratissima, regis filia, regis thoros despexit, integritatem suam Domino *Christo* professa. Sed ille cùm ad virginis nuptias appulisset animum, precibus & blanditijs inaniter consumptis, vi agere intendit. Quo *Fridesvvida* cognito, fugæ in syluam consuluit. Nec latibulum latere potuit amantem, nec cordis desidia obfuit, quin persequeretur fugitantem. Iteratò ergo virgo iuuenis furore comperto, per occultos tramites Deo comitante Oxenfordiam ingressa est nocte intempesta. Illuc cùm mane curiosus amator * deuolasset, puella iam de fuga desperans, simúlque pro lassitudine nusquam progredi potens, Dei tutelam sibi, prosequutori pœnam imprecata est. Iamque ille cum comitibus portas subibat vrbis, cùm cælesti plaga irruente cæ-

20 citatem incurrit. Intellectóque pertinaciæ suæ delicto, & *Fridesvvida* per nuncios exorata, eadem celeritate, qua perdiderat, lumen * accepit. Hinc timor regibus inoleuit Angliæ, illius vrbis ingressum & hospitium cauere: quòd feratur pestifer esse, singulis refugientibus sui damno periculi veritatem rei experiri. Ibi ergo fœmina virginei triumphi compos, statuit monasterium & diebus suis sponso vocante subiuit fatum. Tempore verò *Egelredi*, cùm Dani neci adiudicati in monasterium illud confugissent, pariter cum domibus insatiabili ira Anglorum flammis absumpti sunt. Sed mox regis pœnitentia purgatum sacrarium, restitutum monasterium, veteres terræ redditæ, recentes possessiones additæ. Nostro tempore, paucissimis ibi clericis, qui pro libito viuerent residuis datus ille locus a *Rogero* Salesberiensi episcopo *Guimundo* excellentis literaturæ

30 & non aspernandæ religionis canonico: Qui non inoperosè commisso insudans muneri multos ibi canonicos regulariter victuros Deo exhibuit. Pagus Bedefordensis continet abbatiam sancti *Albani*. Is non mercenarius nec futilis martyr habet laudatores & testes martyrij præcipuos, *Bedam* & *Fortunatum*, quorum copiæ si vellem aliquid adijcere, tale esset ac si cuperem mari aquas infundere. Corpus sanctissimum, quod diu in terræ puluere iacuerat, rex *Offa* in scrinio collocatum erexit in lumen, basilica pulcherrimi operis, & monachorum numerositate honorauit. Nec res est in ambiguo eum Bathoniæ consistentem admonitum somnio, cùmque illuc iter ageret, essétq; vir proximo, lucis in modum ingentis faculæ supra locum sepulchri, & noctu & interdiu descendentis animatum indicio. Id cœnobium nunquam omninò ruinæ patuit, sed

40 nostra ætate per *Paulum* abbatem agente *Lanfranco* archiepiscopo in summum auspicium religionis euasit. In Huntendiniensi pago sunt **Burch** & Ramesela & **Croland**. **Burch** olim **Medehamstede** dicebatur: sed postquam *Kenulfus* abbas locum muro erexit, à similitudine vrbis **Burch** vocatus est. Hic beatissimus *Æthelwoldus* monasterium construxit, adeò elaboratis sumptibus & ampliatis possessionibus, vt penè tota circà regio illi subiaceat. Colunt & fouent in eo reliquias corporum suorum virgines eximiæ, *Kinedreda* & *Kineswida Pendæ* regis filiæ; Ambæ ab infantia Deo dicatæ nobile propositum tenuerunt ad senium. Sed iunior non solius sui contenta salute etiam *Offam* sponsum cælibatui consecrauit. is fuit rex orientalium Anglorum paucis annis, ephœbus iucundi vultus & animi, ætatis floridæ, maximi apud ciues amoris, *Kineswidæ*,

50 cuius nuptias sperauerat, monitu edoctus amores mutare in melius. Romam cum *Kenredo* rege Merciorum & *Egwino* Wicciorum antistite iuit, vbi attonsus in monachum, terrenis suo tempore valefecit. Ornat sodalitatem virginum (vt prædicant) rex sanctus *Oswaldus*, cuius ibi brachium haberi dicunt, neruis, cute, carne, integrum ab antiqua requietionis sede furtim ablatum: Datúrque ostensui scrinium magnum illius thesauri receptaculum, sed fides dictorum vacillat, vbi nihil auditor visu explorat. Hoc verò

al. Frithesvvida

al. aduolasset

al. recepit

non dixerim, quòd de integritate sanctissimi dubius, sed vtrum eo loci cōtineatur, nolo esse affirmator præproperus. Ramesiensis abbatiæ fuit ædificator sanctus *Oswaldus* Eboracensis * episcopus, cooperante *Egelwino* quodam orientalium Anglorum Comite; laudabili liberalitate vtriq; prædicabiles, sed maximè laicus, qui hoc loco, quòd vidisset antistitem cuiusdam principis inferias agentem dulciter defixo in solū lumine ingenuè illacrymasse, adeo religione ipsius captus est, vt ei omnia sua prona faceret. Sancto ergo fauore propensus cœnobium illud opulentissimè construxit in palustri quadam vligine situm. Fœlix ibi orientalium Anglorum episcopus primus de Seham iussu Comitis *Egelwini* asportatus iacet: sed & duo germani *Egelredus* & *Egelbrithus*, quos filios patrui sui *Egbertus* rex Cantuariorum in spem regni adolescere metuens, aliquandiu circa se habitos tandem ab aulæ frequentia remouit, contuitum suum eis inuidens. Accessit regiæ malignitati minister funestus nomine *Thunre*, quod tonitruum sonat, qui eos quotidianis deceptos basijs inter amplexus ipsos pugione confodit: interemptos scrobi profundæ, & (vt fertur) sub ipso sedili regis immersit, ne quisquam ibi pueros quærendos putaret. quis enim eos ibi quæreret? sed diuinus ille oculus, quem arcana cordium non fallunt, tulit insontes in lucem, multas ibi largitus sanitatum copias. preterea terribili miraculo regem afficiens, vt eum suprà sedentem afflaret incendium. Vicini ergo commoti, rudera illa tumultuario cespite corporibus iniecta effodientes, basilicam eorum martyrio posuere. Ipse rex pœnitens cædis sorori puerorum partem prægrandem insulæ Tanati ad monasterium delegauit ædificandū pro piaculo interfectoris & interfectorū. Quod cùm consueta impudentia *Thunre* in prauum torqueret, subito telluris hiatu absorptus, videns & viuens intrauit infernum. Locus erat sepulchri sanctorum in orientali Anglia, cuius nomen Eastreia. Quapropter Comes prouinciæ *Egelwinus* de obscura leuatos ecclesia celebri pompa Rameseiam perduxit. Iam verò illum & istos præcedit miraculis, transcendit signis, qui iacet ibidem *Iuo* Persa episcopus. Is quondam pertæsus deliciarum, quas * ibi amplissimus episcopatus administrabat, reliquit clam suis omnia, peregrinationem longissimam tribus tantùm socijs aggressus. Multorum ergo annorum iter permensus, & rusticum se habitu pannoso videntibus ementitus Angliam tandem adnauigauit, Delectatúsque admodum ignotæ linguæ Barbarie, quòd quasi fatuus ab omnibus rideretur, in lutosa prouincia substitit, ibique vitam suam, quanta fuit, exegit. Sequuti ordine, quo Deus præuiderat, Comites prouinciales nec locum sepulchri, nec nomen sancti norant. Lapsa sunt multorum momenta temporum, iacebátq; sub obliuionis obscuro cœleste margaritum. Iam beatus *Oswaldus* reliquerat terras, iam *Egelwinus* finem vitæ fecerat. cùm autem complacuit ei, qui tempora disponens in mensura & numero & pondere cuncta ordinat, apparuit in visu sanctus *Iuo* simplicitatis innocentis viro, eiq; nomen & gradum & sepulchri locum per ordinem exposuit. Iret ergo, & abbati Ramesiensi seriem visionis explanans, adijceret: vt se Rameseiam exportato socios ibi relinqueret, non corpus suum locandum in scrinio, sed in loco altari contiguo adeuntibus oportuno. hactenus hæc visio valuit, vt abbatis Ramesiensis credulitatem eliceret. Qui sicut ad credendum tardus, ita semel fide concepta, ad facienda quæ visa fuerant, celer & maturus. perrectum est igitur, & sepulchrum quæsitum, inuentum apertum. continuóque sancto corpore in linteo exposito, ex ipsis mausolei sinuosis anfractibus erupit vnda bullis vberrima fugacibus. Manat ad hunc diem fons dulcis potui, accomodus omnium valetudini. nec potest numero æstimari, nedum comprehendi scripto multitudo per beatum illum sanatorum; adeo vt nullus sit in Anglia sanctus *Iuone* vel exoratu facilior vel effectu efficacior. Vidi ego quod dicam, Monachus quidam morbo intercutis aquæ languebat. Iam turgida pellis in altum creuerat, iam grauis halitus astantes submouebat, Ipse sibi epotaturus totos amnes, exsiccaturus plena dolia videbatur. Admonitus in somnis ad sanctum *Iuonem* perrexit, ibique tertiò potata aqua vndam superflui humoris ore reiecit. Detumuit venter, remarcuerunt crura, & ne plura, totus homo in sanitatem reuiruit, tandémque gloriatus est pro tam salubri vomitu se aliquando satiari posse de potu. **Croland** est vna insularum iacentium in illo tractu orientalium stagnorum, quæ a meditullio terræ orientia, & per centum & eo amplius millia fluentia in mare, cum multis & magnis fluminibus impetu suo præcipitantur.

Margin notes: al. archiepiscopus (at "Eboracensis *"); al. illi (at "quas *"). Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50.

cipitantur. Hic *Guthlacus* non deiecta stirpe oriundus ephœbus, spreto vsu armorum, quo pollebat, cùm esset viginti quinque annorum solitariam vitam ingressus quindecim annis deguit. Quibus assistente Dei gratia & sacerdotij gradu & signorum honore & vaticiniorum veritate approbatus est. Sed magis virtutum eius gratia post obitum splenduit tam sacratissimi corporis post annum incorruptela, quàm multorum miraculorum ostensione præcipua. meritis quoque eius datur, quòd ad corpus eius ædificato monasterio inter tot bellorum turbines, inter tot temporum volubilitates nullam ærumnam vel detrimentum sui locus ille persenserit. Accessit & nouus hospes, sed vetus apud Dominum patronus sanctus *Neotus*, qui quondam beatissimi *Erkenwaldi* discipulus apud **Einulfesberi** maxima semper veneratione habitus est. Sed illinc pro Danorum incursu sublatus, & **Croland** delatus, modò iuncto cum *Guthlaco* vmbone indigenas protegit, aduenarum etiam vocibus exorabilis. Quamuis enim locus nisi per aquam, nusquam adiri possit, tamen ante portam monasterij publicus (vt ita dicam) præternauigantium trames habetur. Quo fit, vt penè nunquam ibi desint hospites vltra citràque commeantes. Inuenerunt quoque nostra tempora, quem consecrarent martyrem, quòd innocenter cæsum fama pronunciet. quod vtinam a veritate non dissideat. *Waldefus* is est amplæ prosapiæ Comes, filius *Siwardi* magnificentissimi Northumbranorum Comitis. Hic a *Willielmo* rege seniore pro cuiusdam coniurationis in se factæ suspicione comprehensus diu in vinculis tentus, vltimò capite spoliatus est, & apud **Croland** sepultus. Opiniones Normannorum in malum in gestis regum posui. hîc Angli quid de diuerso asserant, non tacebo, Angli plurimùm veritate præstantes: necessitate Comitem in conuiuio interceptum ad coniurationem solùm motu labiorum non voluntate * addictum infidelitatis sacramentum agitasse, eo id fuisse palàm, quòd & *Lanfranco* archiepiscopo & ipsi regi vltrò confessus pœnitentiam de simulato ad horam consensu fecerit. Anglorum astipulationi diuinitas assentiri videtur, miracula multa & ea permaxima ad tumbam illius ostendens. Aiunt enim in catenas connexum quotidianis singultibus perperam commissa diluisse. Mihi Prior loci narrauit, se miraculis commotum, corpus nobile ab omni labe immune contrectasse, caput reliquo corpori compaginatum rubra tantùm quasi linea signum cædis ostentante vidisse. Quapropter non se dubitare illum in omni sermone sanctum appellare, in illius nomine orationes & beneficia loci petentibus dare dicebat,

10

20

30

al. adductum

De Episcopis Eliensibus.

REstat Heliensis episcopatus a nobis percensendus, qui cùm fuerit explicitus ferias tantarum circuitionum hic labor noster accipiet. **Heli** stagnantium insularum maxima ab anguillarum copia ita dicta, sicut *Beda* communi noticię consentiens author est. Deniq; illorũ & omnes penè amnicorum piscium generis tanta est copia, vt sit aduenis miraculo, indigenis pro illorum admiratione ludibrio. Nec minor aquaticarũ volucrũ vilitas; vt pro vno asse de vtroq; cibo quinque homines & eo ampliùs nõ solùm famem pellant, sed & satietatẽ expleant. Ibi fœlicissima domina * *Edeldrida* prima monasterium statuit ancillarum Dei: post eam *Sexburga* soror eius vxor *Erkomberti* regis Cantuariorũ & mater sanctissimæ virginis *Ercongettæ*: in eodẽ loco sub religione & nomine Abbatissæ cõsenuit. Ibi successit in regimine altera eius filia *Ermenilda*, quæ fuerat vxor *Wlferij* regis Merciorum, & mater *Wereburgæ* virginis, de qua superior sermo veritatẽ perstrinxit. Hæ tres continuatis successionibus abbatissæ fuerunt: habueruntq; successiuis tẽporibus multas & regiminis & religionis imitatrices vsq; ad tẽpora Danorũ, qui etiã in ipsas paludes irruentes, habitatricibus effugatis habitacula subruunt.

40

50

al. Etheldritha

ruunt. *Quorũ vnus, cui cordis immanitas rabiem aspirabat, preciosum pallium, quo tumba virginis* Etheldridæ *operiebatur, surripuit, & marmor mausolei bipenni per cussit: quo ictu cùm crusta dissiluisset marmoris, fragmentũ illud repercusso à terra impetu in oculũ percussoris volauit. sed & ipse in terram sine mente ruit. Cæteri certatim illo* * *eiecto aliarum sanctarum sepulchra, quæ temerare meditabantur, inuiolata relinquentes in fugam proruunt.* Sed non diu solitudo sacratissimi loci durauit, annitentibus & rege Angliæ & prouincialibus. *Positi ergo ad tempus clerici, qui sacra diuina frequentarent. Eorum aliquis procacior cæteris aut puto syncera mente ad virginis incorruptionem certiùs explorandam socios exacuere tentauit. Illis periculum rei præ se ferentibus ipse accessit, primóque per foramen, quod Dani effecerant, appositam virgæ candelam immittens, curiositate oculorum quantum poterat sequutus, omnia rimari: mox summitate virgæ fissa pannos, quibus sacrum corpus inuoluebatur, ad se trahere conari. Iamque partem attraxerat, cùm virgo indignata nudum corpus a nebulone videri, pannum introrsum violenter retraxit, adeo vt illum contranitentem terra supinum elideret: quo casu perpetuò debilis, & posteriùs amentia non caruit.* Id foramen posteà *Ethelwoldus* episcopus sanctus cæmento & lapide damnauit, extrusisq; clericis monachos induxit: contulitq; ibi magna & quanta quis miretur prædia, omnia ex suo mercatus. Quantitatem possessionum antiquarũ ex hoc conijce: quòd licèt plura dempta plura vsurpata, is qui modò rem regit, mille & quadragintas libras marsupio suo quotannis annumerat: monachis vix trecentas contulerit, præter ea, quæ in suos & seruientium & hospitum vsus absumit. *Brithnodus* ibi ab *Ethelwoldo* abbas constitutus transtulit ad cœnobium corpus *Withburgæ* sororis sanctæ *Etheldredæ. Iacebat ad hoc tempus illa in rure ignobili in quo ipsa pluribus annis cælebs & ciborum continens transegerat: ministrabat ei quotidianum ex vberibus potum cerua domestica & manui assueta, quam cùm quidam seu telo seu iaculo appetiisset & exanimasset, regio non multò pòst morbo captus extabuit. Huius ergo illibatum corpus impositum naui* Brithnodus *transferebat, ciuibúsque ad arma recognita prosilientibus nisi puppim in fluctus præcipitare properasset, profectò pœnas luisset. Non enim insula tunc nisi nauigio adiri poterat: sed nostra ætas solertior vicit naturam, aggeribúsque in paludem iactis tramitem terrestrem præbuit, & insulam pedibus accessibilem fecit. Nautis ergo inter vndarum volumina periclitantibus, quia illi timore periculi se inexplorato stagno commiserant, columna ignea è cœlo ad nauem pertendens, nauem cito cursu ad littus perduxit.* At verò de *Withburgæ* incorruptione cùm quibusdam venisset in dubium, tempore *Richardi* abbatis cùm transferrentur corpora sanctarum, dubietas euentilata est: & beatam quidem *Etheldritham* nemo penitus pro veteri fide præsumpsit attingere, ipsam vero vltra mammas detexere, visaque est toto corpore integra, dormienti similior quàm mortuæ, puluillo serico ad caput apposito, velo & totis vestibus integra nouitate renitentibus, serena facie, roseo rubore suauis, dentibus candidis, labijs paululum reductis, papillis admodum paruulis. Habuit ergo hoc cœnobium abbates vsque ad nonum annum *Henrici* regis. Tunc enim, quia Lincolniensis episcopatus diœcesis nimiùm protendebatur, consilium habitum est, vt apud **Hely** constitueretur episcopus, haberetque pagum Grantebrigensem. & ne Lincolniensis sumptus suos imminutos quereretur, dedit regia liberalitas ex alieno villam Heliensem **Spallinges** vocatam, quæ episcopi damnum sarciret, querelam compesceret.

alerecto

IN tronizatus est ergo ibi *Herueus* quidam, qui fuerat Bancorensis episcopus, dimiseratque spe maiorum diuitiarum sedem, causatus quòd sibi & Wallensibus non conueniret. Est enim **Bancor** in ipsis Wallis, monasterium quondam nobile & tot habitatoribus plenum, vt (sicut *Beda* refert) si in septem partes diuideretur, non minus quæque portio quàm trecentos homines haberet: sunt certè adhuc ibi tot semiruti parietes ecclesiarum, tantæ turbæ ruinarum quantæ vix alibi. In eius (Heliensis dico) episcopi parochia est Thorneię cœnobiũ. Thorneia vlterior scripto & cõtractior spacio, sed prior laudũ titulo, paradisi simulachrũ, quòd amœnitate iam cœlos ipsos imaginetur, in ipsis paludibus arborum ferax, quæ enodi proceritate luctantur ad sydera, ęquorea planities herbarũ viridantibus comis oculos aduocat, currentibus per campũ nullus offensioni datur locus. Nulla ibi vel exigua terræ portio vacat, hîc in pomiferas arbores terra se subigit; hîc prætexitur ager vineis, quæ vel per terram repunt, vel per baiulos palos in celsum surgunt. Mutuum certamen naturæ & cultus, vt quod obliuiscitur

uiscitur illa, producat iste. Quid dicetur de ædificiorum decore, quæ solum mirabile quantum inter illas paludes solidum inconcussis fundamentis sustinet? Solitudo ingens ad quietem data monachis, vt eo tenaciùs hereant superis, quo castigatiùs mortales conspicantur. Fæmina ibi si visitur monstro habetur, maribus aduenientibus quasi Angelis plauditur. Cæterum ibi nullus nisi momentaneè conuersatur, famuli monachorum & ipsi feriatis diebus absunt. Verè dixerim insulam illam esse castitatis diuersorium, honestatis contubernium, diuinorum philosophorum gymnasium. Thorneie propter condensitatem dumorum vocata.

AT vero *Ethelwoldus* vepres extirpari, spinas * sarciri iussit, iam a principio episcopatus meditatus omnibus mundi omissis heremiticam exercere ibi vitam. Libabátq; vt poterat, futuræ quietis primitias diebus quadraginta in remotissima, quam ipse construxerat, ecclesia solus Deo vacans. iccircóque non tantum terrarum illuc, quantum alibi, congessit: sed quantum sibi & 12. monachis satis esset. omne verò, quicquid loco contulit, ab omnibus in perpetuum publicis functionibus liberum fecit regis edicto cunctorum episcoporum & optimatum assensu firmato. Corpora sanctorum, qui olim in illa eremo diuersati fuissent, necnon & aliorum per Angliam tot aduexit, vt omnes penè anguli ecclesiæ pleni sint: quorum nomina scribere vltrò refugio, quia barbarum quiddam strident: non quòd eos sanctos vel discredam, vel diffitear. cuius enim auctoritatis ego sum, qui in disceptationem vocem, quæ facta consecrauit antiquitas? sed quia (vt dixi) vocabula eorum inconditum sonant, horridum olent, fatuis duntaxat hominibus quales multos nostra parit ætas, nolo sanctos exponere ludibrio: præsertim cùm eorũ vitas nec habitatores legant, friuolúmq; videatur, si eorum prædices merita, quorum nulla inuenias miracula. igitur omni reuerentia custodita pace solum *Benedictum* ausim propalare, qui *Bedæ* nutritius & Abba fuit. Hic Wiræ amnis vtrasq; ripas (qui apud Northumbros non incelebris famæ habetur) monasterijs prætexuit sub apostolorum *Petri* & *Pauli* nomine, charitatis & regulæ vnione non discrepantibus. huius industriam mirabitur, qui leget librum, quem idem *Beda* composuit de vita eius & cæterorum abbatum suorum: Industriam, quòd copiam librorum aduexerit, quòd artifices ædium lapidearum & vitrearum fenestrarum primus omnium Angliam asciuerit: totum æuum penè, transigendo talia, peregrinatus. Quippe studio aduehendi cognatis aliquid insolitum amor patriæ & voluptas elegantiæ asperos fallebant labores. nec enim lapidei tabulatus in Anglia ante *Benedictum* nisi perraró videbantur, nec perspicuitate vitri penetrata lucem solaris iaciebat radius: Patientiam, quòd in possessione cœnobij sancti *Augustini* apud Cantuariam libenter venienti *Adriano* cesserit, non reueritus *Theodori* archiepiscopi supercilium, sed veneratus magisterium. fuerat enim illius cœnobij abbas ab *Egberto* rege constitutus, sed (vt dixi) reuerentiæ *Theodori* cessit: cui præceperat *Vitalianus* papa, vt *Adrianum* iuxta se locaret speculaturum ne quid in ecclesia more Græcorum nouaret: quòd dum per alienas terras cursitat, diu absens subintroductum à monachis suis Wirensibus se inconsulto abbatem æquanimiter imò magnanimiter tulerit: domúmq; reuersus parilem illi honorem in consessu, in omni porrò potestate communicauerit: quin & ictus paralysi tam validè, vt nihil artuum ei esset flexibile, tertium constituerit, quòd alter (de quo diximus) eadem decoqueretur valetudine non mitiùs quàm ipse. Cúmque morbus iam crescens quateret vitalia, socio ad se accito solo nutu valedixit. sed nec ille præstantius valuit redhibere officium, vtpote qui propinquiorem tendebat ad exitum. Nam ante *Benedictum* defunctus est. Huius ergo corpus magno coëmptum pretio *Adelwoldus* Thorneiam aduexit, & obscurioribus sanctis luciftuum iubar inuexit.

al. sarriri

Emendanda.

108.18 eodem obsidatu. 43. afflictione. b. 20 in incepto. 38. frementium. 109.27. nimis nihil. b. 39. vicibus. 111.47. cæteri quique. 114.3. Berkensis. 5. manauit. 9. oriundus. b. 30. vt non wicciorum pont. 115. b. 34. Quorum. 116. b. 51. viro. 118. b. 3. anathematis vinculo. 119.52. superne. b. 15. siue. 25. commonere. 120. 10. vt cum. 121. b. 53. dom. dixere. 122. b. 13. prouexit. 123. b. 1. magnis vi. 30. qui quamquam 34 pro sanct. 125. 29. Nam ante. 126 25. pro con. 129. 55. de Ferreris. 130 25. vouerunt. b 23. properè. 33. tumorem. 132. 36. in vlum b. 40 superuniens. 133. b. 27. sedit Mellitus. 134. 9. regiam ibi. 136. b. 50 insigniat. 137. 29. Afterio. 138. 48. requiescant. b. 43. Elsi. 139. b. subtiles. H. V. veracem exitum. 7. Gallicanum. 23. omnes. 141. 12. in idem. 39. lecere. b. 21. Wintoniensis. 143. 1. in Anglia. 144. 52. prædicata præconio de nost. 145. 8. inhabitatorum. 49. modo. 146. 34 infamauit. b. 10. Pehtis. 13. Cented. 47. refecit. 148. 11. Dalhinum. b. 15. recat. 27. ad epis. 140. b. 4. iustitiam. 24. Stratebur. 150. b. 16. homine. 152. b. 21. ni omn. 153. 5. Inl. Inundalium. 24. Haogustald. 43. & apud. 50. exquisitiores. 154. 11. Wigorniæ. b. 55. sociati. 160 b 18. crescent. 39. ad cæl. 161. b. 48. laicorum. 162. 28. appositam. 163. 29. Dionysij Exigui. 38. prolongata. 164. b. 8. Tunfrith. 166. 38. in proximo lucu. b. 1. sanctis sum dubius. 167. 44. omnis.

HENRICI

ARCHIDIACONI
Huntindoniensis

HISTORIARUM
LIBRI OCTO.

LONDINI,
Excudebant *G. Bishop, R. Nuberie, & R. Barker* Typographi Regij Deputat.

Anno ab incarnatione,
cIↄ Iↄ xcvi.

Prologus, ad Alexandrum Episcopum Lincolniensem.

CVm in omni ferè literarum studio dulce laboris lenimen, & summum doloris solamen, dum viuitur, insitum considerem: tum delectabilius & maioris prærogatiua claritatis historiarum splendorem amplectendum crediderim. Nihil námque magis in vita egregium, quàm vitæ calles egregiè indagare & frequentare. Vbi autem floridiùs nitescit virorum fortium magnificentia, prudentium sapientia, iustorum iudicia, temperatorum modestia, quàm in rerum contextu gestarum? audiuimus quidem quid Homericam laudans historiam Flaccus intimauerit dicens: qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non, pleniùs & meliùs, Chrysippo & Crantore dicit. Crantor siquidem & Chrysippus circa doctrinam morum Philosophantes, multis codicibus desudauerunt. Homerus autem velut spectaculo eliquans prudentiam Vlissis, fortitudinem Agamemnon's, temperantiam Nestoris, iusticiam Menelai: & è contra imprudentiam Aiacis, debilitatem Priami, intemperantiam Achillis, iniusticiam Paridis, honestum & vtile & his contraria lucidiùs & delectabiliùs Philosophis historiando disseruit. Sed quid in alienis moramur? vide quo modo sancta doceat historia morum instituta, dum Abrahæ iusticiam aßignat, Moysi fortitudinem, Iacob temperantiam, Ioseph prudentiam, & contrà dum Achab iniusticiam, Oziæ inualitudinem, Manasse intemperantiam, Roboam imprudentiam demonstrat. Præsertim O Deus bone, quanta humilitatis fax est, quòd sanctus Moyses, Deum se protegentem & vlciscentem vt ab hostibus suis auerteret, thuris odorationem cum fratre admonens, in medium periculi terribilis se iniecit, & pro Maria se blasphemante lachrymas effudit; & pro maleuolis semper orando sudauit: quanta benignitatis lux est, quòd Dauid maledictis, iniurijs * Simei, & blasphemijs læsus, & irritatus ab eo vehementer, vnum & persequentem & debilem armatus & comitatus & fortißimus contrà feriri prohibuit; & postea victor & regno restitutus vltionem fieri in eum non permisit? sic etiam in rebus gestis omnium gentium & nationum, quæ vtiq; Dei iudicia sunt, benignitas, munificentia, probitas, cautela, & his similia, & contraria non solùm spirituales ad bonum accendunt, & à malo repellunt; sed & seculares ad bona sollicitant, & in malis muniunt. Historia præterita quasi præsentia visui repræsentat: futura ex præteritis imaginando diiudicat. Habet quidem & præter hæc illustres transactorum notitia dotes, quòd ipsa maximè distinguat à brutis rationabiles: bruti námque homines & animalia unde sint nesciunt, genus suum nesciunt, patriæ suæ casus & gesta nesciunt, immò nec scire volunt. Quorum, homines quidem illos infæliciores iudico; quia quod bestijs ex creatione, hoc illis ex propria contingit inanitione; & quod bestiæ si vellent non possent, hoc illi nolunt cùm poßint; sed de his iam transeundum est, quorum mors & vita sempiterno dotanda est silentio. Hæc ergo considerans, huius regni gesta & nostræ gentis origines iussu tuo (præsul Alexander) qui flos & cacumen regni & gentis esse videris, decurrenda suscepi: tuo quidem consilio Bedæ venerabilis ecclesiasticam, qua potui, sequutus historiam nonnulla etiam ex alijs excerpens, authoribus, inde chronica in antiquis reseruata librarijs compilans, vsque nostrum ad auditũ & visum præterita repræsentaui. In quo scilicet opere sequenda & fugienda lector diligens dum inuenerit, ex eorum imitatione & euitatione Deo cooperante melioratus mihi fructum afferet exoptabilem. Plerumq; etenim ad ipsam morum puritatem iuxta callem directum historiæ resilimus, nihil autem sine diuina inuocatione incipientes, Deo inuocato incipiamus.

* al. Cusi

Henrici Huntindoniensis *Historiarum.*

LIB. I.

BRittannia igitur beatissima est insularum, foecunda frugibus & arboribus, copiosa riuis & nemoribus, iucunda volucrum & ferarum venatibus, fetax auium multi & diuersi generis terra, mari, & fluuijs; alendis autem mira pecoribus & iumentis. Vnde *Solinus, Ita pabulosa in quibusdam locis est Brittannia, vt pecua, nisi interdum à pastibus arceantur, ad periculum agat satietas.* Fluuijs verò abundat valdè piscosis, fontibus præclara copiosis: & quidem præcipuè isicio redundat & anguilla; abundat & vitulis marinis, nec non & halecia & ostrea mirè in ea redundant, & varia conchyliorum genera: inter quæ sunt & musculæ, quibus sæpè inclusam margaritam omnis quidem coloris optimam inueniunt, rubicundam scilicet & hyacinthinam, purpuream, & prassinam, sed maximè candidam: nec desunt cocleæ, quibus tinctura coccinei coloris conficitur: cuius rubor pulcherrimus nullo vnquã solis ardore, nulla valet iniuria pluuiarũ pallescere; sed quo vetustior, eo solet esse venustior. capiunrur & sæpè delphines & balenæ. vnde *Iuuenalis.*

Quantum Delphinis balena Britannica maior.

Venis etiam metallorum æris redundat, ferri scilicet, stanni, & plumbi, nec non & argenti, sed rariùs. Aduehitur autem argentum à proxima parte Germaniæ per Rhenum pro mira fertilitate piscium & carnium, lanæ pretiosissimę & lactis armentorúmq; absque numero; vt maior ibi videatur copia argenti, quàm in Germania: vnde omnis moneta eius argento puro conficitur. Gignit etiam lapidẽ Gagatem plurimum optimúmque. Est autem nigrogemmeus & ardens: igne accensus serpentes fugat, attritu calefactus adplicita detinet, æquè vt succinum. Fontes etiã salinarum habet. adsunt & fontes calidi, & ex eis fluuij balneorum calidorum omni ætati & sexui per distincta loca iuxta suum cuiq; modum accommodi. *Aqua enim* (vt sanctus *Basilius* dicit) *feruidam qualitatem recipit, cùm per certa quædam metalla transcurrit, & fit non solùm calida sed & ardens.*

Hæc autem insularũ nobilissima, cui quondã nomen Albion fuit, postea verò Brittannia, nunc autẽ Anglia, inter Septentrionem & Occidentẽ sita est; 800. millibus longa, & 200. millibus lata, exceptis duntaxat prolixioribus diuersorũ promontoriorum tractibus, quibus efficitur vt circuitus eius quadragies octies septuaginta quinq; millia cõpleat. habet autem ab Oriente Germaniam & Daciam, ab Occidente Hyberniã, à meridie Galliã Belgicam; cuius proximũ littus transmeantibus aperit ciuitas, quæ dicitur *Rucupi portus, à gente Anglorum nunc corruptè Reptacester vocata, interposito mari à Gessoriaco Morinorum gentis littore proximo traiectu milliũ 50. siue (vt quidam scripserunt) stadiorum 450. Gallia autẽ Belgica à Beluaci nobilissima quondam vrbe Galliæ dicta est: quæ prouincia nunc in duas diuisa videtur: in eam scz. quæ vocatur Pontica, & in eam quæ vocatur Normannia, vbi modò Normanni gens noua sed validissima degunt. Habet autem à Septentrione, vnde Oceano infinito patet, Orcadas insulas nouem, de quarum vltima Thule dictũ est: *Tibi seruiat vltima Thule.* Cùm autẽ plurimas insulas habeat Brittãnia, tres maiores habet, vnã Orcadas, de quibus dictũ est: aliã Man, vel Euboniã, quæ in vmbilico maris inter Hyberniam & Brittanniam sita est: tertiam *Wicht, quæ Australis est, & vergit contra Normannos & Armoricos, qui

* *al. Rutubi*

* *al. Guith*

nunc Brittanni dicuntur: ſicut in prouerbio dicebatur antiquo, quando de iudicibus & regibus ſermo fiebat: *Iudicabit Brittanniam cum tribus inſulis.* Erat autem & ciuitatibus quondam 28. nobiliſſimis inſignita, præter caſtella innumera, quæ & ipſa muris, turribus, portis, ac ſeris erant inſtructa firmiſſimis. ciuitatum autem nomina hæc erant Brittannicè, Kair-Ebranc, id eſt, Eboracum. Kair-chent, i. Cantuaria. Kair-Gorangon, i. Wigornia. Kair-Lundene, i. Lundonia. *Kair-Legion, i. Leiceaſtria. Kair-Collon, i. Coleceaſtria. Kair-Glou, i. Gloueceaſtria. Kair-Cei, i. Ciceaſtria. Kair Briſtou. Kair-Ceri, i. Cireceaſtria. Kair-Guent, i. Winceaſtria. Kair-Grant, i. Granteceaſtria, quæ modò dicitur *Cantebrigia. Kair-Lion, quam vocamus Carleuil. Kair-Dauri, i. Doreceaſtria. Kair-Dorm, i. Dormeceaſtre, quæ ſita in Huntedonenſi prouincia ſuper flumen, quod vocatur Nen, penitus deſtructa eſt. Kair-Loitchoit, i. Lincolnia. Kair-Merdin, quæ nunc quoque ſic vocatur. Kair-Guorcon. Kair-Cucerat. Kair-Guort gern. Kair-Vrnac. Kair-Celemion. Kair-Megnaid. Kair-Licelid. Kair-Peris, i. Porceſtre. *Kair-Legion, in qua fuit Archiepiſcopatus tempore Brittonum: nunc autem vix mœnia eius comparent, vbi *Vſca cadit in Sabrinam. Kair-Draiton. Kair-Mercipit. Kair-Segent, quæ fuit ſuper Tameſin non longè à **Reding**, & vocatur **Silceſtre**. Hæc erant nomina ciuitatum tempore Romanorum & Brittannorum. Quinque autem plagas ab exordio vſq; ad præſens immiſit vltio diuina Brittanniæ, quæ non ſolùm viſitat fideles, ſed etiam dijudicat infideles: primam per Romanos, qui Brittanniam expugnauerunt, ſed poſtea receſſerunt: ſecundã per Pictos & Scottos, qui grauiſſimè eam bellis vexauerunt: nec tamen obtinuerunt: tertiam per Anglicos, qui eam debellauerunt & obtinent: quartam per Dacos, qui eam bellis obtinuerunt, ſed poſtea deperierunt: quintam per Normannos, qui eam deuicerunt, & Anglis impræſentiarum dominãtur. Quando autem Saxones hanc terram ſibi ſubiugauerunt, reges 7. ſtatuerunt, regniſque nomina pro libitu impoſuerunt. Primum regnũ vocatum eſt *Kent: 2. **Sudſcax**, in quo ſita eſt Ciceaſtria: 3. **Weſtſeax**, cuius caput erat Wiltonia, quæ nunc data eſt ſanctimonialibus, in quo ſunt vrbes Winceaſtria, Salesburia, & plures aliæ: 4. regnum **Eſtſeax**, quod non durauit, ſed cæteris regnis ſubiugatum eſt: 5. **Eaſtangle**, in quo ſunt prouinciæ, quæ vocantur **Nordfolc** & **Sudfolc**. 6. **Merce**, in quo eſt Lincolnia, & aliæ complures: 7. **Nordhumbre**, in quo eſt Eboracum. Poſtquam autem reges **Weſtſeax** cæteris præualuerunt & monarchiam obtinuerunt, terras per 35. prouincias ſibi diuiſerunt: quarum ſitus & nomina, quamuis inhabitantibus notiſſima ſint, non tamen pigeat ſubſcribere. Deueniet enim forſitan, vt quemadmodum nomina ciuitatum prædicta, quæ olim grata & excelſa erant, modò in barbariem & riſum vertuntur, ita & decurſu temporum quæ modò notiſſima ſunt, incognita & incredibilia fiant. vnde patet quàm miſerè & fruſtra nominis noſtri famam incolæ prouinciarum appetamus, cùm nec ipſarum vrbium vel prouinciarum nomina durare poſſint. Prima igitur prouincia eſt *Kent, in qua eſt Archiepiſcopatus Cantuariæ, & epiſcopatus Roueceaſtriæ: ſecunda eſt **Sudſeax**, in qua eſt epiſcopatus Ciceaſtriæ: tertia **Suthrie**: quarta **Hamteſire**, in qua eſt epiſcopatus Winceaſtriæ: quinta **Berceſire**: ſexta **Wilteſire**, in qua eſt epiſcopatus Salesberiæ: ſeptima eſt **Dorſet**: octaua **Sumerſet**, in qua eſt epiſcopatus **Badhe**, vel Acemaneceſtriæ: nona **Deueneſire**, in qua eſt epiſcopatus Exceaſtriæ: decima *Cornualle: vndecima **Eaſtſeax**: duodecima **Midleſeax**, in qua eſt epiſcopatus Lundoniæ: tertiadecima **Sudfolc**: quartadecima **Northfolc**, in qua eſt epiſcopatus Norwiciæ: quintadecima **Cantebrigeſire**, in qua eſt epiſcopatus **Ely**: ſextadecima **Lincoleſire**, cuius caput eſt Lincolnia, cui ſubiacent ſeptem aliæ prouinciæ, ſcilicet prouincia Leiceaſtriæ, & Hamtoniæ, & Huntundoniæ, & ***Hereford**, **Bedeford**, **Bukingeham**, **Oxeneford**. Extenditur enim epiſcopatus Lincolniæ à magno flumine Humbræ vſque ad flumen Tameſis. Vigeſima quarta eſt **Glouceaſtreſire**: vigeſima quinta eſt **Wireceaſtreſire**, in qua eſt epiſcopatus Wigorniæ: vigeſima ſexta **Herefordſire**, in qua eſt epiſcopatus Herefordiæ: vigeſima ſeptima **Salopſire**, vigeſima octaua **Ceaſtreſire**, in qua eſt epiſcopatus Ceaſtriæ: vigeſima nona **Warewic**: trigeſima **Stafford**: poſt trigeſimam prima eſt **Dereby**: ſecunda **Notingham**: tertia **Euerwiceſire**, in qua eſt Archiepiſcopatus Eboraci: quarta eſt **Northumberland**, cui

al. Lirion · *al. Grantebrigia* · *al. Lerion* · *al. Oſca* · *al. Cent* · *al. Cent* · *al. Cornugallia* · *al. Herteford*

10 · 20 · 30 · 40 · 50

cui præest episcopus*Dunolmię.quinta illa regio,in qua est nouus Episcopatus *Caruil.* Syra verò Anglicè latinè dicitur prouincia. igitur 17.Episcopatibus insignita nostro tempore florescit Anglia.vrbes verò multò plures sunt quàm episcopatus,vt Glouuecestria,Leiceastria,Oxenefordia,& aliæ plures episcopis carentes. sed in Occidentali parte Brittanniæ, quæ vocatur Wallia, tres supersunt Episcopatus. Vnus apud sanctum *Dauid:* alius apud *Bangor: tertius apud **Clamorgan**. sunt tamen hi tres nullarum vrbium Episcopi propter desolationem Wallię,quæ sola deuictis remâsit Brittannis. tempore autem nostro recepit Episcopus sancti *Dauid* pallium à Papa, quod scilicet fuerat olim apud Kairlegion,sed statim tamen amisit. Vrbes autem prędictæ a-

al. Dunhelmia

al. Paingor

10 mœnis insitę locis super flumina coruscant fertilia et pulcherrima.sunt autem duo flumina cæteris clariora, Tamesis & Sabrina quasi duo brachia Brittanniæ, per quæ sibi suas & alienas effert & infert diuitias. propriè verò proprium Brittanniæ est,vt incolæ eius in peregrinationem tendentes omnibus gentibus cultu & sumptu clariores, ex hoc vnde sint,dignosci possunt.Cùm autem tot rebus abundet Brittannia,vineæ quoq; fertilis est,sed raró, vt habeant,qui diuitias eius emendas appetunt,secum quod inferant. De cuius laude quidam ita scripsit.

Illa quidem longè celebri splendore beata
Glebis,lacte,fauis supereminet Insula cunctis.
Quas regit ille Deus, spumanti cuius ab ore
20 *Profluit Oceanus.*

Et paulo post.

Testes Londonia ratibus,Wintonia Baccho,
Herforda grege, Wirecestria fruge redundans.
Batha lacu,Salebira feris,Cantuaria pisce,
Eboracum siluis, Excestria clara metallis.
Noruicium Dacis, Hibernis Cestria,Gallis
Cicestrum,Norwagenijs Dunelma propinquans.
Testis Lincolia gens infinita decore,
Testis Ely formosa situ, Rouecestria visu.

30 Nec tacendum arbitror quòd temperie gratissima,& ideo inhabitantibus saluberrima sit Brittannia. Cùm enim inter Septentrionem & Occidentem sita sit, frigus,quod recipit á Septentrione,temperat calor,quem recipit á sole Occidente. Nunquam autem in ea aliquos arripuit ignis sacer,sed á Gallijs allati ibi solent sanari. & quia prope Septentrionalem mundi verticem iacet, lucidas ęstate noctes habet, ita vt in medio sæpe tempore noctis in inquisitionem veniat intuentibus, vtrum crepusculum adhuc maneat vespertinum, an iam aduenerit matutinum, vtpote nocturno sole non longè sub terris ad Orientem Boreales per plagas redeunte. vnde etiam plurimæ longitudinis habet dies ęstate sicut & noctes contra in bruma,sole nimirum tunc Lybicas in partes redeunte, id est, horarum decem & octo. Plurimæ item breuitatis noctes ęstate & dies
40 habet in bruma: hoc est,sex solummodo Æquinoctialium horarum. cùm in Armenia, Macedonia, Italia, cæterisque eiusdem lineæ regionibus longissima dies siue nox 15. breuissima 9. compleat horas. Quatuor autem sunt, quæ mira videntur in Anglia. Primum quidem est, quòd ventus egreditur de cauernis terræ in monte qui vocatur **Pec**,tanto vigore, vt vestes iniectas repellat, & in altum eleuatas procul eijciat. Secundum est apud **Stanenges**, vbi lapides miræ magnitudinis in modum portarum eleuati sunt, ita vt portæ portis superpositæ videantur: nec potest aliquis excogitare, qua arte tanti lapides adeò in altum eleuati sunt,vel quare ibi constructi sunt. Tertium est apud*Chederole,vbi cauitas est sub terra,quam cùm multi sæpe ingressi sint,& ibi magna spatia terræ & flumina pertransierint, nunquam tamen ad finem euenire po-
50 tuerunt. Quartum est quod in quibusdam partibus pluuia videtur eleuari de montibus, & sine mora per campos diffundi. Tantæ autem gratiæ inhabitantibus fuit Brittannia,quòd quatuor in ea calles à fine in finem construerent regia sublimatos authoritate, ne aliquis in eis inimicum inuadere auderet. Primus est ab Oriente in Occidentem & vocatur **Ichenild**: secundus est ab Austro in Aquilonem, & vocatur **Erningestrate**. Tertius est ex transuerso á Dorobernia in Cestriam scilicet ab euro-
austro

al. Chederbole, vel Chedrenbole

auſtro in Zephyrum Septentrionalem, & vocatur **Watlingeſtrate**. quartus maior cęteris incipit in **Catenes** & deſinit in **Totenes** ſcilicet à principio Cornugalliæ in finem Scottiæ: & hic callis vadit ex tranſuerſo à Zephiro Auſtrali in Eurũ Septentrionalem, & vocatur Foſſa, tenditq; per Lincolniam. Hi ſunt 4. principales calles Anglię, multùm quidem ſpatioſi, ſed nec minùs ſpecioſè ſanciti edictis regum, ſcriptiſq; verendis legum. Quinq; autem linguis vtitur Brittãnia: Brittonum videlicet, Anglorum, Scottorum, Pictorum, & Latinorum, quæ doctrina ſcripturarum cęteris omnibus eſt facta cõmunis: quamuis Picti iam videantur deleti, & lingua eorũ ita omnino deſtructa, vt iam fabula videatur, quòd in veterum ſcriptis eorum mentio inuenitur. cui autem non comparet amorem cœleſtium, & horrorem terreſtrium, ſi cogitet non ſolum reges eorũ, & principes, & populũ deperijſſe; verũ etiam ſtirpem omnem, & linguam, & mentionem ſimul defeciſſe? et, ſi de alijs mirum non eſſet, de lingua tamen, quam vnam inter cæteras Deus ab exordio linguarum inſtituit, mirandum videtur. 10

HVc vſque de ſitu & habitu Brittannię, licèt de multis pauca dixerimus, dicta ſufficiant. Nunc à quibus, & quo tempore primùm inhabitata fuerit dicendũ eſt: quod in *Beda* non inuentũ in alijs authoribus reperi. ſcripſerunt enim à *Dardano* principium emanaſſe Brittonnum. *Dardanus* autem pater fuit *Troij*, *Troius* autem pater *Priami* & *Anchiſa*, *Anchiſes* pater *AEnea*, *AEneas* pater *Aſcanij*, *Aſcanius* pater *Siluij*, *Siluius* autem cùm vxorem duxiſſet, & pręgnans eſſet, prędixit magus quidam filium, vnde pręgnans erat, interfecturum patrem ſuum. Occiſo igitur mago pro vaticinatione illa, natus eſt filius, & vocatus eſt *Bruto*. poſt multum verò interuallum, dum ipſe luderet cum pueris, ictu ſagittæ occidit patrem, non induſtria ſed caſu. quamobrem expulſus ab Italia peruenit in Galliam, ibiq; condita ciuitate Turonorum, quæ vocatur Turonis, inuaſit tractum Armoricanum: de tractu autem Armoricano huc adueniens Auſtrales ſibi partes Inſulæ ingentis vendicauit. et ex nomine ſuo Brittanniã vocauit. dicunt autem illi authores quòd quando *Bruto* regnabat in Brittannia, *Hely* ſacerdos iudicabat Iſrael. et *Poſthumus* ſiue *Siluius* filius *AEnea* regnabat apud Latinos, cuius nepos erat *Bruto*. Poſt interuallum verò octoginta annorum contigit gentem Pictorum de Scythia Oceanum ingreſſam circumagente flatu ventorum extra fines Brittanniæ Hyberniam perueniſſe, eiuſque Septentrionales oras intraſſe, atque inuenta ibi gente Scottorum ſibi quoq; in partibus illis ſedes petiſſe, nec impetrare potuiſſe. Dixerunt itaq; Scotti: nos ambos Inſula hæc non caperet, ſed nouimus Inſulam eſſe aliã non longè à noſtra contra ortum ſolis, quam ſępe lucidioribus diebus de longè aſpicere ſolemus: hanc adire ſi vultis, habitabilem vobis facere valetis: vel ſi quis reſiſtere voluerit, nobis auxiliarijs vtimini. Itaq; petentes Brittanniã Picti, habitare per Septentrionales Inſulæ partes cœperunt. Nam Auſtrinas Brittones occupauerunt. Cumq; vxores Picti non habentes peterent eas à Scottis, ea ſolùm conditione dare conſenſerunt, vt vbi res veniret in dubium, magis de fœminea regum proſapia quàm de maſculina regem ſibi eligerent. quod vſque hodie apud Pictos conſtat eſſe ſeruatum. Hæc ſunt, quæ à ſcriptis veterum traduntnr de aduentu Brittonum in partem illam terrarum, quæ Brittannia vocatur, & de aduentu Pictorum in Inſulam eandem. quæ quamuis Inſula ſit, cùm maximi ſit ſpatij, non minoris excellentiæ eſt quòd Inſula eſt, cùm totus mundus Inſula ſit. Sed quia vulgò dicitur, *Vento pluuia, & riſus dolori miſcetur*; ob pręrogatiuas ipſius Brittanniæ diuitias omniũ circumadiacentium in ſe liuorem & inuidiam mouit. Quamobrem ſæpe expugnata, ſæpiſſimè verò impugnata eſt. procedente namque tempore venerunt & Scotti ab Hibernia in Brittanniam duce *Reuda*, qui in Pictorum parte vel amicitia vel ferro ſedes ſibi, quas hactenus habent, vendicarunt. à quo videlicet duce Dalreudini vocantur. Nam lingua eorum Dal partem ſignificat. dicendum eſt igitur paucis de Hibernia. quod quamuis de propoſito non ſit, propè tamen eſt, & ad laudem Dei Omnipotentis hoc ſcribere apponam. 20 30 40 50

HIbernia enim poſt Brittanniam omniũ inſularũ optima eſt. quæ quãuis Brittannię diuitijs cedat, latitudine tamen ſui ſtatus & ſalubritate ac ſerenitate aërum multũ ei pręſtat. quę ſicut cõtra Aquilonẽ breuior eſt, ita in meridiem ſe trans illius fines plurimũ protẽdens vſq; cõtra Hiſpanię Septentrionalia quamuis magno ęquore interiacente peruenit. Nunquã aut rarò ibi nix pluſquàm triduana remanet. Nemo propter

hyemem

hyemem aut fœna secat æstate, aut stabula fabricat iumentis. Nullum ibi reptile videri solet; nullus serpens viuere valet. nam sæpe illò de Brittannia allati serpentes, mox vt proximante terris nauigio odore aëris illius attacti fuerint, intereunt. *Cùm potiùs omnia, quæ de eadem Insula sunt, contra venenum valent. denique quibusdam vidimus á serpente percussis rasa folia codicum, quæ de Hibernia fuerunt, & ipsam rasuram aquæ immersam, ac potui datam, talibus protinus totam vim veneni grassantis, totum inflati corporis absumpsisse ac sedasse tumorem. Mirabili igitur dono Deus hanc ditauit Insulam, multitudinemq; sanctorum ad eius tuitionem in ea cōstituit: prętereà lacte & melle ditauit, vinearúmq; non expertem, venatu pisciū, & volucrum, ceruorum & caprearum insigniuit: hęc autem propriè patria Scottorum est. si quis autē scire voluerit quo tempore primùm habitata fuerit, de hoc nihil apud venerabilem *Bedam*, sed apud quendam authorem reperi. Quòd Ægyptijs in mari rubro submersis, illi, qui superfuerant, expulerunt á se quendam nobilem Scyticū, qui apud eos degebat, ne dominium super eos inuaderet. at ille expulsus diu circuiens per Africam peruenit cum familia ad aras Philistinorū, & per lacum Salinarum venerunt inter *Russicadam & montana Syrię, & venerunt per flumen Malua, transieruntque per Mauritaniam, & ad columnas *Herculis* nauigarunt Tyrrhenum mare, & peruenerunt vsq; ad Hispaniam, & ibi per annos habitarunt multos, & progenies eorum multiplicata est valdè. Inde autem venerunt Hiberniam, post mille & duos annos à trāsitu Israel per mare rubrum. Brittones tamen occuparunt, priùs Brittanniam. Brittones namque in tertia mundi ætate Brittanniam: Scotti in quarta venerunt Hiberniam. Hæc cùm non certissima sint, hoc tamen certum est, quòd ab Hispania, Hiberniam venerunt, & inde pars eorum egressa tertiam in Brittannia Brittonibus & Pictis gentem addiderunt. nam & pars, quæ ibi remansit, adhuc eadem vtitur lingua, & Nauarri vocantur. est autem sinus maris permaximus, qui antiquitùs gentem Brittonnum á Pictis secernebat, qui ab Occidente in terras longo spatio erumpit, vbi est ciuitas Brittonum munitissima vsq; hodie, quæ vocatur * Aldclud: ad cuius videlicet sinus partem Septentrionalem Scotti, quos diximus, aduenientes sibi locum patriæ fecerunt.

al. quin

al. rusicadam

al. Aldclud

IVlius verò *Cæsar* primus Romanorum Brittanniam bello lacessiuit, 60. annos ante Incarnationem Domini nostri, anno ab vrbe cōdita sexcentesimo nonagesimo tertio. ipse ergo functus gradu Consulatus cum *Lucio Bibulo*, cùm Germanos & Gallos iure prelij superasset, qui tum Rheno tantū flumine dirimebantur. inde venit ad Morinos, vnde in Brittanniā breuissimus est transitus. fecit igitur naues parari octoginta onerarias & actuarias, & ipse cum legionibus in Brittanniam transuolat: nec tamen secundum quod sperabat euenit. egrediens enim de nauibus Brittonum pugnam acerbam plusquam credere posset sensit. videns ergo suos pauciores, aliosque quàm putauerat prçstantiores, vi compulsus est naues reintrare. Tunc verò tempestate correptus magnam classis partem, magnum militum numerū, equites verò omnes penè amisit. confusus & reuersus in Galliam acriùs exarsit: legionibusq; hyemantibus sexcentas naues vtriusq; commodi parauit. vere autem vir expectato cum maximis copijs Brittanniam reuehitur: egrediens cum exercitu in hostem pergebat: naues interim anchoris fixæ tempestate corripiuntur, colliduntur, confringuntur. Ex quibus 40. perierunt: cæterç post longum non sine difficultate sunt reparatæ. dux igitur magnus spe fugiendi amissa acriùs animos militum hortatur, & in ipso hortatu hostibus cōmiscetur. vnanimiter vtrinq; viribus & animis extensis pugnatur, dum Romanis spes fugiendi nulla, Brittānis spes vincendi ex solito certa. *Labienus* ergo tribunus militum dum primam aciem in *Dolobelli* cuneum, qui Proconsul erat Brittannici Regis, acriùs immergit, cedentesque cedit, prosternit, & persequitur, regalis acies inter Cæsareas, & *Labieni* Phalanges infigitur. Rex autem vocabatur *Belinius* frater *Cassibellani* regis: & erat filius *Liud* regis fortissimi, qui multas Insulas maris bellis occupauerat. Circumuentum igitur *Labienum* cum tota acie sua cædunt, subitoque morti transmittunt. Videns *Iulius* diem infaustum, dicensque pugnandum cum Brittannis magis artibus quàm viribus, antequam maiora detrimenta sustineret, fugæ indulsit. persequuti sunt Brittanni Romanos multisque peremptis nemorum vicinitate cohibiti sunt. Tertiò *Cæsar* congressus est Brittannos, taliterque suos exhortatus est.

Consortes

Conſortes fortiſsimi quorum virtuti nec aſperitas maris, nec labor terrarum refragari potuit; quorum vires nec audacia Gallorum, nec fortitudo Germanorum perferre ſuſtinuit; non me exhortari vos arbitremini, vt veſtram verbis augeam probitatem. quæ enim ſumma, & perfectiſsima eſt, & tot in periculis toties probata creſcere nequit, decreſcere neſcit: illa inquam virtus, quæ ſemper in aſperrimis clariùs refulſit, & vbi alij deſperarent, ſpe certa progrediens; & ſecura hilaritate confligens. quid nota vobis, imò cunctis gentibus memorem; quoties victi victores noſtros vicerimus, & ira compulſi fortioribus fortiores deuenerimus? Debet læſa probitas iraſci. *Nunc igitur, ſi aliqua laus Romani nominis, nunc diſciplinam militarem, quam perfectè didiciſtis, perfectiùs exercuiſtis, perfectiſsimè ſupremo in periculo demonſtretis. Ego certè ex duobus alterum ineuitabiliter elegi, aut hodie* Vincere, quod beatum eſt; aut mori pro patria, quod ſecurius eſt: ſola fuga miſerorum eſt. *Vnde ſi alicui veſtrum idem animus eſt, erigat dextram inexpugnabilem, ſtupeantque hoſtes nos detrimentis refocillari, & diminutione roborari.* Sic loquutus erexit dextram, cunctuſque tollens ad ſydera clamorem exercitus dextris erectis infrenduit, & in ipſo clamore miſcentur hoſtibus; apparuitque virtus Romana, dum ſagaciùs ordinari cautiùs pugnant, obſtinatiùs perſeuerant. fatigatis ergo Brittannis percutiendo, Romaniſque ſtudentibus in ſe protegendo, cùm diu prælium duraſſet, feſſis Inſulanis *Cæſarei* recentes videntur. Tunc igitur non ſine magno ſuorum diſcrimine victores fiunt Romani. inde ad flumen * Tameſim prouectus in huius vlteriore ripa *Caſſibellauno* duce immenſa hoſtium multitudo conſederat; ripamque fluminis ac penè totum ſub aqua vadum acutiſſimis ſudibus pręſtruxerat: quarum veſtigia ſudium ibidem vſque hodie viſuntur: & videtur inſpectantibus, quòd ſingulæ earum ad modum humani fæmoris groſſæ & circumfuſæ plumbo immobiliter fundo fluminis infixæ perſeuerant. ſed hoc Romani deprehenderunt, vitanteſque barbaris irruerunt. illi impetum Legionum non ferentes ſiluis ſe occuluerunt, vnde crebris irruptionibus Romanos grauiter ac ſæpè vexabant. at Trinouantum firmiſſima ciuitas cum *Androgeo* duce datis ſeptuaginta obſidibus *Cæſari* ſeſe dedit. ſimiliter & aliæ vrbes complures in fœdus Romanorum venerunt. iiſdem demonſtrantibus, *Cæſar* oppidum *Caſſibellauni* inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſiluarum munitum, omnibus rebus confertiſſimum tandem graui pugna cepit. Poſtquam verò *Cæſar* â Brittannis reuerſus in Galliam, Legiones in *Hiberniam miſit, repentinis bellorum curis circumuentus pro Legionibus, quæ remanſerant in Brittannia, & in * Hiberniam miſit, vt ſecum Romam irent. de qua re *Lucanus:*

al. Tameuſem | *al. Hiberna* | *al. Hibernia, vel Hibernis*

Soluuntur flaui longa ſtatione Britanni.

Romam verò inuitam recipiens, in honorem ſuum Quintilem menſem Iulium iuſſit vocari; ſiquidem Idibus Martiis in curia dolo perimitur. ſed quia de *Cæſare* & ſucceſſoribus eius, qui rexerunt Brittanniam vſque ad tempus *Martiani*, qui fuit quadrageſimus quartus â *Cæſare*, tractandum eſt, non pigeat laudes eorum perſtingere: vt Chriſtianos principes noſtros, ſi moribus non pudeat illis æquiparari; ſaltem pudeat illos deteriores eis inueniri. Authentica laus *Cæſaris ex Solino. Quantùm fortiſsimi militum* Sergius *&* Siſinnius *cæteris militibus præfulſerunt, tantùm omnibus ducibus, imò omnis temporis hominibus* Cæſar *prænituit. eius ſiquidem ductu vndecies centena nonaginta & duo millia hoſtium cæſa ſunt. Nam quantum bellis ciuilibus fuderit, noluit adnotare. ſignis collatis quinquagies & bis dimicauit,* Marcum Marcellum *ſolus ſupergreſſus, qui triginta & nouem vicibus pari modo fuerat præliatus. ad hoc nullus celeriùs ſcripſit, nemo velociùs legit, quaternas etiam Epiſtolas ſimul dictauit. tantæ fuit bonitatis, vt quos armis ſubegerat, clementia magis vicerit.*

Auguſtus Iulio Cæſari ſuccedens Monarchiam totius mundi tenuit. deſcripſit autem vniuerſum Orbem, & â Brittannia ſicut ab aliis regnis cenſum accepit, vt *Virgilius* ait:

Purpurea intexti tollunt aulæa Britanni.

Hoc autem fecit anno Imperij eius quadrageſimo ſecundo, quando lux vera mundo nata innotuit, per quem omnia regna mundi & Inſulæ caligine oppreſſæ cognouerunt Deum vnum eſſe, & viderunt eum, qui creauit eos. Cùm autem regnaſſet *Auguſtus* 55. annis & dimidio legem mortis ſequutus eſt. *Laus* Auguſti *ex Eutropio.*
Auguſtus

Augustus, *exceptis ciuilibus bellis, in quibus inuictus fuit, subegit Armeniam, AEgyptum, Galatiam, Cantabriam, Dalmatiam, Pannoniam, Aquitaniam, Illyricum, Rhetiam, Vindelicos, Talassos, Pontum, & Cappadociam. Dacos, & Germanos ita vicit, quòd 40000. captiuorum ex eis super ripam Rheni in Gallia collocaret. Persæ obsides ei, quod nulli antea, dederunt, & signa* Crasso *direpta reddiderunt. fuit mitis, gratus, ciuilis animi, corpore toto pulcher, sed oculis præcipuè, in ciues clemens, in amicos tantus, vt penè eos sibi coæquaret. nulli genti nisi iustis de causis bellum indixit, pessimum ducens causa triumphandi dubios euentus adire. Sic à Barbaris dilectus, vt quidam Reges ad ei obsequendum Romam sponte venerint: quidam in honore eius ciuitates conderent, vt* Iuba & Herodes. *omni die legebat, scribebat, declamabat, cibi ac vini multùm abstinens, probra sibi dicta non vlciscens, proditionis suæ reis dans veniam, Romam latericiam inuenit, reliquit marmoream.*

T*iberius* priuignus *Augusti* post eum regnauit annis 23. tam super Brittanniam quàm super alia regna totius mundi. *Laus* Tiberij. Tiberius *prudens in armis fortunatusque fuit. vnde sub* Augusto *meruit, vt ei succederet. erat literarum scientissimus, sed magis eloquio clarissimus, repentinis responsionibus aut consilijs melior quàm præmeditatis: vtebatur autem simultatis, quasi infensus his, quos diligebat, his verò quos oderat quasi beneuolus appareus.*

Caius cognomento *Caligula* regnauit super Orbem terrarum annis ferè quinque.

C*laudius* post sexaginta duos annos ab incarnatione Domini, anno ab vrbe condita septingentesimo nonagesimo octauo Imperium suscepit, quarto anno regni sui Brittanniam adijt, quosdamque rebelles sine vllo prælio vel sanguine citissimè in deditionem recepit. Orcadas etiam Insulas vltra Brittanniã in Oceano positas, de quibus prædiximus, Romano adiecit Imperio, & sexto, quo profectus erat, mense Romam redijt, sibique & filio suo Brittannici nomen indidit. de quo *Iuuenalis:*

Ostendensque tuum generose Britannice ventrem.

Quo etiam anno fames grauissima per Syriam facta est: quæ à *Luca* in Actibus Apostolorum per Prophetam *Agabum* prædicta esse memoratur. Temporibus *Claudij Petrus* fidei nostræ princeps cathedram Romæ suscepit, quam 25 annis tenuit, id est, vsq; ad vltimum *Neronis* annum. ab eodem *Claudio Vespasianus* missus in Germanniam, ac deinde in Britanniam, trigesies & bis cum hoste conflixit: duas validissimas gentes afflixit: 20. oppida armis cepit: Insulam quoque Vectam Brittanniæ adiacentem Romano subiecit Imperio. Cùm autem regnasset 13. annis & plusquam dimidio viam patrum obtinuit. *Laus* Claudij. Claudius *multa gessit tranquillè & moderatè, quædam nimis cantè: Romanum imperium auxit, vir bellicosus fuit: adeo ciuilis circa quosdam amicos extitit, vt etiam* Paulinum *nobilem virum, qui in expeditione Brittãnica multa egregie fecerat, triumphantem ipse prosequeretur, & conscendenti Capitolium lævus incederet.*

N*ero* regnauit annis 13. & plusquam dimidio. hic quamuis iuuenis strenuus fuisset, tamen cùm imperaret, in re militari segnis factus est. vnde inter alia Romani Imperij detrimẽta Brittanniã penè amisit. Nam duo sub eo nobilissima oppida illic subuersa & destructa fuerũt. hic eo anno quo *Petrũ* & *Paulũ* occidit, ignominiosè deperijt.

V*Espasianus*, qui Ierusalem destruxit, regnauit annis ferè decem: ipse scilicet qui Brittanniam sub *Claudio* adierat, & Insulam Vectam Romanæ ditioni subiecerat: quæ habet ab Oriente in occasum 30000 circiter passuum, ab Austro in boream 12. in Orientalibus sui partibus mari sex millium, in Occidentali trium à meridiano Brittanniæ littore distans. Hic etiã vir nobilissimus colossum erexit, habẽtem altitudinis 107. pedes. *Laus* Vespasiani. *Romæ se Imperio moderatissimè gessit, pecuniæ tantum auidior fuit, ita tamen vt eam nullis iniustè auferret: quam cùm omni diligentia prouisione colligeret, tamen studiosissimè largiebatur, præcipuè indigentibus. nec facilè ante eum cuiusquam principis vel maior est liberalitas comperta, vel iustior. Placidissimæ lenitatis erat, vt qui maiestatis contra se reos non facilè puniret vltra exilij pœnam. hic vicit Iudæam, Achaiam, Lyciam, Rhodum, Byzãtium, Samum, Thraciam, Ciliciam, Comagenem: offensarum & inimicitiarum immemor fuit. conuitia à causidicis & Philosophis leniter tulit; senatui, populo, cunctis amabilis & iucundus.*

T*itus* filius eius regnauit annis duobus & mensibus duobus, vir omnium virtutum genere mirabilis, adeò vt amor & deliciæ humani generis diceretur, hic amphitheatrum

eum *Lucius* Brittanniarum rex Epistolam, obsecrans vt per eius mandatū Christianus efficeretur. Et mox effectum piæ postulationis consequutus est, susceptamque fidem Brittanni vsque in tempora *Dioclesiani* principis inuiolatam integrámque quieta pace seruabant. Laus *Antonini Veri* ex historia Romana. *Hic* Antonio *consorte suo per apoplexiam defuncto suprà laudabilis in imperio remansit: quippe qui nunquam vultum vel è gaudio vel mœrore immutauerit. Philosophiæ deditus Stoicæ, summus moribus & eruditione philosophus, literis Latinis & Græcis eruditissimus, omnibus æquus, nunquam elatus, liberalitate promptissimus, prouincijs benignus ac moderatus. Contra Germanos fœliciter conflixit; bellum Marcomanicum gessit contra Squados, Wandalos, Sarmatas, Suetos & omnem barbariem, quantum nulla memoria tradit, adeo vt Punicis conferatur. vir igitur diuinus tanti prælij victor cum* Commodo *filio triumphauit. cùm igitur ærario exhausto regios cultus vendidisset, eis, qui reddere voluerant, postea precia restituit, eis, qui noluerunt, immolestus fuit. hic permisit viris clarioribus, vt cōuiuia eodem cultu, quo ipse, & ministris similibus exhiberent. in editione munerū post victoriam adeo magnificus extitit, vt centum simul leones exhibuisse tradatur.*

C*ommodus* prædicti *Commodi* filius, imperauit annis xiij. hic aduersum Germanos bellum fœliciter gessit, colossíq; capite sublato suæ imaginis caput iussit ei imponi.

* *Aelius Pertinax* menses sex, qui *Iuliani* iuris periti scelere occiditur in palatio. *al. Celius*

S*euerus Pertinax* interfecto *Iuliano* iuris perito regnauit xvij. annis. hic genere Afer Tripolitanus ab oppido Lepti, natura sæuus, multis semper bellis lacessitus, fortissimè quidem remp. sed laboriosissimè rexit. victor ergo ciuilium bellorum, quæ ei grauissima occurrerant, & *Didio Albino*, qui se in Gallia *Cæsarem* fecerat apud Lugdunum interfecto in Britannias transit. vbi magnis grauibúsq; prælijs sæpe gestis receptā partem insulæ a cæteris indomitis gentibus non vt quidam æstimant muro, sed vallo distinguendam putauit: murus etenim de lapidibus, vallum verò, quo ad repellendam vim hostium castra muniuntur, fit de cespitibus, quibus circumcisis é terra velut murus extruitur altus super terram, ita vt in antè sit fossa, de qua leuati sunt cespites, supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. itaque *Seuerus* magnam fossam firmissimúmque vallum crebris insuper turribus communitum à mari vsque ad mare duxit, ibique apud Eboracum oppidum morbo obijt. reliquit duos filios *Bassianum* & *Getam*: quorum *Geta* hostis publicus iudicatus interijt. *Bassianus Antonini* cognomine assumpto regno potitus est. Laus *Seueri ex Eutropio*. Seuerus *bella multa & fœliciter gessit, vicit Parthos, & Arabas, & Azabenos, vnde Parthicus, Arabicus, Azabenicus dictus est. multa toto orbe ad Romanū decus reparauit.* Seuerus *tamen præter bellicam gloriam etiam ciuilibus studijs clarus fuit, & literis doctus Philosophiæ scientiam ad plenum adeptus* Diuus *appellatus est.*

Antoninus Caracalla filius *Seueri*, vij. annis regnum mundi tenuit.

M*acrinus* cùm vno anno regnasset apud Archelaidem, cum filio suo militari tumultu occiditur.

M*arcus Aurelius Antoninus* iiij. annis dominium terrarum habuit. *Aurelius Alexander* annis xiij. hic in *Mammeam* matrem suam vnicè pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Laus *Alexandri*. *Hic suscepto aduersus Persas bello* Xerxen *regē gloriosissimè vicit, militarem disciplinam seuerissimè rexit; quasdam tumultuantes legiones integras exauctorauit. Roma admodum fœnerabilis fuit, militari tumultu perijt in Gallia.*

Maximianus prior annis tribus terras & insulas rexit. hic Germanos bello vicit.

G*ordianus* annis vj. origines floruit, qui v. millia librorum scripsit, vt narrat *Hieronymus*. hic Persas vicit.

P*hilippus* cum *Philippo* filio annis vij. hic primus imperatorum omnium Christianus fuit; ac post tertium imperij eius annum millesimus a conditione Romæ annus expletus est; magnificisq; ludis hic augustissimus omnium præteritorum annus à Christiano imperatore celebratus est. Laus *Philippi* iunioris. *hic adeò seueri animi fuit, vt nullo commento adridendum solui potuerit, patrémque cachinnantem vultu auerso notauerit; semper vitijs restans, & ad ardua virtutis anhelans.*

D*ecius* anno vno mensibus iij. hic cùm Philippos, patrem & filium interfecisset; ob odium eorum Christianos persequitur.

G*allus* cum *Volusiano* filio annis ij. & mensibus iiij.

Valerianus cum filio *Gallieno* annis xv. hic in Christianos persequutione cōmota

statim à Presarum rege capitur: ibique luminibus orbatus seruitute miserabili consenescit.

CLaudius secundus anno j. mensibus ix. iste Gothos iam per annos xv. Illyricum Macedoniamque vastantes superat: ob quod in curia clipeus aureus, ei & in capitolio statua aurea collata est.

AVrelianus annis v. mensibus vj. hic cùm Christianos persequeretur, fulmen ante eũ magno horrore circumstantium ruit, & paulò pòst a militibus occiditur. Laus *Aureliani* ex gestis mirabilium virorum. *Cùm* Alexander *annis xiij.* Cæsar *xiiij. orbem subiugassent, iste triennio tribúsque prælijs orbem pacificauit. iste primus Romanorum diadema sumpsit, gemmisq́; & aurata omni veste vsus est. disciplina militaris & morum dissolutorum corrector. sed ferus nimis, & superbus, & sanus omni tempore.* 10

TAcitus vj. mensibus, quo apud Pontum occiso regnauit *Florianus* iij. mensibus, & sic apud Tarsum occiditur.

PRobus annis vj. mensibus iiij. hic Gallias iamdudum a barbaris occupatas deletis tandem hostibus ad perfectum liberauit. Laus *Probi* ex authenticis. *Probus vir illustris, acer, strenuus, iustus:* Aurelianum *penè gloria æquauit, sed morum ciuilitate superauit. hic cùm bella innumera gessisset pace parata dixit, breui milites necessarios non futuros.*

Carus annis ij. hic cùm Persas superasset, super Tigride flumine perijt.

DIoclesianus cum *Herculio Maximiano* xx. annis: quorum tempore *Carausius* quidam genere quidem infimus, sed consilio & manu promptus, cùm ad obseruanda oceani littora, quę tunc Franci & Saxones infestabant, positus plus in perniciem, quàm in *proficuum remp. ageret, & ereptam prędonibus prędam nulla ex parte restituendo dominis, sed sibi soli vindicando, accendens suspitionem, quia ipsos quoq; hostes ad incursandos fines artifici negligentia permitteret. quamobrem a *Maximiano* iussus occidi, purpuram sumpsit, ac *Britanniam occupauit. quibus sibi per septem annos fortissimè vindicatis ac retentis, tandem fraude *Allecti* socij sui interemptus est. *Allectus* postea erepta *Carausio* insula per triennium tenuit, quem *Asclepiodotus* præfectus prætorio oppressit, Brittanniámque post x. annos recepit. bellis verò coacti prædicti imperatores *Constantium* in occidente, *Galerium Maximinum* in oriente assumunt in regnum. eo tempore persequutio crudelissima vbique terrarum exarsit in Christianos. S. *Albanus* se Deo sacrificium ea tempestate obtulit, de quo *Fortunatus* in laudo virginum scribit: 20 30

Albanum egregium fœcunda Britannia profert.

Qui cúm ciuis apud Verolamium esset, & clericum quendam paganos fugientem hospitio recepisset, & per eum latentem conuersus interim fuisset, pro eo quærentibus se pœnis obtulit: cúmq; tormentis affectus excapitandus duceretur, *Flumen siccatum est per orationem Sancti, quia populus tantus per pontem transire nequibat. quod cùm inter alios ipse etiam carnifex eum percussurus vidisset, genibus eius aduolutus, fidelis & cum eo martyr factus est: fons etiam martyrio eius affuit, qui post martyrium eius reuersus est in naturam. oculi autem percutientis eum cum capite Sancti in terram deciderunt.* Passus est autem iuxta Verolamium id est **Wirlamecester**, siue **Wadlingeceaster**, vbi pòst ecclesia mirandi operis constructa est, & Abbatia nobilissima: vbi etiam vsq; hodie fit curatio infirmorum & operatio virtutum. passi sunt quoq; eo tempore *Aaron* & *Iulius* Legionum vrbis ciues. alij quoq; plures vtriúsq; sexus inaudita membrorũ discerptione & diuersis cruciatibus in testimonium Dei excelsi. hæc persequutio tam crebra erat, vt intra vnum mensem xvij. millia martyrum pro *Christo* passa inueniantur. cùm autem vigesimo regni sui anno *Diocletianus* Nicomediæ, *Maximianus* Mediolani purpurã deposuerunt: cœpit persequutio mitigari vsq; ad tempus *Arrij*. Laus *Dioclesiani*. Dioclesianus *moratus callidè fuit, sagax præterea & admodum subtilis ingenio, & qui seueritatem suam aliena inuidia vellet explere. diligentissimus tamen & sollertissimus princeps, quamuis contra Romanam libertatem adorari se iussérit, cùm ante eum cæteri salutarentur. gemmas vestibus calciamentisq́; indidit, insitata virtute vsus, vt solus omnium ex tanto fastigio sponte priuatus fieret. Contigit igitur ei, quod nulli post natos homines, vt cùm priuatus obijsset, inter diuos tamen referretur.* Maximianus *verò vir crudelissimus & vultu fuit horrendus.* 40 50

COnstantius, qui sub prædictis imperatoribus regnauerat super Galliam & Britanniam & Hispaniam xv. annis, vno anno post depositionem eorum imperauit in

occidentalibus

al. profectum reip.

al. Britannias.

occidentalibus partibus, *Maximino* imperante in orientalibus. condidit autem * Constantiam in ea parte Galliæ, quæ nunc vocatur Normannia. accepitq; filiam regis Brittannici de **Colecestre**, cui nomen erat **Coel**, scilicet *Helenam*, quam sanctam dicimus, & genuit ex ea *Constantinũ* magnum. obijt autem *Constantius* vir summæ magnitudinis & ciuilitatis in Brittannia Eboraci. Laus *Constantij*. Constantius *vir præstantissimus diuitijs prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectauit: dicens melius publicas opes à priuatis haberi quàm intra vnum claustrum reseruari. cultus modici, mitis animi. hic non modò amabilis sed venerabilis etiam Gallis fuit.*

al. ciuitatem Constantiam

Constantinus flos Brittanniæ regnauit 30. annis & 10. mensibus. hic igitur Brittannicus genere & patria: ante quem nec post similis est egressus de Brittannia. duxit exercitum à Brittannia & Gallia in Italiam. *Maximianus* enim *Maxentium* filium suum Romæ *Augustum* constituerat. *Contra quẽ* Constantinus *adhuc infidelis tendens, vidit angelum Dei ostendentem sibi signum crucis, & hortantem se vt crederet. credidit ille statim. Maxentiumq; Deus flumine submersit. Constantinus* igitur potitus imperio *Maximinũ* bis lege belli superauit, solúsq; regnum mundi tenuit: & à vulnere lepræ, vt scripta tradunt, per S. *Siluestrum* in baptismate mundatus, fecit Romæ vbi baptizatus est basilicam *Ioannis Baptistæ*, quæ vocatur *Constantiniana*: item basilicam *Petro* & *Paulo* in templo *Apollinis*, corpus vtriúsq; ære cipro circundans 5. pedes in grosso: item basilicam in Palatio Sosoriano, quæ cognominatur Hierusalem: vbi de ligno crucis Domini posuit: itẽ basilicam sanctæ matris *Agnetis* ex rogatu filiæ suæ: item basilicam beato *Laurentio* via Tiburtina in agro *Verano*: item basilicam via Laricana *Petro* & *Marcellino* martyribus: & mausoleum vbi matrẽ suam posuit in * sartophago purpureo: item basilicam in ciuitate Hostia iuxta portum vrbis Romæ: item basilicam in ciuitate Albanensi S. *Ioannis Baptistæ*: item basilicam in vrbe Neapoli. *Constantinus* vrbem sui nominis statuens in Thracia sedẽ Romani imperij & totius orientis caput esse voluit: item Depranã ciuitatem Bythiniæ in honorem martyris *Luciani* ibi conditi instaurans ex vocabulo matris suæ Helenopolim vocauit. idem statuit citra vllam hominum cædem paganorum templa claudi. *Helena* verò Brittanniæ nobilis alumna Londoniam muro, quod adhuc superest, cinxisse fertur, & Colecestriã mœnibus adornasse. sed & inter alia multa Hierusalem instaurauit, mundatámq; idolis basilicis pluribus adornauit. Laus *Constantini* ex sacris scrinijs. *Vir primo imperij tempore optimis principibus, vltimo medijs comparandus: innumeræ in eo animi corporisq; virtutes claruerunt, militari gloria summus, fortuna par et industria, ciuilibus artibus & studijs liberalibus deditus, affectator iusti amoris, in amicos egregius, verùm insolentia rerum secundarum aliquantum ex illa fauorabilis animi docilitate tandem immutatus est.*

al. sarcophago

Constantius cũ *Constantino* & *Constante* fratribus annis 24. mensibus 5. hæresis Arriana *Constantij* regis fulta præsidio variè & valdè catholicos afflixit.

Iulianus Apostata 2. annis mensibus 8. hic dignè a barbaris hostis bellando perimitur. Laus *Iuliani ex Paulo. Fuit* Marco Antonino *non absimilis, quẽ etiam æmulari studebat: liberalibus disciplinis adprimè eruditus, memoria tenacis et ampla, facundiæ ingentis & promptæ, philosopho propior. ciuilis in cunctos, auidus gloriæ, & per hæc animi plærunq; immodici.*

Iouinianus bonus & pius 8. mensibus, cuius læta principia mors immatura corrupit.

Valentinianus cum fratre suo *Valente* 11. annis regnorum iura custodiunt. Laus *Valentiniani* ex historia *Pauli. Fuit* Aureliano *similis, vultu decens, solers ingenio, grauis animo, seuerus, vehemens, infestus vitijs, maximéq; auaritiæ, doctus pingere venustissimè, noua arma meditari, fingere simulachra cera seu limo; sermone cultissimus, prudens & astutus.*

Valens cum *Gratiano* & *Valentiniano* fratris sui prædicti filijs, regnauit annis 4. *Valens* ab Arrianis baptizatus catholicos persequitur, legéq; data vt monachi militarent, nolentes fustibus iussit interfici. Gens Hunorum diu in inaccessis seclusa montibus repentina rabie percita exarsit in Gothos eósq; sparsim conturbatos ab antiquis sedibus expulit. Gothi transito Danubio fugientes, à *Valente* sine armorũ depositione suscepti, mox per auaritiam *Maximi* ducis fame ad rebellandũ coacti sunt. victóq; *Valentis* exercitu per Thraciam sese miscentes, simul omnia cædibus, incendijs, rapinísque fuderunt.

Gratianus cum fratre *Valentiniano* anno ab incarnatione Domini trecentesimo septuagesimo septimo regnauit annis vj. quamuis iamdudum cum patruo suo *Valente*

 regnaret.

regnaret. qui cùm afflictum & penè collapſum reip. ſtatum videret, *Theodoſium* Hiſpanum virum reſtituendæ reip. neceſſitate apud Sirmiam purpura induit, orientíſque & Thraciæ ſemel præfecit imperio, *Theodoſius* igitur maximas illas Scythicas gentes, hoc eſt, Alanos, Hunos, & Gothos magnis & multis prælijs vicit. interea *Maximus* a Brittannia oriundus, vir quidem ſtrenuus & laude dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet in Brittanniam; ibidem imperator creatus in Galliam tranſijt: vbi *Gratianum*, *Auguſtum* ſubita incurſione perterritum interfecit, fratrémque eius *Valentinianum Auguſtum* Italia expulit, qui ad *Theodoſium* in oriente refugit. Laus *Gratiani*. *Fuit* Gratianus *literis haud mediocriter inſtitutus, carmen facere, ornatè loqui, explicare controuerſias rhetorum more, nihil aliud die noctúque agere quàm ſpiculis meditari, ſummaq́ voluptatis diuinæq́ artis credere deſtinata ferire, parcus cibi, ſomniq́ ac libidinis victor.* 10

THeodoſius poſt mortem *Gratiani* annis 11. regnauit cum *Valentiniano*, quem regno reſtituit, clauſo videlicet intra muros Aquileiæ & occiſo *Maximo* tyranno. Brittones verò, quos *Maximus* ſecum adduxerat in Gallia Armorica vſque hodie remanſerunt: vnde & Brittones Armorici vocantur: à quibus ſpoliata emarcuit Brittannia. Laus *Theodoſij*. *Theodoſius propagator reip. fuit atque defenſor eximius, moribus & corpore* Traiano *ſimilis quantum ſcriptura veterum & pictura docent, a quo & originem traxit: ſic eminens ſtatus, membra eadem, par cæſaries: ſed illi non tam ingentes oculi erant: neſcio an & tanta gratia tantúſque flos in facie ſeu tanta dignitas in inceſſu fuit. mens verò prorſus ſimilis, adeo vt nihil dici queat, quod non ex libris in iſtum videatur transferri. miſericors, communis, ſolo habitu differre ſe cæteris putans, in omnes homines honorificus, verùm effuſiùs in bonos: ſimplicia ingenia diligere, erudita mirari, ſed innoxia; largiri magno animo magna. illa tamen, quibus* Traianus *aſperſus eſt, vinolentiam ſcilicet & cupidinem triumphandi vſq́ eò deteſtatus, vt bella non mouerit ſed inuenerit. miniſteria laſciua, pſaltriáſque commeſſationibus adhiberi lege prohibuit. literis mediocriter doctus, ſagax planè, multúmque diligens ad noſcenda geſta maiorum. execrabatur, cùm legiſſet ſuperbiam dominantium, præcipuè perfidos & ingratos. iraſci ſanè rebus indignis, ſed ſubitò flecti. & quod eſt raræ virtutis, poſt auctam annis potentiam imperialem auri argentiq́ pondera ſublata à tyrannis, multis ex ſuo reſtituit. patruum pro genitore habuit, nepotes & cognatos pro filijs. elegans latúmque conuiuium dare, nec tamen ſumptuoſum, miſcere colloquia pro perſonis & dignitatibus ſermone cum grauitate iucundo, blandus pater, concors maritus. regebat valetudinem continentia veſcendi, ambulatione moderata. huius & apud homines manſuetudo, & apud Deum extitit ſumma deuotio.* 20 30

ARcadius filius *Theodoſij* cum fratre *Honorio* annis 13. Gothi Italiam, Wandali atq; Alani Gallias aggrediuntur. *Pelagius* Britto & *Iulianus* Campanẽſis hęreſin ſuam longè latéq; ſeminauerunt, quibus ſanctus *Auguſtinus*, ſicut & cæteri patres orthodoxi multis ſententiarum catholicarũ millibus reſponderunt. nec eorum tamen dementiam corrigere valebant. ſed quod grauius eſt correpta eorum veſania magis augeſcere contradicendo, quàm fauẽdo veritati voluit emendari. vnde *Proſper* rhetor verſificans ait:

> *Contra* Auguſtinum *narratur ſerpere quidam*
> *ſcriptor, quem dudum liuor adurit edax.*
> *Aut hunc fruge ſua æquorei pauere Britanni,*
> *aut hic campano gramine corda tumet.* 40

HOnorius cum *Theodoſio* minore fratris ſui *Arcadij* filio annis 15. cuius temporibus cùm Alani, Sueui, Wandali totas ſæuirent per Gallias, apud Brittanniam *Gratianus* municeps tyrannus creatur & occiditur. huius loco *Conſtantinus* ex infima militia propter ſolam ſpem nominis ſine merito virtutis eligitur, qui continuò vt inuaſit imperium in Gallias tranſijt: ibi ſæpe à barbaris incertis fœderibus illuſus detrimento magno reip. fuit. inde mox iubente *Honorio Conſtantinus* Comes in Galliam cum exercitu profectus apud Arelatem ciuitatem eum clauſit, cepit, & occidit: *Conſtantémq́* filium eius, quem ex monacho *Cæſarem* fecerat, *Gerontius* comes ſuus apud Viennam interfecit. contigit autem quòd *Alaricus* rex Gothorum Romam inuaſit & cepit anno conditionis eius milleſimo, centeſimo, ſexageſimo quarto: cúmque partem eius cremaſſet incendio, deprædata vrbe ſexto die egreſſus eſt, poſt annos ferme quadringentos ſeptuaginta, ex quo *Iulius Cæſar* ſibi Brittanniam ſubiecit. Habitabant autem Romani intra vallum (quod *Seuerum* trans inſulam feciſſe commemorauimus) ad plagam 50

meridianam,

meridianam; quod ciuitates, pontes, fati, & stratæ ibidem factæ vsque hodie testantur. cæterùm vlteriores Brittanniæ partes, vel eas etiam, quæ vltra Brittanniam sunt, insulas iure dominandi possidebant. Brittannia igitur militaribus copijs floridaque iuuentute spoliata (quæ maximè per *Maximum* tyrannum fuerant abductæ, post etiam reliquiæ per proximè dictum *Constantinum*) prædæ siquidem tantum patuit Scottis & Pictis gentibus sæuissimis. hæ quidem remotæ sunt a Brittonibus duobus finibus maris interiacentibus, quorum vnus ab orientali mari, alter ab occidentali longè irrumpunt, quamuis ad se inuicem * pertinere non possint. orientalis autem habet in medio sui vrbem Guidi: occidentalis supra se, hoc est ad dextram sui habet vrbem Aldclyhit: quod lingua eorū significat Petrum clyhit. est autē iuxta fluuium nominis illius. ob harum ergo infestationem gentium Brittones legatos Romam cum epistolis mittunt auxilia flagitantes. quibus mox legio destinatur, quæ hostium magnam multitudinem sternens cæteros à finibus expulit. sicque domum cum magno triumpho reuersa est, indicentes Brittannis vt super vallum *Seueri* murum constituerent, quatenus vbi munitio aquæ deerat præsidium valli adesset. at Brittannij murum non tam lapidibus quàm cespitibus construentes ad nihil vtilem statuunt. vestigia verò valli illius latissimi & altissimi vsque hodie cernuntur. incipit autem ferme duorum millium spatio à loco, qui vocatur **Peneltune**, & terminatur in occidentem iuxta vrbem **Adclyhit**. verùm priores inimici vt Romanum militem abijsse conspexerunt, mox aduecti nauibus irrumpunt acriùs. vnde prece Brittannorum rursum Romani redeunt, & cæsum hostem trans maria fugant: coniunctisque sibi Brittannis murum non vt ante ex cespitibus, sed ex saxo à mari vsque ad mare collocant. Sic & in littore meridiano, quia & inde hostis timebatur, turres per interualla ad prospectum maris statuunt, sic valedicunt socijs tanquam vltra non reuersuri, dicentes vltra se tam laboriosis expeditionibus non posse fatigari. Romanis igitur domum reuersis hostes acriùs insultant, insulæque partem vsque murum capessunt. deinde murum vrbesque appositas sternunt, postea cis murum longè patriam vastant, vt & ipsi Brittanni latrocinio ac rapacitate famem temperarent, donec omnis regio totius cibi sustentaculo, excepto venandi solatio, vacuaretur. Laus *Honorij*. *Fuit* Honorius *moribus & religione patri* Theodosio *non valdè absimilis. cuius temporibus quamuis externa multa & ciuilia bella surrexerant, vel nullo vel minimo sanguine quieuere.*

al. pertingere

T*Heodosius* secundus qui vocatur iunior Brittanniæ potestatem amisit. Imperauit autem Romanis 28. annis, cuius regni anno 23. *Aetius* vir illustris cum *Symmacho* gessit consulatum: ad hunc Brittonum reliquiæ mittunt epistolam, in processu epistolæ cuius hoc principium est (*Aetio* ter consuli) ita suas calamitates explicant. *Repellunt barbari ad mare, repellit mare ad barbaros. inter hæc oriuntur duo genera funerum: aut iugulamur aut mergimur.* Neq; hoc tamen agentes quicquam ab illo auxilij impetrare quiuerunt: vtpote qui grauissimis eo tempore bellis cum *Bledda* & *Attila* regibus Hunorum erat occupatus. & quamuis anno ante hunc proximo *Bledda Attilæ* fratris sui interemptus sit insidijs, *Attila* tamen ipse adeo intolerabilis reip. remansit hostis, vt totam penè Europam excisis inuasisq; ciuitatibus atque castellis corroderet. quin etiam & eisdem temporibus fames Constantinopolim inuasit, nec mora pestis sequuta est, sed & plurimi eiusdem vrbis muri cum 56. turribus corruerunt. multis quoque ciuitatibus collapsis fames & aërum pestifer odor plurima hominum millia iumentorumq; deleuit. Brittaniam quoque sicut & cæteras prouincias præfata fames affecit: tunc igitur Brittanni videntes humanum deesse auxilium inuocant diuinum: misertúsq; est eorū Dominus omnipotens & tentauit eos, immisitq; eorum robur brachijs & aciem gladijs. exiluerunt igitur de montibus & latebris & siluis, irruentésq; in Scottos & Pictos vndique cœperunt indeficienter cædere & sternere. hostes verò nec se in ictibus suis cognoscebant, nec in protectione armorum iam confidebant: quæ scilicet iam Brittannorum armis erant quasi vestis. contabuit ergo cor hostium, dissolutisque viribus horrescentes aufugiunt. fit itaq; in eis strages innumera. Scotti cum dedecore Hyberniam redeunt. Picti in extrema insulæ parte tunc primùm & deinceps quieuerunt: deditq; Dominus victoriam populo suo, & confusi sunt qui eos confundebant. his temporibus scilicet anno *Theodosij* octauo mittitur *Palladius* à Papa *Celestino* ad Scottos

primus eorum futurus epiſcopus. *Theodoſius* etiam poteſtatem Galliæ & Hiſpaniæ & Africæ amiſit: gens quippe Wandalorum & Alanorum & Gothorum omnia ferro, flammis arripuerant & deſtruxerant. ſed beatus *Auguſtinus* Hipponenſis epiſcopus, ne ciuitatis ſuæ ruinam videret, tertio obſidionis eius menſe migrauit ad Dominum *Geiſerico* crudeliſſimo eam obſidente.

BRittannis ergo victoribus & quieti datis miſit Dominus ineffabilem frugum abundantiam, quantam nulla ætas retrò meminit: vt ſicut confuſiones ante habitas triumpho releuauerant, ita famem præfatam opulentia releuarent: probauítque Deus vtrum omnimoda proſperitas redderet gratioſos, quos nulla aduerſa reddiderant correctos. illi tunc verò omnia ſcelera tranſacta ſuperantes in luxuria furere, & in omni ſi lue ſcelerum ſine reſpectu Dei cœperunt. ita verò demum crudelitas & odium amorq; mendacij in eis exarſit, vt ſi quis eorum mitior & veritati aliquatenus propior videretur, in hunc quaſi Brittanniæ ſubuerſorem omnium odia telaque ſine reſpectu contorquerentur, & non ſolùm hoc ſæculares viri, ſed & ipſe grex Domini eiúſque paſtores egerunt, ebrioſitate, animoſitate, litigio, contentione, inuidia, cæteris huiuſmodi facinoribus ſua colla abiecto leui iugo *Chriſti* ſubdentes. reſpexit ergo Dominus, & in iram concitatus corruptæ mentis homines acerba peſte contriuit, quæ in breui tantum eius multitudinem ſtrauit, vt ne ſepeliendis quidem mortuis viui ſufficerent. ſed nec morte quidem ſuorum, nec timore mortis, hi, qui ſupererant, à morte animæ, qua peccando ſternebantur, reuocari poterant. iuſto itaq; & patenti iudicio conſtituit Deus exterminare gentem illam, mandauitq; ſtatim ſtimulos iræ ſuæ Scottos ſcilicet & Pictos, qui cædes ſuas vindicaturi iracundiùs ſolito adueniunt, irruúntq; Brittannis, quaſi lupi in agnos, cognouerúntq; ſe in ictibus ſuis, & Brittannos in fuga ſua. rurſúmque igitur ex more Brittanni latebras & ſiluas & ſaltus repetunt: poſtea verò inierunt conſiliũ quid agendum, vbi quærendum eſſet præſidium ad euitandas vel repellendas tam feras tamque crebertrimas gentium aquilonalium irruptiones: placuítq; omnibus cum rege ſuo *Vortigerno*, vt Saxonum gentem de tranſmarinis partibus in auxilium vocarent. quod Domini nutu diſpoſitum eſſe conſtat, vt veniret contra improbos malum, ſicut euidentiùs rerum exitus probauit.

Henrici Huntindonienſis *Hiſtoriarum*

LIB. II.

TRactatum eſt in ſuperioribus de 45. imperatoribus, qui tam Brittanniam quàm cæteras mundi partes rexerunt: quorum ſi aliqui gloria potiuntur in cœlis, illam tantùm habent, quia iam hîc nullam habent. viluit enim ſermocinatio de eis, & prolixior confabulatio de actibus eorum videtur amara, tædij ſcilicet & odij generatrix. quapropter excogitemus ex eorum comparatione, quorum potentiæ & maieſtati vix ſufficiebat vniuerſus mundus, quàm nihil ſit gloria noſtra, potentia noſtra, tumor noſter, quorum de cauſa laboramus, ſudamus, inſanimus. ſi autem gloriam cupimus, vt humanè loquar, concedo, cupiamus, ſed veram: ſi famam, illam, quæ non euaneſcit: ſi honorem, illum, qui non defloreſcit: non qualem prædicti imperatores, quorum omnis gloria iam non eſt niſi viles reliquiæ fabularum: ve-

ram autem gloriam, & famam, & honorem habebimus, si ei, qui solus verus est, cum iucunditate & lætitia innitamur, si spem nostram & fiduciam omnem in Deo ponamus, non in filijs hominum, sicut Brittanni, qui Deo abiecto & magnificentia timoris eius, auxillum petierunt a paganis, habuerúntque sed quale decebat. *Gens namq; Saxonum vel Anglorum inuitata a rege præfato Brittanniam tribus longis nauibus aduehitur, anno gratiæ quadringentesimo quadragesimo nono, cùm* Martianus *&* Valentinus, *quorum imperium 7. annis durauit, imperarent, vigesimo quarto anno postquam regnum Francorum inchoauerat: quorum primus rex fuit* Pharamundus. *Saxones igitur in orientali parte insulæ iubente eodem rege locum manendi quasi pro patria pugnaturi, re autem vera hanc expugnaturi* 10 *susceperant.* Inierunt autem certamen contra Pictos & Scottos, qui iam venerunt vsq; ad Stanfordiam, quæ sita est, in australi parte Lincolniæ, distans ab ea 40. miliarijs. cùm igitur illi pilis & lanceis pugnarent, isti verò securibus gladijsq; longis rigidissimè decertarent, nequiuerunt Picti pondus tantum perferre, sed fuga saluti suæ consuluerunt. Saxones victoriosi triumpho, & præda potiti sunt. *quod vbi Saxoniæ nuntiatum est, simul & insulæ fertilitas ac segnities Brittonum, mittitur confestim illò classis prolixior armatorum ferens manum fortiorem: quæ promissæ adiuncta cohorti inuincibilem fecit exercitum. susceperunt ergo qui aduenerant donantibus Brittonibus locum habitationis inter eos: ea tamen conditione, vt hi pro patriæ pace & salute contra aduersarios militarent, illi militantibus debita stipendia conferrent. aduenerunt autem de tribus Germaniæ populis fortioribus. i.* 20 *Saxonibus, Anglis, Iutis. de Iutarum origine sunt Cantuarij, & Victuarij: hæc est ea gens, quæ Vectam tenet insulam: & ea, quæ vsque hodie in prouincia occidentalium Saxonum Iutarum natio nominatur, posita contra ipsam insulam vectam. de Saxonibus. i. ea * generatione, quæ nunc antiquorum Saxonum cognominatur, venere orientales Saxones, meridiani Saxones, occidui Saxones. porrò de Anglis (hoc est illa patria, quæ Angulus dicitur, & ab eo tempore vsque hodie manet deserta, & inter prouincias Iutarum & Saxonum esse perhibetur) orientales Angli, mediterranei Angli, Mercij, tota Northanhumbrorum progenies .i. illarum gentium, quæ ad boream Humbri fluminis inhabitant, cæterią; Anglorum populi sunt orti.* Duces eorum primi fuisse perhibentur duo fratres *Hengist* & *Horsa*: erant autem filij *Widgils*, filij *Wicta*, filij *Vecta*, filij *Woden*, filij *Frealof*, filij *Fredulf*, filij *Fin*, filij *Floewald*, filij *Ieta*: quem dixerunt filium *Dei* scilicet alicuius Idoli: de quorum patrum progenie multarum prouin- 30 ciarum regium genus originem duxit. non mora ergo confluentibus certatim in insulam gentium memoratarum cateruis grandescere populus cœpit aduenarum, ita vt ipsis quoque, qui aduocauerant, indigenis essent terrori. dicitur autem a quibusdam, quòd rex *Vortigernus* formidans robur eorum filiam *Hengisti* paganam duxerit. dicitur etiam quòd ad cumulũ damnationis suæ propriam filiam suam duxerit, & ex ea filium genuerit: vnde à S. *Germano* & ab omni conuentu episcopali excõmunicatus est.

al. regione

REx *Vortigernus* à genero suo & ab exercitu belli occasionem (Deo volente) quærentibus, annonas eis affluentiùs ministrare reposcitur, minantes nisi profusior eis copia alimentorum detur, se cuncta insulæ loca rupto fœdere vastaturos: nec segniter 40 minas persequuntur effectibus: inito namque fœdere cum Pictis & congregato, innumerabili exercitu, neminem, qui eis restare auderet, vsquam inuenerunt. accensus igitur manibus paganorum ignis iustas de sceleribus populi Dei vltiones expetijt, non illius impar, qui quondam a Caldæis succensus Hyerosolymorum mœnia imò ędificia cuncta consumpsit. sic enim & hic agente impio victore, imò disponente iusto iudice proximas quasque ciuitates agrósque depopulans ab orientali mari vsque ad occidentale nullo prohibente suum continuauit incendium, totámq; propè insulæ pereuntis superficiem obtexit. ruebant ædificia publica simul & priuata, passim sacerdotes inter altaria trucidabantur. præsules cum populis sine vllo respectu honoris ferro pariter & flammis absumebantur: nec erat qui crudeliter eos interemptos sepulturæ tra- 50 deret. itaq; nonnulli in montibus comprehensi iugulabantur: alij fame confecti procedentes manus hostibus dabant, pro accipiendis alimentorum subsidijs æternum subituri seruitium, si tamen non continuò trucidarentur: alij transmarinas regiones dolentes petebant: alij perstantes in patria trepidi pauperem vitam in montibus, siluis, vel rupibus arduis suspecta semper mente agebant. rex autem *Vortigernus* in occidentali parte Brittanniæ inter prærupta montium & siluarum omnibus exosus de-

gebat

gebat. dicitur autem quòd cùm rex prædicationem ſancti *Germani* audire nollet: fugerétque ſanctum ſe ſequentem, quadam nocte ignis de cœlo cecidit ſuper arcem, in qua rex erat. rex autem tam ruina quàm igne deſtructus nuſquam comparuit. At vbi Saxones diſperſis indigenis copiam exercituum domum remiſerunt, cœperunt Brittanni emergentes de latibulis vires reſumere animóſq;, congregatóq; permaximo exercitu in Cantiam contra *Hengiſt* & *Horſa* vexilla direxerunt. vtebantur eo tẽpore duce *Ambroſio Aureliano* viro modeſto, qui ſolus fortè Romanę gentis præfatæ tempeſtati ſuperfuerat, occiſis in eadem parentibus nomen regum & inſigne ferentibus. duóque filij *Vortigerni* duces erant cum eo, *Gortimer* & *Catiger*. *Ambroſius* igitur primam aciem bello induxit, *Gortimer* ſecundam, *Catiger* tertiam: *Hors* verò & *Hengiſt* licèt multò minores numero eſſent, audaciſſimè tamen eis obuiauerunt, duoq; fratres duas acies in hoſtem direxerunt. 10

ANno 7. aduentus Saxonum in Angliam commiſſum eſt bellum apud Aeſleſtret. principio ergo percuſſit *Hors* aciem *Catigerni* tanto vigore, vt ad modum pulueris diſperſa proſterneretur, & filium regis proſtratum cecîdit. *Gortimer* autem frater eius vir verè ſtrenuiſſimus ex obliquo aciem *Horſi* diſrupit, & ipſo *Horſo* interfecto virorum fortiſſimo, reliquię cohortis ad *Hengiſtum* fugiunt, qui cum *Ambroſij* cuneo inuictè confligebat. totum ergo pondus prælij verſum eſt ſuper *Hengiſtum*, & probitate *Gortimeri* coarctatus, cùm diu perſeueraſſet, non ſine magno detrimento Brittannorum victus, qui nunquam fugerat, fugit. Scripſerunt quidam *Hengiſtum* poſtea in eodem anno ter contra eos pugnaſſe, nec potuiſſe reſiſtere probitati *Gortimeri* & numero Brittonũ; ſed ſemel in inſulã Tenet, ſemel ad naues fugiſſe, & pro his qui abierãt in patriam miſiſſe. 20

ANno verò ſequenti, regnante *Leone* imperatore, qui regnauit 17. annis, morbo perijt flos iuuenum *Gortimerus*, cum quo ſimul ſpes & victoria Brittonum extincta eſt. *Hengiſt* igitur & *Eſc* filius ſuus receptis auxilijs a patria ſua, & morte iuuenis freti, bello ſe præparant apud Creganford. Brittanni verò 4. phalanges maximas 4. ducibus munitas fortiſſimis bello proſtituunt. Sed cùm ludum belli Brittones iniſſent, numerum Saxonum maiorem ſolito malè ferebant. recentes quippe, qui ſuperuenerant, & viri electi erant, ſecuribus & gladijs horribiliter corpora Brittonum findebant: nec tamen ceſſerunt donec quatuor duces eorum proſtratos & cæſos viderunt. tunc verò vltra quàm credi poteſt perterriti a Cent vſque in Londoniam fugerunt, & nunquam in * Cantia poſtea gratia pugnandi venire auſi ſunt. exinde regnauit *Hengiſt* & *Eſc* filius ſuus in Cantuaria. regnum igitur Cantiæ incepit 8. anno aduentus Anglorum. 30

al. Cantiam

CIrca ea tempora venerat *Germanus* Antiſiodorenſis epiſcopus, vir ſanctitate miraculiſque conſpicuus, & *Lupus* Trecaſinæ ciuitatis epiſcopus in Brittanniam ad Pelagianam hæreſim deſtruendam. *Quibus ratione coram omni populo deuictis, ad confirmationem ſuæ rationis filiam tribuni 10. annis cæcam curauit: præterea caſulam, in qua infirmus iacebat, ab igne circumquaq; furente, & adiuncta ipſi caſulæ conſumente ſaluauit:* peténſque ſepulchrum ſancti *Albani* reliquias in ipſo diuerſorum martyrum impoſuit. maſſámque pulueris adhuc rubentis ſanguine martyris ſecum portaturus abſtulit: quo in loco innumeram hominum turbam eadem die conuertit ad Dominum. 40

INterea Saxones & Picti bellum contra Brittannos iunctis viribus inierunt, Brittones trepidi ſancti *Germani* petierunt auxilium: Sanctus adueniens ducem ſe prælij profitetur. in valle igitur circundata medijs montibus é regione, quã ſperabatur aduentus hoſtium, componit exercitum ipſe dux agminis. & iam aderat ferox hoſtium multitudo, quam appropinquare ſpeculatores intuebantur. tunc ſubitò ſanctus signifer vniuerſos admonet, vt voci ſuæ vno clamore reſpondeant: ſecuríſque hoſtibus qui ſe inſperatos adeſſe confiderent, Alleluia iam tertiò repetitum, ſacerdotes exclamabant. ſequitur vna vox omnium, & elatum clamorem repercuſſo aere montium concluſa multiplicant. hoſtile agmen terrore proſternitur: & ſuper ſe non ſolùm rupes circundatas, ſed & ipſam cœli machinam contremiſcunt. dum igitur fugientibus vix ſufficere pedũ pernicitas creditur, paſſim ruunt, arma proijciunt, gaudentes vel nuda corpora eripuiſſe diſcrimini: plures etiam timore cæcatos flumen, quod tranſierant, deuorauit: vltionem ſuam innocens exercitus intuetur, & ſpolia cœleſtis palmæ cum gaudio colligunt, triumphant pontifices hoſtibus fuſis ſine ſanguine victoria fide obtenta 50

non

non viribus. superatis igitur hostibus mentis & corporis beati pontifices ad sua remearunt. *Sed non multò pòst Pelagiana hæresi iterum pullulante precibus omnium sacerdotum Brittanniæ rediit* Germanus *cum* Seuero *episcopo Treueris, fidemq; rectam restituens filium* *Elafij *principis contractum neruis & poplite in conspectu omnium sanauit*: omnibúsq; prosperè gestis indè ad Rauennam pro pace Armoricanæ gentis supplicaturus aduenit, ibiq; à *Valentiniano* summa reuerentia susceptus migrauit ad *Christum*, nec multò pòst *Valentinianus* interimitur à satellitibus *Aetij* patritij, quẽ occiderat: cui Brittanni quondam miserant vt prædiximus epistolam. cum quo simul Hesperium concidit regnum.

al. Elani

al. Valentiano

SVperuenientibus verò auxiliarijs post aliquantum temporis *Hengist* rex & *Esc* filius suus inuictissimum congregauerunt exercitum anno 17. aduentus eorum in Angliam: contra quos omnis Brittannia viribus congregatis 12. phalanges nobiliter ordinatas opposuit apud **Wippedesflede**. pugnatum est diu & acriter, donec *Hengistus* 12. principes cuneorum prostrauit, & vexillis eorum deiectis, & manipulis eorum proturbatis in fugam coegit. ipse autem multos principum suorum & gentis amisit, & quendam magnum principem qui vocabatur *Wipped*, ex cuius nomine locũ belli illius prædicto nomine vocauit. victoria igitur illis lachrymabilis fuit & odiosa, ita vt postea nõ paruo tempore nec ipse intra Brittannorũ fines, nec Brittanni in Cantiam venire præsumererent. Brittanniæ igitur dum cessarent externa bella, non cessabant ciuilia. sed inter exterminia ciuitatum ab hoste dirutarum pugnabant inuicem, qui hostem euaserant ciues. dum tamen recens esset memoria calamitatis inflictæ, seruabant vtcunq; reges, sacerdotes, priuati, & optimates, suum quiq; ordinem. cùm autem iunior ætas creuisset, præsentis solum serenitatis statum experta, ita cuncta veritatis & iustitiæ moderamina concussa sunt ac subuersa, vt earum non dicam vestigium, sed nec in memoria quidem pręter in paucis & valdè paucis vlla appareret. immisit ergo Deus ex partibus Germaniæ duces plures ferocissimos per successiones temporum, qui gentem Deo inuisam delerent. & in primis dux *Aelle* venit & 3. filij sui *Cymen*, & *Pleting*, & *Cissa*.

IGitur dux *Aelle* cũ filijs suis & classe militaribus copijs instructissima in Brittannia ad **Cymenesore** appulerunt. egredientibus autem Saxonibus de mari, Brittanni clamorem excitarunt, & à circumadiacentibus locis innumeri conuolarunt, & statim bellum initum est. Saxones verò statura & vigore maximi, impudenter eos recipiebant, illi verò imprudenter veniebant. nam sparsim & per interualla venientes à conglomeratis interficiebantur, & vt quiq; attoniti veniebant, rumores sinistros ex improuiso sentiebant. Fugati sunt igitur Brittanni vsq; ad proximum nemus quod vocatur **Andredesleige**. Saxones autem occuparunt littora maris in **Sudsexe**, magis magisq; sibi regionis spatia capessentes vsq; ad nonũ annum aduentus eorum. tunc verò cum audaciùs regionem in longinquum capesserent, conuenerunt reges & tyranni Brittonum apud **Mercredesburne**, & pugnauerũt contra *Aelle* & filios suos, & fere dubia fuit victoria. vterq; enim exercitus valdè læsus & minoratus alterius congressum deuouens ad propria remearunt. misit igitur *Elle* ad compatriotas suos auxilium flagitans. annus autem, quo *Elle* venit in Angliam fere 30. fuit ab aduentu Anglorum 42.

MOrtuus est *Hengist* rex Cantiæ 40. anno post aduentum suum in Brittaniam, & regnauit *Esc* filius eius pro eo 34. annis, tempore *Zenonis* imperatoris, cuius imperium fuit 17. annis. *Esc* autem patria virtute patriam contra Brittannos potenter tenuit: regnúmque suum regnis eorum ampliauit.

REgnum **Sudsexe** incipit, quod *Ella* diu & potentissimè tenuit. venerant enim ei auxiliares à patria sua anno tertio post mortem *Hengisti*, tempore *Anastasij* imperatoris Romani, qui regnauit 27. annis. fretus igitur copijs ingentibus obsedit **Andredecester** vrbem munitissimam. congregati sunt igitur Britanni quasi apes, & die expugnabant obsidentes insidijs, & nocte incursibus. nullus dies erat, nulla nox erat, quibus sinistri & recentes nuntij Saxonum animos non acerbarent. inde tamen ardentiores effecti continuis insultibus vrbem infestabant. semper verò dum assilirent instabant eis Brittones a tergo cum viris sagittarijs & amentatis telorum missilibus. dimissis igitur mœnibus gressus & arma dirigebant in eos Pagani. tunc Brittones eis celeritate præstantiores siluas cursu petebant: tendentibúsq; ad mœnia rursum à tergo aderant. hac arte Saxones diu fatigati sunt, & innumera strages eorum fiebat, donec in duas partes

exercitum

exercitum diuiserunt, vt dum vna pars vrbem expugnaret, esset eis a tergo contra Brittonum excursus bellatorum acies ordinata. tunc verò ciues diuturna fame contriti, cùm iam pondus infestantium perferre nequirent, omnes ore gladij deuorati sunt cum mulieribus & paruulis, ita quòd nec vnus solus euasit. & quia tot ibi damna tolerauerant extranei, ita vrbem destruxerunt, quòd nunquam postea reædificata est. locus tantum quasi nobilissimæ vrbis transeuntibus ostenditur desolatus.

ANno 47. aduentus Anglorum, *Certic* & *Cinric* filius suus cum 5. puppibus venerunt ad **Certicesore.** eodem die conuenit multitudo regionis, & pugnatum est contra eos. Saxones acie conferta coram nauibus immobiliter stabant, Insulani audacter in eos irruebant, & sine persequutione reuertebantur, aduenis quippe nunquam locum deserentibus. sic irruendo & redeundo bellatum est, donec noctis tenebræ litem dirimerunt. inuentis igitur Saxonibus asperis Brittanni se retraxerunt, & neutra ex parte habita est victoria. hospitati tamen *Certic* & filius suus in terra hostili, magis magisq; circa littora maris cœperunt occupare non sine frequentibus bellis regiones. 10

SEptimo autem anno post aduentum *Certici* venit *Port*, & duo filij eius, *Beda* & *Megla* cum duabus nauibus maximis apud Portesmudham, statimque clamor maximus impleuit omnem prouinciam. dux igitur prouinciæ & omnis multitudo pugnam aggressi, absque ordine vt quisque adueniebat in ictu oculi deperiere. audacia namque agebat Brittones in hostem: fortitudo verò hostis agebat imprudentiam eorum in confusionem. duce igitur & populo perempto vel fugato victoria potiti sunt *Port*, (de quo dicta est Portesmuham) & duo filij eius. 20

BEllum scripturus sum, quod *Nazaleod* rex maximus Brittannorum egit contra *Certic* & *Cinric* filium eius sexagesimo anno aduentus Anglorum. *Nazaleod* verò magni nominis erat & magnæ superbiæ, a quo regio illa dicta est Nazaleoi, quæ modò dicitur **Certichesforde.** congregata igitur omni multitudine Brittanniæ auxilium petierat in supremis negotijs *Certic* & filius eius ab *Esc* rege Cantuariorum, & ab *Ella* magno rege Sudsexorum, & à *Port* & filijs eius, qui nuper venerant. & duas acies bello statuerunt, vnam regebat *Certic*, aliam verò * *Cinric* filius eius. *Certic* regebat cornu dextrum. *Cinric* verò sinistrum. inito ergo prælio rex *Nazaleod* dextrum cornu videns præstantius, irruit ipse & omnes vires eius, vt illud, quod fortissimum erat, priùs prosterneretur. prostratis ergo vexillis & acie perforata, *Certic* in fugam versus est, & facta est strages maxima aciei eius in momento. videns autem sinistrum cornu ductum a filio, quod dextrum cornu patris sui destructum esset, irruit in terga persequentium, & aggrauata est pugna vehementer & cecidit rex *Nazaleod*, & versi sunt sui in fugā & interfecti sunt ex eis quinque millia: cæteris verò celeritas fuit subsidium. Saxones igitur prærogatiua victoriæ potiti sunt, & quies data est eis annis non multis: aduenerúntque eis adiutores fortes & multi. 30

al. Cenric

SExto namque anno post bellum prædictum venerunt nepotes *Certic*, *Stuf*, & *Wilgar* cum tribus nauibus apud **Certicesore.** Primo autem mane duces Brittannorum acies in eos secundum belli leges pulcherrimè construxerunt. cúmque pars eorum in montibus, pars eorum in valle progrederetur cautè & excogitatè, apparuit sol oriens, offenderúntq; radij clipeis deauratis, & resplenduerunt colles ab eis, aërque finitimus clariùs refulsit, timuerúntq; Saxones timore magno & appropinquauerunt ad præliū. dum autem colliderentur exercitus fortissimi, fortitudo Brittannorum dissipata est, quia Deus spreuerat illos, & facta est victoria patens, & adquisierunt duces prædicti regiones non paucas, & per eos fortitudo *Certici* terribilis facta est, pertransijtq; terram in fortitudine graui. 40

CIrca hoc tempus obijt *Ella* rex australium Saxonum, qui omnia iura regni Anglorum, reges scilicet & proceres & tribunos in ditione sua tenebat. regnauitque post eum *Cissa* filius eius, progeniésque eorum post eos. at in processu temporum valdè minorati sunt, donec in aliorum iura regum transierunt. 50

REgnum Westsexe incipit anno aduentus Anglorum lxxj. anno ab incarnatione Domini D. XIX. tempore *Iustini*, qui vocatur senior, qui imperauit viij. annis: quod scilicet regnū cætera omnia sibi processu temporum subiugauit, & monarchiam totius Britanniæ obtinuit: quam ob causam omnium aliorum tempora regnorum ad

hos

hos reges applicare libet, vt sicut horum potentia creuit, ita tempora regnorum per eos dinoscantur.

C*Ertic* regnauit xvij. annis in Westsere: inierant namq; bellum fortissimi Britannorum contra eum apud Certicesford in eodem anno: persliterúntq; duces eorum magnanimiter & proteruè ex vtraq; parte, donec declinante iam die ad vesperũ Saxones victoriam obtinuerunt, & facta est plaga magna in die illa super incolas Albion: atrocior verò multo fuisset, nisi sol occidens prohiberet. ampliatum est autem nomen *Certici*, & diuulgata est fama bellorum eius & *Kinrici* filij sui per vniuersam terram. ab illa quippe die incepit regnum Westsexorũ, quod vsq; ad nostra tempora cæteris regnis omnibus sibi vendicatis durat. *Certic* & *Kinric* filius eius anno nono regni eius pugnauerunt iterum contra Britannos apud Certicesford, & facta est strages magna ex vtráque parte. ea tempestate venerunt multi & sæpe de Germania, & occupauerunt Eastangle & Merce: sed nec dum sub vno rege redacta erant. Plures autem proceres certatim regiones occupabant, vnde innumerabilia bella fiebant. proceres verò, quia multi erant, nomine carent.

A*Rthurus* belliger illis temporibus dux militum & regum Britanniæ contra illos inuictissimè pugnabat. duodecies dux belli fuit, duodecies victor * bellatorum. primum bellũ contra eos inijt iuxta ostium fluminis, quod dicitur * Glenus. at secundum, tertium, quartúmq; ac quintum bellum super alium amnem, qui nominatur Britannicè * Dulgas, qui est in regione Inijs. sextum bellũ super flumen, quod vocatur Bassas. septimum verò contra illos inijt bellum in silua Chelidonis, quæ Britannicè Cattoit Celidon nominatur. octauũ contra barbaros egit bellum iuxta castellũ Guinnion: in quo idem *Arthurus* imaginem sanctæ *Mariæ* Dei genetricis sempérq; virginis super humeros suos portauit, & tota illa die Saxones per virtutem Domini nostri *Iesu Christi* & sanctæ *Mariæ* matris eius in fugam versi sunt, & multi ex illis magna cæde perierunt. nonum egit bellum in vrbe Leogis, quæ Britannicè Kaerlion dicitur. decimum verò gessit bellum in littore fluminis, quod nos vocamus Tracteheuroit. vndecimum in monte, qui nominatur Breuoin: vbi illos in fugam vertit, quem nos * Cathbregion appellamus. duodecimum contra Saxones durissimè *Arthur* bellum in monte Badonis perpetrauit, in quo corruerũt impetu illius vna die 440. viri, nullo sibi Britonũ in adiutorium adhærente, ipsum solũ Domino confortante. hæc autem bella & loca bellorũ narrat *Gildas* historiograpus; quę tamen omnia loca nostræ ætati incognita sunt. quod prouidentia Dei factum esse putamus ad despectũ popularis auræ, laudis adulatoriæ, famæ transitoriæ. interim tamen vbiq; multa bella fiebant, in quibus quandoq; Saxones quandóq; Brittones victores erant. quanto magis autẽ plures Saxonũ prosternebantur, tanto plures in auxiliũ eorũ veniebant, ab omnibus circũiacentibus terris inuitati.

al. bellorum

al. Glemu

al. Duglas.

al. Catheregio

R*Egnum* Estsere, id est, orientalium Saxonum incipit, quod primus (vt putatur) tenuit *Erchenwin*, secundum quod ex veterum scriptis conijcere possumus. qui fuit filius *Offæ* filij *Biedcan*, filij *Sigewlf*, filij *Spoewe*, filij *Gesua*, filij *Andese*, filij *Saxnat*. post *Erchenwin* verò regnauit *Slede* filius eius, qui ducens filiam *Ermerici* regis Cantuariorum, sororem scilicet *Ethelberti* genuit ex ea * *Sibrictum*, qui primus regum Estsere conuersus est ad fidem.

al. Siberctũ

C*Ertic* namq; & *Kinric* filius eius cõgregatis ingentibus copijs apud Witland præliati sunt, bellóq; deuicta insulã ceperunt, & innumerabilem stragem hostiũ fecerũt apud Witgaresburg 13. anno regni sui. tandem autem insulam, quæ scilicet Latinè dicitur Vecta, dederunt quarto post hunc anno duobus nepotibus suis *Stuf* & *Witgar*.

C*Ertic* primus rex Westsere cùm regnasset 18. annis mortuus est, & *Kinric* filius eius regnauit post eum 26. annis, *Iustiniano* Romæ imperante, qui imperauit 38. annis, tempore *Vigilij* papæ.

K*Inrici* anno 5. obscuratus est sol a mane vsque ad tertiam mense Martio, septimo verò anno regni eius obscuratus est sol a tertia penè vsque ad nonam, ita vt stellæ apparerent. 12. Kalendis Iulij, decimo autem anno regni eius obijt *Witgar*, & sepultus est apud Witgaresburg, quæ sic ab eo vocatur.

R*Egnum* Nordhumbrorum incipit xiij. anno regni *Kinrici*: cùm enim proceres Anglorum multis & magnis prælijs patriam illam sibi subiugassent, *Idam* iuuenem nobilissimum

al. Coppe al. Ese

bilissimum sibi regẽ constituerunt, qui fuit filius* *Eope*, filij* *Esc*, filij *Inguim*, filij *Angenwit*, filij *Aloc*, filij *Beonoc*, filij *Brand*, filij *Beldet*, filij *Woden*, filij *Fredelaf*, filij *Fredeulf*, filij *Fin*, filij *Godwlf*, filij *Heatæ*. Hic igitur regnauit xij. annis fortissimè, semper armatus & laboriosus. construxit autem **Bebanburgh** & circundedit eam priùs sepe, postea muro. regnum hoc incepit anno gratiæ D. XLVII.

Kinric rex anno xviij. regni sui pugnauit contra Britannos, qui venerant cum maximo exercitu vsq; ad **Salesbirig**. ille autem vndiq; congregatis auxilijs occurrit eis inuictissimè, ingentibúsq; copijs fusis, vtrinque dispersit eos, & in fugam conuertit.

al. Cheuling

Kinric xxij. anno regni sui &* *Ceaulin* filius eius pugnarunt iterum contra Britannos. sic autem pugnatum est. Britanni quasi vindicaturi confusionem belli, quam circa quinquennium pertulerant, congregatis viris bellicosis armis & numero munitis acies ordinauerunt apud **Beranburi**. Cúmq; statuissent nouem acies, qui numerus bello est aptissimus, tribus scilicet in fronte locatis, & tribus in medio, & tribus in fine, ducibúsq; in ipsis aciebus conuenienter institutis, virisque sagittarijs & telorum iaculatoribus equitibúsque iure Romanorum dispositis, Saxones in eos omnes in vna acie conglomerati audacissimè irruerunt, vexillisque collisis & deiectis, fractisue lanceis gladijs rem egerunt: donec aduesperascente die victoria in dubio remansit. nec hoc mirum videri debet, cùm illi maximæ staturæ & vigoris & audaciæ fuerint; quamuis nostri tẽporis exercitus in ipsa prima collisione statim alteruter in fugam conuertatur, viris scilicet modò paruæ staturæ & vigoris & audaciæ existentibus. 10 20

Kinric cùm regnasset xxvj. annis mortuus est, & *Ceaulin* filius eius regnauit pro eo xxx. annis. Similiter eodem anno obijt *Ida* rex Nordhumbræ, & *Ella* post eum regnauit xxx. annis, quamuis iste non fuisset filius *Idæ*, sed filius *Iffæ*, filij *Vsefrea*, filij *Witgils*, filij *Westrefalena*, filij *Sefugil*, filij *Seabald*, filij *Sigegeat*, filij *Wepdeg*, filij *Woden*, filij *Fredealaf*.

al. Cheulingo

*Ceaulino vj. anno regnante super Westsexe cœpit *Ædelbert* rex magnus regnare super **Kent** tempore *Iustini* Imperatoris: qui tertius quidem in regibus gentis Anglorum cunctis australibus eorum prouincijs, quæ Humbræ fluuio & contiguis ei terminis sequestrantur à borealibus imperauit. nam primus imperium huiusmodi tenuit *Aella* rex australium Saxonum. secundus *Ceaulin* rex occidentalium Saxonum. tertius (vt diximus) *Æthelbert* rex Cantuariorum. quartus *Redwald* rex orientalium Anglorum, qui etiam viuente *Æthelberto* eidem suæ genti ducatum præbebat. quintus *Edwine* rex Northumbrorum gentis maiore potentia cunctis, qui Brittanniam incolunt, Anglorum pariter & Brittonum populis præfuit, præter Cantuarijs tantùm. nec non & Meuanias Brittonũ insulas, quæ inter Hiberniam & Brittanniam sitæ sunt Anglorum subiecit imperio. sextus *Oswald* rex Nordhumbræ sanctissimus eisdem finibus regnum tenuit. septimus *Oswius* frater eius æqualibus penè terminis regnum nonnullo tempore coercens. Pictorum quoque atque Scottorum gentes, quæ septentrionales Brittanniæ fines tenent, maxima ex parte perdomuit, ac tributarias fecit. octauus* *Egbert* rex Westsexe, qui vsq; ad Humbram imperauit. nonus nepos eius *Alfredus*, qui omnes partes regni in ditione sua suscepit. decimus *Edgar* nepos nepotis *Alfredi*, rex fortis & pacificus, qui & Anglos & Scottos vel in dominio vel prorsus ad libitum suum habuit, & hæredes eius post eum vsque ad hanc diem. regis autem *Æthelberti* tempore conuersi sunt Anglici ad fidem: vndè diligenter in sequentibus tractabitur. 30 40

al. Egbriht

Ceaulin nono anno regni eius, & *Chuta* frater eius, viri audacissimi causis varijs cõpellentibus pugnauerunt contra *Aedelbert*, qui in regnum eorum viribus superbis introierat. ingressi verò prælium apud **Wipandune** duos consules eius scilicet *Oslaf* & *Cnebau* & innumeram multitudinem cum eis bello fulminantes occiderunt; regémque *Aedelbert* vsque ad **Kent** fugauerunt. istud est primum bellum, quod inter se reges Anglorum gesserunt.

al. Cheuling al. Cutha

*Ceaulini anno xij pugnauit *Cutha* frater eius cum Brittannis apud Bedeanfordã, quę modò dicitur Bedeforda: & est modò caput prouinciæ circumiacentis. pugnauit igitur & vicit, cepitque armorum effectu iiij. castra munita, scilicet * **Lienberig**, & **Aelesburp**, & **Benesintune**, & **Egnesham**. sed *Cutha* vir magnus frater regis eodem anno obijt. 50

al. Lienbirig

Regnum

REgnum Estangle incipit, quod continet Nordfolck & Sudhfolck. hoc autem regnum primus tenuit *Vffa*, à quo reges orientalium Anglorum *Vffingas* appellant, quod posteà * *Titulus* filius eius tenuit pater *Redualdi* fortissimi regis Eastangle. *al. Titilus*

CEaulin & *Cutwine* filius eius xviij. anno regni eius pugnauerunt contra Britannos: tres autem reges eorum *Commagil* & *Candidan*, & *Farinmagil* acies in eos conserunt: & splendidas prælij legibus distinxerunt apud * *Dehoram*. bellatum est igitur robustissimè, victoriam verò dedit hostibus suis Dominus omnipotens, abiecitque suos, qui vanè offenderant eum, & ceciderunt die illa tres reges Christianorũ prædicti, reliqui autem in fugam versi sunt. Saxones verò horribiles eis facti inter sequendum eos tres vrbes excellentissimas sibi ceperunt: Gloucestre, & Cirecestere, & Badecestre. *al. Deorham*

10

CEaulin vigesimo quinto anno regni sui & *Cuthwine* pugnauerunt cum Brittannis apud * Fedhalnea. pugnatum est autem perniciosè & horribiliter vtrinque. *Cuthwine* graui multitudine oppressus, prostratus & occisus est. victi sunt igitur Angli & fugæ dati. rex tamen *Ceaulin* rursus reparato exercitu cùm fugam sui abiurassent tandem prelio victores vicit, persequensque Brittannos regiones multas & innumerabilia spolia cepit. *al. Fedhanlea*

REgnum Merce incipit, quod *Crida* (vt ex scriptis Conijcere possumus) primus obtinuit. nunc igitur inchoata sunt omnia regna Anglorum. quorum ætates & variationes secundum quod in libris veterum inuenimus, vt distinctius poterimus, designauimus; conferentes tamen ea ętati regum Westsex.

20

CEaulin 30. regni sui anno mortuus est, & *Ceolrick* regnauit post eum 5. annis. similimodo *Ella* rex Nordhumbrorum eodem anno obijt, & *Edelric* post eum regnauit 5. annis. tertio autem post hunc anno Brittanni & Saxones bellum constituerunt apud Wodnesbirue. Cùm autem Britttones more Romanorum acies distinctè admouerent, Saxones verò audacter & confusè irruerent, maximum prælium factum est. concessitque Deus victoriam Brittannis. Saxones verò quanto in bellis præstantiores esse solebant, tanto in fuga segniores effecti, valdè contriti sunt. Post hæc tempora *Crida* rex Merce perijt, cui successit filius eius *Wipha*. circa hæc etiam tempora post *Edelric* regnauit *Edelfert*, qui vocatur ferus, super Nordhumbre. his etiam temporibus occuparunt Longobardi Italiam. nec multò pòst *Gregorius* verbum Dei signauit in Angliam.

30

CElrico regnante super Westsexe, *Edelfert* super Nordhumbre, & *Wippa* super Merce conuersi sunt rex *AEthelbertus* Cantiæ, & populus Kentensis ad fidem. vt in sequenti libro ostendemus. Post *Wippam* verò regnauit * *Cherlus*, qui non filius eius sed consanguineus fuit. *al. Keorlus*

CElric cùm 5. annis regnasset viuendi finem fecit, post quem regnauit *Ceolwlf* super Westsex 14. annis, & cunctis diebus regni sui pugnabat vel contra Anglos, vel contra Scottos, vel contra Pictos. *Ceolwlf* fuit filius *Chuta*, *Chuta* filius *Kinric* filij *Certici*.

CEolwlfi regis igitur anno 7. *Phocatus* Imperatoris anno primo, qui 8. annis imperauit Romæ, *Edelfert* rex ferus Nordhumbrorum, fortis & gloriæ cupidus plus omnibus Anglorum regibus gentem vastabat Brittonnum. nemo in tribunis, nemo in regibus plures eorum terras exterminatas vel subiugatis indigenis, aut tributarias genti Anglorum, aut habitabiles fecit. Cui meritò poterat illud aptari *Beniamin. Lupus rapax: mane comedet pradã, & vespere diuidet spolea.* Vnde motus eius profectibus * *AEdan* rex Scottorum, qui Brittanniam inhabitant, venit contra eum cum immenso ac forti exercitu, sed cum paucis victus aufugit. siquidem in loco celeberrimo, qui dicitur Degsastan, omnis penè eius est cæsus exercitus. in qua etiam pugna *Tedbald* frater *Edelfridi* cum omni illo, quem ipse ducebat, exercitu peremptus est. neque ex eo tempore quisquam regum Scottorum aduersus gentem Anglorum in prælium venire ausus est. *Bed. lib. 1. c. vltimo* *al. Ædan*

40

50

CEolwlfi verò regis anno nono pugnauit prædictus rex *Edelfert* contra Brittannos, victor apud Kaerlegion. de quo bello bellorum maximo in libro conuersionis Anglorum, qui hunc sequitur, dicendum est.

CEolwlfus verò inter multa bella contra multos facta, quæ causa breuitatis prætermissa sunt, pugnam maximam habuit contra Sudsexas. in qua vterque exercitus

ineffabiliter contritus eſt. Clades tamen deteſtabilior contigit Sudſexis.

CEolwlf cùm regnaſſet 14. annis, homo eſſe deſijt. *Kenegils* verò regnauit poſt eum 31. annis ſuper **Weſtſexe** tempore *Heraclij* Imperatoris, qui Imperauit 26. annis. *Kinegils* fuit filius * *Ceola*, filij *Chuta*, filij *Kinric*, filij *Certic*. Quarto autem regni ſui anno aſſumpſit ſecum * fratrem ſuum *Kichelmum* in regnum, & inierunt bellum contra Brittannos apud **Beandune**. ordinatis igitur manipulis & cuneis & aciebus cùm eis lege rata centuriones & conſules & duces vtrinque præeſſent, bellum inceptum eſt. Cum igitur obuiarent ſibi acies terribiliter & pulcherrimè vexillis inclinatis in ipſa prima colliſione inuaſit horror Brittannos, timenteſque aciem ſecurium maximarum ſplendentium & framearum magnæ longitudinis, fuga in principio, ſerò tamen potiti ſunt. Saxones igitur ſine detrimento ſui victores numerauere mortuos Brittannorum, & inuenti ſunt mortui duo millia & ſexaginta duo.

al. Ceobric
al. filium

10

KInegils verò cùm ſex annis regnaſſet, mortuus eſt *Ethelbert* Rex Kentenſis. cui ſucceſſit *AEdbold* filius eius. Sequenti quoque anno *Edelfridus* rex Nordhumbrorum, & *Redwaldus* rex **Eſtangle** obuiauerunt ſibi prouocati vtrinque cum exercitibus copioſis. Pugnatum eſt igitur in finibus Merciorum ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur **Idle**, vnde dicitur: *Amnis* Idle, *Anglorum ſanguine ſorduit*. *Edelfridus* Rex ferus dedignans & mirans, quòd aliquis ei auderet reſiſtere, cum militibus electis & bello aſſuetis audaciſſimè quidem, ſed inordinatè irruit in hoſtem: quamuis acies *Redwaldi* eleganter ordinatæ terribiles eſſent aſpectu. Nam hirſutæ galeis & haſtis & innumeris decoræ vexillis terno procedebant ordine, multóque maiores erant numero quàm hoſtes. Rex tamen Nordhumbrorum quaſi præda inuenta ſubitò proruens in cuneos conglomeratos *Raimerum* filium regis cum tota acie ſua gladijs proſtrauit, & ad inferos ante ſe miſit. *Redwaldus* autem tanta clade non perterritus, ſed iracundior, inuincibiliter cum duabus aciebus perſtitit. Cúmque impenetrabiles eſſent Nordhumbris, *Edelfridus* findens cuneos vltrà poſſe ſuum longè à ſuis ſuper magnam ſtragem hoſtium proſtratus eſt. Fugit igitur rege adempto totus eius exercitus. Huic ergo in regnum ſucceſſit *Edwinus* qui poſteà factus eſt Chriſtianus. Tanta autem pax erat in Brittannia tempore regis *Edwini*, vbicunque Imperium eius attingebat, vt mulier cum nato paruulo à mari ad mare ſecura gradi poſſet. Rex autem ad lucidos fontes iuxta vias ob refrigerium viantium erectis ſtipitibus æreos caucos ſuſpenderat, quos nullus vel magnitudine timoris auderet, vel amoris vellet attingere. Vbique autem ante regem vexilla geſtabantur, nec non per plateas illud genus vexilli, quod Romani *Tuffam* vocant, Angli **Tuf** appellant, ante eum vbilibet ferri ſolebat.

20

30

KInigils cùm regnaſſet ſexdecim annis, & *Kichelmus* pugnantes contra *Edwinum*. regem prædictum, quem priùs morti proditione parauerant tradere, iure * necati ſunt, vt pòſt dicetur. Eodem anno *Penda Strenuus* cœpit regnare ſuper **Merce**. regnauit autē triginta annis. *Penda* autem fuit filius *Wibba*, filij *Crida*, filij *Cinewald*, filij * *Cnibba*, filij *Icil*, filij *Comer*, filij * *Angeltean*, filij *Offa*, filij *Weremund*, filij *VVitlac*, filij *Woden*. Eodem anno obijt *Sebertus* Rex **Eſtſexe**, cui duo filij eius ſucceſſerunt in regnum, nec longè pòſt pugnauerunt contrà *Kinigels* & *Kichelm*, audacter quidem cum paucioribus contrà plures, ſed infœliciter. vterque enim iuuenis acie gladij corruit, & ex toto eorum exercitu vix aliquis fugam capeſſere potuit obſtantibus cadauerum ſuorum montibus, & ſanguinis torrentibus. Quibus ſucceſſit *Sigebertus* cognomine *Paruus*, cui poſteà *Sigebertus* vir ſanctus, & virtutibus plenus, quem ſui proditione occiderunt.

al. victi
al. Cnidda
al. Angeltheam

40

KInigils & *Kichelm* tertio anno poſt hunc pugnauerunt cōtra *Pendam* apud **Cirancestre** congregata vtrinque multitudine graui. Cúmque vterque exercitus fuga abiurata inuincibiliter perſiſterent, ſolis occidentis gratia dirempti ſunt. manè autem cùm ſe vtraſq; in perniciem redigendos, ſi applicarentur, viderent, moderatis vtrinq; impetitionibus concordati ſunt.

50

KInigils cùm regnaſſet viginti tribus annis, occiſus eſt Rex *Edwine* per *Pendam Strenuum*, quæ res in libro ſequenti dignè & prolixè tractabitur. Anno verò ſequente *Oſwald* Rex ſanctus adeptus eſt regnum Nordhumbrorum & regnauit nouem annis. Anno hunc ſequente conuerſus eſt *Kinegils* ad fidem. Anno etiam proximo

baptizatus

baptizatus est *Kichelm* regnans cum *Kinegils* fratre suo, qui obijt eodem anno. Diebus in ijsdem conuersus est * *Carpwald* rex Estanglorum filius *Redwaldi* regis ad fidem rectam, & eo mox occiso per *Pendam Strennuum*, conuersus est *Sigbert* frater & successor suus per *Fœlicem* Episcopum, & tota gens Orientalium Anglorum cum eo. Quarto post hunc anno obijt *Eadbald* rex Kent, qui regnauit viginti tribus annis. Post quem regnauit filius suus* *Erchenbriht* 26. annis tempore* *Eradonas* Imperatoris, qui imperauit duobus annis.

al. Eorpwald

al. Ercombert

al. Eraclonas

Kinigils cùm regnasset 31. annis vita caruit tempore *Constantini* Imperatoris, qui imperauerat* triginta tribus annis, filius scilicet *Constantini* prioris, qui regnauerat dimidio anno. Successit autem *Kinigilso* filius eius* *Cenwald*, & regnauit vno & triginta annis super Westsexe, sicut & pater eius fecerat. Eodem anno occisus est rex sanctus *Oswald*, sicut in consequenti libro dicetur, & post eum regnauit *Oswi* frater eius viginti octo annis.

al. 28.

10

al. Kenwalkius

Cenwald quinto anno regni sui inuasus est à rege *Penda*, quia sororem eius dimiserat: sed non potuit ei resistere vt pater eius fecerat: sed prœlio victus fugit ante faciem eius, & fugatus est à regno suo. Post triennium verò regno recuperato dedit *Cenwald AEdredo* cognato suo, & adiutori ter mille villas iuxta * Eschdune. His temporibus successit *Carpwaldo* regi Estanglorum *Sigebert* frater eius Dei seruus. Qui nimirum Deo tantum adhæsit, vt cognato suo * *Eegnice*, regno commendato Monasterium intraret, & tonsuram acciperet. Post multos annos autem coëgerunt eum exire contra regem *Pendam*, ille tamen non nisi virgam in manu habebat in prœlio. occisus est igitur cum rege *Eegnice* & totus eorum exercitus. Successit autem ei *Anna* filius *Eni* de regio genere vir optimus, & optimæ pater sobolis.

al. Æscendune

al. Egrico

20

Cenwald cùm regnasset tredecim annis, inuasit *Annam* prædictum regem Estanglorum *Penda Strennuus*. Cui benè poterat aptari illud *Lucani*:

> *Totus in arma furens nullas nisi sanguine fuso,*
> *Gaudet habere vias.*

Insurrexit igitur exercitui perituro regis *Anna*, insurrexit & infrenduit,

30

> *Vt Lupus ad caulas iniustæ prodigus iræ,*
> *Molle pecus nec pro meritis mactatque voratque,*
> *Ora fluunt sanie, latus vndique sanguine manat,*
> *Perstat atrox nec abit donec simul omnia fundat,*
> *Sic super attonitos fertur rex* Penda *propinquos.*

Deuorati sunt igitur *Anna* rex & exercitus eius ore gladij in momento, ita quòd vix aliquis superfuit ex ijs. Successit autem *Anna* frater eius *Edelhere*. Quo mox occiso à rege *Penda* successit * *Adelwold* in regno. Prædato igitur regno acies & vexilla in Nordhumbre direxit *Penda Strennuus*.

al. Ethelwald

Cenwald cum regnasset quatuordecim annis, *Penda*, qui cæteros gladio perimebat, gladio peremptus est: Secundum illud, *Qui gladio percusserit, gladio peribit*. Percussus verò est per *Oswium* regem apud amnem Winwed. vnde dicitur,

40

> *In* Winwed *amne vindicata est cædes Annæ,*
> *Cædes regum* Sigbert *&* Eegnice
> *Cædes regum* Oswald *&* Edwine.

Successit ei filius eius *Peda*, qui primus regum Merce baptizatus est, & gens regni Merce (quæ etiam vocatur Midelengle, id est, mediterranea Anglia) cum eo, & per eum ad fidem conuersi sunt. Sed ipso post breue interuallum occiso, regnauit *Wlfere* frater eius pro eo viginti annis, vir patriæ virtutis hæres. Eo etiam tempore baptizatus est rex Estsexe, id est, Orientalium Saxonum, nomine *Sigbert*, qui post *Sigbertum* cognomento *Paruum* prouinciæ illius regnum tenuit.

50

*Cenwald rex Occidentaliũ Saxonũ 17. anno regni eius pugnauit cõtra Brittannos apud Pennũ. scientes enim eũ victũ fuisse à *Penda Strenuo*, & à regno fugatũ, minùs aptũ existimantes ad onus prœlij sustinendũ, cõgregata multitudine graui cũ superbia bellum inierunt. Prima quidem collisione Brittones Anglos aliquantulum repulerunt,

al. Cenworth aut Cenwalh

Cùm autem Angli magis horrerent fugã quàm mortem, & in repercutiendo persisterent, defatigati sunt Brittanni & more niuis liquefacta est vis eorum. dederunt ergo terga percutientibus, & fugati sunt â Pennum vsque ad Pedredan, & facta est super progeniem *Bruti* plaga insanabilis in die illa.

CEnwald verò 20. anno regni eius aliter pugnauit contra *Vulfere* regem Merce filium *Pende*. Rex namq; Merce patria virtute & fortuna vsus, hosti *Martis* euentibus prǣstitit. Cúmque rex Westsexe campo Martio expulsus fugam elegisset, pertransijt *Vulfere* terram hostilem in multitudine grandi, & Insulam Wiht vltra positam debellauit, & obtinuit. Eius autem industria conuersus est rex * *Adelauold* rex Sudsexe primus ad fidem. cui de lauacro suscepto dedit in signum adoptionis Insulam Wiht; & vt eandem Insulam ad fidem *Christi* conuerteret, misit illô * *Epam* presbyterum ad prædicandum: illa tamen necdum conuerti potuit. Anno post hunc tertio sol obscuratus est, tertio die Maij: Quod signum pestilentia grauissima tam in Brittannia quàm in Hibernia persecuta est. Eo igitur anno *Erembert* rex Kentensis, & *Deus-dedit* Archiepiscopus Kentensis vno & eodem die obierunt. Posteà filius eiusdem prædicti regis *Egbriht* regnauit 9. annis super Cantuariam. Ipse igitur rex *Egbriht* & rex *Oswi* miserunt *Wihard* presbyterum Romam, vt fieret Archiepiscopus. Sed eo ibidem defuncto misit *Vitallianus* Papa pro eo *Theodorum* Archiepiscopum magnum, de cuius strenuitate in suo loco dicetur.

al. Edelwalkius

al. Eppam

Beda, Wigardus

CEnwald regis anno 29. obijt rex *Oswi* maximus Nordhumbre morbo confectus. Post quem *Egferd* filius eius regnauit 15. annis.

CEnwald cùm regnasset 31. annis mortuus est. Pòst quem *Sexburgh* vxor eius regnauit vno anno. prǣcedenti autem anno fuit maxima pugna volucrum in Anglia. Quod vt credibilius videatur, hoc etiam tempore nostro contigit in Normannia, rege *Henrico*, qui primus regum Angliǣ sic vocatus est. (Hoc autem determinatum est, quia sic aliquis alius futuro tempore forsitan vocabitur.) *Palam verò apud Rotomagum volucres pugnauerunt, ita vt millia volucrum occisa inuenirentur, & extranei volucres fugam inisse viderentur. Quod signum scilicet fuit prælij, quod gestum est inter* Henricum *dominum Angliæ & Normanniæ*, & Ludouicum *filium* Philippi *regem Franciæ. Quo in prælio rex fortis* Henricus *victor extitit, &* Ludouicus *victus aufugit.*

SExburgh regnante mortuus est *Egbricht* rex Cantuariæ, cui successit *Lotarius* in regnum. Tunc etiam tenuit *Theodorus* concilium apud Tedforde. *Lotarius* autem filius regis prædicti regnauit 12. annis.

ESewine cœpit regnare super Westsexe, sed breui regnum eius, morte præripiente, durauit. Cuius regis anno secundo fuit pugna grauissima inter eum & *Vulfere* regem Mercensem. Rex verò Mercensis patria & auita virtute vsus aliquantulum præstantior pugna fuit. vterque tamen exercitus terribiliter contritus est, & multa millia vtrinque ad inferos demersa sunt. Operæ autem pretium est attendere quàm viles sint actus hominum, quàm vilia sint bella regum gloriosa & gesta nobilia. cùm enim reges prædicti tantam cladem genti suæ caussa pompæ & tumoris & inanis gloriæ ingessissent, alter eorum scilicet *Vulfere* eodem anno morbo perijt, alter verò sequenti. Post hunc *Edelred* regnauit super Merce.

ESewine cúm duobus annis regnasset vitæ demptus est, & *Kenwine* regnauit super Westsexe nouem annis. Eodem anno rex *Edelred* nouus Merce insurrexit contra *Lotarium* regem Kentensem. *Lotarius* verò patriam & auitam virtutem formidans diuertit se â conspectu eius, nec obuiàm processit. Rex igitur Mercensis vrbem Rouensem destruxit, prouinciam Kentensem transmeauit, prædam innumerabilem reduxit.

CEntwine regis anno tertio cometa per tres menses apparuit, & vnoquoque mane velut sol resplenduit. Anno verò sequente *Egferd* Rex Nordhumbre & *Edelred* Rex Merce pugnauerunt grauissimè iuxta Trent. Et ibi occisus est *Alwine* frater regis *Egferdi* iuuenis vtrique prouinciæ multùm amabilis. Nam & sororem eius, quæ dicitur *Ostrith*, rex *Edelred* habebat vxorem. Cúmque materies belli acrioris & inimicitiæ longioris inter reges populosque feroces videretur exorta, *Theodorus* Deo dilectus antistes diuino functus auxilio salutifera exhortatione cœptum tanti periculi funditùs

Bed. l. 4. c.

Bed. Ælfwine

funditùs extinguit incendium, adeò vt pacatis alterutrum regibus ac populis nullius anima hominis pro interfecto regis fratre, sed debita solummodo mulcta pecuniæ regi vltori daretur. Cuius fœdera pacis multo ex inde tempore inter eosdem reges eorumque regna durauerunt. Eodem anno obijt *AEdeldrida*, quæ fuerat vxor regis *Egferdi*, virgo tamen perpetua.

KEntwine rex 7. anno regni sui congressus est Brittannos, eosq; malè resistentes victoriosus & vehemens cæde & incendijs vsque ad mare fugauit. Circa hoc tempus tenuit *Theodorus* concilium apud Hatfeld.

KEntwino rege defuncto venit *Cedwalla* ad regnum, qui mox Insulam Vectam captam conuerti fecit ad fidem, ad quam ipse posteà conuersus est.

OMnes igitur reges Angliæ iam fideles effecti, & vniuersæ regionum partes *Christi* lumine & gratia fruebantur.

TRactatum est, vt æstimamus, in confusione de gestis Anglorum adhuc infidelium, in libro hoc, quem vocamus, De aduentu Anglorum; perduximusq; seriatim ab ipsa inuasione Brittanniæ, quæ per Saxones facta est, vsque dum singula regna suis regibus illustrata, & reges singuli fulgore fidei sunt irradiati. Nunc igitur cùm liber hic licèt verbis breuis sit, gesta tamen multa, euentus, & bella contineat: termino donandus est. Scribendum namq; attentiùs est in libro sequente, qui prædicatores, quorum hortatu, quibus miraculis, qua prædicatione, quos reges, quo ordine ad fidem Domini nostri cõuerterint. Hæc autem bella gesta sunt tempore 14. Imperatorum, annis circiter 218. tempore *Marciani*, qui regnauit 7. annis: Tempore *Leonis*, qui regnauit 17. annis. Tempore *Zenonis*, qui etiam regnauit 17. annis. tempore *Anastasij*, qui regnauit 18. annis. tempore *Iustini* senioris, qui regnauit 8. annis: tempore *Iustiniani* maioris, qui regnauit 38. annis: tempore *Iustini* Iunioris, qui regnauit 11. annis: tempore *Tiberij*, qui regnauit 7. annis: tempore *Mauricij* qui regnauit 21. annis: tempore *Focatis*, qui regnauit 8. annis: tempore *Heraclij*, qui regnauit 26. annis: tempore *Eraclonas*, qui regnauit 2. annis: tempore *Constantini*, qui regnauit dimidio anni: tempore *Constantini* filij sui, qui regnauit 38. annis.

NOmina ergo omnium regum Angliæ, qui vsque ad hunc terminum fuerunt, quia confusè dispersa sunt, si secundum regna singula breuissimè recapitulem, non tædiosus, vt æstimo, sed apertior & lectori gratior existam.

¶ Reges autem * *Centenses* hi sunt ex ordine. (al. Kentenses)

PRimus rex *Hengist* 8. annis regnũ sibi cõquisiuit, & postea 32. annis regnauit.
Esc filius eius regnauit 34. annis gloriose.
Otta circa 20. annos obscurè regnauit.
Irmiricus etiam circa * 25. annos similiter regnauit. (al. 10.)
Aedelbertus filius *Irmirici* primus Christianus * 50. annis spẽdidissimè regnauit. (al. 56.)
Eadbaldus 34.
Erchembrictus. 34.
Egbrictus. 9.
Nonus Lotharius. 12.

¶ Reges verò Westsexe hi sunt ex ordine.

PRimus *Cerdic* anno 71. ab aduentu Anglorum, regnauit 17. annis.
Kinric filius *Cerdici* regnauit 26. annis.
* *Ceuling* filius *Kinrici* regnauit 30. annis. (al. Cheuling)
Chelric filius *Cheulingi* regnauit 5. annis.
Chelwlf filius *Cutha* fratris *Ceulingi* regnauit 14. annis.
Kinigils filius *Ceola*, filij *Cutha* regnauit 31. annis, & fidem primus suscepit.
* *Cenwalh* filius *Kinigilsi* similiter regnauit 31. annis. (al. Chenwalh)
* *Serburh* vxor *Cenwalh* regnauit vno anno (al. Sexburgh)
Escwine filius *Cenwalh* regnauit 2. annis.
Cenwine cognatus *Escwini* regnauit 9. annis.

¶ Reges verò **Eſtſexe** hi ſunt ex ordine.

al. Erchewine

al. Seberth

PRimus * *Exchenwin.*
Slede.
* *Sebert.* Primus ſuſcepit fidem.
Sigebertus.
Sibertus.
Swithelmus.
Sebbi.
Sigardus.

10

¶ Reges etiam **Nordhumbre** hi ſunt ex ordine.

PRimus *Ida.*
AElla.
Edelfert.
Edwinus. Primus fidem ſuſcepit.
Oſwaldus.
Oſwi.
Egferd.

¶ Reges verò **Eſtangle** hi ſunt ex ordine.

20

al. Titulus

PRimus *Vffa.*
* *Titilus.*
Redwaldus.
Erwaldus. Fidem primus ſuſcepit.
Sigebertus.
Egnicus.
Anna.
Adelhere.
Adelwald.
Aldulfus.

30

¶ Reges quoque **Merce** hi ſunt ex ordine.

PRimus *Crida.*
Wibba.
Ceorlus.
Penda.
Peda. Fidem primus ſuſcepit.
Wlfhere.
AEdelred.

¶ Reges **Sudſexe** hi ſunt ex ordine.

40

PRimus *AElle.*
Sciſſe.

Cæteros pænuria ſcriptorum, vel fama obſcura recondit, præter Regem *Adelwold*, qui iure adhuc nomen habet, quia primus nomen *Chriſti* agnouit. Et hæc quidem expliciunt. Vide igitur lector & perpende, quanta nomina quàm citò ad nihilum deuenerint. Attende quæſo & ſtude, cùm nihil hic duret, vt adquiras tibi regnum & ſubſtantiam illam, quæ non deficiet: nomen illud & honorem, qui non pertranſibit; monimentum illud & claritatem, quæ nullis ſæculis veteraſcet. Hoc præmeditari ſummæ prudentiæ eſt, adquirere ſummæ calliditatis, adipiſci ſummæ fœlicitatis.

50

Henrici

Henrici Huntindoniensis *Historiarum*

LIB. III.

ANno gratiæ quingentesimo octogesimo secundo *Mauricius*, qui quinquagesimus quartus ab *Augusto* imperauit, imperium suscepit: cuius principis anno quartodecimo, misit seruus Dei *Gregorius Augustinum* & alios plures cum eo monachos prædicaturos in Angliam, anno aduentus Anglorum in Brittanniam circiter centesimo quinquagesimo. qui iussis pontificalibus obtemperantes cùm Angliam appropinquarent, horrore maximo nimirum perculsi redire domum potiùs quàm adeò feram gentem, cuius nec linguam nossent, adire cogitabant. Nec mora *Augustinum*, quem ijs episcopum ordinandum, si ab Anglis susciperentur, disposuerat, domum remittunt; qui à beato *Gregorio* humili supplicatu obtineret, ne tam periculosam, tam laboriosam, tam incertam peregrinationem adire deberent. Quibus ille exhortatorias literas mittens in opus eos verbi diuino confisos auxilio proficisci suadet. quarum videlicet literarum ista est forma.

GRegorius *seruus seruorum Dei seruis Domini nostri. Quia meliùs fuerat bona non incipere quàm ab ijs, quæ cœpta sunt, cogitatione retrorsum redire: summo studio dilectissimi filij oportet, vt opus bonum, quod auxiliante Domino cœpistis, impleatis. Nec labor vos ergo itineris nec maledicorum hominum linguæ deterreant, sed omni instantia omnique feruore, quæ inchoastis, Deo authore peragite; scientes quòd laborem magnum maior æternæ retributionis gloria sequitur. Remeanti autem* Augustino *præposito vestro, quem & Abbatem vobis constituimus, in omnibus humiliter obedite, scientes hoc vestris animabus per omnia profuturum, quicquid à vobis fuerit in eius admonitione completum. Omnipotens Deus sua gratia vos protegat, & vestri laboris fructum in æterna me patria videre concedat, quatenus si vobiscum laborare nequeo, simul in gaudio retributionis inueniar, quia laborare scilicet volo. Deus vos incolumes custodiat dilectissimi filij. Data die decimo Kalendarum Augustarum imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *pijssimo* Augusto, *Anno decimo quarto imperij eiusdem domini nostri, Indictione 14.*

ROborati ergo beati patris confirmatione, Brittanniam prædicatores perueniunt. Erat eodem tempore rex *Ethelberth* in Cantiâ potentissimus, qui ad confinium vsque Humbræ fluminis maximi, quo Meridiani & Septentrionales Anglorum populi dirimuntur, fines imperij tetenderat. Est autem ad Orientalem Cantiæ plagam Tenatos insula non modica, id est, magnitudinis iuxta consuetudinem æstimationis Anglorum, familiarum sexcentarum. Quam à continenti terra secernit fluuius Wantsumu, qui est latitudinis circiter trium stadiorũ, & duobus tantum in locis transmeabilis, vtrúmq; enim caput protendit in mare. In hac ergo applicuit seruus Dei *Augustinus* & socij eius, viri, (vt ferũt) fermè 40. missisq; interpretibus mandauit regi prędicto, sese venisse de Roma, ac nuncium ferre optimum, qui sibi obtemperantibus æterna in cœlis gaudia, & regnum sine fine cum Deo viuo & vero futurum sine vlla dubietate promitteret. Qui hoc audiens manere eos in ea, quam adierant insula, & ijs necessaria ministrari, donec videret quid de illis faceret, iussit. Nam & anteà fama Christianæ religionis

gionis ad eum peruenerat, vtpote qui & vxorem habebat Christianam de gente Francorum reginam vocabulo *Berte*. quam ea conditione à parentibus acceperat, vt ritum fidei ac religionis suæ cum episcopo, quem adiutorem dederant, nomine *Ludhardo* inuiolatum seruare licentiam haberet. Post dies verò paucos venit ad insulam rex, & residens sub diuo iussit *Augustinum* cum socijs suis ad suum ibidem aduenire colloquium. Cauerat enim, ne in aliquam domum ad se introirent veteri vsus augurio: ne superuentu suo, si quid maleficæ artis habuissent, eum superando deciperent. At illi non dæmoniaca sed diuina virtute prædití veniebant, crucem pro vexillo ferentes argenteam, & imaginem Domini saluatoris in tabulis depictam, letaniásque canentes pro sua simul & eorum, propter quos & ad quos venerant, salute æterna Domino supplicabãt. Cúmque ad iussionem regis residentes verbum ei vitæ vnà cum omnibus, qui aderant, eius comitibus prædicarent, respondit illè dicens. 10

PVlchra sunt quidem verba & promissa, quæ affertis, sed quia noua sunt & incerta, non ijs possum assensum tribuere, relictis ijs, quæ tanto tempore seruaui cum omni gente Anglorum. Verùm quia de longè huc peregrini venistis, & vt ego mihi videor perspexisse, ea, quæ vera vos & optima credebatis, nobis quoque communicare desiderastis; nolumus molesti esse vobis: quin potiùs benigno vos hospicio recipere curamus, & quæ victui sunt necessaria vestro ministrare, nec prohibemus, quin omnes, quos potestis fidei vestræ religioni prædicando societis. Dedit ergo ijs mansionem in ciuitate Dorouernensi, quæ imperij sui totius erat Metropolis: ijsque vt promiserat, cum administratione victus temporalis licentiam quoque prædicandi non abstulit. Fertur autem quia appropinquantes ciuitati more suo cum cruce sua & imagine magni regis Domini nostri *Iesu Christi* hanc letaniam consona voce modularentur: *Deprecamur te Domine in omni misericordia tua, vt auferatur furor tuus & ira tua à ciuitate ista & de domo tua sancta, quoniam peccauimus, Alleluia.* 20

INgressi ergo vrbem, vitam Apostolicam primitiuæ ecclesiæ imitantes, conuersatione cœlesti & dulcedine doctrinæ multos ad fidem & baptismum compulerunt. Baptizabant autem, Missásque celebrabant in ecclesia Sancti *Martini* ad Orientem ipsius ciuitatis antiquitùs à Britannis facta, in qua regina prædicta orare consueuerat. At vbi rex inter alios delectatus vita mundissima sanctorum, & ostensione miraculorum ad fidem conuersus est, cœpêre innumeri *Christi* ecclesiæ vniri. Quos quidem arctiùs rex diligebat, nullum tamen ad fidem cogebat. Didicerat enim à suæ salutis authoribus seruitium *Christi* voluntarium, non coactum esse debere. Locum verò sedis congruum, possessionésque varias conferre non distulit. Pergens igitur vir domini *Augustinus* Arelas, & ab Archiepiscopo eiusdem ciuitatis *Aetherio* iuxta præceptum domini Papæ ordinatus Archiepiscopus, reuersus est Brittanniam; misitque *Laurentium* presbyterum Romam, per quem & res gestas summo Pontifici mandauit, & gerenda nouem quæstionibus consuluit. Contra quas rescripta Papæ recepit, quæ quia prolixa sunt, in decretis vel canonibus lector quærat & inueniet. 30 40

MIsit etiam Papa *Gregorius*, *Augustino* episcopo tunc temporis ab vrbe Roma cooperatores ac verbi ministros plures, in quibus primi & præcipui erant *Mellitus*, *Iustus*, *Paulinus*, *Ruffinianus*. misit & per eos vasa, & indumenta, codices, & ornamenta ecclesijs necessaria. Misit & litteras, quarum iste est textus: *Reuerendissimo & sanctissimo fratri* Augustino *coepiscopo* Gregorius *seruus seruorum Dei. Cùm certum sit pro omnipotenti Deo laborantibus *ineffabilia æterni regni præmia reseruari, nobis tamen ijs necesse est honorum beneficia tribuere, vt in spiritualis operis studio ex remuneratione valeant multipliciùs insudare. Et quia noua Anglorũ ecclesia ad omnipotentis Dei gratiam eodẽ Domino largiente & te laborante perducta est, vsum tibi pallij in ea ad sola Missarum solennia agenda concedimus: ita vt per loca singula duodecim episcopos ordines, qui tuæ subiaceant ditioni, quatenus Londoniẽsis ciuitatis episcopus semper in posterum à Synodo propria debeat consecrari, atq; honoris palliũ ab hac sancta et Apostolica, cui Deo authore deseruio, sede percipiat. Ad Eboracam verò ciuitatẽ te volumus episcopũ mittere, quẽ ipse iudicaueris ordinare, ita duntaxat, vt si eadẽ ciuitas cum finitimis locis Verbũ Dei receperit, ipse quoq; 12 episcopos ordinet, & Metropolitani perfruatur honore.* 50

* *al. inæstimabilia*

Quia ei quoque, si vita comes fuerit, pallium tribuere Domino fauente disponimus: quem tamen tuæ fraternitatis volumus dispositioni subiacere. Post obitum verò suum ita episcopis, quos ordinauerit, præsit, vt Londoniensis episcopi nullo modo subiaceat ditioni. Sit verò inter Londoniæ & Eboracæ ciuitatis episcopos in posterum honoris ista distinctio, vt ipse prior habeatur, qui priùs fuerit ordinatus. Communi autem consilio & concordi actione quæque sunt pro Christi *zelo agenda, disponant vnanimiter, rectè sentiant, & ea, quæ senserunt, non sibimet discrepando perficiant. Tua verò fraternitas non solùm episcopos quos ordinauerit, neque hos tantummodò qui per Eboraci episcopum fuerint ordinati, sed etiam omnes Britanniæ sacerdotes habeat Domino nostro* Iesu Christo *subiectos: quatenus ex lingua & tua vita sanctitate & rectè credendi & benè viuendi formam percipiant, atque officium suum fide ac moribus exequentes ad cœlestia, cùm dominus voluerit, regna pertingant. Deus te incolumem custodiat reuerendissime frater. Data die decimo Kalendarum Iuliarum imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *piissimo* Augusto, *anno decimo septimo.*

CVm autem legatarij prædicti Brittanniam peterent, misit post eos Apostolicus literas, in quibus quàm studiosus erga salutem gentis nostræ fuerit, apertè demonstrat ita scribens: *Dilectissimo filio* Mellito *Abbati* Gregorius *seruus seruorum Dei. Post discessionem congregationis nostræ quæ tecum est, valdè sumus suspensi redditi, quia nihil de prosperitate vestri itineris audisse nos contigit. Cùm ergo Dominus omnipotens vos ad reuerendissimum virum fratrem nostrum* Augustinum *episcopum perduxerit, dicite ei, quid diu mecum de causa Anglorum cogitans tractaui: videlicet quia fana idolorum destrui in eadem gente minimè debeant: sed ipsa, quæ in ijs sunt, idola destruantur, aqua benedicta fiat, in ijsdem fanis aspergatur, altaria construantur, reliquiæ componantur. Quia si fana eadem benè constructa sunt, necesse est vt à cultu dæmonum in obsequium veri Dei debeant commutari. vt dum gens ipsa eadem fana sua non videt destrui, de corde errorem deponat, & Deum verum cognoscens & adorans ad loca, quæ consueuit, familiarius concurrat. Et quia boues solent in sacrificio dæmonum multos occidere, debet ijs etiam hac de re aliqua solennitas immutari, & die dedicationis vel natalitijs sanctorum martyrum, quorum illic reliquiæ ponuntur, tabernacula sibi circa easdem ecclesias, quæ ex fanis commutatæ sunt de ramis arborum faciant, & religiosis conuiuijs solennitatem celebrent. Nec diabolo iam animalia immolent, sed ad laudem Dei in esu suo animalia occidant, & donatori omnium de satietate sua gratias referant. Et dum ijs aliqua exteriùs gaudia reseruantur, ad interiora gaudia faciliùs consentire valeant.* Nam duris mentibus simul omnia abscindere impossibile esse non dubium est. *Quia & is, qui summum locum ascendere nititur, gradibus vel passibus, non autem saltibus eleuatur. Sic Israelitico populo in Egypto Dominus siquidem innotuit: sed tamen ijs sacrificiorum vsus, quæ diabolo solebat exhibere, in cultu proprio reseruauit: vt ijs in suo sacrificio animalia immolare præciperet, quatenus cor mutantes aliud de sacrificio amitterent, aliud retinerent. Vt etsi ipsa essent animalia, quæ consueuerant immolare, vero tamen Deo hæc & non idolis immolantes iam sacrificia ipsa non essent. Hæc igitur dilectionem tuam prædicto fratri necesse est dicere, vt ipse in præsenti illic positus perpendat qualiter omnia debeat dispensare. Deus te incolumem custodiat dilectissime fili. Datum die quintodecimo Kalendarum Iuliarum imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *piissimo* Augusto *anno nonodecimo: post consulatum eiusdem domini nostri anno octauo decimo, indictione quarta.*

A*Vgustino* etiam super miraculis eius misit epistolam, ne in ijs extolleretur, his verbis: *Scio (frater charissimè) quia omnipotens Deus per dilectionem tuam in gente, quam eligi voluit, miracula ostendit. Vnde necesse est vt de eodem dono cœlesti & timendo gaudeas & gaudendo pertimescas. gaudeas videlicet, quia Anglorum animæ per exteriora miracula ad interiorem gratiam pertrahuntur: Pertimescas verò, ne inter signa quæ fiunt infirmus animus præsumptione se eleuet, & vnde foras in honorem tollitur, inde per inanem gloriam intus cadat. Meminisse etenim debemus quia discipuli cum gaudio à prædicatione redeuntes dum cœlesti magistro dicerent.* Domine in nomine tuo etiam dæmonia nobis subiecta sunt, *Protinus audierint,* Nolite gaudere super hoc, sed potiùs gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. *In priuata enim & temporali lætitia mentem posuerant, qui de miraculis gaudebant, sed de priuata ad communem, de temporali ad æternam lætitiam reuocantur. Quibus dicitur, In hoc gaudete, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Non enim omnes electi miracula faciunt, sed tamen eorum nomina in cœlo tenentur adscripta. Veritatis enim discipulis*

esse

esse gaudium non debet, nisi de eo bono, quod commune cum omnibus habent, & in quo finem lætitiæ non habent. Restat itaq; (frater charissime) vt inter ea, quæ operante Domino exterius facis, semper te interius subtiliter iudices, ac subtiliter intelligas, et temetipsum quis sis, & quãta sit in eadem gente gratia, pro cuius conuersione etiam faciendorum dona percepistis signorum. Et si quando te creatori nostro seu per linguam siue per opera reminisceris deliquisse, semper hæc ad memoriam reuoces: vt surgentem cordis gloriam memoria reatus premat, & quicquid de faciendis signis acceperis vel accepisti, hæc non tibi, sed illis deputes donata, pro quorum tibi salute collata sunt.*

al. super

AEdelberto quoque regi misit Papa *Gregorius* epistolam simul & dona in diuersis speciebus, vt temporalibus donis extolleret, quem gratiæ cœlestis muneribus consignauerat. *Domino gloriosissimo atq; præcellentissimo filio* Ædelberto *regi Anglorum* Gregorius *episcopus. Propter hoc omnipotens Deus bonos quosq; ad populorum regimina perducit, vt per eos omnibus, quibus prælati fuerint, dona pietatis suæ impendat: quod in Anglorum gente factum cognouimus. Cui vestra gloria idcircò est præposita, vt per bona, quæ nobis concessa sunt, etiam subiectæ vobis genti superna beneficia præstarentur. Et ideò (gloriose fili) eam, quam accepisti diuinitus gratiam, sollicita mente custodi, Christianam fidem in populis tibi subditis extendere festina. Zelum rectitudinis tuæ in eorum conuersione multiplica, idolorum cultus insequere, fanorum ædificia euerte, subditorum mores & magna vitæ mundicia exhortando, terrendo, blandiendo, corrigendo, boni operis exemplo monstrando ædifica: vt illum retributorem inuenias in cœlo, cuius nomen atq; cognitionem dilataueris in terra. Ipse enim vestra quoq; gloria nomen etiam posteris gloriosum reddet, cuius vos honorem quæritis & seruatis in gentibus. Sic etenim* Constantinus *quondam piissimus imperator Romanam rempublicam à peruersis idolorum cultibus, reuocans omnipotenti Deo & Domino nostro* Iesu Christo *secum subdidit, secumq; cum subiectis populis tota ad eum mente conuertit, vnde factum est, vt antiquorum principum nomen suis vir ille laudibus vinceret, & tanto in opinione, quanto & in bono opere, superaret præcessores suos. Et nunc itaq; vestra gloria cognitionem vnius Dei patris & filij & spiritus sancti regibus ac populis sibimet subiectis festinet infundere: vt & antiquos gentis suæ reges laudibus ac meritis transeat, & quanto in subiectis suis etiam aliena peccata deterserit, & tanto etiã de peccatis proprijs ante omnipotẽtis Dei terribile examen securior fiat. Reuerendissimus frater noster* Augustinus *episcopus in monasterij regula edoctus, sacræ scripturæ sciẽtia repletus, bonis authore Deo operibus præditus, quæq; vos admonet, libenter audite, deuotè peragite, studiosè in memoria reseruate. Quia si vos eum in eo, quod pro omnipotenti Deo loquitur, audieritis, idẽ omnipotens Deus hunc pro vobis exorantem celerius exaudiet. Si enim (quod absit) verba eius postponitis, quando eum omnipotens Deus poterit audire pro vobis, quem vos negligitis audire pro Deo? Tota igitur mente cum eo vos in feruore fidei stringite atq; nisum illius virtute, quam vobis diuinitas tribuit, adiuuate, vt regni sui vos ipse faciat esse participes, cuius vos fidem in regno vestro recipi facitis & custodiri. Præterea scire vestram gloriam volumus, quia sicut in scriptura sacra ex verbis Domini omnipotentis agnoscimus, præsentis mundi terminus iam iuxta est, & sanctorũ regnum venturũ est, quod nullo vnquã fine poterit terminari. Appropinquãte autẽ eodem mundi termino multa imminẽt, quæ antè nõ fuerunt, vix. immutationes aeris, terroresq; de cœlo, & contra ordinationem temporũ tempestates, bella, fames, pestilẽtia, terræmotus per loca. Quæ tamen non omnia nostris diebus ventura sunt; sed post nostros dies omnia subsequẽtur. Vos itaq; si qua ex ijs euenire in vestra terra cognoscetis, nullo modo vestrum animum perturbetis, quia idcircò hæc signa de fine seculi præmittuntur, vt de animabus nostris debeamus esse solliciti, de mortis hora suspecti, vt venturo iudicio in bonis actibus inueniamur esse præparati. Hæc nunc (gloriose fili) paucis loquutus sum, vt cum Christiana fides in regno vestro excreuerit, nostra quoque apud vos loquutio latior excrescat, & tanto plus loqui libeat, quanto se in mente nostra gaudia de gentis vestræ perfecta conuersione multiplicant. Parua xenia transmisi, quæ vobis parua non erunt, cùm à vobis ex beati* Petri *Apostoli benedictione fuerint suscepta. Omnipotens itaque Deus in vobis gratiam suam, quam cœpit, perficiat, atque vitam vestram & hic per multorum annorum curricula extendat, & post longa tempora in cœlestis vos patriæ congregatione suscipiat. Incolumem excellentiam vestram gratia superna custodiat. Data die decimo Kalendarum Iulij, imperante domino nostro* Mauricio Tiberio *piissimo* Augusto, *anno decimo nono, post consulatum eiusdem domini, anno decimo octauo, indictione quarta.*

10 20 30 40 50

Augustinus autem in regia ciuitate ecclesiam, quam Romani fideles olim construxerant, in sedem sibi & successoribus suis sacrauit in honorem saluatoris. Rex verò ecclesiam *Petri* & *Pauli* ad orientem ciuitatis construxit & dicauit, in qua Archiepiscoporum & regum Cantiæ poni corpora possent. Cuius primus Abbas *Petrus* presbyter fuit, qui legatus Galliam missus demersus est in sinu maris, qui vocatur **Amfleot**, & ab incolis loci ignobili traditus sepulturæ. Sed omnipotens Deus vt qualis meriti fuerit demonstraret, omni nocte supra sepulchrum eius lux cœlestis apparuit, donec animaduertentes vicini, qui videbant sanctum fuisse virum, qui ibi fuisset sepultus, & inuestigantes vnde vel quis esset, abstulerunt corpus, & in Bononia ciuitate iuxta honorem tanto viro congruum in ecclesia posuerunt.

10

Sexcentesimo anno gratiæ transacto, magnus Papa *Gregorius* ad veram vitam migrauit, annò post hunc quinto, secundo *Focatis* imperatoris anno. Qui genere Romanus, ortu nobilis, diuitijs abiectis monachicam elegit vitam. Posteà verò de monasterio abstractus Constantinopolim apocrisiarius à *Fœlici* Papa directus est, vbi moralia *Iob* inchoauit, quæ postea Papa perfecit. Vbi etiam **Eutychij* hæresim præsente imperatore damnauit. composuit etiam librum egregium, qui vocatur Pastoralis, librósque dialogorum 4. & homilias 40. primámq; & vltimam *Ezechielis* partem exposuit: quamuis omnis iuuentutis suæ tempore viscerum doloribus, & stomachi imbecillitate, & lentis quidem, sed tamen continuis febribus cruciaretur. Hæc quidem de immortali eius sunt dicta ingenio, quod nec tanto corporis potuit dolore restringi. Nam alij quidem pontifices ecclesijs ornandis operam dabant: hic autem omnia pauperibus dispergebat, vt illud beati *Iob* dicere posset: *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns testimonium reddebat mihi, quòd liberarem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non esset adiutor. benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum, iustitia indutus sum, & vestiui me sicut vestimento & diademate iudicio meo. oculus fui cæco, & pes claudo, pater eram pauperum, & caussam, quam nesciebam, diligentissimè inuestigabam. conterebam molas iniqui, & de dentibus eius auferebam prædam.* Et paulò pòst: *Si negaui* (inquit) *quod volebant pauperes, & oculos viduæ expectare feci, si comedi buccellam meam solus, & non comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia creuit mecum miseratio, & de vtero matris meæ egressa est mecum.* Fecit autem inter alia beatus Papa super corpora Apostolorum *Petri* & *Pauli* Missas celebrari in ipsa verò missarum celebratione tria verba maximæ perfectionis adiecit. *Diésque nostros in tua pace dispon as, atque ab æterna damnatione nos eripi, & in electorum tuorum iubeas grege numerari.* Dicitur autem (vt ait *Beda*) quòd vir Dei prædictus, die quodam Romæ in mercaturam profectus iuuenes Anglorum viderit corpore & vultu capillísque valdè venustos. Quos cùm de Brittannia venisse & paganos esse cognouisset, suspirans (inquit,) Heu pròh dolor! quòd tam lucidi vultus homines tenebrarum author possidet, interrogauit ergo quod esset vocabulum gentis illius, responsum est, quòd Angli vocarentur. At ille, benè inquit, nam & Angelicam faciem habēt, & tales Angelorum in cœlis decet esse cohæredes. Quod habet prouincia nomen ipsa de qua isti sunt allati? responsum est, quòd Deiri vocarentur ijdem prouinciales. At ille, Benè, inquit, Deiri, de ira eruti, & ad misericordiam Christi vocati. Rex prouinciæ illius quo modo appellatur? responsum est, quod *Alle* diceretur. At ille alludens ad nomen ait, *Alleluia* ad laudē creatoris in illis partibus oportet cantari. Accedens igitur ad pontificem Romanum, (nondum enim erat pontifex factus) legationem prædicandi ijs petijt. quod cùm impetrare non posset, mox vt ipse pontifex factus est, per alios opus diu desideratum perfecit. Sepultus est autem in ecclesia beati *Petri* Apostoli ante sacrarium, vbi est Epitaphium huiusmodi.

al. Euticij

20

30

40

> *Suscipe terra tuo corpus de corpore sumptum,*
> *Reddere quod valeas viuificante Deo.*
> *Spiritus astra petit, leti nil iura nocebunt,*
> *Cui vitæ alterius mors magis ipsa via est.*
> *Præsulis hoc summi clauduntur membra sepulchro,*
> *Qui tamen innumeris viuit vbique bonis.*
> *Anglos ad Christum vertit pietate magistra,*
> *Multiplicans fidei semina gente noua.*

50

Sic

Sic conſul domini factus lætare Gregori:
Namque triumphalis iam tibi laurus adeſt.

ORdinauit autem *Auguſtinus Iuſtũ* in ipſa Cantia epiſcopum in ciuitate Dorubreui, quam Angli à quodam principe *Rof* Rofeceſtriam vocant. in qua rex *Edelbert* Apoſtoli *Andreæ* eccleſiam fecit, factamq; territorijs ac poſſeſſionibus ditauit. diſtat autem à Dorouernenſi milliarijs viginti quatuor. Pertractatũ eſt igitur, quo modo rex & populus Cantiæ ad fidem Chriſti ſunt conuerſi.

SEcunda pars incipit, qua aperitur quo modo rex et populus **Eſſexe**, id eſt, Orientalium Saxonum verbum Dei ſuſceperint. Miſit namq; *Auguſtinus* ad eos virum perfectum & probatum euangelizare, *Mellitum* ſcilicet. Orientales autẽ Saxones Tameſi dirimuntur à Cantia. quorum Metropolis Londonia multorum emporium populorum terra mariq; venientium eſt. Ibi tunc temporis *Sebertus* nepos *Aedelberti* ſub eo tamen regnabat, qui omnibus, vt ſupra dictum eſt, vſq; ad Humbram imperabat. Re igitur benè proſperata & rege *Seberto* & populo ad fidem conuerſo fecit rex *Edelbertus* in Londonia eccleſiam *Pauli* ad ſedem epiſcopi, multiſq; prędijs dotauit, in qua videlicet *Mellitus* dignè pontifex conſtitutus eſt.

10

AT *Auguſtinus* adiutorio vſus *Aedelberti* regis cum *Mellito* epiſcopo & *Iuſto* conuocauit ad ſuum colloquiũ epiſcopos ſiue doctores maximæ & proximæ Brittonum prouinciæ, in loco, vbi vſq; hodie lingua Anglorum **Auguſtines ac**, id eſt, robur *Auguſtini* in confinio **Wicciorum* & Occidentalium Saxonum appellatur. *Cumq́; de celebratione Paſchæ contrà Scottos & Pictos certaret, & illi inuictiſsimæ rationi aſſentire nollent, aſſertionem ſuam confirmauit cæco Anglico in commune adducto ad ſanandũ, ex conuentione ad alterutræ partis confirmationem. Quem cùm pontifices eorum curare non poſſent, flectens genua* Auguſtinus *coram omnibus ad illuminationem totius gentis cæcum illuminauit.* Tunc Brittanni & Scotti petentes inducias à quodam, qui videbatur ijs prudẽs & religioſus eſſe, conſilium petiere quid agendum eſſet. Quibus ille dixit, ſi ſeruus Dei eſt, aſſentite ei. At illi: vnde hoc poterimus dignoſcere, tũ ille, Si mitis eſt & humilis corde, ſeruus Dei videtur eſſe. At illi contrà, Quomodo, vtrum humilis ſit poterimus ſcire. Quibus ille, Si vobis aſſurrexerit humilis habeatur. Si autẽ, cùm plures numero ſitis, aſſurgere ſpreuerit, & vos ſpernite illũ. Cùm ergo conueniſſent, & *Auguſtinus* Romano more in ſella reſidens ijs non aſſurrexiſſet, obiurgantes & diſcordantes abiere. Quibus *Auguſtinus* prædixit, quia ſi pacem cum fratribus accipere nollent, bellum cum hoſtibus forent accepturi, & ſi nationi Anglorum noluiſſent viam vitæ prædicare, per horum manus vltionem eſſent mortis paſſuri. Quod ita per omnia (vt prædixerat) diuino iudicio agente patratum eſt. Siquidem poſt ipſe (de quo diximus) rex Anglorum *Edelfrid* ferus collecto grandi exercitu ad ciuitatem legionũ, quæ à gente Anglorum **Lege-Ceſtre** vocatur, à Brittonibus autem rectiùs Kaerlegion appellatur, maximã gentis perfidæ ſtragem dedit. Cúmq; bello acturus videret ſacerdotes eorum, qui ad exorandum Deum pro milite bello agente conuenerant, ſeorſum in tutiori loco conſiſtere, ſciſcitabatur qui eſſent hi, quidue acturi illuc conueniſſent. Erant autẽ plurimi eorundem monaſterio ***Bangor**, in quo tantus fertur fuiſſe numerus monachorum, vt cùm in ſeptẽ portiones eſſet cum præpoſitis ſibi rectoribus monaſterium diuiſum, nulla harum portio minùs quàm trecentos homines haberet: qui omnes de labore manuum ſuarum viuere ſolebant. Horũ ergo plurimi ad memoratam aciem peracto triduano ieiunio cum alijs orandi cauſa conuenerunt, habentes defenſorem nomine *Brocmailum*, qui eos intentos precibus à barbarorum gladijs protegeret. Quorum cauſam aduentus cùm intellexiſſet rex *Edelfridus* ait: Ergo ſi aduerſum nos ad dominũ ſuum clamant, profectò & ipſi quamuis arma non ferant contra nos pugnãt, qui aduerſis nos imprecationibus perſequuntur. Itaq; in hos primùm arma verti iubet, & ſic cæteras nefandæ militiæ copias non ſine magno exercitus ſui damno deleuit. Extinctos in ea pugna fertur de ijs qui ad orandum venerant, viros circiter mille ducentos, & ſolùm quinquaginta fuga eſſe lapſos. *Brocmail* ad primum hoſtium aduentum cum ſuis terga vertens, eos, quos defendere debuerat, inermes ac nudos ferientibus gladijs reliquit. Sicque completum eſt præſagium ſancti pontificis *Auguſtini*, quamuis ipſo iam multo antè tempore ad cœleſtia regna ſublato: vt etiam temporalis interitus vltionem ſentirent perfidi, quòd

* al. Pictorum

* al. Brancor

20 30 40 50

quòd oblata sibi perpetuæ salutis consilia spreuerunt.

DEfunctus est autem Deo dilectus *Augustinus*, & sepultus est foras iuxta ecclesiam *Petri* & *Pauli*, quia necdum perfecta erat nec dedicata. Vt verò dedicata est, à successore eius *Laurentio*, in porticu illius Aquilonali decenter translatus est, in qua Archiepiscoporum omnium corpora vsque ad *Theodorum* sepulta sunt, nam plura porticus capere nequiuit. Scriptum verò est in tumba sancti Epitaphium huiusmodi. *Hic requiescit dominus* Augustinus *Dorouernensis Archiepiscopus primus, qui olim huc à beato* Gregorio *Romanæ vrbis pontifice directus, & à Deo operatione miraculorum suffultus,* Edelbertum *regem ac gentem illius ab idolorum cultu ad Christi fidem perduxit,* 10 *& completis in pace diebus officij sui defunctus est septimo Kalendas Iunij, eodem rege regnante.*

L*Aurentium* verò adhuc viuens ordinauerat *Augustinus* in Archiepiscopum, exemplo beati *Petri,* qui *Clementem* similiter ordinauerat, ne se defuncto status ecclesiæ tum rudis, vel ad horam pastore destitutus vacillaret. qui strenuiter fidem fundatam auxit, non solùm nouæ ecclesiæ Anglorum curam gerens, sed etiam veterum Brittonum & Scottorum, qui in obseruatione Paschæ errabant. Quibus & epistolam misit, cuius hoc principium est: *Dominis fratribus charissimis, Episcopis vel Abbatibus per vniuersam Scotiam,* Laurentius, Mellitus *&* Iustus *Episcopi serui seruorum Dei. Dum nos sedes Apostolica more suo sicut in vniuerso orbe terrarum in his occiduis partibus ad prædican-* 20 *dum gentibus paganis dirigeret, atq; in hanc insulã contigit intròisse, antequã cognosceremus, credentes quòd iuxta morem vniuersalis ecclesiæ ingrederentur, in magna reuerentia sanctitatis tam Brittones quàm Scottos venerati sumus. Sed cognoscentes Brittones, Scottos meliores putauimus. Scottos verò per* Daganum *Episcopum &* Columbanum *Abbatem nihil discrepare à Brittonibus in eorum conuersatione didicimus. Nam* Daganus *Episcopus ad nos veniens non solùm cibum nobiscum, sed nec in eodem hospitio, quo vescebamur, sumere voluit.*

M*Ellitus* episcopus Londoniæ Romam profectus concilio *Bonifacij* Papæ interfuit, in quo de vita & quiete monachorum tractauit. Hic est *Bonifacius* quartus à *Gregorio* Papa, qui templum Pantheon à *Focate* imperatore impetrauit, quod in honorem 30 omnium sanctorum dedicauit.

E*Delbertus* rex obijt sexcentesimo sextodecimo anno gratiæ, qui regnauerat 56. annis, & sepultus est in ecclesia prædicta *Petri* & *Pauli.* Hic vir maximus & eximius inter cætera bona genti suæ decreta iudiciorum scripsit. At verò post mortem *Edelberti, Edbald* filius eius infidelis vxorem patris duxit. vnde multi ad priorem vomitum redierunt. rex tamen crebra mentis vesania puniebatur. Rex autem Orientalium Saxonum defunctus tres filios paganos hæredes regni reliquit. Qui cùm essent idololatræ, derisoriè dicebant episcopo in Missarum solennijs. Quare non & nobis panẽ nitidum porrigis, quem patri nostro dabas, & adhuc populo donas? quibus ille respondebat: Si vultis ablui fonte illo salutari, quo pater vester ablutus est, potestis etiam 40 panis sancti, cuius ille participabat, esse participes: sin autem lauacrum vitæ contemnitis, nullatenus valetis panem vitæ percipere. at illi, Nolumus, inquiunt, fontem, illum intrare, quia illo nec opus nos habere nouimus, sed tamen pane illo refici volumus. Cumq; diligenter ac sæpe ab illo essent admoniti, nequaquam ita fieri posse, vt absq; purgatione sacrosancta quis oblationi sacrosanctæ communicet, ad vltimum furore commoti aiebant, Si non vis assentire nobis in tam facili causa, quam petimus, non poteris iam in nostra prouincia demorari. Et expulerunt eum, ac de suo regno cum suis abire iusserunt. Qui expulsus inde venit Cantiam tractaturus cum *Laurentio* & *Iusto* coepiscopis, quid in his agendum esset. Decretúmque est communi consilio quòd satiùs esset, vt omnes in patriam redeuntes libera mente ibi Domino deseruirent, quàm inter rebelles fidei barbaros sine fructu residerent. Discessère itaque pri- 50 mi *Mellitus* & *Iustus* atque ad partes Galliæ recessère, ibi finem rerum expectare disponentes. Sed non pòst multo tempore reges, qui præconem à se veritatis expulerunt, dæmoniacis cultibus impunè non seruiebant. Nam egressi contrà gentem Geuissorum in prælium omnes pariter cum sua militia corruerunt. Nec licèt authoribus perditis exercitatum ad scelera vulgus potuit recorrigi, atq; ad simplicitatem fidei

& charitatis, quæ eſt in Chriſto, reuocari. Cùm verò & *Laurentius Mellitum Iuſtúmque* ſecuturus, ac Brittanniam eſſet relicturus; iuſſit ipſa nocte ſibi in eccleſia beatorum Apoſtolorum *Petri* & *Pauli* de qua frequenter iam diximus, ſtratum parari. In quo cùm poſt multas preces ac lachrymas ad dominum pro ſtatu eccleſiæ fuſas ad quieſcendum membra poſuiſſet, atque obdormiſſet, apparuit ei beatiſſimus Apoſtolorum princeps, & multo illum tempore ſecreto noctis flagellis arctioribus afficiens, ſciſcitabatur Apoſtolica diſtrictione, *Quare gregem, quem ſibi ipſe crediderat, relinqueret? vel cui paſtorum oues* Chriſti *in medio luporum poſitas fugiens ipſe dimitteret? An mei, inquit, oblitus es exempli, qui pro paruulis, quos mihi in indicium ſuæ dilectionis commendauerat, vincula, verbera, carceres, afflictiones, ipſam poſtremò mortem, mortem autem crucis ab infidelibus & inimicis* Chriſti *ipſe cum Chriſto coronandus pertuli?* His admonitus *Laurentius* mox regi omnia reuelauit. Rex autem nimio terrore perterritus abdicato non legitimo connubio baptizatus eſt: mitténſque ad Gallias reuocauit *Mellitum* & *Iuſtum*. *Iuſtum* Rouenſes receperunt, *Mellitum* Londonienſes abiecerunt, idololatris magis pontificibus ſeruire gaudentes. Rex autem *Edbald* non erat tantæ poteſtatis, quantæ pater, vt iis inuitis reſtituere poſſet epiſcopum.

EDbaldi regis tempore obijt *Laurentius* cui *Mellitus* Londonienſis epiſcopus ſucceſſit. Ipſe igitur & *Iuſtus* Roffenſis epiſcopus cum magno labore eccleſiam Anglorum regebant. Erat autem *Mellitus* podagricus, ſed mentis greſſibus ſanus, carne nobilis, ſed mente nobilior. *Vnum autem virtutis eius opus eſt quòd flammis vrbem conſumentibus ipſe ſe ferri obuiam iuſſit, & ſtatim orando deſtruxit flammarum impetus. Iuſtus* Rouenſis epiſcopus *Mellito* quinque annis Archiepiſcopo ſucceſſit. Cui *Boniſacius* Papa ſucceſſor *Deus-dedit* miſit & pallium cum his literis. *Dilectiſſimo fratri* Iuſto Bonifacius. *Quàm deuotè quámque vigilanter pro* Chriſti *Euangelio elaborauerit veſtra fraternitas, non ſolùm epiſtolæ directæ à vobis tenor, immò indulta deſuper operi veſtro perfectio indicauit. Nec enim omnipotens Deus aut ſui nominis ſacramentum, aut veſtri laboris fructum deſeruit, dum ipſe prædicatoribus Euangelij fideliter repromiſit*, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. *Suſceptis námque apicibus filij noſtri* Edbaldi *regis, reperimus quanta ſacri eloquij eruditione eius animum ad vera conuerſationis & indubitatæ fidei credulitatem fraternitas veſtra perduxerit. Pallium itaque per præſentium latorem fraternitati tuæ direximus, quo videlicet in ſacroſanctis celebrandis myſterijs vtendi licentiam imperauimus, concedentes etiam tibi ordinationes epiſcoporum exigente opportunitate, domini præueniente miſericordia celebrare, ita vt Chriſti euangelium plurimorum annuntiatione in omnibus gentibus, quæ nec dum conuerſæ ſunt, dilatetur. Deus te incolumem cuſtodiat dilectiſſime frater.*

TErtia pars incipit, de conuerſione Nordhumbrorum, id eſt, eorum, qui ad Aquilonalem Humbræ fluminis plagam inhabitant. Rex verò eorum *Edwinus* tanta poteſtate terreni creuerat Imperij, vt (quod nemo Anglorum ante eum) omnis Brittanniæ fines acciperet, & omnes prouinciæ, quas vel Angli vel Brittones habitabant, ſub ditione eius eſſent. Quin & Meuanias Inſulas Imperio ſubiugauit Anglorum: quarum prior, quæ ad auſtrum eſt, & ſitu amplior & frugum prouentu atque vbertate fœlicior, nongentarum ſexaginta familiarum menſuram: Secunda trecentarum & vltra ſpatium tenet. Rex autem ille filiam *Edelberti* regis *Edelburgam* Chriſtianam paganus duxerat: quæ alio nomine vocabatur *Tate*. Cum qua venit *Paulinus* vt ibi prædicaret, ad hoc ordinatus epiſcopus à *Iuſto* Archiepiſcopo. Anno autem ſequente venit quidam ſicarius nomine *Eumer* miſſus à rege **Weſtſere** *Chichelmo* vt regem *Edwinum* interficeret. Qui ſimulans legationem Domini ſui, cucurrit in regem cum ſica bicipiti toxicata, iuxta amnem Doruencionem. quod videns *Lilla* regius miniſter interponens ſe ictui transfixus eſt. & eodem ictu rex parumper vulneratus eſt. interfectóque alio equite ſicarius ille gladijs cæſus eſt. Eadem nocte peperit regina filiam nomine * *Einflat*. Cumque rex gratias inde dijs ageret, dixit *Paulinus* quòd precibus ſuis apud Deum obtinuerit, vt regina illam pareret abſque dolore. Cuius verbis delectatus rex promiſit ſe *Chriſto* ſeruiturum ſi victoriam donaret ei aduerſus *Chichelmum*, & in pignus promiſſionis implendæ filiam ſuam baptizari iuſſit. Quæ cum vndecim de familia eius baptizata eſt. Rex autem ſuperato *Chichelmo* & hoſtibus ſuis aut

* al. Eanfled

decim de familia eius baptizata est. Rex autem superato *Chichelmo* & hostibus suis aut occisis aut in deditionem receptis cùm victor rediret in patriam, non statim Christianus effectus est: sed sæpè solus, sæpè cum alijs ratione fidei audita, quid ageret discutiebat vir natura sagacissimus.

BOnifacius ergo Papa exhortatorias ad fidem literas ei misit. Misit & munera, de quibus in fine epistolæ meminit his verbis: *Præterea benedictionem protectoris vestri beati* Petri *Apostolorum principis vobis direximus, id est, camisiam cum ornatura in auro vnam, et lænam ancirianam vnam. quod petimus vt eo benignitatis animo gloria vestra suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

10 EDelburgæ quoque reginæ misit literas & munera, de quibus in fine epistolæ sic ait: *Præterea benedictionem protectoris vestri beati* Petri *Apostolorum principis vobis direximus, id est, pectinem eburneum auratum, et speculum argenteum, quod petimus, vt eo benignitatis animo vestra gloria suscipiat, quo à nobis noscitur destinatum.*

PAulino autem spiritus sanctus oraculum reuelauit regi *Edwino* quondam ostensum hoc modo. Cùm *Edelfrido* illum persequente, qui ante eum regnauit, profugus apud regem *Redwaldum* moraretur, cognouit per quendam amicum suum *Redwaldum* corruptum muneribus regis *Edelfridi* eum interficere velle, promisitque se à prouincia illa eum educturum, si vellet: cui *Edwinus*: quò nunc fugiam, qui per omnes Brittanniæ prouincias tot annis hostium insidias vitaui? Si autem mori oportet, malo vt hic 20 me interficiat quàm ignobilior. His dictis remansit solus, dúmque mentis angoribus & cæco carpitur igne, vidit intempesto noctis silentio hominem incognitum dicentem sibi, ne formides. scio enim causam tristiciæ tuæ: quid autem dares ei, qui hac te absolueret, & *Redwaldo* regi suaderet, vt te amaret. Qui cùm responderet, omnia quæ possem, adiecit ille, quid si etiam & te regem futurum potentiorem prioribus extinctis hostibus verè promittat? respondente *Edwino* vt priùs, adiecit iterum. Quid si is meliorem viam vitæ tibi ostenderit, quam aliquis parentum tuorum habuerit, obtemperabísne ei? Promittente hoc *Edwino* firmissimè, subdidit ille imponens manus capiti eius, cùm ergo hoc tibi signum aduenerit, memento huius temporis & sermonis. Quo dicto repentè disparuit, vt intelligeret non hominem esse sed spiritum. Et cùm regius 30 iuuenis solus adhuc ibidem sederet, præfatus eius amicus venit & ait, Surge hilaris, mutatum est cor regis, consilióque reginæ fidem suam tibi disposuit seruare. Quid plura? *Redwaldus* congregato exercitu *Edelfridum* sibi occurrentem occidit in finibus Merciorum ad Orientalem plagam amnis, qui vocatur Idle. Ibi tum filius *Redwaldi* nomine *Rainer* occisus est, ac sic *Edwine* regno Nordhumbrorum potitus est. Cùm autem *Paulinus* hoc oraculum regi dixisset, imponens manum capiti eius, procidere volentem ad pedes eius leuauit.

REx igitur ad fidem promptus, vt lucraretur suos, sciscitabatur quid eis videretur. Cui *Coifi* pontifex ait, Nemo studiosiùs seruiuit dijs quàm ego ad lucrum terrenum. Multi autem sunt, qui maiora beneficia à te receperunt, vnde nil valere 40 Deos probaui. Tum alius optimatum regis subdidit, talis mihi videtur, rex, vita hominum præsens in terris ad comparationẽ eius, quod nobis incertum est temporis, quale cùm te residente ad cœnam cum ducibus ac ministris tuis tempore brumali, accenso quidem foco in medio & calido effecto cœnaculo, furentibus autem foris per omnia turbinibus hyemalium pluuiarum vel niuium, adueniens vnus passer domum citissimè peruolauerit, qui cùm per vnum ostium ingrediens mox per aliud exierit, ipso quidem tempore, quo intus est, hyemis tempestate non tangitur, sed tamen paruissimo spatio serenitatis ad momentum excurso, in hyemem mox de hyeme regrediens oculis tuis elabitur. Ita hæc vita hominum ad modicum apparet. quid autem sequatur quidue præcesserit, prorsùs ignoramus. vnde si hæc noua doctrina certius aliquid attulit, meritò se-50 quenda esse videretur. His similia cùm etiam cæteri dicerent, adiecit *Coifi*, quòd vellet ipsum *Paulinum* audire de Deo dicentem. Quo audito exclamauit se & alios penitùs errasse, fidémque *Christi* se suscepturos omnes pariter promiserunt. *Coifi* autem Pontifex accepto equo emissario à rege, cùm Pontificem idolorum non liceret nisi super equam equitare, arreptóque gladio & lancea, quod etiam non licebat, videntibus cunctis succendit & destruxit, quas ipse sacrauerat

aras. Ostenditur autem locus ille quondam idolorum non longè ab Eboraco ad Orientem vltrà amnem Doruencionem, id est, **Derewent**, & vocatur hodiè * **Godmundham**.

al. Godmundingeham

IGitur baptizatus est rex *Edwinus* die sancto Paschæ & multi cum eo in ecclesia sancti *Petri*, quam ipse de ligno construxerat sedem episcopatus *Paulino*. Mox autem maiorem incepit lapideam, quam posteà perfecit *Oswald*. baptizati sunt etiam *Ofrid* & *Eadfrid* filij regis *Edwini*, qui ambo ei exuli nati sunt de *Quenburga* filia regis *Cearli* Merciorum, baptizati sunt tempore sequenti & liberi eius de *Edilburga* regina progeniti, quorum duo adhuc albati mortui sunt, & Eboraci in ecclesia sepulti. Tanta autem fertur tunc fuisse verborum fides ac desiderium lauacri salutaris gentis Nordhumbrorum, vt quodam tempore *Paulinus* veniens cum rege & regina in regiam villam, quæ vocabatur **Adgebrin**, triginta sex diebus ibidem cum ijs catechizandi & baptizandi officio deditus moraretur. In prouincia Berniciorum baptizabat in fluuio **Gleni**, iuxta locum, qui vocatur **Melmin**: In prouincia verò Deirorum in fluuio * **Swale**, qui vicum Cataractam præterfluit.

al. Swalua

PAulinus etiam conuertit prouinciam Lindissæ, quæ est ad meridianam ripam Humbræ fluminis, priusquam præfectum Lindocolinæ ciuitatis cui nomen *Blecca* cum domo sua conuertit, in qua ciuitate ecclesiam egregij operis fecit, & in ea *Honorium* consecrauit Archiepiscopum. Cuius tecto vel longa incuria vel hostili manu deiecto parietes hactenùs stare videntur. Vrbs autem Lincolniæ, quæ tunc Lindocolina vocabatur, & prouincia Lindissæ ei adiacens, quæ circumquáque clauditur vel fluuijs vel paludibus vel mari, ad **Merce** regnum pertinet. Vrbs autem illa & situ splendida est, & prouincia rerum multarum locuples, vnde quidam:

Vrbs in colle sita est, & collis vergit ad Austrum.

Narrauit Abbas de **Peartaneu** se vidisse seniorem à *Paulino* baptizatum cum cætera turba coram rege *Edwino* in fluuio Trenta iuxta ciuitatem, quæ tunc * **Fingecester** vocabatur. De cuius effigie dicebat quòd esset vir longæ staturæ, paululum incuruus, nigro capillo, facie macilenta, naso adunco pertenui, venerabilis simul & terribilis aspectu.

al. Tiowlfingacestre,

HOnorius autem Papa misit accensorias regi *Edwino* literas his auditis. Quarum postremam partem necessarium duxi apponere, quæ scilicet *De agendis Archiepiscoporum Angliæ* tractat distinctè per hæc verba. *Prædicatoris vestri domini mei Apostolicæ memoriæ* Gregorij *frequenter lectione occupati præ oculis affectum doctrinæ ipsius, quem pro vestris animabus libenter exercuit habetote, quatenùs eius oratio & regnum vestrum populúmque augeat, & vos omnipotenti Deo irreprehensibiles repræsentet. Ea verò, quæ à nobis pro vestris sacerdotibus ordinanda sperastis, hæc pro fidei vestræ sinceritate, quæ nobis multimoda relatione per præsentium portatores laudabiliter insinuata est, gratuito animo retribuere vlla sine dilatione prouidemus. & duo pallia vtroríumque Metropolitanorum, id est,* Honorio *&* Paulino *direximus. Vt dum quis eorum de hoc seculo ad authorem suum fuerit accersitus, in loco ipsius alterum episcopum ex hac nostra authoritate debeat subrogare. Quod quidem tam pro vestræ charitatis affectu, quàm pro tantarum prouinciarum spatio, quæ inter nos et vos esse noscuntur, sumus inuitati concedere, vt in omnibus deuotioni vestræ nostrum concursum iuxta desideria vestra præberemus. Incolumem excellentiam vestram superna gratia custodiat.*

QVarta pars incipit de conuersione Anglorum Orientalium. Quorum rex *Erpwaldus* filius *Redwaldi* regis hortatu *Edwini* regis sibi amicissimi fidem suscepit. Et quidem pater eius *Redwaldus* iamdudum in Cantia fidem susceperat, sed frustrà. nam rediens domum, ab vxore sua & à quibusdam peruersis seductus habebat altare *Christi* & dæmonis in eodem fano. Quod rex eiusdem prouinciæ *Aldulf*, qui venerabilis *Beda* ætate fuit, vsque ad suum tempus perdurasse testatur. Verùm *Erpwaldus* non multo postquam credidit tempore occisus est à viro gentili *Rigberto*. cui successit *Sigbert* frater eius Christianissimus, & cæteros christianizans cum *Fælice* episcopo: quem de Burgundia ortum miserat illuc *Honorius* episcopus ad prædicandum. Iuxtàque nomen suum acceptam sedem episcopatus in ciuitate **Domoc** septendecim annis tenuit, & in pace ibidem obijt.

Hæc

HÆc inter *Iusto* Archiepiscopo defuncto *Paulinus Honorium* sibi occurrentem ordinauit in vrbe Lindecolniæ, quæ modò vocatur Lincolina, in ecclesia, quam ipse fecerat ibidem, sicut prædictum est. *Honorius* autem Papa misit *Honorio* Archiepiscopo pallium, & literas de ordinatione & dignitate vtriusq; Archiepiscopatus, quarum hæc est forma. *Dilectissimo fratri* Honorio Honorius. *Inter plurima, quæ redemptoris nostri misericordia suis famulis dignatur bonorum munera prærogare, illud etiam clementer collata suæ pietatis munificentia tribuit, quotiens per fraternos affectus vnanimẽ dilectionem quadam contemplatione alteriùs aspectibus repræsentat. pro quibus maiestati eius gratias indesinenter absoluimus, eúmq; votis supplicibus exoramus, vt veštram dilectionem in prædicatione euangelij*
10 *elaborantem & fructificantem, sequentemq́; magistri & capitis sui* Gregorij *sancti regulam perpetua stabilitate confirmet, & ad augmentum ecclesiæ potiora per vos suscitet incremẽta. vt fide & opere in timore Dei & charitate veštra acquisitio decessorumq; vestrorum, quæ per domini* Gregorij *exordium pullulat, conualescendo ampliùs extendatur, vt ipsa vos Dominici eloquij promissa in futuro respiciant: vosq; vox illa ad æternam festiuitatem euocet,* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. *& iterum,* Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. *Et nos quidem fratres charissimi hæc vobis pro æterna charitate exhortationis verba promittentes, quæ rursus pro ecclesiarum veštrarum priuilegijs congruere posse conspicimus, non desistimus impartire, & tam iuxta petitionem vestram quàm filiorum noštrorũ regum vo-*
20 *bis præsenti nostra præceptione vice beati* Petri *Apostolorũ principis authoritatem tribuimus, vt quando vnum è vobis diuina ad se iusserit gratia euocari, is, qui superstes fuerit, alterutrum in loco defuncti debeat episcopum ordinare. Pro qua etiam re singula vestræ dilectioni pallia pro eadem ordinatione celebranda direximus: vt per nostræ præceptionis autoritatem possitis Deo placitam ordinationem efficere. Quia vt hoc vobis concederemus longa terrarum marisq; interualla, quæ inter nos & vos obsistunt, ad hæc nos condescendere coegerunt, vt nulla possit ecclesiarum vestrarum iactura per cuiuslibet occasionis obtentum quoquomodo prouenire: sed potiùs commissi vobis populi deuotionem pleniùs propagare. Deus te incolumen custodiat dilectissime frater. Data die tertio iduum Iuniarum, imperantibus dominis nostris pijssimis* Augustis Heraclio, *anno vigesimo quarto, post consulatum eiusdem anno vigesimo tertio, & consulatus*
30 *eius anno tertio, sed* Heraclio *fœlicissimo* Cæsare, *id est, filio eius anno tertio, indictione septima, id est, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quarto.*

MIsit & idem Papa *Honorius* genti Scottorum literas correctorias de obseruatione Paschæ, ne paucitatem suam cunctis per orbem *Christi* ecclesijs sapientiorem æstimarent. Sed & *Iohannes* qui successori eiusdem *Honorij Seuerino* successit, misit literas pro eodem errore corrigendo, & Pelagiana hæresi, quam apud eos reuiuiscere didicerat; quæ dicebat, hominem sine peccato posse existere ex propria voluntate & non ex gratia Dei. *Nec enim homo potest sine peccato esse nisi* Iesus Christus *sine peccato conceptus & natus.* Nam cæteri homines etsi actuali peccato careant, contrahunt tamen originale secundum illud: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in*
40 *peccatis concepit me mater mea.*

AT verò *Edwinus* post septẽdecim annos regni sui conserto graui prælio in campo, qui vocatur * **Hatfeld**, occisus est à *Cedwalla* rege Brittonum adiuuante eum *Penda Strenno*, qui ex eo tempore rex fuit Merciorum, eiúsque totus vel peremptus est vel dispersus exercitus. *Offrid* quoque bellicosus filius eius occisus est ante eum. Alter *Edfrid* necessitate cogente ad *Pendam* refugit, à quo postmodum regnante *Oswaldo* perfidè peremptus est. Dicitur autem quòd **Hatfeld** rubens vndique nobilium fumabat cruore. Ibi námque miserabilis & inopinata fortissimorum facta est strages. *Cedwalla* siquidem rex potentissimus innumerabilem multitudinem secum adduxerat: *Penda* verò *Strenuus* strenuissimos, facta est igitur magna strages in eccle-
50 sia Nordhumbrorum. *Penda* enim Paganus erat, *Cedwalla* verò pagano sæuior, nec mulieribus nec paruulis parcens, se Anglos Brittannia erasurum deliberans. Nec Brittones magis communicant Anglis quàm paganis, fidem eorum nihili pendentes. Allatum est autem caput *Edwini* regis Eboracum & illatũ in ecclesia *Petri*, quam ipse cœpit, sed *Oswaldus* perfecit. Nordhumbris igitur nihil præsidij nisi fugam habentibus,

al. Hethfeld

Paulinus assumpta secum regina *Edelburga*, quam pridem adduxerat, rediit Cantiam nauigio, atque ab *Honorio* Archiepiscopo & rege *Eadbaldo* honorificè susceptus est, habens etiam secum filium & filiam *Edwini*. Quos posteà mater metu *Eadbaldi* & *Oswaldi* regum misit in Galliam nutriendos regi *Dagoberto*, qui erat amicus illius, ibique pueri defuncti sunt. Attulit quoque secum vasa preciosa *Edwini* & crucem magnam auream & calicem aureum, qui in ecclesia Cantiæ adhuc sunt. *Romano* autem Rouensi, præsule absorpto fluctibus Italici maris, dum legatarius *Honorij* tenderet Romam, *Paulinus* eundem episcopatum tenuit vsquedum vixit: ibique moriens pallium, quod à Papa acceperat, reliquit. Reliquerat autem in ecclesia sua Eboraci *Iacobum* Diaconum virum sanctum, qui ex hinc baptizabat, & docebat, vsquedum recuperata pace in prouincia, & crescente numero fidelium magister ecclesiasticæ cantationis iuxta morem Romanorum cœpit existere, & ipse senex & plenus dierum iuxtà scripturas vias patrum secutus est.

EAdwino regi successit *Osric*, cognatus eius in prouincia Deirorum. *Eanfrid* filius *Edelfridi* regis suscepit regnum Berniciorũ. Nam in has duas prouincias gens Nordhumbrorum antiquitus diuisa erat. Hi autẽ iuuenes tempore regis *Edwini* apud Scottos & Pictos exulantes baptizati sunt. vbi autem reges facti sunt, ad idola conuersi sunt. Quos rex *Cedwalla* impiè, sed iustè peremit, & primò quidem proxima æstate *Osricum*, dum se in oppido municipio temerario obsedisset, erumpens subitò cum suis omnibus imparatum destruxit. Post annum verò occidit *Enfridum* ad se postulandæ pacis gratiâ venientem cum duodecim militibus. Infaustus ille annus tam propter regum apostasiam, quàm propter *Cedwalla* tyrannidem, qua non terras vt victor acquirebat, sed vt pestis destruebat. vnde ille annus sequentibus regis *Oswaldi* assignatur. Qui post occisionem fratris *Enfridi* superueniens cum paruo exercitu signum sanctæ crucis manibus suis erexit, ac foueæ impositam cespitibus firmauit. Dixitque flectamus genua & Deum omnipotentem viuum ac verum in commune deprecemur, vt nos ab hoste feroci ac superbo sua miseratione defendat. Scit enim, quia iusta pro salute gentis nostræ bella suscipimus. Quo facto, incipiente diluculo congressi *Cedwallam* & copias illas, quibus nihil resistere posse iactabat, ceciderunt apud Denisesburne, id est, riuus *Denisij*: Vnde dicitur, *Cades* Cedwallæ *Denisi cursus coercuit*. Qui locus in magna veneratione habetur, ut in libro miraculorum dicetur.

OSwaldus igitur rex vt fidem augeret, misit in Scotiam vbi exulauerat, accepitque pontificem *Aidanum* summum virum, quamuis Pascha nõ rectè celebraret more Septentrionalium Scottorum. Australes enim Hyberniæ insulæ partes iamdudum admonitione Papæ rectum Pascha susceperant. Venienti ergo episcopo rex sedem episcopalem in insula Lindesfarnensi tribuit. Igitur fides cœpit dilatari, pulchróque spectaculo sæpè contigit, vt euangelizante *Aidano*, qui Anglorum linguam perfectè non nouerat, ipse rex suis ducibus ac ministris interpres existeret. Longo enim exilij sui tempore linguam Scottorum plenè didicerat. Crescebat igitur fides, monachisque venientibus de Scotia, feruenter docebatur. monachus enim ipse episcopus erat de insula, quæ vocatur Hii, cuius monasterium Septentrionalium Scottorum & omnium Pictorum arcem tenebat. Quæ insula ad ius quidem Brittanniæ pertinet, non magno ab ea freto discreta: sed donatione Pictorum, qui illas Brittanniæ plagas incolunt, monachis Scottorum tradita, eò quòd ab illis fidem perceperunt.

NAmque anno gratiæ, 565. regnante post *Iustinianum Iustino* minore, venerat de Hibernia Abbas *Columba* ad prædicandum Septentrionalibus Pictis, id est, ijs, qui arduis & horrentibus montium iugis ab Australibus Pictis separantur. Australes enim Picti priùs conuersi fuerant per *Niniam* episcopum Brittonem Romæ edoctum. Cuius sedem episcopatus Sancti *Martini* nomine, vbi ipse *Columba* sepultus est, iam nunc Anglorum gens obtinet. Qui locus ad prouinciam Berniciorum pertinens vulgò vocatur, Ad Candidam Casam, eò quòd ibi ecclesiam de lapide insolito Brittonibus more fecerit. venit autem *Columba* regnante *Bridio* filio *Meilocon* rege Pictorum potentissimo, vigesimo anno regni eius, gentémque illam conuertit. vnde & præfatam insulam ab ijs accepit, quæ est quasi familiarum quinque

iuxta

iuxta æstimationem Anglorum, quam successores eius vsque hodiè tenent. vbi & ipse sepultus est. Erat autem & aliud Monasterium nobile in Hibernia de Armach, id est, campus roborum. Ex quo vtróque Monasterio plurima in Hibernia & Anglia propagata sunt: in quibus omnibus Monasterium Hii principatum tenet. Abbati autem illius Insulæ omnis prouincia & etiam Episcopi ordine inusitato solent esse subiecti, quia *Columba* prædicator non Episcopus fuit, sed presbyter & Monachus. Cuius successores eius imitatione valdè claruerunt: tamen in obseruatione Paschæ errabant, donec *Egbertus* Anglicus eos correxit. *Aidanus* igitur hinc missus Episcopatum Nordhumbræ tenuit. Cuius institutione formatus rex *Oswaldus*, vt mente 10 proficiebat, ita & regno plus quàm omnes maiores eius. Omnes igitur gentes Britanniæ, scilicet, Brittones, Anglos, Pictos, Scottos in ditionem accepit. adeò tamen sublimis humilis fuit, & benignus peregrinis & pauperibus.

QVinta pars sequitur, de conuersione Occidentalium Saxonum, qui antiquitùs Geuissæ vocabantur: quæ facta est per *Birinum* Episcopum: qui concilio Papæ *Honorij* adueniens, ad quod etiam ordinatus est Episcopus per *Asterium* Genuensem Episcopum, gentem Geuissorum ingrediens paganissimam, baptizauit eos & regem eorum *Kinigils*. contigit autem pulchrè sanctum regem *Oswaldum* affuisse, eumque de lauacro suscepisse, cuius filiam *Oswaldus* erat accepturus in coniugem. Donauerunt autem ambo reges *Birino* ciuitatem Dorcic ad sedem Episcopij, ibique constructis 20 Ecclesijs sepultus est. Et post multos annos *Hedde* episcopatum agente, translatus inde in Wentam ciuitatem, quæ Wincestre vocatur, & in Ecclesia *Petri* & *Pauli* positus est. defuncto autem rege *Kinigilso* successit filius eius *Cenwalh*, qui fidem renuit, nec impunè. Repudiata enim sorore *Pendæ* regis Merciorum, quam duxerat, aliamque ducens bello victus est, & regno priuatus ab illo: Trienniоq; exulans apud *Annam* regē Orientaliū Anglorū fidelem fidem recognouit. Cum verò *Cenwalh* restitutus esset in regno, constituit Episcopū **Ailbertum* natione Gallum, sed tunc de Hibernia gratia legendi venientem. Posteà verò rex Anglicum sciens tantum pertæsus barbaræ loquelæ subintroduxit in prouinciam suæ linguæ Episcopum *Wine*, & ipsum in Gallia ordinatum, diuidensq; in duas parochias prouinciam, huic in Wenta sedem tribuit. 30 vnde offensus *Ailbertus*, quòd hoc ipso inconsulto ageret, redijt Galliam, & acceptum Episcopatum Parisijs vsque ad obitum tenuit. Posteà rex idem pepulit etiam *Wine* ab Episcopatu, qui secedens ad *Vulfere* regem Merciorum emit pretio ab eo sedem Londoniæ ciuitatis, eiusq; Episcopus vsque ad obitum mansit. Carente igitur pastore prouincia, cùm rex hostibus & damnis ideò sæpiùs affligeretur, misit pro *Ailberto* Parisios. qui nolens Episcopatum illum dimittere, misit *Leutherium* nepotem suum. hic igitur ordinatus Episcopus à *Theodoro* Archiepiscopo episcopatum Geuissorum longo tempore rexit solus.

al. Agilbertum

EA tempestate post *Eadbaldum* regem Centensem, *Ercembert* filius eius 24. annis nobiliter regnauit. hic primus in toto regno idola destrui, & ieiunium quadragesimale obseruari præcepit, pœnas transgressoribus posuit; duxitq; *Sexburh* maiorem 40 filiam regis *Annæ*, minorem verò filiam suam *Edelburh* & filiam vxoris suæ *Setrid* miserat rex *Anna* ad Monasterium Bruges ad seruiendum Domino. quæ vtraque cùm esset peregrina merito virtutum Bregensis Abbatissa effecta est. Tunc siquidem mittebant nobiles Angliæ filias suas erudiendas in Bruge & in Kala & in Andilegum Monasterio. Misit & *Ercembert* Bruges filiam suam *Erchengotam Christi* virginem sanctam & præclaram. Cuius opera virtutum, cuius signa miraculorum ab incolis loci illius vsq; hodiè narrantur. de cuius laude in libro miraculorum dicemus.

EO quoque tempore *Oswaldus*, cùm regnasset nouem annis internumerato illo anno aliorum prædicto, occisus est etiam à *Penda Strenuo* commisso graui prœlio apud 50 *Mesafeld, anno ætatis suæ 38. die quinto Augusti. Vnde dicitur, *Campus* Mesafeld *sanctorum canduit ossibus*. Occulto autem Dei iudicio inuisi Deo Pagani dilectos eius mactauerunt, & escas volatilibus cœli dederunt. In loco autem cædis illius miracula vsque hodiè fiunt. Successit verò regi sancto frater eius *Oswi*, regnans 28. annis in prouincia Berniciorum. Sed in prouincia Deirorum *Oswine* filius *Osrici* regis (de quo prædictum est) 7 annis regnauit. Ingrauescentibus verò caussis cùm reges simul conflicturi

al. Masenfeld

flicturi

ſlicturi eſſent apud **Wilfaresdune**, id eſt montem *Wilſari*, & eſt à vico **Cataractone** decem fermè millibus contrà Solſtitialem occaſum, videns ſe *Oſwine* imparem viribus, remittens exercitum abſcondit ſe in domo *Hunwaldi* Comitis, quem ſibi amiciſſimum putabat, cum vno tantum milite nomine *Tondehere*. ſed ab eodem Comite proditus eſt *Oſwio*, & deteſtanda omnibus morte cum eodem milite per præfectum eius * *Edelwinum* interfectus eſt in Getlingum: vbi pro vtriuſque regis anima, id eſt, occiſi & eius qui occidere iuſſit, Eccleſia conſtructa eſt. Erat autem rex *Oſwine* aſpectu venuſtus, ſtatura ſublimis, affatu iucundus, moribus ciuilis, manu largus, & ideò ab omnibus dilectus, & à nobilibus cuiuſque prouinciæ frequentatus. de cuius humilitate digna relatu inter ſancti *Aidani* ſibi dilectiſſimi opera referemus. Secundo 10 autem anno *Oſwi* regis ſucceſſit patri magno *Paulino Itamar* Epiſcopus in Rouenſi Eccleſia. Tunc temporis regno Orientalium Anglorum poſt *Carpwaldum Redwaldi* ſucceſſorem *Sigbert* frater eius præerat homo religioſus: qui in Gallia exulans pro inimicitia *Redwaldi* baptizatus fuerat. Rexque factus, vt in Gallia viderat, ſcholas puerorum inſtituit, iuuante ſe *Fœlice* Epiſcopo. ad quem ſanctus *Furſeus* de Hibernia veniens nobiliter ſuſceptus eſt. Rex autem tantum Deo adhæſit, vt cognato ſuo * *Egnice* regno commendato Monaſterium intraret, & tonſuram acciperet. Poſt multos autem annos coëgerunt eum exire contra regem *Pendam*. Ille tamen non niſi virgam in manu habebat in prœlio. occiſus eſt igitur cum Rege *Egnice* & exercitu. quibus ſucceſſit *Anna* filius *Eni* de regio genere vir bonus & bonæ pater 20 ſobolis: quem etiam *Penda* poſteà cecidit. *Fœlici* autem Epiſcopo Orientalium Anglorum ſucceſſit *Thomas*, poſt quem *Bonefacius*. Hos omnes cùm ordinaſſet *Honorius* Archiepiſcopus, mortuus eſt. cui *Deus-dedit* ſextus Archiepiſcopus Centenſis ſucceſſit, ordinatus ab *Ithamar* Rouenſi Epiſcopo. *Ithamaro* verò ſucceſſit *Damianus*.

[margin: al. Edwinum — al. Egrico]

SExta pars ſequitur de conuerſione **Midelengle**, id eſt, Mediterraneorum Anglorum ſub principe *Peda*, quem pater illi genti prefecerat. dederat namque Rex *Oſwi* *Peda* filio *Pendæ* regis filiam ſuam eo pacto vt Chriſtianus efficeretur. Hoc etiam maximè factum eſt perſuaſione *Alfredi* filij *Oſwi* regis, qui ſororem eius duxerat *Chineburgam* filiam *Pendæ*. baptizatus eſt igitur *Peda* cum ſuis à *Finano* Epiſcopo in vico, qui dicitur Ad murum. acceptiſque presbyteris ſecum *Ceadda* & * *Adda* & *Betti* & *Diuma*, reuerſus eſt ad propria. Nec prohibuit * *Penda* quin de ſua, hoc eſt Merciorum natione crederent, qui vellent, temnebatque credentes & malè viuentes. Poſt biennium verò conuerſi ſunt Merci hoc modo. *Oſwi* namque Rex cùm irruptiones *Pendæ* regis intolerabiles ferre non poſſet, obtulit ei munera innumera. *Penda* verò *Strenuus*, quia gentem eius exterminare decreuerat, munera ſpreuit. Igitur *Oſwi* ſupremis accenſus doloribus ait: Si Paganus neſcit accipere noſtra donaria, offeramus ei qui nouit Deo. vouit ergo ſe filiam ſuam Deo ſacraturum, & duodecim prædia Monaſterijs danda, & ſic cum paucis multos aggreſſus eſt. Denique fertur quia, tricies maiorem Pagani habuerunt exercitum: ſiquidem ipſi triginta legiones du- 40 cibus nobiliſſimis inſtructas in bello habuere. Quibus *Oſwius* Rex cum *Alfrido* filio ſuo perparuum (vt dixi) habens exercitum, ſed *Chriſto* duce confiſus occurrit. Nam alius filius eius *Egfrid* eo tempore in prouincia Merciorum apud reginam *Cinewiſſem* obſes tenebatur. Filius autem *Oſwaldi* regis *Edilwald*, qui ijs auxilio eſſe debuerat, in parte erat aduerſariorum, iiſdemque contra patriam & patruum ſuum pugnaturus ductor extiterat. Quamuis in ipſo tempore pugnandi ſeſe pugnæ ſubtraxerat, euentumque diſcriminis tuto in loco expectabat. inito ergo certamine fugati ſunt & cæſi Pagani duces triginta. Deus enim Omnipotens cum ſuis aderat, diſſoluitque fortitudinem regis *Pendæ*, ſolitumque robur neruorum brachijs eius dempſit, & cor magnanimum contabeſcere iuſſit. ideò nec ſe in ictibus ſuis cognouit, nec ar- 50 mis hoſtium impenetrabilis fuit: ſtupuitque hoſtes tales eſſe, qualis ipſe hoſtibus eſſe ſolebat, ſe verò talem, quales illi eſſe ſolebant. Qui ergo ſemper alienũ ſanguinem fuderat, ſenſit quod egerat, dum iam cruore ſuo terram imbuit, & cerebro reſperſit. ergo qui ad auxilium eius venerant penè ſunt omnes interfecti. In quibus *Adilhere* frater

[margin: al. Abda — al. Peda]

Annæ

Anna regis Orientalium Anglorum, qui post eum regnauit, auctor ipse belli perditis militibus sine auxilijs interemptus est. Et quia propè fluuium Winwed pugnatum, qui tunc per inundantiam pluuiarum latè alueum suum imò omnes ripas suas transierat, contigit vt multò plures aqua fugientes quàm bellantes perderet ensis. Igitur *Elfleda* filia *Oswi* regis Monachata est in * Hertei, id est, Insula Cerui. deinde constructo Monasterio in *Streneshalh*, Abbatissa ibidem obijt, Vbi sepultus est pater eius *Oswi* & mater eius *Enflad* & pater matris eius *Edwine*. Tribus igitur annis post mortem *Penda* rexit *Oswi* gentem Merciorum & cæteras Australes prouincias gentemque Pictorum ex parte magna. dedit etiam *Peda* filio *Penda* cognato suo regnum Australium Merciorum, qui sunt familiarum 5.millium, discreti fluuio Trente ab Aquilonaribus *Mercis*, qui sunt familiarum 7.millium. *Peda* autem proditione coniugis suæ occisus est. *Oswio* igitur regi gentes Merciórum tribus annis subiectæ fuerunt, quæ defecto capite perfido ad fidei Christianæ gratiam per eum conuersæ sunt. Igitur *Diuma* factus est Episcopus Midelengle, & Merciorum, & Lindisfarorum: qui ibidem defunctus est. cui successit * *Coellet*, qui ad Scottos vnde venerat redijt. Sed post tres annos duces Merciorum rebellantes *Vulfere* filium *Penda* in regem leuauerunt. Quo regnante 17.annis, fuit primus Episcopus *Trumhere*, secundus *Iaruman*, tertius *Ceadda*, quartus *Wilfrid*.

al. Herten

al. Coellec

TVnc quoque Orientales Saxones, qui olim *Mellitum* expulerant, iterum conuersi sunt. Erat enim rex eiusdem gentis *Sigbert*, qui post *Sigebertum* cognomento *Parmon* regnauit, amicus regis *Oswi*. Ad quem cùm sæpe veniret, & prædicaretur ab eo, baptizatus est à *Finano* episcopo in vico ad murũ, qui est 12.millibus à mari Orientali. Vocatus autẽ *Cadda* à Medelenglis factus est Episcopus super Estsexe. baptizabatq; maximè in ciuitate Itancestre, quæ est in ripa Pentę, amnis, & in Tilaburh, quæ est in ripa Tamesis. Consuli ergo cuidam pro illicito coniugio vetuit omnium communionem: quod contemnens rex prandit cum eo: reuertensque obuiantis Episcopi cecidit ad pedes. quem iacentem iratus virga tangens prædixit eum in ipsa domo moriturum: contigitq; vt consul prædictus & frater eius eum in ipsa domo interficerent. dixeruntque se id fecisse, quia nimis mitis erat & parcens hostibus. Successit autem *Sigberto Switelm* baptizatus ab ipso *Ced*, in Estanglia in Rendlesham, id est, mansione *Rendli*. suscepitque eum de lauacro *Adelwald* rex ipsius gentis, frater *Annæ* regis eorundem. *AEdelwaldus* verò filius regis *Oswaldi* rex Deirorum eidem *Ced* Episcopo tribuit locum ad Lestingaei Monasterij faciendi. Quo constructo cùm illuc ab Estsexe sæpe rediret, tempore mortalitatis ibidem obijt. cui successit in Episcopatu frater eius *Ceadda*.

INtereà *Finan* Episcopus in Insula Lindisfamensi Ecclesiam fecit totam de secto robore. Quam cùm posteà *Theodorus* Archiepiscopus dedicasset, *Edbert* Episcopus ibidem plumbo parietes & tectum operuit. *Finano* defuncto successit *Coleman*, qui malè seruabat Pascha sicut *Aidanus* & *Finan*. igitur inde disputatum est coram *Oswi* rege & *Alfrido* rege filio eius. Hinc erat *Colmannus* & *Ced* Episcopus prædictus: inde *Ailbertus* Episcopus Occidentalium Saxonum, qui ad *Alfridum* regem amicum eius venerat, & *Iacobus* diaconus *Paulini*: quorum dignè pars præualuit. *Ced* igitur posteà rectum Pascha seruabat. *Colmannus* verò cum parte ossium patris *Aidani* nolens mutare sectam, in patriam reuersus est. Cui successit *Tudda* in Episcopatu Nordhumbræ. *Eata* verò priùs custos, posteà Episcopus factus est Lindesfarnensis. Hi autem tres episcopi Scottorum, *Aidanus*, *Finan*, *Colmannus* miræ sanctitatis fuerunt & parcimoniæ. Nec enim potentes sæculi suscipiebant, qui ad eos nisi orandi caussa non veniebant. Rex ipse cum quinque vel sex ministris cùm orasset vel discedebat, vel cibo fratrum vtebatur. Adeò autem sacerdotes erant illius temporis ab auaritia immunes, vt nec territoria nisi coacti acciperent. Nec longè pòst facta est eclipsis Solis die tertio Maij hora decima diei: quam grauis pestilentia sequuta est, Brittanniam & Hiberniam magna strage deuastans. Qua plaga *Tuda* episcopus mortuus est, & sepultus in Wenaler.

ALfridus verò filius *Oswi* iam regnans in parte regni patris misit *Wilfridum* presbyterum ad regem Galliarum, vt eum consecrari faceret episcopum. quem *Ailbertus* prædictus iam tunc præsul Parisius cum plurimis episcopis honorificè consecrauit in

in vico, qui vocatur Compendium. Rex autem *Oswi* imitatus industriam filij misit *Ceddam* presbyterum, quia Archiepiscopus iam obierat, ad *Wine* Episcopum Occidentalium Saxonum, qui ab eo ordinatus est Episcopus Eboracensis Ecclesiæ. *Cedda* igitur Episcopus *Aidanum* magistrum suum cœpit sequi, & exemplum *Ced* fratris sui, pergens non equo sed pedibus, instans lectioni, studens veritati, amicus castitatis, seruus humilitatis. veniens quoque Brittanniam *Wilfrid* iam Episcopus doctrina sua multa Ecclesiæ Anglorum contulit.

POst *Switelm* regem Estsexe cùm *Sighere* & *Sebbi* regnarent, pro præfata mortalitate *Sighere* & gens sua ad idôla reuersi sunt. Rex autem *Vulfere* mittens ad eos *Iaruman* Episcopum reuocauit eos ad fidem per eum fœliciter. Tunc quoque regibus Anglorum nobilissimis *Oswi* & *Egbert* misit *Vitallianus* Papa literas, requisitus de statu Ecclesiæ & Paschæ. Nec longè pôst misit ijs *Theodorum* Archiepiscopum.

THeodorus post *Damianum* ordinauit *Puttam* Roffi Episcopum. regis etiam *Vulferi* petitione *Ceddam* transtulit à Monasterio, quod est in Lestingei ad Episcopatum Lichefeld, vbi miraculis claruit, quæ suo loco dicentur. *Oswio* autem rege infirmitate defuncto, regnante *Egfrido* filio eius anno tertio coëgit *Theodorus* concilium cum cæteris Episcopis, cujus decreta in vltimo librorum ponentur. Post hæc offensus per quandam inobedientiam *Theodorus Winfridum* Episcopum Merciorum deposuit, pro quo *Sexwlfum* ordinauit. Londoniæ etiam *Ercenwaldum* constituit Episcopum tempore *Sebbi* & *Sighere* regum prædictorum, cuius miracula suo loco dicentur. Eo tempore *Edelred* rex Merciorum Cantiam vastauit, Roffi destruxit, *Putta* episcopus aufugit. Huic *Chichelmus* successit, sed paupertate secessit. Tunc verò *Getimundus* successit. Anno eodem Cometa apparuit tribus mensibus manè.

EGfridus rex Nordhumbriæ fugauit *Wilfridum* ab Episcopio. Loco cuius *Bosa* Deirorum prouinciam, *Eata* Berniciorum suscepit, hic Eboráci, ille in Haugustaldensi vel Lindisfarnensi Ecclesia. Tunc etiam *Eadhed* in prouincia Lindisfarorum, quam nuperrimè rex *Egfrid* superato *Vulfere* obtinuerat, ordinatur episcopus. Et hunc primum eadem prouincia proprium accepit præsidem, secundum **Ailwinum*, tertium *Eadgarum*, quartum *Kinebertum*, quem in præsenti habet, inquit *Beda*. Habebat enim ante *Eadhedum* antistitem *Sexulfum*, qui etiam Merciorum & Midelengle simul episcopus fuit. vnde & expulsus de Lindesei in illarum prouinciarum regimine permansit, ordinati sunt autem *Eadhed* & *Bosa* & *Eata* Eboraci à *Theodoro*, qui etiam post annos tres abscessionis *Wilfridi* horum numero duos addidit antistites, *Trumbertum* ad Ecclesiam Haugustaldensium, remanente *Eata* ad Lindisfarnensem, & *Trumwine* ad prouinciam Pictorum, quæ tunc Anglis subiecta erat. *Eadhedum* de Lindessei reuersum, eò quod rex *AEdelred* prouinciam recepisset, Ripensi Ecclesiæ præfecit.

al. Ædilwinum

SEptima pars sequitur de conuersione Australium Saxonum per *Wilfridum* Episcopum facta, qui ab episcopio pulsus (vt suprà dixi) Roma petita Brittanniam redijt, & Australes Saxones, qui sunt familiarum septem millium, ad fidem conuertit. Rex autem eorum **Adilwald* paulò antè baptizatus fuerat in prouincia Merciorum suasione regis *Vulfere*, à quo etiam de lauacro susceptus est. in cuius signum adoptionis dederat illi Vectam Insulam & Meanwarorum prouinciam in gente Occidentalium Saxonum. Concedente igitur immò gaudente rege *Wilfridus* prædicans, primò duces & milites, deinde plebem sacro fonte abluit. Ipsa igitur die populo imber affluxit, qui tribus cessauerat annis; vnde fames acerbissima plebem prostrauerat. Denique ferunt, quia sæpè 40. simul aut 50. inedia homines macerati processerunt ad præcipitium aliquod siue ripam maris, & vinctis miserè manibus pariter omnes aut ruina perituri aut fluctibus absorbendi deciderent. Sed baptismate simul & pluuia veniente refloruit terra, redijt viridantibus aruis annus lætus & frugifer. Sic & cor omnium & caro omniū exultauit in Deum viuum. Docuit etiam eos antistes piscari. nec enim priùs nisi ad anguillas tantū piscari sciebāt. Collectis ergo retibus misit se in mare, & mox trecentis piscibus captis, centum pauperibus dedit, centū ijs quorum erant retia, centum in suos vsus reseruauit. Quod videns populus libentiùs eius verbis cœlestia bona sperare cœperunt, cuius ministerio temporalia bona sumpserunt. Dedit autem ei rex *Adelwald* Insulam 87. familiarum, nomine Selesei, id est, Insulam vituli marini. Circumdatur

al. Adilwalch

vndique

vndique mari præter fundæ iactum ab Occidente. qualis locus à Latinis peninsula, à Græcis χέῤῥησος vocatur. Ibi ergo *Wilfrid* fundato templo 5. annis fuit, id est, vsque ad mortem *Egfridi* regis, vbi seruos suos & ancillas 250. Christianos fecit & liberos.

INtereà *Ceadwalla* iuuenis de regio genere Geuissorum exulans interfecit regem *Adelwald*. Sed mox expulsus est à ducibus regis *Berctuno* & *Anduno*, qui priùs regnauerunt. Sed cùm *Cedwalla* esset rex Geuisorum, priorem occidit & prouinciam grauiter vexauit tam ipse quàm successor eius. Vnde toto illo tempore reuocato domum *Wilfrido*, proprio caruit antistite, & Episcopo *Wentæ* subiecti sunt.

CEdwalla rex debellauit Insulam Vectam adhuc idololatram, & secundum votum quartam partem dedit *Wilfrido* Episcopo, qui tunc fortè de gente sua superueniens aderat. Est autem Insula mille ducentarum familiarum. vnde data est Episcopo possessio trecentarũ familiarum. Duos autem filios *Arwaldi* regis Insulę iam occisi pòst patrem occidendos fecit Abbas Redford (id est, vadum arundinis,) priùs baptizari concessione *Cedwallæ*. Sic conuersa est Vecta vltima regio Brittanniæ. Hoc ergo ordine postquam omnes Brittanniarum prouinciæ fidem *Christi* susceperant, *Theodorus* Archiepiscopus ad confirmandam fidem tam recentium quàm veterum, concilium constituit cum Episcopis Brittanniæ de fide catholica tractaturus: & tractatum synodalibus literis ęternæ memoriæ commendauit. Quas literas in exordio sequentis libri, quem de gestis regum Anglorum fidelium vsque ad aduentum & bella Dacorum perducturi sumus, dignum duxi proponere. Huius namque libri partes omnes secundum ordinem & propositum pertractatæ sunt.

Henrici Huntindoniensis *Historiarum*

LIB. IIII.

IN *nomine Domini nostri* Iesu Christi *saluatoris nostri, imperantibus dominis nostris pijssimis* Egfrido *rege Hymbronensium anno decimo regni eius, &* Centwino *rege* Westsexe, *anno 5. regni eius, &* Edelredo *rege Merciorum anno 6. regni eius, &* Aldulfo *rege Estanglorum anno septimo decimo regni eius, &* Lothario *rege Cantuariorum anno 7. regni eius, sub die quintodecimo Kalendarum Octobrium, indictione septima, præsidente* Theodoro *gratia Dei Archiepiscopo Brittanniæ Insulæ & ciuitatis Doruernensis, vna cũ eo sedentibus cæteris Episcopis Brittanniæ Insulæ viris venerabilibus, præpositis sacrosanctis Euangelijs in loco, qui Saxonico vocabulo* Hatfeld *nominatur. Pariter tractantes fidem rectam & orthodoxam exposuimus, sicut Dominus noster* Iesus Christus *incarnatus tradidit discipulis suis, qui præsentialiter viderunt & audierunt sermones eius, atque sanctorum patrum tradidit symbolum, & generaliter omnes sanctæ & vniuersales Synodi, & omnis probabilium Catholicæ Ecclesiæ doctorum chorus. Nos itaque sequentes eos piè atque orthodoxè iuxta diuinitus inspiratam doctrinam eorum professi credimus constanter & confitemur secundum sanctos patres propriè & veraciter, patrem & filium & Spiritum sanctum, Trinitatem in vnitate consubstantialem, & vnitatem in Trinitate: hoc est, vnum Deum in tribus subsistentibus personis & consubstantialibus, æqualis gloriæ & honoris. Et post multa huiusmodi, quæ ad rectæ fidei confessionem pertinebant, hoc quoque*

ſancta Synodus ſuis literis addidit: Suſcipimus ſanctas & vniuerſales quinque Synodos beatorum & Deo acceptibilium patrum, id eſt, qui in Nicea congregati fuerunt 318. contra Arrium *impijſſimum & eiuſdem dogmata, & in Conſtantinopoli 150. contra veſaniam* Macedoni & Eudoxi *& eorum dogmata, & in Epheſo primo 200. contrà* Neſtorium *nequiſſimum & eius dogmata, Et in Chalcedone 430. contra* Eutychen *&* Neſtorium *& eorum dogmata, Et iterum in Conſtantinopoli quinto congregati ſunt concilio in tempore* Iuſtiniani *minoris contra* Theodorum, *&* Theodoreti, *&* Ibæ *Epiſtolas, & eorum dogmata contra* Cyrillium. Et paulò pòſt, *Et Synodum quæ facta eſt in vrbe Roma in tempore* Martini *Papæ beatiſſimi, indictione prima, imperante* Conſtantino *pijſſimo anno nono ſuſcepimus, & glorificamus Dominum noſtrum* Ieſum Chriſtum *ſicut isti glorificauerunt, nihil addentes vel ſubtrahentes. & anathematizamus corde & ore, quos anathematizauerunt, &, quos ſuſceperunt, ſuſcipimus, glorificantes Deum patrem ſine initio, & filium eius vnigenitum ex patre generatum ante ſecula, & Spiritum ſanctum procedentem ex Patre & Filio inenarrabiliter, ſicut prædicauerunt hi, quos memorauimus ſuprà, ſancti Apoſtoli, & Propheta, & doctores, & nos omnes ſubſcripſimus, qui cum* Theodoro *Archiepiſcopo fidem Catholicam expoſuimus.* Intererat autem huic Synodo *Iohannes* archicantator Eccleſiæ ſancti *Petri* Romæ, & abbas ſancti *Martini*, qui nuper inde venerat iuſſu Papæ *Agathonis* cum *Benedicto* Abbate venerabili. *Benedictus* autem conſtruxerat Monaſterium ſancto *Petro* iuxta oſtium fluminis Wiri. Qui Romam profectus ad confirmandum priuilegium templi illius ex conceſſione regis *Egberti*, rediens *Iohannem* prædictũ ſecum adduxit. Huius *Benedicti* ſucceſſor fuit *Ceolfridus* Abbas ſub quo *Beda* deguit. Ibi ergo *Iohannes* cantare docuit Romano more, & decreta Synodi *Martini* Papæ vbi ipſe interfuerat, ibi ſcripta reliquit. Repetens verò Romam, relaturus qualitatem fidei Anglorum in via mortuus eſt, & Turonis ſepultus. Nunc igitur his ita pertractatis redeundum eſt ad contextum hiſtoriæ regum Anglorum, quem in fine libri ſecundi deſecuimus: connectenduſque eſt illi tractatui tractatus iſte, vt in directum protendatur narratio.

al. Kentwino

*CEntwino igitur Occidentalium Saxonum rege defuncto *Cedwalla* poſt eum regnans auxilio *Mul* fratris ſui Inſulam Vectam ſuam viribus ſuis fecit. namq; frater eius *Mul* laudabilis & gratioſus, terribilis erat viribus, & decorus aſpectu: ideòque & omnibus amabilis erat, & famæ prærogatiua clariſſimus. Perrexêrunt ergo fratres prædicti in Centenſem prouinciam cauſſa virium ſuarum exercitandarum & famę ampliandæ. Ipſi namq; necdum baptizati erant, quamuis prędeceſſores eorum & populus omnis Chriſti eſſent. Igitur ingredientes Cent nullo obſiſtente prædati ſunt totam prouinciam.

CEdwalla namque cum regnum ſuum inuaderet, *Lotarius* rex Cantiæ regnum ſuum moriens deſeruit. vulneratus namque eſt rex impiger *Lotarius* in pugna Auſtralium Saxonum, quos contra eum *Eadric* filius *Egberti* aggregauerat, & vulnerum immanitate inter medendum defunctus eſt. Ac poſt eum idem *Eadric* anno vno & dimidio ſine amore & reuerentia Centenſium regnauit. Eo quoq; tempore *Egfridus* rex Nordhumbre mortuus eſt. miſerat namq; anno pręcedente Hiberniam ducem *Berctum* cum exercitu, qui miſerè gentem innoxiam, & nationi Anglorum ſemper amicam vaſtauit. At Hiberni & pro poſſe ſuo repugnantes, & diuinę auxilium pietatis inuocantes, cœlitus ſe vindicari continuis Deum imprecationibus poſtulabant. Et quamuis maledici regnum Dei poſſidere non poſſint, creditum eſt tamen, quod ij, qui meritò impietatis ſuæ maledicebantur, ocyùs Domino vindice pœnas ſui reatus luerent. Siquidem anno poſt hunc proximo idem rex cùm temerè exercitum ad vaſtandum Pictorum prouinciam duxiſſet, multum prohibentibus amicis & maximè beatæ memoriæ *Cutberto*, qui nuper fuerat ordinatus Epiſcopus (Anno namque eodem fecerat rixidem Lindisfarnenſem Epiſcopum) introductus eſt ſimulantibus fugam hoſtibus in anguſtias inacceſſorum montium, & cum maxima parte copiarum, quam ſecum adduxerat, extinctus. datumque eſt illi, ne audiret amicos reuocantes ſe, quia noluerat audire patrem *Egbertum* ne Scotiam nil ſe lædentem impugnaret. Exinde ſpes cœpit & virtus Anglorum fluere, & retro ſublapſa referri. nam & Picti terram ſuam cuius partem tenebant Angli recuperauerunt; Brittones quoq; nonnullam libertatem receperunt, quam hactenus habent. Vir autem Domini *Trumwine* abbas Ebercurni poſiti quidem

in

in regione Anglorum sed iuxta fretum, quod Anglorum terras Pictorumque disterminat, fugit inde & in Monasterio Strenesbal sæpè dicto obijt. Successit autem *Egfrido* in regnum *Alfrid* vir in Scripturis doctissimus, qui frater eius & filius regis *Oswi* esse dicebatur: destructumque regni statum, quamuis intra fines angustiores, nobiliter recuperauit.

C*Edwalla* secundo anno regni sui misit fratrem suum *Mul* fortissimum, & iuuenes cum eo fortissimos prædatum Cent, petitione eiusdem fratris sui. Allexerat enim eum præteriti anni lucrum gloriosum, & famæ pretium non exosum. Pergens igitur in Cent non inuenit, qui ei resisteret, & terram prædando in solitudinem redigens, & *Christi* seruos immeritos affligens, maledicta eorum merita sensit. Nam cùm hostes effœminatos duceret, & nihil sibi pro viribus præuideret, irruit in domum quandam longè à suis cum duodecim tantùm militibus prædaturus. vbi inopinata multitudine circumuentus cùm hostes interficiendo non deficeret nec proficeret, qui armis cædi non poterat, in ipsa domo cum duodecim militibus suis igne combustus est. Perijt ergo flos iuuenum, & iuuenilis euanuit exercitus. Vnde comparet quàm nihili sit confidentia fortitudinis ad Dei Omnipotentiam. Hæc audiens *Cedwalla* rursus ingressus est Cantiam vbi mirabili cæde & innumera satiatus rapina, cùm non inueniret quid cæderet vel raperet, ad sua magnus vindex & victor sæuus redijt.

C*Edwalla* Rex cùm duobus annis regnasset, se regnumque suum abdicans propter Deum regnumque perpetuum Romam petijt, Illud gloriæ singularis sibi æstimans, si ibi baptizaretur & moreretur. *Sergius* ergo Papa baptizauit eum, & ex nomine Apostoli *Petrum* vocauit. rex verò secundum votum infra septem dies in albis mortuus est duodecimo Kalen. Maij, & sepultus est in ecclesia sancti *Petri*, super quem scriptum est hoc Epitaphium.

Culmen, opes, sobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuuias, proceres, mœnia, castra, lares,
Quæque patrum virtus, & quæ congesserat ipse
Cedwal *armipotens liquit amore Dei:*
Vt Petrum *sedemque* Petri *rex cerneret hospes,*
Cuius fonte meras sumeret almus aquas:
Splendificumque iubar radianti carperet haustu,
Ex quo viuificus fulgor vbique fluit.
Percipiensque alacer rediuiuæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde suum
Conuersus conuertit ouans, Petrumque *vocari*
Sergius *antistes iussit, vt ipse pater.*
Fonte renascentis quem Christi *gratia purgans,*
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Christi,
Cuius consilium nullus adire potest.
*Sospes enim * veniens supremo ex orbe Britanni*
Per varias gentes, per freta, perque vias,
Vrbem Romuleam vidit, templumque verendum
Aspexit Petri *mystica dona gerens.*
Candidus inter oues Christi *sociabilis ibit,*
Corpore nam tumulum, mente superna tenet.
Commutasse magis sceptrorum insignia credas,
Quem regnum Christi *promeruisse vides.*

* *al. iuuenis*

I*Ne* regnauit post hunc super Westsexe 37. annis. *Ine* fuit filius *Cenred*, filij *Ceolwold*. *Ceolwold* fuit frater *Cinewold*, fueruntq; ambo filij *Cudwine* filij *Ceauling* filij *Chenric* filij *Certic*. Huius regis anno secundo *Theodorus* Archiepiscopus 22. anno Episcopatus sui transijt: cuius loco *Britwold* Abbas *Raculf* electus est, & sacratus Archiepiscopus. ad hoc vsque tempus fuerunt Romani Archiepiscopi: ex inde fuerunt Angli. Ipse verò

Britwoldus ordinauit *Thobiam* Rouensem Episcopum, Latina, Græca, & Saxonica lingua multipliciter instructum. Eo tempore erant duo reges in **Cent**, non tam secundum stirpem regiam quàm secundum inuasionem. Scilicet *Nithred* & *Webhard*.

INe 6. anno regnante legitimus Rex Centensis *Withred* confortatus in regno religione simul & industria suam gentem ab extranea inuasione liberauit. *Withred* namque fuit filius *Egbrith*, filij *Erchenbrieth*, filij *Eadbald*, filij *Edelbrith*. Tenuit autem regnum Centense 32. annis nobiliter & pacificè. Anno eodem *Ine* rex castrorum acies ordinatas & terribiles in Cantiam deduxit vindicaturus combustionem *Mul* cognati sui. Rex autem *Withred* obuiam ei affuit non cum feroci arrogantia sed pacifica supplicatione, non cum frendentibus minis, sed rhetorici mellis dulcedine. qua regi fero persuasit, vt armis depositis multam pecuniæ à Centensibus acciperet pro cæde iuuenis. et sic lis finita fuit, pax confirmata reuixit. Rex verò Centensis abhinc semper in pace regnauit. Tertio post hunc anno Merci, qui dicuntur etiam* Sudhumbri, turpe scelus commiserunt. reginam namque *Ostridam* vxorem *Edelredi* regis sui & *Egfridi* regis sororem inhumanè occidêrunt.

al. Subhimbri

INe 11. anno regnante* *Bertus* prædictus Consul *Egfridi* sensit maledicta Hybernensium, quorum Ecclesias destruxerat, sicut & dominus suus senserat. Sicut enim *Egfridus* rex ingressus terram Pictorum cædem ibi pertulit, ita & iste ingressus terram eorundem vindicaturus dominum suum ab iisdem occiditur. Circa hoc tempus ab incarnatione Domini septingenti anni fuerunt. *AEdelred* filius *Penda* rex Mercæ Omnipotentis benignitate visitatus fit Monachus anno 29. regni eius, & sepultus est apud Bardenie fœliciter: cui successit *Cenred* cognatus eius similis virtute & fœlicitate. Cùm enim quinque annis regnum nobiliter tenuisset, nobiliùs multò sceptra regni reliquit. Veniens namque Romam, & Monachus ibi factus *Constantino* Pontificante vsque ad diem permansit vltimum: cum quo etiam *Offa* filius *Sigheri* regis Orientalium Saxonum, rex si remansisset futurus, pari ductus deuotione Romam fuit, & Monachatum suscepit. Imitamini ergo reges horum duorum regum fœlicissimam strenuitatem, scilicet *Edelredi* & *Cenredi*, quorum nomen permanet in æternum, qui diademata, vxores, vrbes, cognatos, & omnia relinquentes multis millibus idem faciendi exemplum fuerunt. O Deus bone! quæ & qualia diademata eis reddes, & ipse manu tua ceruicibus eorum summus Pontifex impones in die exultationis & lætitiæ, quando cunctis millibus legionum cœlestium & terrestrium tecum reges prædictos suscipientibus cum triumpho, & faciem eorum videre desiderantibus, afferent fructum non centenum tantùm, sed potiùs millenum! fructum odoriferum, fructum expectabilem, & tibi ipsi visu delectabilem. O Deus bone! quis nunc etiam igne sancti Spiritus accensus exempla regum illorum, & verè regum sequatur, vt adhuc etiam crescat eis exultatio noui fructus, & vberiora tibi sequentium probitate munera offerant cum deuotissima iocunditate? heu miseri. dimittendus est sermo de regibus cœli, qui ô vtinam perennis in cordibus nostris miserulis & inertissimis figatur. Sed redeundum est de cœlo ad terras. Successit namque regibus prædictis Mercæ *Ceolred* in regno, quod idem octo annis patriæ & auitæ virtutis hæres clarissimè rexit.

al. Bribt

INe, vicesimo anno regni sui diuisit Episcopatum Westsexiæ in duo, qui vnus esse solebat. partem Orientalem à filiis tenuit *Daniel*, Occidentalem *Aldelmus*. *Aldelmo* verò successit *Forthere*. Eodem anno *Wilfridus* Episcopus, de quo inter miracula non silebitur, obiit apud Vundalum, 45. anno Episcopatus sui, & sepultus est apud **Ripun**. Anno huic proximo pugnauit rex *Ine*, & *Nun* cognatus eius contra* *Gerentem* regem **Wales**. Cuius pugnæ principio occisus est dux *Higebald*, ad vltimum verò *Gerente* cum suis faciem ab Anglis auertit, & fugiens arma & spolia sequentibus reliquit. Tunc etiam *Berfrid* Consul restitit superbiæ Pictorum, dimicans inter **Heue**, & **Cere**; vbi multitudine magna Pictorum strata vltor extitit regis *Egfridi* & Consulis *Berti*. *Acca* presbyter successit *Wilfrido* Episcopo. *Alfridus* verò rex **Nordhumbre** quarto ante hunc anno infirmatus perierat apud **Drifield**, anno regni sui vicessimo nondum impleto. Cui succedens *Osredus* filius eius puer octo annorum regnauit 11. annis. *Osred* verò rex belli infortunio iuxta **Mere** pugnans interfectus est. Cui succedens *Cenred*

al. Gerente

10

20

30

40

50

red regnauit duobus annis, & mortuus est. Post quos *Osricus* regnauit ibidem vndecim annis. Hi namque quatuor reges regnauerunt in Nordhumbre tempore *Ine* regis.

INe 26. anno regni sui pugnauit contra *Ceolred* regem Merce filium *Edelredi* regis apud Wonebirith, adeo autem horribiliter pugnatum est vtrinque, vt nesciatur, cui clades detestabilior contigerit. Anno verò sequente idem rex Merce *Ceolred* mundo exijt, & sepultus est apud Lichfeld. *Adelbold* successit ei in regnum Merce, vir fortis & vehemens, regnauitque victoriosè 41. annis. Eodem anno *Egbertus* vir venerabilis conuertit Monachos, qui erant in Hii ad catholicum Pascha & canonicam tonsuram. Cúmq; cũ ijsdem conuersis moratus fuisset 13. annis, iam securus de correctione fratrum ipso die Paschali cùm Missarũ solemnia celebrasset, exultauit vt videret diem Domini, vidit, & gauisus est. Eo tempore *Naiton* rex Pictorum conuersus fuerat ad rectum Pascha literis instructorijs â *Ceolfrido* abbate directis, qui post *Benedictum*, de quo prędiximus, rexit Monasterium, quod est ad ostium Wiri amnis, & iuxta amnem Tina in loco, qui vocatur Ingiruum. scripsit ergo regi literas de Pascha & de tonsura magna plenas authoritate. quod autem ille literis persuasit, rex in toto regno suo regia authoritate perfecit. Circa hoc tempus *Cudburh* soror *Cneburh* constituit abbatiam apud Wineburn, quæ data fuerat *Egferdo* regi Nordhumbre sed eo viuente separata.

INe 36. anno regni eius exercitum suum in Sudsexe promouit, pugnauitque contra Sudsexas potenter & victoriose, & interfecit in eodem prælio *Ealdbrith*, quem priùs fugauerat à Castro, quod vocatur Tantune, quod quidem rex *Ine* construxerat, sed quia iuuenis prædictus *Ealbriht* castrum introierat, qui regius hostis erat, *Edelburh* regina vxor *Ine* castrum cepit armis, captumque destruxit, & eum fugere compulit in Sudrei. Eodem anno *Withred* rex Centensis, cùm per 34. annos penè regnasset, defunctus est; tres filios, *Edilbertum*, *Edbertum*, *Aeilricum*, relinquens hæredes. Circa hoc tempus *Thobias* Rouensis Episcopus, *Theodori* Archiepiscopi & abbatis *Adriani* discipulus expirauit, cui successit *Aldulfus*.

INe rex potens & fœlix relinquens *Adelardo* cognato suo regnum, Romam petijt, & ibi peregrinans in terris stipendia promeruit in cœlis. Huius autem regis tempore, vt mundi volubilitas quàm velox sit ex hinc perpendatur, fuerunt Imperatores *Iustinianus* minor, qui regnauit decem annis. *Leo* qui regnauit tribus annis. *Tiberius*, qui regnauit 7. annis. *Iustinianus* secundus, qui regnauit sex annis. *Philippus*, qui regnauit anno & dimidio. *Anastasius*, qui regnauit tribus annis. *Theodosius*, qui regnauit vno anno. *Leo*, qui regnauit nouem annis. *Constantinus* etiam, cuius regni anno tertio *Ine* Romam profectus est. Apostolici autem in eius tempore hi fuerunt. *Sergius* Papa, *Iohannes*, alius *Iohannes*, *Sisinnius*, *Constantinus*, *Gregorius*, cuius tempore rex *Ine* sponte victor cupiditatis exulauit. Reges autem Francorũ hi fuerunt ex ordine tempore eius: Rex *Childericus*, rex *Theodoricus*, rex *Clodoueus*, rex *Childebertus*, rex *Dagobertus*. Tempore etiam huius regis cœli palatia conscenderunt: Sanctus *Heddi* Episcopus Wincestrensis, Sanctus *Gutlacus* heremita Croilandensis, Sanctus *Iohannes* Eboracensis Archiepiscopus. Reges verò contigui *Cedwalla* & *Ine*, magni viribus, quod commune fuit eis cum belluis: maiores verò sanctitate, quod proprium est angelorum & hominum sed paucorum, egregiè fecerunt. Vnde beatos dicent eos omnes generationes; sicut & duo reges contigui Merce fecerunt, scilicet *Edelred* & *Cenred*; qui relictis omnibus bonis falsis verum & summum bonum, quod Deus est, adepti sunt. Reges ergo terræ presentes imitamini reges prædictos sapientes & beatos, non furiosos & infœlices. quorum distinctionem opera & finis operum in præsenti tractatu demonstrant. Quatuor ergo reges prędicti luminaria sunt omnibus regibus terræ, vt boni quos imitentur habeant, mali vnde excusentur non habeant. Vos etiam, qui reges non estis, reges prædictos imitamini, vt cœli reges efficiamini. Si enim cùm illi maiora reliquerunt, vos minora relinquere nolueritis, sancti reges prędicti vestræ damnationis iudices erunt.

ADelhard Rex Westsexe primo anno regni sui pugnauit contra *Oswald* iuuenem de regia stirpe, regnum idem sibi acquirere conantem. *Oswald* namque filius fuit

al. Ædelbold · al. Cinric

* *Adelbold*, filij *Chenebold*, filij *Cudwine*, filij *Ceaulin*, filij * *Chinric*. Cùm autem iuuenis impar numero regalibus turmis, pondus prœlij diu pertuliſſet, & vltrà non poſſet, fuga regi regnum reliquit. Rex igitur prædictus in regno confortatus eſt.

ADelhardi regis anno tertio, apparuerunt duæ Cometæ circa ſolem terribiles, vna quippe ſolem præcedebat Orientem, alia ſequebatur Occidentem, quaſi Orienti ſimul & Occidenti diræ cladis præſagæ. vel certè vna diei, altera noctis præcurrebat exortum, vt vtroq; tempore mala mortalibus imminere ſignarent. Portabant autem faciem ignis contra Aquilonem quaſi ad accendendum accliuem; apparebantq; menſe Ianuario, & duabus fermè ſeptimanis permanebant. Quo tempore grauiſſima Sarracenorum lues Gallias & Hiſpanias latè miſera cæde vaſtabat: Et ipſi pòſt non multò in eadem prouincia dignas ſuæ perfidiæ pœnas luebant. Eodem quoque anno *Oſricus* rex Nordhumbre vita diſcedens, regnum, quod 11. annis gubernauerat, *Ceolwlfo* reliquit fratri illius, qui ante ſe regnauerat tempore *Cenredi* regis. Rex autem *Ceolwlf* 8. annis regnum tenuit. Hic eſt rex ille, cui *Beda* vir ſanctus & venerabilis, vir ingenij florentis & *Christi* philoſophus Eccleſiaſticam hiſtoriam Anglorum ſcripſit. qua regi miſſa quantum profecerit finis beatus regis oſtendit.

ADelardo regnante quinque annis *Britwoldus* Archiepiſcopus penè 38. annis, obijt: & *Tadwinus*, qui fuerat presbyter apud Bredune in Merce factus eſt Archiepiſcopus. Illum autem ſacrauerunt viri beatæ memoriæ *Ingnald* Londonienſis epiſcopus, & *Daniel* Wintonienſis epiſcopus, & *Aldulf* Rouenſis epiſcopus, & *Aldwine* Licesfeldenſis epiſcopus. Poſt bienniũ verò *AEdelbold* rex Merce fortiſſimus congregato terribili exercitu obſedit Sumerton caſtris diſpoſitis per gyrum. cúmq; non eſſet, qui auxilium incluſis inferret, vel includentibus reſiſtere poſſet, eam recepit in ſuam. *Edelbald* igitur rex Mercenſis maxima virtute ſuper reges coætaneos prouectus, omnes prouincias Angliæ vſque ad Humbram flumen cum ſuis regibus ſibi ſubiectas eſſe voluit, & fecit. Eodem anno Sol obſcuratus eſt.

al. Ecgbrith

ADelhardi regis anno 8. *Tadwinus* archiepiſcopus vir religione & prudentia inſignis ſacris quoque literis nobiliter inſtructus hominibus vltrà non apparuit. Aſcendit autem in loco eius * *Egbricht* recepto Romæ pallio. Anno eodem venerabilis *Beda* ſemper mente inhabitata cœli conſcendit palatia. qui regia virtute ſua & aliorum vitia compeſcens, cùm regibus ipſis inferior non ſit, digniſſimè regum in ordine quaſi rex ponatur.

BEda igitur presbyter Monaſterij, quod eſt ad Wiremudham, & Ingiruum à *Benedicto* abbate eiuſdem loci, ac deinde *Ceolfrido* educatus & eruditus, ſemper ſcripturis ſtuduit. reliquit autem mundum anno 62. ætatis ſuæ, ſenex annis & ſapientia, & plenus dierum non in vano conſumptorum. quod apparet in operum ſuorum numero. Scripſit ergo à principio Geneſis vſque ad natiuitatem *Iſaac* libros tres. De tabernaculo & vaſis eius & veſtibus lib. tres. In primam partem *Samuëlis* vſque ad mortem *Saulis*, lib. quatuor. De ædificatione Templi allegoricè, duos. De libris Regum librum 30. quæſtionum. In Prouerbia *Salomonis* tres. In Cantica canticorum ſex. In *Eſdram* & *Neemiam* tres. In canticum *Abacuc*, vnum. In librum *Tobiæ*, vnum. Capitula quoque lectionum veteris teſtamenti. In Euangelium *Marci* quatuor. In *Luca* ſex. In Apoſtolum quæcunque in opuſculis *Auguſtini* inuenit cuncta per ordinem tranſcripſit. In actus Apoſtolorum duos. In ſeptem Epiſtolas Canonicas libros ſeptem. In Apocalypſim tres. Item capitula lectionum in totum Nouum Teſtamentum excepto Euangelio. Item librum Epiſtolarum ad diuerſos. Item de Hiſtorijs ſanctorum. Item de vita ſancti *Cutberti* primùm heroicè, poſtea plano ſermone. Item de vita abbatum Monaſterij ſui duos. Item Martyrologium. Item librum Hymnorum. Item librum de temporibus. Item librum de metrica arte. Et hiſtoriam Eccleſiaſticam Anglorũ in libris quinque, in qua piè perorat, vt apud omnes legentes, fructum interceſſionis inueniat.

DE ſtatu autem Eccleſiaſtico in ſuo tempore ita idem *Beda* ait. In præſenti Cantuarienſis archiepiſcopus eſt *Tadwine*. Rouenſis epiſcopus *Aldulfus*. Londonienſis *Ingualdus*. Super Orientales Anglos ſunt *Edbertus* & *Hedhelac* epiſcopi. ſuper Merce eſt *Aldwinus* epiſcopus. ſuper gentem quæ ad Occidentem Sabrinæ amnis habitat, eſt *Walſted* epiſcopus. in prouincia Vicciorũ eſt *Wilfridus* epiſcopus. in prouincia Lindisfarorum

ſatorum *Chinebertus*. Vecta inſula ad *Danielem* Epiſcopum Wentæ pertinet. Et prouincia Auſtralium Saxonum iam aliquot annis ſine epiſcopo eundem colit. Sub rege verò *Ceolwlfo* ſunt quatuor epiſcopi, *Wilſrid* Eboracenſis, *Edelwold* Lindisfarnenſis, *Acca* Hauguſtaldenſis, *Wettelmus* in Candida Caſa. quæ nuper Pontificata ipſum primum habet antiſtitem. Rex vero **Cent** eſt *Eadbriht*. Rex **Weſtſexe** * *AEdelhard*. Rex Eſtanglorum *Selred*. Rex **Nordhumbre** *Ceolwlfus*. Rex **Merce** *Edelbaldus* maximus omnium. Anno aduentus Anglorum circiter ducenteſimo octogeſimo octauo. Anno Dominicæ incarnationis ſeptingenteſimo triceſimo quarto, in cuius regno perpetuo exultet terra, & congratulante in fide eius Brittannia lætentur multæ inſulæ, & confiteantur memoriç ſanctitatis eius. Huc vſque authoritatem venerabilis *Bedæ* preſbyteri in hac noſtra hiſtoria contexenda ſecuti ſumus, & maximè in ijs omnibus, quæ de rebus Eccleſiaſticis dicta ſunt: in alijs etiam ſemper quantumcunque potuimus. Hinc igitur, quæ in ſcriptis veterum diligenti ſcrutinio collectis inuenire potuimus, ad inſtructionem poſteritatis literis mandare ſtuduimus. Namque ſicut in prologo hiſtoriæ Anglorum doctiſſimus *Beda* teſtatur, *Vera lex hiſtoriæ eſt ſimpliciter id, quod fama vulgante colligitur, ſcribendo poſteris notificare.*

al. Ædelred

ADelardi regis anno decimo *Nottelmus* Archiepiſcopus accepit pallium à Papa. nec longè poſt *Forthere* Epiſcopus & * *Frigedida* regina relictis poſſeſſionibus ſplendidis, & deliciarum voluptatibus Romam profecti ſunt. Quod ijs temporibus plures de gente Anglorum nobiles, ignobiles, clerici, laïci, viri, ac fœminæ, certatim facere conſueuerunt. Eo etiam tempore *Adilwaldus* Lindisfarnenſis epiſcopus viuendi finem fecit; poſt quem epiſcopatus honorem *Chenewlf* adeptus eſt. Nec ſegniùs venerabilis *Acca* presbyter & Hauguſtaldenſis poſtea præſul corporeis rebus exutus eſt.

al. Fridegia

A*Delardi* regis anno 11. *Ceolwlf* rex nobiliſſimus **Nordhumbre** nobiliſſimè fecit. *Ceolwlf* namque fuit filius *Cudha*, filij *Cudwine*, filij *Ledwold*, filij *Egwold*, filij *Aldelin*, filij *Ocche*, filij *Idæ* regis. *Ceolwlf* igitur cùm ſępe viuenti *Bedæ* colloqueretur, & ſępè ante mortem eius, & poſt mortem hiſtoriam eius ad ſe ſcriptam oculis adhiberet, cœpit diligenter regum ſingulorum facta & finem ſecū diſcutere, viditq; luce clariùs *regna terrena & res humanas cum labore perquiri, cum timore poſſideri, cum dolore amitti.* Et quia quibuſdam minùs callidis, vel ętate teneris videntibus temporalia pulchra & delectabilia, cùm audierint prædicari ea deſerenda & temnenda, videtur friuolum & contra rationem, quia nondum perceperunt quomodo mordeant mundi diuitiæ, quomodo ad nihilum deueniant, & fructū tandem nullum niſi ſeram pœnitudinem generent. Horum nihil regem callentem & expertum impediebat. Senſerat enim in ſeipſo regnum ſibi cum labore fuiſſe perquiſitum, cum timore poſſeſſum: noluit verò cum dolore amittere. Sponte igitur diuitiarum non ſeruus, ſed Dominus, quaſi magnus viles abiecit. Maximè autem accenderat eum quòd cùm pueri vel mulieres vulguſq; vel etiam ditiores proſilirent ad eum conſpiciendum & eius beatitudinem mirandā, ipſe horribilibus curis necis & proditionis & multimodæ calamitatis intùs cruciabatur, & animò & corpore decoquebatur. Cúmque alij iudicarent eum beatiſſimum, ipſe qui ſolus animi ſui ſecreta nouerat iudicabat ſe miſerrimum. quum ergo paruo ſpatio, id eſt, octo annis regnaſſet, permaximum viſum eſt ei, & valdè anxiatus eſt quòd tanto tempore vitam ſuam amiſerit curis vanis & diſciplinis fragilibus deditam; reliquum autem ſaltem vitæ ſuę non erroneę ſtultitiæ ſed ſapientiæ & vtilitati proprię dicare certauit. Exemplumque aſſumens ex hiſtoria beati viri prædicta ſex reges fortiſſimos vir verè fortiſſimus proſecutus eſt: ſcilicet *Edelredū* regem **Merce**, & *Cenredum* ſucceſſorem eius, nec non *Cedwallam* regem **Weſtſexe**, & *Ine* ſucceſſorem eius, ſed & * *Sigebertum* regem **Eſtangle**, qui Monachus effectus eſt, quem poſtea *Penda* occidit, & *Sebbi* regem **Eſtſexe**, qui Monachus effectus diem iucundum mortis ſuæ præuidit, vidit & gauiſus eſt. Iſti non deuorarunt ſubſtantias ſuas cum meretricibus, ſed euntes cum dolore ſemina ſua ſeminauerunt, vt venientes veniant cum exultatione ſuos Deo manipulos afferentes. Compleuit ergo *Ceolwlfus* hebdomadam regum perfectorum; & habitu Monachali ſuſcepto capiti eius corona de lapide pretioſo impoſita eſt à Domino. * *Egbricto* verò cognato ſuo regni ſceptra reliquit. *Egbrictus* namq; fuit filius * *Eccæ*, filij * *Ledwolds*, regnauitq; 51. annis. In hoc regum commercio *Edelbold* rex ſuperbus Mercenſis

al. Sibrectum

al. Ædbricto

al. Etata

al. Letlwoldi

censis, alterius vir animi, & ideo aliusmodi deditus fini. spreta sanctificatione, gladijsq; iura postponens, introiuit Nordhumbre, & cùm non esset, qui ei resistere posset, præda arrepta quantam voluit secum ad suos transuexit.

ADelbardus rex decimo quarto anno regni sui mortuus est, & regnauit Cudred cognatus eius pro eo super Westsexe, sexdecim annis. Edelbaldus verò rex superbus sępè eum nunc seditionibus, nunc bellis affligebat. Fortuna autem varia vicibus varijs modò hunc modò illum Martis euentibus extollebat. Aliquando verò pacem inter se statuebant, quam breui tenentes spacio denuo* debellabant. Eodem anno *Egbert sacratus est archiepiscopus tépore Zachariæ Papę, & Dun episcopus apud Rouecestre.

al. rebellabant

al. Ædbert

CVdredus anno regni sui quarto, & Edelbald rex Merce tunc simul pacificati pugnauerunt viribus coniunctis contra Brittannorum vndique congestorum innumerabilem multitudinem. Cúmque reges fortissimi exercitusq; eorum clarissimus inter se diuisi, hinc & inde certatim & quasi ex inuidia Brittannorum phalanges percutientes sternerent, nequierunt tantum bellandi onus perferre Brittanni. Fugam igitur eligentes dederunt terga percutientibus, & spolia sequentibus. Reges autem victoriosi remeantes ad sua, triumphalibus gaudijs suscepti sunt. Anno verò sequenti obijt Wilfrid, qui fuerat episcopus *decem annis apud Eboracum. Anno verò eodem visum est signum mirabile in cœlo, stellę namque hâc & illâc discurrebant per aëra, quod omnibus intuentibus magno fuit monstro. Anno verò hunc sequente decessit Daniel quadragesimo tertio anno, ex quo fuit episcopus. Anno etiā hos prędictos sequente rex Selred vitæ ademptus est, scripta namque veterum, quòd hoc anno occisus fuerit, dicunt; quomodo autem, vel à quo occisus fuerit, non dicunt.

al. triginta

CVdredi anno nono occisus est Kinric filius eius, armorumque decus, debellatorque ferarum; ętate tener, sed armis acer, annis paruus, sed vigore magnus. qui cùm successibus suis instaret fortunamque Martis nimis sollicitaret, immoderationem animi cędes militari seditione illata puniuit. Eodem anno obijt Edbrit rex Centensis, qui regni insula 22. annis potitus fuerat.

CVdredus anno vndecimo regni sui pugnauit contra Edelhun audacissimum Consulem. qui seditionem mouens in dominum, licèt numero militum longè domino debilior esset, diu tamen & grauissimè Martio perstitit in campo: probitasque consulis excelsa loco millium fuit. Cúmque ei iam penè victoria lætis applauderet alis, infixum tandem corpori vulnus, & animo periurium, iustam regis causam triumphare compulerunt.

CVdredus decimo tertio anno cùm iam regis Edelboldi superbas exactiones & insolentiam ferre non posset, occurrit ei cum legionibus vexillatis apud *Hereford omni spe viuendi postposita libertati. Adduxit autem secum Edelhun prędictum Cōsulem iam sibi concordem, cuius viribus fretus, & consilio belli discrimen ingredi potuit. Edelboldus verò rex regum cum Mercensibus Centenses adduxerat, Orientalesq; Saxones & Anglos, copiasque multiplices. Aciebus igitur dispositis cùm in directum tendentes appropinquarent, Edelhun præcedens Westsexenses regis insigne draconem scilicet aureum gerens transforauit vexilliferum hostilem. Vnde clamore orto pars Cudredi valdè confortata est, statimq; acies sibi inuicem offenderunt. Ergo tonitruum belli, sicut offensionis armorum & sonitus ictuum clamorisq; cadentium terribiliter exarsit, bellum maximum & inęstimabile incipitur. Quòd vel Mercenses, vel eos Westsexe vsque in longam posteritatem vincenti supponeret. Videres igitur acies loricis crispantes, galeis acutas, lanceis hirsutas, vexillis depictas, auro resplendentes, paruo tempore sanguine perfusas, lanceis cassas, ruina dissipatas, cerebris aspersas, visu horrendas. congregantes autem se ad vexilla vtrinq; procaces & fortissimi, gladijs & securibus Amazonicis rem agentes, acies aciebus funestè irruebant. Memoria fugæ nulla, spes victoriæ vtrinque certa, Mercęnses superbiæ tumor inuitabat, Westsexas seruitutis horror accendebat. At vbicunque Consul prædictus aciebus se infigebat, via ruinarum patebat, dum securis eius timendissima modo fulminis corpora finderet & arma. Rex fortissimus autem Edelboldus quacunq; ruebat strages hostilis fiebat, dum gladio eius inuictissimo essent arma pro veste, ossa pro carne. Cùm igitur quasi duo ignes diuersis in partibus impositi obstantia quęque consumerent, contigit vt sibi obuiam

al. Bereford

obuiam rex & Consul venirent. Vterq; verò alteri terribilis corpore infrenduit, dexteram excussit, se in armis collegit, & ictibus vniuersis arma obstantissima pares lacessunt. Deus autem, qui superbis resistit, à quo robur, fortitudo, & magnanimitas procedit, gratiæ suæ regi *Edelboldo* terminum posuit, animóque regis confidentiam solitam dempsit. Cùm igitur nec animum suum nec vires ipse recognosceret, pugnantibus adhuc suis à Domino omnipotenti territus fugam primus incepit. Nec ab hac die vsque ad mortis suæ tempora prosperum aliquid ei Deus permisit. Quarto siquidem post hunc anno rursum pugnans apud Secandune non fine mirabili exercituum ruina fugam dedignans occisus est. Occisus apud Secandune, sepultus est apud Repan-
10 dune. sic itaq; rex validissimus cùm quadraginta & vno annis regnasset superbiæ immoderatæ pœnas exsoluit. Regnum verò Westsexe ex hoc tempore valdè roboratum crescere vsque in perfectum non destitit.

C*udredus* quartodecimo anno regni sui pugnauit contra Brittannos, qui victori regis *Edelboldi*, vt prædictum est frustra resistentes citò fugam inceperunt, cladémq; maximam sine hostium detrimento dignè pertulerunt. Anno sequente *Cudredus* rex magnus & excelsus tot prosperitatibus & victorijs potitus mortis inclementia lætitiam finiuit.

S*igebertus* regis prædicti cognatus successit ei, sed breui tempore regnum tenuit. Námque ex præcessoris sui euentibus tumefactus & insolens, etiam suis intolerabilis
20 fuit. Cùm autem omnibus modis malè tractaret eos, legésque vel ad commodum suum deprauaret, vel pro commodo suo deuitaret, *Cumbra* consul eius nobilissimus prece totius populi querimonias eorum regi fero intimauit. Quem quia regem suaserat, vt leuiùs populum regeret, & inhumanitate deposita, Deo & hominibus amabilis appararet, mox impia nece iussit interfici: populóque sæuior & intollerabilior tyrannidem augmentauit.

S*igebertus* rex in principio secundi anni regni sui cùm incorrigibilis superbiæ & nequitiæ esset, congregati sunt proceres & populus totius regni & prouida deliberatione, & vnanimi consensu omnium expulsus est à regno. *Kinewlf* verò iuuenis egregius de regia stirpe oriundus, electus est in regem. *Sigebertus* verò rex fugatus à suis non mi-
30 nora meritis metuens, in syluam magnam, quę vocatur Andredeswald, fugiens se abscondit, vbi quidam Porcarius *Cumbræ* consulis, nequiter, vt diximus, interfecti, regem absconsum iuuenit, inuentum cognouit, cognitum domini sui vindex occidit. Ecce manifestum Domini iudicium, ecce quomodo Domini iusticia non solùm in futuro seculo, verùm etiam in isto digna meritis recompensat. Eligens námque reges improbos ad contritionem promeritam subiectorum, alium diu insanire permittit, vt & populus prauus diu vexetur, & rex prauior in æternum acriùs crucietur, veluti *Edelboldum* regem Merce præfatum: alium verò cita disterminatione præoccupat, ne populus suus nimia tyrannide oppressus non respiret, & immoderata principis nequitia, citissimas vltionis æternæ debitò pœnas incurrat, veluti *Sigebertum* hunc, de quo tractamus.
40 Qui quanto nequior extitit, tanto viliùs à subulco interfectus, à dolore in dolorem transijt. Vnde Domini iusticiæ æternæ laus & gloria nunc & semper.

K*inewlfi* regis, anno primo *Edelboldo* regi Merce successit *Beornred* in regnū, sed breui. *Offa* enim eodē anno fugauit eum, regnauitq; super Merce 39. annis. *Offa* iuuenis nobilissimus fuit, filius quidem *Wingferd*, filij *Eanwlf*, filij *Osmod*, filij *Epa*, filij *Wippa*, filij *Creada*, filij *Kinewald*, filij *Cnibba*, filij *Icil*, filij *Eomer*, filij *Agelthean*, filij *Offa*, filij *Weremund*, filij *Withlad*, filij *Woden*. *Offa* strenuissimus rex fuit, vicit namque Centenses prælio, vicit quoque Westsexas prælio, vicit quoque Nordhumbros prælio. *Offa* fuit vir religiosus: transtulit namq; ossa sancti *Albani* in monasterium, quod construxerat, multísque modis ditauerat, deditque vicario beati *Petri* Romanæ vrbis pontifici redditum
50 statutum de singulis domibus regni sui in æternum.

K*inewlfi* regis anno tertio *Eadbert* rex Nordhumbre videns regum prædictorum *Edelboldi* scilicet & *Sigeberti* vitam ærumnosam & finem infaustum, *Ceolwlfi* verò prædecessoris sui vitam laudabilem & finem gloriosum, meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Regno namque relicto tonsuram capitis æternum diadema generaturam suscepit, furuásq; vestes æthereum splendorem collaturas induit. Iste est octauus

uus regum illorum, qui regna sua pro *Christo* spontè dimiserunt, immò vt veriùs dicam pro regno æterno commutarunt, quibus octo beatitudinum iocunditas perennis multiplici delectamento ineffabiliter iocundatur, quorum strenuitatem imitari beatorum est. Successit autem in regno *Osulf* filius suus, sed cùm vno anno regnasset à familia sua nefanda proditione occisus est. Post quem *Mol Edelwold* regnauit sex annis. Circa hoc tempus *Cudbrictus* Archiepiscopus vitæ demptus est.

Kinewlf cùm 6. annis regnasset *Edelbricht* rex Centensis metas viuendi attigit. eodē anno *Ceowlfus* tunc monachus, sed quondam rex nō hic obijt, sed hinc abijt, stipendia mirabilia recepturus. Anno verò sequente *Mol* rex Nordhumbre interfecit *Oswine* fortissimum ducum suorum, qui committens prælium erga dominum suum apud *Eadwineschiue iure gentiū spreto iure Dei occisus est. Anno verò sequente *Iambeth* factus est Archiepisc. Eborac. Tunc etiā *Fridwald* episc. Ceastrensis viuere destitit, qui factus fuerat episc. 6. anno regni *Ceolwlf*. Eo tempore *Witwine* factus est episc. Wittern. *Mol* verò cùm 6. annis regnasset, regnum Nordhumbre dimisit: post quem *Alred* 8. annis regnauit. Cuius regni anno 2. animas emiserunt *Egbert* Archiepisc. Eborac. cùm Archiepisc. fuisset 36. annis, & *Fridebertus* episcopus Haugustaldensis, cùm episcopus fuisset 34. annis: *Edberto* Archiepisc. successit *Adelbert*, *Frideberto* episcopo successit *Alcmund*. Anno 4. *Alredi* regis obierunt *Pipinus* rex Francorum, & *Stephanus* Papa Romanorum & *Eadbert* filius *Eata dux famosissimus Anglorum.

al. Edwinesclive

al. Ecca

Anno gratiæ 769. *Kinewlfi* verò regis anno 15. incepit fieri mutatio dextræ excelsi, imperium námq; Romanum, quod tot annis in se præcellentissimum fuerat, *Carolo* regi magno Francorum subiectum est post 30. annos regni eius, quod in hoc anno inceperat & successoribus eius vsque ad hunc diem exinde contigit.

Kinewlfi regis anno 20. pugnauit rex *Offa* cum Mercensibus contra Centenses apud Oxenford, clade autem horrenda vtrinq; peracta, belli successibus *Offa* clarus effulsit. Eodem anno Nordhumbri fugauerūt regem eorum *Alred* ab Couerwic in hebdomada Paschali; & elegerunt sibi in regem *Edelred* filium *Mol*, qui regnauit annis 4. Hoc autē anno visa fuerant in cœlo rubea signa post occasum solis, & horrendi serpentes visi fuerunt in Sudsexe cum magna admiratione. Secunda autem ab hoc anno Saxones antiqui, vnde gens Anglorum descendit, ad fidem conuersi sunt. Quo anno *Witwine* episcopus Witterne 24. anno episcopatus sui morte affectus est.

Kinewlf 24. anno regni sui pugnauit contra *Offam* circa Benetune. Martis autem casu minoratus loco secessit, & *Offa* rex castrum idem in iura sua redegit. Eodē anno *Edelbert* sacratus est apud Couerwic episc. in Witterne. *Anno sequente* Edelbald, *et* Herbert *duces regis* Nordhumbre *rebellantes domino suo, occiderunt* Aldulf *filium* Bose *regalis exercitus primatem,* Martis *congressibus apud* Kingsclive, *& postea duces regis* Kinewlf, *&* Eggan *prælio ingenti occiderunt duces prædicti apud Helathirnum.* Rex autem prædictus *Adelred* ducibus suis & spe amissis fugit à facie eorū: illi verò constituerunt *Alfwld* in regem, qui regnauit decem annis. Anno autem hunc sequente principes & præpositi Nordhumbre quendam Consulem & iusticiarium suū, quia rigidior æquo extiterat, combusserunt. Eodem anno *Edbert* Archiepisc. obijt in Cestre, cui successit *Enbald*. Eodem anno *Kinebold* factus est episcopus Lindisfarnensis. Eodem anno antiqui Saxones, & Franci pugnauerunt: Franci verò vicerunt. Anno verò proximo rex Nordhumbre *Alfwld* misit Romam propter pallium, & dedit *Embaldo* Archiepiscopo. Tunc *Alcmundo* episcopo Haugustoldensi defuncto *Tilbeth* successit. *Carolus* eo anno Romam iuit. Circa hoc tempus concilium fuit apud Acle.

Kinewlf cùm regnasset 20. & 6. annis, & contra Brittanos victoriosus multa gessisset prælia, & eos ex omni parte domasset, tandē exulare statuit adolescentem *Kincard* fratrē *Sigeberti*. Ipse autē impetijt regem apud Meretune, vbi priuatè perrexerat ad quandā mulierē. Rex autē id cōperiens in ostio viriliter se defendebat, donec cōspecto iuuene foras exiliēs vulnerauit eū, & omnes socij eius in regē pugnātes interfecerūt eū. Clamore autē audito milites regis, qui in vrbe erant, in iuuenē cucurrerūt, renuentésq; oblatas ab eo terras & pecuniā, pugnādo omnes mortui sunt, præter vnū Brittannū obsidē grauiter vulneratū. Manè autē milites regis, qui circà erāt in atrio, vbi rex occisus erat, obsederunt iuuenem & suos. Qui dixit eis. Cognati vestri mecū sunt, vobísq; dabo terram

terram & pecuniam secundùm cor vestrum, ne pugnetis contra nos: idem autem sociis vestris obtuli renuentésque perierunt. Illi autem responderunt nullam pecuniam cariorem Domino suo esse ijs, séque Domini sociorúmque sanguinem vlturos, irrumpentésque graui prælio in portam iuuenem & 84. qui cum eo erant, interfecerunt. Remansitq; solus filiolus iuuenis, vulneratus tamen. *Kinwlf* igitur 31. anno regni sui sepultus est apud **Wincestre**, iuuenis autem apud **Acsemminster**.

BRictrich, qui etiam de progenie *Certici* sæpè dicti regis erat, post *Kinwlfum* regnauit super **Westsexe** sexdecim annis, cuius anno secundo *Adrianus* Papa misit legatos in Brittanniam ad renouandam fidem quam prędicauerat *Augustinus*. Ipsi verò honorificè à regibus & populis suscepti, super fundamentum stabile ædificauerunt, pulchrè *Christi* misericordia cooperante. Tenuerunt autem concilium apud **Cealtide**, vbi *Iambert* dimisit partem episcopatus sui. Ibi etiam *Higebrit* electus est ab *Offa* rege. Eodem anno **Egfert*, sacratus est in regem Kentensis prouinciæ. Anno verò sequente, qui est annus gratiæ septingentesimus octogesimus sextus, apparuit signum crucis in vestibus, quod dictu & auditu seculis omnibus videri potest mirabile. Factúmne igitur fuit ad demonstrationem motionis Ierosolymitanæ cum crucibus assumptis, quæ facta est post trecentos & nouem annos tempore iunioris *Willielmi*, aut potiùs factum est ad correctionem gentium, ne plagam *Dacorum*, quæ proximè secuta est, correcti perferrent? Nos autem nihil temerè definimus sed Domini secreta Domino relinquimus.

al. Egferd

BRictricus anno regni sui quarto duxit in vxorem *Eadburh* filiam regis *Offa* **Merce**. vnde confortatus est in regno, & prouectus in superbiam. His autem diebus venerunt Daci cum tribus puppibus in Brittanniam prædationis causa. Quod præpositus regis illius prouinciæ videns, occurrit eis debitò securiùs, vt comprehensos ad regium duceret castrum. Nesciebat autem qui essent, qui appulerant, vel cur appulissent. Statim verò immixtus eis occisus est. Hic primus fuit Anglorũ cæsus à Dacis, post quem multa millia millium ab ijsdem cæsa sunt, & hæ puppes primæ fuerunt, quas huc Daci adduxerunt. Anno sequenti conuenit conciliũ apud **Nordhumbre** in **Wincenhale**.

BRictrici regis 6. anno congregata est Synodus apud * Aclea, *Sigan* verò occidit nefanda proditione *Alfwld* regem **Nordhumbre**. In eo autem loco, vbi rex amicus Domini occisus est, lumen cœleste sæpè visum est. Et ipse sepultus est in ecclesia apud Hangustaldam: post quem *Osredus* regnare incepit, sed anno sequenti proditus est, & à regno fugatus, & *Edelred* filius *Mol* item regno est restitutus. *Osredus* verò 4. anno postquam rex fuerat, cùm congregatis viribus rediret, vt *Edelred*, per quem expulsus fuerat, regno expelleret, inter eũdum captus est & occisus, & sepultus est Tinemuthæ. Quàm benè igitur dixit, qui dixit. *O cæca futuri mens hominũ*. Cùm enim iuuenis prædictus *Osred* tripudians & lætabundus rex fieret, quàm parùm æstimabat se, anno 2. regali sede, anno verò 4. vitali luce priuandum, vnde semper inter prospera solliciti simus, ignari scilicet quàm propè sint aduersa. Ea tempestate *Offa* rex **Merce** præcepit amputari caput S. *Edelbricti*. His etiam diebus *Iambrih* Archiepiscopus vltrà non vixit, & Abbas *Edelred* electus est in Archiepiscopum. *Eubaldus* verò Archiepiscopus Eboracensis sacrauit *Baldulf* episcopum apud **Witerne**.

al. Adea

BRictrici regis anno 10. visi sunt flammei dracones, volantes per aëra, quod signum duæ pestes secutæ sunt: primò maxima fames, postea gens pagana à Norwagia & Dacia veniens, quæ priùs gentem Nordhumbrensem miserè destruxerunt, & pòst in Lindisfarnensi prouincia ecclesias *Christi* cùm inhabitantibus horribiliter destruxerũt in Idibus Ianuarij. Qua etiam tempestate *Sigga* dux qui *Alfwold* regem beatum indignè *prodiderat, dignè deperijt.

al. prodierat

BRictrici regis anno 11. Nordhumbri regem suum *Edelred* occiderunt, qui anno eo, quo rex *Osredus* occisus fuerat, in superbiam elatus, sua relicta nouam duxerat vxorem, ignorans, quòd & ipse post biennium perimendus esset, breuísque regni gaudium mortis desolatione tam citò terminandum foret. Post quem *Ardulf* regnũ **Nordhumbre** suscepit. Hunc igitur *Eubaldus* Archiepiscopus, & *Edelbertus* episcopus, & *Higebaldus* episcopus, & *Baldulfus* episcopus sacrauerunt in regem, & eleuatus est in regia sede apud Eboracum. Nec multò pòst obijt *Eubaldus* Archiepiscopus apud Eboracum, cui successit alter *Eubaldus*. His diebus *Adrianus* Papa & rex magnus *Offa* vitæ metas attigerunt,

Line numbers in margin: 10, 20, 30, 40, 50

runt. Poſtea *Egfert* filius *Offæ* regnauit ſuper Merce, & 141. die mortuus eſt; cui ſucceſſit rex *Cenwlf*. Eodem anno *Eadbrict* vocatus alio nomine *Pren* adeptus eſt regnum Centenſe. gens verò pagana prædauerunt Nordhumbre; & monaſterium Egfert ſpoliauerunt apud Donemuth. Tunc verò occurrentibus eis nobiliſſimis, & bello aſſuetiſſimis Anglorum, ducibus eorum occiſis victi ad puppes fugerunt. Cùm verò in puppibus fugiendo perſeuerarent, aliquæ earum per tempeſtatem fractæ ſunt, & multi virorum naufragati ſunt. quidam verò viuentes capti ſunt, & iuxta littus capite priuati ſunt. Nec multò pòſt *Cenwlf* rex Merce Centenſem prouinciam tranſuerberans prędatus eſt, regémque eorum *Pren* viribus ſibi imparem, & ideò per latibula & diuortia deliteſcentem comprehendit, & victum victorioſus ſecum reduxit. 10

B*Rictrici* regis anno 10. quarto Romani amputauerunt linguam *Leonis* Papę, & oculos ſibi eruerunt, eúmq; à ſua ſede fugauerunt. Sed ipſe (vt ſcripta tradunt) per Domini miſericordiam iterum videre & loqui potuit, rurſúſq; Papa effectus eſt. Poſt triennium verò *Carolus* rex factus imperator & à *Leone* Papa ſacratus damnauit morti illos, qui Papã dehoneſtauerant, ſed poſtea precibus Papæ mortem indulſit, & in exilium eos retruſit. Poſt trienniũ quoq; defecit *Brithric* rex Weſtſexe. Hoc in tempore fuit magnum prælium in Nordhumbre apud Wellehare, in quo perijt *Alric* filius **Heberti*, & alij cum eo multi. Singulorum autem bellorum geſta, & fines, & modos ad plenum determinare nimietas prolixitatis neceſſariò prohibet. Gens enim Anglorum naturaliter dura erat & ſuperba, & ideo bellis inteſtinis inceſſanter attrita. 20

al. Hereberti

E*Gbricht*, anno gratiæ 808. numero, 10. regum fortiſſimorum, quos in 2. libro prærogatiua ſingularis excellentiæ notauimus, regnauit 37. annis & ſex menſibus, ſuper Weſtſexe, quem iuuenili quidem ætate *Brictrich* præceſſor eius & *Offa* rex Merce ab hac terra fugauerant; exulauit igitur 3. annis cum rege Francorum, nobiliter tamen & egregiè. Defuncto autẽ rege prędicto, cùm reuerſus regnũ ſuſcepiſſet, eodem die **Edelmũd* Conſul receſſit à *Wiciũ* & veniens Kinemereſford obuiauit *Wicſtan* Conſuli cum Wilſatis, & ilico ſimul pugnauerunt, & ambo conſules occiſi ſunt, & Wilſates vicerũt. Quarto poſt hunc anno deceſſit *Edelred* Archiepiſc. Centenſis & *Wlfred* loco ſuo ſacratus eſt. Inde verò poſt biennium *Cudred* rex Centenſis vitali priuatus aura. Anno verò ſequenti *Hardulf* rex Nordhumbre fugatus eſt à regno ſuo. 30

al. Adelmũd

E*Gbricht* 14. anno regni ſui prædauit in regnis Brittonum ab Oriente vſq; ad Occidentem, nec fuit, qui eius immanitati vel conaretur reſiſtere. Anno autẽ huic proximo *Carolus* rex Francorũ, & imperator Romanus vita exierat. Anno autem huic proximo, S. *Leo* Papa venerabilis corpus depoſuit, & *Stephanus* ei ſucceſſit: *Stephano* verò *Paſchalis*. Poſt paruũ verò ſpaciũ tẽpore *Cenwlf* rex Merce morti datus eſt. Poſt quẽ regnauit *Ceolwlf* in loco ei9. Sed 3. ab hoc anno regnũ amiſit, & *Beornwlf* ſibi illud occupauit.

E*Gbricht* 24. anno regni ſui commiſit prælium contra *Beornwlf* regem Merce apud Ellendune, vnde dicitur: *Ellendune riuus cruore rubuit, ruina reſtitit, fœtore tabuit.* Ibi autem maximo gentis exterminio vtrinq; peracto *Egbricht* victor funeſtus extitit. Inde verò ſucceſſus vrgens ſuos, & fortunæ inſtans miſit *Adelwlf* filium ſuum, qui poſtea rex deuenit, **Alcſtan* epiſcopũ, & *Walard* Conſulem cum magno exercitu in Cent, qui fugauerunt regem *Balred* vltra Tameſim. Tunc ergo populos Cantiæ, & Sudriæ, & Sudſexe, & Eſſexe, rex *Egbricht* in dominiũ ſuſcepit, quos priùs cognat9 ſuus *Pren* iniuſtè amiſerat. Hoc etiã anno rex Eſtangle cum gente ſua recepit *Egbricht* regem in patronum: & poſtea hoc eodem anno Eſtangli occiderũt *Beornwlf* regem Merce, cui ſucceſſit *Ludecen*. Eodem anno maximum prælium fuerat inter Brittones & gentem Daueneſcire apud Gauelford, vbi multa millia vtrinque corruerunt. Anno verò proximo *Ludecen* rex Merce & quinque Conſules cum eo occiſi ſunt. 40

al. Healeſtan

E*Gbricht* 27. anno regni ſui fugauit *Wilaf* regem Merce, qui regi *Ludecen* ſucceſſerat, regnúmq; ſibi acquiſiuit. Cùm ergo obtineret omne regnũ ex auſtrali parte Humbre duxit exercitũ contra Nordhumbras apud Dore. Illi verò regi magno deuotè cõcordiã offerentes & ſubiectionẽ, pacificè ſeparati ſunt. Anno verò ſequẽte rex *Egbricht* miſericordia motus conceſſit *Wilaf*, vt regnum Merce teneret ſub eo. Et inde rex *Egbricht* duxit exercitum in Nordwales, & eam ſibi patrocinio armorum ſubdidit. Anno verò hos ſequente *Wilfrido* Archiepiſcopo Centenſi defuncto **Celnod* ſucceſſit. 50

al. Ceolnod

EGbrichti regis anno 33. redierunt Daci in Angliam, 38. anno postquam apud Donemutham victi, & fugati sunt. Primùm igitur prædauerunt Sepeige. Rex verò Egbricht pugnauit cum exercitu suo contra eos, qui triginta & quinque maximis puppibus aduecti fuerant anno sequente apud Carrum, & ibi Dacenses alea belli præualuerunt: et duo episcopi scilicet Hereferd & Wigfert, & duo Duces, scilicet Dudda & Osmod perierunt. Anno verò sequente venit exercitus Dacorum naualis in Westwales: & Walenses cum Dacis coadunati sunt, & contra regem Egbricht insurrexerunt. Rex verò secunda vsus fortuna Dacos & Walenses contritione contriuit; & triumphosè fortissimos fugauit apud * Hengistendune. Anno his proximo Egbricht rex & monarcha Brittanniæ fatis concessit. Regnorum, quæ in manu propria tenebat, filios fecit hæredes: Edelwlfum super Westsexe, Edelstan verò super Cent & Sudsexe & Estsexe. Sed cùm iam ad monarchiam Angliæ peruenimus, & ad plagam horribilem, quæ per Dacos illata est, liber proprius rebus nouis donandus est.

al. Hengistesdune

VErùm vt in libro secundo factum est, ea, quæ in hoc libro dicta sunt, breuiter repetenda sunt: & regnorum singulorum progressio ex ordine dirigetur, vt quod confusum est in tot regum commixtionibus, hæc abbreuiatio diligenter elucidet. Vnde cùm lectori gratior extitero, fructum laboris desiderabilem, Domini gratia percipiam.

¶ Hæc est abbreuiatio de regibus Cantuariæ in hoc libro prætractatis.

LOtharius regnauit duodecim annis, & pugna Australium Saxonum neci traditus est.

Eadricus regnauit anno & dimidio, extraneus à regali prosapia.

Nidred & Wibbehard similiter extranei regnauerunt 6. annis & repulsi sunt.

Withred de regia stirpe ortus regnauit 34. annis in pace, & cum rege Ine concordiam fecit.

Edbriht filius Witredi cum duobus fratribus regnum tenuit 22. annis.

Edelbriht sceptro regni potitus est 12. annis.

Egfert regnum idem 34. annis, vt conijcere possumus ex scriptis, tenuit.

Edbrit Pren regnauit 3. annis, & captus est, & abductus à Cenwlfo rege Merce.

Cudred regni insulas obtinuit 9. annis.

Balred regnauit 18. annis, & fugauit eum à regno rex Egbricht Westsexe.

Egbrichtus rex Westsexe regnum conquisitum dum vixit obtinens Adelstano filio suo morien s reliquit, cessauit ergo regia stirps Cantuariæ, & in aliena iura regnum transijt.

¶ Hæc est abbreuiatio de regibus Westsexe in hoc libro prætractatis.

CEdwalla cùm duobus annis regnasset Vectam insulam acquisiuit: Cent bis prædauit, pergénsq; Romam in albis mortuus est, & insignia regni commutauit.

INe regnauit 37. annis: vicitque prælio Gerentem regem Walensem, domuitque bello Australes Saxones: Romámq; petens se foeliciter regno deposuit.

ADelhardus cognatus regis Ine regnum sibi ab eodem traditum rexit in pace quatuordecim annis.

CVdredus regnauit sexdecim annis, vicitque Brittannos bis lege prælij, & regem Edelbaldum.

* SIgebertus crudelis regnauit vno anno, & paulò plus, & à regno iustè expulsus, & postea occisus est.

al. Sigebrictus

Kinewlf regnauit viginti tribus annis quem * Sigebert frater regis neci tradidit.

al. Sigeberch

BRictricus regnauit 16. annis, cuius tempore primum Dacorum sæuitia Brittanniam lacessiuit.

EGbrichtus regnauit 37. annis & prædauit in Brittanniā ab Oriente vsq; ad Occidentem, vicitq; Marte Beornwlfum regem Merce, & Balred regem Cantiæ, & regem Wilaf, & Dacos.

¶ Hæc

¶ Hæc eſt abbreuiatio de regibus Nordhumbre in hoc libro præſignatis.

A*Lfridus* frater regis *Egfridi* doctus in ſcripturis, ſtrenuus in bellis, regnauit viginti annis.

Ofredus filius eius regnauit 11. annis, & pugnans interfectus eſt.

Cenred regnauit 2. annis, & infirmatus mortis celeritate præuentus eſt.

Ofricus regnauit 11. annis, & vitali luce caruit.

C*Eolwlfus* frater *Cenredi* prædicti regis regnauit 8. annis, & monachus effectus eſt. Cuius tempore *Beda* presbyter venerabilis & *Christi* Philoſophus fœliciter deceſſit. 10

al. Adbrichtus * E*Gbrictus* cognatus eius regnauit 21. annis, effectúſq; monachus fragilem vitam fine glorioſo perluſtrauit.

Oſulf filius eius regnauit vno anno, & à familia ſua proditus eſt, & occiſus.

Mol Edelwold regnauit 6. annis, & coactus dimiſit illud.

Alredus regnauit 8. annis, & fugatus depoſitus eſt à gente ſua.

al. Adelred * A*Delred* filius *Mol* regnauit tribus annis, & fugit à facie ducum ſuorum rebellantium.

Alfwold regnauit 10. annis, quem *Sigga* dux proditione occidit.

O*Sred* nepos regis prædicti regnauit vno anno & à regno fugatus eſt à ſuis, & poſt triennium occiſus. 20

A*Delred* filius *Mol* iterum regnauit quatuor annis, & occiſus eſt à populo ſuo ſemper nequiſſimo.

A*Rdulf* regnauit 12. annis, & à ſuis fugatus eſt à regno ſuo. Poſtea Nordhumbri (vt apparet) inſania nequitiæ præoccupati aliquantiſper ſine rege fuerunt, & *Egbrichto* regi concordati ſunt.

¶ Hæc eſt abbreuiatio regum Mercie in hoc libro prædictorum.

30

al. Adelred * E*Delred* filius *Pendæ* regnauit 29. annis, & glorioſè monachus effectus eſt.

Cenred cognatus eius regnauit 5. annis, Romamque petijt, & victorioſus monachatum ſuſcepit.

C*Eolred* filius *Edelredi* regis regnauit octo annis, pugnauitque validè contra regem *Ine*.

al. Adelbald * E*Delbold* ſuperbus regnauit 41. annis; hic prædauit Nordhumbre, vicitque gentem Walliæ, præfuitque regibus omnibus Angliæ. Sed tandem à *Cudredo* rege victus, & poſtea occiſus eſt.

Beornred vno anno regnum tenuit, ſed *Offa* validus eum aufugauit.

O*Ffa* 39. annis regnauit. Is regem Weſtſexe *Kinewlf* bello minorauit, & Centenſes, & Nordhumbras. 40

Egferd filius *Offæ* regis vno ad plenum anno viuere non ſuffecit.

Cenwlf regnauit 26. annis pacificè, & mortuus eſt communi morte.

Ceolwlf tribus annis regnum tenuit, quod tunc ei *Beornulf* ferox diripuit.

Beornulf vno anno regnauit, & ab *Egbricto* rege bello victus demarcuit.

Ludicen rex primo anno regni ſui cum conſulibus quinque ſuis occiſus eſt.

W*Ilaf* ab rege *Egbricto* victus bellando tributariè ſub eo regnum tenuit. Regnum verò Eaſtangle iam regnis alijs varijs modis ſubiectum fuerat.

Prologus 50

10

Prologus Libri Quinti.

*In huius historiæ principio quinq; plagis percussam diximus Brittanniam: quarum de quarta, quæ per Dacos facta est, præsenti libro tractabimus. Hæc siquidem longè immanior, longè crudelior cæteris fuit. Romani námque sibi Brittanniam breui subiugauerunt, & lege dominantium splendidè rexerunt. Picti verò & Scotti crebras irruptiones ex Boreali parte Brittanniæ faciebant, sed nec eam ex omni parte aggrediebantur, nec nunquam perniciosè repulsi tempore non pauco ab inuasione cessabant. Saxones autem pro viribus paulatim terram bello capessentes, captam obtinebant, obtentam ædificabant, ædificatam legibus regebant. Nec non & Normanni citò & breuiter terram subdentes sibi, victis vitam & libertatem legésque antiquas regni iure concesserunt, de quibus in antea dicendum est. Daci verò terram vndiq; creberrimè, diutissimè insilientes & assilientes eam non obtinere sed prædari studebant, & omnia destruere, non dominari cupiebant. Qui si quandóq; vincerentur, nihil proficiebant victores, cùm alibi classis & exercitus maior insurgeret: Miróq; modo cùm reges Anglorum in orientalem partem contra eos pugnaturi tenderent, antequam hostilibus turmis appropinquarent, aduolabat nuntius dicens. Rex quónam tendis? Classis paganorum innumerabilis ex australi parte Angliæ littora occupauit, vrbésq; & villas depopulans, omnia cædi tradit & igni. Eadem die accurrebat alius dicens. Rex quo fugam capessis? Terribilis exercitus in occidentali parte Angliæ appulit, contra quos nisi festinus reuertaris, te fugisse existimantes, cæde & flamma à tergo persequentur. Adueniebat eadem die vel crastina nuntius alius, qui diceret. Quò tenditis proceres? Daci Borealibus plagis appulsi, iam domos vestras combusserũt, iam res vestras asportarunt, iam pueros sursum iactatos lancearum acumine susceperunt, iam coniuges vestras quasdam vi oppresserunt, quasdam secum abduxerunt. Sic tot rumorum miserabili plaga percussi rex & populus manibus & corde dissoluebantur, & tabescebant. Igitur nec cùm vincerent, lætitia vt * assolent erat eis vlla, nec spes salutis aliqua. Cur autem tanto furore Dei iustitia in eos exarserit, causa hæc est. In primitiua Angliæ ecclesia religio clarissimè splenduit: ita vt reges & reginæ, duces & episcopi, vel monachatum vel exilium, vt præmonstrauimus, appeterent. Processu verò temporum adeo omnis virtus in eis emarcuit, vt gentem nullam proditione & nequitia sibi parem esse permitterent. Quod maximè apparet in historia regum* **Nordhumbre**. *Sicut autem in regalibus gestis impietas eorum descripta est, ita vniuscuiusq; ordinis & officij homines dolo & proditione insistebant. Nec erat dedecori nisi pietas, & causa dignissima cædis innocentia. Immisit ergo Dominus omnipotens velut examina apium gentes crudelissimas, quæ nec ætati nec sexui parcerent, scilicet Dacos cum Gothis, Norwagenses cum Suathedis, * Wandallos cum Fresis, qui ab exordio regni* Edelwlfi *regis vsque ad aduentum Normannorum* Willielmi *regis ductu ducentis triginta annis terram hanc desolauerunt. Qui etiam nonnunquam ex affinitate Brittanniæ Dei vindices & stimuli Galliam pro meritis crudeliter inuaserunt. Sed iam ad historiæ ordinem his explanatis redeundum est.*

al. assolet

al. Wandalos

20 30 40 50

Henrici Huntindonienſis *Hiſtoriarum*

LIB. V.

ADdelwlf primo anno regni ſui cùm ipſe aduerſus hoſtes prædictos in vna parte regni ſui perſiſteret, vndique confluente paganorum multitudine miſit *Wlfard* conſulem cum parte exercitus ad debellandum Dacos, qui cum 33. nauibus apud Hamtonam appulerant. vbi magna ſtrage hoſtium patrata clariſſimè triumphauit. Miſit etiam rex *Aedhulf Aedelhem* conſulem vt pugnaret contra alium exercitũ apud **Port** cum exercitu **Weſtſexe.** Cúmque diu conflixiſſent, occiſo prædicto conſule Daci victores extiterunt. Anno verò ſequente *Herebertus* conſul pugnauit contra eos apud **Merciware**, Daciſque vincentibus, ſuiſque fugientibus occiſus eſt. Eodémque perrexit paganorum exercitus per orientales partes Angliæ, ſcilicet per **Lindeſie**, & **Eſtangle**, & Cantiam, gentiq; innumeræ vitam ferro rapuerunt. Anno verò hos ſequente terram profundiùs introiens exercitus circa Cantuariam & Roueceſtriam & Londoniam multitudinem magnam ſtrauit.

ADelwlf quinto anno regni ſui cum parte exercitus (diuiſi namque erant exercitus) pugnauit contra gentem 35. puppium apud Carrum: Dacique victores fuerunt. licèt enim paruus fuiſſet numerus puppium, magnus tamen erat puppes maximas numerus ingreſſorum. Anno verò ab hoc quinto * *Aleſtan* epiſcopus venerabilis & dux *Ernulfus*, cum Sumerſetis & dux *Ofredus* cum Dorſetis pugnauerunt contra Dacos apud **Pedredeſmuth**, & Deo auxiliante multos eorum proſtrauerunt, & victoriæ ſplendorem obtinuerunt, *Adelwlf* decimo ſexto anno regni ſui & *Edelbaldus* filius ſuus congregatis omnibus copijs pugnauerunt cum maximo exercitu, qui cum 250. nauibus appulerant ad **Temeſmuth**, vrbéſq; præclaras & multis inclitas annis Londoniam ſcilicet & Cantuariam fregerunt, & fugauerunt *Briewlf* regẽ **Merce** victum cum exercitu ſuo, qui nunquam poſtea viguit. Cui ſucceſſit *Burred* in regnum **Merce.** Ingredientéſque Sudreiam regalibus cuneis obuiauerunt apud Haclea. Commiſſum eſt igitur inter maximos exercitus tantum & tam graue prælium, quantum nullus retrò audierat in * Angliam commiſſum. Videres igitur viros bellatores more ſegitis vtrinq; ruere; ſanguiniſq; fluuios capita & membra cæſorum ſecum voluere. Scribere autem ſingula nonne nimiæ & faſtidioſæ prolixitatis eſſet? Conceſſit ergo Deus fortunam belli in ſe credentibus, & inenarrabilem contritionem ſe contemnentibus. Rex igitur *Edelwlfus* victor extitit clariſſimus. Eodem anno *Edelſtan* rex Cantiæ & dux *Ealhere* nauali prælio contra Dacos pugnauerunt apud **Sandwic**: & magna ſtrage hoſtium facta nouem puppes eorum ceperunt: aliæ verò fugerunt. Conſul quoq; nomine *Cheorl* cum gente **Daueneſcyre** pugnauit contra paganos, multóſque percuſſit, & victor extitit apud * **Wienorne.** Hic igitur annus Anglorum genti fortunatus extitit. Hoc anno primum quidem paganorum exercitus per totam hyemem in hac patria * conuerſatus eſt.

ADelwlfus decimo octauo anno regni ſui adiuuit *Burred* regem ad ſubiugandum, ſibi Nordwalenſes potentiſſimè, ſociauítque ei filiam ſuam in matrimonio. Anno eodem miſit rex *Adelwlf Aluredum* filium ſuum *Leoni* papæ Romam, quem *Leo* poſtea

Margin notes: *al. Aleſtan, vel Algſtan* · *al. Anglia* · *al. Wienborne* · *al. conuerſatus eſt apud Tenet*

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

postea in regem benedixit & loco filij suscepit. Hoc anno dux *Ealhere* cum Centensibus, & *Huda* cum Sudrigensibus pugnauerunt contra exercitum paganorum apud Tenet: & magna gens ex vtráque parte occisa est, & naufragata, & ambo duces mortui sunt.

Adelwlfus decimo nono anno regni sui, qui totam terram suam ad opus ecclesiarum decumauit propter amorem Dei & redemptionem sui: postea verò cum magno honore Romam perrexit, & ibi vno anno conuersatus est. Et inde rediens filiam *Caroli Calui* regis Franciæ assumpsit in vxorem, & eam secum in hanc patriam adduxit: & cùm duobus annis eam tenuisset, hominibus ademptus est, & sepultus apud Wincestre. *Hic primùm fuerat episcopus apud* * Wincestre, *sed* Egbricto *patre suo defuncto necessitate cogente factus est rex; & vxore ducta quatuor filios genuit, qui omnes post eum reges fuerunt.* Circa hoc tempus pagani perendinauerun t tota hyeme apud Sepeiget.

* al. Wincestre

Edelbaldo filio suo reliquit prędictus rex nobilissimus regnum hæreditarium Westsexe: *Adelbricto* filio suo alij reliquit regnum Cantiæ, & Estsexe, & Sudsexe. Ambo igitur fratres optimæ indolis iuuenes regnum suum, dum vterq; vixit fœlicissimè tenuerunt. *Adelbaldus* rex Westsexe cùm regnum suum quinque annis in pace tenuisset, morte immatura præreptus est. planxit autem omnis Anglia *Adelbaldi* regis iuuentutem, & factus est luctus vehemens super eum: & sepelierunt eum apud Sireburne. Sensitq; posthac Anglia quantum amiserit in eo.

Adelbricht frater regis prædicti regnauit post eum super Westsexe, qui priùs erat rex Centensis. In diebus eius venit naualis exercitu s & egredientes destruxerunt Wincestre, & sic

Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Tunc verò dux *Osric* cum Hamtonescyre & dux *Edelwlf* cum Barrucscyre pugnauerunt contra eundem exercitum. Quibus cum magna contritione fugatis nostri victores extiterunt.

Adelbricti regis anno quinto venit exercitus paganorum apud Tenet. quibus cùm Centenses causâ induciarum pecuniam promisissent, infra inducias nocte quadam improuisè proruperunt, & Cantiam ex orientali parte deprædati sunt. Eodem anno *Aedelbrictus* cùm regnasset super Westsexe quinque annis, super Cantiam verò decem annis mortem gustauit. Post quem *Edelred* frater eius regni suscepit insignia. Hoc autem anno venit maximus exercitus paganorum in terram Anglorum, quorum duces fuerũt *Hinguar* & *Vbba*, viri strenuissimi, sed crudelissimi. *Hinguar* erat ingentis ingenij, *Vbba* verò fortitudinis admirandę. Perendinantes igitur in hyeme in Estangle inducias & equos ab ijs acceperunt & quietis gratia fortitudini suæ ad tempus pepercerunt.

Adelredi regis anno secundo venit exercitus prædictus quem *Hinguar* & *Vbba* rexerunt in Nordhumbre apud Eouirwic, eratque inter gentem patriæ illius solita proditione magna discordia, quia regem suum *Osbric* abiecerant, & alium degenerem nomine *Ellan* acceperant: ideoq; tardè concordati congregato exercitu venerunt ad Eouirwic, in qua erat paganus exercitus; fractóque muro intus irruentes cum eis pugnauerunt, & ibi occisus est vterque rex *Osbric* & *Ellan*, & innumera multitudo gentis Nordhumbre intra vrbem & extra. Et qui residui fuerunt, inducias cum paganis ceperunt. Hoc anno obijt *Alfstan* episcopus, sepultus apud Scyreburne, vbi fuit episcopus quinquaginta annis.

Adelredus rex anno tertio regni sui iuit Snotingham cum fratre suo *Alfredo* in auxilium *Burredi* regis Merce. exercitus namq; prædictus venerat Snotingham, & ibi in hyeme fuit. congregatis igitur omnibus copijs Anglorum, cùm suos obsessos & viribus impares *Hinguarus* videret, vulpeculari astutia verbísque delinitis inducias ab Anglis impetrauit. Rediénsq; Eboracum, ibi crudeliter vno anno permansit. Sanctus *Eadmundus* anno Dominicæ incarnationis 870. *Adelredi* regis anno quinto cœli palatia conscendit. exercitus namque prædictus *Hinguari* regis veniens per Merce ad Tedforde, ibi in hyeme permansit, cladémq; maximam genti miserrimæ intulit. Rex verò *Edmundus* magis eligens mortem perferre, quàm desolationem suorum videre, captus est ab ijs, corpúsque sanctissimum sagittis impiorum ad stipitem vndique transuerberatus: Dei vero clementia multa super eo signauit miracula.

E*Delredi* regis anno ſexto venit exercitus nouus & maximus, quaſi fluuius inundans & omnia ſecum voluens in Weſtſexe vſq; ad Redingum, præ nimia verò multitudine cùm ſimul non poſſent procedere, diuerſis turmis & locis gradiebantur. Duces eorum autem fuerunt duo reges *Baſreg* & * *Aldene*. Itaq; poſt tres dies dux *Edelwlf* duobus obuians conſulibus exercitus apud Englafeld pugnauit cum eis & vicit, & vnum occidit, qui vocabatur *Sidrac*. Et poſt quatuor dies rex *Edelred* & frater ſuus cum magna gente venientes Redingũ, pugnauerunt cum exercitu, & multi ceciderunt ex vtraq; parte, & Daci victores fuerunt. Et poſt quatuor dies iterum pugnauerunt rex *Adelred* & frater ſuus *Alfred* contra totum exercitum apud Eſceſdune, qui fuit diuiſus in duas partes. ex vna parte fuerunt *Baſreg* & *Aldene* reges pagani, contra quos pugnauit rex *Edelred*, & occidit regem *Baſrege*: ex alia verò parte fuerunt pagani conſules, contra quos pugnauit *Alfred* frater regis, & occidit quinq; conſules: *Sidroc* ſenem, & *Sidroc* iuuenem, & *Osbearn*, & *Frena*, & *Harolde*: & exercitus fugatus eſt, & multa milia occiſa ſunt, durauítq; prælium vſque ad noctem. Iterum poſt 14. dies *Adelred* rex, & frater ſuus *Alfred* pugnauerunt cum exercitu apud Baſingum, & Daci vicerunt. Iterum poſt duos menſes rex *Adelred* & frater ſuus *Alfred* pugnauerunt cum exercitu apud Meredune, & multi ex vtraq; parte ceciderunt. & Daci diu fugati in fine vicerunt. Ibi occiſus eſt *Edmundus* epiſcopus, & multi proceres Angliæ. Poſt hoc prælium venit in æſtate magnus exercitus apud Redingum. hoc anno obijt *Adelred* rex poſt paſcha ſepultus apud Winburnham-minſter, qui regnauit quinq; annis. Tunc *Alfred* frater ſuus filius *Edelwlfi* regnauit ſuper Weſtſexe, & poſtea circa vnũ mẽſem pugnauit cum pauca gente apud Wintune contra exercitum & diu fugauit eum & poſtea Daci vicerunt. Hoc anno fuerunt nouem prælia campeſtria contra exercitũ in regno ex auſtrali parte Temeſe: præter inuaſiones, quas *Alfred* frater eius & duces regis ſæpe fecerũt. Et hoc anno ſunt occiſi rex vnus & nouẽ Comites, & proceres Weſtſexe ceperunt inducias cũ exercitu paganorũ.

al. Hamdene, vel Alfdene

A*Lfredi* regis anno primo exercitus venit Londoniam à Reding & ibi per hyemem fuit, & Mercenſes ceperunt inducias cum exercitu. Secundo verò anno rex Haldene duxit exercitum eundem hyematũ in Lindeſei apud Torchſeige. Tertio autem anno hyemauerunt apud Rependune. Tunc verò congregati ſunt cum eo tres alij reges *Godrun*, & *Oſcetin*, & *Anwed*, & facti ſunt inuincibiles, & *Burred* regem, qui regnauerat 22. annis ſuper Merce trans mare fugauerunt. Rex autem *Burred* Romam perrexit, ibiq; moriens ſepultus eſt in eccleſia S. *Mariæ* apud Anglecneſcolam. Daci autem tradiderunt regnum Merce *Ceolwlfo* cuidam inſipienti regi ad ſeruandum ad opus eorum. Ipſe autem iurauit, & obſides ijs dedit ſe redditurum illis regnum quandocunque vellent, & ſeipſum præſto eſſe cum omnibus quos adducere poſſet in auxilium eorum.

al. Alwredi, vel Alwreds

al. Torcheſeige

A*Lfredi* regis anno quarto exercitus receſſit à Rependune & diuiſus eſt. *Aldene* rex cum parte quadam exercitus perrexit in Nordhumbre & fuit in hyeme iuxta Tinam & ſaiſiuit terram & diuiſit eam ſuis, & coluerant eam duobus annis, & ſæpe prędauit ſuper Pictos. Tres verò reges Dacorum prædicti venerunt cum maiori parte exercitus ad Grantebrige, & ibi vno permanſerunt anno. Hoc anno pugnauit rex *Alfred* nauali pręlio contra 7. puppes, quarũ vnam cepit, ceteras fugauit. Anno verò ſequente exercitus trium regum venit apud Werham in Weſtſexe. Rex verò *Alfredus* cepit inducias cum exercitu, acceptis ab eo obſidibus ex nobilioribus eorum. Ipſi autem iurauerunt ei, quod nunquam alicui antea fecerant, ſe cito exituros a regno illius, & in proxima nocte furtim recedens exercitus, qui equos habebant, perrexerunt Exanceaſtre. Hoc anno *Rollo* cum ſuis Normanniam venit. anno verò ſequente exercitus periurus venit a Werham ad Exanceaſtre, & naualis exercitus circum remigans tempeſtate obrutus eſt, perierũtq; 120. puppes apud Swanawic. Rex autẽ *Alfred* cum magna gente ſecutus eſt exercitũ, qui equos habebant, nec eos cõſequi potuit ante Exanceaſtre. Tũc exercitus tradidit illi quotquot obſides ipſe volebat, & pacem tenere iurauit, & benè tenuit. Tunc exercitus iuit in Merce, & partẽ regni tenuit, partẽ dedit *Ceolwlfo*.

A*Lfredi* regis anno ſeptimo, cùm iam Daci omne regnum à boreali parte * *Temeſis* obtinerent, regnarétq; rex *Haldene* in Nordhumbre, & frater *Haldeni* eſſet in Eſtangle, tres verò reges prædicti cum *Ceolwlfo* rege eorũ eſſent in Merce, & Londonia, & Eſſexe: regi verò *Alfredo* non remanſiſſet niſi terra vltra Tameſim, indignũ viſum eſt

al. Tamiſis, vel Tamaſis

Dacis

Dacis, vt vel hoc ei remaneret. Tres igitur reges venerunt Cipenham in Westsexe cũ mira multitudine, quę nuper à Dacia venerat. Operientésq; terram quasi locustæ, cùm nullus eis posset resistere, occupauerunt eam sibi. pars igitur populi trans mare fugit, pars *Alfredum* regem secuta est, qui cum paucis se in nemoribus abscondebat, pars verò subdita est hostibus. Cùm autem rex *Alfredus* iam nec terram haberet, nec spem habendi, respexit in reliquias plebis suæ Dominus. venit namq; frater regis *Haldene* cùm 23. nauibus in Westsexe in Dauenscyre. Gens autem regis *Alfredi* occidit eum, & 840. homines exercitus sui, captúmq; est ibi vexillum eorum, quod vocabatur Raue. Ergo rex *Alfredus* hoc successu confortatus parauit firmitatem quandã apud Ethelingeie, &
10 sic fretus pugnauit sæpè cũ exercitu auxilio Sumersetensium, qui ibi propinqui erant. Et in septima hebdomada post pascha perrexit ad Eghrichstã ex orientali parte *Sealudu, & venerunt contra eũ omnes Sumerseti, & Wilsati, & qui residui fuerant de Hãtunescyre, læti pro aduentu suo, & ipse in crastino inde perrexit ad Aeglea, & inde alia die ad Edendune, & ibi pugnauit cõtra exercitũ, & eum fugauit, & eum persecutus est vsq; ad firmitatẽ suam, & ibi fuit 14. diebus. Tunc exercitus tradidit regi obsides, & iurauit se recessurũ a regno suo. Promisit etiam quòd rex eorum baptizaretur, & factũ est. venit enim *Godrun* princeps regũ eorũ ad *Alfredum* regẽ, & baptizatus est. *Alfredus* verò patrinus eius factus, cùm eum secum 12. diebus tenuisset, abeunti multa dedit munera.

al. Sealwdie

ALfredi anno octauo iuit exercitus prædictus a Chipenham ad Cyrencestre, & ibi
20 hyemauit in pace. Eodem anno *Wincigi collegerunt nouum exercitum, & manserunt apud Fulenhã iuxta Tamesim. hoc anno sol obscuratus est. Anno verò sequente exercitus prædictus regis *Godrum* recessit a Cyrenceastre & perrexit in Estangliam, & terram illam obtinuit, & diuisit. Eodem anno exercitus, qui fuit apud Fulenham mare transijt, & ad Gant vno anno permansit. Sequenti verò anno pugnauerunt cum Francis, & vicerunt eos. tertio autem anno venerunt per Mese in Franciam. Quo in tempore rex *Alfredus* nauali prælio quatuor puppes Dacorum cepit, & eos, qui inerant, interfecit. quarto verò anno venit exercitus apud Scat in Cundoet, & ibi vno anno permansit. hoc anno *Macrinus* papa misit *Alfredo* regi lignum Domini. *Alfredus* autem misit elemosynam suam Romæ, & etiam in Indiam ad sanctum *Thomam*, secun-
30 dum votum quod fecerat, quando hostilis exercitus hyemauit apud Londoniam.

al. Wicingi

ALfredi regis anno decimo quarto pars exercitus qui in Gallia erat, venerunt ad Rouecestriam: & ciuitatem obsidentes, ceperunt facere ibi aliam firmitatem. Adueniente verò rege, ad puppes fugerunt, & mare transierunt. Misit autem rex *Alfred* naualem exercitum ad Cent in Estanglia, qui cùm venissent Sturemutham obuiantes 16. puppibus Wiccingorum vicerunt eas bello: sed redeuntes cum spolijs & victoria obuiauerunt magno exercitui Wiccingorum, & cum ijs pugnantes victi sunt. Eodem anno interfecit aper quidam *Carolum* regem Franciæ filium *Lodowei* filij *Caroli Calui*, cuius filiam **Iuhetam* duxerat rex *Edelwlf*. Tunc quoque papa *Marinus* obdormiuit. Anno sequente venit exercitus Dacorum per Secanam ad pontem Parisius, & illic hyema-
40 uit. *Alfredus* rex Londoniam obsedit, quia maxima vis Dacorum secuta fuerat Gallicanum. exercitum omnes autem Anglici statim ei subditi sunt, & receperunt eum. Daci namq; aufugerunt. Rex verò tradidit *Aedredo* duci ciuitatem in custodiam. Anno verò hos sequente exercitus recedens a ponte Parisius iuit per Secanam vsq; ad Marnam, & per Marnam vsq; ad Cadzi & in ea, & in * Iorna duobus annis conuersati sunt. Circa hoc tempus factione *Ernulfi* quinque reges facti sunt in Francia.

al. Iuhetham

al. Iorata

ALfredi regis anno 19. *Godrun* rex Dacus, qui fuit filiolus *Alfredi* regis, & regnauit in Estangle, luce demptus est. hoc anno venit exercitus a Secana ad Scanlaudam quod est inter Brittanniam, & Franciam. Brittones verò cum eis pugnantes, & in flumen quoddam fugantes, multos necauerunt: hic *Pleumundus* archiepiscopus a Deo & omni
50 populo electus est. Anno verò sequente exercitus iuit in orientem, & rex *Arnulfus* cum Francis, & Saxonibus & Bauerienfibus pugnauit contra exercitũ, & repulit eos. Postea redijt in Angliam ille magnus exercitus cum omnibus rebus suis ad portum Limene cum 250. nauibus, qui portus est in orientali parte Cent iuxta magnũ nemus Andredeslaige, quod 120. millia in longitudine, 30. in latitudine continet. Egressi verò construxerunt castrum apud Anoldre. Interim venit *Hasting* cùm 80. nauibus in portum

Tamesis,

Tamesis,& parauit castrũ apud Middletune: postea verò regi *Alfredo* iuramenta fecit, ne in aliquo ei noceret. rex ergo ipsi,& vxori suæ,& filijs multa dona dederat, quorum alterum rex ipse in baptismate tenuerat, alterũ verò *Edredus* dux magnus. *Hasteng* autem semper infidus,castrum construxit apud Beamfled. Cúmque isset prædatum super regem, fregit rex castrum prædictum, & cepit ibi vxorem eius, & filios,& pecuniam,& spolia, & puppes. Vxorem verò & filios reddidit *Hastengo*, quia patrinus eorum erat. Regi autem *Alfredo* venit nuntius dicens: centum puppes venerunt à Nordhumbre & Estangle,& obsident Exanceastre. Rex igitur dum illuc tendit, exercitus,qui erat apud Awldre, inuasit Essexe, & castrum fecit apud Scobrih: indeq; permeantes venerunt vsque ad Budingtune iuxta Sauernam, & ibi castrum fecerunt. vnde tamen bello repulsi, fugerunt ad castrum suum in Essexe. illi autem, qui obsederant Exanceastre, audito aduentu regis ad puppes fugerunt, & in mari prædantes manebant. Quartus exercitus venit eodem anno a Nordhumbre vsque in Legecestriam, sed ibi obsessi sunt,& tanta fame afflicti sunt,quod etiam equos suos comederent.

ALfredi regis anno 23, Daci qui erant in Legecestria, iuerunt circũ per Nordwales & Nordhumbre ad Mereseige insulam Essexe, & post in hyeme traxerunt puppes suas per Tamesim in flumen Luye, ille autem exercitus,qui obsederat Exanceastre,deprehensus est prędans iuxta Ciceastre,vbi multos ex suis amiserunt,& quasdam ex puppibus suis perdiderunt. Anno verò sequenti exercitus,qui erat in Luye,fecit iuxta idem flumen castrum quoddam viginti millibus a Londonia. venerunt igitur Londonienses ad castrũ illud,& cum Dacis pugnantes, quatuor ex ducibus eorũ occiderũt,& victoriam in tempore opportuno dedit suis Dominus omnipotens. Cùm ergo fugissent Daci ad castrũ,fecit rex aquam Luye findi in tria brachia, ne puppes suas per eam reducere possent.quod Daci comperientes relictis puppibus perrexerunt vsq; ad Quadruge iuxta Sauernam,& ibi castrũ fecerunt,& ibidem hyemauerunt,cõmendatis vxoribus suis in Estangle. Rex verò cum exercitu persecutus est eos. at Londonienses puppes Dacorũ relictas quasdam ad Londoniam duxerunt, quasdam combusserunt. Hi igitur his tribus annis prædictis, scilicet ex quo Daci ad portũ Limene appulerunt, Anglis multa mala fecerunt,sed & ipsi multò plura tolerauerunt. Anno verò quarto diuisus est exercitus partim in Nordhumbre,& partim in Estangle. pars verò transfretans iuit in Secanam: postea tamen quędam puppes Dacorum venerunt iuxta littora Westsexe,quæ crebris irruptionibus sæpè prædantes & sæpè pugnantes cladem non modicam prouincialibus Westsexe contulerunt. De multis verò conflictibus vnũ pertractabo,quia insoliti fuit euentus. Rex *Alfredus* naues longas scilicèt 40. remorum vel plurium fecit parari contra puppes Dacorũ prædictas. sex autẽ puppes Dacorum, cùm in quodam littore Dauenscyre starent, præoccupauerunt eas nouem regiæ naues. Quod Daci videntes tres rates contra eos cõmouerunt.aliæ namq; tres stabant in littore immobiles nereo scilicet retracto. sex igitur puppes Anglorum pugnauerunt contra tres puppes Dacorũ. Tres verò reliquæ progressæ sunt ad tres naues Dacorum in littore stantes. Tres igitur naues Dacorum contra sex desperatè & omnino audacissimè & diu pugnantes conflictum asperrimum peregerunt. Vicit tamen numerus maior,duæque rates Dacorum captæ sunt. tertia verò aufugit, omnibus tamen occisis,qui inerant, præter quinque. Hoc autem perpetrato, cùm ad naues sociorum, quæ iuxta puppes Dacorum ex aduerso littore erant,reuerti vellent,exiccatæ sunt: quod Daci videntes egressi de tribus puppibus pugnabant contra gentem Anglorum,quę erat in tribus ratibus. Videres autem gentem sex nauium bellum aspicientem & auxilium ferre nequientem, pugnis cędere pectus, & vnguibus rumpere crines. Angli tamen viriliter agebant, & Daci fortissimè instabant. ceciderunt ex Anglis 42, & ex Dacis 120. Daci tamen *Lucheman* præpositũ regalis exercitus acriùs insistentem occiderunt. ob quam rem Angli dum paulatim cederent, Daci penè victores visi sunt. Sed ecce, mari redeunte ad puppes Daci maris alta inuadunt, quos postea 9. puppes Anglorũ serò & frustra persecutæ sunt. Ventus verò aduersus victores Dacos aggreditur, & duas ex puppibus eorum ad terram proiecit, vnde homines capti & adducti ad regem, omnes suspensi sunt apud Wincestriam,qui verò in tertia puppe erant valdè sauciati appulerunt in Estangle. Eodem anno perierunt 20. naues cum hominibus iuxta australia littora.

Alfredus

ALfredus rex, cùm regnasset viginti octo annis & demidio super totam Angliam, præter illas partes quæ subditæ erant Dacis mortis sensit aculeum. De cuius regimine laborioso & inextricabili vexatione versificè proloqui dignum duximus.

Nobilitas innata tibi probitatis honorem
Armipotens Alfrede *dedit, probitásque laborem,*
Perpetuúmque labor nomen. cui mixta dolori
Gaudia semper erant, spes semper mixta timori.
Si modò victor eras, ad crastina bella pauebas.
Si modò victus eras, ad crastina bella parabas.
10 *Cui vestes sudore iugi, cui sica cruore*
Tincta iugi, quantum sit onus regnare, probarunt.
Non fuit immensi quisquam per climata mundi,
Cui tot in aduersis vel respirare liceret.
Nec tamen aut ferro contritus ponere ferrum,
Aut gladio potuit vitæ finisse labores.
Iam post transactos vitæ regníque dolores,
Christus ei sit vera quies, sceptrumq́; perenne.

EDwardus filius regis *Alfredi* paternũ regnũ tenuit, 24. annis *Edwldus* verò frater suus iunior accepit vxorẽ, & saisiuit Winburnã sine volũtate tam regis quàm nobilium regni quapropter iuit rex *Edwardus* cũ exercitu vsq; ad Bathã iuxta Winburnã. *Edwldus* autẽ cũ hominibus suis in Winburna permanens ianuis clausis dicebat, quia ibidẽ persisteret aut occũberet. Nocte tamẽ inde recedẽs iuit ad exercitum, qui erat in Nordh. Illi verò nobilitati iuuenis cõgaudẽtes cõstituerunt eũ regẽ & principẽ super reges & duces suos. Rex autẽ saisiuit vxorẽ eius, quam iuuenis prędictus vltra vetitum episcopi duxerat, quia sacrata fuerat in sanctimonialẽ. Eodẽ anno obierat *Edred* dux Dauene vno mense ante obitum *Alfredi* regis, qui cum eo multa fidelis & fortis gesserat bella.

[margin: al. Aedelwoldus]
[margin: al. Dauenescyre]

EDwardi regis anno tertio, *Edelwoldus* frater regis coactis viribus duxit nauigiũ immensum in Estsexe, & Estsexenses sine mora subditi sunt. Anno verò sequente duxit exercitũ grauissimum in Merce, & prædauit eam vndiq; vsq; ad Cricalade. Ibiq; transiens Tamesim cepit Inbrithenden, & circũquaq; quicquid aderat. Sicq; patrato facinore suo domum reuersi sunt cum gaudio. At rex *Edwardus* congregans exercitum quàm citiùs potuit, iuit post eos & terram eorum totam prædatus est inter Dicũ & Vsam vsq; ad paludes in Nordhumbre; postea cùm inde recedere vellet, præcepit per totum exercitum suum, vt omnes simul recederent. & recesserunt omnes præter Centenses, qui remanserunt vltra præceptum regis, & rex misit propter eos 7. nuntios. Tunc exercitus Dacorum ibi eos intercepit, & pugnauit cum eis, ibiq; occisus est *Siulf* dux, & *Sigbelm* dux, & *Adelwald* baro regis, & *Cenwlf* abbas, & *Sigebricht* filius *Siulfi*, & *Eadwold* filius *Accæ*, & plures alij, licèt ditiores nominentur. Et ex parte Dacorũ occisus est rex *Eoric* & *Edeluoldus* iuuenis, quem elegerant in regem, & *Beorthsigt* filius *Brithnodi Adeling*, & *Hispohold*, & *Occelhold*, & plures alij, quos omnes nominare nequiuimus, & multus populus cecidit ex vtraq; parte, & ex parte Dacorum plures occisi sunt, licèt ipsi victoriam obtinuissent. Hoc eodem anno obijt *Ealcswid* vxor regis *Edwardi*.

[margin: al. Inbrethdenne]
[margin: al. Ducum]
[margin: al. Nord]
[margin: al. Sighelm]
[margin: al. Oscetelbold]

30, 40 (line numbers)

EDwardus rex anno quinto constituit inducias cum Estanglis & Nordhumbris apud Itingforde. Anno verò sequenti misit exercitum rex fortissimum ex Westsexe & Merce, qui prædam maximam ceperunt ab exercitu, qui erat in Nordhumbre, tam hominum quàm animalium. Multisq; Dacorum occisis manserunt in terra eorum quinque hebdomadis prædantes. Anno sequenti exercitus Dacorum venit in Merce prædatum. Rex autem congregauerat centum puppes: & misit eas contra exercitum, quas postquam comperuit exercitus, putauit ab eis habere auxilium, & quòd securi ijs 50 possent ire quoquò vellent. Porro rex misit exercitum post eos ex Westsexe & Merce, qui consecuti sunt eos a tergo, cùm domum reuerterentur, & cum eis pugnauerunt. Bellum ingens est commissum. Contriuit autem Dominus infideles contritione magna, & ex eis multa millia mors cruenta deuorauit. corruerúntq; principes eorũ in confusione, & deuorati in puluere sorduerunt. Occidit namq; rex *Haldene*, & rex *Eolwlf*, & *Vthere* consul, & *Scursa* consul, & *Omlfhold*, & *Bencsinghold*, & *Hanlasinger*, & *Wrferhold*, &

Edelfled domina Merce adquisiuit Derebi cum prouincia ei appendicia. cum autem multitudo hostium intra Derebi conclusa, egredi contra eam non auderet, castellum acerrimè inuasit, & in ipso portæ introitu prælij maxima vis exarsit, vbi quatuor duces fortissimi *Edelfled* cæsi sunt. sed sui nihilominus portam & muros fregerunt. octauo *Edelfled* domina Merce conquisiuit Legecestriam, & maior pars exercitus, qui ibi erat, subdita est, Eboracensésq; illi promiserant, & quidam eorum fidem dederant, quidam verò iurauerant quòd forent in auxilium eius. Post illam autem conuentionem ipsa obijt apud Tamewrthe, duodecim diebus ante festum S. *Iohannis*, octauo anno, ex quo obtinuit dominium Merce, & sepulta est apud Gloucestre in porticu sancti *Petri*.
10 Hæc igitur domina tantæ potentiæ fertur fuisse, vt a quibusdam non solùm domina vel regina, sed etiam rex vocaretur ad laudem & excellentiam mirificationis sui. Et vt æstimatum & dictum est, nisi fati velocitate prærepta fuisset, viros virtute transisset vniuersos, vnde ad tantæ probitatis memoriam, camænam diuturnitatis largitricem vel pauca dicere compulimus.

> O Elfleda *potens, ô terror virgo virorum,*
> *victrix naturæ, nomine digna viri.*
> *Tu quò splendidior fieres, natura puellam,*
> *te probitas fecit nomen habere viri.*
> *Te mutare decet, sed solam, nomina sexus,*
> 20 *tu regina potens, rexque trophæa parans.*
> *Iam nec* Cæsarei *tantum meruere triumphi,*
> Cæsare *splendidior virgo virago vale.*

E*Dwardus* rex vicesimo sexto anno regni sui exhæreditauit ex dominio Merce totius *Alfwen* sororem *Adelfled*, quæ postea regnum illud tenuit, magis curans an vtiliter vel inutiliter, quàm an iustè vel iniustè. Postea verò construxit burgum apud Glademuthan. Nec longè post migrauit a corpore apud Ferandune, & *Alfwarde* filius eius citò post patrem defecit apud Oxineforde, & sepulti sunt apud Wincestre. Nec multò antè *Sedric* rex Nordhumbre occiderat fratrem suum *Nigellum*, quo scelere patrato rex *Reginaldus* conquisiuerat Eouirwic.

30 A*Delstan* filius *Edwardi* electus est rex in Merce, & sacratus apud Kingstun, qui regno quidem parùm vixit, sed clarè gestis non parùm splenduit: qui a fortissimis lacessiri, sed bello nunquam potuit vinci. Curriculo siquidem sequentis anni *Gudfridi* regem Dacorum, patrem *Reginaldi* prædicti regis bello lacessitus, bello repulit, repulsum fugauit, fugatum perdidit. Nec multò pòst aduersa percussus fortuna, fratrem suum *Edwinum* magni vigoris iuuenem, & bonæ indolis, maris fluctibus flebiliter amisit. At verò rex *Adelstan* his transactis gentem perfidam Dacorum, & infidam Scottorum in exterminium traducere disponens, confertissimum duxit exercitum terra & mari in Nordhumbram, & Scotiam. cui cùm non esset, qui resistere inciperet, vel qui resistere persisteret, vbiq; terrarũ progrediens, & pro libitu prædans, cũ triumphali redijt lauro.

40 A*Delstan* rex anno gratiæ 945. regni verò sui anno quarto commisit prælium ad Brunebureh præliorum maximum contra *Anlaf* regem Hiberniæ, qui vires suas gente Scottorum & Dacorum in Anglia conuersantium adauxerat. De cuius prælij magnitudine Anglici scriptores quasi carminis modo proloquentes, & extraneis tam verbis quàm figuris vsi, translatione fida donandi sunt, vt penè de verbo in verbum eorum interpretantes eloquium, ex grauitate verborum grauitatem actuum & animorum gentis illius condiscamus.

R*Ex* Adelstan *decus ducum, nobilibus torquium dator, &* [*] *frater eius* Edmundus *longâ stirpis serie splendentes percussêrũt, in bello acie gladij apud* Brunesburh, *scutorum muros fiderunt nobiles ceciderunt; domestica reliquiæ defuncti* Edwardi. *Sic namq; ijs ingenitum*
50 *fuerat à genibus cognationum, vt bellis frequentibus ab infestis nationibus defendere. vt patriæ thesauros, & domos, pecunias, & xenia. Gens verò Hibernensium, & puppium habitatores fatales corruerunt, colles resonuerunt: sudauerunt armati, ex quo sol mane prodijt micans hilariter, lætificans profunda, Dei luminare, fax creatoris, vsque quò idem nobilis ductor occasu se occulit. Ibi viri iacuerunt multi à Dacia oriundi, telis perforati, sub scutis lanceati, simul & Scotti bello fatigati. Gens verò* Westsexe *tota simul die prius electi, post indefessi, inuisæ gentis*

[*] al. filius

tis globos strauerunt. viri elegantes hastas cedebant, viri Mercenses acuta iacula mittebant duro manus ludo. sanitas ibi nulla his, qui cum Anlauo *trans maris campos in ligni gremio terram petierunt Marte morituri. Quinque occubuerunt in loco belli reges iuuenis gladijs percussi, ducésque septem regis* Anlaui, *absque numero ceciderant Scotti, deperijtq́; Normannorum tumor; nec enim paucos ad litem belli duxerant secum. Cum paucis verò in maris fluctus rex naui prouectus intrinsecus gemebat. Simul &* Froda *ductor Normannus eumque suis notis dux* Constantinus *de Martis congressu iactarè nequierunt, vbi cognationis suæ fragmen apparuit, vbi amici sui corruerant in statione populi bello prostrati, & filium suum in loco prælij vulneribus demolitum charum reliquit. Nec* Gude *Dacus declamare potuit, licèt verbis blandus, & mente vetustus. nec* Anlaf *ipse cum reliquijs suis mentiri potuit, quòd ad hoc negotium sui præstiterint in campo belli, ictuum immanitate, telorum transforatione, in concilio proborum. Matres verò & nurus planxerunt suos belli alea cum* Edwardi *filijs lusisse. Cum Normanni nauibus clauatis, &* Anlaf *labefactus vltra profundum flumen terras suas mæsto animo repetissent. Postea frater vterq́; redijt* Westsexe *belli reliquias post se deserentes, carnesq́; virorum in escam paratas. Ergo coruus niger ore cornutus, & buffo liuens, aquila cum miluo, canis, lupúsque mixtus colore: his sunt delitijs diu recreati. Non fuit bellum hac in tellure maius patratum, nec cædes tanta præcessit istam, postquam huc venerunt trans mare latum Saxones & Angli, Brittones pulsuri: clari Martis fabri Walenses vicerunt, reges fugauerunt, regna susceperunt.* His causa recreandi interpositis ad historiam redeamus.

A*Delstanus* rex cùm regnasset quatuordecim annis hominibus vltrà non apparuit. successit autem ei in regno *Eadmundus* filius suus, & regnauit * sex annis & dimidio. cuius regni anno quarto occisus est per proditionem regis Franciæ, *Williehmus* filius *Rollionis*, qui terram, quæ vocatur Normannia, a rege Franciæ conquisierat. A *Rollione* autem gens Normannorum duxit originem.

al. nouem

E*Admundus* rex ducens exercitum in illam partem **Merce**, quæ paganis diu subdita fuerat vsq; ad latissimum flumen **Humbre**, belli sorte Dacos vicit, & quinque vrbes victoriosus cepit Lincolniã, Legecestriam, & Stanfordiam, & **Snotingham**, & **Derebi**. Dacos igitur, qui etiam eo tempore Normanni sunt vocati, penitus extirpauit, & ab vrbibus prædictis infidelitate remota Dei gratia fidei fulgorem restituit. Eo in tempore obijt rex *Anlaf*, de quo prædiximus. postea verò rex *Eadmundus* suscepit quendam alium *Anlaf* regem Dacorum in baptismate tam viribus regis cedentem, quàm prædicationi credentem. Et post paucos dies *Reginaldum* regem Eboracensem (de quo prædiximus) quia Eboracum conquisierat tenuit ad manum episcopi.

E*Dmundus* rex cùm redisset ad **Westsexe** & honorabili triumpho susceptus esset, reges prædicti Dacorum scilicet *Anlaf* filius *Sidrici* & *Reginaldus* filius *Gudferdi* fregerunt pacem, quam cum eo constituerant, deprædantes in parte regni sibi direpta. Rex igitur fortissimus *Eadmundus* cum militari copia prouectus in **Nordhumbre** bello commisso reges vtrósque & a regno fugauit, & Nordhumbram primus regum **Westsexe** in dominio proprio tenuit. Sequenti verò anno totam **Cumberland**, quia gentem prouinciæ illius perfidam & legibus insolitam ad plenum domare nequibat, prædauit & contriuit. & commendauit eam *Malculmo* regi Scotiæ hoc pacto, quòd in auxilio sibi foret terra & mari.

E*Dmundus* rex inuictus cùm regnasset fœliciter sex annis & dimidio, & omnia ei prosperè cõtigissent, & solus diceretur rex in Anglia, nefanda proditione confossus est, & omnibus seculis detestanda die sancti *Augustini*. cui morte inæstimata prærepto parcat *Christi* pia benignitas.

E*Dredus* frater *Eadmundi* regis, filiúsque regis *Adelstani* fratri suo successit in regno: & eodem anno Nordhumbras iugum dominationis suæ ferre nolentes, cum valida armatorum manu petijt, totámque sibi conquisiuit. Inde verò in Scotiam vexilla direxit. Scotti igitur nimio terrore percussi, sine bello subdiderunt se regi, & iurauerunt ei tam Nordhumbri quàm Scotti debitam domino fidelitatem. quod tamen iuramentum diu non durauit.

E*Dredo* namque reuerso in australes regni sui partes, *Anlaf*, qui a regno **Nordhumbre** aufugatus fuerat, redijt cum magna classe in Nordhumbram, & cum gaudio susceptus est a suis, & regno iterum restitutus, quod in fortitudine tenuit quatuor annis.

Quarto

Quarto autem anno solita infidelitate vtentes Nordhumbri fugauerunt regem eorum *Anlaf*, & susceperunt *Hirc* filium *Haraldi* in regem. sed ille iterum breui tenuit regnum.

EDredus rex 7. anno regni sui receptus est iterum in regno Nordhumbre. gens namque patriæ illius dominum diu non perferens, vnum tertio anno regni sui *Hirc* filium *Haraldi* vt leuiter acceperat, leuiter abiecerat, & regem *Edredum* ad se sponte vocatum regni sede reponunt.

EDredus rex eximius & inuictus cùm super omnes partes Angliæ tandem rex solus regnasset fatis exigentibus hominem exuit octauo anno postquam diadematis in-10 signi sublimatus fuerat.

EDwi filius regis *Edmundi* super vniuersam Angliam post hunc regnauit. *Edmundus* namque filius *Adelstani* probissimi regis, filij *Edwardi* fortunati principis, filij *Alfredi* laboriosi ducis, filij *Edelwlfi* magni patris, filij *Egbricti*, qui regnum Westsexe maximè primus in sublime prouexit, & in monarchiam suæ fortitudinis diligentia protelauit, duos filios habuit, *Edwi* primogenitum, & *Edgar* minorem, quos secundum ordinem natiuitatis ordo regnandi disposuit. Secundo autem anno regni eius *Wlstan* archiepiscopus vitali priuatus est aura. Rex autem prædictus *Edwi* non illaudabiliter regni infulam tenuit.

EDwi rex anno regni sui quinto cùm in principio regnum eius decentissimè floreret, 20 prospera & lætabunda exordia mors immatura perrupit.

EDgarus pacificus, frater regis prædicti 16. annis regnauit. in diebus eius hæc terra maximè meliorata est, & Dei omnipotentis gratia, quam ipse pro posse suo deuotissimus meruit, semper dum vixit in pace regnauit. Ille namque *Christi* fidem in regno suo validissimè dilatauit, & opera salutis exemplo suo clarissimè fœcundauit. Dilectus namq; Deo & hominibus gentes terræ suæ semper pacificare studuit, nec aliquis prædecessorum suorum tanta pace & gaudio regnum tenere potuit. Ipse siquidem nomen Dei honorabat, & de lege Dei sępius inquirens libenter eam discebat, & gaudenter docebat, & verbis & operibus populum suum bonorum operum exercitationi promptus inuitabat. Domini autem omnipotentia seruo suo *Edgaro* benè gesta non solùm in fu-30 turo, verùm etiam in præsenti seculo retribuit, quia regulos omnes & consules & patrię totius gentem cum tremore & amore pro velle suo subdidit, absque prælio & aliqua Martis perturbatione. fama verò & nomen regis clarissimum terris vniuersis dilatabatur amplissimè, & veniebant extranei videre gloriam eius & audire doctrinam oris eius. In hoc tamen peccabat quòd paganos eos, qui in hac patria sub eo degebant, nimis firmauit, & extraneos huc adductos plùs æquo diligens valdè corroborauit. *Nihil enim in rebus humanis perfectissimum est.*

EDgari pacifici anno quinto *Edelwaldus* venerabilis fœliciter episcopatū Wincestre suscepit. Hic secundo episcopatus sui anno quosdam canonicos in veteri monasterio Wincestre degentes, & ordinem suum pigrè & negligenter obseruantes eiecit, & 40 monachos imposuit. Quæ ecclesia nostris temporibus loco auulsa est: quia nimis coniuncta erat matri ecclesiæ, quæ sedes est episcopi. Consensu igitur episcopi & Abbatis eiusdem monasterij extra muros vrbis fundata est. *Adelwaldus* verò egregius præsul ædificator sepium fuit, auertens semitas iniquitatis, & plantans radices charitatis. Ipse namque seminator optimi consilij fuit, cuius montis rex *Edgarus* nouellas plantationes & arbusta teneritudinis Deo gratissima instituit. Abbatiam namq; Glastinbirh construxit, Abbatiam Abancune super Tamesim composuit, Abbatiam apud Burch propè Stanfordiam stabiliuit: Abbatiam Thornei prope illam, quę est apud Burch in medijs paludibus, loco tamen amœnissimo fixit. Consilio etiam *Edelwoldi* episcopi, *Ailwinus* consul eiusdem regis Abbatiam Ramesei in insula pulcherrima intra easdem 50 paludes fixit. Est autem palus illa, de qua loquimur, latissima, & visu decora multis fluuijs decurrentibus irrigata, multis lacubus magnis & paruis depicta, multis etiam siluis & insulis florida: intra quam sunt ecclesia Heliensis, Abbatia Ramesiensis, Abbatia Chateric, Abbatia Thornele, Abbatia Crulande, sed iuxta eam sunt abbatia Burgensis, abbatia Spaldinge, ecclesia S. *Iuonis* super Vsam fluuium Huntendonię, ecclesia S. *Egidij* super Grentam fluuium Cantabrigiæ, ecclesia S. *Trinitatis* in Tedfordia.

Rex

REx *Edgarus* vndecimo anno regni sui iussit prædari insulam **Tenet**, quia iura regalia spreuerant, non vt hostis insaniens, sed vt rex malo mala puniens.

EDgarus rex 13. anno regni sui sacratus est in die Pentecostes apud **Baham**: inde verò post pentecosten duxit exercitum suum ad **Legecestre**, vbi venerunt contra eum sex reges, qui omnes ditioni eis subiecti sunt, & omnes illi domino debitam dederunt fidem se terra & mari seruituros ei ad eius imperium.

EDgarus pacificus rex, magnificus, *Salomon* secundus: cuius tempore nunquam exercitus aduenarum venit in Angliam, cuius dominio reges & principes Angliæ sunt subiecti; cuius potentiæ Scotti etiam colla dedere; cùm regnasset sedecim annis & duobus mensibus fœliciter viuens fœliciter obijt. nec potuit malè mori, qui benè vixerat, qui tot ecclesias Deo fundauerat, qui tot bona perennia breui tempore statuerat. cuius plantationum gratiæ quanto instantiùs Deum laudare non cessant, tanto beati regis in cœlestibus gloria crescere non desistit. De cuius laude musam aliquantulum dicere pro meritis promouimus. 10

Auctor opum, vindex scelerum, largitor honorum,
Sceptriger Edgarus *regna superna petit.*
Hic alter Salomon, *legum pater, orbita pacis;*
quòd caruit bellis claruit inde magis.
Templa Deo, templis monachos, monachis dedit agros,
nequitiæ lapsum, iustitiaq; locum. 20
Nouit enim regno verum perquirere falso,
immensum modico, perpetuumq; breui.

EDwardus filius *Edgari* regis, qui dicitur sanctus, regnauit pro patre suo: cuius regni principio apparuit cometa, signum scilicet maximæ famis, quæ in anno sequente secuta est. Tunc verò consul quidam nequissimus *Elfere* nomine Abbatias plures, quas rex *Edgarus* & *Edelwld* episcopus construxerant, quorundam potentum assensu & factione destruxit, inde dominus ad iram permotus pristinam renouare statuit cladem.

EDwardi sancti regis anno quarto, omnes optimates Anglorum ceciderunt a quodam solio apud **Calne** prætèr sanctum *Dunstanum*, qui trabe quadam apprehensa restitit. vnde quidam eorum valdè læsi sunt, quidam verò mortui: Signum scilicet Dei excelsi fuit, quòd proditione & interfectione regis sui ab amore Dei casuri essent, & a diuersis gentibus digna contritione conterendi. 30

EDwardus sanctus cùm quinque annis regnasset, occisus est proditione gentis suæ perfidè die aduesperascente apud **Coruesgate**: & inimicitias, quas viuenti ingesserant, in mortuum protelantes, sepelierunt eum sine regio honore apud **Warham**; vt sicut vitam regis extinxerant, ita & nomen eius extinguerent. Hic verò compertum est, contra diuinam prouidentiam non sufficere prauum cor hominis & inscrutabile. Quem enim perfidi terris abiecerant Deus in cœlo gloriosè suscepit: & memoria æterna insigniuit eum Dominus, cuius mentionem proditores obnubilare studuerant. Inde Dominus iterum ad iram promotus & plùs solito irritatus genti pessimæ malum inextricabile conferre cogitauit. *Dicitur autem, quòd nouerca eius mater scilicet regis* *Edelredi *dum ciphum ei porrigeret, cultello percusserit.* 40

al. Ailredi
al. Adelred

*EDelred filius *Edgari* regis & frater *Edwardi* coram ducibus Anglorum sacratus est in regem apud **Kingstun** omine sinistro sicut de eo cùm paruulus esset sanctus *Dunstanus* prophetauerat. Minxit namque cùm baptizaretur in sacro fonte. Vnde vir Domini exterminium Anglorum in tempore eius futurum prædixit. Post paruum verò tempus, ex quo *Edeldred* regnauit, transtulit *Alfere* consul corpus sancti *Edwardi* à **Warham** ad **Scaftesbirh** cum debito honore nutu Dei compellante. Venerunt autem tertio anno regis *Edelredi* septem puppes Dacorum quasi prænuntiæ futuræ vastationis, & prædauerunt **Hamptune**. Postea verò *Alfere* consul vitam deseruit, cui successit *Alfricus*, quem rex crudeliter exulauit. Eo tempore sanctus *Adelwold* episcopus pater monachorum, & sidus Anglorum Domini visionem, quam semper optabat, adeptus est. Nec longè pòst sanctus *Dunstanus* archiepiscopus à mundi tenebris transijt ad cœli gloriam. His autem duobus luminaribus Anglorum genti subtractis caruit Anglia lorica protectionis suæ, & vindictę Dei præmeditatæ desolata patuit. Successit 50

verò

verò sancto *Dunstano Adelgarus*, *Adelgaro* verò post annum *Siritius*. Rex autem *Edelred* crudeliter destruxerat episcopatum **Roueceastre**. inde iterum Dominus ad iram promotus, quod facere parauerat, non distulit. veneruntque Daci ex multis partibus, & operuerunt Angliam quasi nubes cœli. ex vna igitur parte * **Wechepoꝛte** prædata est. Inde autem Daci progredientes exercitui Anglorum obuiati sunt. qui confligentes * *Gadam* ducem eorum occiderunt, & partem illam exercitus in exterminium redegerunt. Ex alia verò parte **Wic** prædata est. *Britnod* verò consul cum magnis viribus obuians eis pugnauit & victus est, & gladijs cæsus occubuit, & phalanges eius in perniciem redactæ sunt.

al. Wechport *al. Godam*

10

E*Delredi* regis anno decimo tertio primùm statuerunt Angli consilio infausto *Siricij* Archiepiscopi, quòd ipsi censum Dacis persoluerent, quatenus à rapinis & cæde cessarent, & dederunt eis decem mille libras. Hoc autem malum vsque in hodiernum diem durauit, & diu, nisi Dei pietas subueniat, durabit. Regibus námque nostris modò persoluimus ex consuetudine, quod Dacis persoluebatur ex ineffabili terrore. Post hæc rex Dacis insidias molitus est. *Alfric* verò consul, quem rex exulauerat, & postea tamen receperat, præmunire fecit exercitum. Iure autem dicitur: *quem semel grauiter læseris, non facilè tibi fidelem credideris*. Cùm ergo venisset regia classis à Londonia, quibus præerant *Alfricus* & *Toroldus* consules, vt interciperent Dacos; præmoniti omnes euaserunt. Tunc exercitus maior Dacorum obuiam puppibus regijs venerunt, qui nauali prælio pugnantes & multos Londoniensium cædentes, puppes totas armatas triumphosè ceperunt, & *Alfricum* consulem qui inerat. Eodem anno Sanctus *Oswaldus* Eboracensis Archiepiscopus transit ad gloriam cœli, & *Eadwlf* suscepit sedem **Eouerwic**: ex inde **Bebanburh** fracta est & prædata, & pòst inde meauit exercitus in **Humber**, & prædati sunt ex vtraque parte in **Lindsey** & **Noꝛdhumbꝛe**. At verò Angli militaribus copijs aggregatis cùm contra eos acies direxissent, ante ipsam collisionem inceperunt fugam *Frena* & *Godwine*, & *Fridegist*, qui duces erant exercitus Anglorum. Ea tempestate fecit *Edwinus* erui oculos *Alfgaro* filio *Alfrici* consulis; vnde odium & infamia eius crudelitatis aucta est. Tunc *Richardo* veteri defuncto successit *Richardus* filius eius in Normannia. His transactis *Anlaf* & *Suain* Londoniam impetierunt cum nonaginta quatuor nauibus in natiuitate Sanctæ *Mariæ*. Cuius gloriosæ virginis auxilio liberati sunt Christiani à Paganis. Vrbem námque assilientes, & flammis demoliri parantes, inæstimata confusione repulsi sunt. Quamobrem spe frustrati in **Eastsexe**, & **Cent**, & **Sudsexe**, & **Hamtunescire**, acceptis equis sæuiores solito perrexerunt, omnia cæde & incendio replentes. Idcircò rex missis nuncijs promisit censum eis & cibum, quod concedentes hyemauerunt in pace apud **Hamtune**. Rex autem *Edelred* mittens pro rege *Anlaf* datis obsidibus honorificè suscepit eum apud **Andoure**: tenénsque eum ad confirmationem episcopi multis lætificauit muneribus. *Anlaf* itaque se nunquam ampliùs sine pace venturum in terram Anglorum regi promisit, promissúmque tenuit. His temporibus obijt *Siritius* Archiepiscopus, post quem *Alfricus* pallio est potitus.

20

30

40

E*Delredi* regis anno decimo nono Daci circa Cornugalliam perrexerunt in Sauernam prædantes in **Wauene** & **Sudwales**, egredientésque ad **Wechepoꝛt** cum ferro & flamma inde reuersi sunt circa * **Penwistrit**, ex Australi parte, venientésque in Tamremutham, & inde apud **Lideford** facibus & flammis omnia commendabant, & monasterium *Ordulfi* apud **Eꝛingestoche** combusserunt. His transactis perrexerunt hostes in Frondmudham, exeuntésque à puppibus perambulauerunt **Doꝛsete** cum clade solita nullo resistente. Hoc tamen anno quandóque perendinabant in Vecta insula, & pascebantur de **Hamtunescire** & **Sudsexe**. Posthæc verò venerunt in Tamesim, & inde per flumen **Medewei** ad Roueceastriam. Illic igitur Centenses congregati sunt cum eis; constructis acerrimè bellum inceperunt. Daci verò semper & soli bello nitenti Martio tandem potiti sunt campo.

al. Penwihestrest

50

Exinde rex *Edelred* iuit in Cumberland cum exercitu grauissimo, vbi maxima mansio Dacorum erat: vicitq; Dacos bello maximo, totamq; ferè Cumberland prædando vastauit. His actis venit quidam exercitus Dacorum ad Exammutham, & ibi castrum expugnare satagentes, viriliter resistentibus cesserunt. Itaq; diffusi sunt per patriam circumquaq; cum ducibus solitis *Marte* & *Vulcano*. Congregati sunt ergo contra eos Summerseti & pugnauerunt apud Penho. Daci verò semper bellis exercitati belli fortuna potiti sunt. Sed iam liber hic Dacorum magnitudinis suæ meritis termino donandus est.

MOre autem solito lux apertionis ex ordinata abbreuiatione genita, per strictis huius libri summitatibus, lectori diligenter anteponenda est. 10

DE regno Canciæ pauca dicenda sunt, siquidem cùm *Egbrictus* rex Westsexe, *Baldredo* fugato regnum Canciæ in dominio suo tenuisset. *Adelstano* filio suo moriens illud reliquit. *Adelstano* verò defuncto ad fratrem *Edelwlfum* regem Westsexe regnum illud redijt, quod cùm hæreditario iure *Adelberto* filio suo reliquisset, & alius filius eius *Athelbaldus* rex Westsexe post 5. annos perijsset, regnum vtrúmq; *Adelbricto* subditum est, & nunquam postea diuisum. Hic igitur omnino regnum Canciæ explicit.

¶ *De regno verò* Westsexe *hæc elucidatio adhibeatur.*

E*thelwlfus* regnauit 19. annis, victúsq; à Dacis apud Carrum, perniciosè vicit eos apud Aclea. 20

A*Thelboldus* filius regis prædicti regnauit quinque annis & sepultus est apud Sireburnam.

E*Thelbricht* frater eius regnauit 5. annis, cuius duces & exercitus Dacos vicerunt apud Wincestre.

A*Thelred* frater eorum 5. annis, & paulò plùs, qui contra Dacos apud Redingum mirè cum fratre suo conflixit.

A*Lfredus* regnauit 28 annis, & dimidio, de quo nihil breuiter dici potest, quia multa fecit & miranda.

E*Dwardus* 23. annis, & pugnauit contra Dacos in Nordhumbre, & in egressione Merce, vicit eos gloriosè, & occidit reges fortes, vicit quoq; Dacos apud Totenhale, & conquisiuit Merce. 30

A*Delstan* filius *Edwardi* quatuordecim annis, qui fecit maximum prælium apud Bruneburh.

E*Dmundus* 6. annis & dimidio qui super Dacos 5. vrbes cepit, & eisdem victis Nordhumbram in dominio tenuit.

Edredus frater *Edmundi* 9. annis omnes Angliæ partes fœliciter obtinuit.

Edwi filius *Edmundi* 4. annis eodem spatio & potentia tenuit.

Edgarus filius *Edmundi* 16. annis pacificè & gloriosiùs omnibus alijs imperauit.

Edwardus rex Sanctus 5. annis regnum tenuit & fœliciter occisus est.

E*Delred* frater eius ira Dei perturbatus ærumnosè regnauit, de quo nobis multa restant dicenda. 40

DE regno verò Nordhumbre paulisper tangendum est. *Osbrictus* namque tempore regis *Athelwlfi* regnauit ibidem quem more suo abijcientes constituerunt *Ellam* regem. Qui vterique cùm à Dacis occisi fuissent, regnauerunt Daci multo tempore in Nordhumbre: Scilicet rex *Haldene*, & *Gudfert*, & *Nigellus*, & *Sidric*, & *Reginaldus*, & *Aulaf*. Confusè autem regnauerunt Daci, ita quòd modò ibi rex vnus erat, modò duo, modò reguli multi. Postea verò *Edredo* regi Westsexe in dominium contigit, & successoribus eius. Hic igitur omnino regnum Nordhumbre explicit.

DE regno verò Merce paucis dicendum est. *Britulf* namque rex Merce tertio anno regni sui fugatus est à Dacis. *Burhred* etiam cùm regnasset viginti & duobus annis fugatus est à regno. Daci ergo regnum illud sibi conquisitum prius *Ceolwlfo* ad seruandum tradiderunt, postea verò sibi minutè diuiserunt. itaque pars patriæ & procerum quandóque erat sub legibus Westsexe. *Edmundus* vero rex Merce Westsexe totam sibi in dominium subdidit. Hic igitur regnum Merce dominio Westsexe penitus subiectum explicit. 50

Regnum

REgnum verò Estangle, quod dudum regnis alijs vt prædictum est varijs modis subiectum fuerat, nunc reges Westsexe vel Cantiæ in dominio tenebant, nunc alicui vel aliquibus dabant. Igitur rex vnus ibi erat, aliquando multi alij reguli: vltimus tamen Anglorum sub rege Westsexe regnauit ibidem S. *Edmundus* quo interfecto regnauit *Godrun* Dacus, postea regnum minutim Daci partiti sunt, fuitq; sub eis vsq; dum regi *Edwardo* ex maxima parte subiecta est. Hic igitur regnum Estangle dominio Westsexe contingens explicit, & iam ad primordia causamque aduentus Normannorum peruenimus.

Henrici Huntindoniensis

Historiarum.

LIB. VI.

ANno millesimo ab incarnatione Domini, *Richardi* Consulis Normannorum filiam rex prædictus *Edelred* in coniugem assumere præcogitauit ad tuitionem regni sui. Ille enim fortissimus erat, & omni regno Francorum formidabilis. Ipse autem se suósq; valdè debilitatos videbat, futurámq; cladem nõ mediocriter horrebat. Hoc autem Dei nutu factũ esse constat, vt veniret contra improbos malum. Genti enim Anglorũ, quam sceleribus suis exigentibus disterminare proposuerat, sicut & ipsi Brittones peccatis accusantibus humiliauerãt, Dominus omnipotens duplicem contritionem proposuit, & quasi militares insidias adhibuit. Scilicet vt hinc Dacorum persecutione sæuiẽte, illinc Nordmannorum coniunctione accrescente, si ab Dacorum manifesta fulminatione euaderent, Nordmannorum improuisam cum fortitudine cautelam non euaderent. Quod in sequentibus apparuit, cùm ex hac coniunctione regis Anglorum & filiæ ducis Normannorum, Angliam iustè secundum ius gentiũ Normanni & calumniati sunt & adepti sunt. Prædixit etiam eis quidam vir Dei, quòd ex scelerum suorum immanitate non solùm quia semper cædi & proditioni studebant, verum etiam quia semper ebrietati & negligentiæ domus Domini dediti erant, eis insperatum à Francia aduenturum dominium: quod & eorum excellentiam in æternum deprimeret, & honorem sine termino restitutionis euentilaret. Prædixit etiam, quòd non ea gens solùm, verùm & Scottorum, quos vilissimos habebant, eis ad emeritam confusionem dominaretur. Prædixit nihilominus varium adeò seculum creandum; vt varietas, quę in mentibus hominum latebat, & in actibus patebat, multimoda variatione vestium & indumentorum designaretur. Hac igitur prouidentia cum legatarijs ad ducem Normannorũ missis rex Anglorũ suę petitionis concessionem obtinuisset, Statuto tempore tanto digno ministerio ad dominam suã recipiendã & adducendã proceres Anglorũ mittũtur in Normanniã; quæ longo & digno regibus apparatu dirigitur in Angliam.

MIllesimo 2 anno *Emma* Normannorum gemma venit in Angliam, & diadema noménq; reginæ suscepit. Quo prouentu rex *Adelred* in superbiam elatus & perfidiã prolatus, omnes Dacos qui cum pace erant in Anglia, clãdestina proditione fecit mactari vna eadémq; die, scz in festiuitate S. *Bricy*, de quo scelere in pueritia nostra quosdam vetustissimos loqui audiuimus: quòd in vnamquamq; vrbem rex præfatus occultas miserit epistolas, secundum quas Angli Dacos omnes eadẽ die & eadem hora vel gladijs truncauerunt impręmeditatos, vel igne simul cremauerũt subitò cõprehensos. Eodẽ anno rex præfatus *Leffium* ducẽ exulauit, quia *Effic* regis vicecomitẽ occiderat,

al. sanguinine

MIllesimo 3. anno ira Daci exarserunt digna, sicut ignis, quē * sanguine velit aliquis extinguere. Aduolantes igitur quasi multitudo locustarū quidam Exaceastriā venerunt, & vrbem totam funditus destruxerunt, & omnia spolia secū, cineribus tantùm relictis, deportauerunt. *Hugonetu* verò Normannum, quem ibi iam regina *Emma* vicecomitem statuerat in perniciem compegerunt. Congregatæ sunt itaq; gentes Hamptunescire & Wiltunescire pugnatum cum exercitu. Cùm autem appropinquarent ad prælium finxit se dux eorum *Alfricus* infirmum, & cogebat se ad vomitum: sicq; gentem Anglorum, quam ducebat, prodidit. Et quoniam verum est quod vulgò dicitur, *Quando dux deficit exercitus vilescit*, Daci videntes defectum hostium, persequuti sunt eos vsque ad Wiltune, quam prædantes & comburentes venerunt ad Salesbiri & 10 inde ad puppes suas cum præda & triumpho remearunt.

al. Wlfketel

ANno 4. *Suain* rex Dacorum fortissimus, cui Deus regnū Angliæ destinauerat, cum nauibus multis venit ad Nordwic, & eam prædatus est, & combussit. Quod * *Vsketel* dux illius prouinciæ videns, fecit pacem cum exercitu, improuisum eius aduentum sustinere non sufficiens. Infra pacem verò exercitus post tres hebdomadas furtim perrexit ad Tedford, & eam prædatā combussit. Quod comperiens dux *Vlsketel* manè ex improuiso cum parua manu reuertenti ad puppes occurrit exercitui, quibus grauitèr & diù resistere, sed non suffecit persistere.

ANno 5. Daci redierunt in patriam suam. Ne tamen intereà plaga carerent Angli, tāta desolatio famis Brittanniā inuasit, quantā nullus hominū meminisse potuit. 20

al. Swein

ANno 6. cùm * *Suain* vir audacissimus cum magna classe redisset ad Sandwic, quē semper comitabantur tres sociæ, prædatio, combustio, occisio: frēduit omnis Anglia, & commota est velut arundinetū Zephiro vibrante collisum. Rex autem congregato exercitu cùm toto autumno contra eos persisteret, nihil profecit; illi námq; classem aliò dirigentes ludum solitum exercebant. In principio verò hyemis in insula Vecta manserunt, & sicut per prophetam dictum est; *Dies festos vertam in luctum*, in natale Domini perābulauerunt Hamtonescire & Bercscire, vsq; ad Redings, inde ad Wallingford, inde ad Colescige, inde iuxta * Elendune ad Chichelmeslaue. Quocunq;

al. Eisesdune

autem pergebant, quæ parata erant hilaritèr comedentes cum discederent, in retributionē procurationis reddebant hospiti cædem, hospitio flammā. Reuertentibus autem 30 *Dacis* ad mare obuiauit exercitus Wessex & pugnauit cū eis. Quid autē aliud profecit nisi, quòd spolijs suis Dacos victus ditauit. Vidit igitur gens Wincestre exercitū hostilē, superbū, & audacē iuxta portas vrbis transeuntē: & cibū, quē vltra 50. milliaria à mari conquisiuerat, & spolia, quæ à bello victis acceperat, secū deferentē. Rex autē *Adelred* cū mœstitia & cōfusione erat ad firmā suā in Salopscire, sæpè rumorū sauciatus aculeo.

ANno 7. rex & senatus Anglorū dubij quid agerent, quid omitterent, communi deliberatione grauem conuentionem cum exercitu fecerunt: & ad pacis obseruationem 30. millia librarum ei dederunt. Eodem anno Dei prouidētia ad perniciem Anglorum factus est *Edricus* dux super Merce, proditor nouus sed maximus.

ANno 8. qui est annus 30. regni prędicti regis, fecit rex parari per totam Angliam ex 40 trecentis & decem hidis nauem vnam, & ex octo hidis loricam & galeam. Hida autem Anglicè vocatur terra vnius aratri culturæ sufficiens per annum.

ANno 9. *Richardo* Normannorum duci misit rex nuncios suos causa consilij & auxilij postulandi. Puppes autē prædictæ congregatæ sunt apud Sandwic, & viri optimè armati. Nec fuit tantus numerus nauium tempore alicuius in Brittannia. Illusit autem eos Deus. Siquidem rex exulauerat *Wlnod* puerum nobilem Sudsexe. Ille verò cum 20. nauibus cœpit prædari iuxta littora maris. Igitur *Brictric* frater ducis *Edrici* laudem sibi volens adquirere, 80. ex puppibus prędictis secum duxit: & hostem viuum vel defunctū se regi allaturū promisit. Sed inter eundū, ventus vltra modum horribilis naues eius, omnes ad terram perniciosè iactauit. *Wlnod* verò superueniēs statim eas cō- 50 bussit. Sinistris angariatæ nuncijs puppes reliquæ, Londoniā redierunt. Exercitus quoq; diuisus est, & sic omnis labor Anglorum cassatus est. Tempore igitur messis venit exercitus Dacorum nouus & innumerabilis apud Sandwic, & inde ad Cantuariā progressi statim cepissent eam, nisi 3000. libras dando, ciues pacem impetrassent. Daci ergo in Vectam deuenerunt: & inde Sudsexe & Hamtunescire, & Bercscire prædati

sunt,

sunt. Rex autem *Aedelred* collectis omnibus Anglorum viribus regredientibus Dacis obuiauit; finémq; sæuitiæ eorum imposuisset, nisi dux *Edricus* semper proditor rumoribus fictis, & terroribus falsis regi pugnam dissuasisset. Postea Daci redeuntes hiemauerunt in Tamese, Londoniámq; sæpe assilientes, sępè repulsi sunt. Trans natale verò perrexerunt per **Chiltern** ad **Oxineford**. Qua combusta redeuntes, perstantes in Cántia puppes suas contra se adductas in Quadragesima emendauerunt.

ANno 10. venerunt Daci apud **Gipeswic** in die ascensionis Domini, & insurrexerunt in **Owlfketel** ducem exercitus. & Estangli protinus fugerunt. Sed homines **Grantebrigescire** viriliter obstiterunt; vnde dum Angli regnauerunt, laus Grantebrigiensis prouinciæ splendidè floruit. Cuneis verò inter se inuincibiliter confligentibus mortisque casum vilipendentibus, occisus est *Athelstan* sororius regis, & *Oswi* dux, & *Edwi* frater *Euici*, & *Wulfrie* consul, & multi cum eis principes. Anglis verò cùm memoria fugæ nulla adesset, *Turcetil Mirenehened*, id est caput formicæ, primus fugam incepit, & opprobrium meruit sempiternum. Daci verò victores terram **Estangle** tribus mensibus, & etiam paludes præcedenti libro descriptas cum ecclesijs vel prædati sunt, vel combusserunt: destruxerunt etiam **Tedford**: combusserunt quoque **Grantebrige**; & inde recedentes per montana amœnissima loci delectabilis, qui vocatur *** **Walesham**, quosquos inuenerũt, in eodem loco neci dederunt: puerósq; iactãtes super acumina lancearum recipiebant. Quidam verò fama dignus extenta in gradus turris templi, quod adhuc ibidem stat, ascendit: & tam loco quàm probitate munitus ab omni solus exercitu se defendit. Inde verò Daci transeuntes per Estsexam venerunt ad flumẽ Tamesis. Nec segnes inde promouerunt acies in **Oxineford scire**, & in **Bokinghamscire**: & sic iuxta Vsam ad **Bedeford**, & sic ad **Temesford**. Flumẽ verò Vsę per tria castra, quæ sunt capita prouinciarum, decurrit: scz. **Bukingham**, **Bedeford** & **Huntendune**. Huntendonia verò, id est, mons venatorum loco **Godmundcestre** nobilis quondam vrbis, nunc verò villæ non inamabilis ex alia parte fluminis sita, Castris duobus prædictis, tam situs fulgore, quàm sui decore, tam prædictarum paludum vicinitate quàm ferarum & piscium fertilitate longè præminet. Ad festum verò S. *Andreæ* diuerterunt ad **Northamtune**. Qua combusta pertranseuntes cis Tamesim, totam terram combusserunt, & ad natale classi suæ se reddiderunt.

al. Belesham

ANno 11. cùm iam Daci prædassent ex Boreali parte Tamesis, **Estangle** & **Grantebrigescire** & **Oxinefordscire** & **Bukinhamscire** & **Estsexe** & **Middlesexe** & **Herfordscire** & **Bedefordscire**, & partem **Huntedunescire**, quę est ex ea parte fluminis, & multum in **Hamtunescire**: ex Australi parte Tamesis **Kent** & **Sudreie** & **Hastings** & **Sudsex** & **Bercscire**, & **Hampscire**, & multũ in **Wiltunescire**, Metropolim Angliæ Cantuariam obsiderunt, & proditione ceperunt. *Almar* enim quem ** Alfegus* Archiepiscopus à morte liberauerat, eam prodidit. Ingressi igitur ceperũt *Alfegum* Archiepiscopum, & *Godwine* episcopũ, & *Lefwine* Abbatem, & *Alfword* præpositum regis, & clericos cum monachis, & viros cum mulieribus: sicq; victores ad puppes redierunt. Videres autem spectaculum horrendũ: faciem vrbis antiquæ & pulcherrimæ totam in cineres redactam, cadauera ciuium per vicos densissimè iacentia, sanguine solum fluménq; nigrescentia, fletum & eiulatum puerorum & mulierum in captiuitatem transducendorum, caput fidei fontémq; doctrinæ Anglorum vinculis mancipatum opprobriosè pertrahi.

al. Alfei

ANno autem cùm Sabbatũ adesset in hebdomada Paschali, commoti sunt Daci erga Archiepisc. quia prohibebat pecuniam dari pro se. Erant etiã ebrij vino, quod venerat ab austro. Adducto igitur Archiepisc. in medio eorũ iactauerunt in eum ossa & capita boum: vnde cum Deo omnipotenti grates lætissimas ex intimo corde redderet, percussus est capite cum securi. Cecidit ergo vir Dei sanctus, cruore terrã aspergens, anima beata cœli decorauit tẽpla. Manè autẽ episcopi *Ednod* & *Helhũ* susceptũ corpus cũ debito honore detulerunt, & sepelierunt ad monasteriũ S. *Pauli*: quo in loco Deus merita sancti Martyris ostendit. Successit autẽ ei *Lifwing* Archiepisc. Tũc verò rex nimis serò pacẽ fecit cum Dacorũ exercitu, dans eis 8000 librarũ. Nunquã enim tẽpore opportuno pax fiebat, donec nimia contritione terra lãgueret. Subdiderunt autẽ se regi 45 puppes Dacorũ, promittẽtes quòd Angliã tuerẽtur, rex verò inuenires eis victum & vestitum.

ANno 13. *Swein* rex Dacorũ venit per Humbram vſq; **Gainſburh**: ſtatimq; ſubditus eſt ei *Vchtred* dux **Northumbre** & tota gens illa. Gens etiã **Lindſey**, & gens vrbiũ 5. & omnes ex Boreale parte **Watlingſtreet** dederũt ei obſides. Rex verò tradidit obſides, & puppes *Cnut* filio ſuo cuſtodiẽdas: pergẽſq; ad Oxinefordiã & Wincestriã gentes illas in ditionẽ accepit. Inde reuertens Lundoniam, populũ multum amiſit in Tameſi, quia non curabant ire ad pontem. Ciues verò, quia rex *Adelred* inerat, fortiter ei reſtiterunt. *Suain* igitur inde recedens iuit ad **Wallingford**, & inde ad **Bathan**: & omnis **Weſſex** ſubdita eſt ei. Poſtea verò cùm *Suain* reuerſus eſſet ad puppes ſuas, Londonienſes etiã ſubditi ſunt ei, quia timebant, ne eos in perniciem redigeret. Quod videns rex *Adelred* miſit *Emmam* reginam *Richardo* fratri ſuo in Normanniam: & poſtea *Edwardum* & *Aelfredum* filios ſuos. *Suain* verò ab omni populo habebatur pro rege, iuſſitq; dari per Angliam victum & cenſum exercitui ſuo, *Turchil* verò ſimiliter iuſſit dari exercitui ſuo, qui erat in **Grenewic**. Rex autem *Aedelred* petijt **Withland**, quo per natale moratus transfretauit fugitiuus ad *Richardum* Normanniæ ducem. 10

ANno 14. *Suain* iam rex Anglorum in exordio regni ſui ſubita morte perijt. Exercitus autem eius elegit *Cnut* filium ſuum in regem. Angli verò in Normanniam *Aedelredo* regi nuncios direxerunt, intimantes ei, quòd ſi humaniùs ſolito vellet eos tractare, nullum eo libentiùs ſe in regem recepturos. Ille autem per *Edwardum* filium ſuum præmiſſum omnia rege & populo digna ſpondens eis, adueniens ab omni Anglorum gente cum lætitia ſuſceptus eſt. *Cnut* verò cum exercitu ſuo moratus apud **Geinſburh**, vſq; ad Paſcha, hominibus **Lindſey** concordatus eſt. Quod audiens rex *Adelred* cum maximo exercitu ſuperueniens prouinciam illam combuſſit, & prouinciales penè omnes interfecit. *Cnut* verò intimè dolens gentem illam ſui cauſa deſtructã, perrexit cum nauibus ad **Sandwic**, ibique *emittens obſides nobiliſſimos, qui erant patri ſuo traditi, abſcidit eis manus & naſum. Præter hoc malum iuſſit rex exercitui, qui erat apud **Greenwic**, reddi 21. mille librarum. Addidit autem Dominus malis ſolitis malum inſolitum. mare námque aſcendens ſolito ſuperiùs villas cum populo ſubmerſit innumero. 20

* al. admittens

ANo 15. dux *Edricus* prodidit *Siferd* & *Morchere* proceres egregios; vocatos námq; in cameram ſuam fecit occidi. *Edmundus* filius regis *Adelredi* terram eorum ſaiſiuit, & vxorem *Sigeferdi* duxit. *Cnut* verò redijt à Dacia in **Sandwic**, veniẽſq; in **Weſtſexe** ad Frothemuthã, inde prædauit **Dorſet** & **Sumerſet**, & **Wiltſire**. Rex verò *Adelred* iacebat infirmus apud Choſam. Tunc *Edmundus* filius regis & dux *Edricus* congregato exercitu contra *Cnut*, cùm ſimul veniſſent, voluit dux prodere iuuenem. Ideóque diuiſi ſunt, & præliũ dimiſſum eſt. Igitur **Weſtſexe** ſubdita eſt *Cnut* regi Dacorum. 30

ANno 16. dux *Edricus* cum 40. nauibus ſubdens ſe *Cnut* regi, & rex cum 160. nauibus conuenerunt in Tamaſim; pergentéſq; apud **Crikelade, Warewicſire** ferro & flamma deſtruxerunt. Rex autem *Adelred* fecit edictum, vt quicunq; Anglorum ſanus eſſet, ſecum in bello procederet. Cùm autem congregata eſſet gens innumera, dictum eſt regi, quod ſui prodere volebant eum. Quamobrem dimiſſo exercitu redijt Londoniam. *Edmundus* verò iuit ad *Vchtred* ducem **Northumbre**; prædauerúntque ſimul in **Staffordſcire**, & in **Scropſcire**, & in **Legeceaſtre**. *Cnut* verò ex alia parte iuit per **Bukinghamſcire**, in **Bedfordſcire**, & ſic in **Huntenduneſcire**, & inde iuxta paludes ad **Standford**: & ſic in **Lincolnſcire**, & inde in **Snotinghamſcire**, & ſic in **Northumbre** erga **Euerwic**. Quod audiens *Vchtred* dimiſit prædationem ſuam & reuerſus eſt in **Northumbre**, & neceſſitate ſubditus eſt *Cnut*: & cum eo tota **Northumbre**: & dedit obſides, & tamen ibi occiſus eſt. *Edmundus* verò redijt Londoniam ad patrem ſuũ. Sed *Cnut* ſtatuens *Hirc* conſulem ſuper **Northumbre** in loco *Vchtredi*, redijt ad puppes ſuas ante Paſcha; poſt Paſcha verò cum nauigio ſuo tendebat Londoniam. 40

ADelred cùm regnaſſet 37. annis, poſt multos labores & anxietates vitæ ſuæ deceſſit in Londonia antequam nauigium hoſtile aduenisset. 50

POſt quem *Edmundus* filius eius electus eſt in regem: qui cognominatus eſt *Irenside*, id eſt, ferreum latus; quia maximi vigoris, & mirabilis patientiæ bellicis erat in negotijs. *Edmundus* rex iuit in **Weſtſexe**, & omnis gens ei ſubdita eſt. Interea venerũt Dacorum puppes ad **Grenewic**, & inde Londoniam: facientéſque foueam magnam ex

Australi parte, traxerunt puppes suas ex Occidentali parte pontis, fodientésq; circa vrbem, ita quod nemo intrare vel exire posset, vrbem sæpè & grauiter assilierunt, sed ciues eis cautè & viriliter restiterunt. De bellis verò regis *Edmundi*, & de fortitudine eius nonne hæc scripta sunt in histōrijs veterum cum laude summa?

EDmundus primum bellum gessit contra exercitum Dacorum apud Peonnam iuxta Gillinges, successusq; manifestior contigit *Edmundo*. Secundum bellum gessit contra *Cnut* regem apud Sceorstan, vbi pugnatum est acerrimè. Dux verò *Edric*, & *Almer Derling* erant in prælio contra regem *Edmundum*. Igitur multi ex vtraque parte ceciderunt, & exercitus per se diuisi sunt. Tertio cum manu electa bellatorum venit Londoniam: & fugato exercitu ad puppes, qui obsederat vrbem, fortissimè liberauit eam: & cum debito triumpho ingressus est in eam. Quartum bellum gessit contra eundem exercitum post duos dies apud Brendforde. Multi autem suorum in eo transitu nimis festinantes flumine submersi sunt: ipse tamen belli festiuum decus obtinuit. Rex igitur *Cnut* summo timore perstrictus manum suam multis copijs ad se mandatis augmentauit. Cogitauerunt etiam *Cnut* rex & dux *Edricus*, vt quem armis vincere nequibant, proditione vincerent. Igitur dux *Edricus* concordatus est ei, vt eum proderet. Iuit ergo consilio eius in Westsexe, vt maximum contra *Cnut* duceret exercitum. *Cnut* verò intereà Londoniam obsidens, terra & aqua fortiter assiliuit: sed ciues ei viriliter obstiterunt. Quinta vice rex *Edmundus* transiens iterum Tamesem fluuium apud Brendesforde iuit in Kent pugnatum cum Dacis. Sed in ipsa obuiatione præcedentium vexillatorum horror nimius Dacos inuasit, & in fugam versi sunt. *Edmundus* verò persequutus est eos cum occisione magna vsque ad * Ilesford. Quòd si eos persequi persisteret, vltimus ille dies bello Dacisque fuisset. Dux verò *Edricus* consilio nequissimo fecit eum resistere. Consilium peius datum nō fuerat in Anglia. Sextum bellum commisit *Edmundus* cum maxima gente, & *Cnut* cum omnibus Dacorum exercitibus congregatis in Estsexe apud Esesdune. Bello igitur acerrimo & finali pugnatum est, & vtrique inuincibiles cæde despecta persistebant. Apparuit autem ibi virtus *Edmundi* iuuenis. Cùm enim Dacos solito acriùs pugnare videret, loco regio relicto, quod erat ex more inter draconem & insigne, quod vocatur Standard, cucurrit terribilis in aciem primam; vibrans igitur gladium electum, & brachio iuuenis *Edmundi* dignum, modò fulminis fidit aciem: abrumpensq; mediam pertransijt, seque sequentibus obruendam dedit. Inde in aciem regalem aduolat; vbi cùm clamor & stridor horrendus inciperet, videns dux *Edricus* ruinam Dacorum imminere, clamauit Anglorum genti, Flet Engle, flet Engle: ded is *Edmund*. Quod interpretatur, *Fugite Angli, fugite Angli: mortuus est* Edmundus. Sic igitur clamans fugam cum suis primus incepit, quem tota gens Anglorum in fugam subsequuta est. Illic igitur miranda strages Anglorum facta est: illic occisus est *Ednod* dux, & *AElfsije* dux, & *Godwine* dux, & *Vlfketel* dux de Estangle: & *Ailward* filius *Alfsi* ducis, & omnis flos nobilitatis Brittaniæ. Rex verò *Cnut* tanta fretus victoria Londoniam & sceptra cepit regalia. Septima tamen vice congregati sunt exercitus in Gloucestreschyre. Hinc autem formidantes fortitudinem regis *Edmundi*, illinc verò regis *Cnut*, dixerunt inter se proceres: *Cur insensati necis periculum totiens incurrimus? pugnent singulariter, qui regnare student singulariter.* Placuit sententia regibus. nec enim mediocris erat rex *Cnut* probitatis. Positi igitur reges Molaniæ duellum inceperunt. Telis igitur & lanceis vtrinque fractis super arma omnium armorum præstantissima rem gladijs egêre. Audiebant igitur, & videbant horribiles tinnitus, & igneas collisiones populus vterq; cum gemitu & clamore: tandem vigor incomparabilis *Edmundi* fulminare cepit. Cui *Cnut* rex cum magno vigore resistens, & tamen sibi timens, inquit; *Iuuenum omnium fortissime, quæ necessitas est alterum nostrum regnandi causa ferro perire. Simus fratres adoptiui, regnumque partiamur, imperemusque ego rebus in tuis, tuque in meis. Dacia quoque tuo disponatur imperio.* Hjs verbis iuuenis mens generosa delinita est: & osculum pacis inuicem datum est. Conueniente igitur populo, & præ gaudio lacrimante, *Edmundus* regnum suscepit Westsexe, *Cnut* verò regnum Merce suscipiens reuersus est Londoniam.

EDmundus rex post paucos exhinc dies proditione occisus est apud Oxineford. Sic autem occisus est. Cùm rex hostibus suis terribilis & timendissimus in regno floreret

al. Eilesford

reret, iuit nocte quadam in domum euacuationis ad requiſita naturæ, vbi filius *Edrici* ducis in fouea ſecretaria deliteſcens conſilio patris, regem inter celanda cultello bis acuto percuſſit: & inter viſcera ferrum figens fugiens reliquit. *Edricus* igitur ad regem *Cnut* veniens, ſalutauit eum dicens; Aue rex ſolus. Cui cùm rem geſtam denudaſſet, reſpondit rex; *Ego* te ob tanti obſequij meritum cunctis Anglorum proceribus reddam celſiorem. Iuſſit ergo eum excapitari, & caput in ſtipite ſuper celſiorem Londoniæ turrim figi. Sic perijt *Edmundus* rex fortis cùm vno anno regnaſſet: & ſepultus eſt iuxta *Edgar* auum ſuum in Glaſtengebirh.

CNut rex Anglorum *Emmam* ducis Normannorum filiam, vxorem regis *Adelredi* duxit. Poſtea verò rex dignam retributionem nequitiæ Anglis reddidit. Ipſe namque in dominio ſuo Weſtſexam habebat, *Hyrc* Nordhumbram, *Turchillus* Eſt-angle, *Edricus* Merce. Rex verò *Cnut* *Edricum* occidit: *Turchillum* exulauit; *Hyrc* fugere compulit: Præterea ſummos procerum aggreſſus Normannum ducem interfecit; *Edwiadelinge* exterminauit; *Adelwoldum* detruncauit; **Edwi Cheorleging* exulauit; *Bridric* ferro vita priuauit. Fecit quoque per Angliam mirabilem cenſum reddi ſcilicet 82. mille lib. præter vndecies mille lib. quas Londonienſes reddiderunt. Dignum igitur *exactorem Dominus iuſtus Anglis impoſuit.

al. Edwice-orleking

al. exauſtorem

CNut tertio anno regni ſui iuit in Daciam, ducens exercitum Anglorum & Dacorum in Wandalos. Cùm autem hoſtibus craſtina die conflicturus appropinquaſſet, *Godwinus* Conſul Anglorum ducens exercitum rege inſcio nocte profectus eſt in hoſtes. Igitur improuidos inuaſit, occidit, fugauit. Rex verò ſummo mane cùm Anglos fugiſſe, vel ad hoſtes perfidè tranſiſſe putaret, acies ordinatas in hoſtem dirigens non inuenit in caſtris, niſi ſanguinem & cadauera & prædam. Quamobrem ſummo honore deinceps Anglos habuit, nec minori quàm Dacos. His actis in Angliam redijt. Hoc circa tempus *Leuing* Archiepiſcopo defuncto, *Athelnold* ſucceſſor eius Romam petijt. Cum quo *Lefwinus* abbas Elienſis profectus abbatiam iniuſtè ſibi ablatam, Papa *Benedicto* iubente, rehabuit. Archiepiſcopus verò Roma rediens corpus ſancti *Alfei* à Londonia tranſtulit Cantuariam.

CNut regis anno octauo dux Normannorum *Ricardus* ſecundus pater *Emmæ* reginę Anglorum viuere non adiecit. Poſt quem *Ricardus* filius ſuus anno propè vno imperauit: & poſt eum *Robertus* frater eius octo annis. Anno verò ſequenti iuit cum exercitu Anglorum rex in Daciam contra *Vlf* & *Eilaf*: qui grauiſſimam contra eum multitudinem terra & mari adduxerunt de gente Speon. Ibi ergo perijt populus multus Anglorum & Dacorum ex parte *Cnut*, & Speon vicerunt.

CNut rex anno duodecimo iuit ab Anglia cum quinquaginta puppibus in Norwegiam, & bello fugauit *Olaf* regem Norwegenſium, regnumque illud recepit in ſuam ſubditionem. Cùm verò inde rediſſet in Angliam rex *Olaf* rediens in Norwegiam à patriæ illius gente occiſus eſt. Remanſitque *Cnut* regnum illud dum vixit. Circa hoc tempus *Roberto* regi Francorum ſucceſſit *Henricus* filius ſuus.

CNut regis anno decimoquinto *Robertus* dux Normannię in perigrinatione Ieroſolimitana mortuus eſt. cui ſucceſſit *Williehmus* nothus filius ſuus in puerili ętate. Rex verò *Cnut* Romam ſplendidè perrexit: & eleemoſynam, quæ vocatur Romſcot, quam anteceſſores ſui dederant Eccleſiæ Romanæ, perenniter aſſignauit. Quis autem numeret eleemoſynas eius, & dapſilitates eius, & magnalia, quæ geſſit rex magnus in peregrinatione illa? Non fuit rex ſub Occidentali limite, qui tam ſplendidè, tam famoſè Romæ ſancta loca petiſſet. Eodem verò anno Roma rediens, perrexit in Scotiam: & *Melcolm* Rex Scotiæ ſubditus eſt ei, & duo alij reges *Melbeathe* & *Iermare*.

CNut rex cùm viginti annis regnaſſet, viuere deſtitit apud Scaſteſbirh, & ſepultus eſt apud Wincestre in veteri Monaſterio. de cuius regis potentia pauca ſunt perſtringenda. Nec enim ante eũ tantæ magnitudinis rex fuerat in Anglia. Erat enim dominus totius Daciæ, totius Anglię, totius Norwagię, ſimul & Scotiæ. enimuero extra numerum bellorũ, quibus maximè ſplenduit, tria geſſit eleganter & magnificè: Primũ eſt, quod filiam ſuam Imperatori Romano cum ineffabilibus diuitijs maritauit. Secundũ, quod Romam pergens omnes malas exactiones in via, quæ per Gallias Romam tendit

tendit (quæ vocantur tolonea vel transuersa) data pecunia sua diminui fecit vsque ad medietatem. Tertium, quid cum maximo vigore imperij, *sedile suum in littore maris, cùm ascenderet, statui iussit. Dixit autem mari ascendenti, tu mea ditionis es, & terra in qua sedeo mea est: nec fuit qui impunè meo resisteret imperio. Impero igitur tibi, ne in terram meam ascendas, nec vestes nec membra dominatoris tui madefacere præsumas. Mare verò de more conscendens pedes regis & crura sine reuerentia madefecit. Rex igitur resiliens ait. Sciant omnes habitantes orbem vanam & friuolam regum esse potentiam, nec regis quempiam nomine dignum præter eum, cuius nutui cœlum terra mare legibus obediunt æternis.* [*Rex igitur* Cnut *nunquam postea coronam auream ceruici suæ imposuit, sed super imaginem Domini, quæ cruci* 10 *affixa erat, posuit eam in æternum, in laudem Dei regis magni:*] Cuius misericordia *Cnut* regis anima quiete fruatur.

HAraldus filius *Cnut* regis & * *Ailiua* filiæ *Alfelmi* ducis electus est in regem. Fuit namque placitum magnum apud **Oxenford**: vbi *Lefricus* Consul & omnes principes ex Boreali parte Tamesis cum Londoniensibus elegerunt *Haraldum*, vt cõseruaret regnum fratri suo *Hardecnut*, qui erat in Dacia. *Godwinus* verò Consul pater *Haraldi* postea regis, & principes **Westsexe** cęperunt contradicere, sed non profuit. Consilium ergo inierunt, quòd *Emma* regina cum regis defuncti familia conseruaret **Westsexe** apud **Wincestre** in opus filij sui: *Godwinus* verò Consul dux eis esset in re militari.

al. Alwina, vel Alwa

HAraldus rex exulauit *Emmam* reginam, nouercam scilicet suam. quæ diuertens ad 20 *Baldewinum* consulem Flandriæ accepit ab eo castrum **Bruge**, vt ibi & inde degeret. *Willielmo* namque Normannorum domino adhuc in ętate puerili cum rege Francorũ manente, Normannia fiscus regalis erat. Anno sequente * *Atelnod* archiepiscopo Cantuariensi migrante, successit *Eadsi.*

al. Athenold

HAraldus rex cum regnasset 4. annis & mensibus 4. mortem sensit apud **Oxenford**, & sepultus est apud **Westminster**. In diebus illis redditæ fuerant 16. puppibus ab vnoquoque portu 8. marcæ argenti, sicut & patris sui tempore.

HArdecnut filius regis *Cnut* & *Emmæ* reginæ, veniens â Dacia apud **Sandwic** illico susceptus est, & electus in regem simul ab Anglis & Dacis. Huius anno secundo redditus est census exercitui Dacorum. scilicet 21000. lib. & 89. lib. & postea 30 sunt redditæ 32. puppibus 11000. lib. & 48. lib. Eodem anno venit *Edwardus* filius *Edelredi* regis â Normannia, ad regem *Hardecnut* fratrem suum: ambo etenim erant filij *Emmæ* filiæ *Ricardi* Consulis.

HArdecnut rex morte pręreptus est cùm regnasset 2. annis, in medio flore iuuentutis suæ apud * **Lambuthe**, qui claræ indolis & benignæ iuuentutis fuerat suis. Tantæ namque largitatis fertur fuisse, vt prandia regalia quatuor in die vicibus omni curiæ suæ faceret apponi, Malens â vocatis apposita fercula dimitti, quàm â non vocatis apponenda fercula reposci, cùm nostri temporis consuetudo sit, causa vel auaritiæ, vel (vt ipsi dicunt) fastidij, principes semel in die tantùm suis escas anteponere. Sepultus est autem rex *Hardecnut* in veteri Monasterio apud **Wincestre** iuxta *Cnut* patrem suũ.

al. Lambbite

40 **Proceres igitur Anglorum iam Dacorum dominio liberati hilares pro* * Alfredo *primogenito filio* Ædelredi, *vt regni diademate sublimetur, nuntios mittunt. Ille autem cùm esset patre Anglicus, & matre Normannus aliquos ex consanguineis matris suæ, multos ex coæuis commilitantibus â Normannia secum duxit in Angliam.* Godwinus *verò cùm esset Cõsul fortissimus, & proditor sæuissimus, præcogitauit se* Edwardo *fratri minori & simpliciori posse dare filiam suam in reginam. Hunc verò* Alfredum, *quia primogenitus erat & magnæ probitatis, nullo modo filiam suam dignaturum præuidebat. Intimauit igitur proceribus Angliæ,* Alfredum *nimiam copiam Normannorum secum adduxisse: terras Anglorum eis promisisse: gentem fortissimam & subdolam: inter eos instirpare Anglis securum non esse. Hos persoluere pœnas oportere, ne alij posthac audeant pro regis cognatione se Anglis ingerere. Capti sunt igitur & ligati Nor-* 50 *manni, qui venerant cum* Alfredo: *& cùm ordine sederent, nouem semper excapitati sunt, & decimus remansit apud* **Gildeforde**. *Cùm autem omnes interfecti essent, nisi decima pars, nimium visum est Anglis tot superesse: feceruntque decimam decimari, & sic paucissimi euaserunt.* Alfredum *verò captum duxerunt in* **Ely**, *& oculos eius eruerunt, & mortuus est. Miserunt ergo pro* Edwardo *iuniore in Normanniam nuntios, & obsides, mandantes ei, quòd paucissimos Normannorum secum adduceret, & eum in regem fidelissimè stabilirent. Paruit* Edwardus

Et antequã sepultus esset, electus est* Edwardus *frater eius ab omni populo: & sacratus est ab* Eadsi *archiepiscopo apud* **Wincestre *in die Pascha.*

al. Aluredo

wardus *& cum paucis venit in Angliam, & electus eſt in regem ab omni populo, & ſacratus eſt ab* Eadſi *Archiepiſcopo apud* Winceſtre *in die Paſcha. Eadſi* verò Archiepiſcopus dimiſit archiepiſcopatum propter infirmitatem, & ſacratus eſt *Siward* in loco eius. Tunc quoque factus eſt *Stigandus* Epiſcopus Eſtangle.

al. Edieuam

EDwardus rex in patrocinium regni ſui duxit filiam *Godwini* fortiſſimi Conſulis nomine **Edgitham*, ſororem regis *Haraldi* futuri. Circa hoc tempus tanta fames Angliam inuaſit, quòd ſextarius frumẽti, qui equo vni ſolet eſſe oneri venundaretur 5. ſolidis, & etiam plùs. Poſtea verò *Stigandus*, qui erat epiſcopus in Eſtangle, factus eſt Epiſcopus etiam apud Winceſtre. Rex autem exulauit *Suain* Conſulem, filium *Godwini* prædicti conſulis. Qui recedens ad *Balwinum* conſulem Flandriæ, ibidem hyemauit apud Bruge. 10

EDwardi regis anno ſexto commiſſum eſt bellum apud Waleſdune inter *Henricum* regem Francorum, & proceres Normanniæ, quia nolebant *Willielmum* in dominum recipere. Quos cùm dux *Willielmus* victos obtinuiſſet quoſdã exulauit, quoſdam corpore minuit. venerunt eo tempore duo principes Dacorũ, *Lothen* & *Hirling* apud Sandwic, vbi capta innumerabili prȩda, auri quoq; & argẽti copia, per mare gyrantes Eſtſexam prȩdati ſunt. Inde verò dirigentes iter in Flandriã, vendita prȩda ſua reuerſi ſunt vnde venerant. Anno ſequenti rediit *Suain* conſul in Angliã impetratum pacem â rege. Quod cũ *Haraldus* frater eius & *Beornd* Conſul diuertiſſent, venit poſtea ad *Godwinum* patrem ſuum apud Peuenſe. cui humillimè ſupplicans & fratribus ſuis *Haraldo* & *Toſti* & *Beornd* Conſuli, obtinuit ab eis, vt *Beornd* Conſul ſecum proficiſceretur vſq; ad Sandwic ad amicitiam regis impetrandam. *Beornd* igitur introiens in naues *Suain* conſulis ad auxiliũ eius, nequiter occiſus eſt ab eis: cadauerq; eius proiectum ſepelierunt amici ſui apud Winceſtre iuxta *Cnut* regem auunculum ſuum. *Suein* verò reuerſus eſt in Flandriam. Sequenti verò anno *Suein* regi concordatus eſt cautela *Godwini* patris ſui. Eo tempore *Leo* Papa tenuit ſynodum apud Verzelei, vbi *Vlf* epiſcopus Dorceceſtriæ interfuit: & penè fractus eſt baculus eius Epiſcopalis, niſi maius pretium dediſſet. Neſciebat enim officium ſuum ſicut Epiſcopum deceret. *Eadſi* Archiepiſcopus vita caſſatus eſt, Obierat etiam *Siwardus* ſucceſſor eius. 20

EDwardus decimo anno regni ſui dedit *Roberto* Epiſcopo Londoniæ Archiepiſcopatum Cantuariæ. Regi verò delatum eſt, quod *Godwinus* gener ſuus & *Suein* filius eius & *Haraldus* prodituri eum eſſent. Quos in cauſam vocatos, cùm ſine obſidibus venire recuſarent, rex exulauit. Itaque *Godwinus* & *Suein* iuerunt in Flandriam, *Haraldus* verò in Hyberniam. Rex verò in iram promotus, dimiſſa regina theſaurum ſuum & terras ei abſtulit. Deditq; *Odoni* conſulatum Dauenelyꝛe, & Sumerſete, & Doꝛſete: *Algaro* verò filio *Lefrici* conſulis dedit conſulatum *Haraldi*. 30

al. Portlocan

EDwardi regis anno 11. *Emma* Normannigena, vxor regum & mater regum morem mortis pertulit. *Godwinus* autem Conſul & *Suein* filius eius currentes velis extenſis â Flandria ad inſulam Wiht, prȩdati ſunt eam: prȩdati ſunt quoq; Poꝛtland. *Haraldus* vero veniẽs ab *Hibernia* prȩdatus eſt apud *Poꝛdocan: & inde veniens ad patrẽ ſuum in Wiht perrexerunt in Peuenſe, & inde ad Neſſe, & in Rumene, & in Hithe, & in Folceſtane, & in Douere, & in Sanwic, & in Scepeie: vbiq; accipientes obſides & puppes. Quidam verò exeuntes Middeltune villam regis combuſſerunt, claſſis verò per Nordmutham tendens in Londoniam, obuiauit 50. puppibus, quibus rex inerat. Tunc igitur per internuncios conſilio *Stigandi* Epiſcopi datis obſidibus concordati ſunt rex & gener ſuus: reddiditq; illi & ſuis terras, & omnia, quæ priùs habuerant, & iterum accepit reginam ſuam. *Robertus* verò archiepiſcopus & omnes Franci, quorum conſilio rex conſulem exulauerat, exulati ſunt. *Stigandus* autem factus eſt archiepiſcopus Cantuariæ. Circa hoc tempus *Siwardus* Conſul fortiſſimus Noꝛdhumbꝛe, penè gigas ſtatura, manu verò & mente prædura, miſit filium ſuum in Scotiam conquerendam. Quem cùm bello cæſum patri renuntiaſſent, ait: Recepitne vulnus letale in anteriori vel poſteriori corporis parte? Dixerunt nuntij: in anteriori; At ille, gaudeo planè. non enim alio me vel filium meum digner funere. *Siwardus* igitur in Scotiam proficiſcens regem bello vicit, regnum totum deſtruxit, deſtructum ſibi ſubiugauit. 40 50

Edwardus

EDwardus 12. anno regni sui cũ pranderet apud Windleshores, vbi plurimùm manere solebat, *Godwinus* gener suus & proditor recumbens iuxta eum dixit. Sępe tibi rex falsò delatum est me proditioni tuæ inuigilasse: sed si Deus cœli verax & iustus est, hoc panis frustulum concedat ne guttur pertranseat, si vnquam te prodere vel cogitauerim. Deus autem iustus & verax audiuit vocem proditoris, & mox eodem pane strangulatus mortem pręgustauit ęternam. *Haraldus* verò filius eius habuit consulatum patris sui. Sed *Algarus* Consul Cestriæ habuit consulatum *Haraldi*.

EDwardi regis anno 13. pugnauerunt proceres Normanniæ contra gentẽ Francorũ apud castrum, quod vocatur mortuum mare: & interfectus est *Radulphus* Camerarius princeps exercitus Francorum: contigitque victoria Normannis. Et quidem rex *Hẽricus* Francorum, & dux *Willielmus* Normannorum bello non intererant. Anno sequente *Siwardus* Consul rigidissimus profluuio ventris ductus mortẽ sensit imminere. Dixitque; quantus pudor me tot in bellis mori non potuisse, vt vaccarum morti cum dedecore reseruarer? Induite me saltem lorica mea impenetrabili, præcingite gladio, sublimate galea: scutum in læua, securim auratam mihi ponite in dextra, vt militum fortissimus modo militis moriar. Dixerat: & vt dixerat, armatus honorificè spiritum exhalauit. Sed quia *Walteof* filius eius adhuc paruulus erat, datus est consulatus eius *Tosti* filio *Godwini* Consulis. Eodem anno *Algarus* Consul Cestriæ exulatus est, quia de proditione regis in consilio conuictus fuerat. Ille verò pergens ad *Griffinum* regem Nordwales, rediens cum eodem rege combussit Herford & Ecclesiam sancti * *Ailbricti*. Postea venit *Edwardus* filius *Edmundi Irenside* in terram istam, & statim mortuus est, & sepultus apud Londoniam in Ecclesia sancti *Pauli*. Hic fuit pater *Margaretæ* reginæ Scottorum, & *Edgari* * *Adelinge*. *Margareta* verò fuit mater *Matildis* reginæ Anglorum, & *Dauidis* vrbanissimi regis Scottorum. *Lefritus* quoque Consul nobilissimus Cestriæ defunctus est eo tempore: cuius vxor *Godiua* nomine perpetuo digna, multa probitate viguit, & abbatiam apud Couentre construxit: & auro & argento incomparabiliter ditauit. Construxit etiam Ecclesiam Stow sub promontorio Lincolniæ, & multas alias. *Algarus* verò filius eius suscepit consulatum Cestriæ.

* al. Athelbricti
* al. Atheling

EDwardi regis anno 22. cùm iam *Henrico* rege defuncto *Philippus* filius eius regnaret, *Willielmus* dux Normannorum subiugauit sibi Cenomanniam. *Haraldus* verò transiens in Flandriam, tempestate compulsus est in Ponticam prouinciam. Quem captum Consul Ponticus *Willielmo* duci Normannię reddidit. *Haraldus* verò iurauit *Willielmo* super reliquias sanctorum multas & electissimas se filiam eius ducturum: & Angliam post mortem *Edwardi* regis ad opus eius seruaturum. Summo igitur honore susceptus, & muneribus amplis ditatus, cùm reuersus esset in Angliam periurij crimen elegit. Anno verò sequenti *Haraldus* & *Tosti* perrexerunt in expeditionem in Walliam. Gens verò patriæ subdita est eis, & obsides dedit. Post ea siquidem occiderunt regem suum *Griffinum*, & attulerunt *Haraldo* caput eius. *Haraldus* verò statuit ibi alium regem. Contigit autem eodem anno, quòd in aula regia apud Windleshores *Tosti Haraldum* fratrem suum regi vina propinantem capillis coram rege ipso arripuerit. Inuidię namque & odij somitem ministrauerat, quòd cùm *Tosti* ipse primogenitus esset, arctiùs à rege frater suus diligeretur. Igitur impetu furoris propulsus non potuit cohibere manus à cesarie fratris. Rex autem pernitiem eorum iam appropinquare prędixit, & iram Dei iam non differandam. Tantæ namque sæuitiæ fratres illi erant, quòd cùm alicuius nitidam villam conspicerent, dominatorem de nocte interfici iuberent, totamque progeniem illius, possessionemque defuncti obtinerent. Et isti quidem iusticiarij erant regni. *Tosti* igitur furibundè discedens à rege & à fratre suo, perrexit ad Herefordę, vbi frater suus corrodium regale maximum parauerat: vbi ministros fratris sui omnes detruncans singulis vasis vini, medonis, ceruisiæ, pigmenti, morati, siceræ, crus humanum, vel caput, vel brachium imposuit. Mandauitque regi, quòd ad firmam suam properans cibos salsatos sufficienter inueniret, alios secum deferre curaret. Rex ergo eum ob scelus adeo infinitum delegari, & exulari præcepit.

EDwardi regis anno 24. Nordhumbri hæc audientes *Tosti* consulem suum, qui multas eis cædes & clades ingesserat, fugauerunt: Omnemque familiam suam interficientes tam Anglos quàm Dacos, ceperunt thesauros & arma eius in Euerwic.

Conſtituerunt igitur *Marcherum* filium *Algari* conſulis ſuper eos conſulem: qui cum gente illa & cum **Lincolneſire**, & **Snotinghamſire**, & **Derbiſire** perrexit vſq; ad **Hamtune**, & *Edwinus* frater ſuus venit contra eum cum hominibus conſulatus ſui, & plures Brittanni cum eo. Tunc venit *Haraldus* conſul ad eos. Ipſi verò miſerunt eum ad regem & nuncios cum eo precantes, vt poſſent habere *Marcherum* conſulem ſuper eos. Quod rex conceſſit, & remiſit *Haraldum* ad eos, ad **Hamtune**, qui hæc eis affirmauit. Ipſi verò interim comburentes & prædantes & occidentes prouinciæ illi non pepercerunt, ſed multa millia hominum ſecum abducentes cum petitionem ſuam obtinuiſſent, multis annis deteriorem partem illam regni reddiderunt. *Toſti* verò & vxor ſua ad *Baldwinum* conſulem Flandriæ diuertentes hyemauerunt. 10

Millesimo ſexageſimo ſexto anno gratiæ, perfecit dominator Dominus de gente Anglorum, quod diu cogitauerat. Genti namque Normannorum aſperæ & callidæ tradidit eos ad exterminandum. Enimuerò cùm baſilica S. *Petri* apud **Weſtminſter** dedicata eſſet in die ſanctorum innocentium, & poſtea in vigilia *Epiphaniæ* rex *Edwardus* mundo deceſſiſſet, & ſepultus eſſet in eadem eccleſia, quam ipſe conſtruxerat, & poſſeſſionibus multis ditauerat, quidam Anglorum *Eadgar*, * *Adeling* promouere volebant in regem. *Haraldus* verò viribus & genere fretus regni diadema inuaſit. *Willielmus* verò dux Normanniæ tribus de cauſis mente ſtimulatus, & intrinſecùs irritatus eſt. Primò, quia *Alfredum* cognatum ſuum *Godwinus* & filij ſui dehoneſtauerant & peremerant. Secundò, quia *Robertum* epiſcopum & *Odonem* conſulem & omnes Francos *Godwinus* & filij ſui arte ſua ab Anglia exulauerant. Tertiò, quòd *Haraldus* in periurium prolapſus regnum, quod iure cognationis ſuum eſſe debuerat, ſine aliquo iure inuaſerat. Principes verò Normannorum conuocans, auxilium Angliæ conquirendæ ab eis petijt. Quibus ad ſe conſiliandos euntibus *Willielmus* filius *Osberti* dapifer ducis interfuit: qui grauiſſimum iter ad Angliam capeſſendam, gentémque Anglorum fortiſſimam perhibens, contra pauciſſimos in Angliam ire volentes acerrimè litigauit. quod audientes proceres valdè gauiſi fidem dederunt ei, vt quod ipſe diceret omnes concederent. Ingreſſus igitur ante eos coram duce, dixit. Paratus ſum in hac expeditione cum omnibus meis deuotè proficiſci. Oportuit ergo omnes Normannorum principes verbum eius proſequi. Claſſis itaque maxima parata eſt ad portum, qui vocatur Sancti *Walerici*. Quod audiens rex *Haraldus* vir bellis acerrimus, cum nauali exercitu contra *Willielmum* ducem in mare profectus eſt. Interea venit *Toſti* Conſul in Humbram cum 60. puppibus: *Edwinus* verò Conſul veniens cum exercitu fugauit eum. Ille verò fugiens in Scotiam obuiauit *Haraldo* regi Norwagiæ cum 300. puppibus: & *Toſti* gauiſus valdè ſubditus eſt ei. Deinde ambo venerunt in Humbram vſque ad **Eouirwic**, & iuxta vrbem pugnauerunt cum eis *Edwinus* & *Markerus* conſules: Cuius locus pugnæ in Auſtrali parte vrbis adhuc oſtenditur. *Haraldus* verò rex Norwagiæ & *Toſti* cum eo Martis omine glorioſo potiti ſunt. Quod audiens *Haraldus* rex Angliæ cum manu valida obuiauit eis apud * **Stainfordbrige**. Pugna igitur incepta eſt, qua grauior non fuerat. Coeuntes namque à ſummo manè vſque ad Meridiem, cùm horribiliter ruentes vtrinque perſeuerarent, maximus numerus Anglorum Norwagenſes cedere, ſed non fugere compulit. Vltra flumen igitur repulſi, viuis ſupra mortuos tranſeuntibus magnanimiter reſtiterunt. Quidam verò Norwagenſis fama dignus æterna ſuper pontem reſtitit, & plus 40. viris Anglorum ſecuri cædens electa vſque ad horam diei nonam omnem exercitum Anglorum detinuit ſolus: vſquequò quidam nauim ingreſſus per foramina Pōtis in celandis eum percuſſit iaculo. Tranſeūntes igitur Angli *Haroldū* regem & *Toſti* occiderunt, & totam Norwagenſium aciem vel armis ſtrauerunt vel igne deprehenſos combuſſerunt.

al. Atheling

al. Steinfordesbrige

Haraldus rex Anglorum eadem die reuerſus ad **Eouirwic** cum ſumma lætitia, dum pranderet, audiuit nuntium dicentem ſibi. *Willielmus* dux Normanniæ littora Auſtralia occupauit, & caſtellum conſtruxit apud **Haſtings**. Rex igitur non ſegnis aduolans aciem ſuam conſtruxit in planis **Haſtinges**. *Willielmus* verò 5. cateruas equitum ſplendidè promouit in hoſtem; *Quibus terribiliter diſpoſitis orationem huiuſcemodi habuit. Vos alloquor Normanni gentium fortiſsimi, non quaſi veſtræ probitatis incertus, non quaſi de victoria non ſecurus: quæ nunquam caſu aliquo, vel impedimento à vobis euadere* 50

potuit

potuit. Quod si semel non vincere potuissetis exhortandi forsitan essetis, vt probitas vestra præradiaret. Quod autem natiuum vobis est, & quasi necessarium, qua indiget exhortatione? O mortalium validissimi, quid potuit rex Francorum bellis proficere cum omni gente quæ sunt à Lotaringa vsque ad Hispaniam contra Hasting *antecessorem nostrum? Qui quantum voluit Franciæ sibi adquisiuit, quantum voluit regi permisit, dum placuit, tenuit, dum satiatus est: ad maiora anhelans reliquit. Nonne* Rou *pater meus dux primus & author nostræ gentis cum patribus nostris regem Francorum * Parisius in medio regni sui bello vicit? nec Francorum rex potuit sperare salutem, nisi & filiam suam & terram, quæ ex vobis Normannia vocatur, supplex obtulisset? Nonne patres vestri regem Francorum in Rotomago ceperunt, & tenuerunt, donec* Richardo *puero duci vestro Normanniam reddidit, eo pacto, quòd in omni collocutione regis Franciæ & ducis Normanniæ gladio dux accingeretur, regem verò nec gladium nec etiam cultellum ferre liceret? Hanc æternam sanctionem patres vestri regi magno cogentes statuerunt. Nonne idem dux patres vestros vsque ad Mirmandam iuxta Alpes adduxit: & vrbis ducem generũ scilicet suum sponsæ suæ prælians parere coegit? Et ne parum sit vobis homines vicisse, vicit & ipse diabolum corporaliter colluctans, & prosternens, ligansq́; manus eius post terga confusumque victor Anglorum reliquit. Sed quid prisca narro? Nonne vobis cõgredientibus in eo tempore apud Mortemer, Franci præcipites præposuere fugã bellis, calcaria telis? Vos autem* Radulfo *summo duce Francorũ interfecto, fama spolijsq́; potiti, naturale bonũ solita necessitate tenuistis. Eia procedat aliquis Anglorũ, quos centies antecessores nostri & Daci & Norwagenses bellis vicerunt: demonstretq́; gentem* Rou *ex eius tẽpore vsq́; nunc semel militiæ naufragia perpessam esse, & ego victus abscedo. Nonne igitur pudori vobis est gentẽ vinci solitã, gentem belli cassam, gentem nec etiam sagittas habentem contra vos (ô fortissimi) quasi bello ordinatã procedere? Nõne vobis pudet regem* Haraldũ *contra me in præsentia vestri periurũ faciem suam vobis ostendere ausum fuisse? Mihi tamen stupori est, quòd eos qui parentes vestros cum* Alfredo *cognato meo proditione nefanda excapitauerunt oculis vestris vidistis, & eorum capita adhuc humeris eorũ supersunt. Erigite vexilla viri: nec sit iræ promeritæ modus vel modestia. Ab Oriente ad Occidentem videatur fulmen gloriæ vestræ, audiatur tonitruum impetus vestri, vindicesq́; generosissimi sanguinis. Nondum perorauerat dux* Willielmus: *omnes ira accensi vltra quã credi potest secundũ acies suas impetu ineffabili prouolabant in hostem, ducemq́; iam sibi soli loquentem relinquebant.* Quidam verò nomine *Taillefer* diu antequam coirent bellatores, ensibus iactatis ludens coram gente Anglorũ, dum in eum omnes stuperent, quendam vexilliferum Anglorum interfecit. Secundò similitèr egit. Tertiò idem agens, & ipse interfectus est: & acies sibi offenderunt. Incipit lætifera nubes sagittarum. Tonitruum sequitur ictuum. Insilit ignita collisio galearum & ensium. Cùm ergo *Haraldus* totam gentem suam in vna acie strictissimè locasset, & quasi castellum inde construxisset, impenetrabiles erant Normannis. Docuit igitur dux *Willielmus* genti suæ fugam simulare. Fugientes autem ad quandam foueam magnam dolosè protectam deuenerunt: vbi multus numerus eorum corruens oppressus est. Dum igitur Angli in sequendo persistunt, acies principalis Normannorum mediam Anglorum cateruam pertransijt. Quod videntes qui persequebantur per foueam prædictam, redire compulsi, ibidem ex magna parte perierunt. Docuit etiam dux *Willielmus* viros sagittarios, vt non in hostem directè, sed in aëra sursum sagittas emitterent, cuneum hostilem sagittis cæcarent. Quod Anglis magno fuit detrimento. Viginti autem equites strenuissimi fidem suam dederunt inuicem, quod Anglorum cateruam perrumpentes, signum regium, quod vocatur **Standard**, arriperent. Quod dum facerent plures eorum occisi sunt. Pars autem eorum via gladijs facta **Standard** asportauit. Interea totus imber sagittariorum cecidit circa regem *Haraldum:* & ipse in oculo percussus corruit. Irrumpens autem multitudo equitum regem vulneratum interfecit, & *Girth* consulem interfecit, & *Lewine* consulem & fratres cum eo. Sic igitur contritus est exercitus Anglorum. *Willielmus* verò tanta potitus victoria susceptus est à Londoniensibus pacificè & coronatus est apud **Westminster** ab *Aldredo* Eboracensi Episcopo. Et facta est mutatio dextræ excelsi; quam Cometa ingens in exordio eiusdem anni designauerat. Vnde dictum est,

Anno milleno sexageno quoque seno
Anglorũ metæ flammas sensere Cometæ.

Cõmissum est autem bellũ mense Octob. in

* al. Parisijs

festiuitate

feſtiuitate ſancti *Calixti*. Quo in loco rex *Willielmus* abbatiam nobilem poſtea pro defunctis ſuis conſtruxit: & eam dignè nomine Belli vocauit.

WIllielmus rex anno ſequenti mare tranſijt ducens ſecum obſides & theſauros: & eodem anno rediens diuiſit terram militibus ſuis. Sed *Edgar* iuuenis cum multis militibus pergens in Scotiam, regi Scottorum ſororem ſuam *Margaretam* deſponſauit. Cùm autem rex *Roberto* Comiti conſulatum Nordhumbre dediſſet, prouinciales eum & cũ eo nongintos homines occiderunt. Tunc *Edgar* iuuenis cum omni gente Nordhumbre venit Euuirwic: & Burgenſes cum eo pacem fecerunt. Rex verò veniens cum exercitu ciuitate prædata, magnam gentis perfidæ ſtragem dedit. *Edgarus* autem reuerſus eſt in Scotiam. 10

WIllielmi regis anno tertio venerunt duo filij *Swain* regis Dacorum & *Osbertus* Conſul frater ſuus cum trecentis puppibus in Humbram, ad quos *Walthef* Conſul & *Edgar* iuuenis venerunt: iunctique ſimul Daci & Angli caſtellum de Euuirwic ceperunt; multoſque Francorum perimentes, principes eorum vinctos & theſauros ad puppes tulerunt: & inter Vſam & Trentam hyemauerunt. Rex autem adueniens Dacos aufugauit, & Anglos illius prouinciæ deſtruxit. Ac Conſul *Walthef* cum rege concordatus eſt. Anno ſequenti *Baldewino* Flandriæ Conſuli defuncto, cuius filiam Rex *Willielmus* duxerat, ſucceſſit filius ſuus *Ernulfus*: quem rex *VVillielmus* Anglorum, & *Philippus* rex Francorum manu tenebant. *Rodbertus* autem Friſenſis frater eius bello confligens occidit *Ernulfum* Conſulem, & 20 *VVillielmum* filium *Osberti*, de quo prædiximus, & multa millia hominum vtriuſque regis.

WIllielmi regis anno quinto *Markerus* & *Edwinus* Conſules ceperunt prædari per campos & nemora. *Edwinus* autem occiſus eſt à ſuis. *Markerus* verò & *Herewardus* & *Alwinus* Epiſcopus venerunt in * Heli. Rex verò ducens exercitum terra & mari Inſulam obſedit, pontem parauit, domum belli artificioſè conſtruxit, quę vſque hodie perſtat: viros prædictos introiens Inſulam cepit præter *Herewardum*, qui ſuos viriliter ſtrenuiſſimus eduxit. Sequenti anno duxit Rex exercitum terra & mari in Scotiam, *Melcolm* verò Rex Scottorum homo ſuus effectus eſt, & obſides ei dedit. Anno ſequenti Rex duxit exercitum Anglorum & Francorum in Cenomanniam. Angli verò terram illam deſtruxerunt villas comburendo, vineas cædendo, & eam regi ſubdiderunt. Proximo verò anno iuit Rex in Normanniam, & *Edgar* iuuenis concordatus eſt ei, & in curia regis diu permanſit. 30

* al. Eli

WIllielmi regis anno nono, *Radulfus*, cui Rex conſulatum Eſtangle dederat, regem à regno expellere præcogitauit conſilio *VValthef* conſulis, & *Rogeri*, qui fuit filius *VVillielmi* filij *Osberti*: cuius ſororem Conſul prædictus duxit, & in ipſis nuptijs hanc proditionem prolocuti ſunt. Proceres verò regni ei viriliter obſtiterunt: vnde ipſe naues introiens apud Nordwic receſſit in Daciam. Rex autem rediens in Angliam *Rogerum* Conſulem cognatum ſuum miſit in carcerem. Sed *VValthef* Conſulem decollari fecit apud Wincestre, & ſepultus eſt apud Cruland. Cæterorum verò, qui nuptijs prauis interfuerant, multos fugauit, multos oculis priuauit. *Radulfus* autem Conſul adducens ſecum *Cnuth* filium *Suein* regis Dacorum & *Hacun* Conſulem redijt in Angliam cum 200. puppibus. Sed cùm non auderent contra regem *VVillielmum* pugnare transfretauerunt in Flandriam. Eodem anno *Edith* regina deceſſit, & ſepulta eſt iuxta virum ſuum regem *Edwardum* apud Westminstre. Anno ſequenti Rex transfretans obſedit Dol. Brittanni autem caſtellum tenuerunt viriliter, donec Rex Franciæ adueniens liberauit eos. Poſtea verò rex Franciæ, & rex *VVillielmus* concordati ſunt. Rex autem Scottorum *Melcolm* prædatus eſt in Nordhumbre vſque ad Tine: & prædam maximam, multoſque homines ſecum in vinculis reduxit. Rex quoque *VVillielmus* ſeditione militari agens contra *Robertum* filium ſuum apud Gerberei, quod eſt caſtrum in Francia, equo ſuo propulſus eſt: & *VVillielmus* filius ſuus vulneratus eſt, & multi ex ſuis occiſi. Maledixit autem Rex *Roberto* filio ſuo. Porro Nordhumbri proditione occiderunt *VValkerum* Epiſcopum Dunelmiæ, in quodam placito pacificè ſtatuto iuxta Tinam, & centum homines cum eo. 40 50

WIllielmus Rex anno decimo quinto duxit exercitum in Walliam, & eam sibi subdidit: *Odonem* Episcopum fratrem suum postea in carcerem posuit. His transactis Regina *Matildis* obijt. Eo tempore cepit Rex ab vnaquaque hida Angliæ sex solidos. *Turstanus* verò Abbas Glastingebiri turpe scelus commisit. Tres namque Monachos sub altare positos occidi fecit: & octodecim vulnerari; Ita quòd sanguis eorum cucurrit ab altari super gradus & à gradibus super arenam.

WIllielmus rex anno decimo octauo, (quo in anno *Vrbanus* Papa effectus est Romanus) redijt á Normannia in Angliam cum tanto exercitu Francorum, Normannorum, Brittannorum; quòd mirum videbatur, quomodo hæc terra pascere eos posset. Didicerat enim fama crebrescente, quòd rex Daciæ *Cnuth*, & *Robertus* Frisensis Consul Flandriæ volebant ditioni suæ Angliam Martis gressibus supponere: cùm autem apparatus eorum Deo volente defecisset, remisit magnas partes exercituum ad natale solum. Misit autem dehinc rex potentissimus iusticiarios per vnamquamque scyram, id est prouinciam Angliæ, & inquirere fecit per iusiurandum quot hydæ, (id est iugera vni aratro sufficientia per annum) essent in vnaquaque villa, & quot animalia. fecit etiam inquiri, quid vnaquæque vrbs, castellum, vicus, villa, flumen, palus, sylua, redderet per annum. Hæc autem omnia in chartis scripta delata sunt ad regem, & inter thesauros reposita vsque hodiè seruantur. Eodem anno *Mauricius* effectus est Episcopus Londoniæ, qui templum maximum quod necdum perfectum est, incepit.

WIllielmus rex fortis anno decimo nono regni sui cum de more tenuisset curiam suam in Natali apud Gloucestre, ad Pascha apud Wincestre, ad Pentecosten apud Londoniam, *Henricum* filium suum iuniorem virilibus induit armis. Deinde accipiens hominium omnium terrariorum Angliæ, cuiuscunque feudi essent, iuramentum etiam fidelitatis recipere non distulit. Postea rex adquisitis magni thesauri copijs super quoscúnque aliquam causâm inuenire poterat, siue iustè siue iniustè, iuit in Normanniam.

ANno vigesimo primo regni *Willielmi* regis cùm iam Domini iustam voluntatem super Anglorum gentem Normanni complessent: nec iam vix aliquis princeps de progenie Anglorum esset in Anglia, sed omnes ad seruitutem & ad mœrorem redacti essent: ita etiam, vt Anglicum vocari esset opprobrio: Huius author vindictæ *Willielmus* vitam terminauit. Elegerat enim Deus Normannos ad Anglorum gentem exterminandam: quia prærogatiua sæuitiæ singularis omnibus populis viderat eos præminere. Natura siquidem eorum est, vt cùm hostes suos adeo depresserint, vt adijcere non possint, ipsi se deprimant, & seterrasque suas in pauperiem & vastitatem redigant: semperque Normannorum domini cùm hostes contriuerint, cùm crudeliter non agere nequeant, suos etiam hostiliter conterunt. Quod liquidè in Normannia, & Anglia, Apulia, Calabria, Sicilia, & Antiochia terris optimis, quas eis Deus subiecit, magis, magisque apparet. In Anglia ergo tholonea iniusta, & pessimæ consuetudines his temporibus pullulauerunt. Principes omnes auri & argenti cupiditate cæcati adeo erant, vt illud de ijs verè dici possit, Vnde habeat, nemo quærit, sed oportet habere: quanto magis loquebantur de recto, tanto maior fiebat iniuria. Qui iusticiarij vocabantur, caput erant omnis iniustitiæ. Vicecomites, & præpositi, quorum erat officium iustitia, & iudicium furibus & raptoribus atrociores erant, & omnibus sæuissimis sæuiores. Rex ipse cùm ad firmam terras suas, quanto cariùs poterat, dedisset: alij magis offerenti, & deinde alij, semper negligens pactum, & ad maiora studens, dabat. Nec erat cura quanta iniuria pauperibus à præpositis fieret. In hoc anno igitur pestes infirmitatis & famis Angliæ Deus immisit, vt qui febribus euaderet, fame moreretur. Immisit etiam tempestates, & tonitrua, quibus multos hominum occidit: nec animalibus, nec pecori pepercit. Iuerat autem hoc anno Rex *Willielmus* in Franciam prædauitque regnum Regis *Philippi*, & multos suorum neci dedit. Combussit quoque castrum nobile quod vocatur * Maante; & omnes Ecclesias, quæ ibi inerant, plebemque multam, & duos Anachoritas sanctos igni tradidit. Quibus de causis Deus irritatus

al. Anaante

irritatus regem cùm inde rediret infirmitati,poſtea morti conceſſit.De cuius regis potentiſſimi vita bona perſtringenda ſunt,& mala: vt à bonis ſumantur exempla,& à malis diſcatur cautela.

WIllielmus omnibus Normanniæ cõſulibus fortior fuit. omnibus Anglorũ regibus potentior fuit: omnibus prędeceſſoribus laude dignior fuit. Erat autem ſapiens,ſed aſtutus: locuples,ſed cupidus: glorioſus,ſed famæ deditus:erat humilis Deo ſeruientibus, durus ſibi reſiſtentibus. Poſuerat namq; conſules, & principes in carcerem: Epiſcopos,& abbates poſſeſſionibus ſuis priuauerat: fratri proprio non pepercerat: nec erat,qui reſiſteret. Auferebat quoq; potentiſſimis etiam auri & argenti millia, ad caſtella ſolus omnes fatigabat conſtruenda.Si ceruum caperent,aut aprum,oculos ijs euellebat,nec erat,qui obmurmuraret. Amauit autem feras, tanquam pater eſſet earum: vnde in ſyluis venationum,quæ vocantur Noueforeſt, Eccleſias & villas eradicari, gentem extirpari,& à feris fecit inhabitari. Cùm autem raperet ſuis ſua,non pro aliqua neceſſitate,ſed prę nimia cupiditate,in intimis cordium amaricabantur,& tabeſcebant. Ipſe verò nihili pendebat iras eorum . Sed oportebat omnes obſequi regis nutui: ſi amore eius, vel pecunia, vel terris vel vita vellent perfrui. Heu quanto dolore plangendum eſt,quòd aliquis hominum, cùm cinis, & vermis ſit, adeo ſuperbiat, vt ſuper omnes ſe ſolum mortis oblitus extollat. Regi namq; præfato Normannia hereditariè peruenerat.Cenomanniam armis acquiſierat: Brittanniam ſibi accliuem fecerat. Super Angliam ſolus totam regnauerat: ita quòd nec ibi vna ſola hyda inerat,de qua neſciret cuius eſſet, & quid valeret. Scotiam quoque ſibi ſubiugauerat: Walliámque reuerendus in ſuam acceperat: pacis autem tantus author fuerat, quòd puella auro onuſta regnum Angliæ pertranſire poſſet impunè. Si aliquis quempiam quacunque de cauſa peremiſſet, capitali ſubiacebat ſententiæ: ſi aliquem vi oppreſſiſſet, genitalibus priuabatur armis.Conſtruxit autem abbatiam *Belli*,de qua prædictum eſt. et illam apud * *Cabom* in Normannia, in qua ipſe ſepultus eſt. Vxor verò ſua *Matildis* nomine abbatiam ſanctimonialium ibidem conſtruxit,in qua ipſa ſepulta eſt. Quorum animabus miſereatur,qui ſolus poſt mortem medetur. vos igitur qui legitis,& viri tanti virtutes & vitia videtis bona ſequentes,& à malis declinantes, pergite per viam directam,quæ ducit ad vitam perfectam.

al. Chaam

EOdem anno Pagani ſuper Chriſtianos in Hiſpania prædati ſunt, & partes regni magnas occupauerunt. *Amphos* verò rex Chriſtianus accepto circumquaq; a Chriſtianis auxilio reſurgens Paganos occidit,fugauit, terræ ablatæ damna reparauit. Accidit etiam in Dacia,quod Daci nunquam antea in dominum fide læſi,*Cnut* regem ſuum in Monaſterio quodã proditione peremerunt.*Willielmus* verò rex *Roberto* filio ſuo primogenito dimiſerat Normanniã: *Willielmo* filio eius ſecundo regnum Angliæ:*Henrico* tertio filio ſuo theſauri copiam: pro quo cùm *Robertus* partem ei Normanniæ vendidiſſet,theſauro habito terram ei abſtulit.Quę res Deo valdè diſplicuit:ſed vindictam in tempore diſtulit. *Willielmus* verò pergens apud Wincestre theſaurum patris ſui ſecundum imperium eius diuiſit. Erant autem in theſauro illo 60.mille librę argenti:excepto auro,& gemmis & vaſis & pallijs.Deditq; inde quibuſdam eccleſijs decem marcas auri,quibuſdã ſex,& vnicuiq; eccleſiæ villę quinq; ſolidos,& miſit in vnumquemque Comitatum centum libras diuiſum pauperibus. Pręcepto quoq; patris ſui omnes vinctos à vinculis ſoluit. Rex igitur nouus curiam ſuam ad natale tenuit apud Londoniã, in qua affuerunt *Lamfrancus* archiepiſcopus,qui eum ſacrauerat in regem,& *Thomas* Eboracenſis archiepiſcopus,& *Mauricius* Londonienſis epiſcopus,& *Walchelmus* Wintonienſis,& *Ganfridus* epiſcopus Execestre,& *Wlnod* epiſcopus ſanctus Wireceſtriæ,& *Willielmus* Tedfordiæ,& *Robertus* Ceastre,& *Willielmus* Dunelmię,& *Odo* epiſcopus Baiocenſis iuſticiarius & princeps totius Angliæ: & *Remigius* epiſcopus Lincolnienſis, de quo pauca tangere res exigit.

REmigio igitur, qui Monachus fuerat apud Fescamb dederat Rex Epiſcopatum Dorecestre, quæ ſita eſt ſuper Tamaſim. Cùm autem Epiſcopatus ille maior omnibus Angliæ à Tamaſi vſque ad Humbram duraret, moleſtum viſum eſt Epiſcopo, quòd in ipſo termino Epiſcopatus ſedes eſſet Epiſcopalis: Diſplicebat etiam ei, quòd vrbs illa modica erat, cùm in eodem Epiſcopatu ciuitas clariſſima Lincolniæ

dignior

dignior sede Episcopali videretur. Mercatis igitur prædijs in ipso vertice vrbis iuxta castellum turribus fortissimis eminens in loco forti fortem, pulchro pulchram, virgini virginum construxit Ecclesiam: quæ & grata esset Deo seruientibus, & vt pro tempore oportebat inuincibilis hostibus. Prouinciam tamen Lindisse Archiepiscopus Eboracensis calumniabatur ex antiqua temporum serie. *Remigius* verò nihili ducens impetitionem eius, non segniter opus inceptum peregit: peractúmque clericis doctrina & moribus approbatissimis decorauit. Erat siquidem statura paruus, sed corde magnus: colore fuscus, sed operibus venustus. De regia quidem proditione fuerat impetitus: sed famulus eius ferri igniti iudicio dominum purgans regio restituit amori, & maculam Pontificali detersit decori. Hoc tempore, hoc authore, his caussis incepta est Ecclesia moderna Lincolniensis.

VErùm iam rebus vsque ad tempora nostra perductis, nouis nouus liber est donandus. Si autem & hic prædictorum recapitulatio elucidans requiratur, nec ob ista, cùm pauca sint, lectori molestus apparebo. Ecce igitur speculum de regibus libri terminati.

AEthelred regnauit super vniuersos fines Angliæ 37. annis semper cum labore.

Edmundus iuuenum fortissimus regnauit vno anno, & proditione occisus est.

Cnut omnium prædecessorum suorum maximus regnauit gloriose viginti annis.

Haraldus filius eius regnauit quatuor annis, & 16. hebdomadis.

H*Ardecnut* munificus regis *Cnut* filius, cùm regnasset duobus annis sex diebus minus, morte præreptus est.

Edwardus Rex bonus & pacificus regnauit in pace viginti quatuor annis.

Haraldus rex periurus vno anno, & tamen nõ pleno, quẽ proprio perdidit iniustitia.

W*illielmus* omnium prædictorum summus viginti vno annis glorificè splenduit, de quo dictum est,

> *Cæsariem,* Cæsar, *tibi si natura negauit,*
> *Hanc* Willielme *tibi stella* * *cometa dedit.*

* *al. comata*

Henrici Huntindoniensis

Historiarum

LIB. VII.

HActenus de ijs, quę vel in libris veterum legendo reperimus, vel fama vulgante percepimus, tractatum est. Nunc autem de his, quæ vel ipsi vidimus, vel ab ijs, qui viderant, audiuimus, pertractandum est. Declaratumque constat, quo modo Dominus salutem & honorem genti Anglorũ pro meritis abstulerit, & iam populum non esse iusserit.* Patebit à modò, quomodo & ipsos Normãnos vindices quidem suos varijs cladibus afficere inceperit. Omnes namq; nobiliores procerũ in *Willielmum* iuniorem non sine periurio bellum mouentes, & *Robertum* fratrem suum in regnum asciscentes, suis quique prouincijs debacchati sunt. *Odo* præsul Baiocensis, princeps & moderator Angliæ, in Cantia seditionem exordiens, regis & Archiepiscopi villas inuasit, & combussit. *Rogerus* Consul de * Moretiel circa Peuense idem incepit. *Galfridus* Episcopus prodiens à Brigestou vrbem Bade, & Berchelai, & circumiacentia destruxit.

* *al. Moretuil*

Rogerus in caſtello **Norđwic** ſceleris exercitiū per **Eſtangle** non ſegniùs inchoauit. *Hugo* in prouincia Legeceſtriȩ & Hãptoniȩ nihil mitiùs egit. *Willielmus* epiſcopus Dunelmiȩ in finitimis ſimilia perpetrauit. Principes verò **Hereforđſhyre** & **Salopeſcyre** cum Walenſibus prædantes combuſſerunt prouinciam Wireceſtre vſque ad portas vrbis. Cùm autem templum & caſtellum aſſilire pararent, *Wlſtanus* Epiſcopus ſanctus quendam amicum familiarem ſummis in neceſſitatibus compellauit, Deū videlicet excelſum. Cuius ope coram altari iacens in oratione paucis militibus emiſſis quinque mille hoſtium, vel occidit, vel cepit: cȩteros verò mirabiliter fugauit. Rex autē congregato Anglorū populo, reddidit venatus, & nemora, legeſq; promiſit exoptabiles. Porrexit igitur ad caſtellum **Tunebrige**: vnde *Gilebertus* ei rebellabat. Cùm autem regalis exercitus iam caſtellum conſtringeret, cum rege pacificatus eſt. Rex inde progrediens ad **Peuenefe**, obſedit ibi *Odonem* epiſcopum, & *Rogerum* conſulem per ſex hebdomadas. Interea *Robertus* dux Normanniȩ Angliā feſtinans adire, & auxilio prȩdictorū obtinere, prȩmiſit partem exercitus in auxilium ſuorum, diſponens cum copijs ingentibus eos proſequi. Anglici verò mare cuſtodientes occiderūt, & ſubmerſerunt ex illis innumerabiles. Igitur qui erant in **Peuenefe** deficiente cibo caſtrū regi reddiderunt. *Odo* ſiquidē epiſcopus iurauit ſe ab Anglia receſſurum, & caſtellum Rouceceſtriȩ redditurum: cùm autem vt illud redderet cum regis hominibus eò veniſſet, *Euſtacius* Conſul & cȩteri proceres, qui vrbi inerant fallacia ipſius epiſcopū regiſq; miniſtros ceperunt, & in carcerem retruſerunt. Quibus rex audiris Rouceceſtriā obſedit, donec firmitas reddita eſt: & epiſcopus *Odo* non rediturus mare tranſijt. Mittens quoq; rex exercitū Dunelmiæ obſedit vrbem, donec reddita eſt ei. Epiſcopus verò multiq; proditorum propulſi ſunt in exilium. Rex verò terras infidelium fidelibus ſuis diſtribuit. *Lanfrancus* archiepiſc. doctor luculentus clericorum, & pater dulciſſimus monachorum, à rebus tranſitorijs anno ſequente tranſijt. quo in anno terræ motus fuit terribilis.

IVnior *Willielmus* anno 3. regni ſui vlciſci paratus iniurias, quas ei frater ſuus ingeſſerat, muneribus datis acquiſiuit ſibi caſtellū *S. Walerici* & **Albemarle**. qui milites ſuos mittens, prȩdari, & comburere terram fraternā cœpit. Anno verò ſequenti rex ipſe ſequens eos cōcordiam cum fratre ſuo fecit. Eo tamen pacto, vt caſtra illā, quæ frater ab eo iniuria acquiſierat, regi remanerent. Rex autem adiuuaret eum ad omnia, quæ pater ſuus habuerat, conquirenda. Statuerunt etiā, ſiquis eorum moreretur prior altero ſine filio, quòd alter fieret hæres illius. Hoc pactum iurauerunt duodecim principes vice regis, & duodecim vice ducis. Interea *Melcolm* rex Scottorum prædatum veniens in Angliā, validiſſimè vexauit eam. venientes igitur in Angliā rex & cū eo *Robertus* frater ſuus, direxerunt acies in Scotiam. Itaque *Melcolm* nimio timore perſtrictus homo regis effectus eſt, & iuramento fidelitatis ei ſubiectus. *Robertus* autem dux cum fratre ſuo diu perēdinans cùm plus ficti amoris quàm veri circa eum reperiſſet, transfretauit ad propria. Succedente anno rex reȩdificauit **Carleol**, & ex auſtralibus Angliæ partibus illuc habitatores tranſmiſit. *Remigius* verò præſul cùm Eccleſiam Lincolnienſem iam perfectam dedicaturus eſſet, vno die ante hoc languore correptus expirauit.

IVnior *Willielmus* in Quadrageſima infirmatus eſt apud **Glouuceaſtre** *6.* anno regni ſui deditq; archiepiſcopatū Cantuariæ *Anſelmo* abbati viro ſancto, & venerabili: *Roberto* quoq; cognomento *Bloet* cancellario ſuo dedit epiſcopatum Lincolniȩ, quo non erat alter forma venuſtior, mente ſerenior, affatu dulcior. Promiſit quoq; rex ſe prauas leges emendaturum, & in domo Domini pacē poſiturum. Sed ex quo ſanus fuit, pœnituit eum, & ſolito peior effectus eſt. Condolens igitur, quòd epiſcopatum Lincolniȩ non vendiderat, cum Archiepiſcopo Eboracenſi calumniatus eſt *Robertū* epiſcopum, quòd vrbs Lincolniæ, & prouincia **Lindiſſe** archiepiſcopo eidē ſubiacere debuiſſent. Nec potuit cauſa terminari, donec *Robertus* 5000. lib. regi pro libertate Eccleſiæ ſuæ pepigerit; quod regi quidem ſymoniæ, prȩſuli verò iuſtitiæ deputatū eſt. Eodem anno *Melcolm* rex Scotiæ in Anglia prædans, ex improuiſo eſt interceptus, & interfectus, & *Edwardus* filius ſuus hæres ſi viueret eius. Quod vt audiuit *Margareta* regina, duplici contritione anxiata eſt in anima vſq; ad mortem: pergenſq; ad Eccleſiā confeſſionem & communionem recepit, & Domino precibus ſe commendans animam reddidit. Scotti verò elegerunt ** Dunenal* fratrem *Melcolm* in regem. Sed *Dunecan* filius *Melcolm* regis

** al. Dunenal*

regis, qui erat obses in curia regis *Willielmi*, auxilio eiusdem regis superueniens auunculum suum fugauit, & susceptus est in regem. Anno verò sequenti consilio eiusdem *Duneual* Scotti regem suum *Dunecan* insidiantes occiderunt.

IVnior *Willielmus* 7. anno regni sui, prouocatus à fratre suo, quòd iusiurandum nō seruasset, transfretauit in Normanniā. Cùm ergo fratres simul venissent iuratores omnē culpā regi imposuerunt. Rex verò ferus ea negligens, & iracundè discedens castellum **Bures** inuasit, & cepit. E contra dux castellū Argentes cepit, & in eo consulē regis nomine *Rogerū* Pictauēsem & cum eo 700. milites, & postea castrū **Hulme**. Fecit interim rex summoneri 20000. peditum Anglicorum, vt venirent in Normanniam; cùm au-
10 tem ad mare venissent, rex ab vnoquoque eorum pecuniam victualem scilicet decem solidos accipiens, eos domum remisit. Dux verò *Robertus* adduxit *Philippum* regem Francorum secum, & exercitum copiosum: vt obsiderent regem *Willielmum* apud **Hou*. Ingenio autem & pecunia regis *Willielmi* rex Francorum reuersus est, & sic totus exercitus pecuniæ tenebris obnubilatus euanuit. Rex verò *Willielmus* mandauit *Henrico* fratri suo, qui erat apud **Damfrunt**, vt esset in natali contra eum in Anglia. *Henricus* ergo in natali fuit apud Londoniam: rex verò apud **Withsand**: vnde appulit Doroberniam. Anno verò sequenti misit *Henricum* fratrem suum in Normanniam cum pecunia multa, vt eam loco regis diutinis inuasionibus expugnaret. Cùm autem *Robertus* consul Nordhumbræ in superbiam elatus, quia regem Scottorum strauerat,
20 curiam regis adire repudiaret: promouit rex exercitum in **Nordhumbre**: statimq; in quadam firmitate, quæ vocatur Nouum castellum, omnes meliores consules & proceres cepit. Inde verò castellum **Tinemuth** conquisiuit, & fratrem consulis in eo. Post hæc obsedit consulem ad ***Bahanburh**: quod cùm armis inexpugnabile videret, parauit antè illud castellum aliud, quod appellauit **Malueisin**: in quo partem relinquens exercitus recessit. Quadam verò nocte cùm consul recessisset à **Bahanburh**, secutus est eum regalis exercitus vsque in Tinemuthan: vbi cùm se defendere conaretur, nec posset, vulneratus est & captus, & apud **Winleshores** in carcere positus. Ergo redditum est regi castrum **Behamburch**: fautores verò consulis malè pacati sunt. Nam *Willielmus* de **Ou** oculis priuatus est; *Odo* consul Campaniæ, cæterique complu-
30 res exhæredati sunt. Eodem anno rex impiger vexilla direxit in Walliam, causa autem hæc est. Anno præterito multos Francorum occiderant, & procerum firmitates confregerant, & ferro & igne finitimos inuaserant. Anno etiam præsenti castellum **Mungumerie** strauerant, & inhabitantes necauerant: rex igitur pertransiens omnes fines Walliæ cùm in diuersorijs montium & syluarum eos persequi non posset, parum vel nihil proficiens, reuersus est. Eo tempore stellæ visæ sunt de cœlo cadere, ita spissę, quòd numerari non poterant.

ANno millesimo nonagesimo sexto facta est motio Ierosolymitana prædicatione *Vrbani* Papæ. *Robertus* igitur dux Normanniæ illuc proficiscens posuit Normanniam in vadimonium fratri suo regi *Willielmo*. Iuit autem cum eo *Robertus*
40 dux Flandriæ, & *Eustachius* consul Boloniæ. Iuerunt & ex alia parte dux *Godefridus*, & consul de monte *Baldewinus*, & alius *Baldewinus* reges Ierosalem futuri. Iuerunt quoque ex tertia parte Comes de Sancto *Aegidio Reimundus*, & Episcopus Podiensis. Quis autem taceat *Hugonem* magnum fratrem regis Francorum, & *Stephanum* Comitem * *Blais*? Quis non memoret *Buamundum*, & nepotem eius *Tancredum*? Hoc est miraculū Domini magnum temporibus nostris factum, sæculis omnibus inauditum: vt tam diuersæ gentes, tot fortissimi proceres, relictis possessionibus splendidis, vxoribus & filijs, omnes vna mente loca ignotissima morte spreta peterent: ob cuius rei magnitudinem digrediendi veniam à lectore postulo. Nec enim si voluero tam miranda Dei magnalia tacere vel coactus potero, cùm nec absit causa, Norman-
50 norum ducis occasio.

ALexi igitur apud Constantinopolim imperante cuncti prædicti proceres consensu imperatoris siue volentis, siue obedientis ibidem congregati sunt, pertranseuntésq; mare strictissimum, quod olim Hellespontiacum nunc brachium S. *Georgij* vocatur, Nicæam vrbem, quæ caput est Romaniæ, obsederunt. Ad portam igitur *Orientalem* consederat dux Normanniæ *Robertus*, iuxta quem consul Flandriæ: ad portam Borealem

al. On

al. Bebanburb

al. Blesis

lem dux *Buamundus*, iuxta quem *Tancredus*: ad Occidentalem dux *Godefridus*, iuxta quem *Hugo* magnus, & Comes *Stephanus*: ad Auſtralem conſul *Reimundus*, iuxta quem Podienſis Epiſcopus. Turba autem ibi innumerabilis erat Angliæ, Normanniæ, Brittanniæ, Aquitaniæ, Hiſpaniæ, Prouinciæ, Franciæ, Flandriæ, Daciæ, Saxoniæ, Alemanniæ, Italiæ, Græciæ, & regionum multarum. Non perluſtrauerunt radij ſolares à prima ſui creatione tantam, tam præclaram militiam, tam verendam, tam numeroſam turbam, tot & tam bellicoſos duces. Ceſſet Troia, ceſſent Thebæ duces & principes deſtructionis ſuæ, vt excuſentur, nominare. Hic affuerunt electiſſimi omnium temporum filij ſulgentes occidentis: omnes crucis ſigno inſigniti: omnes in regnis ſuis reliquorum fortiſſimi. Igitur in die Aſcenſionis Domini lituis vndique concinentibus vrbs aggreſſa eſt. Repletur cœlum clamoribus, nigreſſit aer ſagittis, mugit terra propulſibus, reſonant aquæ ſtridoribus, venitur ad murum, foſſoribus res agitur. Paganis non ſagittæ, non tela, non ligna, non lapides, non fragmenta, non moles, non ignis, non aqua, non ars, non vires, non proſunt amentata miſſilia. Cùm ecce Turcorum exercitus acie terribilis ordinata, ex Auſtrali regione vexillis erectis apparuit. Quibus conſul *Reimundus*, & Epiſcopus Podienſis diuina virtute protecti, & armis terrenis ſulgidi cum ſuo lætantes occurrunt exercitu. Dum igitur noſtri vehementer irruunt in illos, horrore inſperato liquefacti Domino iubente diſſoluuntur. Magna quidem pars ſugientium capitibus minorata eſt: quæ fundis in vrbem proiecta non modicum contulerunt inhabitantibus tremorem. Igitur inæſtimabiliter perterriti noſtris vrbem reddunt: noſtri verò ſecundùm quod pepigerant imperatori. Cùm igitur per ſeptem hebdomadas, & tres dies ibi morati fuiſſent, iter ad Antiochiam dirigunt. contigit autem quòd die tertia in duo diuideretur exercitus. In vno quidem principes erant, dux Normannorum *Robertus*, *Buamundus*, *Richardus* de Principatu, *Tancredus*, *Euerardus* de Puiſat: *Achardus* de monte Merloy, & plures alij. Hos igitur circumdederunt Parthorum, qui modo Turci vocantur, & Perſarum, & Publicanorum, & Medorum, & Cilicienſium, & Sarracenorum, & *Angulanorum, ter centum ſexaginta millia, extra Arabes: quorum non erat numerus. Mittitur ergo nuncius a prædictis principibus ad alium exercitum. Interim verò bellum geritur horrendum. Dum námque Turci, & Perſæ, & Medi mortem immittunt ſagittis, Cilicienſes verò & Angulani tælis, Sarraceni quidem & Arabes lanceis, ſed Publicani clauis ferratis & gladijs; proſtrati ſunt vehementer Chriſtiani. Equi námque eorum inſolitum non ferentes clamorem & buccinarum clangorem, & ictus taburciorum, calcaribus non obtemperabant. Noſtrates quoq; tanto ſtridore perculſi, quid eſſet ignorabant. Dum igitur iam fugam Chriſticolæ vel meditarentur, vel inciperent, occurrit *Robertus* dux Normanniæ clamans: Quó milites? Quó fugitis? Equi eorum velociores noſtris ſunt: fuga non eſt præſidio: Hic potiùs moriendum eſt, mecum ſentite, me ſequimini. Dixerat, & in quendam Paganorum regem lanceæ direxit aciem, quæ lignum & æs & corpus æquè diffidit, ſtrauitque in momento ſecundum, ac tertium. Igitur *Tancredus* impiger & *Buamundus* belliger & *Richardus* de Principatu & *Robertus* de Anſa dux & miles fortiſſimus non ſegniùs indulgent ictibus. Redit animus noſtris, pugna committitur grauiſſima, & horrendè prolixa, cùm ecce *Hugo* magnus, & *Anſelmus* de *Ripemunt cum centum tantum militibus alium præuolantes exercitum defeſſos Paganos recentes ſindunt. Erat námque *Hugonis* lancea quaſi fulmen aduolans: gladius *Anſelmi* quaſi flamma diuidua. Tunc duo principes noſtrorum cæſi ſunt, dum Arabum quanto plures cæduntur tanto plures ingruunt. *Willielmus* námque frater *Tancredi* dum regem lancea tranſfixit, lancea eiuſdem regis tranſfigitur. *Godefridus* quoq; de Monte Scabioſo dum caput Arabis amputat ſagitta Parthi corpus perforatur, lorica caleſacta iam non reſiſtente. Pondus & numerum hoſtium iam Franci vltrà perferre nequibant, cùm ecce ex aduerſo ſylua vexillorum alterius exercitus apparuit. Cùm autem bellum duraſſet vſq; in horam 9. innumeri in primo exercitu occiſi ſunt, nullúſq; eorum euaſiſſet niſi alius cætus ſuperueniſſet. Nec quoquã poſtea tempore Pagani tam ſedulò pugnauerũt.

al. Angulanorum

al. Ribemũt

Exercitus

Exercitus autem superuenientis prima *Godefridi* acies procedebat, ad dextram cuius vterque *Baldwinus* aciem dirigebat. Ad sinistram verò consul *Stephanus* & * *Vsewardus* de *Nulsione*. Aciem quidem *Baldwini* à longè sequebatur *Remundus* consul cum suis, aciem verò *Stephani* *Robertus* validissimus consul Flandriæ cum suis. Sed aciem *Godefridi* sequebatur acies procerum, & turbæ absq; numero. Episcopus verò Podiensis ex alio monte cum exercitu inuictissimo apparuit. Pugnantes igitur Pagani dum tot hostes ex insperato prospiciunt, quasi coelum ruiturum super eos esset animis deliquerunt & fugæ indulserunt cum *Solimanno* duce suo. Christiani autem victoria licèt damnosa & spolijs innumeris potiti sunt primo die Iulij. Porrò Franci continuantes propositum

10 Antiochiæ petendæ venerunt ad Erachiam. Indè ad Tarsum, quæ subdita est *Baldwino* mirifico Comiti. Athena verò & Manustra subditæ sunt *Tancredo* viro fortissimo. Dux autem nobilissimus Normannorum dedit quandam ciuitatem Turcorum, *Simeoni*. *Reimundus* verò consul magnus, & *Buamundus* lux belli, dederunt aliam ciuitatem, *Petro* de Alpibus. Inde peruenerunt Christiani vsque ad Coxan, quæ ciuitas subdita est eis. Princeps autem quidam *Petrus* de Rosa, cepit Rusam & plurima castra. Gens verò Christianorum peruenit Marasim, quæ se dedit eis. Inde peruenerunt ad pontem ferreum. Postea Antiochiam, quæ caput est Syriæ, obsederunt, 12. Kalendas Nouembris. Audiens verò *Buamundus*, quòd Turci essent in castro congregati, quod vocatur Areg, iuit cum exercitu suo pugnatum contra eos, multósq; cum paucis Deo volente

20 prostrauit, multósq; ante portam vrbis decollandos, vt ciues amaricaret, adduxit. Natali verò à Christianis in eadem obsessione celebrato; *Buamundus* & Comes Flandriæ cum viginti millibus bellatorum, in terram Saracenorum perrexerunt. Congregati autem erant multi ab Ierusalem & Damasco, & Alef, & alijs regnis ad succurrendum Antiochiæ: quibus irruentes vnanimiter nostri alios in fugam * verterunt, alios occiderunt. Reuertentésq; duces prædicti cum spolijs maximis, debito triumpho à nostris suscepti sunt. Interea vrbe inclusi obsidentibus acerrimè rebellabant: vexilliferúmq; Podiensis episcopi, & multos alios morti dederunt. In Februario verò congregatus est mirabilis exercitus Paganorum vltra pontem ferreum, apud castellum Areth. Dimittentésque omnes pedites in obsidione, omnes milites promouerunt principes ad bel-

30 lum: & sex acies equitum parauerunt. Primam ducebat dux inuictus Normannorum; secundam dux *Godefridus* Alemannorum; tertiam *Reimundus* consul egregius; quartam *Robertus* Flandriæ decus; quintam nobilissimus Podiensis episcopus; sextam, quæ maxima erat, cum *Tancredo* *Buamundus*. Dum ergo fortissimè colliduntur hostibus, clamor resonabat ad cœlum, imbres telorum obnubilabant diem, vnusquisque percutiebat, & percutiebatur. Postquam venit maxima vis Parthorum, quæ retrò erat, nostros tam acriter inuasit, vt paulatim iam cederent; *Buamundus* verò bellorum arbiter, & certaminum iudex cuneum suum adhuc intactum medijs immisit hostibus. Tunc *Robertus* filius *Girardi* miles optimus, & signifer eius, quasi leo inter agmina gregum, sic proruit inter agmina Turcorum: & semper linguæ vexilli eius volitabant super capi-

40 ta Turcorum. Quod videntes alij animo recuperato vnanimiter inuadunt hostes. Dux igitur Normannorum gladio caput cuiusdam, & dentes, & collum & humeros vsq; in pectora diffidit. Dux verò *Godefridus* quendam medium secauit. Cùm igitur pars terræ cecidisset, partem domini ferebat equus inter Paganos pugnantes, quo monstro perterriti simul cuncti fugientes in iram damnationis abierunt. Capita igitur multorum delata sunt ad Antiochiam cum gaudio, factum autem est hoc bellũ inchoante Quadragesima. Venerant interea multi de gente *Amiralij* Babylonis in Antiochiam. Cúmque nostri construerent castrum ante portam, vbi pons est & mahumeria; *Reimundúsq;* & *Buamundus* iuissent ad portũ Sancti *Simeonis* pro victualibus, exercitus ciuitatis processit audacter ad prælium, irruentésq; nostris miserunt eos in fugam, multisque occisis

50 vsque in tentoria fugauerunt. Crastina verò die *Reimundum* & *Buamundum* inuadentes, mille ex suis occiderunt. Duces verò fugientes ad nostros aduolarunt. Franci igitur bis sauciati & in iram compulsi, in campo ante portas vrbis statuunt terribiliter castrorum aciès ordinatas. Pagani non segniter aciebus dispositis nostros inuadunt: at Christiani signum crucis acclamantes, tam acriter in prima inuasione hostes percusserunt & propulerunt, vt statim fugæ darentur. Venientésque ad angustum pontem, vel gladijs cæsi

al. Oswardus de Nulsione

al. miserunt

cæsi sunt, vel flumine submersi sunt. Pauci námq; per pontem euadere poterant. Vnda fluminis sanguine rubens & aucta torrebat. Itaq; 12. Amiralij ibidem cæsi sunt, deditq; Dominus victoriam clarissimam populo suo. Sed in crastino cùm ciues suos mortuos sepelissent, nostri diffodientes eos, aurum & argentũ & pallia, quæ circa eos erant, ceperunt, & capita eorum in vrbẽ proiecerunt. Iámq; omnis spes & superbia ciuium euanuerat. *Tancredus* námq; castellum prædictum ante portam custodiens, spem victualiũ eis eripuit. *Pirrhus* igitur quidam Amiralius, de gente Turcorum sæpe prouocatus in amicitiam à *Buamundo*, præuidénsq; suos perituros, tres turres, quæ sui iuris erant, *Buamundo* reddidit. Erectis itaq; vexillis super turres, Franci portis fractis, in vrbem irruerunt. Turcorum verò alij repugnantes occisi sunt, alij extra vrbem fugerunt, quidã autem castellum superiùs obtinuerunt. *Cassianus* verò dominus vrbis fugiens, à Surianis comprehẽsus est, & caput eius *Buamũdo* delatũ. Sic Antiochia 3. nonas Iunij capta est. *Curbaran* princeps militiæ *Soldani* Persiæ, & rex Dammasci, & rex Ierusalẽ adduxerunt secum, ad obsidẽdos Francos, Turcos, Arabes, Sarracenos, Azimitas, * Curtas, Persas, Augulanos. Sed quid numerẽ maris arenã? Hi igitur obsederunt vrbẽ. *Curbaran* igitur partẽ militię suæ posuit in superiori castello, quæ die nóctéq; cõtra nos pugnabat. Cęteri verò obsidebant vrbẽ ne alimenta intrarent. Tertia quidẽ die egressi sunt filij Dei, contra filios diaboli. Quibus bello parato putabant se posse resistere, sed tanta fuit vis & numerus infideliũ, quòd nostri reintrare vrbẽ coacti sunt, multis hostiũ armis, multis oppressione ad introitum portæ mortuis. Crastina die quatuor proceres exercitus scz. *Willielmus*, & alius *Willielmus*, & *Albericus*, & *Lambertus* fugerunt latenter ad portum S. *Simeonis*, suasione autem eorum omnis classis victuaria cum eis aufugit. Nostri verò, cùm castellanorum crebros incursus perferre non possent, murum inter se & illos construxerunt. spes igitur creuit Paganis, & fames Christianis. Námque dum expectarent imperatoris, quem promiserat, aduentum, gallinam 15. solidis emebant, ouum duobus solidis, vnam nucem vno denario. Præterea folia arborum & cardui cocta comedebant, sic etiam coria equorum & asinorum dequoquebant & vorabant. *Stephanus* igitur Comes muliebriter aufugiens obuiauit imperatori, cui Francos omnes iam perditos nuncians flentem fecit reuerti. Spes igitur nulla populo Dei iam remanserat, cum fame victi nec arma iam ferre possent. Apparuit autem ignis de cœlo & cecidit inter exercitum Turchorum. Seruo autem suo apparuit Dominus in visione, dixitq; Deus: Hæc dices filijs occidentis, Ego Niceã ciuitatem vobis tradidi, & omnia bella exterorum, & ciuitatem fortissimã Antiochiæ, quam cùm lęti & incolumes possideretis, operati estis cum mulieribus Christianis & Paganis vnde fœtor ascendit in cœlũ; corruẽs vir Dei ad pedes eius ait, Domine subueni in oppressione tanta, dixitq; Dominus: subueni & subueniam. Dic populo meo reuertimini ad me, & ego ad vos, & infra 5. dies, vobis ipse propugnator adero. Apparuit autem cuidam S. *Andreas* Apostolus lanceã, vnde percussus saluator fuerat, ei reuelans, sicut ipse populo firmauit iuramento. Peractis igitur triduanis ieiunijs, processionibus celebratis, missis solemnizatis, eleemosynis datis, 6. aciebus dispositis ductore Domino progrediuntur in hostes cum lachrymis ad bellum. Primam aciem ducebat *Hugo* magnus & consul Flandrensis; 2. dux *Godefridus* & *Baldwinus*; 3. *Robertus* fortis Normannus; 4. Podiensis episcopus & *Willielmus* de Muntpeiller cum exercitu *Reimundi* consulis, qui remanserat in custodia ciuitatis; 5. ducebat *Tancredus* cum *Richardo* principe; 6. *Buamundus* cum consule de Rusinole. Egressi verò 7. statuerunt in honorem S. Spiritus, cui præfuit *Rainaldus*. Episcopi verò presbyteri, clerici, monachi sacris vestibus induti super muros vrbis hymnos Deo concinebant. Ipsi itaq; viderunt exercitũ cœlestem equis albis & phœbeis armis, quorum ductores erãt *Georgius Mercurius*, & *Demetrius*. *Curbarã* verò nunquã lætior quàm tempore illo dispositis turmis innumeris fecit fœnum copiosum ex aduerso monte accendi, vt nostri fumo cæcarentur. Dominus autem ventorum præses ventum conuertit, & Pagani fumo cæcati sunt, & præcipites fugerunt. Insecuti sunt eos Christiani cęde magna & tanta nunquam spolia in aliquo bellorum capta sunt. His visis Amiralius, qui castellum superius custodiebat reddidit illud Christianis, & Christianus effectus est. Hoc bellum egit Dominus in Vigilia *Petri* & *Pauli*, & exaltatum est nomen eius solius in die illa. Christicolæ igitur cum gaudio perendinauerunt in regno illo vsq; ad Kalendas

*al. Curtos

10 20 30 40 50

Kalendas Nouembris. Interea quidam procerum, cui nomen *Reimundus Piletus* exercitum congregans cepit castrum, cui nomen Talamannia. Inde venit ad vrbem, cui nomen Marra, quæ plena erat Saracenis, qui venerant ab Alef: præliantes ergo Barbari contra nostros primitus fugere coacti sunt, in fine tamen vicerunt & magna Francorum occisio facta est ibi. Mense Nouembri congregati sunt duces & exercitus Christianorum ad capessendam viam Ierusalem. Quarto verò die ante Octobrem, venerunt ad Marram, & assiliuerunt eam, & turri lignea super quatuor rotas ducta & alijs ingenijs debellauerunt eam, 11. die Decembris. Manentes igitur in vrbe illa in natali morati sunt ibi, per vnum mensem & quatuor dies, quia iter Hierosolymitanum impeditum erat pro discordia, quæ erat inter *Buamundum* & *Remundum* causa Antiochiæ possidendæ. Ibi tanta fames inuasit Christianos, quòd de cadaueribus Paganorum frusta coquerent & comederent. Sed 14. die Ianuarij exeuntes ceperunt duo castra bonis omnibus referta. Postea verò vrbem quæ vocatur Zaphaila: inde castrum opulentissimum in valle Desem. Mediante verò Februario obsederunt castrum Arche per tres fermè menses, ibique pascha celebratum est. Sed * *Anselmus* de Ripemunt miles fortissimus iactu lapidis ibi deperijt, & *Willielmus Picardus*, & alij multi. Rex verò Camelæ ciuitatis pacem fecerat cum exercitu. Interea pars exercitus cepit Tortosam ciuitatem, & vrbem Maracleam. Amiralius verò *Gibel* fecit pacem cum exercitu. Postea ante vrbē Tripolim multitudinem ciuium interfecerunt, ita quòd omnes aquæ vrbis & etiam cisternæ ruberent. Postea verò rex Tripolis ducibus Francorum dedit 300. peregrinos & 15. millia Bisantia, & 15. equos preciosos, vt discederent à Tripoli & à castro Arche, quod suum erat. Franci igitur transeuntes per castrum Betelon applicuerunt in die ascensionis Domini ad vrbem iuxta mare, quæ dicitur Barat, inde ad Sagittam, inde ad Surh, inde ad Acram, inde ad Caiphas, inde ad Cæsaream in Pentecostē, inde ad vicum sancti *Georgij*, inde ad Hierusalem, & obsederunt eam 8. Idus Iunij. A Septentrione dux electissimus Normannorum; ab Oriente consul *Robertus*; ab Occidente dux *Godefridus* & *Tancredus*; à meridie scilicet in monte Sion Comes *Reimundus*. Sæpe igitur vrbem assilientes erexerunt castrum ligneum altissimum, contra quod cùm turres lapideas Pagani construxissent, turrim ligneam nostri dissoluerunt, & in alia parte vrbis, quæ immunita erat, erexerunt. Inde igitur vrbem opprimentes & scalis muros ascendentes vrbem ceperunt, & multos in templo Domini rebellantes occiderunt, & ciuitatem sanctam ab immundis nationibns filij Dei mundauerunt. Obtulerunt igitur regnū Ierusalem *Roberto* Normannorum duci. Quod quia causa laboris repudiauit, offensus est in eum Deus, nec prosperum quid deinceps ei contigit. Ipse itaque, & consul Flandriæ, & *Reimundus* consul ad propria remearunt. Dux verò *Godfridus* regnauit in Ierusalem, & post eum *Baldwinus* sternuissimus frater eius, & postea *Baldwinus* secundus nepos eorum, & pòst *Gaufridus* dux Andegauensis, & post eum *Gaufridus* filius eius multa & grauissima bella peragentes, subdiderúntque prouincias *Christo* & vrbes finitimas præter Ascalon, quæ adhuc in scelere suo perseuerat.

al. Anselius de Ribemunt

IVnior *Willielmus* anno 10. regni sui cùm Normanniam, quam à *Roberto* fratre suo ad Ierusalem profecto in vadimonium acceperat, pro libitu suo disposuisset, redijt ad Vigiliam Paschę in Angliam, appulit apud **Arundel**. Cùm autem festiuè diadematus esset ad Pentecosten apud **Winlesores**, postea cum magno exercitu pergens in Walliam, sæpè multas Wallensium turmas prostrauit: sæpè multos suorum angustijs locorum amisit. Videns igitur eos plus inexpugnabiles situ terræ, quàm viribus & armis, fecit parare castella iuxta fines Walliæ, & redijt in Angliam. *Anselmus* verò Archiepiscopus recessit ab Anglia, quia nihil recti rex prauus in regno suo fieri permittebat. Sed prouincias intolerabiliter vexauit in tributis, quæ nunquam cessabant, in opere muri circa turrim Londoniæ: in opere aulæ regalis apud **Westminster**, in rapina, quam familia sua hostili modo, vbicunque rex pergebat, exercebant. At rex ad festum sancti *Martini* mare transiens in Normanniam misit *Eadgarum* iuuenem cum exercitu in Scotiam qui regem *Duuenal* magno prælio fugauit, & *Edgarum* cognatum suum filium *Melcolm* regis in regem statuit. Eodem anno Cometa apparuit.

IVnior *Willielmus* anno 11. regni sui in Normannia fuit, semper hosticis tumultibus & curis armorum deditus, tributis interim & exactionibus pessimis populos Anglorum

rum non abradens, ſed excorians. In æſtate autem viſus eſt ſanguis ebullire à quodam ſtagno apud **Finchamſtede** in **Bercſcire.** Poſt hoc apparuit cœlum tota nocte penè, quaſi arderet. Eodem anno *Walkelmus* epiſcopus in **Wincestre** defunctus eſt, & *Hugo* conſul **Salopiſcire** occiſus eſt ab Hybernenſibus, cui ſucceſſit *Robertus* de Belem frater eius.

IVnior *Willielmus* 12. anno regni ſui rediens in Angliam, tenuit primùm curiam ſuam in noua aula apud **Weſtminſter**: quam cùm inſpecturus primum introiſſet, cùm alij ſatis magnam vel æquo maiorem dicerent: dixit rex eam magnitudinis debitæ dimidia parte carere. Qui ſermo regi magno fuit, licèt paruo conſtaret, honori. Rurſus cùm venaretur in nouo Foreſto, venit ei ſubitò nuncius à Cenomannia, dicens ei familiam ſuam ibi obſideri. Illico rex feſtinus ad mare veniens naues introiuit: cui nautæ: *Cur regum maxime tempeſtate intolerabili maris alta laceſſis, & mortis imminens periculū non formidas? Quibus rex: De rege fluctibus ſubmerſo loqui non audiui.* Ergo mare tranſiens nihil dum viueret, egit, vnde tantam famam, tantum glorię decus haberet. Cenomanniam verò petens *Heliam* conſulem fugauit, & ſui iuris eſſe iuſſit, & in Angliam redijt. Anno illo rex *Ranulfo* placitatori ſed peruerſori, exactori, ſed exuſtori totius Angliæ dedit epiſcopatum Dunelmiæ. Hoc etiam anno deceſſit *Oſmundus* Salesbiriæ epiſcopus.

MIlleſimo centeſimo anno gratiæ, decimo tertio anno regni ſui rex *Willielmus* vitam crudelem miſero fine terminauit. Namque cùm glorioſè & patrio honore curiam tenuiſſet ad natale apud **Glouceſter**, ad Paſcha apud **Wincheſter**, ad Pentecoſten apud Londoniam, iuit venatum in nouo Foreſto, in craſtino Kal. Auguſti, vbi *Walterus Tyrel* cum ſagitta ceruo intendens regem percuſſit inſcius: rex corde ictus corruit, nec verbum edidit. Paulò ſiquidē ante ſanguis viſus eſt ebullire à terra in **Bercſcire**, iure autem in medio iniuſticiæ ſuæ præreptus eſt. Ipſe námque ferus vltra hominem erat, & conſilio peſſimorum, quod ſemper eligebat, ſuis nequam, ſibi nequiſſimus, vicinos werra, ſuos exercitibus frequentiſſimis & geldis continuis vexabat. Nec reſpirare poterat Anglia miſerabiliter ſuffocata. Cùm autem omnia raperent & ſubuerterent, qui regi famulabantur, ita vt adulteria etiam violenter & impunè committerent, quicquid antea nequitiæ pullulauerat, in perfectum excreuit: quicquid antea non fuerat, his temporibus pullulauit. Inuiſus namq; rex nequiſſimus Deo & populo epiſcopatus & abbatias aut vendebat aut in manu ſua retinens ad firmam dabat: hæres autem omnium eſſe ſtudebat. Siquidem in die qua obijt, in proprio habebat Archiepiſcopatum Cantuariæ, & epiſcopatum Winceſtriæ, & Salesbiriæ, & 11. Abbatias ad firmam datas. Poſtremò quicquid Deo, Deúmque diligentibus diſplicebat, hoc regi regémq; comitantibus placebat. Nec luxuriæ ſcelus tacendum exercebat occultè, ſed ex impudētia coram ſole. Sepultus eſt autem in craſtino perditionis ſuæ apud **Winceſter**, & *Hēricus* frater eius iunior ibidem in regem electus dedit epiſcopatum Winceſtriæ *Willielmo Giffard*, pergénſque Londoniam ſacratus eſt ibi à *Mauricio* Londonienſi epiſcopo, melioratione legum & conſuetudinum optabili repromiſſa. His auditis *Anſelmus* Archiepiſcopus rediens in Angliam deſponſauit *Matildem* filiam *Malcolm* regis, & *Margaretæ* reginæ *Henrico* regi nouo. Capta verò vrbe Ieruſalem (vt dictum eſt) & ingenti prælio poſtea victorioſè patrato contra exercitum Amiralij Babyloniæ redijt *Robertus* dux in Normanniam menſe Auguſto, & cum lætitia ſuſceptus eſt ab omni populo. *Thomas* Eboracenſis Archiepiſcopus vir ingenij florentis & Muſarum à ſecretis hominibus apparere deſijt.

H*Enricus* rex cùm ad Natale tenuiſſet curiam ſuam apud **Weſtminſter**, & ad Paſcha apud **Wincestre**, commoti ſunt principes Angliæ erga regem cauſa fratris ſui *Roberti* aduenientis cum exercitu; miſit autem rex in mare nauale prælium geſturos contra fratris ſui aduentum; ſed quædam pars eorum ſubdidit ſe *Roberto* venienti. Cùm ergo appuliſſet apud **Portesmuth**, ante Kalendas Auguſti, & rex tenderet contra eum cum maximis copijs, principes vtrinq; fraternum bellum non perferentes, concordiæ fœdus inter illos ſtatuerunt, eo pacto quòd *Robertus* vnoquoq; anno tria mill marcarum argenti haberet ab Anglia, & qui diutiùs viueret, hæres alterius eſſet, ſi alter abſq; filio moreretur. Hoc autem iurauerunt 12. eximiores procerū vtrinq;. *Robertus* igitur in pace perendinauit vſq; ad feſtum S. *Michaelis* in regno fratris ſui, & ad propria redijt.

Ranulfus

Ranulfus autem peruersus Episcopus Dunelmiæ, quem rex *Henricus* pôsuerat in vinculis consilio gentis Anglorum, cùm à carcere euasisset clandestinè perrexerat in Normanniam consilio & admonitione sua *Robertum* promouens in fratrem suum.

HEnricus rex quendam consulem nequissimum & perfidum *Robertum* de Belesme iure in eum exurgens exulauit, obsedit námq; priùs castellum **Arundel**. Quod cùm grauissimum esset ad conquirendum, castellis ante illud constructis, iuit & obsedit **Bruge**, quousq; castellum ei redditũ est: & *Robertus* de Belesme gemebundus in Normanniam migrauit. Eodem anno ad festum S. *Michaelis* tenuit *Anselmus* Archiepiscopus concilium apud Londoniam, in quo prohibuit vxores sacerdotibus Anglorum antea non prohibitas. Quod quibusdam mundissimum visum est, quibusdam periculosum, ne dum munditias viribus maiores appeterent, in immũditias horribiles ad Christiani nominis summum dedecus inciderent. In illo concilio multi Abbates, qui acquisiuerant Abbatias suas sicut Deus noluit, amiserunt eas sicut Deus voluit. Anno sequenti venit *Robertus* Normannorum Consul in Angliã, causisq; varijs intercedẽtibus, & cauta regis versutia condonauit ei ter mille marcas, quas rex debebat ei per annum. Eodem anno visus est sanguis ebullire à terra in **Berscire** apud **Hamstude**. Curriculo anni sequentis rex & frater suus discordati sunt causis intercedentibus. misit igitur rex milites in Normanniam, qui à proditoribus consulis recepti, prædis & combustionibus non minimam cladem rebus consularibus ingesserunt. *Willielmus* verò consul *Morteuil, causa perfidiæ ab Anglia exhæredatus à rege, in Normanniam discedens animo perfecto & exercitio feruenti vir probissimus indixit & infixit regalibus turmis Werram calamitate refertam. Hoc anno apparuerunt circa solem in meridie quatuor circuli albi coloris.

* *al. Moretuil*

HEnricus rex quinto anno regni sui perrexit in Normanniam, contra fratrem suum certaturus. conquisiuit igitur Cadomum pecunia, Baiocum armis & auxilio Cõsulis Andegauensis. cepit quoq; alia plurima castra, & omnes ferè principes Normanniæ regi se subdiderunt. His actis mense Augusto, redijt in Angliam. In anno quidem sequenti venit dux Normannorum ad regem fratrem suum apud **Northamptune**, amicabiliter ab eo petens, vt ablata sibi fraterna redderet gratia. Cùm verò Deus eorum concordiæ non assentiret, dux iratus perrexit in Normanniam, & rex ante Augustum secutus est eum. Cùm ergo rex obsedisset castrum Teuerchebrai venit dux Normannorum, & cum eo *Robertus* de Belesme, & Consul Moretuil, & omnes fautores eius. Rex verò secum omnes proceres Normanniæ, & robur Angliæ, & Andegauis, & Brittanniæ non improuidus habebat. Igitur cùm cornua rauco strepuissent cantu, dux Normanniæ cum paucis multos audacissimè aggressus est: assuetúsq; bellis Ierosolymitanis aciẽ regalem fortiter & horrendè repulit. *Willielmus* quoq; Consul de Mortuil aciem Anglorum de loco in locum turbans promouit. Cùm acies equestris Brittannorum (rex namq; & dux & acies cæteræ pedites erant vt constantiùs pugnarẽt) aciẽ ducis ex aduerso promens subitò diffidit, & mole magnitudinis oppressa gens ducis dissoluta est & victa. *Robertus* verò de Belesme simul hoc aspexit, fuga sibi consuluit. Captus est igitur dux fortissimus Normãnorum *Robertus*, & *Willielmus* consul de Mortuil: redditq; Dominus vicem duci *Roberto*; quia cùm gloriosum reddidisset eum in actibus Ierosolymitanis, regnum Ierusalem oblatum sibi renuit, magis eligens quieti & desidiæ in Normannia deseruire, quàm Domino regum in sancta ciuitate desudare. Damnauit igitur eum Deus desidia perenni & carcere sempiterno. Huius rei signum in eodem anno cometa apparuerat. Visæ sunt in cœna Domini duæ lunæ, vna ad Orientem, altera ad Occidentem.

HEnricus rex anno septimo regni sui cùm deletis vel subiectis hostibus Normanniam pro libitu disposuisset, redijt in Angliam, fratrémq; suum ducem magnificum & Consulem de Mortuil carceralibus ingessit tenebris: igitur victoriosus & tunc primùm rex fortis tenuit curiam suam ad pascha apud **Windlesores**: in qua proceres Angliæ simul & Normanniæ cum timore & tremore affuerunt. Antea namque & dum iuuenis fuisset, & postquam rex fuerat, in maximo habebatur despectu. Sed Deus, qui longè aliter iudicat, quàm filij hominum, qui exaltat

humiles & deprimit potentes, *Robertum* omniũ fauore celeberrimum depoſuit, & *Henrici* deſpecti famam per orbem terrarum clareſcere iuſſit, deditque ei gratis tria Dominus omnipotens munera; ſapientiam, victoriam, diuitias. Quibus ad omnia proſperans omnes ſuos anteceſſores præceſſit; vnde omnes ſuos ditauit. Hoc anno obijt *Mauricius* epiſcopus incœptor Londonienſis eccleſiæ, & *Eadgarus* rex Scotiæ: cui ſucceſſit *Alexander* frater ſuus conceſſu regis *Henrici.*

HEnricus 8. anno regni ſui cùm deceſſiſſet *Philippus* rex Francorum tranſijt in Normanniam contra *Lodouicum* filium *Philippi* regem nouum Franciæ Werram promouens maximam. Anno eodem *Gerardo* Archiepiſcopo Eboracenſi defuncto, *Thomas* poſteà ſucceſſit. Tempeſtate ſequentis anni miſſi ſunt ab *Henrico* imperatore Romano nuncij, mole corporis & cultuũ ſplendoribus excellentes, filiam regis in domini ſui coniugiũ poſtulantes. Tenens igitur curiam ſuam apud Londoniam, quam nunquam ſplendidiorẽ tenuerat, ſacramenta depoſtulans de connubio filię ſuæ, ab imperatoris recepit legatis ad Pentecoſten, obierat autem *Anſelmus* Archiepiſc. *Chriſti* philoſophus in Quadrageſima. Anno igitur ſequenti data eſt filia regis imperatori, (vt breuiter dicam) ſicut decuit. Rex itaq; cepit ab vnaquaq; hida Angliæ tres ſolidos. Eodem anno cùm rex curiam ſuam tenuiſſet ad Pentecoſten apud nouam Windeſores, quam ipſe ædificauerat, exhæredauit eos, qui ei nocuerant, ſcilicet *Philippum* de Brahuſe, & *Willielmum Males*, & *Willielmum Bainard*: *Helias* verò Conſul Cenomanniæ, qui eam ſub *Henrico* rege tenebat, vita priuatus eſt. At Conſul Andegauenſis ſuſcipit Cenomanniam cum filia ipſius, & tenuit eam contra regem *Henricum*. Hoc in anno apparuit cometa quidam more inſolito. Cùm namque ab Oriente inſurgens in firmamentum aſcendiſſet, regredi videbatur. Eodem anno *Nicolaus* pater illius, qui hanc ſcripſit hiſtoriam, mortis legibus conceſſit, & ſepultus eſt apud Lincoliam. De quo dictum eſt:

> *Stella cadit cleri, ſplendor marcet* Nicolai,
> *ſtella cadens Cleri ſplendeat arce Dei.*

Hoc ideò ſcriptor operi ſuo inſeruit, vt apud omnes legentes mutuum laboris obtineat, quatenus pietatis affectu dicere dignentur, Anima eius requieſcat in pace, *Amen.*

HEnricus rex anno 11. regni ſui pergens in Normanniam contra Conſulem Andegauenſem, qui Cenomanniã eo tenebat inuito, Werræ leges in eum ferro & flamma exercuit conſtanter. Deceſſit autem *Robertus* Conſul Flandrię, qui Ieroſolymitano clariſſimus interfuerat itineri, vnde memoria eius non pertranſeat in æternũ. Poſt quẽ *Baldwinus* filius eius Conſul effectus eſt, iuuenis omninò ſtrenuus armis. Proximo anno exulauit rex Conſulem * *Eureus*, & *Willielmũ Criſpin* à Normãnia. Cepitq; *Robertum Beleſme* virum nequiſſimum, de quo prædiximus, rediénſque anno ſequenti in Angliam, poſuit eum in carcerem perennem apud Warram. Succedenti autem anno rex dedit Archiepiſcopatum Cantuariæ *Radulfo* epiſcopo Roueceſtriæ. Tunc quoque *Thoma* Eboracenſi Archiepiſcopo defuncto *Turſtanus* ſucceſſit. Inter *Radulfum* verò & *Turſtanum* Archiepiſcopos orta eſt magna diſſenſio, quia Eboracenſis Cantuarienſi de more ſubijci nolebat. Cauſa autem ſæpè coram rege, ſæpè coram Apoſtolico ventilata eſt, ſed nec dum definita. Hoc in anno duxit rex exercitum in Walliam: Walenſes verò ſubditi ſunt ei ſecundum magnificentiam libitus ſui. Cometa ingens in fine Maij apparuit. Rex verò tranſijt in Normanniam, & anno ſequenti fecit omnes proceres patriæ fidelitatem Domino debitam *Willielmo* filio ſuo iurare, & in Angliam redijt.

al. Ebreus

HEnricus rex 16. anno regni ad natale interfuit dedicationi eccleſiæ ſancti *Albani*, quam dedicauit *Robertus* venerabilis epiſcopus Lincolnienſis per *Richardum* memorabilem * Abbatem eiuſdem loci. Cùm autem rex ad Paſcha tranſfretaſſet in Normanniam, fuit maxima diſcordia inter eum & regem Francorum; cauſa autem hæc erat: *Tedbaldus* Conſul Bleſenſis nepos regis *Henrici* contra dominum ſuum regem Francorum arma promouerat, in cuius auxilium rex Anglorum duces ſuos militiámque ſuam miſit, & regem *Lodouicum* non mediocriter afflixit. Spacio igitur ſequentis anni grauiſſimus labor *Henrico* regi inſurrexit. Iurauerunt námque rex Francorum & Conſul Flandrenſis, & Conſul Andegauenſis ſe Normanniam regi *Henrico* ablaturos,

al. militem

&

& *Willielmo* filio *Roberti* ducis Normannorum eam daturos Multi etiam procerum regis recesserunt ab eo, quod maximo ei fuit detrimento. Rex tamen non improuidus in auxilio suo *Thedbaldum* prædictum & Consulem Brittannorum habebat. Venerunt igitur rex Francorum & Consul Flandrensis cum exercitu in Normanniam. In qua cùm vna nocte fuissent, formidantes aduentum regis *Henrici* cum Anglis & Normannis & Brittannis, ad sua sine bello reuersi sunt. Hoc anno pro necessitate regis geldis crebertimis & exactionibus varijs Anglia compressa est. Tonitrua verò & grandines in Kalendis Decembris affuerunt, & in eodem mense cœlum rubens quasi arderet apparuit. Eodem autem tempore maximus terræ motus in Longobardia ecclesias, turres, & domos, & homines prouoluens destruxit. Curriculo anni sequētis continua debellatio iam dictorum principum grauissimè regem vexauit, donec *Baldwinus* strenuissimus Flandriæ Consul apud Du, in Normannia seditione militari funestè vulneratus ad sua recessit. Porrò *Robertus* Consul de Mellent sapientissimus in rebus secularibus omnium vsq; in Ierusalem degentium, & regis *Henrici* consiliarius, in fine stultus apparuit. Etenim cùm terras quas abstulerat sacerdotū suasu, nec reddere, nec confessionem qualem oportuit vellet inire, corde pauperimus quasi sponte deperijt. Benè igitur dictum est, *Stultitia est apud Deum omnu sapientia huius mundi.* Tunc quoque regina *Matildis* luce caruit. De cuius facetia & morum prærogatiua dictum est:

Prospera non latam fecère, nec aspera tristem:
Aspera risus ei, prospera terror erant.
Non decor effecit fragilem, non sceptra superbam,
Sola potens humilis, sola pudica decens.
Maij prima dies, nostrarum nocte dierum
Raptam perpetua fecit inesse die.

REx *Henricus* quinquagesimo secundo anno, ex quo Normanni Angliā obtinuerūt, regni verò sui anno 19. pugnauit gloriosè contra regem Francorum. Præposuerat quidem rex Francorum aciem, cui præerat *Willielmus* filius *Roberti* fratris *Henrici* regis. Ipse verò cum maximis viribus in sequenti erat agmine. Rex verò *Henricus* in prima acie proceres suos constituerat, in secunda cum propria familia eques ipse residebat, in tertia verò filios suos cū summis viribus pedites collocauerat. Igitur acies prima Francorum agmen procerum Normanniæ statim equis depulit, & dispersit. Postea verò aciei, qua rex *Henricus* inerat, collidens, & ipsa dispersa est. Acies itaq; regales sibi inuicē offenderunt, & acerrimè pugnatum est; hastæ franguntur omnes, gladijs res agitur. Interim *Willielmus Crispin* regis *Henrici* caput gladio bis percussit: cúmq; lorica esset impenetrabilis, magnitudine tamen ictuū ipsa lorica aliquantulum capiti regis inserta est, vt sanguis prorumperet. Rex verò percussorem suum ita gladio repercussit, vt cùm galea esset impenetrabilis, mole tamen ictus equitem & equum prosterneret, & mox ante regios pedes captus est. Sed acies pedestris, in qua filij *Henrici* regis inerant, nōdum percutiens sed mox percussura, lanceis inclinatis ex aduerso insurrexerunt. Quod Frāci videntes horrore insperato liquefacti terga dederunt. *Henricus* autem rex victoriæ perstitit in campo, donec Optimates hostium capti sunt, & ante pedes eius positi. Reuersus verò Rhotomagum in signorū sonitibus & cleri concentibus Deū & Dominum exercituum benedixit. De cuius magnificentia victoriæ sic quidam scripsit Heroicè:

Henricus *regum rex & decus abstulit altos*
Francigenis animos; Lodouicum *námque Nugensi*
Rex regem campo, magnum maior superauit.
Præposuere fugam bellis, calcaria telis
Galli præcipites. fama spolijsque potitos
Laurea Normannos & laus æterna coronat.
Sic decus iste ducum, sic corda tumentia pressit,
Oráq; Francorum mutire superba coegit.

Eodem anno Papa *Gelasius* obijt, & sepultus est apud Cluniacum. Tunc *Wido* Viennensis Archiepiscopus electus est in Papam, vocatus *Calixtus*, & tenuit conciliū Rhemis. Inde profectus est Gisors contra regem *Henricum*, & collocuti sunt sacerdos magnus, & rex magnus. *Baldwinus* etiam Consul Flandriæ per vulnus, quod in Norman-

nia acceperat, deceſſit. Cui ſucceſſit *Carolus* cognatus eius filius *Cnut* S. regis Dacorũ.

ANno 1120. gratiæ omnibus domitis & pacificatis in Gallia cum gaudio rex *Henricus* rediit in Angliam: ſed in ipſo maris tranſitu duo filij regis *Willielmus* & *Richardus*, & filia regis & neptis, nec non & multi proceres, dapiferi, camerarij, pincernæ regis, & *Richardus* Conſul Ceſtriæ naufragati ſunt. Qui omnes vel ferè omnes Sodomitica labe dicebantur & erant irretiti. ecce choruſcabilis Dei vindicta! deperierunt etenim & omnes ferè ſepultura caruerunt. Improuiſe igitur mors abſorbuit emeritos, cùm mare tranquilliſſimum ventis careret. De quibus ita ſcripſit Poeta:

Dum Normannigenæ Gallis clari ſuperatis
Anglica regna petunt, obſtitit ipſe Deus. 10
Nam fragili toruum dum percurrunt mare cimba,
Intulit excito nubila denſa mari.
Dúmque vagi cæco rapiuntur tramite nautæ,
Ruperunt imas abdita ſaxa rates.
Sic mare dum ſuperans tabulata per vltima ſerpſit,
Merſit rege ſatos, occidit orbis honos.

HEnricus rex ad natale fuit apud Bramtune, cum *Theobaldo* Conſule Bleſenſi, & poſthac apud Winleſores duxit *Adelidam* filiam ducis Luuaniæ cauſa pulchritudinis. Cùm autem rex ad Paſcha fuiſſet apud Berklea, ad Pentecoſten fuit diadematus cum regina ſua noua apud Londoniam. In æſtate verò, dum tenderet cum exercitu in 20 Walliam, Walenſes ei ſuppliciter obuiantes ſecundũ magnificentiam libitus ſui concordati ſunt ei. At in vigilia natalis Domini ventus inſolitus non ſolùm domos ſed turres deiecit lapideas. De pulchritudine verò reginæ prædictę ſic quidã dixit elegiacè:

al. Adelida

Anglorum regina tuos * Adelina *decores*
ipſa referre parans Muſa ſtupore riget.
Quid diadema tibi pulcherrima? quid tibi gemma?
Pallet gemma tibi, nec diadema nitet.
Deme tibi cultus, cultum natura miniſtrat,
nec meliorari forma beata poteſt.
Ornamenta caue, nec quicquam luminis inde 30
accipis, illa micant lumine clara tuo.
Non puduit modicas de magnis dicere laudes,
ne pudeat dominam te precor eſſe meam.

HEnricus rex fuit anno ſequẽti ad natale apud Norðwic, & ad Paſcha apud Northamtune, & ad Pentecoſten apud Winleſores, inde ad Londoniam, & Cent, & poſtea perrexit in Northumberland ad Dunelmiam. Eodẽ anno obijt *Radulfus* Cantuarienſis Archiepiſc. & *Iohannes* Bathenſis epiſc. Anno verò huic proximo fuit rex ad natale apud Duneſtaple, & inde perrexit ad Berchameſted. Ibi rem dignam Deus oſtendit. Erat námq; quidam Cancellarius regis *Rãdulfus* iam 20. annis infirmitate decoctus, ſemper tamen in curia iuuene promptior ad omnia ſcelera, innocentes oppri- 40 mens, terras multas ſibi diripiens, erátq; ei pro magno, quòd dum corpore langueret, ſic animo vigeret. Cùm igitur regem ad hoſpitandum ſecum duceret in ipſo montis vertice, vnde caſtellum eius proſpiciebatur, elatus mente corruit ex equo, & monachus ſuper eum equitauit. vnde ſic contritus eſt, vt poſt paucos dies vita careret. Ecce quanta ſuperbia quàm viliſſimè Deo volẽte deperijt! Inde iuit rex ad Wodeſtoc, ad locum inſignem, vbi rex cohabitationem hominum & ferarum fecerat. Ibíque *Robertus* Lincolnienſis epiſcopus diem clauſit vltimum, cuius Epitaphium hoc eſt.

Pontificum Robertus *honor, quem fama ſuperſtes*
perpetuare dabit, non obiturus obit.
Hic humilis diues, (res mira) potens pius, vltor, 50
compatiens, mitis cùm pateretur erat.
Noluit eſſe ſuis Dominus, ſtuduit pater eſſe,
ſemper in aduerſis murus & arma ſuis.
In decima Iani *mendacis ſomnia mundi,*
liquit, & euigilans vera perennè videt.

Poſtea

POstea ad festum Purificationis dedit rex Archiepiscopatum Cantuariæ *Willielmo* de Curbuil, qui prior fuerat apud Chicce. Ad Pascha verò apud Wincester, dedit episcopatum Lincolniæ *Alexandro* venerabili viro, qui nepos * erat *Rogeri* Salesburiensis episcopi. *Rogerus* autem iusticiarius * fuit totius Angliæ, & secundus à rege. Dedit etiam rex episcopatum Bathæ *Godfrido* Cancellario reginæ. At circa Pentecosten mare transijt, & recessit ab eo Comes de * Mellend discordia propalata. Rex autẽ castellum eius, quod vocatur * Puntaldemer, obsedit & cepit. Anno verò sequente rex fortunatè glorificatus est. *Willielmus* namq; de Tancaruile Camerarius regis aciebus statutis confligens cepit Comitem prædictum, & *Hugonem* de Munford sororium eius, & *Hugonem* filium *Geruasij*, & tradidit eos regi: rex autem posuit eos in carcerem. Eodẽ anno *Teulfus* Wigorniensis episcopus, & *Ernulfus* Roucecestriæ episcopus obierunt. Sequenti anno toto rex fuit in Normannia, & ibi dedit episcopatum Wigorniæ * *Simoni* clerico reginæ. *Sifrido* quoque Abbati Glastengbiri dedit episcopatum Cicestriæ. Porrò *Willielmus* Archiepiscopus dedit episcopatum Roucecestriæ *Iohanni* Archidiacono suo. Ad Pascha verò *Iohannes* Cremensis Cardinalis Romanus descendit in Angliam, Perendinánsque per episcopatus & abbatias non sine magnis muneribus ad natiuitatem Sanctæ Mariæ celebrauit concilium solenne apud Londoniam. Sed quia *Moises* Dei secretarius in historia sancta parentum etiam suorum vt virtutes scripsit & vitia: scilicet facinus *Lot*, scelus *Ruben*, proditionem *Simeon* & *Leui*, inhumanitatem fratrum *Ioseph*: nos quoque veram historiæ legem de bonis & malis sequi dignum est. Quod si alicui Romano vel Prælato displicuerit, taceat tamen, ne *Iohannem* Cremensem sequi velle videatur. Cùm igitur in concilio seuerissimè de vxoribus sacerdotum tractasset, dicens summum scelus esse à latere meretricis ad corpus *Christi* conficiendum surgere: cùm eadem die corpus *Christi* confecisset cum meretrice post vesperam interceptus est. Res apertissima negari non potuit, cælari non decuit. Summus honor vbique habitus in summũ dedecus versus est. Repedauit igitur in sua Dei iudicio confusus & inglorius. Eodem anno obijt *Henricus* imperator gener *Henrici* regis. Operæ precium verò est audire quàm seuerus rex fuerit in prauos. Monetarios enim fere omnes totius Angliæ fecit ementulari, & manus dextras abscindi, quia monetam furtiuè corruperant. Iste est annus carissimus omnium nostri temporis, in quo vendebatur onus equi frumentarium 6. solidis. Hoc etiam anno perrexerunt Romam, *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Turstanus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Alexander* Lincolniensis episcopus: de cuius laudabili munificentia & inexterminabili fama sic quidam dixit Heroicè:

al. est *al. est* *al. Meslend* *al. Pundaldemer* *al. Simeoni*

> *Splendor Alexandri non tam renitescit honore,*
> *Quàm per eum renitescit honor, flos námque virorum.*
> *Dando tenere putans thesauros cogit honoris,*
> *Et gratis dare festinans, ne danda rogentur.*
> *Quod nondum dederit, nondum se credit habere,*
> *O decus, O morum directio! quo veniente*
> *Certa fides, hilaris clementia, cauta potestas,*
> *Lene iugum, doctrina placens, correctio dulcis,*
> *Libertásque decens, venère, pudórque facetus.*
> *Lincoliæ gens magna prius, nunc maxima semper,*
> *Talis & iste diu sit nobis tutor honoris.*

VIgesimo sexto anno regni sui rex *Henricus*, ad Natale, & Pascha, & ad Pentecosten moratus est in Normannia, & confirmatis pactis cum Franciæ principibus, qualia regem victoriosissimum decebat, circa festum Sancti *Michaelis* redijt in Angliam; adduxit siquidem secum filiam imperatricem, tanto viro (vt prædictum est) viduatam. Decessit *Robertus* Cestrensis Episcopus. Anno sequenti rex curiam suam tenuit ad Natale apud Winleshores, pergens inde Londoniam. In Quadragesima & Pascha fuit apud Wodestoc, vbi nuncius dixit ei. *Carolus* Comes Flandrensis tibi dilectissimus nefanda proditione occisus est à proceribus suis in templo apud Brige: rex autem Francorum dedit Flandriam *Willielmo* nepoti & hosti tuo, qui iam valdè

roboratus diuerſis cruciatibus omnes proditores *Caroli* multauit. Super his igitur rex anxiatus concilium tenuit ad Rogationes apud Londoniam. Et *Willielmus* Archiepiſcopus Cantuarienſis ſimiliter in eadem villa apud **Weſtminſter.** Cùm autem ad Pentecoſten fuiſſet apud **Wincheſter**, miſit filiam ſuam in Normanniam deſponſatum filio conſulis Andegauenſis, & ſequutus eſt eam ipſe rex in Auguſto. *Richardus* verò Londonienſis epiſcopus obierat, cuius epiſcopatum rex dedit *Gileberto* vniuerſali viro doctiſſimo. Deceſſit etiam *Richardus* Herefordenſis epiſcopus.

al. fortiſſimus

H*Enricus* rex * ſapientiſſimus toto ſequenti anno moratus in Normannia, perrexit hoſtiliter in Franciam, quia rex Francorum tuebatur nepotem & hoſtem ſuũ. Perendinans igitur apud Sparnum octo diebus tam ſecurè, ac ſi in regno ſuo eſſet, compulit regem *Lodouicum* auxilia Comiti Flandrenſi non ferre. Vbi cùm originem & procurſum regni Francorum rex quæreret *Henricus*, ſic quidam non indoctus reſpondit. *Regũ potentiſſime ſicut plæraq; gentes Europæ, ita Franci à Troianis duxerunt originẽ.* Antenor *námque cum ſuis profugus ab excidio Troiæ in finibus Pannoniæ ciuitatem Sicambriam nomine ædificauit. Verùm poſt mortem* Antenoris *conſtituerunt ſui duces ſuper ſe* Turgotum *&* Franctionem, *à quo Franci appellantur. Quibus defunctis elegerunt ducem* Marcomirum: Marcomirus *verò genuit* Faramundum *primum regem Francorum.* Faramundus *rex genuit* Clodium *crinitum; à quo reges Francorum criniti habentur.* Clodio *decedente,* Meroueus *cognatus eius regnauit, à quo reges Francorum* Merouingi *ſunt appellati.* Meroueus *genuit* Childericum: Childericus Clodoueum, *quem baptizauit Sanctus* Remigius: Clodoueus Clotarium: Clotarius Chilpericum: Chilpericus Clotarium *ſecundum*: Clotarius *verò ſecundus genuit* Dagobertum *famoſiſſimum ac dulciſſimum regem*: Dagobertus Clodoueum: Clodoueus *genuit tres filios ex* Batilde *regina ſua Sancta* Clotarium, Childericum, *atque* Theodoricum: Theodoricus *rex* Childebertum: Childebertus Dagobertum: Dagobertus Theodoricum: Theodoricus Clotarium *huius proſapiæ vltimum regem. Poſt quem regnauit* Hildericus, *qui tonſus & in monaſterio retruſus eſt*, Pipino *rege effecto. Ex alterius autem ſerie generationis ex filia* Clotarij *regis genuit* Ausbertus Arnoldum: Arnoldus *ſanctum* Arnulfum, *poſtea Metenſem epiſcopum*: *Sanctus* Arnulfus Auchiſem: Anchiſes Pipinum *maiorem domus*: Pipinus Carolum Martellum; Karolus Pipinum *regem*: Pipinus *rex* Karolum *magnum imperatorem, qui quaſi ſydus effulſit præcedentium, & ſequentium*: Carolus *genuit* Lodouicum *imperatorem*; Lodouicus Carolum *imperatorem* Caluum: Carolus Lodouicum *regem patrem* Caroli Simplicis: Carolus Simplex Lodouicum: Lodouicus Lotarium: Lotarius Lodouicum *huius proſapiæ regem vltimum*. Lodouico *igitur defuncto Francorum proceres regem ſuper ſe ſtatuunt* Hugonem *ducem, qui filius* Hugonis *magni ducis fuit.* Hugo *verò rex genuit pijſſimum regem* Robertum: Robertus *verò rex genuit tres filios* Hugonem *dulciſſimum ducem*, Henricum *regem amantiſſimum*, Robertúmque *Burgundiæ ducem.* Henricus *rex genuit* Philippum *regem, qui ad finem monachatus eſt*, *&* Hugonem *magnum, qui in motione Ieroſolymitana Ieroſolymam cum multis ducibus Europæ debellatum eam petijt ſuper Paganos anno ab incarnatione Domini milleſimo nonageſimo quinto.* Philippus *verò rex genuit* Lodouicum, *qui regnat in præſenti. Qui ſi probitatis antiquorum veſtigia teneret, tam ſecurè in regno eius non quieſceres.* His dictis & actis reuerſus eſt rex *Henricus* in Normanniam. Aduenit autem à partibus Alemaniæ quidam dux *Theodoricus* Flandriam calumnians, quoſdam proceres Flandriæ ſecum habens, & hoc ſuaſu regis *Henrici*. *Willielmus* autem Comes Flandrenſis aciebus ordinatis obuiam venit ei. Pugnatum eſt acriter. *Willielmus* conſul numerum ſuorum, cùm pauci eſſent, ſupplebat probitate inexterminabili. Cruentatus igitur omnia arma ſua ſanguine hoſtili, findebat enſe fulmineo cuneos hoſtium, nec pondus potuerunt terribile iuuenilis brachij perferre hoſtes perterriti & fugę dediti. Victorioſiſſimus itaque conſul, dum caſtrum hoſtile obſideret & in craſtino reddi deberet iam penè annihilatis hoſtibus Deo volente paruo vulnere ſauciatus in manu deperijt. Nobiliſſimus autem iuuenum ætate breui famam promeruit ſempiternam, de quo *Walo* verſificator ſic ait:

Mars obit in terris, deflent par ſydera ſydus,
Numina par numen, parq; decora decus.

Res noua! temporibus moriuntur numina nostris,
A modò credibile est numina posse mori.
Vnicus ille ruit, cuius non terga sagittam,
Cuius nosse pedes non potuêre fugam.
Nil nisi fulmen erat, quoties res ipsa monebat.
Et si non fulmen, fulminis instar erat.
Flandria se iactat tumulo, Normannia cunis,
Hic fuit occasus sideris, ortus ibi.

Hoc etiam anno *Hugo* de Paiens, magister militum Templi Ierosolymitani veniens in Angliam secum multos duxit Ierusalem. Inter quos *Gaufridus* Andegauensis Consul rex futurus perrexit. Obierunt *Randulf Flambardus* Dunelmensis Episcopus, & *Willielmus Giffardus* Wintoniensis Episcopus.

SEquenti anno *Lodouicus* rex Francorum fecit sublimari filium suum *Philippum* in regem. rex verò *Henricus* pacificatis omnibus, quæ in Francia, Flandria, Normannia, Brittannia, Cænomannia, Andegauia erant, cum gaudio in Angliam redijt. Tenuit igitur concilium magnum ad Kalendas Augusti apud Londoniam de vxoribus sacerdotum prohibendis. Intererant siquidem illi concilio *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Turstanus* Archiepiscopus Eboracensis, *Alexander* Lincoliensis Episcopus, *Rogerus* Salesburiensis episcopus, *Gilbertus* Londoniensis episcopus, *Iohannes* Rouecestrensis, *Sifridus* Sudsexensis, *Godfridus* Batensis, *Symon* Wigorniensis, *Eneraldus* Norwicensis, *Bernadus* sancti *Dauidis*, *Herueus* primus Heliensis Episcopus. Nam Wintoniensis, & Dunelmensis, & Cestrensis, & Herefordensis obierant. Hi columnę erant regni & radij sanctitatis hoc tempore. Verùm rex decepit eos simplicitate *Willielmi* Archiepiscopi: concesserunt namque regi iusticiam de vxoribus sacerdotum & improuidi habiti sunt, quod postea patuit, cùm res summo dedecore terminata est. Accepit enim rex pecuniam infinitam de presbyteris, & redemit eos. Tunc, sed frustra concessionis suæ pænituit Episcopos, cùm pateret in oculis omnium gentium deceptio prælatorum, & depressio subiectorum. Eodem anno illis, quos *Hugo* de Paiens (de quo prædictum est) secum duxerat Ierosolymam, malè contigit: Deum siquidem offenderant illius sanctæ telluris incolæ luxuria, & rapina, & varijs sceleribus: vt autem scriptum est in *Moyse* & regum libris: Non diu scelera locis illis sunt impunita. In vigilia namque sancti *Nicolai* à paucis Paganorum multi Christianorum deuicti sunt, cùm antea soleret è contrario contingere. In obsidione igitur Damacena cùm magna pars Christianorum progressa esset ad victualia perquirenda, mirati sunt Pagani Christianos plures & fortissimos se muliebriter fugientes: & persequentes innumeros trucidarunt. Eos autem, qui fuga sibi salutem quæsierant, in montibus, tempestate niuis & frigoris Deus ipsa nocte persecutus est, ita quòd vix aliquis euasit. Contigit etiam quòd filius regis Francorum *Philippus*, qui diademate regni fuerat (vt prædictum est) decoratus, dum cornipedem ludens agitaret, obuium suem habuit: cùm pedes equi currentes offenderent, cecidit rex nouus, & fractis ceruicibus expirauit. Ecce res misera & insolita & admiratione dignissima! Ecce quanta celsitudo quàm citò quàm leuiter annihilata est!

ANno trigesimo regni sui, fuit rex *Henricus* ad natale apud *Wirecestre, ad Pascha apud Wodstoc, vbi fuit accusatus *Galfridus* de Clintune, & infamatus de proditione regis falsò. Ad Rogationes fuit apud Cantuariam ad dedicationem nouæ Ecclesiæ. Ad festiuitatem sancti *Michaelis* transijt in Normanniam: eodem anno decessit *Honorius* Papa. Sequenti anno recepit rex apud Carnotum Papam *Innocentium*, *Anacleto* subijci recusans. Hos enim vtrosque Romani bipartiti elegerant. Expulsus verò ab vrbe *Innocensius* vi *Anacleti*, qui *Petrus* de Leues prius vocabatur, auxilio regis *Henrici* receptus est per totas Gallias. Post quod in ęstate redijt in Angliam secum filiam suam adducens. Fuit igitur in Natiuitate sanctæ *Mariæ* magnum placitum apud Nordhamtune: In quo congregatis omnibus principibus Angliæ deliberatum est, quòd filia sua redderetur viro suo scilicet Consuli Audegauensi eam requirenti. Missa autem post hæc filia regis viro suo recepta est fastu tanta viragine digno. Post Pascha mortuus est *Reginaldus* Abbas Ramesiensis huius nouæ * fundator Ecclesiæ. In principio

al. Wincestre
al. auctor

cipio hyemis obijt *Herueus* primus Helienſis Epiſcopus. Anno ſequenti fuit rex *Henricus* ad natale apud Dunſtaple, ad Paſcha apud Wodeſtoc. Poſt Paſcha fuit magnum placitum apud Londoniam, vbi de pluribus quidem & maximè de diſcordia Epiſcopi ſancti *Dauidis* & Epiſcopi Clamorgenſis de finibus parochiarum ſuarum tractatum eſt. Obijt *Baldewinus* rex Hieroſolumæ, & *Galfridus* ſucceſſit. Anno regni ſui trigeſimo tertio fuit rex *Henricus* ad natale apud Windleſores infirmus. Ad caput ieiunij fuit conuentus apud Londoniam ſuper Epiſcopos ſancti *Dauidis* & Clamorgenſis, & pro diſcordia Archiepiſcopi & Lincolienſis Epiſcopi. Ad Paſcha fuit rex apud Oxineford in noua aula: & ad *Rogationes* fuit iterum conuentus apud Winceſter ſuper rebus prædictis. Poſt Pentecoſten dedit rex Epiſcopatũ Helienſem *Nigello* & Epiſcopatum Dunelmiæ *Galfrido* Cancellario. Fecit etiam rex nouum Epiſcopatum apud Karloil, & tranſijt mare. Eclipſis ſolis facta eſt quarto nonas Auguſti. Sequenti anno rex *Henricus* moratus eſt in Normannia præ gaudio nepotum ſuorum, quos genuerat Conſul Andegauenſis in filia regis. Obijt *Gilebertus* Londonienſis Epiſcopus & * Lauendenſis Epiſcopus in via Romæ pro cauſa ſua tam diu agitata. Hoc anno transfretauit Archiepiſcopus *Willielmus* & *Alexander* Lincollienſis Epiſcopus ad regem pro diſcordia, quæ inter eos erat pro quibuſdam conſuetudinibus parochiarum ſuarum. Anno trigeſimo quinto rex *Henricus* continuè moratus eſt in Normannia, & ſæpè non rediturus in Angliam redire proponebat: ſed detinebat eum filia eius varijs diſcordijs, quæ oriebantur pluribus cauſis inter regem &. Conſulem Andegauenſem, artibus ſcilicet filiæ ſuæ. Quibus ſtimulationibus rex in iram & animi rancorem excitatus eſt, quæ à nonnullis cauſa naturalis refrigidationis, & poſtea mortis eius cauſa fuiſſe dictæ ſunt. Cùm igitur rex à venatu redijſſet apud ſanctum *Dyoniſium* in ſylua Leonum comedit carnes murænarum: quæ ſemper ei nocebant, & ſemper eas amabat. Cùm autem medicus hoc comedi prohiberet, non adquieuit rex ſalubri Conſilio: ſecundum quod dicitur,

* al. Lanandenſis

Nitimur in vetitum ſemper, cupimuſque negata.

Hæc igitur comeſtio peſſimi humoris illatrix, & conſimilium vehemens excitatrix ſenile corpus lethaliter refrigidans, ſubitam & ſumma perturbationem fecit. Contra quod natura renitens excitauit febrem acutam ad impetum diſſoluendum materiei grauiſſimæ. Cùm autem reſtare nulla vi poſſet, deceſſit rex magnus cùm regnaſſet triginta quinque annis & tribus menſibus in prima die Decembris. Et iam in tanti fine regis finem libro præſenti dicabimus, cui tamen (ſi meruit) Muſam memoriale dare comprecemur.

Rex Henricus *obit, decus olim nunc dolor orbis:*
Numina flent numen deperijſſe ſuum.
Mercurius *minor eloquio, vi mentis* Apollo,
Iupiter *Imperio, Marſq́ vigore gemunt,*
Ianus *cautela minor*, Alcides *probitate,*
Conflictu Pallas, *arte* Minerua *gemunt.*
Anglia, quæ cunis, quæ ſceptro numinis huius
Ardua ſplenduerat, jam tenebroſa ruit.
Hæc cum rege ſuo, Normannia cum duce marcet:
Nutrijt hæc puerum, perdidit illa virum.

LECTORI

LECTORI.

10 *I*Nter librum septimum & eum, qui hic est octauus, ex codicibus manuscriptis nõnulli duos alios libros interponunt. Initium prioris, Hic est annus qui comprehendit scriptorem. *Posterioris,* De viris illustribus Anglorum, & quę per eos. *In priore libro continentur tres Epistolæ. prima ad* Henricum *regem eius nominis primum de serie regum potentissimorum, qui per orbem terrarum vsq; ad sua tempora fuerunt. altera ad* Warinum *Britonem de serie regum Brittannorũ ex* Galfredo Arthuro. *Tertia ad* Walterum *Archidiaconum Oxinefordiensem consortem suum de contemptu mundi. Posterior liber est de Miraculis Anglorum, ex* Beda *ferè totus sumptus. Hos itaq; libros, (quãuis ab Huntindonensi sine dubio conscriptos) & quia alterius* 20 *sunt argumenti, & quia in plurimis codicibus non extant, & quia nihil afferunt noui, quod non in* Beda, *Monemuthensi, alijs plenius reperiatur, omittere visum est.*

30

Henrici Huntindoniensis
Historiarum
LIB. VIII.

DEfuncto igitur rege *Henrico* magno, libera (vt in mortuo solent) iudicia populi depromebãtur. Alij enim eum tribus vehementer irradiasse splendoribus asserebant: sapientia summa: nam & consilio profundissimus, & prouidentia conspicuus, & eloquentia clarus habebatur: victoria etiam, quia exceptis illis, quæ egregiè gesserat, regem Francorũ 40 belli lege superauit: diuitijs quoque, quibus omnes antecessores suos longè lateq; pręcesserat. Alij autem diuerso studio tribus illum vitijs inficiebant: cupiditate nimia: qua (vt omnes parentes sui) pauperes opulentus tributis & exactionibus inhians delatorijs hamis intercipiebat: Crudelitate etiam: qua Consulem de Moretoil cognatum suum in captione positum exoculauit: Nec sciri facinus tam horrendum potuit vsque quo mors secreta regis aperuit: Nec minùs & alia proponebant exempla, quæ tacemus: Luxuria quoque: quia mulierum ditioni regis more *Salomonis* continuè 50 subiacebat. Talia vulgus liberum diuersificabat. Successu verò temporis atrocissimi, quod postea per Normannorum rabiosas proditiones exarsit, quicquid *Henricus* fecerat vel tyrannicè vel regiè comparatione deteriorum visum est peroptimum. Venit enim sine mora *Stephanus Tedbaldi* Blesensis Consulis frater iunior eo, vir magnæ strenuitatis & audaciæ, & quamuis iurasset in sacramentum fidelitatis Anglici regni filiæ regis *Henrici*, fretus tamen vigore & * impudentia regni diadema Deum tentans inuasit.

al. imprudentia

uaſit. *Willielmus* Cantuarienſis Archiepiſcopus, qui primus ſacramentum filiæ regis fecerat, eum (proh dolor) in regem benedixit. vnde iuditium illud Deus in eum ſtatuit, quod ſacerdoti magno *Ieremiæ* percuſſori ſtatuerat: ſcilicet ne poſt annum viueret. *Rogerus* magnus Salesburienſis Epiſcopus, qui ſecundus ſacramentum illud prædictum fecerat, & omnibus alijs prædicauerat, diadema ei & vires auxilij ſui contribuit: vnde iuſto Dei iudicio poſtea ab eodem, quem creauit in regem, captus & excruciatus miſerandum ſortitus eſt exterminium. Sed quid morer? Omnes qui ſacramentum iurauerant tam præſules quàm conſules & principes aſſenſum *Stephano* præbuerunt, & hominium fecerunt. Hoc verò ſignum malum fuit, quòd tam repentè omnis Anglia ſine mora, ſine labore, quaſi in ictu oculi ei ſubiecta eſt. Diadematus igitur curiam ſuam tenuit ad natale apud Londoniam. Corpus autem regis *Henrici* adhuc inſepultum erat in Normannia. Rex namque *Henricus* prima die Decembris obierat: cuius corpus allatum eſt Rotomagum, & ibi viſcera eius & cerebrum & oculi conſepulta ſunt. Reliquum autem corpus cultellis circumquaque deſecatum, & multo ſale aſperſum, corijs taurinis reconditum eſt cauſa fætoris euitandi, qui multus & infinitus iam circumſtantes inficiebat. Vnde & ipſe, qui magno precio cõductus ſecuri caput eius diffiderat, vt fætidiſſimum cerebrum extraheret, quamuis linteaminibus caput ſuum obuoluiſſet, mortuus tamen ea cauſa precio malè gauiſus eſt. Hic eſt vltimus é multis, quem rex *Henricus* occidit. Inde verò corpus regium Cadonum ſui deportauerunt. vbi diu in Eccleſia poſitum, in qua pater eius ſepultus fuerat, quamuis multo ſale repletum eſſet, & multis corijs reconditũ, tamen continuè ex corpore iugiter humor & horribilis ſcoria pertranſiens decurrebat, & vaſis ſub feretro ſuſceptus â miniſtris fætore & horrore fatiſcentibus abijciebatur. Vide igitur quicunque legis, quomodo regis potentiſſimi corpus, cuius ceruix diadematizata auro & gemmis electiſſimis, quaſi Dei ſplendore vernauerat: cuius vtraque manus ſceptris præradiauerat, cuius reliqua ſuperficies auro textili tota rutilauerat, cuius os tam delicioſiſſimis & exquiſitis paſci ſolebat cibis, cui omnes aſſurgere, omnes expaueſcere, omnes congaudere, omnes admirari ſolebant: vide (inquam) quo corpus illud deuenerit, quàm horribiliter delituerit, quàm miſerabiliter abiectum fuerit. Vide rerum euentum, ex quo ſemper pendet iudicium. Et diſce contemnere quicquid ſic diſterminatur, quicquid ſic annihilatur. Tandem reliquiæ regalis cadaueris allatæ ſunt in Angliam, & ſepultæ ſunt intra duodecim dies Natalis Domini apud Abbatiam **Redinges**, quam rex *Henricus* fundauerat, & multis poſſeſſionibus ditauerat. Ibique rex *Stephanus* venit â curia ſua, quam tenuerat apud Londoniam in ipſo natali contra corpus patrui ſui. & *Willielmus* Archiepiſcopus Cantuariæ & multi præſules & proceres ſepelierunt regem *Henricum* cum debita tanto viro reuerentia. Inde perrexit rex *Stephanus* apud **Oxineforde**, vbi recordatus eſt, & confirmauit pacta, quæ Deo & populo & ſanctæ Eccleſiæ conceſſerat in die coronationis ſuæ. Quæ ſunt hæc. *Primò vouit, quòd defunctis Epiſcopis nunquam retineret Eccleſias in manu ſua, ſed ſtatim electioni Canonicæ conſentiens Epiſcopis eas inueſtiret. Secundò vouit, quòd nullius clerici vel Laici ſiluas in manu ſua retineret, ſicut rex* Henricus *fecerat, qui ſingulis annis implacitauerat eos, ſi vel venationem cepiſſent in ſiluis proprijs, vel ſi eas ad neceſſitates ſuas extirparent, vel diminuerent.* Quod placiti nefandi genus adeo fuit execrabile, vt ſi alicuius lucum, quem habere pecuniam æſtimarent, â longè conſpicerent, ſtatim vaſtatum perhiberent ſiue eſſet ſiue non, vt eum immeritò redimerent. *Tertio vouit, quòd Danegeldum, (id eſt) duos ſolidos ad Hidam, quos anteceſſores ſui accipere ſolebant, ſingulis annis in æternum condonaret.* Hæc principaliter Deo vouit & alia, ſed nihil horum tenuit.

S*Tephanus* rex primo anno regni ſui, cùm veniſſet in fine natalis Domini ad **Oxeneford**, audiuit nuncium dicentem ſibi: Rex Scottorum ſimulans ſe pacificè venire ad te gratia hoſpitandi, veniens in **Karloil** & nouum caſtellum doloſè cepit vtraque: Cui rex *Stephanus*: quę doloſè cepit, victorioſè recipiam. Promouit igitur rex impiger exercitum tantum erga *David* Scottorũ regem, quantũ nullus in Anglia fuiſſe memorare potuit. occurrens igitur ei rex *David* circa Dunelmiã concordatus eſt ei, reddens nouũ caſtellũ; **Karloil** verò retinuit cõceſſione regis *Stephani*, rex tamen *David*, homo

regis

regis *Stephani* non est effectus; quia sacramentum primus omnium Laïcorũ iurauerat filiæ regis, scilicet nepti suæ de Anglia ei manu tenenda post mortem *Henrici* regis. Filius autem *David* regis *Henricus* homo regis *Stephani* effectus est, Deditque ei rex *Stephanus* Burgum, quod vocatur Huntendonia in augmentum. Rediens autem inde rex *Stephanus* in Quadragesima tenuit curiam suam apud Londoniam in solemnitate Paschali, qua nunquam fuerat splendidior in Anglia multitudine, magnitudine, auro, argento, gemmis, vestibus, omnimoda dapsilitate. Ad *Rogationes* verò diuulgatum est regem mortuum esse. Quod audiens *Hugo Bigot* in castellum **Nordwic** subintrauit, nec reddere voluit, nisi ipsi regi aduenienti valdè tamen inuitus. Iam ergo cępit rabies
10 Normannorum prædicta periurio & proditione pullulare. Cepit igitur rex castellum de **Bathentune**, cuius dominus *Robertus* quidam proditor à rege desciuerat. Inde obsedit vrbem **Execestre**, quam tenebat *Baldwinus* de *Reduers contra eum, ibique diu morando, machinas multas construendo, multum thesauri sui absumpsit. Serò tamen redditum est ei castellum, & vindictam non exercuit in proditores suos pessimo consilio vsus: si enim eam tum exercuisset, postea contra eum tot castella retenta non fuissent. Inde igitur rex perrexit in Insulam Vectam, & abstulit eam *Baldwino* de Reduers (de quo prædiximus) & exulauit eum ab Anglia. Elatus igitur rex hisce prosperè gestis venit venatum apud Bramptoniam, quę abest miliario ab Huntendonia: & ibi placitauit de forestis procerum suorum (id est) de siluis & venationibus, & fregit votum
20 & pactum Deo & populo.

* *al. Riuers.*

STephanus rex anno secundo fuit ad natale apud **Dunstaple**. In Quadragesima verò transfretauit in Normanniam. Transijt autem Lincoliensis Episcopus *Alexander* & multi proceres cum eo. Vbi rex Martijs altercationibus assolitus omnia, quæ incæpit, luculenter perfecit, hostium circumuentus repulit, hostilia castella depulit, egregiè inter summos splenduit, concordiam cum rege Francorum composuit, & *Eustachius* filius eius homo regis Francorum effectus est de Normannia, quæ Francorum adiacet imperio. Quod videns Consul Andegauensis, qui supremus hostis eius erat (qui nimirum filiam regis *Henrici* duxerat, quæ Imperatrix Alemanniæ fuerat, & sacramenta de regno Angliæ acceperat: vnde & calumniabantur Angliam sponsus &
30 sponsa) cepit tamen inducias cum rege *Stephano*. Videbat enim se ad præsens regias vires non posse perstringere, tam pro multitudine probitatis quàm pecuniæ, quæ adhuc ex abundantia thesauri regis defuncti supererat. Cunctis igitur prosperè gestis in ipso vestibulo natalis Domini redijt rex in Angliam clarus. Hi ergo duo anni *Stephano* regi prosperrimi fuerunt. Tertius verò, de quo dicemus, mediocris, & intercisus; Duo verò vltimi exitiales & prærupti.

STephanus rex impiger tertio anno in ipso ingressu Angliæ prouolauit ad Bedefordiam, & in vigilia natalis Domini & in toto natali obsedit eam: quod etiam multis Deo displicuisse visum est, quia solennitatem solemnitatum parui vel nihili pendebat. Reddita autem Bedfordia in Scotiam promouit exercitum. Rex namque Scottorum,
40 quia sacramentum fecerat filiæ regis *Henrici*, quasi sub velamento sanctitatis per suos execrabiliter egit. Mulieres enim grauidas findebant, & fætus anticipatos abstrahebant, pueros super acumina lancearum iactabant, presbyteros super altaria detruncabant, crucifixorum capita abscissa super cęsorum corpora ponebant, mortuorum verò capita mutuantes super crucifixa reponebant. Quæcunque igitur Scotti attingebant, omnia erant plena horroris, plena immanitatis. Aderat clamor mulierum, eiulatus senum, morientium gemitus, viuentium desperatio. Rex igitur *Stephanus* insurgens combussit & destruxit Australes partes regni regis *David*: ipso quidem *David* non audente cum eo congredi. Post Pascha verò exarsit rabies proditorũ nefanda. quidam namq; proditorum nomine *Talebot* tenuit contra regem castellum Herefordiæ in **Wales**,
50 quod tamen rex per obsidionem in suum recepit. *Robertus* Consul filius *Henrici* regis nothus tenuit contra eum fortissimum castellum, quod vocatur **Bristo**, & alium, quod vocatur **Slede**. **Willielmus Luuel* tenuit castellum de Karl: *Paganellus* castellum de **Ludelau**: *Willielmus* de *Moun castellum de **Dunestor**: *Robertus* de **Nichole** castellum de **Warram**: *Eustachius* filius *Iohannes* castellũ de **Meltune**: *Willielmus* filius *Alani* castellum de **Salopesbiri**, quod rex quidem cepit armis, captorumque nonnullos

* *al. Radulfus*
* *al. Moiun*

nullos ſuſpendit. Quod audiens *Walkelinus*, qui tenebat caſtellum de **Doure**, reginæ ſe obſidenti reddidit illud. Occupato igitur rege circa partes Auſtrales Angliæ *David* Scottorum rex innumerabilem exercitum promouit in Angliam, contra quem proceres Borealis Angliæ admonitione & iuſſu *Turſtani* Archiepiſcopi Eboracenſis reſtiterunt viriliter, fixo **Standard** (id eſt) regio inſigni apud **Aluerton.** Cum autem morbi cauſa non poſſet Archiepiſcopus intereſſe pugnæ, miſit loco ſui *Radulfum* Epiſcopum Orcadum: qui ſtans in acie media loco eminenti huiuſmodi vſus eſt incentiuo.

Proceres Angliæ clariſſimi Normannigenæ (meminiſſe enim veſtri vos nominis & generis prælaturos decet) perpendite qui, & contra quos, & vbi bellum geratis. vobis enim nemo impunè reſtitit: Audax Francia vos experta delituit. Ferax Anglia vobis capta ſuccubuit: Diues Apulia vos ſortita refloruit: Hieroſolyma famoſa & inſignis Antiochia ſe vobis vtraque ſuppoſuit. Nunc autem Scotia vobis ritè ſubiecta repellere conatur inermem: præferens temeritatem, rixæ quàm pugnæ aptior. In quibus quidem nulla vel rei militaris ſcientia, vel præliandi peritia, vel moderandi gratia. Nullus igitur verendi locus ſed potiùs verecundiæ, quòd hi, quos ſemper in patria ſua petiuimus & vicimus, in patriam noſtram ritu tranſuerſo ebrij dementeſq́ conuolarunt. Quod tamen vobis ego præſul & archipræſulis noſtri loco ſitus diuina prouidentia factum denuncio, vt hi, qui in hac patria templa Dei violauerunt altaria cruentauerunt, preſbyteros occiderunt, nec pueris nec prægnantibus pepercerunt, in eadem condignas ſui facinoris luant pœnas. Quod iuſtiſſimum ſuæ diſpoſitionis arbitrium per manus noſtras hodie perficiet Deus. Attollite igitur animos viri elegantes, & aduerſus hoſtem nequiſſimum freti virtute patriæ, immo Dei præſentia exurgite. Neque vos temeritas eorum moueat, cùm illos tot noſtræ virtutis inſignia non deterreant. Illi neſciunt armare ſe in bello, vos in pace armis exercemini, vt in bello caſus belli dubios non ſentiatis. Tegitur vobis galea caput, lorica pectus, ocreis crura, totumque corpus clipeo; vbi feriat hoſtis non reperit, quem ferro circumſeptum conſpicit. Procedentes igitur aduerſus inermes ac nudos quid dubitamus? An numerum? ſed non tam numerus multorum quàm virtus paucorum bellum conficit; *Multitudo enim diſciplinæ inſolens ipſa ſibi eſt impedimento in proſperis ad victoriam, in aduerſis ad fugam. Præterea maiores veſtri multos pauci ſæpe vicerunt. Quid ergo conferet vobis gloria parentalis, exercitatio ſolemnis, diſciplina militaris, niſi multos pauciores vincatis. Sed iam finem dicendi ſuadet hoſtis inordinate prorueus, & quod animo valdè meo placet diſperſè confluens. Vos igitur archipræſulis veſtri loco, qui hodie commiſſa in Domini domum, in Domini ſacerdotes, in Domini gregem puſillum vindicaturi eſtis, ſi quis veſtrûm prælians occubuerit, abſoluimus ab omni pœna peccati in nomine Patris, cuius creaturas fœdè & horribiliter deſtruxerunt, & filij, cuius altaria maculauerunt, & Spiritus ſancti, á quo ſublimatos inſanè ceciderunt.*

Reſpondit omnis populus Anglorum, & reſonuerunt montes & colles Amen, Amen: Exclamauitque ſimul exercitus Scottorum inſigne patrium, & aſcendit clamor vſque in cœlum, Albani, Albani. Extinctus autem clamor eſt ictuum immanitate & horrendo fragore. Principium pugnæ, dum acies Loenenſium, qui gloriam primi ictus à rege Scottorum inuito præripuerant, amentatis miſſilibus & lanceis longiſſimis ſuper aciem equitum noſtrorum loricatam percutiunt, quaſi muro ferreo offendentes, impenetrabiles inuenerunt. Viri verò ſagittarij equitibus immixti obnubilantes eos nimirum inermes penetrabant. Tota namque gens Normannorum & Anglorum in vna acie circum **Standard** conglobata perſiſtebant immobiles. Percuſſo igitur ſagitta ſummo duce Loenenſium corruit ipſe, & tota gens eorum in fugam verſa eſt. Offenſus namque Deus excelſus erat in eis, & omnis virtus eorum tanquam aranearum contextio demolita eſt. Quod videns acies maxima Scottorum, quę ex alia parte accerrimè pugnabat, animo deliquit, & fugę indulſit. Regalis autem acies, quam ex pluribus gentibus rex *David* conſtituerat, ſimul hoc vidit, cæperunt primum ſingillatim, poſtea cateruatim aufugere, rege iam penè ſolo perſiſtente. Quod amici regis videntes, coegerunt eũ ſonipede arrepto terga dare, filius autem regis ſtrenuiſſimus non attendens ad hæc, quæ à ſuis fieri videbat, ſed ſoli gloriæ & virtuti inhians fugientibus reliquis fortiſſimè aſſiluit aciem hoſtium, & miro impetu percuſſit. Sola namq; acies eius equis reſidebant ex Anglis videlicet & Normannis compoſita, qui patris in familia conuerſabantur. Equitantes autem nulla ratione diu perſiſtere potuerunt contra

militeſ.

milites loricatos pede persistentes, & immobiliter coaceruatos: sed lanceis confractis & equis vulneratis aufugere quidem, gloriosè tamen re gesta compulsi sunt. Vndecim millia Scottorum in eo campo fama refert occisa, extra eos, qui in segetibus & siluis inuenti, & perempti sunt. Nostri verò minimo sanguine fœliciter triumpharunt. Huius pugnæ dux fuit *Williebnius* Consul de **Albomarle** & *Willielmus Piperellus* de **Notingam** & *Walterius* * *Especk*, & * *Ilbertus* de Laci, cuius frater ibi solus ex omnibus equitibus occisus est. Cuius euentus belli cùm regi *Stephano* nunciatus esset, ipse & omnes qui aderant summas Deo gratias exsoluerunt. Hoc bellum mense Augusti factum est. At in aduentu Domini Concilium apud Londoniam *Albericus* Ecclesiæ Romanæ Legatus, & Hostiensis Episcopus tenuit. Et ibidem annitente Rege *Stephano Thedbaldus* Abbas Beccensis Cantuariensis Archiepiscopus effectus est.

al. Espech
al. Gilkbert de Laci

19

ANno quarto rex *Stephanus* post natale castellum de **Slede** cepit obsidione; Perrexit autem post hæc in Scotiam, vbi cùm rem *Marte* & *Vulcano* ducibus ageret, Rex Scotiæ cum eo concordari coactus est. *Henricum* igitur filium regis Scottorum secum ducens in Angliam obsedit **Ludlaue**, vbi idem *Henricus* vnco ferreo equo abstractus, penè captus est: sed ipse rex eum ab hostibus splendidè retraxit. Inde re * imperfecta Oxinfordiam petijt, vbi res infamia notabilis & ab omni consuetudine remota comparuit. Rex namque *Rogerum* Episcopum Salesburiensem; & *Alexandrum* Lincolniensem ipsius nepotem cùm pacificè suscepisset, violenter in curia sua cepit nihil iusticiæ recusantes, & iudicij æquitatem deuotissimè poscentes. Ponens igitur ibidem *Alexandrum* Episcopum in carcere, Episcopum Salesburiensem secum duxit ad castellum eiusdem, quod vocatur **Diuise** (quo non erat aliud spendidius intra fines Europæ) Angarians igitur eum & ieiunij tormento & filij eius, qui Cancellarius regis fuerat, laqueo collum circumnectens, vt suspenderetur. Tali modo castellum sibi extorsit malè recordans bonorum, quæ in introitu regni sui præ omnibus alijs ei congesserat. talem ei deuotionis suæ retributionem exhibuit. Similiter cepit Sireburnam, quod parum Diuisis decore cedebat; Accipiensque thesauros Episcopi comparauit inde *Constantiam* sororem *Lodouici* regis Francorum ad opus *Eustachij* filij sui. Rex inde rediens *Alexandrum* Episcopum Lincoliensem, quem dimiserat in captione apud Oxinefordiam, duxit secum ad Newercam. Ibique construxerat Episcopus super flumen **Trente** in loco amænissimo Vernantissimum florida compositione castellum, Quò cùm venisset rex, indixit Episcopo ieiunium non legitimum, astruens fide data eum omni cibo cariturum, donec ei redderetur castellum. Vix igitur Episcopus lachrymis & precibus à suis obtinere potuit, vt castrum suum à iure suo in extraneorum custodiam deponerent. Similiter redditum est castellum aliud eius, quod vocatur **Slaforde**, neque forma neque situ à prædicto secundum. Nec longè pòst, cùm *Henricus* Wintoniensis Episcopus frater regis iam Legatus Romanæ Ecclesiæ concilium apud Wintoniam teneret ipse & *Tedbaldus* Archiepiscopus Cantuariensis & omnes Episcopi, qui aderant ad pedes regios deuoluti sunt, deuotissima supplicatione poscentes, vt Episcopis prædictis possessiones suas redderet, vt omnia in eos commissa regi benignè condonarent. Sed rex consilio prauorum tot & tantorum tam verendam prosternationem despiciens, nihil eos impetrare permisit. Ob quod patefacta est domus regis *Stephani* finitimæ condemnationi. Statim namque filia regis *Henrici*, quæ fuerat Imperatrix Alemanniæ, cui Anglia iuramento dedicata fuerat, venit in Angliam. Quam cùm rex obsedisset apud **Arundel** vel perfida credens consilia, vel quia castrum videbat inexpugnabile, ire permisit ad **Bristou**. Eodem anno *Rogerus* prædictus Episcopus tam mœrore quàm senio confectus demarcuit. Stupeant igitur omnes lecturi tantam tam subitam rerum permutationem. Viro namque præfato tot à iuuentutis exordio bona contigerant, & sine interpellatione in cumulum creuerant, vt diceremus omnes in eo fortunam suæ volubilitatis oblitam: nec aliquibus aduersis in tota vita sua potuit affici; donec tantæ miseriæ cumulus simul confluens in extremis eum præfocauit. Nullus igitur de fœlicitatis assiduitate confidat. Nullus de fortunæ stabilitate præsumat. Nullus in rota volubili sedem confixam diu superesse contendat.

al. perfecta

20

30

40

50

QVinto anno regni ſui fugauit rex *Stephanus Nigellum* Epiſcopum Elyenſem de Epiſcopatu ſuo, quia nepos prædicti Epiſcopi Salesburienſis erat, à quo odij incentiuum in progeniem eius traxerat. vbi autem ad natale, vel ad Paſcha fuerit, dicere non attinet. Iam quippe curiæ ſolennes & ornatus regij ſcematis ab antiqua ſerie deſcendens prorſus euanuerant. Ingens theſauri copia iam deperierat: pax in regno nulla: cædibus, incendijs, rapinis omnia exterminabantur; clamor, & luctus, & horror vbique, vnde ſic dictum eſt elegiacè:

Quis mihi det fontem, quid enim potius lachrymarum?
Et lachrimer patriæ geſta nefanda meæ.
Aduenit caligo ſtygis dimiſſa profundo,
Quæ regni faciem conglomerata tegit.
Ecce furor, fremitus, incendia, furta, rapina,
**Clades, nulla fides conſociata ruunt.* al. cædes
Iam furantur opes, & opum dominos, & in ipſis
Sopitos caſtris (ò noua furta) premunt.
Periurare, fidem mentiri nobile factum,
Prodere vel dominos actio digna viris.
Concio prædonum cæmiteria, templa refringit,
Namque ſacerdotes, res miſeranda, rapit.
Detorquent vnctos Domini, ſimul & mulieres
Proh pudor, vt redimant, excruciare ſtudent.
Affluit ergo fames, conſumpta carne gementes
Exhalant animas oſſa, cutiſque vagas.
Quis tantos ſepelire queat cætus morientûm,
Ecce ſtygis facies, conſimiliſque lues!

SExto anno rex *Stephanus* Lincoliæ vrbem infra natale obſedit, cuius munitiones fraudulenter ceperat *Ranulfus* Comes Ceſtrenſis, Seditque ibi vſque ad purificationem Sanctæ Dei genetricis Virginis *Mariæ.* Tunc namque *Ranulfus* Comes prædictus adduxit ſecum *Robertum* filium *Henrici* regis, generum ipſius, & proceres validiſſimos alios ad obſidionem regis diſſoluendam. Cùm autem Conſul audaciſſimus paludem penè intranſibilem vix tranſiſſet in ipſa die aciebus diſpoſitis regem bello aggreſſus eſt: Ipſe cum ſuis aciem primam conſtruxerat, ſecundam illi, quos rex *Stephanus* dehæreditauerat; Tertiam dux magnus *Robertus* cum ſuis. à latere verò erat turma Walenſium magis audacia quàm armis inſtructa. Tunc Conſul Ceſtrenſis vir bellicoſus, & armis inſignibus coruſcans *Robertum* Conſulem, proceresque reliquos ſic alloquitur: *Gratias tibi multas (dux inuictiſſime) vobiſque (proceres, & commilitones mei) cum ſumma deuotione perſoluo, qui vſque ad vitæ periculum amoris affectum mihi magnanimiter exhibuiſtis. Cùm igitur ſim vobis cauſa periculi, dignum eſt; vt periculo me priùs ingeram, & infidiſſimi regis, qui datis inducijs pacem fregit, aciem priùs illidam. Ego quidem tam de mea virtute, quàm de regis iniuſtitia confidens, iam iam regalem cuneum diffindam, gladio mihi viam per hoſtes medios parabo; veſtræ virtutis eſt ſequi præeuntem, & imitari percutientem. Iã videor animi mei præſagio regias acies tranſuolare, proceres pedibus cõculcare, regem ipſum gladio tranſuerberare.* Dixerat. Dux autem *Robertus* ſic iuueni reſpondit, & in loco ſtans eminenti huiuſmodi orationem habuit, *Non indignum eſt, quòd ictus primi dignitatem poſcis, tam ex nobilitate, quàm virtute, qua præcellis. Si tamen de nobilitate contendas: ego filius regis nobiliſſimi, & nepos regis ſummi non antecellor: Si de virtute, hîc multi ſunt electiſſimi, quibus nemo viuentium probitate poteſt præferri. Sed longè alia me mouet ratio. Rex enim contra ſacramenta, quæ ſorori meæ fecit, regnum crudeliter vſurpauit, & omnia conturbans multis millibus cauſa necis extitit, & exemplo ſui nihil iuris habentibus terras diſtribuit, iure poſſidẽtibus diripuit. ab ipſis nequiter dehæredatis (ſummo iudice cooperante & vindictam ſubminiſtrante) priùs aggrediendus eſt. Reſpiciet, qui iudicat populos in æquitate, de excelſo cælorum habitaculo, & iniuſtum iuſtè appetentes in hac tanta neceſſitate nequaquam relinquet. Vnũ verò eſt (proceres fortiſſimi militeſq; vniuerſi) quod vobis animo firmiter*

ingerere

ingerere volo, quia per paludes, quas vix pertransistis, nulla potest esse fugientibus reuersio. Hic igitur vel vincendum vel occumbendum, spes fugæ nulla. Hoc solum superest, vt in vrbem gladijs viam paretis. Siquid autem verè coniecturat animus mihi, hoc quod fugere nusquam potestis, illud est, quod hodie vobis Deo adiuuante victoriam præstabit. Necesse est enim vt ad probitatem confugiat, cui non potest esse aliud diffugium. Ciues autem Lincolienses, qui stant vrbi suæ proximi in impetus grandine animis liquescentibus ad domos suas transfugere victoriosi videbitis. Veruntamen contra quos bellum geratis attendite. Alanus *Britonum dux contra nos immò contra Deum procedit armatus, vir nefandus, & omnium scelerum genere pollutus, malicia paris nescius, cui nunquam nocendi defuit affe-*
10 *ctus, cui, se non esse crudelitate incomparabilem, solum & supremum videtur opprobrium. Procedit quoque contra nos Comes Mellensis, doli callidus, fallendi artifex, cui innata est in corde nequitia, in ore fallacia, in opere pigritia; gloriosus corde, magnanimus ore, pusillanimis opere, ad congrediendum vltimus, ad digrediendum primus, tardus ad pugnam, velox ad fugam. Procedit contra vos* Hugo *Consul, cui parum visum est se contra Imperatricem periurum fuisse, nisi & secundò se patentissimè periuraret, affirmans Regem* Henricum Stephano *regnum concessisse, & filiam suam abdicasse, qui nimirum fallaciam virtutem credit, & elegantiam periurium ducit. Procedit Consul de Albemarle, vir in crimine singularis constantiæ, ad agendum volubilis, ad relinquendum immobilis, quem sponsa sua confessa pruritis intollerabilis fugitiua reliquit. Procedit contra vos Consul ille, qui consuli prædicto sponsam abripuit, adulter paten-*
20 *tissimus, & excellenter impurus,* Baccho *deuotus,* Marti *ignotus, vino redolens, bello insolens. Procedat* Simon *Comes Hamptonensis, cuius actus sola loquutio, cuius datum sola promissio, qui cum dicit, fecit; cùm promittit, dedit. Procedant cæteri proceres, regi suo consimiles, latrocinijs assueti, rapinis delibuti, homicidijs saginati, omnes tandem periurio contaminati. Vos igitur (viri fortissimi) quos magnus* Henricus *rex erexit, iste deiecit; ille instruxit, iste destruxit: Erigite animos, & de virtutibus vestris, immo de Dei iustitia confisi, vindictam vobis à Deo oblatam de facinorosis præsumite, & gloriam immarcessibilem vobis posterisque vestris præfigite. Iam si vobis idem animus est ad hoc iudicium Dei perpetrandum, progressionem vouete, fugam abiurate, erectis in cælum vnanimiter dextris.* Vix finierat, & omnes in cælum manibus extensis terribili clamore fugam abiurauerunt; & se in alis colligen-
30 tes, in hostem splendidè progrediuntur. Rex interea *Stephanus* curarum magnis exæstuans fluctibus Missam in tanta solemnitate audierat. Cum autem de more cereum rege dignum Deo offerens manibus *Alexandri* Episcopi imponeret, confractus est. Hoc fuit regi signum contritionis, cecidit etiam super altare pixis, cui corpus Domini inerat abrupto vinculo præsente Episcopo: Hoc fuit regi signum ruinæ. Proinde rex strenuissimus egreditur, aciesque cum summa securitate bello dispo-nit. Ipse pedes omnem circa se multitudinem loricatorum equis abductis strictissimè collocauit, consules cum suis in duabus aciebus equis pugnaturos instituit. Sed admodum paruæ illæ equestres acies comparuerunt. Paucos enim secum ficti & factiosi consules adduxerant: acies autem regalis maxima erat, vno tantum ipsius regis insignita vexillo. Tunc quia rex *Stephanus* festiua voce carebat, *Baldwino* filio *Gisleberti*, magnæ nobilitatis viro, & militi fortissimo sermo exhortatorius ad vniuersum cætum iniunctus est. Qui loco stans excelso omnium oculis in eum erectis, vbi attentionem eorum modesta taciturnitate stimulauit, sic exorsus est.

Omnes (qui aciebus dispositis constituti estis) tria prouidisse oportet: primum iustitiam causæ, deinde militum copiam, postremò astantium probitatem: iustitiam causæ ne periculum animæ incurratis; copiam militum, ne hostium multitudine obruamini; probitatem astantium, ne numero confisi, debilibus tamen & enervatis innitamini. Iustitiam causæ, quam tenemus, expeditam conspicimus. Quod enim coram Deo iurauimus seruantes, contra eos, qui ... periuros ... astamus. Numerum verò nobis in equitibus non inferiorem, in peditibus confertiorem. Probitatem verò tot Consulum, tot procerum, militum quoque bellis semper assuetorum, quis verbis exæquet? Virtus autem ipsius regis infinita vobis loco ... millium. Quid igitur sit in medio vestrum dominus noster vnctus Domini, cui fidem iurastis, coram Deo persoluite, tanto donatiuum maius à Deo accepturi, quanto fortius ... pro rege vestro fidi contra infidos, legitimi contra periuros pugnaueritis. Securi ...

summa repleti confidentia, contra quos bellum geratis perpendite. Roberti *ducis vires notæ sunt. Ipse quidem de more multum minatur, parum operatur, ore leoninus, corde leporinus, clarus eloquentia, obscurus inertia. Consul autem Cestrensis vir audaciæ irrationabilis, promptus ad conspirandum, inconstans ad perficiendum, ad bellum impetuosus, periculi improuidus, altiora se machinans, impossibilibus anhelans, assiduorum paucos adducens, conuenarum dispersam multitudinem congregans: nihil habet, quod timeri debeat: Semper enim quicquid viriliter incepit, effœminate reliquit. In omnibus quippe gestis suis infortunatè rem agens, vel in congressibus victus aufugit, vel si rarò victor extitit, maiora victis detrimenta sustinuit. Walenses autem, quos secum adduxit solos, vobis despectui sint, qui inermem bello præferunt temeritatem, & arte, & vsu belli carentes, quasi pecora decurrunt in venabula: alij verò tam proceres, quàm milites, transfugæ, & gyrouagi, vtinam plures adducerentur, qui quantò numero plures, tanto effectu deteriores. Vos igitur Consules, & viri consulares meminisse vos decet (namque decet) vestræ virtutis, & nobilitatis. Hodie probitates vestras numerosas in cacumen florentissimum extollite, & patrum imitatores filijs vestris splendorem sempiternum relinquite. Assiduitas itaque victoriarum incentiuum sit vobis confligendi: assiduitas infortuniorum incentiuum fiet illis fugiendi. Iam siquidem (nec fallor) eos aduenisse pœnitet: iam de fuga meditantur, si locorum asperitas admittat. Cùm ergo nec illis confligere, nec confugere sit possibile: quid aliud egerunt, nisi quòd vobis Dei nutu, & se, & impedimenta sua obtulerint? Equos itaque eorum, arma, & ipsorum corpora ditioni vestræ subiecta conspicitis. Extendite ergo animos vestros: & dextras inexpugnabiles (viri bellicosi) ad diripiendum cum summo tripudio, quod ipse vobis obtulit Deus.* Sed iam antequam orationis seriem terminaret, clamor adest hostium, clangor lituorum, equorum fremitus, terræ sonitus.

PRincipium pugnæ. Acies exhæreditatorum, quæ præibat, percussit aciem regalem: in qua Consul *Alanus*, & ille de **Mellent**, & *Hugo* Consul de **Estangle**, & *Symon* Comes, & ille de Warrenna inerant tanto impetu, quòd statim quasi in ictu oculi dissipata est. & diuisio eorum in tria deuenit. Alij namque eorum occisi sunt, alij capti, alij aufugerunt. Acies cui principabatur Consul de **Albemarle**, & *Willielmus* Iprensis percussit Walenses, qui á latere præcedebant, & in fugam coegit. Sed acies Consulis Cestrensis perculit cohortem prædicti Consulis, dissipata est in momento, sicut acies prior. Fugiunt igitur omnes equites regis, & *Willielmus* Iprensis à Flandria oriundus vir exconsularis, & magnæ probitatis. Qui cùm esset belli peritissimus, videns impossibilitatem auxiliandi reges, distulit auxilium suum in tempora meliora. Rex itaque *Stephanus* cùm acie sua pedestri relictus est in medio hostium. Circuierunt igitur vndique aciem regalem, & totam in circuitu expugnabant, sicut castellum solet assiliri. Tunc verò horrendam faciem belli videres in omni circuitu regalis aciei, ignem prosilientem ex galearum & gladiorum collisione, stridorem horrendum, clamorem terrificum: resonabant colles, resonabant vrbis muralia. Impetum igitur equorum regalem turmam offendentes, quosdam cædebant, quosdam sternebant, nonnullos abstractos capiebant. Nulla quies ijs, nulla respiratio dabatur, nisi in ea parte, qua Rex fortissimus stabat, horrentibus inimicis incomparabilem ictuum eius immanitatem. Quod vbi Comes Cestrensis comperit regis inuidens gloriæ cum omni pondere armatorum irruit in eum. Tunc apparuit vis regis fulminea, bipenni maxima cædens hos, ruens illos. Tunc nouus oritur clamor, omnes in eum, ipse in omnes. Tandem regia bipennis ex ictuum frequentia confracta est. Ipse gladio abstracto dextera regis digno, rem mirabiliter agit, donec & gladius confractus est. Quod *VVillielmus* videns Dekains, miles validissimus, irruit in regem, & eum galea arripiens voce magna clamauit. Huc omnes, huc, regem teneo. Aduolant omnes, & capitur rex. Capitur etiam *Baldwinus* qui orationem fecerat persuasoriam multis confossus vulneribus, multis contritus ictibus, vbi egregiè resistendo gloriam promeruit sempiternam. Capitur etiam *Richardus* filius *Vrsi*, qui in ictibus dandis, & recipiendis clarus, & gloriosus comparuit. Adhuc capto rege pugnabat acies regalis; nec enim circumuenti fugere poterant, donec omnes vel capti vel cæsi sunt. Ciuitas ergo hostili lege direpta est, & Rex in eam miserabiliter introductus est.

DEuicto igitur iudicio circa regem peracto: ducitur ad Imperatricem, & in turri de Bristow captiuus ponitur. Imperatrix ab omni gente Anglorum suscipitur in dominam, exceptis Kentensibus, vbi regina, & *Willielmus* Iprensis contra eam pro viribus suis repugnabant. Suscepta est prius â Legato Romano Wintoniensi Episcopo, & mox â Lôdoniensibus. Erecta est autem in superbiam intolerabilem, quia suis incerta belli prosperauisset, & omnium fere corda â se alienauit. igitur siue subdolorum instinctu, siue Dei nutu, imò quicquid homines egerint Dei nutu expulsa est â Londonia. Irritata igitur muliebri angore, regem vinctum Domini in compedibus poni iussit. Post dies autem cum auunculo rege Scottorum, & fratre suo *Roberto* viribus coactis veniens obsedit turrim * Londoniensis Episcopi. Episcopus autem misit pro Regina, & *Willielmo* Iprensi, & pro vniuersis ferè proceribus Angliæ. Factus est igitur exercitus, vtrinque magnus. Dimicabant quotidie non congressibus acierum, sed militarium anfractuum circuitionibus. Non igitur sicut in belli caecitate confundebantur gesta. Sed patebat cuiusque probitas, & gloria pro meritis aderat, vt mora illa pro omnibus his voluptuosa videretur in illustrium splendoribus excelsis. Venit tandem exercitus Londoniensis, & aucti numerose, qui contra Imperatricem contendebant, fugere eam compulerunt. Capti sunt in fuga multi. Captus est & *Robertus* frater Imperatricis, in cuius turri Rex captiuus erat: cuius sola captione Rex euadere poterat. Absolutus est vterque. Sic Rex Dei iustitia miserabiliter captus, Dei misericordia mirabiliter liberatus est. & ab Anglorum proceribus cum magno gaudio susceptus est.

al. Wintoniensis

SEptimo anno Rex *Stephanus* construxit castrum apud Wiltonam. Tunc superueniens multitudo hostium ex insperato cùm regij milites circuitionibus bellicis incepissent, & non potuissent resistere, regem in fugam compulerunt. Capti sunt ex suis plærique. captus est etiam *Willielmus Martel* dapifer regis, qui pro redemptione sua dedit insigne castellum de Shyreburne. Eodem anno rex obsedit Imperatricem apud Oxneford post festum sancti *Michaëlis* vsq; ad aduentum Domini. In eo quippe termino non procul â natali aufugit Imperatrix per Tamasim glaciatâ circumamicta vestibus albis reuerberatione niuis & similitudine fallentibus oculos obsidentium: fugit autem ad castellum de Wallingford, & sic Oxneford regi tandem reddita est.

OCtauo anno rex *Stephanus* interfuit concilio Londoniæ in media Quadragesima: quòd quia nullus honor vel clericis vel Ecclesiæ Dei â raptoribus deferebatur, & æquè capiebantur, & redimebantur clerici, vt Laïci, tenuit consilium Wintoniensis Episcopus vrbis Romanæ Legatus apud Londoniam clericis pro tempore necessarium; In quo sancitum est, ne aliquis qui clerico violentas manus ingesserit, ab alio possit absolui, quam ab ipso Papa, & in præsentia ipsius, vnde clericis aliquantulum serenitas vix eluxit.

EOdem anno cepit rex *Gaufridum* de magna villa in curia sua apud sanctum *Albanum*, magis secundum retributionem nequitiæ Consulis, quàm secundum ius gentium, magis ex necessitate, quàm ex honestate. Nisi enim hoc egisset perfidia Consulis illius regno priuatus fuisset. Igitur, vt Rex eum liberaret, reddidit ei turrim Londoniæ & castellum de Waledene, & illud de Plaisseiz. Possessionibus igitur carens Consul prædictus inuasit Abbatiam Ramesiensem, & Monachis expulsis raptores inmisit, & Ecclesiam Dei speluncam fecit latronum. Erat autem summæ probitatis, sed summæ in Deum obstinationis: magnæ in mundanis diligentiæ, magnæ in Deum negligentiæ. Ipso anno ante natale Wintoniensis Episcopus & postea Cantuariensis Archiepiscopus Romam petierunt de legatione acturi: Mortuo iam *Innocentio* Papa, cui successit *Celestinus*.

NOno rex *Stephanus* anno Lincoliam obsedit. vbi cùm munitionem contra castellum, quod vi obtinebat Consul Cestrensis construeret, operatores sui ab hostibus præfocati sunt, ferè octoginta. Re igitur imperfecta rex cõfusus abscessit. Anno autem ipso Consul *Gaufridus* de magna villa regem validissimè vexauit, & in omnibus valdè gloriosus effulsit. Mense autem Augusti miraculum iustitia sua dignû Dei splendor exhibuit. Duos namq;, qui Monachis auulsis Ecclesias Dei conuerterant in castella similiter peccantes simili pœna mulctauit. *Robertus* namq; *Marmiun* vir bellicosus hoc in

Eccleſia de Couentre peruerſus exegerat. Porro *Gaufridus* de magna villa (vt diximus) in Eccleſia Ramalienſi ſcelus idem patrauerat. Inſurgens igitur *Robertus* Marmiūm in hoſtes inter ingentes ſuorum cuneos coram ipſo Monaſterio ſolus interfectus eſt, & excommunicatus morte depaſcitur ęterna. ſimiliter *Gaufridus* Conſul inter acies ſuorum confertas, à quodam viliſſimo pedite ſolus ſagitta percuſſus eſt. Et ipſe vulnus ridens poſt dies tamen ex ipſo vulnere excommunicatus occubuit. Ecce Dei laudabilis omnibus ſeculis prędicanda eiuſdem ſceleris eadem vindicta. Dum autem Eccleſia illa pro caſtello teneretur, ebulliuit ſanguis è parietibus Eccleſiæ, & clauſtri adiacentis, indignationē diuinam manifeſtans, ſceleratorum exterminationem denuncians. Quod multi quidem, & ego ipſe oculis meis inſpexi. Quia igitur improbi dicebant Deū dormire, excitatus eſt Deus, & in hoc ſigno, & in ſignificato. Eodem quippe anno & *Ernulfus* filius Conſulis, qui poſt mortem patris Eccleſiam incaſtellatam retinebat, captus eſt, & per hoc exulatus: et princeps militum ſuorum in hoſpitio ſuo ab equo corruens effuſo cerebro expirauit. Princeps autem peditum ſuorum *Reinerus* nomine, cuius officium fuerat Eccleſias frangere, vel incendere, dum mare cum vxore ſua tranſiret (vt multi perhibuerunt) nauis immobilis facta eſt. Quod monſtrum nautis ſtupentibus, ſorte data rei cauſam inquirentibus, ſors cecidit ſuper *Reimerum*: quod cùm ille nimirum totis contradiceret niſibus, ſecundò & tertiò ſors iactata in eum deuenit. Poſitus igitur in ſcapha eſt, & vxor eius, & pecunia ſceleſtiſſimè acquiſita: & ſtatim nauis curſu velociſſimo, vt priùs fecerat, pelagus ſulcat. ſcapha verò cum nequiſſimis ſubita voragine circumducta in ęternum abſorpta eſt. Eodem anno *Celeſtino* Papa defuncto, *Lucius* ſubſtituitur.

DEcimo anno rex *Stephanus* priùs in agendis circa diſcurſus *Hugonis Bigot* occupatus fuit. Sed in ęſtate *Robertus* Conſul, & omnis inimicorum regalium cætus conſtruxerat caſtellum apud Ferendois. Rex non ſegnis viribus coactis aduolat, & Londonienſium terribilem, & numeroſum duxit exercitum. Aſſilientes igitur totis diebus caſtrum, dum *Robertus* Conſul, & fautores ſui copias maiores non procul ab exercitu regis expectarent, laborioſiſſima probitate, non ſine magna ſanguinis effuſione ceperunt. Tunc demum regi fortuna cepit in melius permutari, & in ſublime protelari. Eodem anno Epiſcopus Lincollienſis *Alexander* iterum Romam pergens munificentiſſimè ſe, vt priùs, habuit. Itaque honorificentiſſimè ſuſceptus eſt ab *Eugenio* Papa nouo viro ſumma dignitate condigno. Cuius mens ſemper benigna: cuius diſcretio ſemper ęqua: cuius facies ſemper non ſolum hilaris, ſed & iocunda: Rediens autem ſequenti anno, cum ſumma ipſius Papæ, totiuſq; curię gratia, à ſuis cum ſumma reuerentia, & gaudio ſuſceptus eſt. Eccleſiam verò ſuam, quæ combuſtione deturpata fuerat, ſubtili artificio ſic reformauit: vt pulchrior quàm in ipſa nouitate ſui compareret, nec vllius ædificij ſtructuræ circa fines Angliæ cederet.

VNdecimo anno rex *Stephanus* magnum congregans exercitum caſtellum cōſtruxit inexpugnabile ſitū contra Walinford, vbi *Ranulfus* Comes Ceſtrenſis iam regi concordia coniunctus, cum magnis interfuit copijs. Dehinc verò Conſul ipſe ad regis curiam cùm pacificè veniſſet apud Nordhamtonam, nihil tale metuentem cepit, & in carcerem* retruſit, donec redderet ei caſtellum clariſſimum Lincollię, quod ab eo doloſè ceperat: & cætera quæcunque fuerant ditionis ſuæ caſtella. Sic igitur Conſul eiectus carcere, in liberum reſtitutus eſt arbitrium.

al. intruſit

DVodecimo rex *Stephanus* anno ad natale Domini in vrbe Lincollienſi diademate regaliter inſignitus eſt, quo regum nullus introire, prohibentibus quibuſdā ſuperſtitioſis, auſus fuerat: vnde comparet, quantæ rex *Stephanus* audaciæ, & animi pericula non reformidantis fuerat. Poſt diſceſſum verò regis venit Conſul Ceſtrenſis Lincolliam cū militaribus copijs, vt aſſiliret eam. Dux igitur eius vir fortis & inuictiſſimus in introitu portę Borealis occiſus eſt. & ipſe Conſul pluribus amiſſis fugere cōpulſus eſt. Ciues igitur victorioſi ſummo gaudio repleti virgini virginum protectrici eorum laudes & gratias inſigniter exſoluerunt. Ad Pentecoſten rex Franciæ *Lodouicus*, & Conſul Flandriæ *Theodoricus*, & Conſul de ſancto *Egidio*, & innumerabilis exercitus de vniuerſo Franciæ regno, & multi de gente Anglorum crucibus aſſumptis iter Ieroſolymitanum arripuerunt, vt Paganos, qui ceperant vrbem Roheis expugnarent.

Maiorem

Maiorem exercitum tamen duxit imperator Alemanniæ *Conradus*, transijtq; exercitus vterque per imperatorem Constantinopolis, qui eos postea prodidit. Mense Augusto profectus est *Alexander* Lincolliensis episcopus Altissiodorum ad *Eugenium* Papam, qui prius Parisius, tunc ibi morabatur. Ipse quidem à Papa honorificè susceptus est, sed ex intempestiua caloris nimietate seminarium languoris attulit in Angliam. Vnde mox infirmitati, deinde languori, tandem morti succubuit.

ANno igitur 13. regis *Stephani* mortuus est *Alexander* episcopus, & sepultus apud Lincolliam in capite ieiunij. Dicenda sunt igitur de viri moribus secundum consuetudinem in *alijs* vera. Nutritus igitur in summis delicijs à *Rogero* auunculo suo Salesberiensi episcopo, maiores inde animos contraxit, quàm opportunum esset suis. Siquidem præterire volens principes cæteros largitione munerum & splendore procurationum, cùm proprij redditus ad hoc nō sufficere possent, à suis summo studio carpebat, vnde egestatem suam nimietate prædicta comparatam complere posset: nec tamen complere poterat, qui semper magis, magisq; dispergebat. Fuit autem vir prudens, & adeò munificus, vt à curia Romana vocaretur magnificus. Anno eodem exercitus imperatoris Alemanniæ & regis Francorum, qui summis ducibus illustrati cum fortitudine incedebant superbia ad nihilum deuenerunt; quia Deus spreuit eos. Ascendit enim in conspectu Dei incontinētia eorū, quam exercebant in fornicationibus non occultis, In adulterijs etiam, quod Deo valde displicuit, postremò in rapinis & omni genere scelerum. Prius itaq; fame consternati proditione imperatoris Constantinopolitani, postea ferro hostili emarcuerunt. Rex autem Franciæ & imperator Alemanniæ cum paucissimis prius Antiochiam, postea Ierosolymam ignominiosè aufugerunt. Tunc verò rex Franciæ, quasi aliquid acturus ad detrimentum famæ resarciendum auxilio militū templi, quod est in Ierusalem, & viribus vndiq; congestis obsedit Damascū. Sed gratia Dei carens, & ideò nihil proficiens rediit in Galliam. Interea quidam exercitus naualis virorum non potentum, nec alicui magno duci innixi, nisi Deo omnipotenti: quia humiliter profecti sunt optimè profecerunt. Ciuitatem námq; in Hispania, quæ vocatur Vlixisbona, & aliam, quæ vocatur Almaria, & regiones adiacentes à multis pauci Deo cooperante bellis obtinuerunt. Verè *Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam.* Exercitus namq; regis Francorum & imperatoris Alemanniæ splendidior & maior fuerat, quàm ille, qui prius Ierusalē conquisierat; & à paucissimis contriti sunt: & quasi telæ aranearum disseminati sunt, & demoliti. His autem pauperibus, de quibus prædiximus, nulla multitudo *restare poterat: sed quando plures ijs insurgebant, debiliores efficiebantur. Pars autem eorum maxima venerat ex Anglia.

al. resistere

EOdē anno appropinquante natali *Robertus* cuius cognomen est de querceto Archidiaconus *Leicestrēsis iuuenis omni laude dignus electus est in episc. Lincolniēsem. A cunctis igitur honore tanto dignus est habitus, rege, & clero, & populo cum summo gaudio annuente benedictionem pontificalem ab Archiepiscopo Cantuariensi suscepit, & apud Lincolliam cum summo tripudio magna expectatione, maior aduentu à clero & populo cum deuotione susceptus est. Prosperet ei Deus tempora praua, & iuuentutem eius foueat rore sapientiæ, & exhileret faciem eius iocunditate spirituali.

al. Legrecestrensis

ANno 14. *Henrico* nepoti suo *David* rex Scotorum virilia tradidit arma. Cùm autem congregati essent in solemnitate, rex Scotorum cum viribus suis, & nepos suus cum Occidentalibus Angliæ proceribus: timens rex *Stephanus* ne Eboracum inuaderent, venit in vrbē cum maximo exercitu: ibiq; moratus est per mensem Augustum. *Eustachius* verò filius regis *Stephani* (nam & ipse eodem anno virilia sumserat arma) irruit in terras procerum, qui erant cum *Henrico* filio imperatricis. Nullo ergo contradicente, *Marte* & *Vulcano* comitantibus, non modicum illis damnum inflixit. Rex verò Anglorum, & rex Scotorum, quorum alter erat apud Eboracum, alter apud Carloil, sibi mutuò cauentes, & offendere timentes, per seipsos diuisi sunt, & ad domicilia regnorum repedauerunt.

ANno 15. rex *Stephanus* agminibus congregatis vrbem Wirecestre pulcherrimā assiliuit: & captam incendio deturpauit, castellum tamen, quod vrbi inerat, capere non potuit. Vrbs namq; illa *Walerammi* Consulis erat de Mellent, quam ipse rex *Stephanus* ei malo suo dederat. Ditatæ igitur spolijs vrbis direptæ regales turmæ, per terras inimicorum

inimicorum remeauerunt, & inde prædam innumerabilem nullo resistente secum reduxerunt.

ANno decimo sexto, *Tedbaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, & Apostolicæ sedis legatus tenuit Concilium generale apud Londoniam in media Quadragesima, vbi rex *Stephanus*, & filius suus *Eustachius*, & Angliæ proceres interfuerunt, totúmq; illud Concilium nouis appellationibus infrenduit. In Anglia námque appellationes in vsu non erant, donec eas *Henricus* Wintoniensis, dum legatus esset, malo suo crudeliter intrusit. In eodem námque Concilio ad Romani pontificis audientiam ter appellatus est. Rex autem *Stephanus* eodem anno iterū Winceſtriam irrupit: & quia castellum anno prædicto capere non potuit, ad eius captionem totis viribus desudabat. Porrò cùm viriliter inclusi restarent, duo castella ad illud expugnandum construxit. Quosdam igitur ex proceribus suis ibidem relinquens ad propria remeauit. Sed quia mos regius erat, quòd multa strenuiter inciperet, & segniter exequeretur, arte Consulis de Legecestria castella regis obsidentia demolita sunt, & obsessum callidè deliberatum est. Consul etenim prædictus frater erat Consulis de Mellent. Itaque regis studium, & labor emarcuit, & euanuit. Eodem anno Consul Andegauium regis *Henrici* gener, & regis Ierosolymitani filius, vir magnus & clarissimus mortis concessit legibus. Igitur *Henrico* filio suo primogenito Andegauiam, & Normanniam contradidit: & ius hæreditarium, quod in Angliæ regno licèt carens obtinebat, ei concessit. Contigit autem, quòd *Lodouicus* rex Francorum à sponsa sua filia Consulis Pictauensis per cognationis iusiurandum diuideretur. *Henricus* igitur dux nouus Normannorum, duxit eam, & per eam Consulatum Pictauensem summis honoribus ampliatus possedit. Ea tamen desponsatio incentiuum, fomésq; odij maximi fuit & discordiæ inter regem Francorum, & ipsum ducem.

INsurgens itaque *Eustachius* filius regis *Stephani* cum ipso rege Francorum non modicis assultibus Normanniam oppugnabant. Dux vtrisque & omni Francorum exercitui robustissimè restabat. Rex tamen quoddam castellum, quod vocatur nouum mercatum, copijs omnibus aggregatis assilijt, & potentissimè & penè inexpugnabile cepit, & obtinuit, & *Eustachio* filio regis Angliæ, qui sororem eius duxerat reddidit.

ANno decimo septimo, rex *Stephanus* filium suum *Eustachium* regio diademate voluit insignire. postulans igitur ab Archiepiscopo Cantuariensi *Theobaldo*, & cæteris episcopis, quos ibidem congregauerat, vt eum in regem vngerent, & benedictione sua confirmarent, repulsam passus est. Papa siquidem literis suis Archiepiscopo prohibuerat, ne filium regis in regem sublimarent: videlicet, quia rex *Stephanus* regnum contra iusiurandum præripuisse videbatur. Intimo igitur dolore decoctus, & ira nimia feruescens tam pater, quàm filius, in domo quadam omnes includi iusserunt, & vehementer angariantes, vt postulata peragerent, compellabant. Illi summo perterriti timore (rex námque *Stephanus* nunquam clericos liquidè dilexerat, & pridem duos incarcerauerat episcopos) restiterunt tamen capitum suorum * pericula nihil metuentes. Recesserunt tamen omnes illæsi possessionibus quidem spoliati, quas postea rege pœnitente rehabuerunt. Rex eodem anno castrum Nubiriæ, quod non procul abest à Wintonia obsidens oppugnauit, & tandem expugnauit. Inde castellum de Wallingford obsedit, & in ipso pontis ingressu castellum obsessorium construxit, quod inclusis escarum illationem liberam progressionem diripuit. Tunc igitur primò grauissimè compressi, à domino suo duce Normanniæ petierunt, vel auxilij exhibitionem, vel castellum in manus regis reddendi licentiam.

al. pericula metuentes

ANno regis *Stephani* decimo octauo dux Normannorum tanta necessitate compulsus insperatus aduolauit in Angliam. Tunc verò miserabilis Anglia destructa quidem, sed iam per aduentum eius quasi vitam rehabitura, in hæc verba cum lachrymis irrupit.

Dux Henrice *nepos* Henrici *maxime magni*
Anglia cessa ruo, nec iam ruo tota ruina.

Dicere vix possum, fueram: sum namque recessit.
Si mihi, quæ miseris superest, vel spes superesset,
Clamarem miserere, veni, succurre, resiste.
Nam sum iure tui iuris, potes, erige lapsam,
Sed nunc ora rigent: nunc vox, nunc vita recedunt.
At quis clamor adest, venit ingeminant quoque venit?
Quis dux ille ducum puer annis, mente senilis?
Gemma virûm, vir aue, mea spes, dum spes mihi salue,
Serò venis: perij: clames tamen, Anglia surge,
Immo resurge: tuam refero tibi mortua vitam.
Ad vocem rediuiua tuam post fata resurgam.
Ergo reuiuiscens, video quod inhorreo: cernis
Prælia quanta mouet Stephanus *: moueat, volo: quippe*
Gloria nulla foret, si prælia nulla moueret.
Quot contra Stephanum, *cui copia multa virorum,*
Duxisti? paucos: cur paucos? gloria maior
Est multos paucis, quàm multos vincere multis.
Cùm rex Francorum Comites, proceresque, sed omnes
In te consurgunt: leuis est iactura: repugno
Dijs absens, pugno tibi præsens, cur simul, edam,
Si non pugna duplex, nec erit mihi gloria duplex:
Multò magisque nitet reges, quàm vincere reges.
Quis tibi signifer est: ipsius gratia Christi,
Quam mihi conciliat mea, nec minus actio regis.
Námque placet pax sola mihi, discordia regi.
Pacem serò sero, pacem tibi sanguine quæro,
Dulcis alumna mei, cui tanta pericula sumpsi.
Te potiar, si pace tamen per me potiare,
Si secus, emoriar, ne te videam morientem.

Cùm igitur dux gloriosus Angliæ littora tempestate propulsus occupasset, subitis afflata rumoribus infremuit terra, velut arundinetũ zephiro vibrante collisum. Transuolans itaq; fama, (vt assolet) alis pernicibus semina sparsit, alijs exultationis, & lætitię, alijs formidinis, & mœstitiæ. Diu tamen de aduentu eius admodum tripudiantes super hoc, quòd paucos secum duxerat, aliquantulum commouebantur. Hostium verò confusio ex eadem paucitate non modicum releuabatur. Vtrique tamen super hoc mirabantur. Et, quòd in medio hiemis gremio mare tempestuosum intrasset, sui magnanimitatem, alij iudicabant audaciam. At iuuenis strenuissimus congregans suos, tam quos inuenerat, quàm quos adduxerat, mora maximè perosa castellum de Malmesbirij obsedit: & quia viri tanti probitates magnæ sunt, & multæ breuiter quidem perstringendæ sunt, ne rerum gestarum copia plenius elucidata nimietatem congerat prolixitatis. Obsessum igitur castellum statim, nunquam enim moram gerendis intermittebat, assiluit móxq; cepit. Expugnata tamen vrbe turris excellentissima *Iordani*, quam regali obseruabat imperio, sola fame domabilis mansit. Vnde *Iordanus* cum summa festinatione egrediens, rem gestam regi *Stephano* propalauit. Sinistris angariatus rex *Stephanus* nuncijs sui vultus dignitatem obducto mœrore commutauit. Non segniter tamen copijs omnibus congregatis nõ longè à Malmesbirih fixit tentoria. Crastina verò aduentus sui die acies equitibus electissimis refertas, legibus bellicis distinctas, eleganter ordinauit. Erat quidem exercitus ingens procerum numerositate condensus, insignibus aureis coruscus, valdè terribilis, & decorus, sed procul ab ijs recesserat Deus, in quo solo tota salus. Apertis enim cataractis cœli tantas in facies ipsorum misit inundationes, tantas acerrimi frigoris obstinationes, tantas ventuosi turbinis impulsiones, vt Deus ipse videretur pro duce rem agere. Ibant tamen aciebus dispositis, quasi contra Dei potentiam contendentes horrendis quidem exagitati cruciatibus. stabat è regione iuuenilis exercitus, magis viribus confisus, quàm numero. Præcipuè tamen Dei gratia corrobo-

corroboratus, quàm eis iusticiæ causa, pro qua scilicet astabant misericorditer. Stabant equidem non procul ab vrbis præfatæ muralibus propè fluenta fluminis, quod pluuiarum, & niuium inundatio tanto impulsu, tanta immensitate ducebat, vt ingressuris horrorem incuteret, ingressis egressum negaret. Præcedebat suos iuuenis nobilissimus armis tanto duce dignis insignitus, animi plenitudinem specie corporis imaginans, quē adeò formæ dignitas commendabat: vt si dicere licet, cum non tantum arma decerent, quantum ipsius decor arma splendificaret. Erat quidem ei, suisq; tempestas à tergo; regi, suisq; in faciem, vt nec arma sustinere, nec lanceas imbribus profluentes contrectare possent. Et quia præuiderat Deus, quòd puero suo terram sine sanguinis effusione contraderet, cùm nullus eorum flumen transgredi posset, nec rex tantas illuuiones vltrà perferre sufficeret, repedauit Londoniam opera cassatus, confectus molestia. Igitur turri, quam obsederat, duci reddita properauit exhilaratus ad id, pro quo venerat, scilicet vt castro de Wallingford iam fame perituro succurreret. Congregata igitur militum copia, quæ victualibus inserendis castro Wallingford esset subsidio, prosperauit Deus & hoc inceptum, tranquillum ijs largiens effectum. Erant equidem castella numerosa in circuitu militia regali referta, nec tamen impedire venientes, vel redeuntes Domino volente potuerunt, paruum fuit medij spacium temporis & iam dux validissimus omni militia, quæ sibi adhærebat coadunata obsedit castellum de *Craumers, rem arduam & inæstimatam laudabiliter incipiens, cinxit castellum regis & exercitum suum vallo maximo: vt suis egressus tantum pateret per castellum de Wallingford; obsessis verò nullus permitteretur exitus. Quod rex audiens, tunc prorsus omnibus copijs suæ ditioni pertinētibus agglomeratis duci superuenit terribilis. Terrore tamen nullo dux permotus, licèt impar copijs esset regi, vallū, quod exercitui suo fuerat pro munimento, statim deijci iussit: & obsidionem relinquens aciebus dispositis contra regem splendidè processit, videns igitur inopinatè regalis exercitus acies hostium ordinatas in facies suas exurgentes, timuerunt valdè. Rex autem nullo timore compressus suorum quoq; turmas castrorum terribiliter dispositas progredi iussit. Insurrexerunt autem proceres, immò proditores Angliæ de concordia inter eos agentes, nihil tamen magis, quàm discordiam diligentes, sed bellum committere nolebant, quia neutrum exaltare volebant, ne altero subacto, alter ijs liberè dominaretur: sed semper alter alterum metuens, regiam in eos potestatem exercere non posset. Inducias igitur inter se rex duxque constituerunt coacti nolentes, vterq; proditione suorum comperientes. Iuueni tamen suo Deus honorem de more contulit. Castrum nāmq; regium, quod dux obsederat, ex illius compactione fœderis destructum est. Locuti sunt postea rex solus, & dux solus amne interposito de pace perpetua inter eos constituēda de proditione procerum suorum amiè conquerentes inter se. Prælibatum est illud pacis negotium, sed tamen in aliud tempus delatum est. Nondum igitur sopita discordia cùm ad sua remeassent, diluculum fœlicitatis duci magno serenissimè comparuit. Suos etenim hostes immanissimos, & summa potentia præditos filium scilicet regis *Eustachium*, & *Simonem* Comitem de Northamtune, Dei prouidentia nil tale metuentes, in eodem demoliuit tempore, vnde virtus & spes omnium ei rebellantium ex improuiso emarcuit euentu, vterq; iuuenis eodem morbo eadem deperierunt hebdomada. Sepultus est *Simon* Comes apud Northamptune, plenus omnium, quæ nōn licebant, omnium, quæ non decebant. Sepultus est filius regis in Abbatia, quam mater eius fundauerat, apud Feuersham, militia quidem probatus, sed in ea, quæ Dei sunt, obstinatus, rectoribus ecclesiarum durissimus persequentibus eam deuotissimus, extirpatis igitur hostibus *Henrici* dilecti sui fortissimis iam Deus ipse tranquillitatem regni ipsius præparabat benignissimè.

Tertiam igitur obsidionem congessit circa castellum de Stanford, capta statim vrbe *rebellantes ei, qui turri inerant, nuncios regi miserunt, auxiliū inclusis poscentes. Rex autem obsederat castellum de Ipeswig, quod *Hugo Bigot* contra eum tenebat, cuius obsidionem cum nollet dimittere, nec inclusus auxilium impendere, redditum est castellum *Henrico* principi magno; sed & castellum, quod rex obsederat, regi redditum est. A Stanfordia dux Normānorum discedens Nottingham petijt, & statim vrbem cepit. Illi verò, qui castello vrbis inerant, vrbem ipsam combusserunt.

al. Crawemerse

al. debellantes

Interim

Interim verò *Tedbaldus* Archiepiscopus cum rege de concordia cum duce componenda magno opere tractabat. Ipse frequenter regi colloquens, duci verò per internuncios. Erat ei coadiutor *Henricus* Wintoniensis Episcopus, qui prius regnum funestè turbauerat, *Stephano* fratri suo regni diadema contradens: nunc autem pœnitentia motus cum omnia videret, rapinis, incendijs, cædibus demoliri, ad tantorum finem malorum concordiæ principium inuigilabat. Dispositio prælectam Dei faciens pacem, & creans bonum, condignis Angliæ flagellis finem destinans; dedit eis euentum incœpti, & ab eo per ipsos pacis serenitas, concordia sacramentis confirmata resplenduit. O quàm inæstimabile gaudium! quàm beata dies! cùm in ipsa vrbe Wintoniæ processione pontificum & heroum coruscante, & innumerabilis populi frequentia congratulante, iuuenis clarissimus ipso rege ducente gloriosè susceptus est. Ipsum siquidem rex in filium suscepit adoptiuum; & hæredem regni constituit. Exinde rex ducem Londonias secum duxit, ibique non minori gaudio ab innumerabilis conuētu plebis, processionibus luculentissimis, vt tantū decebat, vicum, susceptus est. Sic Dei misericordia pacis auroram, & noctis ærumnosæ finem regno diruto contribuit Anglorum. His igitur actis cum summo gaudio & amore rex *Stephanus* & filius eius nouus mox conuenturi discesserunt. hæc etenim concordia ante Natale Domini confirmata est. Ad Octauas autem Epiphaniæ rursus conuenerunt apud Oxinefordiam, cùm iam dux per annum fecit in expugnatione, immò in resuscitatione Angliæ in ipsa commoratus fuisset. Igitur ibi principes Anglorum iussu regis hominium, & domino debitam fidelitatem duci simul exhibuerunt; regi autem honorem debitum, fidémque dum viueret conseruaturi. At hoc conuentu magnifico pace noua fruentes ad propria cum gaudio discesserunt. Nec longa fuit medij mora temporis, cùm iterum apud 𝔇𝔲𝔫𝔢𝔰𝔱𝔞𝔭𝔩𝔢 conuenerunt. Ibi aliquantulum dies clarissima obnubilata est. Displicebat enim duci, quòd castella post mortem *Henrici* regis in pessimos vsus circumquaque constructa non diruerentur, sicut confirmatum & sancitum fuerat inter eos in concordia & firmissimo fœdere, pars quidem magna iam erat diruta; quibusdam tamen castellis suorum regis clementia vel versutia parcens, pacti communionem debilitare videbatur. Dux igitur super hoc regem angarians, repulsam passus est. Sed tamen patri nouo consentiens, ægrè quidem rem distulit, ne concordiæ lumen extinguere videretur. vtrinque igitur discessum est in pace; sed non multò pòst accepta dux à rege licentia victoriosissimus Normanniam repedauit.

HÆc sunt gesta *Henrici* iuuenum splendidissimi in secundo aduentu suo in Angliam. nec succenseat mihi quispiam, quòd de multis ab eo splendidè gestis pauca scriptis tradiderim: nec enim de tot & tantis regibus, neque de rebus per tot sæcula gestis Historiæ plenitudinem contexere potui, quòd multos exigeret codices: sed potiùs historiarum abbreuiationes, ne posteros res gestæ penitus laterent, in vnum contraxi; nunc ad propositum reuertamur. Itaque dux gloriosus in Gallias rediens, à genetrice sua, & fratribus, & omni gente Normanniæ, & Andegauis, Cenomaniæ & Pictauiæ debita lætitia & honore susceptus est. Rex autem *Stephanus* in pace tunc primò, quæ regio debebantur honori, adoptiui filij gratia potentissimus obtinuit. O dira mortalium rabies! O nephanda peruersitas! Quidam filij hominum, quorum dentes arma & sagittæ, & lingua gladius acutus, inter regem præsentem & ducem absentem summoperè stimulum discordiæ studebant seminare. Rex autem vix eorum persuasionibus restare poterat, & processu temporis (vt æstimabant nonnulli) iam non restabat. Et prauorum consilia non inuitus, sed quasi nollet dissimulans, æquo licentiùs audiebat. Sed aliter filij hominum, aliter iudicabat Deus, qui (vt decebat) incœpta perficiens, prauorum consilia, peruersásque machinationes ad nihilum redigebat. Cùm namque castellum, quod vocatur 𝔇𝔯𝔞𝔨𝔢, iuxta Eboracum obsedisset, & obsessum tandem cepisset, aliaque multa victor obtinuisset, & castella diruisset, Doroberniam petijt cum Comite Flandrensi locuturus. Cui alloquens infirmitate, & tandem morte præreptus est, octo diebus ante festiuitatem omnium Sanctorū, & in abbatia de 𝔉𝔢𝔲𝔢𝔯𝔰𝔥𝔞𝔪, iuxta vxorem suā, & filiū sepultus est, cùm ferè 19 annis laboriosè nimis, & infœliciter regnasset. Miserūt itaq; *Thedbaldus* Archiepiscop⁹,

&

& quamplures ex Angliæ proceribus nuncios feſtinantes pro domino ſuo duce Normannorum, vt regnum ſuſceptutus incunctanter aduenirer. Impeditus tamen ventis & mari, cauſiſq; quàm pluribus, paucis diebus ante natale Domini, cum coniuge, fratribuſq; ſuis, multiſq; potentibus, magniſq; copijs applicuit apud **Houeſoꝛeſt.** Fuit igitur Anglia ſine rege quaſi ſex hebdomadis, nec tamen Dei gratia præueniente pace caruit: vel pro regis amore venturi, vel timore. At (vt dictũ eſt) cùm applicuiſſet Londonias petens, vt decebat tantum & tam beatum virum cum ſumma lætitia, & multis præ gaudio lachrymantibus, in regem benedictus eſt, & in throno regni ſplendidiſſime collocatus eſt. De cuius temporis beatitudine ſic diximus Heroicè.

Rex obijt, nec rege carens caret Anglia pace,
Hæc Henrice creas miracula primus in orbe.
Rex nondum, præſens nondum, tamen efficis illud,
Quod rex non poſſit præſens (digniſſime ſceptris.)
Quàm benè ſceptra geres, qui regni flectis habenas,
Nondum ſceptra gerens, dum trans maris alta moraris.
Per te, ſed ſine te fruitur tamen Anglia pace,
Hæc aurora tuos præceſſit Phœbe nitores,
Ecce venis radians: radij ſunt aduenientis
Certa fides, hilaris clementia, tanta poteſtas,* (al. cauta)
Leue iugum, vindicta decens, correctio dulcis,
Caſtus amor, libratus honor, frænata voluptas.
His igitur radijs dum ſceptra decora decoras,
Tu diadema magis, quàm te diadema perornat.
Anglia lethali iamdudum frigore torpens,
Nunc Solis feruore noui redanima caleſcens,
Erigis impreſſum terræ caput, & vacuatis
Mæſtitiæ lachrymis, præ lætitia lachrymaris.
Cum lachrymis hæc verba tuo profundis alumno:
Spiritus es, caro ſum: te nunc intrante reuixi.

Emendanda.

173.b.1.adhæſit.176.21.Laudcana.38.barbaris Dei hoſtis.177.Petram clyb.178.16.præmiſſum.179.dele la.181.42.extremitatis.186.b.49.toriam de mo.188.b.17.priuſque.191.2.fuit.b.23.Gebmundus.195.b.43.belli, ſcilicet.197.b.21.gradu octingeſimo, octauus numero.

ROGERI DE HOVEDEN ANNALIVM

Pars prior, & posterior.

LONDINI,
Excudebant *G. Bishop, R. Nuberie,* & *R. Barker* Typographi Regij Deputati.

Anno ab incarnatione,
cIↄ Iↄ xcvi.

PROLOGVS.

IN exordio huius operis genealogiam regum Northanhimbrorum libet demonstrare, vt ad eorum tempora valeamus peruenire, de quibus non est narratum post obitum reuerentissimi sacerdotis Bedæ. Ida rex annis * duodecim regnauit, quo decedente Glappa vno regnauit anno, quem secutus Adda, octo annis tenuit regni fastigia: quo mortuo Edelric regnum adeptus est terrenum, quod tenuit septem annis; quo defuncto Theodericus annis quatuor regnum tenens demum vitam perdidit, & Fridubuldo regnum dereliquit, qui septem annis monarchiam tenens * Husco reliquit imperium, ipse quoque septem annis imperium tenens regnum & vitam perdidit. Octauus in regno claruit Ethelfridus, fortissimus regum, qui viginti & octo annis regno potitus est. Huic successit Edwinus rex, qui fidem Christianitatis percipiens, rex & martyr cælos penetrauit, postquam septemdecim annis regnauerat. Oswaldus verò rex post hunc regnum Northanhimbrorum Christianissimus suscepit, quod & septem annis tenuit, quo cæli secreta scandente, regnum post ipsum Oswius rex suscepit, quod & viginti annis & octo tenuit; quo sublato ad supera, Ecgfridus imperium suscepit, qui regnauit annis quindecim: quo à Pictis interfecto, quia iniustè vastauerat Hyberniam, regnauit pro eo Alfridus frater eius: Alfrido verò successit filius eius Osredus. quo occiso Choenredus regni gubernacula suscepit, cui in regnum successit Osricus, Osrico verò successit Ceolwlfus frater Choenredi: huic Beda historiographus Anglorum historiam destinauit. His peractis libet ex sanctissimi doctoris Anglorum Bedæ riuulis historiæ, fundamentum assumere huius operis, incipientes ab vltima ipsius prædicti viri sententia, & sic annos Domini consignantes, & regum tempora tanta ratione disponentes, cæterorúmque fidelium vitam, & miracula breuiter pro posse annotantes, optamus summopere cum ipsis æternæ retributionis palmam à Christo percipere.

al. vndecim

al. Husso

Spiritus alme veni, sine te non discoris vnqua m.
Munera da linguæ, qui das in munere linguas.

Rogeri de Houeden Annalium
Pars prior.

ANno ab incarnatione Domini 732. vt *Beda* narrat, *Brectwaldus* Archiepiſcopus Dorobemiæ eſt defunctus, & in eccleſia ſancti *Petri* ſepultus. Eodem anno *Tatwine* eſt conſecratus archiepiſcopus nouus Dorobernenſis eccleſiæ, *Edilbaldo* rege Merciorum quintum decimũ agente annum imperij. Ipſo quoque anno *Ceolwlfus* rex captus, attonſus, & remiſſus eſt in regnum. Erat verò miro ſcripturarum ſtudio imbutus, vt *Beda* teſtatur in exordio ſui procœmij veridicus. *Acca* epiſcopus eodem anno de ſua ſede eſt fugatus, & *Cynebrect* Lindiſſarnorum eccleſiæ antiſtes obijt. Anno 733. *Thatwine* Archiepiſcopus ab apoſtolica ſede accepto pallio ordinauit * *Alwin* & *Sigfrid* epiſcopos. eclipſis ſolis facta eſt decimo nono Cal. Septembris circa horam diei tertiam, ita vt pene totus orbis ſolis quaſi nigerrimo & horrendo ſcuto videretur eſſe coopertus. Anno 734. luna ſanguineo rubore eſt perfuſa, quaſi hora integra, ſecundo Calendas Februarij, circa gallicinium, dehinc nigredine ſubſequente, ad lucem propriam eſt reuerſa. Eodem anno *Thatwine* Archiepiſcopus nouus Dorobernenſis ciuitatis in Cantia obijt die tertio Calend. Auguſti. Primus ipſius ciuitatis epiſcopus erat *Auguſtinus*, glorioſus doctor totius regni, ac egregius fundator Chriſtianæ fidei ac religionis, quem ordine ſequuti ſunt *Laurentius*, *Mellitus*, *Iuſtus*, *Honorius*, *Deuſdedit*, *Theodorus* doctiſſimus, *Brictwaldus*: quos ſequutus eſt *Thatwine* epiſcopus, ſicut præfati ſumus. Eodem anno ordinatus eſt *Fridebertus* Hauguſtaldenſis epiſcopus. Anno 735. *Nothelmus* archiepiſcopus Cantuarienſis ordinatus eſt, & *Egbert* Eboraci antiſtes primus poſt *Paulinum*, accepto ab Apoſtolica ſede pallio, genti Northanhimbrorum in Archiepiſcopum ordinatus eſt. *Beda* doctor obijt in Giruum. Anno ab incarnatione Domini 736. *Nothelmus*, pallio a Romano pontifice ſuſcepto, ordinauit tres epiſcopos; *Cuthbertum* videlicet, *Heordwaldum*, & *Ethelfridum*. Anno 737. *Aldwine*, qui & *Wor* epiſcopus defunctus eſt, ac pro eo *Hwntta*, & *Tota* Mercis, ac Midleanglis ſunt conſecrati antiſtites. Eodem anno pro *Ceolwlfo* regnum Northanhimbrorum *Eadbert* filius patrui eius ſuſcepit. Anno 738 *Swebrit* Orientalium Saxonum rex obijt. Anno ſequenti, *Ethelbeard* rex Occidentalium Saxonum defunctus eſt, & pro eo *Cuthredus* frater eius rex conſtituitur. Ipſo quoque anno, *Notelhmus* Archiepiſcopus, poſt annos quatuor accepti epiſcopatus diem obijt, & *Adulf* Roſenſis eccleſiæ epiſcopus eſt defunctus. Anno 740 *Ethelwald* Lindiſſarnenſis eccleſiæ antiſtes migrauit ad Dominum, & *Kinewlfe* in epiſcopatum ſubrogatus eſt. Eodem verò anno reuerendæ memoriæ, *Acca* epiſcopus ſubleuatus eſt in regionem viuentium, peractis in epiſcopatu Hauguſtaldenſis eccleſiæ annis viginti quatuor, ad cuius eccleſiæ partem Orientalem corpus eius honorificè conditum eſt: ac deinde peractis a depoſitione ſua pluſquam trecentis annis, a quodam presbytero diuina reuelatione tranſlatus eſt, ac in eccleſia intra feretrum condigno honore poſitus, vbi vſque hodie in magna veneratione habetur; ob cuius ſanctitatis meritum omnibus demonſtrandum, caſula, & tunica, & ſudarium, quæ cum ſanctiſſimo eius corpore in terra poſita erant, non ſolùm ſpeciem

* al. Alwig

ciem, sed etiam fortitudinem pristinam vsque in hodiernum diem seruant. ipso autem anno, quo sanctus *Acca* episcopus ad cœlestia regna migrauit, *Arwine* filius *Eadulfi* occisus est die nono Calend. Ianuarij, feria * sexta. Eodem anno *Cuthbertus* vndecimus Dorobernensis ecclesiæ Archiepiscopatum suscepit, at verò post *Adulfum* Rofensis ecclesiæ sacerdotium *Dun* accepit. Anno 741. monasterium in Eboraca ciuitate succensum est nono Calendas Maij feria prima. Anno 744. factum est prælium inter Pictos & Brittones; sequenti verò anno visi sunt in aere ignei ictus, quales nunquam antea mortales illius æui viderunt, & ipsi penè per totam noctem visi sunt Calendas scilicet Ianuarij. Eodem quoque anno (vt quidam referunt) Dominus *Wilfridus*, secundus Eboracæ ciuitatis episcopus, migrauit ad Dominum tertio Calendas Maij. nos verò dicimus, quòd priusquam *Beda* suam historiam explicuisset, translatus sit ille primus *Wilfridus* ad cœlestem patriam. Ipsis diebus Lundoniæ ciuitatis episcopus nomine * *Inguad* obijt, his temporibus floruit sanctus *Gutilacus*. Anno 749. *Elfwald* rex Orientalium Anglorum defunctus est, regnumque *Hunbenna*, & *Albert* sibi diuiserunt. sequenti verò anno, hoc est 750. *Eadbert* rex *Kinewlfum* episcopum in vrbem Bebbam captiuum adduxerat, basilicamque sancti *Petri* obsideri fecit in Lindistarnea. *Offo* quoque filius *Alfredi* ad reliquias sancti *Cuthberti* Pontificis, innocens coactiuè accurrebat, penè defunctus fame de ecclesia sine armis abstractus est; eodem anno *Allwich* episcopus obijt, & *Aldulfe* diaconus eius ordinatus est in episcopum. *Cuthred* autem, rex Occidentalium Saxonum, surrexit contra *Ethilbaldum* regem Merciorum. Anno ab incarnatione Dominica 752. eclipsis lunæ facta est, Pridie Calendarum August. Anno 753. *Bonefacius* Archiepiscopus qui & *Winfridus*, Francorum martyrio coronatus est cum quinquaginta tribus. Sequenti anno *Cuthred* rex Occidentalium Saxonum obijt, cuius regni sceptra *Sigbert* accepit. Anno 756. *Eadbert* rex * decimo quinto anno regni sui, & *Vnnust* rex Pictorum duxerunt exercitum ad vrbem Alclutit, ibique Brittones inde conditionem receperunt, prima die mensis Augusti; decima autem die mensis eiusdem interijt exercitus penè omnis, quem duxit *Deouama* ad **Niwambirig** id est ad nouam ciuitatem. Eodem anno *Baltere* Anachorita vitam sanctorum sequutus est, & migrauit ad Dominum: Luna autem sanguineo rubore superducta octauo Calendas Decembris quindecima ætate, id est plena, sicque paulatim decrescentibus tenebris ad lucem pristinam peruenit: nam, mirabiliter, ipsam lunam sequente lucida stella, & pertranseunte, tanto spatio eam antecedebat illuminatam, quanto sequebatur, antequam esset obscurata. Anno 757. *Ethelbald* rex Merciorum a suis tutoribus fraudulenter occisus est. Eodem verò anno Merci bellum ciuile inter se inierunt; *Bearnred* in fugam verso, *Offa* rex victor extitit. Anno 758. *Eadbert* rex sponte contulit regnum sibi a Deo collatum filio suo nomine *Osulfo*, qui vno anno regnum tenuit, amisit, perdidit; quia occisus est nequiter a sua familia iuxta **Mechilwongtune** nono Calend. Augusti. Sequenti verò anno *Ethelwald*, qui & *Mollis* dictus est, regnare cœpit nonis Augusti, cuius tertio anno inchoante grauissimum iuxta Cladunum gestum est bellum septimo idus Augusti, in quo cecidit *Oswine* post triduum prima feria, *Ethelwald* verò rex prædictus victoriam sumpsit in bello: ipso quoq; anno *Vnnust* Pictorum rex defunctus est. Anno 762. *Ethelwald* rex præfatus accepit reginam *Etheldritam* Calendas Nouembris in Cateracta. Tertio denique anno hoc est 764. nix ingens gelu ligata; omnibus retro seculis incomparabilis, a principio hyemis penè vsque ad mediam veris terram oppressit, cuius vi arbores, & olera magna ex parte aruerunt, ac marina animalia multa inuenta sunt mortua. Eodem quoque anno *Ceolwlf*, quondam rex tunc Domini nostri *Iesu Christi* seruus, monachúsque obijt. Huic verò regi *Beda* historiographus veridicus direxit epistolam sic inchoando: *Gloriosissimo regi* Ceolwlfo Beda *famulus Christi & presbyter, Historiam gentis Anglorum, quam nuper edideram, libentissimè tibi, rex, desideranti, & prius ad legendum, & post ad scribendum, ac plenius ex tempore meditandum transmitto.* Ipse rex postmodum abrenuntians seculo, in Lindisfarnensi ecclesia monachus effectus, cœlesti regno militauit; cuius corpus postea delatum in ecclesiam **Northam**, multis ibidem (vt fertur ab habitatoribus ipsius loci) miraculis claruit. Hoc rege, iam monacho facto efficiente, data est Lindisfarnensis ecclesiæ monachis

al. septima

al. Inguald

al. decimo octauo

nachis licentia bibendi vinum vel ceruisiam; antea enim non nisi lac vel aquam bibere solebant, secundum antiquam traditionem sancti *Aidani* primi eiusdem ecclesiæ antistitis, & monachorum, qui cum illo de Scotia venientes, ibidem donante rege *Osivaldo* mansionem acceperant; & cum magna districtione, futuræ vitæ seruientes degere gaudebant. anno eodem multæ vrbes, monasteriáque, atque villæ per diuersa loca, nec non & regna repentino igne vastatæ sunt, verbi gratia * Sterburgwenta ciuitas, **Homunic**, Lundonia ciuitas, Eboraca ciuitas, **Donacestir**, aliáque multa loca illa plaga concussit. Eodem anno *Frehebn* presbyter & Abbas obijt, & episcopus Merciorum gentis nomine * *Toeca* defunctus est, & *Badbert* pro eo ordinatus est episcopus. his quoque temporibus *Frithwald* episcopus Candidæ Casæ ex hoc seculo migrauit, pro quo *Pechtwine* in loco illius subrogatur. Anno 765. ignei ictus in aere visi sunt, quales quondam apparuerunt tempore nocturno Calend. Ianuarij. vt superiùs annotauimus. Eodem anno *Ethelwald* regnum Northanhimbrorum amisit in **Wincanheale** tertio Calend. Nouembris: cui *Alcred*, prosapia *Ida* regis, (vt quidam dicunt) successit in regnum. *Hemeli* quoque Merciorum episcopus obijt. *Cuthred* ordinatus est episcopus in Licetfeldam; eadem quoq; tempestate *Bregwine* Archiepiscopus defunctus *Lambertum* habuit successorem; *Aldulfo* quoque antistiti defuncto in **Lindisse** *Ceolwlfe* successit. Anno 766. *Egbert* Archiepiscopus Eboracæ ciuitatis in pace *Christi* requieuit decimo tertio Calend. Decembris: trigesimo quarto anno episcopatus sui: eodem anno sanctus *Frithebertus* * Haugustaldensis episcopus obijt. Anno 767. *Albert* Eboracæ ciuitatis, & *Alcmund* Haugustaldensis ecclesiæ consecrati sunt episcopi octauo Calend. Maij. Eodem anno *Albert* ad Eastsexos ordinatus est episcopus, & *Ceolwlfe* in **Lindisse** consecratus est episcopus. Ipso quoque anno *Etha* Anachorita fœliciter in **Cric** obijt, qui locus distat ab Eboraca ciuitate 10. milliarijs. Anno 768. *Eadbert* decimo anno amissionis regni sui in clericatu & Dei seruitio fœliciter emisit spiritum. eodem anno *Pippin* rex Francorum obijt, & *Hadwine* ordinatur episcopus ad Macuhi. Anno 769. Cataracta succensa est ab *Carnredo* tyranno, & ipse infœlix eodem anno incendio perijt Dei iudicio. Anno 771. *Offa* rex Merciorum Hestingorum gentem armis subegerat, eodem anno *Carlemon* rex Francorum subita præuentus infirmitate defunctus est, sed & frater eius *Carolus*, cùm demidium priùs patris obtinuisset principatum, totius regni monarchiam, & Francorum fastigium populorum dehinc est adeptus inuicta fortitudine. Anno 772. *Carolus* Francorum rex collecta manu valida, & bellicosis suæ maiestatis viris coniunctis Saxonum gentem est ingressus, multísque ex principibus ac nobilibus viris amissis in sua se recepit. Anno ab incarnatione Dominica 773. *Hadwinus* Migensis ecclesiæ antistes obijt, & *Leuthfrid* pro eo subrogatus est episcopus. *Wlfeth* quoque Abbas Beuerlacensis obijt, & *Albertus* Eboracensis Archiepiscopus pallium ab *Adriano* Papa sibi directum accepit. Anno 774. *Eadwlf* dux obijt, & *Alcredus* rex consilio, & consensu suorum omni regiæ familiæ, ac principum destitutus societate, exilio imperij maiestatem mutauit, primò in vrbem Bebban, postea ad regem Pictorum nomine *Cynoth*, cum paucis fugæ comitibus se contulit. Bebba verò ciuitas, vrbs est munitissima non admodum magna sed quasi duorum, vel trium agrorum spatium, habens vnum introitum cauatum, & gradibus miro modo exaltatum; habet in summitate montis ecclesiam perpulchrè factam, in qua est scrinium preciosum, in quo inuoluta pallio iacet dextra manus sancti *Oswaldi* regis incorrupta, sicut narrat *Beda* historiographus huius gentis: est in occidente, & in summitate ipsius ciuitatis fons miro cauatus opere, dulcis ad potandum, & purissimus ad videndum. *Ethelredus* quoque filius *Ethelwaldi* pro eo regnum suscepit, & vix quinque annos tenuit, vt postea clarebit. Eadem tempestate *Carolus* rex Francorum inuictissimus nobilissimam Longobardorum vrbem Tycinam, longa obsidione vexatam simul cum ipso rege *Desiderio*, ac totius Italiæ imperio cepit. Anno 775. rex Pictorum *Cynoth* obijt, & *Eadulf* dux per insidias fraudulenter captus, post spatium exigui temporis occiditur, sepelitur, obliuiscitur: *Ebbi* quoque Abbas obijt, *Carolus* quoque rex (vt præfati sumus) bellicosissimus Francorum cum omni exercitus sui virtute vallatus, confortatus, glorificatus, gentem Saxonum est ingressus centuriatus, atque legionibus stipatus; quam regionem grauissimis prælijs vastauit,

Marginal notes: *al. Streburgwenta* (at "Sterburgwenta"); *al. Totta* (at "Toeca"); *al. Hagustaldensis.* (at "Haugustaldensis").

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

vastauit, igne, ferróq; debacchando; quia erat efferatus animo, vrbes denique **Sigeburch**, & **Aresburch**, atque prouinciam **Bohweri**, olim a Francis oppressam, suo potenter adiecit summo imperio. Anno 777. *Pecwine* episcopus Candidæ Casæ migrauit ad Dominum, cui *Ethelbrictb* successit. anno 779. *Ethelredo* quippe de regali solio expulso, & in exilium fugato, cogitur mœstos inire modos. *Elfwald* verò filius *Osulfi*, *Ethelredo* expulso, regnum Northanhimbrorum suscepit, tenuitque decem annis. Erat enim iste rex piis & iustus, vt sequens demonstrabit articulus. Anno 780. *Osbald*, & *Ethelbeard* duces congregato exercitu, Bearnpatricium *Elfwaldi* regis in * **Seletunh** succenderunt nono Calendas Ianuarij. Eodem anno *Alberth* archiepiscopus ex hac luce migrauit ad *Christum*, *Eanbaldo*, se adhuc viuente, ad eandem sedem ordinato. *Ciniwlf* quoque episcopus eodem anno relictis secularibus curis *Higbaldo* gubernacula ecclesiæ cum electione totius familiæ commisit. Eodem etiam anno *Eanbald* episcopus pallium ab apostolica sede sibi directum accepit, qui eo accepto in episcopatum solemniter est confirmatus. Anno 781. *Alchmundus* Haugustaldensis ecclesiæ præsul eximiæ religionis, & magnarum virtutum vir, regnante glorioso rege *Elfwaldo* anno tertio regni eius, septimo idus Septembris migrauit ad *Christum*, & ei sanctus *Gilbertus* succeisit. Anno 783. qui est annus quintus *Elfwaldi* regis iusti, *Werburc* quondam regina Merciorum, tunc verò Abbatissa defuncta est semper cum *Christo* victura. Eo tempore *Kinwlf* episcopus, anno sui episcopatus 40. ad cœlestia regna migrauit. Anno 786. qui est annus *Elfwaldi* regis octauus, *Bothwine* venerabilis Abbas Hripensis ecclesiæ in conspectu astantium fratrum ad cœlestem patriam transiuit, & *Abbert* pro eo electus est, & ordinatus. Eodem anno *Aldulf* consecratus est episcopus ab *Eanbaldo* Archiepiscopo, *Gilbertóque* & *Higbaldo* episcopis apud **Corabrige**. his diebus *Rictrith* iamdudum regina tunc Abbatissa transiuit ad Dominum. Ea tempestate *Kinwlf* Occidentalium Saxonum rex a perfido tyranno *Kinebardo* lugubri morte interfectus est, & ille crudelis interemptor ab *Osredo* duce in vltionem domini sui immisericorditer interfectus est; regnúmque Occidentalium Saxonum *Brictrich* accepit. Tempore illo legati ab Apostolica sede a Domino *Adriano* Papa ad Britanniam directi sunt (in quibus venerabilis episcopus *Georgeus* primatum tenuit) qui antiquam inter nos amicitiam & fidem Catholicam, quam sanctus *Gregorius* Papa per beatum *Augustinum* docuit, innouantes honorificè suscepti sunt a regibus, & præsulibus siue primatibus huius patriæ, & in pace domum reuersi sunt cum magnis donis, vt iustum erat. Anno 787. Synodus congregata est in **Pyncanhale** quarto Non. Septembris, in quo tempore *Albert* Abbas Hripensis decessit, & ei *Sigred* successit. Anno 788. *Elfwaldus* rex; coniuratione facta; ab eius patricio *Sigga* nomine, miserabili occisus est morte nono Cal. Octobris in loco, qui dicitur * **Sylteceſter** iuxta murum. Corpus verò eximij regis ad Haugustaldensem ecclesiam cum magnis monachorum cuneis, & clericorum cantilenis perlatum est, & in ecclesia sancti *Andreæ* apostoli honorificè sepultum est: cui successit *Osredus* filius *Alcredi* regis, nepos eius pro eo annum vnum. In loco verò, quo *Elfwaldus* rex iustus interfectus est lux cœlitus emissa dicitur videri a plurimis. Constructa est ibidem ecclesia a fidelibus illius loci, atq; in honorem Dei & sanctorum *Cuthberti* episcopi, & *Oswaldi* regis, & Martyris consecrata. Anno 790. *Ethelredus* de exilio liberatus est, & iterum per gratiam *Christi* regni solio est subthronizatus. *Osredus* autem rex dolo suorum principum circumuentus, * a regno priuatus attonsus est in Eboraca ciuitate, & postea necessitate coactus exilium petit. Cuius anno secundo *Eardulf* dux captus est, & ad * **Hripum** perductus, ibique occisus extra portam ecclesiæ a rege præfato, Cuius corpus fratres cum Gregorianis concentibus ad ecclesiam portantes, & in tentorio foris ponentes, post mediam noctem viuus est in ecclesia inuentus. Eodem anno *Baldwlf* ad Candidam Casam ordinatur episcopus in loco, qui dicitur **Heartahaloh**, quod interpretari potest locus Dominorum. Anno verò priori *Ethelbert* episcopus sua sede relicta, sancto *Gilberto* defuncto, episcopatum Haugustaldensem in propriam accepit dominationem. Anno 791 filij *Elwaldi* regis ab Eboraca ciuitate vi abstracti, & de ecclesia principali per promissa fallatiæ abducti, & miserabiliter sunt perempti ab *Ethelredo* rege in **Wonwaldremere**, quorum nomina *Elf* & *Elfwine* fuerunt. Eo quoque anno

al. Seletune

al. Scylecester

al. ac

al. Ripum

anno *Lambertus* Dorouernensis ecclesiæ Archiepiscopus migrauit ad Dominum, cui *Ethelheardus* Hludensis monasterij abbas electus, & consecratus successit. Anno 792. *Carolus* rex Francorum misit synodalem librum ad Brittanniam, sibi a Constantinopoli directum, in quo libro (heu proh dolor) multa inconuenientia, & veræ fidei contraria reperiebantur; maximè, quòd penè omnium orientalium doctorum non minùs quàm trecentorum, vel eo amplius episcoporum vnanima assertione confirmatum fuerit, imagines adorari debere, quod omnino ecclesia Dei execratur. Contra quod scripsit *Albinus* epistolam ex authoritate diuinarum scripturarum mirabiliter affirmatam; illamque cum eodem libro ex persona episcoporum, ac principum nostrorum regi Francorum attulit. Ipso quoque anno *Osredus* de exilio sacramentis & fide quorundam principum, clam de Eufania venit, ibique deficientibus ab eo suis militibus, captus est a rege præfato *Ethelred*, atque eo iubente occisus in loco, qui dicitur **Dingburch** decimo octauo Calendas Octobris; corpus verò eius ad ostium Tini fluminis perlatum est, & in basilica eiusdem eximij cœnobij sepultum. Eodem anno *Ethelred* rex accepit reginam *Elfledam* filiam *Offæ* regis Merciorum tertio Calendas Octobris apud Cataractam. Anno 793. qui est annus *Ethelredi* regis quartus, dira prodigia miseram Anglorum terruére gentem, siquidem fulmina abominanda, & dracones per aera, igneique ictus sæpe vibrare, & volitare videbantur: quæ scilicet signa famem magnam, & multorum hominum stragem pessimam, atque inedicibilem, quæ subsecuta est, demonstrauêre. Ipso quoque anno *Sigga* dux, qui interfecit *Elfwaldum* regem, interijt propria nece, cuius corpus ad insulam Lindisfarnensem perlatum est nono Calendas Maij. Lindisfarnensis insula magna est per ambitum, verbi gratiâ, octo vel amplius milliarijs se extendens: in qua est nobile monasterium, quo eximius *Cuthbertus* antistes positus erat, cum alijs præsulibus, qui eius successores dignissimi extiterant, de quibus conuenientèr dici potest, quod canitur *Corpora sanctorum in pace sepulta sunt*. Lindis dicitur flumen, quod in mare excurrit duorum pedum latitudinem habens, quandò **Ledon** fuerit, id est minor æstus, & videri potest; quando verò Malina fuerit, id est maior æstus maris, tunc nequit Lindis videri. Æstus Oceani lunam sequitur, tanquam eius aspiratione retrorsum trahatur in accessum, eiusque impulsu retracto refundatur, qui quotidiè bis affluere, & remeare vnius horæ dodrante, & semiuntia (quæ est dimidia) transmissa videtur, vt *Beda* testatur. **Farne** autem insula est in qua beatissimus *Cuthbertus* heremeticam duxit vitam. Non tanta est vt **Lindisfarne** sed est posita in mare, magnis exturbata fluctibus diebus & noctibus. Eodem sanè anno Pagani ab aquilonali climate nauali exercitu, vt aculeati crabrones, Brittanniam venientes, hâc illâcque, vt dirissimi lupi, discurrentes, prædantes, mordentes, interficientes, non solùm iumenta, boues & oues, verùm etiam sacerdotes, leuitásque, chorósque monachorum, atque sanctimonialium: veniunt, vt præfati sumus, ad Lindisfarnensem ecclesiam, miserabili prædatione, vastant cuncta, calcant sancta pollutis vestigijs, altaria suffodiunt, & omnia thesauraria sanctæ ecclesiæ rapiunt, quosdam è fratribus interficiunt, nonnullos secum vinctos assumunt, perplurimos opprobrijs vexatos nudos proijciunt, aliquos in mare demergunt, quibus rectè illud aptari potest fortuna vices premit insontes,

> *Debita sceleri noxia pœna.*
> *At peruersi resident celso more solio,*
> *Sanctáque calcant iniusta vice colla nocentes.*
> *Latet obscuris condita virtus clara tenebris,*
> *Iustósque tulit crimen iniqui.*

Illis verò recedentibus, & de præda, vel prauis actibus gratulantibus, quid infortunij sequens annus attulerit, prosequemur. Anno 794. prædicti Pagani portum *Egfredi* regis vastantes, Monasterium Doni amnis prædauerunt. sed sanctus *Cuthbertus* non sine punitione eos sinebat abire. Princeps quippe eorum ibidem crudeli nece est occisus ab Anglis, & post exigui temporis spatium vis tempestatis eorum naues quassauit, perdidit, contriuit, & perplurimos mare operuit. Nonnulli itaque ad littus sunt eiecti,

eiecti, & mox interfecti absque misericordia, & hæc rectè illis contigerunt, quoniam se non lædentes grauiter læserunt. Ea tempestate *Ethelheard* dux quondam, tunc autem clericus in Eboraca ciuitate obijt. *Adrianus* Papa venerabilis eodem anno migrauit ad Dominum 7. Calendas Ianuarij, qui sedit annos 26. menses decem, dies duodecim. Est quoque in ecclesia Sancti *Petri* Apostolorum principis sepultus, & super sepulchrum eius Platona (id est marmor) parieti infixa gesta bonorum eius aureis literis, & versibus scripta iubente rege *Carolo*. Anno 795. idem rex fortissimus *Carolus* cum manu valida Hunorum gentem armis vastando subegerat, & eorum principe fugato, & ipsius exercitu superato, vel perempto, sublatis inde quindecim plaustris auro, argentóque, pallijsque holosericis preciosis repletis, quorum quodque quatuor boues trahebant; quæ omnia idem rex propter victoriam a Domino sibi concessam, *Christi* ecclesijs, atque pauperibus diuidere præcepit, grates Deo referens, cum omnibus secum pugnantibus. Anno 796. qui est annus septimus *Ethelredi* regis, *Alric* quondam dux, tunc clericus in Eboraca ciuitate obijt, & paulò post (id est quinto Cal. Aprilis) eclipsis lunæ facta est inter gallicinium, & auroram. Eodem anno *Ethelred* rex occisus est apud **Cobre** 14. Cal. Maij. *Osbald* verò patricius a quibusdam ipsius gentis principibus in regnum est constitutus, & post viginti septem dies omni regiæ familiæ, ac principum est societate destitutus, fugatúsque, & de regno expulsus, atque ad insulam Lindisfarnensem cum paucis secessit, & inde ad regem Pictorum cum quibusdam e fratribus nauigio peruenit. *Eardulf* enim, de quo suprà diximus, filius *Earnulfi* de exilio vocatus regni insulis est sublimatus, & Eboraci in ecclesia sancti *Petri* ad altare beati *Pauli* (vbi illa gens primùm perceperat gratiam baptismi) consecratus est septimo Cal. Iunij. Et non multò pòst, id est septimo Cal. Augusti, *Offa* potentissimus rex Merciorum postquam 39. annos regnauit, defunctus est, cui successit in regno filius eius *Ecfreth*, quique obijt eodem anno. *Kenulfus* pater *Kenelmi* quoque dehinc diadema regni Merciorum suscepit, glorioséque tenuit inuicta virtute sui potentatus, ipso quoque anno *Ceolwlf* in **Lindisse** obijt, & paulò pòst, id est quarto idus Augusti *Eanbaldus* archiepiscopus obijt in monasterio, quod dicitur **Edete**, corpúsque eius magno comitante agmine ad Eboracam ciuitatem portantes in ecclesia beati *Petri* apostoli sepultum est honorificè. statim verò alter *Eanbaldus* eiusdem ecclesiæ presbyter electus est, & consecratus ab episcopis *Ethelberto*, & *Hygbaldo*, atque *Baldwlfo*, apud **Sochesburg**. Anno 797. *Eanbaldus* ille posterior, accepto ab apostolica sede pallio, in Archiepiscopatum genti Northanhimbrorum solemniter confirmatus est sexto idus Septembris in natiuitate sanctæ *Mariæ*. vnde Poeta ait:

Splendet honore dies, in quo bona virgo Maria
Stirpe David *regis procedens edita mundo est.*

Eodem anno *Ethelbertus* episcopus Hagustaldensis obijt, cui *Eadred* successit. ordinatus ab *Eanbaldo* archiepiscopo, & *Higbaldo* episcopo in loco, qui dicitur Wdforda. Anno 798. Coniuratione facta ab interfectoribus *Ethelredi* regis *Wada* dux in illa coniuratione cum illis bellum inierunt, contra *Erdulfum* regem in loco, qui appellatur ab Anglis **Billingahon** iuxta **Wallalege**, & ex vtraque parte plurimis interfectis, *Wada* dux cum suis in fugam versus est, & *Eardulfus* rex victoriam regaliter sumpsit ex inimicis. Eodem anno Lundonia igne repentino cum magna multitudine hominum consumpta est. his tempestatibus *Kenulf* rex Merciorum cum omni exercitus sui virtute prouinciam Cantuariorum ingressus, miserabili prædatione penè vsque ad internetionem potenter vastauit. Captus est eodem tempore *Eadbert* rex Cantuariorum, cuius oculos præcepit euelli rex Merciorum, & manus immisericorditer præcidi pro superbia, & fraude eorum: deinde domini suffragio potitus adiecit imperium ipsius regni suo imperio, imponens sibi coronam in capite, sceptrúmque in manu. Eodem quoque anno, qui est annus tertius *Kenulfi* prædicti regis, synodo congregata in loco, qui dicitur **Phincalnhal**, præsidente *Ehanbaldo* Archiepiscopo, alijsque quamplurimis principalibus, & ecclesiasticis viris. multa de vtilitate sanctæ Dei ecclesiæ, gentísque Northanhimbrorum, omniúmque prouinciarum consiliati sunt, & de obseruatione Paschalis festi, & iudiciorum diuinorum, & secularium, quæ diebus iustorum regum, & ducum bonorum, atque

atque sanctorum episcoporum aliorumq; sapientium, clericorum scilicet, atq; monachorum, quorum prouidentia & iustitia, atque diuinis * artibus status regni Northanhumbrorum suauiter redolebat his temporibus. Præcepit dominus antistes *Eanbaldus* recitari quinque synodorum fidem, de quibus in historia Anglorum sic scribitur, *suscipimus sanctas, & vniuersales quinque synodos beatorum, & Deo acceptabilium patrum, sicut præsentis libri continet textus &c.* Anno 799. naues plurimæ in Brittannico vi tempestatis quassatæ sunt, atque concussæ, vel collisæ, & cum magna multitudine hominum demersæ sunt. Eodem anno *Brorda* Merciorum princeps, qui & *Hyldegils* vocabatur, defunctus est. Abbas verò vocitatus more *Altilthegno* præfecto suo lugubri morte interemptus est. Ipso quoque tempore *Osbald* quondam dux, & patricius, & ad tempus rex, tunc verò abbas obijt, & in Eboracensi ecclesia sepultus est. *Aldred* verò dux, interfector *Ethelredi* regis a *Thormundo* duce in vltionem Domini sui eiusdem regis interfectus est. Anno 800. *Heardred* Haugustaldensis ecclesiæ præsul anno tertio episcopatus sui obijt, cui *Eanbrith* successit. Tempore quoque eodem, ante natale Domini 9. Cal. Ianuar. ventus ingens ab Africo, vel a Fauonio exsurgens suo inenarrabili flatu vrbes multas, domos, ac villas perplurimas per diuersa loca destruxit, & ad solum diruit, arbores quoq; innumeræ radicitus euulsæ, & ad terram prostratæ sunt. quo anno inundatio maris vltra terminos suos profluxit; facta est etiam magna pecorum strages in locis diuersis. Anno 801. *Edwine* qui & *Eda* dictus est, quondam dux Northanhumbrorum, tunc verò per gratiam saluatoris mundi abbas in Dei seruitio roboratus diem clausit vltimum in conspectu fratrum 18. Cal. Februar. his temporibus *Eardulf* rex Northanhumbrorum duxit exercitum contra *Kenwlfum* regem Merciorum propter susceptionem inimicorum eius, qui & ipse congregans exercitum secum aliarum prouinciarum promouit auxilia plurima: longa inter eos expeditione facta, tandem cum consilio episcoporum, ac principum Anglorum ex vtraque parte pacem inierunt per gratiam regis Anglorum. factáque firmissima pacis concordia inter eos, quam sub iureiurando in euangelio *Christi* ambo reges confirmauerunt, Deum testem, atq; fideiussorem interponentes, vt in diebus eorum, quamdiu vita presenti potirentur, & regni essent infulis suffulti, pax firma, veráque amicitia inter eos inconcussa, & inuiolata persisteret. Eodem anno *Hathubert* Londoniensis episcopus obijt, & paulò pòst magna pars vici ipsius repentino igne consumpta est. hoc anno potentissimus rex Francorum *Carolus*, Romæ summus imperator declaratur ab omni senatu, imposito capiti eius diademate imperiali a domino Papa. Anno 802. ab incarnatione dominica *Bricthrich* occidentalium Saxonum rex, qui eidem genti 17. annis nobilissimè præfuit, obijt, cui *Egbert* successit. Prædictus autem rex *Bricthric* acceperat sibi in matrimonium *Eadburgam*, quæ erat filia regis Merciorum nomine *Offa*, qui vallum magnum inter Brittanniam, & Merciam, id est de mari vsque ad mare, fieri iussit. hæc igitur *Eadburga*, cùm esset filia regis, multis suffulta honoribus, miris se extollebat ambitionibus, quæ more paterno tyrannicè viuere cœpit, & omnem hominem execrari, sicque, vt omnibus esset perosa, non solùm ducibus, & magistratibus, verùm etiam cunctis populis. Omnes religiosos viros semper ad regem accusare non cessauit, & ita * maledica virum suum construxit blanditijs, vt illos, quos accusabat, aut vita, aut regno priuaret, & si a rege impetrare non posset, veneno eos clam necare non distulit. erat eodem tempore quidam præclarus adolescens regi prædicto valdè amabilis, & charus, quem cùm accusare vellet ad regem, & minimè præualeret, veneno ipsum maleuola extinxit, de quo veneno cùm ipse rex ignoranter gustasset, animam exuit. neque enim illa venenum regi proposuerat dare sed puero, quem princeps ductum præoccupans, ambo necis poculum biberunt, amarissimo ambo gustu perierunt. quo ex hoc scelere perempto, venefica illa nequissima timore perterrita, fugiendo cum innumerabilibus thesauris mare transijt, regem adiens Francorum famosissimum *Carolum*. ad quem cùm ante solarium adstaret, & regi deferret munera pretiosa, sic eam affatus est, elige *Eadburg*, quem velis, me, vel filium meum, qui mecum in solario astat; at illa sine deliberatione stultè respondet dicens, si mihi optio daretur filium tuum magis, quàm te eligerem, quia iunior esse videtur: cui rex *Carolus* respondisse fertur, si me eligisses, haberes filium meum, sed quia illum eligisti, nec me, nec illum propitium

[Margin notes: al. actibus (line 2); al. maledicta (line 42). Line numbers 10, 20, 30, 40, 50 in right margin.]

propitium habebis. contulit tamen illi propter improbitatem eius optimum monasterium, in quo (deposito seculari habitu, sub specie hypocrisina indumento sanctimonialium assumpto) perpaucis fungebatur annis. Sicut enim execrabilis ipsa nequiter in propria vixit regione, ita multo miserabiliùs,& nequiùs in terra aliena vixisse deprehenditur. namque paruo tempore peracto, dùm, quæ sancta erant, exercere a quibusdam æstimaretur, a quodam suæ propriæ gentis ignobili viro constuprata est.

Cedat iustitia nubilus error,
Cessent profectò mira videri,
Mulierem,inquit, in adulterio deprehensam.

10 Nihil est quod admirère; *nihil occultum, quod non sciatur.* post hoc, præcipiente magno *Carolo* imperatore, proiecta est cum magno mentis tædio & angore a suo sancto monasterio; quæ in paupertate & miseria vitæ suæ tempora vituperabilitèr ad finem perduxit; quæ ad vltimum vno seruulo comitata, quotidiè mendicans per domos, & ciuitates, atque castella,in Pauia miserabiliter obijt. Defuncto rege glorioso *Bricthtrico* occidentalis regni successit post ipsius obitum in regnum, & imperium * *Egbirth* rex, qui ex regali ipsius gentis prosapia exortus, diadema totius regni capiti imposuit, maximo serto redimitus. Erat enim strenuissimus vir, & potens, multáque regna suo subiecit imperio. Regnauit autem 36. annis & 7. mensibus. *Egberto* successit *Ethelwlfus* filius eius potentissimus, qui de sua nobili coniuge habebat filios quatuor, quorum 20 ista sunt nomina: scilicet *Ethelbald, Ethelbricth, Ethelred,* & *Alfred,* qui omnes sibi inuicem in regnum successerunt.

al. Egbert

Cuthredus

CVthredus igitur suprà dictus rex Westsexe post deuictum *Edelhun* fortissimum consulem, vt alibi iam diximus 13. anno regni sui, cùm iam regis Merciorum * *Edelbaldi* superbas exactiones & insolentiam ferre non posset, occurrit ei cum regionibus vexillatis apud Bereford omni spe viuendi postposita libertati. Adduxit autem secum *Edelhun* prædictum consulem bellicosum iam sibi concordem, cuius viribus & consilio fretus belli discrimen ingredi potuit. *Ethelbaldus* verò rex regum cum Mercensibus Kentenses adduxerat,orientalésque Saxones, & Anglorum multiplices copias. aciebus igitur dispositis, cùm in directum tendentes appropinquarent, *Edelhun* 30 præcedens Westsexenses regis insigne, draconem scilicet aureum,gerens transforauit vexilliferum hostilem. Vnde clamore orto, pars *Cuthredi* valdè confortata est, moxque sibi acies inuicem offenderunt, & in mutuas cedes horrendis ictibus & terribili fragore concurrerunt. hoc bello Mercenses cum omni superbia sua ita detriti sunt, vt eos Westsexæ vsque in longam posteritatem fortuna subijceret. videns autem acies loricis crispantes, galeis acutas, lanceis hirsutas, vexillis depictas, auro resplendentes, paulo post videret sanguine perfusas, lanceis cassatas, ruina dissipatas, cerebris humanis aspersas, visu horrendas. congregantes autem se ad vexilla vtrinq; procaces, & fortissimi viri, gladijs & securibus amazonicis rem agentes, acies aciebus funestè irruebant. Memoria fugæ nulla, spes victoriæ vtrinque certa; Mercenses superbæ domi-40 nationis tumor inuitabat; Westsexas seruitutis horror accendebat. At vbicunque consul prædictus *Edelhun* aciebus se infigebat, via ruinarum patebat, dùm securis eius horrenda strage corpora simul, & arma dissecaret. Rex autem fortissimus Mercensium *Ethelbaldus* quacunque ruebat, strages hostilis fiebat, dum gladio suo inuictissimo essent arma pro veste, ossa pro carne. Cùm igitur, (quasi duo ignes diuersis in partibus impositi obstantia quæque consumerent) contigit, vt sibi obuiam rex, & consul venirent. Vterque verò alteri terribiliter, vehementérque infrenduit, dexteram excussit, seque in armis collegit, & ictibus immensis arma instantia pares lacessunt. Deus autem, qui superbis resistit, animo regis superbi solitam confidentiam depressit. cùm igitur, nec animum suum, nec vires ipse recognosceret, pugnantibus adhuc suis territus 50 fugam cœpit. Nec ab hac die vsque ad mortis suæ tempora prosperum ei Deus quicquam concessit. Quarto siquidem post hoc anno rursus pugnans apud Secandune non sine miserabili exercituum ruina, fugam dedignans occisus est, & apud Repandt sepultus, sicque rex validissimus, cùm 41. anno regnasset immoderatæ superbiæ pœnas exsoluit. Regnum verò Westsexe ex hoc tempore valdè roboratum crescere vsq; in perfectum non destitit. * *Cudredus* decimo quarto anno regni sui pugnauit contra Brittannos,

al. Ethelbald

al. Guthredus.

Brittannos, qui frustra resistentes ei, qui regem *Edelbaldum* deuicerat, citò fugam inierunt, cladémq; maximam sine hostium detrimento dignè pertulerunt. Anno sequente *Cudredus* rex magnus, & excelsus, tot prosperitatibus, & victorijs clarus diem clausit extremum.

Sigebertus.

Sigebertus regis prædicti cognatus ei successit, sed breui regnum tenuit, namque ex prædecessoris sui euentibus tumefactus, & insolens etiam suis intolerabilis fuit, cùm autem omnibus modis malè tractaret eos, communésq; & * propriás leges vel ad commodum suum deprauaret, vel pro lucro suo deuitaret, *Cumbra* consul eius nobilissimus prece totius populi, querimonias eorum regi fero intimauit, cúmque regem hortaretur mitiùs agere, populum benignè tractare, solitáque crudelitate deposita Deo & hominibus amabilem apparere, mox eum rex impia nece iussit interfici, populóq; sæuior & intolerabilior tyrannidē augmentauit. *Sigebertus* rex in principio secundi anni regni sui, cū intolerandæ superbiæ & nequitiæ perduraret, congregati sunt proceres, & populus totius regni, & prouida deliberatione, & vnanimi consensu omnium expulsus est a regno. *Kenewlf* verò iuuenis egregius de regia stirpe oriundus electus est in regem. *Sigebertus* verò impius fugatus a suis, & debitam nequitiæ suæ mortem metuens in silnam magnam, quæ vocatur Andredeswald, fugiens se abscondit, vbi quidam porcarius *Cumbræ* consulis nequiter, (vt diximus) interfecti, regem absconditum inuenit, inuentum cognouit, cognitū domini sui vindex occidit. Ecce manifestū Dei iuditium, ecce quomodo Dei iustitia non solùm futuro in sæculo, verùm & in isto digna meritis recompensat. Eligens namq; reges improbos ad contritionem promeritam subiectorum, alium insanire diu permittit; vt & populus prauus diu vexetur, & rex prauior in æternum acriùs crucietur; veluti *Edelbaldum* regem Merce præfatum; alium verò cita distermninatione præoccupat: ne populus suus nimia tyrannide oppressus non respiret, & immoderata principis nequitia citissimas vltionis æternæ debitò pœnas incurrat; veluti *Sigebertum* hunc, de quo tractamus, qui quanto nequior extitit, tanto viliùs a subulco interfectus, a dolore in dolorem transijt. Vndè iustitiæ ęternæ laus & gloria nunc & semper.

Kinewlfus.

Kinewlfi regis anno primo, *Edelbaldo* regi Merce successit *Beornred* in regnum, sed breui. *Offa* enim eodem anno aufugauit eum, regnauítque super Merce 39. annis. *Offa* iuuenis nobilissimus, fuit filius quidem *Wingfred*, filij * *Chanwlf*, filij *Osmod*, filij *Epa*, filij *Wippa*, filij *Creada*, filij *Cbynewald*, filij *Cinbba*, filij *Hycis*, filij *Comer*, filij *Agelthew*, filij *Offa*, filij *Wermund*, filij *Widat*, filij *Wodan*. *Offa* rex strenuissimus fuit: vicit namque Kentenses prælio, vicit etiam Westsexas prælio, vicit quoque Northumbras prælio. *Offa* vir religiosus fuit; transtulit namque sancti *Albani* ossa in monasterium, quod construxerat, multisque modis ditauerat, deditque vicario beati *Petri* Romanæ vrbis pontifici, redditum statutum de domibus singulis regni sui in æternum. *Kinewlfi* regis anno tertio, *Eadbert* rex Northanhumbrorum videns regum prædictorum (*Edelbaldi* scilicet, & *Sigeberti*) vitam ærumnosam, & finem infaustum; *Ceolwlfi* verò prædecessoris sui vitam laudabilē, & finem gloriosum, meliorem partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Regno namq; relicto, tonsuram capitis in æternum diadema generaturam suscepit, furuásq; vestes æthereum splendorem collaturas induit. Iste est octauus regum illorum, qui regna sua pro *Christo* sponte dimiserunt, immò, (vt veriùs dicam) pro regno æterno commutauerunt: quibus octo beatitudinum iucunditas perennis multiplici delectamento ineffabiliter cumulatur, quorum strenuitatem imitari beatorum est. successit autem ei in regno *Osulf* filius suus, sed cùm vno anno regnasset, a familia sua nefanda proditione occisus est. Post quem *Moledelwald* regnauit 6. annis. Circa hoc tempus *Cuthbrictus* archiepiscopus obijt. *Kinewlfi* regis anno sexto *Ethelbrit* rex Kentensis defunctus est. eodem anno *Ceolwlf*, qui monachus relicto regno terreno factus fuerat, ad regnum coeleste migrauit. Anno verò sequente *Lambertus* factus est archiepiscopus Cantuariensis. *Molledelwald* cùm 6. annis regnasset, regnum Northumbrorum dimisit: post quem *Aelred* octo annis regnauit, cuius regni anno secundo obijt *Egbert* archiepiscopus Eboracensis, expletis in archiepiscopatu annis 36. obijt & *Frideberch* episcopus Haugustaldensis, cùm episcopus fuisset triginta quatuor annis. *Egberto* archiepiscopo successit *Adelbert*: *Frideberto* episcopo successit *Almund*.

Anno

al. patrias

al. Kanwlf

Anno quarto *AElredi* regis obierunt *Pippinus* rex Francorum, & *Stephanus* Papa Romanorum, & *Eadbert* filius *Hecta*, dux famosissimus Anglorum. Anno gratiæ septingentesimo sexagesimo nono, *Kinewlfi* regis, anno decimo quinto, incepit fieri mutatio dexteræ excelsi. Imperium námque Romanum, quod tot annis in se præcellentissimum fuerat, *Karolo* regi magno Francorum subiectum est. Post triginta annos regni eius, quod in hoc anno inceperat, & successoribus eius vsque ad hunc diem contigit exinde. *Kinewlfi* regis anno vicesimo, pugnauit rex *Offa* cum Mercensibus contra Kentenses apud **Otanforde**, clade autem horrenda vtrinque peracta, belli successibus *Offa* clarus effulsit. Eodem anno Northimbri fugauerunt regem eorum *AElred* ab **Euerwic** in hebdomada Paschali, & elegerunt sibi in regem *Edelred* filium *Molledelwald*, qui regnauit quatuor annis. Hoc autem anno visa fuerunt rubea signa in cœlo post occasum solis horrenda: serpentes visi sunt in **Sudsert** cum magna admiratione. Secundo autem ab hoc anno Saxones antiqui, vnde gens Anglorum descendit, ad fidem conuersi sunt, quo anno *Withwine* Episcopus Winternæ, vicesimo quarto anno episcopatus sui morte affectus est. *Kinewlfus* vigesimo quarto anno regni sui, pugnauit contra *Offam* circa **Benetune**; Martis autem casu minoratus * iocosè cessit, & *Offa* rex castrum idem in iura sua redegit. Eodem anno *Edelbertus* sacratus est apud **Euorwic**, Episcopus in **Winterne**. Anno sequente *Edelbald*, & *Herebert* duces regis Northimbre, rebellantes domino suo occiderunt *Aldulf*, filium *Bose*, regalis exercitus primatem, martis congressibus apud * **Kingesdiwe**, & postea duces regis *Kinewlf* & *Eggam* prælio ingenti occiderunt duces prædicti apud Hilacitnum. Rex autem prædictus *Edelred*, ducibus suis, & spe amissa, fugit à facie eorum; illi verò constituerunt * *Alsimad* in regem, qui regnauit decem annis. Anno autem hoc sequente principes, & præpositi Northimbræ quendam consulem, & Iusticiarium suum, qui rigidior æquo extiterat, combusserunt. Eodem anno *Esbert* Archiepiscopus obijt in **Cestre**, cui successit *Enbald*. Eodem anno *Kinebald* factus est Episcopus Lindisfarnensis. Eodem anno antiqui Saxones & Franci pugnauerunt; Franci verò vicerunt. Anno verò proximo rex Northimbræ *Alfinild* misit Romam propter pallium, & dedit *Embaldo* Archiepiscopo. Tunc *Alemundo* Haugustaldensi defuncto *Gilbert* successit. *Karolus* eo anno Romam iuit, circa hoc tempus concilium fuit apud Ade. *Kinewlf* cùm regnasset viginti, & sex annis, & contra Brittannos victoriosus multa gessisset prælia, & eos ex *Dei parte domasset, tandem exulare statuit adolescentem *Kineard* fratrem *Sigebritti*. Ipse autem imperijt regem apud **Meretune**, vbi priuatè perrexerat ad quandam mulierem. Rex autem id comperiens in ostio viriliter se defendebat, donec, conspecto iuuene, foras exiliens vulnerauit eum, & omnes socij eius in regem pugnantes interfecerunt eum; clamore autem audito, milites regis, qui in vrbe erant, in iuuenem cucurrerunt, renuentésque ab eo oblatas terras, & pecuniam, pugnando omnes mortui sunt præter vnum Brittannum obsidem grauiter vulneratum. Mane autem milites regis, qui circa erant in atrio, vbi rex occisus erat, obsederunt iuuenem, & suos, qui dixit ijs: Cognati vestri mecum sunt, vobisque dabo terram, & pecuniam secundum cor vestrum, ne pugnetis contra nos, idem obtuli socijs vestris, renuentésque perierunt. Illi autem responderunt nullam pecuniam chariorem domino suo esse ijs, séque Domini, sociorúmque sanguinem vlturos, irrumpentésque graui prælio in portam, iuuenem & octuaginta quatuor, qui cum eo erant interfecerunt; remansit solus filiolus iuuenis, vulneratus * tamen. *Kinewlf* igitur tricesimo primo anno regni sui sepultus est apud **Wincestre**; iuuenis autem apud **Acseminster**.

(Margin line numbers: 10, 20, 30, 40, 50)

(Margin notes: al. iocosè cessit; al. Kingesclive; al. Alsimold; al. omni; al. tantum)

BRictbricus, qui etiam de progenie *Certici* sæpè dicti regis erat, post *Kinewlfum* regnauit super **Westsere** sexdecim annis. cuius anno secundo misit *Adrianus* Papa legatos in Brittanniam ad renouandam fidem, quam prædicauerat *Augustinus*:

ipsi verò honorificè à regibus, & populo suscepti super fundamentum stabile ædificauerunt pulchrè, *Christi* misericordia cooperante, tenuerunt autem concilium apud *Cealtide*, vbi *Iamber* dimisit partem episcopatus sui; ibi etiam *Hsgberit* electus est ab *Offa* rege. Eodem anno *Egfert* sacratus est in regem Kentensis prouinciæ. Anno verò sequente, qui est annus gratiæ, 786. apparuit signum in vestibus, quod dictu & auditu sæculis omnibus videri potest mirabile. factúmne igitur fuit ad demonstrationem motionis Ierosolymitanæ cum crucibus assumptis, quæ facta est post trecentos, & vndecim annos tempore iunioris *Williélmi*, an potius factum est ad correctionem gentium, ne plagam Dacorum, quæ proximè sequuta est, correcti perferrent, nos autem nihil temerè definimus, sed Dei secreta Deo relinquimus? *Brithricus* anno 10 regni sui quarto duxit in vxorem *Eadburch* filiam *Offæ* regis Merciorum. Vnde confortatus est in regno, & prouectus est in superbiam. his autem diebus venerunt Daci cum tribus puppibus in Brittanniam prædationis causa, quod præpositus regis illius prouinciæ videns, occurrit eis debito securiùs, vt comprehensos ad regium duceret castrum: nesciebat autem, qui essent, vel cur appulerant, statim verò immixtus eis occisus est. Hic primus Anglorum cæsus à Dacis, post quem multa millia millium diuersis temporibus ab ijsdem cæsa sunt, & hæ fuerunt puppes, quas huc Daci adduxerunt primitùs. Anno sequenti concilium apud **Northimbre** in **Wincenhale** conuenit. *Brictrici* regis sexto anno congregata est Synodus apud Aclea. *Sigga* verò nefanda proditione occidit *Alwlfum* regem iustum **Northimbre**. In eo au- 20 tem loco, vbi rex amicus Dei occisus est, lumen cœleste sæpe visum est, corpus verò eius in Haugustaldensi ecclesia sepultum est, post quem *Osredus* regnare cœpit, sed anno sequenti proditus est, & à regno fugatus. *Ethelredus* filius *Molledelwaldi* regno est restitutus: *Osred* verò quarto anno postquam rex fuerat, cùm congregatis viribus rediret, vt *Ethelredum*, per quem expulsus fuerat, regno expelleret; inter eundum captus est, & occisus, & sepultus apud Tinemuta, quàm benè igitur dixit, qui dixit, *O cæca futuri mens hominum*. Cùm enim iuuenis prædictus *Osredus* tripudians, & lætabundus rex fieret, quam parùm æstimabat se anno secundo regali sede, anno verò quarto vitali luce priuandum. Vnde semper inter prospera solliciti simus, ignari quàm propè sint aduersa. Ea tempestate *Offa* rex Merciorum præcepit ampu- 30 tari caput Sancti *Ethelbricthi*, his etiam diebus *Lambricthus* Archiepiscopus obijt, & Abbas *Ethelredus* pro eo electus est in Archiepiscopum Cantuariæ. *Eanbaldus* verò Archiepiscopus Eboracensis sacrauit *Badulfum* Episcopum apud **Winterne**. *Brictrici* regis anno decimo, visi sunt flammei dracones volantes per aera, quod signum duæ pestes sunt sequutæ. Priùs dira fames, posteà gens Pagana à Norwagia, & Dacia veniens, quæ priùs gentem Northimbrensem miserè vastauerunt, & post in Lindisfarnensi prouincia ecclesias *Christi* cum inhabitantibus horribiliter destruxerunt in Idibus Ianuarij, qua etiam tempestate *Sigga* dux perfidus, qui iustum regem *Alfwaldum* prodiderat, deperijt. *Brictrici* regis anno vndecimo, id est, anno gratiæ septingentesimo nonagesimo quinto. Northimbræ regem suum *Edelredum* occi- 40 derunt, qui anno illo, quo rex *Osredus* occisus fuerat in superbiam elatus, sua relicta, nouam induxerat vxorem, ignorans quòd & ipse post biennium perimendus esset. Post quem * *Herdulfus* regnum Northimbræ suscepit, quem *Embaldus* Archiepiscopus, & *Ethelbertus* Episcopus, & *Hingbaldus* Episcopus, & *Baldulfus* Episcopus sacrauerunt in regem, & eleuatus est in regia sede apud Eboracum. His diebus *Adrianus* Papa, & rex magnus *Offa* obierunt: hic *Offa* triginta nouem annis potenter regnauit in Mercia; Is regem **Westsexe** *Kenulfum* minorauit, & Kentenses & Northimbras. *Offæ* regi successit filius eius *Egfreth*, centum quadraginta & vno diebus, & mortuus est: cui successit rex *Kenulfus* pater *Kenelmi* maris potentissimus. Eodem anno *Eadbricthus* vocatus alio nomine *Pren*, adeptus est regnum 50 Kentense; gens verò Pagana prædauerunt **Northimbre**, & monasterium *Egfredi* spoliauerunt apud **Tinemuthe**; tunc verò occurrentibus eis nobilissimis, & bello assuetissimis Anglorum, & ducibus eorum occisis victi ad puppes fugerunt barbari; cum verò etiam per mare fugere non cessarent in puppibus; aliquæ

* al. *Erdul*

aliquæ earum tempestate confractæ sunt, & multi virorum naufragati, quidam verò * venientes capti, & iuxta littus capite priuati sunt. Nec multo pòst *Kenwlfus* rex Mercæ, Kentensem prouinciam deprædatus est, regémque eorum *Pren* sibi viribus imparem, & ideò per latibula, & diuortia delitescentem comprehendit, & vinctum secum adduxit. *Brictrici* regis anno decimo quarto, Romani amputarunt linguam *Leoni* Papæ, & oculos sibi eruerunt, eúmque à sua sede fugauerunt, sed ipse, (vt scripta tradunt) per gratiam *Christi* iterum videre, & loqui potuit, rursúsque Papa effectus est. Post triennium verò rex *Karolus* factus est imperator, & ab eodem *Leone* Papa sacratus damnauit morti illos, qui Papam dehonestauerant, sed posteà precibus Papæ mortem eorum indulsit, & eos in exilium trusit. Post trienniúmque defecit *Brictricus* rex Westsexæ, postquam eidem genti septendecim annis nobilissimè præfuit, hausto scilicet ignoranter veneno, quod vxor eius *Eadburga* filia regis *Offa*, cuidam iuueni parauerat, vnde & vtrique mortui sunt, vt in superioribus copiosiùs scribitur, hoc in tempore fuit magnum prælium in **Northimbre** apud **Wellehare**, in quo perijt *Alricus* filius *Herberti*, & alij multi cum eo. Singulorum autem bellorum gesta, & modos, & fines ad plenum determinare nimietas prolixitatis necessariò prohibet, gens enim Anglorum dura naturaliter erat, & superba, & ideò bellis intestinis incessanter attrita.

al. iuuenes

* E*Gbertus* igitur, anno gratiæ octingentesimo, vel vt quidam volunt octingentesimo secundo, octauus numero decem regum fortissimorum, quos alibi singularis excellentiæ prærogatiua notauimus, defuncto *Brictrico* successit, & regnauit triginta septem annis, & septem mensibus super **Westsexe**: quem in iuuenili ætate quidem *Brictricus* prædecessor eius, & *Offa* rex Merce ab hac terra fugauerunt. exulauit igitur tribus annis cum rege Franciæ, nobiliter tamen & egregiè. Defuncto autem rege prædicto, cùm reuersus regnum suscepisset, eodem die *Edelmundus* consul recessit à **Wicum**, & veniens **Kinemeresforde** obuiauit *Wiestano* consuli cum Wilsatis, & illico pugnauerunt, & ambo consules occisi sunt, & Wilsates vicerunt. Quarto post hunc anno decessit *Edelredus* Archiepiscopus Kentensis, & *Wilfredus* successit; inde verò pòst biennium *Cudredus* rex Kentensis obijt. Anno sequenti *Hardulfus* rex Northimbræ fugatus est à regno suo. *Egbrictus* decimo quarto anno regni sui prædauit in regnis Brittonum ab Oriente vsque ad Occidentem, nec fuit, qui eius immanitati vel conaretur resistere. Anno autem post hunc proximo *Karolus* rex Francorum, & imperator Romanorum obijt: sequenti quoque anno Sancto *Leoni* Papæ defuncto *Stephanus* successit, & ei *Paschalis*; nec multò pòst *Kenwlfus* rex Merce defunctus est, & ei *Ceolwlfus* successit, sed tertio ab hinc anno regnum amisit, & *Beornulfus* sibi illud occupauit. *Egbrictus* decimo quarto anno regni sui commisit prælium contra *Bernwlfum* regem Mercæ apud **Ellendune.** Vnde dicitur in antiquo prouerbio, **Ellendune** *riuus cruore rubuit, ruina restitit, fætore tabuit.* Ibi autem maximo gentis exterminio vtrinque peracto, *Egbrit* victor funestus extitit. Inde verò successus suos vrgens misit *Edelwlfum* filium suum, qui postea rex factus est, & *Alcstan* Episcopum, & *Walbard* Consulem cum magno exercitu in **Kent**, qui fugauerunt regem *Balredum* vltra Tamesim. Tunc ergo populos Sudriæ, & Cantiæ & Sutdsexæ rex *Egbrictus* in dominium suscepit, quos priùs cognatus eius *Pren* iniustè amiserat. Hoc etiam anno rex **Estangle**, cum gente sua recepit *Egbrictum* regem in patronum. Et postea hoc eodem anno Estangli occiderunt *Bernulfum* regem Merciorum; cui successit *Ludecen*. Eodem anno maximum prælium fuerat inter Brittones, & gentem **Deueneschire**, apud Gauelfordam, vbi multa millia hominum vtrinque corruerunt. Anno sequenti *Ludecen* rex **Merce**, & quinque Consules cum eo occisi sunt. *Egbrictus* vigesimo septimo anno regni sui fugauit *Wilafum* regem Merciorum, qui regi *Ludecenti* successerat, regnúmque sibi adquisiuit. Cùm ergo obtineret omne regnum ex Australi parte Humbræ, duxit exercitum contra Northimbras apud **Dore**; illi verò regi

Egbertus *al. Egbrictus*

gi magno deuotè concordiam offerentes, & subiectionem, pacificè seperati sunt. Anno verò sequenti rex *Egbrictus* misericordia motus concessit *Wilafo* prædicto, vt regnum Merciorum teneret sub eo. Et inde rex *Egbrictus* duxit exercitum in **Northwales**, & eam sibi patrocinio armorum subdidit. Anno autem sequenti *Wlfredo* Archiepiscopo Kentensi defuncto, *Ceolnodus* successit. *Egbricti* regis anno tricesimo octauo redijt exercitus Danorum in Angliam postquam apud * **Danemute** victi, & fugati sunt. Primùm igitur prædauerunt **Schepey**, rex verò *Egbrictus* cum exercitu suo pugnauit contra eos, qui triginta quinque nauibus maximis aduecti fuerant; anno sequenti apud Carram, & ibi Dacenses præualuerunt, & ibi duo episcopi scilicet *Herefredus*, & * *Wilfredus*, & duo duces scilicet *Dudda* & *Osmodus* perierunt. Anno verò sequenti venit exercitus Danorum naualis in **Westwales**, & Walenses cum Dacis coadunati sunt, & contra regem *Egbricthum* insurrexerunt. Rex verò secunda vsus fortuna eos gloriosè contriuit, & fortissimos fortiter effugauit apud **Hengistendune**. Anno his proximo *Egbricthus* rex magnus, & monarcha Brittanniæ decessit, regnorum, quæ in manu propria tenebat, filios fecit hæredes, *Ethelwlfum* super **Westsexe**, *Ethelstanum* verò, super **Kent**, & **Sudsexe**, & **Essexe**: sed cùm iam ad monarchiam Angliæ peruenimus, & ad plagam horribilem, quæ per Danos illata est, liber proprius rebus nouis donandus est.

al. Donemuth

al. Wigfert

10

Plaga per Danos facta

IN principio historiæ nostræ quinque plagis percussam diximus Brittanniam, quarum de quarta, quæ per Danos facta est, præsenti libro tractabimus. hæc siquidem longe immanior, longè crudelior cæteris fuit. Romani siquidem Brittanniam breui sibi subiugauerunt, & lege dominantium splendidè rexerunt. Picti verò, & Scoti crebras irruptiones ex Boreali parte Brittanniæ faciebant, sed nec eam ex omni parte aggrediebantur, & nonnunquam perniciosè repulsi, tempore non pauco ab inuasione cessabant; Saxones autem pro viribus paulatim terram bello capessentes, captam obtinebant, obtentam ædificabant, ædificatam legibus regebant; nec non & Normanni citò, & breuitèr terram subdentes sibi victis vitam, & libertatem, legésque antiquas regni iure concesserunt, de quibus suo tempore dicendum est. Dani verò terram vndique creberrimè, & vndique diutissimè insilientes, & assilientes eam non obtinere, sed prædari & perdere studebant, & omnia destruere, non dominari cupiebant, * quòd si quandóque vincerentur, nihil proficiebat, cùm alibi classis, & exercitus maior ex improuiso insurgeret; miróque modo cùm reges Anglorum in Orientalem partem contra eos pugnaturi tenderent, antequam hostilibus turmis appropinquarent, aduolabat nuncius dicens: rex quónam tendis? Classis Paganorum innumerabilis ex Australi parte Angliæ littora occupauit, vrbésque & villas depopulans omnia cædi & incendio tradidit; eadem die accurrebat alius dicens; rex quo fugam capescis? terribilis exercitus in Occidentali parte Angliæ appulit, contra quos nisi festinus reuertaris, te fugisse existimantes cæde & flamma persequentur à tergo. eadem die, vel crastina veniebat alter nuncius, currens & anhelans, qui diceret, quò tenditis proceres? Daci Borealibus plagis appulsi iam domos vestras combusserunt, iam res vestras asportauerunt, iam pueros sursum iactatos lancearum acumine susceperunt, iam coniuges vestras quasdam vi oppresserunt, quasdam secum abduxerunt: * sic ergo tot malis rumoribus, & sinistris nuncijs perturbati rex & populus manibus, & corde dissoluebantur, & animis consternati tabescebant. Igitur nec cùm vincerent lætitia, vt assolet, erat eis vlla, nec spes salutis aliqua. cur autem tanto furore Dei iusticia in eos desæuiret, vel quare tam fortiter ira eius exarsit, causa hæc est. In Anglorum primitiua ecclesia religio clarissimè splenduit, ita vt reges & reginæ, duces & principes, & ecclesiarum præsules cœlestes regni desiderio succensi vel monachatum, vel spontaneum exilium, vt præmonstrauimus, appeterent. Processu verò temporis adeò in eis virtus omnis emarcuit, vt gentem nullam proditione & nequitia sibi parem esse permitterent, quod maximè apparet in historia regum Northimbræ; sicut autem in regalibus gestis impietas eorum descripta est, ita vniuscuiusque ordinis, & officij homines dolo & proditioni insistebant, nec erat dedecori nisi pietas, & causa dignissima

20

al. qui

30

40

al. sic tot rumorum miserabili plaga percussi rex,

50

cædis

cædis innocentiæ. Immisit ergo eis dominus omnipotens, velut apum examina, gentes crudelissimas, quæ nec ætati, nec sexui parcerent, scilicet Dacos cum Gothis, Northegenses cum Swathedis, Wandalos cum Fresis. qui ab exordio regni *Ethelwlfi* regis, vsque ad aduentum Normannorum, & *Willielmi* regis per annos * trecentos, & triginta terram hanc vehementer affligentes, & desolantes vastauerunt. Qui etiam nonnunquam ex affinitate Brittanniæ Dei vindices & stimuli etiam Gallias pro meritis crudeliter inuaserunt, sed iam ad ordinem historiæ nostræ his explanatis redeundum est.

al. ducentos

Adelwlfus

A*Delwlfus* igitur primo anno regni sui cùm ipse aduersus prædictos hostes in vna parte regni sui persisteret, vndique confluente Paganorum multitudine, misit *Wlfradum* consulem cum parte exercitus ad debellandos Dacos, qui cum triginta tribus nauibus apud Hamptonam appulerant; vbi magna strage hostium patrata clarissimè triumphauit. Misit etiam rex *Adelwfus Edelhelm* consulem, vt pugnaret contra alium exercitum apud Port cum exercitu Westsexe: cúmque diu conflixissent, occiso prædicto consule, Daci victores extiterunt. Anno verò sequenti *Herbertus* consul pugnauit contra eos apud Merseware, Dacísque vincentibus, & suis fugientibus occisus est. Eodem anno Paganorum exercitus per Orientales partes Angliæ perrexit, scilicet per Lindesseie, & Eastangle, & Cantiam, & gentem innumerabilem ferro trucidauerunt, anno verò post hunc proximo, terram profundiùs introiens exercitus circa Cantuariam, & Rouecestriam, & Lundoniam multitudinem magnam strauit. *Adelwlfus* quinto anno regni sui cum parte exercitus pugnauit contra gentem triginta quinque puppium apud Carrum; & Daci victores fuerunt. Licèt enim paruus esset numerus puppium, magnus tamen erat numerus eorum, qui in puppibus fuerant. Anno verò ab hoc quinto *Alstanus* Episcopus venerabilis, & dux *Ernulfus* cum Sumersetensibus, & dux *Ofredus* cum Dorsetensibus, pugnauerunt contra Dacorum exercitum apud Pendredesmuthe, & Deo auxiliante multos eorum prostrauerunt, & victoriæ splendorem obtinuerunt. *Adelwlfus* anno decimo sexto regni sui, & *Edelbaldus* filius suus congregatis omnibus copijs suis pugnauerunt cum magno exercitu barbarorum, qui cum * ducentis quinquaginta nauibus ad Temessemuthe, vrbésque præclaras, & multis inclytas annis Lundoniam scilicet, & Cantuariam fregerunt, & fugauerunt *Bretwlfum* regem Merciorum cum exercitu suo, qui nunquam postea viguit, cui sequenti anno defuncto, *Burbredus* successit. Post hæc audaciores effecti Dani omnis exercitus eorum ad Suthrie congregatus, regalibus cuneis obuiauerunt apud Akelea. Commissum est igitur inter maximos exercitus tantum, & tam graue prælium, quantum nullus retrò audierat in tota Anglia vnquam fuisse commissum. videres igitur viros bellatores more segetis vtrinque ruere, sanguinísque fluuios capita & membra occisorum secum voluere; scribere autem singulariter singula vt sunt gesta nonne nimiæ & fastidiosæ prolixitatis esset? Concessit ergo Deus fortunam belli suis fidelibus, & in eo confidentibus; inimicis autem suis, & contemptoribus ruinam, & inenarrabilem contritionem. Rex itaque *Edelwlfus* victor illius magni certaminis gloriosè claruit. Eodem anno *Edelstanus* rex Cantiæ, & dux *Ealredus* nauali prælio contra Dacos pugnauerunt apud Sandwicum, & magna strage hostium facta, nouem puppes eorum ceperunt, aliæ verò fugerunt. Consul quoque nomine Cheorle, cum gente Dauenescire pugnauit contra Paganos apud Wienoruem, multósque eorum percussit, & victor extitit. hic igitur annus Anglorum genti fortunatus extitit. Hoc anno primùm quidem Paganorum exercitus per totam hyemem in hac patria conuersatus est apud Teneit. *Adelwlfus* decimo octauo anno regni sui adiuuit *Burbeardum* regem Merciorum ad subiugandos sibi Nortwallenses potentissimè, sociauitque ei filiam suam in matrimonio: habebat autem quatuor filios, qui omnes post eum reges fuerunt, id est, *Adelbaldus*, *Adelbrithus*, *AElredus*, *Aluredus*: Hunc *Aluredum* misit pater

al. 315.

 suus

suus rex *Adelwlfus* anno præfato Romam ad *Leonem* Papam, cùm esset infans annorum 5. quem idem Papa in regem postea benedixit, & loco filij suscepit. Hoc anno dux *Ealere* cum Kentensibus, & *Huda* cum Surensibus pugnauerunt contra exercitum Paganorum apud **Tenect**, & magna multitudo ex vtraq; parte occisa est, & submersa naufragio, & ambo duces prædicti mortui sunt. *Adelwlfus* insignis rex **Westsexe** 19. anno regni sui totam terram suam decimauit, & ecclesijs dedit, propter amorem Dei, & redemptionem sui. Postea verò cum magno honore Romam perrexit, filiúmq; suum *Aluredum*, quem præ cæteris amabat, secum adducens vno ibi anno conuersatus est, & inde rediens filiam *Karoli Calui* regis Franciæ assumpsit in vxorem, & eam in hanc patriam secum perduxit; & cùm duobus annis eam tenuisset diem obijt & sepultus est apud Wincestriam. Hic primùm fuerat episcopus apud eandem vrbem, sed *Egbricto* patre suo defuncto, necessitate cogente factus est rex, & accepta nobili vxore quatuor prædictos filios genuit, circa hoc tempus Pagani perhendinauerunt tota hieme apud **Sepey**, id est, Insulam ouium. Prædictus rex moriens *Adelbaldo* filio suo reliquit regnum hæreditarium **Westsexe**, *Adelbrictho* verò alteri filio suo reliquit regnum Canciæ & **Sudsexe**, & **Estsexe**. Ambo igitur fratres optimæ indolis iuuenes regnum suum, dum vterque vixit, fœlicissimè tenuerunt. 10

Adelbaldus

ADelbaldus rex **Westsexe**, cùm regnum suum 5. annis in pace tenuisset, morte immatura præreptus est. Planxit autem omnis Anglia *Adelbaldi* regis iuuentutē, & factus est luctus vehemens super eum, & sepelierunt eum apud **Sciréburne**, sensitq; postea Anglia, quantum in eo amiserat. 20

Adelbrichus

ADelbrichus frater regis prædicti regnauit post eum in **Westsexe**, qui priùs erat rex Kentensis. In diebus eius venit naualis exercitus, & * ingredientes destruxerunt Wincestriam, sic

(al. egredientes)

Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Adelbrictho post decem annos defuncto *Edelredus* successit annis 6. cui successit rex * *Elfredus* annis 28. cuius genealogia cum gestis, & euentibus suis posteriùs describitur.

(al. Aluredus)

Reges Westsexe. 30

Cerdic, 15. annis.	*Adelwlfus*, 18. annis.
Kinricus filius eius, 26. annis.	*Adelbaldus*, 5. annis.
Cherlingus filius eius, 31. annis.	*Adelbrichtus*, 6. annis.
Chelricus, 6. annis.	*Adelredus* frater eius, 5. annis.
Chelwlfus, 14. annis.	*Aluredus* literatus, 29. annis.
* *Kiniglis* Christianus, vno anno baptizatus à S. *Birino*. (al. Kinigils)	*Edwardus*, 24. annis.
	Adelstanus frater eius, 16 annis.
* *Kenwaldus* filius eius, 31 annis. (al. Kenwalh)	*Edmundus*, 6. annis & die.
* *Sexburha* regina, vno anno. (al. Sexburga)	*Edredus*, 9 annis & die. 40
Escwine, duobus annis.	*Edwinus*, 3. annis, & 9. mensibus.
Kentwine, 9. annis.	*Edgarus Iustus*, 16. annis.
* *Cedwalla*, duobus annis, & Romæ in albis obijt. (al. Edwalla)	*Edwardus* Martyr, 4. annis.
	Ethelredus frater eius, 38. annis.
* *Ine*, 36. annis, & postea Romæ obijt. (al. Edwy)	*Edmundus* **Ironeside**, nouem mensibus.
Adelardus, 13. annis.	
Chutredus, 16. annis.	*Knut* Danus, 19. annis.
Sigebrictus crudelis vno anno, & expulsus est.	*Haroldus* filius eius, 5. annis.
	Hardecnut, duobus annis.
Kinewlfus, 26. annis, & postea occisus est.	*Edwardus Iustus*, 24. annis. 50
	Haroldus, 9. mensibus.
Brictrichus, 16. annis, Dani primùm venerunt.	*Williemus* **Bastard**, 21 annis.
	Williemus Ruffus, 13. annis.
Egbertus 35. annis, hic fuit monarcha totius Angliæ.	*Henricus* Leo iusticiæ 35. annis, & tribus mensibus.

Anno

Genealogia regis Elfredi

ANno ab incarnatione Domini 849. Angulsaxonum rex *Elfredus* in illa plaga, quæ dicitur Berokschire, nascitur, cuius genealogia tali serie contexitur. *Elfredus* rex filius *Adelwlfi* regis, qui fuit *Egberti*, qui fuit *Ealmundi*, qui fuit *Easeo*, qui fuit *Eoppa*, qui fuit *Ingild*: *Ingild*, & *Ine* famosus Occidentalium rex Saxonum, germani duo fuerunt, qui *Ine* Romam perrexit & ibi præsentem vitã finiens cœlestem patriam cum Christo regnaturus adijt: qui fuerunt filij *Cenred*, qui fuit *Ceolwald*, qui fuit *Cutha*, qui fuit *Cuthwine*, qui fuit *Ceaulin*, qui fuit *Cynric*, qui fuit *Creda*, qui fuit *Cerdic*, qui fuit *Elesa* qui fuit *Elta*, qui fuit *Gewis* à quo Britones totam illam gentem Gewis nominant: qui fuit *Wig*, qui fuit *Freawine*, qui fuit *Freodregaat*, qui fuit *Brand*, qui fuit *Bealdeag*, qui fuit *Woden*, qui fuit *Friderwald*, qui fuit *Frealaf*, qui fuit *Fridrewolf*, qui fuit *Fingoldulf*, qui fuit *Geta*, quem *Getam* iamdudum pagani pro Deo venerabantur, qui fuit *Cetua*, qui fuit *Bean*, qui fuit *Sceldua*, qui fuit *Heremod*, qui fuit *Itermod*, qui fuit *Hathra*, qui fuit *Wala*, qui fuit *Beadwig*, qui fuit *Sem*, qui fuit *Noe*, qui fuit *Lamech*, qui fuit *Mathusale*, qui fuit *Enoc*, qui fuit *Malaleel*, qui fuit *Canan*, qui fuit *Enos*, qui fuit *Seth*, qui fuit *Adam*. Mater quoque *Elfredi* *Osburch* nominabatur, religiosa nimium fœmina, nobilis ingenio, nobilis & genere, quæ erat filia *Oslac* famosi pincernæ regis *Adelwlfi*, qui *Oslac* Gothus erat natione. Ortus enim erat de Gothis & Iutis de, semine scilicet *Stuf* & *Withgar* duorum fratrum, & etiam Comitũ, qui accepta potestate Vectæ Insulę ab auunculo suo *Cerdico* rege, & *Cinrico* filio suo consobrino eorum, paucos Brittones eiusdem Insulæ accolas, quos in ea inuenire potuerunt, in loco, qui dicitur Winchgaraburh, occiderunt. cęteri verò accolæ eiusdem Insulæ aut occisi erant, aut exules fugerant.

ANno 851. *Cheorl* Domnaniæ Comes cum Domnanijs pugnauit contra Danos, & vicit. Eodem anno magnus exercitus Paganorum cum 350. nauibus in ostium Tamesis fluminis veniens, Doroborniam, id est, vrbem Cantuariorum depopulati sunt, & *Bertwlfum* regem Merciorum, qui contra illos ad pugnam venerat, in fugam verterant. Posthæc audaciores effecti Dani, omnis exercitus eorum ad Suthrige est congregatus. Quod audiens bellipotens *Ethelwlfus* congregato exercitu cum filio suo *Ethelbaldo* in loco, qui dicitur Akelea, conserto prælio Paganos superans, inaudita cæde mactauit. Anno 852. rex Merciorum *Bertwlfus* vita decessit, cui *Burbredus* successit. Ipso anno *Ethelstanus* rex, & *Alcherus* Comes magnum exercitum Paganorum apud Sandwicum superauerunt, & cunctis ferè occisis de nauibus eorum 9. rapuerunt. Anno 853. *Burbredus* Merciorum rex suffultus auxilio *Ethelwlfi* regis Mediterraneos Brittones aggressus est, vicit, & suæ ditioni subegit. Eodem anno rex *Ethelwlfus* filium suum *Elfredum* cùm esset annorum 5. Romam cum multo nobilium agmine transmisit; quem sanctus *Leo* Papa sui patris rogatu ordinans vnxit in regem, & in filium adoptionis sibimet accipiens confirmauit, & ad patrem eum benedictione remisit. Anno 854. *Vulfie* suscepto pallio confirmatus est in Archiepscopatum Eboracensem, regnante *Osberto* super Northimbros. *Eardulfus* quoque suscepit Episcopatum Lindisfarnensem. Ea tempestate *Alchere* Comes cum Cantuarijs & *Wada* dux cum Suthrijs in Insula Tened contra Paganos acriter pugnauerant, & in primo cõgressu vincentes, tandem plurimis vtrinque cadentibus, vtrique duces occubuerunt. Hoc anno *Ethelwlfus* Occidentalium Saxonum rex tradidit nuptum filiam suam Merciorum regi *Buthredo* in villa regia, quæ dicitur Cyppanhant cum affluentia rerum omnium. Anno 855. magnus Paganorum exercitus tota hyeme in Insula Sceapege, id est, in Insula ouium hiemauerunt: Eodem anno *Ethelwlfus* rex decimam totius regni sui partem ab omni regali seruitio, & tributo liberauit, & in sempiterno graphio in cruce Christi pro redemptione animæ suæ, & antecessorum suorum vni & trino Deo immolauit; sic quoque magno cum honore Romam perrexit, filiumque suum *Elfredum*, quem plùs cæteris dilexit, quemque iam antea Romam miserat, etiam nunc secum illo deducens ibidem anno integro remoratus est; quo peracto ad patriam suam remeauit adducens secum *Iuthinam Caroli* Francorum regis filiam, vixit verò postquam Romam redijt duobus annis, qui inter cætera bona opera, quæ gessit, omni anno trecentas manculas denariorum Romam portari præcepit, centum in honore sancti *Petri* ad emendum oleum, quo impleantur omnia luminaria illius Ecclesiæ in vigilia Paschę, & similiter in galli cantu: centum etiam in honore sancti *Pauli* Apostoli eadem [illegible] de

al. Mancusas de causa; centum verò *manculas vniuersali Papæ Apostolico. Defuncto autem illo & apud Wintoniam sepulto *Ethelbaldus* filius eius duobus, ac dimidio annis Occidentalium Saxonum post patrem regni gubernacula *suscepit, & *Iuditham Caroli* regis filiam, quam pater suus habuerat, infami scelere duxit vxorem. Eadem tempestate sanctissimus *Edmundus* ex antiquorum Saxonum prosapia oriundus Orientalium Anglorum regnum suscepit. Annò octingentesimo sexagesimo rex *Ethelbaldus* defunctus est, & in Scyreburna sepultus, & *Ethelbrectus* frater suus ei succedens, Cantiam supremam, Sudsexam quoque dominio suo mancipauit, in cuius diebus magnus Paganorum exercitus de mari adueniens, & Wintoniam ciuitatem hostiliter inuadens depopulatus est: Quibus ad mare cum ingenti prȩda repedantibus *Osricus* Hamtunensium Comes cum suis, & *Ethelwlfus* Comes cum Bearrocensibus viriliter obuiauerunt, consertoque prælio Pagani passim trucidantur, cæteris per fugam dispersis. *Edelbertus* itaque quinque annis in regno pacificè & amabiliter peractis cum magno suorum dolore defunctus est, & in Syreburna iuxta fratrem suum sepultus est anno 863. Hoc anno sanctus *Swithunus* Episcopus Wintoniensis transiuit ad Dominum. Anno octingentesimo sexagesimo quarto Pagani hyemauerunt in Insula **Tened**, firmumque fœdus cum Cantuarijs pepigerunt: quibus pecuniam pro fœdere conseruando Cantuarij dare promiserunt: interea tamen vulpino more Pagani noctu clam castris erumpentes, fœdere dirupto maioris spe lucri, totamq; Orientalem Cantiæ plagam depopulati sunt.

(Marginalia: al. rixit; al. Ethelbertus; line numbers 10, 20)

Ethelredus

ANno 866. *Ethelredus* regis *Ethelberti* frater Occidentalium Saxonum regni gubernacula suscepit. Eodem anno magna Paganorum classis de Danubia Brittanniam aduenit, & in **Eastangle** hiemauit, ibique exercitus ille magna ex parte equestris factus est. Anno octingentesimo sexagesimo septimo prædictus Paganorum exercitus de Orientalibus Anglis ad Eboracam ciuitatem migrauit omnia vastando vsque ad Tinemutham. Eo tempore orta seditione inter Northimbros regem suum legitimum *Hosbrichtum* nomine regno expulerunt, & tyrannum quȩndam *Ellam* nomine, non de regali prosapia genitum, in regni apicem leuauerunt; sed aduenientibus Paganis, pro communi vtilitate aliquatenus sedata discordia, *Osbrictus*, & *Ella* viribus adunatis, & exercitu congregato Eboracum adeunt. Quibus aduenientibus mox Pagani in vrbem refugiunt, & intra mænia se defendere procurant. Quorum fugam & pauorem Christiani cernentes, etiam intra vrbis mænia eos persequi & murum frangere cœperunt; cumque iam fracto muro multi Christianorum in ciuitatem simul cum Paganis introissent, Pagani dolore & necessitate compulsi super eos atrociter irrumpunt, cædunt, fugant, prosternunt, intus, & extra; illic maxima ex parte omnes Northimbrensium cæsi, occisis duobus regibus, occubuerunt; reliqui verò, qui euaserunt, pacem cum Danis fecerunt. Quibus prædicti Pagani sub suo dominio regem *Egbertum* præfecerunt, regnauitque super Northimbros vltra **Tine** sex annis. Hæc gesta sunt Eboraci 11. Kalendas Aprilis feria sexta ante Dominicam palmarum. Eodem anno *Elstanus* Episcopus Sciréburnensis Ecclesiæ defunctus est, & in Scireburna sepultus. Anno octingentesimo sexagesimo octauo Cometis manifestissimè visa est. venerabilis *Elfredus* frater *Ethelredi* regis vxorem de Mercia nobilem scilicet genere filiam *Ethelredi* Gamorum Comitis, qui cognominabatur *Mucil*, id est, magnus, subarrauit, & duxit, cuius mater *Eadburga* nominabatur de regali genere Merciorum; venerabilis scilicet fœmina & per multos annos post obitum patris castissima vidua letho tenus permansit. Eodem anno prædictus Paganorum exercitus Northimbros relinquens **Notingham** adijt, & in eodem loco hiemauit. Cum quibus *Burredus* Merciorum rex pacem pepigit. Anno 869. exercitus prædictus rursus ad gentem Northimbrorum profectus est, ibique anno integro permāsit debacchans, & insaniens, occidens, & perdens plurimos viros, ac mulieres. Anno 870. congregata sunt Danorū multa millia, quorū duces fuerant *Inguar* & *Hubba*, qui ad Orientales Anglos venientes apud **Teodford** hiemarunt. Eadem tempestate rex *Eadmundus* super omnia regna Orientalium Anglorum regnabat, vir sanctus & iustus per omnia, quique eodem anno contra præfatum exercitū atrociter, & viriliter cum suis pugnauit, sed quoniam Deus eum Martyrio coronandum præuiderat,

(Marginalia: al. Osbrichtum; line numbers 30, 40, 50)

derat, ibidem gloriosè occubuit. quo anno *Ceolnothus* Archiepiscopus Doroberniæ defunctus est, cui successit *Ethelredus*. Anno 871. prædictus Paganorum exercitus Occidentales Saxones adiens Readingum venit in Meridiana Tamesis fluminis ripa, in illa plaga quæ dicitur Bearrocscira. tertioque aduentus sui die, duo Comites eorum cum magna multitudine in prædam equitauerunt, alijs interim vallum facientibus inter duo flumina, Tamesen, & Cinetan à dextra parte eiusdem villæ regiæ; quibus *Ethelwlfus* Barrocensis plagæ Comes cum suis in loco, qui Anglicè Englefeld, id est, campus Anglorum dicitur, obuiauit, vbi animosè pugnatum est ex vtraque parte, quousque altero Paganorum Comite occiso, & maxima exercitus parte 10 deleta, cæterisque fuga lapsis Christiani victoria potirentur. Post quatuor verò dies *Ethelredus* rex & *Elfredus* frater eius congregato exercitu Reddinggum venerunt, cædendo & prosternendo vsque ad portam arcis quoscunque de Paganis inuenire extra arcem poterant. Tandem Pagani totis portis irrumpentes, totis viribus bellum perquirunt, ibique diu & atrociter ex vtraque parte dimicatum est, ac demum Christianis terga vertentibus, victoria cessit Paganis, ibique *Adelwlfus* Comes præfatus occubuit. Post quatuor item dies rex *Ethelredus* cum fratre suo *Elfredo*, adunata omni virtute exercitum suorum, contra præfatum exercitum in loco, qui dicitur Eschedun (id est, mons fraxini) totis viribus, & plæna voluntate in bellum prodeunt; sed Pagani in duas se turmas diuidentes æquali testudine bellum parant. Habebant enim tunc 20 duos reges, & multos Comites; concedentes mediam partem exercitus duobus regibus, & alteram partem omnibus Comitibus: Quod videntes Christiani, etiam ipsi exercitum in duas turmas diuidentes testudines testudinibus non segniùs cõstituunt. Sed *Elfredus* citiùs & promptiùs ad locum certaminis venit; erat enim tunc frater suus rex *Ethelredus* in tentorio in oratione positus, audiens Missam, nimiumque affirmans se inde non discessurum, antequam sacerdos Missam finiret, & diuinum pro humano nolle deserere seruitium. quæ Christiani regis fides multum apud Deum valuit, vt in sequentibus declarabitur. decreuerant ergo Christiani, vt *Ethelredus* rex cum suis copijs contra duos Paganos reges bellum iniret; *Elfredus* verò frater illius cum suis cohortibus contra omnes Paganorum duces belli sortem sumere deberet. Quibus ita di-30 spositis, cùm rex in oratione positus moras innecteret, & Pagani parati ad locum certaminis citiùs aduenissent, *Elfredus* tunc secundarius cùm diutiùs hostiles acies ferre non posset, nisi aut bello retrorsum cederet, aut ante fratris aduentum in bellum prorumperet, demum viriliter aprino more Christianas copias contra hostiles exercitus produxit, ac diuino fretus auxilio, & testudine ordinabiliter condensata confestim contra hostes vexilla mouet. Tandem rex *Ethelredus* expletis orationibus, quibus erat occupatus, aduenit, & inuocato magno mundi principe, mox se certamini dedit. Sed in hoc loco nescientibus intimandum est, quòd locus ille certaminis belligerantibus inæqualis erat. Nam Pagani editiorem locum præoccupauerant, Christiani ab inferiori loco aciem dirigebant, erat quoque in eodem loco arbor quædam spinosa, breuis 40 admodum, circa quam hostiles inter se acies cum ingenti omnium clamore hostiliter conuenerunt; cumq; aliquandiu animosè, & acriter hinc & inde vtriq; pugnarent, Pagani diuino iudicio Christianorum impetũ diutiùs non ferentes maxima parte suorũ occisa, opprobriosam arripuère fugam. Quo in loco alter de duobus regibus Paganorum & 5. Comites occisi occubuerunt, & multa millia eorum in eodem loco, & per totam campestrem Latitudinem Eschedum vbique sparsim occisa corruerunt. cecidit ergo illic *Baiseg* rex, & Comes *Sydroc* senior; & alter Comes *Sydroc* iunior, *Osbernus* Comes, *Freana* Comes, *Haraldus* Comes, & totus Paganorum exercitus vsque ad noctem, & vsque ad diem alteram (quousque ad arcem, qui euaserant, peruenissent) in fugam versus est. His itaque gestis iterum post quatuor dies *Ethelredus* rex vna cum 50 fratre suo *Elfredo* adunatis viribus contra Paganos pugnaturus Basengam adijt; quibus hostiliter conuenientibus, & diu simul certantibus, tandem vicère Pagani. Rursus duobus euolutis mensibus rex *Ethelredus*, & frater eius *Elfredus* cum Paganis, qui se in duas diuiserant turmas apud Meretun pugnantes diu victores existunt, aduersarijs omnibus in fugam versis; sed illis in prælium redeuntibus multi ex his, & ex illis corruunt, & Pagani victoria potiuntur.

Eodem

Elfredus

EOdem anno post Pascha rex *Ethelredus*, quinque annis in regno per multas tribulationes strenuè peractis, defunctus est, huic germanus suus *Elfredus* in regnum successit, anno ab incarnatione Domini 872. hic Poetarum Saxonicorum peritissimus, in Dei seruitio vigilantissimus, & in exequendis iudicijs erat discretissimus; cui Regina sua *Elswisa* duos filios *Eadwardum*, & *Egelwardum*, & tres filias *Egelfledam* Merciorum dominam, *Ethelgeuam* Sanctimonialem, & * *Elethtritham* peperit. Expleto vno *anno, quo regnare cœpit, in monte qui dicitur *Waltun contra Paganos cum paucis acerrimè belligerauit, sed proh dolor hostes victoria potiuntur, nihil enim mirandum, quòd Christiani paruum in prælio numerum habebant. erant enim in vno anno octies prælijs contra Paganos attriti, in quibus vnus rex Paganorum & nouem duces cum innumeris cohortibus occisi sunt. Anno 872. defuncto Hwiciorum Episcopo *Alchuno*, sanctæ Wigorniensis Ecclesiæ nutricius, & vir in diuinis scripturis doctissimus *Werefrithus* septimo idus Iunij die Pentecostes, ab *Etheredo* Doroberniæ Archiepiscopo Antistes est ordinatus; qui iussu regis *Elfredi* libros dialogorum beati *Gregorij* Papæ de latinitate in Saxonicam linguam transtulit. Eadem tempestate Northimbræ regem suum *Egbertum*, & Archiepiscopum suum *Wlferum* expulerunt. Paganorum exercitus Londoniam adijt, ibique hiemauit, cum quo Merci pacem pepigerunt. Anno 873. memoratus exercitus Londoniam deserens in Northimbrorum regionem primùm perrexit, & ibi hiemauit in plaga, quæ dicitur Lindesig apud Torkeseie, cum quo iterum Merci pacem pepigerunt. *Egbertus* rex Northanimbrorum moriens successorem habuit *Risiggum*, qui tribus annis regnauit. *Wlferus* quoque in suum Archiepiscopatum receptus est. Anno 874. suprà memoratus exercitus Lindisse deserens *Morrerciam adijt, & hiemauit in loco, qui dicitur Reopadun; *Burredus* quoq; Merciorum regem de regno suo expulerunt anno regni sui 22. quiq; Romam adiens ibidem defungitur, & in Ecclesia sanctæ *Mariæ* in schola Saxonum honorificè sepelitur. Dani quoq; post eius expulsionem regnum Merciorũ dominio suo subdiderunt; cõmendauerunt illud cuidam militi ipsius gentis nomine *Ceolwlfo* ea ratione, vt quãdo vellent sine dolo accipere & habere possent. Anno 875. Paganorum exercitus Reopadun deserens in duas se diuisit turmas, cuius altera pars cum* *Alfdano* in regionem Northanhimbrorum perrexit, & totam Northanhimbrorũ regionem dominio suo subdidit. tunc *Erdulfus* episc. Lindisfarnensis, & *Edredus* abbas corpus *S. Cuthberti* de insula Lindisfarnensi tollentes per 7. annos passim vagabãtur; altera autẽ pars exercitus cum* *Gudero*, & *Osbitello*, & *Amundo* tribus regibus apud Grãtebrige hiemauit, rex verò *Elfredus* cum 6. nauibus Paganorum nauali prelio pugnans vnam cepit, ceteræ fugerunt. Anno 876. rex Paganus *Haldenus* Northimbriam sibimet, suisq; diuisit. *Risiggus* rex Northimbrorũ moritur, cui secundus *Egbertus* succedit. *Rollopanus* genere Danus cum suis Normanniã penetrauit 15. Kal. Decemb. hic primus dux Normannorũ, annis 30. postea baptisatus vocatus est *Robertus*. præfatus exercitus nocte de Grantebrige exiens, castellum, quod dicitur Werham, intrauit; quorum subitum aduentum rex Saxonum cognoscens fœdus cum eis pepigit, ea cõditione, vt ab eius regno discederent acceptis obsidibus. Ipsi verò more solito obsides, & iuramẽta non seruantes nocte quadã, fœdere dirupto, ad Examcestre diuerterunt, quod Brittannicè dicitur Caerwisc. Anno 877. exercitus predictus Examcestrem derelinquẽs Cyppanham villã regiam adijt, ibiq; hyemauit. *Elfredus* verò rex his diebus magnas sustinuit tribulationes, & inquietam vitam agebat; eodem denique anno *Inguar*, & *Haldenus* cum 20. & 3. nauibus de Metica regione, in qua hiemauerant, egressi vt lupi feroces, post multas ibi Christianorum strages patratas, post combustiones cœnobiorum ad Domnaniam enauigauerunt, & ibi à ministris regis *Edfredi* fortissimis cum mille ducentis viris occisi sunt ante Cinwich, in qua se prædicti regis ministri, refugij causa, concluserant: rex autem *Elfredus* aperto confortatus oraculo per sanctum *Cuthbertum* contra Danos pugnauit, quo ipse sanctus iusserat tempore, & loco; & victoria potitus est, semperque deinceps hostibus terribilis, & inuincibilis erat. rex quippe in Domino confidens, venit cum immenso exercitu ad locum, qui dicitur Edderandun, quo iuxta Paganorum immensas phalanges inuenit ad bellum paratas. Commisso itaque prælio graui per longa tempora diei Pagani victi, & prostrati

al. Ethelritam

al. mense

al. Wiltun

al. in Orrerciam

al. Alfdene

al. Gutbrum

prostrati sunt; cęteri conclusi regis exercitu, ob famis, & frigoris asperitatem verentes, & regis austeritatem metuentes lacrymosis precibus pacem postulant, & obsides cum iuramentis offerunt. rex verò ipsorum * *Guthrum* nomine Christianum se velle fieri testatus est: quæ rex *Elfredus* omnia cum concessisset, prædictus Paganorum rex cum 30. electissimis de exercitu suo viris ad eum, in loco, qui dicitur **Aalr**, peruenit, quem rex *Elfredus* in filium adoptionis suscipiens, de fonte sacri baptismatis eliminauit, & vocauit eum *Ethelstan*, multisque muneribus ditauit tam ipsum, quàm omnes socios eius, qui cum ipso baptizati erant. Mansit autem apud regem 12. diebus in magna gloria; cui rex Æstangliam dedit, in qua sanctus *Edmundus* regnauerat. Anno 878. prædictus Paganorum exercitus de **Scippanhame**, vt promiserat **Cyrencestre** adijt, ibique vno permansit anno. Eodem verò anno immensus Paganorum exercitus venit de transmarinis partibus in Tamesis fluuio, & prædicto se cuneo sociauit, quo anno Eclipsis Solis facta est inter nonam & vesperas. Anno 879. Paganorum exercitus de **Cyrencestre** egressus ad Orientales Anglos accessit, ipsamque regionem diuidentes inhabitare cœperunt. Pagani, qui in Insula **Hame** hiemauerant, Franciam visitare cœperunt, & apud Gent vno anno perendinauerunt. Anno 880. præfatus exercitus equis ascensis in Francorum fines deuenit, at Franci conserto cum eis prælio cum triumpho reuersi sunt. Pagani equis adquisitis hac, illacque discurrunt omnia deuastantes. his diebus plurima in eadem gente Monasteria concussa sunt, & desolata. Nam & fratres cœnobij sancti *Benedicti* Abbatis ipsius reliquias à tumulo, quo locatæ fuerant, eruentes & secum auferentes huc illucque discurrebant. Anno 881. prædictus exercitus in vlteriora Franciæ per flumen **Mese** nauibus pertractis, ibidem anno vno hiemauit. Eodem anno rex *Elfredus* nauali prælio confligens contra naues Paganorum vicit, & duas cepit occisis omnibus, qui in eis fuerant. Posthæc etiam principes duarum nauium multis vulneribus afflixit, donec armis depositis cum supplici prece sese illi dederant. Anno 882. sæpe dictus Paganorum exercitus occupans **Cundoth** ibidem per annum grassatur. exercitus verò, qui ducente *Alfdeno* Pagano rege, Northimbriam inuaserat, iam sine duce remanserat, occiso (sicut supra dictum est) ipso *Alfdeno*, & *Inguar* à ministris *Elfredi* regis. Iam verò subactis sibi indigenis terræ dominium vsurpauit, ibique manere parauit, & vastatas Northimbriæ prouincias incolere. Tunc sanctus *Cuthbertus* Abbati *Edredo* per visionem assistens præcepit, vt Episcopo, & omni exercitui Anglorum, & Danorum diceret, quatenus *Guthredum* filium *Hardecnut*, quem Dani vendiderant in seruum cuidam viduę apud **Wintingham**, dato redemptionis prętio redimerent, & redemptum in regem sibi leuarent. Quod factum est 13. anno regni *Elfredi* regis. *Gutredo* itaque in regem promoto sedes Episcopalis, quæ priùs erat in Lindisfarnensi Insula, instauratur in **Cestre** (quæ antiquitus dicebatur **Cunecacestre**, post septem annos transmigrationis ex Insula Lindisfarnensi. Tunc & legem pacis, quam & ipse sanctus *Cuthbertus* per prædictum Abbatem mandauerat, (vt scilicet quicunque ad corpus illius fugerit, pacem à nullo infringendam per 37. dies habebat) tam rex *Guthredus*, quàm *Elfredus* perpetuò conseruandam censuerunt. ad hoc ante, in augmentum prioris Episcopatus totam terram inter **Tine**, & **Teiseam** præfati duo reges omnium consensu sancto *Cuthberto* perpetuò possidendam addiderunt. Iam enim multo ante defecerat episcopatus Hagustaldensis Ecclesiæ, quicunque autem hęc statuta, quocunque ingenio infringere tentauerit, hunc infernalibus pænis tradendum perpetuo anathemate damnauerunt. sanè ad Episcopatum Lindisfarnensem pertinebant antiquitus Lugubalia, id est, **Luel**, & **Northam**, omnes quoque Ecclesiæ ab aqua, quæ vocatur Tweda, vsque ad Tinam Australem, & vltra desertum vsque ad Occidentem, pertinebant illo tempore ad præfatam Ecclesiam. Et hæ mansiones **Carnham**, & **Culterham**, & duæ **Gedewrde** ad Australem plagam fluminis **Teinete**, quas *Egredus* Episcopus condidit, & **Meilros**, & **Tighte**, & **Tinigham** & **Colingham**, & **Brieghame**, & **Tillemuthe**, & **Northam** supradictam, quæ antiquitus **Ubbanford** dicebatur. **Wercwrde** quoque ipsius Ecclesiæ possessio erat, donante rege *Ceolwlfo*, cum omnibus appendicijs suis. Hanc enim mansionem ipse rex abrenuntians mundo, secum Ecclesiæ Lindisfarnensi contulit, in qua Monachus factus cœlesti regno militauit,

* al. *Guthrum*

mortem obiret, iacuit aliquandiu inhonora sepultura in beati *Laurentij* ecclesia infandæ cædis conscia, sed vbi diuinus fauor multis noctibus super eum lucem indulsit igneam, admoniti monachi in maiorem transtulerunt ecclesiam, & ad sinistram altaris posuerunt. Anno 884. supradictus exercitus Paganorum in duas se turmas diuisit, vna in Orientalem Franciam secessit, altera rediens in Cantiam, ciuitatem **Rouecestre** obsedit, sed viriliter repugnantibus ciuibus, superueniens rex* *Elfredus* cum exercitu Paganos ab obsidione compulit ad naues, relicta ibi arce, quam ante portas prædictæ extruxerant vrbis, nec non & præda sua cum hominibus & equis, quos secum de Francia adduxerant, quo anno classis ab *Elfredo* rege directa ad defensionem locorum circa Estangliam. Cùm venissent ad ostium fluminis **Stur**, inuenerunt ibi 16. naues piratarum, quas omnes comprehenderunt, interfectis omnibus, qui in eis erant. qui autem fugere poterant ex Danis cateruatim vndique congregauére naues, consertóque nauali prælio cum Anglis, vbi dormiebant somno inerti, occisa est inermis multitudo, & Dani victores extiterunt, ea tempestate *Karlemannum* Occidentalium Francorum, id est, Alemannorum regem in venatione, singulari congressu aper dente dilacerans occidit, cuius frater *Ludouicus* præcedenti anno defunctus fuerat, etiam ipse rex Francorum. Fuerant enim ambo filij *Ludouici* regis Francorum, qui suprà memorato anno, quo eclipsis solis facta est, decessit. Ipse quoque filius *Caroli* regis Francorum erat, cuius filiam *Iutthittam* rex Occidentalium Saxonum *Ethelwlfus* duxit reginam: quo anno magnus Paganorum exercitus de Germania in regionem antiquorum Saxonum nauibus aduehitur, contra quos adunatis viribus Saxones, & Frisones bis vno anno pugnauerunt, & victoriam adepti sunt. Eodem quoque anno *Karolus* Alamannorum rex Occidentalium Francorum regnum, & omnia regna (quæ sunt inter mare Thirrenum, & sinum maris, qui antiquos Saxones, & Gallos diuidit) voluntario omnium consensu præter Armoricanum regnum accepit. Hic *Karolus* erat filius *Ludouici* regis, *Ludouicus* germanus *Karoli* regis Francòrum patris *Iutthitta* prædictæ; qui duo germani fuerunt filij *Ludouici*, qui erat filius *Karoli* magni illius antiqui & sapientissimi, filij *Pippini* regis. Anno octingentesimo octogesimo quinto, memoratus exercitus, qui priùs in Orientalium Francorum regnum secesserat, iterum ad Occidentales Francos rediens per flumen Segene peruenit Parisium, ibi per annum obsidens ciuitatem, ciuibus viriliter defendentibus, munitionem irrumpere nequibat. *Elfredus* rex post incendia vrbium, stragésque populorum Londoniam honorificè restaurauit, & habitabilem fecit, quam etiam *Etheredo* Merciorum Comiti commendauit seruandam. Ad quem regem omnes Angli & Saxones, qui priùs vbique dispersi fuerant, aut cum Paganis sine captiuitate erant, venerunt, & voluntariè se dominio eius subdiderunt. his temporibus præfuit ecclesiæ Cantuariensi *Plegmundus* Archiepiscopus. Anno octingentesimo octogesimo sexto, supradictus exercitus Parisium deserens, nihil ibidem agere præualens classem per Segenam, vsque ad locum, qui Cathiei dicitur, direxit, vbi per annum grassantes anno sequenti ostium fluminis Iona subintrarunt, magnóq; regionis damno per annum ibi morati sunt. Hoc anno *Karolus* rex Francorum sexta hebdomada, postquam ab *Ernulfo* filio fratris sui de regno fuerat expulsus, moritur: quo defuncto regnum in 5. diuisum est, sed principalior pars prouenit *Ernulfo*, cui alij 4. fidelitatem sponte sua iurauerunt, quia nullius eorum ex paterna progenie poterat esse legitimus hæres, præter solum *Ernulfum*: apud illum enim remansit imperium. talis autem erat regni diuisio. *Ernulfus* obtinuit regionem ad Orientem *Reni* fluminis; *Hrodulfus* mediterraneum regnum; *Odo* Occidentale, *Beorgarus* & *Wido* Longobardiam, omnésque regiones, quæ ex illa parte montis sunt, sed hæc ita inter se diuisa regna magnis sese mutuò concusserunt bellis, altérque alterum se regno pepulerunt reges. hoc anno **Ethelbem* Comes Wiltunnensium eleemosynam regis *Elfredi* detulit Romam. Anno 887. inter innumera bona, quæ rex *Elfredus* gessit, duo nobilissima construxit monasteria; vnum monachorũ in loco, qui dicitur **Ethelingege**, i. nobilium insula, vbi diuersi generis adunatis monachis primitꝰ *Iohannẽ* presbyterũ, & monachũ genere Ealdsaxonẽ abbatẽ constituit: aliud quoq; monasteriũ iuxta Orientalẽ portã **Scaftesbrig** habitationi sanctimonialiũ nobile cõstruxit: in quo propriã filiã *Ethelgeofam* deuotam

* al. *Aluredus*

* al. *Ethelhem*

Deo virginem, Abbatissam constituit. Quæ duo monasteria terrarum possessionibus, omnibúsque diuitijs locupletauit. Anno 888. *Ethelfredus* Archiepiscopus Doroberniæ defunctus est, cui *Pleigmundus* successit. Anno 889. *Guthrummus* rex, quem (vt præfati sumus) de sacro fonte rex *Elfredus* suscipiens, nomen ei *Ethelstanum* imposuit, hoc anno obijt. hic in Orientali Anglia cum suis habitauit, & prouinciam illam post martyrium sancti regis *Eadmundi* primitùs incoluit & possedit. Anno 890. *Wlfrius* Archiepiscopus Eboracensis obijt anno sui archipræsulatus 39. Anno 892. rex paganus *Hesteng*, cum 80. *paronibus ostium Tamesis intrans munitionem sibi apud Middletun ædificauit. Anno 893. *Guthredus* rex Northimbrorum obijt. Northimbrenses pagani pacem cum *Elfredo*, iuramentis stabiliére. Anno 894. pagani naues suas per fluuium Tamesen, & postmodum per amnem Ligeam sursum traxerunt, sibique munitionem propè ipsum amnem 20. milliarijs à Lundonia ædificare cœperunt. Anno 895. æstatis tempore, magna pars ciuiũ Londoniensium, & de vicinis locis quamplures, munitionem, quam sibi pagani construxerant, destruere moliebantur, sed illis fortiter resistentibus Christiani in fugam vertuntur, quatuórq; de ministris regis *Elfredi* occiduntur. Anno 896. Paganorum exercitus in Estanglia, & Northimbria residentium furtiuam prædam circa ripas maris agentes terram Occidentalium Saxonum grauiter vexabãt, maximè longis, celeribúsque nauibus, quas ipsi ante plures annos fabricarant, aduersus quos bis longiores, *acutiores, celeriores, minúsq; nutantes ex præcepto regis *Elfredi* fabricantur naues, quarum violentia prædictæ naues hostium superari possent. Quibus in mare missis, mandat rex, vt quos capere possent viuos caperent, & quos viuos capere non possent, occiderent; vnde actum est, vt eodem anno triginta naues Danicorum piratarum comprehenderentur, quorum quidam occiduntur, quidam ad regem viui perducuntur, & in patibulo suspenduntur. Anno 897. *Rollo* primus Normannorum dux cum exercitu suo Carnotensem ciuitatem obsedit, sed episcopus eiusdem ciuitatis *Walzelmus Richardum* Burgundiæ ducem, & *Ebalum* Pictauensem Comitem in suum prouocans auxilium, & tunicam sanctæ *Mariæ* in manibus ferens, *Rollonem* ducem diuino nutu fugauit, & ciuitatem liberauit. Anno 898. *Ethelbaldus* Archiepiscopus Eboracensis ordinatur. anno ab incarnatione Domini 899. rex *Elfredus* pijssimi regis *Ethelwlfi* filius 29. annis, séxque mensibus regni sui peractis, indictione quarta, mortem obijt, 5. Kalend. Nouembr. & Wintoniæ in nouo monasterio sepultus est.

al. fortemyoparonibus

al. altiores

Edwardus

HVic filius eius successit *Edwardus* cognomento senior, literarum cultu patre inferior, sed dignitate, potentia, pariter & gloria superior. Nam (vt in sequẽtibus clarebit) multò latiùs, quàm pater fines regni sui dilatauit. Siquidem ciuitates multas ædificauit, nonnullas verò destructas restaurauit; totam Estsaxoniam, Estangliam, Northimbriam, pluréſque etiam Merciæ prouincias, quas Dani multo possederant tempore, manibus illorum potenter extorsit; Merciam post obitum suæ germanæ *Ethelfreda* totam obtinuit, & possedit, Scottorum, Cumbrorum, Stercglendwalorum, omnésque Occidentalium Brittonum reges in deditionem accepit, reges & duces ab eo prælio victi, cæsique quamplurimi; ex muliere nobilissima *Egewinna* filium suum primogenitum *Ethelstanum*; ex regina autem sua *Edgiua* filios tres: *Edwinum, Eadmundum, Edredum*, filiámq; Deo deuotissimam virginem *Eadburgam*, trésque insuper habuit filias; quarum vnam *Otto* Romanorum imperator octogesimus nonus, alteram verò in coniugem habuit rex Occidentalium Francorum *Karolus*, cuius amitam, *Karoli* scz. imperatoris filiam, vxorem duxit rex Occidentalium Saxonum *Ethelwlfus*; tertiam autẽ filiam in vxorem habuit rex Northanhimbrorum *Sithricus*: Hoc anno *Erdulfus* episcopus Lindissarnensis obijt, cui *Guthredus* successit: *Osbrichtus* etiam regno pulsus est. Anno 900. strenuissimus dux *Athulfus, Ealwita* reginæ matris regis *Eadwardi* germanus, & venerabilis Abbas de Scotia *Virgilius* obierunt, sanctus & presbyter *Grimbaldus*, vnus magistrorum *Elfredi* regis, gaudia scandit regni cœlestis. anno 902. Cantuariensis cum multitudine Danicorum piratarum in loco, qui Holme dicitur, pugnauerunt, & victores extiterunt. Anno 903. religiosa Christi famula regina *Elswitha* mater regis *Eadwardi* vita decessit, quæ sanctimonialium monasterium Wintoniæ construxit. Anno 904. Paganorum exercitus de Estanglia, & Northimbria inuictum

esse

esse regem *Eadwardum* scientes, pacem cum eo faciunt in loco, qui lingua Anglorum **Chitingafort** dicitur. Anno 905. ciuitas, quæ **Karlegion** Brittannicè, & Legacestria dicitur Saxonicè, iussu *Etheredi* ducis, & *Egelfledæ* restaurata est. Anno 906. sancti *Oswaldi* regis & martyris ossa de **Bardonig** in Merciam translata sunt, rex inuictissimus *Eadwardus*, quia pactum, quod secum Dani pepigerant, præuaricati sunt Westsaxonum & Merciorum exercitum in Northimbriam misit, qui cùm illuc venissent per 40. fermè dies eam deuastare non cessantes, quàmplures occiderunt Danorum; & reges, ducésque eorum cum rege *Eadwardo* pacem, quam fregerant redintegrare compulerunt. Anno 907. in prouincia Steffordensi in loco, qui dicitur **Teotenhale**, inter Anglos & Danos insigne prælium actum est; sed Angli potiti sunt victoria. Anno 908. *Etheredus* subregulus Merciorum vir magnæ probitatis vita decessit, post cuius mortem vxor *Egelfleda* illius regis *Elfredi* filia regnum Merciorum, exceptis Lundonia & Oxenforda (quas suus germanus rex *Eadwardus* sibi retinuit) non breui tempore strenuissimè rexit. Anno 909. *Egelfleda* Merciorum domina, 2. Non. Maij cum exercitu in loco, qui **Sceargete** dicitur, venit, ibidémque arcem munitam construxit, dehinc in Occidentali plaga Sabrinæ fluminis, in loco, qui dicitur **Brige**, aliam. Anno 910. æstatis initio *Egelfleda* Merciorum Domina cum Mercensibus ad **Tamuirting** perrexit, ipsámq; vrbem restaurauit. *Niel* rex occisus est à fratre *Sithrico*. Anno 911. defuncto * Wiciorum Episcopo Wigorniæ *Werfreto* magnæ sanctitatis viro, & scientiæ, qui (vt suprà dictum est) regis *Elfredi* rogatu dialogum beati *Gregorij* Papæ in Saxonicam verterat linguam *Athelhunus* successit. *Egelfleda* Merciorum Domina vrbem condidit, quæ **Eadesbirig** dicitur, & in fine Autumni alteram, quæ **Warewic** nominatur. Anno 912. rex inuictissimus *Eadwardus* ante festiuitatem sancti *Martini* Bedefordam adijt, & eam cum habitatoribus eius in deditionem accepit, ibidémque per triginta dies moratus vrbem in Australi plaga amnis **Use** condi præcepit. Anno 913. *Egelfleda* Merciorum Domina in terram Brittonum ad expugnandam arcem apud **Bricenamere** misit exercitum, qui expugnata arce vxorem regis Brittonum cum triginta quatuor hominibus captiuos in Merciam adduxerunt. Anno 914. *Egelfleda* Merciorum Domina ante Kalend. Augusti Dorbeiam infringendo expugnauit, ipsamque prouinciam obtinuit: cuius ministri quatuor de charioribus in porta vrbis fortiter pugnantes occisi sunt. Annó 915. *Egelfleda* Merciorum Domina insignis prudentiæ, & iusticiæ, virtutísque eximiæ fœmina octauo anno, ex quo sola regnum Merciorum strenuo moderamine rexit, 19. Kalend. Iulij obijt, & vnicam filiam suam *Elfwinam* ex *Etheredo* subregulo susceptam hæredem regni reliquit; cuius corpus Glauornam delatum in ecclesia sancti *Petri* est honorificè tumulatum. Anno 916. rex *Eadwardus* misit in Northimbriam Merciorum exercitum, vt vrbem **Mamecestre** instaurarent, & in ea fortes milites collocarent, post hæc *Elfwinna* neptæ suæ potestatem regni Merciorum penitus ademit, & in Westsaxoniam duci præcipit, Rex quoq; *Sitricus* infregit **Deuenport**. Anno 917. rex Scottorum cum tota gente sua, & *Reginaldus* rex Danorum cum Danis & Anglis Northimbriam incolentibus, rex autem Strecglendwallorũ cum suis regem *Eadwardum* seniorem sibi in patrem & dominum elegerunt, firmúmq; fœdus cum eo pepigerunt. Anno 918. *Clito Ethelwardus*, regis *Eadwardi* germanus 17. Kalend. Nouembris defunctus, in Wintonia sepelitur, Hwictiorum episcopo *Athelhuno* defuncto, *Wilfretus* succedit. Anno ab incarnatione Domini, 919. inuictissimus rex Anglorum *Eadwardus* senior, qui cunctis Brittanniam incolentibus Anglorum, Scottorum, Cumbrorũ, Danorum pariter, & Brittonum populis gloriosissimè præfuit, post multas res egregiè gestas regni sui anno 34. in regia villa, quæ **Fearndun** nominatur, indictione 15. ex hac vita transiens, * *Athelstano* filio suo regni gubernacula reliquit, cuius corpus Wintoniam delatum in nouo monasterio regio more sepelitur.

al. Hwiciorum

al. Ethelstano

Athelstanus

ATHELSTANUS verò in **Kingestun**, id est, in regia villa, in regem leuatur, & honorificè ab *Athelino* Dorobornensi Archiepiscopo consecratur, cuius temporibus oritur puer strenuus *Dunstanus* in Westsaxoniæ finibus. Anno 920. strenuus & gloriosus rex Anglorum *Athelstanus* sororem suam, cum magno honore & gloria Northanhimbrorum regi *Sitrico* Danica stirpe progenito in matrimonium dedit. Anno 921.

Northanhimbrorum rex *Sitricus* vita decessit, cuius regnum rex *Athelstanus* filio illius *Guthfredo*, qui patri in regnum successerat, expulso, suo adiecit Imperio. omnes etiam reges totius Albionis regem scilicet Occidentalium Brittonum *Huwaldum*, dehinc regem Scottorum *Constantinum*, regemque Wentorum *Wuer* prælio vicit, & fugauit. Hi omnes vbi se viderunt non posse strenuitati illius resistere, pacem ab eo petentes, in loco, qui dicitur Eamotum 4. Idus Iulij, conuenerunt, datoque sacramento firmum cum eo fœdus pepigerunt. Anno 922. Hwictiorum Episcopo *Wilfreto* defuncto successit *Kinewoldus*. Anno 923. vir eximiæ sanctitatis *Frithestanus* Wintoniensis Episcopus, ordinato pro se in Episcopatum viro religioso *Brinstano*, Wintoniæ resedit, & anno sequenti transiuit ad Dominum. Anno 924. rex *Athelstanus* iussit *Eadwinum* fratrem suum in mare submergi. anno 925. strenuus, & gloriosus rex Anglorum *Athelstanus*, quia rex Scottorum *Constantinus* fœdus, quod cum eo pepigerat, fregit, cum multo exercitu Scotiam tendens ad sepulchrum sancti *Cuthberti* venit, illiusq; patrocinio se, suumque iter commendauit, multa & diuersa dona, quæ regem decerent, ei obtulit, nec non & terras; ęterno igni contradens cruciandos, quicunq; ei aliquid ex his subtraxerint: deinde maxima vi hostes subegit, Scotiam vsque dum **Feoder**, & Wertermorum terrestri exercitu vastauit, nauali verò vsque **Cateneß** depopulatus est: vnde vi compulsus rex *Constantinus* filium suum obsidem cum dignis muneribus illi dedit, pace redintegrata rex Westsaxoniam redijt. Sanctus *Bristanus* eodem anno obijt. Anno 935. religiosus monachus *Elfegus* cognomento caluus, beati *Dunstani* propinquus suscepit episcopatum Wintoniensis ecclesiæ. Anno 937. Hybernensium multarúmq; insularum rex paganus *Anlafius* à socero suo rege Scottorum *Constantino* incitatus ostium Humbræ fluminis valida cum classe, id est, cum 615. nauibus ingreditur; cui rex *Athelstanus* fratérque suus *Clito Eadmundus* in loco, qui dicitur **Brunanburch** cum exercitu occurrerunt, & pręlio à principio diei in vesperum tracto 5. regulos, septémque duces, quos aduersarij sibi in auxilium conduxerant, interfecerunt; tantúmq; sanguinis quantum eatenus in Anglia nullo in bello fusum est, fuderunt, & reges *Anlafum* & *Constantinum*, regem quoque Cumbrorum ad naues fugere compulerunt, magnóq; cum triumpho reuersi sunt: Illi verò summam infœlicitatem de interitu sui exercitus consecuti cum paucis redeunt in sua.

Eadmundus

ANno ab incarnatione Domini 940. strenuus, & gloriosus rex Anglorum, *Athelstanus* anno 16. regni sui, indictione 14. sexto Kalend. Nouembris, feria 4. apud Glauornam vita decessit, & ad Maidulfi vrbem delatus honorificè est tumulatus. cui frater suus *Eadmundus* 18. anno ætatis suæ in regnum successit. Anno 941. Northimbrenses fidelitati, quam magnifico regi Anglorum *Eadmundo* debebant, infidelitatem præferentes, regem Noregensium *Anlaphum* sibi in regem elegerunt. *Richardus* senior suscepit Comitatum Normannorum, & tenuit 52. annis, anno autem primo regni *Eadmundi* regis rex *Onlaf* primò venit Eboracum, deinde ad Austrum tendens Hamtoniam obsedit, sed nihil ibi proficiens vertit exercitum ad **Tamewrde**, & vastatis omnibus per circuitum dum rediens ad Legacestriam perueniret, occurrit ei rex *Eadmũdus* cum exercitu; nec erat ei difficilis pugna, quoniam duo Archiepiscopi *Odo*, & *Wlstanus*, placatis alterutrinq; regibus, pugnam sedauerunt. pace itaq; facta terminus vtriusq; regni erat **Watlingastrete**, *Eadmundus* ad Australem plagam, *Onlaf* ad Aquilonalem regnum tenuerunt. *Onlaf* vastata ecclesia S. *Baltheri*, & incensa **Tinningham** mox perijt. Inde Eboracenses Lindisfarnem insulam vastantes multos occiderunt. filius verò *Sitrici* nomine *Onlaf* regnauit super Northimbros. Anno 942. magnificus rex Anglorum *Eadmundus* quinq; ciuitates: Lindicolniam, & **Snotingham**, Deorbeiam, Leogereceastriam, & Stanfordiam manibus Danorum penitus extorsit; totámque Merciam in sui potestatem redegit. Hic Dei seruo *Dunstano* summus, & eius consilijs gloriosus. A quo ille diuersis honoribus sublimatus Glestoniæ, in qua educatus est Abbatis iure præficitur. Anno 943. magnifico regi *Eadmundo* cum sua regina Sancta *Elgiua* filium peperisset *Eadgarum*, Sanctus *Dunstanus* audiuit quasi in sublimi voces psallentium, & dicentium: pax Anglorum ecclesiæ exorti nunc puero, nostriq; *Dunstani* tempore. eodem anno idem rex *Onlafum* regẽ, cuius suprà meminimus, de lauacro sanctæ regenerationis suscepit, regióque munere donauit, & paruo pòst tempore

Reginaldum

Reginaldum Northimbrorum regem, dum ab episcopo confirmaretur, tenuit, sibique in filium adoptauit. Anno 944. magnificus rex Anglorum *Eadmundus* duos reges *Onlafum*, regis videlicet *Sitrici* filium, & *Reginaldum Guthferthi* de Northimbria expulit, eamque suæ ditioni subegit. Anno 945. magnificus rex Anglorum *Eadmundus* terram Cumbrorum depopulatus est, illamq; regi Scottorũ *Malcolmo* eo tenore dedit, vt terra marique sibi fidelis existeret.

Edredus

ANno ab incarnatione Domini 946. magnificus rex Anglorum *Eadmundus* die festiuitatis sancti *Augustini* doctoris Anglorum, dum in regia villa, (quæ Anglicè **Pudecirce** dicitur) suum dapiferum *Leonem* è manibus pessimi cleptoris ne occideretur, vellet eripere, quinque annis septémque mensibus regni sui peractis, indictione quarta, septimo Kalendas Iunij, feria tertia, ab eodem interficitur: & Glastoniam delatus à beato *Dunstano* Abbate sepelitur; cui *Edredus* frater suus in regnum successit, & à Sancto *Odone* Archiepiscopo in **Kingestune** rex est consecratus. Anno 947. *Wlstanus* Eboracensis Archiepiscopus, procerésque Northimbrenses omnes in villa, quæ dicitur **Cadenesclif**, egregio regi Anglorum *Edredo* fidelitatem iurauerunt, sed non illam diu tenuerunt. nam *Biricum* quendam Danica stirpe progenitum super se regem leuauerunt. Anno 948. pro infidelitate Northimbrensium egregius rex Anglorum *Edredus* totam Northimbriam deuastat, in qua deuastatione monasterium, quod dicitur in **Hripum** à sancto *Wilfrido* episcopo quondam constructum, igne est combustum: redeunte verò domum rege, exercitus de Eboraca erumpens ciuitate in loco, qui dicitur **Cesterford**, de extrema parte exercitus regis multam stragem dedit. Vnde rex nimis offensus voluit illico redire, & totam illam terram penitus delere. verùm hoc cognito Northimbrenses timore perterriti *Biricum*, quem sibi regem præfecerant, abiecerunt, regis iniurias honoribus, detrimenta muneribus expleuerunt, cuiusque offensam pecunia non modica placauerunt. Anno 951. sanctus *Elfegus* cognomento *Caluus* Wentanus episcopus, qui beatum *Dunstanum* monachatu, & presbyteratus gradu decorauit, huic vitæ modum fecit; cui *Elsinus* in episcopatum successit, * *Osiuel* quoque rex Brittonum obijt. Anno 952. inclytus rex Anglorum *Edredus* Eboracensem Archiepiscopum *Wlstanum* in **Withanbirig** arctam posuit in custodiam, quia frequenter apud eum certis ex causis accusabatur. Anno 953. *Wlstano* Eboracensi Archiepiscopo à custodia soluto, episcopalis honor apud **Dorckacestre** restituitur. Iam deficientibus, (vt supra diximus) Northimbrensium regibus, qualiter, vel quibus Comitibus ipsa prouincia subiacuerit, hic placet inserere.

* al. Owel

Northimbrenses Comites

VLtimus regum illius prouinciæ (vt paulò ante dictũ est) fuit *Biricus*, quẽ Northimbrenses violata fide, quam regi *Edredo* iurauerant, sibi regem fecerunt. Quare offensus rex iussit, vt tota prouincia funditus vastaretur. Illico Northimbrenses expulso rege suo, & occiso *Amanco* filio *Onlafi*, iuramentis & muneribus placauerunt regem *Edredum*, commissa prouincia *Osulfo* Comiti, qui regnante Comite postmodum *Edgaro*, socium accepit *Oslacum*: deinde *Osulfus* ad Aquilonem plagam **Tine**, *Oslac* verò super Eboracum, & eius fines curas administrabat. huic successit *Waltef* senior, qui successorem habuit filium *Vthredum*. Is cùm regnante *Edredo*, rex *Cnuto* hostiliter inuaderet Northimbriam, necessitate compulsus se cum suis ad *Cnutonem* contulit, factóque iuramento & obsidibus datis, peremptus est à quodam Dano prædiuite *Thurebrando* cognomento **Holde**, permittente *Cnutone*, in cuius locum frater eius *Eadulfus Cudel* substituitur, reliquerat autem Comes *Vthredus* tres filios, *Aldredum*, *Eadulfum*, *Cospatricum*: quorum duo primi Comites fuerunt Northimbrorum, alter post alterum: tertius verò sine Comitatus honore habuit filium *Vthredum*, cuius filius erat *Eadulfus* cognomento *Rus*, qui postea ducem se exhibuit eorum, qui *Walcherum* episcopum occiderunt, ipséque dicitur sua illum interfecisse manu; sed mox & ipse à fœmina occisus, sepultus est in ecclesia apud **Gedewrde**, sed post à *Turgoto* quondam Priore Dunelmensis ecclesiæ, & Archidiacono talis inde spurcities proiecta est. Post *Eadulfum Cudel*, *Aldredus* filius prælati Comitis *Vthredi* suscepto Comitatu in vindictam patris occisi homicidam *Thurebrandum* occidit. cuius *Thurebrandi* filius *Carl*, & præfatus Comes *Aldredus*, dum vitæ suæ

inuicem

inuicem insidiarentur, tandem repacificantur, sed non multo pòst *Aldredus* nil mali suspicans dolo in silua, quæ **Risewde** vocatur, à *Carl*, * comiuramento sibi fratre, occiditur. Post fratris interitum *Eadulfus* Comes efficitur Northimbrensium, qui cum superbia extolleretur Brittones, id est, Wallos satis atrociter deuastauit, sed tertio pòst anno cùm ad *Hardecnut* reconciliandus in pace venisset, interfectus est à *Siwardo*, qui post illum totius prouinciæ Northimbrorum, id est, ab Humbra vsque ad Twedam Comitatum habuit, cui mortuo successit *Tostius*: quo propter graues iniurias quas intulerat Northimbrensibus de Anglia expulso, ducatus illius *Morkaro* committitur à rege *Eadwardo*, & postmodum à rege *Willielmo*. *Morkarus* verò quoniam aliàs grauibus negotijs impeditus fuerat, Comitatum vltra **Tine** tradidit *Osulfo* adolescenti, filio præfati Comitis *Eadulfi*. capto postmodum, & custodiæ mancipato *Morkaro* rex *Willielmus* Comitatum *Osulfi* commisit *Copsio*, qui erat patruus *Thosti* Comitis, viro consiliario & prudenti. Iste sancto *Cuthberto* deuotus donauit seruientibus in sua Ecclesia scilicet Dunelmensi has terras : in Mericum decem carucatus terræ & dimidium, & eiusdem villæ Ecclesiam sancti *Germani*, & in Thortuna duas carucatas, & in Thestrota decem bouetas terræ, & in **Readeclive** dimidiam carrucatam, & in Gisburgam vnam carrucatam terræ. Pulsus à *Copsio* de Comitatu *Osulfus*, in fame & egestate siluis latitans, & montibus; tandem collectis quos eadem necessitas compulerat socijs, *Copsium* in **Niwebirn** concludit, qui inter tumultuantes turbas lapsus, dum lateret in Ecclesia proditus, incendio Ecclesiæ compellitur ad ostium vsque procedere, vbi in ipso ostio manibus *Osulfi* detruncatur, quinta hebdomada commissi Comitatus quarto idus Martij. Mox sequenti autummo, & ipse *Osulfus* cùm in obuij sibi latronis lanceam præceps irrueret, illico consossus interijt. Quo mortuo *Cospatricus* filius *Maldredi* filij *Crinani* *VVillielmum* regem adiens, multa emptum pecunia adeptus est Comitatum Northimbrensium, nam ex materno sanguine attinebat ad eum honor illius Comitatus, erat enim ex matre *Algitha* filia *Vtthredi* Comitis, quam habuit ex *Elgina* filia *Ethelredi* regis. Hanc *Algitham* pater dedit in coniugium *Maldredo* filio *Crinani*. tenuit autem *Cospatricus* Comitatum, donec ei rex auferret, imponens illi quod consilio & auxilio affuit illis, qui Comitem *Robertum Cumin* cum suis in Dunelmo peremerant, licèt ipse ibi præsens non fuisset, & quia in parte hostium fuisset, cùm Normanni apud Eboracum necarentur. Fugiens ergo ad *Malcolmum*, non multò pòst Flandriam nauigio petit, cui post aliquantum tempus Scotiam reuerso, donauit ei rex supradictus *Dunbar* cum adiacentibus terris in Lodoneio, vt ex his donec lætiora tempora redirent, se suósque procuraret: sed non multo pòst exacto tempore vsque ad extrema infirmatus, accitis ad se *Aldwino*, & *Turgoto* Monachis, qui tunc in Meilros pauperes rebus & Spiritu pro Christo degebant, confessione peccatorum intima, magnísque pænitentiæ lamẽtis terminans vitam apud Vbbanfordam, quod est **Northam**, in ipso Ecclesiæ exitu sepultus est. Dederat autem eis duo Dorsalia honesta, vt in quocunque loco sedem manendi acciperent, ea ibidem in sui memoriam, reponerent quæ adhuc in Dunelmensi reseruantur Ecclesia. Iste *Cospatricus* est pater *Dolfini*, *Waltheni*, & *Cospatrici*. post Cospatricum datus est Comitatus *Waltheno Siwardi* Comitis filio, qui ei tam ex patris, quàm ex matris prosapia debebatur. fuerat enim *Siwardi* Comitis filius ex filia *Alfredi* quondam Comitis *Elfleda*. capto postmodum *Waltheno* commissa est cura Comitatus *Walchero* Episcopo vsque ad diem occisionis suæ. Inde rex dedit illum honorem *Albrico*. Quo in rebus difficilibus parum valente, patriamque reuerso idem rex *Robertum* de Mulbrio præfecit Comitem Northimbrensium, sed eo capto rex *Willielmus* iunior, & post eum rex *Henricus* Northimbriam in manu sua tenuerunt.

Edwinus

ANno ab incarnatione Domini 955. egregius rex Anglorum *Edelredus* decimo anno regni sui ægrotauit & desperatus est. qui missa celeri legatione, cõfessionum suarum patrem, beatum scilicet *Dunstanum* abbatem accersiuit. Quo festinè ad palatium tendente, & medium iam iter peragente vox desuper clarè sonuit ipso audiente. Rex *Edelredus* nunc in pace quiescit. ad hanc vocem equus, cui insedit, pondus vocis Angelicæ ferre non valens, absque vlla sessoris læsione cum interitu suo in terram corruit

corruit: regis autem corpus Wintoniam defertur, & ab ipso Abbate *Dunstano* in veteri monasterio sepulturæ *honorificè traditur. cuius fratruus *Clito Edwinus* regis scilicet *Eadmundi* & sanctæ *Elginæ* reginæ filius monarchiam imperij suscepit; & eodem anno in Kingstone ab *Odone* Archiepiscopo rex consecratus est. Anno 956. beatus *Dunstanus* Abbas à rege Anglorum *Edwino* pro iusticia ascriptus, mare transijt, & in monasterium, quod Blandimum dicitur, sub exilij sui tempore mansionem accepit. *Wlstanus* Eboracensium Archiepiscopus septimo Kalendarum Ianuarij defunctus est, in Vndalam tumulatur, cui vir reuerendus successit *Oskitellus*.

al. honestissimè

Eadgarus

ANno 957. rex Anglorum *Edwius*, quoniam in commisso regimine insipienter egit, à Mercensibus, & Northimbrensibus contemptus relinquitur, & suus germanus *Clito Eadgarus* ab eis rex eligitur, sicque res regum seiuncta est, vt flumen Tamense regnum disterminaret amborum. Mox rex Mercensium *Edgarus* beatum *Dunstanum* Abbatem cum honore, & gloria de exilio reuocauit. Excurso de hinc parui spatij tempore pastor Winensis ecclesiæ *Coenwaldus* vir magnæ humilitatis, & monasticæ professionis defungitur. Pro quo beatus *Dunstanus* ad episcopatum eligitur, & ab *Odone* Dorobernensi Archiepiscopo consecratur. Anno 958. Sanctus *Odo* Dorobernię Archiepiscopus regem Westsaxonum *Edwium*, & *Elfgiuam* vel quia, vt fertur, propinqua illius extiterit, vel quia ipsam sub propria vxore adamauit, ab inuicem separauit. Eodem anno idem Archipræsul vir quidem clarus ingenio, & virtute laudabilis, spiritu quoque prophetiæ pollens humanis excessit rebus Angelorum manibus ad Paradisum deductus. huic successit Wemstanus episcopus *Elfsinus*, & pro eo ad episcopatum Wintoniensis ecclesiæ ordinatus est *Bribtelmus*. Anno 959. *Elfsinus* Dorobornensis Archiepiscopus, dum Romam pro petendo pallio tenderet, in Alpinis montibus gelu niuéq; obstrictus defecit. Rex etiam Westsaxonum *Edwius* quatuor annis regni sui peractis defunctus Wintoniæ in nouo monasterio est sepultus, cuius regnum suus germanus rex Mercensium *Edgarus* ab omni Anglorum populo electus (anno ætatis suæ 16. aduentus verò Anglorum in Brittanniam quingentesimo decimo, trecentesimo autem sexagesimo tertio ex quo Sanctus *Augustinus* & socij eius in Angliam venerunt) suscepit, diuisaque regna in vnum copulauit. *Brihtelmus* Dorsetensium episcopus ad primatum Cantuariæ sedis eligitur, sed quia ad tantam rem minùs erat idoneus iussus à rege Cantuaria discedit, atque ad relictam nuper ecclesiam suam redit. Dehinc beatus *Dunstanus* ecclesiæ Wigorniensis episcopus nutu diuino, & sapientium consilio primæ Metropolis Anglorum Primas, & Patriarcha constituitur, à quo & cæteris sapientibus rex Anglorum ipse *Eadgarus* decenter instructus passim improbos oppressit, rebelles sub asperitatis iugo corrigendo redarguit, iustos & modestos dilexit, destructas Dei ecclesias renouauit, & ditauit, abiectis etiam ex cœnobijs clericorum scholarium venenis, ad laudem summi creatoris monachorum, & Sanctimonialium cateruas aggregauit, & plus quàm quadraginta monasteria cum eis constitui præcepit, quos omnes vt fratres honorabat, & vt filios charissimos diligebat, admonens per se pastores, quos ipsis præposuit, vt illos regulariter, & irreprehensibiliter viuere admonerent, quatenus Christo, & sanctis eius in omnibus placerent. Anno 960. Sanctus *Dunstanus* ad Romuleam vrbem profectus indictione tertia pallium à Iohanne Papa suscepit, sicque per pacis itinera ad patriam remeauit. Paucis exinde mensibus interiectis regalia petit limina, ianuam regiæ pietatis suggestione precéq; pulsat humillima, vt religiosum, mitem, humilémq; monachum sui prædecessoris *Odonis* fratruelem, beatum *Oswaldum*, quem in timore diuino, sanctisq; virtutū operibus, verissimè probauerat excreuisse, promoueret ad pontificale decus Wigorniensis ecclesiæ. Annuit rex *Eadgarus*, quod sanctus petebat *Dunstanus*, & ab ipso inthronizatus est ad summum sacerdotium beatus *Oswaldus*. Anno 963. Sanctus *Ethelwaldus* venerabilis Abbas à beato *Dunstanó* educatus, mortuo *Brichtelmo* episcopatum Wintoniensis ecclesiæ suscepit, & eodem anno iussu regis, expulsis clericis, vetus monasterium cum monachis instituit. hic namque regem, cuius eximius erat consiliarius, ad hoc maximè prouocauit, vt clericos à monasterijs expelleret, & Monachos, Sanctimonialésq; in eis collocaret. Anno 964. rex Anglorum pacificus *Eadgarus Ordgari* ducis Domnaniæ filiam *Elfthritham* nomine, post mortem viri sui *Elfwoldi* gloriosi ducis Orientalium Anglorum,

in

in matrimonium accepit, ex qua duos filios *Eadmundum* & *Egelredum* suscepit; habuit etiam prius ex *Egelfleda* candida *Ordmeri* ducis filia *Eadwardum* postea regem & martyrem, & de sancta *Elfthritha* virginem Deo deuotissimam *Editham*. Eodem anno rex idem monachos in nouo monasterio, & in Middletun collocauit, & illis *Ethelgarum*, & istis *Kinewardum* Abbates constituit. Anno 967. rex Anglorum pacificus *Eadgarus* in monasterio Rameseie (quod auus suus rex *Eadwardus* senior construxerat) Sanctimoniales collocauit, sanctámque *Meruinnam* super eas abbatissam constituit. Anno 968. *Aldredus* episcopus apud sanctum *Cuthbertum* in Cunecacestre vita decessit, cui *Elfsinus* in episcopatum successit. Anno 969. rex Anglorum pacificus *Eadgarus* sancto *Dunstano* Dorobernensis, & beato *Oswaldo* Wigornensis, & S. *Ethelwaldo* Wintoniensis ecclesiæ episcopis præcepit, vt expulsis clericis in maioribus monasterijs per Merciam constructis, monachos collocarent. vnde S. *Oswaldus* sui voticompos effectus, clericos Wigorniensis ecclesiæ monachalem habitum suscipere renuentes de monasterio expulit; consentientes verò huic ipse antistes monachizauit, eisq́; *Winsinũ* magnæ religionis virum loco Decani præfecit. Anno 970. sancti ac venerabilis antistitis *Swithuni* reliquiæ (peractis à sepultura eius centum & decẽ annis) indictione 14. Idus Iulij, feria 6. sublatæ sunt, & de monumento à S. *Ethelwaldo* venerabili præsule, & ab *Elstano* glastoniensis, & *Ethelgaro* noui monasterij abbatibus, & in Basilica Apostolorum *Petri* & *Pauli* sunt reconditæ. Anno 971. *Clito Eadmundus*, *Eadgari* regis filius obijt, & in monasterio Ramesege honorificè est sepultus. Non multò pòst *Ordgarus* dux Domnaniæ socer regis *Eadgari* decessit, & in Exancestre sepultus est. Anno 972. rex pacificus Anglorum *Eadgarus* noui monasterij ecclesiam à patre suo rege *Eadmundo* inceptam, à se verò perfectam honorificè dedicari fecit. Defuncto Eboracensi Archiepiscopo *Oskitello* suus propinquus S. *Oswaldus* Wigorniensis episcopus pro eo in Archiepiscopatum eligitur. Anno 973. rex pacificus *Eadgarus* anno ætatis suæ 30. indictione 5. Idus Maij die Pentecostes à beatis præsulibus *Dunstano* & *Oswaldo*, & à cæteris totius Angliæ præsulibus, antistibus in ciuitate Accamanni benedicitur, & maximo honore & gloria consecratur, & in regem inungitur. Interiecto deinde tempore ille cum ingenti classe Septentrionali Brittannia circumnauigata ad Legionum ciuitatem appulit, cui subreguli eius octo, *Rinath* scilicet rex Scottorum, *Malcolmus* rex Cumbrorum, *Maccus* plurimarum rex insularum, & alij quinque scilicet *Dufnal*, *Sifresthus*, *Hunwaldus*, *Iacobus*, *Inchillus*, vt mandarat, occurrerunt, & quod sibi fideles, & terra marique cooperatores esse vellent, iurauerunt, cum quibus die quadam scapham ascendit, illisque ad remos locatis ipse clauum gubernaculi arripiens eam per cursum fluminis peritè gubernauit, omníque turba ducum & procerum, simili nauigio comitante à palatio ad monasterium sancti *Iohannis Baptistæ* nauigauit, vbi facta oratione, eadẽ pompa ad palatium remeauit: quod dum intraret, optimatibus fertur dixisse, tunc demum quémque suorum successorum se gloriari posse regem Anglorum fore, cùm tot regibus sibi obsequentibus potiretur pompa talium honorum. Sanctus *Oswaldus* pallium à *Stephano* 134. Papa suscepit. Anno 974. terræ motus per totam Angliam factus est magnus.

Edwardus Martyr.

ANno 975. Anglici orbis basileus flos, & decus antecessorum regum pacificus rex *Eadgarus* (non minus memorabilis Anglis, quàm *Romulus* Romanis, *Cyrus* Persis, *Alexander* Macedonibus, *Arsaces* Parthis, *Karolus Magnus* Francis, *Arthurus* Brittannis) postquam cuncta regaliter consummauit, anno ætatis suæ 32. regni autẽ illius in Mercia & Northimbria 19. ex quo verò per totam Angliam regnauit 16. indictione 3. 8. Idus Iulij, feria quinta, ex hac vita transiuit, filiumque suum *Eadwardum* & regni & morum reliquit hæredem, corpus verò illius Glastoniam delatum regio more est tumulatum. Is itaque dum viueret 3600. robustas sibi congregauerat naues, ex quibus Paschali emensa solennitate omni anno 1200. in Orientali, mille 200. in Occidentali, 1200. in Septentrionali insulę plaga coadunare, & ad Occidentalẽ cum Orientali classe, & illa remissa ad Borealẽ cum Occidentali, ipsaq; remissa cum Boreali ad Orientalẽ classem remigare: eóq; modo totã insulam omni æstate circumnauigare consueuerat, viriliter hoc agens ad defensionẽ contra exteros regni sui, & ad suũ suorũq; ad bellicosos vsus exercitiũ. hyeme autem, & vere infra regnũ vsquequaq; per omnes prouincias

Anglorum

Anglorum transire; & quomodo legum iura, & suorum statuta decretorum à principibus obseruarentur. neue pauperes à diuitibus præiudicium passi opprimerentur, diligenter solebat inuestigare. In vno fortitudini, in altero iusticiæ studens, in vtróq; reipub. & regni vtilitati consulens. Hinc hostibus circumquáque timor, & omnium sibi subditorum erga eum excreuerat amor; cuius discessu totius regni status est perturbatus, & post tempus lætitiæ, quod illius tempore vigebat pacificè, cœpit tribulatio vndique aduenire. Nam princeps Merciorum *Elferus*, complurésque regni primates, magnis obcæcati muneribus, Abbates cum monachis de monasterijs, in quibus rex pacificus *Eadgarus* eos locauerat, expulerunt, & clericos cum vxoribus suis introduxerunt, 10 sed huic vesaniæ viri temerarij, dux Orientalium Anglorum *Ethelwinus* Dei amicus, & suus germanus *Elfwoldus*, & *Brithnothus* Comes vir religiosus restiterunt, & in Synodo constituti se nunquam ferre posse dixerunt, vt monachi eijcerentur de regno, qui omnem religionem tenuerunt in regno. congregato deinde exercitu monasteria Orientalium Anglorum maxima strenuitate defenderunt; dum hæc aguntur de rege eligendo magna inter regni principes oborta est dissensio. Quidā enim regis filium *Eadwardum*, quidā verò fratrem eius elegerūt *Egelredum*: quam ob causam Archipræsules, *Dunstanus* & *Oswaldus* cum coepiscopis, abbatibus, ducibúsq; quamplurimis in vnum conuenerunt, & *Eadwardum*, vt pater suus præceperat, elegerunt, electum consecrauerunt, & in regem vnxerunt. Cometis stella autumnali tempore visa est. Anno *976.* fa- 20 mes valida Estangliam inuasit. Anno *977.* in Estanglia apud villam, quæ **Kirding** nominatur, maxima Synodus celebratur, dehinc apud **Calne** regiam villam dum alia celebraretur, totius Angliæ maiores natu, qui ibidem congregati fuerant, excepto sancto *Dunstano*, de solario corruerunt: quorum quidam mortui sunt, quidam verò mortis periculum vix euaserunt.

ANno ab incarnatione Domini, *978.* rex Anglorum *Eadwardus* iussu nouercæ *Elfdritha* reginæ in loco, qui **Coruesgate** dicitur, à suis iniustè perimitur, & apud **Werham** non regio more sepelitur, cuius frater *Egelredus Clito* egregius, moribus elegans, pulcher vultu, decorus aspectu, indictione sexta, die Dominica, 8. Kalend. Maij, post Paschalem festiuitatem à sanctis Archiepiscopis *Dunstano*, & *Oswaldo*, & decem e- 30 piscopis in **Kingestun**, ad regni fastigium est consecratus. prædixit autem ei sanctus *Dunstanus* prophetico spiritu plen9, quòd multas in regno passurus esset tribulationes, his verbis. *Quoniam aspirasti ad regnum per mortem fratris tui, quem occidit mater tua, propterea audi verbum Domini, hæc dicit Dominus: Non deficiet gladius de domo tua sæuiens in te omnibus diebus vitæ tuæ interficiens de semine tuo quousque regnum tuum transferatur in regnum alienum, cuius ritum, & linguam gens cui præsides, non nouit: nec expiabitur nisi longa vindicta peccatum tuum, & peccatum matris tuæ, & peccatum virorum, qui interfuere consilio eius nequam. Igitur post hæc nubes per totam Angliam media nocte nunc sanguinea nunc ignea visa est. Dehinc in radios diuersos & colores varios mutata circa auroram disparuit.* Anno *979.* dux Merciorum *Elferus* cum multitudine populi **Werham** venit, sanctúmq; cor- 40 pus preciosi regis & martyris *Eadwardi* de tumulo subleuari præcepit, vbi miracula multa facta fuerant: quod dum esset nudatum sanum atq; incolume ab omni clade, & contagione inuentū est, lotum deinde nouísque vestimentis indutum, ad **Sceaftesbirig** est delatum, & honorificè tumulatum. Anno *980.* Suthamtonia à Danicis Piratis deuastatur, & eius ciues omnes ferè vel occisi, vel captiui abducti sunt. Nec multò pòst **Tenedland** insulam idem deuastauit exercitus. Quo etiam anno ciuitatis Legionum prouincia à Norwegēsibus piratis deuastatur. Anno *981.* S. *Petroci* confessoris monasteriū in Cornubia deuastatur à piratis, quę anno præterito Suthamtoniā vastauerunt, qui deinde in Domnania, & in ipsa Cornubia circa ripas maris frequenter prędas agebant. Anno *982.* ad prouincias Dorotensium tres naues piratarum applicuerunt, & 50 **Portland** deuastauerunt. Ciuitas Lundonia igne cremata est. Anno *983.* dux Merciorum *Alferus* regis Anglorum *Eadgari* propinquus decessit, eiúsq; ducatum filius suus *Alfricus* suscepit. Anno *984.* sanctus *Ethelwoldus* Wintoniensis episcopus indictione, 2. Kalend. Augusti è sæculo migrauit ad Dominū, cui successit Batonicus Abbas *Elfegus*. Hic in monasterio, cui **Deihorhirst** vocabulum est, religionis habitum susceperat. Anno *986.* rex Anglorum *Egelredus* propter quasdam dissensiones ciuitatē Hrofi obsedit

Egelredus *al. Ethelredus.*

ſedit,& viſa capiēdi illā difficultate iratus diſceſſit, & terras S. *Andreæ* apoſtoli deuaſtauit. Dux Merciorū *Alfricus Alferi* ducis filius Anglia expellitur. An. 987. hoc anno duæ retro ſeculis Anglorum genti incognitæ peſtes, ſcilicet febres hominum, & lues animalium, quæ Anglicè Scitha nominatur, Latinè autem fluxus interraneorum dici poteſt, totam Angliam plurimùm vexauerunt, & clade perualida tam homines afficiendo, quàm animalia penitus conſumendo per omnes fines Angliæ inedicibiliter ſæuierunt. Anno 988. Wecedport à Danicis Piratis deuaſtatur, à quibus ſatrapa etiā Domnaniæ *Goda* nomine, & miles fortiſſimus *Stremewoldus* cum alijs nonnullis perimuntur, ſed tamen ex illis pluribus occiſis, Angli loco dominantur fluminis, beatus *Dunſtanus* Archiepiſcopus indictione prima, 14. Kalend. Iunij, Sabbato ex hac vita tranſiuit, & cœli regna petiuit, pro quo *Ethelgarus* Seoleſigenſis epiſcopus Archipræſulatum ſuſcepit, & vno anno tribúſque menſibus tenuit. Anno 989. defuncto *Aldredo* Archiepiſcopo *Aldunus* ſucceſſit. Anno 991. Gippeſwic à Danis depopulatur. Horum duces fuerunt *Iuſtinus*, & *Guthmundus* filius *Steitani* cum quibus non multò pòſt ſtrenuus dux Orientalium Saxonum *Bricthnothus* iuxta Meldunam prælium commiſit, ſed vtrinque multitudine occiſa ipſe dux occubuit, Danica verò fortuna vicit. Quo inſuper anno *Sirici* Dorobornenſis Archiepiſcopi, & ducum *Athelwardi*, & *Alfrici* conſilio Danis tributum, quod erat decem librarum, primitus datum eſt, vt à crebris rapinis, incendijs, & hominum occiſionibus, quas circa maris ripas frequenter agebant deſiſterent, pacémque firmam cum ijs tenerent. Sanctus *Oſwaldus* Archiepiſcopus monaſterium Rameſe, quod ipſe, & Dei amicus dux Orientalium Anglorum *Ethelwinus* conſtruxerant diuino adiutus auxilio, & confortatus adminiculo 6. Idus Nouembris, feria tertia dedicauit. Anno 992. ſanctus *Oſwaldus* Archiepiſcopus indictione quinta pridie Kalendas Martij feria ſecunda ante pedes pauperum, vbi mandatum more ſolito faciebat tranſiens ex hac vita, ſicut ante prædixerat, regni cœleſtis gaudia conſcendit, & Wigorniæ in eccleſia Sanctæ *Mariæ*, quam ipſe à fundamentis conſtruxerat, requieſcit, cui venerabilis Medeſhanſtundenſis Abbas *Adulfus* ſucceſſit, nec diu pòſt exceſſum beati patris *Oſwaldi* egregiæ dux memoriæ *Athelwinus* Dei amicus defunctus eſt, & in Rameſege honorificè ſepultus. Anno 993. prædictus exercitus Danorum Bebbanburg infregit, & omnia, quæ in ea reperta ſunt, ſecum aſportauit. Dehinc ad oſtium Humbre fluminis curſum ſuum dirigens in Lindiſſege, & Northhimbria multis villis incenſis, hominibuſque cæſis magnam prædam cepit; contra quos prouinciales quamplures conglobati properanter aſcenderunt, ſed cùm prælium eſſent commiſſuri duces exercitus *Frana* videlicet, *Frithegiſtus*, & *Godewinus*, quia ex paterno genere Dani fuerunt, ſuis inſidiantes authores fugæ primitus extiterunt. Anno 994. *Anlafus* rex Noreganorum, & *Swanus* rex Danorum die Natiuitatis ſanctæ *Mariæ* cum 94. trieribus Lundoniam aduehuntur; quam mox infringere, & incendere conantur, ſed Dei ſuæque genitricis *Mariæ* iuuamine non ſine paruo ſuo exercitus detrimento à ciuibus repelluntur. Vnde furore ſimul & triſtitia exaſperati eadem die receſſerunt inde, & primitus in Eſtſaxonia, & Cantia, circaque ripas maris, deinde in Suthſaxonia, Suthamtonenſique prouincia villas incendunt, agros deuaſtant, & ſine reſpectu ſexus, vel ætatis quamplures ferro, & flamma abſumunt, prædámque ingentem agunt; ad poſtremum verò equos ſibi rapientes multáſque prouincias debacchando diſcurrentes, nec ſexui quidem muliebri, nec innocuæ paruulorum pepercerunt ætati, quin vniuerſos atrocitate ferina contraderent morti. tunc rex *Egelredus* procerum ſuorum conſilio ad eos legatos miſit promittens tributum & ſtipendium, ea condicione illis ſe daturum, vt à ſua crudelitate omnino deſiſterent. qui petitioni regis adquieſcentes ad ſuas reuerſi ſunt naues, & ſic ad Suthamtun totus congregatus exercitus, ibidem hiemauerunt. Quibus de tota Weſtſaxonia ſtipendium dabatur; de tota verò Anglia tributum, quod erat ſexdecim librarum dependebatur? Interea iuſſu regis *Egelredi* Wintonienſis Epiſcopus *Elfegus*, nobiliſq; dux *Ethelwaldus* regem *Alafum* adierunt, obſidibúſque datis illum ad regiam villam Andeafaran, vbi rex manebat cum honore deduxerunt. Quem rex honorificè ſuſcepit, & confirmari ab Epiſcopo fecit; ſibique in filium adoptauit, & regio munere donauit, ille verò ſe non ampliùs ad Angliam cum exercitu venturum regi

regi *Egelredo* promisit, & post hæc ad naues redijt, æstate quoq; imminente ad patriam deuectus sua promissa bene custodiuit. Anno 995. *Aldunus* episcopus transtulit de Cestre in Dunholm corpus sancti *Cuthberti*. Anno 996. *Elfricus* Dorobernia Archiepiscopus consecratur. Anno 997. Danorum exercitus, qui remanserat in Anglia circumnauigata Westsaxonia ostium Sabrinæ fluminis intrauit, & nunc Septentrionalem Brittanniam, nunc Cornubiam, nunc in *Domnaniam Wetedport deuastauit, villisq; quamplurimis incensis multas hominum strages dedit, deinde Penwithsteort regyrato in ostium fluminis Tamere, Domnaniam & Cornubiam sequestratis nauibus deuectus prosiliuit, nullóque prohibente, vsque ad Lidefordam suum continuauit

10 incendium, & cædes hominum reiterauit, ad hæc etiam *Ordulfi* primatis monasterium, quod Taustoke dicitur, combussit, ingentiq; præda onustus ad naues repedauit, eodémq; in loco hiemauit. Anno 998. memoratus exercitus Paganorum ostium fluminis, quod dicitur Frome, appulsus Dorsetaniam repetijt, & more solito prædæ institit, & quotiescunque inuecta iacuit de Suthsaxonia, & Suthamtunensi prouincia sibi victum accepit, aduersus tantam tempestatem multoties congregatus exercitus est, sed quoties prælium essent commissuri Angli, aut insidijs, aut aliquo infortunio impediti terga verterunt, & hostibus victoriam dederunt. Anno 999. sæpè dictus exercitus Paganorum ostium Tamesis fluminis ingressus per flumen Medewege, Rouecestre aduehitur, eámque paucis diebus obsidione cinxit, ad quos repellendos conglobati

20 Cantuarienses asperum cum ijs prælium ineunt, sed multis ex his, & ex illis cæsis Dani loco dominantur *fluminis: hinc equites effecti occidentalem Cantiæ plagam ferè totam sunt demoliti, qua re cognita rex Anglorum *Egelredus* suorum primatûm consilio, & classem, & pedestrem congregauit exercitum. Verùm dum paratæ erant naues, duces exercitus moram de die in diem cœptis innectentes populum grauiter vexabant. Ad vltimum verò nec pedestris, nec classica manus quicquam communis vtilitatis agebat præter populi laborem, pecuniæ perditionem, hostium incitationem. Anno millesimo Danorum classis præfata Normanniam petijt, rex Anglorum *Egelredus* terram Cumbrorum depopulatus est, hic suæ classi mandauit, vt circumnauigata Septentrionali Brittannia in loco constituto sibi occurrerent, sed vi ventorum præpedita

30 non potuit, insulam tamen quæ Monege dicitur, deuastauit. Anno 1001. memoratus exercitus Paganorum de Normannia Angliam reuectus ostium fluminis Exe ingreditur, & mox ad expugnãdam vrbem Exancestriam egreditur; sed dum murum illius destruere moliretur, a ciuibus vrbem viriliter defendentibus repellitur. Vnde nimis exasperatus, more solito villas succendendo, agros depopulando, homines cædendo, per Domnaniam vagatur: quare Domnanienses, & Sommerseatunenses in vnum congregati in loco, qui dicitur Penhou, certamen cum eis ineunt. Sed Angli pro militum paucitate Danorum multitudinem non ferentes fugam capessunt; illi verò multa strage facta victores existunt, deinde adeptis caballis per totam ferè Domnaniam peiora prioribus mala gesserunt, ingentiq; præda capta naues repetierunt. Inde ad Ve-

40 ctam insulam cursum direxerunt & modò in ea, modò in Suthamtonia, modò in Dorsetania nullo obsistente diu solitæ prædæ institerunt; & in homines ferro, & in villas igne sunt in tantum grassati; vt cum illis nec classica manus nauali, nec pedestris exercitus certare auderet prælio terrestri. Idcirco & regi non parua mœstitia, & populo incredibilis tristicia inerat. Anno 1002. rex Anglorum *Egelredus* habito concilio cum regni sui primatibus, vtile duxit à Danis dextras accipere, illisque, vt à malis cessarent, stipendium dare, & placabile tributũ soluere: huius rei gratia dux *Leofsius* ad eos transmissus est, qui cùm venisset stipendium, & tributum, vt acciperent, flagitauit: illi verò legationem eius libenter amplectentes petitis adquieuerunt, & pro tenenda pace quãtum tributi sibi dispenderetur, statuerunt. nec diu pòst viginti quatuor libræ illis per-

50 soluebantur. Interea idem dux *Leofsius* nobilem virum *Easig* summum regis præpositum occidit, vnde rex ira succensus, patria illum expulit. Eodem anno rex *Egelredus* vxorem duxit *Emmam* Saxonicè *Elgiuam* vocatam, ducis Normannorum *Richardi* primi filiam. *Ardulfus* Archipræsul Eboracensis Metropolis Abbatibus, presbyteris, monachis, religiosis quoq; viris aggregatis S. *Oswaldi* Archipræsulis ossa anno regis *Egelredi* 25. indictione 26. 17. Kalend. Maij feria 4. è tumulo leuauit, & in scrinio, quod ap-

parauerat,

al. Dompnaniam

al. funeris

al. Edelredus

parauerat honorificè locauit, & non multò pòst, id est, Pridie Non. Maij ipse defunctus in ecclesia sanctæ *Mariæ* Wigorniæ est sepultus, cui successit Abbas *Wlstanus*. Quo etiam anno rex *Egelredus* omnes Danos Angliam incolentes maiores & minores vtriusque sexus iussit occidi, quòd illum suósque primates vita regnóque præuare, & totius Angliæ dominium suæ ditioni conati sunt subdere. Anno millesimo tertio, rex Danorum *Swein* per incuriam, & proditionem Normannici Comitis *Hugonis*, quem regina *Emma* Domnaniæ præfecit, ciuitatem Excestram infregit, spoliauit, murum ab Orientali vsque ad Occidentalem portam destruxit, & cum ingenti præda naues repetijt. Post hæc verò cum Wiltoniensem prouinciam deuastaret, fortis exercitus de Suthamtunensi & Wiltunensi prouincia congregatus viriliter & constanter aduersus hostes pugnaturus ascendit, sed cùm tam propè essent exercitus, vt alter alterum videre potuisset, *Alfricus* dux suprà memoratus, qui loco ducis Anglis tunc præfuit, antiquas arces statim prodidit, & simulata infirmitate vomere cœpit dicens, magnam infirmitatem incurrisse, & ob hoc cum hostibus dimicare non posse: cuius inertiam & timiditatem, vt vidit exercitus, à suis inimicis sine pugna diuertit mœstus, vnde dictum est in antiquo Prouerbio; *Tremescente duce in prælio cæteri omnes præliatores efficiuntur pauidiores.* *Swein* autem videns Anglorum inconstantiam ad ciuitatem Wiltoniam suum duxit exercitum, eámque deuastauit & incendit, simili quoque modo Serbiriam consumpsit, & post suas naues repetijt. Anno millesimo quarto, rex Danorum *Swein* cum sua classe **Norwich** aduectus, illam deuastauit, & incendit. Tunc magnæ strenuitatis dux Estanglorum *Vlfketellus*, quòd ex improuiso venit, nec spatium congregandi contra eum exercitum habuit, habito cum maioribus Estangliæ consilio pacem cum eo pepigit, verùm ille dirupto fœdere tertia post hæc hebdomada cum copijs suis latenter è nauibus prosiliens Theodfordam inuasit, deuastauit, nocte vna in ea mansit, & diluculo incendit. quo cognito dux *Vlfketellus* quibusdam de prouincialibus mandauit, vt hostium naues confringerent, at illi non audebant, vel iussa perficere negligebant. Ipse verò quàm citiùs potuit, interim clam suum congregans exercitum aduersus hostes audacter ascendit, quibus ad naues repedantibus non æqua manu militum illis occurrit, durissimúmque cum ijs prælium commisit, multísque ex his & ex illis cæsis nobiliores quique de Estanglia corruerunt, Dani verò vix euaserunt, sed si vires Estanglorum iam adessent, naues suas Dani nullo modo repeterent, vt enim ipsi attestati sunt, durius & asperius bellum in Anglia nunquam experti sunt, quàm quod ille dux *Vlfketellus* intulerat. Anno millesimo quinto dira, magnáque fames Angliam inuasit. Quapropter rex Danorum *Swein* Danemerciam reuertitur post non longum tempus reuersurus. Anno millesimo sexto, *Alfricus* Dorobernensis Archiepiscopus obijt, cui Wintoniensis episcopus *Elfegus* successit, & pro illo *Kenulfus* episcopatum suscepit. Mense Iulio Danorum classis innumera Angliam aduecta, portum Sanwicum subijt, & cæde & incendio quæque consumens, modò in Cantia, modò in Suthsaxonia maximam prædam egit. ab hoc rex *Egelredus* de Mercia, & Westsaxonia exercitum congregauit, & fortiter cum eis dimicare statuit, sed illi cum eo palam confligere nullatenus voluerunt, verùm nunc in his, nunc in illis locis frequenter rapinas exercuerunt, & mox ad naues solito more repedabant, eóque modo per autumnum Anglorum vexabant exercitum. Quo demùm imminente hieme domum redeunte, illi cum enormi præda Vectam insulam adiêre, & ibidem vsq; ad Natiuitatem Domini mansere. qua adueniente, quia rex tunc temporis in Scrobesberiensi prouincia morabatur per Suthamtunensem prouinciam ad **Bearrukeschire** venerunt, & Redingum, & Walingfordum Ceolesiam, virósque quamplures combusserunt. inde mouentes **Easkesdune** transito **Cwichelmelow** adierunt, vnde per aliã viam reuertentes, iuxta Kinetam incolas loci piratas ad prælium offenderunt, statimq; cum eis prælium commiserunt, illósque fugauerunt, & postmodum cum præda quam ceperant ad naues repedarũt. Anno millesimo septimo, rex Anglorum *Egelredus* primatum suorum consilio nuncios ad Danos legans, ijs mandauit, quòd sumptus, & tributum eo tenore illis dare vellet, vt à rapinis desisterent, & pacem cum eo firmam tenerent; cuius postulationi consenserunt, & ex eo tempore de tota Anglia sumptus illis dabatur, & tributum, quod erat 36000. librarum, illis persoluebatur. Quo etiam

anno

anno rex *Egelredus Edricum* quendam cognomento *Streone* Merciorum constituit ducem, qui licèt regis filium *Edgitam* in coniugium habuisset, tamen multimoda versutia perfidus, & patriæ proditor, & publicus hostis, vt in sequentibus apparebit, frequenter expertus, dignum quandóque sub rege *Cnuto* fraudium suarum finem sortitus est. Anno 1008. rex Anglorum *Egelredus* de trecentis & decem cassatis vnam trierim, de nouem verò loricam, & cassidem fieri, & per totam Angliam naues intentè præcepit fabricari. quibus paratis electos in eis milites cum alimentis posuit, &, vt ab exterorum irruptionibus fines regni sui defenderent, illas ad Sandwicum portum congregauit. Eo tempore frater perfidi ducis *Edrici Streone Brictricus*, homo lubricus, ambitiosus,
10 & superbus apud regem iniustè accusauit Suthsaxonicum ministrum *Wlnothum*, qui ne caperetur mox fugam iniit, & nouem nauibus adquisitis circa ripas maris rapinas frequentes exercuit. Vbi autem regiæ classi nuntiatum est, quòd si quis illum vellet, facilè capere posset: octoginta trieribus assumptis ad persequendum illum *Brictricus* profectus est, sed cùm diu prosperè nauigasset, subitò validissima tempestas oborta naues conquassauit, diuerberauit, & in aridam proiecit, quas *Wolnothus* non multò pòst excussit. Ea re cognita rex cum ducibus, & proceribus domum rediit, classis verò iussu illius Lundoniam adiit, sicque totius populi labor maximus periit. Anno 1009. Danicus Comes *Turkillus* cum sua classe ad Angliam venit, exinde mense Augusto alia classis Danorum innumerabilis, cui præerant duces *Hemmingus*, & *Ailafus* ad Tenedlan-
20 dam insulam applicuit, & prædictæ classi sine dilatione se iunxit, deinde ambæ Sandwicum portum subeunt, & e nauibus prosilientes ciuitatem Cantuariam hostiliter adeunt, eamque infringere cœperunt: a quibus mox ciues Cantuarienses cum orientalibus Cantuariis dextras petentes acceperunt, & eis tria millia librarum pro firma pace dederunt. Illi autem naues repetentes ad Vectam insulam cursum direxerunt, deinde in Suthsaxonia, & Suthamtunensi prouincia circa ripas maris vti consueuerant, frequenter prædam egerunt, & villas quamplures incenderunt. Quocirca rex *Egelredus* de tota Anglia exercitum congregauit, & per prouincias mari vicinas aduersus illorum irruptiones locauit. sed illi pro hoc non destiterunt, quin pro situ vbique locorum rapinas agerent. Quadam igitur vice, dum illi solito longiùs a mari prædatum
30 descenderent & onerati præda redirent, viam, qua ad naues suas reuersuri erant, rex præoccupauit multis armatorum millibus instructus, & vt totus exercitus erat, mori vel vincere, paratus. At perfidus dux *Edricus Streona* gener eius, & insidiis & perplexis orationibus, ne prælium inirent, sed ea vice suos hostes abire permitterent, modis omnibus elaborauit. Suasit, & persuasit, & a manibus Anglorum Danos, vt patriæ proditor, eripuit, & abire permisit. Illi verò diuertentes ab eis, magno cum gaudio ad naues suas regressi sunt. Post hæc, emensa sancti *Martini* festiuitate, in Cantiam diuecti, & in Tamensi flumine hyemalem stationem elegerunt, & sumptus de Estsaxonia, aliisq; prouinciis vtrique ripæ fluminis vicinis, sibi rapuerunt. sæpe etiam Lundoniam ciuitatem aggressi, expugnare moliti sunt, sed a ciuibus, non sine paruo suorum detri-
40 mento, repulsi sunt. Anno 1010. memoratus Danorum exercitus, mense Ianuario, nauibus exilientes, per saltum, qui dicitur **Cylterн**, Horenefordam adeunt, eamque deuastantes incendunt, & sic in vtraque parte Tamesis fluminis in redeundo, prædam agunt: quibus cùm nuntiatum fuisset, exercitum aduersus illos Lundoniæ congregatum, & cum eis prælium commissurum; pars exercitus per septentrionalem ripam gradientis, in loco, qui dicitur **Stane**, transiuit, & in vnum congregati prædæque vbertate ditati, per Suthreiam ad suas repedarunt naues, quas tempore quadragesimali, dum consisterent in Cantia, refecerunt. Post Pascha Estangliam aduecti, & propè **Gipeswic** nauibus egressi, ad locum, qui dicitur **Rigmere**, vbi ducem *Vlfketellum* cognouêre cum exercitu consedisse, perrexerunt, & durũ cum eo prælium tertio Non. Maii
50 commiserunt. sed cùm pugna vehemens esset, Estangli terga verterunt; quodam Danico ministro *Turketello* cognomine *Merenheaued*, fugam primitùs incipiente; verùm Cantesbritenses viriliter pugnantes diù restiterunt, victi demum fugerunt. In eo prælio, gener regis *Ethelstanus*, nobilis minister *Ofwius* cum filio, *Wlfricus Leofwini* filius, *Edwins* * *Effusci* germanus, & multi alii nobiles ministri, populúsque innumerabilis corruerunt. Dani verò loco funeris dominati, Estangliam obtinuerunt; & equites

* al. *Effici*

effecti,

effecti, tribus mensibus per totam prouinciam discurrere, prædas agere, villas cremare, homines & animalia non cessabant trucidare; ex inde Teodfordam, & **Grauntebrigge** deuastantes cremauerunt; his gestis pedites nauibus deuecti, equites verò equis subuecti, Tamesin fluuium repetierunt. Paucis diebus interiectis, iterum prædaturi exeunt, & recto tramite ad Oxenfordensem prouinciam tendunt, eamque primitùs, deinde Buckinghamnensem, Bedefordensem prouincias, villásq; cremando homines & animalia trucidando depopulantur, & pòst ad naues suas cum ingenti præda regrediuntur. Post hæc, circa festum sancti *Andreæ* Apostoli, Northamtunam, & in circuitu eius, & quantum volebant, igni tradiderunt, & inde Tamesin fluuium transeuntes, Westsaxoniam adierunt; & Caningamersce maiorique parte Wintoniensis prouinciæ cremata, solito more cum præda magna suas ad naues circa natale Domini, reuersi sunt. Anno 1011. in boreali parte Thamesis, Estanglia, Estsaxonia, Middlesaxonia, Heordtfordensi, Bukinghamnensi, Oxenifordensi, Bedefordensi, Grantebrigensi, prouincijs, medietate quoque Huntedunensis prouinciæ, magnáque parte Northamtunensis pagi; in Australi verò plaga Tamesis fluminis, Cantia, Suthreia, Suthsaxonia, Suthamtunensi; Wiltoniensi, Barrokeschirensi prouincijs, a prædicto Danorum exercitu, ferro, flammáque demolitis: rex Anglorum, *Egelredus*, & regni sui primates, ad illos miserunt legatos, pacem ab ijs petentes, & vt a sua populatione desisterent, stipendium, & tributum eis promittentes. quibus auditis, vt rei probauit exitus, non sine dolo, & simulatione, oblatis consenserunt. Licèt enim eis affluentèr sumptus pararetur, & ad sua vota tributum penderetur; non tamen destiterunt, quin turmatim per prouincias vbilibet discurrentes; villas deuastarent, rebus suis miseros quosdam spoliarent, quosdam verò necarent. Eodem anno, Danorum exercitus vastata magna parte Angliæ, ad vltimum; inter natiuitatem sanctæ *Mariæ* & sancti *Michaelis* festiuitatem, vrbem Cantuariam circumuallantes obsederunt. Vicesimo autem obsidionis die, per insidias *Elmeri* Archidiaconi (quem sanctus *Elphegus* ne morti traderetur, priùs eripuit) pars ciuitatis incenditur, exercitus ingreditur, vrbs capitur; alij ferro iugulantur; alij flammis consumuntur; Plures quoque de muris præcipites dantur; nonnulli per verenda suspensi deficiunt; matronæ crinibus per plateas ciuitatis distractæ, demum flammis iniectæ moriuntur; paruulia matrum vberibus auulsi, aut lanceis excipiuntur, aut superacto carro minutatim conteruntur.

Elfegus al. *Elmerus*

Interea Archipræsul *Elfegus* capitur, vincitur, tenetur, & varijs modis afficitur. * *Ailmarus* Abbas Monasterij sancti *Augustini*, abire permittitur. Capiuntur *Godwinus* Hrofensis episcopus, *Leoufruna* Abbatissa monasterij sanctæ *Mildrithæ*. *Elfrigus* regis præpositus, monachi quoque & clerici, populúsque innumerabilis vtriúsque sexus exinde ecclesia *Christi* spoliata comburitur; grex monachilis, & turba virilis, sed & muliebris, nec non infantilis decimatur; nouem trucidantur, decimus vitæ reseruatur; quatuor monachis & octingentis viris, decimatorum summa perficitur. Populo cæso, vrbe spoliata, & tota cremata, Archipræsul *Elfegus* vinctus extrahitur, vi impellitur, grauitèr sauciatur, hinc ad classem ducitur, post in carcerem truditur, ibique septem mensibus affligitur. Interim ira Dei in homicidam populum deseuiens, ex ijs duo millia per diros intestinorum cruciatus prostrauit. Cæteri quoque simili modo percussi, a fidelibus commouentur, vt pontifici satisfaciant; sed differunt. Præualebat interim clades, & nunc denos, nunc vicenos, nunc plures similitèr absumebat. Anno 1012. perfidus dux *Edricus Streona*, & omnes Angliæ Primates, ante Pascha Lundoniæ congregati sunt, & ibi tam diu morati sunt, quousque tributum Danis promissum; quod erat 48. librarum, persolueretur. Intereà sacrosancto Dominicæ requiei sabbato, archipræsuli *Elfego* a Danis proponitur conditio, vt si vita, & libertate velit potiri, tria millia librarum persoluat. illo nolente, necem eius vsque ad aliud sabbatum protelant; quo adueniente, aduersus illum exarserunt iræ magna, & quia nimis vino inebriati fuerant; & quia prohibuerat, ne quis pro sua redemptione quicquam daret eis; proinde carcere educitur, & ad eorum Concilium protrahitur. quo viso, mox illi de sedibus prosiliunt, auersis securibus illum deijciunt, lapidibus, ossibus, bouinis capitibus obruunt. Ad vltimum quidam *Thrum* nomine, quem confirmarat pridie, impia motus pietate, securim capiti illius infixit, qui statim in Domino, decimo tertio Cal.

Maij obdormiuit,& victorem ſpiritum cum triumpho martyrij direxit ad coelos. cuius corpus die ſequenti Lundoniam defertur, a ciuibus honorificè ſuſcipitur, & ab epiſcopis, *Ednotho* Lincolnienſi, & *Alfhuno* Lundonienſi, in eccleſia ſancti *Pauli* ſepelitur. Poſt hæc tributo ſoluto,pace iuramentis firmata Danica claſſis,vt priùs, erat congregata, longè latèque diſpergitur, ſed cum rege quadraginta quinque naues remanſere, eique fidelitatem iurauere, & aduerſus exteros Angliam ſe defenſuros, eo tenore promiſerunt, vt eis victum tegiménque præberet. Anno 1013. *Liuingus* archiepiſcopatum Doroberniæ ſuſcepit. Menſe Iulio, rex Danorum *Swanus* cum valida claſſe ad Sandicum portum eſt appulſus, ibique paucis diebus moratus deceſſit; & Eſtanglia circumnauigata, oſtium **Humbre** fluminis intrauit, de quo, in flumen Trentam ingreſſus,ad **Gainesburg** nauigauit, vbi & caſtra poſuit. cui ſine cunctatione, Comes *Vthredus*,& Northimbrenſes,& Lindiſienſes primitùs,deinde Fifburgenſes, mox etiam omnis populus,qui habitabat in ſeptentrionali plaga **Wathlingastrete** id eſt ſtrata, quam filij *Wethle* regis, ab orientali mari vſque ad occidentale per Angliam ſtrauerunt; deditionem obtulerunt, & pace cum illo ſtabilita obſidibúſque datis,fidelitatem ei iurauerunt, quibus præcepit,vt equos, & alimenta, ſuo exercitui præpararent. His impletis, & claſſe cum obſidibus *Cnuto* filio ſuo commendata, ſibi lectos auxiliarios de deditis ſumens, aduerſus Auſtrales Mercios expeditionem mouit, & per tranſita **Wathlingestrete**, ſuis edictum poſuit, videlicèt vt agros deuaſtarent, villas cremarent, eccleſias ſpoliarent, quicquid Maſculini ſexus in manus veniret, ſine reſpectu miſericordiæ iugularent, fæminas ad ſuam libidinem explendam reſeruarent, & omnia, quæ poſſent, mala peragerent. quibus ita facientibus, & rabie ferina debacchantibus, venit Oxenfordā,& illā citiùs, quā priùs putauit,obtinuit, obſidibúſq; acceptis, feſtinatò Wintoniā properauit, quò cùm veniſſet,crudelitatis eius magnitudine ciues Wintonienſes perterriti, pacem cum eo ſine mora fecerunt, & obſides quos vel quot expetijt,dederunt. quibus acceptis, verſus Lundoniam mouit exercitum; de quo multi in Tameſi fluuio ſubmerſi interierunt; quia nunquam pontem, neque vadum quærere voluerunt, cúmq; Lundoniam veniſſet, multis modis illam,vel dolo capere, vel vi expugnare conatus eſt. ſed rex Anglorum *Egelredus* cum ciuibus, & iuuamine Danici Comitis *Turkilli* ſæpè memorati, qui ſecum tunc temporis intus erat,muros vrbis viriliter defendit,& illum abegit,qui repulſus primò Walingfordam,deinde Batham;obuia quoque more ſolito rapiendo, & demoliendo, adijt, ibiq; exercitum ſuum recreando, conſtituit. Tunc venit ad eum *Athelmarus* Domnaniæ Comes,& cum eo occidentales miniſtri, & pace cum illo facta, obſides illi dederunt, quibus omnibus ad velle peractis, ad ſuam claſſem reuerſus ab omni populo Anglorum rex appellabatur,& habebatur,licet cunctā ferè tyrannicè faceret,ciues etiam Lundonienſes obſides illi miſerunt, & pacem cum eo fecerunt. metuebant enim furorem illius in tantum ſuper ſe inardeſcere, vt omnibus ſuis rebus ablatis, vel oculos illorum erui,vel manus, vel pedes detruncari iuberet. Quod cùm vidiſſet rex *Egelredus*, reginam *Emmam* Normanniam ad ſuum fratrem ſecundum *Ricardum* Normannorum Comitem,& filios ſuos *Eadwardum* & *Elfredum*, cum magiſtro eorum *Elfhuno* Lundonienſi epiſcopo, & *Elfſium* Medesbuhrhamſtundenſem abbatem, nauiter miſit; ipſe verò cum Danica claſſe, quæ in Tameſi iacebat,in loco, qui **Grenwic** nominatur, aliquantum permanſit; & pòſt ad Vectam inſulam deuectus, natiuitatem Domini celebrauit in illa: qua peracta, Normanniam deuehitur,& a *Richardo* Comite honorificè ſuſcipitur.Intereà *Swanus* tyrannus, ſuæ claſſi ſumptus affluentèr parari, & tributum ferè importabile ſolui præcepit. Similitèr per omnia Comes *Turkillus*, claſſi, quæ apud **Grenewic** iacebat, ſolui mandauit. Et ſuper hæc omnia, vtérque illorum, quotieſcunque eis libuerat, prædas egerunt, & multa mala fecerunt. Anno 1014. *Swanus* tyrannus poſt innumerabilia, & crudelia mala, quæ vel in Anglia vel in alijs terris geſſerat, ad cumulum ſuæ damnationis ex oppido, vbi corpus pretioſi martyris, & regis *Edmundi* incorruptum requieſcit, (quod nemo priùs audebat facere, ex quo id oppidum datum fuerat memorati ſancti eccleſiæ) grande tributum auſus eſt exigere: quod ſi citò non penderetur, ſe proculdubio ipſum oppidum cum oppidanis crematurum, ipſius martyris eccleſiam funditùs euerſurum, clericos varijs modis cruciaturum ſæpiſſimè minatus eſt. Inſuper

& ipsi martyri multis modis frequentèr detrahere, & illum nil sanctitatis habere, fuit ausus dicere. at quia noluit modum suæ malitiæ ponere, vltio diuina non permisit blasphemum diutiùs viuere. denique cum imminente vespera diei, qua in generali placito, quod apud **Geagnesburt** tenuerat, hæc eadem minitans iteraret, atq; Danorum cuneis circumuallatus esset densissimis sanctum *Eadmundum* ex aduerso venientem solus vidit armatum, quem cùm vidisset, expauit, & nimio cum clamore vociferari cœpit, succurite commilitones, inquiens, succurrite, ecce, sanctus *Eadmundus* me venit occidere, & cùm hęc diceret, acritèr a sancto confossus cuspide, de emissario, cui insederat, decidit, & vsq; ad noctis crepusculum, magno cruciatus tormento, tertio Non. Februarij, miserabili morte vitam finiuit. quo mortuo, filium eius * *Cnutum* sibi regem constituit classica manus Danorum. At maiores natu totius Angliæ, ad regem *Egelredum* pari consensu nuntios festinanter misere, dicentes se nullum plus amare vel amaturos esse, quàm suum naturalem Dominum, si ipse vel rectiùs gubernare, vel mitiùs eos tractare vellet, quàm prius tractarat. quibus auditis, *Eadwardum* filium suum cum legatis suis ad eos dirigens, maiores, minorésq; gentis suæ, amicabilitèr salutauit, promittens se illis mitem, deuotúmque dominum futurum, in omnibus eorum voluntati consensurum, consilijs adquieturum, & quicquid sibi, vel suis, ab illis probrosè dictum, vel contrariè factum fuerat, placido animo condonaturum, si omnes vnanimiter & sine perfidia illum recipere vellent in regnum. ad hæc cuncti benignè responderunt, deinde amicitia plenaria ex vtráque parte, & verbis, & pacto confirmatur. Ad hæc principes, se non ampliùs Danicum regem admissuros in Angliam, vnanimiter spoponderunt. His gestis ab Anglis in Normanniam mittitur, rex festinatò quadragesimali tempore reducitur, & ab omnibus honorabiliter excipitur. Intereà *Canuto*, & Lindisiensibus conuenit, vt caballis exercitui suo paratis, prædatum simul descenderent, sed antequam essent parati, venit illuc rex *Egelredus* cum exercitu valido, & *Canuto* cum classica manu expulso, Lindeseiam totam depopulans, flammísq; consumens, omnes incolas, quos poterat, occidit. ille verò fugæ præsidio celeritèr arrepto, versus Austrum cursum dirigens breui ad Sandwicum portum est appulsus, & obsides, qui de tota Anglia patri suo dati fuerant, in terram exposuit, illorúmque manibus truncatis, auribus amputatis, naribus præcisis, abire permisit, & deinceps profectus est Danemerciam, anno sequenti reuersurus. Super hæc omnia mala rex *Egelredus* classi, quæ apud **Grenwic** iacuit, tributum quod erat 30000. librarum, pendi mandauit. Mare littus egreditur tertio Calend. Octobris, & in Anglia villas quamplurimas, innumerabilémque populi multitudinem submersit anno 1015. hoc anno, cùm apud Oxenfordam magnum haberetur placitum, dux perfidus *Edricus Streona* digniores, & potentiores ministros ex Seouenburgensibus *Sygeferth*, & *Morkerum* filios *Earngrimi*, in cameram suam dolo suscepit, & occultè eos ibi necari iussit. Quorum facultates rex *Egelredus* accepit, & derelictam vxorem *Sigeferth Aldgitam*, ad Maidulfi vrbem duci præcepit, quæ cùm ibi custodiretur, venit illuc *Eadmundus* filius regis, cognomento ferreum latus, & contra voluntatem sui patris illam sibi vxorem accepit, & inter Assumptionem & Natiuitatem sanctæ *Mariæ* profectus ad Fif burgenses, terras *Sigeferthi* & *Morkeri* inuasit, ac populum illarum sibi subiugauit. Eodem tempore *Canutus* rex Danorum cum magna classe ad Sandicum portum venit, & mox Cantia circumnauigata, ostium Fromæ fluminis intrauit, & in Dorsetania, & in Somersetania, Wintoniensique prouintia magnam prædam egit. Tunc quia rex *Egelredus* apud Cossham ægrotauit, *Eadmundus Clito* filius eius in sua parte; & dux insidijs & dolo plenus *Edricus Streona* in sua parte, magnum congregauerunt exercitum, sed cùm in vnum conuenirent, modis omnibus insidias *Clitoni* dux *Edricus* tetendit, illúmque dolo perimere tentauit. quibus cognitis, mox ab inuicem discesserunt, & locum suis inimicis dederunt. Non diu pòst idem dux de regia classe quadraginta naues Danicis militibus instructas, sibi allexit, & *Canutum* adiens ipsius dominio se mancipauit. idem Westsaxones, datis obsidibus, fecerunt, & pòst exercitui caballos parauerunt. Anno 1016. rex Danorum *Canutus*, & dux perfidus *Edricus Streona* cum multo * comitatu, amnem Tamesem in loco, qui **Crikelade** dicitur, transeuntes, ante Epiphaniam Domini Merciam hostilitèr intrauerunt, & multas villas in Warwicana prouincia populantes, incenderunt,

ac

al. Canutum

al. equitatu

10

20

30

40

50

ac omnes quos inuenerant, occiderunt. Quod vt audiuit *Clito Eadmundus* cognomine ferreum latus, exercitum festinatò congregauit, sed cùm congregatus esset, cum Westsaxonicis, & Danis nolebant congredi Mercenses, nisi cum illis esset rex *Egelredus*, & ciues Lundonienses, quapropter expeditione dimissa, vnusquisque redijt in sua. festiuitate verò transacta, iterum *Eadmundus Clito* maiorem congregauit exercitum; quo congregato, nuntios Lundoniam misit, rogans patrem suum, vt cum omnibus, quos habere poterat, sibi, quàm citiùs posset, occurreret; qui multis pugnatoribus coadunatis illi festinanter occurrit. sed cùm in vnum exercitus conuenisset, intimatum est regi quòd nisi præcaueret sibi, quidam ex suis auxiliarijs essent illum tradituri; idcirco mox exercitu dimisso, Lundoniam redijt; *Clito* verò in Northimbriam
10 venit. Vnde putabant nonnulli, quod adhuc aduersus *Canutum* congregare maiorem vellet exercitum, sed sicut *Canutus* & *Edricus* in sua parte, ita ille, & *Vthredus* Northimbrorum Comes, prouincias nonnullas depopulati sunt. Nam priùs Staenfordensem, deinde Scrobesberiensem, & Legacestrensem prouincias deuastauere, quia aduersus Danorum exercitum, ad pugnam exire noluerunt. Intereà *Canutus* & *Edricus Streona*, primitùs Bukinghamnensem, Bedefordensem, Huntendunensem, Northamtunensem, Lincolniensem, Nottinghamnensem prouincias, deinde Northimbriam depopulantur. Quo cognito, *Clito Eadmundus* ferreum latus, populatione dimissa, ad patrem suum Lundoniam properauit; Comes verò *Vthredus* domum festi-
20 nanter redijt, & necessitate compulsus ad *Canutum* cum omnibus Northimbrensibus se contulit, & obsides ei dedit, & tamen eius iussu, vel permissu, a *Turebrando* nobili, & Danico viro est peremptus, cum *Turketello Nauena* filio: quo perempto, *Canutus Eiricum* pro *Vthredo* Comitem posuit, & post alacer versus Austrum * reuersus ante Paschalem festiuitatem suas cum omni exercitu naues repetijt.

al. per aliam viam regressus.

Edmundus Irenside.

EOdem tempore, rex Anglorũ *Egelredus* decima quarta indictione, nono Cal. Maij, feria secunda, Lundoniæ defunctus est post magnos labores, & multas vitæ suæ tribulationes, quas pro sui fratris *Eadwardi* nece super eum esse venturas Beatus *Dunstanus* ei prædixerat, sicut in anno primo regni eius scriptum est. Corpus verò illius in ecclesia sancti *Pauli* apostoli, honorificè sepultum est. post mortem cuius, episcopi,
30 abbates, duces, & quique nobiliores Angliæ in vnum congregati, pari consensu in dominum, & regem sibi *Canutum* elegêre; & ad eum in Suthamtoniam venientes, omnemque progeniem regis *Egelredi* coram illo abnegando repudiantes, pacem cum eo composuêre, & fidelitatem ei iurauere. Quibus & ille iurauit, quòd & secundum Deum, & secundum sæculum fidelis esse vellet eis dominus. At ciues Lundonienses, & pars nobilium, qui eo tempore consistebant Lundoniæ, *Clitonem Eadmundum* vnanimi consensu in regem leuauere, qui solij regalis sublimatus culmine, intrepidus Westsaxoniam adijt, & ab omni populo magna susceptus gratulatione, suæ ditioni subegit eam citissimè, quibus auditis, multi Anglorum populi magna cum festinatione illi se dederunt voluntariè. *Canutus* autem interim cum sua tota classe circa Roga-
40 tiones Lundoniam deuehitur, quò cùm venissent, in Australi parte Tamesis, magnam scrobem foderunt, & naues suas in occidentalem plagam pontis traxerunt, deinde vrbem alta latáq; fossa, & obsidione cingentes, ingressum, & egressum cunctis intercluserunt; ac eam frequentèr expugnare moliti sunt. sed a ciuibus illis viriliter resistentibus, procul a mœnibus repelluntur, quapropter obsidione ad tempus dimissa exercitúsque parte ad naues custodiendas relicta, in Westsaxoniam abierunt properè, & regi *Eadmundo* ferreo lateri spatium congregandi exercitũ non dedêre. quibus tamen ille cum exercitu, quem in tantillo spatio congregarat, Dei fretus auxilio, audactèr in Dorsetania occurrit, & in loco, qui Peomum vocatur, iuxta **Gillingham** cum eis congressus, vicit, & eos in fugam vertit. Post hæc, media æstate transacta denuò maiori, quàm pri-
50 ùs exercitu congregato, fortitèr confligere statuit cum *Canuto*, * qui occurrit in Hwiccia, in loco, qui **Cearstam** nominatur, vbi exercitum pro loco & copijs instruit, optimum quenque in primam aciem subducit, cæterum exercitum in subsidijs locat, vnumquemque nominans appellat, hortatur, rogat, vt se meminerint pro patria, pro liberis, pro coniugibus atq; pro suis domibus certare, & optimis sermonibus militum animos accendebat, deinde tybicines canere, & cohortes paulatim incedere iubet.

al. cui

Idem facit hostium exercitus. Vbi eo ventum est, vbi ab illis prælium committi posset, maximo clamore cum infestis signis occurrunt, lanceis & gladijs pugna geritur, maxima vi certatur. Intereà rex *Eadmundus* ferreum latus, in prima acie comminùs acritèr instabat, omnia prouidebat, multùm ipse pugnabat, sępè hostem feriebat, strenui militis & boni imperatoris officia simul exequebatur, sed quia sororius eius *Edricus Streona* dux perfidissimus, & *Almarus* dilectus, *Algarúsque* filius *Mehu*, qui ei auxilio esse debuerant, cum Suthamtunensibus & Wiltoniensibus prouincialibus, innumeráque populi multitudine in parte Danorum erant, eius exercitus nimis laborabat. sed tamen primo die belli scilicèt die lunæ, tam durum, tamque cruentum extitit prælium, vt vterque exercitus præ lassitudine diutius non valens pugnare, sole iam ruente, ab inuicem sit digressus spontanea voluntate. sed postera die rex *Eadmundus* Danos protereret omnes si perfidi ducis *Edrici Streonæ* non essent insidiæ. siquidem cùm pugna vehemens esset, & Anglos fortiores esse cerneret, cuiusdam viri regi *Eadmundo* facie, capellisque simillimi, *Osmeri* nomine, capite amputato, & in altum leuato; exclamat Anglos frustra repugnare, dicens: vos Dorsetenses, Domnani, Wiltonienses, amisso capite,* principes fugite. En Domini vestri caput *Eadmundi* Basilei, hîc teneo manibus; cedite quantotiùs. Quod vbi Angli audiere, magis atrocitate rei, quàm fide nuntij terrentur. Vnde factum est, vt inconstantiores quique paululum a fuga abessent, sed illicò quòd rex viueret comperto, animos tollebant, & in Danos acritèr incedebant, ex illisque multos prosternebant, summis certantes viribus vsque ad crepusculum noctis, qua adueniente, vt pridie, digressi sunt sponte: at vbi plurimum noctis processit, *Canutus* e castris suos abire silentio iussit, & versus Lundoniam iter arripiens, ad naues repedauit, ac non multò pòst Lundoniam reobsedit. vbi autē dies aduenit, & rex *Eadmundus* ferreum latus Danos fugisse comperit, maiorem congregaturus exercitum, in Westsaxoniam reuertitur. cuius strenuitatem videns sororius eius dux perfidus *Edricus*, vt naturalem dominum requisiuit illum, & pace cum eo redintegrata, se fidelem ei permansurum iurauit, itaque exercitu, vice tertia congregato, Lundonienses ciues ab obsidione rex liberauit, Danos ad suas naues fugauit. post biduum transfretauit Tamesim, in loco, qui Brentford nominatur, cum Danis tertiò præliaturus, & cum eis prælium commisit, & fugatis eis, victor extitit. ea vice, multi Anglorum populi, dum incautiùs flumen transirent, demerguntur: exinde rex numerosiorem congregaturus exercitum, in Westsaxoniam properat: Dani verò Lundoniam repetunt, obsidione illam cingunt, & omni ex parte * expugnant. sed Deo iuuante, nil omnino proficiunt. ob quam rem, cum sua classe recedentes inde, amnem, qui Arewe dicitur, intrant, & nauibus exilientes, prædatum in Merciam pergunt, obuios quosq; cędunt, more solito villas incendunt, prædam agunt, pòst ad naues redeunt, pedestres in flumen, quod Medewege nuncupatur, nauibus deuehuntur, equestres verò abducere viuam prædam per terram minantur. Intereà rex *Eadmundus* ferreum latus exercitum fortem de tota Anglia quartò congregauit, & in loco, vbi priùs Tamesi fluuio transmeato in Cantiam citus intrauit, ac iuxta Ottafordam cū Danis pugnam inijt: at illi non ferentes impetū eius, terga verterunt, & cum suis equis in Scepege fugerunt. Ex quibus tamen omnes, quos comprehendere potuit, occidit, & nisi perfidus dux *Edricus Streona* suis insidijs eū apud *Eagleford*, ne suos persequeretur hostes, retineret, ea die plena potiretur victoria; quo in Westsaxoniam reuerso, *Canutus* suas in Estsaxoniam copias traiecit, & iterum prædandi causa Merciam repetijt, & peiora prioribus exercitum facere iussit. Illi verò satis impigrè iussa peragunt, & omnibus qui in manus venerant obtruncatis, villis quamplurimis incensis, agris depopulatis, proinde vbertate ditati, ad naues repedant festini: quos rex Anglorum *Eadmundus* ferreum latus cum exercitu, quem de tota Anglia extraxerat insecutus, in monte, qui Assendun id est mons Assini nuncupatur, abeuntes est consecutus. Ibi festinè triplicibus subsidijs aciem instruit, deinde singulas turmas circuiens monet, atq; obtestatur, vt memores pristinæ virtutis atq; victoriæ sese regnūq; suum a Danorum auaritia defendant, cum his certamen fore, quos anteà vicerunt. Intereà *Canutus* paulatim in ęquum locum suos deducit; at contra rex *Eadmundus* aciem, sicut instruxerat velocitèr mouet, & repentè dato signo, Danos inuadit; summa vi vtrinq; dimicatur, ex his & ex illis multi cadunt, verùm dux perfidissimus & nequissimus

al. præcipites — *al. oppugnant*

Edricus

Edricus Streona, videns Danorum aciem inclinatam,& Anglos habituros victoriam, vt priùs *Canuto* promiserat, cum Maiesetensibus & exercitus parte, cui præerat, fugam capessit,& dominum suum regem *Eadmundum* & Anglorũ exercitum dolis circumuenit, & Danis victoriam suis insidijs dedit. Occisus est ea in pugna *Africus* dux, *Godwinus* dux, *Vlfketellus* Estanglorum dux, *Athilwardus* dux filius ducis Estanglorum *Athelwini* Dei amici, totúsque fere globus nobilitatis Anglorum, qui nullo in bello maius vnquam vulnus quàm ibi acceperunt. *Eadnothus* quoque Lincolniensis episcopus, & *Wlsius* abbas, qui ad exorandum dominũ pro milite bellum agente, conuenerant, interfecti sunt. Interiectis post hęc paucis diebus, cùm rex *Eadmundus* ferreum latus ad huc cum *Canu-*
10 *to* congredi vellet, dum nequissimus, & dolo plenus *Edricus*, & quidam alij, id nullo modo sinebant fieri, sed illi consilium dabant, vt pace facta cum *Canuto* regnum diuideretur; quorum suggestionibus, licèt inuitus, ad postremum cùm consentiret, recurrentibus ad inuicem nuntijs, & obsidibus vtrinq; datis, ambo reges ad locũ, qui **Deorhirst** nominatur, in vnum conuenerunt: *Eadmundus* cum suis in occidentali ripa Sabrinæ, *Canutus* verò in orientali cum suis consedit. Dein vterq; rex in insulam, quæ **Olanege** appellatur, & est in ipsius fluminis medio sita, trabarijs aduehitur; vbi pace; amicitia, fraternitate, & pacto, & sacramentis confirmata, regnũ diuiditur. Dein armis & vestibus mutatis, tributóque, quod classicæ manui penderetur, statuto, ab inuicem discesserunt; Dani tamen cũ præda, quam diripuerant, ad suas naues redierunt, cũ qui-
20 bus pacẽ, dato pretio, ciues Lundonienses fecerunt, & eos secũ hyemare permiserunt.

POst hæc rex *Eadmundus* ferreum latus, circa festiuitatem sancti *Andreæ* apostoli 15. indictione decessit Lundoniæ, sed cum auo suo rege pacifico *Eadgaro* sepultus est Glastoniæ. cuius post mortem rex *Canutus*, omnes episcopos, & duces, nec non & principes, cunctósq; optimates gentis Angliæ, Lundoniæ congregari iussit, qui cùm venissent ante eũ, quasi nesciens interrogauit eos sagacissimè, qui fuerunt testes inter eum, & *Eadmundum*, quando conuentionem amicitiæ, & diuisionẽ regni inter se fecerunt, qualitèr ipse, & *Eadmundus* de fratribus & filijs eius, inter se locuti fuissent, vtrum fratribus & filijs eius liceret in regno occidentalium saxonum post patrem eorum regnare, si *Eadmundus*, ipso viuente moreretur; at illi cœperunt dicere se proculdubio scire, quòd
30 rex *Eadmundus*, fratribus nullam portionem regni sui nec viuens, nec moriens commẽdâsset. de filijs autem eius, hoc se nosse dixerunt, quòd rex *Eadmundus* vellet *Canutũ* adiutorem & protectorem esse filiorũ eius, donec regnandi ætatem haberent. verùm illi, testante Deo, falsum exhibuerunt testimoniũ, & fraudulentèr mentiti sunt, æstimantes illum sibi & mitiorem esse propter mendacium suum, & se ab illo præmium magnum suscepturos, ex quibus falsis testibus quidam post non multum tempus ab eodem rege interfecti sunt: tunc rex *Canutus* post supradictam interrogationem a præfatis optimatibus fidelia iuramẽta recepit. & illi iurauerunt illi, quòd illũ regem sibi eligere vellent, eiq; libentèr obedire, & suo exercitui vectigalia dare, & accepto pignore de manu sua nuda cum iuramentis a principibus Danorum, fratres & filios *Eadmundi* regis omninò
40 despexerũt, eósq; reges esse negauerunt. vnus autem ex ipsis prędictis Clitonibus erat *Eadwinus* egregius & reuerentissimus *Eadmundi* regis germanus quẽ ibidem cum consilio pessimo, exulem esse debere constituerunt. Cùm ergo audisset *Canutus* adulationem supradictorũ, & despectionem, quam fecerunt in *Edwinum* gaudens introiuit in Cameram suam, vocansq; ad se perfidum ducem *Edricum*, sciscitabatur ab eo, quo modo posset decipere *Edwinum* vt mortis subiret periculum, qui respondens dixit se scire quendam virũ *Athelwardum* nomine, qui facilius eum in mortem tradere quiuisset, cum quo colloquium habere posset, illiq; nimiam mercedem promitteret. cognito autẽ viri nomine, vocauit eum rex ad se callidè dicens. sic & sic allocutus est me dux *Edricus*, dicens te posse seducere *Edwinũ Clitonem*, vt occidatur modò adquiesce consilijs nostris,
50 & quære mihi caput eius, & potieris omni honore, & dignitate patrum tuorũ; & quære mihi caput eius, & eris mihi charior fratre germano. ille verò dicebat se velle eũ quærere, vt interficeretur, si vllo modo valuisset, veruntamen nondũ voluit illum occidere, sed propter excusationẽ hoc promittebat, erat enim ille ex nobilissimo genere Anglorũ ortus. Hoc anno rex *Canutus* totius Anglię suscepit imperium, idq; in quatuor partes diuisit. Westsexoniã sibi, Estangliã *Turkillo* Comiti, Merciam *Edrico* perfido duci, Northimbriam

Canutus

Northhimbriam *Eirico* Comiti, fœdus etiam cum principibus & omni populo percussit, & amicitiam firmam inter se iuramentis stabilierunt, omnésque veteres inimicitias postponentes sedauerunt. Dein consilio perfidi ducis *Edrici*, rex *Canutus Clitonem Eadwinum* regis *Eadmundi* germanum, & *Eadwinum*, qui rex appellabatur rusticorum, exlegauit. verùm cum rege pacificatus est *Edwinus*. *Edwinus* verò *Clito*, deceptus illorum insidijs, quos eatenus amicissimos habuit, iussu & petitione regis *Canuti*, hoc eodem anno innocentèr occiditur. dedit etiam consilium *Edricus*, vt Clitunculos *Eadwardum*, & *Eadmundum* regis *Eadmundi* filios necaret, sed quia magnum dedecus sibi videbatur, vt in Angliam perimerentur, paruo elapso tempore, ad regem Swanorum occidendos misit, qui licèt fœdus esset inter eos, precibus illius nullatenùs adquiescere voluit: sed illos ad regem Hungariorum Salomonem nomine misit nutriendos, vitæque seruandos; quorum vnus scilicet *Eadmundus* processu temporis ibidem vitam finiuit. *Eadwardus* verò *Agathani* filiam germani imperatoris in matrimonium accepit, ex qua *Margaretam*, postea Scotorum reginam, & *Christinam* sanctimonialem virginem, & *Clitonem Edgarum* suscepit. Mense Iulio rex *Canutus*, derelictam regis *Egelredi* reginam * *Emmam* in coniugium accepit, ex qua genuit *Heardecnutũ* postea regem, & filiam nomine *Gunildam*, quæ nupsit *Henrico* Romanorum imperatori. Anno 1018. cùm esset rex *Canutus* Lundoniæ in natiuitate Domini, perfidum ducem *Edricum Streona* in palatio iussit occidi, quia timebat insidijs ab eo circumueniri quandóque, sicut domini sui priores *Egelredus* & *Eadmundus* frequentèr sunt circumuenti. Corpus verò eius super murum ciuitatis proijci, ac insepultum præcepit dimitti. cum quo dux Normannus filius *Leofwini* ducis, frater scilicet *Leofrici* Comitis, & *Athelwardus* filius *Agelmari* ducis, & *Brictricus* filius *Alfegi* Domnaniensis satrapæ sine culpa interfecti sunt. *Leofricum* pro Normanno germano suo rex constituit ducem, & eum postmodum valdè carum habuit. Hoc anno de tota Anglia 72. & de Lundonia 410. libræ exercitui Danorum sunt persolutæ, *Aldunus* episcopus Dunelmensis obijt, ingens bellum inter Anglos, & Scotos apud Carrum geritur. Angli & Dani apud Oxenfordam de lege regis *Eadgari* tenenda concordes sunt effecti. Anno 1019. rex Anglorum & Danorum *Canutus* Denemerciam adijt, & ibi per totam hyemem mansit. Anno 1020. rex *Canutus* in Angliam redijt, & in Paschali festiuitate apud Chirencestre magnum concilium habuit. *Eadmundus* suscepit episcopatum Dunelmensem, *Liuingus* Dorobernîæ archiepiscopus vita decessit, cui *Agelnothus*, qui bonus appellatur, nobilis viri *Agelmari* filius successit. Eodem anno ecclesia, quam rex *Canutus* & Comes *Turketellus* in monte, qui Assendun dicitur, construxerant, illis præsentibus, a *Wlstano* Eboracensi archiepiscopo & multis alijs episcopis cum magno honore, & gloria dedicata est. Anno 1021. *Canutus* rex Anglorum & Danorum, ante festum sancti *Martini*, *Turkillum* sæpè dictum Comitem cum vxore sua *Egitha* expulit Anglia. *Algarus* orientalium Anglorum episcopus obijt, cui *Alfwinus* successit. Anno 1022. *Agelnothus* Dorobernîæ archiepiscopus Romam iuit, quem *Benedictus* papa magno cum honore suscepit, & pallium illi dedit. Anno 1023. corpus sancti *Elfegi* martyris, de Lundonia Dorobernîam est translatum. *Wlstanus* Eboracensium archiepiscopus, Eboraci quarto Cal. Iunij, feria tertia defungitur; sed corpus eius Heli defertur, & ibi sepelitur; cui successit *Alfricus* Wintoniensis præpositus. Anno 1026. *Alfricus* Eboracensium archiepiscopus, Romam iuit, & a *Iohanne* papa pallium suscepit. Obijt *Richardus* secundus dux Normannorũ, cui successit *Richardus* tertius, qui eodẽ anno mortuus est, cui successit frater eius *Robertus*. Anno 1027. cùm regi Anglorum, & Danorum intimatum esset, quòd Norregani regẽ suum *Olanũ* propter eius simplicitatem, & mansuetudinem, æquitatẽ, & religiositatem, nimis vili penderent, multũ auri & argenti quibusdam illorũ misit, multis rogãs petitionibus, vt illo spreto, & abiecto deditionem illi facerent, ac illũ super se regnare permitterent; qui cùm ea, quæ miserat, auiditate magna suscepissent, ei renunciari iusserunt ad illum suscipiendum paratos fore, quandocunq; voluisset venire. Anno 1028. *Canutus* rex Anglorum & Danorũ 50. nauibus magnis Norregiam deuectus, *Olanum* regem de illa expulit, sibiq; eum subiugauit. Anno 1029. *Canutus* rex Anglorum & Danorum, & Norreganorum ad Angliam redijt, & post Danicum Comitem *Hacun* (qui nobilem matronam *Gunhildam* sororis suæ & *Wirtegornin* regis Windorũ filiam in matrimonio habuit)

al. Elfgifiam

al. Olauum

habuit) quasi legationis causa in exilium misit. timebat enim ab illo vel vita priuari. Anno 1030. prædictus Comes *Hacun* in mari perijt: quidam tunc dicunt eum fuisse occisum in Orcada insula: sanctus *Olauus* rex & martyr *Haroldi* regis Norreganorum filius, quem rex *Canutus* expulerat reuersus in Norregam iniustè perimitur a Norreganis. Anno 1031. *Canutus* rex Anglorum & Danorum & Norreganorum de Denemercia magno cum honore Romam iuit, & sancto *Petro* apostolorum principi ingentia dona in auro & argento, alijsq; rebus pretiosis obtulit, & a *Iohanne* papa, vt scholam Anglorum in Roma morantium, ab omni tributo & telône liberaret, impetrauit; & in eundo & redeundo largas pauperibus elemosynas erogauit, ac multas per viam clausuras, vbi telon a peregrinis exigebatur, ingenti pretio dato, dissipauit; vitæque suæ, & morum emendationem, ante sepulchrum apostolorum deuouit. Anno 1032. ecclesia sancti *Eadmundi* regis & martyris dedicata est. Ignis penè inextinguibilis multa per Angliam loca concremauit. *Alffigus* Wintoniensis episcopus obijt, cui *Elfwinus* presbyter regis successit. Anno 1033. magnæ religionis, & modestiæ vir *Leolfsius* Hwicciorum episcopus, in episcopali villa Kemesia, decimo quarto Cal. Septembris feria tertia obijt, &, vt fas est credi, ad cælica regna migrauit, cuius corpus in ecclesia sanctæ *Mariæ* Wigorniæ cum honore tumulatur, in cuius sedem Perscorensis abbas *Bricthegus*, filius videlicèt sororis *Wlstani* Eboracensis archiepiscopus leuatus est. Anno 1034. *Malcholmus* rex Scotorum obijt, cui *Machetad* successit. Anno 1035. *Canutus* rex Anglorum ante suum obitum super Norreganos *Swanum* filium suum regem constituit; super Danos verò *Hardecnutum* suum & *Emmæ* reginæ filium, regem locauit; *Haroldum* verò suum ex Hamtunensi * *Elfgiua* procreatum regem Anglorum constituit, & posteà hoc anno secundo Idus Nouembris, feria quarta apud Scaftesbiriam vita decessit: sed Wintoniæ, in veteri monasterio satis honorificè tumulatur. Quo tumulato regina *Elfgiua* quæ & *Emma*, ibidem resedit.

al. Elgiua

Haroldus.

HAroldus verò, adepta regia dignitate, misit Wintoniam suos constipatores celerrimè, & gazarum, opúmque, quas rex *Canutus* ei reliquerat, maiorem, meliorémq; partem ademit illi tyrannicè, spoliatámque dimisit ibidem, vt cœperat, residere. atque consentientibus plurimis maioribus natu Angliæ; quia iustus hæres cœpit regnare, non tamen ita potentèr vt *Canutus*, quia iustior hæres expectabatur *Hardecnutus*: vnde breui pòst tempore, regnum sorte diuiditur Angliæ, & *Haroldo* pars septentrionalis, *Hardecnuto* prouenit Australis. *Robertus* dux Normannorũ obijt, cui successit *Willielmus Bastard* filius eius, in puerili ætate. Anno 1036. innocentes *Clitones*, *Alfredus*, & *Eadwardus Egelredi* quondam regis Anglorum filij, de Normannia, vbi cum *Richardo* auunculo suo manserant tempore longo, multis Normannicis militibus secum assumptis, in Angliam paucis transuecti nauibus, ad suæ matris colloquium, quæ Wintoniæ morabatur, venére. Quod indignè grauitérque ferebant potentes nonnulli; quia, licèt iniustum esset, *Haroldo* multò deuotiores extitere quàm illis, maximè, vt fertur, Comes *Godwinus*. hic quidem *Alfredum* cùm versus Lundoniam ad regis *Haroldi* colloquium, vt ei mandarat, properaret, retinuit, & arctam in custodiam posuit; sociorum verò illius quosdam disturbauit, quosdam catenauit, & posteà cæcauit, nonnullos cute capitis abstracta, cruciauit, & manibus ac pedibus amputatis multauit; multos etiam venundari fecit, & mortibus varijs ac miserabilibus, apud Geldefordam sexcentos viros occidit. sed illorum animas, nunc in Paradiso credimus gaudere cum sanctis, quorum corpora tam crudelitèr sine culpa perempta sunt in aruis. Quo audito, regina *Emma* filium suum *Eadwardum*, qui secum remanserat, magna cum festinatione in Normanniam remisit. Deinde *Godwini*, & quorundam aliorum iussione, ad insulam Elig *Clito Elfredus* strictissimè vinctus ducitur, sed vt ad terram nauis applicuit, in ipsa, mox abstraxerunt oculos eius cruentissimè, & sic ad monasterium ductus monachis traditur custodiendus vbi breui pòst tempore de hac migrauit luce, & in australi porticu in Occidentali parte ecclesiæ, corpus eius sepelitur debito cum honore, anima verò Paradysi fruitur amœnitate. *Haroldus* rex Merciorum, & Northimbrorum anno 1037. vt per totam regnaret Angliam, a principibus & omni populo, rex eligitur. *Hardecnutus* verò quia in Denemercia moras innexuit, & ad Angliam, vt rogabatur, venire distulit, penitus abijcitur, cuius mater *Elfgiua*, quæ & *Emma*, quondam

quondam Anglorũ regina, hyemis initio sine misericordia expellitur Anglia, quæ rate mox parata in Flandriam transuehitur, & a nobili Comite *Baldewino* cũ honore suscepta est. Is vt talem virum decuit, quamdiu necessitas poposcerat, ei necessaria gratantèr ministrari curauit. Eodem anno paulo ante magnæ religionis vir, *Auicus* Eoweshamtunensis Decanus obijt. Anno 1038. *Egelnothus* Dorobernensis archiepiscopus quarto Calend. Nouembris vita decessit, cuius obitus die septimo *Agelredus* Suthsaxoniæ præsul obijt. petierat enim a Deo, ne post mortem sui dilectissimi patris *Egelnothi* in hac luce diu viueret, cui *Grimketellus* in* episcopatũ; *Agelnotho* verò regis Capellanus *Eadsius* in archiepiscopatum successit. decessit etiam eodem anno Wigorniensis episcopus *Britthegus*, decimo tertio Calend. Ianuarij, feria quarta, cui successit *Liningus*. Anno 1039. hyems extitit asperrima, *Britlmarus* Lichfildensis episcopus obijt, cui *Wlsius* successit. *Hardecnutus* rex Danorum Flandriam deuectus ad matrem suam *Emmam* deuenit.

al. præsulatũ

Hardecnutus.

Haroldus rex Anglorum obijt Lundoniæ, & in Westmonasterio sepelitur, quo sepulto proceres ferè totius Angliæ, legatos ad *Hardecnutum* Brige, vbi cum matre sua morabatur, mittentes, & se benè facere putantes, rogauerunt illum vt Angliam veniret, & sceptra regni susciperet, qui nauibus 40. paratis, & Danicis militibus instructis, ante mediam æstatem Angliam aduehitur, & gaudentèr ab omnibus suscipitur, regníque solio mox sublimatur; sed sui imperij tempore, nil egit dignum potestati regiæ. nam mox vt regnare cœpit, iniuriarum, quas vel sibi, vel suæ genitrici suus antecessor fecerat rex *Haroldus*, (qui frater suus putabatur) non immemor, *Alfricum* Eboracensem archiepiscopum, *Godwinum* Comitem, *Stir* maiorem domus, *Edricum* dispensatorem, *Throndsuum* carnificem, & alios magnæ dignitatis viros Lundoniam misit, & ipsius *Haroldi* corpus effodere & in gronnam proijcere iussit, quod cùm proiectum fuisset, præcepit illud extrahi, & in flumen Tamesen mandauit proijci. breui autem pòst tempore, a quodam captum est piscatore, & ad Danos allatum sub festinatione est, & in cœmeterio, quod habuerunt Lundoniæ, sepultum est ab ipsis cum honore. quibus per actis, rex *Hardecnutus*, octo marchas vnicuique suæ classis remigi, & duodecimo vnicuique gubernatori de tota Anglia præcepit dependi, tributum viz. tam graue vt vix aliquis id posset persoluere. Quapropter omnibus, qui priùs eius aduentum desiderabant magnoperè, factus est exosus summopere. Adhuc etiam, pro nece fratris sui *Elfredi*, aduersus *Godwinum* Comitem, & Wigorniensem episcopum *Liningum*, accusantibus illos *Alfrico* Eboracensi archipræsule, & quibusdam alijs, exarsit ira magna. Idcircò episcopatum Wigorniensem *Liningo* abstulit, & *Alfrico* dedit: sed sequenti anno, ablatum *Alfrico Liningo* secum pacificato, benignè reddidit. *Godwinus* autem regi, pro sua amicitia dedit trierem, id est, nauem fabrefactam, rostrũ deauratum habentem, armamentis optimis instructam, decoris armis, electísque octingesimo militibus decoratam. Quorum vnusquisque habebat duas in suis brachijs armillas aureas sexdecim vncias pendentes, loricam triplicem, indutam in capite cassidem ex parte deauratam, gladium deauratis capulis renibus accinctum, Danicam securim auro argentóque redimitam in sinistro humero pendentem, in manu sinistra clipeum, cuius vmbo clauíque erant deaurati, in dextra lanceam, quæ lingua Anglorum **Ategar** appellatur. Insupra etiam non sui consilij, nec suæ voluntatis fuisse, quod frater eius cæcatus fuisset, sed dominum regem suum *Haroldum* facere, quod fecit, iussisse, cùm totius ferè Angliæ principibus & ministris dignioribus, regi iurauit. Anno 1041. rex Anglorum *Hardecnutus*, suos huscarlas misit per omnes prouincias regni sui ad exigendum, quod indixerat, tributum, ex quibus duos, *Feader* scilicet, & *Turstanum*, Wigornienses prouinciales cum ciuibus, exorta seditione, in cuiusdam turris, Wigorniensis monasterij solario, quò celandi causa confugerant, 4. nonas Maij, feria 2. peremerunt. Vnde rex ira commotus, ob vltionem necis illorũ *Thuri* mediterraneorum, *Leofricum* Merciorũ, *Godwinum* Westsaxonum, *Siwardum* Northimbrorũ, *Romeium* Mageseten sium, & cæteros totius Angliæ Comites, omnésq; ferè suos huscarlas cũ magno exercitu *Alfrico* adhuc Wigorniensem pontificatũ tenente, illò misit, mandans, vt omnes viros, si possent, occiderent, ciuitatem deprædatam incenderent, totámque prouinciam deuastarent. Qui paulo post festum omnium sanctorum, & vrbem, & prouinciam

uinciam vastare cœperunt, idque per quatuor dies agere non cessauerunt, sed paucos e ciuibus, vel prouincialibus ceperunt, ac occiderunt, quòd prænognito aduentu eorum, prouinciales quoque locorum fugerunt; ciuium verò multitudo, in quandam modicam insulam in medio **Sabrine** fluminis sitam, quæ **Beuerege** nuncupatur, confugerant, & munitione facta, tam viriliter se aduersus suos inimicos defenderunt, quoad pace recuperata, liberè domum liceret eis redire quinta igitur die, à ciuitate cremata, vnusquisque cum magna præda rediit in sua, & regis statim ira quieuit. non multò pòst *Eadwardus Egelredi* quondam regis Anglorum filius, de Normannia vbi multis exulabat annis, venit Angliam, & a fratre suo *Hardecnuto* rege susceptus honorificè, in curia eius mansit. Anno 1042. Rex Anglorum *Hardecnutus* dum in conuiuio (in quo *Osgodus Clapa* magnæ vir potentiæ, filiam suam *Gytam* Danico, & præpotenti viro *Tunio*, *Prudan* cognomento, in loco, qui dicitur * **Lamtithe** magna cum lætitia tradebat nuptui lætus, sospes, & hilaris cum sponsa prædicta, & quibusdam viris, bibens staret, repentè inter bibendum miserabili casu ad terram corruit, & sic mutus permanens sexto Idus Iulij, feria tertia expirauit, & Wintoniam delatus iuxta patrem suum regem *Canutum* est tumulatus; cuius frater *Eadwardus*, annitentibus maximè Comite *Godwino*, & Wigomensi præsule *Liuingo*, Lundoniæ leuatur in regem, cuius pater *Egelredus*, cuius pater *Eadgarus*, cuius pater *Eadmundus*, cuius pater *Eadwardus* senior, cuius pater *Alfredus*.

* al. Lambith

Sanct. Edwardus.

ANno ab incarnatione Domini 1043. *Eadwardus* ab archipræsulibus *Edsio* Dorobernensi, & *Alfrico* Eboracensi, alijsque fermè totius Angliæ præsulibus prima die Paschæ 3. Non. Aprilis, vngitur in regem Wintoniæ. Eodem anno, post festum sancti *Martini*, rex cum Comitibus *Leofrico*, *Godwino*, & *Siwardo*, de ciuitate Glauorna Wintoniam venit improuisè; & vt illi consilium ei dederant suæ genitrici quicquid in auro, argento, gemmis, lapidibus, alijsq; rebus pretiosum habuerat, abstulit; vel quia priusquã rex esset effectus, vel pòst, minùs quàm volebat illi dederat, & ei valdè dura extiterat. defuncto *Eadmundo* Dunelmensi episcopo, *Egelricus* successit, *Siwardo* administrante Comitatum Northumbrorum. Anno 1044. *Alwoldus* Lundoniensis præsul, qui & ante episcopatum, & in episcopatu abbatis iure Eoueshamnensi cœnobio præfuit, cum pontificatũ administrare pro sua infirmitate minùs sufficeret, & Eoueshammi residere voluit, sed fratres illius loci ad id omnino consentire noluerunt. Quapropter ablatis ex magna parte libris, & ornamentis, quæ ipse eidem loco contulerat, & quibusdam vt fertur quæ alij contulerant, ad monasterium **Ramesege** secessit, & omnia quæ attulit, sancto contulit *Benedicto*, ibiq; resedit, & eodem anno octauo Cal. Augusti feria quarta defunctus sepelitur ibidem. In generali verò concilio, quod eodem tempore celebratum est Lundoniæ, religiosus Heoueshamnensis monachus, qui & Manni vt abbatis iure suo monasterio præesset eligitur, & quarto Idus Augusti, feria sexta ordinatur. eodem anno, nobilis matrona *Gunnilda*, regis *Wertgeorni*, & sororis *Canuti* regis filia, & Comitis *Hacun*, & post mortem *Haroldi* viduata, cum duobus filijs *Hemmingo*, & *Turkillo* expellitur Anglia. quæ Flandriam deuecta in loco, qui **Brigge** dicitur, aliquando resedit, & sic Danemerciam adijt. Anno 1045. *Brictwoldus* Wiltoniensis episcopus obijt, cui regis Capellanus *Hermannus* de Lotaringia oriundus successit. Quo anno, rex Anglorum *Eadwardus* ad Sandicum portũ congregauit classem prævalidam, contra magnum Noreganorum regem Angliam adire disponentem, sed bellum a *Swano* rege Danorum sibi illatum, iter impediuit. Anno 1046. *Liuingus* Hwicciorum Domnaniæ, & Cornubiæ præsul, decimo Calend. Aprilis die dominica obijt. post cuius obitum, regis Cancellario *Leofrico* Brittannico, mox Cridiatuhensis & Cornubensis datus est præsulatus. Et *Aldredus*, qui primò monachus Wintoniensis, post abbas Tauistokensis extitit, Hwicciorum pontificatum suscepit. *Osgodus Clapa* expellitur Anglia. magnus Norreganorum rex sancti *Olaui* regis filius, fugato rege Danorum *Swano*, sibi Danemerciam subegit. Anno 1047. nix in occidente tanta cecidit, vt siluas quoque frangeret. *Aldwinus* Wintoniensis episcopus decessit, in cuius sedem *Stigandus* sublimatur. *Swanus* rex Danorum, suos legatos misit ad *Eadwardum* regem Anglorum, & rogauit, vt sibi classem mitteret contra magnum regem Norreganorum. tunc Comes *Godwinus* consilium regi dedit, vt saltem 50. naues militibus instructas

ei mitteret, sed quia *Leofrico* Comiti & omni populo id non videbatur consilium, nullam ei mittere voluit. Post hæc, magnus rex Noreganorū, classe multa & valida constipatus, cum *Swano* prælium commisit, & multis millibus vtrinque occisis, illum de Danemercia expulit, & pòst in illa etiam regnauit, atque tributum sibi non modicum pendere Danos coegit, ac non multò pòst obijt. Anno 1048. *Swanus* Danemerciam recepit, & *Haroldus Harfager*, *Siwardi* regis Norreganorum filius, & ex parte matris frater sancti *Olaui*, patruus scilicèt magni regis, Norregam repetijt, breuiq; post tempore suos nuntios ad regem Anglorum *Eadwardum* misit, & pacem, amicitiámq; ei obtulit, & recepit. Terræmotus Calend. Maij, die Dominica extitit magnus Wigornæ, Wic, Deorbiæ, & multis alijs locis: mortalitas hominum, & animalium multas occupauit Angliæ prouincias, & ignis aereus vulgo dictus siluaticus, in Deorbensi prouincia, & quibusdam alijs prouincijs villas & segetes multas vstulauit. Anno 1049. *Leo* Papa, centesimus quadragesimus quintus, iste est *Leo*, qui nouum cantum de sancto *Gregorio* Papa fecit. *Henricus* imperator innumerabilem congregauit exercitum, contra Flandrensium Comitem *Balwinum*, maximè eò quòd apud Neomagum suum palatium combussisset, atque fregisset pulcherrimum. In qua expeditione fuit *Leo* Papa, & de multis terris nobiles & magnifici viri quamplurimi. *Swanus* etiam rex Danorum, vt imperator illi mandarat, cum sua classe ibi affuit, & ea vice fidelitatem imperatori iurauit, misit quoq; ad regem Anglorum *Eadwardum*, & rogauit illum ne *Baldewinum* permitteret effugere, si vellet ad mare fugere. Idcirco cum magna classe rex Sandicum portum adijt, & ibi tamdiu mansit, quoad imperator de *Baldewino* omnia, quæ voluit, habuisset. Intereà *Swanus* Comes, *Godwini* Comitis, & *Gytæ* filius, qui relicta priùs Anglia (quòd *Edginam* Leonensis monasterij abbatissam, quam corruperat, in matrimonium habere non liceat) Danemerciam adierat, nauibus 8. redijt, dicens cum simulatione, se cum rege a modò fidelitèr permansurum. Cui *Beorne* Comes, filius auunculi sui Danici Comitis *Vlfi*, filij *Spraclingi*, filij *Vrsi*, ac frater *Swani* regis Danorum promisit a rege impetraturum, vt suus Comitatus ei redderetur. pacificato itaq; cum imperatore Comite *Baldwino*, Comites *Godwinus* & *Beorn* 42. nauibus Peuenesea, regis licentia sunt deuecti, reliquam verò classis partem domum iussit redire, paucis secum nauibus ibi retentis. Cui cùm nuntiatum fuisset, quòd *Osgodus Clapa*, cum 29. nauibus in *Vlpe* iaceret, de nauibus, quas remisit, quot potuit, reuocauit. *Osgodus* autem, vxore sua, quam apud **Brige** commiserat, recepta, 6. nauibus Denemerciam redijt. aliæ verò Estsaxoniam adeuntes, præda non modica, circa promontorium *Eadulfi*, rapta, redibant. Verùm eas in redeundo sæua corripuit tempestas, omnésq; submersit, exceptis duabus, quæ in transmarinis partibus captæ sunt, occisis omnibus, qui in illis erant. dum hæc agebantur, *Swanus* Comes Peuenesea venit, & consobrinū suum *Beorn* Comitem cum dolo rogauit, vt ad Sandicum portum secum iret, & vt illi promiserat, eum cum rege pacificaret. qui fisus in consanguinitate, tribus tantum socijs assumptis, cum illo proficisci cœpit; at ille ad **Bosanham**, vbi eius naues erant, duxit eum, & in nauem introductum duris mox loris vinciri iussit, ac secum tamdiu habuit, donec ad ostium **Dorte** veniret, vbi illo occiso, & in altam fossam proiecto, terráque obruto, dimiserunt illum sex naues, quarum duas paulò pòst ceperunt Heastingenses, & occisis, qui fuerunt in eis, naues ad Sandwicum conducentes, regi obtulerunt. *Swanus* verò ad Flandriam, duabus fugiens nauibus ibi mansit, quoad Wigorniensis episcopus *Aldredus*, illum reduxit, & cum rege pacificauit. Eodem anno, sanctus *Leo* papa, rogatu eximiæ religionis abbatis *Herimari*, in Franciam venit, habens in comitatu suo præfectum, & digniores quosq; Romuleæ vrbis, & sancti *Remigij* Francorum apostoli monasterium, Remis constitutum, maximo cum honore dedicauit; & postmodum, in ipsa vrbe, magnam synodum archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, sex diebus celebrauit: in qua synodo, fuit *Aldwinus* Ramesigensis; & abbas monasterij sancti *Augustini* a rege Anglorum *Eadwardo* illò missus. Anno 1050. rex Scotiæ *Machetad* Romæ argentum spargendo distribuit: *Edsius* Dorobernensis archiepiscopus obijt, cui *Robertus* Lundoniensis episcopus, genere Normannus successit: *Hermannus* Wiltoniensis episcopus, & *Aldredus* Wigorniensis episcopus Romam ierunt. Anno 1051. *Alfricus*, qui & *Putta*, Eboracensis archiepiscopus Suthwellæ defunctus, **Medeshamburchstede** sepelitur, cui

cui *Kinsius* regis capellanus successit. Rex *Edwardus* absoluit Anglos à graui vectigali, trigesimo octauo anno, ex quo pater suus rex *Egelredus* primitùs id Danicis solidarijs solui mandarat. Post hæc, mense Septembri, Bononiensis Comes *Eustachius* senior, qui sorore *Eadwardi* regis *Godam* nomine in coniugium habuerat, paucis Doroberniam applicuit nauibus. In qua milites eius, cum stolidè & insipienter sibi hospitia quærerent, vnum è ciuibus peremerunt: quod videns conciuis eius vlciscitur illum, occiso milite quodam. ob quam rem Comes, & sui, nimis irati, viros & mulieres quamplures armis interfecerunt, pueros & infantes suorum pedibus equorum contriuerunt; sed vbi ciues ad obsistendum con-
10 currere viderunt, turpem fugam ineuntes, vix euaserunt, septem ex socijs eorum peremptis, & ad regem *Eadwardum*, qui tunc temporis Glauorne morabatur, fugerunt. Talia geri in suo Comitatu Comes *Godwinus* grauitèr ferens, nimiaque commotus ira de toto Comitatu suo, scilicet dè Cantia, Suthsaxonia, Westsaxonia, & filius eius primogenitus *Swanus* de suo, id est, de Oxenfordensi, Glauornensi, Herefordensi, Summerseatunensi, Berrukeschirensi prouincijs; altérque filius *Haroldus* de suo Comitatu, videlicet, Estsaxonia, Estanglia, Huntendunensi, & Grantebrigiensi prouincijs innumerabilem congregauerunt exercitum, quod regem *Eadwardum* non latuit. Idcirco, nuncijs ad *Leofricum* Mercensium, & *Siwardum* Northimbrorum Comites festinatò missis, rogauit vt ad se in magno periculo constitutum, cum
20 omnibus, quos habere poterant, venire accelerarent. Illi autem primò cum paucis venerunt: sed vbi cognouerunt quo modo se habuit res, per suos Comitatus celeres miserunt veredarios, & magnum congregauerunt exercitum. similiter & *Rodulfus* Comes, *Godæ* sororis *Eadwardi* regis filius, de suo comitatu quot potuit congregauit. Interea *Godwinus* & filij eius, cum suis exercitibus post natiuitatem Sanctæ *Mariæ*, in Glauornensem prouinciam venientes, in loco qui Langeto dicitur, castra metati sunt, & legatis Glauornam ad regem directis, Comitem *Eustachium*, & socios eius insuper & Normannos, & Bononienses, qui castellum in Dornbernæ cliuo tenuerunt, sub denuntiatione belli reposcebat. Ob id autem ad tempus rex perterritus, & in angore magno constitutus, quid ageret pœnitùs igno-
30 rabat; sed vbi exercitum Comitum *Siwardi*, *Leofrici*, & *Rodulfi* aduentare comperijt, se nullatenùs *Eustachium*, aliósque requisitos traditurum constantèr respondit; quo audito, vacui redeunt legati; quibus abeuntibus, exercitus Glauornam intrauit, ita inflammato & concordi animo ad pugnam paratus, vt statim si rex permitteret, cum exercitu *Godwini* pugnam inire vellet. At quia de tota Anglia, quíque meliores in sua, & in illorum parte erant coadunati Comiti *Leofrico*, & quibusdam alijs, magnum videbatur consilium, ne ipsi cum suis compatriotis bellum inirent; sed obsidibus adinuicem datis, rex & *Godwinus*, die constituto ad placitandum Lundoniam conuenirent. probato consilio, & nuncijs intercurrentibus, obsidibus datis & acceptis, dux in Westsaxoniam redijt; rex verò de to-
40 ta Mercia & Northimbria copiosiorem exercitum congregauit, & secum Lundoniam adduxit. *Godwinus* autem & filij eius ad Suthweorc venêre cum magna Westsaxonum multitudine: sed quia suus paulatim defluxerat exercitus, placitum inire cum rege non audebat, verùm nocte superueniente fugam inijt. Quare mane facto, rex in suo consilio, & omnis exercitus, vnanimi consensu illum, & quinque filios eius exules fore decreuerunt: qui cum coniuge sua *Githa* & *Tosti* cum vxore sua *Iuthitha* filia videlicet *Baldwini* Flandrensis Comitis, ac duo alij filij eius *Swanus*, & *Girth*, ad Tornege, vbi naues eius paratæ fuerant, venerunt. In qua, tantum auri, & argenti aliarúmque rerum pretiosarum, quantum illa portare potuit, festinanter imponentes, eámque certatim conscendentes; ad
50 Flandrensium Comitem *Baldwinum* direxerunt cursum. Porrò *Haroldus* & * *Leolwinus* filij eius, Bristowam adeuntes, nauem quam frater illorum *Swanus* sibi parauerat, conscenderunt, & in Hyberniam transuecti sunt: reginam verò *Edgitam* rex propter iram, quam aduersus patrem eius *Godwinum* habuerat, repudiauit, & cum vna pedissequa ad Werewellam eam sine honore misit, & Abbatissę custodiendā cōmendauit. his gestis

* *al. Leofrinus*

Normannicus dux *Williehmus*, cum multitudine Normannorum Angliam venit, quem rex *Eadwardus*, & socios eius honorificè suscepit, & magnis multísque donatum muneribus ad Normanniam remisit. Anno millesimo quinquagesimo secundo, *Alsgiua*, id est, *Emma* regina quondam & coniux regum *Egelredi*, & *Canuti*, secundo Nonas Martij Wintoniæ obijt, & ibi sepulta est. Eodem anno Wallensium rex *Griffinus*, magnam partem Herefordensis prouinciæ depopulatus est, contra quem prouinciales illi, & de castello quàm plures Normanni ascenderunt, sed multis ex illis occisis, ille victoriam habuit, & secum magnam prædam adduxit. Hæc pugna facta est eodem die, quo ante tredecim annos fratrem Comitis *Leofrici Edwinum* Wallenses interfecerunt. paruo post tempore, *Haroldus* Comes, & frater eius *Leolfwinus* de Hybernia redeuntes, & ostium Sabrinæ nauibus multis intrantes, in confinio Summersetanæ, & Dorsetanæ applicuerunt, & illis in partibus villas, & agros deprædati sunt multos. aduersus quos de Domnania, & Summersetania quamplures ascenderunt, sed eos vicit *Haroldus*, cæsis ex illis plusquam triginta nobilibus ministris, cum alijs multis: dein ad naues cum præda redijt, & mox Penwichthsteort circumnauigauit. Tunc rex *Eadwardus* quadraginta naues alimentis, electísque militibus instructas, ad Sandwicum portum festinatò misit, & eos aduentum Comitis *Godwini* opperiri, & obseruare iussit, sed tamen ignorantibus omnibus, ille cum paucis nauibus reuersus in Cantia applicuit, & missis latentèr nuncijs, primitùs Cantuarienses, dein Suthsaxones, Estsaxones, Suthregienses, & omnes Buthsecarlas de Hastinga, & vbique circa ripas maris, aliósque nonnullos in auxilium sui allexit; hi omnes, vno ore aut viuere, aut mori se paratos fore sibi promiserunt. Quod vbi regiæ classi, quæ ad Sandwicum portum iacebat, innotuit, illum insequuntur, ille verò fugiens euasit, & quo in loco potuit, se occultauit. Illi verò ad Sandwicum portum sunt reuecti, & inde Lundoniam sunt reuersi. Hoc cognito, Comes *Godwinus* ad Vectam insulam reuehitur, & circa ripas maris tamdiu nauigabatur, donec ad illum filij eius *Haroldus* & *Leolfwinus*, sua cum classe venirent, cúmque in vnum conuenissent à deprædatione, & depopulatione destiterunt; victum autem exercitui suo, cùm res exposceret, sumebant, circa ripas autem maris & vbicunque locorum, omnes quos poterant sibi in adiutorium allicientes, & Buthsecarlas omnes, quos obuios inuenerant secum legentes, versus Sandwicum portum cursum direxerunt, quò cùm venissent, regi *Eadwardo* tunc temporis Lundoniæ demoranti, illorum aduentus nuntiatur; qui, nuncijs properè missis, omnibus, qui à se non defecerant, mandauit, vt in adiutorium sui venire maturarent, at illi nimis tardantes, ad tempus non venerunt. Intereà cum sua classe *Godwinus* Comes aduersus cursum Tamesis deuectus, die exaltationis Sanctæ Crucis, feria secunda ad Suthweorc venit, & ibi tam diu expectauit, quoad maris accessus adueniret. Interim quosdam per internuncios, ciues Lundonienses, quos varijs pollicitationibus priùs illexerat, conuenit, & vt omnes ferè, quæ volebat, omninò vellent, effecit. Inde rebus omnibus dispositis, & ordinatis, reumate adueniente, festinanter anchoras sustulerunt, ac nullo in ponte, obsistente, per Australem fluminis crepidinem sursum nauigauerunt. Venit, & pedestris exercitus, ac se per oram fluminis ordinatim disponens, spissam, terribilémque fecit testudinem: dein classis se versus Aquilonem in ripam vertit, quia regis classem circumdare vellet. Habebat enim & rex classem, & numerosam pedestrem exercitum: sed quia ibi & cum rege, & cum *Godwino* erant perpauci, qui fortitudinis aliquid haberent, (in tantum Angli pugnare aduersus suos propinquos ac compatriotas penè omnes abhorrebant). Vnde sapientiores quique ex vtráque parte, inter regem, & ducem pacem reintegrantes, exercitum ab armis discedere iusserunt; mane autem facto rex habuit concilium, pristinúmque honorem plenitèr reddidit *Godwino*, & vxori suæ, filiísque omnibus, excepto *Swano*. Ille enim ductus pœnitentia, eò quòd vt prædiximus consobrinum suum *Beorn* occiderat, de Flandria nudis pedibus Ierusalem adierat, indéque rediens inualitudine ex nimio frigore contracta, mortuus est in Licia, filiam quoque ducis *Edgitham*

githam reginam digniter rex recepit, ac pristinæ dignitati restituit. Facta igitur concordia pacéque firmata, omni populo rectam legem promiserunt, & omnes Normannos, qui leges iniquas adinuenerant, & iniusta iudicia iudicauerant, multáque regi consilia aduersus Anglos dederant, exlegauerunt; paucos tamen scilicet *Robertum* Draconem, & generum eius *Richardum Scrobi* filium *Alfredum* regis stratorem, *Aufridum* cognomento *Ceockesfot*, & quosdam alios quos plùs cæteris rex dilexerat, eique & omni populo fideles extiterant, in Anglia * remeare permiserunt. Porrò *Robertus* Doroberniæ Archiepiscopus, & Lundoniæ præsul *Willielmus* & *Vlf* Lincolnensis antistes, cum suis Normannis vix euadentes mare transierunt, sed *Willielmus* propter suam bonitatem, paruo post tempore reuocatus, in suum Episcopatum recipitur. *Osbernus* verò cognomento *Pentecost*, & socius eius *Hugo* sua reddiderunt castella, & Comitis *Leofrici* licentia, per suum comitatum Scotiam adeuntes à rege Scottorum * *Machetad* recepti sunt. Eodem anno in nocte festiuitatis Sancti *Thomæ* Apostoli, tantus támque vehemens extitit ventus, vt multas ecclesias, domósque dirueret, & innumeras arbores frangeret, vel radicitus euelleret.

al. remanere

al. Malbeotha

Anno millesimo quinquagesimo tertio, *Griffini* regis Australium Wallensium frater *Rees* nomine, propter frequentes prædas, quas egit in loco, qui **Bulendun** dicitur, iussu regis *Eadwardi* occiditur, & Glauornam caput eius ad regem in Vigilia Epiphaniæ est allatum. Eodem anno, dum secunda Paschalis festiuitatis celebraretur feria, Wintoniæ *Godwino* Comiti ex solito regi ad mensam assidenti, suprema calamitas euênit. Graui etenim morbo ex improuiso percussus, mutus in ipsa sede declinauit. Quod filij Comes *Haroldus*, *Tostius*, & *Girth* videntes, illum in cameram regis portauerunt, sperantes eum post modicum de infirmitate conualescere, sed ille expers virium, quinta posthæc feria, decimo septimo Kalendas Maij vita decessit, & in veteri monasterio sepultus est. Cuius ducatum suscepit filius eius *Haroldus*, & eius Comitatus datus est *Algaro Leofrici* Comitis filio.

Anno millesimo quinquagesimo quarto, strenuus dux Northimbrorum, *Siwardus* iussu regis *Eadwardi*, & equestri exercitu & classe valida Scotiam adijt, & cum rege Scottorum *Machetad*, prælium commisit, ac multis millibus Scottorum, & Normannis omnibus, quorum supra mentionem fecimus, occisis, illum fugauit, & *Malcolmum* regis Cumbrorum filium, vt rex iusserat, regem constituit. In eo tamen prælio filius suus, & multi Anglorum, & Danorum ceciderunt. Mortuo *Godwino* VVincelcumbensi Abbate, *Alredus* VVigorniensis Episcopus, in festiuitate Sancti *Kenelmi*, *Godricum*, *Godmanni* regis capellani filium, loco eius Abbatem constituit. Dein magnus cum xenijs idem Episcopus, regis fungitur legatione ad imperatorem, à quo simul, & *Heremanno* Colonensi Archipræsule, cum magno susceptus honore, ibidem per integrum annum mansit, & ex parte regis, imperatori suggessit, vt legatis Hungariam missis, fratruelem suum *Edvardum*, regis videlicet *Eadmundi* ferrei lateris filium reduceret, Angliámque venire faceret.

Anno millesimo quinquagesimo quinto, *Siwardus* dux Northimbrorum Eboraci decessit, & in monasterio Galmanho, quod ipse construxerat, sepultus est: cuius ducatus *Tostio Haroldi* ducis germano datus est. Non multò pòst rex *Eadwardus* habito Lundoniæ concilio, *Algarum* Comitem, filium *Leofrici* Comitis sine culpa exlegauit, qui mox Hyberniam petijt, & decem & octo piraticis nauibus adquisitis, redijt, & *Griffinum* regem VVallensium adijt, eúmque petiuit, vt contra regem *Eadwardum* sibi esset in auxilium; ille autem statim de toto regno suo copiosum exercitum congregans, *Algaro* præcepit, vt loco constituto, sibi & exercitui cum suis copijs occurreret; quibus in vnum conuenientibus, fines Anglorum depopulaturi Herefordensem prouinciam intrauerunt, contra quos timidus dux *Rodulfus* regis *Eadwardi* sororis filius exercitum congregans, & duobus milliarijs à ciuitate Hereforda, nono Kalendas Nouembris illis occurrens, Anglos contra morem in equis pugnare iussit, sed cùm prælium

essent

essent commissuri, Comes cum suis Francis & Normannis fugam primitùs capessit; quod videntes Angli, ducem suum fugiendo. Quos aduersarij ferè omnes insecuti quadringentos vel quingentos viros ex eis peremerunt, multósque vulnerauerunt; dein victoria potiti, rex *Griffinus*, & Comes *Algarus* Herefordam intrauerunt, & septem Canonicis, qui valuas principalis basilicæ defenderant occisis, ac monasterio, (quod verus Christicola antistes *Athelstanus* construxerat) cum omnibus ornamentis & reliquijs sancti *Agelberti* regis, & martyris, aliorúmque sanctorum, combusto, & nonnullis è ciuibus necatis, multisque captiuatis, ciuitate etiam spoliata & cremata, prædæ vbertate sunt ditati. Mox Anglia exercitum congregari iussit, cui Glauornæ congregato, strenuum ducem *Haroldum* præfecit, qui eos persequitur, ac fines Wallanorum audacter ingressus, vltra Straddele castra metatus est. Sed illi, qui virum fortem & bellicosum imperatorem sciebant, cum eo committere bellum non audebant, in Suthwaloniam fugerunt. Quo comperto, maiorem exercitus partem ibi dimisit, mandans eis, vt suis aduersarijs, si res exposceret, viriliter resisterent, cum cætera verò multitudine Herefordam rediens, vallo alto illam cinxit, portis & seris muniuit. Interea legatis intercurrentibus, *Griffinus*, *Algarus*, & *Haroldus*, & qui cum illis fuerant in loco, qui Biligesleage dicitur, conuenerunt, & pace data & accepta, firmam amicitiam inter se pacti sunt. quibus patratis, classis *Algari* Comitis Legacestram deuecta, stipendium, quod eis promiserat, ibi expectauit. Ipse verò ad regem venit, & ab eo suum Comitatum recepit. Eodem tempore, religiosus vir *Tremerinus* VValonicus antistes decessit. hic, multo tempore, vicarius *Adhelstani* Herefordensis præsulis extitit, postquam ipse ministerium episcopale per se implere nequiuit. Erat enim per annos tredecim, oculorum lumine priuatus. *Hermannus* Wiltoniæ prouinciæ præsul offensus, quia ei sedem episcopalem transferre de villa, (quæ Rammebirig dicitur) ad Abbatiam Malmesburiensem rex nollet concedere, episcopatum dimisit, marique transfretato, apud sanctum *Bertinum* monachicum habitum suscepit, ibique in ipso monasterio tribus annis mansit. Anno millesimo quinquagesimo sexto, *Henricus* imperator Romanorum obijt, cui successit *Henricus* filius eius. Vir magnæ sanctitatis Herefordensis episcopus *Adhelstanus*, quarto Idus Februarij, in villa, quæ dicitur Bosanbrig, decessit, cuius corpus Herefordam delatum in ecclesia, quam ipse à fundamentis construxerat, est tumulatum. Cui *Leonegarus* ducis *Haroldi* capellanus successit, qui eodem anno decimo sexto Kalendas Iulij, à *Griffino* VValanorum rege in loco, quæ Glastingebirie dicitur, cum clericis suis, & vicecomite *Agelnotho*, & multis alijs occisus est, mansit autem in episcopatu vndecim septimannis, & quatuor diebus. Quo perempto, *Aldredo* Wigorniensi præsuli, donec antistes constitueretur, episcopatus Herefordensis commissus est. Posthæc idem episcopus, & Comites *Leofricus*, ac *Haroldus*, cum rege *Eadwardo*, *Griffinum* Walanorum regem pacificauerunt. Comes Agelwinus *Oddo* ecclesiarum amator, pauperum recreator, viduarum & pupillorum defensor, virginitatis custos, ab *Alredo* Wigorniensi episcopo, ante suum obitum monachizatus, 2. Kalendas Septembris, apud Deorhirst decessit, sed in monasterio Perscorensi, honorificè sepultus quiescit. Dunelmensis episcopus *Algericus*, episcopatu sponte relicto, ad monasterium suum, quod dicitur Burh, vbi nutritus, & monachus est factus, secessit, ibique annis duodecim degit. cui eiusdem monasterij monachus frater ipsius *Agelwinus*, in episcopatu successit. Anno millesimo quinquagesimo septimo, *Clito Eadwardus*, regis *Eadmundi* ferrei lateris filius, vt ei mandarat suus patruus, rex *Eadwardus* de Hungaria, quò multò ante (vt prædiximus) in exilium missus fuerat, Angliam venit. Decreuerat enim rex illum post se regni hæredem constituere, sed ex quo venit, paruo pòst tempore vita decessit Lundoniæ. excellentis vir memoriæ, laudabilis Comes *Leofricus*, *Leofwini* ducis filius, in propria villa, quæ dicitur Bromleage, secundo Kalendas Septembris, in bona senectute decessit, & Couentro sepultus est honorificè; quod monasterium, inter cætera bona opera, quæ in sua vita gessit, ipse, & vxor illius Dei cultrix & Sanctæ *Mariæ* semper virginis amatrix deuota, nobilis Comitissa *Godiua*, de suo patrimonio à fundamentis construxerunt, & id terris sufficientèr locupletauerunt, ornamentis varijs

rijs adeò ditauerunt, vt in nullo monasterio totius Angliæ, tanta copia auri, argenti, gemmarum, lapidúmque pretiosorum inueniretur, quanta tunc temporis habebatur in illo. Leonense etiam & Wanlokense cœnobium, sanctique *Iohannis Baptistæ*, ac Sanctæ *Wereburgæ* virginis monasteria, in Legacestria sita, & ecclesiam, quam Lincolniensis præsul *Eadnothus* in loco famoso, qui Sanctæ *Mariæ* Stou Anglicè, Latinè verò Sanctæ *Mariæ* locus appellatur, pretiosis ditauerunt ornamentis; Wigorniense quoque monasterium terris, & Heueshamuense, ædificijs, ornamentis varijs, terrísque locupletauerunt. Huius itaque Comitis sapientia, quam diu vixit, regibus, omnique populo Anglorum multùm profecit, cuius ducatum filius suus *Algarus* suscepit. *Hecca* præsul Australium Saxonum obijt, pro quo *Egelricus* monachus ecclesiæ *Christi* Cantuariensis eligitur. Anno millesimo quinquagesimo octauo, *Algarus* Merciorum Comes, à rege *Eadwardo* secundo exlegatus est, sed regis Walanorum *Griffini* iuuamine, & Norreganicæ classis adminiculo, quæ ad illum venerat ex improuiso, citò per vim suum Comitatum recuperauit. *Aldredus* Wigorniensis episcopus ecclesiam, quam in ciuitate Glauorna à fundamentis construxerat, in honore principis Apostolorum *Petri* honorificè dedicauit: & postea regis licentia *Wlstanum* Wigorniensem monachum à se ordinatum Abbatem constituit ibidem. Dein præsulatu dimisso Wiltoniensis ecclesiæ, qui sibi ad regendum commissus fuerat, & *Hermanno*, cuius suprà mentionem fecimus, reddito, mare transijt, & per Hungariã profectus est Ierosolymam; quod nullus Archiepisc. vel episc. Angliæ eatenus dignoscitur fecisse. Anno 1059. *Nicolaus* Florentiæ ciuitatis episcopus Papa eligitur, & *Benedictus* eijcitur. Anno 1060. *Henricus* rex Francorum obijt, cui filius eius primogenitus *Philippus* succedit. VVillensis episcopus *Duduc* obijt, cui successit *Gisa* regis capellanus, ambo de Lotharingia oriundi. Eboracensis Archiepiscopus *Kinsius* 11. Kal. Ianuarij, Eboraci obijt, cuius corpus ad monasterium, quod Burh dicitur, delatum, honorificè est tumulatum. Pro quo Wigorniensis episcopus *Aldredus* ad Archiepiscopatum in natiuitate Domini eligitur, & Herefordẽsis præsulatus, qui ei propter industriam suam fuerat commissus, capellano *Edgithæ* reginæ, *Waltero* Lotaringo est datus. Anno 1061. *Aldredus* Eboracensis Archiepiscopus cum *Tostio* Comite Romam iuit, & à *Nicolao* Papa pallium suscepit. Interim rex Scotorum *Malcolmus* sui coniurati fratris *Tostij* Comitatum, id est, Northimbriam fortitèr depopulatur, violata pace sancti *Cuthberti* in Eilond. Eodem anno *Nicolaus* Papa obijt. *Alexander* Papa electus 149. successit. Anno 1062. *Wlstanus* vir venerandus pontifex Wigorniensi ecclesiæ præficitur. Hic Deo amabilis, regione Merciorum in prouincia Warewicensi, parentibus religiosis oriundus, patre viz. *Eastano* matre verò *Wlfgeoua* nomine, in nobili autem monasterio (quod Burch nominatur) literis & ecclesiasticis officijs imbutus, extitit; qui ambo scilicet parentes eius in tantum religioni studebant, vt longè ante finem vitæ, castitatem professi se ab inuicem seperantes, sub sanctæ conuersationis habitu, vitam consummare gauderent. Quorum exemplo ipse adolescens incitatus, matre id maximè persuadente, seculum reliquit, atque in eodem Wigorniensi monasterio, in quo & ante pater eius Deo seruierat, monachichum habitum & ordinem à venerabili *Brichthego* eiusdem ecclesiæ Episcopo suscepit, à quo etiam in gradu tam diaconatus, quàm presbyteratus ordinatus est. Statim igitur in ipso initio arduam, & omni religione plenam arripiens vitam, in vigilijs, ieiunijs, orationibus, omnique virtutum genere, subitò admirandus apparuit. hinc ob morum disciplinam, primò magister & custos infantium aliquandiu constituitur, deinde ob solertiam ecclesiastici officij cantor simul, & thesaurizarius ecclesiæ ex præcepto seniorum efficitur. Nactus verò occasionem liberiùs Deo seruiendi, ex custodienda sibi commissa ecclesia, totum se contemplatiuæ vitæ dedit; die noctúque in ea aut orationi, aut diuinæ lectioni insistens, bidui, triduique ieiunio assiduè corpus macerans; sacris vigilijs in tantum deditus, vt non modò diem cum nocte, sed & aliquando, quod à nobis vix crederetur si non ab ipsius ore hoc audiuissemus, quatuor dies cum noctibus absque somno pertransiens ferè exsiccato cerebro periculum incurreret, nisi sopore prælibato naturæ satisfacere festinaret. Denique & cùm vi naturæ dormire compelleretur non lecto, aut lectisternijs membra ad soporem fouebat,

 sed

sed super scamnum ecclesiæ libro, in quo orabat siue legebat, caput sustentans, paulisper se reclinabat. Post aliquod autem tempus, defuncto *Agelwino* Priore monasterij, ipse vir reuerendus Prior & pater congregationis ab *Aldredo* episcopo constituitur. Quod officium valdè laudabiliter adimplens prioris conuersationis austeritatem minimè reliquit, immò vt cæteris benè viuendi exemplum daret multiplicitèr adauxit, deinde post aliquot annorum curricula, electo ad Archiepiscopatum Eboracensis ecclesiæ prædicto *Aldredo* Wigorniensi episcopo, fit vnanimis consensio tam cleri, quam etiam totius plebis in eius electione, rege viz. *Eadwardo* annuente, vt quem sibi vellent præsulem eligerent. contigit námque eo tempore vt & legatos Apostolicæ sedis eius electioni interesse *Armenfredum* scilicet Sedunensem episcopum, & alium, qui 10 à domino Papa *Alexandro* pro responsis ecclesiasticis ad regem Anglorum *Eadwardum* missi, regio præcepto Wigorniæ per totam ferè Quadragesimam degebant, expectantes responsum suæ legationis vsque ad curiam regalem proximi Paschę. Hi videntes dum ibi morarentur, eius laudabilem vitam, in eius electionem non tantùm consentiebant, immò tam clerum, quàm plebem maximè ad hæc instigabant, suáque autoritate electionem firmabant: illo verò obstinatissimè renuente, séque indignum acclamante, & cum sacramēto etiam affirmante se multò libentiùs decollationi quàm tam altæ ordinationi succumbere velle, cùm sæpè à viris religiosis super hoc circumuentus, ad consentiendum minimè persuaderi posset, tandem à viro Dei *Wlsio* incluso, qui tunc plus 40. annis solitariam vitam egisse noscebatur, acritèr pro inobedientia & 20 obstinatia correptus, diuino etiam oraculo territus consentire cum maximo cordis dolore compulsus est, & episcopatu suscepto, Dominico die, quo sanctæ *Mariæ* natiuitas celebrabatur, consecratus, vita & virtutibus clarus Wigorniensis ecclesiæ præsul effulsit. Consecratus est igitur ab *Aldredo* Eboracensi Archiepisc. eò quòd *Stigando* Doroborniæ Archiepiscopo officium episcopale tunc à domino Papa interdictum erat, quia *Roberto* Archiepiscopo viuente Archiepiscopatum suscepere præsumpsit: canonica tamen professione, præfato Dorobernensi Archiepiscopo *Stigando*, non suo ordinatori *Aldredo* facta. Insuper & ipse archipræsul Eboracensis ordinator eius coram rege, & regni optimatibus, ipso *Stigando* factitante, propter subsequentium calumnias, profiteri iussus est, se nullum ius ecclesiasticæ, seu secularis subiectionis super eum de- 30 inceps velle clamare, nec propter quod ab eo consecratus est, nec quia ante consecrationem eius monachus factus est. facta est autem hæc illius ordinatio, anno ætatis suę plus 50. regni verò regis *Eadwardi* anno 20. indictione 15. Anno 1063. strenuus dux Westsaxonum *Haroldus*, iussu regis *Eadwardi* post Natiuitatem Domini æquitatu non multo secum assumpto, de Glauorna, vbi tunc rex morabatur, ad Radelam multa cum festinatione profectus est, vt regem Walanorum *Griffinum* propter frequentes depopulationes, quas in Anglorum finibus agebat. ac verecundias, quas domino suo *Eadwardo* sæpè faciebat, occideret. At ille, eius aduentu præcognito fugam cum suis inijt, nauem conscendit, & vix euasit. *Haroldus* verò, vt eum fugisse comperit, palatium eius incendit, & naues eius cum armamentis combussit, eodémque die redijt, sed circa 40 Rogationes de Brichstow classica manu profectus, magna ex parte terram Walanorum circumnauigabat, cui frater suus *Tostius* Comes cum equestri (vt rex mandarat) occurrit exercitu, & viribus simul iunctis regionem illam depopulari cęperunt. Vnde Walani coacti, datis obsidibus, sese dederunt, & se tributum illi daturos promiserunt, regémque suum *Griffinum* exlegantes abiecerunt. Anno 1064. rex Walanorum *Griffinus* nonas Augusti à suis interficitur, & caput eius, capútque nauis ipsius cum ornatura, Comiti *Haroldo* mittitur. Quæ mox ille regi detulit *Eadwardo*. Quibus gestis, fratribus illius *Blethogento*, & *Rithwalano* rex *Eadwardus* terrā Walanorū dedit, cui & *Haroldo* Comiti fidelitatem iurauerant illi, & ad imperiū illorum terra, mariq; se fore paratos, ac omnia, quæ priùs de terra illa regibus anterioribus fuerant pensa, obedientèr 50 se pensuros spoponderunt. Anno 1065. reuerendus vir *Agelwinus* Dunelmensis episcopus, sancti *Oswini* regis quondam Berniciorum ossa, in monasterium, quod iuxta ostium fluminis Tine situm est, de tumulo leuauit, transactis à sepultura eius 415. annis, & in scrinio cum magno honore locauit. Strenuus dux VVestsaxonum *Haroldus*, in terram Walanorum in loco, qui Portascith nominatur, mense Iulio, magnum ædificari

ficari iussit ædificium, & multa, quæ pertinent ad esum & potum illuc congregari mandauit, vt dominus suus rex *Eadwardus* illic aliquandiu venationis causa degere posset. Sed *Carados* filius regis Suthwalanorum occiderat, eiúsque regnum inuaserat, cum omnibus, quos habere poterat, die festiuitatis sancti *Bartholomæi* Apostoli illuc venit, & operarios ferè cunctos cum illis, qui eis præerant, peremit, & omnia bona, quæ ibi congregata fuerant, abstulit. Deinde 5. Nonas Octobris, feria 2. Northimbrenses ministri Gamelbarn, *Dunstanus* filius *Agelnothi*, *Glonîern* filius *Eardulfi* cum 200. militibus, Eboracum venerunt, & pro execranda nece nobilium Northimbrensium, ministrorum *Gospatrici* (quem regina *Egitha* germani sui *Tostij* causa in curia regis quarta
10 nocte natiuitatis Dominicæ per insidias occidi iussit) & *Gameli*, filij *Orm*, ac *Vlfij*, filij *Dolfini*, quos anno præcedenti Eboraci in camera sua sub pacis fœdere per insidias Comes *Tostius* occidi præcepit, nec non pro immensitate tributi, quod de tota Northimbria iniustè acceperat, eodem die, primitus illius Danicos huscarlas *Amundum* & *Rauenesweareum* de fuga retractos, extra muros ciuitatis, ac die sequenti, plusquam 200 viros ex curialibus in Boreali parte fluminis Humbræ, peremerunt, ærarium quoque ipsius fregerunt, ac omnibus quæ illius erant, ablatis recesserunt, omnes ferè dehinc, comitatus illius, in vnum congregati, *Haroldo* Westsaxonum duci, & alijs, quos rex *Tostij* rogatu pro pace redintegranda ad eos miserat, in Northamtonia occurrerunt. Vbi priùs, & post apud Oxenefordam, die sanctorum Apostolorum *Symonis* & *Iudæ*,
20 dum *Haroldus* & alij quamplures Comitem *Tostium*, cum eis pacificare vellent, omnes vnanimi consensu contradixerunt, ac eum cum omnibus, qui legem iniquam statuere illum incitauerant, exlegauerunt. Et post festiuitatem omnium sanctorum, cum adiutorio Comitis *Edwini* de Anglia *Tostium* expulerunt. Qui mox cum vxore sua *Baldwinum* Flandrésium Comitem adijt, & apud sanctum *Audomarum* hyemem exegit. * *Morgarus* verò iussu regis Northumbris est prælatus Comes. Post hæc rex *Eadwardus* paulatim ægrotare cœpit, in natiuitate verò Domini curiam suam, vt potuit Lundoniæ tenuit, & ecclesiam, quam ipse à fundamentis construxerat die sanctorum Innocentium in honore sancti *Petri* Apostolorum principis cum magna gloria dedicari fecit.

al. Morkarus

Haroldus

ANno ab incarnatione Domini 1066. Anglorum decus, pacificus rex *Eadwardus*
30 *Egelredi* regis filius postquam 23. annis, mensibus 6. & 27. diebus potestate regia Anglis Saxonibus præfuit, indictione quarta vigilia Epiphaniæ Domini, feria 5. mortem obijt Lundoniæ, & in crastino sepultus regio more; ab omnibus, qui tunc affuere, non sine lachrymis plangebatur amarissimè. Quo tumulato, subregulus *Haroldus Godwini* ducis filius, quem rex ante suam decessionem regni successorem elegerat, à totius Angliæ primatibus ad regale culmen electus, die eodem ab *Aldredo* Eboracensi Archiepiscopo in regem honorificè est consecratus. De miraculis, quæ Deus, qui semper est mirabilis & gloriosus in sanctis suis, dignatus est operari pro beato *Eadwardo* rege, & confessore in vita sua, hic pauca scribuntur. *Igitur quadam die, dum idem rex, ad celebrationem Missæ apud Westmonasterium ante altare, in oratione prostratus iaceret, vidit*
40 *qualitèr rex Danorum parato nauigio magno, vt in Angliam hostiliter veniret, cum de nauicula in maiorem nauem intrare deberet, lapsus inter vtramque in profundum maris, submersus est, & statim dissipatum est nauigium eius. Quo viso miraculo, beatus rex* Eadwardus *risit, immensas agens gratias Deo. Episcopus verò, qui Missam illam celebrauit, timuit, quòd rex aliquid de eo vidisset in celebratione Missæ, vnde risum fecisset: celebrata itaque Missa, episcopus conuocatis Comite* Haroldo, *& alijs magnatibus regis, qui aderant, diligentèr quæsiuit à rege, qua de causa ipse in celebratione Missæ risum fecerat, & narrauit ei rex visionem, quam viderat, & notatū die, & hora, miserunt legatos in Denemarchiam, & inuenerunt ita accidisse regi Danorum, sicut rex* Eadwardus *prædixerat. Item de eodem. Quadam die, cùm prædictus rex Anglorum* Eadwardus, *iter ageret, habuit sibi obuiam beatum* Iohannem *Apostolum & E-*
50 *uangelistam in specie pauperis, petentem ab eo eleemosynam, & cùm rex non haberet quod commodiùs ei daret, extraxit annulum suum à digito suo, & dedit illi. Eodem verò die, beatus ille Euangelista apparuit cuidam peregrino exeunti de sancta ciuitate Ierusalem, & ait illi; vnde es? & quo vadis? cui peregrinus respondit; de Anglia sum, & ad Angliam redire desidero: cui Apostolus dixit, nostine regem Angliæ* Eadwardum? *& respondens ille dixit, noui Domine, & ait illi Apostolus; Accipe annulum hunc, & affer regi* Eadwardo, *& dic ei, quod* Iohannes

Apostolus

Apostolus remittit ei hunc annulum, quem ipse illi dederat hodie in via, qua ambulabat; & angelus Domini bonus comitetur tecum, & faciat tibi prosperum iter, Amen; & sic accepto annulo, & valedicto, Apostolicus vltra non comparuit illi. Eodem autem die, peregrinus ille, Domino duce, cui nihil est impossibile, venit in Angliam, & tradito regi annulo suo narrauit ei omnia, quæ illi acciderant in via, & quod illo die à Ierosolymis recesserat; quod quamuis impossibile videbatur, tamen per assertionem peregrinorũ, qui cum eo Ierosolymis erant, post longi temporis spatium in Angliam redeuntium, verum esse comprobatur. Item de eodem rege Eadwardo *quadam die contigit, quòd cùm prædictus rex Anglorum* Eadwardus, *regina, & Comite* Haroldo *deducentibus ærarium suum intrauit, vt pecuniam videret magnam, quam regina & Comes* Haroldus, *rege ipso nesciente, collegerant ad opus regis (scilicet per singulos Comitatus totius Angliæ de vnaquáque hida terræ quatuor denarios, vt rex inde contra natale Domini pannos emeret ad opus militum, & seruientium suorum) cúmque rex intrasset ærarium suum, comitantibus regina, & Comite* Haroldo, *vidit diabolum sedentem super denarios illos, & ait illi rex, quid hic facis? cui Dæmon respondit: custodio hic pecuniam meam. & dixit ei rex: coniuro te per patrem & filium, & spiritum sanctum, vt indices mihi quamobrem pecunia ista tua est. Et respondens dixit ei Dæmon: quia iniustè adquisita est de substantijs pauperum. Illi autem, qui illum comitabantur, stabant stupefacti, audientes quidem illos loquentes; neminem autem videntes præter solum regem; & ait illis rex: reddite denarios istos illis à quibus capti sunt, & fecerunt sicut præcepit illis rex. Item de eodem rege* Eadwardo. *Quadam die solemni, cùm prædictus rex Anglorum* Eadwardus *Londoniæ esset coronatus, & regalibus indutus esset indumentis, & versus monasterium ab aula sua stipatus agmine nobilium, Archiepiscoporum, episcoporum, cleri, & populi, progrederetur, sedit quidam leprosus vlceribus plenus, in via, qua rex transiturus erat, & qui præibant, increpabant eum, vt taceret; volentes eum inde remouere, quibus rex, ait, sinite eum ibi sedere, & cùm rex appropinquasset illi, dixit ei leprosus; coniuro te per Deum viuum, vt portes me in scapulis tuis, vsque in ecclesiam, & statim rex demisso capite præcepit leprosum illum in collo suo poni, & factum est ita, cúmque rex procederet, precatus est Dominum, vt ipse sanitatem redderet leproso illi, & exaudita est oratio eius, & leprosus sanus factus est ex hora illa, laudans & benedicens Dominum.* *Haroldus* verò mox vt regni gubernacula susceperat, leges iniquas destruere, æquas cœpit condere, ecclesiarum ac monasteriorum patronus fieri, episcopos, abbates, monachos, clericos colere simul, ac venerari, pium, humilem, affabilémq; se bonis omnibus exhibere, malefactores exosos habere. Námq; ducibus, satrapis, vicecomitibus, & suis in commune præcepit ministris, fures, raptores, regni disturbatores comprehendere, & pro patriæ defensione ipsemet terra mariq; desudare. Eodem anno, 8. Kalendas Maij, stella cometis, non solùm in Anglia, sed etiam vt fertur, per totum mundum visa, per 7. dies, splendore nimio fulgebat. Vnde quidam sic ait.

Anno milleno, sexageno, quoque seno,
Anglorum metæ crinem sensêre cometæ.

Non multò pòst Comes *Tostius* de Flandria rediens, ad Vectam insulam applicuit, &, postquam insulanos sibi tributum, & stipendium soluere coegerat, discessit, & circa ripas maris, donec ad Sandwicum portum veniret, prædas exercuit. Quo cognito, rex *Haroldus*, qui tunc Lundoniæ morabatur, classem non modicam, & equestrem exercitum congregari præcepit. Ipse verò Sandwicum portum adire parabat. Quod dùm *Tostio* Comiti nunciatum fuisset, de butsecarlis quosdam volentes, & quosdam nolentes secum assumens, recessit, & cursum ad Lindeseiam direxit. In qua villas quamplures incendit, multósque homines neci tradidit. His cognitis, dux Merciorum *Edwinus*, & Northimbrorum Comes *Morcarus* cum exercitu aduolant, illúmq; de regione illa extrudunt. Ille autem inde discedens, regem Scottorum *Malcolmum* adijt, & cum eo per totam æstatem permansit. Intereà rex *Haroldus* ad Sandwicum portum venit, ibiq; classem suam expectauit, quæ cùm esset congregata, Vectam insulam adijt, & quia Normannorũ Comes *Willielmus Eadwardi* regis consobrinus in Angliam cum exercitu venire parabat, tota æstate & autumno aduentum illius obseruabat, ad hæc autem, pedestrem exercitum locis opportunis circa ripas maris locabat. Adueniente itaque natiuitate S. *Mariæ*, victu deficiente, classicus & pedestris exercitus domũ redijt.

Post

Post hæc igitur, cum classica manu peruallida scilicet plus quingentis magnis nauibus *Haroldus Harvagra* rex Norreganorum, frater sancti regis *Olaui* in ostio **Tine** fluminis improuisè applicuit; ad quem Comes *Tostius* (vt priùs condixerant) cum sua classe venit, & citato cursu ostium Humbræ fluminis intrauerunt, & sic aduersus cursum **Use** fluminis nauigantes in loco, qui **Richale** dicitur, applicuerunt. Quod vbi regi *Haroldo* innotuit, versus Northimbriam, expeditionem properè mouit, sed priusquam rex illuc veniret, duo germani Comites, *Edwinus* scilicet & *Morcarus*, cum ingenti exercitu in vigilia S. *Matthæi* Apostoli, feria 4. in Boreali ripa **Use** fluminis, iuxta Eboracum cum Norreganis prælium commisere: & in primo belli impetu, viriliter pugnantes, 10 multos prostrauêre. At postquam diu certatum est, Angli Norreganorum impetum non sufferentes, non sine paruo detrimento suorum, terga dederunt, multóque plures ex illis in fluuio demersi fuere, quàm in acie cecidêre. Norregani verò adepta victoriæ, & obsidibus 150. de Eboraca sumptis ad naues repedarunt, relictis in ea de suis 150. obsidibus. verum 5. post hunc die, scilicet 7. Kalend. Octobris, feria 2. rex Anglorum *Haroldus*, multis millibus pugnatorum armis bellicis instructorum stipatus, Eboracum venit, & Norreganis in loco, qui dicitur **Stanfordbrige**, occurrens, regem *Haroldum Harvagra*, Comitémq; *Tostium* in ore gladij, cum maiore parte exercitus sui occidit, ac plenam victoriam, licèt acerrimè repugnatum fuisset, adeptus est: filium autem eius *Olauum*, & Comitem de Orchada insula *Paulum* nomine, (qui ad naues custo- 20 diendas cum parte exercitus dimissi fuerant) acceptis priùs ab eis obsidibus, & sacramentis, cum 20. nauibus, & reliquijs exercitus, in patriam liberè redire permisit.

Willielmus senior.

INterea dum hæc agerentur, & rex omnes inimicos suos æstima- 30 ret fuisse detritos, nunciatum est ei *Willielmum* Comitem gentis Normannicæ, cum innumera multitudine equitum, fundibulariorum, sagittariorum, peditúmque aduenisse, (vtpote, qui de tota Anglia sibi fortes auxiliarios conduxerat; & in loco, qui penuesca dicitur, suam classem *applicuisse; vnde rex statim versus Lundoniam, suum mouit exercitum cum magna festinatione. Et licet de tota Anglia, fortiores quósq; in duobus præscriptis prælijs benè sciret concidisse, mediámq; partem sui exercitus nondum conuenisse, quàm citiùs tamen potuit in Suthsaxonia suis hostibus occurrere non formidauit, & 9. milliarijs ab Hastinga, vbi sibi castellum firmauerat, priusquam 40 tertia pars sui exercitus ordinaretur, 11. Kalend. Nouembris, Sabbatho die, scilicet sancti *Calixti* Papæ & martyris, cum eis prælium commisit, sed quia arcto in loco constituti fuerant Angli, de acie se multi subtraxere, & cum eo perpauci constantes corde remansere. Ab hora tamen diei tertia, vsque ad noctis crepusculum suis aduersarijs restitit fortissimè; & seipsum pugnando tam fortiter defendit, & tam strenuè, vt vix ab hostili agmine posset interimi. At postquam ex his & ex illis plurimi corruere, heu, ipsemet cecidit, crepusculi tempore; Comites etiam *Girth*, & *Leofwinus* frater illius ibi cecidere, & ferè nobiliores totius Angliæ; *Willielmus* verò Comes cum suis Hastingam velocitèr redijt, regnauit autem *Haroldus* mensibus 9. & diebus totidem. Vt autem sciatur origo causæ, quare *Willielmus* Angliam bello petijt, breuitèr, quæ paulò ante ge- 50 sta sunt, repetantur, orto inter regem *Eadwardum*, & Comitem *Godwinum* graui, (vt supra dictum est) dissidio, exul ab Anglia cum suis Comes propellitur; cui postmodum gratiam regis requirenti, vt ei repatriare liceret, nullo modo rex concordare voluit, nisi primò, quibus sibi securitas pararetur, obsides haberet. Qua de causa, *Wlnothus* filius ipsius *Godwini*, & *Hacun* filius *Swani* filij eius obsides dantur, ac in Normanniam, *Willielmo Bastardo* Comiti, filio *Roberti*, filij *Richardi* fratris matris suę custodiendi destinantur.

*al. appulisse

Elapso

Elapso de hinc tempore, cùm iam *Godwinus* Comes esset mortuus, *Haroldus* filius eius petijt à rege ire Normanniam, & fratrem suum, atque nepotem, qui obsides ibidem tenebantur, liberare, & liberos secum patriam reducere; cui rex non hoc, inquit, fiet per me; veruntamen ne videar te velle impedire, permitto, vt eas, quocunque vis, & experiaris, quod possis; præsentio tamen te ad nihil aliud tendere, nisi in detrimentum totius Anglici regni, & opprobrium tui, nec enim ita noui Comitem mentis expertem, vt eos aliquatenus velit concedere tibi, si non præscierit in hoc magnum proficuum sui. Ascendit itaque *Haroldus* nauem, quæ tempestate valida eiecta cum omnibus, quæ ferebat, in Pontinum fluuium, qui Maia vocatur, à Domino terræ illius pro ritu loci captiuitati illius addicitur. Constrictus ergo *Haroldus*, quēlibet ex vulgo promissa mercede illectum, clam ad Comitem Normanniæ dirigit exponere, quid illi contigerit; hoc ille audito, protinùs per nuncios festinatò mandauit domino Pontini *Haroldū* cum suis, ab omni calumnia liberum sibi quantotius mitti, si pristina illius amicitia à modò, sicut hucusq;, vellet potiri, sed cùm ille hominē dimittere noluit, iterum à *Willielmo* in mandato accepit, se necessariò *Haroldū* missurū, alioquin sciret certissimū *Willielmum* Normanniæ Comitē armatū, pro eo abducendo cum suis vsq; ad nouissimū quadrantē quantotiùs Pontiuū aditurum: talibus ille minis exterritus, mittit virū cum socijs, qui à *Willielmo* multū honorificè suscipitur, & audito, cur patria exierit, benè quidē rem processurā, si in ipso nō remaneret, *Willielmus* respōdit. tenuit ergo virū aliquot diebus circa se, satisq; humanū, ac familiarē se illi exhibuit; vt huiusmodi re, animum eius in suos conatus alliceret, cui tandē aperuit, quod in mente habuit, dicebat itaq; regē *Eadwardū* quādo secum iuuene olim iuuenis in Normānia demoraretur, sibi interposita fide sua, pollicitū fuisse, quòd si rex Anglię foret, ius regni in illum iure hęreditario post se trāsferret; & subdens ait; tu quoq; si mihi te in hoc ipso adminiculaturum spoponderis, & insuper castellū Dofris, cum puteo aquæ, ad opus meū te facturū, sororémq; tuā, quam vni de principibus meis dederis in vxorē, te ad me tempore, quo nobis cōueniet, destinaturū, nec non filiā meā in coniugem accepturū, promiseris, tunc & modò nepotem tuum, & cum in Angliam venero regnaturus, fratrem tuum incolumen recipies; in quo regno, si tuo fauore confirmatus fuero, spondeo quòd omne quod à me rationabiliter tibi postulaueris, obtinebis. Sensit *Haroldus* periculū vndiq;, nec intellexit, quā euaderet, nisi in omnibus *Willielmi* adquiesceret volūtati, adquieuit itaq;. At ille, vt omnia rata forent, perlatis sanctorū reliquijs; ad hoc *Haroldū* perduxit, quatenus super illas iurejurando testaretur se cuncta, quę conuenerāt inter eos, opere completurū. His itaq; gestis *Haroldus* recepto nepote, reuersus est in patriā, vbi verò quid acciderit, quid egerit, regi percunctanti narrauit, nonne dixi tibi, me *Willielmū* nosse, & in itinere tuo plurima mala huic regno cōtingere posse; magnas in hoc facto tuo calamitates præsentio genti nostræ venturas, quas concedat mihi quæso pietas superna, ne meis diebus veniant? In breui post hæc obijt rex *Eadwardus*, & iuxta quod ipse ante mortē statuerat, in regnū ei successit *Haroldus*. Cui mādauit *Willielmus*, vt quāuis, violata fide, cætera nō seruasset, si tamen filiā suam duceret vxorem, leuitèr ferret. Alioquin se promissam regni successionem armis sibi vindicaturum procul dubio sciret. At ille quidem non illud facere se velle, nec hoc formidare dixit; vnde *VVillielmus* indignatus magna spe vincendi ex hac *Haroldi* iniusticia est animatus. Parata igitur classe non modica, Angliam petit, consertóq; graui prælio, *Haroldus* in acie cecidit, & *VVillielmus* victor regnum obtinuit. De quo prælio testantur adhuc Franci, qui interfuerunt. Quin licèt varius casus huic inde extiterit, tamen tanta strages ac fuga Normannorum fuit, vt victoria, qua potiti sunt, verè & absque dubio Dei iudicio sit ascribenda, qui puniendo scelus periurij, ostendit se Deum nolentem iniquitatem. Audita igitur *Haroldi* regis morte, Comes *Edwinus*, & *Morcarus*, qui se cum suis certamini subtraxerunt, Lundoniam venēre, & sororem suam *Aldgitham* reginam sumptam, ad ciuitatem legionum misēre. *Aldredus* autem Eboracensis Archiepiscopus, & ijdem Comites cum ciuibus Lundoniensibus, & Buthsecarlis, *Clitonem Edgarum Edmundi* regis ferrei lateris nepotem, in regem leuare voluere, & cum eo se pugnam inituros promisēre. Sed dum ad pugnam multi se pararent descendere, Comites ab eis suum auxilium retraxēre, & cum suo exercitu domum rediēre. Interea Comes *VVillielmus* Suth-

Suthsaxoniam, Cantiam, Suthamtunensem prouinciam, Suthregiam, Middlesaxoniam, Herefordensem prouinciam deuastabat, & villas cremare, hominésque interficere non cessabat, donec ad villam, quæ **Beorcham** nominatur, veniret. Vbi *Aldredus* Archiepiscopus, & *Wlstanus* episcopus Wigorniensis, *Walterus* Herefordensis episcopus, *Clito Edgarus*, Comites *Edwinus* & *Morcarus*, & de Lundonia quinque nobiliores cum multis alijs ad eum venerunt, & datis obsidibus illi deditionem fecerunt, fidelitatémq; iurauerunt. Cum quibus & ipse fœdus pepigit, & nihilominus exercitui suo villas cremare, & rapinas agere permisit.

10 APpropinquante igitur Dominicæ natiuitatis festiuitate, cum omni exercitu Lundoniam, vt ibi in regem sublimaretur adijt, & quia *Stigandus* primas totius Angliæ ab Apostolico Papa, calumniatus est pallium non suscepisse canonicè, ipsa natiuitatis die, (quæ illo anno feria secunda euenit) ab *Aldredo* Eboracensium Archiepiscopo in Westmonasterio consecratus est honorificè, sed priùs, vt idem Archipræsul ab eo exigebat, ante altare S. *Petri* Apostoli coram clero & populo, iureiurando promittens se velle sanctas Dei ecclesias, ac rectores earum defendere, nec non & cunctum populum sibi subiectum iustè, ac regali prouidentia regere, rectam legem statuere, & tenere, rapinas iniustaque iudicia penitus interdicere. Anno 1067. adueniente autem Quadragesima, rex *Willielmus* Normanniam repetijt, ducens secum Dorobernensem Archiepiscopum *Stigandum*, Glastoniensem Abbatem *Agelnothum*, *Clitonem Eadgarum*,
20 Comites *Edwinum* & *Morcarum*, *Waltenum Suiardi* ducis filium nobilem satrapam, *Agelnothum* Cantuariensem, & multos alios de primatibus Angliæ; fratrémq; suum *Odonem* Baiocensem episcopum, & *Willielmum* filium *Osburni*, (quem in Herefordensi prouincia Comitem constituerat) Angliæ custodes relinquens, castella per loca firmari præcepit. *Wlsius* Dorkestrensis episcopus decessit Wintoniæ, sed sepultus est **Dorkeacestre.** Eo tempore extitit quidam præpotens minister *Edricus*, cognomento *Siluaticus*, filius *Alfrici* fratris *Edrici Streone*, cuius terram, quia se dedere regi dedignabatur, Herefordenses castellani, & *Richardus* filius *Scrob*, frequentèr vastauerunt; sed quotiescunq; super eum irruerant, multos è suis militibus, & scutarijs perdiderunt. Idcircò, accitis sibi in auxilium regibus Walanorum *Bleothgento* videlicet, & * *Riwardo*; *al. Rinoad*
30 idem vir *Edricus* circa Assumptionem S. *Mariæ*, Herefordensem prouinciam, vsque ad pontem amnis Lucgę, deuastauit, ingentémq; prædam reduxit. Post hęc hyeme imminente, rex *Willielmus* de Normannia Angliam redijt, & Anglis importabile tributum imposuit, deindę in Domnaniam profectus hostilitèr ciuitatem Excestram, quam ciues & nonnulli Anglici ministri contra illum retinebant, obsedit, & citò infregit. *Githa* verò Comitissa, mater scilicet *Haroldi* regis Angliæ, ac soror *Swani* regis Danorũ cum multis de ciuitate fugiens euasit, & Flandriam petijt; ciues autem dextris acceptis, regi se dedebant. Anno 1068. duo Papæ in Roma facti sunt, id est, episcopus Parmensis, qui expulsus est, & episcopus de Luca, qui Papa permãsit. Post Pascha verò Comitissa *Matildis* de Normannia venit Angliam, quam die Pentecostes *Aldredus* Eboracensis Ar-
40 chiepiscopus consecrauit in reginam. Post hæc igitur, *Marleswein*, & *Cospatricus*, & quiq; Northumbranæ gentis nobiliores, regis austeritatem deuitantes; & ne sicut alij quamplures in custodiam mitterentur formidantes, (sumptis secum *Clitone Edgaro*, & matre sua *Agatha*, duabúsq; sororibus suis *Margareta* & *Christiana*) nauigio Scotiam adierunt; ibidémq; regis Scottorum *Malcolmi* pace, hyemem exegerunt. Rex autem *Willielmus* cum exercitu suo **Snothingham** venit, vbi castello firmato, Eboracum perrexit, ibidémq; duobus castellis firmatis, 500. milites in eis posuit, & in ciuitate Lincolnia alijsq; locis castella firmari præcepit. Dum hæc agerentur *Haroldi* regis filij, *Godwinus*, & *Edmundus magnus* de Hybernia redeuntes in Summersetanea applicuerunt; quibus *Eadnothus*, qui fuit *Haroldi* regis stallarius, occurrit cum exercitu, & cum eis prælio com-
50 misso, cum multis alijs occisus est. Illi verò potiti victoria de Domnania, & Cornubia præda rapta non modica, in Hyberniam redierũt. An. 1069. misit rex *Willielmus* Northumbris ad Aquilonalem plagam **Tine**, Comitem *Robertum Cumin* 3. regni sui anno (at illi omnes in vnam coacti sententiam, ne alienigenæ dominio subderentur, statuerunt aut illum interficere, aut ipsi omnes simul in ore gladij caderent:) cui appropinquanti, Dunelmensis episcopus *Egelwinus* occurrens, insidias sibi præcauere præmonuit

al. admonitionem

nuit,sed ille neminẽ hoc audere existimãs,despexit*admonentẽ. Dunelmum itaq; cũ multa militũ manu ingressus permisit suos hostilitèr vbiq; agere, occisis etiã nõnullis ecclesię rusticis,susceptus autẽ est ab episc.cũ omni mansuetudine & honore. At Northimbri tota nocte festinãtes Dunelmũ summa vi diluculo per portas irrũpunt, & socios Comitis imparatos vbiq; locorũ interficiũt.atrocitèr nimis res geritur, prostratis per domos & plateas militibus,domũ episcopi,in quã Comes fuerat susceptus,aggrediuntur pugnantes.sed cùm non ferrent iacula defendentium,domum cum inhabitantibus concremarunt.tanta fuit interfectorũ multitudo,vt omnia penè vrbis loca replerentur cruore,nam de 700.hominibus nemo præter vnum euasit.Hæc cædes hominũ facta est 5.Kalend.Februarij, feria 4. quo anno ante natiuitatem S.*Mariæ, Swani* regis 10 Danorum filij,*Haroldus,Canutus*,& eorum patruus *Osbernus* Comes, & episcopus eorũ *Christianus*, & Comes *Turkillus* 240. nauibus de Danemarchia venientes in ostio Humbræ fluminis applicuerunt. Vbi eis *Clito Eadgarus*, Comes *Aldeus* & *Marlesuein*, multiq; alij cum classe,quam parauerant,occurrerunt,affuit & *Cospatricus* Comes cum totis viribus Northimbrorum,vnanimitèr omnes contra Normannos congregati; de quorum omnium aduentu Eboracensis Archiepiscopus *Aldredus* valdè tristis effectus in magnam decidit infirmitatem,& 10.anno sui Archipræsulatus 3.Idus Septemb.feria 6.vt Deum rogauerat, vitam finiuit, & in ecclesia S. *Petri* est sepultus. octauo post hunc die,scilicet 13.Kalend.Octobr.Sabbato,Normanni,qui castella custodiebant,timentes ne domus,quæ propè castella erant,adiumenta Danis ad implendas fossas ca- 20 stellorum essent,igne eas succendere cœperũt, qui nimis excrescens totam ciuitatem inuasit,monasteriumq; S.*Petri* cum ipsa *combussit. sed vltione diuina citissimè in eis vindicatum est grauissimè. nam priusquam tota ciuitas esset combusta, Danica classis superuenit feria 2.& hinc Dani,illinc Northimbri expugnantes castella eadem die infregerunt, & plus tribus millibus ex Normannis trucidatis *Willielmo Malet*, qui tunc vicecomitatum gerebat,cùm sua coniuge,& duobus liberis,& *Gilleberto* de Gaut,alijsque perpaucis vitæ reseruatis,naues Dani cum innumeris manibus, suásq; sedes repetiere Northimbri.Quod vbi regi *Willielmo* innotuit,nimia commotus ira, iurauit omnes Northimbrenses vna se lancea peremturum.at mox exercitu cõgregato in Northimbriam efferato properauit animo; eámq; per totam hyemen deuastare,hominésq; 30 trucidare,& multa alia non cessabat agere. Interea nuncijs ad Danicum Comitem *Osbernum* missis,spospondit se clanculò daturum illi non modicam summam pecuniæ,& permissurum licenter exercitui suo victum circa ripas maris sibi rapere, ea tamen interposita conditione,vt sine pugna discederet,peracta hyeme: ille autem auri,argentique auidus non sine magno dedecore sui, petitis adquieuit.•Normannis igitur Angliam vastantibus in Northimbria, & quibusdam alijs prouincijs anno præcedenti, sed præsenti, & subsequenti ferè per totam Angliam,maximè pro Northimbriam,& contiguas illi prouincias,adeò fames præualuit,vt homines humanas, equinas, caninas,& catinas carnes, & quicquid vsus abhorret , cogente inedia, comederent: alij verò in seruitutem perpetuam se vendiderunt, dummodo qualitercunque miserabilem vitam 40 sustentarent; alij extra patriam profecti in exilium, medio itinere deficientes animas emiserunt. erat horror ad intuendum, per domos, plateas, & itinera cadauera humana dissolui,& tabescentia putredine cum fœtore horrẽdo scaturire vermibus: neque enim supererat qui ea humo cooperiret, omnibus extinctis, vel gladio & fame, vel propter famem paternũ solum relinquẽtibus.Ita,terra cultore destituta,lata vbiq; solitudo patebat per 9.annos.Inter Eboracum & Dunelmum, nusquam villa inhabitata, bestiarũ tantùm & latronum latibula,magno itinerantibus fuere timori.Cùm hæc Eboraci circumquaq; ageret rex, *Egelwinus* Dunelmensis episc. & optimates populi, timentes ne propter occisionẽ & Comitis Dunelmi, & Normannorũ apud Eboracũ, gladius regis innocẽtes æquè,ac nocẽtes pari clade inuolueret; vnanimi consilio tollentes sacrũ & 50 incorruptũ beati patris *Cuthberti* corpus,fugã ineunt, 3.Idus Decembr. feria 6.primam mansionem habuerunt in Girwine,secundã in Bethlingtun,tertiam in Tughale, quartam in Ealande.sed circa vesperã cùm plenũ vndiq; mare,aduenientibus prohiberet ingressũ,ecce,subito sui recessu,liberum præstitit introitũ, ita vt festinantes nec aliquãto tardiùs sequerentur fluctus marini,nec tardãtes aliquando citiùs pręcurrerẽt; cùm

al. consumsit

cùm autem terram attigissent, ecce, refluum mare sicut ante totas arenas operuerat. Interea regis exercitus, etiam per loca quæque inter Theisam, & Tine diffusus, vacuis vbique domibus solam inuenit solitudinem, indigenis fugæ præsidium quęrentibus vel per siluas, & abrupta montium latitantibus. tūc & ecclesia sancti *Pauli* apostoli in Gyrwin, flammis est consumpta. Dunelmensis ecclesia omni custodia, & ecclesiastico officio destituta erat, vt ait scriptura, sicut desertum, spelunca erat pauperum & debilium & ægrotantiū. qui fugere non poterant, illuc declinantes, fame ac morbo deficiebant. Imago crucifixi, quæ sola de ornamentis ecclesiæ remanserat (quoniam non facilè pro sui magnitudine a festinantibus poterat asportari) auro suo & argento est spoliata, 10 detrahentibus Normannis; rex autem cùm non longè esset, agnoscens ecclesiæ solitudinem, & crucifixi expoliationem grauitèr satis tulit, ipsósque, qui hęc fecerant, perquiri præcepit. Non multò pòst eosdem ipsos fortè sibi obuios habuit, quos, cùm è publica via declinare conspiceret, illico intellexit homines mali alicuius esse conscios. qui protinùs comprehensi aurum & argentum, quod de Crucifixo tulerant, ostenderunt. quos statim ad iudicium episcopi, & eorum qui cum illo erant, iam de fuga regredientium, transmisit, sed illi a reatu absolutos impunè dimittunt. instante namque verno tempore, redeunte ad Suthumbriam rege, *Egelwinus* episcopus cum omni populo transactis in Ealande tribus mensibus, & aliquot diebus, cum thesauro sacri corporis ad Dunelmensem ecclesiam reuersus est. Anno 1070. *Willielmi* Comi- 20 tis Herefordensis, & quorundam aliorum consilio, tempore quadragesimali, rex *Willielmus*, monasteria totius Angliæ, suos perscrutari fecit; & pecuniam, quam ditiores Angli propter illius austeritatem, & depopulationem in eis posuerant, iussit auferri, *Egelwinus* episcopus rediens (vt supradictum est) de fuga, perpetuam animo fugam meditabatur. Videns namque res Anglorum vndiq; turbari, exteræ gentis (cuius nec linguam, nec mores nouerat) graue sibi metuens dominium decreuit episcopatu dimisso, quaque posset aduena sibi prouidere: itaque nauis ei præparata, & rebus necessarijs impositis prosperum expectauit ventum in portu Wiremutnensi. fuerant ibidem eo tempore, & aliæ naues nonnullæ, quarum ductores erant *Clito Eadgarus* cum matre *Agatha*, & duabus sororibus *Margareta* & *Christiana*, *Siwardus Barn*, *Marleswein*, & *Elf-* 30 *winus* filius Normanni, & alij complures (qui post expugnationem castellorum Eboraci, Danis in sua reuertentibus, quoniam eis auxilio fuerant, indignationem regis sibi metuebant) Scotiam ire profugi parabant, ibique nauigationem prosperam præstolabantur. Per idem tempus, infinita Scotorum multitudo, ducente *Malcolmo* rege, per Cumberland traducta versus orientem diuertens, vniuersam Teesdale, & eius finitima loca vltra citráq; feroci depopulatione vastauit. vbi autem ventum est ad locum, qui dicitur Anglice Hundredeskelde, Latine autem centum fontes, trucidatis ibidem quibusdam gentis Anglicæ nobilibus, rex parte exercitus retenta, partem per viam qua venerant, cum infinita præda domum remisit, hac scilicet calliditate, vt cùm totus hostis putaretur abijsse, miseros indigenas, qui sese, suáque propter hostilem metum 40 latibulis quibus poterant, tutò conseruauerant, securè in villas suas, domósque ingressos, ipse subito incursu improuisos præoccuparet. quod & factum est. Nam depopulata Cliuelande ex parte, repentina depopulatione Heorternisse occupat, indeq; per terras sancti *Cuthberti* ferocitèr discurrens, omnes omnibus rebus, nonnullos etiam ipsis priuat animabus. Tunc etiam ecclesiam sancti *Petri* apostoli in Wiremutha, flamma suorum, ipso inspectante, consumpsit; alias quoque ecclesias cum his, qui in eas confugerant, concremauit, vbi cum circa ripas fluminis equitaret, deque altiori loco suorum crudelia in miseros Anglos facinora perspiciens, tali spectaculo animos & oculos pasceret, nuntiatum est illi *Clitonem Eadgarum*, suasque sorores regiæ stirpis puellas decoras, pluresque alios prædiuites de suis sedibus profugos, in illum portum 50 applicuisse nauibus. datis ergo dextris, venientes ad se benignè alloquitur. eisque cum suis omnibus regni sui habitationem, quamdiu vellent, cum firmissima sua pace donauit. Inter has Scotorū vastationes & rapinas, *Cospatricus* Comes, qui (vt supradictum est) a rege *Willielmo* comitatum Northimbrorum pretio assecutus fuerat accitis auxiliatoribus strenuis, atroci depopulatione Cumberland inuadit; peracta cæde, & incendio cum magna præda reuertitur, seque cum suis socijs in munitionem Bebbanburg

burg firmissimam conclusit, ex qua sæpè prorumpens, vires hostium debilitauit. Erat enim eo tempore Cumberlande sub regis *Malcolmi* dominio, non iure possessa, sed violentèr subiugata; auditis ille *Malcolmus* (cùm adhuc flamma suorum ardentem sancti *Petri* ecclesiam spectaret) quæ *Cospatricus* in suos fecerat, vix præ fuorre se ipsum ferens iussit suis, vt nulli Anglicæ gentis vlteriùs parcerent, sed omnes vel necando in terram funderent, vel captiuando sub iugo perpetuæ seruitutis abducerent. Qua licentia accepta, miseria erat etiam videre, quæ in Anglos faciebant. senes & vetulæ alij gladijs obtruncantur, alij vt porci ad esum destinati lanceis confodiuntur, rapti ab vberibus matrum paruuli, in altum aëra proijciuntur, vnde recidentes, lancearum * aculeis excipiuntur, hastilibus confertim solo infixis. hac crudelitate pro ludorum spectaculo delectabantur bestijs crudeliores Scoti: sic innocens ætas cœlum ascensura, inter cœlum pendens, & terram emittit animas. Iuuenes verò & iuuenculæ, & quicunque operibus & laboribus idonei videbantur ante faciem hostium vincti compelluntur, vt perpetuo exilio in seruos & ancillas redigantur. horum quidam, dum, plus quàm vires ferrent, currendo ante ora compellentium fatigarentur, illico ruentes in terram eundem locum casus & mortis habebant. hæc *Malcolmus* considerans, nullis miserorum lachrymis, nullis gemitibus flectebatur ad misericordiam, sed potiùs iussit, vt perurgerentur eundo. repleta est ergo Scotia seruis, & ancillis Anglici generis, ita vt etiam vsque hodiè nulla non dico villula, sed nec domuncula sine his valeat inueniri. reuerso Scotiam *Malcolmo*, *Egelwinum* episcopum versus Coloniam incipientem nauigare, mox ventus surgens contrarius in Scotiam repulit, quo etiam *Clitonem Eadgarum*, cum socijs suprà nominatis prospero cursu peruexit. Cuius *Eadgari* sororem *Margaretam*, rex *Malcolmus*, consensu propinquorum illius, matrimonio sibi iunxit, fœminam regali prosapia nobilem, sed prudentia & religione multò nobiliorem, cuius studio & industria rex ipse, deposita morum barbarie, factus est honestior, atque ciuilior. Ex qua sex filios suscepit *Eadwardum*, *Eadmundum*, *Eadgarum* regem, *Ethelredum*, *Alexandrum* regem, *Dauid* regem, & duas filias, *Matildam* reginam Anglorum, & *Mariam*, quam *Eustachius* Comes Bononiæ in coniugium accepit. Eodem anno concilium magnum in octauis Paschæ Wintoniæ celebratum est, iubente & præsente rege *Willielmo*, domino *Alexandro* papa consentiente, & per suos legatos *Hermenfredum* Sedunensem episcopum, & præsbyteros *Iohannem*, & *Petrum* Cardinales, sedis apostolicæ suam authoritatem exhibente. in quo concilio *Stigandus* Dorobernię archiepiscopus degradatur tribus de causis; scilicèt quòd episcopatum Wintoniæ cum archiepiscopatu iniustè possidebat, & quòd viuente *Roberto* archiepiscopo non solùm archiepiscopatum sumpsit, sed etiam eius pallio, quod Cantuariæ remansit, dum vi & iniustè ab Anglia pulsus est, in Missarum celebratione aliquamdiu vsus est, & a *Benedicto*, quem sancta Romana ecclesia excommunicauit, eo quòd pecunijs sedem apostolicam inuasit, pallium accepit: frater quoq; eius *Agelmarus* Estanglorum episcopus est degradatus, abbates etiam nonnulli ibi degradati sunt operam dante rege, vt quamplures ex Anglis suis honoribus priuarentur, in quorum loco suæ gentis personas subrogaret ob confirmationem scilicet sui, quòd nouitèr adquisierat regni. hinc & nonnullos tam episcopos, quàm abbates, quos nulla euidenti causa nec concilia, nec leges seculi damnabant, suis honoribus priuauit, & vsque ad finem vitæ custodiæ mancipatos detinuit, suspitione (vt diximus) tantum inductus noui regni. In hoc itaq; concilio, dum cæteri trepidi, vtpote regis agnoscentes animum, ne suis dignitatibus priuarentur, timerent, venerandus vir *Wlstanus* Wigorniensis episcopus possessiones quamplures sui episcopatus ab *Aldredo* archiepiscopo (dum a Wigorniensi ecclesia ad Eboracensem transferetur) sua potentia retentas, quæ tunc eo defuncto in potestatem regiam deuenerant, constanter proclamabat, expectabatque iustitiam fieri tam ab ipsis, qui concilio præerant, quàm a rege flagitabat. at Eboracensis ecclesia, non habens pastorem, qui pro ea loqueretur muta erat. Iudicatum est igitur, vt ipsa querela sic remaneret quousque archiepiscopo ibi constituto, qui ecclesiam defenderet, dum esset, qui eius querelæ responderet, ex obiectis & responsis posset euidentius, ac iustius iudicium fieri, sicque tunc ea querela ad tempus remansit. Die autem pentecostes, rex apud Windeshoram venerando Baiocensi canonico *Thomæ* Eboracensis ecclesiæ archiepiscopatum, & *Valcelino* capellano suo Wintoniensis

*al. acuminibus

10 20 30 40 50

Wintoniensis ecclesiæ præsulatum dedit. Cuius iussu mox in crastino prædictus Sedunensis episcopus * *Armenfredus* synodum tenuit, *Iohanne* & *Petro* Cardinalibus præfatis Romam reuersis. In qua synodo *Agelricus* Suthsaxonum pontifex non canonicè degradabatur; quem rex sine culpa mox apud Mearlesberge in custodiam posuit, abbates etiam quamplures sunt depositi, quibus depositis, rex suis Capellanis, *Arfracto*, orientalium Anglorum præsulatum; & *Stigando* Suthsaxonum dedit episcopatum, nonnullis etiam Normannicis monachis abbatias dedit, & quia Dorobernensis archipræsul depositus est, & Eboracensis erat defunctus, iussu regis in octauis pentecostes ab eodem *Armenfredo* Sedunensi episcopo sedis Apostolicæ legato, ordinatus est *Walcelinus*. Imminente autem festiuitate sancti *Iohannis Baptistæ*, Comes *Osbernus* cum classe, quæ in Humbre flumine hyemauerat, Danemarchiam adijt, sed frater suus rex Danorum *Swanus*, illum propter pecuniam, quam contra voluntatem Danorum a rege *VVillielmo* acceperat, exlegauit. vir strenuissimus *Edricus* cognomento *Siluaticus*, cuius suprà meminimus, cum regè *VVillielmo* pacificatur. Post hæc, rex de Normannia accito *Lamfranco* Cadomensi abbate, genere Longobardo, viro vndecúnque doctissimo, omnium liberalium artium, diuinarúmque simul ac secularium literarum scientia peritissimo, consilijs quoque ac gubernatione rerum mundialium æque prudentissimo die Assumptionis sanctæ *Mariæ* archiepiscopum constituit Cantuariensis ecclesiæ, & in festiuitate sancti *Iohannis Baptistæ* die dominica consecrari fecit Cantuariæ. Consecratus est autem ab episcopis *Gisone* Willensi, & a *Waltero* Herefordensi, qui ambo Romæ a *Nicholao* papa ordinati sunt; quando *Aldredus* Eboracensis archiepiscopus pallium suscepit. vitabant enim a *Stigando*, qui tunc archiepiscopatui Doroberniæ præsidebat, ordinari, quia illum nouerant non canonicè pallium suscepisse. *Hermannus* etiam Sarisbiriensis episcopus, cum quibusdam alijs eius interfuit consecrationi, deinde *Lamfrancus Thomam* Eboracensem consecrauit archiepiscopum. his gestis, reuerendi *Wlstani* Wigorniensis episcopi, mota est iterum querela, episcopo iam consecrato *Thoma*, qui pro Eboracensi loqueretur ecclesia, & in concilio, in loco, qui vocatur Pedreda, celebrato, coram rege ac Doroberniæ archiepiscopo *Lamfranco*, & episcopis, abbatibus, Comitibus, & primatibus totius Angliæ, (Dei gratia adminiculante) est terminata. cunctis siquidem machinamentis, nequaquam veritate suffultis *Thomas* Eboracensis archiepiscopus, eiusque fautores Wigorniensem ecclesiam deprimere, & Eboracensi ecclesiæ subijcere, ancillámque facere modis omnibus satagebat. Veruntamen iusto Dei iudicio, ac scriptis euidentissimis detritis, & penitùs annihilatis, non solùm vir Dei *Wlstanus* proclamatas & expetitas possessiones recepit, sed & suam ecclesiam, (Deo donante & rege concedente) ea libertate liberam suscepit, qua primi fundatores eius sanctus rex *Athelredus*, & *Hosherus* Hwicciorum subregulus sanctus viz. *Cenredus*, *Athelbaldus*, *Offa*, sanctus *Kenulfus* pater *Kenelmi* martyris, eorúmque successores; ac postea totius Angliæ monarchiam obtinentes, scilicet *Eadwardus* senior, *Athelstanus*, *Eadmundus Edredus*, *Edgarus* pater *Eadwardi* regis & martyris illorúmque successores liberauerat.

* al. Armenfredo

ANno ab incarnatione Domini 1071. *Lamfrancus* & *Thomas* Romam ierunt, & ab *Alexandro* Papa pallium susceperunt. Comites *Edwinus* & *Mortarus*, quia rex *VVillielmus* eos in custodiam ponere voluit latentèr e curia eius fugerunt, & aliquandiu contra eum rebellauerunt. Verùm vbi quod cœperunt, non prosperè sibi cessisse viderunt, *Edwinus* regem Scotorum *Malcolmum* adire decreuit, sed in itinere, a suis insidias perpessus, occiditur; *Morkerus* verò & *Hereuardus* vir strenuissimus, cum multis alijs Heli insulam nauigio petierunt, in ea hyemare volentes: *Egelwinus* quoque Dunelmensis episcopus & *Siwardus* cognomento *Barn* de Scotia renauigantes illò aduenerant. Sed, hoc audito, rex cum Buthsecarlis in orientali plaga Insulæ omnem illis exitum obstruxit, & pontem in occidentali plaga duum miliariorum longam fieri iussit, at illi vbi se viderunt sic esse inclusos, repugnare destiterunt: & omnes excepto *Herewardo*, qui per paludes cum paucis euasit, regi se dediderunt. qui mox episcopum *Egelwinum* Abbandoniam missum in custodiam posuit, vbi in ipsa hyeme vitam finiuit; Comitem verò *Morkarum* cæterósque

que per Angliam diuisos partim custodiæ mancipauit, partim manibus truncatis vel oculis erutis abire permisit. *Walcherum* verò Dunelmensi ecclesiæ rex præfecit episcopum de clero Leodiensis ecclesiæ, consecratus est apud Wintoniam. Inuitatus namque ab ipso rege, venerat ad illum prosapia clarus honestus moribus diuinæ ac secularis scientiæ gratia præditus: quem *Eilaf Huscarl* apud regem præpollens honore, cum alijs principalibus viris perduxit Eboracum, vbi iussu regis occurrens Comes *Cospatricus* suscepit pontificem perducendum vsque ad Dunelmum. venit autem in ecclesiam sedis suæ, media quadragesima. Anno 1072. post Assumptionem sanctæ *Mariæ*, rex *Willielmus* habens in comitatu suo *Edricum* cognomento *Syluaticum*, cum naual & equestri exercitu Scotiam profectus est, vt eam suæ subiugaret ditioni: grauitèr namque rex Scotorum *Malcolmus* eum offenderat, qui, vt supradictum est, anno præterito, regni sui terminos tam atrocitèr depopulatus fuerat. Sed vbi rex Anglorum Scotiam intrauerat, rex *Malcolmus* occurrit ei in loco, qui dicitur Abernithi, & homo suus deuenit. rediens autem inde *Willielmus*, *Cospatricum* Comitatus honore priuauit, imponens illi quòd consilio & auxilio affuisset eis, qui Comitem in Dunelmo peremerant, & quia in parte hostium fuisset, cùm Normanni apud Eboracum necarentur. quo deiecto * *Walthenus* in Comitatum sustollitur, ei ex patris & matris prosapia debitum. fuerat enim *Siwardi* Comitis filius, ex filia *Ealdredi* quondam Comitis *Elfreda*. Eodem tempore, scilicet quo rex reuersus de Scotia fuerat, in Dunelmo castellum condidit, vbi se episcopus cum suis tutè ab incursantibus habere potuisset; & quoniam Normannorum quidam discredebant beatum *Cuthbertum* vel esse sanctum, vel corpus ipsius ibidem haberi, in ipsa omnium sanctorum festiuitate, celebrante missam episcopo, *præcepit rex duobus capellanis, vt ingredientes sanctuarium aperto sepulchro visu & manu exploraret, vtrùmne sanctum corpus ibi haberetur. Iam enim disposuerat rex, vt si ibidem non esset, vniuersi maiores natu obtruncarentur. Itaque omnibus pauentibus Capellani intendebant iussa perficere; erat autem multa frigoris asperitas. Intereà rex intolerabili cœpit æstu fatigari, ac nimium sudare, & horrore quodam nimio concuti, moxque ad Capellanos mittens imperauit, ne præsumerent attingere sepulchrum.* Confestimque ascendens equum, donec Teisam videret, vrgere in cursum non destitit, atque deinceps ipsum sanctum in multo honore habuit, legésque ecclesiæ ipsius, & consuetudines, quas meliores retrò actis temporibus habuerat, in perpetuum firmauit seruandas, & insuper dedit & concessit, & charta sua confirmauit, Deo & sancto *Cuthberto*, & Priori & monachis ibidem Deo seruientibus, in puram & perpetuam elemosynam regium manerium suum videlicet villam de **Hemingburch** cum omni terra de **Brakenholm**, & cum omnibus terris adiacentibus, cum ecclesia villæ prædictæ, & cunctis rebus eidem pertinentibus in bosco, & plano, moris, ac prato, in siluis & paludibus, aquis, molendinis, & stagnis cum merc & merę, & Sach, & Soschene, & Tol, & Them, & infangentheof, & omnibus rectis diuisis eius ita benè & quietè & liberè, cum rectitudinibus, & omnibus consuetudinibus suis: sicut vnquam sanctus *Cuthbertus* alias terras suas meliùs & quietiùs habuit cum omnibus consuetudinibus regijs, & libertatibus, quas ipse rex habuit in ipso, dum illud post victoriam Angliæ in manu propria tenuit, & per easdem diuisas, quibus ipse siue ante eum *Tostius*, vel *Siwardus* ipsum manerium tenuerunt. fuerunt autem amicissimi sibique mùtuò acclines *Walcherus* episcopus, & * *Waltheofus* Comes, vnde vnâ cum episcopo, & in synodo præsbyterorum residens, humilitèr & obedientèr prosequebatur quicquid, pro corrigenda in suo comitatu Christianitate, statutum ab episcopo fuisset.

* al. Waltheofus

* al. Walthews

ANno ab incarnatione Domini millesimo septuagesimo tertio, omnia iuxta cursum Solis & Lunæ habentur sicut in anno decimo quinto *Tiberij*, in quo baptizatus est Dominus, id est dies baptismatis octauo Idus Ianuarij die Dominica Epiphaniæ, & secunda feria, initium ieiunij eius quadraginta dierum: itaque a baptismate Domini, in anno decimo quinto *Tiberij*, hucusque sunt reuoluti duo magni cycli hoc est mille sexaginta quatuor anni. rex Anglorum *VVillielmus* ciuitatem, quæ vocatur Cynomannis, & prouinciam ad illam pertinentem, maximo Anglorum auxilio, quos de Anglia secum adduxerat, sibi subiugauit. *Clito Edgarus*

garus de Scotia venit Normanniam per Angliam, & cum rege *Willielmo* se repacificauit, Comes * *Walthcofus* missa manu valida Northimbrensium, necem aui sui *Aldredi* Comitis crudelitèr vlciscitur, siquidem filios *Carl*, qui eum occidi fecerat, apud **Seteringetun** simul conuiuantes gladius insidiantium consumpsit. Anno millesimo septuagesimo quarto, *Hildebrandus* qui & *Gregorius* Romanus archidiaconus papa est electus, & consecratus. iste papa, synodo celebrata ex decreto sancti *Petri* Apostoli, & sancti *Clementis* aliorúmque sanctorum patrum, & banno interdixit clericis, maximè diuino mysterio consecratis, vxores habere, vel cum mulieribus habitare, nisi quas Nicena synodus, vel alij canones exceperunt. decre-
10 uit quoque sub sententia sancti *Petri*, vt cum *Simone Mago* damnaretur non solùm emptor & venditor cuiuscúnque officij, vt puta episcopatus, abbatiæ, præpositurae, Decaniæ, vel decimationis ecclesiæ, sed & quicunque consentiret eis Dominus enim dixit *gratis accepistis, gratis date*. Tres monachi pauperes spiritu de prouincia Merciorum, id est, **Heuesham** diuinitus missi in prouinciam Northimbrorum venerunt Eboracum: petentes ab *Hugone* filio *Baldrici*, qui tunc vicecomitatum gerebat, vt eis ducem itineris inueniret vsque locum, qui **Muneketcestre**, id est, monachorum ciuitas appellatur, qui nunc Nouum castellum nominatur. quo perducti venientes, ad tempus ibidem morati, cùm nullum antiquum seruorum *Christi* ibi reperirent vestigium diuerterunt ad Giruum, vbi ruinis vix osten-
20 dentibus, quid antiquitus fuerit, monachorum, cum semiruptis ecclesijs visebantur edificia multa, episcopo *Walchero* summa congratulatione illos suscipiente, & necessaria præbente. horum nomina fuerant, prior eorum ætate & moribus erat *Aldwinus*, secundus verò *Elfwinus*, tertius *Remifredus*, ex his tribus tria in regione Northimbrorum instaurata sunt monasteria. vnum Dunelmi apud patris *Cuthberti* sacrum corpus & incorruptum, in honore sanctæ *Mariæ* virginis. Aliud Eboraci in honorem eiusdem Dei genetricis *Mariæ*, vbi factum nobile cœnobium primum habuit abbatem *Stephanum*, secundum *Richardum*, tertium *Gaufridum*, quartum, qui & in præsenti, *Seuerinum*. tertium autem in loco, qui quondam **Streoneshalſ**, id est sinus fari, nunc * **Witheby** appellatur, hodie habet *Benedictum* ab-
30 batem. denique postquam sæuissima Paganorum deuastatio gladio ac flamma ecclesias ac monasteria in cineres redegerat, deficiente penè Christianitate, vix aliquæ ecclesiæ ex virgis & fœno contextæ, sed nulla vspiam monasteria per ducentos annos reædificabantur. tepescente paulatim fidei religione, calor verò religionis penitus deficiente, monachorum nomen erat prouincialibus inauditum, in stupore vertebantur, cùm quemlibet monachilis habitus & vitæ forte conspicerent. sed prædictis tribus viris inter illos habitare incipientibus, incipiebant & ipsi de bestiali vita mores in melius commutare, illis ad restauranda sancta loca operam impendere, ipsi per se semirutas ecclesias renouare, vel etiam in quibus antea erant locis, nouas ædificare. Multi de seculari vita & etiam in monachalem militiam con-
40 currere, sed hi pauci ex prouincialibus, plures verò de remotis Angliæ partibus fama illorum acciti eis adiungebantur vnanimes. Horum *Turgotus* erat vnus, postea Scotorum episcopus. Is prosapiam de genere Anglorum non infimo trahens, vnus erat inter alios obsides, qui nuper subiugata Normannis Anglia, pro tota Lindissein in Lindicollino castro custodiebantur. Ille pecunia emolliens custodem cum magno suorum periculo fugit clanculò ad Norwegenses, qui tunc apud **Grimesbi** nauem Mercatoriam vsque Norwegeiam onerauerant, in qua naui, etiam legati regis *Willielmi* Norwegeiam mittendi, subuectionem sibi parauerant. Iamque nauis illa totis adiolans velis, terras aspectibus subtraxerit, cùm ecce fugitiuus obses regis ab inferioribus nauis partibus, vbi Norwegenses eum
50 absconderant in medium erumpens, legatos eorúmque socios in stuporem conuertit. Nam vbique locorum perquisitus fuerat, & in naui eadem exactores regis scrutinia fecerant, sed calliditas abscondentium delusit oculos perscrutantium. Itaque legati instabant, vt depositis velis, nauem cum fugitiuo regis ad Angliam quoquo modo reflecterent. Norwegenses autem repugnabant, vt cœpta ve-

al. Walthewus

al. Witheby-stond

 lificatio

lificatio prospero cursu, in attè perferret. fit partium altercatio, ita vt aduersus se inuicem armarentur. Sed cùm maior vis erat Norwegensium, citiùs compressa est audacia legatorum, quantóque magis terræ appropinquabant, tanto magis illis se humiliabant. veniens autem illò iuuenis fugitiuus honestè, & castè se agebat, nobilibus & optimatibus gratus apparebat, peruenit & ad notitiam regis *Olaui*, qui cùm valdè religiosus erat, sacros codices inter manus tractare, & literas inter regni curas consueuit addiscere: sæpè etiam sacerdoti ad altare assistere, & induentem vestimenta sacra adiuuare, aquam manibus fundere, & cætera huiusmodi deuotè peragere. audito itaque, quòd de Anglia clericus venisset, quod magnum tunc temporis videbatur, eum ad discendos psalmos quasi magistrum sibi adhibuit. inter hæc satis superque abundabat rebus, regis virorúmque nobilium largitate profluentibus: compungebatur sæpè animus illius ad contemptum mundi, & vbi poterat conuiuijs lætantium declinans, solitarijs delectabatur, in lachrymis orans Dominum, vt eum derigeret in viam salutis: quia religiosa desideria dum differuntur, sæpè mutantur, & ab illo statu paulatim animus defluebat, quem iocunditas seculi ex successu rerum ad se trahebat, sed qui inuitatus sponte venire noluit, quandóque compulsus domum cœlestis patrisfamilias intrauit. post aliquot namque annos patriam cum multa pecunia renauigabat; sed medio in mari (naui prævalida tempestate dissoluta) rerum omnium iacturam pereuntibus socijs sustulit, solámque vitam, cum quinque vel sex alijs vix cum multo labore seruauit veniens Dunelmum ad orationem, *Walchero* episcopo omnia circa se acta exposuit, & quòd monachilis propositi animum gereret, indicauit. Quod episcopus satis humiliter suscepit, mitténsque ad *Alwinum*, de quo suprà dictum est, hunc, inquit, filium meum precor, & iubeo, vt suscipias, atque monachili habitu indutum vitam quoque monachilem doceas seruare, quem susceptum ille regularitèr probauit, & probato monachicum quandóque habitum tradidit, atque ita verbo informauit & exemplo, vt eidem defuncto, iubente *Willielmo* episcopo in Dunelmensis ecclesiæ succederet Prioratum, quod per viginti annos strenuè administrauit duodecim diebus minùs. anno enim episcopatus *Ranulfi*, qui *Willielmo* successit, octauo impetrante *Alexandro* rege Scotorum ab *Henrico* rege Anglorum, assumitur ad episcopatum ecclesiæ sancti *Andreæ*. Eodem anno, quo *Hildebrandus* Papa prædictum celebrauit concilium, *Rogerus* Comes Herefordensis, filius *Willielmi* Comitis Estanglorum, Comiti *Rodulpho*, contra præceptum regis *Willielmi*, sororem suam coniugem tradidit; nuptiásque permagnificas cum plurima multitudine optimatum in Grantebrigensi prouincia in loco, qui Jxninga dicitur, celebrantes magnam coniurationem plurimis assentientibus contra regem *Willielmum* fecerunt, Comitémque **Waltheofum* suis insidijs præuentum, secum coniurare compulerunt: qui mox, vt potuit, *Lanfrancum* Dorobernensem archiepiscopum, adijt, pœnitentiamque ab eo pro facto, licèt non sponte, sacramento accepit: eiúsque consilio regem *Willielmum* in Normannia degentem expetijt, eique rem gestam ex ordine pandens, illius misericordiæ vltrò se dedit. Verùm illi suprà memorati principes, coniurationis cœptis operam daturi, sua castella repetiere, rebellationémque adoriri omni conatu cum fautoribus cœpere. sed Herefordensi Comiti, ne, Sabrina transmeata, *Rodulpho* Comiti ad locum destinatum cum suo exercitu occurreret; restitit venerabilis *Wlstanus* Wigorniensis episcopus, cum magna militari manu, & *Agelwinus* Eoweshamnensis abbas, cum suis ascitis sibi in adiutorium, *Vrsone* vicecomite Wigorniæ, & *Waltero* de Laceio cum copijs suis, & cætera multitudine plebis. At verò *Rodulpho* Comiti prope Grantebrigam castra metanti, *Odo* Baiocensis episcopus frater regis, & *Goisfridus* Constantiensis episcopus, congregata magna copia tam Anglorum, quàm Normannorum ad bellum parati, * occurrerunt; ipse autem suos conatus infirmari cernens, multitudinem resistentium veritus ad Norwic clanculò refugit, & castello suæ coniugi, militibúsque suis commendato, ascensa naui, de Anglia ad minorem Brittanniam fugit, quem fugientem aduersarij

al. Walteuum

al. occurrerunt

10 20 30 40 50

illius

illius insecuti, omnes, quos de suis comprehendere poterant, vel interemerunt, vel diuersis pœnis debilitauerunt. Dein principes castellum tamdiu obsederunt, quoad pace data, permissu regis, Comitissæ cum suis exire de Anglia liceret. his gestis rex autumnali tempore de Normannia rediens, Comitem *Rogerum* in custodia posuit, Comitem etiam *Waltheofum*, licèt ab eo misericordiam petierit, custodiæ similitèr tradidit. *Edgytha* quondam Anglorum regina decessit Wintoniæ, mense Decembri, cuius corpus iussu regis Lundoniam delatum, iuxta corpus Domini sui regis *Eadwardi* honorificè est tumulatum in Westmonasterio. Vbi rex proxima natiuitate Domini, curiam suam tenuit, & ex eis, qui contra eum
10 ceruicem suam erexerant, de Anglia quosdam exlegauit, quosdam erutis oculis, vel manibus truncatis, deturbauit; Comites verò *Waltheofum* & *Rogerum*, iudiciali sententia damnatos, artiori custodiæ mancipauit. Anno millesimo septuagesimo quinto, Comes *Waltheofus* iussu regis *Willielmi* extra ciuitatem Wintoniam ductus est indignè, & crudelitèr securi decapitatur, & in eodem loco terra obruitur, sed processu temporis, Deo sic ordinante, corpus eius de terra leuatur, & cum magno honore **Crulande** deportatur, & in ecclesia honorificè tumulatur. hic dum adhuc temporali frueretur vita, arctè positus in custodia, ea, quæ gesserat iniquè, incessantèr defleuit, & amarissimè vigilijs etiam & orationibus, ieiunijs, nec non, & eleemosynis Deum studuit placare, cuius memoriam volu-
20 erunt homines in terra delere, sed illum veracitèr cum sanctis in cœlo credimus gaudere, prædicto archipræsule piæ memoriæ *Lanfranco*, a quo facta confessione pœnitentiam acceperat, fidelitèr attestante. qui ab imposito crimine supradictæ scilicet coniurationis, illum immunem affirmabat esse, & quæ in cæteris conuenisset, vt verum Christianum pœnitentialibus lachrymis defleuisse, seque fœlicem fore, si post exitum vitæ illius fœlici requie potiretur. post quem, cura Comitatus Northimbrensium committitur *Walchero* Dunelmensi episcopo. post hæc mari transito, rex in minorem Brittanniam suam mouit expeditionem, & castellum *Rodulphi* Comitis, quod **Dol** nominatur, tamdiu obsedit, donec Francorum rex *Philippus* illum inde fugaret. Ea tempestate, dum clerici magis eligerent anathemati
30 subiacere, quàm vxoribus carere, *Hildebrandus* Papa, vt per alios, si posset, eos castigaret, præcepit, vt nullus audiret Missam coniugati presbyteri his verbis.

GRegorius papa, qui & *Hildebrandus* seruorum Dei seruus per totum Italicum regnum, & Teutonicum, debitam sancto *Petro* obedientiam exhibentibus, apostolicam benedictionem. Si qui sunt presbyteri, diaconi, subdiaconi, qui iacent in crimine fornicationis, interdicimus eis ex parte omnipotentis Dei, & auctoritate sancti *Petri*, introitum ecclesiæ, vsque dum emendent, & pœniteant. si qui autem in peccato suo perseuerare maluerint, nullus vestrûm ad officium eorum auscultare præsumat: quia benedictio illorum vertitur in maledictionem, & oratio in peccatum testante Domino per Prophetam, *Maledicam* (inquit) *benedictionibus vestris*, &c.

al. exigentibus

40 Anno millesimo septuagesimo sexto, rex Danorum *Swanus* benè literis imbutus obijt, cui filius suus *Haroldus* successit. Anno millesimo septuagesimo septimo, *Robertus Willielmi* regis primogenitus, eo quòd Normanniam, quam sibi ante aduentum ipsius in Angliam coram *Philippo* rege Francorum dederat, possidere non licebat, Franciam adijt & auxilio *Philippi* regis, sit Normanniam magnam frequentèr prædam agebat, villas comburebat, homines perimebat, & patri suo non paruam molestiam, & anxietatem inferebat. Anno millesimo septuagesimo octauo, rex Scotorum *Malcolmus* post Assumptionem sanctæ *Mariæ*, Northimbriam vsque ad magnum flumen **Tine** deuastauit, multos occidit, plures captiuauit, & cum magna præda redijt. Anno millesimo septuagesimo nono, rex
50 *Willielmus*, filio suo *Roberto* ante castellum Gerbohtret, quod ei rex *Philippus* præstiterat, dum pugnam inferret, ab ipso vulneratus in brachio, de suo deiectus est emissario, sed mox, vt illum per vocem cognouit, festinus descendit, ac illum suum caballum ascendere iussit, & sic abire permisit. Ille autem multis hominum occisis, nonnullisque captis, ac filio suo *Willielmo* cum multis alijs vulnerato, fugam

iniit. venerandus vir *Robertus*, qui per ministerium reuerendissimi *Wlstani* Wigorniensis episcopi, gradum presbyteratus susceperit, a *Lanfranco* arch ipræsule Doroberniæ, ad Herefordensem ecclesiam quarto Calendas Ianuarij die Dominica, episcopus ordinatur Cantuariæ. Anno millesimo octogesimo, *Walcherus* Dunelmensis episcopus, genere Lotharingus, moribus insignis; in loco, qui dicitur **Gatesheved**, id est, capræ caput, pridie Idus Maij feria quinta, a Northimbrensibus innocentèr est occisus, in vltionem scilicet necis *Liulfi* nobilis, generosique ministri. hic itaque vir latè per Angliam possessiones multas ex hæreditario iure possedit, sed quia vbique locorum Normanni incessantèr ea tempestate operam dabant suæ feritati, cum suis omnibus ad Dunelmum se contulit, quia sanctum *Cuthbertum* corde sincero dilexit. habuit autem in coniugio *Adgitam* filiam *Aldredi* Comitis, ex qua procreauit filios *Vchtredum*, & *Morkarum*. huius *Aldgita* soror fuit *Elfleda* mater *Walthevi* Comitis, vnde ipse Comes consobrinum suum paruulum prædictum *Morkarum* Deo nutriendum monachis in Gyrwa commendauit. Quo tempore, ipse Comes erat apud **Tinemuthe**, quem locum simul cum prædicto paruulo, ipsis monachis commisit disponendum; Cuius pater *Liulfus* ab episcopo in tantum diligebatur, vt absque illius consilio, maiores secularium negotiorum causas, nullatenùs agere vellet, aut disponere. ob quam rem suus capellanus *Leodwinus*, quem in tantum exaltauerat, vt in episcopatu, & in Comitatu ferè nil sine illius arbitrio agitaretur, inuidiæ stimulis succensus & propter suam potentiam, tedis superbiæ nimis inflatus, se contra prædictum virum arrogantèr erexit. Quapropter nonnulla eius iudicia, & consilia flocci pendebat, omnibúsque modis annullare sudabat. frequentèr etiam coram episcopo non sine minis cum eo litigans, illum verbis probrosis sæpiùs ad iracundiam prouocabat. quadam itaque die, cùm idem vir *Liulfus* ab episcopo vocatus ad consilium, legalia quæque & recta decerneret, obstinatiùs ei *Leodwinus* obstitit, & loquelis illum contumeliosis exacerbauit. sed quia ille respondit ei duriùs solito, de placiti loco surrexit illicò, & euocans ad se *Gillebertum* (cui præsul, quia suus propinquus erat, Comitatum Northimbrensium sub se regendum commiserat) vt se vindicaret, obnixè rogauit, & *Liulfum* quàm citiùs posset, morti tradere maturaret. Ille confestim iniquis petitionibus adquiescens suis, & episcopi, & eiusdem *Leothwini* militibus in vnum coadunatis, ad villam vbi tunc *Liulfus* morabatur, nocte quadam perrexit, ac illum cum sua familia ferè tota, in domo propria iniustè peremit. Quo cognito, grauitèr antistes ex corde suspirauit intimo, & capitio de capite extracto, & in terram proiecto, *Leolwino*, qui tunc præsens adierat; tristis dixit continuò. Tuis, *Leolfwine*, factionibus dolosis, acta sunt hæc, & insidijs stolidissimis. Idcircò volo te scire pro certo, quòd & me, & te, omnemque familiam meam tuæ linguæ peremisti gladio. hoc dicto in castellum se proripuit festinatò, confestimque nuntijs per Northimbriam missis, omnibus nuntiari præcepit, se necis *Liulfi* conscium non fuisse, quin potiùs eius occisorem *Gillebertum*, & omnes socios eius de Northimbria exlegasse penitùs, ac paratum fore semetipsum purgare, secundum iudicium pontificale; dein missis intercurrentibus, ille parentésque occisorum, pace ad inuicem data & accepta, locum & diem, quo conuenire, interque se pacem firmiorem facere possent, statuêre. Quo adueniente, loco constituto, in vnum conuenere. verùm cum illis episcopus sub diuo noluit placitare, sed in ecclesiam, quæ ibi erat cum suis clericis, ac honorabilioribus militibus intrauit, & consilio habito, semel, & iterum de suis, quos voluit, pro pace facienda foras ad eos misit. At illi nequaquam petitis adquiescebant, quòd *Liulfum* illius iussione peremptum fuisse, pro certo credebant. Nam *Gillebertum* eiúsque socios nocte proxima post necem propinqui sui, non solùm in domum suam *Leolfwinus* familiaritèr & amicabilitèr suscepit, verùm etiam episcopus ipse illum, vt priùs in suam gratiam, familiámque recepit. vnde omnes, qui ex parte antistitis foris inuenti fuerant, primitùs occiderunt, paucis fuga reseruatis. quo viso, vt hostium furori satisfaceret, propinquum suum præfatum *Gillebertum*, cuius anima quærebatur, præsul de ecclesia iussit exire.

quem

quem egredientem milites repugnaturi e vestigio sunt secuti, sed mox ab hostibus vndique gladijs & lanceis apperiti, in momento sunt perempti: duobus tamen Anglicis ministris, propter consanguinitatem pepercerunt. *Leofwinum* quoque, quia sæpius episcopo aduersus illos multa dederat consilia, & clericos alios mox, vt egressi sunt, occiderunt. episcopus autem vt intellexit furorem illorum nulla ratione mitigatum iri, nisi caput, & auctor totius illius calamitatis *Leofwinus* occideretur, rogauit illum egredi foras, sed cùm penitus, vt egrederetur, ab illo extorquere non posset, ad ecclesiæ ianuas ipsemet episcopus accessit, sibique vitam concedi poposcit, quibus renuentibus caput suæ clamydis limbo cooperiens foras exiuit, & mox inimicorum gladijs percussus occubuit; deinde *Leofwinum* egredi iusserunt, quo nolente ecclesiæ tecto parietibúsque ignem imposuere. at ille potius vstulatione, quàm occisione vitam eligens finire, flammas aliquandiu sustulit, sed cùm semiustus esset exiliuit, & frustatim concisus, nequitiæ suæ pœnas exsoluendo, miser interijt. Ob quorum detestandæ necis vindictam, rex *Willielmus*, eodem anno deuastauit Northimbriam, misso illuc *Odone* Baiocensi episcopo, cum multa militari manu. quo anno idem rex *Willielmus*, autumnali tempore *Robertum* filium suum Scotiam contra *Malcolmum* misit. sed cùm peruenisset ad *Egelbereth* infecto negotio reuersus, castellum nouum super flumine Tine, condidit. *Willielmus* suscepit episcopatum Dunelmensem, quinto Idus Nouembris, sed quarto Nonas Ianuarij, a *Thoma* Eboracensi consecratur apud Gloucestre. *Henricus* imperator, *Hildebrandum* papam, in pentecoste Magontiæ decreuit deponendum, & *Wibertum* Rauennæ vrbis episcopum, in natali sancti *Iohannis Baptistæ*, pro eo fecit papam. Anno millesimo octagesimo primo, *Henricus* imperator hostiliter Romam aduersus papam adijt, oppugnans vrbem, non tamen intrauit. Anno millesimo octagesimo secundo, multis homicidijs & prædationibus inter *Henricum* imperatorem, & *Hildebrandum* papam actis, in nocte palmarum, multi sunt occisi. Rex *Willielmus*, fratrem suum *Odonem* Baiocensem episcopum Normanniæ, in custodiam posuit. Anno millesimo octagesimo tertiò, *Henricus* imperator vrbem Romæ infregit, & cepit, *VVibertum* in sede Apostolica constituit. *Hildebrandus* verò Beneuentum adijt, & ibi vsque ad suum obitum deguit. *Henricus* autem in Teutoniam redijt. seditio nefanda inter monachos & indignè nominandum abbatem *Turstinum* Glastoniæ facta est; quem rex *VVillielmus* de monasterio Cadomi nulla prudentia instructum, eidem loco abbatem præfecerat. hic inter cætera stultitiæ suæ opera, Gregorianum cantum aspernabatur, & monachos cœpit compellere, vt illo relicto, cuiusdam *VVillielmi* Fiskamnensis cantum discerent, & cantarent, quod dum ægrè acciperent, quippe qui iam tam in hoc quàm in cæteris ecclesiasticis officijs secundum Romanæ ecclesiæ morem insenuerant, subitò armata militari manu, illis ignorantibus quadam die in capitulum irruit, monachos nimio terrore fugientes in ecclesiam, ad altare vsque persequitur, iaculisque & sagittis cruces, & imagines, ac pheretra sanctorum manus militaris transfigens, vnum etiam monachum sacrum amplexantem altare lancea transuerberans interemit, alium ad altaris crepidinem sagittis confossum necauit; cæteri verò necessitate compulsi, scamnis, & candelâbris ecclesiæ, fortitèr se defendentes, licèt grauitèr vulnerati, milites omnes retrò chorum abegerunt. sicque factum est, vt duo occisi, quatuordecim vulnerati ex monachis, nonnulli etiam de militibus sauciati extiterunt. hinc moto iudicio, dum maxima abbatis culpa esse patuit, rex eundem abbatem summonuit, & in suo monasterio in Normannia posuit. De monachis verò quamplures per episcopatus, & abbatias, iussu regis, custodiendi disperguntur; post cuius mortem idem abbas iterum abbatiam suam a filio eius rege *VVillielmo*, quingentis libris argenti emit, & per ecclesiæ possessiones, aliquot annis peruagatus, longè ab ipso monasterio, vt dignus erat homicida, & miser decessit; monachi in Dunelmum conuenerunt, iubente rege *VVillielmo* maiore, septimo Calendas Iunij feriâ sexta: regina *Matildis*, quarto Nonas Nouembris, feria quinta, decessit in Normanniâ, & Cadomi est sepulta.

[Margin: *al. regem*]

Thomas *Dei gratia Eboracensis archiepiscopus, episcopus, abbatibus per Angliam tàm constitutis, quàm in posterum successuris, & omnibus sibi in Eboraco archiepiscopis successuris* in

in perpetuum salutem. Cùm nostrum sit officium, omnibus præstare pietatis obsequium: his tamen maximè sanctorum Dei debemus obsequium nostræ deuotionis impendere, a quibus nos constat peculiare muneris beneficium percepisse, nos quidem flagello Dei castigati, & febrium languoribus, per biennium modo incredibili exusti, cùm omnes medici solius mortis exitum nobis prominere promitterent, nilq; vnquam fuit, in quo continuæ noxam ægritudinis temperarent; per visum ergò commonitus ad tumbam sancti Cuthberti, *gemens, & fremens pernoctaui, qui morbo simul, & mole fatigatus, dum somnum surripui, in visum mihi beatus* Cutbbertus *astitit, qui manu sua singula membra mea de infirmitate mea percurrens mox vigilantem ab omni infirmitate sanum reddidit, & me sibi in omnibus deuotum forè, & quæcunque in mea diocœsi, ipse vel sui possessuri erant, ab omni fatigatione, secura & libera esse præcepit; quique beati confessoris adiutus beneficijs, eo ei deuotior extiti, quo maiora persoluere debui.* Willielmo *interim Dunelmensi episcopo, de sede apostolica literas* Grægorij *papæ septimi, ad* Willielmi *regis concilium apud VVestmonasterium deferente, Canonicos de ecclesia sua amouere & monachos substituere, omnium consensu impetrauit. quibus plurimum gauisus, ex præcepto præfati papæ, & ex imperio domini regis* Willielmi *beati* Cuthberti *amore debito, subscriptas literas sancto* Cuthberto, *& eius episcopo, & omnibus monachis ei seruientibus, consensu & permissione capituli Eboraci, & totius synodi confirmatione, dedi, concessi, & præsenti carta confirmaui, & pòst propria manu, super altare sancto* Cuthberto *obtuli. sciant igitur tam præsentes quàm futuri, quod ego* Thomas *Eboracensis archiepiscopus, ex præcepto papæ* Gregorij *septimi, & confirmatione domini* Willielmi *regis, sub testimonio vniuersalis Anglorum concilij, & consensu Eboracensis capituli, do, & concedo Deo, & sancto* Cuthberto, *& omnibus eius episcopis successuris, & omnibus monachis ibidem in posterum futuris, vt omnes ecclesias quascunque in præsenti in diocœsiana parochia mea possident, vel in posterum canonicè adquirere poterunt concessione regum, largitione fidelium, vel ædificauerint in proprio fundo terrarum: habeant liberas, & quietas omnino in perpetuum a me, & omnibus successoribus meis, ab omnibus quæ ad me, vel ad successores meos pertinent. Quare volo, & præcipio, vt omnes ecclesias suas, in manu sua teneant, & quietè eas possideant, & vicarios suos in eis liberè ponant, qui mihi, & successoribus meis de cura tantum intendant animarum, ipsis verò, de omnibus cæteris eleemosynis & beneficijs. concedo insuper, confirmo, & præcipio, vt tam ipsi quàm ipsorum vicarij liberi, & quieti in perpetuum sint ab omni redditu synodali, & ab omnibus auxilijs, grauaminibus, vel redditibus, exactionibus, vel hospitijs, tam a me, quàm a decanis, archidiaconis, vel omnium nostrorum vicarijs, & ministris. sub anathemate etiam prohibeo, ne aliquis vltrà, ipsos, vel eorum clericos, aliqua sub occasione fatigèt, vel ad synodos, vel capitula ire, nisi velint sponte compellant. sed si quis, erga eos vel suos aliquam querelam habuerit, ad curiam sancti* Cuthberti, *Dunelmum veniat, vt ibi qualem, debuerit, rectitudinem percipiat. omnes enim libertates, & dignitates, quas ego, vel mei sequaces in ecclesijs proprijs, vel terris nostris possederimus, ipsis, & sancto* Cuthberto *in omnibus ecclesijs, & terris suis liberè in perpetuum concedimus, & absque tergiuersatione sine calumnia, a me, meisque successoribus liberas & quietas confirmamus.* Anno 1084. *Hildebrandus* qui & *Gregorius* papa obijt. Rex Anglorum *Willielmus*, de vnaquaque hida, per Angliam sex solidos accepit. Anno 1085. vir eximiæ probitatis Perscorensis abbas *Eadmundus* decimo septimo Calendas Iulij, die dominica obijt. *Canutus* rex Danorum, filius *Swani* eodem anno cum classe valida, & auxilio soceri sui *Roberti* Flandrensis Comitis, (habuit enim filiam eius vxorem) in Angliam venire paratus erat. vnde rex *Willielmus* de tota Gallia solidarijs, pedonibus, & sagittarijs multis millibus conductis, & nonnullis de Normannia sumptis, autumnali tempore Angliam redijt, & eis, per totum regnum diuisis Episcopis, Abbatibus, Comitibus, Baronibus, Vicecomitibus, ac regijs præpositis, victum præbere mandauit. Sed vbi cognouit suos inimicos impeditos fuisse, partem exercitus remisit, partem secum per totam hyemem retinuit, & in Natiuitate Domini curiam suam Glauornæ tenuit. vbi tribus suis Capellanis, *Mauricio* scilicet Lundoniensem, *VVillielmo* Teodfordensem, *Roberto* Cestrensem dedit præsulatum. Anno 1086. *Willielmus* rex fecit describi omnem Angliam, quantum terræ quisque Baronum suorum possidebat, quot feudates milites, quot carrucas, quot villarios, quot animalia, imò quantum viuæ pecuniæ quisque haberet, in

in omni regno suo a maximo vsque ad minimum, & quantum redditus quæque possessio reddere poterat, & vexata est terra multis cladibus inde procedentibus. post hæc in hebdomada pentecostes, filium suum *Henricum* apud Westmonasterium, vbi curiam suam tenuit, armis militaribus honorauit, nec multò pòst mandauit, vt archiepiscopi, episcopi, abbates, Comites, barones, vicecomites cum suis militibus, Cal. Augusti sibi occurrerent Saresbiriæ. quò cùm venissent, milites illorum sibi fidelitatem contra omnes homines iurare coegit. eo tempore *Clito Eadgarus* licentia a rege impetrata, cum 200. militibus mare transijt, & Apuliam adijt. Cuius germana virgo *Christiana*, monasterium, quod Rumseię nuncupatur, intrauit, & vestem sanctimonialis habitus suscepit. eodem anno, animalium pestis, & magna extitit aeris intemperies. Anno 1087. reliquiæ sancti *Nicholai* de Mirrea transferuntur in Barrensem ciuitatem. *Alwinus* prior Dunelmensis decessit. ferox flamma vrbes multas, ecclesiam quoque sancti *Pauli* apostoli, cum maiori & meliori parte Lundoniæ consumpsit. Dani suum dominum *Canutum* regem, sexto Idus Iulij, sabbato, in quadam ecclesia martyrizauerunt. Cicestrensis episcopus *Stigandus*, abbas sancti *Augustini Scollandus*, abbas Bathoniensis *Alsius*, & abbas Perscorrensis *Turstinus* decesserunt. Eodem anno, ante Assumptionem sanctę *Mariæ*, rex *Willielmus* in Franciam cum exercitu venit, & oppidum, quod Matuntum nuncupatur, & omnes ecclesias in eo sitas, duosq; reclusos, igne succendit, & in Normanniam redijt, sed in ipso reditu dirus viscerum dolor illum apprehendit, & magis ac magis de die in diem grauabat. cùm autem ingrauescente ægritudine, diem sibi mortis imminere sensisset, fratrem suum *Odonem* Baiocensem episcopum, Comites *Morkarum*, & *Rogerum Siwardum*, cognomento *Barn*, & *Wlfnothum*, regis *Haroldi* germanum, quem a pueritia in custodia tenuerat, & omnes, quos in Normannia, vel in Anglia, custodiæ manciparat, laxauit. Deinde filio suo *Willielmo* regnum tradidit Angliæ, & *Roberto* filio primogenito, qui tunc exulabat in Francia, Comitatum concessit Normanniæ, & sic cœlesti munitus viatico, postquam 20. annis, mensibus 10. & 28. diebus genti Anglorum præfuit, 5. iduum Septembris die, cum vita regnum perdidit, & Cadomi, in ecclesia sancti *Stephani* protomartyris, quam ipse a fundamentis construxerat, bonísque ditauerat, sepultus requiescit.

Willielmus iunior.

Willielmus autem filius eius, Angliam festinatò adijt, ducens secum *Morkarum*, & *Wlnothum*, sed mox vt Wintoniam venit, illos, vt priùs fuerant, custodiæ mancipauit. post hæc, sexto Cal. Octobris die dominica, in Westmonasterio a *Lamfranco* Doroberniæ archiepiscopo, in regem est consecratus. deinde Wintoniam rediens, thesauros patris sui, vt ipse iusserat, per Angliam dimisit, scilicet quibusdam principalibus ecclesijs 10. marcas auri, quibusdam sex, quibusdam minus; ecclesijs verò in villis sitis, per singulas solidos 5. dari, cruces, altaria, scrinia, textos, candelâbra, situlas, fistulas, ac ornamenta varia, gemmis, auro, argento, lapidibúsque pretiosis redimita, per ecclesias digniores, ac monasteria, iussit diuidi. eius quoque germanus *Robertus* in Normanniam reuersus, thesauros, quos inuenerat, monasterijs, ecclesijs, pauperibus, pro anima patris sui largitèr diuisit, & *Vlfum Haroldi* quondam regis Anglorum filium, * *Duncaldúmq;* filium *Malcolmi* regis Scotorum, a custodia laxatos, & armis militaribus honoratos, abire permisit. Anno 1088. inter primates Angliæ magna orta est discordia. pars enim Normannorum nobilium fauebat regi *Willielmo*, sed minima; pars verò altera fauebat *Roberto* Comiti Normannorum, & maxima, cupiens hunc sibi asciscere in regnum; fratrem verò, aut fratri tradere viuum, aut regno priuare peremptum. huius

al. Duncanúmque

execrandæ

execrandæ rei principes extiterunt, *Odo* Baiocensis episcopus, qui erat etiam Comes Cantuariensis & *Gaufridus* episcopus Constantiensis, & *Robertus* Comes Mortuensis, & *Rogerus* Comes Scrobesbiriensis, & excellentiores principes totius regni excepto *Lamfranco* archiepiscopo: execrabile hoc factum tractauerunt clam in quadragesima, statimque post pascha cœpit quisque circa se vastare, rapere, deprædari, omnia castella munire fossa & victu. *Goffridus* episcopus Constantiensis & *Robertus* de Mubrai iuerunt Bristohw, vbi habebant castrum fortissimum, & omnia deuastabant, vsque ad locum, qui vocatur Bathan: Proceres quoque de Herefordia, & de Scrobesbirie, cum multitudine Vallensium perrexerunt vsque ad Wircestre, omnia ante se vastantes, & igne consumentes. cogitauerunt etiam, quòd castrum, & ecclesiam vellent accipere, quod viz. castrum tunc temporis commendatum erat *Wlstano* venerabili episcopo. Quando episcopus ista audiuit valdè contristabatur, & cogitans quid consilij inde haberet, vertit se ad Deum suum, & rogat, vt respiciat ecclesiam suam, & populum suum ab hostibus oppressum. Hæc eo meditante, familia exiliuit de castro, & acceperunt, & occiderunt ex eis quingentos viros, & alios in fugam verterunt. *Rogerus Bigot* intrauit castra de Norwic, & omnes vicit in malum. *Odo* episcopus, per quem ista mala cœperunt, perrexit Cantiam, & vastauit villas regias, nec non & omnium, qui regi fidem tenuerunt, terras depopulatus est, & castrum obfirmauit Rosense. his auditis rex fecit congregari Anglos, & ostendit eis traditionem Normannorum, & rogauit, vt sibi auxilio essent eo tenore, vt si in hac necessitate sibi fideles existerent, meliorem legem, quam vellent eligere, eis concederet, & omne iniustum scottum interdixit: & concessit omnibus syluas suas, & venationem, sed quicquid promisit paruo tempore custodiuit. Angli tunc fideliter eum iuuabant. conuocauit igitur rex exercitum suum, vt iret Rouecestriam, vbi putabat auunculum suum *Odonem* episcopum esse. venientes autem ad Tunebrige inuenerunt castrum obfirmatum contra regem. Sed Angli viriliter insilientes in illud, destruxerunt totum castrum, qui autem intus erant, manus regi dederunt. his ita gestis rex cum exercitu vertit iter versus castrum de Peuenesea; iam enim episcopus *Odo* recesserat a Rouecestria, & intrabat castrum illud, quem rex secutus obsidebat castrum per sex integras septimanas cum magno exercitu. dum hæc fiunt in Anglia *Robertus* Comes Normanniæ congregat exercitum magnum, & parat eum in Angliam mittere mox secuturus, quasi de Anglia per *Odonem* episcopum, & cæteros, qui ex sua ibi parte erat, securus. Sed *Willielmus* iunior iam mare munierat suis piratis, qui venientes in Angliam tot occiderunt, & in mare merserunt, vt nullus sit hominum, qui sciat numerum pereuntium.

INterim dum hæc fiunt in mari, *Odo* episcopus, & qui cum eo erant, fame coacti reddentes castrum de Peuenesea promiserunt cum iureiurando se Angliam exituros, nec amplius intraturos nisi rege *Willielmo* præcipiente; castrum quoque Rosense ante redituros, sed cùm venisset Rouecestriam cum hominibus regis, qui ex parte regis deberent castrum recipere, statim cum eisdem, ab his, qui in castello erant, ponitur in vinculis. Quidam asserunt hoc factum esse calliditate episcopi. In hoc certè castro erant strenui milites, & penè tota nobilitas Normanniæ. Erat ibi *Eustachius* iuuenis Boloniensis Comes, & multi nobiles Flandrenses. hæc cùm audisset rex, venit cum exercitu Rouecestriam, & obsedit ciuitatem & paruo peracto spatio hi, qui intus erant, se reddiderunt. Et ita episcopus, qui ferè fuit secundus rex Angliæ honorem suum irrecuperabiliter amisit. Sed veniens Normanniam statim à *Roberto* Comite totius prouinciæ curam suscepit. Cuius ordinem causæ libellus in hoc descriptus ostendit. Dunelmensis episcopus etiam *Willielmus*, & multi alij de Anglia exierunt. Anno 1089. *Lamfrancus* Dorobernensis archiepiscopus nono Cal. Iunij, feria quinta obijt, Eodem anno, tertio Idus Augusti sabbato, circa horam diei tertiam terræ motus permaximus extitit per Angliam. Anno 1090. rex Anglorum *Willielmus* iunior fratri suo *Roberto* Normanniam adimere, & suæ ditioni cupiens subiugare, primò castellum *Walteri* de sancto *Walerico*, & castellum, quod vocatur Albemarle: deinde alia castella sibi condixit, & in eis milites, qui Normanniam deuastarent, posuit. qua re visa, & suorum infidelitate cognita, Comes *Robertus* legatis ad regem Francorum *Philippum* dominum suum missis illum in Normanniam venire fecit; vnumque de castellis, in quo

fratris

fratris sui milites erant, rex & ipse obsederunt, quod cùm regi *Willielmo* nunciatum fuisset, non modica pecuniæ quantitate regi *Philippo* occultè transmissa, vt ab obsidione discederet, flagitans impetrauit. Anno millesimo nonagesimo primo, rex *Willielmus* iunior Normanniā petijt mense Februario, vt eam fratri suo *Roberto* abriperet, sed dum ibi moraretur, pax inter illos ea conuentione facta est, vt Comes regi Comitatum de Owe, Fescamnum, * Abbatiam in monte Sancti *Michaelis* sitam, & Kerosburg, & castella, quæ à se defecerant, bono animo concederet: Cynomanicam verò prouinciam, & castella, quæ tunc in Normannia Comiti reluctabantur, illius dominio rex subiugaret. Omnibus etiam Normannis terras, quas in Anglia ob fidelitatem Comitis perdiderant, redderet. Et tantum terræ in Anglia, quantum conuentionis inter eos fuerat, Comiti daret; ad hæc etiam inter se constituerunt, vt si Comes absque filio legali matrimonio genito moreretur, hæres eius fieret rex: similiq; modo, si regi cōtigisset mori, hæres illius fieret Comes: hanc conuentionem 12. Barones ex parte regis, & 12. ex parte Comitis iurauerunt. Interim dum hæc fierent germanus illorum *Henricus* montem Sancti *Michaelis* quibusdam monachis loci ipsius illum adiuuantibus, cum omnibus militibus, quos habere potuit, intrauit, regisque terram vastauit & eius homines quosdam captiuauit, quosdam exspoliauit. Quapropter rex & Comes congregato exercitu per totam Quadragesimam montem obsederunt, & frequenter cum eo prælium commiserunt, & homines, & equos non nullos perdiderunt. At rex cùm obsidionis diutinæ pertæsus fuerat, impacatus recessit, & non multò pòst *Eadgarum Clitonem* honore, quem ei Comes dederat, priuauit, & de Normannia expulit. Interea mense Maio rex Scottorum *Malcolmus* cum magno exercitu Northimbriam inuasit; si prouentus successisset, vlterius processurus, & vim Angliæ incolis illaturus. noluit Deus; ideò ab inceptis est impeditus. quo rex audito cum fratre suo *Roberto* redijt Angliam mense Augusto. Nec multò pòst cum classe non modica, & equestri exercitu Scotiam profectus est, vt *Malcolmum* debellaret, veniénsque Dunelmum *Williehmum* episcopum restituit in sedem suam, post tres annos ipso die, quo eam reliquit, scilicet, tertio Idus Septembris, sed antequam rex intraret Scotiam, paulò ante festum Sancti *Michaelis* ferè tota est demersa classis, multique de equestri exercitu fame & frigore perierunt, cui rex *Malcolmus* cum exercitu in prouincia Loidis occurrit, quod videns Comes *Robertus Clitonem Eadgarum*, quem rex de Normannia expulerat, & tunc cum rege Scottorum degebat, ad se accersiuit, cuius auxilio fretus pacem inter reges fecit, ea conuentione, vt regi *Willielmo* sicut patri eius obediuit *Malcolmus* ita ei obediret, & *Malcolmo* duodecim villas, quas in Anglia sub patre eius habuerat, *Willielmus* redderet, & duodecim marcas auri singulis annis daret. sed pax inter eos facta non multo tempore durauit, ipsum etiam *Eadgarum* cum rege *Willielmo* Comes pacificauit. Idibus Octobris, feria quarta turrim Wincelcumbensis ecclesiæ vehemens ictus fulminis concutiens parietem iuxta culmen amplè perforauit, vnámque de trabibus discidit, capútque imaginis *Christi* fortiter percussum in terram deiecit, & crus eius dextrum fregit. imago etiam Sanctæ *Mariæ*, quæ iuxta crucem stabat ictu percussa ad terram decidit; magnus deinde fumus, cum nimio fœtore subsecutus totam ecclesiam repleuit, & tamdiu durauit, quoad loci illius monachi cum aqua benedicta, & incenso, & reliquijs sanctorum officinas monasterij psalmos decantando circuirent, nec minùs decimo sexto Kalendas Nouembris, feria sexta turbo veniens ab Affrico perualidus Londoniæ plusquam sexcentas domos, & ecclesias quamplures concutiendo diuerberauit. in ecclesiam quoque Sanctæ *Mariæ*, quæ dicitur ad arcum irruens, in ea duos homines occidit, & tectum cum tignis in altum leuans, & huc, illucq; diu per aera ferens, tandem sex de tignis, eo ordine, quo priùs tecto infixa erant, tam altè in terram defixit, vt de quibusdam eorum septima, de quibusdam verò octaua pars appareret: erant enim viginti septem, vel viginti octo pedum longitudinis. Post hæc rex de Northimbria per Merciam in Westsaxoniam redijt, & secum ferè vsque ad natiuitatem Domini retinuit Comitem, sed conuentionem inter eos factam illi persoluere noluit. Quod Comes grauiter ferens 10. Kalendas Ianuarij cum *Clitone Eadgaro* Normanniam repetijt. Erant duo, vt in Anglia ferebatur, qui dicebantur

al. Albarl-am

Romani pontifices à se inuicem discordantes, & ecclesiam Dei inter se diuisam trahentes post se: *Vrbanus* scilicet, qui primum dictus fuerat *Odo*, episcopus *Ostiensis*, & *Clemens*, qui *Wibertus* vocatus fuerat, Archiepiscopus Rauennensis; quæ res, vt de alijs mundi partibus sileamus, per plures annos ecclesiam Angliæ in tantum occupauit, vt ex quo *Gregorius*, qui & *Hildebrandus*, defunctus fuit, nulli loco Papæ vsque ad hoc tempus subdi, vel obedire voluerit, sed *Vrbanum* pro vicario beati *Petri* Italia, Galliáque recepit. Anno 1092. ciuitas Lundonia maxima ex parte incendio conflagrauit. *Osmundus* Saresbiriensis episcopus ecclesiam, quam Sarisbiriæ in castello construxerat cum adiutorio episcoporum Wacellini Wintoniensis, & *Iohannis* Bathoniensis Nonas Aprilis, feria secunda dedicauit. Antistes etiam *Remigius*, qui licentia regis *Willielmi* senioris episcopalem sedem de Dorkeceastre mutauerat ad Lindecolniam, constructam in ea ecclesiam pontificali cathedra dignam dedicare volebat, quia diem mortis sibi imminere sentiebat. Sed *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus contradicendo illi resistebat, affirmans eam in sua parochia esse constructam. At rex *VVillielmus* iunior, pro pecunia, quam ei *Remigius* dederat ferè totius Angliæ episcopis mandauit, vt in vnum conuenientes septenis Idibus Maij ecclesiam dedicarent, sed biduo ante diem statutum occulto Dei iudicio ipse *Remigius* episcopus migrauit è seculo, & ecclesiæ per hoc remansit dedicatio. His actis rex in Northimbriam profectus ciuitatem, quæ Britanniæ Cairleil, Lugubialia Latinè vocatur, restaurauit, & in ea castellum ædificauit. Hæc enim ciuitas, vt illis in partibus aliæ nonnullæ à Danis Paganis ante ducentos annos diruta, & vsque ad id tempus mansit deserta.

ANno 1093. rex *VVillielmus* iunior in regia villa, quæ vocatur Alumestan vehementi percussus infirmitate ciuitatem Glauornã festinanter adijt, ibiq; per totam Quadragesimam languosus iacuit, qui cùm se putaret citò moriturum, vt ei Barones sui suggesserunt, vitam suam corrigere, ecclesias non ampliùs vendere, nec ad censum ponere, sed illas regia tueri potestate, irrectas leges destruere, ac rectas statuere Deo promisit. Archiepiscopatum Cantuariæ, quem ipse in manu sua tenuit, *Anselmo* Beccensi Abbati, qui tunc in Anglia morabatur, & Cancellario suo *Roberto*, cognomine *Bloet*, Lincolniensem dedit præsulatum. Ecclesia noua Dunelmi est incepta tertio *Kalend. Augusti feria quinta episcopo *Willielmo*, & *Malcolmo* rege Scottorum, & *Turgoto* priore, ipso die ponentibus primos in fundamento lapides. Rex Scottorum *Malcolmus* die festiuitatis Sancti *Bartholomæi* Apostoli regi *VVillielmo* iuniori, vt priùs per legatos inter eos statutum fuerat, in ciuitate Glaworna occurrit, vt sicut quidam primarûm Angliæ voluerunt, pace redintegrata, stabilis inter eos amicitia firmaretur, sed impacati ab inuicem discesserunt. Nam *Malcolmum* videre, aut cum eo colloqui pro nimia superbia, & potentia *VVillielmus* despexit. Insuper etiam illum vt secundum iudicium tantum Baronum suorum incuria sua rectitudinem ei faceret, constringere voluit, sed id agere, nisi in regnorum suorum confinijs, vbi reges Scottorum soliti erant rectitudinem facere regibus Angliæ, & secundum iudicium vtriusque regni primatûm *Malcolmus* nullo modo voluit. Post hæc in sole signum apparuit valdè mirabile. Eodem anno Comes Scrobesbiriensis *Rogerus*, & *VVido* Abbas Sancti *Augustini*, & * *Paulinus* Abbas ecclesiæ Sancti *Albani* decesserunt. Iste *Paulinus* contra interdictum monachorũ Dunelmensium ecclesiam de Tinemuth, quam ipsi possiderant, per violentiam *Roberti* Comitis ingressus, tactus ibidem infirmitate rediens in itinere in Seteringtun moritur.

al. Idus

al. Paulus

Rex Scottorum *Malcolmus*, & primogenitus filius eius *Eadwardus* cum suis exercitibus in Northimbria die festiuitatis sancti *Bricij* à militibus *Roberti* Comitis Northimbrorum occisi sunt, in cuius morte iusticia Dei iudicantis apertè consideratur, vt videlicet in illa prouincia cum suis interiret, quam sæpè ipse vastare, auaricia stimulante, consueuit. quinquies námque illam atroci depopulatione attriuit, & miseros indigenas in seruitutem redigendos abduxit captiuos. Primò *Edwardo* regnante *Egelwino* episcopante Dunelmi, quando *Tostius* Comes Northimbrorum profectus Romam fuerat. secundò regnante *VVillielmo*, & prædicto *Egelwino* episcopante quando Cliuelandia depopulata est. tertiò regnante eodem rege *VVillielmo* & *VValchero* episco-

episcopante Dunelmi vsque Tynam progressus post cædes hominum, & concremationes locorum, cum multa præda reuertitur; quartò regnante *Willielmo* iuniore, & *Willielmo* regente episcopatum Dunelmensem cum suis copijs infinitis vsque **Cestre** peruenit, animo intendens vlteriùs progredi, sed adunata contra eum militari manu non multa, metu ipso citiùs reuertitur. quintò cum omni, quo potuit, exercitu, in vltimam deducturus desolationem, Northimbriam inuasit, sed iuxta fluuiū **Alne** perimitur à * *Morello* milite strenuissimo, cum primogenito suo *Edwardo*, quem hæredem regni post se disposuerat. Exercitus illius, vel gladijs consoditur, vel qui gladios fugerunt, inundatione fluminum, quæ tunc pluuijs hyemalibus plus solito excreuerant, absorbti sunt. Corpus verò regis & cruentissimi carnificis, cùm nullus suorum remaneret, qui terra illud cooperiret, duo ex indigenis carro impositum in **Tinemuth** sepelierunt; sicque factum est, vt vbi multos vita, & rebus, & libertate priuauerat, ibidem ipse iudicio Dei vitam simul cum rebus amitteret. Cuius morte cognita *Margareta* Scottorum regina tanta affecta est tristitia, vt subitò magnam incideret infirmitatem. Nec mora presbyteris ad se accersitis ecclesiam intrauit, eisque peccata sua confessa oleo se perungi, cœlestique viatico muniri fecit; dominum intentissimis & assiduis precibus exorans, vt in hac ærumnosa vita diutiùs illam viuere non permitteret. Et exaudita est oratio eius, nam tertia die post regis occisionem, soluta vinculis carnis, vt creditur ad gaudia transiuit æternæ salutis. Quippe dum viueret, pietatis, iusticiæ, pacis, & charitatis cultrix extitit deuota, frequens in orationibus, corpus vigilijs, & ieiunijs macerauit, ecclesias, & monasteria ditauit, seruos Dei, & ancillas dilexit, & honorauit, esurientibus panem frangebat, nudos vestiebat, & omnibus peregrinis ad se venientibus, hospitia, vestimenta, & alimenta præbebat, & Deum toto corde diligebat. Qua mortua Scotti elegerunt sibi in regem *Dufenaldum* fratrem *Malcolmi* regis, & omnes Anglos, qui de curia regis fuerant, de Scotia expulerunt; quibus auditis *Dunekanus Malcolmi* regis filius *Willielmum* regem cui tunc militabat, vt ei regnum patris sui concederet, petijt & impetrauit illique fidelitatem iurauit, & sic ad Scotiam cum multitudine Anglorum, & Normannorum properauit, & patruum suum *Dufenaldum* de regno expulit, & in loco eius regnauit. Deinde nonnulli Scottorum in vnum congregati, homines illius penè omnes peremerunt. Ipse verò cum paucis euasit, veruntamen posthæc illum regnare permiserunt, ea ratione vt ampliùs in Scotiam, nec Anglos nec Normannos introduceret, sibique militare sineret. Conuenientibus ferè totius Angliæ Episcopis, in quibus *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus primatum tenebat, *Anselmum* Beccensem Abbatem secundo Nonas Decembris consecrauerunt ad Archipræsulatum Cantuariensis ecclesiæ. Eodem anno *Willielmus* Comes de Owe auri ingenti victus cupiditate, & promissi honoris captus magnitudine à naturali domino suo *Roberto* Normannorum Comite, cui fidelitatem iurauerat, defecit, & in Angliam ad regem *Willielmum* veniens illius se dominio vt seductor maximus subiugauit.

* al. *Merkello*

ANno 1094. Comes Normannorum *Robertus* fratri suo regi *Willielmo* iuniori per legatos mandauit, pacem, quam inter se firmauerant, se diutiùs non esse seruaturū; insuper vocauit illum periurum, & perfidum, nisi conuentionem inter illos in Normānia factam ei persolueret. ob hanc causam rex circa Kal. Februarij Heastingam adijt, & dum ibi moraretur, ecclesiam de bello in honorem Sancti *Martini* dedicari fecit. Vbi etiam *Herebertum* Theodfordensem episcopum pastorali baculo priuauit. latenter enim *Vrbanum* Papam adire, & ab eo pro episcopatu, quem sibi, & Abbatia, quam patri suo *Roberto* ab ipso rege *VVillielmo* mille libris emerat, absolutionem quærere volebat. Deinde media Quadragesima rex Normanniam petijt, & ad fratris colloquium sub pace statuta venit, sed impacatus ab eo recessit. Denuo in Martij conuenêre campo: vbi illi qui sacramentis inter illos pacem confirmauere, regi culpam omnem imposuere. At ille nec culpam agnoscere, nec conuentionem voluit persoluere. Idcirco nimis irati discesserunt impacati. Comes quidem Rotomagum perrexit; rex verò ad Owe redijt, & in illo resedit, solidarios vndique conduxit, aurum, argentum, terras, quibusdam optimatum Normanniæ dedit,

quibusdam promisit, vt à germano suo *Roberto* deficerent, & cum castellis suis se eius ditioni subijcerent: quibus ad velle patratis per castella, quæ vel priùs habuerat, vel quæ tunc conduxerat, suos milites distribuit. Interea castellũ, quod Bures vocatur, expugnauit, Comitis milites in illo captos partim in Angliam custodiendos misit, partim in Normannia custodiæ mancipauit, & fratrem suũ multis modis vexans, exhæredare laborabat. At ille necessitate compulsus dominum suum *Philippum* regem Francorum cum exercitu Normanniam adduxit; & rex quidem castellum Argentinum obsedit, & ipso die obsessionis 700. milites regis cum bis totidem scutarijs, & castellanis omnibus, qui intùs erant sine sanguinis effusione cepit, captósq; in custodia tamdiu seruare mandauit, donec quisq; se redimeret, & posthæc in Franciam redijt. Comes verò *Robertus* Castellum, quod Holm nuncupatur, obsedit, donec *Willielmus Peuerel* & 800. homines, qui id defendebant, illi se dederent. quod cùm regi innotuisset, nuncijs in Angliã missis 20. millia Pedonum in Normanniam sibi in auxilium mitti iussit, quibus Hastings congregatis, vt mare transirent, pecuniam, quæ data erat eis ad victum, *Ranulfus* præcepto regis abstulit, scilicet vnicuiq; 10. solidos, & eos domum repedare mandauit, pecuniámq; regi transmisit. Interea graui, & assiduo tributo, hominúmq; mortalitate præsenti anno & sequẽti tota vexabatur Anglia. Adhęc primitus Norwalani, deinde Suthwalani seruitutis iugo, quo diu premebantur, excusso, & ceruice erecta, libertatem sibi vendicare laborabant. Vnde collecta multitudine, castella, quæ in Westwalania firmata erant, fregerunt, & in Cestrensi, & Scrobesbiriensi, & Herefordensi prouincijs frequenter villas cremabant, prædas agebant, & multos ex Anglis, & Normannis interficiebant, fregerunt & castellum in Meuania insula, eámq; suæ ditioni subijciebant. Interim Scotti regem suum Dunecanum, & cum eo alios nonnullos per insidias peremerunt, suasu & hortatu Dufenaldi, & illum sibi regem rursus constituerunt. Posthæc rex *Willielmus* *4 Kal. Ianuarij Angliam redijt, & vt Walanos debellaret, mox exercitum in Waloniam mouit, ibiq; homines & equos perdidit multos.

al. tertio

ANno 1095. vir venerabilis, & valdè admirabilis vitæ *Wlstanus* episcopus S. Wigornensis ecclesiæ ab adolescentia diuinis mancipatus obsequijs, post multos sancti sudoris agones, quibus pro gloria regni cœlestis adipiscendæ magna mentis deuotione, & humilitate sedulus Deo seruiuit intentissimè, die mensis Ianuarij decimo octauo nocte Sabbati septima hora mediante migrauit è seculo. Anno à primo seculi dicerta ratione diuinæ scripturæ 5299. noui magni anni ab initio seculi quadringentesimo septuagesimo sexto, à passione Domini secundum Euangelium, 1084. iuxta Chronica *Bedæ* 1066. secundum *Dionysium* 1061. ab aduentu Anglorum in Britanniam, 745. ab aduentu S. *Augustini* 498. a transitu S. *Oswaldi* archiepræsulis 103. vndecimi magni Paschalis cycli 32. decimi verò à capite mundi 510. secundi solaris cycli quarto; Bissextilis cycli tertio; secundi Decemnouennalis cycli 13. secũdi lunaris cycli 10. Endecadis 5. indictionalis cycli 3. lustro suæ ætatis 18. sui verò pontificatus septimi lustri anno tertio, miróq; modo in ipsa transitus sui hora, suo, quem specialiter dilexerat, amico *Roberto* Herefordensi episcopo, in oppido, quod Crikelade vocatur, in visione apparuit, illique ad se tumulandum Wigorniam properare mandauit, annulum etiam, cum quo pontificalem susceperat benedictionem, neminem Deus passus est digito extrahere, ne post mortem vir sanctus suos videretur fallere, quibus prædixerat sæpissimè, nec illum vita comite se velle perdere, nec etiam die sepulturæ. Pridie Nonas Aprilis visæ sunt in nocte stellæ, quasi de cœlo cadere. *Walterus* Albinensis episcopus sanctæ Romanæ ecclesiæ legatus ab *Vrbano* Papa missus ante Pascha venit Angliam, pallium, pro quo rex *Willielmus* anno præcedenti miserat, illi deferens, quod iuxta condictum die Dominica, quæ erat quarto Idus Iunij, ab eodem Cantuariam delatum super altare saluatoris ab *Anselmo* assumptum est, atque ab omnibus pro reuerentia sancti *Petri* suppliciter deosculatum vir magnæ religionis *Robertus* Herefordensis episcopus sexto Kalendas Iulij feria tertia obijt. Huic prædictus *Wlstanus* Wigorniensis episcopus tricesimo die postquam de hoc seculo migrauit, denuo in visione apparuit, eúmque pro sibi negligentia, & ignauia acriter corripuit, admonuitque vt tam de suæ vitæ, quàm de subiectorum emendatione, quàm vigilantissimè posset, studeret, quod si faceret, diceban eum omnium peccaminum à Deo posse veniam citò

prome-

promereri, adiunxitque quòd non diu in cathedra, qua tunc sedebat, sedem haberet, sed secum si vigilantior esse vellet, coram Deo conuiuari deberet. Fuerant enim ambo hi patres nimia charitate in Dei dilectione, & ad se inuicem coniuncti; ideóque credi fas est, ipsum, qui priùs de hoc seculo migrauit ad Deum, sollicitudinem egisse sui charissimi, quem in hoc seculo reliquit, & vt quantotius simul ante Deum gauderent, operam dedisse. Ea tempestate *Robertus* de Moulbrai Comes Northimbrensis, & *Willielmus* de Ou, cum multis alijs regem *Willielmum* regno, vitaque priuare, & filium amitæ illius *Stephanum* de Albamarnlo conati sunt, regem constituere, sed frustrà. Nam ea re cognita, rex exercitu de tota Anglia congregato, castellum
10 prædicti Comitis *Roberti*, ad ostium Tyni fluminis situm, per duos menses obsedit, & interim quadam munitiuncula expugnata ferè omnes meliores milites Comitis cepit, & in custodiam posuit, deinde obsessum castellum expugnauit, & fratrem Comitis, & equites, quos intùs inuenit, custodiæ tradidit. Post hæc ante **Bebbanbirg**, id est, vrbem *Bebbæ* reginæ, in qua Comes fugerat, castellum firmauit, idque **Maluesin** nominauit, & in illo milites posuit, & ad Suthimbriam redijt. Post cuius discessum vigiles noui castelli promisêre *Roberto* Comiti in id se permissuros illum intrare, si veniret occultè, ille autem lætus effectus, quadam nocte cum triginta militibus, vt id perageret, exiuit, quo cognito equites, qui castellum custodiebant, illum insequentes, eius exitum custodibus noui castelli
20 per nuncios intimauerunt, quod ille nesciens, quadam die Dominica tentauit peragere cepta, sed nequiuit; deprehensus enim erat. Quapropter ad monasterium Sancti *Oswini* regis, & martyris fugit, vbi sexta die obsessionis suæ grauiter est vulneratus in crure, dum suis aduersarijs repugnaret, quorum multi sauciati; multi verò sunt perempti; de suis quoque nonnulli vulnerati; omnes sunt capti; ille verò in ecclesiam fugit, de qua extractus in custodiam est positus. Interea Walenses castellum **Muntgumerie** fregerunt, & homines *Hugonis* Comitis Scrobesbiriæ nonnullos in illo occiderunt, vnde rex iratus expeditionem citò mandauit, & post festum Sancti *Michaelis* exercitum in Waloniam duxit, ibíque homines, & equos quamplures perdidit, qui inde reuersus Comitem *Robertum* ad
30 **Bebamburch** duci, & eius oculos erui iùssit, nisi vxor illius, ac propinquus eius *Moreal* castrum redderent; qua necessitate compulsi castrum reddiderunt, Comes autem forti custodiæ mancipandus ad Windleshoram est ductus, *Moreal* verò factæ traditionis causam regi detexit. Anno millesimo nonagesimo sexto, *Willielmus* Dunelmensis episcopus apud Windleshoram in curia regis quarto Nonas Ianuarij, feria secunda obijt, sed Dunelmi est sepultus in capitulo ad Aquilonalem partem, habens ad Austrum corpus *Walcheri* Episcopi, in medio autem *Turgotus* Scottorum quondam episcopus, & ecclesiæ ipsius Prior requiescit. Octauis Epiphaniæ celebrato concilio apud Saresbiriam iussit rex *VVillielmo* de Ou in duello victo oculos eruere, & testiculos abscindere, & *VVillielmum* * *Deandri* dapiferum illius filium *amitæ illius traditionis conscium, præcepit suspendi; Comitem verò *Odonem* de Campania, scilicet patrem prædicti *Stephani*, & *Philippum* filium *Rogeri* Comitis Scrobesbiriensis, & quosdam alios traditionis participes in custodiam posuit. *Vrbanus* Papa venit in Galliam & apud Clarum montem Quadragesimali tempore Synodo celebrata, hortatus est Christianos, vt Ierusalem proficiscerentur ad debellandos viz. Turcos, Saracenos, Turcopolos, Persas, aliósq; Paganos, qui tunc temporis Ierosolymam peruaserant, totámq; Iudæam Christianis expulsis possidebant; cuius hortatu mox in ipsa Synodo *Raimundus* Comes S. *Egidij*, & cum eo multi alij cruce Christi signati peregrinationē pro Deo se subituros, & quod suaserat peracturos spoponderunt: quibus auditis, de Italia, Germania, Gallia, Anglia, cęteri Christiani ad eandem profe-
50 ctionē certatim se parauere. quorum duces & primates extitere *Adimarus* Podiensis episc. cum alijs episc. quampluribus, *Petrus* heremita, *Hugo* magnus *Philippi* regis Francorum germanus, *Godefridus* dux Lothariensis, *Stephanus* Comes Carnotensis, *Robertus* Comes Normannorum, *Robertus* Comes Flandrensis, duo germani *Godefridi* ducis scz. *Eustachius* Comes Bononiensis, & *Baldwinus*, *Raimundus* etiam prædictus Comes, *Boamundus* filius *Roberti Wiscardi*, his ergo subsecutus est populus innumerabilis omni-

40 (margin)

* al. *Dealdri*
* al. *amica*

um linguarum *Sampson* Wigorniensis episcopus ab *Anselmo* Archiepiscopo Dorobernix in ecclesia S. *Pauli* Lundoniæ, 17. Kal. Iulij Dominica die consecratur. Posthæc *Robertus* Comes Normannorum cùm Ierosolymam proficisci cum alijs proponeret animo, nuncijs in Angliam missis, germanum suum regem *Willielmum* petijt, vt inter se pace redintegrata, illi decem mille marcas argenti præstaret, & ab eo Normanniam in vadimoniū acciperet, qui mox petitioni eius satisfacere gestiens indixit maioribus Angliæ, vt quisq; illorū pro posse sibi pecuniam festinanter accommodaret. Idcirco episcopi, abbates, abbatissæ aurea & argentea ecclesiæ ornamenta fregerūt, Comites, Barones, Vicecomites, suos milites, & villanos spoliauerunt, & regi non modicam summā auri & argenti detulerunt. Rex autem mense Septembris mare transijt, pacem cum germano suo fecit, & 6666. libras illi præstitit, & ab eo Normanniam accepit in vadimonium. Anno 1097. rex Anglorū *Willielmus* Quadragesimali tempore Angliam redijt, & post Pascha cum equestri, & pedestri exercitu secundò profectus est in Waloniam, vt omnes masculini sexus internitioni daret; at ille de eis vix aliquem capere, aut interimere potuit, sed de suis nonnullos, & equos perdidit multos. Posthæc *Clitonē Eadgarum* ad Scotiam cum exercitu misit, vt in ea *Eadgarū* consobrinum suum *Malcolmi* regis filium regem constitueret, *Dunefaldo* patruo suo, qui regnum inuaserat, expulso. Christiani Niceam ciuitatem ceperunt 13. Kal. Iulij Sabbato. Cometa 3. Kal. Octobr. & per 15. dies apparuit. Nonnulli signum mirabile, & quasi ardens in modum crucis eo tempore in cœlo se vidisse affirmabant. Mox inter regem, & Dorobernensem Archiepisc. *Anselmum* orta dissensione (quia ex quo archipræsul factus est, synodum tenere, & praua, quæ per Angliam pullulauerant, non licuit corrigere) mare transijt, & ad tempus in Gallia mansit, & post ad *Vrbanū* Papam perrexit Romam. Rex autē circa festum S. *Andreæ* de Anglia Normāniam profectus est. Eximię religionis vir *Baldewinus* abbas monasterij S. *Eadmundi*, genere Gallus 2. Kal. Ianuarij obijt. Anno 1098. *Walcelmus* Wintoniēsis episcopus 3. Non. Ianuarij die Dominica obijt. Æstatis tempore *Willielmus* rex Anglorum iunior ciuitatem, quæ Cynomannis dicitur, magnámq; partem illius prouinciæ per vim suæ ditioni subegit. Interea *Hugo* Comes Scrobesburiensis Meuaniam Insulam, quæ dicitur consuetè Anglesege, & cum eo *Hugo* Comes de Cestria cum exercitu adierunt, & multos Walanorum, quos in ea ceperant, occiderunt; quosdam verò manibus vel pedibus truncatis, testiculisq; abscisis excęcauerunt. Quēdam etiā prouectæ ætatis presbyterum nomine *Kenredum*, à quo Walani in his quæ agebāt, consilium accipiebant, de ecclesia extraxerunt, & eius testiculis abscissis, & vno oculo eruto linguam illius absciderunt, sed die tertia miseratione diuina illi reddita est loquela. Eo tempore rex Noreganorū magnus filius regis *Olaui*, filij regis *Haroldi Harnagri* Orchadas & Meuanias insulas cum suo adiecisset imperio, paucis nauibus aduectus illuc venit. at cum rates ad terram appellere vellet, *Hugo* Comes Scrobesbiriensis cum multis armatis militibus in ipsa maris ripa illi occurrit, & (vt fertur) mox ab ipso rege sagitta percussus die 7. quo crudelitatem in præfatū exercuerat presbyterum, interijt. Antiochia ciuitas à Christianis 3. Non. Iunij, feria 4. capta est, in qua paucis diebus transactis, lancea, qua mundi saluator in cruce pendens vulneratus fuit, *Andrea* Apostolo sanctorum mitissimo reuelante in ecclesia S. *Petri* Apostoli inuenta est, cuius inuentione animati Christiani 4. Kal. Iulij, feria 2. secum illam deferentes de ciuitate exierunt. Et cum Paganis prælio commisso, *Corbaran* principem militiæ *Soldani* regis Persiæ, & Turcos, Arabas, Saracenos, & alias multas gentes in ore gladij fugantes, multisq; millibus occisis Dei virtute plenam victoriam habuerunt, splendor insolitus per totam fere noctē 5. Kal. Octobr. emicuit. Eodem anno ossa *Canuti* regis & martyris de tumulo leuata, & in scrinio sunt honorificè collocata. *Rogerus* dux Apuliæ adunato grandi exercitu Capuanam ciuitatem à sua ditione resilientem obsedit. *Vrbanus* Papa comitante secū *Anselmo* Dorobernensi Archiepiscopo, vt illi mandarat, ad concilium, quod apud Barum Kal. Octobr. celebrari constituit, proficiscitur. in quo concilio plurima de fide catholica ab Apostolico disserta sunt facunda ratione; vbi etiam mota quæstione ex parte Græcorum euangelica autoritate probare volentium spiritum sanctum processionem non habere, nisi tantum à patre, præfatus *Anselmus*, sic de negotio tractauit, disseruit, absoluit, vt in eo conuentu nemo existeret, qui non inde sibi satisfactum *diceret.

al. putaret

10 20 30 40 50

Anno

ANno 1099. Vrbanus *Papa tertia hebdomada Paschæ magnum concilium tenuit Romæ, in quo excommunicauit omnes Laicos inuestituras Ecclesiarum dantes, & omnes easdem inuestituras de manibus Laicorum accipientes, nec non omnes in officium sic dati honoris consecrantes. Excommunicauit etiam eos, qui pro Ecclesiasticis honoribus Laicorum homines fiunt. dicens nimis execrabile videri, vt manus, quæ in tantam eminentiam excreuerant, vt quod nulli angelorum cõcessum est, vt Deum cuncta creantem suo signaculo creent, & eundem ipsum pro salute totius mundi Dei patris obtutibus offerant, in hanc ignauiam, vel stultitiam detrudantur, vt ancillæ fiant earum manuũ, quæ diebus & noctibus obscenis contactibus inquinantur, siue rapinis, ac iniustæ sanguinis effusioni addictæ maculantur; & ab omnibus est clamatum, fiat, fiat, & in his consummatum est concilium.* Posthæc archiepiscopus Lugdunũ perrexit. Rex Anglorum *Willielmus* iunior de Normannia rediit Angliam, & in Pentecosten Londoniæ curiam suam tenuit, ac *Ranulfo*, quem negotiorum totius regni exactorem constituerat, Dunelmensem Episcopatum dedit, quem *Thomas* Eboracensis Archiepiscopus ibi mox consecrauit. Idus Iulij feria sexta Ierusolyma a Christianis capta est, & posthæc 11. Kal. Augusti *Godefridus* dux Lothariensis ab omni exercitu in regem est electus. *Vrbanus* Papa quarto Kalend. Augusti feria quinta obiit. Christiani cum * *Lauedalio* principe militiæ, & secundo in potestate totius regni Babyloniæ ante ciuitatem Aschalonam secundo Idus Augusti eadem feria bellum habentes maximum *Christo* largiente, mirabili victoria potiti sunt. *Paschalis* vir venerandus, qui ab *Hildebrando* Papa presbyter fuerat ordinatus, a Romano populo electus die sequenti in Papam est consecratus. Tertio Nonas Nouembris mare littus egreditur, villas, & homines quamplures, boues, & oues innumeras demersit.

al. Lauedalio

ANno ab incarnatione Domini 1100. *Clemens* Papa, qui & *Wibertus*, obiit. Rex Anglorum *Willielmus* iunior dum in noua foresta, quæ lingua Anglorum Itene dicitur, venatu esset occupatus, à quodam *Waltero* Franco cognomine *Tyrello* sagitta incautè directa percussus vitam finiuit, quarto Nonas Augusti, feria quinta, indictione octaua, & Wintoniam delatus in veteri Monasterio in Ecclesia *S. Petri* est tumulatus; nec immerito, vt populi rumor affirmabat, hanc procul dubio magnam Dei esse virtutem, atque vindictam. Antiquis enim temporibus *Edwardi* scilicet regis, & aliorum regum Angliæ prædecessorum eius eadem regio incolis, & Dei cultoribus, & Ecclesijs vberrimè renitebat, sed iussu regis *Willielmi* senioris, hominibus fugatis, domibus semirutis, Ecclesijs destructis terra ferarum tantum colebatur habitatione, & inde, vt creditur, causa erat infortunij. nam & antea eiusdem *Willielmi* iunioris germanus *Richardus* in eadem foresta multo ante perierat, & paulo ante suus fratruelis *Richardus* filius *Roberti* Comitis Normannorum, dum & ipse in venatu fuisset à suo milite sagitta percussus, interiit. In loco etiam, quo rex occubuit, priscis temporibus Ecclesia fuerat constructa, sed patris sui (vt prædiximus) tempore diruta erat. Eiusdem regis tempore, vt ex parte supradictum est, in sole, luna, & stellis multa signa visa sunt, mare quoque littus persæpè egrediebatur, & homines & animalia submersit, villas, & domos quamplures subuertit. In pago, qui Barukeshire nominatur, ante occisionem regis sanguis de fonte tribus septimanis emanauit. Multis etiam Normannis diabolus in horribili specie se frequenter in siluis ostendens, plura cum eis de rege & *Ranulfo*, & quibusdam alijs locutus est. Nec mirum. nam illorum tempore ferè omnis legum siluit iustitia, causisque iustitiæ subpositis, sola in principibus imperabat pecunia. Denique eadem tempestate nonnullis regiæ voluntati magis, quàm iustitiæ obedientibus, *Ranulfus* contra ius Ecclesiasticum, & sui gradus ordinem (presbyter enim erat) ad censum primitus Abbatias, dehinc Episcopatus, quorum patres à vita discessarant, nouiter accepitã rege, & in singulis annis persoluit ei non modicam summam pecuniæ. cuius potentia tam vehemens extitit, & paruo tempore adeo creuit, vt placitatorem, ac totius regni exactorem rex illum constitueret. Qui tanta potestate adepta, vbique locorum per Angliam ditiores, ac locupletiores quosdam rerum, terrarumque ablatione mulctauit. Pauperiores autem graui iniustoq; tributo incessanter oppressit; multisque modis, & ante Episcopatum, & in Episcopatu maiores & minores communiter afflixit. Et hoc vsq; ad regis eiusdem obitũ. Nam eo die, quo occisus periit, Cantuariensem archipręsulatum, Wintoniensem, & Saresbiriensem pręsulatũ in sua manu tenuit.

¶ Henricus

Henricus primus.

REgnauit autem idem rex *Willielmus* 14. annis, diebus 28. minus, cui successit frater suus iunior *Henricus*. Et mox Nonis Augusti 10 in Westmonasterio à *Mauritio* Londoniensi Episcopo in regem est consecratus; qui consecrationis suæ die, sanctam Dei Ecclesiam, quæ fratris sui tempore vendita, & ad firmam erat posita, liberam fecit, & omnes malas consuetudines, & iniquas exactiones, quibus regnum Angliæ iniustè opprimebatur, abstulit, pacem firmam in toto regno suo posuit, & teneri præcepit; legem regis *Eadwardi* omnibus in commune reddidit, cum illis emendationibus, quibus pater suus illam emendauit, sed forestas, quas ille constituit, & habuit, in manu sua retinuit, nec multò pòst, id est 7. Idus Septembris *Ranulfum* Dunelmensem Episcopum in turri Londoniæ custodiæ mancipauit, & Dorobernensem Archie- 20 piscopum *Anselmum* de Gallia reuocauit. Interea ab Ierosolimis domum redierunt Comites *Robertus* Flandrensis, *Eustachius* Bononiensis primitus, deinde *Robertus* Comes Normannorum cum vxore, quam sibi in Sicilia desponsauerat, repatriauit. Posthæc igitur rex Anglorum *Henricus* maiores natu Angliæ congregauit Londoniæ, & regis Scottorum *Malcolmi*, & *Margaretæ* reginæ filiam, *Matildem* nomine, sororem etiam regum *Edgari*, *Alexandri*, & *Dauid*, in coniugem accepit, quam *Anselmus* Dorobernensis Archiepiscopus Dominica die festiuitatis Sancti *Martini* reginam consecrauit, & coronauit. Venerandæ memoriæ, & vir religionis eximiæ, affabilis, omnibúsque amabilis Eboracensis Archiepiscopus *Thomas* 14. Kal. Decembris die Dominica decessit Eboraci, cui successit *Girardus* Herefordensis Episcopus. 30

ANno milleno centeno primo *Lodouicus* rex Francorum interfuit curiæ regis *Henrici* Londoniæ in natiuitate Domini. Dunelmensis Episcopus *Ranulfus* Kalend. Februar. de custodia calliditate maxima euasit, mare transijt, *Robertum* Comitem Normannorum adijt, eique suasit, vt Angliam hostiliter adiret; nec minùs perplures huius terræ principes missis ad eum legatis, rogauerunt, vt Angliam festinatò veniret, coronam, & regnum ei promittentes. Ciuitas Glauorna cum principali monasterio, & alijs multis 8. Id. Iunij incendio cõflagrauit. *Robertus* igitur Comes Normannorum, equitum, sagittariorum, & peditum congregans multitudinem, in loco, qui Normannica lingua dicitur *Tresport, naues coadunauit; quibus rex *Henricus* cognitis buzsecarlis præcepit mare custodire, ne quis de partibus Normanniæ fines ad- 40 iret Angliæ. Ipse verò innumerabili congregato exercitu de tota Anglia non longè ab *Hestinga castra posuit in Suthsaxonia. Autumabat enim pro certo fratrem suum illis in partibus naue appulsurum. At ille consilio *Ranulfi* Episcopi, quosdam de regis Buzsecarlis adeo rerum diuersarum promissionibus fregit, vt fidelitate, quam regi debebant, postposita, ad se confugerent, & sibi ad Angliam duces existerent. Paratis igitur omnibus cum exercitu nauem cõscendit, & circa festum Sancti *Petri* ad vincula in loco, qui *Portesmudh dicitur, appulit, statimque versus Wintoniam exercitum mouens, apto in loco castra posuit. Cuius aduentu cognito, quidã de primoribus Angliæ, mox ad eum (vt antè proposuerant, trãsfugêre, quidam verò cũ rege ficta mente remansêre. Sed Episcopi, milites gregarij, & Angli animo constanti cum illo persti- 50 têre, vnanimiter ad pugnam cum ipso descendere parati. Verùm sapientiores vtriusq; partis, habito inter se salubri consilio, pacem inter fratres ea ratione composuere, vt tres mille marcas argenti singulis annis rex persoluere Comiti, & omnibus, suos pristinos honores, quos in Anglia pro Comitis fidelitate perdiderant, restitueret gratuitò: similiter & cunctis, quibus honores in Normannia causa regis ablati fuerant, Comes

al. Vltresport

al. Hastinga

al. Moresmuth

Comes redderet sine pretio; quibus pacatis regis exercitus domum, Comitis verò pars in Normanniam rediit, pars in Anglia secum remansit. filius *Eustachij* senioris Comitis Bononiensium *Godefridus* rex Ierosolymorum, qui præpotens extiterat dux Lothariensium, diem clausit vltimum, & in Ecclesia Golgathana sepultus requiescit. Post cuius obitum Christiani consilio vnanimi eius germanum *Baldewinum* in regem sibi elegerunt. Ea tempestate *Robertus* de Belesmo Comes Scrobesbiriensis filius *Rogeri* Comitis, arcem (quam in Occidentali Sabrinæ fluminis plaga, in loco, qui dicitur **Brige**, *Agelfleda* quondam Merciorum domina construxerat, fratre suo *Edwardo* seniore regnante) contra regem *Henricum*, (vt rei probauit exitus) muro lató, & alto re-
10 staurare cœpit; cœpit etiam edificare in Walonia aliam in loco, qui **Carrocoue** dicitur. Anno 1102. supradictus Comes *Robertus* de Belesmo, qui Comitatum etiam Pontinensis pagi rexit eo tempore, ac in Normannia castella possedit quamplurima: ciuitatem Scrobesbiriam, & castellum in ea situm, castella quoque **Arundel** & **Tikehil**, alimentis, machinis, armis, militibus, & peditibus contra regem *Henricum* fortiter muniuit. Muros quoque, ac turres castellorum videlicet **Brige**, & **Carrocoue** die noctuque operando perficere modis omnibus festinauit; Walanos quoque suos homines, vt promptiores, sibiq; fideliores, ac paratiores essent ad id faciendum, quod volebat, honoribus, terris, equis, armis, incitauit, varijsque muneribus donauit. sed conatus illius, & opera nimis citò sunt impedita. Insidijs enim & conatibus eius per cer-
20 ta indicia detectis, publicum hostem rex illum pronuntiauit. Idcirco mox Walanis, & Normannis, quot tunc habere potuit, in vnum congregatis, ipse, & suus germanus *Arnoldus* partem Stafordensis pagi vastauerunt, ac inde iumenta, & animalia multa, hominesque nonnullos in Waloniam abduxerunt. At rex sine dilatione castellum eius **Arundel** primitus obsedit, & castellis ante illud firmatis, recessit. deinde *Robertum* Lindicolniæ ciuitatis Episcopum cum parte exercitus **Tykehil** obsidere iussit. ille autem **Brige** cum exercitu penè totius Angliæ obsedit, machinas quoque ibi construere, & castellum firmare præcepit. interim Walanos, in quibus fiduciam magnam *Robertus* habuerat, vt iuramenta, quæ illi iurauerant, irrita fierent, & ab illo penitus deficerent, & in illum consurgerent, donis modicis facile corrupit. Infra igitur tri-
30 ginta dies ciuitate & omnibus castellis redditis inimicum suum *Robertum* superauit, & ignominiosè de Anglia expulit, germanum quoque illius *Arnoldum* paulò pòst pro sua perfidia simili sorte damnauit.

POsthæc in festiuitate *S. Michaëlis Henricus* rex fuit Londoniæ apud Westmonasterium, & cum eo principes regni sui omnes, tam Ecclesiastici, quàm secularis ordinis; vbi duos de clericis suis duobus Episcopatibus inuestiuit; *Rogerum* videlicet Cancellarium Episcopatu Salesbiriensi, & *Rogerum* Larderarium suum Pontificatu Herefordensi. vbi etiam *Anselmus* Cantuariensis Archiepiscopus magnum tenuit concilium, de his, quæ ad Christianitatem pertinent; considentibus secum Archiepiscopo Eboracensi *Girardo*, Episcopis verò, *Mauricio* Londoniensi, *Willielmo* electo Episcopo
40 Wintoniensi, *Roberto* Lincolniensi, *Samsone* Wigorniensi, *Roberto* Cestrensi, *Iohanne* Batoniensi, *Hereberto* Norwicensi, *Radulfo* Cicestrensi, *Gundulfo* Rofensi, & duobus inuestitis *Rogero*, & alio *Rogero*. **Osburnus* Episcopus Exoniensis infirmitate detentus interesse non potuit. In hoc concilio plures francigenæ Abbates, & Angli sunt depositi, & honoribus priuati, quos iniustè adquisierunt, aut in eis inhonestè vixerunt, scilicèt *Wido* perscorensis, *Aldwinus* Ramesiensis, & ille de **Middeltune**, *Bodricus* de **Burch**, *Richardus* de **Heli**, *Robertus* de *S. Edmundo*. Præfatus *Rogerus* Herefordensis Ecclesiæ Episcopus electus Londoniæ infirmitate percussus, mortuus est, & Cancellarius reginæ *Reinelmus* nomine, in loco illius pari inuestitura subrogatus est. Rex Anglorum *Henricus Mariam Matildis* reginæ sororē *Eustachio* Bononiensiū Comiti nup-
50 tum tradidit. Anno 1103. magna discordia facta est, inter regem *Henricum*, & *Anselmum* Archiepiscopum, eò quòd Archiepiscopus nollet consentire vt rex daret inuestituras Ecclesiarum, neque consecrare, neque communicare ijs, quibus rex iam dederat Ecclesias, quia Apostolicus sibi, & omnibus hoc interdixerat. Vnde rex præcepit *Girardo* Eboracensi Archiepiscopo, vt consecraret Episcopos, quibus ipse rex dederat inuestituras, scilicet *Willielmum Giffardum*, & *Rogerium*, qui fuerat capellanus eius, cui

al. Osbertus

iam

iam dederat, Salesbiriensem Ecclesiam. *Girardus* præceptum regis suscepit, sed *Willielmus Giffardus* causa iustitiæ illud, & benedictionem *Girardi* Archiepiscopi spreuit. Vnde regis iuditio omnibus expoliatus eliminatur à regno, cæteri verò inconsecrati remanserunt. *Reinelmus* autem paulò antè Episcopatum Herefordensem regi reddidit, quia intellexit se Deum offendisse, in hoc, quòd de manu Laïci alicuius inuestituram Ecclesiæ suscepisset. Post hæc tenuit rex curiam suam in Pascha Wintoniæ, vbi *Anselmus* Archiepiscopus post multas iniurias, & diuersas contumelias, quas passus est, rogatus à rege perrexit Romam 5. Kalend. Maij, sicut ei, & regi conueniebat, habens in Comitatu *Willielmum* Wintoniensis Ecclesiæ electum Antistitem, & Abbates de Abbatijs depositos: *Richardum* Eliensem, & *Aldwinum* Abbatem Ramesensem. *Robertus* Comes Normanniæ venit in Angliam loqui cum rege fratre suo, & antequã redijsset de Anglia perdonauit ter mille marcas argenti, quas rex sibi omni anno per conuentionem debuit. In prouintia etiam, quæ vocatur **Barukschire**, in loco, qui dicitur **Hamstede**, visus est à multis sanguis effluere de terra. Eodem anno tertio Idus Augusti magna intemperies venti facta est, quæ tantum damnum fecit *fructibus terræ per Angliam, quantum nunquam viderunt retro actis temporibus, qui tunc vixerunt.

al. frugibus

Anno 1104. venerandi abbates *Walterus* Eoueshamnensis 13. Kal. Februarij, & *Serlo* Gloccestrensis tertio Nonas Martij obierunt. Rex Anglorum *Henricus* tenuit curiam suam apud Westmonasterium in Pentecosten. Eodem anno 7. Idus Iunij, feria tertia quatuor circuli visi sunt circa solem albi coloris circa horam sextam, quisque circulus sub alio quasi essent picti. mirati sunt, qui hoc videbant, omnes, quasi nunquam talia videbant. *Willielmus* Comes de Moretunio exhæredatus est de tota terra sua, quam habuit in Anglia. non facilè potest narrari miseria, quam sustinuit illo tempore terra Anglorũ propter regias exactiones. *Corpus S.*Cuthberti *episcopi ob quorundã abbatum incredulitatem, Pontificante* Ranulfo *Episc. ostensum est, & à* Radulfo *Saiensi abbate, postmodũ Rofensi episcopo, & deinde Cantuariensi Archiepis. & fratribus Dunelmensis Ecclesiæ, cum capite Sancti* Oswaldi *regis & Martyris, Sanctique* Bedæ, *multorumque Sanctorum reliquijs certo iudicio incorruptum inuentum est, præsente* Alexandro *Comite* Eadgari *regis Scottorum fratre, postea rege.* Et hæc translatio eius facta est post annos depositionis eius quadringintos octodecim, & quinque menses, & 12. dies, qui est annus sextus *Henrici* regis, & Episcopatus *Rannulfi* sextus. Ab origine mundi secundum *Bedam* & Hebraicam veritatem transacti quinq; milia trecenti & octo, secundum 70. interpretes 6308. Anno millesimo centesimò quintò rex Anglorum *Henricus* transijt mare, omnes autem penè maiores Normannorum ad eius aduentum, spreto Comite domino suo, cui fidelitatem iurauerant, in aurum, & argentum regis, quod ipse de Anglia illuc portauerat, cucurrerunt, eique castra, munitasq; ciuitates tradiderunt. Ille verò Baiocas cum Ecclesia Sanctæ *Mariæ*, quæ intùs erat, combussit, & Cadomum fratri suo abstulit, & post Angliam redijt, quia Normanniam sibi totam subiugare non poterat, & vt copiosiori pecunia fretus, rediens anno sequenti, quod residuum erat, exhæredato fratre suo sibi subijceret. Comes vero *Willielmus* de **Moretun** vbicunq; potuit, rebus & hominibus regis nocuit, propter honorem suum, quem in Anglia perdiderat. Anno 1106. *Robertus* Comes Normãniæ venit in Angliam, vt loqueretur fratri suo regi *Henrico*, quem inuenit apud **Northamtun**. Tunc Comes quęsiuit ab eo, vt redderet sibi ea, quæ acceperat super eum in Normannia, cui rex omnia contradixit, quamobrem Comes iratus mare transijt.

IN prima verò septimana Quadragesimæ, feria sexta 13. Ka. Martij in vespera ostensa est quædam insolita stella, & per 25. dies, eodem modo, eadem hora visa est lucere inter Austrũ, & Occidẽtem. Parua quidem visa est, & obscura, sed splendor, qui de ea exiuit, valdè erat clarus, & quasi ingens trabes de Orientali, & Aquilonali parte claritas se ingessit in eandem stellam. Quidã dixerunt se plures insolitas stellas vidisse illo tempore. In cœna autẽ Domini visæ sunt duæ lunæ, paulo ante diẽ, vna in Oriente, altera in Occidente, & vtraque plena, & erat eo die 14. luna, quo anno facta est nimis execrabilis contentio inter Imperatorem de Alemannia *Henricum*, & filium eius *Henricum*, ita quòd in bello congressi sunt, & pater à filio peremptus est, cùm regnasset annos quinquaginta. cui successit filius eius prædictus *Henricus*. Rex Anglorum

Henricus

Henricus ante Augustum mensem transiuit mare, vadens in Normanniã, cui omnes ferè primi Normannorũ se dederunt, exceptis *Roberto* de Belesmo, & *Willielmo* de Moreteon, & paucis alijs, qui se tenebant cũ Comite *Roberto*. Rex Anglorũ *Hẽricus* in assumptione *S. Mariæ* venit Beccum, vbi ipse, & *Anselmus* Archiepiscopus colloquentes ad inuicem cõcordati sunt. non multò pòst idem archiepiscopus iussu & rogatu regis Angliam redijt. Posthac rex *Henricus* congregato exercitu ad quoddam castrum Comitis de Moreteon, quod de * Tenerchebra perrexit, & obsedit illud. Interea dum ibi moraretur, venit *Robertus* Comes frater eius super eum cum exercitu suo, in vigilia *S. Michaëlis*, & cum eo *Robertus* de Belesmo, & *VVillielmus* Comes de Moreteon. facto igitur cõgressu rex *Henricus* victoriam adeptus est. Ibi captus est *Robertus* Comes Normanniæ, & Comes *VVillielmus* de Moreteon, & *Robertus* de Stuteuilla, & *VVillielmus Crispinus*, & multi alij cum illo capti sunt. *Robertus* autem de Belesmo in fugam versus est. his ita gestis rex *Henricus* subegit sibi totam Normanniã, & secundum voluntatem suam disposuit; & hoc per literas *Anselmo* Archiepiscopo indicauit. Anno 1108. *Edgarus* rex Scottorum 6. Idus Ianuarij obijt, cui *Alexander* frater suus successit. Normannia sub regia pace disposita, duceq; Normannorum *Roberto* & *VVillielmo* Comite Moreteoni in Angliã sub captione pręmissis, rex ipse ante Pascha in regnum suum reuersus est. In Kal. Augusti conuentus omnium episcoporũ, abbatum, & procerũ regni Londoniæ factus est, & per tres dies absente *Anselmo* archiepiscopo, inter regem & Episcopos satis actum est de Ecclesiarum inuestituris; quibusdam ad hoc nitentibus; vt rex eas faceret more patris, & fratris sui, non iuxta pręceptum, & obedientiam Apostolici. Nam *Paschalis* Papa in sententia, quæ inde promulgata fuerat, firmus stans concesserat omnia, quæ Papa *Vrbanus* æquè vt inuestituras interdixerat; ac per hoc regem sibi de inuestituris consentaneum fecerat. Dehinc pręsente *Anselmo*, astãte multitudine, annuit rex & statuit; vt ab eo tempore in reliquum nunquam, per donationem baculi pastoralis, vel annuli quisquam de Episcopatu, aut abbatia per regem vel quamlibet Laicam manum in Anglia inuestiretur; concedente quoque *Anselmo*, vt nullus in prælationem electus pro hominio, quod regi faceret, consecratione suscepti honoris priuaretur. *Girardus* Archiepiscopus Eboracensis sua manu imposita manui *Anselmi*, vt ipse volebat, interposita fide sua, pollicitus est, se eandem subiectionem, & obedientiam ipsi, & successoribus eius in Archiepiscopatu exhibiturum, quam illi promiserat, cùm ad Herefordensem Ecclesiam ab eo sacrandus esset. *VVillielmus Gifardus* Wintoniensis, *Rogerius* Salesbiriensis, *Reinelmus* Herefordensis Ecclesiæ, *VVillielmus* Excestrensis, & *Vrbanus* Glamorgacensis Ecclesiæ, quæ est in Walonia, electi Episcopi simul Cantuariam venerunt, & tertio Idus Augusti Dominica pariter ab *Anselmo* consecrati sunt, ministrantibus sibi in hoc officio suo suffraganeis sedis suæ *Girardo* scilicet Eboracensi Archiepiscopo, *Roberto* Lincolniensi, *Iohanne* Bathoniensi, *Herberto* Norwicensi, *Roberto* Cestrensi, *Radulfo* Cicestrensi, *Ranulfo* Dunelmensi. Nullus certe fuit tunc temporis, qui meminisset retrò actis temporibus simul tot pastores electos, & consecratos in Anglia, nisi *Edwardi* senioris tempore, quando *Pleigmundus* Archiepiscopus septem Episcopos septem Ecclesijs in vna die consecrauit. Eodem anno *Mauritius* Londoniensis Episcopus, *Richardus* Abbas Eliensis, *Robertus* Abbas de Sancto *Edmundo*, *Milo Crispinus*, *Robertus* filius *Haimonis*, *Rogerus Bigot*, *Richardus* de Reduers vitã discesserunt. Anno millesimo centesimo octauo *Gundulfus* Episcopus Rofensis Ecclesiæ obijt Nonis Martij. *Henricus* rex Anglorum pacem firmam, legemque statuit, vt si quis in furto, vel latrocinio deprehensus fuisset, suspenderetur. Monetam quoque corruptam & falsam sub tanta animaduersione corrigi statuit, vt quicunque falsos denarios facere deprehensus fuisset, oculos, & inferiores corporis partes sine vlla redemptione amitteret, & quoniam sępissimè dum denarij eligebantur, flectebantur, rumpebantur, respuebantur, statuit, vt nullus denarius vel obolus, quos & rotundos esse iussit, aut etiam quadrans, si integer esset, respueretur. Ex quo facto magnum bonum toti regno prouisum est, quia & ipse rex hæc in secularibus ad releuandas terræ ærumnas agebat. *Girardus* Eboracensis Archiepiscopus obijt, pro quo *Thomas* fratruelis prædecessoris sui *Thomæ* eligitur. *Philippus* rex Francorum obijt, cui *Ludouicus* filius suus successit.

al. Tenterkebrei

Anselmus

Anſelmus Archiepiſcopus, vt rex ei rogauerat, *Richardum* electum Pontificem Londonienſis Eccleſiæ in capella ſua apud Paggaham conſecrauit, miniſtrantibus ei in hoc officio *Willielmo* Wintonienſi Epiſcopo, *Rogero* Salesbirienſi, *Radulfo* Ciceſtrenſi, & *Willielmo* Exceſtrenſi, accepta prius ab eo conſueta profeſſione de obedientia, & ſubiectione ſua. Poſthæc Cantuariam veniens *Radulfum* Sarenſem Abbatem virum religioſum pro *Gandulfo* ad Roſenſem Eccleſiam tertio Idus Auguſti Epiſcopum conſecrauit, miniſtrantibus ei in hoc officio *VVillielmo* Wintonienſi Epiſcopo *Radulfo* Ciceſtrenſi, & *Richardo* Londonienſi. Qui *Ricardus* more anteceſſorum ſuorum honorauit ipſo die matrem ſuam Eccleſiam Cantuarienſem honeſto munere.

H*AEc ſunt ſtatuta de Archidiaconibus, Presbyteris, Diaconibus, Subdiaconibus, & Canonicis in quocunque gradu conſtitutis, quæ anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo octauo ſtatuerunt* Anſelmus *Cantuarienſis Archiepiſcopus, &* Thomas *Eboracenſis Archiepiſcopus electus cum eo, omneſque alij Epiſcopi Angliæ in præſentia glorioſi regis* Henrici *aſſenſu Comitum & Baronum ſuorum. ſtatutum eſt, vt Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, caſtè viuant, & fœminas in domibus ſuis non habeant præter proxima conſanguinitate ſibi iunctas, ſecundum hoc, quod Sancta Synodus Nicena definiuit. Illi verò Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, qui poſt interdictum Londonienſis concilij fœminas ſuas tenuerunt, vel alias duxerunt, ſi amplius Miſſas celebrare voluerint, eas omnino à ſeſe ſic faciant alienas, vt nec illæ in domos eorum, nec ipſi in domos earum ingrediantur, ſed nec in aliqua domo ſcienter conueniant, neque huiuſmodi fœminæ in territorio Eccleſiæ habitent; ſi autem propter aliquam honeſtam cauſam eos, vel eas colloqui oporteat, cum duobus legitimis teſtibus extra domum colloquantur. ſi verò in duobus, aut tribus legitimis teſtibus, vel publica parochianorum fama aliquis eorum accuſatus fuerit, quod hoc ſtatutum violauerit; purgabit ſe adductis ſecum ordinis ſui idoneis teſtibus ſex, ſi Presbyter fuerit, ſi autem Diaconus quatuor, ſi Subdiaconus duobus. Cui autem hæc purgatio defecerit, vt tranſgreſſor ſtatuti ſacri iudicabitur. Illi autem Presbyteri, qui diuini altaris, & ſacrorum ordinum contemptores, prælegerunt cum mulieribus habitare, à diuino officio remoti, omnique Eccleſiaſtico beneficio priuati, extra chorum ponantur infames pronunciati; qui verò rebellis, & contemptor fœminam non reliquerit, & Miſſam celebrare præſumpſerit, vocatus ad ſatisfactionem ſi neglexerit, excommunicetur. Eadem ſententia Archidiaconos, & Canonicos omnes complectitur, & de mulieribus relinquendis & de vitanda earum cohabitatione, & de diſtrictione cenſuræ, ſi ſtatuta tranſgreſſa fuerint. Iurabunt etiam Archidiaconi omnes quòd pecuniam non accipient pro toleranda tranſgreſſione huius ſtatuti, nec patientur Presbyteros quos ſciunt fœminas habere, Miſſam cantare, vel vicarios habere; ſimiliter, & Decani iurabunt. Archidiaconus verò vel Diaconus ſiue Decanus, qui hoc iurare noluerit, Archidiaconatum vel Decaniam perdet. Presbyteri verò, qui relictis mulieribus Deo & ſacris altaribus ſeruire elegerint, xl. diebus ab officio ceſſantes, pro ſe interim vicarios habebunt, iniuncta eis pœnitentia ſecundum hoc quod Epiſcopis eorum viſum fuerit.*

ANno milleſimo cẽteſimo nono *Anſelmus* Dorubernenſis archiepiſcopus vndecimo Kal. Maij, feria quarta Cantuariæ obijt, & ſequenti die, quæ fuit cœna Domini, honorificè ſepelitur. Rex Anglorum *Henricus* circa Rogationes Angliam redijt, & curiam ſuam apud Weſtmonaſterium in Pentecoſten tenuit, vbi *Thomas* Eboracenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus electus à *Richardo* Londonienſi Epiſcopo quinto Kalend. Iulij Londoniæ conſecratur, & poſt ab *Vlrico* Cardinali pallium, quod ſibi Papa miſerat, in Kalend. Auguſti die Dominica Eboraci ſuſcepit, & ipſo eodem die *Turgodum* Dunelmenſem Priorem ad Epiſcopatum Sancti *Andreæ* de Scotia, qui dicitur * Centimunt, conſecrauit. Eodem anno rex *Henricus* Abbatiam Elienſem ad Epiſcopalem mutauit ſedem, & *Heruenm* Bancornenſem Epiſcopum eidem Eccleſiæ præfecit. Stella cometa menſe Decembris viſa eſt circa lacteum circulum crinem in Auſtralem cœli dirigens plagam. Anno 1110. rex Anglorum *Henricus* dedit filiam ſuam *Henrico* regi Teutonicorum in coniugem. Eodem anno diuerſa per Angliã ſigna monſtrata ſunt. Terræ motus Scrobesbiriæ factus eſt maximus; fluuius, qui Trenta dicitur, apud Nottingham à mane vſq; ad horã diei tertiam ſpatio vnius milliarij exſiccatus eſt, ita vt homines ſicco veſtigio incederent per alueũ.

* al. Ceurumont

Stella

Stella cometa sexto Idus Iulij apparuit, & per tres hebdomadas lucere visa est. Anno melleno centeno decimo primo, rex *Henricus* Teutonicorum Romam venit, *Paschalem* Papam cepit, & in custodiam posuit, sed postmodum ad pontem via salaria vbi Paschalem festiuitatem in campo celebrauerunt, pacem cum eo fecit. *Baldwinus* Comes Flandrensium moritur, cui *Baldwinus* filius suus successit. Rex Anglorum *Henricus* Flandrenses, qui Northimbriam incolebant, cum tota suppellectili sua in Waloniam transtulit, & terram, quæ nominatur **Ros**, incolere præcepit. Nouum autem monasterium, quod infra murum Wintoniæ constructum erat, agente *Willielmo* Wintoniensi episcopo, rex extra murum construi iussit, & non multò pòst mare transijt.
10 Eodem anno hyems asperrima, fames valida, mortalitas hominum, pestis animalium agrestium simul, & domesticorum, & strages auium permaxima fuit. Anno 1112. *Samson* Wigornensis archiepiscopus 25. tertio Nonas Maij die dominica obijt. Rex Anglorum *Henricus* Comitem *Robertum* de Beleasmo in Keresburga mense Octobris in custodiam posuit. Anno 1113. ciuitas Wigorna cum principali ecclesia, & omnibus alijs, nec non & castello 13. Calend. Iulij igne concremata est. de monachis vnus vtilissimus monasterio cum duobus seruientibus & quindecim de ciuibus igne conflagrauerunt. Rex Anglorum *Henricus* mense Iulio Angliam redijt, & Comitem *Robertum* de Beleasmo de Normannia ductum apud **Warham** in custodia arctissima posuit. viri probitatis eximiæ venerabilis domus prior *Thomas*, & *Cholemannus* sanctæ
20 *Mariæ* Wigornensis ecclesiæ nobiles cœnobitæ quarto Nonas Octobris sabbato modum fecerunt huic vitæ. *Teulfus* regis capellanus quinto Cal. Ianuarij die dominica Wigornensem episcopatum apud Windleshòram suscepit. Anno 1114. filia regis *Henrici* Anglorum *Matildis* octauo Idus Ianuarij *Henrico* imperatori Romanorum desponsata est Magontiæ, & in imperatricem consecrata. *Thomas* iunior Eboracensis archiepiscopus sexo Calen. Martij feria tertia obijt; quo ęgrotare incipiente dixerunt ei medici sui, quòd non conualesceret, nisi per coitum, quibus ille respondit. Væ ægritudini cui competit medicina luxuriæ, & sic virgo electus a Domino vitam finiuit temporalem. *Radulfus* episcopus Rofensis sexto Calendas Maij die Dominica ad archiepiscopatum Cantuariensem apud Windleshoram eligitur. Ciuitas Cicestra
30 cum principali monasterio per culpam incuriæ tertio Nonas Maij feria tertia flammis consummata est. * *Turstinus* regis capellanus ad Eboracensem archiepiscopatum die assumptionis sanctæ *Mariæ* eligitur Wintoniæ, & *Arnulfus* abbas de **Burch** ad Herefordensem ecclesiam eligitur episcopus. *Henricus* rex Anglorum postquam exercitum in Waloniam duxit, ante festum sancti *Michaelis* mare transijt. fluuius, qui dicitur **Mede wai**, per nonnulla miliaria sexto Idus Octobris ita a se defecit, vt in medio alueo sui etiam paruissimæ naues elabi aliquatenus non possent; Tamisia etiam in eadem die similem defectum sensit; nam inter pontem & Regiam turrem, & etiam sub ponte in tantum fluminis ipsius aqua diminuta est, vt innumera hominum, & puerorum multitudo pedibus illud transuadarent, aqua vix genua illorum attingente. Du-
40 rauit hic aquæ defectus a medio noctis præcedentis vsque in profundas tenebras noctis subsequentis. similem quoque aquarum defectum ipso die apud **Girnemuthe**, & in alijs locis per Angliam certo relatu contigisse didicimus. Anno 1115. hyems extitit asperrima, ita vt omnes ferè per Angliam pontes glacie frangerentur. Imperator *Henricus* postquam diu Coloniam obsedit, & multos suorum campestri prælio perdidit, apud ciuitatem Nussam pacem iuramento fecit. *Radulfus* Dorobernensis archiepiscopus ab *Anselmo* sanctæ Romanæ ecclesiæ legato quinto Calendas Iulij die Dominica pallium suscepit Cantuariæ, & ipso die cum magno honore consecratus est, ibique fuerunt congregati totius Angliæ episcopi. *Teoulfus* Wigornensis episcopus obijt, & *Wilfridus* episcopus de sancto *Dauid* in Walonia est vsque ad illum epis-
50 copi extitere Brittonici, cui *Barnardus* cancellarius reginæ successit. In octauis Apostolorum *Petri* & *Pauli* magnum concilium a *Cono* Romanæ ecclesiæ Cardinali Catalaunis celebratum est. In quo excommunicauit episcopos, qui concilio non interfuere; quosdam etiam degradauit, & plurimos abbates suis baculis priuatos de sedibus deposuit, ecclesiasticum illis interdicens officium. Rex Anglorum *Henricus* mense Iulio Angliam redijt. *Turgotus* quondam ecclesiæ Dunelmensis Prior, tunc autem

al. Torstanus

episcopus Scottorum, rediens Dunelmum, ibidem vita decessit. *Reinelmus* Herefordensis episcopus circa festiuitatem omnium Sanctorum obijt, huic *Goffridus* regis capellanus successit. *Radulfus* archiepiscopus Cantuariæ *Arnulfum* abbatem de Burch ad Rofensem, & *Goffridum* regis capellanum ad Herefordensem ecclesiam die sancti *Stephani* martyris episcopos ordinauit Cantuariæ. Anno 1116. *Griffinus* filius *Res* verno tempore Waloniæ prædam egit, & castella incendit, eo quòd rex Angliæ *Henricus* particulam de terra patris sui ei dare noluit.

al. Serebe-rium

Comites & Barones totius Angliæ apud * Salesberiam decimo quarto Calendas Aprilis conuenerunt. habita est ibi causa de quærela, quæ inter archiepiscopum Cantuariensem *Radulfum*, & electum pontificem *Turstinum* Eboracensem per integrũ annum versata fuerit. hic electus, cum ab ipso pontifice moueretur vt ecclesiæ Cantuariensi faceret, quod debebat, & benedictionem suam ecclesiastico more susciperet, respondit, benedictionem quidem se libenter suscipere velle, sed professionem quam exigebat nulla ratione se facturum. Rex autem *Henricus* vbi aduertit *Turstinum* in sua peruicacia stare, apertè protestatus est, illum aut morem antecessorum suorum tam in professione facienda, quàm in alijs dignitati ecclesiæ Cantuariensis ex antiquo iure competentibus, executurum, aut episcopatu Eboracensi cum benedictione funditus cariturum; his auditis, ille sui cordis consilio inpræmeditatus * cedens renuntiauit pontificatui, spondens regi & archiepiscopo se dum viueret illum non reclamaturum, nec aliquam calumniam inde moturum, quicunque substitutus fuisset. *Owinus* rex Walanorum occiditur. Eodem tempore rex Anglorum *Henricus* mare transijt, comitante secum *Turstino* Eboracensi electo, sperante se reuestituram sui pontificatus recuperaturum, & ex regio iussu benedictionem ab archiepiscopo sine exactione professionis adepturum. *Anselmus* prædictus sanctæ Romanæ ecclesiæ legatus, qui pallium archiepiscopo Cantuariæ a Roma detulerat, circa mensem Augustum reuersus a Roma, venit Normanniam ad regem *Henricum* literas apostolici deferens, quæ illi vices apostolicas in Anglia administrare concedebant. Quod cùm mox per omnem Angliam diuulgaretur consilio reginæ & quorumlibet Nobilium Cantuariensis archiepiscopus *Radulfus* transacta natiuitate sanctæ *Mariæ*, transijt mare, regem adijt, illúmque Rotomagi consistentem reperit, & cum ipso de negotijs pro quibus venerat, iuxta rerum ordinem diligenter agens, ad consilium eius Romani itineris viam ingreditur. Anno 1117. apud Cirenceastre secundum *Henrici* regis præceptum, nouum opus est inceptum. Apud Longobardiam magno terrę motu facto & vt testati sunt, qui nouêre, quadraginta dierum spatio durante plurima domorum ædificia corruerunt: & quod visu, dictúq; constat mirabile, villa quædam pergrandis mota est repentè de statu proprio, iamq; ab omnibus in loco longè remoto consistere cernitur. Viri Mediolani patriciæ dignitatis dum de repub. tractantes sub vna residerent turri, auribus omnium vox foris insonuit, vnum ex illis nomine vocans, & festinatò exire rogans: quo tardante, persona quædam apparuit quæ vocatum virum, vt egrederetur, prece obtinuit, exeunte illo turris repente cecidit, & omnes, qui ibidem erant, casu miserabili oppressit. Cal. Decembris extiterunt nimia tonitrua, & fulgura, quæ secuta est magna pluuiarum inundatio, & grandinis. & tertio Idus eiusdem mensis Luna primò sanguinea, & postea obtenebrata apparuit. *Robertus* Cestrensis episcopus obijt. Anno 1118. sacræ memoriæ Paschalis papa decimo quarto Calend. Februarij defungitur, & loco eius *Iohannes* quidam *Gaitæ* natus, est substitutus, & mutato nomine *Gelasius* est nuncupatus. hic in monasterio montis *Cassini* ab infantia monachus est nutritus, & adultus in ministerio venerabilium apostolicorum *Desiderij*, *Vrbani*, & *Paschalis* assiduus fuerat Cancellarij officio functus.

al. credens

Rex *Henricus* Teutonicus, qui & Romanus imperator, audiens papam esse defunctũ, Romam aduolat, & Bracarensem episcopum iam anno præterito ab eodem papa Beneuenti excommunicatum, cedente ab vrbe *Gelasio*, papam instituit, & ex *Burdino* *Gregorium* nominauit. *Matildis* regina Anglorum pridie Kal. Maij apud Westmonasterium obijt, & in ipso monasterio decenter est sepulta. Eodem tempore plures Normannorum fidelitatem, quam regi *Henrico* iurauerant, postponentes, ad regem Francorum *Lodowicum*, principésque eius, aduersarios scilicet ipsius naturalis domini sui non veriti

iustitiam

iustitiam se transtulerunt. *Robertus* Comes de Mellento moritur. Præfatus papa *Gelasius* per mare Burgundiam venit, & aduentus eius mox Galliæ innotuit qui decimo septimo Calen. Februarij missa per Gallias epistola archiepiscopis, episcopis, abbatibus, clericis, & principibus conquestus est se ab imperatore de Roma violenter expulsum esse, & Bracharensem episcopum excommunicatum, in apostolicam sedem intrusum: simul exhortans, vt ad matris ecclesiæ vltionem communibus auxilijs, sese præpararent. his discurrentibus per prouincias literis, excitati potentes quique, cum mediocribus occurrere apostolico, & certatim parabant interesse concilio, quod ipse disposuit se media Quadragesima Remis celebraturum. hoc anno ecclesia quædam in Anglia apud villam, quæ dicitur *Momerfeld, a *Gaufrido* Herefordensi episcopo dedicata, redeuntibus ad propria, qui ad dedicationem venerant, post aeris serenitatem, quæ priùs extiterat, nimia repentè cum tonitruo orta est tempestas maxima, qua perculsi quidam interiêre, dum loco, in quem venerant, cedere non valerent. erant quidem numero quinque, tres scilicet viri, & duæ feminæ, quarum vna ictu fulmineo percussa occubuit, altera verò ab vmbilico vsque ad pedum vestigia miserè percussa, & ignita decidit: viris duntaxat vix vitæ reseruatis, quinque etiam caballi eorum fulmine interierunt. Anno 1119. *Gelasius* papa apud Cluniacum obijt, ibidémque sepelitur. In cuius locum Cardinales, alijque Romani, qui eum illuc secuti fuerant, *Widonem* Viennensem archiepiscopum substituerunt, eumque *Calixtum* nominauerunt. Dumque in Burgundia hæc geruntur apostolatus, Romanæ ecclesiæ a supradicto *Gregorio* administratur. super his duobus ita in papatum sublimatis, orbis concussus in studia partium diuiditur, atque alijs hunc, alijs illum fauore prosequentibus, graui ecclesia scandalo percellitur. *Gaufridus* Herefordensis episcopus quarto Nonas Februarij, & *Herbertus* Norewicensis episcopus decimo Calend. Septembris obierunt. Terræ motus magnus in pluribus locis per Angliam factus est quarto Calend. Octobris die Dominica circa horam diei tertiam.

* al. Mormerfeld

CAlixtus papa decimo tertio Kal. Nouembris generale concilium constituit Remis. ad hoc concilium multiplex factus est archiepiscoporum, episcoporum, abbatum, & principum diuersarum prouinciarum concursus, cum clericorum, ac plebium multitudine numerosa. Numeratæ sunt ibi personarum pastoralium virgæ 424. inter quos & *Turstinus* Eboracensis electus archiepiscopus, vix quandóque licentia a rege impetrata propter suum proficiscitur negotium. præmiserat autem rex legatum suum ad apostolicum, quatenus & hoc ei inter alia diceretur, ne Eboracensem electum, aut sacraret, aut ab alio nisi ab archiepiscopo Cantuariæ, vti moris esse solebat, sacrari vel iuberet, vel permitteret. Ad hoc apostolicus: Ne putet (inquit) rex, me de negotio, de quo agit, * quamuis ratione eius careat petitio, secùs acturum, quàm ipse velit. nec enim me vnquam ad hoc mea tulit voluntas, vt antiquam Cantuariensis ecclesiæ dignitatem humiliem. sed mane Dominicæ diei præcedentis diem præstituti concilij (*Turstino* ad consecrationem pontificatus præparato) legati Cantuariensis archiepiscopi calumniati sunt eius consecrationem a Cantuariensi archiepiscopo debere fieri; sicut mos antiquus, & vsque in præsens obseruatus exigeret; ad quod apostolicus: nullam, inquit, iniustitiam ecclesiæ Cantuariensi facere volumus, sed salua illius dignitate, quod proposuimus, exequemur. Consecratus tamen est ab apostolico *Turstinus*, *Ranulfo* Dunelmensi episcopo (qui ad prohibendam hanc consecrationem a rege fuerat missus) nec dum adueniente, postea autem venit. postera die residentibus ordine in consilio ecclesiasticorum graduum personis, assidente quoque rege Francorum *Lodowico*, multisque alijs principalibus viris, ex consensu cunctorum patrum renouantur statuta de statuendis, & recidenda de recidendis, quorum hæc sunt quinque capitula. *Quæ sanctorum patrum sanctionibus de prauitate symoniaca stabilita sunt, nos quoque sancti spiritus iudicio, & auctoritate sedis apostolicæ confirmamus, si quis ergo vendiderit, aut emerit vel per se, vel per quamlibet submissam personam, episcopatum, abbatiam, decanatum, archidiaconatum, presbyteratum, præposituram, præbendam, altaria, vel qualibet ecclesiastica beneficia, promotiones, ordinationes, consecrationes, dedicationes ecclesiarum, clericalem tonsuram, sedes in choro, aut qualibet ecclesiastica officia, & vendens, & emens dignitatis & officij sui, ac beneficij periculo subiaceat; quod nisi resipuerit anathematis mucrone perfossus*

* al. quamuis ratione secus acturum

ab ecclesia Dei, quam læsit, modis omnibus abscindantur: episcopatuum, abbatiarum, aut quarumlibet ecclesiasticarum possessionum inuestituram per manum Laicam fieri penitus prohibemus. Quicunque igitur Laicorum deinceps inuestire præsumserit, anathematis vltioni subiaceat. Porro qui inuestitus fuerit, honore, quo inuestitus est, absque spe recuperationis omni modo careat. vniuersas ecclesiarum possessiones inconcussas in perpetuum, & inuiolatas esse decernimus. Quòd si quis eas abstulerit, aut inuaserit, aut potestate tyrannica detinuerit, iuxta illud beati Simmachi *capitulum anathemate perpetuo feriatur. nullus episcopus, nullus presbyter, nullus omnino de clero ecclesiasticas dignitates, vel beneficia cuilibet, & quasi hæreditario iure derelinquat: illud etiam adycientes præcipimus, vt pro baptismatis, crismatis, olei sacri, ac sepulturæ acceptione nullum omnino pretium exigatur; presbyteris, diaconibus, subdiaconibus concubinarum, & vxorum contubernia penitus interdicimus. si qui autem huiusmodi reperti fuerint ecclesiasticis & officijs priuentur, & beneficijs. sanè si neque sic immunditiam suam correxerint, communione careant Christiana.* Hæc concilij decreta *Henrico* imperatori, cùm non longè abesset, ex concilio primùm per honestas personas, ad vltimum per ipsum apostolicum mandantur, vt ante seperationem concilij notum esset, vtrum ecclesijs per regnum, & singulas quasque sibi subiectas prouincias consentiat canonicas electiones, videlicet vt episcopi, & abbates eligantur ab ecclesia, & liberas consecrationes, vt vbi & a quibus oporteat electi consecrentur, vt per inuestituram pastoralis virgæ & annuli, per ostium, id est, *Christum* ingrediantur, & inuestituram rerum ecclesiasticarum nihil omnino sibi laicalis exigat persona; ad hæc ille respondit nihil in his se prætermissurum, quod sui iuris esse, suorúmque sibi contulit antiqua consuetudo progenitorum. Quandoquè tamen flexus auctoritate generalis concilij tria illa priora concessit. vltimum verò scilicet inuestituram rerum ecclesiasticarum concedere noluit. Quapropter, reuerso ad concilium papa excommunicandus decernitur. Quod cùm quidam in concilio ægrè ferrent, sententiam protulit apostolicus, vt qui in hoc scandalizarentur, exeuntes, a fratrum consortio separarentur; proposito de illis septuaginta exemplo, qui cùm de carne Domini manducanda, & sanguine bibendo scandalizarentur, retrò abierunt, & iam cum illo non ambulabant, & quoniam, inquit, *qui non colligit cum Domino, spargit, & qui non est, cum eo aduersus illum est*, illam inconsutilem tunicam desuper contextam scilicet sanctam ecclesiam, qui nobiscum sentiendo indiscissam seruare nolunt, dissentiendo a nobis discindere contendunt. talia sermocinante apostolico illico omnes in eundem consensum reducti in imperatorem *Henricum* excommunicationis sententiam iaculantur.

Tandem post dies aliquot dissoluto concilio *Henricus* rex Anglorum offensus *Turstino* archiepiscopo, quod præter consensum suum, non vti mos antiquus exigebat, se consecrari fecisset, interdixit ei reditum in omnem dominationis suæ locum. Post hæc *Calixtus* papa Gisortium venit, quo ad eius colloquium rex Anglorum occurrit. acta sunt multa inter illos, quorum gratia par erat tantas conuenisse personas; inter quæ rex a papa impetrauit, vt omnes consuetudines, quas pater suus in Anglia, & in Normannia habuerat, sibi concederet, & maximè vt neminem aliquando legati officio in Anglia fungi permitteret, si non ipse (aliqua præcipua querela exigente, quæ ab episcopis regni sui terminari non posset) hoc fieri a papa postularet, quibus omnibus pro statu temporis definitis, papa rogat regem *Turstino* amicum fieri, cúmque pontificatui, ad quem ipsum consecrauerat, pro amore suo restitui. at rex hoc se, dum viueret, non facturum in sua fide spopondisse confessus est, & ille, ego apostolicus sum, & si feceris, quod postulo ab hac fidei sponsione te absoluam. Tractabo de hoc ait, & quod consilij mei tenor inuenerit, tibi notificabo. hinc a papa recessit, cui per internuntios de negotio ita respondit: Pro amore vestro, qui tantopere postulatis, ea conditione *Turstinum* admitto in pontificatum, vt subiectionem, quam prædecessores eius fecerant ecclesiæ Cantuariensi faciat, aliter, me regnante, ecclesiæ Eboracensi non præsidebit. his ita gestis, abeunte apostolico, *Turstinus* remansit in Gallia. *Willielmus* filius *Henrici* regis, & *Matildis* reginæ cùm esset iuuenis septemdecim annorum, accepit vxorem filiam Comitis Andegauensis: *Baldewinus* Comes Flandrensium moritur ex vulnere, quo apud Ou vulneratus fuerat.

Anno

Anno 1120. rex Anglorum *Henricus*, & rex Francorum *Ludouicus* post multa suarum partium detrimenta, die præstituta ineunt colloquia; quo ex consensu concordiæ peracto, iussu regis *Henrici* filius eius *Willielmus*, facto regi Francorum * homagiô, Normanniæ sub illo suscepit principatum. Ita redeuntibus in pacem regibus, tota tumultuantis Normanniæ seditio comprimitur: & qui contra dominum suum *Henricum* regem arma leuauerant, curuata sub eius dominio ceruice, redeunt. Et quoniam in concordia regum facienda *Turstinus* archiepiscopus vigilantem se, ac diligentem exhibuit, hac sui efficacia proniorem ad sese recipiendum regis animum inflexit. ad hoc epistola Apostolici ad regem iam parantem redire in Angliam directa *Turstinum* suscipere archiepiscopum, & in * eam præcepit ecclesiam, omni postposita occasione, & excusatione, restituere. sed ad hoc præceptum, quid potissimum responderat, rex distulit, donec redisset in Angliam; vbi congregato concilio quid facto opus esset, maturiùs perquireret.

al. hominio

al. suam

NOrmanniæ principes, iubente rege, filio suo *Willielmo* iam tunc octodecim annorum hominium faciunt, & fidelitatem iurant, & securitatem sacramentis affirmant. Itaque rex omnibus, qui contra se insurrexerant vel deuictis, vel repacificatis, cunctisque ad votum prosperè peractis, quinto profectionis suæ anno, necdum completo, lætior solito in Angliam multo nauigio reuehitur. delegauerat autem filio suo, cunctoque Comitatui illius nauem, qua nulla in tota classe videbatur melior, sed vt euentus * ostendit, nulla infœlicior. patre namque præeunte paulo tardiùs, sed infœliciùs sequebatur filius. Naue quippe non longè a terra in ipso velificationis impetu super scopulos (qui dicuntur **Chaterase**) delata, ac dissoluta, filius regis cum omnibus, qui secum erant, interijt sexto Calendas Decembris, feria quinta, noctis initio apud **Barbeflet.** mane facto thesauris regis, qui in naui fuerat, inuenitur per arenas, corpora verò pereuntium nulla. perierunt cum regis filio frater suus Nothus *Richardus* Comes cum filia regis, quæ erat vxor *Rotronis*, & *Richardus* Comes Cestrensis cum vxore sua nepte regis, sorore *Tedbaldi* Comitis nepotis regis, perijt & *Othoel* magister filij regis, & *Gaufridus Ridel*, & *Robertus Maldint*, & *Willielmus Bigot*, multique alij principales viri, nobiles quoque feminæ quamplures cum regijs pueris non paucis; militaris numeri centum & quadraginta, & nautarum quinquaginta, cum tribus gubernatoribus. solus quidam macellarius tabula naufragij pendens euasit; rex verò prospero cursu attingens Angliam, alium portum intrasse putabat filium; sed die tertio de interitu illius tristi perturbatur nuntio, & primò quidem subito casu, veluti pusillanimis deficiebat; sed mox dissimulato dolore regios animos ex contemptu resumpsit fortunæ. Illum quippe solum ex legitimo coniugio susceptum regni post se constituerat hæredem. Anno 1121. rex Anglorum *Henricus* in purificatione beatæ *Mariæ* apud Windleshoram, totius Angliæ adunato consilio, filiam *Godefridi* ducis Louaniæ *Adelizam* matrimonio sibi iunxit. *Richardus* Capellanus regis ad Herefordensis, & *Robertus* * *Pecche* alius Capellanus regis ad Couentrensis ecclesiæ prælatum eligitur. *Herbertus* eleemosinarius sancti *Petri* Westmonasterij in abbatem eiusdem loci eligitur. *Edmerus* Cantuariensis ecclesiæ monachus præcedenti anno electus ad episcopatum sancti *Andreæ* in Scotia, deposita intentione regendi episcopatum, reuertitur ad locum suum. *Willielmus* de capellis Catalaunensis episcopus octo diebus ante exitum suum, suscepto habitu monachico, vita decessit decimo quinto Calend. Februarij.

al. probat

al. Peccator

EPistola *Calixti* Papæ super *Turstino* directa ad regem *Henricum*, & *Radulfum* Cantuariensem Archiepiscopum; ipsi sacerdotale, & episcopale interdicit officium, & tam in matrice Cantuariensi, quàm in principali Eboracensi ecclesia cum suis parochijs, diuina omnia celebrari officia, cum sepultura mortuorum prohibet, præter baptisma infantum, & pœnitentias morientium, nisi infra vnum mensem post acceptionem ipsius epistolæ *Turstinus*, sine exactione professionis in suam restituatur ecclesiam; quamobrem a rege mox reuocatus in Angliam reducitur in archiepiscopatum suum. Eodem anno peracto Paschali festo *Calixtus* papa cum multa manu ab vrbe digressus tamdiu Sutrinam ciuitatem obsedit, donec & *Burdinum* pseudopapam, & locum ipsum cepisset, sicut epistola subdita planius edocet.

CAlixtus episcopus seruus seruorum Dei, dilectis fratribus, & filijs, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, prioribus, & cæteris tam clericis, quàm laicis beati *Petri* fidelibus per Gallias constitutis salutem & apostolicam benedictionem. Quia dereliquit populus Domini legem, & in iudicijs eius non ambulat, visitat Dominus in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Paternæ tamen conseruans viscera pietatis de sua confidentes misericordia non repellit; diu siquidem peccatis exigentibus per illud Teutonicorum regis idolum *Burdinum* videlicet fideles ecclesiæ conturbati sunt; & alij quidem capti, alij vsque ad mortem carceris maceratione sunt afflicti. nuper autem festis Paschalibus celebratis, cùm peregrinorum, & pauperum clamores nos ferre penitus non possemus, cum ecclesiæ fidelibus ab vrbe digressi sumus, & tamdiu Sutrinam ciuitatem obsedimus, donec diuina potentia supradictum *Burdinum* ecclesiæ inimicum, qui Diabolo nidum ibidem fecerat, & locum ipsum in nostram omnino tradidit potestatem. rogamus itaque charitatem vestram, vt pro tantis beneficijs vnà nobiscum gratias referatis regi regum, & in Catholicæ ecclesiæ obedientia, & in Dei seruitio constantissimè maneatis, retributionem debitam in præsenti, & in futuro ab omnipotente Domino per eius gratiam recepturi. rogamus etiam, vt has literas nostras alter alteri præsentari, omni remota negligentia, faciatis. Data Sutrij sexto Calend. Maij.

Filia *Fulconis* Comitis Andegauensis, vxor quondam *Williehmi* submersi filij regis *Henrici*, rogante patre, remittitur patriam a rege. filij regis Walanorum, audita submersione *Richardi* Comitis Cestrensis, incensis duobus castellis, multísque hominibus interfectis, quædam in illo Comitatu loca grauiter depopulati sunt. vnde rex *Henricus* indignatus, de tota Anglia producto exercitu infinito, ad deuastandam Waloniam intendit, sed cùm ad Snawedun peruenisset, rex Walanorum muneribus & obsidibus oblatis, regi Anglorum placato reconciliatur, moxque exercitus domum * reuertitur. ea tempestate rex *Henricus* facto, longa terræ incisione, fossato a Torkesei vsque Lincolniam per deriuationem Trentæ fluminis fecit iter nauium. *Ranulfus* quoque Dunelmensis episcopus castellum incepit apud Norham super ripam Thwede, & in vigilia natalis Domini ventus insolitus non solùm domos, sed etiam turres deiecit lapideas.

al. remittitur

Anno 1122. rex *Henricus* fuit ad natale apud Norewic, & ad pascha apud Northamtune, & ad Petecosten apud Windlesores, inde ad Lundoniam, & Kent, & postea in Northumberland apud Dunelmum. Eodem anno obierunt *Rodulfus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Iohannes* Bathoniensis episcopus. Anno 1123. *Henricus* rex fuit ad natale apud Dunstaple, & inde perrexit ad Berchamstede, vbi quidam regis Cancellarius *Rannulphus* nomine 20. annis infirmitate decoctus, semper tamen in curia glorians in malitia, promptus ad omnia scelera, innocentes opprimens, terras multorum sibi diripiens, cùm regem ad hospitandum duceret secum, in ipso vertice montis, vnde castellum eius prospiciebatur, elatus mente corruit ex equo, & monachus super eum equitauit, vnde sic contritus est, vt post paucos dies vita careret. Inde cùm rex, comitante secum *Roberto* præsule Lincolniensi, ad Wdestoke pergeret, ibidem præsul morbo subitaneo grauatus obmutuit, & deportatus ad hospitium paulò pòst animam exuit decimo die mensis Ianuarij. Anno 1124. ad festum purificationis dedit rex archiepiscopatum Cantuariæ *Willielmo* de Curbuil, priori Canonicorum de Chiche. Deinde ad Pascha dedit rex *Henricus* apud Wintoniam episcopatum Lincolniæ *Alexandro* nepoti *Rogeri* Sarisbiriensis episcopi, iusticiarij totius Angliæ; dedit etiam rex episcopatum de Bathe *Godefrido* Cancellario reginæ, & circa Pentecosten mare transijt, & recessit ab eo Comes de Mellent discordia propalata; rex autem castellum eius, quod * Pontandemer dicitur, obsedit, & cepit. Anno 1125. magna regi arrisit fortuna. *Willielmus* quippe de Tankeruile Camerarius regis aciebus statutis confligens prædictum Comitem de Mellent cepit, & *Hugonem* de Munfort sororium eius, & *Hugonem* filium *Geruasij*, & tradidit eos regi, & rex eos in carcerem posuit. Eodem anno obierunt *Theulfus* Wigornensis, & *Ernulfus* Rofensis episcopi.

al. Pontaldemer

Anno 1126. fuit rex *Henricus* toto illo anno in Normannia, & ibi dedit episco-

 patum

patum Wigorniæ *Symoni* Clerico reginæ; * *Sefrido* quoque abbati Glastingebiriensi dedit episcopatum Cicestriæ. Porro *Willielmus* Cantuariensis Archiepiscopus dedit episcopatum Rofensem *Iohanni* archidiacono suo. ad Pascha verò *Iohannes* Cremensis Cardinalis Romanus descendit in Angliam, perendinansque per episcopatus & abbatias non sine magnis muneribus ad Natiuitatem sanctæ *Mariæ* celebrauit solemne concilium apud Lundonias; vbi magnum ei accidit infortunium. Cùm enim in concilio seuerissimè de vxoribus sacerdotum tractasset, dicens summum scelus esse a latere meretricis ad corpus *Christi* conficiendum surgere, cùm eadem die corpus *Christi* confecisset, cum meretrice post vesperam interceptus est. res apertissima Lundoniæ gesta negari non potuit; summus honor priùs vbique habitus in summum dedecus versus est. remeauit igitur in sua Dei iudicio confusus & ingloriosus. Eodem anno obijt *Henricus* Romanorum imperator gener *Henrici* regis Anglorum. sed a quibusdam asseritur, quòd idem imperator pœnitentia ductus, eò quòd ipse patrem suum interfecerat, quadam nocte cùm ad lectum imperatricis *Matildis*, scilicet filiæ *Henrici* regis Anglorum, more solito accederet, extinctis lucernis & ministris abeuntibus, ipse solus nudus pedes, & in laneis recessit, relictis imperialibus & vxore, & imperio, & nusquam comparuit, nec compertum est, vbi esset cognitus. Imperatrix verò sumptis secum manu beati *Iacobi* Apostoli incorrupta, & corona imperiali, ad regem *Henricum* patrem suum redijt. *Lotharius* verò post decessum, vel discessum *Henrici* imperatoris suscepit imperium. rex verò Anglorum *Henricus* præ gaudio manus beati *Iacobi* Apostoli fundauit nobilem abbatiam de **Reddinges**, & eam bonis multis ditauit, & in eam manum beati *Iacobi* Apostoli posuit. Coronam autem imperialem in thesauro suo recondidit. Monetarij verò ferè totius Angliæ, iubente rege, comprehensi, qui monetam furtiuè corruperant, dextris amputatis, ementulantur. hoc anno fames magna, & annonæ tanta fuit caritas, quantam nemo nostro in tempore vidit, quando vendebatur onus equi frumentarium sex solidos. hoc etiam anno *Willielmus* Cantuariensis præsul, & *Turstinus* Eboracensis, & *Alexander* Lincolniensis episcopus abierunt Romam.

Anno 1127. *Henricus* rex ad natale, & Pasca, & Pentecosten moratus est in Normannia, & confirmatis pactis honorabilibus cum rege Franciæ ante festum sancti *Michaelis* rex victoriosissimus redijt in Angliam; adduxitque secum filiam suam imperatricem tanto viro vt prædictum est viduatam. *Robertus* quoque Cestrensis episcopus obijt. Anno 1128. rex *Henricus* curiam suam tenuit ad natale apud **Windleshores**, pergens inde Lundoniam. In Quadragesima, & in Pascha fuit apud **Wdestoke**, vbi nuntiatum est ei, quòd *Carolus* Comes Flandrensis amicus eius carissimus nefanda proditione occisus esset a proceribus suis in templo apud **Brige**, & quòd rex Francorum dedisset Flandriam *Willielmo* filio *Roberti Curthose* nepoti, & hosti eius, & quòd iam valdè roboratus multis cruciatibus omnes proditores *Caroli* mulctauerit. super his igitur rex anxiatus concilium tenuit ad Rogationes apud Lundonias: & *Willielmus* Archiepiscopus similiter in eadem villa apud Westmonasterium. Circa Pentecosten misit rex filiam suam in Normanniam desponsandam *Gaufrido* filio Comitis Andegauensis, & postea secutus est eam ipse rex in Augusto. *Richardus* Lundoniensis episcopus obijt, cuius episcopatum rex dedit *Gilleberto* vniuersali viro doctissimo, decessit etiam *Richardus* Herefordensis episcopus. Anno 1129. rex *Henricus* per totum annum moratus in Normannia porrexit hostiliter in Franciam, quòd rex Francorum tuebatur nepotem & hostem suum perendinansque apud Sparnum octo diebus, tam securè ac si in regno suo esset, compulit regem *Lodowicum* auxilia Comiti Flandrensi non ferre, vbi enim originem, & processum regni Francorum *Henricus* rex quæreret, quidam vir doctus sic ei respondit.

REgum potentissime, sicut pleræque gentes Europæ, ita Franci a Troianis duxerunt originem. *Antenor* quippe cum suis profugus ab excidio Troiæ in finibus Pannoniæ ciuitatem Sycambriam nomine ædificauit. verùm post mortem *Antenoris* constituerunt sibi duces super se *Turgotum*, & *Francionem*, a quo Franci sunt appellati, quibus defunctis successit *Marcomerus*, qui genuit *Pharamundum* primum regem Francorum

rum

al. Sigefrido

rium; *Pharamundus* genuit *Clodium Crinitum*, a quo reges Franciæ Criniti habentur, *Clodio* successit *Merouens* cognatus eius, a quo reges Franciæ Merouingi sunt appellati, *Merouens* genuit *Childericum*, & ille genuit *Clodoueum*, quem baptizauit sanctus *Remigius*; *Clodoueus* genuit *Clotarium*, & ipse genuit *Chilpericum*, & ille *Clotarium* secundum. *Clotarius* genuit *Dagobertum* famosissimum regem, & ille genuit *Clodoueum*, *Clodoueus* genuit tres filios de sancta *Batilde* regina sua, videlicet, *Clotarium*, *Childericum*, atque *Theodericum*. *Theodericus* rex genuit *Childebertum*, & ille *Dagobertum*, & ille genuit *Theodericum*, & ille *Clotarium* huius prosapiæ vltimum, post quem regnauit *Hildericus*, qui postea tonsus, & in monasterio est retrusus, *Pippino* rege effecto. Ex alterius autem serie generationis ex filia *Clotarij* regis *Ansbertus* genuit *Arnoldum*, & sanctus *Arnoldus Arnulfum*, pòst Metensem episcopum; sanctus *Arnulfus* genuit *Anchisem*, & ille *Pippinum* maiorem domus, *Pippinus Carolum Martellum*, & ille *Pippinum* regem; *Pippinus* rex *Carolum Magnum* imperatorem, qui quasi sydus effulsit præcedentium & subsequentium; *Carolus* genuit *Lodowicum* imperatorem, & ille *Carolum Caluum* imperatorem, & ille *Lodowicum* regem patrem *Caroli Simplicis*; *Carolus Simplex* genuit *Lodowicum*, & ille *Lotharium*, & ille *Lodowicum* huius prosapiæ regem vltimum; quo defuncto, Franci super se statuerunt *Hugonem* ducem, filium *Hugonis* magni ducis. *Hugo* verò rex genuit pijssimum regem *Robertum*, *Robertus* autem rex genuit tres filios *Hugonem* dulcissimum ducem, & *Henricum* amantissimum regem, & *Robertum* Burgundiæ ducem. *Henricus* rex genuit *Philippum* regem, qui ad finem monachizatus est, & *Hugonem* magnum, qui cum magno exercitu Christianorum, & multis Europæ ducibus Ierosolymam obsedit, & eam de manibus Paganorum eripuit. Anno ab incarnatione Domini 1129. *Philippus* rex genuit *Lodowicum*, qui regnat in præsenti, qui si probitatis antiquorum vestigia teneret, tam securè in regno eius non quiesceres. His dictis & actis rex *Henricus* in Normanniam reuersus est.

ADuenit autem quidam dux *Theodericus* nomine a partibus Alemanniæ Flandriam calumnians, quosdam Flandriæ proceres secum habens, & hoc suasu regis *Henrici*. *Willielmus* autem Comes Flandrensis collecto exercitu, & aciebus ordinatis processit contra eum, & pugnatum est acriter. *Willielmus* Consul numerum suorum, cùm pauci essent, supplebat perbitate inexterminabili, cruentatis igitur omnibus armis suis sanguine hostili, findebat ense fulmineo cuneos hostium, nec potuerunt pondus terribile iuuenilis brachij perferre hostes perterriti, & fugæ dediti. victoriosissimus itaq; consul, dum castellum hostile obsideret, & in crastina reddi deberet, iam penè adnihilatis hostibus, Deo volente, paruo vulnere sauciatus in manu deperijt. Iuuenum autem nobilissimus ætate breui, famam meruit æternam, vnde quidam ait:

Mars obit in terris, deflent pax numina numen.

Hoc etiam anno *Hugo* de Pains magister militum templi de Ierusalem veniens in Angliam secum multos duxit Ierusalem; inter quos *Fulco* frater *Gaufridi* Andegauensis Consulis, rex futurus perrexit. *Ranulfus Flambard* Dunelmensis episcopus, & *Willielmus Giffart* Wintoniensis episcopus obierunt. Anno 1130. *Lodowicus* rex Francorum fecit sublimari filium suum *Philippum* in regem. rex verò *Henricus* pacificatis omnibus, quæ in Francia, Flandria, Normannia, Britannia, Cenomannia, Andegaui erant, cum gaudio in Angliam redijt. tenuit igitur concilium magnum ad Calend. Augusti apud Lundonias de vxoribus sacerdotum prohibendis. Intererant huic consilio *Willielmus* Cantuariensis archiepiscopus, *Turstinus* archiepiscopus Eboracensis, *Alexander* Lincolniensis episcopus, *Gillebertus* Lundoniensis, *Rogerus* Salesbiriensis, *Johannes* Rofensis, *Sifridus* Suthsexensis, *Godefridus* Bathoniensis, *Symon* Wigorniensis, *Eneruardus* Norewicensis, *Bernardus* sancti *Dauidis*, *Herueius* primus Eliensis episcopus; Wintoniensis autem, & Dunelmensis, & Cestrensis, & Herefordensis episcopi obierant. hi columnæ regni erant, & radij sanctitatis hoc tempore. verùm rex decepit eos simplicitate *Willielmi* archiepiscopi. concesserunt hanc que regi iustitiam de vxoribus sacerdotum, & improuidi habiti sunt, quod postea patuit, cùm res summo dedecore terminata est. accepit enim rex pecuniam infinitam de presbyteris, & redemit eos. tunc sed frustrà pœnituit episcopos concessionis suæ, cùm pateret in oculis omnium gentium deceptio prælatorum, & depressio subiectorum.

Eodem

Eodem anno malè illis contigit, quos *Hugo* de Paens, de quo prædictum est, secum duxerat ad Ierusalem. Dominum siquidem offenderant sanctæ illius telluris incolæ luxuria, & rapina, atq; varijs sceleribus. vt autem scriptum est in *Moyse* & Regum libris, non diu scelera locis in illis sunt impunita. In vigilia namque sancti *Nicholai* a paucis Paganorum multi Christianorum deuicti sunt, cùm antea solèret e contrario contingere. In obsidione igitur Damascena cùm magna pars Christianorum progressa esset ad victualia perquirenda, mirati sunt Pagani Christianos plures, & fortissimos se muliebriter fugientes, & persequentes eos innumeros occiderunt. eos autem, qui refugerant in montibus, tempestate niuis, & frigoris Deus ipsa nocte persecutus est, ita quòd
10 vix aliquis euasit. contigit etiam vt filius regis Francorum, qui diademate regni fuerat (vt prædictum est) decoratus, dum caballum ludens agitaret, ob uiam suem habuit, cui cùm pedes equi currentis offenderent, rex nouus cecidit, & fractis ceruicibus expirauit. ecce res misera, & admiratione dignissima! ecce quanta celsitudo, quàm citò, quàm leuitèr adnihilata est!

Anno verbi incarnati 1131. rex *Henricus* anno tricesimo regni sui fuit ad natale apud **Wirecestre**, & ad pascha apud **Wdestocke**, vbi *Gaufridus* de **Clintune** fuit accusatus, & infamatus de proditione regis. ad Rogationes fuit rex apud Cantuariam ad dedicationem nouæ ecclesiæ. Ad festum sancti *Michaelis* transijt rex in Normanniam. Eodem anno decessit *Honorius* papa, quo defuncto factum est scisma. duo enim eligun-
20 tur in Romanum pontificem videlicet *Innocentius*, & *Anacletus*. Anno 1132. rex apud Carnotum recepit papam *Innocentium*, & *Anacletum* refutauit. hos enim vtrósque Romani bipartiti elegerant. Expulsus verò ab vrbe *Innocentius* vi *Anacleti*, qui *Petrus* de Leues priùs vocabatur, auxilio regis *Henrici* receptus est per totas Gallias; post hæc rex *Henricus* redijt in Angliam adducens secum filiam suam, quam postea ex communi consilio principum totius Angliæ viro suo consuli Andegauensi, tunc eam requirenti reddidit. *Herueius* Eliensis episcopus obijt. Anno 1133. rex *Henricus* fuit ad natale apud **Dunestaple**, & ad pascha apud **Wdestoke**. Eodem anno obijt *Baldewinus* rex Ierusalem, cui successit *Fulco* frater *Gaufridi* Andegauensis Consulis. Iste *Fulco* rex Ierusalem genuit ex vxore sua filia prædicti regis *Baldewini* duos filios scilicet
30 *Baldewinum*, & *Amauri*. *Baldewinus* successit *Fulconi* patri suo in regnum Ierosolimitanum, qui decessit sine prole. quo defuncto *Amauri* frater eius successit ei in regnum, qui regnauit vndecim annis, & genuit *Baldewinum* leprosum, postea regem, & duas filias scilicet *Sibillam*, & *Melisens*, de quibus in subsequentibus dicetur plæniùs. Anno 1134. *Henricus* rex Angliæ post Pentecosten dedit episcopatum Eliensem *Nigello* thesaurario, & episcopatum Dunelmensem *Gaufrido* Cancellario; fecit etiam rex nouum episcopatum apud **Carliol**, & dedit illum *Adelulfo* Priori de sancto *Oswaldo*. Eodem anno facta est eclipsis Solis quarto Nonas Augusti circa horam diei sextam, ita vt totus orbis Solis, quasi nigrò scuto videretur obtectus. Eodem die nonnullis ob periculi metum prohibentibus, & dissuadentibus regi, ne transfretaret,
40 rex tamen fœlíciter mare transijt.

Anno 1135. *Gillebertus* Lundoniensis episcopus obijt. rex *Henricus* moratus est in Normannia pro gaudio nepotum suorum, quos de filia eius *Gaufridus* Consul Andegauensis genuerat, & fecit Archiepiscopos, & Comites, & Barones totius suæ dominationis iurare fidelitates *Matildi* imperatrici filiæ eius, & *Henrico* filio eius adhuc minimo, & constituit eum regem post se; deinde sæpiùs proponebat redire in Angliam rex *Henricus*, sed detinebat eum filia eius imperatrix discordijs varijs, quæ oriebantur pluribus causis inter regem, & Consulem Andegauensem, artibus scilicet filiæ suæ. quibus stimulationibus rex in iram, & animi rancorem excitatus est, quæ a nonnullis causa naturalis refrigidationis; & postea mortis eius causa fuisse dictæ sunt.
50 Cùm igitur rex a venatu redijsset, apud sanctum *Dionysium* in silua Leonum comedit carnes murenarum, id est, lampredarum, quæ semper ei nocebant, & semper eas amabat. Cùm autem medicus hoc eum comedere prohiberet, non adquieuit rex salubri consilo eius, secundum quod dicitur:

Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata.

Hæc

Hæc igitur comestio pessimi humoris illatrix, & consimilium vehemens excitatrix, senile corpus letaliter refrigidans subitam, & summam fecit perturbationem, contra quod natura renitens excitauit febrem acutam ad impetum dissoluendum materiei grauissimæ, sed præualente morbo, decessit rex magnificus, cùm regnasset triginta quinque annis & tribus mensibus, in prima die Decembris; de quo quidam sic ait.

Rex Henricus *obit, decus olim, nunc dolor orbis,*
numina flent numen deperijsse suum.
Mercurius *minor eloquio, vi mentis* Apollo,
Iupiter *imperio,* Marsque *vigore gemunt.*
Ianus *cautela minor,* Alcides *probitate,*
conflictu Pallas, *arte* Minerua *gemunt.*
Anglia, qua cunis, quæ sceptro numinis huius
ardua splenduerat, iam tenebrosa ruit.
Hæc cum rege suo, Normannia cum duce marcet,
nutrijt hæc puerum, perdidit illa virum.

Hic annus ab aduentu Brittonum in Angliam 2265. ab aduentu Normannorum 69. ab initio mundi 5317. annus gratiæ 1135.

Defuncto igitur *Henrico* rege magno libera, vt in mortuo solent, iudicia populi depromebantur. Alij enim tribus vehementer irradiasse splendoribus asserebant, sapientia summa, victoria, atque diuitijs; sapientia, nam & consilio profundissimus, & prouidentia conspicuus, & eloquentia clarus habebatur: victoria, quia exceptis alijs, quæ egregiè gesserat, regem Francorum lege belli superauerat: diuitijs, quibus omnes prædecessores suos longè præcesserat. alij autem diuerso studio tribus illum vitijs inficiebant; cupiditate nimia, quia cùm esset opulentus, vt omnes parentes suos pauperes faceret, tributis & exactionibus inhians delatorijs hamis intercipiebat; crudelitate etiam, qua Consulem de Moretuil cognatum suum in captione positum exoculauit; nec sciri tam horridum facinus potuit, vsque mors secreta regis aperuit, nec minùs & alia proponebant exempla, quæ tacemus: luxuria quoque quia mulierum conditioni, more *Salomonis* continuè subiacebat. Talia vulgus liberè diuersificabant. Successu verò temporis atrocissimi, quod postea per Normannorum rabiosas proditiones exarsit, quicquid *Henricus* fecerat vel tyrannicè, vel regiè, comparatione deteriorum visum est peroptimum. venit enim sine mora *Stephanus Theobaldi* Consulis Blesensis frater iunior eo; vir magnæ strenuitatis, & audaciæ; & quamuis ipse iurasset sacramentum fidelitatis Anglici regni imperatrici, & *Henrico* filio suo; tamen quasi tempestas, inuasit diadema regni Angliæ. *Willielmus* Cantuariensis archiepiscopus, qui primus sacramentum fecerat, eum, proh dolor, in regem benedixit; vnde iudicium illud Deus in eum statuit, quod sacerdoti magno *Ieremiæ* percussori statuerat, scilicet ne post annum viueret: similiter *Rogerus* Salesbiriensis episcopus (qui secundus sacramentum illud prædictum fecerat, & omnibus alijs prædictauerat) diadema ei, & vires auxilij sui contribuit, vnde postea digno Dei iudicio ab eo, quem creauit in regem, captus, & excruciatus miserum sortitus est exterminium. sed quid moror? omnes qui sacramentum iurauerant, tam præsules, quàm Consules, & principes assensum *Stephano* præbuerunt, & hominium fecerunt. hoc verò signum malum fuit, quòd tam repentè omnis Anglia sine mora, sine labore quasi in ictu oculi ei subiecta est.

* * *

Stephanus

Stephanus Rex.

ANno igitur gratiæ 1136. die sancti *Stephani* diadematus rex *Stephanus*, curiam suam tenuit apud Lundonias, in cuius coronatione (vt dicitur) pax Domini ad Missam nec dicta fuit, nec data populo, cùm hoc sacramentum factum est. Corpus autem regis *Henrici* adhuc insepultum erat in Normannia. nam ipse prima die Decembris obierat; cuius corpus allatum est Rothomagum, & ibi viscera eius, & cerebrum, & oculi consepulta sunt; reliquum autem corpus cultellis circumquaque dissecatum, & sic multo sale aspersum, corijs taurinis reconditum est & consutum, causa fœtoris euitandi, qui multus & infinitus iam circumstantes inficiebat. vnde & ipse, qui magno pretio conductus, securi caput eius diffiderat, vt fœtidissimum cerebrum extraheret, quamuis linteaminibus caput suum obuoluisset, mortuus tamen ea causa pretio malè gauisus est. hic est vltimus e multis quos rex *Henricus* occidit. Inde verò corpus regium Cadomum sui deportauerunt, vbi dum diu in ecclesia positum, in qua pater eius sepultus erat, quamuis multo sale repletum esset, & multis corijs reconditum, tamen continuè ex corpore niger humor, & horribilis coria pertransiens decurrebat, & vasis suppositis sub feretro susceptus, a ministris horrore fatiscentibus abijciebatur. vide igitur quicunque legis, quomodo regis potentissimi corpus cuius ceruix diademate, auro, & gemmis electissimis quasi diuino splendore vernauerat, cuius vtraque manus, sceptris præradiauerat, cuius reliqua superficies auro textili tota rutilauerat, cuius os tam deliciosissimis, & exquisitis cibis pasci solebat, cui omnes assurgere, omnes expauescere, omnes congaudere, omnes admirari solebant: vide (inquam) quô corpus illud deuenerit, quàm horribiliter delitescerit, quàm miserabiliter abiectum fuerit. vide rerum euentum ex quo semper pendet iudicium, & disce contemnere, quicquid sic disterminatur, quicquid sic adnihilatur. Tandem reliquiæ regalis cadaueris allatæ sunt in Angliam, & sepultæ sunt infra duodecim dies natalis apud Abbatiam de Redinges, quam idem rex *Henricus* fundauerat, & multis possessionibus ditauerat. Ibique rex *Stephanus* venit a curia sua, quam Lundonijs tenuerat in ipso natali, contra corpus patrui sui, nec non & *Willielmus* Archiepiscopus Cantuariæ, & multi præsules, & proceres, & sepelierunt regem *Henricum* cum debita tanto viro reuerentia. Inde perrexit rex *Stephanus* Oxonfordiam vbi recordatus est, & confirmauit pacta, quæ Deo, & populo, & sanctæ ecclesiæ concesserat in die coronationis suæ. Quæ sunt hæc. *Primò vouit, quòd defunctis episcopis, nunquam retineret ecclesias in manu sua, sed statim electioni consentiens episcopis eas inuestiret. secundò vouit, quòd nullius Clerici vel Laici siluas in manu sua retineret, sicut rex* Henricus *fecerat, qui singulis annis inplacitauerat eos, si vel venationem caperent in siluis proprijs, vel si eas ad necessitates suas extirparent, vel diminuerent, quod placiti nefandi genus adeo fuit execrabile, vt si visores alicuius siluam, quem esse pecuniosum æstimarent, a longè conspicerent, statim vastatam prohiberent siue esses, siue non, vt eum quoquomodo redimere possent; tertiò vouit, quod Denegeldum, id est, duos solidos ad hydam, quos antecessores sui accipere solebant singulis annis, in æternum condonaret.* Hæc principaliter Deo vouit, & alia, sed nihil horum tenuit. dum autem rex *Stephanus* in fine natalis moram faceret apud Oxenforde audiuit nuntium dicentem sibi: Rex Scottorum *Dauid* simulans se pacificè venire ad te gratia hospitandi veniens in * Carduil, & in Nouum castellum, dolosè cepit vtraque. Cui rex *Stephanus* respondit. Quæ dolosè cepit, victoriosè recipiam. promouit igitur rex impiger exercitum suum tam magnum, fortem, & validum, quantum nullus in Anglia fuisse memorari potuit. occurrens autem ei rex *Dauid* circa Dunelmum concordatus est ei, reddens Nouum castellum. Carduil verò retinuit concessione regis *Stephani*. rex tamen *Dauid* homo regis *Stephani* non est effectus, quia sacramentum primus Laicorum iurauerat

al. Carloil

rat imperatrici, filiæ regis *Henrici* scilicet nepti suæ de Anglia ei manu tenenda post mortem regis *Henrici*. filius autem regis *David Henricus* nomine homo regis *Stephani* effectus est, deditque ei rex *Stephanus* burgum, quod vocatur Huntundona in augmentum. rediens autem inde rex in Quadragesima tenuit curiam suam apud Lundonias in solemnitate Paschali, cum tanta claritatis gloria, quòd ea nunquam fuit splendidior in Anglia, multitudine, magnitudine, auro, argento, gemmis, vestibus, omnimodo dapsilitate. ad Rogationes verò laborante de letargia rege, diuulgatum est eum mortuum esse. Quod audiens *Hugo Bigod* in castellum de **Nortwich** subintrauit, nec reddere voluit, nisi ipsi regi aduenienti, valdè tamen inuitus. Iam ergo cœpit rabies prædicta Normannorum periurio, & proditione pullulare. cepit igitur rex **Bahentun**, cuius dominus *Robertus* quidam proditor erat, qui a rege descierat. Inde obsedit vrbem **Excestre**, quam tenebat *Baldewinus* de Redwers contra eum, ibique diu morando, & machinas multas construendo multum thesauri sui absumpsit, serò autem redditum est ei castellum, & vindictam non exercuit in proditores suos pessimo vsus consilio. si enim eam tunc exercuisset, postea contra eum tot castella retenta non fuissent. Inde igitur rex perrexit in insulam **Wecte**, & abstulit eam *Baldewino* de Redwers, de quo prædiximus, & exulauit eum ab Anglia. elatus igitur rex his prosperè gestis, venit venatum apud **Bramtun**, quæ abest miliario ab **Huntendun**, & ibi placitauit de forestis procerum suorum, id est de siluis, & venationibus, & fregit votum, & pactum Deo, & populo.

ANno gratiæ 1137. qui est annus secundus regni *Stephani* regis, ipse rex *Stephanus* in Quadragesima transfretauit in Normanniam. Transijt autem *Alexander* Lincolniensis præsul, & multi proceres cum eo, vbi rex bellicis altercationibus assolitus, omnia, quæ inceperat, luculenter perfecit, hostium circumuentus repulit, hostilia castella depulit, egregiè inter summos summus splenduit. Concordiam cum rege Francorum composuit, & *Eustathius* filius eius homo regis Francorum effectus est de Normannia, quæ Francorum subiacet imperio. Quod videns consul Andegauensis, qui supremus hostis eius erat, qui nimirum filiam regis *Henrici* duxerat, quæ imperatrix Alemanniæ fuerat, & sacramenta de regno Angliæ acceperat; vnde & Angliam calumniabantur sponsus & sponsa: cepit tamen inducias cum rege *Stephano*. videbat enim se ad præsens regias vires non posse perfringere, tam pro multitudine probitatis, quàm pecuniæ, quæ adhuc ex abundantia thesauri regis defuncti supererat. Cunctis igitur his prosperè gestis in ipso vestibulo natalis domini rex in Angliam clarus redijt. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum grossus obijt, cui successit *Lodowicus* filius eius. Hi ergo duo anni *Stephano* regi prosperrimi fuerunt; tertius verò, de quo dicemus, mediocris & intercisus, duo verò vltimi exitiales, & prærupti. Anno gratiæ 1138, qui erat annus tertius regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* in ipso ingressu Angliæ prouolauit ad Bedefordiam, & in vigilia natalis Domini, & in toto natali obsedit eam. Quod etiam multis, displicuisse Deo visum est, quia solemnitates solemnitatum parui vel nihili pendebat. Eodem anno *Petrus* de Leues antipapa obijt, reddita autem regi *Stephano* Bedefordia, ipse statim promouit exercitum suum in Scotiam. rex namque *David*, qui sacramentum fecerat filiæ regis *Henrici*, quasi sub velamento sanctitatis per suos exercitus execrabiliter egit. mulieres enim grauidas findebant, & fœtus anticipatos abstrahebant, pueros super acumina lancearum iactabant, presbyteros super altaria detruncabant, crucifixorum capita abscisa super cæsorum corpora ponebant: mortuorum verò capita mutuantes super crucifixa reponebant. Quæcunque igitur Scotti attingebant, omnia erant plena horroris, plena immanitatis. aderat clamor mulierum, * vlulatus senum, morientium gemitus, iuuenum desperatio. rex igitur *Stephanus* insurgens combussit, & destruxit australes partes *David* regis, ipso quidem *David* non audente ei congredi. post Pascha verò exarsit rabies nefanda proditorum. Quidam namque Proditorum nomine *Talebot* tenuit contra regem Herefordiam in Wallia, quod tamen rex per obsidionem in suam recepit. *Robertus* Consul filius *Henrici* regis nothus tenuit contra eum fortissimum castellum, quod dicitur **Bristowe**, & aliud quod vocatur **Slede**, *Willielmus Luuel* tenuit castellum de **Bari**, *Paganellus* tenuit castellum de **Ludelaue**; *Willielmus* de Mouns tenuit castellum

* *al. eiulatus*

castellum de Dunestor; *Robertus* de Nichole tenuit castellum de Waram; *Eustachius* filius *Iohannis* luscus & proditor nequam tenuit castellum de Maltona; *Willielmus* filius *Alani* tenuit castellum de Salopesbury, quod rex quidem cepit armis, captorumque nonnullos suspendit. Quod *Walkelinus* audiens, qui tenebat castellum de Doure reginæ se obsidenti reddidit illud. occupato igitur rege *Stephano* circa partes Australes Angliæ, *David* rex Scottorum innumerabilem exercitum promouit in Angliam. Contra quem proceres Borealis Angliæ, cum *Willielmo* insigni Comite Albemarlie admonitione, & iussu *Turstini* Eboracensis Archiepiscopi restiterunt fixo Standard, id est, regio insigni apud Aluertun in Cutune more. cùm autem morbi
10 causa non posset archiepis. Eboracensis interesse pugnæ, misit loco sui *Radulphũ* Episcopum Orcadum, qui stans in acie media, loco eminenti huiusmodi oratione vsus est.

*PRoceres Angliæ clarissimi Normannigenæ, (meminisse enim vestri vos nominis, & generis præliaturos decet) Perpendite, qui & contra quos, & vbi bellum geratis; vobis enim impunè nemo resistet. audax Francia vestram militiam experta delituit, * ferox Anglia vobis captiua succubuit, diues Apulia vos sortita refloruit, Ierusalem famosa, & insignis Antiochia se vobis vtraque supposuit, nunc autem Scotia vobis ritè subiecta repellere conatur; inermem præferens temeritatem, rixæ, quàm pugnæ aptior. In quibus quidem nulla vel rei militaris scientia, vel præliandi peritia vel moderandi gratia. nullus igitur verendi locus, sed potiùs verecundiæ, quòd hi, quos semper in patria sua petiuimus, & vicimus, in patriam nostram*
20 *ritu transuerso, vt ebrij dementesque conuolarunt. Quod tamen vobis ego præsul, & Archipræsulis vestri loco situs, diuina prouidentia factum denuntio: vt hi, qui in hac patria templa Dei violauerunt, altaria cruentauerunt, Presbyteros occiderunt, nec pueris, nec pregnantibus pepercerunt, in eadem condignas sui facinoris luant pœnas. Quod iustissimum suæ dispositionis arbitrium per manus vestras hodie perficiet Deus. attollite igitur animos (viri elegantes) et aduersus hostem nequissimũ freti virtute patriæ, immo Dei præsentia exurgite. neque vos temeritas eorum moueat, cùm illos tot vestræ virtutis insignia nõ deterreant, illi nesciunt armari se in bellis, vos in pace bellis exercimini, vt in bello casus dubios belli non sentiatis. tegite ergo vobis galea caput, lorica pectus, ocreis crura, totumq; corpus clipeo, vt vbi feriat hostis non inueniat, quem ferro sic septum circumspicit. procedentes igitur aduersus inermes ac timidos quid dubitamus?*
30 *an fortè numerum?* Sed non tam numerus multorũ quàm virtus paucorũ conficit bellũ. *Multitudo enim disciplinæ insolens, ipsa sibi est impedimento, in prosperis ad * iniuriã, in aduersis ad fugã. Præterea maiores vestri multos pauci vicerunt sæpe; quid ergo vobis confert gloria parentelæ, exercitatio solemnis, disciplina militaris, nisi multos pauciores vincatis, sed iã finẽ dicendi suadet hostis inordinatè proruens, et quod animo meo valdè placet dispersè cõfluens. nos igitur archipræsulis vestri loco, qui hodie cõmissa in domini domũ, in dom. sacerdotes, & in domini regẽ pusillũ vindicaturi estis, si quis vestrũ prælians occubuerit, absoluimus eũ ab omni pœna peccati in nomine patris, cuius creaturas fœdè et horribiliter destruxerũt, & filij, cuius altaria maculauerunt, et Spiritus sancti, à quo sublimatos insanè ceciderunt.* Respõderunt omnes populi Anglorũ Amen, Amen, & resonuerunt montes, & colles. Exclamauitq; simul exercitus
40 Scottorum insigne patrium, & ascendit clamor vsq; in cœlum Albani, Albani; & mox conserta pugna totus clamor absorptus est horrendo fragore, & ictuum immanitate.

al. ferax.

al. victoriam

DVm acies Lodonensiũ, qui gloriã primi ictus à rege Scottorũ inuito præripuerant, amẽtatis missilibus & lanceis lõgissimis super acies equitũ Anglorũ loricatas percutiunt, quasi muro ferreo offendentes impenetrabiles inuenerunt, viri verò sagittarij equitibus immixti obnubilantes eos, nimirũ inermes penetrabant. tota nãq; gens Normãnorũ, & Anglorũ in vna acie circũ Stãdard cõglobata persistebant immobiles. percusso igitur sagitta summo duce Lodonensiũ, corruit ipse, & tota gens eorũ in fugã conuersa est, offensus namq; Deus excelsus erat eis, & omnis virtus eorum tanquam aranearũ cõtextio demolita est. quod videns acies maxima Scottorũ, quę ex alia parte
50 acerrimè pugnabat, expauit animo, & fugæ indulsit, regalis autem acies, quam ex pluribus gentibus *David* rex constituerat, simul vt hoc vidit, ceperunt primum singillatim, postea cateruatim aufugere, rege iam ferè solo persistente. Quod amici regis videntes coegerunt eum sonipede arrepto terga dare; filius autem regis *Henricus* strenuissimus non attendens ad ea, quæ fieri à suis videbat, sed soli gloriæ, & virtuti inhians, fugientibus reliquis, fortissimè assiluit aciem hostium, & miro impetu percussit. Sola namque acies eius equis residebat, ex Anglis viz. & Normannis composita,

 qui

qui in patris familia conuersabantur: equites autem nulla ratione diu persistere potuerunt contra milites loricatos pede persistentes, & immobiliter coaceruatos, sed lanceis confractis, & equis vulneratis aufugere compulsi sunt. Et multa quidem millia Scottorum in eodem campo fama refert occisa, exceptis illis, qui in segetibus, & in siluis inuenti sunt perempti. Angli itaque & Normanni minimo sanguine effuso, fœliciter triumpharunt. Huius igitur pugnæ duces fuerunt prædictus *Radulfus* Episcopus Orcadum, & insignis, & regio sanguine nec non & militari probitate clarus *VVillielmus* * Consul Albemarliæ, & *VValterus Espec* procerum egregius, & *VVillielmus Piperellus* de Notingham, & *Hilbertus* de Laci, cuius frater ibi solus ex omnibus equitibus occisus est, cuius euentus belli cùm regi *Stephano* nuntiatus esset, ipse & omnes, qui aderant, summas gratias Deo exsoluerunt. Hoc bellum mense *Augusti* factum est, at in aduentu Domini *Albricus* Romanæ Ecclesiæ Legatus, & Hostiensis Episcopus concilium tenuit Londonijs, & ibidem, annuente rege *Stephano*, *Theobaldus* Abbas Beccensis Cantuariensis Archiepiscopus effectus est.

al. Comes

10

ANno gratiæ millesimo centesimo tricesimo nono, qui est annus quartus regni regis *Stephani*, idem *Stephanus* post natale castellum de Slede cepit obsidione. perrexit autem post hæc in Scotiam, vbi cùm ferro, & igne quæque vastaret, rex Scotiæ cum eo concordari coactus est. *Henricum* igitur filium regis Scottorum ducens secum in Angliam obsedit Ludelawe, vbi idem *Henricus* vnco ferreo equo abstractus penè captus est, sed ipse rex eum ab hostibus splendidè retraxit. Inde re imperfecta Oxenfordiam petijt, vbi res infamia notabilis, & ab omni humana consuetudine remota comparuit. Rex namque *Rogerum* Episcopum Salesbiriensem, & *Alexandrum* Lincolniensem, cùm pacificè suscepisset, violenter in curia sua cepit, nihil iustitiæ recusantes, sed & iustitiæ æquitatem poscentes deuotissimè. Ponens igitur ibidem *Alexandrum* Episcopum in carcerem, Episcopum Salesbiriensem secum duxit ad castellum eiusdem, quod vocatur Diuise, quo non erat aliud splendidius intra fines Europæ. Angarians igitur eum ieiunij tormento, & collum filij eius, qui Cancellarius fuerat regius laqueo circumnectens vt suspenderetur; tali modo castellum sibi extorsit malè recordans bonorum, quæ in introitu regni sui præ omnibus alijs ei congesserat: talem ei deuotionis suæ retributionem exhibuit: similiter Syresburnam cepit, quod parùm Diuisis decore cedebat, accipiensque thesauros Episcopi comparauit inde *Constantiam* sororem *Lodowici* regis Francorum ad opus filij sui *Eustachij*. Rex inde rediens *Alexandrum* Episcopum, quem dimiserat in captione apud Oxenfordiam, duxit secum ad Newercam, ibi quidem construxerat idem Episcopus castellum super flumen Trente fortissimum, & florentissimum. Quó cùm venisset, indixit rex Episcopo ieiunium non legitimum, astruens fide data, eum omni cibo cariturum, donec redderetur castellum. Vix igitur Episcopus lacrymis, & precibus à suis obtinere potuit, vt castrum suum à iure suo in extraneorum custodiam deponerent; similiter redditum est aliud castellum eius quod vocatur Slaford, neque forma neque situ à prædicto secundum; nec longè pòst cùm *Henricus* Wintoniensis Episcopus frater regis iam Legatus Romanæ Ecclesiæ concilium apud Wintoniam teneret, ipse *Tedbaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, & omnes Episcopi, qui aderant, ad pedes regios deuoluti sunt, deuotissima * deuotione poscentes, vt Episcopis prædictis possessiones suas redderet, & ipsi omnia, quæ in eis rex commiserat, benignè condonarent. Sed rex prauorum consilio tot, & tantorum tam venerandam prosternationem despiciens, nihil eos impetrare permisit. ob quod patefacta est domus regis *Stephani* finitimæ condemnationi. Statim namque filia regis *Henrici*, quæ fuerat * Romanorum Imperatrix, cui Anglia iuramento fuerat addicata, venit in Angliam. quam cùm rex *Stephanus* obsedisset apud Arundel, vel perfida credens consilia, vel quia castrum videbat inexpugnabile, ire permisit ad Bristowe. Eodem anno *Rogerus* Salesbiriensis Episcopus tam mærore, quàm senio confectus demarcuit, & vitam finiuit. stupeant igitur omnes lecturi tantam, tamque subitam rerum permutationem! Viro namque præfato tot à iuuentutis exordio bona contigerant, & sine interpolatione in cumulum

20

30

40

al. supplicatione

al. Almannia

50

lum creuerant, vt omnes dicerent fortunam suæ volubilitatis oblitam. Nec aliquibus aduersis in tota vita sua potuit affici, donec tantæ miseriæ cumulus simul confluens in extremis eum pręfocauit. Nullus igitur de fœlicitatis assiduitate confidat, nullus de fortunæ * instabilitate præsumat, nullus in rota volubili sedem confixam diu superesse contendat. *al. stabilitate*

ANno gratiæ millesimo centesimo quadragesimo, qui erat quintus annus regni regis *Stephani*, idem rex *Stephanus* post natale fugauit *Nigellum* Episcopum Eliensem de Episcopatu suo; quia nepos prædicti Episcopi Salesbiriensis erat, à quo odij incendium in progeniem eius traxerat. Vbi autem ad natale, vel ad Pascha fuerit dicere non attinet. Iam quippè solemnes curiæ, & ornatus regij scematis ab antiqua serie descendens prorsus euacuerant, ingens thesauri copia iam deperierat, pax in regno nulla, cædibus, incendijs, rapinis omnia exterminabantur, Clamor, & luctus, & horror vndique tonabat, & terrebat vndique violenta prædatio cum tumultu, vnde sic dictum est elegiacè.

Quis mihi det fontem, quid enim potius lacrymarum,
Et lacrymem patriæ gesta nefanda meæ?
Aduenit caligo stigis dimissa profundo,
Quæ regni faciem conglomerata tegit.
Ecce furor, fremitus, incendia, furta, rapinæ,
Cædes, nulla fides consociata ruunt.
Iam furantur opes, & opum Dominos, & in ipsis
Sopitos castris, ô noua furta! premunt.
Periurare fidem, mentire nobile factum,
Prodere vel Dominos actio digna viris.
Concio prædonum cimiteria, templa refringit,
Iamque sacerdotes (res miseranda) rapit.
*Detorquent * vinctos Domini, simul & mulieres,* *al. victos*
Proh dolor, vt redimant excruciare student.
Affluit ergo fames, consumpta carne, gementes
Exhalant animas ossa cutisque vagas.
Quis tantos sepelire queat cœtus morientûm?
Ecce stigis facies, consimilisque lues.

EOdem anno rex *Stephanus* dedit Northimbriam *Henrico* filio *Dauid* regis Scottorum. Eodem anno obijt *Turstinus* Archiepiscopus Eboracensis, quo defuncto statim fit scisma in Ecclesia Eboracensi de electione Pontificis. Quidam enim Canonicorum elegerunt *VVillielmum* Eboracensis Ecclesiæ Thesaurarium, quem *Henricus* Wintoniensis Episcopus Romanæ Ecclesiæ Legatus consecrauit. Cęteri verò Canonicorum elegerunt sibi Archiepiscopum *Henricum Murdac*, qui pręualuit, & Archiepiscopatum tenuit, quamdiu vixit. Et *Willielmus* Archiepiscopus remansit cum *Henrico* Episcopo Wintoniensi, qui eum consecrauerat, vsque ad obitum *Henrici Murdac*.

ANno gratiæ 1141. qui erat annus sextus regni regis *Stephani*, idem rex obsedit infra natale ciuitatem Lincolniæ. Cuius munitiones *Ranulfus* Comes Cestrensis fraudulenter ceperat, seditque ibi rex vsque ad purificationem Sanctæ *Mariæ*. Tunc quippe Comes *Ranulfus* adduxit secum *Robertum* filium regis *Henrici*, generum ipsius, & proceres alios validissimos ad obsidionem regis dissoluendam; cùm autem * Consul audacissimus paludem penè intransibilem, vix transisset, in ipsa die aciebus dispositis regem bello aggressus est. Ipse cum suis primam aciem construxerat, secundam illi, quos *Stephanus* rex exhæreditauerat: tertiam *Robertus* dux magnus cum suis: â latere verò erat turba Wallensium, magis audacia, quàm armis instructa. Tunc Consul Cestrensis vir bellicosus, & armis insignibus choruscans, *Robertum* Consulem proceresque alios sic alloquitur. *al. Comes*

G*Ratias tibi multas, dux inuictissime, vobisque proceres, & commilitones mei, cum summa deuotione persoluo, qui vsque ad vitæ periculum amoris effectum mihi magnanimiter exhibuistis. Cùm igitur sim vobis causa periculi, dignum est, vt periculo me prius ingeram.*

ingeram. Et infidissimi regis, qui datis inducijs pacem fregit, aciem priùs illidam. Ego quidem tam regis iniustitia, quàm de mea confidens virtute iamiam regalem cuneum diffindam. Gladio mihi viam per medios hostes parabo. Vestræ virtutis est sequi præeuntem, & imitari percutientem. Iam videor animo mihi præsago regias acies transuolare, proceres pedibus conculcare, regem ipsum gladio transuerberare. Dixerat. Dux autem *Robertus* sic iuueni respondit, & in loco stans eminenti huiusmodi oratione vsus est. *Non indignum, quòd ictus primi dignitatem poscis tam ex nobilitate, quàm virtute, qua præcellis. si tamen de nobilitate contendas, ego filius regis nobilissimi, & nepos regis summi non antecellor. Si de virtute: hîc multi sunt electissimi, quibus nemo viuentium probitate potest præferri. Sed longè alia me mouet ratio. Rex enim contra sacramenta, quæ sorori meæ fecit, regnum crudeliter vsurpauit, & omnia conturbans, multis militibus causa necis extitit, & exemplo suo, nihil iuris habentibus terras distribuit, iure possidentibus diripuit; ab ipsis nequiter deharedatis, summo iudice Deo cooperante, & vindictam subministrante, priùs aggrediendus est. Respiciet, qui iudicat populos in æquitate, de excelso cœlorum habitaculo, qui iustum iustè appetentes in hac tanta necessitate nequaquam relinquet. Vnum verò est, proceres fortissimi, milites que vniuersi, quod vobis animo firmiter ingerere volo, quòd per paludes, quas vix pertransistis, nulla potest esse fugientibus reuersio. Hîc igitur vel vincendum, vel occumbendum: spes fugæ nulla. Hoc solum superest, vt in vrbem gladijs viam paretis. Si quid autem veri coniecturat animus mihi, & hoc quod fugere nusquam potestis: illud est, quod hodie, Deo vobis adiuuante, victoriam parabit. Necesse est enim, vt ad probitatem confugiat, cui non potest esse aliud diffugium. Ciues autem Lincolnienses, qui stant vrbi suæ proximi, in impetus grauedine animis liquescentibus ad domos suas transfugere victoriosi videbitis. Veruntamen contra quos bellum geratis attendite.* Alanus *Brittonum dux contra nos, imò contra Deum procedit armatus; vir nefandus & omnium scelerum genere pollutus; malicia paris nescius, cui nunquam nocendi defuit affectus, cui se non esse crudelitate incomparabilem, solum & supremum videtur opprobrium. Procedit quoque contra nos Comes Mellensis, doli callidus, fallendi artifex, cui innata est nequitia in corde, in ore fallacia: in opere pigritia, gloriosus in corde, magnanimus ore, pusillanimus opere, ad congrediendum vltimus, ad digrediendum primus, tardus ad pugnam, velox ad fugam. Procedit contra nos* Hugo *Consul, cui parum visum est se contra Imperatricem periurum fuisse, nisi & secundò patentissimè periuraret, affirmans regem* Henricum Stephano *regnum concessisse, & filiam suam abdicasse, qui nimirum fallaciam virtutem credit, & elegantiæ periurium ducit. Procedit Consul de Albemarle vir in crimine singularis constantiæ, ad audiendum volubilis, ad relinquendum immobilis: quem sponsa sua causa spurcitiæ intollerabilis fugitiua reliquit. Procedit Consul ille, qui prædicto consuli sponsam abripuit, adulter patentissimus, & excellenter impurus,* Baccho *deuotus,* Marti *ignotus, vino redolens, bellis insolens. Procedit* Simon *Comes Hamtuniensis, cuius actus sola locutio, cuius datum sola promissio, qui cùm dicit, fecit, cùm promittit, dedit. Procedunt cæteri proceres regi consimiles, latrocinijs assueti, rapinis delibuti, homicidijs saginati, omnes tandem periurio contaminati. Vos igitur viri fortissimi, quos magnus rex* Henricus *erexit, iste deiecit: ille instruxit, iste destruxit; erigite animos, & de virtutibus vestris, imò de Dei iustitia confisi, vindictam vobis à Deo oblatam de facinorosis præsumite, & gloriam immarcessibilem posteris vestris præfigite. At iam si vobis idem animus est ad hoc Dei iudicium perpetrandum, progressionem vouete, fugam abiurate, erectis in cœlum vnanimiter dextris. Vix finierat, cùm omnes extensis in cœlum manibus terribili clamore fugam abiurauerant, & se in armis colligentes in hostem splendidè progrediuntur.*

REx interea *Stephanus* curarum magnis exæstuans fluctibus Missam in tanta solemnitate audierat. Cùm autem de more cereum rege dignum Deo offerens manibus *Alexandri* imponeret Episcopi, confractus est. Hoc fuit regi signum contritionis. Cecidit etiam super altare pixis, cui corpus Domini inerat, abrupto vinculo præsente Episcopo. Hoc fuit signum regi ruinæ. Deinde rex strenuissimus egreditur, aciesque cum summa securitate bello disponit: ipse pedes omnem circa se multitudinem loricatorum, equis abductis, strictissimè collocauit. Consules cum suis in duabus aciebus in equis pugnare instituit: sed equestres acies illæ admodum

dum paruæ cōparuerunt. Paucos enim secum, fictos tamen cōsules adduxerant. Acies auté regalis maxima erat vno tantū, scil. ipsius regis insignita vexillo. tunc quia rex *Stephanus* festiua carebat voce, *Baldewino* magnę nobilitatis viro, et militi fortissimo sermo exhortatorius ad vniuersum cœtū iniunctus est, qui loco stans excelso omnium oculis in eum erectis, vbi attentionem eorum modesta taciturnitate stimulauit, sic exorsus est.

OMnes, qui aciebus dispositis conflicturi sunt, tria prauidisse oportet. Primùm iustitiam causæ; deinde militum copiam; postremò astantium probitatem. Iustitiam causæ, ne periculum animæ incurratur; Copiam militum; ne hostium numerositate opprimatur; Probitatem astantium; ne numero confisa, debilibus tamen innixa subruatur. In omnibus hisce negotijs negotium, quo tenemur, expeditum videmus. Causa namque nostræ iustitia est; quòd regi ea, quæ coram Deo vouimus, seruantes, contra suos in eum periuros in periculo mortis astamus. Numerus verò nobis in equitibus non inferior, in peditibus confertior. Probitatem verò tot consulum, tot procerum, militum quoque bellis semper assuetorum quis vocibus exæquet? Virtus autem ipsius regis infinita vobis loco perstabit militum. Cùm igitur sit in medio vestrum Dominus vester, vnctus Domini, cui fidem deuouistis, votum Deo persoluite; tanto donatiuum maius à Deo acceptari, quanto fideliùs & constantiùs pro rege vestro fideles contra infideles, legitimi contra periuros pugnaueritis. Securi, quin etiam & summa repleti confidentia, contra quos bellum geratis, perpendite. Roberti *ducis vires notæ sunt. Ipse quidem de more multum minatur, parum operatur, ore leoninus, corde leporinus, clarus eloquentia, obscurus inertia. Consul autem Cestrensis vir audacia irrationabilis, promptus ad conspirandum, inconstans ad perficiendum, ad bellum impetuosus, periculi improuidus, altiora se machinans, impossibilibus anhelans, assiduorum paucos adducens, aduenarum dispersam multitudinem congregans, nihil habet, quo timeri debeat. Semper enim quicquid viriliter incœpit, effœminatè reliquit. In omnibus quippe suis gestis infortunatè rem agens, vel in cōgressibus virtus aufugit, vel si raro victor extitit, maiora victis detrimenta sustinuit. Wallenses autem, quos secū adduxit, soli despectui nobis sunt, qui inermem bello præferunt temeritatē, & arte, & vsu belli carentes, quasi pecora decurrunt in venabula. Alij verò tam proceres, quàm milites trāsfugæ, & gyrouagi, vtinam numero plures adducerentur, qui quantò numero plures, tantò effectu deteriores. Vos igitur consules, & viri consulares, meminisse decet vestræ virtutis, & nobilitatis. Hodie probitates vestras numerosissimas in cacumen florentissimum extollite, & primùm imitatores filijs vestris splendorem sempiternū relinquite. Assiduitas itaq. victoriarum incentiuū sit vobis confligendi: Assiduitas infortuniorum incentiuum fiet illis fugiendi. Iam siquidem ni fallor eos aduenisse pœnitet: iam de fuga meditantur, si locorū asperitas admittat. Cùm igitur nec illis confligere, nec cōfugere sit possibile: quid aliud fecerunt, nisi quod vobis Dei nutu, & se, & impedimenta sua* adduxerunt, equos itaq. eorum, & arma, & ipsorum corpora ditioni vestræ subiecta conspicitis. Extendite ergo animos vestros, & dextras inexpugnabiles, viri bellicosi, ad diripiendum cum summo tripudio, quod ipse vobis* attulit Deus.* Sed iam antequā orationis seriem terminaret, clamor adest hostium, & clangor lituorum, equorum fremitus, terræ sonitus. Acies exhęredatorum, quæ præibat, percussit aciem regalem (in qua Consul *Alanus*, & ille de Mellent, & *Hugo* consul de **Eastangle**, & *Simon* Comes, & ille de Warrenna inerant) tanto impetu, quòd statim quasi in ictu oculi dissipata est: & diuisio eorū in tria deuenit: alij namq; eorum occisi sunt; alij capti, alij aufugerunt. Acies, cui principabatur consul de Albemarle, & *Willielmus* Yprēsis percussit Wallenses, qui à latere procedebant, & in fugā coëgit. sed acies Cōsulis Cestrensis perculit cohortē prędicti cōsulis, & dissipata est in momento sicut acies prior. fugerunt omnes equites regis, & *Willielmus* Yprensis à Flandria oriundus, vir & cōsularis, & magnę probitatis. Rex itaq; *Stephanus* cum acie sua pedestri relictus est in medio hostium. Circuerunt igitur aciem regalem vndiq;, & totam in circuitu expugnabant, sicut castellum solet assiliri. Tunc verò horrendā belli faciem videres, in omni circuitu regalis aciei ignē prosiliētem ex galearū & gladiorum collisione, stridorem horrendū clamorem terrificum, resonabant colles, resonabant vrbis muralia. Impetu igitur equorū regalem turmā offendētes, quosdam cędebant, alios sternebant, nonnullos abstractos capiebant. Nulla ijs quies nulla respiratio datur, nisi in ea parte, qua rex fortissimus stabat. horrentibus inimicis incomparabilem ictuū eius immanitatem. Quod vbi Comes Cestrensis comperijt regis inuidens gloriæ cū omni pondere* armorū irruit in eum. Tunc apparuit vis regis fulminea bipenni maxima cędens hos, diruens illos. Tunc nouus oritur clamor, omnes in eū, &

* *al.* obtulerunt

* *al.* obtulit

* *al.* armatorū

ipse in omnes. Tandem regia bipennis ex ictuum frequentia confracta est. Ipse mox gladio abstracto, dextra regis digno, rem mirabiliter agit, donec & gladius confractus est. Quod videns *Willielmus* de Kahamnes, miles validissimus irruit in regem, & eum galea arripiens voce magna clamauit, huc omnes, huc, regem teneo. Aduolant omnes, capitur rex, capitur & *Baldwinus*, qui orationem fecerat persuasoriam, multis confossus vulneribus, multis contritus ictibus, vbi egregiè resistendo gloriam promeruit sempiternam. Capitur etiam *Richardus* filius *Vrsi*, qui in ictibus dandis, & recipiendis clarus, & gloriosus comparuit. Adhuc capto rege pugnabat acies regalis; nec enim circumuenti fugere poterant, donec omnes vel capti, vel cæsi sunt. Ciuitas ergo hostili lege direpta est, & rex in eam miserabiliter introductus est. 10

DEi ergo iudicio circa regem peracto, ducitur ad Imperatricem, & in turri de Bristoue captiuus ponitur. Imperatrix ab omni gente Anglorum in Dominam suscipitur, exceptis Kentensibus, vbi regina, & *Willielmus* Yprensis contra eam pro viribus repugnabant. Suscepta priùs est à Romano legato Wintoniensi Episcopo, & mox à Londoniensibus. Erecta est autem in superbiam intollerabilem, quia suis incerta belli prosperassent, quod omniũ ferè corda à se alienauit. Igitur sine subdolorum instinctu, sine Dei nutu expulsa est à Londonia. Irritata igitur muliebri angore regem vnctum Domini in compedibus poni iussit. Post dies autem paucos cum auunculo rege Scottorum, & fratre suo *Rodberto* viribus coactis veniens obsedit Wintoniensis Episcopi turrim. Episcopus autem misit pro regina, & *Willielmo* Yprensi, & pro vniuersis ferè 20 proceribus Angliæ, factus est igitur exercitus vtrinque magnus. Dimicabant quotidiè non congressibus acierum, sed militarium anfractuum circuitionibus. Non igitur sic in belli cæcitate confundebantur gesta, sed patebat cuiusque probitas, & gloria pro meritis aderat; vt mora illa probis omnibus voluptuosa videretur in illustrium virorum splendoribus excelsis. Venit tandem exercitus Londoniensis, & aucti numerosè, qui contra Imperatricem certabant, fugere eam compulerunt. Capti sunt multi in fuga; captus est etiam *Robertus* frater Imperatricis, in cuius turri rex captiuus erat, cuius sola captione rex liberari poterat; absolutus est vterque. Sic igitur rex Dei iustitia miserabiliter captus, Dei misericordia misericorditer liberatus est, & ab Anglorum proceribus magno susceptus gaudio. Eodem anno *Albericus* de Vere occisus est Londonijs 30 seditione ciuium. Eodem anno obijt *Gaufridus* Dunelmensis Episcopus, cui successit in Episcopatu *VVillielmus* de Sancta *Barbara* Eboracensis Ecclesiæ Decanus, quem *Henricus* Episcopus Wintoniensis Romanæ Ecclesiæ legatus consecrauit. Anno gratiæ 1142. qui erat annus septimus regni regis *Stephani*, idem rex *Stephanus* construxit castrum apud Wintoniam. Tunc superueniens multitudo nimia hostium ex insperato, cùm regij milites congressionibus bellicis incepissent, & non potuissent resistere: regem in fugam compulerunt. Capti sunt autem ex suis plærique, captus est etiam *VVillielmus Martel* dapifer regis, qui pro redemptione sua dedit insigne castellum de Sireburne. Eodem anno rex obsedit Imperatricem apud Oxenfordam. post festum Sancti *Michaëlis*, vsque ad aduentum Domini, & parum ante natale 40 fugit Imperatrix per Tamensem glaciatam, circumamicta vestibus albis; reuerberatione niuis, & similitudine fallentibus oculos obsidentium, fugit ad castellum Walingford, & sic Oxenford regi tandem est reddita.

Anno gratiæ 1143. qui erat annus octauus regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* interfuit concilio Londoniæ in media Quadragesima. quòd quia nullus honor vel clericis vel Ecclesiæ Dei à raptoribus deferebatur, & æquè capiebantur, & redimebantur Clerici, vt Laïci. tenuit inde Wintoniensis Episcopus vrbis Romanæ Legatus concilium apud Londoniam Clericis pro tempore necessarium. in quo sancitum est, ne aliquis, qui clerico violenter manus iniecerit, ab alio possit absolui, quàm ab ipso Papa, & in præsentia ipsius, vnde clericis aliquantulum serenitatis vix tandem il- 50 luxit. Eodem anno cepit rex *Gaufridum* de Mandeuilla in curia sua apud Sanctum *Albanum* magis secundum retributionem nequitiæ Consulis, quàm secundum ius gentium: magis ex necessitate, quàm ex honestate. Nisi enim hoc egisset, perfidia consulis illius, quem de barone consulem fecerat, regno priuatus fuisset. Igitur vt rex eum liberaret, reddidit ei turrim Londoniæ, & castellum de Wallinden, & illud

de **Plaissers**. Possessionibus igitur carens Consul prædictus inuasit Abbatiam S. *Benedicti* de Rameseia, & monachis expulsis raptores immisit, & ecclesiam Dei speluncam fecit latronum. Erat autem summæ probitatis, sed summæ in Deum obstinationis, magnæ in mundanis diligentiæ, magnę in Deum negligentiæ. Ipso anno ante Natale Wintoniensis episcopus, & postea Cantuariensis Archiepiscopus Romanum petierunt de legatione acturi, mortuo iam *Innocentio* Papa, cui successit *Cælestinus*.

Anno gratiæ 1144. qui fuit annus 9. regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* Lincolniam obsedit, vbi cum munitionem contra castellum, quod Cestrensis consul vi obtinebat, construxerat, operatores sui ab hostibus præfocati sunt ferè octoginta, itaq; re imperfecta rex confusus abcessit. Anno autem ipso consul *Gaufridus* de Mandeuilla regem validissimè vexauit, & in omnibus valdè gloriosus effulsit. Mense autem Augusti miraculum iusticia sua dignum virtus diuina monstrauit. Duos namque, qui monachis euulsis ecclesias Dei conuerterant in castella, similiter peccantes simili pœna mulctauit. *Robertus* namque *Marmiun* vir bellicosus hoc in ecclesia de **Couentre** peruersus exegerat. Porrò *Gaufridus*, vt diximus in ecclesia Ramesiensi scelus idem patrauerat. Insurgens igitur *Robertus Marmiun* in hostes inter ingentes suorum cuneos coram ipso monasterio solus interfectus est, & excommunicatus morte perenni depascitur. Similiter *Gaufridus* prædictus consul nouus, inter acies suorum confertas, à quodam pedite vilissimo solus sagitta percussus est. Et ipse vulnus ridens, post aliquot dies tamen ex ipso vulnere excommunicatus occubuit. Ecce Dei laudabilis, & omnibus seculis prædicandæ eiusdem sceleris eadem vindicta! Dum autem ecclesia illa pro castello teneretur, ebulliuit sanguis à parietibus ecclesiæ & claustri adiacentis, indignationem diuinam manifestans: sceleratorum exterminationem denuncians. Quod multi quidem viderant, & ego ipse quidem meis oculis inspexi. Quia igitur improbi dicebant Deum dormire, excitatus est Deus, & in hoc signo, & in significato. Eodem quippe anno, & *Arnulphus* filius *Gaufridi* Consulis, qui post mortem patris ecclesiam incastellatam retinebat, captus est, & per hoc exulatus, & princeps militum suorum in hospitio suo ab equo corruens effuso cerebro expirauit. Princeps autem peditum suorum *Reimerius* nomine, cuius officium fuerat frangere ecclesias, vel incendere, dum mare cum vxore sua transiret, vt multi perhibuerunt, nauis immobilis facta est. Quod monstrum nautis stupentibus, sorte data rei causam inquirentibus, sors cecidit super *Reimerum*. quod cùm ille nimirum totis contradiceret viribus, secundò, & tertiò sors iacta, in eum deuenit. Positus igitur in scapha est, & vxor eius, & pecunia sceleratissimè acquisita, & statim nauis cursu velocissimo, vt priùs fecerat, mare sulcat. Scapha verò cum nequissimis subita voragine circumducta in æternum absorpta est, eodem anno *Cælestino* Papa defuncto *Lucius* substituitur. Anno gratiæ 1145. qui fuit decimus annus regni regis *Stephani*, rex *Stephanus* priùs in agendis circa discessum *Hugonis Bigot* occupatus fuit. Sed in æstate *Robertus* consul, & omnis inimicorum regalium cœtus castellum construxerant apud ***Ferendimer**, rex *insignis viribus collectis aduolat, & Londoniensium terribilem, & numerosum exercitum adduxit. Assiliens igitur totis diebus castrum (dum *Robertus* consul, & fautores sui copias maiores nõ procul ab exercitu regis expectarent,) laboriosissima probitate non sine magna sanguinis effusione cepit. Tunc demùm regi fortuna cœpit in melius permutari, & in sublime protelari. Eodem anno *Lucius* Papa obijt, cui successit *Eugenius* Papa. Eodem anno episcopus Lincolniensis *Alexander* iterum Romam petens honorificè susceptus est ab *Eugenio* Papa nouo, viro summa dignitate condigno. Cuius mens semper benigna, cuius discretio semper æqua, cuius facies semper non solùm hilaris, sed etiam & iocunda. Rediens autem secundo anno ecclesiam Lincolniensem, quæ ex combustione deturbata fuerat, miro artificio sic reformauit, vt pulchrior appareret, quàm cùm primùm noua facta fuerat. Anno gratiæ 1146. qui erat annus 11. regni regis *Stephani*. Rex *Stephanus* magnũ congregans exercitum castellum construxit inexpugnabile, situm contra **Wallingford**, vbi *Ramnulfus* Comes Cestrensis iam regi concordia coniunctus, cum magnis interfuit copijs. Dehinc verò consul ipse ad regis curiam cùm pacificè venisset, apud Northamtunam nihil tale metuentem rex cepit, & in carcerem intrusit, donec redderet ei clarissimam Lincolniæ castellum, quod ab eo dolosè ceperat, & cætera quæcunque fuerant

al. Ferendune

al. non segnis

ditionis suæ castella. Sic igitur cõsul eiect9 carcere, in liberũ restitutus est arbitriũ. Eodẽ anno nobilis ciuitas Edissæ Syriæ, quæ nunc Roaise vocatur, in nocte natiuit. Dom. proditione capitur a Saracenis, dũ episc. & consul de S. *Aegidio Raimundus*, & innumerabiles exercitus de vniuerso regno, & populus vacarẽt diuino officio, & ipsi à Paganis detrũcati sunt. In hac ciuitate beatus *Thomas* Apostolus olim ab India trãslatus dicitur requiescere. Anno gratiæ 1147. qui erat annus 12. regni regis *Stephani*, idẽ rex *Stephanus* ad natale Dom. in vrbe Lincolniensi diademate regali insignitus est, quo regũ nullus introire, (prohibentibus quibusdã superstitiosis) ausus fuerat. Post discessum verò regis venit consul Cestrensis Lincolniã cũ militaribus copijs, vt assiliret eam. Dux igitur eius vir fortis, & inuictissimus in introitu portæ Borealis occisus est, & ipse consul pluribus amissis fugere cõpulsus est. Ciues igitur Lincolnienses victoriosi summo gaudio repleti virgini virginũ protectrici eorũ laudes, & gratias insigniter exsoluerũt. Ad Pentecostẽ rex Franciæ *Lodouicus*, & consul Flandrensis *Theodoricus*, & consul de S. *Aegidio*, & innumerabiles exercitus de numeroso regno Francorũ, & multi de gente Anglorũ crucibus assumptis iter Ierosolymitanũ arripuerũt, vt Paganos, qui ceperant vrbẽ Rohais expugnarent. Imperator verò Alemanniẹ *Conradus* maiorẽ satis exercitum duxit, transijtq; vterq; exercitus per imperatorẽ Constantinopolis, qui eos postea prodidit. Mense Augusto profectus est *Alexander* episc. Lincolniensis Altisiodorum ad *Eugeniũ* Papã, qui priùs Parisijs, tunc ibi morabatur. Ipse quidẽ à Papa honorificè susceptus est: sed ex intempestiua caloris nimietate seminariũ languoris, & mortis attulit in Angliã, & anno sequẽti defunctus est, & successorem habuit *Robertũ* de Chednei. Anno gratiæ 1148. qui erat 13. annus regni regis *Stephani*, exercitus imperatoris Alemaniæ, & regis Francorum, qui summis ducibus illustrati cum summa incedebant superbia, ad nihilum deuenerunt, quia Deus spreuit eos. Ascendit enim in conspectu Dei incontinentia eorũ, quam exercebant in fornicationibus, & in adulterijs manifestis; quod Deo multum displicuit; postrẽmò in rapinis, & in omni genere scelerũ. Priùs itaque fame consternati proditione imperatoris Constantinopolitani, postea ferro hostili defecerunt. Rex autẽ Franciæ, & imperator Alemanniæ cum paucissimis priùs Antiochiã, posteà Ierosolymã ignominiosẽ confugerunt. Tunc verò rex Franciẹ, quasi aliquid acturus ad detrimentũ famæ refocillandũ, auxilio militũ templi, quod est in Ierusalẽ, & viribus vndiq; congestis obsedit Damascũ, sed nihil proficiens redijt in Galliã. Interea quidã exercitus naualis virorũ non potentum, nec alicui magno duci innixi, nisi Deo omnipotenti, quia humiliter profecti sunt, gratiã Dei meruerunt, & magnã probitatem ostenderunt. Ciuitatem namq; in Hispania famosum, quæ vocatur Vlixisbona, & aliam, quæ vocatur Almade, & regiones adiacẽtes à multis pauci, Deo cooperante bellantes obtinuerant. Verè *Deus superbis resistit, humilibus autẽ dat gratiã*. Exercitus enim Francorũ regis, & imperatoris, splẽdidior, & maior fuerat, quàm ille prior, qui Ierosolymã cõquisierat; & à paucissimis contriti sunt, & quasi telæ aranearũ disterminati sunt, & demoliti. His autẽ pauperibus (de quibus prædixi) nulla multitudo resistere poterat, sed quãto eis plures insurgebant, debiliores efficiebantur. pars autẽ eorũ maxima venerat ex Anglia. Interim *Gaufredus* consul Andegauensis maritus supradictæ imperatricis, filiæ regis *Hẽrici* intrauit Normanniã cũm magno exercitu, & debellauit eã, & obtinuit in ea multa castella, & ciuitates munitas. Proceres enim Normanniæ memores sacramenti, quod fecerãt prędictæ imperatrici, & hẹredibus suis de Normãnia, ex facili se cõuertebant ad seruitia eorũ. *Eustatius* namq; filius regis *Stephani*, qui dux erat Normanniæ, & *Constantiã* sororẽ *Lodouei* regis Frãnciẹ in vxorẽ duxerat, iam obierat, & rex Frãciæ dederat *Constantiã* sororẽ suã *Raimundo* Comiti de S. *Aegidio* in vxorẽ, & iam tanta dehinc guerra accreuerat regi *Stephano* in Anglia, quòd non potuit intendere ad defensionem Normãniæ. *Henricus* autẽ filius *Matildis* imperatricis iam 16. annorũ iuuenis nutritus in curia *Dauid* regis Scottorũ aui matris suæ, fact9 est miles ab eodẽ rege *Dauid* in ciuitate Carleoli, priùs dato sacramento, quòd si ipse rex Angliæ fieret, redderet ei Nouũ castellũ, & totã Northumbriã; & permitteret illũ, & hẹredes suos in pace sine calũnia in perpetuũ possidere totã terrã, quẹ est à fluuio Twede ad fluuiũ Tine. Deinde idẽ *Henricus* p auxiliũ, & consiliũ *Dauid* regis Scottorũ trãsfretauit in Normanniã, & recept9 à proceribus Normãniæ factus est inde dux. An. gratiæ 1149. qui est 13. an. regni regis *Steph. Henricus* dux Normannorũ venit in Angliã cũ magno exercitu, & reddita sunt ei castella

castella multa,& munitiones quamplures,& fecit monetam nouã,quam vocabant monetam ducis; & non tantum ipsa,sed omnes potentes,tam episcopi, quàm Comites & & Barones,suam faciebant monetam.sed ex quo dux ille venit,plurimorum monetam cassauit. Eodem anno *Lodoueus* rex Francorum,& vxor eius *Alienor* à Ierosolymis redierunt in Galliam. Anno gratiæ 1150.qui est annus 15.regni regis *Stephani* facta est abbatia de Holcoltram,& Abbatia de Kinros in Muteuia; eodem anno ordo Præmõstracensis venit ad Driburc ad festum S. *Martini*. Anno gratiæ 1151.qui est annus 16 regni regis *Stephani*,Papa *Eugenius* 4.pallia per legatum suum *Iohãnem Papirum* in Hyberniam transmisit,quo nunquam antea pallium delatum fuerat,& in 4.locis,4.constituit Archiepiscopos: vnum apud Armarc; alterum apud Cassel; tertiũ apud Diuelline; quartũ apud Connath.eodẽ anno *Gaufridus* Comes.Andegauẽsis obijt,& *Henricus* filius eius successit ei in Comitatu. Anno gratiæ 1152.qui est 17.annus regni regis *Stephani*, hoc anno & duobus præcedentibus rex *Stephanus*, & *Henricus* dux Normanniæ sæpè,& multùm congressi sunt,& ab inuicem non sunt separati,nisi cum magno rerum,& hominum detrimento,sed dux Normanniæ semper victoriam obtinuit. Nam vires eius crescebant in maius,& in melius de die in diem, regis autem potentia magis ac magis decrescebat. Principes námq; regni memores sacramenti,quod fecerant imperatrici, & hæredibus suis ferè omnes adhæserunt prædicto imperatrici, & filio suo duci Normanniæ.Eodem anno *Henricus* Comes Northanhimbrorum, filius *Dauid* regis Scottorum,& *Matildis* filia eius obierunt. Anno gratiæ 1153.qui est annus 18.regni regis *Stephani*,pax Angliæ reddita est,pacificatis ad inuicem rege *Stephano*, & *Henrico* duce Normanniæ,quem rex *Stephanus* adoptauit sibi in filiũ,& constituit hæredem, & successorem regni,mediantibus venerabilibus viris,*Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo,& *Henrico* Wintoniensi episcopo.Rex verò constituit ducem iusticiarium Angliæ sub ipso, & omnia regni negotia per eum terminabantur; & ab illo tempore rex & dux vnanimes extiterunt in regimine regni,ita quòd de cætero inter illos nulla oriebatur discordia.Eodem anno obijt *Dauid* rex Scottorum nono Kal.Iunij, & *Malcolmus* nepos eius,filius Comitis *Henrici* puer 12.annorum successit ei in regnum.Eodem anno obijt Papa *Eugenius*;cui successit *Anastasius* in Papatu. Eodem anno obijt *Bernardus* abbas de clara valle;eodem anno obijt *Willielmus* Dunelmensis episcopus,cui successit *Hugo* de Puteaco Thesaurarius Eboracensis ecclesiæ, prædicti regis *Stephani* nepos, & consecratus est ab *Anastasio* Papa Romæ Dominica ante natale Domini. Eodem anno obijt *Henricus* Eboracensis Archiepiscopus,quo defuncto *Willielmus* Archiepiscopus, quem Papa *Eugenius* suspenderat, Romam profectus est, & inuenit gratiam apud *Anastasium* Papam, & redditus est ei Archiepiscopatus Eboracensis. Anno gratiæ 1154. qui est annus 19. regni regis & vltimus *Stephani*, obijt *Eustachius* filius regis *Stephani*. Eodem anno *Willielmus* Eboracensis Archiepiscopus in sedem suam honorificè est susceptus; sed non multò pòst proditione clericorum suorum post perceptionem Eucharistiæ infra ablutiones liquore lethali infectus extinctus est, quem *Hugo* Dunelmensis episcopus sepeliuit honorificè in ecclesia Sancti *Petri* Eboraci, cui successit dono regis *Stephani* in Archiepiscopatu *Rogerus* Cantuariensis Archidiaconus.Eodem anno rex *Stephanus* multa obsedit castella,& obtinuit, & multa ex illis prostrauit, inter quæ fuit ferè vltimum castellum de Drax,& paulò pòst obijt rex *Stephanus*,& sepultus est in Abbatia de Feuercsham. Cui *Henricus* dux Normannorum filius *Matildis* imperatricis successit in regnum,coronatus,& in regem consecratus à *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo Lundonijs,Dominica ante natale Domini. Eodem anno *Theobaldus* Cantuariensis Archiepiscopus dedit *Thomæ Becket* clerico suo Archidiaconatum Cantuariæ. Eodem anno *Lodoueus* rex Francorum fecit diuortium fieri inter ipsum,& vxorem suam *Alienor*,filiam ducis Aquitaniæ, iurantibus Archiepiscopis,Episcopis,Comitibus,& Baronibus illam demeruisse vxorem suam esse.*Henricus* autẽ rex Angliæ duxit prædictam *Alienor* in vxorẽ,de qua genuit filios & filias. Rex verò Franciæ non habens ex *Alienor* vxore sua prolem virilis sexus, nisi tantummodo duas filias, quarum vnum dedit *Henrico* Comiti de Campania in vxorem, & alterum *Theobaldo* Comiti Blesensi, fratri prædicti Comitis *Henrici*. Deinde *Lodoueus* rex Francorum duxit sibi in vxorem filiam regis Hispaniæ,de qua duas tantummodo genuit filias.

¶ Henricus

Rogeri de Houeden Annalium: Pars posterior.

ANno gratiæ 1155. qui erat primus annus regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis; idem *Henricus* castella inimicorum suorum in Anglia obsedit, & cepit; & quædam illorum in manu sua retinuit; quædam autem prostrauit. Deinde transfretauit in Normanniam, & homagium fecit *Lodouico* regi Francorum de Normannia, & Aquitannia, & Andegauia, & Cenomannia, & Turonica, & de omnibus earum pertinentijs. Eodem anno obijt Papa *Anastasius*, cui successit *Adrianus*. Anno gratiæ 1156. qui erat annus secundus *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* redijt de Normannia in Angliam: & omnia ferè castella, quæ facta fuerant in Anglia tempore regis *Stephani*, demoliri fecit, & nouam fecit monetam, quæ sola recepta erat, & accepta in regno; & ipse pacem stabiliuit in regno, & leges *Henrici* regis aui sui præcepit per totum regnum suum inuiolabiliter teneri, & in multis acquieuit consilio *Theobaldi* Cantuariensis Archiepiscopi. Eodem anno conuentus Sanctimonialium secundò venit ad Eccles. Anno gratiæ 1157. qui erat annus 3. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idē rex *Henricus* prece, & consilio *Theobaldi* Cantuariensis Archiepiscopi dedit Cancellariam suam *Thomæ* Cantuariensi Archidiacono, & multos redditus tam ecclesiasticos, quàm seculares ei contulit, & eum in tantam dilectionem, & familiaritatem recepit, quòd nullus par ei erat in regno, excepto solo rege. Eodem anno *Malcolmus* rex Scottorum venit ad regem Angliæ apud Cestre, & homo suus deuenit, eo modo quo auus suus fuerat homo veteris regis *Henrici*, saluis omnibus dignitatibus suis. Anno gratiæ 1158. qui erat annus 4. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* secundò fecit se coronari apud Lincolniam extra muros ciuitatis in Wikeford. Eodem anno iterum firmatum est castellum de Werc, præcepto regis. Et ipse rex, & *Malcolmus* rex Scottorum conuenerunt apud Carlel, sed non benè ad inuicem * placiti recesserunt, ideóq; rex Scottorum nondum factus est miles. Anno gratiæ 1159. qui erat annus 5. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* tertiò fecit se, & *Alienor* vxorem suam coronari, in solennitate Paschali apud Wirecestre: vbi cùm ad oblationem venirent, deposuerunt coronas suas, & eas super altare obtulerunt; vouentes Deo, quòd nunquam in vita sua de cætero coronarentur. Eodem anno obijt *Waldeuus* abbas de Melros, 4. Nonas Augusti, qui fuit auunculus regis *Malcolmi*. Eodem anno *Adrianus* papa obijt, cui successit *Alexander* Papa 3. canonicè electus, & consecratus. Sed *Fredericus* Romanorum imperator, nolens eum recipere, erexit sibi idolum, *Octouianum* scz. Antipapam; quem in execrabili concilio, & conuenticulo sanguinū aduersus Papam *Alexandrum* facto, cum gente sua statuit adorandum, & schisma factum est in ecclesia decem & 8. annis perdurans. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ, magno cōgregato exercitu, obsedit Tolosam, & quamuis ibi diu sedisset, & thesauros suos in varijs expensis exinanisset, tamen nihil ibi proficiens imperfecto negotio inde recessit. In eodem verò exercitu obierunt *Willielmus* Comes Boloniæ, filius regis *Stephani*, & *Hamo* filius comitis Gloucestriæ, & multi alij. Rediēs ab hoc exercitu *Malcolmus* rex Scottorum factus est miles Turonis à rege Anglorum *Henrico*. Anno gratiæ 1160. qui erat annus 6. regni regis *Henrici* filij Matildis imperatricis, *Malcolmus* rex Scottorū redijt in terrā suā de exercitu Tolosæ. Cùmq; venisset in villā, quę dicitur Pert, *Ferretach* Comes, & 5. alij Comites, irati cōntra regē, quia ipse Tolosam perrexerat, obsederūt villam de Pert, & regē capere voluerūt, sed nō poterant. *Malcolmus* rex tribus vicibus cū magno exercitu perrexit in Galweiā, & tandem subiugauit eam sibi. Eodē anno rex *Malcolmus* dedit

* al. placati

10 20 30 40 50

dedit sororem suam *Margaretam Conano* duci Britanniæ in vxorem. Anno gratiæ 1161. qui erat annus 7. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex, & *Lodoicus* rex Francorum dissenserunt propter quasdam terrarum suarum diuisas, & propter castella de Gisortio, & de Neafle, quæ tunc temporis erant in manu *Lodouei* regis Francorum: quæ idem rex *Henricus* calumniatus est suo debere adiacere ducatui Normanniæ: sed mox pacificati sunt in hunc modum: quòd rex Franciæ traderet duas filias suas, quas habebat de vxore sua, filia regis Hispaniæ (quarum vna vocabatur *Margareta*, & altera *Alesea*) ad opus duorum filiorum regis *Henrici*, scilicet *Henrico* & *Richardo*, adhuc puerulis minimis: & traderet prædicta castella de Gisortio, & de Neafle in manu Templariorum custodienda, donec prædictæ filiæ desponsarentur præfatis filijs regis *Henrici*; & quandocunq; constaret eis, scilicet, *Roberto* de Pirou, & *Tostes* de sancto Homero, quòd *Margareta* filia regis Franciæ desponsata fuisset *Henrico* filio regis Angliæ, traderent *Henrico* regi vtrúmq; castellum. His itaque ex vtraque parte gestis, & fidei sacramento confirmatis, rex Francorum tradidit vtramque filiam suam regi Angliæ, & prædicta castella Templarijs in custodia. Et paulò pòst *Henricus* rex Angliæ fecit *Henricum* filium suum desponsare *Margaretam* filiam regis Franciæ, cùm adhuc essent pueruli in cunis vagientes; videntibus & consentientibus *Roberto* de Pirou, & *Tostes* de sancto Homero, & *Richardo* de Hastings Templarijs, qui custodiebant præfata castella; & statim tradiderunt illa castella regi Angliæ. Vnde rex Franciæ plurimùm iratus fugauit illos tres Templarios de regno Franciæ, quos rex Angliæ benignè suscipiens multis ditauit honoribus. Eodem anno obijt *Theobaldus* Cantuariensis Archiepiscopus, Romanæ ecclesiæ legatus. Anno ab incarnatione Domini 1162. qui erat annus 8. regni *Henrici* regis filij *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* dedit *Thomæ* Cancellario suo Archiepiscopatum Cantuariæ. Eodem anno *Alexander* Papa venit in Galliam expulsus à sede sua per *Fredericum* Romanorum imperatorem. Quem *Alexandrum Lodoueus* rex Francorum, & *Henricus* rex Anglorum honorificè susceperunt, & pro Papa Catholico habuerunt. Eodem anno *Malcolmus* rex Scottorum dedit sororem suam *Adæ* Comiti de Hotland in vxorem. Anno gratiæ 1163. qui erat annus 9. regni regis *Henrici*, filij *Matildis* imperatricis idem rex Angliæ redijt de Normannia in Angliam: & rex *Malcolmus* conualuit apud Douecastre de magna infirmitate, & pax firma facta est inter illum, & regem Angliæ. Eodem anno generale concilium tenuit Turonis *Alexander* Papa: in quo excommunicauit *Octouianum* antipapam. Eodem anno grauis discordia orta est inter regem Angliæ, & *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum, de ecclesiasticis dignitatibus, quas idem rex Anglorum turbare, & minuere conabatur; & Archiepiscopus ille leges, & dignitates ecclesiasticas modis omnibus illibatas conseruare nitebatur. Rex enim volebat presbyteros, diaconos, subdiaconos, & alios ecclesiæ rectores, si comprehensi fuissent in latrocinio, vel murdra, vel felonia, vel iniqua combustione, vel in his similibus, ducere ad secularia examina, & punire, sicut & laicum. Contra quod Archiepiscopus dicebat, quòd si clericus in sacris ordinibus constitutus, vel quilibet alius rector ecclesiæ, calumniatus fuerit de aliqua re, per viros ecclesiasticos, & in curia ecclesiastica debet iudicari: & si conuictus fuerit, ordines suos amittere, & sic alienatus ab officio, & beneficio ecclesiastico, si postea forisfecerit, secundum voluntatem regis, & bailiuorum suorum iudicetur.

ANno gratiæ 1164. qui erat annus 10. regni regis *Henrici*, filij *Matildis* imperatricis Idem *Henricus* dedit *Henrico* duci Saxoniæ *Matildem* filiam suam in vxorem. Eodem anno rex, magno congregato concilio, & omnibus Archiepiscopis, & Episcopis Angliæ in vnum coram illo congregatis, petijt ab eis, vt ipsi pro amore & seruicio suo, & pro stabilitate regni, reciperent leges *Henrici* aui sui, & eas fideliter custodirent. Cui *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus, pro se & pro alijs, respondit: quòd ipsi leges illas, quas rex auitas vocabat, reciperent, & bona fide seruarent: saluo in omnibus ordine suo, & honore Dei, & sanctæ ecclesiæ: sed conuentio illa plurimùm displicuit regi, & nitebatur modis omnibus efficere, vt episcopi promitterent ei, se leges illas seruaturos sine aliqua exceptione; sed Cantuariensis Archiepiscopus hoc nullo modo concedere voluit. Deinde post multum tempus *Ernulfus* Lexouiensis episcopus venit in Angliam, & sollicitè laborauit die ac nocte, vt pax fieret inter regem, & Archiepiscopum,

pum, sed ad plenum fieri non potuit. Deinde per consilium Lexouiensis episcopi rex separauit *Rogerum* Archiepiscopum Eboracensem, & *Robertum* de Melun episcopum Herefordensem, & *Robertum* Lincolniensem episcopũ, & alios quosdam ecclesiæ prælatos à consortio & consilio Cantuariensis Archiepiscopi, vt per illos præfatum Cantuariensem Archiepiscopum in suos conatus faciliùs alliceret. Deinde venit in Angliam quidam vir religiosus dictus *Philippus* de eleemosyna, missus à latere *Alexandri* summi pontificis, & Cardinalium omnium ad pacem faciendam inter regem, & Archiepiscopum Cantuariensem: per quem summus pontifex, & omnes Cardinales mandauerunt Cantuariensi Archiepiscopo, vt ipse pacem cum domino suo rege Angliæ faceret, & leges suas sine aliqua exceptione custodiendas promitteret. His igitur, & alijs magnorum virorum consilijs acquiescens *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus venit ad regem apud Wodestoke, & ibi promisit regi, & concessit se bona fide, & sine malo ingenio leges suas seruaturum. Et paulò pòst congregato Clero, & populo regni apud Clarendun pœnituit Archiepiscopum, quòd ipse concessionem illam fecerat regi. Et volens resilire à pacto dixit se in illa concessione grauiter peccasse, & quòd in hoc ampliùs non peccaret. Vnde rex plurimùm in ira aduersus eum commotus, minatus est ei, & suis *exitium & mortem. Venerunt ergo ad Archiepiscopum Salesbiriensis, & Norwicensis episcopi, & *Robertus* Leicestriæ, & *Reginaldus* Cornubiæ Comites; & duo Templarij, scilicet *Richardus* de Hastings, & *Tostes* de sancto Homero: & lachrymantes prouoluti ad pedes Archiepiscopi petebant, vt saltem propter honorem regis veniret ad eum, & coram populo diceret, se leges suas recepisse. Precibus igitur tantorum virorum Archiepiscopus victus venit ad regem, & coram clero, & populo dixit, se leges illas, quas rex auitas vocabat, suscepisse. Et concessit, vt episcopi leges illas susciperent, & vt illas custodire promitterent. Tunc præcepit rex vniuersis Comitibus, & Baronibus regni, vt irent foras, & recordarentur legum *Henrici* regis aui sui, & eas in scripto redigerent. Quod cùm factum fuisset, præcepit rex Archiepiscopis & episcopis, vt sigilla sua apponerent scripto illi, & cùm cæteri proni essent ad id faciendũ, Archiepiscopus Cantuariensis iurauit, quòd nunquam scripto illi sigillum suum apponeret, nec leges illas confirmaret. Cúmque vidisset rex, quòd tali modo non posset procedere, fecit leges illas in chirographo poni, & medietatem illius tradidit Cantuariensi Archiepiscopo, quam ipse contra prohibitionem totius cleri recepit de manu regis, & conuersus ad clerum dixit. Sustinete fratres, per hoc scriptum scire poterimus malitiam Regis, & à quibus debeamus cauere nos; & sic recessit Archiepiscopus à curia: sed in nullo gratiam regis assequi potuit. Et quia ipse hoc inconsultè fecerat, ipse seipsum suspendit à celebratione diuini officij ab illa hora, vsque dum ipse, vel nuncius eius locutus fuisset cum domino Papa. Deinde venit in Angliam *Rotrodus* Rothomagensis Archiepiscopus ex parte domini Papæ, ad pacem faciendam inter regem, & Archiepiscopum Cantuariensem. Quod rex nullo modo concedere voluit, nisi dominus Papa bulla sua leges illas confirmasset. Quod cùm nulla ratione fieri posset, misit rex *Iohannem* Oxenefordensem, & *Gaufridum Ridel* clericos suos ad *Alexandrum* Papam, petens ab eo legationem totius Angliæ committi *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, vt sic per eum posset Cantuariensem Archiepiscopum confundere. Sed dominus Papa petitionem regis in hac parte audire noluit. tamen ad petitionem clericorum regis, concessit dominus Papa, vt rex ipse legatus esset totius Angliæ: ita tamen, quòd ipse nullum grauamen facere posset Cantuariensi Archiepiscopo. Quod cùm rex vidisset, per indignationem remisit domino Papæ literas legationis suæ, quas *Iohannes* Oxenefordensis, & *Gaufridus Ridel* attulerant. Eodem anno, in vigilia sanctæ *Agathæ* virginis, & martyris, factus est terræmotus magnus in insula Siciliæ: adeò quòd Catenensium ciuitatem funditus subuerteret, & episcopum & clerum, & omnes illius ciuitatis habitatores occidit; viros siquidem belligeros numero triginta tria millia, exceptis mulieribus, & paruulis, qui numerari non poterant. Eodem die post subuersionem ciuitatis, mare Catenensium retraxit se per triginta passuum stadia, relicta in arena diuersorum piscium copia, ad quam comprehendendam suburbani ciuitatis subuersæ concurrerunt, & dum intenderent capturæ piscium, refluxit mare, & inuoluit eos, & traxit eos in profundum. Eodem anno *Willielmus* frater *Henrici* regis Angliæ obijt. Eodem anno

*al. exilium

anno *Octauianus* Antipapa obijt: cui successit *Wido* Cremensis Antipapa. Eodemq; anno facta est abbatia de Cupre à rege *Malcolmo*. Eodem anno *Samerledus*, regulus de Arregaidele surrexit contra naturalem dominum suum regem *Malcolmum*: & cum exercitu magno Hiberniensium applicuit apud Remfrin, & ibidem à paucis comprouincialibus interfectus est. Eodē anno obijt *Herebertus* Glascuensis episcopus: cui successit *Ingelrannus* regis Cancellarius, & consecratus est ab *Alexandro* Papa apud Senonem ciuitatem; licèt nuncij *Rogeri* Eboracensis Archiepiscopi plurimùm resisterent.

ANno gratiæ 1165: qui erat annus vndecimus regni *Henrici* regis, filij *Matildis* imperatricis, idem rex *Henricus* magnum congregauit concilium apud Northamtun; vbi rex tædium magnum fecit *Thomæ* Cantuariensi Archiepiscopo. Inprimis enim fecit rex equos suos hospitari in hospitijs illius; sed Archiepiscopus mandauit regi, quòd ipse ad curiam non veniret, donec hospitia sua vacuarentur ab equis, & hominibus suis. In crastino colloquij venit *Thomas* Archiepiscopus ad curiam regis in capella eius, & statim petijt ab eo licentiam transfretandi ad *Alexandrum* Papam, qui ea tempestate moram faciebat in Francia; & habere non potuit. Dixit enim ei rex, ut prius respondebis mihi de iniuria, quam fecisti *Iohanni* Marescallo meo in curia tua. Conquestus enim erat regi idem *Iohannes*, quòd cùm calumniatus esset in curia Archiepiscopi terram quandam de illo tenendam iure hæreditario, & diu inde placitasset, nullam inde potuit assequi iusticiam, & quòd ipse curiam Archiepiscopi sacramento falsificauerat secundum consuetudinem regni, cui Archiepiscopus respondit: nulla iusticia defuit *Iohanni* in curia mea; sed ipse (nescio cuius consilio, an propriæ voluntatis motu) attulit in curia mea quendam toper & iurauit super illum, quòd ipse pro defectu iusticiæ à curia mea recessit; & videbatur iusticiarijs curiæ meæ, quòd ipse iniuriam mihi fecit, quia sic à curia mea recessit; cùm statutum sit in regno vestro. *Quòd qui curiam alterius falsificare voluerit, oportet eum iurare super sacrosancta euangelia.* Rex quidem non respiciens ad verba hæc, iurauit, quòd ipse haberet de eo iusticiam, & iudicium. Et Barones curiæ regis iudicauerunt eum esse in misericordia regis; & quamuis Archiepiscopus niteretur iudicium illud falsificare: tamen prece, & consilio Baronum posuit se in misericordia regis de quingentis libris, & inuenit ei inde fideiussores. Et sic à curia recedens ad hospitium suum iuit, & propter * tædium, & dolorem, quem in animo conceperat, decidit in lectum, & in grauem ægritudinem. quod cùm regi constaret, vt eum magis affligeret, statim misit ad eum, & summonuit eum per bonos summonitores, quòd in crastino venisset, paratus reddere illi rationem villicationis suæ, quam habuit in regno suo ante consecrationem suam. Archiepiscopus autem sciens, quòd graue ei imminerct exterminium, si in curia venire properasset, modis omnibus dilationem quæsiuit: tum quia tempus summonitionis breuissimum erat, tum quia ipse grauiter infirmabatur. Cúmq; rex vidisset, quòd Archiepiscopus non veniret ad diem illum, misit ad eum *Robertum* Comitem Leicestriæ, & *Reginaldum* Comitem Cornubiæ ad videndū ægritudinem illius. Qui cùm venissent, inuenerunt illum in lecto iacentem infirmum, & ad petitionem illius dederunt ei respectum veniendi ad curiam vsq; mane. Eodem die dictum erat ei, & nunciatum à familiaribus regis, quòd si ipse ad curiam regis venisset, vel in carcerē mitteretur, vel interficeretur. Super his igitur Archipræsul habito cum suis familiaribus consilio, per consiliū cuiusdam sapientis, in crastino antequam ipse ad curiam pergeret, cum summa deuotione celebrauit Missam de S. *Stephano* protomartyre, cuius officiū tale est. *Etenim sederunt principes & aduersum me loquebantur, &c.* & causam suā summo iudici, qui Deus est, commēdauit. Tamen pro celebratione Missæ illius grauiter accusatus fuit postmodū à *Gileberto* Lundoniensi episcopo, qui pro rege loquebatur. Imponebat enim illi Lundoniensis episc. quòd Missam illā celebrauerat per artem magicam, & in contemptu regis. Itaq; post celebrationē Missæ Archiepiscopus imposuit collo suo stolam, deinde induit cappam nigram canonicalem, & profectus est statim ad curiam regis. Et statim factus est vndique magnus concursus populi, vt viderent finem. Ipse autem crucem suam portabat in manu sua dextra, cum sinistra veró tenebat lorum equi, in quo sedebat, & cùm venisset ad aulam regis, descendit & ipse crucem suam baiulans, intrauit domū regis. Deinde intrauit exteriorem cameram solus portans crucem suam. Nullus enim suorū sequebatur eum, & cùm intrasset, inuenit

* al. iram & indignationem quam

plebem multam in ea, seditque inter illos. Rex autem erat in secretiori thalamo cum suis familiaribus. Tunc venit ex parte regis ad Archiepiscopum *Gilebertus* Lundoniensis episcopus, qui multùm increpauit eum, quòd sic cruce armatus venit in curia. Et voluit crucem à manibus eius eripere, sed Archiepiscopus fortiùs eam tenuit. *Henricus* igitur Wintoniensis episcopus dixit Lundoniensi episcopo, frater, dimitte Archiepiscopum crucem suam tenere; ipse enim debet illam benè portare. Tunc Lundoniensis episcopus multùm iratus aduersus Wintoniensem episcopum dixit ei: malè locutus es frater, & malum tibi inde continget, quia contra regem locutus es. Deinde venit ad eum *Rogerus* Archiepiscopus Eboracensis.

O quotiens voluit blandis accedere dictis,
Et molles adhibere preces, 10

Sed antiquum odij incendium repugnabat, nec permisit eum quicquam pacificè loqui, immò plurimùm increpabat eum, quòd sic armatus cruce ad curiam veniret: dicens quòd rex gladium habebat acutiorem, & ideò si consilio suo acquiesceret, tolleret crucem suam. At quidam de circumstantibus sic ait,

Crede mihi, si credis ei, tu decipieris.
Fistula dulce canit volucres dum decipit auceps.
Impia sub dulci melle venena latent.

Archiepiscopus autem Cantuariensis crucem suam deponere noluit, sed dicebat. Si gladius regis carnaliter corpora cædit, gladius meus spiritualiter percutit, & animam mittit in gehennam. Et dum ipse sederet expectans, dixerunt quidam secretò, quòd 20 mors eius iurata erat à regalibus. & ex illa hora quæsiuit occasionem recedendi à curia; & vt commodiùs recedere possit, appellauit ad præsentiam summi pontificis; & causam ecclesiæ, & suam posuit sub protectione Dei, & domini Papæ; & præcepit vniuersis episcopis appellationem suam inuiolatam seruare. Tunc omnes episcopi laudauerunt ei, vt ipse satisfaciens voluntati regis, redderet ei Archiepiscopatum suum in misericordia illius, sed Archiepiscopus noluit ijs inde credere. Tunc mandauit ei rex per milites suos, vt sine dilatione veniret, & redderet ei plenariam computationem de omnibus receptis, quæ receperat de redditibus regni, quamdiù Cancellarius eius fuit. Et nominatim, de triginta millibus librarum argenti, quibus Archiepiscopus respondit: Dominus meus rex scit, quòd ego sæpiùs ei reddidi computationem de omnibus 30 his, quæ ipse modò à me petit, antequam electus fuissem ad Archiepiscopatum Cantuariensem. Sed & in electione mea *Henricus* filius eius, cui regnũ adiuratum fuit, & omnes Barones Scaccarij, & *Richardus* de Luci iusticiarius Anglię, clamauerunt me quietũ Deo, & sanctæ ecclesiæ, de omnibus receptis, & computationibus, & ab omni exactione seculari ex parte domini regis; & sic liber, & absolutus electus fui ad huius officij administrationem; & ideò amplius nolo inde placitare. Quod cùm regi constaret, dixit Baronibus suis, citò facite mihi iudicium de illo, qui homo meus ligius est, & stare iuri in curia mea recusat. Et exeuntes iudicauerunt eum capi digni, & in carcerẽ mitti. Tunc misit rex *Reginaldũ* Comitem Cornubiæ, & *Robertum* Comitem Leicestriæ ad indicandum illi iudicium de illo factum. Qui dixerunt ei: Audi iudiciũ tuum. Quibus Archi- 40 episcopus respondit: prohibeo vobis ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate, ne faciatis hodie de me iudicium, quia appellaui ad præsentiã domini Papæ. Dum autẽ prædicti Comites redirẽt ad regẽ cum responso illo, Archiepiscopus exiuit à thalamo, & progrediens per mediũ illorum venit ad palefridum suũ, & ascendit, & exiuit ab aula, omnibus clamantibus post eum, & dicentibus: quo progrederis proditor; expecta & audi iudicium tuum. Cùm autem veniret ad portas exteriores inuenit eas clausas, & timuit sibi valdè, ne ab inimicis suis caperetur, sed Deus omnipotẽs eum liberauit. Nam *Petrus* de Munctorio, quidã suus seruiens, vidit claues multas pendere iuxta portam in clauo: quas arripiens ianuam aperuit, & Archiepiscopus exiliuit eques. Ianitores autẽ 50 regis stabant attoniti, non dicentes verbum. Archiepiscopus verò festinanter venit ad domum canonicorum regularium, vbi ipse hospitatus fuerat & pręcepit mensas apponi, & omnes pauperes, quicunq; inuenti fuerunt ante ianuam, introduci ad edendũ & bibendum in nomine Domini *Iesu Christi*. Et factum est ita. Ipse verò cum illis & gente sua decenter cœnauit in refectorio canonicorum, & post cœnam in ecclesia strauit lectum

ctum suum inter templum, & altare. Interim secretò fecit præparari iter suum. volebat enim de nocte abire, & in crepusculo dum rex & cæteri cœnarent per villam ipse sumpsit secum duos fratres de ordine Cisterciensi, quorum vnus dicebatur *Robertus* de Caune, & alter *Scaiman*, & vnum solum seruientem, qui dicebatur *Rogerus* de * Brot.

al. Brot

Et exierunt villam ad portam, quæ sola erat sine custode, & in diluculo venerunt Lincolniam, & in domum *Iacobi* hospitati sunt. Archiepiscopus verò habitum suum mutauit, & mutato nomine fecit se appellari *Dereman*. Et ita à paucis cognitus & per ignotas vias & semitas ad mare properauit. Et equitauerunt in noctibus, & in diebus latuerunt inter amicos, & notos, & sic tandem peruenerunt ad mare, vsque ad Sandicum portum.

Et ille nauem clam intrauit, clámque recessit, & mane in Flandriam applicuit, & statim perrexit in Franciam. Sed antequam ipse ad *Lodowicum* regem Francorum veniret, *Gilebertus Foliot* Lundoniensis episcopus, & *Willielmus* Comes de Arundel peruenerunt ex parte regis Angliæ ad prohibendum regi Franciæ, ne ipse illum Cantuariensem Archiepiscopum in regno suo reciperet; & vt ipse mandaret domino Papæ, ne pro amore illius Cantuariensem Archiepiscopum in familiaritatem susciperet. Sed quanto magis præfati nuncij regis Angliæ plus laborarent, vt Cantuariensis Archiepiscopus à regno Franciæ expelleretur; tanto magis rex Franciæ illum, & causam fouebat suam. Præterea rex Franciæ misit fratrem *Franciscum* eleemosynarium suum ad *Alexandrum* Papam, qui tunc morabatur in Francia: mandans ei, vt sicut honorem Romanæ ecclesiæ diligebat, & auxilium regni Franciæ, sic in omnibus manu teneret *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum; & causam eius contra tyrannum Angliæ. Et ex illo tempore dominus Papa recepit Cantuariensem Archiepiscopum in magnam familiaritatem. Interim *Henricus* rex Angliæ misit ad dominum Papam *Rogerum* Eboracensem Archiepiscopum, & *Henricum* Wintoniensem, & *Gillebertum* Lundoniensem, & *Hilarium* Cicestrensem, & *Bartholomæum* Exoniensem episcopos; & *Widonem Rufum*, & *Richardum Iuecestre*, & *Iohannem* de Oxeneford clericos; & *Willielmum* Comitem de Arundel, & *Huganem* de Gundeuile, & *Bernardum* de sancto *Walerico*, & *Henricum* filium *Geraldi*.

Et illi inuenerant Papam apud ciuitatem Senonensem, & multa mala, & falsa dixerunt aduersus Cantuariensem Archiepiscopum: sed dominus Papa eis non credidit; sciens, quòd falsum dixerunt aduersus eum testimonium. Illi autem videntes se non posse proficere, petierunt à domino Papa duos legatos mitti in Angliam, ad cognoscendam controuersiam, quæ erat inter regem, & Archiepiscopum Cantuariensem, & ad determinandam eam ad honorem Dei, & sanctæ ecclesiæ, & regni. Sed dominus Papa nullum Cardinalem, nec aliquem legatum mittere voluit: sciens quòd rex Angliæ potens erat in opere & sermone, & quòd legati ex facili possent corrumpi; vtpote qui plus aurum, & argentum sitiunt, quàm iustitiam & æquitatem. Nuncij itaque regis Angliæ nihil proficientes, à curia domini Papæ recesserunt. Et quarto die sequenti venit illuc *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus, & ad pedes domini Papæ prostratus, obtulit ei Chirographum supradictum, in quo leges Angliæ, quas rex auitas vocabat, erant scriptæ.

Quas cùm dominus Papa coràm omnibus Cardinalibus, & clero, & populo multo lectas audiret, damnauit illas in perpetuum, & anathematizauit omnes, qui eas tenerent, vel aliquo modo fouerent. Eodem anno duæ Cometæ apparuerunt ante Solis ortum, mense Augusti, vna ad Austrum, altera ad Aquilonem. Cometa est stella, quæ non omni tempore, sed maximè in obitu regis, aut in excidio regionis apparet. Et quando cum crinito diademate apparuerit fulgens, regale nunciat lethum: si autem ferens comas, rutilansque sparserit illas, patriæ monstrat excidium. Eodem anno Papa *Alexander* Romam rediens, à Romanis honorificè suscipitur. Eodem anno obijt *Malcolmus* rex Scottorum,

cui successit *Willielmus* frater eius. Eodem anno *Henricus* rex Anglorum transfretauit de Anglia in Normanniam, faciens graue edictum & execrabile, contra *Alexandrum* Papam, & *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum. Cuius capitula hæc sunt.

Edictum Henrici regis contra Papam.

Si quis inuentus fuerit, ferens literas, vel mandatum domini Papæ, vel Cantuariensis Archiepiscopi, continens interdictum Christianitatis in Anglia, capiatur, & de eo, sicut de regis traditore & regni, sine dilatione iusticia fiat. Item nullus clericus, vel monachus, vel conuersus alicuius religionis, permittatur transfretare, vel redire in Angliam; nisi de transfretatione habeat literas iusticiarum, & de reditu literas regis. Et si aliquis aliter inuentus fuerit, capiatur, & retineatur. Item interdictum est, ne aliquis ferat mandatum aliquod domini Papæ, vel Cantuariensis. Et si quis talis inuentus fuerit, capiatur, & retineatur. Item generaliter interdictum est, ne aliquis appellet ad dominum Papam, vel ad Cantuariensem Archiepiscopum, neque de cætero aliquod eorum mandatum in Anglia recipiatur, neque aliquod placitum ex mandato eorum teneatur. Et si quis contra hoc interdictum aliquid fecerit, capiatur, & retineatur. Item si episcopi, vel presbyteri, vel Abbates, siue monachi, vel clerici, vel laici sententiam interdicti tenuerint, sine dilatione de terra eijciantur, & tota eorum cognatio, ita quòd nihil de catallis suis secum deferant, & catalla & possessiones eorum capiantur in manu regis. Item omnes clerici, qui habent redditus in Anglia, sint summoniti per omnes Comitatus, quòd sint infra tres menses post summonitionem in Angliam ad redditus suos, sicut diligunt habere ipsos redditus, & redire in Angliam. Et si non venerint ad terminum prædictum, catalla, & possessiones eorum capiantur in manu regis. Item Lundoniensis, & Norwicensis episcopi summoneantur, vt sint coram iusticiarijs regis, ad rectum faciendum, quòd contra statuta regni interdixerunt terram Comitis *Hugonis*, & in ipsum sententiam tulerunt. Item denarij sancti *Petri* colligantur, & custodiantur.

❧ Verba beati *Thomæ* Cantuariensis Archiepiscopi ad Henricum *regem Angliæ, in concilio suo apud* Chinun.

DEsiderio desideraui videre faciem vestram, & loqui vobiscum; multùm quidem propter me, sed maximè propter vos. Propter me, vt visa facie vestra reduceretis ad memoriam seruitia, quæ dum essem in obsequio vestro, exhibui vobis deuotè iuxta animi mei conscientiam; sic me adiuuet Deus in vltimo examine, quando omnes astabunt ante tribunal ipsius, recepturi prout gesserunt in corpore suo, siue bonum, siue malum. Et vt commouerem vos in pietate super me, quem oportet mendicando viuere inter alienos; licet tamen gratia Dei cum abundantia victualia ad sufficientiam habeamus. Estque nobis consolatio quàm multa, quòd dicit Apostolus: *Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patiuntur.* Et Propheta: *Non uidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.* Propter vos, tribus ex causis: tum quia dominus meus estis, tùm quia rex, tum quia filius meus spiritualis. Eò quòd dominus, debeo & offero vobis consilium meum, quodcunque debet Episcopus secundum honorem Dei & sanctæ ecclesiæ domino: eò quòd rex, teneor vobis ad reuerentiam, & communionem: eò quòd filius, officij ratione ad castigationem, & coertionem. *Corripit enim pater filium, nunc blandis, nunc asperis, vt sic, vel sic reuocet eum ad benefaciendum.* Nosse debetis, vos Dei gratia regem esse primò, quia vos ipsum regere debetis, vitamque vestram optimis informare moribus, vt vestri exemplo cæteri prouocentur ad melius, iuxta illud sapientis, *Componitur orbis regis ad exemplum.* Secundariò, alios demulcendo, alios puniendo, potestatis authoritate, quam accepistis ab ecclesia cùm sacramento vnctionis, tùm gladij officio, quem gestatis ad malefactores ecclesiæ conterendos. Inunguntur enim reges in tribus locis, in capite, in pectore, & brachijs, quod significat gloriam, scientiam, & fortitu-

fortitudinem. Qui antiquis temporibus iustificationes Dei non obseruabant, sed præuaricati sunt mandata eius, his sublata est gloria, scientia, & fortitudo, & eorum generationis exempla probationis *Saul, Nabucodonosor*, & *Salomon*, & alij quamplures. Qui autem post delictum suum, cordis contritione humiliauerunt se Domino, his gratia Dei accessit cum omnibus suprà dictis abundantiùs, & effectiùs, sicùt *Dauid, Ezechia*, & alijs quampluribus. *Christus* fundauit ecclesiam, eique comparauit libertatem sanguine proprio; sustinendo flagella, sputa, clauos, mortis angustias, nobis relinquens exemplum, vt sequamur vestigia eius; vnde Apostolus. *Si compatimur, & conregnabimus. Si commorimur, & conresurgemus*. Ecclesia Dei in duobus constat ordinibus, in clero, & populo. In clero sunt Apostoli & Apostolici viri, episcopi, & cæteri rectores ecclesiæ, quibus commissa est cura, & regimen ipsius ecclesiæ, qui tractare habent negotia ecclesiastica, vt totum reducant ad salutem animarum, Vnde dictum est *Petro*, & in *Petro* alijs rectoribus ecclesiæ: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*. In populo sunt reges, duces, & Comites, & aliæ potestates, quæ secularia habent tractare negotia, vt totum reducant ad pacem, & vnitatem ecclesiæ. Et quia certum est, reges potestatem suam ab ecclesia accipere, & non ipsam ab illis, sed à *Christo*, (salua pace vestra loquor) non haberetis episcopis præcipere, absoluere aliquem, vel excommunicare, trahere clericos ad secularia examina, iudicare de decimis, de ecclesijs, interdicere episcopis ne tractent de transgressione fidei, vel iuramenti, & multa alia, quæ in hunc modum scripta sunt inter consuetudines vestras, quas dicitis auitas, Dominus enim dicit, *Leges meas custodite*. Et iterum per Prophetam, *Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes scribunt iniustitias, opprimunt pauperes in iudicio, & vim faciunt causæ humilium populi Dei*. Audiat itaque dominus meus (si placet) consilium fidelis sui, commonitionem episcopi sui, castigationem patris sui. Neque cum schismaticis aliquam de cætero habeat familiaritatem, vel communionem. Notum enim est ferè toti mundo, quàm deuotè, quàm honorificè dominum Papam receperitis, quantum Romanã ecclesiam foueritis, & honoraueritis, quantum dominus Papa, & ecclesia Romana personam vestram dilexerint, honorauerint, & in quibuscunque secundum Deum potuerint, vos exaudierint. Nolite (Domine mi) ergo, si salutem animæ vestræ desideratis eidem ecclesiæ quod suum est, aliqua ratione subtrahere, seu in aliquo ei citra iusticiam contra ire; immò eandem ei in regno vestro permittatis habere libertatem, quam in alijs habere dignoscitur, memores quoque sitis professionis quam fecistis, & posuistis scriptam super altare apud Westmunsterß, de seruanda ecclesiæ Dei libertate sua, quando consecrati fuistis, & vncti in regẽ à prædecessore nostro. Ecclesiam etiam Cantuariæ, in qua promotionem, & consecrationem recepistis, in eum statum, & dignitatẽ restituatis, in quibus fuit temporibus prædecessorum vestrorum & nostrorum. Possessiones autem ad ipsam ecclesiam pertinentes, villas, castella, prædia, quæ pro voluntate vestra distribuistis, res etiam omnes ablatas tam nostras, quàm clericorum nostrorum, & laicorum in integrum nobis restituatis; permittatis etiam nos liberè, & in pace redire in sedem nostram, & nos vobis tanquam charissimo domino, & regi fideliter & deuotè seruire parati sumus, in quibuscunque poterimus, saluo honore Dei, & ecclesiæ Romanæ, & ordine nostro: alioquin pro certo sciatis, quod diuinam seueritatem, & vltionem sentietis.

Epistola beati *Thomæ* Cantuariensis Archiepiscopi, ad Alexandrum *summum pontificem*.

AD audientiam tuam (pater sanctissime) confugio; vt, qui ecclesiæ libertatem tanto tui discrimine redemisti, eam vel solam, vel maximam meæ persecutionis causam attendas, qui exemplo tuo vsus sum. Dolui enim statum ecclesiæ labefactari paulatim, & iura eius in auariciam principum dissipari, & occurrendum credidi morbo venienti: & quo plus illi domino meo, cui post Deum cætera debeo, me sciebam obligatum, eo tutiùs iniquis eius instigationibus arbitrabar resistendum, donec obtinuerunt illi, & serenitatem illius obfuscauerunt mihi. Exinde, vt moris est apud principes, criminationes, & calumnias iniecerunt in occasionem persecutionis meæ: & ego eijci malui quàm succumbere. Accessit enim his malis, quod pec-

 catus

catus fui coram rege tanquam laicus satisfacere. Et vnde mihi resistendi suffragia speraueram, inde deceptus sum. Animaduerti etenim dominos, & confratres nostros episcopos istos, pro aulicorum arbitrio, in me paratos animaduertere. Ita cunctis incursantibus ferè suffocatus, ad tuæ pietatis audientiam, quæ nec in extremis agentes negligit, respiraui. sub qua demonstraturus assisto, me nec ibi fuisse iudicandum, nec ab illis. Nam quid aliud hoc esset, patres mei, quàm vestra iura vobis subtrahere? quid aliud, quàm spiritualia temporalibus submittere? semel natum hoc exemplum esset ad multa, eóque credidi firmiùs esse resistendum, quòd procliuior via nocendi nasceretur: si priùs debilitatem agnoscerent. At inquient *reddenda erant* Cæsari, *quæ* Cęsaris *sunt*: sed si in pluribus obtemperandum sit regi, in illis tamen obtemperandum non est, quibus efficitur, ne sit rex. Non essent illa *Cæsaris*, sed tyranni; in quibus, & si non pro me, pro seipsis ei resisterent. Nam si illi extremum iudicium reseruatur, qui potens est iudicare corpus & animam, nunquid extrema erit inter homines summa, qui iudicat secundū seipsum? si iustam fouerunt partem, quid me impetebant, quid me arguunt? si ad eum appellaui apud quem ius vitari, vel nō licet, vel non expedit, aut iniustè me causabantur, aut de iusticia vestra diffidebant. Dupliciter námq; confundebar, si coràm sanctitate vestra conuincerer. Numquid eorum persecutionem merui, pro quibus tantis occursibus me opposueram, & obtinuissem, si voluissent illi? sed malè caput agit, si iam membris destituitur. Qui etiam si oculi contra caput linguam assumant, si benè præuidissent, in se perniciem machinabantur, & eorum vsi sunt principales auxilio in eorum seruitutem. Quod hæc tanti odij causa fuit, vt pro me extinguendo, se ipsos extinguerent, ita pro temporalibus spiritualia negligunt, deficiunt in vtrisque. Quid quod etiam me reclamante, & ad audientiam vestram appellante, patrem suum iudicio damnare ausi sunt? Quinetiam si in vniuersam ecclesiam cum offenso nobis principe aspirationem fecerunt, & te (pater sanctissime) suspicio ista potuit attingere. At inquient, regi tenebantur ex debito Domini: sed illi corporaliter, spiritualiter mihi. Cui potiùs teneri potuerunt; quàm sibi ipsis? nonne potiùs corporalium damnum, quàm spiritualium? At rursus inquient: hoc tempore principem non fuisse prouocandum. Quàm subtiliter in seruitutem suam argumentantur. Immò ipsi prouocant, qui excessibus suis alas præbent ad suffragium. Quieuisset enim, nisi adquieuissent illi. Et quo tempore magis constantia exigitur, quàm inter persecutores? nonne familiares eius persecutionibus comprobantur? Si semper succumbant, qualiter obtinebant? necesse est aliquando resistant. Condescende ergo, (pater sanctissime) in fugam meam, & persecutionem, & me aliquando magnum fuisse reminiscere tempore tuo, & propter te iniurijs lacessitum. Vtere rigore tuo, coerce illos, quorum instinctu nomen huius persecutionis obrepsit, nec domino regi horum aliquid imputetur, qui huius machinationis potius est minister, quàm repertor.

❧ Epistola beati *Thomæ* Cantuariensis Archi- *episcopi ad suffraganeos suos.*

THomas Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, venerabilibus fratribus suis Lundoniensi, cæterisque totius Cantuariensis prouinciæ episcopis, sic transire per bona temporalia, vt non amittant æterna. Fratres mei dilectissimi, quare non consurgitis mecum aduersus malignantes? Vt quid non statis mecum aduersus operantes iniquitatem? An ignoratis quoniam dissipat dominus ossa eorum, qui hominibus placent? confundentur, quoniam dominus spreuit eos. Satis nouit discretio vestra, quoniam error cui non resistitur, approbatur, & veritas cùm minimè defenditur, opprimitur. Videturq; testante *Gregorio* consentire erranti, qui ad resecanda, quæ corrigi debent, non occurrit. Inde est, quòd dominum nostrum regem Angliæ satis, supérque satis sustinuimus: nec vllum ex eo sustinentiæ nostræ assecuta est ecclesia Dei compendiū. Periculosum & intolerabile de cætero nobis visum est, & tantos illius officialiumq; suorū circa ecclesiam Dei, & ecclesiasticas personas excessus, vt hactenus

impunitos relinquere, Præsertim cùm sæpissimè literis, & nuntijs, modisque alijs, prout decuit, studuerimus à peruerso proposito suo eum reuocare. Et quoniam vix ab eo auditi sumus, nullatenus tamen exauditi, scriptum illud, in quo illæ non cōsuetudines, sed potiùs prauitates, quibus perturbatur & confunditur ad præsens Anglicana Ecclesia, continentur, ipsiusque scripti auctoritatem, inuocata Spiritus sancti gratia publicè condemnauimus, & cassauimus. vniuersos etiam obseruatores, exactores, cōsiliatores, adiutores, seu defensores earum excommunicauimus. Omnesque vos Episcopos à promissione qua contra institutionem Ecclesiasticam, & ad earum obseruationem tenebamini, auctoritate Dei & nostra absoluimus. Quis enim dubitat sacerdotes *Christi*, regum & principum, omniumque fidelium, patres & magistros censeri? Nonnè miserabilis insaniæ esse cognoscitur, si filius patrem, discipulus magistrum sibi conetur subiugare, & iniquis obligationibus illum potestati suæ subijcere: à quo credit non solùm se in terra, sed etiam in cœlis ligari posse, & solui? Proinde ne in huius sententiæ commissum incidamus, auctoritatem ipsius scripti, ipsumque scriptum, cum prauitatibus, quæ in eo continentur, in irritum duximus, & cassauimus. Præsertim his, *Quòd non appelletur ad sedem Apostolicam super aliqua causa, nisi licentia regis. Quòd non liceat Archiepiscopo, vel Episcopo, exire de regno, & venire ad vocationem domini Papæ, sine licentia regis. Quòd non liceat Episcopo excommunicare aliquem, qui teneat de rege in capite, sine licentia regis, vel aliquem alium officialium suorum, sub interdicto ponere. Quòd non liceat Episcopo coercere aliquem de periurio, vel fide læsa, quòd clerici trahātur ad secularia iudicia, quòd laici seu rex seu alij tractent causas de ecclesijs, vel decimis, & alia in hunc modū.* Denuntiamus etiam excommunicatum, & excommunicauimus ex nomine *Iohannem* de Oxenford, qui in hæresim damnatam incidit, parando iuramentum scismaticis, per quem scisma iam ferè emortuum in Alemannia reuixit; communicando etiam nominatissimo illi scismatico *Reginaldo* Coloniensi: & quia contra mandatum domini Papæ, & nostrum Salesbiriensis Ecclesiæ decanatum sibi vsurpauit. Quod quidem factum, tam detestabile, tam iuri contrarium, tam Ecclesiæ Dei exemplo perniciosum penitus cassauimus, & deuocauimus in irritum, præcipientes Episcopo Salesbiriensi, & capitulo in virtute obedientiæ, & in periculo ordinis sui, ne de cætero, visis literis nostris ex eo facto eum Decanum haberent. Similiter & *Richardum* de Iuecestre denuntiamus excommunicatum, & excommunicauimus, eò quòd in eandem heresin damnatam inciderit, communicando *Reginaldo* Coloniensi scismatico, machinando etiam, & fabricando omnia mala, cum scismaticis, & Theutonicis illis in perniciem Ecclesiæ Dei, & præsertim Ecclesiæ Romanæ, ex pactis contrarijs inter dominum regem, & ipsos. Excommunicauimus etiam *Richardum* de Luci, & *Iocelinum* de Bailol: qui prauitatum illarum auctores, & fabricatores extiterunt. *Ranulfum* etiam de Broc, qui bona Ecclesiæ Cantuariensis, quæ alimenta de iure sunt pauperum, occupauit, & detinet, hominesque nostros tanquam Laicos cepit, & in captione detinet. Excommunicauimus etiam *Hugonem* de sancto *Claro*, & *Thomam* filium *Bernardi*, qui eiusdem Ecclesiæ Cantuariensis bona, & possessiones absque conniuentia siue assensu nostro occupauerunt. Omnesque qui de cætero in possessiones & bona Ecclesiæ Cantuariensis contra voluntatem nostrum, & consensum, manus violentas extendent, eadem excommunicationis sententia innodauimus. Iuxta illud Papæ *Lucij*. *Omnes Ecclesiæ raptores, atque suarum facultatum alienatores à liminibus eiusdem matris Ecclesiæ sequestratos anathematizamus, damnatos atque sacrilegos esse iudicamus.* Et non solùm eos, sed etiam cum ijs comprehendas consentientes. Et alibi dicit Scriptura, *Qui consentit peccantibus, et alium peccantem defendit, maledictus erit apud Deum, & apud homines; corripieturque increpatione seuerissima.* Et iterum. *Si quis peccantem defendit: acrius, quàm qui peccauit, coerceatur.* Sanè in domini regis personam sententiā adhuc ferre distulimus, expectantes si fortè inspirante diuina gratia resipiscat; in proximo tamen eam laturi, nisi citius resipuerit. Et inde est, quod fraternitati vestræ mandamus atque in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus viros prætaxatos, qui à nobis excommunicati sunt, vos quoque prout excommunicatos habeatis, & denuntiari faciatis. Iuxta illud decretum *Honorij* Papæ: *Licitum sit omnibus Episcopis excommunicatorum suorum nomina, tam vicinis Episcopis, quàm suis parochianis pariter indicare: eaque in celebri loco posita præ foribus Ecclesiæ, cunctis venientibus*

tibus inculcare, quatenus in vtraque diligentia excommunicationis, vbique Ecclesiasticus aditus denegetur & excommunicationis causa omnibus auferatur. Tibi autem, (frater Episcope Londoniensis) mandamus, & in vi obedientię iniungimus, quatenus literas presentes alijs fratribus, & coepiscopis nostris omnibus de prouincia nostra manifestes & ostendas. Valete in *Christo*, & pro nobis constanter orate.

His ita gestis, *Henricus* rex Angliæ rediit de Normannia in Angliam, & cum magno exercitu perrexit in Guallias, vbi multos de nobilibus, baronibus, & hominibus suis perdidit. Et iustitiam fecit de filijs *Ris*, & de filijs, & filiabus nobilium suorum; oculos puerorum eruit scilicet, & nares, auresque puellarum abscidit. Anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo sexto. Qui erat annus duodecimus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis. Idem rex *Henricus* expulit ab Anglia, & ab omnibus terris suæ dominationis, omnes homines & fæminas, quoscunque inuenire potuit de cognatione beati *Thomæ* Cantuariensis: Pueros etiam in cunis vagientes, & adhuc ad vbera matrum pendentes, misit in exilium: vt visis illis augmentaretur dolor præfati Archiepiscopi. Quid facis tyranne? Quæ te dementia vicit, vt sic sine causa expelleres de regno tuo, qui malum non fecerunt, nec dolus inuentus est in ore eorum? Nil impedit ortos exule seruatis legibus vrbe frui. Quos cùm beatus ille *Thomas* videret, turbatus est valdè, & dolori eorum compatiens plusquam martyr fuit.

Nec mirum est igitur, si mens sua turbida facta
De niue manantis more liquescit aqua.

Tamen hęc omnia vir Dei cum multa patientia sufferebat. Ex vix per duos annos moram fecerat in Abbatia de Pontenie, cum *Gwarino* Abbate, & Monachis ibidem Deo seruientibus, quibus commendatus fuerat in custodia, ab *Alexandro* summo Pontifice. Et ecce rex Angliæ mandauit prædicto Abbati de Pontenie, quòd si ille vlteriùs retineret Cantuariensem Archiepiscopum in domo sua, ipse fugaret ab Anglia omnes Monachos sui ordinis. Vnde factum est vt beatus *Thomas* sponte sua alienatus est à domo illa, ne causa illius tot domus religiosorum perirent. Transtulit ergo se ad beatum regem Francorum *Lodowicum*; à quo benignè susceptus missus est ad abbatiam sanctæ *Columbæ* iuxta Senonem ciuitatem.

Epistola *Alexandri* Papæ ad *Henricum* regem *Angliæ*.

A*Lexander* Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio *Henrico*, illustri Anglorum regi, salutem, & Apostolicam benedictionem. Etsi circa nos, & matrem tuam sacrosanctam Ecclesiam filialis in te deuotio videatur aliquatenus tepuisse; paternum tamen affectum circa te, & regnum tuæ gubernationi commissum, nullo tempore deseruimus. Tua ergo seueritas, quòd *amici verbera potiora, quàm oscula inimici* existant, diligenter aduertens, consideret studiosiùs, & attendat, quòd sicut clerici à viris secularibus vita & habitu distinguuntur; ita & iudicia clericorum à Laicorum iudicijs diuersa penitus comprobantur. Quare si ea, ordine quo non decet, peruertas, & quæ sunt *Iesu Christi* tuæ potestati vsurpas, nouas leges ad oppressionem Ecclesiarum, & *Christi* pauperum, pro tuo beneplacito condas; consuetudines etiam, quas auitas vocas, inducas, tu ipse proculdubio in extremo examine, quod effugere non poteris, modo consimili iudicaberis; *Et eadem mensura, qua mensus fueris, remetietur tibi.* Verùm ne commonitiones nostræ auribus excellentię tuæ tædiosæ vel asperæ aliquatenus videantur: scriptum recollige, quòd *filium quem corripit pater diligit*, pro certo cognoscens quòd quantò personam tuam ardentiori in Domino charitate diligimus, & sincerissimæ tuæ deuotionis insignia nobis & Ecclesiæ Dei multipliciter & magnificè olim exhibita ad memoriam sæpius & studiosiùs reuocamus, tantò hæc tibi, cui spiritualem & æternam salutem totis cordis affectibus exoptamus, libentius intimamus. Si enim te in aliquo futurum iudicium deterret, aut præmiorum in æterna requie corona delectat, veram, quæ Deus est, iustitiam colere, ius suum vnicuique tribuere, negotia Ecclesiastica, & præsertim criminalia, quæ de læsione fidei vel iuramenti

menti emergunt, causas quoque super rebus & possessionibus Ecclesiarum, personis Ecclesiasticis tractandas relinquere; regnum & sacerdotium non confundere, non adeo serenitatem tuam deceret; nec etiam expediret. Si autem vniuersa, quæ in vsus tuos per huiusmodi angarias de bonis Ecclesiasticis conuertuntur, in refectione pauperum vel alijs operibus pietatis expenderes, obsequium non magis Deo gratum efficeres, quàm si altari quolibet discooperto aliud cooperires: aut si *Petrum* crucifigeres vt *Paulum* à mortis periculo liberares. Recolere siquidem debes, & præ oculis ad huius rei exemplum habere, qualiter rex *Saul*, qui deuicto Amalech prædam contra Domini præceptum reseruare volebat, cùm se ad excusationem sui hæc ad sacrificandum reseruasse proponeret, à Domino fuerit reprobatus, & alius eo viuo in honorem & dignitatem regiam subrogatus. Quem vtique peccata populi regem effecerant: sed tamen à gubernatione regni, commissa propria destituerunt. Quomodo etiam rex *Ozias* dum thurificare voluit, & sacerdotis officium sibi vsurpare, lepra digna vltione percussus fuisset, tuæ saluti congruit ad animum reuocare. Si vero successus tuos viribus & potestati tuæ, & non Deo ascribas, ille proculdubio, qui te alijs præfecit, & magnum in orbe principem, ad fidelium suorum gubernationem, non ad depressionem constituit, talenta tibi commissa, graui à te cum censura requiret; & sicut de *Roboam* filio *Salamonis* legitur, qui pro delicto patris à regno eiectus est, sic Deus commissum paternum in hæredes transfundet. Tu ergo prauis suggestionibus cuiuslibet non adquiescas, nec his, qui semper mala susurrant, aures inclines, sed quæ tuam salutem expediant, diligenter audias. Et ita ad honorem Dei & Ecclesiæ tranquillitatem & pacem, ad quod solummodo regni gubernationem adeptus es, idem regere, & secundum quod Dominus tibi administrauerit, studeas viriliter gubernare, vt regnum temporale conseruet, & post illud det tibi Deus sine fine mansurum.

Epistola *Alexandri* Papæ, ad *Gillebertum* Londoniensem *Episcopum, pro beato* Thoma.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri *Gileberto* Londoniensi Episcopo, salutem, & Apostolicam benedictionem. Quod circa ea, quæ tuæ iniunximus fraternitati, efficax studium & diligentiam impendisti, & charissimum in *Christo* filium nostrum *Henricum*, illustrem regem Angliæ, super incremento, & exaltatione Ecclesiæ, ac nostra, fideliter sollicitare ac commonere curasti, gratum omnimodis & acceptum habemus, & tibi exinde gratias vberrimas exoluentes, sollicitudinis tuæ prudentiam magnificis super hoc laudibus in Domino commendamus. Quoniam verò eundem regem tanquam filiũ charissimum, & inclytum principem arctiori charitate diligimus; idcirco per te & per venerabiles fratres nostros, Rothomagensem Archiepiscopum, & Herefordensem Episcopum, nec non per charissimam filiam nostram in *Christo*, illustrem quondam Romanorum Imperatricem, matrem eius, sæpe ac sæpe ipsum solicitandum duximus, & ad Ecclesiæ deuotionem multimodis prouocandum. Gaudemus autem & exultamus in Domino super ea deuotione eiusdem regis, quam tuis literis nobis significasti. Ceterùm quoniam eum volumus deuotum esse ecclesiæ Dei & nobis, sicut ab ipso principio consueuit existere: rogamus fraternitatem tuam, monemus atque mandamus, quatenus ipsum solicitè ac diligenter sæpe & sæpius per te & alios commoueas, horteris modis omnibus, & inducas, vt ad eundem Ecclesiæ honorem pariter & exaltationem solito modo intendat, & causam ipsius strenuè foueat, & manuteneat atque defendat. Ecclesias verò & Ecclesiasticas personas diligat & honoret, & eorum iura conseruet. Venerabilem quoque fratrem nostrum Cantuariensem Archiepiscopum, in amorem & gratiam suam reducat. Nos enim si eam, quam incepit, beato *Petro* & nobis reuerentiam exhibuerit & honorem, eum feruentiori affectione diligemus, & ad honorem & exaltationem ipsius, & conseruationem regni sibi commissi, modis omnibus, prout decuerit, intendemus. Malumus enim ipsum in patientia & mansuetudine vincere, quam eum aliquo modo grauare, quamdiu id poterimus sustinere. Datum in gradu *Mercurij* vndecimo Kalend. Septembris.

¶ Epistola

Epistola *Gilleberti* Londoniensis Episcopi ad *Alexandrum Papam de responso regis super negotio Cantuariensis Archiepiscopi.*

PAtri suo & domino summo Pontifici *Alexandro*, frater *Gillebertus* Londoniensis Ecclesiæ minister, debitum sinceræ charitatis humilisque obedientiæ famulatum. Mandatum vestrum, (pater in *Christo* charissime) debita veneratione suscipientes, illico filium vestrum dominumq; nostrum, charissimum illustremq; Anglorum regem, in ipsis iam Galliæ finibus agentem exercitum, adiuimus. Et adiuncto nobis venerabili fratre nostro *Richardo* Heresordensi Episcopo, iuxta vestri formam mandati diligenter, & intentè conuenimus. Cui singula, quæ vestris nobis sunt expressa literis, ante oculos ponentes, ipsum obsecrando, & quantùm regiam decebat maiestatem arguendo, constanter, & instanter hortati sumus, vt de propositis sibi satisfaceret, & si à rationis tramite deuiauerat, ad viam veritatis & iustitiæ redire vestra per nos reuocatus admonitione non tardaret. A patre piè commonitus à prauis actibus omnino desisteret, Deum puro corde diligeret, & matrem suam sanctam Romanam Ecclesiam solita veneratione respiceret: nec eam visitare volentes inhiberet, appellationes ad eam factas non impediret, & * fratrem nostrum dominum Cantuariensem benignè reuocans & reducens, in beati *Petri* & vestra reuerentia firmus immobilisque persisteret, & pietatis intendens operibus Ecclesias & Ecclesiasticas personas tam regni quàm terræ suæ non grauaret, nec per se nec per alium grauari permitteret: sed ipsas diligens regia protectione conseruaret, vt ille per quem reges regnant temporale regnum sibi conseruaret in terris, & æternum largiretur in cœlis. Alioquin nisi monitis salutaribus adquiesceret sanctitas vestra, quæ hucusque patienter sustinuit, vlteriùs in patientia sustinere non posset. Ad hæc adiecimus timendum sibi fore, ne si errata non corrigeret, iram omnipotentis Dei citò incurreret, vt nec regnum eius diu staret, nec suos prosperari permitteret. Sed qui humilem exaltauerat iam iam exaltatum ab ipso regni culmine duriùs allidendo deijceret. Ipse verò correptionem vestram multa gratiarum actione suscipiens, multa animi temperantia multaque modestia consequenter respondit ad singula. Inprimis asserens, mentem suam à vobis se nullatenus auertisse, nec id vnquam propositi mente concepisse, quin dum paternam sibi gratiam exhibueritis, vos vt patrem diligat, & sanctam Romanam Ecclesiam vt matrem veneretur & foueat, & sacris iussionibus vestris, salua sibi sua regnique sui dignitate, humiliter obtemperet & obediat. Quòd si vos aliqua iamdiu reuerentia non respexit, hanc huius rei causam asserit, quòd cùm vobis in necessitate toto corde, tota mente, totis viribus astiterit, sibi postmodum per nuntios in necessitate recurrenti ad vos, dignè pro meritis sanctitas vestra non respondit: sed in omni ferè petitione sua se repulsam sustinuisse conqueritur, & erubescit. De paterna tamen confisus gratia, quæ filium cùm volet exaudiet, vultus sperans & expectans lætiores in beati *Petri* & vestra, vt dictum est, fidelitate, immobili constantia perseuerat. Inde est, quòd sanctitatem vestram visitare volentem nullum impediet; sed nec hactenus vt asserit impediuit. In appellationibus ex antiqua sui regni institutione, id sibi vendicat honoris & oneris, vt ob ciuilem causam nullus clericorum regni sui eiusdem regni fines exeat, nisi, an ipsius auctoritate & mandato ius suum obtinere queat, priùs experiendo cognoscat. Quod si nec sic obtinuerit ad excellentiam vestram ipso in nullo reclamante, cùm volet, quilibet appellabit. In quo si iuri vestro vel honori præiudicatur in aliquo, id se totius Ecclesiæ regni sui consilio correcturum in proximo, Domino iuuante, pollicetur. Imperatorem illum, & si scismaticum nouerit, à vobis tamen excommunicatum esse vsque hodie non resciuit. Quòd si denuntiatione nostra rescierit, si fœdus illicitum cum ipso aut aliquo alio quolibet inijt, & hoc Ecclesiæ regni sui iudicio, similiter & consilio se correcturum promittit. Patrem nostrum dominum Cantuariensem suo se regno nequaquam expulisse asserit. Vnde sicut abscessit vltroneus, sic ad Ecclesiam suam, cùm sibi sederit in animo, plena pace sua

al. patrem

reuertendi sibi liberum erit. Dum tamen in satisfaciendo sibi super his, vnde conqueritur, regias sibi & iniquas ipse iuratus est, velit dignitates integrè conseruari. Si qua verò Ecclesia vel Ecclesiastica persona ab ipso vel à suis se grauatam ostenderit, satisfactione plenè totius Ecclesiæ iudicio paratus erit. Hæc à domino nostro rege in responsis accepimus. qui vtinam ad omnem voluntatem vestram vberius aliquid accepissemus. Eadem verò sublimitati vestræ notificanda duximus, vt ex responsis ipsius aduertat discretio vestra, quo negotium hoc fine concludat. causam námque suam dominus rex plurimùm sibi iustificare videtur, cùm in omnibus quæ dicta sunt, Ecclesiæ regni sui consilio simul & iudicio se pariturum, & patris nostri domini Cantuariensis reditum, iuxta quod dictum est, se nullatenus impediturum pollicetur. Vnde vestræ supplicandum æstimauimus excellentiæ, quatenus illud præ oculis habentes, *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet.* Zelum illum, qui ad vlciscendam omnem, quæ Ecclesiæ Dei irrogatur, iniuriam, laudabiliter igne diuini spiritus accensus est, si placet, ad tempus intra fines modestiæ cohibeatis; ne vel interdicti sententiam, vel vltimum illud præcisionis elogium proferendo, Ecclesias innumeras subuerti miserè toleratis, & tam regem ipsum, quàm innumeros cum eo populos, à vestra, quod absit, obedientia irreuocabiliter auertatis. bonum est membrum capiti cohærere, vel saucium, quàm à corpore proijci, iam præcisum. redeunt ad sanitatem saucia, vix corpori coalescunt iam præcisa. adducit desperationem præcisio: cùm sanet vulnus sæpissimè cautè medicantis operatio. Vnde si placet bonum est, vt sanando vulneri, si quod est, ad præsens operam detis, quàm Ecclesiæ Dei partem nobilissimam præcidendo, quæ turbata sunt hoc tempore, longè supra quàm possit exprimi, perturbetis. Quid enim si sermo vester nondum plenè capit aut capitur. Numquid diuina desperanda est gratia? quia tempore accepto & capiat & capiatur? numquid abbreuiata est manus Domini vt saluare nequeat? aut auris eius aggrauata vt non exaudiat? currens ille sermo velociter: potenter cùm vult immutat omnia, & dat sanctorũ precibus etiam insperata. Sanguis regius tunc scit demũ vinci, cùm vicerit. Nec erubescit cedere cùm superauerit. Mansuetudine leniendus est, monitis & patientia superandus. Quid enim si iacturam quandam temporaliũ infert, vel exhibita vel in tempus exhibenda adhuc etiam patientia. Numquid non seueritati retrahendum est cùm strages imminet populorum? Numquid non in mare multa iactanda sunt, cùm iam spondet interitum cõfusio tetra maris & fluctuum? Insipienter attamen in charitate non ficta loquimur. Si hic rei finis extiterit, vt amissis suis dominus Cantuariensis exilium iuge sustineat, & vestris, quod absit, mandatis vlteriùs Anglia nõ obediat, fuisset satius patienter in tempus sustinuisse, quàm tanto zelo seueritatis partibus institisse. Quid enim si plures è nobis ab obedientia vestra persecutio seperare non possit? Non deerit tamen, qui genu curuet ad *Baal*, & de manu idoli pallium Cantuariæ, non habito religionis & iustitiæ delectu, suscipiat. Nec deerunt, qui sedes nostras occupantes, & cathedras insidentes ipsi tota mentis deuotione obediant. Iam multi præmasticant ad talia, optantes vt veniant scandala, & directa ponantur in praua. Vnde non propria, pater, plangimus aut ploramus incommoda: sed nisi his malis occurreritis, fœdam Ecclesiæ Dei subuersionem imminere cernentes, pertimescimus, ne citiùs ob vitæ tædium optemus perisse diem, qua ad spectacula huiusmodi nati sumus. Conseruet incolumitatem vestram in tempora longa omnipotens Deus, in *Christo* dilecte pater.

Epistola beati *Thomæ* ad regem *Henricum*.

REuerendissimo domino suo, *Henrico* Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Normannorum & Aquitanorum, & Comiti Andegauorum, *Thomas* eadem gratia Cantuariensis Ecclesiæ humilis minister, salutem, & vtinam per omnia benefacere. Loqui de Deo liberæ & quietæ mentis est valdè. Inde est quod loquor ad Dominum meum, & vtinam ad omnes pacificè. Obsecro (mi domine) vt sufferatis cum animi patientia modicum quid commonitionis, conferentis per gratiam Dei, quæ nunquam *vacata est, ad animæ vestræ salutem, & meæ liberationem. Angustiæ mihi

* *al. vacuata*

mihi sunt vndique: tribulatio enim & angustiæ inuenerunt me, inter duo grauissima & timenda constitutum: Et inter duo constituta grauissima, timendum silentium loquor, & commonitionem. Si autem siluero mors mihi est, nec effugium manus Domini dicentis: *Si non annuntiaueris delinquenti peccatum suum, & moriatur in peccato suo, sanguinem eius de manu tua requiram.* Si commonuero, timeo, ne non effugiam domini mei, quod absit, indignationem: Nec accidat mihi, quod sapiens ille dixit: *Cùm is, qui non placet ad intercedendum vel commouendum accedit vel mittit, verendum est ne irati animus ad deteriora prouocetur.* Quid ergo faciam? loquar, an sileam? Vtrobique certè periculum. Veruntamen quoniam tutius est incidere in hominis indignationem, quàm in manus Dei viuentis, confisus de misericordia altissimi, in cuius manu sunt corda regum, & quo voluerit inclinabit ea (& vtinam in partem meliorem) loquar ad dominum meum, quia semel coepi. Multotiens enim bona parantur inuitis, maximè cùm eorum potiùs saluti consulitur, quàm voluntati. In terra vestra captiua tenetur filia Syon, sponsa regis magni oppressa à multis, affecta ab his, qui à tempore longo oderunt eam, & à quibus potiùs honoranda esset quàm affligenda, maximè a vobis. Habita igitur vobiscum recordatione beneficiorum singulorum, quæ vobis cõtulit Deus in initio regni vestri, in medio, & ferè, vsque modo; soluite eam, & permittite conregnare sponso suo, vt benefaciat vobis Deus, & incipiat statim conualescere regnum vestrum, & auferatur opprobrium de generatione vestra, fiatque summa pax in diebus vestris. Credite mihi (dilectissime domine serenissime princeps) patiens enim retributor est dominus: longanimis expectator: sed vltor grauissimus. Audite me, & benefacite. Sin autem, verendum est, quod absit, ne accingatur gladio suo super femur suum potentissimus, & veniat in manu valida cum malitia multa, liberare sponsam suam, non sine grandi plaga de oppressione & seruiture tribulantis. Si verò me audieritis, quoniam necesse habet dominus in hoc instanti obsequium vestrum experiri, tanquam strenui militis sui, benefaciet vobis Deus, & addet gloriam gloriæ vestræ in progeniem filiorum & filiarum vestrarum, vsque in tempora longa. Alioquin, vereor (quod tibi Deus auertat) ne non deficiat gladius de domo vestra, donec veniat, qui vlciscatur de plano suam & suorum iniuriam, altissimus. sicut nec de domo *Salomonis* à quo, licèt eum Deus elegisset, & contulisset ei tantam sapientiam & pacem, vt diceretur ab omnibus, hic est filius sapientiæ & pacis: Et quoniam recessit à via Dei, & ambulauit in iniquitate super iniquitatem, scidit Deus regnum suum, & dedit illud seruo suo; maximè quia non quæsiuit subitò post delictum placare Dominum; sicut & *Dauid* pater suus, qui statim post offensam humiliauit se domino, emendauit culpam, petiuit misericordiam, & obtinuit veniam. Vtinam & vos cum Dei gratia similiter faciatis. Hæc vobis ad præsens scribo, cætera in ore latoris præsentium, viri religiosi, & magnæ opinionis, fidelis etiam (vt credimus) vestri, posuimus. Quibus quæso si placet fideliter credatis: potiùs tamen desidero cum gratia vestra benigno vestro vti colloquio. benè valeat semel & semper dominus meus.

Epistola beati *Thomæ* ad *Robertum Herefordensem Episcopum.*

THomas Dei gratia Cantuariensis Ecclesię minister humilis, venerabili fratri *Roberto* eadem gratia Herefordensi Episcopo salutem, & per omnia benefacere. Si literæ nostræ fraternitatis tuæ excitauere sollicitudinem, vtinam non affectu desidem reperissem, nec circa officij suscepti debitum effectu minus vigilem. Elegi abiectus esse & anathema pro omnibus vobis, opprobrium hominum & abiectio plebis, ne viderem mala sanctorũ, & dissimularem iniuriam gentis nostræ: expectans si quis fortè ex omnibus vobis zelans legem Dei, & ecclesię libertatẽ affectans, exiret post me, & veniret post me, vt non daremus cornua peccatoribus. Et ecce tu, quẽ credebam mihi à domino datum esse, vt mecũ ędificares, euelleres, & plantares, propinas mihi stimulũ in ruinã, solatiũ in desperationem, prędicans humiliationem, immò deiectionẽ, annuncians bonũ, cùm vndeq; sit turbatio in perniciem Dei, & clericorum. & cùm deberes animi vacillantis firmare constantiam, sustinere mecum congressum ad defendendum patrimo-

patrimonium crucifixi, ad reprimendos & expugnandos hostes ecclesiæ, instillare auribus meis, inspirare animo meo, vt obsecrarem instantiùs, arguerem arctiùs, increparem duriùs. Quòd si me non audirent, exclamare certè debueras contra me: exurge, quare obdormis? Exere gladium sancti *Petri*, vindica sanguinem seruorum *Christi*, qui effusus est; iniurias ecclesiæ, quæ in nobis & nostris fiunt tota die. Excidítne à memoria tua quantis sim iniurijs afflictus, quibus affectus contumelijs, cùm in persona mea contra omnem authoritatem, & contra omnem iuris formam, vtrum iudicaretur *Christus* ante tribunal præsidis. Non reuoco certè ad animum propriæ personæ iniuriam etsi ecclesiæ. Attende diligentiùs, altiùs in corde tuo repone, quid ageretur ante exitum meum, quid in exitu, quid postea, quid etiam agatur singulis diebus in terra illa circa ecclesiam Dei, & eius ministros. Qua animi conscientia ista dissimulare potes tu, de quo sperabatur, quòd esses redempturus Israel, liberaturus a seruitute ecclesiam? Et nunc quia tanto tempore tacuisti, doleo semper te (fili mi progenite) & timeo ne succedat tibi, qui tollat progenita tua, & auferat benedictionem primogeniti (quod absit) a te. Veruntamen etsi hactenus * tacuisti, resume vires (fili charissime) clama, ne cesses, exalta vocem tuam contra eos, immitte eis timorem, incute contritionem, excute satisfactionem, ne ira Dei descendat super eos, & tota gens pereat, vel (quod absit) maiores in gente. Vltio enim diuina iam in ianuis est. Hæc tibi scribo, non ad confusionem tuam, sed ad cautelam: vt fultus auctoritate Dei & nostra, de cætero valeas & velis necessitates officij tui fortiùs & validiùs exercere. Hoc vnum in summa te volo scire: per misericordiam Dei non extorquebitur a me ecclesiæ confusio. Præterea gratias tibi ago, quòd vel nunc visitasti me, & solatio tuo confortasti. Quid plura? Vnum est, quòd sine multa animi mei amaritudine sustinere non valeo. Fleo equidem super dilectissimo domino meo rege. Timor enim & tremor venerunt super me: & contexerunt me tenebræ, eò quòd videam domino meo regi tribulationem & angustiam imminere. Nec mirum. Commouit enim ecclesiam Dei, & conturbauit eam: ostendens clero suo dura, & potans eam vino mœroris. Propterea dicit ei dominus. Vbi sunt nunc sapientes consilarij tui, qui dederunt tibi consilium insipiens; qui dicebant: filius sapientum tu es, filius regum antiquorum, quorum consuetudines obseruandæ in Anglia: quas qui non obseruauerit, non est amicus *Cæsaris*, hostis est coronę, reus iudicio. sed certè magis est amicus crucis *Christi*, quoniam væ his, qui condunt leges iniquas, & scribentes scripserunt iniustitias, vt opprimerent pauperes in iudicio & vim facerent causæ humilium populi mei; vt essent ecclesiæ, & viduæ præda eorum, & clericorum aliquorum diriperent bona. Quid facient in die visitationis, & calamitatis de longè venientis? Ad cuius confugient auxilium, & derelinquent glorias suas, ne incuruentur sub iudicio, & cadant cum interfectis? Vbi sunt nunc sapientes eius? procedant, annuntient ei, & dicant, quid cogitauerit dominus exercituum super Angliam. Stulti facti sunt sapientes eius, & emarcuerunt principes eius, deceperunt Angliam Anglorum populorum, dominus immiscuit in medio eius spiritum vertiginis. Errare fecerunt Angliam in opere suo, sicut errat ebrius, vomens, treménsque & non erit Angliæ opus. Quis faciet caput aut caudam, quià comederunt *Iacob* & locum eius desolauerunt, & dixerunt, Hæreditate possideamus sanctuarium Dei, exprobrando sacerdotibus, & eorum principibus, dicentes: quo confugietis e manibus nostris? aut in quo est vobis fiducia? Quare recessistis, & obstitistis præceptis meis? ô quàm inanes cogitationes istæ! quàm pessimæ operationes in conspectu domini, qui videt quàm vanæ sunt! Ipse enim irridebit sic cogitantem, sic operantem prospiciens, quòd propè veniat dies eius, & iam in ianuis sit, & dicet: ecce homines, qui non posuerunt Deum adiutorem suum, sed sperauerunt in multitudine diuitiarum suarum, & præualuerunt in vanitate suâ. Sed frustra hæc faciunt: non relinquet dominus ecclesiam suam, nec clerum suum sine defensore, sine vltione grauissima. Fundata est enim supra firmam petram, Petra autem ipse est *Christus*, qui eam proprio sanguine suo fundauit. Certè si ista non emendauerint, non ferent ea impunè, quoniam conculcauerunt sancta sanctorum, domum Dei, sacerdotes eius iniurijs afficiendo, verbisque probrosis. Hi sunt, quibus dominus ipse ait, *Dixi dij estis & filij excelsi omnes.* Et alibi. *Qui vos odit, me odit: & qui vos spernit, me spernit: & qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.* Reuertantur

* al. siluisti

ad cor; abijciant mala ista a se: agant pœnitentiam cum summa humilitate. Alioquin verendum est, ne dominus noster citò, quod absit, veniat: adducens super eos, & terram eorum, grandem tribulationem, & vltionem retributionis grauissimam. Ecce veniet dominus noster & non tardabit: & ipse saluabit nos, quoniam nunquam derelinquet sperantes in se. Propheta enim dicit, *Spera in domino & fac bonitatem, & pasceris in diuitijs eius.* Et alibi; *Expecta dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum, citòque liberaberis a laqueo venantium, & a verbo aspero.* & vt cætera omnia debito fine concludam, quoniam ostendit nobis dominus quæ & quanta oporteat nos pati pro nomine suo, & pro defensione suæ ecclesiæ, necesse habemus, vt ores tu, & tota ecclesia tibi commissa instanter pro nobis: vt quod nostris meritis non valemus, 10 tua & sanctorum virorū intercessione, qui in ditione tua sunt, sustinere valeamus, & ob id gratiam sempiternam consequi mereamur. Vale, & confortare; valeat & tota Anglicana ecclesia, & confortetur in Domino: vt & nos benè valeamus. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ, post reditum suum de Guallia transfretauit de Anglia in Normanniam; & *Willielmus* rex Scottorum secutus est eum. Eodem anno obijt Comes *Cospatricus* in Albania, & *Waldeuus* filius eius successit illi. Anno gratiæ millesimo centesimo sexagesimo septimo, qui erat annus decimus tertius regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis. obijt *Matildis* quondam Romanorum imperatrix, mater prædicti regis *Henrici* Angliæ, & sepulta est apud Rothomagum in abbatia, quæ dicitur sancta *Maria* de Pratis. Eodem anno *Fredericus* Romanorum imperator venit Romam, & *Widonem* de Crema, Antipapam, scismaticum, vi & armata manu in sedem apostolicam in- 20 trusit. quo recedente, statim pestis mortifera in populum eius grassata est, & *Reginaldus* Coloniensis electus, totius scismatis caput, in Alpibus extinctus est: & vt ossa eius a carnibus disiungerentur, & Coloniam deferrentur, totus in aqua coctus est.

Epistola beati *Thomæ* Archiepiscopi ad *Alexandrum* Papam.

AMantissimo patri, & domino, *Alexandro* Dei gratia summo pontifici *Thomas* Can- 30 tuariensis ecclesiæ humilis minister, debitam, & deuotam obedientiam. Satis superque satis sustinui, (pater amantissime) correctionem regis Angliæ, expectans, nec vllum omnino patientiæ meæ fructum obtinui: quin potiùs detrimentum, & exterminium auctoritatis, & libertatis ecclesiæ Dei, dum incautè sustineo, cumulaui. Conueni eum multotiens per nuntios religiosos, & idoneos, & ad debitam satisfactionem frequenter inuitaui: literis etiam, quarum transcripta vobis misi. diuinam ei seueritatem, & vltionem, nisi resipisceret intimaui, ipse verò magis, ac magis procedit in deterius, conculcans, & deprimens ecclesiam Dei: sic & personam meam, & eos, qui mecum exulant, adeo persequens, vt etiam beneficia seruorum Dei, qui nobis Dei & vestri cau- sa victualia prouident, minis, & terroribus suis auferre conetur. Scripsit enim abbati 40 Cisterciensi, quod sicut abbatias ordinis, quæ in ipsius potestate sunt, diligit: ita nos a beneficio, & familiaritate ordinis faciat alienos. Quid multis? coúsque sub patientia nostra, tam ipsius regis, quàm officialium suorum perfecit duritia, vt si multitudo virorum quantumlibet religiosorum rem nobis, vt est, interpositis etiam iuramentis, assereret, miror si vllus sic eorum assertioni credulitatem aliquam vestra sanctitas adhiberet. Hæc igitur cum anxietate mentis attendens, & periculum, tam regis, quàm vestrum considerans, perniciosas illas, non tam consuetudines, quàm peruersitates, vel prauitates, quibus perturbatur, & confunditur Anglicana ecclesia, scriptum, & auctoritatem scripti, quo fuerant confirmatæ publicè condemnaui, tam obseruatores quàm exactores, & patronos earum; fautores etiam, & consiliatorios, seu adiutores quicún- 50 que fuerint, siue clerici, siue laici generaliter excommunicans; & episcopos nostros a iuramento, quo ad earum obseruantiam violenter astricti fuerant, absoluens. Sunt autem hæc, quæ in scripto illo specialiter condemnaui: *Quòd non appelletur ad sedem apostolicam qualicúnque de causa absque assensu regis. Quòd non liceat episcopo coercere aliquem de periurio, vel fide læsa. Quòd non liceat episcopo excommunicare aliquem, qui tenet aliquid*

de rege in capite, vel terram eius, vel officialium suorum sub interdicto ponere absque licentia regis. Quòd clerici vel viri religiosi trahantur ad secularia iudicia. Quòd laici siue rex, sine alij, tractent causas de ecclesijs vel decimis. Quòd non liceat archiepiscopo, vel episcopo, exire de regno, & venire ad vocationem domini papæ sine licentia regis; & alia in hunc modum. nominatim autem excommunicaui *Iohannem* de **Oxenforde**, qui communicauit scismatico & excommunicato illi *Reginaldo* Coloniensi: quique contra mandatum domini papæ & nostrum, vsurpauit sibi decanatum Salisburiensis ecclesiæ, & in curia imperatoris pro scismate renouando, præstitit iuramentum. similiter & *Richardum* de **Iuecestre** denuntiauimus & excommunicauimus, eò quòd inciderit in eandem hæresim
10 damnatam, communicando famosissimo illi scismatico Coloniensi; machinando, & fabricando omnia mala cum scismaticis & Teutonicis illis, in perniciem ecclesiæ Dei, maximè ecclesiæ Romanæ, ex pactis contractis inter regem Angliæ & ipsos, & *Richardum* de **Luci**, & *Iocilinum* de Balliol, qui regię tyrannidis fautores, & hæreticarum prauitatum illarum fabricatores extiterunt. *Ranulfum* etiam de **Broc**, & *Hugonem* de sancto *Claro*, & *Thomam* filium *Bernardi*, qui possessiones & bona ecclesiæ Cantuariæ, absq; licentia & consensu nostro, sibi vsurpauerunt. Excommunicauimus etiam omnes, qui in possessiones & bona ecclesiæ Cantuariæ, manus contra voluntatem & assensum nostrum extendunt. ipsum tamen regem nondum personaliter excomunicauimus, adhuc expectantes correctionem eius: quem tamen excommunicare non differemus,
20 nisi celeriter resipuerit, & ex his quæ fecerit apprehenderit disciplinam. Vt ergo (beatissime pater) apostolicæ sedis auctoritas, & ecclesiæ Dei libertas, qua in partibus nostris tota ferè deperijt, vtcúnque valeat instaurari: necesse est, & modis omnibus expedit, vt quod a nobis gestum est, ratum omnimodis habeatis, & literis vestris confirmetis. Valeat, & vigeat sanctitas vestra.

Epistola *Alexandri* Papæ ad *Henricum* *regem Angliæ.*

30 ALexander episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio *Henrico*, illustri Anglorum regi, salutem & apostolicam benedictionem. Quàm paternè, & quàm benignè, regiam sæpiùs excellentiam conuenerimus, & per literas, & nuntios frequentiùs exhortati fuerimus, vt venerabilem fratrem nostrum, *Thomam* Cantuariensem archiepiscopum, tibi reconciliare deberes, & sibi, ac suis ecclesias cum cæteris ablatis restituere, sublimitatis tuæ prudentia nequaquam ignorat, cùm id toti ferè Christianitati publicum & manifestum existat. Vnde quoniam in hoc huc vsque proficere minimè potuimus, nec animi tui motum blandis & lenibus emollire, tristes & dolentes efficimur. Et nos spe ac fiducia nostra frustrati sumus, & dolemus: præsertim cùm te, sicut charissimum filium, sinceriùs in Domino diligamus: cui in hoc graue periculum im-
40 minere videmus. & quoniam scriptum est, *Clama, ne cesses: quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum*; & alibi, *nisi annunciaueris impio impietatem suam, sanguinem ipsius de manu tua requiram.* & aliâs, per *Ieremiam*, *Piger homo stercore boum lapidari iubetur.* Duritiam tuam, sicut hactenus, contra iustitiam & salutem nostram, non duximus vlteriùs supportandam; nec præfato archiepiscopo os de cætero aliqua ratione claudemus, quin officij sui debitum liberè prosequatur, & suam & ecclesiæ suæ iniuriam ecclesiasticæ seueritatis gladio vlciscatur. Quæ autem in literis istis, tam de his, quàm de alijs minùs continentur: dilecti filij nostri Prior de monte Dei, & frater *Bernardus* de Corilo, viri siquidem plus Deum quàm homines reuerentes, serenitati tuæ latiùs viua voce proponent. Quorum admonitioni ille, cui seruire
50 regnare est, & in cuius manu corda regum consistunt, animum & voluntatem tuam inclinet, vt potiùs flecti velis, quàm contra Deum & salutem tuam in tantæ obstinationis proposito diutiùs permanere. Quod si nos in illis nec sic audire volueris, ea, quæ tibi ex parte nostra proposuerint, proculdubio ventura poteris formidare, poteris diuinam vltionem in proximo timere.

Epistola beati *Thomæ* Archiepiscopi ad *Gillebertum* *Lundoniensem Episcopum.*

THomas Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, *Gilleberto* episcopo Lundoniensi, quod semel, hoc iterum, sic transire per bona temporalia, vt non amittat æterna. Mirandum & vehementer stupendum est, virum prudentem, sacris literis eruditum, præsertim religionem habitu præferentem, adeo manifestè ne dicam irreuerenter, & timore Dei postposito, aduersari veritati, iustitiæ resistere, & ad omne fas nefasque confundendum, statum sanctæ ecclesiæ, quam ipse fundauit altissimus, velle euertere, veritas enim est qui dicit, portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Non sani igitur capitis esse dignoscitur, qui intentat ei ruinam, & homini similis, montem magnum fune circumligatum tentanti deijcere. Sed nunquid ira vel odio deferbui, vt exacerbatus iaculari compellar huiusmodi verba in fratrem meum, & collegam, & coepiscopum meum. Absit. Sed de literis tuis, quas per Archidiaconum tuum destinatas accepi, talia collegi. neque enim de spinis vuas, aut de tribulis ficus colligere potui. Vt clareat an ita sit, proponamus eas, & continentiam earum in lucem proferamus. Finis collatus principio, similitudinem scorpionis conformat. Illud blandiens, ad nos ingreditur, ille pungens nos acerbè, silentium nobis imponere machinatur. Quid enim aliud est primò recognoscere debitam nobis subiectionem, & subiectioni cohærentem obedientiam promittere, demum ne obedire debeas, ad appellationem conuolare. *Numquid apud me sunt, est, & non,* dicit apostolus? Sed neque apud apostoli deberent esse discipulum. Necessariò acceperunt discipuli â Domino potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones. Habitat *Ezechiel*, & hodie cum scorpionibus. Et illud vide quo sensu dixeris, ad appellationis remedium confugimus. *Christi* sequelam te dicis, in hoc dicto secus inueniris. Omnium enim malorum nostrorum efficax, immo efficacissimum remedium, commendauit nobis *Christus* obedientiam, non solùm verbo, sed euidentissimo exemplo, factus obediens patri suo vsque ad mortem. & tu qua fronte appellas remedium obedientiæ impedimentum? Quod non remedium, sed detrimentum rectiùs habet nominari. Sed & hoc qua fiducia præsumis? Speras ne te habiturum defensorem ad non obediendum illi, qui vindicandi in omnem inobedientiam & officium accepit & præceptum? Malè hoc est sperare de eo, & in ipsum grauiter offendere. Poterant te retardare ab huiusmodi præsumptione, quas iam passus es, prima & secunda repulsio. Viua quippe vox tua primùm, & deinde literæ tuæ ad persuadendum compositæ expertæ sunt, quàm firmiter stet, quàm veraciter sit vicarius *Petri*, quem non precibus, non donis, nec commonitionibus, vel promissis mouere potuisti. Sed tertiò attentandus est, vt domini sui exemplo, tertia attentatione triumphum reportet. Porro vt nihil deesset grauaminis, defixisti terminum tuæ appellationi, anni ferè spacium. Nec misertus es nostri exilij, vel laboris, sanctæ ecclesiæ sponsæ *Christi*, quam ipse suo sanguine adquisiuit, & vt hæc omittam (non omittenda tamen) prouidere debueras, cui te fauere dicis: domino nostro regi, qui quandiu sic aget in nos, vel in ecclesiam *Christi*, nec ad bella procedere, nec in pace degere, sine periculo animæ suæ poterit. Ad reliqua transeamus. Quædam turbata esse commemoras in discessu & ex discessu nostro. Timeant huius perturbationis auctores & consiliarij, ne & ipsi perturbentur. Magnis me laudibus extollis, quasi de bono principio meæ perigrinationis, & quidem sapientis est famam non negligere: sed discreti est nulli magis de se quàm sibi credere. De iniurijs insimulor quasi illatis domino nostro regi. Sed quia nullam designas ex nomine, nec ego scio cui respondere debeam. Quia ergo superficie tenus accusor, superficie tenus in hac parte me excuso. Hoc tamen interim accipe responsum: quia nullius mihi conscius sum, nec propterea iustificatus sum. De comminatorio miraris: quod nos in eum emisimus. Quis pater videt filium aberrare & tacet? Quis virgâ non percutit, ne gladium incurrat? Desperat pater de filio, quem comminatione non corripit, vel flagello. Absit autem, vt tecum sentiamus: dominum nostrum impatientem correptionis ad exterminationem apostasiæ lapsurum. Non enim patris cœlestis plantatio eradicabitur. Nauem concutit sæuissima tempestas, Clauum teneo, & ad somnum me vocas? Congeris & statuis ante oculos nostros beneficia

neficia nobis a domino nostro rege collata, & de exili commemoras ad summa proue-ctum? Vt autem hinc aliquantisper respondeam in insipientia mea; tamen de qua exili putas? Si tempus, quo ministerio suo me præstituit, respicias, archidiaconatus Cantuariensis præpositura Beuerlaci, plurimæ ecclesiæ, præbendæ nonnullæ, alia etiam non pauca, quæ nominis mei erant possessio tunc temporis, adeo tenuem, vt dicis, quantum ad ea quæ mundi sunt, contradicunt me fuisse. Quòd si ad generis mei radicem, & progenitores meos intenderis, ciues quidem fuerunt Lundoniæ, in medio conciuium suorum habitantes sine querela, nec omnino infimi. Sed vt aliquando mundi tenebris semotis iudicemur a lumine veritatis, quid gloriosius nasci de mediocribus vel etiam infimis, an de mundi magnatibus & honoratis? cùm dicat apostolus, *Inhonestiora corporis nostri membra abundantiori circumdamus honore? Stemmata quid faciunt*, ait Gentilis poëta. Quid habet dicere Christianus episcopus literatus & religiosus? sed fortassis de exiguitatis meæ memoria, notam confusionis mihi objicere voluisti: confundere autem patrem quantum cedat in reatum ipse videris, ex præcepto Domini, quòd de honorando patre accepisti. Pro gratia verò regis nobis commendanda, commemoratione beneficiorum eius non multum fuit laborandum. Testem enim dominum inuoco, nihil sub sole me gratiæ ipsius & saluti præponere; tantùm salua sint quæ Dei sunt & sanctæ ecclesiæ. Non enim aliter fœliciter regnare poterit, vel securè. Esto: quia ita est. Multa sunt plura, & ampliora, quàm tua explicet oratio, beneficia eius erga me. Debuine pro his omnibus, vel etiam si conduplicarentur, ecclesiæ Dei libertatem exponere? Quanto minùs pro famæ meæ, quæ sæpiùs a vero deuiat, conseruatione. Si mitiùs in alios egi, in hoc nec tibi, nec alij parco, neque Angelo, si descenderit de cœlo, sed statim vt audiuero talia commonentem, audiet ex me. *Vade retro Satana: non sapis quæ Dei sunt.* Absit a me ista dementia. Auertat a me dominus amentiam istam: vt aliquatenus persuadeat aliquibus tergiuersationibus inire commercium de corpore *Christi*. Vnde ego *Iudæ* venditori, & dominus meus Iudeis assimiletur emtoribus *Christi*. de promotione verò mea, quam scribis factam, matre domini nostri dissuadente, regno reclamante, ecclesia Dei quoad licuit suspirante, hæc tibi respondeo. Quòd regni reclamationem non audiuimus, sed potiùs acclamationem: dissuasio verò genitricis domini nostri si fuit, vsque ad publicum non prodijt. Potuit autem fieri, aliquas ecclesiasticas personas ad eandem promotionem, vt solet, aspirantes, suspirasse, cùm se sentirent ab ea, quam conceperant, spe decidere. Qui & hodie fortassis in vltionem sui casus, præsentis dissentionis auctores sunt, & consiliarij. *Sed væ illi per quem scandalum venit.* Prætaxatis verò obstaculis, & alijs si qua fuerunt, diuina præualuit dispensatio, vt est hodie cernere. Exigor itaque ab eo, qui est ipsa iustitia, & nulli omnino eum postponere, qui me statuit in gradu isto sua miseratione. Illud etiam quòd ad iustificandum dominum regem videris proposuisse, iudicauimus non prætereundum leuiter, vel absque discussione. Et vtinam a iustitia non dissentiret, & nostra aduersus eum minùs iusta appareret quærela. Dicis enim ipsum esse ad satisfaciendum, & semper fuisse paratum. Hoc te confidenter dicere, hæc te asseris prædicare. Sustine igitur paulisper, & ad interrogata responde. Illud, quod dicis, paratum esse ad satisfaciendum, quo sensu intelligis? Illos quorum se Deus dicit patrem, & iudicem, orphanos, viduas, pupillos, innocentes, & omnino huius, quæ nos mouet, controuersiæ ignaros, vides proscribi, & taces; clericos exterminari & non reclamas; alios bonis suis spoliari, & contumelijs affici, & non contradicis; seruientes meos in vincula conijci, & teneri, & obmutescis: matris tuæ Cantuariensis ecclesiæ bona diripi, & non resistis: me patrem tuum gladios ceruici meæ iam iam imminentes, vix euasisse, & non doles. Sed quod deterius est, cùm persecutoribus meis, & in me, Deo & ecclesiæ ipsius, & hoc non in occulto, stare non erubescis. Est nè hoc satisfacere, perpetrata mala non corrigere, & malis deteriora de dic in diem adijcere. Sed fortassis illud in contrarium intelligis, vt sit hoc satisfacere, voluntati impiorum deseruire secundum illud, *Inebriabo sagittas meas sanguine.* Sed dicis mihi (pater mi) de quibus me calumniaris? Absolho me paucis. Tunicæ meæ timeo. verum est (fili mi) & nimis verum; quod respondes, & ideò gladium non habes. Quod enim scribis ipsum paratum stare iudicio regni sui, quasi condigna satisfactio sit hæc; quis est in terra, vel etiam in

cœlo,

cœlo, qui de diuina dispensatione præsumat iudicare. Humana iudicentur: diuina penitus inconcussa remaneant, & relinquantur. Quanto melius (frater mi) illi salubrius, tibi securius, intimare ei & persuadere omnibus modis elaborares voluntatem Dei de conseruanda pace ecclesiæ suæ; de non appetendis his, quæ concessa non sunt eius administrationi: de honorandis sacerdotibus Dei, nec qui sunt attendat, sed cuius serui sunt. In Salesburiensem episcopum, & *Iohannem* Oxenefordensem, non decanum, vt dicis, sed decanatus inuasorem, me præiudicio abusum calumniaris. Sed meminisse debuisti quædam manifesta præcedere ad iudicium. & motum te dicis, quidni? Vcalegon *trepidat paries cùm proximus ardet*. Et vtinam benè mouearis ab eo, in quo non benè stetisti. Sciat ergo & intelligat, te intimante, dominus meus, quòd qui dominatur in regno hominum, sed & Angelorum: duas sub se potestates ordinauit, principes & sacerdotes; vnam terrenam, alteram spiritualem: vnam ministrantem, alteram præminentem: vnam cui potentiam concessit, alteram cui reuerentiam exhiberi voluit. Qui verò his vel illis de suo iure subtrahit, Dei ordinationem resistit. Non indignetur itaque dominus noster deferre illis, quibus omnium summus deferre non dedignatur: deos appellans eos sæpiùs in sacris literis: Sic enim dicit, *Ego dixi dij estis*, &c. Et iterum, *Constitui te Deum* Pharaonis. *Et dijs non detrahes*: id est, sacerdotibus. Et de eo qui iuraturus erat loquens per *Moysen*, ait, *Applica illum ad deos*; id est, ad sacerdotes. Nec præsumat dominus noster iudices suos velle iudicare. Terrenis enim potestatibus non sunt commissæ claues regni cœlorum: sed sacerdotibus. Inde scriptum est, *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini est*. Et *Paulus* etiam dicit, *Nonne angelos iudicabimus: quanto magis homines?* Illud etiam te suggerente commemoretur domino nostro dignum memoria, & imitatione, quòd in ecclesiastica legimus historia de *Constantino* imperatore. cui cùm oblatæ fuissent scripto accusationes contra episcopos, accusationis quidem libellos acceptos, & accusatos conuocans, in eorum conspectu eosdem incendit: dicens, vos dij estis, a vero Deo constituti. Ite & inter vos causas vestras disponite, quia indignum est, vt nos homines iudicemus deos. O magnum imperatorem! o discretè regnantem in terra! quæ aliena sunt fraude non vsurpantem, & regnum æternum in cœlo promerentem! Studeat itaque Deus noster tantum, tam discretum, tam fœlicem imitari principem: cuius & memoria laudabilis frequentatur in terris, & vita perpetua & gloriosa habetur in cœlis. Alioquin timeat quod in Deuteronomio Dominus minatus est: dicens, Homo quicunq; fecerit in superbia, vt non exaudiat sacerdotem, ante iudicem morietur. Ad hoc enim vocatus est, & in hoc ipsum temporalis regni pax & magnificentia, de qua nos commones, ministratur ei de cœlo. Alioquin non saluatur rex per multam virtutem suam, & si subdantur ei regna, & inclinentur nationes. Sed hæc hactenus. Quoscunq; autem prætexatarum habuisti conscriptores literarum, quod tibi responsum est nouerint sibi esse responsum. De cætero fratres commoneo vos: rogo & obsecro, vt nos non separent scismata, nec obnubilent simultates: sed sit nobis in Domino cor vnum, & anima vna, & audiamus illum qui dicit, pro iustitia agonizare pro anima tua, & vsque ad mortem certa pro iustitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Non obliuiscamur illum districtum iudicem, ante cuius tribunal constitutos sola nos veritas iudicabit, amoto timore & fiducia omnis terrenæ potestatis. Valeat in Domino fraternitas vestra.

Epistola Suffraganeorum Cantuariensis ecclesiæ ad *beatum* Thomam *Cantuariensem Archiepiscopum*.

VEnerabili patri & domino *Thomæ*, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo suffraganei eiusdem ecclesiæ episcopi & personæ per eorundem diœceses locis varijs constitutæ, debitam subiectionem & obedientiam. Quæ vestro pater discessu in longinqua inopinata rei ipsius nouitate turbata sunt, vestra sperabamus humilitate & prudentia in pacis pristinæ serenitatem, cooperante gratia, reuocari. Erat quidem nobis solatio, quòd post discessum vestrum, ad omnes fama diuulgante peruenit: vos scilicet in transmarinis agentem, nil altum sapere: vos in dominũ nostrum regem aut regnum

eius

eius nulla machinatione insurgere, sed sponte susceptum paupertatis onus cū modestia sustinere; lectioni & orationi insistere, præteritorúmque iacturam temporum ieiunijs, vigilijs, lachrymisq; redimere, & spiritualibus occupatū studijs ad perfectum beatitudinis virtutum incrementis ascendere. Ad pacis bona reformanda nos studijs huiusmodi gaudebamus insistere: ex quibus spes erat, vos in cor domini regis nostri hanc posse gratiam desuper euocare, vt vobis iram suam regia pietate remitteret, & illatas in discessu & ex discessu vestro iniurias, ad cor de cætero non reuocaret. Erat amicis vestris & beneuolis ad ipsum aliquis accessus, dum hæc de vobis audirentur, & ob conciliandam vobis gratiam supplicantes benignè quemque sustinuit. Iam verò quorundam relatione didicimus, quod ad memoriam anxiè reuocamus, vos scilicet in eum comminatorium emisisse, quo salutationē omittitis, quo non ad obtentum gratiæ cōsilium precesue porrigitis, quo non amicum quid sentitis aut scribitis, sed intentatis minis interdictum aut præcisionis elogium in eum iam dicendum fore multa seueritate proponentis. Quod si quàm durè dictum est tam fuerit seuerè completum: quæ turbata sunt non iam speramus ad pacem redigi, sed in perenne quoddam odium, & inexorabile pertimescimus inflammari. Rerum verò finem prudentia sancta considerat, dans operam solicitè, vt quod prudenter inchoat, bono quoque fine concludat. Aduertat itaque (si placet) discretio vestra, quò tendat, au conatibus huiusmodi finem queat obtinere, quem optat. Nos quidem his ausis a spe magna cecidimus, & qui pacis obtinendæ spem quandoq; concepimus, ab ipsis iam spei liminibus graui quadam desperatione repellimur. Et dum velut extracto gladio pugna conseritur, pro vobis supplicandi locus vtique non inuenitur. Vnde patri scribimus ex charitate consilium, ne labores laboribus, iniurias superaddat iniurijs: sed omissis minis, patientiæ, & humilitati inseruiat. Causam suam diuinæ clementię, domini sui gratiæ, misericordiæ committat, & sic agendo carbones ignis in multorum capita coaceruat & congregat. Accenderetur hoc modo charitas, & quod minæ non poterant, inspirante domino, bonorúmque consilio suadente, de paupertate voluntaria gloriosè laudari, quàm de beneficij ingratitudine ab omnibus in commune notari. Insedit altè cunctorum mentibus, quàm benignus dominus noster rex vobis extiterit, in quam vos gloriam ab exili prouexerit, & in familiarem gratiam tam lætam vos mente susceperit, vt dominationis suæ loca, quæ a boreali oceano Pyreneum vsq; porrecta sunt, adeo potestati nostræ cuncta subiecerit, vt in his solùm hos beatos reputaret opinio, qui in vestris oculis poterant complacere. Et ne vestram gloriam mobilitas posset mundana concutere, vos in his, quæ Dei sunt, voluit immobiliter radicare. Et dissuadente matre sua, regno reclamante, ecclesia Dei, quoad licuit, suspirante, & ingemiscente, vos in eam qua præestis dignitatem modis omnibus studuit sublimare, sperans se de cætero regnare fœliciter, & ope vestra & consilio summa securitate gaudere. Si ergo securim accepit, vnde securitatem sperabat, quæ de vobis erit in cunctorum ore narratio? Quæ retributionis hactenus inauditę remuneratio, vel rememoratio? parcatis ergo; (si placet) famæ vestrę, parcatis & gloriæ, & humilitate dominū nostrum, filiúmque vestrum charitate vincere studeatis. Ad quod si nostra vos monita mouere nequeunt, debet saltē summi pontificis, sanctęque Romanæ ecclesiæ dilectio, & fidelitas inclinare. Vobis enim suaderi debet è facili, ne quid attentare velitis, quod laboranti iamdiu matri vestræ, labores augeat; quo vel multorum inobedientiam deploranti in eorum qui obediunt amissione dolor accrescat. Quid enim, si vestra quod absit exacerbatione, vel opera, dominus noster, quem largiente domino populi sequuntur & regna, a domino papa recesserit? Ipsúmque fortassis aduersum vos solatia denegantem, sequi de cætero declinauerit? Ipsum namque in hoc, quæ supplicationes, quæ dona, quot quantaue promissa sollicitant? In petra cùm huc vsq; firmus perstitit, & totum, quod mundus offerre potest, victor alta mente calcauit. Vnum nobis timori est, vt quem oblatæ diuitiæ, & totum quod in hominis gloria pretiosum est, flectere nequiuerunt, animi sui valeat indignatio sola subuertere? Quod si per vos acciderit in threnos *Ieremiæ* totus ire poteritis, & lachrymarum fontem oculis vestris de cętero negare nulla quidem ratione poteritis. Reuocetis itaque, si placet, sublimitati vestræ consilium, domino quidem papæ, sanctæque Romanæ ecclesiæ vobis etiam (si placet) aduertere, modis omnibus, si processeris, obfuturum. Sed qui penes vos

alta

alta sapium, vos fortè hac via progredi non permittunt. Hortantur experiri in dominū nostrum regem, quis sitis, & in omnia quæ sua sunt potestatem exercere quia præestis. Quæ nimirū potestas peccanti timenda est, satisfacere nolenti formidanda. Dominum verò regem nō quidem peccasse nunquam dicimus, sed semper domino paratum satisfacere confidenter dicimus, & prædicamus. Rex a domino constitutus paci prouidet subiectorum per omnia vt hanc conseruet ecclesijs & commissis sibi populis, dignitates regibus ante se debitas & exhibitas sibi vult exhiberi, & exigit. In quo si inter ipsum & vos aliqua oborta est contentio, a summo super hoc pontifice paterna gratia per venerabiles fratres nostros Lundoniensem & Herefordensem episcopos conuentus & commonitus, non in cœlum os suum posuit: sed de omnibus in ecclesia vel ecclesiastica persona quæcunq; se grauatam ostenderet se non alienum quærere, sed ecclesiæ regni sui pariturum iudicio humiliter & mansuetè respondit. Quod quidem & factis implere paratus est, & dulce reputat obsequium, cùm monetur vt corrigat si quid offenderit in Deum. Nec solùm satisfacere, sed & si ius exigat in hoc satis dare paratus est. Si & satis dare satisq; facere volentem ecclesiæ se iudicio in his, quæ ecclesiæ sunt nec in modico subtrahentem, colla *Christi* iugo subdentem, quo iure, qua lege, quoue canone, aut interdicto grauabitis, aut securi, quod absit, euangelica præcidetis? Non impetu quidem ferri sed iudicio prudenter regi laudabile est. Vnde nostrum omnium vna est in commune petitio? ne consilio præcipiti mactare pergatis, & prodere. Sed commissis ouibus, vt vitam, vt pacem, vt securitatem habeant, paterna studeatis gratia prouidere. Mouet quidem nos omnes, quod in fratrem nostrum dominum Salesberiensem episcopum, & decanum eius, præposterè, vt quidam æstimant, nuper actum audiuimus. In quos suspensionis, aut damnationis pœnam ante motam de culpa controuersiam, calorem, vt videtur, iracundiæ, plusquam iusticiæ secuti tramitem, intorsistis. Ordo iudiciorum nouus hic est, hucusq; legibus & canonibus, vt speramus, incognitus, damnare primùm, & de culpa postremò cognoscere. Quem ne in dominum nostrum regem, & regnū eis, nec in nos, & commissis nobis ecclesias, & parochias in domini papæ damnum, sanctæq; ecclesiæ Romanæ dedecus, & detrimentum, vestræq; confusionis augmentum non modicum exercere tentetis, & extendere: remedium vobis appellationis opponimus, & qui contra metum grauaminum, in facie ecclesiæ, viua iamdudum voce ad dominum papam appellauimus; iterato iam nunc ad ipsum scripto, etiam appellamus, & appellationi terminū diem ascensionis Dominicæ designamus. Quanta quidem possumus deuotione supplicantes, vt inito salubriori consilio, vestris, ac nostris laboribus, expensisq; parcatis, causamq; vestram, in hoc vt remedium habere queat ponere studeatis. Valere vos optamus in Domino pater.

Epistola Suffraganeorum Cantuariensis ecclesiæ ad Alexandrum *summum Pontificem*.

PAtri suo, & domino summo pontifici *Alexandro*, prouinciæ Cantuariensis episcopi, & personæ per eorundem diœceses locis pluribus, constitutæ domino patriq; debitum charitatis, & obedientiæ famulatum. Vestram (pater) meminisse credimus excellentiam; vos deuotum filium vestrum; dominúmq; nostrum charissimum, illustrémq; regem Anglorum, per venerabiles fratres nostros Lundoniensem, & Herefordensem episcopos, directis iamdudum literis conuenisse, & de corrigendis quibusdam, quæ sanctitati vestræ, in ipsius regno corrigenda videbantur, paterna gratia commonuisse. Qui mandatum vestrum debita veneratione suscipiens, vt satis notum est, ad vestra quidem mandata non iratus intumuit, non elatus obedire contempsit: verùm gratias agens paternæ correptioni, ecclesiæ se statim summisit examini: asserens de singulis quæ iuxta vestri formam mandati sibi diligenter expressa fuerunt, ecclesiæ regni sui se pariturum iudicio, & qua corrigenda decerneret. ipsius se consilio laudabili quidē, & in principe dignè cōmendabili deuotione correcturum. Ab hoc verò non recedit proposito, nec mentem reuocat a promisso. Sed qui sedeat, qui cognoscat, & iudicet: ipse diuini reuerentia timoris, nō maiestatē præferens, sed vt filius obediens iudicio sistere, legitiméq; parere sententiæ, seq; legibus alligatū principem, prçstò est in omnibus exhibere, filius obediens.

obediens. Vnde nec interdicto, nec minis nec maledictionum aculeis ad satisfactionem vrgere necesse est diuinarum se legum examini subdentem. Eius enim opera, nequaquam se luci subtrahunt: nec occultari tenebris aliqua ratione deposcunt. Rex namque fide Christianissimus in copula castimoniæ coniugalis honestissimus, pacis & iustitiæ conseruator, & dilatator incomparabiliter strenuissimus, hoc votis agit totis, in his feruet desiderijs, vt de regno suo tollantur scandala, cum spurcitijs suis eliminentur peccata, pax totum obtineat atque iustitia, & alta securitate & quiete placita sub ipso gaudeant & restoreant vniuersa. Qui, cùm pacem regni sui enormi insolentium quorundam clericorum excessu, non mediocriter aliquando turbari cognosceret: clero debitam exhibens reuerentiam, eorundem excessus ad ecclesiæ iudices retulit episcopus, vt gladius gladio subueniret: & pacem, quam regebat & fouebat in populo, spiritualis potestas fundaret, & solidaret in clero. Qua in re partis vtriúsque zelus innotuit episcoporum in hoc stante iudicio: vt homicidium, & si quid eiusmodi est, ex auctoritate sola puniretur in clero. Rege verò existimante pœnam hanc, non condignè respondere flagitio, nec stabiliendę paci benè prospici, si lector aut acolytus perimat quam præclara nitentem virum religione vel dignitate vt sola iam dicti ordinis amissione tutus existat. Clero itaque statuto cœlitus ordini deferente, domino verò regi peccatum iusto sicut sperat odio persequente, & pacem altiùs radicare intendente, sancta quędam oborta est contentio, quam excusat (vt credimus) apud dominum simplex vtriúsque partis intentio. Hinc non dominationis ambitu, non opprimendæ ecclesiasticæ libertatis intuitu; sed solidandæ pacis affectu, eam progressus est, vt regni sui consuetudines & dignitates regibus ante se in regno Angliæ a personis ecclesiasticis obseruatas & pacificè reuerenter exhibitas dominus noster rex deduci vellet in medium. Et ne super his contentionis * sunis traheretur in posterum, notitiæ publicæ delegari, adiuratis itaque per fidem, & per eam, quæ in Deum spes est maioribus natu episcopis, alijsque regni maioribus retroacti temporis insinuato statu, dignitates requisitæ palam prolatæ sunt, & summorum in regno virorum testimonijs propalatæ. Hæc est domini nostri regis in ecclesiam Dei toto orbe declamata crudelitas, hæc ab eo persecutio, hæc opera eius, inter nos vel vndique diuulgata malignitas. In his tamen omnibus siquid siue periculosum animæ, siquid ignominiosum ecclesiæ continetur, id vestra monitus atque motus auctoritate, ob reuerentiam *Christi*, ob ecclesiæ sanctæ, quam sibi matrem profitetur, honorificentiam, ob animæ suæ remedium, ecclesiæ regni sui consilio se correcturum deuotione sanctissima iam diu pollicitus est, & constantissimè pollicetur. Et quidem pacis optatum finem, * noster pater, vt speramus, obtinuisset iam postulatio: si non iras iam sopitas, & ferè prorsus extinctas, patris nostri domini Cantuariensis de nouo suscitasset exacerbatio. Verùm his, de cuius patientia pacem, de cuius modestia redintegrationem huiusce gratiæ sperabamus; ipsum quem monitis emollire, quem meritis & mansuetudine superare debuerat, per tristes & terribiles literas, deuotionem patris aut pontificis patientiam minimè redolentes, cum in pacis perturbatores exercitium nuper ageret, durè satis & irreuerenter aggressus est. In ipsam excommunicationis sententiam in regnum eius interdicti pœnam acerrimè comminando: cuius si sic remuneratur humilitas? quid in contumacem statuetur? Si sic estimatur obediendi prompta deuotio, in obstinacē peruersitatem quonam modo vindicabitur? Minis quoque grauibus superaddita sunt grauiora. Quosdam namque fideles & familiares domini regis, primarios regni proceres, regijs specialiter assistentes secretis, in quorum manu consilia regis & regni negotia diriguntur, non citatos, non defensos, non vt aiunt culpæ sibi conscios, non conuictos, aut confessos, excommunicationis innodauit sententia, & excommunicatos publicè denuntiauit. Adiecit etiam, vt venerabilem fratrem nostrum Salisbiriensem episcopum, absentem & indefensum, non confessum, aut conuictum, sacerdotali priùs & episcopali suspenderet officio, quàm suspensionis eius causam conprouincialium aut aliquorum etiam fuisset arbitrio comprobata. Si hic itaque iudiciorum ordo circa regem, circa regnum, tam præposterè, ne dicamus, inordinatè processerit: quidnam consequi posse putabimus? Dies enim mali sunt, & occasionem habentes malignandi quamplurimam, nisi vt tenor pacis, & gratiæ, quo regnum & sacerdotium vsque modò cohærent, abrumpatur, & nos cum

al. funus

al. nostra

(margin line numbers: 10, 20, 30, 40, 50)

cum commisso nobis clero in despersionem abeamus exilij, aut a vestra, quod absit, fidelitate recedentes, ad scismatis malum in abyssum iniquitatis & inobedientiæ peruoluamur. Compendiosissima quippe via hæc est ad omne religionis dispendium, ad cleri pariter populiq; subuersionem, & interitum. Vnde ne Apostolatus vestri tempore tam miserè subuertatur ecclesia; ne dominus noster rex & seruientes ei populi â vestra, quod absit, auertantur obedientiâ: ne totum, quod priuatorum consilio machinatur, possit in nos domini Cantuariensis iracundia aduersus eum & eius mandata, domino nostro regi, aut regno eius, nobis, aut commissis nobis ecclesijs grauamen aliquod importantia; ad sublimitatem vestram voce & scripto appellauimus: & appellationi terminum diem Ascensionis Dominicę designauimus: eligentes apud vos in omne quod sanctitati vestræ placuerit humiliari, quàm ad sublimes ipsius animi motus, nostris non id exigentibus meritis, de die in diem tædiosissimè pergrauari. Conseruet incolumitatem vestram ecclesię suæ in longa tempora profuturam omnipotens dominus, in *Christo* dilectę pater. Eodem anno obijt *Robertus* de Chennei episcopus Lincolniensis, sexto Idus Ianuarij. Eodem anno *Almaricus* rex Ierusalem cepit Babyloniam & fecit eam sibi in tributariam. Anno gratiæ 1168, qui erat annus decimus quartus regni regis *Henrici*, filij *Matildis* imperatricis, *Richardus* Comes de Striguil, magno congregato exercitu, inuasit Hyberniam, & maximam illius partem subiugauit sibi, auxiliante ei *Milone* de Coggeham, viro bellicoso, & facta concordia cum rege Diuiliniæ, filiam illius in vxorem duxit cum regno Diuiliniæ. Eodem anno obijt *Wido* Cremensis secundus Antipapa, cui successit *Iohannes* abbas de Struine, qui appellatus est papa *Calixtus*. Eodem anno obijt *Robertus* Comes Leicestriæ summus Angliæ Iusticiarius.

Epistola beati *Thomæ* Cantuar. episcopi ad *Gillebertum Lundoniensem episcopum de sententia in eum prolata.*

THomas Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus & apostolicæ sedis legatus, *Gilleberto* Lundoniensi episcopo, vtinam verò fratri, declinare a malo, & facere bonum. Excessus vestros, dum licuit, supportauimus: & vtinam mansuetudo patientiæ nostræ, quæ nobis vltra modum damnosa extitit, in totius ecclesiæ perniciem non redundet. Sed quia patientia nostra semper abusi estis, & neque dominum papam nec nos in verbo salutis vestræ voluistis audire: sed obduratio vestra in deteriora semper creuit, vos vrgente necessitate officij, & ratione iuris persuadente, ex iustis & manifestis causis anathematis sententia percellentes excommunicauimus; & â corpore *Christi*, quod est ecclesia, donec condignè satisfaciatis, amputauimus. Præcipimus igitur in virtute obedientiæ, in periculo salutis, dignitatis, & ordinis, quatenus prout forma ecclesiæ præscribit, ab omnium communione fidelium abstineatis: ne vestra participatio Dominicum contaminet gregem ad ruinam, qui vestra doctrina erudiendus, & exemplis informandus erat ad vitam.

Epistola beati *Thomæ* Cantuariensis archiepiscopi ad *capitulum Lundoniensis ecclesiæ de vitandis excommunicatis.*

THomas Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, & apostolicæ sedis legatus, decano, & archidiacono, & clero Lundoniensis ecclesię, salutem, & a communione excommunicatorum fideliter abstinere. Vestram non debet latere prudentiam, quod ferè totus Latinus orbis agnouit, quàm iniquè sumpta opportunitate, ex causa scismatis generalis, *Gillebertus* Lundoniensis episcopus frater noster, vtinam verus, in causa ecclesię versatus sit, & pacem eius studuerit perturbare. Supportauimus enim in multa patientia hactenus, qua ille semper abutens, iugis inobedientiæ crimen multiplicatis excessibus incorrigibiliter cumulauit. Nos ergo quibus vltrà dissimulare non licuit, eum vrgente necessitate officij, & ratione iuris persuadente publicè excommunicauimus; & vobis præcipimus, in virtute obedientiæ, & in periculo ordinis, & salutis, vt a communione eius, sicut *Christi* fideles decet, prorsus abstineatis. Similiter & alios

sub

sub eadem interminatione præcipimus euitare, quorum nomina inferiùs scripta sunt. Simili quoque sententia Deo auctore, eos, qui a nobis solemniter citati sunt, nisi interim satisfecerint, condemnabimus in die Ascensionis; scilicet & *Gillebertum* Cantuariensem archidiaconum, & *Robertum* vicarium eius, *Richardum* de Iuecestre, *Richardum* de Luci, *Willielmum Giffardum*, *Adam* de Cheringes, & eos qui ex mandato regis, vel propria temeritate, nostra vel clericorum nostrorum occupauerunt bona, & eos, qui ope, vel consilio domini regis animum aduersus libertatem ecclesiæ, & innocentum proscriptionem, & depopulationem instigasse noscuntur, & qui nuntios domini papæ, & nostros ne persequantur ecclesiæ necessitates impediunt. Non turbetur

10 cor vestrum in his, neque formidet, quia contra tergiuersationes malignantium & appellationum subterfugia Deo propitio sedis Apostolicæ munimine tuti sumus. Hæc sunt nomina excommunicatorum. *Iocelinus* Saresbiriensis episcopus; Comes *Hugo*, *Ranulfus* de Broc, *Thomas* filius *Bernardi*, *Robertus* ecclesiæ de Broc, *Hugo* de sancto *Claro*, *Letardus* clericus de Norflicta, *Nigellus* de Saccauilla, *Richardus* frater *Willielmi* de Hastinges, qui ecclesiam nostram de nouo Cotona occupauit. Valete.

Epistola beati *Thomæ* Archiepiscopi ad *Robertum* Herefordensem Episcopum.

20

THomas Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ humilis minister, venerabili fratri *Roberto* eadem gratia Herefordensi episcopo salutem, & perseuerantem in iustitia & matris ecclesiæ defensione constantiam. Ad sanctorum gloriam, & reproborum damnationem necesse est scandala prouenire: in tribulationibus probentur electi, qui per patientiam coronam adquirunt sibi, & alijs proficiunt per exemplum. Sed væ illi, per quem scandalum venit. Quia ergo Lundoniensis episcopus non parcit a scandalis, sed inter cætera patentis maliciæ opera, postquam Sathanæ traditus est, etiam contra matrem suam & vestram sanctam Cantuariensem ecclesiam, tam impudenti audacia, & parricidali impietate, calcaneum erexit, vt dicere ausus sit, se ei, ex quo

30 translatus est, nullam debere subiectionem, aut obedientiam exhibere. Et ad cumulum damnationis suæ adiecit, quòd cathedram archiepiscopalem ad ecclesiam Lundoniensem transferri faciet. Fraternitatem ergo vestram, de qua plenè confidimus, quanta possumus affectione rogamus, quatenus pro matre vestra defensionis clipeum opponatis filio *Belial*, qui præ cæteris allophylis, tanquam alter *Goliath* de Geth, solus auctore Domino de castris incircumcisorum progredi non erubuit, nec timuit vniuersitatem filiorum Cantuariensis ecclesiæ ad certamen prouocare; dum matris eorum sanguinem fitit, & catholicæ pacis deserit vnitatem. Scripserat domino papæ pro fratre nostro Eboracensi archiepiscopo: solicitans eum etiam attestatione mendaci, & mendosa, vt eum pateretur crucem deferre per prouinciam nostram, nescio quid

40 emolumenti sibi suspicans euenturum, si odio personę nostrę ecclesiam, cui ex professione fidem & obedientiam debet, quocúnque læsisset modo. Sed *Christus*, qui Cantuariensem ecclesiam a prima fundatione inter turbines varios & magnas multásque procellas rexit & fouit, misericorditer operatus est, vt in pleno consistorio per testes omni exceptione maiores reuelaretur falsitas & iniquitas eius. Deo autem in primis gratias agimus, deinde vobis & cæteris fratribus nostris, qui vos, vt oportuit, ex quo eum constitit anathemate condemnatum, ab illius participatione vos suspendistis, & tam illum, quàm cæteros excommunicatos vestros, per episcopatum vestrum edicto publico iussistis euitari. Claruit hîc fides vestra, constantia virtutis effulsit, qua publicæ potestatis & officialium minas æquè vt blanditias mandatis Dei censuit postpo-

50 nendas. Liberastis conscientias vestras, famam seruastis, dũ tam verbo veritatis quàm fortitudinis exemplo docuistis, quòd Deo potius oportet quàm hominibus obedire. Certum itaq; habeat sinceritas, quandoquidẽ tanta charitas Dei per spiritum sanctum diffusa in cordibus vestris testimonio clari operis processit in publicum, seruili timore depulso, & excluso: quòd Deus citò Satanam conteret sub pedibus vestris, & de certamine educet prouentum gloriosum. Et quidem tanto citiùs & gloriosiùs, quanto

feruentiùs & constantiùs in incœpta percepta veritate. Vnde vos oramus & obsecramus in charitate Dei, & obtestamur per fidem, per obedientiam, per sinceritatis affectionem, quam matri vestræ Cantuariensi ecclesiæ debetis; quatenus ad tuendam dignitatem, & iura Cantuariensis ecclesiæ, cui professionem exhibuistis, contra præfatum episcopum exurgatis in auxilium nobis, & domino papæ scribatis & curiæ testimonium veritatis, quale filios pro matre ecclesia reddere decet. Nam qui illud subtraheret in articulo tantæ præsumptionis, proculdubio infidelis habendus esset, & infideli deterior, in quem ius exigeret vsque ad internecionem omnes fideles irruere. Nec tamen res ista quicquam potest habere periculi, cùm veritas perspicua sit, & (vt dici solet) lippis & tonsoribus patens. Sed quia maledictus est, qui gladium reuocat a cruore, & pestilens flagellandus est, vt erudiatur sapiens ad salutem: se ipsum legis subijcit maledicto quicunque parricidæ cum lapide non occurrit & gladio. Videtur namque parare consensum, qui cùm possit non arguit aut impedit talia committentem. Et ne a nobis districtiùs exigatur, si eorum, qui ecclesiam persequuntur, & quos vt pœnitententiam agerent in multa patientia iam ferè toto quinquennio supportauimus, magnas, & manifestas vlteriùs dissimulauerimus culpas, fraternitati vestræ denuntiamus nos publicè excommunicasse, *Gaufridum* Cantuariensem archidiaconum & *Robertum* vicarium eius, *Richardum* de Iuecestre, *Willielmum Giffard*, Comitem *Hugonem*, *Richardum* de Luci, *Adam* de Cheringes, & item eos, qui officia vel beneficia ecclesiastica contra sacrorum canonum institutionem de manu laica acceperunt, vel ea vsurpauerunt propria auctoritate. Similiter & illos qui domini papæ nuntios & nostros, ne ecclesiæ necessitates prosequantur, impediunt: vobis ergo auctoritate domini papæ & nostra mandamus, quatenus tales eos habeatis, & in episcopatu vestro habere faciatis, quales haberi debere solemniter excommunicatos sacrorum canonum disciplina præscripsit. Valeat semper in domino vestra fraternitas; & nos, & causam Dei, quæ in manibus nostris est, sanctorum orationibus commendare meminerit.

Eodem anno *Gwido* de Lesinnam interfecit *Patricium* Comitem Salesbiriensem redeuntem in perigrinatione a sancto *Iacobo*. Vnde *Henricus* rex Angliæ plurimùm iratus expulit eum de Pictauia. Qui accepta cruce peregrè profectus est Ierosolymam, & ibi remansit in obsequio *Baldewini* leprosi regis Ierusalem, & propter probitatem illius a rege, & principibus regni plurimùm dilectus est, & honoratus. Vt autem sciatur origo regum Latinorum, qui dominabantur in sancta ciuitate Ierusalem, vsque ad tempora *Saladini*, pauca repetamus, quæ superiùs gesta sunt. Itaq; sciendum est, quòd post captionem Antiochiæ, deuicto *Curberant* a *Roberto* duce Normannorum, capta est à Christianis ciuitas Ierusalem, & erepta de manibus Paganorum, anno gratiæ millesimo nonagesimo nono: & per electionem vniuersorum exercitus *Godefridus* dux Lotharìensis, filius *Eustachij* senioris Comitis Boloniæ, electus est in regem sanctæ ciuitatis Ierusalem. Sed coronari noluit: dicens se nunquam ibi gestaturum coronam auream, vbi *Christus* spineam portauit coronam. Quo defuncto sine prole *Baldewinus* frater eius successit ei in regnum, & coronatus est rex. Iste fuit primus Latinorum rex coronatus in sancta ciuitate Ierusalem. Nam ante illud tempus quamdiu fuerat in manu Christianorum, fuerunt ibi reges Græci. Defuncto autem *Baldewino* rege, *Baldewinus* filius eius successit ei in regno, & coronatus est. Qui vnicam * habuit filiam sibi in regno successuram. Quo defuncto, principes regni miserunt pro *Fulcone* fratre *Gaufridi* Comitis Andegauiæ, & dederunt ei prædictam filiam regis *Baldewini* in vxorem cum regno Ierosolymitano, & coronati sunt. *Fulco* itaq; rex genuit ex vxore sua filia regis *Baldewini* duos filios: quorum primogenitus dicebatur *Baldewinus*, & alter *Amauri*. *Baldewinus* successit *Fulconi* patri suo in regnum, & coronatus est. Quo decedente sine prole, *Amauri* frater eius successit ei in regnum, & coronatus est. Iste *Amauri* cepit Babyloniam, & fecit illam sibi tributariam. Iste *Amauri* regnauit vndecim annis, & genuit *Baldewinum* leprosum, & duas filias: quarum primogenita vocabatur *Sibilla*, & altera *Milesent*. *Baldewinus* leprosus successit *Amauri* patri suo in regnum, & coronatus est, qui regnauit duodecim annis, & vxorem ducere noluit. In diebus autem illius operatus est Deus pro illo in terra Ierosolymitana multa mirabilia.

Genealogia regum, qui dominabātur in Ierusalem vsque ad tempora *Saladini*.

al. genuit

Nam

Nam licèt ipse leprosus esset, multitudo tamen Paganorum sæpiùs ab eo confecta est, & demolita. Iste *Baldewinus* leprosus consilio principum suorum misit pro *Willielmo* de Marchis de Munferrat, & dedit ei in vxorem *Sibillam* sororem suam cum Comitatu Ioppen. Iste verò *Willielmus* de Marchis genuit ex *Sibilla* vxore sua filium vnum dictum *Baldewinum*, quem *Baldewinus* leprosus constituit sibi hæredem, & deposuit seipsum â regno, & tradidit illud *Baldewino* puero nepoti suo: & fecit eum inde coronari. Et paulò pôst obijt *Willielmus* de Marchis, pater *Baldewini* pueri iã regis, & *Sibilla* vxor eius mater regis pueri, nupsit prędicto *Guidoni* de Lesizinnan. & paulò pôst obijt *Baldewinus* rex leprosus, & *Baldewinus* puer nepos eius regnauit pro illo duobus annis, & dimi- 10 dium anni. *Guido* autem de Lesizinnan Comes Ioppen dedit *Amfrido* de Turonis *Milesent* sororem vxoris suæ in coniugem.

ANno gratiæ 1169. qui erat annus decimus quintus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, obijt *Nigellus* Eliensis episcopus venerabilis heremita, & monachus sanctus *Godricus* de Finchale inigrauit ad Dominum. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ timens, quòd beatus *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus in personã ipsius excõmunicationis sententiam, & in regnũ eius proferret interdictum, appellauit pro se, & regno suo ad pręsentiam summi põtificis; & missis ad eum legatis, petijt mitti in Angliam á latere suo vnum, vel duos legatos, ad cognoscendam causam, quæ vertebatur inter ipsum, & *Thomã* Cantuariensem archiepiscopum; & ad eam determinandam ad 20 honorem Dei, & sanctæ ecclesiæ; & vt prædicti, quos Cantuariensis archiepiscopus excommunicauerat, interim absoluerentur. Vnde dominus Papa in hac forma scripsit.

Epistola *Alexandri* ad *Henricum* regem Angliæ.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, illustri Anglorum regi *Henrico* salutem, & Apostolicam benedictionem. Magnificentiæ tuæ nuntios, scilicet dilectos filios nostros *Iohannem Cumin*, & *Radulfum* de Tame wrþe nobis, & Ecclesiæ Dei deuotos, & regiæ sublimitati (sicut credimus) per omnia fidelissimos, & literas, quas excellentia tua nobis per eosdem transmisit, tanto benigniori mente suscepimus, & tanto eos maiori gratia præuenimus, & honore, quãto pleniùs sciuimus ipsos à magnifico principe, 30 & rege Christianissimo fuisse transmissos: cui vtiq; omnẽ, quam cum Deo possumus, gratiam cupimus & honorẽ, & ad cuius incrementum modis omnibus, quibus honestè poterimus, nos & fratres nostri ac tota ecclesia quanto deuotissimæ sinceritatis tuæ affectum in maiori sumus necessitate experti, tanto ardentiùs intendimus aspirare. Non enim tuę deuotionis insignia nobis tẽpore tam opportuno exhibita à nostra in posterũ memoria, vlla poterit ratione diuelli, vel in cõspectu ecclesię aliqua desuetudine inumbrari. Petitiones quoq; tuas, quas nobis per iã dictos nuntios tuos misisti, in quibus cũ Deo & honestate nostra potuimus, sicut ijdem magnificentię tuæ nuntij viua voce pleniùs enarrabant, curauimus executione mãdare. Personas siquidẽ de latere nostro, iuxta quod rogasti, licèt nobis grauissimũ, ac difficillimũ hoc tempore maximè videatur 40 aliquos à nobis emittere, cum fratrũ nostrorum & eorum pręsertim quos tu desideras pręsentia & cõsilio opus habeamus, illius tamẽ recolẽdę, ac magnificæ deuotionis tuæ, vt diximus, nõ immemores existentes, ad sublimitatis tuæ præsentiã duximus destinãdas cũ plenitudine potestatis, ecclesiasticas causas, quæ inter te & venerabilẽ fratrẽ nostrum archiepisc. Cantuariensem hunc inde vertuntur, & illa quę inter eundẽ archiepisc. & episco. regni tui super appellatione ad nos facta mouetur, nec non alias causas tres, quas nouerint expedire, cognocendi iudicandique, & prout sibi dominus administrauerit, canonicè terminandi. Eidem quoque archiepiscopo ne te aut tuos seu regnum gubernationi tuæ commissum, donec causæ illæ debitum sortiantur effectum, in aliquo grauare vel turbare aut inquietare attentet, omninodis inhibemus. Verùm si præfatus 50 archiepiscopus in te, aut regnum tuum, vel personas regni interim aliquam sententiam tulerit, nos eam irritam esse, & non te tenere censemus, ad indictionem autem huius rei, & argumentum nostræ voluntatis, literas præsentes, si articulus ingruerit necessitatis ostendas. Alioquin serenitatem tuam rogamus, & attentiùs commonemus, vt literas ipsas, aut earum tenorem â nullo sciri permittas, sed eas habeas omnino secretas. Illos autem familiares, & consiliarios tuos, quos iam dictus Archiepiscopus

sententiæ excommunicationis subiecit, personę de latere nostro transmissæ, domino auctore, absoluent. Si autem aliquis illorum interim metu mortis laborauerit, prę̨stito secundum ecclesiæ cõsuetudinem iuramento, quòd nostro si cõualuerit debeat parere mandato, ipsum ab aliquo episcopo, vel religioso, & discreto viro, absolui cõcedimus.

VEnientibus itaque in Normanniam prę̨fatis domini Papæ legatis, quidam Cantuariensis Ecclesiæ suffraganei in hęc verba, scripserunt. Medicinæ potiùs est quàm querelæ, Nam peccatis exigentibus, inter malleum, & incudem posita sancta mater Ecclesia, & nisi diuina super eam respiciat miseratio, ictum mallei est sensura. Crebescente enim nequitia scismaticorum, pro fidei suæ defensione, & amore iustitiæ, pater patrem exulat à patria, & ne ad propriam sedem liber pateat ei regressus prohibet Pharaonis animus induratus. Accedit ad hoc, quòd Cantuariensis Ecclesia, tam in spiritualibus, quàm in temporalibus miserabiliter imminuitur. Quæ tanquam nauis mari proprio rectore destituta fluctuat, & ventis exponitur, dum eius pastor infra nationis suæ terminos regia potestate remanere prohibetur. Qui suo & suæ Ecclesiæ, nostro etiam sapiens periculo pœnarum & laborum secum nos exposuit acerbitati: non considerans quoniam blandiri oportet non detrahere potestati. Qui vobis, licèt eius laboribus totis affectibus compatiamur, ingratus existit. Et nos cum in eadem simus damnatione prosequi non desistit. Inter ipsum siquidem & serenissimum regem Anglorum quædam controuersia versabatur. de vtriusque voluntate dies prę̨figitur, vt in ea iustitia mediante illorum controuersia terminetur. Ad eandem diem ex præcepto regio. Archiepiscopi, Episcopi, & cæteri prælati clericorum conuocantur, vt quanto generalior esset concilij celebratio, tanto manifestior fieret fraudis & malitiæ denudatio. Constituta die Catholicæ principis aspectui se præsentat regni turbator & Ecclesiæ, qui de suorum meritorum qualitate non securus Dominicæ crucis se armat signaculo, tanquam ad tyranni præsentiam accessurus. Nec tamen inde regia maiestas offenditur. Sed causæ suæ iudicium episcoporum fidei committit, vt sic ab omni suspicione liberetur. Restabat ergo vt Episcopi causam iudicio terminarent, vt sic dissidentes in gratiam fœderarent, & dissentionis eorum materiam sepelirent. Occurrit tamen ille, & prohibet ne de ipso coram rege sententia proferatur, vt sic grauiùs ad iracundiam regius animus accendatur. Cuius excessus facit quantitas, vt ipse auctor cuilibet se debeat exponere vltioni, erubescens pœnam meritam deprecari, qui principem potentissimum in tempore persecutionis Ecclesiæ, offendere non horruit. Cuius offensio malleum persecutionis augmentauit. Melius erat sibi, vt fœlicitati suæ frænos imponeret, ne dum ad rerum cacumen præsumptuosè peruenire nititur, præsumptionis meritò suæ ad inferiora detrudatur. Et si eum non mouerent Ecclesiæ detrimenta, debebant eum saltem reuocare, ne contra regem ageret, à rege sibi exhibita, tam in diuitijs quàm honoribus incrementa. At obuiat aduersarius, & obijcit, quem ipsum stare iudicio coram rege esset Apostolicæ sedis dignitatis diminutio. Ac si nesciat quòd si in illo iudicio aliquantulum Ecclesiæ dignitati derogaretur, dissimulandum tamen erat, pro tempore, vt pax ecclesiæ redderetur. Obijcit iterũ, patris sibi nomen ascribens, quod arrogantiam videtur redolere, quòd filij in patris damnationem minimè debuerant conuenire. Sed si pater esset, inprimis superbiam filiorum humilitas temperaret, ne post patrem in filijs patris odium parentaret. Liquet itaq; ex prę̨dictis (patres sanctissimi) quòd aduersarij nostri irrita debet languescere occasio, qui odij sola malignitate impetebat, nullius rationis patrocinio fultus, & quoniam nobis omnium Ecclesiarum sollicitudo noscitur imminere.

CVm igitur *Thomas* Cantuariensis archiepiscopus, & nonnulli de coexulibus suis in octabis beati *Martini* inter Gisortium & Trie ad colloquium legatorum accederent; legati multa proposuerunt ipsi Archiepiscopo, de charitate domini Papæ, de sollicitudine Ecclesiæ Romanæ, quam attentiùs circa eum huc vsque gesserat, de laboribus ipsorum & itineris sui periculis, de magnitudine regis Angliæ, & de necessitate Ecclesiæ, de malitia temporis, de amore & beneficijs, quibus rex Angliæ præuenerat eum, & de honore, quem rex ei semper exhibuit. Adiecerunt etiam querelas & iniurias, quibus rex Angliæ se ab ipso læsum esse conquestus est: Imponens ei etiam inter cætera, quòd ei excitauerat guerram regis Francorum. Quærentes consilium,

quomodo tantam indignationem placare possent, quia sine multa humilitate, & moderatione, & honoris exhibitione, nouerant tantis periculis remedium adhiberi non posse. Cantuariensis autem, in omni humilitate & mansuetudine spiritus, post gratiarum actionem domino Papæ & illis debitam, respondit ad singula, rationibus veris & probabilibus, querelas regis euacuans, & iniurias Ecclesiæ & damna intolerabilia patenter exponens. Et quia humilitatem & delationem honoris ab eo exigebant, respondit se libentissime omnem humilitatem exhibiturum, & honorem reuerentiæ quantumcunque posset saluo honore Dei & libertate Ecclesiæ, & honestate suæ personæ, & possessionibus Ecclesiarum: & si eis videretur aliquid adijciendum, aut demendum, aut mutandum, rogauit vt ei cōsilium darent: habens adquiescendi propositum, salua conditione professionis & ordinis. Illis autem dicentibus, se non venisse, vt ei, sed vt eū consulerent, & reconciliationis temperarent viam. Item quęsitū est ab archiepiscopo, an in pręsentia legatorum vellet promittere obseruantiam consuetudinum, quibus prędecessorū suorum tempore reges vsi sunt, & sic sopitis omnibus querelis redire in gratiā regis, & redire in sedem suam, & administrationē, & pacem sibi & suis. Ad hęc Archiepisc. respondit, nullum prædecessorū suorum sub aliquo regū ad hanc professionem fuisse arctatum. Neq; se, Deo auctore, promissurum vnquam, vt obseruet cōsuetudines, quę legi Dei patenter aduersantur; sed & Apostolicū conuellunt priuilegium, Ecclesię perimunt libertatem. Quas dominus Papa Senonis in illorū & multorum pręsentia condemnauit, & ipse postea domini Papę secutus auctoritatem quasdam earum cum obseruatoribus suis subiecit anathemati, sicut in multis consilijs Ecclesia catholica fecisse dignoscitur. Tunc interrogatus est, an si non confirmationem, saltem dissimulationem, & tolerantiā vellet repromittere, aut non facta altrinsecus aliqua mentione consuetudinum recipere sedem suam, & pacem. Respondit archiepiscopus, quòd gentis nostræ prouerbium est, quòd taciturus prætendit speciem confitentis. Et cùm rex sibi videatur esse in possessione consuetudinum, & ad eas obseruandas iniustè & violenter cogat Ecclesiam: si sic taciturnitate impetrata cessaret concussio, auctoritate legatorū maximè interueniente, statim sibi, & alijs videretur obtinuisse in causa ista. Adiecit etiam, se malle exulare, perpetuò proscribi, &, si Deus ita disposuit, pro iusticiæ defensione mori, quàm in salutis suę dispendium & præiudicium Ecclesiæ libertatis hanc ineat pacem. Deus enim est, qui in tali causa tacere prohibet sacerdotes, quibus dissimulantibus gehennam præparauit: vbi nulla dissimulatio erit. Pene lectus est & libellus illarum abominationum, & quæsitum á Cardinalibus, an á Christianis liceat talia obseruari, nedum á pastoribus dissimulari. progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes, an eorum vellet stare iudicio super his, quæ vertuntur inter ipsum & regem. Ille autem se de causæ sinceritate confidere respondit. Et cùm ipse & sui qui á multo tempore destituti sunt plenè ad omnia fuerint restituti, habita ratione causarum & rerum, & temporis, iuri libenter pariturum, & se non posse nec velle declinare qui vbi & quando & quomodo debebit, subeat iudiciū eius vel illorū, cuius vel quorū iudicio dominus Papa debere stare decreuerit. Interim se & suos ad litigandū vrgeri nō posse, nec paupertatē suā ad hoc sufficere, cui etiā victualia desunt, nisi Christianissimi regis Francorum iuuatur expensis. Noluit enim prima faciè declinare iudiciū, & si aliquē eorum iure optimo possit habere suspectum, ne causam regis iustificare videretur; nec se liti immergere antequā sit ad omnia restitutus, vt possit causā sufficienter instruere. Ea tempestate *Lodowicus* rex Francorū magno exercitu congregato, intrauit Normanniā, & combussit Andeli villā *Rotrodi* Rotomagensis archiepisc. non resistente *Henrico* rege Angliæ, in vindictam Calui montis nobilis Castelli regis Franciæ, quod prędictus rex Anglię anno pręcedenti combusserat per Wallenses suos. Eodē anno *Henricus* rex Anglię cæpit per vim fortissimū Castellū, quod dicebatur Finuel, & demolitus est illud. Item eodē anno, ex quo regis in minore Brittannia desierunt pręesse, duo Comites in ijsdē locis principari cęperunt. Sed quoniā omnis potestas impatiens semper cōsortis erit, sese varijs dissēsionibus afflixerunt. *Conanus* tandē iure successorio nactus Comitatū vtrunq; dum infata cōcederet, ex sorore regis Scottorum filiā reliquit heredem. Quā rex Anglorum filio suo *Gaufrido* vxorē accipiens, & in pace passim per Brittanniā statuenda studiosus existens, clerum terrę illius sibi conciliauit, & populum.

ANno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo, qui erat annus decimus sextus regni regis *Henrici*, filij *Matildis* Imperatricis, idem *Henricus* tenuit solemne festum apud Namnetim in Brittannia die natalis Domini, quæ quinta feria euenit. Deinde idem rex profectus est hostiliter in terram *Ludonis* Comitis, & eã ferè totam destruxit, & ipsum Comitem Ludonem ad deditionem coëgit. Deinde in prima hebdomada mensis Martij transfretauit de Normannia in Angliã, inter **Barbeflet**, & **Portesmue**. In qua trãsfretatione sæuissima tempestate quassatus â media noctis hora vsq; ad crastinæ diei horam nonam, vix applicuit in Anglia apud **Portesmue**. Cęteræ autem naues ferè omnes, quę cum eo erant, fractæ sunt & cõminutæ. quę applicuerunt in diuersis portubus Angliæ prout vis venti eas tulit. vna tamen illarũ, quę melior, & recentior 10 cęteris omnibus erat, sed infœlicior, *submissa est, cũ *Henrico* de Agnellis, & cum duobus filijs suis, & cum *Gilleberto* de Sullemni, & cum magistro *Radulfo* de **Bealmunt** medico, & familiari regis, & cum alijs numero quadringentis viris & fœminis. Deinde *Henricus* rex fecit *Dauid*, fratrem *Willielmi* regis Scottorum, millitem. Eodem anno fuit rex *Hẽricus* apud **Windeshores** in solemnitate Paschali. Deinde venit rex Londonias, & ibi deposuit ferè omnes vicecomites Angliæ; & facta inquisitione de priscis illorum per sacramenta hominũ regni, redemit eos. Deinde in festo *S.* **Bernardæ* apostoli idem rex magnum celebrauit concilium Londonijs, cum principibus, & magnatibus terræ suæ, de coronatione *Henrici* filij sui, & Dominica sequenti, quę euenit decimo septimo Kalendarum Iulij, clero & populo consentientibus, & assentientibus, fecit ipse prędictũ 20 *Henricum* filium suum coronari, & in regem consecrari apud Westmonasterium, â *Rogero* Archiepiscopo Eboracensi, ministrantibus ei in illo officio *Hugone* Dunelmensi episcopo, & *Waltero* Rofensi episcopo, *Gilleberto* Londoniensi episcopo, & *Gocelino* Salesbiriensi episcopo nulla mentione facta de beata *Thoma* Cãtuariensi archiepiscopo: ad quem coronatio illa & cõsecratio de iure Ecclesię suę spectabat. Et in crastino coronationis illius fecit rex pater *Willielmum* regem Scottorum & *Dauid* fratrem suũ, & Comites & barones regni deuenire homines noui regis, & iurare ei fidelitates contra omnes homines salua fidelitate sua. Cùm autem constaret *Lodowico* regi Francorum quòd *Margareta* filia sua non erat cum viro suo rege Angliæ coronata, magnum cõgregauit exercitum, & hostiliter intrauit Normanniam. Quo audito rex Anglię pater, dimisso rege filio suo in Anglia, transfretauit in Normanniam, & pacem fecit cum *Lodowico* rege, in colloquio apud Wendoniã in festo *S. Mariæ Magdalenæ*, promittens quòd in proximo iterum faceret filium suum coronari, & vxorem suã cum eo. Deinde a colloquio illo venit rex pater in Normanniã & apud Motamgerni incidit in grauem ęgritudinem, & diuisit terras suas filijs suis in hunc modum. Dedit itaq; *Richardo* filio suo ducatum Aquitaniæ, & omnes terras, quas accepit cum matre illius *Alienor* regina, & *Gaudefrido* filio suo dedit Brittanniam cum *Alaic* filia Comitis *Conani*, quas ad opus illius acquisierat à *Lodowico* rege Francorũ. Et *Henrico* regi filio suo dedit Normanniam, & omnes terras, quę fuerunt patris sui *Gaufridi* Comitis Andegauẽsis. Et fecit illos tres filios suos deuenire homines *Lodowici* regis Frãciæ. Et *Iohanni* filio suo adhuc minimo 40 dedit Comitatum Moretanij. Deinde post multum temporis rex *Henricus* pater de infirmitate sua conualescens, peregrè profectus est ad *S. Mariam* de Rupe adamatoris. Interim beatus *Thomas* Cantuariensis archiepiscopus sextum annum exilij sui peragẽs, conquestus est *Alexandro* summo pontifici de *Rogero* Eboracẽsi Archiepiscopo, & de supradictis quatuor episcopis, qui ei adstiterunt in coronatione noui regis in Cantuariensi diœcesi. Ad cuius instantiã summus pontifex excõmunicauit Londoniensem, & Rofensem, & Salesbiriensem episcopos, & Eboracensem archiepis. & *Hugonem* Dunelmensem epis. suspendit ab omni episcopali officio. Vnde in hanc formam scripsit illis.

al. submersa

al. Barnaba

❧ Epistola *Alexandri* Papæ ad *Rogerum* Eboracensem *Archiepiscopum*, & Hugonem *Dunelmensem episcopum*. 50

ALexander Episcopus seruus seruorũ Dei venerabilibus fratribus *Rogero* Eboracensi archiepiscopo, & *Hugoni* Dunelmẽsi epis. salutem, & apostolicam benedictionem. Licèt nobis cõmendabiles, & grati in pluribus existatis, & sincerè vos complectamur brachijs

brachijs charitatis: propter hoc tamen non debemus omittere, quin ea, quę perpetrata sunt, & incorrecta, generant mortem, & requiramus in vobis, & zelo rectitudinis corrigamus: dicente Domino per Prophetam, *Si loquente me ad impium, morte morieris, nisi annuntiaueris ei, neq; locutus fueris, ipse quidem in peccato suo morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Depressio siquidem Anglicanæ Ecclesię, & diminutio libertatis illius, quę per regem vestrũ, siue proprio motu, siue potiùs alijs suggerentibus facta dignoscitur, plurimùm iampridem animum nostrum afflixit, & non modicum nobis sollicitudinis, & doloris ingessit. Cùm enim oportuerit eum de corrigendis his, quę ab antecessoribus suis malè cõmissa fuerant, cogitare: ipse potiùs pręuaricationibus pręuaricationes adijciens, tam iniqua constitura sub regiæ dignitatis obtentu, & posuit, & firmauit. Sub quibus & libertas perit ecclesię, & Apostolicorũ virorum statuta, quantum in eo est, suo robore vacuantur. Nec credidit debere sufficere, si sub eo diuinæ leges in regno Anglię silentium, & vacationem acciperent, nisi peccatum transmitteret ad hęredes, & longo tempore faceret illum regnũ sine ephod, & sine superhumerali sedere. Inde fuit quòd illas iniquas vsurpationes, absq; vlla exceptione, vestro, & aliorum fratrum, & coepiscoporum nostrorum iuramento, fecerit firmare, & plectendo iudicauit, vt hostem, quicunque vellet ab iniquis illis constitutionibus dissentire. Indicat hoc venerabilis fratris nostri *Thomæ* Cantuariensis archiepiscopi exiliũ: demonstrat & hoc clericorũ & consanguineorum eius, illorum etiam, qui adhuc pendentes ab vberibus matris vagiebant in cunis, miseranda proscriptio. Et metus mortis incutitur, si ad hoc cuiusq; animus erigatur, vt cõtra statuta illa diuinis velit legibus obedire. nos ipsi quorũ iudicio pręuaricationes illæ corrigendæ fuerant aut plectendæ, ad confirmationem illarum sub occasione temporis impacati multa fuimus instãtia prouocati. Et laboratũ est apud nos exactione non modica, vt vsurpationibus illis, cùm nondũ nobis expressæ fuissent, auctoritatis cõferremus apostolicę confirmationem. Et hoc quidẽ à principio. Processu verò temporis exulante pro debito pastoralis officij iã dicto archiepiscopo, & consuetum Romanæ Ecclesiæ subsidium ab officio nostro sæpiùs requirente: misimus ad iam dictũ regem de melioribus & maioribus fratribus nostris, misimus & alias ecclesiasticas personas, & putauimus quòd duritia eius in nostra humilitate & mansuedine frangeretur: & fieret, quod *Salomon* dicit, *Patientia lenietur princeps; & lingua mollis frangit iram.* Ipse verò sufferentiam nostrã multiplici legatorũ arte deludens, vsq; adeo contra monita nostra videtur animum obdurasse, vt nec contra pręnominatum archiepiscopũ deserueat, nec de peruersis statutis illis quicquam minui patiatur: immo & ipsam Cantuariensem Ecclesiam plurimo detrimento possessionum suarum afficiat, & in ipso eam ecclesiastico ministerio antiqua spoliauerat dignitate. Nuper enim cùm filium suum coronari voluerit, contempto eodem Archiepiscopo, ad cuius hoc officium de antiquo iure dicitur pertinere, per manũ tuam, frater archiepiscopus, cũ in aliena prouincia diadema regni fecit imponi. In coronatione autem illius, nulla ex more de cõseruanda Ecclesiæ libertate cautio est pręstita, vel sicut aiunt exacta: sed iuramento potiùs asseritur confirmatum, vt regni consuetudines, quas auitas dicunt, sub quibus dignitas periclitatur Ecclesiæ, illibatas debeat omni tempore conseruare. In quo etsi multùm pręnominati regis nos vehementia conturbat: ampliùs tamen de vestra & aliorum coepiscoporum nostrorũ possumus infirmitate moueri, qui, quod dolentes dicimus, facti sicut arietes non habentes cornua, abijstis absque fortitudine ante faciem subsequentis. Etsi enim hoc tibi licere fortè (frater Archiepiscope) in propria prouincia potuisset, quomodo tamen hoc in prouincia aliena, & illius pręcipuè, qui exulare pro iustitia, & ferè solus exire & dare gloriã Deo, tibi licuerit, nec de ratione possumus, nec de sanctorũ patrum cõstitutionibus inuenire. Quòd si ad excusationem tantæ pręuaricationis quisquam obijciat in alijs quoque regnis, grauia plurima & enormia perpetrari: in veritate possumus respondere, quòd nullum adhuc regnum in tantum diuinæ legis contemptum inuenimus corruisse, vt scriptis & iuramentis Episcoporum tam manifestas enormitates fecerit communiri, nisi quisquam illud impudenter alleget, quòd scismatici postmodum à fidelium communione præcisi inaudita & damnabili superbia commiserunt. Vnde quia iuxta verbum Prophetæ, in vobis factum est peruersum, quid vltra omnes alias prouincias in vsurpationibus suis, & post

post tam iniquas consuetudines iuramenta firmatas, non adiecistis resumere scutum fidei, vt staretis in domo Domini in die prelij: sed posuistis corpus vestrum in terram, vt per vos fieret via transeunti. Et ne si diutiùs tacuerimus vna vobiscum in die iudicij damnationis sententia inuoluamur, auctoritate sacrosanctæ Romanæ, cui auctore domino ministramus, Ecclesiæ, ab omni officio Episcopali vos suspendimus dignitatis; sperantes quòd sub disciplina saltem & paterno verbere constituti redire tandem ad cor, & de tuenda de beatis Ecclesiæ libertate satagere. Si verò nec sic zelum Episcopalis officij resumpseritis, nos adhuc auctore Domino, quod vobis imminet, faciemus. Vos videte, ne illud vobis dicatur, quod cuidam dictum per prophetam dicitur, *Quia tu sanctam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Nos enim quia locum illius tenere, Deo prout ipsi placuit disponente, conspicimur, qui â prędicatione verbi Dei, nec verberibus poterat, nec vinculis coerceri: non debemus sub ambigua expectatione pacis creditam nobis diuini verbi pecuniam in sudario reponere, & alligatam eam tamdiu conseruare, donec paulatim lucrandi hôra occurrat, & creditor veniens de reddenda acerbè nos conueniat ratione.

INterim *Lodouicus* rex Francorum, & Archiepiscopi, & Episcopi, & magnates de regno Franciæ, pro eodem Cantuariensi Archiepiscopo sollicitauerunt Romanum pontificem in virtute amoris, & sub impensi protestatione obsequij, ne vlteriùs dilationes frustratorias, quas rex Anglię protendebat, prorogaret, sicut regnum Francorũ diligebat, & honorem sedis Apostolicæ. Miratus etiam Anglicanæ Ecclesiæ desolationem *Willielmus* Senonensium antistes sedem Apostolicam petijt, & á Romana Ecclesia impetrauit, vt rex Anglorum omni appellatione cessante, subijceretur anathemati, & regnum interdicto, nisi pax Cantuariensi Ecclesiæ redderetur. Sic deniq; placuit omnium dispensatori Deo, sui *Thomæ* recompensare merita, & labores *diutinos consummare victoriosa martyrij palma. Regis ergo sententiam mutauit in melius, & mediantibus tàm domini Papæ paterna exhortatione, regisque Francorum, & plurimorum Episcoporum consilio, quàm etiam principum supplici interuentu, Archiepiscopum recepit in gratia, & ad suam redire concessit Ecclesiam.

al. longos

Pax facta inter regem, & Archiepiscopum.

Facta est autem pax ista inter Archiepiscopũ & regem Angliæ, quarto Idus Octobris feria secunda, in monte laudato, qui est inter Turonim & Ambasium. Sicque omnibus completis, vnusquisque reuersus est in locum suum. *Thomas* verò Cantuariensis Archiepiscopus reuersus est ad Abbatiam sanctæ Columbæ, vbi iam ferè per quatuor annos degebat. Quadam verò die, dum idem Archiepiscopus ibidem in Ecclesia ante quoddam altare in oratione prostratus iaceret, audiuit vocem de cœlo dicentem sibi, Surge velociter & abi in sedem tuam, & glorificabis Ecclesiam meam sanguine tuo, & tu gloriaberis in me. Inchoante autem anno septimo exilij sui, cùm iam esset Deo amabilis, spiritualibus excercitijs sanctificatus, & septiformi Spiritus sancti gratia perfectior, ad sedem suam quantotiùs repedare festinabat. Noluit enim pius pater Cantuariensem Ecclesiam diutiùs desolatam relinquere: vel quam vt creditur in spiritu viderat certaminis sui gloriam protelare, aut alibi moriendo sedem propriam martyrij sui honore priuare.

Vita beati *Thomæ*.

HVius autem vita irreprehensibilis erat coram Deo & hominibus. Non enim erat illi vanum surgere ante lucem: sciens quòd dominus promisit coronam vigilantibus. Quotidiè namque ante lucem surrexit, cæteris omnibus dormientibus, & intrans in oratorium suum prolixiùs orauit, sic demum rediens suscitauit capellanos & clericos suos à somno, & cantatis matutis & horis diurnis, Missam deuotè celebrauit, & singulis diebus & noctibus ternas vel quinquenas accepit de manu sacerdotis disciplinas. Post verò celebrationem Missæ quotidie reintrauit oratorium suum, & clauso ostio post se vacabat orationi cum lachrymis vberrimis; & nemo nisi solus Deus sciebat afflictionem, quam faciebat carni suæ. Et sic faciebat carni suæ quotidie vsque ad horam prandij, nisi maior solemnitas & causa euidentior impediret. Exiens verò ab oratorio prandere inter suos venit, non vt corpus suum pretiosis saturiret cibis: sed vt familiam suam exhilararet & vt pauperes Domini satiaret bonis: quos quotidiè secundum facultatem suam numero augebat. Et quamuis pretiosi & exquisiti cibi & potus ei apponerentur tamen erant ei in cibo & potu panis & aqua. Quadam autem die

die dum idem Archiepiscopus in mensa *Alexandri* summi pontificis sederet, quidam secreti sui conscius posuit coram eo scyphum aqua plenum. Quem cùm summus pontifex apprehendisset, & inde gustasset, inuenit vinum merissimum & suaue ad potandū. Et dixit. Putabam hoc fuisse aquam, & reposuit scyphum coram Archiepiscopo, & mox vinum rediјt in pristinam saporē aquæ. O mira mutatio dexteræ excelsi! Singulis autem diebus cùm Archipræsul à prandio surrexisset, nisi maiora negotia impedirent, semper vacabat lectioni diuinæ vsque ad horam vespertinam, & auditis vesperis cùm sol ad occasum tenderet, paratus erat lectus eius superpositis mollibus stramentis & pannis sericis, per totum desuper auro contextis. Et cùm cæteri dormirent ille solus iacebat in nuda area ante lectū suum, in hymnis, & psalmis, & nunquam ab oratione cessabat, donec labore victus paululum reclinaret caput suum subposito lapide loco puluinaris. Et sic oculi somnum capiebant, sed cor eius semper ad Dominum vigilabat. Vestis autem eius interior erat cilicina ex pilis caprarum aspera, qua totum corpus eius tegebatur, à cubitis vsque ad poplites. Exteriores autem eius vestes erant nitidæ, & satis pretiosæ, vt sic decipiens humanos visus, diuinis placeret aspectibus. Nullus quidem hominum erat huius secretæ vitæ suæ conscius, præter duos tantùm: quorum vnus erat *Robertus* canonicus de Meretun capellanus eiꝰ, & alter dicebatur *Brun*, qui custodiebat cilicia sua, & lauabat quādo fuit necesse. & isti erant illi fide & sacramētis astricti, quòd hæc nemini dicerent in tota vita sua. Venit ergo Archipræsul *Thomas* ad Withsand, & cùm audisset, quòd *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & Lundoniensis, & Salesbiriensis episcopi essent apud Doure in occursum eius, noluit illò ire, sed applicuit in Anglia apud Sandwic. Transito itaq; mari Archiepiscopus, & futurus martyr in magna gratia, gloria, & honore, præcipuè à monachis cum solemni processione quasi angelus Dei susceptus est in ecclesia sua, omnibꝰ præ gaudio illachrymātibus, & cū gratiarū actione clamātibus, *Benedictus, qui venit in nomine Domini*. Ipse autē tanquam bonus pastor, omnibus in osculo pacis acceptis, illos paterna exhortatione monuit, & docuit fraternitatem diligere, Deo obedire, in bonis perseuerare, & certare pro lege Dei vsq; ad mortē. Ea verò tempestate erat *Henricus* rex Angliȩ regis *Henrici* filius in Anglia, & natiuitas Domini instabat, quam rex ille cum primatibus terræ suæ solemniter celebraturus erat. Ad quā beatus *Thomas* licèt non esset inuitatus ire proposuit. Et cùm Lundonias veniret, venit ad eū *Gocelinus* frater reginæ, & prohibuit ei ex parte regis ne vlteriùs procederet. Et sic beatus *Thomas* Cantuariam reuersus est. Ergo damnis iterū, & atrocioribus iniurijs supra modū & numerum athleta *Christi* affectus est, & edicto publico præceptus ecclesiæ suæ septa non exire. Quisquis ei, vel alicui suorum faciem hilarem prætendebat hostis publicus censebatur. Sed hæc omnia vir Dei cum multa patientia sufferebat, & familiariter inter suos commorans, conuersatione sua & exhortationis verbo omnes ædificabat. Resedítq; in sua pontifex ecclesia intrepidus, expectans horā, qua adeò perciperet martyrij coronam. Præmunitus siquidē à multis sciebat, quòd breuis foret vita eius, & mors in ianuis. Ibi quasi tūc cœpisset viuere, exactum vitæ tempus spiritualibus exercitijs redimere satagebat. Sciénsq; quòd vita præsens via est, & militia, vt esset sanctus corpore, & spiritu vitijs expeditus, succinxit se ad cursum virtutibus armatus, accinxit se ad pugnæ conflictum. cursum ergo consummando cucurrit non quasi in incertum, benè certando pugnauit non quasi aerem verberans. Prodibat tunc ferè omnis eius cogitatio, & sermo de fine huius vitæ & viȩ miseria. Aliquando etiam in sermone suo, quem faciebat ad fratres suos Cantuariensis ecclesiæ monachos, & ad clerum ciuitatisq; populum dicebat. Veni ad vos mori inter vos. Aliquando autem dicebat, in ecclesia ista sunt martyres, & in proximo augebit Deus numerum illorum. hæc dicebat significans, qua clarificaturus esset ille dominum morte. Iterum *Henricus* rex Angliæ pater calumniatus est Archiepiscopatum Bituricensem debere adiacere ducatui Aquitaniæ, sed *Lodowicus* rex Franciæ modis omnibus contradicebat. Et sic orta inter eos graui discordia vtérq; magnum congregauit exercitum. Venítq; rex Angliæ cum suo exercitu in Berria vsq; Munlutum; volens vlteriùs procedere. Ex confessione enim Bituricensis Archiepiscopi in extremis laborantis, & in confessione profitentis, quòd de iure Archiepiscopatus Bituriensis spectabat ad ducatū Aquitanniæ, sperabat se suscepturū. Sic *Lodouicus* rex Franciæ

peruenit

peruenit, & sic rex Angliæ à desiderio suo fraudatus, dedit, & accepit treugas vsq; ad festum S. *Hilarij*.

ANno gratiæ millesimo, centesimo septuagesimo primo, qui erat annus decimus septimus regni regis *Henrici*, filij *Matildis* imperatricis, idem rex Angliæ fuit in Normannia apud Burum die natalis Domini; qui sexta feria euenit, & *Alienor* regina, & *Richardus*, & *Gaufridus*, & *Iohannes* filij eius cum eo. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ filius erat in Anglia. Beatus verò *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus eo die Cantuariæ residens post sermonem ad populum factũ excommunicauit *Robertum* de Broc, qui die præcedenti amputauerat caudam sumerij sui. Vix ergo pater in ecclesia sua per mensem moram fecerat, & ecce quinta die natalis Domini venerunt Cantuariam quatuor milites, immò Sathanæ condicti satellites; quorum nomina sunt hæc. *Willielmus* de Traci, *Hugo* de Moreuile, *Richardus* Brito, *Reginaldus* filius *Vrsi*: viri quidem generis præminentia conspicui; sed enormis sceleris ausu militiæ gloriam, & stemmatis titulum perpetua ignominia mox damnaturi. Hij ergò introeuntes ad Archiepiscopum: & quia non directa in manu eorum salus, ex concepta malitia salutationis eloquiũ prætermittentes, cum fastu & superbia alloquũtur. Accipiunt reddúntq; minas, minis adijciẽtes responsum. Deniq; probra & contumelias post se relinquentes exierũt. Continuóq; reuertentes, claustrũ monachorũ irrumpũt cum multa armatorũ sequela, & ipsi armati. Iam præsul cum modestia & grauitate præcesserat eos in oratorium, suadentibus, immò & compellentibus monachis, propter diẽ solemnem, ad peragendam vespertinam synaxim. cùm eos à tergo respiceret in medio claustri armatos, arcere eos templo debuit propria malignitas; sed nec facinus dissuasit solemnitatis reuerentia, nec à sanguine cohibuit patriarchæ innocentia. Vsq; adeò occupauit & excæcauit eos impudorata patrandi facinoris voluntas: vt nec militiæ iacturã recogitarent, nec vllius discriminis haberent æstimationem. Præcipites ergo & stupidi insequẽtes Archiepiscopũ, extractis gladijs intrant ecclesiã furiosè clamantes. Vbi est proditor ille? Nemine verò respondente, ingeminant illi. Vbi est Archiepiscopus? Sciens itaq; *Christi* confessor, & martyr mox futurus, priori nomine se falsò impeti, alterũ verò sibi pro officio competere, à gradibus obuiã illis progrediens, ecce inquit assum. In tanta autem se exhibebat constantia, vt nec animus eius pauore, nec corpus horrore concuti videretur. Cui vnus funestorum militum in spiritu furoris intulit, tu modò morieris, impossibile enim est, vt vlteriùs viuas. Respondit autem Archiepiscopus, non minori constantia verbi quàm animi. Ego pro Deo meo mori paratus sum, & pro assertione iustitiæ & ecclesiæ libertate: sed si caput meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate, ne cuiquam alij siue monacho, siue clerico, siue laico maiori vel minori, in aliquo noceatis. Sed sint à pœna immunes, sicut extiterunt à causa. Verba eius nonne *Christum* exprimere videntur in passione dicentem, si me quæritis sinite hos abire? Cui statim inijcientes manus milites tenuerunt, vt extra ecclesiam ad peragendum propositum traherent, sed non potuerunt. Videns ergo Archiepiscopus carnifices eductis gladijs, in modum orantis inclinauit caput, hæc nouissima proferens verba. *Deo, & sanctæ* Mariæ, *& sanctis huius ecclesiæ patronis, & beato* Dionysio *commendo meipsum & ecclesiæ causam*. Tunc in omnibus his cruciatibus inuicti animi, & admirandæ constantiæ martyr non verbum vel clamorem emisit, nec edidit gemitum nec brachium opposuit ferienti: sed caput inclinatum, quod gladijs exposuerat, donec consummaretur, tenebat immobile. Prædicti igitur milites, timentes concurrentium vndique vtriusque sexus multitudinem, ne fortè voto infecto eriperetur, facinus accelerauerunt. Cúmque vnus ex eis extendens vibraret gladium in caput Archiepiscopi, brachium cuiusdam clerici, qui dicebatur *Eadwardus Grimfere* abscidit, & ipsum pariter in capite vulnerauit christum Domini. Extenderat enim idem clericus brachium super caput patris, vt ferientis exciperet, vel potiùs eliderct ictum. Stabat adhuc iustus pro iusticia patiens, velut agnus innocens, sine murmure, sine querimonia: & seipsum holocaustũ offerens Domino, sanctorum patrocinia implorabat. Et, ne quis funestorum satellitum intacto præsule inscelestus argui posset, secundus & tertius gladios suos vertici constantis athletæ atrociter illiserunt, confregerunt, & Spiritus sancti victimam solo tenus præcipi-

præcipitauerunt, quartus plusquam ferali, immò furiali crudelitate debacchatus, iam prostrato, iam expiranti coronam rasilem abscidit, testam capitis dissipauit, & mucrone vertice intruso, cerebrum cum sanguine super pauimentum lapideum effudit. Discolor in mixtura vtriusq; substãtia bifariam discreta martyris merita piè intuentẽ docere videbatur. Candebat namq; in cerebro byssus innocentię, purpura martyrij rubebat in sanguine: vtróq, martyr *Thomas* quasi veste nuptiali decenter adornatus, cœlestis mensæ conuiua dignus efficitur. Sic, sic martyr *Thomas* virtute constantiæ adamantinus cœlestis ædificij lapis pretiosus, gladiorum quadratus ictibus angulari lapidi *Christo* in cœlis est coniunctus. Consummatus ergo noster *Abel* in martyrij gloria in breui expleuit tempora multa. Itaque inchoante septimo anno exilij sui præfatus martyr *Thomas* pro lege Dei, & ecclesiæ libertate, quæ tota ferè deperierat in Anglicana ecclesia, certauit vsque ad mortem; & à verbis impiorum non timuit. fundatus enim supra firmam petram, id est, *Christum*, pro nomine *Christi*, in ecclesia *Christi* gladijs prophanorum, quinta die natalis Domini, id est in crastino innocentûm ipse innocens occubuit. Cuius vitam innocentem, & mortem causæ merito in conspectu Dei pretiosam, innumera prædicant miracula, quæ non solùm loco requietionis eius, sed & in diuersis nationibus, & regnis mirificè exhibentur. Eodem die passio beati *Thomæ* reuelata est beato *Godrico* Anachoritæ per spiritum sanctum apud **Finkhale**. Qui locus distat à Cantuaria plus quàm per centum sexaginta milliaria. Monachi autem Cantuariensis ecclesiæ clauserunt ostia ecclesiæ, & ita permansit ecclesia suspensa celebratione Missæ ferè per vnum annum, quousque receperunt reconciliationem ecclesiæ per dominum Papam *Alexandrum*. Monachi verò detulerunt martyrem suum, & posuerunt nocte prima, in choro agentes, circa illum exequias defunctorũ. Et veraciter dicitur, quòd expletis circa corpus obsequijs humanitatis, cùm iam in choro iaceret super feretrũ, circa aurorã, leuata manu dextera dedit benedictionẽ deinde sepelierunt eum in crypta. Milites autem, qui illud prophanum opus perpetrauerunt statim prophani operis sui conscij, & de venia desperantes, ad curiam regis Angliæ, vnde venerant, redire non ausi fuerunt, sed in Occidentales partes Angliæ secesserunt, vsq; ad **Cnaresburc**, villam *Hugonis* de Moreuile, & ibi tamdiu remanserunt, donec viles habiti fuerãt à compatriotis illius prouinciæ. Omnes enim illorum vitabant alloquia; nec aliquis cum eis manducare vel bibere voluit. soli ergò manducabant & soli bibebant, & fragmenta cibariorum suorum proijciebantur canibus, & cùm inde gustassent, nolebant inde quicquam comedere. Ecce manifesta & digna Dei vindicta! vt illi qui contempserunt christum domini, à canibus etiam contemnebantur. Post multum verò temporis, prædicti quatuor milites, quos propria actionis conscientia accusabat, *Alexandrum* Romanum pontificem adierunt, & accepta ab eo pœnitentia Ierosolymam profecti sunt. Et ex præcepto Papæ in monte nigro pœnitentiam agentes obierunt, & sunt Ierosolymis sepulti ante ostium templi. Quorum superscriptio hæc est, *Hic iacent miseri, qui martyrizauerunt beatum* Thomam *Archiepiscopum Cantuariensem.*

> *Annus millenus, centenus, septuagenus,*
> *Primus erat, Primas quo ruit ense* Thomas.

Epistola *Lodowici* regis Francorum, ad *Alexandrum* *Papam, de morte beati* Thomæ.

Domino & patri suo sanctissimo, *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Lodowicus* rex Francorum, salutem & debitam reuerentiam. Ab humana pietatis lege recedit filius, qui matrem deturpat, neque creatoris beneficij reminiscitur: qui de sanctæ sedi illata turpitudine non tristatur. Verùm specialiùs est condolendum, & nouitatem doloris excitat inauditæ nouitas crudelitatis, quam in sanctum Dei insurgens malignitas in pupillam *Christi* gladium infixit, & lucernam Cantuariensis ecclesiæ, non tam crudeliter quàm turpiter iugulauit. Excitetur exquisitæ genus iusticiæ. Denudetur gladius *Petri* in vltionem Cantuariensis martyris: quia sanguis eius pro vniuersali clamat ecclesia, & non tam sibi quàm vniuersæ conquerens de vindicta ecclesiæ. Ecce ad tumulum

tumulum agonistæ, vt reuelatum est nobis, diuina in miraculis reuelatur gloria, & diuinitus demonstratur vbi humanitus requiescit, pro cuius nomine certauit. Valeat pietas & fraternitas vestra in Domino.

Epistola *Willielmi* Senonensis Archiepiscopi, ad Alexandrum *Papam, de eiusdem morte.*

SAnctissimo patri ac domino *Alexandro* Dei gratia summo pontifici *Willielmus* Senonensis ecclesiæ humilis minister, salutem & debitam cum omni deuotione obedientiam. Vestro apostolatui (pater sancte) data est omnis potestas in cœlo & in terra. Gladius anceps in manibus vestris. Super gentes & regna constituti estis, ad alligãdos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis. Vide ergo (Domine) & considera quem vindemiauerunt ita. Vineam námq; Domini Sabaoth exterminauit aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam. Ecclesia siquidem Cantuariensis, immò vniuersalis ecclesia, sanguineas rorantes lachrymas, & amaritudine aspersas, à finibus terræ in conspectu vestro effundit: quia posita est quasi signum ad sagittã, facta est opprobrium vicinis suis. Et qui vident eam mouent capita sua super eam dicẽtes, Vbi est Deus eorum? Ipsa autem gemens, & conuersa retrorsum, clamat in auribus Domini exercituum: vindica (Domine) sanguinem serui tui, & martyris, Cantuariensis Archiepiscopi, qui occisus est, immò pro libertate ecclesiæ crucifixus. Pater sancte, verbum horrendum, facinus flagitiosum, & enorme flagitium factum est in diebus vestris: quod quicunque audierit tinnient ambæ aures eius non est auditum in **Theman**: non est visum in Canaan. Alter siquidem *Herodes* semen *Canaan* & non *Iuda*, progenies viperarum, missis à latere suo lictoribus, signum dominicæ passionis, quod desuper in vertice gerebat, nequaquam exhorruit profundis exarare vulneribus, & notis turpibus cœlestem deformare imaginem. Propter hæc, sicut omnis ecclesia asserit, ipsum facit Martyrem causa pariter & pœna. Pœna, dolor passionis illatæ. Causa rigor ecclesiasticæ censuræ, quia pro lege Dei sui certauit vsque ad mortem. Vestra ergo interest, (pater clementissime, custos murorum Ierusalem) remedium adhibere præteritis, & prouidentiam futuris. Quis enim locus poterit esse tutus, si rabies tyrannica sancta sanctorum cruentat? Et vicarios *Christi*, alumnos ecclesiæ, impunè dilacerat? Insurgant ergo ecclesiasticæ leges, armentur iura ecclesiastica. Introeat in conspectu vestro vltio sanguinis gloriosi martyris, qui de Anglia clamat. Clamabit siquidem, & commouebit, non solùm terram sed & cœlum. & sic nostro consulite dolori, vt honestati vestræ pariter consulatis, & *libertati ecclesiæ. De cætero, sanctæ paternitati vestræ insinuare dignum duximus, quòd cum domino Rotomagensi & nobis in mandatum dederitis, vt terram regis Angliæ cismarinam, si pacem, quam gloriosè memoriæ domino Cantuariensi promiserat, non obseruaret, sub interdicto poneremus: adjicientes etiam quòd si vterque nostrum rei executioni non posset, aut nollet interesse, alter nihilominus mandatum vestrum exequeretur. Prædictus verò Rotomagensis, postquam literas vestras ei præsentari fecimus, nobis significauit, quòd ad Senonensem ciuitatem veniret, & iuxta formam mandati *vestri procederet. Cùm autem illuc venisset, vnà cum Lexauiensi, & Ebroicensi, & Wigornensi episcopis, & alijs quàm pluribus, tam clericis quàm laicis de familia prædicti regis: post tergiuersationes & excusationes verborum inde diductas, respondit, se ad præsentiam vestram iter arripuisse, & prædicto regi exacerbationem se nolle infundere acerbiorem. Nos verò scientes, quòd vitium Paganitatis incurrit, quisquis mandatis Apostolicis obedire contemnit, iuxta seriem mandati vestri, de communi consilio fratrum nostrorum omnium episcoporum, & S. *Dionysij*, & S. *Germani* de Pratis, & *Ponti* magni Walcellensis, & Gemmensis abbatũ, & aliorũ quamplurium religiosorũ virorũ, & sapientũ in terrã eius cismarinã sententiã tulimus, & memorato Archiepiscopo, & episcopis, vt eam obseruari facerent ex parte vestra iniunximus. Scimus enim, quòd nec possessiones sicut promiserat restituit, nec securitatem, sicut mors eius indicat, instituit. Per Canturiensem quoq;, quem ad eum miseramus nobis significauit, quòd causam mortis eius dederat, & quòd eum occiderat,

al. salutis

al. Apostolici

10

20

30

40

50

occiderat. Inde est quòd clementiæ vestræ supplicamus, quatenus prædictam sententiam ratam habeatis, & sicut maiestatem vestram decet, & incolumitati expedit ecclesiæ, eam taliter faciatis obseruari, vt honor Dei, & vester conseruetur. Et nos, qui vestram sanctitatem, ea qua scitis deuotione amplectimur, minimè propter hæc possimus illudi. Valete, & sicut decet maiestatem & sanctitatem vestram facite.

Epistola *Theobaldi* Comitis Blesensis, ad *Alexandrum* Papam de morte beati *Thomæ*.

10 Reuerendissimo domino, & patri suo *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Theobaldus*, Comes Blesensis, & regni Francorum procurator, salutem, & debitam cum filiali subiectione reuerentiam. Vestræ placuit maiestati, vt inter dominum Cantuariensem, & regem Angliæ pax reformaretur, & integra firmaretur concordia. Itaque iuxta vestri tenorem mandati, illum rex Angliæ hilari vultu, & fronte læta, & pacem spondente, & gratiam sibi referente, recepit. huic paci, & concordiæ affui, & me præsente dominus Cantuariensis apud regem de coronatione filij sui conquestus est, quem voto festinante & ardenti desiderio, in culmen regiæ dignitatis fecerat promoueri. huius autem iniuriæ reus, & sibi malè conscius rex Angliæ, iuris, & satisfactionis ipsi Cantu-20 ariensi pignus dedit. Conquestus est etiam de episcopis, qui contra ius, & decus Cantuariensis ecclesiæ, nouum regem in sedem regiam præsumserunt intrudere: non zelo iusticiæ, non vt Deo placerent, sed vt tyrannum placarent. De illis vero liberam, & licentem rex ei concessit potestatem, vt ad vestræ, & suæ potestatis arbitrium in eos sententiam promulgaret. Hæc siquidem vobis, vel iuramento, vel quolibet alio libuerit modo, attestari paratus sum, & sancire. sic itaque pace facta, vir Dei nil metuens recessit, vt gladio iugulum subderet, & ceruicem ferienti exponeret. Passus est ergo martyrium agnus innocens crastina sanctorum innocentium die, effusus est sanguis iustus, vbi nostræ viaticum salutis, sanguis *Christi* solebat immolari. Canes aulici regis familiares & domestici, se ministros regis præbuerunt, & nocentes sanguinem innocentem 30 hauserunt: huius prodigij modum detestabilem vobis verbo significarem, sed vereor ne mihi in odio ascribatur, & latores præsentium patentet & plenius euoluent: ex eorum relatione discetis quantus mæroris cumulus, quanta sit vniuersæ ecclesiæ & martyris Cantuariæ calamitas, hanc calamitatem saluo pudore non potest dissimulare Romana mater ecclesia. Quicquid enim in filiam præsumitur vnicam, redundat in parentem, nec sine matris iniuria filia captiuatur. Ad vos itaque clamat sanguis iusti, & flagitat vltionem. Vobis ergo (pater sancte) adsit & consulat pater omnipotens, qui filij sui cruorem mundo impendit, vt mundi noxas detergeret, & deleret maculas peccatorū; ille vobis vindictæ voluntatem insinuet & suggeret facultatem, vt ecclesiæ inauditi sceleris confusa magnitudine, districta hilarescat vltione.

40

Epistola *Willielmi* Senonensis Archiepiscopi, ad *dominum Papam contra regem Angliæ de morte beati* Thomæ.

Amantissimo patri ac domino *Alexandro* Dei gratia summo pontifici, *Willielmus* Senonensis ecclesiæ humilis minister spiritum consilij & fortitudinis, cum omni obedientiæ famulatu. Inter scribendum hæc, immò priusquam scriberem, mox steti, & hæsi dubius admodū, quo *dictaminis genere nuper patrati sceleris atrocitatē, & supplicij recenter illati immanitatē, clementiæ vestræ oculis præsentarem. Et profectò arbitror 50 clamorē mundi iam vestræ sanctitatis aures impleuisse, vtpote qui in mundi specula residetis, qualiter ille non rex Anglorū, sed Anglorū potius & totius corporis *Christi* inimicus, proximè sit malignatus in sancto, in filio dextræ tuæ, quem confirmasti tibi. Cuius ex hoc mundo excessum, & excessus modum, & si forte ex aliquorum diuerso siue aduerso relatu acceperitis, quod mihi innotuit ab his qui interfuerant, conscius fidelis intimo, & patrati sceleris ordinem paucis explico; cuius tamen immanitas excogitari

al. dictationis

non

non potest. In natali Domini, proximo post festum innocentiũ die, occidente iam sole, circa horam vesperarum, intromissi spiculatores, tres duntaxat qui primi fuerant, ad fortem illum athletam *Christi* terribiliter admodum & fastuosè accesserunt: quorum memoria vt in maledictione perpetuò sit, intersero nomina, *Hugo* de Moreuilla, *Willielmus* de Traci, *Reginaldus* filius *Vrsi*, qui in primo accessu à viro Dei salutati non resalutauerunt, vtpote qui iam vias perditionis ingressi manifestè respuebant salutem. Quin potiùs contumeliosè, & asperè minis intonuerunt, si episcopos suspensos, siue excommunicatos, ad regis absoluturus mandatum. Quo manifestè respondente, id ad singularis primatus vestri spectare censuram, nec aliquid sibi vendicaret, vbi tanta interuenisset authoritas. Mox ipsum ex parte regis diffiduciauerunt, & continuò exierunt ad cohortem. Militibus, qui de familia hominis Dei erant super periculo vitæ, & bonorum omnium proscriptione, in exitu suo præcipientes ex parte regis, vt ipsi pariter exirent, & rei euentum taciti & patientes expectarent. Publicè per ciuitatem simile regis edictum exiuit. Singularis verò ille *Christi* athleta, in nostris diebus minas principum spreuit, & de loco ipso vbi iam velut mortis acceperat initium, ad militum instantiam vix egredi compulsus est. Et hæc quidem, ne videretur consummari inultus. Deo itaque dispensante metropolitanam ecclesiam, in ipsius *Christi* honore dedicatam, ingressus, idem christus Domini pro nomine *Christi* meruit immolari, vbi quotidie immolatur & *Christus*. Et sacerdos ille altissimi stans antè altare, & crucem, quam antè se gestare consueerat, brachijs suis amplectens, & orans, voluntariè seipsum inter crucis & altaris cornua pacificam Deo hostiam obtulit. Nam appropinquante iam hora passionis, ipse flexis genibus, extento collo, & curuata ceruice, calicem salutaris accepit, & à tribus prænominatis spiculatoribus decaluatus est, priùs tamen contumelijs & probris multis affectus, vt nec ipse passionis Domini sui titulo fraudaretur. Cuius vt ipso adhuc magis forma claresceret, eadem hora pro occisoribus suis exorauit: adijciens & deuotè supplicans, vt à malis præsentibus eius familia seruaretur illæsa. Solus itaque pontifex non sine sanguine intrauit in sancta. Et quia post viri sancti transitum, operante Domino, memoranda quædam ex multorum crebra relatione accidisse audiuimus; omninò præteriri non debent. Dicitur námque, & constanter asseritur, post passionem suam, in visu apparuisse multis, quibus perhibet se non mortuum esse sed viuere: & non vulnera sed vulnerum tantum cicatrices ostentat. Inter quos veterano cuidam monacho, nomine *Neel* manifestè apparuisse dicitur: sed qualiter, hoc non edissero, vt euitetur longitudo sermonis: sed horum bajuli fideliter & patenter exponent. De cæco verò quodã, qui mox passione consummata crudo adhùc sanguine oculos perliniuit, oculos & visum recepit, omninò auditum est. De cereis etiam circa corpus positis & extinctis, sed postea per se reaccensis, non infida multorum relatio est. Et quod maius est adhuc gaudium, & miraculum habet: expletis omnibus circa corpus humanitatis obsequijs, cùm iam in choro iaceret super feretrum, circa auroram, leuata manu dextera, benedictionem dedit. Age ergo homo Dei, & quorũ tenes sedem, indue fortitudinem; excutere fili excussorum, hinc miseratio, inde verò indignatio moueat. vnam filio debes, tyranno alteram; & huius in terris auge gloriam, quam de cœlis tam mirabiliter glorificat Deus. Illi verò para ignominiã, qui in terris tam horribiliter persecutus est Deum, & proprij ventris sui percussit latera, excussit viscera, & conculcauit in terra. Qui etiam filium tuum, quem sicut matrẽ vnicum diligebas, nescio per quos incircumcisos & immũdos tam perfidè, tam inhumanè mactauit: patris non reueritus offensam, nec miseratus ætatem. Quorum ergo sortitus es ministeriũ, sortiaris & zelum. Et quia cernis *Achab* scelus, *Heliæ* te apprehendat æmulatio. Occidit *Achab* & possedit; sed *Achab* quidem totius patrati sceleris facie operosè perpensa, *Achab* ab ipso iustificatus est. Illud siquidẽ est, quod inter omnia quæ loguntur seu referuntur sceleratorũ scelera longè primum obtinet locũ. Quòd omnem *Neronis* nequitiam, *Iuliani* perfidiã, sacrilegam etiam *Iudæ* proditionem excedit. Vide siquidem & attende, qualis persona in quali ecclesia, quale etiam tempus patrandi sceleris elegerit: natale scz. Domini, proximam post sanctorum innocentiũ diem, vt nouus ex veteri nostris dieb9 suscitaretur *Herodes*. Pax etiã publicè data proditorem nihilominus reuocauit à scelere. Qui tanquam per se satis non insaniret, instigatores habuit, dantes

dantes cornua peccatori, falsos viz. illos, & ab omni ecclesiarum orbe perpetuò detestandos fratres: *Rogerum* viz. Archiepiscopum Eboracensem diabolum illum, & Londoniensem episcopum *Gillebertum*, & *Iocelinum* Salesbiriensem episcopum, non episcopos sed postaticos. Qui filium tuum fratrem suum nō mysticè vendiderunt, sed in veritate occiderunt, patris iam senis nec maledictionem metuentes, nec dolori vel aetati parcentes. Quorum vita praesens, vt in perpetua amaritudine sit, & memoria in maledictione aeterna, vestra, (pater sancte) authoritas pariter & austeritas efficiat. Valeat sanctitas vestra pater sancte.

INterim *Rotrodus* Rothomagensis Archiepisc. & *Egidius* Ebroicensis episc. & *Rogerus* Wigornensis episc. & *Richardus Barre*, & quidam alij de clericis & familiaribus regis Angliae, iter arripuerunt ad Romanum pontificem pro ipso rege, & pro regno eius. Sed dominus Rothomagensis senio & infirmitate laborans, cùm iam ferè mediam peregisset viam, vlteriùs procedere non potuit: sed reuersus est in Normanniam ad sedem suam, & praedicti episcopi cum clericis regis processerunt. Et à summo pontifice cū magna difficultate impetrauerunt, vt duo Cardinales, scz. *Theodinus*, & *Albertus* ex parte domini Papę in Normanniam venirent ad cognoscendam causam, quae vertebatur inter regem & ecclesiam Cantuariensem, & de morte Cantuariensis martyris, & de alijs ecclesiasticis dignitatibus, & prout Deus eis administraret iudicandam. Ipsi verò, qui Romam profecti fuerant, in hac forma scripserunt domino regi.

Charissimo domino suo Henrico *illustri Angliae regi, duci Normanniae & Aquitaniae, & Comiti Andegauiae,* Robertus *Abbas Wallatiae, Salesbiriensis Archidiaconus,* Robertus *Lexouiensis Archidiaconus,* Robertus Barre, *& magister* Henricus, *salutem & fidele in omnibus, & vbique obsequium. Nouerit vestra maiestas, quòd* Richardus Barre *nos praecessisset, & cum multò periculo, & grauamine, nos ad curiam domini Papae praeuenisset nos quatuor cum duobus episcopis, & decano Ebroicensi, & magistro* Henrico *cum multa difficultate venimus vsque Senas. Ibi diebus aliquot detenti sumus.* Comes enim *Machbarius* sic ex omni parte vias obsederat, quòd nulli patebat egressus. Cùm verò nos quatuor, cum episcopis, qui plurimùm exire desiderabant, non potuissemus: in maxima animi angustia positi, ex communi consilio, media nocte & latenter exiuimus, & sic per abrupta montium, & per loca ferè inuia sub magno timore & periculo tandem venimus Tusculanum. Ibi *Richardus* de Barre de vestro honore, sicut dicebat, sollicitum, & ad vestram vtilitatem prudenter & vtiliter, atque instanter laborantem inuenimus: Multùm tamen contristatum, & confusum, quia nec dominus Papa eum receperat, nec alij benignos & humanos se illi exhibuerant. Nos autem venientes dominus Papa nec videre, nec ad osculum, nec ad pedem voluit recipere. Vix enim plerique Cardinalium dignati sunt nos recipere, vel in verbo. Diu ergo in amaritudine spirituum nostrorum anxiè conturbati, his qui vos fideliùs diligebant omnimodè supplicauimus, vt eorum interuentu dominus Papa nobis quocunq; modo audientiam indulgeret. Ad eorum tandem instantiam recepti sunt dominus Abbas Wallatiae, & *Robertus* Lexouiensis Archidiaconus, qui minùs habebantur suspecti. Ipsi autem cùm nomen vestrum, tanquam deuotissimi filij Romanae ecclesiae in salutationem ex parte vestra proponerent, acclamauit tota curia: sustinete, sustinete, tanquam domino Papae abominabile esset audire nomen vestrum. Sic à curia venientes, serò redierunt ad dominum Papam, eique de nostro communi consilio exponentes, quòd nobis à vestra maiestate fuerat iniunctum. Referentes etiam seriatim singula beneficia, quae contuleratis Cantuariensi, & singulos excessus, & inopportunitates, quas contra vestram commiserat dignitatem. Totúmque hoc primùm secretò, postea coram domino Papa, & omnibus Cardinalibus, contendentibus etiam contra eos *Alexandro* & *Gunthero* Flandrensi clericis Cantuariensibus. Instante verò quinta feria ante Pascha, in qua de consuetudine Romanae ecclesiae solet dominus Papa publicè absoluere vel publicè excommunicare: cùm certi essemus quod de vestro & regni vestri grauamine, tanquam ad hoc proni diutissimè tractassent, consuluimus eos, quos vestrae maiestati fideliores cognouimus, scilicet dominum Portuensem, dominum Iacinctum, dominum Papiensem, dominum Tusculanensem, dominum *Petrum* de Mirio, (dominus *Iohannes* Neapolis aberat) cum omni studio, & instantia exorantes,

vt nobis animum domini Papæ,& quid circa nos statuere proponeret, aperirent. Ipsis verò in nihil nisi sinistrum,& vestræ celsitudini ignominiosum reportantibus, ex singultuosa eorum,& fratris *Franci* fidelis viri relatione præsensimus, quòd ea die immutabiliter disposuerat dominus Papa, in vos nominatim,& in totam terram vestram cismarinam,& transmarinam, de communi fratrum consilio interdicti ferre sententiam, & eam, quæ in episcopos lata fuerat confirmare. Positi ergo in arctissimo omni studio attentauimus per Cardinales,& per illos de socijs nostris, qui ad illum habebāt accessum,& per familiares suos, vt cessarēt ab hoc proposito, vel saltem differrent vsq; ad aduentum episcoporum vestrorū. Quod cùm nullo modo fieri possit, nos sicut decet,& sicut debitores vobis sumus, personæ vestræ dedecus, & totius terræ vestræ grauamen sustinere nō valentes, nec debentes, tandē conuocatis socijs nostris coram quibusdam Cardinalibus,& viam inuenimus saluti vestræ,& honori, bonā, & securam,& vniuersæ terræ vestræ vtilem, episcopis quoq; necessariam. Pro qua à vobis,& à terra vestra,& ab episcopis vestris dedecus,& periculum, quod imminebat, auertimus,& nos ipsos pro hac libertate toti periculo exposuimus, credentes,& certam spem habentes, quòd totū negotium procedet, secundum quod credimus vos velle, & secundū quod scimus vos velle debere. dominus Wigornensis,& dominus Ebroicensis episcopi, & *Robertus* Decanus Ebroicensis,& magister *Henricus* in proximo venturi erant,& eos quidē dimisimus vltra modum anxios,& turbatos, quia pro explēdo negotio vestro, pro velle suo, venire non poterant. Fuitq; de consilio eorū & nostro, quòd nos quocunq; modo præcederemus eos, vt dedecus & malum, quod parabant nobis aduersarij nostri, impedire possemus. Certi enim eramus, quòd vestrū grauamen, in curia præparabatur,& timuimus illius diei consuetudinem. Valeat & diu vigeat sublimitas vestra, confortamini in Domino,& exultet cor vestrū, quoniā præsens nubilū ad gloriam vestrā sequetur serenū. Die Sabbati ante ramos palmarum ad curiā venimus, & lator præsentium die Paschæ recessit à nobis. Interim venerunt in Normannia, duo legati Cardinales, à latere *Alexandri* summi pontificis missi, *Gratianus*, scz.& *Viuianus*, qui magnis & diuersis vexationibus regem Angliæ angariauerunt; volentes eum & terram suam sub interdicto ponere. Sed rex Angliæ inde præmunitus, ante illorum ingressum ad præsentiam summi pontificis appellauit,& sic se & terram suam à grauamine illorum custodiuit illæsos. At tum Apostolicam timens seueritatē, ad mare properauit, & de Normannia in Angliam transfretauit, præcipiens quòd nullus breuis lator cuiuscunq, fuerit conditionis, vel ordinis permitteretur transfretare, neq; de Normannia in Angliā, neq; de Anglia in Normanniā, nisi priùs data securitate, quòd nullū malum, vel grauamē quæreret regi nec regno suo. Deinde idem rex magna classe nauiū congregata, fecit eas onerari victu, & armis,& congregari præcepit in portu de Milford, qui propè est de Pembroc. Ipse autem interim magnum congregauit exercitum equestrem,& pedestrem,& venit vsq; ad Pembroc obuiam nauibus suis. Quibus congregatis,& omnibus ritè peractis, ipse cum exercitu suo naues ascendit in portu de Milford Sabbato, 17. Kal. Nouemb. & in crastino fœliciter,& cū gaudio applicuit in Hybernia in loco, qui dicitur Croch, qui distat à ciuitate de Waterford per 8. milliaria hora diei 9. cum 400. magnis nauibus onustis viris bellicosis,& equis,& armis,& victu. cúmque ipse de naui in terram, quidam lepus albus prosiliuit de vepribus,& statim captus,& ei oblatus, in signum victoriæ.

IN crastino aduentus regis Angliæ in Hyberniam, scz. 15. Kal. Nouembris, feria 2. festo S. *Lucæ* euangelistæ, ipse & omnes exercitus eius profecti sunt vsq; Waterford, ciuitatem episcopalem. Et inuenit ibi *Willielmum* filium *Aldelini* dapiferum suū,& *Robertum* filium *Bernardi*,& alios quosdam de familia sua, quos ipse ab Anglia præmiserat. Et ibi moram fecit per 15. dies. & ibi venerunt ad eum per mandatum ipsius rex Corcensis & rex de Limerich,& rex de Oxerie,& rex de Mida,& *Reginaldus* de Waterford,& ferè omnes potentes Hyberniæ, propter regē de Conacta, qui dicebat se de iure esse dominū Hyberniæ totius. Præterea venerunt ibidem ad regem Angliæ omnes Archiepiscopi, episcopi, abbates totius Hyberniæ,& receperunt eum in regem,& dominū Hyberniæ, iurantes ei,& hæredibus suis fidelitatē, & regnādi super eos potestatem in perpetuum,& inde dederūt ei chartas suas. Exemplo autem clericorum prædicti reges,& principes Hyberniæ, receperunt simili modo *Henricum* regem Angliæ in dominum & regem

regem Hyberniæ,& homines sui deuenerunt,& ei & hæredibus suis fidelitatem iurauerunt contra omnes homines. Est sciendum, quòd in Hybernia sunt 4. Archiepiscopi, & 29. episcopi, quorum nomina hæc sunt. *Gelasius* igitur Armacensis Archiepiscopus totius Hyberniæ Primas, habet sub se octo Suffraganeos, quorum nomina hæc sunt; *Odanus* episcopus, *Mauritius* Charensis episcopus, *Malethias* Thuenẽsis episcopus, *Neemias* Chonderensis episcopus, *Gillebertus* Ratphpothensis episcopus, *Thaddeus* Ceneuersis, *Christianus* Ardahachdensis, *Eleutherius* Cluencrardensis episcopi. *Donatus* Casselensis Archiepiscopus habet sub se 11. Suffraganeos, quorũ nomina hæc sunt; *Christianus* Lismorensis episcopus, apostolicæ sedis legatus: Ingmelleccensis episcopus,
10 Cluanumensis episcopus, Arcmorensis episcopus, Lucapniarensis episcopus, Kildarenensis episcopus, Waterfordensis episcopus, Archferdensis episcopus, Rosensis episcopus, Finabrensis episcopus. *Laurentius* Dublinensis Archiepiscopus habet sub se quinque Suffraganeos, quorum nomina hæc sunt; Bistaghnensis episcopus, Fernensis episcopus, Leghglensis episcopus, Kindarensis episcopus, Erupolensis episc. Quartus Catholicus Tuaimensis Archiepisc. habet sub se 5. Suffraganeos, quorum nomina sunt hæc; Kinfernensis episc. Kinlathensis episc. Maigonensis episc. Aelfinensis episcopus, Achathkourensis episc. Et hij omnes tam Archiepiscopi, quàm episcopi receperũt sibi *Henricũ* regem Angliæ,& hæredes suos, in reges & dominos in perpetuũ; quod & chartis suis confirmauerunt. Quo facto, rex Angliæ misit *Nicholaũ* capellanum, & *Ro-*
20 *dulfum* Archidiaconum de Olaudat, clericos suos, vnà cum Archiepiscopis, & episcopis Hyberniæ vsq; ad Casselensem ciuitatẽ, ad celebrandũ concilium de statutis ecclesiæ. In concilio autẽ illo statutum est, vt pueri deferrentur ad ecclesiã,& ibi baptizentur in aqua mũda sub trina mersione. In nomine patris filij & spiritus sancti. Et hoc à sacerdotibus fiat, nisi metu mortis impediente, ab alio & aliâs oportuerit fieri,& tunc à quolibet fiat sine exceptione sexus & ordinis. Et vt decimæ dentur ecclesijs de omnib⁹ quæ possidentur. Et vt omnes laici, qui vxores habere velint, eas secundũ ius ecclesiasticum habeant. Rex verò Anglię misit transcriptum chartarũ vniuersorum Archiepiscoporũ, & episcoporum Hybernię, ad *Alexandrũ* Papam,& ipse authoritate Apostolica confirmauit illi & hæredibus suis regnum Hyberniæ, secundũ formam chartarum Archiepis-
30 coporum & episcoporum Hyberniæ. His ita apud Waterford factis, rex Angliæ perrexit inde vsq; Diueline,& ibi morã fecit à festo S. *Martini*, vsq; ad caput ieiunij: ibiq; fecit sibi construi iuxta ecclesiã S. *Andreæ* apostoli extra ciuitatẽ Diueliniæ, palatiũ regium miro artificio, de virgis leuigatis ad modũ patriæ illius constructum. In quo ipse cum regibus & principibus Hyberniæ festum solemne tenuit die natalis Domini. Interim *Gillebertus* Lundoniensis & *Iocelinus* Salesbiriensis episcopi Romam miserunt, & literas absolutionis in hac forma receperunt.

☙ Epistola *Alexandri* Papæ ad Bituricensem *Archiepiscopum.*

40 ALexander episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Bituricensi Archiepiscopo,& Niuernensi episcopo, salutem & Apostolicam benedictionẽ. Fraternitati vestræ non credimus esse incognitum, qualiter sanctæ recordationis *Thomas*, quondam Cantuariensis Archiepisc. de mandato nostro in Lundoniensem & Salesbiriensem episc. excõmunicationis sententiam promulgauit: quam vtique nos ratam habentes,& firmam eam authoritate Apostolica curauimus confirmare. Quia verò prædicti episcopi, senio & debilitate corporis cõfecti,& alter morbo laborans, ad præsentiam nostram venire non possunt: vobis, de quorũ prudentia & honestate confidimus, absolutionem eorum, pro qua nuncij regis *Henrici* Angliæ,& eorundem episcoporum apud nos vehementiùs institerunt, duximus committendam. Ideóq; fraternitati vestrę
50 per Apostolica scripta mandamus; quatenus infra mensem, postquam ijdem nuncij ad propria redierint, de aduentu legatorum nostrorum, quos ad partes illas pro cognoscenda atrocitate illius facinoris & sceleris, quod perpetratum est, & reconciliatione regis disposuimus transmittere, quòd transalpinauerint vobis non innotuerit: eos, publicè recepto iuramento secundum morem ecclesiæ, quòd nostro debeant astare mandato, ab excommunicationis vinculo absoluatis sententia & suspensionis ob eam

causam, qua fuerant vltimo in excommunicationem deducti, in suo robore permanente. Si autem vobis constiterit, quòd Salesbiriensis episcopus, morbo laborans ad vos venire non possit: illuc in propria persona quod nobis placeret accedatis. Aut si accedere non poteritis personas idoneas, de quibus nos & vos confidere valeamus, transmittatis. Quæ illum, recepto iuramento publicè, in conspectu ecclesiæ, quòd nostro debeat parere mandato, absoluant. Si autem huic rei, (frater Archiepiscope) interesse non poteris, tu (frater episcope) ipse cum Pontineacensi abbate quæ dicta sunt diligentiùs exequaris. Datæ Tusculani 8. Kal. Maij.

EOdem anno, *Auigouth*, Armiramimdi, imperator Affricanorum transiuit mare Affricũ, & applicuit in Hispania in manu forti, & brachio extẽto. Et defuncto *Lupo* rege qui Paganus erat occupauit terram illius, scz. Murtiam & Walentiam, & alias ciuitates multas, & inde per consilium regis *Ferandi* de S. *Iacobo*, intrauit terrã *Aldefonsi* regis castellę, & cepit per vim Coneam ciuitatem, & Octam ciuitatẽ, & omnes Christianos, quos cepit, in eis occidit, præter paucos, quos in perpetuam redegit seruitutem. 10

Anno gratiæ 1172. qui erat annus decimus octauus regni regis *Henrici* secundi, idem rex fuit in Hybernia apud Diueline, die natalis Domini quæ Sabbato euenit: & ibi festum regale tenuit, & facta ibi mora vsque ad caput ieiunij perrexit inde ad ciuitatem de Weisefoɼd, & ibi moram fecit vsq; ad Pascha. Dum autem ibi moram faceret, *Theodinus* & *Albertus* Cardinales, missi à latere summi pontificis, venerunt in Normanniam. Quorum aduentu cognito, rex ad eos ire properauit: sed antequam ab Hybernia recederet, dedit, & charta sua confirmauit *Hugoni* de Lasci, totam terram de Mida cum omnibus pertinentijs suis; tenendam in feodo, & hæreditate, de ipso & hæredibus suis; per seruitium centum militum: & tradidit ei in custodia ciuitatem Diueliniæ, & constituit eum iusticiarium Hyberniæ. Et tradidit *Roberto* filio *Bernardi* in custodia ciuitatem Waterfordiæ, & ciuitatem Wellefordiæ, cum pertinentijs earum; & præcepit castella in eis firmari. Adueniente solemnitate Paschali familia regis transfretauit de Hybernia in Angliã, ipso die Paschæ, & applicuit in portu de Mileford iuxta Penbroc. Rex verò propter diem solemnem illo die mare intrare noluit: sed in crastino mare intrauit, & applicuit in Wallia propè sanctum *Dauid*. Deinde venit rex cum festinatione ad Portesmue, & ducens secum *Henricũ* filium suum transfretauit de Anglia in Normanniam, & inuenit apud Cadomum prædictos Cardinales, & cõsilio eorum pacem fecit cum *Lodowico* rege Francorum de coronatione filiæ suæ, ita quòd ex consensu & consilio prædictorum Cardinalium remisit regem filium suum in Angliam, & cum eo *Rotrodum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Aegidium* Ebroicensem episcopum, & *Rogerum* Wigornensem episcopum ad coronandum illum, & *Margaretam* vxorem suam, filiam *Lodowici* regis Franciæ, & coronauerunt eos Wintoniæ, in ecclesia S. *Swithuni* sexto Kal. Septembris, die dominica. Et statim post coronationem rex filius & regina vxor eius & Archiepiscopus Rothomagensis & Ebroicensis, & Wigornensis episcopi, transfretauerunt de Anglia in Normanniam. 20 30 40

❧ Purgatio *Henrici* regis pro morte *beati* Thomæ.

HEnricus rex Angliæ pater, & *Henricus* rex filius eius, & *Rotrodus* Rothomagensis Archiepiscopus, & omnes episcopi & abbates Normanniæ conuenerunt apud Abrincam ciuitatem, in præsentia *Theodini* & *Alberti* Cardinalium. In quorum audientia rex Angliæ pater, quinto Kalendarum Octobris, feria quarta, festo sanctorũ *Cosmæ* & *Damiani* martyrum, in ecclesia sancti *Andreæ* Apostoli purgauit innocentiam suam, coram prædictis Cardinalibus & omni clero & populo, præstito sacramẽto, super sanctorum reliquias, & super sacrosancta euangelia, quòd ipse nec præcepit, nec voluit, quòd Archiepiscopus Cantuariensis occideretur: & quando audiuit vehementer indoluit. Sed quia malefactores illos, qui sanctæ memoriæ *Thomam* Cantuariensem Archiepiscopum occiderunt habere non poterat, & quia timebat ipsos illud profanum opus impetrasse causa animi motus & turbationis, quam in eo viderant, de satisfactione 50

factione tale præstitit sacramentum. Iurauit itaq; inprimis quod ab *Alexandro* summo pontifice, & catholicis successoribus eius non recederet, quamdiu ipsum sicut regem catholicum habuerint. Iurauit etiam, quòd neq; appellationes impediret, neque impedire permitteret. quin liberè fierent in regno suo ad Romanum pontificem, in ecclesiasticis causis, ita tamen, vt si ei suspecti fuerint aliqui, securitatem faciant, quòd malum suum vel regni sui non quærant. Iurauit etiam quòd ab instante natiuitatis Domini, vsque in triennium crucem accipiet, & in proxima sequenti æstate in propria persona Ierosolymam iturus, nisi remanserit per *Alexandrum* summum pontificem, vel per catholicos successores eius. Sed si interim pro vrgente necessitate in Hispaniam super
10 Saracenos profectus fuisset, quantum temporis in illo itinere consummaret, tantundem Ierosolymitanæ spacium profectionis posset prolongare. Præterea iurauit, quòd interim tantum pecuniæ dabit Templarijs, quantum ad arbitrium fratrum Templi possit sufficere ad retinendam ducentos milites, ad defensionem terræ Ierosolymitanæ per spacium vnius anni. Præterea perdonauit iram & maleuolentiam suam omnibus tam clericis quàm laicis, qui pro sancto *Thoma* erant in exilio. Et concessit eis liberè & in pace ad propria redire. Iurauit etiam, quòd possessiones Cantuariensis ecclesiæ, si quæ ablatæ sunt, in integrum restituet, sicut habuit vno anno antequam ab Anglia egrederetur beatus *Thomas* Cantuariensis Archiepiscopus. Iurauit etiam quòd consuetudines, quæ inductæ sunt contra ecclesias terræ suæ in tempore suo, pe-
20 nitus dimittet. Et hæc omnia iurauit se fore obseruaturum bona fide & sine malo ingenio. Fecit etiam *Henricum* regem filium suum hæc omnia capitula iurare tenenda: præter illa, quæ propriam eius personam contingebant. Et vt hæc in memoria Romanæ ecclesiæ haberentur, rex pater fecit apponi sigillum suum scripto illi, in quo supradicta capitula continebantur, vnà cum sigillis prædictorum Cardinalium.

☙ Charta absolutionis domini regis.

HEnrico Dei gratia illustri regi Anglorum, *Albertus* tituli Sancti *Laurentij* in Lu-
30 cinia, & *Theodinus* tituli Sancti *Vitalis* presbyteri Cardinales, Apostolicæ sedis legati, salutem in eo, qui dat salutem regibus. Ne in dubium veniant, quæ geruntur & vsus habet, & communis consideratio vtilitatis exposcit, vt scripturæ serie debeant annotari. Inde quidem est quòd nos mandatum illud in scriptum duximus redigendum, quod vobis pro eo facimus, quia malefactores illos, qui sanctæ memoriæ *Thomam* quondam Cantuariensem Archiepiscopum occiderunt, occasione motus & turbationis, quam viderant in vobis, ad illud facinus processisse timetis. Super quo tamen facto purgationem in præsentia nostra de voluntate propria præstitistis, quod videlicet nec præcepistis nec voluistis vt occideretur. Et quando peruenit ad vos, plurimùm condoluistis. Ab instanti festo Pentecostes vsque ad annum, tantam
40 dabitis pecuniam, vnde ad arbitrium fratrum templi ducenti milites valeant ad defensionem terræ Ierosolymitanæ, per spacium vnius anni teneri. Vos autem à sequenti natalis Domini, vsque ad triennium accipietis crucem, proxima tunc æstate illuc in propria persona, ducente domino, profecturi, nisi remanseritis per dominum Papam, vel catholicos successores eius. Sanè si contra Sarracenos pro vrgente necessitate in Hispaniam profecti fueritis: quantum temporis fuerit, ex quo arripueritis iter, tantundem supradictum spacium Ierosolymitanæ profectionis poteritis prolongare. Appellationes nec impedietis, nec impediri permittetis, quin liberè fiant in ecclesiasticis causis ad Romanum pontificem bona fide & absque fraude, & malo ingenio, vt per Romanum pontificem causæ tractentur, & consequantur effectum suum:
50 sic tamen," vt si vobis suspecti fuerint aliqui, quòd malum vestrum vel regni vestri non quærunt, consuetudines, quæ inductæ sunt contra ecclesias terræ vestræ in tempore vestro penitùs dimittens. Possessiones Cantuariensis ecclesiæ, si quæ ablatæ sunt, in plenum restituetis, sicut habuit vno anno, antequam Archiepiscopus de Anglia egrederetur. Clericis præterea & laicis vtriusque sexus pacem vestram in gratiam & possessiones suas restituetis: qui occasione prænominati Archiepiscopi destituti fuerunt.

Hæc autem vobis, authoritate Domini Papæ, in remissionem peccatorum vestrorum iniungimus & præcipimus obseruare, absq; fraude & malo ingenio. Hoc sane coram multitudine personarum iurauistis vos pro diuina reuerentia maiestatis. Iurauit & filius vester, excepto eo, quòd personam vestrã specialiter contingebat. Et iurastis ambo, quòd à Papa domino *Alexandro* & catholicis successoribus eius, quamdiu vos sicut antecessores vestros, & catholicos regis habuerint, minimè recedetis. Atq;, vt in memoria Romanæ ecclesiæ firmiter habeatur, sigillum vestrum præcepistis apponi.

¶ Epistola eorundem Cardinalium ad *Archiepiscopum Rauennensem.*

10

VEnerabili in *Christo*, & dilecto fratri, *Gilleberto* Dei gratia Rauennensi Archiepiscopo *Albertus* dignatione diuina tituli S. *Laurentij* in Lucinia, & *Theodinus* tituli S. *Vitalis*, presbyteri, Cardinales, Apostolicæ sedis legati, quod promisit Deus diligentibus se. Quoniam desiderare vos credimus, vt de statu nostro & de iniuncti nobis promotione negotij aliquid audiatis, idcirco qualiter nobiscum, & per ministeriũ mediocritatis nostræ Deus egerit his diebus fraternitati vestræ præsenti scripto duximus iudicandum. Noueritis itaq; quòd postquam illustris rex Angliæ venisse nos in regnum suum in veritate cognouerit, totius amoto tarditatis obstaculo, de Hybernia in Angliam, incumbentibus sibi negotijs prætermissis, de Anglia verò ad Normanniæ partes accessit, atq; incontinenti, plures ad nos nuntios, & honorabiles destinauit, inquirens à nobis in quo loco potiùs conuenire cum eo, & loqui vellemus. Placuit tandẽ ad Sauinium monasterium pro colloquio habendo concurrere vbi religiosorum virorũ possemus orationibus adiuuari. Conuenimus illuc, conuenerunt & multæ personæ vtriusq; ordinis de regno suo, & tractauimus diligentia, qua potuimus, quod ad salutẽ ipsius, & iniunctam nobis obedientiam pertinebat. Cùm autem nõ possemus in omnibus conuenire, recessit à nobis velut in Angliam profecturus, & nos expectauimus sequenti die ad Abrincam ciuitatem ituri. Postera autem die venerunt ad nos Lexouiensis episcopus, & duo Archidiaconi, & concesso quod petebamus, ad prædictã processimus ciuitatem. Ad quam, dominica qua cantatur *vocem iucunditatis*, conuenimus, cum personis plurimis, & ipsi nobiscũ. Et cum tanta humilitate quod fuerat condictũ expleuit, vt illius extitisse opus sine dubitatione credatur, qui respicit terram, & facit eam tremere. Sanè quàm timoratum Deo, quàm obedientẽ ecclesiæ se curauerit exhibere, nõ est opus præsenti abbreuiatione referre. Satis enim opera illius manifestant, & manifestabunt adhuc pleniùs, sicut & nobis spes data est in futurum. Primùm itaque super morte sanctæ memoriæ *Thomæ*, quondam Cantuariensis Archiepiscopi, nõ de nostra exactione, sed de propria voluntate, tactis sacrosanctis euangelijs, suam conscientiam expurgauit, iurans scilicet quòd nec præcepit, nec voluit, quòd idem Archiepiscopus occideretur, & quando audiuit, vehementer doluit. Quia verò quod factũ fuerat, ex sua occasione factum esse timebat, de satisfactione paranda, tale præstitit iuramentum. *Primò quippe iurauit quòd à domino Papa nostro* Alexandro, *& eius catholicis successoribus non recedet, quamdiu sicut catholicũ regem habuerint eum & Christianum. Et hoc ipsum iurare fecit filium suum maiorem in charta absolutionis pro morte beati* Thomæ. *Iurauit etiã et alia clero, & populo valdè necessaria, quæ omnia diligenter & per ordinẽ sicut ea iurauerat in absolutionis eius charta pernotauimus. Promisit etiam & alia de libera voluntate gerenda, quòd non oportet scripturæ seriè denotare.* Hæc autẽ scripsimus, vt cognoscatis ipsum obedientẽ Deo, atq; ad diuinum obsequium multo ampliùs quàm adhuc fuerit animatũ. Noueritis ad hoc filium suum de prædictis consuetudinibus pariter cum eo iurasse. Sanè, quod ibi factũ est, iterato adhuc, ne dubitationis locus alicui remaneret, apud Cadomum in maiori frequentia personarũ publicè statuit se acturum. Relaxauit præterea episcopos de promissione quam ei fecerant de consuetudinibus conseruandis, & promisit quod nõ exiget in futurum. In crastino autem prędicti Cardinales ibidem celebrauerunt magnum concilium cum Archiepiscopo, & episcopis, & clero Normanniæ, & ibi hæc decreta subscripta statuerunt, & vniuersis firmiter, & inuiolabiliter obseruanda iniunxerunt.

¶ Decreta

¶ Decreta per *Theodinum* & *Albertum* Cardinales *apud Abrincas promulgata.*

PVeri ad regimen illarum Ecclesiarum & ad illa administranda, in quibus cura est animarum, minimè admittantur. Item filij sacerdotum non ponantur in Ecclesijs patrum suorum. Item Laici partem oblationum in Ecclesia non percipiant. Item Ecclesiæ vicarijs annuis non committantur. Item sacerdotes maiorum Ecclesiarum, quibus ad hoc suppetunt facultates, alium sub se Presbyterum cogantur habere. Item sacerdotes non ordinentur sine certo titulo. Item Ecclesiæ ad firmam annuam non tradantur. Item de tertia parte decimarum nihil Presbytero, qui 10 *seruit Ecclesiæ auferatur. Item his, qui decimas hæreditario iure tenens licentia sit cui voluerint idoneo clerico dare, eo quidem tenore, vt post eum ad Ecclesiam, cui de iure competunt reuertantur. Vir ad religionem non transeat vxore in seculo remanente, vel è conuerso, nisi ambo vacandi operibus carnis tempus excesserint. Item in aduentu Domini, omnibus qui poterunt, maximè autem clericis, & militibus, ieiunium, & abstinentia carnium indicatur. Item clerici Iudæi non ponantur ad iurisdictiones secularium potestatum administrandas: qui autem hoc præsumpserint, à beneficijs Ecclesiasticis arceantur. Item de nouis libris excommunicatorum, & rebus morientium quas auferunt sacerdotes, & benedictionibus sponsarum, & baptismo, & de quadraginta & octo libris, quæ pro absolutione excommunicatorum exiguntur, nihil perfectum est, quia Episcopi Normanniæ illud decretum recipere noluerunt. In eodem verò concilio* 20 *Archiepiscopus Turonensis calumniatus est Archiepiscopatum Doli debere adiacere Archiepiscopatui suo: affirmans sedem Archiepiscopalem ibi esse non debere. sed clerici de Dolo constanter contradicebant.*

HIs ita transactis, circa festum omnium sanctorum, nouus rex Angliæ cum regina sua transfretauit de Anglia in Normanniam, per mandatum regis patris sui, multum tamen inuitus. Cúmque peruenissent ad eum statim misit eos ad loquendum cum rege Franciæ. Rex enim Franciæ desiderio magno desiderabat videre filiam suam & cum ea loqui. Qui cùm ad eum in Francia venissent, cum magno honore & gaudio ab eo sunt recepti, & per aliquot dies cum eo moram fecerunt. Vnde magnum damnum prouenit regno Angliæ, & etiam regno Franciæ. Nam *Lodowicus* rex Franciç, qui sem- 30 per regem Angliæ odio habebat, consuluit nouo regi Angliæ, vt statim cùm veniret in Normannia, exigeret à rege patre suo sibi donari vel totam Angliam, vel totam Normanniam, vbi ipse cum filia sua morari posset. Et consuluit quòd si pater suus neutram illarum terrarum ei concedere vellet, ipse cum regina sua rediret in Franciam ad eum. Interim rex timens fraudem & malitiam regis Franciæ, quas sæpè expertus fuerat, misit in Francia pro rege filio suo & pro vxore eius. Ipsi verò accepta à rege Franciæ licentia, ad mandatum regis in Normanniam redierunt. Appropinquante igitur solemnitate natiuitatis Dominicæ rex accessit versus Andegauiam, & ibi curiam suam die natalis domini tenuit, & dimisit regem filium suum cum vxore sua in Normannia. Eodem anno *Adam* de Port calumniatus fuit de proditione regis. Et quia ipse ad sum- 40 monitionem regis stare iudicio noluit: exlegatus est ab Anglia.

Seminariũ discordiæ inter regem patrem, & regem filiũ.

ANno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo tertio, qui est annus decimus nonus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, idem rex fuit die natalis Domini apud Chinonem in Andegauia, & regina *Alienor* fuit ibi cum eo, & rex filius eius, & vxor illius fuerunt in Normannia. Et post natale misit rex pater pro rege filio, & profecti sunt in Aluerniam vsq; ad montem Ferratz; & illuc venit ad eos *Hubertus* Comes de Mauriana, & adduxit secum filiam suam *Aalays* primogenitam. Quam rex pater comparauit pro quinque millibus marcis argenti ad opus *Iohannis* filij sui cum toto Comitatu de Moriana, si prædictus Comes filium ex vxore sua non habuerit. Si verò legitimum susceperit filium, prædictus Comes concessit eis in perpetuum & hære- 50 dibus eorum Russillum cum toto mandato suo siue omnibus pertinentijs suis, & totum Comitatum Belicensem, sicut eum habet, illis concedit. Et Perecastel cum omnibus pertinentijs suis & Totam vallem Noualesiæ: & Cambriacum cum omnibus pertinentijs suis, & Aiz, & Asperum montem, & Rocheram, & montem maiorem, & Cameram cum burgo, & toto mandato. Ista omnia cum omnibus pertinentijs suis eis incontinenti circa montes concedit in perpetuum. Vltra montes quoque illis & hæredibus eorum

eorum donat, & concedit in perpetuum, Taurinum totum cum omnibus pertinentijs suis: Canorech collegium cum omnibus pertinentijs suis,& omnia feoda quæ tenent de ipso Comites de Cananeis,& eorũ seruitia,& fidelitates. In Comite quoque de castro annuit similiter feuda,fidelitates,& seruitia. In valle Augustensi cõcessit ijs Castellionium,quod de illo tenet vicecomes Augustæ, in perpetuũ contra omnes homines. Hæc omnia pręfatus Comes concedit prædicto filio regis Angliæ in perpetuum,cum filia sua prænominata,ita liberè,integrè,& quietè,in hominibus,& ciuitatibus,castris, & alijs munitionibus,in pratis,pascuis,& molẽdinis,in bosco,& plano,in aquis,& vallibus,& montanis,& paagijs, & in omnibus alijs rebus, sicut vnquã pater eius, aut ipse meliùs ea omnia,quæ subscripta sunt,aut liberiùs tenuit. Vult etiam prædictus Comes, quòd incontinenti aut quandocunq; placuerit domino regi Angliæ, vt filio eius fiant & præstentur hominia & fidelitates ab omnibus hominibus suis per totam terram suam, salua fidelitate sua, quamdiu terram tenebit. Præterea concedit ijs,& hæredibus eorum in perpetuum quicquid iuris habet in toto Comitatu Graciopolitano, & quicquid in eo adquirit, vel acquirere poterit. Si autem filia sua primogenita supradicta in fata concesserit, quæcunque cum primogenita concessit, illustris regis Angliæ filio, cum secunda filia sua, eadem sicut scriptum est cuncta concedit. Hanc præscriptam conuentionem tenendam inter dominum regem Angliæ,& Comitem Maurianæ, iurauerunt ipse Comes Maurianæ, & Comes Gebennæ, & pene omnes alij potentes terræ suæ, quòd Comes Maurianensis hanc conuentionem seruabit firmiter, & si ab ea, aliquo modo resiliret, iurauerunt quòd aduocationem domini regis Angliæ, vel nuntij ipsius, & etiam sine omni vocatione,si Comes resiliret, ex quo hoc scient, reddent se obsides domino regi Angliæ in terra sua vbicunque voluerit, & tamdiu in sua captione morabuntur,donec Comitem ad regis beneplacitum reuocauerint, vel cum ipso rege pro voluntate ipsius composuerint. *Petrus* quoque venerabilis Tarentasiensis Archiepiscopus, & *Arduno* Gebenensis, & *Willielmus* Maurianensis Episcopi,& Abbas sancti *Michaëlis*, coram positis sanctis Euangelijs,de mandato Comitis firmiter promiserunt, quòd ad beneplacitum regis, & quando voluerit, personam Comitis excommunicabunt, & terram eius sub interdicto ponent, si Comes hanc pactionem inter eos factam non seruauerit. Idem facient de personis hominum Comitis,& terris eorum,per quos stabit,quòd non seruetur pactio inter regem & Comitem facta, & tamdiu Comitem,& eos,qui pacem seruare noluerint, & terras eorum sub interdicto tenebunt,donec domino regi satisfactũ fuerit. Dominus rex hanc fecit conuentionem,& concessionem pręscriptam cũ Comite Maurianensi,& eam de mandato ipsius tenendã iurauerunt Comes *VVillielmus* de Mandeuilla, *VVillielmus* Comes de Arundel, *Radulfus* de Faia, *VVillielmus* de Curci, *VVillielmus* de Hinnez, *Fulco Painel, Robertus* de Brinecurt, *VVillielmus Maingot, Theobaldus Chabot, Willielmus* de Munlufzun, *Petrus* de Muntassũn, *Gaufridus* Forestarius. De cætero sciendũ est,quòd Comes suam secundam filiam nuptui tradere poterit, cui voluerit sine nimio Comitatus detrimento, postquam primogenita eius filia filio regis fuerit desponsata,vel per legitimam ętatem, vel per Romanæ Ecclesiæ dispensationem. parentibus autem suis vel alijs & pro salute animæ suæ poterit de terra sua dare sine multa Comitatus diminutione. Incontinenti verò mittit rex Comiti mille marcas argenti. Et quàm citò filiam Comitis recipiet,habebit ad minus alias mille marcas argenti;& quicquid fuerit de quinque millibus marcis residuum recipiet Comes, quando matrimonium inter filium regis & filiam Comitis fuerit contractum per legitimam ętatem, vel Romanæ Ecclesiæ dispensationem. Si autem dominus rex, (quod Deus auertat) antè in fata concesserit, vel extra terras suas profectus fuerit, neque ipse, neque ipsi, qui de mandato suo iurauerunt, vel aliquam Comiti securitatem fecerunt, tenebuntur de præscripta conuentione, nisi dominus rex filius regis & sui.

PAucis igitur euolutis diebus in terram regis Angliæ venerunt, ex parte Comitis Mauriensis, Marchio montis Ferrati, & *Gaufridus* de Plozac, & *Merlo* filius eius, & Richardi Comitis Cancellarius, & *Berlo* de Cambot, & *Petrus* de Bouet, Castellani: & *Petrus* de sancto Genesio, & *Petrus* de Taurino, milites: & *Gaufridus* de Aqua bella, & *Radulfus* de Varci, burgenses. Qui iurauerunt tactis sacrosanctis Euangelijs, quòd conuentionem

conuentionem factam inter regem & Comitem, de filio regis & filia Comitis, sicut legitimè facta, scripta, & intellecta est, facient firmiter Comitem obseruare. Et nisi eam obseruauerit, iurauerunt, quòd ad vocationem domini regis vel nuntij ipsius venient vel etiam sine omni vocatione, si Comes resiliret à conuentione, ex quo hoc pro certo scirent, se reddent obsides regi in terra sua, & tamdiu in captione sua morabuntur, donec Comitem ad bene placitum regis reuocent, vel cum domino rege pro voluntate sua componant. Iurauerunt etiam prædicti nuntij quòd Comes filiam suam secundam non tradit nuptui, donec eius filia primogenita filio regis in matrimonio sit copulata, vel per legitimam ætatem, vel per Romanæ Ecclesiæ dispensationem; nisi 10 de consilio & voluntate domini regis eam interim alij donauerit. Iurauerunt etiam quòd pecuniam, quam recepit, vel recipiet Comes à domino rege, si filia Comitis, vel filius regis, (quod absit) fortè in fata concesserit, antequam matrimonium fuerit inter eos contractum, totam reddet regi pecuniam, vel beneplacitum regis inde faciet, vel cui rex assignauerit. Et prædicti iuratores, donec fuerit soluta, si voluerit rex, & quando voluerit, se reddent ei obsides in terra & in potestate sua. Iurauerunt similiter, quòd concessione *Vmberti* iunioris facient pro posse suo habere filio regis Russillum, & Perecastel, & quicquid ei à Comite concessum est in Comitatu Belicensi. Si fortè *Vmbertus* hæc concedere noluerit, iurauerunt, quòd Comes dabit ei legitimũ excambium ad arbitrium abbatis de Clusa, & *Reginaldi* Salesbiriensis Archidiaconi, vel alio-20 rum legitimorum per regem assignatorum, si illi præsentes esse non possent.

DEinde venit rex Angliæ pater, & rex filius eius cum eo vsque ad Limoges, & *Raimundus* Comes de sancto *Egidio* venit illuc ad eos, & deuenit ibi homo vtriusque regis Angliæ, & *Richardi* Comitis Pictauiæ de Tolosa tenenda de eis iure hæreditario, per seruitium veniendi ad eos ad summonitionem eorum, & moram faciendi cum eis in seruitio eorum per quadraginta dies sine aliquo custamento eorum: sed si illi voluerint eum habere diutiùs in seruitio suo, illi inuenient ei expensas suas rationabiles. Præterea idem Comes de sancto *Egidio* dabit eis de Tolosa & pertinentijs suis singulis annis centum marcas argenti, vel decem dextrarios vnumquemque de precio decem marcarum.

30 VEnit etiam ad Limoges Comes Maurianę, & scire voluit quid, & quãtum rex Angliæ pater daret *Iohanni* filio suo de terra sua. Et cùm rex vellet ei dare castellum de Chinum, & castellum de London, & castellum de Mirabel, rex filius nullo modo concedere voluit, nec fieri permisit. Ipse enim iam molestè ferebat, quòd pater suus aliquam terrarum suarum ei assignare noluit, vbi ipse cum vxore sua morari posset. Ipse quidem petierat à patre suo donari sibi Normanniam, vel Andegauiam, siue Angliam: & hanc petitionem fecerat per consil um regis Francię, & Comitum & Baronum Angliæ & Normanniæ, qui patrem suum odio habebant. Et ex illo tempore rex filius causas quærebat & opportunitatem, vt à patre suo recederet. Et iam animum suum à voluntate ipsius ita declinauerat, vt nihil cum eo pacificè loqui potuisset. Et nacta op-40 portunitate loci & temporis rex filius à patre suo discessit, & ad regem Francorum perrexit. Cancellarius autem eius *Richardus Barre*, & *Walterus* capellanus eius, & *Ailwardus* camerarius suus, & *Willielmus Blundus* hostiarius suus relicto eo redierunt ad patrem. Perdidit itaque regis filius mentem, perdidit & sensum: fugat innocentem, persequitur genitorem: vsurpat Imperium, inuadit regnum: & ipse vnus est reus, & vniuersus contra patrem conspirat exercitus, *Vnius dementia dementes efficit multos.* ipse enim sanguinem patris, cruorem appetit genitoris. Interim *Lodowicus* rex Francorum magnum celebrauit concilium Parisius. in quo ipse & omnes principes Franciæ iurauerunt filio regis Angliæ, quòd ipsi auxiliarentur ei modis omnibus ad patrem suum de regno eijciendum, nisi ad voluntatem ipsius composuerit. Et ipse iurauit eis, quòd 50 ipse cùm patre suo pacem non faceret, nisi de consensu & voluntate eorum. Deinde iurauit se daturum *Philippo* Comiti Flandriæ pro homagio suo mille libratas reddituum in Anglia, & totam Cantiam cum castello de 𝔇𝔬𝔴𝔢𝔯𝔢, & castello Rofense: & *Mathæo* Comiti Boloniæ pro homagio suo Socam de Kirketona in Lindeseia, & Comitatum Moretonij cum honore de Heia: & Comiti *Theobaldo* Blesensi pro homagio sibi *ducentas libratas reddituum in Andegauia, & castellum de Ambasio cum toto iure, *al. quingentas*

quod

quod ille calumniatus fuit in Turonica, & clamauit ei quietum totum ius, quod rex pater eius & ipse calumniati sunt in castello *Reginaldi*. Et omnes istas donationes, & alias multas, quas cæteris fecit, confirmauit sigillo suo nouo, quod rex Franciæ ei fieri fecit. Præterea alias fecit donationes, quas ipse eodem sigillo confirmauit: scilicet *Willielmo* regi Scotiæ pro auxilio suo totam Northumbriam vsq; ad fluuiũ **Tine**. & dedit fratri eiusdem regis pro seruitio suo Comitatum de Huntendona, & de **Cantebrigesire**. & Comiti *Hugoni Bigot* castellum de Nortwiz pro seruitio suo. Et statim post Pascha totum regnum Franciæ, & rex filius regis Angliæ, & *Richardus* frater eius Comes Pictauiæ, & *Gaufridus* Comes Brittanniæ, & ferè omnes Comites & barrones Angliæ & Normanniæ & Aquitanniæ & Andegauiæ & Brittanniæ, insurrexerunt in regem Angliæ patrem, & terras eius vndique deuastauerunt igne, & gladio, & rapinis; & castella sua obsederunt, fregerunt, & ceperunt, & non erat, qui adiuuaret. Sed ipse in quantum potuit resistebat illis. Habuit enim secum viginti millia Brabancenorum, qui fideliter seruierunt illi, & non sine magna mercede, quam eis dedit. Tunc impletum fuisse videtur illud Merlini *vaticinium, quo dicitur: Euigilabunt rugientes catuli, & postpositis nemoribus infra mœnia ciuitatum venabuntur. stragem nonminimam ex obstantibus facient, & linguas taurorum abscindent. colla rugientium onerabunt catenis, & auita tempora renouabunt.* Rex ergo pater omnibus Imperatoribus, & regibus, quos sibi putabat amicos, de infortunio, quod ei acciderat per promotionem, quam ipse filijs suis fecerat, conquestus est, ne ipsi exaltent filios suos supra id, quod debent, commonens. Vnde *Willielmus* rex Siciliæ ei in hac forma scripsit.

HEnrico *Dei gratia illustri Anglorum regi & duci Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comiti Andegauiæ*, Willielmus *eadẽ gratia rex Siciliæ, ducatus Apuliæ, principatus Capuæ, salutis fœlicitatem, & de hostibus desideratũ victoriæ triumphum. In receptione literarum vestrarum cognouimus, quòd quidem sine admiratione maxima proferre non valemus, videlicet quòd ordine humanitatis oblito, & naturæ lege soluta insurrexit filius in parentem, in genitorem genitus, commota sunt viscera ad bellum intestinum, irruerunt ad arma præcordia, & quod nouum prodigium est, & nostris temporibus inauditum, caro desæuit in sanguinem, & seipsum quærit sanguis effundere. Et quoniam ad tanti furoris impetum compescendum, potentiæ nostræ auxilium loci incommoditas non admittit, eo quo possumus charitatis affectu, quem locorum spacia non concludunt, personam & honorem vestrum deuotiùs amplectentes, dolori vestro compatimur, persecutionem vestram molestè ducimus, & quasi propriam reputamus. Confidimus autem & speramus in Domino, cuius iudicio regum iudicia terminantur: quod diutiùs non permittet filios vestros tentari supra id quod possunt vel debent: Et qui factus est obediens patri vsque ad mortem, ipse in ijs filialis lumen obedientiæ inspirabit, per quod memorabuntur quòd caro & sanguis vester sunt, & relictis hostilitatis erroribus, agnoscent se filios, redibunt ad patrem, naturæ solidabunt incommoda, & debitæ dilectionis fœdera pristinus ordo continebit.*

ITaque statim post Pascha (vt supradictum est) exarsit nefanda proditorum rabies. Ipsi enim furore diabolico debacchati, circumquaq; deuastabant igne & gladio terras regis Angliæ cismarinas & transmarinas. *Philippus* autem Comes Flandriæ cum magno exercitu intrauit Normanniam, & obsedit Albemarle & cepit eam. Et procedens inde obsedit castellum de Drincurt, & redditum est ei. vbi & *Matheus* frater eius Comes Boloniæ ex inopinato ictu sagittæ percussus obijt. Quo defuncto, *Petrus* frater eius, electus Cambriensis Ecclesiæ, successit ei in Comitatu Boloniæ: & renuntians electioni suæ factus est miles, & paulò pòst obijt sine prole.

INterim *Lodowicus* rex Francorum & rex Angliæ filius obsederunt Vernolium: sed *Hugo* de Lasci, & *Hugo* de Bello campo, qui inde constabularij erant villam Vernolij viriliter & cõstanti animo defenderunt. Attamen cùm rex Franciç ibi per mensem moram fecisset, vix expugnauit partiunculam villæ illius, ex parte illa vbi machinæ suæ bellicę positę erant. Erant quidẽ infra Vernoliũ tres burgi prępter castellũ: & vnusquisq; illorũ separatus erat ab altero, & interclusus forti muro, & fossa aquâ plena. & vnus illorũ dicebatur magnus burgus, vbi extra murũ fixa erant tentoria regis Frãciæ, & machinę illius bellicæ. In fine autẽ illius mensis cùm burgenses de burgo magno viderent, quòd victus & necessaria eis defecissent, nec haberent quid manducarent, compulsi fame &

inopia

inopia inducti triduanas ceperunt à rege Franciæ eundi ad dominum suum regem Angliæ, propter succursum ab eo habendum. Et nisi infra sequens triduum succursum haberent, redderent ei burgum illum. Et statutus est eis dies peremptorius in vigilia sancti *Laurentij*: & dederunt regi Franciæ obsides inde, & rex Franciæ & rex Angliæ filius, & Comes *Robertus* frater regis Franciæ, & Comes *Henricus* de Trois, & Comes *Theobaldus* de Blais, & *Willielmus* Archiepiscopus Senonensis iurauerunt eis, quòd si ipsi reddidissent burgum illum regi Franciæ ad terminum statutum, rex Franciæ redderet eis obsides suos liberos & quietos: Et quòd eis nullum damnum faceret, nec ab alijs fieri permitteret. His ergo ita concessis suprà dicti burgenses venerunt ad domi-
10 num suum regem Angliæ, & indicauerunt ei conuentionem, quam fecerant cum rege Franciæ, & rege filio suo. Quo audito rex Angliæ pater congregauit totum exercitum, quod habere poterat de Normannia, & alijs terris suis; & venit vsque **Bertuel** castellum *Roberti* Comitis Leicestriæ, quod ipse Comes in aduentu regis fugiens sine custode reliquit. Quod ipse rex totum redegit in cineres, & in crastino præliatus cum rege Franciæ processit vsquè in montem altum propè Vernolium cum exercitu suo, & disposuit acies suas ad bellum. Et dies illa erat dies peremptorius in quo portio illa de Vernolio reddenda erat, nisi haberent succursum. Et *Lodowicus* rex Francorum misit *Willielmum* Senonensem Archiepiscopum, & Comitem *Henricum*, & Comitem *Theobaldum* ad regem Angliæ patrem, & ceperunt colloquium inter eos in crastino.
20 Et credidit illis rex Angliæ malo suo: quia deceptus est. Rex namque Franciæ in crastino, nec ad colloquium venit, nec nuntium misit. Rex autem Angliæ miserat exploratores suos ad explorandum statum regis Franciæ, & exercitus eius. Et dum exploratores illi moram facerent, reddita est regi Franciæ portio illa de Vernolio, quam obsederat. Sed ipse non ausus eam retinere, transgressus est sacramenta, quæ ipse Burgensibus fecerat. Ipse namque obsides eorum non reddidit, nec pacem, quam promiserat, seruauit: sed villam intrauit, Burgenses captiuauit, catalla eorum asportauit, Burgum incendit, & fugiens duxit secum in Franciam prædictos Burgenses. Quod cùm regi Angliæ nunciatum esset, secutus est eos in ore gladij, & multos ex illis interfecit, & quamplures cepit, & in crepusculo Vernolium venit. Et ibi vna nocte quieuit, &
30 muros qui ceciderant reædificari præcepit. Vt autem hæc in memoria habeantur, sciendum est, quòd hæc fuga regis Franciæ facta est quinto Idus Augusti, feria quinta, in Vigilia sancti *Laurentij*, ad laudem & gloriam Domini nostri *Iesu Christi*, qui puniendo scelus periurij, iniuriam martyri suo illatam tam celeriter vindicauit. In crastino autem cùm rex Angliæ pater à Vernolio recederet, cepit Dammeuile castellum *Gileberti* de Tileres, & multos milites & seruientes in eo cepit. Et inde venit rex Rothomagum, misitque inde Braibancenos suos, de quibus plus cæteris confidebat, in Brittanniam contra *Hugonem* Comitem Cestriæ & *Radulphum* de Fulgerijs, qui eam iam ferè totam occupauerant. Appropinquantibus autem illis, Comes Cestriæ & *Radulphus* de Fulgerijs venerunt obuiam illis. Disponitur itaque propè bellum: acies dirigitur,
40 pugna paratur. Igitur conserto bello prosternuntur hostes regis Angliæ, Britones cadunt, & vincuntur. Comes autem & *Radulfus* de Fulgerijs cum multis de potentioribus Brittanniæ incluserunt se infra turrim Doli, quam dolo ceperant: & Braibanceni obsederunt eos per circuitum decimo tertio Kalend. Septembris, feria secunda. Capti sunt autem in prælio illo à Braibancenis strenuissimi milites numero septemdecim, quorum nomina hæc sunt. *Hascuil* de sancto *Hilario*. *Willielmus Patric*. *Patric* de la Laude. *Haimeri* de Faltisia. *Gaufridus Farsi*. *Willielmus* de Rulent. *Radulfus* de Sens. *Iohannes* Pincerna. Vicarius de Dolo. *Willielmus* des Loges. *Willielmus* de la mote. *Robertus* de Treham. *Paganus Cornutus*. *Reginaldus Pincun*. *Reginaldus* de campo *Lamberti*. *Eudo Bastardus*. Præterea multi capti sunt tam equites quàm pedites, & plusquam mille
50 quingenti de Brittonibus interfecti sunt. In crastino autem huius captionis & interfectionis,

Fama malum, quo non aliud velocius vllum,
Mobilitate viget,

Peruenit ad aures regis Angliæ: qui statim iter suum versus Dolum arripiens, feria quinta illuc venit, statimq; fecit parari petrarias suas & alias machinas bellicas. Comes

verò

verò Cestriæ, & qui infra turrim erant cum eo, non valentes eam defendere, reddiderunt eam regi septimo Kalend. Septembris die Dominica. Similiter & tota Brittannia reddita est ei cum munitionibus eius: & principes eius ducti sunt in captiuitatem. Infra turrim Doli capti sunt milites & seruientes multi, quorum nomina hæc sunt. *Hugo* Comes Cestriæ. *Radulfus* de Fulgerijs. *VVillielmus* de Fulgerijs. *Hamo Spine*. *Ceones*. *Robertus Patricius*. *Ingeram Patricius*. *Richardus* de Liuecot. *Gwigain Guinn*. *Oliuerus* de Rupe. *Alanus* de Tintimac. *Iuellus* filius *Radulfi* de Fulgerijs. *Gilo* de castello Girun. *Philippus* de Landewi. *VVillielmus* de Gorram. *Iuellus* de Meduana. *Gaufridus* de Buisserio. *Reginaldus* de Marchia. *Lemarchis*. *Herneius* de Nitri. *Hamelinus* de Eni. *VVillielmus* de sancto *Britio*. *VVillielmus* del Chasteller. *Willielmus* de Orenge. *Radulfus Waintras*. *Robertus Pincerna*. *Henricus* de Grai. *Grambaldus* filius *Haket*. *Gaufridus* Abbas. *Iohannes* Caurein. *Iohannes* de Breerrec. *Hugo Auenel*. *Hamelinus* de Pratellis. *Swalo* de la Bosothe. *Secardus Burdin*. *VValterus Bruo*. *Iohannes Ramart*. *Hugo* de Bussai. *Iordanus* de Mastua. *Henricus* de sancto *Hilario*, *Philippus* de sancto *Hilario*: fratres *Hasenil*. *Bartholomæus* de Busseria. *Herbertus* de Buillo. *Rauran* de Tanet. *Rollandus* filius *Radulfi*. *Roellinus* filius *Radulfi*. *Gaufridus* de Minihac. *Guido* Butefact. *Celdewinus Guinn*. *Iuellus* de Ponte. *Hamelinus* Abbas. *Robertus* de Baiochis. *Elias* de Aubenni. *Reginaldus Cactus*. *Iohannes* de Curtizt. *Philippus* de Luuenni. *Henricus* de Wastinis. *Henricus* de sancto *Stephano*. *VVillielmus* de Capella. *Rogerus* des Loges. *Bencellardus* de Serlando. *VVillielmus* de Bosco *Berengerij*. *Iohannes* de Ruella. *Oliuer* de Munsorel. *Hamundus* de Rochefort. *Robertus* de Lespinei. *Iohannes* del Loges. *Gaufridus Carloel*. *Radulfus* de Tomal. *Radulfus* li Poters. *Gillebertus* de Croe. *Radulfus* Pincin. *Mathæus* de Praels. *Richardus* de Cumbrai. *Willielmus* li Franceis. *Oliuer* Randei. *Radulfus Ruffin*. *Springad*. *Rogerus* de Cheuereulle. *Willielmus* de Loges. Et alij multi, quorum nomina non scribuntur in libro hoc. Post has igitur victorias, quas Deus contulit regi Angliæ filio *Matildis* Imperatricis, rex Franciæ & fautores sui deciderunt in desperationem, & modis omnibus nitebantur, vt pax fieret inter regem Angliæ & filios suos.

Conuenerunt ergo ad vltimum inter Gisortium & Trie, *Lodowicus* rex Francorum, cum archiepiscopis, episcopis, Comitibus, & baronibus regni sui, adducens secum *Henricum*, & *Richardum*, & *Gaufridum* filios regis *Hērici* Anglię: & *Henricus* rex Anglię pater cum archiepiscopis, episcopis, Comitibus, & baronibus terræ suæ. Et habitum est ibi colloquiū de pace facienda inter ipsum & filios suos, 7. Kal. Octobris, feria tertia. In quo colloquio rex Angliæ pater obtulit regi filio suo medietatem redditū dominicorū suorum Angliæ, & quatuor castra idonea in eadem terra. aut si filius suus mallet morari in Normannia, rex pater obtulit ei medietatem reddituum Normanniæ, & omnes redditus terræ patris sui Comitis Andegauię, & tria castra idonea in Normannia, & vnum castrū in Andegauia idoneum, & vnū castrum in Cenomannia idoneum, & vnum castrum in Turonica idoneū. *Richardo* etiā filio suo obtulit medietatem reddituum Aquitannię, & quatuor castella in eadem terra idonea. & *Gaufrido* filio suo obtulit terram illam, quę contingebat iure hęreditario filiam Comitis *Conani*, si ipse pręfatam mulierem assensu domini Papę posset sibi in matrimonium copulare. Supposuit etiā rex pater se omnino arbitrio archiepiscopi Tharentensis & legatorū domini Papę, vt tantum de redditibus superadderet & daret filijs suis quantū illi dicerent ęquum, retenta sibi iustitia & regia potestate. Sed non fuit de consilio regis Francię, vt filij regis hanc pacem cum patre suo facerent. In eodem autem colloquio *Robertus* Comes Leicestrię multa conuitia & opprobria dixit regi Anglię patri, & apposuit manum gladio, vt percuteret regem. sed prohibitum est ei à circumstantibus, & in his finitū est colloquium. In crastino autem colloquij, milites regis Francię inierunt cōgressum cū militibus regis Anglię inter Curteles, & Gisorz: in quo conflictu, *Ingeramus* Castellanus de True captus est, à Comite *Willielmo* de Mandewile, & traditus est regi patri.

Interim *Robertus* Comes Leicestrię magno cōgregato exercitu transfretauit in Angliā, Comes *Hugo Bigot*, suscepit eum in castello de Fremingham, & ministrauit ei necessaria. Deinde idē Comes Leicestrię obsedit Hakenech castellū *Ranulfi* de Broc, & cepit illud. In tempore autem illo *Richardus* de Luci iustitiarius Anglię, & *Humfredus* de

de Boun regis constabularius, profecti fuerant cum exercitu magno in Lonais terram regis Scotiæ ad deuastandam eam. Qui cùm audissent aduentum Comitis Leicestrię in Angliam, timuerunt valdè. Et omnibus alijs negotijs postpositis dederunt, & ceperunt inducias a rege Scotiæ, datísque hinc & inde obsidibus de pace seruanda, vsq; ad festum sancti *Hillarij*, festinato cursu peruenerunt ad sanctum *Eadmundum*. Veneruntque illuc ad eos *Reginaldus* Comes Cornubiæ auunculus regis, & *Robertus* Comes Glocestriæ, & *Willielmus* Comes de Arundel. Appropinquante igitur festo omnium sanctorum, prædictus Comes Leicestriæ recessit de Fremingham ad Leicestriam iturus, venitque cum exercitu suo prope sanctum *Eadmundum* in loco, qui dicitur Forneham, in quodam marisco, non longè ab ecclesia sanctæ *Genouefæ*. Cuius aduentu cognito præfati Comites cum exercitu magno, & *Humfridus* de Boun cum trecentis militibus solidarijs regis, exierunt armati obuiam Comiti Leicestriæ, præferentes sibi vexillũ sancti *Eadmundi* regis & martyris pro signo. Et ordinatis aciebus suis in virtute Dei, & gloriosissimi martyris sui *Eadmundi*, percusserunt aciem in qua Comes Leicestriæ erat. & in momento, in nictu oculi victus est Comes Leicestriæ & captus, & vxor eius, & *Hugo* de Castellis vir nobilis de regno Francorum, & omnis eorum virtus demolita est. Et ceciderunt in prælio illo plusquam decem millia Flandrensium: cæteri autem omnes capti & vinculis & carceribus mancipati fame & inopia perierũt. Comes verò Leicestriæ, & vxor eius, & *Hugo* de Castellis, & cæteri ditiores qui cum eis capti fuerant missi sunt in Normanniam ad regem patrem: & rex incarcerauit eos apud Faleisiam, & *Hugonem* Comitem Cestriæ cum eis. In festo autem sancti *Martini* venit rex pater in Andegauiam cum exercitu suo. & paulò pòst *Gaufridus* dominus de Haia reddidit ei castellum de Haia. Deinde redditum est ei castellum de Pruilli, & castellum de Campeni, quod *Robertus* de Ble tenuit contra eum. In quo castello multi milites & seruientes capti sunt: quorum nomina hæc sunt. *Haimericus* de Ble. *Baldewinus* de Brisehaia. *Hugo* de Laloc. *Hugo* de Danars. *Hugo* De la mote. *Willielmus* de Riuan. *Simon* de Bernezai. *Iohannes Maumonie*. *Hubertus Ruscenals*. *Willielmus Maingot*. *Saerus Terreis*. *Iohan.* de Champemu. *Walterus* de Pouiz. *Bricius* de Ceaus. *Haimericus Ripant*. *Robertus Anglicus*. *Grossinus Champemain*. *Isrinbert Wellun*. *Gaufridus Carre*. *Paganus Iudex*. *Willielmus Bugun*. *Casteius*, homo Saeri de Terreis. *Gwiardus*, homo *Iohannis Maumoniæ*. *Rogerus* homo *Willielmi Riuan*. *Petrus*, homo *Iohannis* de Champemię. *Philippus*, homo *Hugonis* le Dauis. *Russellus*, homo *Huberti* [illegible]usceuans. *Vulgerius*, *Haimericus*: homines *Petri* de Posci. *Hosmundus*, *Euerardus*, *Gaufridus*: homines *Haimerici* de Ble. *Gilbertus*, *Albinus*: homines *Hugonis* de Laloc. *Brito Gaufridus*: homines *Walteri Pouiz*: *Haimericus*, *Petrus*: homines *Hugonis* de Mota: *Brito* & *Sunennum*: homines *Simonis* de Bernezai. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum fecit *Richardum Henrici* regis filium militem. Eodem anno *Robertus* præpositus Dari, qui electus erat episcopus ecclesiæ de Atraz illam refutauit electionem, & factus est electus episcopus ecclesię de Chambrai: sed antequam consecraretur ab inimicis suis interfectus est. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater, contra prohibitionem *Henrici* regis filij sui, & post appellationem factam ad dominum papam dedit *Richardo* priori de Dowere archiepiscopatum Cantuariensem: & *Reginaldo* filio *Iocelini* Salesbiriensis episcopi episcopatum Batoniensem: & *Richardo* de Iuecestre Pictauensi archidiacono episcopatum Wintoniensem: & *Roberto Foliot* episcopatum Herefordensem: & *Gaufrido Ridel* Cantuariensi archidiacono episcopatum Eliensem: & *Iohanni* de Grenefort episcopatum Cicestrensem. Deinde in festo sancti *Andreæ* rex Angliæ pater per vim cepit Vendomiam, quam *Bocardus* de Lauardin contra eum tenuit, expulso inde patre suo Comite de Vendomia.

ANno gratiæ 1174, qui est annus vicesimus regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis: idem *Henricus* fuit in festo Natiuitatis Dominicæ apud Cadomum in Normannia, & datæ sunt treugæ inter ipsum & *Lodowicum* regem Francorum a festo sancti *Hilarij* vsq; ad clausum Pascha. Eodem anno & tempore supradicto *Hugo* Dunelmẽsis episcopus, habito colloquio inter ipsum & *Willielmum* regem Scottorum in confinio regnorum Angliæ & Scotiæ, videlicet apud Reuedeur, dedit regi Scottorũ prædicto trecentas marcas argenti de terris baronũ Northumbriæ, pro habendis treugis a festo sancti *Hilarij* vsq; ad clausum Pascha. Interim *Rogerus* de Moubrai firmauit castellum

apud Kinardeferie in Haxiholm: & *Hugo* Dunelmensis episcopus firmauit castellum apud Aluertun. Post Pascha diruptis treugis *Henricus* filius regis Angliæ, & *Philippus* Comes Flandriæ, magno congregato exercitu in Angliam venire proposuerunt. Interim *Willielmus* rex Scottorum venit in Northumbriam cum exercitu magno: & ibi per Scottos & Galawenses suos execrabiliter egit. Nam sui mulieres prægnantes findebant, & fœtus extractos super lancearum acumina iactabant. infantes, pueros, iuuenes, senes, vtriúsque sexus a maximo vsque ad minimum sine vlla redemptione & misericordia interfecerunt. sacerdotes autem & clericos in ipsis ecclesijs super altaria detruncabant. Quæcunq; igitur Scotti & Galawenses attingebant plena erant horroris & immanitatis. Deinde rex Scottorum misit *Dauid* fratrem suum vsq; Leicestre ad succurrendum militibus Comitis Leicestriæ: sed antequam illuc veniret, *Reginaldus* Cornubiæ, & *Richardus* de Luci iusticiarius Angliæ combusserunt villam de Leicestre totam cum ecclesijs & ædificijs, excepto castello. Post Pentecosten verò *Anketillus Mallore*, constabularius Leicestriæ commisso prælio cum Burgensibus de Nothamptun & eos * deuicit & ex illis plusquam ducentos cepit, & quamplures interfecit. *Robertus* autem de Ferrers Comes, vnà cum militibus Leicestriæ, venit diluculo ad Notingham villam regis, quam *Reginaldus* de Luce custodiuit: & eam cepit, & combussit, & prędauit, & Burgenses captiuos secum duxit. Eo tempore *Gaufridus* Lincolniensis electus *Henrici* regis filius cepit castellum de Kinardeferie & subuertit. *Robertus* verò de Mubrai eiusdem castelli constabularius, dum iret versus Leicestre pro auxilio, in ipso itinere captus est de hominibus de Clay & retentus. Item Comes *Hugo Bigot* infregit ciuitatem de Noretwiz & combussit. Item *Gaufridus* Lincolniensis electus vnâ cum *Rogero* Eboracensi archiepiscopo obsedit Malesart castellum *Rogeri* de Mubrai & cepit & multos milites & seruientes in eo. Et tradidit illud Eboracensi archiepiscopo custodiendum. Et antequam recederet, firmauit castellum apud Topecliwe, quod & tradidit *Willielmo* de Stutevile in custodia.

*al. Confecit

Interim *Richardus* Cantuariensis electus & *Reginaldus* Batoniensis electus Romam profecti sunt, pro electione sua & aliorum electorum Angliæ electione confirmanda. Contra quos *Henricus* rex filius misit Romam magistrum *Berteram* Auralienensem. Cúmq; præfatæ partes aduersæ in presentia *Alexandri* papæ & cardinalium consisterent, & dominus papa plurimùm increparet absentiam cæterorum electorum Angliæ, & dominus Cantuariensis electus eorũ absentiam sufficienter excusaret dominus papa interrogabat attentiùs quare non venit ille electus Eliensis. Cui *Berterus* Aurelianensis sic respondit. Domine euangelicam habet excusationem. Cui papa, quam (frater) excusationem? Et ille, vxorem duxit: & ideo non potest venire. Et quamuis multa altercatio & verborum tergiuersatio hinc inde coram domino papa & cardinalibus diducta fuisset, tamen dominus papa Cantuariensem electum consecrauit. Vnde *Reginaldus* Batoniensis electus in hac forma scripsit domino suo regi Angliæ.

Henrico illustri Angliæ regi, & duci Normanniæ & Aquitaniæ, Comiti Andegauiæ charissimo domino suo, Reginaldus *Dei gratia Bathoniensis electus salutem in eo, qui dat salutẽ regibus. Nouerit vestræ prudentia maiestatis, nos in curia domini papæ duros de regno Francorum & de terra vestra duriores aduersarios inuenisse. Ideoq; nos ibi multa pati, & moram oportuit facere tædiosam, tandemq; ad instantiam nostram diuina cooperante gratia domini papæ duritia adeo est emollita, quòd domini Cantuariensis electi electionem solemniter in præsentia omnium confirmauit. Eumq; etiam confirmatum, Dominica sequenti consecrauit. Consecrato, pallium die tertia dedit, & modici temporis spatio excurrente primatiam addidit. Nos præterea desiderantes ipsum habere plenariam potestatem, vindictam ecclesiasticam excercendi in homines regni vestri, qui contra innocentiam vestram nequiter & proditione sua malitia calcaneum extulerunt, multa solicitudine obtinuimus, quòd dominus papa eidem prouinciæ sua legationem indulsit. meum itaq; & aliorum electorum negotium adhuc in pendenti est, nec de nobis dominus aliquid statuere vel definire, decreuit, donec vobiscum filius vester ad concordiam reformetur. Speramus tamen in domino, quòd mea & omnium aliorum electorum promotio, domini Cantuariensis archiepiscopi prouidentia committetur.*

Eodem anno in festo Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*, *Richardus* de Luci obsedit castellum de Huntedun, milites verò castelli villam combusserunt. Et *Richardus* de

Luci

Luci nouum castellum firmauit ante portas castelli de Huntedune supradicti, & tradidit illud Comiti *Simoni*. Interea *Willielmus* rex Scottorum obsedit Carleolum, quod *Robertus* de Vals in custodia habuit. Et dimissa parte exercitus sui in obsidione castelli ipse cum reliqua parte exercitus sui perambulauit Northumbriam, terram regis, & baronum suorum deuastans. Et cepit castellum de Lidel, & castellum de Burgo, & castellum de Appelbi, & castellum de Werewde, & castellum Irebothe, quod *Odonellus* de Umfranuile tenuit, & postea redijt ad obsidionem Carleoli. Et tamdiu ibi moram fecit, donec *Robertus* de Vals, victu sibi & cæteris inclusis deficiente, cum eo pacem fecit in hunc modum. Quòd ad festum sancti *Michaelis* proximo sequens, redderet ei castellum & villam Carleoli, nisi interim haberet succursum a domino suo rege Angliæ. Rex verò Scottorum procedens inde, obsedit Prudehou castellum *Odonelli* de Umfranuile, sed illud capere non potuit. Nam *Robertus* de Stuteuile vicecomes Eboraci, & *Willielmus* de Vesci, & *Rannulfus* de Glanuile, & *Radulfus* de Tilli constabularius familiæ *Rogeri* Eboracensis archiepiscopi, & *Bernardus* de Bailol, & *Odinellus* de Umfranuile magno congregato exercitu illô ire properabant. Quorum aduentu cognito, rex Scotiæ inde recedens obsedit Alnewic castellum *Willielmi* de Vesci & diuidens excercitum suum in tres partes, vnam secum retinuit, & reliquis duabus pręfecit Comitem Dunecanum, & Comitem de Anegus, & *Rich.* de Morcuile. Et præcepit vt ipsi circumiacentes deuastarent prouincias, homines interficerent, & prædas abducerent. Proh dolor! Tunc audires clamorem mulierum, vlulatus senũ, gemitus morientium, desperationem iuuenum. Interea rex Anglię filius & *Philippus* Comes Flandrię venerunt cum magno exercitu vsq; Grauelinges, parati ad transfretandum in Angliam. Quo audito rex Anglię pater qui profectus fuerat cum exercitu suo in Pictauiam, & multas munitiones castra & Sanctonensem ciuitatem & duas turres in ea, quarũ vna vocabatur turris Maroz, & ecclesiam episcopalem Sanctonensem, quam milites & seruientes contra eum victu & armis munierant, ceperat: redijt in Andegauiam & cepit Ancenam villam Guionu de Ancenis iuxta sanctum Florentium. Et in ea munitionẽ fortissimum firmauit, & in manu sua retinuit, prouinciamq; circumiacentem igne & gladio deuastauit. Vineas & arbores fructiferas eradicauit, & postea in Normanniam redijt, rege filio suo & Comite Flandrię adhuc moram facientibus apud Grauelinges. ventus enim erat illis contrarius, & transfretare non poterant. Venit ergo rex Angliæ pater ad Barbeflet vbi naues multæ cõgregatæ erant in aduentu eius. & sicut domino placuit ita factum est, sit nomen domini benedictũ: qui virtute potenti vim venti mutauit in melius, & prosperum iter nauigandi tam subitò dedit illi. Ille enim nauibus ascensis in crastino applicuit in Anglia apud Suthhamtun, octauo idus Iulij, feria secunda, & adduxit secum *Alienor* reginam vxorem suam, & *Margaretam* reginam filiam *Lodowici* regis Francorum, vxorem *Henrici* filij sui, & *Robertum* Comitem Leicestriæ, & *Hugonem* Comitem Cestriæ, quos statim custodiæ mancipauit.

I*N crastino autem ad beatum* Thomam *Cantuariensem martyrem peregrè profectus est. Et cùm appropinquasset, ex quo ecclesiam videre potuit, in qua corpus beati martyris sepultum est, equum in quo sedebat, deseruit, & extractis calceamentis, nudus, pedes, & in pannis laneis per tria milliaria profectus vsq; ad sepulcrũ martyris, in tanta humilitate, & cordis compunctione, vt credatur illius opus sine dubio extitisse, qui respicit terram, & facit eam tremere. Vestigia autem eius in via qua ambulabat intuentibus apparuerunt sanguinolenta, & erant. sanguis enim multus a teneris pedibus eius lapidibus duris incisis, profluebat in terram. Cùm autem ad tumbam veniret, pium erat intueri afflictiones quas faciebat cum fletu singultuoso, & disciplinas, quas de manu episcoporum, sacerdotumq; plurimorum & monachorum recepit. Ibidem etiam ante sepulchrum beati martyris in oratione, in ieiunio, & planctu pernoctauit adiutus plurimorum sanctorum virorum suffragijs. Dona autem & redditus, quos ecclesiæ illi in remissionem peccatorum suorum contulit, a memoria ecclesia nulla poterunt ratione diuelli. In crastino autem summo mane Missa audita inde recessit, tertio Idus Iulij, sabbato, Lundonias iturus. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde suo, dedit illi Dominus victoriam de inimicis suis, & tradidit eos captiuos in manu sua.*

IGitur eodẽ die sabbati, quo ipse rex a Cãtuaria recessit, captus est *Willielmus* rex Scottorum apud Alnewic a præfatis militibus Eboracensis sciræ, qui secuti fuerant eum

post recessum de Prudehou. Sic,sic raro antecedentem scelestum deserit pœna pede claudo. captiq; sunt cum eo *Richardus Cumin*,& *Willelmus* de Mortimer, *Willielmus* de Insula, *Henricus Reuel*, *Radulfus* de Ver, *Iordanus* Flandrensis,*Waldeuus* filius *Baldewini* de Bicre,*Richardus Maluuel*,& alij multi,qui sponte sua se capi permiserunt,ne viderentur in captione domini sui consensisse. Eodem die apud Herterpol applicuit *Hugo* Comes de Bar supra Secaniam nepos *Hugonis* Dunelmensis episcopi cum quadraginta militibus & quingentis Flandrensibus, pro quibus prædictus episcopus miserat: sed episcopus statim propter captionem regis Scotiæ permisit prædictos Flandrenses repatriare, datis priùs illis liberationibus suis & donis quadraginta dierum. Comitem autem *Hugonem*,& milites,qui cum eo venerant, secum retinuit,& tradidit illis castellum suum de Aluertun in custodia. His ita gestis *Vctredus* filius *Fergus*, & *Gillebertus* frater eius principes Galawensium, statim post captionem domini sui regis Scottorum, regressi sunt in terram suam, & ministros regis a finibus suis expulerunt; Anglicos & Francigenas,quos in terris suis inuenerunt, sine misericordia interfecerunt. munitiones & castella, quæ rex Scottorum in terris eorum firmauerat,obsederunt, ceperunt,& comminuerunt. Regi verò Angliæ patri plurimũ supplicauerunt,& dona plurima obtulerunt, vt ipse eos a dominio regis Scotiæ eriperet,& suo subiugaret imperio.

INterim *Lodowicus* rex Francorum, audita transfretatione regis patris in Angliam, & captione regis Scottorum,cui plurimùm condoluit,reuocauit regem Angliæ filium, & *Philippum* Comitem Flandriæ,qui adhuc morabantur apud Grauelinges. qui cùm ad eum redissent, obsedit Rothomagum ex omni parte,excepta illa,quam fluuius Sequana præterfluit. Rex igitur pater, audita regis Scottorum captione, gauisus est gaudio magno valdè, & gratias omnipotenti Deo, & beato *Thomæ* martyri cũ gratiarum actione persoluens,profectus est Huntendoniam,& castellum obsedit: quod* traditum est ei die Dominica proximò sequenti, duodecimo Cal. Augusti. Milites verò & seruientes qui erant in castello illo reddiderunt se in misericordia regis, saluis vita & membris. Et statim perrexit rex inde cum exercitu sua versus Fremingham castellum Comitis *Hugonis Bigot*: vbi ipse Comes cum magna Flandrensium multitudine fuit. Et cùm rex venisset propè Fremingham, fixit tentoria sua in loco qui dicitur Seleham,& ibi nocte illa mansit. In crastino venit ad eum Comes *Hugo Bigot*, & facta cum eo pace reddidit ei castellum de Fremingham,& castellum de Bungaie,& cum magna difficultate impetrauit a rege, vt Flandrenses qui cum eo erãt sine impedimento possent repatriare. Ibidem verò equus *Tostes* de sancto *Homero* cuiusdam militis Templi percussit regem in tibia & multùm læsit. In crastino autem, videlicet septimo Calendas Augusti rex recessit de Seleham & perrexit Northamptoniam. Quò cùm venisset, adductus est ei *Willielmus* rex Scottorum sub ventre equi compeditus. Venítq; illuc ad eum *Hugo* Dunelmensis episcopus, & tradidit ei castellum de Dunelmia, & castellum de Norham,& castellum de Aluertun nouum,quod firmauerat,& vix impetrauit, vt Comes de Bar nepos suus, & milites qui cum eo venerant in terram suam redire possent. Venit etiam ibidem ad regem *Rogerus* de Mubrai, & reddidit ei castellum de Tresk. Et Comes de Ferreres reddidit ei castellum de Tutesberie, & de Duffeld. Et *Anketillus Mallore*,& *Willielmus* de Diue, constabularij Comitis Leicestriæ,reddiderunt ei castellum de Leicestria, & de Muntsorel, & de Grobi. Sic igitur infra tres hebdomadas tota Anglia pacificata est, & omnes munitiones eius traditæ sunt in manu regis. Quibus pro voluntate sua dispositis ipse festinanter transfretauit de Anglia in Normannia,& applicuit apud Barbeflet sexto Idus Augusti feria quinta,& reduxit secum Braibancenos suos,& mille Walenses,& *Willielmum* regem Scottorum,& *Robertum* Comitem Leicestriæ,& *Hugonem* Comitem Cestriæ,& incarcerauit eos primò apud Cadomum, deinde apud Faleise. Eodem verò die, quo rex apud Barbeflet applicuit, habuit sibi obuios in ipso littore maris *Richardum* Cantuariensem archiepiscopum redeuntem ab *Alexandro* summo pontifice cum pallio & legatia & primatia totius Angliæ, & *Reginaldum* Bathoniensem episcopum cum eo: quem idem archiepiscopus consecrauerat apud sanctum *Iohannem* de Mauriana, cùm a Roma redissent. Et noluit rex eos secum tenere,sed misit eos in Angliam. Et sic die Dominica sequente venit rex pater cum Braibancenis & Walensibus suis Rothomagum, quam rex Franciæ

* al. redditum

10 20 30 40 50

Franciæ & rex Angliæ filius obsederant ex vna parte, ex altera verò parte patebat securus ingressus & egressus. Et in crastino manè misit rex Walenses suos vltra Sequanam: qui per vim transeuntes per medium castrorum regis Franciæ illæsi peruenerunt ad nemus magnum, & eodem die plusquam centū de hominibus regis Franciæ interfecerunt. Rex autem Franciæ vix per mensem ibidē moram fecerat, & ecce rex Angliæ pater veniens de Anglia portas ciuitatis, quas burgenses obstruxerant, reserauit, & exiens cum militibus & seruientibus, fossata, quæ facta fuerant inter exercitū regis Franciæ & ciuitatem, fecit impleri lignis, lapidibus, & terra, & in planum redigi. Rex autem Franciæ & sui erant in tentorijs nolentes exire. Cæteri autem de familia regis Angliæ stabant ad propugnacula murorum, sed nemo eis repugnabat. Pars quidem exercitus regis Franciæ intendebat dissoluere machinas suas bellicas. Et in crastino præmisit rex Franciæ debiliores exercitus sui in terram suam mane: & permissione regis Angliæ, eodem die secutus est eos vsque ad locum, qui dicitur Malaunai, qui est inter Rothomagū & villam quæ dicitur Tostes: data prius securitate per manū *Willielmi* Senonensis archiepiscopi, & Comitis *Theobaldi*, quòd ipse in crastino reuerteretur ad colloquiū cum rege Angliæ de pace facienda inter illum & filios suos. Rex autē Franciæ, fidem & sacramenta non seruans ad colloquium non venit in crastino, sed abijt in terram suam.

PAucis igitur euolutis diebus iterū misit præfatum archiepiscopum Senonensem & Comitem *Theobaldū* ad regem Angliæ, statuens diem colloquij apud Gisortium in natiuitate S. *Mariæ*. Quò cum venissent, non potuit inter eos conuenire propter *Richardū* Comitem Pictauiæ, qui tempore illo erat in Pictauia expugnans castella & homines patris sui. & ideo aliud ceperunt inter se colloquium: hoc est ad festum S. *Michaelis* inter Turonim & Ambasiū, & statuerunt treugas inter se hac conditione, Quòd scilicet *Richardus* Comes Pictauiæ excluderetur a treugis illis; & quòd rex Franciæ & rex Angliæ filius nullum succursum ei facerent. His itaque hinc & inde concessis rex Angliæ pater promouit exercitū suum in Pictauiam. Cuius aduentum *Richardus* Comes Pictauiæ filius eius non ausus expectare fugit de loco in locum. Et cùm constaret illi, quòd rex Franciæ & rex frater suus exclusissent eum a treugis indignatus est inde, Et cum lachrymis veniens cecidit pronus in terram ante pedes regis patris sui, & postulans veniam in sinu patris recipitur. Facta autem sunt hæc in Pictauia vndecimo Calen. Octobris, feria secunda. Et ita rex & *Richardus* filius eius facti amici ciuitatem Pictauis ingressi sunt. Deinde profecti sunt ambo simul ad colloquium inter Turonim, & Ambasium pridie Calend. Octobris, feria secunda, in crastino sancti *Michaelis*. Vbi rex filius, & *Richardus*, & *Gaufridus* fratres eius, consilio, & voluntate regis, & baronum Franciæ hanc pacem subscriptam fecerunt, cum rege patre suo.

N*otū sit tam præsentibus, quàm futuris, quòd pax inter dominū regem, & filios suos* Henricum *vz.* & Richardū, & Gaufridum, *in hunc modū Deo volente reformata est:* Henricus *rex filius regis, & fratres sui prædicti, ad patrē suum, & ad seruitium eius sicut ad dominum suum redierunt liberi, & absoluti ab omni iuramento, & in ipsa, quam inter se, vel cū alijs fecerunt contra eum, vel homines suos, et omnes homines et barones, qui à fidelitate patris causa eorum recesserant, clamauerunt quietos ab omni iuramento, quod ijs fecerant, & ita quieti et liberi ab omni iuramento, & absoluti ab omni cōuentione, quam ijs fecerant, in hominiū, et ligantiam domini regis redierunt. Et dominus rex debet rehabere ipse & homines sui & barones sui, omnes terras suas et castella sua, quæ habuerunt quindecim diebus antequam filij sui recederent ab eo. Similiter & barones & homines sui qui recesserunt ab eo, & secuti sunt filios suos, debent rehabere terras suas, quas habuerunt quindecim diebus antequā ab eo recederent. Et dominus rex remisit omnē malevolentiam baronibus & hominibus suis, qui recesserunt ab eo, ita quod propter hoc nullū malum eis faciet, quandiu fideliter ei seruient sicut ligio domino suo. Et rex filius eius similiter perdonauit omnibus tam clericis quàm laicis, qui cum patre suo fuerant omnē malevolentiam, & assecurauit in manu domini regis patris sui, quòd illis qui seruierunt ei nec malum nec damnum aliquod hac de causa faciet, vel perquiret in tota vita sua. Et dominus rex pro hanc conditionem donat regi filio suo duo castella idonea in Normannia ad voluntatem patris sibi, & singulis annis quindecim millia librarum Andegauensium: &* Richardo *filio suo duo receptacula idonea in Pictauia, vnde regi damnum non possit prouenire: & medietatem redditum Pictauiæ in denarijs.* Gaufrido *verò filio suo dat in Britannia in denarijs medietatem*

maritagij filiæ Comitis Conani, quam ducere debet in uxorem. Et postquam concessione Romanæ ecclesiæ eam in vxorem duxerit, habebit omnes redditus illius maritagij, sicut continetur in charta Comitis Conani. Prisones verò qui cum domino rege finem fecerunt ante factam pacem cum domino rege: videlicet rex Scotiæ, & Comes Leicestriæ, & Comes Cestriæ, & Radulfus de Fulgerijs, & obsides eorum, & obsides aliorum prisonum quos priùs habuerat sint extra conuentionem istam. Alij autem prisones ex vtraque parte deliberari debent: ita scilicet, quòd dominus rex obsides accipiet de prisonibus suis de quibus habere voluerit, & qui dare poterunt. Et de alijs habebit securitatem per fidem & sacramentum suum & amicorum suorum. Castella verò quæ firmata sunt vel infortiata postquam guerra incepit in terra domini regis pro voluntate sua debent redigi in illum statum in quo fuerunt quindecim diebus ante guerram. Præterea 10 sciendum est, quòd rex Henricus filius regis concessit domino regi patri suo se quàm firmiter obseruaturum omnes donationes eleemosynarum, quas dederat vel daturus erat de terris suis, & donationes terrarum quas dederat hominibus suis, vel daturus erat pro seruitio suo. Concessit etiam se firmiter & inconcussè obseruaturum donationem, quam rex pater suus fecit Iohanni fratri suo, videlicet mille libratas redditum in Anglia de dominico suo & de excaetis suis ad voluntatem suam & pertinentijs suis: & castellum de Notingham cum Comitatu & castellum de Merleberga cum pertinentijs suis: & in Normannia mille libratas redditum Andegauensium, & duo castella in Normannia ad voluntatem patris, & in Andegauia & in terra quæ fuit Comitis Andegauiæ mille libratas redditũ Andegauiæ, et vnum castellum in Andegauia, & vnum castellum in Turonica, & vnum castellum in Cenomannia. Concessum est autem a do- 20 mino rege pro amore filij sui, quòd omnes illi, qui recesserunt ab eo post filium suum et in recessu suo forisfecerant, in terra domini regis ad pacẽ eius reuertantur. Ita quòd de catallis, quæ asportauerunt in recessu suo, non respondeant: de morte vel proditione vel perditione alicuius membri respondeant secundum iudicium & consuetudinem terræ. Qui autem ante guerram quacunque de causa aufugerunt, & ad seruitium filij sui venerunt pro amore filij sui ad pacem reuertantur, si vadium & plegium dederint standi iudicio de his, quæ ante guerram forisfecerunt. Illi autem qui in placito erant quando recesserunt ad filium suum ad pacem reuertantur, ita quòd in eo statu placita sua sint, in quo erant quando recesserunt. Hanc conuentionem tenendam firmiter ex parte sua assecurauit Henricus rex filius domini regis in manu patris sui. Præterea assecurauerunt Henricus filius regis & fratres sui quòd a domino rege patre suo nun- 30 quam ampliùs exigent vltra donationem præscriptam & determinatam contra voluntatem & beneplacitum domini regis patris sui: & quod neque se neque seruitia sua patri suo subtraherent. Richardus verò et Gaufridus frater eius deuenerunt homines patris sui de his, quæ eis concessit & dedit. Cùm autem filius eius Henricus hominium ei facere voluisset, noluit dominus rex ab eo recipere, quia rex erat, sed securitatem accepit ab eo.

Eodem anno orta dissensione inter *Vctredum*, & *Gillebertum* filios Fergus duces Galwalensium, *Malcolmus* filius *Gilleberti* proditiosè cepit ipsum *Vctredum*, & fecit eum interfici, abcissis testiculis, & oculis euulsis. Eodem anno *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus consecrauit in Anglia apud Cantuariam *Richardum* episcopum Wintoniæ, & *Robertum Foliot* episcopum Herefordiæ, & *Gaufridum Ridel* episcopum Eliensem, & 40 *Iohannem* episcopum Cicestrensem. Eodem anno combusta est ferè tota ciuitas Cantuariæ cum ecclesia sanctæ Trinitatis metroplitana. Eodem anno obijt *Willielmus Turbe* Norwicensis episcopus. Eodem anno pax, & finalis concordia facta est inter *Rogerum* Eboracensem archiepiscopum & *Hugonem* Dunelmensem episcopum in hac forma. Capella & cœmiterium de Aluertun in manu Prioris Haugustaldensis erit, ita quòd archiepiscopus non coget aliquem ibi sepeliri, nec episcopus prohibebit. Ecclesia Augustaldensis chrisma & oleum recipiet a Dunelmensi ecclesia sicut solet. Prior quoque Augustaldensis veniet ad synodum Dunelmensem. Clerici & canonici Haugustaldenses ab episcopo Dunelmensi ordinem recipient. Parochiani Haugustaldenses, in Pentecosta, si voluerint, incitabunt ecclesiam de Dunelmensi sine coactione 50 episcopi vel suorum, & sine prohibitione archiepiscopi, vel suorum. Quod si sui contra facere præsumpserint, ipsi domini corrigent. Prior Augustaldensis omnia placita ecclesiastica illius parochiæ placitabit, sine pœna pecuniaria, sed & pœnitentias dabit. Decedente verò Priore qui nunc est *Richardo*, eandem auctoritatem habebit episcopus Dunelmensis in alterius Prioris constitutionem, quam idem Prior *Richardus*, &

Prior de Gisebutne, & *Petrus* frater Prioris de Bridlingtun, iurauerunt ecclesiam Dunelmensem habuisse in constitutione eiusdem Prioris *Richardi*, si quam habuisse eam iurauerint. De ecclesijs beati *Cuthberti*, quorum nomina hæc sunt in archidiaconatu de Cliueland: Ecclesia de Hemmingburc, ecclesia de Schipwicd, ecclesia de Paleuertun, ecclesia de Brettebi, ecclesia de Osmunderleie, ecclesia de Seigestun, ecclesia de Lec, ecclesia de Oteringtun, ecclesia de Craik, ecclesia de Holtebi. Et in archidiaconatu Eboraci, ecclesia omnium sanctorum in Usegate, & ecclesia sancti *Petri* quæ dicitur parua, & dimidium ecclesiæ sanctæ Trinitatis in Gudersgate. Et in archidiaconatu Thesaurarij, ecclesia de Houeden, ecclesia de Welletun, ecclesia de Brentingtun, ecclesia de Walkintun. non exiget archiepiscopus denarios synodales. Si verò clerici earundem ecclesiarum, vel laici de dominicis manerijs beati *Cuthberti* in Eboracensi siria aliquid dignum ecclesiastica correctione perpetrauerint, per archiepiscopum emendabitur, tali facta priùs summonitione, quòd episcopus interesse poterit vel eius minister. Hæc supradicta firmauerunt archiepiscopus & episcopus, fide inuicem interposita, se seruaturos sine dolo & fraude quamdiu ipsi duo vixerint, sine præiudicio vtrius ecclesiæ post alterius decessum. Præterea promisit archiepiscopus episcopo sub eadem fidei interpositione, quòd ipsum vel ecclesiam suam vel aliquem de episcopatu suo in nullo grauabit, nisi causa priùs palam cognita iudiciario ordine.

ANno gratiæ 1175. qui est annus vicesimus primus regni regis *Henrici* secundi filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit in Normannia apud Argentonium in festo Natiuitatis Domini. Et in Purificatione sanctæ *Mariæ* ipse & rex filius eius fuerunt apud Cenomannum, & inde redierunt in Normannia, & habuerunt colloquium apud Gisortium cum *Lodowico* rege Francorum. Et cùm inde venissent in Normannia apud Burum, rex filius, vt omnem ambiguitatem ab animo patris sui tolleret, deuenit homo suus ligius, & iurauit ei fidelitatem contra omnes homines, coram *Rotredo* Rothomagensi archiepiscopo, & *Henrico* Baiocensi episcopo, & *Williehmo* Comite de Mandeuilla, & *Richardo* de Humez constabulario, & alijs multis de familia vtriúsq; regis. In solemnitate Paschali fuerunt ambo reges apud *Cæsaris* burgum: & post Pascha venerunt Cadomum obuiam *Philippo* Comiti Flandriæ: qui paulò antè crucem Ierosolymitanæ peregrinationis acceperat. aduersus quem rex pater effecit, quòd ipse quietum clamauit regem filium ab omni conuentione, quam cum eo fecerat tempore hostilitatis. Et Comes Flandriæ tradidit in manu regis patris chartam regis filij, quam habuit de supradicta conuentione. Et ipsi confirmauerunt prædicto Comiti redditum, quem ipse annuatim percipere solebat in Anglia ante guerram. Rex verò pater misit *Richardum* filium suum in Pictauiam, & *Gaufridum* filium suum in Brittanniam: præcipiens vt castella, quæ firmata vel infortiata fuerant tempore guerræ redigerentur in eum statum, quo fuerunt quindecim diebus ante guerram. Deinde rex pater & rex filius transfretauerunt, & applicuerunt in Anglia apud Portesmue, septimo Idus Maij feria sexta. Et venientes Lundonias inuenerunt *Richardum* Cantuariensem archiepiscopum apud Westmonasterium celebraturum concilium, die Dominica antè Ascensionem Domini. Ad quod concilium venerunt ferè omnes episcopi & abbates Cantuariensis diœcesis. Et coram prænominatis regibus, & episcopis, & abbatibus, *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus in eminentiori loco constitutus, hæc decreta subscripta promulgauit. Ideo in ecclesia Dei secundum antiquam patrum consuetudinem concilia congregantur, vt hi, qui constitui sunt in eminentiori cura pastorali, vitam subditorum de communi consilio regularibus institutis informent; & enormitates, quæ pullulant incessanter, consultiore censura compescant. Nos itaq; potiùs inhærentes orthodoxorum patrum regulis, quàm aliquid de nouo statuentes, quædam certa capitula dignum duximus in medium promulganda; quæ vniuersis prouincialibus nostris firmiter & inuiolabiliter obseruanda iniungimus. Omnes enim sacrorum censemus canonum transgressores, qui statutis huius sacrosanctæ synodi præsumserint contraire.

SI quis sacerdos vel clericus, in sacris ordinibus constitutus, ecclesiam vel ecclesiasticum beneficium habens publicè fornicariam habeat, & semel, secundò, & tertiò commonitus fornicariam suam non dimiserit, & a se prorsus non expulerit, sed potiùs in

Ex decretali epist. Alexand. papæ tertij ad Rog. Wigorn. episcopum.

in immunditia sua duxerit persistendum: omni officio & beneficio ecclesiastico spolietur. Si qui verò infra subdiaconatum constituti matrimonia contraxerint: ab vxoribus suis nisi de communi consensu ad religionem transire voluerint, & ibi in Dei seruitio iugiter permanere, nullatenus separentur: sed cum vxoribus viuentes ecclesiastica beneficia nullo modo percipiant. Qui autem in subdiaconatu vel supra ad matrimonia conuolauerint, mulieres etiam inuitas & renitentes relinquant. Decreuimus etiam eiusdem epistolæ auctoritate, ne filij sacerdotum in paternis ecclesijs a modò personæ instituantur, nec eas qualibet occasione media non intercedente persona obtineant.

Ex concilio Carthaginensi.

Clerici in sacris ordinibus constituti edendi vel bibendi causa tabernas non ingrediantur, nec publicis potationibus intersint, nisi peregrinationis necessitate compulsi. Si quis verò tale quid fecerit, aut cesset, aut deponatur.

Ex concilio Tolerano.

His qui in sacris ordinibus constituti sunt iudicium sanguinis agitare non licet. Vnde prohibemus ne aut per se membrorum truncationes faciant, aut inferendas indicent. Quòd si quis tale fecerit, concessi ordinis priuetur officio & loco. Inhibemus etiam sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos habeat vicecomitatum, aut præpositi secularis officium.

Ex concilio Agathensi.

Clerici, qui comam nutriunt, ab archidiacono etiam inuiti tondeantur. Vestimentis etiam vel calceamentis, nisi quæ honestatem & religionem deceant, eos vti non liceat. Si quis autem contra hoc facere præsumpserit, & commonitus emendare noluerit, excommunicationi subiaceat.

Ex diuersis decretis *Vrban. Innocentij* & cōcilii Chalcedon. & Carthaginens.

Quia quidam clerici desperantes ab episcopis suis ordinari, vel propter imperitiam, vel vitæ incontinentiam, vel natiuitatis conditionem, aut tituli defectum, aut ætatem minorem, extra prouinciam suam, interdum etiam a transmarinis episcopis ordinantur, vel ordinatos se mentiuntur, ignota sigilla episcopis suis deferentes: statuimus talium ordinationem irritam esse habendam: sub interminatione anathematis inhibentes, ne a quoquam ad officij sui executionem suscipiantur. Episcopum quoque nostræ iurisdictionis, qui talem sciens & prudens ordinauerit vel susceperit ab illius ordinis collatione, ad quem eum ordinauit vel suscepit, vsque ad condignam satisfactionem se nouerit esse suspensum. Item: Cùm ecclesia Dei, secundum euangelicam veritatem, domus orationis esse debeat, & non spelunca latronum, & sanguinis forum: seculares causas, in quibus de sanguinis effusione vel de pœna corporali agitur in ecclesijs vel in cœmiterijs agitari, sub interminatione anathematis. Absurdum enim est & crudele ibi sanguinis iudicium exerceri, vbi & reis constituta est tutela refugij.

Ex concilio Triburiensi.

Dictum est, solere in quibusdam locis pro perceptione chrismatis nummos dari: similiter pro baptismo & communione. hæc Symoniacæ hæresis esse detestata est sancta synodus, & anathematizauit. Statuimus ergo, vt de cætero nec pro ordinatione, nec pro chrismate, nec pro baptismo, nec pro extrema vnctione, nec pro sepultura, nec pro communione, nec pro dedicatione quicquam exigatur: sed gratis dona *Christi* gratuita dispensatione donentur. Si quis contra hoc facere præsumpserit anathema sit.

Ex decreto *Vrbani* papæ.

Nullus prælatus, in recipiendo monacho, vel canonico, vel sanctimoniali pretium sumere, vel exigere ab his, qui ad conuersationem veniunt, aliqua pacti occasione præsumat. Si quis autem hoc fecerit anathema sit.

Decretum nouum.

Nulli liceat ecclesiam nomine Dotalicij ad aliquem transferre, vel pro præsentatione alicuius personæ pecuniam, vel aliquod emolumentum pacto interueniente accipere. Quod si quis fecerit, & inde in iure vel confessus vel conuictus fuerit, ipsum, tam regia quàm nostra freti auctoritate, patrocinio eiusdem ecclesiæ in perpetuum priuari statuimus.

Ex decretis patrum

Secundum instituta patrum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne monachi vel clerici causa lucri negotientur: & ne monachi a clericis vel laicis firmas teneant, neque laici ecclesiastica beneficia ad firmas suscipiant.

Ex concilio Meldensi.

Quicunque ex clero videntur esse, arma non sumant, nec armati incedant: sed professionis suæ vocabulum religiosis moribus ex religioso habitu præbeant. Quod si contempserint, tanquam sacrorum canonum contemptores, & ecclesiasticę auctorita-

tis

tis prophanatores, proprij gradus amissione multentur: quia non possunt simul Deo & seculo militare.

Illud etiam de vicarijs, qui personis fide & sacramento obligati sunt, duximus statuendum, quòd si fide vel sacramenti religione contempta personatum sibi falsò assumentes contra personas se erexerunt, super hoc in iure vel confessi vel conuicti fuerint, de cætero in eodem episcopatu ad officij sui executionem non admittantur.

Ex decreto *Alexandri* papæ 3. episc. Norwicensi.

Omnes decimæ terræ, siue de frugibus, siue de fructibus, Domini sunt, & illi sanctificantur. Sed quia multi modò inueniuntur decimas dare nolentes: statuimus, vt iuxta domini papæ præcepta admoneantur semel, secundò, & tertiò, vt de grano, de vino, de fructibus arborum, de fœtibus animalium, de lana, de agnis, de butyro, & caseo, de lino, & canabe, & de reliquis, quæ annuatim renouantur, decimas integrè persoluant. quod si commoniti non emendauerint anathemati se nouerint subiacere.

Ex concilio Rothomagensi.

Item. Calumniam & audaciam temerè litigantium condemnando in expensas & alio multiplici remedio imperialis sanctio compescat. Quoniam igitur hoc sacris institutis consonare dignoscitur: præcipimus vt de cætero in causis pecuniarijs, quæ inter clericos agitabuntur, victus victori condemnetur in expensis. Qui autem soluendo non fuerit, eum in arbitrio episcopi sui puniendum relinquo.

Inuenimus tantum decem præfationes in sacro catalogo recipiendas: vnam in Albis Paschalibus. *Et te quidem omni tempore.* Secundam in die Ascensionis. *Qui post resurrectionem.* Tertiam in Pentecoste. *Qui ascendens super omnes cælos.* Quartam de natali. *Quia per incarnati verbi mysterium.* Quintam de apparitione Domini. *Quia cum vnigenitus tuus.* Sextam de apostolis. *Et te Domine suppliciter exorare.* Septimam de sancta Trinitate. *Qui cum vnigenito tuo.* Octauam de cruce. *Qui salutem humani generis.* Nonam de ieiunio quadragesimali tantummodo dicendam. *Qui corporali ieiunio.* Decimam de beata virgine. *Et te in veneratione beatæ* Mariæ. Huius igitur decreti & domini papæ *Alexandri* auctoritate districtè præcipimus, ne quis præfatis præfationibus aliquam omnino præsumat adijcere.

Ex decreto *Pelagij* papæ.

Inhibemus ne quis quasi pro complemento communionis intinctam alicui eucharistiam tradat. Nam intinctum panem alijs *Christum* præbuisse non legimus, excepto illo tantum discipulo, quem intincta buccella magistri proditorem ostenderit, non quæ sacramenti huius institutionem signaret.

Ex decreto *Iulij* papæ.

Præcipimus ne consecraretur eucharistia, nisi in calice aureo vel argenteo, & ne stanneum calicem aliquis episcopus a modò benedicat, interdicimus.

Ex concilio Remensi.

Nullus fidelis cuiusque conditionis sit occultè nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote publicè nubat in Domino. Si quis ergo sacerdos aliquos occultè coniunxisse inuentus fuerit, triennio ab officio suspendatur.

Ex decreto *Ormisda* papæ.

Vbi non est consensus vtriusque non est coniugium. ergo qui pueris dant puellas in cunabulis nihil faciunt, nisi vterque puerorum postquam venerint ad tempus discretionis consentiat. Huius ergo decreti auctoritate inhibemus, ne de cætero aliqui, quorum vterq; vel alter, ad ætatem legibus constitutam & canonibus determinatam non peruenit, coniungantur: nisi forte aliquando vrgente necessitate interueniente, pro bono pacis coniunctio talis toleretur.

Ex decreto *Nicholai* papæ.

IN quo etiam concilio clerici *Rogeri* Eboracensis archiepiscopi calumniati fuerunt ius Eboracensis ecclesiæ de cruce portanda in diœcesi Cantuariensis ecclesiæ. Præterea calumniati sunt ibidem ex parte Eboracensis archiepiscopi, episcopatum Lincolniensem, & episcopatum Cestrensem, & episcopatum Wigornensem, & episcopatum Herefordensem de iure pertinere debere ad metropolitanā Eboracensium ecclesiam. Et super hoc prædictum Cantuariensem archiepiscopum appellauerunt ad Romani pontificis præsentiam. Prҿterea appellauerunt ipsum Cantuariensem archiepiscopum ad Romanum pontificem super iniuria & anathematis sententia, quam intulit clericis Eboracensis archiepiscopi, qui per eum ministrauerunt in ecclesia sancti *Oswaldi* de Gloucestria, pro eo quòd ad illum venire nolebant ad ipsius summonitionem sicut clerici diœcesis suæ fecerunt. In ipso autem concilio clerici ecclesiæ sancti *Asaf* petierunt a Cantuariensi archiepiscopo, vt in vi obedientiæ præciperet *Godefrido* episcopo ecclesię sancti *Asaf* ad sedem ecclesiæ suæ redire, cui præfuit pontificali dignitate: vel,

vt prædictus archiepiscopus alium episcopum loco ipsius institueret. Ipse enim *Godefridus* episcopatum suum deseruit, paupertate & Walensium infestatione compulsus. veniensq; in Angliam a Christianissimo rege *Henrico* benignè & honorificè susceptus est: cui & tradidit abbatiam Abbendoniæ vacantem in custodia, donec ad propriam sedem liberum haberet regressum. Itaque præfatus Cantuariensis archiepiscopus in ipso concilio ad instantiam prænominatorum clericorum, & admonitione *Alexandri* summi pontificis: necnon & consilio venerabilium coepiscoporum suorum conuenit iam dictum *Godefridum*, vt in vi obedientiæ ad sedem propriam rediret, vel curam pastoralem, quæ sibi fuerat commissa in manu ipsius liberè & absolutè resignaret. Ipse verò *Godefridus*, sperans quòd abbatia de Abbedonia, quæ tradita fuerat ei in custodia, 10 posset sibi remanere, episcopatum suum nullo cogēte resignauit in manu Cantuariensis archiepiscopi: liberè & absolutè tradens illi annulum & baculum pastoralem. Et sic deceptus amisit vtrúmque. Nam rex dedit episcopatum sancti *Asaf*, magistro *Ada* Walensi, & abbatiam de Abbendona cuidam monacho. *Robertus* Comes Glocestriæ eo tempore reddidit regi Angliæ turrim de **Bristoue**, quam nunquam antea rex habere potuit. Eodem anno in Octabis Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* venerunt ambo reges vsq; ad **Wodestoke**, & occurrerunt eis illuc *Richardus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Richardus* Wintoniensis episcopus, & *Reginaldus* Bathoniensis episcopus, & *Iocelinus* Salesbiriensis episcopus, & *Rogerus* Wigornien. episcopus, & *Gaufridus* Eliensis episcopus, & *Iohannes* Cicestrensis, & *Walterus* Rofensis episcopus, & *Bartholomeus* episcopus Exoniensis, & *Hugo* Dunelmensis episcopus, qui illuc venerat pro negotio suo. Venerunt etiam illuc omnes abbates Cantuariensis diœcesis, & magnum celebrauerunt concilium de pastore eligendo ad sedem pontificalem Norvicensis ecclesiæ: & de pastoribus eligendis ad abbatias, quæ tunc vacabant per Angliam: videlicet abbatia de **Grimesbi**, abbatia de **Crulande**, abbatia de **Thorņai**, abbatia de Holmo, abbatia de **Westminster**, abbatia S. *Augustini* Cantuariæ, abbatia de Bello, abbatia de Hida Wintoniæ, abbatia de **Abbendune**, abbatia de **Abotesbiri**, abbatia de Michennia. *Iohannes* verò de **Oxenefords** clericus regis electus est ad episcopatum Norewicensis ecclesiæ, & consecratus est a *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo. Prædictæ autē abbatiæ distributæ sunt viris religiosis, sicut domino regi & prædicto archiepiscopo placuit. Eodem anno dominus papa *Alexander* confirmauit electionem *Gaufridi* Lincolniensis * episcopi. Eodem anno rex pater implacitauit omnes clericos & laicos regni sui, qui tempore hostilitatis forisfecerant illi de forestis suis & captione venationis: & omnes redemit, licèt *Richardus* de Luci warrantizaret hoc totum factum fuisse per ipsum & per præceptum regis de vltra mare. Deinde ambo reges perrexerunt Eboracum: vbi occurrerunt eis *Willielmus* rex Scottorum, & *David* frater eius ferè cum vniuersis episcopis & abbatibus & alijs magnatibus terrarum suarum. Et ibi renouata est pax & finalis concordia, quam prædictus rex Scotiæ fecerat cum domino suo rege Angliæ patre apud Falesiam, dum esset in captione eius, coram rege filio, & *Rogero* Eboracensi archiepiscopo, & *Hugone* Dunelmensi episcopo, & Comitibus, & 40 baronibus Angliæ: & coram episcopis & abbatibus, Comitibus & baronibus de regno Scotiæ; in ecclesia sancti *Petri* Eboraci lecta est & concessa in hunc modum.

* al. electi

Willielmus *rex Scotiæ deuenit homo ligius domini regis contra omnes homines de Scotia & de omnibus alijs terris suis: & fidelitatem ei fecit vt ligio domino suo, sicut alij homines sui ipsi facere solent. Similiter fecit homagium* Henrico *regi filio suo, salua fide domini regis patris sui. Omnes verò episcopi, abbates, & clerus terræ regis Scotiæ & successores sui facient domino regi sicut ligio domino fidelitatem, de quibus habere voluerit, sicut alij episcopi sui ipsi facere solent, &* Henrico *regi filio suo & hæredibus eorum. Concessit autem rex Scotiæ, &* Dauid *frater eius, & barones, & alij homines sui domino regi, quòd ecclesia Scotiæ talem subiectionē a modò faciet ecclesiæ Angliæ, qualem illi facere debet, et solebat tempore regum Angliæ 50 prædecessorum suorū. Similiter* Richardus *episcopus sancti* Andreæ, *&* Richardus *episcopus de* **Dunkelden**, *et* Gaufridus *abbas de* **Dunfirmelin**, *&* Herbertus *prior de* **Colding-ham**, *concesserunt vt etiam ecclesia Anglicana illud habeat ius in ecclesia Scotiæ, quod de iure debet habere, & quòd ipsi non erunt contra ius Anglicanæ ecclesiæ. Et de hac concessione, sicut quando ligiam fidelitatē domino regi &* Henrico *filio suo fecerunt, ita eos inde assecurauerunt.*

Hoc

Hoc idem facient alij episcopi, et clerus Scotiæ, per conuentionẽ inter dominum regem & regem Scotiæ, & David fratrẽ suum, et barones suos factam. Comites etiam & barones & alij homines de terra regis Scotiæ, de quibus dominus rex habere voluerit, facient ei homagium contra omnẽ hominem, & fidelitatem vt ligio domino suo, sicut alij homines sui facere ei solent, & Henrico *regi filio suo, & hæredibus suis, salua fide domini regis patris sui. Similiter hæredes reges Scotiæ & baronum & hominum suorum homagium et ligantiam facient hæredibus domini regis contra omnem hominem. Præterea rex Scotiæ & homines sui nullum a modò fugitiuum de terra domini regis pro felonia receptabunt in Scotia vel in alia terra sua, nisi voluerit venire ad rectũ in curia domini regis, & stare iudicio curiæ. Sed rex Scotiæ & homines sui quàm citiùs poterũt eum capient, & domino regi reddent, vel iustitiarijs aut balliuis suis in Anglia. Si autẽ de terra regis Scotiæ aliquis fugitiuus fuerit pro felonia in Anglia, nisi voluerit venire ad rectũ in curia domini regis Scotiæ, & stare iudicio curiæ non receptabitur in terra regis, sed liberabitur hominibus regis Scotiæ per balliuos domini regis, vbi inuentus fuerit. Præterea homines domini regis habebunt terras suas, quas habebant & habere debent de domino rege, & hominibus suis, & de rege Scotiæ & de hominibus suis. Et homines regis Scotiæ habebunt terras suas, quas habebant & habere debent de domino rege & hominibus suis. Pro ista verò conuentione & fine firmiter obseruando domino regi, &* Henrico *filio suo & hæredibus suis, a rege Scotiæ & hæredibus suis, liberauit rex Scotiæ domino regi castellũ de* Rokesburc, *& castellum de* Berewic, *& castellum de* Geddewurde, *& castellum Puellarum, & castellum de* Striueline *in misericordia domini regis. Et ad custodienda castella illa assignabit rex Scotiæ de redditu suo mensurabiliter ad voluntatem domini regis. Præterea pro prædicta conuentione, & fine exequendo, liberauit rex Scotiæ domino regi* Dauid *fratrem suum in obsidem, & Comitem Dunecanum, & Comitem Waldeuum, & Comitem* Gilbertum, *& Comitem de Anegus, &* Richardum *de* Moreuile *constabularium, &* Nes *filium* Willielmi, *&* Richardum Cumin, *&* Walterum Corbet, *&* Walterum Olifard, *&* Iohannem *de Vals, &* Willielmum *de* Lindesei, *&* Philippum *de* Coleuile, *&* Philippum *de* Valuines, *&* Robertum Frẽbert, *&* Robertum *de* Burneuile, *&* Hugonem Giffard, *&* Hugonem Ridel, *&* Walterum *de* Berkelai, *&* Willielmum *de la* Haie, *&* Willielmũ *de* Mortimer. *Quando verò castella reddita fuerint,* Willielmus *rex Scotiæ, &* Dauid *frater suus liberabuntur. Comites quidem & barones prænominati vnusquisq; postquam liberauerit obsidem suum, scilicet filium legitimum, qui habuerit, & alij nepotes suos, vel propinquiores sibi hæreds, & castellis (vt dictum est) redditis liberabuntur. Præterea rex Scotiæ & barones sui prænominati assecurauerunt, quòd ipsi bona fide, & sine malo ingenio, & sine occasione facient, vt episcopi & barones & cæteri homines terræ suæ, qui non affuerunt quando rex Scotiæ cum domino rege finiuit eandem legantiam, & fidelitatem domino regi &* Henrico *filio suo, quam ipsi fecerunt & vt barones & homines, qui affuerunt, obsides liberabunt domino regi, de quibus habere voluerit. Præterea episcopi, Comites & barones conuentionauerunt domino regi, &* Henrico *filio suo, quod si rex Scotiæ aliquo casu a fidelitate domini regis & filij sui & a conuentione prædicta recederit, ipsi cum domino rege tenebunt, sicut cum ligio domino suo, contra regẽ Scotiæ, & contra omnes homines regi inimicantes. Et ipsi sub interdicto ponent terram regis Scotiæ, donec ipse ad fidelitatem domini regis redeat. Prædictam itaque conuentionem firmiter obseruandam, bona fide & sine malo ingenio, domino regi &* Henrico *filio suo & hæredibus suis, a* Willielmo *rege Scotiæ, &* Dauid *fratre suo, & a baronibus suis prædictis, & hæredibus eorum assecurauit ipse rex Scotiæ, &* Dauid *frater eius, et omnes barones sui prænominati sicut ligij homines domini regis, contra omnem hominem, &* Henrici *filij sui, salua fidelitate patris sui. His testibus,* Richardo *episcopo Abrincensi, &* Iohanne *Salisbiriense decano, &* Roberto *abbate Malmesburiæ, &* Radulfo *abbate de* Mundeburg, *&* Herberto *archidiacono Northamtoniæ, &* Waltero *de Constantijs, &* Rogero *capellano regis, &* Osberto *clerico de Camera, &* Richardo *filio domini regis Comite Pictauiæ, &* Gaufrido *filio domini regis Comite Brittanniæ, & Comite* Willielmo *de* Essexe, *&* Hugone *Comite Cestriæ, &* Richardo *de* Humezt *constabulario, & Comite de* Mellent, *&* Iordano Thessun, *&* Humfrido *de Boun, &* Willielmo *de Curci senescallo, &* Gilleberto Malet *senescallo apud Falesiam. His itaq; recitatis in ecclesia* S. Petri *Eboraci corã prædictis regibus Angliæ, &* Dauid *fratre regis Scotiæ, & vniuerso populo, episcopi Comites et barones, & milites de terra regis Scotiæ iurauerũt domino regi Angliæ, &* Henrico *filio suo, & hæredibus suis, fidelitatem contra omnem hominẽ sicut ligius dominũ suũ.*

INterim *Philippus* Comes Flandriæ cepit *Walterum* de Fontanis militem, siquidem nobili prosapia ortum, & in armis militaribus præ vniuersis consortibus suis conspicuum: imponens ei quòd illicitè cognouerat Comitissam Flandriæ. Prædictus autem *Walterus* tendens in inficias obtulit purgare innocentiam suam modo quolibet: affirmans quòd ipse Comitissam illam nunquam cognouerat, nec vnquam in mente habuit, vt eam cognosceret. Comes verò purgationem aliquam ab eo recipere noluit: sed in furore iræ suæ præcepit, vt ipse fustibus cæsus interficeretur. Ceperunt ergo eum carnifices, & ligatis pedibus & manibus, cum fustibus ceciderunt eum, & semiuiuum suspenderunt illum per pedes, inclinato capite deorsum, in quadam vili cloaca, & sic cloacali fœtore extinctus miserimè vitam finiuit. Tunc *Aelisfinus* & cæteri filij prædicti *Walteri* de Fontanis, & *Iakes* de Auennis, & cæteri parentes illorum, munitis castellis suis, insurrexerunt in Comitem, & terras suas igne & gladio deuastauerunt. Et sic demum coegerunt illum, satisfacere illis de morte prædicti *Walteri* de Fontanis. Eodem anno *Richardus* Comes Pictauiæ filius *Henrici* regis Angliæ, obsedit castellonium supra Agiens, quod *Arnoldus* de Boiuile contra eum munierat, nec reddere voluit. Et paratis ibi machinis suis bellicis, infra duos menses cepit, & triginti milites in eo, & in manu sua retinuit. Eodem anno *Henricus* rex pater magnum * congregauit consilium apud Windeshores in octabis festi sancti *Michaelis*: præsentibus rege filio, & *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo, & episcopis Angliæ; & coram *Laurentio* Dublenensi archiepiscopo, præsentibus etiam Comitibus & Baronibus Angliæ. In quo concilio Catholicus Tuamensis archiepiscopus, & *Cantordis* abbas sancti *Brandani*, & magister *Laurentius* Cancellarius *Roderici* regis Conactensis, hunc finem & concordiam subscriptam fecerunt cum domino rege patre, ex parte *Rogerici* Conactæ.

al. celebrauit

HIc est finis, & concordia, quæ facta fuit apud Windeshores in octabis sancti *Michaelis*, anno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo quinto, inter dominum regem Angliæ *Henricum* filium *Matildis* imperatricis & *Rodericum* regem Conactæ per Catholicum Tuamensem archiepiscopum & abbatem *Cantordem* sancti *Brandani*, & magistrum *Laurentium* cancellarium regis Conactæ. Scilicet quòd rex Angliæ concedit prædicto *Roderico* ligio homini suo, regi Conactæ, quamdiu ei fideliter seruiet, vt sit rex sub eo paratus ad seruitium suum, sicut homo suus, & vt teneat terram suam ita benè, & in pace sicut tenuit antequam dominus rex Angliæ intraret Hiberniam: reddendo ei tributum, & totam aliam terram & habitatores terræ habeat sub se, & iustitiet vt tributum regi Angliæ integrè persoluant, & per manum eius & sua iura sibi conseruent, & illi qui modò tenent, teneant in pace quamdiu manserint in fidelitate regis Angliæ, & ei fideliter & integrè persoluerint tributum & alia iura sua, quæ ei debent per manum regis Conactæ, saluo in omnibus iure & honore domini regis Angliæ & suo. Et si qui ex eis regi Angliæ & ei rebelles fuerint, & tributum & alia iura regis Angliæ per manum suam soluere noluerint, & fidelitate regis Angliæ recesserunt, ipse eos iustitiet & amoueat. Et si eos per se iustitiare non poterit, constabularius regis Angliæ & familia sua de terra illa, iuuabunt eum ad hoc faciendum, cùm ab ipso fuerint requisiti, & ipsi viderint quod necesse fuerit. Et propter hunc finem: reddit prædictus rex Conactę domino Anglię tributum singulis annis scilicet, de singulis decem animalibus vnum corium placabile mercatoribus, tam de tota terra, quàm de aliena. Excepto quòd de terris illis, quas dominus rex Angliæ retinuit in dominio suo, & in dominio baronum suorum, nihil se intromittet, scilicet Diuilina cum pertinentijs suis, & *Nida* cum omnibus pertinentijs suis, sicut vnquam Marchat *Vamailethlachlin* eam meliùs & pleniùs tenuit, aut aliqui, qui eam de eo tenuerunt. Et excepta Wasefordia, cum omnibus pertinentijs suis, scilicet cum tota Lagenia. Et excepta Waterfordia, cum tota terra illa quæ est a Waterforde vsque ad Duncaruan, ita quod Dunecaruan sit cum omnibus pertinentijs suis infra terram illam. Et si Hibernenses, qui aufugerunt, redire voluerint ad terram baronum regis Angliæ, redeant in pace, reddendo tributum prædictum, quod alij reddunt, vel faciendo antiqua seruitia, quæ facere solebant, pro terris suis. Et hoc sit in arbitrio & voluntate dominorum suorum. Et si aliqui eorum redire noluerint ad dominum eorum regem Conactæ, ipse cogat eos redire ad terram suam, vt ibi remaneant & pacem habeant,

&

& rex Connactæ accipiat obsides, ab omnibus, quos ei commisit dominus rex Angliæ, ad voluntatem domini regis & suam. Et ipse dabit obsides ad voluntatem domini regis Angliæ, illos vel alios, & ipsi seruient domino regi de canibus & auibus suis singulis annis, de præsentis suis. Et nullum omnino de quacunque terra domini regis sit, retinebunt contra voluntatem & mandatum domini regis. His testibus: *Richardo* Episcopo Wintoniæ; *Gaufrido* Episcopo Eliensi: *Laurentio* Diuilinienſi Archiepiscopo, *Gaufrido*, & *Nicholao*, & *Rogero*, capellanis regis; *Willielmo* Comite de Exesse, *Richardo* de Luci, *Gaufrido* de Pertico, *Reginaldo* de Cortinea & alijs multis. In eodem verò concilio dedit rex Angliæ magistro *Augustino* Hybernensi Episcopatum Waterfordiæ, qui tunc vacabat in Hibernia. Et misit eum in Hiberniam cum *Laurentio*
10 Diuelinix Archiepiscopo, ad consecrandum à *Donato* Casselensi Archiepiscopo. Eodem anno extitit in Anglia & in regionibus adiacentibus pestifera hominum mortalitas, ita vt plærisque diebus septem vel octo mortuorum cadauera deferebantur ad sepeliendum. Et statim post illam pestiferam mortalitatem, secuta est dira fames. Eodem anno, paulo ante festum omnium sanctorum, applicuit in Anglia quidam Cardinalis nomine *Hugezun*, Apostolicæ sedis legatus, pro quo dominus rex Romam miserat. Et inuenit dominum regem apud Wintoniam, & dominus rex venit ei obuiam, & *Henricus* filius eius cum eo. & eum cum debito honore susceperunt. Et dominus Rex per aliquot dies moram faciens apud Wintoniam, diutissimè
20 tractauit de pace facienda inter *Rogerum* Eboracensem Archiepiscopum, & *Richardum* Cantuariensem Archiepiscopum, & de capella sancti *Oswaldi* Gloucestriæ, & de cruce Archiepiscopi Eboracensis portanda. Et tandem per consilium regis inter prædictos Archiepiscopos in hunc modum conuenit. Quòd scilicet Archiepiscopus Cantuariensis quietam clamauit Archiepiscopo Eboracensi, & liberam ab omni iurisdictione sua, capellam sancti *Oswaldi* Gloucestriæ, sicut dominicam capellam domini regis. Et absoluit clericos Eboracensis Archiepiscopi, quos excommunicauerat. Et de cruce portanda, & alijs controuersijs, quæ inter Ecclesias suas erant, starent iudicio Rothomagensis Archiepiscopi, & aliorum vicinorum Episcoporum de regno Franciæ. Et quòd sic pacem inter se haberent per quinquennium:
30 ita quòd neuter illorum alteri malum vel damnum quæreret, donec controuersia illa determinata esset, & ad debitum finem perducta, per prædictum Archiepiscopum & alios Episcopos. Prædictus autem *Hugezun* Cardinalis, & Apostolicæ sedis Legatus, dedit domino regi licentiam implacitandi clericos regni sui, de forestis suis, & de captione venationis. Eodem anno *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus deposuit *VVillielmum* de **Walteruile**, Abbatem sancti *Petri* de Burgo, pro eo quòd ipse violenta manu, & armata, claustrum suum infregerat, & reliquias sanctorum vnà cum brachio sancti *Oswaldi* regis & martyris asportare volebat. In quorum defensione Monachi & ministri Ecclesiæ quidam vulnerati, & quidam interfecti sunt. Huius tamen depositionis summa, & principalis causa fuit, quòd dominus rex
40 eum oderat propter *VValterum* de **Walteruile** fratrem suum, quem ipse cum cæteris inimicis regis receptauerat tempore hostilitatis. Eodem anno obijt *Reginaldus* Comes Cornubiæ, auunculus regis, apud **Certesie**, & sepultus est apud **Redinges**.

ANno gratiæ millesimo centesimo septuagesimo sexto, Qui erat annus vicesimus secundus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, Idem rex & rex *Henricus* filius suus fuerunt in festo Natalis domini apud **Windeshores**. Eodem die, prædictus *Hugezun* tituli sancti *Michaëlis* de Petra leonis diaconus Cardinalis & Apostolicæ sedis Legatus, fuit apud Eboracum cum *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo. Post natale domini in festo conuersionis sancti *Pauli* venit dominus
50 rex pater vsque **Notingam**, & ibi celebrauit magnum concilium, de statutis regni sui, & coram rege filio suo, & coram Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, & baronibus regni sui communi omnium concilio diuisit regnum suum in sex partes; per quarum singulas, tres iustitiarios itinerantes constituit, quorum nomina hæc sunt.

Regnum in 6. partes diuisum.

	Iusticiarii	Comitatus
1	HVgo de Cressi *Walterus* filius *Roberti* *Robertus Mantel*	Norfolc. Sutfolc. Cantebrigesire. Huntedunesire. Bedefordesire. Bukinhamsire. Essexe. Hertefordesire.
2	*Hugo* de Gundeuilla *Willielmus* filius *Radulfi* *Willielmus Basset*	Lincolnesire. Notingamsire. Derebisire. Staffordesire. Warwikesire. Northamtesire. Leicestresire.
3	*Robertus* filius Bernardi *Richardus Giffard* *Rogerus* filius *Reinfrai*	Kent. Surrie. Suthantesire. Suthsexa. Berkesire. Oxenefordsire.
4	*Willielmus* filius *Stephani* *Bertam* de Verdun *Turstani* filius *Simonis*	Herefordesire. Glocestersire. Wirecestersire. Salopes sire.
5	*Radulfus* filius *Stephani* *Willielmus Ruffus* *Gillebertus Pipard*	Wiltesire. Dorsete. Sumersete. Deuonia. Cornubia.
6	*Robertus* de Wals *Radulfus de* Glanuile *Robertus Pikenot*	Euerwikesire. Richemundesire. Loncastre. Coplande. Westmerlande. Northumberlande. Cumberlande.

Et postea fecit dominus rex omnes predictos iusticiarios iurare supra sacrosancta Euangelia, quod ipsi bona fide, & sine malo ingenio has subscriptas assisas custodirent, & inuiolabiliter ab hominibus regni faceret custodiri.

Asisæ *Henrici* regis, factæ apud *Clarendun*, *& renouatæ apud* Northamtune.

SI quis retatus fuerit coram iustitijs domini regis, de murdro, vel latrocinio, vel roberia, vel receptatione hominum tale facientium, vel de falsoneria, vel iniqua combustione, per sacramentū duodecim militū de hundredo, & si milites non adfuerint per sacramentum duodecim liberorum & legalium hominū, & per sacramentum quatuor hominum de vnaquaq; villa hundredi, eat ad iudiciū aquę: & si perierit alterū pedem amittat. & apud Northamtune additū est pro rigore iustitiæ, quòd dexterum similiter pugnū cum pede amittat, & regnum abiuret, & infra quadraginta dies à regno exulet. Et si ad aquam mundus fuerit, inueniat plegios, & remaneat in regno, nisi retatus fuerit

fuerit de murdro, vel aliqua turpi felonia per cōmune Comitatus & legalium militum patriæ. de quo si prędicto modo retatus fuerit, quamuis ad aquā mundus fuerit nihilo minus infra quadraginta dies à regno exeat, & catalla sua secum asportet, saluo iure dominorū suorum, & regnum abiuret in misericordia domini regis. Hęc autem assisa attenebit à tempore, quo assisa facta fuit apud **Clarendum**, cōtinuè vsq; ad hoc tempus, & â modò quamdiu domino regi placuerit, in murdro, & proditione & iniqua combustione, & in omnibus prædictis, nisi in minutis furtis & roberijs, quæ factæ fuerant tempore gwerrę, sicut de equis, & bobus, & minoribus rebus. Nulli liceat neq; in burgo, neq; in villa hospitali, aliquem extraneum, vltra vnā noctem in domo sua, quē ad rectū
10 habere noluerit, nisi hospitatus ille essonium rationabile habuerit, quòd hospes domus monstret vicinis suis, & cùm recesserit coram vicinis recedet, & per diem.

SI quis saisitus fuerit de murdro, vel de latrocinio, vel roberia, vel falsoneria, & inde sit cognoscens, vel de aliqua alia felonia, quam fecerit coram præposito hundredi vel burgi, & coram legalibus hominibus, id postea coram iustitijs negare non poterit. Et si idem sine saisina coram eis aliquid huiusmodi recognouerit, hoc simul coram iustitijs negare non poterit.

Si quis obierit francus tenens, hæredes ipsius remaneant in tali saisina qualem pater suus habuit die, qua fuit viuus & mortuus, de feodo suo & catalla sua habeant, vnde faciant & diuisam defuncti & dominum suum postea requirant, & ei faciant de releuio
20 & alijs, quę eis facere debent de feodo suo. Et si hæres fuerit infra ętatem dominus feodi recipiat homagium suum, & habeat in custodia illum, quamdiu debuerit, alij domini si plures fuerint homagium eius recipiant, & ipse faciat eis, quod facere debuerit. Et vxor defuncti habeat dotem suam, & partem de catellis eius, quæ eam contingit. Et si dominus feodi negat hęredibus defuncti saisinam eiusdem feodi, quam exigunt Iusticiarij domini regis faciant inde fieri recognitionem per duodecim legales homines qualem saisinam defunctus inde habuit die qua fuit viuus & mortuus. Et sicut recognitum fuerit, ita hæredibus eius restituant. Et si quis contra hoc fecerit, & inde attaintus fuerit, remaneat in misericordia regis.

Iusticiæ domini regis faciant fieri recognitionem de dissaisinis factis super assisam à
30 tempore, quo dominus rex venit in Angliam proximo post pacem factam inter ipsum & regem filium suum.

Iusticię capiant fidelitates domini regis infra clausum Pascha & ad vltimū infra clausum Pentecostæ ab omnibus videlicet Comitibus, baronibus, militibus, & liberè tenentibus, & etiā rusticis, qui in regno manere voluerint, & qui facere noluerit fidelitatem, tanquam inimicus domini regis capiatur. Habent etiā iusticię pręcipere, quòd omnes illi, qui nondū fecerunt homagiū & ligantiā domino regi, quòd ad terminū quem eis nominabunt, veniant, & faciant regi homagium & ligantiam sicut ligio domino.

Iustitiæ faciant omnes iustitias & rectitudines spectantes ad dominum regem, & ad coronam suam, per breue domini regis vel illorum qui in loco eius erunt de feodo di-
40 midij militis & infra: nisi tam grandis sit querela quòd non possit deduci sine domino rege, vel talis quam iustitiæ ei reponent pro dubitatione sua, vel ad illos, qui in loco eius erunt. Intendant tamen pro posse suo ad commodum domini regis faciendum. Faciant etiam assisam de latronibus iniquis & malefactoribus terræ, quæ assisa est per consilium regis, filij sui, & hominum suorum, per quos ituri sunt Comitatus. Item Iustitiæ prouideant, quòd castella diruta prorsus diruantur & diruenda benè prosternantur. Et nisi hoc fecerint dominus rex iudicium curiæ suæ de eis habere voluerit sicut de contemptoribus præcepti sui.

Iusticiæ inquirant de excaetis, de Ecclesijs, de terris, de fœminis, quæ sunt de donatione domini regis.

50 Balliui domini regis respondeant ad Scaccarium, tam de assiso reditu, quàm de omnibus perquisitionibus suis, quas faciunt in baillijs suis: exceptis illis, quæ pertinent ad Vice-comitatum.

Iusticiæ inquirant de custodijs castellorum, & qui, & quantum, & vbi eas debeant, & postea mandent domino regi.

Latro, ex quo capitur, vice-comiti tradatur ad custodiendū: & si vice-comes absens fue-

 rit

rit ducatur ad proximum castellanum, & ipse illum custodiat, donec illum liberet vicè-Comiti.

IVsticiæ faciant quærere per consuetudinem terræ illos, qui á regno recesserunt; & nisi redire voluerint infra terminum nominatum, & stare ad rectum in curia domini regis, postea vthlagentur, & nomina vthlagorum afferantur ad Pascha, & ad festum sancti *Michaëlis*, ad Scaccarium, & exinde mittantur domino regi.

AD prædictum verò concilium apud Northamtune celebratum venit *Williehmus* rex Scottorum per mandatum domini regis, adducens secum *Richardum* Episcopum sancti *Andrea*, & *Iocelinum* Episcopum de Glascou, & *Richardum* Episcopum de Dunkelden, & *Christianum* Episcopum de Candida casa, & *Andream* Episcopum de Catenesse, & *Simonem* de Toum Episcopum de Mureuia, & cæteros Episcopos, & abbates & priores regni sui. Qui cùm coram domino rege Angliæ conuenissent, præcepit ijs dominus rex, per fidem, quam ei debebant, & fidelitatis sacramentum, quod ei fecerant, vt eandem subiectionem facerent Anglicanæ Ecclesiæ, quam facere debebant, & solebant tempore regum Angliæ prædecessorum * meorum. Cui responderunt, quod ipsi nunquam subiectionem fecerant Anglicanæ Ecclesiæ, nec facere debent. Ad hoc autem respondit *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus: affirmans quòd Glascuenses Episcopi, & Episcopi Candidæ Casæ subiecti fuerant Eboracensi Ecclesiæ tempore Archiepiscoporum prædecessorum suorum. Et super hæc priuilegia Romanorum pontificum sufficienter instructa demonstrauit. Ad quod *Iocelinus* Glascuensis Episcopus respondit. Glascuensis Ecclesia specialis filia est Romanæ Ecclesiæ, & ab omni subiectione Archiepiscoporum, siue Episcoporum exempta: & si Eboracensis Ecclesia aliquo tempore dominationem habuit in Ecclesia Glascuensi, constat illam demeruisse aliquam de cætero in ea habere dominationem. Et quia *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus nitebatur, vt Ecclesia Scotica Canturiensi subijceretur Ecclesiæ, effecit aduersus regem Angliæ, quòd ipse permisit Episcopos Scotiæ in terras suas redire, nulla subiectione facta Anglicanæ Ecclesiæ. Eodem anno, in medio Quadragesimæ supradictus *Hugerun* tituli sancti *Machaëlis* de Petra leonis Cardinalis & Apostolicæ sedis Legatus, Londonias venit celebraturus concilium. Et conuenientibus ibidem in vnum Cantuariensi, & Eboracensi Archiepiscopis, & omnibus Episcopis & Abbatibus Angliæ, & clero multo; prædictus Cardinalis sedit cathedratus apud Westmonasterium in capella monachorum infirmorum, & Episcopi & abbates cum illo, vnusquisque in loco suo secundum ordinem & dignitatem suam. Sed inter Cantuariensem & Eboracensem Archiepiscopos orta est contentio, quis illorum sederet á dextris Cardinalis. Et cùm Eboracensis Archiepiscopus ibi sedere vellet, seruientes domini Cantuariensis irruerunt in eum & proiecerunt in terram, & pedibus suis conculcauerunt, & cappam suam fregerunt. Et sic dispersi sunt, & Cardinalis fugit, & abscondit se á facie illorum, & ita impeditum est, quod nullum, tenuit cōcilium: Sed factis appellationibus hinc & inde ad summum pontificem, vterque illorum conquestus est domino regi de iniurijs sibi factis. Eodem anno, in solennitate Paschali fuit rex pater apud Wintoniam, & rex filius, & *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Gaufridus* Comes Brittanniæ filij domini regis fuerunt ibi cum illo. Post Pascha verò *Henricus* rex filius, & *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Gaufredus* Comes Brittanniæ per licentiam regis patris sui, transfretauerunt de Anglia in Normanniam. Et statim cùm *Richardus* Comes Pictauiæ in Pictauiam venisset, magnum congregauit exercitum, & commisit prælium cum Braibancenis, inter sanctum *Megrinum*, & Butte wile, & eos deuicit. Deinde debellauit *Haimericum* Vice-comitem de Limoges, pro eo quòd ipse pacem suam fregerat. Deinde obsedit castellum, quod vocatur Aessa, & cepit illud, & quadraginta milites in eo. Deinde obsedit ciuitatem de Limoges & cepit; deinde venit Pictauium in occursum regis fratris sui, qui illuc in adiutorium ipsius venit; & ipsi obsederunt nouum castellum & ceperunt. Quò capto, rex frater eius cum eo diutiùs moram facere noluit; sed prauo vsus consilio ab eo recessit. *Richardus* verò Comes Pictauiæ obsedit Mulinowes, castellum Vice-comitis de Engolismo, & cepit. *Williel-mum Tailefer* quoque Comitem de Engolismo, & *Bugerum* filium eius, & *Haimarum* Vice-comitem de Limoges, & Vice-comitem de Vendadur, & Vice-comitem de

Cambanais

al. suorum

10 20 30 40 50

Cambanais cepit in eo. Et Comes de Engolismo tradidit Comiti Pictauiæ castellum de **Buteuile**, & castellum de **Archiac**, & castellum de **Muntiniac**, & castellum de **Lachese**, & castellum de **Melpis**. Rex verò filius cùm in reditu suo Pictauim veniret, cepit *Adam* de **Chirchedune**, Vice-cancellarium suum, clericum videlicet *Gaufridi* præpositi Beuerlaci, Cancellarij regis filij, & fecit eum fustibus cædi, imponens illi, quòd ille secreta sua detexerat regi patri suo: & flagellatum duci fecit nudum per plateas ciuitatis Pictauis fusticando, & sub voce præconia clamando. Sic debet dehonestari, qui secreta domini sui detegit. Eodem anno venerunt in Angliam nuntij *Willielmi* regis Siciliæ, videlicet Episcopus Traiocensis, & electus Capuæ, & Comes Florius ad *Henricum* regem Angliæ patrem, & petierunt ab eo *Ihohannam* filiam suam donari in vxorem *Willielmo* regi Siciliæ domino suo. Habito igitur inde consilio Londonijs, rex pater consilio vniuersorum Episcoporum, Comitum, & baronum regni, concessit regi Siciliæ filiam suam. Et cum illa concessione præmisit rex ad regem Siciliæ Episcopum Troiacensem, & *Iohannem* Nortwicensem Episcopum, & *Parisium* Rosensem Archidiaconum, & *Baldewinum Bulot*, & *Richardum* de **Camuile**. Et rex pater interim præparauit *Iohannæ* filiæ suæ & itineri suo necessaria. Quibus more debito completis, rex misit *Iohannam* filiam suam regi *Willielmo* Siciliç in vxorem. Quæ cùm Panormum veniret in Sicilia, vna cum *Egidio* Ebroicensi Episcopo, & alijs nuntijs domini regis, tota ciuitas eis applausit, & tot & tanta accensa sunt luminaria, vt ciuitas penitus crederetur comburi, & stellarum radij pro fulgore tantorum luminum nullatenus possent comparere. De nocte enim intrauerant ciuitatem Panormum. Ducta est ergo prædicta regis Angliæ filia, super equum regium, vestibus regalibus insignita, in quoddam palatium, vt ibidem desponsationis & coronationis suæ diem gratiùs posset expectare. Paucis itaque lapsis diebus prænominata regis Angliæ filia desponsata est *Willielmo* regi Siciliæ, & solemniter coronata Panormi, in capella regia, coram *Egidio* Ebroicensi Episcopo, & alijs nuntijs regis Angliæ, qui propter hoc missi fuerant. Desponsata itaque & coronata fuit, die Dominica ante ingressum Septuagesimæ, idibus Februarij. Et dotata est honorificè de Comitatu sancti Angeli, & de ciuitate Siponti, et de ciuitate Vestę, & pluribus alijs tam castellis quàm locis. Vnde rex Siciliæ fecit ei chartam suam in hac forma.

Charta *Willielmi* regis Siciliæ, quam fecit *Iohannæ* *filiæ* Henrici *regis Angliæ de dote sua.*

IN nomine patris & filij & spiritus sancti, Amen. Rerum fœdus, & concordiam humanarum, inter cętera pacis bona ligat fortiùs & astringit vinculum coniugale; quod & sacramenti altitudine venerandum, & ipsa suæ institutionis est singularitate pręclarum, & solemni ab initio mundi & temporis consuetudine celebratum. cuius itaque virtus & forma, quia de diuina institutione traxit originē, nec de peccato induit maculam, nec de longęui seria temporis desuetudinis potuit sentire iacturam. Quinetiam id honoris venerando accessit mysterio, vt maris & fœminę consensus in matrimonium *Christi* & Ecclesiæ teneat sacramentum. Tanti ergo mysterij ratione simul & veneratione inducti, nos *Willielmus* diuina fauente * gratia rex Siciliæ, & ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ, *Iohannam* puellam regij excellentiæ sanguinis illustrissimam filiam *Hērici* magnifici regis Anglorum, diuino nutu & fælici auspicio sacri legē matrimonii, & maritali nobis fœdere copulamus: vt bonum coniugij castæ dilectionis fides exhibeat, vnde nobis in posterū proles regia Deo donante succedat, quę diuini gratia muneris virtutum simul & generis titulo ad regni possit & debeat fastigiū sublimari. Quia verò dignum nostra est celsitudine, vt tam nobile ac insigne coniugiū decenti dodario debeat honorari, per hoc pręsens scriptū damus, & in dodarium concedimus præfatæ reginæ charissimæ vxori nostræ Comitatum montis sancti Angeli, ciuitatem Siponti, & ciuitatem Vestæ, cum omnibus iustis tenementis & pertinentijs earum. In seruitio autem cōcedimus ei de tenementis Comitis *Godefridi*, Alesine, Peschizam, Bicum, Caprile, Baranū, & Filizū, & omnia alia, quæ idē Comes de honore eiusdē Comitatus

* *al. clementia*

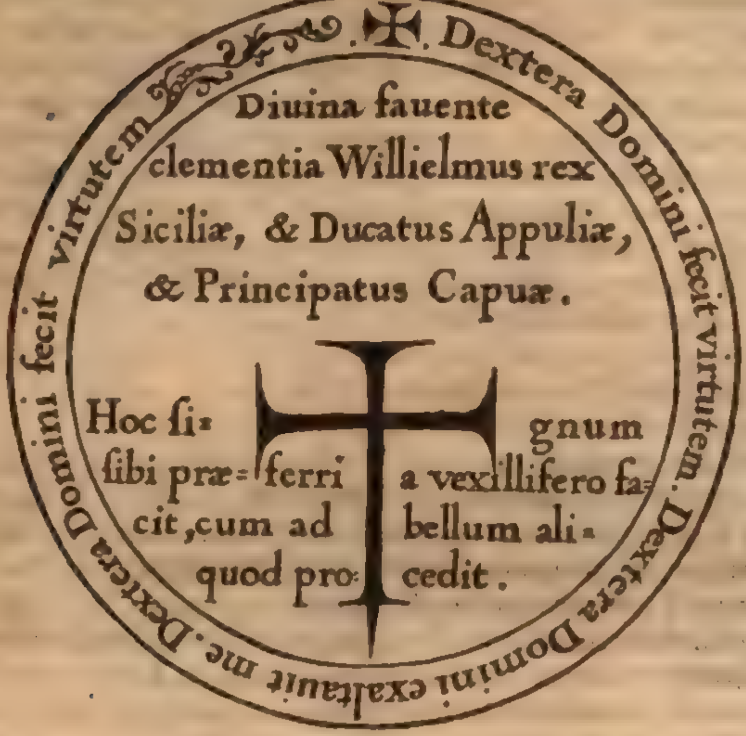
montis sancti Angeli tenere dignoscitur. Concedimus etiam ei similiter in seruitio: *Candelarium* sanctum clericum, castellum Paganum, Bersentium, & Cagnanum. Insuper concedimus, vt sint de honore ipsius dodarij, Monasterium sanctæ *Mariæ* de Pulsano, & monasterium sancti *Iohannis* de Lama, cum omnibus tenementis, quæ ipsa monasteria tenent de honore prædicti Comitatus sancti Angeli. Ita quidem vt ipsa regina vxor nostra prædicta omnia semper recognoscat, ab hæredibus nostris, nobis nostra ordinatione in regnum succedentibus, & de omnibus præscriptis tenementis seruitium, prout exigit feodum eorum, integrè & illibatè iam dictis hæredibus nostris faciat: & maneat semper in eorum fidelitate. Ad huius autem donationis & concessionis nostræ memoriam, & inuiolabile firmamentum: priuilegium præsens 10 per manus *Alexandri* notarij nostri scribi, & bulla aurea nostro Typario impressa, roboratum nostro sigillo, iussimus decorari. In quo familiares nostri & aliæ personæ præcepto nostro se scripserunt hoc modo.

Ego *Walterus* Panormi Archiepiscopus.
Ego *Alfanus* Capuanus Archiepiscopus.
Ego *Richardus* Syracusanus Episcopus.
Ego *Bartholomæus* Agrigentinus Episcopus.
Ego *Reginaldus* Barenensis Archiepiscopus.
Ego *Nicholaus* primus Messanensis Archiepiscopus. 20
Ego *Ruffus* Cosentinus Archiepiscopus.
Ego *Theobaldus* Episcopus Abbas regalis monasterij sanctæ *Mariæ* nouæ.
Ego *Robertus* Cataniensis Episcopus.
Ego *Wido* Cepheliensis Episcopus.
Ego *Ebias* Troianus electus.
Ego *Iustus* Mazensis Episcopus.
Ego *Robertus* Tricaricensis Episcopus.
Ego *Petrus* Galethanensis Episcopus.
Ego *Iohannes* Potentinus Episcopus.
Ego *Robertus* de Bizino. 30
Ego *Robertus* Malcuuenanz.
Ego *Alexander* Gupillensis.
Ego *Matheus* domini regis vice Cancellarius.
Ego *Robertus* Casertanus Comes.
Ego *Amphusus* Comes Scrulac.
Ego *Iocelinus* Comes Loret.
Ego *Hugo* Comes Cathazarij.
Ego *Richardus* Fundanus Comes admiratus.
Ego *Walterus* de Moac regij Fortunati stolij admiratus.
Ego *Aldewinus* de candida domini regis Senescallus. 40
Ego *Berardus* gentilis regiæ priuatæ Maisnede constabularius.
Ego *Richardus* sacri regij palatij Logotheta.
Ego *Bamalis* de monte forti magister iusticiarius.
Ego *Persicus* regiæ curiæ magister iusticiarius.
Ego *Fredericus* regiæ curiæ iusticiarius.

Data in vrbe Panormi fœlici per manus *Walteri* venerabilis Archiepiscopi Panormi, & *Matthei* regis vice-Cancellarij, & *Richardi* venerabilis Episcopi Siracusani familiarium domini regis. Anno Dominicæ incarnationis millesimo centesimo septuagesimo septimo mense Februarij, indictione decima: regni verò domini nostri 50 *Willielmi* Dei gratia magnifici & gloriosissimi regis Siciliæ, Ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ, Anno vndecimo fœliciter. Amen.

Signum

Signum *Willielmi* regis magni Siciliæ.

Eodem anno *Alexander* Papa misit *Viuianum* presbyterum Cardinalem, apostolicæ sedis legatum, in Scotia & in insulis circumiacentibus, & in Hybernia, & in Noreweia, ad causas ecclesiasticas audiendas, & determinandas secundum quod Deus ei administraret. Qui cùm in Angliam veniret, dominus rex misit ad eum *Richardũ* Wintoniensem, & *Gaudefridum* Eliensem episcopos, vt interrogarent eum cuius authoritatẽ ausus erat intrare in regnum suum sine licentia ipsius. His igitur interrogationibus prædictus Cardinalis plurimùm territus, de satisfactione iurauit regi, quòd ipse nihil ageret in legatione sua contra voluntatem ipsius & sic data est ei licentia transeundi vsque in Scotiam. Et dominus rex inuenit ei conductum & expensas, vsque dum veniret in terram regis Scotiæ. Eodem anno *Gaudefridus* Eliensis episc. calumniatus coram rege à *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, quòd ipse violentas manus iniecerat in eum, in supradicto consilio, quod *Haggezun* tenere debuit Lũdonijs, purgauit innocentiam suam: dicens in verbo veritatis, quòd violentas manus in eum non iniecerat. Et hoc idẽ attestatus est in verbo Domini supradictus Cantuariensis Archiepiscopus. Et sic facti sunt amici *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Gaufridus* Eliensis episcopus. Et ad instantiam domini regis, Cantuariensis & Eboracensis Archiepiscopi statuerunt inter se inducias per quinquennium, super controuersia, quæ vertebatur inter illos tam de verberatione Eboracensis Archiepiscopi, quàm de alijs controuersijs, quæ inter illos & ecclesias suas vertebantur: supponentes se omnino arbitrio & examini Rothomagensis Archiepiscopi, & episcoporum de regno Franciæ, & iurauerunt quòd iudicio illorum starent, & quòd neuter illorum alteri malum interim quæreret vel damnum. Eodem anno *Petrus* frater *Philippi* Comitis Flandriæ, qui fuerat electus de Cambrey, duxit in vxorem filiam *Odonis* domini Dissodum cum Comitatu de Neuers quæ erat vxor *Widonis* de Neuers, sed infra annum obijt sine prole. Eodem anno *Willielmus* Comes Gloucestriæ filius *Roberti* Comitis fratris imperatricis, dedit *Iohanni* filio regis Angliæ filiam suam in vxorem cum Comitatu Gloucestriæ, si prædictam mulierem licentia domini Papæ posset sibi in matrimonio copulare. Et pro hac concessione dominus rex Angliæ pater dedit primogenitis filiabus eiusdem Comitis ducentas libratas redditum in Anglia; videlicet vxori *Amauri* Comitis Ebroicarum centum libratas & vxori *Richardi* Comitis de Clare centum libratas. Eodem anno *Philippus* frater

Lodowici

Lodowici regis Francorũ Archiepisc. Remensis obijt, cui successit *Williełmus Senonensis* Archiepisc. facta sedium Archiepiscopalium commutatione, *Alexandri* summi pontificis permissione. Eodem anno dominus rex Angliæ pater dedit *Iohanni* filio suo Hyberniam. Eodem anno magister *Iohannes* Sarisbiriensis, quondam clericus & familiaris beati *Thomæ* Cantuariensis martyris, factus est episcopus Carnothensis. Eodem anno obijt *Richardus* Comes de Striguil, quem dominus rex Angliæ pater iusticiarium Hyberniæ constituerat in cuius loco dominus rex constituit *Willielmum* filium *Aldelini*, qui saisiuit in manu regis omnes munitiones, quas prædictus Comes in Hybernia habuit. Eodem anno obijt *Willielmus* Comes de Arundel: cui successit filius eius *Willielmus*. Eodem anno obijt *Willielmus* de Curci iusticiarius Normanniæ; cui successit *Willielmus* filius *Radulfi*. Eodem anno *Fredericus* Romanorum imperator magnũ congregauit exercitum Teutonicorũ & Alemannorum: & inter Cumas & Mediolanũ prope Securum cum Longobardis cõmisit præliũ. Quod cùm à mane vsq; ad vesperas durasset; contigit quòd imperator, amissa maiore parte exercitus sui versus est in fugã, & inter cæteros, quos perdidit, amisit vexilliferũ suũ, & alios multos, qui à Longobardis in carcere detenti sunt. Eodẽ anno dominus rex pater fecit demoliri castellũ, & mœnia Leicestriæ, & castellũ de Grobi, & castellũ de Tresk, & castellũ de Malesart, & castellum nouũ de Aluertun, & castellũ de Fremingham, & castellũ de Bungey, & ferè omnia castella Angliæ & Normanniæ, quæ fuerunt contra eum tempore guerræ. Sed castellũ de Pasci retinuit in manu sua & castellũ de Muntsorel sicut suum proprium, quod ei adiuratum fuit per recognitionẽ legalium hominum de Visueto. Eodem anno obijt *Radulfus* de dolis in Berria, cuius filiã & hæredem dominus rex Angliȩ pater dedit *Baldwino* de Riuers in vxorem, cum honore castelli *Radulfi*. Eodem anno 16. Kal. Nouembris, die Dominica, dedicata est ecclesia canonicorum regulariũ Cirencestriæ in honore beatæ Dei genetricis *Mariæ*, à *Bartholomæo* Exoniensi episcopo, prȩsente domino rege patre Angliæ, qui eidem ecclesiæ in dedicatione sua magnos redditus dedit. Eodem anno *Manuel* Constantinopolitanus imperator, habito prælio campestri cum *Soltano* Iconij, & illo deuicto, in hac forma scripsit domino regi Angliæ.

Epistola Manuelis *Constantinopolitani Imperat. ad regem Angliæ patrem.*

Manuel in *Christo* Deo fidelis imperator Porfirogenitus, diuinitus coronatus, sublimis, potens, excelsus, semper Augustus, & moderator Romanorũ, *Comnenus*, *Henrico* nobilissimo regi Angliȩ, charissimo amico suo, Salutem & omne bonum. Cùm imperium nostrum necessarium reputet notificare tibi, vt dilecto amico suo, de omnibus, quæ sibi obueniunt; ideò & de his, quæ nunc acciderunt ei, opportunum iudicauit declarare tuȩ voluntati. Igitur à principio coronationis nostræ imperiũ nostrum aduersus Dei inimicos Persas nostrũ odiũ in corde nutriuit, dũ cerneret illos in Christianos gloriari, eleuariq; in nomine Dei & Christianorũ dominari regionibus. Quocirca & alio quidem tempore indifferenter inuasit eos, & prout Deus ei concessit, sic & fecit. Et quȩ ab ipso frequenter patrata sunt ad contritionem ipsorum & perditionem, imperiũ nostrum *credit nobilitatem tuam non latere. Quoniam autem & nunc maximum exercitum contra eos ducere proposuit, & bellum contra omnẽ Persidem mouere, quia res cogebat. Et nõ vt voluit multum aliquem apparatum fecit, sicut ei visum est. Veruntamen prout tempus dabat, & rerum status potenter eos inuasit. Collegit ergo circa se imperium nostrum, potentias suas: sed quia carpenta ducebat armorum & machinarum *Paganorum & aliorum instrumentorum conferentium ciuitatum expugnationibus pondera portantia: idcircò nequaquã cum festinatione iter suũ agere poterat. Ampliùs autẽ dum adhuc propriam regionẽ peragraret, antequam barbarorum aliquis aduersus nos militaret in bellis aduersarius; ȩgritudo difficillima, fluxus vẽtris inuasit nos, qui diffusus per agmina imperij nostri pertransibat, depopulando & interimẽdo multos omni pugnatore grauior. Et hoc malũ inualescens maximè nos contriuit. Ex quo verò fines Turcorum inuasimus, bella quidem primùm frequẽtia concrepabant & agmina Turcorum cum exercitibus imperij nostri vndique dimicabant. Sed Dei gratia ex toto à nostris in fugam vertebantur barbari. Post verò, vbi ei qui illic adiacet angustiæ loci, quæ à Persis nominatur Cibrilcimam propinquauimus, tot Persarum turmæ peditum, & equitum, quorum pleræque ab interioribus partibus Persidis occurre-

al. *sperat*

al. *Manganorum*

occurrerant in adiutorium contribulium suorum, exercitui nostro supervenerunt, quot pene nostrorum excederent numerum. Exercitu itaq; imperij nostri propter viæ omninò angustiam & difficultatem, vsque ad decem milliaria extenso; & cum neque qui præibant possent postremos defendere, neque versa vice rursus postremi possent præeuntes iuuare, non mediocriter ab inuicem hos distare accidit. Sanè primæ cohortes permultum ab acie imperij nostri diuidebantur, postremùm oblitæ, illas non præstolantes. Quoniam igitur Turcorum agmina ex iam factis prælijs cognouerant, non conferre sibi à fronte nobis repugnare, loci angustiam bonum subuentorem cùm inuenissent, posteriora statuerunt inuadere agmina, quod & fecerunt. Arctissimo igitur vbiq; 10 loco existente, instabant Barbari vndiq; à dextris, & à sinistris, & aliunde dimicantes, & tela quasi imbres super nos descendentia interimebant viros & equos quamplures. Ad hæc itaque imperium nostrum vbi malum superabundabat, reputans secum opportunum iudicabat retrò expectare, atque illos, qui illic erant, adiuuare, expectando vtique contra infinita illa Persarum agmina bellum sustinuit. Quanta quidem dum ab his circundaretur, patrauerit, non opus est ad tempus sermonibus retexere; ab illis autem, qui interfuerunt, forsitan discet de his tua nobilitas. Inter hæc tamen existente imperio nostro, & omne belli grauamen in tantum sustinente, postremæ cohortes vniuersæ Græcorum & Latinorum, & reliquorum omnium generum conglobatæ, quæ iaciebantur ab inimicis tela non sustinentes, in pactione vtuntur, & ita violenter fere- 20 bantur, dum in adiacentem ibi collem quasi ad propugnaculum festinarent: sed præcedentes impellunt nolentes. Multo autem eleuato puluere, ac perturbante oculos, & neminem permittente videre, quæ circa pedes erant, in præcepitium, quod aderat, profundissimæ vallis alius super alium homines & equi sic incontinenter portati corruerunt, quòd alij alios conculcantes ad inuicem interemerunt non ex gregarijs tantùm; sed ex clarissimis & intimis nostris consanguineis. Quis enim inhibere poterat tantæ multitudinis importabilem impulsum. At verò imperium nostrum tot & tantis consertum barbaris sautians, sautiatúmque, adeò vt non modicam in eos moueret perturbationem, obstupentes perseuerantiam ipsius, & non remittebatur, benè iuuante Deo campum obtinuit. Neque locum illum scandere aduersarios permisit, in quo dimicauit 30 cum barbaris. Nec quidem equum suum illorum timore incitauit, celeriùs aliquando ponere vestigia. Sed congregando omnia agmina sua, & de morte eripiendo ea collocauit circa se; & sic primos attigit, & ordinatim proficiscens ad exercitus suos accessit. Ex tunc igitur videns Soltanus, quòd post tanta, quæ acciderant exercitibus nostris, quòd imperium nostrum sicut opportunum erat, rem huiusmodi dispensauit, vt ipsum rursum inuaderet: mittens supplicauit imperio nostro, & deprecatorijs vsus est sermonibus, & requisiuit pacem illius, promittens omnem imperij nostri adimplere voluntatem, & seruitiū suū contra omnē hominē dare, & omnes, qui in regno suo tenebantur, captiuos absoluere, & esse ex toto voluntatis nostræ. Ibidem ergo per duos dies integros, in omni potestate morati sumus, & cognito, quòd nihil poterat fieri contra ciui- 40 tatem Iconij, perditis testudinibus, & machinis bellicis, eò quòd boues cecidissent à telis in modo pluuiæ iactis, qui eas trahebant. Simul autem eò quòd & vniuersa animalia nostra irruente in illa difficillima ægritudine laborabant, suscepit Soltani deprecationem & fœdera & iuramenta peracta sub vexillis nostris, & pacem suam ei dedit. Inde ingressum imperium nostrum in regionem suam regreditur, tribulationem habens non mediocrem supra his, quos perdidit, consanguineis, maximas tamen Deo gratias agens, qui per suam bonitatem, & nunc ipsum honorauit. Gratum autem habuimus, quòd quosdam nobilitatis tuæ principes accidit interesse nobiscum, qui narrabunt, de omnibus, quæ acciderant, tuæ voluntati seriem. Cæterùm autem licet contristati simus propter illos, qui ceciderunt: opportunum tamen duximus de omnibus, quæ acci- 50 derant, declarare tibi, vt dilecto amico nostro, & vt permultùm coniuncto imperio nostro per puerorum nostrorum intimam consanguinitatem. Vale. Data mense Nouembris indictione decima.

EOdem anno *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* imperatricis dedit *Alenor* filiam suam *Aldefonso* regi Castellæ in vxorem. Eodem anno *Gillebertus* filius *Fergus* princeps Galwanorum, qui *Vthredum* fratrem suum consanguineum *Henrici* regis Angliæ interimere

interimere fecerat, venit in Angliam in conductu *Willielmi* regis Scottorum, & deuenit homo *Henrici* regis patris, & fidelitatem ei iurauit contra omnes homines. Et pro amore eius habendo, dedit ei mille marcas argenti, & *Dunicanum* filium suum in obsidem de pace seruanda. Eodẽ anno *Henricus* rex Angliæ pater saisiuit in manu sua omnia castella Angliæ, & Normanniæ, tam episcoporum quàm Comitum & Baronum, & custodes suos in ijs posuit. Eodem anno *Petrus* Prior de **Wenelocke** factus est episcopus S. *Dauid* in Wallia. Eodem anno damnata est Arriana hæresis, quæ ferè totam prouinciam Tolosanam fœdauerat coram Archiepiscopis, & episcopis, & alijs religiosis viris, & honestis subscriptis.

10

Hæresis Arriana, eiusque damnatio.

ERant itaq; in prouincia Tolosana quidam hæretici, qui se appellari faciebant bonos homines, quos manu tenebant milites de Lumbertio, proponentes, & docentes populum contra fidem Christianam: dicentes etiam quòd non recipiebant legem *Moisi*, neque Prophetas, neq; Psalmos, neq; vetus testamentum, neque doctores noui testamenti, nisi solummodo euangelia, & epistolas *Pauli*, & septem Canonicas epistolas, & Actus Apostolorum, & Apocalypsim. Et interrogati de fide sua, & de baptismo paruulorum, & si saluabantur per baptismum, & de corpore & sanguine Domini vbi consecrabatur, vel per quos, & qui sumebant, & si magis vel meliùs consecrabatur per bonum quàm per malum; & de matrimonio, si poterant saluari, si carnaliter iungebantur vir & mulier. Responderunt, quòd de fide sua, & de baptismo paruulorũ non dicerent, neque dicere cogebãtur. De corpore & sanguine Domini dicebant, quòd qui dignè sumebat saluabatur; & qui indignè, adquirebat sibi damnationem. De matrimonio autem dicebant, quòd vir & mulier iungebantur propter luxuriã & fornicationem vitandam, sicut dicit *Paulus*. Dixerunt etiam multa non interrogati, quòd non debebant iurare omninò per aliquod iuramentum, sicut dicebat *Ioannes* in Euangelio, & *Iacobus* in epistola sua. Dixerunt etiam quòd *Paulus* prædicebat, quòd essent ordinandi in ecclesia episcopi & presbyteri, & si tales non ordinabantur, quales præcipiebat, nõ essent episcopi nec presbyteri, sed lupi rapaces, hypocritæ, & seductores, amantes salutationes in foro, primas cathedras, & primos accubitus in cœnis, volentes vocari Rabbi, contra præceptũ *Christi*; ferentes albas & candidas vestes, gestãtes in digitis aureos annulos, & gemmatos, quod non præcipit magister eorum. Et idcirco quia tales episcopi & presbyteri erant, quales fuerunt presbyteri, qui tradiderunt *Iesum*, non debebant illis obedire, quia mali erãt. Auditis itaq; vtrinq; allegationibus coram *Girardo* Albiensi episcopo, electis etiam & statutis iudicibus ab vtraq; parte, & consentientibus, & assidẽtibus præfato episcopo *Girardo* Albiensi, & *Rogero* Castrensi abbate, & *Petro* abbate Ardurellẽsi, & abbate de Candilio, & *Arnaldo* Narbone, in præsentia bonorum virorum tam prælatorũ & clericorum, quàm laicorum, viz. domini *Petri* Narbonensis Archiepiscopi, atq; aliorum episcoporum & abbatum, Archidiaconorum, necnon & Comitum, & virorũ potentũ numero viginti illius prouinciæ, & ferè totius populi Albiæ, & Lumberci. Contra quæ prædicti hæretici proponebant, & inductæ sunt noui testamenti multæ autoritates à domino *Petro* Narbonensi Archiepiscopo, & à Neumacensi episcopo, & à *Petro* Geudracensi abbate, & abbate de fonte frigido. Præfati enim hæretici nolebant recipere iudicium nisi per nouum testamentum. Talem ergo definitiuam sententiam ex nouo testamento protulit Lugdonensis episcopus coram omnibus prædictis, facto à cunctis silentio. Ego *Gilebertus* Lugdonensis episcopus, ex mandato Albiensis episcopi, & assessorum eius, iudico istos esse hæreticos, & damno sententiam *Oliuerij*, & sociorum eius vbicunq; sunt. Et hoc iudicamus per nouum testamentum. In primo capitulo damnamus eos & iudicamus hæreticos esse. Lex enim recipienda est per Euangelium, & qui legem non recipit Dominum *Iesum Christum* non credit, ipse enim in euangelio dicit, *Si crederetis Mosi, &c.* Et iterum, *Nõ veni legẽ soluere, sed adimplere*. Et iterũ, *Oportet impleri, quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & psalmis de me, &c. Et incipiens à* Moyse *interpretabatur illis scripturas, &c.* Quare autẽ interpretabatur scripturas, & quare dabat doctrinam de lege & prophetis, nisi quia volebat vt legẽ & prophetas reciperent: &

(margin line numbers: 20, 30, 40, 50)

& vt confirmarentur in fide per legem & prophetas. Multa etiam Dominus *Iesus* inducebat de lege & Prophetis & Psalmis, quod quidem bonus magister non fecisset, nisi lex & prophetæ, & psalmi recipiendi essent. Ostendit etiam factis legem esse bonam, quia circumcisus est, & in templo præsentatus, & hostia pro eo oblata secundū legem *Moysi*. Et ipse vt scriptum est ascendit ad diem festum. In transfiguratione qua *Moises*, & *Elias* prophetæ apparuerunt, perhibentes ei testimonium. Conuincimus etiam eos per epistolas, ait enim *Paulus*. *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*, &c. Et iterum, *Omnis scriptura diuinitus inspirata*, &c. Et iterum, *Nihil extra dico quàm ea quæ locuti sunt prophetæ futura esse*. Et *Petrus*, *Habemus firmiorem propheticum sermonem*, &c.
10 Quod etiam doctores recipiendi sunt, testatur *Paulus*. *Quosdam quidem posuit Deus in ecclesia doctores*, &c. *Paulus* etiam inducit legis exemplum: dicens, *Maledictus omnis, qui non permanet in omni verbo legis*. Et tam ipse quàm cæteri Apostoli multa inducunt testimonia de lege & prophetis, & psalmis. Quod quidem non fecissent, si eorum dicta recipienda non essent. Confessi sunt etiam isti hæretici se recipere *Moysen* & prophetas & psalmos, in his tantùm testimonijs, quæ inducuntur à *Iesu* & Apostolis, & nō alijs. Non enim dicimus, quòd si instrumentum, vel scriptum testimoniū, in aliqua parte sui creditur debet totum credi, vel in nulla parte sui recipi.

IN secundo capitulo conuincimus istos & iudicamus hæreticos esse, authoritatibus noui testamenti. Dicimus enim quòd fidem catholicam non habet, qui eam non con-
20 fitetur, quando interrogatur, vel fides periclitatur. Vnde dominus in actibus Apostolorum ad *Ananiam* de *Paulo* dicit, *Vas electionis est mihi, vt portet nomen meum*, &c. Item dominus de Centurione, *Non inueni tantam fidem in Israel*. Cùm fuisset etiam Apostolis denunciatum, ne loquerentur in nomine *Iesu Christi*, confidenter dicit *Petrus*, Oportet nos obedire Deo magis quàm hominibus, &c. Interrogatus quis de fide *Iesu Christi* respondere debet, sicut fecit *Petrus*. Interrogatus enim à Domino, quem dicunt homines esse filium hominis. Respondit, *Tu es Christus filius Dei viui*. Interrogatus quoq; cæcus illuminatus à Domino, si credat in filium Dei, respondit, *Credo Domine*, Interrogata autem à Domino *Martha*, credis hoc, ait illi; *Vtique Domine; ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti*. Item Apostolus, *Corde creditur ad iusticiam; ore autem confessio fit ad salutem*. Item *Petrus* in fine epistolæ suæ ait, melius enim traduntur memoriæ, quæ in fine sermonum dicuntur. Dominum *Iesum Christum* sanctificare in cordibus vestris, &c. Isti etiam hæretici iactabant se non mentiri, nos autem dicimus, quia planè mentiuntur. Est enim fraus in tacendo & in dicendo, Vnde *Paulus* confidenter in faciem restitit *Petro*, quia circumcidebat. Visum enim fuerat *Paulo* quòd veritatem euangelij non annunciaret: quia aliud præcipiebat quàm credebat. Veritas enim constat in tribus, in corde & ore, & opere. Veraciter enim dicit qui voluntatem suam sono vocis enunciat, & qui corde tenet, ore fatetur, & operibus exequitur.

IN tertio autem capitulo conuincimus istos & iudicamus hæreticos esse, noui Testamenti authoritatibus. Dicimus enim quòd Deus vult omnem hominem saluum fieri,
40 &c. Nec *Christus* pro omnibus esset crucifixus, si tantùm saluarentur maiores, qui originali peccato actualia peccata addiderunt, & si infantes nō saluarentur, quos Deus creauerat & formauerat ad imaginem & similitudinem suam, qui nullum fortè peccatum fecerant, sed tamen originale contraxerunt. Baptisma enim omnibus generaliter est traditum, tam maioribus quàm minoribus, sicut ait Dominus discipulis. *Ite, docete, omnes gentes, baptizantes eos, In nomine patris, & filij, & spiritus sancti*. Et iterum, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto*, &c. Et iterum Dominus: *Sinite paruulos venire ad me*. Quod quidem duplici dicit ex causa. Scilicet, vt qui saluari volunt malitia & dolo paruuli sint, & ijdem simplices, sicut ipse ait: nisi efficiamini sicut paruulus iste, &c. Et idem dicit, ne Apostoli eorúmq; sequaces super paruulis baptizandis vnquam dubitarent.
50 Baptisma enim successit in locum circumcisionis, quæ quidem præcepta erat in maioribus, & in infantibus. Et baptisma est generalius & plenius, quia masculi & fœminæ baptizantur, & gratiæ ibi præstantur. Si autem cum fide saluantur infantes, cùm ipsi fidem non habeant, sine qua impossibile est placere Deo, dicimus quia fide ecclesiæ, vel fide patrinorum, sicut paralyticus est curatus fide offerentium & per tegulas submittentium eum. Et filius reguli, & filia Cananeæ, saluati sunt eadem hora, qua regulus & Cananea

nanea crediderũt. Dicimus enim quòd baptiſma debet celebrari in eccleſia & per miniſtros eccleſiæ niſi aliter neceſſitas vrgeatur. Vnde dicit *Paulus*. Qui idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti.

IN quarto capitulo conuincimus & iudicamus iſtos hæreticos eſſe, noui teſtamenti authoritatibus. Quia dominicum corpus non conſecratur niſi per ſacerdotem ſiue bonus ſit ſiue malus. Per verba enim ſacra, quæ dixit ſaluator in cœna, ſcilicet, *Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus*, conſecratur & conficitur Dominicum corpus. Sicut enim imperatoris, vel regis Franciæ, vel alicuius potentis nuncius, non corrumpit nec vilificat ſui abiectione vel pannoſitate quod dicit: ſic verba domini non variantur nec maculantur. Et ſicut ſolis radius tranſiens per Cloacas maculam non contrahit, nec fœtorem: Vel ſicut aqua pura & nitida trãſit ad arriolas per canales luteos aut ſordidos vel limoſos: ſic verba Dominica non ſordidantur, nec meliùs nec nitidiùs per bonum quàm per malum proferuntur. Quoniam apud Deum non eſt tranſmutatio nec viciſſitudinis obumbratio. Quod autem Dominicum corpus * celebrari non debeat niſi in Eccleſia, *Paulus* ait: Aut Eccleſiam Dei contemnitis. Numquid domos non habetis ad manducandum. Item *Paulus* ad *Titum*. Oportet te conuerſari in domo Dei, quæ eſt Eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Omnes etiam fideles debent doctrinam ſuam in Eccleſia accipere. Vnde *Paulus*, mulieribus loqui in Eccleſia non permitto, &c. Hic eſt enim panis Angelorum, quem manducat homo, qui de cœlo deſcendit; & ſicut manna quod pluerat de cœlo, & virga *Aaron* quæ fronduerat ſeruabantur in archa, & tabulæ teſtamenti quæ erant ſcriptæ digito Dei: ſic corpus dominicum non conſecratur nec cuſtoditur niſi in Eccleſia ſicut chariſſimum ſanctuarium Domini. Et ſicut arca deferebatur in humeris, à ſolis Leuitis & cuſtodiebatur, & ſoli Leuitæ miniſtrabant in tabernaculo Domini: ſic ſolis ſacerdotibus & illorum miniſtris commiſſa eſt Eccleſiæ cura & tradita. De hac arca dicitur in Apocalypſi, *Apertum eſt cœlum, & viſa eſt arca teſtamenti in templo eius*. Solis etiam ſacerdotibus tradita eſt poteſtas ligandi atque abſoluendi. Vnde Dominus ait *Petro*, *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœliſ, &c.* Et *Paulus* ad *Timotheum*, *Huius rei gratia reliqui te Creta, vt corrigas mala, & ea quæ Dei ſunt cuſtodias, et vt presbyteros conſtituas per ſingulas ciuitates*. Item de ordinibus, *Presbyteri, qui benè præſunt duplici honore digni habeantur*. Item, *aduerſus presbyterum accuſationem noli accipere, niſi ſub duobus vel tribus teſtibus, &c.* Item, *Oportet diaconos pudicos eſſe*, Et item, *Omnibus qui ſunt Philippi Epiſcopis, & diaconis gratia ſit vobis & pax*: Ecce quibus committit verba Dei prædicationis & correptionis. Item *Paulus*, *Argue, obſecra, increpa, &c.* Et item Dominus ad diſcipulos, *Docete eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis*. Iſtis ergo presbyteris, Epiſcopis, diaconis, clerici & Laici obedire debent, propter Deum, ſiue boni ſiue mali ſunt. Vnde Dominus, *Supra cathedram* Moyſi *ſedebunt ſcribæ & Phariſæi: quæ dicunt, facite, quæ autem faciunt, facere nolite, dicunt enim & non faciunt*. Et Paulus de poteſtatibus, *Subditi eſtote Dominis veſtris, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiam dyſcolis, &c.* Item, *Sit paſtor potens in doctrina ſua, &c.* Et item, *Obedite præpoſitis veſtris & ſubiacete eis. Ipſi enim propter vos vigilant quaſi pro animabus veſtris, rationem reddituri, vt cum gaudio hæc faciant, & non gementes*. Et item, *Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conuerſationis imitamini fidem. Quia qui altari deſeruit de altare participet. Et ſi vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnum ſi veſtra carnalia metamus, &c.* Item ad *Timotheum*, *Tu autem permane in his, quæ didiciſti et credita ſunt tibi: quia ab infantia ſacras literas didiciſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem*.

IN quinto capitulo conuincimus et iudicamus hæreticos eſſe iſtos, Noui teſtamenti auctoritatibus, Nolunt enim confiteri, quòd vir et mulier poſſint ſaluari, ſi carnaliter miſceantur. Qui quidem palam prædicare ſoliti ſunt, quòd vir et mulier ſaluari non poterant, ſi carnaliter conuenirent. Laudant enim et approbant pecudum fœcunditatem, et improbant hominum fœcunditatem. Amant ſterilitatem mulierum, ſicut dicit Scriptura, *Beatæ ſteriles quæ non genuerunt, &c.* Et hæc prædicant, vt innumerabilis ſubſtantiæ rarus inueniatur Dominus, et quæ facta eſt creatura ad vſum et ſeruitium hominũ, careat poſſeſſore, habitatore, rectore; volentes omnes eſſe ſicut ipſi ſunt, iuxta quod ait *Paulus*, *Volo omnes eſſe ſicut ego ſum*. Et ſic virginitatem videntur prædicare, vt ſint

al. cõſecrari.

10 20 30 40 50

sint omnes virgines sicut fuit *Christus* & *Maria* virgo, quamuis ipse dixerit, *Crescite & multiplicamini & replete terram*. Videntur enim nuptijs detrahere, & eas damnare, quas quidem Dominus *Iesus Christus* & *Mariæ* matris suæ, & discipulorum præsentia dedicauit, & sua, & aquæ in vinum versæ miraculo illustrauit. Dicitur enim in Euangelio, *quod Deus coniunxit, homo non separet,* * *nec nisi causa fornicationis liceat viro vxorem dimittere*. Item *Paulus*, *Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit*. Et item, *Si nubat virgo non peccat*. Item, *Mulier alligata est legi quanto tempore viuit vir eius, nec potestatem habet corporis sui, sed vir*. Similiter & de viro: Item, *Nolite fraudare inuicem nisi ex consensu vt vacetis orationi, postea autem reuertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas*. Item, *volo iuuenes nubere, filios procreare, patresfamilias esse*. Et item, *Non ego dico sed Dominus; saluabitur mulier per filiorum generationem*. Si esset peccatum filios procreare quare diceret Dominus? quare diceret Apostolus bonam esse? & cur diceret reuertimini, & volo? nunquid vult Deus, numquid vult Apostolus, vt fiat peccatum? credimus itaque quòd vir & mulier saluantur, licèt carnaliter misceantur.

* al. &

IN sexto capitulo conuincimus & iudicamus istos hæreticos esse, & ab vnitate ecclesiæ præcisos, noui Testamenti authoritatibus. Dicimus enim quia ministerium & potestatem ligandi atque soluendi Dominus tradidit *Petro* dicens: *Quodcunque ligaueris super terram, &c.* Et *Iacobus*, *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, &c.* Item, *Ecce ego mitto ad vos & sapientes & scribas*. Sed sicut ait Dominus, *Non omnes capiunt verbum istud.* Præterea dicimus quòd stantes deberent de Euangelio respondere, & disputare, cùm omnes Christiani stent quando Euangelium recitatur, & si tunc statur cùm legitur, multo fortiùs cùm legitur simul & exponitur. nec debuissent tenere locum sedendi postquam elegerant locum standi. Multas etiam habemus authoritates, quibus colligitur manifestè, quòd stare debeat quis cum Euangelium annuntiatur. Vt est illud; *Stetit Iesus in loco Campestri, &c.* Et item, *Stetit Iesus & clamabat dicens, &c.* Et iterum, *Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis*. Et iterum, post resurrectionem Apostolos confirmans, & prædicans stetit vt dicitur, *Stetit Iesus in medio Discipulorum suorum & dixit eis, pax vobis*. Ipsi autem non obtinent locum iudicantis: sed respondentis. Dominus enim sedere debuit, cui à patre omne iudicium datum est. Isti autem non iudicant sed iudicantur. Nec eis est in ecclesijs mysterium prædicandi concessum. Isti autem hæretici tales sunt, quales futuros esse prænunciat *Paulus* dicens, *Mali homines & seductores proficient in peius, errantes & in errorem mittentes, erit enim tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed à veritate auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur*. Item, *quidam aberrantes conuersi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, nec intelligentes quæ loquuntur, neque de quibus affirmant*. Istorum autem inobedientiam punire deberent ecclesiæ prælati, atque corrigere coram omnibus. Vnde Apostolus, *Peccantes coram omnibus arguantur vt cæteri corrigantur.* Item *Paulus* ad prælatos, *Habentes in promptu vlcisci omnem inobedientiam, & eos, qui contra dicunt, potentes arguere*. Item, *Argue, obsecra, increpa, in omni imperio*. Item, *tradidi huiusmodi Sathanæ, vt in die iudicij, &c.* Item, *Absens iudicaui eum, qui huiusmodi est*. Item, *Qui aliud vobis annunciauerit anathema sit.*

SEptimo loco interrogauit eos prædictus Episcopus de pœnitentia si in fine fieret, ad salutem, vel si milites, qui vulnerabantur letaliter saluarentur, si pœniterent in fine; vel si deberet vnusquisque confiteri peccata sua sacerdotibus & ministris ecclesiæ vel cuilibet laico, vel illis de quibus dixit *Iacobus*, *Confitemini ad alterutrum peccata vestra*. Qui respondentes dixerunt. Infirmis sufficere si confitentur, cui vellent. De militibus verò dicere noluerunt, quia non dicit *Iacobus* nisi de infirmantibus. Quæsiuit etiam ab eis si sufficiebat sola cordis contritio & oris confessio; vel si erat necesse, vt facerent satisfactionem post datam pœnitentiam, ieiunijs, elymosynis, afflictionibus, peccata sua lugentes, si suppeteret eis facultas. Responderunt, dicentes, quia *Iacobus* dicebat. Confitemini alterutrum peccata vestra vt saluemini, & per hoc sciebant quòd Apostolus aliud non præcipiebat nisi vt confiterentur;

& sic saluarentur, nec volebant meliores esse Apostolo, vt aliquid de suo adiungerent, sicut episcopi faciunt. Subiunxerunt etiam hæretici illi, quòd episcopus qui sententiam dederat hæreticus erat, & non ipsi, & quòd inimicus eorum erat, & quòd lupus rapax erat, & hypocrita, & inimicus Dei, & quòd non benè iudicauerat: nec de fide sua respondere voluerunt, quia cauebant se ab eo sicut eis præceperat dominus in euangelio, *Attendite à falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces:* & quòd ipse erat persecutor eorũ fraudulentus, & parati erant ostendere per euangelia & epistolas, quòd nõ erat bonus pastor, nec ipse, nec cæteri episcopi vel presbyteri, sed potiùs mercenarij. Respondit episcopus dicens: quòd sententia in eos de iure erat dictata, & hoc paratus erat probare in curia domini *Alexandri* Papę catholici, vel in curia *Lodowici* regis Franciæ, vel in curia *Raimundi* Comitis Tolosani, vel vxoris eius quę erat pręsens, vel in curia pręsentis *Trenkewelli* quod rectè fecerat iudicatũ, & quòd ipsi manifestè essent hæretici, & quòd hæresi notati. Et promisit se eos accusare, & publicare de hæresi, in omni curia catholica, & se subiturum iudicium discriminis. Videntes autem hæretici, se esse conuictos atq; confusos, conuerterunt se ad omnem plebem dicentes: Audite (ô boni viri) fidem nostram, quam confitemur, nunc confitemur autem propter amorem & gratiam vestram. Respondit episcopus prædictus. Vos dicitis, quòd non propter Deum dicatis, sed propter gratiã populi. Et illi inquiunt; *Nos credimus vnũ Deum trinum & vnũ, patrem, & filium, & spiritum sanctũ, & filium Dei carnem nostrã suscepisse, baptizatũ esse in Iordane, ieiunasse in deserto, prædicasse salutem nostram, passum, mortuũ, atq; sepultũ, ad inferos descendisse, resurrexisse tertia die, ad cælos ascendisse, spiritũ paracletũ in die Pentecostes misisse, venturũ in die iudicij ad iudicandũ viuos et mortuos, & omnes resurrecturos.* Cognoscimus etiã quia quod corde credim⁹ ore debemus cõfiteri, credim⁹ quia nõ saluatur qui nõ manducat corpus *Christi*, & quòd corp⁹ *Christi* nõ cõsecratur, nisi in ecclesia, & nõ nisi à sacerdote, siue bono siue malo, nec meliùs fieri per bonũ quàm per malũ. Credimus etiã quòd non saluatur quis, nisi qui baptizatur, & paruulos saluari per baptisma. Credimus etiã quòd vir & mulier saluẽtur licèt carnaliter misceãtur, & pœnitentiã debeat vnusquisq; accipere ore & corde, & à sacerdote, & in ecclesijs baptizari, & si quid ampliùs posset eis ostendi per euangelia vel epistolas illi crederẽt & confiterentur. Interrogauit etiã eos prædictus episcopus si iurarent, se tenere fidem istam & credere & si quid amplius deberẽt confiteri, quia malè senserant & prædicauerant antè. Respondentes dixerunt, quòd nullo modo iurarent, quia contra euangeliũ & epistolas facerẽt. Cõtra eos igitur à prędictis catholicis personis introductæ sunt noui Testamẽti authoritates. Auditis itaq; vtrinq; authoritatibus, surgẽs prædictus episcopus iudicauit sic. Ego *Gocelinus* Lodouẽsis episc. iussu & mandato *Alberici* episc. & assessorũ eius, iudico, & in præsentia dico, quòd malè sentiunt hæretici isti de iureiurãdo, & debent iurare si resipiscere volunt, præstandũq; est iusiurandũ vbi fides periclitatur. Et quia infames sunt & de hæresi notati, debent purgare suam innocentiã, & redeuntes ad vnitatem ecclesiæ, fidẽ suam debent iureiurando astruere, sicut tenet & credit ecclesia Catholica; ne infirmi, qui in ecclesia sunt, corrumpantur, & ne oues morbidę vniuersum gregem contaminent. Nec contra euangeliũ est vel epistolas *Pauli*. Quod enim dicitur in euangelio, *sit sermo vester, est, est, non, non, neq; iurabis per cælũ, neq; per terram, &c.* tamen non prohibetur iurare per Deum sed per creaturas. Gentes enim colebant creaturas, & si licitũ fuisset per creaturas iurare, reuerentia & honor, qui Deo soli debetur, creaturis exhiberetur: & sic idola & creaturæ, sicut Deus, adorarentur. Legitur enim Apocalypsi quòd *Angelus leuauit manũ suam in cælũ, & iurauit per viuentem in secula seculorũ.* Et *Paulus* ad Hebræos, inquit, *Quoniã Deus neminem habuit, per quem iuraret maiorẽ, iurauit itaq; per semetipsum. Homines enim per maiorem sui iurant, & omnis controuersia eorũ finis, ad confirmationẽ est iuramentũ.* In quibus abundantiùs volens ostendere Deus pollicitationis hæredibus immobilitatem consilij sui interposuit iusiurandum. Iurauit enim Deus dicens, *Iuraui per memetipsum.* Et item, *Iurauit Dominus & non pænitebit eum.* Apostolus etiam frequenter iurauit per Deũ sic, *Testis est mihi Deus.* Item, *Testor Deum.* Si itaq; iurauit Dominus, iurauit Angelus, iurauit Apostolus, cur non rectè iuratur, vbi maximè fides periclitatur. Vel illud quod dicitur in Euangelio & epistola *Iacobi*, consilium est & non præceptum. Quia si non iuraretur non deieraretur, & quod amplius est à malo est,

est, id est, à peccato vel Diabolo qui suadet iurare per creaturas. Videntes itaque quòd super hoc erãt conuicti, dixerunt, quòd episcopus *Albericus* fecerat eis pactum, quòd non cogeret eos iurare. Quod & Albiensis episcopus negauit. Surgens itaq; Albiensis episcopus, dixit. Sententiam, quam protulit *Gocelinus* Lodowensis episcopus, ego confirmo, & iussu meo data est. Et commoneo milites de Lumbercio, vt non manu teneant eos, per finitionem quam fecerunt in manu mea. Ego Candeliensis abbas, electus iudex, hanc sententiam laudo, & assensu meo sic data est. Ego Ardulesensis Abbas electus iudex, hanc sententiam laudo, & assensu meo sic data est. Ego *Arnaldus* de Be electus iudex hanc sententiam laudo, & meo assensu sic data est. Ego *Petrus* Narbonensis episcopus, & ego *A.* Nemancensis episcopus, & ego *Gocelinus* Tolosanus episcopus, & ego *V.* Agathensis episcopus, & ego *R.* Abbas sancti *Pontij*, & ego *R.* Abbas sancti *Willielmi*, & ego *N.* Abbas Galliacensis, & ego Abbas fontis frigidi, & ego *M.* Tolosanus præpositus, & ego *G.* Albiensis præpositus, & ego *N.* Narbonensis præpositus, & ego *R.* Agathensis Archidiaconus, & ego *G.* Prior de sancta *Maria*, & ego *P.* Sendracensis Abbas, & ego magister Blancus, & ego Bego de Veireiras, & ego *Trenkewellus* Vicecomes, & ego *Constantia* soror regis Franciæ vxor *Reimundi* Comitis Tolosani, & ego *Sicardus* vicecomes Lantrocensis, hanc sententiam ratam habemus, & istos hæreticos esse scimus, & eorum sententiam improbamus.

ANno gratiæ 1177. qui erat annus vicesimus tertius regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* & *Gaufridus* Comes Brittanniæ, & *Iohannes* filij eius fuerunt simul in Anglia apud Northamtun in festo natalis Domini. Eodem die *Henricus* rex filius eius, & vxor illius fuerunt in Normannia apud Argentomium. Eodem die *Richardus* filius eius Comes Pictauiæ fuit in Aquitannia apud ciuitatem Burdegalensem: qui statim post natale Domini obsedit Akensem ciuitatem, quam *Petrus* vicecomes Akensis, & Comes Bigorniæ contra eum munierant, & infra decem dies cepit. Deinde obsedit Baioniam ciuitatem, quam *Ernaldus Bertramus* vicecomes Baioniæ contra eum munierat, & infra decem dies cepit. Et inde promouens exercitum suum vsque ad portas Sizaræ, quæ nunc portæ Hispaniæ dicuntur, obsedit castellum sancti *Petri*, & cepit & demolitus est illud; & compulit per vim Basclos & Nauarrenses iurare, quòd pacem ab illa hora peregrinis & inter se seruarent in perpetuum, & destruxit omnes malas consuetudines, quæ inductæ erant apud Sorges & apud Espurim. Interim rex Angliæ pater, celebrato concilio generali apud Northamtun post festum sancti *Hilarij*, reddidit *Roberto* Comiti Leicestriæ omnes terras suas citra mare & vltra, sicut eas habuerit quindecim diebus ante guerram: exceptis castellis de Munsorell & de Pasci. Similiter *Hugoni* Comiti Cestriæ reddidit omnes terras suas quas habuit quindecim diebus ante guerram, & *Willielmo* de Albeneio filio *Willielmi* Comitis de Arundel dedit Comitatum de Suthsexe. Et in eodem concilio *Guido* decanus refutauit in manu *Richardi* Cantuariensis Archiepisc. decanatũ suũ de Walteham, & totum ius, quod ipse in ecclesia de Waltham habuit quietũ, clamauit simpliciter & absolutè. Similiter fecerunt canonici seculares de Waltham de præbendis suis, resignantes eas in manu Archiepiscopi, sed dominus rex dedit eis inde plenariam recompensationem ad domini Cantuariensis Archiepiscopi æstimationẽ. Deinde dominus rex authoritate Papæ domini instituit in eadem ecclesia de Waltham canonicos regulares de diuersis domibus Angliæ sumptos, & constituit *Walterum* de Gaunt canonicum sumptum de ecclesia de Oseneie abbatem primum super congregationem illam, & magnis redditibus & domibus pulcherrimis ditauit illos. Eodem anno idem rex expulsis Sanctimonialibus de abbatia de Ambresbirie propter incontinentiã suam, & per alias domus religiosas in arctiori custodia distributis, ipsam abbatiã de Ambresbirie dedit abbatissæ & domui de Frunt Eueroit in perpetuum possidendam: & misso à Frunt Eueroit vno conuentu Sanctimonialiũ, *Richardus* Cantuariensis Archiepisc. introduxit eas in abbatiam de Ambresbirie 11. Kal. Iunij, die Dominica, præsentibus domino rege patre, & *Bartholomæo* Exoniensi, & *Iohanne* Norwicensi episcopis, & alijs multis clero & populo. Eodem die ibidem præfatus Cantuariensis Archiepisc. consecrauit *Guidonem* Pangoriensem episc. Eodẽ anno *Philippus* Comes Flandriæ misit aduocatũ Bituniæ *Robertũ*, & *Rogerũ* Castellanũ de Curceral, ad dominũ *Henricũ*

regem Angliæ patrem, significans ei quòd *Lodowicus* rex Francorũ ab eo petierat primogenitam filiarũ *Mathæi* fratris sui Comitis Boloniæ ad opus *Philippi* filij sui, & alteram filiam Comitis Boloniæ ad opus *Lodowici* filij Comitis *Theobaldi*, sed sine eius consilio illas nemini dare voluit. Præterea idẽ Comes petijt à rege Angliæ pecuniã, quam promiserat se daturũ pro anima *Mathæi* Comitis Boloniæ fratris sui ad milites retinendos in defensione Ierosolymitanæ terræ. Quibus dominus rex respondit, Rem quidem benè processuram nisi in Comite remãserit: & adiecit, quòd si Comes Flandriæ vellet neptes suas filias Comitis Boloniæ ad voluntatem & consiliũ ipsius maritare, & exinde facere eum securum, ipse omnia promissa pleniùs & perfectiùs quàm promiserat, impleret. Et ad audiendum inde responsum Comitis misit *Walterũ* de Constãtijs vicecancellarium suum, & *Ranulfum* de Glanuilla, in quorum præsentia idem Comes Flandriæ iurauit, quòd prædictas neptes suas nemini maritaret, nisi de consilio & voluntate regis Angliæ patris. Sed sacramento non obseruato prædictus Comes maritauit eas sine licentia & voluntatę regis. Eodem anno prædictus *Vinianus* tituli S. *Stephani* de Cœlio monte presbyter Cardinalis & Apostolicę sedis legatus, fuit die natalis Domini in insula de **Man**, cum *Guthredo* rege: & post Epiphaniam transfretauit in Hyberniam, & applicuit apud **Dun** in **Vluestre**, & cùm ambularet versus **Diueline** secus mare, obuiauit exercitui *Iohannis* de Curci, qui inijcientes in eum manũ tenuerunt: sed *Iohannes* de Curci liberauit eum, & abire permisit. Prædictus autem *Iohãnes* de Curci, ante Purificationem S. *Mariæ*, obsedit & cepit ciuitatem de **Dun**, quę est caput **Vluestre**, vbi etiam requiescunt corpora sanctorum *Patricij*, & *Columbæ* confessorũ, & S. *Brigidæ* virginis. Quo audito *Rodericus* rex **Vluestre** magnum congregauit exercitum Hybernensium, & cum prædicto *Iohanne* commisit prælium, & *Iohannes* de Curci amissa exercitus sui parte magna victoria potitus est, & deuicto rege *Roderico*, & in fugam conuerso, campũ obtinuit, & spolia interfectorum suis distribuit. In prælio autẽ illo captus est episcopus de **Dun** quem *Iohannes* de Curci pręcepit liberari prece Cardinalis. Eodem anno obijt Comes *Hugo Bigot*, cuius thesauros dominus rex pater sibi retinuit. Eodem anno *Aldefonsus* rex Castellæ, & *Sanctius* rex Nauarræ auunculus eius, post multas & magnas debellationes inter eos habitas, cõpromiserunt se in regẽ Angliæ patrem, de controuersijs & calũnijs, quæ inter illos erant. Venerunt itaq; in Angliã ex parte regis Castellæ, & ex parte regis Nauarræ, quatuor viri electi, quos fideles notabant, missi in Angliam ad audiendum iudiciũ curiæ regis Angliæ, & ad illud reportandum prædictis regibus Hispaniæ: scz. *Iohannes* episc. de Tarenzum, & *Petrus* de Arciso, & *Girtherus* frater templi, & *Petrus* de Rinoso. Præterea venerũt ex parte *Aldefonsi* regis Castellæ, *Mathæus* episcopus Palentinæ, Comes Gunes, Lobdier, Gomelgarsiæ, & Garsias Garsiæ, *Petrus* Petri, Gotteri Fernant; & ex parte *Sanctij* regis Nauarræ, episc. de Pampelune, *Garsias* Bermer, *Sanctius Rimeri*, *Espanniol* de Taissonal, *Petrus Raimeri*, *Attenarde Ghalet*. Hi omnes missi erant ad allegandum, & respondendum pro dominis suis. Venerunt etiam duo milites miræ probitatis, & audaciæ cum equis & armis bellicis, vnus ex parte regis Castellæ, & alter ex parte regis Nauarræ, ad suscipiendũ duellum in curia regis Angliæ, si iudicatum esset. Prima igitur dominica Quadragesimæ dominus *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* imperatricis venit Londonias, concilium generale celebraturus. Cui interfuerunt *Richardus* Cantuariensis Archiepisc. *Gilbertus* Lundoniensis episcopus, *Hugo* Dunelmensis episcopus, *Gaufridus* Eliensis episcopus, *Walterus* Rofensis episcopus, *Reginaldus* Bathoniensis episc. *Robertus* Herefordensis episc. *Iohannes* Norwicensis episc. *Bartholomæus* Exoniensis episc. *Rogerius* Wigorniensis episcopus, *Iohãnes* Cicestrensis episcopus, *Christianus* episcopus Candidæ casæ, episcopus de sancto *Dauid*, episcopus de sancto *Asaf*, episcopus de Pangor: & abbates, Priores, Comites & Barones Angliæ. Quibus in vnum conuenientibus apud Westmonasteriũ, præcepit rex præfatis nuncijs regni Hispaniæ, vt in scripto redigerent calumnias & allegationes suas, & postea ei offerrent: vt sic per interpretationem ipse & barones sui possent intelligere calumnias & allegationes illorum: quia neq; rex, neque barones curiæ intellexerunt loquelam illorum. Et ad faciẽdum scriptum illud datæ sunt illis triduanæ inducię. Quarta autem die protulerunt scriptum, in quo hæc continebantur. Rex *Sanctius* grossus genuit hos tres filios: viz. *Ferdinandum* regem Castellæ, & *Raimirũ* regẽ Aragoniæ, &

& *Garsiam* regem Nauarræ & Nazaræ. Rex *Ferdinandus* genuit regē *Aldefonsum*, qui cepit Toletum; & ipse genuit reginam *Vracham*, & ipsa genuit *Aldefonsum* imperatorem, & ipse genuit regem *Sanctium*, & ipse genuit regem *Aldefonsum*, qui *Alienor* filiam *Henrici* regis Angliæ duxit in vxorem. Rex *Raimirus* Aragoniæ genuit regem *Sanctium*, & ipse genuit regem *Petrum* & regem *Aldefonsum*. Rex *Petrus* decessit sine prole: cui successit frater suus rex *Aldefonsus*, qui cepit Cæsaraugustam. Rex *Garsias* Nauarræ & Nazaræ genuit regem *Sanctium*, qui postea occisus erat in Pennalen; & ipse genuit *Sanctiū* puerum, qui decessit sine prole, & ei successit rex *Aldefonsus* consanguineus patris sui in Nauarra & Nazara vsq; ad pontem reginæ, & vsque Sangosa, qui cepit Toletum, & eidem puero successit rex *Sanctius* Aragoniæ consanguineus patris sui in reliqua parte Nauarræ & Pampilona.

Pactum & conuentio facta inter *Aldefonsum* regem *Castellæ & Sanctium regem Nauarræ.*

Hoc est pactum & conuentio, quæ facta fuit inter Aldefonsum *regem Castellæ, &* Sanctiū *regem Nauarræ auunculum suum, de querelis videlicet, quas inter se habebant, vt iudicio regis Angliæ sibi satisfacerent. Adhæc vterque regum tria castella in fidelitate ponit, vt iudicium* Henrici *regis Angliæ, filij Matildis imperatricis, soceri regis* Aldefonsi, *accipiat & compleat, & per quem steterit quo minùs fiat, subscripta castella amittat. Rex verò* Aldefonsus *ponit in fidelitate Nagaram castellum Iudæorum, &* Arnedo *castellum Christianorum, & castellum Iudæorum, & Celorigo. Similiter* Sanctius *rex Nauarræ in hac fidelitate ponit Stellam castellum, quod* Petrus Roderici *tenet: & castellum Iudæorum, & Funes, & Maranon. Et ad hoc nuncij vtriusque regis sint ante præsentiam regis Angliæ in prima die præsentis Quadragesimæ, quæ est caput ieiunij ad hoc iudicium recipiendum. Et si forsitan nuncij cuiuslibet partu morte, vel infirmitate, vel captiuitate in via detenti fuerint, præcedentes nuncij expectent eos vsque triginta dies vltra diem præfixam in curia prænominati regis Angliæ. Et qui sani remanserint veniant ad curiam, & accipiant iudiciū. Et si omnes infirmi vel capti vel mortui fuerint, nihil rex cuius fuerint, proinde amittat. Et si omnes vel aliqui nunciorum aliqua harum trium occasionum non fuerint detenti, & ad diem statutum ante regē Angliæ non venerint, rex cuius nuncij fuerint hæc prædicta castella amittat, & hoc fiat per bonam fidem, & sine malo ingenio. Et si fortè, quod absit, rex Angliæ interim mortuus fuerit, hoc eodem prædicto modo nuncij isti ad regem Francorum ad hoc iudicium recipiendum pergant, & per eum sicut per regem Angliæ hoc iudicium recipiant & compleant.* Sanctius *igitur rex Nauarræ hæc tria castella per militem, & per portarium suum recipiat, & donet Naiaram & Celorigo* Petro *Roderici, filio Comitis Roderici: & donet Arnedo D. Semenes, & ipsi faciant sibi hominium de eis. Similiter* Aldefonsus *rex Castellæ hæc tria castella per militem, & per portarium suum recipiat, & donet Stellam* Petro *Roderici de Aragonia. & Funes S. Raimiri, & Maranon R. Martini: & ipsi faciant sibi hominium de eis. Et si aliquis regum istorū hæc prædicta castella militibus ea tenentibus auferre voluerit, & alteri dare: donet illa* Sanctius *rex Nauarræ* Petro *Roderici, vel G. vermundi, vel S. Raimiri, vel I. Felex, vel R. Martini, vel E. Almoran, vel S. Almoran, vel E. de Oriz, vel P. Raimiri, vel G. Oriz, vel P. de Oriz. Similiter rex* Aldefonsus *Castella donet illa Comiti N. vel Comiti P. vel Comiti G. vel Comiti Gomerz, vel R. Gurtezs, vel P. de Arazuri, vel D. Senes, vel G. Garsiæ, vel Ordomo Garsiæ, vel G. Roderici de Aragra, vel P. Guntez, vel L. Roderici de Agasra: sed ipsi qui tenentes fuerint non donent hæc prædicta castella, donec illi qui recipere debuerint faciant hominium de illis alteri regi, sicut supradictum est. Et in toto quantū rex* Aldefonsus *tenet de rege Nauarræ melioret cum suo proprio auere, quātum voluerit et potuerit. Similiter rex* Sanctius *Nauarræ meliores cum suo proprio auere, quantum voluerit & potuerit, in toto quantum tenet de rege* Aldefonso. *Et ad hoc iudiciū audiendum isti reges quatuor fideles elegerunt, viz.* Iohannem *epis. Tirasonensem, &* Petrum *de Areis, & Ar de Torrela, &* Gunterum Petri *de Rinoso, vel de istis, duo, vel tres, vel omnes, cū nuncijs ad curiā regis Angliæ pergant, & querimonias vtriusq; regis ante eū exponant, et auditis querelis, quos rex Angliæ causam suam primitus dicere mandauerit, dicant. Et per verbum horum fidelium, qui hoc iudicium à rege Angliæ audierint, vterq; regum supradictam conuenientiam, prout in*

hac charta continetur attendant et compleant, & milites, qui de prædictis castellis hominium fecerunt, secundum dictum horum fidelium hoc pactum præfatum regibus attendant et compleant per bonam fidem & sine malo ingenio. Insuper verò ambo reges prædicti, vnusquisque per fidem suam, firmauerunt & statuerunt treugas bonas & saluas, de hominibus, & castellis, & terris, et de omnibus alijs rebus, vsq; ad septem annos, & vt firmiter teneantur Sanctius *rex Nauarræ ponit Ergum in fidelitate, & rex* Aldefonsus *ponit Calagdernam. & si exercitus cuiuslibet horum regum, cum eo, vel sine eo, regnum alterius intrauerit, ille, qui hoc fecerit, prædictum castrũ perdat. Et si fortè aliquis vassallus horum regum, istas treugas in regno alterius fregerit, vel fortè vi castellum acceperit; rex, cuius ille vassallus fuerit, infra quadraginta dies suum castellum alteri regi reddat. quod si non fecerit, miles ille, qui castrum, quod in fidelitatem positum est, tenuerit, regi conquerenti prædictum castrum donet, et teneat illud in pignore, donec suum castellum recuperet. Et si aliquis horum regnorum, qui non sit vassallus istorum regum, aliquo casu in regno alterius castellum acceperit, ambo reges cum gente sua super eum veniant, & obsideant: et donec sit captum de eo non recedant. Statuerunt etiam vt omnes vassalli vtriusque regis, qui ex quo ista guerra incepit hæreditates amiserunt, eas ex integro recuperent, sicut erant tenentes die, qua eas perdiderunt, & pro malè facto vel iudicio, quod hactenus fecissent, eas non perdant, nec infra istos septem annos pro aliqua querimonia nulli respondeant. Et si deinceps de nouo querimonia aliqua, vel iudicium inter eos ortum fuerit, ad Medianetum veniant, & secundum quod ibi iudicatum fuerit sibi satisfaciant. Et omnes homines vtriusque regni, securi de regno ad regnum eant & redeant, exceptis notis homicidis. Et si aliquis istorum regum hæreditates, sicut supradictum est, reddere noluerit, prædictum castrum alteri regi reddat, & teneat illud in pignore, donec hæreditates & totum quantum de illis exegerit, recuperet. Et omnes vassalli vtriusque regis sint infra istas treugas cum hominibus, castellis, hæreditatibus, & etiam cum omnibus alijs rebus, quas habuerint, in qualicunque terra fuerint, & hæc omnia supradicta teneantur & seruentur per bonam fidem, & sine malo ingenio. Et rex* Aldefonsus *Aragoniæ sit in istis treugis, si ei placuerit, & si fortè sibi non placuerit in illis esse, tamen treugæ vt supradictum est, firmiter inter hos reges præfatos teneantur. Facta charta inter Narras & Lucronium. Gra 1214. 8. Kal. Septembris.*

Alia charta pacis, & concordiæ inter regem *Castellæ, & regem Nauarræ.*

H*Aec est charta pacis et concordiæ quæ fuit facta inter regem* Aldefonsum *de Castella, et regem* Sanctium *de Nauarra, in abbatia quæ vocatur Siterum. Placuit vtrique regum, vt fieret pax et concordia inter eos per decem annos: quæ facta est. et placuit vt hoc iuramento firmarent, et iurarent ipsi et barones vtriusq; super altare, et super quatuor Euangelia, vt tenerẽt prædictam concordiam et treugas per fidem et sine malo ingenio et sine fraude per decem annos, et ista treuga facta fuere de corporibus et pecoribus, de facultatibus et castellis per fidem et sine fraude et malo ingenio. et si aliquis regum vel baronum istas treugas fregerit, et infra quadraginta dies clamorem factum non emendauerit, sit periurus et alevosor. Facta charta Gra. 1205. mense Octobris.* Vt autem hæ supradictæ chartæ pacis & concordiæ inter prædictos reges Castellæ & Nauarræ lectæ essent coram rege Angliæ & baronibus suis, homines qui pro rege Castellæ loquebantur huiusmodi sermone vsi sunt.

Calumnia regis Castellæ.

IN nomine patris & filij & spiritus sancti, Amen. In nomine Domini rex *Aldefonsus* Castellæ & Toleti conqueritur & petit à rege *Sanctio* Nauarræ auunculo suo, sibi fieri restitutionẽ de Logronio, de Athleua, de Vanaret, quod est citra Ribaronia, & de Agoseio, de Abrol, de Arresa, de Alaua cũ suis mercatis, scz. de Estwalez & de Diuina & omni iure suo de terra, quæ dicitur Durãgo; quæ omnia rex *Aldefonsus* bonæ memoriæ, qui Toletũ de potestate Saracenorũ liberauit, iure hæreditario possedit: & post mortẽ eius filia eius regina *Vracha* simili iure possedit, qua mortua, filius eius imperator *Aldefonsus*

fonsus bonę memoriæ similiter iure hęreditario possedit.& post mortem Imperatoris, rex *Sanctius* filius eius sine placito iure hæreditario possedit. & post mortē regis *Sanctij* filius eius dominus noster rex *Aldefonsus* similiter prædicta omnia iure hæreditario possedit, quousque hæc omnia iam dictus rex Nauarræ prædicto regi Castellæ nepoti suo orphano pupillo & innocenti, filio amici & domini sui, & non de his requisito abstulit, & violenter detinet. Conqueritur etiam & petit restitutionem sibi fieri, à pręnominato rege Nauarræ, de roba, quam iniustè detinet. Imperator enim adquisiuit eam à rege Saracenorum, qui dicebatur Zafadola, & dimisit eam filio suo regi *Sanctio*, qui eam post mortem Imperatoris toto tempore vitæ suæ in pace possedit. Quo mortuo dominus
10 meus rex *Aldefonsus*, filius eius, iure hæreditario in pace possedit, quousque *Sanctius Ramires* de Perola eam amisit: qui tenebat eam secundum consuetudinem Hispaniæ de manu *Petri Ortiz*: qui *Petrus Ortiz* tenebat eam secundū eandem consuetudinem à domino nostro rege *Aldefonso*. Petit etiam fructus, quos percepit sępedictus rex Nauarræ de Logronio, & de omnibus alijs prænominatis à tempore inuasionis, & damna, quæ intulit terræ eius eam deprædando & comburendo, quorū omnium summam ęstimamus ferè centum millia marcarum auri. Pręterea petit Pontem reginæ, & Sangossā, & totam terram, quæ est ab his duabus villis vsque ad flumen Iberi: quam terram bonæ memorię rex *Aldefonsus* auus Imperatoris habuit, & in pace possedit. & per eum secundum consuetudinem Hispaniæ consanguineus eius rex *Sanctius* Aragonensis: & eo
20 mortuo filius eius rex *Petrus*, & post mortem regis *Petri* frater eius rex *Aldefonsus* Aragonensis, similiter sicut consanguinei & amici tenuerunt. Petit etiam medietatem Tudelæ, ex causa maternæ successionis, quam Comes Dalpere donauit reginæ *Margareta* sobrinæ suæ, quæ vxor fuit regis Garsiæ, & auiæ eiusdem regis *Aldefonsi*, cùm iam dicta Tudela nullo modo pertinet ad Nauarram. Et cùm Episcopus Palentinæ, & Comes Gumes, & alij nuntij regis Castellæ hęc & his similia scripto & verbo protulissent finem dicendi fecerunt. Tunc surrexerunt Episcopus Pampelunæ & alij nuntij regis Nauarræ, & nihil eorum quæ ab aduersarijs suis proponebantur contradicentes, scriptum quoddam, in quo petitiones & calumniæ, & allegationes suæ scribebantur, protulerunt in hac forma.

30

❧ Calumnia regis Nauarræ.

PEtit *Sanctius* rex Nauarræ Cudeio monasterium, montem de Oca, vallem sancti *Vincentij*, vallem de Oliocasto, Cingouilas, montem nigrū, Sera alba, vsq; Agredā. Hęc omnia petit, & quicquid est infra hęc versus Nauarram, & istius terrę petit vniuersos fructus à tempore quo obijt rex *Sanctius* de Penalen. hęc omnia ad regnum suū spectantia possedit et habuit in pace et quietè abauus huius regis *Sanctij*, *Garsias* scilicet rex Nauarræ & Nageræ. & proauus eius per violentiam fuit expulsus ab hoc regno propter imbecillitatem suam per *Aldefonsum* regem Castellæ consanguineum suum. proce-
40 dente autem tempore rex *Garsias* nepos eius, & pater huius, inclitæ memoriæ, diuina voluntate & fide naturalium hominum suorū adhibita, recuperauit regnum suum licèt nō integrum, & quod restat adhuc petit filius eius *Sanctius* nunc rex Nauarrę. Pręterea petit hęc, quę Imperator abstulit regi *Garsiæ* patri suo per vim: scilicet Nagā castellum Christianorum & Iudęorum, Gramon, Pancoruo, Belforazt, Cereso monasteriū, Celorigo, Bilibio Medria, Veguera, Clauuer, Verbea, Lantaron. Hęc autem repetit, & sibi restitui postulat, quia pater suus rex *Garsias* iure hęreditario ea possidebat, & Imperator sibi abstulit. Conqueritur etiam de Belforazt, quod Imperator reddiderat regi *Garsiæ* patri suo, & eo mortuo. Idem Imperator abstulit illud *Sanctio* nunc regi Nauarrę tunc habenti, & in pace possidenti, tanquam suam propriam hæreditatem. Præterea petit
50 sibi restitui ab *Aldefonso* rege Castellę, possessionem castellorum nouissimè sibi ablatorum, cum fructibus inde perceptis, & quicquid habiturus esset, si non esset inde eiectus. sunt autem nomina castellorum hæc: Kel, Ocon, Parnugos, Gramon, Cereso, Valorcanas, Trepcana, Milier, Amihugo, Haiaga, Miranda, Sancta *Agathea*, Salmas, Portela, Maluerzin, Legium & castrum quod tenet *Godin*. Hæc autem petit hac ratione quia habuit & possedit pro suo, & sine ordine iudiciario eiectus est, & idcirco que-

rela

rela sua debet procedere, quia vltima est violentia, & priùs debet purgari. & etiam altera pars à iure suo cecidit, si quod habuit. & hoc parati sumus docere per supradictam chartam, in qua continentur treugæ decem annorum quia *Sanctius* rex Nauarræ queritur & verum est, quod *Aldefonsus* rex Castellæ scriptæ conuentionis sit læsus. Est autem læsus infra decem annos illos in ablatione istorum castellorum, Kel, Legiun, Maluezin, Portela. Præterea petit rex Nauarræ sibi restitui à rege Castellæ, vsque ad summam centum marcarum argenti, rege *Sanctio* hodiè in Nauarra regnante, satisfactionem regi *Aldefonso* offerente, de omnibus querelis suis, secundum arbitrium baronum vtriusq;, vel serenissimi regis Angliæ: & confidenter dicimus, quoniã ista, & his similia infra talem conuentionem, & tales treugas perpetrata, debent priùs restitui antequam ad alium causæ perueniatur articulum. quoniã hoc habet hæc, hoc habet consuetudo, hoc habet canon, hoc habent omnia iura. Hæc quæ dicta sunt manifesta sunt litera, sed plenius & copiosiùs manifestabuntur lingua. Cúmq; præfati nuntij regis Nauarræ hęc & his similia proferrent, & nuntij regis Castellæ nihil eorũ, quæ ab alijs proposita fuerant contradicerent: *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* Imperatricis, prolatis coram omni populo sanctis Euangelijs, fecit prænominatos nuntios regis Castellæ & regis Nauarrę iurare ante sententiam prolatam, quòd domini eorum, videlicet rex Castellę & rex Nauarræ iudicium suum tam de restitutionibus quàm de treugis reciperent, & firmiter obseruarent, & nisi fecerint quod ipsi corpora sua redderent in manum & potestatem suam. His itaque peractis, Comites & barones regalis curiæ Angliæ adiudicauerunt plenariam, vtriq; parti supradictorum, quæ in iure petita fuerant, fieri restitutionem. Vnde rex Angliæ in hac forma scripsit supradictis regibus Hispanię.

Charta *Henrici* regis Angliæ de iudicio in curia sua *facto inter regem Castellæ, & regem Nauarræ.*

HEnricus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, charissimis amicis suis* Aldefonso *regi Castellæ &* Sanctio *regi Nauarræ Salutem. Sicut ex literarum vestrarum tenore & fidelium vestrorum* Iohannis *Episcopi Tirasonensis,* Petri *de Areis,* Gunteri, *Petri de Rinoso relatione, & nuntiorum vestrorum, Episcopi Palentinæ, Comitis Gumes, Lobdiez, Gomes Garsiæ, Garsi Garsi,* Petri, Petri, Gotteri *Fernanz Episcopi Pampelunæ,* Garsiæ Bermer, Sanctij Rimiri, *Espaignol de Taissonal,* Petri Raimiri, Ascenar *de Chalez assertione cognominis, placuit vtrique vestrum querimonias inter vos habitas, super quibusdam castellis & terris cum earum terminis & pertinentijs, iudicio nostro terminari. Nos verò fidelibus & nuntijs vestris ea qua decuit veneratione susceptis pacem inter vos honori Dei, & toti Christianitati plurimùm profuturam attendentes, diuinæ pietatis & communis vtilitatis intuitu negotium hoc in nos suscepimus. fidelibus itaq; à vobis communiter electis & procuratoribus & aduocatis causarum vestrarum in præsentia nostra, & Episcoporum & Comitum & baronum nostrorum constitutis, petitiones & allegationes vtriusque partis diligenter audiuimus & intelleximus. Proponebant siquidem hi, quibus causa* Aldefonsi *regis Castellæ commissa fuerat,* Sanctium *regem Nauarræ memorato regi Castellæ, dum adhuc pupillus esset, & orphanus, castella, & terras, scilicet Logronium, Nauarret, Andeua, Aptol, Agoseio, cum omnibus terminis et pertinentijs suis, quæ pater suus die qua decessit, et ipse post aliquot annis quietè possederat, iniustè & violenter abstulisse. Vnde & eorum sibi fieri restitutionem postulabant. Illi verò, quibus causa* Sanctij *regis Nauarræ commissa fuerat, nihil eorum quæ ab alijs proposita fuerant contradicentes, asserebant* Aldefonsum *præfatum regem Castellæ* Sanctio *prænominato regi Nauarræ, castella, scilicet Legiun, Portol, & castellum quod tenet* Godin, *per guerram & iniustè abstulisse: & parte altera in nullo contradicente sibi, eorum sibi fieri restitutionem pari petebant instantia. Præterea in scripto vestro continebatur communi, vos treugas inter vos vsque in septennium fide interposita firmasse, & hoc ipsum nuntij vestri in iure palam sunt protestati. Habito igitur cum Episcopis, Comitibus, & baronibus nostris cum deliberatione consilio, pacem inter vos ad fidem Christianorum propagandam, & ad inimicorum* Christi *confusionem necessariam fore considerantes, plenam etiam tam ex scriptis vestris quàm nuntiorum assertionibus fiduciam concipientes, quòd in pace firmanda & conseruanda consilio nostro & præcepto parebitis, ante iudicij pronuntiationem super præscriptis querelis & treugis, mandamus vobis per*

nuntios vestros & consulimus & præcipimus, & adhuc etiam præsenti scripto mandamus, ut pacem inter vos firmetis & in perpetuum fideliter obseruetis. Super querelis verò prætaxatis de castellis & terris cum omnibus terminis & pertinentijs suis hinc inde violenter & iniustè ablatis, cùm nihil contra violentiam vtrinque obiectam à parte alterutra alteri responderetur, nec quicquam quominus restitutiones, quas petebant, faciendæ essent allegaretur, plenariã vtrique parti supradictorum quæ in iure petita erant fieri restitutionem adiudicauimus. adiunximus etiam ex iudicio treugas præfatas inter vos (vt prædictum est) fide firmatas sicut ex scripto vestro, & nuntiorum vestrorum publica confessione in iure facta nobis constitit, vsque ad constitutum inter vos terminum inuiolabiliter obseruandas. Volumus etiam & præcipimus pro bono pacis, vt rex Aldefonsus *dilectus filius noster donet* Sanctio *regi Nauarræ auunculo suo singulis annis vsque ad decennium tria millia marabotinorum ad tres terminos in anno Burgis recipienda, scilicet ad quatuor primorum mensium post prædictam restitutionem vtrinque factam mille marabotinorum, & ad finem quatuor mensium proximò sequentium mille marabotinorum, & ad finem quatuor mensium tertiò sequentium mille marabotinorum. Ita vt singulis de decem annis sequentibus prædictam restitutionem saluantur tria millia marabotinorum, ad eosdem terminos & in loco prænominato,* Sanctio *regi Nauarræ. Præterea nuntij vtriusque firmiter iurauerunt ante sententiæ pronuntiationem, vos prædictum iudicium nostrum tam de restitutionibus quàm de treugis firmiter obseruaturos. Et nisi feceritis, quod corpora sua reddent in manum nostram & potestatem. Testibus his,* Richardo *Archiepiscopo Cantuariensi,* Hugone *Dunelmensi Episcopo,* Gaufrido *Eliensi Episcopo,* Rogero *Wigorniensi Episcopo,* Bartholomęo *Exoniensi Episcopo,* Gileberto *Londoniensi Episcopo,* Waltero *Rofensi Episcopo,* Reginaldo *Bathoniensi Episcopo,* Iohanne *Norewicensi Episcopo,* Iohanne *Cicestrensi Episcopo,* Roberto *Herefordensi Episcopo, Episcopo de sancto* Dauid, *magistro* Ada *Episcopo de sancto* Asaph *Episcopo de Pangor,* Christiano *episcopo Candidæ casæ, &* Gaufrido *filio regis Comite Britanniæ,* Willielmo *Comite Albemarliæ,* Roberto *Comite Leicestriæ,* Willielmo *de Mandeuile Comite de* Exexe, Willielmo *Comite Gloucestriæ,* Willielmo *de* Arundel *Comite de* Suthsexe, Hugone *Comite Cestriæ: et de baronibus Angliæ* Richardo *de Luci,* Willielmo *de Vesci,* Henrico *de Laci,* Odonel *de Vmfrauuile,* Roberto *de Vals,* Rogero *de Mubrai,* Roberto *de Stuteuile,* Philippo *de Kimbe,* Rogero Bigot, *et alijs multis tam clericis quàm Laicis.*

IN eodem concilio frater Comitis de Ferrers nocte interfectus fuit Londonijs, & extra hospitium suum proiectus in luto platearum, pro quo facto dominus rex multos de ciuibus Londoniæ cepit: inter quos quidam nobilis, & diues captus fuit nomine *Iohannes* senex; qui cùm per iudicium aquę se mundare non posset, obtulit domino regi quingentas libras argenti prò vita habenda. sed quia ipse iudicio aquæ perierat, noluit rex denarios illos recipere, sed pręcepit eum suspendi in patibulo. Eodem anno *Philippus* Comes Flandriæ, contra sacramentum, quod fecerat regi Angliæ, maritauit primogenitam filiam fratris sui Comitis Boloniæ duci de Saringes: quæ relicto duce de Saringes nupsit Comiti de sancto *Paulo:* & postea relicto Comite de sancto *Paulo* nupsit Comiti *Reginaldo* de Dammartin, & ipse cepit cum illa Comitatum Boloniæ. Et alteram filiam Comitis Boloniæ dedit in vxorem *Henrico* duci de Luuein. Eodem anno venit in Angliam prædictus Comes Flandriæ, ad loquendum cum rege Angliæ, & accepta ab eo licentia peregrinandi, ipse & *Willielmus* de Mandeuile Comes de Exexe, & multi barones & milites de diuersis regionibus, signo crucis signati Ierosolymam profecti sunt. & associatis sibi fratribus Templi & Hospitalis, & *Raimundo* principe Antiochiæ, & ferè omnibus militibus terræ Ierosolymitanæ, obsederunt Harang castellum Paganorum. vbi cùm per mensem in obsidione morati essent, & penè illud suffodissent, per consilium Templariorum acceperunt pecuniam magnam à Paganis, & dimiserunt eos imperfecto negotio. & abeuntibus illis in crastino magna pars castelli, quod obsederant, cecidit. & cùm ipsi domum redirent non inuenerunt de pecunia, quã de Paganis receperant, pręter cuprum & auricalcum. Interim *Saladinus* rex Babyloniæ, associatis sibi regibus, & principibus Paganorum, cum plusquam quingẽtis millibus militum & peditum intrauit terram Christianorum, & non longè à sancta ciuitate Ierusalem sua fixerunt tentoria. Quo audito Templarij, & Hospitalares, & milites regis Ierusalem, qui ad ciuitatem custodiendam remanserant, exierunt obuiam Paganis,

cum

cum plebe vrbis armata, episcopo de Bethleem lignum Dominicæ crucis preferente, & audacter fecerunt impetũ in Paganos,& longiùs ire coegerunt. ó summa virtus Altissimi! Christiani,cùm non essent plusquã decem millia virorũ pugnantium victoriam habuerunt de 500.millibus Paganorum per virtutem Altissimi.visum enim erat Paganis,quòd militia cœlestis exercitus quasi per scalam descẽderet in similitudinem militum armatorum, & congressum cum illis faceret in adiutorium Christianorum. Cuius impetum Pagani sustinere nõ valentes versi sunt in fugã & Christiani secuti sunt eos in ore gladij,& interfecerunt ex illis plusquã 100.millia,& multos ceperunt. Sed *Saladinus* per cursarios suos euasit:multos tamẽ de nepotibus & cõsanguineis suis & principibus exercitus sui in prelio illo amisit. Preterea ad cõfusionẽ Paganorũ,& Christianę fidei cõfirmationem,visum erat Paganis,quòd summitas ligni Dominicę crucis,quod episcopus Bethleemiticus gestabat,cœlum attingebat,& quòd brachia illius totũ amplexabantur orbem. Et inde exterriti fugerunt. Christiani autẽ gloriosa potiti victoria cum gaudio reuersi sunt in Ierusalẽ,& repleuerunt terram spolijs interfectorum. Factũ est autem prœlium hoc ad laudem & gloriam Domini nostri *Iesu Christi* anno gratiæ 1177.in planitie de Rames 7.Kal.Decemb.festo *S.Katherinæ* virginis & martyris. Eodẽ anno Christiani firmauerunt castellum fortissimum in terra *Saladini*, ad vadum *Iacobi*, vltra fluuium Iordanis:sed *Saladinus* illud per vim cepit,in cuius captione summus magister Hospitalis Ierusalem captus fuit,& in terram *Saladini* ductus fame perijt. Eodem anno dominus rex Anglię pater tradidit *Willielmo* de **Stuteuille** castellum de **Rakesburt** in custodia:& *Rogero* de **Stuteuille** castellum puellarum in custodia:& *Willielmo* de Neuile castellum de **Northant** in custodia: & *Rogero* Eboracensi archiepisc.castellũ de **Scartheburc**: & *Gaufrido* de Neuile castellum de **Berewic** in custodia: & *Rogero* de Comers turrim de Dunelmia in custodia:quã rex ab *Hugone* Dunelmensi episcopo abstulit, quoniam fictè seruierat ei in guerra sua; & ideo dedit ei episcopus duo millia marcarum argenti pro amore suo habendo,& vt castella suã starent,& vt rex daret *Henrico* de Puteaco filio suo maneriũm regium de **Wichtun** cum pertinentijs suis. Deinde venit rex **Oxeneford**, & in generali concilio ibidem celebrato constituit *Iohannem* filium suum regem in Hibernia, concessione & confirmatione *Alexandri* summi pontificis. Et in eodem concilio venerunt ad regem *Resus* filius *Griphini* regulus de **Suthwales**,& *David* filius *Owain* regulus de **Northwales**, qui sororem eiusdem regis Angliæ in vxorem duxerat, & *Cadewalanus* regulus de Delnain, & *Owanus* de Keuilian & *Griffinus* de **Brunfeld**,& *Madacus* filius *Geruetrog*:& alij multi de nobilioribus Gualliç. & omnes deuenerunt homines regis Anglię patris,& fidelitatem ei contra omnes homines,& pacem sibi & regno suo seruandã iurauerunt. In eodem autem cõcilio dedit dominus rex Angliæ prędicto *Reso* filio *Griffini* terrã de **Meronith**: de *David* filio *Owain* terram de **Ellesmare**. Deditq; dominus rex *Hugoni* de Lasci(vt supradictũ est)in Hibernia totam Midã cum pertinentijs suis pro seruitio 100.militũ,tenendã de ipso & *Iohanne* filio suo,& chartam suã ei inde fecit. Deditq; ibidẽ *Roberto* filio *Stephani* & *Miloni* de **Cogham** regnum de **Corch**,pro seruitio 60.militum, tenendum de ipso & *Iohanne* filio suo,excepta ciuitate de **Corch** cũ vno cantredo,quę dominus rex sibi & heredibus suis retinuit. Deditq; ibidẽ *Hereberto* filio *Hereberti*,& *Willielmo* fratri Comitis *Reginaldi*, & *Iollano* de la Primerai nepoti eorum regnum de Limeric, pro seruitio 60. militum,tenendũ de ipso & *Iohanne* filio suo: excepta ciuitate de Limeric cum vno cãtredo,quæ dominus sibi & heredibus suis retinuit. Tradidit autẽ dominus rex *Willielmo* filio *Aldelini* dapifero suo ciuitatem Wesefordię in custodia cum omnibus pertinentijs suis: & statuit hæc subscripta in posterum pertinenda ad seruitium Wesefordiæ, Hankelou cum pertinentijs suis, Glascarric cum pertinentijs suis; & terram *Gilberti* de Boisrohard, Fereneg Winal cum pertinentijs suis, Fernes cum pertinentijs suis:& totam terram *Heruei* inter **Weseforde** & aquam de **Waterforde**. Seruitium *Raimundi* de Druna. Seruitium de Frodreuelan. Seruitium *Vthmorthi* de Leighlerin. Tenementum etiam Machtaloe cum pertinentijs suis. Et Leis terram *Gaufridi* de Costentin cum pertinentijs suis: & totam terram *Otueldi*. Tradidit etiam ibidem dominus rex *Roberto* le Poer marescallo suo in custodia ciuitatem Waterfordiæ cum omnibus pertinentijs suis: & statuit hæc subscripta in posterum pertinenda ad seruitium Waterfordiæ:

Waterfordiæ: totam terram quæ est inter **Waterforde** & aquã quæ est vltra Lismors, & totam terram de Oiseric cum pertinentijs suis. Tradidit etiam ibidem dominus rex *Hugoni* de Laci ciuitatem Diuelinię cũ omnibus pertinentijs suis in custodia: & statuit hæc subscripta in posterum pertinenda ad Seruitium Diueliniæ, totam terram de Offelana cũ pertinentijs suis, & **Kildaran** cum pertinentijs suis, & totam terram de Offalaia cum pertinentijs suis, & Wikechelon cum pertinentijs suis, & seruitium de Mida, & seruitiũ quatuor militum, quod *Robertus* Poer debet de castello suo de Dunauet. Postquam autem dominus rex apud **Oxeneford** in prædicto modo terras Hiberniæ, & earum seruitia diuisisset, fecit omnes quibus earundem custodias cõmiserat homines suos & *Iohannis* filij sui deuenire: & iurare eis ligantias & fidelitates de terris Hiberniæ. Et in eodẽ concilio dedit dominus rex *Richardo* Priori de **Witebi** abbatiã de **Witebi.** & *Benedicto* Priori Ecclesiæ sanctæ Trinitatis. Cantuariæ abbatiam de Burgo, & *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus benedixit eum in abbatem. Eodem anno prædictus *Vinianus* presbyter Cardinalis & Apostolicæ sedis legatus, peracta legatione sua in Hibernia, redijt in Angliam, & per conductum domini regis redijt in Scotiam, & celebrato concilio apud castellum puellarum, suspendit à pontificali officio *Christianum* Episcopum Candidæ casæ, quia ad concilium suum venire noluit. sed Episcopus Candidę casę suspensionem illam non tenuit, septus munimine *Rogeri* Eboracensis archiepisc. cuius suffraganeus ipse erat. Deinde venit dominus rex vsque **Merleberge:** vbi rex dedit *Philippo* de Brensa totum regnum de **Limeric** pro seruitio sexaginta militum, tenendum de ipso & de *Iohanne* filio suo. Nam *Herbertus* & *Willielmus* fratres *Reginaldi* Comitis Cornubiæ, & *Ioslanus* de la Pumerai nepos eorum, regnũ illud habere noluerunt, eò quòd non dum perquisitum erat. nam occiso á regalibus rege *Monodero*, qui rex erat de **Limeric**, & homo regis Angliæ inde fuerat, quidã de progenie illius, vir potens & fortis, regnum de **Limeric** inuasit, cepit, & potenter rexit, nullam subiectionem faciens regi Angliæ, nec suis obedire voluit propter infidelitatem eorum, & mala quæ faciebant populo Hiberniæ sine merito. Rex verò Corcensis & alij multi diuites Hiberniæ insurrexerunt in regem Angliæ, & suos: & erant nouissima eorum peiora prioribus, & se mutuò interfecerunt. Eodem anno reliquię sancti *Amphiboli* sociorumq; eius diuina reuelatione inuentę sunt, & vsq; ad *S. Albanũ* translatæ sunt septimo Kal. Iulij, Sabbato. Eodem anno *Margareta* vxor regis filij prægnans ad patrem suum regem Franciæ abijt, & Parisius veniens peperit filium abortiuum. dicebant tamen Franci quòd filius ille regis natus fuit viuus, & baptizatus, & *Willielmus* vocatus. Eodem anno decimo tertio Kal. Iulij pluit in Insula Vectæ sanguineus imber ferè per duas horas integras, ita quòd linei panni qui per sepes suspensi fuerant, sic rore illo sanguineo aspersi fuerunt ac si essent in sanguine mersi. Eodem anno *Martinus* canonicus regularis Ecclesiæ de Bomine furtiuè asportauit corpus sancti *Petroci*, & fugiens secum detulit in Britanniam ad abbatiam sancti *Meuenni*. Quo comperto *Rogerus* Prior Ecclesiæ de Bomine, cum saniore parte capituli sui, adijt regem Angliæ patrem, & aduersus eum effecit, quòd præcipiendo mandauit abbati & conuentui sancti *Meuenni*, vt sine dilatione redderent corpus beati *Petroci Rogero* Priori de Bomine: & nisi fecerint præcepit rex *Rollando* de Dinant iustitiario Britannię, vt corpus illud sanctum vi tolleret & prędicto Priori de Bomine traderet. Quo audito abbas & conuentus *S. Meuenni*, Ecclesię suæ pręcauentes indemnitati, & non audẽtes regię resistere voluntati, corpus illud reddiderunt sine aliqua diminutione *Rogero* Priori de Bomine, iurãtes super sancta Euangelia, & super sanctorũ reliquias, quòd ipsi idem corpus, & non alternatum cum omni integritate reddiderunt. Eodem anno dominus rex Angliæ pater reddidit *Bartholomeo* Exoniensi Episcopo capellariam de **Boseham**, & eum inde capellanum suum constituit, annuente & consentiente *Arnulfo* Lexouiensi Episcopo, cui rex capellariam illam iniustè dederat. prędictus enim Lexouiensis Episcopus pœnitentia ductus dedit pręfato Exoniensi Episcopo & Ecclesię suę literas resignationis patentes super pręfata capellaria de **Boseham**, quieta ab ipso & successoribus suis in perpetuum. Et dominus rex pater fecit chartam redditionis & cõfirmationis suę, Exoniensi Ecclesię super capellaria de **Boseham**, coram *Richardo* Cantuariensi Archiepiscopo, & *Ganfrido* Eliensi Episcopo, & *Iohanne* Cicestrensi Episcopo, & alijs multis testibus. Eodem anno

anno dominus rex pater dedit licentiam Iudæis terræ suæ habendi cœmiterium in vnaquaque ciuitate Angliæ extra muros ciuitatum, vbi possent rationabiliter & in competenti loco emere ad sepeliendum mortuos suos. priùs enim omnes Iudæi mortui Londonias ferebantur sepeliendi.

EOdem anno diuina miseratione *Alexander* Papa, & *Fredericus* Romanorum Imperator, facti sunt amici Venetiæ in Riuo alto, deleto scismate, quod iam ferè octodecim annis durauerat in Ecclesia Romana. Huic verò paci & concordiæ interfuerunt ex parte domini Papæ, *Himbaldus* Episcopus Ostiensis Cardinalis, *Willielmus* de Pania Episcopus Portuensis Cardinalis, *Walterus* Episcopus Albanensis Cardinalis, *Conradus* Episcopus Sauinæ Cardinalis, *Manfridus* Episcopus Palestinus Cardinalis, *Iohannes* Neapolis presbyter Cardinalis, *Theodinus* presbyter Cardinalis, *Albertus* presbyter Cardinalis, *Petrus* de Bona presbyter Cardinalis, Bosus presbyter Cardinalis, *Viuianus* presbyter Cardinalis, *Herenbrandus* presbyter Cardinalis, *Iacinctus* diaconus Cardinalis, Herdizim diaconus Cardinalis, *Chinche Chapel* diaconus Cardinalis, *Laborandus* diaconus Cardinalis, *Hugeszim* diaconus Cardinalis, *Reinerus* diaconus Cardinalis, Archiepiscopus de Viane, Archiepiscopus Bituriensis, Archiepiscopus de Melan, Archiepiscopus de Rauenne, Archiepiscopus de Salerne, & Comes *Rogerus* de Andre ex parte *Willielmi* regis Siciliæ. Ex parte *Frederici* Romanorum Imperatoris interfuerunt præscriptæ paci viri subscripti. Archiepiscopus de Madeburc, *Philippus* Coloniensis Archiepiscopus, *Christianus* Maguntinus Archiepiscopus, Archiepiscopus de Besencun, Archiepiscopus de Treues, Electus de Wermeise, Protonotarius Imperatoris, Comes *Henricus* de Dice, Marchio *Albertus*, & multi alij. Congregatis itaque illis in ciuitate Venetiæ, nono Kalend. Augusti, in vigilia beati *Iacobi* Apostoli, præfatus Imperator, sicut priùs tractatum fuerat & dispositum, venit ad Ecclesiam beati *Nicholai*, quæ per vnum milliare à Venetijs distat: & ibi tam ipse quàm Archiepiscopi, Episcopi, & alij principes Teutonici regni abrenuntiantes schismata, per Episcopos, & Cardinales, quos dominus Papa ad eos absoluendos miserat, absolutionis beneficium accipere meruerunt. Deinde venerunt Venetias, & ibi ante Ecclesiam beati *Marci*, prædictus Imperator domino Papæ sicut summo pontifici omnem obedientiam & reuerentiam humiliter exhibuit, & recepto ab eo pacis osculo eum deuotè dextrauit, & cum deuotione magna vsque ad altare in Ecclesiam introduxit. Sequenti verò die in festo sancti *Iacobi*, feria secunda, præfatus Imperator venit obuiam domino Papæ extra Ecclesiam sancti *Marci*, & dextero latere eius deuotè suscepto eum in Ecclesiam introduxit. & peractis Missarum solemnijs eum vsque ad ipsius Ecclesiæ portam dextrauit, & cùm dominus Papa palefridum suum ascenderet prędictus Imperator tenuit ei stapedem, & omnem honorem & reuerentiam exhibuit, quam prædecessores eius prędecessoribus suis exhibere consueuerunt. In hoc verò concilio *Iohannes* abbas de Struma, qui vocatus fuerat Papa *Calixtus*: qui etiam tertius et vltimus schismatis huius antipapa extiterat, degradatus est; et ab ipso Imperatore, et ab omnibus principibus Ecclesiasticis et secularibus deiectus est et reprobatus. Similiter omnes Archiepiscopi, et Episcopi, ęt abbates Teutonici regni, qui ab eo vel ab alijs antipapis prædecessoribus suis, videlicet ab *Octauiano* qui Papa *Victor* vocabatur, vel à *Guidone* de Creme, qui Papa *Paschalis* vocabatur, ordinati fuerant, degradati sunt. Et altaria, quæ ab ipsis siue ab ordinatis suis dedicata erant demolita sunt. In hoc autem concilio *Coenredus* frater consobrinus prædicti Imperatoris recepit à manu *Alexandri* Papæ Archiepiscopatū Sanceburge, & legatiam totius Teutonici regni in vita sua habendam. Iste verò *Conredus* cùm electus esset tempore schismatis ad Archiepiscopatum Maguntinū, noluit ab *Octouiano* antipapa consecrari: sed malens inter Catholicos pro nomine *Christi* pauper viuere, quàm inter schismaticos diuitijs & trāsitorijs abundare, venit vsq; Senonem ciuitatem ad *Alexandrum* Papam: à quo benignè susceptus factus est Episco. Cardinalis de episcopatu Sauine. Et *Christianus* Imperatoris cancellarius successit ei in archiepiscopatu Maguntino, & pallium suscepit à *Guidone* de Crema: quod quia ab eo receperat, proprijs manibus suis combussit Venetiæ in Riuo alto in palatio Patriarchæ coram *Alexandro* Papa & Cardinalibus vniuersis, & à Domino Papa absolutus est: & remansit archiepiscopus Maguntinus, & pallium ab *Alexandro* recepit.

¶Epistola

Epistola *Alexandri* papæ ad *Richardum* Cantuariensem *archiepiscopum & ad Suffraganeos suos de pace ecclesiæ reddita.*

ALexander episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo & suffraganeis eius, & dilectis filijs abbatibus specialiter ad Romanam ecclesiam pertinentibus in archiepiscopatu Cantuariensi constitutis, salutem & Apostolicam benedictionem. Immensas laudes & gratias agimus omnipotenti Deo: qui licèt nauem *Petri* diu permisisset procellosa maris tempestate quassari, nunc tandem imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. ita vt pacatis maris
10 sæuientis fluctibus, prædicta nauis ad portum quietis reducta sit & salutis. Sanè charissimus in *Christo* filius noster *Fredericus* illustris Romanorum imperator, proximo præterito die, Dominica ante festum beati *Iacobi* cum principibus ecclesiasticis & secularibus Teutonici regni, cum multa deuotione venit Venetiam ad præsentiam nostram: & ibi coram innumera multitudine virorum ac mulierum altis vocibus resonantium laudes altissimo, nobis sicut summo pontifici omnem reuerentiam & honorem exhibuit, & in festo beati *Iacobi* nobis ad preces eius beati *Marci* ecclesiam adeuntibus pro celebrandis Missarum solemnijs, obuiam venit: & finita Missa, quam a nobis licèt indignis reuerenter audiuit; nobis omnem honorem exhibuit, quem prædecessores eius nostris consueuerunt antecessoribus exhibere. In Calendis verò instantis
20 mensis Augusti præfatus imperator vbi erat numerosa hominum multitudo, in anima sua iurare fecit, & principes sui, quos præsentes habebat, tam ecclesiastici quàm seculares præstito iuramento firmauerunt, quòd pacem ecclesiæ perpetuò, & pacem charissimi in *Christo* filij nostri *Willielmi* illustris Siciliæ regis, vsque ad quindecim annos & treugam Longobardorum a prædictis Calendis Augusti vsque ad sex annos, sicut pax & treuga ipsa disposita est, & tractata, & in scriptis redacta, illæsam debeat & illibatam seruare. Sicut autem idem imperator nos in catholicum papam & spiritualem patrem recepit: ita nos eum in catholicum imperatorem, & vxorem eius in catholicam imperatricem, & filium ipsorum in catholicum regem recepimus. Agite itaque gratias Creatori nostro, qui sponsam suam sacrosanctam ecclesiam sua miseratione respexit,
30 & ei post multas persecutiones, quibus grauiter pressa est, & attrita, per suam gratiam plenam pacem reddidit & quietem. Data Venetiæ in Riuo alto. octauo Idus Augusti.

Epistola *Alexandri* papæ ad *Rogerum* Eboracensem *archiepiscopum, &* Hugonem *Dunelmensem episcopum, de pace facta inter ipsum & imperatorem.*

ALexander episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Rogero* Eboracensi archiepiscopo Apostolicæ sedis legato, & *Hugoni* Dunelmensi episcopo, salutem & Apostolicam benedictionem. Exigunt gratissimæ deuotionis obsequia, quæ
40 nobis & ecclesiæ tam deuotè quàm laudabiliter exhibuisse noscimini, vt fœlices successus ecclesiæ vobis sicut specialibus & deuotis ecclesiæ filijs spiritualibus describamus, cùm dignum sit & conueniens & honestum, vt quos ita habuimus in nostra deuotione firmos & stabiles, de prosperitate nostra & ipsius ecclesiæ reddamus hilares & gaudentes. Agite itaque vnà nobiscum gratias omnipotenti Deo qui habitat in altissimis, & humilia respicit de supernis, de cuius munere venit, vt sponsa sua sacrosancta ecclesia diu & grauiter procellosis fluctibus & validissima tempestate quassata nunc tandem portum salutis attigerit: & pacatis sæuientibus procellis debita & desiderata tranquillitate lætetur. Sanè duodecimo Calendas instantis mensis Augusti, de mandato charissimi in *Christo* filij nostri *Frederici* illustris Romanorum imperatoris, filius
50 *Marchionis Alberti* vir nobilis magnus & potens & camerarius ipsius imperatoris, præsentibus principibus ecclesiasticis & etiam secularibus Teutonici regni, publicè in animæ eius in præsentia nostra coram innumerosa hominum multitudine præstiterunt, tactis sacrosanctis euangelijs, iuramentum; quòd postquam idem imperator veniret Venetias, omni quæstione & contradictione sopita, pacem ecclesiæ sicut per fratres nostros & principes suos disposita est, & tractata, & pacem charissimi in *Christo* filij nostri

stri *Willielmi* illustris Siciliæ regis, vsque ad quindecim annos, & treugam Longobardorum vsq; ad sex annos in anima sua, & etiam a principibus suis faceret, sicut in scripto pacis & treugæ continetur, iuramento firmari & principes Teutonici regni scilicet venerabiles fratres nostri Magdeburgensis, Coloniensis, & *Christianus* dictus Moguntinus archiepiscopi, & quidam alij in anima sua pro se iurare fecerunt. Nono verò Cal. Augusti præfatus imperator, sicut tractatum fuerat & dispositum, venit ad ecclesiam beati *Nicholai*, quæ per vnũ milliare distat a Venetijs: & ibi tam ipse quàm archiepiscopi, episcopi & alij principes Teutonici regni, abrenuntiantes schismati, per fratres nostros episcopos & Cardinales de mandato nostro præsentibus quibusdam alijs, absolutionis beneficium meruerunt. Deinde venerunt Venetias, & ibi ante ecclesiam beati *Marci* prędictus imperator, innumera multitudine virorũ & mulierum præsente & alta voce reddente gratias & laudes altissimo, nobis sicut summo pontifici obedientiam & reuerentiam humiliter & reuerenter exhibuit: & recepto a nobis pacis osculo nos deuotè dextrauit, & cum reuerentia, qua decuit, & deuotione vsq; ad altare in ecclesiam introduxit. Sequente verò die in festo beati *Iacobi*, ab eodẽ imperatore rogati ad prędictam ecclesiam S. *Marci* solemnia celebraturi Missarũ accessimus, & nobis illuc venientibus pręfatus imperator extra ecclesiã obuiam venit, & dextro latere nostro deuotè suscepto, nos in ecclesiam introduxit, & peractis Missarum solemnijs nos vsq; ad ipsius ecclesiæ portã dextrauit, & cùm ascenderemus palefridum nostrũ ibi paratũ, stapham tenuit, & omnem honorem & reuerentiam nobis exhibuit, quam prædecessores eius nostris consueuerunt antecessoribus exhibere. Erit itaq; sollicitudinis vestræ nobis & ecclesiæ in prosperis successibus congaudere, & effectum pacis alijs deuotis ecclesiæ filijs aperire: vt hi quos zelus domus Domini tangit de pacis munere diuinitus dato, in Domino gaudeant & exultent. Data Venetiæ in Riuo alto septimo Cal. Augusti.

Eodẽ anno *Petrus* tituli S. *Chrysogoni* presbyter Cardinalis apostolicæ sedis legatus, quõdam Meldensis ecclesię electus, venit in Franciam, & ab *Alexandro* papa in mandatis recepit, quòd tota Normannia, & omnes terræ regis Angliæ cismarinæ, & transmarinæ sub interdicto ponerentur nisi ipse permiserit *Richardum* filium suum Comitem Pictauiæ ducere in vxorem *Alesiam* filiam *Lodowici* regis Franciæ, quam ipse rex Angliæ iam diu & vltra, quam inter eos conuenerat, in sua custodia retinuerat. Quod cùm regi Angliæ constaret, appellauit ad præsentiam domini papæ pro seipso, & pro terris suis, & mox transfretauit de Anglia in Normanniam, & habito colloquio inter ipsum & regẽ Franciæ apud Iueri, vndecimo Cal. Octob. coram prædicto Cardinali & magnatibus vtriusq; regni rex Angliæ pater per suos fidem dedit & in animam suam iurare fecit, quòd *Richardus* filius eius Comes Pictauiæ prædictam *Alesiam* in vxorem duceret, si rex Franciæ pater puellæ dederit præfato *Richardo* Comiti Pictauiæ ciuitatem Bituricensem cum pertinentijs suis in maritagium cum filia sua, sicut conuentio inter illos inde facta exigit, & *Henrico* regi filio suo totum Vougesin Francigenum, videlicet totam terram, quæ est inter Gisortium & Punterse, quam ipse promiserat se daturum illi in maritagium cum filia sua. Sed quia rex Franciæ hæc dare noluit, rex Angliæ non permisit *Richardum* filium suum prædictam *Alesiam* in vxorem ducere. Tamen in eodem colloquio, consilio Cardinalis & principum vtriusq; regni, facta est amicitia & finalis concordia inter regem Franciæ, & regem Angliæ in hunc modum.

S*Ciant omnes tam præsentes quàm futuri, quòd ego* Lodowicus *Dei gratia rex Francorum, et ego* Henricus *eadem gratia rex Angliæ, volumus ad omniũ tam præsentium, quàm futurorum notitiam peruenire, nos Deo inspirante promisisse & iurasse, quòd simul ibimus in seruitium Christianitatis, & crucem suscipiemus ituri Ierosolymam, sicut in scripto de susceptione crucis inter nos facto continetur. Volumus etiam quòd omnes sciant, quòd sic sumus & a modò volumus esse amici, quòd vterq; nostrum alteri conseruabit vitam, et membra, & terrenum honorem suum contra omnes homines pro posse suo. Et si quæcunq; persona alterutri nostrum malum facere præsumpserit, ego* Henricus *iuuabo* Lodowicum *regem Franciæ dominum meum contra omnes homines pro posse meo. Et ego* Lodowicus *iuuabo* Henricum *regem Angliæ contra omnes homines pro posse meo, sicut hominem & fidelem meum, salua fide, quam debemus hominibus nostris, quàm diu ipsi fidem nobis seruabunt. Et neuter nostrum a modò retinebit inimicũ alterius in terra sua, ex quo requisitus inde fuerit. Et vt inter nos a modò tollatur omnis materia*

teris discordiæ, concessimus ad inuicem, quòd de terris et possessionibus, et alijs rebus, quas quisq; nostrum modò possidet, alter aduersus alterum inde nihil à modò petet, excepto eo de Aluernia, vnde contentio inter nos est, et excepto feodo de castro Radulfi, *& exceptis minutis feodis et diuisis terrarum nostrarum de Beria, si homines nostri aliquid inde interceperint inter se vel aduersus alterum nostrum. Si autẽ super his, quæ superius excepta sunt, per nosmet ipsos conuenire non poterimus: ego* Lodowicus *rex Francorum elegi tres episcopos, Claremontensem, Niuernensem, Treternensem; & tres barones, Comitem* Theobaldum, *& Comitem* Robertum, *&* Petrum *de Turtenei fratres meos. Et ego* Henricus *rex Angliæ elegi tres episcopos;* Willielmum *Cenomanensem,* Petrũ *Petragorensem &* Robertum* *Nanuctensem: & tres barones,* Mauricium *de Croun* Willielmum Maingot *&* Petrum *de monte Rabel ex parte mea, qui inquisita diligenter hinc & inde veritate, tam per se ipsos quàm per iuramenta illarũ terrarum prædicti episcopi in verbo veritatis asseruabunt, & laici iurabunt, quòd quæcunq; cognouerint de iure cuiusq; nostrum esse, hoc inter nos dicent, & nos eorum dicto bona fide firmiter stabimus. Si verò omnes illi episcopi, quos ego* Lodowicus *elegi interesse non poterunt: nihilominus stabimus dicto illorum duorum, qui interer unt. Et si omnes barones ex parte mea nominati non interfuerint, pro eo non remanebit, quin stemus dicto aliorum duorum, qui interfuerint. Et similiter erit de illis, quos ego rex* Henricus *elegi tam de episcopis quàm de baronibus. Iurauimus etiam quòd nullum malum faciemus eis propter hoc, quòd veritatẽ inde dixerint. Et si fortè quod Deus auertat inter nos de terris nostris aliqua querela à modò oriatur, per eosdem bona fide, et sine malo ingenio sine dilatione terminetur. Si autem aliqua prædictarũ personarum interim mortua fuerit, altera loco ipsius substituatur. Si verò alteruter nostrûm ante susceptionẽ crucis, iter peregrinationis arripere voluerit, alter qui remanebit, terrã illius, qui in peregrinatione erit, & homines sicut sua propria et dominica fideliter custodiet et manutenebit. Postquã verò Deo volente crucem susceperimus, homines nostros qui nobiscum ibunt faciemus iurare, quòd si alteruter nostrũ in via decesserit, quod Deus auertat, ita illi, qui superstes erit, fideliter seruient, sicut seruirent domino suo si viuus esset, quamdiu in terra Ierosolymitana morari voluerint. Pecuniã verò defuncti habebit viuus ad faciendum seruitium Christianitatis, præter partem illam, quam ante iter suum certis locis & certis personis dandam decreuerit. Et si vterq; nostrûm decesserit, eligemus si Deus nobis spatium indulserit de probis & fidelibus hominibus nostris, quibus cõmittetur pecunia vtriusq; nostrum ad faciendum seruitium Christianitatis, & qui ducent & regent homines nostros antequam etiam iter arripiamus post susceptam crucem, faciemus illos iurare, quos custodes & gubernatores constituemus terrarũ nostrarum, quòd ipsi bona fide cum omne posse suo si necesse fuerit sese ad inuicẽ iuuabunt ad defendendum terras nostras cùm ab inuicem requisiti fuerint, quòd illi, quos ego* Henricus *rex Angliæ præfecero ad gubernandum terras meas cũ omni posse suo iuuabunt ad defendẽdum terras* Lodowici *regis Franciæ domini mei, quemadmodum terras meas defenderent si ciuitas mea Rothomagi obsessa esset. Et eodẽ modò quòd illi quos ego* Lodowicus *rex Franciæ præfecero ad gubernandũ terras meas cum omni posse suo iuuabunt ad defendendũ terras* Henrici *regis Angliæ, quemadmodum terras meas defenderent, si ciuitas mea Parisius obsessa esset. Volo etiam quòd mercatores et omnes homines tam clerici quàm laici de terra sua, cum omnibus rebus suis securi sint & pacem habeant per omnes terras meas. Et ego* Henricus *rex Angliæ similiter volo quòd mercatores, et omnes homines tam clerici, quàm laici de terra regis Franciæ domini mei, cum omnibus rebus suis securi sint et pacẽ habeant per omnes terras meas. Hæc autẽ suprascripta nos firmiter obseruaturos promisimus, & iurauimus in præsentia venerabilis* Petri *tituli S.* Chrysogoni *presbyteri Cardinalis Apostolicæ sedis legati, & in præsentia* Richardi *Wintoniensis episcopi, et* Iohannis *Carnotensis episcopi, &* Henrici *Baiocensis episcopi, &* Frogerij *Sagiensis episcopi, &* Egidij *Ebroicensis episcopi, &* Henrici *regis Angliæ filij, & Comitis* Theobaldi, *& Comitis* Roberti, & Petri *de Curterai, & Comitis* Simonis *Ebroicensis, &* Willielmi *de Humez, & multorum aliorum tam clericorũ quàm laicorum. Finito colloquio* Henricus *rex Angliæ pater venit Vernolium, & ibidem intuitu diuini amoris et prece bonorum hominũ de Grandi monte motus, statuit coram* Richardo *Wintoniensi episcopo, &* Henrico *Baiocensi episcopo, &* Egidio *Ebroicensi episcopo, &* Frogerio *Sagiensi episcopo: & coram* Simone *Comite Ebroicensi, et* Roberto *Comite Leicestriæ, & coram multis alijs Comitibus & baronibus regni sui, ne quis pro debito Domini res hominis capere præsumat, nisi homo eiusdem debiti debitor aut plegius extiterit: sed redditus, quos homines reddere debent dominis suis, reddantur creditori dominorum suorũ & non dominis. Cetera verò res hominum*

al. Namnetensem

propria sint in pace, neq; eis pro dominorum debitis liceat cuiq; naintire. Hoc statutum et consuetudinem hanc statuit dominus rex, & teneri præcepit in omnibus villis suis & vbiq; in potestate sua, scilicet in Normannia & Aquitannia & Andegauia, & Cenomannia, & Turonica, & Brittannia generale & ratum. Et vt hoc statutum firmiter teneatur & ratum permaneat, scripto commendari, & sigilli sui auctoritate confirmari fecit. Eodem anno quinto Cal. Octob. feria tertia, Gaufridus *nepos* Rogeri *Eboracensis archiepiscopi, præpositus Beuerlaci, cancellarius regis Angliæ filij, & magister* Robertus Magnus, *& alij multi numero trecenti viri ac mulieres, in vna eadémque naui transfretantes de Anglia in Normanniam perierunt in mari prope sanctum* Walericum, *in costera de Pontif. Deinde dominus rex Angliæ pater profectus in Berriam cum exercitu magno, cepit castrum* Radulfi. *& cùm processisset inde versus Castre, dominus oppidi illius venit obuiam illi, & reddidit ei filiam* Radulfi *de Dolis, quam rex dedit* Baldewino *de Reners cum honore castelli* Radulfi. *Deinde dominus rex Angliæ pater perrexit ad Grandem montem, &* Albertus *Comes Marchiæ venit illuc obuiam ei, & coram archiepiscopo Burdegalensi,* Iobanne *Pictauensi episcopo, et pluribus alijs tam clericis quàm laicis, vendidit præfato regi Angliæ totum Comitatum Marchiæ pro quindecim millibus librarum Andegauensium, & pro viginti mulis, & pro viginti palefridis, & charta sua confirmauit.*

Charta *Audeberti* Comitis Marchiæ, quæ est facta de venditione *Comitatus sui, quam fecit* Henrico *regi Angliæ patri.*

NOtum sit tam præsentibus quàm futuris, quòd ego *Audebertus* Comes Marchiæ, mortuo filio meo, quem solum habebam hęredē, deuotus propriȩ voluntatis arbitrio, quia Deo voueram in perpetuum deseruire, vendidi totam terram meam, & quicquid me iure hæreditario contingebat, domino meo *Henrico* illustri Anglorum regi nullo penitus reclamante, imò nullo penitus existente, qui de iure posset reclamare, pro quindecim millibus librarum Andegauensis monetæ, mihi in integrum apud Grandem montem persolutis, & pro viginti mulis, & pro viginti palefridis. Firmaui autem fide mea corporaliter præstita in manu *Willielmi* Burdegalensis archiepiscopi, me domino regi & hæredi suo Pictauiæ, vel cuicúnq; donauerit eam prædictam terram gwarantizaturum bona fide & sine malo ingenio contra omnes homines: & in tota vita mea me nihil facturum, neq; maritagio, neq; alio quocúnq; modo, quo minus prædicta venditio inconcussa permaneret. Ne autem hæc mea venditio solemniter celebrata aliqua posset in posterum malignitate diuelli eam sigillo meo muniui. Actum publicè anno ab incarnatione Domini 1177. mense Decembri apud Grandem montem, præsentibus archiepiscopo Burdegalensi, & *Iohanne* Pictauiensi episcopo, & pluribus alijs. His itaq; gestis apud Grandem montem, dominus rex Angliæ pater recepit homagia & fidelitates & ligantias de baronibus & militibus Comitatus Marchiæ, & *Audebertus* dictus Comes Marchiæ recessit inde cum supradicta pecunia sibi a rege Angliæ tradita. Eodem anno factum est diluuium magnum in Holland, ruptis fossatis marinis, & diluit ferè omnem substantiam illius prouinciæ, & homines multos submersit, septimo Idus Ianuarij. Interim electus abbas ecclesiæ sancti *Augustini* Cantuariæ, sæpè & multum sollicitauit, per seipsum & alios honestos viros intercessores, *Richardum* Cantuariensem archiepiscopum, vt ipse veniret ad ecclesiam sancti *Augustini* ad benedicendum eum in abbatem. Cui archiepiscopus respondit, se non debere illuc venire ad benedicendum illum, sed quòd ille potiùs deberet venire ad metropolitanam Cantuariæ ecclesiā pro benedictione sua recipienda. & propter hanc controuersiam prædictus electus appellauit ad præsentiam domini papæ, & in propria persona Romam profectus est, & ab *Alexandro* summo pontifice huiusmodi literas impetrauit.

Epistola *Alexandri* papæ pro electo ecclesiæ *sancti* Augustini *Cantuariæ.*

ALexander episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri *Rogero* Wigorniensi episcopo salutem & Apostolicam benedictionem. Cùm venerabili fratri nostro *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo, apostolicæ sedis legato olim dederimus in mandatis, vt dilecto filio nostro electo sancti *Augustini* in monasterio suo, quod ad iurisdictionem

ctionem Romanæ ecclesiæ nullo mediante pertinet, munus benedictionis non differret aliquatenus impertiri, ex eo quòd archiepiscopus hoc exequi recusauit, de iure potuissemus eidem electo benedictionem ipsam per nos, vel etiam per alium, qui nobis non ita de facili contradiceret, exhibere. volentes autem in eo adhuc obedientiæ virtutem pleniùs experiri, post longam disceptationem, quam idem archiepiscopus in præsentia nostra per nuntios suos contra ipsum electum super controuersia benedictionis habuit, quæ de communi fratrum nostrorum consilio per definitiuam sententiam ita decisa est: quòd Cantuariensis archiepiscopus ipsum & successores suos in monasterio sancti *Augustini* absque exactione obedientiæ contradictione postposita benedicat, ex consueta & abundanti sedis Apostolicæ benignitate, eundem electum pro munere benedictionis ad memoratum archiepiscopum duximus remittendum. Attendentes igitur labores & expensas, quas idem monasterium super hoc iam longo tempore sustinuit, fraternitati tuæ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, & in virtute obedientiæ iniungimus, quatenus, si memoratus archiepiscopus infra terminum nostris literis constitutum eundem electum sicut a nobis definitum est benedicere distulerit, tu nostra fretus auctoritate omni excusatione, contradictione, & appellatione cessante, quàm citiùs super hoc fueris requisitus id efficere non moreris nullo decreto nostro vel alterius, quo præceptum sit appellationi deferendum impediente, nullis etiam literis obstantibus a nobis impetratis vel impetrandis, nulla exceptione, quo minùs vel tardiùs mandatum nostrum adimpleas, resistente. Data Laterani 15. Cal. Maij.

Quod cùm prædictus Cantuariensis archiepiscopus audisset, statuit se ad monasterium sancti *Augustini* venturum ad prædictum electum benedicendum secundum formam Apostolici mandati. Quadam verò die dum prædictus electus pro negotijs domus suæ in alia prouincia iter ageret, venit ipse archiepiscopus cum clericis & laicis quàm pluribus ad monasterium sancti *Augustini*, asserens se illuc aduenisse ad prædictum electum benedicendum, & illo non inuento appellauit ad dominum papam pro se & ecclesiæ suæ dignitate. Vnde factum est, quòd electus ille Romam profectus ab *Alexandro* papa munus benedictionis recepit.

ANno gratiæ 1178. qui erat annus 24. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem *Henricus* fuit die natalis Domini apud Andegauim ciuitatem. Eodem anno desiderio magno desiderauit rex Angliæ pater redire in Angliam, & missis nuntijs suis ad *Lodowicum* regẽ Francorum impetrauit ab eo literas protectionis in hunc modum. *Lodowicus* rex Francorũ omnibus, ad quos præsentes literæ peruenerint, salutem. Nouerit vniuersitas vestra, quòd nos recepimus in custodiam nostram totam terram *Henrici* regis Angliæ charissimi fratris nostri in cismarinis partibus sitam, si contigerit eum in Angliam transfretare, vel peregrè proficisci, ita quòd quando bailliui sui de terra transmarina nos requisierint, nos bona fide & sine malo ingenio eis consilium & auxilium pręstabimus ad eiusdẽ terræ defensionem & protectionem. Actum apud Vicenas.

Interim Arriana hæresis, quæ vt supradictũ est, damnata erat in prouincia Tolosana iam reuixerat. quod cùm ad aures regis Francię & regis Angliæ perueniret, zelo Christianæ fidei accensi statuerunt, quòd illuc irent in proprijs personis, vt prædictos hæreticos prorsus a finibus illis eliminarent. elapso deinde aliquantulo temporis spatio videbatur eis plùs posse proficere, si viros sapientes illuc misissent, qui hæreticos illos prædicatione & doctrina ad fidem Christianam conuerterent, quàm si ipsi in proprijs personis illuc ire properassent. Dictum enim erat eis, Vindictam mandasse sat est: plus nominis horror, Quam tuus ensis aget, minuit præsentia famam. Miserunt ergo illuc *Petrum* tituli sancti *Chrysogoni* presbyterum Cardinalem Apostolicæ sedis legatum, & Bituricensem & Narbonensem archiepiscopos, & *Reginaldum* Batoniensem, & *Iohannem* Pictauensem episcopos, & *Henricum* abbatem Clareuallensem, & alios multos viros ecclesiasticos, vt prædicatione sua hæreticos illos ad fidem Christianam conuerterent, vel rationibus probabilibus illos esse hæreticos manifestarent, & a liminibus sanctæ matris ecclesiæ, & fidelium consortio sequestrarent. Qui cùm venissent orauerunt pro ipsis, vt acciperent spiritum sanctum; nondum enim in quenquam illorum venerat. Pręterea prædicti reges elegerunt *Raimundum* Comitem Tolosanum, & vicecomitem de Turena, & *Raimundum* de castro nouo, & alios viros potentes; & præceperunt,

perunt, quòd ipsi prædicto Cardinali & socijs suis in fide *Christi* assisterent, & hæreticos illos a finibus illis virtute potenti expellerent. Cùm igitur prædictus Cardinalis, & cæteri viri catholici Tolosam essent ingressi, inuenerunt ibi quendam diuitem duo castella habentem, vnum infra ciuitatem, & aliud extra muros ciuitatis: qui antè illorum aduentum se hæreticæ prauitatis sectatorem confitebatur. Sed iam præ timore exterritus sectam illam execrabilem velare cupiens, Christianissimum se esse simulabat. Quod cùm cardinali innotuit, præcepit prædictum diuitem sibi præsentari. Qui cùm venisset vt fidem suam confiteretur in omnibus articulis inuentus est fidei Christianæ contrarius. Et ideò a prædicto Cardinali, & episcopis, quicum eo erant manifestus hęreticus iudicatus est, & condemnatus. & ab illis præceptum est, vt res illius confiscarẽtur & turres eius quas proceras & pulcherrimas habuit demolirentur. Videns ergo se damnatum, & res suas confiscari, venit ad cardinalem & ad socios suos episcopos, & ad eorũ pedes prostratus veniam postulauit, & iniuncta sibi pœnitentia nudus ducitur, & flagellatur per plateas & vicos ciuitatis. Deinde iurauit se Ierosolymam iturum, & ibidem in Dei seruitio per triennium moram facturum, & si post triennium domũ rediret, possessiones suæ redderentur ei: ita tamen quòd turres suę caderent in testimonium hęreticæ prauitatis, & ipse daret domino suo Comiti Tolosano quingentas libras argenti. His ita gestis multi hęretici, timentes vt simili modo tractarentur, venerunt ad Cardinalem & ad socios suos, & secretò confessi errorem suum, & veniam postulantes, misericordiam consecuti sunt. Inter hæc peruenit ad aures illorum quòd quidam falsi fratres, *Raimundus* videlicet, & *Bernardus Raimundi*, & quidam alij hæresiarchæ, transfigurantes se in angelos lucis, cùm sint Sathanæ, & Christianæ fidei contraria prædicantes, multorum animas falsa prædicatione sua decipiebant, & secum traxerant ad inferos. Qui cùm inuitati fuissent, vt ad præsentiam Cardinalis, sociorúmq; eius venirent, vt fidem suam confiterentur, responderunt, se ad illorum præsentiam venturos, si eundi & redeundi haberent securitatem. Data itaq; eis securitate eundi & redeundi, venerunt coram prædicto Cardinali, & episcopis, & Comitibus, & baronibus, & clero, & populo qui aderant; & in medium protulerunt quandam chartam in qua fidei suæ articulos conscripserant. quam cùm prolixiùs perlegissent, quædam verba videbantur in ea suspecta existere, & nisi pleniùs exponerentur hæresim quam prædicauerant possent velare. Cúmq; vnus illorum articulos illos conscriptos exponere & Latinè loqui vellet, vix duo verba coniungere potuit, vtpote qui lingam Latinam penitus ignorauit. Tunc necesse fuit cardinalem illum, & episcopos illis condescendere, & propter illorum imperitiam vulgarem habere sermonem. Itaque de articulis fidei Christianæ examinati, responderunt super omnibus articulis fidei ita sanè & circũspectè, ac si Christianissimi essent. Quod cùm Comes Tolosæ, & cæteri qui priùs audierant ipsos Christianæ fidei contraria prædicasse audissent, vehementi admiratione commoti Christianæ fidei zelo succensi surrexerunt & eos planè in caput suum mentitos fuisse manifestiùs conuicerunt; dicentes, se audisse à quibusdam illorum, quòd duo dij existerent, alter bonus & alter malus: bonus, qui inuisibilia tantùm & ea quæ mutari aut corrumpi non possunt fecisset, malus qui cœlum, terram, hominem & alia visibilia condidisset. Alij autẽ affirmauerunt, se in illorũ prædicatione audisse, corpus *Christi* non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Alij autem dicebant, se audisse ab eis in prædicatione sua virum cum vxore non posse saluari si alter alteri debitũ reddat. Alij autem dicebant, se ab eis audisse baptismum paruulis non prodesse: & alias quam plures contra Deum & sanctam ecclesiam atq; catholicam fidem blasphemias protulisse. quas pro abominabili earum enormitate tacere vtilius est quàm referre. Hæretici autẽ illi hæc contradicebant, illos falsum dixisse aduersus eos testimonium. Dicebant enim publicè coram prædicto Cardinali & episcopis, & vniuersis astantibus & cõfitebantur, & firmiter asseruerunt, quòd vnus Deus altissimus omnia visibilia & inuisibilia condidisset: & penitus denegabant duo esse principia. Confessi sunt etiam, quòd sacerdos siue bonus, siue malus, iustus vel iniustus, & talis etiam quem adulterum aut aliàs criminosum indubitanter esse scirent, corpus & sanguinẽ *Christi* posset conficere, & per ministerium huiusmodi sacerdotis, & virtutẽ diuinorũ verborum, quę a Domino prolata sunt, panis & vinum in corpus & sanguinem *Christi* verè transubstantiabantur, asseruerunt,

runt quoq; paruuli vel adulti nostro baptismate baptizati saluantur: & nullus sine eodē baptismo potest saluari: omninò inficiantes se aliud baptisma aut manus impositionē, sicut eis imponebatur, habere. Affirmauerūt nihilominus, quòd vir & mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licet carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonij excusati saluantur, & propter hóc núnquam damnantur. Archiepiscopos prætérea & episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, heremitas, templarios, & hospitalarios affirmauerunt esse saluandos. Dignum quoq; & iustum esse dicebant, vt ecclesias, in honorem Dei & sanctorū fundatas, cum summa deuotione visitantes adirent, & sacerdotibus & alijs earū ministris honorem & reuerentiā exhibentes primitias & decimas eis deberent soluere, & de omnibus parochialibus deuotè & fideliter respondere. Eleemosynam etiam tam ecclesijs quàm pauperibus, nec non & omni petenti esse tribuendas inter cætera laudabiliter asserebant. Hęc omnia licet priùs dicerentur negasse, iuxta sanum intellectū se intelligere asserentes, prædictus cardinalis & episcopi præceperunt, quòd ipsi iurassent, se ita corde credere, sicut ore confitebantur. Ipsi verò, sicut homines tortæ mentis & intentionis obliquæ, tandē hæresim noluerunt relinquere, vbi crassum & sopitum intellectum eorum alicuius auctoritatis superficies videbatur iuuare, occasione verbi illius, q̄ Dominus in Euangelio dixisse legitur: *Nolite omnino iurare*, & *sit sermo vester est est, non non*, dicentes se non debere iurare, cùm ipse dominus sæpe iurasse legatur, sicut scriptū est, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum.* & alibi *per memetipsum iuraui dicit Dominus.* & Apostolus *omnis cōtrouersiæ finis est iuramentum.* Cæterū ipsi tanquam viri idiotæ, non intelligentes scripturas, in laqueum, quem absconderant, ceciderunt. quia cùm priùs iuramentum tanquā rem execrabilē & a Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis suæ charta iurasse conuicti sunt, cùm dixerint, *in veritate quæ Deus est ita credimus, et dicimus q̄ hæc fides nostra.* Nescientes quòd veritatem & verbū Dei testimonium veræ assertionis adducere proculdubio sit iurare. sicut de apostolo legimus cùm dixerit, *Hæc enim vobis dicimus in verbo Dei.* & alibi, *Testis est mihi Deus:* & alia similia cōprobant, quæ ab illis, qui diuinas scripturas intelligunt, & legerunt, possunt faciliùs inueniri. Cùm igitur a multis & sufficientibus testibus fuissent conuicti: & adhuc multi se ad ferendū contra eos testimonium properarent; quia ecclesia consueuit redeuntibus misericordię gremium nō negare, eos diligentiùs monuerunt, vt omni hæretica prauitate deposita ad fidei veritatē redirent. & quia a domino papa & a prædicto Cardinali, & Bituricensi & Narbonensi archiepiscopis, & a Tolosano episcopo propter peruersam prędicationem & sectam excommunicati fuerant ad fidem catholicam iuxta formam ecclesiæ reconciliandi venirent, monuerunt. Quod cùm illi in arcū prauum conuersi, & mente perdita indurati, facere recusarent, prædictus cardinalis, & prænominati episcopi, in conspectu totius populi, eos iterum accensis candelis, vnà cum præfato Pictauensi episcopo, & alijs religiosis viris, qui cum illis in omnibus astiterunt, excommunicatos denunciauerunt, & ipsos cum suo auctore diabolo condemnauerunt, & vniuersis *Christi* fidelibus præceperunt; quatenus prædictos *Raimundū* & *Bernardum* & eorum complices, tanquam excōmunicatos & Sathanæ traditos, cautiùs euitarent, & si quando aliud quàm in audientia illorū sunt confessi, eis de cætero prædicauerint, prędicationem illorum tanquā falsam, & catholicæ atq; apostolicæ fidei contrariam respuerent, & ipsos tanquam hæreticos & antichristi præambulos a finibus eorum longiùs expellerent. Comes autem Tolosanus, & cæteri illius prouinciæ potentiores, coram omni populo præstito sacramento firmauerunt, quòd à modò nec prece nec pretio fauebunt hæreticis. Vnde prædictus Cardinalis vniuersis sanctæ matris ecclesiæ filijs in hac forma scripsit.

Epistola *Petri* tituli sancti *Chrysogoni* presbyteri *Cardinalis Apostolicæ sedis legati.*

PEtrus Dei gratia tituli sancti *Chrysogoni*, presbyter Cardinalis, Apostolicæ sedis legatus, vniuersis sanctæ matris ecclesiæ filijs, catholicam atque Apostolicam fidem seruantibus, in Domino salutem. Testante Apostolo, sicut vnus Deus, ita & vna fides esse dignoscitur. a cuius integritate nullus potest sine periculo deuiare. Cuius fundamentum,

mentum, præter quod nullus aliud potest ponere, Apostoli & Apostolici viri successores eorum, inspirante & docente spiritu sancto, sanis doctrinis tanquam viuis ex lapidibus ita firmiter & circumspectè iecerunt; quòd nec sonantis impetus Aquilonis, nec impiorum machinæ licèt crebris assultibus impugnetur, illud poterunt a sua firmitate mouere. Vnde quamuis diebus istis quidam falsi fratres, *Raimundus* videlicet de Baimiaco, *Bernardus Raimundi*, & quidam alij hæresiarchæ transfigurantes se in angelos lucis, cùm sint Sathanæ, priùs Christianæ & Apostolicæ fidei contraria prædicantes, multorum animas, venenosa prædicatione deceperunt, & secum traxerunt ad ruinam: nouissimè tamen, ille, qui reuelat mysteria, & ad confutandos seniores Israël dedit spiritum *Danieli*, ad animas diabolica fraude deceptas respiciens, noluit vlteriùs perfidiam illorum velari, nec Christianæ fidei sinceritatem illorum prædicatione corrumpi: sed sua admirabili potestate, audientibus & videntibus multis, quod priùs latuerat, venenum perfidiæ detexit, in augmentum & gloriam fidei Christianæ. Cùm itaque prædicti *Raimundus* & *Bernardus*, atque alij, venerabili fratri nostro *Reginoldo* Bathoniensi episcopo, & nobilibus viris, vicecomiti de Turena & *Raimando* de castro nouo, qui de consilio nostro in terrâ *Rogeri* de Bediers pro liberatione venerabilis fratris nostri Albanensis episcopi venerant, occurrissent; & se conficerentur, a nobili viro Comite Tolosano & alijs baronibus, qui eos in perpetuum abiurauerant, iniustè tractari: cùm pro defensione fidei suæ ad præsentiam nostram se venturos proponerent, si veniendi & redeundi securitatem haberent; memorati episcopus & vicecomes, ne corda simplicium, qui illorum fęce erant imbuti scandalum paterentur, & diffidentiæ nostræ ascriberent, si eis audientia negaretur, ex parte nostra & prædicti Comitis indulserunt, vt cum omni securitate se conspectui nostro præsentarent, quatenus sub nostro & venerabilis fratris nostri Pictauensis episcopi, Apostolicæ sedis legati, & aliorum discretorum virorum, & totius populi examine audirentur, & si rectè & sanè crederēt, probarentur: & postquam a nobis examinati fuissent, nihilominus ad propria remearent securi, ne metu vel violentia qualibet viderentur inducti ad confessionem veræ fidei, ita tamen quòd post elapsos octo dies iuxta edictum, quod exierat, nisi ad fidem nostram redirent, de terris principum, qui eos abiurauerant deberent expelli. Nos itaque indulgentiam eis ab episcopo & vicecomite factam, quamuis a præfato Comite Tolosano & alijs nobilibus viris (sicut diximus) iam exierat edictum, vt de terris eorum deberent expelli, ratam habentes: eodem Pictauensi episcopo, & prædicto Comite Tolosano, & alijs clericis & laicis quasi trecentis, in ecclesia beati *Stephani* nobiscum pariter congregatis, illis iniunximus vt fidem suam nobis exponerent, & ad Catholicæ fidei veritatem redeuntes, infamiam, quam & tota terra, & ipsi pariter per damnabilem prædicationem incurrerant, per salutiferam confessionem veræ fidei remouerent. Ipsi verò inter alia verba, quæ hinc inde processerunt, chartam quandam, in qua fidei suæ articulos conscripserant, in medium protulerunt. & eam sicut prolixiùs scripta fuerat perlegerunt. in qua cùm verba quædam depræhendissemus, quæ & suspecta videbantur existere, & nisi pleniùs exponerentur hæresim, quam prædicauerant, possent velare, quæsiuimus vt Latinis verbis respondentes suam fidem defenderent. tunc quia lingua eorum non erat nobis satis nota, tunc quia euangelia & epistolæ, quibus tantummodo fidem suam confirmare volebant Latino eloquio noscuntur esse scripta. Cúmque id facere non auderent, vtpote, qui linguam Latinam penitus ignorabant, sicut in verbis vnius illorum apparuit: qui cùm Latinè vellet loqui vix duo verba iungere potuit, & omninò defecit; necesse fuit nos illis condescendere, & de ecclesiasticis sacramentis, propter imperitiam illorum, quamuis satis esset absurdum, vulgarem habere sermonem. Illi ergo duo esse principia denegantes, publicè coram nobis & prædictis viris confessi sunt, & firmiter asseruerunt; quòd vnus Deus altissimus omnia visibilia & inuisibilia condidisset: quòd etiam scripturis, sicut verum est, Euangelicis atque Apostolicis comprobabant. Confessi sunt etiam, quòd sacerdos noster, bonus siue malus, iustus vel iniustus, & talis etiam quem adulterum, vel aliâs criminosum, indubitanter esse scirent, corpus & sanguinem *Christi* posset conficere; & per ministerium huiusmodi sacerdotis, & virtutem diuinorum verborum, quæ a Domino prolata sunt, panis & vinum in

in corpus & sanguinem *Christi* verè transubstantiantur. Asseruerunt quoque, quòd paruuli vel adulti nostro baptismate baptizati saluantur, & nullus sine eodem baptismo potest saluari: omnino inficiantes se aliud baptisma, aut manus impositionem, sicut eis imponebatur, habere. Affirmauerunt nihilominus, quòd vir & mulier matrimonio copulati, si aliud peccatum non impediat, licèt carnaliter alter alteri debitum reddat, propter bonum matrimonij excusati saluantur: & propter hoc nunquam damnantur. Archiepiscopos praeterea & episcopos, presbyteros, monachos, canonicos, heremitas, templarios, & hospitalarios affirmauerunt esse saluandos. Dignum quoque & iustum esse dicebant, vt ecclesias in honore Dei atque sanctorum fundatas cum summa devotione visitantes adirent: & sacerdotibus & alijs earum ministris honorem & reuerentiam exhibentes primitias & decimas eis deberent soluere: & de omnibus parochialibus deuotè & fideliter respondere. Eleemosynas etiam tam ecclesijs quàm pauperibus, nec non & omnipotenti esse tribuendas, inter caetera laudabiliter asserebant. Haec omnia licèt priùs dicerentur negasse, iuxta nostrum sanum intellectum se intelligere asserentes. Postquam autem ita a nobis examinati fuerunt, & ea quae diximus spontaneâ voluntate confessi ecclesiam beati *Iacobi* intrauimus, vbi nobiscum innumera populi multitudo, quae se quasi ad spectandum praeparabat conuenit, & confessionem fidei eorum, quae in praedicta chartula conscripta fuerat, vulgari sermone audiuit. Porrò cùm a nobis & omni populo, qui ibidem conuenerat in omni patientia, & sine tumultu aliquo fuissent auditi, & ipsi sponte finem dicendi fecissent: quia expositio suae fidei satis laudabilis & catholica videbatur, iterum ab eis audiente vniuerso populo quaesiuimus, si corde crederent quod ore fuerant confessi, & si aliquando in contrarium, sicut eis saepiùs impositum fuerat, praedicassent. Illis verò respondentibus, se ita credere, & nihilominus negantibus se vnquam aliter praedicasse, nobilis vir Comes Tolosanus, & multi alij clerici & laici, qui eos audierant aliter praedicantes, vehementi admiratione commoti, & Christianae fidei zelo succensi surrexerunt, & eos planè in caput suum mentitos fuisse manifestiùs conuicerunt. Quidam enim constanter proposuerunt se a quibusdam illorum audisse, quòd duo dij existerent, alter bonus & alter malus: bonus inuisibilia tantùm, & ea quae mutari aut corrumpi non possunt fecisset; malus, qui coelum, terram, hominem, & alia visibilia condidisset. Alij affirmauerunt se in illorum praedicatione audisse, corpus *Christi* non confici per ministerium sacerdotis indigni, aut aliquibus criminibus irretiti. Multi similiter testati sunt, eos prorsus negantes audisse, virum cum vxore saluari, si alter alteri debitum reddat. Alij in faciem illis firmiter opponebant, quòd ab ipsis audissent baptismum paruulis non prodesse: & alias quàm plures contra Deum & sanctam ecclesiam & catholicam fidem blasphemias protulisse, quas pro abominabili earum enormitate tacere maluimus, quàm referre. Quicquid autem illi in sua superiori confessione, quae satis videbatur sufficere ad salutem, si ita corde crederent ad iustitiam & in corde & corde dixerint, sicut homines tortae mentis & intentionis obliquae, tandem haeresim noluerunt relinquere: vbi crassum & supinum eorum intellectum alicuius auctoritatis superficies videbatur iuuare, occasione verbi illius, quod Dominus in euangelio dixisse legitur, *Nolite omnino iurare: & Sit sermo vester est est, non non*; dicentes se non debere iurare, cùm ipse Dominus saepè iurasse legatur, sicut scriptum est; *Iurauit Dominus, & caetera.* Et alibi, *Per memetipsum iuraui dicit Dominus.* & Apostolus, *Omnis controuersiae finis est iuramentum.* Et multa in hunc modum in diuinis scripturis legentibus sese offerunt & occurrunt: quibus propter illorum infirmitatem quibus aliquid suademus iurare permittimur. Caeterùm ipsi tanquam viri idiotae non intelligentes scripturas in laqueum, quem absconderant, ceciderunt. quia cùm prius iuramentum tanquam rem execrabilem & a Domino prohibitam abhorrerent, in ipsa confessionis suae charta iurasse conuicti sunt, cùm dixerint, In veritate, quae Deus est, ita credimus, & dicimus, quòd haec est fides nostra; nescientes quòd veritatem & verbum Dei in testimonium nostrae assertionis adducere proculdubio sit iurare. sicut de Apostolo legimus cùm dixit, *Hoc enim vobis dicimus in verbo Dei:* & alibi, *Testis est mihi Deus.* Et alia similia comprobant, quae ab illis, qui diuinas scripturas intelligunt, & legerunt, possunt faciliùs inueniri. Cùm autem a multis & sufficientibus testibus fuissent conuicti, & adhuc multi

multi se ad ferendum contra eos testimonium præpararent, quia ecclesia consueuit redeuntibus misericordiæ gremium non negare, eos diligentiùs monuimus, vt omni hæretica prauitate deposita ad fidei vnitatem redirent. & quia a domino papa, & venerabilibus fratribus nostris, Bituricensi & Narbonensi archiepiscopis, & a Tolosano episcopo, & a nobis ipsis propter peruersam prædicationem & sectam excommunicati fuerant, ad nos iuxta formam ecclesiæ reconciliandi venirent. Quod cùm illi in arcum prauum conuersi, & mente perdita indurati, facere recusarent, nos in conspectu totius populi, qui iugiter acclamabat, & in eos multa immanitate fremebat, eos iterum accensis candelis, vnà cum prædicto Pictauensi episcopo & alijs religiosis viris, qui nobis in omnibus astiterunt, excommunicatos denuntiauimus, & ipsos cum suo auctore diabolo condemnauimus. Ea propter vniuersitatem vestram monemus, & exhortamur in Domino, atq; in remissionem peccatorum iniungimus, quatenus prædictos *Raimundum* & *Bernardum* & complices eorum, tanquam excommunicatos & Sathanæ traditos, cautiùs euitetis; etsi quando aliud quàm in audientia nostra, sicut præscripsimus sunt confessi vobis de cætero præsumpserint prædicare, prędicationem eorum tanquam falsam & catholicæ atque Apostolicæ fidei contrariam respuatis, & ipsos tanquam hæreticos & Antichristi præambulos, à sinceritatis vestræ consortio, & vestris finibus longiùs expellatis.

Epistola *Henrici* abbatis Clareuallensis de eodem.

AVdite cœli, quod plangimus: sciat terra gemitum cordis nostri. Doleant vices *Christi* catholici Christiani, & ad detrimenta fidei fidelis populus ingemiscat. Quique terrigenæ & filij hominum humanæ salutis damna deplorent, & generalis vitæ nostræ subuersio ab omnibus viuentibus generaliter lugeatur. Stat contra phalangas Israel nouus nostri temporis Philistæus, hæreticorum ordo, exercitus peruersorum, qui agminibus Dei viuentis irreuerenter exprobrat, & Deum maiestatis in prima præsumptione blasphemat. Quid dubitas, ô *Dauid?* quid trepidas vir fidelis? sume tibi fundam & lapidem: percutiatur protinus in fronte blasphemus, & caput nequam, quod impudenter erigitur, suo tuis manibus mucrone tollatur. Si enim in hoc certamine pars *Christi* vincitur, si vel ad modicum & in puncto mater ecclesia conculcatur, scimus pro certo causæ non deesse meritum, sed patronum: scimus quòd non negabitur agonistæ nostro triumphus, si amore fidei militat pugnaturus. Verùm quia iuxta veritatis verbum messis multa est, & operarij pauci, si introierint audacter, tuorum bone *Iesu* depopulatores agrorũ parati sicut operarij subdoli, acerba magis eradicare quàm matura demetere, & tuæ messionis diem suis direptionibus præuenire: vbi sunt ergo agricolæ tui constituti super agrum fertilem & iucũdum, tuo cruore floridum, & aspersione pij sanguinis irrigatũ. Surgant & opitulentur nobis, & in necessitate nos protegant, seque ad cruentas bestias murum nobis defensionis opponant. Surgite inquam, surgite viri patres duces, gentium, principes populorum, abigite feras pessimas, quas vidimus, quas monstramus, vel saltem vulpes paruulas effugare & capere quidem melius, sed ad hoc quis idoneus? Non habent certos aditus: semitas ambulant circulares, & in quodam fraudium suarum labyrintho monstra sæuissima reconduntur. Tanquam damula de manu diffugiunt, & instar colubri tortuosi; quo eos plùs astrinxeris facilius elabuntur. Deo autem gratias quòd etsi capi nequeunt, fugari possunt, vt cùm perdiderint quod demoliebantur in nobis, confundantur & pereant in semetipsis. Hoc autem quòd sit facile per ea quæ vidimus & tractauimus, approbamus: vt iamà modò si factum non fuerit, non tam illorũ nequitiam quàm defectus nostros, nostrorúmq; negligentiam deploremus. Contigit enim nuper ad imperium domini papæ, & hortatu piissimorum principum *Lodowici* Francorum & *Henrici* Anglorum regum dominũ *Petrum* apostolicæ sedis legatum, viròsq; venerabiles Pictauensem & Bathonensem episcopos nosq; in Comitatu eorum vrbem adire Tolosam quæ sicut erat ciuitas maximæ multitudinis ita etiam dicebatur esse mater hæresis & caput erroris. Perreximus ergo ad illam, vt sciremus si iuxta clamorem, qui ascendit, esset dolor eius. Et ecce inuenta est plaga eius magna nimis: ita vt a planta pedis vsq; ad verticem capitis, vix esset in eo sanitas

sanitas. verè enim tertia pars nobis nunciata non fuerat de omnibus abominationibus siris malis, quas ciuitas illa nobilis in incredulitatis suæ gremio confouebat. locū in ea sibi abominatio desolationis inuenerat, & propheticorum similitudo reptilium in latibulis eius domicilium obtinebat. Ibi hæretici principabantur in populo, dominabantur in clero, "eò quòd populus sic sacerdos, & in interitum gregis ipsa configurabatur vita pastoris. loquebantur hæretici & omens admirabantur: loquebatur Catholicus & dicebant, quis est hic? in stuporem & miraculum deducentes, si esset aliquis inter eos, qui de verbo fidei auderet aliquid vel mutire. In tantum præualuerat pestis in terra, quòd illi sibi non solùm sacerdotes & pontifices fecerant; sed etiam euangelistas habebant, qui corrupta & cancellata euangelica veritate noua illis euangelia cuderent, & de corde suo nequam recentia dogmata seducto populo prædicarent. Mentior si non erat inter eos homo quidem ætate grandæuus, rebus locuples, ornatus fratribus & amicis, & magnus omnino inter maximos ciuitatis, quem ita peccatis exigentibus diabolus excæcauerat, vt seipsum *Iohannem* Euangelistam diceret; & verbum, quod erat in principio apud Deum, ab alio quodam rerum patricipio tanquam a Deo altero segregaret. Hic erat in vrbe illa pereuntium caput, & princeps hæreticorum. Qui licèt tanquam laicus & idiota nil saperet, inter eos tamen velut quidam diabolicæ sapientiæ fons perditionis & mortis felleos latices emanabat. Conueniebant ad eum noctibus noctuæ tenebrosæ: & ille indumento quodam ad instar tunicæ dalmaticæque vestitus, cum sederet inter eos tanquam rex circumstante exercitu erat, & inerat desipientium prædicator. Totam penitus vrbem discipulis suis & disciplina repleuerat: quippe cui aliquis de vrbe præ fortitudine sua resistere non audebat. In ipso quoque introitu nostro tanta erat hæreticis vbique licentia vt nos quoque per vicos & plateas recto itinere procedentes subsannarent verbo, digito demonstrarent: nos apostatas, nos hypocritas, nos hæreticos conclamantes. Verùm procedente tempore & data nobis requie diebus paucis, iniunctum est vni de nobis verbum exhortationis assumere, & de regula veræ fidei coram infideli multitudine disputare. habito autem sermone orthodoxæ prædicationis ad plebem, conterriti sunt in Sion peccatores, possedit tremor hypocritas: ita vt qui priùs obstruebant ora loquentium, iam apparere coram loquentibus non auderent. Audiens illico vel videns vulpes transfiguratas in talpas, vt quæ priùs impunè in publico discurrebant; iam terrarum latebris, iam sese cellulis immergerent cauernosis, & plantaria sacra, quæ iam non audebant in aperto commandere, intra terræ viscera corroderent & necarent. Vt autem pardus ille discolor pellis suæ varietate se proderet, sermonem sibi nequam callidis adinuentionibus firmauerunt, vt ad nostræ confirmationis similitudinem simulandam tracti ad * discussiones graues, quicquid nos credimus se credere mentirentur. Ex illa ergo die dominus legatus & nos alij qui cum feris bestijs in aperto congredi putabamus, ad prescrutandos eos, quos timor & confusio tanquam ignobiles in ima terræ detruserat, studium totum conuertimus, & laborem, vt vel coacti prodirent in publicum, & abijcerent in luce opera tenebrarum. factum est exinde, præcipiente legato, vt iuraret episcopus, & quidam de clero, & consules ciuitatis, alijque ciuitatis viri fideles, quos nondum in aliquo perfidiæ fama resperserat, quòd quoscunque vel hactenus nouerant, vel nosse eos contingeret in futuro qui essent huius hæresis vel complices vel auctores, eorum nobis nomina depromerent; Nulli penitus vel amore vel pretio vel cuiuspiam necessitudinis ratione parcentes. Cúmque per singulos dies innumera multitudo in catalogum illius conscriptionis incideret, nominatus est inter alios magnus ille *Petrus Moranus*, quem *Iohannem* Euangelistam, vt supradiximus, nominabant. Super quo nos omnes communicato consilio decreuimus, ab illo inchoare iudicium, vt turba in reliquis perfida contremisceret, cum falsi euangelistæ versutiam veri euangelij simplicitas condemnasset. Missis ergo apparitoribus, præcepit eum Comes sancti *Egidij*, qui fideliter nobis aderat accersiri. Sed ille in multitudine diuitiarum suarum, & parentum numerositate confidens, primæ citationis edictum fastuosæ dilationis colludio declinauit. Altera ergo die prædictus Comes, blanditijs magis quàm terroribus enitens, eundem *Petrum* per amicos & notos leuiter aduocauit, & eum nobis tandem post difficultates plurimas veniendi, mixtis cum terrore planditijs,

ad discussionis grauem

blanditijs, præsentauit. Tunc vnus, qui loquebatur è nobis, taliter eum exorsus est commonere. Eia nunc (Petre) tui te conciues accusant, quòd sanæ fidei regulis confutatis in Arrianæ hæresis deueneris prauitatem : imò per multiplicium errorum deuia, & ducis ipse alios, & ab alijs deducaris. Ad hæc ille de profundo suspirans, & tactus dolore cordis intrinsecus, se non esse huiusmodi est prima fronte mentitus. Et requisitus an hoc iuramento probaret, simplici assertioni suæ tanquam fidelis viri & illustris credi oportere contendit. Cæterùm cùm in exigendo iuramento vniuersi pariter instaremus, promisit se continuò iuraturum, ne in hoc ipso deprehenderetur hæreticus, si iuxta quod consuetudo illius erroris obtinuit, vitandi iuramenti existeret obstinatus. Mox igitur sanctorum reliquiæ honorabiliter efferuntur, cum tam solemni reuerentia & deuotione susceptæ, vt & fidelis populus compungeretur ad lachrymas, & hæreticos, qui conuenerant, latebræ potiùs quàm talia spectacula delectarent. Ipsum verò *Petrum*, in cantu, quem ad inuocandam Spiritus sancti præsentiam profusis lachrymis cantabamus, tremor euidens & pallor operuit: ita vt ab eo & color vultus aufugit, & vigor animi deperiret. Quomodo enim adueniente Spiritu sancto, & in aduersario eius spiritus remaneret? Cernere erat hominem quasi morbo paralytico dissolutum, nec loquelam retinuisse, nec sensum, quamuis tantæ facundiæ fuisse diceretur ab omnibus, quòd omnes in dicendo sit solitus superare. Quid plura? Iurat infœlix astantibus vniuersis, quòd de omnibus articulis fidei, quos requireremus ab eo, suæ credulitatis exprimeret veritatem. Res mira, & in tali spectaculo pia iocunditate gratissima. Apertus est liber, in quo iurauerat: & vno de circumstantibus religioso quodam ioco occurrentis literæ prænosticum perquirente illius scripturæ textus occurrit. *Quid tibi & nobis* Iesu *fili Dei? venisti ante tempus torquere nos?* Verè Domine *Iesu* nihil tibi & illis, quos pater tuus cœlestis a te vite vera tanquam infructuosos palmites amputarat, & foras miserat, vt arescant. At nobis in tuo nomine congregatis, lætitiæ multiplicatur augmentum, & in gratiarum actione, & voce laudis, virtutis tuæ gloria resonabat. Demum *Petrus* in virtute sacramenti simpliciter requisitus, vt de sacramento altaris suam nobis fidem sine fraude aliqua fateretur, quod corde non credidit ad iustitiam, nec ore confessus est ad salutem: sed contra id, quod de omnibus mentiri decreuerat falsitati suæ prodidit veritatem; & panem sanctum vitæ æternæ sacerdotis ministerio in verbo Domini consecratum, non esse corpus Domini nouo dogmate contendebat asserere. Tunc surrexerunt omnes eum quodammodo lachrymis obruentes, quas & sacramentorum *Christi* contemptus elicuit, & habita erga miserum compassio, Christiana produxit. Nec plura. dant Comiti: Reus & hæreticus iudicatus est: statímq; sub diligenti pollicitatione parentum custodiæ publicæ mancipatur. Volat facti rumor per vicos & plateas amplissimæ ciuitatis. Aperiuntur ora fidelium, & Catholicæ plebis labia in tua (Christe) præconia resoluuntur; velut tunc primùm in eadem vrbe fidei splendor erumperet, & in spem salutis æternæ desperata dudum ciuitas respiraret. Ex tunc ergò & deinceps verbum Dei crescebat, & multiplicabatur indies: ita vt vniuersa vrbis facies lætior videretur, per quæ in candorem lucidæ veritatis de tenebris euadebat erroris. Interea *Petrus* ad se reuersus, & Domino respiciente compunctus, cùm se dignum penitus tam præsenti morte cerneret quàm futura; missis mediatoribus multis satisfactionis quærit aditum, & conuersionis pollicetur effectum, vt posset in frugem melioris vitæ ab imminentis mortis interitu liberari. Venit, recipitur, & in conspectu sistitur populi contristantis nudo quidem corpore veteris perfidiæ exuens prauitatem. Ibi se coram omnibus hæreticum recognouit: ibi dedit manus fidei, ibi renuntiauit errori, præstito, coram omnibus manu dextra iuramento, & datis fideiussoribus tam Comiti ipsi quàm militibus & præcipuis conciuibus suis, quòd ad omne mandatum domini legati se subderet, & iussionem eius in omnibus adimpleret. Tunc indictum est populo, vt omnes pariter ad ecclesiam sancti *Saturnini* die altera conuenirent, audituri & visuri solemniter quam pœnitentiæ formam *Petrus* ille susciperet obseruandam. Omnes igitur sequenti die, vt fuerant prænominati, conuenerunt, tanta vtique multitudo, tam frequens; vt vix remaneret secus ipsa altaris cornua locus vacuus, qui domino legato Missæ solemnia celebranti sine compressione nimia præberetur. Et ecce coram illa multitudine multa nimis *Petrus* ille, iam noster per

ipsas

ipsas Ecclesiæ valuas nudus & discalceatus adducitur, cædentibus hinc inde eum Episcopo Tolosano & abbate sancti *Saturnini*, donec ad pedes Legati in ipsis altaris gradibus poneretur. Ibi in facie Ecclesiæ ecclesiasticis reconciliatus est sacramentis, abiurata omni hæresi, & hæreticis anathematizatis ab eo. Mox autem possessionibus eius publicatis vniuersaliter & proscriptis, pœnitentia illi talis iniungitur: vt infra quadraginta dies à patria sua exulaturus abscederet in seruitio pauperum Ierosolymis triennio moraturus. Interim verò singulis diebus Dominicis Ecclesias Tolosanæ vrbis nudus & discalceatus cum disciplinalibus virgis iussus est circuire, Ecclesiarum bona, quę abstulerat reddere, vsuras omnes, quas acceperat, restituere, damna pauperum, quos afflixerat, resarcire, & castrum quoddam suum, quod hæreticorum conuenticulis profanarat ab ipsis fundamentis euertere. Deus bone, quot ibi lachrymas lætitia sancta profudit, quas gratiarum actiones & laudes populus iubilans & deuotus cœlestibus choris ingessit, cùm de cauernis perfidiæ talpa talis educitur, & in Israeliticam ouem lupus rapacissimus reformatur. Posthæc illo dimisso dominus Legatus ad alios manus misit, excommunicaturus vtiq; illos, quos in magno numero vel suspicio publica, vel accusatio priuata notauerat. Nos autem vix tandem cum lachrymis exorta lætitia reuertendi pro eo quod instantia capituli nostros iam redditus exigebat, petita licentia, sub ea nobis est exceptione concessa, vt Albiensem diœcesin intraremus, commonituri principem terræ *Rogerũ* videlicet de Beders, vt & Albiensem episcopum, quem sub custodia hæreticorũ in vinculis tenebat, absolueret, & vniuersam terram suam iuxta præceptum domini legati eliminatis hæreticis emundaret. Ingredientibus ergo nobis, vnà cum supradicto Bathoniensi Episcopo illam perditissimam regionem, quę velut totius sentina malitiæ totam in se colluuionem hęresis illuc diffluentis excepit. Prędictus *Rogerus* in vltimos & inaccessibiles terræ suæ fines abscessit, tam mala conscientia profugus, quàm causæ suæ merito desperatus. oderat enim lucem veritatis, autor malitiæ, nec sustinere poterat nostrę collocutionis accessum, qui totus recesserat in opera tenebrarum. Peruenimus tamen ad quoddam munitissimũ castrum eius, quod propriè ac singulariter castri nomine incolæ nuncupabant. Ibi habitabat vxor illius cum militia magna, & familia multa nimis. Omnes ferè habitatores eiusdẽ castri, vel hæretici vel hęreticorum complices erant, licèt sola Domini virtute repressi nihil contra fidẽ, quam prędicabamus, præsumerent vel mutire. Quamuis enim essèmus in manus eorum positi, & velut in eorũ quasdam potentiæ suæ compedes hęretica vndiq; multitudine circumuenti, verbũ tamen Domini non erat alligatum, quin eos continuis inuectionibus & increpationibus feriremus. Cumq; videremus quòd nihil omninò prę sumerent respondere, iudicauimus prędictum *Rogerum* proditorem, hęreticum, & de violata Episcopi securitate periurum, eum tanquã publica excõmunicatione damnatum ex parte domini Papę ac prędictorum regum in pręsentia coniugis militumque suorum in nomine *Christi* confidenter diffidantes. Ecce à modò satis apparet quàm grande & euidens ostium patet principibus Christianis, vt *Christi* vlciscantur iniurias, ponantq; desertum quasi hortum Domini & solitudinem eius in delitias Paradisi. Ne autem vel parùm vel nihil fieri contra illos posse causentur, sciant omnes generalem fuisse in vrbe Tolosana sententiam, quòd si ista visitatio fuisset adhuc triennio retardata, vix inueniretur in ea qui nomen *Christi* ampliùs inuocaret. Super hæc autem omnia prædictus Comes sancti *Egidij* coram populo ciuitatis præstito iuramento firmauit, quòd à modò nec prece nec pretio fauebit hæreticis.

Eodem anno rex Angliæ pater transfretauit de Normannia in Angliam, & apud Wodestoke fecit *Gaufridum* filium suum, Comitem Brittanniæ, militem: qui statim post susceptionem militaris officij, transfretauit de Anglia in Normanniam, & in confinibus Francię & Normannię militaribus exercitijs operã prę stans gaudebat se bonis militibus ęquiparari: & eò magis ac magis probitatis suę gloriam quęsiuit, quo fratres suos, *Henricum* videlicet regem, & *Richardum* Comitem Pictauiæ in armis militaribus plùs florere cognouit. Et erat eis mens vna, videlicet, plus cæteris posse in armis: scientes, quòd ars bellandi, si non præluditur, cùm fuerit necessaria non habetur. Nec potest athleta magnos spiritus ad certamen afferre, qui nunquam sugillatus est. Ille qui sanguinem suum vidit; cuius dentes crepuerunt sub pugno: ille qui supplantatus

aduersarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus; qui quotiens cecidit, contumacior surrexit, cum magna spe descendit ad pugnam. *Multum enim adijcit sibi virtus lacessita*: fugitiua gloria est mens subiecta terrori. *Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam impar, tamen deuotus occurrit. Bene soluuntur sudoris præmia, vbi sunt templa victoriæ.* Eodem anno *Willielmus* Remensis Archiepiscopus venit in Angliam ad beatum *Thomam* Cantuariensem martyrem causa peregrinationis, cui rex Angliæ pater occurrens cum gaudio recepit, & dignis honorauit muneribus. Eodem anno *Alexander* Papa misit legatos suos per vniuersum orbem Romanæ Ecclesiæ subditum, ad inuitandum Ecclesiæ prælatos, vt Romam venirent in capite ieiunij anni proximò sequentis, ad solenne concilium & generale celebrandum. Quotiens enim morborum violentia celeri gressu ad animæ secreta festinat, obuias manus afferre non potest salutare consilium, nisi ex collatione multorum. Venerunt igitur in Angliam duo legati, videlicet, *Albertus* de Suma, cui commissa erat Angliæ & Normanniæ pontificum & abbatum citatio: & *Petrus* de sancta *Agatha*, cui commissa erat Scotiæ & Hibernię & insularum adiacentium Episcoporum & abbatum citatio. Idem autem *Petrus* de sancta *Agatha* pro licentia transeundi per terram regis Angliæ iurauit, tactis sacrosanctis Euangelijs, quòd in legatione sua neque regi, neque regno suo malum quæreret, & quòd per eum rediret. & ita factum est. Eodem anno *Alexander* Papa in hac forma scripsit *Iohanni* Indorum regi.

☙ Epistola *Alexandri* Papæ ad *Iohannem* regem *Indorum missa.*

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in *Christo* filio, illustri & magnifico Indorum regi, sacerdotum sanctissimo salutem, & Apostolicam benedictionem. Apostolica sedes, cui licèt immeriti præsidemus, omnium in *Christo* credentium caput est & magistra: Domino attestante, qui ait beato *Petro*, cui licèt indigni successimus, *Tu es* Petrus, *& super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Hanc siquidem petram *Christus* esse voluit in Ecclesiæ fundamentum, quam præconat nullis ventorum turbinibus nullisque tempestatibus quatiendam. Et ideò non immeritò beatus *Petrus*, super quem fundauit Ecclesiam ligandi atque soluendi specialiter & pręcipuè inter Apostolos alios meruit accipere potestatem. Cui dictum est à Domino, *tibi dabo claues regni cælorum, & portæ inferni non præualebunt aduersus eam. & quodcunque ligaueris super terram erit ligatum & in cælis; & quodcunque solueris super terram erit solutum & in cælis.* Audiueramus vtique iampridem, referentibus multis, & in fama communi, quomodo cùm sis Christianũ nomen professus, pijs vel operibus indesinenter intendere, & circa ea tuum animũ geras quę Deo grata sunt, & accepta. Sed & dilectus filius magister *Philippus* medicus & familiaris noster, qui de intentione pia, & proposito tuo, cũ magnis, & honorabilibus viris regni tui se in partibus illis verbum habuisse proponit, sicut vir prouidus & discretus, circũspectus & prudens, constanter nobis & sollicitè retulit, se manifestiùs ab his audisse, quòd tuæ voluntatis sit, & propositi erudiri catholica & Apostolica disciplina, & ad hoc feruenter intendas, vt tu & terra tuæ sublimitati commissa, nihil vnquam videamini in fide vestra tenere, quod à doctrina sedis Apostolicę dissentiat modo quolibet, vel discordet. Super quo sanè tibi sicut charissimo filio plurimùm congaudemus, & ei à quo omne donum procedit immensas gratiarum exsoluimus actiones: vota votis & preces precibus adiungentes, vt qui dedit tibi nomen Christianitatis suscipere, mẽti tuę per suã ineffabilem pietatẽ inspiret, quòd omnino velis sapere quę super omnibus articulis fidei tenere debet religio Christiana. Non enim verè potest de Christiana professione sperare salutem, qui eidem professioni verbo, & opere nõ concordat: quia nõ sufficit cuilibet nomine Christiano censeri, qui de se sentit aliud, quàm Catholica & Apostolica habeat disciplina. iuxta illud quod Dominus in Euãgelio dicit, *Non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnũ cælorum, sed qui facit voluntatẽ patris mei, qui in cælis est.* Illud autẽ nihilominus ad cõmendationem tuę virtutis accedit, quòd sicut prudens magister *Philippus* se à tuis asserit audisse, flagranti desiderio cuperes in vrbe habere ecclesiam, & Ierosolymitanum altare aliquod, vbi viri prudentes de regno tuo

manere

manere possent, & Apostolica plenius instrui disciplina, per quos postmodum tu, & homines regni tui doctrinam ipsam reciperent & tenerent. Nos autem, qui licèt insufficientibus meritis in beati *Petri* cathedra positi, iuxta Apostolum, *Sapientibus et insipientibus, diuitibus et pauperibus, nos recognoscimus debitores*, de salute tua & tuorū omnimodam sollicitudinem gerimus, & vos ab his articulis, in quibus erratis à Christiana & catholica fide, prompto animo prout tenemur ex suscepti ministerio regiminis volumus reuocare: cùm ipse Dominus beato *Petro*, quem omnium Apostolorū principem fecit, dixit, *Et tu aliquando cōuersus confirma fratres tuos*. Licèt autē graue nimis videatur & laboriosum existere ad præsentiam tuam inter tot labores & varia itineris locorū discrimina, & inter longas & ignotas oras quemlibet à nostro latere destinare: considerato tamen officij nostri debito, & tuo proposito & intentione pensata, præfatum *Philippum* medicum & familiarem nostrum, virum vtique discretum, circumspectum, & prouidum, ad tuam magnitudinem mittimus, de *Iesu Christi* misericordia confidentes, quòd si volueris in eo proposito & intentione persistere, quam te, inspirante Domino, intelligimus concepisse; de articulis Christianæ fidei, in quibus tu & tui à nobis discordare videmini, in proximo per Dei misericordiam eruditus, nihil prorsus timere poteris, quod de errore tuam vel tuorum salutem prępediat, vel in vobis nomen Christianitatis offuscet. Rogamus itaque excellentiam regiam, monemus, & hortamur in Domino, quatenus eundem *Philippum*, pro reuerentia beati *Petri* & nostra, sicut virum honestum, discretum, & prouidum, & à nostro latere destinatum, debita benignitate recipias, & reuerenter & deuotè pertractes. & si tuæ voluntatis est & propositi, sicut omninò decet esse, vt erudiaris Apostolica disciplina, super his, quæ idem *Philippus* ex nostra tibi parte proponet: ipsum diligenter audias, & exaudias, & personas honestas & literas tuo sigillo sigillatas, quibus propositum & voluntatem tuam possimus plenè cognoscere, ad nos cum ipso transmittas: quia quanto sublimior & maior haberis, & minùs de diuitijs & potentia tua videris inflatus, tanto libentiùs, tam de concessione Ecclesiæ in vrbe, quàm etiam de conferendis altaribus in Ecclesia beati *Petri* & *Pauli*, & Ierosolymis in Ecclesia sepulchri Domini, & in alijs, quæ iustè quæsieris tuas curabimus petitiones admittere, & efficaciùs exaudire, vtpote qui desiderium tuum super hoc, quod multa commendatione dignum extitit, modis omnibus, quibus secundum Deum possumus, volumus promouere, & tuam & tuorum animas desideramus Domino lucrifacere. Data Venetiæ in Riuo alto, quinto Kal. Octobris.

Eodem anno *Richardus* Comes Pictauis venit cum exercitu magno ad Assiensem ciuitatem, & inuenit ibi Comitem Bigorniæ in carcere ciuium incarceratum, quem ciues tradiderunt ei. & ipse Comes Bigorniæ tradit Comiti Pictauis pro liberatione sua Clarum montem & castellum de Mumbrun. Deinde cepit Genzai & Martillan, & Grumuile, & Agenuile, & Tailebeburc, & Ponz, & omnia ista castella in terram deiecit. & Bugrius Comes de Engolismo reddidit ei ciuitatem Engolismi, & castellum de Muntiniac; & ipse eorum mœnia subuertit.

ANno gratiæ 1179. qui erat annus vicesimus quintus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, idem *Henricus* fuit in Anglia die natalis Domini apud Wintoniam. Infra illud natale Domini in Anglia apud **Grenehale** in territorio de **Derlingtun** eleuauit se terra in altum, ad similitudinem proceræ turris: & ita remansit ab hora diei nona immobilis vsque ad vesperam, & tunc cecidit cum tam horribili strepitu, quòd vicinos terruit omnes, & absorbuit eam tellus, & fecit ibidem puteum profundissimum, qui est ibi in testimonium rei vsque in hodiernum diem. Post natale Domini venerunt de Hibernia in Angliam, *Laurentius* Dublinensis, & *Catholicus* Tuamensis, Archiepiscopi, & quinque, vel sex Episcopi, Romam ad concilium ituri. similiter de regno Scotiæ transierunt per Angliam Episcopi & abbates quàm plures. & illi omnes tam de Hibernia quàm de Scotia & alijs insulis per Angliam transeuntes, pro licentia transeundi iurauerunt, quòd neque regi neque regno eius damnum quærerent. De Anglia autem quatuor Episcopi tantum Romam profecti sunt: videlicet, *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & *Iohannes* Norewicensis Episcopus & *Robertus* Herefordensis Episcopus, & *Reginaldus* Bathoniensis Episcopus, & Abbates quàm plures. Episcopi autem Angliæ constanter asseruerunt, quòd ad generale concilium

domini Papæ quatuor Episcopi de Anglia tantùm Romam mittendi sunt. Congregatis itaque vniuersis Romæ in præsentia domini Papæ *Alexandri*, ipse Papa in Lateranensi Ecclesia, in eminentiori loco cum Cardinalibus suis, & præfectis & senatoribus, & consulibus vrbis, constitutus, feria secunda tertiæ hebdomadæ Quadragesimæ, quę tertio nonas Martij euenit, primum concilij sui diem celebrauit. similiter secundum concilij sui diem celebrauit quarta feria sequentis hebdomadę, quę secundo Idus Martij euenit. In quo concilio *Willielmus* Remensis Archiepiscopus factus est præsbyter Cardinalis ad titulum sanctæ *Sabinæ*, & *Henricus* abbas Clareualensis factus est Episcopus Cardinalis Albanensis. Et dominus Papa tertium diem concilij sui celebrauit, secunda feria, ante dominicam in Ramis palmarum, quæ quarto decimo Kalendarum Aprilis euenit. In quibus hæc decreta subscripta generaliter obseruanda constituit. 15

Decreta *Alexandri* Papæ, de Romano *Pontifice eligendo.*

LIcèt de vitanda discordia Romani Pontificis in electione manifestè satis à prædecessoribus nostris constituta manauerint: quia tamen sæpè post illa, per improbæ ambitionis audaciam, grauem passa est scissuram Ecclesia, nos etiam ad malum hoc euitandum de consilio fratrum nostrorum, & sacri approbatione concilij aliquid decernimus adiungendum. Statuimus igitur, vt si ab inimico fortè homine superseminante Zizania inter Cardinales de substituendo Pontifice non potuerit esse plena cōcordia: duabus partibus concordantibus, cùm tertia pars concordare noluerit, aut sibi alium præsumpserit nominare, ordinare, ille absque vlla exceptione ab vniuersa Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus electus fuerit, & receptus. Si quis autem de tertiæ partis vocatione vel nominatione confisus, quia ratione non potest nomen sibi vsurpauerit, tam ipse, quàm qui eum receperint, excommunicationi subiaceant, & totius sacri ordinis priuatione multentur: ita vt viatici eis nisi tantum in extremis communio denegetur, & nisi resipuerint, cum *Dathan* & *Abiram*, quos terra viuos deglutiuit, accipiant portionem. Præterea si a paucioribus aliquis quàm a duabus partibus electus fuerit ad Apostolatus officium, nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumatur, & prædictæ pœnæ subiaceat, nisi humiliter voluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum canonicis constitutionibus præiudicium generetur, in quibus maioris, & sanioris partis debet præualere sententia: quia quod eis in dubium venerit superioris poterit iudicio definiri. In Romana verò Ecclesia spirituale aliquid constituitur, quia non potest ad superiorem recursus haberi. 20 30

Qualiter prælati debeant proferre sententiam in *subiectos.*

REprehensibilis valdè consuetudo in quibusdam partibus inoleuit, vt cùm fratres & coepiscopi nostri, seu etiam archidiaconi, appellantes quosdam in causis suis existimant, nulla penitus admonitione præmissa, suspensionis & excommunicationis in eos sententiam ferunt. Alij etiam dum superioris sententiam & disciplinam canonicam reformidant, sine vllo grauamine appellationem obijciunt, & defensionem iniquitatis vsurpant, quod ad præsidium innocentium dignoscitur institutum. Quocirca vel prælati sententia valeat grauare subiectos, vel subditi pro sola voluntate sub appellationis obtentu correptionem valeant eludere prelatorum; presenti decreto statuimus, vt nec prelati, nisi canonica admonitione premissa suspensionis vel excommunicationis sententiā proferant in subiectos, nisi fortè talis sit culpa, quæ ipso suo genere suspēsionis vel excommunicationis pœnam inducat, nec subiecti contra disciplinam Ecclesiasticam ante causæ ingressum in vocem appellationis erumpant. Si verò quisquam pro sua necessitate crediderit appellandum, competens ei ad prosequendam appellationem terminus præfigatur. Infra quem si fortè prosequi neglexerit, liberè tunc Episcopus auctoritate sua vtatur. si autem in quocunque negotio aliquis appellauerit, & eo qui appellatus fuerit veniente qui appellauerit venire neglexerit: si proprium quid habuerit, 40 50

habuerit, competentem illi recompensationem faciat expensarum, vt hic saltem deterritus in grauamen alterius non facilè quis appellet. Præcipuè verò, & in locis religiosis, volumus obseruari, nè monachi siuè quicunq; religiosi, cùm pro aliquo excessu fuerint corrigendi, contra regularem prælati sui & capituli disciplinam appellare præsumant: sed humiliter ac deuotè suscipiant quod pro salute sua sciant ijs iniunctum.

Qualiter Prælati debeant cum subiectis hospitare.

10 CVm Apostolus se & suos proprijs manibus decreuerit exhibendos, vt locum prædicandi auferret pseudoapostolis, & illis, quibus prędicabat nō onerosus existeret: graue nimis & emendatione dignum esse dignoscitur, quòd quidam fratrū & coepiscoporum nostrorū ita graues in procurationibus subditis suis existūnt, vt pro huiusmodi causa ipsa etiam Ecclesiastica ornamēta subditi exponere compellantur, & longi temporis victum breuis hora consumat. Quocirca constituimus, quòd archiepiscopi parochias visitantes, pro diuersitate prouinciarū & facultatibus Ecclesiarum quadragesimum vel quinquagesimum euectionis numerum, Episcopi verò vicesimum, aut tricesimum, Cardinales viginti aut viginti quinque nequaquam excedant; archidiaconi quinque aut septem, decani, constitutis sub ipsis duobus equis, contenti existant. nec 20 cum canibus venatorijs proficiscantur, & auibus, nec sumptuosas epulas requirant: sed cum gratiarum actione recipiant, quod honestè & competenter illis fuerit ministratū. Prohibemus etiam, ne subditos suos talleijs & exactionibus Episcopi grauare præsumant, & ita procedant, vt non quæ sua sunt, sed quæ *Iesu Christi* quærere videantur. Cùm enim dicat Apostolus, *Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parētes filijs*, multum longè à paterna pietate videtur, si præpositi subiectis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris debent more fouere. Archidiaconi verò, siue decani, nullas exactiones vel taillias in presbyteros siue clericos exercere præsumant. Sanè quod de prædicto numero vectionum secundum tolerantiam dictum est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores fuerint redditus & Ecclesiasticæ facultates. In 30 pauperibus autem locis tantam volumus teneri mensuram, vt ex accessu maiorū minores non doleant se grauari, ne sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis vti solebant, plurium sibi credant potestatem indultam. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquotiens superuenerint, vt si manifesta & rationabilis causa extiterit, cum charitate moderatum auxilium valeant postulare.

Ne noui census imponantur Ecclesijs.

CVm in Ecclesiæ corpore omnia debeant ex charitate tractari, & quod gratis receptum est, gratis debeat impendi: horribile nimis est quòd in quibusdā Ecclesijs 40 locū venalitatis perhibetur habere, ita vt pro Episcopis vel abbatibus, seu quibuscunq; personis Ecclesiasticis ponendis in sede, seu introducendis presbyteris in Ecclesia, nec non pro sepulturis & exequijs mortuorum, & benedictionibus nubentium, seu alijs Ecclesiasticis sacramentis requiratur; & non possit ille qui indiget ista percipere, nisi manum implere curauerit largitoris. Putant etiam sibi ex hoc plures licere, quia legem mortis de longa inualuisse consuetudine arbitrantur, non satis, quia cupiditate excæcati sunt, attendentes, quòd tanto grauiora sunt crimina, quanto diutiùs animum tenuerint alligatum. Ne igitur hoc de cætero fiat, vel pro personis Ecclesiasticis deducendis ad sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu in benedicendis nubentibus, siue alijs sacramentis exigatur, districtiùs inhibemus. Siquis au- 50 tem contra hoc venire præsumserit, portionem cum *Giezi* se nouerit habiturum, cuius factum turpis muneris exactione imitatur. Prohibemus insuper, ne ab Episcopis vel abbatibus, alijsue prælatis, noui census imponantur Ecclesijs, nec veteres augeantur, nec partem redditituum suis vsibus appropriare præsumant: sed libertatem, quam maiores sibi conseruari desiderant, minoribus quoque suis bona voluntate conseruent. Si quis autem aliter egerit, irritum quod egerit habeatur.

Prohibentur Christiani ne seruiant Saracenis.

ITa quorundam animos occupauit sæua cupiditas, vt cùm glorientur nomine Christiano, Saracenis arma deferant, & pares aut etiam superiores in malitia fiant eis, cùm ad expugnandos Christianos eis arma & necessaria subministrant. Sunt etiã, qui pro sua cupiditate in galeis, & piraticis Saracenorum nauibus, regimen & curam gubernationis exercent. Tales igitur ab Ecclesiæ communione præcisos, & pro sua iniquitate excommunicationi subditos, & rerum suarum & per principes catholicos & consules ciuitatum priuationi militari, & capientium seruos si capti fuerint, fore censemus. Præcipimus etiam vt per Ecclesias maritimarum vrbium crebra & solennis excommunicatio in eos proferatur. Excommunicationis pœnæ subdantur, qui Romanos, aut alios Christianos pro negotiatione aut alijs honestis causis nauigio vectos, aut capere aut rebus suis spoliare præsumunt. Illi etiam qui Christianos naufragium patientes, quibus secundum regulam fidei auxilio esse tenentur, damnosa cupiditate rebus suis spoliare præsumunt, nisi ablata reddiderint, excommunicationi se nouerint subiacere.

Ne torneamenta fiant.

FÆlicis memoriæ Papæ *Innocentij* & *Eugenij* prædecessorum nostrorum vestigijs inhærentes, detestabiles nundinas vel ferias, quas vulgò torneamenta vocant, in quibus milites ex dicto conuenire solent, & ad ostentationem virium suarum, & audaciæ, temerè congrediuntur, vnde mortes hominum & pericula animarum sæpè proueniunt, fieri prohibemus. Quòd siquis eorum ibi mortuus fuerit, quamuis ei pœnitentia non denegetur, Ecclesiastica tamen careat sepultura.

De Treugis seruandis.

TReugas à quarta feria post occasum solis vsque ad secundam feriam post ortum solis, & ab Aduentu Domini vsque ad Octauas Epiphaniæ, & à Septuagesima vsque ad Octauas Paschæ, ab omnibus inuiolabiliter obseruari præcipimus. Siquis autem treugam infringere tentauerit, post tertiam commonitionem si non satisfecerit, Episcopus suus excommunicationis sententiam dictet, & scriptam vicinis Episcopis annuntiet. Episcoporum autem nullus excommunicatum in communione suscipiat, immo scripto susceptam sententiam quisque confirmet. si quis autem hoc violare præsumpserit, ordinis sui periculo subiaceat. & quoniam funiculus triplex difficile rumpitur, præcipimus vt Episcopi ad solum Deum & salutem populi habentes respectum, omni cupiditate sopita, ad pacem firmiter tenendam mutuum in consilium & auxilium impendant, nec alicuius amore vel odio prætermittant. Quòd si quis in hoc opere Dei tepidus inuentus fuerit, damnum propriæ dignitatis amittat.

De abolendis ordinationibus ab Antipapis introductis.

QVod à prædecessore nostro fœlicis memoriæ Papa *Innocentio* factum est innouantes, ordinationes ab *Octauiano*, *Guidone*, heresiarchis nec non & *Iohanne* Strumensi qui eos secutus est, factas, & ab ordinatis ab ijs irritas esse censemus. adijcientes etiam vt qui dignitates Ecclesiasticas seu beneficia per prædictos scismaticos acceperunt, careant impetratis. Alienationes etiam siue inuasiones quæ per eosdem scismaticos, seu per Laïcos factæ sunt, de rebus Ecclesiasticis omni careant firmitate, & ad Ecclesiam sine omni onere reuertantur. Si quis autem contraire præsumpserit, excommunicationi se nouerit subiacere. Illos autem qui sponte sacramenta de tenendo scismate præstiterunt, à sacris ordinibus & dignitatibus decernimus manere suspensos.

Quales

Quales debent esse, qui eligendi sunt ad *regimen ecclesiæ.*

CVm in cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministerijs, & ætatis maturitas & grauitas morum, & literarum scientia sit quærenda: multò fortiùs in episcopo hoc inquiri oportet, qui ad curam aliorum positus, in seipso debet ostendere, qualiter alios oporteat in domo Domini conseruare ea propter, ne quod à quibusdam ex necessitate temporis factum est in exemplum trahatur à posteris; præsenti decreto statuimus vt nullus in episcopum eligatur, nisi qui iam tricessimum annum ætatis egerit, & de legitimo sit matrimonio natus: qui etiã vita & scientia commendabilis demonstretur. Cùm autem, qui electus fuerit, & confirmationem electionis acceperit, & ecclesiasticorum bonorum administrationem habuerit, decurso tempore de consecrandis episcopis à canonibus definito, ad quem spectant beneficia quæ habuerat *distribuẽdi, de his liberam obtineat facultatem. Inferiora etiam ministeria vtputa Decanatus, Archidiaconatus, & alia, quæ animarum curam habent annexam, nullus omninò accipiat, sed nec parochialium ecclesiarum regimen, nisi qui iam vicesimum quintum annum ætatis habuerit, & qui scientia & moribus commendabilis existat. Cùm autem assumptus fuerit, si Archidiaconus in Diaconum: Decanus & reliqui admoniti non fuerint, præfixo à canonibus tempore in presbyteros ordinati, & ab illo remoueãtur officio, & alij conferatur, qui & velit & possit illud conuenienter implêre, nec prosit eis appellationis diffugium, si fortè in transgressione constitutionis istius per appellationem se voluerit tueri. Hoc sanè non solùm de promouendis, sed de his etiam, qui iam promoti sunt, si canones non obsistant, præcipimus obseruandum. Clerici sanè si contra formam istam quenquam elegerint, & eligendi potestate tunc priuatos, et ab ecclesiasticis beneficijs triennio nouerint se suspensos. Dignum est enim, vt quos Dei timor à malo non reuocat, ecclesiasticæ saltem coerceat seueritas disciplinæ. Episcopus autem, si aut contra hoc fecerit, aut consenserit fieri, in conferendis prædictis officijs potestatem suam amittat, & per capitulum, aut per Metropolitanum, si etiam capitulum concordare nequiuerit, ordinetur.

al. disponendi

De Hæreticis.

SIcut ait beatus *Leo, Licèt ecclesiastica disciplina sacerdotali contenta iudicio cruentas effugiat vltiones*, catholicorũ tamen principũ constitutionibus adiuuatur, vt sæpè quærant homines salutare remedium, dum corporale super se metuerint euenire suppliciũ. Eapropter quia in Wasconia, Albegesio, & alijs locis ita hæreticorum, quos alij Catarros, alij Publicanos, alij Paterinos, alij alijs nominibus vocant, inualuit damnata peruersitas, vt iam non in occulto sicut alibi nequitiam suam exerceant: sed errorem suum publicè manifestant, & ad consensum suum simplices attrahant & infirmos: eos & defensores eorum & receptores anathemati decernimus subiacere, & sub anathemate prohibemus, ne quis ipsos in domo vel in terra sua tenere vel fouere, vel negotiationem cum eis exercere præsumat. Si autem in hoc peccato decesserint, nec sub priuilegiorum nostrorum quibusque obtentu indultorum, ne sub aliqua quacunque occasione oblatio pro eis fiat, aut inter Christianos accipiant sepulturam. De Brabançonibus, & Arragonensibus, Nauarrijs, & Basclis, & Coterellis, qui tantam in Christianos immanitatem exercent, vt nec ecclesijs, nec monasterijs deferant, nec viduis aut pupillis, nec pueris, aut senibus, nec cuilibet parcant ætati, aut sexui; sed more Paganorum omnia perdant, & vastent. Similiter constituimus etiam, vt ipsi, qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel fouerint, vel religiones, in quibus talia debacchantur in Dominicis & alijs diebus solennibus per ecclesias excommunicati publicè nunciẽtur, & eadem omninò sententia & pœna cum prædictis hæreticis habeantur astricti, nec ad communionem recipiantur ecclesiæ, nisi societate illa pestifera & hæresi abiuratis. Relaxatos autem se nouerint à debito fidelitatis seu hominij aut totius obsequij, dum in tanta ini-

quitate

quitate permanserint,quicunq; pacto illis teneantur annexi. Illis autem cunctisque fidelibus in remissionem iniungimus omnium peccatorum,vt tantis cladibus se viriliter opponant,& contra eos armis tueantur populum Christianum.Confiscentur quoque bona eorum, & liberum sit principibus huiusmodi pestilentes homines subijcere seruituti. Qui autem in vera pœnitentia ita discesserint,& peccatorum indulgentiam,& fructum mercedis æternæ se non dubitent habituros.Nos autem de misericordia Dei, & beatorum *Petri* & *Pauli* Apostolorum authoritate confisi, fidelibus Christianis, qui contra eos susceperint,&ad eorum siue aliorum prælatorum consilium,ad eos decertauerint expugnandos,biennium de iniuncta pœnitentia relaxamus:aut si longiorem ibi moram habuerint,episcoporū discretioni, quibus huius rei cura fuerit iniuncta, committimus, vt ad eorum arbitrium secundum modum laboris maior eis indulgentia tribuatur.Illos autem, qui admonitionem episcoporum in huiusmodi parere contempserint,à perceptione corporis & sanguinis Domini iubemus esse immunes.Interim verò eos,qui ardore fidei ad expugnādum eos laborem istum assumpserint,sicut eos, qui sepulchrum Domini visitant,sub ecclesiæ defensione recipimus, & ab vniuersis inquietationibus,tam in rebus quàm in personis, statuimus manere securos. Si verò quisquam interim eos molestare præsumpserit, per episcopum loci excommunicationis sentētia feriatur,& talis sententia ab omnibus obseruetur,donec & ablata reddantur, & de illatis damnis congruè satisfaciat. Episcopi verò siue presbyteri,qui talibus fortè non restiterint,officij suspensione multentur,donec misericordiā sedis Apostolicæ obtineāt. 20

Leprosi semetipsis priuatam habeant ecclesiam,& cœmiterium.

CVm dicit Apostolus *Paulus abundantiorem honorem membris inferioribus deferendum*; è contra quidam quæ sua sunt non quæ *Iesu Christi* quærentes leprosis qui cum sanis habitare non possunt,vel ad ecclesiam cum alijs conuenire, ecclesias & cœmiteria non permittunt habere,nec proprij vicarij ministerium sacerdotis. Quod quia procul à pietate Christiana esse dignoscitur,de benignitate Apostolica constituimus, vt vbicunq; tot sub communi vita fuerint congregati, quòd ecclesiam cum cœmiterio sibi constituere & proprio valeant gaudere presbytero sine contradictione aliqua permittantur habere. Caueant tamen vt iniuriosi veteribus ecclesijs nequaquam existant, de iure parochiali. Quod enim pietate conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare.Statuimus etiam, vt de ortis & nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur. 30

Ne Christiani habitent cum Iudæis vel Sarracenis.

IVdæi siue Sarraceni nec sub Alexandrorum puerorum obtentu, nec pro seruitio vel aliqua qualibet causa Christiana mancipia in domibus suis permittantur habere.Excommunicentur autem,qui cum ijs prēsumpserint habitare,testimonium quoq; Christianorum aduersus Iudæos in omnibus causis, cùm illi aduersus Christianos testibus suis vtantur,recipiendum esse censemus: & anathemate decernimus esse feriēdos,quicunq; Iudæos Christianis voluerint in hac parte præferre, cùm eos Christianis oporteat subiacere,& ab ijs pro sola humanitate foueri.Si qui verò præterea Deo inspirante ad fidem se conuerterint Christianam à possessionibus nullatenus excludantur, cùm melioris condicionis conuersos ad fidem esse oporteat, quàm antequam fidem susciperent habebantur. Si autem secus factum fuerit,principibus seu potestatibus eorundem locorum sub pœna excommunicationis iniungimus, vt portionem hæreditatis & bonorum suorum ex integro eis faciant exhiberi. 40

50

Ne monachus vel alius religiosus recipiatur sub pretio.

MOnachi non sub pretio recipiantur in monasterio,non peculiū permittātur habere; nō singuli per villas & oppida siue quascūq; parochiales ponātur ecclesias: sed in

in maiori conuentu aut cum aliquibus Fratribus maneant, nec soli inter seculares homines spiritualium hominum conflictum expectent: *Solomone* dicente, *Væ soli, nam cadit & non est qui eum subleuet*. Si quis autem exactus à sua receptione aliquid dederit, ad sacros ordines non accedant, is autem qui eum receperit officij sui priuatione multetur. Si verò peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit pro iniuncta administratione permissum, à communione altaris remoueatur, & qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. Quod etiam de diuersis religiosis præcipimus obseruari. Abbas autem qui diligenter ista non curauerit officij sui iacturam se nouerit incursum, prioratus verò sine obedientiæ pretij datione nulli tradantur. Alioquin dantes & accipientes à ministerio ecclesiastico fiant alieni. Priores verò cùm in conuentualibus ecclesijs fuerint constituti, nisi pro manifesta & rationabili causa non mutentur; videlicet si dilapidatores fuerint, si incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amouendi meritò videantur, aut si etiam pro necessitate maioris officij de consensu fratrum fuerit transferendus.

Ne aliquis multas habeat ecclesias.

QVoniam nonnulli modum auariciæ non ponentes, & diuersas dignitates ecclesiasticas, & plures ecclesias parochiales propter sanctorũ canonum instituta nituntur adquirere, ita vt cum vnum officium vix implere sufficiant stipendia sibi vendicet plurimorum, ne id de cætero fiat districtiùs prohibemus. Cùm igitur vel ecclesiasticum ministerium committi debuerit, talis ad hoc persona quæratur, quæ residere in loco, & causam eius per seipsũ valeat exercere. Quod si aliter actũ fuerit, & qui receperit, quod contra sacros canones receperit, amittat, & qui dederit, largiendi potestate priuetur, & quia in tantum iam quorundam processit ambitio, vt non duas vel tres, sed sex aut plures perhibeãtur habere, cùm nec duabus possint debitam prouisionem impendere, per fratres & coepiscopos nostros hoc emendari præcipimus, & de multitudine canonibus inimica, quæ dissolutionis materiam & euagationis inducit, & certum continet periculum animarum eorum, qui ecclesijs deseruire valeant indigentiam subleuari. Præterea quia in tantum laicorum quorundam processit audacia, vt episcoporum authoritate neglecta clericos instituant in ecclesijs, & remoueant etiam cùm voluerint; possessiones quoque atque alia ecclesiastica bona pro sua plærumque voluntate distribuant, & tam ecclesias ipsas quàm homines earum taillis & exactionibus grauare præsumunt, Eos siquidem qui à modò ista commiserint, anathemate decernimus esse feriendos. Presbyter autem siue clericus, qui ecclesiam sine proprij episcopi authoritate per laicos receperit, communione priuetur; & si persistiterit, à ministerio ecclesiastico & ordine deponatur. Sanè quia laici quidam ecclesiasticas personas & ipsos etiam episcopos iudicio suo stare compellunt: eos qui de cætero id præsumpserint à communione fidelium decernimus segregandos. Prohibemus etiam ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes, in alios laicos possint aliquo modo transferre. Si quis verò receperit, & ecclesiæ non reddiderit, Christiana sepultura priuetur.

Ne manifestus Vsurarius recipiatur ad *communionem altaris.*

QVia in omnibus ferè locis crimen vsurarum inualuit; vt multi negotijs prætermissis quasi licitè vsuras exerceant; & qualiter vtriusque testamenti pagina condemnetur, non attendunt: ideò constituimus, vt vsurarij manifesti nec ad communionem recipiantur altaris, nec Christianam, si in hoc peccato decesserint, accipiant sepulturam, sed nec oblationem eorum quisquam accipiat. Qui autem acceperit, aut Christianæ tradiderit sepulturæ, & ea, quæ acceperit reddere compellatur, & donec ad arbitrium sui episcopi satisfaciat ab officij sui executione maneat suspensus.

De

De testamentis Clericorum.

CVm in officijs charitatis primò videamur illis obnoxij, à quibus beneficium nos cognouimus recepisse, è contra quidam clerici cùm ab ecclesijs suis multa bona perceperunt, bona per ecclesias acquisita in alios transferre præsumũt. Hoc igitur quia in antiquis canonibus constat esse inhibitum, nos etiam nihilominus inhibemus. Indemnitati itaq; ecclesiæ prouidere volentes, siue intestati decesserint, siue alijs conferre voluerint, penes ecclesias eadem bona præcipimus remanere. Præterea quoniam quidam in quibusdam partibus sub pretio statuuntur, qui decani vocantur, & pro certa quantitate pecuniæ episcopalem iurisdictionem exercent, pręsenti decreto statuimus, vt qui de cætero id pręsumserit, officio suo priuetur, & episcopus conferendi hoc officium potestatem amittat. 10

De ordinatione ecclesiarum.

CVm in cunctis ecclesijs quod pluribus & senioribus fratribus visum fuerit incunctanter debet obseruari, graue nimis & dignissimũ reprehensione, quòd per quasdam ecclesias pauci, quoniam non tam de ratione quàm de propria voluntate ordinationem multorum impediunt, & ordinationem ecclesiasticam procedere non permittunt. Quocirca præsenti decreto statuimus, vt nisi à paucioribus & minoribus rationabile aliquid fuerit ostensum, appellatione remota præualeat semper, & suum consequatur effectum, quod à maioris & senioris consilij parte fuerit constitutum. Nec constitutionem nostrã impediat, si aliquis ad conseruandam ecclesiæ suæ consuetudinem se iuramento dicat esse constrictum. Nõ enim dicenda sunt iuramenta sed periuria potiùs, quæ contra vtilitatem ecclesiasticam, & sanctorum patrum veniunt instituta. Si quis autem huiusmodi consuetudines, quæ nec ratione iuuantur, nec sacris congruunt institutis, iurare præsumpsit, donec condignam egerit pœnitentiam, à Dominici corporis perceptione existat alienus. 20

De præsentatione Clericorum.

QVum in quibusdam locis fundatores ecclesiarum aut hæredes eorum potestate, in quam ecclesia eos hucusq; sustinuit, abijciuntur: & quum in Dei ecclesia vnus debeat esse qui præsit, ipsi plures sine respectu subiectionis eligere moliuntur, & quum vna ecclesia vnius debeat esse rectoris, pro sua defensione plurimos repræsentant. Quocirca præsenti decreto statuimus, vt si plures partes fundatorum se in contraria vota diuiserint, ille præficiatur ecclesiæ, qui moribus iuuatur & meritis, & plurimorum eligitur & probatur assensu. Si autem hoc sine scandalo esse nequiuerit, ordinet antistes ecclesiam sicut meliùs secundum Deum nouerit ordinandam, & idipsum faciat etiam si de iure patronatus quæstio emerserit inter aliquos, & si cui competat infra tres menses fuerit definitum. 30

De pace seruanda. 40

INnouamus etiam, vt presbyteri, clerici, monachi, conuersi, peregrini, mercatores, rustici, euntes & redeuntes, & in agricultura existentes, & animalia, quibus arant, & quæ cætera portant in agrum congrua securitate lætentur: nec quisquam alicubi nouas rectorũ exactiones, sine authoritate & consensu regũ & principum, statuere, aut statutas de nouo tenere, aut veteres attentare aliquo modo præsumant. Si quis autem contra hoc fecerit, & commonitus non destiterit donec satisfaciat, communione careat Christiana.

Ne ecclesiastica beneficia alicui permittantur, *antequam vacent.* 50

NVlla ecclesiastica beneficia, seu etiam ministeria, vel ecclesiæ alicui tribuantur, seu promittantur, antequam vacent, ne desiderare quis mortem proximi videatur, in cuius locum, & beneficium se crediderit successurum. Cùm enim id etiã in ipsis gentiliũ legibus inueniatur inhibitũ, turpe nimis est & diuini plenũ animaduersione iudicij, si

si locum in ecclesia Dei futuræ successionis expectatio habeat, quam etiam ipsi gentiles homines condemnare curauerunt. Cùm verò præbendas ecclesias, seu quælibet officia in aliqua ecclesia vacare contigerit, vel si etiam modò vacant, non diu maneant in suspenso, sed infra sex menses personis, quæ dignè administrare valeant, conferantur. Si autem episcopus, vbi ad eum spectauerit conferre distulit, per capitulum ordinetur. Quòd si ad capitulum electio pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc nòn fecerit, episcopus secundum Deum hoc cum religiosorum virorum consilio exequatur. Aut si omnes fortè neglexerint, metropolitanus de episcopis secundum Deum absque illorum contradictione disponat.

10

❧ Ne aliquis ordinetur sine certo titulo.

EPiscopus si aliquem sine certo titulo, de quo necessaria vitæ percipiat in diaconum vel presbyterum ordinauerit; tamdiu ei necessaria subministret, donec in aliqua ei ecclesia conuenientia stipendia militiæ clericalis assignet, nisi talis fortè ordinatus extiterit, qui de sua vel paterna hæreditate subsidium vitæ possit habere.

❧ Ne clerici in sacris ordinibus constituti *focarias habeant.*

20

CLerici in sacris ordinibus constituti, qui mulierculas in domibus suis sub incontinentiæ nota tenuerint, aut abijciant eas & continenter viuant, aut beneficio & officio fiant ecclesiastico alieni. Quicunque in incontinentia illa, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, & quinque ciuitates igne consumpsit, deprehensi fuerint laborare: si clerici fuerint, eijciātur à clero, vel ad agendam pœnitentiam in monasterio retrudantur: si laici, excommunicationi subdantur, & à cœtu fidelium fiant penitùs alieni. Monasteria præterea Sanctimonialiū si quisquam clericus sine manifesta & necessaria causa frequentare præsumpserit, per episcopum arceatur, & si non destiterit à beneficio ecclesiastico reddatur immunis.

30

❧ Ne laici imponant ecclesijs onera.

NOn minùs pro illorum peccato qui faciunt, quàm pro illorum detrimento qui sustinent, graue nimis esse dignoscitur, quòd in diuersis partibus mundi rectores & consules ciuitatum, necnon & alij, qui potestatem videntur habere, tot ecclesijs onera frequenter imponunt, & ita grauibus eas & crebris exactionibus premunt, vt deterioris conditionis sub eis sacerdotium factum videatur, quàm sub *Pharaone* fuerit, qui Dominicæ legis notitiam non habebat. Ille quidem omnibus alijs seruituti subditis sacerdotes suos & possessiones eorum in pristina libertate dimisit, & de publico eis alimoniam ministrauit, isti verò vniuersa ferè onera sua imponunt ecclesijs, & tot angarijs ipsam affligunt, vt illud ei, quod *Ieremias* deplorat, competere videatur, *Princeps prouinciarum facta est sub tributo.* Siue quidem fossata seu expeditiones, seu alia quælibet sibi arbitrentur agenda, de bonis ecclesiarum, clericorum, & pauperum, *Christi* vsibus deputatis, cuncta volunt ferè complere. Iurisdictionem etiam, & authoritatem episcoporū & aliorū prælatorū ita euacuant, vt nil potestatis ei videatur in suis hominibus remansisse. Super quo dolendum, pro ecclesijs dolendum est, nihilominus & pro ipsis, qui timorem Dei & ecclesiastici ordinis reuerentiā vidētur penitus abiecisse. Quocirca sub anathematis districtione seueriùs prohibemus, ne talia de cætero attentare presumant, nisi episcopus vel clericus tantam necessitatem & vtilitatem inspexerit, vt absque coactione ad reuelandas communes necessitates, vbi laicorum non suppetant facultates, subsidia per ecclesias existiment conferenda. Si autem consules aut alij de cætero ista commiserint, & commoniti fortè desistere noluerint, tam ipsi quàm fautores eorum excommunicationi se nouerint subiacere, nec communioni fidelium reddantur, nisi satisfactionem fecerint competentem.

(40 and 50: line numbers in margin)

❧ Vt

consilio, quàm de minorum discretione quorundam exceditur, & remouenda ea in quibus excedunt & quæ dubitationem faciunt decernimus declaranda. Ecclesias sanè & decimas de manu laicorum sine consensu episcoporum tam illas quàm quoscunque alios religiosos recipere prohibemus. dimissis etiam quas contra tenorem istum moderno tempore receperint. Excommunicatos & nominatim interdictos tam ab illis quàm ab omnibus alijs iuxta episcoporum sententiam statuimus euitandos. In ecclesijs suis quæ ad eos pleno iure non pertinent instituendos presbyteros episcopis repræsentent, vt eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis verò pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos autem inconsultis episcopis non audeant remouere. Si verò Templarij siue Hospitalarij ad ecclesiam interdictam venerint, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum officium admittantur, nec tunc ibi sepeliant corpora interdictorũ. De fraternitatibus autem hoc constituimus, vt si non se prędictis fratribus omninò reddiderint, sed in proprietatibus suis duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam sicut in alios parochianos suos exerceant, cùm pro suis excessibus fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum est ab alijs quoque religiosis, qui præsumptione sua viam præripiunt, & contra canonicas eorum sententias & tenorem priuilegiorum nostrorum venire præsumunt, præcipimus obseruari. Si autem contra institutum hoc venerint; & ecclesiæ in quibus ista præsumpserint, subiaceant interdicto, & quod egerint irritum & vacuum habeatur. His itaque decretis promulgatis, & ab vniuerso clero & populo circumstante receptis, episcopi & cæteri viri ecclesiastici, qui conuenerant, cum munere benedictionis licentiam repatriandi accipere meruerunt.

EOdem anno rex Angliæ filius redijt de Normannia in Angliam in medio Quadragesimæ, & ad Pascha sequens ipse & rex pater suus fuerunt Wintoniæ. Et post Pascha *Richardus* de Luci Iusticiarius Angliæ, relicta iusticiaria potestate, factus est canonicus regularis in Abbatia sua de Leues, quam ipse in fundo suo fecerat, & bonis multis ditauerat; & paulò pòst ibidem obijt. Quo defuncto dominus rex pater magno celebrato concilio apud Windeshores communi consilio Archiepiscoporum, Episcoporum, Comitum & Baronum, coram rege filio suo, diuisit Angliam in quatuor partes: & vnicuique partium præfecit viros sapientes ad faciendam iusticiam in terra, in hunc modum.

RIchardus Episcopus Wintoniæ.
Richardus Thesaurarius regis.
Nicholaus filius *Toroldi*.
Thomas Basset.
Robertus de Witefeld.

Suthamtesire.
Wiltesire.
Gloucestresire.
Dorsete.
Somersete.
Deuonia.
Cornubia.
Berkesire.
Oxenefordsire.

Gaufridus Eliensis episcopus.
Nicholaus capellanus regis.
Gilebertus Pipardus.
Reginaldus de Wisebec clericus regis.
Gaufridus Hosee.

Cantebrigesire.
Huntedunesire.

Northamtesire.
Leicestresire.
Warewichsire.
Wirecestresire.
Herefordsire in Wallia.
Stafordesire.
Salopesire.

Iohannes episcopus Nortwicensis.
Hugo Murdac clericus regis.
Michael Belet.
Richardus del Pec.
Radulfus Brito.

Norfolchie.
Sutfolchie.
Essexe.
Hertefordsire.
Midlesex.
Kent.
Surreia.
Sudsexe.
Bukinghamsire.
Bedefordsire.

Godefridus de Luci.
Iohannes Cumin.
Hugo de Gaerst.
Ranulfus de Glanuilla.
Willielmus de Bendings.
Alanus de Furnellis. Isti sex sunt iusticiæ in curia regis constituti ad audiendum clamores populi: & eis assignatæ erant subscriptæ prouinciæ.

Notinghamsire.
Derebisire.
Euerwicsire.
Northumberland.
Westmerland.
Cumberland inter Rible & Merese.
Loncastre.

Eodem anno *Gaufridus* Comes Brittanniæ, præcepto regis patris sui, transfretauit de Anglia in Britanniam; & congregato exercitu deuastauit terrā Guiomarij de Leims, & eum ad deditionem coegit. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ filius rediit de Anglia in Normanniam. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorum Constantinopolim misit *Agnetem* filiam suam quam *Ala* vxor sua regina Francorum, soror *Willielmi* Remensis Archiepiscopi, soror etiam *Henrici* & *Theobaldi*, & *Stephani* Comitum, ei pepererat, maritandam *Alexi* filio *Manuelis* imperatoris Constantinopolitani. Eodem anno *Philippus* filius *Lodowici* regis Francorum, & prædictæ *Ala* regina ægrotauit vsque ad mortem. vnde pater suus plurimùm condoluit, & diuina reuelatione in somnis admonitus, vt deuota peregrinatione adiret beatum *Thomam* Cantuariensem martyrem, si vellet filium suum pristinæ sanitati restitui. Vndè factum est quòd *Lodowicus* rex Francorum, missis legatis ad *Henricum* regem Angliæ patrem, quæsiuit licentiam & securitatem veniendi in Angliam; & sine impedimento redire quæsiuit, & obtinuit. Rex igitur Francorum fiduciam habens in Domino, contra multorum consilium, iter arripuit versus Angliam. Et assumens secum *Philippum* Comitem Flandriæ, & *Baldwinum* Comitem de Ginnes, & *Henricum* ducem de Luuain, & Comitem *Willielmum* de Mandeuile, & aduocatum Betuiniæ, & alios Barones de regno Franciæ, peruenit vsque Witsand, & inde transfretauit in Angliam & applicuit apud Douere, 11. Kal. Septembris,

Septembris, feria quarta. Cui rex Angliæ pater in littore maris occurrens suscepit cum magno gaudio & honore, sicut charissimum dominum & amicum suum, & omnia necessaria sibi & hominibus suis honorificè ministrauit. Et in crastino, videlicet vigilia beati *Bartholomæi* Apostoli duxit eum Cantuariam vsque ad tumbam S. *Thomæ* martyris. Quò cùm venissent, *Lodowicus* rex Francorum obtulit super tumbam beati *Thomæ* martyris vnam cuppam de auro valdè magnam & pretiosam, & ad vsus monachorum ibidem Deo seruientium centum modios vini in perpetuum, singulis annis recipiendos apud Peissi in Francia ad omnimodam impensam regis Franciæ. Præterea concessit eis, quòd quæcunque de cætero emerentur in regno Franciæ ad proprios vsus illorum, quieta sint de teonnio & omnibus alijs consuetudinibus & exigentijs. Et hæc omnia fecit eis confirmari charta sua, quam ipsi receperunt de manu *Hugonis* de Puteaco cancellarij regis Franciæ, filij *Hugonis* Dunelmensis episcopi. Tertiò autem die sequenti, rex Franciæ & sui, qui cum eo venerant, rege Anglorum eos reducente, reuersi sunt ad **Douere**; & in crastino, videlicet septimo Kalendas Septembris, die Dominica, rex Franciæ cum suis transfretauit de Anglia in Flandriam, & applicuit apud **Witsand**. Interim *Philippus* filius eius, meritis & precibus beati *Thomæ* martyris pristinam adeptus est sanitatem. Quo audito rex Franciæ, in magno fluctuans gaudio publico, præcepit edicto, vt omnes principes regni sui ecclesiastici, & seculares conuenirent Remis in capite Kalendarum Nouembriũ ad coronationem *Philippi* filij sui. Quibus congregatis *Willielmus* Remensis Archiepiscopus præfatum *Philippum* filium *Alæ* sororis suæ iam quintum decimum annum ætatis suæ agentem coronauit, & in regem vnxit Remis in ecclesia sedis Pontificalis die solemnitatis omnium sanctorum, ministrantibus ei in illo officio *Willielmo* Turonensi, & Bituricensi, & Senonensi Archiepiscopis, & ferè omnibus episcopis regni. *Henricus* autem rex Angliæ filius, in progressione à thalamo vsque in ecclesiam ipso die coronationis, ibat ante illum gestans coronam auream de iure ducatus Normanniæ, qua prædictus *Philippus* coronandus erat. & *Philippus* Comes Flandriæ præibat, ferens ante illum gladium regni. Alij verò duces, Comites, & barones præibant, & sequebantur diuersi diuersis deputati obsequijs, prout res exigebat. Sed *Lodowicus* rex pater eius, senio & morbo laborans paralytico, coronationi illius interesse non potuit. Nam cùm ab Anglia rediret, & ad beatum *Dionysium* iter arriperet, subito percussus frigore, incidit in paralysim, & vsum dexteræ partis corporis sui amisit. Eodem anno obijt *Rogerus* Wigornensis episcopus apud Turonim & ibi sepultus est. Eodem anno obijt *Willielmus* Comes Albemarliæ, & sepultus est in Abbatia sua de **Tornetun**. Eodem anno Tuscani & Pisani, & homines de Luca, & ciues de Pistura, & ciues de Florentia, & homines de valle Arne, & *Hugelinus* de valle Spolitæ concilium fecerunt, vt dolo caperent *Christianum* Maguntinum Archiepiscopum, *Frederici* Romanorum imperatoris Cancellarium; qui post pace factam inter dominum Papam & prædictum imperatorem apud Venetiam in Riuo alto, remanserat in Tuscana, & eos grauibus vexationibus ad inopiam redegerat. Facta itaque conuentione, conuenerunt *Conradum* filium *Willielmi* Marchias de monte Ferrato, vt eum dolo caperet: ipse enim præfatum Cancellarium odio habebat, sed iam cum eo pacem fecerat. Ad instigationem itaque cæterorum, & *Manuelis* imperatoris mandato, qui ei multas promisit diuitiarum facultates, si præfatum cancellarium cepisset: *Conradus* venit in manu forti ad ciuitatem de Camerin, vbi cancellarius ille cum paucis suorum conuenerat, & *Conradus*, iniectis in eum manibus tenuit, & in compedibus missum secum duxit, & incarcerauit eum primò in castello, quod vocatur Sanctus *Flauianus*, secundò incarcerauit eum in roca Venais, tertiò incarcerauit eum apud Eghependant, & tradidit eum *Bonifacio* fratri suo in custodia, & ipse *Conradus* profectus est ad *Manuelem* imperatorem Constantinopolitanum, cuius admonitione ipse ceperat prædictum Cancellarium. Et non ausus domum redire propter iniuriam quam fecerat *Frederico* Romanorum imperatori de captione Cancellarij sui, remansit cum *Manuele* Constantinopolitano imperatore, & vnam de neptibus illius imperatoris in vxorem duxit. Quo audito *Bonifacius* frater eius, qui prædictum *Christianum* Maguntinum Archiepiscopum *Friderici* Romanorum imperatoris

Cancellarium in carcere tenuit, cepit de eo duodecim millia perperorum & permisit eum abire.

ANno gratiæ millesimo centesimo octogesimo, qui erat annus 26. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit in Anglia die natalis Domini apud Notingham: cui festo interfuit *Willielmus* rex Scottorum. Eodem anno *Philippus* rex Francorum, videns quòd pater suus morbo laboraret paralytico, adhæsit in omnibus consilio *Philippi* Comitis Flandriæ. Cuius consilio tyrannidem cepit exercere in populo, & omnes, quos nouerat patri suo fuisse familiares, spreuit & odio habuit: & matrem suam adeò persequebatur, quòd à dominatione sua expulit; & *Willielmum* Remensem Archiepiscopum, & Comitem *Theobaldum*, & Comitem *Stephanum* auunculos suos grauiter persequebatur. Quorum prece *Henricus* rex Angliæ filius transfretauit in Angliam, & indicauit patri suo excessus & importunitates, quas *Philippus* rex Franciæ faciebat matri suæ & auunculis suis per consilium Comitis Flandriæ. Quo audito, rex Angliæ pater, & rex Angliæ filius transfretauerunt in Normanniam ante Pascha. Venerunt ergo ad eos in Normanniam præfata regina Francorum, & cum ea Comes *Theobaldus*, & Comes *Stephanus* frater eius, & alij quamplures viri nobiles de regno Franciæ. Et datis regi Angliæ patri obsidibus & præstitis sacramentis, quòd à consilio suo non recederent, adhæserunt ei. Quo facto rex Angliæ pater magnum congregauit exercitum de terris suis cismarinis & transmarinis, habens in proposito, quòd post Pascha intraret hostiliter terram regis Franciæ, in vindictam iniuriarum quas ille nouus rex Franciæ fecerat matri suæ & auunculis suis. Post Pascha verò *Philippus* rex Franciæ duxit in vxorem filiam Comitis de Hanou neptem *Philippi* Comitis Flandriæ, filiam sororis suæ; cui idem Comes Flandriæ dedit in maritagio cum nepte sua totam terram de Vermundeis vsque ad aquam de Lis. Deinde statuit *Philippus* rex Franciæ, quòd ipse & vxor eius coronarentur die Pentecostes apud Senonem ciuitatem: sed per consilium Comitis Flandriæ anticipauit terminum illum, & fecit se & vxorem suam coronari die Ascensionis apud sanctum *Dionysium* ab Archiepiscopo Senonense. Quod cùm *Willielmo* Remensi Archiepiscopo constaret, indignatus est vehementer: & *Alexandro* summo pontifici conquestus est, de transgressione Senonensis Archiepiscopi; qui contra ius, & dignitatem Remensis ecclesiæ regem Franciæ præsumpserat coronare. Deinde *Philippus* rex Franciæ, & *Henricus* rex Angliæ pater conuenerunt ad colloquium inter Gisortium & Trie. In quo colloquio rex Angliæ, nunc blandis nunc asperis effecit versus regem Franciæ, quòd ipse contra consilium Comitis Flandriæ, & *Roberti Clement* omnem malitiam & indignationem, quas in animo aduersus matrem & auunculos suos conceperat, remisit eis, & eos in debitam familiaritatem recepit: statuens quod singulis diebus solueret matri suæ septem libras Parisiorum ad quotidianum victum, & post discessum patris sui redderet ei dotalium suum plenarium & integrum, retentis sibi castellis & munitionibus. In eodem colloquio rex Angliæ pater ad abundantem cautelam recepit homagium *Philippi* Comitis Flandriæ, coram *Philippo* rege Franciæ; & pro homagio illo concessit ei mille marcas argenti singulis annis recipiendas Lundonijs ad Scaccarium; ita tamen quòd in recompensatione illarum mille marcarum Comes Flandriæ inueniet singulis annis quingentos milites in obsequium regis Angliæ per spacium quadraginta dierũ, quando summonitus inde fuerit. Eodem anno *Lodowicus* rex Francorũ obijt Parisijs, mense Septembris, 14. Kalendas Octobris feria quinta, & sepultus est in abbatia de Barbiaus. Deinde *Philippus* rex Franciæ, & *Henricus* rex Angliæ pater conuenerunt ad colloquium inter Gisortium & Trie, vbi pacem & cõcordiam, fide & sacramentis hinc inde confirmatam inter eos fecerunt in hunc modum.

EGo Philippus *Dei gratia rex Francorum, & ego* Henricus *eadem gratia rex Anglorum, volumus ad omnium tam præsentium quàm futurorum peruenire notitiam, quòd fœdus et amicitiam, fide media, & sacramenta innouauimus, quam dominus meus* Lodowicus *rex Francorum & ego* Henricus *firmaueramus inter nos coram Iueri, in præsentia* Petri *tituli S.* Chrysogoni *presbyteri, cardinalis, Apostolicæ sedis legati, et* Richardi *Wintoniensis episcopi, et aliorũ plurimorum episcoporum, Comitum & baronum, qui aderant. viz. quòd sic sumus & à modo volumus esse amici, quòd vterque nostrum alteri obseruabit vitam & membra, & terrenum honorem*

honorem suum contra omnes homines pro posse suo. Et si quaecunque persona alteri nostrum malum facere praesumpserit, ego Henricus *iuuabo* Philippum *regem Franciae dominum meum contra omnes homines pro posse meo. Et ego* Philippus *iuuabo* Henricum *regem Angliae contra omnes homines pro posse meo, sicut hominem & fidelem meum, salua fide, quam debemus hominibus nostris, quamdiu ipsi nobis fidem seruabunt. Et neuter nostrum à modo retinebit inimicum alterius in terra sua, ex quo inde requisitus fuerit. Et vt inter nos tollatur à modò omnis materia discordiae, concessimus ad inuicem, quòd de terris, & possessionibus, & omnibus alijs rebus, quas modò habemus, alter aduersus alterum nihil à modò petet, excepto eo de Aluernia, vnde contentio inter nos est, & excepto feodo de castro* Radulfi, *& exceptis minutis feodis & diuisis terrarum nostrarum de Berri, si homines nostri aliquid intercepe-*
10 *rint inter se vel aduersus alterum nostrûm. Si autem super his quae superiùs excepta sunt per nosmetipsos conuenire non poterimus, ego* Philippus *rex Francorum elegi tres episcopos, Claremontensem, Niuernensem, Trecensem; & tres barones, Comitem* Theobaldum, *& Comitem* Robertum, *&* Petrum *de Turtena patruos meos: & ego* Henricus *rex Angliae elegi tres episcopos,* Willielmum *Cenomanuensem,* Petrum *Petragoritensem,* Robertum *Nannetensem; & tres barones,* Mauritium *de Croun,* Willielmum Maingot, Petrum *de monte Rabel ex parte mea, qui inquisita veritate hinc inde tam per seipsos, quàm per iuramenta hominum terrarum illarum, praedicti episcopi in verbo veritatis asserent, & laici iurabunt, quòd quicquid cognouerint de iure alterius nostrûm esse, hoc inter nos dicent, & nos*
20 *eorum dicto bona fide firmiter stabimus. Si verò omnes illi episcopi, quos ego* Philippus *elegi interesse non poterunt, nihilominus stabimus dicto illorum duorum, qui intererunt. & si omnes barones ex parte mea nominati non intererunt, pro eo non remanebit, quin stemus dicto illorum duorum qui intererunt. Et similiter de illis, quos ego* Henricus *elegi, tam de episcopis quàm de baronibus. Iurauimus etiam quòd nullum malum faciemus eis propter hoc, quòd veritatem dixerint. Et si fortè, quod Deus auertat, inter nos de terris nostris aliqua querela oriatur, per eosdem bona fide, & sine malo ingenio sine dilatione terminetur. Si autem aliquo praedictarum personarum interim mortua fuerit, altera loco ipsius substituatur. Si verò alter nostrûm iter peregrinationis arripere voluerit, alter, qui remanebit, terram illius, qui in peregrinatione erit, & homines sicut sua propria & dominica fideliter custodiet, & manutenebit, & defendet*
30 *contra omnes homines, sicut ego* Philippus *defenderem ciuitatem meam Parisius si esset obsessa, & sicut ego* Henricus *defenderem ciuitatem meā Rothomagi si esset obsessa. Ego etiam* Philippus *volo, quòd mercatores, & omnes tam clerici quàm laici de terra* Henrici *regis Angliae, cum omnibus rebus suis securi sint, & habeant pacem per omnes terras meas. Et ego* Henricus *similiter volo, quòd mercatores, & omnes homines tam clerici quàm laici de terra domini mei regis Franciae, securi sint, & pacem habeant per omnes terras meas. Haec autem omnia supradicta nos obseruaturos & fide & sacramento promisimus. Iurauerunt etiam de praecepto nostro homines nostri post nos, quòd bona fide consulent nos ad obseruandum quod iurauimus, nec consilium praestabunt quo minùs obseruetur.*

Eodem anno *Fredericus* Romanorum imperator expulit à regno suo *Henricum* du-
40 cem Saxoniae: cuius expulsionis causa haec est. In primis itaque notandum est, quòd decem principes constituti sunt custodes portarum ciuitatis Coloniae, quorum nomina haec sunt;

Dux de Lemburc.
Dux Saxoniae.
Dux de Saringes.
Dux de Saxland.
Dux de Luuain.
Comes de Wilch.
Comes de Loo.
50 *Comes de Gerle.*
Comes Palatinus de Rheno.
Comes de

Et hi decem sunt homines Archiepiscopi Coloniae, & habēt singulis annis de mensa S. *Petri* Coloniae duo millia marcarum argenti in retributione custodiarum suarum.

Præterea Archiepiscopus Coloniæ multos habet redditus, maximos autem in ducatu Saxoniæ, quos *Henricus* dux Saxoniæ gener *Henrici* regis Angliæ iniustè occupauit, & occupatos detinuit. Vnde *Reginaldus* Coloniensis Archiepiscopus conquestus est domino suo *Frederico* Romanorum imperatori. Præterea ipse imperator calumniatus est præfatum ducem de periurio, de fide læsa, de læsione maiestatis imperialis: & eum citari fecit, vt veniret in curiam suam, satisfacturus tam sibi quàm Archiepiscopo Coloniensi. Venit igitur data ei securitate veniendi & redeundi. Et cùm multa obijcerentur ei de fide læsa, de periurio, de læsione maiestatis imperij, & de iniurijs Archiepiscopo Coloniensi illatis; & cùm ipse ad obiecta cum consilio suorum respondere deberet: ascendit equos suos, & abijt, nullo dato responso, & imperator petijt de illo sibi fieri iudicium, & iudicatum est illum demeruisse ducatum suum, & data est licentia Archiepiscopo Coloniensi intrandi cum exercitu terram ducis Saxoniæ, in vindictam iniuriarum, quas dux ei fecerat. Et ipse imperator cum magno exercitu intrauit terram ducis Saxoniæ, & eam deuastauit ferro, flamma, fame, & ad tantam ducem illum coegit inopiam, quòd ipse posuit se in misericordiam imperatoris, & abiurauit terram suam per septem annos in misericordiam imperatoris, & exulans venit ad *Henricum* regem Angliæ patrem vxoris suæ. Tamen ipse imperator postmodum prece *Alexandri* summi pontificis, & *Philippi* regis Franciæ, & *Henrici* regis Angliæ, & *Philippi* Comitis Flandriæ, relaxauit prælato duci Saxoniæ quatuor annos de iniuncto sibi exilio. Eodem anno obijt *Manuel* Constantinopolitanus imperator, & *Alexis* filius eius qui filiam *Lodowici* regis Franciæ in vxorem duxerat successit ei in imperio; qui duobus annis pacificè regnauit. Sed interim *Maria* mater eius, filia *Raimundi* principis Antiochiæ, quendam habebat amasium, qui vocabatur Græcè *Prothosouastos*, Latinè verò, Comes Palatinus, quem prædicta imperatrix tam execrabili, & vehementi amore dilexerat, quòd *Alexim* filium eius imperatorem morti tradere volebat, vt sic amasium suum ad summum proueheret imperij gradum. Et cùm dies opportunus accidisset, dedit imperatori filio suo venenum bibere. Quo hausto, statim venenum per tenera membra diffusum, penè eum incontinenti suffocauit. At tandem per doctorum physicorum medicamenta vix euasit cum vita. Et volens sibi præcauere in posterum, misit pro *Androneo* filio fratris *Manuelis* patris sui, & associauit eum sibi in regnum. Cuius consilio matrem suam cepit, & incarcerauit: & post longam carceris macerationem, ligatam in sacco submergi fecit in mare, quod dicitur mare maius, anchora alligata collo eius. Et *Prothosouastos* amasium matris suæ excæcauit, & testiculos illi abscindi fecit. Post exiguum verò temporis, videns *Androneus*, quòd plurimùm placeret populo quadam die solenni ad argumentum veræ fidei & summæ dilectionis, portauit in humeris suis *Alexim* imperatorem à palatio suo vsque ad ecclesiam Sanctæ *Sophiæ*, & eum ibi coronari fecit à Basilio eiusdem ciuitatis Patriarcha, & iurauit ei sicut domino suo ligio fidelitatem contra omnes homines coram omni populo. Quibus perfectis *Alexis* imperator tradidit prænominato *Andronea* potestatem exercendi omnes voluntates suas & iusticias in populum. Post multum verò temporis venit *Androneus* ad *Alexim* imperatorem dicens quòd populus noluit mandatis eius obedire, & petijt vt ipse aliquem præficeret populo, cuius mandatis obediret. Cui *Alexis* ait, Ego elegi te & constitui super populum meum, & alium nescio, in quo magis confido. & respondens *Androneus* dixit, Si vis vt regam populum tuum, fac me coronari coram populo, vt sciat omnis populus, quòd ego regnaturus sum sub te super omnes gentes, quæ sub dominatione tua sunt. Et imperator non intelligens, quòd omnis potestas impatiens consortis erit, concessit quod petebat. Et conuocatis clero & populo imperij, *Alexis* imperator fecit se & *Androneum* simul coronari à prædicto Patriarcha in ecclesia sanctæ *Sophiæ*. Paruo igitur spacio temporis elapso, alter alteri inuidit, & quòd vni illorum placuit, alteri displicuit. *Nulla enim fides erit regni socijs, omnisque potestas impatiens consortis erit.* *Androneus* tamen simulatam dilectionem prætendens, sub velamento dilectionis insidiabatur domino suo imperatori; & ipse nihil horũ cogitans minùs sibi præcauebat. *Nullus námq; perniciosior hostis est quàm familiaris inimicus.* Nacta igitur opportunitate temporis & loci, *Androneus* per consiliũ *Basilij* patriarchæ *Alexim* imperatorem dominũ suum morti tradidit, & *Agnetem* filiam

regis

regis Franciæ vxorem suam sibi in vxorem accepit,& tyrannidem exercebat in populum,& non tantum in populum sed etiam in omnes nobiles Imperij, aut morti tradebat, aut oculis & testiculis priuatos ab Imperio fugabat. Erat autem in partibus illis quidam iuuenis nomine *Isaac* filius sororis *Manuelis* Imperatoris defuncti,qui cum vidisset tyrannidem,quam *Androneus* exercebat in principes Imperij, timuit eum valde: & fugiens â facie eius magnum congregauit exercitum, & commisit prœliū cum Soltano Iconij, & captus est in prœlio â *Rupino* de Lamintangne, qui venit auxiliari Soltano Iconij, quem cùm cepisset, & tradere voluisset Soltano Iconij, Soltanus noluit eum recipere,sed donauit eum *Rupino*. Qui cùm domum redijsset,misit eum domino
10 suo *Raimundo* Principi Antiochiæ: quem lætus suscipiens petijt ab eo sexaginta millia Bisantiorum de redemptione. & spospondit, & missis nuntijs suis ad diuites Insulæ de Cipre: postulauit ab eis auxiliū ad redimendum se. Qui inito consilio miserunt ei triginta millia Bysantiorū,quę ipse tradidit principi Antiochiæ,& pro residuo debiti tradidit ipse filium & filiam suam obsides, & sic liberatus â carcere principis Antiochiæ venit in Insulam de Cipre,& principes Insulę receperunt eum,& constituerunt dominum suum. vnde ipse in superbiam elatus coronam fecit sibi Imperialem,& fecit se coronari & sanctum Imperatorem vocari. ad terminum autem inter illos constitutum misit ad eum princeps Antiochiæ pro residuo debiti, scilicet pro triginta millibus bisantiorum: sed Imperator de Cipre noluit illa tradere nuntijs principis, sed tradidit
20 illa fratribus Templi ad deferendum principi Antiochiæ. Quibus proficiscentibus occurrerunt piratæ, & abstulerunt eis memoratam pecuniam. Quod cùm constaret Imperatori de Cipre dixit, hoc factum fuisse per insidias principis Antiochiæ, & iurauit se de cætero nunquam pecuniam illam redditurum. Vnde factum est,quòd filius & filia illius remanserunt per biennium obsides in manu principis Antiochiæ. Qui tandem cùm vidisset,quòd Imperator de Cypre nollet obsides suos redimere, pietate cōmotus permisit eos abire liberos. Interim *Androneus* Imperator Constantinopolitanus, consilio & auxilio Basilij patriarchæ, totius Imperij monarchiam obtinuit, & diadema Imperij capiti suo & vxoris suæ imposuit: & in tyrannide perseuerans, quoslibet nobiles Imperij aut oculis priuatos, aut alijs cæsis membris in exilium mit-
30 tebat. Inter quos erat quidam nobilis vir dictus *Androneus Angelus*, qui fuerat cancellarius *Manuelis* Imperatoris, quem Græci vocabant *Lancete*. Hunc ergò cum duobus filijs suis fecit *Androneus* Imperator excæcari & ementulari, & fugauit â patria.

PRæterea prædictus *Androneus Angelus* tertium habebat filium clericum sapientem,quem Græci nominabant *Saewic*, Latini autem vocabant eum *Tursakium Angelum*. Hic autem ea tempestate persecutionis in Francia profectus, Parisius morabatur,& scholas frequentabat, vt in doctrinis Latinorum linguam & mores illorum disceret. Qui cùm patris sui & fratrum flebiles audisset euentus, consolaturus eos citiùs aduenit: & transitum faciens per quandam Græciæ Insulam, inuenit ibi quendam
40 virum religiosum solitariæ vitæ deditum, & habentem spiritum propheticum, qui quondam extiterat archiepiscopus in ciuitatem Tyri,& malens militare Deo quàm seculo, Archiepiscopatum suum reliquerat, & in Insula illa solus habitabat: cuius delitiæ erant radices herbarum siluestrium,& haustus aquæ potus. Et accedens ad sanctum virum illum indicauit ei & nomen suum & genus & itineris sui causam. Cumque vir sanctus omnia auscultasset in fletum prorupit, sciens plum esse flere cum flentibus & dolere cum dolentibus. Pòst fletum, modis omnibus quibus potuit dolorem iuuenis lenire conatus est. & ait illi, Reuertere in ciuitatem Constantinopolitanam, & esto robustus, quia dabit eam Dominus in manu tua, & dominaberis in ea, & eris Imperator, & ex te egredientur Imperatores, qui regnabunt post te: & ecce Basilius patriarcha, &
50 principes Imperij quærunt te vt tui sint, & habeant te pro domino & Imperatore suo. & noli diffugere quod præparauit tibi Deus & prædestinauit. Credidit ergò illi *Tursakius*, & abijt in ciuitatem Constantinopolitanam pauper & mendicus, & non ausus manifestare se palam populo; quia nondum venerat hora eius, mansit in suburbio solus cum vno solo pedite vnum solum runcinum debilem & claudum habens, & expectauit promissum supradicti sancti viri. & veniebant ad eum frequenter principes

terræ

terræ & patriarcha: non palam tamen sed in occulto propter metum Imperatoris. Imperator autem iam erat odiosus omnibus, & ipse omnes odio habebat. ipsum etiam patriarcham, qui eum promouerat, adeo persequebatur, quòd contra voluntatem illius construxit Ecclesiam quandam nobilem in ciuitate, & in ea constituit canonicos Latinos, quæ vsque in hodiernum diem dicitur Latina. Post multum verò temporis prædictus *Androneus* Imperator malè sibi conscius, per magos suos scire voluit si adhuc esset aliquis quem oporteret eum vereri. Qui responderunt ei, Date nobis puerum innocentem ad mactandum, & inducias triduanas, & nos indicabimus tibi quod petis. Et statim datus est eis puer innocens, quē immolauerunt dæmonijs, & in sanguine illius, & intestinis per magicas artes diu inquirentes, cognouerunt per indicia, quòd exterminium Imperij illius festinabat, & mors eius in ianuis, & qui eum morte traderet propè erat, & vocabatur *Tursakius Angelus*. Postera autem die venerunt supradicti magi ad *Androneum* Imperatorem & dixerunt ei. Nunc venerunt super te peccata tua, quę operabaris, cùm sederes pro tribunali innocentes opprimens, & sanguinem iustum sine causa damnares. dies enim perditionis tuę festinant, & ecce iam propè est, qui te perdet, & Imperiū tuum obtinebit, & ipse vocatur *Tursakius Angelus*. Ipse quidem te post inauditos pœnarum cruciatus sæuissima morte damnabit, & actus eius in ore populi celebrabitur, & ipse erit cibus narrantibus, & regnabit super nos, & posteri eius sequentur sceptrum. Malo tuo patrem & fratres eius oculis & alijs bonis priuasti. Ille iam in suburbio ciuitatis huius est. illū ergo diffuge, si diffugere vales. Quum autem cognouisset *Androneus* quòd ille aduenisset, qui eum morti traderet, misit cancellarium suum cū militibus & seruientibus armatis ad comprehendendū illum. Qui cùm venissent ad hospitiū illius, inuenerunt ianuas clausas. & qui prçibant alta voce clamabant, Aperite nobis portas, aperite: ecce cancellarius Imperatoris venit: & dixerunt, *Tursaki*, exi foras. Videns tunc *Tursakius*, quòd illi ianuas frangerent, nisi ipse celeriùs exisset, sellam equo suo velociter imposuit: & ascendens in eo, accinxit sibi gladium, & aperiens portas celeriùs exiuit, & vibrans gladium in obstantes fecit sibi viam, & irruens in cancellarium amputauit caput eius. Cæteri autem stabant attoniti, & nemo misit in eum manum. Ipse verò per medium illorum transiens ciuitatem intrauit: & per medium illius progrediens venit ad Ecclesiam sanctę *Sophiæ*. & inuento ibi Basilio patriarcha, cecidit ad pedes eius, & narrauit ei omnia, quę illi acciderant. Et Patriarcha eleuans eum à terra dixit vniuersę plebi: Accedite huc & videte hominem, quē elegit sibi Dominus regnaturum super nos: Dicite ergò quid vobis inde videtur. & responderunt omnes, Placet nobis quòd ille Dominus noster sit, & quòd ille regnet super nos, & vt abijciamus perfidum illum *Androneū*, qui nos & gentem nostram destruit. Consensit ergò Patriarcha voluntati plebis, quia & ipse voluit: & illicò cōsecrauit illum in Imperatorem. Et Missa celebrata, & omnibus ritè perfectis, Patriarcha introduxit illum in domum suam, & fecit conuiuiū magnum cum principibus & tribunis ciuitatis (erat enim dies festus) & conuenit illuc multitudo plebis & seniorum. Interim *Androneus* Imperator egressus fuerat à palatio suo vt videret finem *Isakij Angeli*, ad quem comprehendendum miserat cancellarium suum. Qui cùm audisset quòd prędictus cancellarius esset interfectus, & quòd *Isakius Angelus* factus esset Imperator, regressus est in palatium suum, & clausa est ianua. Venit ergò nouus Imperator cū multa plebe armata, & obsedit palatium *Andronei*. Et ex improuiso superuenit coruus quidā ingens niger & horribilis, & sedens super murum palatij contra faciem *Andronei* Imperatoris, coruinam vocem in eum terribilem edidit. Quod ipse conijciens prognosticum esse deiectionis & confusionis suę arcum suum arripuit & tetendit: & cum trahere in eum sagittam conaretur, fractus est arcus eius, quem ipse ad pedes eius proiecit iratus; dicens, Nunc scio verè quòd dies perditionis meæ festinant, & ira Dei cecidit super me. Et adhuc illo loquente, homines noui Imperatoris vndiq; per muros ascenderunt in palatium, & *Androneū* Imperatorem ceperunt, & ligatum tradiderunt nouo Imperatori. Cui ipse dixit, Nunc iusto Dei iudicio venerunt super te peccata tua, quibus itam demeruisti, opprimens innocentes: & dominum tuū *Alexim* Imperatorem peremisti, & patrem meum, & fratres meos, & alios nobiles regni excęcasti: & ideo morte pessima morieris. Et tradidit eum tortoribus dicens, Accipite eum & flagellatum ducite per vicos & plateas ciuitatis,

ciuitatis, & habete potestatem eruendi ei oculum vnum & auriculam vnam, & pugnum vnum, & pedem vnum; vitam autem eius & cætera illius membra seruate ad maiora tormenta. Quibus expletis nouus Imperator tradidit illum iterum alijs tortoribus, qui spargentes super illum paleam, ignem apposuerunt lateribus eius, & combusserunt donec tota cutis illius contraheretur in rugam. Deinde ligauerunt eum ad caudas equorum, & sic trahentes eum per medium ciuitatis proiecerunt extra ciuitatem mortuum. Venerunt ergò ad *Tursakium* Imperatorem viri religiosi habitantes in ciuitate illa in Ecclesia quæ dicitur Latina, & petierunt corpus eius: & ipse donauit eis corpus eius. Et ipsi sepelierunt illud in Ecclesia sua, quam ipse cōstruxerat: sed manus eius abscissa,
10 ferreis catenis suspensa est in patibulo. Deinde ex præcepto *Tursakij* Imperatoris & totius cleri & populi consultò definitum est, vt quicquid *Andronèus* fieri voluit cassaretur. Hinc factum est, vt omnes, qui voluntate *Andronei* exules fuerant ad propria remearent. Præterea *Tursakius* Imperator duos filios *Andronei* interfecit: & præcauens sibi in posterum, supradictum Basilium patriarcham deposuit, & in monasterium intrusit, Et misit pro illo qui sibi ventura prædixerat, & constituit eum patriarcham contra voluntatem canonicorum Ecclesiæ sanctæ *Sophiæ*. Et ortum est inter illos schisma, adeò quòd nullus voluit obedire. & quia ille homo pacis erat, & noluit illis contendere, ipse seipsum deposuit: & Imperator constituit eum summum iudicem in Ecclesiasticis causis super omnes Ecclesias Imperij sui. Deinde Imperator *Isakius* consi-
20 lio suorum duxit in vxorem filiam *Belæ* regis Hungariæ, de qua ipse genuit filios, & filias, quarum vnam *Rogerus* rex Siciliæ, filius *Tancredi* regis Siciliæ in vxorem duxit. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater nouam fecit monetam in Anglia, & monetarios redemit propter corruptionem veteris monetæ. Eodem anno *Richardus* Episcopus sancti *Andreæ* in Scotia obijt: quo defuncto, statim fit schisma de electione pontificis. Canonici enim de Ecclesia sancti *Andreæ*, elegerunt sibi in Episcopū magistrum *Iohannem* cognomento Scottum: & *Willielmus* rex Scottorum elegit *Hugonem* capellanum suum, & consecrari fecit ab Episcopis regni sui super appellationem à prædicto *Iohanne* electo ad dominum Papam factam. Vnde factum est, quòd *Alexander* summus Pontifex misit *Alexim* Romanæ Ecclesiæ subdiaconum in Scotiam ad cognoscendam
30 controuersiam, quæ erat inter *Iohannem* electum & *Hugonem* consecratum, & ad illam determinandam. Qui cùm in Scotiam venisset, & coram clero & populo regni diu tractasset de electione *Iohannis* & *Hugonis*, & de cōsecratione ipsius *Hugonis*; & cognouisset, quòd præfatus *Iohannes* canonicè fuisset electus; & quòd *Hugo* post appellationem ad Romanum Pontificem factam in Episcopatum sancti *Andreæ* per regem violenter esset intrusus: eum sine dilatione de Episcopatu sancti *Andreæ* deposuit, & perpetuum ei silentium auctoritate, qua fungebatur, imposuit; & electionem quæ de *Iohanne* facta fuit confirmauit, & eum ab Episcopis Scotię, rege nec prohibente nec contradicente, immò per consilium Episcoporum regni permittente, in Episcopum sancti *Andreæ* cōsecrari fecit. Sed rex statim post consecrationem suam prohibuit ei ne ipse in regno
40 suo moram faceret. *Hugo* verò non minùs gerebat se Episcopum quàm antea, & asportatis secum capella Episcopali & baculo & annulo, cum cæteris quæ illicitè detinebat, Romam iturus abijt. Et quia ipse asportata reddere noluit, *Alexis* excommunicauit eum, & summus pontifex sententiam illam confirmauit. Vnde ipse in hac forma scripsit Episcopis & alijs viris Ecclesiasticis de regno Scotiæ.

Epistola *Alexandri* Papæ super *Iohanne* & *Hugone* *Episcopis sanctæ* Andreæ.

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus vniuersis Epis-
50 copis & dilectis filijs, abbatibus, & alijs Ecclesiarum prælatis per Scotiam constitutis, Priori, canonicis, clero & populo sancti *Andreæ*, Salutem & Apostolicam benedictionem. Comperto nobis, quòd iampridem venerabilis frater noster *Iohannes* nunc Episcopus sancti *Andreæ* canonicè fuisset electus, & post electionem suam *Hugo* (appellatione interposita) in Ecclesia illa per potentiam laicalem intrusus consecrari ausu temerario pręsumpsisset: electionem ipsius Apostolica auctoritate cassantes dilectum filium

filium nostrum *Alexium* subdiaconum nostrum sedis Apostolicæ legatum, de electione præfati *Iohannis* cogniturum, ad partes vestras direximus. Qui cùm maturè satis, sicut per multorum testimonia nobis innotuit, & canonicè processisset, electionem ipsius canonicam comperiens: post multiplices inducias, in quibus regiæ magnitudini detulit, auctoritate Apostolica confirmauit, præcipiens omnibus, qui ad Ecclesiam sancti *Andreæ* pertinerent ex parte nostra, vt ipsi *Iohanni* sicut electo, obedientiam & reuerentiam exhiberent. Vnde cùm nullus propter metum regium in manifesto obedire auderet: idem legatus non regnum, sicut de iure poterat, sed Episcopatum interdicto subiecit. Cùm igitur tam Ecclesiastici quàm seculares principes à charissimo in *Christo* filio nostro *VVillielmo* illustri Scottorum rege districtiùs adiurati fuissent, de recto consilio dando, firmiter promittente ipse rege, quòd eorum consilio staret, responderunt omnes tanquam vnus, vt præfati *Iohannis* consecrationem coram legato nostro, & quatuor Episcopis (quinto ægrotante sed scripto consentiente) celebratam vlteriùs non turbaret, sed permitteret eum in pace sua sede consecrari. Inde est quòd vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque sub officij & beneficij pœna præcipimus, quatenus spiritum fortitudinis induentes ipsum Episcopum infra octo dies post harum susceptionem literarum honorificè, appellatione postposita ad sedem suam reducatis, & pro seruanda Ecclesiastica iustitia prudenter & viriliter laboretis, & ad placandum motum regium adhibeatis operam diligentem: atque præfato Episcopo omnem exhibeatis reuerentiam & honorem, quem ipsius prædecessoribus impendistis. Quòd si rex aliud voluerit aut etiam consilio prauorum inclinatus fuerit, Deo & sanctæ Romanæ Ecclesiæ magis oportet obedire quàm hominibus: alioquin sententiam, quam venerabilis frater noster *Hugo* Dunelmensis Episcopus in contumaces & rebelles tulerit, nos auctore Deo ratam habebimus, & præcipimus firmiter obseruari.

Epistola *Alexandri* Papæ super *eodem negotio.*

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus, & dilectis filijs Ecclesiarum prælatis per Scotiam constitutis, Salutem & Apostolicam benedictionem. Relatum est nobis, quòd cùm *Hugo*, qui Ecclesiam sancti *Andreæ* de Scotia inuaserat, capellam Episcopalem, baculum, & annulum, & cætera quæ irrationabiliter asportauerat, illicitè detineret, cum frequentiùs admonitum resipiscere contemnentem dilectus filius noster *Alexius* subdiaconus noster Apostolicæ sedis legatus, coram vobis & clero multo & populo, nisi infra quindecim dies ablata vel asportata redderet, vel congruè satisfaceret, vinculo excommunicationis, Apostolica auctoritate fretus, astrinxit. Ipse tamen in arrogantiæ malo perdurans, in nullo præfati legati monitis acquieuit. Nos itaque sententiam de auctoritate nostra prolatam ratam habentes, vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus atque præcipimus: quatenus præfatum *Hugonem*, Dei gratia & timore postposito, publicè, nullius appellatione obstante, vinculo denuntietis excommunicationis astrictum, & sicut excommunicatum attentiùs euitetis, donec quæ de scriptis rebus abstulit, vel æstimationem fratri nostro *Iohanni* Episcopo sancti *Andreæ*, & Ecclesiæ suę restituat, & de alijs quę destruxit satisfactionem exhibeat congruentem.

Præterea dominus Papa concessit *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo legatiam in Scotia; & præcepit ei, quòd ipse sententiam excommunicationis, vna cum *Hugone* Dunelmensi Episcopo, proferret in regem Scottorum, & regnum illius interdiceret, nisi ipse permisisset præfatum *Iohannem* tenere Episcopatum suum in pace, & nisi dedisset ei securitatem pacis seruandæ illi. Et idem Papa districtè & in vi obedientiæ inhibuit *Iohanni* Episcopo sancti *Andreæ*, ne alicuius amore aut timore vel suggestione aliqua seu voluntate, Ecclesiam sancti *Andreæ*, ad quam consecratus est, & auctoritate Apostolica confirmatus, ausu temerario præsumeret derelinquere, vel aliam recipere: adiungens, quòd si attentauerit sine exceptione aliqua auferret ei vtrumque. Vnde summus Pontifex in hac forma scripsit.

Epistola

Epistola *Alexandri* Papæ ad *Willielmum* regem *Scottorum pro eodem negotio.*

ALexander Episcopus seruus seruorum Dei *Willielmo* illustri Scottorum regi Salutem & Apostolicam benedictionem. Pro pace tua & libertate sollicitè nos meminimus laborasse, sperantes quòd ex hoc in deuotione sedis Apostolicæ meliùs firmareris & cresceceris, & libentiùs seruares Ecclesiasticam libertatem. cæterùm attendentes circa factum venerabilis fratris nostri *Iohannis* Episcopi sancti *Andreæ* de Scotia volueris vsque modò inclinari, contrarium spei, quam de feruore deuotionis regiæ habeamus, cogimur ęstimare. Volentes tamen experiri adhuc patientia nostra ad pœnitentiam regium motum adducat: magnitudinem tuam per Apostolica scripta monemus attentiùs & mandamus, quatenus memorato Episcopo infra viginti dies post harum susceptionem pacem & securitatem largiaris, ita quòd non oporteat eum de indignatione regia dubitare. Alioquin noueris nos venerabili fratri nostro *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo Apostolicæ sedis legato in Scotia mandasse, vt regnum tuum nullius appellatione obstante subijciat interdicto, excommunicationis sententiam in personam tuam, si desistere nolueris prolaturus. Pro certo quoque teneas, quòd si in tua duxeris violentia perdurandum; sicut laborauimus, vt regnum tuum libertatem haberet, sic dabimus studium, vt in pristinam subiectionem reuertatur. Sed rex Scotiæ in nullo volens obedire mandatis Apostolicis, expulit præfatum *Iohannem* Episcopum sancti *Andreæ*, & *Mathæum* Episcopum de Aberden auunculum eius á regno suo. Vnde *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & *Alexis* Apostolicæ sedis legatus, mandatum summi Pontificis prosequentes sententiam excommunicationis dederunt in personam regis Scotiæ, & sententiam interdicti in regnum eius.

EOdem anno quidam presbyter nomine *Swerre Birkebain* bellum inijt cum *Magno* rege Norweiæ. Fuit autem hæc causa calumniæ prædicti *Swerræ*, quam ipse habuit aduersus præfatum *Magnum* de regno Norweiæ. *Siwardus* & *Magnus* fratres erant. *Siwardus* erat rex Norweię, & *Magnus* frater eius transfretauit in Hiberniam, & magnam illius partem bello adeptus est, qui genuit *Haroldum*, & paulò post interfectus est ab Hibernensibus. Et pręfatus *Haroldus* post mortē patris sui transfretauit in Norweiam ad patruum suum regem *Siwardum*, & petijt ab eo partem regni, & ipse tradidit ei partem regni, quæ patrem suum de iure contingebat. *Siwardus* autem rex genuit filium, quem vocauit *Magnum*, & filiam quam vocauit *Christianam*, quam ipse dedit Comiti *Herlingo* in vxorem, de qua ipse *Herlingus* genuit filium, quem vocauit *Magnum*. Defuncto autem Comite *Herlingo Magnus* filius eius successit ei in Comitatu: & paulò post orto inter illum & *Haroldum* graui dissidio, præfatus *Haroldus* cepit eum in bello, & excæcauit & ementulauit, & *Reginaldum* Bergensem suspendit, & *Magnus* excæcatus factus est Monachus, & *Haroldus* totam monarchiam regni Norweiæ adeptus quatuor genuit filios, videlicet *Ingonem*, qui erat legitimus, & *Siwardum*, & *Augustinum*, & *Magnum*, qui erant spurij, & de diuersis matribus. Quidam verò clericus nomine *Siwardus*, pręfatum *Haroldum* regem interfecit nocturnis insidijs. quo interfecto extraxit præfatum *Magnum* cognatum suum ab abbatia volens restituere eum in regnum. & inito bello contra filios *Haroldi* interfectus est, similiter & *Magnus* interfectus est, qui fuerat monachus. Quibus interfectis *Hingo* & *Siwardus* & *Augustinus* regnum obtinuerunt. *Siwardus* autem genuit *Haconem*, & *Siwardum*, & *Swerum*, qui omnes spurij erant de diuersis matribus geniti. *Augustinus* genuit *Augustinum* legitimè natum: *Hingo* genuit *Siwardum* & *Augustinum*. Quibus interfectis prædictus *Haco* interfecit *Hingonem*, & obtinuit regnum. vnde indignati sunt proceres regni, & leuauerunt in regem *Magnum* filium *Herlingi* & præfatæ *Christianæ*. qui non valentes sustinere bellum contra *Haconem* secesserunt in Daciam: vbi in breui tempore reparatis sibi viribus redierunt in Norweiam, & habitó prælio apud Tuneberghe inter ipsos & *Haconem*, retentis nauibus, & armis ipsum fugauerunt, quem in sequenti æstate *Magnus* filius *Herlingi* & *Christianæ* sequutus est. & commisso inter illos nauali prælio in loco qui

De re. Norw.

qui dicitur Vee interfectus est *Haco*: & *Magnus Herlingi* & *Christianæ* filius regnum adeptus est. Insurrexit ergo in eum *Siwardus* frater *Haconis*: & habito inter illos prælio, *Siwardus* frater *Haconis* interfectus est, & *Magnus* factus est rex, coronatus, secundo anno regni sui quintodecimo anno ętatis suę, quarto videlicet anno Papatus *Alexandri* Papæ tertij, magistro *Stephano* de vrbe veteri misso illuc legato. Cùm autem præfatus *Magnus* rex festum natiuitatis Dominicæ celebraret apud Tunnebergh superuenit *Augustinus* prædicti *Augustini* filius cum multitudine armatorum, volens regem interficere inter conuiuas: sed rex inde præmunitus exiuit contra eum, & conserto prælio interfecit eum cum quadringentis suorum. Illi verò, qui de illo euaserunt prælio, videlicet mille & centum viri bellicosi, adhæserunt supradicto *Swerræ* presbytero supradicto filio *Siwardi*. Qui *Swerre* magno congregato excercitu in sequenti nocte post festum sancti *Botulfi* intrauit latenter ciuitatem de Nidros, vbi rex *Magnus* cum patre suo Comite *Herlingo* & cæteris amicis suis moram fecerat, & inuasit eos & multos interfecit. Interfecti sunt itaque ibidem *Herlingus* Comes pater regis, & *Iohannes* de Randeberghe, qui duxerat sororem regis in vxorem, & *Siwardus* filius *Nicolai*, & alij multi. Rex verò relicta ciuitate, cum paucis suorum fugit. sed in sequenti anno rex *Magnus*, magno congregato exercitu, prædictum *Swerre* iuxta ciuitatem de Nidros inuasit, & multos de hostibus suis in primo conflictu interfecit. sed tandem occulto Dei iudicio, multis de melioribus de familia sua interfectis cum paucis suorũ euasit. quem ipse *Swerre* presbyter insecutus est vsque Verges, & rex inde fugiens eandem ciuitatem ei reliquit; Et *Augustinus* Nidrosiensis Archiepiscopus nolens aliquam facere subiectionem *Swerræ* presbytero Archiepiscopatum suum reliquit, & venit in Angliam, & excommunicauit *Swerre* presbyterum. Est autem sciendum quod iste *Magnus* rex, primus fuit rex coronatus de regno Norweiæ.

De legibus Angliæ & statutis Willielmi senioris post conquestionem.

Eodem anno Henricus *rex Angliæ pater constituit* Ranulfum *de Glanuilla summum iusticiarium totius Angliæ; cuius sapientia conditæ sunt leges subscriptæ quas Anglicanas vocamus.*

Hic intimatur quid Willielmus *rex Anglorum cum principibus suis constituit, post conquisitionem Angliæ. In primis quidem super omnia vnum Deum vellet super totum regnum suum venerari: vnam fidem* Christi *semper inuiolatam custodiri: Pacem & securitatem inter Anglos & Normannos seruari. Statuimus etiam, vt omnis liber homo, fide & sacramento affirmet, qui intra & extra Angliam,* Willielmo *domino regi suo fideles esse volunt: terras & honorem illius omni fidelitate sua seruare: cum eo & contra inimicos defendere. Volo autem quòd omnes homines, quos mecum adduxi, aut post me venerunt, sint in pace mea. Et si quis ex illis occisus fuerit, dominus eius habeat homicidam eius* in quindecim dies si poterit: sin autem, persoluat mihi quadraginta sex marcas argenti, quamdiu substantia domini sui durauerit. Vbi verò substantia domini defecerit, totus Hundredus, in quo occisio facta est, communiter soluat, quod remanet. Et omnis Francigena, qui tempore* Edwardi *propinqui mei fuerit in Anglia particeps, consuetudinem Anglorum, quod ipsi dicunt (* Anlote & Anscote *) persoluat secundum consuetudinem Anglorum. Hoc decretum & sancitum est in ciuitate Claudia. Interdicimus autem vt nulla viua pecunia vendatur, aut ematur, nisi infra ciuitates, & hoc ante tres fideles testes, nec aliquam rem vetustam sine fideiussore & warranto. Quod si aliter fecerit, soluat & persoluat & postea forisfacturam. Decretum est etiam ibi, vt si francigena appellauerit Anglicum de periurio, aut murdro, furto, homicidio: Ran quod dicunt apertam rapinam, quod negari non potest, Anglicus se defendet per quod melius voluerit, aut iudicio ferri, aut duello. Si autem Anglicus fuerit infirmus, inueniat aliquem, qui pro se faciat.*

* al. infra

Si

Si quis eorum victus fuerit: emendet regi quadraginta solidos. Si autem Anglicus appellauerit Francigenam, & eum appobare voluerit iudicio aut duello: volo tamen Francigenam purgare sacramento, non ferro. hoc quoque præcipio omnes conseruare legem Edwardi *regis in omnibus rebus, his adiectis quæ constitui ad vtilitatem Anglorum. Omnis homo, qui se tenuerit pro libero, sit in plegio; vt plegius eum habeat ad iustitiam, si quod offenderit, & si quisquam euaserit talium, videant plegij vt soluant quod calumniatum est, & purgent se, quod in euaso nullam fraudem nouerunt. Requiratur Hundredus & Comitatus sicut antecessores constituerunt. Et qui iustè venire debent, & noluerint, summoneantur semel. Et si secundò non venerint, accipiatur vnus bos, & reddatur de rebus illius hominis, qui calumniatus est quod dicitur Scapweld, & insuper regi forisfacturam. Et prohibeo ne quis vendat hominem extra patriam. Interdico etiam, ne quis occidatur, vel suspendatur pro aliqua culpa. Sed eruantur oculi sed abscindantur testiculi. & hoc præceptum non sit violatum super forisfacturam meam plenam.*

WIlliehnus rex quarto anno regni sui, consilio baronum suorum, fecit summoneri per vniuersos Consulatus Angliæ Anglos nobiles & sapientes, & sua lege eruditos, vt eorum & iura & consuetudines ab ipsis audiret. Electi igitur de singulis totius patriæ Comitatibus viri duodecim iureiurando confirmauerunt primò, vt quoad possent recto tramite, neque ad dextram neque ad sinistram partem diuertentes, legum suarum consuetudinem & sancita patefacerent, nil prætermittentes, nil addentes, nil præuaricando mutantes. A legibus itaque sanctæ matris ecclesiæ sumentes exordium, quoniam per eam rex & regnum solidum subsistendi habent fundamentum, leges libertatis & pacis ipsius concionati sunt dicentes.

De clericis & possessionibus eorum.

OMnis clericus, & etiam omnes scholares, & omnes res, & possessiones eorum, vbicunque fuerint pacem Dei & sanctæ ecclesiæ habeant.

De temporibus & diebus pacis domini regis.

AB aduentu domini vsq; ad octauam Epiphaniæ pax Dei & ecclesiæ per omne regnum. Similiter a Septuagesima, vsque ad octauam Paschæ. Item ab Ascensione Domini, vsque ad octabas Pentecostes. Item omnibus diebus quatuor Temporum. Item omnibus sabbatis, ab hora nona vsque ad diem Lunæ. Item vigilijs sanctæ *Mariæ, Michaelis, Iohannis Baptistæ*, omnium sanctorum, apostolorum, & sanctorum quorum solemnitates a sacerdotibus dominicis annunciantur diebus, & omnium sanctorum in Kalendis Nouembris, semper ab hora nona vigiliarum in subsequentem solemnitatem. Item in parochijs ecclesiarum, vbi proprij festiuitas sancti celebratur. Similiter in parochijs in quibus dedicationis dies obseruatur, & si quispiam deuotè ad celebrationem veniat sancti, pacem habeat eundo, subsistendo, redeundo. Item omnibus Christianis ad ecclesiam causa orationis euntibus, pax in eundo & redeundo sit eis. Similiter ad dedicationes, ad synodos, ad capitula venientibus, siue submoniti sunt, siue per se quid agendum habuerint: sit pax summa etiam si excommunicatus aliquis absoluendi causa ad episcopum confugerit: absolutus eundo & redeundo pacem Dei & sanctæ ecclesiæ habeat. Quòd si aliquis ei forisfecerit, episcopus inde iustitiam faciat. Veruntamen si quis arrogans pro episcopi iustitia emendare voluerit, episcopus regi notum faciat. Rex autem constringet malefactorem, vt emendat cui forisfacturam fecit, scilicet primùm episcopo, deinde regi, & sic erunt ibi duo gladij, & gladius gladium iuuabit.

De iustitia sanctæ ecclesiæ.

VBicúnque regis iustitia, vel cuiuscúnque sit, placita tenuerit, si vllus episcopus veniat illuc, & aperuerit causam sanctæ ecclesiæ, ipsa prius terminetur; *iustitia enim est, vt Deus vbique præ cæteris honoretur.*

De vniuersis tenentibus de ecclesia.

QVicunque de ecclesia aliquid tenuerit, vel in fundo ecclesiæ mansionem habuerit, extra curiam ecclesiasticam coactis non placitabit, quamuis forisfecerit : nisi (quod absit) incuria ecclesiastica rectum defecerit.

De reis ad ecclesiam fugientibus.

VBicúnque reus vel noxius ad ecclesiam causa præsidij confugerit, ex quo aditum ecclesiæ tenuerit ab aliquo insequente nullatenus depræhendatur, nisi per pontificem, vel per ministros eius. Quòd si fugiendo domum sacerdotis, vel curiam eius intrauerit, eandem pacem & securitatem habeat, quam & apud ecclesiam : dum tamen sacerdotis domus, & curia eius in ecclesiæ fundo consistant. Hic si latro vel raptor est, quod malè cepit, si ad manum habet, reddat : & si penitus illud extirpauerit: & si suum proprium vnde reddat habuerit, integrum cui damnum intulit restituat. & si more solito latro taliter egerit, & si fortè fortuitu ad ecclesias, vel ad sacerdotis domus frequenter euaserit, ablatione restituta prouinciam foris iuret : & si nisi reddat nullus præsumat eum hospitari, nisi a rege data licentia.

De fractione pacis ecclesiæ.

SI quis verò pacem sanctæ ecclesiæ fregerit violenter, episcoporum est iustitia, quòd si nocens sententiam eorum diffugiendo vel arroganter contemnendo despexerit: clamor de eo deferatur ad regem per quadraginta dies, & regis iustitia ponet eum per vadium & plegium si habere poterit, vsque Deo primitus, & posteà regi satisfaciat. Qui si infra triginta & vnum diem siue per amicos aut notos, seu per iustitiam regis inuenire non poterit, vtlagabit eum rex verbo oris sui. Si verò postea repertus fuerit, & poterit teneri viuus, regi reddetur, vel caput eius si se defenderit. Lupinum enim gerit caput a die vthlagationis suæ, quod Anglicè wuluesheued dicitur. Et hæc est lex de omnibus vthlagis.

De decimis ecclesiæ.

DE omni annona decima garba Deo est reddita, & ideo reddenda. Si quis gregem equarum habuerit, pullum reddat decimum. qui vnam tantum vel duas habuerit, de singulis pullis singulos denarios præbeat. Similiter qui plures vaccas habuerit decimum vitulum : qui vnam vel duas de singulis vitulis singulos denarios. & qui caseum fecerit det decimum Deo, & si non fecerit, lac decima die. Similiter agnum decimum, vellus decimum, butyrum dicimum, porcellum decimum.

De apibus & de omnibus alijs minutis decimis.

DE apibus verò similiter decimum commodi. quinetiam de bosco, de prato, & aquis, & molendinis, & viuarijs, piscarijs, virgultis, & ortis, & negotiationibus, & omnibus rebus, quas dederit Dominus, decima pars ei reddenda est, qui nouem partes simul cum decima largitur. Et qui eam detinuerit, per iustitiam episcopi, & regis si necesse fuerit, ad solutionem arguatur. Hæc enim sanctus *Augustinus* prædicauit & docuit, & hæc concessa sunt a rege, & a baronibus, & populo. Sed posteà instinctu Diaboli multi eam detinuerunt, & sacerdotes negligentes locupletes non curabant inire laborem ad perquirendas eas, eò quòd sufficienter habebant suæ necessaria vitæ. Multis enim locis sunt tres vel quatuor ecclesiæ, vbi tunc temporis vna tantùm erat, & sic cœperunt minui.

De

De illis, qui ad iudicium ferri, vel aquæ iudicati *sunt per iustitiam regis.*

DE illo, de quo iudicium fieri debet, veniat illuc episcopus cum clericis suis, & similiter iustitia regis cum legalibus hominibus prouinciæ illius, qui videant & audiant, vt omnia æquè faciant. & quos Dominus per misericordiam suam, non per merita eorum, saluare voluerit, quieti sint & liberi recedant, & quos iniquitas culpæ, non Dominus damnauerit, iustitia regis de ipsis iustitiam faciat. Barones verò, qui suam curiam de suis hominibus videant vt sic de eis faciant, quatenus erga Deum reatum non incurrant, nec regem offendant. Et si placitum de hominibus aliorum baronum oritur in curijs suis, adsit ad placitum iustitia regis, quoniam absque ea placitum finiri non licet. Siqui barones iudicia non habent in hundredo nisi palatium fuerit habitum ad propinquiorem ecclesiam, vbi iudicium regis erit determinandum, saluo iure illorum baronum.

De denario sancti *Petri*, qui Anglicè dicitur Romescot.

OMnis qui habuerit triginta denariatas viuæ pecuniæ in domo sua de proprio suo Anglorum lege dabit denarium sancti *Petri*: & lege Danorum dimidiam marcam. Iste verò denarius debet summoneri in solemnitate sancti *Petri* & *Pauli*, & colligi ante festiuitatem quæ dicitur ad vincula sancti *Petri*, ita vt vltra alium diem non detineatur. Si quisquam detinuerit ad custodiam regis clamor deferatur, quoniam denarius hic eleemosyna regis est, iustitia faciat denarium reddi, & forisfactionem episcopi & regis. Et si quis plures domos habuerit; de illa vbi residens fuerit in festo apostolorum *Petri* & *Pauli* denarium reddat.

Quid sit Danegeld, & qua necessitate sit constitutum.

DAnegaldi redditio propter piratas primitus statuta est. Patriam enim infestantes, vastationi eius pro posse suo insistebant. Ad eorum quidem insolentiam reprimendam, statutum est Danegaldum annuatim reddi; scilicet duodecim denarios de vnaquaque hida totius patriæ ad conducendos eos qui piratarum eruptioni resistendo obuiarent. De hoc quoq; Danegaldo omnis ecclesia libera est & quieta, & omnis terra, quæ in proprio dominico ecclesiæ erat, vbicunq; iacebat, nihil prorsus in tali redemptione persoluens, quia magis in ecclesiæ confidebant orationibus, quàm in armorum defensionibus, vsque tempore *Willielmi* iunioris qui *Ruffus* vocabatur, donec eodem à baronibus Angliæ auxilium requirente, ad Normanniam requirendam, & retinendam, de *Roberto* suo fratre cognomine *Cortehose* Ierusalem proficiscente, concessum est ei, non lege sancitum, neque firmatum; sed hac necessitatis causa ex vnaquaque hida sibi dari quatuor solidos ecclesia non excepta. Dum verò collectio census fieret, proclamabat ecclesia, suam reposcens libertatem, sed nil profecit.

De multimoda pace quatuor chiminorum viarum regalium, *& fluuiorum, quorum nauigio victualia deferuntur.*

PAx regis multiplex est. Alia enim data manu sua, quam Anglici vocant Kingeshand, Sealdergrith alia de qua primùm coronatus est: quæ dies tenet octo in natali Domini; dies octo Paschæ; dies octo in Pentecoste. Alia pax est per breue suum data, alia quam habent quatuor chimini: scilicet Wathlingestrete, Fosse, Hunildestrete, Ermigestrete; Quorum verò alij in longitudinem regni, alij in latitudinem protenduntur. Alia est, quam habent aquæ nominatorum fluuiorum: quorum nauigio de diuersis locis victualia deferuntur ciuitatibus vel Burgis. Illa autem pax suæ manus, & dierum coronationis, & breuis sub iudicio vnius forisfacturæ est. Similiter

liter Chiminorum quatuor, & maiorum aquarum de assaltu. De opere verò si opus fiat destruatur, & medietas emendationis dabitur. Quicúnque scienter fregerit eam, octodecim hundreda in Denelaga, & corpus eius in misericordia regis Anglorum Werre suum, id est, precium redemptionis suæ & **Manbote** de occisis erga dominum, quorum homines interfecti sunt, **Manbote** in Denelaga, & de Villano & de Scotman duodecim horas. De liberis autem hominibus tres marcas. **Manbote** verò Anglorum lege regi & archiepiscopo tres marcas, & consuli Comitatus, de hominibus eorum proprijs. Sed episcopo eiusdem Comitatus, & dapifero regis viginti solidos. Baronibus autem alijs decem solidos. Parentibus occisi fiat emendatio, vel guerra eorum portetur, vnde Anglicè prouerbium habetur, **Bige spere osse other bere.** Hoc est, eme lanceam a latere aut fer. Pax autem chiminorum quatuor, & prædictarum aquarum, sub maiori iudicio contrariè quàm diximus de assaltu. Si verò molendina vel piscaria, vel alia quælibet opera eis impedimentum facientia præparantur, opera ipsa penitus destruantur, & chimini & aquæ vbi fuerint prius reparentur, & forisfactura regis non obliuiscatur. Chimini verò de ciuitate minores ad ciuitates quosque ducentes, de Burgis ad Burgos, per quos mercata vehuntur & cetera negotia fiunt, sub lege Comitatus, si quispiam opus ad eorum perturbationem erigit, solo tenus deponatur, & chimini mox reparentur, & secundum legem Comitatus eiusdem, erga Comitem & vicecomitem emendetur. Similiter fiat de aquis minoribus. Naues tamen, portantes ea, quæ necessaria sunt burgis & ciuitatibus, scilicet ligna & huiusmodi, cum lege minorum chiminorum fit & emendatio eorum.

De diuisionibus schirarum.

Diuisiones verò hundredorum, wapentachiorum, Comitibus, vicecomitibus erunt iudicio Comitatus. Thesauri regis sunt de terra, nisi in ecclesia vel in cœmiterio inueniantur. Et licèt ibi inueniantur, aurum regis est, & medietas argenti; & altera medietas ecclesiæ, vbi inuentus fuerit, quæcunque est ipsa vel diues, vel pauper.

De legibus murdratorum.

SI quis murdratus fuerit, & aliquis reprobatur, quæratur apud villam, & vbi inueniatur interfector illius. qui si inueniri poterit tradetur iustitiæ regis infra ipsos octo dies interfectionis. Si verò inuenire non poterit, mensis & vnius diei respectus habeatur ad quærendum eum. Qui si infra terminum inueniri non poterit, colligantur in villa quadraginta sex marcæ. Sed si ad tantam solutionem non sufficiat, per hundredum colligatur quod in villa non poterat. Veruntamen quoniam, si villa omnino destruetur, præuiderunt barones, quòd per hundredum colligerentur, & sigillo alicuius baronis Comitatus sigillarentur, & ad thesaurum regis deportarentur: quas sigillatus ipse seruaret per annum & vnum diem. Quod si murdrator infra hunc terminum possit inueniri, traderetur iustitiæ regis, & ipsi quadraginta sex marchas in thesauro non positas rehaberent. Si infra hunc terminum non possit inueniri, parentes murdrati sex marcas haberent & rex quadraginta. Si parentes deessent, dominus eius reciperet. si dominum non haberet, socius eius: scilicet, cum eo fide ligatus reciperet, si aliquem habuerit. Si verò nullum istorum haberet, rex tunc regni, sub cuius protectione & pace sunt & degunt omnes reciperet sex marcas cum suis quadraginta marcis.

Murdra quidem inuenta fuit in tempore *Chnuti* regis Dani, qui post adquisitam Angliam, & pacificatam, consensu baronum Anglorum misit in Daniam exercitum suum. Ipsi verò Barones contra regem extiterunt fideiussores, quatenus in terra, quotquot secum retinere vellet, firmam pacem per omnia haberent. Veruntamen si quis Anglorum aliquem illorum interficeret, & si se super hoc defendere non posset, iudicio Dei, scilicet aqua, vel ferro, fieret de eo iustitia. Si autem fugeret, soluentur sicut supradictum est.

Regis

Regis officium.

REx autem atque vicarius eius ad hoc est constitutus, vt regnum terrenum, populum Dei, & super omnia sanctam ecclesiam, reueteatur & ab iniuriatoribus defendat, & maleficos ab ea euellat & destruat, & penitus disperdat. Quod nisi fecerit, nec regis nomen verum constabit, propheta *Iohanne* testante, nomen regis perdit, qui quod regis est non faciat. Cui *Pipinus & Carolus* filius eius, nec dum reges, sed principes sub rege Francorum, stultè scripserunt, quærentes si ita permanere deberent Francorum reges solo nomine regis contenti. A quo responsum est illos decet vocari reges, qui vigilant, defendunt, & regunt ecclesiam Dei, & populum eius, imitantes regem psalmographū dicentem, *non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam &c.*

De reis lege damnatis ad regis misericordiam *recurrentibus.*

TAmen si quis forisfactus, regis misericordiam pro forisfacto suo poposcerit, & si sit reus mortis, vel membrorum suorum perdendorum, potest rex ei lege suæ dignitatis condonare si vult, etiam mortem promeritam. Ipse tamen malefactorum rectum faciat in quantumcunq; poterit, quibus forisfactum fuerit, & fideiussores tradat de pace & legalitate tenenda. Si fideiussores verò defecerint, debet exulari de patria.

Quid debeant facere, quos rex voluerit a *morte liberare.*

HAbet etiam rex aliam potestatem misericordiæ super captos. Vbicunque enim venerit in ciuitatem vel burgum, vel villam, vel viam, si captus fuerit potest eum solo verbo soluere a captione. Solutus tamen satisfaciat, cui forisfecerit. Murdrator verò, traditor, vel huiusmodi criminosus, quamuis rex ei condonauerit vitam & membra, tamen secundum legem remanebit in prisonia. sed statim iurabit se iturum ad mare, infra terminum ei a iustitia dictum, & mox transfretaturum. Quòd si periurus postea in terra remanserit, quicunque eum inuenire poterit, de eo sine iudicio iustitiam faciat; & si quis gratis eum detinuerit pro vna nocte sola, maiore lege Anglorum vel Danorum pro secunda dupliciter, pro tertia socius & compar malefactorum iudicabitur.

De vxoribus malefactorum, & filijs eorum.

SIquidem tales habuerint vxores suas in patria subsistentes, & dixerit aliquis parentum murdrati eas nequitiæ fuisse participes, expurgent se iudicio Dei. Quas si clementia Dei & earum innocentia saluauerit, remaneant legales cum dotibus suis & maritagijs. Pueri verò qui ante malefactum nati erant vel generati, non exleges sint, super malefacto post generationem illorum peracto, vt perdant hæreditatem.

Quid sit Frithborg, quod Eboracenses vocant tenementale, *id est, sermo decem hominum.*

PRæterea est quædam summa & maxima, per quam omnes firmissimo statu sustinentur: videlicet, vt vnusquisque stabiliat se sub fideiussionis securitate, quam Anglici vocant Frithborgas. Soli tamen Eboracenses dicunt eandem tenementale, quod soluat Latinè decem hominum vnum. Hæc securitas hoc modo fiebat, secundum quod de omnibus villis totius regni sub decennali fideiussione debeant esse vniuersi, ita quòd si vnus ex decem forisfaceret, ad rectitudinem nouem haberent decimum,

mum, qui si aufugerit, daretur eis terminus tricesimi primi diei. Quæsitus & inuentus ad iustitiam regis duceretur, de suo illico restauraretur damnum quod fecerat, & si ad hoc forisfecit de corpore suo fieret iustitia. Sed si infra prædictum terminum inuenire non posset, quia in omni Frithborgo vnus erat capitalis, quem vocabant **Frithborges heued**, ipse capitalis sumeret duos de melioribus suorum Frithborgorum, & de tribus Frithborgis sibi propinquioribus acciperet de vnoquoque capitalem & duos de melioribus vnius cuiusque Frithborgi si posset habere, & inde se duodecimo expurgaret, & Frithborgum suum si facere posset de forisfacto, & fuga supradicti malefactoris. Qui si facere non posset, ipse cum Frithborgo suo damnum restauraret de proprio malefactoris quantum duraret. Quo deficiente, de suo & Frithborgi sui perficeretur, & erga iustitiam emendaret, secundum quod legaliter iudicatum fuisset. Tandem verò sacramentum, quod non potuerint adimplere per tres Frithborgos sibi viciniores, per seipsos nouem iurarent, sese nullatenus fore culpabiles, & si quando eum recuperare possent, adducerent illum ad iustitiarium, aut diceret iusticiæ vbi esset.

Quòd omnes pro ministris, & clientibus *suis Frithborgas dare debent.*

ARchiepiscopi, episcopi, Comites, barones, suos milites, & sibi seruientes, dapiferos, pincernas, camerarios, coquos, pistores, sub suo Frithborgo habeant. Qui si cui forisfecerint, & clamor vicinorum de eis assurgeret, ipsi tenerent eos rectitudini in curia sua. illi dico qui habebant saccam & socam, & tol, & theam, & infangentheof.

De Sacca. Sacca est, quòd si quislibet nominatim aliquem de aliquo calumniatus fuerit, & ille negauerit, forisfactura probationis, vel negationis si euenerit, sua erit.

Socca. Socca est, quòd siquis quærat in terra sua, etiam sua est iustitia, si inuentum fuerit, an non.

Tol. Tol quod nos dicimus teloneum, est qui habet potestatem vendendi, & emendi in terra sua.

Theam, Theam est, quod si quispiam intertietur aliquid super aliquem, & intertiatus suum warantum habere non poterit, erit forisfactura sua, & iustitia similiter de calumniatore si defecerit.

Infangentheof. Omnis qui habet saccam, & soccam, & tol, & theam, & infangentheof, prædictas videlicet consuetudines, iustitia cognoscentis latronis sua est de homine suo, si captus fuerit super terram suam. Illi verò, qui non habent consuetudines, coram iustitia domini regis rectum faciant in hundredis, & in wapentacco, vel in schiris.

De hospitibus recipiendis.

SI quis hospitatur priuatum vel extraneum, (quod Anglicè dicitur **cuth other uncuth**) poterit eum habere per duas noctes, tanquam hospitem; & si forisfecerit non incurret domus damnum pro hospite. Veruntamen si cui damnum illatum fuerit, & ad iusticiam de eo clamorem fecerit, quòd ipsi consilio malum factum non fuerit, cum duobus legalibus vicinis purgabit se sacramento de consilio & facto. Quod nisi fecerit damnum emendet & forisfacturam. Quòd si tertia nocte hospitatus fuerit, & alicui forisfecerit, habeat ad rectum tanquam de propria familia, quod Anglicè dicitur, **Twam nithes gest, thrid nith hawan man**. Quem nisi ad rectum poterit habere, habebit terminum vnius mensis & vnius diei. Et si poterit inueniri malefactor, restauret damnum quod fecerat, & emendationem si poterit, etiam de corpore, si adiudicatum fuerit ei. Si verò malefactor damnum restaurare non poterit quod fecerat, hospes restaurabit & forisfacturam. Et si iustitia habeat eum suspectum, purgabit se iudicio hundredi vel schiræ.

De inuentis quid faciendum sit.

SI quis adduxerit animal in villam, vel apportauerit pecuniam, & dixerit se inuenisse, priusquam intùs ducat in domum suam vel etiam alterius, eat ad ecclesiam, & coram

coram sacerdote ecclesiæ, & præposito villæ, & melioribus villæ totum ostendat inuentum quicquid sit. Præfectus villæ mittat ad tres, vel ad quatuor villas propinquiores, pro sacerdotibus & præpositis villatum, qui adducant secum quatuor de melioribus de vnaquaque villa. Eis congregatis ostendatur totum inuentum. Postea verò testimonio istorum præpositus, de cuius dominio inuentor est, custodiat vsque in crastinum diem. Die autem crastino, cum aliquantis vicinorum suorum, qui viderunt inuentum, ad hundredi eat præfectum, in quo sua villa est, & ipsi totum ostendat. Et si dominus, in cuius terra inuentum fuerit, non habet consuetudines suas, Saca, & Soca, omnia tradat hundredi præfecto, si habere voluerit, cum bonis testibus. Sed si dominus consuetudines habuerit in curia domini rectum teneatur.

De Iudæis in regno constitutis.

SCiendum est quoque, quòd omnes Iudæi, vbicunque in regno sint, sub tutela & defensione domini regis debent esse, nec quilibet illorum alicui diuiti se potest subdere sine regis licentia. Iudæi & omnia sua regis sunt. Quòd si quispiam detinuerit eis, pecuniam eorum perquirat rex tanquam suum proprium.

De ijs, qui pacem per breue regis habent.

HI, qui pacem regis habent, vel manu vel breui, ei fideles existant. Ideóq; summa necessitas est eis, vt eam inuiolabiliter custodiant erga omnes, nec obscuritatem pacis ademptam detineant rectitudines vel seruitia dominorum suorum; sed nec vicinorum. quia non est dignus habere pacem, qui non vult obseruare eam. Qui si nimis confidit in pace, quam habet, & alicui forisfecerit, damnum restauret, & iterum emendet, quod Angli vocant **Mundre**, forisfacturam **altribelthot**.

Quid regi, quid decano dabant, qui pacem *regis infringebant.*

PAx data manu regis, & octo dierum, quibus primum coronatus est, & pax prædictorum festorum, & pax per breue regis, vnum habent emendationis modum etiam hoc iudicio, quòd maius habetur in schira vbi pax fracta fuerit, verbi gratia: in denelaga octo hundreda igitur numerus complet septies viginti libras & quatuor libras. Quoniam forisfactorum hundredi Dani & Norwenses octo libras habeant. Multiplicatis igitur octo per octodecim faciunt centum & quadraginta quatuor. Et hoc non sine causa. De istis autem octo libris rex habebat centum solidos, & consul Comitatus, qui tertium habet denarium forisfacturæ, quinquaginta solidos. Decanus autem episcopi, si intus decanatum pax fracta fuerit, reliquos decem, præter pacem regis, si de pace manu regis, si de primo coronatu, & de supradictis festis.

Consilium de illis, qui has leges despexerunt.

CVm contigerit, quòd aliqui stulti, & improbi, gratis & nimis consuetè erga vicinos suos forisfaciebant: sapientes ceperunt super hos habere consilium, & constituerunt iusticiarios super quosque Frithborgos, quos decanos possumus appellare. Isti Anglicè **tendeheued** dicti sunt: hoc est, caput de decem. Item villas vicinas tales tractabant, & super forisfacturas emendationes capiebant, & concordationes faciebant scilicet de pascuis, pratis, messibus, negotiationibus, & huiusmodi decertationibus innumerabilibus: quæ humanam fragilitatem infestant, & eam incessanter impugnant. Cùm autem causæ maiores erumpebant, referebantur ad superiores eorum iustitiarios: quos prædicti sapientes supra eos constituerunt, scilicet supra decem decanos, quos possumus dicere centuriones, vel centenarios, eò quòd supra centum Frithborgos iudicabant.

De Wapentagio, & qualiter se agebant, qui *Wapentagium accipiebant.*

WArewichsire, Lincolneschire, Notinghamsire, Leircestreschire, vsque ad Wathlingestrete, & octo milliaria vltra Wathlingestrete, sub lege Anglorum & Angli vocant Wapentagium, & non sine causa, cum accipiebat præposituram Wapentagij die statuto, in loco vbi solent congregare omnes maiores natu, contra eum conueniebant, & descendente eodem de equo suo omnes assurgebant ei. Ipse verò erecta lancea ab omnibus secundum morem accipiebatur. Omnes verò, quotquot venissent, cum lanceis suis ipsius hastam tangebant, & ita se confirmabant per tactum armorum pace palam concessa. Anglicè autem arma vocantur Wapne, & taccare, confirmare, quasi armorum confirmatio. vel magis vt expresse secundum Angliçam linguam dicamus, Wapentac armorum tactus. Quamobrem potest conijci, quòd de causa totus ille conuentus dicitur Wapentac, quòd per tactus armorum suorum confœderati sunt ad inuicem.

Quid sit inter Wapentagium & Trihingam & *Hundredum.*

ERant etiam aliæ potestates super Wapentagium, quas Trihingas dicebant, quod erat tertia pars prouinciæ. Qui verò super dominabantur, ad hos deferebantur causæ Trihinguiæ, quę non poterant definiri in Wapentagijs, quod Angli vocabant Hundredum, Isti Wapentag; & quod Anglicè vocabatur tria vel quatuor vel plura hundreda, isti vocabant Trihinga. In quibusdam verò prouincijs Anglicè vocatur lede quod isti thinge dicunt. Quod quoque in thinges definiri non poterat, ferebatur in schiram. Greue quidem nomen est potestatis Latinorum lingua, vel exprese idem, quod præfectura. Quoniam hoc vocabulum tam multipliciter distenditur, quòd de schira, de Wapentagijs, & quod etiam Lede, Hundredum, de burgis, de villis etiam Greue vocetur, in qua idem sonare, & significare videtur quod dominus.

Quid sit præpositus & præfectura, & quid alderman *quod Latinè senior populi sonat, & quàm multipliciter nomen præpositi distenditur.*

VIdetur etiam quibusdam, quòd Greue vocabulum nomen est compositum ex Anglico Grith, & væ Latino. Grith enim pax est, væ verò miseria: ipso testante qui dixit, Væ tibi Corazin. Greue igitur ideo dicitur, quòd iure debeat Grith id est pacem ex illis facere: qui patriæ inferunt Væ, id est miseriam vel malum. Teutonici & etiam Frisones & Flandrenses consules suos: meregraue, quasi maiores dominos, vel bonos pacificos vocare consuescunt, & sicut modò vocantur, greue qui super alios præfecturas habent: ita apud Anglos qui antiquitus vocabantur alderman quasi seniores non propter senectutę, cùm quidam adolescentes essent: sed propter sapientiam.

Ex qua causa rex *Willielmus* leges Anglorum *dimisit & Danorum tenuit.*

ERat etiam lex Danorum in Northfolc, & Suthfolc, & Cantebrigesire. Quòd habeat in emendationem forisfacturę vbi supradicti Comitatus habebant octodecim hundreda, isti decem & dimidium. & hoc ex affinitate Saxonum temporis maior emendatio forisfacturæ quater viginti libræ & quatuor. In omnibus alijs causis & forisfacturis eandem legem habebant cum supradictis Norwensibus. quam cùm rex *Willielmus* audisset cum alijs sui regni legibus maximè appretiatus eam, & præçepit vt obseruaretur per vniuersum regnum. Proferebat enim, quòd antecessores eius, & ferè omnium baronum Normanniæ Norwenses extitissent: & quòd de Norweia olim venissent,

venissent, & hac auctoritate leges eorum cum prædictis regni legibus asserebat debere sequi, & obseruare, quippe cùm aliarum legibus nationum Brittonum scilicet Anglorum & Pictorum vbique præponderassent. Quo audito mox vniuersi compatriotæ, qui leges edixerant, tristes effecti vnanimiter deprecati sunt, quatenus permittent leges sibi proprias, & consuetudines antiquas habere : in quibus vixerant patres, & ipsi in eis nati & nutriti sunt, quia durum valdè sibi foret suscipere leges ignotas, & iudicare de eis quas nesciebant. Rege verò ad flectendum ingrato existente, tandem eum prosecuti sunt deprecantes quatenus pro anima regis *Eadwardi*, qui ei post diem suum concesserat coronam & regnum, & cuius erant leges, nec aliorum extraneorum, exaudiendo concederat sub legibus perseuerare patrijs. Vnde consilio habito præcatui baronum tandem adquieuit. Ex illa ergo die visa auctoritate, veneratę per vniuersam Angliam, coroboratæ & obseruatæ sunt præ cæteris patriæ legibus, leges *Eadwardi* regis; quæ priùs inuentæ, & constitutæ erant, in tempore *Adgari* aui sui, verùm post mortem ipsius, circiter annos sexaginta octo. *Eadwardus* enim filius eius herilis, scilicet de vxore legitima natus, regnauit annis quatuor, hebdomadibus sexdecim minùs. quo occiso innocente, suæ dolo nouercæ, propter innocentem vitam eius, castam, & eleemosynis plenam : interfectionem eius immeritam pro martyrio reputauerunt ei, & sanctum habuerunt. Post ipsum *Aldredus* frater eius regnum suscepit, & regnauit in multis aduersitatibus, & periculis triginta octo annis. Post *Aldredum* verò *Eadmundus* filius eius regnauit, ferè nouem mensibus. in quibus viriliter contra Danorum regem *Chnutum* quinquies dimicauit. Vltimo verò bello peracto concordes inuicem effecti sunt. Regnúmque per dimidium diuiserunt ; & vna medietas Angliæ *Cnuto* & altera medietas cessit *Eadmundo*, eo tenore quòd si quis eorum alterum superuiueret, regnum superstes totum possideret : nec interim alteruter coronaretur. Firmatis igitur taliter, vniuersis Angliæ primatibus assensum præbentibus inter se conuentionem factam : post mensem *Eadmundus* ex hac luce, proh dolor, subtrahitur. *Chnutus* verò inde totum regnum suscepit Angliæ, regnauitq; ferè octodecim annis. Quo defuncto *Haraldus* filius illius ab omnibus putatus, regnum suscepit ; & quinque annis regnauit. post quem *Hardechnutus* filius *Chnuti* & *Eluinæ*, & *Emmæ* sororis *Roberti* Normannorum ducis, & matris regis vltimi *Eadwardi* regnauit duobus annis, hebdomadibus duodecim plus minus. Sicque completi sunt quadraginta octo anni, in quibus leges prædictæ prætermissæ erant. Sed postquam rex *Eadwardus* venit ad regnum, consilio baronum Angliæ, legem quadraginta octo annis sopitam excitauit, excitatam reparauit, reparatam decorauit, decoratam confirmauit. Confirmata verò vocata est lex *Eadwardi* regis; non quia ipse inuenisset eam primus : sed cùm prætermissa fuisset, & obliuioni penitus data, a diebus aui sui *Eadgari*, qui priùs inuentor eius fuisse dicitur, vsque ad sua tempora, scilicet, vt supradictum est, octodecim annis post dies ipsius *Eadgari* tempore, *Eadwardus*, quia iusta & honesta erat, à profunda abysso extraxit, & eam reuocauit, & vt suam obseruandam tradidit.

Iste præfatus *Eadmundus* habuit quendam filium *Eadwardum* nomine, qui mox patre mortuo timore regis *Cnuti* aufugit ad regnum Dogorum, quod nos meliùs vocamus Russiam. quem rex terræ *Malescoldus* nomine, vt cognouit quis esset, honestè retinuit. Qui de nobili progenie ibidem duxit vxorem, de qua natus est ei *Adgarus Adeling*, & *Margareta* quæ fuit postea regina Scotiæ, & *Christiana* soror eius. Cui *Christianæ* rex *Eadwardus* dedit terram quam habuit. Postea *Radulfus* de Limesi, propter quem misit rex *Eadwardus* auunculus eius, & fecit eum venisse ad se. qui postquam venit, non multum postea vixit, & vxor illius in breui temporis curriculo defuncta est. Rex verò *Eadwardus* *Eadgarum* filium eorum secum retinuit, & pro filio nutriuit. Et quia cogitabat eum hæredem facere, nominauit eum *Adeling*, quod nos dicimus domicellum. sed nos indiscretè de pluribus dominis, quia barones vocamus domicellos. Angli verò nullum nisi natos regum. quod si expressius volumus dicere in Saxonica lingua imago dicitur. Adela Anglicè, nobilis Latinè. quod simul coniunctum sonat nobilis imago *Adeling*. Vnde etiam occidentales Saxones Cestrenses habent in prouerbio summi despectus *Edeling*, id est, ab omni honestate deiectus vel retrocedens imago. Rex verò *Eadwardus*, vt cognouit nequitiam gentis suæ, & præcipuè superbiam filiorũ *Godwini*,

Godwini, Haroldi, qui postea regnum inuasit, *Estigurti, Lefwini*, & aliorum fratrum suorum: non posse fore stabile ratus, quod proposuerat de *Eadgaro*, adoptauit *Willielmum* ducem Normannorum in regnum. *Willielmum* dico nothum, id est, bastardum filium *Roberti* auunculi sui, virum strenuum & bellicosum & fortem. Qui postea Deo annuente, debellando supradictum *Haroldum Godwini* filium, regnum Anglorum victoriosè adeptus est.

De latronibus pro latrocinio interfectis.

SI post iustitiam factam fecerit quis clamorem ad iustitiariũ, quòd quis iniustè interfectus fuerit, & quòd iniustè iacet inter latrones, & dixerit quòd hoc velit dirationari, det vadium & inueniat plegium. Tunc detur ei terminus vnius mensis, vt tunc habeat parentes interfecti ex vtraque parte generis sui, scilicet è patre & matre eius. ex parte patris duodecim, & ex parte matris septem. Quòd si isti nouendecim velint dirationari cum illo qui primitus clamorem fecerit, & qui vadium dederit, det vnusquisque eorum vadium suum cum gladio, & postea inueniat plegios tales, qui possint reddere forisfacturam, id est, werre suum. Nisi possunt dirationari quod dicunt, tunc deinde interfector det suum vadium & inueniat plegium, quòd iustè interfectus sit, & meritò iacet inter latrones, secundum legem sicut latro. Et tunc primùm ostendat quo latrocinio, & qua ratione interfectus sit. Quod si recognouerit, quòd viuus captus sit, nominet iustitiam, & iudices, & de vicinis legales testes. Qui si warantizauerint, quòd sit rectè iustitia facta de illo secundum suum latrocinium, quietus erit interfector illius. Ipsi verò, qui vadimonia dederunt, emendent sua vadimonia. Quòd si interfectori defecerint iudices, & testes; & dirationatum fuerit, quòd iniustè sit interfectus, interfectori dabit vadium iustitiæ episcopi & fideiussores rectum prosequendi. Deinde iustitia episcopi faciat venire processionem, cum sacerdote induto alba, & manipulo, & stola, & clericis in superpellicijs cum aqua benedicta, & cruce, præcedentibus candelabris, & thuribulo, cum igne, & incenso. Et amici extrahentes mortuum ponant in feretrum, portantes eum ad ecclesiam: vbi Missa pro defuncto celebrata, & alio officio peracto, interrent eum vt decet Christianum. Ab ipso verò die in quindecim dies reddat interfector illius episcopo tres forisfacturas. Vnam, quia legalem pro latrone interfecit: aliam, quia fratrem suum interfecit: quòd Angli dicunt his euenchristen. tertiam, eò quòd vadium dedit ad dirationandum se & non potuit.

Decretum regis de vsurarijs.

VSurarios quoque defendit rex *Eadwardus* ne remanerent in regno: & siquis inde conuictus fuerit, quòd fœnus exigeret, omni substantia propria careret, & pro exlege haberetur. Hoc autem asserebat ipse rex, in curia regis Francorum se audisse, dum ibidem moraretur, quòd vsura summa radix est omnium vitiorum. Prohibitũ est etiam in eadem lege, ne quis emeret viuum animal, vel pannum vsatum sine plegijs, & bonis testibus. Et si fieret opus aureum, vel argenteum, vnde emtor dubitare posset. non emeret sine aurifabris, vel monetarijs. Qui si vidissent, quòd esset de ecclesia, vel de thesauro, non emisset sine plegijs, si venditor careret plegijs, retineretur cum censu, donec venisset dominus eius vel alius, qui posset eum benè warantizare. Si quis hominum aliter emisset, perderet & forisfacturam. Postea inquisisset per lagamannos, & per meliores homines de Burgo, vel villa, vel Hundredo, vbi mansisset emtor, & qualis vitæ fuisset. & si vnquam audissent eum calumniari de exlegalitate, quòd si testaretur eum de bona fama & legalitate, purgaret se iudicio Comitatus, quod venditorem nesciret reum de hac venditione, nec de aliqua exlegalitate: & si sciret venditorem suum quis esset, vel vbi fuisset, diceret: iusticiarius eius verò quæreret eum ad faciendã iustitiam de eo. Qui si inueniri non posset, vthlagaretur. Cùm autem dictum est, quòd nullus hominum absq; plegijs viuum animal emeret, clamauerunt macherarij de ciuitatibus, quòd vnaquaque die oportet eos viua animalia emere, vendere, & occidere.

Nam

Nam in occisione animalium erat vita eorum. Vociferabantur etiam ciues, & burgenses, & populus pro suis consuetudinibus, eo quòd circiter festum sancti *Martini* consueuerant animalia in foro mercari sine plegijs ad occisiones contra natale domini faciendas. Murmur etiam multus super hoc edicto erat in turba. Quare æstimo si quæreretur ibi vtrum placeret nec ne illud decretum, vt fit in quibusdam congregationibus, communi consilio a multis redderetur, non placet. Ibi etiam, si adesses, audires, stridere secreta diuisos aure susurros, & clamores, & murmurationes tumultuantium populorum; & laudatum est regi, quatenus consuetudines iustas, & sapientes deductas non auferret, ijs tantum in foro regio, empto mercato suo, cum testibus
10 & cognitione vendentium.

Genealogia ducum Normanniæ.

PRimus Normanniæ dux *Rollo*, qui & *Robertus* in baptismo dictus, regnauit annis triginta. *Willielmus* filius eius annis viginti quinque. *Richardus* senior quinquaginta quatuor. *Richardus* secundus triginta. *Richardus* tertius, & *Robertus* frater eius octo annis. *Willielmus Bastardus* Comes triginta: qui postea fuit rex Anglorū viginti duobus annis. *Richardus* igitur senior habuit filiam nomine *Emmam*, quæ nupsit *Adelredo* regi Anglorum. ex qua idem rex genuit *Eadwardum* & *Adelredum*. Tempore autem *Richar-*
20 *di* secundi *Adelredus* rex fecit occidere omnes Danos in Anglia. Ob quam rem *Suenus* rex Danorum Angliam inuasit & obtinuit. *Adelredus* verò cum vxore sua & filijs profectus est in Normanniam, ad *Richardum* secundum, vxoris suæ fratrem, & Normanniæ ducē. *Suenus* non multò pòst moritur, & in Daciam fertur tumulandus. Interea *Adelredus* cum vxore sua reuertitur ad terram suam, filijs suis cum auunculo dimissis. *Sueno* igitur intumulato, *Chnutus* filius eius cum magna classe, accito secum *Lacman* rege Sueuorum, & *Olauo* rege Nortorum, qui postea apud Rothomagum baptizatus est, Tamisiam intrauit, & *Adelredum* regem infra Lundonias obsedit. Qui obsessus infirmitate præuentus moritur. *Chnutus* verò potitus regno prædictam *Emmam* reginam accepit in vxorem: ex qua genuit *Hardechnutum*, postea regem Danorum, & fili-
30 am nomine *Gunnildam*, quæ nupsit *Henrico* imperatori Romanorum. Interea defuncto secundo *Richardo*, *Richardus* filius eius successit ei primo anno. Quo mortuo *Robertus* filius eius successit: qui cupiens *Eadwardum* in regno substituere Anglorum, eum classe imponit, regressus flante vento aduerso apud insulam Gernesworch diu detentus Normanniam reuertitur. Deinde Ierusalem profectus, *Willielmum* paruulum suum reliquit hæredem: expletóq; voto suo in repatriando apud vrbem Niceam obijt. *Willielmo* itaque Normanniam regente, *Cnutus* rex Anglorum moritur: cui successit filius eius *Haraldus* ex concubina *Cluia* natus. Quod indignè ferens *Eadwardus* cum quadraginta nauibus apud Hampton applicuit, resistentibus sibi Anglis capta præda in Normanniam reuertitur. Interea *Aluredus* frater eius cum multis militibus per par-
40 tem aliam ingressus a *Godwino* Comite hospitio susceptus, dolo nocte captus cum suis vinctus, ad *Haraldum* regem ductus cum socijs suis oculis priuatur, socijs interemptis. *Haraldus* quoque non multum post moritur, & successit *Hardechnutus* a Dacia regressus, ex *Emma Eadwardi* matre progenitus: qui fratrem suum antè genitum *Eadwardum* a Normannia euocans secum habitare fecit, qui in breui tempore, scilicet duobus annis elapsis defunctus, *Eadwardum* reliquit hæredem. Hic *Eadwardus* carens sobole, *Willielmo* cognato suo Normannorum duci misit *Robertum* Cantuariensem archiepiscopum, & de regno eum constituit hæredem. Sed & Comitem *Haraldum* post eum misit, & regnum inuasit. Quod *Willielmus* audiens forti cum classe apud Peuenesellum applicuit: ibiq; secundo Idus Octobris bellum intulit. in quo ipse *Haraldus* in primo
50 occubuit. Bello tamen vsque ad noctem protracto, *Willielmus* victor effectus in subsequenti natali Domini, incarnationis Dominicæ anno millesimo sexagesimo sexto Lūdonijs rex Anglorum coronatur. Regnauit autem annis viginti duobus. Quo mortuo regnauit *Willielmus* filius eius pro eo annis tredecim. Cuius anno nono peregrinatio multa facta est gentium in Ierusalem contra Sarracenos. Quarto verò anno peregrinationis capta est Ierusalem a Francis, & regnauit in ea dux Lotharingorum *Godefridus*,

anno tamen vno. Cui successit *Baldewinus* frater eius anno quinto. *Williehmus* autem rex decimo tertio anno regni sui occiditur venando sagitta. Cui successit *Henricus* frater eius, & regnauit triginta sex annis. Hic erat pastor ferarum & custos nemorum, quem *Merlinus Ambrosius* leonem iustitiæ in historia regum nominauit. Fecit enim iustitiam & iudicium in terra. Huic successit *Stephanus* nepos eius, & regnauit annis nouendecim. Quo mortuo *Henricus* filius *Gaufridi* Comitis Andegauiæ, & *Matildis* quondam Romanorum imperatricis, filiæ scilicet præfati regis *Henrici* primi, regni Anglorum suscepit gubernacula, & regnauit triginta quinque annis. Quo mortuo, & in abbatia Sanctimonialium fontis * *Ebrardi* sepulto, *Richardus* filius eius successit ei in regimen regni: & regnauit annis nouem & mensibus septem & diebus viginti. Qui in obsidione castelli de Chaluz sagitta percussus octauo Idus Aprilis obijt: cuius viscera sepulta sunt apud Charron, & cor eius apud Rothomagum, & corpus ejus apud fontem *Ebrandi*. Quo defuncto *Iohannes* frater eius successit ei in regno Angliæ, & regnauit.

al. Ebrandi

ANno gratiæ 1181. qui erat annus vicesimus septimus regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit die Natalis Domini apud Cenomannis: & post Natale Domini statuit per omnes terras suas transmarinas; vt vnusquisque homo habēs centum libras Andegauensis monetæ in catallo, haberet equum, & arma militaria plenariè; omnis autem homo habens in catallo quadraginta, vel triginta, vel viginti quinque libras Andegauensis monetæ ad minus, haberet albergellum, & capellum ferreum, & lanceam, & gladium; cæteri autem omnes haberent wanbasiam, capellum ferreum, lanceam & gladium, vel arcum & sagittas: & prohibuit, ne aliquis arma sua venderet, vel inuadiaret: sed cùm moreretur, daret illa propinquiori hæredi suo. Quod cùm *Philippus* rex Franciæ, & *Philippus* Comes Flandriæ audissent, præceperunt, quòd homines sui simili modo armarentur. Eodem anno post Purificationem beatæ *Mariæ*, *Laurentius* Dublinensis archiepiscopus venit in Normanniam adducens secum filium *Roderici* regis * Conactensis, & tradidit eum regi Angliæ in obsidem super pactis inter ipsum, & regem Conactæ, contractis de tributo Hiberniæ soluendo. & paulò pòst idem Dublinensis archiepiscopus obijt in Normannia apud Aucum, & ibidem sepultus est. Quo defuncto, rex Angliæ misit in Hiberniam *Gaufridum* de Haya clericum suum, & clericum *Alexi* legati in Hiberniam ad saisiendum Archiepiscopatum de Diueline in manu sua, & cum eis misit in Hiberniam *Iohannem* constabularium Cestriæ, & *Richardum* de Pecco ad custodiendum ciuitatem Diueliniæ, quam *Hugo* de Lacy custodierat. Noluit enim dominus rex quòd ipse diutiùs eam custodiret; eò quòd ipse sine eius licentia ceperat sibi in coniugem, filiam regis Conactæ secundum morem patriæ illius. Eodem anno dominus papa districtiùs in mandatis dederat *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo, vt omni occasione, & excusatione postposita, *Gaufridum* Lincolniensis ecclesiæ electum domini regis Angliæ filium, ecclesiastica censura compelleret electioni suæ renunciare, vel sine dilatione ordinem sacerdotis, & pontificalis officij dignitatem recipere. *Gaufridus* igitur in arcto positus, & imperfectum suum sentiens, consideransque se tantæ administrationi minimè posse sufficere, maluit ab episcopalibus abstinere, quàm onus importabile sibi imponere. Vnde in hac forma scripsit *Richardo* Cantuariensi archiepiscopo.

al. Conactensis

Epistola *Gaufridi* Lincolniensis electi de eiusdem *episcopatus resignatione.*

VEnerabili patri & domino Richardo *Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo apostolicæ sedis legato,* Gaufridus *domini regis Angliæ filius, & Cancellarius salutem, & reuerentiam debitam ac deuotam. Placuit maiestati apostolicæ vestra iniungere sanctitati, vt me certo tempore vocaretis ad suscipiendum ordinem sacerdotis, & pontificalis officij dignitatem. ego vero considerans quàm plures episcopos maturiores, ac prouectiores prudentia, & ætate vix tantæ administrationi sufficere, nec sine periculo animarum sui officium pontificatus ad perfectum explere; veritus sum onus importabile senioribus, mihi imponere iuniori, faciens hoc non ex aliqua leuitate animi, sed ob reuerentiam sacramenti. Habito itaque tractatu super hoc cum domino*

mino rege patre meo, dominisq́, & fratribus meis rege, & Pictauiæ, & Brittanniarum Comitibus, episcopis etiam Henrico *Baiocensi,* Frogerio *Sagiensi,* Reginaldo *Bathoniensi,* Segfrido *Cicestrensi, qui præsentes aderant, aliter de vita, & statu meo disposui, volens patris mei obsequijs militare ad tempus, & ab Episcopalibus abstinere. Omne itaque ius electionis meæ, & Lincolniensem Episcopatum spontaneè, liberè, & integrè in manu vestra, (pater sancte) resigno, tam electionis, quàm Episcopatus absolutionem postulans à vobis tanquam à Metropolitano meo, & ad hoc ab Apostolica sede specialiter delegato.* Bene vale.

Similiter sub eadem forma idem electus Lincolniensis scripsit canonicis Ecclesiæ Lincolniensis, postulans ab eis tam electionis, quàm episcopatus absolutionem. Dominus autem rex cuius consilio *Gaufridus* filius eius electionem suam manu Cantuariensis Archiepiscopi resignauerat, dedit ei cancellariam suam, & quingentarum marcarum redditus in Anglia, & totidem in Normannia. Eodem anno *Saladinus* rex Babyloniæ videns, quod *Baldewinus* rex Ierusalem lepra percussus, non haberet vires resistendi ei, magno congregato exercitu venit in terram Ierusalem, & eam deuastauit, & non erat, qui resisteret ei. Eodem anno rex Angliæ fuit apud Chinonem in solemnitate Paschali; & post Pascha redijt in Normanniam, & habuit colloquium cum *Philippo* rege Franciæ ad vadum *S. Remigij* quinto Kal. Maij, feria secunda, in quo colloquio Templares, & Hospitalares Ierusalem obtulerunt prædictis regibus literas *Alexandri* summi Pontificis in hac forma.

Epistola *Alexandri* Papæ de subuentione *facienda terræ Ierosolymitanæ.*

ALexander *episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filijs, nobilibus viris, ducibus, & principibus, Comitibus, Baronibus, & vniuersis Dei fidelibus, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cor nostrum, & omnium fratrum nostrorum sinistri rumores, qui de Ierosolymitanis partibus ad nos, cõmuni transeuntium relatione, peruenerunt, nimio dolore conturbant, cùm vix vnquam aliquis, qui Christiano nomine censeatur, sine lachrymis, et suspirijs audire valeat, quæ de statu illius terræ miserabili recitantur. Est siquidem infidelium (quod dolentes dicimus) incursione contrita, & vsq́, adeo fortium virorum potentia, et proborum virorum consilio viduata, quod nisi à Christianis regibus et principibus orbis celerem, & potentem succursum habuerint, desolationẽ eius (quod absit) in ignominiam Dei, & in cõtemptũ fidei Christianæ de proximo formidamus. Non est enim rex, qui terrã illã regere possit, cùm ille videlicet* Baldwinus, *qui regni gubernacula possidet, ita sit grauiter (sicut nosse vos credimus) iusto Dei iudicio flagellatus, vt vix ad tolerandos sufficiat cõtinuos sui corporis cruciatus. Quàm grauem siquidem iacturã, et quàm miserabilem casum in personis, & rebus illa terra (pro qua patres, & genitores nostri sanguinem proprium effuderunt in conflictu, quem olim cũ gentibus habuit) peccatis exigentibus sit perpessa, nec nos sine multa cordis cõmotione recolimus, nec aliqui zelantes legem domini, possunt tantam stragem fideliũ patienti animo tolerare; præsertim cùm illa gens pessima Paganorum, ex incõmodis, & periculis, quæ genti Christianorũ intulerunt, tantam audaciam sumpsisse dicantur, vt se iactent impudenter terrã illam (quod auertat Dominus) inuasuros. Moueat itaq́, vos Zelus Domini, nec religio Christiana super tantis, quæ illi terræ imminet, contritione dormitet: sed vniuersa loca illa, quæ Saluator, & Redemptor noster corporali præsentia dedicauit, viriliter tueamini, & cõtemnite gentes, quæ abijciunt Dominũ, et Christianum nomen de terris abolere nituntur. Non est vtiq́, Christianus, qui præscriptæ terræ calamitatibus non mouetur, nec accingitur ad ipsam ab infidelium incursibus defendendã, quam occupare laborant, & suis (quod absit) spurcitijs prophanare. Hij autem, qui ex vobis fortes sunt, et bellis exercendis idonei, non minus scuto fidei, & lorica iustitiæ, quàm materialibus armis induti, tam pium, quàm necessarium opus, ac laborem huius peregrinationis assumant, et loca illa, in quibus redemptor humani generis pro nobis nasci voluit, & mortem subijt temporalem, potenti virtute defendant, ne temporibus nostris sustineat in illis partibus Christianitas detrimentum. Cum enim Christus pro salute nostra opprobria multa, & demum crucis patibulum sustinuerit, vt nos offerret Deo mortificatos quidem carne, * iustificatos autem spiritu; expedit admodum saluti fidelium, vt pro ipso corpora nostra periculis, & laboribus exponamus, ne precium sanguinis, quem pro vobis effudit, videamur obliti. Animaduertite igitur dilecti in Christo filij, & videte, quàm probrosum, & quàm mœrore dignum existeret Christianis, si aduersus habitatores*

* al. viuificatos

terræ illius, inimici crucis Christi denuò præualerent, sicut eos præualituros non modicum formidamus, nisi de diuersis partibus Christianorum, auxilium habitatoribus ipsis cum festinatione succurrat. Ne igitur Christianitas gentilitati succumbat, totis nisibus præuidete; quia melius est superuenturo malo ante tempus occurrere, quàm remedium post causam quærere vulneratam. Illis autem, qui pro Christo huius viæ laborem assumpserint, illam indulgentiam peccatorum, quam patres, & predecessores nostri Vrbanus, & Eugenius Romani Pontifices statuerunt; Apostolica auctoritate concedimus, & confirmamus. Vxores quoq;, & filios eorum, & bona, & possessiones suas sub beati Petri, & nostra, necnon & archiepiscoporum, & episcoporum, & aliorum prælatorum Ecclesiæ decernimus protectione manere; prohibentes attentiùs, ne aduersus eos de his, quæ pacificè possident, aliqua post susceptam crucem quæstio moueatur, donec redeant, vel de ipsorum obitu certissimè cognoscatur. liceat autem eis terrās seu possessiones alias, postquam propinqui, aut etiam domini sui (ad quorum feodum pertinent) pecuniā ipsis mutuare, aut noluerint, aut non potuerint; Ecclesijs, vel ecclesiasticis viris, aut alijs fidelibus liberè, et sine vlla reclamatione pro expensis huius itineris titulo pignoris obligare. Præterea, quicunque de viris bellicosis, & ad illius terræ defensionem idoneis, illa sancta loca feruore deuotionis adierint; & ibi duobus annis contra Sarracenos pro Christiani nominis defensione pugnauerint; de Iesu Christi pietate, & de beatorum Petri, & Pauli Apostolorū auctoritate confisi, eis omnium suorum, de quibus corde contritò, & humiliato confessionem susceperint, absolutionem facimus delictorum, nisi fortè aliena bona rapuerint, vel vsuras extorserint, aut cōmiserint furta, quia omnia debent in integrum emendari. si verò non est in facultatibus delinquentium, vnde valeant emendari, nihilominus consequentur veniam, prout diximus de commissis. Hi autem, qui illic per annum, sicut diximus, moram habuerint; de medietate sibi iniunctæ pœnitentiæ indulgentiam, & remissionem suorum obtineant peccatorum. Omnibus autem sepulchrum Domini pro instanti necessitate visitare volentibus, siue in itinere moriantur, siue ad istum locum perueniant, laborem itineris ad pœnitentiam, & obedientiam, & remissionem omnium peccatorum iniungimus, vt de vita præsentis ergastulo ad illam beatitudinem, Domino largiente, perueniant, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quam repromisit Dominus diligentibus se. Datum Tusculani. 17. Kal. Februarij. Scripsit etiam idem Papa archiepiscopis, & episcopis, & alijs Ecclesiarū prælatis super eodem negotio in hac forma.

Epistola *Alexandri* Papæ de eodem negotio.

ALexander episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus, archiepiscopis, & episc. & dilectis filijs, abbatibus, & alijs ecclesiarū prælatis, ad quos literæ istæ peruenerint; Salutem, et apostolicam benedictionem. Cùm Orientalis terra per impressiones infidelium, & incursus fortium virorū, potentia sit & proborū virorum consilio destituta, multo timore percutitur, & ad implorandam subuentionem fideliū dilectos filios nostros, milites templi, latores præsentiū, viros vtiq; religiosos, & Deum timentes, archiepiscopi, episcopi, & alij principes terræ, ad partes vestras mittere decreuerunt; Nos autem, quos illius terræ calamitas graui dolore conturbat, exemplo patrum & prædecessorum nostrorum de ipsius cōseruatione solliciti, Christianos, reges, & principes orbis ad defensionem locorum illorum, in quibus steterunt pedes Domini, salubribus monitis exhortamur; & sicut patres, & prædecessores nostri Vrbanus, & Eugenius Pontifices Romani statuerunt; ita & nos remissionem, et indulgentiam peccatorum statuimus vniuersis, qui pro Christo laborem Ierosolymitanum assumpserint, & contra Saracenos fideli curauerint deuotione certare. Monemus itaq; vniuersitatem vestram attentiùs, & mandamus; quatenus fratres, qui ad hoc missi sunt, benigno recipiatis affectu, & per eos Orientalis terræ statu, & necessitate comperta, principes, Comites, et alios fideles Christi parochianos vestros crebris, & sollicitis exhortationibus laboretis inducere, vt terram illam pro cuius liberatione patres, & genitores eorum sanguinem proprium effuderunt, adeant festinanter, & contra inimicos crucis Christi potentia, & virtute decurrent. Literas autem, quas propter hoc generaliter mittimus, vniuersis facietis Ecclesijs publicè legi, & exponatis earum tenorem; & remissionem peccatorum, quam facimus illis, qui tam pium, & necessarium opus assumpserint, nuncietis, & ita omnes ad exequendum, quod suggerimus, moneatis, quòd per sollicitudinem, & exhortationem vestram terra illa festinanter fidelium sentiat auxilium, & iuuamen, & vos propter hoc ab Omnipotenti Deo mercedem possitis consequi sempiternam. Datum Tusculani. 16. Ianuarij.

Quibus

Quibus auditis *Philippus* rex Franciæ, & *Henricus* rex Angliæ plurimùm condolentes de aduersitate, & desolatione terræ Ierosolymitanæ promiserunt se, Domino auxiliante, celerem succursum facturos terræ illi, & in his finitum est colloquium. Interim *Willielmus* rex Scotiæ per mandatum domini regis Angliæ venit in Normanniam, cuius admonitione, & consilio idem rex Scotiæ concessit *Matheo* de Aberden Episcopo, & *Iohanni* Episcopo *S. Andreæ*, quos ipse à Scotia fugauerat, licentiam repatriandi. Conuenit etiam inter eos, coram rege Angliæ, in hunc modum. Quòd *Matheus* Episcopus de Aberden liberè, & sine aliqua contradictione per conductum regis Scotiæ ad sedem propriam remearet, & siqua ei ablata fuissent, restituerentur. & *Iohannes*, qui con-
10 secratus fuerat ad Episcopatum *S. Andreæ* propter amorem domini sui regis Scotię habendum concessit ei se dimissurum Episcopatum illum, si liceret ei eligere quem vellet episcopatum de regno Scotię, & si rex Scotiæ insuper dedisset ei cancellariam suam, & omnes redditus suos, quos habuit ante consecrationem suam, & 40. marcas reddituum in Ecclesia *S. Andreæ*. Misit igitur rex Scotię ad *Alexandrū* Papam nuncios suos postulans, vt ipse pro bono pacis cōcessisset hanc fieri sedium episcopalium cōmutationem. Sed dominus Papa hoc concedere noluit. Deinde rex Anglię dedit *Iohanni* filio *Lucæ*, clerico suo episcopatum Eboracensem: & *Radulpho* de Warneuille cancellario suo, Eboracensis Ecclesię thesaurario dedit episcopatū Lexoniensem, quem *Arnulfus* Lexoniensis episc. reliquerat propter odium, quod rex aduersus eum habuit; cuius amorem
20 cùm nec prece, nec pretio obtinere potuisset, maluit ab episcopalibus abstinere, quàm odium regis diutiùs sustinere. & collectis vndiq; auro, & argento, quorū copiā habere dicebatur, & accepto à rege Anglię pecunia magna pro dimissione episco. sui, Parisius iuit, & ibi in ecclesia *S. Victoru* vsq; ad obitū suum permansit. Deinde dum rex Anglię morā faceret apud Barbeflet transfretaturus in Angliā, ortum est dissidium inter *Philippū* regem Francię, & *Philippū* Comitem Flandrię propter Comitē de Claro monte, quem Comes Flandrię odio habuit. Venit ergo rex Anglię per mandatū regis Francię ad colloquiū inter illos apud Gisors, & pacem fecit inter regem Francię, & Comitem Flandrię. Deinde venit rex Anglię ad Cheresburc, & transfretauit inde in Angliam, & applicuit apud Portesmue 7. Kal. August. die Dominica, & *Willielmus* rex Scottorum
30 cum eo. Deinde *Henricus* rex Anglię fecit hanc assisam de armis habēdis in Anglia.

Quicunq; habet feodū vnius militis habeat loricam, et cassidem, et clipeū, et lanceam; & omnis miles habeat tot loricas, & cassides, & clipeos, et lanceas, quot habuerit feoda militū in dominio suo. Quicunq; liber laicus habuerit in catallo, vel in redditu ad valentiam 16 marcarū; habeat loricam, et cassidem, & clipeū, & lanceā: quicunq; liber laicus habuerit in catallo ad valentiam 10 marcarum, habeat halbergellū, & capelet *ferri, et lanceam: & omnes burgenses, et tota cōmunia liberorū hominum habeant* wanbais, *et* capelet *ferri, et lanceā: & vnusquisq; iuret, quod infra festū* S. Hilarij *hæc arma habebit, et domino regi scilicet* Hērico *filio* Matildis *Imperatricis fidē portabit, et hæc arma in suo seruitio tenebit secundū præceptum suū, et ad fidem domini regis et regni sui. Et nullus, ex quo hæc arma habuerit, ea vēdat, nec inuadiet, nec prastet,*
40 *nec aliquo alio modo ea à se alienet. nec dom. suus ea aliquo modo ab homine suo alienet, nec per forisfactū, nec per donū, nec per vadiū, nec aliquo alio modo. Et siquis hæc habēs arma, obierit, arma sua remaneant hæredi suo, et si hæres de tali ætate nō sit, quòd armis vti possit, si opus fuerit, ille eū, qui habebit in custodia, habeat similiter custodiā armorum, et inueniat hominē, qui armis vti possit in seruitio domini regis, si opus fuerit, donec hæres de tali ætate sit, quòd arma portare possit, et tunc ea habeat. Quicunq; verò burgensis plura arma habuerit, quā eum habere oportuerit secundū hanc assisam, ea vendat, vel det, vel sic à se alienet alicui homini, qui ea in seruitio domini regis in Anglia retineat. Et nullus eorū plura arma retineat, quā eum secundū hanc assisam habere oportuerit. Item nullus Iudæus loricā, vel habergellū penes se retineat; sed ea vēdat, vel det, vel alio modo à se remoueat, ita quòd remaneant in seruitio domini regis Angliæ. Itē nullus portet*
50 *arma extra Angliā, nisi per præceptū domini regis, nec aliquis vēdat arma alicui, qui ea portet ab Anglia, nec mercator, nec alius ea ab Anglia portet. Itē iustitiæ faciant iurare per legales milites, vel per alios liberos, et legales homines de hūdredis, & de visnetis, et de burgis, quot viderint expedire; quòd qui habeāt ad valentiā catalli, secundū quod eū habere oportuerit, loricā et galeā, et lanceā, et clipeū, secundū quod dictū est: scil. quòd separatim nominabūt eos omnes de hūdredis suis, et visnetis, et burgis, qui habuerint 16 marcatas, vel in catallo vel in redditus et iustitiæ postea*

 omnes

omnes illos, ſcilicet, iuratores, & alios faciant inbreuiari, qui quantũ catalli, vel redditus habuerint; et qui ſecundum valentiã catalli, vel redditus, quæ arma habere debuerint; et poſtea coram eis in cõmuni audientia illorum faciant legere hanc aßiſam de armis habendis, et eos iurare, quòd ea arma habebunt ſecundũ valentiam prædictam catallorũ, vel redditûum, et ea tenebunt in ſeruitio domini regis ſecundum hanc prædictam aßiſam in præcepto, & fide domini regis Henrici *filij* Matildis *Imperatricis, & regni ſui. Et ſi contigerit, quòd aliquis illorum, qui habere debuerint hæc arma, non ſint in Comitatu ad terminum, quando iuſtitiæ in Comitatu illo erunt, iuſtitiæ ponant ei terminũ in alio Comitatu corã eis. Et ſi in nullo Comitatu, per quos ituræ ſint, ad eas venerint, et non fuerint in terra iſta, ponant ei terminũ apud* Weſtminſter *ad octauas* S.Michaëlis; *quòd tunc ſit ibi ad faciendũ ſacramentum ſuum, ſicut ſe, et omnia ſua diligit; et ei præcipiatur, quòd infra prædictũ feſtum* S.Hilarij *habeat arma ſecundum quod ad eum pertinet habendũ. Item Iuſtitiæ faciant dici per omnes Comitatus, per quos ituræ ſunt, quòd qui hæc arma non habuerint, ſecundum quod prædictum eſt, dominus rex capiet ſe ad eorum membra, & nullo modo capiet ab eis terram vel catalla. Item nullus iuret ſuper legales, et liberos homines, qui non habeat ſedecim marcatas, vel 10 marcatas in catallo. Item iuſtitiæ præcipiant per omnes Comitatus, per quos ituræ ſunt, quòd nullus, ſicut ſe ipſum, & omnia ſua diligit, emat vel vendat aliquã nauem ad ducendum ab Anglia: nec aliquis deferat, vel deferri faciat maireman extra Angliam. Et præcepit rex, quòd nullus reciperetur ad ſacramentum armorum niſi liber homo.*

EOdem anno *Henricus* rex Angliæ filius *Matildis* Imperatricis dedit *Iohanni Cumin* clerico ſuo Archiepiſcopatum Diueliniæ in Hibernia 8. Idus Septembris apud Eueſham. Eodem anno *Willielmus* Remenſis archiepiſcopus venit in Angliam in peregrinatione ad *S. Thomam* Cantuarienſem martyrem. Eodem anno *Duuenaldus* filius *Willielmi* filij Dunecan, qui ſępius calumniatus eſt regnũ Scotię, venit cum exercitu magno in Scotiã, & deprędauit eam circa maritima. Eodem anno *Iohannes* epiſcopus *S. Andreæ* ſententiam excõmunicationis tulit in *Richardũ* de Moreuile cõſtabularium, & *Richardum* de Prebenda, & alios familiares regis Scotiæ, qui pacem inter regem, & ipſum diſturbauerant. Et *Rogerus* Eboracenſis archiepiſcopus legatus in Scotia, & *Hugo* Dunelmenſis epiſcopus ex auctoritate domini Papę mandauerunt Priori *S. Andreæ*, & perſonis Eccleſiaſticis per Epiſcopatum *S. Andreæ* conſtitutis, vt venirent ad *Iohannem* epiſcopũ ſuum, & illi debitæ ſubiectionis reuerentiam facerent; ſin minùs, in contumaces, & rebelles ſententiam ſuſpenſionis inferrent. Cùm autem quidam virorum Eccleſiaſticorum de Epiſcopatu *S. Andreæ* metu ſuſpenſionis venirent ad pręfatum *Iohannem* epiſcopum; *Willielmus* rex Scotię illos à regno ſuo eiecit, cum filijs, & cognatis, & etiam illis, qui adhuc pendentes ab vberibus matrum vagiebant in cunis. Quorum miſerandam proſcriptionem, & exilium *Rogerus* Eboracenſis archiepiſcopus, & *Hugo* Dunelmenſis epiſcopus videntes proceſſerunt in mandatum domini Papę; *Rogerus* Eboracenſis archiepiſcopus excõmunicauit *Willielmũ* regem Scotię, & ipſe, & *Hugo* Dunelmenſis epiſcopus tulerunt ſententiam interdicti in totam terram regis Scotię; mandantes epiſcopis, abbatibus, prioribus, & cęteris viris Eccleſiaſticis ſententiã illam interdicti firmiter, & inconcuſſè obſeruare: & ipſum regẽ ſicut excõmunicatum cautiùs euitare. Eodem anno obijt *Alexander* Papa tertius 22. anno Papatus ſui 12. Kal. Octobris, cui ſucceſſit in Papatu *Imbaldus* Oſtienſis epiſcopus Cardinalis, & vocatus eſt *Lucius* Papa tertius. Eodem anno *Rogerus* Eboracenſis archiepiſc. graui infirmitate laborans, cùm extremum vitę ſuę diem ſibi imminere ſenſiſſet, cõuocatis coram ſe abbatibus, & Prioribus, & cęteris viris Eccleſiaſticis diœceſis ſuæ, res ſuas ſatis prouidè in vſus pauperum diſtribuit, & inter cętera potentiæ ſuæ miranda ad perpetuitatem laudis ſuę, *Willielmo* Remenſi archiepiſcopo, & cęteris epiſcopis regni Francię miſit pluſquam quingentas libras argenti pauperibus diſtribuendas. Similiter Rothomagenſi archiepiſcopo, & cæteris epiſcopis Normanniæ. Similiter Cantuarienſi archiepiſcopo, & cæteris epiſcopis Angliæ, diſtributis itaq; vniuerſis rebus ſuis, tranſtulit ſe de Cowda, vbi infirmabatur, vſque Eboracum ad Metropolitanam archipræſulatus ſui ſedem, vbi decimo Kalend. Decembris die Sabbati in ipſo noctis crepuſculo plenus dierum, poſtquam in regimine Pontificatus ſui viginti ſeptem annis, & ſex hebdomadis fœliciter vixerat, migrauit à ſæculo. Cuius corpus *Hugo* Dunelmenſis Epiſcopus ſepeliuit in choro Canonicorum ſæcularium Metropolitanæ Eccleſiæ Eboraci: *Willielmo* rege

Scotiæ

Scotiæ remanente in ea excommunicationis sententia, quam præfatus Eboracensis archiepiscopus in eum tulerat. Audito itaque quòd *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus esset defunctus, *Willielmus* rex Scotiæ gauisus est gaudio magno: & habito cum Episcopis & Comitibus, & maioribus terræ suæ consilio, *Iocelinum* Glascuensem Episcopum, & *Arnulfum* abbatem de Melros, & cæteros viros ecclesiasticos sapientes, & discretos de regno suo Romam misit ad *Lucium* summum Pontificem, vt ipse à præfata excommunicationis sententia, & terra sua ab interdicto absoluerentur; & vt si vllo modo fieri posset *Iohannes* episcopus sancti *Andreæ* deponeretur. Cúmque domino regi Angliæ nuntiatum esset, quòd præfatus archiepiscopus viam vniuersæ carnis esset 10 ingressus, misit ministros suos per archiepiscopatū Eboracēsem præcipiens, quòd vniuersa, quæ prædictus Archiepiscopus in infirmitate sua distribuerat, confiscarentur; sicque factum est. Nam tota diuisa, quam ipse in infirmitate sua fecerat, per præceptum regis, ad nihilum redacta est. Dicebat enim dominus rex, quòd præfatus Eboracensis Archiepiscopus iudicium fecerat in vita sua, quòd de iure non liceret alicui viro Ecclesiastico diuisam facere, nisi priusquam ægrotare inciperet. Eodem anno Comes *Stephanus* auunculus *Philippi* regis Franciæ occupauit terram cuiusdam vicini sui, & eam vi detinuit, & deuenit inde homo *Philippi* Comitis Flandriæ. Quod cùm fecisset rex Franciæ saisiuit eam in manu sua, & Comes Flandriæ petijt sibi, & Comiti *Theobaldo* fieri inde restitutionem; & quia rex Franciæ id facere noluit, Comes 20 Flandriæ ingressus est terram regis Franciæ in manu hostili, & eam deuastauit. Eodem anno obijt *Hugo* Comes Cestriæ, cui successit in Comitatu *Ranulfus* filius eius. Defuncto itaque *Rogero* Eboracensi Archiepiscopo, dominus rex præcepit iustitijs suis Angliæ, quòd diligentem inquisitionem facerent de pecunia prædicti Archiepiscopi: & vbicunque eam inuenirent, ad opus illius exigeretur. Vnde factum est, quòd prædictæ iustitiæ exegerunt ab *Hugone* Dunelmensi Episcopo trecentas marcas argenti, quas idem Episcopus pauperibus distribuendas receperat de pecunia Archiepiscopi: Quibus ipse respondit; ego has trecentas marcas argenti, quas á me exigitis, viuente Archiepiscopo, qui eas mihi tradidit, distribui leprosis, cæcis, claudis, mutis, & cæteris pauperibus: & in Ecclesiarum, & pontium refectio- 30 nibus pro salute animæ ipsius, sicut ipse præceperat; & qui eas habere voluerit, colligat, quia per me nunquam colligentur. Talis itaque responsio supra modum domini regis animum exasperauit, adeo quòd ipse præcepit, quòd castellum de Dunelmo in manu sua saisiaretur, & vt ipse Episcopus omnimodis afflictionibus affligeretur.

ANno gratiæ millesimo centesimo octogesimo secundo, qui erat annus vicesimus octauus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, idem rex fuit in Anglia apud Wintoniam die Natalis Domini, qui sexta feria euenit. Eodem anno obierunt Comes * de *Geres* qui filiam *Mathæi* Comitis Boloniæ primogenitam duxerat in vxorem: & Comitissa Flandriæ, filia *Radulfi* de Peruna, vxor *Philippi* Comitis Flan- 40 driæ. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ pater transfretauit de Anglia in Normanniam propter importunitates, & excessus, quos *Henricus* rex filius suus ei faciebat. Ipse enim ad *Philippum* regem Franciæ cum vxore sua profectus, mala omnia, quæ potuit, machinabatur in perniciem regis patris sui, contra fidem, & sacramenta, quæ illi sæpiùs fecerat de fidelitate seruanda: petens ab eo per consilium *Philippi* regis Franciæ, fratris vxoris suæ totam Normanniam, vel aliquam aliam terrarum suarum, in qua ipse, & vxor sua morarentur; & vnde ipse militibus, & seruientibus suis seruitia sua soluere posset. At tamen diuina inspirante gratia ad patrem suum redijt, & iurauit, quòd de cætero à voluntate, & consilio suo non recederet, nec ab eo ampliùs exigeret, quam centū libras Andegauensis monetæ in die ad suas expensas, & decem li- 50 bras eiusdem monetæ in die ad expensas vxoris suæ. Præterea rex pater concessit regi filio suo quòd infra annum illum, centum de militibus suis seruitia sua redderet. Deinde rex pater cepit colloquium inter regem Franciæ, & Comitem Flandriæ: in quo conuenit inter eos in hunc modum; quòd terra vnde Comes Flandriæ sibi restitutionem fieri petebat, redderetur militi, qui eam amiserat; & Comes Flandriæ restauraret regi Franciæ damnum, quod ipse, & sui fecerant in Francia: scilicet de combustione,

al. de Gelres

& præda capta. Prçterea idem Comes quietum clamauit regi Franciæ seruitium Comitis de Claro monte, & tradidit regi Franciæ ciuitatem de Amiens, cum pertinentijs suis, & totam terram inde vsque ad aquam de Lys post decessum suum cum nepte sua filia Comitis de Hanou: & idem Comes in iure confessus est, quòd Peruna cum pertinentijs suis vadium suum erat, & cõcessit, quòd rex Franciæ eam adquietaret pro sexaginta millibus librarum argenti. In eodem concilio idem Comes Flandriæ tradidit regi Angliæ patri chartam regis filij sui: & ipsum & fratres suos quietos clamauit ab omni conuentione inter eos facta tempore guerræ. Eodem anno *Lucius* Papa tertius ordinauit *Iohannem Cumin* in sacerdotem tertio Idus Martij apud Velletre: deinde consecrauit eum in Archiepiscopum Diueliniæ duodecimo Kalend. Aprilis Dominica in ramis Palmarum apud Velletre. Eodem anno ad instantiam nuntiorum regis Scotiæ, videlicet, *Iocelini* Glascuensis Episcopi, & *Arnaldi* abbatis de Melros, & *Osberti* abbatis de Kelron, & *Walteri* Prioris sanctæ *Columbæ* de Insula, *Lucius* Papa tertius absoluit *Willielmum* regem Scotiæ â sententia excommunicationis, & regnum suum ab interdicto, Romæ in Lateranensi palatio, coram Cardinalibus suis, scilicet, *Petro* de Pauia Episcopo Tusculanensi, & Episcopo Prçneste, & *Alberto* cancellario, & *Iacincto*, & *Hugesrun*, & *Petro* de Boua, & Magistro *Viuiano*, & *Reinero* magno, & *Chinchecapel*, & *Reinero* Paruo, & *Hardesrun*, & *Hardewin*, & *Mathæo* Andegauensi. Et postea tradidit literas absolutionis suæ præfatis nuntijs regis Scotiæ, in hac forma.

Epistola *Lucij* de absolutione *Willielmi* regis Scotiæ.

LVcius *Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus Episcopis, Abbatibus, Clero & populo per Scotiam constituto, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm regibus tanquam præcellentibus Apostolus statuerit deferendum, dignũ est, & consonum rationi, vt eos tanquã filios charissimos propensiùs honoremus, & in deuotione beati* Petri *& sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ annuendo iustis illorum desiderijs attendamus. Accepimus autem quòd cùm charissimus in* Christo *filius noster* Willielmus *illustris rex Scottorum electioni, & cõsecrationi venerabilis fratris nostri* Iohannis *Episcopi inexorabiliter obuiaret, obtentu literarum sanctæ recordationis* Alexandri *Papæ prædecessoris nostri, bonæ memoriæ* Rogerus *Eboracensis Archiepiscopus, & iam Episcopus dictus in eum, & regnum, & quosdam de regno sententiam excommunicationis promulgarunt. Caterùm venerabilis frater noster* Iocelinus *Glascuensis Episcopus, & dilecti filij* Arnaldus *de Melros, &* Osbertus *Kalkoensis Abbates, &* Walterus *Prior sanctæ* Columbæ *de Insula propter hoc ad sedem Apostolicam accedentes, sua nobis assertione mõstrarunt, quod archiepiscopus excõmunicationis in regem, et interdicti in regnũ, & episcopus iam dictus in quosdã de regno excõmunicationis sentẽtiam protulerunt, quam ex multiplici ratione retractandam fore rationabiliter corã nobis, et fratribus ostenderunt. Inde vtiq; fuit, quòd præfato regi, tanquam charissimo in* Christo *filio deferentes omnem sententiã iam dicti episcopi pro præfata causa in eum, vel suos, vel regnum prolatam, de cõmuni consilio fratrum auctoritate apostolica relaxauimus, et statuimus illum, & suos excommunicatione, et regnum interdicto ex præscripta sententia nostra non teneri. Quo circa vniuersitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus ei tanquam regi Catholico, & habenti communionem Apostolicæ sedis participare minimè dubitetis: sed in omnibus illi honorem congruum impendatis. Quanto enim certiores sumus de sinceritate deuotionis illius ecclesijs, & personis Ecclesiasticis regni sui, tanto ampliùs eum volumus in omnibus, in quibus secundum Deum possumus, honorari. Datum Velletræ 16. Kal. Aprilis.*

EOdem anno rex Angliæ pater misit nuntios suos videlicet *Willielmũ* de Mandeuilla Comitem Albemarliæ, & quosdam alios familiares suos ad *Fredericum* Romanorum Imperatorem, vt si aliquo modo fieri posset, auerterent iram, & maleuolentiam suam ab *Henrico* duce Saxoniæ. quod cùm ad plenum fieri non posset, concessit Imperator, quòd omnes, qui cum eo ire vellent, licentiam haberent repatriandi. Præterea idem Imperator concessit *Matildi* Ducissæ Saxoniç, pro amore regis Angliæ patris sui, vt ipsa liberè, & in pace remaneret, & totam dotem suam liberam, & quietam haberet, & si mallet cum Domino suo in exilium ire, concessit ei Imperator, vt custodes suos

poneret

poneret ad dotem suam custodiendam. Appropinquante igitur termino, quo præfatus dux à terra & cognatione sua recederet, ipse & vxor eius, cum filijs, & filiabus suis, & cum Comitibus, & Baronibus, & ditioribus terrę suæ egressi sunt de terra & cognatione sua, & venerunt in Normanniam ad *Henricum* regem Angliæ patrem prædictę Ducissæ, quos ipse cum gaudio suscepit. & paulò pòst præfatus dux dedit Comitibus, & baronibus, & ditioribus terræ suæ licentiam repatriandi; quibus rex Angliæ pater ducissæ munera multa dedit, & dimisit eos, & dux ipse peregre profectus est ad beatum *Iacobum*, & ducissa vxor eius remansit cum rege patre suo in Normannia pregnans apud Argentonium, & peperit filium. Eodem anno Walenses interfecerunt *Ranulfum*
10 *Poer* vicecomitem regis de Gloucestresire. Eodem anno *Rollandus* electus Dolensis Romanæ ecclesiæ subdiaconus venit in Angliam ex parte Papæ *Lucij* ad pacem faciendam inter regem Scotiæ, & *Iohannem* episcopum S. *Andreæ*, & perrexit ad regem Scottorum, vnà cum *Seluan* abbate Rieuallensi collega suo: & diutissimè tractauerunt cum illo de pace facienda inter illum, & *Iohannem* episcopum S. *Andreæ*, ad quorum instantiam conuenit in hunc modum inter regem, & prædictum episcopum: quòd *Hugo* abiuraret episcopatum S. *Andreæ*, & *Iohannes* episcopus eundem episcopatum quietum clamaret à calumnia ipsius, & loco illius haberet episcopatum de Dunkelden, & omnes redditus, quos ipse ante electionem suam habebat, & Cancellariam regis, & quadraginta marcatas redditus de episcopatu sancti *Andreæ* in vita sua. *Hugo* tamen
20 cùm requisitus esset à domino suo rege Scotiæ, quòd abiurasset episcopatum S. *Andreæ*, respondit se malle suscipere iudicium in Romana curia, quàm sic abiurare episcopatum, ad quem ipse fuerat consecratus. Et statim literas, quas *Iohannes* episcopus contra eum à Romano pontifice impetrauerat, arguit falsitatis, & appellauit ad Romanum pontificem. Vnde prædictus *Rollandus*, & *Seluanus* abbas non valentes procedere prout deberent, in hac forma scripserunt summo pontifici.

Epistola *Rollandi* Dolensis electi, & *Seluani Rieuallensis Abbatis ad* Lucium *Papam.*

30 R*Euerendo patri & domino* Lucio *Dei gratia summo, & vniuersali pontifici,* Rollandus *eadem gratia Dolensis electus, suæ sanctitatis seruus, & alumnus Apostolicæ sedis subdiaconorum minimus, &* Seluanus *dictus Abbas Rieuallensis, debitæ subiectionis reuerentiam. Cùm literas, quas* Hugo *episcopus redarguerat falsitatis eidem episcopo dedissemus, & eas in quibus processus rei continetur, acceptáque à domino rege Scottorum licentia, recedere cum festinatione vellemus: dominus rex me Dolensem electum diligenter, & affectuosè rogauit, vt per dominum* Iohannem *episcopum transitum facerem, & ei ex parte sua Dunkeldensem episcopatum, cum redditibus quos antea in episcopatu S.* Andreæ *habuerat, cum augmento quadraginta marcarum annuatim percipiendarum: Cancellariam quoque regiam in signum dilectionis offerrem, adiecítque se ei, & suis omnia ablata redditurum, præter hoc solum, quod ad manus eius deuenisse*
40 *sciebat: eósque in plenitudinem suæ gratiæ recepturum sicut antea fuerat ei oblatum. Volebat tamen, quòd idem* Iohannes *episcopus omnia instrumenta sua combureret, quæ super facto sancti* Andreæ *fuerant à piæ recordationis* Alexandro *prædecessore vestro obtenta. Permittebat quoque, quòd* Hugo *episcopus ad Glascuensem episcopatum transferretur, si aliter episcopus* Iohannes *consentire non vellet, & si fieri non posset, tamen concederat, quod obtulerat. sed episcopum* Iohannem *non ita diligeret, nec ei plenam gratiam redderet. Quæ omnia cùm in præsentia domini* Hugonis *Dunelmensis episcopi obtulisset domino* Iohanni, *benignè concessit dicens; quòd nunquam* Hugonem *episcopum in ecclesia Sancti* Andreæ *permitteret remanere. Volebátque, quòd instrumenta prædicta in aliquo loco reponerentur, ita quòd nunquam sibi contra voluntatem regiam eis vti liceret. Sic igitur ad regis præsentiam redeuntibus no-*
50 *bis, episcopo* Iohanne *propè Rokelburg expectante, dominus rex proposuit nobis, quòd multùm ei placeret, si* Hugo *episcopus posset in ecclesia sancti* Andreæ *remanere, & rogabat me vt episcopum ad hoc inducere laborarem, & cùm ego dicerem ei, quòd nunquam eum de cætero super hoc rogarem, quia non poteram in hac parte proficere, Dixit; benè credo, quòd ex quo dominus* Iohannes *ad pacem & dilectionem meam redit, hoc consideratione meæ dilectionis, & ad precum mearum instantiam sustinebit, & de eo libenter cum eo loquerer, & rogauit me rex,* vt

ut ei consulerem, quid veniret loqui cum eo. missis igitur clericis regis ad episcopum Iohannem, *respondit, quòd non veniret, quia à quibusdam consiliarijs domini regis se audisse, quod dominus rex semper ad hoc omnibus modis nitebatur, vt* Hugo *in episcopatu* S. Andreæ *remaneret, et si venire vellet, illi non poterant ei securum præstare conductū. Cumq; illi in hac verba rediissent, dominus rex quendam episcopum, abbates, Comites & Barones ad eundē episcopum transmisit; rogans, vt locuturus cum eo veniret ad eum, præcepitq; eis, vt eidem episcopo omnem securitatem præstarent. Qui redeuntes dixerunt, quòd dominus* Iohannes, *quia præsentiens, quòd dominus rex vellet episcopum* Hugonem *in ecclesia* S. Andreæ *remanere, respondit se nunquam ad regem venturum nisi primò iurarent, quòd dominus rex omnia, quæ ei per me obtulerat, obseruaret, sed iurare nolebant, & sic dominus* Iohannes *ad propria remeauit. Nos verò prædictis episcopis* Iohanni, & Hugoni *statuimus terminum in Kalendis Octobris veniendi ad vos, & vestro parere iudicio.* Valete.

EOdē anno obijt *Walterus* Rofensis episcopus, cui successit in episcopatu *Walerannus* Baiocensis Archidiaconus. Eodem anno cùm *Walterus* seruiens domini *Eustacij* abbatis de Flaij dormiret nocte quadā, audiuit vocē de cœlo semel, secundò, & tertiò dicētem sibi Vade, & dic *Henrico* regi Angliæ. In nomine *Christi* perdele, endele. & dic ei; quòd ita faciat, & nisi fecerit, filij eius, & ipse morte morientur. Respondens autē prædictus *Walterus*, dixit. Quis sum ego, vt mandata vestra perferam regi? & accepit respōsum. Vade ad *Rotrodum* Rothomagensem Archiepiscopum, & ad capellanum suum, & ad *Eustachium* abbatē de Flaij, & ipsi tollent spinas, & tribulos de via tua, & nisi festinaueris, morte morieris. Post trinam itaq; monitionem venit prædictus *Walterus* ad præfatū Rothomagensem Archiepiscopum, & ad capellanū suum, & ad *Eustachium* abbatem, & cùm Archiepiscopus ille, & capellanus suus morbo & senio grauati interesse nō possent, commiserunt vices suas abbati de Flaij; & ipse cum seruiente suo perrexit ad regem, & seruiens narrauit visionem suam regi & minas annexas, sed rex nihil illorum intelligens, cùm non esset, qui interpretaretur ei visionem, nullam inde curam egit; & paulò pòst obijt *Henricus* rex filius suus, & deinde *Galfridus* filius suus, Comes Britanniæ. Tempus verò, in quo hæc visio contigerat, erat tunc quando Publicani comburebantur in pluribus locis per regnum Franciæ, quod rex nullo modo fieri permisit in terra sua, licèt ibi essent perplurimi.

ANno gratiæ 1183. qui erat annus 29. regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex Angliæ fuit in Normannia apud Cadomum die natalis Domini, & rex, & *Richardus*, & *Gaufridus* filij eius & *Henricus* dux Saxoniæ, & vxor eius cum filijs, & filiabus, & familia multa, & *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Iohannes* **Cunum* Dublinensis Archiepiscopus, & episcopi, & Comites & barones multi fuerunt ibidem cum illo. Post natale Domini præcepit rex regi filio suo accipere homagium à *Richardo* Comite Pictauiæ fratre suo, & à *Gaufrido* Comite Brittanniæ fratre suo. Ipse verò obediens patri recepit homagium *Gaufridi* fratris sui, & cum à *Richardo* fratre suo recipere vellet, noluit ei *Richardus* homagium facere, & postmodum cùm *Richardus* offerret ei homagium facere, noluit rex filius recipere. Vnde *Richardus* plurimùm indignatus recessit à curia regis patris sui, & veniens in Pictauiam terram suam castella noua firmauit, & vetera effortiauit. Rex autem frater eius secutus est eum per mandatum Comitum, & baronum Pictauiæ, qui adhærentes ei damna multa fecerunt Comiti *Richardo*. *Gaufridus* verò Comes Brittanniæ in Pictauiam venit cum exercitu magno ad auxiliandum regi fratri suo. Cùm ergo *Richardus* vidisset se non posse resistere fratribus suis, misit ad regem patrem suum pro auxilio, qui magno congregato exercitu festinanter aduenit, & obsedit castellum de Limoges, quod paulò ante traditum erat regi filio suo.

* al. Cumin

Causa discordiæ inter regem & filios suos.

VT autem huius nefandæ controuersiæ, quæ inter patrem, & filios suos orta est, causa sciatur: sciendum est quòd sacrosancto Dominicæ circumcisionis die *Henricus* rex filius domini regis Angliæ sponte sua, nullo cogente, tactis sacrosanctis euangelijs

euangelijs, adhibita quoque clericorum, & laicorum copiosa multitudine, iurauit se ab illa die deinceps omnibus diebus vitæ suæ *Henrico* regi Angliæ, sicut patri suo, & domino fidelitatem integram seruaturum, & honorem & seruitium debitum exhibiturum; & quia vt asserebat nullam malitiam, nullúmq; rancorem in animo suo rex filius retinere volebat, vnde rex pater suus postmodum posset offendi, manifestauit ei se baronibus Aquitaniæ contra fratrem suum *Richardum* obligatum esse: ea scilicet intentione motus, quòd prædictus frater suus castellum de Cleresuals in patrimonio sibi post patrem suum debito, contra suam firmauit voluntatem. Vnde patri suo plurimùm supplicauit; vt præfatum castellum *Richardo* subtraheret, & in custodia sua retineret. Super quo *Richardus* à domino rege admonitus, quamuis priùs facere recusaret, postmodum tamen liberè tradidit ad patris sui beneplacitum disponendum. Tres itaque filij domini regis, rex scilicet & *Richardus*, & *Gaufridus* venerunt Andegauiam cum domino rege patre suo inter se fœdus pacis perpetuò firmaturi. Vnde horum trium singuli fidelitatem perpetuam domino regi patri suo contra omnes homines iurauerunt seruandam, & honorem ei, & seruitium perpetuum se pręstituros. Iurauerunt quoq;, quòd iuxta dispositionem patris sui pacem inter se perpetuam obseruarent. Statuta igitur die pacis inter eos dispositione patris sui confirmandæ apud Mirabel, quia barones Aquitanię, quibus rex filius iurauerat, non aderant, misit rex pater *Gaufridum* filium suum ad eos, vt ad hanc pacem, & concordiam venirent, & interim ab hostilitate cessarent. Præfatus verò *Gaufridus* Dei, & paternæ reuerentiæ, & iussionis prorsus immemor, non pacem misit sed gladium, & contempto sacramento, & homagio, & fidelitate, quæ totiens patri præstiterat, cum inimicis patris sui fœdus inijt persecutionis, gentémq; sacrilegam, & ab ecclesia Romana detestatam ad destruendam terram patris sui induxit. Hoc autem audiens rex filius, supplicauit patri suo, vt pacem inter *Richardum* fratrem suum, & barones Aquitaniæ stabiliret. Dominus verò rex ad preces filij sui pacem se seruaturum promisit; quò, & sicut in præterita æstate fuerat ordinata, ita & excessus ab vtraque partium facti emendarentur: aut si baronibus hoc non placeret, eos secundum curiæ suæ iudicium iudicaret. Quod regi filio plurimùm placuit: ita tamen quòd castellum de Cleresuals in manu regis patris sui saluum esset. Rex itaque filius impetrato à patre suo, quod petierat, cum licentia patris sui profectus est Lemouicum, vt tam *Gaufridum* fratrem suum, quam barones Aquitaniæ ad concordiam reuocaret, & vxorem suam misit in Franciam ad regem Franciæ fratrem illius interim custodiendam; & rex pater de voluntate, & consilio regis filij cum paucis alia via Lemouicum venit tutus de filijs, tutus de suis; & cùm in propria venisset, sui eum pessimè receperunt; quia in eum miserunt sagittas, ita vt etiam super tunicale suum crudeliter perforarent, & quendam militem suum coram oculis eius vulnerarent, ipsúmque regem ab ingressu tam ciuitatis, quàm castelli violenter arcerent, vnde oportuit eum, & *Richardum* filium suum migrare inde. Postmodum dominus rex ciuitatem Lemouicum ingressus est, ipso quoque ab eadem egresso, vt cum filijs suis paternaliter loqueretur, præsentibus filijs suis præfati castelli satellites sagittas direxerunt lethiferas: adeò vt equum, quo rex pater ferebatur, in capite vulnerarent, & nisi equus ad aduentum sagittæ altiùs caput eleuasset, sagitta in regio pectore profundiùs descendisset: quod filij eius *Henricus* & *Gaufridus* contemnentes, nec vindicauerunt, nec eò minùs ad letiferos hostes domini & patris sui redierunt. Paulò pòst rex filius ad patrem veniēs obtulit ei, quòd nisi barones Aquitaniæ ad pedes suos pacem impetraturi venirent, ipse, eis prorsus relictis, ad eum rediret omnimodis seruiturus. Rex pater precibus filij interim motus, pacem, quam priùs baronibus promiserat, repromisit. Quare rex filius, vt dicebat, ad fratrem suum *Gaufridum* & barones Aquitaniæ proficiscens, & ab eis reuertens ad patrem eos prorsus inobedientes asseruit, & rebelles, quare ad seruitium & voluntatem patris sui reuertebatur. Hoc autem, vt ex pòst facto apparuit, fraudulenter actum est, vt interim gens perfida Brabancenorum, & filius perditionis *Gaufridus* in terram regis patris licentiùs grassarentur, eámque nefariè deuastarent, ornamenta ecclesiastica auferendo, oppida & villas incendijs inflammando: ouilia & agros rapinis euacuando; adeò vt mortificarent omnia, nec ætati, nec sexui, nec ordini, nec religioni parcētes, immò sola, vt videbatur, homicidia, sacrilegia, & rapinas affectantes. Postmodum

dum quoque rex filius audiens hæc à *Gaufrido* fratre suo fieri, dixit patri suo, quòd quicquid fecerat in hac parte, cõsilio *Gaufridi* fratris sui fecerat, & patri suo arma sua & equũ tradidit conseruanda, & sic cum patre suo aliquot diebus moratus est. Verùm cùm in eadem mensa cum patre suo comedisset, & in eodem catino manum intinxisset, recessit à patre, & iterum cum inimicis patris sui se sacramento præstito obligauit, & ad patrem rediens dixit se nullo modo posse videre, quòd ille hominibus castelli mala faceret, quæ meruerant; sicq; recedens à patre profectus est Doratũ. Pater verò putans eum pacificum reuocauit, qui rediens & ingrediens castellum, & scelus, quod conceperat ad optatum perducere effectum non valens, supra corpus beati *Martialis* iurauit se crucem accepturum. Pater verò credens eum hoc magis ex indignatione, quàm ex religione fecisse, ab incauto voto paternaliter studuit reuocare, quærens ab eo flexis genibus coram eo lachrymans, vtrum votum illud occasione rancoris, vel indignationis, vel paupertatis, vel religionis prouenisset. Cui filius cum omni iuramento respondit se votum hoc vouisse ob solam remissionem peccatorum, quæ ipse in patrem suum fecerat; adiecit quoque, cùm patrem suum lachrymari, & contradicere videret, quòd se propria manu interficeret, nisi pater desisteret à reuocando eum à proposito crucis capiendæ, quia corpus Dominicum, quod sacrari die illo coram oculis suis viderat, testabat, quòd crucem à multo tempore retro accepisset, sed hoc nondũ manifestauerat: sperans & confidens se patris sui gratiam pleniùs habiturum, quia peregrinari sine eius gratia nolebat. Pater verò intelligens propositum eius sanctum, & firmum, ait: fiat voluntas Dei, & tua. & ego ero tibi prouisor, & adiutor in acquirendo Comitatu, & sumptibus copiosis adeò Deo volente, vt nemo, quem audierim in partibus Ierosolymitanis seruitium Dei potuisset aliquando copiosiùs fecisse. Tunc rex filius gratias agens patri multiplices, supplicauit ei vt cum hominibus castelli, & baronibus Aquitaniæ misericorditer ageret. Pater verò lachrymatus promisit ad beneplacitum suum de his omnibus se facturum. Filius autem rex iterum gratias agens patri, burgenses castelli adduxit ei, & inuito patre cum ipsis burgensibus ad genua patris prouolutus pacem pro eis petijt, & accepit obsides tamen seruandæ concordiæ præstaturis. Rex verò pater ad accipiendos obsides quosdam misit de suis, qui ferè ab eis, qui tradere debebant, interfecti sunt. Quod rex filius nullatenus vindicauit, sed abiecta crucis religione, factus est cum eis hostis, & patris proprij persecutor. Postea rex filius se pacem velle simulans petijt à patre, vt ei *Mauricium* de Croun cum treuga mitteret, & alios barones quosdam, & dum cum eo loquerentur quidam, qui secuti sunt eos, ab inimicis domini regis, præsente rege filio interfecti sunt. Aliquot diebus post elapsis *Gaufridus* filius iniquitatis malitiosè supplicauit, vt ei *Oliuerum* filium *Ernisij*, & *Gerom* de Musterol in treuga mitteret. quorum alter, scilicet *Gerum* percussus est cum gladio per cappam & tunicam, & camisiam non sine sanguinis effusione: alter scilicet *Oliuerus* de ponte in aquam proiectus est, ipso *Gaufrido* præsente, nec illam iniuriam vindicante. Postea iterum idem filius cum patre suo loqui volens, securè venit ad patrem, & de pace facienda dolosè tractans petijt à patre licentiam intrandi castellum, vt fratrem suum regem, & alios domini regis inimicos ad voluntatem domini regis inclinaret. Data est ei licentia, intrauit & beati *Martialis* feretrum decorticauit: & alia monasterij illius vasa aurea, & argentea asportauit; & cum præda illa per patrem suum rediens treugas vsque in crastinum petijt prorogari. Data est ei treuga, & ipse pontem transiens eadem die renunciauit patri treugam dissolutam; & de sacrilegio, & furto, quod beato *Martiali* fecerat, Brabancenis suis sua stipendia persoluit. Summa verò præfati furti secundũ æstimationẽ bonorum virorũ fuit 52. marcæ auri, & 27. marcæ argenti.

In terim *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Henricus* Baiocensis, & *Iohannes* Ebroicensis, & *Radulfus* Lexoniensis, & *Frogerius* Sagiensis, & *Waleramnus* Rofensis episcopi, vnà cum abbatibus Normanniæ, & clero, & populo multo venerunt Cadomum; & ibidem in monasterio beati *Stephani* solenniter in communi plebis audientia sententiam excommunicationis tulerunt in omnes, qui pacem & concordiã inter dominũ regẽ, & filios suos faciendam impedirent, excepta solius regis filij persona. Rex filius deficiente sibi pecunia, perrexit ad S. *Mariam* de Rupe *Adamatoris*, & decorticauit feretrum sancti *Adamatoris*, & thesauros ecclesię asportauit. Paucis post elapsis diebus

rex

rex filius cùm vidisset se non posse multum nocere patri suo, ex indignatione & animi rancore in grauem incidit infirmitatem in villa, quæ dicitur Martel, non longè à ciuitate Lemouicensi. Primò enim arripuit eum febris, deinde fluxus ventris, & contriuit eum vsque ad mortem, qui cùm sensisset mortem sibi imminere, misit pro domino rege patre suo; qui ad eum venire noluit, timuit enim insidias illius. Rex igitur filius, conuocatis coram se episcopis, & viris religiosis, qui aderant, primùm secretò, deinde coram omnibus sua confessus peccata, pœnitentiam, & suorum recepit absolutionem peccatorum, & tradidit *Willielmo* Marescallo familiari suo crucem suam Ierosolymam deferendam. Deinde depositis mollioribus indumentis, cilicium induit, & ligato fune in collo suo, dixit episcopis, & cæteris viris religiosis circumstantibus: trado me peccatorem indignum, culpabilem, & obnoxium per funem istum vobis ministris Dei, postulans, vt dominus noster *Iesus Christus*, qui latroni confitenti in cruce peccata dimisit, per preces vestras, & per suam ineffabilem misericordiam misereatur infœlicissimæ animæ meæ. Et responderunt omnes, Amen. Et ipse ait illis: trahite me à lecto isto per hunc funem, & imponite lecto illi cinereo: quem sibi præparauerat, & fecerunt sicut ipse præcepit illis, & apposuerunt capiti & pedibus suis duos lapides magnos quadratos, & omnibus ritè peractis, ipse præcepit corpus suum deferri in Normanniam vsque Rothomagum, & ibidem sepeliri. Et his dictis, ipse sacrosancti corporis, & sanguinis Domini viatico munitus in timore Domini emisit spiritum. Quod cùm domino regi patri suo nunciatum esset, lachrymans corruit in terram, & vehementer planxit filium. *O quàm nefandum est filios patrem persequi: iniuriam námque patris, non pugnantis gladius, non hostilis manus defendit; sed vindicat febris, vlciscitur fluxus ventris cum excoriatione intestinorum.* Redeunt cuncti ad patrem prostrato filio. Gaudent omnes, cuncti lætantur, solus pater plangit filium. Quid plangis gloriosè pater? ille tuus non erat filius, qui sic violauit paternos affectus. Defensio tua securitatem patribus attulit, & parricidarum audaciam reuocauit. Graui enim supplicio debuit interire, qui seculo parricidium voluit intulisse: quia mentium arbiter, sicut tribulationes iustorum vlciscitur, ita nonnunquam prauorum persecutiones persequitur. Seruientes autem regis defuncti corpus regiũ multo sale aspersum, extractis cerebro & visceribus & apud Martel sepultis, plumbo & corijs taurinis inuoluerunt, vt sic Rothomagum deferrent ad sepeliendum ibi, & profecti sunt vnà cum illo cadauere regio: & cùm venissent in ciuitate Cenomannis, & in ecclesia beati *Iuliani* confessoris, atque pontificis circa illud cum hymnis, & psalmis pernoctassent, & mane voluissent inde cum cadauere illo recedere, episcopus ciuitatis, & clerus vnà cum plebe non permiserunt illos asportare illud: sed sepelierunt illud honorificè in ecclesia beati *Iuliani*. Quod cùm Rothomagensibus nunciatum esset, indignati sunt inde, & constanter petierũt corpus eius, iurantes, quòd per vim tollerent illud, nisi celeriùs redderetur eis. Rex ergo pater præcepit, vt corpus illud traderetur Rothomagensibus, sicut rex filius, dum adhuc viueret, præcepit, & factum est ita. Et effoderunt corpus regis à loco, vbi sepultum fuerat, & portauerunt Rothomagum, & sepelierunt illud in ecclesia beatæ *Mariæ*. Rex autem pater, defuncto rege filio suo, acriùs faciebat insultus de die in diem in castellum Limouicense, quod obsederat, & reddita sunt ei castellum illud, & ciuitas Lemouicensis, & omnia inimicorum suorum castella in illis partibus: quorum quædam in manu sua retinuit, & quædã prostrauit, non relinquens lapidem supra lapidem. Defuncto autem rege filio *Philippus* rex Francorum petijt à domino rege Angliæ dodarium, quod rex filius eius dederat sorori suæ, & totam terram de Vougheisin cum castellis & munitionibus, quam *Ludouicus* rex Franciæ pater suus dederat eis in matrimonium, vnde accepto inter illos colloquio inter Gisortium & *Trie, conuenit in hunc modum. Quòd *Margarita* soror regis Franciæ, quæ fuerat vxor regis filij, pro quieta clamantia omnium supradictorum, quæ petebantur mille, & septingentas, & quinquaginta libras Andegauensis monetæ singulis annis reciperet Parisijs à domino rege Angliæ, & ab hæredibus suis quam diu illa viueret. Eodem anno dominus rex dedit episcopatum Lincolniæ *Waltero* de Constantijs clerico suo, quem *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit apud Andegauim, & misit in Angliam ad sedem suam, quæ iam per octodecim annos vacauerat, scilicet à tempore *Roberti* de Chennai Lincolniensis episcopi vsque nunc *Gaufridus* vero

Rex filius moritur.

al. Tine

verò Comes Brittanniæ regis filius rediit ad patrem suum, & pacem fecit cum illo, &
cum *Richardo* fratre suo Comite Pictauiæ. Eodem anno *Iohannes*, & *Hugo* episcopi, de
quibus mentionem feceramus, Velletrem venerunt ad audientiam Papę *Lucij*, & vter-
que illorum proposuit coram domino Papa, & vniuersis Cardinalibus suis ius, quod
petebat in episcopatu S. *Andreæ*. Quo audito dominus Papa de communi fratrum
consilio abiudicauit episcopatum illum vtriq;, & ipsi in manu summi pontificis resig-
nauerunt præfatum episcopatum S. *Andreæ* liberè, & absolutè, & sic à curia recesserunt
expectantes summi pontificis misericordiam: & post paucos dies, & per consilium v-
niuersorum Cardinalium summus pontifex reddidit *Hugoni* episcopo episcopatum S.
Andreæ, & confirmauit: & concessit *Iohanni* episcopo episcopatum de **Dunkelden**,
cum vniuersis supradictis, quæ ei ex parte regis Scotiæ oblata fuerant, & confirmauit.
Hugo autem domum rediit, & recepit episcopatum S. *Andreæ*. *Iohannes* verò episcopus
recepit episcopatum de **Dunkelden**: sed quia rex Scotiæ noluit ei ablata restituere,
ipse iterum mouit quæstionem contra *Hugonem* episc. de episcopatu S. *Andreæ*, sicut in-
feriùs notatum est. Eodem anno dominus rex præcepit *Richardo* filio, & hæredi suo re-
cipere homagium *Iohannis* fratris sui de Pictauia, sed recipere noluit. Eodem ortum est
graue dissidium inter Romanos, & Papam *Lucium* super consuetudinibus quibusdam,
quas prædecessores sui facere solebant, quas prædictus Papa iurauit se nunquam factu-
rum. Vnde Romani indignati sunt, & frequẽter rapinas, & iniquas combustiones fece-
runt in terra domini Papæ. Dominus verò Papa de loco in locũ fugiens, castella sua &
ciuitates munitas adiit. Ad cuius defensionem *Christianus* Maguntinus Archiepiscopus
domini *Frederici* Romanorum imperatoris Cancellarius magno congregato exercitu
aduenit: cui Romani resistere non valentes Romam redierunt; quos prædictus Can-
cellarius persequens, omnia ad Romanos pertinentia deuastauit, & eos vsque ad portas
ciuitatis Romæ secutus est, omnia suburbana incendio tradens. Romani verò videntes
se perditioni traditos, machinabantur qualiter prædictũ Cancellarium dolo interfice-
rent: & cùm alter aditus eis defecisset, statuerunt cum veneno interficere, & ita fecerũt.
Nam cùm Cancellarius ille, & exercitus eius ferè per 10. milliaria ab vrbe remoti es-
sent, Romani direxerunt in paupere cultu legatos, qui statũ curię addiscerent, qui cùm
totum esse didicissent, inter cætera compererunt vnum, quòd perditioni illius præele-
gerunt. Erat námq; propè locum illum fons nitidissimæ aquæ, quam solitus erat Can-
cellarius, & exercitus eius vino mixtam potare. Fontem itaq; aggressi sunt nefandi pro-
ditores illi, & ipsum vndiq; affecerunt veneno, ita vt manans aqua corrumperetur. Vt
igitur potauit ex ea Cancellarius, festinæ morti succubuit. Occubuerunt & post illum,
plus quàm mille homines, qui ex prędicto fonte potauerunt. Cùm autẽ obitus Cancel-
larij diuulgaretur, exercitus eius dissipatus est, & in fugam conuersus, & Romani acrius
insurrexerunt in dominũ papam. Eodem anno *Philippus* Comes Flandriæ duxit in vxo-
rem sororẽ *Sanctij* regis Portugalensis. Eodẽ anno dominus rex Angliæ dedit Archi-
episcopatũ Rothomagi *Walteri* de Constantijs Lincolniensi episcopo: & dominus Pa-
pa *Lucius* misit ei palliũ. Idem verò Papa non valens resistere Romanis misit legatos su-
os ad reges, & principes terrarũ tam seculares, quàm ecclesiasticos, pro auxilio haben-
do ad defensionẽ beati *Petri* contra Romanos. Venerunt ergo nuncij sui ad *Henricũ* re-
gem Angliæ, postulantes ab eo & à clericatu Angliæ auxiliũ. Consuluit itaq; rex epis-
copos suos, & clerum Angliæ de petitione summi pontificis, cui episcopi, & clerus cõ-
suluerunt, vt ipse secundum voluntatem suam & honorem, faceret auxilium domino
Papæ, tam pro seipso, quàm pro illis: quia tolerabilius esset, & plus placeret eis, quòd
dominus rex si vellet, accepisset ab eis recompensationẽ auxilij illius, quàm si permisis-
set nuncios domini Papæ in Angliã venire ad capiendũ de eis auxiliũ; quia si aliter fie-
ret, posset verti in consuetudinem ad detrimentum regni. Adquieuit rex consilio eo-
rum, & fecit auxiliũ magnum domino Papæ in auro & argento. Dominus autem Papa
per pecuniã illam, & per pecuniam aliorũ principum sibi vndique allatam pacem fecit
cum Romanis, sibi & ecclesiæ Romanæ necessariam. Eodẽ obiit anno *Rotrodus* Rotho-
magensis Archiepisc. cui successit *Walterus* Lincolniensis episc. Eodem anno obiit *Ri-
chardus Pecche* episc. Cestriæ, cui successit *Girardus* Lapucele. Eodem anno *Gilbertus* di-
ctus *Assaili*, summus magister domus hospitalis Ierusalem venit in Normanniam ad

Henricum

Henricum regem, à quo honorificè susceptus est, & accepta à domino rege licentia transfretandi in Angliam, venit vsque ad **Depe**, & ante festum S. *Michaelis*, nauē quandam, quæ iam ferè per annum in arena maris fracta, & desiccata consederat, & iam aliquantulum dealbata, & refecta, & in altū deducta fuerat, cum multis tam clericis quàm laicis, qui iam longa expectatione fatigati fuerant, intrauit; sed mox nauis illa extra portum in altum ducta velut lapis in profundum descendit compagibus dissolutis; & ipse *Gilbertus* & cæteri vniuersi, qui in ea erant, præter octo tantùm, qui beneficio nauiculæ euaserunt, submersi sunt 13. Kal. Octobris. Eodem anno *Henricus* rex Angliæ, habito colloquio inter ipsum, & *Philippum* regem Franciæ inter Gisortium, & Trie die S.
10 *Nicholai*, deuenit homo *Philippi* regis Franciæ de omnibus terris suis transmarinis, cui nunquam ante tempus illud homagium facere voluit.

Anno gratiæ 1184. qui erat annus tricesimus *Henrici* regis Angliæ filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit apud Cenomannum die natalis Domini, qui die Dominica euenit. Eodem anno *Richardus* Cantuariensis Archiepiscopus obijt 14. Kal. Martij, cui antequam inciperet ægrotare apparuit dominus in visione dicens; *Tu dissipasti bona ecclesiæ meæ, & ego extirpabo te à terra.* Qua visione plurimùm perterritus statim incepit ægrotare & octaua die sequenti obijt. Eodē anno rex Angliæ, facta pace inter *Philippum* regem Franciæ & *Philippum* Comitem Flandriæ de controuersijs, quæ inter illos erant, super terram de Vermundais, transitum fecit per medium Flandriæ, & transfreta-
20 uit in Angliam inter **Witsand**, & Doueram, & applicuit apud Doueram 4. Idus Iunij, & ducissa Saxoniæ filia eius transfretauit cum eo. Eodem anno in eadem hebdomada, qua rex in Angliam applicuit, quidam fons fluentis aquæ, iuxta ecclesiam S. *Winini* in Occidentalibus partibus terræ regis Scotiæ infra **Cunigham** non longè à castello de **Irewin**, manauit sanguine per octo dies, & totidē noctes sine intermissione. Eodem anno ducissa Saxoniæ filia regis peperit filiū apud Wintoniam. Eodem anno Comes *Theobaldus* de Blais auunculus *Philippi* regis Franciæ venit in Angliā in peregrinatione ad S. *Thomā* Cantuariensem. Eodem anno *Henricus* dux Saxoniæ gener regis venit in Angliam. Eodem anno obijt Comes *Simon* de **Huntedun**, quo defuncto rex reddidit Comitatū illum *Willielmo* regi Scottorū, & ipse statim corā rege dedit Comitatum illū
30 *David* fratri suo. Eodem anno, cùm *Gilbertus* de **Plumtun** miles nobili prosapia ortus ductus esset in vinculis vsq; Wigorniam, & accusatus esset de raptu corā domino rege à *Ranulfo* de Glanuilla iusticiario Angliæ, qui eum condemnare volebat, iniusto iudicio judicatus est suspendi in patibulo; & cùm duceretur ad patibulū, occurrit multitudo virorum ac mulierum clamantiū, & dicentium virum iustum, & innocentem non debere hæc pati. *Baldwinus* igitur Wigornensis episc. vir religiosus, & timens Deū, audiens clamorem populi, & iniuriam, quæ fiebat misero illi, cucurrit post eum; sed ministri sceleris facinus accelerātes, ligato fune collo eius traxerunt illum in sublime, & ecce episcopus ille Wigornensis velociter aduenit, & dixit carnificibus: prohibeo vobis ex parte omnipotentis Dei, & sub anathemate, ne istū hodiè morti tradatis, quia dies Dominica
40 est, & festum sanctæ *Mariæ Magdalenæ*. Ad hanc vocem carnifices stabant stupefacti hæsitantes quid agerent, timebant enim Iusticiam regis, & verebantur sententiam anathematis. Præualuit ergò diuina potentia, & propter reuerentiam diei solennis laxauerunt funem, & dimiserunt eum in terram, custodiendum vsque mane ad idem supplicium. Eadem nocte dominus rex pietate commotus, consilióque suorum præcepit sic eum manere, donec ipse aliud de illo fieri præcepisset. sciebat enim quòd per inuidiam fecerat hæc illi *Ranulfus* de Glanuilla, qui eum morti tradere volebat propter vxorem suam filiam *Rogeri Gulewast*, quam idem *Ranulfus* dare volebat in vxorem cum hæreditate sua *Reinero* vicecomiti suo Eboraci. Sic itaque miles ille à morte liberatus vsque ad obitum regis fuit incarceratus per *Ranulfum* de Glanuilla. Deinde venit dominus
50 rex vsque **Reddingges**, & celebrato ibi concilio de pastore Cantuariensis ecclesiæ eligendo, orta est lis & contentio inter monachos Cantuariæ, & episcopos Angliæ. Volebant enim monachi illi eligendi primam habere vocem, & protulerunt chartam domini regis, per quam ipse illis concesserat, & confirmauerat liberam electionem: Episcopi verò nitebantur probare chartam illam non debere teneri, tum quia contra ius, & in detrimentum Anglicanæ ecclesiæ facta fuit, tum quia ad eos spe-

ctabat Metropolitani sui electio. Et propter hanc controuersiam non potuit inter eos illa vice conuenire. Iterum per mandatum domini regis, episcopi Angliæ, & monachi Cantuarienses conuenerunt apud Lundonias in præsentia domini regis ad eligendum Cantuariensis ecclesiæ præsulem: quibus cōtendentibus *Gilbertus* Londoniensis episcopus, qui primam vocem eligendi ex antiquo ecclesiæ suæ iure habebat, elegit *Baldwinum* Wigornensem episcopum ad Archiepiscopatū Cantuariæ 4. Nonas Decembris, & omnes episcopi assensum præbuerunt electioni illi: sed soli monachi Cantuariensis ecclesiæ contradixerunt, & facta appellatione, ad dominū Papam abierunt, & episcopi Angliç obtulerunt domino regi electū suum. Ad quorum electionē, & præsentationem dominus rex recepit eum in osculo pacis, & dilectionis. Similiter fecerunt *Richardus* & *Gaufridus* & *Iohannes* filij regis. Deinde venit dominus rex Cantuariam ad malitiam monachorū extinguendam. & habito colloquio cum illis obtinuit aduersus eos, quòd illi eligerent sibi in Archiepiscopū præfatum *Baldwinū*, & fecerunt ita: nam *Alanus* prior ecclesiæ S. Trinitatis Cātuariæ venit Lundonias cum saniore parte capituli sui, & cum literis ratihabitionis. Qui conuenientes in vnum in capitulo monachorum Westmonasterij elegerunt sibi, & Cantuariensi ecclesiæ in Archiepiscopum prædictum *Baldwinum* Wigornensem episcopum; & ne viderentur assensum præbuisse electioni episcoporum, suum cantauerunt *Te Deum laudamus*, & perduxerunt eum ad altare, & recepto eo in pacis osculo præsentauerunt eum regi, qui iterum recepit eum in osculo pacis, & dilectionis, similiter fecit *Richardus* Comes Pictauiæ regis filius. Deinde dominus rex firmauit pacem, & finalem concordiam scripto, & sacramentis confirmatam inter *Richardum* & *Gaufridum*, & *Iohannem* filios suos coram *Alienor* reginæ matre eorū, & *Henrico* duce Saxoniæ & alijs multis. Eodem anno Archiepiscopus Coloniæ venit in Angliam in peregrinatione ad S. *Thomam* Cantuariæ, cui rex Angliæ occurrens cum gaudio suscepit, & aduersus eum effecit, quòd ipse perdonauit *Henrico* duci Saxoniæ iram, & maleuolentiam suam, & eum in pristinam dilectionis familiaritatem recepit. Prædictus autem Archiepiscopus Coloniensis ad petitionem regis Angliæ concessit *Richardo* Comiti Pictauiæ regis filio, filiam *Friderici* Romanorum imperatoris dari in vxorē. Sciebat enim ipsum imperatorem hoc velle, & plurimùm desiderasse. Deinde prædictus Archiepiscopus, & *Philippus* Comes Flandriæ, qui cum eo in Angliam venerat, reuersi sunt in Flandriam, & magno congregato exercitu inuaserunt terram Comitis de Henou, & deuastauerunt eam propter iniurias, quas ipse fecerat Comiti Flandriæ. Eodem anno obijt imperatrix Romanorum, vxor *Friderici* imperatoris. Eodem anno obijt *Gilbertus* de Ver Abbas de Selebie. Eodem anno obijt *Gerardus* cognominatus *Pucella*, episcopus Cestriæ. Eodem anno obijt *Walrannus* Rofensis episcopus. Eodem anno obijt *Clemens* Abbas Sanctæ *Mariæ* Eboraci. Eodem anno obijt Comes *Simon* de Huntedon. Eodem anno obijt *Iocelinus* Sarisburiensis episcopus. Eodem anno obijt *Bartholomæus* Exoniensis episcopus. Eodem anno obijt Comes de Warewic. Eodem anno obijt filia *Frederici* Romanorum imperatoris, quæ maritanda erat *Richardo* Comiti Pictauiæ, vt suprà dictum est. Eodem anno combusta est ecclesia sancti *Iuliani* Cenomannensis. Eodem anno combusta est Abbatia de Glastingbirie. Eodem anno dominus rex Angliæ sollicitus de pace facienda inter ducem Saxoniæ, & imperatorem *Fredericum*, consilio Archiepiscopi Coloniensis misit nuncios suos, videlicet *Hugonem* de Nunant Lexoniensem Archidiaconum, & quosdam alios de clericis, & familiaribus suis ad *Lucium* summum pontificem, vt auxilio illius præfatus imperator recepisset ducem Saxoniæ in amorem. Venientes itaque nuncij regis ad curiam domini Papæ inuenerunt eum in Italia apud Veronem; & dum ibi moram cum eo facerent, venit illuc *Fredericus* Romanorum imperator ad loquendum cum domino Papa, ad cuius instantiam prædictus imperator dedit duci Saxoniæ licentiam redeundi in patriam suam, & relaxauit ei omne sacramentum, quod ei fecerat de exilio exequendo; & dominus Papa absoluit eum de sacramento illo, quod ipse imperatori fecerat. Eodem anno obijt *Thomas* filius *Bernardi*, qui post decessum *Alani* de Neouilla constitutus erat summus iusticiarius omnium forestarum Angliæ à domino rege: quo defuncto dominus rex diuisit forestas suas Angliæ in diuersas partes, & vnicuique partium præfecit quatuor iusticiarios: videlicet duos clericos, & duos milites,

&

& duos seruientes de domo & familia ipsius custodes venationis, & viridis super omnes
alios forestarios, tam regis, quàm militum, & baronum, & misit eos placitare placita
forestæ secundum suprascriptam assisam forestæ. Eodem anno dominus rex venit
Wigorniam processurus inde cum exercitu magno in Gualliam ad debellandum Walenses,
qui terram suam deuastauerant, & homines suos interfecerant: cuius impugnationem
Resus filius *Grifini* pertimescens, rege præstante sibi conductum, venit Wigorniam,
& ibi iurauit regi Angliæ fidelitatem, & quod filium suum daret regi & nepotes
suos in obsides; quos cùm adducere vellet, noluerunt cum eo ire. Eodem anno dominus
rex dedit *Willielmo* Priori ecclesiæ S. *Augustini* de Bristow episcopatum de Pangor.
Eodem anno *Swerus* presbyter, qui dicitur *Birkebain*, interfecit magnum regem
Norweiæ. Eodem anno Astrologi, tam Hispanenses, quàm Siculi, & ferè vniuersi orbis
coniectores tam Græci, quàm Latini, vnam, eandemque proferentes sententiam
de coniunctione Planetarum scripserunt. Vnde quidam Astrologus qui *Corumphira*
dicebatur in hac forma scripsit.

Auguria de Planetarum coniunctione.

*IN nomine patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. Nouit Deus omnipotens, & ostendit ratio
numeri, quoniam Planetæ tam superiores, quàm inferiores conuenient in libra, scilicet Septembri,
anno ab incarnatione Domini nostri Iesu Christi æterni, & veri Dei, millesimo, centesimo,
octogesimo sexto; Arabum verò anno quingentesimo octogesimo secundo. Præcedit autem in anno
coniunctionem illam eclipsis solis particularis, igneique coloris in prima scilicet hora 21. diei
mensis Aprilis, quam præcedet eclipsis Lunæ totalis eiusdem mensis Aprilis, scilicet die quinto,
prima scilicet hora noctis, quæ præcedet diem Mercurij, si Deus voluerit, immò quia vult, volet,
voluit, & non desinet hoc voluisse. Anno igitur prædicto Planetis, iussu Dei, in Libra, in signo
scilicet aereo, & ventoso, cum cauda Draconis ibidem existente, terræmotus accedet mirabilis in
regionibus præcipuè in quibus fieri consueuit, destruétque loca terræmotibus consueta,
ærumnisque perditionis obnoxia. Nam partibus Occidentis orietur ventus vehemens, & validissimus
denigrans aera, & fœtore corrumpens venenoso. Inde mortalitas, & infirmitas plures occupabunt,
& audientur fragores, & voces in aere terrificantes corda audientium, & eleuabit ventus arenam,
& puluerem à superficie terræ operiétque ciuitates in planitie sitas, & maximè in arenosis
regionibus, in quinto scilicet climate destruetur penitus Meca, Barsara, Baldac, Babylonia;
nec aliqua relinquetur quin operiatur terra, & destruentur arena & puluere, vt ferè fiant
inhabitales regiones Aegypti & Aethiopiæ. & ab occidente pertinget hæc calamitas vsque in partes
orientis. In partibus quoque Occidentalibus orietur discordia, fientque seditiones in populo,
& erit vnus ex ijs qui infinitos congregabit exercitus, faciétque bellum secus littus aquarum,
in quo tanta strages efficietur, quòd impetus sanguinis effusi adæquabitur vndis excrescentibus.
Pro certò habeatur à singulis, quòd futura coniunctio mutationes regnorum, excellentiam Francorum,
Saracenicæ gentis destructiones, & Christi legis pietatem maiorem & exultationem maximam, & eorum
qui postmodum nascentur prolixiorem vitam, quicquid dicant alij, mihi significat, si Deus voluerit.*

Similiter *Willielmus* Astrologus clericus *Iohannis* Constabularij Cestriæ scripsit de
supradictis planetarum coniunctionibus in hac forma.

ANno ab incarnatione Domini, millesimo, centesimo, octogesimo, sexto, mense
Augusto, die eius tricesimo completo, nocte sequente, hora nona, gradu
Virginis vicesimo nono, qui gradus terminorum, & terminus malorum dicitur,
accendente Leone, plura portendit ista coniunctio, minor appellatur. Malum
præest huic figuræ. Hanc sequitur *Martis* & *Saturni* coniunctio in quarto gradu
Libræ, septima die Septembris, hora octaua, feria prima. Sol horæ dominus.
Sagittarius Horoscopus. Hæc coniunctio media dicitur. In hac coniunctione
fortunæ præsunt. Malitia hoc climate mitigatur. Sequitur *Iouis* & *Saturni* coniunctio,
quæ maior dicitur, gradu Libræ octauo, die decima Octobris, feria
sexta, hora nona. *Mercurius* horæ dominus, Capricornus Horoscopus, Marte

in quarto decimo gradu iuncto caudæ draconis. Hæc coniunctio portendit mira: tonitrus & fulgura cum scintillis igneis in aere discurrentia. Sed eorum coniunctione omissa, de coniunctione omnium planetarum in Libra temporibus nostris per effectus priùs incognita,& posteris non cognoscenda:quod alij sub ænigmate protulerunt,nos figuraliter detegamus. Hęc autem coniunctio 16.die Septembris erit,feria tertia,hora prima,dominus horæ *Mars*,Sole Oriente,& Planetis in locis suis,vt subsequitur. Horoscopus *Libra*. gradus primus Sol gradus 30.virginis. *Iupiter* gradus secundus, minuta 3.*Venus* gradus 3.minuta 49. *Saturnus* gradus 8.minuta 6. *Mercurius* gradus 4.minuta 10. *Mars* gradus 9. minuta 18. Cauda gradus 18. minuta 23. pars guerræ gradus 15.Luna gradus 17. minuta 8. pars fortunæ gradus 19. Secundus Libra, gradus 25. Tertius,Scorpius gradus 24.Quartus,Capricornus,gradus primus.Quintus, Aquarius gradus 5. Sextus,Pisces gradus 7. Septimus,Aries gradus primus. Cùm igitur *Saturnus* omnibus sit circulo altior,de eo primitus dicamus. Ipse est Paganorum significator,& omnium legi Christianorum aduersantium. Cùm igitur in figura sphæræ sit in exaltatione sua, triplicitate *Tr. F. G. S. M.* de victoria sua ipsi iudicant: cùm Sol sit in casu suo petens coniunctionem planetarum superiorem. Longè tamen aliter,& de figuræ iudicio sentimus. Sol enim significat magnates Christianorum, qui in hac figura petit coniunctionem *Iouis*. *Iupiter* eam impotens *Veneri* committit, & ipsa *Saturno*. *Mercurius* per retrogradationem eam rescindens retrogradando legis eorum elationem,& nostræ depressionem natura indicaret. *Mercurio* eandem dispositionem *Ioui* transportante, *Ioue* autem nulli cōmittente,legis nostrę perseuerantiam designat. Cùm autē Sol in figura sit præpotens,vir inter nos magnæ famæ consurgit *Christianus*, cuius nomen vsque ad finem arin prædicabitur. Sed quia coniunctio fit in signo mobili,eiusdem viri terminus antequam *Saturnus* signum suum peragrauerit,finietur.& quia *Iupiter* prophetias significat,hic tandē inter prophetas cōnumerabitur. In hac figura *Mars* separatus à *Saturno*, naturam cōmittit *Saturni* caudæ,quæ non retinens hanc dispositionem, quasi per retrogradationem,quod sibi commissum fuerat,iterum defert vsque ad *Martem*. Sed quia *Mars* in orbe Solis comburitur,impeditus & inter duos malos *Saturnum* & caudam obsessus & eorum naturam in se retinens significat ex sui proprietate, tristitias, contentiones, timores, horrenda, interfectiones, substantiarum ablationes. cauda quoque separationes, detrimenta, pericula, rerum diminutiones: & quia *Mars* cum cauda suam in ascendente committit malitiam, ideò supersedeo huius figuræ iudicio iuxta *Albumasar* in centiloquio. Auerte oculos à figura in qua *Mars* fuerit in angulo maximè cùm fuerit Scorpius ascendens, aut ipse cum cauda. Et quoniam omni Astrologo patet huic climati præesse *Saturnū*, Luna eo participante, ipsum immunem prædictæ maliciæ esse perpendi non posse. Vnde solum superest remedium, vt primates sibi consulant, Deo seruiant, dæmonem fugiant, vt dominus eorum pœnas auertat imminentes, Amen. Item de supradicta planetarum coniunctione.

Vniuersis literatis,& præcipuè scholaribus, ad quorum præsentiam præsens pagina peruenerit *Anselmus* Wigornensis monasterij frater humilis in domino, salutem. Mirabilis Deus in sanctis suis & operibus, qui miracula pro suis nunquam cessat operari. Et quia nemo ponit lucem sub modio, sed super candelabrum, vt luceat vniuersis, miraculum supra modū est mirabile, quod in domo nostra contigit pridie Kal. Nouemb. vt ad absentium saltem scripto posset deuenire notitiā, in scripto commendaui. Noscat itaq; vestra discretio, quòd quidā fratrū nostrorū ex toto laicus, cùm in mentis excessu laborasset 9.dieb⁹, & 9.noctib⁹ velut exanimis ante quoddā altare prostratus in modū crucis iacuit;& quia vir religiosus erat,& sanctæ cōuersationis frater, null⁹ nostrū ausus erat eum inde remouere. In decima die hora 3. voce demissa modóq; lamentabili, mira tamē lamētatione versus istos decies, aut sępiùs eodē ordine, quo hic scribūtur cecinit.

Humani generis casum, subitámque ruinam
Infert huic orbi perniciosa lues.
Aetatis teneræ pueros premit vnica clades,
Cum senibus pariter est peritura nece.
Corporis aerij vitio liquor inficietur:
Totáque letifero rore madebit humus.

Hinc

Hinc miseranda lues orietur, & vnica clades.
Vnica causa necis, vnica causa mali.
Nam simul Herculei *sol tanget terga leonis,*
Exuret geminus viscera sicca calor.
Si tunc mille forent Lacheses, & cuiq; manus tot,
Atropos *hac carpet omnia fila simul.*
Mortis enim gladio populi peccata piabit
Vltio digna Dei. Me miserum quid agam?
Ecce micat gladius, qui totum conteret orbem.
10 *Ecce manus Domini; quò miser hinc fugiam?*
Ecce furor Domini! fugiámne, vel hic latitabo?
Quóue Deum fugiam, cùm sit vbique Deus?
Si nequeat flecti precibus diuina voluntas,
Granum cum palea conteret ira Dei.
Esse necesse probat sententia Philosophorum,
Rursus in antiquum cuncta redire chaos.
Sic tamen esse nequit, quia constat quæque fuisse
Pluráque, quia veluti sunt modò, semper erunt.
Iam super astra feror, videóque relatus ad astra
20 *Luminibus clausis solis vtrámque domum.*
Nox sine syderibus, lunáque, dies sine sole
Est. sed cùm sit ita, nescio, cur sit ita.
Sidus Mercurij, Venerísque, Iouisque *latent nunc.*
Non sunt, vel si sunt, deseruere polum.
Toto Zodiaco passim spatiantur, & errant
Mars, *& falciferi stella nocina senis.*
Mars *ferit ense, ferit* Saturnus *falce nocina,*
Rebus in humanis nititur esse nocens.
Hinc feror ad Stygij iam lubrica regna tyranni,
30 *In quibus æterna sunt, & erunt tenebræ.*
In tantis tenebris nec sol, nec luna, nec ignis,
Sufficit huic mœsto lumina ferre loco.
Hic labor atque dolor, & inextricabilis ardor;
Hic grauis est miseris pœna parata reis.
Hic sonat assiduè carmen lachrymabile væ væ.
Quantæ sunt tenebræ! væ mihi, væ mihi, væ.
Cerberus *ante fores furit, & tria guttura pandit,*
Tres simul horrendos mittit ab ore sonos.
Atria tres furiæ seruant, Alecto, Megæra,
40 Tisiphone: *quarum vultibus horror inest.*
Horridus aspectus, & fœdus anhelitus oris,
Vóxque velut tonitrus, gutture rauca sonat.
Omnibus est sceleris innata malitia mentis:
Omnibus est animus promus ad omne scelus.
Ore tenus media sitiens stat Tantalus *vnda;*
Quæ, ne potet eam, semper ab ore fugit.
Sisyphus *hic ingens saxum reuolubile voluit:*
Semper, vt ipsius sit sine fine labor.
Ille vorax vultur Tityi *vorat vsque iecur quòd*
50 *Vt semper pereat, non nisi penè perit.*
Quosdam dira fames, quosdam sitis aspera, quosdam
Opprimit, atque domat absque quiete labor.
Hos frigus stringit, alios calor ignis adurit,
Quemlibet, vt meruit, hic sua pœna grauat.
Omnibus introitus, nulli patet exitus; omnes

 Deuorat,

Deuorat, & furijs deputat iste locus.
Tisiphone *diris coniuncta sororibus illis*
Distribuit pœnas, quas meruere pati.
Nunc Styga, nunc Lethen, nunc linquo teu Acherontem,
Ad superos iterum, vixq; reuerto gradum.

Cùm autem extremum hunc versum recitasset, vltimò ad se reuersus, & velut a somno foret excitatus, caput erexit, & quendam fratrem, qui admirandi causa illuc cum reliquis venerat acutissimo intuitu respiciens, ait,

Ne mea mireris ora, quia tu morieris,
Te grauis, & subitus subruet interitus. 10

POsthæc autem ad conuentum oculorum conuertens aciem, non minùs eleganter, quàm si ab infantia *Tulliana* ditatus esset eloquentia quædã tunc futura Latino prædixit eloquio. Vnde quia postea contigerunt, vt prædixerat, stupore repleti plurimo, vt nobiscum mirentur alij versus, quos ille laicus composuit, qui nunquam vllas cognouit literas, de scholis ad scholas propter fabulas, quas innectit, mittere decreuimus: vt earum examine nostra ventiletur controuersia. Quidam autem propter fabulas innexas cætera despiciunt; alij verò sub quodam integumento (quoniam in pluribus ita accidit vt prædixerat) fabulas veritatis typum habere conantur ostendere; & quia in nullo aliter accidit, quàm prædixerat, frater, cuius obitum prædixit, eadem die dentes conterendo vitam cum summo dolore terminauit. Quo facto, frater ille, qui versus illos prædixerat in fletum prorumpens in singulorum præsentia, quid in hac vita deliquerat corde contrito confiteri non erubuit; & vt virum decuit religiosum, cum summa deuotione communionem suscepit; qua suscepta statim emisit spiritum dicens. In manus tuas Domine, commendo spiritum meum. Cùm igitur hæc, & his similia audisset populus, turbatus est valdè, & quanto magis tempus illud pestiferum, quod prędixerant præfati Astrologi, appropinquaret; tanto magis omnes pariter clericos, & laicos, diuites, & pauperes maximus timor inuasit, & quàm plures illorum in desperationem traxit. Erat tamen eis solatium scriptum quoddam, quod *Faramella* filius *Abdelabi* Cordubensis misit *Iohanni* Toletano episcopo in hac forma. 20 30

PHaramella *filius* Abdelabi *Cordubensis, ex genere Arabum nutritus, & eruditus in palatio magni regis* Eueniacob *qui cognominatur* * Helimiramunoli, Iohanni *Toletano eorum, qui Christiani dicuntur episcopo. salutem, super omnes qui inuocant Deum. Qui timent Deum creatorem omnium exaltabuntur; & qui adorant eum puris manibus, & toto corde abluto. Vidimus quosdam homines secta vestra habitu nobis, & lingua dissimiles, qui & negotiatores erant, & pannos laneos diuersorum colorum satis bonos venales habebant. Dicebant autem se venisse de terra longinqua, quæ dicitur terra maiorum, id est, regnum Francorum. Inter cætera didicimus ab eis per interpretem* Ferrandum *nomine concinem vestrum hodiè captiuum nostrum, quòd quidam falsi Astrologi de Occidente nescientes virtutem cælestium corporum, & effectum quinque vagantium, duorúmque luminum in epicyclis, & eccentricis circulis suis per domos, & dignitates suas sese mouentium, terruerunt corda credentium in* Christum *vestrum non tantùm eorum, qui simplices sunt, sed etiam eorum, qui apud vos sapientes esse creduntur. Dicunt enim quia anno, qui est annus Alligeræ quingentesimus septuagesimus secundus, qui est etiam annus millesimus centesimus octogesimus sextus ab incarnatione Domini vestri* Christi, *mense, quem dicitis Septembrem, futurus est ventus maximus, quantus esse non solet, ædificia subuertens, ciuitates & oppida diruens, quicquid super terram occurrit euertens. Veniet autem ventus (vt dicunt) ab Occidente, & pertinget vsque in Orientem, & post ventum fœtor pessimus homines interficiens. Cuius rei nullam aliam causam reddunt, nisi quòd planetæ conuenient in libra, quod est signum aerium & ideò ventosum. Quibus statim à pueris nostris responderi potest: quòd non solum libra signum aerium est, sed & Gemini, & Aquarius signa sunt aeria, in quorum vtróque plures planetarum nonnunquam conuenerunt, nec tamen aut ventorum, aut fœtoris, aut mortalitatis periculum secutum est. Sed cùm* Saturnus, *&* Mars *duæ sunt infortunatæ,* Iupiter *autem &* Venus *fortunatæ sunt stellæ, & propitiæ; si in eodem signo fuerint cum eis sine respectu, aut applicatione, aut proportionaliter se habuerint, benignitas* 40 50

al. Helimiramuli

eorum

eorum malitiam superiorum temperabit. Mensis autem die, qua id futurum dicunt, Mars *non in Libra, sed in 13. Virginis,* Venus *autem in Scorpione, qui est domus* Martis *totam ipsius* Martis *malitiam extinguet, tum propter eius domum, in qua regnabit, tum propter virginalem respectum, quo ipsum* Martem *ad beneuolentiam ipsius attrahit.* Iupiter *autem grauitatem* Saturni *faciet placabilem,* Mercurio *propinquiori* Ioui, *quam* Saturno. *Meminisse debent tales, quòd cùm* Saturnus *singulis triginta annis circulum suum perficiat, in singulis signis duobus annis, & dimidio moratur.* Mars *autem anno, & dimidio parum minùs per singula signa cursum explet suum. Cùm ergò necesse sit intra tricennium* Saturnum *continuo biennio, & dimidio ferè anno in signo Libræ moram facere; eadem necessitate contingit antequam* Sa-
10 turnus *Libram exeat,* Martem *cum* Saturno *in eadem Libra esse. Quòd si* Mars *&* Saturnus *per singula tricennia sanè semel, & simul in Libra hucusq; fuerint, & deinceps futuri sunt, aut perniciosi venti euenerunt, aut euenient ex malitia eorum in ventoso signo existentium, aut non. Sed quòd aliquando euenerint nec in scriptis magistrorum legimus, nec in diebus nostris vidimus. Ergò quòd non euenient certi debemus esse, quia ex iisdem argumentis nunquam simile contingit accidisse. Legant igitur astrologi vestri tabulas interiorum Persarum, atque Arabum,* Hermen, Astalium, *&* Abidemonum: *& moderni temporis* Albumasar, *& computent proportionaliter habitudines stellarum, respectus, applicationes, separationes, parilitates, & alia, quæ otiosis annumerare molestum est: & cùm inuenerunt ex simili stellarum coniunctione, id quod somniant falsum esse, aut relinquant opinionem suam fabulosam, aut conuertan-*
20 *tur ad Ismaeliticam religionem nostram. Veruntamen secundum iudicia* Messchellæ, *&* Alkandi, *si Deus aliter non prouiderit, erit vindemia rara, messes mediocriter sufficientes, strages gladij multa, naufragia plura.*

ANno gratiæ 1185. qui erat annus tricesimus primus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis, idem rex fuit in Anglia apud Windeshoueres die natalis Domini. Eodem anno die circumcisionis Domini obijt *Gilbertus* filius *Fergus*, qui *Vthredum* fratrem suum, patrem nobilis viri *Rollandi*, fraudulenter cepit, & à filio suo *Dunecan*, oculis, lingua, & testiculis priuari fecit; qui etiam præfatum *Dunecan* filium suum regi Angliæ obsidem tradiderat de pace seruanda. Quo defuncto, *Rollandus* filius *Vthredi* totam terram prædicti *Gilberti* inuasit, & obtinuit. Eodem anno, *Baldewinus*
30 leprosus rex Ierusalem, & Templares & Hospitalares miserunt ad regem Angliæ, filium *Matildis* Imperatricis, *Heraclium* sanctæ ciuitatis Ierusalem Patriarcham, & summos Hospitalis, & Templi magistros vnà cum vexillo regio, & clauibus sepulchri Domini, & turris *Dauid*, & ciuitatis Ierusalem; postulantes ab eo celerem succursum, sicut ab hærede, & Domino terræ Ierusalem. Est enim sciendum, quòd *Fulco* frater *Gaufridi* Comitis Andegauiæ, patris quoque istius *Henrici*, fuit rex Ierusalem, vt superiùs dictum est. Cùm autem prædictus Patriarcha, & magister Hospitalis venirent in Angliam, rex Angliæ occurrit eis in villa de Redinges, & eos cum gaudio suscepit. qui statim ad pedes regis prouoluti cum fletu magno, & singultu verba salutationis ex parte regis, & principum, & vniuersæ plebis terræ Ierosolymitanæ proferebant, & ex-
40 ponentes causam aduentus eorum, tradiderunt ei vexillum regium, & claues sepulchri Domini, & claues turris *Dauid*, & ciuitatis Ierusalem ex parte regis, & principum terræ Ierosolymitanæ, & literas ex parte *Lucij* Papæ in hac forma.

Epistola *Lucij* Papæ pro subuentione facienda *terræ Ierosolymitanæ.*

LVcius *Episcopus seruus seruorum Dei* Henrico *illustri Anglorum regi Salutem & Apostolicam benedictionem. Cùm cuncti prædecessores tui præ cæteris terræ principibus armorum gloria, & animi nobilitate longè retrò claruerunt, eosq; fidelium populus habere in sua didicerit*
50 *aduersitate patronos, meritò ad te non tantum regni, sed paternarum virtutum hæredem, quadam securitate præsumpta, recurritur, vbi populo Christiano imminere periculum, immò exterminium formidatur, vt per brachium regiæ magnitudinis, membris eius impendatur præsidium, qui te, vt ad tanta gloria, & prælationis apicem peruenires, sua pietate concessit, & te contra sui nominis impugnatores nefarios murum inexpugnabilem ordinauit. Primùm nouerit serenitas tua iam crebris, et molestis super hac pulsata querelis, qualiter terra Ierosolymitana, specialis hæ-*

reditas

reditas Crucifixi; in qua nostræ salutis sunt prænunciata mysteria, et ipsius rei exhibitione completa, quam ille, qui cuncta condidit in suam sortem peculiari priuilegio deputauit; perfida & spurcissima gentis afflicta, & conuallata pressuris, nisi ei celeri remedio succurratur, prona sit ad ruinam; & inde, quod absit, sustineat irreparabilem religio Christiana iacturam. Ille enim Saladinus *sancti & tremendi nominis immanissimus persecutor, ita spiritu furoris incanduit, & totius nequitiæ suæ vires ad internecionem populi fidelis exercet, vt nisi immanitatis eius vehemens impetus, quasi obiectu obicibus reprimatur, certam spem, fiduciamque suscipiat, quòd Iordanis influat in os eius, & terra aspersione viuifici sanguinis consecrata spurcissima superstitionis ipsius contagio polluatur, & quam gloriosi, & nobiles prædecessores tui á dominio gentis incredula multis laboribus, & periculis exemerunt, rursus nefando tyranni nequissimi dominio subiugetur. Ob hanc itaque necessitatis, & imminentis doloris instantiam magnificentiam tuam Apostolicis literis duximus exorandam, imò dilatatu præcordijs summa acclamatione pulsandam, quatenus ad honorem ipsius respiciens, qui te constituit in sublimi, & iuxta nomen magnorum, qui sunt in terris, nomen tibi contulit gloriosum, ad desolationem præfatæ terræ pietatis studio te conuertas, & vt eius confusio in hac parte tollatur, qui pro te in ipsa terra voluit haberi ludibrio, operam adhibeas efficacem; quatenus prædecessorum tuorum vestigia subsecutus, quam ipsi de principis tenebrarum faucibus eripuerunt, in cultu magni Dei per tuam diligentiam, auxiliente Domino, conseruetur. Eo autem curiosiùs celsitudinem tuam in tanta oppressionis angustia conuenit laborare, quòd terram ipsam regis intelligis præsidio destitutam, & totam spem defensionis suæ ipsius proceres in tuæ magnitudinis duxerunt patrocinio collocandam. Quod inde clariùs tua serenitas potest agnoscere, quòd summos terræ illius, & magnificos defensores venerabilem fratrem nostrum* Eraclium *Patriarcham, & dilectum filium nostrum magistrum Hospitalis ad tuam excellentiam destinarunt, vt ex ipsorum præsentia considerata dignitate perpenderes, quanta fuerit necessitatis angustia, pro qua eorum sustinent tam diu carere præsidio, vt per ipsos faciliùs ad vota sua tuam deuotionem inclinent. Viros igitur præfatos, tanquam ab ipso Domino tibi destinatos benignè suscipias, & debita charitate pertractes, eorúmque postulationibus tanto faciliùs acquiescas, quanto grauitatis, & honestatis intuitu fauor est eis & gratia exhibenda. Sanè recolat prudentia tua, & sollicita secum meditatione reuoluat promissionem illam, qua de impendendo sæpèdictæ terræ præsidio tuam celsitudinem obligasti; & ita in hac parte te cautum, & studiosum exhibeas, vt te in tremendo iudicio tua conscientia non accuset, & eius, qui non fallitur, districti iudicis interrogatio non condemnet.*

HIs auditis Dominus rex respondit rem benè processuram Deo volente, & statuit eis terminum suę responsionis primam Dominicam Quadragesimę apud Londonias. Ad quam Dominicam dominus rex, & Patriarcha, & episcopi, & abbates, & Comites, & barones regi Angliæ; & *Williehnus* rex Scotiæ, & *Dauid* frater eius cum Comitibus, & baronibus terræ suæ conuenerunt Londonijs, & habito inde cum deliberatione consilio, placuit vniuersis quòd dominus rex consuleret inde dominum suum *Philippũ* regem Franciæ, & sic soluto concilio dominus rex dedit vniuersis hominibus suis tam clericis, quàm Laicis licentiam capiendi crucem. Vnde factum est, quòd *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Rannulfus* Iustitiarius Angliæ, & *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & alij quàm plures Episcopi transmarini, & cismarini: & ferè omnes Comites, & barones, & milites Angliæ, Normanniæ, & Aquitanniæ, & Brittanniæ & Andegauiæ, & Cenomanniæ, & Turoniæ, crucem ceperunt. In cuius captione quiddam mirabile dictu contigit. Quadam enim die, dum mulier quædam grauida puerum gestaret in aluo, & tempus pariendi instaret, fugit à domo patris sui nolens à parentibus suis in delicto illo comprehendi; & ecce tempestas valida pluuiæ, & ventus apprehendit eam fugientem in campo soliuagam, & petentem à Domino auxilium, & domum refugij; & quia oratio eius statim non erat exaudita à Domino decidit in desperationem dicens: si tu Deus despicis orationem meam diabolus succurrat mihi, & statim apparuit ei diabolus in specie iuuenis, nudus pedes, succinctus ad viam, & ait mulieri, sequere me; & transeuntes viam inuenerunt ouile quoddam in campo, & pręcucurrit diabolus, & in ouili illo præparauit ignem, & sedile de stramine nouo, & mulier illa secuta est eum, & in domum veniens calefaciebat se ad ignem: & ait, sitio,

sitio, & fame torqueor. cui respondit diabolus, sustine parumper, & ego afferam tibi panem, & potum. & dum iret, duo viri transeuntes per viam illam, & videntes ignem in ouili illo, mirati sunt quid hoc esset; & accedentes intrauerunt ouile; & inuenientes eam grauidam iuxta ignem iacentem, interrogauerunt, quis esset, qui fecerat ei ignem illum: & illa respondit, diabolus; & illis interrogantibus vbi est ille? respondit, Esuriui, & sitiui, & ille abijt ad quærendum mihi cibum, & potum; & aiunt illi: Fiduciam habe in Domino *Iesu Christo*, & in gloriosa virgine *Maria* matre eius, & ipsi liberabunt te de manu inimici, & inquire ab eo futura: & his dictis abierunt ad villam, quæ propè erat, & narrauerunt clero, & populo, quæ viderant & audierant in via. Interim
10 redijt diabolus, & afferens secum panem, & aquam confortauit mulierem, & illa incuruata peperit filium, quem diabolus ille recipiens loco obstetricis calefaciebat ad ignem: & ecce sacerdos præfatæ villæ fide Catholica, & cruce, & aqua benedicta armatus venit cum clero, & populo multo ad ouile illud; & inuenit eam enixam puerum, quem diabolus in vlnis suis tenebat. & aspersit aquam benedictam in nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis, quam diabolus nequaquam sustinere valens fugit, & puerum secum asportans vltra illis non comparuit. Mulier autem ad se reuersa ait. Nunc scio verè quia eripuit me Dominus de manu inimici. & narrauit eis se à diabolo illo audisse, quòd ex quo *Iesus Christus* spoliauit infernum, non erat tantus luctus, neque dolor in inferno, quantus erat propter captionem crucis; sed dolor eius verte-
20 tur in gaudium, quia tanta erit cruciatorum iniquitas, & peccatum, quòd Dominus delebit eos de libro vitæ; & multi eorum relicta crucis religione fient crucis, & nominis *Christi* persecutores. quod de post facto apparuit. Deinde dominus rex venit vsque **Windeshoueres**, & ibi in Dominica, qua cantatur *Lætare Ierusalem*, quæ illo anno pridie Kalendas Aprilis euenit, fecit *Iohannem* filium suum militem, & statim misit eum in Hiberniam, & inde eum regem constituit. Interim terræmotus magnus auditus est ferè per totam Angliam, qualis ab initio mundi in terra illa non erat auditus. petræ enim scissæ sunt; domus lapideæ ceciderunt; Ecclesia Lincolniensis Metropolitana scissa est à summo deorsum. Contigit autem terræmotus iste in crastino Diei Dominicæ in ramis palmarum: videlicet decimo septimo Kalendas Maij. et in
30 crastino illius terræmotus dominus rex Angliæ, & *Eraclius* Patriarcha, & *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & multi de principibus Anglię transfretauerunt inter **Douere**, & **Witsand**. Dominus autem rex Angliæ cùm in Normanniam venisset, magnum congregauit exercitum; mandans *Richardo* filio suo Comiti Pictauiæ; qui Pictauiam contra eum munierat, & *Gaufridum* Comitem Brittanniæ fratrem suum expugnauerat; quòd nisi reddiderit *Alienor* matri suæ totam Pictauiam liberam, & quietam, ipse visitaret eum in virga ferrea, & potenti virtute debellaret. Ad cuius mandatum prædictus *Richardus*, relicta hostilitate, reddidit matri suæ Pictauiam, & ad patrem suum rediens mansit cum eo sicut filius mansuetus. Interim Kalend. Maij ipso die Apostolorum *Philippi*, & *Iacobi* circa Meridiem visa est eclipsis Solis totalis: quam secuta sunt
40 tonitrua cum fulgure, & tempestate magna. ex quorũ ictu homines, et animalia interierunt, et domus multæ incensæ combustæ sunt. Deinde *Philippus* rex Franciæ, et *Henricus* rex Angliæ habito colloquio de subuentione facienda terrę Ierosolymitanæ promiserunt se bonum auxilium illi facturos tam in hominibus, quàm in pecunia. Sed hæc omnia præfatus Patriarcha paruipendebat. sperabat enim quòd esset reducturus secum ad defensionem Ierosolymitanæ terræ præfatum regem Angliæ, vel aliquem de filijs suis, vel aliquem alium virũ magnę auctoritatis; sed quia hoc esse non potuit repatriaturus dolens, et cõfusus à curia recessit. Eodem anno *Walterus* Rothomagensis electus pallium recepit à Papa *Lucio*; similiter *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus pallium recepit à Papa *Lucio*, et statim consecrauit *Gilbertum* de Glanuilla in
50 Rofensem episcopum dono regis Anglię. Eodem anno *Iohannes* filius regis in Hiberniam veniens, à *Iohanne* Dublinensi Archiepiscopo, et cęteris patris sui hominibus, qui pręcesserant, honorificè est susceptus, et quia ipse omnia proprio suo inclusit marsupio nolens solidarijs suis stipendia sua soluere, maximam exercitus sui partem in conflictibus pluribus contra Hibernenses factis amisit; et tandem ad inopiam redactus, constitutis tamen iustitijs, et militibus suis per loca ad terram illam custodiendam, redijt

in

in Angliam. Eodem anno mense Decembris obijt Papa *Lucius*, cui successit in Papatu *Vrbanus* Papa tertius. Qui statim vt eius notitia diuulgaretur in hac forma scripsit sanctæ Ecclesiæ prælatis.

Epistola *Vrbani* tertij.

VRbanus *episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus archiepiscopis, et episcopis, & dilectis filijs, abbatibus, Prioribus, & cæteris Ecclesiarum prælatis, ad quos literæ peruenerint Salutem, & Apostolicam benedictionem. Cœlestis altitudo consilij firmā retinens in sua dispositione censuram sacrosanctam Romanam ecclesiam, ad cuius regimen sumus licèt insufficientes assumpti, supra petram fidei soliditate fundauit: illud ei tribuens in Apostolicæ confessionis fortitudine firmamentum, cui nec procella turbinis, nec præualere possit spiritus tempestatis. Vnde ipsa vniuersalis mater Ecclesia vsque ad consummationem seculi manentem secum retinens saluatorem, ita iuxta Canticum* Salomonis, Quem dilexit amplectitur, *vt pro nulla rerum varietate, vel temporū ab vnitate suæ fidei, vel pietatis proposito separetur. licèt enim vel crebra decedentium mutatione pastorum in varia discrimina frequenter incidit, vel per mundanæ malignitatis incursum persecutiones innumeras pertulerit, & labores; nunquam tamen eam gratia Diuina deseruit, quo minùs robur eius in qualibet tentatione perficeret, & inde obtineret spei suæ gaudium, vnde susceperat fidei firmamentum. Sic igitur ante paucos hos dies faciente cum ea Domino, signū in bonum, quamuis ipsam de transitu pij patris* Lucij *non modicus dolor, tristitiaque turbauit, statum tamen eius in vnitate spiritus, & vinculo pacis Diuina prouidentia cōseruauit, vt post vespertinos fletus lætitia matutina succederet; & ipsa velut columba pulcherrima suis lætificata gemitibus sine ruga prorsus, & macula candoris sui pulchritudinem retineret. Defuncto siquidem piæ recordationis patre, ac prædecessore nostro Domino Papa* Lucio; *& reuerendissimo eius corpore honorificè tumulato, habitus est à fratribus de successoris electione tractatus, in quo tanta fuit vnitas omnium, tantaq. ad inuicem concordia singulorum, vt ille intelligatur operatus in eis, in cuius manu corda sunt omnium, & per quem adunatur diuersitas animorum. Cæterùm cùm plures essent in Ecclesia Dei viri venerabiles, & prudentes, in quos eorum vota concurrere consultiùs, vt credimus, & digniùs potuissent, ad insufficientiam nostram oculos intenderunt: & factum est sicut Domino placuit, vt nos, quibus ad dignitatis tantæ fastigiū, nec vires, nec merita suffragantur, in patrem sibi elegerunt, & pastorem. Nos autem licèt nobis conscij propriæ infirmitatis essemus, ita vt crederemus eorum proposito non immeritò resistendum; ne tamen ex dilatione negotij, vel pertinacia reluctandi aliquod in Ecclesia periculum proueniret, consensimus licèt inuiti iniuncti oneris subire laborem, ab eo sperantes dirigi gressus nostros, qui beato* Petro *in fluctibus nauiganti, & fiduciam præstitit, vt in mare descenderet, & potenter occurrit, vt dubitans non periret. Nunc igitur in eo loco, & officio constituti, in quo valdè indigemus omnium fidelium suffragijs adiuuari: ad vos tanquam ad speciales Ecclesiæ Romanæ filios cum fiducia, & securitate recurrimus, vosque benedictionis Apostolicæ præuenientes alloquio, literis familiaribus admonemus, rogamus attentiùs, & exhortamur in Domino, quatenus trāsitum supradicti patris, & domini nostri* Lucij *deuotis orationum suffragijs prosequentes fidem, & deuotionem, quæ nobis pro reuerentia beatorum* Petri, & Pauli *Apostolorum, & Apostolicæ sedis communiter debetur, ab omnibus vos specialiter impendatis, ita quòd ex hoc, & à Deo præmium consequi, & maiorem semper gratiam valeatis in oculis nostris, et totius Ecclesiæ promereri. Datum Veronæ secundo Idus Ianuarij.*

EOdem anno *Henricus* rex Angliæ misit nuntios suos ad *Vrbanum* Papam, & multa ab eo impetrauit, quibus Papa *Lucius* fortiter resistebat; quorum vnum hoc fuit, quod ab eo impetrauit, Quòd vnus, quem vellet de filijs suis coronaretur de regno Hiberniæ; & hoc confirmauit ei dominus Papa bulla sua, & in argumentum voluntatis, & confirmationis suæ misit ei coronam de pennis pauonis auro contextam. Eodem anno paulo ante festum sancti *Petri ad Vincula*, cùm prędictus Patriarcha Ierosolymā redisset, & nihil auxilij ad defensionem terrę secū reportasset, timor magnus cecidit super inhabitatores terrę Ierosolymitanę. Vnde factū est, quòd quidā frater templi natione Anglicus, nomine *Robertus* de *S. Albano*, relicta lege Christiana, abijt ad *Saladinum* regem Babylonię, & promisit ei se traditurum illi ciuitatem Ierusalem, & facta inde securitate, *Saladinus* dedit ei neptem suam in vxorem, & tradidit ei exercitum magnum, & constituit eum principem exercitus sui, & ducem. qui statim profectus est

cum

cum exercitu suo vsque ad planities sancti *Georgij*, & ibi diuisit exercitum suum in tres turmas; quarum duas misit in regiones circumiacentes ad deuastandum eas: & deuastauerunt omnem terram à monte regali vsque Neapolim; & Ielicho, & ciuitas Sebasta, & aliæ ciuitates nonnullę destructæ sunt. Prędictus autem *Robertus* cũ tertia parte exercitus sui processit vsq; ad ciuitatem Ierusalem: & paucitas illa hominum, quę in ciuitate erat in Domino confidens, & per posternas egrediens, & lignũ crucis Dominicæ pro vexillo sibi præferens in virtute Domini percussit aciem, in qua prælatus *Robertus* erat, & ipse in fugam conuersus terga dedit percutientibus, & Ierosolymitani secuti sunt eum, & exercitum eius in ore gladij, & multos ex illis interfecerunt; *Robertus* tamen vix euasit. Deinde cùm *Saladinus* terram Ierosolymitanam bello aggredi proposuisset Templares, & Hospitalarij, & cæteri terræ Ierosolymitanæ principes dederunt ei sexaginta millia Bizantiorum pro treugis habendis, vsque ad octauas Paschæ proximo venturæ. Interim defuncto *Willielmo* le Marchis Comite Ioppen, *Baldewinus* leprosus rex Ierusalem deposuit se à regimine regni, & constituit *Baldewinum* puerum, filium prædicti *Willielmi*, & *Sibillæ* sororis suæ sibi hæredem, & eum coronari fecit in regem in sancta ciuitate Ierusalem; & paulò pòst obijt, & *Baldewinus* puer regnauit loco illius ferè per duos annos, & *Sibilla* mater eius nupsit *Guidoni* de le Zinant, de qua ipse genuit duas filias.

Anno gratię millesimo centesimo, octogesimo sexto, Qui erat annus tricesimus secundus regni regis *Henrici* filij *Matildis* Imperatricis; idem *Hẽricus* fuit in Normannia die natalis domini apud Danfrunt. Et post natale habito colloquio inter ipsum, & *Philippum* regem Franciæ apud Gisor iurauit, quod ipse liberaret *Richardo* filio suo Comiti Pictauiæ *Alesiam* sororem regis Franciæ in vxorem. & rex Franciæ concessit præfato *Richardo* cum prędicta sorore sua: Gisortiũ & omnia, quæ *Lodowicus* pater suus cõcesserat cum *Margareta* filia sua *Henrico* regi Angliæ filio. Et iurauit, quòd ipse nunquã deinceps questionem aduersus eos inde moueret. Post colloquiũ autem illud rex Angliæ transfretauit in Angliam; Et dedit *Hugoni* Priori domus de Wicham quæ est de ordine Carturiensi in episcopatu de Ba, episcopatum Lincolniensem, quam *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus mox consecrauit. Deinde venit rex cum magno exercitu, vsq; Carleolũ volens vlteriùs pręcedere ad debellandum *Rolandũ*, filium *Vthredi* filij *Fergus* propter iniurias, et dissaisinas, quas ipse fecerat *Dunecano* filio *Gilberti* filij *Fergus*, sed prędictus *Rolandus* venit illuc ad regem, & fecit pacem cũ eo. Rex verò ibidem fecit *Paulinum* de Ledes eligi ad episcopatum Carleoli: quem idem *Paulinus* refutauit. Et vt *Paulinus* episcopatum illum recipere vellet: obtulit ei rex, quòd episcopatũ illum ditaret de trecentis marcarũ redditibus, videlicet de Ecclesia de Banburg, & ecclesia de Scartheburg, & capellaria de Tikehil, & duobus manerijs regis prope Carleolum. Eodem anno *Philippus* rex Francorũ dedit *Bela* regi Hungariæ *Margaretã* sororem suam in vxorem, quę extiterat regis *Henrici* Anglię filij vxor. Eodem anno *Gaufridus* Comes Brittaniæ filius *Henrici* regis Angliæ in cõflictu militari pedibus equinis contritus Parisijs obijt. Et in ecclesia cathedrali eiusdem ciuitatis sepultus est. Eodem anno quidã Hibernensis amputauit caput *Hugonis* de Lasci in Hibernia. Eodem anno dominus rex Angliæ pater dedit *Ermengard*, consanguineam suã, filiam *Richardi* vicecomitis de Bello monte, *Willielmo* regi Scotię in vxorem. Et fecit eos desponsari in capella sua de Wodestocke à *Baldewino* Cantuariensi archiepiscopo: & ibidem fecit eis nuptias magnas in domibus suis per quatuor dies continuos. Et dominus rex Angliæ reddidit ibi regi Scotiæ castellũ puellarũ quod idem rex Scotię statim dedit prędictæ *Ermengard* vxori suæ in dodarium, & in augmẽtum dodarij sui dedit ei centum libratas reddituum, & quadraginta milites feodatos. Eodẽ anno dum idem rex Anglię moram fecerat apud Carleolũ; *Robertus Butenilein* decanus Eboracensis ecclesię obijt: cui successit in decanatu *Hubertus Walteri* clericus *Rannulfi* de Glamuilla dono regis. Eodem anno dominus rex Anglię dedit *Willielmo* de Northale episcopatum Wigorniensem, & *Iohanni* subdecano Salesburiensis ecclesię, episcopatum Exoniensem, quos *Baldewinus* archiepiscopus Cantuariæ consecrauit. Eodem anno cùm *Vrbanus* Papa, conquerente *Iohanni* Dunkeldensi episcopo, audisset cõtrouersias quę vertebantur inter ipsum *Iohannẽ*, & *Hugonem* episcopum *S. Andreæ*, in hac forma scripsit regi Scotiæ.

¶ Epistola

Epistola Urbani Papæ ad Willielmum regem Scotiæ.

VRbanus episcopus seruus seruorum Dei Willielmo illustri Scottorum regi, Salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm ex iniuncto nobis à Deo administrationis officio ad vniuersas ecclesias proximas nobis, et longè positas aciē nostra teneamur considerationis extendere, & si qua in eis, vel ministris earum irrationabiliter attentata nouerimus ad factum congruum reuocare, non debent ex eo sæculi principes commoueri, si quando ad correctionem eorum, quæ perperam facta fuerint, manus nostras duxerimus extendendas; cùm & ipsi secundum sibi traditam potestatem auxilio nobis in his esse debeant, & cùm necesse fuerit, aliquorum pertinacia exigente, contumacium nequitiæ fortiùs obuiare. Regia siquidem excellentia non ignorat, quàm grauis inter venerabiles fratres nostros Iohannem Dunkeldensem, & Hugonem S. Andreæ episcopos fuerit exorta dissensio. Et licèt magnos vtraq; pars labores subierit, & expensas, et tempore fælicis memoriæ Lucij Papæ prædecessoris nostri apud sedem Apostolicam diutiùs litigauerint, negotium tamen non potuit finem habere. Vnde cùm ijdem episcopi nuper ad nostram præsentiam accessissent, & contendissent super hoc aliquandiu in auditorio nostro; de consilio fratrū nostrorum prædicto Dunkeldensi episcopo agendi licentiam super episcopatum S. Andreę tribuimus contra illum, & eidem S. Andreæ episcopo ad propria reuertendi ad nostram præsentiam sufficienter instructo in constituto sibi termino redituro, ita quòd si tunc non venerint venerabilis frater noster Iocelinus Glascuensis episcopus, & dilecti filij de Melros, & de Neubotle & de Dunfermelin Abbates, eum ex tunc ab officio episcopali suspendant, & si post-modum contumax fuerit, vinculo excommunicationis astringant, nec relaxent sententiam, donec nostro se conspectui repræsentet. Nolumus enim vt negotio ipso diutiùs in suspenso manente, præscripta sancti Andreæ Ecclesia graue rerum suarum detrimentum incurrat, sed potiùs cognita veritate: per nos finem congruum auxiliante domino, sortiatur. Præcipimus etiam præfatis Glascuensi, & collegis suis, quòd dilectos filios nostros Aiulfum decanum de Lodoneio, & Odonem Senescallum, & Rogerum de Fedic, & alios clericos, & amicos præfati Dunkeldensis episcopi à qualibet molestia, nostra freti auctoritate, defendant; & possessiones, vel alia bona eorum, seu redditus ipsius episcopi non permittant à quoquam inuadi. Si qui verò contra ipsorum prohibitionem super his venire præsumpserint: censura eos canonica, nulla appellatione obstante, compescant. Vt igitur, quæ mandamus valeant sine difficultate qualibet adimpleri, monemus regiam excellentiam, & hortamur in domino, atque in remissionem peccatorum iniungimus, quatenus pro amore iustitiæ, & reuerentia beati Petri, & nostra, in negotio illo iuxta mandati nostri tenorem procedi permittas, & prædictos Decanum, Senescallum, & Robertum de Fedic, atque alios consanguineos, & amicos prædicti Dunkeldensis episcopi, & episcopatum, & alios redditus eius regia protectione defendas; & nec tu ipse illos in aliquo aggraues, nec sinas ab alijs aggrauari. Ita quòd causa ipsa valeat sine impedimento terminari, & regia magnificentia de iustitia opere apud Deum præmium indeficiens, & nomen bonum apud homines consequatur. Noueritis autem memoratis episcopis in virtute obedientiæ nos iniunxisse, vt nec ab ecclesijs, nec à clericis sibi subditis, accipiant aliquid expensarum intuitu, quas in prosecutione memorati negotij sunt facturi, sed de proprijs solummodò redditibus sibi procurent necessaria prouidere. Nolumus enim vt facto ipsorum ecclesiæ, vel personæ aliæ regni tui debeant incurrere detrimentum. Regiam insuper excellentiam volumus non latere, quòd supradictus Dunkeldensis ita honestè suum est negotium prosecutus, & honori regio detulit, quòd nihil omnino proposuit, quod in derogationem regij nominis valeat redūdare, vel quo tua serenitas aduersus eum debeat commoueri. Vnde si quid ab æmulis eius in contrarium fuerit celsitudini tuæ suggestum, talium verbis aurem regiam non apponas. Datum Veronæ secundo Kalendarum Augusti.

Epistola eiusdem Papæ ad Jocelinum Glascuensem episcopum, & Abbates: super eodem negotio.

VRbanus episc. seruus seruorū Dei venerabili fratri Iocelino Glascuēsi episc. et dilectis filijs de Melros, et de Neubotle, et de Dunfermelin abbatibus, salutē et aposto. benedictionem.

Cùm

Cùm ex iniuncto nobis a Deo administrationis officio ad vniuersas ecclesias proximas nobis, & longè positas aciem nostræ considerationis teneamur extendere, & si qua in eis vel ministris earum irrationabiliter attentata nouerimus, ad factum congruum reuocare: non debent ex eo seculi principes commoueri. Vestra siquidem discretio non ignorat, quàm grauis inter venerabiles fratres nostros Iohannem *Dunkeldensem, &* Hugonem *sancti* Andreæ *episcopos fuerit exorta dissensio: & licet magnos vtráque pars labores subierit & expensas, & tempore fœlicis memoriæ* Lucij *papæ prædecessoris nostri apud sedem apostolicam diutiùs litigauerint; negotium tamen non potuit finem habere. Vnde cùm ijdem episcopi nuper ad præsentiam nostram accessissent, & contendissent super hoc aliquandiu in auditorio nostro: tandem de consilio fra-*
10 *trum nostrorum prædicto Dunkeldensi episcopo agendi licentiam super episcopatu sancti* Andreæ *tribuimus contra illum, & eidem sancti* Andreæ *episcopo ad propria redeundi ad nostram præsentiam sufficienter instructo, in constituto sibi termino redituro. Et ne charissimus in* Christo *filius noster illustris Scottorum rex prosecutionem ipsius negotij sua potestate impediat, nostris eum literis commonemus, vt in negotio illo iuxta mandati nostri tenorem procedi permittat, & dilectos filios nostros* Aiulfum *decanum de Lodonero, &* Odonem *Senescallum, &* Robertum *de Fedic, & alios præscripti Dunkeldensis consanguineos, & amicos regia protectione defendat, nec eos ipse in aliquo aggrauet, nec sinat ab alijs aggrauari. Ne igitur præscriptum negotium diutiùs maneat in suspenso, et ecclesia sancti* Andreæ *per hoc rerum suarum detrimentum incurrat: discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus, & in obedientiæ*
20 *virtute præcipimus, quatenus ea, quæ vel per vos ipsos, vel per alios de ipsius negotij tenore scire poteritis, redigentes in scriptum nobis sub sigillorum vestrorum munimine designare curetis, vt nos ex vestra insinuatione instructi, consilio fratrum nostrorum adhibito, sicut procedendum fuerit, in negotio procedamus. Si qui verò in prædictum decanum,* Odonem *Senescallum,* Robertum *de Fedic vel alios Dunkeldensis amicos episcopi, & possessiones, seu alia bona ipsorum, aut episcopatus vel aliorum redditu um ipsius episcopi ausu temerario manus miecerint, per censuram eos canonicam authoritate nostra suffulti, sine appellationis obstaculo, compescatis. Prædictis autem episcopis ex parte nostra vetetis, quod & nos fecimus viua voce, ne ab ecclesijs seu clericis sibi subditis accipiant aliquid expensarum intuitu, quas in prosecutione memorati negotij sunt facturi; sed de proprijs solummodo redditibus sibi necessaria subministrent. Nolu-*
30 *mus enim, vt facto ipsorum ecclesiæ, vel aliæ ipsius regni personæ debeant incurrere detrimentum. Præfato autem episcopo sancti* Andreæ *authoritate nostra districtius iniungatis, vt in termino, quem vtriq; parti statuimus, sufficienter instructus ad præsentiam nostram accedat. Quòd si non venerit, ex tunc eum ab episcopali officio, appellatione postposita, suspendatis. Quòd si nec sic adquieuerit, excommunicationis vinculo eum innodetis, nec sententiam relaxetis: donec nostro se duxerit conspectui præsentandum. Regiæ insuper excellentiæ intimetis, quòd suprà dictus Dunkeldensis episcopus, ita honestè suum est negotium prosecutus, & honori regio detulit, quòd nil omnino proposuit, quod in derogatione regij nominis valeat redundare, vel quo aduersus eum debeat commoueri. Vnde ipsum instanti exhortatione curetis inducere: vt si ab æmulis eius in contrarium fuerit suggestum: eorum verbis aurem regiam non apponat.*
40 *Datum Veronæ secundo Calendarum Augusti.* Harum igitur auctoritate literarum *Iocelinus* Glascuensis episcopus, & collegæ sui, cùm tempus, quod a summo pontifice statutum erat prædictis Dunkeldensi, & sancti *Andreæ* episcopis veniendi Romam appropinquasset, semel, secundò, tertiò summonuerunt prædictos episcopos iter suum arripere. Dunkeldensis autem profectus est, sed episcopus sancti *Andreæ* terminum sibi statutum transgressus ire distulit, & præfati iudices delegati suspenderunt eum ab episcopali officio, & deinde propter suam contumaciam excommunicauerunt secundum formam apostolici mandati. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ postulauit ab *Henrico* rege Angliæ custodiam filiæ *Gaufridi* Comitis Brittanniæ, quam ipse moriens reliquit sibi hæredem, quod rex Angliæ nullo modo facere voluit, sed misit ad eum *Wal-*
50 *terum* Rothomagensem archiepiscopum, & *Willielmum* de Mandeuilla Comitem Albemarlie, & *Rannulfum* de Glamuilla iusticiarium Angliæ, ad quorum instantiam rex Franciæ treugas dedit & pacem tenere promisit vsq; ad festum sancti *Hylarij* proximò venturi. Eodem anno *Richardus* de Vals miles regis Franciæ firmauit castellum in villa sua de Vals inter Gysortium & Trie, quod *Henricus* de Ver constabularius Gysortij sub prædicto *Willelmo* Comite de Albemarle videns graue tulit; & volens opus illud

 impedire,

impedire, si posset, venit illuc cum gente sua, & homines prædicti *Richardi* de Vals exierunt obuiam illi, & facto congressu, *Rader* filius *Richardi* de Vals interfectus est, & multi de hominibus prædicti *Richardi* ibidem vulnerati fugerunt. Prælatus verò *Henricus* de Ver non ausus ad Gisortium redire, abijt ad *Richardum* Comitem Pictauiæ. Quod cùm regi Franciæ constaret, præcepit, quòd omnes, qui erant de terrâ regis Angliæ tam clerici, quàm laici, qui essent in terra sua inuenti, caperentur, & catalla eorum. Baillivi autem regis Angliæ de terris transmarinis similiter fecerunt de hominibus regis Franciæ, & de catallis eorum, quæ inuenta fuerunt in Baillijs eorum, sed paulò pòst rex Franciæ consilio suorum præcepit, quòd homines regis Angliæ liberarentur, & catalla sua eis reddi: similiter fecerunt Baillivi regis Angliæ de hominibus regis Franciæ, & catallis eorum. Eodem anno *Constantia* comitissa Brittanniæ filia Comitis *Conani*, quam *Gaufridus* Comes Brittanniæ maritus eius moriens reliquit grauidam, peperit filium suum primogenitum in ipsa sancta nocte Paschæ, & vocatum est nomen eius *Arturus*. Eodem anno *Baldewinus* puer rex Ierosolymitanus filius *Willielmi* le Marchis obijt: cui successit in regnum *Sibilla* mater eius iure hereditario, sed antequam coronaretur, factum est diuortium inter ipsam, & *Gwidonem* de Lirinant maritum suum per *Heraclium* patriarcham, & per Templares, & Hospitalares, qui volebant vt ipsa nupsisset *Walranno* Comiti Tripolis, vel alicui alij viro nobili de principibus terræ Ierosolymitanæ, sed ipsa mira calliditate decepit eos dicens, si diuortium factum fuerit inter me & maritum meum, volo quòd faciatis me securam fide & sacramentis, quod quemcúnque ego elegero, vos recipietis in regem, & dominum: quod cúm factum fuisset, introduxerunt eam in templum, & prædictus patriarcha coronauit eam, & paulò pòst cùm omnes orationibus insisterent, vt Deus, & Dominus omnipotens prouideret terræ illi regem idoneum, præfata regina accepit coronam regiam in manibus suis, & posuit eam super caput *Guidonis* de Lerinant mariti sui dicens; ego eligo te in regem, & dominum meum, & terræ Ierosolymitanæ, quia quos Deus coniunxit, homo seperare non debet. Ad hanc vocem omnes stabant attoniti, sed propter iusiurandum, quod fecerant, nemo ausus erat ei contradicere, & accedens patriarcha, vnxit eum in regem, & diuino officio celebrato, Templares introduxerunt regem & reginam in domum suam, & fecerunt eis conuiuium magnum. Comes autem Tripolis anxius, & dolens, quòd regina refutauerat eum, abijt ad *Saladinum* regem Babiloniæ, & inito cum eo fœdere, machinabatur mala multa in perniciem regis, & regni. *Saladinus* verò petijt supradictas treugas, quas ipse vsque ad Pascha dederat, prorogari per tres annos subsequentes, cujus petitioni præfatus rex *Guido* consilio Templariorum, adquieuit, licèt constaret ei, quòd in proximo ventura esset copiosa peregrinorum multitudo tam de Anglia, quàm de alijs regnis per prædicationem patriarchæ. Venit itaque post Pascha Ierosolymam copiosa militum, cæterorúmque perigrinorum multitudo, sed quia treugæ elongatæ fuerant, perpauci remanere volebant, tamen *Roggerus* de Mulbrai, & *Hugo* de Bello campo remanserunt ibi in seruitio Dei.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo septimo, qui est annus tricesimus tertius regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit in Anglia die natalis Domini apud **Geldeford**. Eodem anno post natale Domini *Vrbanus* papa misit in Angliam *Octauianum* sanctæ Romanæ ecclesiæ subdiaconum cardinalem, & cum eo *Hugonem* de Nunant, quibus ipse commisit legatiam in Hiberniam ad coronandum ibi *Iohannem* filium regis: sed dominus rex coronationem illam distulit, & prædictos legatos duxit secum in Normanniam ad colloquium inter ipsum, & *Philippum* regem Franciæ. Transfretauit itaque rex Angliæ, & applicuit apud **Witsand** in Flandria, & prædicti legati cum eo. & paulò pòst, habito colloquio inter ipsum, & regem Franciæ ad vadum sancti *Remigij*, inter eos conueniri non potuit propter intolerabiles exigentias, quas rex Franciæ sibi fieri postulauit, & sic sine spe pacis, & concordiæ recesserunt. Eodem anno post Pentecosten *Philippus* rex Franciæ, magno congregato exercitu, obsedit *Richardum*, & *Iohannem* filios regis Angliæ in castro *Radulfi*, quod rex Angliæ audiens venit illuc cum magno exercitu ad succurrendum filijs suis obsessis, cui rex Franciæ cum exercitu suo occurrens, disposuit acies suas ad bellum campestre;

sed

sed per Dei misericordiam, & mandatum summi pontificis *Vrbani*, nec non per consilium archiepiscoporum, & episcoporum, & aliorum principum vtriusque regni, statuerunt inter se treugas per biennium; ita quòd rex Franciæ haberet *Yssondum*, & *Vrsum* de freteual, vsque ad terminum treugarum. & sub hac conditione deponentes arma, ad propria remearunt; & post pacem illam *Richardus* Comes Pictauiæ remansit cum rege Franciæ contra voluntatem patris sui; quem rex Franciæ in tantum honorabat, quòd singulis diebus in vna mense ad vnum catinum manducabant, & in noctibus non separabat eos lectus, & propter illum vehementem amorem, qui inter illos esse videbatur, rex Angliæ nimio stupore arreptus, mirabatur quid hoc esset, & præcauens
10 sibi in futurum, frequenter misit nuntios suos in Franciam ad reuocandum *Richardum* filium suum, qui simulans se pacificum, & ad patrem suum venire volentem, transitum fecit per Chinonem, & maximam partem thesaurorum patris sui, inuito custode, secum asportauit, & castella sua Pictauiæ inde muniuit, nec tamen ad patrem suum venire voluit, & hoc Dei prouidentia factum esse creditur, ne rex pater simulata dilectione filij deciperetur, nec festinaret promouere illum ad regni gubernacula, sicut & alium promouerat, qui eum, vt suprà dictum est, iniustis vexationibus supra modum inquietauit, sed tandem hoc fit Dei misericordia, quòd *Richardus* Comes Pictauiæ, spreto prauorum consilio, ad patrem suum redijt, & iterum homo suus deuenit coram multis tam clericis, quàm laicis, et super sacrosancta euangelia iurauit ei fidelitatem
20 contra omnes homines, et quòd a consilio suo non recederet. Quo facto rex Angliæ profectus est in Brittanniam, et obsidione cepit castellum de Muntrelais, quod *Herueius* de Liuns, et *Guimar* frater eius occupauerunt post mortem *Gaufridi* Comitis Brittanniæ. Eodem anno *Dunenaldus* filius *Williehni*, filij *Dunecan* inimicus *Williehni* regis Scotiæ, quem Scotti nominabant *Macwillam*, interfectus est in Mureuia. Eodem anno *Isabel* regina Franciæ, filia Comitis de Henou peperit filium suum primogenitum tertio Nonas Septembris, feria quinta, & vocatum est nomen eius *Lodowicus*. Eodem anno *Saladinus* rex Babiloniæ cum immensa Turcorum suorum multitudine, ex occasione dissensionis, quæ fuit inter regem, & Comitem Tripolis, venit in terram Ierosolymitanam. contra quem venerunt fratres Templi, & Hospitalis cum co-
30 piosa plebis multitudine. & facta inter illos congressione, præualuit Paganorum exercitus aduersus Christianos: Christiani autem in fugam sunt conuersi; ex quibus multi sunt interfecti, & multi capti. & eodem die, videlicet Calendis Maij sexaginta fratres Templi, & summus magister domus Hospitalis cũ pluribus domus suæ fratribus interfecti sunt. *Saladinus* igitur summa potitus victoria, castella, ciuitates, & munitiones Christianorum quàm plures inuasit, & cepit, & deinde regressus in regionem suam magnum congregauit exercitum; &, vt dicitur, per consilium Comitis Tripolis, qui erat inimicus regis, intrauit terram Ierosolymitanum die veneris proxima post festum Apostolorum *Petri* & *Pauli* cum octingentis millibus militum, & eo ampliùs: & cepit Thabariam excepta castri munitione, in qua se domina loci cum paucis militi-
40 bus receperat. Quæ cùm nuntiata essent regi, de consilio Comitis Tripolis, qui nuper secum fœdera pacis fraudulenter inierat: rex processit versus Thabariam per vnam dietam. Deinceps Comes Tripolis dux, & præuius itineris totum exercitum in eminentem locum, & saxosum constituit. Ibi verò imminentibus hostibus, vndique necessitate compulsus rex de baronum consilio, bellum committere dignum duxit, & ad eorum instantiam magistro, & militibus templi primos ictus concessit. Ergo militia templi sicut leo fortis in hostes concurrens: partem strauit, partémq; fugauit. Cæteri verò regio spreto mandato, non processerunt ad pugnam, nec vllum eis præstauere succursum, vnde templi milites retenti, & trucidati sunt. Postmodum *Saladini* exercitus Christianorum exercitum laborioso itinere confectum, & nimio caloris æstu præ-
50 grauatum, aqua omnino deficiente partim igne circumdedit. Tunc sex ex militibus regis, scilicet *Baldewinus* de fortuna, & *Raimundus Buccus*, & *Laodicius* de Thabaria cum alijs tribus socijs diabolico spiritu arrepti ad *Saladinum* confugerunt, & sponte Saraceni facti: de omni esse, & proposito & continentijs Christianorum eum instruxerunt. *Saladinus* verò, qui de discrimine belli antea anxius dubitabat, resumpsit vires, & cum tubis, & infinita multitudine bellatorum in Christianos, qui propter loca

saxosa, & inuia pugnare non poterant, assultum fecit; & eos omni genere pugnandi impugnauit, & expugnauit. Tandem *Thekedinus* nepos *Saladini Guidonem* regem Ierusalem fugam arripientem, & crucem dominici ligni cepit, interfecto *Ruffina* episcopo de Accon, qui eam portauit, & hoc digno Dei iudicio. ipse enim contra consuetudinem prædecessorum suorum maiorem fiduciam habens in armis terrenis, quàm in cœlestibus, processit ad pugnam loricatus, qui mox ictu sagittæ perforatus interijt. Cæteri omnes ferè confracti, capti, trucidati, & vinculis mancipati sunt, ab ipsis Parthis, proh dolor, campo omnino superato. sed solus Comes Tripolis proditionis huius conscius, cum suis euasit illæsus. Statim verò *Saladinus* militiæ templi, & hospitalis milites segregari fecit ab alijs, & coram se decapitari, & ipse principem *Raimundum* de Castellione propria sua manu interfecit. Deinde ciuitatem Accon cepit, et ad iacentia loca, & munitiones ferè omnes de partibus illis. Interim *Conradus* le Marchis, frater supradicti *Willielmi* Comitis, Ioppen, facto homicidio in ciuitate Constantinopolitana, fugam inijt relicta vxore sua, nepte *Ysakij* imperatoris Constantinopolitani; & eodem die, quo *Saladinus* victoriam habuit de Christianis, venit ipse *Conradus* Tyrum; & inuenit eam vacantem. nam omnes ferè ciues illius interfecti erant in supradicto prælio. Cùm igitur *Saladinus* illuc venisset, & liberum sperasset habere ingressum, restitit illi *Conradus*, et ingressum negauit; uidénsque *Saladinus* se ibi nil posse per moram proficere, abijt, et cepit Baruth ciuitatem, et vtrámque ciuitatem, quæ dicitur Gibeler, et Sydonem, et Cæsaream ciuitatem, et Ioppen, et Nazareth, et sanctum *Georgium*, et sanctum *Abraham*, et Bethleem, et *Caiphas* castellum nouum, et Saphet et Iaunai, et montem Tabor, et Fabam, et Caffarmundel, et cauam Templi; et Calenzun, et Marle Templi, et castellum de planis, et Rames, et * Leturun a cheualiers, et castellum *Arnaldi*, et castellum Burguinnum, et Tarente, et la Blancheuarde, et Galaciam, et Gaszeres, et Darum, et la Ruge Sisterne, et castellum sancti *Petri*, et sanctum *Lazarum* de Bethania, et sanctam *Mariam* de monte Sion, et ciuitatem Ierusalem. Regina verò vxor *Guidonis* regis recepit se cum familia, et duabus filiabus suis in ciuitate Ascalona, et eam muniuit victualibus, et bellatoribus. quam ipsa postmodum in secundo anno sequenti tradidit *Saladino* pro redemptione *Guidonis* mariti sui: et sic liberauit eum a carcere *Saladini*. Omnes verò qui de Accon confugerant et multitudo profugorum Christianorum receperunt se in Tyro, et fecerunt *Conradum* dominum, et aduocatum suum; Antiochia verò, et Margatum cum tota ferè terra principis se benè munierunt contra *Saladinum*. Cúmque Comes Tripolitanus gentem suam a cultu diuino subuertere voluisset, et terram suam tradere proposuisset *Saladino* inuentus est mortuus in lecto suo similis dormienti, et vxor illius cum tota gente sua tradidit se & ciuitatem Tripolim *Raimundo* principi Antiochiæ, & ipse statuit inde *Iocelinum* filium suum dominum. Cùm igitur papa *Vrbanus* audisset, quòd temporibus suis captus esset rex Ierosolymitanus, & crux Dominica, & ciuitas sancta Ierusalem, doluit vehementer & incidit in ægritudinem, & mortuus est decimo tertio Kalendarum Nouembris, apud Ferrariam; cui successit in papatu *Albertus* cancellarius suus, & vocatus est papa *Gregorius* octauus. Cardinales verò de assensu domini papæ, inter se firmiter promiserunt, quòd abiectis omnibus diuitijs, & delicijs, prædicarent crucem *Christi*, non solùm verbo, sed opere & exemplo, & euntes mendicando acciperent crucem primi, & præcederent alios in terram Ierusalem. Statuerunt etiam de assensu domini papę firmissimam treugam inter omnes principes Christianitatis vsque ad septennium; ita quòd quicúnque guerram contra Christianum medio tempore mouerit, maledictioni Dei, & domini papæ, atq; excommunicationi omnium prælatorum vniuersalis ecclesię subiacebunt: firmiter etiam inter se promiserunt, quòd de cætero nulla munera recipient ab aliquo, qui causam habeat in curia, sed ea tantùm recipere poterunt, quæ fuerint pro eorum necessitate, & sustentatione donata, vel missa: & non ascendent in equum, quamdiu terra, in qua pedes Domini steterunt, fuerit sub pedibus inimici. Est etiam notandum, & diuinæ prouidentiæ ascribendum, quòd tempore illo, quo ciuitas Ierosolyma, & Antiochia ereptæ fuerant de potestate Paganorum (per expugnationem * *Adimari* Podiensis episcopi, & aliorum quàm plurium episcoporum, & virorum religiosorum, & *Hugonis Philippi* Francorum regis Germani, &

al. Betherum

al. Aimari

Godefridi

Godefridi ducis Lothariensis; & *Stephani* Comitis Carnotensis; & *Roberti* ducis Normannorum fratris *Willielmi* regis Angliæ secundi tunc regnantis, qui *Robertus* in duello vicit *Curberand* principem militiæ paganorum; & *Roberti* Comitis Flandriæ; & duorum Germanorum *Godefridi* ducis videlicet *Eustathij* Comitis Bononiensis; & *Baldewini*; & *Raimundi* Comitis de sancto *Egidio*; & *Boimundi* filij *Roberti Wiskard*; & aliorum multorum nobilium virorum) papa, qui tunc erat dicebatur *Vrbanus*, & patriarcha Ierosolymitanus dicebatur *Eraclius*, & imperator Romanus dicebatur *Fredericus*; similiter & nunc, quando terra Ierosolymitana erepta fuit de potestate Christianorum per expugnationem *Saladini*, papa dicebatur *Vrbanus*, & patriarcha Ierusalem *Eraclius*, & imperator Romanus *Fredericus*. Et est sciendum, quòd a tempore illo, quo Ierosolyma erepta fuit de manibus Paganorum per prædictos expugnatores, vsque ad tempus illud, quo rex *Guido* eam perdidit: interlapsi fuerunt quater viginti & septem anni.

Epistola *Terrici* præceptoris Templi de captione *terræ Ierosolymitanæ*.

FRater *Terricus* pauperrimæ domus Templi dictus magnus præceptor, omnísque fratrum pauperrimus, & ferè omninò adnihilatus, conuentus vniuersis præceptoribus, & fratribus Templi, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem, & in illum suspirare, in quo sol & luna mirantur. Quot quantísque calamitatibus ira Dei, nostris peccatis exigentibus, nos in præsenti flagellare permiserit, nec literis, nec flebili voce, proh dolor, explicare valemus. Turci enim immensam suarum gentium multitudinem congregantes Christianorum nostrorum fines acritèr inuadere cœperunt; contra quos nos nostrarum gentium phalanges coadunantes, infra octauas beatorum apostolorum *Petri* & *Pauli* in eos congredi, & versus Tyberiadem (quam violenter, castro solo relicto, ceperant) iter arripere præsumpsimus. Cùm nos in scopulis pessimis impulissent, nos ita acriter impugnauerunt (quòd sancta cruce & rege nostro captis, & omni multitudine nostra interfecta, & fratrum nostrorum (vt in veritate credimus) eodem die ducentis, & tricenis decollatis (exceptis illis sexagenis, qui prima die Maij interempti sunt) vix dominus Comes Tripolis, & dominus *Reginaldus* Sidonis, dominúsque Balloquius, & nos, de illo miserabili campo vix euadere potuimus. Deinde Pagani Christianorum nostrorum sanguine debacchati, versus ciuitatem Accon, cum omni sua multitudine venire non distulerunt; quàm violenter capientes, totam terram ferè inuaserunt; Ierusalem, & Ascalon, & Tiro, & Beriton: nobis, & Christianitati solis adhuc relictis. Istas etiam ciuitates omnibus earum ferè ciuibus interfectis, nisi diuinum, & vestrum præstò sit auxilium, nullo modo retinere poterimus. Ciuitatem etiam Tyrum in præsentiarum acriter obsidentes, violenter die, noctúque expugnare non cessant, & tanta est eorum copia, quod totam terræ faciem a Tyro, vsque ad Ierusalem, & vsque ad Gazam velut formicæ cooperuerunt. Nobis ergò, & Christianitati orientis, ad præsens omnino deperditæ quantotius succurrere dignemini, vt per Deum, & vestræ fraternitatis eminentiam, residuas ciuitates vestro fulti adminiculo saluare possimus. Valete. In eodem prælio quo captus fuit rex *Guido* Ierusalem, captus fuit *Rogerus* de Mulbrai, quem in anno sequenti fratres Hospitalis & Templi redemerunt de manu Paganorum, qui paulò pòst obijt, & in eodem prælio *Hugo* de bello *campo interfectus est. Eodem anno rex Angliæ dedit *Constantiam* comitissam Britanniæ matrem *Arturi Rannulfo* Comiti Cestriæ in vxorem. Eodem anno *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus noua ædificia, & basilicam construxit prope muros ciuitatis Cantuariæ, & præbendas in ea assignauit de ecclesijs Monachorum Cantuariæ; sed ijsdem Monachis inde conquerentibus, *Vrbanus* papa prohibuit, ne fierent, & sic in vanum laborauerunt, qui ædificabant ea. sed idem archiepiscopus transtulit ea vsque Lamhe ex opposito de Westminster vltra Tamisiam. Eodem anno *Richardus* Comes Pictauiæ cepit crucem Ierosolymitanæ peregrinationis.

* al. monte

Epistola papæ *Gregorij* octaui ad vniuersos Christi *fideles*.

GRegorius episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis *Christi* fidelibus, ad quos literæ istæ peruenerint, salutem, & apostolicam benedictionem. Audita tremendi seueritate iudicij, quod supra terram Ierusalem diuina manus exercuit, tanto sumus nos, & fratres nostri horrore confusi, tantisque afflicti doloribus, vt non facilè nobis occurreret, quid agere, aut quid facere deberemus, nisi quod psalmista deplorat, & dicit. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam: coinquinauerunt templum sanctum tuum, posuerunt Ierusalem in pomorum custodiam. carnes sanctorum tuorum bestijs terræ, & escas volatilibus cæli &c.* Ex occasione quippe dissentionis, quæ malitia hominum ex suggestione Diaboli facta est nuper in terra, accessit *Saladinus* cum multitudine armatorum ad partes illas, & occurrentibus eis rege & episcopis, & Templarijs, & Hospitalarijs, baronibus, ac militibus cum populo terræ, & cruce dominica (per quam ex memoria, & fide passionis *Christi*, qui pependit, & genus humanum redemit, certum solebat esse tutamen, & contra Paganorum incursus desiderata defensio) facta congressione inter eos, & superata parte nostrorum, capta est crux Dominica, trucidati episcopi, captus est rex, & vniuersi ferè, aut occisi gladio, aut hostilibus manibus deprehensi, ita vt paucissimi per fugam dicantur elapsi. Ipsi quoque Templarij, & Hospitalarij in eius oculis decollati. Superato autem exercitu qualitèr subsequentèr inuaserint, & rapuerint vniuersa, ita vt non nisi pauca loca remansisse dicantur, quæ non in eorum deuenerint potestatem, non credimus nostris literis explicandum. Nos autem licèt cum propheta dicere habeamus. *Quis det capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? & plorabo noctè, ac die interfectos populi mei:* non tamen adeo deijcere nos debemus, vt in diffidentiam decidamus, & credamus, Deum ita populo suo iratum, vt quod communium faciente multitudine peccatorum fieri permisit iratus: non citò per misericordiam pœnitentia placatus alleuiet, & post lachrymationem, & fletum exultationem inducat. Quisquis sanè in tanta lugendi materia, si non corpore, saltem corde non luget, non tantum fidei Christianæ (quæ cum omnibus dolentibus docet esse dolendum) sed ipsius, & humanitatis nostræ oblitus, cùm ex ipsa periculi magnitudine, ac feritate Barbarica Christianorum sanguinem sitiente, ac totam suam in hac apponente virtutem, vt prophanare sancta, & titulum Dei valeant auferre de terra; quod nos tacemus discretus quisque valeat æstimare. Sanè cum prophetæ toto priùs studio laborauerunt, post modum apostoli, & sequaces eorum, vt diuinus cultus esset in terra illa, & ad omnia climata mundi ex ea deflueret, immo quod maximum, & ineffabile est, Deus (qui voluit incarnari, per quem facta sunt vniuersa per ineffabilem sapientiam, & incomprehensibilem misericordiam suam, per infirmitatem carnis, esuriem, sitim, crucem, & mortem, & resurrectionem salutem nostram ibi voluit operari, iuxta quod dicitur: *Qui operatus est salutem in medio terræ per seipsum*) ad hoc dignatus est laborare, nec lingua dicere nec sensus cogitare potest, quantùm nobis & vniuerso dolendum sit populo Christiano, quòd id nunc perpessa est terra illa, quod sub veteri populo legitur pertulisse. Nos autem credere non debemus, quòd ex iniustitia iudicis ferientis, sed ex iniquitate potiùs populi delinquentis ista peruenerunt, cùm legamus quòd quando populus conuertebatur ad Dominum: persequebatur vnus mille, & duo fugabant decem millia. immo ipso populo quiescente exercitum *Sennacherib* angelica manu consumptum. sed & terra illa deuorauit habitatores suos, & nec diu habere quietum statum, nec transgressores legis diuinæ potuit retinere; doctrinam & exemplum tribuens illis, qui ad cœlestem Ierusalem intenderent: quòd non possunt ad eam nisi per exercitum boni operis, & per tentationes plurimas peruenire. Potuerunt autem ista timeri iam pridem quando Arroasia, & alia terra in potestatem transijt Paganorum; & fuisset benè prouisum, si populus, qui remansit, ad pœnitentiam redijsset, & Deum quem præuaricatione offenderat, conuersione placasset. Nec enim subitò venit ira eius; sed vltionem differt, & tempus tribuit pœnitendi. Tandem verò, qui in misericordia

sericordia iudicium non amittit, vindictam suam ad pœnam transgredientium, & cautelam saluandorum exercet. Porro nos, qui in tanta terræ illius contritione, non solùm peccatum habitatorum illius, sed & nostrum, & totius populi Christiani, debemus attendere, ac vereri, ne quod reliquum est illius terræ depereat, & in alias etiam potestas eorum deseuiat regiones: cùm ex omnibus partibus inter reges, & principes, ciuitates, & ciuitates dissensiones audiamus, & scandala, & lugere cum propheta, & dicere valeamus: *non est veritas, non est scientia Dei in terra, mendacium, homicidium, & adulterium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit.* Vnde hoc vniuersis, & cogitandum imminet, & agendum, vt peccata nostra castigatione voluntaria emendantes per pœnitentiam, & opera pietatis conuertamur ad Dominum Deum nostrum, & in nobis primò quod malè gessimus, emendemus, deinde feritatem, & malitiam hostium attendamus, & quod illi contra Deum tentare non timent, nos pro Deo agere nullatenus hæsitemus. Cogitate itaq; filij, qualiter in hunc mundum venistis, & qualiter exituri estis, & qualiter transeant vniuersa, & pariter transeatis & vos; & pœnitendi, ac benè agendi tempus, quantum spectat ad vos, cum gratiarum actione recipite, & date vestra, date post vos ipsos, quia non estis ex vobis, nec quicquam a vobis habetis, qui nec culicem vnum potestis facere super terram. Nec dicimus dimittite, sed præmittite in cœleste horreum, quæ habetis, & deponite apud eum apud quem erugo ea non demolitur, aut tinea, nec fures effodiunt, & furantur, laborantes ad recuperationem terræ illius, in qua pro salute nostra veritas de terra orta est, & sustinere pro nobis crucis patibulum non despexit, & nolite ad lucrū, vel gloriam temporalem attendere, sed voluntatem Dei, qui pro fratribus animas in seipso docuit esse ponendas, & ei vestras commendate diuitias, quas siue volentes, siue nolentes nescitis tandem quibus hæredibus sitis relicturi. Non est equidem nouum, quòd terra illa iudicio diuino percutitur: sed nec insolitum, vt flagellata, & castigata misericordiam consequatur. Poterit Dominus quidem sola eam voluntate seruare: sed non habemus ei dicere, cur ita fecerit? Voluit enim forsitan experiri, & in notitiam ducere aliorum, si quis sit intelligens, aut requirens Deum, qui oblatum sibi pœnitentiæ tempus hilariter amplectatur, & animam ponendo pro fratribus consummetur in breui, & compleat tempora multa. Attendite qualiter *Machabei* zelo diuinæ legis accensi pro fratribus liberandis extrema quæque pericula sunt experti, & non solùm substantias, sed & personas pro fratrum docuerint salute ponendas, & hortantes seipsos, atque dicentes, accingimini, & estote filij potentes, quoniam melius est nobis mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ, & sanctorum. Et quidem illi sub vna constituti lege fuerunt, vos per incarnationem Domini nostri *Iesu Christi* ad lucem veritatis adducti, & multis exemplis instructi sanctorum, sine trepidatione aliqua faciatis, & non timeatis dare terrena, & pauca, & breuiter duratura, quibus illa bona promissa sunt & reposita, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, & de quibus dicit Apostolus, *quòd non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Eis autem, qui corde contrito, & humiliato spiritu itineris huius laborem assumpserint, & in pœnitentia peccatorum, & fide recta decesserint, plenam suorum criminum indulgentiam, & vitam pollicemur æternam. Siue autem superuixerint, siue mortui fuerint, de omnibus peccatis suis, de quibus rectam confessionem fecerint, impositæ satisfactionis relaxationem de omnipotentis Dei misericordia, & Apostolorum *Petri* & *Pauli* auctoritate, & nostra, se nouerint habituros. Bona quoq; ipsorum, ex quo crucem acceperint, cum suis familijs, sub sanctæ Romanæ ecclesiæ, nec non & archiepiscoporum & episcoporum, & aliorum prælatorum ecclesiæ Dei protectione consistant, & nullam de his, quæ in susceptione crucis quietè possiderunt, donec de ipsorum reditu, vel obitu certissimè cognoscatur, sustineant quæstionem, sed bona eorum integra interim maneant, & quieta, ad dandas quoque vsuras, si tenentur alicui, non cogantur, nec eant in vestibus preciosis, & cum canibus, siue auibus, aut alijs, quæ ostentationi potiùs, & lasciuiæ quàm necessarijs videantur vsibus deseruire, sed in modesto apparatu, & habitu, in quo pœnitentiam potiùs agere, quàm inanem affectare gloriam videantur. Datum Ferrariæ 4. Calend. Nouembris indictione sexta.

Epistola

Epistola *Gregorij* papæ ad vniuersos *Christi* fideles *pro eodem negotio.*

GRegorius episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis *Christi* fidelibus, ad quos literæ istæ peruenerint: salutem, & apostolicam benedictionem. Nunquam meliùs superni iudicis ira pacatur, quàm cùm ex mandato ipsius, carnalia in nobis desideria extinguuntur. Proinde quia Ierosolymitanę terrę discrimen, quod irruentibus Saracenis nuper euenit, ex peccato maximè habitatorum terræ, & totius populi Christiani accidisse non dubitamus; nos de fratrum nostrorum communi consilio, multis episcopis approbantibus, statuimus, vt omnes vsque ad quinquennium, saltem per omnes sextas ferias in cibo quadragesimali ieiunent; & Missa vbi cantanda fuerit: ad nonam cantetur, quod *ab aduentu Domini* vsq; ad natale Domini statuimus obseruandum: feria verò quarta & Sabbato omnes indifferenter, qui benè valent a carnibus abstineant. Nos autem & fratres nostri in secunda quoque feria nobis, & familijs nostris esum carnis interdicimus, nisi fortè aut infirmitas, aut magna solemnitas, vel alia euidens causa visa fuerit impedire: sperantes, quòd sic nobis ignoscet Dominus, & relinquet post se benedictionem. Hoc igitur adeo statuimus obseruandum: vt quicúnq; transgressor extiterit, quasi præuaricator quadragesimalis ieiunij habeatur. Datum Ferrariæ 4. Cal. Nouembris. Audientes igitur principes terræ mandata, & admonitiones summi pontificis, viribus totis anhelabant ad liberationem terræ Ierosolymitanæ; vnde factum est, quòd *Fredericus* Romanorum imperator, & archiepiscopi, & episcopi, & duces, & Comites, & barones imperij signum crucis susceperunt. similiter exemplo illorum, quàm plures principes de vniuersis Christianorum nationibus præparauerunt se ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ. Erat quidam clericus dictus magister *Berterus* Aurelianensis: qui ad crucem accipiendam multorum animos excitauit dicens.

Iuxta threnos Ieremiæ
Verè Syon lugent viæ;
Quòd solemni non fit die
Qui sepulchrum visitet,
Vel casum resuscitet
Huius prophetiæ.
Contra quod propheta scribit,
Quod de Syon lex exibit:
Nunquàm ibi lex peribit,
Nec habebit vindicem:
Vbi Christus *calicem*
Passionis bibit.
Lignum crucis,
Signum ducis,
Sequitur exercitus.
Quod non cessit,
Sed præcessit,
In vi sancti spiritus.
Ad portandum onus Tyri
Nunc deberent fortes viri,
Suas vires experiri,
Qui certant quotidiè;
Laudibus militiæ,
Gratis insigniri.
Sed ad pugnam congressuris
Est Athletis opus duris,
Non mollitis Epicuris.
Non enim, qui pluribus
Cutem curant sumptibus,
Emunt Deum precibus.

Lignum Crucis. &c. vt suprà.
Noui rursum Philistei,
Capta cruce crucis rei,
Receperunt archam Dei;
Archam noui federis,
Rem figuræ veteris,
Post figuram rei.
Sed cùm constat, quòd sint isti
Præcursores Antichristi,
Quibus Christus *vult resisti.*
Quid, qui non restiterit:
Respondere poterit in aduentu Christi?
Lignum crucis. &c.
Crucis spretor crucem premit,
Ex qua fides pressa gemit.
In vindictam, qui non fremit.
Quanti fidem æstimat,
Tanti crucem redimat,
Si quem crux redemit.
Quibus minus est argenti,
Si fideles sint inuenti,
Pura fide sint contenti.
Satis est dominicum
Corpus ad viaticum,
Crucem defendenti.
Lignum crucis. &c.
Christus *tradens se tortori*
Mutuauit peccatori,
Si peccator non vis mori
Propter pro te mortuum:

Male

Male solvis mutuum,
Tuo creatori.
Sanè potest indignari,
Cui declinas inclinari,
Dum in crucis torculari
Pro te factus hostia,
Tibi tendit brachia,
Nec vis amplexari,

Lignum crucis signum ducis. &c.
Cùm attendas, ad quid tendo,
Crucem tollas, & vovendo
Dicas illi me commendo,
Qui corpus, & animam
Expendit in victimam,
Pro me moriendo.
Lignum crucis &c.

Epistola eiusdem papæ ad ecclesiarum prælatos.

Gregorius *episcopus servus servorum Dei, omnibus prælatis ecclesiarum, ad quos literæ istæ pervenerint, salutem & apostolicam benedictionem. Quoniam ad episcoporum maximè spectat officium afflictis, & laborantibus subvenire, iuvamenque illorum, licèt deficientibus meritis nostris, Deus esse nos voluit: prospicere tenemur, et volumus ne quis ex fortuitis casibus per Romanæ visitationem ecclesiæ, laboris sui, quem ad eam veniendo sustinuit, debito frustretur effectu. Inde si quidem fuit, quod nos multorum prospicere volentes expensis, et alleviare labores, de consueta sedis apostolicæ misericordia duximus statuendum, vt literæ prædecessoris nostri domini* Vrbani *a tribus mensibus ante ipsius obitum destinatæ pro facienda iustitia, et litigijs dirimendis, quæ tamen manifestum alicuius præiudicium non contineant, aut calumniam aliquam, eundem habeant tempore nostræ administrationis effectum, quem habere, si adhuc viveret, debuissent. Cessante igitur exceptione de mandatoris morte, perficite, quod mandavit agendum; & nemo ad nos pro excusatione huiusmodi, accepta per illum iustitiam obtinendi fiducia, cogatur vacuus laborare. Datum Ferrariæ. sexta Calendarum Novembris.* Eodem anno obijt papa *Gregorius* octauus mense Decembris, qui vix per duos menses papatum tenuit, & sepultus est apud Pise; cui successit *Paulinus* Prænestinus episcopus, & vocatus est *Clemens* papa tertius. Eodem anno combusta est ferè tota ciuitas Cicestriæ cum ecclesia sedis pontificalis, & domibus episcopi, & canonicorum. Eodem anno *Saladinus* obsedit Ierosolymam, & obtulit Ierosolymitanis treugas vsq; ad medium mensis Maij, si permisissent eum ponere vexillum suum infra turrim *Dauid*, & esse ibi per octo dies. quo facto multi Christianorum, qui priùs acriter resistebant Sarracenis, castella & casella sua tradiderunt *Saladino*. Eodem anno obijt *Gilbertus* Lundoniensis episcopus. Eodem anno *Iacinctus* Cardinalis, tunc temporis totius Hispaniæ legatus multos degradauit abbates, meritis suis vel propria temeritate. Cúmque vellet degradare episcopum Colimbriæ *Aldefonsus* rex Portugalensis non permisit episcopum illum degradari. Sed incontinenti mandauit supradicto Cardinali, vt a terra sua decederet, vel pedem suum amputaret. Quo audito, legatus ille statim recessit Romam iturus, & episcopus Colimbriæ remansit in sede sua cum pace. Est autem sciendum, quòd prædictus rex *Aldefonsus* Portugalensis occupauit super Paganos vi & virtute potenti, sex ciuitates, videlicet Vlixisbonam, Colimbriam, Eerensem ciuitatem, & castellum optimum, quod dicitur sancta Herena, & alia multa castella. Cúmq; obsedisset ciuitatem Siluiæ, & eam vsque ad turres ciuitatis obtinuisset; Pagani, qui in turribus erant, composuerunt cum illo, ita quòd si ipsi infra sex dies sequentes succursum non haberent, traderent illi omnes turres illas: interim tertia die, data licentia exercitui suo vagandi per prouinciam, cùm ipse dormiret in tentorio suo tanquam securus, superuenit rex Ferrandus de sancto *Iacobo* cum exercitu magno ex vna parte (qui etiam filiam eiusdem regis Portugalensis sibi in vxorem duxerat) & Saraceni ex alia parte, in quorum aduentu prædictus rex Portugalensis a somno expergefactus aufugit in equo veloci, & cùm exiret per portam ciuitatis, fractum est crus eius in vecte portæ, & cùm inde per inimicos suos transiret insequentes eum per 25. milliaria nec tamen eum capientes, ipse & equus suus ceciderunt in puteum altum; quod videntes pastores extraxerunt eum & tradiderunt eum regi Ferrando de sancto *Iacobo*, qui dedit ei de redemptione 25. oppida, quæ ipse super eum adquisierat, et 15. summarios oneratos auro. et 20. dextrarios, & alijs regi assistentibus, vt citiùs liberatur, dedit multa.

Anno gratiæ millesimo centesimo octogesimo octauo, qui erat annus tricesimus quartus, regni regis *Henrici*, filij *Matildis* imperatricis, idem rex fuit in Normannia

apud

apud Cadomum die natalis Domini, & inde recedens venit ad Barbefluctum, inde transfretaturus in Angliam. Quo audito *Philippus* rex Franciæ magnum congregauit exercitum, iactans impudenter se vastaturum Normanniam, & cæteras terras regis Angliæ transmarinas : nisi ipse reddiderit ei Gisortium, cum pertinentijs suis : vel si non fecerit *Richardum* Comitem Pictauiæ filium suum accipere sibi in coniugem *Alesiam* sororem suam. Quod cùm regi Angliæ constaret, reuersus est in Normanniam, & accepto colloquio inter ipsum, & regem Franciæ, inter Gisortium, & Trie duodecimo Calend. Februarij die sanctæ *Agnetis* virginis, & martyris conuenerunt illuc cum archiepiscopis, & episcopis, & Comitibus, & baronibus regnorum suorum. Cui colloquio interfuit archiepiscopus Tyri, qui repletus spiritu sapientiæ, & intellectus miro modo prædicauit verbum Domini coram regibus, & principibus, & conuertit corda eorum ad crucem capiendam, & qui priùs hostes erant, illo prædicante, & Deo cooperante, facti sunt amici in illa die, & de manu eius crucem receperunt, & in eadem hora apparuit supra eos signum crucis in cœlo. Quo viso miraculo plures cateruatim ruebant ad susceptionem crucis. Prædicti verò reges in susceptione crucis ad cognoscendam gentem suam signum euidens sibi, & suis prouiderunt. Rex namq; Franciæ, & gens sua susceperunt cruces rubeas, & rex Angliæ cum gente sua suscepit cruces albas : & *Philippus* Comes Flandriæ cum gente sua suscepit cruces virides : & sic vnusquisque ad prouidendum sibi, & itineri suo necessaria, reuersus est in regionem suam. *Henricus* igitur rex Angliæ post crucis susceptionem, venit Cenomanum, vbi consilio suorum ordinauit, quòd vnusquisque decimam redditum, & mobilium suorum in eleemosynam dabit ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ hoc anno; exceptis armis, & equis, & vestibus militum, & exceptis, equis, & libris, & vestibus, & vestimentis, & omnimoda capella clericorum, & lapidibus preciosis tam clericorum quàm laicorum : facta priùs excommunicatione ab archiepiscopis, episcopis, archipresbyteris singulis, in singulis parochijs super vnumquemque, qui decimam prætaxatam legitimè non dederit sub præsentia, & conscientia illorum, qui debent interesse. Colligatur autem pecunia ista in singulis parochijs præsente presbytero parochiæ & archipresbytero, & vno Templario, & vno Hospitalario, & seruiente domini regis & clerico regis & seruiente baronis, & clerico eius, & clerico episcopi; & si aliquis iuxta conscientiam illorum minùs dederit, quàm debuerit, eligentur de parochia quatuor, vel sex viri legitimi, qui iurati dicant quantitatem illam, quam ille debuisset dixisse, & tunc oportebit illam superaddere quod minus dedit. clerici autem, & milites, qui crucem acceperint, nihil de decima ista dabunt, sed de proprio suo dominico. & quicquid homines eorum debuerint ad opus illorum, collegitur per supradictos, & eis totum reddetur. Episcopi autem per literas suas in singulis parochijs episcopatuum suorum, facient nunciari in die natalis, & sancti *Stephani*, & sancti *Iohannis*, vt vnusquisque decimam prætaxatam infra Purificationem beatæ virginis *Mariæ*, penes se colligat, & sequenti die deinceps illis præsentibus qui dicti sunt ad locum, quo vocatus fuerit, vnusquisque, legitimè persoluat. Præterea statutum est a domino papa, quòd quicunque clericus vel laicus crucem susceperit, ab omnibus peccatis, de quibus pœnituerit, & confessus fuerit auctoritate Dei, & beatorum Apostolorum *Petri* & *Pauli* liberatus est, & absolutus. Dispositum est autem a regibus, & archiepiscopis, & episcopis, & alijs principibus terræ, quòd omnes illi tam clerici, quàm laici, qui hoc iter non arripient, decimas redditum, & mobilium suorum huius anni, & omnium catallorum suorum, tam in auro, quàm in argento, & omnibus alijs dabunt, exceptis vestibus, & libris, & vestimentis clericorum, capellanorum, & lapidibus pretiosis tam clericorum, quàm laicorum; & exceptis equis, & armis, & vestibus militum ad vsum proprij corporis pertinentibus. Dispositum est etiam, quòd omnes clerici, milites, & seruientes, qui hoc iter arripient, decimas terrarum suarum & hominum suorum habebunt, & nihil pro se dabunt. Burgenses verò & rustici, qui sine licentia dominorum suorum crucem acceperint, nihilominus decimas dabunt. Dispositum est etiam, quòd nullus enormiter iuret, & quòd nullus ludat ad aleas, vel ad decios, & quòd nullus post proximum pascha vtatur Vario, vel Grisio, vel sabellina, vel escarleta, & quòd omnes contenti sint duobus ferculis ex empto; & quòd nullus aliquam mulierem secum ducat

in

in peregrinatione, nisi fortè aliquā lotricem peditē, de qua nulla habeatur suspicio, & quòd nullus habeat pannos decisos, vel laceratos. Dispositum est etiam, quòd quicunq; clericus, vel laicus redditus suos ante susceptionē crucis inuadiauerit, exitus huius anni integrè habeat, & transito anno creditor redditus rehabeat, ita quòd fructus, quos inde receperit, in solutione debiti computentur, & debitum post susceptionem crucis, quamdiu debitor erit in peregrinatione, non vsuret. Statutū est etiam quòd omnes clerici & laici, qui in hac peregrinatione proficiscentur, possunt licitè inuadiare redditus suos, siue ecclesiasticos, siue laicos, siue alios, a Pascha cùm iter arripuerint, vsq; ad tres annos, ita quòd creditores, quicquid de creditoribus contingat, fructus omnes redditu, quos in vadio habebunt, a prædicto Pascha vsq; ad tres annos integrè percipiant. Dispositū est etiam, quòd quicunq; in peregrinatione decesserit pecuniam suam, quam secum in peregrinatione attulerit ad sustentationem seruientium suorum, & ad auxilium terræ Ierosolymitanæ, & ad sustentationem pauperum diuidet iuxta consilium discretorum virorum, qui ad hoc constituentur. Hæc omnia supradicta statuta sunt & disposita ab *Henrico* rege Angliç in præsentia *Richardi* filij eius Comitis Pictauię, & *Willielmi* Turonensis archiepiscopi, & *Baldewini* Cantuarię archiepiscopi, & *Walteri* Rothomagensis archiepiscopi, & in præsentia *Iohannis* Ebroicensis episcopi, & *Radulfi* Andegauensis episcopi, & *R.* Cenomanensis episcopi, & *M.* Nanmetensis episcopi, & in præsentia *Hugonis* de Nunant Cestrensis electi, & *Lisardi* Sagiensis electi, & in præsentia baronum Andegauiæ & Cenomaniæ, & Turonorum apud Cenomannum. His igitur præordinatis rex Angliæ constituit seruientes suos clericos, & laicos ad prædictas decimas colligendas per omnes terras suas transmarinas: & postea transfretauit, & applicuit in Anglia apud **Winchilsee** sabbato, tertio Calendarum Februarij. Interim *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus in Angliam veniens ante regem consecrauit *Hugonem* de Nunant in episcopum Couentrensem. Dominus verò rex statim postquam in Angliam applicuit magnum congregauit concilium episcoporum, abbatum, Comitum, & baronum, & aliorum multorum tam clericorum, quàm laicorum, apud **Gaintington**: vbi in publica audientia recitari fecit omnia supradicta capitula, quæ constituerat de cruce capienda. Quibus recitatis *Baldewinus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Gilbertus* Rofensis episcopus vicarius eius, mirificè prædicauerunt illo die coram rege, & principibus suis, verbum domini, & salutiferæ crucis mysterium. ad quorum prædicationem multi tam clerici, quàm laici crucem receperunt. Et tunc Dominus rex misit seruientes suos clericos, & laicos per singulos Comitatus Angliæ ad decimas colligendas secundum prædictam præordinationem in terris suis transmarinis constitutam, sed de singulis vrbibus totius Angliæ fecit eligi omnes ditiores, videlicet de Londonia. 200. & de Eboraco. 100. & de alijs vrbibus secundum quantitatem, & numerum eorum, & fecit omnes sibi præsentari diebus & locis statutis. de quibus cepit decimam mobilium suorum secundum æstimationem virorum fidelium, qui nouerant redditus, & mobilia eorum: si quos autem inuenisset rebelles, statim fecit eos incarcerari, & in vinculis teneri, donec vltimum quadrantem persoluerent. similiter fecit de Iudæis terræ suæ, vnde inestimabilem sibi adquisiuit pecuniam. Deinde misit *Hugonem* Dunelmensem episcopum, & alios clericos, & laicos ad *Willielmum* regem Scottorum pro decimis colligendis in terra sua: quo audito, rex Scotiæ occurrit eis inter Werc & Brigeham in Loenas; & non permittens eos terram suam pro decimis colligendis intrare, obtulit se daturum domino suo regi Angliæ quinque millia marcarum argenti pro supradictis decimis & pro castellis suis rehabendis, sed rex Angliæ facere noluit. *Philippus* autem rex Francorum simili modo colligi fecit decimas redditimum, & mobilium hominum suorum per omnes terras suas. Eodem anno *Richardus* Comes Pictauiæ, & *Raimundus* Comes de sancto *Egidio*, & *Aimarus* Comes de Engolierino, & *Gaufridus* de Rancune, & *Gaufridus* de Leziuant, & ferè omnes ditiores Pictauiæ gwerram fecerunt, omnes contra prædictum *Richardum*, & ipse contra omnes: sed ipse omnes expugnauit, & inter alios, quos de terra Comitis de sancto *Egidio* ceperat, cepit *Petrum Seillun*, per cuius consilium præfatus Comes de sancto *Egidio* mercatores quosdam de terra Comitis Pictauiæ ceperat, & mala multa sibi, & terræ suæ fecerat. Hunc igitur *Petrum* Comes *Richardus* in arctiori loco, & duriori custodia

stodia posuit, quem cùm comes de sancto *Egidio* nullatenus redimere posset, posuit exploratores per ciuitates, & castella sua, ad comprehendendum, si quos inuenirent de familia regis Angliæ, vel de familia *Richardi* Comitis filij sui; & factum est post paucos dies, quòd *Robertus Poer*, & *Radulfus* frater, duo milites de domo, & familia regis Angliæ transitum facerent per terram Comitis sancti *Egidij*, redeuntes de sancto *Iacobo*, quem causa peregrinationis visitauerant, in quos homines Comitis de sancto *Egidio* manus iniecerunt, & vinctos tradiderunt Comiti: quibus Comes dixit, nisi *Richardus* Comes Pictauiæ tradiderit mihi *Petrum* seruientem meum liberum, non euadetis manus meas. Quo audito, Comes *Richardus* respondit, quòd propter liberationem illorum nec preces nec precium daret, quia sola peregrinationis reuerentia sufficiebat ad liberandum eos. Præcepit ergò rex Franciæ illos dimitti non propter amorem, vel reuerentiam regis Angliæ, vel *Richardi* filij sui: sed propter beati *Iacobi* Apostoli reuerentiam, & dilectionem. Comes igitur de sancto *Egidio* dimisit eos non propter præceptum regis Franciæ, sed propter redemptionem magnam, quam de eis cepit. Comes autem *Richardus* cum magno exercitu intrauit terram Comitis de sancto *Egidio*, & deuastauit eam igne & gladio, & castella illius prope Tolosam obsedit, & cepit. Audiens igitur rex Francorum gemitus populi Tolosani, misit nuntios suos in Angliam ad regem Angliæ, inquirens si damna, quæ *Richardus* filius eius ei, & terræ suæ faciebat, per eum faceret, & petijt ab eo sibi fieri inde restitutionem: Quibus rex Angliæ respondit, quòd *Richardus* filius eius nihil inde fecerat per consilium, & voluntatem ipsius; & quòd idem *Richardus* mandauit ei per *Iohannem* Dublinensem archiepiscopum, quòd ipse in hac parte nihil fecerat, nisi per consilium regis Franciæ. Eodem anno Patriarcha ciuitatis Antiochenæ in hac forma scripsit *Henrico* regi Angliæ.

Epistola patriarchæ Antiochiæ, ad *Henricum* *regem Angliæ.*

A. Dei gratia sanctæ, & apostolicæ sedis Antiochiæ patriarcha *Henrico* per eandem gratiam Anglorum illustrissimo regi, dilecto domino, & amico, in illo regnare per quem reges regnant. Condignum, & inæstimabilem dolorem nostrum pro insperato, & terribili, quod nobis immo totæ Christianitati nuper accidit, infortunio, cum lachrymis, & singultibus excellentiæ vestræ per hæc presentia denuntiamus. Audiat vobiscum omne seculum dolorem nostrum, vt sciat vnde veniat, aut quò tendat noster luctus, & nostra lamentatio. Quarto die mensis Iulij, anno incarnati verbi millesimo centesimo octogesimo septimo, *Saladinus* collecta hostium peregrina multitudine prælium commisit cum his, qui erant in terra Ierusalem Christianis, & fusis eorum copijs, de ipsis pro velle suo triumphauit viuifica cruce ludibrio Turcorum exposita: capto rege, & magistro templi, *Reimundo* quoque principe proprijs manibus nefandi *Saladini* interfecto: & episcopis cum templarijs, & hospitalarijs, & cum omni ferè multitudine 1200, & peditum triginta millia in tuitione sanctę crucis gladijs iugulatis; excepta multitudine copiosa, quæ postea in vrbibus, quas cepit, est interempta, vel captiuata. Satiatus denique sanguine Christianorum, Tyberiadem cepit, & muniuit: deinde ciuitatem nobilem Accaron, Cayphas, Cæsaream, Ioppen, Nazareth, Sebasten, Neapolim, Lydden, Ramatham, Arsur, Ebron, Bethleem, & tunc demum sanctam ciuitatē Ierusalem, & sepulchrum domini obsedit: iurans quòd ipsum frustatim comminuet, & eius minutias in profundum maris proijciet. pro residuis formidolosa nos detinet hæsitatio ignorantes diem & horam, in qua subijciantur ditioni eius, & habitatores earum vel captiuentur, vel occidantur, maximè cum victualibus, & equitaturis, & armis bellicis, & defensoribus constet esse spoliatos. pro hac tanta ira & indignatione Dei in nos effusa desuper, panem nostrum cum lachrymis manducamus, & turbamur terrore horribili, ne sepulcrum dominicum exteris tradatur nationibus, ne pauci, qui remansimus in terra Christiana, si tardauerit succursus, vrgentibus inimicis, nostras ceruices gladijs ferientium supponamus. Et quidem prudentia, & opinione, & diuitijs cæteris regibus occidentalibus præeminetis: cuius auxilium semper expectauimus: precamur vt terræ sanctæ potenti festinanter succurratis auxilio. Et si tardaueritis,

tardaueritis, sepulchrum Dominicum cum Antiochia nobili ciuitate, & terra sibi adiacente in opprobrium sempiternum exteris subiacebit nationibus. Mementote laudis, & nominis vestri, vt Deus, qui vos * subleuauit in regnum, per vos exaltetur, & si huic tam digno operi volueritis manum apponere, vt veniatis, vel optatum nobis mittatis succursum, totius terræ sanctæ liberatio vobis post Deum imputabitur, & nos ipsi in quantum possumus lugentes, & rea pectora nostra percutientes ad Deum clamamus, vt ipse donet vobis, & velle, & posse id ipsum sic perficiendi ad laudem, & gloriam sui nominis; quatenus in hoc mortis articulo terræ sanctæ, & nobis clementer succurratis. Alioquin nobis, qui varijs subiacentes periculis diutino languori succumbimus, iam necesse erit expirare, & fuso sanguine Christianorum Dominicum sepulchrum, & Antiochiam nobilem ciuitatem cum terra sibi adiacenti in opprobrium sempiternum exteris nationibus subiacere. Rogamus præterea, vt dilectos fratres nostros Gabilonensem, & Valeniensem Episcopos, quos pro hoc ipso ad vos mandauimus, commendatos habeatis. Valete.

* *al. sublimauit*

❧ Epistola *Henrici* regis Angliæ ad Patriarchas *Antiochiæ eiusdémque principem* Raimundum.

VEnerabilibus in *Christo* patribus, & amicis *A.* & *E.* Antiochiæ, & Ierusalem Patriarchis. & *R.* principi Antiochię, & vniuerso populo Christiano Orientalis Ecclesiæ: *Henricus*, eadem gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, salutem & consolationem in *Christo*. Quoniam peccatis nostris exigentibus, visitauit Dominus tēporibus nostris in virga furoris sui iniquitates nostras, & terram proprio redemptam sanguine, diuino permisit iudicio manibus pollui perfidorum: ideo dignum est vt nos, & cuncti, qui Christianæ religionis sunt, & eiusdem nominis professores ad desolationem præfatæ terrę studio pietatis conuertamur, & auxilium, ac consilium studeamus totis viribus impertiri. Cùm igitur venisset ad nos *A.* Dei gratia venerabilis Valeniensis Episcopus, & dolores & calamitates, quibus Orientalis Ecclesia premitur, profusis lachrymis, & profundis suspirijs indicasset: quantò grauiora videmus instare pericula, tantò fortiùs, ac celeriùs ad maturum subsidium compassio nos accingit. Habentes itaque, in eo spem & fiduciam, qui in se sperantes nullatenus derelinquit, viriliter agite, & confortetur in Domino cor vestrum, quoniam illud credimus *Isaiæ* vaticinium iam completum. *Ierusalem leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes isti congregati venerunt tibi. Tunc videbis & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Nunc autem Dominus, qui respicit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum sic Christianorum hactenus sopitos ad seruitium suum excitauit affectus, vt vnusquisque qui Domini est, gladium iam posuerit super femur suum; & beatum se quisque reputat, & fidelem, qui patrem & matrem, & omnia relinquit, vt possit *Christo*, & terræ sanctæ illatas iniurias vindicare. Constantes igitur estote, & in promptu videbitis auxilium Domini vobis pręparatum. citiùs enim, quàm credatis tanta vobis per terram, & mare in auxilium fidelis populi superueniet multitudo, quantam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quam quidem Dominus ad terræ vestræ subsidium pręparauit. Inter cęteros autem principes ego, & filius meus, reiecta huius mundi gloria, & spretis voluptatibus vniuersis, omnibusque quę mundi sunt postpositis, in proprijs personis totis viribus vos citò, auctore Domino, visitabimus. Valete. Eodem anno *Philippus* rex Francię magno cōgregato exercitu intrauit Berriam, & cepit castellum *Radulfi*, quod Burgenses reddiderunt ei, & inde procedenti reddita est ei ferè tota Berria, exceptis Luches, & cęteris dominicis castellis regis Anglię. *Buchardus* verò de Vendemio reddidit se; & terram, & castella sua regi Franciæ, & adhæsit ei. Inquirenti igitur regi Angliæ cur hæc sibi fierent, nunciatum est ei, quòd rex Francorum hæc faciebat in vindictam iniuriarum, quas *Richardus* Comes Pictauiensis sibi, & Comiti de sancto *Egidio* fecerat. Habito igitur fidelium suorum consilio, rex Angliæ misit *Baldewinum* Cantuariensem

Archiepiscopum, & *Hugonem* Lincolniensem Episcopum ad regem Franciæ: vt saltem iram & indignationem, quas in animo aduersus eum conceperat, verbis, & exhortationibus mitigarent. Quòd cùm fieri non posset, rex Angliæ transfretauit de Anglia in Normanniam, & applicuit apud Barbeflet, quinto Idus Iulij: & inde veniens ad Alenzun congregauit exercitum magnum de Normannia, & cæteris terris suis. Multi autem Walenses conducti secuti sunt eum in Normanniam. Interim *Richardus* Comes Pictauensis, magno congregato exercitu, profectus est in Berriam; cuius aduentu audito, *Philippus* rex Francorum tradidit *Willielmo* de Barres castrum *Radulfi* custodiendum: & ipse reuersus est in Franciam. Comes verò *Richardus* terras Comitum, & Baronum, qui adhæserant regi Franciæ, destruxit, & multos illorum cepit. Rex autem Franciæ propter aduentum regis Angliæ à Francia recedere non erat ausus, sed permisit exercitus suos deuastare terras regis Angliæ. *Philippus* verò Beluacensis Episcopus intrauit Normanniam cum exercitu suo, & combussit villam Blangi Comitis de Auco, & Albemarliam castellum Comitis *VVillielmi* de Mandeuille, & prouinciam circumiacentem deprædauit. Et ipse rex Franciæ combussit villam de Trou, & castellum totum, nec tamen illud capere potuit; sed quadraginta de militibus regis Angliæ cepit. Et contrà *Richardus* Comes Pictauensis cepit munitissimum locum, qui vocatur les Roches vltra Trou versus Vindocinum, & cepit in illo loco viginti quinque milites, & sexaginta seruientes. *Henricus* autem rex Angliæ misit *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Iohannem* Ebroicensem Episcopum, & *Willielmum* Marescallum ad regem Franciæ petens ab eo sibi fieri restitutionem damni, quod ipse, & sui ei fecerant & nisi ablata restituerit, desidauit eum. Quibus rex Franciæ respondit, quòd ipse à cæptis non desisteret, donec tota Berria, & totum vogesin Normannicum sibi, & regno suo subijcerentur. Nacta igitur occasione ex iniurijs sibi à rege Franciæ illatis *Henricus* rex Angliæ, magno congregato exercitu, ingressus est terram regis Franciæ, die Martis post decollationem sancti *Iohannis Baptistæ*, & villas combussit multas & equitauit die illo propè * Mant, vbi rex Franciæ dicebatur esse. & ibi congressi sunt *Willielmus* des Barres, & Orogo de Merlou cum paucis militibus Franciæ, cum *Richardo* Comite Pictauensi, & Comite *Willielmo* de Mandeuile, & quibusdam alijs de familia regis Angliæ: ita quòd *Willielmus* des Barres à Comite *Richardo* captus, & per fidem positus fuit, sed dum milites regis Angliæ cæteris intenderent, prædictus *Willielmus* des Barres super vnum runcinum pueri sui euasit. Die *Mercurij* sequenti rex Angliæ moram fecit apud Eueri. & Comes *Richardus* profectus est in Berriam, promittens regi patri suo, quòd benè, & fideliter ei seruiret. Die autem *Iouis* in festo sancti *Egidij* Walenses regis Angliæ ingressi sunt terram regis Franciæ, & combusserunt Daneuile castellum *Symonis Daneth*, & multas villas, & prædas adduxerunt, & homines interfecerunt. Eodem die Comes *Willielmus* de Mandeuile combussit villam de sancto *Claro*, quæ est de dominio regis Franciæ, & vastauit virgultum pulcherrimum, quem ipse rex plantauerat. Eodem die cùm rex Angliæ cum paucis militibus intrasset terram regis Franciæ, vt infirmiora partium illarum exploraret, venerunt ad eum nuntij regis Franciæ, qui pacem rogarent, & offerebant ei terram, quam occupauerat super eum in Berri. Deinde habito inter illos colloquio apud Gisortium, cùm inter illos de pace facienda non potuisset conuenire: rex Franciæ in iram, & indignationem commotus succidit vlmum quandam pulcherrimam inter Gysorcium & Trie, vbi colloquia haberi solebant inter reges Franciæ, & duces Normanniæ: iurans, quòd de cætero nunquam ibi colloquia haberentur. Comes verò Flandriæ, & Comes *Theobaldus*, & cæteri Comites, & Barones de regno Franciæ, deposuerunt arma sua: dicentes quòd nunquam arma gestarent contra Christianos, donec redierint de perigrinatione sua Ierosolymitana. Tunc rex Franciæ auxilio suorum destitutus, petijt à rege Angliæ colloquium. quo concesso apud Castellum in crastino sanctæ *Fidis*, cùm modus pacis inter eos ordinaretur, hoc modo: quòd rex Franciæ resignaret regi Angliæ quicquid in terris suis post captam treugam occupauerat; & Comes *Richardus* resignaret Comiti de sancto *Egidio* quicquid super eum per Guerram occupauerat. Rex Franciæ propter eius improbitatem petijt à rege

*al. Mante

Angliæ

Angliæ castellum de Pasci in obsidem, & quia rex Angliæ id facere noluit, ab inuicem discordes recesserunt, & rex Franciæ inde recedens, cepit castrum de Palud: & transitum faciens per castrum *Radulfi*, duxit inde Riciam Braibancennorum Teutonicam vsque ad Biturum; promittens eis benè stipendia sua: sed apud Byturum iniectis in eos manibus, abstulit eis equos suos, & arma & pecuniam vniuersam: & eos inermes & nudos eiecit. Comes autem *Richardus* obtulit regi Franciæ venire in curiam suam, & stare iuri super his, quæ fiebant inter illum, & Comitem de sancto *Egidio*: vt sic saltem pax fieret inter regem Franciæ, & regem Angliæ patrem suum: quod multum displicuit regi patri suo. Post illud autem colloquium: *Neuolun* filius *Vrsonis* de Fretevall iurauit regi Angliæ fidelitatem, & fidele seruitium contra omnes homines, & rex Angliæ fecit ei chartam suam de honore de Lauardin, & Faye: & ipse dedit regi Angliæ filium suum obsidem, & alios multos * filios propinquorum suorum. *al. fideles*

Epistola *Terrici* præceptoris Templi ad Henricum *regem Angliæ*.

CHarissimo domino *Henrico* Dei gratia illustri Anglorum regi, duci Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comiti Andegauiæ, frater *Terricus*, quondam magnus præceptor domus Templi Ierusalem: Salutem in eo qui dat salutem regibus. Sciatis quòd Ierusalem cum arce *Dauid* reddita est *Saladino*. Syrij autem habent custodiam sepulchri vsque ad quartum diem post festum sancti *Michaëlis*: & ipse *Saladinus* in domo Hospitalis permisit remanere decem de fratribus Hospitalis ad custodiendum infirmos vsque in vnum annum. Fratres verò Hospitalis de Belliuerio optimè resistunt Sarracenis adhuc, & duas iam carnanas Sarracenorum expugnauerunt, in quorum alterius captione, omnia arma & vtensilia, & victuaria quæ erant in castro Fabæ, quod Sarraceni destruxerant, viriliter lucrati sunt; adhuc etiam resistunt *Saladino* * Gragcus montis regalis, & mons regalis, & Saphet templi, & Grागchus Hospitalis, & Margatum, & castellum Blancum, & terra Tripolis, & terra Antiochiæ. Capta autem Ierosolyma, *Saladinus* crucem de Templo Domini deponi fecit, & eam per duos dies per ciuitatem in ostentum fustigando portari fecit: Deinde fecit Templum Domini aqua rosata intùs & exteriùs sursum, & deorsum lauari, & legem suam desuper illud per quatuor partes miro tumultu acclamari. â festo verò sancti *Martini* vsque ad circumcisionem Domini obsedit Tyrum tredecim petrarijs die noctuq; lapides in eam incessanter iactantibus. In vigilia *S. Siluestri* dominus *Conradus* Marchio milites, & pedites per murum ciuitatis disposuit, & armatis septendecim galeis, & decem alijs nauiculis, cum auxilio domus Hospitalis, & fratrum Templi, aduersus galeas *Saladini* dimicauit, easque expugnans vndecim ex eis retinuit, & magnum Alexandriæ admiraldum cum octo alijs admiraldis cepit, Sarracenorum multitudine interfecta. Reliquę verò galeę *Saladini* Christianorum manus euadentes ad *Saladini* exercitum confugerunt; quibus præcepto illius ad terram extractis, ipse *Saladinus* igne apposito in cinerem, & fauillam fecit redigi: nimioque dolore commotus, equi sui auriculas, & caudam amputans, equum illum per totum exercitum videntibus omnibus, equitauit. Valete. *al. Gragcus*

EOdem anno *Iohannes* Dunkeldensis episcopus, post purificationem beatæ virginis *Mariæ* redijt â curia domini Papæ, *Hugone* episcopo *S. Andreæ* deposito, & attulit secum literas domini Papæ in hac forma.

Epistola Papæ *Clementis* Glascuensi, & *Aberdensi Episcopis*.

CLemens Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus *Iocelino* Glascuensi & *Mathæo* Aberdensi Episcopis, & dilectis filijs *Ernaldo* Abbati de Melros, & *Bertramo* Priori de Goldingham, Salutem, & apostolicã benedictionem. Ne in dubitationis recidant scrupulum, quæ geruntur; dignum est literarum memoriæ commendari, & ad illorum notitiam, quorum interesse videtur, celebri ac veridica insinuatione perferri. Meminimus autẽ, quòd bonæ memorię *Vrbanus* Papa prędecessor noster *Hugoni*, quondã dicto episcopo sancti *Andreæ*, pro controuersia, quę inter eum & venerabilem

fratrem nostrum *Iohannem* Episcopum vertebatur, sub excommunicationis interpositione mandauit, vt ad certum diem responsurus in iure aspectui se Apostolico præsentaret. Verùm quia conscius actuum suorum, & euentum iudicij reformidans venire contumaciter recusauit; nos & pro hoc, & pro alijs multis, quæ crebrescente fama, Ecclesiæ Dei scandalum pepererunt, ipsum ab Episcopatu sancti *Andreæ*, de consilio, & assensu fratrum, perpetuò iudicauimus Apostolicæ sedis auctoritate remotum, & ab vsu Episcopalis officij, eo vsque suspensum, donec Apostolica sedes duxerit de ipso aliter statuendum, absoluentes à fidelitate subiectos, qua ei tenebantur astricti. Sanè, quia vacantes Ecclesias diutiùs regimine pastorali carere, sanctorum canonum inhibent sanctiones, discretioni vestrę per Apostolica scripta mandamus, quatenus dilectos filios nostros, capitulum sancti *Andreæ*, ex parte nostra diligentiùs moneatis, vt sibi talem eligant Episcopum, & pastorem, qui dignè possit Episcopalis officij dignitate potiri. Specialiter autem eos, quantùm vobis possibile fuerit, inducere laboretis, vt memoratum Episcopum *Iohannem*, virum bonæ opinionis, & pro sui honestate nobis & fratribus nostris acceptum, ad regimen & prælationem illius Ecclesiæ sine cuiusquam scrupulo difficultatis assumant. Quòd si omnes his exequendis nequiueritis interesse, duo vestrûm ea nihilominus exequantur. Datum Pisæ decimo septimo, Kalendarum Februar. indictione sexta.

Epistola eiusdem Papæ ad *Willielmum* regem *Scottorum*.

CLemens Episcopus seruus seruorum Dei *Willielmo* illustri Scottorum regi: salutem & Apostolicam benedictionem. Oculos diuinæ maiestatis offendere non modicum æstimamus, si prælatorum excessus, quibus indulgere, salua conscientia, non possumus, per incuriam, sine coertione debita relinquimus. Vnde, cùm bonæ memoriæ *Vrbanus* Papa, prædecessor noster, *Hugoni* quondam dicto Episcopo sancti *Andreæ*, pro controuersia, quæ inter eum & venerabilem fratrem nostrum *Iohannem* Episcopum vertebatur, sub excommunicationis interpositione mandauerit, vt ad certum diem responsurus in iure conspectui se Apostolico præsentaret: & ipse conscius actuum suorum, & euentum iudicij non immeritò reformidans, ex contumacia venire contempsit, nos pro hoc & pro alijs multis, quæ crebrescente, fama Ecclesiæ Dei scandalum pepererunt: ipsum ab Episcopatu sancti *Andreæ*, de consilio & assensu fratrum, perpetuò iudicauimus Apostolicæ sedis auctoritate remotum, & ab vsu Episcopalis officij, eo vsque suspensum, donec Apostolica sedes duxerit de ipso aliter statuendum; absoluentes à fidelitate subiectos, qua ei tenebantur astricti. licèt enim ad honorem, & profectus tuos, quantum cum Deo possumus, firmum habemus propositum intendendi, & in facto prædicti *Hugonis* curia Romana, non absque detractione multorum, hactenus regiæ serenitati detulerit: quia tamen clamor ipsius ad nos, indubitata fide, peruenit, nequiuimus errata sua vlteriùs sub dissimulatione clausis oculis præterire; propter quod nihil in hac parte credimus actum, de quo debeat animus regius quacunque ratione moueri. Rogamus autem deuotionem tuam prece, & affectione, qua possumus, & monemus in Domino; quatenus memoratum *Iohannem* Episcopum (quem nos & fratres nostri pro sui honestate sincero corde diligimus) pro reuerentia Apostolicæ sedis, & nostra, in visceribus charitatis commendatum habeas, & acceptum remissa, si qua fuerit, conceptæ indignationis offensa, ipsum in omnibus regia clementia, & benignitate pertractes. Credimus equidem, quòd de industria, & probitate ipsius tibi, & regno tuo, auctore Domino, multùm accedere poterit incrementi, & nobis vsque quàm gratum existet, si optatum apud regias aures preces nostræ sortiantur effectum. Datum Pisæ decimo septimo Kal. Februarij indictione sexta.

Epistola eiusdem Papæ ad *Henricum* regem *Angliæ*.

CLemens Episcopus seruus seruorum Dei *Henrico* illustri Anglorum regi, Salutem, & Apo-

Apostolicam benedictionem: Cùm ab Apostolica sede preces susceptæ regalis excellentia, auctoritas, & potestas; quas Ecclesijs in suo statu seruandis, & multorum saluti expedit effectui mancipare; diligenter eas debet regia sublimitas exaudire, & tanto fortiùs, & feruentiùs intendere, vt effectum consequantur optatum: quanto certiùs fuerit, quòd earum deuota susceptio, & diligens executio regalem gloriam respicit pariter, & salutem. Hinc est, quòd serenitati regiæ pro venerabili fratre nostro *Iohanne* Episcopo sancti *Andreæ* literas Apostolicas, & preces duximus cum fiducia destinandas, altitudinem regalis eminentiæ, quanta possumus affectione, rogantes, monentes, atque in remissionem peccatorum omnium iniungentes; quatenus pro reuerentia beati *Petri*, & nostra, & persecutionis eius obtentu, quam certum est ipsum iam longo tempore pertulisse, charissimum in *Christo Willielmum* filium nostrum illustrem regem Scottorum moneas attentiùs, & inducas, & si necesse fuerit districtione regali, qua cæpremines, & concessâ tuæ regiæ celsitudini potestate compellas, vt totius indignationis suæ rancorem, (quam erga Episcopum concepit quorundam malitia susurronum) regiam dignitatem, & salubria opera pietatis attendens, ei qualibet occasione remota condonet, & diœcesin sancti *Andreæ*, quam de communi fratrum consilio, & assensu summus Pontifex sibi perpetuò confirmauit, de cætero ipsum quietè permittat & absque calumnia possidere. Cùm & ipse paratus existat regiæ maiestati, prout fuerit consentaneum rationi, existere in omnibus obediens, & fidelis. Datum Pisæ decimo septimo Kalendarum Februarij indictione sexta.

Epistola *Clementis* pro *Iohanne* Episcopo *sancti* Andreæ.

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei, vniuerso clero Episcopatus sancti *Andreæ*, Salutem, & Apostolicam benedictionem. Licèt in rebus dubijs valeant aliqui suam astutiam, seu malitiam ostentare; cùm tamen scrupulus fuerit, & articulus dubietatis amotus, & manifestis indicijs apparuerunt vestigia veritatis; penitus sunt deuia relinquenda, & rectitudinis tramites inquirendi pariter, & seruandi: ne, quod absit, aliter agentibus, & in sua pertinacia consistentibus post flagella præsentia, pœnasque condignas, perpetuæ mortis interiùs supplicio deleantur æterno. Volentes ergo paterna solicitudine vestræ saluti prospicere, & vtilitatibus, & quieti vestræ prouidere; vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, & in obedientiæ virtute iniungimus, quatenus, infra quindecim dies post harum susceptionem, venerabilem fratrem nostrum *Iohannem*, Episcopum vestrum, in Pontificali officio canonicè subrogatum, sicut patrem proprium, & pastorem, suscipiatis humiliter, & deuotè, ac eius de cætero salubribus monitis, & mandatis, omni simultate remota, debitam reuerentiam, & obedientiam impendere minimè postponatis: Scientes, quòd postquam *Hugo*, qui vir olim Episcopus dicebatur, per Romanam Ecclesiam à vestri Episcopatus dignitate fuit amotus, vel post eius decessum; iam dicto *Iohanne* Episcopo vestro superstite; aliquem forsasse Episcopum eligistis, electionem illam auctoritate Apostolica vacuamus; Si verò (quod Deus auertat) in eundem Episcopum *Iohannem*, inimico humani generis suadente, aliquam conspirationem facere præsumpsistis: tam vos, quàm totum Episcopatum tam diu volumus interdicti sententiæ subiacere, donec agnoscentes excessum ad mandatum ipsius *Iohannis* Episcopi redeatis. Datum Pisæ decimo septimo Kalendarum Februarij indictione sexta.

Epistola eiusdem Papæ pro eodem *negotio.*

Clemens Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus *Iocelino* Glascuensi, & *Matthæo* Aberdensi, & *Richardo* Moresensi, Episcopis: & dilectis filijs *Ernulfo* de Melros, & *Hugoni* de Neubotle, & de sancta Cruce, & de Striuellina, & de Scona Abbatibus: salutem & Apostolicam benedictionem. Ad ea, quæ respiciunt honestatem, & salutem pariunt animarum, quamuis absque monitis intendere de-

beatis & diligentem operam, iuxta vestri officij debitum, tribuere vos credamus; vestram tamen diligentiam ad maiorem in his solicitudinem exhibendam literis Apostolicis duximus exhortandum, vt eisdem operibus laude dignis tantò feruentiùs insistatis, quanto vobis salubrius erit in ipsis ad exhortationem Apostolicam exactiorem diligentiam adhibere. Constat vtique quosdam Ecclesiarum prælatos, cum his, qui scandalizati fuerint, debere pati iuxta normam apostolicam vstionem, & cum infirmantibus infirmari. Quantas verò persecutiones his temporibus sustinuerit Ecclesia sanctæ *Andreæ*, quantas calamitates incurrerit, & pressuras, quàm etiam grauiter hactenus fuerit perturbata sub vmbra indignationis regiæ celsitudinis, & quassata; insuper venerabilis frater noster *Iohannes* Episcopus sancti *Andreæ* quot, & quanta 10 pericula sustinuerit, & labores pro seruanda libertate Ecclesiæ sibi commissæ, & ei à nobis, & duobus nostris prædecessoribus confirmatæ; cùm ea omnia vobis sint manifesta, illa vestris auribus inculcare, superuacuum videtur. Nunc igitur quàm plurimum expedire dignoscitur, vt de salute regia, & statu præscriptæ Ecclesiæ reformando, atque pace ipsi Episcopo conferenda, nos conuenit sollicitudinem gerere congruentem, & circumspectionem vestram ad corroborandam nobis idoneum reputamus; discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus; quatenus post susceptionem literarum nostrarum conuenientes in vnum, sicuti decet viros prouidos, & discretos, charissimi in *Christo* filij nostri *Willielmi* illustris regis Scotiæ præsentiam adeatis, & eum moneatis diligentiùs, & instantiùs inducatis, vt Epis- 20 copo memorato rancorem indignationis suæ remittat, & in hoc Romanam Ecclesiam, quæ serenitati regiæ iam longo tempore detulit, non contemnat: sed eius & vestris monitis prout regiæ gloriæ conuenit & saluti, sine dilatione salubriter pareat, & humiliter adquiescat, ac ipsum Episcopum præscriptum diœcesim sancti *Andreæ* in pace permittat habere; cùm ex debito regiæ dignitatis Ecclesias teneatur cum pastoribus suis non dispergere, sed fouere; non contemnere, sed amare; non prosequi, sed tueri. Quòd si monitis Apostolicis in propriæ salutis periculum, (quod absit) duxerit resistendum; in regnum suæ celsitudinis, & personam suam, & omnes fautores regios nuntietis interdicti sententiam infra viginti dies sine appellationis obstaculo, auctoritate Apostolica à vobis promulgandam. Illos insuper, qui *Hugoni* obedientes 30 extiterunt, & ei fomentum in sua obstinatione dederunt (postquam eum sedes Apostolica à diœcesi sancti *Andreæ* remouit perpetuò, & excommunicationis sententiam in ipsum promulgauit) simili sententia percellatis, & publicè nunciantes excommunicationi subesse tam diù faciatis, & ab alijs arctiùs euitari, donec ad mandatum Ecclesiæ reuertantur absolutionis beneficium ab eodem Episcopo petituri: adhæc altaribus, & calycibus, in quibus iam dictus *Hugo* dum in excommunicatione positus celebrauit, purificationem & sanctificationem iuxta consuetudinem Ecclesiæ conferatis. Ad Ecclesiam quoque sancti *Andreæ* pariter accedatis, & fratribus conuocatis in vnum intretis capitulum, & de ordine & statu Ecclesiæ diligentiùs inquiratis; & si quid in eadem Ecclesia per suprà dictum *Hugonem* immutatum inueneritis, vel 40 statutum auctoritate nostra id in statum debitum inducatis; & si quid in ipsa fuerit corrigendum efficaciter studeatis id in melius reformare. Si verò (quod absit) aliquos ex canonicis ad recipiendum humiliter, & deuotè pastorem suum prædictum duros inueneritis, & rebelles; eos instantiùs moneatis, vt illi reuerentiam & obedientiam patri debitam exhibeant, & à maligno, atque damnabili proposito suo desistant. Quòd si contumaces extiterint, eos ab officio pariter & beneficio suspendatis, & excommunicationis vinculo innodetis, quo ipsos faciatis manere ligatos, donec monitis, & mandatis Ecclesiasticis adquiescant. Quòd si omnes his exequendis interesse nequiueritis; reliqui ea nihilominus exequantur. Datum Pisæ decimo septimo Kalendarum Februarij indictione sexta. 50

His auditis præfatus rex Scottorum tandem suorum consilio, & prece victus: supradictum *Iohannem* Episcopum in gratiam suam recepit; & concessit ipsum pacificè possidere Episcopatum Dunkeldensem & omnes redditus, quos ipse ante consecrationem suam habuit: ea conditione, quòd ipse *Iohannes* quietum clamaret a calumnia sua Episcopatum sancti *Andreæ*. Qui licèt supradictis literis domini Papæ, esset

esset præmunitus; tamen in omnibus obediuit voluntati regis, & quietum clamauit episcopatum S. *Andreæ* à calumnia sua in Dei, & regis misericordia: sciens quòd melior est buccella panis cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio. *Hugo* verò quondam dictus episcopus sanctæ *Andreæ* degradatus, & anathematizatus Romam venit, qui data cautione standi iudicio ecclesiæ à domino Papa clementer absolutus est; sed paucis suprauixit diebus. nam mense *Augusti* tanta extitit aeris corruptio Romę, & in finibus eius, quòd multi Cardinales, & ditiores vrbis, cum innumera plebis multitudine interierint, & ipse *Hugo* cum tota ferè familia sua, & *Henricus* Dolensis electus cum familia sua, ibidem obierint. Rex autem Scotiæ dedit episcopatum S. *Andreæ*, *Rogero* filio *Roberti* Comitis Leicestriæ Cancellario suo, præsente *Iohanne* Dunkeldense episcopo, & non contrà dicente. Cancellariam suam dedit rex Scotiæ *Hugoni* de Rokesburg clerico suo. Eodem anno 12. Kal. Octobris, feria tertia, in Vigilia S. *Matthæi* Apostoli, & Euangelistæ tota ferè villa de Beuerlaco, cum nobili ecclesia beati *Iohannis* Archiepiscopi, combusta est. Eodem anno magister *Ioannes Gilbertus* de Sempling-ham, primus inuentor, & pastor illius ordinis qui dicitur de Semplingham, obijt; in ecclesia sua de Semplingham inter velatas sepultus est. Eodem anno *Gilbertus* de Ogerstan frater templi, à domino rege Angliæ electus & constitutus, cum alijs tam clericis, quàm laicis ad decimas colligendas, depræhensus est in latrocinio, quem cum dominus rex ratione iudicij damnare posset: tamen tradidit eum magistro Templi Lundoniarũ; vt secundum ordinis sui statuta tractaretur; quem magister templi suscipiens vinculis mãcipauit, & diuersis pœnis afflixit, de diuersitate autem pœnarum illarũ quęrite, quos agitat ordinis illius labor. Eodem anno quoddam mirabile dictu, sed gloriosum visu, cõtigit in Anglia, in vigilia beati *Laurentij* martyris, feria secunda, apud Dunestaple: viz. quòd circa horam diei nonam aperti sunt cœli, & multis videntibus tam clericis, quàm laicis apparuit crux quædã longa valdè, & miræ magnitudinis, & vt videbatur *Iesus Christus* in ea clauis confixus, & spinis coronatus; manus autem eius extentæ erant in patibulo, & vulnera manuum, & pedum, & lateris eius sanguinolenta erant, & sanguis eius defluebat, sed non cecidit in terram. Erat autem hæc apparitio cõtinua ab hora diei nona, vsque in crepusculum. Eodem anno rex Angliæ, & rex Franciæ habuerũt colloquiũ inter Bonimoltus, & Suleinni 14 Kal. Septembris, feria sexta; in quo colloquio rex Franciæ obtulit regi Angliæ, quicquid ceperat de eo per Guerram, tali conditione: quòd tradidisset *Alais* sororem suam Comiti *Richardo* filio suo in vxorem, & permisisset ipsi *Richardo* hæredi suo fieri homagia, & fidelitates ab hominibus terrarum suarum, sed rex Angliæ non immemor iniuriarum, quas rex filius suus ei fecerat pro consimili exaltatione, respondit se hoc nullatenus facturum. Vnde Comes *Richardus* plurimùm indignatus, sine consilio, & voluntate patris sui deuenit homo regis Franciæ de omnibus tenemẽtis patris sui transmarinis, & fidelitatem iurauit ei contra omnes homines, & adhæsit ei, & rex Franciæ reddidit ei pro homagio, & fidelitate sua castrum *Radulfi*, & Isondun cum toto honore. Præfati autem reges statuerunt inter se treugas vsque ad festum S. *Hilarij*. *Henricus* verò Albanensis episcopus Cardinalis, quem dominus Papa miserat ad litem dirimendam inter præfatos reges, anathematizauit Comitem *Richardum*, eò quòd ipse pacem illam disturbauerat, & reuersus est in Flandriam, & obijt apud Aras. Eodem anno nuncij regis Franciæ, quos ipse miserat ad *Isacum* imperatorem Constantinopolitanum, domum reuersi narrauerunt, quòd Soltanus de Iconio maritauit filiam suam filio *Saladini*, & *Saladinus* filiam suam filio Soltani, & quòd *Daniel* propheta Constantinopolitanus prophetauerat, quòd anno illo, quo annunciatio Dominica in die Paschæ euenerit, Franci restaurabunt terram promissionis, & stabulabunt equos suos in palmaria de Baldach, & figent tentoria sua vltra arborem siccam, & lolium seperabitur à tritico: & dicebant, quòd apud imperatorem Constantinopolitanũ plus honoris exhibebatur nuncijs *Saladini* in palatio, quàm omnibus alijs in summa dignitate locatis: & quòd *Saladinus* assensu imperatoris Constantinopolitani misit Constantinopolim idolum suum, vt ibi publicè adoraretur; sed per gratiam Dei, antequam illuc peruenisset, Venetienses ceperunt illud in mari, & cum ipsa naui ductum est Tyrum, & dixerunt quòd quidam Græcus senex de Astralix dixit ijs, quòd implebitur prophetia, quæ scripta est in porta aurea, quæ non fuit aperta du-

centis

centis annis retro, scilicet, *Quando veniet rex Flauus Occidentalis, tunc ego per me ipsam aperiar, & tunc Latini imperabunt, et dominabuntur in ciuitate Constantinopolitana.* Dixerunt etiam quòd imperator promisit *Saladino* centum galeas, & *Saladinus* promisit ei totam terram promissionis, si ipse impedierit viam Francorũ. Vnde imperator ille Constantinopolitanus prohibuit, ne aliquis in tota terra sua crucem caperet: & si casu aliquo aliquis de terra sua crucem suscepisset, statim capiebatur, & in carcerem mittebatur. Erat tamen hæc prophetia, & Astronomia Græcorum, & Turcorum, quòd infra hoc triennium vna pars Turcorum gladio periret, & altera fugeret vltra arborem siccam, & tertia baptizaretur.

Eodem anno quidam monachus ordinis Cisterciensis, vir quidam religiosus, & timens Deum, vidit visionem huiuscemodi super *Henricum* regem Angliæ: apparuit siquidem dormienti illi vir quidam miræ magnitudinis, decorus facie, vestibus albis indutus, & ait illi. Vide, lege hæc de rege; *Leuaui signum meum super eum, venter vxoris suæ intumescet contra eum, & in tormento tormentum patietur, & inter velatas velabitur.* 10

Eodem anno *Fredericus* Romanorum imperator accepta cruce de manu *Henrici* Albanensis Episcopi Cardinalis, sicut virum prudentem, & circumspectum decebat, satis prouidè sibi, & itineri suo necessaria prouidebat. In primis enim reconciliauit se Deo & sanctæ ecclesiæ & *Clementi* Romano pontifici & postea in hac forma scripsit *Saladino.* 20

Epistola *Frederici* Romanorum imperatoris ad Saladinum *Sarracenorum Præsidem.*

FRedericus Romanorum imperator semper *Augustus*, & hostium imperij magnificus triumphator *Saladino* præsidi Sarracenorum quondam illustri: exemplo *Pharaonis* fugere Israelem. Deuotionis tuæ literas multis retro temporibus ad nos destinatas super arduis negotijs tibi quidem, si fides verbis suffuisset, profuturis, prout maiestatis nostræ decuit magnificentiam, suscepimus, & epistolarum nostrarum alloquijs magnificentiæ tuæ consulere dignum duximus. Nunc verò quia terram sanctam prophanasti, cui æterni regis imperamus imperio, in tanti sceleris præsumptuosam & plectibilem ausibilem audaciam debita animaduersione decernere imperialis officij sollicitudo nos admonet. Quamobrem nisi occupatam terram Iudeæ, Samariæ & Palestinorum ante omnia restituas, adiuncta satisfactione sacris constitutionibus pro tam nefarijs excessibus taxata, ne minimè legitimum videamur quærere bellum à capite Kalendarum Nouembrium, Anno incarnationis Dominicæ, millesimo, centesimo octogesimo octauo, reuoluto anni spacio terminum tibi præfigimus ad experiendam belli fortunam in campo Taneos in virtute viuificæ crucis, & in nomine veri *Ioseph*. Vix enim credere possumus hoc te latere, quod ex scriptis veterum, & historijs antiquis nostri temporis factum redolet. Nunquid scire dissimulas ambas Aethiopias, Mauretanniam, Persiam, Syriam, Parthiam, vbi *Marci Crassi* nostri dictatoris fata sunt præmaturata, Iudæam, Samariam maritimam, Arabiam, Caldeam, ipsam quoque Aegyptum vbi, proh dolor, ciuis Romanus *Antonius* vir insignis virtute præditus citra nitorem temperantiæ, & secus quàm decebat militem à tanto culmine rerum emissum minus sobrijs *Cleopatræ* inseruiebat amoribus. Nunquid etiam scire dissimulas Armeniam, & innumerabiles alias terras nostræ ditioni subiectas. 30 40

Norunt hæc reges, quorum cruore gladij Romani sunt crebriùs inebriati, & tu quidem in ipsa rerum experientia, Deo authore, intelliges quid nostræ victrices aquilæ, quid cohortes diuersarum nationum, quid furor Teutonicus etiam in pace arma capessans, quid caput indomitum regni, quid iuuentus quæ nunquam fugam nouit, quid procerus Bamuarius, quid Swanus astutus, quid Francia circumspecta, quid Anglia prouida, & ingeniosa, quid Albania, quid Cambria, quid in gladio ludens Saxonia, 50

Saxonia, quid Turingia, quid Westfallia, quid agilis Braibantia, quid nescia pacis Lotharingia, quid inquieta Burgundia, quid Alpini *salices, quid Frisonia in amento prę-uolans, quid Reemia vltro mori gaudens, quid Boemia suis feris ferior, quid Austria, quid Frisia, quid Rutonia, quid partes Illyricæ, quid Leobardia, quid Tuscia, quid Amonitana Narcia, quid Venetus pirotaus, quid *Pisanus Nauclerus*; denique quid dextera nostra, quam senio arguis effectam, gladio vibrare didicit: dies illa plena reuerentiæ, iocunditatis triumpho Christi præfixa te docebit. Eodem anno festo S. *Thomæ* Apostoli ante natale Domini, obijt *Richardus* Wintoniensis episcopus. Eodem anno *Fredericus* Romanorum imperator, tradito filio suo *Henrico* Alemanorum regno, iter peregrinationis Ierosolymitanæ arripuit discedens à ciuitate sua, quæ dicitur Rainesburg, et nolens committere se ventis et mari per terram ire disposuit; cúmq; Constantinopolim veniret, *Isakius* imperator benigne suscepit eum, et necessaria ministrauit ei, et suis. Deinde transiuit in manu forti, et brachio extento per terrā Soltani de Iconio, cúmque perueniret in Armenia terra *Rupini* de Lamuntanæ ad fluuium, qui dicitur Salef, et maior pars exercitus sui per vadum transiret fluuium illum, ipse alios sequens cecidit de equo suo in flumine, et ipse solus summersus est: et tractum in terram sui euiscerauerunt eum, et viscera, et cerebrum, et carnem suam aqua coctam, et ab ossibus separatam sepelierunt in ciuitate Antiochiæ; ossa autē illius linteaminibus mundis inuoluta, *Conradus* dux Suauæ filius eius tulit secum vsque ad ciuitatem Tyri, & ibi sepeliuit ea. Eodem anno à domino Papa, & Cardinalibus statutum est, quòd ab vniuersali ecclesia fieret sine intermissione oratio ad dominum pro pace, & liberatione terræ Ierusalem, & Christianorum captiuorum, qui in vinculis Sarracenorum detinebantur. Fiebat autem singulis diebus in ecclesia beati *Pauli* in hunc modum ad Missam; dicto à sacerdote, *Pax Domini, sit semper vobiscum*: & à choro, *& cum spiritu tuo*: antequam agnus Dei inciperetur, sacerdos vel præcentor incepit Antiphonam hanc: *Tua est potentia tuum regnum. Domine tu es super omnes gentes; Da pacem Domine in diebus nostris.* In die Dominica cum isto Psalmo: *Quare fremuerunt gentes*: & in die Lunæ cum isto Psalmo: *Deus in nomine tuo saluum me fac*. & in die Martis, cum isto Psalmo: *Deus repulisti nos & destruxisti nos*: & in die Mercurij cum isto Psalmo: *Vt quid Deus repulisti in finem?* & in die Iouis cum isto Psalmo; *Deus venerunt gentes in hereditatem tuam*: & in die Veneris cum isto Psalmo: *Deus quis similis erit tibi?* & in die Sabbati cum isto Psalmo; *Deus vltionum Dominus*. Dictis itaque Psalmo, & Antiphona prædicta, sequitur Kyrieleyson, Christe eleyson, Kyrieleyson. Pater noster. Et ne nos. *Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Fiat misericordia tua Domine super nos. Domine non secundum peccata nostra facias nobis. Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum. Adiuua nos Deus salutaris noster. Saluum fac populum tuum Domine. Esto eis Domine turris fortitudinis. Nihil proficiat inimicus in eis. Fiat pax in virtute tua. Domine Deus virtutum conuerte nos. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum.* Oremus. *Omnipotens sempiterne Deus, in cuius manu sunt omnium potestates, & omnia iura regnorum, respice ad Christianum benignus exercitum, vt gentes, quæ in sua feritate confidunt, potentia dexteræ comprimantur tuæ.* Eodē anno *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus saisiauit in manu sua per regis potentiam prioratum sanctæ Trinitatis Cantuariæ: & expulsis monachis officialibus ab officijs eorum, seruientes suos loco illorū instituit, & monachis victualia denegauit. Eodē anno *Honorius* Prior Cantuariensis ecclesiæ Romam profectus pro liberatione domus suæ, obijt Romæ, & omnes monachi sui, quos secum duxerat. Eodem anno *Hugo* Dunelmensis episcopus post susceptionem crucis reddidit Priori, & conuentui Dunelmi custodiam, & curam prioratus ducentis marcis, & eo ampliùs obligatam, quam ipse iam ferè per biennium in manu sua tenuerat causa lucri. Eodem anno dominus Papa audito obitu *Henrici* Albanensis episcopi Cardinalis, quem ipse miserat ad dirimendam litem inter regem Franciæ, et regem Angliæ, misit *Iohannem Anagninum* Cardinalem pro eodem negotio. Eodem anno *Williehnus* rex Scottorum misit nuncios suos ad *Clementem* summum pontificem, et ab eo literas protectionis suæ obtinuit in hac forma.

al. salaces

Epistola

Epistola Clementis ad Willielmum regem Scottorum de exemptione ecclesiarum terræ suæ.

CLemens *Episcopus seruus seruorum Dei charissimo in* Christo *filio* Willielmo *illustri Scottorum regi: salutem & Apostolicam benedictionem. Cùm vniuersi* Christi *iugo subiecti ad sedem Apostolicam patrocinium inuenire debeant & fauorem, illos tamen specialiùs conuenit munimine protectionis confoueri, quorum fidem ac deuotionem in pluribus est experta, vt ad ipsius electionis fauorem tanto ampliùs prouocetur, & eius reuerentiæ deuotiori affectione subdantur, quanto beneuolentiæ ipsius & gratiæ pignus se nouerint certiùs assecutos. Ea propter (charissime in Christo fili) reuerentiam, ac deuotionem, quam ad Romanam te habuisse à longis retro temporibus ecclesiam nouimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, vt Scoticana ecclesia Apostolicæ sedi, cuius filia specialis existit, nullo mediante debeat subiacere. In qua hæ sedes episcopales esse noscuntur. Ecclesia videlicet Sancti* Andreæ, *Glascuensis, Dunkeldensis, Dumblinensis, Brebinensis, Aberdonensis, Morauiensis, Rosensensis, Katinensis, & nemini liceat nisi Romano pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti, vel excommunicationis sententiam promulgare, & si promulgata fuerit, decernimus non valere: adijcimus, vt nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinauerit, licitum sit in eo ligationis officium exercere. Prohibemus autem vt controuersiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus eius exortæ, ad examen extra regnum positorum iudicum non trahantur, nisi ad Romanam ecclesiam fuerit appellatum. Si qua verò scripta contra huius libertatis statuta apparuerint impetrata, vel in posterum, istius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari: nullum tibi, vel ipsi regno circa huius prærogatiuæ concessionem, præiudicium generetur, præterea libertates, & immunitates tibi, vel eidem regno, vel ecclesijs in eo constitutis, à prædecessoribus nostris Romanis pontificibus indultas, & hactenus obseruatas, ratas habemus, & illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat paginam nostræ constitutionis & prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum* Petri & Pauli *Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Laterani tertio Idus Martij, pontificatus nostri anno primo.*

ANno gratiæ millesimo, centesimo, octogesimo, nono, qui erat annus tricesimus quintus, & vltimus regni regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis; idem *Henricus* fuit die natalis Domini, qui die Dominica euenit, in Andegauia apud Saumur, & solenne festum ibi tenuit: licèt quàm plures de Comitibus, & Baronibus suis, eo relicto, adhæsissent regi Franciæ, & Comiti *Richardo* contra eum. Post festum verò sancti *Hilarij* diruptis treugis, qui inter prædictos reges erant, rex Franciæ, & Comes *Richardus*, & Britones, (quibus prædicti rex Franciæ, & *Richardus* chartas suas dederant, & securitates, quòd si ipsi pacem cum rege Angliæ fecissent, non dimitterent eos extra pacem) hostiliter intrauerunt terram regis Angliæ, & circumquáque deuastauerunt eam. Venit ergo *Iohannes* Anagninus Cardinalis ad prædictos reges ex parte domini Papæ; & illos nunc blandis, nunc asperis ad pacem faciendam exhortatus est. Ad cuius instantiam præfati reges, diuina inspirante gratia, cautionem dederunt standi iudicio illius, & Remensis, & Bituricensis, & Rothomagensis, & Cantuariensis Archiepiscoporum, & statuerunt sibi diem colloquij iuxta feritatem *Bernardi* in Octauis Pentecostes: & prædictus Cardinalis, & prædicti quatuor Archiepiscopi statim protulerunt sententiam excommunicationis in omnes tam clericos, quàm laicos, per quos staret, quo minus pax fieret inter prædictos reges, exceptis personis eorundem regum tantummodo. Adueniente igitur die colloquij, rex Franciæ, & rex Angliæ, & Comes *Richardus*, & *Iohannes* Anagninus Cardinalis, et præfati quatuor Archiepiscopi electi, et Comites, & Barones vtriusque regni conuenerunt iuxta feritatem *Bernardi* ad colloquium. In quo colloquio rex Franciæ petijt à rege Angliæ *Alesiam* sororem suam donari in vxorem *Richardo*

Comiti

Comiti Pictauiæ,& vt fidelitates terrarum suarum eidem *Richardo* fierent,& vt *Iohannes* frater suus accepta cruce Ierosolymam iret. Cui rex Angliæ respondit: Hæc se nunquam esse facturũ,& obtulit regi Franciæ,quòd si ipse cõsentire vellet,dare *Iohanni* filio suo præfatam *Alesiam* cum omnibus supradictis pleniùs, & perfectiùs quàm petebat: sed rex Franciæ hoc concedere noluit,& sic finito colloquio discordes ab inuicem recesserunt. *Iohannes* verò Anagninus Cardinalis asserebat, quòd nisi rex Franciæ ad plenum componeret cum rege Angliæ totam terram suam sub interdicto poneret. Cui rex Franciæ respondit: Quòd sententiam suam non timeret,nec teneret,cùm nulla æquitate niteretur. Dicebat enim quòd non pertinet ad ecclesiam Romanam in regnum
10 Franciæ per sententiam,vel alio modo animaduertere, si rex Franciæ in homines suos demeritos,& regno rebelles,causa iniurias suas,& coronæ dedecus vlciscendi insurgit: adiecit etiam quòd prænominatus Cardinalis iam sterlingos regis Angliæ olfecerat; & sic finito colloquio, rex Franciæ inde recedens cepit feritatem *Bernardi*; deinde Montem fortem; deinde malum stabulum; deinde Bellum montem; deinde Balim; deinde Cenomannum veniens die Dominica fingens se Turonem iturum, proxima die Lunæ, cùm rex Angliæ, & sui securi esse viderentur de vlteriori processu regis Franciæ, disposuit acies suas insultum facturus in ciuitatem: quod videns *Stephanus* de Turonis Senescallus Andegauiæ ignem suburbio imposuit; ignis verò statim accensus in immensum muros transuolans ciuitatem accendit, quod videntes
20 Franci ad pontem quendam lapideum venerunt, vbi *Gaufridus* de * Buxillun,& multi cum eo ex parte regis Angliæ eis occurrerunt volentes pontem diruere: vbi multus factus est conflictus, & magna pars exercitus hinc, & inde interempta est, & in illo conflictu prædictus *Gaufridus* captus est, & in crure vulneratus, & multi alij de exercitu regis Angliæ capti sunt, & cæteri incontinenter in fugam sunt conuersi, volentes se in ciuitate recipere,sed Franci vnà cum illis ciuitatem ingressi sunt: quod videns rex Angliæ de se desperans, & contra promissum suum veniens cum septingentis militibus aufugit. promiserat enim ciuibus illius ciuitatis,quòd non recederet ab eis,cum ea ratione,quia pater suus ibi quiescebat,tum ea ratione,quòd ibi natus fuerat, & ciuitatem illam plus cæteris diligebat. Rex verò Franciæ per tria milliaria insecutus est e-
30 um:& nisi vadum,per quod Franci transitum fecerunt, altum esset in immensum,alios sub tanta celeritate secuti essent fugientes,quòd omnes capti essent. In illa autem fuga multi Walenses interfecti sunt. Rex autem Angliæ cum paucis suorum venit vsq; Chinun, & ibi se in munitionem recepit. Residui verò qui remanserunt de familia regis Angliæ in turrim Cenomannensem se receperunt: statimq; rex Franciæ turrim obsedit, & tum per effossores suos, tum per machinarum suarum insultus,tandem infra tertium diem dedita est ei turris cum triginta militibus,& sexaginta seruientibus. Inde recedens cepit montem duplicem per deditionem tam castelli,quàm domini. Cùm enim Vicecomes castelli, huius subuersionis occasio, immò causa præcipua, in insidijs *Gaufrido* Vindonicensi Comiti armatus inermi occurreret,adeò grauiter eum vulnerauit,quòd
40 inprimis de vita eius desperatum est; sed per Dei gratiam pleniùs conualescit. Rex autem Franciæ eo ipso grauiùs factum istud ferebat,quia prædictus Vicecomes regi Frãciæ astrictus tenebatur,quòd nullum suorum vel in eundo,vel in redeundo læderet, vel grauaret dum esset in obsidione Cenomannensi. Inde recedenti redditum est ei castrũ Troe cum rupibus episcopi,& Montorium, & Carceris castrum, & castrum Ligdi, & castrum Calui montis,& castrum Ambasiæ,& castrum de rupibus Carbonis, tandem in septimana sequente post festum natiuitatis beati *Iohannis* feria sexta, in crastino Apostolorum *Petri* & *Pauli*, rex Franciæ Turonis venit. Die verò Dominica proxima sequente *Philippus* Comes Flandriæ,& *Willielmus* Archiepiscopus Remensis,& *Hugo* dux Burgundiæ accesserunt ad regem Angliæ,qui tunc temporis erat apud Saumur,ad com-
50 ponendum inter ipsum & regem Franciæ,Rex verò Franciæ prædixerat antequam iter arriperent,quòd nihilominus à castro S. *Martini*, in quo per vadum Ligeris se receperat,in ciuitatem facturus esset assultum. Proxima autem die Lunæ circiter tertiam, ex parte Ligeris præ modicitate aquæ in immensum arctati,& contracti, scalis muro appositis per vim capta est ciuitas, & in eo octoginta milites, & centum seruientes capti sunt. proh dolor,ex vna parte Pictaui prætendebant regi Angliæ domino suo insidias, &

al. Burilum

& ex alia parte Britones, qui regi Franciæ dediti fuerant, & ab eo literas patentes habebant impetratas, quòd ipse nullatenus cum rege Angliæ componeret, nisi in pace dimissi fuerint Britones. Rex verò Angliæ in arcto positus, pacem fecit cum *Philippo* rege Franciæ in hunc modum.

Conditiones pacis inter *Henricum* regem *Angliæ, &* Philippum *Franciæ.*

Conuenerunt igitur prædicti rex Franciæ, & rex Angliæ, & Richardus *Comes Pictauiæ cum Archiepiscopis & episcopis Comitibus & Baronibus suis circa festum Apostolorum* Petri *&* Pauli *ad colloquium inter Turonim & Arasic, vbi rex Angliæ ex toto posuit se in consilio, & voluntate regis Franciæ. Tunc verò rex Angliæ iterum fecit homagium regi Franciæ, quia ipse in principio istius guerræ quietum clamauerat regi Franciæ dominium suum; & rex Franciæ quietum clamauerat ei homagium suum. Tunc prouisum est à rege Franciæ, quòd* Alesia *soror eius, quam rex Angliæ in custodia habuit, reddita esset, & tradita in custodiam vnius de quinq;, quos Comes* Richardus *elegerit. Deinde prouidit rex Franciæ, quòd per sacramentum hominum terræ assecuratum esset, quòd prædicta soror sua tradita sit Comiti* Richardo *in reuersione sua de Ierusalem; & quòd Comes* Richardus *haberet fidelitates hominum de terris patris sui circa mare & vltra, et nullus baronum vel miles, qui in hac guerra à rege Angliæ recesserit, et ad Comitem* Richardum *venerit, de cætero redibit ad regem Angliæ, nisi in vltimo mense ante motionem suã versus Ierusalem. Et terminus motionis erat in media Quadragesima: ita quòd prædicti reges, &* Richardus *Comes Pictauiæ erunt ad illum terminum apud Wreliacũ, & omnes burgenses de domnicis villis regis Angliæ erunt quieti in tota terra regis Franciæ per rectas consuetudines suas, & non implacitabuntur de vlla re, nisi forisfecerint in felonia. Et rex Angliæ dabit regi Franciæ viginti millia marcarum argenti, & omnes barones regis Angliæ iurabunt, quod si rex Angliæ noluerit has conuentiones tenere, quòd ipsi tenebunt cum rege Franciæ, et Comite* Richardo, *& eos adiuuabunt pro posse suo contra regem Angliæ. Et rex Franciæ & Comes* Richardus *tenebunt in manu sua ciuitatem Cenomannis, & ciuitatem Turonis, & castellum Ligdi, & castellum de Trou: vel si rex Angliæ maluerit, rex Franciæ & Comes* Richardus *tenebunt castellum de Gisortio, & castellum de Pasci, & castellum de Nouacurt tamdiu, donec omnia fiant, quæ diuisa sunt superius per regem Franciæ, & dum prædicti reges ore ad os loquerentur, intonuit super eos Dominus, & ictus fulmineus cecidit inter illos duos, sed nullam intulit illis læsionem; at plurimùm perterriti ab inuicem seperati sunt, et omnes, qui aderant, multùm mirati sunt, quòd tam subitò auditus est tonitrus, cùm nulla nubium præcessisset obscuritas. Iterum paruo facto interuallo, conuenerunt reges simul locuturi, et iterum auditus est tonitrus maior, et terribilior priore, die permanente in pristina serenitate, vnde rex Angliæ plurimùm conturbatus in terram corruisset ab equo, in quo sedebat, nisi manibus circumstantiũ sustentatus fuisset. Et ex tunc ex toto posuit se in voluntate regis Franciæ, & pacem suprascriptã concessit postulans, vt nomina eorũ omniũ, qui, illo relicto, adhæserunt regi Franciæ, & Comiti* Richardo, *scripto cõmendarentur, & sibi traderentur. Quod cùm factũ fuisset, inuenit* Iohannem *filiũ suum scriptũ in principio scripti illius: & admirans supra modum venit ad Chinonem, & tactus dolore intrinsecus maledixit diei, in qua natus fuit, & maledictionem Dei, & suam dedit filijs suis, quam nunquam relaxare voluit, licet episcopi, & cæteri viri religiosi eum ad relaxationẽ maledictionis suæ sæpiùs commouissent. Qui cum ægrotasset vsq; ad mortem, fecit se deferri in ecclesiã ante altare, et ibi communionẽ corporis et sanguinis Domini deuotè suscepit, confitens peccata sua, & ab episcopis, & clero absolutus obijt, anno 35. regni sui, in Octauis Apostolorum* Petri *&* Pauli, *feria 5.* Regnauerat enim 34. annos, & menses 7. & dies 4. Quo defuncto, omnes reliquerunt eum, diripientes opes illius; verè mel muscæ, lupi cadauera, frumentum formicæ; non hominem, sed prædam sequebatur hæc turba. Tandem redierunt ministri eius, & sepelierunt eum more regio. In crastino autem obitus illius, cùm portaretur ad sepeliendũ in ecclesia Sanctimonialium Fontis *Ebrandi*, Comes *Richardus* filius suus & hæres venit ei obuiam, & misertus illius fleuit amarè. Sanguis autẽ continuò fluebat de naribus regis superueniente filio. Filius verò processit cum corpore patris sui, vsque ad abbatiam Fontis *Ebrandi*, & ibi eum sepeliuit in choro Sanctimonialium, & sic ipse inter velatas velabatur.

De

¶ De Richardo primo.

ITaq; sepulto rege, Comes *Richardus* filius eius statim iniecit ma-
nus in *Stephanum* de Turonis Senescallũ Andegauię: & mittens
eum in carcerem grauibus compedibus & ferreis manicis cate-
natum, exigebat ab eo castella, & thesauros regis patris sui, quos
ipse in custodia habuit: quibus traditis, Comes *Richardus* rede-
mit eum vsq; ad nouissimum quadrantem. Eodem verò tempo-
re, quo prædictus rex Angliæ obijt, *Matildis* ducissa Saxoniæ, fi-
lia eius similiter obijt. Deinde venit idẽ Comes *Richardus* Ro-
thomagum, & à *Waltero* Rothomagensi episc. coram episcopis, & Comitibus, & Baro-
nibus Normanniæ accinctus est gladio ducatus Normanniæ, in ipsa die S. *Margaretæ*
feria quinta, 13 Kalend. Augusti. Deinde acceptis fidelitatibus à clero, & populo duca-
tus Normanniæ, dedit *Gaufrido* filio *Rotrodi* Comitis de Pertico *Matildem* filiam ducis
Saxoniæ neptem suam in vxorem. Tertia autem die sequente, scz. festo S. *Mariæ Magda-
lenæ*, *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* dux Normanniæ conuenerũt inter Caluũ mõ-
tem et Trie ad colloquiũ. Vbi rex Franciæ cõstanter petebat, et dux Normãnię redde-
ret ei Gisoriũ, & alia multa, quæ longum est per singula dinumerare. sed ipse *Richardus*
videns, quòd si ipse hoc fecisset, in damnũ & opprobrium sempiternũ sibi redundaret,
adiecit illis supradictis viginti millibus marcarũ argenti, quas rex pater suus cõuentio-
nauerat, se daturum regi Franciæ quatuor millia marcarum argenti, & sic gratiam & a-
morem suum obtinuit, & rex Franciæ reddidit ei omnia, quæ per guerram super regem
patrem suum ceperat, tam castella, quàm ciuitates, & alias munitiones & villas & præ-
dia. Interim *Alienor* regina mater prædicti ducis reginalem curiam circumducens
de ciuitate in ciuitatem, & de castello in castellum, sicut ei placuit, profecta est; & missis
legatis per vniuersos Comitatus Angliæ præcepit captiuos omnes à carceribus, et
captionibus liberos reddi pro anima *Henrici* domini sui: vt à propria persona sua argu-
mentum eliceret, captiones molestas esse hominibus, et iucundissimam animæ refocil-
lationem ab ipsis emergere. Præterea præcepit ex mandato ducis filij sui, quòd om-
nes, qui capti fuerant, pro foresta liberarentur quieti; et vt omnes Vthlegati pro fore-
sta ad pacem redirent de præcedentibus forisfactis forestæ quieti, et vt omnes alij, qui
capti fuerant, et retenti per voluntatem regis, vel iusticię eius, qui non erant retenti per
commune rectum Comitatus, vel hundredi, vel per appellationem, essent quieti, et illi
qui per commune rectum sunt retenti, si plegios inuenire possunt standi ad rectum, si
quis aduersus eos loqui voluerit, liberentur; sin autem iuramentum præstant standi
ad rectum, si quis aduersus eos loqui voluerit, per tantum liberentur: et illi, qui per ap-
pellationem sunt retenti pro quacunque turpi causa, si plegios standi ad rectum inue-
nire possunt, vt plenum inde fiat, liberentur: et illi, qui vthlegati sunt, per commune re-
ctum sine appellatione, per iusticias redeant ad pacem, ita quòd plegios inueniant stan-
di ad rectum, si quis versus eos loqui voluerit, si autem per appellationem *rectati sunt, *al. retenti*
si fecerint pacem cum aduersarijs suis, redeant ad pacem: et omnes illi, qui retenti sunt
per appellationem eorum, qui se malefactores esse cognoscunt, liberentur quieti, et illi
malefactores, quibus pro suis probationibus concessa sunt membra, et vita, abiurent
terram domini *Richardi*, et abscedant; et illi malefactores, qui sine concessione vitæ et
membrorum alios appellant propria voluntate, in prisone custodiantur, donec ali-
ud inde habeatur consilium. Et præcepit, quòd vnusquisque liberorum hominum
totius regni iuraret, quòd fidem portabit domino *Richardo* regi Angliæ, filio domi-
ni regis *Henrici*, et dominæ *Alienor* reginæ de vita et membris suis, et honore ter-
reno, sicut ligio domino suo, contra omnes homines et fœminas, qui viuere possunt,

& mori,& quòd ei iusticiabiles erunt, & auxilium ei præstabunt ad pacem & iusticiam suam per omnia seruandam. Præterea idem dux Normanniæ reddidit *Roberto* Comiti Leicostriæ omnes terras suas,quas pater illius ei abstulerat, & omnes, quos pater suus exhæredauit,in pristina iura restituit.Illos autem omnes tam clericos, quàm laicos, qui relicto patre suo,illi adhæserunt,odio habuit,& à familiaritate sua alienos fecit:illos verò,qui patri suo fideliter seruierunt, secum retinuit,& multis bonis ditauit. Deinde idē dux transfretauit in Angliā apud Barbeflet Idibus Augusti die Dominica proxima ante assumptionem beatæ Dei genetricis *Mariæ*:& ante eum venerunt in Angliam *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus,& *Henricus* Baiocensis, & *Iohannes* Eboracensis episcopi,expectantes in Anglia illius aduentum.Veneruntq; similiter de Normannia *Balduinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Gilbertus* Rosensis, & *Hugo* Lincolniensis, & *Hugo* Cestrensis episcopi. Dux itaque,& *Iohannes* frater suus cum eo venerunt in Angliam. De quorum aduentu gauisa sunt regna,quia se per illos in meliorem statum reformari sperabant. Et quamuis quidam,perpauci tamen,molesti essent de nece domini regis,solatium tamen illis fuit,quod quidam ait: *Mira canam,sol occubuit, nox nulla secuta est.* Verè nulla nox secuta est post occasum solis.Nam radius solis solium solis tenēs, sole suo iubar lucidius,ac latius spargit. Cùm enim sol à suo solio in solum deciderit, stans tamen eius radius occasum,vel eclipsim nesciens de corpore solari repentè diuisus,& in se solidè reuerberatus sol sole, cuius fuit radius, nulla nubium interpolatione, vel iniuria impediente,multo maior,& lucidior est effectus. Et ne scrupulosum quid animum legentis lædat,præsenti plenius perpendere poterit pentametro:

Sol pater, & radius filius eius erat.

Filius itaq; in immensum crescens patris sui bona opera ampliauit,mala verò resecauit. Nā quos pater exhæredauit,filius in pristina iura restituit: quos pater fugauit,filius reuocauit,quos pater in vinculis tenuit, filius illæsos abire permisit, quos pater causā iusticię diuersis pœnis afflixit,filius causa pietatis refocillauit. Prefatus igitur dux Normāniæ *Richardus* filius *Hērici* regis Angliæ proximo defuncti,venit in Angliā,& dedit *Ioh.* fratri suo Comitatū Moretonij,et comitatū Cornubię,et Dorsetæ,et Sumersetæ,et Comitatū de Notingham,et Comitatū de Derebisire,et Comitatū de Loncastre,et castellū de Merleberge,et de Lutegareshale,cū forestis,& omnibus pertinentijs eorū; & honorem de Walingford,et honorem de Tikehil,et honorem de Haia; & Comitatum de Glocestria cum filia Comitis, & eam fecit illi desponsari statim † *Baldewino* Cantuariensē episcopo prohibente,quia erant consanguinei in quarto gradu,præterea dedit ei le Pec,et Bolesoueres. Sed quædam castella prædictorum Comitatuum,& honorum retinuit dux in manu sua. Præterea idem dux dedit *Andreæ* de Chaueneni filiam *Radulfi* de Dols cum honore castri *Radulfi* in Berria,quę fuerat vxor Comitis *Balduini* de Riuers,& statim fecit eos desponsari apud Saresbiriam in præsentia *Alienor* reginæ,& *Willielmo* Marescallo, filiam Comitis *Richardi* de Striguil, cum Comitatu de Striguil: et *Gilberto* filio *Rogeri* filij *Rainfrai* filiam *VVillielmi* de Loncastre, & *Gaufrido* fratri suo notho, qui quondam fuerat Lincolniensis ecclesiæ electus, Archiepiscopatum Eboraci: quem Canonici Eboracensis ecclesiæ sibi per assensum regis in Archiepiscopum elegerunt. Et quamuis magister *Bartholomæus* Officialis *Huberti VValteri* eiusdem ecclesiæ Decani, & ante electionem & post, appellasset ad præsentiam summi pontificis,eò quòd *Hugo Dunelmensis* ecclesiæ episcopus,& eiusdem ecclesiæ filius specialis,& *Hubertus VValter* eiusdem ecclesiæ Decanus aberant,ad quos prima vox electionis spectabat,tamen prædicti Canonici ab incepeis desistere noluerunt, sed supradictum elegerunt, et sigillis suis confirmauerunt. At episcopo Dunelmensi, & *Huberto VValteri* conquerentibus de transgressione Canonicorum illorum,præcepit dux,quòd omnia Eboracensis ecclesiæ essent in eo statu, quo fuerunt die, qua rex pater suus fuit viuus & mortuus; vnde factum est, quòd iura ecclesiastica Archiepiscopatus Eboracensis redierunt in manum *Huberti VValteri*,& officialium suorum, sicut antea fuerant, et secularia beneficia eiusdem Archiepiscopatus redierunt in custodiam seruientium ducis. Eodem anno obijt *Gaufridus* Eliensis episcopus apud Wintoniam duodecimo Kal.Septembris; et delatus ad Ely, ibidem sepultus, et *Richardus* dux cepit omnes thesauros suos. Præterea idem dux misit episcopos, et Comites, et barones suos per

omnes

omnes thesauros regis patris sui, et totum thesaurum, qui inuentus fuerat in auro et argento, fecit computari, et ponderari, cuius numerum et mensuram longum est enarrare, quia thesaurus ille erat magnus valdè excedens numerum et valentiam centum millia marcarum. Deinde misit seruientes, et balliuos suos per vniuersos portus maris Angliæ, et Normanniæ, et Pictauiæ, et aliarum terrarum suarum, et de vniuersis nauibus fecit sibi eligi, et maiores, et meliores, quæ aptæ erant ad magnum pondus portandum, et quasdam illarum distribuit familiaribus suis, qui crucem Ierosolymitanæ profectionis susceperant, et quasdam illarum ad opus suum retinuit, et fecit illas onerari armis, et victualibus. Deinde idem dux venit Lundonias congregatis ibi Archiepiscopis, episcopis, comitibus, et baronibus, et copiosa militum multitudine in occursum eius, quorum consilio, et assensu ipse dux 3. Nonas Septembris die Dominica festo ordinationis beati *Gregorij* Papæ, die quoque Aegyptiaca consecratus, et coronatus est in regē Angliæ Londonijs apud Westmonasteriū à *Baldwino* Cantuariensi Archiepiscopo, ministrantibus ei in illa coronatione *Waltero* Rothomagensi, *Iohanne* Dublicensi, *Formuli* Treuerensi Archiepisc. et *Hugone* Dunelmensi, et *Hugone* Lincolniensi, et *Hugone* Cestrensi, et *Willielmo* Herefordensi, et *Willielmo* Wigornensi, et *Iohanne* Exoniensi, et *Reginaldo* Bathoniensi, et *Iohanne* Norwicensi, et *Sefrido* Cicestrensi, et *Gilberto* Rofensi, et *Petro* de S. *David*, et de S. *Asaph*, et de Pagor, et *Albino* Fernensi, et *Concordo* Hegdunensi episcopis, et omnibus ferè Abbatibus, et Prioribus, et Comitibus, et Baronibus Angliæ astantib.

Ordo coronationis *Richardi* regis Angliæ.

IN primis venerunt episcopi, & Abbates, & clerici multi induti cappis sericis, præcedentibus eos cruce, ceroferarijs, thuribulis cum aqua benedicta vsque ad ostium thalami regis interioris, & ibi receperunt prædictum *Richardum* ducem, qui coronandus erat, & duxerunt eum in ecclesiam Westmonasterij, vsque ad altare maius cum ordinata processione, & cantu glorioso, & omnis via, qua gradiebantur ab ostio thalami regis, vsque ad altare cooperta erat pannis laneis. Ordo autem processionis talis erat. In prima fronte præcedebant clerici induti portantes aquam benedictam & crucem, & cereos, & thuribulos. Deinde veniebant Priores, deinde Abbates, deinde Episcopi, & in medio illorum ibant quatuor Barones portantes quatuor candelabra aurea, deinde venerunt *Godefridus* de Luci portans pileum regium, & *Iohannes* Marescallus iuxta eum portans duo calcaria aurea magna, & ponderosa; deinde venerunt *Willielmus* Marescallus Comes de Striguil portans sceptrum regale aureum, in cuius summitate est crux aurea, & *Willielmus* patricij Comes de Salesbirie iuxta eum gestans virgam auream habentem in summitate columbam auream. Deinde venerunt *David* frater regis Scotiæ Comes de Huntedū, & *Iohānes* Comes Moretonij frater ducis, & *Robertus* Comes Leicestriæ portantes tres gladios aureos regios sumptos de thesauro regis, quorum vaginæ desuper per totum auro contextæ erant; medius autem illorum ibat Comes Moretonij. Deinde veniebant sex Comites, & sex Barones portantes in humeris suis vnum *saccarium magnū valdè, super quod posita erant regalia insignia, & vestes. Deinde veniebat *Willielmus* de Mandiuillæ Comes Albæ Marliæ gestans coronam auream magnam, & ponderosam lapidibus pretiosis vndique decoratam. Deinde venit *Richardus* dux Normanniæ; & *Hugo* Dunelmensis episcopus ibat à dexteris illius, & *Reginaldus* Bathoniensis episc. à sinistris illius ibat, & 4. barones portauerunt supra eos vmbraculum sericum super 4. lanceas proceras, & omnis turba Comitū et baronum, & militum, et aliorū tam clericorum, quam laicorum sequebatur vsque in atrium ecclesiæ & induti introierūt cum duce vsque in chorum. Cum autem dux ad altare veniret coram Archiepiscopis, Episcopis, & clero, & populo flexis genibus ante altare coram positis sacrosanctis euangelijs, & plurimorum sanctorum reliquijs vt moris est, iurauit, quòd ipse omnibus diebus vitæ suæ pacem, & honorē, atque reuerentiā Deo, & sanctæ ecclesiæ, et eius ordinatis portaret. Deinde iurauit, quòd rectā iustitiā, et æquitatē exerceret in populo sibi commisso. Deinde iurauit, quòd malas leges, et consuetudines peruersas, si quæ in regno suo inductæ sunt, deleret, et bonas leges conderet, et sine fraude, et malo ingenio eas custodiret. Deinde denudauerunt eum totum, exceptis camisia, et braccis. (Camisia autem dissuta erat in scapulis.) deinde calciauerunt eum sandalijs auro contextis; deinde

al. scaccariū

deinde *Balduinus* Cantuariensis Archiepiscopus infundēs oleum sanctum super caput eius vnxit eum in regem in tribus locis, viz. in capite, in pectore, in brachijs, quod significat gloriam, fortitudinem, & scientiam, cum orationibus ad hoc constitutis. Deinde posuit idem Archiepiscopus super caput eius consecratum pannum lineum, & pileum desuper, quod *Godefridus* de Luci portauerat. Deinde induerunt eum vestimentis regalibus. Primò v.... tunica, deinde Dalmatica; deinde tradidit ei idē Archiepiscopus gladium regni ad malefactores ecclesiæ comprimendos, deinde duo Comites calciauerūt ei calcaria, quæ *Iohannes* Marescallus portauerat, deinde indutus est mantea, deinde ductus est ad altare, & ibi prædictus Archiepiscopus prohibuit ei ex parte omnipotentis Dei, ne hunc honorē sibi assumeret nisi in mente haberet supradicta sacramenta, & vota, quæ fecerat inuiolabiliter seruare, & ipse respondit se per auxiliū Dei omnia supradicta seruaturū sine fraude. Deinde ipse cepit coronā de altari, & tradidit eam Archiepiscopo, & Archiepiscopus tradidit ei, & posuit eam super caput illius, quam duo Comites sustinebant propter ponderositatē ipsius. Deinde tradidit ei Archiepisc. sceptrū regale in manu dextra, & virgā regalem in sinistra, & rex sic coronatus ductus est ad sedē suam à prædictis Dunelmensi, & Bathoniensi episc. præcedentibus eos ceroferarijs, & prędictis tribus gladijs. Deinde inchoata est missa Dominicalis, & cùm perueniretur ad Offertoriū, prædicti episcopi duxerunt eum ad altare, & ipse obtulit vnā marcam auri purissimi: talis enim oblatio decet regē in singulis coronationibus suis. & præfati episcopi reduxerunt eum ad sedem suā. Celebrata autem Missa, & omnibus ritè peractis, prædicti duo episcopi, vnus à dextris, & alter à sinistris reduxerunt eum coronatum, & portantem sceptrū in dextra, & virgam regalem in sinistra ab ecclesia vsq; in thalamū suum, præcedēte ordinata processione, vt superius. Deinde reuersa est processio in chorum, & dominus rex deposuit coronā regalem, & vestes regales; & leuiores, coronam & vestes cepit, & sic coronatus venit prandere, & Archiepiscopi, & episcopi sederunt cum eo in mensa vnusquisq; secundū ordinem, & dignitatem suā. Comites autē et barones seruiebant in domo regis, prout dignitates eorū exigebant. Ciues verò Lundonēses seruierūt de pincernaria, et ciues Wintonienses de coquina. Dum autē rex in mensa sederet, venerunt principes Iudæorū deferentes regi munera, sed quia prohibitum erat eis die hesterna, quæ præterijt, ne ad curiam regis die coronationis suæ accederent, plebs superbo oculo, et insatiabili corde irruit in Iudæos, et spoliauit eos, et plagis impositis eiecerūt eos ab atrio regis, inter quos erat Benedictus Iudęus Eboraci, qui cùm à Christianis ita persecutus esset, et vulneratꝰ, vt de vita desperaret, baptizatus est à *Willielmo* Priore ecclesię S. *Mariæ* Eboraci in ecclesia innocentiū, et vocatus est *Willielmus*, et sic euasit mortis periculū, et manus persequentium. Quod cùm ciues Lundonienses audissent, inuaserunt Iudæos ciuitatis, et domos eorum combusserūt, et illos interfecerunt, pauci tamen euaserūt beneficio amicorum suorū Christianorum. In crastino autem coronationis regis misit rex seruientes suos, et comprehendi fecit malefactores illos, qui ciuitatē incenderūt, nō propter Iudæos, sed propter domos, et facultates Christianorū, quas incenderunt, et rapuerunt, et de illis quosdam fecit suspendi, et eodē die fecit rex præfatum *Willielmū*, qui de Iudæo factus erat Christianus, sibi præsentari: et ait illi, tu quis es? et respondens dixit. Ego sum Benedictus Iudęus tuus de Eboraco, et cōuersus rex ad Archiepisc. Cantuariensem, et cæteros, qui dixerant ei prædictum *Benedictū* factum fuisse Christianū, ait illis. Nonne dixistis mihi, quòd ipse Christianus est, et responderunt illi, etiā domine: Et ait illis: quid ergo faciemus de eo? cui Archiepisc. Cantuariensis minùs circumspectè, quàm esset necesse, respondit in spiritu furoris sui, si ille Christianus esse nō vult, homo diaboli sit, debuerat enim respondisse; petimus de eo iudicium Christianorum de se sicut ipse Christianus sit factus, et modò contradicit. Sed quia nō erat, qui resisteret, præfatus *Willielmus* reuersus est ad Iudaicam prauitatē, qui postmodò paruo interlapso tempore obijt apud Northamtoniam, et factus est alienus à communi sepultura Iudæorum, similiter et Christianorū, tum quia factus fuerat Christianus, tum quia ipse sicut canis reuersus ad vomitum, redijt ad Iudaicam prauitatē. Secunda autē die post coronationem suā *Richardus* rex Angliæ recepit homagia sua et fidelitates ab episcopis et abbatibus, et Comitibus, et baronibus Angliæ. quibus expletis, rex exposuit venditioni omnia, quæ habuit, scz. castella, villas, et prædia. Vnde fa-

ctum est, quòd *Hugo* Dunelmensis episcopus emit à rege bonum mannerium suum de Sadberga cum **Wapentac**, & feodis militum pro sexcentis marcis argenti in puram & perpetuam eleemosynam, & hac charta confirmauit.

Charta regis *Richardi* de mannerio de Sadberga vendito Hugoni *Dunelmensi episcopo.*

RIchardus Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ & Aquitaniæ, Comes Andegauiæ Archiepiscopis, episcopis, baronibus, vicecomitibus, & omnibus balliuis, & ministris totius Angliæ, salutē. Sciatis nos dedisse, & concessisse, & præsenti charta confirmâsse Deo, & beato *Cuthberto*, & ecclesiæ Dunelmensi, & *Hugoni* Dunelmensi episcopo charo, consanguineo nostro, & successoribus eius in puram, & perpetuam eleemosynam pro anima patris nostri, & antecessorum & successorum nostrorū, & pro salute nostra, & hæredum nostrorum, & pro stabilitate, & incremento regni nostri mannerium nostrum de **Sadberge** cum **Wapentac** ad idem mannerium pertinente, & cum omnibus alijs rebus ad illud pertinentibus, tam in hominibus, quàm in terris cultis, & incultis, in vijs, & semitis, in pratis, & pasturis, in stagnis, & molendinis, in aquis, & piscarijs, & seruitium *Petri Caron*, & hæredum suorum de feodo vnius militis de **Setune**, & de **Ouitune**, & seruitium *Thomæ* de **Amundeuille**, & hæredum suorum de feodo vnius militis de Cottona, & de **Treisord**, & seruitium filij *Godefridi Baardi*, & hæredum suorum, de feodo duarum partium vnius militis de **Mideltun**, & de **Herteburne**, quas terras de nobis tenebant inter Tinam & Teisam, cum omnibus alijs rebus ad prædicta feoda pertinentibus in * Escambrum, pro seruitio feodi trium militum, quod *Philippus* de Kimba de ipso episcopo in **Lincolnsire** tenebat, & pro feodo duorum militū, quòd *Gerardus* de Camuile de eodem tenebat ibidem. Et pro feodo vnius militis, quòd *Baldwinus Wac*, & filius *Rogeri* de Oseuile ibidē de eodem tenebant. Quare volumus & præcipimus, quòd prædictus *Hugo* Dunelmensis episcopus, & successores sui prædicta duo feoda militū, & duas partes feodi vnius militis cum prædicto mannerio de **Sadberge** & Wapentacco sicut prædictum est, teneant, habeant, & possideant liberè, & quietè, & honorificè cum omnibus rebus ad ea pertinentibus in bosco & in plano, cum socco, & sacca, & tol, & them, & infangenthef, & cum omnibus alijs libertatibus, & liberis consuetudinibus, & cum placitis ad coronam pertinentibus, sicut nos ipsi in propria manu nostra habebam⁹: & sicut ipse episcopus habet, & tenet alias terras suas, et feoda militum in episcopatu suo, et vt tam ipse episcopus, quàm successores sui disponant de hominibus, et terris ad idem mannerium pertinentibus, ad libitum suum, et voluntatē sicut de alijs hominibus, et terris suis in eodem episcopatu suo faciunt. His testibus *Baldwino* Cantuariensi Archiepisc. *Waltero* Rothomagensi, *Iohanne* Dublinensi Archiepisc. *Reginaldo* Bathoniensi, *Hugone* Lincolniensi, *Iohanne* Norewicensi, *Hugone* Couentrensi, *Sefrido* Cicestrensi, *Gilleberto* Rofensi, *Iohanne* Exoniensi episco, Domino *Iohanne* fratre domini regis, *Willielmo* de Mādeuilla Comite de **Exesse**, *Roberto* Comite de **Leicestre**, *Hamelino* Comite de **Waren**, *Waleranno* Comite de **Warewic**, *Willielmo* Comite de **Arundel**, Richardo Comite de **Clare**, *Willielmo* Comite de **Saresbiri**, *Rogero Bigoto*, *Willielmo* Marescallo domino de Striuil. Datū anno primo regni nostri, 18. die Septembris apud **Eatingert** per manū *Willielmi* de longo campo Cancellarij nostri. Præterea idem episcopus dedit prænominato regi * marcas argēti pro Comitatū Northūbriæ habendo in vita sua cum castellis et alijs pertinētijs suis. Deinde venit rex ad abbatiam, quæ dicitur **Pipewell**, et congregatis ibi *Baldwino* Cantuar. Archiepis. et *Waltero* Rothomagensi Archiepisc. et *Iohanne* Dublinensi Archiepisc. et *Formale* Triuerensi Archiepisc. et *Hugone* Dunelmensi episc. et *Hugone* Lincolniensi episc. et *Hugone* Cestrensi episc. et *Iohanne* Northwicensi episc. et *Iohanne* Eboracensi episc. et *Iohanne* Exoniensi episc. et *Willielmo* Herefordensi episc. et *Willielmo* Wigorniensi episc. et *Reginaldo* Bathoniēsi episc. et *Gilleberto* Rofensi episc. et *Sefrido* Cicestrensi episc. et *Henrico* Baiocensi episc. et *Petro* episcopo de S. *Dauid* in Wallia, et *Albino* Fernensi episcopo, et *Concorde* Hegilonensi episcopo, et Abbatibus, et Prioribus ferè totius Angliæ; idem rex dedit

al. Escambium

10 20 30 40 50

Godefrido de Luci episcopatum Wintoniensem, & *Richardo* thesaurario Eliensi Archidiacono, episcopatum Lincolniensem, & *Willielmo* de Longo campo Cancellario suo, episc. Eliensem, & *Huberto Walteri* decano Eboraci, episcopatum Salesbiriẽsem, & abbatiam de Seleshi, *Rogero* eiusdem abbatiæ Priori, & abbatiam de Glastingbiri, *Herico* de Soilli Priori de Bermundesaia, & *Gaufrido* fratri suo quondam Lincolniensi electo Archiepiscopatum Eboracensem, & *Henrico* fratri *Willielmi* Marescalli, decanatum Eboracensis ecclesiæ, & *Bucardo* de Puteaco nepoti *Hugonis* Dunelmẽsis episcopi, thesaurariam Eboracensis ecclesiæ. Et *Willielmo* de Chuneli, Archidiaconatum de Richmund; & *Willielmo* de S. *Maria* ecclesia præbendam, quæ fuit *Walteri Huberti* in ecclesia Eboraci, & decanatũ S. *Martini* Lundoniæ. Cùm igitur *Baldwinus* Cantuar. Archiepiscopus vidisset Archiepiscopatum Eboracensem datum fuisse præfato *Gaufrido*, calumniatus est consecrationem illius, & prohibuit ei ne ipse ab alio, quàm ab eo consecrationem, seu sacerdotalem ordinem susciperet, & super hoc appellauit ad dominum Papam, & coram rege, & vniuersis episcopis, & clero, & populo chartam *Willielmi* regis *Bastardi*, in qua continebatur controuersia, quæ olim vertebatur inter Cantuariensem, & Eboracensem ecclesiam super Primatia Angliæ, & quibusdam alijs dignitatibus protulit. In charta autem illa continebatur, quòd *Thomas* tunc temporis Archiepiscopus Eboracensis ordinem sacerdotalem, & episcopalem consecrationem suscepit de manu *Lanfranci* tunc temporis Cantuariensis Archiepiscopi, & totius Angliæ primatis, & ei canonicam obedientiam fecit, & ad concilia sua cum Lindisfarnensis ecclesiæ episcopo, & cæteris suffraganeis suis venit, & ei reuerentiam omnem sicut primati suo exhibuit. Charta autem illa testabatur hæc omnia supradicta facta fuisse coram rege *Willielmo* in generali concilio apud Lundonias per definitiuam sententiam ab *Alexandro* Papa secundo prolatam. In sequenti verò die *Iohannes* electus Candidæ casæ consecratus est in episcopum à *Iohanne* Dublinensi archiepiscopo apud Pipewell, decimo quintò Kalendarum Octobris die Dominica. In eodem verò concilio dominus rex constituit *Hugonem* Dunelmensem episcopum, & *Willielmum* Comitem Albemarliæ summos iusticiarios Angliæ, & associauit eis in regimine regni *Willielmũ* Marescallum, & *Gaufridum* filium *Petri*, & *Willielmum Bruueræ*, & *Robertum* de Wihtefeld, & *Rogerum* filium *Remfridi*. *Gaufridus* verò Eboracensis electus statim murmurauit contra *Henricum* fratrem *Willielmi* Marescalli, & *Bucardum* nepotem *Hugonis* Dunelmensis episcopi, & *Willielmum* de S. *Maria* ecclesia, & *Rogerum* electum Abbatiæ sancti *Germani* de Selebi: quibus rex supradictos honores dederat, & iurauit, quòd donatio illa regis non staret nisi de consensu, & voluntate illius. Vnde rex iratus dissaisiauit eum de Archiepiscopatu Eboraci, & facta est inter regem, & illum discordia grauis, adeò quòd etiam rex dissaisiauit eum de omnibus tenementis suis citra mare, & vltra. Sed paulò pòst prædictus Eboracensis electus recepit ordinem sacerdotalem à *Iohanne* episcopo Candidę casæ suffraganeo suo mense Septembris Sabbato *quarto Kalendarum apud Suuelle. Interim *Richardus* rex Angliæ missis nuncijs suis ad *Clementem* Papam, obtinuit ab eo literas patentes, vt quoscunque ipse vellet dimittere ad terras suas custodiendas, essent quieti à captione crucis, & ab itinere Ierosolymitano, vnde ipse sibi inæstimabilem acquisiuit pecuniam. *Henricus* autem frater *Willielmi* Marescalli, cui rex dederat decanatum Eboracensis ecclesiæ venit vsque Burhtun in Lindesia, & ibi suscepit ordinem subdiaconi, & diaconi in vna die à *Concorde* Hegdunensi episcopo. Cúmque *Henricus* idem Eboracum veniret, cum literis regis ad recipiendum decanatum, non inuenit, qui eum in stallum decani mitteret. Dicebant enim clerici Eboracensis ecclesiæ, quòd nullus præter Archiepiscopum debuit mittere eum in stallum decani. Sed *Hamo* Eboracensis ecclesiæ præcentor misit eum in stallum præbendæ, quam rex ei dederat. Cùm autem *Bucardus* de Puteaco Archidiaconus Dunelmensis, cui rex thesaurariam Eboracensis ecclesiæ dederat, venisset cum literis regis *Hamoni* præcentori directis, vt prædictum *Bucardum* in stallum mitteret: noluit mandatis regis obedire. Dicebat enim quòd *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus ipsi prædictam thesaurariam dederat, et quòd rex *Henricus* illi ipsam confirmauerat, et super hoc ad sedem Apostolicam appellauit, et sic vterque fraudatus à suo desiderio recessit. Eodem anno *Formator* Treuerensis Archiepiscopus obijt in Anglia apud

*al. quatuor temporum

10 20 30 40 50

apud Northampton. Eodem anno mense Septembris homines Londonienses, & cęteri multi, qui de diuersis regnis per naues iter Ierosolymitanum arripuerant, obsederunt in Hispania ciuitatem quandam Sarracenorū, quæ dicitur Siluia, & ceperunt eam: & deiectis Sarracenorum spurcitijs legem Christianam ibi in perpetuū tenendam statuerunt, & Ecclesiam in honorem Dei, & beatæ Dei genetricis *Mariæ* fabricauerunt, & à vicinis Episcopis dedicari fecerunt, & clericum quendam Flandrensem, qui cum eis venerat fecerunt consecrari in Episcopum eiusdem ciuitatis, & tradiderunt eam *Sancio* regi Portugalensi.

EOdem anno *Godefridus* de Luci Wintoniensis Episcopus emit à *Richardo* rege Angliæ duo maneria optima videlicet Weregraua, & Menes olim pertinentia ad Episcopatum Wintoniensem, vt dicebatur; & *Samson* abbas de sancto *Edmundo* emit ab eo manerium, quod dicitur Milde Hala pro mille marcis, quod de antiquo iure dicebatur pertinere abbatiæ sancti *Edmundi*. Cęteri autem omnes quicunque volebant, emerunt à rege sua, & aliena iura, vnde rex maximam sibi acquisiuit pecuniam. *Galfridus* verò Eboracensis electus venit Eboracum, & cum solenni processione receptus est à clero & populo. Venerunt etiam Eboracum *Henricus* frater *Willielmi* Marescalli, cui rex decanatum Eboracensis Ecclesiæ dederat, & *Bucardus* nepos *Hugonis* Dunelmensis Episcopi, cui rex thesaurariam Eboracensis Ecclesiæ dederat; sed Eboracensis Archiepiscopus noluit eos recipere, neque in stallos mittere; dicens quòd non mitteret eos in stallos, donec electio sua confirmata esset à summo Pontifice. Eodem anno mense Octobris *Henricus* dux Saxoniæ gener *Henrici* regis Angliæ redijt in Saxoniam terram suam, & magno congregato exercitu, inuasit eos, quibus Imperator terram suam dederat, & expugnauit eos, & plusquam triginta castella obtinuit. Eodem anno mense Nouembris *Willielmus* de Mandeuilla Comes Albemarliæ obijt in Normannia apud Rothomagum, & *Hugo* de Puteaco nepos *Hugonis* Dunelmensis episcopi Comes de Bahr supra Secanam obijt apud * Adet, & sepultus est in loco, qui dicitur Galilæa apud Dunelmum. Eodem * mense *Rothrodus* Comes de Pertico, & alij nuncij *Philippi* regis Franciæ venerunt in Angliam ad *Richardum* regem Angliæ dicentes, quòd rex Franciæ in generali concilio Parisijs iurauerat tactis sacrosanctis Euangelijs, & omnes principes regni sui, qui crucem Domini susceperant, quòd Deo volente, immutabiliter erunt apud Vizeliacum ad clausum Paschæ: inde Ierosolimam ituri; & in testimonium illius sacramenti rex Franciæ misit regi Angliæ chartam suam, petens ab eo, vt ipse & Comites, & barones sui facerent illi simili modo securum, quòd ad eundem terminum essent apud Vizeliacum. Hinc factum est, quòd *Richardus* rex Angliæ, & Comites, & barones sui, qui crucem susceperant in generali concilio constituti apud Londonias, iurauerunt tactis sacrosanctis Euangelijs, quòd per auxilium Dei immutabiliter venirent Vizeliacum in clausum Paschæ, parati inde iter Ierosolymitanum arripere; & prædictus Comes de Pertico, & cæteri nuntij regis Franciæ hoc idem iurauerunt in animam regis Franciæ coram rege Angliæ in concilio illo, & *Willielmus* Marescallus, & quidam alij hoc idem iurauerunt in animam regis Angliæ coram nuntijs regis Franciæ in eodem concilio, & misit inde chartam suam regi Franciæ. Eodem anno *Sibilla* regina Ierosolymæ reddidit *Saladino* Scaloniam pro liberatione *Guidonis* de Lizinant mariti sui, & *Saladinus* permisit eum liberum, & absolutum abire, & inuenit ei saluum conductum vsque ad ciuitatem Tyri. Quò cùm venisset, *Conradus* Marchio non permisit illum intrare. Rex itaque ille non habens in ciuitate vbi caput suum reclinaret, extra vrbem Tyri in tentorijs remansit. Confluebant ergo ad eum Templarij, & Hospitalares, & omnes Christiani, qui propter metum Paganorum dispersi erant in regione illa, & adhæserunt illi sicut domino, & regi suo. Deinde *Guido* rex per consilium *Heraclij* Patriarchæ Ierosolymæ, & illorum qui cum eo erant profectus est vsque ad ciuitatem Acon, & obsedit eam in loco, qui dicitur le Turun, mense Augusti in octauis Assumtionis sanctæ *Mariæ*, videlicet vndecimo Kalendarum Septembris, & quia rex modicum habebat exercitum, Pagani qui in ciuitate Acon erant, non clauserunt portas ciuitatis, neque die neque nocte, sed ibant, & reuertebantur cum camelis suis attrahentes victualia, & alia, quæ erant illis necessaria. Tertia autem die sequenti applicuerunt apud Acon *Robertus* Comes de

al. Acle
al. anno

de * *Arues*, & *Philippus* Beluacensis Episcopus frater eius, & Comes *Airardus* de Breines, & *Nakis* de Auenneis, & *Landegraua* de Alemannia, & alij Christiani peregrini multi, de quorum aduentu rex, & omnes, qui cum eo erant, gauisi sunt gaudio magno valdè. *Saladinus* igitur magno congregato exercitu, venit prope exercitum Christianorum, & commisit cum eis prælium feria quarta post festum sancti *Michaëlis* in planitie inter Accon, & Casale Episcopi, in quo prælio *Saladinus* confectus fuit, & fugatus, ita quòd ipse omnia tentoria sua reliquit Christianis, & amisit de melioribus militiæ suæ partem vnam, & Christiani magnam partem suorum perdiderunt. Postmodum *Saladinus* recuperauit super gentem Christianam propter peccata eorum, ita quòd Christiani vsque ad castra sua repulsi sunt, & *Girardus* de **Bedeforde** summus magister Templi, & Marescallus Templi cum fratribus duodeuiginti, qui optimè se continuerant, * ibi interfecti fuerunt; & aliam etiam amiserunt Christiani militiam vsque ad milites quadraginta, & centum turcoplos. *Saladinus* autem primogenitum suum * *Mirsalim*, & nepotem suum *Tekebedin*, & *Migemal* senescallum suum perdidit, & centum de melioribus militiæ suæ, & multos alios, quorum non erat numerus. Et feria quarta venit iterum *Saladinus* cum exercitu suo, & cùm Christiani vellent cum eo congredi, velociùs retulit pedem; & tertia die sequenti castra sua mouit, & vsque ad locum, qui dicitur Safran, diuertit, & exercitus eius occupauerat omnem locum à Casali Episcopi vsque ad Docum, quoniam ex quo *Saladinus* natus fuit; nunquam antea tantum exercitum congregauit. Nam de tota terra sua nullus remansit aptus ad bellum, qui non fuerit in illo exercitu adunatus. Nec credo, quòd aliquis vnquam tantam, tamque bonam aliquando alicubi militiam viderit Christianorum, quantam ibi videre posset. Et post peractum bellum venerunt quingenti milites Christiani optimi, & decem millia hominum pugnatorum, & armis omnibus instructorum. Et eodem anno applicuerunt ibi naues, & burciæ plusquam quingentæ, exceptis galeis, & cursorijs, quæ multæ fuerunt, & statim reuertebantur in Apuliam, vt plus afferrent, videlicet homines, & victualia. Naues autem Teuthonicorum, & Dacorum remanserunt apud Accon ad comburendum. Non habebant enim ibi Christiani vnde cibos suos coquerent, nisi de nauibus, & ex his, quæ naues attulerant. Et est notandum, quòd ciuitas Accon obsessa erat in hunc modum. *Guido* rex Hierosolymæ cum regina vxore sua, & duabus filiabus suis hospitatus est in Turono subtus versus mare, versus caput montis, & *Heraclius* Patriarcha, & *Galfridus* frater regis erant cum eo; tota verò maritima, quà itur ad Cayphas, Pisani castra metati sunt, ita quòd nullus ex illa parte à ciuitate exire poterat: et ex alia parte * Turoni vbi sedet Maconiatum, id est Lamahumheriæ Sarracenorum; ibi dominus *Landigrauus*, & dominus *Iacobus* de Auennis, omnésque Teutonici, & Ianuenses castra posuerunt. Postea Templum cum gente sua hospitatum est. vbi fuerant horti, & cisternæ Latinorum. Hospitale cum fratribus, & familia sua ibi castra posuit, vbi erat hortus, & terra eiusdem Hospitalis. Ex alia parte vsque in mare hospitati sunt *Conradus* Marchio, & multi de vltramontanis, vsque ad montem Musardum. Et Comes *Robertus* de Druis, & Episcopus Beluacensis, & Comes *Airardus* de Brene, & Franci, & Campani cum gentibus regis morabantur ibi, iuxta Turonum prope villam; et Archiepiscopus Pisanus, et Archiepiscopus de Nazareth, et Archiepiscopus de Besenzun, et Archiepiscopus de Arleblanc, et Archiepiscopus de monte regali erant ibi cum eis. Deinde Christiani fecerunt vnum fossatū magnum à mari vsque in mare, vbi erat fossatum Templi inter se, et exercitum Paganorum; et aliud fossatum fecerunt inter se, et Accon; ita quòd nullum ab eis, qui erant in Accon, timebant insultum: et nullus Paganorum egredi potuit de Accon, nisi per manus illorum; et Ingennia Christianorum, et perariæ eorum retrò fossata erant, ita quòd nullus poterat eis nocere ex parte aduersa; et Christiani ibi erant expositi ventis, et imbribus, nullas habentes domos, vel tuguria, quibus operirentur. Nec inde si iurassent moueri poterant, sed ibi oportebat eos viuere aut mori. Et vt dictum est, ita obsederunt Accon ex omni parte, vt nullus omnino posset ab ea exire. Et de die in diem faciebant insultum in eam. Hæc contra ex vna parte Christianorum erat Accon plena Paganis bellicosis, et ex alia parte eorum erat *Saladinus* cum exercitu suo magno. Et in veritate

Marginal notes: al. Drues; al. vbi; al. Mirasalim; al. Toroni

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

veritate dico, quòd nulli vnquam Christiani in tali, vel tanta fuerunt expectatione, & nulla poterant ei deferri victualia nisi per mare. Oratio autem sine intermissione fiebat pro eis ab Ecclesia ad Dominum. Eodem anno mense Octobris *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit *Godefridum* Wintoniensem, & *Williel-mum* Eliensem, & *Hubertum* Salesbiriensem, & *Richardum* Londoniensem Episcopos. Eodem *mense *Resus*, filius *Griffini* regulus de Suthwales venit in Angliam, vsque Oxenforde per conductum *Iohannis* Comitis Moretonij fratris regis, & quia rex Angliæ noluit occurrere illi, sicut rex pater suus solebat, indignatus est valdè, & reuersus est in terram suam sine allocutione regis. Eodem anno mense Nouembris *Iohannes* Anagninus Cardinalis missus à latere domini Papæ ad dirimendam litem, quæ erat inter *Baldewinum* Cantuariensem Archiepiscopum, & monachos sanctæ Trinitatis Cantuariæ, applicuit in Anglia apud Doure, & prohibitum est ei ne ipse vlteriùs procederet, nisi per mandatum regis; & ille ibidem remansit, donec dominus rex misit pro illo. Interim dominus rex venit Cantuariam, & fecit pacem & finalem concordiam inter *Baldewinum* Cantuariensem Archiepiscopum, & monachos suos in hunc modum: videlicet, quòd *Rogerus* le Norreis, quem prædictus Archiepiscopus contra voluntatem Monachorum Priorem fecerat in Ecclesia Cantuariensi, deponeretur; & capella, quam idem Archiepiscopus in suburbio contra voluntatem monachorum cõstruxerat, prosterneretur; & prædicti monachi facerent eidem Archiepiscopo obedientiam, & professionem, sicut prædecessoribus suis facere consueuerunt. Et factum est ita, & dominus rex ad petitionem Cantuariensis Archiepiscopi, dedit prænominato Priori deposito abbatiam de Euesam, & factus est inde abbas. Archiepiscopus autem constituit Priorem in Cantuariensi Ecclesia consilio regis, & consensu capituli. Sed monachi Cantuarienses deposuerunt eum post mortem eiusdem Archiepiscopi. Archiepiscopus verò interim construxit Ecclesiam apud Lamhee ex opposito Westmonasterij, & præbendas, quas assignauerat in capella, quam fecerat in suburbio ciuitatis Cantuariæ, assignauit in Ecclesia illa noua, quam construxit apud Lamhee. Huic autem paci, & finali concordiæ inter Archiepiscopum, & monachos suos factæ interfuerunt *Richardus* rex Angliæ, & *Alienor* regina mater eius, & *Walterus* Rothomagensis, & *Iohannes* Dublinensis Archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis, & **Iohannes* Northwicensis, & *Iohannes* Salesbiriensis, & *Godefridus* Wintoniensis, & *Gillebertus* Rofensis, & *Reginaldus* Bathoniensis, & *Hugo* Couentrensis, & *Hugo* Lincolniensis, & *Wil-lielmus* Wigorniensis Episcopi, & abbas sancti *Augustini* Cantuariensis, & *Benedictus* abbas de Burgo, & *Sampson* abbas de sancto *Edmundo*, & abbas de Bello, & abbas de Westmonasterio, & *Guarinus* abbas de sancto *Albano*, & alij abbates, & Priores multi, qui omnes sigilla sua apposuerunt scripto illi, in quo supradicta continebatur concordia. Deinde misit rex pro *Iohanne* Anagnino Cardinali, qui Cantuariam veniens, & cum solemni processione receptus molestè tulit, quòd in absentia illius pax facta fuit inter Archiepiscopum Cantuariensem, & monachos suos. Eodem anno mense Nouembris *Gaufridus* Eboracensis electus, vnà cum baronibus Eboracensis scyræ, & Vicecomite Eboraci per mandatum domini regis perexit, vsq; ad aquam de Twede, & ibi recepit *Willielmum* regem Scottorum, & exhibuit ei honorem debitum, & securum conductum vsque ad regem Angliæ. Venit igitur Cantuariam *Willielmus* rex Scottorum mense Decembris ad regem Angliæ, & fecit ei homagium pro dignitatibus suis habendis in Anglia, sicut *Malcolmus* frater suus habuit. Et *Richardus* rex Angliæ reddidit ei castellum de Rokesburh, & castellum de Berwic libera, & quieta, & eum, & omnes hæredes suos clamauit liberos, & quietos ab ipso, & regibus Angliæ in perpetuum de omni ligantia, & subiectione de regno Scotiæ, et pro hac redditione castellorum suorum, et pro quieta clamantia fidelitatis, et ligantiæ de regno Scotiæ, et pro charta *Richardi* regis Angliæ inde habenda, *Willielmus* rex Scottorum dedit *Richardo* regi Angliæ decem millia marcarum esterlingorum. Vndè *Richardus* rex Angliæ fecit ei chartam suam in hac forma.

*al. anno

*al. Hubertus

Charta

Charta Richardi regis Angliæ de libertatibus Willielmo Scottorum regi concessis.

RIchardus Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ archiepiscopis, episcopis, abbatibus, Comitibus, & baronibus, iustitiarijs, et vicecomitibus, et omnibus ministris et fidelibus suis totius Angliæ, Salutem. Sciatis nos carissimo consanguineo nostro Willielmo eadem gratia regi Scottorũ reddidisse castella sua Rokesburh, & Berewic tanquam eius propria iure hæreditario ab eo, & hæredibus suis in perpetuum possidenda. Præterea quietauimus ei omnes conuentiones, & pactiones, quas bonæ memoriæ pater noster Henricus rex Angliæ per nouas chartas, & per captionem suam extorsit, ita videlicet vt nobis faciat integrè, & plenariè, quod rex Scottorũ Malcolmus frater eius antecessoribus nostris de iure fecit, & de iure facere debuit. Et nos faciamus ei quicquid antecessores nostri prædicto Malcolmo de iure fecerunt, & facere debuerunt, scilicet in conductu veniendo ad curiam, & redeundo à curia, & in morando in curia, & in procurationibus, & in omnibus libertatibus, & dignitatibus, & honoribus eidem iure debitis, secundum quod recognoscetur à quatuor proceribus nostris ab ipso Willielmo rege electis, & à quatuor proceribus illius à nobis electis. Si autem fines, siue marciæ regni Scotiæ aliquis nostrorum hominum, postquam prædictus Willielmus rex à patre nostro captus fuerit, vsurpauerit absque iudicio, volumus, vt integrè restituantur, & ad eum statum reducantur, quo erant ante eius captionem. Præterea de terris suis, quas haberet in Anglia, seu dominicis, seu feudis, scilicet in Comitatu Huntendoniæ, & in omnibus alijs: in ea libertate, & plenitudine possideat, & hæredes eius in perpetuum, qua Malcomus possedit vel possidere debuit, nisi prædictus Malcolmus, vel hæredes sui aliquid postea infeodauerint: Ita tamen quòd si qua postea infeodata sunt, ipsorum feodorum seruitia ad eum, vel hæredes eius pertineant. Et si quid pater noster prædicto Willielmo regi Scotiæ donauerit, ratum & firmum habere volumus: Reddidimus etiam ei ligantias hominum suorum, & omnes chartas, quas dominus pater noster de eo habuit per captionem suam. Et si aliquæ aliæ fortè per obliuionem retentæ, aut inuentæ fuerint, eas penitus viribus carere præcipimus. Ipse autem ligius homo noster deuenit de omnibus terris, de quibus antecessores sui ligij homines antecessorũ nostrorum fuerunt, & fidelitatem iurauit nobis, & hæredibus nostris testibus his: Baldewino Cantuariensi Archiepiscopo, & Waltero Rothomagensi Archiepiscopo, & Hugone Dunelmẽsi, & Iohanne Northwicensi, & Huberto Saresbiriensi, & Hugone Lincolniensi, et Godefrido Wintoniẽsi, et Gilleberto Rofensi, & Reginaldo Bathoniensi, et Hugone Couetrensi, et Willielmo Wigorniensi episcopis et Alienor matre regis, et Iohanne Comite Moretonij fratre regis, & multis alijs. Eodem die ibidem videlicet apud Cantuariã, Hugo Dunelmensis, & Hubertus Saresbiriensis episcopi appellauerunt contra Galfridũ Eboracẽsem electũ ad præsentiam domini Papæ corã prædicto Cardinali, et supradictis archiepiscopis, & episcopis volentes probare quòd illius electio stare non debuit, quia ipsi, ad quos prima vox eligendi spectabat, non interfuerunt electioni illius. Et Bucardus Eboracensis ecclesiæ thesaurarius, et Henricus eiusdem ecclesiæ decanus appellauerunt contra eundem Eboracensem electũ ad præsentiam domini Papæ, dicentes ipsum non fuisse canonicè electũ, tum quia homicida erat, tũ quia erat in adulterio genitus, & de scorto natus. Sed quamuis hæc omnia obijcerentur illi, tamẽ prædictus Iohannes Anagninus cardinalis Apostolicæ sedis legatus electionem suã confirmauit. Deinde Richardus rex Angliæ dedit Iohanni Comiti Moretonij fratri suo in augmentum Comitatũ Cornubiæ, et Comitatũ Deuoniæ, & Comitatum de Dorsete, & Comitatum de Summersete. Præterea idem rex Angliæ dedit matri suæ Alienor totũ dodarium, quod Matildis regina vxor Henrici regis senioris habuit, et totum dodariũ quod Alicia regina vxor regis Stephani habuit, et totum dodariũ, quod Henricus rex Angliæ, filius Matildis Imperatricis maritus eius ei dedit. Et ipse rex Richardus 5. die Decembris feria tertia recessit à ciuitate Cantuariæ, et perrexit inde vsq; Douere ad transfretandum, vbi multæ naues conuenerant per mandatũ illius de diuersis partibus Angliæ. In crastino autẽ aduẽtus sui ad Doroberniã, Rogerus electus abbatiæ S. Germani de Selebi, recepit apud Doroberniam die S. Nicholai benedictionem suã ab Hugone Dunelmensi episcopo per præceptũ regis, contra prohibitionem Galfridi Eboracensis electi. Videns igitur Galfridus Eboracensis electus, quòd nisi mediante pecunia, ipse amorem regis fratris sui nullatenus habere possit, promisit ei tria millia librarum esterlingorum pro amore eius habendo; & rex reddidit ei Archiepiscopatum Eboracensem, & charta sua confirmauit, et reddidit ei omnes

ei omnes Laïcos feodos, quos Henricus *rex pater suus illi dederat citra mare, & vltra; scilicet in Anglia villam de Vicumba cum pertinentijs suis, & in Normannia Comitatum de Giffardi, & in Andigania honorem de Blaugi cum pertinentijs suis. Et idem rex clamauit Deo, & sancto* Petro *Eboraci, & eidem* Galfrido *Eboracensi electo, & omnibus illi successuris in Archiepiscopatu Eboracensi: omnes terras suas, & canonicorum suorum in Eboracensi, & in* **Notingham** *sira quietas in perpetuum de reguardo forestæ, & ab omnibus alijs exigentijs, & grauaminibus forestæ, & forestariorum, & liberam potestatem eis dedit, & charta sua confirmauit licentiam capiendi venationes per omnes prebendas suas in Eboracensi, & **Notingham** sirijs. Praterea* Hugo *Dunelmensis Episcopus,* Hubertus *Salesbiriensis Episcopus, &* Henricus *Eboracensis Ecclesiæ decanus, &* Bucardus *eiusdem Ecclesiæ thesaurarius per præceptum regis remiserunt appellationes, quas fecerant contra Eboracensem electum, & ipse Eboracensis electus ad petitionem regis confirmauit prædicto* Henrico *decanatum Eboraci, &* Bucardo *thesaurariam, &* Hugoni *Dunelmensi Episcopo confirmauit omnia priuilegia sua, & conuentiones, quæ fuerunt inter Episcopum, &* Rogerum *Eboracensem Archiepiscopum, promittens quòd hæc omnia confirmaret sigillo consecrationis suæ. Deinde* Richardus *rex Angliæ, vndecimo die Decembris feria secunda transfretauit à Dorobernia vsque ad Caleis in Flandriam; & venit illuc obuiam illi* Philippus *Comes Flandriæ, & cum gaudio suscipiens perduxit illum in saluo conductu vsque Normanniam. Transfretauerunt etiam cum rege* Iohannes *Anagninus Cardinalis, &* Walterus *Rothomagensis Archiepiscopus, &* Henricus *Baiocensis, &* Iohannes *Eboracensis Episcopi: &* Hugo *Dunelmensis, &* Willielmus *Eliensis, Episcopi, remanserunt in Anglia summi iustitiarij. Quibus rex associauerat ante recessum suum* Hugonem Bardolf, *&* Williemū *Marescallum, &* Galfridū *filium* Petri, *&* Willielmum Bruuere; *& rex tradidit* Willielmo *Eliensi Episcopo cancellario suo vnum de sigillis suis, per quod fieri præcepit mandata sua in regno, et tradidit illi in custodia turrim Londoniarum: Et tradidit* Hugoni *Dunelmensi Episcopo castellum de* **Windesouers** *cum forestis, & Comitatu in custodia. Transfretato itaque rege, statim fit contentio inter prædictos Dunelmensem, & Eliensem episcopos, quis eorum maior haberetur. nam quod vni placuit, alteri displicuit.* Nam omnis potestas impatiens consortis erit. *Et ne longè petatur exemplum,*

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Eodem anno obijt sine prole Willielmus *rex Siciliæ, ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ, in Sicilia apud Panormum mense Nouembris. Iste* Willielmus *rex Siciliæ longè ante obitum suum dederat* Constantiam, *filiam* Rogeri *quondam regis Siciliæ, amitam suam* Henrico *regi Alemannorum, postea Romanorum Imperatori in vxorem, & constituit eam sibi hæredem in regno Siciliæ successuram, si ipse sine prole decederet; & hoc fecit sacramentis principum regni confirmari. Defuncto itaque rege* VVillielmo, Tancredus *Comes de la Liche consanguineus eius vsurpauit sibi regnum Siciliæ, contra sacramentum fidelitatis, quod fecerat prædictæ* Constantiæ. *Vnde* Henricus *Romanorum Imperator misit in Apuliam exercitum magnum, sub principibus Maguntino Archiepiscopo, &* Henrico *Teste. Qui post multarum ciuitatum combustiones, & oppidorum subuersiones imperfecto negotio domum redierunt. Et post eorum recessum,* Richardus *Comes de Cirne frater reginæ Siciliæ, vxoris* Tancredi *regis, congressus est in bello cum Comite* Rogero *de Andria, ea ratione; quòd ipse auxilium præstiterat regi Alemannorum contra regem* Tancredum: *& cepit eum, & tradidit regi* Tancredo. Ioanna *verò soror* Richardi *regis Angliæ, quæ fuerat vxor* VVillielmi *regis Siciliæ vltimò defuncti, remansit in custodia regis* Tancredi.

ANno gratię 1190. *Richardus* rex Anglię fuit in Normannia apud Burum die Natalis Domini, quę feria secunda euenit: & tenuit ibi solenne festum cum primatibus terrę illius. erat enim Natiuitas illa Dominica proxima post primã coronationem eiusdem *Richardi*. Et post natale Domini prędictus *Richardus* rex Anglię, & *Philippus* rex Francię collocuti sunt ad vadũ sancti *Remigij*: vbi pacem firmam statuerunt inter se, & regna sua; & ipsi eam scriptis commendatam, sacramento, et sigillis suis confirmauerunt, in festo *S. Hilarij*: et archiepiscopi, et episcopi vtriusq; regni in verbo veritatis dixerunt: et Comites et barones regnorũ prestito sacramento iurauerunt, quòd ipsi pacem illam fideliter tenerent, et seruarent illibatam. *Erat itaq; talis forma pacis, quòd vterq; illorum honorem alterius seruabit, et fidẽ ei portabit de vita, & membris, & terreno honore suo. & quòd neuter illorum alteri deficiet in negotijs suis: sed rex Frãciæ iuuabit regem Angliæ ad terram*

ram

ram suam defendendam, ac si ipse vellet ciuitatem suam Parisius defendere, si esset obsessa; & Richardus *rex Angliæ iuuabit regem Franciæ ad terram suam defendendam, ac si ipse vellet ciuitatem suam Rothomagi defendere, si obsessa esset. Comites autem, & barones vtriusque regni iurauerunt, quòd à fidelitate regum non discedent, nec guerram mouebunt villam in terris illorum, quamdiu ipsi fuerint in peregrinatione sua. Et Archiepiscopi, & Episcopi firmiter promiserunt in verbo veritatis, quòd in transgressores huius pacis & conuentionis, sententiam anathematis dabunt.* Præterea prædicti reges statuerunt, quòd si alter illorum decessisset in peregrinatione Ierosolymitana, alter qui vixerit, pecunias defuncti, & gentes habebit ad seruitium Dei faciendum. Et quia ad præfixum terminum Paschæ parati esse non poterant, iter Ierosolymitanum distulerunt vsque ad festum natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*; statuentes, quòd immutabiliter essent apud Vizeliacum. Eodem anno in vigilia Epiphaniæ Domini orta est grauis dissensio inter *Gaufridum* Eboracensem Electum, & *Henricum* eiusdem Ecclesiæ decanum, & *Bucardum* thesaurarium. Cùm enim prædictus electus in tanta solennitate voluisset audire vesperas in Metropolitana Ecclesia, prædictus *Henricus*, & *Bucardus* noluerunt expectare eum, sed vesperas inchoauerunt: Cumq; electus ille venisset in choro, vna cum *Hamone* precentore, & alijs quibusdam eiusdem Ecclesiæ canonicis, vehementer indignatus est, & præcepit, vt tacerent; similiter præcepit præcentor. Decanus autem, & thesaurarius præceperunt, vt cantarent: tamen ad præceptum Electi, & Præcentoris siluerunt omnes; & Electus iterum inchoauit vesperas, & Thesaurarius præcepit omnes cereos extingui; quibus extinctis, & vesperis finitis; Electus conquestus est Deo, & clero, & populo de iniuria, quam Decanus & Thesaurarius ei fecerant; & illos, & ipsam Ecclesiam à celebratione diuini officij suspendit, donec ei inde satisfaceret. In crastino autem cùm omnis populus ciuitatis conueniret more solito ad Metropolitanam Ecclesiam, vt in ea propter diem solennem commodiùs audirent diuinum officium, & Electus ille, & prædicti decanus, & Thesaurarius essent in choro vnà cum Canonicis eiusdem Ecclesiæ ad pacem, & concordiam inter eos faciendam; decanus, & Thesaurarius noluerunt Electo suo aliquam facere satisfactionem de tali, & tanta transgressione: sed superbè locuti sunt contra eum. Vnde populus aduersus eos iratus, cùm in illos irruere vellet, Electus non permisit eos. Illi autem valdè perterriti fugerunt à facie hominum; quorum alter fugit ad tumbam sancti *Williehmi*, & alter recepit se in domo Decani, & Electus excommunicauit eos. vnde factum est, quòd Metropolitana Ecclesia, illo die à diuino cessauit officio. Eodem anno post Purificationem sanctæ *Mariæ Alienor* regina mater *Richardi* regis, & *Alays* soror *Philippi* regis Franciæ, & *Baldewinus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Iohannes* Norwicensis, & *Hugo* Dunelmensis, & *Godefridus* VVintoniensis, & *Reginaldus* Bathoniensis, & *VVillielmus* Eliensis, & *Hubertus* Salesbiriensis, & *Hugo* Cestrensis, Episcopi; & *Gaufridus* Eboracensis electus, & *Iohannes* Comes Moretonij frater regis, transfretauerunt de Anglia in Normanniam per mandatum domini regis: & habito cum illis consilio dominus rex statuit *VVillielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum summum iustitiarium Angliæ: & concessit *Hugoni* Dunelmensi Episcopo iustitiariam à fluuio Humbri, vsque ad terram regis Scotiæ. & fecit *Galfridum* Eboracensem Electum, & *Iohannem* Comitem Moretonij, fratres suos, iurare tactis sacrosanctis Euangelijs, quòd Angliam non intrarent infra tres annos proximò subsequentes, nisi per licentiam illius: tamen deinde relaxauit *Iohanni* fratri suo sacramentum, quod fecerat, & dedit ei licentiam redeundi in Angliam, præstito sacramento, quòd fideliter ei seruiret. Et rex misit in Angliam *Willielmum* Eliensem Episcopum Cancellarium suum ad præparandum sibi, & itineri suo necessaria: & volens exaltare eum super omnes tam clericos, quàm Laïcos regni sui, misit nuntios suos ad *Clementem* Papam, & effecit aduersus eum, quòd ille commisit præfato Cancellario legatiam totius Angliæ, & Scotiæ. Cúmque Cancellarius ille in Angliam veniret, fecit Turrim Londoniarum circundari fossato profundissimo, sperans, quod Tamesis fluuius perinde transiret. Deinde Cancellarius cepit ad opus domini regis de vnaquaque ciuitate Angliæ duos palefridos, & duos summarios de auxilio: & de vnaquaque Abbatia Angliæ vnum palefridum, & vnum summarium:

& de

& de vnoquoque manerio regis vnum palefridum, & vnum summarium. Eodem anno mense *Martij* * 17. Cal. Aprilis, feria sexta ante Dominicam in Ramis palmarum, Iudæi ciuitatis Eboraci numero quingenti viri, exceptis mulieribus, & paruulis incluserunt se in turrim Eboraci, consensu & voluntate custodis turris, & vicecomitis, propter metum Christianorum: quam cùm prædicti vicecomes, & Constabularius repeterent, Iudæi noluerunt illam eis tradere. Vnde factum est, quòd populus ciuitatis, & extranei, qui ad Comitatum venerant, per exhortationem vicecomitis & constabularij, fecerunt impetum vnanimiter in Iudæos. Qui cùm insultum facerent in turrim die & nocte, Iudæi obtulerunt populo pecuniam magnam pro licentia abeundi cum vita: sed noluit populus accipere. Tunc surrexit quidam legisperitus, & ait: Viri Israelitæ audite consilium meum. Melius est, vt nosmet ipsi nos mutuò interficiamus, quàm incidamus in manus inimicorum legis nostræ. Omnes igitur Iudæi, tam viri, quàm mulieres assensum præbuerunt consilio illius: & accedens vnusquisque paterfamilias incipiens a maioribus domus suæ, primò incidit cum nouacula acuta guttura vxoris, & filiorum, & filiarum suarum; deinde totius familiæ suæ, & postremò sui ipsius. Quidam autem illorum proiecerunt interfectos suos extra murum super populum: quidam verò incluserunt interfectos suos in domo regia, & imposito igne combusserunt eos, & domos regis. & illi qui cæteros interfecerant a populo interfecti sunt. Interim quidam Christianorum incendebant domos Iudæorum, & rapinis intendebant, & sic consumpti sunt omnes Iudæi, qui erant in ciuitate Eboraca, & chartæ vniuersorum debitorum combustæ. Eodem anno obijt *Isabel* regina Franciæ, filia Comitis de Henou, antequam *Philippus* rex Franciæ maritus eius iter Ierosolymitanum arriperet. Eodem anno Annuntiatio Dominica euenit in ipso die Paschæ, quòd a multis retrò temporibus non euenit. Interim nuntij regis, quos ipse Romam misit pro Legatia Angliæ, & Scotiæ habenda ad opus *Willielmi* Cancellarij sui, redierunt cum literis domini papæ super eodem negotio. Auctoritate igitur legationis suæ prædictus Eliensis episcopus, Apostolicæ sedis legatus, & domini regis Cancellarius, & totius Angliæ iustitiarius, clerum & populum opprimebat; confundens fasque nefasque: nec erat in toto regno, qui auderet suæ resistere voluntati, nec in verbo. Post Pascha prædictus regis Cancellarius cum magno exercitu venit Eboracum, ad comprehendendum malefactores illos, qui Iudæos ciuitatis destruxerunt: & cognito, quòd per præceptum vicecomitis, & custodis turris hoc factum fuisset, vtrúmque deposuit: & a ciuibus ciuitatis cepit * centum obsides de fide, & pace seruanda regi, & regno, & quod iuri starent in curia domini regis de morte Iudæorum. Deinde idem Cancellarius tradidit *Osberto* de Longocampo fratri suo Comitatum Eboracensem in custodia, & præcepit firmari castellum in veteri castellaria, quod rex *Willielmus Ruffus* ibi construxerat. Milites autem prouinciæ, qui ad rectum noluerunt venire, præcepit comprehendi. Deinde præfatus Cancellarius auctoritate legationis suæ suspendit Canonicos, & vicarios, & clericos ecclesiæ sancti *Petri* Eboraci, quia noluerunt recipere eum cum processione; & ipsam ecclesiam tam diu sub interdicto tenuit, donec Canonici, & vicarij, & clerici ecclesiæ sancti *Petri* venirent ad pedem eius, & campanas eiusdem ecclesiæ in terram deponere fecit. Interim *Richardus* rex Angliæ dedit *Hugoni* Dunelmensi episcopo licentiam repatriandi, qui cum obuiaret Cancellario in villa de **Blie**, & offerret ei literas regis, in quibus concesserat ei rex Iustitiariam a flumine Humbri vsque ad terram regis Scotię in longitudine, & latitudine a mari vsque ad mare; respondit ei Cancellarius se libenter facturum mandatum regis; & duxit eum secum vsque **Suwelle**, & ibi cepit eum, & tenuit, donec reddiderat ei castellum de **Windeshouere**, & cætera quæ rex illi tradiderat in custodia. Et insuper episcopus Dunelmensis tradidit Cancellario *Henricum* de Puteaco filium suum, & *Gilbertum* de la Lalea obsides de fide seruanda regi, & regno: & sic episcopus Dunelmensis a captione Cancellarij liberatus, venit ad villam suam, quæ dicitur **Houedene**. Vbi cùm ipse episcopus per aliquot dies moram fecisset, venerunt **Houedene** *Osbertus* de **Lungchamp**, frater Cancellarij, & *Willielmus* de Stuteuilla, cum multa plebe armata, volentes episcopum per mandatum Cancellarij capere: sed idem episcopus securitatem illis dedit, quòd inde non recederet, nisi per licentiam regis, vel Cancellarij. Vnde

Margin: * al. 18. — * al. omnes — line numbers 10, 20, 30, 40, 50

episcopus Dunelmensis misit nuncios suos ad regem Angliæ significans illi omnia, quæ ei acciderant per Cancellarium. Interim rex Angliæ profectus fuit in Gasconiam, & obsedit castellum *Willielmi* de Chisi, & cepit: & ipsum *Willielmum* dominum castelli suspendit, quia ipse peregrinos sancti *Iacobi*, & alios per terram suam transeuntes spoliauerat. Deinde perrexit rex Angliæ in Andegauiam ad Chinonem: & ibi constituit *Girardum* Anxiensem archiepiscopum, & *Bernardum* episcopum de Baonia, & *Robertum* de Sabul, & *Richardum* de Canuil, & *Willielmum* de Forz de Vlerum ductores & constabularios totius nauigij sui, quòd in terram nauigij Suliæ iturus erat; & tradidit eis chartam suam in hac forma.

10

Charta *Richardi* regis Angliæ de statutis illorum, *qui per mare ituri erant.*

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitanniæ, & Comes Andegauiæ, omnibus hominibus suis Ierosolymam per mare ituris, salutem. Sciatis nos, de communi proborum virorum consilio, fecisse has iustitias subscriptas. Qui hominem in naui interfecerit, cum mortuo ligatus proijciatur in mare. Si autem eum ad terram interfecerit, cum mortuo ligatus in terra infodiatur. Siquis autem per legitimos testes conuictus fuerit, quòd cultellum ad alium percutiendum extraxerit: aut quòd alium ad sanguinem percusserit: pugnum perdat. Si autem de palma percusserit sine effusione sanguinis: tribus vicibus mergatur in mari. Si quis autem socio opprobrium, aut conuitia, aut odium Dei iniecerit: quot vicibus ei conuiciatus fuerit tot vncias argenti ei det. Latro autem de furto conuictus, tondeatur ad modum campionis, & pix bulliens super caput eius effundatur, & pluma puluinaris super caput eius excutiatur ad cognoscendum eum, & in prima terra, qua naues applicuerint, proijciatur. Teste meipso apud Chinonem.* Præterea idem rex præcepit in alio breui suo, vt omnes homines sui, qui per mare essent ituri, obedirent dictis, & præceptis prædictorum iustitiariorum nauigij sui. Deinde perrexit rex Turonim: & ibi recepit peram, & baculum peregrinationis suæ, de manu *Willielmi* Turonensis archiepiscopi. Cùmque rex se baculo fulciret, fractus est baculus. Deinde idem rex & *Philippus* rex Franciæ conuenerunt apud Vizeliacum, vbi requiescit corpus beatæ *Mariæ Magdalenæ*: & facta est ibi mora duarum dierum; in octauis natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* recesserunt inde. Et cùm venirent ad ciuitatem Leonum supra Rhodanum; & ipsi cum maiori parte familiarum suarum pontem Rhodani præterirent: pons idem onustus viris, ac mulieribus corruit, non sine multorum læsione. Ibidem verò præfati reges ab inuicem separati sunt propter multitudinem hominum sequentium illos; vnus enim locus illos capere non potuit. Rex autem Franciæ cum suis perrexit vsque Geneues: & rex Angliæ cum suis perrexit vsque Marsiliam.

20

30

Planctus super itinere versus Ierusalem.

Graues nobis admodum dies effluxère,
Qui lapillis candidis digni non fuere.
Nam luctus materiam mala præbuere,
Quæ sanctam Ierusalem constat sustinere.
Quis enim non doleat tot sanctorum cædes,
Tot sacras Domino profanatas ædes,
Captiuatos principes, & subuersas sedes,
Deuolutos nobiles ad seruorum pedes?
Sed hæc non effugent oculos videntis,
Videns vidit Dominus nostra mala gentis,
Et audiuit gemitum plebis innocentis,
Et caput conterere descendit serpentis.
Suscitauit igitur Deus Hebræorum
Christianos principes, & robur eorum
Vindicare scilicet sanguinem sanctorum,
Subuenire filijs mortificatorum.

40

50

Procedunt

Procedunt cum millibus multis armatorum
Illustris rex Angliæ, atque rex Francorum.
Est videre gloria agmen senatorum
*Armis iustitiæ, & * cultoribus Deorum.* al. cultibus
Est audire gratius fidei amicum
Romani imperij caput Fredericum
Debellantem iugiter crucis inimicum,
Vt reformet patriam statum in antiquum.
Tendunt cruce praua versus orientem,
10 *Atque secum contrahunt totum occidentem:*
Lingua, ritu, moribus, cultu differentem
Producunt exercitum, sed fide feruentem.
Vt victores redeant, imploremus Deum,
Vt tollant de medio terræ Cananæum
Ingressi Ierusalem pellant Iebusæum
Christianæ gloriæ portantes trophæum.

Dum autem *Richardus* rex Angliæ moram faceret apud Marsiliam, venerunt ad eum nuntij *Hugonis* Dunelmensis episcopi: & audita ab eis iniuria, quam prædictus Cancellarius ei fecerat, præcepit rex Comitatum Northumbriæ, & manerium de 20 Sadberga reddi episcopo Dunelmensi. Vnde rex iterum fecit illi chartam suam in hac forma.

Alia charta *Richardi* regis de Sadberge reddenda *domino* Hugoni *Dunelmensi episcopo.*

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, archiepiscopis, episcopis, abbatibus, Comitibus, baronibus, vicecomitibus, & omnibus ministris, & fidelibus suis totius Angliæ, Salutem. Sciatis, nos reddidisse Deo, & beato* Cuthberto, *& ecclesiæ Dunelmensi, &* Hugoni *episcopo, & successoribus eius in perpetuum* 30 *manerium de Sadberga, cum wapentacco, & feodis militũ, quæ priùs ei in puram & perpetuam eleemosynam dederamus, & charta nostra confirmauimus pro sexcentis marcis, quas idem nobis donauit. Quare volumus, & præcipimus, quòd ipse prædictum manerium, cum wapentacco, & feodis militum, & cum alijs omnibus pertinentijs suis in puram, & perpetuam eleemosynam liberè, & quietè, & honorificè teneat, & habeat, sicut in chartis nostris, quas idem habet, continetur. Et benè volumus & concedimus, quantum ad nos pertinet, quòd, si quis inde vim ei, vel molestiam contra chartas & confirmationes nostras fecerit, iram & maledictionem Dei, & nostram incurrat. Teste meipso apud Marsiliam.* Cúmque rex Angliæ apud Marsiliam per octo dies moram fecisset, expectans, & sperans de die in diem aduentũ nauigij sui, fraudatus a desiderio suo conduxit decem burcias magnas, & viginti galeas benè armatas, 40 & intrauit cum familijs suis dolens, & confusus propter moram nauigij sui. Septima igitur die Augusti recessit rex Angliæ a Marsilia in galea Pumbone, & transiuit per insulam sancti *Stephani*, & per aquilam, & per montem nigrum, & per insulam sancti *Honorati*, & per ciuitatem de Nices, & per Wentemile ciuitatem. Et est sciendum, quòd inter Nices & Wentemile est diuisio terrarum regis Arragoniæ, & Italiæ. Deinde transiuit rex per sanctam *Mariam* de Funz, & per Nole. Tertia decima die Augusti transiuit rex per castellum, quod dicitur Suwene: & eodem die venit rex ad Geneues, vbi locutus est cum rege Franciæ, qui ibi infirmabatur in ædibus iuxta ecclesiam sancti *Laurentij*. Quartadecima die Augusti venit rex Angliæ ad portum Delphini in vigilia Assumptionis sanctę *Mariæ*, & ibi moram fecit per quinq; dies: & illuc misit ad eum rex 50 Franciæ rogans, vt commodaret ei quinque galeas, & rex Angliæ obtulit ei tres; quas rex Franciæ refutauit. Nonodecimo die Augusti recessit rex Angliæ de portu Delphini, & venit ad portum *Veneris*: & in crastino venit ad portum de Pisa: & illuc venit ad eum *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus. *Iohannes* Eboracensis episcopus infirmabatur in ciuitate Pisana. Vicesima prima die mensis Augusti transiuit rex per insulam quæ dicitur Gurgune. Vicesima secunda die mensis Augusti venit rex ad portum

Hiberniam, in dextris nauigij dimiserunt totam Pictauiam, & Gasconiam, & Bisac in sinistra parte nauigij. Et cùm prӕterirent iam mare Brittannicum, & mare Pictauicum, & venirent in mare Hispanicum, in sancta die Ascensionis Domini hora tertia arripuit illas tempestas valida, & horribilis; & ab inuicem in momento in ictu oculi sunt separatæ: & dum tempestas sæuiret, & omnes clamarent ad Dominum cùm tribularentur; beatus *Thomas* Cantuariensis archiepiscopus & martyr, per tres vices visibiliter apparuit tribus personis, qui erant in naue Lundoniensi, in qua erant *Willielmus* filius *Osberti*, & *Gaufridus* aurifaber, ciues Londonienses, dicens illis: Nolite terreri; Ego *Thomas* Cantuariensis archiepiscopus, & beatus *Edmundus* martyr, & beatus *Nicholaus* confessor, constituti sumus a Domino custodes huius nauigij regis Angliæ: & si homines huius nauigij se a prauis operibus custodierint, & de præteritis pœnitentiam egerint, Dominus dabit eis prosperum iter, & in semitis eius gressus eorum diriget. His itaque sub tertia repetitione dictis, beatus *Thomas* ab oculis eorum elapsus est, & statim cessauit tempestas, & facta est in mari tranquillitas magna: & iam nauis illa Lundoniensis, in qua beatus *Thomas* martyr apparuit, præterierat portum Vlixisbonæ, & caput sancti *Vincentij*, & peruenerat prope ciuitatem Siluiæ, quæ in finibus illis tunc temporis vltima fuit omnium villarum Christianitatis; & erat adhuc ibi Christiana fides nouella, vtpote, quæ in anno proximo præterito erepta erat de manibus Paganorum, & facta Christicola, vt suprà dictum est. Ignorantes igitur illi, qui in naue illa erant, vbi essent; emissa nauicula sua nauigauerunt ad terram, & cognouerunt per indicia, quòd terra illa terra erat Christianorum, & quòd non erat eis vlteriùs via tuta sine bono, & magno comitatu. Accesserunt ergò ad ciuitatem: & cognita aduentus eorum causa, episcopus ciuitatis Siluiæ, & clerus, & populus, receperunt eos gratanter: gratias Deo agentes pro illorum aduentu. erant enim in naui illa centum iuuenes probi, & benè armati.

Interim *Boiac* * *Almiramisi* imperator Africæ, & Hispaniæ Saracenicæ, magno congregato exercitu, venit in terram *Sanctij* regis Portugalensis in vindictam imperatoris Africæ patris sui, anno sexto proximo præterito, defuncti in obsidione apud sanctam *Erenam* castellum *Aldefonsi* regis, patris prædicti *Sanctij* regis Portugalensis. Ciues autem Siluiæ timentes aduentum prædicti imperatoris, non permiserunt iuuenes illos Lundonienses ab illis recedere: sed & nauem illorum fregerunt, & de asseribus illius fecerunt ciuitatis propugnacula; promittentes & omnimodam securitatem facientes, quòd rex Portugalensis benè solueret eis moram, quam faciebant, & damnum, quod habebant de amissione nauis suæ; & factum est ita. Rex namque Portugalensis dedit eis nauem pro naue, & expensas pro expensis soluit. Præterea nouem aliæ naues de nauigio regis Angliæ, quæ in eadem tempestate erant, applicuerunt in diuersis partibus Hispaniæ: tum Domino duce tandem peruenerunt ad ciuitatem Vlixisbonæ, ascendentes per fluuium Tagi. In eadem verò ciuitate Vlixisbonæ requiescit corpus sancti *Vincentij* martyris: & antequam illuc peruenirent, prædictus imperator Africæ die natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* transiuit fluuium Tagi per vadum, & omnis exercitus eius cum eo: & obsedit castellum *Sanctij* regis Portugalensis, quod dicitur Turresnoues. Rex verò Portugalensis misit legatos suos ad peregrinos, qui in nauibus venerant ad ciuitatem Vlixisbonæ, & petijt ab eis succursum contra Saracenos. Quingenti igitur viri benè armati, & ex omnibus, qui nauibus venerant, prælecti, fortiores, & animosiores elegerunt magis mori in bello pro nomine *Iesu Christi*, quàm videre mala gentis suæ, & exterminium; & relictis nauibus & socijs suis, perrexerunt ascendentes per fluuium Tagi vsque ad sanctam * *Erenam*, quæ distat à ciuitate Vlixisbonæ per duas dietas: & inuenerunt ibi *Sanctium* regem Portugalensem auxilio, & consilio destitutum. paucos enim habebat viros bellicosos, & ferè omnes inermes, & iam prædictus imperator ceperat castellum regis, quod obsederat, & aliud castellum, quod dicitur Tumar, castellum Templariorum obsedit; qui cùm audisset aduentum peregrinorum timuit valdè; & missis legatis ad regem Portugalensem petijt ab eo Siluiam, & ipse recederet cum exercitu suo, & redderet ei castellum, quod ceperat, & pacem haberet cum illo per septem annos. quod cùm rex Portugalensis facere nollet, prædictus imperator mandauit ei, quòd in crastino veniret

al. Almiramumoli

al. Herenam

obsessurus sanctam *Herenam*. Tunc rex Portugalensis, inito consilio cum peregrinis, qui de nauibus venerant, constituit homines suos in turribus, & in fortioribus murorum propugnaculis. peregrini autem, qui de nauibus venerant, debiliores partes ciuitatis sibi elegerunt, audaciam habentes pro muro. In crastino autem, cùm omnes essent succincti ad bellum, & clangor esset in foribus iamiam, veniet, & non tardabit; repentè venit nuntius dicens: imperator mortuus est iam triduanus, & exercitus eius fugit: & adhuc eo loquente, venerunt duo: deinde tres: deinde plures eundem sermonem dicentes. Crediderunt ergo illis rex, & vniuersus populus, & ciuitas replebatur gaudio, & exultatione. In crastino autem dedit rex viris, qui de nauibus venerant licentiam redeundi ad naues suas: promittens, quòd benè recompensaret eis labores suos: sed antequam illi ad naues suas venissent, *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla venerunt Vlixisbonam cum sexaginta tribus nauibus magnis de storio regis Angliæ: storium idem est, quod nauigium. Quidam verò hominum, qui in Comitatu *Roberti* de Sabloil, & *Richardi* de Camuilla venerant, malefactores erant & peruersi: qui exeuntes de nauibus in ciuitatem Vlixisbonæ ascenderunt, & per vias, & vicos incedentes superbè locuti sunt cum populo ciuitatis; & cum mulieribus, & filiabus ciuium per vim coinquinati sunt: & Paganos & Iudæos seruos regis, qui in ciuitate habitabant, fugauerunt, diripientes res & possessiones eorum, & domus eorum combusserunt: & vineas eorum vindemiauerunt, non relinquentes in eis vuam, neque racemum. Quod cùm regi Portugalensi domino ciuitatis Vlixisbonæ constaret, velociùs aduenit cum manu potenti, & inuentis ibi *Roberto* de Sabloil, & *Richardo* de Camuilla cum nauigio regis Angliæ, faciem hilarem, & pacem spondentem eis exhibuit, patienter sustinens iniurias sibi & plebi suæ illatas. In crastino autem aduentus regis, prædicti duces nauigij receperunt ab vniuersis hominibus nauigij sacramentum, quòd fideliter tenerent, & inuiolabiliter obseruarent prædictas assisas in charta regis Angliæ signatas. Post triduum verò orta est dissensio inter ciues Vlixisbonæ, & quosdam illorum, qui in nauibus venerant, ita quòd ex vtráque parte multi ceciderunt in bello interfecti: & clamor populi peruenit ad aures regias; & statim clausæ sunt portæ ciuitatis, & omnes qui de nauibus in ciuitatem ascenderant ad edendum, & bibendum, capti sunt, & incarcerati, numero viri septingenti. & antequam illi a captione regis exirent fecit rex Portugalensis cùm *Roberto* de Sabloil, & *Richardo* de Camuilla pacem qualem voluit videlicet in hac forma; quòd mala præterita ex vtráque parte remitterentur, & quòd ipsi pacem firmam tenerent regi, & regno vbicúnque fuerint in terra sua; & ipse rex similiter & sui pacem seruarent peregrinis in tota terra sua, & quòd arma & cætera omnia, quæ in prælio illo amissa fuerant ex vtraque parte redderentur. Quod cùm factum fuisset, *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla recesserunt a ciuitate Vlyxisbonæ cum classe regis Angliæ, in vigilia sancti *Iacobi* apostoli feria quarta, & eadem die venerunt ad introitum maris, vbi Tagus cadit in mare. & eodem die venit illuc *Willielmus* de Forisdeulerun cum triginta tribus magnis nauibus de nauigio regis Angliæ: & erant pariter in eodem loco de storio regis Angliæ centum, & sex magnæ naues onustæ viris bellicosis, & victualibus, & armis. In crastino autem festi sancti *Iacobi* Apostoli, feria sexta, *Robertus* de Sabloil, & *Richardus* de Camuilla, & *Willielmus* de Forisdeulerun recesserunt a portu Vlyxisbonæ cum nauigio regis Angliæ, transeuntes per montem magnum protensum in mari, qui dicitur Spichel, & per portum Dalchath, & per Palmel, & per Sinnes, terram quondam arenosam protensam in mari, & per portum Deordunira, & per montem magnum, & excelsum, protensum in mari qui dicitur caput sancti *Vincentij*; in quo corpus sancti *Vincentij* requieuit intumulatum per multa tempora, vsque dum translatum fuit ad ciuitatem Vlyxilbonæ. Deinde transierunt ante portum Siluiæ, quæ tunc temporis vltima fuerat Christianorum ciuitas in partibus illis Hispaniæ. Deinde transierunt per ciuitatem Paganorum quæ dicitur sancta *Maria* de Hayrun; & est notandum quare ciuitas illa sic nominatur sancta *Maria* de Hayrun. Hayrun dicitur locus, in quo ciuitas illa sita est, & Christiani, qui ædificauerunt eam, sic nominauerunt eam; & in memoriam beatæ Dei genetricis *Mariæ* Iconiam quandam lapideam super murum statuerunt. Deinde cùm Pagani præualuissent aduersus Christianos obtinuerunt

runt eam; & cùm Iconiam illam supra murum stantem inuenissent, amputauerunt caput, & pedes, & brachia illius in contemptum fidei Christianæ, & beatæ *Mariæ*; & proiecerunt illa longiùs in mare. Quo facto mare, & tellus facta sunt sterilia, & fames præualuit supra terram illam, adeo quòd omnia ferè, homines, & animalia fame interirent: tunc seniores populi & iuuenes omnes a maximo vsque ad minimum, die ac nocte plorantes, & in sacco, & cinere poenitentiam agentes, recordati sunt Iconiæ, cuius caput, & manus, & pedes absciderant; dicentes peccauimus, iniustè egimus, iniquitatem fecimus, quoniam caput & manus, & pedes amputauimus. quid enim mali fecerunt? Quæramus ergo illa, & apponamus ea in locis suis, vt sic 10 saltem auertat Deus iram suam a nobis, & a ciuitate ista. & miserunt Sagenas suas in mare, vbi proiecerant caput, & manus, & pedes Iconiæ, & trahentes ea in terram cum sagenis; apposuerunt caput collo, & manus brachijs, & pedes tibijs, & solidauerunt ea cum auro, & argento primo & purissimo; & deinde statuerunt Iconiam illam in loco honorabili, et habetur in magna veneratione vsque in hodiernum diem: et statim cessauit fames, et terra dedit fructum suum. Deinde transierunt ante castellum, quod dicitur Merell; Deinde ante portum de Hodiene: Deinde ante portum de Calice. Deinde ante montem, qui dicitur Muntalue. Deinde ante quandam terram arenosam protensam in mari, quæ dicitur caput Almilan. Deinde ante castellum, et portum, qui dicitur Saltis; Deinde ante portum Sibyllæ, qui dicitur 20 Windelkebir, et inter Sibyllam, et introitus portus, in medio viæ est castellum, quod dicitur Captall. Deinde venerunt ad districtas Affricæ, et transierunt per medium districtarum Affricæ prima die Augusti festo sancti *Petri* ad vincula feria quinta, et ibi incipit Mediterraneum mare: et dicitur Mediterraneum mare, ideò quòd vndiq; circumcluditur terra, excepto vno introitu, et vno exitu; quorum alter dicitur districtæ Affricæ; et alter brachium sancti *Georgij*, quod est apud ciuitatem Constantinopolim. Et est notandum, quòd ab introitu districtarum Affricæ, vsque propè Scaloniam, est terra Paganorum in dextra parte nauigij, et ex opposito ab introitu districtarum Affricæ vsque ad montem magnum, qui dicitur Muncian, est Hispania Sarracenica, quæ dimittenda est in sinistra parte nauigij: Et est notandum, quòd ad æ-30 stimationem nautarum introitus districtarum Affricæ ab vna ripa in alteram non habet plusquam sex milliaria in laitudine, et ex vtráque parte habetur mons magnus scilicet vnus in Hispania, qui dicitur Calpes; et alter in Affrica in opposito, qui dicitur Athlas; et ad introitum districtarum Affricæ sunt in Affrica secus mare ciuitates, quarum nomina hæc sunt: Bethe, Dudenardi, Esparte, Thange, Cacummin, Muee, Boloos, et Scep, quæ est nobilissima omnium ciuitatum Affricæ: et in Hispania quasi ex opposito sunt ciuitates, et castella, quorum nomina hæc sunt: Beche, Dudemarbait, Leziratarif, Gezehakazera, et Iubaltaric insula, Mertell, Swail castellum Maurorum: ad pedem montis Iubaltariæ sunt duæ nobiles ciuitates sitæ; quarum vna dicitur Alentia; et altera Iubalar. Deinde est Magga ciuitas; cúmque nauigium regis 40 Angliæ prope supradictas ciuitates Hispaniæ præterisset, transiuit ante Salamarne ciuitatem: Deinde ante Vilages ciuitatem magnam muro clausam; in cuius circuitu sunt centum sexaginta turres lapideæ. Deinde transiuit per montem magnum et excelsum, qui dicitur caput de Melich. Deinde per Munacas castellum. Deinde per nobilem ciuitatem, quæ dicitur Almaria, vbi fit nobile sericum, et delicatum, quod dicitur sericum de Almaria. Deinde per montem magnum, & excelsum protensum in mare, qui dicitur caput de Almaria. Deinde ante Carthaginem ciuitatem bonam in littore maris sitam. Deinde ante Penisecle castellum bonum, & pulchrum. Deinde transiuit per quandam arenam propensam in mari, quæ dicitur Alascerat. Deinde per quandam terram propensam in mari, quæ dicitur caput *Martini*. Deinde ante ciuita-50 tem magnam, quæ dicitur Denie. Deinde ante portum Valentiæ. Et est sciendum, quòd Valentia ciuitas bona est, & distat ab introitu portus sui per septem milliaria. Deinde transiuit ante Baiane castellum. Deinde ante Penisceule castellum in littore maris situm, & illud est vltimum castellum Paganorum in Hispania supra mare. Deinde transierunt per montem magnum & excelsum protensum in mari, qui dicitur Muscian; & mons ille diuidit terram Paganorum a terra Christianorum, & ibi incipit

pit terra regis Arragoniæ; & prope montem illam inter montes longè à mari sita est bona ciuitas, quæ dicitur Ceruere: & ad pedem montis illius super littus maris stat castellum, quod dicitur Ampost, in terra regis Arragoniæ, quod Hospitales tenent; & ibi est magnus fluuius aquæ dulcis, qui dicitur Ebre; & nobilis ciuitas, quæ dicitur Turtusa; stat super fluuium illum, quæ distat ab introitu portus per triginta milliaria. Deinde transierunt per ciuitatem magnam archiepiscopalem sitam in littore maris, quæ dicitur Taragutie, & prope illam est mons magnus protensus in mari, qui dicitur caput de salut: & sub monte illo est bonus portus. Deinde ante ciuitatem magnam episcopalem sitam in littore maris, quæ dicitur Barzelune. Deinde transierunt ante castellum situm in littore maris, quod dicitur sanctæ *Felicæ*. & ibi est bonus portus. Deinde transierunt terram Comitis Poncij, transeuntes ante ciuitatem bonam, quæ dicitur Empiris, & ibi est bonus portus. Deinde transierunt per montem magnum protensum in mare, qui dicitur caput de Castilun, & ibi est bonus portus, qui dicitur portus de Castilun, & in ascendendo per fluuium illum est castellum bonum, quod dicitur Castilun. Deinde transierunt ante bonum portum & magnum, qui dicitur Cadakis. Deinde transierunt per montem magnum protensum in mare qui dicitur caput de Crous: & ibi est bonus portus. Deinde transierunt per castellum bonum, situm in littore maris, quod dicitur Cockeliure; & ibi est portus bonus, qui dicitur portus *Veneris*. Deinde transierunt per quandam arenam protensam in mare, quæ dicitur caput Leucare, faciens signum magnum, in quo prope littus maris est bona ciuitas episcopalis, quæ dicitur Narbona, & monasterium, quod dicitur sancta *Maria* de mari. Deinde transierunt per quandam terram protensam in mare, quæ dicitur Briscou. Deinde intrauerunt terram Comitis de Agda, transeuntes ante ciuitatem bonam sitam in littore maris, quæ dicitur Agda. Deinde transierunt prope Vilenoue episcopatum de Maggalona. & propè inde est portus de monte Pessolano, qui dicitur Lates. Deinde transierunt ante insulam quæ dicitur Odur, quæ est ad introitum Rodani, & in ascendendo per Rodanum itur ad ciuitatem bonam archiepiscopalem, quæ dicitur Arle le Blanc; & in ascendendo superiùs per eundem fluuium, itur prope sanctum *Egidium*. & in ascendendo superiùs per eundem fluuium itur ad bonam ciuitatem, quæ dicitur Liun sur le Rodne. Deinde peruenerunt vsque ad Marsiliam, quæ distat per viginti milliaria ab introitu Rodani. Marsilia est ciuitas episcopalis sub potestate regis Arragoniæ. Ibi fuerunt reliquiæ sancti *Lazari* fratris sanctæ *Mariæ Magdalenæ*, & *Marthæ*; qui ibidem septem annis episcopatum tenuit, postquam *Iesus* suscitauit eum a mortuis. In ciuitate autem illa est bonus portus multis, & magnis nauibus, ferè circumclusus montibus altis, & ex vna parte portus illius est ciuitas illa episcopalis; & ex altera parte portus ex opposito est Abbatia sancti *Victoris*, in qua centum nigri monachi Deo seruiunt; & ibi, vt dicunt, sunt corpora septies viginti innocentum pro *Christo* interfectorum, & reliquiæ sancti *Victoris*, sociorúmque eius; & virgæ quibus flagellatus erat Dominus; & maxilla sancti *Lazari*, & vna costarum sancti *Laurentij* martyris: & inter Marsiliam, & Abbatiam illam non longè a via recta est monasterium, in quo habetur brachium sanctæ *Margaretæ* virginis: & iuxta Abbatiam sancti *Victoris*, sunt duo alti montes; quorum vnus dicitur mons *Rollandi*; & alter mons *Hospinelli*. Et est sciendum, quòd a Marsilia vsque Accon non sunt nisi quindecim dierum, & noctium scinglaturæ ad bonum ventum. sed tunc itur per magnum pelagus, ita quòd postquam montes de Marsilia desierint videri; non videbitur terra neque a dextris, neque à sinistris, si rectus cursus teneatur, donec videatur terra Suliæ; et si fortè aliqua terra videatur in dextra parte nauigij, terra Paganorum est; et si terra videatur in sinistra parte nauigij, terra Christianorum est. Præterea sciendum est, quòd multæ insulæ Sarracenicæ sunt inter districtas Affricæ, et Marsiliam; quarum vna dicitur Maiorc; et altera dicitur Eniuce; et vtráque illarum tributaria est sub rege Arragoniæ; et insula de Maiorc reddit ei trecentos pannos sericos de Almaria per annum de tributo: et insula de Eniuce reddit ei per annum de tributo ducentos pannos de serico de Almaria.

Diuisio

Diuisio regnorum secus mare.

SCiendum est, quòd tota terra, quæ est ab Anglia, vsq; in Hispaniam secus mare: videlicet Normannia, Brittannia, Pictauia, est de dominio regis Angliæ; & protenditur vsq; ad portum, qui dicitur * Huarz, qui diuidit terram Comitis de Baonia à terra regis Nauarræ. Et terra regis Nauarræ incipit a portu de Huniarz, & protenditur vsque ad aquam, quæ dicitur Castre: quæ diuidit terram regis Nauarræ a terra regis Castellæ. Et terra regis Castellæ incipit ab aqua de Castre, & protenditur vsque ad montes de Sore, qui diuidunt terram regis Castellæ a terra regis de sancto *Iacobo*: & terra regis de sancto *Iacobo* incipit a montibus de Sore, & protenditur vsque ad aquam de Mine, quæ diuidit terram regis de sancto *Iacobo* a terra regis Portugalensis; & terra regis Portugalensis incipit ab aqua, quę dicitur Mine, & protenditur vltra ciuitatem de Selues. Et post ciuitatem de Selues, incipit terra Paganorum, qui sunt in Hispania secus mare sub dominio imperatoris Affricę, quæ protenditur vsque ad montem magnum, qui dicitur Muntcian. Et in Hispania illa Saracenica sunt quatuor reges principales: quorum vnus dicitur rex de Cordres, id est Corduba. Vnde Lucanus:

al. Huniarz.

Corduba me genuit, rapuit Nero, prælia dixi,
Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.

Alter rex dicitur Gant; Tertius dicitur rex de Murcia; Quartus dicitur rex de Valencia. Et terra illius protenditur vsque ad montem, qui dicitur Muntcian; & mons ille diuidit terram Paganorum a terra Christianorum, scilicet à terra regis Arragoniæ; & terra regis Arrogoniæ incipit a monte illo, qui dicitur Muntcian, & protenditur vltra ciuitatem de Nice. Et a ciuitate de Nice incipit terra imperatoris Romanorum; & est ibi bona ciuitas, quæ dicitur Vintemile. & terra imperatoris protenditur inde secus Mare vsq; ad Gaetam, quæ est in Apulia terra regis Siciliæ; & terra illa dicitur principatus Capuæ. Et est sciendum, quòd in medio viæ inter Marsiliam, & Siciliam sunt duæ insulæ magnæ: quarum maior dicitur Sardena, & altera dicitur Corzege, & multæ insulæ sunt in circuitu Siciliæ; quarum quædam sunt ardentes, & in mari illo circa Sardenam; & Corzhegæ sunt pisces similes Siccis, qui volant in aëra exeuntes a mari. & cùm volauerint quasi per vnum stadium, iterum descendunt in mare, & sunt ibi falcones multi volantes post pisces illos, & insequentes, vt rapiant ex illis escam sibi. Et qui hoc vidit testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius: quia cùm ipse in mensa sedisset videlicet in alta naui, quidam ex piscibus illis volantibus cecidit ante illum super mensam. Et est notandum, quòd vna insularum illarum, quæ sunt in circuitu Siciliæ maior cæteris dicitur Muntgibel, quæ ita vehementer ardere solebat, quòd magnam partem maris in circuitu eius desiccabat, & pisces comburebat, sed iamdiu ardere cessauit meritis, & precibus beatæ *Agathæ* virginis, & martyris. Quadam enim die, cùm ignis vehementiùs solito exiret a fornace montis Gibel, & appropinquasset ciuitati Cathanensium, vbi sanctum corpus beatæ *Agathæ* requiescit; paganorum multitudo fugiens ad sepulchrum eius, tulerunt velum eius contra incendium; & ignis reuersus est in mare, & comburens desiccauit mare ferè per vnum milliare, & pisces combussit, de quibus multi euaserunt semiusti, & ex genere illorum sunt ibi, vsque in hodiernum diem pisces semiusti, qui dicuntur pisces sanctæ *Agathæ*. Et si contigerit, quòd aliquis illorum piscium captus fuerit ab aliquo piscatore, statim dimittitur abire propter reuerentiam beatæ *Agathæ*, ad laudem & gloriam Domini nostri *Iesu Christi*, qui semper est mirabilis, & gloriosus in sanctis suis. *Robertus* itaq; de Sablaill, & *Richardus* de Camuilla, & *Willielmus* de Forz de Vlerum, transeuntes cum nauigio *Richardi* regis Angliæ inter Affricam, & Hispaniam post tēpestates plurimas, quas in itinere illo perpessi sunt, peruenerunt Marsiliam, in octauis assumtionis sanctæ *Mariæ* feria quarta, cum toto nauigio illis commisso: & non inuento ibi rege domino suo, per octo dies fecerunt ibi moram, propter quosdam necessarios nauium apparatus. Deinde secuti sunt regem; & in festo exaltationis sanctæ crucis venerunt Messanam in Sicilia feria sexta; & die Dominica sequenti venit illuc *Philippus* rex Franciæ, 16. Cal. Octobris, & *Margaretus* admiralis, & *Iordanus* del Pin, & cæteri ciuitatis custodes honorificè

norificè susceperunt eum, & tradiderunt ei palatium *Tancredi* regis Siciliæ ad hospitandum ibi. Cùm ergo *Richardus* rex audisset, quòd nauigium suum Messanam venerat, decimo tertio die Septembris a Salerno recessit, & transiens ante ciuitatem archiepiscopalem, quæ Melse dicitur, & ante ciuitatem archiepiscopalem quæ Conze dicitur, decimo octauo die Septembris, venit ad ciuitatem, & castellum, quæ dicuntur Escale. Iuxta hoc castellum est insula parua, vbi dicuntur fuisse scholæ *Lucani*. & adhuc est ibi camera pulchra sub terra, in qua *Lucanus* studere consueuerat. Nocte sequenti iacuit rex in villa, quæ dicitur Lacerart in Prioratu montis Cassiæ. Nono decimo die Septembris transiens rex per Prioratum, qui dicitur sanctus *Michael* de Iosaphat, venit ad alium Prioratum eiusdem ordinis, qui dicitur sancta *Maria* de Fosses, & ibi est castellum, quod dicitur sanctę *Luchea*. Vicesima die Septembris transiens rex per castellum quod dicitur Lamante, venit ad villam, quæ dicitur sancta *Eufemia*. Vicesima prima die Septembris venit rex ad Melide, & ibi honorificè susceptus fuit, & procuratus in Abbatia sanctæ Trinitatis. Ibi est turris lignea iuxta Abbatiam, per quam *Robertus* Wiscardus expugnauit, & obtinuit castellum & villam de Melide. Vicesima secunda die Septembris rex Angliæ recedens de Melida cum vno solo milite transiuit per villam quandam paruam, & cùm transisset, vertit se ad domum quandam, in qua audiuit accipitrem, & intrans domum cepit illum, quem cùm dimittere noluisset, rustici multi vndiq; adcurrentes impetum fecerunt in eum cum lapidibus & fustibus; Et cùm vnus illorum cultellum suum in regem extraxisset; rex eum cum lato gladij sui verberans: gladium suum fregit, & alios lapidibus obruit, & sic vix euadens ex manibus eorum venit ad Prioratum, qui dicitur Labainarie, & nullam ibi moram faciens transiuit fluuium magnum, qui dicitur Lesar de Meschines. Et iuxta turrim lapideam, quæ est ad introitum del Far in Sicilia, iacuit nocte illa in tentorio. fluuius autem ille del far diuidit Calabriam, & Siciliam. Et ad introitum del Far prope Labaniarie est periculum illud marinum, quod dicitur Scylla, & in exitu eiusdem fluuij est aliud periculum maris, quod dicitur Charybdis. Vicesima tertia die Septembris *Richardus* rex Angliæ venit Messanam in Sicilia, cum burcijs multis, & alijs magnis nauibus, & galeis in tanta gloria, & sonitu tubarum, & buccinũm, quòd tremor apprehendit eos, qui in ciuitate erant. Rex verò Franciæ & sui, & omnes principes ciuitatis Messanæ, & clerus, & populus stabant in littore admirantes super his, quæ viderant, & audierant de rege Angliæ, & de potestate eius: qui cùm applicuisset, statim locutus est cum *Philippo* rege Franciæ, & post colloquium istud rex Franciæ statim eodem die intrauit naues suas, volens procedere versus terram Ierosolymitanam; sed cùm a portu exisset, statim illo die vento sibi in contrarium mutato, dolens, & inuitus Messanam reuersus est. Rex verò Angliæ intrauit domum *Reginaldi* de Muhec, vbi hospitium suum præparabatur in suburbio extra ciuitatem infra vineas. Vicesima quarta, & vicesima quinta die Septẽbris venit rex Angliæ ad hospitium regis Franciæ loqui cum eo, & è diuerso. Interim *Richardus* rex Angliæ misit nuncios suos ad *Tancredũ* regem Siciliæ, & liberauit de custodia eius *Iohannam* sororem suam quondam reginam Siciliæ. Vicesima octaua die Septembris exiuit rex Angliæ obuiam *Iohannæ* sorori suæ, quæ eodem die venit Messanam de Panormo per galeas missas a rege *Tancredo*. Vicesima nona die Septembris, scilicet die sancti *Michaelis*, venit rex Franciæ ad hospitium sororis regis Angliæ, & vidit eam, & gauisus est. Tricesima die Septembris rex Anglię transiuit fluuium del Far, & cepit munitissimum locum, qui dicitur le Baniare, & prima die Octobris introduxit *Iohannam* sororem suam in locum illum munitissimum, & dimittens eam ibi cum militibus, & multis alijs seruientibus Messanam redijt. Secũda verò die Octobris cepit rex Angliæ monasterium Griffonum, videlicet locum munitissimum, quod est in medio fluminis del Far inter Messanam, & Calabriam, & posuit in eo victualia sua, quæ de Anglia, & alijs terris suis venerant, & expulsis inde monachis, & seruientibus eorum muniuit illud militibus, & alijs custodibus. Cùm autem ciues Messanæ vidissent, quòd rex Angliæ in castello de la Baare cum sorore sua milites, & seruientes posuisset, & quòd ipse monasterium Griffonum occupasset, habuerunt eum suspectum conijcientes, quòd totam occuparet insulam si posset; & inde de facili poterant contra eum commoueri. Vnde contigit, quòd tertia die Octobris discordia emersit inter exercitum

citum regis Angliæ, & ciues Messanæ; & in tantum excreuit ex vtraq; parte indignatio, quòd ciues clauserunt portas ciuitatis, & armati ascenderunt muros: cúmque exercitus regis hoc vidisset, venerunt cum impetu magno ad portas ciuitatis, & dominus rex in equo velocissimo per exercitum cursitabat, baculo verberans, quoscúnque ex suis attingebat, volens illos ab insultu cohibere, sed nequiuit; tandem rediuit ad hospitium suum, & cùm se armâsset, iterum exiuit ad extinguendam malitiam, si posset. Postea intrauit cymbam vnam, & iuit ad palatium regis *Tancredi* ad consulendum regem Franciæ super his, quæ acciderant. Interim per consilium seniorum ciuitatis, discordia illa quieuit: & depositis ex vtraq; parte armis, reuersus est vnusquisque
10 in domum suam. Quarto die Octobris venerunt ad regem Angliæ, *Richardus* archiepiscopus Messanę, & *Willielmus* archiepiscopus de monte regali & *Willielmus* archiepiscopus de Risa, & *Margaritus* Admiralis, & *Iordanus* de Pino, & alij multi familiares regis Siciliæ, & adduxerunt secum *Philippum* regem Franciæ, & *Reginaldum* Carnotensem, & *Manasser* de Lengris episcopos, & *Hugonem* ducem Burgundię, & *Petrum* de Neuera & *Gaufridũ* de Pertico Comites, & de familia regis Angliæ *Walterũ* Rothomagensem, & *Girardum* Anxiensem archiepiscopos, & alios multos, in quibus habebant fiduciam ad pacem faciendam inter ipsos, & regem Angliæ. Et cùm illi de pace facienda diu tractassent, & eam penè reformassent, ciues Messanæ processerunt in magna multitudine congregati super montes, & expectauerunt quidam prompti, & parati proditiosè
20 in regem Angliæ irruere; & quidam fecerunt insultum in hospitium *Hugonis* le Brun, & clamor illorum non modicus venit ad aures regis Angliæ; qui statim relicto colloquio regis Franciæ, & prædictorum omnium, pręcepit omnes suos armari: & ipse cum paucis ascendit montem arduum, quòd nemo putaret vllo modo posse contingere; & cùm ad summitatem montis cum magno labore peruenisset, quotquot in monte fuerant, cum fuga celerrima ciuitatem intrauerunt: & rex secutus est eos in ore gladij. Milites autem, & seruientes regis Angliæ ad portas, & muros ciuitatis cum ciuibus fortiter congressi sunt, & multos, & duros lapidum ictus sustinentes, aliquando portas intrauerunt, aliquando vi expulsi sunt, & occisi fuerunt ibi ex hominibus regis Angliæ quinque milites, & viginti seruientes, vidente rege Franciæ, & nullum auxilium
30 eis faciente, quamuis ipsi essent confratres in illa peregrinatione. Rex verò Franciæ, & sui ciuitatem sunt ingressi, & per medium illorum ibant tutissimè. Homines autem regis Angliæ tandem post maximos labores in tantas vires excreuerunt, quòd per vim portas ciuitatis fregerunt, & murum vndique ascenderunt, & ita ingredientes ciuitatem obtinuerunt, & statim signa regis Angliæ in munitionibus per circuitum murorum posuerunt. Vnde rex Franciæ plurimùm indignatus est, & postulauit, vt signa regis Angliæ deponerentur, & vt signa sua imponerentur; sed rex Angliæ hoc permittere noluit: sed tamen, vt voluntas regis Franciæ impleretur, rex Angliæ signa sua deposuit, & tradidit ciuitatem in custodia Hospitalariorum, & Templariorum, donec perficerentur ei omnia, quæ ipse exigebat a *Tancredo* rege Siciliæ.

40

☙ De concordia facta inter regem *Philippum* Franciæ, & Richardum *regem Angliæ apud Messanam.*

OCtaua die Octobris rex Franciæ, & rex Angliæ coram Comitibus, & baronibus suis & clero, & populo iurauerunt super reliquias sanctorum, quòd alter alterum, & exercitum eius in peregrinatione illa in eundo, & redeundo bona fide custodiret, & Comites, & barones hoc idem iurauerunt se firmiter, & inconcussè seruaturos. Deinde prædicti reges per voluntatem, & consilium totius exercitus peregrinorum statuerunt, quòd omnes peregrini, qui in via huius peregrinationis morerentur, de omni-
50 bus armaturis & equitaturis suis, & vestibus, quibus vsuri erant, pro voluntate sua disponant, & de medietate possessionum suarum, quas secum habent in via, similiter pro arbitrio suo faciant, dummodo nihil in patriam suam remittant; & clerici de Capellis, & omnibus vtensilibus ad capellã pertinentibus, & de omnibus libris suis pro voto suo ordinabunt. Altera medietas in manus *Walteri* Rothomagensis archiepiscopi, & *Manaser* Lingonum episcopi, & magistri domus militiæ Templi & magistri Hospitalis, &

Hugonis

Hugonis ducis Burgundiæ, & *Radulfi* de Chouci, & *Drogonis* de Merlau, & *Roberti* de Sabluil, & *Andreæ* de Chauenni, & *Gilberti* de Wascuil tradetur; qui ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ, vbi viderint magis necessarium, prædictam pecuniam impendent. Hoc autem reges in proprijs personis affidauerunt firmiter, & fideliter seruandum in omni via, tam citra mare, quàm vltra, de omnibus peregrinis vtriúsque regni, tam de illis, qui venturi sunt, quàm de illis qui iam venerunt. Archiepiscopi, & episcopi id idem in verbo veritatis seruandum promiserunt. Magistri Templi, & Hospitalis super ordinem suum id idem seruandum concesserunt: Comites & barones in proprijs personis id idem seruandum iurauerunt. Præterea nemo in toto exercitu ludat ad aliquod genus ludi pro lucro, exceptis militibus, & clericis, qui in tota nocte & die non nisi viginti solidos amittent. Si autem milites, aut clerici plusquam ad viginti solidos in die naturali luserint: quotiescúnque viginti solidos excesserint, centum solidos prædictis Archiepiscopo, et episcopo, & Comitibus, et baronibus, qui prædictam seruabunt pecuniam, dabunt prædictę pecuniæ admiscendos. Reges autem pro beneplacito suo ludent. Et in hospitio duorum regum possunt seruientes præcepto regum vsque ad viginti solidos ludere. Et coram archiepiscopis, et episcopis, et Comitibus et baronibus, præcepto eorum possunt seruientes ludere vsq; ad viginti solidos. Si autem seruientes, aut marinarij, aut alij ministri per se inuenti fuerint ludentes; seruientes tribus diebus nudi per exercitum vapulabunt, nisi se voluerint redimere arbitrio prædictorum; et alij ministri similiter. Marinarij verò si luserint tribus diebus a summo mane in mare demergentur more marinariorum, quotidie semel, nisi se voluerint arbitrio prædictorum redimere. Si autem peregrinus aliquis postquam iter arripuerit ab aliquo homine in via aliquid mutuò acceperit, mutuum soluet. De eo autem, quod ante iter accepit, non tenetur respondere in via. Si autem marinarius aliquis conductitius, vel seruiens aliquis, vel quicúnque fuerit, exceptis clericis, et militibus, a domino suo in via huius peregrinationis recesserit, nemo alius eum recipiet, nisi de voluntate domini sui fuerit. Et si aliquis eum inuito priore domino suo receperit, pro arbitrio prædictorum virorum punietur. Et si quis contra statuta ista ita solemniter facta aliquid temerè attentauerit, sciat se excommunicationi archiepiscoporum, et episcoporum totius exercitus subiacere; et omnes transgressores pœnis supradictis secundum singulorum conditiones pro arbitrio prædictorum virorum punientur. Præterea statutum est a prædictis regibus, quòd mercator de quacúnq; mercatione sit mercator, non potest emere in exercitu panem ad reuendendum, nec farinam, nisi aliquis alienigena illam adduxerit: et de illa panem fecerit; nec bladum, nisi de eo similiter panem fecerit, vel ad secum transfretandum detinuerit. pasta verò omnino vetatur, ne ematur; et omnia vetentur emenda infra villam, et leucatam villæ. Si aliquis autem bladum emerit, et de eo panem fecerit, tenetur lucrari in salina vnum teruntium, et bren. Alij verò mercatores, de quacúnque mercatione fuerint, in decem denarios tenentur lucrari vnum denarium. Et ne aliquis sonet monetam domini regis, in qua moneta apparebit, nisi fracta fuerit infra circulum. Et ne aliquis carnem mortuam emat ad reuendendum nec bestiam viuam, nisi eam occiderit in exercitu: Et ne aliquis vinum suum post primam conclamationem cariùs vendat: Et ne aliquis faciat panem ad vendendum, nisi ad vnum denarium; et omnes mercatores sciant quòd totum far est infra leucatam villæ: Et de moneta Angliæ vnus denarius detur in omnibus mercaturis pro quatuor denarijs Andegauensis monetæ. Et est sciendum, quòd omnia supradicta constituta sunt consilio, et voluntate regis Franciæ, et regis Angliæ, et regis Siciliæ. Tertia verò die post captionem ciuitatis Messanæ principes ciuitatis Messanæ, et totius prouinciæ dederunt regi Angliæ obsides de pace sibi, et suis seruanda, et quòd in manu eius ciuitatem Messanæ liberam tradent; nisi *Tancredus* rex Siciliæ dominus eorum celeriùs pacem fecerit cum illo de omnibus exigentijs, quas ab eo exigebat. Ipse enim a rege *Tancredo* exigebat montem sancti *Angeli* cum toto Comitatu, & alijs pertinentijs suis ad opus *Iohannæ* sororis suæ, quem *Willielmus* quondam rex Siciliæ maritus eius dedit ei in dodarium; & Cathedram auream ad opus eiusdem *Iohannæ* de consuetudine reginarum illius regni; & ad opus sui ipsius mensam auream de longitudine duodecim pedum, & de latitudine vnius pedis & semis; & quoddam

tentorium

tentorium de serico magnum, adeo quòd ducenti milites in eo possint simul manducare: & duos tripodes aureos ad prædictam mensam auream sustinendam, & viginti quatuor cuppas argenteas, & totidem discos argenteos, & sexaginta millia salines de frumento, & totidem de hordeo, & totidem de vino, & centum galeas armatas cum toto apparatu, & cum victu Galiotarum ad duos annos. Hæc omnia petebat rex Angliæ ad opus sui ipsius sicut hæres regis *Henrici*, cui supradictus *VVillielmus* rex Siciliæ omnia supradicta præparauerat, & diuiserat quando in extremis laborauit. Cui *Tancredus* rex Siciliæ in hæc verba respondit: Ego dedi *Iohanna* sorori vestræ decies centena millia de * terris pro quieta clamantia dodarij sui, antequam à me recederet, & de reliquis exigentijs vestris, faciam, quicquid facere debuero secundum consuetudinem regni huius. Vnde factum est, quod per consilium sapientum virorum rex Siciliæ dedit regi Angliæ viginti millia vnciarum auri pro quieta clamantia dodarij sororis suæ; & alia viginti millia vnciarum auri pro omnium supradictorum quieta clamantia; quæ in iure petebat de diuisa *VVillielmi* regis Siciliæ defuncti, & pro matrimonio contrahendo inter *Arthurum* ducem Brittanniæ nepotem suum, & filiam regis *Tancredi*. Quibus ex vtraque parte concessis, *Richardus* rex Angliæ in hac forma scripsit *Tancredo* regi Siciliæ.

[* *al. terrenis*]

❧ Charta pacis factæ inter *Richardum* regem *Angliæ*, & Tancredum *regem Siciliæ*.

TAncredo *Dei gratia illustri Siciliæ regi, & ducatus Apuliæ, & principatus Capuæ,* Richardus *eadem gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ; salutem in eo, qui dat salutem regibus. Cùm pro subuentione terræ Ierosolymitanæ, quam peccatis exigentibus, ex maiore parte Paganorum incursus obtinuit, & inimicorum Crucis* Christi *gladius deuastauit, susceptum, inspirante Domino, peregrinationis iter ageremus per terram vestram transitum facientes apud Messanam ciuitatem vestram, moram facere compulsi sumus, ventorum, & maris, & temporis inclementia nauigationis nostræ propositum detinente; vbi inter populum nostrum, & ciues præfatæ vrbis seditione casu exorta, damnum hinc & inde contigit rerum, & virorum. Vnde visum est pluribus, vt ea occasione fraterna inter nos charitas & dilectio turbaretur. Curauimus itáque, vt decebat, peregrinationis nostræ propositum, tum per nos, & dilectos, ac fideles familiares nostros; tum per venerabiles Archiepiscopos vestros: scilicet* Richardum *Archiepiscopum de Messana, &* Willielmum *Archiepiscopum de monte regali; &* Willielmum *Archiepiscopum de Risa, &* Richardum *filium venerabilis viri* Walteri *Cancellarij vestri, & alios viros egregios missos à latere vestro; statuimus vt illibata pacis inter nos arctius fœdera firmentur: Cuius formam in æuum duraturam scripturæ memoria contineret. Promisimus ergo vobis, & regno vestro, & toti terræ dominationis vestræ, per nos, & nostros; terra & mari pacem perpetuam nos fideliter seruaturos, sopitis omnibus quæstionibus; quas tum de dodario sororis vestræ reginæ; tum de rebus alijs per nostros vobis nuncios feceramus: hoc nihilominus addito, vt quamdiu in regno vestro moram fecerimus, ad defensionem terræ vestræ vbicunque præsentes fuerimus, vobis auxilium præbeamus, quicunque vellet eam inuadere, aut vobis bellum inferre. Huius autem pacis tenorem, & formam, quam in voto habemus, & in proposito gerimus, vobis & vestris, illæsa fide, seruare per* Walterum *Rothomagensem, &* Giraldum *Exoniensem Archiepiscopos, & per* Iohannem *Eboracensem, &* Bernardum *Baionensem Episcopos, & per* Iordanum *de Humez constabularium nostrum, & per* Willielmum *de Curci, & per* Richardum *de Camuilla, & per* Girardum Talebot, *& per* Robertum *de Sabluil & per* Guidonem *de Cronte, & per* Guarinum *filium* Geroldi, *& per* Bertramnum *de Verdun; & per* Willielmum Chamberlangum *de* Tancervile, *& per* Robertum *de nouo Burgo, & per* Hugonem Bardolf, *& per* VVigain *de* Cheresburg; *& per* Gillebertum *de VVasenill, & per* Hugonem le Bruin, *& per* Iohannem *de Piller; & per* Amauri *de Munsfort, & per* Andream *de Chauenni, & per* VVillielmum *de Forz Dulerum; & per* Gaufridum *de Rancune; & per* Amauri Torel,

& per multos alios de familia nostra fecimus iuramentis præstitis coram prædictis Archiepiscopis ad hoc ipsum efficiendum à vobis destinatis, & viris illustribus vestris in animam meam firmari, sicut capitularis forma continet. Vt autem pax ista, & fraterna dilectio tam multiplici, quàm arctiori vinculo connectatur, prædictis curiæ vestræ magnatibus id ex parte vestra tractantibus, Domino disponente, condiximus inter Arthurum egregium ducem Britaniæ nepotem nostrum, & hæredem, si fortè sine prole nos obire contigerit, & filiam vestram matrimonium in Christi nomine contrahendum: vt cùm illa, Deo propitio, ad nubiles annos peruenerit, & vos eam mittatis ad locum, vbi pars vtraque consenserit, prædictus nepos noster eam infra dies quindecim postquam ad eum venerit, debeat in vxorem legitimam desponsare; aut si celsitudini vestræ placuerit, eam infra annos nubiles desponsari, prædictus nepos noster iuxta beneplacitum vestrum id faciet, si summus Pontifex dispensabit. Volentes autem ei tanquam illustri dominæ, & magnifici regis filiæ dodarium, quod conueniat, designari, de ducatu nepotis nostri tale dodarium ei pro parte ipsius nepotis nostri paciscimur, & quod ad præsens per præfatos fideles nostros iurari fecimus, & ab ipso nepote nostro concedi, & à magnificentia vestra pro matrimonio isto, scilicet viginti millia vnciarum auri nos recepisse ad opus nepotis nostri fatemur: Hoc in pacto veniente, vt si, (quod absit) morte alterius interueniente, aut culpa nostri nepotis, aut nostra, vel partis ipsius, matrimonium ipsum non fieret: nos aut hæredes nostri vobis, aut vestris hæredibus, supradictam pecuniam integram, sine difficultate restituemus. Super his autem, videlicet, & de pace, quam vobiscum firmauimus, & de matrimonio contrahendo, & de pecunia restituenda, si fortè prædictis causis accidentibus, matrimonium non extaret: dominum Papam, & Romanam Ecclesiam, in fideiussione ponimus; vt si fortè, quod Deus auertat, ex parte nostra pacis integritas frangeretur, potestatem habeat Romana Ecclesia nos, & terram nostram districtiùs coercere. Similiter & ad matrimonium contrahendum postatem habeat nos, & partem nepotis nostri constringere: vel si propter causas prædictas non fieret matrimonium; ad restituendam pecuniam, nos aut hæredes nostros, aut terram nostram cogere habeat potestatem. id quoque de fideiussione Romanæ Ecclesiæ nos ita facturos, prædictorum virorum nos obligauimus iuramentis, sicut capitularis forma continet, quam vobis misimus sigilli nostri appositione signatam. Si autem, nobis sine hæredibus decedentibus, ipse ad regnum nostrum hæreditario iure peruenerit; de regno nostro tale illi dodarium designamus: videlicet antiquum & consuetum dodarium Reginarum Angliæ.

Capitularis forma, quæ facta est inter Richardum regem Angliæ, & Tancredum regem Siciliæ.

EGo N. iuro super hæc sancta Dei Euangelia, quòd dominus meus Richardus rex Angliæ, ab hac hora in antea seruabit domino Tancredo regi Siciliæ, ducatus Apuliæ, principatus Capuæ, & regno eius, & toti terræ dominationis suæ, pacem perpetuam per se, & per suos, terra & mari: & quamdiu ipse Dominus meus erit in regno regis Tancredi, dabit ei auxilium ad defendendum terram suam, vbicunque ipse fuerit in terra domini Tancredi regis Siciliæ, quicunque vellet eam inuadere, aut ei facere Guerram: & quòd dominus meus pacem istam manu sua iurabit; si dominus rex Tancredus similiter pacem manu sua iurauerit. Et si aliquando (quod absit) Dominus meus vellet pacem istam infringere; ego ponam me in captione ipsius domini regis Tancredi, vbi ipse voluerit, & hæc omnia dominus meus Richardus rex Angliæ, & ego bona fide, & sine fraude, & sine malo ingenio tenebimus: sic Deus nos adiuuet, & hæc sancta Dei Euangelia, & sanctorum reliquiæ. Amen. Et est sciendum, quòd in eadem forma iurauerunt Archiepiscopi, & Episcopi, & cæteri homines regis Tancredi in animam ipsius se, & suos pacem seruaturos Richardo regi Angliæ, & suis in mari & terra, quamdiu ipsi fuerint in terra sua. & si ipse Tancredus rex Siciliæ, & sui pacem non seruauerint, prædicti Archiepiscopi, & cæteri qui sacramentum illud ex parte regis Tancredi iurauerunt, ponent se in captione Richardi regis Angliæ, vbi ipse voluerit. Et est sciendum, quòd rex Tancredus dedit Richardo regi Angliæ alia viginti millia vnciarum auri pro quieta clamantia omnium quæstionum,

num, quas fecerat tam de dodario sororis suę reginę, quàm de omnibus alijs exigentijs suis. & vt *Tancredus* rex Siciliæ securior esset de omnibus supradictis conuentionibus, *Richardus* rex Angliæ in hac forma scripsit summo Pontifici.

Epistola *Richardi* regis Angliæ ad *Clementem Papam de pace facta inter ipsum &* Tancre-dum *regem.*

10 REuerendissimo domino, ac beatissimo patri *Clementi* Dei gratia sanctæ sedis Apostolicæ summo Pontifici, *Richardus* eadem gratia rex Angliæ & dux Normanniæ & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, Salutem, & sinceræ in Domino deuotionis affectum. Iustiorem exitum facta principum sortiuntur, cùm à sede Apostolica robur, & fauorem accipiunt, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ colloquio diriguntur. proinde dignum duximus ad notitiam beatitudinis vestræ transmittere, quæ inter nos, & dominum *Tancredum* illustrem Siciliæ regem publico nuper, & admodum necessario sunt celebrata contractu. Sanè dilectionem fraternam, & pacem perpetuam cum eo firmauimus, quam magnatum nostrorum, Archiepiscoporum, Episcoporum, & plurimorum virorum illustrium iuramentis, ei & suis, & regno suo, & toti 20 terræ dominationis suæ, nos illibata fide promisimus seruaturos. Cùm etiam iam pacis, & amicitiæ fœdus arctiori adhuc vinculo astringentes, inter *Arthurum* egregium ducem Brittanniæ charissimum nepotem nostrum, & hæredem (si nos decedere sine prole contigerit) & illustrem filium eius matrimonium, volente Domino, conduximus contrahendum: quod Domino largiente debitam consummationem accipiet, cùm illustris puella nubiles annos attigerit; aut prædicto domino *Tancredo* regi placuerit, vt infra nubiles annos illa in vxorem nepoti nostro desponsanda tradatur, nos ipsum nepotem nostrum hoc facturum concessimus, si sancta Romana Ecclesia decreuerit similiter dispensare. pecuniam verò, quam pro matrimonio ipso, ad opus nepotis nostri ab eodem domino rege *Tancredo* recepimus; scilicet viginti mil-30 lia vnciarum auri, si fortè, quod absit, morte interueniente alterius, aut culpa nostra, aut nostri nepotis, aut partis ipsius, matrimonium non staret; nos aut hæredes nostri ipsi domino regi *Tancredo*, aut hæredibus eius ex integro restituere, præstitis super hoc sacramentis, ex parte nostra tenemur. Vt igitur tenor pacis initæ, & initiati matrimonij fides cum integritate debita ex parte nostra, & nepotis nostri seruetur, sicut ipsi domino *Tancredo*, interposita iurisiurandi religione, firmauimus, sanctitatem vestram, & sanctam Romanam Ecclesiam obnixè rogamus, quatenus, & firmatæ pacis seruandæ perpetuò, & matrimonij consummandi, vel si ex prædictis causis matrimonium ipsum non fieret, restituendæ pecuniæ sancta sedes Apostolica fideiussionem pro nobis suscipiat erga dominum nostrum regem *Tancredum*, & hæredes ipsius; 40 Cuius fideiussionis onus, vt confidenter vobiscum Romana Ecclesia suscipiat, præsentium literarum testimonio vobis & sanctæ Romanæ Ecclesiæ liberam concedimus potestatem, nos & hæredes nostros, & terram nostram districtiùs coercere; si vel contra pacem præfatam venerimus, vel prædictis causis matrimonio non secuto, nos aut hæredes nostri solutionem pecunię negaremus: ad honorem vtriusque nostri vestra nouit beatitudo spectare; si mediante Romana Ecclesia pacis pariter, & matrimonij bonum ad congruum finem deueniat, vnde multiplex in futurum vtilitas cõsequatur. Testibus nobis ipsis 11. die Nouembris, apud Messanam. Sed antequã pax ista esset cõcessa, & confirmata, inter regem Angliæ, & regem Siciliæ, *Margaritus* admiralis, & *Iordanus* de Pin familiares regis *Tancredi*, quibus ipse ciuitatem Messanam tradiderat cu-50 stodiendam, de nocte abierunt adducentes secum familias suas, et substantias suas, quas habebant in auro & argento, domos verò & galeas, & alias possessiones illorũ saisiuit rex Angliæ in manu sua, illis abeuntibus. Deinde rex Anglię fecit fieri fossatum vnum & latũ & profundum per medium Insulæ, quæ est in flumine del Far, in quã est monasteriũ Griffonum, vbi Thesauri & victualia eius custodiebantur: cuius fossati longitudo totius Insulæ cõtinet latitudinem, ab vna ripa in alteram; & finis eius terminatur in

 Charybdim.

Charybdim. Et est sciendum, quòd in fluuio illo del Far de Meschines, sunt illa duo pericula maris maxima, scilicet, Scylla, & Carybdis; quorum vnum, scilicet Scylla, est ad introitum del Far prope Prioratum de la Bainare, & alterum, scilicet Carybdis, est prope exitum del Far: ad cuius cognitionem facta est turris lapidea in prædicta Insula iuxta fossatum regis Angliæ. Et est sciendum, quòd Scylla semper euomit, & in altum iactat vndas, & ideo necesse est, vt transeuntes elongent se ab ea, ne insanis obruantur aquis. Charybdis verò indesinenter attrahit, & absorbet aquas; & ideo caueant sibi transeuntes, ne absorbeantur ab ea. Quidam tamen incauti vitare Scyllam volentes, cadunt in Charybdim. Deinde rex Angliæ dum pax inter illum, & regem *Tancredum* facienda moraretur, firmauit sibi castellum forte in supercilio montis ardui extra muros ciuitatis Messanæ: quod Mategriffun vocauerunt. Griffones verò ante aduentum regis Angliæ erant potentiores omnibus regionem illam inhabitantibus, & odio habebant omnes homines vltramontanos; adeo quòd pro minimo habebant illos interficere, nec erat qui adiuuaret. sed ex quo rex Angliæ illuc venit, malicia illorum quieuit, & potestas eorum minuta est, & facti sunt viliores omnibus inhabitantibus terram illam; & sperantes se posse contra regem Angliæ, sicut potuerunt contra cæteros in diebus antiquis, inciderunt in foueam, quam fecerunt, & facti sunt profugi in terra. Gens autem Anglicana in maxima habebatur reuerentia in regno Siciliæ. Tunc impletum est propheticum illud, quod antiquitus scriptum inueniebatur in tabulis lapideis prope villam regis Angliæ, quæ dicitur **Here**; quam *Henricus* rex Angliæ dederat *Willielmo* filio *Stephani*. in qua idem *Willielmus* domum nouam construxit, in cuius pinaculo effigiem cerui statuit, quod factum fuisse creditur, vt adimpleretur vaticinium illud, quo dicitur,

> **Whan thu seches in Here hert yreret:**
> **Than sulen Engles in three be ydeled.**
> **That han sal into Yrland altolate waie,**
> **That other into Puille mid prude bi seue,**
> **The Thridde into Airhahen herd alle wreke y drechegen.**

Deinde rex Angliæ pro amore Dei, & salute animæ suæ & parentum suorum, quietum clamauit in perpetuum **Wrec** per totam terram suam citra mare & vltra: statuens quòd omnis naufragus, qui ad terram viuus peruenerit, omnes res suas liberas, & quietas habeat: si autem in naui mortuus fuerit, filij, vel filiæ, fratres vel sorores eius habeant res suas secundum quod ostendere poterunt se esse propinquiores illius hæredes. Vel si defunctus nec filios, nec filias, nec fratres, nec sorores habuerit, rex catalla sua habeat. Hanc autem quietam clamantiam de **Wrec** fecit *Richardus* rex Angliæ, & charta sua confirmauit anno secundo regni sui, mense Octobris, apud Messanam, coram *Waltero* Rothomagensi & *Girardo* Anxiensi Archiepiscopis, & *Iohanne* Ebroicensi, & *Bernardo* Baoniensi Episcopis, & multis alijs tam clericis quàm laicis de familia regis Angliæ, & charta illa tradita fuit per manum magistri *Rogeri* mali catuli Vicecancellarij regis. Eodem anno plus, quàm centum millia Paganorum, qui erant in regno Siciliæ, serui regis *Willielmi*, post mortem eius indignati sunt seruire regi *Tancredo*; tum quia *Henricus* rex Alamannorum calumniatus erat regnum Siciliæ: tum quia *Richardus* rex Angliæ regnum Siciliæ ingressus, magnam illius partem occupauerat. & abierunt in montana cum mulieribus, & filijs, & filiabus, & pecoribus suis, & habitauerunt ibi opprimentes Christianos, & multa mala eis facientes. sed audito quòd pax, & finalis concordia esset inter regem Angliæ, & regem *Tancredum*; redierunt in seruitutem regis *Tancredi*: & datis ei obsidibus de pace seruanda, reuersi sunt in domos suas: colentes terram sicut coluerunt eam tempore regis *Willielmi*, & serui facti sunt sub rege *Tancredo*. Eodem anno *Conradus* dux Suauiæ post submersionem patris sui *Frederici* Romanorum Imperatoris, factus est princeps Teutonicorum, & Alemannorum, & cæterorum, qui patrem suum sequebantur: & venit ad obsidionem Accon cum exercitu magno, & statim facta est fames magna in obsidione Accon, & in tantum excreuit: quòd panis, qui ante aduentum eorum pro vno solo vendebatur denario, pro * sexaginta solidis vendebatur postmodum.

al. quadraginta

Tunc

Tunc famè perierunt plurimi in exercitu, quia summa vnius equi de frumento vendebatur pro sexaginta quinque marcis Anglicanæ monetæ. Tunc principes, qui in obsidione erant, pascebantur carne equina, edentes eam pro delitijs. Cúmque fames superexcreuisset, venit clamor populi ad *Hubertum VValteri* Rothomagensem Episcopum, & ad cæteros Episcopos exercitus, & fecerunt collectam denariorum per exercitum ad opus pauperum, & tantum incrementum dedit Dominus collectæ illi, quòd sufficiebat omnium sustentationi indigentium, donec largitor omnium bonorum Deus ex alto prospiciens misit eis abundantiam frumenti, vini, & olei. tertia enim die post collectam pauperibus distributam, venerunt ad Accon naues onustæ frumento, vino, & oleo, & fecerunt forum bonum, ita quòd mensura frumenti, quæ priùs vendebatur pro ducentis Bizantijs, data fuit postmodùm pro sex bizantijs. Eodem anno, die sancti *Iacobi* Apostoli decem millia proborum iuuenum, & benè armatorum exierunt de obsidione Accon contra prohibitionem regis, & Patriarchæ, & principum exercitus, volentes congredi cum *Saladino*, & exercitu eius. *Saladinus* autem videns eos venientes retraxit se cum exercitu suo, dimissis tentorijs suis, & victualibus. Ingressi sunt iuuenes illi tentoria Paganorum edentes & bibentes, quæ apud illos erant. Deinde sumpserunt secum preciosa quæque, & onerauerunt se: & cùm redirent versus obsidionem Accon, *Saladinus*, & exercitus eius secuti sunt eos in ore gladij, & ferè omnes perempti sunt à Paganis. pauci enim illorū euaserunt auxilio *Radulfi* de Hautereue Archidiaconi Colecestriæ, reli*ctis *oneribus suis. Eodem anno *Sibylla* regina Ierusalem vxor *Guidonis* de Lezinant, & duæ filiæ eius obierunt in obsidione Accon. quibus defunctis, *Conradus* Marchio de Munferrant Dominus Tyri videns, quòd non esset propinquior hæres in regno Ierosolymitano, quàm *Milisant* vxor *Amfridi* del Turun soror prædictæ *Sibyllæ*, conuenit prædictam Patriarcham *Heraclium*, & matrem prædictæ mulieris, & omnes principes exercitus Christianorum, & petijt sibi donari in vxorem illam reginæ defunctæ sororem: promittens quòd ipse de cætero fideliter, & efficaciter promoueret negotia exercitus Christianorum; & quòd nullam deinceps haberet cum *Saladino* familiaritatem. Mater igitur mulieris, & Patriarcha, & principes exercitus quàm plures, præbuerunt assensum petitioni illius; & fecerunt diuortium inter prædictam mulierem, & *Amfridum* del Turun maritum suum, & tradiderunt eam *Conrado* in vxorem. qui statim calumniatus est regnum Ierosolymitanum de iure vxoris suæ aduersus *Guidonem*. *Guido* verò obtulit se iuri stare in curia regum Franciæ, & Angliæ, qui in proximo venturi erant: sed *Conradus* tamdiu expectare nolens, omnia iura regni sibi vsurpauit, & *Guidonem* regem expulit. Eodem anno *Philippo* rege Francorum, & *Richardo* rege Anglorum moram facientibus apud Messanam in Sicilia: mense Decembris, decimo quarto Kalendarum Ianuarij feria quarta audita sunt tonitrua magna apud Messanam, & visa sunt fulgura multa, & terribilia discurrere, & vnus ictus fulminis cecidit in vna galearum regis Angliæ, & demersit eam in profundum, percussitque murum ciuitatis Messanæ, & magnam illius partem contriuit. Milites autem & seruientes regis Angliæ, qui custodiebant Monasterium Griffonum, in quo erant thesauri regis Angliæ, dixerunt pro certo, se vidisse globum igneum, super pinaculum monasterij illius, qui non erat comburens, sed illuminans, & ibidem moram fecit, quandiu tempestas sæuijt, & cessante tempestate recessit globus ille igneus. Admirantibus illis, & diligenter requirentibus, quid hoc esset, Griffones ibidem Deo iugiter seruientes responderunt, quòd sic semper euenit, *quandocunque tempestas sit. rex verò Angliæ interim dum moram fecit apud Messanam, fecit omnes nauigij sui naues duci in terram, & eas refici: nam multæ earum per corrosionem vermium deterioratæ erant. sunt enim in fluuio del Far vermes graciles, qui in lingua illa vocantur Beom, quorum cibus est omne genus ligni: qui cùm alicui ligno adhæserint, nunquam nisi per vim inde recedent, donec perforauerint illud; foramina autem faciunt stricta cùm intrant, & ex corrosione ligni adeo crescunt, & pinguescunt, quòd exeuntes faciunt foramina lata. Interim *Richardus* rex Angliæ fecit parari Perarias, & alias machinas suas bellicas, quas secum in terram Ierosolymitanam laturus erat.

al. hominibus — *al. qualiscunque tempestas sit*

EOdem anno *Willielmus* Elienſis Epiſcopus, Apoſtolicæ ſedis legatus, domini regis cancellarius,& totius Anglię Iuſticiarius,plebem Angliæ ſibi commiſſam grauibus exactionibus pręmebat. In primis namque omnes ſocios,quos rex ſibi in regimine regni aſſociauerat, ſpernebat,& eorum conſilia. Socium autem parem ſibi neminem putabat in regno, nec etiam *Iohannem* fratrem regis, Comitem Moretonij. Ipſe quidem caſtella,prędia,abbatias,Eccleſias,& omnia iura regis ſibi vendicabat. Auctoritate quidem legationis ſuæ ad epiſcopatus, & abbatias, & Prioratus, & ad alias religioſorum domos hoſpitaturus veniebat,in tanta ſuperfluitate hominum,& equorum, & canum,& auium: quòd domus in qua ipſe per vnam noctem hoſpitabatur, vix infra tres annos ſubſequentes in priſtinum ſtatum redire poſſet. Clericis verò & laicis,Eccleſias,prędia,terras,& poſſeſſiones ſuas abſtulit: quæ aut nepotibus ſuis,& clericis,& ſeruientibus erogabat, aut damnabiliter ſibi retinebat,aut in vſus extraordinarios dilapidabat. Nonne conſiderabat infælix ille,quòd moriturus eſſet? Nonne cogitabat quòd Dominus ab vnoquoque ſuæ villicationis rationem, aut ſui principatus honorem requireret? Sed benè de talibus dicitur. 10

Aſperiùs humili nihil eſt cùm ſurgit in altum.
Cuncta ferit,dum cuncta timet,deſæuit in omnes,
Vt ſe poſſe putent,nec bellua tetrior vlla,
Quàm ſerui rabies in libera terga furentis.

Eodem anno tertia die poſt feſtum ſancti *Michaëlis* exierunt Saraceni à ciuitate Accon circiter quatuor millia armati,& combuſſerunt quatuor Hurdicios per ignem Græcum: ſed viriliter retruſi ſunt per milites excercitus armatos, & amiſerunt viginti Turcos occiſos,præter multos vulneratos. Deinde ad feſtum ſancti *Martini* iterum exierunt Saraceni à ciuitate Accon, & impetum fecerunt in Chriſtianos, qui viriliter reſtiterunt eis; & *Baldewinus* de Carun, & *VValterus* de Oyri, & *Baldewinus* de Dargus benè ſuſtituerunt eorum impetum, donec Comes *Henricus*, & *Gaufridus* de Lezinant cum Templarijs ſuperuenirent; qui cum tanto impetu coegerunt Paganos retroire, quòd Pagani amiſerunt in illa fuga quadraginta Turcos occiſos, & multos vulneratos. Deinde inter feſtum ſancti *Andreæ*, & natale Domini, fuit totus excercitus Chriſtianorum armatus, vt inſultum faceret in ciuitatem Accon: & Alemanni, & Angli traxerunt ſcalas ſuas ad foſſata, vt muro apponerent eas,& exierunt per poſternas ciuitatis Pagani, & abſtulerunt Alemannis ſcalas ſuas, & Anglos fugauerunt à foſſato, & funes ligauerunt ſuper ſcalam Anglorum, volentes eam infra muros ciuitatis trahere; ſed *Radulfus* de Tilli, & *Humfridus* de Veili, & *Robertus* de Lanlande, & *Rogerus* de Glamuilla, aſcenderunt ſuper ſcalam Anglorum, & quater extinxerunt ignem Græcum ſuperiniectum,& *Radulfus* de Thilli cæteris propriùs accedens abſcidit cum gladio ſuo funes, & ſic liberauit ſcalam illam à manibus Paganorum. Deinde inter feſtum ſancti *Andreæ*,& natale Domini incepit ſupradicta fames in exercitu Chriſtianorum; & durauit vſque ad purificationem ſanctæ *Mariæ*. Eodem anno *Henricus* rex Alemanorum audita morte *Frederici* Romanorum Imperatoris patris ſui, reddidit *Henrico* duci Saxoniæ vniuerſa, quæ pater ſuus ei abſtulerat, & in incrementum dedit ei decem caſtella optima. Similiter fecit cæteris omnibus à quibuſcunque pater ſuus aliquid abſtulerat: reddens vnicuique quod ſuum erat. Reconciliatis itaque ſibi omnibus hominibus ſuis, miſit nuncios ſuos ad *Clementem* Papam, & ad Cardinales,& ſenatores vrbis: petens Romanũ Imperium,& promittens ſe in omnibus leges & dignitates Romanas ſeruaturum illæſas. *Clemens* verò Papa habito cum Cardinalibus & Senatoribus & populo Romano ſuper petitionibus regis Alemannorum, cum deliberatione conſilio, conceſſit regi Alemannorum, quod petebat, ſaluis dignitatibus, & conſuetudinibus Romannorum, & ſtatuerunt ei terminum veniendi Romam proximum Paſcha ſequens; ſed antequam illuc veniſſet, *Clemens* Papa obijt. Eodem anno *David* frater *Willielmi* regis Scotiæ duxit in vxorem *Matildam* ſororem *Ranulfi* Comitis Ceſtriæ. Eodem anno iterum orta eſt diſſenſio inter *Galfridum* Eboracenſem electum, & *Bucardum* eiuſdem Eccleſiæ Theſaurarium; ita quòd electus ille excommunicauit prædictum *Bucardum*, qui *Clementem* Papam adijt,& ab eo abſolui meruit; & adeo impediuit aduerſus ſummum Pontificem negotium Eboracenſis 20 30 40 50

electi,

electi, quòd summus pontifex, nec electionem illius confirmare voluit, nec eum consecrari permisit. Præterea idem summus pontifex priuilegiauit *Hugonem* Dunelmensem episcopum, ne ipse professionem, aut subiectionem aliquam faceret in tota vita sua *Gaufrido* Eboracensi electo, nec etiam si ipse fuerit in Archiepiscopum consecratus, ea ratione, quòd idem Dunelmensis episcopus semel fecerat professionem suam Eboracensi ecclesiæ, & beato *Willielmo* tunc temporis Eboracensis ecclesiæ Archiepiscopo, & eius catholicis successoribus. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ, diuina inspirante gratia, recordatus fœditatis vitæ suæ, post contritionem cordis, conuocatis in vnum in capella *Reginaldi* de Moyac vniuersis Archiepiscopis, & episcopis suis, qui cum eo erant
10 apud Messanam, nudus procidens ad pedes eorum vitæ suę fœditatem coram illis Deo confiteri non erubuit. Vepres enim libidinum excesserant caput illius & non erat eradicantis manus, sed pater misericordiarum Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat, respexit eum oculis misericordiæ suæ, & dedit ei cor pœnitẽs, & ad pœnitentiam vocauit, ipse enim à prædictis episcopis pœnitentiam recepit; & ab illa hora deinceps factus est vir timens Deum, & recedens à malo, & faciens bonum. O fœlicem illum, qui sic cadit, vt fortior resurgat! O fœlicem illum, qui post pœnitentiam non est relapsus in ruinam & culpam! *Eodem anno* Richardus *rex Angliæ audiens per communem famam, & multorum relationem, quòd quidam vir religiosus erat in Calabria, dictus* Iohachim, *Abbas de Curacio de ordine Cistrensi, habens spiritum propheticum, & ventura po-*
20 *pulo prædicebat, misit pro eo, & libenter audiebat verba prophetiæ illius, & sapientiam, & doctrinam. eruditus enim vir erat in diuinis scripturis, & interpretabatur visiones beati* Iohannis *euangelistæ, quas ipse* Iohannes *narrat in Apocalypsi, quam ipse manu sua scripsit. In quibus audiendis, rex Angliæ, & sui plurimùm delectabantur. Erat autem hæc visio beati* Iohannis *Euangelistæ. Reges septem sunt, quinque ceciderunt, & vnus est, & septimus nondum venit. Et alibi in Apocalypsi, visio eiusdem. Mulier amicta Sole & Luna sub pedibus eius significat sanctam ecclesiam solem iusticiæ. Item mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite eius corona stellarum duodecim, & pariens cruciabatur, vt pareret, & ecce Draco magnus ruffus, habens capita septem, & cornua decem, & in capitibus eius septem diademata, & cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram: qui stetit ante mulierem, quæ paritura e-*
30 *rat, vt cum peperisset, filium suum deuoraret. Mulier autem peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea, & raptus est filius eius ad Dominum, et ad thronum eius. Mulier autem fugit in solitudinem Aegypti, vbi habuit locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille, ducentis, & sexaginta. Huius igitur visionis interpretatio talis est secundum* Iohachim *abbatem de Curacio. Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius significat sanctam ecclesiam solẽ iusticiæ, qui est Christus Deus noster, obumbratam, & amictam sub cuius pedibus mundus iste cum vitijs, & concupiscentijs suis est semper conculcandus, & in capite eius corona stellarum duodecim, caput ecclesiæ Christus est; corona eius fides catholica, quam duodecim prædicauerunt Apostoli, & pariens cruciabatur, vt pareret. ecclesia itaque sancta, quæ semper nouo gaudet fœtu, cruciatur de die in diem, vt animas lucrifaciat Deo; quas diabolus conatur eri-*
40 *pere, & secum trahere in Gehenna. Et ecce Draco magnus Rufus, habens capita septem, & cornua decem, Draco iste diabolum significat, qui benè dicitur habere capita septem. Caput enim diaboli omnis iniquus est: septem ponit, quasi finitum pro infinito. Infinita enim sunt capita diaboli, id est, persecutores ecclesiæ, & iniqui. De quibus licèt infiniti sunt: tamẽ idem* Ioachim *in expositione sua ponit septem principes ecclesiæ persecutores, quorũ nomina hæc sunt:* Herodes, Nero, Constantius, Maumet, Melsemutus, Saladinus, Antichristus. *Dicit quoque beatus* Iohannes *in Apocalypsi. Reges septem sunt: quinque ceciderunt, et vnus est, et vnus nondum venit, quod idem* Iohachim *ita exponit. Reges septem sunt. Scilicet* Herodes, Nero, Constantius, Maumet, Melsemutus, Saladinus, Antichristus. *Ex his quinque ceciderunt: scilicet,* Herodes, Nero, Constantius, Maumet, Melsemutus; *et vnus est, scilicet* Saladinus, *qui in præsenti*
50 *opprimit ecclesiam Dei, & eam cum sepulchro Domini, & sancta ciuitate Ierusalem, & cum terra, in qua steterunt pedes Domini, occupatam detinet; sed ipse in proximo perdet illam. tunc interrogauit rex Angliæ, quando erit hoc? Cui* Ioachim *respondit quando septem anni elapsi erunt à die captionis Ierusalem. Tunc ait rex Angliæ, ergo quare venimus huc tam cito? Cui* Ioachim *respondit. Aduentus tuus valdè necessarius est, quia Dominus dabit tibi victoriam de inimicis suis, & exaltabit nomen tuum super omnes principes terræ. Sequitur,* vnus illorum

nondum

Antichristi aduentus, & descriptio. nondum venit, *scilicet Antichristus. De isto Antichristo dicit idem* Ioachim: *quod iam natus est in ciuitate Romana, & in sede Apostolica sublimabitur, & de isto Antichristo dicit Apostolus;* extollitur & aduersatur super omne, quod dicitur Deus. *Et tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, & conuersus ad eum rex, ait: putabam, quod Antichristus nasceretur in Antiochia, siue in Babylonia, de progenie* Dan, *& regnaret in templo Domini, quod est in Ierusalem, & in terra illa ambularet, in qua Christus ambulauit, & regnaret in ea per tres annos, & dimidium anni, & disputaret contra* Eliam, *&* Enoch, *& eos interficeret, & postea moreretur, & post mortem illius daret Deus sexaginta dies pœnitendi, in quibus pœnitentiam possint agere illi, qui à via veritatis errauerint, & seducti fuerint per prædicationem Antichristi, & pseudoprophetarum eius. Sequitur, & cornua decem;* decem cornua diaboli sunt hæreses, *& schismata: quæ haretici, & schismatici opponunt contra decem præcepta legis, & mandata Dei.* Et in capitibus eius septem diademata. *per diademata significantur reges, & principes huius seculi: qui in Antichristo credituri sunt.* Et cauda eius trahebat tertiam partem stellarum cœli, *propter nimiam multitudinem hominum credentium in eo,* & misit eas in terram. *Stellas vocat minores homines, qui in Antichristo credituri sunt, & ideo dicit tertiam partem stellarum cœli propter nimiam multitudinem hominum credentium in eo. Et misit eas in terram, id est, in Gehennam mittit omnes, qui perseuerantes crediderint in illo.* Qui stetit ante mulierem, quæ paritura erat, vt cum peperisset, filium deuoraret. *Diabolus semper insidiatur ecclesiæ, vt partum eius rapiat, & raptum deuoret: qui benè dicitur stare: quia nunquam declinat à malo, sed semper stat rigidus in malicia, & inflexibilis in versutia suæ fraudis. Vel aliter Cauda eius significat finem seculi huius, in qua surgent quædam gentes iniquæ, quæ dicuntur Gog, Magog, & destruent ecclesiam Dei, & subuertent gentem Christianam, & ex tunc erit dies iudicij. Sed in tempore huius Antichristi multi Christianorum in cauernis terræ, & in solitudinibus petrarum morantes fidem Christianam in timore Domini seruabunt, vsque ad consummationem Antichristi, & hoc est quod dicit:* Mulier fugit in solitudinem Aegypti, vbi habet locum paratum à Deo, vt ibi pascant eam diebus mille, & ducentis, & sexaginta: filius autem eius masculus, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea: *Est præcipuè Dominus noster Iesus Christus, qui post passionem & resurrectionem suam ascendit in cœlum, sedétque ad dextram Dei patris omnipotentis, & venturus est iudicare viuos & mortuos, & seculum per ignem. Cuius sequaces, si fuerimus, & in mandatis eius perseuerauerimus, rapiemur in aera obuiam illi, & cum illo semper erimus. Et licèt prædictus Abbas de Curacio hanc sententiam de aduentu Antichristi proferret, tamen* Walterus *Rothomagensis Archiepiscopus, & Archiepiscopus de Appamia, &* Girardus *Auxiensis Archiepiscopus, &* Iohannes *Woracensis, &* Barnardus *Baioniensis Episcopi, & alij viri ecclesiastici, in diuinis scripturis benè eruditi, nitebantur probare in contrarium, & quamuis multa argumenta verisimilia hinc, & inde proferrent; tamen* adhuc sub iudice lis est. *Nam antiqui in Scripturis suis, mentionem facientes de Antichristo, in hunc modum scripserunt.*

Ergo de Antichristo scire volentes, primò notabitis quare sic vocatus sit. Ideò scilicet, quia Christo in cunctis contrarius erit, & Christo contraria faciet. Christus venit humiliter: ille venturus est superbus; Christus venit humiles erigere, peccatores iustificare; Antichristus è contra humiles deijciet, peccatores magnificabit, impios exaltabit, sempérque vitia, quæ sunt contraria virtutibus docebit, legem euangelicam dissipabit, dæmonum culturam in mundo reuocabit, gloriam propriam quæret, & omnipotentem Deum se nominabit. Hic itaque Antichristus multos habebit suæ malignitatis ministros, ex quibus in mundo iam multi præcesserunt. Qualis fuit *Antiochus, Nero, Domitianus;* nunc quoque nostro tempore Antichristos nouimus esse multos. Quicunque siue laicus, siue monachus, siue Canonicus, contra iusticiam viuit, & ordinis sui regulam impugnat, & quod bonum est, blasphemat, Antichristus & minister Sathanæ est. Sed iam de exordio Antichristi. Non autem quod dico ex proprio sensu fingo, vel excogito: in libris enim diligenter religendo hæc scripta inuenio.

Sicut ergo authores nostri dicunt, Antichristus exemplo Iudæorum nascetur, de tribu scilicet *Dan*, secundum prophetiam dicentem: *Fiat* Dan *coluber in via, cerastes in semita*: sicut enim serpens in via sedebit, & in semita erit, vt eos qui per semitam iusticiæ ambulant, feriat, & veneno suæ malitiæ occidat. Nascetur autem ex patris & matris copulatione, sicut & alij homines, non vt quidam dicunt, de sola virgine. Sed tamen in peccatis totus concipietur, in peccato generabitur, & in peccato nascetur. In ipso suæ conceptionis initio diabolus simul introibit in vterum matris, & ex virtute diaboli confouebitur, & contuebitur in ventre matris, & virtus diaboli erit semper cum illa. Et sicut in matrem Domini nostri spiritus sanctus superuenit, et eam sua virtute obumbrauit, & diuinitate repleuit, vt de spiritu sancto conciperet, & quod nasceretur diuinum esset, & sanctum: ita quoque diabolus in matrem Antichristi descendet, totámque eam replebit, totam circundabit, totam tenebit, totam interiùs, & exteriùs possidebit, vt diabolo per hominem cooperante, concipiat, & quod natum fuerit, totum sit nociuum, totum malum, totum perditum. Vnde, & ille homo filius perditionis appellatur: quia in quantum poterit, genus humanum perdet, & ipse in nouissimo perdetur. Ecce audistis qualiter nascetur, audite etiam locum vbi nascetur. Nam sicut dominus, & redemptor noster Bethleem sibi præuidit, vt ibi pro nobis humanitatem assumere, & nasci dignaretur: sic diabolus illi homini perdito, qui Antichristus dicitur, locum nouit aptum, vnde radix omnium malorum oriri debeat, scilicet ciuitatem Babyloniæ. In hac enim ciuitate, quę quondam fuit inclyta, & gloriosa vrbs gentilium, & caput regni Persarum, Antichristus nascetur, & in ciuitatibus Bethsaida, & Corazaim nutriri, & conuersari dicitur. Quibus ciuitatibus dominus in euangelio * improperat dicens; *Va tibi Bethsaida, va tibi Corazaim*. habebit autem Antichristus magos, maleficos, diuinos & cantores: qui eum diabolo inspirante, nutrient, & docebunt eum in omni iniquitate, & falsitate, & nefaria arte, & maligni spiritus erunt duces eius, & socij, et comites indiuidui. Deinde Ierosolymam veniet, & omnes Christianos, quos ad se conuertere non poterit, per varia tormenta iugulabit: et suam sedem in sancto templo parabit. Templum etiam destructũ, quod *Salomon* Deo dicauit, in statum suum restaurabit, et circumcidet se, et filiũ Dei omnipotentis se esse mentietur. Reges autem, et principes primùm ad se conuertet; deinde per illos cæteros populos; loca verò, per quæ Christus dominus ambulauit, peragrabit, et priùs destruet, quod dominus illustrauit. Deinde per vniuersum mundum mittet nuncios, et prædicatores suos. Prædicatio autem eius, et potestas tenebit à mari vsq; ad mare, ab oriente vsque ad occidentem, ab aquilone vsque ad septentrionem. Faciet ergo signa multa, miracula magna et inaudita: faciet de cœlo ignem terribiliter venire, arbores subitò florere, et arescere, mare turbari, et subitò tranquillari, naturas in diuersas figuras mutari; aquarum cursus, et ordines conuerti; aëra ventis, et commotionibus agitari: et cætera innumerabilia, et stupenda: mortuos etiam in conspectu hominum suscitari: ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. nam quando tanta, et talia signa viderint, etiam illi, qui perfecti, et electi Dei sunt, dubitabunt, vtrùm ipse sit *Christus*, qui in fine mundi secundum scripturas venturus est, an non. Excitabit enim persecutionem sub omni cœlo supra Christianos, et omnes electos. eriget itaque se contra fideles tribus modis: id est, terrore, et muneribus, et miraculis. Dabit in se credentibus auri, et argenti copias. Quos enim muneribus corrumpere non poterit, terrore superabit: Quos autem terrore non poterit, signis, et miraculis seducere tentabit: Quos nec signis, nec miraculis, in conspectu omnium mirabili morte cruciatos crudeliter necabit. Tunc erit talis tribulatio, qualis non fuit super terram ex tempore, quo gentes esse cœperunt, vsque ad tempus illud. tunc qui in agro erunt, fugient ad montes: et qui suprà, non descendet in domum suam, vt tollat aliquid de ea. Tunc omnis fidelis Christianus, qui inuentus fuerit, aut Deum negabit, aut per ferrum, siue per ignem fornacis, seu per serpentes, siue per bestias, siue per aliud quodlibet tormenti genus interibit, si in fide permanserit. hæc autem tam terribilis, et timenda tribulatio, tribus annis, et dimidio in toto mundo manebit. Tunc breuiabuntur dies propter electos, quia nisi dominus abbreuiasset dies: non fuisset salua omnis caro. Tempus siquidem quando idem Antichristus veniet, vel quando dies iudicij apparere incipiet, *Paulus* Apostolus in Epistola ad Thessalonicenses designat, dicens: *Rogamus vos per aduentum*

al. improperat

uentum Domini nostri Iesu Christi, manifestat etiam eo loco, vbi ait. *Quoniam nisi veniat dissensio primùm, et reuelatus fuerit homo peccati, et filius perditionis.* Scimus enim, quòd post regnum Græcorum, siue etiam post regnum Persarum, ex quibus vnumquódque suo tempore magna gloria ingruit, & magna potentia floruit: ad vltimum quoq; post cætera regna regnum Romanorum cœpit, & quod fortissimum omnium regnorum superiorum fuit, & omnia regna terrarũ sub dominatione sua habuit, omnésq; populorum nationes Romanis subiacebant sub tributo. Inde ergo dicit *Paulus* Apostolus, *Antechristum non antea in mundum esse venturum, nisi venerit dissensio primùm*, id est, nisi priùs dissenserint omnia regna mundi à Romano imperio, cui pridem subdita erant. Hoc autem tempus nondum venit, quia licèt videamus Romanum imperium ex magna parte destructum, tamen quamdiu reges Francorum dominauerint, qui Romanum imperium tenere debent, Romæ dignitas ex toto non peribit; quia in regibus suis stabit. Quidam verò doctores nostri dicunt, quòd vnus ex regibus Francorum Romanum imperium ex toto, & integro tenebit: qui in nouissimo tempore erit, & ipse erit maximus, & omnium vltimus regum, qui postquam regnum suum fœliciter gubernauerit, ad vltimum Ierosolymam veniet, & in monte Oliueti sceptrum, & coronam deponet. Hic erit finis Romanorum, Christianorúmque imperij. Statimque secundum prædictam *Pauli* Apostoli sententiam Antichristum dicunt esse affuturum, & tunc reuelabitur quidem homo peccati Antichristus, videlicet, qui licèt homo sit, fons tamen erit omnium peccaminum, & filius perditionis, id est, filius diaboli, non per naturam, sed per imitationem, quia per omnia adimplebit diaboli voluntatem; quia plenitudo diabolicæ potestatis, & totius mali ingenij corporaliter habitabit in illo, in quo erunt omnes thesauri malitiæ, & iniquitatis absconditi: *qui aduersatur*, id est, cõtrarius est *Christo*, & omnibus eius membris: *et extollitur*, id est, in superbiam erigitur: *supra omne quod dicitur Deus*, id est, super omnes Deos gentium; *Herculem* videlicet, & *Apollinem*, & *Iouem*, & *Mercurium*, quos pagani deos esse existimant, super omnes deos istos extolletur Antichristus: quia maiorem & fortiorem se his omnibus faciet, & non solùm supra hos, sed & supra omne, quod colitur: i. supra S. Trinitatem: quæ solummodo colẽda, & adoranda est ab omni creatura, ita se extollet, vt in templo Dei sedeat, ostẽdens se tanquã sit Deus. Nam sicut suprà diximus in ciuitate Babyloniæ natus, Ierosolymam veniẽs, circumcidet se, dicens Iudæis: ego sum *Christus* vobis repromissus, qui ad vestrã salutem veni, vt vos, qui dispersi estis, congregem, & defendã. Tunc confluent ad eũ omnes Iudæi: existimantes se Deũ suscipere: sed suscipient diabolũ. Sed etiam *in templo Dei sedebit Antichristus*: i. in sancta ecclesia; omnes Christianos faciẽs martyres, & eleuabitur, & magnificabitur, quia in ipso erit omniũ malorũ caput diabolus, qui est rex super omnes filios superbiæ. Sed ne subitò, & improuisè Antichristus veniat, & totum simul humanum genus suo errore decipiat, & perdat, ante eius ortũ duo magni prophetæ mittentur in mundum, *Enoc* & *Elias*, qui contra impetum Antichristi fideles Dei diuinis armis præmunient, & instruent eos, & confortabunt, & præparabunt electos ad bellum: docentes & prædicantes tribus annis, et dimidio filios autem Israel, quicunque eo tempore fuerint inuenti, hi duo magni prophetæ, et doctores ad fidei gratiam conuertent, et à pressura tanti turbinis in parte electorum insuperabiles reddent. Tunc implebitur, quod scriptura ait: *Si numerus filiorum Israel, sicut arena maris fuerit, reliquiæ saluæ fient.* Postquam ergo per tres annos, et dimidium prædicationem suam impleuerint, mox incipiet exardescere Antichristi persecutio, et contra eos primùm arma sua Antichristus arripiet, eósque interficiet, sicut in Apocalypsi legitur; *Et cùm finietur* (inquit) *testimonium suum, bestia quæ ascendet de abysso faciet aduersus eos bellum, et vincet eos, et occidet eos.* Postquam ergo isti duo interfecti fuerint: inde cæteros fideles persequetur; vt eos aut martyres gloriosos faciat, aut apostatas reddat, et tum qui in eum crediderint, signum characteris eius in fronte accipient. Sed quia de principio eius diximus, quem finem habeat, inde dicamus. Hic itaque Antichristus diaboli filius, et totius maliciæ artifex pessimus per tres annos et dimidium, sicut prædictum est, magna persecutione totum mundum vexabit, et omnem populum Dei varijs pœnis cruciabit: et postquàm *Heliam* et *Enoch* interfecerit, et cæteros in fide permanentes coronauerit martyrio, ad vltimum veniet

iudicium

iudicium Dei super eum sicut beatus, *Paulus* scribit dicens: *Quem Dominus* Iesus *interficiet spiritu oris sui.* Siue Dominus* illic interfecerit illum potētia iussionis, siue Archangelus *Michael* interfecerit illū per virtutem* Domini nomine. occidetur* enim per virtutem cuiuslibet Angeli, aut Archangeli. Tradunt autem, quòd in monte Antichristus occidetur in Babylone in solio suo, in illo loco, contra quem ascendit Dominus ad cœlos. Debetis autem scire; quia postquam Antichristus fuerit occisus, non statim veniet dies iudicij, non statim veniet Dominus ad iudicandum, sed sicut ex libro *Danielis* intelligimus, dominus concedet diem electis, vt agant pœnitentiam, propterea quia ab Antichristo seducti sunt. postquam verò hanc pœnitentiam expleuerint, quantum temporis spacium fiet, quousque Dominus ad iudicandum veniat, nullus est qui sciat; sed in dispositione Dei manet, qua hora dominus seculum iudicabit, quia ante secula indicandum esse præfixit.

al. Iesus
al. nostri
al. non

Iohannes Apostolus, & euangelista virgo electus à domino, & inter cæteros magis dilectus, interrogabat Dominum de fine seculi, & respondit Dominus; Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, & de arboribus stillabit sanguis, lapides dabunt voces, populi mouebuntur, Antichristus, id est, diabolus, regnabit, & faciet prodigia, & signa magna in populo. Nemo poterit se ab illo. De muliere meretrice nascetur ex tribu *Dan* in Israeli. Omnes qui credunt in eum, signabit vno charactere in fronte, & nemo poterit delere illius artificium. Nutrietur in Corozain, post morabitur in Bethsaida ciuitate; sed paucis diebus, & omnes quos ille occidet, vel qui mortui fuerint sub eius potestate fame & siti, ipsi electi Dei erunt: suscitabit falsos mortuos, conuertet flumina retrorsum, eradicabit arbores, & conuertet ramos in terram, & radices earum sursum, & florere faciet per suas diabolicas artes. Seducet multos. In die cùm nascetur, omnes qui habitant in quatuor partibus mundi, cognoscent ipsum esse natum: testante scriptura, quæ ait: *In quacunque domo cadauer vnius domus hominis mortui erit signū.* Tunc in tempore illius occidet pater filium, & filius patrem, & frater fratrem, & fideles deficient in omni re. Mulieres menstruationes suas accipient, & non abscondent se ab hominibus; ecclesiæ destruentur, sacerdotes plorabunt. Nulla memoria habebitur de locis, vbi corpora sanctorum quieuerunt: adorabunt prophana idola, sicut Pagani, & Iudæi, & Saraceni. Surget gens contra gentem, & regnum aduersus alterum, et terræmotus magni erunt per loca, et pestilentiæ, et fames, et stellæ cadent in terra; fluuia conuertentur in sanguinem, et omnes aquæ, quæ sub cœlo sunt. Regnante illo, erigent bellū contra illum duo prophetæ, scilicet *Enoc*, et *Helias*, qui modò tristantur in Paradiso pro respectatione mortis, et interficiet eos Antichristus, et in platea ciuitatis iacebunt mortui tribus diebus, et tribus noctibus, et in quarta die resurgent in vitam æternam. In vltimo Deus omnipotens, qui omnes vult saluos fieri, transmittet *Michaelem* Archangelum romphæam acutam in manu tenentem (id est, gladium spiritus sancti) et interficiet eum, et secabit eum in duas partes à summo vsque deorsum, vt non destruatur mundus, sed renouetur in melius: tribus annis et sex mensibus erit ita in consummatione seculi.

Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Othoni* nepoti suo, filio *Matildis* sororis suæ, quondam ducissæ Saxoniæ, Comitatum Eboraci, et quamuis multi recepissent eum, et fecissent ei homagia et fidelitates, multi tamen ei resistebant dicentes, quòd à fidelitate regis non recederent, priusquam cum eo ore ad os loquerentur. Vnde factum est, quòd dominus rex dedit eidem *Othoni* Comitatum Pictauis in commutationem Comitatus Eboraci.

❧ Nomina magnatum, qui eodem anno in obsidione *Accon obierunt.*

Sibylla regina vxor *Guidonis* regis Ierusalem, et duæ filiæ eius, *Heraclius* patriarcha Ierusalem, *Baldwinus* Cantuariensis Archiepiscopus, Archiepiscopus de Nazaret, Archiepiscopus de Bezenzum, Archiepiscopus Arlele blanc, Archiepiscopus de monte regali, episcopus de Sidoni, id est, de Saeta, nouus episcopus de Accon, episcopus de Baruch, episcopus de sancto *Georgio*, episcopus de sancto *Abraham*, episcopus de Tabaria,

tia, Abbas de templo Domini, Abbas de monte Sion, Abbas de monte Oliueti; Abbas de Forde, Prior S. Sepulchri, *Radolphus* de alta ripa; Archidiaconus Colocestriæ, *Rogerus* le abbe: *Fredericus* Romanorum imperator obijt in eundo versus terram Ierusalem submersus in fluuio, qui dicitur Salef, & *Conradus* filius eius dux Suauiæ obijt in obsidione Accon. Et *Robertus* Comes Leicestriæ obijt in Romania in eundo versus terram Ierusalem, & Landegrauius de Alemãnia obijt in Rumania in redeundo versus domum; & *Iohannes* Constabularius Cestriæ obijt in terra Ierusalem apud Tyrum, *Rotrodus* Comes de Pertico obijt in obsidione Accõ. Et Comes de Puntif, & *Theobaldus* Cõmes de Blais, et *Stephanus* Comes de Sancerre frater eius; & *Willielmus* Comes de Ferreres, et dux *Bertoldus* de Alemania, et *Rogerus* Comes de Apulia, & *Iocellinus* Comes de Apulia, & Comes de Brenes, et *Andreas* frater eius occisus, et *Ingeram* de Fenes occisus, et *Lodowicus* de Arseles occisus, & *Hugo* de Hoiry occisus, et *Walterus* de Moy occisus, et *Gwido* de Dãzcy occisus, & *Ode* de Gunesse occisus, & Pincerna de Sãstlir captus à Paganis, & Marescall' Comitis *Hẽrici* captus à Paganis, & *Reginaldus* de Magni occisus. Præterea in eodẽ anno obierunt in obsidione Accon vicecomes de Turomania, & dominus de Wanci, & *Gilbertus* de Tileres; et *Florẽtius* de Angest, & *Iocellinus* de Mũmorenci, vicecomes de castello *Heraldi*, et *Anselmus* de monte regali, & tota familia eius, & vicecomes de Castellũ, et mater eius, et *Iohannes* Comes de Vendome, & *Aestellanus* de Ypre, et *Gaufridus* de la Briuere, et *Robertus* de Boiues, et *Adam* Cambelangus regis Frãciæ, et *Adam* de Leum, et *Boues* de Iuuenni, et *Willielmus* de Pinkim, et *Rogerus* de Polebaro, et *Robertus* Constabularius, Senescallus Comitis *Willielmi* de Mandeuilla. *Ranulfus* de Glamuilla Iusticiarius Angliæ, obijt in obsidione Accon, et *Bernardus* de S. Valerico iunior, et *Richardus* Clare, et *Gwido* de castellun, et *Walterus* de Kime, filius *Philippi* de Kime, et *Iohannes* de Lamburne, et *Walterus* de Ros, frater *Petri* de Ros. Eodem anno *Sanctius* rex Portugalensis dedit Tarsiam filiam suam *Aldefonso* regi de S. *Iacobo* nepoti suo in vxorem: de qua ipse genuit tres filios, et licèt *Cælestinus* Papa multùm laborasset, vt separarentur, tamen tenuit eam contra Deũ, et prohibitionem domini Papæ per 5. annos, et dominus Papa *Cælestinus* præfatũ regem de S. *Iacobo*, et totam terram suam sub interdicto posuit, et ita permansit per 5. annos. Interim surrexit in prædictum regem de S. *Iacobo*, *Aldefonsus* rex Castellæ, et coëgit eum relinquere vxorem suã filiam regis Portugalensis, et dedit ei propriam filiam suam in vxorem permissione domini Papæ *Cælestini* pro bono pacis. Processu verò temporis filia *Boyac Amiramimoli* Imperatoris Africanorum, audita per communem famam probitate, *Sanctij* regis Nauarræ, fratris * *Berengeræ* reginæ Angliæ, dilexit eum in tantum, quòd vehementer adoptauit eum sibi in maritũ. Et cùm ipsa propositum suum diutiùs celare non posset, indicauit patri suo imperatori, quòd ipsa seipsum laqueo suspenderet, nisi *Sanctius* rex Nauarræ eam sibi in vxorem duceret: cui pater respondit, Quo modo potest hoc fieri, cùm tu sis pagana, et ille Christianus? cui filia respondit, Parata siquidem sum fidem Christianorũ suscipere, et secundum legem illorum viuere, dummodò prædictum regem Nauarræ in maritũ habeam, quod per te, pater mi, de facili potest fieri. Nam omnia te metuunt, et ad te sua brachia tendunt; blandicijs tamen opus est, terror furórque absint; preces, et munera, mitte viro, vt sic eum mihi compares.

Crede mihi res est ingeniosa dare.

Mitte etiam matri, et sorori, et alijs familiaribus suis munera larga manu, vt ipsi eum in tuos conatus alliciant. *Fit citò per multas præda petita manus*: cui pater respondit.

Donec eras simplex, animum cum corpore amaui,
Nunc mentis vitio læsa figura tua est.

Nescio quid faciam, angustiæ enim circumstant vndiq;, quia nisi rex ille Nauarræ in amorem tuum conuersus fuerit, tu te laqueo suspendes; Illúmq; ergo precibus, varijsq; muneribus aggrediar tentans, si eum modo quolibet tibi in maritum adquirere possim. Mallem tamen, vt tibi virum de gente nostra sumeres. Cui puella respondit.

Deuorer antè precor subitò telluris hiatu,
Aut rutilo missi fulminis igne cremer,

Quàm aliquem habeam virũ præter illum regem Nauarræ. Imperator igitur Africanorum misit nuncios suos ad *Sanctiũ* regẽ Nauarræ, per quos mandauit illi, vt ipse veniret ad

al. *Berengera*

10 20 30 40 50

ad eum filiam suam in vxorem ducturus,& ille daret ei tantam pecuniã, quantam vellet, & insuper totam terram,quæ dicitur Hispania Saracenica, viz. totam terram,quæ est a finibus terræ regis Portugalensis,vsque ad montem de Mummeian,qui diuidit terras Paganorum,qui sunt in Hispania à terra regis Arragonię. Dum autem rex Nauarræ iret ad eum,mortuus est ille *Boiac Almiramumoli* Africanorum imperator. Cúmq; præfatus rex Nauarræ venisset in Africam,inuenit imperatorem mortuum, & filius imperatoris defuncti adhuc minimus erat,& nondum aptus ad regni gubernationẽ,&erant ei in imperio multi aduersantes. Cùm autem rex Nauarræ ad eum venisset sperans se accepturum sibi in coniugem præfatam filiam puellam,dixit ei puer, qui regnaturus erat,quòd si vellet iuuare eum,& seruire ei ad terram suam obtinendam,ipse daret ei sororem suam cum promissis patris sui ; sin minùs autẽ,poneret eum in captionẽ, de qua nunquam exiret. Ipse autem videns se in arcto positũ,elegit magis seruire ei, quàm poni in captione. Iuxta illud *Augustini:* Qui murorũ ambitu,ne fugiat,clauditur,ibi se pręcipitet,vbi murus breuior ingeritur. Domino igitur concedente,& *Sanctio* rege Nauarræ laborante,filius *Almiramimoli* subiugauit sibi infra trienniũ omnes aduersarios suos, & factus est imperator. Interim *Aldefonsus* rex Castellæ,& rex Aragoniæ inuaserũt terram dicti regis Nauarræ, vnus illorum vna parte, & alter illorum altera parte, ita quòd *Aldefonsus* rex Castellæ cepit super eum 24. oppida, & prædictus rex Aragoniæ cepit super eum 18. oppida.

Anno gratiæ 1191. qui erat annus 2. regni regis *Richardi*, idem rex *Richardus*, & *Philippus* rex Francorum fuerant simul in Sicilia apud Messanam die natalis Domini, quæ feria 3. euenit. Eodem die post prandium Pisani, & Iauenses seditiosè fecerunt impetũ in Galiotas regis *Richardi* Angliæ, & mutuò se interfecerunt. Venit ergo clamor intùs ad aures regis Angliæ,qui adhuc sedebat ad mensam in Mategriffun castello suo, & epulabantur cum illo die illa *Reginaldus* Carnotẽsis episcopus, & *Hugo* dux Burgundiæ,& *Willielmus* Comes de Neuerz,& *Willielmus* Comes de Iuuenni,& *Gaufridus* Comes de Pertico,& alij multi de familia regis Franciæ. Et velocitèr remota mensa, surrexerunt omnes viri illi,& processerunt omnes cum rege armati ad pugnã illam dirimẽdam: non poterant tamen: sed nocte superueniente,separati sunt ab inuicem vsque mane. In crastino,cùm populus conuenisset in ecclesia S. *Iohannis* Hospitalis ad audiendũ in ea diuinum officium,quidam Pisanus,extracto cultello suo, quendam Galiotarũ regis interfecit in ecclesia,& sic iterum congressi sunt Pisani, & Galeotę, & multi ceciderunt ex vtráq; parte interfecti. Venerunt ergò rex Frãciæ,& rex Angliæ cum multa plebe armata,& pacem fecerunt inter illos. Deinde mense Februarij die Purificationis beatæ *Mariæ* semper virginis Sabbato post prandium, *Richardus* rex Angliæ,& multi de familia eius,& quidam populares de familia regis Franciæ conuenerunt more solito extra ciuitatem Messanam *popularibus iocis intenti,& cùm domum redissent, transeuntes per medium ciuitatis, obuiauerunt cuidam rustico venienti de villa cum asino onusto arundinibus, quas cannas vocant: de quibus rex Anglus, & cæteri qui cum eo erant ceperunt,& vnusquisq; illorum cum altero congressus est:& contigit quòd rex Anglię, & *Willielmus* de Barres,quidam miles optimus de familia regis Franciæ congressi sunt alter aduersus alterum,& confregerunt arundines suas,& fracta est cappa regis Anglorum ex percussione *Willielmi* de Barres,vnde rex iratus impetum fecit in illum,ita quòd illum,& equum suum titubare fecit,& dum rex intenderet deijcere eum in terrã,subuersa est sella regis,& rex celeriùs descendit,& adductus est ei alius equus fortior priore,& ascendens in eo iterum fecit impetum in *Willielmum* de Barres tentans deijcere eum, & non potuit: ipse enim adhæsit collo equi sui,& cõminatus est ei rex. Et cùm *Robertus* de Bretuil, filius *Roberti* Comitis Leicestriæ, quem rex die præcedenti accinxerat gladio Comitatus patris sui,iniecisset manum in *Willielmum* de Barres,vt dominum suum iuuaret,dixit ei rex; Sustine & dimitte me & illũ solum,& cum diu *Willielmus*,& rex contendisset, & dictis,& factis; Dixit illi rex,fuge hinc,& caue tibi ne ampliùs coram me compareas,quia animo,& vsq; in sempiternũ ego ero tibi,& tuis inimic9. Discessit itaq; *Willielmus* de Barres à facie regis dolens & cõfusus propter indignationẽ regis,& abijt ad regẽ Frãcię dominũ suũ,consiliũ et auxiliũ ab eo postulãs super his,quę acciderãt in via. In crastino venit rex Franciæ ad regẽ Anglię ex parte *Willielmi* de Barres cũ humili

al. pluribus

deprecatione pacem & misericordiam postulans, & noluit rex audire eum. In sequẽti die venerunt ad regem Anglię, Archiepiscopus Cantuar. & dux Burgundiæ, & Comes de Neuers, & multi de proceribus regni Francorum cũ humillimis supplicationibus ad genua eius prouoluti, pacem & misericordiam postulantes pro *Willielmo* de Barres, & noluit rex audire eos. Tertia autem die sequenti *Willielmus* de Barres recessit à ciuitate Messana. Dominus enim suus rex Franciæ noluit retinere eum diutiùs contra voluntatem, & prohibitionem regis Angliæ. Post multum verò temporis cùm tempus transfretandi appropinquasset, venerunt iterùm ad regem Angliæ rex Franciæ, & omnes Archiepiscopi & episcopi, et Comites et Barones, & principes totius exercitus, & prouoluti ad pedes, eius pacem & misericordiam postulauerunt pro *Willielmo* des Barres, ostendentes damna & inopportunitates, quæ accidere possent de absentia talis, tantiq; militis: & cum magna difficultate obtinuerunt aduersus regem Angliæ, quòd prædictus *Willielmus* in pace rediret, & quòd rex Angliæ nec illi nec suis malum, vel damnũ faceret, vel inquireret quandiu ipsi fuerint in seruitio domini. Deindè rex Angliæ dedit multas naues regi Franciæ, & suis. Deindè rex Angliæ ita profusè distribuit thesauros suos vniuersis militibus, & seruientibus totius exercitus, quòd à multis dicebatur, quòd nunquam aliquis prædecessorum suorum tantum dedit in vno anno, quantum ipse dederat in illo mense. Et pro certo credendum est, quòd in distributione illa promeruit ipse fauorem tonantis, cùm scriptum sit, *Hilarem datorem diligit Deus*. Eodem mense Februarij rex Angliæ misit galeas suas Neapolim contra reginam *Alienor* matrem suam, & contra *Berengeram* filiam *Sanctij* regis Nauarræ, quam ipse in vxorem ducturus erat, & contra *Philippum* Comitem Flandriæ, qui cum illis veniebat. Prædicta autem mater regis, & filia regis Nauarræ perrexerunt Brundusium; vbi *Margaritus* admiralis, et alij homines regis *Tancredi* honorificè susceperunt eas, et omnem exhibuerunt illis honorem et reuerentiam. Comes verò Flandrię venit Neapolim, et inuentis ibi galeis regis Angliæ, intrauit et venit Messanam, et in multis adhæsit consilio, et voluntati regis Angliæ. Vnde rex Franciæ iratus aduersus Comitem, effecit, quòd ipse relicto rege Angliæ ad illum redijt. Interim grauis dissensio orta est in Anglia inter Cancellarium regis, et *Iohannem* Comitem Moretonij fratrem regis, et alios principes regni: et ita in immensum excreuit, quòd illi vniuersaliter scripserũt regi de statu regni sui, et de grauaminibus, quæ idem Cancellarius populo faciebat regni. Cùm igitur rex audisset excessus, et importunitates, quas Cancellarius suus populo faciebat, misit à Messana in Angliam *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, et *Willielmum* Marescallum Comitem de Striguil, mandans Cancellario vt in omnibus agendis regni, haberet ipse prædictũ Rothomagensem Archiepisc. et *Willielmũ* Marescallum, et *Gaufridum* filium *Petri*, et *Willielmum* Bruere, et *Hugonem Bardolf* socios et testes. Qui cùm in Angliam venissent, literas regis tradere Cancellario ausi non fuerant timentes, quòd magis incurrerent odium illius, quàm honorem inde reciperent. Cancellarius nãmq; omnia mandata regis spernebat, et nullum habere voluit parem sibi, aut socium in regno. Prima autem die mensis Martij *Richardus* rex Angliæ recessit à Messana, et perrexit inde vsque ad ciuitatem Cathinensium (vbi requiescit sanctissimum corpus beatæ *Agatha* virginis, et martyris) ad loquendum cum *Tancredo* rege Siciliæ, qui illuc obuiam ei venerat. Cùm ergò rex *Tancredus* audisset aduentum regis Angliæ, exiuit obuiam illi, et cum summa reuerentia, et honore regię excellentiæ debito suscepit eum, et introduxit in ciuitatem. Et simul euntibus illis ad tumbam beatæ *Agatha* martyris, ante ingressum templi occurrerunt clerus, et populus, laudantes et benedicentes Dominum, qui eos in tantæ dilectionis fœdere associauit. Facta igitur oratione ad sepulchrum beatæ *Agatha*, rex Angliæ ingressus est palatium regis *Tancredi* cum illo, et habitarunt ibi simul tribus diebus, et tribus noctibus. Quarta autem die rex Siciliæ dona multa, et magna in auro et argento, et equis, et pannis sericis misit regi Angliæ; sed ipse nihil inde recepit præter annulum quendam paruulum, quem in signum mutuæ dilectionis accepit. E contra rex Angliæ dedit regi *Tancredo* gladiũ illum optimum, quem Britones **Caliburne** vocãt, qui fuerat gladius *Arthuri* quondam nobilis regis Angliæ. Prætereà rex *Tancredus* dedit regi Angliæ 4. magnas naues, quas vocãt Vrsers, et 15. galeas; et cùm rex Angliæ recessisset ab eo, ipse in propria persona sua reduxit eum vsque ad Tauernim per duas dietas magnas

magnas à ciuitate Cathinensium. Et in crastino cùm rex Angliæ recedere vellet, rex *Tancredus* tradidit ei quoddam breue, quod rex Franciæ miserat illi per ducem Burgundiæ, & mandauerat per breue illud, quòd rex Angliæ proditor erat, & pacē, quam cum illo fecerat, non seruarat; & si ipse rex *Tancredus* vellet cum rege Angliæ in bello congredi, vel de nocte inuadere, ille & gens sua auxiliarentur ei ad regē Angliæ, & exercitū suum destruendū. Et respondit illi rex Angliç: Proditor non sum, nec fui, nec ero; & pacem, quam vobiscū feci, in nullo sum transgressus, nec transgrediar quamdiù vixero: & de facili credere non possum, quòd rex Franciæ hæc de me vobis mandauerit, cùm ipse Dominus meus sit, & soci⁹ adiuratus in illa peregrinatione. Cui rex *Tancredus* respō-
10 dens, ait. Ego trado vobis literas, quas ipse mihi misit per ducē Burgūdię, et si dux Burgundię negauerit, quòd ipse has literas mihi ex parte domini sui regis Frāciæ attulisset, ego id dirationare aduersus eū paratus sum per vnū de ducibus meis: & sic cū literis illis de manu regis *Tancredi* receptis, rex Angliæ Messanā reuersus est. Eodē die rex Frāciæ venit Tauernim, & locutus est cum rege *Tancredo*, & cum illo morā fecit ibi per vnam noctē, & in crastino redijt Messanam. Rex verò Angliæ in iram cōmotus aduersus regem Franciæ, nec faciē hilarem, nec pacē spondentē ei prætendebat, sed opportunitatem quærebat, vt ab eo cum suis recederet. Inquirente igitur rege Franciæ cur hoc esset, mandauit illi rex Angliæ per *Philippū* Comitem Flandrię omnia verba, quæ rex Siciliæ dixerat ei de illo, & in testimoniū facti ostendit ei prædictas literas. Quod cùm re-
20 gi Franciæ constaret, malè sibi conscius obmutuit, ignorans quid contra hæc diceret. Tandē tamen ad se reuersus ait. Nunc scio verè, quòd rex Angliæ quærit causas malignandi aduersus me, quia hęc verba ficta sunt & mendacia: sed credo, quòd ipse cogitauit hæc mala aduersum me, vt *Alesiam* sororem meā dimittat, quam ipse sibi desponsandam iurauit: sed pro certo sciat, quòd si ille dimiserit eam, & aliā duxerit in vxorē, ero illi, & suis inimicus quamdiù vixero. His auditis rex Angliæ respondit, quòd sororem illius sibi in vxorē ducere nulla ratione possit, quia rex Angliæ pater suus eam cognouerat, et filium ex ea genuerat, & ad hoc probandū multos produxit testes, qui parati erāt modis omnibus hoc probare. Quod cùm regi Franciæ per multorū assertiones innotuit, cōsilio Comitis Flandriæ, & aliorū fidelium suorū adquieuit; & vt omnia mala tam de his,
30 quàm de alijs inter ipsū, & regē Angliæ remitterentur; ipse quietū clamauit regem à fide, & sacramentis, & omni cōuentione, quam cum illo fecerat super matrimonio contrahendo inter illū, & *Alesiā* sororem suā; & pro hac conuentione rex Angliæ spopōdit se daturū regi Franciæ per quinquenniū singulis annis duo millia marcarū Strilingorū, de quibus ipse in principio huius cōuentionis tradidit regi Franciæ duo millia marcarū. Et cū ipsi in terras suas redirēt, rex Angliæ tradidit regi Franciæ *Alesiā* sororē suam liberam, & Gisortiū, & cætera omnia, quæ rex Franciæ cū sorore sua ei in matrimoniū concesserat: & sub hac conuentione rex Franciæ dedit regi Angliæ licentiam ducendi in vxorem quamcunque vellet: & insuper concessit ei, & charta sua confirmauit, quòd ducatus Brittanniæ in perpetuum pertineat ad dominatum ducis Normanniæ, & vt
40 dux Brittanniæ semper sit homo ducis Normanniæ, & ei respondeat sicut Ligio domino suo, & dux Normanniæ respondeat regi Franciæ tam de ducatu Brittanniæ, quàm de ducatu Normanniæ. Et sic in illa die facti sunt amici rex Franciæ, & rex Angliæ, & omnes conuentiones illas fide, & sacramentis sub sigillorum suorum testimonio confirmauerunt. Et eodem mense Martij, tertio Kalendas Aprilis Sabbato, *Philippus* rex Franciæ recessit à portu Messanæ cum toto nauigio suo, & vicesimo secundo die sequenti, scilicet, die Sabbati in hebdomada Paschæ, venit ipse cum exercitu suo ad obsidionem Accon. Rex verò Angliæ, & exercitus eius remāserunt apud Messanam post recessum regis Franciæ. Et eodem die, quo rex Franciæ recessit à Messana, venit illuc regina *Alienor* mater *Richardi* regis Angliæ, & adduxit secum *Berengeram* filiam
50 *Sanctij* regis Nauarræ, quam idem rex Angliæ in vxorem erat ducturus. Et quarta die sequenti prædicta regina *Alienor* iterum recessit versus Angliam, per Romam transitura propter negotium *Gaufridi* Eboracensis electi: per illam enim mandauit rex Angliæ summo pontifici, & humiliter postulauit, vt ipse electionem prædicti *Gaufridi* confirmaret, & eum in Archiepiscopum Eboracensem consecraret, vel ab alio consecrari permitteret. Abeunte igitur regina *Alienor*, filia regis Nauarræ

remansit in custodia regis Angliæ, cum sorore eiusdem regis *Iohanna* regina Siciliæ.

MEnse Aprilis, quarto idus eiusdē mensis, feria quarta obijt *Clemens* Papa tertius, cui successit *Iacinctus* diaconus Cardinalis sanctæ *Mariæ* in Cosmedim, & in ipsa Vigilia Paschæ ordinatus est in sacerdotem; & in die Paschæ, qui in 18. Kalend. Maij euenit, in Romanum pontificem consecratus est, ab *Octauiano* Hostiensi episcopo, & vocatus est *Cœlestinus* Papa tertius. In crastino autem consecrationis suæ dominus Papa transtulit se à Laterano vsque ad ecclesiam beati *Petri*, & venit ibi obuiam ei *Henricus* Alemannorum rex cum *Constantia* vxore sua, & cum copiosa plebe armata. Romani verò clauserunt portas vrbis, & custodierunt eas in manu forti & armata, non permittentes eos intrare. Dominus verò papa ante ostium ecclesiæ beati *Petri* supra gradus 10 recepit sacramentum à prædicto Alemannorum rege, quòd ipse ecclesiam Dei, & iura ecclesiastica fideliter seruaret illibata, & quòd rectam iusticiam teneret, & quòd patrimonium beati *Petri*, si quid inde ablatum esset, in integrum restitueret, & quòd Tusculanum ei redderet. Deinde introduxit eos dominus papa in ecclesiam, & vnxit eum in imperatorem, & vxorem suam in imperatricem. Sedebat autē dominus papa in cathedra pontificali, tenens coronam aureā imperialem inter pedes suos, & imperator inclinato capite recepit coronam, et imperatrix similiter de pedibus domini papæ. Dominus autem papa statim percussit cum pede suo coronam imperatoris, & deiecit eum in terra, significans quòd ipse potestatē eijciendi eum ab imperio habet, si ille demeruerit: sed Cardinales statim arripientes coronā imposuerunt eam capiti imperatoris. Vt autē 20 sciatur causa, quare dominus papa *Cœlestinus* reddiderit Romanis Tusculanū ciuitatē suam, pauca repetamus, quæ priùs gesta sunt. Electo, & consecrato in summū pontificem *Clemente* domino Prænestino episc. viz. vt moris est Pisis, vbi bonæ memoriæ *Gregorius* 8. migrauit ad dominū ex hac luce, misit idem dominus *Clemens* sine vlla mora legatos suos ad ciues Romanos, vt inter se & illos pax deberet firmissima reformari. Discordia siquidē cōcepta est occasione Tusculani, ciuitatis scz. propriæ domini papæ, per 10. milliaria distantis ab vrbe, quā Romani guerra insatiabili, vt eā sibi subijcerēt, impugnabāt: & etiam occasione conflictus, qui fuerat inter Romam, & Tusculanū, per quē plusquàm 5000. Romanorū eodem die gladio perierunt, à tempore *Alexādri* papæ vsq; ad tēpora prædicti *Clementis* inter ecclesiā durauerat, & Romanos: Legati autē cùm venissent ad 30 vrbē, induxerunt Romanos vt tanquā filij benigni ad patrem suū spiritualem corda sua conuerterent, ipsúmq; vt pium patrē redeuntem ad eos deuotissimè curarent recipere, ac fierent de cætero vnū, sicut condecebat, quibus responderunt in hęc verba Romani; Hoc quia sanctum & dignū est, ardenti desiderio, etiā plusquam dominus & pater noster, sicut veri & humiles filij (omni mora sublata) fieri peroptamus; ita tamen si damna nobis emendare, & iniuriam simul, & verecundiam, quam occasione guerræ Tusculani sustinuimus olim cum patribus nostris, & adhuc sustinemus, nobiscum paritèr voluerit vindicare; & ad impugnandum Tusculanum, si necesse fuerit, milites suos in expensis proprijs mittere, si pax ad honorem vrbis per subiectionem, & tributum annuum in scriptis redactum à Tusculano soluendum vrbi, non poterit inter nos reformari. 40 Si etiam Tusculanum ad voluntatem nostram faciendam tradere nobis promiserit, si post refutationem ineundæ pacis secundum antedictum tenorem inter nos, & Tusculanum, aliquo dierum poterit Tusculanum habere. His itaque, & quibusdam alijs libertatibus tandem à supradicto *Clemente* papa Romanis concessis, idem *Clemens* accessit ad vrbem, de qua extiterat oriundus, vnde cùm iuxta petitionem suprascriptam à Romanis factam, non posset idem dominus *Clemens* Tusculanum Romanis subijcere, ex tunc eos Romanis exponens duriùs impugnabat. Et licèt per quatuor ferè annos vixerit in papatu, guerram tamen ipsam cum Romanis nullatenus ad finem perduxit. Quamuis maiorem ferè partem Tusculanensium, quos extra munitionem suam capiebant, Romani positi in insidijs diuersis pœnis, & cruciatibus interfecissent. Quosdam 50 enim ex illis, quos capiebant, morti tradebant omninò, quosdam mutilatos pedibus, quosdam orbatos oculis, quosdam truncatis manibus collo suspensis, ad propria remittebant. Quæ omnia se malle pati constantissimè affirmabant, quàm seueritati subijci Romanorum. Mortuo verò *Clemente*, et domino *Iacincto* tum diacono Cardinali sanctæ *Mariæ* in Cosmedin, in summum pontificem *Cœlestino* postmodum substituto, et *Henrico*

rico

rico tunc rege ad coronam imperij recipiendam, qui ad hoc à domino *Clemente* vocatus fuerat, festinante; Romani antequam idem rex accessisset ad vrbem, supplicarũt domino *Cœlestino*, vt antequam prædictum regem in imperatorem vngeret, obtineret ab ipso, vt ciuitatem Tusculanensium sibi redderet, quæ in ipsius posita erat potestate. Ad ipsum enim se conuerterant, & ipsius patrocinium inuocarant: ex quo suprà nominatus *Clemens* exposuit, vt dictum est, illos Romanis: eidem domino *Cœlestino* instantissimè proponentes, quòd hæc erat via, qua Tusculanum ad eorum manus rediret, & quòd ad faciendum hoc tenebatur ex conuentione prædicta. Quod ita concessum est illis. Euntes autem nuncij domini papæ ad regem, firmitèr proposuerunt eidem, quod de Tusculano antedicta facta erat conuentio inter summũ pontificem, & Romanos, & ideò vt domino papæ Tusculanũ redderetur, necessitas exigebat. Quòd cùm intellexisset rex, et aduertisset, quòd alitèr coronationi suæ de facili posset impedimentum præstari, petitioni domini papę, de Tusculano reddẽdo, liberalitèr adquieuit; factumq; est ita, quòd coronato rege in imperatorem, altera die traditũ est Tusculanũ ab eodem imperatore domino papæ; et à domino papa sequente die tertia Romanis, atq; à Romanis destructũ ita, quòd lapis supra lapidem non remansit. Interim *Richardus* rex Angliæ mense Aprilis fregit, & comminuit castellum suum, quod dicebatur Mategriffun ante regressum suum à Messana, sicut promiserat regi *Tancredo*. Et feria quarta ante cœnam domini ipse cum toto exercitu suo, & nauigio suo recessit à portu Messaniæ, cum 150. magnis nauibus, & cum quinquaginta tribus galeis benè armatis, & in die parasceues domini circa horam diei nonam venit ventus horribilis ab austro, & nauigium eius dissipauit. Rex verò cum parte nauigij applicuit in insula de Crete, deindè in insula de Rodes. Buscia autem magna, in qua erant regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ, cum multis de familiaribus regis, & duæ aliæ Busciæ, cum illa tempestate adhuc sæuiente, peruenerunt ad insulam de Cypre; rege nesciente, quò Busciæ illæ deuenissent. Post tempestatẽ misit rex galeas quærere Busciam illam, in qua regina soror eius, & filia regis Nauarræ erant, & inuenerunt eas extra portum de Limelzun, aliæ duæ Busciæ, quæ cum illis venerant antè portum de Limelzun, perierunt, in quibus multi milites, & seruientes de familia regis submersi sunt; inter quos, proh dolor, magister *Rogerus* malus catulus Vicecancellarius regis submersus est, & sigillum regis, quod gestabat in collo eius suspensum, inueniebatur. Catalla autem submersorum thesaurizauit sibi *Isakius* imperator de Cypre, & omnes, qui naufragiũ illud euaserunt, cepit, & incarcerauit, & pecunias eorum ijs abstulit. Qui etiam plusquam furiali crudelitate debacchatus, Busciam illam in qua regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ erant, non permisit portũ intrare. Quod cùm regi Angliæ nunciatum esset, festinantèr ad earum præsidiũ venit cum galeis multis, & cum magno storio nauium, & inuenit eas extra portum de Limelzun ventis, & mari expositas. Et iratus indè valdè, misit nuncios suos ad imperatorem de Cypre, semel, secundò, tertiò, petens, & cum humili deprecatione postulans, quatenus intuitu diuini amoris, & propter reuerentiam viuificæ crucis peregrinos suos, quos in vinculis tenebat captiuos, permitteret abire illæsos; & vt catalla eorum eis restitueret, & vt redderet illi catalla hominum suorum submersorum ad faciendum inde seruitium Dei pro animabus illorum; quibus imperator ille superbè loquutus est, dicens, quòd ipse neq; peregrinos redderet, neque catalla submersorum. Audiens itaque rex, quòd nefandus ille imperator nihil pro illo faceret, nisi per vim, præcepit vniuerso exercitui suo, vt arma sua caperent & armati sequerentur eum. Et ait illis; Sequimini me, vt vindicemus iniurias, quas perfidus ille imperator Deo, & nobis fecit: qui peregrinos nostros contra Dei iustitiam, & æquitatem in vinculis tenet, & nolite timere eos, quia inermes sunt, fugæ potiùs, quàm bello parati. Nos verò benè sumus armati, & arma tenenti omnia dat, qui iusta negat. Et oportet, vt viriliter pugnemus ad liberandum populum Dei à perditione; scientes, quòd aut oportet nos vincere, aut mori. Sed certam habeo in Domino fiduciam, quòd ipse dabit nobis hodiè victoriam de isto perfido imperatore; & de gente sua. Interim, imperator ille occupauerat littora maris vndique, cum gente sua; & pauci eorum erant armati, & ferè omnes indocti ad prælium; tamen stabant in littore, cum gladijs, & lanceis, & fustibus: habentes asseres, & ligna, & sedilia, & arcas, ante illos pro muro. Cùm autem rex Angliæ

 &

et sui erant armati, exierunt è magnis nauibus in nauiculas, et galeas, et remigando venerunt ad terram cum magno impetu, et sagittarij præibant facientes cæteris viam. Et cùm applicuissent, rege præuio, impetũ fecerunt vnanimitèr in imperatorem, & Griffones suos; & quasi imber super gramina, ita cecidêre sagittæ super pugnantes; & cùm diu pugnassent, imperator cum suis versus est in fugam: quos rex Angliæ sequutus est in ore gladij, & stragem magnã faciens ex obstantibus viuos cepit multos, & nisi nox celeriùs superueniret, forsitan rex illo die cẽpisset imperatorem. Sed quia rex, & gens sua pedites erant, & vias montiũ, per quos imperator, & sui fugiebant, ignorabant, cum prędа magna redierunt ad villã de Limeszun, quam Griffones reliquerant: & inuenerũt in ea abundantiam frumenti, et vini, & olei, & carniũ. Eodem die post victoriam regis Angliæ, soror eius regina Siciliæ, & filia regis Nauarræ intrauerunt portũ de Limeszun cũ cætero nauigio regis. Imperator verò, religatis hominib⁹ suis, qui dispersi erant per dumos in conuallibus, eadem nocte castra sua metatus est, quasi per 5. milliaria ab exercitu regis Angliæ, sub iuramento affirmãs, quòd in crastino dimicaret cum rege Angliæ. Quod cùm rex audisset per exploratores suos, longè ante lucem se, & exercitum suum armari fecit, & sine tumultu procedens venit ad exercitum imperatoris, & inuenit eos dormientes. Et cum magna, & horribili exclamatione intrauit tentoria eorum, & excitati à somno facti sunt velut mortui nescientes, quid facerent, aut quò fugerent, quia inuadebat eos exercitus regis Angliæ velut lupi rapaces, & fecerunt ex illis stragem magnam. Imperator verò cum paucis suorum nudus euasit, relinquens post se thesauros, & equos, & arma, & tentoria sua pulcherrima, & vexillum suum imperiale per totum auro desuper contextum, quod rex Angliæ statim destinauerat beato *Edmundo* regi, & martyri glorioso. Et sic rex Angliæ summa potitus victoria redijt ad Limeszun hostium suorum magnificus triumphator. Tertia die sequenti venerunt ad regem Angliæ in insula de Cypre *Guido* rex Ierusalem, & *Gaufridus* de *Lermãt [al. Lenizant] frater eius, & *Amfridus* Delturũ, & *Raimundus* princeps Antiochiæ, & *Boimundus* filius eius, Comes Tripolis, & *Leo* frater Rupini de la Muntaine, & obtulerunt regi seruitia sua, & homines sui deuenerunt, & fidelitates ei iurauerunt contra omnes homines. Eodẽ die imperator de Cypre videns se omninò destitui virtute, & auxilio suorum supplices legationes misit ad regem Angliæ, & obtulit ei pacem in hac forma; scilicet, quòd ipse daret ei viginti millia marcarum auri in recompensatione pecuniarum submersarum; & illos, qui capti fuerant post naufragiũ cum catallis suis, liberos redderet, & ipse in propria persona sua cum illo in terrã Ierosolymitanam iret, & moram cum illo faceret in seruitio Dei, & suo cum centum militibus, & quadringentis *Tripolis [al. Turcoplis] equitibus, & cum quingentis peditibus benè armatis, & insuper daret ei filiam suam in obsidem, quam vnicam haberet sibi hæredem, & traderet ei castella sua in pignore, & fidelitatem sibi, & suis in perpetuum seruandam iuraret, & imperium suum de illo teneret. His igitur ex vtraque parte concessis, venit imperator ad regem Angliæ: & coram rege Ierosolymitano, & principe Antiochiæ, & cæteris Baronibus suis homo regis Angliæ venit, & fidelitatem ei iurauit. Iurauit etiam, quòd ab eo non recederet, donec omnia implerentur, quæ *cõuentionauerant [al. concionauerat]. Rex verò tradidit imperatori tentoria sibi, & suis, & assignauit ei milites, & seruientes, qui custodirent eos. Eodem autem die post prandium pœnituit imperatorem fecisse talem finem cum rege Angliæ, & dum milites, qui eum custodire deberent, somnum meridianum caperent, furtiuè ab eis recessit, & mandauit regi, quòd nullam de cætero cum illo pacem, vel concordiam custodiret. Quod (vt videbatur) satis placuit regi. Ipse enim sicut vir prudens, & circumspectus statim tradidit magnam exercitus sui partem *Gwidoni*, & principi Antiochiæ, & cæteris qui ad eum venerant, & præcepit eis, vt sequerentur imperatorem, & caperent, si possent; & ipse rex diuisis galeis suis in duas partes medietatem illarum tradidit *Roberto* de Turnam, & præcepit, vt ille circundasset insulam ex vna parte, & si quas inuenisset naues, vel galeas, cepisset eas; & factum est ita. Rex verò cùm reliqua parte galearum suarum circuiuit alteram partem insulæ, et ipse et *Robertus* ceperunt naues, et galeas, quotquot inuenerunt in circuitu insulæ. Custodes autem ciuitatum, et castellorum, et portuum reliquerunt ea vacua in omni loco, vbi rex et prædictus *Robertus* venerunt, et fugientes abierunt in montana. Quibus expletis rex, et *Robertus* redierunt ad Limeszun.

Gwido

Gwido autem rex, & qui cum eo missi fuerant, nihil * perficientes ad regem redierunt. Interim homines Imperatoris confluebant ad regem Angliæ, & homines sui deuenerunt, & terras suas de illo tenuerunt. Quadam verò die, cùm supradictus Imperator ad prandium suum sedisset, & Comites sui cum eo, quidam illorum ait illi: Domine consulimus vobis, vt pacem faciatis cum rege Angliæ, ne tota gens vestra pereat. Iratus verò Imperator propter hunc sermonem percussit eum cum cultello, quem tenebat, & amputauit nasum eius, qui consilium illud dederat: post prandium ille, qui percussus fuerat, abijt ad regem Angliæ, & adhæsit ei.

al. proficientes

Mense verò Maij, 4. idus eiusdem mẽsis die Dominica, festo *S. Nerei*, & *Achillei*, atq; *Pancratij* martyrum, *Beringera* filia regis Nauarræ desponsata est *Richardo* regi Angliæ in Insula de Cypre apud Limeszun, *Nicholao* regis capellano officium sacramenti illius perficiente: & eodem die fecit rex illam coronari, & consecrari in reginam Angliæ à *Iohanne* Ebroicense episcopo, administrantibus illi in officio illo archiepiscopis de Apamia, & de Anxia, & episcopo de Baionia. Deinde post celebrationem nuptiarũ suarum rex Angliæ promouit exercitum suum, & reddita est ei nobilis ciuitas, quę vocatur Nichosis, & cùm venisset rex cũ exercitu suo ad fortissimũ castellũ, quod dicitur Cherin, in quo erat filia Imperatoris, exiuit illa obuiam regi, & cecidit prona in terram ante pedes regis, & tradidit ei castellum illud misericordiã postulans. Et rex misertus illius misit eam ad reginã, & cùm processisset rex, reddita sunt ei castellum, quod dicitur *Baffes, & castellũ quod dicitur Buffeuent, & castellũ quod dicitur Deudeamur, & castellum quod dicitur Candare. Deindè redditę sunt ei omnes ciuitates, & munitiones Imperij. Infœlix autem Imperator ille latitabat in quadã abbatia fortissima, quę dicitur caput *S. Andreæ*. Quò cùm rex venisset, vt illum apprehenderet, Imperator exiuit obuiã ei: & ad pedes eius prouolutus posuit se in misericordia illius de vita & membris, nulla mẽtione facta de regno. Sciebat enim quòd omnia iã erant in manu, & potestate regis, sed solùm hoc petijt vt ipse mitteretur in cõpedibus, & manicis ferreis. Et audiuit rex petitionem illius, & tradidit illum *Radulfo* filio *Godefridi* Camerario suo in custodiã, & pręcepit sibi fieri compedes & manicas de argẽto, & auro, & vt ipse in illis mitteretur. Perfecta autem sunt omnia hęc in Insula de Cypre mense Iulij prima die eiusdẽ mensis Sabbato in vigilia Pentecostes. Perfectis igitur omnibus his misit rex Anglię Imperatorem cum custodibus suis vsq; ad ciuitatem Tripolis, & tradidit Insulam de Cypre *Richardo* de Camuilla, & *Roberto* de Turnham in custodia. Eodem die, scilicet in vigilia Pentecostes obijt *Philippus* Comes Flandrię in obsidione Accon; & rex Franciæ dominus suus saisiuit omnes thesauros, & possessiones illius in manu sua: & ab illa hora quęrebat opportunitatem recedendi ab obsidione Accon, & reuertendi in regionem suam, vt Comitatum Flandrię sibi subiugasset. Et eodẽ die (scil. in vigilia Pentecostes) regina Angliæ, & regina Siciliæ soror regis Angliæ, & filia Imperatoris de Cypre applicuerunt apud Accon cum maiori parte storij regis Angliæ. Interim rex Angliæ accepit ab vniuersis hominibus Insulæ, medietatem omnium mobilium suorum, & cõfirmauit illis leges, & institutiones, quas habebant tempore *Manuelis* Imperatoris Constantinopolitani. Deinde feria quarta in hebdomada Pentecostes, recessit rex Angliæ ab Insula de Cypre cum galeis suis, & in crastino applicuit in terra Suliæ apud Tyrũ. Sed custodes Tyri non permiserunt eum intrare Tyrum, dicentes, quòd rex Franciæ, & *Conradus* Marchio prohibuerunt, ne ipse Tyrum intraret. Et ideo oportebat eum nocte illa iacere in tentorijs extra murum Tyri. Et crastino (scilicet feria sexta) in hebdomada Pentecostes, cùm ipse iter ageret versus Accon, vidit in mari ante se busciam quandã magnam onustam viris bellicosis, & ornatam vexillis regis Franciæ, & sociorum suorum. Et mittens ad eos duas galeas interrogauit, cuius esset nauis, & vnde venisset: & responderunt se esse homines regis Franciæ, & venisse de Antiochia, volentes ad obsidionem Accon ire. Et qui missi fuerunt, cum tali responso redierunt ad regem Angliæ. Quibus ipse dixit, si homines regis Franciæ sunt, ite, & dicite illis, vt expectent, & loquantur mecum. & dum irent homines buscię malè sibi conscij, quia omnes Pagani erant, armauerunt se, & pessimè receperunt nuncios regis, mittentes in eos sagittas, & ignem Græcum. Quod cùm rex vidisset, accessit propiùs, & dixit vniuersis, qui cũ eo *erant, persequimini eos, & apprehendite; Si enim abierint, amorem meum perderis

al. Bastries

al. venerant

perdetis in perpetuum: & si eos apprehenderitis omnia catalla eorum vestra sint. Tunc omnes vnanimiter impetum fecerunt in busciam illam, & cum rostris galearum perforauerunt eam vndique, & aqua intrans per foramina traxit illam in profundum. Et cũ Pagani cœpissent mergi proiecerunt arma sua in mare, & fractis vasis suis fuderunt ignem Græcum, & relicta naue, nudi prosilierunt in mare. Sed Galeotæ regis interfecerunt eos, & viuos retinuerunt multos: Erant autem in buscia illa Pagani numero mille, & quingenti, quos *Saladinus* legauerat ex omnibus Paganis, vt mitteret eos in ciuitatem Accon. Quibus deuictis, & interfectis rex distribuit omnia catalla illorum galeotis suis. In crastino (scilicet die Sabati) in hebdomada Pentecostes venit ad obsidionem Accon, & de Paganis, quos in naue cepit, distribuit regi Franciæ, & Comitibus exercitiis. Cùm autem Pagani, qui in ciuitate Accon erant, audissent, quòd Pagani, qui in buscia erant, in quibus habebant fiduciam, submersi essent, & quòd rex Angliæ magnificus triumphator ad obsidionem venisset, timuerunt eum valdè, & de die in diem quærebant opportunitatem, vt ciuitatem ei traderent pro licentia abeundi cũ vita, & membris. Rex verò Franciæ, qui Sabbato in hebdomada Paschæ ad obsidionem venerat, iam antè aduentum regis Angliæ domum lapideam turritam fecit sibi, & Perarias suas, & hurdicios suos, & alias machinas suas bellicas parauerat, & in locis congruis locauerat. Sed nihil in eis operatus est; expectabat enim aduentum regis Angliæ. Qui cùm venisset, statim erexit machinas suas bellicas. Pisani verò, & Ianuenses venerunt ad eum, & obtulerunt ei seruitia sua, & ipse Pisanos recepit, & Ianuenses refutauit, quia ipsi fidelitatem iurauerant regi Franciæ, & *Conrado* Marchioni: Pisani verò fecerunt regi Angliæ homagium, & fidelitates: & rex Angliæ confirmauit illis charta sua libertates, & consuetudines, quas habere solebant in terra Ierosolymitana. Tertia autem die post aduentum regis Angliæ rex Franciæ dimisit omnes seruientes, quos priùs habebat ad machinas suas bellicas custodiendas; & rex Angliæ retinuit ad seruitium suum, quos rex Franciæ dimiserat. Vnde factum est, quòd Pagani, qui erant in ciuitate inuenientes machinas regis Franciæ sine custode, combusserunt eas. Deinde vterque rex incidit in ægritudinem, quam Arnaldiam vocant; in qua ipsi ferè vsque ad mortem laborantes capillos suos deposuerunt. Sed hoc Dei fit misericordia, quòd ambo conualuerunt de infirmitate illa, & facti sunt robustiores, & animosiores in seruitio Dei. Et quia *Gwido* rex conquestus fuerat illis, quòd *Conradus* Marchio vi, & iniustè ei abstulerat redditus, & iura regni, tradiderunt redditus fori rerum venalium & redditus portus Accon in manu Templariorum, & Hospitalarium colligendos, & custodiendos, donec prouisum esset quis illorum de iure illos habere deberet. Et *Gaufridus* de *Lermant, frater *Gwidonis* regis appellauit *Conradum* Marchionem de fide læsa, & de periurio, & de proditione facta aduersus regem fratrem suum, & aduersus exercitum Christianorum; & de prosequenda appellatione sua pignus dedit. *Conradus* verò malè sibi conscius iuri stare noluit, sed declinauit à turba, & exiuit foras, omnibus post illum clamantibus, & dicentibus, proditor est, qui iuri stare recusat. Nemo tamen misit in eum manum, ne fortè tumultus fieret in populo. Ipse autem Tyrum abijt, & statim orta est dissentio inter reges propter illos, quia rex Franciæ in quantum potuit fouebat partem *Conradi*, & rex Angliæ partem *Gwidonis* regis. Vnde inter reges sæpiùs oriebantur rixæ, & contentiones. Post multum verò tempus misit rex Franciæ pro *Conrado*, & constituit eum principem domus suæ, & suum familiarem consiliarium, per cuius consilium, & admonitionem rex Franciæ multa operatus est contra Deum, & salutem animæ suæ, ipse enim munera *Saladini* accepit, & factus est ei amicus. Deinde petiit rex Franciæ medietatẽ Insulæ de Cypre, & omnium, quę rex Anglię, per viam acquisierat. Hęc contra, rex Anglię petijt à rege Francię medietatem Flandriæ, & medietatem omnium mobilium Comitis Flandrię, & aliorum hominum suorũ, qui obierant in obsidione Accon; & medietatem Tyri, quã *Conradus* illi donauerat. Sed vtriusq; petitio vana fuit & inuidiosa; quia cõuentio facta fuit inter illos tantũmodò vt dimidiarent inter se omnes quęstus, quos facerent in terra Ierosolymitana. Et iterum hoc idem renouauerunt coram ducibus, & principibus exercitus, & chartis, & sacramentis cõfirmauerunt. & statuerunt Tẽplarios, et Hospitalares, et alios viros sapientes in quibus cõfidebant, ad recipiendum, et dimidiandum inter

*al. Limizam

10 20 30 40 50

inter eos acquisitiones suas; & sic facti sunt amici. Interim *Saladinus* princeps exercitus Paganorum misit frequenter regi Francię, & regi Angliæ pyra Damascena, & aliorum fructuum suorum copiam, & alia munuscula, vt sic saltem cõuerteret animos eorum ad pacem cum illo faciendam. Ipse enim sæpiùs eis obtulit pacem, & cõcordiam, tum propter metũ filiorũ *Noradini*, qui calumniati sunt super eum totã terram patris eorũ, quam *Saladinus* occupatã tenebat. (Illi etiã iam cum magno exercitu per auxilium domini *Musce* auunculi eorum intrauerunt terram *Saladini*, & occupauerunt eam totam vsq; ad magnũ fluuium Eufratem) tum vt gẽtem suam, quę in ciuitate fuerat obsessã, liberaret. Sed ad plenum noluit cõponere cum regibus. voluit namq; retinere in manu sua ciuitatem Ierusalẽ, & Craggum de monte regali, & noluerunt reges cũ illo sub hac componere forma. Vnde factum est, quod Perrarię regum, & aliorũ virorum non cessabant iactare lapides in murum ciuitatis, & eius munitiones; neq; fossores regum cessabant die ac nocte suffodere murum ciuitatis. Mense Iunij, die Dom. in vigilia natiuitatis *S. Iohannis Baptistæ*, nono Kal. Iulij, luna 27. hora diei nona sol passus est eclipsim, & durauit per tres horas; ita quòd obscuratus est sol, & tenebræ factæ sunt super terram, & apparuerunt stellæ in cœlo, & cùm eclipsis recessisset, sol redijt in pristinum decorem suum. In ciuitate autem Accon erat quidam homo Deo deuotus, occultus tamen propter metum Paganorum, qui frequenter literas suas foras misit vsque in exercitum Christianorum Hebraicè, Græcè, & Latinè scriptas, & per illas totum statum, & propositum Paganorum significauit Christianis. Vnde Christiani sæpiùs pręmuniti insidias Paganorum vitabant. Sed valde erat molestum Christianis, quòd nõ nouerant virum illum, neq; nomen eius. ipse enim nunquam voluit nominare nomen suum, sed in omnibus literis, quas foras misit cõfessus est, se* esse Christianũ: & in scriptis suis semper pręponebat, In nomine Patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. Sed hoc mirandũ est, quòd ipse neq; ante captionem ciuitatis, neq; post illius captionẽ voluit se manifestare Christianis. Eodem verò mense Iunij, Christiani impleuerunt magnam partem fossati, vt scalas suas muro apponerent. Quod cùm vidissent Pagani, qui fuerant obsessi, obtulerunt regibus ciuitatem cum armis & victualibus eorum pro vita, & membris, & licentia abeundi. Sed noluerunt reges hoc modo recipere eam, sed petierunt ab eis crucem sanctam, & totã terram Ierosolymitanam, & omnes captiuos, qui in captione Accon, *Saladini*, & suorũ erant; & vt *Saladinus* restaurasset terram Ierosolymitanam in eũ statum, quo fuit ante captionem *Guidonis* regis. At *Saladinus* hoc nullo modo cõcedere voluit. Eodẽ mense Iunij *Richardus* de Camuilla, quem rex Anglię cõstituerat vnum de iustitiarijs suis in Insula de Cypre, infirmabatur, & sine licentia regis venit ad obsidionem Accon, & ibi mortuus est. Quo defuncto Griffones, & Erminij, qui ad pacem regis nondũ venerant, cõstituerunt sibi nouum Imperatorem: scilicet quendã monachum de progenie *Isakij* Imperatoris. Sed *Robertus* de Turnehã, qui solus remansit post mortem *Richardi* de Camuilla, iustitiarius regis in Insula de Cypre magnũ cõgregauit exercitum, & cõmisit pręlium cum illo nouo Imperatore, & illũ, & gentem suam vicit, & cepit, & suspendit in patibulo. Eodẽ mense Iunij obijt *Radulfus* filius *Godefridi*, quem rex statuerat custodẽ Imperatoris de Cypre, & sepultus est apud Tripolim. Quo defuncto rex tradidit Imperatorẽ in custodiam Hospitalorũ, qui duxerunt eum vsq; ad Margant castellum, & ibi posuerunt eũ in custodia. Eodem mense Iunij fossores regis Anglię foderunt fundamentũ murorũ ciuitatis Accon, nescientibus Paganis, qui intùs erant; & suppositis lignis apposuerunt ignem; & cecidit magna pars murorũ. Interim perariæ regis Francię, & Tẽplariorum, & Pisanorum fecerant magnum foramen in muro iuxta turrim, quę dicitur Maledicta; & ad foramen illud cucurrerunt homines regis Franciæ sperantes per vim intrare in ciuitatem. Sed occurrerunt illis Pagani in manu forti, & restiterunt illis; & quia via illa ardua fuit, & stricta, multi de hominibus regis Francię ibidem interfecti sunt. Rex verò Anglię, & homines sui interim custodiebant fossata exteriora, quę erant inter exercitum Christianorũ, & exercitum *Saladini*. Cõuentio enim facta fuit inter reges, quòd quandocunq; vnus illorum insultum faceret in ciuitatem, alter illorũ custodiret interim fossata exteriora, ne exercitus *Saladini* posset insultantibus à tergo nocere. Hęc autẽ cõuentio inter reges ideò facta fuit, quia in omni negotio, in quo prędicti reges, & gentes eorũ cõuenerunt, minùs profecerunt, quàm fecissent, si essent

*al. fore

essent diuisi. Rex enim Franciæ,& gens sua paruipendebant regem Angliæ & gentem suam: & è conuerso. Mense Iulij tertia die eiusdem mensis, feria quarta cecidit magna pars murorum ciuitatis Accon iuxta supradictam turrim. Cucurrit ergo *Albericus Clement* Marescallus regis Franciæ cum copiosa armatorum multitudine ad murum cum vexillo regis Franciæ, & *Conradus* Marchio cucurrit cum cæteris ad prædictum murum,& apposuerunt scalas, vt ascenderent. Et cùm prædictus *Albericus* ascendisset scalam, Pagani iniecto in illum vnco ferreo traxerunt infra muros, & occiderunt,& alios quadraginta obruerunt lapidibus.*Conradus* verò retraxit se cum gente sua. Ipse enim & sui noluerunt, neque lapides, neque sagittas in paganos mittere; neq; pagani in eum, vel in suos. Præterea pagani, qui ad defensionem murorum venerant, 10 vexillum ipsius *Conradi*,quod ipse eis in signum pacis dederat,in sublime cunctis videntibus,& admirantibus, tenebant immobile. In crastino principes paganorum, qui in ciuitate erant videlicet *Mestoke*, & *Karakois* venerunt ad regem Franciæ, & ad regem Angliæ,& obtulerunt eis ciuitatem,& arma,& aurum,& argentum eorum & cæterorum omniũ,qui intùs erant pro licentia abeundi cum vita,& membris. Sed noluerunt reges hoc recipere. At exigebant pro redemptione eorum totam terram,quam *Saladinus*, & cæteri pagani occupauerant super Christianos ab illo tempore,quo *Lodouicus* rex Francorum fuit Ierosolymis; & insuper Crucem sanctam,& omnes Christianos quos captiuos tenebant. Quibus *Mestoke*,& *Karakois* responderunt; * Has petitiones nimias facere non possumus,nisi de consensu, & voluntate domini nostri *Saladini* & a- 20 liorum principum nostrorum. Sed date nobis inducias triduanas, & permittite nos ire ad principes nostros, vt cum illis loquamur super his,quæ petitis; Qui,datis obsidibus de redeundo perexerunt ad *Saladinum*,& ostensis illi petitionibus Christianorum, non potuerunt efficere versus illum, quòd ille aliquam daret pro eis redemptionem,& ita confusi redierunt, & ciuitatem ingressi sunt. Nocte sequenti circa horam noctis mediam exercitus *Saladini* insultum fecerunt in custodes fossatorum exteriorum, ea scilicet intentione, vt dum Christiani intenderent defensioni fossatorum, pagani, qui in ciuitate erant,faciliùs possent per fugã euadere. Sed reges inde pręmoniti per mandatum prædicti viri Dei, qui in ciuitate erat, custodes per circuitum murorum posuerunt,ita quòd nulli paganorum securus patebat egressus. Factus est ergo clamor mag- 30 nus per exercitũ Christianorum,qui à somno excitati, & arma sua velocitèr sumentes accesserunt ad fossata,& impetum fecerunt in paganos,et multos ex illis interfecerunt; cæteros autem fugauerunt. Quinta die mensis Iulij feria sexta iterum appositus est ignis incisioni murorum, quam homines regis Angliæ fecerant; & nocte sequenti ceciderunt turres,& magna pars murorum,& fecerunt introitum magnum.Et in crastino rex Angliæ,& exercitus eius accesserunt armati,vt insultum facerent in ciuitatem; & pagani statim dederunt signum, quòd pacem cum illis facerent; & sic depositis armis Christiani redierunt in castris, & *Mestoke*, & *Karkois*, & *Hessedin*,& *Ordich* exierunt loqui cum regibus, & obtulerunt eis ciuitatem cum omnibus supradictis. Et cùm reges & ipsi diu inde tractassent, data est eis licentia eundi ad *Saladinum*, & redeundi. 40 Et abierunt, & effecerunt, quòd *Saladinus* obtulit regibus ciuitatem Ierosolymam, & Crucem sanctã, & omnes ciuitates,& castella, quæ ipse post captionem *Guidonis* regis ceperat,& reędificare ea in eum statum,in quo tunc fuerunt; tali cõditione vt pręd icti reges venerent cum illo, vel mitterent cum illo * sex millia militum, et viginta millia peditum ad terram suam defendendam contra dominum *Musse* et filios *Noradini*, qui *Thekedinum* auunculum suum vicerant in prælio, et totam terram illius occupauerant; etsi ipsi permisissent illos abire illæsos. Sed reges id facere noluerunt. et prædicti pagani tristes et confusi ciuitatem intrauerunt; amici vero illorum, relicto *Saladino*, infestauerunt eum. Septima die mensis Iulij die Dominica rex Franciæ, et exercitus eius fecerunt insultum in ciuitatem iuxta turrim Maledictam in eo loco, 50 quo priùs fecerant: sed nihil perficientes, quadraginta homines perdiderunt. Octaua die mensis Iulij *Saladinus* combussit Chayphas; et vineas in circuitu eius destruxit. *In nocte sequenti dum milites, et seruientes multi de exercitu Christianorum vigilassent ante turrim Maledictam, circumfulsit eos lux de cælo, in qua apparuit eis beata virgo* Maria *mater* Christi. *præ timore autem exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui.*

al. nos petitiones vestras

al. decem

At

At beata virgo blandè consolabatur eos dicens. Nolite terreri: propter salutem enim vestram misit me huc Dominus. Et cùm crastina illuxerit dies, ite, & dicite regibus vestris ex parte Iesu Christi *filij, & Domini mei, & ex parte mea, vt cessent à prosternatione murorum ciuitatis huius, quia quarto die post istum dabit eam Dominus in manus illorum. Eadem verò hora, qua mater Christi loquebatur cum custodibus, terræ motus magnus factus est in ciuitate, & Paganos ita terruit, quòd maluerunt mori, quàm viuere. Sic Dominus cùm ad iudicium venerit blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis. Beata verò virgo* Maria *postquam sic loquuta est, auulsa est ab oculis eorum, & simul cum illa recessit lumen, quod circumfulserat illos.* Mane autem facto prędicti custodes narrauerunt regibus & principibus exercitus visionem, quam viderant, & verba, quæ dixerat illis mater Domini; & statim diuulgata sunt omnia verba hæc per exercitum, & facta est lætitia magna in populo Dei. Nono verò, & decimo die mensis Iulij, *Saladinus* fecit extirpari omnes vineas, & arbores fructiferas, quæ erant in circuitu Accon, & ciuitates, & castella, in quibus resistendi Christianis fiduciam non habebat, subuertit. Vndecima die mensis Iulij Pisani, & exercitus regis Angliæ insultum fecerunt in ciuitatem Accon; & cùm ascendissent murum, vnus Pisanus, nomine *Leonardus*, interfectus est; & statim Pagani dederunt signum, quòd ciuitatem redderent, & pacem cum regibus ad voluntatem eorum facerent. Et sic supradicti Paganorum principes venerunt loqui cum regibus de pace facienda, & statim post colloquium redierunt in ciuitatem.

Accon ciuitas Christianis reddita.

DVodecima die mensis Iulij feria sexta *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ, & omnes principes Christianorum mane conuenerunt ad tentorium Templariorum; & principes Paganorum, qui in ciuitate erant obsessi, conuenerunt illuc: & per consilium exercitus Christianorum prædicti reges pacem fecerunt cum Paganis in hac forma. *Pagani tradiderunt supradictis regibus ciuitatem Accon cum omnibus, quæ in ea erant, & quingentos Christianos captiuos, qui in ea erant, reddiderunt quietos: & conuentionauerunt regibus, quòd traderent eis crucem sanctam, & mille Christianos captiuos, & ducentos milites Christianos captiuos, quoscunque prædicti reges elegerunt de omnibus captiuis, qui fuerunt inuenti in potestate* Saladini; *& ad opus regum darent ducenta millia bizantiorum, et quòd ipsi remanerent obsides in custodia regum, ita quòd si ipsi infra quadraginta dies proximò subsequentes supradicta non perfecissent, essent in misericordia regum de vita, et membris.* His itaque conuenientibus, & conuentionibus hinc, & indè concessis, & sacramento confirmatis, reges miserunt milites, & seruientes suos in ciuitatem, & elegerunt centum de ditioribus, & nobilioribus Paganis, & posuerunt eos in turrim sub bona custodia; cæteros autem fecerunt custodiri per domos & plateas ciuitatis, & administrauerunt eis necessaria statuentes, quòd omnes, qui baptismum & legem Christianam recipere vellent, essent liberi. Vndè factum est, quòd multi Paganorum propter metum mortis receperunt baptismum; sed quàm citiùs potuerunt, abierunt ad *Saladinum* relicta lege Christiana. Et ex tunc præceperunt reges, ne aliquis paganorum ampliùs reciperetur ad baptismum. Cúmque *Saladinus* audisset pacem, quam sui cum Christianis fecerant, dissimulauit hoc factum fuisse per illum. Tertiadecima die mensis Iulij rex Franciæ, & rex Angliæ partiti sunt inter eos ciuitatem Accon, & omnia, quæ in ea erant, tam paganos, quàm aurum & argentum, & cetera omnia. *Drogo* verò de Merlou, & centum milites cum illo constituti sunt ex parte regis Franciæ ad partem eius recipiendam. Et *Hugo* de Gurnay, & centum milites cum eo constituti sunt ex parte regis Angliæ ad partem suam recipiendam. Quartadecima die mensis Iulij *Saladinus* retraxit se, & exercitum suum, & fixit tentoria sua in loco, qui dicitur Saphora, & nuntij eius ibant, & reuertebantur ad reges cum fructibus, & alijs muneribus. & *Saladinus* obtulit regibus totam terram Suliæ, excepto Cragch de monte regali, quod est vltra fluuium Iordanis, tali conditione, quòd illi commodassent ei duo millia militum, & quinque millia seruientium in seruitio suo per vnum annum ad defensionem terræ suæ contra Dominum *Musse*, & filios *Noradini*. Sed reges noluerunt audire illum in sermone illo. Quintadecima die mensis Iulij fecerunt reges Perarias, & alias machinas suas bellicas deponere. Sextadecima die mensis Iulij venerunt ad reges nuntij ex parte domini *Musse*, & filiorum *Noradini*, qui multa, & magna obtulerunt illis pro auxilio hominum contra

Saladinum

Saladinum. Eodem die *Alardus* Veronensis Episcopus Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus, & Tyronensis, & Pisanus, & Ariensis Archiepiscopi, & *Hubertus* Saresbiriensis, & *Ioannes* Ebroicensis, & *Bernardus* Baioniensis, & Tripolitanus, & *Philippus* Carnotensis, & Beluacensis Episcopi, & cæteri Ecclesiarum principes Ecclesias ciuitatis Accon dedicauerunt, quas Pagani polluerant; & ædificauerunt altaria Domino, & in eis celebrauerunt Missas. Interim reges, & populus intendebant reparationi murorum. Septimadecima, & octauadecima die mensis Iulij Pisani, & Numularij, & cæteri mercatores receperunt infra ciuitatem mansiones, per distributionem seruientium regum, in foro rerum venalium, reddituri indè singulis annis solitos, & debitos redditus. Nonodecimo die mensis Iulij cùm Comites, & barones, qui iam ferè per biennium moram fecerant in obsidione Accon, vidissent quòd reges omnia, quæ ceperant in captione ciuitatis, proprijs inclusissent marsupijs, & quòd nullam partem illis facere voluissent, conuenerunt extra fossata exteriora, & habito ibi colloquio mandauerunt regibus, quòd ipsi diutiùs cum illis moram non facerent, nisi fuerint participes lucri, sicut extiterunt laboris: quibus reges responderunt se satisfacturos voluntati eorum: sed quia reges id facere distulerunt, multi paupertate coacti ab eis recesserunt. Vicesima die mensis Iulij festo sanctæ *Margaretæ* virginis *Richardus* rex Angliæ petijt à rege Franciæ, vt ipsi duo iurarent, se moram facturos cum exercitibus suis in terra Ierosolymitana per tres annos ad subiectionem terræ illius: cui rex Franciæ respondit, quòd ipse nullum faceret sacramentum inde. Vicesima prima die mensis Iulij rex Angliæ primò intrauit in ciuitatem Accon; & in palatio regis ipse, & vxor eius, & soror eius hospitati sunt, & rex Franciæ hospitatus est in domibus Templariorum. Vicesima secunda die mensis Iulij, festo sanctæ *Mariæ* Magdalenæ, rex Franciæ misit ad regem Angliæ *Robertum* Beluaicensem Episcopum, & *Hugonem* ducem Burgundiæ, & *Drogonem* de Amiens, & *Willielmum* de Merlou; & per illos petijt ab eo licentiam redeundi in regionem suam. Quibus rex Angliæ respondit: Dedecus erit & opprobrium domino meo, si ipse imperfecto negotio propter quod huc venit, recesserit. Attamen si ipse senserit se infirmum, aut debilem & timuerit hic mori, fiat voluntas sua. Vicesima tertia die mensis Iulij cùm diuulgatum esset per exercitum, quòd rex Franciæ recederet, venerunt ad eum principes exercitus sui, & cum lachrymis petierunt, ne ipse à seruitio Dei ita impudenter recederet. Vicesima sexta die mensis Iulij per consilium regis Franciæ venit *Conradus* ad regem Angliæ, & procidens ad pedes eius veniam postulauit: & rex Angliæ perdonauit ei iram suam, & maleuolentiam. Et in crastino conuenerunt rex Franciæ, & omnes principes exercitus ad audiendas controuersias, quæ vertebantur inter *Gwidonem* regem, & *Conradum* Marchionem. Quibus considentibus, *Conradus* Marchio surrexit, & stans in medio illorum petijt sibi regnum Ierosolymitanum de iure vxoris suæ, & *Gwido* de *Lerinnam, qui rex indè extiterat ante captionem, & postquam à captione illa euasit, obsidionem Accon inceperat, petijt sibi fieri restitutionem, indè ostendens, quòd ipse in nullo deliquit, quare debuisset amittere regnum suum, & post multas tergiuersationes verborum hinc & inde diductas, vterque illorum posuit se in iudicio curiæ regum. Quorum consilio, & iudicio pax, & finalis concordia facta est inter illos in hunc modum. Imprimis iurauerunt illi duo, scilicet *Gwido* rex, & *Conradus* Marchio, quòd ipsi iudicium regum susciperent, & fideliter seruarent. Deinde prædicti reges, & totus exercitus adiudicauerunt *Gwidoni* regi prædicto regnum Ierosolymitanum in vita sua; Ita quòd si ipse vxorem duxerit, & filios, vel filias genuerit, nihil tamen poterunt hæreditarium petere in regno illo per successionem. Sed si *Conradus* Marchio, & vxor eius soror *Sibyllæ* reginæ superuixerit eum, succedent ei in regnum, & hæredes eorum sequentur sceptrum, & iure hæreditario possidebunt illud. Et interim omnis redditus regni dimidiabuntur inter illos, excepta regia dignitate, quæ pertinebat ad solum *Gwidonem* quamdiu ipse vixerit: Et *Conradus* habebit Tyrum, & Sydonem, & Barruth; & iure hæreditario possidebit ea; & ipse, & hæredes sui facient idem seruitium semper regi Ierosolymitano solitum, & debitum. Et *Gaufridus* de Lizimant frater regis habebit Comitatum

al. Limizān

10 20 30 40 50

Comitatum de Ioppen, & Cæsariam, & possidebit ea iure hæreditario: & ipse & hæredes sui facient inde seruitium semper regi Ierosolymitano solitum & debitum. Vicesima nona die mensis Iulij *Philippus* rex Franciæ dedit *Conrado* Marchioni medietatem ciuitatis Accon, quæ illum contingebat. Eodem die rex Franciæ petijt iterum a rege Angliæ licentiam repatriandi, sed ipse nullo modo licentiam habere potuit recedendi, nisi priùs iuráset super sacrosancta euangelia, quòd ipse fideliter, & benè custodiret terras, & homines regis Angliæ vsque ad reditum illius, & quòd nullum damnum, vel grauamen eis faceret, nec ab alijs fieri permitteret. Deinde rex Franciæ constituit ducem Burgundiæ principem exercitus sui, tradita illi magna parte thesauri sui. Et ante recessum suum tradidit ipse *Raimundo* principi Antiochiæ centum milites, & quingentos seruientes ad defensionem terræ suæ contra Paganos, & dedit vnicuique militi quadraginta marcas argenti de præmio a festo sanctj *Michaelis* vsq; ad Pascha, & constituit *Robertum* de Quinci custodem illorum, & ducem. Prætereà rex Angliæ dedit eodem die principi Antiochiæ quinq; naues magnas onustas equis, & armis, & victualibus. Tricesima die mensis Iulij rex Franciæ & rex Angliæ, partiti sunt inter eos omnes Paganos, qui capti erant in Accon. Tricesima prima die mensis Iulij, scilicet vltima die eiusdem mensis, festo sancti *Germani*, rex Franciæ recessit ab Accon, & assumpsit secum *Reginaldum* Carnotensem episcopum, & *Petrum* Comitem de Neuers, & abijt Tyrum, & duxit secum *Karakoys*, & omnes alios Paganos, qui eum contingebant, & ibidem moram fecit per duos dies. Tertia verò die mensis Augusti rex Franciæ a Tyro recessit, tradens *Conrado* Marchioni omnes Paganos suos in custodia. Eodem die rex Angliæ onerari fecit naues suas dicens, quòd ipse iret ad Scalonam ad obsidendum eam; & præcepit, vt omnes sequerentur eum. Quinta die mensis Augusti rex Angliæ misit Tyrum *Hubertum Walteri* episcopum Saresbiriensem propter Paganos, quos rex Franciæ adduxerat, vt ipse eos reduceret; sed *Conradus* noluit dimittere eos. Qui cùm redijsset, & regi narrásset responsum *Conradi*, iratus est rex, & iurauit quòd ipse Tyrum iret in propria persona ad eos per vim reducendos, nisi *Conradus* dimiserit illos celeriùs. Ad hoc respondit regi dux Burgundiæ, dicens: Domine dimitte me illuc ire, & ego reducam illos. & abijt & reduxit illos. Dies namque peremtorius instabat, in quo Pagani illi conuentionem suam perficerent, & liberi abirent. Sed ad diem illam Pagani neque protulerunt crucem sanctam, neque Christianos captiuos, neque pecuniam, quam promiserant pro vita & membris suis. & pro huiusmodi defectu adiudicati sunt omnes Pagani illi capitalem subire sententiam. quod cùm *Saladino* nuntiatum esset, mandauit regi Angliæ, & vniuerso exercitui Christianorum, quòd si ipsi amputâssent capita Paganorum suorum, ipse amputaret capita Christianorum omnium, quos in captione sua habebat. Quartadecima die mensis Augusti feria quarta in vigilia assumptionis beatæ Dei genetricis, semperque virginis *Mariæ*, rex Angliæ exiuit fossata exteriora, & fixit tentoria sua prope exercitum Paganorum, & ibi mansit per aliquot dies, præcipiens, vt omnis exercitus sequeretur eum. sed pauci sequuti sunt propter defectum equorum, & armorum. Eodem die *Saladinus* misit regi Angliæ munera pretiosa, & petijt, vt ipse prolongasset diem, quem statuerat amputare capita Paganorum, et noluit rex diem illum diutiùs differre, nec munera *Saladini* recipere. Quod cùm *Saladinus* vidisset, et audisset, fecit amputari capita omnium Christianorum, quos in captione sua habuit, scilicet 18. die mensis Augusti die Dominica. Eodem die rex Angliæ mouit exercitum suum, et appropiauit exercitui *Saladini*, et congressum fecit cum exercitu illius, et multi ceciderunt ex vtraq; parte vulnerati, et mortui. Inter quos *Petrus Mignot* quidam familiaris regis Angliæ interfectus est; et rex Angliæ quamuis audisset necem Christianorum interfectorum, tamen noluit anticipare terminum, quem statuerat amputare capita Paganorum. Vicesima igitur die mensis Augusti feria tertia decimo tertio Cal. Septembris rex Angliæ fecit ducere omnes Paganos, qui eum contingebant in captione Accon ante exercitum *Saladini*, et in conspectu omnium fecit amputari capita illorum. Dux verò Burgundiæ fecit amputari capita Paganorum, qui regem Franciæ contingebant, intra ciuitatem et extra et prope muros ciuitatis. Sed rex Angliæ, et dux Burgundiæ seruauerunt quosdam de Paganis ad redemptionem, quorũ nomina hæc sunt: *Meslech, Karakoys, et Hessedin* filius *Caahini, et Hessedin* Iordic,

& Passelari, Kamardoli, & Kaedini. Numerus autem interfectorum erat quinque millia Paganorum, quos omnes Christiani euisceráuerunt, & aurum & argentum multum inuenerunt in visceribus eorum,& fel eorum vsui medicinali seruauerunt. Vicesima prima die mensis Augusti post interfectionem Paganorum rex Angliæ tradidit *Bertramno* de Verdũ ciuitatem Accon,& reginam Angliæ,& reginam Siciliæ,& filiam imperatoris de Cypre in custodia. Vicesima secunda die mensis Augusti feria quinta rex Angliæ transiuit fluuium Accon cum exercitu suo: & inter fluuium illum,& mare fixit tentoria sua, super littus maris inter Accon, & Cayphas: & ibi moram fecit per quatuor dies. Deinde perrexit secus littus maris versus Ioppen:& naues suæ iuxta eum in mari velificabant cum victualibus, & machinis suis bellicis: ita quòd si necesse esset illi, posset ad naues suas recuperare. *Saladinus* verò & exercitus eius ibant per montana non longè ab exercitu regis, vt vias eius impediret. Tertia autem die post exaltationem sanctæ crucis intra mensem Septembris, cùm rex Angliæ & exercitus eius transissent districtas de Merle, & dux Burgundiæ cum Templarijs, & Francis custodiret extremam cohortem, & rex Angliæ fixisset signum suum in medio, & tradidisset draconem suum *Petro* de Pattellis ad portandum contra calumniam *Roberti Trussebut*, qui illum portare calumniatus est de iure prædecessorum suorum; *Saladinus* fecit impetum magnum in ducem Burgundiæ & in illos, qui cum eo erant. Sed nullus Christianorum ibi interfectus fuit præter solum *Iakes* de Auennis, qui cum paucis resistebat *Saladino* & exercitui suo; dux enim Burgundiæ fugit. Sed rex Angliæ cùm audisset a tergo clamorem illum, regressus est, & congressus viriliter cum exercitu *Saladini*: & victoriam obtinuit: & interfecit de Paganis tria millia, & ibi mansit per tres dies. Deinde idem rex in hac forma scripsit bailiuis & amicis suis.

Epistola *Richardi* regis Angliæ de recessu regis *Franciæ de Accon*.

Richardus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ*. N. *dilecto & fideli suo salutem. Scias, quòd post captionem Accon, & post recessum domini regis Franciæ a nobis apud Accon, qui ita turpiter peregrinationis suæ propositum, & votum contra voluntatem Dei dereliquit in opprobrium æternum sui, & regni ipsius, iter arripuimus vsque Ioppen. Et dum prope Arsurum accederemus,* Saladinus *cum vehementi Sarracenorum incursu obuiam nobis occurrens, insultum fecit contra nos. Sed Deo miserante, nullum amisimus die illo, nisi virum optimum, & suis meritis vniuerso exercitui charissimum,* Iacobum *de Auennis; qui in exercitu Christiano per plures annos ad seruiendum Deo, quasi columna exercitus in omni sanctitate, & sinceritate fidei promptus extitit & deuotus. Deinde Ioppen Deo volente peruenimus. Eandem villam fossatis, & muro firmauimus, in proposito habentes vbique Christianitatis negotium pro posse nostro promouere. Ipso autem die secunda vigilia natiuitatis beatæ* Mariæ, *ipse* Saladinus *infinitos de magnatibus viris suis amisit, & in fugam conuersus, quasi consiliorum & auxiliorum beneficio destitutus totam terram Suliæ destruxit. Tertia autem die ante ipsius* Saladini *confusionem in sinistro latere cum quodam pilo vulnerati fuimus: sed gratia Dei iam ad sanitatem peruenimus. Scias etiam, quòd per Dei gratiam intra viginti dies post natale Domini speramus recuperare sanctam ciuitatem Ierusalem, & sepulcrum Domini; & deinde ad partes nostras reuertemus. Teste nobismet ipso apud Ioppen prima die Octobris.*

Epistola regis Angliæ ad Abbatem de Clara *valle de eodem*.

Richardus *Dei gratia rex Angliæ dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ viro venerabili, & amico in Christo charissimo Abbati de Clara valle salutem, & continuæ fœlicitatis successum. Post lachrymabilem, & in commune plorandam ciuitatis sanctæ Ierusalem destructionem, ciuitatem Dei viuentis, super quam inuocatum est nomen eius, commota est*

est, & contremuit terra, quia rex cœli perdidit terram suam, terram vbi steterunt pedes eius. Sed à sede Apostolica diffusa Dei benedictione per vniuersam terram, amici crucis Christi ad suscipiendum signũ salutis in frontibus, & in humeris eorũ, & ad vlciscendas sanctæ crucis iniurias, sicut vestram non latet sanctitatem, certatim euolabant. Inter quos & nos ad seruiendum Deo viuenti, signo crucis accepto, ad defendenda loca mortis eius, pretioso suo sanguini dedicata, quæ inimici crucis Christi hactenus ignominiosè prophanabant, tanti & tam sancti laboris onus in nos suscepimus, & intra breue temporis spatium post aduentum domini regis Francorum ad Accon, ibidem Domino duce prosperè applicuimus, vbi non multo temporis tractu elapso, reddita est domino regi Francorum, & nobis ciuitas Accon, salua vita Sarracenorum, 10 qui ad eam defendendam, & custodiendam intùs missi fuerant: Pactione etiam ex parte Saladini pleniùs firmata, quòd nobis crucem sanctam, & mille & quingentos captiuos viuos resignaret, diemque ad hæc omnia persoluenda nobis constituit. Sed eodem termino expirato, & pactione, quam pepigerat, penitus infirmata, de Sarracenis, quos habuimus in custodia circa duo millia & sexcentos, sicut decuit, fecimus exspirare; paucis tamen de nobilioribus retentis, pro quibus sanctam crucem, & quosdam captiuos Christianos sperabamus recuperaturos. Domino autem rege Francorum ad propria remeato, & ruinis, & scissuris murorum ciuitatis Accon reparatis, ipsáque ciuitate fossatis, & muro pleniùs firmata, ad promouendum Christianitatis negotium, & prosequendum nostri voti propositum, apud Ioppen proposuimus, & nobiscum dux Burgundiæ cum * Francisgenis sibi subditis, Comes Henricus cum suis, & multi alij Co- 20 mites & barones, & populus innumerabilis ire. Cúmque inter Accon, & Ioppen plurimum esset spacium, & tractus viarum prolixior, apud Cæsaream tandem cum multo sudore, grauique iactura nostrorum descendimus. Et ipse Saladinus in eodem itinere de suis quàm plurimos amisit: cúmque populus Dei ibidem aliquantulum respiraret, ad Ioppen propositum iter sumus prosequuti. Et nostra anteriori custodia procedente, & castra apud Assur metante, Saladinus cum vehementi Sarracenorum incursu super vltimam custodiam nostram impetum faciens diuinæ miserationis fauente gratia à quatuor solummodo turmis, quæ ei in fronte oppositæ fuerant, compulsus est in fugam: ipsúmque fugientem per vnam leucam turmæ Christianorum plenæ sunt prosequutæ: tantámque stragem de nobilioribus Sarracenis, quos Saladinus habebat, die illa sabbato videlicet vigilia natiuitatis sanctæ Mariæ virginis prope Assur fecerunt, 30 quantam Saladinus quadraginta annis transactis anteà, vna die non sustinuit. Nos verò de nostris gratia Dei nullum amisimus die illa, nisi virum optimum, & suis meritis vniuerso exercitui charum Iacobum de Auennis, qui in exercitu Christiano per plures annos ad seruiendum Deo viuenti, quasi columna exercitus in omni sanctitate, & sinceritate fidei promptus extitit, & deuotus. Deinde Ioppen, Domino ducente, peruenimus, villámque illam fossatis & muro firmauimus, in proposito habentes vbique Christianitatis negotium pro posse nostro efficaciter promouere. Post diem prædictum confusionis Saladini non est ausus Saladinus cum Christianis congredi, sed ad trucidandos amicos crucis, sicut oues occisionis insidiatur eminus in abscondito, quasi leo in spelunca sua. Audito itaque quòd nos apud Ascalon maturo congressu tenderemus, Ascalon euertit, & ad terram prostrauit, totamque terram 40 Suriæ, quasi totus consiliorum, & auxiliorum beneficio destitutus iam deserit, & contemnit. Vnde bonæ spei sumimus argumentum, quòd in breui, Domino dante, pleniùs recuperabitur hæreditas Domini. Et cùm hæreditas Domini iam in parte recuperata est, & ad eam recuperandam omne diei pondus sustinuimus, & æstus, totamque pecuniam nostram, & non solum pecuniam, sed & vires & corpus eam exhausimus; Fraternitati vestræ notificamus quòd vltra solemnitatẽ Paschalem in partibus Syriæ nequaquam poterimus commorari. Dux Burgundiæ cum Francigenis, sibi subditis, & Comes Henricus cum suis, & cæteri Comites & barones & milites, qui in seruitio Dei sua iam expenderunt pro Deo, ad propria remeabunt, nisi per vestræ prædicationis solertiam eis in populo, vnde terra possit populari & muniri, & in pecunia, quam in seruitio Dei vberius expendant, circumspectè prouideatur. Vnde vestræ sanctitatis genibus prouoluti, & profusis lachrymis preces affectuosas porrigimus, rogantes attentius, 50 quatenus, sicut officio vestro congruit & honori, principes & viros nobiles per vniuersum Christianismum consistentes, aliúmq; populum Dei ad seruiendum Deo viuenti inducere, & ad hoc prouocare satagatis: ut post prædictam solennitatem Paschalem hæreditatem Domini, quam nos, Deo propitio, ad idem Pascha pleniùs obtinebimus, tueantur, & defendant. Tantúmque faciat in hac parte vestræ sedulitatis diligentia, ne ex vestro neglectu reperiem, quod

* al. Francigenis

quod vtilitas totius Christianitatis expectat. Ideo sanctitati vestræ super negotio Christianitatis literas nostras tam maturè dirigimus, ne fortè torporis arguamur, & negligentiæ, si tantum et tam sanctum virum super instantibus Christianitatis negotijs aliquo modo prætermiserimus præmunire. Vos igitur sicut nos, & alium populum Dei ad seruiendum Deo, ad restituendam hæreditatem suam sibi, ante itineris acceptionem animastis; ita & nunc plurimus instat articulus, vt populum Dei ad hoc idem faciendum fortiùs excitetis. Teste nobismetipsis apud Ioppen primo die Octobris. Et est notandum quòd statim post confusionem *Saladini*, Pagani, qui erant in Scalona & in Ioppe, reliquerunt eas, non audentes expectare aduentum regis Angliæ; & ita rex Angliæ inuenit vtrámque vacuam, & vtrámque firmauit muris & fossatis. Deinde quadam die dum rex Angliæ quasi per vnum milliare perrexisset longè a Ioppe per hortos ad spatiandum, & ibi dormisset, superuenit multitudo Paganorum & excitauerunt regem a somno, qui statim ascendit equum suum, & viriliter restitit Saracenis. Sed *Guilielmus* de pratellis quidam familiaris suus ibidem captus fuit, & *Reginaldus* socius eius interfectus est, & vnus dextrariorum regis ibidem captus fuit, & ductor illius interfectus, & rex per vim euasit: & cùm rex ascenderet in equum suum, cecidit ab eo zona eius pretiosa auro & gemmis, quam *Willelmus* de Comeburc inuenit, & illa postmodum reddita fuit regi. Et *Saffadin* frater *Saladini* remisit regi equum suum & rex Angliæ rediit * in Ioppen. Deinde firmauit rex castellum de Planis, & castellum Maen: & moram fecit apud Ioppen ferè vsq; ad natale Domini. Interim orta est grauis discordia in Anglia inter Cancellarium regis, & *Iohannem* Comitem Moretonij fratrem regis propter castellum Lincolniæ, quod Cancellarius obsederat, expulso *Girardo* de Camuilla a baillia vicecomitatus Lincolniæ, quam Cancellarius tradidit *Willielmo* de Stuteuilla, & constituit eum inde vicecomitem. Dum autem prædictus Cancellarius obsideret castellum Lincolniæ, castellum de Notingham, & castellum de Tikehil regis, reddita sunt Comiti *Iohanni*, qui statim mandauit Cancellario, quòd nisi celeriùs recessisset ab obsidione castelli Lincolniæ, visitaret eum in virga ferrea. Exterritus itaque Cancellarius mandatis *Iohannis* Comitis Moretonij recessit ab obsidione illa; & mediantibus episcopis multis, & alijs fidelibus domini regis, diem colloquij statuerunt, in quo inter illos conuenit in hunc modum.

[Margin: al. inde]

Notum sit omnibus, ad quos præsens scriptum peruenerit, controuersiam illam inter Comitem Moretonij, & dominum cancellarium exortam, sic domino Rothomagensi archiepiscopo, & Dunelmensi, Londoniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Roffensi, Couentrensi, episcopis, & alijs fidelibus domini regis mediantibus, esse sopitam: scilicet quòd Comes Moretonij castella de Tikehil *& de* Notingham, *quæ cęperat, reddidit domino regi per manum domini Rothomagensis tradenda custodiæ* Willielmi *Marescalli, &* Willielmi *de* * *Wendewal: scilicet* Willielmo *Marescallo castellum de* Notingham, *&* Willielmo *de Windeual castellum de* Tikehil: *qui prædicta castella ad honorem & fidelitatem domini regis, vsque ad reditum eius præstito iuramento custodient: & cùm redierit, ad suam inde voluntatem operabuntur. Et si fortè dominus rex (quod absit) in hac peregrinatione sua decesserit, prædicta castella prædicto Comiti sine vlla detentione, & dilatione reddent. Et si fortè dominus Cancellarius interim erga prædictum Comitem excesserit, & excessum ad consilium & considerationem prædicti domini Rothomagensis, & aliorum familiarium domini regis & curiæ suæ requisitus emendare sine dilatione noluerit, prædicta castella prædicto Comiti reddent, & restituent. Sed & alia castra de honoribus a domino rege sibi datis, quæ fidelibus domini regis: tradita sunt custodienda, scilicet domino Rothomagensi castrum de* Wallingforde; *domino Londoniensi castrum de* Bristou; *domino Couentrensi castrum del* Pec; Richardo *del* Pec *castrum de* Bollesofres; *& si* Richardus *recipere noluerit, dominus Couentrensis recipiet;* Waltero *filio* Roberti *castellum de Eya; Comiti* Rogero Bigoth *castellum de* Hereford; Richardo Reuel *castellum de Exonia, & de Lanstaunton; qui similitèr fidelitatem domini regis de ipsis ad opus ipsius fidelitèr custodiendis, et si fortè decesserit (quod Deus auertat) domino* Iohanni *reddendis, iurauerunt. Sed et tria castella ad coronam domini regis pertinentia, scilicet castellum de* Windesoure *Comiti de* Arundil; *castellum de Wintonia* Gilberto *de Lasci; castellum de* Northamton Simoni *de Pateshille tradita sunt custodienda; qui fidelitatem domini regis de ipsis ad opus ipsius fideliter custodiendis iurauerunt. Sed & concessum est quòd episcopi, & abbates, Comites,*

[Margin: al. Wendenal]

&

& barones, vauassores, & liberè tenentes non ad voluntatem iusticiarum, vel ministrorum domini regis de terris, & caballis suis dissaisientur, sed iudicio curiæ domini regis secundum legitimas consuetudines, & assisas regni tractabuntur vel per mandatum domini regis. Et similiter dominus Iohannes *in sua terra faciet obseruari. Et si quis aliter facere præsumpserit ad petitionem prædicti Comitis, per dominum Rothomagensem, si in Anglia fuerit, & per iusticias domini regis, & per eos, qui pacem iurauerunt, emendabitur: & similiter dominus* Iohannes *ad petitionem eorundem emendabit. Noua castella, post transfretationem domini regis ad peregrinationem suam, facienda vel inchoata vel perfecta delebuntur, nec alia vsque ad reditum domini regis noua firmabuntur, nisi in dominicis manerijs domini regis, si opus fuerit; vel ad opus*
10 *alicuius nominatæ personæ per præceptũ domini regis factum per literas, vel per certũ nuncium. Resaisina vicecomitatus Lincolniæ fiet* Girardo *de Camuilla: & eadem die dies ei conueniens præfigetur standi in curia domini regis ad iudicium. quòd si contra eum monstrari poterit, quòd iudicio curiæ domini regis vicecomitatum * castelli Lincolniæ perdere debuerit, perdat; sin minus, retineat: nisi interim alio modo pax inde fieri possit. Nec dominus* Iohannes *ipsum contra iudicium curiæ domini regis manu tenebit: nec vthlagos, vel inimicos domini regis, qui ei fuerint nominati, receptabit, nec in terris suis receptari permittet. Sed si quis retatus fuerit de aliquo forisfacto domino regi facto, benè licebit Comiti ipsum in terris suis receptare, quàm diu ipse obtulerit se staturum ad rectum in curia domini regis. Hanc ergo pacem bona fide sine malo ingenio tenendam, & seruandam proprijs manibus affidauerunt in manu domini Rothomagen-*
20 *sis prædicti, Comes, & Cancellarius, & quatuordecim barones ex vtráque parte iurauerunt: scilicet ex parte Cancellarij Comes de* Arundel, *Comes de* Salesbiri, *Comes* Rogerus Bigot, *Comes de Clare,* Walterus *filius* Roberti, Willielmus *de Braosa,* Rogerus *filius* *Rainfrai; & ex parte Comitis* Stephanus Ridel *Cancellarius,* Willielmus *de Wenneuat,* Robertus *de Mara,* Philippus *de * Lurescestre,* Willielmus *de Kahannes,* Gilbertus *Basset,* Willielmus *de monte acuto. Et si quid infra Treugas captum fuerit, aut interceptum ab vtraq; parte, legitimè reddetur, & emendabitur. Et hæc facta sunt salua in omnibus autoritate, & mandato domini regis; ita tamen, quòd si dominus rex ante * aduentum suum hanc concordiam teneri noluerit, prædicta castella de* Notingham *&* Tikehil *domino* Iohanni *reddentur, quicquid dominus rex inde præcepit.* Eodem anno paulò pòst supradictam pacem inter
30 cancellarium & comitem factam, *Gaufridus* Eboracensis electus, consecratus est a *Willielmo* Turonensi archiepiscopo per mandatũ *Celestini* summi pontificis, qui statim post consecratione m suam immemor sacramenti, quod fecerat domino regi fratri suo, scilicet quòd non rediret in Angliam, antequam tres anni fuissent elapsi, postquam rex ab Anglia recesserat, in Angliam venire festinauit; Cúmque ipse venisset ad Wissand in Flandria ad transfretandum in Angliam, prohibitum est ei ex parte Cancellarij, ne in Angliam contra sacramentum, quod ipse regi fecerat, venire præsumeret; sed Eboracensis archiepiscopus a proposito suo propter mandatum illius desistere noluit. Vnde idem Cancellarius præcepit illum comprehendi, si in Angliam venisset. Archiepiscopus itaq; Eboracensis venit in Angliam, & applicuit apud Doroberniam men-
40 se Septembris, & seruientes Cancellarij stabant in littore, vt eum comprehenderent. Sed inde ille præmunitus antequã de naue exiret, mutauit vestes suas, & equo ascenso in cuius velocitate confidebat, ad monachorum cœnobium eiusdem villæ confugit. Et erat hora diei quasi sexta, & monachi Missam inchoauerant; & cùm legeretur epistola, & peruentum esset ad locum vbi per beatum apostolum dicitur, *qui conturbat vos, portabit iudicium, quicunque est ille,* & alibi in eadem epistola, *vtinam abscindantur, qui vos conturbant,* intrauit archiepiscopus Eboracensis ecclesiam confidens in Domino, & pro munere gratum habuit prænosticon, referens illud ad perpetuam beatitudinis suæ quietem, & ad Cancellarij venturam confusionem. Ministri autem Cancellarij, quos ipse misit comprehendere eum, obsederunt ecclesiam per circuitum, ita quòd
50 ille exire non potuit, nisi per manus illorum. Quodam verò die post celebrationem Missæ, dum adhuc idem archiepiscopus indutus vestimentis sacerdotalibus staret ad altare, funesti satellites illi intrauerunt ecclesiam, & manus violentas iniecerunt in illum, & traxerunt extra ecclesiam, & sic extractum, imò distractum viliter, & ignominiosè duxerunt per lutum platearum, & per vicos; populus autem stabat clamans post illos. O ignaui, quare ita ducitis illum, quid mali fecit? Archiepiscopus est, & regis

al. vel castellum.

al. Wirescestre

al. reditum

 filius,

filius, regísque frater. Sed illi non exaudientes vocem populi duxerunt eum in castellum Doroberniæ, & tradiderunt eum *Matheo* de Clere constabulario custodiendum. Quod cùm Comiti *Iohanni* fratri eiusdem archiepiscopi nunciatum esset, quæsiuit a Cancellario, si per eum hæc facta fuissent: & confessus est, & non negauit: & præcepit Comes vt archiepiscopus liberaretur, & liberatus est. Qui cùm Londonias venisset, conquestus est Comiti *Iohanni*, & episcopis, & alijs magnatibus regni de iniuria sibi a Cancellario, & suis illata. & præcepit Comes, vt Cancellarius iuri staret in curia regis super iniuria illa, quam archiepiscopo Eboracensi fratri suo fecerat, & *Hugoni* Dunelmensi episcopo. Quod cùm ipse Cancellarius facere de die in diem distulit, Comes *Iohannes* & archiepiscopus Rothomagensis, & episcopi, & principes regni statuerunt illi diem peremptorium apud **Ridinges**. Ad diem autem illum venerunt illuc Comes Moretonij, & ferè omnes episcopi, & Comites, & barones regni. Et post diem peremptorium moram fecerunt ibi expectantes aduentum Cancellarij; sed ipse venire noluit, nec nuncium mittere. Deinde Comes *Iohannes*, & episcopi, qui cum eo erant parauerunt se Londonias ire, vt ibi in maiore audientia Londoniensium fruerentur consilio, quid eis faciendum esset de Cancellario illo, qui sic conturbauerat regnum, & iuri stare noluit. Quod cùm Cancellarius audisset, recessit a **Windeshoueres**, & Londonias ire properauit; & dum iter faceret, contigit, quòd familia, & milites illius, & milites Comitis *Iohannis* obuiauerunt sibi, & acritèr congressi sunt. Et in illo congressu vnus de militibus *Iohannis* Comitis, nomine *Rogerus* de Planis interfectus est; tamen Comes præualuit, & Cancellarius cum suis in fugam conuersus Londonias ingressus est, & recepit se, & suos infra turrim Londoniarum. Et Comes *Iohannes*, & ferè omnes episcopi, & Comites Angliæ eadem die (scilicet tertia die post octauas sancti *Michaelis*) intrauerunt Londonias, & in crastino prædictus *Iohannes* frater regis, & archiepiscopus Rothomagensis, & omnes episcopi, & Comites, & barones, & ciues Londonienses cum illis conuenerunt in atrio ecclesiæ sancti *Pauli*. Et accusabant prædictum Cancellarium in multis, & præcipuè in iniurijs, quas fecit domino Eboracensi archiepiscopo, & domino Dunelmensi episcopo. Socij autem prædicti Cancellarij, quos rex associauerat illi in regimine regni, accusabant eum in multis: dicentes, quòd ipse spretis illorum consilijs omnia negotia regni cum impetu, & voluntaria dispositione faciebat. Archiepiscopus verò Rothomagensis, & *Willielmus* Marescallus Comes de Strogoil, tunc primò ostenderunt coram populo literas domini regis sigillatas: per quas dominus rex mandauit a Messana, quòd ipsi associarentur Cancellario in regimine regni, & vt Cancellarius sine illorum consilio, & aliorum assignatorum nihil de negotio regis, ac regni tractaret, & vt prædictus Cancellarius, si ipse quodcúnque in detrimentum regni, vel sine consilio prædictorum fecisset, deponeretur, & loco illius institueretur Rothomagensis archiepiscopus. Placuit ergo *Iohanni* fratri regis, & omnibus episcopis, & Comitibus, & baronibus regni, & ciuibus Londoniarum, quòd Cancellarius ille deponeretur, & deposuerunt eum, & in loco illius instituerunt Rothomagensem archiepiscopum, qui nihil operari voluit in regimine regni, nisi per voluntatē, & consensum sociorū suorum assignatorū, & per consilium baronum Scaccarij. Et eodem die Comes Moretonij, & archiepiscopus Rothomagensis, & alij regis iusticiarij concesserunt ciuibus Londoniarum habere communam suam. Et eodem anno Comes Moretonij & archiepiscopus Rothomagensis, et ferè omnes episcopi, et Comites, et barones regni iurauerunt communam illam firmitèr, et inconcussè se seruaturos, quamdiu domino regi placuerit; et ciues Londoniæ iurauerunt fidele seruitium domino regi *Richardo*, et hæredi suo; et si ipse sine prole decessisset, reciperent Comitem *Iohannem* fratrem *Richardi* regis in regem et dominum; et iurauerunt ei fidelitatem contra omnes homines, salua fidelitate regis *Richardi* fratri sui. Cancellarius itaque depositus iurauit, quòd redderet castella Angliæ, et statim reddidit illi turrim Lundoniæ, et ipse tradidit *Torchi* episcopo Rothomagensi eam, et **Windeshoueres**, et alia quædam, sed non omnia. Vnde *Hugo* de Nunant Couentrensis episcopus in hac forma scripsit.

Epistola

Epistola *Hugonis* Couentrensis episcopi de deie- *ctione* Willielmi *Eliensis episcopi regis Cancellarij.*

QVæ literarum apicibus adnotantur, * posteritati profectò signantur, vt pagina paucorum testatione roborata, multorum consulat saluti, vel proficiat indemnitati. Quod hic proponitur, fit quasi in exemplum. Multa enim scribuntur ad cautelam, vt fiant; & multa, ne fieri debeant, vt ecclesia *Christi* in vtróque proficiat, & cum appetenda inquirit; & cum fugienda declinat. Casum itaque Eliensis episcopi ad notitiam omnium literis * testantibus volumus impetratum consignari: vt in hoc exemplari semper inueniat & humilitas, quod prosperet, & superbia, quod formidet. Erat enim ille vir magnus inter omnes occidentales, vtpotè qui regni potestatem, & sedis apostolicæ autoritatem quasi ambidexter habebat, & regis sigillum super omnem terram gestabat, vt pro sua voluntate posset imperare, & de potestate valeret omnia effectui mancipare, vt pariter rex, & sacerdos haberetur & esset: nec inueniri posset, qui suæ auderet resistere voluntati. Cùm ipse dixit & facta sunt; mandauit & inuenta sunt vniuersa. huius erant regiæ gazæ, thesaurus totus & fiscus generaliter omnis, vt iam non regis, sed sua diceretur res quælibet, quæ sub climate nostro nataret. Quia nec venatio in terris, nec piscatio in aquis, nec volatus erat in aere, qui suæ non cogeretur mensæ seruire: vt partitus videretur fuisse elementa cum Domino, cœlum tantùm cœli Domino relinquens; cætera tria suis vsibus, imò abusibus, & lusibus profutura reseruans. Huic omnes filij nobilium seruiebant vultu dimisso, nec in cœlum aspicere audebant, nisi fortè vocati ab eo; & si alitèr attentassent, aculeo pungebantur, quem dominus præ manibus habebat memor piæ recordationis aui sui, qui seruilis conditionis in paga Beluacensi, & aratrum ducere, & boues castigare consueuerat. Qui tandem ad remedium libertatis ad fines Normannorum transuolauit. Huius nepotes, & consanguineas, siue quascúnque propinquas de paupere tugurio procreatas Comites, & barones regníque magnates sibi summa auiditate in matrimonium copulare ardebant; gloriosum reputantes quocúnque titulo familiaritatis eius gratiam acquisissent; nec erat rusticus qui agrum, nec ciuis, qui fundum, nec miles, qui prædium, nec clericus, qui ecclesiam, nec monachus, qui abbatiam affectaret, quem in ius & potestatem eius transire non oporteret. Licèt igitur flexo genu tota Anglia ei deseruiret, ad Francorum tamen libertatem semper aspirans apud Oxonium milites & seruientes omnémque suam familiam abstrahebat, & spreta in omnibus gente Anglorum stipatus agmine Francorum, & Flandrensium pompaticè incedebat: subsannationem in naribus, cachinnum in ore, derisum in oculis, supercilium in fronte gestans pro lamina sacerdotis. hic ad augmentum, & famam sui nominis emendicata carmina, & rythmos adulatorios comparabat, & de regno Francorum cantores, & ioculatores muneribus allexerat, vt de illo canerent in plateis: & iam dicebatur vbíque, quòd non erat talis in orbe. Et reuera si tempus *Cæsaris* fuisset, se Deum viuum cum Liberio appellari fecisset. Cùm autem rex ei Comites addidisset, vt communi consilio saltem maiora ordinaret regni, consortem nequaquam habere sustinuit, quòd gloriæ suæ plurimùm crederet dedecorari, si cuiusquam mortalis indigeret consilio. Solus ergo regnabat, & solus imperabat, & a mari vsque ad mare timebatur vt Deus, & si plus dicerem, non mentirer; quia Deus longanimis est, & misericors; ipse autem in impetu malè cuncta ministrans, nec in faciendo iustitiam habere, nec in sustinendo moram potuit expectare. Hinc etiam domini sui literas omnes, & mandata spernebat, ne dominum habere videretur, nec cuiquam subesse crederetur, qui omnes quasi seruos suæ effecerat voluntatis. Cùm igitur Anglia sub tam graui onere, & iugo importabili diutiùs laborasset, ingemiscens tandem propter opera clamauit in fortitudine, & ascendit clamor eius ad Dominum, & respexit eam oriens ex alto, qui superborum & sublimíum colla propria virtute calcat, & humiles exaltat in magnitudine brachij sui. Sol nempe iustitiæ licèt bonis, & malis luceat; tamen alta sapientum oculos excæcat, & mentes humilium sui luminis illustratione fœcundat.

al. prosperitati

al. extantibus

fœcundat. Licèt igitur Cancellarius ille fortitèr legisset *summis stare diu negatum*. &, *qui stat videat ne cadat*. &, *qui se exaltat, humiliabitur*, &, *quòd ante ruinam cor exaltabitur*; tamen humanæ conditionis, quæ nunquam in eodem statu permanet, & oblitus volubilitatis rotæ, quæ infimum erigit, & eleuatum deprimere consueuit, nunquàm tamen voluit intelligere, vt benè ageret, sed iniquitatem meditans in cubili suo, vbi cum ministris nequitiæ, & pueris suis dormiebat in conclaui; apposuit iniquitatem super iniquitatem, vt propter superbiam, & abusiones suas digno Dei iudicio seipsum præcipitaret in potentias Domini, vt iam non esset locus misericordiæ, sed soli potestati; nec esset tempus miserandi eius, nec parcendi. Ipse enim dictauit sententiam aduersum se, exasperauit vindictam, qui tantum facinus affectauit, in quo non hominis tantùm, sed Dei magis iracundiam prouocauit. Licèt enim Dominus omnia possit, innocentem tamen condemnare non potest, nec nocentem saluare, nisi parcat, si fortè nocens fuerit obstinatus. Menti enim obstinatæ, & fronti meretricis duricies opponitur veri adamantis, vt conterat. Quia nihil tam forte est, quod fortiori non cedat. Cùm igitur homo tantus superari ab homine non posset, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis venit in adiutorium populo Dei supplicanti, & in affectum eius manum misericordiæ supponens, deiecit illum a potestate, & accusatorem, imò destructorem in eum spiritum vertiginis induxit, a quo reuerti non posset, vel resurgere; sed ita indurauit cor, excæcauit mentem, infatuauit consilium illius, quòd archiepiscopum Eboracensem in ecclesia priùs obsedit, postmodum cepit, captum violentèr extraxit, extractum fortitèr vinxit, vinctum turpiter traxit, tractum incarcerauit. Et licèt concursus fieret populorum dicentium, iustus homo & amicus Dei quid fecit, ducatur vt ad carcerem. innocens sanguis eius sine causa damnatur; tamen non potuit audiri pietas, vbi superbia regnabat; nec auditus est Deus, vbi imperabat tyrannus. Veniebat enim a partibus Normanniæ archiepiscopus ille præfatus cum baculo pastorali, cum mitra, & annulo, & superhumerali, quod nouis temporibus, pallium nuncupatur. Et cùm esset filius regis *Henrici* bonæ recordationis, et frater *Richardi* regis modò regnantis; frater quoque Comitis *Iohannis* Moretonij; Nihil tamen potuit ei prodesse regius sanguis; cúmque esset nouiter consecratus, nihil eum potuit iuuare nouitas sacramenti. Ergo per totam insulam a laicis publicè proclamatur: Pereat, qui perdere cuncta festinat; opprimatur ne omnes opprimat: *Quod si in viridi hoc fecit, in arido quid faceret?* Et ecce spiritu sancto ducente, ab aquilone, & mari, & ex omni parte totius insulæ concurrunt, & confluunt vniuersi, vt archiepiscopus ille posset liberari. Verùm funiculis peccatorum suorum, ipsum constringentibus Cancellarium, & conscientia sua eum vehementiùs accusante, fugit loricatus a facie hominum, & se abscondit, & inclusit cum suis hominibus in turre Lundoniarum. Nobis autem introeuntibus ciuitatem in sero, plures de familia eius armati, cum gladijs exertis nos inuaserunt, & nobilem virum de nostris militem interfecerunt, & plures vulnerauerunt. Manè ergo habito consilio, cum omnibus fere magnatibus regni, præsente domino *Iohanne* fratre regis, & Rothomagensi & Eboracensi archiepiscopis, episcopis etiam præsentibus Dunelmensi, Lundoniensi, Wintoniensi, Bathoniensi, Rofensi, Norwicensi, Lincolniensi, Herefordensi, Meneuensi, Couentrensi; factóque concilio coram omni populo totius ciuitatis, præsentibúsque iusticiarijs domini regis, & approbantibus, de consilio vniuersorum statuimus, ne talis de cætero in regno Angliæ dominetur, per quem ecclesia Dei ad ignominiam, & populus ad inopiam erat redactus: vt enim cætera omittam, ipse & ganeones sui totum regnum exhauserant, nec viro baltheus, nec fœminæ monile remansit, nec annulus nobili, nec quodlibet preciosum etiam alicui Iudæo. Thesaurum quoque regis exinaniuerat prorsus, vt in omnibus scrinijs, vel sacellis nihil præter claues, de toto isto biennio posset inueniri. Tertia autem die promisit firmiter, & per quendam de suis fidem dedit corporaliter, cunctis videntibus, quòd insulam non exiret, donec castella quædam, quæ in manu sua habebat, & aduenis, & ignotis personis, & obscuris tradiderat, quæ ibi nominata fuerunt, libera penitus resignasset, & personis nominatis tradi fecisset: super quo, & fratres suos, & camerarium suum obsides dedit: Et Cantuariam properauit, vt ibi sicut decebat, crucem

acciperet

acciperet peregrinationis, & deponeret crucem legationis, quam per annum, & dimidium anni, post mortem papæ *Clementis*, in præiudicium Romanæ ecclesiæ, & detrimentum Anglicanæ portauerat. Omnes enim ecclesias Angliæ crux illa redemit (id est) ad redemptionem coegit, nec fuit aliquis immunis, qui crucis illius stigmata non sentiret. Et si fortè alicuius episcopi domum intrauit, ab eo scire poteritis, quòd centum, vel ducentarum marcarum precio sua constiterit procuratio. Cùm autem in castello Doroborniæ aliquot diebus commoratus fuisset, immemor suæ professionis, & fidei obligationis, quam fecerat: oblitus etiam fratrum suorum, quos obsides datos morti turpiter exponebat, nauigare proposuit: et cùm hoc apertè non auderet, nouum genus fraudis inuenit, & sese fœminam simulauit, cuius sexum semper odit: vestem quoq; sacerdotis in habitum conuertit meretricis. Proh dolor, vir factus est fœmina; Cancellarius Cancellaria; sacerdos meretrix; episcopus scurra. Ergo de castello superiori licèt claudus esset, pedibus præelegit properare ad littus, tunica fœminea viridi, & enormiter longa, pro tunica sacerdotis hycynthina indutus, cappam habens eiusdem coloris deformiter manicatam, & pro planeta peplum; in capite pro mitra; pannum lineum in manu sinistra, quasi ad vendendum, pro manipulo; virgam venditoris in dextra, pro baculo pastorali. Talibus ornatus antistes descendit ad mare, & qui loricam militis sæpiùs gestare solebat, mira res, quòd tam effœminati animi factus, fœmineum animum præelegit. Cùm enim sederet in littore supra petram, piscator quidam, qui statim deputans scortum, propiùs accessit, & qui quasi nudus de mari descenderat, calefieri fortè cupiens, cucurrit ad monstrum, & manu sinistra collum complectens, dextera partes inferiores rimatur. Cúmque tunicam subitò subleuasset, & nimis inuerecundè ad partes verecundas manum extendisset audacter, femoralia sensit, & virum in fœmina certis indicijs agnouit, & vehementer admirans & retro prosiliens, totus attonitus, voce magna proclamat: Venite & videte omnes mirabilia, quòd virum in fœmina inueni. Protinus seruientes eius, & noti, qui stabant a longè, accesserunt, & modesta quadam violentia eum repulerunt, & increpauerunt, vt taceret. Tacuit ergo piscator, & clamor ille quieuit, & sedebat Hermaphroditus expectans. Interim mulier quædam exiens de villa, videns pannum lineum, quem ille, vel illa gestabat expositum venditioni, & procedens cœpit quærere quanti esset pretij, & pro quanto vlnam daret. Ille verò non respondebat, quia linguam Anglicanam prorsus ignorabat, & illa magis instabat: & continuò superuenit alia mulier, illud idem instanter inquirens, & plurimùm instans vt pretium venditionis ei aperiret. Cúmque ille nihil responderet, sed magis subrideret, cœperunt inter se fabulari, & quærere quidnam esset. Et dolum arbitrantes, proiecerunt manus ad peplum, quo facies tegebatur, & submittentes a naso vsq; deorsum, viderunt faciem hominis nigram, & nouiter rasam, & stupescere vltra modum cœperunt. Et corruentes ad terram, voces ad sydera tollunt, dicentes; Venite, lapidemus hoc monstrum, quod deformauit vtrúmque sexum. Et facta est statim multitudo virorum, ac mulierum extrahentium de capite peplum, & trahentium eum prostratum in terram per manicas, & per capucium, per arenam ignominiosè, & per saxa non sine læsione. Seruientes autem bis aut ter impetum fecerunt in turbam, vt eum liberarent, sed non potuerunt, quia populus totus eum insatiabili corde persequens, & verbis, & alapis, & sputis, pluribúsque modis turpiter tractauit per totam villam, & sic tractatum immo distractum, in quodam cellario tenebroso eum quasi sub carcerali custodia inclusit. Tractus igitur est, qui traxerat, captus qui ceperat, ligatus, qui ligauerat, incarceratus, qui incarcerauerat, vt secundum quantitatem culpæ, commensurabilis videretur quantitas pœnæ. Factus est enim opprobrium vicinis suis valdè, & timor notis suis, & datus est in derisum omni populo. Vtinam se solum sacerdotem, & non ipsum sacerdotium inquinasset. Prouideat igitur Romana ecclesia, vt tantus excessus taliter puniatur, ne delictum vnius contaminet omnes, & sacerdotalis autoritas ne vilescat. Et rex Angliæ nihilominus prospiciat, vt talem regno suo personam præficiat, per quem regalis dignitas honoris seruetur, & iuris sui detrimenta non sentiat, sed de eius regimine clerus, & populus meritò debeant gloriari.

Epistola

Epistola magistri *Petri* Blesensis pro *Willielmo* *Elyensi episcopo*.

QVondam domino, & amico *Hugoni* Couentrensi,& Cestrensi dicto episcopo, *Petrus* Blesensis Bathoniensis archidiaconus, Dei memoriam cum timore. Liuor quò tendat; inuidia quò feratur, proditoriæ factionis hodie patefecit immanitas. Dilectus Deo, & hominibus episcopus Eliensis, vir sapiens, amabilis, generosus, benignus, & mitis, & in omnes liberalitates effusus, iuxta diuinæ gratiæ dispositionem, & suorum exigentiam morum & meritorum, reipublicæ administrationem, & summam rerum fuerat assecutus. Vidisti, & inuidisti ex tunc ira tua. Ibi inuidia concepit dolorem, & peperit iniquitatem; ipse autem ambulans simpliciter te in suæ familiaritatis sacrarium, atque vnanimitatem, amicitiæ vinculum & fœderis accersiuit. Totus requiescebat super te spiritus eius, & erant aduersus eum omnes cogitationes tuæ in malum. *Ve* (dicit Ecclesiasticus) *duplici cordi, atque labijs scelestis, & peccatori ingredienti duas vias*. Interioris conscientiæ malum quodam prætextu amicitiæ facies hypocrita palliabat, & tu excercebas occultè in hominem innocentem linguæ seditionariæ & procacis iniurias. *Maledictus* (inquit *Salomon*) *susurro, & bilinguis in populis*. turbat enim pacificos. Omnem conscientiam suam effundebat in sinu tuo. te enim quasi se alterum reputabat; tu verò eum in occasionē præcipitij proditoris adulationibus impingebas. O detestanda proditio! *Iudas* osculo tradidit,& tu verbo; exhibebas exteriùs diligentis officium,& lingua tua concinnabat dolos. *Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum. Væ homini illi per quem scandalum venit*. Hoc equidem facinus interminabilem tibi maculam sinistræ opinionis inussit, & si quid commendabile de beneficio naturæ perceperas, culpa hæc perenniter aboleuit. Nimirum *Ioab* multa fortiter fecerat, sed proditio in *Amasan*, & *Abner* omnes in eo virtutum titulos denigrauit. O labia detractoria! O lingua maledica, & dolosa! Quid apponetur, Domine, ad hanc linguam dolosam? Vtinam apponantur sagittæ, quæ eam transfodiant, & carbones desolatorij hanc incendant; Vtinam tu (Seraphin) qui cœlesti carbone prophetæ labia emundasti, gehennali flamma totum os, & linguam eius emundando destrueres, vt possemus cantare, & dicere: Destruxisti eum ab emundatione. labia euangelio consecrata nunquam desinunt effutire ventum in verba mendacij. Totum uanitati datur, quod erat debitum veritati. porro vir linguosus non dirigetur in terra, Ergo *qui stat, videat ne cadat; ante ruinam exaltatur cor*. Exultas infœlix,& iactitas, quòd supplantaueris innocentem? sed certè positus est in ruinam resurrectionémque multorum; in suam scilicet,& suorum restitutionem; in tuam verò tuorúmq; ruinam complicium. Faba hæc recudetur in caput tuum. *Omnis enim fraus in se reuersa collidatur*; de dolo non colliges, nisi fructum doloris; & orditus es telam, vt diploide vestiaris. Verbum *Esaiæ* est, *Qui ordimini telam, & in vmbra Egypti confiditis, diem amaritudinis expectate*. Publicè gloriaris, & iactitas, quòd hanc turbam moueris, quòd incautum deceperis, & induxeris plebem, vt armis inermem, & insidijs appeterent innocentem. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Quid prædicas maliciam tuam, quæ in pluribus prouincijs, tua discurrente infamia, iam plebescit? Sed de te, consimilibúsque tuis dici potest; Lætantur, cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. porro verbum Sapientis est, *Qui lætatur in ruina alterius, punietur*. Salomon. *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, ne videat Deus, & in te iracundiam suam vertat*. Sanè semper familiare, & proprium tuæ prosapiæ fuit dissensionum materiam seminare; ramúsque pestilens malitiam suam de malæ arboris radice contraxit. O generatio praua! O domus exasperans! O genimen viperarum! Quis te docuit fugere a ventura ira; putas, quòd non videat, & requirat hæc Dominus? Præter hoc irritauit impius Dominum. *Dixit enim in corde suo, non requiret*. Sed certe requiret Dominus, requiret etiam ille de cuius nunc angustia gloriaris; Quandóq; dante Domino respirabit. Sapientia enim iustum venditum non derelinquet, & in tempore erit respectus illius. Decebat tui ordinis grauitatem pacem conciliare in populis, sedare seditiones maximè in Anglia, quæ te satis pauperem suscipiens magnificis honoribus ampliauit. Item loquens ad eos, qui in transmigratione Babylonica erant. *Quærite* (inquit) *pacem ciuitatis*,

ciuitatis, ad quam migrare fecit vos Dominus, quia in pace illius erit pax vestra. Vice alia tibi scripsi, & vt cessares a talibus, monitis salutaribus supplicaui. Veruntamen cithara *Dauid* nunquam *Saulis* vesaniam sedauit ad plenum; & ad hæc manus tua extenta est. Memento igitur homo, si tantùm homo, memento (inquam) tuæ conditionis; memento huius vitæ breuis; memor esto districti, & horrendi iudicis; memor esto pœnæ terribilis, horribilis, interminabilis, & intolerabilis, quæ tibi in æternum parata est, si a tali maleficio non desistis. Deinde post octo dies *Iohannes* frater regis, Comes Moretonij, præcepit, vt Cancellarius liberaretur a carcere, & abiret. Et abiens transfretauit, & applicuit in Flandria apud Wissand. Et cùm iter ageret, quidam viri nobiles de terra illa, quibus ipse forisfecerat in Anglia, iniecerunt manum in eum, & tenuerunt eum, donec ipse satisfecit illis. Et procedens inde venit Parisios, & dedit *Mauricio* episcopo 60. marcas argenti tali conditione, vt ipse receptus esset ibi cum processione, & factum est ita. Deinde rediit in Normanniam; sed per mandatum Rothomagensis archiepiscopi habebatur ibi pro excommunicato, & omnis locus, in quo ipse venit, in toto archiepiscopatu Rothomagensi, cessabat a diuino officio, quamdiu ipse ibi moram fecit. At ille nuncios suos misit ad *Celestinum* papam, & ad dominum suum regem Angliæ, significans iis qualiter *Iohannes* Comes Moretonij, & complices illius, eiecerant eum a regno, & conquerens de vindicta, restitutionem ablatorum petebat, offerens se iuri pariturum: & quòd si domino regi factum eius & expensæ non placuissent, ipse in omnibus satisfaceret eius voluntati. Vnde summus pontifex ad iracundiam prouocatus, vniuersis archiepiscopis, episcopis Angliæ in hanc formam scripsit.

❧ Epistola *Celestini* papæ ad Prælatos Angliæ pro Willielmo *Eliensi episcopo*.

Celestinus episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopis, episcopis in regno Angliæ constitutis, salutem & apostolicam benedictionem. Cùm dilectus in *Christo* filius noster *Richardus* illustris rex Anglorum, quando se suscepto signo crucis ad vlciscendam iniuriam redemptoris accinxit, tutelæ regni sui curas, quod sicut vir intelligens, & requirens dominum, duxit obsequio postponendum, sub apostolica protectione dimiserit: statum regni sui ac iura, & honorem ipsius, tanto maiori studio conseruare volumus, & debemus: quanto de nostra protectione confisus, maioribus periculis personam suam, & res, pro exaltatione sanctæ religionis exposuit; et in obsequio creatoris laudabiliùs, faciente Domino cum eo signum in bonum, atque feruentiùs, sicut ex suis operibus elucescit, cognoscitur se habere. Cùm igitur quædam tam contra regnum ipsum, quàm contra venerabilem patrem vestrum *Willielmum* Eliensem episcopum, apostolicæ sedis legatum, cui regnum tradidit gubernandum, per *Iohannem* Comitem Moretonij, & per quosdam alios accepimus attentata, quæ nonnulla in se suspicionis continent argumenta, & si vera sunt, non modicam noscuntur sedis apostolicæ contumeliam redundare, eidem præsumptioni tantò maturiùs duximus occurrendum, quanto ex mora ipsa, iam dicto regi, & terræ Hierosolymitanæ grauius detrimentum, ac nobis & ecclesiæ Romanæ maior inde posset ignominia peruenire. Proinde vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, & in virtute obedientiæ præcipimus, quatenus si (prout nobis insonuit) memoratus Comes, vel alius in iam dictum episcopum manus violentas iniecerit, vel eum capere, vel iuramentum quodlibet ab eo per violentiam extorquere, seu eum in captione tenere, seu statum regni a seueritate regia in recessu suo dispositum aliquatenus immutare præsumpserit, omni occasione, vel simulatate postposita, conuenientes in vnum, prædictum Comitem, & omnes antedictæ præsumptionis consiliarios, autores, complices, & fautores, accensis candelis, & pulsatis campanis, omni appellatione & excusatione, nec non & personarum acceptione postpositis, publicè nuncietis vinculo excommunicationis astrictos. Et tam diu faciatis sic excommunicatos ab omnibus arctiùs euitari, nec non, & in terris illorum, & in aliis, quas inuaserint, præter pœnitentias & paruulorũ baptismata, diuina penitus sine appellationis obstaculo prohibeatis celebrari

officia: donec iam dicto legato tam a captione, quàm a iuramento primitus absoluto, & regno ipso in statum a prænominato rege in recessu suo dispositum reformato, cum testimonio literarum ipsius legati, & vestrarum pariter ad sedem veniant apostolicam absoluendi; sciturí pro certo, quòd si huius nostri executione præcepti negligentes fueritis, aut remissi, non minorem in vos præstante Deo duximus vltionem, quàm si prædicta iniuria personæ nostræ, vel vni de fratribus nostris esset irrogata. Dat. Lateran. quarto Nonas Decembris pontificatus nostri anno primo.

Autoritate igitur literarum istarum summi pontificis, prædictus Eliensis episcopus in hanc formam scripsit *Hugoni* Lincolniensi episcopo.

W*illielmus* Dei gratia Eliensis episcopus, apostolicæ sedis legatus, & domini regis Cancellarius, venerabili fratri, & amico charissimo, & eadem gratia Lincolniensi episcopo salutem, & sinceræ dilectionis affectum. Quanto de dilectione vestra pleniorem fiduciam obtinemus, maiorem constantiam in vobis inuenimus; tanto confidentiùs discretioni vestræ, & ecclesiæ Dei, negotia domini regis, & nostra cōmittimus exequenda: confidentes in Domino de vobis, quòd præceptis apostolicis, & nostris vestra charitas pontificaliter respondebit. Mandamus igitur vobis in virtute obedientiæ, & ea, qua fungimur, autoritate præcipimus: quatenus ad exequendum mandatum apostolicum vniuersis archiepiscopis, & episcopis Angliæ destinatum, cum cæteris fratribus vestris omnibus vel quibusdam, citò conueniatis, ne diutiùs in ecclesiam Dei, & sacerdotes eius, laicalis iniquitas malignetur; ne tergiuersatione vel dissimulatione aliqua illorum malicia vobis debeat imputari. Ea verò quæ dominus papa mandauit de persona *Iohannis* Comitis Moretonij temperauimus, differentes vsq; ad Dominicam, qua cantatur, *Esto mihi*, vt si fortè interim vellet resipiscere, nos inde Deo gratias redderemus, & pro eo in conspectu domini papæ, & domini nostri regis Angliæ, athletæ crucifixi, preces funderemus affectuosas, vt delicti sui veniam mereretur, & modis omnibus honori, & commodo eius, salua fidelitate domini regis, & honestate sacerdotij nostri operam adhiberemus, & diligentiam efficacem. In terris verò excommunicatorum nulla diuina celebrari permittatis, præter baptismata paruulorum, & pœnitentias. Nomina autem eorum, qui a domino papa excommunicati sunt, & a nobis denunciata, quorum factum ita euidentia facti notorium sit, quòd nulla possint tergiuersatione inficiari, hæc sunt: *Gwalterus* Rothomagensis archiepiscopus, *Godefridus* Wintoniensis episcopus, *Hugo* Couentrensis episcopus, *Willielmus* Marescallus, *Gaufridus* filius *Petri*, *Willielmus Bruwere*, *Hugo Bardolf*, *Richardus Malebisse*, & *Hugo* frater eius, *Iacobus* & *Simon* filij *Simonis*, *Simon* de Auerenchis, *Rogerus* filius * *Rainfrai*, & *Gilbertus*, & *Rainfret* filij eius, *Gyrardus* Camuilla Comes Saresburiæ, *Iohannes* Marescallus Comes de Mellent, *Gilbertus Basset*, *Thomas Basset*, *Henricus* de Vers, *Gocelinus* filius *Rainfrai*, *Stephanus Ridel* Cancellarius Comitis Moretonij, quem vt episcopus, & eius legatus vobis, denunciamus excommunicatū; & magistrū *Benedictum*, qui sigillum domini regis contra statuta regis, & regni, & contra prohibitionem nostram ferre præsumpsit; & *Iohannem* Oxenfordensem archidiaconum. Ad hæc verò vobis specialiter, & distinctè præcipimus, quòd *Hugonem* Couentrensem episcopum, quem solenniter excommunicauimus, non solùm quia verbo, & opere episcopum diffitetur, & quia in manu piæ recordationis *Baldewini* Cantuariensis archiepiscopi, fidem corporaliter præstitit de Comitatibus non tenendis: verùm quia totius subuersionis regni Angliæ consulator extitit manifestus, & auctor, & turbator pacis, & contra regiam dignitatem, & vtilitatem publicus aduocatus; publicè denuncietis excommunicatum, & faciatis ab omnibus arctiùs euitari, ne de cętero ouis tam morbida, gregem Domini valeat inficere, & maculare. *Hugonem* verò *Bardolf*, qui ad præsens non fuit in eiectione, & captione nostra, a prædicta denunciatione excipimus, si statim admonitus *Willielmo* de Stuteuilla resignauerit castella de **Scardeburc**, & de tota Eboracorum siria, & de **Westmeriland**, quæ detinet occupata. Prohibeatis etiam vniuersis, in diœcesi vestra constitutis sub interminatione anathematis, ne pro illis, qui se in Anglia iusticiarios gerunt, aliquid faciant, nec in aliquo violentæ, & vsurpatæ obediant potestati. Vale.

Item prædictus Eliensis episcopus in hac forma scripsit *Hugoni* Lincolniensi episcopo.

* al. *Rainfret*

Willielmus

WIllielmus Dei gratia Eliensis episcopus, Apostolicę sedis legatus, & domini regis Cancellarius, hac eadem gratia Lincolniensi episcopo, venerabili fratri, & amico, salutem. Ea, qua fungimur authoritate, vobis mandamus, & in virtute obedientiæ vobis pręcipimus, quòd archidiaconatum, & omnes redditus *Iohannis* Oxenfordensis archidiaconi in manu vestra saisiatis, recipiatis, & conseruetis, donec Apostolicum, aut nostrum mandatum acceperitis, quoniam cum auunculo suo Rothomagensi *Pilato*, pacem & tranquillitatem regni Angliæ perturbat, & malum quodcunque potest domino regi, & regno tanquam hostis regni, & nobis perquirit. Verum authoritate domini Papæ illum excommunicationis vinculo innodauimus. Valete. Similiter Eliensis episcopus prænominatus scripsit quibusdam alijs episcopis Angliæ, sed nullus eorum executus est mandatum Apostolicum, neque suum. Non enim habebant eum pro legato, neque pro regis Cancellario. Predictus verò Rothomagensis archiepiscopus, & cęteri iusticiarij Angliæ, dissaisiauerunt illum ab episcopatu suo, & redditus eius collegerunt ad opus regis, propter thesauros regis quos adnihilauerat. Deinde predicti iusticiarij, & omnes episcopi, & Comites, & barones Angliæ in communi scripto mandauerunt regi, qualiter Cancellarius suus regnum Angliæ, & thesauros suos destruxerat, & qualiter ipse per commune concilium regni deiectus esset. Ipse verò Cancellarius hoc contrà scripsit regi, significans, quòd *Iohannes* frater eius regnum occupauerat, & quòd regni diadema capiti suo imponeret, nisi ipse celerius venire festinasset. Tamen rex, confidens in Domino, seruitium Dei noluit deserere donec pecunia, & homines *defecerunt ei.

* al. deficerent

De recessu *Philippi* regis Franciæ de Accon, & de itinere suo.

NVnc autem reuertamus ad regem Francię, qui interim imperfecta peregrinatione sua, à terra Hierosolymitana recedens cum 14. galeis transitū fecit ante ciuitatem de Baruch, quę tunc erat in manu paganorū, & non intrauit eos. Deinde transiuit ante ciuitatem Sibelet, & ante Bitterium castellum, & ante Hessium castellum. Deinde venit ad ciuitatem Tripolis, & ibi moram fecit per aliquot dies. Et cùm inde recessisset, transiuit ante castellū de Archis, & ante castellum Album, & ante le Culiat castellum hospitale. Deinde venit ad Turcusę ciuitatem episcopalem. Et est notandū, quòd ante *Turcusam, est Insula quędam in mari, quę dicitur Aredose: vnde Turcusa dicitur ciuitas Ataradensis. Deinde venit ad Mauredai portum bonum, & recedens inde transiuit ante Margat castellum hospitale: vbi *Isakius* Imperator de Cypre tenebatur in vinculis. Deinde venit ad Valeniā ciuitatem. Deinde venit ad Sibel ciuitatem, deinde ad Melide ciuitatem, deinde ad portū *S. Symeonis*. Deinde venit ad ciuitatem Antiochenā, & recedens inde venit ad portū de Bunel: deinde ad portum Alexandret. Deinde intrauit terrā Erminiorū, quæ dicitur Erminia, & est terra Rupini de la-Muntaigne sub principe Antiochiæ. Deinde venit ad fluuium magnum, qui dicitur Thil, & ibi est ciuitas bona, quæ similiter dicitur Thil. Deinde venit ad alium fluuiū magnum, qui dicitur Curk, & ibi est ciuitas magna deserta quę similiter dicitur Curk. Deinde venit ad tertium fluuium magnum, qui dicitur Salef, & ibi super fluuium illum est ciuitas magna, quæ similiter dicitur Salef. In fluuio autem isto Salef submersus est *Fredericus* Romanorum Imperator, cùm exiret de terra Soltani de Yconio.

* al. Tortusam

Sciendum verò est, quòd à finibus illis egressi sunt illi tres reges, qui obtulerunt Domino nostro *Iesu Christo* tria munera pretiosa, scilicet aurum, thus, & myrrham. Quorum nomina hæc sunt: *Iesphar*, **Pabtrar*, *Melchior*, quorum vnus erat rex de Salef, quæ dicitur Insula: & alter erat rex de Malnustre: & tertius erat rex de Terzol (id est) Tarsis: vnde dicitur in Psalmo: *Reges Tarsis, & Insulæ munera offerent.* Et est sciendum, quòd hi tres fluuij: scilicet, Salef, & Curck, & Thil oriuntur in Turkia, quæ dicitur terra Turcorum, qui sunt homines Soltani de Yconio, & diuidunt terram Turcorum à terra *Rupini* de la-Muntaigne, & descendunt in mare prope gulfum Sataliæ. Et fluuius, qui dicitur Salef, est oppositus Insulæ de Cypre, & non distat ab ea plusquam per 50. milliaria ad æstimationem nautarū; facilè enim videtur de vna ripa in alteram.

* al. Pabtizar, vel Papizar

Et cùm rex Franciæ à fluuio illo de Salef recessisset, transiuit iuxta montes excelsos, qui dicuntur Cathimerdes. Deinde transiuit ante castellum, quod dicitur Nesskim. Deinde venit ad villam bonam, quæ dicitur Stamere; in qua nobilis abbatia Griffonum est. Deinde transiuit ante castellum desertum, quod dicitur castellum de Rote. Deinde venit ad fluuium, qui dicitur Scalendros: fluuius iste Scalendros diuidit terram Erminiorum, à terra Imperatoris Constantinopolitani; & ibi ex vna parte fluuij illius, in terra Imperatoris Constantinopolitani, est castellum, quod dicitur * Antiochet: & ex altera parte eiusdem fluminis in Erminia est castellum, quod dicitur Isanci. Cúmque rex Franciæ venisset ad castellum Antiochet, *Constantinus* dominus castelli recepit eum cum gaudio & administrauit ei, & suis necessaria. Et rex Franciæ ibidem moram fecit per octo dies, & prædicti *Constantini* filium primogenitum fecit militem. Et est sciendum, quòd tota terra, quæ est à fluuio illo Scalendros versus septentrionem secus mare, est terra Imperatoris Constantinopolis; quæ dicitur Romania (id est) Græcia. Et cùm ipse inde recessisset, statim intrauit gulfum Sataliæ. Gulfus dicitur, vbi aqua protenditur inter duas terras, & sinum facit. Satalia est castellum optimum, vnde gulfus ille nomen accepit. Et super gulfum illum sunt duo castella, & villæ, & vtrunq; dicitur Satalia: sed vnum illorum desertum est, & dicitur vetus Satalia, & alterum dicitur Satalia noua, quod *Manuel* Imperator Constantinopolis firmauit. Et transito gulfo Sataliæ transiuit rex Fráciæ sub monte, qui dicitur Siredune, in fine gulfi Sataliæ. Deinde transiuit per montem excelsum valdè, qui dicitur Reswt. Deinde venit ad fluuium, qui dicitur Winke, super quem est castellum desertum, quod similiter dicitur Reswt. Et fluuius ille Winke similiter dicitur portus Pisanorum, eò quòd piratæ Pisani portum illum sæpiùs frequentant. Quò cùm rex Franciæ venisset, inuenit ibi quatuor galeas piratarum, & cepit eas: piratæ autem relictis galeis fugerunt in montana, & sic euaserunt manus eius. Deinde venit rex ad Mirream ciuitatem, vbi beatus *Nicolaus* episcopatum tenuit, quam Græci vocant Stamire. Deinde venit ille ad bonū portum & securum in omni tempestate & vento, qui dicitur *Karkois*: & ex vtraque parte portus illius fuerunt ciuitates antiquitùs pulchræ, & magnæ, quę dicebantur Cake; & ruinæ magnę multorum sunt ibi vsque in hodiernum diem, & nemo in ijs habitat, propter metum piratarum. Deinde transiuit per Insulas de *Yse*, in quarum vna est castellum, quod dicitur castellum Ruge. Ibi fuit quondam quædam puella, quæ *Yse* vocabatur, à cuius nomine Insulæ illæ dictæ sunt. *Indigenæ quidem narrant, quòd quidam miles dilexit puellam illam, & illa noluit consentire illi, quamdiu vixit: defuncta autem illa, miles accessit, & concubuit cum illa, dicens; Quod cum viua facere non potui, cum mortua feci: & statim intrauit Satan in eam, & ait, Ecce genuisti in me filium, & cùm natus fuerit, afferam eum ad te. Et post nouem menses, cùm tempus pariendi instaret, peperit filium abortiuum, & portans eum ad militem, ait, Ecce filius tuus quem genuisti, abscinde caput eius, & reserua tibi. Quandocunque enim volueris inimicum tuum vincere, vel terram illius destruere, capitis abscisi vultus discooperiatur, & respiciat inimicum tuū, vel terram eius, & statim peribunt; & cùm cessare volueris, recooperiatur vultus, & cessabit tribulatio. Et factum est ita. Post multū verò temporis miles ille vxorem duxit, quæ sæpiùs interrogauit eum, qua arte, vel quo ingenio ipse ita destruebat inimicos suos sine armis, & sine exercitu: ille autem ei dicere noluit, sed increpauit eam, vt taceret. Contigit ergo quodam die dum miles abesset, quòd illa accessit ad arcam, in qua sperabat secretum illud esse domini sui, per quod ille ita operabatur iniquè, & inuenit in arca caput illud detestabile, & statim abiens proiecit illud in gulfo Sataliæ. Et dicunt nautæ, quòd quandocunq; caput illud fuerit resupinum, cōmotus est gulfus ille adeo, quòd nulla nauis potest transire illum; & quando caput supinum est, tunc potest nauis transire illum. Credat hoc Iudæus* Apella, *non ego. Et est aliud mirabile, quod vnoquoque mense anni semel contingit. Videtur quod draco niger, & ingens veniat in nubibus cœli, qui mittit caput suum in gulfo Sataliæ, & haurit aquas, & attrahit ita vehementer, quòd, si nauis aliqua fuerit ibi, quamuis fuerit onusta, tamen hauritur, & defertur in sublime. Volentes autem hoc vitare periculum, oportet, quòd cùm viderint monstrum illud, statim faciant tumultum magnum, & clamationes altas, percutientes in tabulis, vt auditis clamoribus, draco ille elongetur ab ijs. Nos autem dicimus hoc non esse draconem, sed æstum solis, qui attrahit ad se aquas maris.* Sequitur. Cùm rex Franciæ recessisset ab insulis de *Yse*, transiuit iuxta montem magnum, in cuius summitate sita est ciuitas

al. Annechet

10

20

30

40

50

ciuitas Patara, in qua natus, & diu conuersatus fuit beatus *Nicolaus*. Deinde transiuit iuxta montem excelsum valdè, qui dicitur Turkie, qui diuidit terram Imperatoris Constantinopolitani, à terra Soltani de Yconio: Et exinde incipit Romania, quæ etiam Græcia dicitur. Tota Romania est terra solida, de dominio Imperatoris: & multæ Insulæ sunt in mari, quæ dicuntur Insulæ de Romania. Caput Romaniæ est ciuitas Constantinopolis. Romania verò coniuncta est Sclauoniæ, & Hungariæ, & Istriæ, & Aquileiæ. Nomina quarundam principalium Insularum, quæ sunt in mari Græco, sunt hæc: Insula Siciliæ, quæ est regis Siciliæ. Insula de Crete, quæ magna est, & fertilis, & in medio eius est mons magnus, qui dicitur mons Cameli: Insula de Rhodes:
10 Insula de Cypre: Insula de Biscopie: Insula de Isky; in hac Insula crescit copia speciei, quæ dicitur Mastic: Insula de Ysaniæ: Insula de Ynexea: Insula de Stuples: Insula de Mil: Insula de Quales: Insula de Cunersu: Insula de Serfent: Insula de Safent: Insula, quæ dicitur Fale-de-Compan: Insula de Andre: Insula, quæ dicitur Tine. Sed multæ istarum sunt desertæ propter metum piratarum. Et in multis illarum habitant piratæ. Sunt & aliæ Insulæ, de quibus mentionem fecimus superiùs, & multæ aliæ, quæ non scribuntur in libro hoc.

CVm rex Franciæ præterijsset caput Turkiæ, venit ad Insulam de Rhodes: & mansit ibi per aliquot dies, in ciuitate, quæ dicitur Rodes, quam *Herodes* ædificauit, qui fecit amputari caput sancti *Iohannis Baptistæ*, & dari in d. sco saltatrici. Et inter Insulam
20 de Rhodes & Romaniam est mare latum, per 20. milliaria, vt dicunt nautæ. Et est sciendum, quòd cùm peruentum fuerit ad Insulam de Rhodes, præteritur tertia pars viæ maris inter Accon, & Brundusium. Et inter Accon & Brundusium cõputantur 1800. milliaria. Et inter Marsiliam, & Siciliam computantur mille, & 600. milliaria. Et inter Siciliam & Accon computantur 1600. milliaria. Et in medio viæ inter Marsiliam, & Siciliam, est Insula de Sardena. Et in medio viæ inter Siciliam, & Accon est Insula de Creta. Et est sciendum, quòd, si ventus prosper fuerit illis, qui à Marsilia ad Accon ire voluerint, dimittent Insulam de Sardena, & Insulam de Sicilia, & Insulam de Creta, longè in sinistra parte nauigij: &, si rectum cursum tenuerint, non videbunt terram, donec videant terram Suliæ; & via illa breuior est, & securior: sed ca-
30 uendum est illis, ne nimium declinent in dextris nauigij, propter Barbarie & alias Insulas multas, in quibus habitant Pagani sub Imperatore Africæ. Sed galeæ non possunt, néque audent illam viam ire, quia, si tempestas superuenisset, ex facili submergerentur: & ideo oportet eas semper ire prope terram. Et qui voluerit transire per costam Romaniæ, à capite Turkiæ, transibit iuxta montem excelsum, qui dicitur Serfent, & ad montem illum incipit brachium sancti *Georgij*, per quod itur ad ciuitatem Constantinopolitanam. Deinde in costa Romaniæ est Maluaise mons magnus. Deinde caput Melię mons magnus. Deinde est gulfus de Witun, & supra gulfum illum est castellũ bonum, & forte, quod dicitur Maine: & supra gulfum illum est ciuitas episcopalis bona, & magna, quę dicitur Curun: & ibi crescit copia oliuarũ, adeo quòd
40 dicitur, quòd in toto mundo non est locus, in quo sit tanta copia olei oliuę: & in exitu eiusdem gulfi de Witun, est *Muscun, ciuitas deserta, quam *Rogerus* rex Siciliæ destruxit: & ante introitum illius ciuitatis, sunt duę Insulę; quarum vna dicitur Sapientia; & altera dicitur Insula Vulturum. Deinde non longiùs à terra, quàm per 20. milliaria, est quędam valdè periculosa rupis rotunda, & ferè submersa aquis, quę dicitur Tiffar: & inter rupem illam, & Musrun computantur 50. milliaria; & valdè necessarium est pretereuntibus, quòd naues non elongent se nimiùm à terra, donec prætererint periculum illud. Deinde quasi per centum milliaria à periculo illo, est in mari Insula, quę dicitur Serfent, & illa, & alię duę Insulę, quarum vna dicitur Chefellenie; & altera Iagert; sunt Insulę *Margariti*. Deinde est portus *VVifcardi*. Est itaque
50 sciendum, quòd *Robertus VVifcardus* natus fuit in Normannia, & miles factus, diu de familia fuit *Henrici* regis Anglię, filij *VVillielmi Bastardi*. Qui licèt fuisset miles probus in armis, tamen nullam gratiam potuit inuenire ditandi apud regem illum. Vnde factum est, quòd cum vxore sua, & filijs, & fratre suo reliquit Normanniam, & Romam adijt: & accepta à summo Pontifice licentia, & consilio subijcere sibi barbaras nationes, confluebat ad eum multitudo magna virorum

*al. Musrum

ei adhærentium. Et recedens inde, intrauit Apuliam, & videns eam terram bonam & fertilem, & habitatores illius indoctos armis, sæpè inuasit eos in manu forti & armata, & vicit eos, & obtinuit terram. Et totam Apuliam, & Calabriam, & principatum Capuæ subiugauit sibi, & eripuit eas de * manu Imperatoris Romanorum, & dedit eas *Tancredo* filio suo. Deinde magnum congregauit nauigium, iactans quòd ipse Imperium Constantinopolitanum inuaderet, & totum sibi subiugaret. Sed interim dum nauigium eius præpararetur, contigit quòd ipse, & *Tācredus*, & *Boimundus* filij eius, in vna die commiserunt prælium contra dominū Papam, & contra Imperatorem Romanorum, & cōtra Imperatorem Constantinopolitanū, ita quòd ipse *Robertus Wiscard* commisit prælium contra Imperatorem Constantinopolitanum, & vnus filiorum suorum contra Papam, & alter contra Imperatorem Romanorum: & ille & vterq; filiorum suorum, in vna eademque die obtinuerunt victoriam. Deinde *Robertus Wiscardus* intrauit nauigium suum, & vxor eius cum eo, & subiugauit sibi Insulam de * Cuuersu, & Insulā de Crete, & Insulam de Rhodes, & alias Insulas multas, eripiens eas de manu Imperatoris Constantinopolis. Deinde venit ad portum, qui nunc nomine suo nuncupatur portus *Wiscardi*. Et cùm inde progredi voluisset, & intrare Romaniam, Imperator Cōstantinopolitanus timens valdè aduentum illius, mandauit vxori suę, quòd, si ipsa prędictum *Robertum Wiscard* morti tradidisset, & sic terram suam de eo liberasset, ille duceret eam in vxorem, & faceret eam Imperatricem Constantinopolitanam: Concessit autem mulier se facturā, quod Imperator petebat: & nacta opportunitate temporis, & loci, porrexit *Roberto Wiscard* marito suo venenum bibere; & mortuus est, & ibidem in Insula, quæ vsq; in hodiernum diem dicitur portus *Wiscardi*, sepultus est: & totus exercitus eius dissipatus est. Mulier autē fugit ad Imperatorem Constantinopolitanum, qui statim adimpleuit omnes conuentiones suas, & duxit eam in vxorem, & coronauit in Imperatricem: & cùm omnis solennitas debita facta fuisset ei, & in desponsatione, & in coronatione, & in nuptijs, ita solenniter quòd illa diceret Imperatori: *Domine, vestri gratia iam perfecistis mihi omnem conuentionem nostram:* Imperator facto silentio, coram omnibus ostendit cōuentionem, quam fecerat cū illa, & qualiter illa morti tradiderat maritū suum: & petijt ab ijs iudicium de illa: & iudicauerunt eam ream esse mortis. Et sic translata de nuptijs ad supplicium, accenso rogo iniecta est, & in cineres redacta. *Rogerus* verò frater prædicti *Roberti Wiscardi*, debellauit Siculos, & totam sibi subiugauit Siciliam, & factus est Comes Siciliæ. Sicilia Insula est magna, & antequam pręfatus *Rogerus* debellasset eam, inhabitata fuit à Paganis, & erat de dominio Imperatoris de Africa. Sed prænominatus *Rogerus*, expulsis inde Paganis, legem *Christi* instituit, & fecit in ea duos Archiepiscopatus, & sex Episcopatus. Deinde vxorem duxit, de qua vnum solum genuit filium, quem vocauit nomine suo *Rogerum*: & fecit illum ducem Apuliæ, & dedit illi Calabriam, & principatum Capuæ, defuncto *Tancredo*, filio *Roberti Wiscardi*, sine prole. Deinde obijt prædictus *Rogerus* Comes Siciliæ, & *Rogerus* filius eius dux Apuliæ successit ei in Comitatu Siciliæ. Et paulò pòst, per consilium Comitum, & Baronum suorum, fecit se coronari in regem Siciliæ. Et iste *Rogerus* ita factus est primus rex coronatus in Sicilia: qui vxorem duxit, ex qua genuit duos filios, & vnam filiam: quorum primus vocatus est *Rogerus*, & alter * *Willielmus*, & filia eius vocata est *Constantia*. Et ipse dedit filio suo primogenito ducatum Apuliæ, & principatum Capuæ. Qui vxorem duxit inconsulto patre suo, & genuit ex ea filiū vnum, quem vocauit *Tancredum*. Deinde obijt, patre suo adhuc viuente. Deinde obijt pater suus rex Sicilię, cui successit in regno *Willielmus* filius eius, qui vxorem duxit, de qua genuit vnū solum filium, quem vocauit nomine suo *Willielmum*. Istē *Willielmus* vltimus successit patri suo in regnum: & dedit *Tancredo* fratri aui sui Comitatum de Laliche. Et *Constantiam* sororem aui sui, dedit *Henrico* regi Alemannorum, filio *Frederici* Romanorum Imperatoris in vxorem. Et fecit iurari ei regnum Siciliæ post illum, si ille decessisset sine prole. Et deinde ipse *Willielmus* rex Siciliæ, duxit sibi in vxorem *Iohannā* filiam *Henrici* regis Angliæ, filij *Matildis* Imperatricis: sed ille *VVillielmus* rex Siciliæ obijt sine prole. Quo defuncto, *Tancredus* prædictus Comes de Laliche, immemor sacramenti, quod cum cęteris fecerat *Henrico* regi Alemannorū, vsurpauit sibi regnum Siciliæ, & factus est inde rex coronatus. Quod cùm *Henricus* Romanorum Imperator audisset, magno congregato

al. dominio

al. Cōuersu

al. Walterus

10

20

30

40

50

congregato exercitu, intrauit terram regis *Tancredi*, & adducens secum vxorē suam *Cōstantiam*, hęredem regni Siciliæ, obsedit Salernū, & infra 15. dies reddita est ei, et vxori suæ, & ipse dimisit eam ibi; & ipse procedens inde obsedit Neapolim, vbi cùm ipse moram fecisset per 6. septimanas, amisit ferè totum exercitum suum, ex corruptione aëris; & ipse ęgrotauit vsq; ad mortem. Et cùm vidisset se nihil posse proficere aduersus eam, recessit, & abijt ad ciuitatem suā Melan. Quod cùm audissent Salernitani, iniecerunt manus in dominam suam *Constantiam* Imperatricem, et tenentes tradiderunt eam *Tancredo* regi Siciliæ. Et Imperator Alemannorum dolens, & confusus de amissione vxoris suæ, scripsit *Celestino* Papæ, vt per auxilium illius recuperasset eam: quæ post-
10 modo reddita est ei per auxilium domini Papæ.

CVm *Philippus* rex Franciæ recessisset ab Insula de Rhodes, & venisset ad costeram de Romania; transiuit per montem magnum, qui dicitur caput Meliæ. Deinde venit in gulfo de Witun, & transiuit per castellum de Maine. Deinde venit ad ciuitatem, quæ dicitur Curun. Deinde venit ad Munzum ciuitatem desertā, quæ est in fine eiusdem gulfi. Deinde præterijt Insulam de Triffar. Deinde venit ad Insulas, quarum vna dicitur Cephalenie, & altera Fale de Compar: & illæ duæ Insulæ dicuntur portus *Wiscardi*. Et ex opposito in Romania est quædam villa, quæ dicitur *S. Saluator*: & ibi ferè omni tempore piratæ insidiantur prętereuntibus. Et cùm rex Franciæ recessisset inde, venit ad Insulam, quæ dicitur Cuuersu. Ad introitum Insulæ de Cuuersu, versus terrā
20 Suliæ, est quędam arena periculosa protensa per medium ab Insula de Cuuersu vsq; ad ripam Romaniæ; & mare nō habet ibi supra arenam plus profunditatis, quàm quatuor vlnas, & dimidiam. Insula quidem de Cuuersu magna est, & fertilis, & reddit singulis annis Imperatori Constantinopolitano 15. quintallos auri. Quintallus est pondus 100. librarum. Et Insula de Cuuersu distat à Romania per 6. milliaria: & in quibusdam locis est mare ita strictum inter Cuuersu, & Romaniam, quòd ab vna ripa in alteram potest homo audiri ab homine. Longitudo de Cuuersu continet quinquaginta milliaria; & inter Cuuersu, & Apuliam computantur 100. milliaria: & facilè videtur Cuuersu ab illis, qui sunt in Apulia, sed non è conuerso; quia Apulia terra bassa est, & Cuuersu terra alta. Et ad exitum Insulæ de Cuuersu, in Romania est castellum deser-
30 tum, quod dicitur Butentrost, super littus maris in quo *Iudas* proditor natus erat. Deinde cùm ferè peruentum fuerit in fauce maris, est quædam ciuitas deserta in exitu Insulæ de Cuuersu, quæ dicitur *Gaszope: in qua est tanta copia serpentum, quòd nemo ausus est ex illa parte prope illam applicare. Et quasi ex opposito in Romania est ciuitas deserta, quæ dicitur sancta Carenta; & ibi est bonus portus latus, & profundus. Et ad exitum illius portus, in fauce maris est quædam rupis, similis turri semiruptæ, quæ protenditur ferè per medium portus, & latet sub vndis: & ideò necessarium est, vt transeuntes transeant prope Insulam de Cuuersu. Et in exitu Insulæ de Cuuersu sunt quatuor Insulæ, quarum vna dicitur Fanum. Deinde quasi per quadraginta milliaria ab Insula de Cuuersu, est mons Magnus in capite Romaniæ, qui dicitur
40 Paxo: & à monte illo vsque ad Oꝺtrente ciuitatem Archiepiscopalem, quæ est in Apulia, sunt quinquaginta milliaria: & à monte illo vsque ad Brundusium centum milliaria: & à monte illo qui dicitur Paxo, incipit gulfus de Venia, qui habet in longitudine centum & quinquaginta milliaria, & in latitudine centum milliaria. Euntes autem per gulfum illum versus Venetiam, dimittent Romaniam, & Sclauoniam & Istriam. In Apulia supra littus maris sunt portus: quorum nomina hæc sunt. Primus portus Apuliæ dicitur Leuke: deinde portus, qui dicitur Castre: deinde portus, qui dicitur Oꝺtrente: deinde portus, qui dicitur Leliche: deinde portus, qui dicitur Brandiz (id est) Brundusium: deinde portus de Monople: deinde portus de Bar, vbi beatus *Nicolaus* requiescit: deinde portus de Trane: deinde portus de Barlet: deinde portus de
50 Sypunt: deinde portus de Bestie: deinde portus de Tremule. Portus iste de Tremule est vltimus portus de Apulia. Deinde est Ortona primus portus de terra Venetiæ: deinde portus de Atre: deinde portus de Pescare: deinde portus de Ancune: deinde portus de Rauenne: Deinde est Venetia, ciuitas nobilis, & bonus portus. Cùm igitur rex Franciæ venisset in Insulam de Cuuersu, misit nuncios suos ad regem *Tancredum*, & petijt ab eo licentiam transeundi per terram suam, & data est ei licentia.

al. Cassope

Deinde venit in Apuliam, & applicuit apud Octrente 6. Idus Octobris feria quinta. Et procedens inde, præmisit præambulos suos ad *Henricum* Romanorum Imperatorem, & petijt licentiam transeundi per terram suam, & data est ei licentia. Qui cùm venisset Romam, mala multa locutus est de rege Angliæ, in conspectu domini Papæ, & omnium Cardinalium: dicens, quòd rex Angliæ coëgit eum à terra Hierosolymitana recedere; & appellauit eum de proditione sua. Sed nec dominus Papa, nec Cardinales fidem habuerunt verbis eius; scientes hoc magis ex inuidia processisse, quàm ex delicto regis Angliæ. Dominus verò Papa cũ omni honore, & diligentia recepit eum, & per 8. dies ministrauit ei necessaria. Et pro amore Domini, & suo, nouum fecit remedium peregrinis: scilicet, quòd eum, & omnes, qui cum eo venerant, vel post eum venerunt, absoluit à voto suo, & ab itinere profectionis Hierosolymitanæ: & licèt votũ non soluissent, tamen palmas ijs distribuit, & cruces collis eorum suspendit, statuens, quòd essent peregrini. Deinde rex Franciæ effecit aduersus Romanorum Imperatorem, quòd ipse regem Angliæ caperet, si per terram suam transiret. Deinde rex Franciæ veniens in terram suam, defamauit regem Angliæ aduersus proximos suos, imponens ei crimina multa. Et proferens chartam regis Angliæ, quæ facta fuit apud Messanam, petijt à *Willielmo* filio *Radulfi* senescallo Normanniæ *Alesiam* sororem suam, quam rex Angliæ in vxorem ducere debuerat, & senescallus Normanniæ noluit tradere eam illi. Eodem anno *Hugo* Lincolniensis Episcopus, faciens visitationes suas, per domos religiosorum in sua dioecesi, venit ad abbatiam sanctimonialium de Godestoue, quæ est inter Oxoniam, & Wodestoc. Et cùm intrasset Ecclesiam vt oraret, vidit tumbam in medio Chori ante altare sericis pannis velatam, & lampadibus, & cereis circundatam: & quæsiuit cuius esset tumba, & dictum est ei, illam esse tumbam *Rosamundæ*, quæ quondam exstiterat amica *Henrici* regis Angliæ, filij *Matildis* Imperatricis; & quòd ipse pro amore illius multa bona Ecclesiæ illi fecerat. Et respondit Episcopus: tollite eam hinc, quia scortum fuit, & sepelite eam extra ecclesiam cum cæteris, ne Christiana religio vilescat, & vt exemplo illius cæteræ mulieres exterritæ, caueant sibi ab illicitis, & adulterinis concubitibus. Et factum est ita. Eodem anno, *Hugo* Couentrensis Episcopus, expulit monachos Couentrenses ab Ecclesia cathedrali, & in ea instituit canonicos seculares. Eodem anno monachi Cantuarienses elegerunt sibi in Archiepiscopum *Reginaldum* Bathoniensem Episcopum, qui statim incidit in ægritudinem, & infra 15. dies post electionem suam obijt, & apud Ba sepultus est. Eodem anno *Hugo* Dunelmensis Episcopus, propter animi indignationem, quam habebat aduersus *Gaufridum* Eboracensem Archiepiscopum, nitebatur modis omnibus à subiectione eius solui. Verùm prædictus *Gaufridus* scripsit ei in hanc formam.

Epistola *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi ad Hugonem *Dunelmensem Episcopum*.

Gaufridus Dei gratia Eboracensis Archiepiscopus, & Angliæ primas, *Hugoni* eadem gratia Dunelmensi Episcopo, Salutem. Dum ad culmen singularitatis ardenter erumpere properas; alijs præesse elegisti, & nemini vis esse subiectus. Verùm in te completum esse nouimus illud, quod dicitur: *In cælum cõscendam, & supra astra cæli exaltabo solium meũ, & ero similis altissimo.* Minùs igitur memoriter tenes: *Quia Deus superbis resistit, & humilibus dat gratiam:* &, *Qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur.* Nos enim & Ecclesiam nostram Eboracensem, ardenter, immò more hostili persequeris, contra professionem tuam, & debitam nobis & Ecclesiæ Eboracensi obedientiã, te à iurisdictione nostra (quod Deus auertat) subtrahere & eximere desiderans. Nos verò iuri Ecclesiæ nostræ & dignitati (prout decet) prouidere volentes, tibi, tanquam suffraganeo nostro, authoritate Apostolica & nostra, firmiter iniungimus, quatenus proxima die lunæ instantis post festum *S. Michaëlis*, apud Eboracum, in matrice Ecclesia Synodo nostræ interesse nulla occasione differas; debitam nobis exhibiturus reuerentiam, & canonicam iuxta formam mandati Apostolici, sæpiùs literis nostris, & ex parte nostra tibi exhibiti, obedientiam præstiturus: responsurus prætereà, quòd iam per biennium, Ecclesiam nostram Eboracensem debitis ei processionibus ab antiquo, & ob-

& oblationibus in diebus Pentecostes (scilicet, Houedeneshire, & Juertonshire) contra iuris ordinem spoliare præsumpsisti: & falcem in alienam messem mittere non formidans, clericis & Parochianis nostris spiritualia ministrare vsurpasti. Quibus auditis, *Hugo* Dunelmensis Episcopus ad eum nec venire, nec obedientiam seu professionem illi facere voluit. Dicebat namque se semel fecisse obedientiam & professionem Ecclesiæ Eboracensi, & Archiepiscopo eiusdem Ecclesiæ *Rogero*; & quòd de iure non tenebatur reiterare eam. Et ne prædictus archiepiscopus super hoc posset grauare eum, appellauit ad præsentiam summi Pontificis semel, secundò, tertiò, supponens seipsum, & Ecclesiæ suæ causam examini domini Papæ, & Romanæ Ecclesiæ. Archiepiscopus autem Eboracensis appellationi Dunelmensis Episcopi non deferens, in spiritu furoris sui sententiam anathematis tulit in Dunelmensem Episcopū, innixus mandato summi Pontificis, in quo continebatur: Quòd, si Dunelmensis Episcopus aut nollet, aut iniustè differret facere illi debitam obedientiam, ille omni appellatione remota, compelleret per Ecclesiasticam censuram. Videns itaque Dunelmensis Episcopus sententiam excommunicationis in eo illatam, post appellationem ad præsentiam summi pontificis factam, noluit eam tenere: sed ita audacter, sicut antea fecerat, celebrauit, & celebrari fecit diuina. At Archiepiscopus altaria, vbi Dunelmensis Episcopus celebrauerat subuertit, & calices, in quibus celebrauerat aliquis eo præsente in sua diœcesi, fregit: & *Iohannem* fratrem suum Comitem Moretonij habuit pro excommunicato, pro eo, quòd ipse comederat cum Dunelmensi Episcopo post sententiam illam, & noluit communicare cum illo, donec ipse ad satisfactionem venisset absoluendus. Cúmque Dunelmensis episcopus vidisset, quòd quàm plures homines vitassent loqui & manducare, aut bibere cum illo, misit nuncios suos ad *Celestinum* Papam, exponens ei primò secretò, deinde coram Cardinalibus vniuersis, quàm indiscretè Eboracensis Archiepiscopus sententiam excommunicationis in eum tulerat, in nullo deferens appellationi suæ. Quo agnito, dominus Papa & omnes Cardinales iudicauerunt sententiam illam nullam esse, nec debere teneri. Vnde dominus Papa in hac forma scripsit.

Epistola *Celestini* Papæ, de irritatione sententiæ, *in Dunelmensem Episcopum prolatæ.*

Celestinus Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus Lincolniensi & Rofensi Episcopis, & dilecto filio abbati de Burgo, Salutem & Apostolicam benedictionem. Sicut ea, quæ à venerabilibus fratribus, coepiscopis nostris, circumspectione prouida, et ratione præuia statuuntur, debemus illibata seruare: ita quæ minùs quoque considerate aguntur, prouidentia pleniori corrigere, et in statum debitum nobis imminet reformare. Cùm itaque venerabilis frater noster *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus in venerabilem fratrem nostrum *Hugonem* Dunelmensem Episcopum, et quosdam alios, excommunicationis sententiam promulgasset, et eorum nuncijs ad nostram pręsentiam venientibus, in consistorio nostro fuisset hinc inde super ea sententia, et quibusdam alijs articulis plenariè disceptatum: nos cognoscentes tam in ipsum, quàm in alios iaculatam sententiam inconsultè prolatam fuisse, nullius causæ rationabilis munimine roboratam, eam de consilio fratrum nostrorum denunciauimus publicè non tenere, irritantes eam, ne quid authoritatis habeat inhibentes. Vt itaque, quod nos decreuimus, per partes vestras publicè nuncietur, per Apostolica scripta vobis mandamus, vt eandem sententiam per Ecclesias vestras prędicetis authoritate sedis Apostolicæ irritatam: vt fidelium populus tam ipsi Episcopo, quàm alijs vnà cum Episcopo iniustè ligatis, fraternæ communionis participium securè impendat, et ab illorum nullatenus, propter hoc, communione recedat. Datum Lateranis. Præterea, dominus Papa mandauit in alijs literis suis, prædictis Lincolniensi et Rossensi Episcopis, et abbati de Burgo, quòd, si constiterit illis, quòd Eboracensis Archiepiscopus, post appellationem ad Romanum Pontificem factā, altaria, et calices fregerit, in quibus Dunelmensis Episcopus, vel per se, vel per alium Missam celebrauit; ideo Dunelmensis Episcopus non teneretur aliquam facere subiectionem præfato Eboracensi archiepiscopo, quamdiu ipsi duo vixerint. Cúmque prædicti Archiepiscopus, et episcopus conuenissent in

præ-

præsentia prædictorum iudicum apud Northamptoniam, et diu hinc inde super prædictis articulis inter eos disceptatum fuisset, tandem per consilium & admonitionem domini Lincolniensis episcopi, controuersia illa dilationem cepit vsq; ad octauas natiuitatis beati *Iohannis Baptistæ*; vt honore inuicem præuenientes, ad plenioris pacis consummationem, per Dei gratiam faciliùs inducantur, rebus omnibus inter eos, eodẽ statu, quo fuerunt, interim permanentibus. Et, si pax interim formata non fuerit, literæ ad iudices à domino Papa directæ, eundem vigorem sunt habituræ, quem habuerant si præfata dilatio non intercessisset, & per tantum temporis, saluis vtrique parti omnibus exceptionibus suis; citatione etiam, si qua fieri debebit, facienda sub eodem spacio temporis, & eadem forma, ad eundem diem, quo facta fuit prima, scilicet ad diem S. *Calixti*. 10
Eodem anno, *Rogerus* Constabularius Cestriæ, cui Cancellarius tradiderat castella de Notingham & de Tikeil in custodiam, cepit duos (scilicet, *Alanum* de Lec, & *Petrum* de Bouencurt) ex illis, quibus commiserat prædicta castella in custodia, & quia consenserant proditioni *Roberti* de Crockestun, & *Eudonis* de Diuilla, qui castella illa tradiderunt *Iohanni* Comiti Moretonij, suspendit vtrumque. Vnde Comes Moretonij iratus, totam terram illius, quæ in sua potestate erat, deuastauit. Eodem anno, *Willielmus* rex Scotorum, misit nuncios suos ad *Cælestinum* summum pontificem pro libertatibus ecclesiarum regni sui confirmandis: & inuenit gratiam in oculis domini papæ, ita quòd dominus papa, in hac forma scripsit illi. *Cælestinus* episcopus seruus seruorum Dei, charissimo in *Christo* filio *Willielmo* illustri Scotorum regi, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm vniuersi *Christi* iugo subiecti, apud sedem Apostolicam patrocinium inuenire debeant & fauorem, illos tamen specialiùs conuenit promotionis munimine confoueri, quorum fidem, & deuotionem in pluribus est experta: vt ad ipsius dilectionis fauorem tanto ampliùs prouocentur, & eius reuerentiæ deuotiori affectione subdantur, quanto beneuolentiæ ipsius & gratiæ pignus se nouerint certiùs assequutos. Ea propter (charissime in Christo fili) reuerentiam, ac deuotionem, quam ad Romanam te habuisse, à longis retro temporibus, ecclesiam nouimus, attendentes, præsentis scripti pagina duximus statuendum, vt Scoticana ecclesia Apostolicæ sedi, cuius filia specialiùs existit, nullo mediante, debeat subiacere. In qua hæ sedes episcopales esse noscuntur: Ecclesiæ, videlicet, sancti *Andreæ*, Glasguensis, Dunkeldensis, Dublinensis, Brehinnensis, Aberdonensis, Morauiensis, Rosæniensis, Cathinensis. Et nemini liceat nisi Romano pontifici, vel legato ab ipsius latere destinato, in regnum Scotiæ interdicti vel excommunicationis sententiam promulgare, & si promulgata fuerit, decernimus non valere. Adijcimus, vt nulli de cætero, qui de regno Scotiæ non fuerit, nisi quem Apostolica sedes propter hoc de corpore suo specialiter destinauerit, licitum sit in eo legationis officium exercere. Prohibemus autem, vt controuersiæ, quæ fuerint in regno illo de possessionibus eius exortæ, ad examen extra regnum positorum iudicum non trahantur, nisi ad Romanam ecclesiam fuerit appellatum. Si qua verò scripta contra hoc libertatis statutum apparuerint impetrata, vel in posterum, istius concessionis mentione non habita, contigerit impetrari: nullum tibi, vel ipsi regno circa huius prærogatiuæ concessionem præiudicium generetur. Prætereà libertates, & immunitates tibi, vel ei regno, vel ecclesijs in eo constitutis, à prædecessoribus nostris Romanis pontificibus indultas, & hactenus obseruatas, ratas habemus, & illibatas futuris temporibus statuimus permanere. Nulli ergo hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, & prohibitionis infringere, vel ei aliquatenus contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorum *Petri* & *Pauli*, se nouerit incursurum. Datum Lateranis tertio Idus Martij, põtificatus nostri anno primo. Eodem anno rex Angliæ, post reædificationem Cæsareæ, & Ioppen, dedit vtrámque *Gaufrido* de Lezinant fratri *Gwidonis* regis. Deinde rex Angliæ firmauit castellum des Plains, & deinde firmauit castellum Maen. Deinde secunda die ante natale Domini, perrexit rex Angliæ vsque ad Turonum des-chanalets, & ibi fuit in natali Domini; & voluit inde procedere post natale Domini ad obsidendam ciuitatem Hierosolymam; sed dux Burgundiæ, & Franci noluerunt eum sequi, dicentes, quòd rex Franciæ dominus eorũ prohibuit ijs in recessu suo, ne ipsi vlteriùs moram facerent in terra illa. Vnde oportebat regẽ Angliç à proposito suo deficere, quia

quia homines,& pecunia defecerunt ei. Eodem anno *Boyach Almiramunoli* Imperator Africanorum (qui anno præcedenti intrauerat terram regis Portugalensis cum exercitu suo magno,& ceperat castellum, quod dicitur Turres-noues,& obsederat castellum, quod dicitur Tumar,& vtrunq; reliquerat Christianis, propter metum peregrinorum, qui in nauigio regis Angliæ venerant,& fugiens finxerat se mortuum, vt suprà dictum est) isto anno, postquam totum nauigium regis Angliæ præterierat, magnum congregauit exercitum, & iterum intrauit terram regis Portugalensis, & cepit per vim ciuitatem Siluiæ,& Alcaz,& Almade,& Palmale,& deuastauit terram Christianorum. Rex autem Portugalensis non potuit illius resistere viribus: & ipse *Boyach Armiramunoli* de-
10 dit prædictas ciuitates, quas acquisierat, fratri suo regi de Cordres, id est Corduba. Et est notandum, quòd in terra regis Nauarræ, est vna sola ciuitas Episcopalis, quæ dicitur Pampelune; sed multa castella sunt in terra sua, quorum vnum dicitur Tudele super fluuium de Ebera, & alterum dicitur Lestaile, & alia multa. In terra autem regis Castellæ, est vna sola ciuitas Archiepiscopalis, quæ dicitur Tulette, quę sedet super fluuium Tagi,& ipsa habet primatiam Hispaniæ: & in eadem ciuitate est alia Episcopalis, qui dicitur Episcopus de Muscerause, id est Suriens. Et in eadem ciuitate est mons quidam, de quo quotidiè sumuntur plusquam mille camelorum onera, & tamen nunquã decrescit: quia quamuis spelunca fiat profundissima, tamen cras implebitur, si pluuia ceciderit super eum. Et terra inde sumpta defertur per circumiacentes prouincias,
20 & venditur ad lauandum capita, & pannos hominũ, tam Christianorum, quàm paganorum. Pręterea archiepiscopus Tuletti habet sub se 11. episcopos suffraganeos: scilicet episcopũ de Musceraues, episcopũ de Alarchas, qui est prope Cordres (id est Corduba;) episcopum de Plazence, episcopum de Trugel, episcopum de Auille, episcopũ de Segoue, episcopum de Alarhges, episcopum de Segunce, episcopum de Soyre, episcopum de Osme, episcopum de Palence, episcopũ de Burse. Præterea in eodem regno regis Castellæ sunt plusquã 200. castella bona, quorũ vnum est Le-gruin. In terra regis de *S. Iacobo* est vnus archiepiscopatus, scilicet, apud *S. Iacobum:* & ipse habet sub se 11. suffraganeos, scilicet, episcopum de Leone, episcopum de Sturghe, Episcopum de Auzemore, episcopũ de Salemanke, episcopum de Citasrodrike, episcopum de Cooire, epis-
30 copum de *S. Maria* de Lughe, episcopum de *S. Saluatore* de Wede, episc. de Villemauir, episcopum de Aurens. episcopum de Tiue. Præterea in eodem regno regis de *S. Iacobo* sunt castella multa. In terra regis Portugalensis est vnus archiepiscopatus apud ciuitatem, quę dicitur Braga: & ipse habet sub se 7. suffraganeos; scilicet, episcopum de Portigal, episcopum de Cuuillana, episcopum de Lameg. episco. de* Wiscou, episcopum de Cununbre, episcopum de Euere in Marchia Saracenorum, episcopum Vlixisbonæ super fluuiũ Tagi. Deinde protenditur Hispania, quę dicitur Saracenica, sub Imperatore Africanorum: & ibi incipit terra, quam rex de Cordres (id est Corduba) frater prædicti *Almiramunolis* tenet; scilicet, Corduba ciuitas (de qua *Lucanus* ait:

al. Viseon

Corduba me genuit, rapuit Nero, *prælia dixi,*
40 *Quæ gessere pares, hinc socer, inde gener.*)

Et Palmel,& Almada,& Alchaz,& Silues ciuitas, & *S. Maria* de Hairun, & Badeluz ciuitas super fluuium de Godiana,& Meride, quæ quondam fuit ciuitas archiepiscopalis, & Sibylla, quę quondam fuit ciuitas archiepiscopalis (ciuitas ista,& Corduba sedent super fluuium, qui dicitur Gedelkeuir,) & Granata ciuitas, & Iubelarie ciuitas. Deinde incipit regnum regis de Gahang in eadem Hispania sub Imperatore Africanorum: & rex ille est frater *Armiramunoli*, & ipse habet in dominatione sua Gehen castellum,& Baence ciuitatem,& Aubdene ciuitatem,& Segure ciuitatem,& Melega ciuitatem, vbi fit copia de Corduan Vermail, & Melte ciuitatem in fauce maris: & vtraque illarum sedet super fluuium, qui dicitur Segure. Deinde in eadem Hispania Saracenica inci-
50 pit terra regis de Murcia, qui est frater prædicti *Almiramunoli*: In cuius dominatione sunt Murcia ciuitas,& Oriole castellum,& Vrgelet castellum,& Almaria ciuitas,& Cartagine ciuitas,& Chinchele castellum,& Lapanne de Scumpere castellum. Deinde in eadem Hispania Saracenica, incipit terra regis de Valencia, qui est frater prædicti *Almiramunoli:* In cuius dominatione sunt * *Oedeeb* castellum, & Stuue castellum, & Valencia ciuitas, & Burrianz ciuitas, & Penisele, & alia castella multa. Deinde incipit

al. Obedeeb

Hispania

Hispania terra regis Arragoniæ. In cuius regni principio est Ampost castellum, deinde Turtusa ciuitas episcopalis. Deinde Saraguce ciuitas episcopalis, deinde Caletau castellum, deinde Doroke castellum, deinde Torol castellum, deinde S. *Maria* Abinrazin ciuitas in Marchia christianorum, & Paganorum deinde Tarragune ciuitas Archiepiscopalis, deinde Tarrazune ciuitas episcopalis, deinde Oske ciuitas, deinde Iake ciuitas, deinde le Ride ciuitas supra fluuiũ de Segre, deinde Wike ciuitas, deinde Barzelune ciuitas, deinde Sain de Vrget, deinde Gyrunde ciuitas, deinde Turezele castellum, quod quondam vocabatur Purpallar supra mare, deinde alti montes, qui vocantur portus de Laduse, deinde Castellum, deinde castellum de Empires. Deinde est terra, quæ vocatur Russilun, in qua est ciuitas bona, quæ dicitur Alne: deinde est Nerbona ciuitas; deinde est Beders ciuitas; deinde est Agda ciuitas; deinde est Ville-noue episcopatus de Magdalona, & propè inde est port⁹ de monte Pessolano, qui dicitur Lates. Sunt & alia multa castella, & ciuitates, in regno regis Arragoniæ, vt suprà dictum est. 10

ANno gratiæ 1192. qui erat tertius annus regni *Richardi* regis Anglorum, *Philippus* rex Franciæ fuit in Francia sanus, & incolumis, apud Funtaine Blaud, die natalis Domini, quæ feria quarta euenit, impudenter iactans se in proximo vastaturum terras regis Angliæ. Eodem die natalis Domini, *Iohannes* Comes Moretonij, frater *Richardi* regis Angliæ, fuit apud Houedene, cum *Hugone* Dunelmensi episcopo. Eodem die natalis Domini, *Alienor* regina mater *Richardi* regis Angliæ, fuit in Normãnia apud Boneuille super Toke. Eodem die natalis Domini, *Richardus* rex Angliæ, fuit in terra Suliæ apud Turun Af-chanaleis, volens post natale Domini obsidere ciuitatẽ Hierosolymã: & in die *S. Hilarij* habuit ibi colloquiũ cum Templarijs, & Hospitalarijs, & cũ toto exercitu, de ciuitate Hierosoluma obsidenda: sed non fuit de consilio eorũ, vt ipse procederet, sed vt rediret ad firmandã Scalonam, & sic perrexit ille ad Scalonã, & firmauit eam, & in firmando eam, fecit moram magnã. Et quindecim diebus ante Pascha, recesserunt ab eo dux Burgundiæ, & Franci, dicentes, quòd cum eo diutiùs nõ remanerent, nisi ipse inuenisset ijs necessaria, & noluit rex inuenire ijs quicquã. Infra verò Quadragesimã, rex Angliæ firmauit Blanchward, & Galatiã, & Gazere. Et in die Paschæ, tenuit ibi cõmune festũ extra villã in tentorijs. Et post Pascha fecit ipse equitationem per terram paganorũ, & inuenit segetes eorũ maturas, & fecit omnes colligi à Christianis pro medietate segetũ. Et in planitie de Scalona morã fecit vsq; ad Pentecosten: & die clausi Pentecostes equitauit apud le-*Darun, castellũ forte, iuxta magnũ fluuiũ Euphratẽ: & cepit in equitatione illa 24. paganos, & vnũ *Reneez*, qui quondã christianus fuerat, & dominum nostrum *Iesum Christũ* negauerat; & rex posuit eum ad sagittandũ, & sagittatus est. Et rex die Lunæ post clausum Pentecostes obsedit le Darun, & die *Veneris* sequente, cepit eam per vim, & cepit in ea 1900. paganos viuos, & dedit illos statim Comiti *Henrico* de Campania. Interim post Pascha orta est grauis dissensio inter Pisanos, & Iennuenses, qui erant in Accon, & mutuò se interfecerunt; & dux Burgundiæ, per exhortationẽ Iennuensium, misit Tyrum pro *Conrado* Marchione, volens leuare eum in regem; & Pisani miserũt pro rege Angliç, qui tunc tẽporis morabatur in Scalona, significantes ei propositũ ducis Burgundiæ. Et rex venit Accon, & exegit à duce Burgũdiç 1500. libras argenti, quas ipse ei cõmodauerat: & dux ille nõ habẽs vnde redderet, tradidit regi *Carkasse* Saracenũ pro quietã clamãtia debiti. Deinde redijt rex ad Scalonã, vbi dum ipse morã fecisset, duo de seruientibus regis Accinorũ (i. de Assasis) qui multo tẽpore seruierãt in curia *Conradi* marchionis, & familiares illius diu extiterãt, interfecerunt prædictũ *Conradũ* in *Tyro ciuitate sua, & statim capti sunt à circumstantibus, 5. Kal. Maij, & interrogati, dixerũt se hoc fecisse per præceptũ regis Accinorũ domini sui: & vnus illorũ statim capitalẽ subijt sententiã, & alter excoriatus est. Franci verò dixerunt hoc totum factum fuisse per consiliũ regis Angliæ. Post interfectionẽ verò prædicti *Cõradi*, vxor illi⁹ nupsit *Henrico* Comiti de Campania nepoti regis Angliæ, & regis Franciæ: & statim per communẽ totius exercitus electionẽ, prædictus *Henricus* est electus in regem terræ Hierosolymitanæ. Et rex Angliæ dedit in excambiũ regi *Gwidoni* insulã de Cypre, in vita sua tenendã. Post captionẽ del Darun, eodẽ scz. die *Veneris*, quo rex Angliæ, ceperat eã, Franci redierũt ad regẽ Angliæ in misericordia eius vsq; ad Scalonã, & rex venit illuc ad eos, & inde per consiliũ totius exercit⁹ processit ad obsidendũ Hierosolumam. 20 30 40 50

al. Clerum

al. Widoni

Et

Et cùm venissent vsque Betenoble, rex cum quibusdam illorum fecit equitationem, ante Hierosolumam, & perrexit inde ad capellam *S. Elyæ*, quæ distat ab Hierosolumis per tres leucas; & inuenit ibi crucem quandam de ligno Domini sigillatam infra murum capellæ, quæ vocabatur crux Syriorum, & asportauit eam, & redijt ad exercitum suum. Interim redierunt ad regem Angliæ exploratores sui, & indicauerunt ei, quòd Caruana *Saladini* veniebat de Babylonia in Hierosolumam, ad muniendum eam, & victu & armis: & credidit illis rex, & assumens secum 5000. hominũ electorum, occurrit prædictæ Caruanæ, quam 11000. paganorum conduxerunt: & occurrit ijs rex, in vigilia natiuitatis *S. Iohannis Baptistæ*, circa horam diei primam, & commisit cum ijs prælium, & habuit de illis victoriam, & ferè omnes interfecit, & spolia eorum possedit, & cepit 3000. camelorum, & 4000. equorum, & mulorum, & mulatum, exceptis interfectis. Et sic cum victoria redijt rex ad Betenoble, vnde recesserat, & ex spolijs interfectorum dedit militibus exercitus. Et habito colloquio cum duce Burgundiæ, & Francis, obtulit se iuraturum, quòd ipse Hierosolumam iret, & obsideret eam, & inde non recederet, quamdiu haberet vnum runcinũ ad manducandum, donec capta fuisset ciuitas: & petijt, vt Franci & omnis exercitus, illud idem sacramentum fecissent. Dux autẽ Burgundiæ & Franci responderunt ei, quòd sacramentũ non facerent, neq; in terra illa diutiùs remanerent: sed recederent à terra illa, quàm citiùs possent, sicut pręceperat illis rex Franciæ dominus illorum. Et sic per discordiã recesserunt à rege, & redierunt vsq; Accon, & rex sequutus est eos. Et *Saladinus* statim descedit de mõtibus, & obsedit Ioppen, quam rex Angliæ tradiderat *Alberico* de* *Rains* in custodia, & cùm ipse eandem defendere nequiuisset, tradidit *Saladino* pro licentia abeundi cum vita, & mẽbris, qui cùm à *Saladino* accepisset sagittam electam in signum pacis suæ, & cùm audiuisset aduentũ regis Angliæ, regressus est ad *Saladinũ*, & reddidit ei sagittam suam, & renunciauit paci suæ; & *Saladinus* statim cepit eum, & captiuauit, & villã cepit totã, excepta munitione castri in quam pauci receperunt se, & mandauerunt regi Anglię euentũ rei, qui statim tradidit exercitũ suum equestrem Comiti *Henrico* de Campania, ad conducendũ per terrã: & ipse rex cum 7. galeis tantùm, perrexit per mare: & in die tertia venit ad Ioppen sabbato, manè, post festum *S. Petri ad vincula*, & intrauit castellũ, & loquutus est cũ suis, docens eos, quomodo sequerentur eum. Deinde exuit ille, & pauci cum illo, & ex improuiso fecit impetum in exercitum *Saladini*, & exclamans signũ suum, fortiter percussit eos, & eiecit eos à ciuitate, & multos eorum interfecit in ore gladij, & ciuitatem illam liberauit de manibus illorum. Post triduũ *Saladinus* mandauit regi, quòd prælia retur cum illo in prælio campestri: & mandatum illud plurimùm placuit regi. Et cùm omnia hinc inde pręordinata essent ad præliũ campestre, venerunt ad regẽ de Accon quinq; galeę cum viris armatis ad succurrendum illi, et tunc noluit *Saladinus* bellum inire contra regem. Interim *Hugo* dux Burgundiæ, et *Radulfus* de Cusci, & vicedominus de Pinkenni obierunt apud Accon, 8. die, quo venerant illuc. Deinde *Saladinus* mandauit regi Angliæ, quòd ipse redderet ei omnes expensas, quas fecerat in firmatione Scalonię, & daret ei, & cęteris Christianis, qui in terra Hierosolumitana remanerent, treugas à Paschate proximo vẽturo per triennium, et pacem ijs seruaret vsq; ad pręfinitum tempus, si ille redegisset Scalonã in eum statum, quo ipse eam dimiserat. Videns ergo rex Angliæ, quòd homines et pecunia et sanitas corporis defecerunt ei, per consilium Templariorum, et totius exercitus, recepit supradicta, quę *Saladinus* obtulerat ei: et ipsi sacramentis pacem illã vsq; pręfixũ tempus seruandã firmauerunt. Et ex tunc rex Angliæ traditis omnibus in manu *Henrici* Comitis de Campania redire in regnum suũ properauit propter sinistros rumores, quos audierat, tam de rege Frãciæ, & de cancellario suo expulso: quàm de Comite Moretonij fratre suo, qui castella regni occupauerat, & totum occuparet, si posset. Venit itaq; rex Anglię ad Cayphas, & ęgrotauit ibi, & perrexit inde Accon, & ibi intrauit busciam magnam, post festũ *S. Michaëlis*, octauo idus Octobris, feria 5. & infra mẽsem post diem illũ applicuit in Insula de Cuuersu, & intrauit nauiculã, & nauigauit vsq; ad tres galeas, quas vidit ex opposito in Romania, & cõduxit eas vsq; ad Raguse pro 200. marcis argenti, et postea redijt ad busciam suã, et prędictæ galeæ cũ eo, et ipse pacauit eos, et assumpsit secum *Baldewinũ* aduocatũ* Bithyniæ, et alios viginti socios, et intrauit vnã de prædictis galeis, et cùm applicuisset prope

al. Regnis

al. Biluria

Gazere

Gazere apud Raguse, noluit indicare, quòd esset rex Angliæ, sed peregrini essent: & quãuis ipse barbam haberet prolixam, & capillos prolixos, & vestes, & omnia cætera ad similitudinẽ gentis illius terræ: tamen celari nõ potuit propter nimias expensas, quas faciebat contra consuetudinẽ illius patriæ: & statim homines illius prouinciæ coniicientes illũ esse regem Angliæ, proposuerunt illum capere, & Romanorum imperatori tradere, qui illũ odio habuit, propter auxilium regi *Tancredo* factũ, & propter necẽ *Conradi* marchionis consanguinei sui. Quod cùm regi Angliæ per quendã suorũ constaret, tradidit familiam suã aduocato Bithyniæ, præcipiens, vt in loco illo, per 4. dies moram fecisset, expendentes profusiùs, quàm ipse fecerat. Et ipse cum vno solo comite, velocibus equis ascensis, serò viam carpsit, & properans die, ac nocte venit propè *Weennã, & nõ longè ab ea, in quadam parua villa, ipse, & comes suus hospitium ceperunt. Et dum comes regis pergeret ad emendum cibũ: rex ex labore itineris fatigatus statim incubuit supra lectum, & dormiuit. Interim comes suus, dum intenderet concambire denarios, à quodam seruiente Ducis Austriæ cognitus est, & captus, & ductus ante Ducem; & cùm diutiùs celare non potuit, indicauit ei hospitiũ regis: & venientes, inuenerunt eum dormientẽ, & ceperunt. Aduocatus verò Bituniæ, & qui cum eo erant, cùm exire vellent à villa, in qua rex dimiserat eos, capti sunt, & abire non permissi. Interim rex Franciæ, habito colloquio cum Senescallo, & proceribus Normanniæ, petijt ab ijs *Alesiam* sororem suã, quam habebant custoditam in turre Rothomagensi: & castellum de Gisortio, & Comitatum de Auca, & Comitatum de *Albemarlia: & ostendit ei chirographum, factũ inter ipsum & regem Angliæ apud Messanam. Cui proceres Normanniæ responderunt, quòd ipsi nullũ mandatũ receperant inde à domino suo, & ideò facere noluerunt, quod petebat. Deinde rex Franciæ, magno congregato exercitu, voluit Normanniam hostiliter inuadere; sed primates regni sui noluerunt ei consentire, dicentes, Quòd dominus papa excommunicauerat omnes, qui guerram facerent in terra regis Angliæ, ante reditum suũ: & quòd ipsi iurauerant tenere ei & terræ suæ pacem, donec redijsset. Eodẽ anno in Quadragesima, Archiepiscopus Eboracensis venit Londonias, per mandatũ iusticiariorum regis: & cùm venisset ad Westmonasterium cum cruce sua, prohibitum est ei à Lundonensi episcopo, & cæteris episcopis Angliæ, ne ipse à modò præsumeret crucem suã portare in Cantuariensi diœcesi. Et cõtumaciter respondit ijs, quòd propter illos non dimitteret: tamen suorũ fretus consilio abscondit eam à facie populi, ne tumultus fieret in clero. Lundoniensis verò episcopus, illum pro excommunicato habens propter transgressionem illam, suspendit nouum templũ à diuini celebratione officij, & à sonitu campanarum, vbi prædictus Eboracensis Archiepiscopus fuerat hospitatus, vnde oportebat illũ à ciuitate exire: sed antequam exiret, *Alienor* regina, & Rothomagensis Archiepiscopus, & ipse, & omnes magnates regni conuenerunt in vnũ: & iurauerunt fidelitatem, & fidele seruitium *Richardo* regi Angliæ, & hæredi suo contra omnes homines. In eadem Quadragesima Eliensis episcopus Cancellarius redijt in Angliam, per mandatum Comitis Moretonij, & mansit per aliquot dies in castello Doroborniæ, nõ ausus vlteriùs procedere. Comes autẽ Moretonij, pro quingentis libris argenti, quas Cãcellarius promiserat ei pro restitutione officij sui, modis omnibus tentauit inducere principes regni, vt recepissent Cancellariũ in pristinum statum: & noluerũt, sed mandauerunt Cancellario, quòd nisi ipse celeriùs à regno recederet, caperẽt illũ. Quo audito, Cancellarius, non ausus moram facere in Anglia contra voluntatem principũ, transfretauit in cœna Domini. Eodem anno, *Gaufridus* Eboracensis Archiepisc. dedit, & charta sua confirmauit Abbatiæ de **Godestaue**, Prioratum *S. Clementis* in Eboraco. sed moniales *S. Clementis*, quæ semper ab ipsis ecclesiæ suæ fundamentis liberæ extiterant, noluerunt obedire abbatiæ de **Godestaue**, facta appellatione ad dominũ papam pro libertatibus ecclesiæ. Interim clerici Rothomagensis Archiepiscopi, quos ipse Romam miserat contra Cancellarium, in hac forma scripserunt illi.

al. Wenam | Richardus rex captus | *al. Albemana*

10 | 20 | 30 | 40 | 50

¶ Epistola Clericorum *Walteri* Rothomagensis Archiepisc. ad ipsum.

WAltero Dei gratia Rothomagensi Archiepisc. charissimo domino, & patri, Clerici sui salutẽ. Omittimus pericula, & labores, quos in via sæpiùs nos oportuit sustinere, & quòd freqũeter insidijs declinatis, tandẽ incidimus in latrones, bonisq; omnibus spoliati preter quosdã equos, & literas, sine omni viatico venimus in vrbẽ sumptuosã

tertio

tertio Idus Februarij, apud beati *Petri* ecclesiam curia commorante. Ibiq; inuenimus Cancellarij clericos plurima iactantes, & multa (vt videbatur) prosperitate gaudentes. Nam plenæ legationis officio impetrato, iam sæpè dominus papa, & Cardinalium quidam, Eliensi episcopo, cum subscriptione legati, suas epistolas dirigebant, & principalibus legationis bullatis literis inde nondum traditis, sese recessui imminenti prædicti nuncij præcingebant. Etenim dominum papam ex toto pronum inuenimus, vt partes Cancellarij tueretur; & qui domino papæ familiarius assidens, & adhærent, ipsius negotia tanquam propria promouebant. Verùm per Dei gratiam, ad aduentus nostri instantiam, literæ sunt retentę, quibusdã, qui deuotiùs negotia nostra respiciunt, sæpè & multùm dicentibus non fuisse hactenus adeò necessariam vestrorum præsentiam nunciorum. * Verùm quando potuimus, audiendi copia impetrata, coram domino papa & cardinalibus vniuersis literas proposuimus, à vobis & episcopis, & prælatis, & iusticiarijs Angliæ destinatas, cum diligentia digna cætera adnectentes, quæ intentioni vestræ credidimus expedire. [*al. Porro*] Et cùm nuncij Elienses attentassent obijcere tam responsionibus, quàm obiectis: dominus papa in vestri depressione negotij, plurima indignanter, & cum amaritudine proponebat, multiplicatis inculcans sermonibus, & affirmans: Scimus, quòd illustris rex Anglorum, domino Eliensi regni sui totius administrationem reliquit, nec aliquem ei parem vel maiorem adhibuit. literas domini regis super eo vidimus; reuocatorias aut contrarias non vidimus, nec videmus, nec earum transcriptum sigillis suppositis & autenticis consignatum. Sed multæ venerabiles personæ scribunt contra dominum Cancellarium: & nos pro domino Cancellario multarum recepimus venerabilium literas personarum. Sed & literæ, quas vos portatis, eorum sunt qui dominum Cancellarium expulerunt; nec miramur admodùm, si pro se scribere videantur. Scimus, quia dominus rex nulli vnquam mortalium, tantam dilectionem exhibuit, vel honorem impendit, quantum domino Eliensi. Ipsum fecit non modò episcopum venerandæ sedis & ditissimæ Eliensis, sed & Cancellarium suum; sed & regnum Angliæ vniuersum eius solius custodiæ commendauit. sed nec omnibus istis contentus esse potuit dominus rex; sed & pro legationis officio domino Cancellario committendo, & bonæ recordationis domino *Clementi*, & nobis etiam supplicauit. Vide quàm tenerè amabat eum; quem vnquam hominum tantùm diligit, vel dilexit? Ad preces domini regis, & instantiam multam, præsentem legationem indulsimus domino Eliensi. Ab homine, quem dilexerat, regem tam subitò tantam gratiam reuocâsse vix possumus credere, nisi literas eius, & sigillum regium videremus. Et quod domino regi dedimus (puta legationem domini Eliensis) sine falsitatis nota nec suspendere possumus, nec auferre. Sed & omnes Anglicani episcopi, pro legationis officio confirmando, nobis proprias literas transmiserunt: & nobis vnanimiter supplicantes, pro ipso Cancellario commendationem plurimam porrexerunt. Et modò quòd contrarium postulatur ab ijs, suæ potiùs leuitati imputandum videtur. Sed & dominus vester Rothomagensis archiepiscopus, nobis pro domino Eliensi, plenas deuotionis literas destinauit, cùm pro ipso scripsisset, dum prosperis vteretur: contra ipsum exilij calamitate oppressum eos graue est exaudiri, cùm contra eos scriptum sit:

Dum fueris fœlix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Porrò cùm pristina fœlicitate gauderet, & legationis vice apud vos fungeretur, quæ vnquam ecclesia, quod monasterium, quæ persona, quis vulgaris, aut nobilis, super erogationibus domini Eliensis, vel ecclesiarum grauamine, verbum miserat ad nos aut querelam? Omnes applaudebant fœlici, omnes murmurant in oppressum. Amici fortunæ fuerant, cum fortunæ gratia recedentes. Hæc quidem & multa alia, a domino papa opposita, non esse non poterant magni ponderis & momenti, vt ab eo proposita, qui superiorem non habet, & a pontifice summo & iudice, & cuius voluntati nemo est, qui resistat. Sed & multùm contra nos quibusdam facere videbatur, quòd dominus rex Angliæ, in reuersione vestra, supplicauit pro vobis, vt in Normanniæ partibus, & cæteris transmarinis, vobis legatio transferretur. Verùm prima facie nemini videbatur, quòd regiæ esset voluntatis, vos in Angliæ partibus administrationem habere

here, & legationis officium in Normannia exercere: cùm & Angliæ tutelam gerere, & legationis officium in Normannia exercere, vni & eidem homini, nec facile, nec promptum esse videbatur. Sed & forma regiæ voluntatis, quæ pro vobis fuerat a rege Cancellario destinata, senescallo Normanniæ a rege dicebatur transmissa, vt & ipse in Normanniæ partibus vestro consilio fungeretur. Ad quæ & similia cum responsiones idoneas haberemus, tamen domini papæ fauor, & adiutorium in partem contrariam nitebantur. Veruntamen tandem dubitare coactus, tum ad instantiam nostram, tum Cardinalium aliquorum, quos in nostræ partis gratiam traxeramus, Cardinalibus omnibus congregatis in vnum, singulorum consilia requisiuit: nostróque negotio diu suspensis deliberationibus agitato, suam dominus papa sedens pro tribunali dedit sententiam sub hac forma: Puta (vt breuiter & summatim procedamus) & Cancellarium a vestra, & domini Rothomagensis decani denunciatione absoluit; & vice mutata, sententiam Eliensis episcopi, quam occasione quarundam literarum probabilium in vos tulerat, & decanum, & alios quosdam Cancellario odiosos, nullam fuisse publicè iudicauit. Porro dominus papa, in sua procedens sententia, super iniuria archiepiscopo Eboracensi illata, sine forma præscripta, Cancellario purgationem indixit; legationem autem nec eius executionem ademit, cùm iam ipsam ad precum regiarum instantiam contulisset, & vobis etiam supplicantibus, cum pontificibus Angliæ vniuersis: eam tamen legationem protulit exequendam sub hac exceptione adiecta, quòd ipse interdum vel suspensionis, vel excommunicationis sententiam proferendi, in vos vel in decanum Rothomagensem, vel episcopos Angliæ, vel iusticiarios, vel magnates nullam habeat potestatem; Cuius interpretationem sententiæ nos habituros confidimus vtiliorem, verborum faciem vobis in proximo, in ipsius papæ literis transmissuros. Sententiæ verò prænominatæ adiecit, quòd concilio Cardinalium conuocato, nostróque adhibito, & nunciorum domini Eliensis, personas venerabiles in vestris partibus prouidebit, quibus mediantibus inter vos & dominum Cancellarium, posset pax, & concordia reformari, saltem quantum ad mutuum rancorem animi remittendum. In huius autem deliberationis tractatu, & prædictæ forma sententiæ, eas pro certo credimus ex toto literas reuocandas; quæ cùm essent episcopis totius Angliæ destinatæ, tamen occasione ipsarum, idem Cancellarius vos cum multis alijs excommunicationis vinculo denunciauit astrictos. Super quam tamen denunciationem, cùm nos domino papæ, ad mandatum domini Rothomagensis decani proposuimus querelam palam in consistorio coram Cardinalibus vniuersis & populo, lectis eisdem literis & inspectis; quantum protestatus est voce coram omnibus exaltata, quòd nunquam prædictæ literæ a conscientia eius originem habuerunt, cætu Cardinalium de se id idem cum admiratione plurima proclamante! Et cùm nuncij Eliensis episcopi papæ instantissimè reclamarent, nemini aurem propitiam vel fautricem impendit. Vale. In nocte sequenti venerunt nuncij Eliensis episcopi ad dominum papam & increpantes eum, quòd ita in conspectu vniuersorum Cardinalium protestabatur, quòd confirmatio sententię quam cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem, & complices suos, qui in deiectione illius vnanimes extiterunt, non manâsset a conscientia sua; & quæsierunt, vt pro amore Dei, & honore Romanæ ecclesiæ, reduceret ad memoriam seruitia, quæ Cancellarius ei, & Romanæ ecclesiæ deuotè exhibuit: & vt ipse per testimonium veritatis, opprobrium Cancellarij, & suorum tolleret, ne inimici illorum de iniusta condemnatione sua gratularentur. His & alijs huiusmodi exhortationibus dominus papa exhortatus, in crastino sedens pro tribunali, coram Cardinalibus, & omni populo confessus est, quòd literæ illæ, quas die præcedenti deuouerat, præcepto illius factæ fuerant, & in Angliam missæ ad confirmandam sententiam excommunicationis, quam Cancellarius dederat in archiepiscopum Rothomagensem, & complices suos, qui eum a regno deiecerant. Præterea ijdem clerici Rothomagensis archiepiscopi mandauerunt ei, quòd Romæ locuti fuerunt per quatuor dies cum *Hugone* de Gurnai, & cum *Willielmo* de Pessi, & *Dragone* de Trubleuille, & cum multis alijs, quos rex Angliæ in terram suam destinauit: & quòd quindecim diebus pòst, venit *Andreas* de Chauencio narrans, quòd multùm placuit domino regi, quòd Cancellarius fuit amotus, sed etiam multùm displicuit ei, quòd communia

communia Londoniæ, & totum regnum esset iuratum Comiti *Iohanni*. Et quæsiuit rex vt dominus papa cassaret omnes donationes reddituum ecclesiasticorum, quas Cancellarius post recessum regis fecerat: sed dominus papa noluit ita absolutè illas donationes cassare, sed communiter cassauit omnes donationes reddituum ecclesiasticorum ad regem pertinentium, à quocúnque factæ fuerunt, & super hoc constituit dominus papa Lincolniensem, & Londoniensem episcopos iudices. Concessis autem literis clericis domini Rothomagensis archiepiscopi, accesserunt ad dominum papam, & dixerunt ei de Cancellario: *Ecce quomodò amabat eum*. Eodem anno dominus papa misit a latere suo duos cardinales, scilicèt, *Octauianum* Hostiensem episcopum, & *Iordanum* de Fossa noua, ad dirimendam litem, quæ erat inter Cancellarium, & Rothomagensem archiepiscopum. Qui cùm venissent in Normanniam vsq; ad Gysorcium, clausa est ijs ianua, & intrare non potuerunt. Et cùm cognouissent hoc factum fuisse per *Willielmum* filium *Radulfi* Senescallum Normanniæ, illum excommunicauerunt, & omnes complices suos, & fautores, & consiliarios, & authores prædictæ præsumptionis: & totam Normanniam sub interdicto posuerunt. Quod cùm nunciatū esset in Anglia, regina *Alienor* & Rothomagensis archiepiscopus miserunt ad eos *Hugonem* Dunelmensem episcopum, vt relaxarent sententiam, quam dederant in Senescallum Normanniæ, & in ipsam Normanniam. Primò verò inuenit eos Dunelmensis episcopus apud Parisios, deinde secutus est eos vsque Vizeliacum; sed nullo modo relaxare sententiam suam voluerunt, nisi recepti fuissent in Normannia. Sed dominus papa interdictum Normanniæ relaxauit, & relaxari fecit a legatis, nec tamen intrauerunt Normanniam. Eodem anno dum Senescallus Gasconiæ ægrotaret, Comes Petragoriensis, & vicecomes de Marchia, & ferè omnes barones Gasconiæ, terras regis Angliæ vastare cœperunt: Senescallus verò nec pacem, nec treugas interim habere potuit, licèt id pluries, & perpluries requisisset. Conualescens tandem, inuasit castra & munitiones prædicti Comitis, & ea omnia debellauit & cepit, quædam ad opus regis muniendo, quædam funditus subuertendo. Similiter omnia castra prædicti vicecomitis cepit, & totum Comitatum illius in perpetuum dominationi regis mancipauit. Postmodùm filius regis Nauarræ affuit illi in auxilium cum octingentis militibus: & terram Comitis Tolosæ pariter ingressi sunt, multáque castra circa Tolosam ceperunt, & capta ad opus domini regis munierunt, & multas alias munitiones funditus subuertérunt, & vsque ad portas Tolosæ progressi sunt, & ferè sub ipsis muris pernoctauerunt. Eodem anno multi peregrini, qui recesserunt cum rege de terra Suliæ, redierunt ante natale Domini in Angliam, sperantes se inuenisse regem in Anglia, & interrogati de rege, vbi esset, responderunt: Nescimus, sed nauem eius, quam intrauerat, vidimus applicatam apud Brundusium in Apulia. Interim *Limpoldus* dux Austriæ, qui regem Angliæ ceperat, tradidit eum *Henrico* Romanorum imperatori. Vnde idem imperator in hac forma scripsit *Philippo* regi Francorum.

Epistola *Henrici* Imperatoris ad *Philippum* regem *Franciæ de captione* Richardi *regis Angliæ*.

HEnricus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, dilecto & speciali amico suo *Philippo* illustri Francorum regi, salutem, & sinceræ dilectionis affectum. Quoniam imperatoria celsitudo non dubitat regalem magnificentiam tuam lætiorem effici de vniuersis, quibus omnipotentia creatoris nos ipsos, & Romanum imperium honorauerit & exaltauerit; nobilitati tuæ præsentium tenore declarare duximus, quòd inimicus imperij nostri, & turbator regni tui, *Richardus* rex Angliæ, cùm esset in transeundo mare, ad partes suas reuersurus, accidit, vt ventus, rupta naui sua in qua ipse erat, duceret eam versus partes Histriæ, ad locum, qui est inter Aquileiam & Venetias. vbi ipse rex Dei permissione passus naufragium, cum paucis euasit. Quidam itaque fidelis noster Comes *Mainardus* de Gortze, & populus regionis illius, audito, quòd in terra erat, & considerato diligentiùs, qualem nominatus rex, in terram promissionis proditionem, & traditionem, & perditionis suæ cumulum exercuerat, insecuti sunt, intendentes eum captiuare. Ipso autem rege in fugam conuerso ceperunt

runt de suis octo milites. Postmodum processit rex ad Burgum in archiepiscopatu Saltzeburgensi, qui vocatur Frisorum, vbi *Fredericus* de Botesowe, rege cum tribus tantùm versus Austriam properante noctu, sex milites de suis cepit. Dilectus autem consanguineus noster *Limpoldus* Dux Austriæ, obseruata strata, impositis vbiq; custodibus, sæpè dictum regem iuxta Wenam in villa viciniori in domo despecta captiuauit. Cùm itaq; in nostra nunc habeatur potestate,& ipse semper tuæ molestiæ,& turbationibus operam præstiterit; ea, quæ præmisimus, nobilitati tuæ insinuare curauimus, scientes ea dilectioni tuæ beneplacita existere, & animo tuo vberrimam importare lætitiam. Datum apud Rithiencie quinto Cal. Ianuarij. His itaq; per Angliam publicatis de captione regis Angliæ rumoribus; *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus in hac forma scripsit *Hugoni* Dunelmensi episcopo. 10

❧ Epistola Rothomagensis archiepiscopi ad Dunelmensem episcopum de captione Richardi regis.

VEnerabili in *Christo* fratri, & amico charissimo, *Hugoni* Dei gratia Dunelmensi episcopo, *Walterus* eâdem gratia Rothomagensis archiepiscopus, salutem in vero salutari. Super aduentu regio rumoribus varijs ventilatis, tandem, quia veritas latere non potuit, nobis omnia sunt aperta. Verùm in aduersis & prosperis esse æquanimes nos oportet: Dei enim non possumus auertere voluntatem; & cùm eius iudicia sint occulta, euentus rerum fortuitos eius misericordiæ, & prouidentiæ commendamus. In mærore animi nostri cogimur profiteri, de domino nostro rege aliter accidisse, quàm eius regno, & vniuersis suis fidelibus expediret: & si eius merita pleniùs intuemur, is casus eius operibus nullatenus deberetur. Qui enim ad Dei gratiam patrimonium vniuersum exhausit,& bellorum fortunæ, suorum et suum sanguinem indifferenter commisit, in omnibus vijs suis protectionem Dei merebatur. Verùm *aduersitas, quæ bonis votis obijcitur, probatio virtutis est, non indicium reprobationis.* Et quid plura loqui compellimur, quod nollemus? Imperatoris Alemannorum literarum transcriptum vobis ducimus transmittendum, quas de domini nostri regis Angliæ captione ad regem Francorum destinauit, præsenti pagina nostra inuolutum. Vobis autem non est opus lachrymis, sed virtute: quoniam fortunæ aggressibus non est planctibus occurrendũ, sed dissimulato dolore, probitatis experientiæ intendendum. forsitan ad vesperum demorabitur fletus, et nos ad matutinum lætitia visitabit. Et quoniam spei nostræ maxima pars post Dei misericordiam in sinu vestro reponitur; lachrymantibus intimis, et toto corde deposcimus supplices, et deuoti, et quasi charissimi, postulantes: quatenus in negotio, quod domino nostro regi supra opinionem arduum incumbit; vestræ diligentiæ partes et industrię, totis conatibus impendatis; et consilium vestrum, quod totis visceribus exoptamus, nullius recordatione angustiæ, nullius aduersitatis prospectu, nulla occasione, nulla temporalium aut fœlicitatis cautela nobis, et domino nostro, immò vobis potiùs denegetis. Et quoniam præsenti animus, quàm absenti pleniùs intimatur; et in personarum præsentia consilium præsentis articuli copiosiùs elucescet, et salubriorem dominus inde sortietur effectum; idcirco nos a vobis, affectione prætacta lachrymabiliter postulamus, vt omnis difficultatis exceptione postposita, die Dominica, ante *Lætare Ierusalem* apud Oxenford nobis et alijs domini regis fidelibus occurratis. Præsens enim negotium instantiam eam desiderat; vt omnis excusatio delitescat, et omnem dilectionem domino regi debitam, in casu, quem loquimur, probationem credimus habituram. Dominum autem Bathoniensem noueritis de domino nostro rege quantocies liberando cum domino Imperatore iam habuisse tractatũ. Omnem enim impendit laborem et operam, vt ei præstet obsequium, et regiæ debitum reuerentiæ, et honori gratum, et vtile ad presens, sicut et aliás plenum exhibeat famulatum; sicut ab eis recepimus, qui interfuerunt colloquio, quod de nostro domino liberando cum domino principe dominus Bathoniensis habebat. Et quoniam vniuersis euentibus diuinum est a Deo auxilium implorandum: rogamus, quatenus in vniuersa vestra diœcesi pro ipso preces apud altissimũ faciatis effundi. *Plurimùm enim valet deprecatio iusti assidua*; & importuna mulier in euangelio meruit exaudiri. & sicut ibi dicitur,

(margin line numbers: 20, 30, 40, 50)

dicitur, *Christus* filium suscitauit, quia multæ pro eo lachrymæ fundebantur. Valete.

Audita itaque regis captione *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus, & cæteri domini regis iustitiarij miserunt abbatem de Boxeleia, & abbatem de Ponte *Roberti* in Alemanniam, ad quærendum regem Angliæ. Qui cùm totam Alemanniam peragrâssent, & regem non inuenissent, Bauariam ingressi sunt, & obuiauerunt regi in villa, quæ dicitur Oxefer, vbi ducebatur ad imperatorem, habiturus cum eo colloquium in die Palmarum. Et comperto, quòd prædicti abbates venissent de Anglia, rex præbuit se illis hilarem, & affabilem: quærens de statu regni sui, & de fidelitate hominum suorum, & de salute, & prosperitate regis Scotiæ, in cuius fide fiducialiùs innitebatur. Ipsi verò, quæ audierant & viderant, testificati sunt. Conferentibus itaque illis ad inuicem, conquestus est rex super proditione *Iohannis* fratris sui Comitis Moretonij, cui tot beneficia, & honores contulerat immensos: qui se regi Franciæ contra eum dederat, & rupto fraternitatis fœdere, fœdus cum morte inierat, & pactum cum inferno. Super hoc itaque rex valdè contristatus subitò in vocem consolationis erupit, dicens. Iohannes *frater meus non est homo, qui sibi vi terram subijciat, si fuerit, qui vim eius vi saltem tenui repellat.* In itinere autem per tres dies, vsque dum ad Imperatorem peruenisset, quomodo se habuerit strenuè, eleganter, prudenter, admirati sunt vniuersi, iudicantes illum dignum imperatoria celsitudine, qui ita nouit animo imperare, & fortunæ biformes euentus vniformi constantia superare. Die verò constituto, habito colloquio per internuntios cum Imperatore, non potuerunt illo die confœderari, eò quòd Imperator multa petierat: quibus nec etiam pro mortis periculo rex consentiendum iudicauit. In crastino autem, omnibus desperantibus, cum successu læto successit læta consolatio. Nam Imperatore regem impetente in multis, & obijciente quàmplurima, tum de proditione terræ Suliæ, tum de morte Marchionis, tum de quibusdam conuentionibus ad inuicem habitis, & non obseruatis; rex liberè, & constanter, & ita intrepidè respondit, quòd non solum eum Imperator gratia, vel venia dignum, sed etiam laude iudicauit. Nam inclinantem se regem erexit, & suscepit in osculo pacis, & confœderauit eum sibi; & ampliando honoribus & auxilijs (circumstante populo, & in lachrymas ruente præ gaudio) promisit, asserens, quòd confœderaret regem Angliæ regi Franciæ. Et tunc quasi pro mercede rex Angliæ centum millia marcarum, mediante Duce Austriæ, pro sua liberatione promisit Imperatori. Promisitque Imperator, quòd, si per operam eius rex Angliæ, & rex Franciæ non possent confœderari, ipse regem Angliæ ad propria remitteret sine pecunia. Eodem anno *Celestinus* papa considerans, quòd rex Franciæ & Comes Moretonij frater regis Angliæ guerram faciebant contra regem Angliæ, in hac forma scripsit episcopis Angliæ.

Epistola *Cœlestini* papæ ad archiepiscopos & *episcopos per Angliam constitutos.*

Cœlestinus episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus, archiepiscopis, & episcopis per Angliam constitutis, salutem & apostolicam benedictionem. Cùm ad propulsandam iniuriam populi Christiani, & communis notam fidei abolendam, quam ei Paganorum spurcitia in captione sanctæ terræ, quæ Domini est hæreditas nũcupata, perniciosè, ac violenter impressit; & ad emundandam etiam ciuitatẽ sanctam, & sepulchrum Dominicum ab Saracenorum, & aliorum insuper occupãtium immunditijs, ac auferendam illam per auxilium supernæ clementiæ a potestate illorum, sedes apostolica suum debitum recognoscens, per diuersas mundi partes nuntios sæpè a suo latere, ac commonitorias literas destinauerit; & in diuina confisa clementia magnas illuc tendentibus impenderit indulgentias: licèt, vt fraternitas vestra potest perpendere, ad hæc agenda per exhortationes illius viriliter ac deuotè plurimi se accinxerint, & tot in transmarinis partibus *Christi* fideles propter hæc sæpè fuerint congregati, vt multitudo eorum, oppugnantium numerum non modicum videretur excedere, & *auxilijs ac viribus etiam præualere: non multùm tamen proficere potuit, vel his qui ex

al. animis

ex aduerso contendebant obesse, pro eo (sicut ex effectu datur intelligi) quòd nisus & actiones eorum, qui fuerant ad partes illas profecti, Domino pro parte magna displicebant. Vnde merito aliorum peccaminum, quia non in Deo, sed viribus proprijs confidebant, & non erat ante ipsorum oculos timor Dei; ex præconcepta superbia cor eorum permissum est obscurari, vt alia insuper agerent, quæ minimè conuenirent, diuinum contra se suis peruersitatibus iudicium prouocantes. Verùm, quia multæ sunt misericordiæ Domini, qui etsi ad malorum peruicaciam retundendam, & subdenda ceruicosorum hominum colla, disciplinæ manus quandóque suas medicinaliter aggrauat; & vt eleuet, opprimit; & percutit, aut flagellat vt sanet: si ad eum cum debita fuerimus humilitate reuersi, & de peccatis castigati, ac de obseruandis Creatoris de cætero, studio feruentiore mandatis firmum propositum assumpserimus; absque vlla poterimus hæsitatione sperare, quòd affluentiùs gratiásque nobis assistet, & de inimicis nominis *Christi* plenam indulgebit de cœlo victoriam; ita quòd vniuersa, quæ incurrimus hucusque, grauamina, obliuioni tradantur, omnibus conuersis retrorsum & merita confusione ruentibus, qui oderunt Sion, & gentilibus præsumpserunt contaminationibus maculare. Attendentibus autem, ac studio diligenti scrutantibus, quales minas populo Israeli, cùm ex promissione memoratam supra terram intraret, diuina potestas tulerit, non erit dubitationis scrupulus, qui huiusmodi inquisitioni opponat, quare nostrum pro Deo incœptum conamen speratos non sit consecutum effectus. Dictum est enim illis, vt ab habitatorum illius terræ contagijs, & spurcitijs abstinerent; & illorum vitia imitatione digna non ducerent; quæ ipsis possint accidere in ruinam; sed legem Domini firmo proposito, & omni animi, & intentionis nisu seruarent: quibus itaque monitis, si deuotè ac humiliter obedirent, vnus eorum mille vinceret, ac decem ex illis decem millia. Quæ certiori postmodum experimento nouêrunt; cùm pauci de ipsis magnam ex illis & infinitam quasi multitudinem trucidarent; & dum deuotè diuinis intenderent mandatis, non fuit ciuitas, vel munitio, quæ ipsorum posset euitare congressus; vel ipsorum subtrahi conamine aliquo, vel consilio potestati. Quia tamen cùm eorum filij, qui Dominum, vt ibi dicitur, non nouerunt, ab illorum, quæ fuerant sibi legali promulgatione iniuncta, temerè cœpissent obseruatione deficere; inimici eorum aduersus eos cuneos obstruentes suæ illos potentiæ sæpiùs subiugauêrunt: quos denuò per diuinum sibi auxilium subegerunt, cùm de commissis excessibus pœnitentes, ac reatum suum recognoscentes, humiliter pia sunt ad Deum deuotione conuersi. Satis autem indubitanter potestis agnoscere, quòd cùm ex subortis discordijs prouentus speratæ victoriæ Christianæ militiæ auferretur, causa erat simultatum, & odiorum * frequentia in exercitu pullulantium, quia carnem posuerant brachium suum, & a Domino recesserant corda eorum. Si ergò volumus sine magno labore in aduersariorum perniciem gloriosum per omnia obtinere triumphum, propter hucúsque perpessa grauamina non deficiamus animo: sed requirentes cum humilitate, ac cordis contritione misericordiam Creatoris in confusionem eorum perpetuam, insuperabilem poterimus victoriam ex consueta supernæ dignationis meritò benignitate sperare. Hac itaque consideratione inducti vniuersis orbis principibus in remissionem iniunximus peccatorum; vt diuini amoris & propriæ salutis intuitu, si quis aduersus aliquem concepit qualibet occasione rancorem, & si despexerit homini, Creatori dimittat; ne vlteriùs dissentiendi ad inuicem occasio præbeatur, quæ hactenùs & victoriæ nobis (vt nostis) prouentus abstulit, & maximæ multitudinis parti absque vllo commodo periculum mortis induxit: & toto animi studio id inter se consilij reperire procurent, quo & interim valeat illud tantillum terræ Domini portionis, quæ adhuc sub Christianorum potestate tenetur, ne a peruersorum manibus occupetur, inconcussè seruari, & contra impiorum impetus sine aliquo pauore defendi; & accingatur denuò multitudo fidelium, quæ illuc sub debita & deuota humilitate itura totam possit terram, & sepulchrum Dominicum, deiecto & conculcato penitùs occupantium furore, liberare. Adhæc etiam, quia ex hoc nobis, & vniuerso populo Christiano nimiùm exuperat causa fletus, & tristari debemus omnibus modis, non lætari; dum videlicet terra, vbi steterunt pedes Domini, & salutis nostræ sunt sacramenta patrata, gentilium occupationibus detinetur; tor-

al. frequentius

neamenta,

neamenta, quæ causa lætitiæ inuenta fuerunt, & tyronum exercendæ virtutis, penitùs inhibemus: vt qui se voluerit exercere, ad terram illam accedat, vbi & corporis, & animæ virtus viriliter poterit, ac salubriter demonstrari. taliter etiam vnitati, & pacis concordiæ ad inuicem procurent intendere, vt nullus sit, qui aduersus alium guerram intendat, vel armis iniuriam audeat propulsare; sed communiter potiùs studeant, quæ dissidentium animos studio, ac labore diligenti reforment. Si quis verò (quod non credimus) Dei timore postposito, & reuerentia nostra, & fidei Christianæ contempta, contra hoc agere aliqua temeritate præsumpserit: nouerit nos vobis, & alijs archiepiscopis, & episcopis, districtiùs iniunxisse, vt eorum terras, qui contumaciter incepto huiusmodi duxerint insistendum, interdicto ecclesiastico supponatis, & personas etiam, si opus fuerit, excommunicationis vinculo astringatis, & faciatis vtramque sententiam inuiolabiliter obseruari. Vobis ergo per Apostolica scripta districtè præcipiendo mandamus: quatenus ad ea, quæ prædiximus, celeriter adimplenda, omni tarditate & contradictione postpositis, vos accingatis, & studeatis per vestras dioeceses, dilatione & appellatione cessante, id executioni mandare. Datum Romæ apud sanctum *Petrum* tertio Idus Ianuarij, pontificatus nostri anno secundo. *Richardus* rex Angliæ in captione *Henrici* Romanorum Imperatoris detentus, vt captionem illam euaderet, consilio *Alienor* matris suæ deposuit se de regno Angliæ, & tradidit illud Imperatori sicut vniuersorum domino; & inuestiuit eum inde per pileum suum. sed Imperator, sicut prælocutum fuit, statim reddidit ei in conspectu magnatum Alemanniæ & Angliæ, regnum Angliæ prædictum, tenendum de ipso pro quinque millibus librarum sterlingorum singulis annis de tributo soluendis; & inuestiuit eum inde Imperator per duplicem crucem de auro. Sed idem Imperator in morte sua de omnibus his, & alijs conuentionibus quietum clamauit ipsum *Richardum* regem Angliæ, & hæredes suos.

Anno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo tertio, qui erat quartus annus regni *Richardi* regis Angliæ, *Philippus* rex Franciæ erat in Francia die natalis Domini, qui feria sexta euenit, multùm contristatus, & confusus propter hoc, quòd Senescallus Normanniæ noluit tradere ei *Alesiam* sororem suam; & frequenter misit nuntios suos in Angliam ad *Iohannem* fratrem regis Comitem Moretonij mandans ei, qualiter rex captiuus detinebatur, & quòd ipse nunquam exiret de captione Imperatoris Alemanniæ; adnectens, quòd si ille voluntati illius, & consilio acquiesceret, daret ei *Alesiam* sororem suam in vxorem, & redderet ei Normanniam, & Aquitanniam, & Andegauiam, & omnes alias terras transmarinas, quas rex Angliæ *Henricus* pater suus vnquam tenuit; & quòd ipse acquireret ei regnum Angliæ. *Richardus* verò rex Angliæ tenebatur in captione Imperatoris Alemanniæ, *Iohannes* autem frater regis Comes Moretonij statim post natale Domini transfretauit in Normanniam. In cuius aduentu Senescallus Normanniæ, & cæteri fideles regis Angliæ, occurrerunt ei, & petierunt, vt ipse venisset cum illis ad colloquium apud Alenceun, ad tractandum de negotijs regis, & liberatione eius. Quibus ille respondit: Si receperitis me in dominum, & iuraueritis mihi fidelitatem, vobiscum veniam, & ero defensor vester apud regem Franciæ; sin minùs, ad vos non veniam. His auditis proceres Normanniæ noluerunt ei obedire, neque fidelitatem iurare; sperantes dominum suum regem Angliæ per auxilium Dei, sanum & incolumem reuersurum. Deinde *Iohannes* frater regis profectus est ad regem Franciæ, & homo suus deuenit de Normannia, & cæteris terris fratris sui transmarinis, & de Anglia, vt dicebatur; & iurauit quòd ipse *Alesiam* sororem illius in vxorem duceret; & ipse quietum clamauit regi Franciæ in perpetuum Gisortium, & totum Velgesin le Normand. & rex Franciæ concessit ei cum prædicta sorore sua illam partem Flandriæ, quæ eum contingebat; & iurauit ei, quòd pro posse suo iuuaret eum ad Angliam, & cæteras terras regis fratris sui ad opus illius perquirendas. Deinde prædictus Comes Moretonij rediit in Angliam, multos alienigenas secum adducens; & statim reddita sunt ei castellum de **Walingford** & de **Windesouers**. Deinde ipse Comes venit Lundonias, & à Rothomagensi archiepiscopo, & cæteris iustitiarijs Angliæ petijt sibi regnum, & fidelitates hominum regni; affirmans, quòd rex Angliæ frater suus mortuus erat: sed non crediderunt verbis eius.

Ipse

Ipse autem a iustitiarijs, & alijs magnatibus regni repudiatus recessit; & furia inuectus castella, & munitiones suas muniuit, & terras regis fratris sui hostiliter inuasit. Confluebant ergò multi ad eum, fallentes semetipsos, qui digno Dei iudicio flagellati amiserunt omnia, quæ habuerunt. Nam iustitiarij Angliæ, & fideles domini regis viriliter restiterunt prædicto Comiti Moretonij, & fecerunt ei damna plurima; & munierunt custodibus portus maris, & omnia maritima ita cautè, quòd Franci, & Flandrenses, & cæteri multi, qui præfato Comiti auxilium promiserunt, in Angliam applicare ausi non fuerunt. quidam tamen de cœtu eorum in Angliam applicantes capti fuerunt, & vinculis mancipati. rex verò Franciæ immemor sacramenti, quod in recessu suo de terra Suliæ fecerat regi Angliæ de pace seruanda, hostiliter intrauit Normanniam, & terram regis combussit, & prædas abduxit. Tamen *Robertus* Comes Leicestriæ, qui paulò antè redierat de terra Suliæ, & cæteri magnates Normanniæ restiterunt ei viriliter. Interim prædicti Abbates de Boxleia, & de Ponte *Roberti*, quos iustitiarij Angliæ ad quærendum regem miserant, redierunt in Angliam post Pascha; narrantes pacem factam fuisse inter Imperatorem, & regẽ Angliæ in cœna Domini, in hunc modum. *Quòd rex Angliæ dabit Imperatori Romanorum centum millia marcarum argenti de redemptione, & inueniet ei quinquaginta galeas cum omni apparatu & 200 milites per vnum annum in seruitio suo: & quòd ipsi interfuerunt paci illi.* Et iam facta concordia venerunt nuntij regis Franciæ, & diffidauerunt dominum regem ex parte ipsius. Quibus Imperator continuò respondebat, quòd quicunque regem Angliæ inquietaret, & ipsum Imperatorem læderet: tantus amor & firma concordia perpetuatur inter eos. Et quia rex Angliæ obtulerat se iuri pariturum in curia domini sui regis Franciæ de omnibus, quæ rex Franciæ vel aliquis alius de suis partibus ei imponeret; Imperator cœpit colloquium inter ipsum & regem Franciæ, sed non fuit prosecutus. Rex autem Angliæ misit in Angliam pro nauibus, & pro *Alano Trenchemer* gubernatore suæ nauis, & pro obsidibus dandis Imperatori super pactis inter illos contractis. Mandauit, & facta sunt vniuersa. Deinde venit Londonias *Robertus* de Turnham familiaris regis, missus ab eo cum hernasio suo in Angliam. Tunc conuenerunt omnes principes regni, & obsederunt **Windesouers** castellum Comitis Moretonij; *Gaufridus* verò Eboracensis archiepiscopus, & *Hugo Bardolfus* iustitiarius regis vicecomes Eboraci, & *Willielmus* de Stuteuille, congregatis exercitibus venerunt vsque **Donecastre**, & firmauerunt eam. Et cùm archiepiscopus Eboracensis vellet inde procedere, & obsidere **Thikehil** castellum Comitis Moretonij, *Hugo Bardolf*, & *Willielmus* de Stuteuille consentire noluerunt, quia erant homines Comitis *Iohannis*. Tunc recessit ab eis archiepiscopus Eboracensis cum gente sua, vocans eos proditores regis, & regni. Interim rex Franciæ in manu forti intrauit Normanniam, & obsedit Gisortium. *Gilbertus* verò de Wascoil habuit in custodia castellum de Gisortio, & castellum de Nefle; & tradidit vtrúmque regi Franciæ, & adhæsit ei. sed vilis habitus est inter illos propter proditionem, quam fecerat domino suo regi Angliæ; qui miserat eum a Messana cum plenitudine gratiæ suæ in Normanniam, ad prædicta castella custodienda. Deinde venit rex Franciæ Rothomagum, & dixit habitantibus in ea: *Iohannes* Comes Moretonij deuenit homo meus de Anglia, & Normanniam totam, & omnes alias terras cismarinas mihi clamauit quietas: & veni huc, vt ciuitatem istam, quæ caput est totius Normanniæ, accipiam: & permittite me pacificè intrare, & ero vobis dominus mansuetus, & iustus. Cui illi responderunt: Ecce apertæ sunt ianuæ: Intrate si vultis: Nemo resistit vobis. Et ait rex: Ego loquar inde cum gente mea. Habito itaque consilio cum gente sua intrare noluit. Rex autem Franciæ ita fraudatus a desiderio suo, recessit a Rothomago cum exercitu suo, & perrarias suas numero viginti quatuor, quas in circuitu ciuitatis locauerat, combussit: & fractis vasis vinarijs totum vinum suum fudit, et abijt; mandans ciuibus, quòd visitaret eos in virga ferrea. rege autem Angliæ moram faciente in * captione imperatoris Romanorum, mirati sunt vniuersi de mora illius; et quidam per prædicationem Comitis Moretonij, qui semper prædicabat illum nunquam rediturum, dubitauerunt de illo, et de reditu illius. Vndè factum est, quòd *VValterus* Rothomagensis archiepiscopus, et cæteri iusticiarij Angliæ licèt Comitem Moretonij ad deditionem coegissent, et castellum suum de

*al. custodia

Windesouers

Windesouers, quod obsederant, ferè cepissent, ceperunt a Comite Moretonij inducias vsque ad festum omnium sanctorum, castellis de Notingham, et de Thikehill remanentibus in custodia Comitis, sicut anteà fuerant. Castella verò de Windesouers, et de Wallingeford, et de Pecho tradita sunt in manu reginæ *Alienor* matris eiusdem Comitis Moretonij, et aliorũ custodũ, qui tradent ea in manu illius, si rex frater suus interim non redierit. Quod cùm *Hugo* Dunelmensis episcopus, qui castellũ de Thikehill interim obsederat, audisset, doluit vehementer, quia iam securus erat de illo capiendo; et per mandatum prædictorum iusticiariorum inde recessit imperfecto negotio. Et paulò pòst venerunt in Angliam nuncij regis cum literis illius, missi ab eo ad omnes archiepiscopos, et episcopos, et abbates, et Comites, et barones, et clericos, et francos tenentes; per quos rex humiliter postulauit, vt vniuersi tam clerici, quàm laici tale auxilium facerent ei ad redimendum eum, vnde ipse sciret eis grates; et vt ipsi hoc securiùs facerent, Imperator Romanorum scripsit generaliter vniuersis hominibus regis Angliæ; mandans eis, quòd dominus illorum rex Angliæ cum illo composuerat de redemptione sua pecuniaria; sed summam pecuniæ non manifestauit. Dominus verò papa *Cælestinus* similiter pro ipso rege scripsit vniuersis viris ecclesiasticis regni Angliæ, vt Imperator, et totum ipsius regnum subijcerentur anathemati, nisi rex Angliæ celeriùs liberaretur a captione illius. Similiter præcepit, vt rex Franciæ, et regnum eius anathemati subiacerent, nisi ipse desisteret a persecutione regis Angliæ, quamdiu fuisset in captione Imperatoris. His et alijs admonitionibus domini papæ et vniuersorum Cardinalium, et consilio virorum sapientium Imperator Romanorum, et rex Angliæ facti sunt amici. vnde rex Angliæ in hac forma scripsit fidelibus suis per Angliam constitutis.

Epistola *Richardi* regis Angliæ ad *Alienor* reginam *matrem suam, & ad iustitiarios suos Angliæ.*

RIchardus Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitanniæ, & Comes Andegauiæ, *Alienor* eâdem gratia reginæ Angliæ charissimæ matri suæ, & iustitijs suis, & omnibus fidelibus suis per Angliam constitutis, salutem. Notum sit vniuersitati vestræ, quòd postquam recesserunt a nobis dilecti nostri, *Hubertus* venerabilis episcopus Saresbiriensis, & *Willielmus* de sanctæ *Mariæ* ecclesia protonotarius noster, venit ad nos charissimus Cancellarius noster *VVillielmus* Eliensis episcopus: & eo inter dominum Imperatorem, & nos fideliter interloquente, eò vsq; res peruenit, quòd de castello de Triuellis, in quo detinebamur, obuiam venimus Imperatori apud Hagenou, vbi honorificè ab ipso imperatore, & tota curia recepti fuimus. Ibique dominus Imperator, & domina Imperatrix nos magnis, & varijs muneribus honorauerunt; &, quod præcipuum est, mutuum fœdus amoris & indissolubile inter dominum Imperatorem contractum est, & nos. Ita quòd vterque nostrum alterum contra omnes viuentes in iure suo obtinendo, & retinendo iuuare debet. Honestè autem circa ipsum imperatorem moram facimus; donec ipsius & nostra negotia perficiantur; & donec ei septuaginta millia marcarum argenti soluerimus. Quare vos rogamus, & in fide, qua nobis tenemini, adiuramus, quatenus in hac pecunia perquirenda solliciti sitis, & vos iustitiarij nostri, qui alijs in regno nostro præestis, exemplum alijs præbeatis: vt ita honorificè, & magnificè de proprio nobis subueniatis, & etiam de his, quæ de alijs mutuò accipere poteritis, vt alijs fidelibus nostris exemplum detis similia faciendi. Vniuersum autem aurum, & argentum ecclesiarum diligenti obseruatione, & scripti testimonio ab ipsarum ecclesiarum prælatis accipiatis: eisq; per sacramentum vestrum, & aliorum baronũ nostrorum, quos volueritis, affirmetis, quòd eis plenariè restituentur. vniuersorum etiam baronũ nostrorum obsides recipiatis, vt cùm fidelissimus Cancelllarius noster, quàm citò peractis in Alemannia negotijs nostris in Angliã venerit, eosdem obsides penes charissimam matrẽ nostram reginam reperiat, vt eos, de quibus inter nos, & dominum Imperatorem conuenit, expeditè possit ad nos transmittere: ne liberatio nostra per absentiam obsidum, & negligentiam vestram moram patiatur, pecunia autem collecta similiter matri meæ, & illis, quibus ipsa voluerit, tradatur. Quem

autem

autem in necessitate nostra promptum inueniemus, in suis necessitatibus amicum nos reperiet, & remuneratorem; gratiúsque nobis erit, si quis in absentia nostra in aliquo nobis subueniat, quàm si in præsentia nostra in duplo quis nobis subueniret. Volumus autem vt singulorum magnatum nomina, & subuentiones, quæ præsentialiter fient, per sigillum matris nostræ nobis significentur, vt sciamus, quantum vnicuique in gratiarum actionibus teneamur. Sciatis pro certo, quòd si in Anglia in libera potestate nostra essemus constituti, tantam vel maiorem pecuniam domino imperatori daremus, quàm modò damus pro pactionibus consequendis, quas per Dei gratiam consecuti sumus: & si etiam pecuniam non præ manibus haberemus, proprium corpus nostrum Imperatori traderemus, donec pecunia solueretur; antequam quod factum est, relinqueretur imperfectum. In bulla autem domini Imperatoris aurea fert vobis Cancellarius noster prædictam testificationem. Testibus nobis ipsis apud Hagennou. 13. Cal. Maij. Autoritate igitur literarum istarum mater regis, & iustitiarij Angliæ statuerunt, quòd vniuersi tam clerici, quàm laici quartam partem redditus sui de hoc anno darent ad redemptionem domini regis, & tantum superadderent de mobilibus suis, vnde rex deberet eis gratias scire: & de vnoquoque feodo militis viginti solidos, & de abbatijs ordinis Cistrensis, & de domibus ordinis de Sempinghan totam lanam suam de hoc anno; & vniuersum aurum, & argentum ecclesiarum sicut rex in mandato suo præceperat. Deinde venit in Angliam ex parte domini regis prædictus Cancellarius suus afferens literas domini Imperatoris aurea bulla imbullatas in hac forma.

Epistola *Henrici* Imperatoris ad magnates Angliæ pro *Richardo* rege.

HEnricus Dei gratia Romanorũ Imperator, & semper Augustus, dilectis sibi archiepiscopis, episcopis, Comitibus, baronibus, nobilibus & omnibus ad quos præsens pagina peruenerit, in Anglia constitutis, salutem & bonam voluntatem. Dignum iudicauimus, & nostræ celsitudini gloriosum, si vniuersitatem vestram sollicitiùs inducamus ad ea modis omnibus quibus potestis, agenda, quæ ad honorem charissimi nostri illustris regis *Richardi* domini vestri debeantur; ne deuotionis vestra constantia, & meritum fidei circa ipsius commoda appareat mortuum, sed in suis, & in regni sui obsequijs viuere videatur. Sanè omnibus, quorum deuotio prædicto regi absenti sincera extiterit, & pura, vberes referemus gratiarum actiones. ad vniuersitatis vestræ notitiam deuenire volentes; quòd Imperatoria sublimitas cum regia ipsius nobilitate in concordia, & bona pace consistit. Vnde quæcunq; ipsi irrogata fuerint contraria, pariter cum eo nobis parient molestiam, & grauamen. Quare ad deuotorum suorum, & fidelium honorem, & profectum, & turbatorum suorum damnationem, & exterminium operam præstabimus semper efficacem. & quia corde, & animo vniti sumus, facta regis vestri, specialiter nostri, & imperij nostri penitus reputabimus; & grauamina eius nobis, & coronæ imperiali illata censemus, nec ea (Deo concedente) sine vltione, & eorum, qui ea intulerint, graui damno, & destructione transibimus. Datum apud Hagenou 13. Cal. Maij. Deinde post pacem istam inter Imperatorem, & regem Angliæ ordinatam, ipse Imperator cœpit colloquium inter ipsum, & regem Franciæ, de pace facienda inter illum, & regem Anglię, mediante *Willielmo* Remensi archiepiscopo regis Franciæ auunculo, & regis Angliæ consanguineo; & statuerunt diem colloquij inter Valculur & Tulim in crastino natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* feria sexta. Cancellarius verò regis cùm in Angliam intrauit, cùm humilitate magna ad sanctum *Albanum* accessit; vbi occurrerunt ei domina regina mater regis, & dominus Rothomagensis archiepiscopus, & alij iusticiarij domini regis. Ibi etiam bullam domini Imperatoris auream fœdus indissolubile inter dominum Imperatorem, & dominum regem continentem prædictus Cancellarius iustitiarijs porrexit: asserens, quòd nec vt iustitia, nec vt legatus, nec vt Cancellarius, sed vt simplex episcopus in Angliam venit: nec vt incola, sed vt hospes, immò tantùm vt nuntius domini regis. Iniunxit etiam quibusdam baronibus, quòd cum eo ad dominum regem venirent: vz. *Gilberto* episcopo Rosensi, &

& *Sefrido* episcopo Cicestrensi, & *Benedicto* abbati de Burgo, & *Richardo* Comiti de Clare, & Comiti *Rogero Bigot*, & *Gaufrido* de Say & alijs quàm pluribus. Ibi etiam dispositum est, penes quos pecunia collata debeat residere: scilicet sub custodia *Huberti Walteri* Cantuariensis electi, & domini *Richardi* Lundoniensis episcopi, & *Willielmi* Comitis de Arundel, & *Hamelini* Comitis de Warennia, & Maioris Lundoniarum sub sigillo dominæ reginæ matris regis, & sigillo domini Rothomagensis archiepiscopi. At est notandum, quòd post aduentum *Huberti Walteri* Saresbiriensis episcopi in Angliam, conuenerunt in vnum monachi metropolitanæ ecclesiæ Cantuariensis, & elegerunt sibi in archiepiscopum prædictum *Hubertum* Saresbiriensem episcopum. Contra cuius electionem *Hubertus* Cantuariensis archidiaconus appellauit ad summum pontificem; tum quia rex in captione erat, tum quia episcopi Angliæ, quorum est interesse electioni Cantuariensis archiepiscopi, non interfuerunt electioni illi. Eodem anno dum rex Angliæ erat in captione Imperatoris, *Saladinus* obijt in prima hebdomada Quadragesimæ. Vnde dux Venetiæ in hac forma scripsit prædicto regi Angliæ.

Epistola *Dandoli* ducis Venetiæ, & Dalmatiæ, & *Cherum*, ad Richardum *regem Angliæ de morte* Saladini.

SErenißimo domino suo Richardo *Dei gratia regi Angliæ, duci Normanniæ, & Aquitanniæ, Comiti Andegauiæ* Henricus Dandolus *eadem gratia Venetiæ, Dalmatiæ, atq; Cherum dux; salutem & sinceræ dilectionis obsequium. Certâ nobis relatione noueritis intimatum, quòd inimicus ille Christianæ religionis* Saladinus *interijt. Cuius quidem filiorum, quem totius dominij sui dicitur constituisse hæredem, in Damasco versatur. Alter verò Babyloniæ, & Alexandriæ dominatur. Frater autem eius est in circuitu Babyloniæ cum exercitu copioso; & est dissensio maxima inter eos. Valete.* Interim appropinquante termino colloquij inter Imperatorem, & regem Franciæ, rex Angliæ per certa indicia cognouit, quòd si colloquium illud haberetur, Imperator, & rex Franciæ confœderarentur contra archiepiscopos Coloniensem, & Maguntinum, & contra duces de Luuain, & de Lemburc, & Saxonie, & multos alios magnates, & nobiles, qui conspirauerant contra Imperatorem propter necem episcopi de Leges, fratris ducis de Luuain, quam Imperator machinatus erat. Timebat etiam rex Angliæ, quòd si colloquium illud haberetur, ipse sine dubio traderetur in manus regis Franciæ. Vnde rex Angliæ plurimùm se intromisit, vt colloquium illud deficeret, & pax inter Imperatorem, & prædictos magnates fieret. Ad illius igitur instantiam Imperator, & magnates prædicti inter se pacis fœdus, & concordiæ inierunt in hunc modum: *Quòd Imperator iurare fecit episcopos quàm plures, & Comites, & barones in animam suam, quòd ille nec præcepit, nec voluit, vt prædictus episcopus de Leges occideretur, &, quando hoc sciuit, vehementer inde doluit. & de satisfactione reddidit vnicuique prædictorum virorum, qui contra eum conspirauerunt, omnia castella, quæ pater suus, vel ipse eis abstulerat, & sic facti sunt amici: excepto duce Saxoniæ.* Et colloquium illud, quod inter illum, & regem Franciæ esse debuit apud Valculur adnihilatum est. His itaque peractis, Imperator die *Veneris* proxima post festum Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ* venit Wermasiam, vbi dominus rex Angliæ erat. & ibi colloquium celebratum est inter eos per quatuor dies: cui interfuerunt episcopi de partibus illis, & duces de Luuain, & de Lemburc, & Comites, & barones multi; & ex parte regis Angliæ interfuerunt episcopi Bathoniensis, & Eliensis. & quarta die, (scilicet vigilia apostolorum *Petri & Pauli*) venerunt ad regem Angliæ *Willielmus Briwere*, & *Baldewinus* de Betun: & adhuc omnes penitus desperauerunt de liberatione regis Angliæ. Sed per Dei misericordiam ipso die apostolorum *Petri & Pauli* omnino conuenit inter Imperatorem, & regem hoc modo: Dominus rex Imperatori dabit centum millia marcarum puri argenti ad pondus Coloniæ; & alia quinquaginta millia marcarum argenti pro auxilio, quod deberet conferre Imperatori ad Apuliam acquirendam. Prætereà rex dabit sororem *Arthuri* ducis Britanniæ nepotis sui vxorem filio ducis Austriæ. Et liberabit Imperatorem Cypri sine restitutione imperij: similiter, & filiam

filiam eiusdem Imperatoris: quam faciet tradi duci Ostricij, vt auunculo sua. Prædicta verò centum millia marcarum debet dominus rex conducere suo periculo vsque ad terminos imperij: & quàm citò intrabunt in aliquam partem imperij, dominus rex liberè, & quietè redibit cum saluo conductu in Angliam; & hoc iurauerunt in animam Imperatoris episcopi, duces, Comites, & nobiles omnes, qui interfuerunt; Vnde chirographum factum est inter Imperatorem, & regem Angliæ in hac forma.

Forma compositionis inter *Henricum* Imperatorem & Richardum *regem Angliæ*. 10

IN nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Hæc est forma compositionis inter dominum Imperatorem semper Augustum, & dominum *Richardum* illustrem regem Angliæ. Dominus Imperator mittet nuntios suos, cum nuntijs domini regis, qui Lundonias ibunt, & ibi recipient centum millia marcarum puri argenti ad pondus Coloniæ. Quæ pecunia a nuntijs Imperatoris accepta, & ponderata sigillabitur in præsentia nuntiorum ipsius, & in conductu regis per regni sui terminos ducetur: ita, vt si eam in regno suo perdi contigerit, periculo regis perdatur. Postquam verò ad terminos Imperij venerit dicta pecunia, per nuntios regis nuntijs domini Imperatoris præsentabitur, qui eam illico ibi recipient, & si fortè in partibus Imperij eam perdi contigerit, periculo Imperatoris perdetur, & rex in ea non tenebitur, nec obsides sui. 20 Alia quoque quinquaginta millia marcarum argenti dabit rex Imperatori, & duci Austriæ, & pro illis ponet obsides: scilicet, domino Imperatori pro triginta millibus marcarum sexaginta obsides; Duci verò Austriæ septem obsides pro viginti marcarum millibus. Solutis ergò centum millibus marcarum, & datis obsidibus, rex liberè recedet. Si autem dominus rex soluerit promissionem, quam domino Imperatori de *Henrico* quondam duce Saxoniæ fecerat, Imperator de quinquaginta millibus marcarum regem liberum dimittens & absolutum, pro ipso rege soluet duci Austriæ viginti millia marcarum, & rex non tenebitur dare duci Austriæ septem obsides, nec Imperatori sexaginta. Cùm igitur rex prædictam promissionem de *Henrico* quondam duce Saxoniæ impleuerit, & centum millia marcarum soluerit, liberè recedet. Præterea 30 rex fecit iurare in animam suam, quòd neptem suam filiam Comitis Brittanniæ tradet nuptui filio ducis Austriæ infra septem menses postquam liberatus fuerit, & in terram suam redierit, & eam transmittet vsque ad introitum imperij, si eam recipere voluerint: et si noluerint, erit absolutus. Item si promissio de *Henrico* quondam duce Saxoniæ completa non fuerit, quinquaginta millia marcarum, quæ residua sunt, soluentur infra septem menses, postquam dominus rex in terram suam redierit. Cùm autem rex liberatus fuerit, & redire voluerit, Imperator dabit ei conductum per terram suam vsq; ad fines imperij sui, et in portu illo, vbi mare intrabit, quàm diu ibi stabit, donec prospero vento recedat. Præterea ea omnia, quæ tam in his, quàm in alijs familiaribus literis sigillatis sigillis Imperatoris et regis, super contractibus, qui inter eos ordinati 40 sunt, vterque pro parte sua rata, et firma habebit, et bona fide obseruabit. Quod cùm rex Franciæ audisset, statim mandauit Comiti *Iohanni*, vt ipse sibi caueret, quia diabolus iam solutus erat. Comes autem *Iohannes* sciens hoc de rege fratre suo dictum fuisse, statim transfretauit de Anglia in Normanniam; et adhæsit regi Franciæ, non ausus expectare aduentum regis fratris sui in Angliam. Deinde rex Angliæ misit *Willielmum* Eliensem episcopum Cancellarium suum, et *Willielmum Briwere*, et alios viros sapientes ad regem Franciæ ad pacem cum illo faciendam qualemcúnque. Qui pacem fecerunt cum illo in hac forma.

Forma pacis inter reges Franciæ & Angliæ. 50

NOuerint vniuersi ad quos literæ præsentes peruenerint: Quòd *VVillielmus* regis Angliæ *Richardi* Cancellarius, Eliensis episcopus, sedis Apostolicæ legatus, et cum eo *VVillielmus* de Rupibus et *Iohannes* de Pratellis, et *VVillielmus Briwere* ex parte regis Angliæ cum literis eiusdem regis patentibus ad regem Franciæ accesserunt: in

quibus

quibus continebatur, quòd ea, quæ ipsi cum ipso agerent, & ordinarent, ipse rex Angliæ rata prorsus & firma haberet. Ipsi autem hoc modo egerunt, & istas conuentiones cum rege Franciæ ex parte domini sui regis Angliæ fecerunt. Rex Angliæ *Richardus* mittit se super dominum regem Franciæ de tota terra, quam rex Franciæ acquisiuit super se & homines suos; de qua ipse, & homines sui sunt tenentes, quòd ipse tantum inde retinebit, quantum ipse voluerit, sibi & suis. De Comite autem *Iohanne* sic erit. Quòd si homines regis Angliæ poterunt sufficienter monstrare in curia domini regis Franciæ, quòd idem *Iohannes* iurauerit ad perquirendam pecuniam ad liberationem regis Angliæ, & de hoc dederit literas suas, ipse *Iohannes* tenebitur ad soluendum, & totam terram, quam ipse tenebat, quando rex Angliæ frater eius iter arripuit vltra mare, tenebit citra mare & vltra, ita liberè sicut prius tenebat; excepto eo quòd liber erit à sacramento, quod fecerat de non intranda terra Angliæ; & de hoc dictus rex Angliæ faciet dominum *Iohannem* securum per se, & per barones, & per Archiepiscopos, & episcopos terræ suæ, & insuper per regem Franciæ. Si autem Comes *Iohannes* vellet negare, quòd literæ illæ non essent suæ, aut quòd illud non iurasset, homines regis Angliæ sufficienter in curia regis Franciç monstrabunt per idoneos testes, quòd iurauerit ad quærendam pecuniam ad liberationem regis Angliæ. Si autem monstratum fuerit, sicut dictum est, quòd Comes iurauerit ad quærendã pecuniam ad liberationem regis, vel si defecerit de recipienda monstratione, rex Franciæ non intromittet se de Comite *Iohanne*, si pacem de terra sua prædicta recipere voluerit. De Comite *Lodowico* sic erit. Rex Angliæ assignabit ei in terra sua ad laudem, & consilium regis Franciæ, & Archiepiscopi Remensis quingentas libratas Andegauensiũ de redditibus annuatim, aut plus si plus fuerit, & faciet affidari ei, quòd ipse faciet Comiti *Lodowico* iusticiã, & seruitium, quod pater suus fecit Comiti *Theobaldo*, & ipse rex Angliæ Comiti *Lodowico* reddet tantum pecuniæ, quantũ retinuit post mortem Comitis *Theobaldi*, de eo, quod debebat ei reddere. De *Hugone* de Gurnay sic erit. *Hugo* totam terram, quam alicubi tenebat, tenebit de rege Franciæ, nisi sit, quòd *Hugo* bona voluntate absq; coactione aliqua, & sine defectu regis Franciæ voluerit redire ad regem Angliæ; & rex Franciæ *Hugonem* super hoc libenter rogabit absque vim faciendo, & aliquid de suo mittendo. Si autem *Hugo* noluerit redire ad regem Angliæ cum terra, quam de rege Franciæ tenet, & aliam terram suam de Anglia, & de Normannia vellet tenere de rege Angliæ, neque excambium pro terra illa accipere, nec aliquam pacem exinde per regem Franciæ, & per regem Angliæ recipere, oportebit regem Angliæ facere grantum *Hugoni* rationabiliter. Comes Engolismus & sui liberabuntur, & saluò redibunt in terram suam, & ipse, & sui erunt in eo statu, quo fuerunt ante guerram: neque propter aliquid, quod de guerra fecerit, malum ei, aut suis fiet. Comes Perticij redditus suos in Anglia integrè habebit, & rex Angliæ, & sui pacem ei tenebunt. Comes Mellenti terram suam rehabebit, quæ est in terra regis Angliæ. Quando rex Angliæ reuenerit in pacem regis Franciæ, ipse faciet regi Franciæ seruitia, & iusticias in curia regis Franciæ de singulis feodis, quos ab eo tenet, sicut singulus feodus apportat. Prætereà rex Angliæ dat regi Franciæ viginti millia marcarum boni argenti, & puri ad pondus Trecensis, persoluendas per duos annos ibidem, his terminis: ad primum dimidium annum à die liberationis suæ de captione Imperatoris quinque millia marcarum; & ab eo termino ad proximò sequentem dimidium annum quinque millia marcarum: & exinde ad proximò sequentem dimidium annum quinque millia marcarum: & exinde ad proximò sequentem dimidium annum quinque millia marcarum argenti. Et pro his conuentionibus omnibus obseruandis rex Angliæ tradet regi Franciæ Locas, & Castelionem supra Edriain: & Archiepiscopo Remensi Driencurt, & Arches. Hæc autem quatuor castella custodientur ad expensas regis Angliæ; ita tamen, quòd pro Locis, & pro Castelione custodiendis, *Willielmus* de Rupibus, aut ille, qui loco eius erit, tradet regi Franciæ duo millia librarum Andegauiæ singulis mensibus, quantum ad mensem continget, & semper de victualibus apponet in illis duobus castellis ad duos menses; in Luches ad vndecim milites, & centum, & quadraginta seruientes, in Castelione ad quatuor milites & quadraginta seruientes.

De Driencurt, & de Archis Senescallus Normanniæ faciet pro victualibus, & custodia ad grantum, & voluntatem Archiepiscopi Remensis. Similiter victualia apponentur à Senescallo Normanniæ in istis duobus castellis semper sufficientia ad duos menses, secundum quod Archiepiscopus Remensis dicet. Si omnes prædictæ conuentiones integræ obseruatæ fuerint regi Franciæ; & quando ex parte regis Angliæ soluta fuerint regi Franciæ quinque millia marcarum argenti, rex Franciæ reddet ei vnum de prædictis quatuor castellis, quod rex Franciæ voluerit. Et iterum quando quinque millia marcarum soluta fuerint regi Franciæ ex parte regis Angliæ, rex Franciæ reddet ei vnum de illis quatuor castellis, quod rex Franciæ voluerit. Si verò decem millia marcarum reddita fuerint simul regi Franciæ ex parte regis Angliæ, rex Franciæ reddet illi domino de illis quatuor castellis, quæ rex Franciæ voluerit. Si verò quindecim millia marcarum simul reddita fuerint regi Franciæ, rex Franciæ reddet illi tria de illis quatuor castellis, quæ rex Franciæ voluerit. Sed si simul viginti millia marcarum reddita fuerint regi Franciæ, prædicta quatuor castella reddentur regi Angliæ. Rex autem Franciæ nullum de illis quatuor castellis reddet, nisi conuentiones prædictæ, ei & suis fuerint obseruatæ de præfata sibi pecunia reddenda, de Comite *Iohanne*, de Comite *Lodowico*, de Comite Engolismi, & suis, de Comite Partitij, de Comite Mellenti. Quando verò rex Franciæ habuerit Locas, & Castellionem, & Archiepiscopus Rhemensis Driencurt, & Arches, rex Franciæ recipiet regem Angliæ in gratiam suam pro exequendo conuentiones prædictas, sicut charta præsens dicit, & rogabit Imperatorem de liberatione regis Angliæ. Prædictus autem Cancellarius, & *Willielmus* de Rupibus, & *Iohannes* de Pratellis, & *Willielmus Briwere* in animam regis Angliæ iurauerunt, quòd rex Angliæ conuentiones, quæ in charta præsenti continentur, obseruabit, & quando rex Angliæ redierit, ipse in propria persona iurabit infra rationabilem terminum, postquam à rege Franciæ summonitus fuerit, se prædictas conuentiones seruaturum, & literas suas patentes ei inde daturum. Præfati autem quatuor, & cum ijs Constabularius Normanniæ, & *Robertus* de Harencurt, & *Stephanus* de Longo campo iurauerunt, quòd si rex Angliæ dictas conuentiones nō obseruaret, se mitterent Parisijs in captione regis Franciæ. Archiepiscopi, Episcopi, Barones terræ regis Angliæ, quos rex Franciæ voluerit, quando requisiti fuerint, iurabunt quòd ipsi se Parisijs in captione regis Franciæ ponent, si rex Angliæ prædictas conuentiones non seruauerit, sicut præsens charta dicit: & si rex Angliæ moreretur antequam rex Franciæ reddidisset præfata quatuor castella, rex Franciæ illa quatuor castella redderet recto hæredi pro exequendo prædictas conuentiones, sicut præsens charta continet, & saluo iure regis Franciæ. Quæ omnia prædicta, vt rata permaneant, & inconcussa, ego *Willielmus* Eliensis episcopus, regis Angliæ Cancellarius, & ego *Willielmus* de Rupibus, & ego *Iohannes* de Pratellis, & ego *Willielmus Briwere* per præceptum regis Angliæ domini nostri sigillorum nostrorum attestatione roborauimus. Actum Meduneæ, anno ab incarnatione Domini, millesimo centesimo nonagesimo tertio, octauo Idus Iulij. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ, dum adhuc esset in captione Romanorum Imperatoris, dedit *Huberto Walteri* Saresbiriensi Episcopo, Archiepiscopatum Cantuariensem, & *Sauarico* Archidiacono Northamtoniæ Episcopatum Bathoniensem, & *Henrico* Marescallo Eboracensis ecclesiæ Decano, episcopatum Exoniensem: & magistro *Philippo* Pictauensi clerico suo dedit rex Archidiaconatum Cantuariæ, & *Henrico* abbati Glastinbiriensi dedit episcopatum Wigornensem, & prædicto *Sauarico* Bathoniensi episcopo dedit abbatiam de **Glastinbirie**. Electo itaque *Henrico* Marescallo Eboracensis ecclesiæ Decano ad episcopatum Exoniensem, *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus tunc temporis moram faciens apud **Ripunt**, dedit *Petro* fratri suo decanatum Eboraci, præsentibus *Hamone* præcentore, & *Simone* Apulo, & alijs clericis suis quàm pluribus. sed quia prędictus *Petrus*, tunc temporis Parisius erat, & *Richardus* rex Angliæ instanter petebat, vt archiepiscopus daret decanatum illum *Iohanni* Præposito de Duai fratri aduocati de Betun, idem archiepiscopus consilio suorum fretus dedit decanatum illum *Simoni* Apulo clerico suo, & sic liberauit se à petitione regis. Sed postmodum cùm archiepiscopus vellet contra factum suum venire, dicens præfato *Simoni*, quòd non dederat ei decanatum illum, nisi in custodia

custodia ad opus *Petri* fratris sui, Canonici Eboracensis ecclesiæ communiter elegerunt sibi præfatum *Simonem* in decanum contra voluntatem Archiepiscopi. Vnde factum est, quòd idem Archiepiscopus, vt placeret regi, dedit prædicto magistro *Philippo* clerico, & familiari regis præfatum decanatum; & sic orta est discordia inter ipsum Archiepisc. Eboracensem, & Canonicos suos; cuius hæc fuit origo, & initium. Eodem tempore, cùm *Richardus* rex Angliæ in reditu suo à terra Ierosolymitana captus esset, & in Alemannia detentus, & iam inter Imperatorem, & ipsum de se per pecuniam redimendo conuenerat, ipsi Archiepiscopo Eboracensi terræ suæ custodiam præcipuè, & corporis sui liberationem literis suis commisit. Quo mandato suscepto fraternæ captionis miseria commotus, Canonicos, quos magis familiares habebat, quos etiam ditauerat, & exaltauerat, vocauit, monuit, & rogauit, vt quartam partem redditruum suorum ad præfati regis liberationem conferrent, sicut in alijs partibus regni factum est; Qui renuentes, & Canonicos suos in partes suas trahentes, asserebant eum in hoc casu, & in consimilibus libertates ecclesiæ suæ velle subuertere; & sic ab eius familiaritate, colloquio, & consortio discesserunt. Tunc temporis, vt suprà dictum est, vacabat Eboracensis ecclesiæ decanatus; cuius donationem ad se pertinere Archiepiscopus, electionem verò suam esse capitulum asserebat. Ideóque ad sedem Apostolicam ex parte Archiepiscopi est appellatum. Capitulum nihilominùs ad electionem magistri *Simonis* Apuli in decanum processerunt. Hoc facto dictus *Simon* ad regem, qui, vt dictum est, erat in Alemannia, transfretauit. Missi sunt etiam ad sedem Apostolicam ab Archiepiscopo nuncij ad prosequendam appellationem, ità tamen vt per Alemanniam vsque ad regem transitum facerent. Illis ad regem venientibus, eóq; salutato, & itineris sui caussis expositis, interdixit rex statim, ne alterutra partium ob has causas ad curiam accederet Romanam; inhibens ne regnum suum ingrederetur, qui sine eius assensu hoc aggredi præsumeret, proponens se pacem inter illos sine dilatione reformaturum. Redijt itaq; vnus ex nuncijs Archiepiscopi ad ipsum, cum literis regis continentibus, vt ad eum cum omni festinatione veniret: sicut etiam proposuerat, sed casu emergente præpeditus est. Medio siquidem tempore Canonici Eboraci ecclesiam maiorem à consueta diuina celebrandi solennitate, campanas etiam à solito pulsandi officio suspenderunt: & ob id tota ciuitas commota fuit: altaria etiam denudauerant: stallum Archiepiscopi in choro sera præcluserant; ostium per quod ei à palatio suo, & capella descendenti in ecclesiam patebat ingressus, sera obstruxerant: & alia plura in eius contumeliam fecerant. Vnde & ipse à mari, vbi transfretare paratus erat, ad ecclesiam suam rediens, clericos quosdam præmisit, monens, & præcipiens ecclesiæ ipsius ministris, vt, antiqua forma seruata, in ea ministrarent: qui eius admonitionem & præceptum contemnentes, ecclesiam vacuam reliquerunt, & ab officio diuino destitutam. Eodem anno *Clemens* Papa misit *Huberto Walteri* Cantuariensi electo pallium. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ desponsauit sibi *Botildam* filiam *Waldemeri*, quondam regis Dacorum, sororem etiam *Cnuti* regis Dacorum modò regnantis, mense Septembris apud Amiens, Sabbato: & in crastino fecit eam coronari, & consecrari in reginam Franciæ, coram nuncijs regis Dacorum, qui eam ad eum duxerant: scilicet ea intentione, quòd prædictus rex Dacorum veniret in Angliam cum nauali exercitu. Sed in crastino primæ noctis, qua prædictus rex Franciæ illam vxorem suam cognouerat, voluit eam dimittere secreti sui conscius. Et cùm ipse vellet eam tradere in manus nunciorum fratris sui ad reducendum in patriam suam, noluerunt eam recipere, sed abeuntes cum festinatione, reuersi sunt in regiones suas, & illa remansit in custodia regis Franciæ mariti sui. Et paulò pòst factū est inter illos diuortium per *Willelmum* Remensem Archiepiscopum, & per sacramentum *Reginaldi* Carnotensis, & *Philippi* Beluacensis episcoporum; & per sacramentum *Roberti* Comitis de Dreues, & Comitis de Neuers, & *Walteri* Camerarij regis Franciæ, & aliorum multorum: qui iurauerunt, quòd prædicta filia regis Dacorum erat consanguinea Comitis de Hainou, cuius filiam idem rex Franciæ vxorē habuerat; sed idem rex Franciæ hoc fecit fieri, vt reciperet sibi in cōiugem filiam Comitis Palatini de Rheno in Alemannia, auunculi sui prædicti *Henrici* Romanorum Imperatoris. Quæ cùm regi Franciæ à patre, & alijs parentibus suis esset concessa refutauit eum; & consilio matris suæ nupsit *Henrico* Duci

Saxoniæ, nepoti *Richardi* regis Angliæ. Interim *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & cæteri iusticiarij Angliæ ceperunt ad redemptionem regis de vnoquoq; feodo militis viginti solidos, & quartam partem vniuersorum laicorum reddituum, & omnes ecclesiarum calices, & cætéros ecclesiarum thesauros. Episcopi verò quidam ceperunt de clericis quartam partem reddituum suorum; & quidam decimam partem, ad redemptionem prædicti regis. Similiter factum est per omnes terras regis transmarinas; & sic infinitam acquisiuerunt pecuniam. Deinde venerunt Lundonias nuncij imperatoris, & receperunt ibi maximam partem redemptionis regis in pondere, & mensura, & tradiderunt eam sub sigillorum suorum testimonio illis, qui illam deferrent vsque ad fines imperij periculo regis Angliæ. Præterea prædictus Imperator dedit regi Angliæ, et charta sua confirmauit, has terras subscriptas: scilicet, Prouenciam, & Vianam, et Vianais, et Marsiliam, et Nerbonam, et Arleblanc, et Leun super Rhodanum vsq; ad Alpes, et quicquid Imperator habet in Burgundia, et homagium regis Arragoniæ, et homagiū Comitis de Disders, et homagium Comitis de *S. Aegidio*. Et est sciendum, quòd in his terris sunt quinq; Archiepiscopatus, et triginta tres episcopatus. Et est sciendum, quòd supradictus Imperator nunquam prędictis terris et hominibus dominari potuit; neque ipsi aliquem dominum ad præsentationem Imperatoris recipere voluerunt. Rex autem Angliæ statim misit in Angliam pro *Alienora* regina matre sua, et pro *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo, et pro alijs multis, vt venirent ad eum in Alemanniam: et constituit *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum summum Iusticiarium in Anglia. Interim *Henricus* Romanorum Imperator per consilium principum imperij sui statuit *Richardo* regi Angliæ diem liberationis suæ, à secunda feria post diem natalis Domini in tres septimanas. Vnde idem rex Angliæ in hac forma scripsit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo.

Epistola *Richardi* regis Angliæ ad *Hubertum Cantuariensem Archiepiscopum de liberatione sua.*

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ & dux Normanniæ, & Aquitanniæ, & Comes Andegauiæ venerabili patri in* Christo, *& amico charissimo* Huberto *eadem gratia Cantuariensi Archiepiscopo, salutem, & sinceræ dilectionis plenitudinem. Quoniam certi sumus, quòd liberationem nostram plurimùm desideratis, & quòd liberatio nostra admodùm vos lætificat; idcircò volumus, quòd lætitiæ nostræ participes sitis. Inde est, quòd dilectioni vestræ dignum duximus significare, dominum Imperatorem certum diem liberationis nostræ nobis præfixisse in diem Lunæ proximam post vicesimam diem Natalis Domini: & die Dominica proximò sequenti coronabimur de regno Prouenciæ, quod nobis dedit. Vnde mittimus in Angliam literas domini Imperatoris super his patentes vobis, & cæteris amicis nostris, & beneuolis; vos autem interim pro omni posse vestro, quos scitis nos diligere, consolari velitis, & quos scitis promotionem nostram desiderare. Teste meipso apud Spiram, 22. die Septembris.*

Epistola *Henrici* Imperatoris ad magnates *Angliæ de liberatione* Richardi *regis Angliæ.*

HEnricus *Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, dilectis suis Archiepiscopis, Episcopis, Comitibus, Baronibus, Militibus, & vniuersis alijs fidelibus* Richardi *illustris regis Angliæ gratiam suam, & omne bonum. Vniuersitati vestræ duximus intimandum, quòd dilecto amico nostro* Richardo *illustri regi Anglorum domino vestro certum diem liberationis suæ statuimus à secunda feria post diem natiuitatis Domini in tres septimanas apud Spiram, siue apud Wermaciam; & inde in septem dies posuimus ei diem coronationis suæ de regno Prouenciæ, quod ei promisimus; & hoc certum habeatis, & indubitatum. Nostri siquidem propositi est, & voluntatis, præfatum dominum vestrum, sicut amicum nostrum specialem promouere, & magnificentiùs honorare. Datū apud Thealhusam vigilia beati* Thomæ *Apostoli.*

Sed

Sed antequam pax ista confirmata esset inter Imperatorem, & regem, rex misit *Willielmum* Eliensem episcopum Cancellarium suum, & alios nuncios suos in Franciam ad Comitem *Iohannem* fratrem suum, & effecit aduersus eum, quòd ipse rediit in Normanniam, & iurauit regi fratri suo fidelitatem, & pacem contra omnes homines: & rex præcepit, quòd omnia castella honorum, quos ipse illi dederat, traderentur illi citra mare & vltra: sed custodes illorum noluerunt tradere illi aliquod castellum per breue. Vnde Comes iratus regressus est ad regem Franciæ, & adhæsit ei, & rex Franciæ tradidit illi castellum de Driencurt, & castellum de Archis, quæ tradenda erant *Willielmo* Remensi Archiepiscopo. Eodem anno *Berengera* regina Angliæ, & *Iohanna* quondam regina Siciliæ, & filia Imperatoris Cyprij venerunt Romam sub custodia *Stephani* de Turneham: & à domino papa *Cœlestino*, & nobilibus Romanis honorificè sunt susceptæ; & moratæ fuerunt ibi ferè per dimidium anni spacium, propter metum imperatoris: & cùm inde recessissent, tradidit eas dominus Papa in conductu magistri *Melloris* Cardinalis, & perrexerunt vsque Pisam. Deinde vsque *Genoam. Deinde vsque Marsiliam. Apud Marsiliam suscepit eas rex Arragoniæ, & exhibuit eis omnem honorem, & reuerentiam; & conduxit eas vsque ad fines regni sui: & Comes de sancto *Aegidio* conduxit eas per terram suam. Et sic peruenerunt Pictauiam.

*al. Genenes

ANno gratiæ, millesimo centesimo nonagesimo quarto, qui erat secundus annus captionis *Richardi* regis Angliæ, idem *Richardus* fuit adhuc in captione *Henrici* Romanorum imperatoris in Alemannia apud Spiram die natalis Domini, qui Sabbato euenit: & ibi mansit vsque ad tempus liberationis suæ, quod statuerat ei Imperator, videlicet, à secunda feria post diem natiuitatis Domini in tres septimanas. Cùmque Imperator venisset illuc, vna cum Archiepiscopis, Episcopis, & Ducibus, & magnatibus imperij sui, & diu tractasset de liberatione regis Angliæ, venerunt ad Imperatorem nuncij regis Franciæ, & nuncij Comitis *Iohannis* fratris regis Angliæ: & obtulerunt Imperatori ex parte regis Franciæ quinquaginta millia marcarum argenti, & ex parte Comitis *Iohannis* triginta millia marcarum argenti tali conditione, vt ipse regem Angliæ teneret in captione sua vsque ad festum sancti *Michaelis* Archangeli proximè sequens; aut si Imperator mallet, darent ei in fine vniuscuiusque mensis, quamdiu ipse regem Angliæ in captione sua teneret, mille libras argenti; aut si Imperator mallet, rex Franciæ daret ei centum millia marcarum argenti, & Comes *Iohannes* daret ei quinquaginta millia marcarum argenti tali conditione, vt ipse traderet eis regem Angliæ, vel saltem in captione sua teneret ab illo tempore per spacium vnius anni. Ecce quomodo amabant eum! Quibus auditis, Imperator distulit diem liberationis regis Angliæ, & alium diem liberationis suæ statuit ei in Purificatione S. *Mariæ* apud Maguntum. Interim *Gaufridus* Eboracensis Archiepisc. octauo die natalis Domini Eboracum venit, & consilio virorum prudentium ministros constituit in Metropolitana ecclesia Eboraci, quam vacuam inuenit: qui in ipsa ecclesia, sicut decebat, solenniter deseruirent. Et hoc ita obseruatum est, donec Canonici, & eorum capellani per laicam potestatem, & violentiam essent restituti. Post hæc quatuor ex maioribus ecclesiæ ob prædictam ecclesiæ suspensionem excommunicati, ad regem tunc temporis liberatum transfretauerunt, & licentia ab eo accepta, qui commotus fuerat quia Archiepiscopus, sicut in mandatis acceperat, ad eum non venerat, Romam profecti sunt. Contra quos nuncij ab Archiepiscopo sunt illuc destinati. Vtraque autem parte in præsentia *Cœlestini* Papæ constituta, de electione Decani diutiùs est agitatum, & deliberatum, quoniam post appellationem ritè interpositam, factam esse dignoscebatur; & ideò irritanda, vel potiùs irritata erat denuncianda. Dominus verò Papa cognitioni causæ, vtrum si ad Archiepiscopum Decanatus donatio, an ad capitulum Decani electio spectaret, tunc temporis volens supersedere: (fretus sua potestate, de cuius amplitudine disputare fas non est) præfato *Simoni* Apulo, (saluo in posterum tam ipsius Archiepiscopi, quàm capituli iure,) Decanatum contulit, confirmauit, & per annulum suum aureum inuestiuit. Quo articulo ita exposito, statim processerunt ad diffamationem ipsius Archiepiscopi,

& accusationem; proponentes eum esse suum, & aliorum clericorum spoliatorem violentum, exactorem improbum, & ecclesiarum fores manu armata frangere, ecclesiastica beneficia Simoniacè diuidere, & retinere, appellationibus non deferre, priuilegia Romani pontificis contēnere; & (vt breuiter dicatur) asserebant eum omne episcopale officiū vilipendentem, aucupio, venationi, & alijs cūris militaribus deditū esse. Et his & alijs de causis intendebant eum deponere; illi maximè, quos ipse maximis honoribus, & inæstimabilibus diuitijs, & redditibus in Eboracensi ecclesia ditauerat, & vltrà quàm debuerat per Deum exaltauerat. De talibus dicit Dominus, *Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*. Caueant ergò sibi, ne spernat eos iustus iudex; & ne cum *Iuda* proditore condēnentur in gehenna. His propositis, scripsit dominus papa *Hugoni* Lincolniensi episcopo, & coniudicibus suis, vt si essent, qui Archiepiscopum super obiectis accusarent, audirent diligenter hinc inde proposita, & veritatem inquisitam sigillis suis signatam ad sedem destinarent Apostolicam. Si verò accusator non appareret, & Archiepiscopus fama publica laboraret, ei purgationem cum tribus episcopis & totidem abbatibus indicerent. Sed quia Archiepiscopus ante citationem iudicum appellauerat, & iter ad prosequendum appellationem arripuerat, dicti iudices ei spacium trium mensium, secundum quod in rescripto domini papæ continebatur, ad eius prosecutionem assignauerunt, diem præfigentes Kalend. Iunij. Sed Archiepiscopus ad terminum illum non venit, tum propter regis prohibitionem, tum propter aeris intemperiem, quæ tunc temporis est Romæ. Clerici verò eius eodem tempore in Curia Romana consistentes, & has causas absentiæ suæ prætendentes, impetrauerunt, vt quicquid contra Archiepiscopum post appellationem medio tempore factum fuerat, in irritum reuocaretur: quia per eum non stetit, quo minùs ad Curiam venisset Romanam; & terminus, quo se Apostolico præsentaret conspectui, infra octauas beati *Martini* proximè sequentis est ei à domino papa præfixus: & quoniam nec tunc in Curia Romana per se vel per sufficientem responsalem comparuit, ad natale Domini proximè sequens, ab omni administratione episcopali suspensus fuit.

Liberatio *Richardi* regis Angliæ.

INterim *Henricus* Romanorum imperator cum magnatibus imperij sui, & *Richardus* rex Angliæ cum *Alienor* regina matre sua, & *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo, & *Willielmo* Eliensi Episcopo Cancellario suo, & *Sauarico* Batoniensi episcopo, conuenerunt apud Maguntum in Purificatione beatæ *Mariæ*: & celebrato ibi concilio de liberatione regis Angliæ, Imperator voluit à pacto resilire, propter cupiditatem pecuniæ, quam rex Franciæ, & Comes *Iohannes* ei obtulerant. Et adducens secum nuncios regis Franciæ, & nuncios Comitis *Iohannis*, de quorum numero erat *Robertus* de Nunant frater *Hugonis* Couentrensis Episcopi, tradidit regi Angliæ literas regis Franciæ, & Comitis *Iohannis* legendas, quas ipsi miserant contra liberationem illius. Quibus visis & lectis, rex plurimùm turbatus est, & confusus, desperans de liberatione sua. Conuenit ergò per consiliarium suum super hoc Maguntinum, & Coloniensem, & Saxeburcensem Archiepiscopos, & Wermaicensem, & de Spire, & de Legis episcopos; & de Suaue fratrem Imperatoris, & de Ostricio, & de Luuain duces; & Comitem Palatinum de Rheno, & cæteros magnates imperij, qui constituti fuerant ex parte imperatoris fideiussores inter illum & regem Angliæ super pactis inter illos contractis. Qui audacter introierunt ad Imperatorem, & plurimùm increpauerunt eum de cupiditate sua, qui ita impudenter à pacto suo resilire volebat, & effecerunt aduersus eum, quod ipse liberum, & quietum dimisit regem Angliæ à captione sua; ita tamen, quòd rex Angliæ tradidit imperatori *Walterum* Rothomagensem Archiepiscopum, & *Sauericum* Batoniensem Episcopum, & *Balduinum Wac*, & alios multos filios Comitum, & Baronum suorum, obsides de residuo pecuniæ redemptionis suæ, & de pace seruanda Imperatori, & imperio suo, & omni terræ suæ dominationis. Et Maguntinus, & Coloniensis Archiepiscopi tradiderunt eum in manu *Alienor* matris suæ liberum, & quietum ex parte Imperatoris,

pridie Nonas Februarij, feria sexta, die Ægyptiaca, quam moderni diem malam vocant. & sic in die mala liberauit eum Dominus. Cùm autem idem rex rogaret *Robertum* de Nunant, fratrem *Hugonis* Couentrensis Episcopi, vt pro illo obses esset, respondit *Robertus*, Quòd ipse erat homo Comitis *Iohannis*, & idcò noluit pro ipso obses esse. Vnde rex iratus praecepit illum capi, & in carcerem mitti. & factum est ita. Eodem verò die, quo rex liberatus fuit de captione Imperatoris, misit *Salt* de Bruil nuntium quendam in terram Suliæ ad *Henricum* Comitem Campaniæ nepotem suum, & ad alios Christianorum principes, mandans eis diem liberationis suæ: & quòd ipse, si Deus fecerit ei vindictam de inimicis suis, & pacem dederit, veniet ad terminum sta-
10 tutum ad succurrendum illis contra Paganos. Promisit etiam prædicto *Salt* de Bruil, quòd quadraginta libratas terræ daret ei in reuersione sua de terra Suliæ. Eodem die rex summonuit per literas suas *Hugonem* Couentrensem Episcopum, quòd ipse veniret in curia sua, & staret iudicio Episcoporum, in eo, quòd ipse Episcopus erat; & iudicio Laïcorum, in eo quòd ipse de eo Laïcalem tenuerat bailliam; super his, quæ aduersus eum loqueretur. Eodem die Romanorum Imperator, & Archiepiscopi, & episcopi, & duces, & Comites Imperij facto communi scripto, & sigillis suis appositis, mandauerunt regi Franciæ, & Comiti *Iohanni*, quòd statim visis literis illis redderent regi Angliæ castella, ciuitates, munitiones, villas, & prædia, & alia vniuersa, quæ ipsi super eum ceperant, quamdiu ipse in captione Imperatoris fuerat: & nisi fecerint, scirent
20 pro certo, quòd ipsi iuuarent regem Angliæ pro posse suo ad recuperandum omne, quod amiserat. Deinde rex Angliæ promisit, & chartis suis confirmauit quibusdam Archiepiscopis, & Episcopis, & Ducibus, & Comitibus, & baronibus multis de Imperio redditus annuos pro homagijs, & fidelitatibus, & auxilijs eorum contra regem Franciæ. Recepit itaque homagium de Archiepiscopo Maguntino, & de Archiepiscopo Coloniensi, & de Episcopo de Legis, & de Duce Ostricij, & de Duce de Luuain, & de Marchiso de Mumferrant, & de Duce de Nemburc, & de Duce Suauiæ fratre Imperatoris, & de Comite Palatino de Rheno, & de filio Comitis de Henou, & de Comite de Holande, & de alijs multis, salua fidelitate Imperatoris. Et est sciendum, quòd rex Angliæ fuit in captione Imperatoris per spacium vnius anni, & sex hebdo-
30 madarum, & trium dierum. Liberato autem rege, omnes qui aderant, præ gaudio lachrymati sunt. Deinde Imperator tradidit regi saluum conductum, vsque ad portum de Amuers. Cumq; rex Coloniam venisset, archiepiscopus Coloniæ recepit eum cũ gaudio; & pro exultatione liberationis illius celebrauit Missam in hunc modum. *Nunc scio verè, quia misit Dominus angelum suum, & eripuit me de manu* Herodis, *& de expectatione plebis Iudæorũ, &c.* Et cùm rex inde recederet, prædictus archiepiscopus conduxit eum vsque ad portum de Amuers, vbi Rhenus fluuius cadit in mare. Et illuc conuenit multitudo nauium, quæ de Anglia venerant contra regem. Et portus ille de Amuers est in terra Ducis de Luuain. Quò cùm rex venisset, intrauit galeam *Alani Trenchemer*, vt cum ea faciliùs transiret inter Insulas: singulis autem noctibus exiens de ga-
40 lea illa intrauit nauem magnam & pulcherrimam, quæ venerat de Rie, & in ea iacuit in nocte; & in die redijt ad galeam, donec perueniret ad portum de Swiene, qui est in Flandria, in terra Comitis de Hennou, & fecit quatuor dietas à portu de Amuers, vsque ad portum de Swine, & in portu de Swine fecit moram quinque dierum; & sexta die circa horam tertiam recessit à portu de Swine, & in crastino post horam diei nonam applicuit in Angliam apud Sandicum portum, die Dominica tertio Idus Martij. Interim non longè ante aduentum regis, venit in Angliam *Adam* de sancto *Edmundo* clericus, & familiaris Comitis *Iohannis*, missus ab eo in Angliam cum literis ad castella sua munienda contra regem fratrem suum. Qui cùm Londonias venisset, & sine impedimento transire potuisset, accessit ad hospitium *Huberti* Cantuariensis Archiepis-
50 copi, & comedit cum illo, multa iactans de prosperitate domini sui, & de familiaritate regis Franciæ, quam habebat aduersus dominum suum, dicens quòd rex Franciæ tradiderat domino suo castellum de Driencurt, & castellum de Archis, quæ tradenda erant Archiepiscopo Remensi, sicut in supradicto scripto continetur: & plura tradidisset domino suo, si dominus suus haberet homines, in quibus confideret. His itaque, & alijs iactantijs prædictus *Adam* plurimùm exasperauit dominum Cantuariensem

Archiepis-

Archiepiscopum, & omnes, qui audierunt verbum illud: sed nemo misit in eum manū propter reuerentiam mensæ. At tamen post prandium cū prędictus *Adam* ad hospitium suum rediret, Maior Londoniarum iniecit manus in eum, & tenuit: et cepit omnia breuia sua, in quibus mandata Comitis *Iohannis* continebantur, & tradidit ea Cantuariensi archiepiscopo. Qui in crastino conuocatis coram eo episcopis, Comitibus, & Baronibus regni, ostendit eis literas Comitis *Iohannis*, & earum tenorem. & statim per commune consilium regni definitum est, quòd Comes *Iohannes* dissaisiretur de omnibus tenementis suis in Anglia, & vt castella sua obsiderentur: & factū est ita. Eodem die *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Hugo* Lincolniensis, & *Richardus* Londoniensis, & *Gilbertus* Roffensis, & *Godefridus* VVintoniensis, & VVigorniensis, & Herefordensis episcopi, & *Henricus* Exoniensis electus: & abbates, & clerici multi Cantuariensis diœceseos, conuenerunt in capella monachorum infirmorum apud Westmonasterium, & sententiam anathematis tulerunt in Comitem *Iohannem*, & in omnes fautores eius, & consiliarios, qui pacem, & regnum regis Angliæ turbauerant, vel turbarent, nisi relicta hostilitate ad satisfactionem venirent. Deinde appellauerunt ad præsentiam domini Papæ contra *Willielmum* Eliensem Episcopum, ne ipse de cætero fungeretur in Anglia legationis officio; & appellationem suam sigillis suis confirmauerunt, & miserunt illam domino regi, deinde summo Pontifici confirmandam. Facta est autem hæc appellatio quarto idus Februarij feria quinta. Omnes igitur, quibus commissa fuerant Comitis *Iohannis* castella obsidenda reuersi sunt in patrias suas. Episcopus verò Dunelmensis, cui commissum fuit castellum de Tikehil obsidendum, magnum congregauit exercitum Eboracensis scyriæ, & de Northumbria, & de alijs terris suis, & obsedit illud. & Comes *David* frater regis Scotiæ, & *Ranulfus* Comes Cestriæ, & Comes de *Ferreres cum magno exercitu obsedit castellum de Notingham. Et archiepiscopus Cantuariensis cum magno exercitu obsedit Merleberge; quod infra paucos dies redditum est ei, saluis vita, & membris inclusorum. Similiter redditum est ei castellum de Lancastre, quod *Theodbaldus Walteri* frater eius custodierat ex parte Comitis *Iohannis*: & mons sancti *Michaelis* in Cornubia redditus est ei, quem *Henricus* de la Pumerai, expulsis inde monachis, contra regem munierat. Idem verò *Henricus* audito aduentu regis, obijt timore perterritus. Hæc autem tria castella, videlicet, Merleberge, & Loncastre, & mons sancti *Michaelis* reddita fuerunt ante aduentum regis: cætera verò duo scilicet Notingham, & Tikehil viriliter restiterunt impugnantibus. Sed audito aduentu regis, illi de castello de Tikehil, per licentiam Dunelmensis Episcopi miserunt duos milites ad videndum, si rex venisset, & ad offerendum ei castellum illud. Et noluit rex recipere, nisi ponerent se in misericordia ipsius sine aliqua exceptione; & sic redeuntes narrauerunt *Roberto* de la Mare Constabulario, & cæteris inclusis, voluntatem regis. Qui inito consilio cum Dunelmensi Episcopo, qui eis vitam, & membra promisit, tradiderunt ei ad opus regis castellum de Tikehil. Illi autem qui in castello de Notingham erant, non miserunt quenquam suorum obuiam regi. Vnde rex iratus venit ad Notingham die Annuntiationis Dominicæ, feria sexta, cum tanta hominum multitudine, & sonitu tubarum, & buccinarum, quòd illi, qui in castello erant, audientes hoc, & videntes admirati sunt, commoti sunt, conturbati sunt, tremor apprehendit eos: & tamen credere non poterant, quòd rex venisset, sed putabant totum hoc factum fuisse à principibus exercitus ad illudendum eis. Rex verò hospitatus est propè castellum; ita quòd sagittarij de castello sagittabant homines regis ante pedes eius. Vnde rex iratus armauit se, & exercitum suum ad faciendum insultum in castellum: & factus est conflictus multus inter illos, & homines castelli: & multi ceciderunt ex vtraque parte vulnerati, & mortui. Rex verò interfecit sagitta vnum militem. præualuit itaq; rex, & retrusis illis in castellum, cepit quasdā pręparationes, quas fecerant ante portas, & portas exteriores combussit. Eodem die venit illuc *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & crucem suam ante se portari fecit. *Gaufridus* verò Eboracensis Archiepiscopus crucem suam non portauit; sed conquestus est regi de Archiepiscopo, qui crucem suam portari fecit in Eboracensi diœcesi. Quod cùm Cantuariensis Archiepiscopus audisset, & vidisset quòd Eboracensis Archiepiscopus crucem suam

*al. Ferrarijs

suam non portasset, dixit, Ego crucem meam per totam Angliam porto, & portare debeo, sicut totius Angliæ primas: tu autem crucem tuam non portas, & forsitan portare non debes: & ideo rebus sic existentibus appello ad dominum Papam. Vicesima sexta die mensis Martij rex Angliæ præcepit Perarias suas fieri, habens in proposito, quòd ampliùs insultum non faceret in castellum, donec machinę suę bellicæ pararentur: sed furcas leuari fecit propè castellum, in quibus suspendit quosdam seruientes Comitis *Iohannis* extra castellum captas. Vicesima septima die mensis Martij *Hugo* Dunelmensis Episcopus, & illi qui cum eo erant in obsidione castelli de **Tikehil**, venerunt ad regem apud **Notingham**, adducentes secum captiuos, qui capti fuerant in castello de **Tikehil**, & rex processit obuiam illis. Et viso rege, Episcopus Dunelmensis descendit, & rex similiter obuiam ei, & osculatus est eum. deinde ascendentes equos suos venerunt ad obsidionem. Eodem die cùm rex sedisset ad prandium suum, *Radulfus Murdac*, & *Willielmus* de Wendeual constabularij castelli de **Notingham**, miserunt duos ex socijs suis ad videndum regem: Quo viso regressi sunt in castellum nuntiantes eis, qui miserant eos, ea quæ audierant, & viderant de rege, & statu eius. Quę cùm *Willielmus* de Wendeual, & *Rogerus* de *Muntbegsi audisset, cum alijs duodecim exierunt à castello, & posuerunt se in misericordia regis, & ampliùs non redierunt in castellum. Vicesima octaua die Martij, mediante Cantuariensi Archiepiscopo, *Radulfus Murdac*, & *Philippus* de Wirecestre, & *Radulfus* de Wirecestre fratres eius, & vniuersi, qui in castello erant, tradiderunt regi castellum, & posuerunt se in misericordia regis de vita, & membris, & de terreno honore.

* *al. Mundegum*

Vicesima nona die mensis Martij *Richardus* rex Angliæ profectus est videre **Clipestone**, & forrestas de **Sirewode**, quas ipse nunquam viderat antea: & placuerunt ei multùm, & eodem die redijt ad **Notingham**. Tricesima die mensis Martij feria quarta *Richardus* rex Angliæ celebrauit primum concilij sui diem apud **Notingham**: cui interfuerunt *Alienor* regina mater eius, & *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, qui in dextris regis sedebat in concilio illo, & *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus, qui à sinistris eius sedebat, & *Hugo* Dunelmensis, & *Hugo* Lincolniensis, & *Willielmus* Eliensis regis Cancellarius, & *Willielmus* Herefordensis, & *Henricus* Wigorniensis, & *Henricus* Exoniensis, & *Iohannes* Candidæ Casæ Episcopi: & Comes *Dauid* frater regis Scotiæ, & *Hamelinus* Comes de Warenna, & *Ranulfus* Comes Cestriæ, & *Willielmus* Comes de Ferreres, & *Willielmus* Comes de Salesbiria, & *Rogerus Bigot*. Eodem die rex dissaisiuit *Gyrardum* de Canuilla de castello, & Vicecomitatu Lincolniensi, & *Hugonem Bardolf* de Vicecomitatu Eboracensis sciriæ, & de castello Eboraci, & de **Scardeburc**, & de custodia de **Westmerland**: & omnia supradicta exposuit venditioni. Vnde factum est, quòd cùm Cancellarius conuentionasset, se daturum regi pro Vicecomitatu Eboracensis sciriæ, & pro Vicecomitatu Lincolniensi, & pro Vicecomitatu Nordhamptesciriæ, mille & quingentas marchas in principio conuentionis, & singulis annis de vnoquoque prædictorum Comitatuum centum marchas de incremento; *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus obtulit regi tria millia marcharum pro Vicecomitatu Eboracensi, & singulis annis centum marchas de incremento: & sic abiecto Cancellario, Eboracensis archiepiscopus obtinuit Vicecomitatum Eboracensem, & ita factus est regis seruiens, & præcipitauit se in potentias regis. Tricesima prima die mensis Martij, scilicet pridie Kalend. Aprilis rex Angliæ celebrauit secundum diem concilij sui: in quo ipse petijt, sibi fieri iudicium de Comite *Iohanne* fratre suo: qui contra fidelitatem, quam ei iurauerat, castella sua occupauerat, & terras suas transmarinas, & cismarinas destruxerat, & fœdus cum inimico suo rege Franciæ contra eum inierat. similiter & de *Hugone* de Nunant Couentrensi Episcop. sibi fieri iudicium postulauit, qui secreti sui conscius eum reliquerat, & regi Franciæ, & Comiti *Iohanni* inimicis suis adhæserat, omne malum in perniciem regni sui machinans. Et iudicatum est, quòd Comes *Iohannes*, & Episcopus Couentrensis peremptoriè citarentur; & si infra quadraginta dies non venerint, nec iuri steterint; iudicauerunt Comitem *Iohannem* demeruisse regnum, & Episcopum Couentrensem subiacere iudicio Episcoporum, in eo quòd ipse Episcopus erat, & iudicio Laïcorum, in eo quòd ipse Vicecomes regis extiterat. Kalendis Aprilis prima die eiusdem mensis prædictus rex

Angliæ

Angliæ celebrauit tertium diem colloquij sui: in quo constituit sibi dari de vnaquaque carucata terræ totius Angliæ duos solidos, quod ab antiquis nominatur **Temantale**. Deinde præcepit, quòd vnusquisque faceret sibi tertiam partem seruitij militaris, sicut singulus feodus apportat, ad transfretandum cum illo in Normanniam. Deinde exigebat à monachis ordinis Cistrensis totam lanam suam de hoc anno; sed quia hoc facere erat eis graue & importabile, fecerunt cum eo finem pecuniarium. Secunda die mensis Aprilis Sabbato celebrauit diem quartum, & vltimum concilij sui: in quo omnes tam clerici quàm Laïci, qui volebant sibi conqueri de archiepiscopo Eboracensi, fecerunt querimonias multas de rapinis, & iniustis exactionibus: sed archiepiscopus Eboracensis nullum dedit eis responsum. Deinde per cõsilium, & machinationem Cancellarij (vt dicitur) *Girardus* de Camuilla fuit retatus de receptatione prædonum, qui rapuerunt bona mercatorum euntium ad nundinas de **Stanford**: & ab eo recesserunt ad rapinam illam faciendam, & de rapina illa redierunt ad eum. Præterea appellauerunt eum de læsione regiæ maiestatis, in eo quòd ipse ad vocationem iustitiarum regis venire noluit, nec iuri stare de prædicta receptatione raptorum, neque eos ad iustitiam regis producere; sed respondit se esse hominem Comitis *Iohannis*, & velle in curia sua iuri stare. Præterea appellauerunt eum, quòd ipse fuit in vi, & adiutorio cum Comite *Iohanne*, & alijs inimicis regis ad castella regis de **Notingham**, & de **Tikehil** capienda. *Girardus* verò de Camuilla negauit omnia, quæ objiciebantur ei ab illis, & illi dederunt vadium de prosequendo, & *Girardus* dedit vadiũ de defendendo se per vnum de liberis hominibus suis. Eodem die statuit dominus rex diem coronationis suę apud Wintoniã in clauso Paschæ. Eodem die perrexit rex vsq; **Clipestun** contra *Willielmum* regem Scottorum: & pręcepit, vt omnes qui capti fuerant in castello de **Notinghã**, & castello de **Tikehil**, & castello de **Merleberg**, & castello de **Loncastre**, & in monte *S. Michaëlis*, cõuenirent ad eum apud Wintoniã in crastino clausi Paschę. Tertia die mensis Aprilis (dominica scilz. in ramis palmarum) fecit rex Angliæ moram apud **Clipestun**, & rex Scottorum apud **Wirkesope** propter diem solennem. Quarta die mẽsis Aprilis rex Angliæ, & rex Scotiæ venerunt apud **Suuelle**. Quinta die mẽsis Aprilis rex Angliæ, & rex Scotię venerunt ad Maltonã, vbi rex Scotiæ petijt à rege Anglię dignitates, & honores, quos prędecessores sui habuerunt in Anglia. Petijt etiam Comitatum Northumbrię, & **Cumberland** & **Westmerland**, & Comitatũ de **Loncastre**, sibi reddi de iure prędecessorum suorum. Cui rex respondit, se satisfacturũ ei per consilium Comitum & baronum suorum. Sexta die mensis Aprilis venerunt pręadicti reges ad domum *Petri* Forestarij de **Roteland**. Septima die mensis Aprilis venerunt prædicti regis apud ***Gaindinton**. Octaua die mensis Aprilis prædicti reges fecerunt moram apud **Gaidintoun** propter reuerentiam Parasceuæ Domini. Nono die mensis Aprilis in vigilia Paschæ venerunt prædicti reges ad **Northampton**: & decima die & vndecima die mensis Aprilis fecerunt prædicti reges moram apud **Northamptun**: vbi rex Angliæ habito cum Episcopis & Comitibus, & baronibus suis cum deliberatione consilio, respondit regi Scotiæ, Quòd petitionem suam, quam fecerat de Northumbria nulla ratione facere debuerat, & maximè illis diebus, in quibus omnes ferè principes regni Francorum facti sunt ei inimici. Nam si hoc fecisset, videretur quòd hoc magis ex timore procederet, quàm ex dilectionis affectu: tamen rex Angliæ in præsentia *Alienor* matris suæ, & *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi, & *Hugonis* Dunelmensis Episcopi, & *Gocelini* Glascuensis Episcopi; & aliorum multorum, tam clericorum, quàm Laïcorum vtriusque regni, concessit, & charta sua confirmauit *Willielmo* regi Scottorum, & hæredibus suis in perpetuum; quòd quandocunque ipsi per summonitionem regis Angliæ ad curiam suam venient, episco. Dunelmensis, & Vicecomes Northumbriæ recipient eũ ad aquã de **Twede**, & in saluo cõductu ducent eos vsq; ad aquam de **Taise**; & ibi recipient eos archiepis. Eboracensis, & vicecomes Eboraci, & in saluo conductu ducent eos vsq; ad fines Comitatus Eboracensis; & sic per episco. & vicecomites ducentur de Comitatu ad Comitatũ, donec perueniant ad curiã regis Anglię: & ex quo rex Scottorũ intrauerit terram regis Anglię, habebit quotidiè de bursa regis Angliæ 100. solidos de liberatione. Cùm autem rex Scotiæ ad Curiam regis Angliæ venerit, quàm diu ipse in Curia regis

* al. Gaudirtun.

regis Angliæ moram fecerit, habebit quotidie de liberatione triginta solidos, & duodecim wastellos dominicos, & duodecim simenellos dominicos, & quatuor* sextertia de dominico vino regis, & octo sextertia de vino expensabili, & duas libras de pipere, & quatuor libras de cymino, & duas petras de cera, vel quatuor cereos, & quadraginta grossos longos colpones de dominica candela regis, & quater viginti colpones de alia candela expensabili; & cum ipse in patriam suam redire voluerit, conducetur per Episcopos & Vicecomites de Comitatu in Comitatum, donec peruenerit ad aquam de **Twede**: & habebit similiter quotidiè centum solidos de bursa regis Angliæ ad liberationem. Charta autem huius concessionis, & confirmationis regis Angliæ tradita fuit *Willielmo* regi Scotiæ in villa de **Northamptun**, feria secunda in hebdomada Paschæ per manum *Willielmi* Eliensis episcopi regis Cancellarij. Anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi 1194*, anno etiam regni regis *Richardi* quinto, duodecima die mensis Aprilis feria tertia in hebdomada Paschæ *Richardus* rex Angliæ recessit de Northamptonia, & perrexit vsque ad **Seluestun**; & *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, & *Hugo* Dunelmensis episcopus perrexerunt vsque ad **Brakelai**, vbi præparatum erat hospitium Dunelmensi episcopo, quod ipse à triginta annis retrò tenuerat ex liberatione marescallorum regis *Henrici*. Et vbi procuratio sua præparata fuerat, superuenerunt seruientes regis Scotiæ volentes eijcere seruientes episcopi, sed non poterant. Emerunt tamen cibaria regis, & in quadam domo eiusdem curiæ præparauerunt. Quô cùm Dunelmensis Episcopus venisset, & dictum esset ei à suis ita contigisse, noluit pedem referre, sed audacter hospitium suum intrauit, & mensas apponi iussit. Et dum pranderet superuenit *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, & obtulit ei hospitium suum: & consuluit ei, vt ipse, relicto hospitio illo regi Scotiæ, abiret. Cùm autem rex Scotiæ à venatu redisset serò, & nuntiatum esset ei ita contigisse, grauè tulit, & noluit illò ire: sed præcepit procurationem suam dari pauperibus, & ipse venit ad regem apud **Seluestone**, & conquestus est ei de iniuria, quam fecerat ei Dunelmensis episcopus; vnde rex iratus multùm increpauit Dunelmensem episcopum. Tertia decima die mensis Aprilis venit rex ad **Woodestoke**. Quartadecima die venit rex ad **Freidmantel**: decimaquinta die mensis Aprilis venit rex Angliæ ad Wintoniam, & eo die dissaisiuit *Godefridum* Wintoniensem episcopum de castello, & Comitatu Wintoniæ, & de illis duobus manerijs, quę episcopus Wintoniensis ab illo emerat ante iter suum Ierosolymitanum, et de magna parte patrimonij sui. Sextadecima die mensis Aprilis post prandium transtulit se rex Angliæ de castello Wintoniæ ad Prioratum sancti *Swithuni*, et ibi nocte illa iacuit, et se balneari fecit; et mandauit *Gaufrido* Eboracensi archiepiscopo, ne ipse in crastino ad coronationem suam accederet cum cruce sua, ne fortè tumultus fieret inter ipsum, et Cantuariensem Archiepiscopum. Et quia prohibitum erat ei crucem suam portare, noluit coronationi regis interesse.

*al. sextaria

Coronatio *Richardi* regis Angliæ post *liberationem.*

Septimadecima die mensis Aprilis die Dominica in octabis Pascha, conuenientibus in vnum in Ecclesia sancti Swithuni Huberto *Cantuariensi, &* Iohanne *Dublinensi Archiepiscopis: et* Hugone *Dunelmensi, et* Hugone *Lincolniensi, et* Richardo *Londoniensi, et* Gilberto *Roffensi, et* Willielmo *Eliensi, et* Sefrido *Cicestrensi, et* Henrico *Exoniensi, et* Willielmo *Herefordensi, et Wigorniensi, et de S.*Dauid, *et Pangorensi, Episcopis: et abbatibus multis, et clero, et populo:* Richardus *rex Angliæ vestimentis regalibus indutus, coronam auream habens in capite, processit de thalamo suo coronatus: gestans in manu sua dextra sceptrum regale, in cuius summitate habetur signum crucis, et in manu sinistra virgam auream, in cuius summitate habetur species columbæ; et à dextris eius ibat* Willielmus *Eliensis Episcopus Cancellarius suus, et à sinistris* Richardus *Londoniensis Episcopus. Praecedebat quoque eos ordinata processio Archiepiscoporum, et Episcoporum, et abbatum, et monachorum, et clericorum. Comites verò, et barones, et milites, et magna plebis multitudo, sequebantur regem. Et pannus sericus 4. lanceis superpositus ferebatur supra regem à quatuor Comitibus: videlicet,* Rogero Bigot *Comite de Norfolchia, et* Willielmo *Comite de Insula Vectæ, et Comite Salesbiriensi, et Comite*

de

de Ferreres: & tres gladij de thesauro regis sumpti gestabantur ante regem: quorum vnum gestabat Willielmus *rex Scottorum, & alterum portabat* Hamelinus *Comes de Warenna, & tertium gestabat* Ranulfus *Comes Cestriæ: medius autem illorum ibat rex Scottorum, & Comes de Warenna à dextris eius, & Comes Cestriæ à sinistris eius. Et sic coronatus ductus est in Metropolitanam Ecclesiam S.* Swithuni *vsque ad altare: et ibi flexis genibus deuotè recepit benedictionem, ab* Huberto *Cantuariensi Archiepiscopo, et inde ductus est ad sedem suam.* Alienor *verò regina mater eius cum puellis suis sedebat in Boreali parte Ecclesiæ ex opposito regi. Cantuariensis verò archiepiscopus Missam celebrauit; et rex ductus est à prædictis episcopis ad oblationem, et reductus est in sedem suam. Post celebrationem Missæ reductus est rex in thalamum suum, præcedente ordinata processione, vt superiùs. Rex verò depositis grauioribus vestimentis* 10 *suis, et corona, leuiora sumpsit indumenta et coronam leuiorem: et ita ad prandendum intrauit refectorium monachorum; et præfati archiepiscopi, et episcopi, et rex Scotiæ, et Comites et barones sedebant ad mensam, vnusquisque in locum suum, secundum ordinem, et dignitatem suam, et epulabantur splendidè. Ciues autem Londoniarum, data regi mercede ducentarum marcharum, seruierunt de pincernaria, contra calumniam ciuium Wintoniæ. Ciues verò Wintoniæ seruierunt de coquina. Eodem die post prandium serò rediit rex in domum suam, quæ est in castello Wintoniæ.* Decimo octauo die mensis Aprilis, in crastino coronationis regis, * *Iollanus* (al. Iohannes) frater regis *Herici* de la Pumerai appellatus, quòd proditiosè interfuerat captioni montis *S. Michaëlis* in Cornubia, elegit magis abiectus esse ab Anglis, quàm stare inde iuri in curia regis. Nonodecimo die mensis Aprilis *Hugo* Dunelmensis episcopus, sponte 20 sua, nullo cogente, reddidit regi Comitatum Northumbriæ, cum castellis, & alijs pertinentijs suis: & præcepit ei rex, vt ipse ea traderet *Hugoni Bardulfo*. Quod cùm *Willielmus* rex Scotiæ audisset, statim obtulit regi Angliæ quindecim millia marcharum argenti pro Northumbria, & pertinentijs suis: dicens quòd Comes *Henricus* pater suus illam tenuit ex dono *Henrici* regis secundi, & post eum rex *Malcolmus* filius eius quinque annis eam pacificè possedit. Vnde rex Angliæ habito cum suis consilio respondit regi Scotiæ, quòd daret ei totam Northumbriam, exceptis castellis, pro memorata pecunia: sed rex Scotiæ noluit illam recipere sine castellis. Vicesima die mensis Aprilis fecit rex Angliæ segregari ab alijs ditiores, qui capti fuerant in castellis de **Notingham**, & de **Tikehil**, & alijs castellis Comitis *Iohannis*, & poni in carceribus ad 30 redimendum: cæteros autem abire permisit per plegios veniendi ad vocationem suã, & standi iudicio curiæ. & vnusquisque illorum inuenit plegios de centum marcis, si ipse non rediret in curiam regis. Vicesima prima die mensis Aprilis *Willielmus* rex Scottorum iterum tentabat, si ipse modo quolibet obtinere posset Comitatum Northumbriæ cum castellis: sed non erat de consilio regis Angliæ, vt ipse ei aliqua castella traderet. sed tamen dedit ei spem habendi ea in futuro post reditum suũ de Normannia. Vicesima secunda die mensis Aprilis, feria sexta *Willielmus* rex Scotiæ recessit à curia regis Angliæ, versus patriam suam rediturus: dolens & confusus propter repulsam ei factam. Eodem die rex Angliæ recessit à Wintonia versus mare ad transfretandum, propter sinistros rumores, quos audierat de Normannis, & iacuit apud **Waltham**. 40 Vicesima tertia die mensis Aprilis rex Angliæ fecit moram apud **Waltham**, & *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus venit illuc ad regem, & crucem suam ante se portare fecit. Vnde *Hubertus Walteri* Cantuariensis archiepiscopus plurimùm conquestus est regi: sed rex respondit, quòd hoc non pertinebat ad eum, imò ad dominum Papam. Eodem die reddidit rex *Gaufrido* Eboracensi archiepiscopo Baugi, & Langis in Andegauia, & charta sua confirmauit. Vicesima quarta die mensis Aprilis dominus rex fecit pacem, & finalem concordiam inter *Gaufridum* Eboracensem archiepiscopum, & *Willielmum* Eliensem episcopum Cancellarium suum, de omnibus controuersijs, quæ inter illos erant, tam de captione Eboracensis archiepiscopi apud Doroberniam, quàm de abiectione Cancellarij ab Anglia; ita quòd prædictus Eliensis Episco- 50 pus ad summonitionem Eboracensis archiepiscopi iurabit cum centesima manu sacerdotum, quòd ipse nec præcepit, nec voluit, vt idem Eboracensis archiepiscopus caperetur. Et post concordiam illam eodem die recessit rex de **Waltham**, & perrexit ad **Portesmue** ad transfretandum: & *Alienor* regina mater eius cum eo. Vicesima quinta, & vicesima sexta, & vicesima septima die mensis Aprilis fecit rex moram apud

apud Portesmue. Vicesima octaua die mensis Aprilis recessit rex a Portesmue, & petrexit vsque Stanstede causa venandi. Quo abeunte, Wallenses, & Braibanceni hostiliter congressi sunt, & mutuò se interfecerunt. Vicesima nona die mensis Aprilis rediJt rex à Portesmue ad extinguendam maliriam Walensium, & Braibancenorum: & factum est ita. Tricesima die mensis Aprilis, & prima die mensis Maij, festo Apostolorum *Philippi* & *Iacobi*, fecit rex ibidem moram, & videbatur ei nimis tædiosa. Secunda die mensis Maij rex tædio affectus, fecit totam classem suam carcari hominibus, & equis, & armis, feria secunda: & contra consilium nautarum suorum intrauit quandam nauem suam longam, sperans transfretare nauigando: & quamuis ventus esset ei contrarius noluit reuerti. Cæteræ autem naues remanserunt in portu: rex verò, & qui cum eo erant iactabantur fluctibus, erat enim tempestas valida, & erat cor eorum pauens. Et in crastino sequenti redijt rex in insulam Vectæ, deinde ad Portesmue. Et facta ibi, & in prouincia illa octo dierum mora, nono die, feria quinta, festo sanctorum *Nerei*, & *Achillei*, atque *Pancratij* martyrum, iterum naues intrauit ipse, cum exercitu suo, & transfretauit in Normanniam, & applicuit apud Barbeflet cum centum magnis nauibus onustis viris bellicosis, & equis & armis: & statim properauit Vernolium ire, quod rex Franciæ obsederat. Cuius aduentu audito, rex Franciæ ab obsidione Vernolij recessit, in vigilia Pentecostes, nesciente exercitu suo, postquam ipse ibidem moram octodecim dierum in obsidione fecerat. Interim *Iohannes* frater regis, Comes Moretonij redijt ad regem fratrem suum: & mediante *Alienor* regina matre eorum, facti sunt amici rex, & ille; sed rex nullum castellum, neque terram aliquam ei reddere voluit. Exercitus verò regis Franciæ, quem ipse dimiserat in obsidione Vernolij, cùm vidisset quòd rex suus abierat, secutus est eum die Lunæ in hebdomada Pentecostes. Rex verò Angliæ impiger, & torto Balearis verbere fundæ ocyor, audito quòd rex Franciæ obsedisset Vernolium, illuc festinanter aduenit: & non inuento ibi rege Franciæ, in ore gladij secutus est exercitum eius fugientem. Deinde properauit rex Angliæ ad Vernolium, & partes debiliores firmauit. Deinde properauit rex ad castrum Montis mirabilis, quod Andegauenses, & Cenomannenses obsederant, sed priusquam ipse illuc veniret, ceperunt illud, & funditus diruerunt. Deinde rex Angliæ cum festinatione properauit ad castrum de Luches, transitum faciens per castrum Toronum, vbi duo millia marcarum à Burgensibus dono spontaneo recepit. Milites verò Nauerræ, & Braibanceni obsederunt castrum de Luches. Quorum dux, & primus extiterat * Aufuns filius *Sancij* regis Nauarræ, frater *Berengeræ* reginæ Angliæ: sed ipse non perduxit eos vsque Luches, quia antequam illuc veniret, nunciatum est ei, quòd pater suus rex Nauarræ obijsset, & hac de causa reuersus est in regionem suam, & receptus est in regem ab hominibus regni. Cúmque rex Angliæ ad castrum de Luches veniret, inuenit ibi prædictos Nauarrenses, & Braibancenos, iam in vigilijs, & ieiunijs, & laboribus multis, in captione illius castelli in vanum laborantes: & statim cum suis, & cæteris, qui aderant, die nóctúque in eo insultum faciens, tandem cepit illud vi & armis, & cepit in eo quinque milites, & quatuor, & viginti seruientes feria secunda post festum sancti *Barnabæ* Apostoli. Interim consiliarij regis Franciæ ceperunt colloquium cum Senescallo, & Constabulario, & proceribus Normanniæ, ad pontem Archæ. Vbi die statuto cùm *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, vnà cum prædicto Senescallo, & Constabulario, & proceribus venisset ad locum colloquij, & ibi frustrà cum illis aduentum nunciorum regis Franciæ expectaret: rex Franciæ cum exercitu non modico venit ad castellum modicum, quatuor milliaribus distans à Rothomago, nomine Fontaines, & obsedit illud; & in obsidione illa per quatuor dies plùs, quàm credi posset, laborans, tandem cepit illud, & demolitus est. Interim Comes *Iohannes*, frater regis Angliæ, & *Robertus* Comes Leirecestriæ, et alij multi Barones conuenerant Rothomagum: sed quia non habebant, cui principaliter tanquam domino regi adhærerent, et quia impares multitudine, et viribus multùm à rege Franciæ differebant, non præsumpserunt infestare regem Franciæ: Cùm autem rex Franciæ destructo castello illo inde recederet, et versus Franciam remearet, incautum

* al. Ausfuns

incautum inuenit Comitem Leicestriæ; qui ad insidias ei parandas de nocte Rothomago exierat, & vsque in terram *Hugonis* de Gurnai ad deprædandam eam, * euagationem fecerat inconsultam, & sic à rege Franciæ cum paucis suorum detentus est. Deinde ex communi assensu vtriusque regis *Willielmus* Remensis Archiepiscopus, & Comes de Neuers, & Comes de Bar, & magister *Anselmus* Decanus Turonensis, & alij multi ex parte regis Franciæ; & *Walterus* Rothomagensis Archiepiscopus, & Senescallus Normanniæ, & Constabularius, & alij multi ex parte regis Angliæ conuenerunt, propè vallem Rodolij, sexta feria post festum sancti *Barnabæ* Apostoli, de treugis inter prædictos reges ad inuicem firmandis tractatum habituri. Post longam itaque deliberationem inter eos habitam, in hoc tandem conuenit: quòd treugæ, quæ vsque ad finem triennij ex parte regis Franciæ requirebantur, tantùm per vnum annum essent duraturæ; ita quòd rex Angliæ teneret (in nullo obnoxius regi Franciæ) omnes terras, quas habet in manu propria: & rex Franciæ similiter oppida, quæ occupauit, vel tenet, pacificè teneret: & interim liceret vtrique illorum munire, & roborare omnes munitiones, quas integras, & infractas retinuisset, cæteras verò dirutas reædificare interim non liceret eorum alicui. Si quis verò alius præterquam in castris reædificandis domos vastatas, vel combustas ædificare affectaret, licitè posset vel in ædificijs, vel in colligendis segetibus, vel alijs fructibus sibi pacificè prouidere. Cæterùm verò compromissum fuit, quòd omnes ecclesiæ, & ecclesiasticæ personæ, quæ suis bonis, vel redditibus per violentiam huius guerræ priuatæ fuerant, in omni loco terrarum vtriusque regis, restituerentur in integrum. Sed quia rex Franciæ volebat, quòd omnes illi, qui ei adhæserant, vel regi Angliæ, clauderentur in treugis istis, ita quòd à neutro illorum molestarentur, vel quòd etiam nemo conuersorum in alterutrum hostiliter moueretur, impeditæ sunt treugæ, quia videlicet rex Angliæ violare nolebat consuetudines, & leges Pictauiæ, vel aliarum terrarum suarum, in quibus consuetum erat ab antiquo, vt magnates causas proprias inuicem gladijs allegarent. Et sic imperfecto negotio ab inuicem separati sunt omnes, qui colloquium illud cœperant, & ex illo die prædicti reges inimiciores facti sunt, & acriùs inter se alter aduersus alterum congressus est in rapinis, & iniquis combustionibus. Rex quidem Franciæ venit ad ciuitatem Ebroicarum, & eam penitus subuertit, & ecclesias destruxit; non parcens ætati, vel sexui: & reliquias sanctorum inde asportauit. Hæc autem fecit eò, quòd ciues Ebroicenses, relicto eo, reuersi fuerant ad fidem, & seruitium domini sui regis Angliæ. Cùm autem rex Franciæ, destructa ciuitate Ebroicensi, inde recederet, & ad villam, quæ dicitur Freteual veniret; rex Angliæ ad insidias ei parandas venit Vendomiam. Et quia locus ille non erat clausus muro, nec ad defendendum aptus, fecit rex tendere extra villam tentoria sua: & in eis ita securus, ac si esset clausus muro, expectabat mandatum regis Franciæ: qui mandauit ei, quòd die illo visitaret illum in manu hostili. Cuius mandatum rex Angliæ lætus suscipiens, renunciauit illi, quòd ipse expectaret eum: & nisi venisset, ipse visitaret eum in crastino mane. Quod cùm rex Franciæ audisset, non visitauit regem Angliæ illo die. Mane autem facto rex Angliæ fecit exercitum suum armari; & processit, vt cum exercitu regis Franciæ congrederetur. Quo audito rex Franciæ, & exercitus eius fugit ante faciem regis Angliæ subsequentis. In fuga autem illa multi de exercitu regis Franciæ interfecti sunt, & multi capti. Captus est etiam regis Franciæ thesaurus magnus, & capella regia, & chartæ vniuersorum hominum regis Angliæ, qui se dederant regi Franciæ, & Comiti *Iohanni*, contra eum. In fuga verò illa rex Franciæ declinauit se à turba, & intrauit quandam ecclesiam, vt Missam audiret, longè à recta via. Rex verò Angliæ, nesciens quòd rex Franciæ se absconderet, ibat adhuc spirans minarum, & cædis in homines regis Franciæ, & quærebat eum, vt morti traderet, vel viuum caperet; & dictum est ei à quodam Flandrensi, quòd rex Franciæ iam longè processerat; & ita rex Angliæ deceptus processit in equo velocissimo modicùm vltra fines Franciæ, & Normanniæ; & deficiente ei equo illo, *Marcades* princeps Braibancenorum tradidit illi alium equum: & sic rex Angliæ, non inuento rege Franciæ, rediit Vendomiam, cum præda magna hominum, & equorum, & pecunia magna. Deinde perrexit rex in Pictauiam, ad debellandum *Gaufridum*

al. euaginationem

10 20 30 40 50

dum de Rancune, & vicecomitem de Engolismo, qui dederant se regi Franciæ, & Comiti *Iohanni* contra eum, & ipse expugnauit eos. Vnde & ipse in hac forma scripsit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, & dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, venerabili in Christo patri* Huberto *eadem gratia Cantuariensi Archiepiscopo, totius Angliæ Primati, salutem. Sciatis, quòd nos Dei gratiâ, qui in omnibus rectum considerat, Tailburgum, & Marciliacum, & omnia castella, & totam terram* Gaufridi *de Rancona cepimus; & ciuitatem Engolismi, & castellum nouum, & Munciniacum, & la Chese, & omnia* 10 *alia castella, & totam terram Comitis Engolismi, cum omni integritate cepimus: ciuitatem autem Engolismi, & Burgum in vna vesperata cepimus; in terris verò, quas in partibus illis cepimus, benè vsque ad trecentos milites, & quadraginta millia armatorum cepimus. Teste meipso apud Engolismum vicesimo secundo die Iulij.* Interim familiares regis Franciæ, & familiares regis Angliæ, ex consensu vtriusque regis conuenerunt inter Vernolium, et Tilers, ad colloquium, ad tractandum de treugis inter illos, et conuenit inter eos, sicut inferiùs notatum est.

Literæ *Drogonis*, & *Anselmi* de treugis factis inter reges *Franciæ* & *Angliæ*.

20

DRogo de Merloto Constabularius Franciæ, et *Anselmus* beati *Martini* Turonis decanus, et *Vrsio* domini regis Franciæ Camerarius, omnibus ad quos literæ præsentes peruenerint, salutem. Noueritis, quòd nos de mandato domini nostri *Philippi* regis Franciæ iurauimus, et fidem manu legati dedimus, quòd dominus noster rex Franciæ treugas, sicut inferiùs scriptæ sunt, et conuentiones treugarum obseruabit. Treugæ autem in hunc modum datæ sunt. Dominus noster rex Franciæ, intuitu Dei, ad preces Cardinalis, et Abbatis Cistertiensis concedit regi Angliæ et suis treugas: et concedit, quòd firmare possit, si firmare voluerit, Nouum burgum, et Driencurt, 30 et Concas, et Britollium. Aliæ munitiones, quæ dirutæ sunt per guerram per regem Franciæ, aut per suos, non firmabuntur in his treugis, nisi eas contigerit firmari per pacem, quæ fiet inter regem Franciæ, et regem Angliæ. Rex Franciæ et sui erunt de omnibus in ea tenatura, in qua erant die, qua treugæ datæ fuerunt. De valle Rodoli in hunc modum erit. rex Franciæ tenens erit de valle Rodoli, sicut erat priùs: scilicet, de ipso Rodoleo, et de ipsa tota villa cum ecclesijs: et de Louers, et de Aquigener, & de Laire, & de alijs vsque ad Haiam Malherbe, & vsque ad pontem Archiæ. De Haia verò Malherbe, & de vltra, & de Ponte Archiæ, & de vltra, erit tenens rex Angliæ. De omnibus * fortellescis, & de quibus rex Franciæ est saisitus die treugarum, sic erit: quòd rex Franciæ eas infra treugas poterit infortiare, vel diruere, vel comburere si voluerit, & de tota terra, quam tenet, voluntatem suam facere. 40 Et rex Angliæ similiter illas * forcelleses, de quibus est tenens die treugarum, poterit infortiare, vel diruere, vel comburere: sed rex Angliæ de dirutis fortellescis per regem Franciæ, aut per suos nullam poterit firmare, nisi illas quatuor, quæ superiùs dictæ sunt. Prætereà rex Franciæ ponit in treuga sua omnes illos, qui meliùs erant homines sui ante guerram, quàm regis Angliæ. Prætereà illos, qui fuerunt homines regis Angliæ, quos infrà nominabimus: videlicet, Archas, & Driencurt, sicut inde est tenens ipse, & suæ gentes: Comitatum Augi, sicut inde est tenens ipse, & gentes suæ, Mortuum mare, & terram, vnde *Willielmus* de Chahou est tenens: terram Comitis Boloniæ, de qua erat ipse tenens die, qua treugæ datæ fuerunt: *Hugonem* de Gornaco & Albamarle, & officium de Bauueu, & terram suam, sicut inde est te- 50 nens: Nouum mercatum & terram, sicut *Willielmus* de Garland, & sui inde sunt tenentes: Gisortium, & Vogesin Normauniæ, sicut rex Franciæ, & sui inde sunt tenentes; Vernonem & Gallonem, & terram, sicut rex Franciæ, & sui sunt tenentes: Pasciacum & terram, sicut rex, & sui sunt tenentes. Ilers & terram sicut rex, & sui inde sunt tenentes. Marcelliacum & terram, sicut

al. forcelescis

al. fortelesas

rex et sui inde sunt tenentes: Loiam et terram, sicut rex, et sui inde sunt tenentes: Nouancurt, & terram sicut rex, & Comes *Robertus*, & sui sunt tenentes: Thiellerias, & terram, sicut rex, & *Geruasius*, & sui sunt tenentes: *Neuelonem, & suos homines; & fractam vallem & terram suam, sicut inde sunt tenentes. Comitem Brutiæ, & homines suos, & terram suam, si quam habet, vnde sit tenens. Comitem Engolismi, & homines suos, & terram suam, & feodum suum, sicut inde est tenens: *Iohannem* de Ruuereio, et *Baldewinum* de Aquini, & Comitem Mellenti, & terram suam, sicut inde est tenens: et tam prædictas terras, quàm homines qui in eis sunt. & treugæ durabunt ab instanti festo omnium sanctorum in vnum annum. Ideò autem rex Franciæ omnes prædictos nominauit, quia vult quòd rex Angliæ illos magnos homines, quos voluerit in treugam esse, nominet infra quindenam supradictæ treugæ; quoniam si post quindenam à die supradictæ treugæ vellet nominare, rex Franciæ illos non reciperet; & si se cognouerint coadiutores regis Angliæ in treuga erunt. Muniti autem coadiutores in facta treuga erunt vtrinque. Rex autem Franciæ duos elegit dictatores, & rex Angliæ similiter duos: quorum arbitrio, vel maioris partis, si alter regum aduersus alterum, vel aliquis hominum suorum inter se interciperet, emendatio hinc inde fieret infra quadraginta dies. Isti autem dictatores iurabunt super sancta euangelia, quòd nec amore, nec odio, nec timore, nec pretio omittent, quin bona fide arbitrentur. Si autem contigerit interceptionem fieri vltra Ligerim versus Bituricam, dictatores conuenient inter Exodunum & castellum *Rodulphi*, propter emendationem faciendam. Arbitri de terra, in qua interceptio facta fuerit, summonebunt alios dictatores; & ipsi bona fide audita summonitione, conuenient per conuenientes dietas ad alterutrum locorum dictorum, & si interceptio fieret citra Ligerim versus Normanniam, dictatores conuenient inter Vernolium, & Tilerias propter emendationem faciendam. Si autem contentio esset inter dictatores, Legatus magister melior bona fide sub periculo animæ suæ inde veritatem inquireret, & super illum, qui interceptionem, & delictum emendare non vellet, omni appellatione remota, excommunicationis sententiam promulgaret, & terram suam interdicto supponeret. Si autem malefactor esset de terra regis Franciæ, rex Franciæ iuuaret bona fide ad hoc emendandum sine suo mittendo: & rex Angliæ similiter faceret de suis hominibus bona fide. Si rex Franciæ contra regem Angliæ, aut rex Angliæ contra regem Franciæ interciperet, Cardinalis terram interdiceret intercipientis, si interceptionem nollet emendare ad arbitrium dictatorum, aut maioris partis. *Richardus* rex Angliæ, & sui erant in ea tenatura, *citra Ligerim versus Normanniam, in qua erant die, qua treugæ captæ fuerunt; & vltra Ligerim erunt in ea tenatura, in qua erant die, qua ipse & sui poterunt scire per legales dietas treugas esse datas. Et rex Angliæ mittit omnes illos in treuga sua, qui meliùs erant homines sui, quàm regis Franciæ ante treugam. De prisonis ita erit vtrobique, quòd illi prisones, quos rex Franciæ habet, hostigabuntur per securitatem, quam obtulerint, si prædicto regi placuerit; si autem non placet, dictatores sui sub adiuratione sacramenti sui dicent, quæ securitas facienda esset ad hoc, quòd rex Franciæ securus esset, quòd priso reueniret in prisonam regis Franciæ quindecim diebus ante terminum, si viuus esset priso: & de prisonibus regis Angliæ erit similiter per suos dictatores. Hæc autem omnia bona fide seruanda ambo reges iurabunt, & affidabunt in manu Cardinalis, & literas suas patentes inde facient de treugis, & conuentionibus prædictis seruandis. Nobiscum autem treugas iurauit, & affidauit, ex parte regis Franciæ *Geruasius* de Castello tenendas: iurabunt etiam illi, quos rex Angliæ requiret, tam clerici, quàm laici arbitrio dictatorum. Ad hoc sciatis, quòd nos, qui iurauimus hanc treugarum conuentionem, super hoc habuimus regis Franciæ literas patentes de ratihabitione: videlicet, quòd quicquid de treugis seruandis ordinaremus, ratum haberet, et firmum. Et nos, vt omnia prædicta firma sint, et stabilia, vniuersa prædicta sigillis nostris roborauimus. Actum inter Vernolium, et Thilers, anno incarnati verbi, millesimo, centesimo, nonagesimo quarto, vicesima tertia die Iulij. Post transfretationem autem regis, cùm *Hugo* Dunelmensis episcopus domum rediret, *Hugo Bardulfus* petijt ab eo Comitatum Northumbriæ, et Nouum castellum supra Tinam, et castellum de Bamburc,

al. Neuolem

al. contra

10 20 30 40 50

Bamburc, sicut idem episcopus promiserat regi, se traditurum. Sed Episcopus id facere distulit, quia nuncius suus, per quem ipse obtulerat regi duo millia marcarum argenti pro Comitatu illo cum supradictis castellis sibi retinendo, nondum redierat. Qui cùm rediret, attulit secum literas regis, per quas rex mandauit *Hugoni Bardulfo*, quòd, si prædictus Dunelmensis episcopus fecisset eum securum de illis duobus marcarum millibus reddendis, traderet prædicto episcopo prænominatum Comitatum cum castellis. Cùm igitur literæ regis traderentur *Hugoni Bardulfo*, respondit ipse *Hugoni* episcopo Dunelmensi, dicens: Si vultis vt ego præceptum regis faciam, tradite mihi castella, & Comitatum, & ego retradam ea vobis, sicut rex præcepit, & si feceritis me securum de illis duobus marcarum millibus habendis ad opus regis: cui episcopus Dunelmensis respondit: Non est opus, vt ego vobis ea tradam ad retradendum mihi, quia ego habeo illa, & teneo. His auditis, *Hugo Bardulfus* statim mandauit domino regi responsum episcopi: vnde rex iratus præcepit episcopum Dunelmensem dissaisiri de castellis & de Comitatu supradictis, & vt duo millia marcarum ab eo exigerentur: præcepit etiam rex in furore iræ suæ, vt ipse Dunelmensis episcopus dissaisiretur de manerio de Sanberhe cum feodis militum, & Wappentacco, quæ idem rex beato *Cuthberto*, & ecclesiæ Dunelmensi, & præfato episcopo, & successoribus eius, dederat in puram, & perpetuam eleemosynam, & charta sua confirmauerat, sicut superiùs notatum est. & factum est ita. Interim conquerentibus Canonicis Eboracensis ecclesiæ Cantuariensi Archiepiscopo, regis iusticiario, de iniurijs, quas Eboracensis Archiepiscopus eis faciebat; Cantuariensis Archiepiscopus, authoritate regia, qua fungebatur, misit Eboracum Comitem *Rogerum Bigot*, & *Willielmum* de Warenna, & *Willielmum* de Stuteuilla, & *Hugonem Bardulfum*, & *Willielmum Brumere*, & *Gaufridum* **Habet*, & *Willielmum* filium *Richardi* clericum, ad audiendam controuersiam inter Archiepiscopum Eboracensem, & Canonicos suos, & secundum quod ius dictauerit, terminandam. Qui cùm venirent, & audirent appellationes Canonicorum, & responsum Archiepiscopi, & suorum, præceperunt homines Archiepiscopi, qui calumniati fuerant de robberia capi, & incarcerari. Et quamuis Archiepiscopus opera eorum warrantizaret, non tamen potuit eos Archiepiscopus plegiare. Deinde summonuerunt Archiepiscopum, vt veniret iudicio pariturus, & quia noluit dissaisiauerunt eum de omnibus manerijs suis, excepto vno solo manerio de Ripun, in quo Archiepiscopus se receperat. Deinde fecerunt Canonicos introduci in stallos suos, de quibus Archiepiscopus eos dissaisierat. Et sic recedentes statuerunt *Willielmum* de Stuteuilla, & *Gaufridum Haget* custodes in Eboracensi siria super Archiepiscopum, & super vicecomitatum suum. Paulò pòst in mense Septembris missi sunt ex parte regis per singulos Comitatus Angliæ iusticiarij errantes, & secundum subscriptorũ formam capitulorum processerunt in iusticijs exequendis.

* al. Haget

Forma procedendi in placitis coronæ regis.

IN primis eligendi sunt quatuor milites de toto Comitatu, qui per sacramentum suum eligant duos legales milites de quolibet Hundredo, vel Wapentacco, & illi duo eligant super sacramentum suum, 10. milites de singulis Hundredis, vel Wapentaccis, vel si milites defuerint, legales, & liberos homines, ita quòd illi 12. in simul respondeant de omnibus capitulis de toto Hundredo, vel Wapentacco.

Capitula placitorum coronæ regis.

DE placitis coronæ nouis, & veteribus, & omnibus, quæ nondum sunt finita coram iusticiarijs domini regis. Item de omnibus recognitionibus, & omnibus placitis, quæ summonita sunt coram iusticiarijs per breue regis, vel capitalis iusticiæ, vel à capitali curia regis coram eis missa. Item de eschaetis, quæ sunt, & quæ fuerunt, postquam rex arripuit iter versus terram Ierusalem, & quæ fuerunt tunc in manu regis, & iterum sunt modò in manu eius, vel non, & de omnibus eschaetis domini regis, si à manu sua sunt remotæ, quomodo, & per quem, & in cuius manus deuenerunt, & qua-

liter, et quis exitus inde habuerit, et quos, et quid valuerint, et quid modò valeant; & si aliqua exchaeta sit, quæ ad dominum regem pertineat, quæ in manu eius non sit. Item de ecclesijs, quæ sunt de donatione domini regis. Item de custodijs puerorum, quæ ad dominum regem pertinent. Item de maritagijs puellarum, vel viduarum, quæ ad dominum regem pertinent. Item de malefactoribus, & eorum receptoribus & eis consentientibus. Item de falsonarijs. Item de interfectoribus Iudæorum, qui sint; & de vadijs Iudæorum interfectorum, & catallis, & terris, & debitis, & chartis, & quis ea habuerit, & quis quantum eis debuerit, & quæ vadia habuerint, & quis ea teneat, & quantùm valeant, & quis exitus inde habuerit, & quos: & omnia vadia, & debita Iudæorum interfectorum capiantur in manu regis; & qui ad occisionem Iudæorum fuerunt, & non fecerunt finem cum domino rege, vel iusticiarijs suis, capiantur, & non deliberentur nisi per dominum regem, vel iusticiarios suos. Item de omnibus auxilijs datis ad redemptionem domini regis, quis quantum promiserit, & quantum reddiderit, & quantum à retro sit. Item de fautoribus Comitis *Iohannis*, qui finem cum domino rege fecerunt, & qui non. Item de catallis Comitis *Iohannis*, vel fautorum eius, quæ ad vsum domini regis non sunt conuersa, & quantum vicecomites receperunt, vel bailliui sui, & quis aliquid contra antiquas consuetudines regni dederit. Item de omnibus terris Comitis *Iohannis*, de Dominicis, & Wardis, & exchaetis, & de donis suis, & qua de causa data sunt ei illa dona, & omnia dona Comitis *Iohannis* capiantur in manu domini regis, præterquam illa, quæ per regem confirmata sunt. Item de debitis & finibus, quæ debentur Comiti *Iohanni*, & qua de causa; & omnia exigantur ad opus domini regis. Item de fœneratoribus, & eorum catallis, qui mortui sunt. Item de vinis venditis contra assisam, & de falsis mensuris tam vini, quàm aliarum rerum. Item de cruciatis mortuis ante iter suum arreptum versus Ierusalem, & quis eorum catalla habuerit, & quæ, & quanta. Item de magnis assisis, quæ sunt de centum solidatis terræ, & infra. Item de defaltis. Præterea in quolibet Comitatu eligantur tres milites, & vnus clericus custodes placitorum coronæ, & nullus vicecomes sit iusticiarius in vicecomitatu suo, nec in Comitatu, quem tenuerit post primam coronationem domini regis. Præterea tailleantur omnes ciuitates, & Burgi, & Dominica domini regis: iusticiarij verò nominati vnâ cum bailliuis *Willielmi* de sanctæ *Mariæ* ecclesia, & *Gaufridi* filij *Petri*, & *Willielmi* de Chimelli, & *Willielmi Bruere*, & *Hugonis Bardulfi*, & vicecomitis Locorum summoneri faciant milites in Comitatu in rotulo nominatos; vt ad diem & locum, quem eis scire facient, veniant, & coram eis iurare faciant illos, quòd legale posse suum ponent ad Wardas, & exchaetas domini regis instaurandas, & ad appretiandas ad commodum domini regis, nec alicuius odio, fauore, vel gratia illud omittent; & quòd prædicti milites nominati super sacramentum suum eligent duodecim legales milites, vel liberos, & legales homines, si milites ad hoc inuenti non fuerint per diuersas partes singulorum Comitatuum in itinere prædictorum iusticiariorum, sicut expedire viderint; qui similiter iurent, quòd ad Wardas, & exchaetas de partibus illis instaurandas, & appretiandas, & affirmandas suum legale posse, & consilium, & auxilium apponent ad commodum regis, vt prædictum est; & prædicti iurati supra sacramentum suum eligent de liberioribus hominibus exchaetarum, & wardarum quot, & quales nouerint esse sibi necessarios, ad prædicta domini regis negotia, sicut meliùs fieri potest ad commodum domini regis, exequenda. Et sciendum est, quòd prædictæ Wardæ, et exchaetæ instaurabuntur de exitibus ex eis prouenientibus, vsque ad festum *Michaelis*. Item de exitibus eiusdem termini, et si * hi non sufficiunt, supplebitur deficiens de Telonio domini regis, ita quòd illi, qui tenebunt Wardas, et exchaetas illas ad firmam, respondebunt inde a festo sancti *Michaelis*, & deinceps tanquam de stauratis. dominus autem rex illis, qui wardas illas & exchaetas ad firmam tenebunt, eas vsque ad terminum suum de anno in annum warrantizabit; ita quòd licèt dominus rex aliquam illarum alicui dedisset, firmarius firmam suam tenebit, vsque ad finem anni per firmam ei reddendam, cui rex eam dederit, quam dominus rex inde perceperit. Iusticia verò exchaetæ, quam dederit, remaneat domino regi, nisi dominus rex illud nominatim dederit.

al. hæc

10 20 30 40 50

derit. firmarius verò cùm firmam suam dimiserit, instauramentum suum, & omnia sua, quæ in firmis posuerit vltra instauramentum regis liberè, & sine diminutione habebit, & inde habebunt literas domini archiepiscopi patentes, continentes tenorem chartæ domini regis super hoc factæ. inquiretur item diligentissimè quantus sit assisis redditus per singula maneria in demenio, & quantum valeant omnia alia in prædictis manerijs assisa, & quot sunt carucæ, & quantum singulæ valeant non æstimantes eas ad pretium 20. solidorū tantùm; sed secundū quòd terra fuerit vel bona, vel mala, crescat, vel decrescat pretium. illi verò qui firmas suscipient, firmas suas instaurabunt, vt prædictum est, secundum pretium supradictum de exitibus exchaetarum, & wardarum.

10 inquiratur item de quot bobus, & auerijs singulæ carucæ valeant instaurari, & quot, & quantum instauramentum singula maneria possit sustinere. & tunc apertè, & distinctè in scriptum redigantur. erit autem pretium bouis 4. solidi, & vaccæ similiter, & aueri similiter, & ouis crispæ 10. denarij, et ouis lanæ grossioris 6. denarij, & suis 12. denarij, & verris 12. denarij, & cùm firmarij firmas suas dimiserint de prædicto pretio respondebunt, vel de animalibus pacabilibus in optione firmariorum, & cùm omnia prædicta instaurata fuerint, & appretiata, omnia inbreuientur apertè, & distinctè, & deferantur ad scaccarium. excipiuntur autem de hac assisa episcopatus, & abbatiæ, & terræ baronum, qui proximi sunt ætati. Inquiratur etiam per sacramentum prædictorum de omnibus wardis, & exchaetis, quæ non sunt in manu domini regis, & capiantur in manu domini regis, & de illis fiat, sicut de alijs exchaetis, & wardis.

20

Capitula de Iudæis.

OMnia debita, & vadia Iudæorum inbreuientur, terræ, domus, redditus, & possessiones. Iudæus verò, qui aliquid horum celauerit, sit in forisfactura domini regis de corpore suo, & concelamento, & de omnibus possessionibus suis, & omnibus catallis suis, nec vnquam concelamentum Iudæo recuperare licebit. Item prouideantur 6. vel 7. loca, in quibus facient præstita sua, & prouideantur 2. legales Christiani & 2. legales Iudæi & 2. legales scriptores, & coram illis, & clericis *Willielmi* de sanctæ *Mariæ*

30 ecclesia, & *Willielmi* de Chimilli fiant præstita, & chartæ præstitorum fiant in modum chirographi. Et altera pars remaneat Iudæo sigillata sigillo illius, cui pecunia traditur; et altera pars remaneat in arca communi, in qua sint tres serruræ: vnde duo Christiani habeant vnam clauem, et 2. Iudæi vnam, et clerici *Willielmi* de sanctæ *Mariæ* ecclesia, et magistri *Willielmi* de Chimilli habeant tertiam; et præterea tria sigilla, et qui claues habuerint sigilla apponent; clerici autem prædictorum *Willielmi*, et *Willielmi* habeant rotulum de transcriptis omnium chartarū, & sicut chartæ mutabuntur, mutetur & rotulus: de singulis chartis dentur 3. denarij, medietas a Iudęo, & medietas ab eo, cui pecunia creditur. vnde duo scriptores habeant 2. denarios, & custos rotuli tertium, & de cætero nullum fiet pręstitum, nulla Iudæis fiet solutio, nulla fiet chartarum muta-

40 tio, nisi coram prædictis vel maiori parte, si omnes interesse nequiuerint. & prædicti 2. Christiani habeant vnum rotulum de recepta Iudæorum solutionis eis de cætero faciendæ, & 2 Iudæi vnum; & custos rotuli vnum. Item quilibet Iudæus iurabit super rotulum suum, quòd omnia debita sua, & vadia, & redditus, & omnes res, & possessiones suas inbreuiari faciet, & quòd nihil celabit, vt prædictum est. & si scire poterit, quòd aliquis aliquid celauerit, illud iustitijs ad eos missis secretò reuelabit, & quòd falsonarios chartarum, & retonsores denariorum, vbi eos scient, detegent, & monstrabunt, et de falsis chartis similiter. præterea inquisitio, quæ quærenda erat de prisis et censerijs omnium bailliuorum domini regis tam iusticiarum, quàm vicecomitum, et constabulariorum et forestariorum, et eorum seruientium post coronationem domini regis

50 *Richardi* primam, & quare prisæ illæ captæ fuerunt, & per quem, & de omnibus catallis, donis, et promissis factis occasione saisinæ factæ de terris Comitis *Iohannis*, & fautorum suorum, et quis ea receperit, & quæ, et quantam dilationem ceperit per mandatum *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi, tunc temporis capitalis iusticiarij regis. Interim *Richardus* rex Anglię peractis negotijs suis in Pictauia pro voluntate sua rediit in Andegauiam, et redemit omnes bailliuos suos, id est, ad redemptionem coegit. Similiter

militer fecit in Cenomannia. Deinde veniens in Normanniam molestè tulit quicquid factum fuerat de supradictis treugis, & imputans Cancellario suo hoc per eum fuisse factum, abstulit ab eo sigillum suum, & fecit sibi nouum sigillum fieri, & mandauit per singulas terras suas, quòd nihil ratum foret, quod fuerat per vetus sigillum suum; tum quia Cancellarius ille operatus fuerat inde minùs discretè, quàm esset necesse; tum quia sigillum illud perditum erat, quando *Rogerus* malus catulus vicecancellarius suus subuersus erat in mari ante insulam de Cipro. & præcepit rex, quòd omnes, qui chartas habebant, venirent ad nouum sigillum suum ad chartas suas renouandas. prętereà rex statuit tornimenta fieri in Anglia, & charta sua confirmauit, ita quòd quicunq; torniare vellet, daret ei pecuniam secundum formam subscriptam: videlicet, Comes daret pro licentia torniandi 20. marcas argenti, & barones 10. marcas argenti, & miles terram habens, 4. marcas argenti, & miles non habens terram 2. marcas argenti. & præcepit rex ne aliquis miles accederet ad loca torniamentorum, nisi priùs tradidisset ei memoratam pecuniam. Chartam autem huius concessionis tradidit rex *Willielmo* Comiti Salesburiensi custodiendam. Sed & *Hubertus Walterus* summus Iustitiarius regis constituit *Theobaldum Walteri* fratrem suum, huius pecuniæ collectorem. Eodem anno *Rogerus* filius *Tancredi* regis Siciliæ, quem pater suus coronari fecerat in regem Siciliæ, qui etiam filiam *Thursac* imperatoris Constantinopolitani in vxorem duxerat, obijt; quo defuncto *Tancredus* rex fecit *Willielmum* filium suum fratrem prædicti regis *Rogeri* in regem Siciliæ coronari, & paulò pòst prædictus *Tancredus* obijt; quo audito *Henricus* Romanorum imperator magno congregato exercitu intrauit Apuliam in principio mensis Augusti, & eam sibi subiugauit; & 15. diebus ante festum sancti *Michaelis* cepit Salernum per vim. & quia Salernitani proditiosè egerant aduersus eum, vt supradictum est, tradentes *Constantiam* imperatricem in manu regis *Tancredi*, in vindictam illius proditionis omnes illius ciuitatis potentiores, aut morti tradidit, aut in exilium dampnatos relegauit, & vxores, & filios eorum exposuit exercitui. & inuenit in turre maiori magnum thesaurum valentem 200. millia vnciarum auri; & exercitus eius factus est diues ex spolijs Salernitanorum. deinde perrexit imperator ad ciuitatem Melfe, quæ statim reddita est ei; & dum ipse ibi moram fecit, redditæ sunt ei omnes ciuitates Apuliæ; ex quibus ipse tres subuertit, scilicet Salernum, & Spinchole, & Policor. Deinde ante festum omnium Sanctorum venit in Siciliam vsque Messanam ciuitatem cum tanta gloria, & honore, quòd non est auditum, quòd aliquis vnquam antea gloriosiùs, vel honorificentiùs terram illam intraret. & ipse honorificè ibi susceptus est ab archiepiscopis, & episcopis, & Comitibus, & baronibus regni Siciliæ: & recedens inde perrexit Panormum. Quò cùm venisset, regina Siciliæ quondam vxor *Tancredi* regis, & *Richardus* de Therne frater eius tradiderunt ei palatium regis Siciliæ, & *Willielmum* regem filium regis *Tancredi*, & vxorem *Rogeri* regis filiam *Thursac* imperatoris Constantinopolitani, & thesaurum auri, et argenti inæstimabilem, quem reges Siciliæ thesaurizauerant sibi. Deinde traditæ sunt ei omnes ciuitates, et munitiones regni Siciliæ: et *Margaritus* Admiralis tradidit ei castrum de portu Panormi; et imperator dedit ei ducatum de Duraz et principatum de Tarenta, et principatum maris. venerunt etiam ad prædictum Romanorum imperatorem omnes Pagani, et Iudæi, qui erant in regno Siciliæ, et satisfacientes illi remanserunt in regno, vnusquisque in locum suum sub ea conditione, qua ante fuerat. Deinde imperator fecit se, et *Constantiam* imperatricem vxorem suam coronari in ciuitate Panormi, præsentibus, et consentientibus archiepiscopis, et episcopis, et principibus regni. Deinde imperator fecit effodi à terra corpora *Tancredi* regis, et *Rogeri* filij eius regis, et spoliauit eos coronis, et sceptris, et cæteris regalibus ornamentis; dicens, quòd ipsi non erant de iure reges, imo regni inuasores, et violenti detentores. Deinde imperator dedit *Philippo* fratri suo duci de Suaue præfatam filiam *Thursac* imperatoris Constantinopolitani in vxorem, et *VVillielmum* regem filium *Tancredi* regis excæcauit, et ementulauit. Eodem anno ciues Romani elegerunt 56. senatores, et constituerunt eos supra se. priùs enim habebant vnum solum senatorem, qui cognominatus erat *Benedictus*, carus homo, qui regnauit super eos duobus annis, et deinde habuerunt alium senatorem, qui vocatus est *Iohannes Capuche*, qui similiter regnauit super eos alijs duobus annis: in quorum temporibus

poribus meliùs regebatur Roma, quàm nunc temporibus 56. senatorum. Eodem anno *Suerus* princeps Norweiæ contra prohibitionem domini papæ fecit se coronari in regem Norwegiæ, quo audito *Eustachius* archiepiscopus de Nidros maluit exulare, quàm interesse illius coronationi; abijt, & prædictus *Suerus* filius *Siwardi*, quondam regis Norweiæ, præcepit, vt omnes episcopi Norweiæ conuenissent apud Berges in festo apostolorum *Petri* & *Pauli* ad coronandum eum. erat autem inter eos quidam episcopus de Wie, qui vocabatur *Nicholaus*. hic dicebat, quòd ipse interesse noluit illius coronationi propter absentiam archiepiscopi sui: quo audito *Swerus* fecit episcopum illum comprehendi, & in mari supra monticulum ligari, ita quòd vnda maris fluens
10 ferè intrauit in os eius; & sic episcopus ille perterritus assensum præbuit voluntati *Sweri Birchebain*, & coronauit eum, & in regem consecrauit apud Berges in festo apostolorum *Petri*, & *Pauli*, præsentibus, & consentientibus *Martino* de Berges & *Airico* de Stauangre, & *Thore* de Burgunde, & *Absolom* episcopis. Eodem die cùm idem *Swerus* rex, & sacerdos pranderet more regio cum episcopis, & principibus regni, fecit amputari caput *Siwardi* filij *Adestani* quondam regis Norweiæ, & coram se & conuiuantibus fecit caput illud deferri. Est autem notandum, quòd iste *Swerus Birkebain* 15. reges in 15. naualibus prælijs deuicit, & interfecit cum omni sequela eorum, antequam ipse coronam regni potuisset adipisci, quorum nomina hæc sunt: *Magnus* rex, *Borgher* rex, *Siwardus* rex, *Ordus* rex, *Guthron* rex, *Iohannes Cuneluug* rex, *Belue* rex, *Ze-*
20 *ther* rex, & alij sex, & iste *Siwardus* filius *Adestani*. Est etiam sciendum, quòd consuetudo regni Norweiæ est vsq; in hodiernum diem, quòd omnis, qui alicuius regis Norweiæ dignoscitur esse filius, licèt sit spurius, & de ancilla genitus, tantum sibi ius vendicat in regnum Norweiæ, quantum filius regis coniugati, & de libera genitus. & ideo fiunt inter eos prælia indesinenter, donec vnus illorum vincatur, & interficiatur. Eodem anno paulo ante festum sancti *Michaelis* venerunt Eboracum *Hamo* præcentor Eboracensis ecclesiæ, & *Gaufridus* de Muschamp archidiaconus de **Cliueland**, & magister *VVillielmus Testard* archidiaconus de **Notingham**, qui Romam profecti fuerant cum magistro *Simone* Apuliensi, & cum *Radulfo* archidiacono de Westrichinge, propter iniurias, quas *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus illis, & concanonicis suis fece-
30 rat, qui eos, & omnes illis communicantes excommunicauerat, & ecclesias eorum interdixerat super appellationem ad summum pontificem factam. Et attulerunt secum literas absolutionis tam de excommunicatione, quàm de interdicto; & literas de restitutione ablatorum, quarum executionem faciendam *Hugo* Dunelmensis episcopus ex mandato *Celestini* papæ suscipiens Eboracum venit: & in die sancti *Michaelis* celebrauit Missam in matrice ecclesia; denuntians clero, & populo sententiam, quam *Gaufridus* archiepiscopus Eboracensis in Canonicos suos & eis communicantes dederat, nullam fuisse. *Rodulphus* verò archidiaconus de Westriching in redeundo a Roma obijt: cuius archidiaconatum *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus dedit primùm *Petro* fratri suo, deinde *Petro* de Dinant. præfatus verò archiepiscopus facta appellatione
40 contra canonicos suos, & eorum adquisita, transfretauit de Anglia in Normanniam ad *Richardum* regem Angliæ fratrem suum, & ab eo literas in hac forma impetrauit.

Epistola *Richardi* regis Angliæ de reconciliatione *Eboracensis archiepiscopi.*

RIchardus Dei gratia rex Angliæ, Dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ *VVillielmo* de sanctæ *Maria* ecclesia & *Hugoni Bardulfo* dilectis, & fidelibus suis salutem. Notum facimus vobis, quòd *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus frater noster venit ad nos, & præter illas 1000. marcas, quas reddidit in Anglia, fecit
50 nobis voluntatem nostram de alijs 1000. marcis: ipse autem, vt nobis per quendam innotuit; libenter si posset, antè de debito suo satisfecisset, & molestè diu tulit, quòd tam diu distulit. Inde est, quòd eum in gratiam, & protectionem nostram recepimus, & beneuolentiam nostram ei plenariè concessimus. nos autem nuntium nostrum mittimus in Angliam cum nuntio suo, vt videat qualiter de residuis 1000. marcis nobis satisfecerit. promisit enim nobis, vt inde nobis satisfaciet, quàm citiùs poterit. vnde vobis

bis mandamus, vt ei terras suas, & omnia sua integra restitui faciatis sine dilatione. quod autem de redditibus suis, vel de rebus suis venditum fuerit nomine huius debiti, quod inde habuimus rationabili computo computari faciatis in residuo debiti sui; & si aliquid inde venditum fuerit minùs iusto pretio, quàm debuerat, vel amore, vel odio alicuius, id faciatis emendari ab illis, qui hoc fecerunt, & archiepiscopo in debito suo computari: homines autem eius captos vel retentos tam clericos, quàm laicos secundum consuetudinem Angliæ faciatis sine dilatione replegiari, & deliberari. non patiamini autem quòd laica potestas eum disturbet, quin ecclesiasticam censuram per totum archiepiscopatum suum possit exercere, sicut de ratione debet. distringatis etiam homines de Beuerlaco, quòd damna ab eis illata ei restituant, & ei faciant, quod ei facere debent, & quæ facere consueuerunt antecessoribus suis. Teste meipso tertio die Nouembris apud Mamerz. Item prædictus archiepiscopus Eboracensis impetrauit alias literas a domino rege in hac forma.

RIchardus *Dei gratia rex Angliæ, Dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ,* Willielmo *de sancta* Mariæ *ecclesia, &* Hugoni Bardulfo *salutem. Sciatis quòd didicimus, quòd in morte patris nostri sine præcepto suo, & conscientia, habuerunt literas de sigillo suo* Gaufridus *de Muscamp de habendo archidiaconatu de* Cliueland, *&* Willielmus *de* Stigandebi, *& magister* Erardus *de præbendis habendis in ecclesia Eboracensi, quæ tunc vacabat, & erat in manu nostra; & ideo præcipimus, quòd præfatos ab archidiaconatu, & præbendis dictis sine mora dissaisietis repetentes ab eis quicquid ex inde perceperunt, postquam illos redditus ita fraudulenter, & per surreptionem sunt adepti. Teste meipso tertio die Nouembris apud Mamerz.* Proh pudor!

Turpe est doctori, cùm culpa redarguit ipsum.

Idem enim archiepiscopus dum adhuc esset Cancellarius regis patris sui, sigillum illud in custodia habuit: per quod præfatus archidiaconatus, & præbendæ illæ datæ fuerant prænominatis personis. Eodem anno *Iohannes* Belesmeius archiepiscopus de Liuns supra Rodanum deposuit se de archiepiscopatu, & contentus redditibus 100. librarum Esterlingorum pertinentibus ad archiepiscopatum de Liuns in domo Clareualensi vitam immaculatam Deo, & hominibus placentem vsq; ad consummationem vitæ suæ duxit. Eodem anno cùm *Limpoldus* dux Austriæ adhuc permaneret in sententia excommunicationis, quam dominus papa in eum tulerat propter captionem *Richardi* regis Angliæ, nec pœniteret, flagellauit dominus terram suam in hunc modum. In primis quidem incensæ sunt omnes ciuitates terræ suæ, nec alicui nota fuit causa incendij. Secundò ex inundatione Danubij fluuij submersa est quædam terra adiacens, in qua decem millia hominum, vel eò amplius perierunt. Tertio cùm in media æstate soleat, & debeat omnis terra viuere, tota terra eius tunc temporis contra solitum, & debitum cursum exaruit. Quartò cùm semina frugum deberent in herbam processisse, in vermes conuersa sunt. Quintò nobiliores terræ suæ mortalitate percussi sunt; & quamuis tot, & tantis flagellasset Dominus terram suam plagis, noluit tamen pœnitere; sed induratum est cor eius, adeò quòd ipse iurauit, quòd omnes obsides regis Angliæ, quos ipse habebat, capitalem subirent sententiam, nisi in proximo perficerentur ei a rege Angliæ omnes conuentiones, quas cum illo fecerat. vnde factum est, quòd *Baldewinus* de Betun, qui vnus erat ex illis, qui dati fuerant duci Austriæ pro redemptione regis Angliæ obsides, ex communi obsidum consilio missus est ad regem Angliæ ad indicandum ei ducis propositum; qui cùm venisset, misertus illorum rex, tradidit ei rex sororem *Arthuri* ducis Brittanniæ, & filiam imperatoris Cypri ad ducendum eas vsque ad ducem Austriæ; sororem scilicet *Arthuri*, ad maritandam filio ducis Austriæ, & filiam imperatoris de Cypro tradendam in manu ducis Austriæ quietam.

Anno gratiæ millesimo, centesimo, nonagesimo, quinto, qui erat annus sextus regni *Richardi* regis Angliæ, idē rex *Richardus* fuit in Normannia apud Rothomagum die natiuitatis dominicæ, quæ die dominica euenit, sollicitus prouidere sibi necessaria in pecunia, & hominibus adquirendis contra *Philippum* regem Franciæ. treuga enim, quæ inter eos statuta fuerat duratura vsq; ad festum omnium sanctorum, minimè tenebatur, quia homines vtriúsq; regni rapinas faciebant iniquas. Eodem anno die natalis Domini

mini *Henricus* Romanorum imperator fuit in Sicilia apud Panormum coronatus corona regni Siciliæ. Eodem anno die sancti *Stephani* protomartyris infra natale Domini, cùm induratum esset cor *Limpoldi* ducis Austriæ, nec propter prædictas plagas, quas Dominus fecit terræ suæ, adhuc posset emolliri, flagellauit Dominus corpus suum in hunc modum; conuocatis maioribus terræ suæ ad celebrandum festum natalis Domini, dum idem dux die beati *Stephani* exiret, vt cum militibus suis luderet, cecidit equus suus super eum, & confregit pedem eius: adeò quòd ossa hinc inde confracta per mediam cutem exeuntia ad latitudinem palmæ exteriùs comparuerunt; & accedentes medici, quæ credebant ei expedire, pedi illius apposuerunt. In crastino pes eius denigratus inuentus est, & in eum statum conuersus, quòd oportuit eum, assentientibus medicis, obtruncari: quod cùm ipse fieri postularet, non est inuentus, qui voluntati eius acquiesceret. non enim ausus est aliquis, vel potuit pro dolore in dominum suum manum imponere. Tandem filium, & hæredem suum conuenit rogans, & præcipiens, quòd pedem suum amputando dolori suo finem imponeret: quod cùm nec ipse facere vellet, accito Camerario suo, & ad hoc coacto, dux ipse dolarium manu propria tibiæ apposuit, & ipse Camerarius malleo vibrato vix trina percussione pedem obtruncauit: medici verò, appositis medicaminibus, cùm eum in crastino visitarent, non inuenerunt in eo spem vitæ. Dux igitur desperatus archiepiscopos, & episcopos, & terræ suæ magnates, qui solemnijs illis intererant, conuocari fecit, & cùm petijt absolui a sententia, quam dominus papa in eum tulerat pro iniurijs, quas ipse regi Angliæ fecerat, responsum est ei ab vniuerso clero, quòd nullatenus absolueretur, nisi iurando caueret, quòd super memoratis iniurijs iudicio ecclesiæ staret, & nisi alij maiores de ducatu suo idem cum eo iurarent; & si de eo humanitùs contingeret, quo minùs iudicium ecclesiasticum per eum procederet, ipsi omnibus modis procurarent, quòd sanctæ ecclesiæ satisfieret; qui absolutus, mediante iudicio omnes obsides regis Angliæ, quos habuit, liberari præcepit, & pecuniam sibi debitam regi Angliæ remisit; quo facto cùm ipse decederet, & hæres ipsius cum quibusdam magnatibus resisteret, quò minùs prædicta fierent, clerus eiusdem ducis corpus nullo modo sepeliri permisit: immo per 8. dies detentum est super terram corpus illius, donec omnes obsides regis Angliæ liberarentur; quorum quidam in Angliam venientes narrauerunt hæc omnia, sicut ea, quæ viderant, & audierant. qui etiam asserebant, quòd in recessu suo exposita ijs erant & oblata 4. millia marcarum & amplius, reportanda de pecunia regis Angliæ recepta: quæ propter viarum pericula nullatenus ausi fuerant recipere. Hæc omnia fecit Deus, vt superbos contereret, & vt potentiam suam mortalibus manifestaret; & cùm iniurias sibi, & suis illatas digna prosequitur vltione, illud non propter nos tantùm, sed etiam propter se credamus aduenisse. nec nobis iactanter ascribamus, quod ex sola benignitate sua operatus est Dominus. Interim cùm *Baldwinus* de Betun appropinquasset terram prædicti ducis Austriæ, & audisset mortem illius, non processit vlteriùs, sed ad regem Angliæ redijt, & reduxit præfatas puellas, & tradidit eas regi. Eodem anno *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus dedit *Philippo* regi Franciæ 1000. libras Andegauensis monetæ pro redemptione terrarum suarum, quas idem rex Franciæ per gwerram suam occupauerat. eodem tempore *Robertus* Comes Leicestriæ obtulit *Philippo* regi Franciæ pro redemptione sua 1000. libras Esterlingorum, & clamare ei quietum in perpetuum ab ipso, & hæredibus suis castellum de Pasci cum omnibus pertinentijs suis, & perquirere ei inde confirmationem domini papæ, & confirmationem regis Angliæ. sed quia nondum finis erat Gwerræ inter ipsum, & regem Angliæ, in respectum posuit ea, quæ Comes Leicestriæ obtulerat ei. Eodem anno mense Ianuarij die Dominica proxima post octauas Epiphaniæ venerunt Eboracum *Hugo* Lincolniensis episcopus, & magister *Winemerus* archidiaconus de Northamptun, & *Hugo* Prior de ponte sacro; quibus dominus papa *Celestinus* commiserat inquisitionem faciendam de excessibus *Gaufridi* Eboracensis archiepiscopi, in quibus accusabatur a canonicis suis Eboracensibus coram domino papa, & cardinalibus: & processerunt secundum domini papæ mandatum, quod ipsi susceperunt in hac forma.

Epistola

Epistola *Celestini* papæ ad inquisitionem faciendam de excessibus Eboracensis archiepiscopi.

Celestinus episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Lincolniensi episcopo, & dilectis filijs archidiaconis de **Northamptun**, & Priori de Ponte sancto salutem. Mediator Dei, & hominum Dominus *Iesus Christus*, cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur, totius ecclesiæ disciplinæ caput, & magisterium sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ voluit reseruari, & omnes alias ipsius ordinationi & correctioni subesse: ita quòd concessa ei specialiter plenitudine potestatis, eius etiam * sit cæterarum excessus corrigere, & quod laudibiliter agitur authoritate apostolici culminis approbare. vnde nos (quia ad eius regimen diuina sumus dispositione assumpti) ea volumus fratres & coepiscopos nostros cautela & discretione diligere, ne videamur affectum & familiaritatem eorum, vocationis nostræ officio anteferre; præsertim cùm habeat suos fines dilectio, qua quisque tenetur ad hominem, non ad hominis errorem diligendum. sanè ad audientiam nostram ex personarum, & capituli Eboracensis ecclesiæ insinuatione peruenit, & id ipsum dilectorum filiorum nostrorum *Roberti* Eboracensis, & *Rogeri* de Selebi, & aliorum 11. abbatum præmonasterij ordinis testimonia manifestè declarare videntur, quòd venerabilis frater noster *Gaufridus* Eboracensis archiepiscopus sacramenta iniuncti sibi officij vilipendens, venatione, aucupio, & alijs militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, ecclesiarum dedicationibus, aut synodis celebrandis nec manum, nec operam post sui promotionem adhibuit; nec abbatem aliquem benedixit, licèt tam contra clericos, quàm abbates ad maledicendum, & excommunicandum linguam consueuerit iuxta motum proprium indiscretè relaxare: libertates ecclesiæ suæ ac consuetudines approbatas euacuat & subuertit; appellationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ sedis iniuriam reduxit in contemptum; plures pro eo, quòd ad nos appellationes emiserant, vinculis fecit carceralibus vehementer astringi; personas ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus & beneficijs spoliauit: quosdam canonicorum, appellatione contempta, excommunicationi subiecit; priuilegia Romanorum pontificum in eius præsentia omninò authoritate frustrantur; & qui fortè aliàs tutus esset in ostensione priuilegij nostri, optati coram eo beneficium præsidij demeretur. Cùm contingit aliquem ad subtractam sibi ecclesiam vt possessionem per iudices delegatos authoritate nostra, restitui: eum per quem debuerat iudicium executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, & ecclesias per ministros suos violenter aggrediens fores ecclesiarum fregisse, & eos proponitur per violentiam expulisse. Quam plures etiam reatum periurij fecit perniciosè incurrere, ipsos ab obedientia, quam archidiaconis suis canonicè seruandam iuramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo. Præterea maiorem ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens fores capituli per violentiam confringi, & asportari fecit, & bona canonicorum, & aliorum plurium, qui res suas tam in ecclesia quàm in thesauraria deposuerant, fecit per violentiam detineri: pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram audientiam appellauit. comperimus etiam ex testimonio prædictorum, quòd ecclesijs quandóq; vacantibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit: sed eas aut pueris aut minùs honestis personis assignat, vsus pariter præsentantis, & instituentis officio; aut facit eas ex sola voluntate vacare, vt earum fructus ipsius vsibus applicentur, & quod sustentationi alicuius clerici honesti debebatur, sibi non metuit retinere. Adiecerunt etiam, quòd cùm spiritualia dona gratis debeant, & sine prauitate distribui, frequenter cùm donat ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta ecclesiæ canonica, aut in ea nouam, & indebitam retinet pensionem, & quamplures excommunicatos, vel suspensos non nisi pecunia interueniente, absoluit. religiosi verò viri, & honesti in conspectu eius despecti, & contemptibiles fiunt; viles & suspectæ personæ de facili familiaritatem eius, & gratiam assequuntur. vnde si sic viuitur & in talibus fuerit conuersatio sua, timendum est, ne gregi sibi commisso potiùs sit lapis offensionis, & scandali petra, quàm eruditionis exemplum, vel contra spirituales nequitias solatium, aut tutela. Quia igitur, quæ

præmissa

al. proprium

præmissa sunt, sollicitudinem inquisitionis exposcunt, discretioni vestræ, de qua plenè confidimus, inquisitionem horum duximus committendam, per apostolica scripta præcipiendo mandantes, quatenus ad Eboracensem ecclesiã accedatis, & conuocatis abbatibus, & Prioribus, & alijs ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, diligentiùs inquiratis, vtrùm Eboracensem ecclesiam, & prouinciam tam inutiliter, & perniciosè tractauit; & si super præmissis legitimi accusatores apparuerint, audiatis quæ contra præfatum archiepiscopum duxerint proponenda; & eis diligenter auditis, & cognitis, attestationes sub sigillis vestris inclusas nobis transmittere procuretis, assignantes partibus terminum competentem, quô sufficienter instructæ ad apostolicam sedem accedant, quod canonicum est, ibi, dante domino, recepturæ. si verò accusatores defecerint, & fama publica fuerit contra ipsum, ei purgationem cum tribus episcopis, & totidem abbatibus authoritate nostra, sublato appellationis obstaculo, indicatis. in qua si fortè defecerit, ipsum ab archiepiscopali officio, & administratione suspensum apostolico conspectui faciatis præsentari, vt authore Domino ibi pleniùs doceatur, qualiter eum, & sibi consimiles in domo Dei oporteat ministrare. Si verò idem archiepiscopus aliquid contra eos duxerit proponendum, illud nihilominus audiatis; & ad nos sub sigillis vestris transmittatis inclusum; vt super his, quod canonicum fuerit, statuatur. Sanè si dictus archiepiscopus in elusionem mandati nostri, antequam citatio vestra ad eum perueniat, appellationem interposuerit, vel iter arripuerit ad sedem apostolicam veniendi, vos ei terminum trium mensium statuatis, infra quem se debeat in propria persona nostro conspectui præsentare. Quod si non fecerit, vos eum ex tunc ab omni pontificali officio, & archiepiscopatus administratione denuntietis, authoritate nostra, remota appellatione, suspensum. Quòd si omnes his exequendis interesse nequiueritis, duo vestrûm nihilominus ea exequantur. Datum Romæ apud sanctum *Petrum* sexto Idus Iunij, pontificatus nostri anno quarto.

Harum igitur authoritate literarum prædictus Lincolniensis episcopus, & collegæ sui venerunt Eboracum ad inquisitionem illam faciendam; & congregatis coram eis in Cathedrali ecclesia abbatibus, & Prioribus, & ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis processerunt secundum formam apostolici mandati diligenter inquirentes de vniuersis capitulis, quæ continebantur in scripto illo. & multi abbates, & Priores, & aliæ honestæ personæ constanter accusabant præfatum archiepiscopum in vniuersis prædictis capitulis, præsentibus clericis, & familiaribus eiusdem archiepiscopi excusantibus eum, in quantum poterant, & dicentibus, quòd ipse ante illorum citationem prædictus archiepiscopus appellauerat, & iter veniendi ad summum pontificem arripuerat: quibus auditis, prædictus Lincolniensis episcopus, & collegæ sui diligenter audientes accusationes aduersariorum Eboracensis archiepiscopi, & scripto eas commendantes sub sigillorum suorum testimonio inclusas procurauerunt transmittere summo pontifici, assignantes archiepiscopo Eboracensi spatium trium mensium ex præcepto summi pontificis, & ex proprio beneficio superaddiderunt ei spatium 6. hebdomadarum, infra quod se debeat in propria persona apostolico præsentare conspectui: adiungentes quòd si ipse hoc non fecerit, sciret se ex tunc ab omni pontificali officio, & archiepiscopatus administratione authoritate apostolica suspensum. & ipsi assignauerunt aduersarijs archiepiscopi terminum in capite Calendarum Iunij, quo sufficienter instructi ad Apostolicam sedem accedere debeant, ibi, dante Domino, quod canonicum fuerit recepturi. Constituti igitur prædicti aduersarij archiepiscopi Romæ in præsentia domini papæ ad terminum eis præfixum, instanter accusabant summum archiepiscopum; sed archiepiscopus ad terminum illum non venit, tum propter regis prohibitionem, tum propter aeris corruptionem, quæ tunc temporis Romæ est. Clerici verò eius eodem tempore in curia Romana consistentes, & has causas absentiæ suæ prætendentes impetrauerunt, vt quicquid contra archiepiscopum post appellationem medio tempore factum fuerat, in irritum reuocaretur. & dominus papa præfixit ei terminum veniendi Romam infra octauas sancti *Martini* proximò sequentis. Sed quia nec tunc in curia Romana per se, vel per sufficientem responsalem comparuit: ad Natale Domini proximò sequens ab omni administratione episcopali suspensus fuit. In supradicta verò congregatione abbatum facta apud

Eboracum contra archiepiscopum, obijt *Rogerus* abbas de **Selebi**, & apud **Selebi** sepultus est: cui successit *Richardus* Prior eiusdem domus dono regis *Richardi*, qui benedictionem suam recepit ab *Huberto Walter* Cantuariensi archiepiscopo, tunc temporis totius Angliæ legato. Eodem anno dum rex Angliæ moram faceret apud Chinum in Andegauia, accesserunt ad curiam regis quidam Accini numero 15. Et cùm vellent ad regem Angliæ accedere, vt eum interficerent, quidam illorum capti sunt, & retenti, dicentes, quòd rex Franciæ eos miserat ad regem Angliæ interficiendum; sed rex Angliæ dissimulans regem Franciæ hoc velle, distulit iudicium facere de illis, donec socij illorum comprehenderentur. Eodem anno mense Februarij cùm magister *Simon* Apuliensis Eboracensis ecclesiæ decanus rediret a transmarinis partibus, cum plenitudine gratiæ regis, & eius confirmatione super decanatu Eboracensis ecclesiæ, & cùm appropinquaret Eboracensi ciuitati, exierunt ei obuiàm clerus, & populus ciuitatis in multitudine magna; inter quos erant quidam familiares *Gaufridi* archiepiscopi, videlicet magister *Iohannes Otui*, & *Willielmus* de Bona villa, & duo alij, & prohibuerunt eidem decano ex parte domini papæ, & Eboracensis archiepiscopi, ne ipse tanquam decanus accederet ad matricem ecclesiam, donec controuersia, quæ vertebatur inter archiepiscopum & illum de decanatu illo, terminaretur fine debito per Romanum pontificem: & super hoc appellauerunt ad dominum papam. Et quia præfatus decanus a proposito suo desistere noluit, ipsi iniecerunt in eum manus violentas; sed statim ipsi propter violentiam illam excommunicati permiserunt eum abire; & ipse procedens peruenit ad matricem ecclesiam; & canonici ecclesiæ receperunt eum, cum solenni processione, die Dominica proxima ante caput Ieiunij: & in capite Ieiunij venit Eboracum *Hugo* Dunelmensis episcopus, & sententiam excommunicationis, quæ data erat in illos, qui manus violentas iniecerunt in decanum, confirmauit, & cùm idem Dunelmensis episcopus inde procederet versus Londoniam, & veniret **Doncaster**, ægrotauit: & vlteriùs procedere non valens delatus est per nauem ad villam suam de **Houedene**. Eodem mense Februarij in terra regis Scottorum obijt *Gregorius* Rosensis episcopus, cui successit *Reginaldus* dictus *Macer* monachus de Malros. Dicitur autem, quòd in Cathedrali ecclesia episcopatus Rosensis, quæ dicitur Rosmarein, beatus *Bonefacius* papa, qui fuit quartus a beato *Gregorio*, sepultus est. De quo *Bonefacio* legitur in ecclesiasticis historijs, quòd ipse a *Phoca Cæsare* Romanorum imperatore impetrauit donari ecclesiæ Dei templum Romæ, quod pantheon antea vocabatur; quod & ipse eliminatis dæmoniorum spurcitijs dedicauit in honore beatæ Dei genetricis, & virginis semper *Mariæ*, & omnium sanctorum, statuens illud festum celebrari singulis annis in capite Calendarum Nouembris. Eodem anno mense Martij tertia die eiusdem mensis, feria sexta, obijt *Hugo* Dunelmensis episcopus in villa sua de **Houedene**, & sepultus Dunelmi in capitulo monachorum: sed antequam corpus eius Dunelmum intraret, *Walterus* de Ferlington tradidit *Hugoni Bardulf* castellum Dunelmense, & claues castelli suspendit super feretrum sancti *Cuthberti*; ad quas cùm *Rodulfus* de Staubi capiendas inconsultè irrueret, irruit super eum pauor, & regressus suspendit claues super feretrum, vbi priùs erant; sed antequam ab ecclesia exiret digno Dei iudicio nimia ægritudine flagellatus, paucis pòst elapsis diebus obijt. Postea verò prædictæ claues traditæ sunt per manum Prioris, & monachorum *Hugoni Bardulfo*, qui iurauit, quòd ipse fideliter custodiret eas ad honorem beati *Cuthberti*, & regis. Deinde *Henricus* de Ferlingtun tradidit *Hugoni Bardulf* castellum de **Northam**, per præceptum iusticiarij regis. Interim ad instantiam canonicorum Eboraci *Celestinus* papa in hac forma scripsit *Rogero* de **Leicester** & *Winemero* de **Northamptun**, archidiaconis Lincolniensis ecclesiæ.

Epistola *Celestini* papæ contra *Gaufridum* Ebor. Archiepiscopum.

Celestinus *episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filijs* Haime *decano Lincolniæ, & Rogero de Leicestrie, & Winemero de* **Northamptun** *archidiaconis in Lincolniensi diœcesi*

diœcesi constitutis, Salutem, & apostolicam benedictionem. Exposuerunt nobis dilectissimi filij nostri Simon *decanus, & capitulum ecclesiæ sancti* Petri *Eboraci, quòd post appellationem ad nos interpositam clerici de capella venerabilis fratris nostri eiusdem ecclesiæ archiepiscopi, & quidam alij eiusdem ciuitatis in Cathedrali ecclesia, in graue præiudicium ipsorum canonicorum intrusi exclusis vicarijs, & clericis eiusdem ecclesiæ, in ea ministrare, & contra approbatam, & antiquam consuetudinem, loca & stalla personarum in choro, & capitulo vsurpantes ordinem ecclesiæ peruertere præsumpserunt. Volentes verò huiusmodi præsumptionibus, prout conuenit, obuiare, discretioni vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, quatenus, si vera sunt, quæ præmisimus, præsumptores illos, vt ipsi ecclesiæ sancti* Petri, *& canonicis, super his in præsentia vestra debitam satisfactionem exhibeant per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compellatis. Damna etiam, quæ per eosdem clericos prædicto capitulo constitit irrogata, sicut iustum fuerit, resarciri faciatis: quòd si omnes his exequendis interesse nequiueritis, duo vestrum ea nihilominus exequantur. Datum Romæ apud sanctum* Petrum *secundo Calendas Iunij, pontificatus nostri anno quarto.*

Harum igitur authoritate literarum prædictus Lincolniensis decanus, & collegæ sui statuerunt partibus terminum, & locum, primò apud **Torkelle**, deinde apud **Aucecastre**, vbi in præsentia eorum Priorum, & canonicorum Eboracensis ecclesiæ probauerunt damna, quæ habuerunt per archiepiscopum Eboracensem, & per præsumptores illos, ad valentiam mille marcarum argenti. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ remisit *Iohanni* fratri suo omnem iram & maleuolentiam suam, & reddidit ei Comitatum de Moretonia, & honorem de Eia, & Comitatum de Glouцestria, cum omni integritate eorum, exceptis castellis; & pro omnibus alijs Comitatibus, & terris suis dedit ei rex per annum 8000. librarum Andegauensis monetæ. Eodem anno appropinquante cœna Domini, cùm *Iohannes* episcopus Candidæ Casæ suffraganeus & officialis *Gaufridi* Eboracensis archiepiscopi appropinquasset Eboraco, vt ibi in cœna Domini more solito chrisma, & oleum consecraret, decanus, & personæ Eboracensis ecclesiæ noluerunt eum recipere. Vnde factum est, quòd ipse ad **Suelle** accessit, & ibi in cœna Domini chrisma, & oleum consecrauit, & tradidit ea officialibus archiepiscopi ad distribuendum per ecclesias archiepiscopatus. Dicitur etiam, quòd *Gaufridus* de Muschamp, archidiaconus de **Cliueland** recepit chrisma, & oleum; sed statim proiecit ea in sterquilinio. Cæteri autem canonici ecclesiæ sancti *Petri* noluerunt inde recipere; sed miserunt ad *Hugonem* Lincolniensem episcopum, vt ab eo reciperent oleum, & chrisma; sed fraudati sunt a desiderio suo. *Petrus* autem archidiaconus Lincolniensis frater *Gaufridi* archiepiscopi, prohibuit episcopo, ne illis oleum & chrisma daret, & super hoc ad Romanum pontificem appellauit. Eodem anno rex remisit iram, & maleuolentiam suam *Hugoni* Couentrensi episcopo; & reddidit ei episcopatum suum pro 5000. marcis argenti, quas ei dedit; sed *Robertus* frater eiusdem episcopi obijt in captione domini regis apud Dorobemiam. Similiter dominus rex remisit *Gaufrido* Eboracensi archiepiscopo fratri suo iram, & maleuolentiam suam, & recepit eum in osculo pacis; vnde idem archiepiscopus supra modum elatus, regem ipsum opprobrijs ita exasperauit, quòd ipse præcepit illum dissaisiri de archiepiscopatu suo, & de vicecomitatu Eboraci: O vtinam legisset archiepiscopus ille commonitionem sapientis, qui ait: *Ignem gladio ne confodias.* & Dominus informans nos ad humilitatem per os Apostoli, ait: *Serui subditi estote in omni timore dominis vestris;* non tantùm dico sapientibus, & modestis, sed etiam dyscolis: *Subditi estote regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malorum, laudem verò bonorum.* & *Ecce naues cùm magnæ sint, & a ventis validis minentur; circumferuntur tamen a modico gubernaculo, vbi impetus dirigentis voluerit: ita & lingua modicum membrum est, & magna exaltat. & ecce quàm paruus ignis, quàm magnam syluam incendit;* & certe lingua ignis est, & omnis iniquitas ex lingua ad effectum venit, quæ maculat totum corpus, & inflammat: linguam autem nullus domare potest, nisi sapiens, & circumspectus. Circumcidamus ergo corda nostra: *Ex corde enim incircumciso procedunt fornicationes, adulteria, homicidia, furta, & falsa testimonia, & blasphemiæ, contentiones, & rixæ, & cætera his similia, quæ coinquinant hominem.* & hæc contra ex mundo corde, &

circumciso exeunt charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas, & alia his similia, quæ animæ fructus sunt, & eam ad Deum creatorem suum perducunt. *ex abundantia enim cordis os loquitur*, siue bonum siue malum. Eodem anno venit quidam heremita ad regem *Richardum*, & prædicans ei verba salutis æternæ dixit: Esto memor subuersionis Sodomæ, & ab illicitis te abstine; sin minùs, veniet super te vltio digna Dei. sed rex inhians terrenis, & non his, quæ Dei sunt, non potuit tam citò animum ab illicitis reuocare: nisi datum ei fuisset desuper, vel signum videret. Despiciebat enim personam monentis, non intelligens, quòd quandoq; Dominus reuelat paruulis, quæ a sapientibus absconduntur; leprosi etiam nuntiauerunt salutem Samariæ, & subiugalis Balam dominum suum reuocauit a via illicita. Abijt ergo heremita relicto rege, & abscondit se a facie eius. Procedente autem tempore præfatus rex licèt pauperis heremitæ commonitionem respueret, tamen ex diuina inspirante gratia memoritèr aliquam illius commonitionis partem retinuit, fiduciam habens in Domino, quòd ipse, qui publicanum, & Cananæam reuocauit ad pœnitentiam secũdum magnam misericordiam suam, daret ei cor pœnitens. Vnde factum est, quòd die Martis in hebdomada Paschæ visitauit eum Dominus in virga ferrea, non vt contereret, sed vt flagellatum in sua reciperet. flagellauit enim eum Dominus ægritudine magna in die illa, adeò quòd ipse conuocatis coram se viris religiosis vitæ suæ fœditatem confiteri non erubuit, & accepta pœnitentia mulierem suam, quam a multo tempore non cognouerat, recepit: & abiecto concubitu illicito, adhæsit vxori suæ, & facti sunt duo in carne vna; & dedit ei Dominus sanitatem tam corporis, quàm animæ. O fœlicem filium, quem pater cœlestis in hac peregrinatione flagellat ad castigationem, & non ad mortem! corripit enim pater filium nunc blandis, nunc asperis, vt sic, vel sic reuocet eum ad bene faciendum. & sic examinat in fornace iustitiæ Dominus aurum suum; sic probat in aduersitatibus sanctum suum, vt eum prouehat ad coronam. verè magna, & inenarrabilia sunt opera Domini, & miserationes eius super omnia opera eius. rex enim iste, cuius caput supergressæ erant iniquitates suæ, a *Christo* adoptatur in filium, & a prauitate sua ad Dominum conuersus recipitur in filium. Deus enim in cuius manu corda regum sunt, & quocũq; voluerit, vertit ea; cordi regis instillauit, quòd ipse tam citò vitam, & conuersationem suam mutauit in bonũ. ipse enim manè consurgens quotidie, primùm quærebat regnum Dei, & iustitiam eius, & ab ecclesia non discedebat, donec more ecclesiastico omne diuinum perageretur officium. gloriosum siquidem est in principe quotidianos actus suos & ab eo incipere, & finire in eo, qui est principium sine principio, & iudicat fines terræ. Præterea idem rex memor verbi illius, quo dicitur, *Beatus, qui intelligit super egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus*: fecit quotidie pascere pauperes multos, tam in curia sua, quàm in ciuitatibus, & villis suis, quos quotidie numero augebat, secundum quod opus fuerat. fames enim magna erat in terra illa, & confluebant ad eum pauperes, vt alerentur. exemplo siquidem talium confirmatur fides, spes erigitur, nutritur charitas, deprimitur superbia, humilitas custoditur, augetur deuotio, & benè operandi desideriũ excitatur. Præterea idem rex fecit fieri calices aureos, & argenteos multos: quos ipse ecclesijs distribuit, a quibus calices sui abstracti erant ad redemptionem illius. *Væ homini illi, per quem scandalum venit*. Non enim imputandum est regi, quòd calices illi in redemptione sua dati fuerant, sed illis magis imputandum est, qui consilium illud dederunt ei, quia praua consilia bonos corrumpunt mores, & in euangelio legitur, Maius peccatum habent, qui tradiderunt me tibi. Eodem anno *Celestinus* papa ad petitionem *Richardi* regis Angliæ constituit *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, totius Angliæ legatum. Vnde idem papa scripsit illi in hac forma.

❧ Epistola *Celestini* papæ de legatione *Huberti Cantuariensis Archiepiscopi*.

CElestinus papa episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri *Huberto* Cantuariensi archiepiscopo apostolicæ sedis legato salutẽ, & apostolicam benedictionem.

Sinceritas

Sinceritas deuotionis, & fidei consuetæ, quam Anglicana semper ecclesia circa sacrosanctam Romanam ecclesiam conseruauit; in tua (sicut benè confidimus) prouidentia, & virtute refloruit, & placidi feruoris accepit acceptabile * incrementum. talis enim ad Romanam ecclesiam tuæ fraternitatis emanauit opinio, quæ in tuæ honestatis odore nos recreat; & constantiæ, quam habes, vigore confortat; ita vt confidentiam, quam de tua probitate concepimus, in nostro iam apertiùs opere declaremus. Supplicante itaq; charissimo in *Christo* filio nostro *Richardo* illustri rege Anglorum, & vniuersis suffraganeis Cantuariensis ecclesiæ, vt Anglicana ecclesia legatum apostolicæ sedis pro suis, & regni profectibus obtineret; tum pro deuotione, quam ad Cantuariensem ecclesiam pro meritis illius gloriosi martyris habemus; tum pro tuæ probitatis, & honestatis intuitu eorum precibus assensum præstitimus, & fauorem, maximè quia multùm credimus ecclesiæ, & regni vtilitatibus expedire, si talem in ministerio supradicto regio illa recipiat: qualem prædicti regis, & eorum instantia de conuersationis merito, & fidei deuotione commendat. ideóq; nos ad honorem Dei, & Cantuariensis ecclesiæ salutem, & pacem per totum regnum Angliæ (non obstante exceptione vel priuilegio venerabili fratri nostro *Gaufrido* Eboracensi archiepiscopo, aut ecclesiæ suę, vel alij facto) officium tibi legationis concedimus, per apostolica scripta mandantes, quatenus illam cum fraternæ obedientiæ humilitate suscipias, & secundum datam tibi cælitùs facultatem ad emendandum ea, quæ necesse est emendari, & ad statuenda, quæ fuerint statuenda, debitæ diligentiæ manum authoritate ipsius legationis apponas; ita nimirum in omnibus reuerentiam matris tuæ Romanæ ecclesiæ prompta deuotione custodiens, vt de profectu ministerij, quod tibi læta committit, tuis etiam facias operibus lætiorem. Datum Lateran. 15. Calen. Aprilis, pontificatus nostri anno quarto.

al. sacramentum

Præterea *Celestinus* papa prædictus scripsit in hac forma *Gaufrido* Eboracensi archiepiscopo, & vniuersis episcopis, & abbatibus, & Prioribus, & alijs ecclesiarum prælatis per regnum Angliæ constitutis.

Cælestinus episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus in *Christo* Ebor. archiepisc. & vniuersis episcopis, & dilectis filijs, abbatibus, & Prioribus, & alijs ecclesiarũ prelatis per regnum Angliæ constitutis salutem, & apostolicam benedictionẽ. Diuinæ sapientiæ inscrutabilis altitudo sacrosanctam ecclesiam in huius mundi latitudine stabiliuit, & ita regimen, & gubernationẽ in ipsius inimitabili prouisione esse voluit, ut ad eam salubriter gubernandam plures assumerentur in partem sollicitudinis, quamuis pro vnitatis ecclesiasticæ firmamento Romana ecclesia acceperit plenitudinem potestatis. voluit enim, vt secundum quod ecclesiam alloquitur in propheta, pro patribus eius filij nascerentur, qui super omnem terram principes constituti virtutum meritis & verbo doctrinæ rudes ad fidem prouectos ad iustitiam erudirent. Vnde sacrosancta Romana ecclesia, cui Dominus super cęteras contulit ecclesiæ magistratum, pium ad alias materna prouisione respectum prouidit ab initio, & laudabili hactenus consuetudine custodiuit, vt de diuersis mundi partibus ad earum ministerium implendum viros prudentes assumeret: quorum authoritas, & doctrina sub Romani pontificis moderamine constituta, quod ipse non poterat, procul distantibus ecclesijs ministraret. Vnde nos qui licet insufficientibus meritis in sublimi sumus eiusdem specula constituti, patrum nostrorum vestigijs inhærentes, ita intendimus cum Dei adiutorio iniunctum nobis ministerium circa proximas ecclesias gerere, vt his, a quibus etiam positione distamus, opportuna debeat prouidentia non deesse. Specialiter autem ad præsens Anglicanam ecclesiam paternæ considerationis acie intuentes ad salutem ipsius, & specialis in *Christo* profectus communi consilio fratrum nostrorum decernimus, vt venerabilis frater noster *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, de cuius meritis, & virtute, sapientia, pariter & doctrina ecclesia vniuersalis congaudet, ministerio legationis accepto, vices nostras ad honorem ecclesiæ, & totius regni salutem, & pacem per totum regnum Angliæ (non obstante exceptione vel priuilegio tibi aut ecclesiæ tuæ, frater archiepiscope, vel alij facto) liberè exequatur. Præsentium itaq; authoritate vniuersitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus eidem tanquam apostolicæ sedis legato reuerentiam exhibeatis debitam & honorem; atq; eius salubria monita & mandata recipiatis humiliter, & seruetis, quę authoritate legationis,

qua fungitur secundum dominum, duxerit statuenda, firmiter obseruantes. Datum Lateran. 15. Cal. Aprilis pontificatus nostri anno 4.

Harum igitur authoritate literarum prædictus Cantuariensis archiepiscopus apostolicæ sedis legatus misit Eboracum *Petrum* Priorem de **Bineham** in **Norfolc**, & magistrum *Geruasium* cum literis domini papæ, & suis ad canonicos Eboraci, & ad officiales Eboracensis archiepiscopi, mandans eis, se illuc ex authoritate legationis suæ in proximo venturum ad emendandum ea, quæ * sunt emendanda, & ad statuendum ea quæ secundum dominum fuerint statuenda; & præcepit eis, vt ipsi conuocato clero exhiberent ei tanquam apostolicæ sedis legato reuerentiam debitam, & honorem; adiungens se iam sententiam excommunicationis dedisse in omnes, qui in hac parte mandato domini papæ contradicerent. & super hoc misit literas suas patentes *Simoni* Eboracensi decano, vt si quos ipse inueniret huic domini papæ mandato rebelles, denuntiaret excommunicatos. Vnde factum est, quòd tam canonici, quàm officiales archiepiscopi Eboracensis responderunt nuntijs legati, quòd eum reciperent tanquam apostolicæ sedis legatum, sed non tanquam archiepiscopum Cantuariensem, nec tanquam primatem. venit igitur legatus ille Eboracum die Dominica festo sancti *Barnabæ* apostoli, & cum solemni processione susceptus est a clero, & introductus in ecclesiam sedis cathedralis, sequenti die lunæ fecit ipse teneri assisas de omnibus placitis coronæ regis, & de noua dissaisina, & de morte antecessorum per ministros suos: ipse verò, & officiales sui tenuerunt placita Christianitatis. In sequenti die feria tertia perrexit legatus ille ad abbatiam sanctæ *Mariæ* Eboraci; & ibi receptus est ab eiusdem ecclesiæ monachis cum solemni processione. Deinde intrauit capitulum monachorum, & conquerentibus monachis, quòd *Robertus* abbas eorum propter debilitatem & corporis sui ægritudinem, domui suæ prodesse non potuit, deposuit eum a cura pastorali, & ab administratione domus reclamantem, & ad summum pontificem appellantem. In sequentibus autem duobus diebus, scilicet feria quarta & feria quinta, congregatis in ecclesia sancti *Petri* Eboraci *Simone* eiusdem ecclesiæ decano, & *Hamone* præcentore, & *Willielmo Testard*, & *Gaufrido* de Muschamp, de **Notingham**, & de **Cliueland** archidiaconis, & *Iohanne* Cancellario, & *Roberto* præposito Beuerlaci, cum quibusdam eiusdem ecclesiæ canonicis, & ferè omnibus abbatibus, & Prioribus, & officialibus, & decanis, & personis ecclesiarum Eboracensis diœcesis, ipse legatus in eminentiore loco cathedratus sedit, & concilium celeberrimum celebrauit. in quo hæc decreta subscripta statuit seruanda.

al. essent

Decreta Eboracensis concilij.

CVm inter cætera ecclesiæ sacramenta hostia salutaris præmineat, tanto impensior circa eam debet existere deuotio sacerdotum, vt cum humilitate conficiatur, cum timore sumatur, cum reuerentia dispensetur; & minister altaris sit certus quòd panis, & vinum, & aqua in sacrificio ponantur, nec sine ministro literato celebretur: prouideatur etiam, vt in pyxide munda & honesta hostia reseruetur, singulisq; Dominicis diebus renouetur. Quoties autem communio exhibenda est infirmis, sacerdos in propria persona hostiam in habitu clericali tanto sacramento conuenienti deferat lumine præcedente, nisi aeris intemperies, vel viarum difficultas, vel alia ratio præpediat; quia secretum Missæ frequenter inuenitur, aut scriptorum falsitate, aut librorum vetustate corruptum, ita vt legi distinctè non possit. Archidiaconorum sollicitudo prouideat, vt in singulis ecclesijs ad verum, & probatum exemplar canon Missæ cum omni diligentia corrigatur. Prohibemus etiam ne sacerdos laico ad pœnitentiam venienti obtentu cupiditatis iniungat, vt Missas faciat celebrari; & illud etiam decreuimus prohibendum, ne sacerdos aliquis pro celebratione Missarum pretio constituto pactum ineat, sed hoc duntaxat, quod offeretur in Missa, recipiat: statuimus ne in baptismate plures, quàm tres suscipiant puerum de sacro fonte; masculum duo mares, & vna mulier; fœminam duæ fœminæ, & vnus mas. vbi autem puer, cuius baptisma ignoratur, reperitur expositus, siue cum sale, siue sine sale reperiatur, baptizetur, cùm non intelligatur iteratum, quod nescitur fuisse collatum. *Decreuimus etiam, vt nō nisi summa, et graui vrgente necessitate diaconus baptizet, vel corpus* Christi *cuiquam eroget, vel pœnitentiam confitenti imponat, vt iuxta paternarum tenorem canonum huic ordini sacerdotali*

ſacerdotali propriè conuenire decernat antiquitas. Sub eodem tenore conſtitutionis adijcimus, vt quoties ſacerdos ad puerum baptizandum, vel infirmum communicandum inuitatur, moras innectere non præſumat. Cùm in domo orationis, quæ domus Dei nuncupatur, nihil debeat eſſe indecens, nihil inordinatum, præcipimus vt perſonæ, & vicarij eccleſiarum ſtudeant prouidere ſecundum competentes eis penſiones, prout ratio dictitat, & conſuetudo approbata poſtulat, quatenus eccleſiæ, quæ reparatione indigent, reparentur. Item cum ornamentis miniſterio congruis miniſtretur. Item cum calice argenteo, vbi facultas ſuppetit, ſacramentum Euchariſtiæ conficiatur. Huic ordinationi terminum præfiximus ab initio noſtræ legationis in annum. Quòd ſi hæc medio tempore executioni mandata non fuerint, decreuimus, vt ante elapſum terminum de
10 *eccleſiarum redditibus diſpoſitio noſtra plenum ſortiatur effectum. Statuimus etiam, vt clerici, qui ab epiſcopo coronam ſuſceperunt, tonſuram habeant, & coronam: quam ſi habere contempſerint, ad hoc beneficiorum, ſi qua habeant, priuatione cogantur; qui verò beneficia non habent, per Archidiaconum, vel decanos tondeantur inuiti. Præcipimus etiam, vt ſacerdotes non in cappis manicatis incedant, ſed in veſtibus ſuo ordini congruis: vt ſicut cæteris dignitate præeminent, ſic pleniùs, & formam, & exemplum exhibeant honeſtatis. Cùm ſcriptura beatum eſſe eum teſtetur, qui manus ſuas exuit ab omni munere, diligenti ſtudio prouidendum eſt, vt gratis exhibeatur iuſticia, nec pro ea in cauſis eccleſiaſticis facienda, vel adimenda, ſiue acceleranda, vel differenda, quicquam pretij præſumat accipere, vt ei fructum iuſticiæ ſuæ tempore opportuno retribuat iuſtus iudex. Cùm decimæ ſint tributa egentium animarum, & ex præcepto Domini*
20 *dari debeant; non eſt reddentis eas diminuere. Statuimus itaque, vt de his quæ renouantur per annum, cum omni integritate decimæ debitæ, & conſuetæ conferantur: ita vt inprimis decimæ abſque vlla diminutione eccleſiæ dentur, poſtmodum de nouem partibus mercedes meſſorum, & aliorum ſeruientium pro arbitrio ſoluentis tribuantur. Exigit profeſſio religioſæ ſanctitatis, vt monachi, & canonici regulares, & moniales, religioſe & regulariter conſeruentur. vt ergo eis adimatur opportunitas euagandi, prohibemus ne redditus, quos obedientias vocant, ad firmam teneant; nec iter peregrinationis arripiant, nec extra monaſteria ſine certa & rationabili cauſa, nec abſque ſocietate, cuius certa ſit honeſtas & indubitata, proficiſcantur. De monialibus autem id ſpecialiter adijcimus, vt abſque ſocietate Abbatiſſæ vel Prioriſſæ ambitum monaſterij nō egrediantur. Adijcimus etiam prohibentes, ne laicus aliquis eccleſiam, vel decimas ad firmam re-*
30 *cipiat, ſiue ſolus, ſiue clerico ſociatus. vt calumniatorum improbitas, & temerè iurantium malitia timore cœleſtis iudicij retundatur, præcipimus, vt quilibet ſacerdos de cætero ter in anno ſolenniter accenſis candelis, pulſatiſq; campanis, eos excōmunicet, qui in recognitionibus, aliiſue teſtimonijs ſcienter, & ſponte peierabunt; & eos, qui malitioſè alios facient peierare; eóſq; ſingulis Dominicis diebus excommunicatos denunciet, vt crebra maledictionis iteratio, eos à ſua iniquitate retrahat, quos accuſatio propria conſcientiæ non deterret. ſi verò de periurio pœniteant, ad Archiepiſcopum, vel epiſcopum, vel generalem diœceſis confeſſorem abſente Archiepiſcopo, vel epiſcopo tranſmittantur ab eo pœnitentiam ſuſcepturi: in extremis verò laborantibus inſinuanda, non imponenda eſt pœnitentia, eiſque firmiter iniungatur, vt ſi vixerint, Archiepiſcopum vel epiſcopum, vel generalem diœceſis confeſſorem abſente Archiepiſcopo, vel epiſcopo, ad-*
40 *eant, vt eis pœnitentia competens imponatur, quia ſermo Domini eſt:* Sacerdos meus ſi deliquerit, delinquere faciet populum meum, & ruina populi ſacerdos nequam eſt: *exigit tanti ordinis excellentia, vt à publicis potationibus, & tabernis ſacerdotes abſtineant, & qui voto continentiæ ſunt aſtricti, nequaquam ad actus turpitudinis ſe relaxent. Prohibemus igitur ne focarias habeant in domibus ſuis, nec ad eiectas in noſtræ conſtitutionis fraudem acceſſum in domibus alienis. Si verò in turpitudine ſua perſtiterint, & hoc decani diſſimulantes ad notitiam prælatorum ſuorum non detulerint; ab officio ſuſpendantur: qui verò zelo Dei accenſi prælatis nunciauerint exceſſus eorum, diuinæ benedictionis gratiam conſequantur. Pœna autem eorum, qui publicè focarias tenent, hæc erit: vt tanquam infames ab aliorum accuſatione, & à teſtimonio repellantur: ſi verò nec huius pœnæ metu reſipuerint, ab officio, & beneficio ſe nouerint ſu-*
50 *ſpendendos. Suſpectus de crimine per famam communem, vel verſimilia indicia per decanum loci admoneatur familiariter, ſemel, ſecundo, & tertiò, vt ſe corrigat: quod ſi non fecerit, decanus adiunctis ſibi duobus, vel tribus, penes quos eius fama laborat, eum corripiat: ſi nec ſic videatur corrigi, dicatur eccleſiæ, ſcilicet arguatur in capitulo, vt conuictus, vel confeſſus canonicè puniatur; inficianti, ſi conuinci non poterit, canonica purgatio indicatur: ita quòd numerū duodenarium non excedat: infra numerum plures, paucioréſue poterunt recipi ſecundum ſtatum*

perſonæ,

persona, & quantitatem siue qualitatem infamiæ pro arbitrio iudicantis: & statim primo die, quo paratus est is, qui infamia laboret, se purgare, purgatio admittatur, ne metu vexationis ex dilationibus contingentis pecunia extorqueatur. Hoc, & supradicta statuimus salua in omnibus sacrosanctæ Romanæ sedis authoritate & dignitate.

IN concilio autem illo magister *Petrus* de Dinan exigebat sibi fieri plenariam restitutionem de Archidiaconatu de Westring, quem *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei dederat, mandans capitulo Eboraci per literas suas, vt eum reciperent, & in stallum mitterent: cui *Simon* decanus, & capitulum Eboracense responderunt, quòd Archiepiscopus non potuit Archidiaconatum illum alicui dare, quia vltra terminum statutum in concilio Lateranensi dare distulit; in quo concilio *Alexander* Papa tertius constituit, quòd cùm præbendas, ecclesias, seu quælibet officia in aliqua ecclesia vacare contigerit non diu maneant in suspenso, sed infra 6. menses personis, qui dignè administrare valeant, conferantur. Si autem episcopus, vbi ad eum spectauerit conferre distulerit, per capitulum ordinetur: quòd si ad capitulum electio pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit, episcopus secũdum Dominum cum religiosorum virorum consilio exequatur: aut si omnes fortè neglexerint, metropolitanus de episcopis secundum Dominum absque illorum contradictione disponat. Huius ergo dispositionis authoritate, & priuilegij sui munimine à *Cælestino* Papa tertio ecclesiæ Eboracensi indulto asserebant præfatus decanus, & capitulum Eboracense, quòd ad illos spectat donatio prædicti Archidiaconatus & aliorum reddituum vacantium in ecclesia Eboracensi, quos Archiepiscopus suus non dederat in fixum Lateranensis concilij terminum: sed officiales Eboracensis Archiepiscopi, scilicet, magister *Girardus* de Rowelle, & magister *Honorius* appellauerunt contra priuilegium illud, & appellationẽ, quam dominus eorum Archiepiscopus in recessu suo fecerat pro statu ecclesiæ suę, renouauerunt corã legato, & toto concilio: & quamuis in priuilegio illo cõtinebatur, remota appellatione, tamen legatus detulit appellationi officialiũ Ebor. Archiepisc.

EOdem anno *Willielmus* rex Scottorũ ægrotauit in villa sua, quę dicitur Clacmanan; & statuit *Othonem* filium *Henrici* ducis Saxoniæ nepotem *Richardi* regis Angliæ sibi successurum in regnum Scottorum, ita quòd ipse *Otho* filiam suam primogenitam in vxorem cum regno duceret. & quamuis rex plures haberet, qui voluntati suæ in hoc cõsentirent: tamen Comes Patritius, & alij multi contradixerunt, dicentes, quòd filiã suam non reciperent reginam, quia non erat consuetudo regni illius, quòd mulier regnũ illud haberet quamdiu frater, vel nepos esset in progenie sua, qui regnum de iure habere posset. Et paulò pòst per Dei misericordiam rex Scottorum de illa conualuit infirmitate, manens in eodem proposito, quod habebat de filia sua maritanda prædicto *Othoni* cum regno suo. Eodem anno *Hubertus* Cantuar. Archiepis. Apostolicæ sedis legatus, & totius Angliæ iusticiarius deposuit *Robertũ* Abbatem de Tornai reclamantẽ, & ad præsentiã domini papę appellantẽ: et in carcere, et in vinculis eum tenuit per annum, et per dimidiũ anni apud Gloucestre. Eodem anno prædictus Archiepisc. totius Angliæ iusticiarius misit per totam Angliã huiusmodi formam iuramẽti, viz. *Quòd omnes homines regni Angliæ pacẽ domini regis pro posse suo seruabũt, & quòd nec latrones, nec robatores, nec eorũ receptatores erunt, nec in aliquo eis consentient; & quòd cùm huiusmodi malefactores scire poterũt, illos pro toto posse suo capient, & vicecomiti liberabunt; qui nullo modo deliberentur nisi per dominum regem, vel capitalem iusticiã suã: & si illos capere non poterunt, eos baillisuis domini regis quicunq; fuerint, scire facient. Leuato autem clamore insequendi vtlagos, robatores, latrones, aut eorum receptatores, omnes sectam illam plenè facient pro toto posse suo: & si quem viderint, vel manifestum fuerit sectam illam non fecisse, vel sine licentia se ab ea subtraxisse, eos tanquã malefactores ipsos capient & vicecomiti liberabunt non deliberandos nisi per regem, aut eius capitalem iusticiam. milites verò ad hoc assignati facient venire omnes de ballina sua coram se à quindecim annis, & vltra; & iurare facient quòd pacem domini regis vt supradictum est, seruabunt; & quòd nec vtlagi, nec robatores, nec latrones, nec eorum receptatores erunt, nec in aliquo eis consentient; & quòd sectam, vt prædictum est, plenam facient, & quòd, si cum malefactione aliquem ceperint, militibus in ballina super se positis, & ad hoc assignatis eũ liberabunt, qui eũ vicecomiti liberabũt custodiendũ; similiter si aliquẽ viderint, vel eis notũ fuerit, leuato clamore insequendi malefactores prædictos, qui sectã nõ fecerit, vel à secta illa se subtraxerit sine licentia, eum tanquam malefactorẽ ipsum capient, & militibus prædictis liberabunt*

liberabunt

liberabunt vicecomiti liberandum, & custodiendum, vt ipsum malefactorem; nec liberandum nisi per præceptum domini regis vel eius capitalis iusticiæ. Ad hæc igitur exequenda missi sunt per singulos Comitatus Angliæ viri electi, & fideles, qui per sacramentum fidelium hominum ᵗ*de visnetis multos ceperunt, & carceribus regis incluserunt. At multi inde præmuniti, & sibi malè conscij fugerunt relictis domibus, & possessionibus suis.* Eodem anno post natiuitatem sancti *Iohannis Baptistæ, Henricus* Romanorum imperator misit *Richardo* regi Angliæ coronam magnam auream, & valdè pretiosam, in mutuæ dilectionis signum: mandans ei in fide, quam illi debebat, & sicut obsides suos diligebat, ne perirent, quòd ipse terram regij Frăciæ hostiliter inuaderet, & ipse imperator successum ei faceret competentem ad iniurias sibi à rege Franciæ factas vlciscendas: sed rex Angliæ timens, quòd in hoc mandato aliquid proditionis lateret, misit ad imperatorem *Williehmum* Eliensem episcopum Cancellarium suum ad inquirendum qualem succursum, & quantum, & vbi, & quando imperator ei faceret contra regem Franciæ. Notum enim erat regi Angliæ, quòd prædictus imperator super omnia desiderabat, vt regnum Franciæ Romanorum imperio subiaceret; & exinde conijciebat rex Angliæ, quòd si imperator, & rex Franciæ confœderarentur, totum in detrimentum suum redundaret. Rex verò Franciæ sciens, quòd Cancellarius regis Angliæ per terram suam transiret, apposuit apprehendere illum; sed fraudatus à desiderio suo mandauit regi Angliæ treugam dissolutam; & statim concurrentes vtriusque exercitus damna fecerunt hinc, & indè maxima in interfectione hominum, & in rapinis, & in incendijs. Rex autem Franciæ videns, se nequaquam defendere posse contra regem Angliæ, castella multa Normanniæ subuertit, quæ rex Angliæ postmodum refirmauit, & fortiora fecit, quàm priùs fuerant. Quadam autem die ante subuersionem castelli de valle Rodoli, prædicti reges venerunt ad colloquium propè castellum illud, & dum colloquerentur cecidit magna pars murorum castelli per suffossores regis Franciæ. quòd rex Angliæ videns, relicto colloquio impetum fecit in exercitum regis Franciæ, & rex Franciæ cum suis versus est in fugam; & cùm transiret pontem, pons corruit, & ipse cum gente sua penè submersus est in Sequana fluuio: sed vix tandem vlteriorem ripam attingens ibidem in ripa fluminis castra metatus est. Et rex Angliæ ad castellum Rodoli redijt, & multos de familia regis Franciæ cepit; & congregans exercitum magnum de omnibus terris suis cismarinis & transmarinis, intrauit terram regis Franciæ in pluribus locis, & fecit stragem magnam ex obstantibus, & segetes non maturas messuit, & vineas, & arbores fructiferas extirpauit, & villas combussit. Eodem anno ex occasione dissensionis, quæ erat inter *Philippum* regĕ Franciæ, & *Richardŭ* regem Angliæ, *Boyac Almiramimoli* imperator Africanorum magno congregato exercitu intrauit fines Christianorum, qui sunt in Hispania; & expugnauit eos, & cepit ciuitates, & castella, & munitiones eorum, & comminuit omnia, & *Aldefonsum* regem Castellæ deuicit in prelio campestri, & à campo fugatum obsedit in Toleto ciuitate sua; sed nihil ibi proficiens cum exercitu suo inde recessit. Quod cùm rex Franciæ, & rex Angliæ audissent, conuenerunt ad colloquium de pace inter eos facienda, in quo inter eos conuenit in hunc modum. quòd *Lodowicus* filius & hæres regis Franciæ duceret in vxorem sororem *Arthuri* ducis Britanniæ neptem præfati regis Angliæ; & ipse rex Angliæ quieta clamaret eis, & hæredibus eorum Gisortium, & Neafle, & Baudemunt, cum ᵗ Wougesin Normannico, & Vernun, & Iueri, & Pasci, & insuper daret eis 20000. marcarum argenti: & hęc contra rex Franciæ quieta clamaret regi Angliæ omnia, quæ sibi petebat in Comitatu de Engolismo, & redderet ei Comitatum de Albemarlia, & Comitatum de Auco, & castellum de Arches, et alia castella multa, quæ ceperat super eum in Normannia, et in alijs terris suis per guerram. sed hæc omnia dilationem ceperunt vsq; ad octauas omnium sanctorum propter prohibitionem Romanorum imperatoris, qui prohibuerat regi Angliæ, ne ipse pacem cum rege Franciæ faceret, nisi de consensu, et consilio suo. Prętera rex Angliæ in eodem colloquio reddidit *Philippo* regi Franciæ *Alesiam* sororem suam, quam ipse mox dedit in vxorem *Iohanni* Comiti de Pontif. Interim Pagani terrā *Sanctij* regis Portugalensis deuastantes venerunt ad Abbatiam de Alkubaz, et monachos de ordine Cisterciensi ibidem Deo seruientes, et eis resistentes interfecerunt, et procedentes inde venerunt ad aliam domum eiusdem ordinis; et monachi exeuntes

al. de vinctis

al. Vengesin

eis obuiàm, ceciderunt ad pedes paganorum, vitam & misericordiam postulantes, & pagani miserti illorum vitam donauerunt illis: & audientes vitam, & conuersationem illorum, laudauerunt eos dicentes, quòd saluarentur in ordine illo, si mulieres haberẽt, est enim sciendum quòd summa paganorum religio est luxuria. Eodem anno *Hugo* Lincolniensis episcopus dedit *Richardo* regi Angliæ 1000. marcas argenti, pro libertate Lincolniensis ecclesiæ redimenda: rex verò ex consuetudine regum Anglorũ prædecessorum suorũ petijt ab episcopo Lincolniensi singulis annis vnũ mantellũ furratũ de Sabelinis, & pro huius mantelli quieta clamantia in perpetuum ab ipso rege, & hæredibus suis prædictus Lincolniensis episcopus dedit præfato regi præfatam pecuniam, & recepit à rege chartam suam de quieta clamantia. Interim *Willielmus* Eliensis episcopus, & cæteri nuncij regis Angliæ, qui missi fuerant ad imperatorem, redierunt; dicentes quòd forma illa pacis, quæ inter ipsum, & regem Franciæ formata erat, non placebat imperatori, quia ignominiosum esse videbatur imperatori, si rex Anglię quicquam quietum clamaret, quod in potestate sua non erat. & ad recuperandum, quod rex Angliæ amiserat per captionem suam, perdonauit ei imperator de redemptione sua 17. millia marcarum argenti. Adueniente igitur termino colloquij, quod statuerunt inter se rex Angliæ, & rex Franciæ, conuenerunt prope Vernolium in octauis omnium Sanctorum: & appropinquante hora colloquij, rex Angliæ appropiauit, vt cum rege Franciæ loqueretur. sed *Willielmus* Remensis archiepiscopus venit obuiàm ei, & dixit ex parte regis Franciæ, quòd non oporteret eum ita festinare, quia rex Franciæ adhuc cum suis in consilio erat. credidit itaq; illi rex Angliæ, & reuersus est ad locũ vnde venerat, & exspectans vsq; ad horam 9. noluit diutiùs exspectare: sed appropiauit, vt cum rege Franciæ loqueretur; & *Philippus* Beluacensis episcopus dixit ei coram rege Franciæ: Dominus noster rex Francię calumniatur te de fide læsa, & periurio, quia iurasti, & fidem dedisti, quòd venires hodie ad colloquiũ hora tertia, & non venisti, & ideò ipse te defidat, & sic finito colloquio vterque rex reuersus est in terram suã. Et tertia die sequenti homines regis Franciæ faciebant in Normannia, & in alijs terris regis Angliæ violentas prædationes cum tumultu: & venientes ad villam de Depe, quam rex Angliæ paulò antè reædificauerat, combusserunt eam, & naues, quæ in portu erant, iniecto igne Græco in cineres redegerunt. Deinde *Philippus* rex Franciæ post multos, variósque bellorum casus venit cum exercitu suo ad Issondun, & villam cepit, & castellum obsedit. quod cùm regi Angliæ nunciatum esset, qui tunc temporis morabatur in Normannia apud vallem Rodoli: omnibus alijs negotijs suis prætermissis, trium dierum itinera in vnum concludens venit Issondun, & castellum suum, quod rex Francię obsederat, intrauit. confluebat ergo ad eum vndique armatorum copiosa multitudo. De cuius aduentu rex Franciæ valdè territus, petijt ab eo licentiam recedẽdi inde cum exercitu suo sine impedimento: quod cùm ei negatum fuisset, petijt colloquium habere cum rege Angliæ, & factum est ita. In colloquio autem illo mediantibus Archiepiscopis, & episcopis, & viris vtriusque partis quàm pluribus, præstitum est sacramentum hinc, & inde; quòd ab illo die, videlicet, à die Sabbati proxima post festum sancti *Nicholai* pacem, & concordiam inter se, & homines suos, & terras suas haberent, vsque ad festum sancti *Hilarij* proximò sequens: & tunc conuenirent apud Louers ad pacem, & finalem concordiam inter eos faciendam in maiori audientia suorum. Et quia natiuitas Domini instabat, & prædicti reges non habebant in partibus illis, quod in tanta solennitate regalibus expensis sufficeret, reuersi sunt in regiones suas. Et rex Angliæ perrexit inde Pictauiam; & fuit ibi in natiuitate Domini, quæ secunda feria euenit. Interim *Aldefonsus* rex Castellæ congregato exercitu in sola virtutis Dei misericordia fiduciam habens, commisit prælium cum exercitu paganorum, & eos conuicit, & maximam illorum partem gladio interfecit, & cæteros à finibus suis fugauit. Eodem anno Canonici Eboracensis ecclesiæ sæpè, & multùm sollicitauerunt *Hugonem* Lincolniensem Episcopum, vt ipse sententiam interdicti, & suspensionis proferret in *Gaufridum* Eboracensem Archiepiscopum. Constabat enim, quòd prædictus Archiepiscopus, non comparuit in conspectu domini Papæ ad terminum sibi constitutum. Quibus præfatus Lincolniensis episcopus respondit, quòd mallet suspendi, quàm Archiepiscopum illum suspendere. Quo audito

præfati

præfati canonici miserunt nuncios suos Romam ad *Cælestinum* Papam conquerentes, quòd Lincolniensis episcopus, & cæteri iudices sui delegati non processerunt secundum formam Apostolici mandati. Eodem anno obijt *Henricus* Wigorniensis episcopus, cui successit in episcopatu illo *Iohannes* de Constantijs Rothomagensis ecclesiæ decanus. Eodem anno obijt *Willielmus* de Forz Comes Albemarliæ, cui successit in Comitatu illo *Baldwinus* de Betun dono *Richardi* regis Angliæ, & duxit vxorem Comitissam Albemarliæ. Eodem anno obijt *Isakius* quondam imperator Cypri, quem *Richardus* rex Angliæ expugnauit. Eodem anno obijt *Guido* quondam rex Ierusalem, cui *Richardus* rex Angliæ vendiderat insulam Cypri, quo defuncto *Aimers* frater suus factus est dominus Cypri. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ duxit sibi in vxorem filiam ducis de *Geneſt in Alemannia: quo facto *Cnut* rex Dacorum frater prædictæ *Botilda* reginæ Francorum conquestus est *Cælestino* Papæ de iniuria, quam præfatus rex Franciæ fecerat sorori suæ, qui eam dimisit sine causa cognita. Conquestus est etiam de *Willielmo* Remensi Archiepiscopo, qui sine authoritate Apostolica, sedens pro tribunali diuortium fecit inter prędictum regem Franciæ, & *Botildam* sponsam suam sine cognitione causę. Cõquestus est etiam de *Stephano* de Noiun, & *Philippo* Beluacensi, & *Reginaldo* Carnotensi, & *Gwidone* Aurelianensi, & *Rotodo* de Chaluns episcopis, & de *Roberto* de Drues, & *Lodowico* de Blais, & *Theobaldo* de Campania, & *Stephano* de Neuers Comitibus; & de *Simone* de Castellano de insula, & *Petro* de Mainil, & *Waltero* Camerario regis Franciæ, baronibus; qui iurauerunt coram Remensi Archiepiscopo, quòd prædicta *Botilda*, filia Comitis de Hainou, quæ fuerat vxor prædicti regis Franciæ, ita affines erant in consanguinitate, quòd idem *Philippus* rex Francię nulla ratione debuit, aut potuit præfatam *Botildam* habere vxorem. Et quamuis prædictus rex Dacorum paratus esset probare, illos falsum dixisse aduersus eam testimonium, & quòd diuortium illud nullum fuit, nec teneri debuit; tamen propter fauorem regis Franciæ, noluit eum *Cælestinus* Papa in hac parte exaudire.

* al. Gueſt

ANno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo sexto, qui est annus 7. regni *Richardi* regis Angliæ, idem rex fuit apud Pictauiam die natalis Domini, quæ feria secunda euenit. & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus totius Angliæ iusticiarius, & Apostolicæ sedis legatus, fuit eodem die apud Eboracũ missus ex parte regis loqui cum *Willielmo* rege Scottorum de matrimonio contrahendo inter *Othonem* filium *Henrici* ducis Saxoniæ nepotem *Richardi* regis Angliæ, & *Margaretam* filiam suam. Conuenerat enim inter *Richardum* regem Angliæ, & *Willielmum* regem Scotiæ, quòd idem rex Scotiæ daret prædicto *Othoni Margaretam* filiam suã in vxorem cum toto Loenais; & quòd rex Angliæ daret *Othoni*, & filiæ regis Scotiæ, & hæredibus eorum totã Northumbriam, & Comitatum Carleoli; & rex Angliæ haberet in custodia totum Loenais cum castellis suis; & rex Scotiæ haberet in custodia totam Northumbriam, & Comitatum Carleoli cum castellis suis. sed quia regina Scottorũ tunc temporis pręgnans erat, noluit rex Scotiæ stare prædictæ conuentioni, sperans quòd dominus daret ei filium. Eodem anno quinto natalis Domini die *Bertrammus* Dunelmensis ecclesiæ Prior occurrit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo apud Aluertoniam; & ibi coram eo elegit magistrum *Philippum* clericum, & familiarem *Richardi* regis Angliæ in Dunelmensem episcopum. Eodem anno *Cælestinus* Papa ad instantiam nunciorum decani, & canonicorum Eboraci in hac forma scripsit prædicto *Simoni* Eboracensis ecclesiæ Decano.

Epistola *Cælestini* ad *Simonem* Decanum Eborac. *de administratione eiusdem diœcesis.*

COelestinus episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio *Simoni* decano Eborac. salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm vniuersalis ecclesiæ regimen nobis licèt insufficientibus, diuina fauente gratia, sit commissum, & singularum ex eis casibus præcauere teneamur, & vtilitatibus prouidere: illud nobis est summo opere præcauendum, ne inde ecclesiæ in temporalibus, vel spiritualibus detrimentum incurrant, vnde

ipsarum

ipsarum honorem,& commodum credimus procurare. Cùm enim pensatis personarum meritis,& diligenter inspectis, aliquis iuxta suorum exigentiam meritorum per nos fuerit suæ dignitatis potestate suspensus, & ab ecclesiarum prælatione ad tempus amotus,ne subditis pastoris curæ priuatis malignandi materia tribuatur,& occasio litigandi; eis in tali debemus prouidere persona,quæ & litigantium dirimere quæstiones, & subditorum excessus corrigere nouerit; & quantum sui officij debitum patitur, & diligat,& affectet. Inde est, quòd cùm Eborac. Archiepiscopus eius actibus exigentibus, & contumacia faciente, qui abusus patientia nostra neque à suis iniquitatibus destitit, nec nostro se conspectui,indulto sibi misericorditer termino, præsentauit, ab vsu pallij,& episcopalis officij executione, à ministratione quoque tam spiritualium, 10 quàm temporalium,& beneficiorum perceptione nostra sit authoritate suspensus; discretioni tuæ authoritate præsentium duximus indulgendum, vt cum consilio canonicorum in Eboracensi ecclesia residentium, clericorum Eboracensis diœcesis excessus corrigere valeas; & querelantium tam clericorum, quàm laicorum Eboracensis diœcesis controuersias,quæ iudicio exigunt ecclesiastico terminari, canonicè definire; canonica seueritate,appellatione remota,percellens eum,qui super hoc contumaciter duxerit resistendum,donec eidem ecclesiæ aliter fuerit sollicitudine nostra prouisum.Nulli ergo omninò hominum liceat hanc paginam nostrę concessionis infringere,vel ei ausu temerario contraire: si quis autem hoc attentare præsumpserit,indignationem omnipotentis Dei,& beatorum *Petri* & *Pauli* Apostolorum eius se nouerit 20 incursurum.Datum Lateran. 10.Kal.Ianuarij, pontificatus nostri anno 5.

Epistola *Cœlestini* Papæ de eodem negotio.

Coelestinus episcopus seruus seruorum Dei dilectis filijs vniuersis Abbatibus, Prioribus, Archidiaconis,decanis, & alijs clericis, Comitibus,& Baronibus,& alijs in Eboracensi prouincia constitutis,salutem & Apostolicam benedictionem. Quàm misericorditer Romana ecclesia super facto Eboracensis Archiepiscopi processerit, videre licet,si literarum nostrarum tenorem,quas vtraq; partium à sede Apostolica diuersis temporibus impetrauit,diligenter attendatis. Cùm enim significantibus dilectis filijs decano,& capitulo Eboraci,& non paucis Abbatibus, Prioribus, & alijs ecclesiæ præ- 30 latis in regno Angliæ constitutis,ad apostolatus nostri audientiam peruenisset,dictum Archiepiscopum,pastoralis officij debito prætermisso,secularibus negotijs implicari, & non diuinis obsequijs, nō clericis ordinandis, non ecclesijs dedicandis,non Synodis celebrandis, non benedicendis abbatibus, sed venationibus,& aucupio totius animi sui studiū applicare,& exercere alia, quæ commisso sibi officio pontificali, & honori non modicùm derogant: non statim formauimus iudiciū contra eum, sed inquisitionē famæ ipsius venerabili fratri nostro Lincolniensi episc. & dilectis filijs Archidiacono de Northamton,& Priori de ponte* fracto duximus cōmittendam; cupientes ipsum Archiepisc.per interminationē suspensionis,si,de his quæ nobis fuerant significata,cōstaret, vel si ea legitimè comprobari non possent, per exhibitionē canonicę purgatio- 40 nis,quam ei cum tribus episcopis,& totidem abbatibus feceramus indici,à suis excessibus deterrere,& ad veritatis tramitem reuocare. Verùm quoniam idem Archiepis. antequam citatio eorundem iudicum peruenisset,ad sedem appellauit apostolicam, dicti iudices iuxta literarum nostrarum tenorem, spacio ei trium mensium indulto, Kal. Iunij,quo appellationē interpositam prosequi nō differret,ipsi procurauerunt pro termino assignare.Deinde verò cùm Archiepiscopus ipse iter arripuisset ad sedem apostolicam veniendi, timens ne propter inclementiam aeris aliquod personæ ipsius periculū eueniret,à nobis literis, & nuncijs postulauit, vt statutū sibi terminum deberemus misericorditer prorogare:nos verò precibus ipsius annuentes,& credentes,quòd eò citiùs de suis excessibus pœniteret,quòd nos ad audiendas petitiones suas magis propiti- 50 os & faciles inueniret,terminū vsq; ad octauas beati *Martini* proximò præteritas prosequendæ appellationis ad ipsum purgandum statuimus,memoratis iudicibus dantes nihilominus in mandatis,vt si tunc inde Archiepisc.nostro aspectui neglexerit se præsentare,exinde iuxta priorum literarū tenorem in causa procederent, & quæ ipsis per easdem literas mandata fuerant, exequi procurarēt.Cæterùm memorato termino iam transacto

* al. sancto

transacto, cùm ad Romanam ecclesiam nec accesserit, nec aliquem miserit responsalem, qui absentiam suam quolibet modo excusaret, ipsius inobedientiam, & contumaciam attendentes, ipsum ab vsu pallij, & pontificalis officij executione, administratione etiam tam temporalium, quàm spiritualium, ac perceptione beneficiorũ duximus suspendendum; memoratis iudicibus per Apostolica scripta mandantes, vt eum per totam Eboracensem diœcesim, & prouinciam suspensum à nobis publicè statuant nunciare. ideóq; vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus eidẽ Archiepiscopo, vel officialibus eius, nec in spiritualibus nec temporalibus præsumatis aliquatenus respondere: sed si quas inter aliquos vestrûm in Eboracensi diœcesi positorum quæstiones oriri contingat, quæ iudicio ecclesiastico debeant terminari, ad audientiam dilecti filij nostri *Simonis* Eborac. decani easdem controuersias deferatis, ipsius iudicium recepturi humiliter, & firmiter seruaturi; scientes nos eidem decano de solita sedis Apostolicæ misericordia indulsisse, vt cum consilio canonicorum suorũ in Eborac. ecclesia residentium excessus corrigat clericorum, & eorum ac laicorum, qui ecclesiasticam audientiam exigunt, in Eboracensi diœcesi definiat quæstiones. Datum Lateran. 10. Kal. Ianuarij pontificatus nostri anno 5.

Alia epistola eiusdem Papæ de eodem.

Coelestinus episcopus seruus seruorũm Dei venerabili fratri Lincolniensi episc. & dilectis filijs Archidiacono de Northamton, & Priori de Ponte* fracto, salutem, & Apostolicã benedictionem. Cùm sacrosancta Romana ecclesia super immobile fundamentũ, lapidem scz. angularem & verum, perpetua stabilitate fundata, de seipsa veritate dicente, *Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam*, per beati *Petri* merita ecclesiarum omnium magisterium cepit, & primatum; ad principem Apostolorum Domino protestante, *Si diligis me, pasce oues meas:* & non solùm corporum, sed etiam animarum iudiciariam accepit potestatem; eodem Apostolorum principe audiente à Domino: *Quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis:* nos, quos non propria merita, sed sola diuina miseratio ad summi pontificatus apicem euocauit, si iudicia nostra recta volumus, & prouida deliberatione formare, & potestate nobis tradita non abuti, illius debemus, quantum humana permittat fragilitas, exempla sectari, in quo sedes apostolica fundata consistit, & à quo cæterarum ecclesiarũ curam suscepit, & ligandi, atque soluendi plenitudinem potestatis. Mirabilis enim super omnia Deus, & inscrutabilis diuini consilij altitudo, licèt incomprehensibilia sint iudicia eius, & inuestigabiles viæ ipsius; aliquod tamen ex his, quæ in inferioribus operatur, si rectè cõspicimus, nobis & alijs ecclesiarũ prælatis in forma iudicij innuit imitandũ; qui cum sterilẽ arborẽ de vinea sua iuxta illud euangelij præceperit succidẽdam, ne terram fertilem occuparet, præmisit, dicens: *Ecce tres anni sunt, ex quo venio quærens fructum in ficulnia hac, et non inuenio; succide ergo illam:* hoc siquidem nos, licèt minimi, & humanæ fragilitatis subiacentes defectibus intra nos ipsos assidua meditatione pensantes; auditis excessibus Eboracensis Archiepiscopi, & de inhonesta vita & de inutili conuersatione eius rumoribus in nostra, & fratrum nostrorum audientia recitatis, non statim formauimus iudicium contra eum, sed exemplo illius, cujus miserationes super cætera opera eius, vt sterilis arbor pullularet in fructus, & vigorem reciperet iam amissum, nõ modico temporis spacio, ad correctionem ipsius, multiplicatis literis, & mandatis non destitimus laborare; nunc eum ad viam salutis nostris monitis reuocantes, nunc per interminationem suspensionis officij, & beneficij deterrentes ab iniquitatis suæ semitis, & erroris, sicut vobis, qui totam rei seriem, & processum negotij quoad ordinem agnouistis, credimus manifestum. Sanè ad audientiam nostram ex personarum, & capituli Eboracensis ecclesiæ insinuatione peruenit, & id ipsum dilectorum nostrorum *Roberti* de Eboraco & *Rogeri* de Selebie & aliorum vndecim Abbatum præmonasterij ordinis testimonia manifestè declarare videntur, quòd *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus sacramenta iniuncti sibi officij vilipendens, venatione, aucupio, & alijs militaribus curis inutiliter occupatus, ordinationi clericorum, ecclesiarum dedicationibus, aut Synodis celebrandis nec manum nec operam post sui pro-

* al. sancto

motionem adhibuit, nec Abbatem aliquem benedixit, licèt tam contra clericos, quàm Abbates, ad maledicendum & excommunicandum linguam consueuerit, iuxta motum proprium indiscretè laxare. Libertates ecclesiæ suæ, ac consuetudines approbatas euacuat, ac subuertit; appellationes, quæ solent esse ad remedium oppressorum, ad Romanæ sedis iniuriam reduxit in contemptum: & plures pro eo quòd ad nos appellationem emiserant, vinclis fecit carceralibus vehementer astringi. Personas ecclesiæ suæ post appellationem ad nos factam, honoribus & beneficijs spoliauit; quosdam canonicorum appellatione contempta excommunicationi subiecit: priuilegia Romanorum pontificum in eius præsentia sua omninò authoritate frustrantur: & qui fortè aliàs tutus esset, in ostensione priuilegij nostri optati coram eo præsidij beneficium demeretur. Cùm contingit aliquem ad subtractam sibi ecclesiam, vel possessionem per iudices delegatos authoritate nostra restitui; eum, per quem iudicium debuerat executioni mandari, statim sentiet inimicum. Plures enim taliter restitutos destituit, & ecclesias suas per ministros suos violenter aggrediens fores earum fregisse, & eos proponuntur per violentiam expulisse: quamplures etiam reatum periurij fecit perniciosè incurrere: ipsos ab obedientia, quam Archidiaconis suis canonicè seruandam iuramento promiserant, quadam necessitatis violentia retrahendo: præterea maiorem ecclesiam cum multitudine armatorum aggrediens, fores capituli per violentiam confringi, & asportari fecit: & bona canonicorum & clericorum plurium, qui res suas tam in ecclesia, quàm in thesauraria ibi deposuerant, fecit per potentiam detineri: pro quibus omnibus Eboracense capitulum ad nostram præsentiam appellauit. Comperimus etiam ex testimonio prædictorum, quòd ecclesijs quandoque vacantibus, præsentatas sibi ab his, ad quos præsentatio pertinet, personas idoneas non admittit: sed eas aut pueris, & minùs honestis personis assignat, vsus pariter & præsentantis, & instituentis officio, aut facit eas de sola voluntate vacare, vt earum fructus vsibus ipsius applicentur: & quòd sustentationi alicuius honesti clerici debebatur, sibi non metuit retinere. Adiecerunt etiam, quòd cùm spiritualia dona gratis debeant, & sine prauitate distribui, frequenter cùm donat ecclesiam, aut eam scindit per partes contra statuta canonica, vel in ea sibi nouam & indebitam retinet possessionem, & quàm plures excommunicatos, vel suspensos, non nisi pecunia interueniente, absoluit: religiosi verò & honesti viri in conspectu eius despecti, & contemptibiles fiunt: viles & suspectæ personæ de facili familiaritatem eius, & gratiam adsequuntur. Nos verò de rumoribus tam profanis auditis non semel, sed sæpiùs, & tam prædictorum, quàm aliorum prælatorum in regno Angliæ, & in Eboracensi prouincia positorum literis, nostris auribus frequentiùs inculcatis, volentes eum à suis excessibus deterrere, & ad exequendum pastoralis officij debitum reuocare; inquisitionem famæ ipsius vobis duximus committendam, vt conuocatis Abbatibus, & Prioribus, & alijs ecclesiasticis personis Eboracensis diœcesis, inquireretis de præmissis diligentiùs veritatem, & si accusatores legitimi procederent contra eum, auditis quæ proponerentur hinc & inde, & depositionibus testium redactis in scriptis, eas sigillorum vestrorum signatas munimine ad sedem Apostolicam transmittere deberetis; assignato partibus termino competenti, quo ad audiendam sententiam nostro se conspectui præsentarent. Hoc etiam ijsdem literis meminimus fuisse insertum, vt deficientibus accusatoribus, si fama publica faceret contra eum, purgationem ipsius cum tribus episcopis & totidem Abbatibus, sublato appellationis obstaculo, indicere curetis. In qua si fortè deficeret, ipsum ab Archiepiscopali officio, & administratione suspensum nostro faceretis conspectui præsentari; si verò Archiepiscopus memoratus, antequam citatio vestra perueniret ad ipsum, ad sedem Apostolicam appellaret, inducijs ei trium mensium indultis, si infra eos interpositam appellationem prosequi negligeret, vel differret, ipsum ab omni pontificali officio, & Archiepiscopatus administratione nostra nunciaretis authoritate suspensum. Quia verò idem Archiepiscopus antequam per vos citaretur ad causam, sicut nobis suis literis, & nuncijs intimauit, sedem curauit Apostolicam appellare, & vos ei ad prosequendam appellationem Kalendas Ianuarij pro termino assignastis, ipsius laboribus,

&

& expensis parcere disponentes, ac timentes, si æstiuo tempore ad vrbem accederet, aliquod personæ ipsius ex aeris inclementia periculum proueniret cùm sicut nobis intimatum fuerat, iter arripuisset ad sedem Apostolicam veniendi, & paratus existeret de obiectis sibi criminibus respondere, de solita sedis Apostolicæ benignitate prosequendæ appellationis ab ipso vsque ad octauas beati *Martini* proximò præteritas terminum duximus prorogandum; omnia quæ fuerunt contra eum impetrata vsq; ad eundem terminum suspendentes, & reuocantes in statũ pristinum quicquid contra eum post appellationem ad nos interpositam priorum literarum obtentu fuisset à nobis, vel alijs immutatum. Vobis etiam per Apostolica scripta distinctè mandauimus, 10 vt nisi in octauis sancti *Martini* nostro conspectui se præsentaret iuxta formam primæ commissionis, sublato cuiuslibet contradictionis, & appellationis obstaculo, procedere nullatenus differretis. Verùm quoniam memoratus Archiepiscopus abusus patientia nostra, nec ad Romanam ecclesiam accessit, nec responsalem aliquem destinauit, qui vel eius absentiam excusaret, cùm eum non modicùm vltra præfixum sibi terminum misericorditer curauerimus expectare, licèt eo ipso videatur confessus de crimine, quòd nostro se conspectui præsentare neglexit; ipsum ab vsu pallij & omnis episcopalis officij executione, à ministratione quoque tam spiritualium, quàm temporalium, & beneficiorum perceptione ipsius Eboracensis ecclesiæ, & prouinciæ duximus suspendendum: vt sic saltem à suæ iniquitatis pertinacia resipiscens canonicæ seueritatis censuram in se non exigat fortiùs exerceri. Ideóque discretioni vestræ 20 per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus eum per omnes ecclesias Eboracensis diœcesis, & prouinciæ suspensum à nobis, publicè nuncietis: omnibus clericis & laicis eiusdem prouinciæ ex parte nostra firmiùs iniungentes, ne ipsi Archiepiscopo vel officialibus eius in temporalibus, vel spiritualibus respondere præsumant, donec de ipso Archiepiscopo aliud duxerimus statuendum. Mandamus autem & per vos volumus in Eboracensi diœcesi nunciari, vt si forsitan inter aliquos quęstiones moueri contingat, quas ecclesiastico iudicio conueniat terminari, ad audientiam dilecti filij nostri *Simonis* Eboracensis decani, cui cum concilio canonicorum in eadem ecclesia residentium, & clericorum excessus committimus corrigendos, & litigantium tam clericorum, quàm laicorum controuersias decidendas, referant ipsius iu- 30 dicium suscepturi humiliter, & firmiter seruaturi. Ad hæc omnia, quæ authoritate literarum nostrarum, antequam ad vos secundarum notitia peruenisset, super negotijs eundem Archiepisc. contingentibus tam restitutionibus ablatorũ, quàm de alijs prouidè, & rationabiliter statuistis, rata decreuimus permanere: mandantes vt authoritate nostra suffulti, ad Eboracensem ecclesiam accedentes iuxta priorum literarum tenorem tam in inquisitione famæ, quàm restitutione ablatorũ canonicis facienda, nihilominus procedatis non impediente appellatione, vel absentia Archiepiscopi memorati, nec obstantibus literis in primatum literarum præiudicium hactenus impetratis. Ad hæc, præsentium vobis authoritate iniungimus, quatenus sententiam excommunicationis in quosdam canonicos, vicarios, clericos, & seruientes canonicorum Eboracensis ec- 40 clesiæ, ab eodem Archiepiscopo post appellationem ad nos interpositam, promulgatam, irritam iudicetis penitus, & inanem; ita tamen, vt dictos canonicos, & alios in eadem sententia nominatos ad maiorem cautelam authoritate Apostolicæ sedis absoluatis. Omnes autem illos, qui in *Benedictum* clericum supradicti decani, *Gualterum* presbyterum, *Richardum* de Semare, & quinque de Cauel clericos, & alios clericos Eboracensis ecclesiæ manus temerarias iniecerunt, vel qui eis violentiam præceperunt inferri, tamdiu nuncietis, appellatione remota, excommunicationis vinculo detineri, donec passis iniuriam congruè satisfecerint, & cum vestrarum testimonio literarum ad sedem veniant Apostolicam absoluendi. Quòd si omnes his exequendis nequiueritis interesse, duo vestrûm ea nihilominus exequan- 50 tur. Datum Lateran. decimo Kalendas Ianuarij, pontificatus nostri anno quinto. Harum igitur authoritate literarum, officiales Archiepiscopi Eboracensis depositi sunt: licèt *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, Apostolicæ sedis legatus, eis licentiam exercendi officium suum retribuerat, qui eos priùs suspenderat, quia noluerunt eum hospitari apud Eboracum tanquam legatum. Tradita est

ergo omnis potestas *Simoni* decano Eboraci secundùm Apostolici formam mandari; & regis ministri, omnes res & possessiones præfati Archiepiscopi, regijs incluserunt marsupijs. Interim *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus in hac forma scripsit officialibus Archiepiscopatus Eboraci.

Epistola Cantuariensis Archiepiscopi officialibus *Archiepiscopatus Eboraci*.

HVbertus Dei gratia Cantuar. Archiepisc. totius Angliæ Primas, & apostolicæ sedis legatus, dilectis in *Christo* filijs officialibus archiepiscopatus Eboraci, salutẽ in Domino. Literas domini papę in hęc verba suscepimus. *Cœlestinus* episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri *Huberto* Cantuar. Archiepisc. & apostolicæ sedis legato, salutem & apostolicam benedictionem. Ex parte tua in audientia fuit nostra propositum, quòd multi sunt in Anglia, qui vt sepulchrum Domini visitarent, & illi terræ sanctæ, in qua steterunt pedes Domini, subsidium opportunũ conferrent, crucem Dominicam assumpserunt; & licèt votum possint perficere, tamen ab executione eiusdem se subtrahunt in suarum periculum animarum. Sunt etiam quidam, qui licèt crucẽ susceperint; pro paupertate tamen, & corporis debilitate, vel alia iusta causa, emissum votum non possunt, sicut conuenit, adimplere. Verùm quia quid super his agendum sit circa nos duxit fraternitas tua consulendos; authoritate tibi præsentium respondemus per apostolica scripta mandantes, quatenus omnes illos, qui votũ tale emiserunt, sicut dictũ est, & ad illud explendum propriæ suppetunt facultates, nisi ex iusta causa omittendum, eos ad exequendum, quod gratis vouisse dicuntur per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compellas. cæterùm de his, qui paupertate, & corporis debilitate, vel alio iusto impedimento, votum quod emisisse noscuntur, nõ possunt (sicut conuenit) adimplere; volumus, vt, cùm super his veritas tibi fuerit declarata, pœnitentia congrua eis iniuncta, licentiam eis tribuas remanendi: eisdem firmiter iniungens, vt quàm citò exequendi votum suum libera eis fuerit attributa facultas, id exequi sine dilatione aliqua non postponant. His verò, quos pro infirmitate corporis tibi constiterit nullatenus posse in propria persona votum suum prosequi, vnam personam idoneam, vel plures (secundùm quod facultates eorũ suppetierint) vltra mare transmittant, in suis expensis, per annũ, vel ampliùs iuxta tuum arbitrium, ibidem in Iesu *Christi* obsequio moraturas. Datum Lateran. secundo idus Ianuarij, pontificatus nostri anno quinto. Quoniam igitur vouere, & non reddere, periculosum est, cùm ex votis, quæ solenniter emissa fuerint, non impletis, consequens sit, & Dominum offendi, & nihilominus in domo eius scandala suboriri: literarum, quas transcribimus, authoritate vobis præcipiendo mandamus, quatenus per singulas parochiales ecclesias Archiepiscopatus Eboraci, de his, qui pro visitando sepulchro Domini crucem assumentes, vota sua Domino non soluerint, diligenter, & sollicitè inquiratis; sub interminatione anathematis generaliter inhibentes, ne in præiudicium scrutinij huius vesana cuiusquam taciturnitate veritas supprimatur; cumque nomina singulorum, vel eorum confessio, vel certa vestrorum inquisitio designabit; ipsa distinctè notata infra Dominicam, qua cantatur *Lætare Ierusalem*, per fidelem nuncium nobis innotescant. Ad hoc discretioni vestræ mandantes, iniungimus, quatenus causam crucifixi constanti patrocinio prosequentes, vniuersos tales in diœcesi Eboracensi charitatiua velitis cohortatione, & conuentione sedula præuenire; sub specie consilij proponentes, vt fideliter impleant, quæ liberaliter promiserunt: vt quod Domino vouerunt in conspectu omnis populi eius, cùm propheta in atrijs domus Domini in medio Ierusalem exequantur. Sicque voluntarijs eorum sacrificijs placetur altissimus, & factis solutionibus euacuetur importunitas scandalorum. Moneatis etiam prædictos omnes, & singulos, quatenus in veræ deuotionis signum, infra diem passionis Dominicæ proximo futuram, crucem depositam reassumant, et eam cum reuerentia, & veneratione gestantes, suam obnoxietatem, qua interiùs astringuntur, exteriore signaculo protestentur, & in quibus fructum habituri sunt

plenum,

plenum, & abundantem, nequaquam ex pusillanimitate spiritus erubescant. Cæterùm si vel commonitiones huiusmodi, quasi vanas contemnant, vel ad eas quasi duras pertinaciter aures suas obturent; ne impunitis licentia injciatur, certa generali faciatis assertione proponi, cunctos, qui citra voti solutionem crucem abiectam infra terminum nominatum non receperint, in sequenti Pascha Domini procul dubio à perceptione corporis *Christi*, & communione fidelium excludendos. Sed ne verba commonitionis huius credantur, vel censura in irritum, vel effectu debito caritura, pœnam supradictam in omni forma, & ea plenitudine qua præmittitur, die prædicta contumacibus vniuersis volumus, & authoritate Apostolica mandamus infligi. Sic enim
10 ex tempestiuo rigoris seminario fructus ille pullulabit in posterum, vt veriore trutina ponderetur cum seueritate canonica prælatorum authoritas; & qui faciles erant ruituri in contemptum, securam indemnitatem minùs audacter exspectent. valete.

EOdem anno post festum sancti *Hilarij*, *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ conuenerunt apud Louers ad colloquium: vbi inter eos concilio hominum suorum ita conuenit, quòd rex Franciæ quieta clamauit regi Angliæ, & hæredibus suis ab ipso, & hæredibus suis *Isodum cum pertinentijs suis, & totum ius, quod habuit in Berria, & Aluernia, & Gasconia, & reddit ei quieta castellum de Arches, & Comitatum de Auco, & Comitatum de Albemarlia, & cætera castella multa, quæ occupauerat per guerram. Et hæc contra rex Angliæ quieta clamauit regi Franciæ ca-
20 stellum de Gysortio, & totum Vogesin Normannicum: & vt hæc omnia rata haberentur, statuerunt inter se pœnam 15. millia marcarum argenti, ita quòd ille, qui hanc pacem frangeret, daret alteri 15. millia marcarum argenti, & super hoc inuenerunt sibi ad inuicem fideiussores. Præterea rex Franciæ petijt ad opus suum Andeli manerium Rothomagensis Archiepiscopi. quod cùm nulla ratione fieri posset, rex Franciæ postulauit sibi fieri fidelitatem à *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo de illa parte archiepiscopatus, quæ est in regno Franciæ, scilicet de Vogesin le Francais. Videns igitur Rothomagensis Archiepiscopus hoc sibi graue, & ignominiosum esse, appellauit ad dominum papam pro statu ecclesiæ suæ, & abijt, timens ne dominus suus rex Angliæ ipsum ad hoc faciendum propter fauorem regis Franciæ cogeret. O ambitio,
30 quàm cæca semper! O quàm præsumptio pessima! O quàm perdit concessa, qui inconcessa captat! *Philippus* itaque rex Franciæ terrenum obsidens regnum, impugnat cœleste, terrenis inhians irruit in diuina destinatus ad scelus, ad periculum promptus, paratus ad crimen causas innocentiæ non requirit, ius abnegat; confundit fasq;, nefasque; cui nequitia est sodalis, cui otiosa est æquitas, iniquitas semper est amica, qui cædibus viuit, qui se munit sanguine, qui crudelitatibus sæuit, cui de morte stat totum, de amore constat nihil.

al. Issondon

Si quoties peccant homines sua fulmina mittat
Iupiter, exiguo tempore inermis erit.

40 Procedente itaque tempore, pœnituit regem Franciæ se talem fecisse cum rege Angliæ conuentionem: & magnum congregauit exercitum, & obsedit Albemarliam: quo facto, rex Angliæ præcepit saisiari in manu sua in omni loco dominationis suæ citra mare & vltra, omnes res, & possessiones abbatum de Maiurmuster, & de Cluinni & de S. *Dionysio*, & de la charite. erant enim prædicti abbates fideiussores erga regem Angliæ, quòd rex Franciæ supradictam pacem seruaret; & nisi fecerit, darent regi Angliæ 15. millia marcarum argenti. Eodem anno *Robertus* Comes Leicestriæ, datis *Philippo* regi Franciæ duabus millibus marcis argenti, & quieto clamato ei castello suo de Pasci, liberatus est à captione illius. Eodem anno rex Angliæ misit *Philippum* Dunelmensem electum, & abbatem de Cadomo in Angliam, ad inquisitionem facien-
50 dam de prisis iusticiarum, & vicecomitum, & ministrorum suorum. Cùm autem prædictus abbas de Cadomo in Dominica passionis Domini pranderet cum *Huberto* Cantuar. Archiepiscopo, totius Angliæ summo iusticiario, ægrotauit in mensa, & 5. die sequenti obijt Londonijs. Interim *Philippus* rex Franciæ cepit per vim castellum de Albemarle, & subuertit illud, & rex Angliæ dedit ei tria millia marcarum argenti pro redemptione militum, & seruientium suorum, qui capti fuerunt in Albemarlia.

lia. Deinde rex Franciæ cepit per vim Nouancurt, & *Iohannes* Comes Moretonij frater *Richardi* regis Angliæ cepit castellum de Gameges. Eodem anno orta est dissentio inter ciues Londoniarum. Frequentiùs enim solito propter regis captionem & alia accidentia imponebantur eis auxilia non modica, & diuites proprijs parcentes marsupijs volebant, vt pauperes soluerent vniuersa. quod cùm quidam legis peritus, videlicet *Willielmus* cum Barba filius *Osberti* videret, zelo iusticiæ, & æquitatis accensus factus est pauperum aduocatus: volens quòd vnusquisque tam diues, quàm pauper secundum mobilia, & facultates suas daret ad vniuersa ciuitatis negotia; & abijt ad regem trans mare, & impetrauit ab eo pacem sibi, & populo. Vnde *Hubertus Walter* Cantuariensis Archiepiscopus, regis iusticiarius plurimùm in iram commotus præcepit, vt vbicunque aliquis de plebe inueniretur extra ciuitatem, caperetur tanquam hostis regis, & regni. Contigit autem, quòd in medio Quadragesimæ apud nundinas de Stanford capti sunt quidam mercatores de plebe Londoniensi per præceptum iusticiarij regis. Deinde præcepit idem iusticiarius, vt suprà dictus *Willielmus* cum barba ad eum duceretur etiam inuitus, ad quem capiendum cùm quidam de ciuibus *Gaufridus* nomine veniret, prædictus *Willielmus* cum Barba interfecit eum; cúmque alij eum capere vellent, ipse aufugit cum quibusdam suorum, & incluserunt se in ecclesia, quæ dicitur ecclesia S. *Mariæ* del Arche; qui cùm inde exire nollent, factus est insultus in eos: & cùm nec sic reddere se vellent, ex præcepto Archiepisc. Cantuar. regis iusticiarij appositus est ignis, vt per fumum & vaporem ignis exirent. Cúmque prædictus *Willielmus* exiret, quidam extracto cultello euiscerauit eum, & sic ductus est ad turrim Londoniarum, & ibi iudicatus est suspendi. alligatus igitur caudæ equi, trahitur per vicos ciuitatis, & plateas ad patibulum, ac suspensus est, cum octo socijs suis; cæteri verò ciues Londoniarum, qui adhæserant ei posuerunt se in misericordia regis, & obsides dederunt de pace seruanda regi, & regno. Monachi autem sanctæ Trinitatis Cantuariensis scientes, quòd ecclesia sua Lundonijs, quæ dicitur Sancta *Maria* del Arche, ita violaretur per præceptum Archiepiscopi sui, (qui, quamuis regi seruiret, tamen ecclesiastica iura deberet seruare illæsa) indignati sunt, & grauatum est cor eorum super eum, & non potuerunt cum eo quicquam pacificè loqui. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dèdit *Othoni* nepoti suo Comitatum Pictauis. Eodem anno cùm Comitissa Brittanniæ mater *Arthuri* veniret per mandatum *Richardi* regis in Normanniam loqui cum eo, venit obuiam ei *Ranulphus* Comes Cestriæ maritus eius ad pontem Vrsonis, & cepit eam, & inclusit eam in castello suo apud sanctum *Iacobum* de Beuerun; quam cum *Arthurus* filius suus liberare non potuit, adhæsit regi Franciæ, & terras regis patrui sui combussit; deinde rex Angliæ magno congregato exercitu intrauit hostiliter Brittanniam, & eam deuastauit. Interim *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus tandem ad sedem Apostolicam accedens, diutinam moram ibi fecit, dominúmque Papam in omnibus agendis suis valdè sibi difficilem, & contra se supra modum commotum inuenit. processu verò temporis ipsi & aduersarijs suis tunc præsentibus data est audientia: & cùm prædicta, & alia plura ei obijcerentur, quæ omnia Archiepiscopus falsa esse constanter asseruit, requisiti aduersarij vtrum proposita probare vellent, post deliberationem petitam, & concessam responderunt se onus probationis nolle suscipere; Archiepiscopus verò se ab obiectis immunem esse sufficienter ostendit; vnde dominus Papa eum de consilio totius curiæ ad officium & beneficiũ restituens, omnibus prælatis, & alijs clericis per Eborac. diœcesim constitutis dedit in mandatis, vt ei tanquam Archiepiscopo in omnibus debitam exhiberent reuerentiam, & obedientiam; insinuans in rescripto suo qualiter Archiepiscopus se ab obiectis immunem esse, & omnia ab aduersarijs de eo disseminata falsa, & fictitia esse declarauit. restitutionis verò eius notitia ad regem Angliæ perueniente, qui Archiepiscopum temporalibus iampridem spoliauerat, & ad eius, vt dicebatur, cum aduersarijs suis adspirabat depositionem, valdè turbatus fuit, & duobus aduersarijs suis præcepit, vt se de cura spiritualium intromitterent, nec Archiepiscopum, nec officiales suos aliquam habere administrationem permitterent. Ipse etiam rex præbendas Eboracensis Ecclesiæ, & alia beneficia vacantia pro voluntate sua Clericis suis concessit, & distribuit. Archiepiscopus verò à curia Romana rediens, & in

Gallia

Gallia moram faciens non ausus terram regis ingredi, cùm non posset in conspectu regis gratiam inuenire, vt vel temporalium, vel spiritualium possessione gauderet, reuersus est, & ad curiam Romanam eundi iter arripuit. Interim dominus rex Angliæ prece *Arthuri* ducis Brittanniæ, & aliorum virorum potentum dedit *Petro* de Dinant licentiam agendi contra *Adam* de Tornouere super archidiaconatu de Westrihing, quem rex præfato *Adæ* dederat. Inter quos tandem conuenit in hunc modum, quòd magister *Simon* Apulus Eboracensis ecclesiæ decanus, & capitulum eiusdem ecclesiæ concessione, & voluntate prædicti *Adæ* receperunt *Petrum* de Dinant in archidiaconatum de Westrihing, & in stallum miserunt tam in choro, quàm in capitulo; & ipse *Petrus* vices suas, & illius archidiaconatus administrationem commisit ipsi *Adæ* de Tornouere sub annua pensione 60. marcarum; statuens quòd prædictus *Adam* archidiaconatum illum in integrũ habeat, & teneat omnibus diebus vitę suæ, & reddat ei singulis annis inde 60. marcas de pensione; & si *Petrus* superuixerit *Adam*, recipiat archidiaconatum de Westrihing sine aliqua contradictione, vel diminutione. Præterea inter illos statutum est, quòd quandocúnque simul fuerint in Eboraco, vnus illorum vna die tenebit stallum in choro nomine archidiaconi, & alter illorum altera die similiter, & sic mutabunt vices suas de die in diem, quamdiu moram simul fecerint in Eboraco: & vt hæc conuentio inter illos rata sit, & inuiolata permaneat, capitulum Eboraci eam confirmauit sigillo suo: sed antequam huius conuentionis notitia perueniret ad Eboracensem archiepiscopum, ipse huiusmodi literas patentes misit in Angliam.

GAufridus *Dei gratia Eboracensis archiepiscopus, & Angliæ primas decanis, presbyteris, & vniuersis clericis per archidiaconatum constitutis, salutem, & paternam benedictionem. Nouerit vniuersitas vestra nos* Petro *de Dinan clerico nostro archidiaconatum de Westrihing charitatis intuitu dedisse: in quem* Adam *de Torneuere, sicut a multis certissimè didicimus, nescimus cuius authoritate se intrusit, & nomen archidiaconatus sibi vsurpauit, licèt ordinatio archidiaconatuum, dignitatum, & ecclesiarum nostri archiepiscopatus ad nos tantùm, quibus hoc diuina miseratione est concessum pertineat. & idem etiam* Adam *post restitutionem a domino papa nobis factam contra nos, & officiales nostros in administratione rerum spiritualium diabolico instinctu se immiscuit. Nos autem quicquid ipse* Adam *in institutionibus, in excommunicationibus, in suspensionibus, & in aliquibus alijs, quæ nomine archidiaconi fecerit irritantes, & penitus authoritate nostra adnihilantes, iam dictum* Adam *excommunicamus, vobis mandantes & in virtute obedientiæ præcipientes, Quatenus in nullo ei decreto respondeatis, sed vt excommunicatum habeatis. Præterea vobis notificamus, quòd sententiam in* Paulinum *de Eburford, & in alios, qui contra obedientiam nobis debitam veniunt ab officialibus nostris magistro* Radulpho *de Kima, & magistro* Honorio *ratam habemus, & confirmamus. Valete.*

Eodem anno mense Iulij *Philippus* Dunelmensis electus ordinatus est in sacerdotem ab *Henrico* episcopo de Landaf apud Dunelmum in ecclesia sancti *Cuthberti* 17. Cal. Iulij Sabbato in hebdomada Pentecostes. Eodem anno *Williehmus* rex Scottorum magno congregato exercitu intrauit Moreuiam ad debellandũ *Haroldum* * *Macmanud*, qui terram illam occupauerat, sed antequam rex Cathaniam intraret, *Haroldus* fugit ad naues suas nolens contra regem bellum inire. tunc misit rex Scottorum exercitum suum ad Turreham villam prædicti *Haroldi*, & castellum suum ibidem situm prostrauit. Videns autem *Haroldus*, quòd rex terram suam ex toto deuastaret, venit ad pedes regis, & posuit se in misericordia eius, maximè, quia tempestas sæuiebat in mari, & ventus erat ei contrarius, volenti ad Orchadam insulam ire; & iurauit regi, quòd adduceret illi omnes inimicos suos, cùm rex alia vice rediret in Murreuiam, & per illam conditionem permisit rex eum tenere medietatem Cathaniæ, & aliam medietatem Cathaniæ dedit rex *Haroldo* iuniori nepoti *Reginaldi* quondam Comitis de Orkeneia, & de Cathania. Deinde reuersus est rex in terram suam, & *Haroldus* in Orkeniam. Deinde in autumno redijt rex Scottorum in Murreuiam vsque ad Iluernarran, vt reciperet ab *Haroldo* inimicos suos; quos cùm *Haroldus* produxisset vsq; ad portum de Locloy prope Diluernarran, permisit eos abire; & serò redeunte rege de venatu venit ad eum *Haroldus* adducens secum duos pueros nepotes suos ad tradendum regi in obsides; & interrogatus ab rege vbi essent inimici eius, quos tradere debuerat, & vbi esset

* al. Matmadit

esset *Torphinus* filius eius, quem obsidem dare promiserat, respondit, Permisi eos abire, sciens, quòd si tradidissem eos vobis, non euaderent manus vestras; filium autem meum adducere non potui, quia in terra illa non est alius hæres. igitur quia ipse conuentiones, quas cum domino suo rege fecit, non seruauerat, iudicatum est eum in captione regis remansurum, donec filius eius veniret, & obses fieret. & pro eo quod ipse permisit inimicos regis abire, iudicatum est ipsum demeruisse terram, quam ille de rege tenebat. & rex duxit secum *Haroldum* vsque ad castellum Puellarum, & tenuit eum in vinculis, donec homines sui de Orchadia adduxerunt filium suum *Torphinum*: & tradentes eum domino regi obsidem, liberauerunt *Haroldum* de captione regis. & *Haroldus* reuersus est in Orchadiam, & ibi mansit in pace & quiete, donec *Haroldus* iunior, accepta a *Suero Birkebain* rege Norweie licentia calumniandi medietatem Orchadiæ, adduxit secum *Siwardum Murd* de Hegland, & alios multos bellatores, & Orchadiam inuasit; & noluit *Haroldus* senior cum eo pugnam ingredi, sed abijt in insulam de Man relicta Orchadia; & ibi congregauit nauigium, & homines multos. similiter fecit *Haroldus* iunior, & adijt insulam de Man, volens congredi cum *Haroldo* seniore; sed *Haroldus* senior ante aduentum *Haroldi* iunioris in Man, per aliam viam ingressus est Orchadiam cum nauigio suo, & interfecit omnes, quos in Orchadia inuenit. Quo audito, *Haroldus* iunior reuersus est in Cathenes apud Wic, & commisit prælium cum *Haroldo* seniore: & in prælio illo *Haroldus* iunior, & omnis exercitus eius interfecti sunt. Interfecto itaque *Haroldo* iuniori, *Haroldus* senior venit ad regem Scottorum per conductum *Rogeri*, & *Reginaldi* episcoporum sancti *Andreæ*, & Rosmarkin, & obtulit regi copiam auri, & argenti pro Cathania, id est Cathenes rehabenda; cui respondit, quòd terram illam sibi traderet, si vxorem suam filiam *Malcolun Mathar* dimisisset, & priorem sponsam suam sororem *Dunecani* Comitis de Fif resumpsisset, & tradidisset ei in obsidem *Laurentium* clericum suum, & * *Bonauar* filium *Iggemundi*; quod *Haroldus* facere noluit. Venit ergo *Reginaldus* filius *Sumerled* rex de Man ad *Willielmum* regem Scottorum, & emit ab eo Cathaniam saluo regis redditu annuo. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Willielmo* de Chimely archidiacono de Richemund episcopatum Albricarum in Normannia; & idem rex dedit magistro *Eustachio* sigillifero suo archidiaconatum de Richemund. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus totius Angliæ primas, & apostolicæ sedis legatus, & totius Angliæ summus iustitiarius sæpè, & multùm sollicitauit per internuntios suos dominum suum *Richardum* regem Angliæ, vt eum liberaret a regimine regni, ostendens ipsum non posse sufficere regimini ecclesiæ, & regni. Cùm igitur rex licèt inuitus, eò quòd non erat inuentus similis illi, qui conseruaret leges, & iura regni; precibus tamen illius inclinatus, illum à sollicitudine regiminis regni remouere vellet; pœnituit eum tale fecisse regi mandatum, expertus, quòd in custodiendis illis est retributio multa, & inspectis scriptis, & computationibus auditis, mandauit regi, quòd infra biennium proximò præteritum adquisierat ad opus illius vndecies centena millia marcarum argenti de regno Angliæ; subiungens, quòd si seruitium eius videretur illi necessarium, non recusaret laborem, nec fatiscentem causaretur ætatem. ô infœlicem præsulem! licèt sæpiùs legisset *neminem posse duobus dominis seruire; aut enim vnum odio habebit, & alterum diliget; aut vnum sustinebit, & alterum contemnet*; prælegit tamen officium sacerdotale postponere, quàm regi terreno non adhærere: & sic accepta regni regiminis potestate, officij administrationem ecclesiastici, cui professionis voto astrictus fuerat paruipendens, pro castris regis Angliæ stare non recusauit. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit *Philippo* Dunelmensi electo licentiam fabricandi monetam in ciuitate sua Dunelmensi, quod prædecessoribus suis à multo tempore retrò non erat permissum. Eodem anno extitit in Anglia, & in omnibus finibus eius fames magna, & hominum mortalitas. Eodem anno Comes de sancto *Egidio* duxit in vxorem *Iohannam* sororem *Richardi* regis Angliæ, quondam reginam Siciliæ. Eodem anno obijt *Henricus* Wigorniensis episcopus, cui successit dono *Richardi* regis *Iohannes* de Constantijs Rothomagensis decanus. Eodem anno obijt *Willielmus* Comes de Salesbiri filius Comitis *Patritij*; cuius filiam, & hæredem *Richardus* rex Angliæ dedit in vxorem cum Comitatu Salesbiri *Willielmo* fratri suo notho. Eodem anno obijt *Mauricius*

al. Honauer

10 20 30 40 50

Mauricius episcopus Parisijs. Eodem anno obijt *Bela* rex Hungariæ, post cuius obitum *Margareta* vxor eius soror *Philippi* regis Franciæ, quæ quondam extiterat regina Angliæ, vxor *Henrici* regis iunioris, accepit crucem Ierosolymitanæ profectionis, & in terra Ierosolymitana apud Accon in Dei seruitio permansit, vsque ad consummationem vitæ suæ. Eodem anno obijt *Burcardus* Eboracensis ecclesiæ thesaurarius, cuius thesaurariam *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Eustachio* sigillifero suo. Eodem anno obijt *Petrus* de Ros, quo defuncto, *Richardus* rex Angliæ dedit *Aimerico* nepoti *Philippi* Dunelmensis electi archidaiconatum Carleoli, & *Philippus* Dunelmensis electus dedit eidem *Aimerico* nepoti suo archidiaconatum de Dunelmo, & ecclesiam de Acclet,
10 quam prædictus *Burcardus* habuerat. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ firmauit nouum castellum in insula de Andeli, contra voluntatem & prohibitionem *Walteri* Rothomagensis archiepiscopi; &, quia rex ab inceptis desistere noluit, prædictus archiepiscopus dedit sententiam interdicti in Normanniam, & abijt ad summum pontificem. Eodem anno facta congressione inter familiam regis Franciæ, & regis Angliæ, *Hugo* de Chaumunt miles probus, & diues, & valdè familiaris regi Franciæ captus est, & regi Angliæ traditus, quem rex Angliæ tradidit *Roberto* de Ros custodiendum, & *Robertus* tradidit illum *Willielmo* del Espinai seruienti suo custodiendum in castello de Bona villa supra Toke; qui cùm minùs cautè custodiretur, per murum de nocte dimissus est, permissione & consensu prædicti *Willielmi* del Espinai. Vnde rex Angliæ
20 iratus, eò quòd *Hugo* de * Chaumund sic manus suas euasit, cepit *Robertum* de Ros, & incarcerauit, & cepit de eo 1000 & 200. marcas argenti de redemptione, & *Willielmus* del Espinai proditor domini sui suspensus est in patibulo. Eodem anno *Radulfus* de Wigetof clericus *Gaufridi* Eboracensis archiepiscopi infirmabatur Romæ vsq; ad mortem, & coram domino papa *Celestino*, & vniuersis Cardinalibus confessus est, quòd ipse multas literas falsas in curia Romana adquisierat tam de negotio domini sui Eboracensis archiepiscopi, quàm de suo negotio proprio; & quòd iam illas in Angliam præmiserat. vnde dominus papa in mandatis dedit *Huberto* Cantuariensi archiepiscopo, vt si aliquæ literæ super negotio Eboracensis archiepiscopi inuentæ fuissent, continentes aliquid citra æquitatem, & iustitiam, retinerentur. Vnde factum est, quod *Rogerus*
30 de Ripunt clericus, portitor harum literarum, qui & toxicum portabat, inuentus est Lundonijs, dicens quòd *Radulfus* de * Wigetof tradiderat ea illi. Dicebat etiã quòd toxicum illud traditum ei fuerat ad perdendum magistrum *Simonem* Eboracensis ecclesiæ decanum, & quosdam alios eiusdem ecclesiæ canonicos. Ad vocationem igitur *Huberti* Cantuariensis archiepiscopi regis iustitiarij, venit Lundonias prædictus decanus Eboraci, & tradita sunt ei venenum illud, & annuli aurei, & zona pulcherrima toxicata ad comburendum; quibus traditis, conuenit multitudo maxima virorum, & mulierum in loco, qui dicitur Totehil, vt testes fierent combustionis illorum; & sic igni tradita sunt, & redacta in cineres; portitor autem illorum in carcere seruabatur; & aduersarij *Gaufridi* Eboracensis archiepiscopi omne crimen ei obijciunt. Eodem
40 anno *Iohannes* Comes Moretonij frater regis, & *Marchades* princeps nefandæ gentis Braibancenorum fecerunt 14. Cal. Iunij feria 2. equitationem ante ciuitatem de Beluaez, & dum intenderent prædæ capiendæ, *Philippus* episcopus Beluacensis, & *Willielmus* de Merlou vna cum filio suo, & militibus multis, & plebe armata exierunt, & ipsi armati, sed mox confecti sunt in prælio, & capti prædictus Beluacensis episcopus, & *Willielmus* de Merlou, & filius eius, & milites nonnulli, & ex plebe maxima pars interfecta est. & eodem die post captionem illam Comes *Iohannes*, & *Marchades* processerunt vsque Milli castellum prædicti Beluacensis episcopi, & per insultum ceperunt illud, & prostrauerunt; & sic gloriosi triumphatores redierunt in Normanniam, & tradiderunt regi Angliæ Beluacensem episcopum, & *Willielmum* de Merlou & filium ei-
50 ius, & alios captiuos multos.

Marginal notes: *al. Chaumunt* (line 20); *al. Wigetot* (line 31)

Anno gratiæ millesimo, centesimo, nonagesimo septimo, qui est annus octauus regni *Richardi* regis Angliæ, idem *Richardus* fuit in Normannia apud Burum die Natalis Domini, quæ quarta feria euenit; plurimùm confusus, eò quòd *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus noluit relaxare interdicti sententiam quam in Normanniam tulerat. Corpora enim defunctorum insepulta iacebant per vicos, & plateas ciuitatum

Normanniæ.

Normanniæ. Misit ergo rex *Willielmum* Eliensem episcopum Cancellarium suum, & * Lexoniensem episcopum, & *Philippum* Dunelmensem electum, vt coram domino papa causam suam defenderent contra præfatum Rothomagensem archiepiscopum. Qui cùm Pictauiam venissent, *Willielmus* episcopus Eliensis regis Cancellarius ægrotauit vsque ad mortem, & mortuus est, & sepultus; & quàm diu ipse in extremis laborasse videretur, quædam crux lignea in Cathedrali eiusdem ciuitatis ecclesia, quæ dicitur crux sancti *Marcialis*, plorasse videbatur ita vehementer, quòd quasi riuulus aquæ ab oculis eius defluens, faciem illius rigaret. Populus autem dicebat hoc iam tertiò euenisse; primò in obitu eiusdem ciuitatis episcopi; secundò in recessu *Iohannis* Belesmairis eiusdem ciuitatis episcopi; tertiò in obitu istius *Willielmi* Eliensis episcopi. Quo defuncto Lexoniensis episcopus, & Dunelmensis electus processerunt in negotio domini sui. Dominus autem rex non immemor seruitij, quod prædictus Cancellarius ei fecerat, dedit *Roberto* fratri illius Priori Eliensi abbatiam sanctæ *Mariæ* Eboraci, quem *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus Apostolicæ sedis legatus benedixit in abbatem. Conuenientibus igitur in præsentia domini papæ *Celestini* præfato Rothomagensi archiepiscopo, & episcopo Lexoniensi, & electo Dunelmensi; archiepiscopus Rothomagensis protestatus est ius suum, quod habebat in Andeli, & iniuriam, quam *Richardus* rex Angliæ ei fecerat firmando castellum in patrimonio ecclesiæ Rothomagensis iniustè contra voluntatem, & assensum illius. Ad quod supradicti regis nuncij responderunt, quòd dominus rex sæpè, & multùm obtulerat ei per internuncios suos, videlicet viros venerabiles, & discretos episcopos, & abbates, Comites, & Barones, se in omnibus satisfacturum illi ad æstimationem proborum virorum. Asserebant enim ex parte regis, quòd ipse insulam illam de Andeli, in qua castellum firmauerat, nullo modo dimittere posset, quia rex Franciæ & sui perinde transitum faciebant in Normanniam, & sæpiùs eam deuastabant; & idcirco rex Angliæ locum illum munierat ad defensionem terræ suæ contra regem Franciæ. Et super his prædictus Rothomagensis archiepiscopus, & præfati regis nuncij compromiserunt se examini domini papæ, & Romanæ ecclesiæ. Vnde factum est, quòd dominus papa, & Cardinales post diuturnam deliberationem, attendentes damna & inopportunitates, quæ acciderent Normanniæ, nisi locus ille de Andeli firmaretur, consuluerunt præfato Rothomagensi archiepiscopo, quòd cum domino suo rege amicabiliter componeret, & ab eo sufficientem recompensationem ablatorum reciperet, secundùm proborum, & sapientum virorum æstimationem; dicentes benè licere regi, & cuilibet potenti infirmiora terræ suæ munire, ne perinde damnum sibi, & suis contingat.

al. Lexoniensem

De consecratione *Philippi* Dunelmensis episcopi.

INterim dominus papa *Celestinus* consecrauit *Philippum* Dunelmensem electum in episcopatum Dunelmensem, Dominica, qua cantatur *Misericordias Domini*: quæ eodem anno contigit decimo secundo Maij. Consecrato itaque Dunelmensi episcopo dominus papa *Celestinus* relaxauit interdicti sententiam, quam *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus in Normanniam tulerat propter firmationem castelli insulæ de Andeli, & dimisit eos. Redeuntibus autem ad dominum *Richardum* regem Angliæ, supradicto Rothomagensi archiepiscopo; & Lexoniensi & Dunelmensi episcopis, cum forma pacis inter prædictum regem, & Rothomagensem archiepiscopum de consilio domini papæ, & Cardinalium ordinata; idem rex conuocatis episcopis, abbatibus, Comitibus, Baronibus Normanniæ dedit *Waltero* Rothomagensi archiepiscopo & eius successoribus in recompensatione villæ suæ de Andeli villam de Depe, cum omnibus pertinentijs suis, & vallem de Malandai, & molendina de Robec in ciuitate Rothomagi, & Luuers cum pertinentijs suis, & charta sua confirmauit. Hæc contra *Walterus* Rothomagensis archiepiscopus quietum clamauit *Richardo* regi Angliæ, & hæredibus suis, Andeli cum pertinentijs suis ab ipso, & successoribus suis. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ venit ad sanctum *Walericum*, & villam combussit; & destructis monachis ibidem Domino seruientibus, asportauit secum in Normanniam feretrum cum reliquijs sancti *VValerici*: & in portu illo inuenit naues, quæ venerant de Anglia, onustas

onustas frumento, & victualibus, & cepit eas, & earum nautas fecit suspendi, & naues combussit, & frumentum, & victualia suis distribuit. Eodem anno Campani & Flandrenses, & Britones, relicto rege Franciæ, adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, datis hinc inde obsidibus, quòd non facerent concordiam, neque pacem cum rege Franciæ, nisi de communi illorum consilio. Rex enim Angliæ illos, & ferè omnes potentiores de regno Franciæ muneribus allexit: nam eius prælarga manus donis cætera vincebat dona.

Nec tamen in dando mensuram deserit, immo,
Singula describit certo moderamine finis.

10 Dedit itaque *Baldewino* Comiti Flandriæ pro auxilio suo quinque millia marcarum argenti: & obsides dedit, quòd ipse cum rege Franciæ pacem non faceret, nisi de consensu regis Angliæ; similiter fecit ei rex Angliæ. Deinde *VVillielmus Crespin* constabularius de Dangu, vi compulsus, tradidit *Richardo* regi Angliæ castellum de Dangu, quod ipse rex statim sufficienter muniuit hominibus, & armis, & victualibus, & rex Franciæ mox magno congregato exercitu obsedit illud, & dum hæc fierent *Richardus* rex Angliæ perrexit in Aluerniam, & decem de castellis regis Franciæ, & suorum cepit. Sed antequam rex Angliæ rediret in Normanniam, rex Franciæ cepit castellum de Dangu, concessis militibus, & seruientibus qui in eo erant, vita, & membris, & accepit de eis quingentas marcas argenti de redemptione, & permisit illos liberos abire, 20 & castellum illud firmauit, & in manu sua retinuit. Interim *Baldewinus* Comes Flandriæ obsedit ciuitatem de Araz; quo audito, rex Franciæ venit illuc cum copioso exercitu: in cuius aduentu Comes Flandriæ relicta obsidione rediјt in terram suam, & rex Franciæ secutus est eum: cúmque rex Franciæ longiùs processisset, Comes Flandriæ fecit pontes diruere ante regem Franciæ, & retrò; ita quòd neque victus, neque exercitus eius potuit ad eum accedere. Tunc rex Franciæ in arcto positus supplicauit Comiti Flandriæ, ne ipse coronam Franciæ contaminaret, asserens quòd ipse ea intentione Flandriam intrauerat, vt cum illo amicabiliter componeret; iurans, quòd ipse redderet illi totum ius suum, si dimisisset *Richardum* regem Angliæ sine pace. & quia Comes Flandriæ contra pactum, quod cum rege Angliæ fecerat, venire noluit, cœpit 30 colloquium inter regem Franciæ, & regem Angliæ feria quarta post festum exaltationis sanctæ crucis inter Gwaillium & Andeli, & sic rex Franciæ liberatus a captione Comitis Flandriæ rediјt in Franciam, sed nullam conuentionem, quam Comiti Flandriæ fecit, tenere voluit. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Eustachio* vicecancellario suo episcopatum de Ely. Eodem anno *Iohanna* soror *Richardi* regis Angliæ, vxor *Raimundi* Comitis de sancto *Egidio*, peperit filium suum primogenitum, & vocatum est nomen eius *Raimundus*. Eodem anno obijt *Resus* filius *Griffini* rex: post cuius obitum facta est discordia inter filios suos, quis eorum loco patris regnaret: ad quam extinguendam *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, regis iusticiarius, fines Gwalliæ adijt, & pacem inter illos fecit. Interim *Philippus* Beluacensis episcopus, 40 misso Aurelianensi episcopo fratre suo Romam, dum adhuc esset in captione regis Angliæ, in hac forma scripsit *Celestino* summo pontifici.

Epistola *Philippi* Beluacensis episcopi ad *Celestinum* papam de captione sua.

VEnerabili domino, & patri *Celestino* summo pontifici *Philippus* Beluacensis episcopus, salutem, & obedientiæ canonicæ deuotionem. Supernæ dignitatis fauor fœlicitatem vestram, & multiplices successus euexit in altum, ad memoriam reducens illud legale, *Insontes inuitat ad culpam, qui sontes præterit impunitos.* Vniuersis ecclesijs iam 50 quasi notorium habetur, quàm irreuerenter, quámque inhumaniter in dominum suum regem Francorum rex Angliæ iam pridem insurrexerit, similis homini, qui montem magnum fune circũligatum temptat deijcere, afferens igitur secũ ignem, et gladium, subnixus etiam apostaticis Braibancenorum cohortibus, patriam nostram irruebat circumquaque depopulando. Quod cùm vidissem, illius legalis non immemor, *Vim vi repellere licet*, et illius, *Pugna pro patria*, militum et ciuium cuneis, et aciei procerum immixtus,

mixtus, hostibus irruentibus obuiam exiui. Sed humanis nouerca fortuna consilijs propositum rei sinistro mancipauit effectui. Captus quidem ibi sum, & vinculis grauibus, & catenis addictus; nec ordinis dignitas, nec Dei reuerentia remedij aliquid vel mitigationis mihi contulerunt. Taliter ergo rex Angliæ in *Christum* Dominum more lupino sæuire non formidauit; nec vestris auribus incognitum existimamus. Quid ergo dissimulatis? *Quis pater videret filium errare, & taceret? Quis virga filium non percuteret, vt gladium non incurreret? Desperat pater de filio, quem commination enon corripit, vel flagello.* Luce quidem clariùs elucescit, quòd rex Angliæ, cæterique complices sui, qui violenter manus in nos iniecerunt, dictæ sententiæ canonem inciderint; iniurias nobis, & molestias enormiter illatas vestræ paternitati lachrymabiliter insinuans lachrymis nostris, & petitioni clementer condescendatis. Indignum est siquidem subiectorum petitionem ad vos directam vacuam reuerti, & inanem, quæ & humilitatem redolet, & rationis subnixa est præsidio. *Nec immunis est a culpa, qui quum potest corrigere, dissimulat emendare; nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare.* Licèt igitur verba doloris totiens multiplicauerim (pater sancte) ne miremini. *Nescit, immo nequit pectoris claustro dolor assiduus sepeliri.* Valeat paternitas vestra.

¶ Rescriptum *Celestini* papæ ad *Philippum Beluacensem episcopum.*

CElestinus episcopus seruus seruorum Dei dilecto fratri *Philippo* Beluacensi episcopo salutem, & ab exorbitatione reditum maturare. Sinistrè licèt tibi euenerit, nec mirum. *Cunctorum enim meretur odium, qui omnium se in commune approbat inimicum.* Præsulem namque pacificum exuens, militem bellicosum induisti: clypeum pro infula, gladium pro stola, loricam pro alba, galeam pro mitra, lanceam pro baculo pastorali, ordinem rerum, & seriem peruertens temerarius baiulasti. non vim (sicut allegas) sed virtutem vi repellere uolens, non pro patria, sed contra patriam pugnans. De Gallia namque vestra iam publicè declarare possumus: *Væ terra cuius rex puer est.* Rex namq; vester regi Anglorum sacramento corporaliter præstito tenebatur astrictus super indemnitate tam oppidorum, quàm terrarum suarum sibi fideliter obseruanda, saltem vsque ad reditum ab itinere peregrinationis suæ. Sed contra fidem, & sacramentum impudenter veniens oppida prædicti regis violēter occupauit, terram suam hostili manu crudeliter vastauit: ab ergastulo tandem rediens regi vestro rex ille viriliter occurrit, non de multitudine, sed in Domino Deo spem ponens. *Non enim virorum, vel virium, sed vi tutum copia bella vincuntur.* Pro rege quidem Angliæ contra superbiam humilitas, contra iniuriam ius, & æquitas; contra arrogantiam, & intemperantiam modus & modestia hucusque dimicauerunt. *Numerosis enim virtutibus non viribus immunes viri victoriam consequuntur.* Iniuriam armis irrogatam armorum propulsare remedio leges, & iura permittunt. Nunc verò tamen, licèt serò, rex Angliæ se, suámq; manifestauit animositatem; quoniam vix est, vt virtus clausa celari, vt animositatis ardor extingui, vt probitatis scintilla comprimi valeat, & concludi. *Virtus enim claudi nescit: & ignis oppressus in flammam erumpit.* Effrænem siquidem domini tui vesaniæ non solùm consiliarium, sed & complicem te tam insipientem, quàm insolentem exhibuisti; quæsisti & inuenisti; pulsasti, & pulsatus procubuisti; in foueam quam fecisti, meritò incidisti; vbi autem inuentus, ibi iudicatus. Sicut igitur ex literarum tuarum nobis directarum tenore perpendimus; excessus patrios nobis imputans, culpam tuam in nos retorquere laboras, nos tepidos asserens, & dissimulatores. Quid ergo si ouis in pastorem, in patrem filius insurgat? nec pastor, quem non pauisse; nec pater erit, quem non pœniteat educasse. *Nocens ergo in homine telum est, simplicitatis imagine malignam astutiam palliare;* Regi tamen Anglorum pro te literas dirigimus supplicatorias. Qualitate namque captionis tuæ medullitus inspecta, in tali casu non possumus, nec debemus imperare, sed tantùm supplicare. Victor ergo sapienter vincendus est, quia sic legitur, *Sapientia vincit malitiam.* Nos autem pro te supplicamus non importunè, sed opportunè. *Argumentum enim diffidentiæ est importuna precum instantia. Debitum quoq; faciliùs exequitur patiens expectatio, quàm extorquet importuna petitio.* Interim verò vinculis,

culis, & lamentis mancipatus vincula tua, & lamenta leniter, patientérque sustineas, iuxta illud Poëtæ,

Leniter ex merito quicquid patiare ferendum est:
Quæ venit indignè pœna, dolenda venit.

Et illud meritò lamentis expiandum est, quod cum pudoris dispendio venter adquirit. Datum. &c.

EOdem anno obijt *Willielmus* Pictauensis episcopus, & quamuis vita illius videretur hominibus valdè reprehensibilis, tamen ipse post obitum eius claruit in miraculis. 10 Eodem anno *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ statuerunt inter se treugas à festo S. *Hilarij* in vnum annum; habentes in proposito, quòd iterū pacem, & concordiam finalem inter se facerent. Deinde *Baldwinus* Comes Flandriæ venit in Angliā in peregrinatione ad S. *Thomam* Cantuar. martyrem. Eodē anno filius *Henrici* Romanorum imperatoris, quem pepererat ei *Constantia* imperatrix filia *Rogeri* quondā regis Siciliæ, puer 7. annorum, baptizatus est, & vocatum est nomen eius *Fredericus*. Eodē anno *Iordanus* de Curci frater *Iohannis* de Curci principis regni de Vluestir in Hybernia, à quodam Hybernensi familiari suo interfectus est. In cuius vindictam prædictus *Iohānes* frater eius commisit prælium cum Hybernensibus regulis; ex quibus partem fugauit, partem strauit, & terras eorū sibi subiugauit; quarum partem magnam dedit *Dunicano* 20 filio *Gilberti* filij *Fergus*, qui eo tempore, quo prædictus *Iohannes* præliaturus erat cum Hybernensibus, venit ad eum in Hybernia cum gente non modica auxiliaturus ei. Eodem anno *Nicholaus* episcopus de Wic in Norweia commisit prælium cum *Suero Birkebain*, & ab eo victus fugit, omnibus suis ferè interfectis. Eodem anno præfatus Aureliensis episcopus, qui pro liberatione *Philippi* fratris sui Romam profectus fuerat, obijt apud Senesļaueille. Eodem anno *Henricus* Romanorū imperator magnum exercitum misit in terram Suliæ sub principibus Magūtino Archiepiscopo, & *Henrico* duce Saxoniæ Comite Palatino de Rheno, & duce de * *Louerine*, & duce de Saringes, & duce de Ostricio filio *Limpoldi* ducis, & duce de Swthede, & duce de Baiueria, & *Walranno* fratre ducis de Lamburg, & Comitibus multis. Præfatus autē *Walrannus* ante 30 alios applicuit in terra Hierosolymitana cum gente sua, & statim inuasit paganos, & quotquot inuenit de paganis interficiens, violauit pacem, & treugas, quas rex Angliæ in recessu suo de terra Hierosolymitana statuit inter Christianos, & Paganos. Vnde *Saphadin* frater *Saladini*, & cæteri Pagani plurimùm cōmoti interfecerunt omnes, quos attigerant, Christianos, & obsederunt Ioppen.

al. Lanine

De obitu *Henrici* Comitis de Campania.

COmes autem *Henricus* de Campania, qui per electionem regum Franciæ, & Angliæ, & Templariorum, & Hospitalorum præerat terræ Hierosolymitanæ, exercitum Christianorum parauit ad obsidionem illam soluendam: & dum ipse nixus columnæ cuiusdam fenestræ in thalamo superiore, loqueretur ad turbas, fracta est columna illa, & ille corruens in terram, fractis ceruicibus expirauit. Saraceni verò ceperunt 40 Ioppen, & interfecerunt in ea plùs quàm viginti millia Christianorum. Post obitum verò *Henrici* Comitis de Campania, dux de Luuain, & *Henricus* dux Saxoniæ receperunt se in ciuitatem Accon; sed nihil possederunt extra portas ciuitatis, & nihil victus potuit eis afferri propter metum Paganorum. Exercitus autem imperatoris, qui de Alemannia, & cæteris terris eius iter Hierosolymitanum per mare susceperat, transitū fecit in Normanniā, & Angliam; & sic rectū cursum tenens vsq; in Hispaniā, eripuit ciuitatem Syluiæ de manu Paganorum; quam penitùs destruxerunt, nō relinquentes lapidem supra lapidem: timebant enim quòd si eam tradidissent regi Portugalensi, ipse eam amitteret, sicut priùs fecerat. *In peregrinatione autē peditum gentis eiusdē imperatoris contigit quoddam miraculum nouum, & à seculo inauditum. Accidit itaq;, quòd duo Alemanni* 50 *vicini, & compatres consortium inierunt, quòd simul irent in illa peregrinatione Hierosolymitana in vno hospitio, & vna expensa consortes. Cùm igitur tempus motionis instaret, vnus illorū venit ad domū alterius nocte vna hospitaturus, & cùm illi ostenderet pecuniā, quam secū in via deferret, paterfamiliâs consilio vxoris suæ interfecit illū, & pecuniā illius cepit; & imponēs collo suo cadauer interfecti profectus est, vt illud in aquam proijceret; sed nullo modo potuit illud à se proijcere; et in diluculo domū rediens cum cadauere collo suo inhærente per tres dies in absconso*

 latuit,

latuit; sed cùm diutiùs sustinere hoc non potuit, perrexit ad pontificem suum, vt eum consuleret, quid super hoc sibi esset agendum; & praecepit ei pontifex in virtute obedientia, vt ipse cadauer illud secum in terram Hierosolymitanam ferret, vt sic expiatis sordibus, redderet animam suam calorum sedibus: & sic pœnitentia ductus processit cum alijs peregrinis portans in collo suo defunctum illum ad laudem bonorum, & malorum terrorem.

EOdem anno *Henricus* Romanorum imperator cepit magnates Siciliæ, ex quibus quosdam incarcerauit, quosdam diuersis pœnis afflictos morti tradidit; *Margaritum* etiam Admiralem, cui ipse dederat ducatum de Duraz, & principatum de Tarente, & principatum maris, cuulsis oculis, & abscissis testiculis excæcari, & ementulari fecit. Constantia verò imperatrix videns mala, quæ imperator gesserat cũ gente sua, fœdus inijt contra imperatorem maritum suum; & Panormum pergens, cepit thesauros imperatoris, quos reges Siciliẹ à multo tempore thesaurizauerant; vnde principes regni animosiores effecti iniecerunt manus in Alemannos imperatoris, & interfecerunt eos. Imperator verò fugiens, inclusit se in munitione forti, volens, si posset, repatriare; sed aduersarij eius ita vias ei præcluserant, quòd nusquam securus illi patebat egressus. Interim *Saphadin* frater *Saladini* post captionem Ioppen magno congregato exercitu Paganorum, commisit prælium cum supradictis ducibus, & Comitibus, & exercitu imperatoris Romanorum, quem ipse in terram Hierosolymitanam miserat; & præualuit exercitus Christianorum; & ceperunt in prælio illo Christiani duos filios *Saladini*, & plus quàm sexaginta Admirales; & *Saphadinus* frater *Saladini* lethaliter vulneratus vix euasit. Ceperunt etiam Christiani Sidonem ciuitatem, & Laliche, & magnum Gybel, & erat spes Christianorum, quòd filius *Saladini* tenens ciuitatem Hierosolymæ vellet Christianari. sic enim erat interlocutum per internuncios mediantes. Interim Pagani, qui erant in ciuitate de Barhuc, timentes incursum Christianorũ, muros ciuitatis prostrauerunt, & traxerunt in castellum victus necessaria, & arma, & lapides murorum ad defensionem castelli. Quadam autem die, dum ad hoc perficiendum diligentiùs instarent relictis tantummodò in castello quinque captiuis Christianis compeditis, & vno solo Saraceno ianitore, repentè superuenit Archiepiscopus Maguntinus, imperatoris Romanorum Cancellarius cum exercitu magno nauali, & *Aimericus* dominus insulæ de Cypre, & præfati duces, & principes Alemannorum venerunt cum equestri exercitu, & pedestri. Quod videntes Christiani, qui erant in castello, cucurrerunt, vt poterant, & clauserunt portas castelli, & ianitorem interfecerũt, & ascendentes in altum, clamauerunt alta voce signum Christianorum, videlicet, *Adiuuet nos Christus Dei filius, & sanctum sepulchrum eius.* Ad hanc vocem Pagani exterriti, fugerunt ad montana relicto castello, & ciuitate, & victu, & armis suis; & Christiani recepti sunt in ciuitate, & castello cum gaudio. Deinde præfatus Maguntinus Archiepiscopus consilio, & voluntate principum Alemanniæ tradidit *Aimerico* domino Cypre, Accon & Tyrum, & Barhud, & cæteras ciuitates, quas ceperant; deinde dedit ei *Milisent* in vxorem, quæ fuerat vxor *Henrici* Comitis de Campania, & coronauit eos in ciuitate de Barhud, & ipse *Aimericus* deuenit homo *Henrici* Romanorum imperatoris de insula Cypri.

De exilio *Ioannis* Dublinensis episcopi.

al. de Walis

EOdem anno *Hamo* * de Valoins & cæteri custodes Hyberniæ, homines Comitis *Iohannis* fratris *Richardi* regis Angliæ, iniurias magnas fecerunt *Iohanni Cumin* Dublinensi Archiepiscopo. Vnde idem Archiepiscopus, malens exulare, quàm enormitates illas sibi, & ecclesiæ suæ factas diutiùs sustinere impunitas, excommunicauit prædictos præsumptores, & interdicti sententiam dedit in Archiepiscopatum suum, & abijt; præcepitque cruces, & imagines cathedralis ecclesiæ in terram deponi, & spinis circundari, vt sic malefactores illi terrerentur, & à voluntate sæuiendi in bona ecclesiæ reuocarentur. Sed dum adhuc in proposito malignandi perseuerarent, contigit miraculum nostris temporibus inauditum. *Erat siquidem in Cathedrali ecclesia de Diuelin quadam crux, in qua imago* Christi *expressiùs erat incisa, quam omnes, tam Hybernienses, quàm cateri, in maxima veneratione habebant. Cùm autem hac*

imago

imago crucifixi esset humi prostrata, & spinis circumsepta, feria sexta facta est in agone, & apparuit facies eius suffusa rubore vehementi, velut esset in camino ardenti; et sudor magnus exiuit à facie eius, & ab oculis eius cadebant guttulæ, ac si fleret: hora autem diei illius sexta à dextro illius latere, & à dextra illius mammilla exiuit sanguis, & aqua; quæ ministri ecclesiæ diligenter colligentes miserunt legationem post Iohannem Cumin *Archiepiscopum suum, mandantes ei huius rei euentum sub sigillorum venerabilium virorum testimonio, domino papæ insinuandum.* Cæteri autem episcopi Hyberniæ licèt sæpiùs legissent.

En tua res agitur, paries cùm proximus ardet:

10 Tamen clausis oculis transierunt damna, & iniurias, quæ ministri præfati *Iohannis* Comitis Moretonij coëpiscopo suo fecerant, & facti veluti arietes non habentes cornua, cedebant à facie subsequentis. *Iohannes* verò Dublinensis episcopus exulans venit ad *Richardum* regem Angliæ, & ad *Iohannem* Comitem Moretonij fratrem eius; sed nullam potuit habere iustitiam vel ablatorum restitutionem. Eodem anno *Henricus* Romanorum imperator facta reconciliatione cum vxore sua, & magnatibus Siciliæ, incepit ægrotare, & misit **Sauaricum* Batoniensem episcopum consanguineum, & cancellarium suum de Burgundia ad *Richardum* regem Angliæ, & obtulit ei recompensationem pecuniæ, quam de eo ceperat pro redemptione sua, siue in auro & argento, siue in terris. Dum autem prædictus *Sauaricus* iret in ista legatione, prædictus Romanorum

al, Swancum

20 imperator obijt in Sicilia apud Messanam in vigilia S. *Michaelis*, excommunicatus à *Celestino* papa propter captionem, & redemptionē *Richardi* regis Angliæ; & ideò prohibuit idem papa ne corpus illius sepeliretur, licèt Archiepiscopus Messanæ pro eo multùm orasset. Venit itaque præfatus Archiepiscopus ad *Celestinum* papam tribus de causis. Prima, vt corpus imperatoris sepeliretur; secunda, vt *Marchowaldus* summus imperatoris iusticiarius liberaretur ab obsidione Romanorum, qui eum obsederant in Marchia *Guarneri*, non permittentes eum inde exire; tertia, vt *Fredericus* præfati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliæ. Ad primam verò petitionem respondit dominus *Cælestinus* papa, quòd non permitteret corpus imperatoris sepeliri, nisi de cōsensu regis Angliæ, & nisi pecunia, quam ipse de rege Angliæ ceperat, redderetur. Ad

30 secundam petitionem respondit dominus papa, quòd prædictus *Marchowaldus* per ipsum liberari non poterat, nisi de voluntate Romanorum. Ad tertiam petitionem respondit dominus papa, quòd consentiret, si fratribus suis Cardinalibus placeret, vt *Fredericus* præfati imperatoris filius coronaretur de regno Siciliæ. & factum est ita datis domino papæ mille marcis argenti ad opus ipsius, & mille marcis argenti ad opus Cardinalium. Iurauit etiam imperatrix tactis sacrosanctis euangelijs, quòd prædictus *Fredericus* natus fuit de legitimo matrimonio prædicti *Henrici* imperatoris, & ipsius. Eodem anno *Rogerus* frater *Roberti* Comitis Leicestriæ electus episcopus sancti *Andreæ* in Scotia, ordinem sacerdotis, & pontificalem consecrationem suscepit à *Matthæo* episcopo de Abberdene. Eodem anno *Margareta* quondam regina Angliæ, & po-

40 steà regina Hungariæ obijt apud Accon. Defuncto itaq; *Henrico* Romanorū imperatore, magna pars Thusciæ, quam idē imperator, & prædecessores sui abstulerant Romanis pontificibus, reddita est domino *Cælestino* summo pontifici; videlicet Eke, Pendante & sancta *Crispina*, & mons Flascum & Redecock, & Saintclere cum omnibus pertinentijs eorum; redditæque sunt ei Sicilia, Calabria, Apulia, & omnes terræ, quæ fuerunt regis Siciliæ, sicut proprium patrimonium sancti *Petri*; de quibus ipse, vt supradictum est, constituit *Fredericum Henrici* Romanorum imperatoris filium regem. Deinde dominus papa *Cælestinus* ante natale Domini paulatim cœpit ægrotare, & conuocatis coram se Cardinalibus vniuersis præcepit, vt tractarent de successore suo eligendo. Ipse enim nitebatur modis omnibus, vt dominus *Iohannes* de sancto

50 *Paulo* presbyter, Cardinalis tituli sanctæ *Priscæ* virginis, ei succederet in papatu: de cuius sapientia, sanctitate, & iustitia plurimùm confidebat. Adeò enim ipsum præ cæteris diligebat, quòd illum loco sui constituerat ad omne officium suum exequendum nisi in consecratione episcoporum, quòd pertinebat ad officium episcopi Hostiensis Cardinalis. Præterea præfatus papa obtulit, quòd ipse seipsum deponeret à papatu, si Cardinales consentirent in electione præfati *Iohannis* de sancto

Paulo. Sed omnes Cardinales vna voce responderunt, quòd illum conditionaliter non eligerent; dicentes, quòd inauditum erat, quòd summus pontifex se deponeret; & sic erat schisma inter illos. Dominus enim Hostiensis episcopus Cardinalis nitebatur, vt ipsemet Papa fieret, similiter dominus Portuensis episcopus Cardinalis, similiter dominus *Iordanus* de Fossa noua, similiter dominus *Gratianus*, & cęteri omnes nitebantur, vnusquisq; pro posse suo, vt ipse fieret summus pontifex. Eodem anno *Willielmus* rex Scotorum de bono sumens exemplum, fecit homines regni sui iurare, quòd pacem pro posse suo seruarent, & quòd nec latrones, nec robatores, nec vtlagi, nec receptatores eorum essent, nec in aliquo eis consentirent, & quòd cùm huiusmodi malefactores scire potuerint, illos pro posse suo caperent, & destruerent. 10

Assisa de mensuris facta per *Rich.* regem Angliæ.

COnstitutum est, quòd omnes mensuræ totius Angliæ sint eiusdem quantitatis tam de bladis, quàm de leguminibus, & de rebus consimilibus, scz. vna bona summa æqui; & hæc mensura sit rasa tam in ciuitatibus, & burgis, quàm extra. Mensura etiã vini, & ceruisiæ, & cunctorum liquorum sit eiusdem quantitatis secundum diuersitatem liquorum. Pondera etiam, & libræ, & cæteræ pesiæ sint eiusdem quantitatis in toto regno secundum diuersitatem mercaturarum. Mẽsuræ etiam bladorum, & liquorum vini, & ceruisiæ, inclauentur in eis claues, ne per dolum possint falsari. Constitutum est, vt lanei panni, vbicunq; fiant, fiant de eâdem latitudine, scz. de duabus vlnis infra lisuras; & eiusdem bonitatis in medio, & in lateribus. Eadem etiam vlna sit in toto regno, & eiusdem quantitatis, & vlna sit ferrea. Prohibitum est omnibus mercatoribus per totum regnum Angliæ, ne quis mercator prætendat seldæ suæ rubros pannos, vel nigros vel scuta, vel aliqua alia, per quæ visus emptorum sæpè decipiuntur ad bonum pannum eligendum. Prohibitum est etiam, quòd nulla tinctura vendenda, nisi solummodò nigra fiat alicubi in regno, nisi in ciuitatibus aut capitalibus Burgis. Constitutum est etiam, vt in singulis ciuitatibus, aut Burgis quatuor, aut sex legales homines de ipsa villa secundum quantitatem villæ; similiter in vicecomitatu, aut cum præpositis ciuitatis, aut Burgi, si in manu vicecomitis non fuerint, assignentur ad assisam custodiendam, scilicet sub hac forma; vt ipsi videant, & certi sint, quòd omnia vendantur, & emantur per eandem mensuram, & omnes mensuræ sint eiusdem quantitatis secundum diuersitatem mercium. Et si aliquem inuenerint, qui confessus, vel conuictus fuerit, quòd per aliam, quàm per statutam mensuram vendiderit, corpus ipsius capiatur, & in prisonem mittatur, & omnia catalla sua in manu domini regis saisiantur, nec deliberentur, nisi per dominum regem, aut capitalem eius iustitiam. De ipsis custodibus statutum est, quòd si ipsi hanc custodiam ita negligẽter fecerint, quòd per alios, quàm per eos conuincantur coram iusticijs domini regis, aliquam transcriptã assisam transire, vel de mensuris victualium, vel aliarum mensurarum, vel latitudine pannorum, ipsi custodes de catallis suis in misericordia domini regis remaneant. Præceptum est etiam, vt post festum Purificationis S. *Mariæ* nullus in aliquo comitatu vendat aliquid, nisi per præscriptam mensuram, quæ eiusdem sit quantitatis; nec post fairam mediæ Quadragesimæ, quæ extat apud Stanford, vendat aliquem pannum minoris latitudinis, quàm duarum vlnarum infra lisuras. 20 30 40

Anno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo octauo, qui est annus nonus regni *Richardi* regis Angliæ, fuit idem rex *Richardus* Angliæ in Normannia apud Rothomagum die natalis Domini, quæ quinta feria euenit. Eodem die natalis Domini *Hubertus* Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas, & Apostolicæ sedis legatus, & totius Angliæ summus iustitiarius, fuit in Gwallia apud Hereford, & recepit in manu sua castellum de Hereford, & castellum de Briges, & castellum de Ludelaw, expulsis inde custodibus, qui ea diu custodierant: & tradidit ea alijs custodibus custodienda ad opus regis. Deinde venit idem archiepiscopus ad Couentre, & per mandatum *Celestini* summi pontificis introduxit monachos in ecclesiam eiusdem villæ Cathedralem, quos *Hugo* de Nunant eiusdẽ loci episcopus ab eâdem ecclesia vi, & armata 50

manu

manu expulerat, & loco illorum in ea canonicos seculares instituerat, & eos de bonis ecclesiæ, quæ ad sustentationem monachorum ibidem Deo inseruientium collata fuerant, præbendauerat; sed canonicis inde expulsis, bona ecclesiæ redierunt in vsus monachorum.

¶ Literæ apostolicæ pro monachis in Couentrens. *eccles. restituendis.*

CElestinus episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filijs, archiepiscopo Cantuar. episcopo Lincolnensi, & abbati sancti *Edmundi*, salutem, & apostolicam benedictionem. Sicut ea, quæ a prædecessoribus nostris prouida fuerint deliberatione statuta, nullatenus irritari volumus, vel infringi: sic quæ per subreptionem ab eis obtenta sunt in honestatis ecclesiasticæ detrimẽtum, corrigi volumus, & in statum redigi meliorem. Cùm enim, sicut accepimus, imò sicut bene nouimus, Couentrensi ecclesia, fere a prima fidei Christianæ fundatione in Anglia ordo fuerit monasticus institutus, & in tantum in ea obseruantia seruierunt regulari, vt ab apostolica sede priuilegiari, & ab inclytæ recordationis regibus Angliæ dotari meruerint, & ditari; dolemus plurimùm, quòd venerabilis frater noster Cestrensis episcopus (occasione quarundam literarum, quas a bonæ memoriæ papa *Clemente* prædecessore nostro, ad falsam suggestionem sine conscientia nostra, & fratrum nostrorum, sicut dicitur, & quod vix credere possumus, impetrauit) dilectos filios, Priorem, & Conuentum, de eodem monasterio violenter eiecit, & canonicos in eo instituit seculares. Cùm igitur id in monasticæ religionis, & totius ecclesiasticæ disciplinæ redundet opprobrium; nec nostræ intentionis sit, quòd prædictus prædecessor noster tantæ irregularitati, nisi circumuentus, authoritatem præstiterit, aut fauorem; fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, & in virtute obedientiæ districtè præcipimus, quatenus (prædictis literis, vel alijs priuilegijs confirmationis, vel indulgentiæ nequaquam obstantibus (amotis ab eodem monasterio secularibus clericis, qui in eo fuerunt per supradictum episcopum instituti, sine alicuius quæstionis impedimento monasticum ibidem ordinem reformetis, monachos eiectos exinde redeuntes in illud, & tales in eo instituentes personas, quæ beati *Benedicti* regulam obseruare debeant, & desiderent. Memoratum verò episcopum, & vniuersos detentores bonorum eiusdem ecclesiæ ad eorum restitutionem per censuram ecclesiasticam, appellatione proposita, compellatis. Volumus etiam nihilominùs, & mandamus vt donationes eiusdem episcopi, infeudationes, locationes, & alienationes, possessiones eiusdem ecclesiæ ab eo tempore factas nostra freti authoritate cassetis; eos qui contra venire præsumpserunt, sublato appellationis obstaculo, censura canonica percellentes; illos qui manus violentas in prædictos monachos iniecerunt, denuncietis excommunicatos, & cum literarum vestrarum testimonio veniant ad sedem apostolicam absoluendi. Datum &c.

Infra natale Domini venerunt Rothomagum nuncij archiepiscopi Colonię, & nuncij archiepiscopi Maguntini, & nuncij aliorum magnatum Alemanniæ ad *Richardum* regem Angliæ, dicentes ei ex prædictorum virorum parte, quòd omnes magnates Alemanniæ conuenirent apud Coloniam octauo Kalendas Martij, ad eligendum imperatorem; & præceperunt ei in vi sacramenti, & fidei, quibus astringebatur imperatori, & imperio Romano, quòd omni contradictione, & occasione remota, veniret Coloniam ad prænominatum terminum, vt ipse, sicut præcipuum membrum imperij, esset simul cum illis ad eligendum imperio idoneum, Deo auxiliante, imperatorem. Quibus auditis *Richardus* rex Angliæ habito cum suis consilio misit cum prædictis nuncijs Alemannorum *Philippum* Dunelmensem episcopum, & *Eustachium* Eliensem electum, & *Willielmum* de Chimeli Andegauensem electum, & Ebroicensem electum; & *Baldewinum* de Betun Comitem Albemarliæ, & *Willielmum* de Pratellis, & *Willielmum* de Lestang, & *Bricium* Camerarium, vt ipsi interessent electioni imperatoris loco ipsius. Ipse enim timebat plurimùm illuc ire, & iterum incidere in manus eorum, nisi securitas daretur ei de saluo conductu eundi, & redeundi. Nec mirum. Ipse enim, quæ promiserat magnatibus terræ se daturum pro deliberatione sua, non soluerat, & quia

corpus imperatoris propter eum inhumatum erat. Ipse verò rex Angliæ modis omnibus nitebatur efficere, quòd *Henricus* Dux Saxoniæ nepos eius fieret imperator. Sed quia ipse nondum de peregrinatione sua redierat, & mora ad se periculum trahebat, præfatus rex Angliæ effecit aduersus archiepiscopos Coloniensem, & Maguntinum, & aduersus quosdam aliorum magnatum Alemanniæ, quòd ipsi elegerunt *Othonem* nepotem suum fratrem prædicti *Henrici* ducis Saxoniæ in imperatorem. Est autem sciendum, quòd in electione Romanorum imperatoris taliter procedendum est.

Mos eligendi Romanorum imperatorem.

10

DEfuncto itaque Imperatore, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Duces, Comites, & omnes cæteri magnates Alemanniæ in vnum conuenientes, debent duodecim viros eligere communiter, & eos præsentare archiepiscopo Coloniensi, & archiepiscopo Maguntino, & Duci de Saxonia, & Comiti Palatino de Rheno; & quemcúnque illi quatuor elegerint de prædictis duodecim electis, erit rex Alemannorum, & coronabitur apud Hays capellam, vbi *Carolus Magnus* sepultus requiescit. Factum est autem, quòd cùm præfatus *Otho* esset vnus de prædictis duodecim communiter electis, ad instantiam precum, & seruitij *Richardi* regis Angliæ receptus est ab archiepiscopis Coloniensi, & Maguntino, & ab eisdem coronatus est in regem Alemannorum apud Hays capellam, præsentibus ducibus de Lamburc, & de Luuain, & alijs ducibus multis, & episcopis multis, & præsentibus *Baldewino* Comite Flandriæ, & *Henrico* Comite de Namur fratre eius, & alijs Comitibus multis. Prædictus autem *Otho* duxit sibi in vxorem filiam ducis de Luuain; quæ die coronationis prædicti *Othonis* sedit simul cum eo in cathedra regali, sed non tunc coronata. *Henricus* verò dux Saxoniæ, Comes etiam Palatinus de Rheno, frater prædicti *Othonis* post reditum suum de terra Suliæ ratum, & gratum habens, quod de fratre suo factum erat, electionem suam confirmauit. Cùm autem *Philippus* dux Suauiæ, filius *Frederici* quondam Romanorum imperatoris, frater quoq; *Henrici* Romanorum imperatoris proximò defuncti, esset vnus de supradictis duodecim electis, noluit electioni suæ cedere, sed *Othonem* modis omnibus, quibus potuit, impugnauit; & quamuis *Otho* illum sæpiùs bello campestri expugnâsset, tamen ab inceptis desistere noluit. Eodem anno *Aimericus* Dunelmensis archidiaconus dissaisiuit monachos Dunelmensis ecclesiæ de villa, quæ dicitur **Herseweste**, quam *Henricus* de Puteaco eis dederat in puram, & perpetuam eleemosynam, ad sustentationem monachorum in **Finchale** Deo seruientium. Seruientes verò, qui missi fuerunt ad præfatam dissaisinam faciendam, fregerunt ostia domorum monachorum, & monachos ibi inuentos violenter eiecerunt. Cùm autem idem *Aimericus* interrogatus, si violentia illa per illum facta fuisset, respondisset; Non; monachi Dunelmenses, conuocatis in ecclesia beati *Cuthberti* clero & populo ciuitatis, excommunicauerunt omnes huius violentiæ authores, consiliarios, fautores, accensis candelis, & pulsatis maioribus ecclesiæ campanis. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ petijt per *Hubertum* Cantuariensem archiepiscopum, vt homines regni Angliæ inuenirent ei trecentos milites vno anno moraturos secum in seruitio suo, vel tantam pecuniam ei darent, vnde ipse posset per vnum annum trecentos milites in seruitio suo retinere, videlicet vnicuique militi tres solidos Anglicanæ monetæ de liberatione in die; ad quod faciendum cùm cæteri omnes proni essent, non audentes resistere voluntati regis; solus *Hugo* Lincolniensis episcopus, verus Dei cultor, abstinens se ab omni opere prauo, respondit pro se, quòd ipse in hoc voluntati regis nequaquam adquiesceret, tum quia processu temporis in ecclesiæ suæ detrimentum redundaret; tum quià successores sui dicerent, *Patres nostri comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt.* Et conuersus ad *Hubertum* Cantuariensem archiepiscopum, admonet instanter, vt nil agat, vnde pudendum,

20

30

40

50

Vnde pudor frontem signet, mentemq; reatus
Torqueat, aut famæ titulos infamia lædat.

Eodem anno *Alienor* regina, mater *Richardi* regis Angliæ, venit Rothomagum, & misit pro *Hugone* filio *Ernisij* de Neuilla, & pro alijs custodibus, qui custodiebant in turre

turre Rothomagensi *Philippum* Beluacensem episcopum; & precata est eos, vt pro amore ipsius permitterent præfatum episcopum venire ad hospitium suum, loqui cum ea: qui, licèt hoc eis esset periculosum, tamen petitioni reginæ resistere nolentes, permiserunt præfatum episcopum compeditum portas turris egredi, & ipsi comitabantur eum. Dum autem irent, contigit eos transitum facere per atrium cuiusdam ecclesiæ; ad cuius ostium licèt esset clausum, præfatus episcopus, vt potuit, cucurrit, & arrepto ecclesiæ annulo, alta voce exclamauit, dicens: *Peto pacem Dei, & ecclesiæ.* Ad hanc igitur vocem custodes sui plurimùm conturbati, iniecerunt ei manus, & traxerunt eum ab ostio ecclesiæ, & reduxerunt eum in turrim vnde exierat, & arctiùs custodierũt, imponentes reginæ, hoc factum fuisse per consilium ipsius. Quo audito rex Angliæ misit præfatum episcopum, ad Chinum sub arctiori custodia custodiendum. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit Lundonijs *Eustachium* Eliensem episcopum, Dominica, qua cantatur, *Lætare Ierusalem*, apud Westmonasterium octauo idus Martij. Eodem anno *Cælestinus* Papa senio, & graui morbo laborans obijt Romæ mense Ianuarij, 6. idus eiusdem mensis, feria sexta, septimo anno papatus sui, & Laterani sepultus est. In crastino autem obitus illius conuenientes in vnum Cardinales elegerunt in summum pontificem *Lotharium* diaconum Cardinalem, iuuenem triginta annorum, vel paulò ampliùs; qui vocatus est papa *Innocentius*. Ipse verò statim post electionem suam in hac forma scripsit vniuersis Archiepiscopis, & Episcopis Angliæ, & Scotiæ.

☞ Epistola *Innocentij* Papæ, de electione sua.

INnocentius *Apostolicæ sedis electus episcopus, seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus vniuersis, Archiepiscopis, & Episcopis per Angliam, & Scotiam constitutis salutem, & Apostolicam benedictionem. Ineffabilis sapientia deitatis, sic omnia* * *cum alto consilio simul ab æterno prouidit, per labentium temporum vices mirabili quadam dispositione dispensat: vt nec error in ordine, nec in opere sit defectus. cùm diuina scriptura testante, cuncta fecerit in pondere, numero & mensura. Licèt ergo nihil in terra sine certa causa, propriáque ratione disponat, imperfectum tamen conditionis humanæ non solum in causis operum deficit perscrutandis, verùm etiam in ipsis causarum operibus vix sufficit admirari. Quod vtique considerans Apostolus, exclamabat:* O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! *Quamuis enim* vniuersæ viæ Domini misericordia, & veritas, & omnia opera eius iudicia sunt, *testante propheta: vsq; adeò tamen successus hominum, & humiliationem, & exaltationem eorum dextera Domini licèt iusta, occulta tamen ratione procurat; vt causa nobis non modici stuporis existat, quòd in regimine potestatis iuniores quandóque senioribus anteponit: vt iuxta prophetam,* filij nascantur pro patribus; *qui super omnem terram constituti, Dominici nominis recordentur. Sicut de nobis ipsis:* A Domino factum est, & est mirabile in oculis nostris. *Sanè fælicis memoriæ* Cœlestino *patre, ac prædecessore nostro, 6. idus Ianuarij viam vniuersæ carnis ingresso, & in Lateranensi basilica, sicut moris est, honorificè tumulato; fratres nostri, videlicet episcopi, presbyteri, & diaconi, Cardinales, & nos ipsi cum ijs simul in vnum successimus; vt tantò licentiùs, & tutiùs de substitutione pontificis tractaremus, quantò tractatus ipse maiorem deliberandi copiam, & amplioris circumspectionis consilium requirebat. Cúmque Missarum solennibus in honore sancti Spiritus celebratis, requisitæ fuissent omnium voluntates, ad insufficientiam nostram oculos extenderũt, humano forsitan existimantes arbitrio, in sacculo* Beniamin *scyphum argẽteum inuenire; licèt plures ex ipsis ætatis, ordinis, & meriti ratione potuissent ad apicem tantæ dignitatis digniùs euocari. Cuius siquidem dignitatis onus cùm insufficientia nostra penitùs recusaret, vtpote nostris debilibus humeris importabile; sub illius tamen confidentia, & exemplo, qui infirmitatem beati* Petri *tertia priùs negatione probatam, post trinæ confessionis vocẽ in gubernationem suarum ouium confirmauit; quod persona nostræ multiplex imperfectio denegabat, in ipsius contulimus voluntatem, fratrum nostrorum acquiescentes instantiæ, ne reluctatio* * *diuturni dissidij pareret detrimentum, aut dispositioni diuinæ videretur aliquatenus obuiare: sperantes, quòd ipse,* qui dat omnibus affluenter, & non improperat, *qui nouissimum fratrum, virum itaq; secundum*

al. quæ

al. diuturna

al. *suscitabit* *secundum cor suum, in regem accepit, de lapidibus *suscitabat filium Abrahæ, vocans ea, quæ non sunt, tanquam ea, quæ sunt; vt infirma eligens, quæque fortiora confundat. Nos igitur ecclesiasticæ prouisionis sollicitudinem assumentes, & non modicùm confidentes de vobis quos Dominus nobis ad tanta difficultatis onus leniùs perferendum, sollicitudinis nostræ voluit esse participes; vniuersitatem vestram rogamus, monemus, & exhortamur in Domino, quatenùs insufficientiam nostram vestris orationibus apud Dominum adiuuetis, & circa commissam nobis, & vobis Dominici gregis custodiam diligenter, & vtiliter vigilantes, defectum nostrum supplere velitis, & iniunctam nobis ecclesiastici honoris grauitatem vigilanti studio comportare. Nos enim vos, tanquam specialia membra ecclesiæ, honorare intendimus, & in necessitatibus vestris, quantum Dominus permiserit, adiuuare. Datum Laterani, 5 idus Ianuarij.* 10

Electo itaque in Romanum pontificem præfato *Innocentio*, ipse statim post electionem suam, (vtpote qui ab infantia omnes curiæ Romanæ excessus nouerat) statum curiæ in melius mutare cupiens, maiorem partem ianitorum, & ostiariorum curiæ abiecit, vt conquerẽtes tam clerici, quàm laici, liberiores ad eum veniendi haberent accessus. Eodem anno 5. Idus Martij obijt *Maria* comitissa Campaniæ, mater Comitis *Henrici* de Campania, qui fuit dominus Accon. Hæc eadem comitissa fuit soror *Philippi* regis Franciæ ex parte patris, & soror *Richardi* regis Angliæ ex parte matris. Eodem anno *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus venit in Normanniam per mandatum *Richardi* regis Angliæ fratris sui, in spe pacis faciendæ cum rege. Rex námq; misit pro decano, & canonicis Eboraci, vt venirent ad eum in Normanniam, volens pacem facere inter Archiepiscopum, & illos: sed Archiepiscopus ille, antequam canonici venirent, fecit pacem cum rege fratre suo; ita quòd rex concessit illi plenariam Archiepiscopatus sui restitutionem, & præcepit *Roberto* capellano suo transfretare in Angliam, vnà cum magistro *Honorio* clerico, & officiali prædicti Archiepiscopi Eboraci ad interesse prædictæ restitutioni. Archiepiscopus autem ille dedit magistro *Honorio* Archidiaconatum de **Richemund**. Promiserat enim rex Archiepiscopo, quòd de cætero non impediret donationes suas. Et quia Decanus & Canonici Eboraci ad terminũ statutum non venerunt coram rege, nec sufficientem pro eis miserunt responsalem, Archiepiscopus accepta à rege licentia, à curia recessit, Romam iturus tam pro negotijs regis, quàm pro suis. Tertia verò die sequenti, venerunt ad regem Decanus, & Canonici Eboraci, & fecerunt aduersus eum, quòd restitutio, quam ipse fieri præceperat Archiepiscopo, dilationem caperet, vsque ad reditum Archiepiscopi: & sic impedito Archiepiscopi negotio Decanus, & Canonici Eboracum redierũt, plurimùm iactantes de familiaritate regis, dicentes se habere chartam regis, quòd rex non componeret ad plenum cum Archiepisc. nisi ipsi fuerint infra pacem illam. Eodem anno Dominica prima Quadragesimæ, *Innocentius* Romanæ sedis electus episcopus, cõsecratus est Romæ apud sanctum *Petrum* in Romanum pontificem, ab *Octoniano* Hostiensi episcopo, 15. Kal. Martij; & statim post consecrationem illius, præfectus, & senatores, & tribuni vrbis, & cæteri Romani exegerunt ab eo reditus, & consuetudines, quas prædecessores sui Romani pontifices ijs impendere solebant: quibus ipse respondit, se hoc nunquam facturum, quum si fecisset, contra Deum, & in præiudicium Romanæ ecclesiæ faceret. Quod Romani audientes, irruerunt in bona ipsius, & diripuerunt ea, & ipse excommunicauit eos. Eodem anno mense Martio *Hugo* de Nunnant Couentrensis episcopus obijt in Normannia apud Betherleuin die Parasceues Domini, 6. Kalen. Aprilis, & ibidem in cœnobio monachorum sepultus est: cui successit in episcopatu Couentrensi *Gaufridus* de Muschampe Archidiaconus de **Cliueland**, dono *Richardi* regis Angliæ, & consecratus est Cantuariæ ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ, & Comes de sancto *Aegidio*, & *Ioanna* vxor eius quondam regina Siciliæ fuerunt Cœnomannis in solennitate Paschali, quæ quarto Kalen. April. euenit. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ accepit, de vnaquaque carucata terræ, siue hyda totius Angliæ quinque solidos de auxilio; ad quos colligendos misit idem rex per singulos comitatus Angliæ vnum clericum, & etiam militem; qui cum vicecomite comitatus, ad quem mittebantur, & legalibus militibus ad hoc electis, præstito iuramento, quòd fideliter exequerentur negotium regis, fecerunt venire coram se, Senescallos Baronum illius Comitatus, & de qualibet villa dominum, vel baliuum villæ, & præpositum

(margin line numbers: 20, 30, 40, 50)

præpositum,cum quatuor legalibus hominibus villæ, siue liberis, siue rusticis; & duos milites legaliores de Hundredo,qui iurauerunt, quòd fideliter,& sine fraude dicerent, quot carucarum wannagia fuerint in singulis villis; quot scilicet in dominico, quot in vilenagia, quot in eleemosynis viris religiosis collatis,quas ipsi donatores, vel eorũ hæredes tenentur warrantizare, vel adquietare, vel vnde viri religiosi debent seruitium facere: & super singula carucarum wannagia ponebant ex præcepto regis primò duos solidos,postea tres solidos, & hæc omnia in scriptum redigebantur; & habebat inde clericus rotulum vnum,& miles rotulum alterum; vicecomes rotulum tertium; senescallus Baronum rotulum quartum de terra domini sui. Hæc pecunia recipiebatur per manus duorum legalium militum de singulis Hundredis,& per manum Balliui de Hundredo; & ipsi inde responderunt vicecomiti, & per prædictos rotulos respondebat vicecomes inde ad scaccarium coram Episcopis, Abbatibus & Baronibus ad hoc assignatis. Ad pœnam verò iuratorum,qui aliquid contra iuramentum suum celauerint in hoc negotio,statutum erat,quòd quicunque rusticus conuictus fuisset de periurio, daret domino meliorem bouem de caruca sua, & insuper responderet de proprio ad opus domini regis,tantum pecuniæ,quantum fuisset declaratũ per suum periurium fuisse celatum: si verò liber homo conuictus fuisset,esset in misericordia regis, & insuper refunderet de proprio ad opus domini regis, quantum fuerit per eum celatum,sicut & rusticus. Statutum etiam fuit, quòd quilibet Baro cum vicecomite faceret districtiones super homines suos, & si per defectum Baronum districtiones factæ non fuissent,caperetur de dominico Baronum, quod super homines suos restaret reddendum, & ipsi Barones ad homines suos inde caperent; & libera feoda ecclesiarum parochialium de hoc tallagio excipiebantur,& omnes excaetæ Baronum, quæ fuerunt in manu domini regis,communicauerunt. Sergantariæ verò domini regis,quæ non erant de feodis militum,excipiebantur; sed tamen imbreuiebantur, & numerus carucatarum terræ,& valentiæ terrarum, & nomina seruientium: & omnes seruientes illi summonebantur esse apud Londonias in octauis clausi Pentecostes,audituri,& facturi præceptum domini regis. Ipsi vero,qui electi fuerant, & constituti ad hoc negotium regis faciendum, statuerunt per æstimationem legalium hominum, ad vniuscuiusque carucæ wannagium centum acras terræ. Eodem anno monachi S. Trinitatis Cantuariæ Romam profecti, conquesti sunt *Innocentio* Papæ, quòd *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus contra ordinem, & dignitatem suam gerebat se iusticiarium regni, & iudicem sanguinis,& ita secularibus negotijs implicitum, quòd minimè sufficere posset ecclesiasticis causis regendis,cùm à sapiente dictum sit:

Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Accusabant etiam eum dicentes, quòd ex præcepto illius violata fuit pax ecclesiæ sanctæ *Mariæ* del Arche Londonijs, & *Willielmus* cum Barba inde violenter extractus, & caudis equorum alligatus, & ad patibulum tractus cum nouem de suis similiter ab ecclesia illa violenter extractis, morti addictus est, & in patibulo suspensus; vnde dominus papa paterna exhortatione diligenter monuit dominum *Richardum* regem Angliæ,vt pro salute animæ suæ non permitteret præfatum Archiepiscopum diutius fungi administratione seculari,neque de cętero ipsum, vel alium episcopum, siue sacerdotem in administratione seculari admitteret: præcepit etiam in virtute obedientiæ vniuersis ecclesiarum prælatis,ne ipsi ausu temerario seculares administrationes susciperent. Et sic Cantuariensi Archiepiscopo à regimine regni deposito, *Gaufridus* filius *Petri* successit ei in regimine regni. Accusabant etiam eum dicentes, quòd ipse in præiudicium matris ecclesiæ Cantuariæ capellam nouam construxerat apud * Lambet, &in ea canonicos seculares de bonis, & redditibus monachorum Cantuariæ, ditatos constituerat, & in ea contra consuetudinem, & dignitatem Cantuariensis ecclesiæ episcopos consecrauerat: & nisi celeriùs remedium adhiberetur, timuerunt, quòd dignitas Cantuariensis ecclesiæ minueretur, & ad capellam illam apostatricem transferri videretur. Vnde dominus papa plurimùm cõmotus, in hac forma scripsit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo.

al. Lambes

Epistola *Innocentij* Papæ ad *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, pro demolitione capellæ de Lamhee.

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei, dilecto fratri *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo salutem,& Apostolicam benedictionem. Quanto personam tuam sinceriori charitate diligimus; tanto maiore dolore turbamur, quoties ea de tuis audimus operibus, quæ pontificiali derogant honestati. Cùm enim Cantuariensis ecclesia, cui præesse dignosceris, inter Anglicanas ecclesias celebris habeatur,& religione inter alias consueuerit florere; nos,& fratres nostri graue gerimus,& molestũ, quòd (sicut dilecti filij nostri, Prior, & conuentus humili conquestione monstrauerunt) tu ad ipsius desolationem ecclesiæ satagis multipliciter, & laboras in constructionem capellæ de Lamhee, contra prohibitiones fœlicis memoriæ *Vrbani*, & *Clementis* Romanorũ pontificum, bonæ memoriæ *Baldwino* prædecessori tuo factas, post appellationes multiplices ad sedem Apostolicam interpositas, in magnum ecclesiæ Cantuariensis præiudicium propria temeritate processeris, & de bonis eiusdem ecclesiæ canonicos instituens in ea: à cuius siquidem constructione capellæ, si eam, quam debes Romanæ ecclesiæ reuerentiam & obedientiam, exhiberes, & commissæ tibi ecclesiæ prouisionem & sollicitudinem quæreres & gereres, quam teneris; tibi, & honori tuo meliùs consulens penitùs destitisses, nec super eo procedere studuisses, quod prædecessori tuo sic districtè cognosceres à sede Apostolica fuisse interdictum. Cùm igitur diminutionem Cantuariensis ecclesiæ, sicut nec debemus, nec volumus aliquatenùs sustinere, prædictorum prædecessorum nostrorum vestigijs inhærentes, de fratrum nostrorum consilio, fraternitati tuæ per Apostolica scripta mandamus, & districtè præcipimus; quatenus omni mora,& occasione postpositis, si etiam ab ecclesia tua absens fueris, aliquatenus non obstante, quicquid post appellationes, tam tempore prædecessoris tui, quàm tuo ad sedem Apostolicam interpositas, vel inhibitiones antecessorum nostrorum in opere actum capellæ noscitur memoratæ, infra triginta dies post susceptionem præsentium tuis expensis non differas demoliri, in irritum prorsus reuocans, & deducens, quicquid de instituendis canonicis, & alijs circa capellam prædictam factum est, vel enormiter innouatum. Clericos prætereà, qui in capella illa post inhibitiones apostolicas diuina officia celebrârunt, tamdiu ab officio, & beneficio teneas pro suspensis, donec super hoc satisfecerunt competenter, vniuersis operibus demolitis, quæ apud eandem capellam facere præsumpserunt; & vniuersa, quæ post appellationes in eorum sunt attentata grauamina, exteriorum videlicet,& ecclesiarum, & aliorum inuasione, quæ ante appellationem habuerunt, in statum pristinum, appellatione remota, deducas; & sententias excommunicationis vel interdicti, quas in quosdam ipsorum fratrum temere diceris promulgasse, publicè nuncies non tenere. Ac de cætero circa statum ipsius monasterij contra prohibitionem nostram, huius occasione negotij non præsumas aliquid innouare; illicitos inuasores villarum, possessionum, reddituum prædictorum fratrum, vsque ad satisfactionem idoneam vinculo anathematis astringas. Si verò, (quod non credimus) mandatum nostrum infra statutum terminum neglexeris, vel distuleris adimplere, quia iustum est, vt ei obedientia subtrahatur, qui sedi Apostolicæ negligit obedire; venerabilibus fratribus nostris suffraganeis tuis per scripta nostra mandamus, quatenus tibi obedientiam,& reuerentiam non impendant. Quòd si fortè ab ijs, vel aliquo eorum contra prohibitionem nostram tibi feceris aliquam obedientiam, & reuerentiam exhiberi; scias te ex tunc ab episcopali dignitate suspensum, & tamdiu ipsi sententiæ subiacere; donec satisfacturus de contemptu, nostro te conspectui repræsentes: non autem distinguimus vtrùm in loco à prædecessoribus nostris interdicto, vel alio in prædictæ capellæ constructione,& canonicorum institutione processeris in ecclesiæ Cantuariensis præiudicium, & grauamen, eadem contradictionis causa durante; nisi quòd ex hoc magis credimus eidem ecclesiæ derogari, quòd in remotiori loco fabrica illa est translata. Datum Romæ apud sanctum *Petrum*, 8. idus Maij, pontificatus nostri anno primo.

Prætereà idem Papa *Innocentius* significauit per literas suas vniuersis suffraganeis Cantuariensis

Cantuariensis ecclesiæ, quòd ipse in mandatis dederat *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo, quòd infra triginta dies post literarum suarum susceptionem suis proprijs expensis non differret demoliri capellam de **Lamhee**, & in irritum reuocare, quicquid de instituendis canonicis, & alijs circa prædictam capellam factum est, & cætera, quæ in literis suis continentur; præcepitq; prædictis suffraganeis, quòd si Archiepisc. Cantuariensis ecclesiæ quicquam illorum, quæ in literis suis continentur, facere differret, illi ei de cætero nullam impendant obedientiam, vel reuerentiam. Sed præfatus Archiepiscopus regio munimine septus, sperans se ab aduersarijs non posse superari, vniuersos Monachorum redditus, & oblationes tumbæ beati martyris *Thomæ* fecit saisiari in manu regis, & mandata summi Pontificis parùm pendens non permisit Monachos S. Trinitatis septa templi exire. Tandem tamen cum consilio suorum demolitus est capellam de **Lamhee** proprijs sumptibus. Eodem anno *Gaufrido* Eboraci Archiepiscopo, & *Simone* decano vna cum canonicis Eboraci in præsentia domini *Richardi* regis Angliæ in Normannia apud Andeli constitutis, vnusquisque proponebat iniurias sibi hinc, & inde illatas; & cùm de voluntate regis processisset, vt idem Archiepiscopus, & Decanus, & Canonici Eboracenses se subijcerent de supradictis controuersijs examini domini Rothomagensis Archiepiscopi, & dominorum Wintoniensis, & Wigorniensis episcoporum; & cùm præfatus Eboracensis Archiepiscopus in hoc voluntati regis consentiret; Decanus & Canonici Eboracenses responderunt, quòd non ponerent se in iudicio alicuius, nisi in iudicio canonicorum secularium; & defecerunt aduersus regem, quòd pax illa dilationem cepit maximè, quia Archiepiscopus confirmare noluit donationes, quas rex ijs fecerat in Eboracensi ecclesia. Vnde rex iratus dedit *Rogero* de sancto *Edmundo* clerico suo Archidiaconatum de **Richemund**, quem Eboracensis Archiepiscopus dederat magistro *Honorio* clerico suo; qui quamuis fidelitates clericorum prædicti Archidiaconatus recepisset per mandatum Archiepiscopi, & quamuis id Archiepiscopus literis suis mandâsset generaliter vniuerso capitulo Eboraci, præcipiendo in vi obedientiæ, vt præfatum *Honorium* reciperent, & in stallum mitterent: tamen refutatus est, *Simone* Apulo contradicente, ea ratione, quòd Archiepiscopus specialiter de eo mentionem non fecerat in literis suis, sicut de Decano eiusdem ecclesiæ. Et factum est, quòd præfatus Decanus turbator pacis, & immemor professionis, quam prædicto Archiepiscopo fecerat, *Rogerum* de sancto *Edmundo* recepit, & in stallum misit, & de Archidiaconatu de **Richemund** inuestiuit, post appellationem à magistro *Honorio* ad summum pontificem factam. Clerici autẽ de Archidiaconatu de **Richemund** per prædicti *Simonis* Apuli violentam coertionem, & propter regis feralia mandata fidelitates fecerunt ipsi *Rogero* de S. *Edmundo* contra canonicam obedientiam, quam priùs fecerant magistro *Honorio*. Deinde conuenientibus in capitulo Eboraci *Simone* Decano, & cæteris canonicis eiusdem ecclesiæ, præfatus Decanus in impetu iræ suæ non deferens appellationi ad summum pontificem factæ, excommunicauit *Hugonem Murdac* concanonicum suum, eò quòd ipse noluit consentire ijs, nec aliquid de suo mittere in conspiratione facta contra Archiepiscopum suum. Dicebat enim, Vehementer emungit, qui sanguinem eijcit. Eodem die cùm idem *Hugo* ad vesperas audiendas intraret chorum, præcepit ei Decanus, vt exiret, tanquam excommunicatus: sed quia exire noluit, Decanus fecit candelas extingui, & exiuit è choro. Eodẽ anno *Gaufridus* filius *Petri* iusticiarius Angliæ magno congregato exercitu profectus est in Galliam ad succurrendum hominibus *Willielmi* de Brause, quos *Wenhunwin* frater *Chadwalani* obsederat in castello Matillis; quò cum venisset, commisit prælium campestre cum prædicto *Wenhunwin*, & suis: & licèt plurimi Walanorum armati essent; tamen non valentes resistere exercitui Anglorum, versi sunt in fugam, & proijcientes arma sua, vt leuiùs, citiúsque fugerent, occisi sunt ex illis plùs quàm tria millia, & septingenti, exceptis retentis, & illis, qui lethaliter vulnerati euaserunt à campo. Ex parte autem Anglorum vnus solus ex inopinato ictu sagittæ à quodam socio suo incautè directæ vulneratus interijt. Eodem anno mense Augusti *Ermengard* regina Scotorum peperit filium suum primogenitum, & vocatum est nomen eius *Alexander*: quem *Iocelinus* venerabilis ecclesiæ Glascuensis episcopus baptizauit. Eodem anno finitis treugis, quas rex Franciæ, & rex Angliç statuerant inter se, donec segetes hinc, & inde colligerentur;

colligerentur; statim exarsit eorum nefanda rabies, & postpositis omnibus colloquijs hostiliter intrauit vtérque alterius regnum, & depopulando terras eorum prædas abduxerunt, homines ceperunt, villas combusserunt. Rex autem Franciæ nouum genus grassandi in populo reperiens, fecit complures de hominibus regis Angliæ, quos captiuos tenebat, excæcari: & sic prouocabat regem Angliæ, licèt inuitum, ad consimile impietatis opus. Eodem anno dux de Luuain, & Comes de Brene, & *Baldwinus* Comes Flandriæ, & Comes de Gynes, & Comes Boloniæ, & *Gaufridus* Comes de Pertico, & Comes de S. *Aegidio*, & Comes de Blais, & *Arthurus* Comes Brittanniæ, & multi alij relicto rege Franciæ adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, iurantes ei, & ipse illis, quòd nullam pacem cum rege Franciæ facerent, nisi de communi eorum consilio. Comes verò Flandriæ obsedit villam de S. *Audomaro*, & per vim cepit eam; similiter Arie, & alias complures villas regis Franciæ. Eodem anno *Henricus* dux Saxoniæ nepos *Richardi* regis Angliæ venit in Normanniam apud Andeli ad prædictum regem Angliæ auunculum suum, rediens de terra Suliæ; quem rex honorificè suscepit, sicut decebat tantum virum, nepotem suum. Eodem anno, mense Septembris *Philippus* rex Franciæ, & *Richardus* rex Angliæ congressi sunt in prælio inter Gameges castellum regis Angliæ, & Vernun castellum regis Franciæ: in quo congressu rex Franciæ cum suis in fugam conuersus, amisit * 60. de militibus suis, & plusquam * quadraginta seruientes, equites, & pedites multos; & rex Angliæ secutus est regem Franciæ in ore gladij, donec se inclusit in castello suo de Vernun. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis episcopus recepit per mandatum regis *Richardi*, mannerium de Sadeberhe cum Wapentacco, & feodis militum, & omnibus alijs ad illud pertinentibus, ita plenariè, & integrè, sicut charta eiusdem regis testatur illud fuisse concessum *Hugoni* Dunelmensi episcopo. Prætereà dedit ei rex licentiam claudendi fossato, & sepe Boscum de Clif, & Boscum de Raic, & vtrúmque quietum clamauit de reguardo Forestæ, & ab omni inquietatione Forestariorum. Eodem anno mense Septembris 5. Kal. Octob. die Dominica *Richardus* rex Angliæ cepit per insultum castellum regis Franciæ, quod dicitur Curceles, & aliud castellum eiusdem regis, quod dicitur Burriz: & in crastino captionis castellorum illorum, viz. 4. Kal. Octobris feria secunda, vigilia S. *Michaelis*, *Philippus* rex Franciæ magno congregato exercitu militum, & communarum suarum, exiens de Mantua profectus est versus Curceles. Quo audito, rex Angliæ venit obuiàm ei, & commisit cum eo prælium campestre, inter Curceles, & Gysortium; in quo prælio rex Franciæ confectus, fugit ad castellum de Gysortio, & cùm ascendisset pontem villæ de Gysortio, fractus est pons pro multitudine intrantium, & ipse rex Franciæ cecidit in riuera de Ethe, & bibit ex ea, & nisi celeriùs extraheretur, submersus in ea fuisset. In prælio autem illo *Richardus* rex Angliæ tres milites vna lancea prostrauit. & in prælio illo capti sunt ex militibus regis Franciæ viri famosi, quorum nomina hæc sunt: *Galis* de porta, *Matthæus* de Mummoreci, *Allanus* de Rosi, *Girardus* de Chori, *Philippus* de Nantuil, *Petrus Liescans*, *Robertus* de sancto *Dionysio*, *Theobaldus* de Walangugardum, * *Chedunald* de Trie, *Rogerus* de Modlent, *Aimer Thiers*, *Reinaldus* de Ascy, *Baldus* de Leuini, *Thomas* de Asgent, *Ferri* de Paris, *Petrus* de la Truie, *Guido* de Leuers, *Turmentin*, *Terricus* de Aucies, *Amfridus* de Balaam, *Eborardus* de Muntenni, *Punchardus*, *Walterus Rufus*, *Ernulphus* de Lenni, *Odo* de Muntiun, *Willielmus* de Sauceai, *Iollenus* de Bray, *Petrus* de Ponci, *Dembertus*, *Puncardus* de castello Empurcam, *Willielmus* de Merlou, *Iohannes* de Gaugia, *Theodbaldus* de Breun, *Robertus* de Beauburc, *Gaufridus* de Borhai, *Petrus* de Maidnili, *Fulco* de Gilerual, *Iohānes* de Serni de Loenais, *Radulphus* de Vallucel, *Ferri* de Brunai, *Thomas* del Castel, *Willielmus* de Rochemunt, *Theodbaldus* de Misci. Et præter supradictos milites, cepit rex Angliæ centum milites, & septies viginti equos coopertos ferro, & seruientes equites, & pedites multos. Vnde idem rex in hac forma scripsit *Philippo* Dunelmensi episcopo.

(Margin notes: al. 20. — al. sexaginta — al. Chedudoul)

Epistola *Richardi* regis Angliæ ad *Philippum* *Dunelmensem episcopum de supradicta victoria.*

Richardus *Dei gratia rex Angliæ, dux Normanniæ, & Aquitaniæ, & Comes Andegauiæ, dilecto, & fideli suo* Philippo *eâdem gratia Dunelmensi episcopo, salutem. Noueritis, quòd Dominica*

Dominica proxima ante festũ S. Michaëlis *intrauimus terrã regis Franciæ apud Dangu,& insultũ fecimus apud Curceles,& castrũ cepimus cum turre,& dominum castri,& omnes alios,qui erant in castro.Eodẽ die insultauimus domum fortem de Burris,& totũ,quod in ea erat,cum domo cepimus,& sero rediuimus cum exercitu nostro apud Dangu.Die crastina rex Frãciæ his auditis venit de Mantua cum 300 militibus,& seruientibus,& cõmunis suis ad succurrendũ castro de Curceles,quod non putauit esse captũ.Nos autẽ,ex quo cognouimus eum venire,exiuimus cum pauca gente,& gentem nostrã magnã dimisimus super ripã de Ethe,quia credebamus,eum venturũ super gentem nostrã vltra ripam ex parte de Dangu.Ipse autẽ cum gente sua descendit versus Gysortiũ,& nos eum in fugã conuersum,& gentẽ suã in tanta districtione posuimus in portã Gysortij,quòd pons fractus est sub illis,& rex Franciæ,vt audiuimus,bibit de riueria,et alij milites vsq; ad 20 submersi sunt. Nos autẽ ibi cum vna lancea prostrauimus* Matthæũ *de Mummeranci,&* Alanũ *de Rusci,&* Fulconẽ *de Gilerual,& captos detinuimus; & benè capti sunt de gente sua vsq; ad 100 milites, quorũ nomina maiorũ vobis mittimus,& aliorũ vobis mittemus,cùm eos viderimus,quia* Marchadeus *habuit vsq; ad 30.quos nõ vidimus,Seruiẽtes,equites,& pedites capti sunt,quorũ nõ est numerus,& dextrarij ducenti capti sunt,quorũ septies viginti cooperti sunt de ferro.Ita deuicimus regẽ Franciæ apud Gysortiũ:sed nos idem nõ fecimus, immò Deus,& ius nostrũ per nos:et in hoc facto posuimus in casu caput nostrũ,& regnũ supra cõsiliũ omniũ nostrorũ. Haec vobis significamus vt super hoc nobiscum gaudeatis.Testibus nobis ipsis apud Dangu 30.die Sept. Philippus* rex Franciæ intrauit Normanniã cũ exercitu multo,& rex Angliæ nõ habuit secũ 60.homines;dispersérat enim exercitũ suũ per loca diuersa: tamẽ ipse secutus est Frãcos post tergũ cũ paucis suorũ,donec ad mandatũ suũ conuenerũt ad eũ circiter 200.milites,& *Marchadeus* cũ ruta sua.Franci ergo cùm multò plures essent,videntes regẽ Angliæ,& suos,cùm incẽdissent circiter 18. villas,bono passu abierũt,& rex Angliæ à tergo fugauit illos,& *Marchadeus* cum ruta sua præuenit illos, & capti sunt ex Francis circiter 30.equites,& seruientes, & 100. equi præter occisos. Quod factũ est versus Vernun: nõ enim per viã,qua venerant,abierunt, id est per vadũ de Dangu; sed timore conuersi sunt versus Vernun : ita quòd probrum adhuc est inter Francos,quòd rex illorũ relictis illis profugerit super *Morellũ* senem, quẽ,inquiunt,10. annos habuit; nec aliquid tulerunt de Normannia nisi fortè 3.vel 4.milites, & vnũ seruientem.Posteà rex Angliæ collecto exercitu transiuit in Galliã per vadũ de Dangu,& cepit,vt supra dictũ est,Burriz,& Curceles,& aliud castellũ: hominésq; sui duobus diebus cõtinuis rapinis,& incẽdijs Vogesin Gallicũ deuastauerũt: & cùm rex Angliæ subuerteret turrim de Curceles,rex Franciæ adunatis suis superuenit;& cõgressi sunt duo reges,& rex Frãciæ effusis habenis versus est in fugã in medio terræ suæ,& prosecut⁹ est eũ rex Angliæ cũ exercitu suo,& cõprehendit de militib⁹ regis Frãciæ ad min⁹ 83.præter seruiẽtes,alabastarios,& præter suffocatos in fluuio de Ethe : præ nimia enim fuga Francorũ pons Ethe ante Gysortiũ fractus est sub illis,ita quòd rex Frãciæ cecidit in aquã,& vix per pedẽ extract⁹ pęnè suffocat⁹ est;alij autẽ suffocati sũt plurimi,inter quos *Milo* de Puteaco,comes de Bar,& *Iohan.* frater *Williel.* des Barres miles probus suffocati sunt in fluuio Ethe.*Williel.* autẽ Castellanus,& domin⁹ de Curceles statim post captionẽ suã mortuus est.Posteà rex Franciæ congregato exercitu intrauit Normanniam,& cõbussit Ebroicas,& 7.alias villas.Comes autẽ *Iohannes* frater *Richardi* regis combussit nouũ Burgũ:quod rex Franciæ sperans à suis fieri,milites misit ad prohibendũ suis, ne procederent;ex quibus capti sunt 18.milites,& seruientes multi.Posteà *Marchadeus* cũ ruta sua intrauit Flandriã,& inuasit nundinas propè Abbeuille,& spoliauit mercatores Frãciæ,& cum præda magna rediens in Normanniã repleuit terrã spolijs Francorũ,& multos eorũ interfecit,& multos captiuos secũ duxit redimendos.Postea *Robertus* Comes Leircestriæ venit cũ 40.militibus,& paucis seruientib⁹ ante castellũ de Pasci,quod suũ fuerat;& milites castelli exierũt cum multis seruientibus, & cõmuna villæ,vt eũ,& suos cõprehenderent:sed ipse nõ valẽs ijs resistere,vix euasit,& amisit de militib⁹ suis,4. In crastino autẽ iterũ idẽ Comes associatis sibi plurib⁹ de familia regis Angliæ militib⁹,venit ante castellũ de Pasci, dispositis priùs militib⁹,& seruiẽtib⁹ multis per diuersa loca ad insidias parãdas hominib⁹ castelli. Cũ autẽ milites castelli,qui pridiè eũ à cãpo fugauerãt,vidissẽt illũ,exierũt cũ impetu,& ipse fugit ante illos,donec inciderẽt in insidiãtes,& capti sũt ex ijs 18.milites,& plebs multa.Interim *Hubert⁹* Cant. Archiep.trãsfretauit de Anglia in Norman.& statim per mãdatũ regis Frãciæ,& per licẽtiã domini

 sui

sui regis Angliæ perrexit in Galliā ad tractandū de pace facienda inter illos duos reges; & cùm rex Franciæ offerret, se redditurū regi Angliæ pro bono pacis omnes terras, & castella sua, quę occupauerat, excepto castello de Gysortio, de quo ille poneret se in iudicio sex Baronum Normanniæ, quos ipse eligeret, & sex Baronū Galliæ, quos rex Angliæ sibi eligeret, quis eorū maius ius haberet in castello illo habendo; noluit rex Angliæ, nisi Comes Flandrię, & cæteri omnes, qui relicto rege Franciæ ei adhæserūt, fuissent infra pacem. Eodē anno *Hugo Bardulfi*, & magister *Rogerus Arundel*, & *Gaufridus Hachet*, quibus commissæ fuerant **Lincolnsire, Notinghamsire, Derebisire, Euerwicsire, Northumberland, Westmerilland, Cumberland, Lancaster**, itinerantes placitauerunt placita coronæ regis. 10

¶ *Capitula placitorum coronæ regis.*

DE placitis coronæ nouis, & veteribus, quę non sunt finita coram iustitijs domini regis. De omnibus assisis. De morte antecessorū. De noua dissaisina. De magnis assisis vsq; ad 10. libratas terræ, & infra. Et de aduocationibus ecclesiarū, & capientur corā ijs electiones magnæ assisæ per mandatū domini regis, vel eius capitalis iustitiæ. De ecclesijs vacantibus, vel nō vacantibus, quæ fuerūt de donatione domini regis, quis eas donauerit, vel quis eas habeat, & per quē, & quantū valēt. De excaētis domini regis, & eorū valētijs, & quis eos habeat & per quē. De dominab⁹, & de valectis, & puellis quę sūt, vel esse debent in donatione domini regis, & de valētijs terrarū suarum; & si quis eorū, vel earum sit maritatus; & inquiratur, cui, & per quē & à quo tempore. Inquirendum est etiā, quæ viduæ non finierunt pro se maritandis, & finis capiatur ad opus domini regis. 20 De *Sergentarijs domini regis quis eas habet, & per quē, & quantum valent, & qui finem non fecerunt ad auxilium domini regis, & qui fecerunt, & finis capiatur. De vsuris Christianorū, & eorum catallis, qui sunt mortui. De illis, qui sunt in misericordia regis, & non admerciati. De *præpresturis domini regis. De vijs domini regis estreciatis. De thesauris inuentis. De malefactoribus, & eorū receptoribus. De fugitiuis retatis reuersis post vltimā assisam. De omnibus ponderibus, & mensuris, & vlnis renouatis, & si 4. homines, qui sunt attornati ad hæc custodiēda, in vnaquaq; villa fecerint, quod inde statutum est, & si attachiauerint transgressores illius assisæ; & si non attachiauerunt, prout debent, puniantur sicut ipsi transgressores. Totum vinū illius, qui vendidit contra assisam, capietur ad opus domini regis, & præterea dominus vini, & venditores sint in misericordia regis. Inquirendū est per omnes comitatus de hidis, & carucatis, & si iustitiarij, qui ad hæc attornati fuerūnt, se bene habuerint, & si de omnibus receperunt, & si aliqua concelauerunt. De custodibus portuū maris, si quid receperunt, quod nō reddiderunt, & si mercedem aliquā receperunt pro iure regis retinendo, & si quis aliquid receperit, qui non fuerit ad hoc attornatus. Inquirendū est, si omnes venerint ad summonitiones iustitiarum domini regis, sicut venire debent, & si quis sit qui non venerit, quis ille fuerit, & qualiter nominatus fuerit. His igitur, & alijs vexationibus siue iustè, siue iniustè tota Anglia à mari vsq; ad mare redacta est ad inopiā. Sed nōdum finitis superuenit aliud genus tormenti ad confusionē hominū regni per iustitiarios forestarum, viz. per *Hugonē* de Neuilla summū iustitiarium omniū forestarum regis in Anglia, qui cognominatus est *Enuellu*, & per *Hugonē Wac*, & per *Ernisiū* de Neuille. Prædictis igitur iustitiarijs Forestarū itinerātibus, præceptū est ex parte regis, vt per singulos comitat⁹, per quos ipsi ituri essent, conuenirent corā ijs ad placita Forestæ Archiepisc. Episc. Comites, & Barones, & omnes liberè tenētes, & de vnaquaq; villa præpositus, & 4. homines ad audienda præcepta regis. Hæc est assisa domini regis, & hæc sunt præcepta de Forestis suis in Anglia facta per assensum, & consiliū Archiepisc. & Episc. & Abbatum, Comitum, & Baronum, & militū totius regni sui. Dominus rex primum defendit, quòd si aliquis ei forisfaciat de venatione sua, vel de forestis suis in aliqua re, nō vult, quòd confidant in hoc, quòd habuit misericordiā de illis per eorū catalla hucusq;, qui ei forisfecerint de venatione sua, & de Forestis suis. Nā si qui à modò ei forisfecerint inde, & inde conuicti fuerint, plenariā vult de illis iustitiā fieri, qualis facta fuit tempore *Henrici* aui patris domini regis, viz. vt amittant oculos, & testiculos. Item dominus rex defendit, quòd null⁹ habeat arcus, vel sagittas, neq; canes, neq; leporarios in forestis suis, nisi habeat ipsum regem ad warātum suū, vel aliquē aliū, qui eum possit inde warantizare. Item rex defendit, quòd nullus donet, vel vendat aliquid ad destructionē Bosci sui, vel

30

40

50

* al. seriantys

* al. purpresturis

ad

ad wastam, quæ sit infra forestam regis: sed concedit bene, quod capiant de boscis suis, quod necesse ijs fuerit sine wasto, & hoc per visum forestarij sui, & viridariorũ suorum. Itẽ præcipit, quòd omnes illi, qui Boscos habent infra metas forestę domini regis, quòd ponãt idoneos forestarios in boscis suis, de quibus forestarijs, ipsi quorũ Bosci fuerint, sint plegij, vel tales inueniant plegios idoneos, qui possint emendare, si forestarij in aliquo forisfecerint quod domino regi pertineat. Itẽ præcipit, quòd sui forestarij curã capiant super forestarios militum, & aliorũ, qui Boscos habẽt infra metas forestæ domini regis, quòd Bosci nõ destruantur. Nam si super hoc Bosci eorũ destructi fuerint, sciant benè illi, quorũ bosci fuerint, quòd de ipsismet vel de eorũ terris capietur emendatio, & 10 non de alio. Itẽ præcipit rex, quòd sui Forestarij iurent, quòd secũdum omne posse suũ tenebunt eius assisam, qualẽ eam fecit de forestis suis, & quòd nõ vexabunt milites, neque probos homines de hoc, quod dominus rex ijs concessit de boscis eorũ. Item præcipit, quòd in quolibet comitatu, in quo venationẽ habet, ponãtur 12. milites ad custodiendã venationem suam, & viride in forestis suis, & quòd 4. milites ponantur ad adgistandos Boscos suos, & ad recipiendũ pannagium suum, & custodiendũ, & defendendum. Itẽ præcipit, quòd nullus adgistet Boscos suos infra metas forestæ suæ, antequã bosci eorũ adgistentur: & est sciendũ quòd incipit adgistamentum domini regis 15. dies ante festũ S. *Michaëlis*, & durat 15. diebus post festum S. *Michaëlis*. Itẽ præcipit rex, quòd si forestarius eius habet in custodia sua dominicos Boscos regis, & Bosci illi de-20 structi fuerint, & non possit, nec sciat iustã causam monstrare, quare Bosci destruantur, nihil aliud capiatur de forestario illo, nisi propriũ corpus suum. Itẽ præcipit, quòd nullus clericus ei forisfaciat de venatione sua, neq; de forestis suis: & præcipit benè forestarijs suis, quòd si inuenerint eos forisfacientes, non dubitent in eos manus imponere, ad eos resistendos & capiendos: ipse enim eos inde warentizabit. Item rex præcipit, quòd omnia essarta videantur in quolibet 3. anno tam noua, quam vetera intra reguardum, & omnes purpræsturæ similiter, & omnia wasta Boscorũ, & quòd quodlibet illorũ per se imbreuietur. Itẽ rex præcipit, quòd Archiepisc. Episc. Comites, Barones, & milites, & liberè tenentes, & omnes homines de terra sua veniãt ad summonitionem magistri forestarij sui ad placitãda placita de forestis suis. Prohibendum est etiã ad placita forestę, 30 ne aliqua caretta exeat chiminũ in foresta regis, neq; porci sint in foresta regis tempore de Foinesun; scz. 15. diebus ante natiuitatem S. *Iohannis Baptistæ*, & 15. diebus post idem festum. Est autem sciendũ quòd qui forisfecerit in foresta regis de venatione sua, & inde attaintus fuerit, erit in misericordia regis ad oculos, & testiculos perdendòs. Qui autem forisfecerit in foresta regis de viridi siue per culpaturã, siue per esbrancaturam siue per foditionem turuarũ, siue per escoriationem moræ, siue per culpationẽ de subnemore, siue per essartum, siue per nouam purpresturã per sepem, vel fossatũ, vel per *remotionem molendini, vel cursus aquæ, vel Bercariæ, vel aliarum domorum, vel per fænũ falcãdum extra sepes, vel extra fossata; erit in misericordia regis de pecunia sua, nisi habet viridarios, vel forestarios regis ad warrantum. Similiter qui arcus, vel sagittas portaue-40 rint, vel canes duxerint sine copula per forestã regis, & inde attaintus fuerit, erit in misericordia regis. Statutum etiã est, quòd semper in 3. anno fiat visus forestæ: in reguardo autem forestæ hæc supradicta vidẽda sunt. Et videnda sunt in reguardo noua essarta, & vetera in bladata post vltimũ reguardũ, & quo blado, vel legumine in bladata sint. Noua autẽ sarta erunt in manu regis; si vetera sarta inbladata sunt de frumento, vel siligine, vnaquæq; acra dabit regi 12. denarios de illa vestitura; & si inbladata fuerint de auena, vel hordeo, vel fabis, vel pisis, vel alio legumine, vnaquæq; acra dabit regi 6. denarios de illa vestitura. Et sciendum est, quod tempore *Henrici* regis filij *Matildis* imperatricis permissum erat intra metas forestæ fossata fieri loco sepium. Et idem rex *Henricus* statuit apud Woodstock, quòd quicunq; forisfecerit ei de foresta sua semel de 50 venatione sua, de seipso salui plegij capiantur; & si iterum forisfecerit similiter capiantur de ipso salui plegij; si autem tertio idem forisfecerit, pro tertio forisfacto nulli plegij capiãtur, sed propriũ corpus forisfactoris. Eodẽ anno viri religiosi voluerũt dare regi 5. solidos de wannagio carucæ, sicut cæteri homines regni faciebant. Exijt edictũ à rege, vt quicunq; in regno suo forisfecisset clerico, aut alij viro religioso, nõ cogeretur satisfacere illi; sed si clericus, aut alius vir religiosus forisfecisset alicui laico, statim cõpelleretur ad satisfaciendũ illi; vnde factũ est, quòd viri religiosi ad redemptionẽ coacti sunt.

*al. renouationem

Præterea præcepit idē rex, vt omnes tam clerici, quam laici, qui chartas, siue cōfirmationes habebant de sigillo suo veteri, deferrent eas ad sigillum suum nouū renouandas, & nisi fecerint, nihil quod actum fuerat per sigillū suum vetus, ratum haberetur. Eodē anno *Innocentius* papa misit literas suas deprecatorias ad *Rich.* regem Angliæ pro *Ganfrido* Ebor. Archiepisc. postulās, & paterna admonitione exhortās, vt ipse præfatū Archiepisc. prece sua, & seruitio in amorem, & fraternā familiaritatem susciperet, & cum pace ad sua redire permitteret, ne oporteret eum, in illum, & in regnū suum per ecclesiasticam censurā animaduertere. Vnde factū est, quòd *Rich.* rex Angliæ misit ad præfatum Archiepisc. *Philippū* Dunelmensem, & *Eustachiū* Eliensem, & *Godefridum* Winton. & *Iohannem* Wigorn. & *Sauiricū* Bathoniensem episc. in spiritu humilitatis postulantes ex parte regis, vt ipse ratas haberet donationes regis, quas fecerat in Eboracensi ecclesia, & dominus rex redderet ei Archiepiscopatū suū cum omni integritate. Quibus Archiepiscopus respondit; Confratres mei estis, & consiliū vestrum faciā, si feceritis mihi scriptum cum sigillorum vestrorū testimonio, quòd consiliū istud coram domino papa warentizabitis. Cui præfati episcopi responderunt, Scriptū nō dabimus, sed in voluntate vestra sit: ætatē habetis, pro vobis ipsis loquimini; & his dictis, qui missi fuerāt, redierunt ad regem cum responso Archiepiscopi. Et Archiepiscopus Romam profectus est; & rex Angliæ contra eum nuncios suos Romam misit, qui in hac forma scripserunt ei. *Dominus papa scribit vobis cum multa supplicatione, vt restituatis Archiepiscopo Ebor. Archiepiscopatū suum in integrum, cum fructibus de Archiepiscopatu perceptis. Ita tamen, quòd de pecunia, in qua cum vobis tenere proposuimus, vobis plenè, & integrè satisfaciat: scribit etiā domino Cardinali, & alijs quibusdam, vt ad faciendum vos moneant, & inducant: vel si omninò nolueritis, primò per interdictum Ebor. prouinciæ, deinde per totius regni interdictū, appellatione remota, compellant. Clerici verò vestri per Cardinalē commonitione præmissa ad resignādos redditus, quos interim perceperint, cum districtione cogētur, nisi aut authoritate Romanæ ecclesiæ, aut decussione 6. mensium, iuxta Lateranense consiliū excepto tempore suspensionis, poterunt se tueri. Canonici Ebor. ecclesiæ debent moneri ad concordiam, & si aliquid nouū emerserit, iterū vtráq; pars domini papæ se præsentabit obtutibus, priuilegio canonicorū vigorem solitū obtinente. Eodem anno in æstate intra fines Italiæ in quadam ciuitate nōn longe à Ianuis res digna memoria contigit. In hac ciuitate primò quidam ciuis, exigentibus peccatis suis, effectus est energumenus, id est dæmoniacus; & infra paucos dies adeò creuit eorum numerus, vt quilibet sibi timeret, ne simile incurreret periculum. Communi igitur ciuium consilio ad eandem vrbem vocati conuenerunt viri religiosi, & præcipuè Abbas de Luccio de ordine Cistercensi, qui inter eos maior religionis authoritate vocabatur & videbatur, vt quid agendum pauidis ciuibus, deliberarent. Indictum est triduanū ieiunium. Tertia verò die conuocatis corā se dæmoniacis, obtestatur prædictus Abbas in nomine* Iesu Christi, *quatenus sanè causam exponant, cur hanc ciuitatem plùs cæteris vexare præsumpserint, & vt exeant à famulis* Christi *nomine signatis. Quorum vnus voce terribili, & sublimi clamans, Cogitis nos, inquit, exire ex vasis nobis rationabiliter concessis. Nos quidem sumus legio illa dæmonum, quam* Iesus *vester ab homine eiectā permisit præcipitare porcos in mare. Nunc autē vinculis, quibus tenebamur soluti, potestatem accepimus in blasphematores tantùm virginis Mariæ. In hac igitur ciuitate tales inuenimus, & inuentos sicut dignum est, torquere debemus. Quare si eiecti fuerimus, noueritis, quod te, hypocrita, & ordinem tuum in proximo persequemur. Ad secundam igitur iussionem ipsius exierunt, cum magna tamē difficultate, relinquentes fœda vestigia.* Eodē anno *Aimericus* de Lezinant, rex de Barhud, & *Accaron* princeps insulæ Cypri, & cæteri Christiani de terra Suliæ, & Pagani, qui in eadē terra sunt, ceperunt inter se treugas à festo natiuitatis S. *Iohannis Baptistæ* in 6. annos sequētes duraturas, nisi aliquis rex Christianorū potens in partes illas veniret. Eodem anno *Rich.* rex Angliæ, & *Philippus* rex Franciæ mense Nouemb. ceperunt inter se treugas, vsq; ad festū S. *Hilarij* proximò sequens. Eodem anno *Philippus* Dunelm. episc. ad petitionem *Roberti* de Turnham concessit ei corā rege recognitionem 12. legalium hominum de visneto de Clif, quis illorum maius ius habebat in illo manerio de Clif: videlicet vtrùm ipse *Robertus* debebat manerium illud tenere de episcopo Dunelmēsi, & inde homo suus esse; vel episcopus illud deberet habere in demenio. Per sacramentū igitur 12. legalium hominū recognitum est, maneriū illud esse ius hæreditarium vxoris prædicti *Roberti*, filij *Willielmi Fossard*, & sic præfatus episcopus amisit manerium illud de Clif, quod prædecessores sui multo tempore pacificè, & inconcussè possederant. Facta

Papa solicitat pro *Ganfrido* Ebor. Archiepisc.

10

20

30

40

50

cta autem sunt hæc coram *Hugone Bardulfi*, & magistro *Rogero Harundel*, & *Gaufrido Haget* tunc temporis placitorum coronæ regis apud Eboracum iusticiarijs. Eodem anno defuncto magistro *Richardo* de Coutingham, *Philippus* Dunelmẽsis episc. & *Bertrãnus* Dunelmensis ecclesiæ Prior dissenserunt in donatione ecclesiarũ prædicti *Richardi*. Dicebat enim episcopus, donationem ad eum pertinere tanquam ad episcopum, & Abbatem Dunelm. ecclesiæ. Hæc contra Prior respondit, quòd ad eum pertinebat donatio, quia prædecessores sui, & ipse sine alicuius contradictione eas dederãt, sicut Priores, & domini fundi; & illi, qui omnem potestatem Abbatis in choro, & in dispositione domus, & reddituum suorum habent ex concessione regum, & institutione episcoporum Dunelm. & Romanorum pontif. confirmatione. Sed non sic quieuit controuersia illa, immò in tantum excreuit, quòd ex præcepto episcopi *Aimericus* Dunelmensis Archidiaconus obsedit ecclesiam S. *Oswaldi* in Cluet, in quam monachi se receperant, & non permisit victualia ad eos deferri. Quadam autem die post appellationem à Monachis ad summum pontificem factam, idem *Aimericus* fecit ignẽ apponi ostio ecclesiæ, vt sic per fumum, & vaporem ignis monachos eijceret. Semiusto igitur ostio funesti satellites intrauerunt ecclesiam, & vi, & armata manu eiecerunt monachos. Sed Deus mutauit sententiam episcopi in melius, qui propter reuerentiam beatissimi *Cuthberti*, eandem ecclesiã in proprios vsus monachorum contulit, & charta sua confirmauit: concessit etiam illis liberam ecclesiarum suarum dispositionem, cum illius tamen moderato assensu. Eodem anno papa *Innocentius*, videns afflictionem Christianorum, qui erant in terra Hierosolymitana, in hac forma scripsit.

Epistola *Innocentij* Papæ de subuentione *facienda terræ Hierosolymitanæ.*

I*Nnocentius* episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus, Ebor. Archiepis. & Suffraganeis eius, & dilectis filijs Abbatibus, Prioribus, & alijs ecclesiarũ prælatis, Comitib9, & Baronib9, & vniuerso populo in Ebor. prouincia cõstitutis, salutẽ, & Apostolicã benedictionẽ. Post miserabile Ierosolymitanæ regionis excidiũ, post lachrymabilẽ stragem populi Christiani; post deplorandã inuasionem illius terræ, in qua *Christi* pedes steterunt, & vbi Deus rex noster salutem in medio terrę dignatus est operari; post ignominiosam nobis viuificæ crucis translationem, in qua salus mundi pependit, & deleuit chirographum mortis antiquæ; Apostolica sedes super tantæ calamitatis infortunio turbata laborauit, clamans, & plorans ita, quòd præ incessante clamore raucę factæ sunt fauces eius, & ex vehementi ploratu ipsius oculi defecerunt. Verùm *si* secundum prophetã *Ierusalem obliti fuerimus, obliuiscatur nos dextra nostra: adhæreat lingua nostra faucibus nostris, si non meminerimus eius.* Clamat adhuc Apostolica sedes, & quasi tuba, vocẽ exaltat, excitare cupiens populos Christianos ad prælium *Christi* bellandũ, & vindicandum iniuriã crucifixi, vsa ipsius verbo dicentis: *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite, & videte, si est dolor similis, sicut dolor meus.* Ecce enim, hæreditas nostra versa est ad alienos, domus nostræ ad extraneos deuenerunt, vię Sion lugent, eò quod non sint, qui veniant ad solennitatem; facti sunt inimici eius in capite. Sepulchrũ Domini, quod propheta gloriosum fore prędixit, profanatũ ab impijs ingloriũ est effectũ. Gloria nostra, (de qua dicit Apostolus: *Mihi autẽ absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi:*) sub manu tenetur hostili; & ipse Dominus noster *Iesus Christus*, qui captiuitatẽ nostrã pro nobis moriens captiuauit, quasi captiuus ab impijs ab hæreditate sua cogitur exulare. Existente quondã in castris arca Domini Sabaoth, *Vrias* domũ sanctã ingredi recusauit, à licito vxoris se cõpescens amplexu. Nũc verò principes nostri, gloria Israël de loco suo in iniuriã nostri translata, vacant adulterinis amplexibus, delicijs, & diuitijs abutentes; & dum se inuicẽ inexorabili odio persequũtur, dum vnus in aliũ suas nititur iniurias vindicare, non est, quẽ moueat iniuria crucifixi: non attendẽtibus ipsis, quòd iam insultant nobis inimici nostri, dicentes: *Vbi est Deus vester, qui nec se potest, nec vos de manibus nostris liberare? Ecce, iam prophanauimus sancta vestra; ecce, iam ad desiderabilia vestra manũ extendimus, et ea loca impetu primo violabiliter inuasimus, et ea vobis tenemus inuitis, in quibus superstitionẽ nostrã principiũ fingitis suscepisse. Iam infirmauim9 et cõfregim9 hastas Gallorũ, Anglorũ conatus elusimus, Teutonicorũ vires cõpressimus, nũc secundò Hispanos al-*

domuimus animosos, & cùm omnes virtutes vestras in nos duxeritis concitandas, vix adhuc in aliquo profecistis. Vbi est ergò Deus vester? exurgat nunc & adiuuet vos, & fiat vobis, & sibi protector. Teutonici siquidem qui se præsumebant inauditum de nobis reportare triumphum, ad nos vehementi spiritu transfretauerũt; & cùm solum castrũ Barbuth, nullo defendente, cepissent, nisi eos sicut & alios principes vestros fugæ beneficium liberasset, in se potentiam nostram grauiter fuissent experti, et eorum stragem ipsorum soboles perpetuò ploraret. Reges enim, et principes vestri, quos dudum fugauimus de terra Orientis, vt terrorem suum audendo dissimulent, ad suas latebras, ne dicamus regna reuersi, malunt se inuicem expugnare, quàm denuo vires nostras, & potentiam experiri. Quid igitur superest, nisi vt hijs, quos fugientes in excusationem vestram ad terræ concordiam dimisistis, gladio vltore peremptis, in terram vestram impetum faciamus, nomen vestrũ, et memoriã perdituri? Qualiter ergò fratres, & filij, opprobria exprobrãtium repellemus, qualiter ijs poterimus respondere? cùm eos pro parte verum prosequi videamus; sicut nuper ad audientiam nostrã certa significatione peruenit. Recepimus enim literas de partibus vltramarinis, quòd, cùm Teutonici Accon nauigio peruenissent, castrum de Baruth obtinuerunt, nemine defendente. Saraceni verò in Ioppen facientes impetum ex aduerso, eam per violentiam occupauerunt, & cæsis multis Christianorum millibus eam funditùs destruxerunt. Verùm Teutonici rumoribus de morte imperatoris acceptis, non expectato passagij tempore, naues reduces ascenderunt. Vnde Saraceni, qui ad resistendum eis exercitum parauerant copiosum, in terram Christianorum adeò debacchantur, vt Christianis nec sine periculo ciuitates egredi liceat, nec in ipsis sine formidine remanere; immò gladius eius foris imminet, metus intus. Assumite igitur, filij, spiritum fortitudinis, scutum fidei, & galeam salutis accipite, non in numero aut viribus, sed Dei potiùs (cui non est difficile in multis, vel in paucis saluare) potentia confidentes, & ei, per quẽ estis, viuitis, & habetis, secundũ facultates proprias subuenite. Ipse quidẽ pro vobis *semetipsũ exinaniuit, formã serui accipiens, in similitudinem hominum factus; & habitu inuentus est, vt homo, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*; & vos eo paupere abundatis, ipso fugato, quiescitis, & nec inopi, nec exuli subuenitis? Quisquis igitur in tantæ necessitatis articulo suum negauerit obsequium Iesu Christo, cùm ante tribunal eius astiterit iudicandus, quid ad suam excusationem ei poterit respondere? Si Deus subijt mortem pro homine, dubitabit homo mortem subire pro Deo? *Nõ enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.* Negabit ergo seruus domino diuitias temporales, cùm dominus seruo diuitias largiatur æternas, *Quas nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit? Thesaurizet* igitur homo *thesauros in cœlis, vbi fures non effodiunt, nec furantur; vbi nec ærugo, nec tinea demolitur.* Omnes, & singuli accingantur ita, quòd in proximo sequenti Martio, quælibet vrbes per se, similiter & Comites, & Barones iuxta facultates proprias ad defensionem terræ natiuitatis Dominicæ certis in expensis dirigant numerum bellatorum, illic saltem per biennium moraturum. Licèt autem instantia nostra sit quotidiana solicitudo ecclesiarum omnium, modò tamen hanc quasi præcipuam inter alias solicitudines reputamus, per quam terræ Orientali totis desideramus affectibus subuenire: ne si fortè fuerit dilata subuentio, residuum locustæ comedat bruchus, & fiant nouissima deteriora prioribus. Verùm ne nos alijs onera grauia, & importabilia videamur imponere, digito autem nostro ea mouere nolumus, dicentes tantùm, & aut nihil, aut minimum facientes, cùm qui fecerit & docuerit, magnus vocetur in regno cælorum; eius exemplo, qui cæpit facere, & docere, vt & nos, qui (licèt immeriti) vicem eius exercemus in terris, bonum alijs præbeamus exemplum, in personis pariter, & in rebus terræ sanctæ decreuimus subuenire; dilectis filijs nostris *Stephano* tituli S. *Praxedis* presbytero, & *Petro* tituli S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinalibus, Apostolicæ sedis legatis, viris vtiq; timoratis, scientia, & honestate præclaris, potentibus in opere & in sermone (quos inter alios fratres nostros speciali charitate diligimus) manu propria crucis signaculum imponentes, qui exercitũ Domini humiliter, & deuotè præcedant, & nec mendicatis suffragijs, sed nostris, & fratrũ nostrorum sumptibus sustententur: per quos etiam aliud competens subsidium eidem terræ disposuimus destinare. Interim autem dictum *Petrum* S. *Mariæ* in via lata diaconum Cardinalem ad charissimorum in Christo filiorum, *Philippi* Francorũ & *Richardi* Anglorum,

al. Cùm non sint

Anglorum, regum illustrium præsentiam destinamus, ad reformandam pacem, vel treugas saltem vsque ad quinquennium ordinandas, & exhortandos populos ad obsequium crucifixi: quem, sicut Apostolicæ sedis legatū, volumus, & mandamus ab omnibus honorari, & mandatis & statutis ipsius humiliter obediri. Dictum verò *Stephanum* sanctæ *Praxedis* presbyterum Cardinalem Venetias pro terræ sanctæ destinamus subsidio. De communi præterea fratrum nostrorum deliberatione statuimus, & vobis fratribus Archiepiscopis & Episcopis, & dilectis filijs Abbatibus, & alijs ecclesiarum prælatis districtè præcipiendo mandamus, quatenus certum numerū bellatorum, vel pro certo numero certam pecuniæ quantitatem, in proximo sequenti Martio, pensata
10 facultate cuiuslibet, ad expugnandam Paganorum barbariem, & seruandam hæreditatem Domini destinetis, quam ipse proprio sanguine comparauit. Si quis autem, (quod non credimus) constitutioni tam piæ & necessariæ præsumpserit obuiare, sicut sacrorum canonum transgressorem, decreuimus puniendum, & vsq; ad satisfactionem congruam ab officio censemus manere suspensum. De Dei ergo misericordia, & beatorum Apostolorum *Petri*, & *Pauli* authoritate confisi, & illá quam Deus nobis (licet indignis) ligandi & soluendi contulit potestate, omnibus, qui laborem huius itineris in personis proprijs subierint & expensis, plenam peccatorum suorum, de quibus oris, & cordis egerint pœnitentiam, veniam indulgemus, & in retributione iustorum salutis æternæ pollicemur augmentum: Ijs autem, qui non in proprijs personis illuc accesserint,
20 sed in suis tantùm expensis, iuxta facultatem & qualitatem suam viros idoneos destinauerint, illic saltem per biennium moraturos; & illis similiter, qui, licèt in alienis expensis, in proprijs tamen personis assumptæ peregrinationis laborē impleuerint, plenā suorū concedimꝰ veniā peccatorū. Huius ergo remissionis volumꝰ esse participes iuxta quantitatē subsidij, ac præcipuè secundū deuotionis affectū, qui ad subuentionem illius terrę de bonis suis cōgruè ministrabūt. Vt autē expeditiùs, & securiùs ad subuentionē terræ natiuitatis Dominicæ quilibet accingantur, bona ipsorum, ex quo crucem susceperint, sub beati *Petri*, & nostra protectione suscipimus; nec non sub Archiepisc. & Episcoporum, & aliorum prælatorum ecclesiæ Dei defensione consistant; statuentes, vt donec de ipsorum obitu, vel reditu certissimè cognoscatur, integra maneant, & quieta
30 consistant. quòd si quisquam contra præsumpserit, per censuram ecclesiasticam compescatur. Ab hoc igitur opere nullus omninò se subtrahat, cùm id non à nobis, sed ab ipsis fuerit Apostolis institutum, qui collectas faciebant in gentibus, vt fratribus in Ierusalem laborantibus subvenirent. Nolumus autem vos de diuina misericordia desperare, quantumcunq; sit Dominus peccatis nostris iratus, quin in manu vestra perficiat, (si, prout debetis, in humilitate cordis & corporis iter fueritis peregrinationis aggressi) quod maioribus non concessit. Consensissent enim maiores forsitan, & dixissent: Manus nostra excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia; & sibi, non Domino gloriam victoriæ ascripsissent. Speramus enim, quòd non in ira misericordias continebit, qui, cùm iratus est, non obliuiscitur misereri, nos admonens & exhortans: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Credimus etiam, quòd, si ambulaueritis in lege Domi-
40 ni, non eorum sequentes vestigia, qui vani facti sunt post vanitatem euntes, qui comessationibus & ebrietatibus voluptuosè vacabant, & ea exercebant in partibus transmarinis, quæ in terra natiuitatis propriæ sine multa infamia, & detractione plurima non auderent; sed si spem vestram in eo solummodò posueritis, qui non deserit sperantes in se, non tantùm ab illicitis, sed quibusdam & licitis abstinētes: is qui currum, & exercitū *Pharaonis* proiecit in mare, arcum fortium infirmabit, & inimicos crucis *Christi*, vt lutū platearum, à facie vestra delebit; non autem nobis, aut vobis, sed nomini suo dans gloriam; qui est gloriosus in sanctis, mirabilis in maiestate, faciēs prodigia, & post lachrymationem & fletum, gaudium & exultationem inducens. Si qui præterea proficiscen-
50 tium illuc ad præstandas vsuras iuramento tenentur astricti, creditores eorum per vos, fratres Archiepiscopi & episcopi, in diœcesibus vestris ecclesiastica districtione, sublato appellationis obstaculo, compelli mandamus, vt eos à sacramento penitus absoluētes, ab vsurarum vlteriùs exactione desistant. Si quis verò creditorum eos ad solutionē coëgerit vsurarum, ad restitutionem earum, sublato appellationis obstaculo, per vos simili districtione cogatur. Iudæi verò ad remittendas illis vsuras per vos, filij principes,

&

& per secularem compelli præcipimus potestatem: & donec eas remiserint, ab vniuersis *Christi* fidelibus, tam in mercimonijs, quàm alijs, per excommunicationis sententiam, communionem ijs iubemus omnimodam denegari. Ad hæc autem expeditiùs, & meliùs exequenda in prouincia vestra, vos filij Prior de *Thurgartum, & magister *Vacaru*, duximus deputandos, qui verbum Domini cæteris proponatis, & ad implendū mandatum Apostolicum venerabiles fratres nostros Archiepiscopum vestrum, & eius suffraganeos, & alios inuitantes, taliter exequamini causam Domini, quòd & vos huius fitis remissionis participes, & in hoc deuotio vestra pleniùs elucescat. Ad quod etiam laudabiliùs exequendum, vobis vnum de fratribus Militiæ templi, alterum verò de fratribus Ierosolymitanæ Hospitalis, viros honestos, & prouidos, assumatis. Datum Romæ apud S. *Petrum*. Idus Augusti, pontificatus nostri anno primo. 10

al. Thurgartun

EOdem anno erat in Gallia quidam sacerdos nomine *Fulco*, quem magnificauit Dominus in conspectu regum: deditq; ei potestatem cæcos illuminare, claudos, mutos, & alios diuersis languoribus oppressos curare, dæmones effugare: hic autem meretrices, relicto impudicitiæ fræno, ad Dominum conuertit; vsurarios etiam ad cœlestem thesaurum inuitans, quem nec ærugo, nec tinea demolitur, nec fures furantur, fecit omnem substantiam, quam vsura & fænus deuorauerat, in vsus pauperum distribuere. Ipse quidem prædixit regibus Franciæ & Angliæ, quòd vnus illorum mala morte in proximo interiret, nisi celeriùs ab hostilitate cessâssent. Et quia in illo tempore messis quidem erat multa, & pauci operarij, coniunxit ei Dominus viros sapientes verba salutis æternæ prædicantes, magistrum *Petrum* de & dominum *Robertum* de & dominum *Eustachium* Abbatem de Flai, & cæteros quosdam, qui missi per orbem terrarum prędicauerunt vbique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Prædictus autem *Fulco* quadam die accessit ad *Richardum* regem Angliæ, & ait illi: Dico tibi ô rex ex parte omnipotentis Dei, vt tres filias tuas, quas habes pessimas, citiùs marites, ne aliquid deterius tibi contingat. O, digito compesce labella, accusator erit, qui verum dixit. nemo sine vitijs nascitur, beatus, qui minimis vrgetur; & alibi, Nemo sine crimine viuit. Cui fertur regem respondisse: Hypocrita, mentitus es in caput tuum, quia filiam non habeo vllam. Ad quod *Fulco* respondens, ait, Certè non mentior; quia, vt dixi, tres habes filias pessimas, quarum vna est superbia, altera cupiditas, tertia luxuria. Conuocatis igitur ad se Comitibus, & Baronibus multis, qui aderant, ait rex: Audite vniuersi commonitionem huius hypocritæ, qui dicit me habere tres filias pessimas, videlicet superbiam, cupiditatem, & luxuriam: & præcipit, vt eas maritem. Do igitur superbiam meam superbis templarijs, & cupiditatem meam Monachis de ordine Cisterciensi; & luxuriam meam prælatis ecclesiarum. *O nimus indignū miseris inferre cachinnum*. Itaque prædictus *Fulco* relicto rege abijt prædicans verbum Dei, è ciuitate in ciuitatem. Cúmque prædicando verbum Dei, ciuitatem Lexouiensem esset ingressus, clerici ciuitatis illius, quorum vitam immundam vir ille plenus spiritu sancto, & operibus bonis reprehenderat, iniecerunt manus in illum, & vinculis constrictum in carcerem miserunt. Sed neque vincula, neque carceres eum tenere potuerunt: & sic permissus abire, venit Cadamum, prædicans præceptum Domini; & in conspectu plebis multa signa faciebat. Custodes autem castelli existimantes quòd placeret regi, iniecerunt manus in eum, & vinctum miserunt in carcerem; & ruptis carcere & vinculis, exiuit illæsus, & ibat gaudens, quoniam dignus habitus est contumeliam pati pro nomine *Christi*; & exiens à castello, excussit puluerem pedum suorum in testimonium supra illos. Eodem anno 5. Idus Octobris, die Dominica, prece officialiū *Ganfridi* Eboracensis Archiepiscopi, *Philippus* Dunelmensis episcopus apud *Houeden* benedixit *Adam* in Abbatem de Sallaie, & *Hamonem* in abbatem de Bella͞nd, facta professione, & canonica obedientia ecclesiæ Eboracensi, & eius vicarijs saluo ordine suo. Eodem mense *Williehnus*, cognomento *Cocus*, seruiens *Richardi* regis Angliæ in custodiendo castellum de Leuns cepit de familia regis Franciæ quater viginti seruientes equites, & 40. seruientes pedites, quos rex Franciæ miserat ad muniendum castellum de Nouo Mercato. Eodem anno obierunt *Richardus* Londonensis episcopus, *Iohannes* Wigorniensis episcopus, & *Willielmus* de Ver Herefordensis episcopus, & episcopus Meneuensis, & *Amfridus* del Turun primus maritus prædictæ *Milisent* vxoris *Guidonis*

quondam

quondam regis de Ierusalem. Eodem anno obijt in Sicilia apud Pannormum *Constantia* quondam Romanorum imperatrix, vxor *Henrici* imperatoris; cuius filium *Innocentius* papa recepit in custodia cum regno Siciliæ, & ducatu Apuliæ, & principatu Capuæ. Eodem anno *Philippus* Beluacensis episcopus obtulit *Richardo* regi Angliæ 10. millia marcarum argenti pro liberatione sua. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ firmauit castellum in quadam insula Secaniæ, quod appellauit Butteauant: & rex Franciæ firmauit castellum ex opposito illi, quod appellauit* *Bulecut*. Eodem anno *Richardus* rex Angliæ dedit magistro *Malgero* clerico suo episcopatum Wigorniensem. Defuncto autem papa *Cælestino*, *Innocentius* papa tertius substitutus, iterum suspendit *Aldefonsum* regem de S. *Iacobo*; & totam terram suam à celebratione diuini officij, propter vxorem suam filiam regis Castellæ: erant enim consanguinei in tertio gradu. Et licèt rex ille de S. *Iacobo* obtulisset domino papæ *Innocentio*, & Cardinalibus 20. millia marcarum argenti, & obtulisset tenere ad stipendia 200. milites per vnius anni spatium ad defensionem Christianorum contra Paganos tali conditione, vt dominus papa permisisset illos in simul morari, donec Deus daret ijs sobolem, vel saltem per tres annos: noluit tamen dominus papa *Innocentius* in hoc illis consentire.

* al. Guletm

ANno gratiæ millesimo centesimo nonagesimo nono, qui est annus decimus, & vltimus regni *Richardi* regis Angliæ, fuit idem *Richardus* in Normannia apud Danfrunt, die natalis Domini, quæ feria sexta euenit: & *Philippus* rex Franciæ fuit eodem die in Normannia apud Vernun: & *Otho* rex Alemannorum nepos *Richardi* regis Angliæ fuit eodem die apud Westfale in Alemannia, quæ distat à Colonia per 9. dietas; quas ipse *Otho* potenti virtute acquisierat super *Philippum* ducem de Suaue, filium *Frederici* quondam Romanorum imperatoris. Et statim post natale Domini prædictus *Otho* diuisit exercitum suum in duas partes, & duas ciuitates prædicti *Philippi* obsedit. Reges verò Franciæ, & Angliæ conuenerunt ad colloquium inter Andeli, & Vernun in festo S. *Hilarij*, ita quòd rex Angliæ nauigio illuc venit ascendendo per Sequanam fluuium, & nolens in terram ascendere, de naue locutus est cum rege Franciæ; qui in ripa fluminis in equo residens, loquebatur cum rege Angliæ ore ad os: & alium statuerunt sibi diem colloquij, vbi in maiori suorum audientia (mediante domino *Petro* de Capua S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinali, & Apostolicæ sedis legato, nec non, & aliorum vtriusque partis magnatum consilio) statuerunt inter se treugas ab illo festo S. *Hilarij* per quinquennium bona fide, & sine malo ingenio duraturas, rebus & tenementis sic se habentibus ex vtraque parte, vt tunc erant: & his factis, sacramentóque confirmatis, vnusquisque reuersus est in regionem suam, & permiserunt exercitus suos cum gratiarum actione in patrias suas redire. Cùm autem *Marchadeus* cum ruta sua versus patriam suam rediret, quatuor Comites de regno Franciæ, per quorum terras *Marchadeus* transiturus erat, occurrerunt ei in manu hostili, & confecerũt eum, & multos de suis interfecerunt. Sed rex Franciæ factum illud deuouit, iurans, quòd per illum factum non fuit. Deinde dum rex Angliæ spe pacis, & supradictæ conuentionis intuitu versus Pictauiam iret, rex Franciæ firmauit quoddam castellum nouum inter Buteauant, & Guaillum, & forestam regis Angliæ circa locum illum extirpauit. Quod cùm rex Angliæ audisset, reuersus est in Normanniam, & mandauit regi Franciæ per *Eustachium* Eliensem Episcopum Cancellarium suum, treugas illas esse dissolutas, nisi ipse castellum illud nouum demoliri faceret. Legatus autem consuluit regi Franciæ, vt castellum illud demoliretur, ne propter hoc treugæ tam solenniter confirmatæ rumperentur: ad cuius instantiam rex Franciæ promisit se in proximo castellum illud demoliturum. Sed *Richardus* rex Angliæ minimè his contentus, volebat, vt ad plenum inter eos componeretur, vel nulla pax inter eos esset. Vnde facta est inter eos talis forma pacis, quòd rex Franciæ redderet *Richardo* regi Angliæ totam terram, quam ipse super eum occupauerat siue per guerram, siue alio quocunque modo, excepto solo castello de Gysortio; in cuius recompensatione rex Franciæ concessit ipsi *Richardo* regi Angliæ donationem Archiepiscopatus Turonis: Et quòd *Lodowicus* filius regis Franciæ duceret in vxorem, filiam regis Castellæ, neptem *Richardi* regis Angliæ: Et prætereà rex Franciæ iuraret, quòd pro posse suo iuuaret *Othonem* nepotem regis Angliæ ad imperium Romanum perquirendum: Hoc contra, *Richardus*

rex Angliæ daret *Lodowico* filio regis Franciæ, castellum de Gysortio cum prædicta nepte sua in maritagium; & insuper daret ei 20. millia marcarum argenti. Sed hæc omnia dilationem ceperunt vsque dum *Richardus* rex Angliæ rediret de Pictauia. *Philippus* verò rex Franciæ seminator discordiæ, mandauit regi Angliæ, quòd *Iohannes* Comes Moretonij frater eius dederat se illi; & inde ostenderit illi chartam ipsius *Iohannis*. Mira res. Rex Angliæ credidit regi Franciæ, & *Iohannem* fratrem suum odio habuit, adeò quòd fecit illum dissaisiri de terris suis cismarinis, & transmarinis. Cùm autem prædictus *Iohannes* quæreret causam huius indignationis, & odij, dictum est ei, quòd rex Franciæ supradicta mandauerat de illo regi fratri suo. Vnde factum est, quòd idem Comes Moretonij misit duos milites loco sui ad curiam regis Franciæ; qui eum huius criminis immunem esse obtulerunt modis omnibus probare, vel defendere; sicut curia regis Franciæ iudicaret. Sed in curia illa non est inuentus, neque rex, neque alius, qui vellet recipere inde probationem, vel defensionem. Et factum est, quòd rex Angliæ ex illo tempore fratrem suum *Iohannem* habuit familiariorem, & minùs credidit mandatis regis Franciæ. Intereà *Richardus* rex Angliæ consilio *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi abstulit *Sauarico* Bathoniensi episcopo Abbatiam de Glastinbirie, & dedit eam magistro *Willielmo* la Pie, & ipse factus est inde abbas. Interim *Widomarus* vicecomes de Limoges inuento magno thesauro auri & argenti in fundo suo, misit inde *Richardo* regi Angliæ domino suo partem nō modicam; sed rex eam refutauit, dicens, se debere totum illum thesaurum habere de iure donationis suæ; quod prædictus vicecomes nullo modo concedere voluit. Venit ergo rex Angliæ cum exercitu magno in partes illas ad prædictum vicecomitem debellandum: obseditq; castellum suum, quod dicitur Chaluz, in quo sperabat thesaurum illum esse absconditum: & cùm milites, & seruientes, qui erant in castello, exeuntes obtulissent ei castellum illud, saluis vita, & membris, & armis illorum, noluit rex recipere, sed iurauit, quòd eos vi caperet, & suspenderet. Reuersi sunt igitur milites, & seruientes in castellum, dolentes, & confusi, & parauerunt se ad defendendum. Eodem die cùm rex Angliæ, & *Marchadeus* circuirent castellum hinc & inde, explorantes in quo loco esset commodius insultum facere, quidam arcubalista nomine *Bertramnus* de Gurdun traxit sagittam de castello, & percutiens regem in brachio vulnerauit eum plaga insanabili: & sic rex vulneratus ascendit equum suum, & ad hospitium suum equitauit, & præcepit *Marchadeo*, & exercitui suo vniuerso, vt insultum facerent indesinentèr in castellum, donec caperetur; & factum est ita. Quo capto, præcepit rex omnes suspendi, excepto illo solo, qui eum vulnerauerat, quem (vt fas est credere) turpissima morte damnaret, si conualuisset. Deinde rex commisit se manibus cuiusdam medici *Marchadei*, qui, cùm conaretur ferrum extrahere, solum lignum extraxit, & ferrum remansit in carne; & cùm carnifex ille circumquáque brachium regis minùs cautè incideret, tandem sagittam extraxit. Cùm autem rex de vita desperaret, diuisit *Iohanni* fratri suo regnum Angliæ, & omnes alias terras suas; & fecit fieri prædicto *Iohanni* fidelitates ab illis qui aderant, & præcepit, vt traderentur ei castella sua, & tres partes thesauri sui, & omnia baubella sua diuisit *Othoni* nepoti suo regi Alemannorum, & quartam partem thesauri sui præcepit seruientibus suis, & pauperibus distribui. Deinde fecit coram se venire *Bertramnum* de Gurdun, qui eum vulnerauerat, & dixit ei, Quid mali tibi feci, quare me interemisti? Cui ille respondit, Tu interemisti patrem meum, & duos fratres meos manu tua, & me nunc interimere voluisti. Sume ergo de me vindictam, quamcunque volueris: libenter enim patiar, quæcunque excogitaueris maiora tormenta, dummodo tu interficiaris, qui tot, & tanta mala contulisti mundo. Tunc præcepit eum rex solui, & dixit: Remitto tibi mortem meam. At iuuenis,

Richardus rex vulneratus moritur.

Constitit ante pedes regis, vultúque minaci,
Nobilitas recta ferrum ceruice poposcit;
Sensit rex pœnámq; peti, veniámq; timeri:
Viue, licèt nolis, & nostro munere, dixit,
Cerne diem. victis iam spes bona partibus esto
Exemplúmq; mei.

Et sic laxatis vinculis permissus est abire, & præcepit rex ei dari 100. solidos Anglicanæ

canæ monetæ. Sed *Marchadeus*, rege nesciente, iniecit manus in eum, & tenuit, & post obitum regis, excoriatum suspendit. Deinde præcepit rex, vt cerebrum, & sanguis eius, & viscera sua sepelirentur apud Charrou, & cor suum apud Rothomagum, & corpus suum apud frontem Ebraudi ad pedes patris sui. Decessit autem 8. Idus Aprilis, feria tertia ante Dominicam in ramis palmarum * 11. die, postquam percussus fuerat; & sui sepelierunt eum in supradictis locis, sicut præceperat. De morte autem illius, quidam sic ait. *al.*

Istius in morte perimit formica Leonem.
Proh dolor, in tanto funere mundus obit! Et alius sic.
10 *Virus, auaritia, scelus, enormisque libido,*
Fœda fames, atrox elatio, cæca cupido
Annis regnárunt bis quinis: arcubalista
Arte, manu, telo, prostrauit viribus ista. Et alius sic.
Si genus, & probitas metas transcendere mortis
Possent, intrâssem non ego mortis iter.
Stare putas hominem, cui mors ab origine finem
Nunciat, & meus est, ingeminat, meus est?
Longa manus morti; mors fortior Hectore *forti:*
Expugnant homines oppida, mors homines. Et alius sic.
20 **Huius debellare nequiuit virtutem magnorum turba laborum:*
Cuius iter, gressus, obstacula nulla retardant,
Non strepitus, non ira maris, non vallis abyssus,
Non iuga, non celsi præceps audacia montis,
Asperitasque viæ saxis callosa, nec ipsæ
Limitis ambages, desertáque nescia gressus,
Non rabies venti, non imbribus ebria nubes,
Non tonitrus horrenda lues, non nubilus aër:
quin experiretur, quid Siculi, quid Cyprus, quid Saladinus, quidque gens pagana possint in armis:
30 *Nec pede lento*
*Affectum sequitur effectus, * & simul instant,* *al. sed*
Nascitur effectus, cùm nascitur ipsa voluntas.

Defuncto itaq; *Richardo* rege, *Sauaricus* Bathoniensis episcopus statim suscitauit litem aduersus magistrum *Willielmum* la Pie abbatem Glastoniæ, & protestans ius suum corã domino papa *Innocentio* in præsentia vniuersorum Cardinalium, dicẽdo, quòd *Richardus* rex Angliæ dederat ei abbatiam illam Glastoniæ in vita sua habendã, & posteà prauo vsus consilio eam abstulerat ab eo iniustè, asserebat etiam constanter, paratus modis omnibus probare, quòd antiquitùs fuit apud Glastoniam sedes episcopalis, quæ nunc est apud Baa: & petebat sibi inde fieri restitutionem, & vt liceret ei transferre il-
40 luc sedem episcopalem, quæ est apud Baa. Defuncto autem *Richardo* rege *Philippus* rex Franciæ statim bello inuasit ciuitatem Eubroicarum, & cepit; & totum comitatum sibi subiugauit. Eodem anno, die S. *Patricij*, viz. 16. Kal. April. feria 4. *Ioscelinus* venerabilis * Glastonensis ecclesiæ antistes obijt apud * Melgos, vbi ipse extiterat venerandus abbas; & ibidem in choro Monachorum, ex boreali parte ecclesiæ sepultus est. Defuncto papa *Cœlestino*, & *Innocentio* papa loco illius substituto, *Cnut* rex Dacorum misit nuncios suos Romam ad *Innocentium* papam, & conquestus est ei de *Philippo* rege Franciæ, qui *Batildam* sponsam suam sororem illius iniustè reliquerat, & aliam in loco eius in vxorem duxerat: conquestus est etiam domino papæ de *Willielmo* Remensi Archiepiscopo, & de alijs episcopis, & Comitibus, & Baronibus Franciæ, per quos diuortium *al. Glascuensis* *al. Melros*
50 factum fuit inter ipsum regem Franciæ, & *Batildam* reginam post appellationem ab ipsa ad dominum papam factam. Ad instantiam igitur *Cnut* regis Dacorum, dominus papa *Innocentius* dedit in mandatis *Petro* de Capua Cardinali, & Apostolicæ sedis legato, vt ipse omnibus modis induceret *Philippum* regem Franciæ ad dimittendam adulteram suam, & ad resumendam *Batildam* vxorem suam, & ni fecerit, daret sententiam interdicti in regnum Franciæ.

¶ De

De Iohanne Rege.

DEfuncto *Richardo* rege Angliæ, *Iohannes* Comes Moretonij, frater eius, moram faciens in Normannia, statim misit in Angliam *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, & *Willielmum* Marescallum Comitem de * Strigoil, ad pacem Angliæ seruandam, vnà cum *Gaufrido* filio *Petri* iustitiario Angliæ, & alijs Baronibus regni. Et ipse *Iohannes* perrexit ad Chinonem, vbi thesaurus fratris sui erat, quem *Robertus* de Turnham habens in custodia tradidit ei, cum castello de Chinon, & castello de Saumur, & alijs castellis regis, quæ ipse custodiebat. *Thomas* verò de Furnes, nepos prædicti *Roberti* de Turnham, tradidit *Arthuro* duci Brittanniæ ciuitatem, & castellum Andegauis. Conuenerunt enim in vnum principes Andegauiæ, Cenomanniæ, & Turoniæ, & adhæserunt *Arthuro* duci Brittanniæ, sicut ligio domino suo, dicentes, iudicium, & consuetudinem terrarum illarum esse, quòd filius fratris senioris debet ei succedere in patrimonio sibi debito, videlicet in hæreditate, quam *Gaufridus* Comes Brittanniæ pater ipsius *Arthuri* esset habiturus, si superuixisset *Richardum* regem Angliæ fratrem suum, & ideò tradiderunt *Arthuro* Andegauiam, & Turoniam, & Cenomanniam. *Constantia* verò mater *Arthuri* comitissa Brittanniæ venit Turonũ, & tradidit *Philippo* regi Franciæ *Arthurum* filium suum: quem rex Francię statim misit Parisius custodiendum, ad *Lodowicum* filium suum, & saisiuit in manu sua ciuitates, castella, & munitiones, quæ *Arthuri* erant, & custodibus suis tradidit custodienda. *Iohannes* verò Comes Moretonij venit Cenomannum, & castellum, & ciuitatem cepit; & muros ciuitatis, & castellum, & domos ciuitatis lapideas subuertit, & ciues misit in captiuitatem; eò quòd ipsi, contra fidelitatem, quam ei fecerant, receperunt *Arthurum* in dominum. *Iohannes* autem Comes Moretonij fuit in Andegauia apud Baufort die Paschæ, quæ 14. Kalend. Maij euenit. Deinde idem Comes venit Rothomagum, & die Dominica in Octauis Paschę, viz. 7. Kal. Maij, festo S. *Marcæ* euangelistæ, accinctus est gladio ducatus Normanniæ in matrici ecclesia per manum *Walteri* Rothomagensis Archiepiscopi: & prædictus Archiepiscopus posuit in capite ducis circulum aureum habentem in summitate per circuitum rosas aureas: & ipse dux coram clero & populo iurauit super reliquias sanctorum, & super sacro sancta euangelia; quòd ipse sanctam ecclesiam, & dignitates illius bona fide, & sine malo ingenio seruabit illæsas, & rectam iustitiam exercebit, & leges iniquas destruet, & bonas instituet. Interim regina *Alienor*, mater prædicti ducis, & *Marchadeus* cum ruta sua intrauerunt in Andegauiam, & deuastauerunt eam, eò quòd *Arthurum* receperant. *Hubertus* verò Cantuariensis Arceiepiscopus, & *Willielmus* Marescallus, qui missi fuerant ad pacem Angliæ custodiendam, fecerunt homines regni tam de ciuitatibus, quàm de Burgis, & Comites & Barones, & liberè tenentes, iurare fidelitatem, & pacem *Iohanni* Normannorum duci, filio *Henrici* regis, filij *Matildis* imperatricis, contra omnes homines. Tamen vniuersi tam Episcopi, quàm Comites & Barones, qui castella habebant, munierunt illa hominibus, & victu, & armis. Deinde *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Willielmus* Marescallus, & *Gaufridus* filius *Petri* iustitiarius Angliæ, conuenerunt apud Northhampton, & conuocatis coram se illis, de quibus plus dubitabant, videlicet *David* fratre regis Scottorum, *Richardo* Comite de Clare, & *Ranulfo* Comite Cestriæ, & *Willielmo* Comite de Tutesbiri, & *Walranno* Comite de Warwic, & *Rogero* constabulario Cestrię, & *Willielmo* de Mubrai, & alijs multis tam Comitibus, quàm Baronibus, fecerunt illis fidem, quòd prædictus *Iohannes* Normannorum dux redderet vnicuiq; illorum ius suum, si ipsi illi fidem seruauerint, & pacem. Sub hac igitur conuentione supradicti Comites, & Barones iurauerunt

al. Striguil

10 20 30 40 50

uerunt *Iohanni* duci Normanniæ fidelitatem, & fidele seruitium contra omnes homines. *Willielmus* verò rex Scottorum misit nuncios suos ad *Iohannem* ducem Normanniæ, petens sibi reddi patrimonium suum, videlicet, Northumbriam & Cumbriam, cum pertinentijs suis, & ipse fidelitatem iuraret ei, & fideliter seruiret contra omnes homines. Sed Cantuariensis Archiepiscopus, & *Willielmus Marescallus*, & *Gaufridus* filius *Petri* non permiserunt nuncios regis Scotiæ transfretare ad ducem: sed mandauerunt ei per Comitem *Dauid* fratrem suum, quòd ipse patienter sustineret, donec dux venisset in Angliam. Similiter *Iohannes* dux Normanniæ mandauit *Willielmo* regi Scottorum per *Eustachium* de Vesci generum 10 suum, quòd in reditu suo in Angliam satisfaceret ei de omnibus petitionibus suis, si ei interim pacem seruauerit.

Interim magister *Honorius*, qui regia potestate, & Decani, & capituli Eboraci malignitate fuerat deiectus ab Archidiaconatu de Richemund, quem *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei dederat; receptus est in Archidiaconatu illo à personis eiusdem Archidiaconatus; qui ei fidelitatem & Canonicam obedientiam iurauerunt, expulsis inde officialibus *Rogeri* de Sancto *Edmundo*, qui per regiam potestatem, & Decani, & capituli Eboraci authoritatem intrusus erat: & Decanus Eboraci, & capitulum excommunicauerunt prædictum *Honorium*, & eius receptores, propter istam præsumptionem; & dux Normanniæ præcepit, vt 20 omnia iura Eboracensis ecclesiæ essent in eo statu, quo fuerunt die, qua *Richardus* frater eius rex Angliæ fuit viuus, & mortuus. Deinde idem dux *Iohannes* transfretauit de Normannia in Angliam, & applicuit apud Scorham octauo Kalendarum Iunij, feria tertia, & in crastino, videlicet, Vigilia Ascensionis Domini, venit Lundonias, in crastino coronandus. Congregatis igitur apud Lundonias in aduentu prædicti ducis *Huberto* Cantuariensi, *Iohanne* Dublinensi, & de Raguse Archiepiscopis, *Willielmo* Lundoniensi, *Gilberto* Rofensi, *Iohanne* Norwicensi, *Hugone* Lincolniensi, *Eustachio* Eliensi, *Godefrido* Wintoniensi, *Henrico* Exoniensi, *Sefrido* Cicestrensi, *Gaufrido* Couentrensi, *Sauarico* Bathoniensi, *Herberto* Salesburiensi, *Philippo* Dunelmensi, *Rogero* de sancto *Andrea* in Sco-30 tia, *Henrico* de Landaf Episcopis, *Roberto* de Leircestre, *Richardo* de Clare, *Willielmo* de Eutesbirie, *Hamelino* de Warenne, *Willielmo* de Salesbirie, *Willielmo* de Striguil, *Walranno* de Warewic, *Rogero Bigot*, *Willielmo* de Arundel, *Ranulfo* de Cestre Comitibus; & Baronibus multis: *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus coronauit, & consecrauit in regem Angliæ præfatum *Iohannem* ducem Normanniæ, in Ecclesia Sancti *Petri* Apostoli Westminstriæ, sexto Kalendarum Iunij, feria quinta, die Ascensionis Domini; *Philippo* Dunelmensi Episcopo appellante, ne coronatio illa fieret in absentia *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi, totius Angliæ Primatis.

Eodem die coronationis suæ, *Iohannes* rex accinxit *Willielmum* Marescallum gla-40 dio Comitatus de Striguil, & *Gaufridum* filium *Petri* gladio Comitatus de Essex: qui licèt antea vocati essent Comites, & administrationem suorum comitatuum habuissent, tamen non erant accincti gladio Comitatus: & ipsi illa die seruierunt ad mensam regis accincti gladijs.

Eodem die coronationis suæ idem rex dedit *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo Cancellariam suam; qui dum gloriaretur in potestate illa, & multa iactaret de familiaritate regis, *Hugo Bardulfi* respondit ei; Domine, (salua pace vestra loquar) certè si bene consideraretis nominis vestri potentiam, & honoris dignitatem, non deberetis iugum seruitutis vobis imponere: quia nunquam audiuimus, vel vidimus de Archiepiscopo fieri Cancellarium, sed de 50 Cancellario vidimus fieri Archiepiscopum. Interim *Willielmus* Prior de May, & *Walterus* Prior de insula Sancti *Columbæ*, & *Willielmus* de Haya, missi ex parte *Willielmi* regis Scotiæ, ad *Iohannem* regem Angliæ venerunt: per quos rex Scottorum petijt à rege Angliæ Northumbriam, & Cumbriam cum pertinentijs eorum, de iure patrimonij sui: & promisit, quòd si rex ea reddidisset illi, fi-

deliter seruiret ei viribus totis; sin minùs, totum ius suum, si posset, adquireret. Quibus *Iohannes* rex respondit. Cùm dominus vester rex Scottorum, charissimus consanguineus meus ad me venerit, quod iustum fuerit, faciam ei de ista, & de alijs petitionibus suis.

Deinde *Iohannes*, rex Angliæ misit *Philippum* Dunelmensem Episcopum obuiam regi Scottorum, sperans, quòd ipse ad mandatum illius veniret; & ipse interim venit ad Nothingham, & fuit ibi die Pentecostes, & in partibus illis moram fecit, expectans aduentum regis Scotiæ. Rex autem Scotiæ venire noluit; sed remisit ad regem Angliæ *Rogerum* episcopum sancti *Andreæ*, & *Hugonem Malebyse*, quos rex Angliæ pro illo miserat, & petijt vt rex Angliæ sibi redderet Northumbriam, & Cumbriam: sin minùs, pro certo sciret, quòd secundum posse suum illa adquireret: & ad habendum inde responsum regis Angliæ posuit inducias quadraginta dies, & ipse interim magnum congregauit exercitum. Episcopus verò Sancti *Andreæ*, & *Richardus Malebisse* secuti sunt regem Angliæ ad mare properantem.

al. dierum

Interim *Iohannes* rex Angliæ tradidit *Willielmo* de Stuteuille Northumbriam, & Cumbriam cum castellis, & comitatibus in custodia; quæ *Hugo Bardulfi* custodierat, & reddidit *Rogero* de Lasci Constabulario Cestriæ, castellum suum del Pumfrait, accepto priùs ab eo filio, & hærede in obsidem. Deinde præcepit rex *Stephano* de Turneham, qui iam ferè per duos annos custodierat Archiepiscopatum Eboracensem, quòd traderet custodiam eiusdem Archiepiscopatus magistro *Radulfo* de Kima, & *Willielmo Ward*, & *Rogero* de Bauuent, ad opus Archiepiscopi. Vnde idem *Stephanus* scripsit in hac forma ministris suis.

Stephanus de Turneham *omnibus seruientibus per maneria domini Eboracensis constitutis salutem. Dominus rex mihi literis suis mandauit, quòd traderem custodiam maneriorum domini Eboracensis magistro* Radulfo *de Kima, &* Willielmo Ward, *& cum eis* Rogero *de Bauuent ad opus suum. Ita quod exitus maneriorum ponantur in cultura terrarum, & in reædificationem domorum. Quare vobis mando, quòd cùm ipsi prædicti, vel eorum nuntij ad vos venerint, eis sine dilatione, & difficultate custodiam maneriorum tradatis. Valete.* Et ita factum est. Sed rex prauo vsus consilio, firmam maneriorum de termino Pentecostes sibi retinuit, promittens, quòd in reditu Archiepiscopi omnia ei solueret. Archiepiscopus verò Eboracensis, cùm per octo dierum itinera versus domum, peractis negotijs suis, vt supradictum est, à Roma redisset: audita morte *Richardi* regis, reuersus est Romam ad negotia sua secundum casus euentum reformanda.

Iohannes verò rex Angliæ peractis negotijs suis in Anglia, transfretauit de Anglia in Normanniam, & applicuit apud Depe, paulò ante festum Natiuitatis sancti *Iohannis Baptistæ*, die Dominica; & in natiuitate Sancti *Iohannis* fuit ipse apud Rothomagum, & confluebat ad eum multitudo equestris, & pedestris exercitus, & statim statutæ sunt treugæ inter ipsum, & regem Franciæ vsque in crastinum Assumptionis Sanctæ *Mariæ*. In ipso autem die colloquij *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus, peractis negotijs suis aduersus dominum papam iuxta animi sui desiderium, redijt in Normanniam, & à *Iohanne* fratre suo honorificè, & amabiliter susceptus est.

Interim *Philippus* Comes Flandriæ, deuenit homo *Iohannis* regis Angliæ apud Rothomagum, feria sexta ante Assumptionem Sanctæ *Mariæ*; & frater eiusdem Comitis Flandriæ resignauit sponte sua in manu *Gaufridi* Eboracensis Archiepiscopi præbendam de Duuelthwait, quam habuit in ecclesia Eboracensi ex dono *Richardi* regis Angliæ. Similiter fecerunt alij quàm plures, scientes, donationes illas factas fuisse contra Deum, & in sanctæ ecclesiæ detrimentum; & Archiepiscopus ille statim dedit prædicto fratri Comitis Flandriæ præbendam, quæ fuit *Petri* de Dinan in ecclesia Sancti *Petri* Eboraci. Prædictus námque *Petrus* iam electus erat ad episco-

episcopatum de * Ronnes in Brittannia; & Archiepiscopus præcepit saisiari in manu sua Archidiaconatum de * Westrihig, quem ipse habuit in ecclesia Sancti *Petri* Eboraci; sed *Adam* de Torhouere, qui tunc temporis Archidiaconatum illum possidebat, cedere noluit, fultus regis patrocinio, & capituli Eboraci authoritate.

al. Rennes
al. Westrig

Interim *Henricus* Comes de Naumur, frater *Philippi* Comitis Flandriæ, & *Petrus* de Duay miles optimus, & familiaris Comitis Flādriæ, & electus de Cambray frater prędicti *Petri*, capti sunt à familia regis Franciæ, & traditi sunt illi. *Petrus* autem de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus in Francia, in aduentu suo interdixit Franciam propter captionem prædicti electi de Cambray; & Normanniam propter retentionem *Philippi* Beluacensis episcopi; & antequam sententia illa relaxaretur, *Philippus* rex Franciæ dimisit præfatum electum abire liberum, & *Iohannes* rex Angliæ dimisit *Philippum* Beluacensem episcopum abire, datis duabus millibus marcis argenti pro expensis in ipso, & per ipsum factis tempore *Richardi* regis Angliæ, & post mortem *Richardi* regis vsque ad diem liberationis suæ. Præterea idem episcopus Beluacensis iurauit coram prædicto Cardinali, & alijs viris ecclesiasticis, quòd de cætero in vita sua nunquam arma gestabit contra Christianos. *Philippus* verò rex Franciæ fecit *Arthurum* Ducem Brittanniæ Militem, & homagium suum recepit de Andegauia, & Pictauia, & Cenomannia, & Turonica, & Brittannia, & Normannia. In crastino autem Assumptionis Sanctæ *Mariæ*, & die sequenti fuit colloquium inter regem Angliæ, & regem Franciæ per internuntios suos inter Buttauant, & * Guletut, & tertia die sequenti locuti sunt reges ipsi ore ad os. Sed rex Angliæ nullam gratiam inuenit apud regem Franciæ. Requisitus ergo rex Franciæ, quare sic oderat *Iohannem* regem Angliæ, qui nunquam illi malum fecerat, respondit, quòd ille sine licentia illius occupauerat Normanniam, & alias terras. Debuerat enim inprimis ad eum venisse, & eum requisisse de iure suo, & inde homagium ei fecisse. In colloquio autem illo petijt rex Franciæ ad opus suum totum * *Wogesin*, scilicet totum, quod est inter forestam de Liuns, & Secanam, & riueram de Andeli, & riueram de Ethe. Afferebat enim, quòd *Gaufridus* Comes Andegauiæ, pater regis *Henrici* filij *Matildis* imperatricis, dederat illud *Lodowico Grosso* regi Francorum, pro auxilio suo habendo contra *Stephanum* regem Angliæ in adquirendo Normanniam. Præterea petijt ad opus *Arthuri* Pictauiam, & Andegauiam, & Cenomanniam, & Turonicam, & alias fecit petitiones, quas rex Angliæ nullo modo concedere voluit, nec debuit: & sic discordes ab inuicem recesserunt. Venerunt igitur ad *Iohannem* regem Angliæ Comites, & Barones de regno Franciæ, qui adhæserunt *Richardo* regi Angliæ, & deuenerunt homines *Iohannis* regis, & iurauerunt ei, quòd ipsi cum rege Franciæ non componerent, nisi de consensu, & voluntate illius; & ille iurauit eis, quòd ipse pacem cum rege Franciæ non faceret, nisi ipsi essent infra pacem.

10 20 30 40

al. Guletun
al. Vogesin

Interim *Innocentius* papa, & Romani elegerunt sibi in imperatorem *Othonem* regem Alemanniæ, & *Philippum* ducem Suauiæ, & omnes alios electos refutauerunt. Confirmata ergo à domino papa *Innocentio*, & ab ecclesia Romana, electione præfati *Othonis*, *Innocentius* papa excommunicauit *Philippum* Ducem Suauiæ, & omnes fautores suos, & consiliarios suos, & coadiutores, nisi desistant à persecutione prædicti *Othonis*, & publicè clamatum est in * capitulo, & per totam vrbem, *Viuat imperator noster* Otho. *Otho* itaque electus imperator mandauit *Iohanni* regi Angliæ auunculo suo, vt ipse modicum temporis sustineret, & differret pacem facere cum *Philippo* rege Franciæ; quia ipse, Deo volente, faceret illi in proximo succursum bonum, qualem imperialis celsitudo facere posset meliorem. Interim *Philippus* rex Franciæ cepit Conchas castellum *Rogeri* de Toni mense Septembris.

al. Capitolio

50

Eodē mense Sept. *Ioanna* vxor *Raimundi* Comitis de S. *Aegidio*, quondā regina Siciliæ, soror quoq; *Iohannis* regis Angliæ, obijt in Normannia apud Rothomagū; & delata

ad Abbatiam fontis *Ebraudi*, ibidem sepulta est inter velatas. Mense verò Octobris, rex Franciæ cepit castellum de Balun, quod *Gaufridus* de Burelim custodiebat, & subuertit illud. Quod cùm *Willielmus* de rupibus princeps exercitus *Arthuri* vidisset, grauè tulit, & plurimùm increpauit regem Franciæ; dicens, quòd ita non conuenerat inter illum, & dominum suum *Arthurum*: Cui rex Franciæ respondit, quòd propter *Arthurum* dominum suum non dimitteret facere voluntatem suam de adquisitis suis. Deinde rex Franciæ obsedit Lauardin: sed rex Angliæ superuenit cum exercitu suo; & rex Franciæ relinquens obsidionem, recepit se in ciuitate Cenomannensi; sed rege Angliæ sequente illum cum exercitu suo, rex Franciæ reliquit Cenomannum, & abijt. Interim *Willielmus* de rupibus calliditate magna eripuit *Arthurum* de custodia regis Franciæ, & pacificauit eum cum *Iohanne* rege Angliæ, & tradidit ei ciuitatem Cenomanniæ, quam rex Franciæ, & *Arthurus* tradiderant ei in custodia. Eodem die dictum erat *Arthuro*, quòd rex Angliæ caperet eum, & in carcerem mitteret. Eodem die vicecomes de * Tuaz, qui custodiebat castellum de Chinun, venit ad regem Angliæ per mandatum ipsius apud Cenomannum, & coactus, tradidit regi castellum de Chinun, & Senescaltiam Andegauiæ; & rex Franciæ statim tradidit castellum de Chinun *Rogero* constabulario Cestriæ in custodia, donec rex sibi prouidisset alium custodem. Nocte verò sequenti *Arthurus*, & mater sua, & prædictus vicecomes de Tuaz, & multi alij, relicto rege Angliæ, abierunt, & receperunt se in ciuitatem Andegauis. Mater verò *Arthuri*, relicto *Ranulfo* Comite Cestriæ marito suo, nupsit *Gwidoni* de Tuarz fratri prædicti vicecomitis de Tuarz. Eodem anno obijt *Hugo* Glascuensis ecclesiæ electus, sexto Idus Iulij, & sepultus est apud *Geddewrde*. Eodem anno mense Octobris, *Willielmus Manuaisin* electus est in Episcopum Glascuensis ecclesiæ. Interim *Petrus* de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus, qui missus erat ab *Innocentio* summo pontifice ad dirimendam litem inter *Richardum* regem Angliæ, & *Philippum* regem Franciæ, ad cuius instantiam præfati reges promiserant, se treugas inter se per quinquennium seruaturos, sed quia treugæ illæ iam defecerant, morte *Richardi* regis interueniente, modis omnibus conabatur, vt treugæ illæ seruarentur inter prædictum regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ hæredem præfati *Richardi*. Vnde factum est, quòd statutæ sunt treugæ inter illos vsque ad festum sancti *Hilarij*. Eodem anno *Philippus* filius *Richardi* regis Angliæ nothus, cui prædictus rex pater suus dederat castellum, & honorem de Cuinac, interfecit memoratum vicecomitem de Limoges in vindictam patris sui.

al. Tuarz

Eodem anno extitit in Anglia, & in finibus eius tanta aquarum inundatio, quòd pontes, & molendini, & domus asportabantur. Ponte autem de Barwic asportato, cùm ex præcepto *Willielmi* regis Scottorum Comes *Patricius* custos de Barwic, & tunc temporis summus iustitiarius totius regni Scottorum, pontem illum de Barwic reædificare vellet; prohibitum est ei ex parte *Philippi* Dunelmensis Episcopi, ne pontem illum in terra sua firmaret. Pons quidem ille fieri non potuit, nisi firmaretur in terra Dunelmensis Episcopi, sicut priùs erat. Tandem verò prædictus Episcopus Dunelmensis, consilio *Willielmi* de Stuteuilla, permisit pontem illum fieri, & in terra sua firmari, salua conuentione, quæ facta fuerat inter ipsum regem Scotiæ, & *Hugonem* Dunelmensem Episcopum prædecessorem suum. Eodem anno *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, & *Simone* Decano, & *Hamone* Thesaurario, & *Reginaldo* præcentore, & *Adam* de Tornehouere, & *Willielmo Testard* Archidiaconis, & alijs personis Eboracensis ecclesiæ, in præsentia *Petri* de Capua sanctæ *Mariæ* in via lata Diaconi Cardinalis, & Apostolicæ sedis legati, constitutis; *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus, & supradictæ personæ Eboracensis Ecclesiæ compromiserunt se iudicio domini *Hugonis* Lincolniensis Episcopi, & magistri *Rogeri* eiusdem ecclesiæ Decani, & magistri *Columbæ* de controuersijs suis; Archiepiscopus autem promisit in verbo veritatis, quòd si ipse declináslet à iudicio prædictorum iudicum,

iudicum, daret præfato Decano, & Canonicis Eboraci ducentas marcas de pœna: & Decanus & prædictæ personæ Eboracensis ecclesiæ iurauerunt præcisè, quòd à iudicio prædictorum iudicum non declinarent; sed quod ab eis iudicatum fuerit, deuotè susciperent, & deuotè seruarent. Deinde cùm officiales Eboracensis Archiepiscopi super diuersis causis illos coram alijs iudicibus per literas domini papæ in placitum traherent; ipsi petierunt ab Archiepiscopo prædictas ducentas marcas argenti de pœna. Dum autem idem Archiepiscopus moram faceret cum rege in Normannia, *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus, & *Gaufridus* filius *Petri* regis iustitiarius, ad preces, & seruitia capituli Eboraci mandauerunt regi, & consuluerunt, ne ipse permitteret Archiepiscopum Eboracensem sine illo in Angliam redire. Asserebant enim, quòd si ille in Angliam venisset, gladium mitteret, & non pacem.

¶ Statuta quædam *Iohannis* regis.

EOdem anno Iohannes *rex Angliæ statuit, quòd nullum tonellum vini Pictauensis vendatur cariùs, quàm pro viginti solidis, & nullum tonellum vini Andegauensis cariùs, quàm pro viginti quatuor solidis, & nullum tonellum vini Francigauensis cariùs, quàm pro viginti quinque solidis, nisi vinum illud adeò bonum sit, quòd aliquis velit pro eo dare circa duas marcas ad altius. Prætereà statuit, quòd nullum* * *sextertium vini Pictauis vendatur cariùs, quàm pro quatuor denarijs, & nullum sextertium vini albi vendatur cariùs, quàm pro sex denarijs. Statuit etiam, quòd omnia tonella, quæ de cætero venient in Angliam, postquàm venerint de Rech post tempus præsentis musti, sint de mutatione; & hoc statuit teneri ab Octauis Sancti* Andreæ *Decembris & deinceps: & præcepit ad hoc seruandum in singulis ciuitatibus, & Burgis, in quibus vina vendantur, duodecim constitui custodes; & iurent, quòd hanc assisam facient teneri, & obseruari. Si verò vinatorem, qui vinum vendat ad brocam, contra hanc assisam inuenerint, corpus eius capiat vicecomes, & saluò custodiri faciat in prisona domini regis, donec inde habeat aliud præceptum; & omnia tenementa sua capiantur ad opus domini regis per visum prædictorum duodecim hominum. Si quis etiam inuentus fuerit, qui tunellum vel tunella contra prædictam assisam vendiderit, vel emerit, capiatur vterque, & saluò in prisona custodiatur, donec inde aliud præcipiatur: & quòd nullum vinum ematur ad regratariam de vinis, quæ applicuerint in Anglia. Sed hoc primum regis statutum vix inchoatum, statim est adnihilatum; quia mercatores hanc assisam sustinere non poterant. Et data est eis licentia vendendi sextertium de vino albo pro octo denarijs, & sextertium de vino rubro pro sex denarijs: & sic repleta est terra potu, & potatoribus.* Eodem anno, cùm *Williehmus* rex Scottorum esset in proposito veniendi in Angliam cum exercitu, accessit ad feretrum sanctæ *Margaretæ* quondam Scottorum reginæ, quod est apud Dunfermelin, & pernoctauit ibi, & diuino oraculo in somnis monitus, ne Angliam cum exercitu inuaderet, permisit exercitum suum domum redire.

* al. sextarium

EOdem anno decisa est illa vetustissima controuersia, quæ fuerat inter Turonensem, & Dolensem ecclesiam, super iure metropolitico, quod ecclesia Dolensis sibi vendicabat contra Turonensem ecclesiam, in hunc modum. Disposuerat dominus *Cælestinus* Papa bonæ memoriæ, vt tempore suo vetustissimæ querelæ, atque tritissimæ, quæ inter Turonensem, & Dolensem ecclesiam hactenùs agitata est, finis imponeretur, Domino ministrante. Hac itaque de causa parti vtrique diem peremptoriam assignauit, qua sufficienter instructæ rationibus vniuersis, quibus se scirent indigere ad causam, omni appellatione, dilatione, & excusatione cessantibus, Apostolico deberent se conspectui præsentare. Sed quia datum non erat desuper, vt per ipsum terminaretur quæstio supradicta, (sublatus est enim de medio, antequam dictus terminus aduenisset) dominus *Innocentius* Papa, quondam *Lotharius* diaconus, Cardinalis sanctorum *Sergij*, & *Bachi*, succedens eidem domino *Cælestino*, affectans, quod à prædecessore suo de quæstione præfata per citationem partium inchoatum extiterat, per discussionem negotij omninò, iuuante Domino, terminare: causam ipsam terminandam ab ipso, diuina

fortè prouisio conseruârat: pro eâdem causa partes Romanam ecclesiam coëgit adire. Quia * tunc Archiepiscopus Turonensis debilitatem totius corporis patiebatur permaximam, ad præsentiam summi pontificis in persona propria non accessit. Discretos siquidem viros, & prouidos; Cancellarium ecclesiæ suæ viz. & tres concanonicos suos, cum quibusdam alijs loco sui mittere procurauit. Existentibus autem in præsentia summi pontificis, & fratrum suorum Cardinalium Dolenensi electo, & prædictis præfati Archiepiscopi nuncijs, & ex diuersis multa hinc inde super iuris sui defensione proponentibus; supradictus dominus *Innocentius* cœpit eos, sicut benignissimus pater, cum fratribus suis ad pacem inducere: & vt spacium deliberandi haberent, vtriq; parti audientiam per interualla differret. Et licèt ad hoc inducti essent Turonensis nuncij, vt Dolenensi ecclesiæ Archiepiscopalem sedem concederent cum duobus suffraganeis tantùm, ita vt domino Turonensi tanquam primati subesset, & de manu eius, vel ecclesiæ Turonensis pallium à domino papa eidem ecclesiæ Turonensi missum, idem Dolensis reciperet, & consecrationem; quia tamen duo episcopatus contigui à Turonensis nuncijs non concedebantur eidem Dolenensi electo, pacem hanc nullatenus acceptauit; quæ vtiq; refutatio in eius redundauit incommodum, vt in sequentibus audietur. Videns itaque dominus papa, quòd per concordiam non posset prædicta quæstio terminari, citationes, & allegationes hinc inde in pleno consistorio licentiùs, & pleniùs intellexit. Quibus auditis, & pleniùs intellectis ad diffinitiuam tandem sententiam voluit cum fratribus properare. Sed iterum viam pacis quærens, eos ad concordiam inuitauit. Verùm cùm ad vltimum nil posset hac parte proficere, pro tribunali sedens dominus *Innocentius* fratribus ei assistentibus, sententiam contra Dolenensem ecclesiam pro Turonensi ecclesia secundo papatus sui anno publicè promulgauit, videlicet vt Dolenensis ecclesia tanquam suffraganea Turonensi ecclesiæ velut Metropolitanę, omni exemptione seu exceptione seposita, de cætero subiaceret; episcopus Dolensis ecclesiæ obedientiam, & reuerentiam Turonensi Archiepiscopo in omnibus exhiberet; cùm electus esset, confirmationem, & cùm tempus exigeret, ab ipso reciperet consecrationem: super hoc generale priuilegium multiplicibus argumentis, & rationibus annotatum ecclesiæ Turonensi concedens, & Archiepiscopo Rothomagensi, & quibusdam alijs super eodem apostolica scripta transmittens. Quæ omnia pleniùs ex subsequentibus apparebunt. Cæterùm cùm Dolensis electus contra se sententiam datam audiuisset; turbatus, nec immeritò, ac tristis plurimùm, ad præsentiam domini papæ accessit, & se volens dimittere ipsi domino papæ Dolensem ecclesiam resignauit. Cui dominus papa, cùm hoc vidisset, absq; mora respondit: *Tu sponsus es, & te sponsa tua exigit.* Istud facere absque nostra licentia quod nolumus, tu non potes; tibi in virtute obedientiæ præcipimus, vt post vocationem factam ab Archiepiscopo Turonensi, infra quadraginta dies ad ipsum, omni excusatione posthabita, tanquam ad Metropolitanum tuum, recepturus ab ipso munus consecrationis, accedas. Eodem anno magister *Gilardus* Meneuensis electus suscitauit controuersiam super iure metropolitico ecclesiæ Meneuensis, ius eiusdem ecclesiæ, & pristinam Metropolitani dignitatem coram domino *Innocentio* papa tertio, & Cardinalibus, videlicet *Octouiano* Hostiensi, & Portuensi, & *Iohanne* Albanensi episcopis Cardinalibus, & *Iordano* de Fossa Noua, & *Sephredo*, & *Iohanne* de S. *Paulo*, & *Iohanne* de Salerno, & *Gratiano*, & *Hughelno*, & * *Huguncione* Cardinalibus publicè protestando. Est autem sciendum, quòd postquam beatus *Dubricius* vrbis legionum Archiepiscopus heremum eligens, beato *Dauid* suæ dignitatis cessit honorem; beatus *Dauid* ex tunc sedem Archiepiscopalem vsque Meneuiam transtulit, & ibidem Archiepiscopus factus est; & post illum viginti quatuor ibidem pallio vsi sunt, & plena metropolitica dignitate; quorum vltimus fuit sanctus *Samson*: qui propter * Ictericiam passionem, qua peste cateruatim homines in Wallia tunc temporis occubuerunt, nauigio in Armonicam Brittanniam transiens, in ecclesia Dolensi, tunc fortè vacante, præfectus est; & pallio S. *Dauid*, quod secum asportauerat, ibidem vsus est; qua occasione illa Dolensis ecclesia continuè Turonensi ecclesiæ pallium affectando rebellis extiterat, vsque ad tempora prædicti *Innocentij* papæ tertij, cuius anno secundo causa est decisa, & illa aduentitia dignitas Dolensi ecclesia est abiudicata. Meneuensis autem ecclesia eadem occasione, vel propter ignauiam, vel paupertatem

al. tamen

al. Huguicione

al. Ilicium

10 20 30 40 50

pertatem

pertatem pallio semper hactenus caruerit. Omnes tamen episcopi Meneuensis ecclesiæ, scilicet nouemdecim episcopi à discessu S. *Samsonis*, vsque ad tempus *Henrici* regis Angliæ primi, omni dignitate archiepiscopali vsi sunt, excepto pallio; & habuerunt suffraganeos septem, scz. Landauensem, & de sancto *Paterno* in Kerdikan, quæ sedes, quia parochiani pastorem suum interfecerunt, olim obsoleuit, & Meneuensi diœcesi est adunata; & Pangorensem, & de S. Asaf: in Wallia verò ab Anglis dudum occupata trans Sabrinam, Cestrensem, & Herefordensem, & Wigornensem. Prædictus verò rex *Henricus* Walliam regno suo subiugauit, & ideò prædictam Meneuensem ecclesiam, & alias Walliæ ecclesias suffraganeas Meneuensi ecclesiæ, ecclesiæ regni sui, scilicet Cantuariæ subijcere cupiens, *Bernardum* clericum de Camera sua, quem in Meneuensi ecclesia *Wilfrido* episcopo subrogari procurauit, & apud Cantuariam per regiam violentiam consecrari fecit: & hic fuit primus Meneuensis ecclesiæ episcopus à Cantuariensi Archiepiscopo consecratus, & post eum *Dauid*, & *Petrus* à regibus Angliæ compulsi similiter à Cantuariensi Archiepiscopo sunt consecrati, præstitis sacramentis contra Canones extortis de non suscitanda lite super iure metropolitico contra Cantuariensem ecclesiam in perpetuum. *Bernardus* tamen defuncto *Henrico* rege primo, mouit quæstionem super iure ecclesiæ suæ metropolitico contra *Theobaldum* Cantuariensem Archiepiscopum. Vndè papa *Eugenius* in hac forma scripsit *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo.

Epistola *Eugenij* de dignitate Metropolitanæ *ecclesiæ Sancti* Dauid.

E*Vgenius* episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri *Theobaldo* Cantuariensi Archiepiscopo, salutem & apostolicam benedictionem. Venerabilis frater noster *Bernardus*, episcopus S. *Dauid*, ad nostram præsentiam veniens, ecclesiam S. *Dauid* olim metropolin fuisse, viua voce asseruit, & eandem dignitatem sibi à nobis restitui postulauit. Cùm autem circa petitionem istam inuigilans, diu in curia nostra commoratus esset; tu, frater Archiepiscope, tandem, eo præsente, ex aduerso consurgens, in præsentia nostra aduersus eum querelam deposuisti, quòd debitam, tanquam primo metropolitano, obedientiam subtraxisset, tibiq; inobediens, & rebellis existeret, cùm à prædecessore tuo, tanquam à metropolitano primo, consecratus esset, & viua voce, & scripto, Cantuariensi ecclesiæ professionem fecisset, & in multis posteà, tanquam alij suffraganei, tibi obedisset, & astitisset. Ille verò consecrationem negare non potuit; sed professionem se fecisse, & obedientiam exhibuisse omninò negauit: quod tu audiens, duos testes in medium produxisti, testimonium perhibentes, quòd ipse illis videntibus, & audientibus, post consecrationem suam, & viua voce & scripto, Cantuariensi ecclesiæ professionem fecisset. Nos igitur auditis vtriusque partis rationibus, & diligentiùs inquisitis; & testibus tuis studiosè examinatis, cõmunicato fratrum nostrorum consilio, iuramenta eorum recepimus, & vt ipse episcopus tibi, tanquam primo metropolitano, obedientiam, & reuerentiam exhibeat, iustitia dictante, præcepimus. Vnde, quoniam singulis ecclesijs, & ecclesiasticis personis suam dignitatem, & iustitiam volumus conseruare, beati *Lucæ* festiuitate proximi sequentis anni, tibi, & ipsi diem præfiximus, vt tunc, præsentibus partibus, de dignitate ecclesiæ S. *Dauid*, & libertate sua, rei veritatem cognoscamus, & quod iustum fuerit, authore Domino, exinde statuamus. Datum Meldis 3. Kalend. Iulij. Epistolam autem istam prædictus magister *Gilardus* inuenit in registro *Eugenij* papæ. Cuius rei occasione, & ad prædicti *Gilardi* instantiam, ius ecclesiæ suę publicè in curia Romana protestantis, *Innocentius* papa *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum super statu Meneuensis ecclesiæ, & dignitate metropolitica literis suis citauit, quas etiam literas prædictus *Gilardus* ad perpetuam rei gestæ memoriam, in eiusdem papæ registro scribi procurauit. Præcepit etiam idem papa prædicto Archiepiscopo, quatinus supradicto *Giraldo* Meneuensi electo ita consecrationem impenderet, quòd sacramentum illicitum, quale extorquere solebant prædecessores sui ab episcopis S. *Dauid*, scz. de non prosequendo iure metropolitico contra Cantuariensem ecclesiam,

al. Giraldi

ecclesiam, non exigeret, sed tantùm canonicam obedientiam iuxta communem formam faceret. Præcepit etiam idem papa Lincolniensi, Dunelmensi, & Eliensi episcopis, quòd si Archiepiscopus Cantuariæ sępe dictum *Gilardum* consecrare differret, ipsi Apostolica authoritate freti illum consecrare non differrent.

ANno gratiæ 1200. qui erat annus 2. regni regis *Iohannis*, *Iohannes* rex fuit in Normannia apud Burun die natalis Domini, quæ Sabbato euenit, & erat illud natale Domini primum post primam coronationem *Iohannis* regis Angliæ. Post natale Domini, idem *Iohannes* rex Angliæ, & *Philippus* rex Franciæ conuenerunt ad colloquium inter Andeli, & Gwallum: in quo colloquio conuenit inter eos, quòd *Lodowicus* filius regis Franciæ duceret in vxorem filiam *Aldefonsi* regis Castellæ neptem *Iohannis* regis Angliæ, & *Iohannes* rex Angliæ daret, & quieta clamaret præfato filio regis Franciæ cum nepte sua, ciuitatem Ebroicarum cum toto comitatu, & omnes munitiones, & castella quæ rex Franciæ habuit in Normannia die, qua *Richardus* rex Angliæ fuit viuus, & mortuus; & insuper daret ei triginta millia marcarum argenti: & iurauit, quòd nullum auxilium faceret *Othoni* nepoti suo neque de pecunia, neque de hominibus, ad imperium Romanum adquirendum. Sed hæc omnia dilationem ceperunt vsq; ad Octauas natiuitatis S. *Iohannis* Baptistæ. Post colloquium, *Iohannes* rex Angliæ misit *Alienor* matrem suam ad *Aldefonsum* regem Castellæ, pro filia sua maritanda *Lodowico* filio *Philippi* regis Franciæ. Interim *Iohannes* rex Angliæ transfretauit de Normannia in Angliam, & cepit de vnaquaque carucata totius Angliæ 3. solidos de auxilio. Et in quadragesima venit rex *Iohannes* Eboracum, sperans, quòd *Willielmus* rex Scottorum ad eum veniret, sicut mandauerat; sed rex Scottorum non venit, & rex Angliæ rediit in Normanniam. Eodem anno *Innocentius* papa, audita tribulatione Christianorum, qui sunt in terra Ierosolymitana, quam induxit Dominus super eos, peccatis nostris exigentibus, in hac forma scripsit omnibus sanctæ matris ecclesiæ prælatis.

Epistola *Innocentij* Papæ de subuentione *facienda terræ Ierosolymitanæ.*

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei, vniuersis sanctę Matris ecclesiæ prælatis, ad quos præsentes literæ peruenerint, salutem, & Apostolicam benedictionem. Graues Orientalis terræ miserias, & necessitates vrgentes iam potiùs, peccatis exigentibus, deflere cogimur, quàm referre: cùm ad eum statum (si status tamen dicendus est casus, quod dolentes dicimus) ipsius fuerit necessitati succursum, & occursum conatibus Paganorum; pauci Christiani, qui se defensioni hæreditatis Domini, & crucifixi obsequijs deuouerunt, hostiles sagittas sui sanguinis effusione inebriaturi credantur, & paganorum gladios suis iugulis passuri; reliquijs desolationis illius terræ sine spe humani subsidij perdendis totaliter, & ab hostibus occupandis, cùm de partibus illis pene omnes iam redierint peregrini. Id autem hactenus Dominus *Iesus Christus*, vt probaret adhuc fortiùs fidem nostram, & intelligeret, qui sunt eius, misericorditer impediuit, manus eorum in ipsos conuertens, & eos in se multiformiter discordantes permittens ad inuicem desæuire, vt Christianis interim ad ipsius terrę subsidium excitatis, facilior daretur facultas recuperandi perdita, & de hostibus triumphandi. Recepimus enim literas venerabilium fratrum nostrorum Antiochiensis & Ierosolymorum Patriarcharum, & Archiepiscoporum, & Episcoporum vtriusque prouinciæ, similiter & charissimorum in *Christo* filiorum nostrorum *Aimerici* Ierosolymæ, & *Leonis* Armeniæ regum illustrium, & dilectorum filiorum magistrorum Ierosolymitanæ hospitalis, & militiæ templi, aliorúmq; multorum, ipsius terræ miserias, & necessitates pleniùs exponentes, postulantes subsidium diutiùs expectatum; cùm plùs ibi speretur, donante Domino, paucos hoc tempore propter Saracenorum discordiam profuturos, quàm hactenus copiosus exercitus profuisset. Adiectum est etiam, quòd cùm inter Saracenos de pace tractetur, si, priusquam subueniatur Ierosolymitanæ prouinciæ, inter eos fuerit concordia reformata, nisi Deus solus resistat, cùm sit viris, & viribus pene penitus destituta, non erit, qui possit eorum violentiam cohibere. Nos ergò cum fratribus nostris, accitis

accitis etiam episcopis, & alijs viris religiosis apud sedem Apostolicam existentibus, de ipsius terræ subuentione tractantes, ne videremur onera grauia humeris imponere subditorum, quæ digito etiam mouere nollemus, dicentes tantùm, &, vt ait, nihil aut modicum facientes; vt à nobis ad vos, & à vobis ad laicos benefaciendi deriuetur exemplum, eius exemplo, qui cœpit facere, & docere, decimam partem omnium redditaum, & prouentuum nostrorum curauimus subuentioni Orientalis prouinciæ deputare, subtrahentes non modicum necessitatibus nostris; quibus, cùm grauiores sint solito, & ob hoc exigant grauiores expensas, nostræ non sufficiunt facultates; vt ei etsi nihil largiremur de proprio, modicum saltem retribueremus de suo, qui nobis sua miseratione tribuit vniuersa: et vt non solùm in rebus, verùm etiam in personis necessarium terræ sanctæ subsidium destinemus; dilectos filios nostros *Stephanum* tituli sanctæ *Praxedis* presbyterum, & *Petrum* sanctæ *Mariæ* in via lata diaconum Cardinales, apostolicæ sedis legatos, quibus iampridem imposuimus signum crucis, illuc proposuimus destinare, qui exercitum Domini vices nostras exequendo præcedant, & ad eos tanquam ad vnum caput recurrant vniuersi. Verùm quia id quasi modicum, immò verè modicum ad tot necessitates ipsius prouinciæ sufficere nullatenus reputamus; vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, & ex parte Dei omnipotentis in virtute spiritus sancti, sub interminatione diuini iudicij, districtè præcipimus, quatenus singuli vestrum quadragesimam partem omnium ecclesiasticorum redditauum, & prouentuum suorum, priùs tamen deductis vsuris, quarum solutio vitari non possit, in subsidium terræ sanctæ conuertant. Omnibus clericis tam subditis, quàm prælatis, qui quadragesimam ipsam sponte, ac fideliter soluerint, de Dei omnipotentis misericordia, & beatorum Apostolorum *Petri* & *Pauli* authoritate confisi, quartam partem iniunctæ sibi pœnitentiæ relaxamus, dummodò nulla fraus interueniat, & pia deuotio suffragetur. Sciat autem, se culpabiliter, duriter, & durè culpabilem, qui tantillum subsidium in tanta necessitate creatori & redemptori suo negauerit exhibere, à quo corpus & animam & vniuersa bona quæ habet, accepit; & nos qui (licèt indigni) vices eius exercemus in terris, huius culpæ duritiem nullatenus dissimulare possemus. Nec aliquo modo credatis, quòd per hoc in dispendium vestrum legem vobis imponere intendamus, vt à vobis in posterum quadragesima, quasi debita & consuetudinaria, requiratur; imò nullum ex hoc vobis præiudicium volumus generari, qui tantæ necessitatis articulum nobis, & vobis superuenisse dolemus, & quòd simile de cætero non contingat, optamus. Volumus etiam & nihilominùs vobis præcipiendo mandamus, quatinus vos fratres Archiepiscopi & Episcopi, in metropolitana ecclesia, vel si hoc ibi fieri propter hostilitatem vel aliud euidens impedimentum non poterit, in duobus vel tribus locis prouinciæ vestræ sine dilatione conuenire curetis, & inter vos iuxta formam mandati apostolici de ipsius terræ subuentione tractare; & post reuersionem suam quilibet vestrûm in sua diœcesi, concilium conuocet sine mora, authoritate nostra præcipiens abbatibus, & Prioribus tam exemptis, quàm alijs Archidiaconibus, & decanis, & vniuersis omninò clericis in eius diœcesi constitutis, iusta æstimatione prouentus & reditus suos taxent; & infra tres menses post factam eis denunciationem, quadragesimam partem valoris eorum sub ipsius episcopi testimonio, & aliquot religiosorum virorum, adhibitis nihilominùs ad cautelam aliquibus fidelibus laicis, & discretis, in locum idoneum eiusdem diœcesis non differatur consignare. Quod & nos vobis fratres, Archiepiscopi, & episcopi, sub eâdem districtè mandamus. Ab hac autem generalitate monachos Cisterciēses, præmonasterij canonicos, heremitas Grandi montis, & Cantuarienses excepimus, quibus super hoc mandatum iniungimus speciale. Nolumus autem, vt hij, qui reditus & prouentus suos diligenter æstimare curauerint, præmissæ districtionis transgressionem incurrant, sed qui non ex certa scientia, sed ignoranter potius quadragesimæ fortè subtraxerint, dum tamen postquam recognouerint, defectum suum, quòd minus soluerint, plenariè recompensent. Si quis autem (quod absit) quadragesimæ taliter soluendæ aliquid ex scientia certa subtraxerit, cùm dignè satisfecerit, ab huius transgressionis debito penitus sit immunis. Nec miretur quisquam, aut etiā moueatur, quòd hoc sub tanta districtione præcipimus, cùm summa necessitas id exposcat. Nam etsi voluptarium esse debeat diuinæ seruitutis obsequium; legimus tamen in

euangelio

euangelio de inuitatis ad nuptias, Dominum præcepisse, vt compellerentur intrare. Mandamus prætereà, vt vos, fratres Archiepiscopi & Episcopi, quadragesimam ipsam per vestras diœceses exactam, & collectam, fideliter faciatis iuxta prædictam formam in tuto loco deponi; summam omnium per vestras literas & speciales nuncios nobis, quàm citiùs fieri poterit, expressuri. Ad hæc in singulis ecclesijs truncum concauum poni præcipimus tribus clauibus consignatum, prima penes episcopum, secunda penes ecclesiæ sacerdotem, tertia penes aliquem religiosum laicum conseruandis; & in eo fideles quilibet, iuxta quod eorum mentibus Dominus inspirauerit, suas eleemosynas deponere in remissionem suorum peccaminum moueantur; & in omnibus ecclesijs semel in hebdomada pro remissione peccatorum, & præsertim offerentium, Missa publicè decantetur. Concedimus autem vobis, fratres, Archiepiscopi & Episcopi, vt circa eos, qui de bonis suis terræ sanctæ voluerint subuenire, de discretorum virorum consilio, qualitate personarum, & rerum facultate pensatis, & considerato nihilominùs deuotionis affectu, opus iniunctę pœnitentiæ commutare possitis in opus eleemosynæ faciendę. Volumus insuper, vt adhibitis vobis duobus fratribus, vbi poterunt inueniri, vno Ierosolymitani hospitalis, & alio militiæ templi, & alijs quàm religiosis laicis, & discretis militibus, vel alijs bellatoribus, qui signum Dominicæ crucis assumpserint, si in suis non poterunt sumptibus transfretare, congrua de eâdem summâ stipendia ministretis, sufficienti ab eis cautione recepta, quòd in defensione terræ Orientalis per annum vel ampliùs iuxta quantitatem subsidij commorentur: & si (quod absit) in via decesserint, susceptum subsidium non in alios vsus conuertant, sed reddant potiùs in stipendia bellatorum; qui etiam, cùm redierint, non priùs absoluantur à præstita cautione, quàm literas regis vel patriarchæ, vel Ierosolymitani hospitalis, vel militiæ templi magistri, aut etiam legati nostri vobis exhibuerint, de mora ipsorum testimonium perhibentes. Quia verò summa necessitas exigit, & communis requirit vtilitas, vt populus Christianus non solùm in rebus, sed etiam in personis contra Paganorum incursum terræ sanctæ sine dilatione succurrat, fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatinus ad exhortandos & inducendos fideles per vos ipsos, & alios viros idoneos prudenter, & diligenter instetis, vt qui sufficientes fuerint ad bellum Domini præliandum, in nomine Domini Sabaoth signum crucis assumant. Alij verò iuxta suarum sufficientiam facultatum, pias eleemosynas largiantur. Nos enim de Dei misericordia, & beatorum Apostolorum *Petri* & *Pauli* authoritate confisi, ex illa, quam Deus nobis (licèt indignis) ligandi, & soluendi contulit, potestate, omnibus, qui laborem huius itineris in personis proprijs subierint, & expensis, plenam peccatorum suorum, de quibus oris & cordis egerint pœnitentiam, veniam indulgemus, & in retributione iustorum salutis æternæ pollicemur augmentum. Eis autem qui non in personis proprijs illuc accesserint, sed in suis tamen expensis iuxta facultatem, & qualitatem suam viros idoneos destinauerint illic per annum moraturos ad minus, & illis similiter qui in alienis expensis, in proprijs tamen personis, assumptæ peregrinationis laborem impleuerint, plenam suorum concedimus veniam peccatorum. Huius quoque remissionis volumus esse participes iuxta quantitatem subsidij, & deuotionis affectum omnes, qui ad subuentionem ipsius terræ de bonis suis congruè ministrabunt; personas insuper ipsorum, & bona ex quo crucem susceperint, sub beati *Petri*, & nostra protectione suscipimus, nec non & sub Archiepiscoporum, & prælatorum omnium ecclesiæ Dei defensione consistant, statuentes, vt donec de ipsorum obitu, vel reditu certissimè cognoscatur, integra maneant, & quieta consistant. Quòd si quisquam contrà præsumpserit, per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compellatur. Si qui verò proficiscentium illuc ad præstandas vsuras iuramento tenentur astricti, vos, fratres Archiepiscopi & Episcopi, per vestras diœceses creditores eorum, sublato appellationis obstaculo, eadem districtione cogatis, vt eos à sacramento penitus absoluẽtes ab vsurarum vlterius exactione desistant. Quòd si quisquam creditor eos ad solutionem coegerit vsurarum, eum ad restitutionem ipsarum, appellatione remota, districtione simili compellatis. Iudæos verò ad remittendas ipsis vsuras per secularem compelli præcipimus potestatem; & donec eas remiserint, ab vniuersis *Christi* fidelibus tam in mercimonijs, quàm alijs per excommunicationis sententiam ijs iubemus communionem omnimo-

dam

dam denegari. Horum autem vos, fratres Archiepiscopi, & episcopi, singulos in suis diœcesibus executores volumus, & mandamus; quæ tam diligenter & fideliter exequamini, vt in districto nouissimæ discussionis examine, cùm astabitis ante tribunal *Christi*, dignam debeatis reddere rationem. Datum Lateran. sexto Kal. Ianuarij, pontificatus nostri, anno secundo.

EOdem mense Ianuarij, statim post natale Domini, cùm induratum esset cor *Philippi* regis Franciæ, nec blandis, nec asperis posset emolliri, vt adulteram suam dimitteret, & legitimam sponsam suam resumeret, prædictus *Petrus* de Capua Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus dedit sententiam interdicti in regnum Franciæ, & abijt, præcipiens clero in virtute obedientiæ, vt nulla diuina permitterent celebrari præter baptismata, & pœnitentias: sed papa *Innocentius* hanc confirmans sententiam, excepit omnes, qui susceperunt, vel susciperent crucem peregrinationis Ierosolymitanę, statuens, quòd ipsi Missam audirent, & sepulturam Christianorum haberent, cæteri omnes Missa & sepultura Christiana carerent. Cùm autem rex Franciæ in proposito maligno immobilis persisteret, proposuit dominus papa sententiam illam interdicti relaxare, & ipsum regem Franciæ excommunicare, dicens: *Melius est, vnus puniatur, quam tota gens pereat.* Quo audito, rex Franciæ frequenter misit nuncios suos ad summum pontificem, petens, vt sententia interdicti relaxaretur: & quamuis primò, & secundò repulsam pateretur, tamen tandem à domino papa definitū est, mediantibus nuncijs regis Franciæ coram domino papa & Cardinalibus, quòd ipse rex Franciæ adulteram suam dimitteret, & sponsam suam *Botildam* resumeret, & honorificè, sicut reginam, & sponsam suam tractaret; si autem infra annum voluerit rex Franciæ diuortium fieri inter illos, hoc significabitur regi Dacorum, & cæteris amicis prædictæ reginæ, vbi & quādo rex Franciæ voluerit diuortium illud fieri, si de iure fieri debeat, vt amici reginæ interesse possint; & idem significabitur domino papæ, & curiæ Romanæ, vt ex parte eorum intersint viri discreti, vt tam solemne diuortium iustè fiat. Eodem anno *Sanctius* rex Nauarræ audiens damna, & inopportunitates, quas *Aldefonsus* rex Castellæ, & rex Aragoniæ sibi, & terræ suæ faciebant, qui illam ferè totam occupauerant, recessit ab Africa & venit in terram suam, & cepit treugas cum prædictis regibus aduersarijs suis per tres annos duraturas. Eodem anno, viz. ab incarnatione Domini millesimo ducentesimo, *Iohannes* rex Angliæ fuit in Anglia apud Wigorniam die Paschæ, quæ quinto Idus Aprilis euenit; & paulò pòst transfretauit de Anglia in Normanniam. Interim *Alienor* regina, mater *Iohannis* regis Angliæ, quam ipse miserat ad *Aldefonsum* regem Castellæ pro filia eiusdem regis Castellæ maritanda *Lodowico* filio *Philippi* regis Franciæ, redijt recepta præfata regis Castellæ filia. Quæ cùm venisset ad ciuitatem Burdegalensem, & propter solemnem diem Paschæ ibidem moram faceret, venit ad eam *Marchadeus* princeps Braibancenorum, & feria secunda in hebdomada Paschæ idem *Marchadeus* à quodam seruiente *Brandini* interfectus est in eâdem ciuitate Burdegalensi. Regina verò *Alienor* senio, & longi itineris labore fatigata, transtulit se ad Abbatiam fontis *Eubrandi* & ibi remansit: filia autem regis Castellæ, & *Elias* Archiepiscopus Burdegalensis, & cæteri, qui eam comitabantur, processerunt vsque in Normanniam, & tradiderunt eam *Iohanni* regi Angliæ auunculo suo. In octauis autem natiuitatis S. *Iohannis Baptistæ*, *Philippus* rex Franciæ, & *Iohannes* rex Angliæ conuenerunt ad colloquium inter Butauant castellum regis Angliæ, & *Guletun* castellum regis Franciæ, 11. Kal. Iunij, feria secunda. In quo colloquio reddidit rex Franciæ *Iohanni* regi Angliæ ciuitatem Ebroicarum, & totum comitatum, & omnia castella, & ciuitates, & prædia quæ occupauerat in Normannia per guerram, & in alijs terris regis Angliæ; & *Iohannes* rex Angliæ statim deuenit inde homo *Philippi* regis Franciæ; & incontinenti dedit vniuersa illa *Lodowico* filio prædicti regis Franciæ in maritagium cum nepte sua, filia *Aldefonsi* regis Castellæ; & in crastino, scz. 10. Kal. Iunij, feria 3. prædicta filia regis Castellæ desponsata est *Lodowico* filio *Philippi* regis Franciæ apud Purmor in Normannia à prædicto Burdegalensi Archiepiscopo, præsentibus multis episcopis, & alijs viris religiosis, & Comitibus, & Baronibus multis de regno Franciæ. Regnū enim Franciæ erat tunc temporis sub interdicto propter *Botildam* reginam, quam rex Franciæ dimiserat. Et statim post illam desponsationem præfatus *Lodowicus* duxit secum in Franciam sponsam suam

suam filiam regis Castellæ. Et dum hæc fierent, eodem die *Philippus* rex Franciæ, & *Iohannes* rex Angliæ fuerunt simul ad colloquium apud Vernun, tunc temporis villam regis Franciæ; & *Arthurus* dux Brittanniæ deuenit ibi homo *Iohannis* regis Angliæ patrui sui de Brittannia, & alijs terris suis, consensu, & voluntate regis Franciæ: sed *Arthurus* traditione regis Angliæ remansit in custodia regis Franciæ. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ dedit *Zacharia* Priori de sancto *Albano* abbatiam de Burgo, & Priori de Burgo dedit abbatiam de Ramessai. Eodem anno *Robertus* Comes de Drues frater *Philippi* Beluacensis episcopi, obijt. Eodem anno in ipsa die Paschæ, quæ quinto Idus Aprilis euenit, combusta est fere tota ciuitas Rothomagus cum ecclesia sedis Archiepiscopalis, & alijs ecclesijs multis. Eodem anno *Otho* rex Alemannorum, electus Romanorum imperator, misit *Henricum* Ducem Saxoniæ, & *Willielmum* Wintoniensem fratres suos ad *Iohannem* regem Angliæ auunculum suum, petens ab eo comitatum Eboraci, & comitatum Pictauis, quos *Richardus* rex Angliæ ei dederat, & duas partes totius thesauri *Richardi* regis Angliæ, & omnia exenia sua, quæ idem rex Angliæ ei diuisit. Sed *Iohannes* rex Angliæ nihil horum, quæ petebat, facere volebat propter iusiurandum, quod iurauerat regi Franciæ, videlicet, quòd nullum auxilium faceret ipsi *Othoni* contra Ducem Swauiæ. Eodem anno, paulò ante festum sancti *Petri* ad vincula, habitum est campestre bellum inter prædictum *Othonem* regem Alemannorum, & *Philippum* Ducem Swauiæ apud Bruneswich: in quo prælio *Otho* extitit victor, & cepit plusquam ducentos milites de familia Ducis Swauiæ. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ dedit *Philippo* Dunelmensi episcopo licentiam habendi singulis annis nundinas apud Houeden, & apud Aluertum. Et *Willielmo* de Stuteuilla dedit idem rex licentiam habendi singulis annis nundinas apud Butteran, & apud Coghingham, & in eisdem locis firmare castella. Et idem rex dedit *Richardo Malebisse* licentiam firmandi castellum apud Queldric: quod cùm pene firmaret, ciues Eboraci considerantes hoc fieri in eorum damnum, & opprobrium, effecerunt aduersus *Willielmum* de Stuteuilla, tunc temporis Vicecomitem Eboraci, quòd ipse ex parte regis prohibuit *Richardo Malebisse*, ne ipse castellum illud firmaret, & ita remansit. Eodem anno *Willielmus* de Stuteuilla dedit *Iohanni* regi Angliæ tria millia marcarum argenti pro iudicio habendo de Baronia *Willielmi* de * Mubrai, quam idem *Willielmus* de Stuteuilla calumniatus est in curia regis aduersus præfatum *Willielmum* de Mubrai. Est autem sciendum, quòd *Robertus Grundebeof* proauus huius *Willielmi* de Stuteuilla habuit Baroniam illam de adquisitione Angliæ; sed ille *Robertus Grundebeof*, relicto *Henrico* rege Angliæ, filio *Willielmi Bastardi* regis, qui Angliam bello sibi subiugauit, adhæsit *Roberto Curthose* Duci Normannorum calumnianti regnum Angliæ de iure paterno contra prædictũ *Henricum* regem Angliæ fratrem suum iuniorem; & in prælio, quod fuit inter illos duos fratres, viz. *Henricum* regem Angliæ, & *Robertum Curthose* fratrem suum Ducem Normanniæ apud Tenerchebrai, *Henricus* rex Angliæ extitit victor, & cepit *Robertum Curthose* fratrem suum, & tenuit in carcere vsque ad consummationem vitæ suæ: similiter *Robertum Grundebeof*; & Baroniam suam dedit rex *Henricus Nigello* de Aubenni proauo istius *Willielmi* de Mubray. Prætereà sciendum est, quòd *Robertus* de Stuteuille pater prædicti *Willielmi* de Stuteuille, tempore regis *Henrici* secundi, calumniatus erat præfatam Baroniam aduersus *Rogerum* de Mubrai patrem præfati *Willielmi* de Mubrai; & conuenit inter eos sic, quòd *Rogerus* de Mubrai dedit *Roberto* de Stuteuilla Kirkebis in Morescheld cum pertinentijs suis pro feodo *9. militum, pro homagio suo, & pro quieta clamantia calumniæ suæ. Sed quia hæc in curia regis, & eius munimine non fuerant confirmata, prædictus *Willielmus* de Stuteuilla iterum suscitauit litem de Baronia illa in curia *Iohannis* regis Angliæ. Cúmque super hoc diu certatum esset, tandem consilio regni, & voluntate regis, pax, & finalis concordia facta est inter prædictos *Willielmum* de Stuteuilla, & *Willielmum* de Mubrai in hunc modum: quòd *Willielmus* de Stuteuilla renunciauit calumniæ suæ, quam habuit aduersus *Willielmum* de Mubrai super Baronia sua, & *Willielmus* de Mubrai dedit *Willielmo* de Stuteuilla pro homagio suo, & pro renunciatione iuris sui, in augmentum feoda nouem militum, & duodecim libratus redituum. Et sic remissis omnibus querelis hinc & inde, facti sunt amici coram *Iohanne* rege Angliæ, secundo anno regni sui apud Luc in Lindissia villam Lincolniensis

al. Mumbrai

al. 10

10 20 30 40 50

ensis episcopi, prima Dominica Septuagesimæ. Eodem anno *Philippus* rex Franciæ dedit Iudęis licentiam habitandi Parisijs, & in alijs ciuitatibus suis, quos ipse primo anno regni sui ab eis expulerat.

EOdem anno *Iohannes* rex Angliæ, statim post concordiam inter ipsum, & regem Franciæ factam, profectus est in Aquitaniam cum exercitu magno; sed non est inuentus qui ei resisteret. Eodem anno factum est diuortium inter *Iohannem* regem Angliæ, & *Hawisiam* vxorem suam filiam *Willielmi* Comitis Glocestriæ, per *Heliam* Burdegalensem Archiepiscopum, & per *Willielmum* Pictauensem, & per *Henricum* Sanctonensem episcopos: erant enim affines in tertio gra-
10 du consanguinitatis. Facto itaque diuortio inter *Iohannem* regem Angliæ, & vxorem suam, ipse rex Angliæ consilio domini sui *Philippi* regis Franciæ, duxit sibi in vxorem *Isabel* filiam *Ailmari* Comitis de Engolismo, quam prædictus Comes, consilio, & voluntate *Richardi* regis Angliæ, priùs dederat *Hugoni* le * Brum Comiti de Lamarche; quam idem Comes in suam per verba de præsenti receperat, & ipsa illum in suum receperat per verba de præsenti; sed quia ipsa nondum annos nubiles attigerat, noluit eam prædictus *Hugo* sibi in facie ecclesiæ copulare. Videns ergo pater puellæ, quòd *Iohannes* rex Angliæ eam affectaret, eripuit eam de custodia *Hugonis* le Brun, & dedit eam *Iohanni* regi Angliæ in vxorem; & statim desponsata est *Iohanni* regi Angliæ apud Engolismum per *Heliam* Bur-
20 degalensem Archiepiscopum.

* al. Brun

Eodem anno orta est grauis dissensio inter scholares, & ciues Parisijs; cuius origo talis fuit. Erat itaque Parisijs quidam nobilis scholaris Teuthonicus, qui erat vnus electorum in episcopum de Legis. Huius seruiens cùm in taberna vinum emeret, verberatus est, & vas suum vinarium fractum est. Quo audito, factus est concursus clericorum Teutonicorum; & intrantes tabernam vulnerauerunt hospitem domus, & plagis impositis abierunt, relinquentes eum semiuiuum. Factus est ergo clamor populi, & commota est ciuitas, ita quod *Thomas* præpositus Parisius cum plebe ciuitatis armata armatus, fecit insultum in hospitium clericorum Teuthonicorum; in quorum conflictu nobilis ille scholaris, qui erat v-
30 nus de electis in Episcopum de Legis, interfectus est cum quibusdam suorum. Magistri igitur scholarum Parisijs abeuntes ad *Philippum* regem Franciæ, conquesti sunt ei de *Thoma* præposito, & de illius complicibus, qui interfecerunt prædictos scholares: ad quorum instantiam captus est præfatus *Thomas* præpositus, captique sunt complices sui quidam, & incarcerati; quidam autem illorum fugerunt, relictis domibus, & facultatibus suis: rex quidem Franciæ iratus, fecit domus illorum demoliri, & vineas, & arbores illorum fructiferas extirpari. De præposito autem illo definitum est, quòd ipse in carcere regis non exiturus seruetur, donec iudicio aquæ, vel ferri se mundauerit; & si perierit, suspendatur; & si mundus fuerit, abiuret regnum in misericordia regis. Attamen scholares mi-
40 serti illius, supplicauerunt regi Franciæ, vt præpositus ille, & complices sui more scholarium in scholis flagellati, essent quieti, & facultatibus suis restituti. Sed rex Franciæ hoc concedere noluit, dicens quòd multùm derogaret honori suo, si alius, quàm ipse vindictam sumeret de malefactoribus suis. Præterea idem rex Franciæ timens, quòd magistri scholarum, & scholares à ciuitate recederent, satisfecit eis, statuens, quòd de cætero nullus clericus trahatur ad seculare examen propter aliquod delictum, quod fecerit; sed si clericus deliquerit, tradatur Episcopo, & secundum iudicium cleri tractetur. Statuit etiam rex Franciæ, quòd quicunque fuerit præpositus Parisijs, iuret, quòd fidem seruabit clericis, salua fidelitate regis. Prætereà idem rex dedit scholaribus firmam pacem suam, & eam
50 eis charta sua confirmauit. Præpositus autem ille, cùm permultos dies in carcere regis detentus fuisset, per fugam euadere proposuit; & cùm per murum dimitteretur, fractus est funis, & ipse ab alto corruens in terram, expirauit. Eodem anno *Margaritus* dux piratarum, quem *Henricus* Romanorum imperator excæcari fecerat, venit Parisios ad *Philippum* regem Franciæ, & obtulit ei, quòd si ipse consilio suo adquiesceret, fa-

ceret eum imperatorem Romanorum, aut imperatorem Constantinopolitanorum, vtrum si eligeret. Cui rex Franciæ facilem præbens assensum, præparauit itineri suo necessaria in equis, & armis, & viribus, & supellectilibus. Et *Margaritus* à rege Franciæ præcedens, vt præpararet promissa, mandauit per vniuersos portus suæ dominationis, quòd omnes galeæ suæ conuenirent apud Brundusium in occursum eius: sed cùm ipse Romam veniret, à quodam seruiente suo, quem ipse malè tractauerat, interfectus est. Et tali casu interueniente rex Franciæ à desiderio suo fraudatus est.

Eodem anno obijt Maguntinus Archiepiscopus, qui in ciuitate Magunti receperat *Philippum* Ducem Suauiæ in dominum, & eum ibidem in regem coronauerat. Quo defuncto, clerus, & populus ciuitatis elegerunt sibi quendam nobilē clericum de suis in Archiepiscopum, & præsentauerūt eum *Philippo* Duci Swauiæ; quem ille refutans, voluit contra voluntatem illorum vnum de consanguineis suis ibi constituere Archiepiscopum. Vnde clerus & populus Magunti plurimùm indignati, abiecto Duce Swauiæ, adhæserunt *Othoni* regi Alemannorum, & receperunt eum in dominum; & ipse ad præsentationem illorum recepit electum, quem elegerant in Archiepiscopum. Et ipse *Otho* fuit apud Maguntum in natali Domini in regem coronatus ab eodem Archiepiscopo Maguntino. Quo audito, *Philippus* Dux Swauiæ præcepit sibi afferri thesaurum suum, quem habuit in partibus illis. Quod cùm *Othoni* constaret, obseruabat per diem, & noctem, stratam, per quam transituri erant homines Ducis cum thesauro suo: & illi nihil horum præcauentes, cùm iter agerent, inciderunt in manus *Othonis*, & capti sunt cum thesauro illo: & ita factus est *Otho* diues cum thesauro Ducis Swauiæ aduersarij eius.

EOdem anno vnus ex consortibus supradicti *Fulconis* dictus dominus *Eustachius* Abbas de Flay venit in Angliam à partibus Normanniæ, prædicare verbum Domini; fecitque mirabilia in vita sua. *Inter quæ, vnum opus fecit, quod est mirabile in oculis nostris. Venit itaque prædictus* Eustachius *non longè à Cantuaria ad villam, quæ dicitur* Wy: *& benedixit ibi fontem quendam, cui Dominus tantam infudit gratiam, quod cæci visum, claudi gressum, muti loquelam, surdi auditum, & quisque debilis, qui ex fonte benedicto biberit, sanitatem se recepisse gauisus est. Venit igitur quædam mulier ad Abbatem illum à dæmonibus arrepta, & vltrà quàm credi fas est, grossa, quasi morbo hydropico inflata; & petijt ab eo sibi restitui sanitatem. Cui Abbas ille respondit: Confide filia, & vade ad natatoria fontis de* Wy, *cui benedixit Dominus, & bibe ex eo, & recipies inde sanitatem. Et abijt, & bibit, & vomuit, & exierunt ab ea duo buffones magni, & nigri, qui statim conuersi sunt in immensos canes, & nigerrimos, & paulò post conuersi sunt in asinos. Mulier autem stabat attonita, & aliquando cucurrit post illos furibunda, volens eos apprehendere, si posset: sed quidam vir, qui deputatus erat ad fontem illum custodiendum, aspersit aquam, de fonte illo sumptam, inter mulierem, & monstra illa; quæ statim abeuntia ascenderunt in altum, relinquentia post se fœda vestigia. Mulier quidem ab illa hora sana facta est, magnificans Deum, qui talem potestatem dedit hominibus. Prætereà prædictus Abbas veniens ad* Rumenel, *vbi erat aquæ defectus, ad preces populi in ecclesia eiusdem villæ baculo suo petram percussit; & fluxerunt aquæ, quarum haustus languoribus diuersis medetur. Ipse etiam prædicatione sua corda multorum conuertit ad vsurarum relaxationem, & ad crucem Ierosolymitanæ profectionis capiendam. Londonijs autem, & in alijs locis multis per Angliam prædicatione sua effecit, quòd de cætero in diebus Dominicis forum rerum venalium nequaquam exercere præsument. Statuit etiam Londonijs, & in quibusdam alijs locis, quòd in singulis ecclesijs, vbi facultas expetit, erit semper lampas ardens, vel aliud lumen indeficiens ante corpus Domini. Et impetrauit prædicatione sua, quòd multi ex ciuibus, & ex alijs viris sapientibus habent quotidiè in mensa sua discum eleemosynarium, in quo condunt aliquam partem cibariorum suorum ad opus indigentium, qui non præparauerunt sibi. His igitur & alijs operibus misericordiæ inimicus humani generis inuidens, excitauit contra virum Dei ministros iniquitatis, qui dixerunt ei:* Non licet tibi mittere falcem

falcem in alienam messem. *Quibus ille respondit,* Messis quidem multa est, operarii verò pauci. *Itaque prædictus Abbas à ministris Satanæ increpatus, noluit diutiùs prælatos Angliæ sua prædicatione molestare, sed reuersus est in Normanniam ad locum suum, vnde venerat.*

Eodem anno *Raimundus* Comes de sancto *Aegidio* deuenit homo *Iohannis* regis Angliæ de terris, & castellis, quæ *Richardus* rex Angliæ dederat ei in maritagium cum *Iohanna* sorore sua; ita quòd cùm *Raimundus* filius eius, quem genuit de *Iohanna* vxore sua, peruenerit ad annos discretionis, omnia supradicta habeat, & faciat inde homagium *Iohanni* regi Angliæ auunculo suo, & si ipse sine prole discesserit, 10 reuertatur ad Comitem de sancto *Aegidio*; & ipse, & hæredes sui post illum teneant ea omnia iure hæreditario de Comite Pictauiæ per seruitium veniendi cum quingentis militibus in seruitium Comitis Pictauiæ, quotiescunque Comes Pictauiæ in Gasconiam cum exercitu ierit, per mensem in proprijs sumptibus; & si diutiùs faceret moram, Comes Pictauiæ prouideat ijs necessaria. Deindè *Iohannes* rex Angliæ venit Andegauim, & cepit ab ea centum quinquaginta obsides de fide sibi seruanda, & misit eos in custodia. Eodem anno *Iohannes* de Oxenforda Norwicensis Episcopus obijt: cui successit in episcopatu illo *Iohannes* de Gray dono *Iohannis* regis; & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit illum in episcopum. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ dedit *Aegidio* filio *Willielmi* de Bransa episcopatum Herefordensem; & *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus consecrauit illum 20 in episcopum. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ cepit de *Waltero* Rothomagensi Archiepiscopo 600. libras Andegauensis monetæ, & confirmauit ei charta sua omnia illa, quæ *Richardus* rex Angliæ dederat ei in excambium pro Andeli, scilicet villam de Depa cum pertinentijs suis, & Louers cum pertinentijs suis, & forestam de Aliersmunt, & molendina de Robech.

Eodem anno *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus, & aduersarij eius, videlicet *Simon* decanus, & cæteræ personæ ecclesiæ Sancti *Petri* Eboraci conuenerunt apud Westmonasterium in præsentia *Herberti* Saresbiriensis episcopi, & *Alani* abbatis de Theokesbirie, iudicum à domino papa delegatorum; & post alle-30 gationes vtrinque pleniùs deductas, præfati iudices eos ad concordiam modis omnibus inducere conati sunt; & effecerunt (domino cooperante) quòd idem Archiepiscopus recepit in osculum pacis primò *Willielmum Testard* Archidiaconum de Notingham, deinde *Regimaldum Arundel* præcentorem Eboracensis ecclesiæ, & postremò *Simonem* Decanum Eboracensis ecclesiæ, ea conditione, quòd ad inuicem sibi satisfacerent de controuersijs suis in capitulo Eboraci.

Eodem anno facta est pax, & finalis concordia inter *Hubertum* Cantuariensem Archiepiscopum, & monachos ecclesiæ sanctæ Trinitatis Cantuariæ, per *Hugonem* Lincolniensem, & *Eustachium* Eliensem episcopos, & per *Samsonem* Abbatem de sancto *Eadmundo*, iudices in causa illa à domino papa *Innocentio* constitutos. Sed 40 quia dominus Lincolniensis episcopus diffinitioni causæ interesse non potuit, vices suas commisit domino *Rogero* de * Roblestun Decano Lincolniensis ecclesiæ. *al. Rolinsso* Conuenit ergo inter illos in hunc modum; quòd prædictus Cantuariensis Archiepiscopus, si voluerit, reædificabit capellam de Lamhee in loco illo, sed non super illud fundamentum, quo priùs fuerat, nec canonicos seculares ibi instituet, sed si voluerit, poterit ibi instituere canonicos regulares de ordine Præmonstrensi, videlicet tredecim ad minus, vel viginti ad plus; & ad sustentationem illorum dabit Archiepiscopus, si voluerit, de ecclesijs suæ donationis centum libratas redditus ad plus; & in ecclesia illa neque chrisma conficiet, neque episcopos consecrabit. De quatuor autem ecclesijs, quas bonæ memoriæ *Richardus* Cantuariensis Ar-50 chiepiscopus in proprios vsus prædictorum monachorum conuerterat, sic erit: Videlicet, quòd *Simon* Archidiaconus de Welle reddet prædictis monachis sanctæ Trinitatis Cantuariæ decem aureos in vita sua nomine pensionis de Ecclesia de Munketun in Thanet; & post decessum prædicti *Simonis* medietas decimæ bladi, & leguminis de eadem ecclesia conuertetur ad augmentum eleemosynæ prædictorum monachorum Cantuariæ; & reliqua medietas eiusdem ecclesiæ, &

obuentiones altaris erunt in donatione Archiepiscopi. Similiter erit de ecclesia de Estreia, præter quod magister *Radulfus* possessor illius in vita sua soluet prædictis monachis pensionem sex aureorum per annum. Ecclesiã autem de Ainessford possidebit liberè *Iohannes Belesmains*, quondam Lugdunensis Archiepiscopus, in vita sua; & post decessum illius, prædicti monachi Cantuariæ habebunt ad augmentum eleemosynæ suæ tertiam partem decimarum bladi, & leguminis de eadem ecclesia, & totum reliquum illius ecclesiæ erit in donatione Archiepiscopi. Similiter erit de ecclesia de Mapeham, præter quod *Virgilius* possessor eius reddet inde prædictis monachis Cantuariæ vnum aureum nomine pensionis, dum vixerit. Exenia autem, quæ monachi petebant de proprijs manerijs eorum, remanebunt penes Archiepiscopum, dum vixerit; & post decessum istius Archiepiscopi successor eius gaudebit possessione, salua quæstione monachorum. De diuisa mariscorum Archiepiscopi, & monachorum prouisum est, vt per sacramentum duodecim, vel plurium legalium hominum discernatur, quantum pertineat ad Archiepiscopum, & quantum ad monachos; & hoc idem obtulerat eis Archiepiscopus multotiens. Concessit autem eis Archiepiscopus gratis habere curiam suam de proprijs hominibus eorum. Hæc supradicta omnia concessa sunt inter illos, & confirmata, salua authoritate domini papæ. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus generale celebrauit concilium Lundonijs apud Westmonasterium contra prohibitionem *Gaufridi* filij *Petri* Comitis de Essexe, tunc temporis summi iustitiarij Angliæ. In quo consilio idem Archiepiscopus subscripta promulgauit decreta; statuens ea à suis subiectis inuiolabiliter obseruari.

Decreta *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi.

CVm in diuinis officijs non sine periculo corporum, & animarum erretur, salubri prouisione consilij prospeximus, vt à quolibet sacerdote celebrante, verba canonis rotundè dicantur, & distinctè, nec ex festinatione retracta, nec ex diuturnitate nimis protracta. Non est enim ibi diu immorandum propter insurgentes cogitationes, *quæ, vt muscæ morientes, perdunt suauitatem vnguenti. Similiter & omnes horæ & omnia officia apertè, & distinctè dicantur, ita quòd ex festinatione nimia non præcidantur, vel syncopentur. Quod si obseruatum non fuerit, sacerdotes hoc non obseruantes post trinam admonitionem vsque ad condignam satisfactionem suspendantur. Saluo in omnibus sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ honore, & priuilegio.

al. quia musca

Quòd non liceat presbytero bis in die *celebrare.*

NOn liceat presbytero bis in die celebrare, nisi necessitate vrgente; & tunc idem cùm in die bis celebrat, post primam celebrationem, & sanguinis sumptionem nil infundatur calici. Sanè post primam celebrationem diligentissimè absorbeantur stillulæ de calice, & digiti sugantur, vel lingua lambantur, & lauentur reseruata lotura in vase mundo ad id specialiter deputato, quæ lotura sumatur post secundam celebrationem. Hæc ita se habeant, nisi in prima celebratione adsit diaconus, vel alius minister honestus, qui loturam sumere possit. His adijcimus, vt reponatur Eucharistia in pyxide munda & honesta, & in pyxide munda, & honesta deferatur ad ægrum linteo mundo superposito, & lucerna præcedente ac cruce nisi æger valdè remotus fuerit. Renouetur quoque hostia ipsa singulis Dominicis diebus, habeatúrque certitudo circa ipsam Eucharistiam, ita quòd non sumat non consecratam pro consecrata. His adijciendum decreuimus, vt secretò non detur communio Eucharistiæ impetenti; sed publicè & instanter petenti danda est, nisi publicum sit eius delictum. Saluo in omnibus &c.

De baptismate vel confirmatione, si dubitetur.

DE baptismate, vel confirmatione si dubitetur, sacrorum canonum statuta sequentes, statuimus, vt conferatur, *quia non dicitur iteratum, quod non scitur fuisse collatum.* Ideóq; baptizentur expositi, de quorum baptismo dubitatur; siue inueniantur cum sale, siue sine sale. Adijcimus etiam, vt nullus teneatur ad cõfirmationem à patre, vel matre, vel vitrico, vel nouerca. Et vt non liceat diaconibus baptizare vel pœnitentias dare, nisi duplici necessitate, viz. quia sacerdos non potest, vel absens, vel stultè non vult, 10 & mors imminet puero, vel ęgro. Si verò in necessitate puer baptizetur à laico, quod fieri potest à patre vel à matre absq; matrimonij præiudicio, sequentia immersionem non præcedentia per sacerdotem expleantur. Saluo in omnibus &c.

De pœnitentia.

CVm pœnitentiæ, *quæ est secunda tabula post naufragium,* tantò maior adhibenda sit circumspectio, quantò magis est necessaria post lapsum reparatio; nos sacrorũ canonum statuta sequentes, pręcipimus, vt sacerdotes in pœnitentia diligenter attendant circumstantias, quantitatem scilicet personæ, & quantitatem delicti, tempus, locũ, cau- 20 sam, moram in peccato factam, deuotionem animi pœnitentis; & vt pœnitentia talis iniungatur vxori, vnde non reddatur marito suo suspecta de aliquo occulto, & enormi peccato: idem de marito conseruetur. Nullus etiam sacerdos post lapsum, antequam confiteatur, ad altare præsumat accedere celebraturus. Id adijcimus ad sacerdotum cupiditatem resecandam, vt Missæ non iniungantur in pœnitentia his, qui non fuerint sacerdotes. Saluo in omnibus &c.

Quomodo Archiepiscopus, Episcopus, & eorum *officiales debeant hospitari cum subiectis.*

30 CVm inter ea, quæ statuta sunt à modernis patribus, Lateranense concilium celeberrimum sit, & omni modo conseruatione dignissimum; nos ipsius instituta humiliter, ac deuotè sequentes, decernimus, vt Archiepiscopus parochias visitans, quadragesimum vel quinquagesimum euectionis numerum, episcopus vicesimum, vel tricesimum nequaquam excedant; Archidiaconus verò quinq; aut septem; decani constituti sub episcopis, duobus equis contenti existant. Nec cum canibus venatorijs, aut auibus proficiscantur; sed ita procedant, vt non, quæ sua sunt, sed quæ *Iesu Christi,* quærere videatur. Prohibemus etiam ne subditos suos tallijs & exactionibus episcopi grauare præsumant. Sustinemus autem pro multis necessitatibus, quæ aliquotiens super- 40 ueniunt, vt, si manifesta & rationabilis causa extiterit, cum charitate modicum ab eis valeant auxilium postulare. Cùm enim dicit Apostolus, *Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filijs;* multò longè à paterna pietate videtur, si præpositi subditis suis graues existant, quos in cunctis necessitatibus pastoris more debent fouere. Archidiaconi, aut sui decani nullas exactiones vel taillias in presbyteros seu clericos exercere præsumant. Sanè, quod de supradicto numero euectionis secundum tolerantiam dictũm est, in illis locis poterit obseruari, in quibus ampliores sunt reditus, & ecclesiasticæ facultates: in pauperibus autem locis tantam volumus teneri mensuram, vt ex accessu maiorum minores non debeant grauari, ne sub tali indulgentia illi, qui paucioribus equis vti solebant hactenus, plurimam sibi credant potestatem indultam. Spe- 50 ctat autem ad visitationis officium ea inprimis, quæ ad salutem animarum pertinent, cum omni diligentia procurare; & vt vnaquæque ecclesia habeat calicem argenteum, & vestimenta sacerdotalia sufficientia, & honesta, & libros necessarios, & vtensilia & cætera, quæ spectant ad cultum & reuerentiam sacramenti. Sanè ad præcidendum tam auaritiæ, quàm negligentiæ vitium, authoritate Toletani concilij subnixi, præcipimus, vt visitator ab ecclesia, in qua visitationis officium

tribuantur, vel promittantur, antequam vacent; ne desiderare quis proximi sui mortem videatur, in cuius locum vel beneficium se credit successurum. Cùm enim & in ipsis locis gentilium, legibus inueniatur prohibitum; turpe nimis est, & diuini plenum animaduersione iudicij, si in ecclesia Dei futuræ successionis expectatio locū habeat, quam & condemnare ipsi gentiles homines curauerunt. Saluo in omnibus, &c.

Ne decima minuetur occasione mercedis *seruientum, vel messorum.*

CVm Deo, & sacerdotibus Dei decimas dandas, *Abraham* factis, & *Iacob* promissis insinuent; & authoritas veteris, & noui testamenti, nec non & sanctorum patrum statuta declarent, decimas de omnibus, quæ per annum renouantur, præstandas; id inuiolabiter decernimus obseruandum, ita quòd occasione mercedis seruiētum vel messorum decima pars non minuatur, sed potius integrum persoluatur. Habeant etiam presbyteri potestatem ante autumnum excommunicandi omnes fraudatores decimarum suarum, & eosdem secundum formam ecclesiasticam absoluendi. Huic adijcimus sanctioni, vt de terris nouiter excultis nō aliàs dentur decimæ, quàm ecclesijs parochialibus, infra quarum limites terræ illæ, de quibus decimæ perueniunt, excoluntur. Detentores verò decimarum, iuxta Rothomagensis concilij constitutum, si semel, secundò, & tertiò commoniti, excessum suum non emendauerint, vsque ad satisfactionem condignam anathematis vinculo feriantur. Saluo in omnibus, &c.

Ne clerici in sacris ordinibus constituti *focarias habeant.*

STatuimus, vt in ecclesia, cuius redditus annuus quantitatem trium marcarum non excedit, nullus instituatur, nisi qui in propria persona ibidem voluerit deseruire. Statuta etiam Lateranensis concilij reuerenter amplectentes, decernimus, vt clerici in sacris ordinibus constituti, si mulierculas in domibus suis sub incontinentię voto tenuerint, aut abijciant eas, & continenter viuant, aut ab officio & beneficio ecclesiastico fiant alieni. His etiam adnectimus, vt clerici non intersint tabernis, & publicis potationibus. Hinc etenim accidunt contentiones, & rixæ, adeò quòd laici quandóque clericos verberantes, incidant in canonem. Qui cùm ad papam mittantur, non est æquum, quòd clerici, qui culpa sua quodammodò tamen dedere delictum, maneant impuniti. Clerici etiam omnes habitum habeant clericalem, & tonsuram canonicam. Archidiaconi autem, & alij in dignitatibus constituti, & presbyteri cappis manicatis vtantur. Saluo in omnibus, &c.

Quales personæ debeant contrahere *matrimonium.*

VIr non contrahat cum aliqua consanguinea olim vxoris suæ; similiter nec vxor cum aliquo consanguineo quondam viri sui. Et susceptus in baptismo, non contrahat cum filia baptizantis, vel suscipientis, antè, vel pòst genita. Nec contrahatur aliquod matrimonium sine trina denunciatione publica in ecclesia, neque si fuerint personæ incognitæ. Sed nec copulentur aliquæ personæ matrimonio, nisi publicè in facie ecclesiæ, & præsente sacerdote; & si secus factum fuerit, non admittantur alicubi in ecclesia, nisi speciali authoritate episcopi. Nulli etiam coniugatorum liceat iter remotum peregrinationis arripere, nisi mutuo consensu publicato. Saluo in omnibus, &c.

Diffamatis publica fama indicatur purgatio.

DIffamati fama publica, vel verisimilibus indicijs super crimine, de quo vinci nō possint, commoneantur semel, secundò, & tertiò, vt confiteātur, & satisfaciant: si verò

incorrecti in negatione perstiterint, indicatur eis purgatio, & non occasione pecuniæ captandæ differatur de die in diem, sed statim primo die, si parata fuerit, suscipiatur, & canonicum numerum non excedat. Saluo &c.

Vt leprosi cœmeterium, & propriam habeant capellam.

Affectu pietatis inducti, concilij Lateranensis etiam institutione suffulti, decernimus; vt vbicunq; tot leprosi simul fuerint congregati, qui ecclesiã cum cœmeterio sibi construere, & proprio valeant gaudere presbytero, sine contradictione aliqua habere permittantur. Caueant tamen vt iniuriosi veteribus ecclesijs non existant. Quod enim eis pro pietate conceditur, ad aliorum iniuriam nolumus redundare. Statuimus etiam, vt de ortis & nutrimentis animalium suorum decimas tribuere non cogantur. Saluo in omnibus &c. 10

Ne aliquis sine Episcopali authoritate ecclesiastica beneficia de manu laica recipiat.

Lateranensis concilij tenore perpenso decernimus, ne fratres templi, vel hospitalis, siue quicunq; alij religiosi ecclesias, vel decimas, vel alia beneficia ecclesiastica sine episcopali authoritate de manu laica recipiant; dimissis etiam, quas contra tenorem istum moderno tempore receperũt, excommunicatos, & nominatim interdictos tanquam ab omnibus alijs, iuxta sententiam episcoporum, statuimus euitandos. In ecclesijs suis, quæ ad eos pleno iure non pertinent, instituendos presbyteros episcopis præsentent; vt eis quidem de plebis cura respondeant, ipsis verò pro rebus temporalibus rationem exhibeant competentem. Institutos autem, inconsultis episcopis non audeant remouere. Si verò templarij siue hospitalarij ad ecclesiam interdictam venerint, non nisi semel in anno ad ecclesiasticum admittantur officium, nec tunc ibi corpora sepelient defunctorum interdictorum. De fraternitatibus autem hæc constituimus, vt, si non se prædictis fratribus omninò reddiderint, sed in proprietatibus suis duxerint remanendum, propter hoc ab episcoporum sententia nullatenus eximantur, sed potestatem suam sicut in alios parochianos suos exerceant, cùm de excessibus suis fuerint corrigendi. Quod autem de prædictis fratribus dictum est, ab alijs quoq; religiosis, qui præsumptione sua episcoporum iura præripiunt, & contra canonicas eorum sententias, & tenorem priuilegiorum suorum venire præsumant, præcipimus obseruari. Si autem contra hoc statutũ venerint, & ecclesiæ, in quibus ista præsumpserint, subijciantur interdicto, & quod egerint, eiusdem authoritate concilij irritum habeatur & vacuum. Monachi etiam sub pretio non recipiantur in monasterio; nec peculium habere permittantur, nec singuli per villas & oppida, siue quascunq; parochiales ponantur ecclesias; sed in maiore conuentu aut cum aliquibus fratribus maneant, nec soli inter seculares homines spiritualium hostium afflictum expectent, *Salomone* dicente, *Væ soli, quia si ceciderit, non habebit subleuantem.* Si quis autem exactus pro sua receptione aliquid dederit, ad canonicos ordines non accedat: is autem, qui accipit, officij sui priuatione mulctetur. Si verò peculium habuerit, nisi ei ab abbate fuerit pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris; & qui in extremis cum peculio inuentus fuerit, nec oblatio pro eo fiat, nec inter fratres recipiat sepulturam. Quod etiam de diuersis religiosis præcipimus obseruari. Abbas autem, & qui diligenter ista nõ curauerit, officij sui iacturam se nouerit incursurum. Prioratus quoque seu obedientiæ pretij datione nulli tradantur; alioquin & dantes, & accipientes à ministerio fiant ecclesiastico alieni. Priores verò cùm in conuentualibus ecclesijs fuerint constituti, nisi pro manifesta causa, & rationabili non mutentur; viz. si lapidatores fuerint, si incontinenter vixerint, aut tale aliquid egerint, pro quo amouendi meritò videantur: aut si etiam pro maioris necessitate officij fuerint transferendi. Et illud prætereà dignum adiectione videtur, ne monachi aut canonici nigri, vel moniales nigræ cappis coloratis vtantur,

20 30 40 50

tantur, sed tantùm nigris; nec vtantur coopertorijs nisi nigris vel albis cum pellibus agninis, vel catinis, vel vulpinis. Monachi etiam aut alij religiosi pileis non vtantur; nec obtentu peregrinationis claustrum egrediantur. Decernimus etiam, vt in qualibet ecclesia monachorum vel quorumlibet religiosorum suis vsibus canonicè appropriata, vicarius instituatur prouisione episcopi, honestam & sufficientem sustentationem de bonis ecclesiæ percepturus.

EOdem anno *Octonianus* Ostiensis episcopus Cardinalis, & Apostolicæ sedis legatus, venit in Franciam missus à latere domini *Innocentij* papę ad cognoscendum de diuortio facto inter *Philippum* regem Franciæ, & *Botildam* reginam sponsam suam, & 10 vt ipse inprimis ante ingressum litis compelleret prædictum regem Franciæ dimittere adulteram suam Theutonicam, & resumere *Botildam* sponsam suã, & modo debito tractare. Factum est autem in Vigilia natiuitatis beatæ Dei genetricis, semperq; virginis *Mariæ*, prædicto Cardinali & Archiepiscopis, & Episcopis, & clero Franciæ conuenientibus apud sanctum *Leodegarium* in Niuele; *Philippus* rex Franciæ, & *Botilda* regina, & adultera eius Theutonica conuenerunt illuc; & rex Franciæ admonitione præfati Cardinalis, & consilio suorum dimisit adulteram suam, & *Botildam* sponsam suam recepit, & statim conquestus est de ea Cardinali, dicens, quòd ipse eam de iure habere sibi in coniugem non debet, quia multùm erant affines in consanguinitate; & hoc probare modis omnibus præstò erat, & ideò petebat diuortium inter illos fieri. Statuit er- 20 gò eis prædictus Cardinalis spacium sex mensium, & sex hebdomadarum, & sex dierum, & sex horarum à Vigilia illa natiuitatis beatæ *Mariæ* ad deliberandum super hoc; & locum placitandi statuit eis apud Sessuns electione reginæ *Botildæ*. Eodem die, scilicet in Vigilia natiuitatis sanctæ *Mariæ*, postquam rex Franciæ adulteram suam dimiserat, & *Botildam* sponsam suam receperat, statim relaxata est sententia interdicti ecclesiarum de regno Franciæ, & pulsatis campanis facta est lætitia magna in clero, & populo, quia interdictum illud iam durauerat plusquam per triginta hebdomadas, & corpora defunctorum sepulta erant extra villam per vicos, & plateas. Et paulò pòst præfata mulier, quam rex Franciæ dimiserat, peperit filium, & vocatus est nomine patris sui *Philippus*. Genuerat etiam idem rex Francię de eâdem muliere filiam, quæ quinquē- 30 nis erat illa die, qua ipse illam dimisit: filiam autem illam spopondit rex Franciæ se daturum *Alexandro* filio *Willielmi* regis Scotiæ in vxorem. Eodem anno, 9. Kalendarum Octobris, viz. die Sabbati quatuor temporum proximo ante festum sancti *Michaëlis*, *Willielmus* cognomento *Maluaisin* Glascuensis ecclesiæ electus, ordinatus est in sacerdotem apud Lugdunum ab eiusdem ciuitatis Archiepiscopo; & in crastino ibidem, scz. die Dominico, 8. Kal. Octobris, consecratus est in episcopum Glascuensem ab eodem Archiepiscopo per mandatum domini *Innocentij* papæ tertij. Eodem anno mense Octobris post completa negotia sua in Normannia, & cæteris terris suis transmarinis, *Iohannes* rex Angliæ transfretauit de Normannia in Angliam, & adduxit secum *Isabel* sponsam suam filiam Comitis de Engolismo, & octauo Idus eiusdem 40 mensis die Dominica, ipse, & *Isabel* vxor eius coronati sunt Lundonijs apud Westmonasterium ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo. Interim ex præcepto eiusdem regis, *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus, frater suus, dissaisiatus est de omnibus manerijs, & bonis Archiepiscopatus sui. *Iacobus* verò de Poterne, tunc temporis vicecomes Eboraci, maneria eiusdem Archiepiscopi violenter ingressus, bona sua dissipauit. Vnde prædictus Archiepiscopus excommunicauit vicecomitem illum, & omnes huius violentiæ authores, & consiliarios accensis candelis, & pulsatis campanis. Excommunicauit etiam omnes, qui *Iohannem* regem fratrem suum aduersus eum in iram, & indignationẽ commouerunt vel commouerent sine eius delicto. Excommunicauit etiam Burgenses de Beuerlaco, & villam ipsam à celebratione diuini officij, & à sonitu 50 campanarum suspendit, pro eo quòd prædicti Burgenses Parcum suum fregerunt, & cætera bona sua, quæ *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus prædecessor suus, & ipse aliquo tempore pacificè possederunt, turbauerant, diminuerant. Procedente autem tempore, *Iohannes* rex Angliæ, bonorum virorum fretus consilio, restituit prænominato Archiepiscopo Archiepiscopatum suum, & statuit ei diem veniendi in curia sua ad monstrandum, quare non transfretauit cum illo ad faciendam pacem cum rege Franciæ,

ciæ, quando summonitus erat; & quare non permiserat seruientes suos capere denarios carucarum de terra sua sicut in alijs partibus regni factum est; & quare verberauerat seruientem vicecomitis Eboraci: & ad reddendum regi tria millia marcarum argenti, quæ ipse debuit *Richardo* regi Angliæ fratri suo. *Iohannes* verò rex Angliæ statim post coronationem suam misit *Philippum* Dunelmensem episcopum, & *Rogerum Bigot* Comitem de Norfolc, & *Henricū* de Boū Comitē Herefordiæ, nepotem *Willielmi* regis Scotiæ, & *David* Comitem de Huntendum, fratrem eiusdem regis Scotiæ, & *Rogerum* de Lasci constabularium Cestriæ, & *Willielmum* de Vesci, & *Robertum* de Ros generos eiusdem regis Scotiæ, & *Robertum* filium *Rogeri* vicecomitem de Northumbria ad *Willielmum* regem Scottorum cum literis regijs patentibus de saluo conductu ad condecendum ipsum regem Scottorum ad regem Angliæ; & statuit illi diem veniendi ad eum apud Lincolniam in crastino sancti *Eadmundi*. Interim *Hugo* Lincolniensis Episcopus, rediens in Angliam de transmarinis partibus, infirmabatur Lundonijs quartanis Febribus detentus. Venit ergo visitare eum *Iohannes* rex Angliæ, & confirmauit testamentum illius, & promisit in Domino, quòd de cætero rationabilia prælatorum ecclesiæ testamenta rata haberet tempore suo. Deinde mense Nouembris, 16. Kalend. Decembris, feria quinta, obijt *Hugo* Lincolniensis episcopus Lundonijs. Eodem mense Nouembris 11. Kal. Decembris, feria tertia, *Iohannes* rex Angliæ, & *Willielmus* rex Scotiæ conuenerunt apud Lincolniam, & in crastino, viz. 10. Kal. Decembris, feria quarta, *Iohannes* rex Angliæ intrepidus, & contra consilium multorum, intrauit ecclesiam cathedralem Lincolniensem, & obtulit super altare S. *Iohannis Baptistæ*, quod est in nouo opere, calicem aureum. Deinde eodem die ipse, & *Willielmus* rex Scottorum conuenerunt ad colloquium extra ciuitatem Lincolniæ super montem arduum; & ibi in conspectu omnis populi *Willielmus* rex Scottorum deuenit homo *Iohannis* regis Angliæ de iure suo, & iurauit ei fidelitatem super crucem *Huberti* Cantuariensis Archiepiscopi de vita, & membris, & terreno honore suo contra omnes homines, & de pace seruanda sibi, & regno suo, saluo iure suo; testibus his, *Huberto* Cantuariensi, *Iohanne* Dublinensi, *Bernardo* Ragliensi Archiepiscopis: & *Philippo* Dunelmensi, *Willielmo* Lundoniensi, *Gilberto* Rofensi, *Eustacio* Eliensi, *Sauarico* Bathoniensi, *Herberto* Salesbiriensi, & *Godefrido* Wintoniensi, & *Aegidio* Herefordensi, & *Iohanne* Norwicensi, & *Rogero* de S. *Andrea* in Scotia, & *Henrico* de Landaf, & *Rogero* de Pangor episcopis: & *Galfrido* filio *Petri* iustitiario Angliæ Comite de Essex, & *Rogero Bigot* Comite de Norfolc, & *Hamelino* Comite de Warrenna, & *Baldwino* de Betun Comite de Albemarlia, & *Willielmo* Comite de Salesbiri, & *Henrico* de Boum Comite de Hereford, & Comite de Clara, & Comite de Ferreris, & *David* fratre *Willielmi* regis Scottorum Comite de Huntendum, & *Rollando* filio *Huctredi* filij *Fergus* principe Galicaiorum, & *Patricio* Comite de Lonais, & *Griffino* filio *Resi* rege de Suthwales, & alijs multis de regno Scotiæ: & coram Baronibus Angliæ & Normanniæ, viz. *Rogero* constabulario Cestriæ, & *Eustachio* de Vesci, & *Roberto* de Ros, & *Willielmo* de Stuteuilla, & *Radulfo Camberlano* de Tankaruille, & **Warino* filio *Geroldi*, & *Stephano* de Turneham, & *Roberto* fratre eius, & *Gilleberto Basset*, & *Thoma* & *Alano* fratribus eius, & *Rogero* de Huntingfield, & *Saiero* de Quinci, & *Willielmo* de Hastinghes, & **Lolano* de Newill, & *Simone* de Châci, & *Girardo* de Camuilla, & alijs multis de Baronibus Angliæ, & Normanniæ. Facto itaque homagio suo, *Willielmus* rex Scotiæ petijt à *Iohanne* rege Angliæ domino suo totam Northumbriam, & Cumbriam, & Westmerland, sicutius & hæreditatem suam, & cùm diu super hoc esset tractatum, nec inter eos posset conuenire, rex Angliæ petijt a rege Scotiæ inducias deliberandi vsque ad Pentecostem proximò venturam. Quo concesso, *Willielmus* rex Scotiæ in crastino summo manè, viz. 9. Kal. Decembris, feria quinta, reuersus est in regionem suam sub prædictorum conductu, qui eum ad regem Angliæ conduxerant.

* *al. Garino*

* *al. Iolano*

Eodem die, scz. 9. Kal. Decembris, corpus Hugonis *Lincolniensis episcopi delatum est Lincolniam ibidem intumulandum. Cui occurrentes* Iohannes *rex Angliæ, & supradicti tres Archiepiscopi, & præfati tredecim Episcopi, & Comites & Barones prænominati, receperunt corpus illud; & rex ipse vnà cum Comitibus, & Baronibus portauit in collo suo corpus illud. Deinde Comites, & Barones portauerunt illud in humeris suis vsque in atrium matricis ecclesiæ,*

gaudentes

gaudentes obsequium se præstare Deo, & beato præsuli illi. Ad ostium verò ecclesiæ receperunt corpus illud præfati Archiepiscopi, & Episcopi, & sic in humeris prælatorum delatum est vsque in chorum, & ibi pernoctatum est. Cúmque circa eum agerentur exequiæ defunctorum, quædam mulier, quæ per septem annos ex vno oculo cæca fuerat, recepit visum. Et ibidem quidam bursarum incisor scidit bursam cuiusdam mulieris, & statim factæ sunt ambæ manus eius contractæ, & ipse stans immobilis clamabat, dicens.

Pœnitet, ô, si quid miserorum creditur vlli,
Pœnitet, & facto torqueor ipse meo.
Qui cùm me pœna dignum grauiore fuisse
Confiteor, possum vix grauiora pati.
10 Et quamuis meritis pœna hæc sit debita nostris;
Magna tamen spes est in bonitate Dei.
Spes facit, vt viuat fossor quoque compede vinctus,
Liberáq; à ferro crura futura putet.
Spes facit, vt, videat cùm terras vndiq; nullas,
Naufragus in medijs brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit:
Nec spes huic, vena deficiente, cadit.
Carcere dicuntur clausi spectare salutem;
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.
20 En spes, quàm multos laqueo sua colla ligantes
Non est proposita passa perire nece!
Confugit interdum templi violator ad aram,
Nec petere offensi numinis horret opem.

Et ad se conuersus, ait,

Lingua sile, non est vltrà narrabile quicquam.

Et conuersus ad clerum, dicit, Miseremini mei, miseremini saltem vos, amici Dei, & orate pro me ad Dominum, vt ipse pro sua ineffabili misericordia misereatur mei. Ego enim abrenuncio Sathanæ, & operibus eius. Et statim facta oratione pro ipso ad Dominum soluta sunt vincula Sa-
30 *thanæ, quibus constrictæ erant manus eius, & sanus factus est homo ab illa hora, laudans, & glorificans Deum.*

Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Vt sua quid valeant numina, teste probent.
Sæpe leuant pœnas, ereptáque lumina reddunt,
Cùm benè peccati pœnituisse vident.

Octauo Kalendarum Decembris, feria sexta, corpus prædicti Hugonis *Lincolniensis episcopi post Missarum solennia delatum est in ecclesia noua, quam ipse in honore beatæ Dei genetricis sempérque virginis* Mariæ *fundauerat, tumulatumq; est à præfatis Archiepiscopis, & Episcopis iuxta altare sancti* Iohannis Baptistæ. *O quantus luctus omnium, O quanta lamenta, præci-*
40 *puè clericorum! Erat námque in sermone verax, in iudicio iustus, in consilio prouidus, in bonitate conspicuus, in vniuersa morum honestate præclarus. Eiusque vita cunctas illuitrabat ecclesias.*

Vltima semper
Expectanda dies homini est; dicíque beatus
Ante obitum nemo supremáq; funera debet.

Non est enim gloriosum viuere, sed benè viuere gloriosum est. Præterea dum *Iohannes* rex Angliæ moram faceret apud Lincolniam, accesserunt ad eum duodecim Abbates de ordine Cisterciensi, & ad pedes eius prouoluti, misericordiam petierũt, dicentes, quòd forestarij eius aueria sua, quibus ipsi, & pauperes *Christi* sustentati fuerant, à pasturis, &
50 forestis regijs exterminauerunt. Quibus rex respondit, Surgite. Et surrexerunt omnes viri illi; & rex ipse, diuina inspirante gratia, cecidit pronus in terrã ante pedes illorum veniam postulans, & ait illis, Pacem meam do vobis, & concedo, vt aueria vestra pascatis per pasturas, & forestas meas, sicut dignoscitur vobis concessum fuisse à prædecessoribus meis regibus Angliæ: & insuper quærite locum in regno meo aptum ad abbatiam de ordine vestro faciendam; & ego eam faciam pro salute animæ meæ, & pa-

rentum

rentum meorum,& pro stabilitate regni,& ego ibi,Deo volente,sepultus ero. Eodem anno mense Decēbris, *Rollandus*, princeps Galweiæ, obijt in Anglia apud Northamptun, decimo quarto Kalendas Ianuarij, feria tertia,& ibidem sepultus est apud Abbatiam sancti *Andreæ*. Eodem anno *Dunecan* filius *Gilberti* filij *Fergus* rapuit *Auelinan* filiam *Alani*, filij *Walteri*, domini de *Rainfriu*, antequam *Willielmus* rex Scotiæ rediret de Anglia in terram suam. Vnde idem rex plurimùm iratus cepit de *Alano* filio *Walteri* viginti quatuor plegios de pace sibi,& terræ suæ seruanda, & de iure faciendo super calumnia illa.

E*odem anno mense Septembris,* Hugo *Lincolniensis episcopus infra quindecim dies post obitum suum apparuit in somnis magistro* Rogero *de Rolestun decano Lincolniensis ecclesiæ, dicens: Concessit mihi Dominus noster* Iesus Christus *sua gratia, quod vnus ex vobis fratribus meis in proximo veniet ad me cum Domino regnaturus. Estote ergo parati, et vigilate, quia nescitis diem, neque horam, quando Dominus venturus est; & his dictis abijt. Mane autem facto, prædictus decanus narrauit visionem istam in capitulo suo corā fratribus; & erat illis omnibus mens vna desiderans desiderio magno à mole carnis resolui, & esse cū* Christo. *Sed hæc visio in vno solo fratre illorū, viz.* Roberto *de capella tunc impleta est. Ipse enim statim incepit ægrotare, & infra triduum emittens spiritum, perrexit ad Dominum. Corpus autem eius à collo vsque ad poplites inuentum erat in cilicio consutum, quo ipse vtebatur à multo tempore sub veste candida. Eodem mense Decembris, paulò ante natale Domini in prouincia Eboracensi apparuerunt de nocte in cœlo quinque lunæ circa primam vigiliam noctis: prima apparuit in Aquilone, secunda in Meridie, tertia in Occidente, quarta in Oriente, quinta luna apparuit in medio illarum quatuor lunarum, & habebat secum multas stellas, & illa cum stellis suis circuibat quinquies, vel sexies præfatas quatuor lunas. Hæc autem apparitio apparuit multis videntibus, & admirantibus, quasi per spatium vnius horæ, & posteà euanuit ab oculis intuentium.*

Eodem anno in medio quadragesimæ, mense Martio *Philippus* rex Franciæ,& *Botilda* regina vxor eius conuenerunt cum partibus suis apud Sessūns coram *Octoniano* Ostiensi episcopo à domino papa *Innocentio* iudice delegato. Ex parte autem prædictæ reginæ interfuerunt ibi episcopi,& alij honesti viri,& discreti, missi à *Cnut* rege Dacorum fratre prædictæ reginæ; & ante ingressum litis petierunt à rege Franciæ securitatem liberè respondendi,& allegandi,& à terra sua recedendi. Et his concessis, rex Frāciæ constanter petebat diuortium fieri inter ipsum, & *Botildam* sponsam suam, dicendo, quòd ita affines erant in consanguinitatis linea, quòd eam de iure non deberet cognoscere. Ad hoc responderūt nuncij regis Dacorum, Nos cognouimus, audiuimus,& vidimus, quòd cùm venerabiles viri nuncij vestri, quos excellentia vestra misit ad dominum nostrum *Cnut* regem Dacorum, pro matrimonio contrahendo inter vos, & *Botildam* sororem suam, essent in præsentia illius,& proponerent, quòd desiderio desiderastis ducere vobis in vxorem *Botildam* regiæ stirpis egregiam puellam, sororem suam,& eam constanter petissent vobis transmitti; dominus noster *Cnut* rex Dacorum, hostium suorum magnificus triumphator, cui nemo impunè resistit, communicato magnatum regni sui consilio, dignum iudicauit petitionem vestram exaudiri. Iurauerunt ergo prædicti nuncij vestri in animam vestram, iurauerúntq; in animas suas, quòd vos præfatam *Botildam* statim ex quo ipsa fines regni vestri intraret, eam vobis desponsari, & in reginam coronari faceretis, & eam sicut reginam, & sponsam vestram honorificè tractaretis, quamdiu vos duo vixeritis. Et super hoc misistis domino nostro regi Dacorum chartam vestram, quam hic præ manibus habemus: habemus etiam chartas magnatum vestrorum, qui hoc idem iurauerunt. Et quia vos secus, quàm magnates vestri iurauerunt, præfatam *Botildam* reginam sponsam vestram tractastis: nos appellamus eos de periurio, & fide læsa coram domino papa: appellamus etiam ad dominum papam à iudice isto domino *Octoniano* Ostiensi episcopo, qui nobis suspectus est, vtpote qui consanguineus vester est, vt dicit, & causam vestram nimio fauore prosequitur. Similiter & ipsa *Botilda* regina appellauit pro se ipsa à iudice illo ad dominum papam. *Octonianus* igitur Ostiensis episcopus, Apostolicę sedis legatus, audiens, quòd appellatum esset ab eo ad summum pontificem, dixit ad nuncios regis Dacorum, Expectate donec collega meus, quem associauit mihi dominus papa, veniat, qui in proximo venturus est, & quod ab eo iudicatum fuerit, recipite.

cipite. Illi autem abierunt, dicentes, Appellauimus. Post triduum venit ille alius legatus, de cuius sanctitate, & iustitia dominus papa plenam habebat fiduciam; & sedens pro tribunali, nullam inuenit causam, quare diuortium fieret inter *Philippum* regē Franciæ, & *Botildam* reginam sponsam suam; & cùm ille super hoc vellet dare diffinitiuā sententiam contra regem Franciæ, rex Franciæ inde præmunitus, ante sententiæ pronūciationem abijt, & duxit secum *Botildam* reginam vxorem suam, & posuit eam in arctiori custodia. Eodem anno facta est hæc pax & finalis concordia inter *Philippum* regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ.

¶ *Finalis concordia inter* Philippū *regē Franciæ, &* Iohannē *regem Angliæ.*

10 PHilippus Dei gratia rex Francorum vniuersis, ad quos præsens scriptum peruenerit, Salutem. Noueritis, quòd hæc est forma pacis facta inter nos, & dilectum nostrum, & fidelem *Iohannem* Dei gratia regem Angliæ. Scilicet, quòd ipse tenebit nobis, & hæredibus nostris pacem, quam *Richardus* rex frater eius fecit nobiscum inter Heroldum, & Carotom; exceptis his, quæ per præsentem chartā excipiuntur, vel mutantur propter exceptiones, quas idem rex *Richardus* nobis fecerat de pace illa. Scilicet quòd idem rex *Iohannes* donauit nobis, & hæredibus nostris, sicut rectus hæres *Richardi* fratris sui, ciuitatem Ebroicarum & Ebrociniū cum omnibus feudis, & dominijs: sicut subscriptæ metæ determinant. Metæ autem positæ sunt inter Ebroicas, & Nouumburcum; & totum id, quod erit inter has metas ex parte Franciæ, erit nostrum; id quod erit versus
20 Nouumburcum, erit regis Angliæ. Et quantū terræ habuimus versus Nouumburcum, tantum terræ habebimus versus Conchias, & versus Akemu ad eandem mensuram, ex parte, vbi abbatia de Noa sita est, sicut aqua Iconiæ currit. Gurtebo, vbicunq; sit, nobis dedit. Tylers cum pertinentijs suis, & Dauuilla remanet regi Angliæ. Itē tantum, quod dominus de Bruroles habebit (id quod habere debet) in dominatu de Tylers, & dominus de Tylers habeat (id, quod habere debet) in dominatu de Bruroles. Concessit etiā nobis de episcopatu Ebroicensi id, quod est infra has metas. Vnde episcopus Ebroicensis nobis respondebit, & hæredibus nostris. Idem autem episcopus respondebit regi Angliæ, & hæredibus suis de hoc, quod erit extra has metas. Et sciendum, quòd neque nos, neq; rex Angliæ poterimus firmare inter has metas constitutas inter Nouumburgum, & Ebroicum, neq; apud Gurtebo, neq; nos ex parte nostra, neque rex Angliæ
30 ex parte sua, nisi vbi firmatum est infra metas prædictas. Præterea Forteliciæ de portis, & de landis in continenti diruentur, neque ibi aliæ forteliciæ poterunt reædificari. Hæc autem omnia, quæ Comes Ebroicensis tenebat inter has metas, fecit nobis rex Angliæ aquietari à recto hærede Ebroicarum. De Hulcasmo Normanniæ sic erit: prædicto regi Angliæ & hæredibus suis remanebunt feoda & dominium, sicut Archiepisc. Rothomagi inde tenens erat die, qua fecit excambiū de Andeliaco; totū Hulcasmi residuū nobis remanet. Nos quoq; nō possumus firmare vltra Gamagiū ex parte nostra Normanniæ, nec vltra fines Forestę Vernonis, sed infra; neq; rex Angliæ vltra Forestā Andeliaci, sed infra. Dedit autē rex Angliæ in maritagiū *Lodouico* filio nostro cū filia regis Castellæ sua nepte, Feodū Eroldinum, & Feodū Carsarri, &
40 Feodū Butturesij, sicut *Andreas* de Calumaco ea tenebat de rege Angliæ. Et de omnibus his erimus saisiti, vsq; dum maritagiū fit consummatū. Et quicquid cōtingat de maritagio, postquā factum fuerit, nos prædicta Feoda tenebimus tota vita nostra. Et post vitā nostrā reuertētur prædicta Feoda ad prædictū regē Angliæ, & hæredes suos, si prędictus *Lodowicus* filius noster hæredē nō habuerit de nepte regis Angliæ. Si verò contigerit ipsum regem Angliæ mori absq; hærede de vxore sibi desponsata, cum prædictis feodis dabit rex Angliæ *Lodowico* filio nostro cum prædicta nepte sua in maritagium Feudum *Hugonis* de Gurnaio citra mare Anglię, & Feodum comitis *Patricij*, sicut ea tenent de rege Angliæ citra matre Angliæ. Præterea idem rex Angliæ dedit nobis
50 30000. marcarū argenti ad pondus & legē, in qua facta fuerunt, scz. 13. solid. & 4. denarios pro marca, propter Recatū nostrum, & propter Feudum Brittanniæ, quod nos regi Angliæ dimisim⁹. Rex verò *Iohānes* recepit *Arthurū* in homine, ita quòd *Arthurus* tenebit Brittanniā de prædictò rege Angliæ. Idē verò rex Angliæ, sicut rectus hæres fratris sui *Rich.* regis, tenebit de nobis omnia feoda, sicut pater ei⁹, & *Rich.* rex frater eius tenuerint, & sicut feoda debēt, exceptis supradictis, quæ nobis remanēt, sicut prædictum est.

De Comite Engolismi & vicecomite Lemonicensi sic erit, quòd rex *Iohannes* recipiet eos in homines, ita quòd iura eorum eis dimittet. De Comite Flandriæ, & Comite Boloniæ sic erit; quòd Comes Flandriæ tenebit id, quod tenet de terra nostra, & nos ea, quæ tenemus de Comite Boloniæ, scz. dominia, & feoda, & ea, quæ Comes Pontini tenet; inde feodum, & dominium remanent nobis, & Comiti Pontini; propter hoc, quod Comes Flandriæ tenet de nostro, ideo faciet nobis homagium. Et si ipse Comes Flandriæ, aut aliquis hominū meorum, qui meliùs sint, aut esse debent homines nostri, quàm regis Angliæ, nobis malū facere, aut nocere vellent; rex Angliæ nō poterit contra nos adiuuare, & manutenere eos, neq; nos similiter suos, qui sint, aut meliùs esse debent homines sui, quàm mei; salua forma huius pacis prædictæ. In conuentionibus istis habet rex Angliæ conuentionem, quòd ipse *Othoni* nullum faciet auxilium, neque per pecuniam, neque per gentes, neque per milites, nec per alium, nisi per consiliū nostrū. De *Arthuro* sic erit, quòd rex Angliæ non minuet eum de Feodo, vel de dominio Brittanniæ citra mare Angliæ, nisi per rectum iudicium curiæ suæ. Rex verò Angliæ dedit nobis securitates de hominibus suis subscriptis, *Baldwino* Comite Albemarliæ, *Willielmo* Comite de Penbroc, *Hugone* de Gumaco, *Willielmo* de Humut cōstabulario Normanniæ, *Roberto* de Harucurt, *Iohanne* de Pratellis, *Williehno* de Kau, *Garino* de Capuin, qui iurâuerunt hoc modo, quòd ipsi cum omnibus suis Feodis citra mare ad nos venirent, si rex Angliæ non teneret pacē, & conuentionē sicut diuisa est. Nos quoq; dedimus securitates de hominibus nostris subscriptis; Comite *Roberto* Drocorū, Comite *Galfrido* Perticij, *Willielmo Garlad*, *Bartholomæo* de Royia, *Geruasio* de Castello, *Waltero* Camerario patre; *Vrsone* filio eius; *Philippo* de Leuns; *Waltero* Camerario iuniore; qui similiter iurauerūt, quòd cum omnib⁹ suis ad regē venirent, si nos ei hanc pacem nō tenuerimus, sicut est diuisa. Nos autē, & prædicti hostagij bona fide, & sine malo ingenio hæc firmiter, & fideliter obseruanda iurauimus. Quæ vt pepetuū robur obtineant, præsentem chartā authoritate sigilli nostri corroborauimus; Actū apud G. anno ab incarnatione Domini, 1200. mense Maij. Et consimilem chartam huic habet rex Franciæ, conuersis tamen nominibus.

Consuetudines scaccarij super debitis domini *regis inquirendis.*

STatutum est in Anglia, & per præceptū regis *Iohannis* confirmatū, quòd nullus vicecomes recipiet aliquē ad præsentationē Baronis in Senescallū, qui nō possit respondere de misericordia pertinente ad transgressionē fidei, si fortè in eam inciderit. Quod autē Senescallus ad præsentationē Baronis affidauerit, quòd pacem faciet vicecomiti de debitis domini sui ad Scaccariū, intelligendū est, quòd super cōputum vicecomitis de debito pacem faciet: quod si nō fecerit, mittatur in prisonā statutam secundum legē scaccarij, & debitū regis capiatur de catallis domini sui secundū legē scaccarij. Quòd si fidem præstitam nō seruauerit, ita quòd ad computum vicecomitis nō venerit, vel si venerit, & sine licentia recesserit, corpus eius capiatur, & in prisonā ponatur statutā regis, nec deliberetur nisi per speciale mandatū domini regis. Item mittatur ad terrā domini, cuius Senescallus defecerit, & de catallis suis soluatur pecunia, quæ debetur secundū legem scaccarij: & si pecunia illa debeatur pro fine terræ, & catalla non inueniantur, vnde pecunia illa soluatur; ipsa terra pro qua finis facta fuit, capiatur in manu domini regis, & teneatur, donec pecunia illa soluatur secundum legem scaccarij. In pœna læsionis fidei senescallus, qui fidē transgressus fuerit, nunquam de hoc, vel de alio debito per fidem suā credatur, vel recipiatur: nec dominus credatur, vel recipiatur in hoc debito, nisi de gratia, & voluntate regis secundum legem, & cōsuetudinem scaccarij. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ vendidit pro quinq; millibus marcarum *Willielmo* de Brausa totam terrā *Philippi* de Wirecestre, & totam terrā *Theobaldi Walteri* in Hibernia. *Philippus* autē vix euadens manus regis redijt in Hiberniā, transitū faciens per terrā regis Scottorū, & recuperauit partē terræ suæ per guerram. Et *Theobaldus Walteri*, auxilio *Huberti* Cantuariensis Archiepisc. fratris sui, dedit *Willielmo* de Brausa quingentas marcas pro terra sua rehabenda, & homo suus deuenit.

De

De *Secundo* Philosopho & eius *pertinaci silentio.*

TEmporibus Adriani floruit Secūdus philosophus, qui philosophatus est omni tempore silentium seruans, & Pithagoricam vitam ducens. Hic enim adhuc paruulus ad discendum missus, audiuit in Scotis verbum huiusmodi, quòd omnis mulier fornicatrix esset, & impudica. Tandem in philosophia perfectus, remeauit in patriam suam communem gerens peregrinationis consuetudinem, baculum & peram circumferens, coma capitis, & barba prolixa. Hospitatus est in domo propria, nemine domesticorum eum cognoscente, neque propria matre: volensque probare de mulieribus, si verum esset, quod audiuerat, vocauit vnam ex ancillis, promittens ei decem aureos, si persuaderet matri; at illa consentiens ancilla, vespere fecit eum ad se introduci. Cumque illa æstimaret, se cum illo carnaliter debere commisceri, ille velut propriam matrem amplectens, inter vbera illius dormiuit vsque ad mane. Mane autem, cùm vellet egredi, & discedere, illa apprehendens eum, ait, Vt me tentares, hæc fecisti. Qui dixit, Nequaquam, domina mater; neque enim dignum est, me illud vas maculare, vnde exiui. Illa autem sciscitante quis esset, respondit, Ego sum Secundus filius tuus. Illa recogitans in semetipsa, & non ferens confusionem, exanimata est. Secundus verò sciens, quòd per loquelam suam mors matri contigisset, hanc à se in posterum exegit pœnam, ne ampliùs loqueretur, & sic vsque ad mortem taciturnitatem conseruauit. Circa verò idem tempus Adrianus imperator veniens Athenas, audiuit de illo, eumq; ad se venire faciens, priùs eum salutauit, ille autem tacuit. Tunc Adrianus ait, Loquere philosophe, vt à te aliquid addiscamus. Illo autem in proposito silentij perseuerante, Tyrpon vocans quendam spiculatorem, ait, Hunc nolentem loqui imperatori viuere nolimus. Abduc eum, & torque. Adrianus denique spiculatorem latenter euocans, ait, Loquere ei in via, & persuade ei, vt loquatur; & si quid persuasus responderit, decolla eum; si verò non responderit, reduc eum ad me. Ducebatur autē Secundus à spiculatore ad locum tormentorū. Qui dixit, O Secunde, quare tacens morieris? loquere, & viues. Sed ille vitam suam parui pendens, mortem tacitus expectabat. Spiculator itaq; ducens eum ad locū destinatum, ait illi, Extende ceruicem, & suscipe in eam gladiū. Ille extendens ceruicem, silentio vitā postposuit. Apprehendens igitur eum, venit ad Adrianū, dicens, Secundum vsque ad mortem tacuisse. Tunc Adrianus admirans philosophi contumaciā, dixit ei, Quia lex ista silētij, quā tibi ipse proposuisti, nullo modo solui potest, sumens tabulam istam, scribe, & saltem manu tua loquere. Accipiens Secundus tabulā scripsit in hunc modū; Ego quidē, O Adriane, nihil te timeo, quia princeps huius temporis videris existere; me quidem audire potes, sed vocis meæ proferendæ nulla tibi potestas est. Adrianus itaq; legens, ait: Bene excusatus es. Sed adhuc quædā tibi problemata propono, vt ad hæc mihi respondeas: quorū primum est, Quid est mundus? Ille rescripsit, Mundus est incessabilis circuitus, spectabilis supellex, multiformis formatio, æternus tenor, circuitus sine errore. Quid est Oceanus? Mundi amplexus, terminus coronatus, hospitiū fluuiorū, fons imbrium. Quid est Deus? Immortalis mens, incontemptibilis celsitudo, forma multiformis, incogitabilis inquisitio, insopitus oculus, omnia continēs, lux bonū. Quid est Sol? Cæli oculus, caloris circuitus, splendor sine occasu, diei ornatus, horarū distributor. Quid est Luna? Cæli purpura, solis æmula, malefactorū inimica, solamen iter agentiū, directio nauigantiū, signum solemnitatū, larga roris, præsagiū tempestatū. Quid est terra? Basis cæli, meditulliū mūdi, fructuū custos et mater, operculū inferni, mater nascentiū, deuoratrix omniū, cellarium vitæ. Quid est homo? Mens incarnata, phantasma tēporis, speculator vitæ, mancipiū mortis, transiens viator, loci hospes, anima laboriosa, praui temporis habitaculū. Quid est pulchritudo? Flos marcidus, carnalis fœlicitas, humana concupiscētia. Quid est mulier? Hominis cōfusio, insaturabilis bestia, continua solicitudo, indesinēs pugna, viri incōtinentis naufragiū, humanum mancipiū. Quid est amicus? Desiderabile nomē, homo vix apparēs, infœlicitatis refugiū, indesinens fœlicitas. Quid diuitiæ? Auri pondus, curarum minister, delectatio iniucunda, insatiabilis inuidia, desiderium inexplebile, os excelsum, inuisa concupiscentia. Quid est paupertas? Odibile bonum, sanitatis mater, curarum remotio, sapientiæ reparatrix, negotium sine damno, possessio absque calumnia, sine sollicitudine fœlicitas. Quid senectus? Optatum malum, mors viuentium, incolumis languor, spirans mors. Quid somnus? Mortis imago, laborum quies, infirmantium votum, miserorum desiderium. Quid est vita? Beatorum lætitia, miserorum mæstitia, expectatio mortis. Quid est mors? Æternus somnus,

diuitum pauor, pauperum desiderium, ineuitabilis euentus, latro hominis, fuga vitæ, resolutio omnium. Quid est verbum? Proditor animi. Quid est corpus? Domicilium animæ. Quid est barba? Sexus discretio. Quid est cerebrum? Custos memoriæ. Quid frons? Imago animi. Quid oculi? Duces corporis, vasa luminis, indices animi. Quid est cor? Receptaculum vitæ. Quid iecur? Custodia caloris. Quid fel? Suscitatio iracundiæ. Quid splen? Risus & lætitiæ capax. Quid est stomachus? Ciborum coquus. Quid ossa? Robur corporis. Quid pedes? Mobile fundamentum. Quid est ventus? Aeris perturbatio, mobilitas aquarum, siccitas terræ. Quid sunt flumina? Cursus indeficiens, refectio solis, irrigatio terræ. Quid est amicitia? Aequalitas animorum. Quid fides? Ignotæ rei miranda certitudo. Quid est, quod hominem lassum finire non sinit? Lucrum. 10

ANno gratiæ millesimo ducentesimo primo, qui erat annus tertius regni *Iohannis* regis Angliæ, fuit idem rex die natalis Domini, quæ feria secunda euenit, in Anglia apud Geldeford. Eodem die *Willielmus* rex Scottorum fuit in terra sua apud Lanarch. Eodem die *Otho* rex Alemannorum nepos *Iohannis* regis Anglorum fuit apud Maguntum coronatus. Post natale Domini, quinto Idus Ianuarij auditus est terræmotus magnus in Anglia apud Eboracum, & in finibus eius. Post natale Domini *Iohannes* rex Angliæ venit Lincolniam, & non potuit conuenire inter illum, & canonicos Lincolniensis ecclesiæ de electione episcopi. Voluit enim rex pro sua voluntate eligere, & Canonici volebant liberam habere electionem, quam rex eis concedere noluit. Eodem anno mense Ianuarij die conuersionis sancti *Pauli* feria quinta, *Iohannes* rex Angliæ transiuit fluuium Humbri, & venit ad Cottingham, & hospitatus est cum *Willielmo* de Stuteuilla; & in crastino venit ipse Beuerlacum, & pretio conductus hospitatus est cum *Iohanne Crasso*, à *Galfrido* Eboracensis ecclesiæ Archiepiscopo excommunicato: & cùm Canonici Beuerlacenses vellent eum cum processione, & sonitu campanarum recipere, noluit recipi, nec permisit eos sonare. Et in recessu suo de Beuerlaco captus est, & incarceratus *Henricus* de Capella seruiens *Galfridi* Eboracensis Archiepiscopi, ea ratione, quòd idem seruiens non permisit regem quicquam habere de vinis Archiepiscopi. Præcepit etiam idem rex, quòd omnes seruientes Archiepiscopi Eboracensis, vbicunque inuenti fuissent, caperentur: & ita factum est. Mense autem Februarij in Purificatione sanctæ *Mariæ Iohannes* rex Angliæ, & *Isabel* regina vxor eius fuerunt apud Scartheburg, & inde processit rex, & perrexit vsque ad fines regni sui; & perambulabat terram, & homines regni redemit, id est, ad redemptionem coegit; imponens eis, quòd per eos deuastata erat foresta eius. Cúmque venisset ad Extoldesham, & audisset, quòd apud Choresbrige esset thesaurus absconditus, fecit ibi fodere, sed nihil inuentum est præter lapides signatos ære, & ferro, & plumbo. Eodem anno in vigilia Purificationis beatæ *Mariæ Willielmus* Glascuensis episcopus applicuit in Angliam apud Douere, rediens de consecratione sua. Eodem anno statim post Purificationem sanctæ *Mariæ*, *Philippus* Dunelmensis episcopus transfretauit inter Douere, & Witsand, iturus ad sanctum *Iacobum* in peregrinatione. Eodem anno inter Natale Domini, & caput ieiunij, interfectus est in Vltonia *Rotherich*, & *Machdunlef* ad horreum quoddam alborum monachorum, à seruientibus *Iohannis* de Curci ipso *Iohanne* nesciente, vt dicitur; & postquam sciuit, valdè pœnituit; qui pro facto illo interfectores illos relegauit. In medio autem quadragesimæ *Iohannes* rex Angliæ, & *Isabel* regina vxor sua fuerunt apud Eboracum, & *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus pacificauit se regi per pœnam pecuniariam, ita quòd per considerationem quatuor episcoporum, & quatuor baronum ex parte regis, & ex parte Archiepiscopi electorum, emendabuntur excessus vtriusque partis. Ibidem etiam *Willielmus* de Stuteuilla, & *Iacobus* de Poteria, quos Archiepiscopus excommunicauerat, ab eodem absoluti sunt. Interim *Reginaldus Arundel* Eboracensis ecclesiæ præcentor obijt. Quo audito cùm *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus præcentoriā illā vni de suis dare vellet, non permiserunt Decanus, & Capitulum: sed inuito Archiepiscopo, dederunt *Hugoni Murdac* Archidiaconatum de Cliueland, quem idem Archiepiscopus pridie dederat magistro *Radulfo de Kyme* officiali suo, & cum Archiepiscopus vellet mittere eum in stallum vice præcentoris, dixit

20 30 40 50

dixit ei Decanus, Nõ est vestrum mittere quenquam in stallum, nec hunc mittetis, quia nos authoritate Lateranensis concilij dedimus Archidiaconatum illum. Cúmque Archiepiscopus pro voluntate sua in his procedere nequiuisset, excommunicauit *Hugonem Murdac.* Interim *Honorius* Archidiaconus de Richmund, Romam profectus est propter iniurias, quas *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus ei fecerat; qui contra antiquas Archidiaconatus de Richmund dignitates, & consuetudines vendicabat sibi institutiones ecclesiarum, & Synodalia. Dicebat enim Archiepiscopus, quòd idem *Honorius* omnia ista ei resignauit, & charta sua confirmauit. Contra quod *Honorius* modis omnibus veniens, conquestus est domino papæ *Innocentio* de iniurijs, quas ei fecerat Eboracensis Archiepiscopus, & literas ab eo in hunc modum impetrauit.

¶ Epistola *Innocentij* papæ ad *Gaufridum Eboracensem Archiepiscopum.*

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei Archiepiscopo Eboraci, salutem, & Apostolicam benedictionem. Si magisteriũ recognosceres Apostolicæ sedis, & debitam ei reuerentiam, & obedientiam exhiberes, non præsumeres plenitudini potestatis ipsius, & priuilegio dignitatis in aliquo derogare; cùm ab ea in partem sollicitudinis euocatus, ipsam in tuis necessitatibus, in quas temerè teipsum induxeras, senseris sæpius adiutricem. Non enim excusare te potes, vt debes, quòd illud priuilegium ignoràris, per quod omnibus iniustè grauatis facultas patet ad sedem Apostolicam appellandi: cùm & tu ipse aliquando ad nostram audientiam appellàris, & à tuis grauaminibus non semel, sed sæpius ad nos fuerit appellatum, nec ipsum priuilegium te licuerit ignorare. Verùm vt cessent cætera, ex eo solo ad inuocationem nostri nominis à subditorum tuorum molestationibus debueras abstinere, quòd in multis, & arduis negotijs, & petisti, & obtinuisti fauorem tibi Apostolicum exhiberi. Sed vt rerum monstrat effectus, nec authoritatem nostram attendis, nec factam tibi gratiam recognoscis, nec appellationibus defers, quæ interponuntur ad sedem Apostolicam, aggrauatos. Ecce enim cùm dilectus filius noster magister *Honorius* Richmundi Archidiaconus in plena possessione libertatum Archidiaconatus Richmundi existens, cum clericis suis à te propter manifesta grauamina, & varias iniurias ad sedem Apostolicam appellauerat; tu nihilominus in eum & quosdam clericos suos suspensionis, & aliquas ecclesias Archidiaconatus eiusdem interdicti sententiam promulgasti. Nec hoc contentus excessu, postquam ipse iter arripuit ad sedem Apostolicam veniendi; suspensis quibusdam clericis eius, & ecclesijs interdictis, & excommunicatis quibusdam, de facto tantùm, quia de iure non potuisti, certam à cæteris extorsisti pecuniæ quantitatem; statum eius & clericorum suorum turbans in pluribus, & confundens. Quia verò tantæ præsumptionis excessum incorrectum nec volumus, nec debemus relinquere; tuæ fraternitati per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quòd taliter, quæ prædicta sunt, corrigas per teipsum, quòd aduersum te nos non cogas duriùs commoueri, qui tolerauimus hactenus temeritatem tuam in multis. Alioquin noueris nos venerabili fratri Eliensi episcopo, & dilecto filio Abbati de Waltham, per scripta nostra præcipiendo mandasse, vt prædictas excommunicationis, suspensionis, & interdicti sententias taliter a te illatas nullas esse denuncient: & te ad restitutionem eorum, quæ vel à clericis, vel ab ecclesijs Archidiaconatus eiusdem post appellationem ad nos legitimè interpositam, extorsisti, & recompensationem damnorum per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compellerent: & quicquid per te, vel tuos in præiudicium eius, vel suorum inuenerint immutatum, in statum pristinum nostra freti authoritate reducant; & sub præmissa te districtione compescant, ne Archidiaconum, vel eius clericos iniustè molestes, aut statum vel libertates eorum audeas perturbare, sciturus pro certo, quòd cùm durum sit tibi contra stimulum calcitrare, nisi abstineas ab huiusmodi, & mandatis nostris reuerenter obedias; manus nostras in te vltrà fortè, quàm timeas curabimus aggrauare, ne tui nobis imputentur excessus. Datum Laterani 3. Nonas Februarij, pontificatus nostri anno.

EOdem anno, viz. ab incarnatione Domini 1201. qui erat annus tertius regni *Iohannis* regis Angliæ, idem rex, & *Isabel* regina vxor eius fuerunt apud Cantuariam coronati ab *Huberto* Cantuariensi Archiepiscopo in ecclesia cathedrali, die Paschæ, quæ 9. Kalendas Aprilis euenit, festo Annunciationis Dominicæ, præsentibus *Iohanne* Dublinensi Archiepiscopo, & *Willielmo* Lundoniensi, & *Gilleberto* Rofensi, & *Eustacio* Eliensi, & *Iohanne* Norwicensi episcopis. Et statim post Pascha præcepit rex, vt Comites & Barones Angliæ essent apud **Portesmue** ad Pentecosten parati equis, & armis ad transfretandum cum illo. Pictaui enim præualuerunt aduersus custodes terrarum suarum, & castella sua obsederunt, & *Warinus* de Clapium Senescallus Normanniæ ex mandato domini sui *Iohannis* regis *Angliæ* obsederat castellũ de Driencurt, quod *Richardus* rex Angliæ dederat *Radulfo* de Yfoudun, Comiti de Auco, fratri *Hugonis* le Brun. Sed audito aduentu regis Angliæ, *Philippus* rex Franciæ soluit omnes prædictas obsidiones, antequam rex Angliæ veniret in Normanniam. Interim comites Angliæ conuenerunt ad colloquium inter eos habitum apud **Leicestre**, & ex communi consilio mandauerunt regi, quòd nõ transfretarent cum illo, nisi ille reddiderit eis iura sua. Rex autem malo vsus consilio petebat ab eis castella sua; & incipiens à *Willielmo* de *Aubenio*, petijt ab eo castellum de **Beauuer**; cui idem *Willielmus* satisfaciens tradidit filium suum in obsidem, & ita castellum suum retinuit. Eodem anno *Willielmus* de Stuteuilla constitutus est à rege vicecomes Eboraci. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis episcopus fuit die Paschæ in eundo versus sanctum *Iacobum* apud sanctum *Iohannem* de Angeli, vbi est caput sancti *Iohannis Baptistæ*, quod *Herodes* fecit amputari in carcere, & dedit in disco saltatrici filiæ *Herodiadis* vxoris suæ. Eodem die *Willielmus* rex Scottorum fuit in Scotia apud Karel. Eodem anno regnantibus *Innocentio* papa tertio in vrbe Romana, & *Saffadino* fratre *Saladini* in sancta ciuitate Ierusalem, & *Alexandro* fratricida in ciuitate Constantinopolitana, & *Leone* in Armenia, & *Aimerico* de Lezinnan in ciuitatibus Tyri & Sidonis, & Accaron, & in insula de Cypro, & *Raimundo* principante in ciuitate Antiochena, & *Othone* fratre *Henrici* ducis Saxoniæ in Alemannia electo in Romanorum imperatorem, & *Philippo* in Francia, & *Iohanne* in Anglia, & *Swero* * *Birkebain* in Norweia, & *Cnut* in Dacia, & *Willielmo* in Scotia, & *Gurthered* in insula de Man, & *Iohanne* de Curci in Vluestre; doctores nostri prędicauerunt solutũ esse draconem illum antiquũ, qui est diabolus & Sathanas: dicentes, Væ, væ, væ habitãtibus in terra, quoniam solutus est antiquus draco, qui est diabolus & Sathanas, iuxta illud beati *Iohannis* Apostoli, & Euangelistæ, qui supra pectus Domini in cœna recubuit, & euangelij fluenta de ipso sacro Dominici pectoris fonte potauit, dicentis: *Ego* Iohannes *vidi Angelũ descendentem de cœlo habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua; & apprehendit draconem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & religauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum: & clausit, & signauit super eum; vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni, & post hac oportet eum solui modico tempore.* Asserebant itaque doctores nostri illos mille annos iam esse consumptos, & diabolum solutum. Væ terræ & habitantibus in ea, quia si diabolus ligatus tot, & tanta intulerit mala mundo, quot & quãta inferet solutus? Precemur ergò Deum supplices, *Vt in diurnis actibus Nos seruet à nocentibus; Linguam refrænans temperet, Ne litis horror insonet, Visum fouendo contegat, Ne vanitates hauriat Sint pura cordis intima, Absistat & vecordia, Carnis terat superbiam Potus, cibíque parcitas. Vt cùm iudex aduenerit Christus in fine seculi, Nos sempiterni gaudij Faciat esse compotes.*

al. Brikebain

Eodem anno mense Maij in vigilia Ascensionis Domini, obijt *Walterus* de Gant, primus Abbas canonicorum regularium de sancta cruce de **Waltham**. Eodem anno in hebdomada Pentecostes, cùm Barones Angliæ essent congregati apud **Portesmue** ad transfretandum cum rege, rex cepit de quibusdam illorum pecuniam, quam expenderent in seruitio suo, & permisit eos domum redire; & præmisit in Normanniam *Willielmum* Marescallum Comitem de Striguil cum centum militibus soldarijs, & *Rogerum* de Lasci constabularium Cestriæ cum alijs centum militibus, ad reprimendum impetum inimicorum suorum in finibus Normanniæ. Et rex tradidit *Huberto* de Burgo Camerario suo centum milites, & constituit eum custodem finium Angliæ & Walliæ. Deinde idem rex perdonauit *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo iram suã, & reddidit

didit ei seruientes suos liberos, & maneria sua: & confirmauit ei charta sua libertates ecclesiæ Eboracensis,& Archiepiscopatus sui,sicut *Rogerus* Eboracensis Archiepiscopus eas habuit.Et pro illa confirmatione idem Archiepiscopus spopondit,se daturum regi infra vnum annum mille marcas sterlingorũ; & super hoc posuit Archiepiscopus Baroniam suam regi in pignore.Deinde rex Angliæ misit *Gaufridum* Cestrensem episcopum,& *Richardum Malebisse*, & *Henricum* de Puteaco ad *Willielmum* regem Scottorum,& petijt,vt terminus respondendi de petitione, quam fecerat de comitatu Northumbriæ,quem statuerat ei rex Angliæ ad Pentecosten,prorogaretur vsque ad festum sancti *Michaelis*.Deinde rex Angliæ,& *Isabel* regina ascenderunt naues, transfretaturi 10 feria secunda in hebdomada Pentecostes: sed rex applicuit in insula Vectæ, & regina vxor eius aliam nauem ingressa, prosperis gauisa ventis, applicuit in Normannia. Et post aliquot dies facta mora in Anglia,*Johannes* rex iterum nauem intrauit apud **Portesmue**,& transfretauit in Normanniam: & statim habitum est colloquium inter ipsum,& regem Franciæ prope insulam de Andeli,& benè conuenit inter eos; nemine colloquij illorum conscio præter illos duos. Et post triduum *Iohannes* rex ad preces regis Franciæ venit Parisios, & in palatio regis Franciæ hospitatus est, & honorificè procuratus; & rex Franciæ aliàs se transtulit hospitaturus. Et recedens inde rex Angliæ perrexit ad Chinonem: & venit illuc ad eum *Berengera* quondam regina Angliæ, vxor *Richardi* regis,cui *Iohannes* rex Angliæ satisfecit de dote sua,secundum testimoni- 20 um *Philippi* Dunelmensis episcopi,& cæterorum, qui interfuerunt desponsationi suæ. Interim *Innocentius* papa super afflictos pia gerens viscera in hac forma scripsit ecclesiarum prælatis.

❧ Epistola *Innocentij* pro auxilio faciendo terræ *Ierosolymitanæ*.

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei,venerabilibus fratribus Archiepiscopis, & Episcopis,per regnum Angliæ constitutis, Salutem & Apostolicam benedictio- 30 nẽ. Iustus & misericors Deus noster, qui quos amat,arguit,& castigat,nec obliuiscitur misereri,nec continet misericordiam suam in ira: etsi virgæ non parcat,ne odisse filios videatur, sic tamen circa delinquentes iusti iudicij sui moderatur examen, quòd non flagellat, vt perdat, sed quasi perditos reuocet per flagella; nolens mortem peccatorum,sed vt conuertantur & viuant: quoniam maius gaudium est angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente,quam super nonaginta nouem iustis,qui non indigent pœnitentia.Cùm enim proni sint sensus hominũ in malum ab adolescentia sua,& humana natura procliuior ad peccandũ;ne,si prosperis tantùm extollantur,superbiãt, & superbia eorũ semper ascẽdat aduersus ipsos,fatigari permittit,vt cùm ex meritis suis se affligi cognouerint, iustitiam iudicantis agnoscant; & culpam suæ pœnitentiæ la- 40 chrymis diluentes,ipsi conuertantur ad Dominum, & Dominus conuertatur ad eos: quod in exterminio terræ Orientalis fas est omnibus intueri. Sanè cùm homines,mũdo iam senescente,in virtute senescerent,& adolescentes vitiorum semitis, quasi centũ annorum pueri lasciuirent,omnésque ferè sicut oues errantes, in viam suam carnis dediti voluptatibus declinarent, voluit Dominus in occupatione Ierosolymitanæ prouinciæ punire sic nostros excessus,vt passionis suæ quodammodo mysterium innouando,& pœnitentiæ ianuam,& salutis nobis aditum aperiret. Qui enim peccata nostra in corpore suo super lignum pertulit,crucifixus iterum in ligno ad nostrorum absolutionem criminum,se quasi permisit affligi,dum crucem, in qua salus nostra pependit, & quam proprio sanguine rubricauit,à Sarracenis occupari passus est, & tam diu detine- 50 ri,vt videat si quis doloribus eius doleret,si quis dari sibi peteret corpus eius, si quis inuolutum sindone deponeret in sepulchrum, & in sepulchro positum cum aromatibus visitaret. Gaudemus autem in Domino,quòd ipse, qui pœnitentiæ causam dedit, multis affectum tribuit pœnitendi,& ijs misericorditer inspirauit,vt assumpto crucis signaculo,vlcisci velint iniuriam *Iesu Christi*,illud euangelicum adimplentes: *Qui vult venire post me,abneget semetipsum,& tollat crucem suam,et sequatur me*; vt sic relicta gibbi sarcina,

cina, transeat per foramen acus camelus, & diues pauper effectus regnum cælorum introeat, & recipiat pro momentaneis sempiterna. Quia verò multi, sicut accepimus, & referimus cum mœrore, abeuntes retrò, crucis deposuere signaculum; ne venisse in vacuum videantur, si non reddiderint, quod vouerint, fraternitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, & districtè præcipimus, quatinus eis indulgentia non obstante, (siqua forsan à prædecessoribus nostris apparuerit per surreptionem obtenta) vt crucis signum recipiant, monitione præmissa, per excommunicationis, & interdicti sententiam appellatione postposita compellatis, facientes eos singulis Dominicis diebus, & festiuis, pulsatis campanis, & candelis accensis, expressis nominibus de quibus habetis, vel habebitis notitiam, excommunicatos publicè nunciari, & quocunque deuenerint, officia celebrari diuina, eis præsentibus, prohibentes. Vniuersos autem, qui crucis signaculum acceperunt, moneatis attentiùs, & si necesse fuerit, per districtionem ecclesiasticam compellatis, vt ad terminum, quem dilecti filij, nobiles viri Flandrensis, Campanènsis, Blesensis comites cum alijs deliberatione prouida de sapientium consilio præfixerint, in æstate futura peregrinationis propositum exequantur, vt, sicut terræ sanctæ magis expedire dignoscitur, obsequium suum Domino simul omnes impendant. Illam quoque districtionem, quam in eis, qui crucis deposuerunt signaculum, ad illud resumendum exerceri mandamus, sub eadem forma exerceatis in eis, qui vsque ad quinquennium torneamenta præsumpserunt frequentare; nec priùs relaxari sententias, quas in tales tuleritis, quàm torneamenta vsque ad prædictum terminum solenniter abiurauerint: ne sanguis Domino consecrandus, quo de leui possint hoc tempore cœlestia comparari, fundatur dæmonibus in stragem corpoream, & perniciem animarum. Ad hæc singuli vestrûm in suis diœcesibus parochianos suos salubriter moneant, & diligenter inducant, eis remissionis Apostolicæ formam frequentiùs exponẽtes, vt signum viuificæ crucis assumant, vt saltem in rebus suis iuxta facultates proprias terræ sanctæ subueniant; ne si Christo in huius necessitatis articulo noluerint subuenire, ab eo sibi nunc, & in futurum frustrà postulent subueniri. Super his autem omnibus te, frater Cantuariensis, executorem statuimus, qui ad hoc excites diligentiùs negligentes. Præterea districtè vobis præcipiendo mandamus, vt iuxta quod vobis per alias literas dedimus in mandatis, singuli vestrûm in suis diœcesibus quadragesimam de vniuersis ecclesiarum, & ecclesiasticis redditibus, & prouentibus clericorum instanter exigant, exactam colligant diligenter, & collectam fideliter faciant custodiri sine diminutione qualibet in terræ sanctæ subsidium erogandam; mandatum Apostolicum taliter impleturi, vt obedientiam vestram intelligamus ex opere; ac qualiter in alijs procedatis, in hac non tam vestra, quàm Christi necessitate pleniùs agnoscamus. Datum Laterani 3. Nonas Maij, pontificatus nostri anno quarto.

EOdem anno *Eustachius* Abbas de Flay redijt in Angliam, & prædicans in ea verbum Domini de ciuitate in ciuitatem, & de loco in locum, prohibuit ne quis forum rerum venalium in diebus Dominicis exerceret. Dicebat enim quòd hoc mandatum subscriptum de obseruatione diei Dominicæ venit de cælo.

De obseruatione diei Dominicæ.

M*Andatum sanctum Dominicæ diei, quod de cælo venit in Ierusalem, & inuentum est super altare sancti* Symeonis, *quod est in Golgotha, vbi* Christus *crucifixus est pro peccatis mundi. Et mandauit Dominus hanc epistolam, quæ apprehensa est super altare sancti* Symeonis, *quam per tres dies, & tres noctes homines aspicientes corruerunt in terram, rogantes Dei misericordiam: & post horam tertiam erexit se patriarcha, &* Akarias *Archiepiscopus, & expanderunt infulam, & sanctam acceperunt epistolam Dei. Quam cum accepissent, inuenerunt super scriptum istud, Ego Dominus, qui præcepi vobis, vt obseruaretis diem sanctum Dominicũ, & non custodistis eum, & de peccatis vestris non pœnituistis, sicut dixi per euangelium meum: Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Feci autem prædicare vobis pœnitentiam vitæ, & non credidistis, & misi super vos paganos, qui effuderũt sanguinem vestrum in terra, nec tamen credidistis, & quia sanctum diem Dominicum non custodistis, per paucos dies habuistis famem: sed citò dedi vobis saturitatem, & postea peius fecistis. Volo iterum, vt nemo*

ab

ab hora nona Sabbati vsque ad solem surgentem diei lunæ aliquid operetur, nisi quod bonum sit, Quòd si quis fecerit, cum pænitentia emendet; & si huic mandato non obedieritis, amen dico vobis, & iuro vobis per sedem meam, & thronum meum, & cherubin, qui custodiunt sanctam sedem meam, quia non mandabo vobis aliquid per aliam epistolam: sed aperiam cælos, & pro pluuia pluam super vos lapides, & ligna, & aquam calidam per noctes, vt nemo præcauere possit, quin destruam omnes malos homines. Hoc dico vobis, Morte moriemini propter diem Dominicũ sanctum, & alias festiuitates sanctorum meorum, quas non custodistis; mittam vobis bestias habentes capita leonum, capillos mulierum, caudas camelorum, & ita erunt famelicæ, quod carnes vestras deuorabunt; & vos desiderabitis fugere ad sepulchrum mortuorum, & abscondere vos propter metum bestiarum; & tollam lumen solis ab oculis vestris, & mittam super vos tenebras, vt occidatis vos inuicem non videntes; & auferam à vobis faciam meam, & non faciam vobiscum misericordiam. Incendam enim corpora vestra, & corda, & omnium illorum, qui non custodiunt diem sanctum Dominicum. Audite vocem meam, ne pereatis in terra propter diem Dominicum sanctum. Recedite à malo, & pœnitentiam agite de malis vestris. Quod si non feceritis, quasi Sodoma, & Gomorra peribitis. Nunc scitote quòd salui estis per orationes sanctissimæ genitricis meæ Mariæ, *& sanctorum angelorum meorum, qui orant pro vobis quotidie. Dedi vobis triticum, & vinum abundanter, & inde non obedistis mihi. Nam viduæ, & orphani clamant ad vos quotidie, quibus nullam facitis misericordiam. Pagani habent misericordiam, vos autem non habetis. Arbores, quæ fructificant, siccari faciam pro vestris peccatis; flumina, & fontes non dabunt aquam. Dedi vobis legem in monte Sinai, quam non custodistis. Dedi per me legem, quam non obseruastis. Pro vobis natus fui in mundo, & festiuitatem meam nescinistis. Praui homines diem Dominicum resurrectionis meæ non custodistis. Iuro vobis per dextram meam, nisi Dominicum diem, & festiuitates sanctorum meorum custodieritis, mittam vobis Paganas gentes, vt occidant vos. Tollitis tamen res alterius, & de hoc nullam considerationem habetis. Propter hoc mittam super vos bestias peiores, quæ deuorent mulierum vestrarum mamillas. Maledicam illis, qui in die Dominica aliquid mali operati fuerint. Maledicam illis, qui iniustè agunt versus fratres suos. Maledicam illis qui malè pauperes, & orphanos iudicant, quos terra portat. Me autem derelinquitis, & principem huius sæculi sequimini. Audite vocem meam, & habebitis misericordiam bonam. Vos autem non cessatis ab operibus malis, nec ab operibus diaboli: quia facitis periuria, & adulteria. Ideò circumdabunt vos gentes, & deuorabunt, vt bestiæ.*

Peruenit igitur dominus *Eustachius* Abbas de Flay Eboracum, & à *Gaufrido* Eboracensi Archiepiscopo, & clero, & populo ciuitatis honorificè susceptus, prædicauit verbum Domini, & de transgressione Dominicę diei, & aliarum festiuitatum dedit populo pœnitentiam, & absolutionem, sub tali conditione, quòd ipsi de cætero debitam impenderent Dominicæ diei, & alijs sanctorum festiuitatibus reuerentiam, non faciendo in eis quicquam operis seruilis; nec in diebus Dominicis exercerent forum rerum venalium, sed bonis operibus, & orationibus deuotè insisterent. Hæc seruanda constituit ab hora nona Sabbati vsq; ad ortum solis in die lunæ. Populus autem Deo deuotus ad prædicationem illius vouerunt Deo, quòd de cætero in diebus Dominicis nec quicquam emerent, nec venderent, nisi fortè cibum, & potum prætereuntibus. Vouerunt etiam, quòd de singulis quinque solidatis rerum, quascunq; venderent, darent vnũ quadrantem ad lumen ecclesiæ emendum, & ad sepulturam indigentium. Et ad hoc colligendum statuit prædictus Abbas in singulis ecclesijs parochialibus fieri truncum concauum sub custodia duorum vel trium fidelium hominum, vbi populus iactaret prænominatum æs. Statuit etiam præfatus abbas, quòd discus eleemosynarius haberetur quotidie in mensa diuitum: in quo partem ciborum suorum mitterent ad opus indigẽtium, qui non præparauerunt sibi. Prohibuit autem idem abbas, ne quis in ecclesijs, vel atrijs earum venderet, vel emeret quicquam, aut placitaret. His ergò, & alijs sancti huius viri monitis inimicus humani generis inuidens, misit in cor regis, & principum tenebrarum, quòd ipsi præceperunt, vt omnes, qui prædictas traditiones custodirent, & maximè omnes, qui in diebus Dominicis forum rerum venalium deiecerant, ad regium examen satisfacturi de obseruantia diei Dominicæ ducerentur. Sed Dominus noster *Iesus Christus*, cui obediendum est magis, quàm hominibus, qui natiuitate, & resurrectione sua, & aduentu suo, & missione spiritus sancti in discipulos suos sibi hunc diẽ, quem Dominicum vocamus, illustrauit, & celeberrimum dedicauit; virtutis suæ mira-

cula

cula suscitauit; & in quosdam Dominicæ diei transgressores manifestauit sic. *Quodam Sabbato post nonam quidam carpentarius in Beuerlaco, contra salubria vxoris suæ monita clausum ligneum faciens corruit in terram percussus paralysi. Et quædam textrix post horam nonam in Sabbato, cùm ad pertexendum partem telæ anxia insisteret, cadens in terram percussa paralysi obmutuit. Et apud* Nasfertun *villam magistri* Rogeri Arundel *quidam homo fecit sibi panem subcinericium die Sabbati post nonam, & inde comedit, & partem reseruauit sibi vsque mane; quem cùm die Dominica fregisset, exiuit sanguis; & qui vidit, testimonium perhibuit; & verum est testimonium eius. Et apud* Wakefeld *quodam Sabbato, cùm molendinarius post nonam operam daret, vt bladum suum moleret, subitò exiuit loco farinæ tantus impetus sanguinis, quòd vas suppositum penè impleretur sanguine, & rota molendini stetit immobilis contra vehementem impulsum aquæ, & qui viderunt, mirati sunt, dicentes, Parce Domine, parce populo tuo. Item in Lincolnisiria parauerat quædam mulier pastam, quam deferens ad furnũ post horam nonam Sabbati, misit eam in furnum calidissimum, & cùm eam extraheret, inuenit crudam; & iterum misit eam in furnum valde calidum, & in crastino, & in die lunæ, cùm æstimaret se inuenisse panes coctos, inuenit pastam crudam. Item in eadem prouincia, cùm quædam mulier pastam suam præparasset volens eam ad furnum portare, dixit ei vir suus, Sabbatum est, & hora nona iam præterijt; dimitte ergò vsque ad diem lunæ. Mulier autem obediens viro suo fecit, sicut præceperat: & inuoluit pastam linteaminibus mundis, & in crastino cùm visitaret pastam suam, ne propter fermentum impositum vas excederet, inuenit panes inde diuino nutu factos, & benè coctos sine igne materiali. Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Et quamuis omnipotens Dominus his, & alijs potentiæ suæ miraculis populum ad obseruationem diei Dominicæ inuitaret; tamen populus plùs timens regiam & humanam potestatem, quàm diuinam, plusque timens illos qui corpus occidunt, & quod vltrà faciant, non habent, quàm illum, qui postquam corpus occiderit, animam potest mittere in gehennam, & plus timens terrena amittere, quàm cœlestia, & transitoria, quàm æterna, (proh dolor) vt canis ad vomitum, reuersus est ad forũ rerum venalium exercendum in diebus Dominicis.*

Eodem anno *Hugo Bardulfi*, & alij quidã iustitiarij regis venerunt ad nundinas sancti *Botulfi* volentes capere in manu regis pannos laneos, qui non habebant duas vlnas de latitudine infra lisuras, secundum assisam *Richardi* regis. Quo audito, mercatores effecerunt aduersus prædictos iustitiarios, quòd panni eorum non capiebantur, & quòd diutius non teneretur assisa illa *Richardi* regis, neque de latitudine pannorum, neq; de mensuris bladi, & vt liceat eis de cætero facere pannos suos latos, vel strictos sicut eis placuerit. Vnde prædicti iustitiarij magnam adepti sunt pecuniam ad opus regis in damnum multorum. *Vitanda est impijs lucri causa.* Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ satisfaciens *Berengariæ* reginæ vxori *Richardi* regis Angliæ fratris sui de dote sua, dedit ei in vita sua habere ciuitatem Baiocensem cum pertinentijs suis, & duo castella in Andegauia, & mille marcas esterlingorum singulis annis recipiendas, ex quibus ipsa recipiet singulis annis quingentas marcas Lundonijs ad scaccarium regis, & alias quingẽtas marcas in Normannia apud Cadomum. Hæc facta sunt apud Chinonem in præsentia *Heliæ* Burdegalensis Archiepiscopi, & *Philippi* Dunelmensis episcopi. Eodem anno *Hubertus* Cantuariensis Archiepiscopus die sancti *Bartholomæi* Apostoli Lundonijs apud Westmonasterium existens, præcepit vniuersis suffraganeis suis, in virtute obedientiæ, & ex parte domini papæ, *Innocentij*, facta diligenti inquisitione per suas diœceses, compellerent, si quos inuenissent viros, qui crucis religionem abiecerant, cruces resumere, & iter peregrinationis suæ arripere, statuentes eis terminum crucis resumendæ ad vltimũ infra festum sancti *Martini* proximò sequens, & terminum motionis in Purificatione sanctæ *Mariæ* proximò sequentis. Eodem anno obijt *Theobaldus* Comes Campaniæ relinquens sibi hæredem filiam vnicam, quam pepererat ei *Blanchia* vxor sua, soror *Berengariæ* reginæ Angliæ. Eodem anno obijt Teutonica filia de Geneſt, vxor *Philippi* regis Franciæ, quam papa *Innocentius* in literis suis adulteram nominabat; de qua præfatus rex genuerat filium & filiam. Filiam autem illam concessit idem rex Franciæ se daturum *Alexandro* filio *Willielmi* regis Scotiæ in vxorem. Eodem anno obijt *Constantia* mater *Arthuri* ducis Britanniæ. Eodem anno obijt *Margareta* mater prædictæ *Constantiæ*, soror *Willielmi* regis Scotorum, mater *Henrici* de Boum, Comitis Herefordiæ. Eodem anno obijt *Robertus* præpositus Beuerlacensis ecclesiæ: cuius præpo-

cuius

situram

situram *Gaufridus* Eboracensis Archiepiscopus dedit *Morgant* fratri suo, filio *Henrici* regis, vt dicebatur, contra appellationem *Simonis* Eboracensis ecclesiæ Decani, qui dicebat præposituram illam sibi datam fuisse ab eodem Archiepiscopo, dum adhuc viueret prædictus *Robertus* præpositus. Eodem anno *Philippus* Dunelmensis episcopus rediit in Angliam de sancto *Iacobo*, facta peregrinatione sua. Eodem anno *Iohannes* Salernitanus tituli sancti *Stephani* in monte Cælion presbyter Cardinalis, Apostolicæ sedis legatus in Scotia, & in Hibernia, & in insulis adiacentibus, venit Eboracum. Qui cùm esset vnus de duobus electis in Romanum pontificem proximò post discessum *Cælestini* papæ, electioni suæ renunciauit, licèt decem Cardinales in electione sua consensissent; 10 & ipse cum cæteris Cardinalibus elegit *Lotharium* Diaconum Cardinalem in Romanum pontificem, qui vocatus est papa *Innocentius* tertius. Prædictus verò *Iohannes* non manducauit carnem; vinum, & ciceram non bibit, nec aliquid, quo inebriari potuit, sed aurum & argentum sitiuit. In præsentia autem huius cardinalis *Galfridus* Eboracensis Archiepiscopus obtulit *Simoni* Decano, & capitulo Eboraci, se in omnibus stare examini illius super omnibus querelis, quę inter illos vertebantur, saluis priuilegijs & dignitatibus vtriusque partis, & saluo iure. Sed hoc solum verbum (saluo iure) erat onerosum, & importabile illis, quos propriæ actionis accusabat intentio: & nitebantur, vt verbum illud (saluo iure) tolleretur. Eodem anno, vt pax firmior haberetur inter *Philippum* regem Franciæ, & *Iohannem* regem Angliæ, statutum est, & scripto confirmatum, quòd si rex Franciæ in aliquo violauerit pacem, quam ipse cum rege Angliæ fece- 20 rat, Barones Franciæ, quos ipse fideiussores de seruanda pace assignauit, à fidelitate sua cum omnibus hominibus eorum soluti, redirent ad regem Angliæ ad auxiliandum ei contra regem Franciæ. Similiter erit de Baronibus regis Angliæ, quos ipse constituit fideiussores de pace seruanda, qui in obsequium regis Franciæ conuerterentur cum hominibus eorum, à fidelitate regis Angliæ soluti, si rex Angliæ pacem illam fuerit transgressus. Eodem anno *Walterus* de Lasci vir potens in Hibernia cepit colloquium cum *Iohanne* de Curci, domino de Vluestire: & volens eum proditiosè capere, multos de suis interfecit. Cùm autem prædictus *Iohannes* verteretur in fugam, dixit ei *Hugo* de Lasci, frater prædicti *Walteri*, *Domine veni mecum, & receptabo te in castello meo, de quo ho-* 30 *mo vester sum*, donec exercitus vester congregetur, vt possitis vindicare vos de his, qui te oderunt semper. Credidit ergò illi prædictus *Iohannes*, & intrauit castellum tutus de præfato *Hugone*. Sed cùm inde exire vellet, non permisit eum *Hugo* exire: immò cepit, traditurus eum regi Angliæ, qui à multo tempore desiderabat eum tenere. At homines prædicti *Iohannis* die ac nocte non cessabant deuastare ferro, flamma, & fame terras prædictorum *Walteri*, & *Hugonis* de Lasci, donec liberauerunt dominũ suum *Iohannẽ* de Curci de captiuitate præfati *Hugonis* de Lasci. Eodem anno *Iohannes* rex Angliæ volẽs appellare Barones Pictauiæ de sua, & fratris sui proditione, multos conduxit, & secum duxit viros arte bellandi in duello doctos, & de terris suis cismarinis & transmarinis electos. Sed Barones Pictauiæ inde præmoniti ad curiam illius venire noluerunt: di- 40 centes, quòd nemini responderent, nisi pari suo. Et sic rex Anglię fraudatus à desiderio suo reuersus est in Normanniam, & Pictaui facti sunt ei ex hoc inimiciores. Ad quorum impetum comprimendum constituit rex Angliæ *Robertum* de Turneham procuratorem. Eodem anno magister *Honorius* calumniatus est Archidiaconatum de **Richmund** aduersus *Rogerum* de sancto *Eadmundo*; super quo literas à domino papa *Innocentio* in hac forma impetrauit.

Epistola *Innocentij* papæ ad Decanum, & capitulum *Eboraci pro magistro* Honorio.

50 I*Nnocentius* episcopus seruus seruorum Dei dilectis filijs Decano & Capitulo Eboraci salutem, & Apostolicam benedictionem. Significauit nobis dilectus filius magister *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ, quòd, cùm venerabili fratri nostro Eboracensi Archiepiscopo exhibuerit obsequium gratæ deuotionis in multis, Archiepiscopus ei retribuens mala pro bonis, & odium pro dilectione rependens, eum contra dignitates & libertates Archidiaconatus multipliciter molestauit; tandem, vt eum læderet amplius,

pliùs,& fortiùs aggrauaret, *Rogerum* de sancto *Edmundo* clericum, cum quo idem magister *Honorius* compositionem inierat, aduersarium suscitauit eidem, qui eum, occasione literarum ad dilectos filios sancti *Edmundi*, & de Sibbetun Abbates, & Priorem de Norwic obtentarum, tacita veritate, in pluribus inquietat. Cùm igitur nos prædictas literas, vt per surreptionem ad iudices suspectos obtẽtas, curauimus reuocare, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, atq; præcipimus, quatinus eundem magistrum *Honorium* in iure suo defendere, ac manutenere curetis; & taliter ei sicut confratri vestro, & socio assistatis, vt à nobis ex hoc merito commendari possitis, & ipse vobis ex debito deuotior reddatur.

10

Epistola *Innocentij* papæ ad episcopum Eliensem, & *Archidiaconum Northamtoniæ.*

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri Eliensi episcopo, & dilecto filio Archidiacono Northamtoniæ, salutem, & Apostolicam benedictionem. Cùm venissent ad sedem Apostolicam dilecti filij magister *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ, & magister *Columbus* subdiaconus noster, & procuratores venerabilis fratris nostri Eboracensis Archiepiscopi, eos in consistorio nostro benignè duximus audiendos. Fuit ex parte Archiepiscopi memorati propositum, quòd institutio personarum, & custodia ecclesiarum vacãtium ad eum in diœcesi sua spectat tam de iure communi, quàm ex consuetudine generali. Verùm quidam prædecessores ipsius quibusdam Archidiaconis tam institutionem, quàm custodiam personaliter commiserunt, eas sibi alicuius tempore retinentes, & liberè, sicut spectabat ad eos, vtentes ijsdem; ita quòd Archiepiscopus, qui Eboracensi ecclesiæ modò præest, quondam Archidiacono Richmundiæ illas ad preces inclytæ recordationis *Richardi* regis Anglorum de gratia speciali concessit; & eo in episcopum pòst electo, sibi retinuit tanquam suas. Cúmque Archidiaconatum illum prædicto magistro intenderet assignare, tam ante concessionem quàm in concessione ipsius expressit, quòd tam institutiones sibi quàm custodias reseruabat. Cui Archidiaconus ipse respondit, quòd contra Deum ageret, & iuri canonico derogaret, si institutiones ecclesiarum sibi vsurpare præsumeret, quæ soli Archiepiscopo competebant. Deinde libertatibus ipsis renuncians, renunciationem suam redegit in scriptis: & ad maiorem cautelam sigillo proprio roborauit, ac tandem quòd eis se nullatenus immisceret, corporaliter præstitit sacramentum. Ad hæc autem Archidiaconus ipse respondit, quòd cùm inclytæ recordationis primus *Henricus* rex Angliæ apud Carleol sedem episcopalem vellet de nouo creari, quia ex hoc Archidiaconatus Richmundiæ lædebatur, Rex ipse à bonæ memoriæ quodam Eboracensi Archiepiscopo postulauit, vt in recompensationem cuiusdam partis, quæ subtrahebatur Archidiaconatui memorato, prædictas concederet dignitates. Archiepiscopus autem annuit precibus postulantis, & tam institutiones, quàm custodias non personaliter Archidiacono, qui tunc erat; sed perpetuò de consensu Eboracensis capituli, Archidiaconatui reali & liberali concessione donauit. Cùm autem Archidiaconatus ipse in continua possessione tam istarum, quàm aliarum etiam libertatum multorum Archiepiscoporum, regum & Archidiaconorum temporibus extitisset; & sæpè dictus Archiepiscopus sine conditione qualibet concessisset ipsum eidem, post concessionem asseruit, quòd ipsum cum omnibus libertatibus suis concesserat, institutionibus, & custodijs ecclesiarum vacantium exceptis. Ipse verò consuetudinem eiusdem Archiepiscopi plenè noscens, scz. quòd sicut daret de facili, sic pœnitere leuiter consueuit; ac timẽs ne si negaret expressè, cùm nondum Archidiaconatus possessionem esset adeptus, vel impediretur penitus factum eius, vel diutius differretur; respondit, quòd non solùm de illo, sed de omnibus reditibus suis faceret, quod Archiepiscopo complaceret. Postmodùm verò possessionem Archidiaconatus ingressus, liberè libertatibus ipsis est vsus, sicut prædecessores eius facere consueuerant. Consequenter verò cùm Archiepiscopus eum Archidiaconatu ipso contra iustitiam spoliâsset, nec restitutionem eius potuisset aliquatenus obtinere, nisi per chartam renuntiaret libertatibus memoratis; ipse ius

20

30

40

50

ius suum durare cognoscens, literas renũciationis spoliatus adhuc Archiepisc. ipsi dedit sigillo proprio roboratas: sed illas, sicut est propositũ ex aduerso, nullatenus abiurauit: immò restitutionis beneficiũ assecuꝰ, vsus est eisdẽ libertatibꝰ sicut priùs, licèt idẽ Archiepisc. ipsum, & clericos eius super illis & alijs post appellationẽ legitimè interpositã multipliciter aggrauaret. Vnde cùm prędictarũ cõcessio libertatũ nõ fuerit sicut personalis personæ, sed sicut realis personarij magis facta, nõ gratia specialiter concedebantur alicui; sed ex debito potius cũ archidiaconatu pariter tradebãtur, ad cuius integritatẽ tanquã in recompẽsationẽ dote proculdubiò pertinebãt. Propter quod etsi aliquis Archiepisc. eis forsan vsus fuerit, dum archidiaconatũ in suis manibus retinebat; nullũ 10 propter hoc archidiaconatui est prędiciũ generatũ, cùm intelligãtur postmodùm in ipsa cõcessę. Præterea cùm in Turonẽsi cõcilio prębendarũ, dignitatũ, beneficiorũ sint inhibitæ sanctiones; & Lateranũ conciliũ, vbi census nouos imponi prohibeat, & veteres augmẽtari, subiũgat, Ne partẽ redituũ aliqui suis vsibus appropriare præsumãt: patet Archiepisc. nec debuisse, nec potuisse archidiaconatũ suis dignitatibus, & libertatibus mutilare. Nec est credendũ, quòd ante concessionẽ, vel in ipsa cõcessione actũ fuerit, vt prędictas libertates sibi Archiepisc. retineret, quia si alienũ sibi sic voluisset forsitã vsurpare, cõmisisse videretur Simoniacã prauitatẽ. Renunciatio autẽ archidiacono nocere nõ potuit, cùm renunciauerit spoliatus; & bonæ memoriæ *Alexãder* papa, prædecessor noster, renunciationẽ huius asseruerit nõ valere. Insuper cùm, etsi collatio archidiaco- 20 natus surrepserit ad Archiepisc. memoratũ, integritas tamẽ ad Ebor. ecclesiæ pertinet dignitatẽ, nec potuisset Archiepisc. vel archidiaconus præter assensũ, & absq; cõsilio Ebor. capituli ipsius archidiaconatus in tantũ lædere dignitates, vel libertates. Super hæc pars replicauit aduersa, quòd etsi renũciatio vel abiuratio archidiaconatui nõ noceret, per hæc tamẽ archidiacono repetẽdi facultas adempta. Sed archidiaconꝰ libertates illas se nõ repetere respõdebat, cùm eis liberè sicut priùs, quãdo iter arripuit ad sedẽ apostolicã veniẽdi, vteretur, & earũ possessione gauderet. Adiecit, quòd etiã, cùm Archiepisc. cõtra ius cõstitutionis dignitatẽ turpiter retinẽdo mutilauerit; nec super subsecuta renũciatione, vel etiã, si intercessisset, adiuratione, tanquã suã allegans turpitudinẽ, cõtra ipsum possessorẽ audiri deberet. Nos igitur auditis, quæ fuerãt hinc inde proposita, 30 & pleniùs intellectis, interlocuti sumus, archidiaconũ esse in plena libertatũ eiusdẽ archidiaconatus possessione tuendũ, donec probatũ fuerit ex aduerso, libertates ipsas ab Archiepiscopis archidiaconis fuisse cõcessas; cùm in hoc casu tam antè quàm pòst, in ipsa etiã cõcessione Archiepisc. eas retinere sibi potuit licitè tanquã suas: vel donec legitimè probatũ fuerit easdẽ libertates archidiaconũ abiurasse. Sed in hoc casu, si cõcessio fuit illa realis, Archiepisc. nihil iuris, vel vtilitatis accedat; quia nos ad petitionẽ Ebor. ecclesiæ, vel per nosipsos super hoc eidẽ archidiaconatui cõsulemus. Si ergò alterutrũ istorũ legitimè fuerit propositũ & cõprobatum, archidiacono super libertatibus ipsis; si neutrũ, Archiepisc. silentiũ imponatur. Ideoq; districtè præcipimus, & per apostolicã scripta mãdamus, quatenus partibus cõuocatis, & auditis, quę fuerint hinc inde propo- 40 sita secundũ formã expressã in omnibus præcedẽtibus: sic tamẽ vt dum litis ingressum, si quid circa prædictas libertates per Archiepisc. vel suos post appellationem legitimè interpositã, vel iter arreptũ sit immutatũ, in statũ pristinũ formetis appellatione remota: & causam ipsam, sublato appellationis obstaculo, fine debito terminetis, si consensu partiũ definire nõ poteritis; alioquin causam ipsam plenè instructã ad nos referatis. Si ad actiones venerabilis fratris nostri Ebor. Archiepisc. respectũ debitũ haberemus, & ei vellemus pro meritis respõdere, nõ solũ nocẽdi adimeremus licentiã, sed authoritatẽ etiã minueremus ipsius, qui grauaminibꝰ abutitur subiectorũ. Qualiter enim & quãdiu dilectũ filium *Honoriũ* archidiaconũ Richmundiæ vexauerit, quẽ suæ literaturæ, ac suæ probitatis intuitu debuerat honorare, ipsius archidiaconi nobis conquestio patefecit: 50 cùm & ipsum, sicut asserit, aliquãdo archidiaconatu suo spoliauerit sine causa, & in eũ, ac clericos eius, & alios etiã frequẽter excõmunicationis, & suspẽsionis sententiã præcipitet, pro motu propriæ volũtatis. Vnde si eidẽ archidiacono sufficienter curaremus prouidere, eum ab ipsius archiepiscopi iurisdictione in perpetuũ eximere curaremꝰ, sicut aliquis prędecessorũ nostrorum etiã suis temporibus quosdã exemisse dignoscitur. Volentes tamen sic Archidiacono prouidere, ne ipsius Archiepiscopi authoritatem

ad præsens imminuamus, vobis mandamus atque præcipimus, quatenus ipsum Archiepiscopum authoritate nostra moneatis attentiùs, & indicatis, ne in ipsum Archidiaconum, vel clericos eius, aut laicos, vel ecclesias Archidiaconatus sui sententias excōmunicationis, suspensionis, seu interdicti sine manifesta, & rationabili causa proferre & non nisi rationabiliter præsumat. Quod si fecerit, vos sententias taliter latas, appellatione remota, nostra freti authoritate, ipso iure denuncietis irritas, & inanes; ipsum Archidiaconum, & suos contra insolentias Archiepiscopi in posterum attentiùs defensuri, in irritum, appellatione remota, reuocantes, quicquid contra eos duxerit temerè attentandum. Nos verò, si monitis vestris parere contempserit, non sine confusione ipsius, & dedecore, & suis, sufficienter curabimus prouidere. 10

Epistola eiusdem *Johanni* regi.

INnocentius episcopus seruus seruorum Dei illustri regi Anglorum, &c. Interest regiæ celsitudinis ecclesias, & viros ecclesiasticos in suo iure tueri, & malignantium impetus ab eorum molestationibus potenter, & regulariter effrænare. Cùm itaque dilectus filius magister *Honorius* Archidiaconus Richmundiæ vsque adeò vir literatus, & honestus existat, vt ex scientia & honestate ipsius nō solùm Eboracēsi ecclesię honor accrescat, sed & tibi etiā vtile possit obsequium peruenire; serenitatem tuam rogamus, monemus, & exhortamur in Domino eò attentiùs, quòd non minùs diligēter, quàm fideliter negotijs à tua serenitate sibi iniunctis in curia nostra cognoscimus indulsisse, quatenus eum in sua iustitia manuteneas, & defendas, nec permittas ipsum, vel clericos suos contra libertates Archidiaconatus Richmundiæ per alicuius inquietantiā aggrauari. Vale. 20

Alia epistola *Innocentij* Papæ.

ACcedens ad præsentiam nostram dilectus filius *Honorius*, Archidiaconus Richmundiæ, oblata nobis petitione monstrauit, quòd cùm olim dilecto filio P. . S. *Mariæ* in via lata diacono Cardinali, Apostolicæ sedis legato causas, quæ contra illos proponebantur, qui intrusi fuerant in præbendas & dignitates Eboracensis ecclesiæ, commiserimus terminandas, ipse tamen eam, quæ vertebatur contra *Rogerum* de sancto *Edmundo* super Archidiaconatu Richmundiæ, venerabili fratri nostro episcopo, & dilectis filijs Decano & Subdecano Lincolniensi audiendam commisit, definita sibi sententia reseruata. Sed cùm ipsi seruato iuris ordine vsq; ad definitiuam sententiam processissent, mediante tandem Eboracensi capitulo, inter ipsum *Honorium* Archidiaconū, & prædictum *Rogerum* amicabilis, & honesta compositio intercessit, quam se promisit vtraq; partium iuramento præstito seruaturam. Postmodum autem idem *Rogerus* de facta compositione, & interpositione iuramenti ratione non habita, literas à nobis ad vos contra prædictum Archidiaconum impetrauit, qui eum, sicut asserit, voluistis in multis contra iustitiam aggrauare. Dicit enim, quòd, cùm ad ostendendas exceptiones legitimas ad nostram præsentiam accessisset, & te, fili, Abbas de S. *Edmundo*, tanquam suspectum penitus recusaret, tum quia idem nimia est tibi familiaritate coniūctus, & se tuū esse asserit consanguineū, tum etiam nihilominùs quia præfato Archidiacono circa idem negotium manifestè studueras & aduersari prædicto *Rogero*; charissimo in Christo filio nostro, i. illustri regi Angliæ, & venerabili fratri nostro Cantuar. Archiepiscopo supplicando, cùm exceptionē huius se corā electis iudicibus assereret probaturum; vos, fili, Abbas de Sibbetono, & Prior Norwicensis, pronunciare, vt dicitur, præsumpsistis. Prętereà cùm de fructibus Archidiaconatus indeterminatè in nostris literis mētio haberetur: vos editionis beneficiū ei cōtra leges & canones denegastis. Iterū cùm memoratus Archidiacon⁹ pręfatū aduersariū suū excommunicatū esse in nostra pręsentia obiecisset, & hoc vellet probare infra terminū competentē, & præparare corporaliter iuramentū, quòd hoc frustratene causa dilationis nō peteret, vos ipsum, inhibita exceptione, audiendū nō esse pronūciastis, nisi quod obiecerat, probaret incontinēti. Cúmq; in his, & alijs se à nobis cognosceret cōtra iustitiā aggrauari, idē Archidiaconus nostrā audientiā appellauit, & ad appellationē prosequendā iter arripuit veniendi. Sed vos, sicut dicitur, à cognitione causæ post appellationē obiectā minimè destitistis, super ea in ipsius archidiaconi gratiā, & pręiudiciū procedētes. Cúmq; neminē velim⁹ cōtra iustitiā aggrauari, & sic in causarū cognitione seu decisione procedi, quòd neutri partiū iusta remaneat,

(Marginal line numbers: 30, 40, 50)

remaneat materia murmurandi, discretioni vestræ per Apostolica scripta mandamus, quatenus si in literis, quas præfatus *Rogerus* ad vos impetrauit à nobis, factæ compositionis super Archidiaconatu, & interpositi iuramenti mentio non habetur, quia eas per suppressionem veritatis obtinuit, cùm iuxta canonicas sanctiones mendax precator carere debeat impetratis, literas ipsas vires volumus non habere. Si etiam vos exceptiones legitimas prædicti Archidiaconi admittere noluistis, & præsumpsistis post appellationem legitimè interpositam in causa procedere memorata, volumus nihilominùs, & mandamus, vt ab ipsius causæ prosecutione penitus desistentes, quod per vos factum est, denuncieris penitus irritum & inane. Volumus enim, quòd causa ipsa 10 talibus iudicibus committatur, qui neutri partium debeant esse suspecti, vel coram nobis, mediante iustitia, terminetur. Quòd si fortè vos mandatum nostrum exequi neglexeritis, alicuius interueniente gratia, vel timore, noueritis nos venerabili fratri nostro episcopo Roffensi, & dilectis filijs Abbati Foxl. & Priori deled. dedisse nostris literis in mandatis, vt ipsi, veritate cognita, quæ mandauimus, sublato cuiuslibet contradictionis, & appellationis obstaculo, exequantur. Data Laterani 13. Kalend. Ianuarij, pontificatus nostri anno tertio.

❧ Epistola eiusdem papæ de eodem negotio.

20 INnocentius Papa, Abbatibus, Prioribus, Decanis, personis, vicecomitibus, & clericis, & laicis per Archidiaconatũ Richmundiæ constitutis salutẽ. Exposuit nobis dilectus filius magister *Honorius* Archidiaconus vester, quòd cùm Archidiaconatũ Richmũdiæ canonicè fuisset adeptus, & aliquãdiu pacificè possedisset, orta postmodùm inter eum, & venerabilem fratrẽ nostrũ Archiepisc. Eboracensem discordia, *Rogerus* de S. *Edmũdo* clericus Archidiaconum Richmundiæ se nominans, ad dilectos filios S. *Edmundi* & sancti *Benedicti* de Holuio Abbates, & Priorem de Coftes prædictorum tacita veritate, literas impetrauit, vt vos ad exhibendam ei obedientiam, & reuerentiam debitam, & satisfaciendum de damnis illatis, monitione præmissa, per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, cogere non differrent. Quia verò mendax precator carere debet 30 secundum sanctiones legitimas impetratis, vniuersitati vestræ per Apostolica scripta mandamus, atque præcipimus, quatenus cùm literas illas mandauerimus reuocari, tanquam ad suspectos iudices per suppressionem veritatis, & falsitatis expressionem obtentas, eis non obstantibus, iura eius inuiolabiliter conseruantes, ipsi & officialibus suis, appellatione remota, obedientiam exhibeatis debitam, & honorem, sicut eam impendebatis eidem, priusquam idem Archidiaconus iter arriperet ad sedem Apostolicam veniendi. Alioquin sententiam, quatenus ipse vel officiales sui in vos propter hoc rationabiliter duxerint proferendam, ratam haberi volumus, & inuiolabiliter obseruari. His igitur & alijs domini papæ literis, quas *Honorius* prætendebat, *Rogero* de sancto *Edmundo* respondente, supradicti iudices delegati propter appellationes hinc, & inde 40 factas, & propter testium varietates, causam ipsam, vtcunq; poterant, instructam ad dominum papam miserunt determinandam: & ipsi *Honorius* & *Rogerus* prosecuti sunt appellationes suas.

❧ Epistola magistri Hospitalis Ierusalem Priori, & *fratribus suis per Angliam constitutis.*

MAgister Hospitalis Ierusalem Priori Angliæ salutem. Quemadmodum rumores 50 proueniunt, ita eos cupimus cordibus amicorum nostrorum intimari. Transacti itaque passagij lugendo tempore de solito rumores terræ Ierosolymitanæ mittebamus, sed naui confracta in maritima Tripolis ante Biblium, Aconensis episcopus, & plures viri honestissimi fratrum nostrorum ad vos pro negotio terrę sanctę destinati, cum multis tam nobilibus, quàm humilibus peregrinis ad dolorem, & gemitum totius populi Christiani, sicut Domino placuit, sub aquis vehementibus perierunt. Post quod nau-

tes auxilium vestrum,& aliorum bonorum fratrum nostrorum, amore diuino,& nostro vos monemus,vt quantűcunq; poteritis,in primo Martij passagio subueniatis.Valete. Quibus auditis,dominus papa *Innocentius* misit vnum cardinalem ad regem Franciæ, & ad regem Angliæ,postulans subsidium fieri de terris eorum,ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ.Ad cuius mandatum,ipsi reges concesserunt se daturos ad subuentionem præfatæ terræ,quadragesimam partem omnium redituum suorum de vno anno. Et rex Angliæ hoc ipsum mãdauit fieri de reditibus,& excaetis,& wardis suis Angliæ: & præcepit,vt omnes laici terrarum suarum simili modo quadragesimam partem redituum suorum darent in eleemosynam ad subuentionem terræ Ierosolymitanæ. Vnde
10 *Galfridus* filius *Petri* tunc temporis summus iustitiarius Angliæ in hac forma scripsit vicecomitibus,& balliuis Angliæ.

Epistola *Galfridi* de quadragesima redituum *colligenda in subuentionem terræ sanctæ.*

GAlfridus filius *Petri* Comes Essexę vniuersis vicecomitibus balliæ suæ,salutem.Sciatis,quòd dominus rex Angliæ,ad instantiam,& prædicationem cuiusdam Cardinalis à summo pontifice missi in Franciam, de consilio magnatum suorum de partibus transmarinis concessit ad sanctæ Ierusalem subsidium quadragesimam partem valoris
20 omnium redituum,& terrarum suarum vnius anni tam de Wardis, quàm de excaetis in manu sua existentibus. Quod etiam ipsi magnates sui vltra mare voluntariè concesserunt. Ad eorum etiam instantiam scripsit dominus rex omnibus Angliæ magnatibus per literas patentes; rogans,& inducens eos,quatenus puro corde, & charitatis intuitu idem illud de valore omnium redituum,& terrarum suarum vnius anni concederent; quod quidem nec debito,nec de consuetudine,nec de coactione,nec de aliqua alia authoritate Apostolica conceditur, vel postulatur. Vnde præcepit, quòd omnes Comites & Barones de qualibet ballia in primis admoneantur,& inducantur diligenter,quatenus pro se hanc collectam faciant in terris suis hoc modo; scilicet, vt quilibet quadragesimam partem valoris cuiuslibet villæ suæ, sicut posset poni ad firmam per
30 annum. Et si in eâdem villa fuerint per seruitium militare tenentes, dent quadragesimã portionem modo prædicto; si autem fuerint liberè tenentes,similiter dent eâdem portionem modo prædicto,computato reditu, quem dominis suis soluerint per annum. Hanc autem collectam colligi faciant per tam discretos, & legales, qui ad hoc pòssint, & sciant sufficere,qui eam recipiant tam de Comitibus,quàm de Baronibus prędictis. Et postquam per manus eorum fuerit collecta, receptores prædictæ collectæ faciant in scriptum redigi distinctè,& apertè,quantum de quolibet receperint, tam de Comitibus,quàm de Baronibus,& militibus,& liberè tenentibus; & nomina singulorum, & villarum,quantumcunque de singulis villis, & quorum quælibet sit,imbreuiari faciant. Summam autem de dominicis,& de wardis,& excaetis,& reditibus domini regis faciant separatim imbreuiari. Si quis verò clericus laicum feodum habuerit in ballia ali-
40 qua,vel homines tenentes laicum feodum, in eorum terris fiat hæc collecta per prædictos collectores modo prædicto. De terris autem cruce signatorum prædicta collecta fiat modo prædicto,ita tamẽ quòd eorum pecunia separatim reponatur ab alia; & summa pecuniæ,& nomina singulorum,quorum ipsa pecunia fuerit, subscribantur; vt illi, qui iter arripuerint,pecuniam suam promptè recipiant.Prouideatur autem, quòd pecunia illa sit collecta, ita quòd vnusquisq; vicecomes simul cum collectoribus habeat eam apud Nouum templum Lundoniæ à die S.*Hilarij* in quindecim dies,& imbreuiamentum modo prædicto ordinatum,viz.de summa pecuniæ,& nominibus eorum,qui eam dederint,& nominibus villarum,de quibus data fuerit pecunia prædicta,& quan-
50 tum de qualibet datum fuerit.Si qui autem cõtradixerint huic collectæ assensum præbere,nomina eorum imbreuientur, & coram nobis repræsententur apud Lundoniam ad terminum prædictum, & hoc breue, & nomina collectorum ibidem habeantur. Valete.

Emendanda.

233.b.42.constrinxit.234.55.Repandun.235.15.Whiternæ, ibidem 232.pro 238. 20. Whitgarsburg.233. b.57.Rollo Paganus. 241.55.
Sceaftesbrig.b.39.Stretcluidwallorum.243.9.Pulcrecirce.244.6.Wecedport.247.17.exussit.41.Heredfordam.248.42. Medeshambstedensem.250.b.13.Agatham.30.Cirencester.251.b.20.potestate regia.29.duodecim.252.54. Magnum & Magnus seque.254. b.2. fugiendo sequuntur.255.b.4.equitatu.256.3.Suthwallanorum Griffini,quem antè paucos annos Griffinus rex Northwallanorum occiderat.257.19.Olauum.14.
Peuensea.b.47.hinc.261.b.33.Estanglorum Comiti.274.44.Vniuersali.276.b.55.Moun.280.1.Plassis.52.Reinulphus.34.famosam.281.2.Ipse
283.b.39.dignum.285.36.restituatis.b.33.obtinebunt.286.6.cassauimus.34.contractis.b.22.& vix.288.2.& in quas 55.vacua est.b.3.nec estimam.14.afflicta.283.32.vt opprimerent.b.43.profecit du.44.rem vobis.45.si vel sic 290.21.quæ in 291.25.alique persuaderet.36.iustitia nulli.40.
hoc re aff.292.14.propositis.24.gratiæ & mil.27.suadente sola fortasse pietas obtineret.Bonum erat de pauper.30.lata vos.31.vestræ.37.accipit.
b.27.regnum eius nec in nos,& commissas.51.& quæ.293.11.episcopos.14.exauctoratione.18.rege pac.30.si quid pericul.36.verum hic.37.hue
vsque gratiæ.41.in ipsum.51.eius causa.b.12.prægrauari.16.sibi tributariam.294.13. Robertus Clericus de.24.probantur.b.28.de Lefnennam.
295.31.gloriam capimus.38.enarrabunt.44.& illam quæ.45.causas terræ.b.16.qui nobis 23.Catholicè.31.cuiuslibet.38.quod ipsum.296.32 erit
penæ.Lectus est.39.quin vbi.50.quo reges.b.16.de prisn.34.Mocangrani.38.regi filio.24.beato.297.37.Archiepiscope.b.1.iuramento.5.episcopalis.7.debeatis eccles.39.vel quoniam.46.matutinis.298.38.à Deo percip.55.sed L.R.f. præuenit.299.51. quoniam in.300.38. vt ecclesia.b.7.
nisi episc.42.quem de 301.22.Richardus Bar.31.Richardum.b.8.cessaret a.h.p.v.l.differret.50.præter regem.302.3.& 28.ep.8.sub se 10.20.Landaff.55.sententia suspens.303.7.accipiet in prox.13.retinendum.50.aliqui securitatem faciant quod 52.dimitteris.b.3.diuinæ.6.reges.18.iudicandum.46.quæ nō.304 10.tenent.55.citra.305.8.tradet.b.25.admiratione.306.12.quem hab.23.exploratores.b.53.Angl.& Comes.307.15.in ictu.
308.28.fortissimam.309.b.50.visitabunt.55.constitutione.310.46.constitui.312.5.regis Sco.31.hæredes.b.23.Roderici regis Conact.33.eius
sua.38.& à fid.43.terra sua quam.313.7.Estlexe.b.43.facerent.314.25.legales.b.28.Hugezun.315.41.seriè.45.excellentia.316.21.Vsineto.317
43.nostris pacem.318.18.iudicamus.b.2.vrgeat.319.10.vos Sat.12.bonum.b.21.paracletum.320.38.resignauit.321.36.donec Arnulfum alicui
de Comitibus suæ dominationis & ipsi.43.Aldef.rex Castellæ.49.meliores.52.filium Petri.b.17.vlli resp.51.circa.322.22.Dalpreg. b.1.& ideo
prius.23.annorum.qua de re Sanct.q.quia.v.c.q.A.r.C.præs.c.promissum læsit.9.quod ista.11.habet lex.33.Cognouimus 323 15.soluantur.b.36
& Dauid.324.b.36.stephan 326.11.hominum illarum.12.asserent.327. b.48.Contradiceb.& dicebant illos.328.1.quod paruuli.24.hæc est fides.25.in test.30.præpararent.b.42.tum quia.329.15.asserebant.b 36.demetere quasi tuæ.m.d.sd.putant præuenire.41.effugare,sed capere q.est
melius.55.in ea.330.5.vt populus sic.6.omnes.15.principio tan.20. Dalmaticæ vest.33. Ne autem.36.discussionis examen.38.perscrutandos.44.
scripto depromerent.b.14.aufugeret.15.sancto,in 28.fateretur sed quod.30.falsitatis.34.Comiti responsa,reus.331.b.33.cum.36. pijs velis oper.
332.42.Ozenchale.b.23.nominare vel ord.333.b.9.suarum per 10.priuatione mulctari.334.50.similiter constituimus. Constituimus etiam.335.
4.accedat.20.præter sanct.b.4.quamuis in 31.aboriuntur.336.46.super quo pro.b.47.præter cor.cons.& quod iustit.48.ijs vt.49.& vt audiuimus
plures.54.qui.337.1.indiscretione.3 tam illos.b.39.Leuus.45.reginæ.338.38 pacem.b.51.fide & sacramento mediantibus.339 53.Com.de Lenmeal.340.2.etiam omnes.b.36.plebis nam hoc ipse.341.11.consulte.27. contra ap.b.40. gratia freti & omni timore.42.supradictis reb. 342.11.
adhuc si pe.14.susceptionem literarum.343.11. oculi & abscind.b.2.coactus.19.& nisi.47.& hortis.344.38.tempora.b.36.inueniri. 41.sigillatam.
345.8.faciat.Audientes autem Pippinus & Carol. f.e.n.r.sed.p.sub.r.F.hanc definitiuam sententiam tam veraciter,quàm prudenter de regis nomine à Willielmo notho rege Angliæ prolatam ei stultè scrip.ab eo quær.b.42.quod ipsius.3.inueniri.346.b.53.appretiatus est eam.347.2.prædictis
Danorum & regni sui leg.4.permitteret.10.extraneorum cogeret,quam sub.38.Edgari.At Edwardus.b.36.[illegible]

CHRONICORVM
ETHELWERDI
LIBRI
IIII.

INGVLPHI
Abbatis Croylandensis
Historiarum,
Lib. vnus.

LONDINI,
Excudebant *G. Bishop*, *R. Nuberie*, & *R. Barker* Typographi
Regij Deputati.

Anno ab incarnatione,
clↄ Iↄ xcvi.

PERPETVAM PATRICIVS Consul *Fabius* Quæstor *Ethelwerdus Mahtildi* consobrinæ optat in *Christo*.

D*Isertissima & vera* Christi *ancillæ* Ethelwerdus *in Domino* Patricius Mahtildi *salutem. Suscepi desiderij mei epistolam charissimã vestram; & amplexus animotenus scripta, non tantùm legi sed etiam condidi in thesauro cordis mei. Siquidem altissimi exoro crebriùs gratiam Dei, vt in hac præsentia incolumẽ, & post migrationem corporis custodiat, ducens ad æterna tabernacula. De notitia equidem communis prosapiæ, generis quoque & migratione, vt antè breuiter per epistolam insinuauimus tibi: nunc (cooperante Deo) ab ipsius principio mundi annalem sumentes ritum, dilucidiùs explicare oportet, vt & lectoris susurro intuitus, & auditoris augmentetur capiendi voluntas. Quin etiam de priscorum aduentu parentum à Germania in Brittanniam, tot bella, tot cædes virorum, classiúmque periclitationem gurgite Oceani non paruam, in suppositis paginulis faciliùs inuenire potes exemplar. Ergo prosapia de moderna & de iteratione propinquitatis nostræ in præsenti epistola sine nexilitate exorno, qui & quomodo, & vnde propinqui, in quantum memoria nostra argumentatur, & sicut docuere parentes. Scilicet* Ælfred *rex* Athulfi *regis filius, ex quo nos originem trahimus. Cui filij quinq; subijciuntur: ex quibus ego de* Etheredo *rege, & tu de* Ælfredo *rege progeniti videmur, filijs supradicti regis* Athulfi. *Misit* Ælfthrythe *filiam suam ad partes Germaniæ* Baldwino *in matrimonium; & genuit ab ea filios duos* Athulfum *viz.* & Earnulfum, *duas filias quoque* Ealhswid & Earmentruth: *quippe ex* Ælfdryde *seriem ducit* Earnulfus *Comes, qui & vicinus vester. Siquidẽ* Eadgyfu *nominata est* Eadwerdi *regis filia filij* Ælfredi *suprà scripti regis; quæ & ab matertera tua ipsa in matrimonium Galliarum ad partes minori* Karulo *mittitur regi.* Eadhild *etiam in coniugium mittitur* Hugoni *filio* Brodbyrhti. *Alias verò duas* Ædestanus *rex tali ratione misit ad* Oddonem, *vt quæ ab eis placuisset sibi in matrimonium elegisset; cui visa melior* Eadgyde, *ex qua tu principium tenes natiuitatis. Alteram etiam subiunxit cuipiam regi iuxta Iupitereos montes, de cuius prole nulla nobis notitia extet, tam pro extenso spatio, quàm per obruptionem quodam modo temporum, sed vestrum hoc opus est innotescere auribus nostris, quæ non solum affinitate, sed & potestate videris oppleta, nulla intercapedine prohibente.*

Esto mihi valens cunctis perhenniter horis.

EXPLICIT PROLOGVS.

Incipit Liber primus.

EXordio sui continet principium mundi. Primo enim die Deus in lucis apparitione condidit Angelos. Secundo die appellatione firmamenti cœlos. In tertio diuisionis vocabulo speciem terræ aquarúmque. Cœli luminaria quarto. Aquatica animantia quinto. Animantia telluris & hominem sexto: Quem ad imaginem suam similitudinémq; creauit: appellans eum *Adam*, id est terrenum, ex cuius principio in hac breuitate aliquid perfectũ ordiri conamur. Quamuis per anfractus ludere quimus historiographizantes, sed nõ in tantum cura laboriosius videtur, quàm ad præfatæ cursum locutionis dirigere stilum. Igitur ab *Adam* primo homine vsque ad diluuium *Noe* exprimitur numerus annorum vigeni centies ducenti super & quadraginta duo. A diluuio scz. vsq; in tempore *Abram* nõgenti anni migrantur & supra bis 40. A natiuitate *Abrahæ* vsq; in tempore *Moysi*, & exitus *Hisrahelitici* populi ex Ægypto, transacti sunt dies annorum quinq;, & supra quingenti. A tempore etiam *Moysi*, vsque in ortu *Solomonis* & ædificationis sanctæ ciuitatis Hierusalem, dies annorum fuere quadringenti septuaginta & octo. Et à conditione illa mirabili Dominicæ ciuitatis, vsque ad saluatoris natiuitatem, migratus est annorum numerus millenus supra quoque viginti & duo: & factus est numerus annorum ab ipsius mundi initio vsque ad *Christi* primum aduentum, quinque millia quingenti minus quinque. Post igitur mirabilem eius natiuitatem trigesimo in anno in vndis baptizatur Iordanis, qui abluit peccata mundi totius sanguine suo: deinde duodecim sortiti sunt discipuli & nondum *Paulus*. Post triennium autem (scriptura sacra testante) Caluariæ crucifigitur loco: Quem post imitando sequitur circiter spatio anni vnius *Stephanus* primus martyr, fit & conuersio *Pauli*. Deinde sequenti anno fungitur *Petrus* vera petra in episcopatum Antiochenæ ecclesiæ. Nono etiam decurrenti spatio annorum Romæ fungitur pontificatus officio. Post biennium verò Romanorum *Claudius Cæsar* per turmas ducit exercitum, & inuasit arua pinguia Britonum, subiecit reges seruire sibi, Orchadas ipse superat passim, vsque ad vltimam *Tylem*, resistunt iugo Scotti Pictique. Scilicet post annum sextum decimum *Iacobus* frater Domini pro *Christo* patitur gloriose, qui & primus Hierosolymitanæ ecclesiæ episcopus. Deinde post annũ *Marcus* euangelista migrat ex mundo. Sexta autem serie post numerũ annalem truncantur pro *Christo Petrus* & *Paulus* in ministerio diuino ambo constantes, ambo florentes. In ipsius quippe anni præcursu *Iohannes* euangelista in insula *Pathmos* edidit librum *Apocalypseos*, id est Reuelationis, quæ illi data cœlitus erat mysteria aperire mundo diuina. Expleto equidem annorum numero quindecim, pace requieuit ab Effeso vrbe stadia sexdecim: & in ipso anno suspenditur *Simon* apostolus. Impletúsque est annorum numerus à natiuitate saluatoris nostri *Iesu Christi* bis quinquaginta. Porro post bienniũ *Clemens* migrat passione pro *Christo* suscepta papa beatus. Quẽ post in passione sequitur octauo in anno *Ignatius Christi* dignus episcopus. In sexto ergo quinquagesimo post illum anno *Eleutherius* ordinatur in sede Apostolica Romæ, & quindecim annis constanter gloriosam populo Christiano imbuit prædicationẽ, & non tantùm sibi subiectis vrbibus, sed ab ortu solis vsq; ad occasum exiuit sancta opinio eius. Nam idem beatissimus *Christi* famulus per nuncium & literas *Lucium* adijt insulæ regẽ, ammonens eum de fide, & baptismo Catholico, qui tum Brittanniæ regem potestate pollebat:

An. Dom. 30. *An. 33.* *An. 34.* *An. 44.* *An. 46.* *An. 62.* *An. 63.* *An. 69.* *An. 85.* *An. 100.* *An. 101.* *An. 109.* *An. 167.*

10 20 30 40 50

lebat: qui etiam concessit verisimili ratione Christianum se esse futurum, quod & perfecit. Cuius successor *Seuerus* post tertio vigesimo anno regni eius fungitur potestatis Romanæ, ipse fossam extendit in insula præfata pertransuerso à mare vsque ad mare, murum etiam cum turribus & propugnaculis construxit intrinsecus, fortassis ne ab exercitu læderentur barbarorum Brittanni. Porrò post decursum centum & nonaginta annorum supérque duorum, *Maximus Cæsar* regnum accepit, qui & natus in Brittannia erat, deinde Gallos superat, Tuscos fugat, Italum & Hispanum sub iugo regna mittit. Igitur post ambitum circuli regni eius vigesimi & anni octaui à Gothis destruitur Roma sublimis iam in milleno centesimo quadragesimo sexto post suam conditionem 10 anno. Ab illo tempore cessauit imperium Romanorum à Brittannia insula, & ab alijs quas sub iugo seruitutis tenebant multis terris. Siquidem tenuerunt supradictam insulam incipiente numero à *Cæsare Gaio Iulio* quadringentos & octoginta quinque annos, vrbes etiã atq; castella nec nõ pontes plateásq; mirabili ingenio condiderunt, quæ vsq; in hodiernam diem videntur. Enimuerò habitante plebe Brittannica incuriosè causa firmitatis intra fossam de cuius serie meminimus, supráque à *Seuero Cæsare* condita erat, insurrexerunt gentes duæ, Picti scilicet ab Aquilonali plaga & Scoti ab Occidentali contra eos cum exercitu, vastantes eorum possessiones, & sic per multa annorũ spatia innumerabili eos miseria afflixerunt. Hi quidem sustinere non valentes periculum, animo solerti nuncios mittunt ad Romam cum lachrymosis scriptis.* cum victo- 20 ria exercitus reuertitur Romam. Audito etiam oppositum sibi exercitum domum reuersum, viz. Scotti & Picti gaudio gauisi non minimo sunt: Ast iterum arma mouent & quasi sine custode caulas inuadunt lupi, vastant partem in axe Aquilonis vsque ad Seueriam fossam: Britanni muro insistunt, defendunt armis; sed non natura, heu, dederat fortuna gratiam belli. Tum astuta gens Scotorum gnara quid faceretpro imminenti muro, ac sudæ profundo saltu, ferreos in mensura arte mechanica struunt aculeos, superstantésque muro deorsum trahentes auidè interimunt, victores existunt forinsecus & intus, præda & possessio fit statu in vno. Et facta est cædes postera peior prioribus. Impletúsq; est numerus annorum ab incarnatione Dominica quadringenti & quadraginta nouem. *An. 449.*

30 QVin etiam videntes se esse superatos ex omni parte Brittanni, nec vltro spes à Romanis secunda, instruunt consilium quidnam facerent cum miserabili planctu. Nam illis diebus agilem audierunt esse piratico in opere gentem Saxonum in tota maritima à Rheno fluuio vsque in Doniam vrbem, quæ nunc vulgò Danmarc nuncupatur, ac in omni armatura robustã. His igitur immensa per nuncios munera mittũt, auxilia petunt, societatem pacis promittunt. Nescia mens spurci populi, illo enim nascebatur perpetua seruitus & infœlicitatis nouerca.

ET maximè consilium dat *Vurthern* qui tum rex super omnes habebatur, cui concessit tota nobilitas, & hoc maluerunt vt de Germania eis adduxissent suffragium. Iam præmunerati fuere iuuenes duo *Hengest* & *Horsa*, hi nepotes fuere *Vuoddan* regis Barba- 40 rorum. Quem post infanda dignitate, vt Deum, honorantes, sacrificium obtulerunt Pagani victoriæ causa siue virtutis, diuitiúsq;, vt humanitas sæpiùs credit hoc, quod videt. Aducti igitur sunt præfati iuuenes explentes petitionem regis senatúsq;, cum tribus dromonibus armis ornati, & omni instructione bellica præparati, proijcitur ancora ponto, stant in littore puppes. Et mox contra Scotos causa probationis mittuntur: tandem non morata iuuentus pectora induunt armis, temptant quoq; prælia peregrina: miscetur viro vir, ruit Germanus, ruit Scotus, ex vtraq; parte miserrima cædes: victores post Saxones existunt. Tum à rege præfato fungũtur honorato triumpho, clámque mittunt vernulas domum, nunciantes suis fœcũdiam terræ & pauidi inertiam populi. Hi statim non mora facta, dictis concedunt & magnam cum exercitu classem mit- 50 tunt proximis. Porrò suscepti magnificè sunt apud regem Brittannorum; commune sibi hospitium cum incolis struunt, Brittanni pacem promittunt, digna munera societatis, & honores, vt incurij essent tantùm ab hostibus eorum protectione cum bellico incursu tribuentes eis immensa stipendia & fœlicitatem pugnę causa eorum. Hactenus de societate ac promissione Britonum sat dictum est: nunc de discordia & infœlicitate dicatur. Videntes námq; astutiam noui populi, partim timuerunt, partímq; despectui

eos

eos habuere: frangunt pactum, nec vltrà societatis addunt honorem, sed potiùs ab oris expellere conantur. His ita præcogitatis innotescitur cunctis, rumpitur palam fœdus: insistunt armis, ruunt Brittanni; Saxones possident arua. Iterum mittunt ad Germaniæ partes, non occultè, vt antè, sed manifesta legatione, vt solent victores, auxilium magis sibi poscentes, quibus & aduecta est multitudo omni ex prouincia Germaniæ partis: ac bella gessere contra Brittannos, pellentes eos à finibus eorum magna cum clade, & ipsi semper victores. In vltimo quidem subijciunt colla Brittanni, soluent iam progeniei tributum. Ergo illa aduectio ex tribus prouincijs, quæ tum eminentiores habebantur Germaniæ, venisse leguntur, hoc est, de Saxonia, Anglia, atque Giota. Cantuarij de Giotis traxerunt originem; *Vuhtij* quoque, qui à *Vuihta* insula adhærente Brittanniæ nomen sortiti sunt. 10

QVippe de Saxonia quæ nunc vulgò Ealdsexe nuncupatur, id est, Saxonia vetus, venere tribus, quæ apud Anglos modò ita dicuntur, Eastsexan, & Suthsexan, & Westsexan, hoc est, (secundum Latinos) Orientales, Australes & Occidentales Saxones. Anglia igitur de prouincia venere iuxta Orientales Angli, medij Angli, Mercij quoque, & tota gens Northanhymbrorum. Porrò Anglia vetus sita est inter Saxones & Giotos, habens oppidum capitale, quod sermone Saxonico *Slesuuic* nuncupatur, secundum verò Danos, Haithaby. Ideóq; Brittannia nunc Anglia appellatur, assumens nomen victorum; præfati enim duces eorum inde venerunt Brittanniam primi: hoc est *Hengest* & *Horsa* filij *Vuyrhtelsi*, auus eorum *Vuicta*, & proauus eorum *Vuithar*, atauus quidem eorum *Vuothen*, qui & rex multitudinis Barbarorum. In tanta etenim seductione oppressi Aquilonales increduli, vt Deum colunt vsque in hodiernam diem, viz. Dani, Northmanni quoque, & Sueui. De quibus *Lucanus*, 20

Fundit ab extremo flauos aquilone Sueuos.

In tanta ergo fuisse perhibetur supradictarum illa aduectio erescens, & nimium, vt & incolarum paulatim & habitationis nomen aboleuisset, qui cum muneribus eos traxere quondam gentium repentinæ. Magis stipendia poscunt, renuunt Brittanni: mouent arma: fit discordia nimis, &, vt antè præfati sumus, à finibus eos pellunt in arcta promontoria quædam, & ipsi possessores à mare ad mare vsque in præsentem diem existunt. In nono etiam anno post euersionem Romæ à Gothis, relicti qui erant in Brittannia Romana ex gente, multiplices non ferentes gentium minas, scrobibus occultant thesaurum, aliquam sibi futuram existimantes fortunam, quod illis pòst non accidit. Partem sumunt, in vnda gregantur, dant ventum carinis, exules Gallias tenent partes. Annum post duodecimum ad Scottos mittitur *Christi* nuncians euangelium *Paladius* episcopus à *Cœlestino* papa beato. 30

An. 418. *An. 430.*

CAPITVLVM.

EXpletis verò nouemdecim annis ceperunt regnum Romanorum *Mauritius* & *Valentinus*, in quorum tempore à *Vurthgern* aduocantur rege Brittonum *Hengest* & *Horsa* in locum qui vulgo *Hipuuines Fleot* nominatur, primitus Brittannorũ in subpetias: sed post rebelles & hostes extiterunt eorum, vt ante dictum est. Igitur impletus est tunc annorum numerus ab admirabili incarnatione saluatoris nostri Iesu Christi quadringenti anni & quadraginta nouem. Anno in sexto post, inierunt bellum *Hengest* & *Horsa* contra *Vurthgernũ* in campo Egeles thrip. Ibi interficitur *Horsa*, & *Hengest* cepit regnum. Post biennium autem *Hengest* & *Aesc* filius suus iterauerunt arma contra Brittannos & ciderunt in illa die ex parte Brittannorũ millia quatuor: relicta tum Cantia Brittanni, quæ vulgò Kent nuncupatur, fugam dant in Lundonam vrbem. Circiter annos octo ipsi idem arma mouerunt contra Brittannos, fuitque valida cædes in die illa; duodecim primores duces cadunt Brittannorum iuxta locum qui dicitur Wippedes fleot, illic ruit miles Saxonum *Vuipped*, & ob id ille locus vocabulum sumpsit, sicut à *Theseo*, Theseum mare; & ab *Aegeo*, Ægeum, qui in eo necatus fuerat. Repleto siquidem octauo annorum numero *Hengest* cum *Aesc* filio suo secundò arma eleuant Brittannos aduersus, & cæso exercitu victores existunt, spoliáq; immensa ducunt. Aduectúsque est in anno quarto *Aelle* à Germania cum filijs suis tribus in Brittanniam tunc in locum, qui cognominatur Cymenes Oran, & persecuti sunt Brittannos in loco nominato 40 50

An. 449. *An. 455.* *An. 457.* *An. 465.* *An. 473.* *An. 477.*

minato Aldredes Leage. Post verò octauum annum bellum idem ineunt aduersus Brittannos iuxta locum, qui dicitur Mercredes burnanstede. Deinde triennio impleto *Aesc* filius *Hengest* cœpit regnum in Cent. Post triennium quidem *Aelle* & *Cissa* obsederunt oppidum, quod vocatur Andredes ceaster, interfeceruntq; ibidem habitantes à maiori vsque ad minimum, nec vllum saltem liquerunt viuentem. Percurso itaque triennio *Cerdic* & *Cinric* filius suus cum quinque carinis aduecti Brittãniam in portum qui Cerdices Oran nuncupatur, in ipsa die bellum commisere Brittannos aduersus, & ipsi post in fine fuere victores. Sexto etiam anno aduentus eorum occidentalem circumierunt Brittanniæ partem, quæ nunc Vuestsexe nuncupatur. Aduenit & post in Brittanniam tum cum filio suo *Beda* anno impleto. Post cuius aduectum septimo anno *Cerdic* cum *Cinric* filio suo truncant *Natanleod* Brittannorum regem, & cum eo millia quinque virorum. Sexto igitur impleto anno *Stuf* & *Vuhtgar* in Brittanniam applicauerũt in Cerdices Oran, & bellum repentè imprimunt Brittãnis, quos & fugatos victores pòst existunt. Impletúsq; est numerus ferè quinquaginta sex annorum, ex quo *Hengest* & *Horsa* Brittanniam aduenere. Deinde post quinquenniũ *Cerdic* & *Cinric* arma mouerunt contra Brittannos in loco, qui Cerdices forda nuncupatur in fluuio Auene; & in ipso anno facietenus cœperunt regnare. Porrò post functionem regni eorum, anno in octauo siquidem, restaurant arma contra Brittannos. Impleto autem triennio, ceperunt *Vuihtam* insulam, cuius iam suprà memorauimus situm, attamen paucos interimunt Brittannos. Quarto impleto etiam anno *Cerdic* cum filio suo *Cinric* tradunt in potestate *Vuihtam* sobrinis eorum duobus *Stufe* & *Vuihtgare*. In ipsius verò anni decursu obijt *Cerdic*; & *Cinric* filius suus post illum cœpit regnum, & regnauit septem & viginti annos. Post quadriennium autem regni eius, obscuratus est sol à prima hora diei vsque ad tertiam. Iterum post biennium sol obscuratus est post tertiæ calculum dimidiam horam, ita vt stellæ passim in firmamento cernerentur. Denique septimo anno *Ida* cœpit regnum super prouinciam quæ dicitur Northanhymbra, cuius prosapia regni & nobilitatis à *Vuothen* exordium sumit. Ergo post quinquennium *Cinric* bellum gessit aduersus Brittannos iuxta oppidũ, quod dicitur Searaburh, quos & fugatos multos ex eis interemit. Idem post quartum annum cum *Ceaulin* inierunt bellum aduersus Brittannos circa locum, qui dicitur Beranbyrig. Repletísque circiter annis quatuor *Ceaulin* cœpit regnum super Brittanniæ occidẽtalem partem, quę nunc vulgò Vuestsexan nuncupatur. *Aelle* quippe *Iffing* ad Northanhymbre seriẽ mittitur, quorum genus vsque ad generalissimum ascendit, id est, ad Vuothen. Deniq; post quinquennium venit *Columba* famulus *Christi* à Scotia in Brittanniam Pictis adnunciandi verbum Dei: post cuius aduentum, iam peracto triennio, *Ceaulin* & *Cutha* ciuile commouerunt bellum contra *Aethelbyrhtum*; quem & superatum persecuti sunt vsque in Kent, & eius duos duces peremerunt in Vubbandune, *Oslaf*, & *Cnybban*. Post trienniũ verò *Cuthulf* bellum instituit contra Brittannos in Bedanforda, & quatuor regias villas accepit, scilicet Liganburh, & Eglesburh, Bensingtun & Ignesham. Denique post sex annorum decursum *Cuthwine* & *Ceaulin* ineunt pugnam contra Brittannos, & eorum reges tres interimunt, *Comegl* cum *Condidan Fearnwegl*, in locum, qui vocatur Deothamme; & tres vrbes eorum clariores ceperunt, Gleaucestre videlicet, & Cirncestre cum Bathancestre. Impletóque numero septem annorum *Ceaulin* & *Cutha* instituunt bellum contra Brittannos in cognominato loco Fethanleage, *Cutha* ruit; ibi *Ceaulin* subiecit villarum multitudinem, & immensa spolia sumpsit. Facta quippe est in octauo anno ruina magna ex vtraq; parte in loco, qui dicitur Wodnesbyrg, ita vt *Ceaulin* in fugam verteretur, & post annum finit vitam. Successerúntque post illum *Cuichelm* & *Tridda* cum *Aethelfrith* in regnum.

An. 485. An. 488. An. 492. An. 495. An. 501. An. 508. An. 514. An. 519. An. 530. An. 534. An. 538. An. 540. An. 547. An. 552. An. 556. An. 560. An. 565. An. 568. An. 571. An. 577. An. 584. An. 592.

Explicit liber primus.

Incipit Prologus libri ſecundi.

IN exordio poſitionis huius libelli non opus fuerit præcapitulari, charißima noſtri. Quoniam per multimodos etiam anfractus duximus ſtilum ab ipſo generaliſſimo ſtatu; ac tranſilientes ea in quibus multorum adhaſit notitia, excerpta ab hiſtoria tam diuina quàm vulgari, altiora prudenti lectori linquimus. Ad noſtri etiā generis proprietatem nunc calamum dirigere oportet: & quamuis non famoſe pupilla dicitur membrum, veruntamen miniſterium præſtat non exiguum maioribus membris. Itaq; hortamur in Domino ne noſtra ſpernantur a phagoliderís dicta, ſed potius præopimas regi cælorum gratias reddant, ſi ſe ſapere alta videntur.

Explicit Prologus.

Incipit Liber ſecundus.

CAP. I.

De aduentu Auguſtini *à* Gregorio *miſſo Papa beato.*

SIcuti diuina ſolet clementer prouidentia ab æterno cuncta proſpiciens non neceſſitate regere ſed potenti intuitu, ipſáq; immobilis ſemper, ac verbo ſuo ex diuerſo elementa diſponens, hominúmque genus ad veritatis agnitionem venire per mortem vnigeniti filij ſui, cuius ſanguine quadrifida mundi ſpatia liberantur: nunc per ſeruum ſuum illuſtrat tenebras Occidentalium in oras. Reſidente igitur aliquando papa beato *Gregorio*, ac ſeminante euangelium Chriſti, adſiſterunt viri ignota lingua nimis vultu decores, qui orum & admiratus pulchritudinē vir ſanctus, cuiuſnam eſſent gentis, ab eis ſciſcitat obnixè: tum iuuenes humili intuitu Anglos ſe eſſe confitentur. Vtrúmne, inquit, Chriſticolę, vir ſanctus, an increduli ſitis? Minimè Chriſtiani, inquiunt, & nec dum aliquis in hoc nobis aperuit aures. Tum ſubleuato vultu vir beatus: Quiſnā, inquit, in præſentia lapidum fundamentum ex harundine ponit? Nullus prudens, inquiūt. Rectè diſſeruiſtis quippe, & ſuſcipiens eos ducit in tricliniū, inſerens eis diuina eloquia, quos deinde baptiſmo abluit Chriſti, & magis diſponebat cum eis iter ad patriā. Quo audito Romani reſiſterunt ſermoni, nec paſtorem ſiuere dimitti ab eis procul. Videns itaque beatiſſimus papa *Gregorius* ſibi populum reſiſtentem, quendam virum ex diſcipulis ſuis in diuino eloquio nimis inſtructum nomine *Auguſtinum* confirmato eum diuino admonitu, mittit cum viris præfatis, & multitudinem fratrum cum eo, quibus & aduectis templa erigunt Angli ſuſcepta fide. Ac per orationes ſancti *Auguſtini* epiſcopi miracula oſtendit ſaluator noſter *Ieſus Chriſtus* innumerabilia fidelibus ſuis. In cuius tumulo vſque in hodierna die non parua fiunt miracula ipſo auxiliante Domino noſtro.

CAP. II.

De Æthelbyrhto *rege, & de baptiſmo eius.*

An. 596. EXercente igitur *Aethelbyrht* regimen ſuper Cent aduenit ſupradictus vir; cui & conceſſit rex *Aethelbyrht* cum omni domu ſua, & ſuſcepta fide baptizatus eſt. Ipſe eſt & primus rex in gente Anglorum, qui verbum Chriſti ſuſcepit. Deniq; *Aethelbyrht Eormenricės* filius fuit, cuius auus *Ochta* qui prænominabatur *Eſe*, propter quod poſtea reges Cantuarij *Eſingas* ſunt nomē ſortiti, vt à *Romulo* Romani, & *Cecrope* Cecropidę, & à *Tuſco* Tuſci; *Eſe* quippe pater fuit *Hengeſt*, qui primus Conſul & dux de Germania fuerat

erat gentis Anglorum; cuius pater fuit *Wihtgels*, auus *Wicta*, proauus *Wither*, atauus *Wothen*, qui & rex multarum gentium, quem pagani nunc vt Deum colunt aliqui. Transactúsque est numerus annorum ab incarnatione Dominica sexcentesimus minus quatuor annis.

CAP. III.

De Ceolf rege Occidentalium Saxonum, & de eius assiduo bello.

PEracto etiam vnius anni cursu *Ceolf* cœpit regnum super Occidentales Anglos, cuius progenies à *Wothen* statum sumit: tantáque fuit eius ferocitas vt aut cum sua propria gente, aut cum Brittanis, aut cum Pictis, aut cum Scottis bella gessisse perhibetur. *An. 597.*

10

CAP. IIII.

De pallio apostolatus Augustini, quod à papa Gregorio mittitur.

CVius regni post decursu iam quadriennio *Gregorius* papa mittit *Augustino* pallium apostolatus. *An. 601.*

CAP. V.

De fide Orientalium Saxonum, & de transitu Gregorij papæ beati.

POst triennium verò & orientales Angli susceperunt baptismum regnante *Sigebyrhto* rege. Post biennium autem migrauit *Gregorius* papa beatus, & decimo anno ex quo miserat Anglis baptismum per *Augustinum* Christi famulum. Impletúsque est numerus annorum ab origine mundi huius quinque millia & octingenti supra. *An. 604. An. 606.*

20

CAP. VI.

De principatu Cinigels regis, bellóque eius, aduentu quoque Byrini Episcopi, & baptismo regis ipsius, fidéque Orientalium Saxonum, atque Cuthrid baptismo.

POrro *Cinegels* cœpit regnum occidentalium Anglorum: ipse itaque cum *Cuichelm* bellum inierunt aduersus Brittannos in loco qui cognominatur Beamdune, & superato exercitu ab eis duo millia interemerũt & quadraginta supra. Pòst igitur annis quatuordecim *Cinigels* & *Cuichelm* bellum gesserunt contra *Pendan* juxta oppidum, quod vulgari sermone *Cirnceastre*. Impletis verò annis sex venit *Byrinus* episcopus ad Occidentales Anglos prædicans eis euangelium Christi. Transactúsque est numerus annorum ab aduentu in Brittanniam de Germania eorum ferè centum viginti. Tum suscepit in tempore illo baptismum *Cinegils* à *Byrino* sancto episcopo in oppido quod *Dorceastre* nuncupatur. Ipse & *Cuthrid* baptizat post quadriennium in eadem ciuitate, quem & baptisticum filium sumpsit. *An. 611. An. 614. An. 629. An. 635. An. 639.*

30

CAP. VII.

De Cennualh regimine, & de actibus eius.

DEinde impletis annis nouem *Cennualh* propinquo suo *Cuthride* tradidit ex prædijs suis tria millia adiacentia colle qui vulgo dicitur Escesdune. Post itaque quadriennium ipse bellũ gessit ciuile in cognominato loco Bradanforda iuxta fluuiũ Afene. Deniq; impletis annis tribus, *Penda* rex obijt, & Mercij baptismum suscipiunt Christi. Decursis quippe annis tribus *Cenuualh* & *Pionna* reges bella restaurant Brittannos aduersus, & persecuti sunt eos vsque ad locũ qui Pederydan nuncupatur. Post triennium autem iterum *Cennualh* gessit bellum iuxta oppidum quod Posentes Byrg appellatur, & captiuum duxit *Vulfhere* filium *Penda* in Escesdune superato exercitu eius. Post iam annos tres sol obscuratus est. Porro finito sexennio obijt *Osweo* rex Northanhymbrorũ, & *Ecgferth* successit post illum. Itaque post decursu anni vnius facta est auium magna ruina, ita vt & in mare & in arida spurcissimus fœtor videretur tam de minutis auibus quàm de maioribus. Iam peractis duodecim mensibus obijt *Cennualh* rex Occidentalium Anglorum, coniúxque sua *Sexburh* post illum successit in regnum, & rexit duodecim menses. Post quam *Escuuine* successit in regnum impleto biennio, cuius genus tendit ad *Cerdic*. *An. 648. An. 652. An. 655. An. 658. An. 661. An. 664. An. 665. An. 666. An. 667. An. 669.*

40

50

CAP. VIII.

De Vulfhere & Cenuulh, & de Synodo beati patris Theodori.

An.670. An.673. An.675. An.676.

SCilicet post annum *Vulfhere Penda* filius,& *Cennualh* alternum inter se inierunt bellum in loco, qui Bedanheafde dicitur. Pôstque decursum triennij apparuit stella cometa. Fit Synodus in loco Hethlege *Theodori* Archiepiscopi sancti patronis,transacto iam biennio,propter quod nitebatur eis inserere verba diuina. In ipsius etiam anni decursu obijt *Hild* Abbatissa famula *Christi*,cœnobij,quod dicitur Streoneshealh.

CAP. IX.

De Centuuine *rege, & de bellis eius.*

An.678. An.680.

ERgo post biennium Brittannos persecutus est *Centuuine* rex de finibus eorum vsque ad mare; cuius post biennium regni *Ine* functus est in regnum occidentalium Anglorum. Transactúsq; est tunc numerus annorum centenus octuagesimus octauus, ex quo *Cerdic* à Brittannis accepit partem occidentalem,suus genitor sextus.

10

CAP. X.

De conuersione Ceaduualla *ad fidem* Christi.

An.694.

IN ipsius quippe anni decursu profectus est *Ceduuala* Romam, baptismúmq; & fidem *Christi* suscepit,quem post baptismum papa anni illius *Petrum* cognominauit. Ast annis sex circiter impletis, Cantuarij recordati sunt causæ eorum, quam erga *Ine* regem impleuerant, propinquum eius igne cremantes, cui & committunt solidos millia triginta per singulos constanti numero sexdecim nummis.

20

CAP. XI.

De actibus Æthelredi *regis Merciorum.*

An.704. An.705. An.709.

IGitur post decursum annorum decem monachicū suscepit habitum rex Merciorum *Ethelred* filius *Penda* iam impletis in regno annis minus triginta. Denique post menses duodecim obijt *Ealdferth* rex Northanhymbrorum. Impletúsque est tunc numerus annorum à conditione mundi nongentesimus & quinque millenus, ita D M DCCCC. Pôstq; quadriennio obijt *Aldelmus* beatus episcopus,cuius miro artificio edita opuscula leguntur,erátq; eius episcopatus prouincia,quæ vulgò Sealuudscire dicitur.

CAP. XII.

De regimine Ine,*& de actibus eius.*

30

An.710. An.714. An.715. An.721.

POrro post annū *Nunna* & *Ine* reges bellum gesserunt contra *Vuthgirete* regem,dux quoq; *Beorhtfrid* aduersus *Peohtas*. Post quadriennium quippe obijt *Guthlac* famulus *Christi*. Impleto etiam anno *Ine* & *Ceolred* construunt pugnam constra adstantes eis cum armis in Vuothnesbeorhge. Itaque post septem annos truncat *Ine Cinevulfum*, & post menses sex imbuit pugnam contra australes Anglos.

CAP. XIII.

De Æthelheard *rege.*

An.728. An.729. An.731.

SExennio quoque impleto profectus est Romam cœpítque regnum *Aethelheard* Occidentalium Anglorum,primóque anno regni sui instituit bellum aduersus *Clitonem Osuueo*. Impletóque cursu anni vnius apparuit stella cometa & sanctus obijt *Ecgbyrhtus* episcopus. Occiditur autem post biennium *Osric* rex Northhymbriorum, & *Ceolf* successit in regnum.

40

CAP. XIIII.

De actu regis Æthelbaldi.

An.733. An.734.

HIs ita gestis post biennium *Aethelbald* rex in potestatem cepit villam regiam quæ Sumurtun nuncupatur. In ipso anno quippe obscuratus est solis iubar. Postque decursum vnius anni facta est luna veluti sanguinolentis intincta guttis, & in ipso præsignio *Tatuuine* & *Beda* migrauerunt.

50

CAP. XV.

De regimine Eadbyrht,*& de actibus eius.*

An.738.

DEnique post quadriennium *Eadbyrht* Northanhymbrorum successit in regnum, fraterq; eius *Ecgbyrht* functus est Archiepiscopalem gradū; & nunc in Euoraca vrbe requiescunt ambo sub vnius portici tectum.

CAP. XVI.

¶ *De principatu* Cuthredi *regis.*

REpletisque annis duodecim rex *Cuthred* contra *Ethelhunduce* incepit bellum pro aliqua inuidia reipublicæ, ipse iterum post bienniũ contra *Athelbaldum* regem coaptauit arma in loco qui *Beorgforda* vocatur. Post annum etiam vt solitus erat suæ ferocitatis implere conamen, arma contra Brittannos aptauit; & post annum mortuus est.

An.750. *An.752.* *An.753.* *An.754.*

CAP. XVII.

¶ *De actu* Sigebyrht *regis, & de principatu eius.*

10 POrro *Sigebyrht* suscepit principatum occidentalium Anglorum. Itaque post decursum vnius anni ex quo *Sigebyrht* regnare cœperat, cuius regnũ inuadens *Cynulf* abstraxit ab eo, & sapientes totius partis occidentalis facietenus traxit cum eo propter inconditos actus supradicti regis; nec illi derelicta pars potestatis, nisi prouincia vna quæ Hamtunscire nuncupatur. Commoratúsq; est ibidem non tempore longo: prisca commotus quendam interemit iniuria ducem, quem *Cynulf* bello expulit in inuia loci qui appellatur Andred. Sicque migrando mansit de denso in condenso vsque dum interficitur ab vno subulco in cognominato loco Pryfetesflodan, & vltus est sanguinem ducis *Cumbran.*

An.755.

CAP. XVIII.

¶ *De* Cenulf *regimine, bello quoque & actibus suis.*

20 TAliter igitur his prætextis *Cynulf* sæpius non parua bella contra Brittannos exercuit; transeuntibus quippe annis triginta & vnum supra ex quo cœperat regnare, expellere à finibus quendam *Clitonem* conatus est, cui nomen erat *Cyneheard* frater *Sigebyrhtes*, cuius actus supra tractatus est. Postea ab illo obsidetur *Clitone*: nam nunciatum est ei cum quadam meretrice morando in loco qui dicitur Merantune, quamuis cum paucis & nescientibus circumeunt armis cum ignotis domum, intellexitq; rex taliter se habere, ianuam prosiliuit, defendit auidè tela. Ast composita mente ruit super *Clitonem* quem & plagis non paruis afflixit, nec obliti socij minas arma eleuant, trũcant 30 regem. Audito etiam milites regis qui iam fuerant in eius societate, sed vnusquisq; in suo applicio vt semper solebant fecerunt impetum clamorem visitant, visósque eos tali furore *Clito* blandiendo munera promittit eisque secundos honores. Post dominũ desiderant orcum, nec promissis attẽdunt, instant vnanimes pugnæ, ex eis nullus vitæ comes; Brittannus obses remansit vnus, & ille arduis oppositus plagis. Illucescente igitur die notum militibus factum est, qui post tergum remãserant regis; agmine congregato profecti sunt, *Osric* quoq; cum eis dux eius, & *Vugferd* miles, compererúntq; in ipsa aula *Clitonem*, in qua dominus eorum exanimis iacebat, firmãtur ex aduerso fores, hi extrinsecus, hi intrinsecus, inducias petit *Clito*, promittit magnã, regnum optat futurũ; his omnibus recalcitrant societas regis, magis cognatos petunt separare qui cum *Clitone* erãt, 40 renuunt dictis, illi è contra tali sermone responsa dant amicis: Nullus amor tam propinquis quàm domini, nec præsenti vultu exequias eius sectari valemus: & maximè obnixè petentes, quippe cum lugubri dolore sospiti vita discedere parentes, tali, inquiunt, & nos admonitu rogabamus nostros cõsanguineos qui erant socij regis, sed frustra exauditi sumus. Illi iterum ad hæc, Propterea innocui manebitis si dissederitis tantùm, nec eorum vltio in vobis redarguetur qui cum rege mortui sunt. At illi nulla dant responsa, sed taciti insistunt bello, punit vmbo vmbonem, brachia scutis pendent, ruit à proximo parens, frangũt postes, insequitur post alterũ alter, stat miserabilis pugna, heu *Clitonẽ* perimunt, omnésq; socij ante oculos primitus strantur excepto vno, & ipse quoque erat ducis *Osrici* filius de baptismo vix semiuiuus ac vulneribus oppressus multis. 50 Regnauit quippe *Cenulf* annos triginta & vnum corpúsque eius mausoleatum iacet in Vuintonia vrbe. Supradictus etiam *Clito* requiescit in ecclesia quæ vulgò Axanminster nuncupatur. Eorum scilicet amborum progenies tendit ad *Cerdic*. In ipso itaq; anno occiditur *Aethelbald* rex Myrciorum in loco qui Seccandune vocatur. Requiescitq; corpus eius in monasterio quod Hreopandune appellatur, & *Beornred* successit in regnum, post non tempore tenso obijt & ipse.

CAP. XIX.

De Offæ principatu regis, & de actibus eius.

An.756. PORRO in ipsius anni circulo *Offa* successit in regnũ, vir mirabilis, filius *Tingferd*, auus ei9 *Eanulf*, proauus *Osmod*, atauus *Nibba*, abauus *Icel*, sextus auus eius *Eomer*, septimus *Angelthen*, octauus *Offa*, nonus *Vuermund*, decimus *Vuhtleg*, vndecimus *Vuothen*. Repletis etiam septendecim annis, ex quo *Cynulf* à *Sigebyrhte* arripuerat regnũ, in cœlo apparuit signum Dominicæ crucis post solis occasum, & in ipso anno bellum ciuile gestum est inter Cantuarium populum & Merciorum in cognominato loco *Cittanforda*, & in illis diebus mõstruosi serpentes inter Australes Anglos visi sunt, quod Suthsexan nuncupatur. Peractisq; circiter annis quatuor, *Cyneuulf* & *Offa* inter se bellum instituerunt propter villam quæ Bensingtun appellatur, quæ & contigit *Offæ*. Iam post biennium Galli & Saxones pugnas inter se concitauerunt non paruas. Denique post quadriennium *Cyneheard* truncat *Cyneuulf* regem & ipse quoque ibi necatur.

An.773. Sax.774. An.777. An.779. An.783. Sax.784. 10

CAP. XX.

De actu Byrhtric regis Occidentalium Saxonum.

An.786. Sax.787. SIquidem in ipso anno *Byrhtric* suscepit regnum Occidentalium Anglorum, cuius prosapia tendit ad *Cerdic*. Impletóque triennio *Offan* filiam *Eadburh* sibi in matrimonium duxit.

Explicit liber secundus. 20

Incipit Prologus libri tertij.

DEpræsentati quidem à prioribus iam paginulis, carpere instat, vt tertij nobis statum libelluli edicamus. Te ergo exhortamur omni desiderij mei charissima, vt non reputetur in tædium à te pro longitudine lectionis præsens opusculum. Quoniam ad te maximè deuoueo hoc: in quantum ergo longinquo spatia mens metitur, in tantum charitatis propiùs generatur affectus. 30

Explicit Prologus.

En hic inchoat Liber.

REgnante *Byrhtrico* rege pijssimo super partes Anglorum Occidentales, iam innocentia protensi populi aruis sereno cum tranquillitate dabant squalidis sulco, & onoriferæ boum costæ proximo amore colla iugo subdebant. Aducta est subitò Danorum ardua non nimia classis, dromones numero tres, ipsa & aduectio erat prima. Audito etiam, exactor regis iam morans in oppido quod Dorceastre nuncupatur, equo insiliuit, cum paucis præcurrit ad portum, putans eos magis negotiatores esse quàm hostes; & præcipiens eos imperio, ad regiam villam pelli iussit; à quibus ibidem occiditur ipse, & qui cum eo erant: nomen quippe exactoris erat *Beaduheard*. Implentísque est tum numerus annorum trecentesimus & supra trigesimus quartus, ex quo *Hengest* & *Horsa* Brittanniam aducti sunt, in quo & *Byrhtric* in matrimonium duxit *Offæ* filiam regis. Post annum quippe quintum ex quo rex Myrciorum *Offa* iusserat *Ethelbyrhti* regis amputare caput, & ipse quoque obijt impleto biennio, & *Ecgferth* suus filius successit in regnum & in ipso anno obijt. *Adrianus* quoque migrauit papa beatus. *Aethelred* scilicet interimitur à propria plebe rex Northanhymbriorum. 40 50

An.787. An.792. An.794.

CAP.

CAP. I.

De Ceolf rege Merciorum, & de bello eius.

POrro post biennium Cantiam vastauit *Ceolf* rex Myrciorum, & prouinciam quæ dicitur Merscuuari, & captus est *Prend* rex eorum; quem vinculis oppressum duxerũt vsq; ad Merce. Post annum igitur sæuissima plebs Romana *Leonis* fausti papæ pręcidũt linguam insania moti, eruunt oculos simul & insuper à sede apostolica pellunt. Repentè autem adiuuamine *Christi*, qui semper est inoperibus suis mirabilis, & visus datus est & lingua famine plena, suscepitq; iterum sedem apostolatus vt antè. Transeunte ergo triennio *Byrhtric* rex obijt. — An. 796. An. 797. An. 800.

10

CAP. II.

De regimine Ecgbyrht, & de actibus eius.

ITaq; ordinatur *Ecgbyrht* super Occidentales Anglos in regnum: in ipso verò die trãseunte *Ethelmund* duce per quoddam prædium quod *Huuiccum* nuncupatur, volens ad vadum quod dicitur Cynemaeres forda, ibiq; ei occurrit *Vuexstan* dux cum centurias populi prouinciæ Vuilsætum, ambo cadunt illic inita pugna, Vulsætę tamẽ victores existunt. Ex quo etiam ceperat regnum rex *Ecgbyrht*, impleti sunt anni ab origine mundi numero sex millia DC M excepto annis quinque, & ab incarnatione Dominica anni octingenti DCCC. & ab aduentu in Brittanniam *Hengest* & *Horsa* trecenti & quinquaginta anni CCCL. & à principatu *Cerdic* ex quo subiugauit Brittanniæ partem Occidentalem qui fuit *Ecgbyrhtes* regis genitor decimus, transacti sunt anni trecenti CCC. & ab aduentu *Augustini* misso à beato papa *Gregorio* cum baptismo ad gentẽ Anglorum ducenti anni CC & quatuor, post missionémq; illã anno decimo migrauit pater *Gregorius*. Post quinquennium autem functionis *Ecgbyrhti* regis obijt *Cuthred* rex Cãtuariorum. Septimo quoq; anno migrauit *Carolus* rex Francorum. Biennio quippe impleto transijt *Leo* de virtute in virtutem papa beatus. Post quinquennium autem *Cynulf* obijt rex Myrciorum, cuius successor *Ceolf*; & post biẽnium ab eo regnum arripitur. Anno igitur transacto facta est Synodus magna in loco qui Clofesho nuncupatur, & duo ibidem duces interimuntur, *Burghelm* & *Muca*. Post annum siquidem coaptatum est bellum aduersus Brittannos in prouincia Defna in cognominato loco Gafulforda. In ipso quoq; anno *Ecgbyrht* rex contra *Beornulf* regem Myrciorum instituit bellum in loco Ellendune, & *Ecgbyrht* victor extitit: attamen in vtráq; parte ruina facta est magna, & *Hun* ibi occiditur dux prouinciæ Sumorsæton: requiescitq; nunc in vrbe Vuintana. Deniq; *Ecgbyrht* rex *Aethulf* filium suum transmisit cum exercitu in Cent, episcopum quoq; *Aelhstanum* cum eo & *Vulfheard* ducem simul, & superato exercitu persecuti sunt *Baldred* regẽ eorũ trans flumen *Temese* ad partes Boreæ. Quibus Cantuarij subijciuntur post, nec non prouincia Suthriæ cum Suthseaxe, i. medij & Australes Angli. Nam in ipsius anni decursu rex orientalium Anglorum cum prudentioribus sui principatus visitat *Ecgbyrht* regem causa pacis & protectionis, propter metum Merciorum. In illius verò anni serie præfati orientales Angli arma instruxerunt aduersus *Beornulf* regem Merciorum, quem & truncant, superato exercitu eius, & quinque duces cum eo; successor eius *Vuihtlaf*. Biennio itaq; impleto ablata est lux lunæ in ipsa nocte natiuitatis Christi. Et in ipso anno subiecit in potestate sua *Ecgbyrht* rex Merciorum, regnum omne quod subiacet ab Australi parte fluuio Humbre; ipse & octauus rex qui in Brittannia fuerat pollens potestate. Nam primus fuit *Aelle* rex australium Anglorum, qui possessor tantæ ditionis fuerat vt *Ecgbyrht*. Secundus fuit *Ceaulin* rex occidentalium Anglorũ. Tertius *Aethelbyrht* rex Cantuariorum. Quartus *Rædunald* rex orientalium. Quintus *Eaduuine*, rex Northhymbriorum. Sextus *Osuuald*. Septimus *Osuueo* frater *Osuualdi*; post quem octauus *Ecgbyrht*, cuius suprà fecimus mentionem. Siquidem ipse exercitum duxit aduersus Northhymbrios, cui & subijciuntur humili ceruice. Transacto igitur anno *Vuihlaf* cœpit iterum regnum. In ipso verò tempore *Ecgbyrht* rex duxit exercitum contra aquilonales Brittannos, & subiectis omnibus reuersus est in pace. Igitur post quadriennium pagani territoria popularunt loci, qui dicitur Sceapige. Et post decursum anni vnius bellum gessit *Ecgbyrht* rex contra paganam classem, cuius numerus erat triginta quinque carinæ, in loco Carrum. Dani post victoriam sumunt. Deniq; post triennium aduenit oras in

An. 800. An. 805. An. 812. An. 814. An. 819. An. 821. An. 822. An. 823. An. 824. An. 825. An. 827. An. 828. An. 832. An. 833. An. 836.

20 30 40 50

in occidentalium classialis nimiùm Brittannûm exercitus, non mora facta commiscēt se vna, quippe coaptantes arma aduersus *Ecgbyrht* regem Anglorum. Præsciscitato ergo rex esse se taliter, & conuocato exercitu imbuit contra bis populos arma in loco Hengestesdune, & vtrósq; arripuit populos fuga. Siquidem transmeato anni vnius circulo obijt *Ecgbyrht* rex potentissimus.

An.837. *Sax.836.*

CAP. III.

¶ *De principatu* Athulf, *& de actibus eius.*

POrro post obitum, *Athulf* successit in regnum *Ecgbyrhti* patris sui regnúmq; Cantuariorum tradidit filio suo *Ethestano* & Eastsexena & Suthsexena, & Suthriæ, hoc est orientalem partem, australem & mediam. Post annum scilicet dux *Vulfheard* paganam contra classem gessit bellū iuxta oppidum Hamtune, multósq; interemptos victor extitit. Erat autem numerus classis triginta & tres carinæ. His ita gestis obijt & ipse dux quiete. In eodem verò anno *Ethelm* dux bellum instaurauit cum populo prouinciæ Dorset, exercitum contra paganum in loco, post & persecutus est eos aliquod tempus, attamen post existunt Dani victores, & ducem interimunt sociósque cum eo. Denique post annum, *Herebyrht* dux trūcatur à Danis in loco Merscuuarum: in eodem verò anno magna cædes facta est ab illo exercitu in vrbe Lindesse, & in Cent prouincia, & in orientalibus Anglis. Similiter post annum hoc factum est, & in Lundonia vrbe, & in Quintanuuic & in oppido Hroseceastre. Interea post annum *Athulf* rex contra Danos instituit bellum in loco qui dicitur Carrum, à quibus & superatur, ibidémq; obtinuerunt locum victores. Siquidem triennio impleto *Eanulf* dux qui præerat prouinciæ Sumærsetun & *Ealhstan* quoq; episcopus, & *Osric* Dorsetum dux pugnam conduxerūt aduersus paganos exercitum in prænominato loco Pedredanmuthan: ast victores existunt, superato exercitu Danorum. Etiam in ipso anno *Aethelstan* rex & *Ealhere* dux bellum gesserunt contra prædictæ gentis exercitum in Cent prouincia iuxta oppidū quod Sanduuic nuncupatur, nimiúmq; ab eis interimunt, fugatas turmas eorum capiūt & nouem dromones. Transactis igitur annis septem Ceorl Defenum dux imbuit bellū contra paganos in loco Vuiganbeorge multósq; occidūt Danorū, obtinent & victoriæ locum. In ipsius verò anni decursu hyemauerunt primitus Barbari in insula Tenet, quæ non longè à Brittannia sita est, fœcunda nimium non aruis prolixis. Non dum iam impleto anni illius spatio aduecta est paganorum nimis ardua classis trecentæ & quinquaginta carinæ in ostiū fluuij Temese qui vulgò Temesemuthan nuncupatur, & destruxerunt Cantuariorum vrbem, Lundoniam quoq; vrbem; & fugauerunt *Beornulf* regem Merciorum superato exercitu eius. Reuersique sunt post pugnam trans Temese fluuiū ad partem Austri per prouinciam Suthriæ, illicq; in occursum eorum obuius fuit *Athulf* rex cum occidentalibus Anglis, pars innumerosa cadit, ex vtraq; parte, nec duriorem vnquam audiuimus pugnā antè istius diei præsentiam; gesta sunt autem hæc iuxta syluam quæ Aclea nuncupatur. Igitur post triennium *Burhred* rex subsidium ab *Aetheluulfo* rege ad subijciendum aquilonales Brittannos: ipséq; concessit, & congregato exercitu eius trans Merciorum profectus est regnum contra Brittannos, quos & superatos constituit sub tributo. Et in ipso quoq; anno transmisit Romam *Atheluulf* rex filium suum *Aelfred* in diebus domini papæ *Leonis*, quem & sanctificat in regem, & filium à chrismate nominauit, vt modò sub manu episcopi solemus accipiētes paruulos filios nominare. In eodem anno gesta sunt nimis bella in insula Tenet cōtra paganos, & facta est magna cædes in vtraq; parte, & in mare multi demersi. Post Pascha etiam illius anni *Athulf* rex tradidit in coniugiū *Burhrede* regi filiam suam. Siquidem post annum pagani hyemauerunt in loco Sceapige. In eodem anno decumauit *Athulf* rex de omni possessione sua in partē Domini, & in vniuerso regimine sui principatus sic cōstituit, & in ipso anno profectus est Romam cum magna dignitate, moratúsq; est ibi menses duodecim. Igitur reuertente eo ad patriam, *Karolus* rex Francorum filiam suam tradidit ei in matrimoniū, quam susceptam duxit ad patriam suam. Deniq; post annum *Athulf* rex obijt cuius corpus requiescit in vrbe Vuintona. Igitur præfatus rex fuit filius *Ecgbyrhti* regis cuius auus *Ealhmund*, proauus *Eafa*, atauus *Eoppa*, abauus *Ingild Ines* frater occidentaliū Anglorū regis qui Romę finierat vitam, traxerúntq; supradicti reges à *Cenred* rege originem. *Cenred* fuit filius *Ceoluuald*. Auus quippe eius *Cuthuuine*, proauus

An.838. *Sax.837.* *An.839.* *An.840.* *An.841.* *An.844.* *An.851.* *An.854.* *An.855.* *An.856.* *An.857.*

10 20 30 40 50

Ceaulin, atauus *Cynric*, abauus *Cerdic*, qui & primus possessor Brittanniæ partis occidentalis superatos exercitus Brittannorum, cuius pater fuit *Elesa*, auus *Esla*, proauus *Geuuis*, atauus *Vuig*, abauus *Freauuine*, sextus pater eius *Frithogar*, septimus *Brond*, octauus *Balder*, nonus *Vuothen*, decimus *Frithouuald*, vndecimus *Frealaf*, duodecimus *Frithouulf*, tertius decimus *Fin*, quartus decimus *Godnulfe*, quintus decimus *Geat*, sextus decimus *Tetuua*, septimus decimus *Beo*, octauus decimus *Scyld*, nonus decimus *Seef*. Ipse *Seef* cum vno dromone aduectus est in insula Oceani quæ dicitur *Scani*, armis circundatus, erátque valdè recens puer, & ab incolis illius terræ ignotus; attamen ab eis suscipitur, & vt familiarem diligenti animo eum custodierunt, & post in regem eligunt, de cuius prosapia ordinē trahit *Athulf* rex. Transmeatúsq; est tunc numerus annorum quinquagesimus quintus, ex quo *Egbyrht* cœpit regnare.

Tertius liber finit.

Prologus quarti Libri ecce incipit.

*P*Eractas quidem tribus paginulas superioribus libris, nunc instat ad quartum flectere pennam, in quo et emolumenti magis pollet præsentia, & origo prosapiæ generis nostri indicatur apertiùs. Et quamuis videar tibi lectionis transmittere onus, omni desiderij mei charissima soror, non grauiùs à te indicer, sed sicuti amore tuo conscripta, ita & nostro legantur. Qui autem in Trinitate laudatur, & vna potentia Deus, conseruet te sub vmbra alarum suarum, tecúmque socias tuas, Amen.*

Explicit Prologus.

CAPITVLVM I.

¶ De regimine filiorum Athulfi regis, *Ethelbaldi viz. & Ethelbyrhti.*

INterea post obitum *Athulfi* regis, ordinati sunt filij eius in regnum, *Ethelbald* videlicet super Occidentales Anglos, & *Aethelbyrht* super Cantuarios, & Orientales, Australes quoque & medios Anglos. Quinquennio autem impleto obijt *Ethelbald* rex & *Aethelbyrht* frater eius successit in vtraque potestate. (*An. 861. Sax. 860.*) Et in diebus eius adplicata est maxima classis paganorum, fregerúntque regiam vrbem quæ Wintonia nominatur: in quorum occursu fuerunt *Osric* dux prouinciæ Hamtunscire & *Athulf* dux prouinciæ Bearrucscire: pugna quippe inita paganos in fugam vertunt, hi sumpsere victoriam. Post autem quatuor annos ex quo obierat *Aethelbald* rex, statum pagani firmant insula in Tenet, Cantuarijs pacem promittunt; illi è contra pecuniam parant, ignoti futuri. (*An. 865.*) Ast rumpunt Dani fœdus, clam exeunt nocte, plagámque Orientalem Cantiæ vastant totam. Post annum verò obijt & *Aethelbyrht* rex, cuius corpus pacificè requiescit in monasterio cognominato Sciteburnan. (*An. 866.*)

CAP.

¶ *De principatu* Etheredi *regis.*

ENimuero *Ethered* succeßit in regnum post obitum fratris sui *Ethelbyrhti.* In eodem anno aduectæ sunt classes tyranni *Igwares* ab aquilone in terram Anglorũ, hyemauerúntq; inter orientales Anglos, illicq; fulciunt arma. Equos ascendunt, cum accolis pacem confirmant. Scilicet post annum ipse exercitus (relicta orientali parte) transfretatúsq; est fluuiũ Humbre in Northhymbriorum prouinciã ad Euoracam vrbem quæ nunc vulgò Eoferwic nuncupatur. Fuerat námq; ciuilis tunc dissensio nimis inter habitatores terræ illius, in tantum furia moti, vt & regem *Osbyrhtum* propria de sede eorũ expulerint: consilióq; firmato pariter omnes quendã sibi ignobilem eligunt regem, nec non tardè ad hoc conuertunt animum contra tela adiacentia exercitus arma leuare; centurias congregant non paruas, visitant hostes iam morantes in suda, alternatim cõcitant iras, arma mouent, stat (miserum) cædes vtriusq; populi, ruunt illic reges. Relicti quippe eorum pacem confirmant hostili cum exercitu. In eodem anno migrauit *Eanulf*, dux prouinciæ Sumersetun. Episcopus quoque *Ealhstanus* post successionem sui episcopatus quinquaginta annos in parochia quæ Sciregurnan vocatur. Ibi & corpus suum nunc requiescit, ducis quippe supradicti in cœnobio, quod Glastingabyrig nuncupatur.

An. 867.

Ergo post annum castra metatus est exercitus Paganorum, cuius aduectum supra memorauimus in locum Snotingaham, illicq; hyemauerũt: & *Burhred* rex Merciorum cum suis primatibus eis consenserunt manendi sine calumnia.

An. 868.

Anno igitur impleto ipse exercitus eleuatur ad Euoracam vrbem, & ibi quoq; castra metati sunt tempore hyberno.

An. 869.

Iterum post annum migrantur, trans regnúmq; Merciorum itinera cedunt ad orientalem partem Anglorum ibique castra metantur tempore hyemali in loco Theotforda; aduersus quos aptauit bellum rex *Eadmundus* breui spatio, à quibus & interimitur ibi, cuius corp⁹ iacet mausoleatũ in loco qui Beadoricesuuyrthe nũcupatur, obtinueruntq; tum Barbari victoriæ numẽ, mox defuncto rege, nam & eorum rex anno in eodem obijt *Iuuar. Ceolnothus* quoque Archiepiscopus in ipso anno migrauit & sepultus est in vrbe Cantuariorum.

An. 870.

Igitur post cursum vnius anni profectus est inde supra memoratus ad locũ Readingon Barbarorum exercitus, & maximè cogitans plebs impijßima bello adire occidentales Saxones, & iam diebus peractis tribus, ex quo venerant, illò protendunt ante duo consules eorum iam apparatu equestri, quem natura negarat, obliti classe aut certè explorationis ritu tam celeres aut æterni numinis per arua syluásque feruntur. Ast obuius dux *Adulfus*, & quamuis pauca manus, sed fortia animi receptacula manent, dirigunt tela, hostes vertunt, opimísque gaudent spolijs. Denique quadriduanum post ambitum *Ethered* rex adest cum exercitu, nimis incenditur medio inenarrabilis pugna, modò hi, modò alij rigidis instant certamine telis, ruit dux *Athulfus*, qui paulò victoriam obtinuerat ante; Barbari post victores existunt: corpus quippe supradicti ducis abstrahitur furtim, adducitúrq; in Merciorum prouinciam in locum qui Northworthige nuncupatur, iuxta autem Danaam linguam Deoraby. Impletóq; iterum quadriduo rex *Aethered* cum *Aelfred* germano suo arma instaurant contra omnem paganum exercitũ in loco Æscesdune; factáq; est nimiũ ruina parte in vtraque. Post tamen rex *Ethered* victoriæ obtinet stemma. Nominatim igitur instat vt pandantur procerum nomina qui ibi cæsi sunt. *Berse* rex eorum, veteranus *Sihtrix* Consul eorum, iunior quoque *Sihtrix*, *Osbearn* Consul, *Frana* Consul, *Haradd* Consul, & vt dicam, tota purior illic cecidit Barbarorum iuuentus, vt nec ante, nec post tanta ruina audita est, ex quo gens Brittanniam obtinuerat bello Saxonum. Interea transactis quatuordecim diebus animo iterato pugnę consistunt in loco Basingon prænominato quidem, móxq; mixta arma, in cõtrario sibi paulatim suscepere Barbari locum, spémque familiarem inter se cudunt, seducitur regia turma, iam præuisores aspera tenent loca, sine spolijs victoriam sumunt. Porrò post menses duos renouat certamen rex præfatus *Aethered*, cum quo frater suus *Aelfred* in loco Merantune contra passim Barbarũ exercitum, & in vtraque manu cæsa est multitudo, Barbari victoriæ obtinẽt numen, ibi ruit ferro interemptus *Heahmundus* episcopus, suúmq; corpus iacet sepultum in loco Cæginesħamme multi quoq; in eadem pugna ruere, fugatíque; de quibus videtur impendiosam

An. 871.

pendiosam in hac breuitate protensioné nobis vti. Deniq; post deuolutionem pugnæ prædictæ illius anni post Pascha migrauit rex *Ethered*; de cuius radice teneo ortű. Nupérque iterato ordine manifestiùs consolidare incipiam tibi, consobrina *Mahtildis* veneranda; & veluti aduecta nauis per gurgites vndarum longinqua spatia tenet,iam portum quæ diligenti tramite explorarat; ita & nos quasi more nautarum ingredimur, &, vt olim tibi per priscam breuiter commemoraui epistolam,similiter & in præfatiunculis præsentis libelluli, nec impudéter iterum commemoro, & quamuis prærumpo fasmatis cursum non necessitate motus,sed tuæ charitatis amore,nunc pleniùs ex tempore de generis nostri prosapia retransmitto meditandum,satis quippe amplectens studium tuæ sinceritatis. Hactenùs rugositate relicta de filijs *Athulfi* incipiam loqui. Namq; fuere numero fratres quinque. Primus *Ethelstanus*, qui & regnum obtinuerat simul cum patre suo. Secundus *Ethelbald*,qui & occidentalium Anglorum rex. Tertius *Ethelbyrht*, rex Cantuariorum. Quartus *Ethered*,qui post obitum *Edelbyrhti* successit in regnum,qui & meus atauus. Quintus *Elfred* post omnes successor principatus totius, qui & atauus vester. Propterea notum tibi facio, hæc (amanda consobrina *Mahtildis*) accipiens ab anili vetustate, & maximè stilo breui nostri generis historiam curaui reges vsq; ad duos hos, de quibus nos augmentum sumpsimus. Tibi ergo hoc opus deuoueo, gratissima,coactus propinquitatis amore: cæteris autẽ, si cum supercilio amplectũt, à nostris indigni iudicentur canistris; aliâs charitate suademus cunctos præposita legi. Igitur recurramus ad omissam locutionem, & ad obitum regis præfati *Etheredi*. Huius fuere regni anni quinq;. Sepultus quippe est in cœnobio,quod Vuinburnan nuncupatur.

CAP. III.

¶ De principatu Ælfredi regis.

His ita peractis *Aelfred* obtinuit regnum migratu post fratrum, ipse & vltimus *Athulfi* filius regis, super prouincias Brittanniæ cunctas. Aduenit sine numero æstiuus exercitus in loco Readingon,& contra Occidentalium ineunt exercitű auida bellum manu Anglorum,subsidio quibus adsunt & hi qui vastauerãt ibidem tempore longo. Erat autem exiguus cùm Anglorum exercitus propter absentiam regis,qui eodem tempore exequias fratris impleuerat, & quamuis non plenæ acies manu, sed robustus pectore constat animus,longiùs pellunt hostes certamine læti. Attamen oppressi lassatu desistunt pugnæ barbari, vt sterilem obtinent tunc victoriæ statum: quin etiam pòst diffusi prædas minant,vastant loca. Fuerúntq; inter squalidissima eorum dominatione ab Anglis,viz.certamina tria. Excepto supra memoratis bellis,quorum vndecim consules ruunt,quos illi Eorlas solent nominare,& rex eorum vnus. Denique in eodem anno Angli occidentales pacem struunt cum illis. Migratúsq; est numerus tunc vsque ad consessum exercitus Barbarorum in Readingum, & vsque ad obitum *Aetheredi* regis, & *Aelfredi* fratri illius successionem annorum septuagesimus vnus, ex quo auus eorum *Ecgbyrht* continuerat regnũ: quadraginta siquidẽ & septem,ex quo Myrcij & occidentales Angli ciuilia bella gessere in cognominato loco Ellẽdune, & *Ecgbyrht* rex sumpsit victoriæ nomen. Deinde fuere anni viginti sex, ex quo pugna gesta est in loco Pedredan. Deinde viginti à certamine quod gestum est iuxta condensum quod Aclea nuncupatur. Deinde ab aduectu Paganorum in partes Orientalium Anglorum anni quinque, nec non discriminatio longa tum applicatus eorum in Readingon locum. Póstque vnius anni decursum,ex quo venerant Readingon,castra metati sunt ob ambitu Lundoniæ vrbis. Ast Myrcij confirmant cum eis fœderis pactum, stipendiáq; statuunt. Post annum Barbari sedes mutant confinium iuxta Lindissi vrbe in Turcesige cõdicto loco,iterant pacem fœderis Myrcia plebs cum eis. Ambitum anni post circuli vnius Barbari sedes migrant tandem Hreopandune locum,regémque *Burhredum* de regno pellunt extra Oceanum. Iam decies bis & duo supra annorum calculantur dies, & quo paterna tenebat regna. Quippe proiecta pace populantur Merciorum arua. Rex prædictus non spe abiecta *Christi* itinera legit desiderando Romam, migratúrq; ibi; suúmque corpus mausoleo digno conditum iacet in templo *Christi* genetricis sanctæ, quæ nunc Anglorum scholæ vsitant nomen. Tempore eodem *Ceolf* possedit regnum Myrciorum. Denique post annum Barbari in sortes sibi duas diuidunt regnum: partem

An. 872.

An. 873.

An. 874.

An. 875.

tem sumpsit dux Barbarorum *Healfdene* nomen Northanhymbriorum; hyberno ibi sedilia tempore cudit iuxta nominatū fluuium Tinan, ibidémq; vastant territoria passim. Ast crebriùs inducunt Pihtis bellum, Cumbrisq; *Oscytel* quoque & *Guthrum* & *Anwuth* hi tres reges eorum cum immenso exercitu de loco Hripandune ad cognominatum locum Grantanbricge, statúmq; fecere ibi menses duodecim. Porrò in ipsius anni æstate exijt *Aelfred* rex cum classico exercitu mare, obuiámque ei barbara classis, dromones ardui numero septem, pugna init, Dani fugæ dant vndas, capitur vnus dromon à rege. Siquidem post annum tyrannus *Healfdene* Northanhymbriorum sortitus est regnum subiectis cunctis. Et in ipsius anni decursu exercitus, qui in Grantanbricge fuerat, coniecit statum communem cum Occidentali exercitu, quod ante nō vsi sunt, iuxta oppidum quod Vuerham nuncupatur, depopulatáq; est ab eis pars maior prouinciæ illius. Quin etiam rex pactum cum eis pacis confirmat simúlque pecuniā dando. Ipsi verò dant obsides ei electi qui tum in exercitu videbantur obtutu regum eorum, eique statuunt iusiurandum in eorum armilla sacra, quod cæterarum regionum fecere nunquam, vt citiùs tam exire oris eorum. Ast transgrediuntur pacem subitóque frangunt pactum, & in sequenti anno, prouinciam expanso agmine visitant Defenum, ibique castra metantur tempore hyberno in vrbe Exâcestre. Deniq; classes eorum eleuant vela, dant vento carinas, procella ingruit tristis, mergitur pars non minima, centū numero carinæ supremæ, iuxta rupem quæ Suuanauuic nuncupatur: fraude constituunt iterata pacem Barbari mente, obsidésq; dantur plusquā quærebantur. *Elfredi* quippe, regi opimi, de potestate firmium sua, promittunt abstrahere pedem, sicque fecere, Merciorum regna vastando pellunt ingenuos passim, ategias figunt in oppido dicto Glenucestre vario ictu. Ergo in illius anni prætextum fregerunt præordinatum cum occidentalibus Anglis plebs spurcissima pactum oreo firmo. Applicíumque sumunt hyemale in loco Cippanhamme. Ast multos equitando per aduerterēt ceruices quoad haud habuere incolæ dominatu insopituri citius eorum cuncti mentes vertunt. Tum alios impia potestate transpellūt Gallias mare in oras. *Aelfred* siquidem rex arctiùs tūc habebatur quàm decuit. Dux quoque *Aethelnoth* prouinciæ Sumorsetun exiguo cum agmine sylua in quadam morabatur. Construxerúntque firmitatem quodammodo in insula Æthelingaige quæ videtur sita in palude. Rex verò prædictus contra Barbaros nō sinebat quotidiano certamine, cum sola prouincia Sumersætun: nec aliæ tunc ei adiutrices excepto his qui regio pastu vtebātur famulis. In eodē anno aduectus est *Healfdene Iguuares* tyranni frater cum triginta moneribus in occidētales Anglorum partes, obseditq; *Oddan* ducem prouinciæ Defenum in quodam castro, incenderúntq; Martem intus & foras Barbarum, rex ruit, octoginta quippe cum eo decades. Postremo victoriæ obtinent locum etiam Dani. Interea post Pascha illius anni, coaptauit bellum *Aelfred* rex aduersus exercitus qui in Cippanhamme fuero in loco *Ethandune*, victoriæq; obtinent numen. Post autem pugnæ solutionē Barbari pacem promittunt, inducias petūt, non negant obsides, iusiurandum confirmant, rex eorum scilicet suscipit baptismatis fontem, quem superstes de lauacro sumit rex *Aelfred* in Alnea insula paludensi; dux pariter *Aethelnoth* abluit post lauacrum eundem in loco Vuedmor, illicq; ei præbuit rex *Aelfred* honores magnificē. Deinde post annum ex quo exercitus paganorum ab vrbe exierat Gleauceastre, profectus est in oppidum Cyrenceastre, ibique metatus tempore hibernali. Et in ipsius anni decursu obscuratus est sol. Post annum igitur ex quo iubar omiserat Phœbus, eleuatus est prædictus exercitus relicto Cyrenceaster ad orientalium Anglorum partes, castrametatiq; sunt ibi, omnésq; habitatores illius terræ sub iugo imperij sui duxere. Peractiq; sunt quatuordecim anni tunc ex quo hyemauerūt Barbari in aruis terræ prædictæ, & equestrati. Porro in eodem anno postquam subiecta esset eis tellus prædicta, artemone petunt Gallias partes, statum firmant in Gent loco condicto ipsi eidem qui castra metabantur quondam in loco Fullanhamme. Scilicet post annum vlteriùs progredi petunt, agmina Francorum è contra insiliunt armis, victoriæque funguntur numen Barbaro exercitu fugato. Pósque circulum vnius anni transijt prædictus exercitus in superiora territorijs Mæsæ, & castra metati sunt in loco Escelū. In eodem anno exiuit nauigio rex *Aelfred*, obuiauitq; dromonos quatuor, ab eo superati truncantur duo. Relicti arma omissa duo subijciunt colla. Anno igitur transeunte profectus

An. 876. An. 877. An. 878. An. 879. An. 880. An. 881. An. 882. An. 883.

10 20 30 40 50

fectus est supradictus exercitus supra in Scald parochias, ad locum *Cundath*, ibiq; hyemale sumunt metatum. Impletáque serie anni vnius abrumpitur opposita supradicti clades exercitus in superiora Sunnan turmæ in locum Embenum, ibique castra metatur spatio hibernali. Ergo post annum partiuntur in sortem sibi arua telluris ipsius in duas partes, vnam ad Lofenum, alteram ad Hrofecestre partem videlicet pertinentem; obsederúntque oppida prædicta. Nec non alia sibi struunt vilia castra. Etiam defectus dominatur accolis priscis vsque dum aduenisset rex *Aelfred* Occidentali cum manu. Superata tandem lues immunda, auxilia quærunt, rex iussit Sarauara duci equis non exiguis littora, petunt proprias sedes. Quidam eorum vltra petunt marinas partes. Cursu in eiusdem anni præsentis obsidatum cum renouant Anglis omissi, bisque numerant fraude prædas in anno telluris in condenso adhærenti Notheas fluuio partes Tamesi. Petias sub dant plebs immunda quæ tum Orientales continebat Anglos, repentè extraneum petunt vestigio cursum ad locum Beamfleote. Ibique lurido motu partitur socia manus, quidam manent, quidam petunt vltra partes marinas. Itaque classem mittit in eodem anno in Orientales partes Anglorum rex præfatus etiam *Aelfred*, statimque aduectu in eorum occursum fuere in loco Stufemuthan sexdecim scilicet numero carinæ, vastantur quidem armis, ferro truncantur magistri, cætera classis piratica cursu obuia vehitur illis. Insistunt remis, deponunt scarmos, vnda coacta rutilant arma, post gradum Barbari victoriæ scandunt. In eodem anno magnificus obijt Karolus rex Francorum extinctus nece ante vnius circulum anni, quem post subsequitur equidem vterinus frater qui tum præfuerat Gallias fines super Occidentales. Ambóque fuere filij *Hloduuiges* cuius ante regimen fuerat totum, extrema iam series fuerat vitæ in orbitu solis prædicto ipséque magni filius regis esse *Karuli*, quippe cuius in matrimonium duxerat filiam rex *Athulfus* Anglorum. Ast in motione illius anni factus est cum Barbarorum classiali non impetu paruo littora complens veteranorum Saxonum, bisque in eodem patent tempore bella, victores post existunt Saxones: adfueréque tum Frisij certamine simul. In eodem anno successit in regnum *Karolus* minor totas Occidentales super Galliæ partes & vsque ad Tyrrhenum mare protensa, & vt dicam, proaui sui passim potestatem; excepto prouinciæ *Liduuicon* cuius pater *Hloduuius* frater *Karuli* medij, cuius filiam duxerat in coniugium *Athulf* rex Anglorum. Et hi vtrique fuere filij *Hloduuij*, scilicet *Hloduuius* filius erat *Karuli magni*, *Karulus Pipini* filius magnus. In eodem anno migrauit beatus papa *Martinus*, qui & in libertate posuerat Anglorum per prædestinationem regis *Aelfredi* quæ nunc scholam Romæ videtur exter beatóque munera misit biguo Christi in quo salus rutilat mundo. Quippe in illius anni meatu, prædicta lues rumpunt fœdus regémque contra insiliunt telis *Aelfredum*. Denique post annum inferiores partes Gallias petunt, continuóque sedilia cudunt iuxta fluuium Signæ præ tempestate hiberna. Interea obsidetur à rege *Aelfredo* vrbs Lundonia: & quem ingenio, quem occursu non superauerat ciuilis discordia sæua, hunc vt redemptorem suscepere cuncti, & maximè genus Saxonum, excepto Barbaræ gentis & his qui sub manu eorum tum captiui tenebantur. Etiam post manus cateruæ confirmatas ibi constituitur dux *Aethred* à rege præfato, custodiendi arcem. Siquidem exercitus qui tum populabatur Gallias partes vestigia secant per pontem arcis Parisiacæ, totámque iuxta Signiam vastant vsque ad Mæterne & super verticem ipsius vsque ad Catsig, ibique constituunt ter hiberneos status. In eodem anno obijt & *Karulus* rex Francorum, *Earnulfus* quoque successit fratruellus eius in regnum hebdomadas septem ante obitum patrui sui. Tum partitur regnum in quinque regésque totidem functi in eodem; attamen permissu fiunt *Earnulfi* cuncta, nec non promittunt se esse eius sub manu dominijq; iunâtes ideò, quoniam non essent sicut ipse sulco de paterno nullus eorum. Habitauitq; post functionem regni in parte Orientali fluuij Hreni. *Hrodulfus* verò medias partes regni, *Odda* quoq; Occidentalem partem, Beomgar etiam cum *Vuitha* Longobardorum regnum obtinuere à discrimine Iouij montis. Illicq; ciuilia coaptarunt bella, prosequitur plebs plebem, sæpiùs vertũtur vtrorúmque arua, nec vnquam adfuisse spes inter eos secunda. Porro in eodẽ anno quo Barbari consederãt ponte in Parisiaco, dux *Aethelhelm*

An. 884.

An. 885.

An. 886.

An. 887.

diœcesios Anglorum pro populo accepta à rege pecuniæ non exiguam partem adijt Romam. In eodem anno obijt *Ethelsuuith* regina. *Aethered* quoque Archiepiscopus transijt in illius anni decursu, nec non *Athelbald* Cantiæ præsul. Transeunte igitur vnius anni meatu Abbas Byrnhelm Romam pro populo eleemosynam duxit & maximè Occidentalium Anglorum regisque *Elfredi*. Tum & orco tradit spiramen *Guthrum* Borealium rex Anglorum, qui & *Ethelstan* à lauacro baptismatis sumpserat nomen à suo patrino rege *Aelfredo* cuius consessus maximè fuerat inter Orientales Anglos quoniam ibi & statum tenuerat primum. In eodem anno eleuatus est supra memoratus exercitus de Signahamne ad locum qui vulgò dicitur Sandlaudan, cuius situs inter Brittannos & Francos videtur, quorum in occursu Brittanni insistunt armis, obtinéntq; victoriæ numen, eósq; persecuti sunt in mæandrum cuiusdam amnis, ibique non pauci merguntur lymphis. Post etiam spatio vnius anni cateruæ supradicti exercitus visitant Orientales Francorum partes. Rex *Earnulfus* obuius quorum equestris tandem imbuit certamen antequam venere gurgite classes. Manus Francorum Orientalis aderant ibi. Saxones quippe Baiuueriq; auras dant fugæ pagani. Abstrahuntur tum feruētes fide anno in eodem Hibernia stirpe tres viri lecti, furtim consuunt lembū taurinis byrsis, alimentum sibi hebdomadarium supplent, eleuant dies per vela septem totidémque noctes, aduehuntur in primna Cornuualias partes relicta classe non armis ductam nec copiosis scilicet lacertis, nutu potiùs sed cuncta tuentis. *Aelfredum* adeunt regem Anglorum in quorum aduectum cum rege pariter sinclitus ouat. Deinde Romam vestigia legunt, vt soliti crebro Christi magistri pētitum: mentes ab inde Hierosolymis ire prætendunt. Protinus eorum migrat eminentior via vnus quippe frater custodia cernit reliquias sui compagi socij: nec non miracula quidem non minima facta breuiario in hoc fas esset prædicere tota. Námque alter domi vertitur, puluerem concutiens calo absentiúmque infert nomina sic. *Dufslan* primus, *Macbeathbáthque* secundus, *Magilmumen* tertius, artibus frondens, littera doctus magister insignis Scottorum. Etiam in eodem anno post Pascha in ambitu letanias cometa apparuit stella, quam nonnulli existimant rusticanorum esse temporum ante fluentium omen: sed in hoc ratio probatissima philosophorum videtur cuius prædicta demonstrant futura sicut in multis expertum est. Deinde post annum ex quo bella gessère Barbari contra regem *Earnulfum*, qui in Bononiam petunt ibique construunt classem, primna dant ventis volant rostra ad Anglicas partes, in limneo portu constituunt puppes à Poldre loco condicto Orientali Cantiæ partem; destruúntque ibi prisco opere castrum, propter quod rustica manus exigua quippe intrinsecus erat. Illicque hiberna castra confirmant. In huius anni scilicet decursu aduehitur classis non minima Hæsten in oras fluuij Tæmese, arcémque fundant in Cantiæ fines in cognominato Middeltune loco, castra metantur hyeme tota ibi. Factúsque numerus tunc annorum à gloriosa natiuitate saluatoris nongentesimus præter annis septem. Paschalíque post anni illius eleuatur exercitus, qui de Gallias venerat partes, subsequendo latebras cuiusdam immanis syluæ, quæ vulgò Andredesuuda nuncupatur; protensique sunt Occidentales Anglos vsque: ast peditentim adsitas prouincias vastant, id est, Hamtunscire, & Bearrucscire: prænotatáq; sunt hæc Clitoni tum *Eaduuerdi Elfredi* filij regis iam fuerat exercitando per Notheas partes Anglorum. Sed post induuntur & Occidentales Anglos, fit in occursu minacibus stridens agmine denso Fearnhamme loco: nec mora, cōtra insiliunt facta iuuentus armis irrepti sultant liberati ritè Clitonis, aduentu veluti suetam aduectæ post prædam pastoris suffultu pascua bidentes: vulneratur ibi tyrannus, iuuantum Suualidas turmas transpellunt fluuium Temesæ ad partes Boreæ. Interea tenentur obsessi Dani in Thornige insula pali. Subsidium Clitoni præbuit rex *Aethered* Lundonia scz. ab vrbe profectus. Obsecrāt pacis Barbari iámq; fœderisq; statum, obsides dantur, adfirmant iure exire regno præfati regis, actus & sermo simul vna complentur. Deníque partes proficiscuntur in Anglorum eoas, sub statu illo manentis exercitus quippe in regimen quondam *Eadmundi* Sancti regis eorúmque naues circum volant ad eos de limneo portu ad Meresige locum Cantiam velis secundum. In eiusdem anni ergo statuta abrumpitur Hæsten arduo cum manu à Beamfleote lo-

co

Marginal notes: An. 888. An. 889. An. 891. vel 892. An. 893. An. 894.

co, per totásq; Merciorũ partes populatur sæuus, quo ad Brittannûm fines venere, quibus dat subpetias exercitus adhærens tunc climate in eoo Northhymbri vsque modo eodem. *Aethelm* cum dux præclarus publicè paratu equestri, nec non *Aethelnoth* duce vnà Anglorum cum Occidentali insequitur exercitu post. Adest quorum rex *Aethered* Myrciorum substans cum impetu magno. Iniiciunt bella alterna stat certamine plebium vtrarúmque iuuentus, Angli tum victoriæ post obtinent locum. Gesta hæc quippe in Buttingtune prædicantur à priscis. Præterea visus cernitur inaptus, siquidem Danis confirmant iterati pacem, haud negant obsides, promittunt se ire regione ab illa. In eodem anno Danaa suda in Beamfleote loco experto nutu ab incolis ruit, annilem diuidunt inter se thesaurum. His ita gestis *Sigeferth* piraticus de Northhymbriorum aduehitur ardua cum classe per littora vastat bis tempore in vno, vela post vertit ad proprias sedes. Repletísque annis duobus ex quo immensa venerat à Bononia classis, arce conducta in Limnas oppido Anglorum. Ab Occidentali profectus est parte tunc Anglorum *Aethelnoth* dux, adit in hostes Euoraca vrbe qui non parua territoria pandunt in Myrciorum regno loci in parte Occidentali Stanforda, hoc est inter fluenta amnis Vueolod, & condenso syluæ quæ vulgò Ceostefne nuncupatur. Transeunte etiam anni vnius decursu obijt & *Guthfrid* rex Northhymbriorum in natalitia sancti *Bartholomæi* Apostoli Christi; cuius mausoleatur Euoraca corpus in vrbe in Basilica summa. Interea bis binis post annis, facta est discordia nimis & maximè, ex quo supradictus obierat rex, inter Anglos, quæ tum manebant loca per Northhymbriorum fœtidus turmas. Denique in eodem anno magnanimus transijt de mundo *Aelfredus* rex Saxonum, immobilis Occidentalium postis, vir iustitia plenus, acer in armis, sermone doctus, diuinis quippe super omnia documentis imbutus. Nam ex Latino rhetorico fasmate in propriam verterat linguam volumina, numero ignoto, ita variè, ita præopimè, vt non tantum expertioribus, sed & audientibus liber Boëtij lachrymosus quodammodo suscitaretur motus. Septima námq; die ante solennia sanctorum omnium obierat anax, cuius requiescit vrbe in Wintana corpus, in pace. Dic modo lector, Christe redemptor, animam eius salua.

An. 901.

CAP. IIII.

¶ *De regimine* Eaduuerdi *regis, & de bello eius.*

SVccessor equidem tum monarchiæ *Eaduuerdus* post filius supra memorati regis coronatur ipse stemate regali à primatis electus Pentecostes in die, iam defluente siquidem annorum numero centeno, ex quo proauus continebat *Ecgbyrht* præsentia eius regna. In eodem anno *Athelbald* in Lundonia arce, præsulatum sumpsit Euoracæ vrbis. Factúsque videtur numerus annorum ab aduentu Christi (humana sumpta carne) nongentesimus pleniter ordo. Impletóque post annorum bis ritu, bella parantur Holme in loco contra Orientalem quippe citiùs cladem post dies quinque festa puerperæ sanctæ, coniiciunt peltas, enses vibrant, in vtraque manu crispatur hastilis crebrò, ibidémque ruit *Sigeuulf* dux Sighelmque, tota pars Cantiæ nobilitatis pæne: nec non *Harus* rex Barbarûm ibi suspenditur orco. Ast duo Anglorum lanugine Clitones tenera, linquunt ibi auras suetas, sub Acheronteas peregrinam temptant regionem vndas, habundansque simul proceritas ex vtraque parte: Barbari namque post existunt victores, sultandóque obtinent locum. Denique post triennium à conditione mundi tum transmeatus est numerus annorum sex millia centum. Post triennium verò Archiepiscopus *Plegmund* enceniauit in Vuintonia vrbe arduam turrim, quæ tum nouiter fuerat sita in honore genetricis Dei *Mariæ*. Pontifex præfatus in eiusdem anni scilicet decursu pro populo Romam quin eleemosynam duxit, *Eaduuardo* quoque pro rege. Annum post vnum Barbari pactum rumpunt *Eaduuardum* regem aduersus, nec non contra *Aetheredum*, qui tum regebat Northhymbrias partes, Myrciasque: vastantur passim Myrciorum arua, à tempestate prædicta & penitus vsque ad Afne fluenta, vbi inchoat Occidentalium terminus Anglorum, nec non Myrciorum. Deinde transuehuntur Occidentales

in partes per fluuium Sefern, illicque vastarunt non minimas prædas. Ast vbi pedem retraxere domi ouantes spolijs opimis, parte in Eoa fluuij Sefern etiam transmeabant pontem ordine litterato, qui vulgò Cant-bricge nuncupatur: statuta quippe acie tendebant repentè obuio turmæ simul Myrciorum Occidentaliúmque, insistunt pugnæ, mora nec attenta, in Vuodnesfelda campo Angli victoriæ obtinere numen, Danorúmque fugatur exercitus, telo oppressus: facta hæc memorantur, quinta in die mensis Augusti, ibidémque ruunt reges tres eorum turbine in eodem vel certamine dicere fas est, scilicet Healfdene, Eyuuysl quoque, nec non *Iguuar* relicta tyrannide tum ad aulam properauit inferni, maioresque natu eorum duces ac nobiles simul. Námque post annum migrauit de mundo *Aethered* Myrciorum superstes, sepultúsque est in arce dicta Gleaucestre, in pace. Biennij quippe transeũte statu obijt *Athulf* in Northhymbrijs oris, qui tum præerat actori oppidi Bebbanburgh condicti. Etiam post annum aduehitur in oras classis Anglorum ardua nimis in stomio certè fluentibus Sæfern, nec graue bellum porrigitur ibi anno in eodem. Denique pars exercitus illius maior nec non Hiberniam petunt Britannidem olim à *Iulio* magno *Cæsare* vocatam. Interea post tempora anni vnius in die Dominico accidit natiuitas Christi. Factáq; est tranquillitas hyberni eiusdem tanta, vt nec antè nec post quit memorare quispiam. Triennio post iam completo *Aethelsled* mundo demigrat, regia soror, tumulatur cuius corpus Gleaucestri in arce. Nono etiam anno post transacto migrat & *Eaduuerd* rex Anglorum. Hic finis, hic nomen, nec non pertinacia cessit eiusdem.

CAP. V.

¶ *De principatu* Æthestani *regis, de bello quoque & actibus eius.*

ANno etiam in quo imperij functus fuerat *Stefos Aethestan* rex robustissimus, transacti sunt anni à gloriosa incarnatione Saluatoris nostri DCCCC. supráque viginti & sex. Igitur post annos tredecim facta est pugna immanis Barbaros contra in loco Brunandune, vnde & vulgo vsque ad præsens bellum prænominatur magnum: tum superantur Barbaræ passim turbæ nec vltra dominari, post quos vltra pellit oceani oris, nec non colla subdunt Scoti paritérque Picti vno solidantur Brittannidis arua, vndique pax, omniúmque fœcundia rerum, nec vsque ad istas motus adhæsit sine littora Anglorum fœdere classicus. Biennio post migrat de mundo rex venerandus *Aethestanus.*

CAP. VI.

¶ *De regimine* Eadmundi *regis.*

NAmque post illum *Eadmund* omissa successit in regna. Post anni ergo septimi cursum, *Vulstan* Episcopus, dúxque Myrciorum expulerunt quosdam desertores, *Ragnald* videlicet, & *Anlaf* de Euoraca vrbe, præfatóque regi in potestate subdunt. In eodem verò anno obijt & regina *Elfgyuu Eadmundi* regis coniux, pósteque sanctificatur, in cuius mausoleo (cooperante Deo) vsque ad præsens innumerosa equidem miracula fiunt in cœnobio, quod vulgò Sceftesbyrig nuncupatur. Reuolutione scilicet in eadem obijt & rex *Eadmund* in solennia *Augustini* minoris, qui & apostolus Anglorum. Continuitque regnum sex annos & semis.

CAP. VII.

¶ *De regimine* Eadred *regis.*

CVius successor extitit *Eadred* in regnum, suus quippe frater; cui Northhymbrij subijciuntur cuncti, nec non Scoti iusiuranda confirmant, immutabilémque fidem.

dem. His ita prætextis, non tempore post longo in pace migrat & ipse in natalitia beati Papæ *Clementis* atque martyris. Obtinuerat namque principatum annos per nouem & semis.

CAP. VIII.

¶ *De* Eadwig *rege.*

QVin successor eius *Eadwig* in regnum, qui & præ nimia etenim pulchritudine *Pancali* sortitus est nomen à vulgo secundi. Tenuit namque quadriennio per reg-
10 num amandus.

CAP. IX.

¶ *De principatu* Edgari *regis.*

DEnique *Eadgar* coronatur in regnum, rex admirabilis.

Annis sextenis siquidem per regna meatus,
Bisque dies numero tenuit minus obice septem.
Argiua hebdomadas gentis posuere magistri:
Septimanas recitant post quas nunc voce Latini.
20 *Tingite nunc calamo musæ propriúmque vocate*
Carmen, & ignoto vestri properate secundis.
Cùm placido steterint fontes aperite poëtam.
Fungitur interea regno post anax in arce,
Kim annus castrum à priscis iam nomine dicta,
Nec bathum ab alijs non pro feruentibus vndis.
Costis pentidies fuerat quam quondam honore,
Bradifonus domino Moyses sacrarat amore.
Aduenit & populus pariter sine nomine turma,
Quin etiam ferro syncipite rasi corona.
30

Porrò à natiuitate Domini saluatoris transactus est tunc annorum numerus nongentesimus & supra septuagesimus adhærénsq; ternus.

Sibi proles Eadmundi *summa,*
Properate quidem, numero bis denis
Super augent nouem, seculi prisca
Recolligens mente, ingenia forsan
Addens & recenti temporis noua.
Ter monadis decem
40 *Numero fluente, coronatur anax*
Interea denis sex & supra
Regimen sub ipso
Contentum rite,
Stipulator passim, præstiterat illi elementorum,
Pósque spiramen reddit authori
Telluris insultus, marcescens ab ea
Lumina cernit altitonantis,
Omissa tandem luce corrupta
Anglorum insignis rex Eadgarus
50 *A Cæsare quidem nominato mense Iulio, vulgus vsitare solet,*
Potius pestis sublimare sollers visum humanus,
Quam magis diuersi ab alto cuncta cernenti reddere vota
In cursu ogdoi transeunte diei
Auri largus exanime corpus relinquit

 Monarchus

Monarchus Brittannum
Nobilis, ex stirpe frondens Saxonum,
Eadgarus *anax: námque sermone Latino*
Fausti contim nuncuparunt beatam.

FABII Quæstoris Patricij ETHELVVERDI,
fœliciter explicit liber Quartus.

Descriptio compilata per dominum INGVLPHVM *Abbatem Monasterij* Croyland, natione Anglicum, quondam Monachum Fontanissensem, & sic ingesta.

CVM ego *Ingulphus* diuinę pietatis patientia Abbas Monasterij **Croyland**, per officium mihi impositum rebus ecclesiasticis curam impēdere compellor, primò mihi fore videtur opportunum, qui sunt nostri Monasterij fundatores, scire, & benefactores, quo tempore fundatur, de quorum eleemosynis victualia & cætera necessaria nobis ministrantur; sed & quæ prædia aut possessiones singuli benefactores nostri nobis in eleemosynam contulerunt, vt & hic manifestum fiat tàm vobis quàm posteris nostris, pro quibus Dei misericordiam implorare & efflagitare coarctamur. Sed quoniam perlongum esset in horum singulis immorari, prout materiæ tractatus vndique profert copiam, de his saltem, quæ nobis modernis ac etiam successorum nostrorum notitiæ magis necessaria in posterum reperientur, sub compendio tamen inserere nullatenus differam, prout accepi per maturum consilium tam fratrum meorum nunc residentium, & à prædecessoribus suis veridicâ relatione informatorũ, quàm per sollicitam inspectionem memorandorum antiquorum, & cæterorum monumentorum vicissim examinatorum; iuxta illud Psalmistæ propheticum, *Quanta audiuimus & cognouimus, ea & patres nostri nunciauerunt nobis*. Et item: *Exurgent filij, & narrabunt filijs suis, vt cognoscatur à generatione in generationem*. Et alibi, *Quacunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*. Vndè imprimis scribere disposui de quorundam regum Merciorum progressu, nouissimis temporibus ad fidem catholicam conuersorum. Et licèt *Penda* fanaticus: & ipsius apud Mercios tamen regis nomen, & regnum sibi vsurpauit, sanctúmq; *Oswaldum* regē tyrannica rabie martyrizauit; sed & filios habuit Christianæ religionis cultores deuotissimos, viz. *Peadam, Wulferum, Ethelredum, Merwaldum,* & *Mercellinum*, filias verò *Kinenburgam* & *Kineswitham*, ambas sancta cōtinentia præcellentes. Eiusdem verò *Penda* hæretico furore diù agitati effrænis cupiditas idoneum finem meritis suis inuenit; quem Dei virtute sancti *Oswaldi* frater & successor *Oswein* extinxit, & sic infernalium auxit numerum animarum. Cui *Peada* filius eius senior successit in regnum. Iste verò *Peada* Monasterium de **Medishamsted** fundâsse disposuit, sed præmatura morte præuentus feruorem suum fratri suo *Wulfero* ad regnum succedenti, & *Saxulpho* viro præpotenti reliquit. Quod Monasteriũ postmodùm per eosdem fundatum esse non est dubium, in anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* 664. Idem verò *Wulferus* 16. annis regnauit, & in 17. anno obijt. Post cuius obitum *Ethelredus* frater eius succedens ad regnum, regnauit 30. annis, & posteà factus est Monachus in **Bardinei** Monasterio. Cui successit in regnum *Kenredus* filius *Wulferi*; & hic regnauit 4. annis, & in 5. anno regno relicto Romam peregrè profectus est, ibique ad Apostolorum limina vitam finiuit. Post *Kenredum*, *Celredus* filius *Ethelredi* quondam

regis,

regis, octo annis regnauit. Illis in temporibus *Clito Ethelbaldus*, exul, pronepos *Pendæ* ex *Alwio* fratre, elegantis erat staturæ, validus corpore, bellicosus animo; sed (quod multùm dolendum est) corde nimiùm elatus erat, & lubricæ temeritatis sectator immoderatus: & ob tanti facinoris culpam (vt credere fas est) multa perpessus est discrimina, nec non à regni gubernaculo repulsam sustinuit prolixiorem. Quem suprà nominatus rex *Celredus* huc & illuc valdè persequebatur: & inter dubia pericula, exinanitis viribus suis, & suorum, ad virum Dei *Guthlacum* confessorem suum (vt assolet) peruenit, vt vbi consilium defecit humanum, diuinum acquireret; tribulationis suæ querimoniam illi humilitèr patefecit. Quem vt sanctus Dei audiuit, blandè consolatus est, & velut diuini oraculi interpres, quæ ventura essent sibi, ex ordine propalauit, promittendo ei generis sui dominationem, inimicorum conculcationem, & populorum principatum. Nec quòd ista euenirent cum pugna, plaga, vel sanguinis effusione; sed hæc omnia cum diuina potentia, & virtute se habiturum consideret. Et admonendo eum, dixit; *Agnosce Dominum Deum tuum, & super omnia time; sanctam ecclesiam studeas etiam venerari, mala scelerum tuorum frequentèr deplora, propositúmq; bonæ vitæ constantèr obserua; & securũ Domini spera subsidium, si ante ipsum boni operis obtuleris meritũ.* In quibus verbis & doctrina tunc refocillatus est in animo præfatus *Ethelbaldus*, vt absque mora in præsentia patris sui *Guthlaci*, & aliorum tunc circumstantium, quod corde concepit, ore promisit, cùm se ad regni gubernacula pacifica venire contingeret, religiosorum ibidem Monasterium fundare inchoaret ad laudem Dei, & in memoriam præfati patris sui *Guthlaci*. Quod postmodũ efficacitèr, & deuotè impleuit. Sed interim post aliquãti temporis euolutionem præfatus exul *Ethelbaldus* in remotis adhuc latitans regionibus, audita sancti viri morte, mœrens & lugens illuc aduenit: cui post lachrymas & longam orationem in proxima casulà vigilanti sanctus apparuit, & eum consolatus est, dicens, Confide fili, & noli contristari, quia Dominus per meam intercessionem audiuit preces tuas, & ante præsentis anni cursum circularem, sceptris regni dominaberis in fœlicitate longæuo dierum spatio fruiturus. Ille verò respondit, Domine, quod signum mihi erit, quòd ista sic euenient? Et sanctus, Crastina die ante horam diei tertiam habitantibus in hac insula Croylandiæ cibaria inspirata dabuntur. Exin ipse omnia, quæ sibi dicta erant, recordans, & indubitata spe futura fore credebat. Nec fides illum fefellit, quia cuncta iuxta viri Dei vaticinium effectui mancipata perpendit. Defuncto igitur ac sepulto Dei famulo *Guthlaco*, signa virtutum ac sanitatum per inuocationem intercessionis illius coruscare frequenter cœperunt, vt in libro de vita ac miraculis eius clariùs & luculẽto stilo (prout de memorandis viris colligere potui) seriatim panduntur. Rex autem *Ethelbaldus*, vt beatum consolatorem suum miraculis coruscare comperiret, locum sepulturæ eius gaudens & deuotus expetijt, & ea, quæ dicto viro Dei adhuc viuenti, iam regnum adeptus, antè promiserat, plenè persoluit. Accersito námque quantocyùs quodã famosæ religionis monacho Eueshamensi, nomine *Kenulpho*, vt ibi cœnobium aggregaret, sibi & Deo seruientibus perennitèr concessit, dedit, & confirmauit, & ab omni reditu & consuetudine seculari totam insulam Croylandiæ omnino absoluit, & inde chartam suam in præsentia episcoporum procerúmque regni sui securam statuit, quæ sequitur in hæc verba. *Ethelbaldus* diuina dispensatione rex Merciorum omnibus catholicæ fidei cultoribus salutem perpetuam. Regi regum omnium & vniuersorum creatorum magna cum exaltatione gratias ago, qui me vsque ad præsens cunctis inuolutum sceleribus patienter sustinuit, misericorditèr attraxit, & ad sui nominis agnitionem parumpèr erexit. Vndè Deo adhærere mihi bonum est, & in ipso ponere spem meam. Sed quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Vt placeam coram eo in lumine viuentium; cùm sine ipso nihil habemus, nihil sumus, nihilque valemus. Magna enim auiditate nostræ salutis author, & vniuersorum largitor acceptat nostra minima, vt causam habeat retribuendi maxima, & infinita gaudia. Sectantes eius doctrinã per opera misericordiæ, sic consolatur, dicens, *Quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Hinc est, quòd cùm dilecti confessoris mei *Guthlaci* anachoritæ deuoti instructus fuissem consilio, precibus pulsatus gratantèr in hunc modum acquieui. Ad perpetuam securitatis memoriam hoc chirographo patenti dono trado & concedo omnipotenti Deo, beatæ *Mariæ*, & sancto *Bartholomæo* de dominicis meis

ad

ad fundationē Monasterij nigrorum Monachorū, sub norma S. *Benedicti* Deo famulantium, totam insulā Croylandiæ ad sedem Abbathiæ separatam, & separaliter obtinendam, cum quatuor aquis interclusam; videlicet cū aqua, quæ dicitur **Schepishee**, versus Orientem, & cum aqua, quæ vocatur **Nene**, versus Occidentem, & cum aqua, quæ vocatur **Southee**, versus Austrum, & cum aqua vocata **Asendik**, versus Aquilonem, vbi communis Sewera est inter **Spaldeling** & dictam insulam. Et continet dicta insula in longitudine quatuor leucas, & tres leucas in latitudine cum mariscis adiacentibus versus occidentem ex opposito eiusdem insulæ ex vtraque parte aquæ de **Weland**: cuius vna pars versus Boream, vocata **Goggislond**, continet duas leucas in longitudine à ponte de **Croyland**, vbi fit ingressus ad insulam vsque ad **Aspath**, & vnam leucam in latitudine ab aqua de **Weland** in Australi parte vsque ad **Apenholt**, versus Boream iuxta ripam, & habet per totam longitudinem æqualitatem latitudinis; & altera pars marisci in Australi parte aquæ de **Weland** continet in longitudine duas leucas à ponte de **Croyland** vsque ad **Southlake** iuxta ripam ex opposito de **Aspath**, & habet in latitudine duas leucas ab aqua de **Weland** vsque ad **Fynsett** iuxta aquam de **Nene** in Australi parte eiusdem marisci, cum separali piscaria in aquis de **Weland** & **Nene** vsque ad supradictos vtriusque marisci limites, & in aquis omnibus supradictam insulam ambientibus. Vndè quendam cœnobitam Eueshamensem probatæ religionis virum, nomine *Kenulphum*, vt secum eiusdem ordinis Monachos probatos ibidem congregaret, Abbatem constitui, præbens eis de thesauro meo ad ædificationem Monasterij eiusdem primo anno trecentas libras legalis monetæ, & per decem annos proximè sequentes quolibet anno centum libras, concedendo eisdem licentiam ad villam ædificandam ibidem siue includendam, quantum ex ijs duobus mariscis versus Occidentem dictis Monachis pro se & suis placuerit. Quare volo, quòd prædicti Monachi habeant ista dona mea cum omnibus appendicijs libera & soluta ab omni onere seculari in perpetuam eleemosynam meam, cum omni commodo, quod euenire aut extorqueri poterit infra dictos limites tàm subter terram, quàm supra, cum communa pasturæ pro omni genere animalium, omnibus seisonis ibi, & hominibus suis, siue tenentibus suis secum ibidem moram facientibus ex vtráque parte aquæ de **Weland**, viz. ex vna parte vsq; ad agrum de **Medishamsted**, & ex altera parte vsque ad ædificia **Spaldeling** cum omnibus libertatibus & liberis consuetudinibus, quas regia potestas liberiùs alicui ecclesiæ in regno meo contulerit temporibus retroactis. Et districtè præcipio, quòd si quis contra hoc meæ authoritatis testamentum aliquod machinari impedimentum præsumpserit, quò minùs pacificè possideant aliqua per me data & concessa, centum libras legalis monetę thesauro meo persoluet, nec non dictis monachis pro damnis & expensis dignè satisfaciet. Deprecor omnes posteros meos mihi ad regnum succedentes, vt hanc pœnam & censuram meam ita obseruent inuiolatam, sicut voluerint recipere debitæ iustitiæ præmium, & euadere rapacitatis suppliciū. Qui verò istam eleemosynam meam prouexerit & defensauerit, in sorte electorū Dei remuneretur ęternaliter. Firmatum est hoc chirographū meū in anno ab incarnatione *Christi*, DCCXVI. quod & his probabilibus testibus sanctæ crucis indicio subnotatur. ✠ Ego *Ethelbaldus* rex Merciorum gratuito consensu confirmaui. ✠ Ego *Brithwaldus* Doroberniēsis Archiepiscopus ratificaui. ✠ Ego *Winfridus* Merciorum episcopus approbaui. ✠ Ego *Ingualdus* Londoniensis episcopus merè consensi. ✠ Ego *Adwinus* Lichefeld. episcopus adoptaui. ✠ Ego *Tobias* Roffensis episcopus collaudaui. ✠ Ego *Ethelredus* Abbas de **Bardeney** multùm affectaui. ✠ Ego *Egbaldus* Abbas de **Medeshamsted** illud fieri deuotè rogaui. ✠ Ego *Egga* Comes Lincoln. consilium dedi. ✠ Ego *Leucitus* Comes Leycestriæ assensum præbui. ✠ Ego *Saxulphus* filius *Saxulphi* Comitis corroboraui. ✠ Ego *Ingulphus* presbyter & humilis minister vocatus audiui. ✠ Ego *Ethelbaldus*, licèt indignus, patientia tamen diuina regni Merciorum gero gubernacula, summa cum fiducia authori meo *Christo* redeo humiliter; de quo propheticè scribitur in Psalmo, *Miserationes eius super omnia opera eius:* eiusdem pietati me totum submitto, & sanctæ matris ecclesiæ precibus, beneficijs spiritualibus, commendo. Hinc quidam Poëta sic dixit,

Ethelbaldus

Ethelbaldus *ego rex sub Domino super Anglos*
*Hanc Abbathiam construo,*Christe,*tibi.*
Insula de Croyland,*vastum regis speciale,*
*Dicitur hæc terra,quam tibi trado,*Iheſu.
Hanc totam terram cum circumeuntibus vndis,
Quæ claudunt illam,do tibi,summe Deus.
Insuper argenti primo fabricantibus anno
Trecentas latomis annumerabo libras:
Annis inde decem dabo centum quolibet anno
Libras in latomos, qui steterint ad opus. 10
Kenulphus *Monachus professus Eueshamiensis*
Abbas primus erit, huic ego trado locum.
Cunctáque confirmo magnatum dona meorum,
Si dederint terras seu tenementa Deo.
Istum Kenulphum *si quis vexauerit Anglus,*
Rex condemno mihi cuncta catella sua:
Inde meis monachis de damnis omnibus vltrà
Vsque satisfaciat,carcere clausus erit.
Adsunt ante Deum testes huius dationis
Anglorum proceres,pontificésque mei. 20
Sanctus Guthlacus *confessor & Anachorita*
Hic iacet,in cuius auribus ista loquor.
Oret pro nobis sanctissimus iste sacerdos,
Ad tumbam cuius hæc mea dona dedi.

Et quia paluſtris huius Croyland (vt ipſum nomen indicat, nam crudam terram & cœnoſam ſignificat) lapideam molem ſuſtinere non poterat, præfatus rex ingentes palos quercinos & alcinos innumerę multitudinis humi defigi fecit,duramque terram nouem milliarijs per aquam de Vplanda,id eſt,de ſuperiori terra,ſcaphis deferri,& paludibus commiſceri iuſſit: & ſic lapideam, quia ſanctus *Guthlacus* priùs oratorio contentus erat ligneo,baſilicam cœpit & conſummauit,cœnobium condidit, ornamentis 30 & fundis, aliiſque diuitijs locum illum ditauit, eundémq; locum in tota vita ſua tenerrimè dilexit. Nec vnquam poſt primam fundationem, quam idem rex ſtatuit & fecit, monaſterium Croyland religioſorum inhabitatione Monachorum caruit vſque in diem hodiernum. Erant etiam in eadem inſula illis in temporibus nonnulli vitam hemiticam ducentes, qui viro Dei ſancta familiaritate,quoad vixit,adhærentes, tanquàm infirmi ad medicum, in eius informatione & exemplo frequentem carpebant animæ ſalutem. Ex quibus vnus nouiter erat ad fidem catholicam conuerſus,nobilitate generoſus,quondam præpotens in mundialibus,nomine *Ciſſa*,qui relictis omnibus ſequutus eſt Dominum ſuum *Chriſtum*. Alius erat *Bettellinus* ſeruus, præfati patris familiariſſimus. Tertius erat *Egbertus*, ſecretorum eius præ cæteris conſcius. Quartus e- 40 rat *Tatwinus*, ad eandem inſulam quondam ductor eius & nauclerus. Qui omnes in ſingulis caſulis non longè ab oratorio ſancti patris *Guthlaci*, de licentia ſuprà memorati *Kenulphi* Abbatis,vſque ad vitæ terminum ſeparatas manſiones habuerunt. Sancta verò *Pega*,ſoror præfati ſancti patris noſtri *Guthlaci* citò poſt primi anni reuolutionem ab obitu eiuſdem, relicto priùs ibidem in manibus *Kenulphi* Abbatis flagello S. *Bartholomæi*,& pſalterio fratris ſui,cum nonnullis alijs reliquijs,ad cellam ſuam nauigio remeauit, ab oratorio prænominati fratris ſui per quatuor leucas in Occidentali plaga diſtantem. Vbi completo biennio, & tribus menſibus in lugubri lamentatione, ad Apoſtolorum *Petri* & *Pauli* limina in frigore & abſtinentia multa peregrè profecta eſt. Cúmque ciuitatem Romanam ingrederetur,omnium ſignorum claſſicum repentinum 50 perſonans, per ſpatium vnius horæ ſanctitatis eius meritum vniuerſis ciuibus indicauit; vbi diuino ſeruitio mancipata, in timore Domini dies ſuos demùm compleuit; ac eius ſacro corpore terræ illic inter multa alia Romana ſtatuaria commendato, ſpiritus eius de præſentis vitæ labore ad æternam requiem aſcendit. Prædictus verò rex *Ethelbaldus* perfecto, ac plenè conſummato Monaſterio ſuo Croyland, ad promouendam

ſanctam

sanctam ecclesiam vbique per regnum suum,& ad alia etiam religiosorum virorum ac mulierum cœnobia dignitatibus & priuilegijs emancipanda iugitèr animo intendebat. Vnde pro libertate ecclesiastica per suum regnum roboranda, tertio anno regni sui tale statutum legitur edidisse. Cùm plerúmque contingere soleat pro incerta temporum vicissitudine, vt ea, quæ multarum & fidelium personarũ testimonio, consilióq; roborata fuerunt, per contumaciam plurimorum, & machinamenta simulationis fraudulentæ,& sine vlla consideratione rationis in animarum suarum periculo dissipentur, nisi authoritate literarum, & testimonio chirographorum in perpetuam memoriam fuerint consignata: Quapropter ego *Ethelbaldus* rex Merciorũ pro amore cœlestis 10 patrię,& pro redéptione animæ meæ, statuendũ esse prouidi, vt eam per bona opera liberã efficerem ab omni vinculo delictorũ. Dum enim mihi omnipotẽs per misericordiam clementiæ suæ absque vllo antecedente merito sceptra regni largitus est, ideò libètèr ex eo, quod dedit, retribuo. Huius rei gratia hanc donationem meam me viuente concedo, vt omnia monasteria & ecclesiæ regni mei à publicis vectigalibus, operibus,& oneribus absoluantur, nisi in instructionibus Archium vel pontium, quę nunquam vlli possunt laxari. Prætereà habeant famuli Dei propriam libertatem in proficuo syluarũ, in fructu agrorum, in captura piscium: nec munuscula præbeant regi, vel principibus, nisi voluntaria; sed liberi Domino seruiant in contemplatione pacifica per totum regnum meum vsque in æuum. Cúmque prædictus rex *Ethelbaldus* 40. & vno annis reg-20 nâsset iuxta prophetiam sancti patris *Guthlaci*, bello minùs prouidè inito super *Seggeswold*, à *Bernredo* tyranno extitit interemptus. *Bernredus* verò tyrannus non diù tanta tyrannide gloriatus, eodem anno perijt. *Ethelbaldúsq;* rex apud Ripadium, id est, **Ripedune**, tunc temporis celeberrimum monasteriũ tumulatus, regnũ Merciorum nepoti patruelis sui, viz. *Offa* filio *Dignferti*, filij *Anulphi*, filij *Osmodi*, filij *Loppæ*, filij *Pibba* patris regis *Pendæ*, consentientibus totius Merciæ proceribus, reliquit. Iste *Offa* regnauit annis 40.& fundauit Monasterium nigrorum monachorum in Verolamia ciuitate, ad honorem Dei,& protomartyris Anglorum, scilicet sancti *Albani*: ac satis deuotus vbique ad sanctos Dei,& virorum religiosorum precibus semper accliuis, domino *Patricio* Abbate Croylandiæ, qui *Kenulpho* primo eius Abbati successerat, supplicante, 30 Monasterium suum Croylandiæ per chartam suam confirmauit in his verbis. *Offa* rex Merciorum omnibus per vniuersum regnum Merciæ Philochristis salutem perpetuam. Indesinenter recolens, quòd breues dies hominis sunt,& in hac paucitate dierum nostrorum, quæcunque seminauerit homo, hæc & metet; cupio per vitæ meæ præsentis sancta opera mercari mihi,& metere in futuro præmia sempiterna. Ideóque *Patricium* Abbatem Croylandiæ, ac monachos suos ibidem Deo seruientes,& seruos suos vniuersos, ipsúmque locum **Croyland**,& omnia, quæ sua sunt, accipio in manum meam,& tanquam fratres meos monachos de sancto *Albano*, liberos & solutos esse ab omni onere seculari, & quietos vbique per regnum meum ab omnibus vectigalibus haberi præcipio:& confirmo eisdem prædictum monasterium suum, cum omnibus pos-40 sessionibus suis, ac alijs rebus, quascunque cognatus meus, quondam inclytus rex *Ethelbaldus* fundator dicti monasterij contulerat eisdem,& quæcunque proceres sui vel mei postea contulerunt, seu conferent in futurum, vel quæcunque fideles *Christi* dicto monasterio Croylandiæ conferent in æternum. Istud chirographum anno incarnationis Domini nostri *Iesu Christi* septingentesimo nonagesimo tertio ego *Offa* rex Merciorum concessi & confirmaui. ✠ Ego *Ethelardus* Archiepiscopus Dorobornienſ. consensi. ✠ Ego *Egbaldus* episcopus **Winchester** subscripsi. ✠ Ego *Aldredus* episcopus Dorcasistrenſ. subnotaui. ✠ Ego *Aldulphus* episcopus **Lichfeld** collaudaui. ✠ Ego *Benna* Abbas de **Medishamsted** corroboraui. ✠ Ego *Ceolburga* Abbatissa de **Berdea** aspiraui. ✠ Ego *Heabericthus* Comes ad imperium domini mei regis consigna-50 ui. ✠ Ego *Tilberus* presbyter domini mei regis *Offæ* ad eius præceptum hoc chirograghum manu mea scripsi. Porro proximo anno sequente, prædicto regi *Offæ* 4. Kalendas Augusti defuncto, filius eius *Egbertus* in regni gloriam successit, & 141. diebus regnauit, morbóque correptus obijt. Cui vir magnificus,& sancta sobole fœlix *Kenulphus* successor, in pace, pietate, ac iustitia per 26. annos regni gubernacula gloriosissimè sustentauit. Ad Abbathiæ verò Croylandiensis Monasterij officium pastorale post *Kenulphum*

nulphum primum eius Abbatem, successit præfatus *Patricius*: at illi tempore prædicti *Kenulphi* regis, tertius dicti monasterij Abbas nomine *Siwardus*, qui regi *Kenulpho* carne propinquus, & multa religione confessor familiarissimus, ex munificentia regia duodecimo anno regni sui chartam huiusmodi impetrauit. *Kenulphus* Dei misericordia rex Merciorum, omnibus mediterraneis Anglis per vniuersam Merciam fidē confitentibus Christianam, pacem perfectam, sempiternámq; salutem. Omnes & singuli scitote, quia Dominus sanctum suum mirificauit signis celeberrimis & præclaris prodigijs beatissimum *Christi* confessorem *Guthlacum*, in monasterio Croylandensi corporaliter quiescentem, & nouis ac innumeris miraculis, prout ego ac regina mea in nostra peregrinatione nuper oculis nostris vidimus, quotidie clariùs ad totius mundi notitiam coruscantem. Vnde ad supplicationem religiosissimi viri & spiritualis patris ac consiliarij nostri domini *Siwardi* Abbatis dicti monasterij, consulente idem ac commouente venerabili patre domino *Wilfredo* Archiepiscopo Dorobernienſ. tunc nostrę peregrinationis comite, dictum Monasterium Croylandiæ in tota insula adiacente, sicut in charta quondam regis *Ethelbaldi* fundatoris sui per limites est distincta, Monachos etiam eiusdem monasterij, & conuersos, ac seruos vniuersos in custodiam capio meæ protectionis. Insuper peregrinos omnes illuc causa deuotionis accedentes, & cum signo sancti *Guthlaci* in suis capucijs, vel capellis recedentes, liberos & solutos ab omni passagio, & telonio, vbicunque venerint per totum regnum Merciæ perenniter esse volo. Sed & eleemosynam quam *Thoroldus* vicecomes Lincoln. dedit dictis monachis in **Bokenhale**; item eleemosynam quam *Geolphus* filius *Malti* dedit illis in **Halington**; item eleemosynam quam *Exegistus* miles validissimus, quondam magister meus, dedit illis in **Langtoft**; & eleemosynam quam *Algarus* miles etiam dudum meus dedit illis in **Baston**, & in **Repingale**, Deo ac sancto *Guthlaco*, dictóq; monasterio, ac monachis in eo Deo seruientibus in perpetuam possessionem concedo, confero, & confirmo. Anno incarnationis Christi octingentesimo sexto istud chirographū ego *Kenulphus* Merciorum rex signo sanctæ crucis consignaui. ✠ Ego *Wilfredus* Archiepiscopus Dorobern. fieri consului. ✠ Ego *Kineuertus* episcopus **Winchester** subnotaui. ✠ Ego *Wonwona* episcopus Leicestrenſ. consensi. ✠ Ego *Celredus* Abbas de **Medeshamsted**, germanus frater domini *Siwardi* Abbatis, multùm procuraui. ✠ Ego *Enthredus* rex Cantuariorum ad imperium domini mei regis *Kenulphi* assensum dedi. ✠ Ego *Cetwal* frater domini regis *Kenulphi* approbaui. ✠ Ego *Algarus* minister affui. ✠ Ego *Sigga* presbyter, præcipiente domino meo rege *Kenulpho*, hoc chirographum, manu mea scriptum in præsentia dictorum venerabiliū patrum & dominorum meorum, præfato venerabili domino *Siwardo* Abbati Croylandiæ commendaui. Anno *Christi* Domini DCCC decimo nono, iste inclytus rex Merciorum *Kenulphus*, exactis in regno 26. annis, post multa bona opera, quæ in vita sua tam sanctè quàm strenuè gesserat, huius temporalis vitæ cum omnium dolore finem fecit; & Winchelcumbę monasterio nigrorum monachorum, quod à fundamentis construxerat, corpus traditur sepulturæ, sed fœlix anima cœlestia regna petiuit. Filium suum sanctum *Kenelmum* puerum septennem regni reliquit hæredem, qui dolo germanæ suæ *Quendreda* (tanta ambitione ad regni sceptrum mulier sceleratissima aspirabat) paucis mensibus à patris obitu deuolutis, in quadam sylua, qua spatiatum aduesperascente die ductus erat, ab *Asceberto* nutritore suo puer innocētissimus crudelissimè martyrizatus est; & diuino demùm miraculo radio lucis immensæ tota nocte super corpus martyris rutilante repertus est, & ad Wincheltumbam iuxta patris sui mausoleum celebri traditur sepulturę. Post cuius martyrium, *Ceolwolphus* patruus eius, frater *Kenulphi* regis, in regnum Merciorum successit, qui regnauit anno vno: & secundo anno regni sui à *Bernulpho* quodam fatuoso, & diuitijs ac potentia pollenti, in nullóq; lineam regalem contingente expulsus est. *Bernulphus* verò tertio anno regni ab *Egberto* rege Westsaxonū bello victus est & fugatus; & in Orientales Anglos, qui prece pretióque in illum commouerant Westsaxones, vecordiam suam vindicare molitus exercitum duxit, qui mox ab ijsdem aperto bello superatus & occisus est. Cui successit in regnum *Ludicanus* propinquus suus, qui cùm biennio regnasset, & mortem *Bernulphi*, in Orientales Anglos ducto exercitu, vindicare pararet, ab ijsdem oppressus & occisus est. Sublatis ergò in breui

breui tyrannis, qui contra fas purpuram induerent, & regno vehementèr oppresso, totam militiam eius, quæ quondam plurima extiterat, & victoriosissima, sua imprudentia perdiderant: omnium consensu *Witlasius* dux Merciorum, cuius filius *Wimundus Alfledam* filiam *Celwolphi* quondam regis, & fratris *Kenalphi* regis nobilissimi duxerat in vxorem, in regem leuatus est, & 13. annis regnauit, sub ditione tamen & tributo *Egberti* regis Westsaxonum. Mox enim vt rex factus est, & antequam exercitum poterat colligere, à ducibus *Egberti* per totam Merciam quæsitus, industria domini *Siwardi* abbatis quatuor mensium spatio in cella sanctissimæ virginis *Etheldrithæ*, (*Offa* quondam regis Merciorum filiæ, ac sponsæ sancti martyris *Ethelberti* quondam regis Estangliæ, in cuius nomine iam sedes episcopalis Harfordiæ dedicatur, sed tunc pro *Christi* sponsi sui amore in Australi parte ecclesiæ Croylandensis contra magnum altare in quadam parte cellæ reclusæ) nullo alio conscio abscondebatur, tutásque latebras illic agens, quousq; mediante dicto Abbate venerabili *Siwardo* cum dicto rege Westsaxonum concordatus est, & promissa tributi annualis pensione, ad regnum redire pacificè permissus. Vnde postmodùm chartam huiusmodi pulcherrima priuilegia continētem dicto monasterio Croylandiæ fecit in his verbis: *Witlasius* dispositione diuina rex Merciorum omnibus Christicolis vniuersam Merciam inhabitantibus salutem sempiternam. Magnalia Dei prædicare & publicare minimè mihi verecundum, sed verè videtur honorificum & gloriosum: vnde apertè confiteor Domino, qui in altis habitat, humilia respiciens in cœlo & in terra, quoniam ad tempus iratus est mihi, conuersus est furor suus, & consolatus est me, humilians in ira sua peccatorem vsque ad terram, detrahens vsque ad puluerem, & iterum in misericordia sua suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem, vt sedeam cum principibus & solium gloriæ teneam. In die igitur bonorum ne immemor sim malorum; memor ero *Rabab* & Babylonis scientium me, non *Rabab* meretricis, sed *Etheldrithæ* sanctissimę virginis, cognatæ meę, pro sponsi sui agni immaculati amore Croylandię reclusæ, & in tempore tribulationis meæ me in cella sua quatuor mensiū spatio diligentissimè abscondentis à facie inimici & persequentis: memor etiam ero Babylonis, non turris confusionis, sed sanctissimæ ecclesiæ Croylandensis, quæ terra turris ad cœlum ascendens vigilijs & orationibus, psalmis & lectionibus, disciplinis & afflictionib⁹, lachrymis & singultibus, eleemosynis & innumeris alijs deuotionibus pietatísque operibus, pro sæculo peccatore fortissimam violentiam regno cœlorum ingerit die ac nocte. Itaque quoniam venerabilis pater dominus *Siwardus* Abbas Croylandiæ protexit me in tabernaculo suo in die malorum, celans ac saluans à facie tribulantis: vltra priuilegia meorum antecessorum regum Merciorum, qui prædictum monasterium varijs libertatibus & donarijs nobilitèr illustrarunt, offero & ego magno altari prædicti Monasterij de paupertate mea calicem aureum, crucem auream, & tabulam capellæ propriæ laminis aureis deauratam, me profitens dictæ ecclesię perpetuum pro viribus defensorem. Insuper præcipio omnibus ministris meis per vniuersam Merciam constitutis, quòd Abbati Croylandiæ, Monachis, & omnibus fratribus illius sanctissimi Monasterij, cùm ad ciuitates & castella regia pro quocunque negotio accesserint, tanquam *Wimundo* filio meo, vel mihi, obediant in omnibus & ministrent, nihil pro expensis, quas ipsi, vel sui fecerint ibidem, ab ijs accipientes, sed cum litera vel signo dictorum Monachorū Arcarius meus omnes expensas huiusmodi, cùm dicti ministri mei annumerauerint, pro fisco integrè acceptabit. Volo etiam & præcipio, quòd quicunque in regno meo pro quocunque delicto reus inuentus & legibus obnoxius fuerit, si fugerit ad dictum Monasterium, & coram Abbate dicti Monasterij, qui pro tempore fuerit, gratiam sanctissimi confessoris *Guthlaci* ibidem corporaliter quiescentis inuocans, fidelitatem ei & seruitium iurauerit sempiternum; saluus & securus protectione Abbatis & Monachorum suorum, in quocunque seruitio per totam insulam Croylandiæ ipsum posuerint, sicut in asylo, vel in camera mea propria pace mea & impunitate gaudeat, nullúsque ministrorum meorum vltrà illum insequi audeat, nec in aliquo molestare, sub pœna perditionis dextri sui pedis, quicunque in meo regno istud meum priuilegium tentauerit in aliquo violare. Licebítque dicto fugitiuo in quibusque aquis, quæ dictam insulam ambiunt, nauigare & piscari, ac aliter, quocunque modo à dominis suis assignatus fuerit, laborare

 absque

absque ministrorum meorum, vel alicuius alterius calumnia vel grauamine. Quòd si extra dictas aquas, vel metas dicti Monasterij captus aliquando fuerit, pœnam, quam quondam meruit, siue mortem, siue membrorum suorum mutilationem, si ministri mei, vel quicunque sui aduersarij per iuramentum sex hominum fide dignorum probare poterunt, quòd extra metas suas inuentus fuerit, absque vlla gratia sustinebit. Dictas verò metas Monasterij Croyland in quinque eius aquas prædictas tam ministris meis, quàm Abbati & monachis suis pro suis dictis fugitiuis describi feci & notari. Dictæ námque aquæ vocantur istis nominibus: videlicet Shepishee ad Orientem, in cuius ripa Occidentali crux lignea stat vetusta, & distat ab ipsa aqua per decem pedes, æqualitèr posita in medio inter duos angulos eiusdem insulæ, scilicet Aswictoft, qui est angulus & meta dictæ insulæ contra vulturnum, & Tedwarther, qui est angulus & meta dictæ insulæ contra subsolanum. Secunda aqua, quæ claudit dictam insulam ad Austrum vocatur Southee, in cuius ripa est posita crux lapidea distans à s. amanland-hirne per 5. perticatas, & à Southee per sex perticatas, vbi Southee intrat in aquã de Nene, quæ currit ad pontem de Croyland: sed metæ fugitiuorum in illa parte diriguntur in mariscum occidentale per * Einset contra Africum, & sic vsque ad Folwardstaking contra Corum, & sic diuertendo ad Boream, vbi Southlake intrat in aquam de Weland ex opposito lapideæ crucis, quæ stat in Boreali ripa dictæ aquæ de Weland, distans ab ipsa aqua per 5. pedes, quæ currit inde ad prædictum pontem de Croyland; sed metæ fugitiuorum ab illa cruce diriguntur in mariscum Boreale directè vsque ad Oggot, qui est angulus metarum contra Fauonium, & sic redeundo versus Orientem per Wodelade vsque ad Apinholt, & ibi ascendendo per aquam de Weland, quę est quarta aqua claudens insulam in illa parte, sicut tertia aqua de Nene claudit eam ex altera parte pontis de Croyland, vsque ad Seweram de Asendike cadentis in Weland, vbi stans fracta crux lapidea distat ab ipsa aqua de Asendike per tres perticatas in eius ripa Australi, & ipsa aqua de Asendike est quinta aqua claudens ab illo loco insulam prædictam, contra Aquilonem vsque ad Aswictoft. Si extra istas 5. aquas & metas prænotatas fugitiuus inuentus fuerit, tanquam *Semei* extra Ierusalem publicis legibus subijciendus, pœnam, quam meruit, patietur. Quòd si infra prædictas metas, & prædictarum aquarum ripas exteriores homicidium, furtum, vel aliam forisfacturam fecerit, per baliuos dicti Monasterij capiendus, iuxta demerita in ipsa insula, cuius immunitatem perdidit, patietur, & ibidem iudicandus in carcere Abbatis cõdemnabitur. Et vt istud meum priuilegium firmius & fortius ad posteros perseueret, per dominum meum *Egbertum* regem Westsaxoniæ, & *Athelwolphum* filium eius illud obtinui confirmari. Offero etiam secretario dicti monasterij in ministerium sanctissimi altaris chlamydem coccineam, qua indutus eram in coronatione mea, ad capam inde siue casulam faciendam, & in ecclesiæ sanctissimum ornamentum, velum meum aureum, quo insuitur excidium Troiæ, in meo anniuersario (si placuerit) in parietibus suspendendum. Offero etiam Refectorario dicti Monasterij ad vsum præsidentis quotidiè in refectorio scyphum meum deauratum, & per totam partem exteriorem barbaris vinitoribus ad dracones pugnãtibus cœlatum, quem crucibolum meum solitus sum vocare, quia signum crucis per transuersum scyphi imprimitur interiùs, cum quatuor angulis simili impressione protuberantibus; & cornu mensæ meæ, vt senes Monasterij bibant inde in festis sanctorum, & in suis benedictionibus meminerint aliquando animæ donatoris *Witlafij*. Confirmo etiam dicto Monasterio omnes terras & tenementa, possessiones, & earum peculia, & omnia alia donaria, quæ prædecessores mei reges Merciorum, & eorum proceres, vel alij fideles Christiani, siue Iudæi dictis monachis dederunt, vendiderunt, vel inuadiauerunt, aut aliquo alio modo in perpetuam possessionem tradiderunt: & specialiter donum *Thoroldi* quondam vicecomitis Lincoln. in Bokenhale, videlicet duas carucatas terræ & dimidiam, & viginti sex acras prati, & quinquaginta acras syluæ de Brush. Item donum *Geolphi* filij *Malta* in Halington, viz. 4. bouatas terræ de * Juland, & 10. bouatas in seruitio, & 24. acras prati in Gernthorp. Item donum * *Fregisti* militis, viz. totam villam de Langtoft, & in campis eiusdem villæ *6*. carucatas terræ arabilis, habentes in longitudine 15. quarentenas, & *9*. quarentenas in latitudine, & 100. acras prati; & syluam & mariscum duarum leucarum

rum

[margin: al. Einset; al. Luland; al. Eregisti]
[line numbers: 10, 20, 30, 40, 50]

rum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine. Et ecclesiam eiusdem villæ, & 40.acras de eodem feodo in campo de **Deping**. Item donum *Algari* militis, scilicet **Northland** in **Baston**, viz.4.carucatas terræ arabilis, continentes in longitudine 8. quarentenas, & octo quarentenas in latitudine, & 45.acras prati, & mariscum continens in longitudine 16.quarentenas,& 8.quarentenas in latitudine, & ecclesiam eiusdem villæ,& vnum molendinum, & dimidium alterius molendini, & totam piscariam in aqua à molendino versus occidentem vsq; ad finem eiusdem marisci versus Orientem. Item donum eiusdem *Algari* militis in **Repingale**, viz. 3. carucatas terræ arabilis,& 40. acras prati. Item donum Normanni quondam vicecomitis in **Sutton** iuxta **Bosworth**, duas carucatas terræ,& vnum molendinum ventricium. Item donum eiusdem Normanni in **Stapleton**, viz.manerium & duas carucatas terræ. Item donum eiusdem in **Badby**, viz.4.hidas terræ cum appendicijs. Item donum domini *Algari* comitis in **Holbecke**,& in **Cappelade**, viz.4.carucatas,& 6.bouatas, & 18. acras prati,& mariscum. Item donum eiusdem in villa sua de **Spaldling**, viz. 3.carucatas terræ,& vnam bouatam,& 26.acras prati, & quatuor salinas cum ecclesia eiusdem villæ. Item donū *Oswij* militis in Draitona, viz. 8.hidas terræ,& quatuor virgatas, & ecclesiam eiusdem villæ. Item donum *Asketelli* coci mei in **Glapthorn**, viz.tres virgatas terræ. Item donum *Wulgeti* pincernæ mei, viz.3.virgatas terræ in **Pickerk**. Item donum nuncij mei in **Laythorp**, vnam bouatam terræ. Item donum *Siwardi* vicecomitis in **Kirkby**, 3.bouatas terræ, vnam mansionem & tria cotagia. Et in Standona donum *Sigburgæ* comitissæ, 5.hidas terræ. Et donum *Wulnoti* dapiferi mei in Adingtona, viz. duas hidas terræ, & piscariam cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia Adingtona ex dono eiusdem vnam virgatam terræ. Istas terras & tenementa prædicto monasterio Croylandiæ & monachis ibidem Deo seruientibus in pacificam & perpetuam possessionem concedo, trado, & confirmo, habenda de me & hæredibus meis quibuscunque regibus Merciorum post me successuris, in perpetuam & puram eleemosynam liberè, quietè, & solutè ab omnibus oneribus secularibus, exactionibus, & vectigalibus vniuersis, quocunque nomine censeantur. Quòd si quis aduersarius, instigante diabolo, in quibuscunque prædictis terris aut tenementis tot regum spatio pacificè possessis,& eorum authoritate confirmatis, calumniam ponere voluerit in futurum, me & successores meos reges Merciorum profiteor præsenti chirographo & polliceor, dicti monasterij futuros in perpetuum defensores. Istud chirographum domino *Siwardo* Abbati patri meo,& *Etheldrithæ* sanctissimæ virgini, pro *Christi* amore ibidem reclusæ, carne quidem cognatæ meæ, sed (quod magis est) in *Christo* charissimæ sorori, quondam promissum in præsentia dominorum meorum *Egberti* regis Westsaxoniæ & *Athelwulphi* filij eius, coram pontificibus & proceribus maioribus totius Angliæ, in ciuitate Lundonia (vbi omnes congregati sumus pro consilio capiendo contra Danicos piratas littora Angliæ assiduæ infestantes) signo sanctæ crucis confirmaui. ✠ Ego *Celnothus* Archiepiscopus Dorobornienfis consului. ✠ Ego *Eubaldus* Archiepiscopus Eboracensis consignaui. ✠ Ego *Osmundus* Londoniensis episcopus collaudaui. ✠ Ego *Helmstanus* episcopus Wintoniens. assensum præbui. ✠ Ego *Herewinus* episcopus Lichfeldensis consensi. ✠ Ego *Cedda* Herefordensis episcopus aspiraui. ✠ Ego *Adelstanus* Shireburnensis episcopus procuraui. ✠ Ego *Humbrithus* Helmati episcopus approbaui. ✠ Ego *Wilredus* Dommocensis episcopus annui. ✠ Ego *Herferdus* Wigorn. episcopus gratum habui. ✠ Ego *Godwinus* Roffen. episcopus faui. ✠ Ego *Hedda* Abbas de **Medeshamsted** ratificaui. ✠ Ego *Ambertus* Abbas Ripadij interfui. ✠ Ego *Kineuinus* Abbas de **Bardiney** astiti. ✠ Ego *Egbertus* rex Westsaxoniæ concessi. ✠ Ego *Adelwulphus* filius regis Westsaxoniæ consensum dedi. ✠ Ego *Wulbardus* dux affui. ✠ Ego *Athelinus* dux audiui. ✠ Ego *Herenbrithus* dux acceptaui. ✠ Ego *Swithinus* presbyter regis *Egberti* præsens fui. ✠ Ego *Bosa* scriba regis *Withlasij* manu mea chirographum istud scripsi. ✠ Ego *Withlafius* Domini nostri *Iesu Christi* gratia rex Merciorum ad sanctæ matris ecclesiæ honorem, & diuini cultus exaltationem, anno incarnationis eiusdem nostri Saluatoris octingentesimo tricesimo tertio in festo sancti *Augustini* confessoris, doctoris,& Apostoli nostræ gentis, hæc pauca offero, pluráque offerrem, quin corpus meum in morte mea tam sancto Monasterio

 promitterem,

promitterem, nisi antea sepulturam meam Ripadio deuouissem. Veruntamen spiritus meus permanebit vobiscum in æternum. Perseuerauit iste rex *Withlafius* constantissimè vsque ad mortem suam in amore, quem ad Monasterium Croylandense conceperat, ita vt omni anno vitæ suæ saltem semel feretrum sancti *Guthlaci* cum multa compunctione visitaret, & aliquod pretiosum notabiléque iocale offerret. Et cùm obitum sanctissimæ virginis *Etheldritha* primitus intellexit, tanto dolore consternatus est, vt longo tempore lecto decumbentem omnes sui iam morti proximum formidarent. Tandem, fauente Dei gratia, conualescens aliqualiter, & ad sepulchrum eius accedens (tumulata námque fuerat ad caput sancti viri *Tatwini*, quondam sancti patris *Guthlaci* in dictam insulam ductoris & naucleri) quasi extasim passus, tot lachrymas, recuperato 10 spiritu, super tumulum fudit, tanquam vxorem, & filium, aut totam familiam subito infortunio perdidisset, donec dominus *Siwardus* (quem, vt patrem suum, semper tenerrimè venerabatur) seueriùs eum corripiens, inuitum & renitentem de tumulo ad cameram suam adduxit. Non multò pòst *Wimundum* filium suum longa dysenteria defunctum ad latus virginis dextrum tumulauit. Vxorem etiam *Celfredam* consequentèr infra vnius anni spatium decedentem, ad latus sinistrum eiusdem virginis regio apparatu, lachrymísque irremediabilibus sepeliuit. Ipse verò 13. anno regni sui mortuus est, & (vt anteà vouerat) Ripadio Monasterio sepultus. Cui successit in regnum *Bertulphus* frater suus, regnauítq; similitèr 13. annos, *Athelwulphi* regis Westsaxoniæ tributarius: sed non more, nec amore fratris sui *Withlafij* regis sanctos Dei, neque Croylandiam 20 amplexatus. *Berfertus* námque filius suus in sancta vigilia Pentecostes, consensu patris sui *Bertulphi*, cognatum suum sanctum *Westanum*, filium *Wimundi* filij regis *Withlafij* & *Alflede* filiæ *Ceolwulphi* quondam regis (tanta ferebatur ad regnandum ambitione!) crudeliter ac impiè interfecit. Corpus innocentissimi martyris tunc Ripadio delatum, iuxta *Withlafium* auum suum humatum, posterioribus annis per fidelium deuotionem ad Eueshamium est translatum. *Bertulphus* verò pater deprædator Monasteriorum, etiam transiens per Croylandiam, quæcunque frater suus *Withlafius*, vel alij reges Merciorum iocalia plurima in sanctæ ecclesiæ ornamentum larga manu contulerant, omnia vnà cum tota pecunia, quam in Monasterio inuenire potuit, sceleratissimè diripuit, & conducens inde milites, cùm bellum contra Danos, qui circa Londonias de- 30 bacchabantur, iniret, ab ijsdem Paganis superatus & fugatus est. In recompensationem tamen aliqualem pecuniæ direptæ, huiusmodi chartam plurima priuilegia continentē fecit Croylandiæ de terris suis, & libertatibus in his verbis. *Bertulphus* rex Merciorum venerabili patri domino *Siwardo* Abbati Croylandiæ omnibúsque fratribus suis Monachis eiusdem monasterij præsentibus & futuris salutem in Domino sempiternam. Gratias debitas vobis omnibus dignissimè reddo pro pecunia, qua me per vos dudum prætereuntem, in mea maxima indigentia, contra Paganorum violentiam gratissimo & liberalissimo animo refouistis. Quo tempore quia de iniuriosis damnis, vobis per quosdam viros aduersarios malitiosè nimiùm illatis, mihi grauitèr conquesti estis, qui nequiter insidiantes in exterioribus ripis aquarum vestrarum, si dictas ripas ascende- 40 rent in piscando qui de fugitiuis serui vestri sunt effecti, & pari modo multotiens custodientes mariscorum vestrorum, si fortè oues & boues aut cætera animalia vestra longiùs errantia reuocare dicti serui vestri excederent, & eosdem seruos vestros extra vestram insulā inuentos, velut impunitatis suæ violatores, publicis legibus subijcerent & damnarent, sicq; necesse fuit frequentissimè vel dictos seruos vestros in manus hostium suorum incidere & perire, vel eorū labores ad iustum commodum vestrum non procedere: Proposita ergo tali querela vestra per fratrem *Askillum* commonachum vestrum palam coram prælatis & proceribus totius regni mei Merciæ apud Benigndon vltimò congregatis, omnibus tenerrimè compatientibus super eiusmodi vobis illatis iniurijs, ad honorem Dei & sanctæ matris ecclesiæ releuationem, consideranti- 50 bus etiam & collaudantibus vniuersis perfectionem sanctissimæ religionis vestræ, pro maiore pace & quiete vestri sacri Monasterij complacuit priuilegia domini *Withlafij* regis fratris, & prædecessoris mei de impunitate vobis concessa declarare & dilatare in eleemosynam animæ meæ, declaratáque ac dilatata meo chirographo confirmare. Quapropter præcepi *Radboto* vicedomino Lincoln. cæterísque ministris meis in illa parte

parte constitutis, insulam vestram Croylandiæ, ac terminos mariscorum vestrorum circumire & describere, mihique, & concilio meo, vbicunque in vltimo Paschæ fuissemus, fideliter & lucidè demonstrare: qui iussa complentes, istis nominibus insulæ vestræ mariscorúmque vestrorum circuitum mihi, & concilio meo, sanctum pascha nostrum tunc apud Kingesbury tenentibus, apertè descriptum obtulerunt. Claudit enim insulam vestrā de Croyland ad eius Orientem (prout antiquitùs per eam dotauit monasterium vestrum inclytus quondam rex Merciæ *Ethelbaldus* fundator vester, & cæteri reges Merciorum sui successores suis chirographis confirmauerunt) ab Aswiktosthirne vsque ad Tedwarthar aqua de Schepishee, habens dictam insulam in parte sua Occidentali, & mariscum de Cappelade in parte sua Orientali: & de Tedwarthar vsque ad Namanslandhirne claudit eam aqua de Sowthee, habens dictam insulam in parte sua Boreali, & syluam de Ancarig in parte sua Australi: & de Namanslandhirne vsque ad pontem de Croyland claudit eam aqua de Nene, habens dictam insulam in parte sua Orientali, & mariscum vestrum dictum Alderlound in parte sua Occidentali: & de ponte de Croyland vsque ad Wodeladmouth claudit eam aqua de Weland, habens dictam insulam in parte sua Orientali, & mariscum vestrum dictum Goggislound in parte sua Occidentali: & de Wodeladmouth vsque ad communem Seweram de Asendik claudit eam prædicta aqua de Weland, habens dictam insulam in parte sua Australi, & mariscum de Spaldeling in parte sua Boreali: & de prædicta Sewera vsque ad Aswiktoft claudit eam prædicta aqua de Asendik, habens dictam insulam in parte sua Australi, & mariscos de Spaldeling, Weston, & Multon in parte sua Boreali. Mariscorum verò vestrorum, iacentium ex opposito insulæ vestræ de Croyland ad eius occidentem, limites & termini, per eosdem ministros meos descripti, nominibus istis mihi sunt oblati: viz. de Namanslandhirne vsque ad Finset, & inde vsq; ad * Groines, & inde vsque ad Folwardstaking, & inde versus Boream vsque ad Weland, vbi Southlake intrat in Weland, & sic transeundo ipsam aquam de Weland, & ascendendo ad Aspath, & inde versus Boream vsque ad Werwerlake, & sic per Harinholt, vsque ad Mengarlake, & inde vsq; ad Oggot siue Dedmanslake, & sic per Apinholt & Wodelak, versus Orientem vsque ad Wodeladmouth, qui est terminus insulæ vestræ in illa parte contra Boream sicut Namanslandhirne est terminus insulæ vestræ contra Austrum. Communia etiam pasturæ omnium animalium vestrorum protenditur vltra dictos terminos mariscorum vestrorum versus Austrum vsque ad agrum monachorum de Medeshamsteed, & versus Occidentem vsque ad agrum monachorum ecclesiæ sanctæ *Pegæ* in Australi marisco de Weland, & in Boreali marisco protenditur versus Occidentem vsque ad ædificia de Deping, & versus Boream vsque ad ædificia de Spaldeling omnibus anni temporibus, prout à fundatione Monasterij vestri hactenus omnia prætacta pacificè possedistis. Pro seruis ergo vestris, quos de fugitiuis siue piscatores, siue pastores vobis facietis, cum communi consilio totius regni mei concedo sancto monasterio vestro vltra exteriores ripas quinque agrorum claudentium insulam vestram 20. pedes in latitudine ab ipsa aqua, vbicunque ascenderint ad retia sua extrahenda, aut ad alia sua necessaria in terra solida peragenda. Similiter quocunque protenditur animalium vestrorum communia in prædictis mariscis, illûc extenditur etiam fugitiuorum vestrorum licentia, vt si fortè in agros contiguos ex tempestate, vel alio infortunio, vel latrocinio abducta fuerint, consentientibus omnibus prælatis & proceribus meis, concedo ipsis fugitiuis vestris, quòd sicut alij liberi homines, animalia vestra prædicta persequantur, & meliori modo, quo poterunt, repetant & reducant, & quasi in ecclesia sua essent, pace mea & impunitate per totam viam suam gaudeant: súbque mutilatione membri magis necessarij nullus eos audeat molestare, vel in aliquo contrariari. Insuper pro dicti *Withlafij* quondam regis fratris & prædecessoris mei, próque redemptione meorum peccatorum, cum communi consilio gratuitóque consensu omniū magnatum regni mei concedo Deo, & beatissimo confessori suo S. *Guthlaco*, sacratissimóq; monasterio vestro Croylandiæ, quòd per totum regnum meum Merciæ Abbas, monachus, conuersúsue sacri monasterij vestri, qui nunc estis, vel qui vobis succedent in futurum post vos, ibidem Domino seruituri, pro quocunque negotio processerint, de

* *al. Greines*

dictis fugitiuis viæ suæ famulos licentèr sibi faciant & producant; inque præsentia di-
cti Abbatis monachi, vel conuersi vbiq; per regnum meum, sicut in ecclesia sua **Croy-**
al. impunes **land**, salui permaneant & securi, ac ab omni periculo * immunes penitus & indemnes,
sub mutilatione membri magis dilecti, si quis istud priuilegium meum attentauerit in
aliquo temerè violare. Quòd si extra prædictos 20. pedes in ripis exterioribus aqua-
rum vestrarum, aut extra villata, quæ communia vobiscum vendicant in Occidentali-
al. extráque partem bus mariscis vestris, * ex vtraque parte aquæ de **Weland**, aut alibi, vobis absentibus,
absque viatica litera Abbatis loci vestri talis fugitiuus repertus fuerit, iuxta demerita le-
gali supplicio subiacebit. Declaratis namque terminis tam insulæ vestræ, quàm maris-
corum vestrorum, declaratis etiam ad honorem Dei priuilegijs domini *Vithlafy*, ac a- 10
liorum regum Merciæ, prædecessorum meorum, vobis magnificè concessis, complacu-
it vnanimiter mihi ac vniuerso concilio vestra omnia loca mei authoritate regij chiro-
graphi confirmare. Confirmo ergo vobis, & successoribus vestris regulam sancti *Bene-
dicti* sub habitu vestro tam nunc professis, quàm post vos professuris, principalem ve-
stram ecclesiam Croylandiæ, in qua venerandæ reliquiæ sanctissimi *Christi* confesso-
ris, & patroni vestri beati *Guthlaci* corporalitèr tumulati, vltimam resurrectionem fœ-
licitèr expectant; totámque insulam adiacentem, prout per terminos suos superiùs de-
claratos ministrorum meorum diligentia sufficientissimè est descripta, in sedem sepa-
ralem Abbathiæ vestræ, in situm specialem Monasterij vestri, & in vestrum plenum
dominium singularitèr & perpetuò possidendum, vnà cum duobus mariscis iacentibus 20
ad eius occidentem, viz. **Alderlound** in Australi parte aquæ de **Weland**, & **Goggis-
lound** in eiusdem aquæ parte Boreali, per terminos similitèr superiùs declaratos. Hęc
est hæreditas Domini, dos ecclesiæ *Christi*, solum sanctæ *Mariæ* & beati *Bartholomæi*
Apostoli, sancti *Guthlaci* monachorúmque suorum sanctuarium sacratissimum, & mo-
nasterium ab omni terreno seruitio liberrimum, illustrissimorum regum eleemosyna
specialis, & in omni tribulatione vniuersis locus refugij singularis, mansio sanctorum
al. separaliter perpetua, & possessio viris religiosis communi regni consilio * specialiter appropriata,
próque frequentibus miraculis sanctissimi confessoris inter vineas Engaddi balsami
mater semper fertilis, & regum priuilegijs Bosor in solitudine, omnibus pœnitentibus
ciuitas gratiæ & salutis. Si quis sacrarium hoc violauerit, vel in aliquo vexauerit, vindi- 30
cabit in illum dextera mea, & hæredes mei, quicunq; post me fuerint huius regni Mer-
ciæ perenniter sceptrigeri successores. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco*, sacró-
al. Fregisti que monasterio vestro, de dono * *Fregisti* quondam militis domini *Kenulphi* regis, ec-
clesiā de **Langtoft**, & in campis eiusdem villæ 6. carucatas terræ habentes in longitu-
dine 15. quarentenas, & 9. quarentenas in latitudine, & 100. acras prati, & syluā & ma-
riscum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine, & 40. acras
de eodem feodo in campis de **Deping**. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco*, sacró-
que monasterio vestro de dono *Algari* militis filij, **Northlang**, ecclesiam de **Tetford**
in capella sancti *Iohannis* euangelistæ de **Baston**, & in eadem parochia quatuor caru-
catas terræ continentes in longitudine octo quarentenas, & 8. quarentenas in latitudi-
ne, & 40. acras prati, & mariscum continentem in longitudine 16. quarentenas, & octo 40
quarentenas in latitudine, & vnum molendinum, & dimidium alterius molendini, &
totam piscariam in aqua, sicut circuit pratum vestrum versus orientem; & de dono e-
iusdem *Algari* militis in **Repingale** 3. carucatas terræ, & 40. acras prati. Confirmo e-
tiam Deo & S. *Guthlaco*, sacróq; monasterio vestro de **Croyland** ex dono *Algari* Co-
mitis patris iunioris *Algari*, qui nunc est, ecclesiam de **Capelade**, cum capella sancti *Io-
hannis Baptistæ* in eadem villa, & in campis tam de **Holbeth**, quàm de **Capelade** qua-
tuor carucatas terræ arabilis, & 6. bouatas, & 18. acras prati, & mariscū 2. mille acrarū,
& mariscum 3. mille acrarum: & de dono eiusdem *Algari* Comitis senioris ligneam
al. Stocklim capellam sanctæ *Mariæ* per **Spaldeling**, quæ Anglicè * **Stokkim** appellata, sita est
in Orientali parte fluminis eiusdem villæ; & in campis tàm de **Pinchbek**, quàm de 50
Spaldeling, quatuor carucatas terræ, & totam piscariam prædicti fluminis à ponte
quæ ducit de cœmeterio prædictæ capellæ sanctæ *Mariæ* ad cœmeterium lapideæ ca-
pellæ sancti *Nicholai*, & Anglicè **Stomin** appellatæ, quæ sita est in Occidentali ripa,
in manerio prædicti Comitis *Algari*, qui dedit ipsam piscationem à prædicto ponte vs-
que

que ad Seweram de Asendyk Deo & sancto *Guthlaco* de Croyland, pro anniuersario die patris sui omnibus annis in vestro monasterio solenniter celebrando. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco*, sacróque monasterio vestro de dono eiusdem Comitis *Algari* senioris Ecclesiam de Sutterton, & tàm in campis de Algarkirk, quàm de Sutterton 3. carucatas terræ arabilis, & duodecim bouatas, & 26. acras prati, & 4. salinas. Et de dono *Oswij* Militis in Drayton 8. hidas terræ, & 4. virgatas. Confirmo etiam Deo, & sancto *Guthlaco*, sacróque Monasterio vestro de dono *Asketelli* 3. virgatas terræ in Glapthorne. Et de dono *Wulgeti* 3. virgatas terræ in Peitkirk. Et de dono *Edulphi* de Laithorpe vnam bouatam terræ. Et de dono *Siwardi* vicedomini in Kirkby 3. bouatas terræ, vnam mansionem, & 3. cotagia. Et de dono *Sigburgæ* comitissæ in Staundon 5. hidas terræ. Et de dono *Wulnoti* in Addington duas hidas terræ, cum aduocatione Ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia Addington de dono eiusdem vnam virgatam terræ. Confirmo etiam Deo & sancto *Guthlaco* sacróque monasterio vestro de dono *Thoroldi* vicedomini Lincoln. in Bukenhale duas carucatas terræ & dimidiam, & 26. acras prati, & 50. acras syluæ de Brushe. Confirmo etiam Deo, & sancto *Guthlaco*, sacróque monasterio vestro de dono *Geolphi* filij *Malti* in Halington 4. bouatas terræ de Iulando, & 10. bouatas in seruitio, & 33. acras prati in Gernthorpe de eodem feodo. Hæc omnia supradicta, Ecclesias, capellas, terras, tenementa, pasturas, piscationes, maneria, mansiones, molẽdina, mersca, & mariscos, libera & soluta ab omni seruitio seculari & onere terreno concedo vobis & successoribus vestris in perpetuum: & pręsenti meo chirographo confirmo in regiam eleemosynam meam pro anima domini *Withlafij* quondam regis, fratris & prædecessoris mei, & pro animabus omnium progenitorum, parentum, & amicorum meorum. Et emancipo ab omni debito regis, & omnis alterius domini, & hominis, cuiuscúnque fuerit dignitatis, excellentiæ, vel honoris, vt nihil à modò de vestri sacri monasterij Croyl. monachis literatis, aut laicis seruis, aut tenentibus vestris exigere poterunt pręter orationes vestras & beneficia spiritualia, quò gratiam beatissimi confessoris *Christi* sancti *Guthlaci* apud vos corporaliter quiescentis in nostris adipisci necessitatibus iugiter mereamur. Cum ergo vnanimi consensu totius pręsentis cõcilij hic apud Kingesbury anno incarnationis Christi Domini octingentesimo quinquagesimo primo, feria sexta, in hebdomada paschæ, pro regni negotijs congregati, istud meum regium chirographum sanctæ crucis signo stabiliter & immutabilitèr confirmaui. ✠ Ego *Ceolnothus* Archiepiscopus Dorobernen. sanus & incolumis tam mente quam membris manu mea consignaui. ✠ Ego *Swithulphus* Londoniensis Episcopus, in meipso expertus gratiam Dei, & sanctissimi confessoris sui *Guthlaci*, humili deuotione ad iussionem domini mei regis istud chirographum dictaui, & inter cæteros dominos Episcopos in ordine meo subscripsi. ✠ Ego *Swithunus* Wintoniensis Episcopus, gaudens & lætus quoties aliquibus miraculis pijssimus Dominus lætificat ciuitatem suam sanctam matrem nostram Ecclesiam, huic regis chirographo subnotaui. ✠ Ego *Elstanus* Schireburnensis Episcopus, deuotus & perpetuus debitor sancti *Guthlaci*, priuilegio sanctæ ecclesiæ suæ congratulans, signum feci. ✠ Ego *Orkenwaldus* Lichfelden. episcopus, hilaris ac alacer in cunctis sanctæ ecclesiæ prosperis successibus, prompto animo collandaui. ✠ Ego *Rethunus* Legerecensis episcopus, filius ac famulus sancti *Guthlaci* quàm diù vixero, gratantèr procuraui. ✠ Ego *Godwinus* Roffens. episcopus honorem Dei per hoc chirographum ardenter affectaui. ✠ Ego *Wulfardus* Abbas Eueshamen. approbaui. ✠ Ego *Liningus* Abbas Wincheltumbæ commendaui. ✠ Ego *Hedda* Abbas de Medeshamsted diligenter procuraui. ✠ Ego *Ennulphus* dux consensi. ✠ Ego *Osrithus* dux consului. ✠ Ego *Serto* Comes consensum præbui. ✠ Ego *Elberus* Comes annui. ✠ Ego *Huda* Comes assensum dedi. ✠ Ego *Oslat* pincerna regis *Ethelwulphi*, & legatus ipsius domini mei, & filiorum suorum, nomine illorum & omnium Westsaxonum istud chirographum domini *Bertulphi* regis plurimùm cõmendaui. ✠ Ego *Bertulphus* rex Merciorum palam omnibus prælatis & proceribus regni mei diuinam deprecor maiestatem, quatenus per intercessionem sanctissimi confessoris sui sancti *Guthlaci*, omniúmq; sanctorum suorum dimittat mihi & omni populo meo peccata nostra: & sicut per aperta

perta miracula sua nobis ostendere dignatus est misericordiam suam, sic super Paganos hostes suos dare nobis dignetur in omni certamine victoriam, & post præsentis vitæ fragilem cursum in consortio sanctorum suorum gloriam sempiternam. Amen.

Fecit Deus in isto concilio ad honorem sanctissimi confessoris sui Guthlaci *celeberrimum miraculum, quo deuotio totius terræ ad peregrinationem peragendam Croylandiæ iam plùs solito tepidam deinceps fieret frequentissima, & per omnes vias ab omnibus prouincijs redderetur quotidiè rediuiua. Cùm enim totam Angliam contereret hoc anno quidam morbus, quasi paralysis, neruis hominum, mulierum, ac infantum frigore repentino et excessiuo (ventis duriùs orientibus, nullo praualente pannorum remedio) repercussis, ac maximè brachijs ac manibus hominum inutilibus factis & totaliter arefactis, quem quidem morbum praiens quasi nuncius eius certissimus dolor intolerabilis membrum sic agrotans praoccupauit: contigit in hoc concilio plures tàm maiores quàm minores dicto incommodo laborare. Cùmque regni negotia proponerentur, dominus* Ceolnothus, *Archiepiscopus Doroborn. qui dicto morbo vexabatur, apertè consuluit, diuina negotia debere primitùs proponi, & sic humana negotia,* Christi *suffragante gratia, finem prosperum posse sortiri. Assentientibusque vniuersis, cùm dominus* Siwardus *Abbas quæreretur, eò quòd in concilijs & synodis pro magna facundia sua & religione sancta quasi diuinus interpres multis iam annis extiterat, & innumerabilium negotiorum totius cleri gratiosissimus expositor ac promotor, ac pro nimia senectute non adesset, quin per fratrem* * Askillum *commonachum suum suam absentiam longi senij sui grauitate humillima litera excusaret: ipsemet rex* Bertulphus *querelæ ecclesiæ Croyland. reminiscens, coram concilio iniurias domino* Siwardo *Abbati, ac Monasterio suo Croylandiæ aduersariorum suorum fatuo furore sæpius illatas patenter exposuit, & vt remedium apponeretur, decerni communi consilio imperauit. Cùm ergo istud negotium in medio versaretur, & petitio domini* Siwardi *Abbatis super hoc per prædictum fratrem* Askillum *proposita, de manu ad manū prælatorum ac procerum totius concilij cucurrisset, aliùsque aliud consuleret, dominus* Ceolnothus *Dorobornens. Archiepiscopus alta voce de morbo suo se sanum & incolumem exclamauit meritis sanctissimi confessoru* Christi *beatissimi* Guthlaci, *cuius negotia tunc in manibus tractabantur. Exclamant item plures alij potentissimi in dicto concilio tam pontifices, quàm magnates, se dicto morbo laborâsse, sed iam per Dei gratiam, & sanctissimi* Guthlaci *merita nihil doloris ex prædicto incommodo in membris aliquibus se sentire. Omnésque ad visitandum sacratissimam tumbam sanctissimi* Guthlaci **Croyland** *deuota peregrinatione, quàm citiùs poterant, voto mox arctissimo suas conscientias astrinxerunt.* Quapropter dominus rex *Bertulphus* episcopo Londonien. præcepit (qui tunc optimus notarius habebatur, & dictator eloquentissimus, insuper dicto morbo contactus, iam se sanatum maximo gaudio prædicabat) priuilegium **Croyland** in manus assumere, & medicum suum sanctum *Guthlacum* chirographo suo, prout concilium statueret, insisteret honorare. Quod & factum est. Ideò in subscriptionibus regij chirographi Archiepiscopus Doroborn. *Ceolnothus* se sanum & incolumem confitetur. Sanctus *Swithinus* episcopus Winton. de Domini miraculis lætatur. *Alstanus* Schireburnen. & *Orkenwaldus* Lichfelden. episcopi de profectibus ecclesiæ gratulantur. Et *Rethunus* Legerecensis episcopus se sancto *Guthlaco* famulum, quoad viueret, pollicetur. Vniuersique concilij optimates affectu ardentissimo regiæ beneuolentiæ penes sanctum *Guthl.* in omnibus obsequuntur. Confluentibus itaque quotidiè de tota terra populis innumeris languidorum ad sacratissimam sancti *Guthlaci* tumbam, & deuotione debita per merita sanctissimi confessoris diuinam gratiam implorantibus, Dominóq; aperiente vniuersis fontem largissimum misericordiæ salutaris, ita vt vna die aliquoties vltra centum huiusmodi paralytici curarentur: ditatus est Abbas *Siwardus* supra modum, & vehementer magnus effectus, in tantum, vt, qui cum beato *Iob* infima paupertate probatus erat, & ex omni monasterij sui thesauri etiam ad quadrantem vltimum spoliatus, quia maledixit minimè diebus suis, nec aliquid stultum locutus contra Dominum, sed semper illæsam patientiam conseruauit, cœpit (largiente Domino) bonis omnibus abundare, vt tam in thesauris ac scauris, quàm in terris ac tenementis ei pro primis amissis duplicia postmodùm redderentur, fierétque senectus eius multò fertilior, & in duplo fœlicior, quàm iuuentus. Accessit ad prosperitatem senij sui, quòd inclytus rex Westsaxonum *Ethelwulphus*, cùm de Roma, vt limina Apostolorum *Petri* & *Pauli*, ac sanctissimum ipsum *Leonem* multa deuotione vnà cum iuniore filio suo *Alfredo* peregrè visitauerat,

* al. Askitelum

visitauerat, nouiter reuertisset, omnium prælatorum ac principum suorum, qui sub ipso varijs prouincijs totius Angliæ præerant, gratuito consensu tunc primò cum decimis omnium terrarum, ac bonorum aliorum siue catallorum vniuersam dotauerat ecclesiam Anglicanam per suum regium chirographum confectum inde in hunc modum. Regnante Domino nostro in perpetuũ, dum in nostris temporibus bellorum incendia, & direptiones opum nostrarum, nec non & vastantium crudelissimas hostium deprædationes barbararum paganarúmq; nationum, multiplices tribulationes ad affligendum nos pro peccatis nostris vsque ad internecionem, tempora cernimus incumbere periculosa: quamobrem ego *Ethelwulphus* rex Westsaxonum cum concilio episcoporum ac principum meorum consilium salubre atque vniforme remedium affirmantes, consensimus, vt aliquam portionem terrarum hæreditariam antea possidentibus omnibus gradibus, siue famulis & famulabus Dei Deo seruientibus, siue laicis miseris semper decimam mansionem, vbi minimum sit, tùm decimam partem omniũ bonorum in libertatem perpetuam donari sanctæ ecclesiæ dijudicaui, vt sit tuta & munita ab omnibus secularibus seruitutibus, imò regalibus tributis maioribus, & minoribus, siue taxationibus, quæ nos dicimus **Winterden**, sitque libera omnium rerum remissione animarum & peccatorum nostrorum ad seruiendum Deo soli, sine expeditione, & pontis extructione, & arcis munitione, vt eò diligentiùs pro nobis ad Deum sine cessatione preces fundant, quò eorum seruitutem in aliqua parte leuigamus. Acta sunt hæc apud Wintoniam in ecclesia sancti *Petri*, anno Dominicæ incarnationis 855. indictione 3. Nonas Nouembris ante maius altare pro honore gloriosæ virginis, & Dei genetricis *Mariæ*, sanctique *Michaëlis* Archangeli, & beati *Petri* Apostolorum principis, nec non & beati patris nostri *Gregorij* papæ, præsentibus & subscribentibus Archiepiscopis & episcopis Angliæ vniuersis, nec non *Beorredo* rege Merciç, & *Edmundo* Estanglorum rege, Abbatum, & Abbatissarum, Ducum, Comitum, procerúmque totius terræ, aliorúmque fidelium infinita multitudine, qui omnes regium chirographũ laudauerunt, dignitates verò sua nomina subscripserunt. Rex verò *Ethelwulphus* pro firmitate am pliore obtulit hanc chartulam scriptam super altare sancti *Petri* Apostoli; & episcopi pro fide Dei illam acceperunt, & per omnes ecclesias posteà transmiserunt in suis parochijs publicandam.

Porrò *Bertulpho* rege Merciorum, postquam 13. annis regnauerat, mortuo, *Beorredus* in regnum successit. In cuius tempore prædictus venerabilis pater dominus *Siwardus*, plenus dierum & decrepitus, 62. annis officio pastorali strenuissè administrato obijt. Cui ad officium Abbatis Monasterij Croylandensis dominus *Theodorus* succedebat. In eius tempore Dani vbique per terram prædas agentes, maximè Northumbriam, & Marciam deuastârunt. Mortuo simul *Ethelwulpho* rege Westsaxonum, *Ethelbaldus* & *Ethelbertus* filij eius regnum paternum inter se partiuntur succedentes. *Ethelbaldus* thorum patris sui ascendens, (quod nec inter gentes vsquam est auditũ) propriam nouercam *Iudittam*, quondam filiam regis Francorum sumptam à patre *Ethelwulpho* in coniugium, cum omnium comprouincialium scelus suum abhorrentium maximo stupore, duxit in vxorem; qui biennio in tam vili volutabro decurso moritur, parsq; sua fratri suo *Ethelberto* integrè adunatur. At iste validissimus adolescens, & Danorum triumphator inuictus, strenuè per quinquennium regno defenso defungitur. Et *Ethelredus* tertius frater in regnum eleuatur. Tempore cuius cùm grauissimæ afflictiones bellorum fierent, Paganis vndique irrumpentibus, qui & Northumbriorum partes inuadentes, Eboracum occupauerant, & etiam Estangliam depopulantes, Merciam inuaserant, ac apud **Nothingham** anno Domini 866. hyemabant: *Beorredus*, collecto grandi exercitu, firmatus etiam viribus *Ethelredi* regis Westsaxonum. ac *Alfredi* fratris sui, quorum sororem desponsauerat, Paganos **Nothingham** relinquere coëgit, & Eboracum repetere. Qua expeditione cùm Comes *Algarus* iunior magna militaris probitatis gesta fecisset, ac *Beorredo* regi, & duobus fratribus Westsaxoniæ causa suæ nobilis militiæ præc ipuus & *charissimus haberetur, Croylandensis etiam Monasterij amicissimus, ac do mino *Theodoro* Abbati multùm familiaris, (sicut domino *Siwardo* anteà fuerat) in omnibus negotijs & necessitatibus existeret adiutor promptissimus: etiam de manerio suo **Spaldinge**, quod ante paucos dies tunc *Theodoro*

al. clarissimus

doro Abbati pro anima Comitis *Algari* senioris, patris sui, contulerat, nec non de omnibus terris & tenementis tunc monasterio Croyland. pertinentibus huiusmodi cõfirmationem de rege *Beorredo* impetrauit eidem Abbati *Theodoro* in his verbis. *Beorredus*, largiente Dei gratia, rex Merciorum omnibus prouincijs, & populis earum vniuersam Merciam inhabitantibus, & fidem catholicam conseruantibus salutem sempiternam in Domino nostro *Ihesu Christo*. Quoniam, peccatis nostris exigentibus, manũ Domini super nos extensam quotidiè cũ virga ferrea cernimus nostris ceruicibus imminere; necessarium nobis & salubre arbitror pijs sanctæ matris Ecclesiæ precibus, eleemosynarúmque liberis largitionibus iratũ Dominum placatum reddere, & dignis deuotionibus eius gratiam in nostris necessitatibus auxiliariam implorare: ideoq; & ad petitionem strenuissimi Comitis, mihi meritóq; dilectissimi, concessi regio chirographo meo *Theodoro* Abbati Croyland. tam donum dicti Comitis *Algari*, quàm dona aliorum fidelium præteritorum ac præsentium dicto suo sancto Monasterio, in eleemosynam etiam animæ meæ, & in remissionem meorum criminum, deuotione libera confirmare. Confirmo ergo Deo, & sanctissimo cõfessori suo *Guthlaco* Croylandiæ, monachisq; omnibus ibidem Deo seruientibus, & in perpetuum seruituris totam insulam suam Monasterio adiacentem, proût in chirographis inclyti quondam regis Merciorum *Ethelbaldi* fundatoris sui, ac aliorum regum prędecessorum meorum, per limites & terminos eis descripta in situm separalem Abbathiæ suæ, cum duobus mariscis iacentibus ex opposito eiusdem insulę ad Orientem ex vtráque parte aquæ de Weland, viz. cum Alderlound in parte Australi, & cum Goggislound in parte Boreali, eisdẽ terminis quibus eos ab initio habuerunt. Confirmo etiam prędicto monasterio Croylandiæ, de dono prædicti dilectissimi mihi inclyti Comitis *Algari*, manerium suum, quod situm est in Orientali parte fluminis in Spaldeling, cum quatuor carucatis terræ arabilis, & 24. mansionibus, & 80. cotagijs in eadem villa de Spaldeling; & de dono Comitis *Algari* senioris, patris sui, ligneam capellam sanctę *Mariæ* sitam in eâdem parte fluminis in Spaldeling, cum quatuor carucatis terræ adiacentibus ex vtráque parte fluminis, tam in campis de Pinchbeck quàm de Spaldeling; & de dono eiusdem Comitis *Algari* Ecclesiam dę Capelade, cum quatuor carucatis terræ, & 6. bouatis, & 18. acris prati, & mersco duarum acrarum in litore maris, & marisco 3. acrarum contiguo aquæ de Shepshee, claudenti insulam suam de Croyland ad eius Orientem; & de dono eiusdem Comitis *Algari* Ecclesiam de Sutherton cum capella de Salteney, & 3. carucatas terræ, 22. bouatas, & 36. acras prati tam in campis de Algarkirk, quàm de Sutherton, & cum quatuor salinis in eâdem villa. Similiter confirmo prędicto Monasterio de Croyland, de dono *Osvvij* militis in Dreytona, 8. hidas terræ, & 4. virgatas, & ecclesiam eiusdem villæ. Similiter confirmo prædicto Monasterio, de dono *Mercardi* militis mei, totam terram suam de Deping, cum 200. mansionibus, & cotagijs 400. & duabus Ecclesijs; viz. quicquid huic in eâdem villa, & in campis eius ab aqua de Weland ad Austrum vsque ad campos de Langtoft ad eius Aquilonem, & inter campos de Calington ad eius Occidentem vsq; ad Aspath in marisco ad eius Orientem. Similiter confirmo prędicto monasterio, de dono **Fregisti* militis, totam villam de Langtoft, cum omnibus terris, & mariscis, quę predictus *Fregistus* habuit in eadem villa, & cum ecclesia eiusdem villæ. Similiter confirmo prędicto Monasterio, de dono *Algari* militis filij, Northlang in Baston, & in Tetford omnes terras, & tenementa, quas dictus *Algarus* habuit in ecclesia, & capella sancti *Iohannis* in eâdem villa; & de dono eiusdem *Algari* in Repingale, 3. carucatas terræ arabilis, & 60. acras prati. Similiter confirmo prędicto Monasterio, de dono *Normanni* quondam vicedomini in Sutton iuxta Bosworth, duas carucatas terræ, & vnum molendinum ventricium; & de dono eiusdem *Normanni* in Stapleton, manerium suum, & duas carucatas terræ; & de dono eiusdem *Normanni* in Badby, 4. hidas terræ, cum manerio, & 30. acris prati. Similiter confirmo prędicto monasterio, de dono *Thoroldi* quondam vicedomini Lincoln. in Bokenhale, 2. carucatas terræ, & dimidiam, & 26. acras prati, & 50. acras syluæ de Brush. Similiter confirmo prędicto Monasterio, de dono *Geolphi* filij *Malti* in Halington, quatuor bouatas terræ de Itland, & 10. bouatas in seruitio, & 33. acras prati de eodem feodo de Gerunthorpe. Similiter

* *al. Eregisti*

Similiter confirmo prędicto monasterio, de dono *Asketelli* in **Glapthorn**, duas virgatas terræ; & de dono *Wulgeti* in **Pickirk**, 3. virgatas terræ; & de dono *Siwardi* in **Kirkby**, 3. bouatas terrę, vnam mansionem, & 3. cotagia; & de dono *Edulphi* in* **Laythorpe**, vnam bouatam terræ; & de dono *Wulnoti* in **Adington**, duas hidas terræ & piscariam cum aduocatione Ecclesiæ eiusdem villæ, & in alia **Adington**, vnam virgatam terræ; & de dono *Sigburgæ* Comitissę in **Standon**, 5. hidas terræ; & de dono *Grimketelli*, vnam hidam & dimidiam in **Chirming**. Hæc omnia prænominata, insulas, mariscos, & mersca, Ecclesias, & capellas, maneria, mansiones, & cotagia, syluas, terras, & prata, concedo, constituo, & confirmo Deo, & sancto *Guthlaco* libera, soluta; & emancipata ob omni onere terreno, & seruitio seculari pro animabus prędictarum rerum donatorum, & pro merito animæ meæ, & animarum omnium progenitorum, ac hæredum meorum in eleemosynam ęternam Abbati *Theodoro*, & monachis suis in Croylandensi monasterio Domino seruientibus perpetuò possidendam. Istud regium chirographum meum anno incarnationis Domini nostri *Ihesu Christi* octingentesimo sexagesimo 8. Calendas Augusti apud **Snothringham** coram fratribus, & amicis, & omni populo meo in obsidione Paganorum congregatis sanctæ crucis munimine confirmaui. ✠. Ego *Ceolnothus* Archiepiscopus Doroborn. subnotaui. ✠. Ego *Elstanus* Londoniensis episcopus corroboraui. ✠. Ego *Edmundus* Shireburnen. episcopus collaudaui. ✠. Ego *Alcwinus* Winton. episcopus commendaui. ✠. Ego *Kinebertus* Lichfelden. episcopus consignaui. ✠. Ego *Ethelbertus* Hereford. episcopus crucem meam feci. ✠. Ego *Wulsius* abbas Eueshamen. approbaui. ✠. Ego *Hedda* de **Meddeshamsted** abbas consensum dedi. ✠. Ego *Tinmus* abbas de sancto *Albano* consului. ✠. Ego *Ethelredus* rex Westsaxoniæ assensum præbui. ✠. Ego *Alfredus* frater regis Westsaxoniæ consensi. ✠. Ego *Edmundus* rex Estangliæ procuraui. ✠. Ego *Adelredus* dux faui. ✠. Ego *Osbirtus* dux annui. ✠. Ego *Algarus* Comes istud deuotè fieri deprecans à domino meo rege gratiosè impetraui. ✠. Ego *Wulkelmus* Comes adiuui. ✠. Ego *Adelwulphus* Comes concessi. ✠. Ego *Turgotus* Comes consensi. ✠. Ego *Alcmundus* Comes cõsideraui. ✠. Ego *Diga* Comes interfui. ✠. Ego *Lefwinus* Comes aspexi. ✠. Ego *Burkardus* Comes conscripsi. ✠. Ego *Asterus* Comes affui. ✠. Ego *Thurstanus* Comes stabiliui. ✠. Ego *Reinardus* Comes consului. ✠. Ego *Tilbrandus* Comes subscripsi. ✠. Ego *Beorredus* rex Merciorum intimo animi affectu, totisque præcordijs gratias exoluo speciales omni exercitui meo; maximè tamen viris ecclesiasticis, episcopis, & abbatibus, alijs etiam inferioris status, & dignitatis: qui, licèt pijssimæ memoriæ rex quondam *Ethelwulphus* pater meus per sacratiss. chartam suam ab omni expeditione militari vos liberos reddiderit, & ab omni seruitio seculari penitùs absolutos; dignissima tamen miseratione super oppresiones Christianæ plebis, ecclesiarúmque, ac monasteriorum destructiones luctuosas benignissimè compassi, contra nefandissimos Paganos in exercitum Domini prompti, & spontanei conuenistis; vt, tanquàm martyres, *Christi* cultus sancto sanguine vestro augeatur, & barbarorum superstitiosa crudelitas effugetur.

al. Laithrop

Porrò, sicut Chronici tradunt, in obsidione prætacta cùm pagani munitione fortissimorum murorum, & arcis validissimę confidentes, egredi ad bellum detrectarent, & Christiani muros frangere non valerent, pace inter Christianos & paganos facta, pagani relicto castello cum ingenti præda Northumbriã repetunt. Anno verò proximè sequente, paganorum exercitus, apud Eboracum cùm aliquandiù moram fecisset, hyeme finita in **Lindissy**, nauigio transuehitur, & apud **Humberstan** ascendens, vniuersam patriam depopulatur: quo tempore destructum est per illos celeberrimum & antiquum monasterium de **Bardeney**, monachis omnibus absque vlla misericordia in ecclesia interfectis. Cúmque ibidem per totam illam æstatem terram ad cineres rescidissent ferro flammáq; deuorantes, circa festum sancti *Michaëlis* in **Kesteuen** ingressi, omnia conterunt, interficiunt, & incendunt. Tandem, anno incarnationis Dominicæ octingentesimo septuagesimo, mense Septembri, contraxit vniuersam iuuentutem Houlandiæ strenuissimus Comes *Algarus*, duóq; milites Schenescalli *Wibertus*, & *Leofricus* (de quorum nominibus adhuc villis, in quibus manserant, nomina retinentibus, senes & rustici remanentes vocabula dederant, **Wiberton**, id est, villam *Wiberti*,

& Le-

& Lestrinkton, id est, villam *Leofrici* appellantes) vnà cum cohorte Croylandiæ monasterij, viz. 200. bellatoribus robustissimis, eò quòd maxima pars illorum de fugitiuis fuerat, (quibus præfuit frater *Tolius*, monachus conuersus eiusdem monasterij, miles ante suam conuersionem per totam Merciam in bellicis artibus nominatissimus; sed tunc amore cœlestis patriæ relicto seculo spirituali militiæ apud Croylandiam mancipatus) contrahentes etiam secum de Deping, Langtoft, & Baston circa 300. viros, fortes, & aptos ad bellum; insuper *Morcardum* dominum de Brunne cum familia sua, quæ fortissima fuit, & numerosa; occurrentéque vicedomino Lincoln. nomine *Osgoto*, veterano & validissimo bellatore cum cuneo Lincolniensi numero 500. omnes collecti in Kesteuen, in festo sancti *Mauricij* martyris bellum cum paganis commiserunt, & largiente Domino victoriam, occisis tribus regibus cum ingenti multitudine, Christiani cædentes barbaros vsque ad portas tentoriorum suorum persequebantur: vbi cùm resisterent acerrimè, nox bellum diremit, & inuictissimus Comes exercitum reuocauit. Venerunt in ipsa nocte in castra Paganorum omnes cæteri reges de patria, quò *diuellentes inter se prouinciam ad deprædandum processerant, scilicet *Gogroum, Baseg, Osketil, Halfden*, & *Hamond*; & totidem Comites, scilicèt **Frena, Vnguar, Vlba*, & vterq; *Sidrok*, senior, & minor, cum suis exercitibus, & præda magna nimis, mulierúmque ac paruulorum multitudine numerosa. Quorũ aduentu cognito, Christianorum pars maxima timore perterrita, noctanter diffugit, & remanserunt cum prædicto Comite ac ducibus suis de octo centum virorum vix ducenti: cum quibus summo diluculo, auditis diuinis officijs, & sumpto sacro viatico, omnes ad moriendum pro *Christi* fide, patriæque suæ defensione paratissimi, in campum contra barbaros processerunt. Et videns validissimus Comes suum exercitum nimis immunitum, statuit iterum fratrem *Tolium* cum suis 500. viris, eò quòd fortissimi fuerant, in dextro cornu, assignans ei alam etiam fortissimam, illustrem militem *Morcardum* de Brunne cum omnibus, qui eius vexillum sequebantur: inclytum verò vicedominum *Osgotum* cum suis 500. in cornu sinistro posuit, donans ei alam strenuam, scilicet militem *Hardingum* de Rehale cum omnibus Stamfordiensibus, eò quòd omnes iuuenes erant, & nimiùm bellicosi. Ipséq; cum suis Senescallis in acie media versabatur, vtrique cornu, cùm necesse cerneret, affuturus. Dani verò pro cæde suorum magis efferati, summo mane sepelientes 3. reges suos in villa, quæ antea Laundon vocabatur, nunc verò pro trium regum Danorũ sepultura Trekingham nuncupatur, similitèr quatuor reges, & 8. comites. Nam duo reges & quatuor Comites castra & captiuos suos conseruabant. Porrò Christiani pro paucitate sua in vnum cuneum conglobati, contra sagittariorum impetũ durissimam testudinem clypeorum, & contra violentiam equitum densissimam aciem lancearum, omnes optimè instructi à ducibus suis, tota die statione immobili prætẽdebant. Cúmque sic inuicti vsque ad vesperam perdurâssent, & aduersariorum sagittarij tela sua in vacuum perdidissent, equitésque iam longo labore lassati, deficere inciperent, barbari ex condicto fugam fingentes, campum relinquere cœperunt. Quod videntes Christiani, ducibus suis inuitis & multùm dissuadentibus, aciem suã dissoluunt, & persequendo paganos dispersi per planitiem absque ordine, ducúmque custodia diuiduntur. Reuertentes autem barbari, tanquam leones in paucas ouiculas debacchantur. Strenuissimus Comes *Algarus*, præclarissimiq; milites prædicti, & frater *Tolius* in quodam campi tumulo cætera planitie aliquantulùm altiore in orbem conferti, barbaros arietantes diutissimè sustinuerunt. Cúmque præfatus Comes illustrissimus, & in perpetuum memorandus *Algarus*, prætactique 6. duces robustissimi omnes fortissimos sui exercitus cecidisse cernerent, in confertissimum tumulum corporum Christianorum simul irrumpentes, ibique pro viribus, quicunq; accessisset, suum sanguinem vindicantes, tandem innumeris confossi vulneribus super fratrum suorum cadauera corruerunt. Pauci iuuenes de Sutton & Gedeney proiectis armis in vicinam syluam, vix euadentes proxima nocte sequente monasterium Croyland ingressi, stragem Christianorum & fratris *Tolij*, totius cohortis suæ internecionem, dum Abbas *Theodorus* & conuentus suus suas matutinas vigilias persoluerent, lugubri ac lachrymabili eiulatu clamantes, ad ostium ecclesiæ nunciabant. Cunctis itaq; de nuncio confusis, Abbas retentis secum senioribus monachis, & paucis infantibus, (forsitan illorum imbecillitas ad pietatem barbaros

al. diuidentes
al. Godroum
al. Erena

barbaros inclinaret) non recolens illud poeticum,

Nulla fides pietásque viris, qui castra sequuntur;

omnes fortiores & adolescentiores, assumptis secum sacris reliquijs monasterij, scil. sacratissima gleba corporis sancti *Guthlaci*, flagello, psalterióque suo, alijsque præcipuis iocalibus, ac monumentis, scil. chartis fundationis *Ethelbaldi* regis, ac aliorum regum confirmationibus, regisque *Withlasij* quibusdam donarijs, præcepit in proximas paludes fugere, & ibidem belli exitum expectare. Qui cum multa cordium suorum mœstitia iussis obtemperantes, onerata nauicula cum prædictis reliquijs, & regum monumentis, tabulam magni altaris laminis aureis contectam, quam rex *Withlasius* aliquando dederat, decémque calices cum lauatorijs peluibus, ollis, patellis, & alijs vasis æneis in fontem claustri proiecerunt; quę cùm demergerentur, semper finis tabulæ pro sua longitudine super vndam apparebat: vnde illam extractam (cernentes ignes de villis in Kesteuen paulatim appropinquare, & Paganos citiùs adesse pertimescentes) cum abbate, senibúsque prędictis dimiser unt; nauímque suam sumentes, ad syluam de Ancarig contiguam insulæ suæ versus Austrum perueniunt, & cum fratre * *Toreto* anachorita tunc ibidem, ac alijs fratribus commanentibus, quatriduo commorati sunt, numero 30. de quibus 10. sacerdotes, cæteri inferiorum graduum extiterant. Abbas autem *Theodorus* assumptis secum duobus senibus prætactam tabulam extra ecclesiam in parte Boreali vbi absconderit, vsque in præsens non potuit deprehendi. Posteà verò induentes se sacris vestimentis tàm abbas, quàm cæteri omnes, & in choro coadunati, regulares horas officij diuini, posteáque Dauidicum psalterium ex integro * peruoluunt; deindè magnam Missam ipse dominus abbas celebrabat, ministrabántque frater *Elsgetus* diaconus, frater *Sauinus* subdiaconus, & fratres *Egelredus*, & *Wulricus* pueri ceroferarij. Cúmque completa Missa abbas, & ministri sui prędicti sacris mysterijs communicâssent, irrumpentibus in ecclesiam Paganis, venerabilis abbas super sanctum altare per manum crudelissimi regis *Osketuli*, verus martyr, & *Christi* hostia immolatur: ministri circumstantes omnes per barbaros capitibus detruncati: senes & infantes incipientes de choro fugere, capti, ac durissimis tormentis, vt ecclesiæ suæ thesauros ostenderent, examinati & exanimati sunt; dominus *Askerus* Prior in vestiaria; dominus *Lethwinus* Subprior in refectorio; quem frater * *Tugarius*, infans 10. annorum, facie corporisque forma venustissimus, gressu indiuiduo in refectorium consequutus, cùm seniorem suum cerneret occidi, commori, & simul interfici cum eo instantissimè supplicabat. At iunior Comes *Sidrok* misericordia motus super puerum, exuebat eum de cuculla sua; & dato Danico collobio, iussit eum vbique sua vestigia imitari: sicque de omnibus senioribus & iunioribus remanentibus in monasterio solus seruatus est, intrans & exiens inter Danos toto tempore moræ suæ, tanquam vnus ex illis, per prædicti Comitis gratiam, & petitionem. Occisis itaque omnibus monachis à quæstionarijs, & thesauris monasterij minimè adhuc inuentis, Dani omnia sarcophaga sanctorum, qui altis tumulis marmoreis circa tumbam sancti patris *Guthlaci* ad dextram, & ad sinistram eius quiescebant, cultris & ligonibus confregerunt: scil. ad dextram tumulum sancti *Cissæ* sacerdotis, & anachoritæ, & tumulum sancti *Bettelmi* viri Dei, & quondam ministri sancti *Guthlaci*, tumulum etiam sancti *Tatwini*, quondam ducis ad Croyland & naucleri sancti *Guthlaci*, tumulum etiam sanctissimæ virginis *Etheldrithæ*, nec non & tumulos *Celfredæ* quondam reginæ, & *Wimundi* filij regis *Withlasij* barbari confringentes, cùm speratos thesauros non inuenirent, nimiùm indignati, vniuersa sanctorum corpora in vnum aceruum miserabilitèr contracta, immisso igne, die 3. aduentus sui cum ecclesia & omnibus monasterij ædificijs, scilicet septimo Calendarum Septembris, funestissimè combusserunt. Quarto tandem die cum animalium, ac iumentorum innumeris gregibus versus Medeshamsted transmigrabant: vbi primam collectam infra monasterium, portásque obseratas offendentes, sagittarijs ac machinis vndique muros aggrediuntur. Secundo assultu irrumpentibus Paganis, *Tulba*, frater *Hulbæ* Comitis, iactu lapidis grauiter læsus corruit in ipso introitu, & manibus satellitum suorum portatus in tentorium *Hulbæ* fratris sui, etiam de vita desperatus est. Vnde *Hulba* supra modum ira ęstuans, & maximè in monachos efferatus, omnes sanctæ religionis stemmate vestitos manu sua interfecit; cæteri

Marginal notes: * al. Toretro; * al. persoluunt; * al. Turgarus

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50

teri in cæteros grassabantur; nemo in toto monasterio saluatus est; tam venerabilis pater dominus *Hedda* abbas, quàm monachi sui vniuersi cum omnibus comprimotis occiduntur: monitus est tunc frater *Turgarus* per *Sidrock* dominum suum, ne in aliquo loco vnquam *Hulbæ* Comiti obuiaret. Altaria omnia suffossa, monumenta vniuersa confracta, sanctorum librorum ingens bibliotheca combusta, chartarum monasterij immensa copia discerpta, sanctarum virginum *Kineburgæ*, *Kinesspitæ*, ac *Tilbæ* pretiosa pignora pedibus conculcata, muri funditus euersi, ipsa ecclesia cum omnibus officinis concremata per totam quindenam sequentem iugi incendio conflagrabat. Porro quarto die cum prædis innumeris de tota patria congestis, exercitus congregatus versus **Huntindoun** procedebat. Cúmque duo Comites *Sidrock* in transitu fluuiorum ad tutandum caudam totius exercitus semper vltimi proficiscerētur, totúsque exercitus eorum fluuium de **Nene** saluus pertransisset; ipsi tandem transeuntes, in gurgite fluuij ad læuam pontis lapidei profundissimo duos currus immensis opibus, & varia supellectile onustos cum omnibus iumentis demersis, & antequam extrahi poterant, enecatis subito infortunio perdiderunt. Occupataque tota familia iunioris *Sidrock* ad extrahendum dictos currus, vt in alia plaustra & vehicula prædas contentas omnes soliciti transmutarent, frater *Turgarus* per fugam elapsus in proximam syluam, pérque totam noctem ambulans, summo diluculo Croylandiam ingressus est. Inuenit ergo fratres suos commonachos de **Ancarig** pridiè redijsse, & ad extinguendum ignes adhuc in multis monasterij ruinis dominantes fortissimè insudare. Quem cùm sanum & incolumem cernerent, aliqualiter confortati: sed audientes ab eodem, quibus in locis tam abbas eorum, quàm cæteri seniores, & confratres sui occisi iacebant, & quomodo omnia sanctorum sepulchra confracta, & monumenta omnia, sacráque volumina sua cum corporibus sanctorum combusta, inęstimabili dolore omnes consternati sunt; planctúsque & ploratus diutissimè factus est. Tandem satiati lachrymis, ad extinguendum incendia reuertuntur. Egerentes autem ruinam tecti ecclesiæ, circa magnum altare corpus venerabilis patris abbatis sui *Theodori*, capite truncatum, omnibúsque nudatum vestibus, & semiustulatum, casu etiam lignorum contritum & ad terram compressum, octauo die ab occisione sua inter * torres extinctos paululum semotiùs à loco, quo extinctus erat, cum cæteris ministris, qui simul occubuerant, similiter cōquassatis ad terram pondere ruderum corporibus eorum, præter *Wulricum* ceroferarium, repererunt. Sed hæc varijs temporibus. Nam quorundam fratrum corpora post dimidium annum à die, quo martyrizati fuerant, ac etiam alijs locis, quàm occisi sunt, erant inuēta. Dom. enim *Paulinus*, & dominus *Herbertus* seniores valdè, ac longa ętate decrepiti, in ipso choro manibus mutilati, & ad mortem torti, cùm diligentissimè ibidem fuissent quæsiti, tandem in capitulo reperti sunt: & dom. *Grimketulus*, & dom. *Agamundus*, qui ambo centum ętatis annos exegerant, gladijs in claustro transfossi, in loquutorio sunt inuenti. Sed & cæteri tam infantes, quàm senes, licèt in diuersis locis, & diutissimè quærerentur, tum fratre *Turgaro* de cæde vniuscuiúsque pleniùs edocente, tandem omnes vsq; ad vnum *Wulricum* cum luctu lugubri, & lachrymis innumeris sunt reperti. Dom. autem * *Brickstanus*, quondam cantor monasterij, musicus peritissimus, & poëta facundissimus, inter superstites præcipuus scripsit in cineres monasterij sui Croylandiæ tunc illas threnas, quæ in multis locis habentur; & sic incipiunt,

Quomodo sola sedes dudum regina domorum,
Nobilis ecclesia, & nuper amica Dei!

Eruderato ergo monasterio toto cum longo maximóque labore, & de cineribus, ac alijs immundissimis sordibus iuxta possibilitatem temporis expurgato, de pastore inter eos eligendo inuicem colloquuntur: celebratáq; electione, venerabilis pater *Godricus* omnium consensu, licèt inuitus & multùm renitens, Abbas tandem est effectus. Ad quem veniens venerabilis senex Prior de **Ancarig** *Toretus*, & eius Subprior dom. *Tisa*, ambo anachoritæ sanctissimi deuotissimíque, supplicabant, quatenus assumptis secū quibusdam fratribus, dignaretur **Medeshamsteed** adire, & Abbatis sui, ac aliorum confratrum suorum corpora, feris auibúsque adhuc obnoxia, & insepulta, Christianæ sepulturę charitatis intuitu commendare. Obtemperans itaque precibus eorum venerabilis Abbas *Godricus*, cum multis fratribus, inter quos frater *Turgarus* aderat, occurrentibus

[Margin notes: 10, 20, 30, 40, 50 (line numbers); "al. turres extinctas" at line 29; "al. Bristanus" at line 41]

rentibus eis ibidem omnibus fratribus **Ancarig, Medeshamsted** adijt: & multo sudore omnia monachorum dicti monasterij corpora comportata, numero 84. in medio cœmeterio dicti monasterij contra frontem ecclesiæ quondam Orientalem, scilicet in vno latissimo tumulo ad hoc aptato, in festo sanctæ *Cetiliæ virginis sepeliuit; ponens supra corpus abbatis in medio filiorum suorum quiescentis petram pyramidalem tres pedes in altitudine, & tres in longitudine, & vnum in latitudine continentem, insculptásque imagines Abbatis, ac monachorum suorum circumstantium gestantem; quam in memoriam monasterij destructi **Medeshamsted** deinceps vocari mandauit; & omni anno, quàm diu vixit, semel visitans, supráq; petram suum tentorium figens, pro animabus ibidem sepultorum Missas per biduum deuotione continua celebrauit. Iacebat enim regia via per medium cœmeterij, habens dictam petram ascendentibus de prædicto ponte lapideo versus Hoylandiam ad dextram; & crucem lapideam similiter imagine Saluatoris insculptam, quam prædictus Abbas *Godricus* tunc ibidem posuit, ad sinistram; vt transeuntes viatores, memores monasterij sanctissimi, pro animabus fidelium in ipso cœmeterio quiescentium preces Domino soluerent, & à maleficijs ac latrocinijs in dicti monasterij parietinis nullo modo patrandis saltem pro *Christi* reuerentia continerent.

al. Cecilia

Interim pagani deprædantes prouincias vsque ad Grantebrigiam, sanctimonialium celeberrimum insula Heliensi situatum, omnibus inuentis in eo tam virginibus quam viris crudeliter interemptis, catallis ac immensis diuitijs (de tota patria pro loci securitate allatis) per barbaros direptis, ignibus vltimò tradiderunt. Et transeuntes in Estangliam, strenuissimum Comitem *Wulketulum* occurrentem contra eos cum exercitu, & fortissimè resistentem tandem cum suis omnibus occiderunt. Regem etiam eiusdem prouinciæ sanctissimum *Edmundum* captum per eosdem, & ad quendam stipitē alligatum, tanquam signū ad sagittam, barbari crudelissimi telis suis & sagittis aggressi sunt, horrendáque crudelitate perfodientes, pro fide *Christi*, & patriæ suæ defensione decollantes, martyrizauerunt. Sic tota Estanglia ab eis obtenta & occupata, ibidē per totam hyemem residebant. Anno verò vigesimo primo sequente Westsaxoniam petentes, cum rege *Ethelredo*, & fratre suo *Alfredo* varia fortuna prælia grauissima gesserunt: in quibus cæsis regibus (id est, *Baseg* & *Orguil*,) Comitibus verò multis (videlicet, vtróque *Sidrock*, seniore, & iuniore, *Erena* Comite, *Osbern* Comite, & *Harola Comite, ac *Eungo Comite) cum ingenti multitudine paganorū, Christiani victoriam adepti sunt. *Beorredus* autem rex Merciorum hoc intermedio cum Britonibus occupatus, qui crebris irruptionibus Occidentalem partem regni sui Merciæ inquietabant, audiénsque Danos plagam eius Orientalem plaga miserabili percussisse, venit Londonias: & contracto maximo exercitu, pertransiens per regni sui plagas Orientales, totam Heliensem insulam fisco suo applicauit, procedénsq; in patriam Girniorum, omnes terras de Medeshamstedensi monasterio in manū suam cepit, scilicet quicquid inter **Stanford, Huntingdoun**, & **Wisebech** dicto monasterio dudum pertinuerat; remotiores verò terras sparsim per patriam iacentes stipendiarijs militibus exercitus sui assignauit: id fecit de terris monasterij sanctæ *Pegæ* de *** Peikirk**, quasdā sibi retinuit, quasdam militibus suis dedit: id fecit etiam de terris monasterij *Guthlaci* de **Croyland**; quasdam stipendiarijs militibus distribuit, quasdam sibi confiscauit. Et licèt venerabilis pater *Godricus* sæpius repetendo penes regē & ministros suos multos sudores consumeret, & chartas donatorum, regúmque confirmationes vnà cum suo proprio chirographo sæpissimè ostenderet: nihil semper nisi vacua verba reportans, demum de negotij sui proposito penitus desperabat. Cernens itaque malitiam temporis nimiam, & * malitiam regis terrarum cupidissimam, statuit tandem secum huiusmodi regias donationes surdo tempore pertransire, ac, vsque meliora tempora succederent, deinceps sub silentio dissimulare; lætus nimiùm, & exultans, quòd totam circumiacentem insulam liberam, & ab omni exactione regali absolutam multùm specialiùs sibi, quàm multis alijs monasterijs tunc contigerat, regia gratia concessisset. Recesserunt ergo illo tempore de dicto monasterio **Croyland**, & vsque ad præsentem diem non redierunt illæ possessiones: scilicet manerium de **Spalding**, datum *Adelwulpho* Comiti, cum omnibus pertinentijs suis; manerium de **Deping**, datum *Langfero* militi, & panetario

al. Harold
al. Fungo
al. Peikirk
al. militiam

regis, cum omnibus pertinentijs suis; manerium de **Croxton**, datum *Fernodo* militi, & vexillario regis, cum omnibus pertinentijs suis; manerium de **Kirkoton** & **Kimerby** in **Lindesie** cum omnibus pertinentijs datum Comiti *Turgoto*. **Bukenhale** verò, & **Halington** tùnc fisco appropriata, posteà per industriam domini *Turketuli* Abbatis **Croyland**, & donationem pijssimi regis * *Edrad* restauratoris dicto monasterio fuerant restituta. Similiter omnes cæteræ terræ aliquando Croylandiæ pertinentes, quas rex *Beorredus* fisco suo assumpserat, scz. **Quarpelade**, **Sutterton**, **Langtoft**, **Baston**, **Repingale**, **Kirkby**, **Draiton**, **Chirning**, **Glapthorn**, **Adington**, **Standon**, & **Badby**, per gratiam inclyti regis *Edredi*, & diligentiam Abbatis *Turketuli* Croylandiæ reddebantur. Transiens tunc rex *Beorredus* cum suo exercitu in **Lindesy**, latissimas terras monasterio de **Bardney** dudum pertinentes fisco suo accepit; * immotas verò, & in diuersis patrijs * diuisas iacentes militibus suis dedit.

al. Edredi
al. remotas
al. iacentes dimissim

Anno nàmque incarnationis Dominicæ octingentesimo septuagesimo secundo, rex *Ethelredus* multis prælijs contra Danos vexatus, sed semper inuictus, obijt Winburnæ, & sepultus est. Cui successit in regnum *Alfredus* frater suus vltimus, & iunior filius *Ethelwulphi* regis; qui cum patre quondam Romam adiens, à Papa *Leone* inunctus, & in filium adoptatus, iam in regem leuatus, laboriosissimè & fortissimè viginti octo annis & dimidio regnauit. Continuis nàmque nouem annis cum Danis dimicans, & eorum fallacissimis fœderibus frequenter illusus, sed toties in illusores vltus, ad tantam tandem exilitatem deductus est, vt tribus pagis, Hamtoniensi, Wiltoniensi, & Somersata, ægrè in fide retentis, ad quandam insulam in Somersata, Adelingiam nominatam refugerit: vbi tunc arcem factam posteà in monasterium Monachorum ob suæ moræ memoriam ad exultationem sanctæ ecclesiæ commutauit. In qua cùm semel solus domi relictus, ad piscandum in vicinis paludibus familiam suam vniuersam destinâsset, ipse interim intentus sacræ lectioni, aut illustrium virorum gestis, aut patrum annalibus recordandis (prout semper sui moris erat) audiuit quendam pauperem pulsantem ad ianuam, & aliquid adiumenti sibi præstari pro Dei misericordia deprecantem: aduocánsque matrem suam, quæ tunc secum moram faciens, fortè secus affuit, cellariũ præcepit adire, & aliquid pro *Christi* amore pauperi Christiano erogare. Illa iussa factura, vnum panem tantùm in cellario reperit, ac ipsum familiæ suæ, quæ citiùs de piscatu rediret, minùs sufficere nunciauit. Quod audiens ipse rex, (tantam scilicet in regio penu panis penuriam) gratias deuotissimas Deo reddidit, & *Christi* pauperi mediam partem continuò dari iussit. Addiditque: *Benedictus Deus in donis suis. Potens est denique istam panis medietatem, si voluerit, in immensum augere, qui potuit, quandò voluit, de quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum satiare. Et sic demisso paupere, vel curarum tædio, vel lectionis longiori studio cùm aliquantisper dormitaret, videt in somno sanctũ* Cuthbertum *episcopum adesse, & tanquam missum à Domino talia nuntiare, Pie rex* Alrede, *super miseriam Anglorum duriùs ac diutiùs peccata sua lugentium misericordia motus est Dominus: etiam die hodierna in pauperis forma tuam patientiam probans, & tuam dapsilitatem in tanto panis defectu gratiosiùs acceptans, per me tibi promisit, quòd, qui modò miserabiliter exulas, in proximo victor hostium, in regni tui solio exultabis. Et hoc signum tibi erit, quòd tua familia ad piscandum in paludes emissa, licèt glacies hyemalis artem piscatoriam iam vehementiùs impediat; diuinâ tamen dispositione voti sui compotes, piscium admirandã copiam circa diei horam tertiam in tuum palatium comportabunt. Et his dictis sanctus disparuit. Rex autem vigilans, et matri suæ visionem suam manifestans, illam in suo accubitu eadem hora soporatam, eandem visionem vidisse, apparente similiter eodem sancto episcopo, idem responsa matris examinans deprehendit. Intérque colloquendum, piscatores de paludibus intrantes, tantam piscium copiam inferebant, quòd magno exercitui sufficere putarentur.* Nec multùm post hæc rex ipse fingens se esse ioculatorem, assumpta cithara, tentoria Danorum adijt; ac in loca secretiora receptus, omnia suorum hostium secreta ediscens, cùm suo desiderio satisfecisset, incognitus & incolumis Adelingiam remeauit. Et iam collecto exercitu, subitò suos hostes adortus, incredibili plaga occidit. Rex *Godroun* (quem nos *Gurmound* vocamus) cum maxima multitudine magnatum, & etiam popularium captus viuus, baptismum recepit: & de sacro fonte per regem susceptus, Estanglia, id est, Northfolchia, ad inhabitandum cum suis, regio munere donatus est. Cęteri baptizari renuentes, Anglia abiurata,

Franciam nauigio petierunt. *Beorredus* rex Merciorum interim, cùm rex *Alfredus* in Adelingia adhuc moraretur, & pagani anno Domini 874. redeuntes in Merciam, apud Rypadiam hyemarent, Monasteriumq; celeberrimum, omnium regum Merciorum sacratissimum Mausoleum, funditùs destruxissent, & ipse viginti duobus annis regnâsset, totamq; terram Angliæ in omni suo angulo cædibus, & rapinis vastatam barbarorum videret: vel de victoria desperans, vel tot laborum labyrinthum fastidiens, regnum reliquit; & Romam petens, in paucis diebus defunctus, ibidem in schola Anglorum sepultus est. Vxor citò virum sequuta in via versus Romam moritur, & Ticinis sepelitur. Cui successit in regnum Merciorum subrogatus per Danos quidam seruorum *Beorredi* regis *Ceolwulphus*, Anglicus genere, sed Barbarus impietate. Danis etenim iurauerat fidelitatem, quòd tributa imposita eis fideliter persolueret, & quandocunque regnum commendatum repeterent, omni reluctatione cessante, sub pœna sui capitis resignaret. Ille itaq; circuiens terram, paucos rusticos relictos excoriauit, mercatores absorbuit, viduas & orphanos oppressit, religiosos omnes tanquã cõscios thesaurorũ, innumeris tormentis afflixit. Vnde inter plurima mala, quæ fecit, etiã venerabili abbati Croilandẽsi *Godrico*, miserisq; fratribus suis vectigal mille librarũ impones, Monasteriũ Croylandense ferè adnihilauit. Nullus námq; deinceps pro nimia loci paupertate ad conuersionẽ venire voluit. Quin impotẽs ad sustentandũ suos professos abbas *Godrico*, multos monachorũ per parẽtes suos, & alios monasterij amicos in tota patria dispersit; pauci secũ in monasterio remanentes, vitã suã cum summa inopia protrahebant. Tũc omnes calices monasterij præter tres, ac vasa argẽtea vniuersa præter Crucibolũ *Withlafij* regis, ac alia iocalia valdè pretiosa vel in monetã murata, vel pro moneta vendita, vix insatiabilem ingluuiem *Ceolwulphi* subreguli saturare valuerunt. Qui tandẽ per Danos dominos suos, iustissimos in hoc, depositus est, & vsq; ad ipsa verenda nudatus, misero fine vitam terminauit. Regnũ quoq; Merciorum hoc temporis momento, præualente contra Danos *Alfredo* rege, suo regno Westsaxonico sociatum est, & vsq; ad præsentem diem deinceps adunatum. Defecit itaque regnum Merciorum, quod steterat à primo anno *Pendæ*, regis primi, vsque ad vltima tempora huius miseri subreguli *Ceolwulphi* circiter per annos 230. Rex autem *Alfredus* omnibus Danis vel subiectis, vel eiectis, ciuitates suas & castella sua renouauit, turres & munitiones in locis magis necessarijs construxit, ac totam terræ faciem in formam multò meliorẽ immutatam, per oppida murata, & alia loca munitissima contra barbaros insuperabilem fore fecit. Sibimetipsi etiam vitam regularem indicens, quotidiè à summo mane per octo horas diuino seruitio vacabat. Habebat enim in capella sua cereum coram sanctorum reliquijs continuè ardentem, secundum hæc tria octonaria proportionatum; ministrúmq; institutum, qui singulis portionibus consumptis & consummatis, regem de succedente portione vice horologij voce viua commonebat. Quotidiè summo mane consumpto céreo vno, alius integer cereus est accensus: sicque fiebat per singulos dies. Sanctorum pedibus accliuis & subditus, sanctum *Neotum*, & sanctum *Werfredum*, episcopum Wigorniæ, qui libros dialogorum beati *Gregorij* ipse in linguam Saxonicam iussu regis transtulit, in summa veneratione habebat. In diuinis libris & sacra lectione tam assiduus erat, quòd Dauidicum psalterium, vel aliquem alium librum ædificatorium in sinu suo semper secum ferret; & viros literatissimos de terris exteris ad se accersens, aliquandiu in palatio suo secum pro sacris literis addiscendis retentos, demum diuersis prælatijs & dignitatibus promoueret. Hinc sanctum *Grimbaldum*, artis musicæ peritissimum, & in diuinis scripturis eruditissimum, euocatum è Francia, suo nouo monasterio, quod Wintoniæ construxerat, præfecit in Abbatem. Similiter de veteri Saxonia *Iohannem*, cognomine *Scotum*, acerrimum ingenij philosophum, ad se alliciens, Adelingię monasterij sui constituit prælatum. Ambo isti doctores literatissimi, sacerdotes gradu, & professione monachi sanctissimi erant. *Athelstanum* etiam, & *Wexulphum* ad se aduocans de Mercia, qui ambo sacerdotes erant deuotissimi; *Plegimundum* etiã, posteà promotum in Archiepiscopum Cantuariæ, ac *Askerum*, abbatem Bangorensem, posteà Schireburnensem episcopũ, illis in temporibus doctores celeberrimos suo lateri adiunxit. Quorum omnium contubernio aliquandiu in palatio fruitus & doctrina, vsque ad profundam omnium liberalium artium scientiam penetrauit. Porro in sui regni

al. Werwulphum

negotijs prouidendis solertissimus & sagacissimus. Exemplo námque Danorúmq; colore etiam quidam indigenarum latrocinijs, ac rapinis incendere cœperant. Quos cupiens rex compescere, & de huiusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos & prouincias in comitatus primus omnium commutauit; comitatus in centurias, id est, hundredas, & in decimas, id est, in trithingas diuisit; vt omnis indigena legalis in aliqua centuria & decima existeret, & si quis suspectus de aliquo latrocinio, per suam centuriam, vel decuriam vel condemnatus, vel * inuadiatus pœnam demeritam vel incurreret, vel vitaret. Præfectos verò prouinciarum (qui anteà vicedomini) in duo officia diuisit, id est, in iudices, quos nunc iustitiarios vocamus, & in vicecomites, qui adhuc idem nomen retinent. Horum cura, & industria tanta pax in breui per totam terram effloruit, vt si viator quantamcunque summam pecuniæ in campis, & publicis compitis vespere dimisisset, manè vel post mensem rediens, integram & intactam indubiè inueniret. In distributione propriæ familiæ *Dauidis* ac *Salomonis* vsus est ingenio. Nam diuidens familiam in tres turmas, singulis turmis singulos principes imposuit: & vnusquisque princeps cum sua turma per vnum mensem in regis ministerio palatium conseruauit; vno mense completo, exiens ad proprios agros cum sua turma, proprijs negotijs per duorum mensium spatium intendebat; & interim secundus princeps per vnum mensem, & tertius princeps per alium mensem post illum in regis palatio ministrabat: vt posteà proprijs vtilitatibus per duos menses quælibet turma vacaret. Hac reuolutione seruorum suorum, totiúsque familiæ suæ rotatione vsus est omni tempore vitæ suæ. Qua morum prudentia præditus, & pollens tam profunda peritia literarum, Danos post 13. annos per *Arnulphum* Imperatorem de Francia eiectos, & super Angliam iterum inundantes faciliùs, quàm priùs fecerat, in omni certamine superabat: cùm illi Francorum bellis debiliores, ac desidiores fiant ad inuadendum, & ille viris ac viribus paratior ac peritior foret ad resistendum: Insuper ipsa regio ciuitatibus muratis, & turribus munitissimis fortissima de veteri statu suo multùm fuerat immutata. Repulsi ergo leuiter, & citò superati Dani, ad suos in Northumbriam & Norfolchiam refugerunt.

al. absolutus

al. populorum

Rex ipse *Alfredus* multis eleemosynarum largitionibus, ac alijs bonis moribus iugiter intentus, anno regni sui vigesimo nono obijt, & Wintoniæ sepultus est. Cui successit in regnum *Edwardus* filius eius, dictus posteà *Senior*, eò quòd post illum plures eiusdem nominis regnauerunt, quorum omnium ipse primus erat; patre quidem literis inferior, sed imperij gloria multò maior. Quippe Merciam in manum suam sumens à duce *Ethelredo*, cui pater cum filia sua eam antè dederat, etiam Northfolchiam, Northumbriam, Scotiam, Walliam bellando subegit; & paganos de omnibus vrbibus & castellis muratis eijciens, Christianos introduxit. Multùm adiuuit eum soror sua *Ethelfleda Ethelredi* quondam ducis Londonias relicta virago prudentissima, & antiquis Amazonibus preferenda. Nam pariendo suam sobolem primam difficultatem perpessa, tanta indignatione carnalem concubitum abhorruit, vt nunquam deinceps ad viri sui thorum rediens, se cœlibatu castissimo contineret. Ipsam etiam vrbibus extruendis, castellis muniendis, ac exercitibus ducendis deditam sexum mutâsse putares. Anno verò regni sui xxiij. obijt iste *Edwardus*, & cum patre suo Wintoniæ tumulatus est. Cui successit filius suus primogenitus *Athelstanus*: contra quem cum Dani de Northumbria, & Norfolchia conspirâssent, associatis sibi *Constantino* rege Scottorum, multisq; alijs; ipse collectum exercitum ducens in Northumbriam, obuios habuit plures peregrinos de Beuerlaco ad propria venientes; quorum relatu certiùs edoctus de miraculis sancti *Iohannis*, ipse cum multa deuotione dictum Sanctum visitauit. Offerens etiam cultellum suum Sancto super altare, promisit, se reditu suo, si Dominus daret ei victoriam de inimicis, dictum cultellum digno pretio redempturum. Quod & factum est. Nam Domino largiente sibi victoriam, cultellum suum immunitate, quam nunc obtinet ille locus, rex redemit, ac ad honorem Dei cum multis alijs donarijs in immensum ditauit. Ceciderunt siquidem in illo prælio *Constantinus* rex Scottorum, ac alij reges numero quinque, Comites duodecim, Barbaries *popularium infinita. Hoc bello prosperè consummato, non erat qui de cætero regem auderet offendere in aliquo. Sed deinde sororibus nuptui tradendis intentus, etiam omnia monasteria Angliæ

tam

tam vetera, quàm noua meliorare, ac promouere aliquo speciali donario insudauit. Abbatem namque **Croyland** *Godricum* adhuc superstitem, sed longo senio grauatum, cæterosque confratres suos tunc ad numerum septenarium de 28. diminutos in suam curiam assumens, Monasterium Croylandiæ restauràsse proposuit; sed præpropera morte præuentus, fratribus suis suum propositum perficiendum reliquit. Anno ergo 17. regni sui obijt, & Malmesbiriæ sepelitur. Cui successit frater suus *Edmundus* adolescens 18. annorum, & 6. annis regnauit & dimidio. Eodem anno *Godritus* Abbas Croylandiæ obijt; infráque mensem obitus sui duo senes eum sequuti sunt, id est, frater *Sweinus*, & frater *Osgotus*; remanseruntque tum quinque senes, id est, frater *Charenbaldus*, frater *Swarlingus*, frater *Thurgarus*, frater *Brunus*, & frater *Aio*. Quorum isti duo vltimi cernentes regem *Athelstanum* suum patronum, ac abbatem suum *Godricum* in fata cessisse, de monasterij sui releuatione, ac spiritualium filiorum successione penitus desperantes, relicto fratrum suorum contubernio, prior monasterium Wintoniæ; secundus monasterium Malmesbiriæ adiens, vterque & in eorum conuentum receptus, & aliquot annis retentus est. Verùm trium fratrum in Monasterio Croylandiæ remanentium sancta trinitas semper in Domino confidebat, quòd aliquando memor misericordiæ suæ mitteret eis aliquem saluatorem, qui tam sanctum locum sanctissimi confessoris sui *Guthlaci* sacras reliquias continentem in pristinum statum releuaret, & spirituali sobole suum sacratissimum Monasterium foecundum faceret, ac fratres suos iam dispersos iterum iuxta suum complacitum congregaret. Rex autem *Edmundus Dunstano* sancto tunc presbytero suo Monasterium Glasconię tunc in desolatione à paucis clericis occupatum, cum omnibus pertinentijs contulit restaurandum, & monachorum ordinem, prout antiquitus habuerat, in illo reuocandum. Qui Floriatum adiens, & monachus ibidem factus, cùm regulares obseruantias plenius didicisset, valefaciens fratribus, Glasconiam est reuersus, abbasque factus ibidem, fratres sui stemmatis accipiens, sanctissimum in breui collegium adunauit. Cúmque illustrissimus iuuenis rex *Edmundus* etiam Croylandiam alicui potenti viro, qui sanctæ religionis existeret amator, proponeret commendare ad resuscitandum de cineribus suę desolationis, subito infortunio in festo sancti *Augustini* apud **Puchlechirche** à quodam latrunculo (proh dolor!) occisus est, & Glasconiæ tumulatus. Cui successit in regnum frater suus *Edredus* tertius filius *Edwardi* regis, qui regnauit annis 9. Ipse 1. anno regni sui, quum Northumbrij Mercio quodam super se in regem leuato, minitarentur, & *Wulstanus* Archiepiscopus Eboracensis eorum rebellioni consentire notaretur, dirigens inclytus rex *Edredus* cancellarium suum nomine *Turketulum*, virum quippe prudentissimum, ac omnis honestatis ac ęquitatis sectatorem, sibi etiam carne propinquum & cognatum (filium scilicet *Cilwardi* quondam patrui sui) in dictáque Ecclesia Eboracensi pinguissimam prębendam obtinentem, de fidelitate sua continenda sibi & regno suo instanter ac amicabiliter commonebat. Transiens itaque venerabilis Cancellarius in hoc regio negotio cum multo comitantium equitatu, eò quòd ex regali sanguine generosissimus, prędijsque ac possessionibus latissimis ditissimus, porro 60. maneriorum dominus, diuina gratia disponente viam suam, versus Eboracum per Monasterium **Croyland** iter assumpsit. Quod cum pertransire disposuisset, occurrentes ei tres dicti Monasterij venerandi senes, multa supplicatione aduesperascente iam die, ad eos intrare compulerunt; & ducentes eum ad orationem in oratoriolum suum, quod in quodam angulo Ecclesiæ dirutæ construxerant, reliquias sanctissimi *Guthlaci* confessoris ostendentes, omnem historiam suæ desolationis exposuerunt. Ille verò inæstimabili pietate miseratus; vniuersa deuotissimè auscultauit. Deinde senes in suum hospitiolum tam nobilem hospitem summa cum humilitate ac humanitate suscipientes, omnia victualia, quæ habebant, ministris suis & cocis pro domini sui coena preparanda, licèt minùs idonea; & tantæ familiæ permultùm insufficientia, cum animo liberalissimo (sua duo minuta) offerebant; soliciti pro viribus & supra vires suum sanctum hospitem lætum reddere ac iucundum, & ad tantam beneuolentiam inducere, quatenus penes dominum regem intercessor dignaretur existere; & rędificationem ecclesiæ suæ, quam germanus suus, inclytus rex *Ethelstanus*, si ei vita comes fuisset, animo aliquando intenderat, aut aliquod aliud beneficium ex sua eleemosyna pro

al. Clarenbaldus

merito suæ animæ procurare. Venerabilis Cancellarius & miseriæ tanti Monasterij multùm compassus, & senum curialitatem intimis visceribus amplexatus, illorum precibus assensum præbens, & intercessionem concessit, & aliquod adiutorium ex proprio peculio compromisit. Summo ergo mane recedens, præcepit seruis suis victualia sufficientia vsque ad reditum suum senibus relinquere, & pro alijs necessarijs emendis iussit centum solidos erogare: tandemque valefaciens cum multis lachrymis, se illorum orationibus commendabat. Ab illo namque die animus eius dictis senibus, ac Croilandensi Monasterio tam intimo ac indiuiduo amore conglutinatus est, vt per totam viam suam quotidiè quibuscunque occurrentibus, tam in diuersorijs quàm in vijs Croilandensium senum humanitatem exponeret, sanctitatem extolleret, charitatem prædicaret, calamitatemque deploraret. Ab ipsoque tunc primitus processit, quòd **Croyland** ***Curteyse** cognomen accepit. Perueniens itaque Eboracum venerabilis *Turketulus*, cùm domini sui regis mandatum multa solicitudine ac prudentia penes Archiepiscopum, & vniuersum ciuitatis populum peregisset prosperè, reuertendo per Croylandiam rediit; & sancto ductus Spiritu, ad prædictos senes hospitaturus cum sua familia iterum declinauit. Susceptus ipse immenso gaudio, iterum de sustinentia cōsolatur, & manū Domini semper ad adiuuandum suos potentem & promptam prædicans, auxilium diuinum in proximo affuturum pollicetur. Datísque viginti libris argenti dictis senibus, ad dominum suum regem summo mane reuersus est. Cúmque regem de responso Archiepiscopi Eboraci, ac totius populi ciuitatis ipsius pleniùs instruxisset, tandem inuocato sancto Spiritu, de ruina Croylandensis releuanda Monasterij sermonem sagacissimè inducebat. Porro prædicationis suæ de hac materia in auribus regis cùm eius Cancellarius ac præcipuus consiliarius finem fecisset, gratuito consensu rex assensum præbuit: sed cùm bellum ferocissimum, quod tunc in manibus habebatur, opitulante diuina gratia, prosperè peregisset, tunc namque vacaret huiusmodi deuotionibus insistere, & *Christi* Ecclesiam vbique per regnum pro viribus promouere. Ad quod Cācellarius, Domine, prædecessores vestri strenuissimi reges, domini mei, duo germani vestri, multa bona opera ad honorem Dei, sanctæque matris Ecclesiæ exultationem operati sunt in diebus suis; & Dominus Deus iustissimus iudex pro huiusmodi bonis operibus & dedit eis victoriam de omnibus inimicis, & abundare fecit etiam omnibus bonis. Ita & vos (si mihi creditis) per opera meritoria dignissima recompensatione Deum vobis obligabitis, & sic protecti sanctorū precibus & adiuti superùm fauoribus, securiori conscientia, cùm placuerit, ad vestra prælia procedetis. Hæc, & plura talia cùm venerabilis Cancellarius collatione amicabili coram rege sępiùs retexisset, tandem dominum suum regem ad hoc induxit, vt illud Euangelicum ei diceret, Habete vos custodiam, & senes illos & locū illū custodite, sicut scitis; nam manus mea in omnibus erit vobiscum, si adiutorio meo in aliquo egeatis. Istud responsum accipiens ille tanquam diuinum oraculum, & de sacrario episcopus sanctus procedens, theoricum verbum non secus intelligens, mox se monachum ibidem futurum palam promisit, & regium fauorem suo proposito affore animo deuotissimo requisiuit. Rex hæc audiens, supra modum admiratus, id fieri omnimodis dissuadet: maximè cùm iam in senium vergeret, & nutritus in delicijs, rigorē religionis in vsu anteà non haberet; præter hoc in regni negotijs vrgentissimis, cùm omnia in ipso pendeant ac ipsius auxilio & consilio, regnū periclitari non immeritò formidaret. Et Cancellarius, Domine mi rex, dominis meis fratribus vestris, & vobis debita fidelitate (Deo teste, qui nouit omnia) pro viribus militaui: iam pro merito animæ vestræ patiatur vestra clementia, me Domino Deo, saltem in senib militare. Quippe consilium meum, & omne auxilium, quod paruitas mea poterit, quamdiu in hoc meo corpusculo vita comes fuerit, vestris negotijs incunctanter aderit: sed certissimè de cætero scire velit dignatio vestra, quòd manus mea arma bellica à modò non tractabit. Audiens hoc pijssimus rex, grauiter ferebat, cernénsque quotidiè sanctū eius desiderium in Domino crescere, metuénsque sanctum Spiritum extinguere (prout erat præ cunctis regibus prædecessoribus suis purissimæ conscientiæ) quadam die in secretum cubiculum eum aduocat, & prouolutus pedibus serui, quatenus sui misereatur, & non derelinquat eum in die tribulationis suæ, etiam cum multis lachrymis supplicat & exorat. Videns verò

* al. Curtesy

Cancellarius

Cancellarius dominum suum, regem videlicet totius Angliæ, suis pedibus super terram prouolui,& ipse ruit in terram, & quatenus sui misereatur, suspirijs & singultibus innumeris rogat: & tandem per sanctum *Paulum* (cui rex specialem deuotionem semper habebat) corditer adiurans, superat,& impetrat, quod exoptat. Ambo ergo surgentes à terra, diem statuerunt, quo Croylandiam adirent, ac sanctum votum suum securissimo ac honestissimo modo, quo possent, inuicem consummarent. Euolutis itaq; paucis diebus, rege consentiente, voce præconaria venerabilis Cancellarius *Turketulus* per medias Londonias fecit proclamari, vt, si cui aliquo debito teneretur obnoxius, paratus erat certo loco & die designato ad plenum persoluere; & si cui aliquam iniuriam
10 aliquãdo irrogâsset, promisit in triplo, tanquam alter *Zacchæus*, satisfacere, ac iuxta omnem iuris exigentiam damna inita restaurare. Omnibus ergo creditoribus, ac debitoribus vniuersis pacatis, sexaginta maneria sua domino suo regi contulit, decimum semper manerium Domino suo *Christo* reseruauit. Reseruauit itaq; sex maneria sua de 60. quæcunque scilicet habebat ad Croylandiam propinqua situque viciniora, videlicet, **Wendlingburough, Elmington, Worthorpon, Kotenham, Hokington,** & **Beby**: cætera verò dedit regi. Et veniens cum rege ad Croylandiam in vigilia Assumptionis beatæ *Mariæ*, mox ad Wintoniam, & Malmesbiriam pro duobus fratribus, scilicet *Bruno*,& *Aione* ex regis nomine nuncios misit. Qui audientes Dominum de cœlo Croylandiam respexisse, gaudentes & alacres ad suum Monasterium regressi
20 sunt: & intrantes in vigilia beati *Bartholomæi* patroni sui ad fratres suos, cum ingenti gaudio sunt recepti. Erant námque ambo viri literatissimi,& moribus multùm honesti ac religiosi. In crastino ergo, scilicet in festo sancti Apostoli, quum venerabilis *Turketulus* deposito habitu seculari inter prætactos senes quinque monachicum schema suscepisset, etiam baculo pastorali à rege donatus est, & à *Cedwulpho* episcopo Dorcacistrensi diœcesano tunc præsente more ecclesiastico benedictus. Eodémque die de regis arbitrio, ac iurisperitorum consilio, vt in posterum contra iniquorum violentias fortiori consisterent fundamẽto, venerabilis Abbas *Turketulus*, prætactiq; 5. senes monachi sui vniuersum monasterium suum cum omnibus terris, ac tenementis, bonis, & catallis ei pertinentibus in manum domini regis funditus & sponte resignabant. Rex
30 autem suscipiens omnia in manus suas, in crastino carpentarios ac cæmentarios conducens, déque propria familia quendam clericum, nomine *Egelricum*, genere sibi propinquum, cognatúmque domini *Turketuli* Abbatis, operarijs & vniuerso loco præficiens, expensas de fisco assumendas, ligna & lapides de proximis syluis & lapidicinis, tunc regali manerio suo de **Castre** pertinentibus, in omni copia assignauit. Qui diligentissimè operi inuicto insistens animo, in breui ecclesia fabricata, claustróque cum cæteris necessarijs officinis ædificato & gratias à rege, & benedictionem à Domino meruit pro labore. Statim verò, cùm rex ipse singulis operibus singulos operarios deputâsset, & prædictum fidelem clericum suum prædictis operarijs præfecisset, quum dies concilij appropinquabat (quod tenendum in proximo Londo-
40 nijs pro publicis regni negotijs statuerat) assumpto secum venerabili *Turketulo* Abbate cum duobus senibus monachis suis, scilicet *Turgaro* & *Aione*, in festo sancti *Augustini* episcopi & egregij doctoris Londonias repetebat. In festo ergo natiuitatis beatæ *Mariæ* cùm vniuersi magnates regni per regium edictum summoniti, tam Archiepiscopi & Episcopi, ac Abbates, quàm cæteri totius regni proceres & optimates Londonijs conuenissent ad tractandum de negotijs publicis totius regni, consummatis omnibus, coram vniuersis domino *Turketulo* Abbati, monachísque suis accersitis rex *Edredus* dedit monasterium **Croyland** per chartam suam, dictatam ab eodem *Turketulo* Abbate, iamdudum regis Cancellario, consiliarióq; familiarissimo, & conscriptam in his verbis. Pax in summæ Trinitatis nomine, patris, & filij, & spiritus
50 sancti, Amen. Ego *Edredus* rex terrenus sub imperiali potentia regis seculorum æternique principis magnæ Brittanniæ temporale gerens imperium, vniuersis Christianis tam præsentibus, quàm posteris salutis beneficium in authore salutis. Vobis liqueat omnibus, quòd per deuotam suggestionem,& frequentem prouocationem dilecti clerici & cognati mei *Turketuli* mihi factam super reparatione, restauratione, ac libertate sacrosanctæ ecclesiæ & monasterij Croylandensis, in quo reconditæ sunt reliquiæ sancti

cti *Guthlaci* confessoris, & anachoritæ, non modicùm condolui, & compassus sum, tam pro depopulatione sanctæ matris ecclesiæ, quàm pro minoratione beneficiorum spiritualium pro animabus progenitorum meorum per opera misericordiæ multipliciter & frequenter impensorum; recolens, ibi cœnobium nigrorum Monachorum ordinis sancti *Benedicti* à nobili rege Merciorum, *Ethelbaldo* nomine, quondam *Alwionis* filio esse fundatum, affluenter ditatum, & regalibus priuilegijs sufficienter munitum, vt per inspectionem chartarum eiusdem *Ethelbaldi* ad securitatem dictorũ monachorum compositarum, satis erat consilio meo declaratum. Sed post multorum temporum curricula per paganorum exercitum erat deuastatum, & cum omnibus ornamentis & monumentis compluribus igne crematum & consumptum. Vbi prædictus *Turketulus*, qui iuxta Psalmistæ vocẽ propheticam, *odit ecclesiam malignantium, et dilexit decorem domus Domini*, pio stimulatus desiderio dictum cœnobium reparare & reædificare summopere molitur. Hic homo diuinæ charitatis zelo in tantum accensus est, vt corde ac corpore se ouili Dominico ibidem mancipare indesinenter adoptat. Vnde quinque monachi senes in eadem insula latitantes, de quibus duo à * dispositione regressi, de eiusdem *Turketuli*, & aliorum iurisperitorum consilio informati, quasi grauitèr formidantes iacturas & dispendia varia, futuris temporibus inopinatè emergentia, totam Abbathiam cum omnibus possessionibus obtentis, & eiusdem *Turketuli* solicitudine recuperatis, meo etiam fauore acquisitis, cum sex manerijs de prædijs suis hæreditarijs in manum meam funditus & sponte resignarunt, vt per meam redonationem de firmiori & liberiori ex tunc & in posterum gratulentur possessione. Sed quum fœdus verbo solummodò initum, dum à memoria fuerit deuolutum, in materiam contrahitur litigiosam, nisi rei gestæ perennis scripti patrocinium suffragetur: hinc est, quòd sæpe dictum *Turketulum*, cum præfatis monachis iam in habitu adunatum, grato meo consensu & assensu Abbatem eiusdem monasterij constituo; & tam Abbathiam, quàm omnes possessiones sic recuperatas, & mihi resignatas ex dono meo regali de cætero in perpetuam & purã eleemosynam illis monachis, & omnibus successoribus eorum sub eadem regula, & eodem habitu sancti *Benedicti* ibidem Deo seruientibus trado, dono, & confirmo, & in hunc modum per singula declarare dispono. Inprimis totam insulam Croylandiæ pro gleba ecclesiæ, & pro situ separali eiusdem monasterij cum his limitibus distinctam; videlicet, à ponte de **Croyland** triangulo per aquam de **Weland** versus **Spaldeling** vsque ad **Asendick**, vbi **Asendick** cadit in aquam de **Weland**, ex Boreali parte crucis lapideæ per prædictum *Turketulum* ibidem affixæ; & sic sursum versus Orientem per **Asendick** vsque ad **Aswicktoft**, & inde vsque ad **Shepshee** in Orientali parte eiusdẽ insulę, & sic vsq; ad **Tedwarthar**, & ibi intrando **Southee** vsque ad **Namanlandhirne**, vbi crucem lapideam affigi præcepit idem *Turketulus*, distantem à **Southee** per sex perticatas; & sic in illa aqua diuisio duorum comitatuum, Lincolniæ videlicet, & Grantebrigiæ; & distat eadem crux ab aqua de **Nene** versus occidentem per 5. perticatas; & inde per eandem aquam de **Nene**, sicut currit ad suprà dictum pontem de **Croyland**: cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambientibus eandem insulam, quàm in stagnis & paludibus infra situm inclusis, vnà cum mariscis, & alnetis adiacentibus versus occidentem ex opposito eiusdem insulæ, in omnibus Lincolniæ comitatui annexis, & respondentibus, & per hos limites in hunc modum determinatis, videlicet à **Namanlandhirne** per aquam de **Nene** versus Occidentem vsque ad finem factum, vbi crux lapidea defixa est iuxta ripam; & ab inde vsque ad **Grinis**, & sic vsque ad **Folwardstaking**, & inde vsque ad **Southlake**, vbi **Southlake** cadit in aquam de **Weland**, & sic transeundo eandem aquam, & incipendo ad **Kenulphston** iuxta ripam ex opposito de **Southlake**, vbi primus Abbas à fundatione eiusdem monasterij, nomine *Kenulphus*, posuit crucem lapideam pro limite inter **Croyland** & **Deping**, & ab inde tendendo versus Boream iuxta **Aspath** vsque ad **Werwarlake**, & sic vsque ad **Harinholt**, & deinde sursum per **Mengarlake**, & **Lurtlake**, & ibi sunt limites diuidentes **Hoiland** & **Kesteuene**, & inde vsque ad **Oggot**, & sic vsque ad **Apinholt**, siue alio nomine **Wodelade**, vbi **Wodelade** cadit in aquam de **Weland**: cum omnibus appendicijs, & omni commodo, quod possit euenire, siue extorqueri infra supradictos limi-

al. dispersione

tes

tes, tam subter terram, quàm supra, cum communa pasturæ in mariscis adiacentibus ex vtraque parte aquæ de Weland, videlicet ex vna parte ab ipsa aqua vsque ad agrum de Medeshamsteed, & ex alia parte ab eadem aqua vsq; ad ędificia de Spaldeling, cum separali piscaria in eadem aqua de Weland a Kenulphston vsque ad pontem de Croyland, & ab inde in eadem aqua, & in aqua de Weland coadunatis vsque ad Asendick. Possunt etiam dicti monachi de eisdem mariscis versus Occidentem adiacentibus pro se & hominibus siue tenentibus suis includere croftos siue pratum circa pontem separaliter quantum illis placuerit. Quare volo, quòd dicti monachi habeant prædia ista de donatione & confirmatione mea libera & soluta ab omni causa &
10 onere seculari, & omnes libertates, & liberas consuetudines, cum omni illo, quod appellatur Socha Sacha, Tol & Tem, Infanthef, Weif, & Stray, & cum hijs legitimè appendentibus in puram & perpetuam eleemosynam meam. Præterea trado, dono, & confirmo eisdem monachis has possessiones eidem cœnobio ex donatione antiqua procerum regni mei ab olim dependentes: videlicet in Lincolnshire, in Spaudelinge tres carucatas terræ; in Pincebeck vnam carucatam terræ; in Cappelade tres carucatas terræ, sex bouatas terræ, & duodecim acras prati cum ecclesia eiusdem villæ; in Algare duodecim bouatas terræ; in Donnesdike duas carucatas terræ, & viginti acras prati; in Drayton vnam carucatam terræ, & sex acras prati, & 4. salinas; in Burtoft vnam bouatam terræ, cum Socha Sacha, & cum Ecclesia de Sutterton;
20 in Bokenhale duas carucatas terræ, & dimidiam: & viginti sex acras prati, & quinquaginta acras syluæ, & 70. acras de Bruche; in Halington decem bouatas terræ, cum quatuor bouatis de Juland, & cum triginta duabus acris prati de eodem feodo in Gerumthorp; in Langtoft sex carucatas terræ arabilis (& habet quindecim quarentenas in longitudine, & nouem quarentenas in latitudine) & centum acras prati, & syluam, & mariscum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine, & ecclesiam eiusdem villæ, & quadraginta acras de eodem feodo in campo de Deping; in Baston apud Tetford quatuor carucatas terræ arabilis, & quadraginta quinque acras prati, cum ecclesia eiusdem villæ, & cum 16. quarentenis marisci in longitudine, & 8. quarentenis in latitudine, cum vno molendino aquatico, & dimidio
30 molendino; in Repingale tres carucatas terrę arabilis, & 60. acras prati; in Laithorp vnam bouatam terræ; in Kirkby tres bouatas terræ, vnam mansionem, & tria cotagia: in Northamtonshire, in Wedlingburough 6. hidas terræ, & dimidiam, cum ecclesia eiusdem villæ, cum Socha Sacha, &c; in Adington tres hidas terræ, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ; in Helmington tres hidas; in Glapthorn 3. virgatas terræ; in Wirthorp vnam hidam, & dimidiam, cum vno molendino aquatico; in Peykirk duas virgatas terræ; in Badby manerium, & quatuor hidas terræ, cum triginta acris prati: in Huntindonshire, in Worberne 5. hidas terræ, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ, in Thiring vnam hidam & dimidiam terræ: in Leycestreshire, in Beby decem carucatas terræ, & dimidiam, cum ecclesia eiusdem villæ; in Sutton 2.
40 carucatas terræ; in Stapleton 2. carucatas terræ: In Grantebridgeshire, in Kotenham 11. hidas terræ, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ alternis vicibus; in Hokitton 6. hidas terræ, & dimidiam, cum ecclesia eiusdem villæ; in Draiton octo hidas terræ, & dimidiam, cum aduocatione ecclesiæ eiusdem villæ: In Hartfordshire in Standoun 5. hidas terræ. Et volo, quod dicti monachi sint quieti & soluti ab omni scotto, geldo, auxilijs vicecomitum, hydagro, & à secta in Schiris, Wapuntakis, Hundredis, Thrichingis, & omnimodis alijs curis & seculi oneribus vniuersis. Et præcipio, quòd omnes homines fugitiui, quos ijdem Monachi, & testimonium quatuór vel quinque hominum fide dignorum coram vicecomite in patria, in qua tales manent, possunt affidare suos natiuos esse, reducantur per prædictum vicecomitem in abbathiam
50 eorum cum omnibus catallis & sequelis eorum, omnium reclamatione & reluctatione abinde remota & annullata. Et si quid priùs egerint in fraudem dominorum suorum, illud cassatum omnino decerno. Et si quis hominum natiuorum suorum, vel natiuè de eis tenentium aliquod delictum fecerit, pro quo catalla sua debet perdere, ipsa catalla prædictis monachis integrè liberentur, vbicunque facta fuerit iustitia. Et volo, quòd vicecomes, vel aliquis de balliuis seu ministris meis repertus negligens, vel protrahens

trahens eorum negotia contra iuris ordinem & libertates eorum, sit in forisfactura 20. librarum thesauro meo soluendarum. Et ne aliquid omittatur, quòd ad securitatem iurium & libertatum eorum Monachorum præsenti chartæ conuenit inserere, saltem propter eos, quos plùs terret dispendium temporale vitæ præsentis, quàm supplicium gehennale perpetuò duraturum: districtè præcipio, quòd omnes & singuli, cuiuscunque fuerint gradus vel conditionis, qui præsentis scripti sanctionem contra formam & effectum voluntatis meę expressæ in eodem in aliquo violare nituntur, perturbare, vel minuere procurant consilio, auxilio, vel fauore, quo minùs pacificè possideant aliqua dona sibi concessa, vel vescantur aliquibus priuilegijs superiùs memoratis; sint condemnati in pœna forisfacturæ centum librarum legalis monetæ thesauro meo, hæredum, vel successorum meorum persoluendarum, quoties sic attentare præsumpserint; nec non quòd satisfaciant dictis monachis pro damnis & expensis per eos sibi factis vel illatis, taxandis per iuramenta quatuor vel quinque hominum fide dignorum, per quos rei veritas meliùs agnosci poterit, coram iudicibus meis, hæredum, vel successorum meorũ definiendis. Vt sic qui seculo sponte renunciãtes, se iugo Dominico manciparent, & iam facti sunt mundo mortui, absq; mundi turbine & inquietudine liberã habeant facultatem diuinæ vacare contemplationi. Ista donaria (licèt minima) ad laudem summæ Trinitatis, & in pretium redemptionis animæ meæ prædictis monachis deuotus perpetuaui & stabiliui in anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* nongentesimo quadragesimo octauo, in præsentia Archiepiscoporum, episcoporum, & procerum regni mei subscriptorum. ✠. Ego *Wulstanus* Archiepisc. Eborac. deuotus subnotaui. ✠. Ego *Odo* Dorobern. archiepisc. consilium & consensum meum ad istud dedi. ✠. Ego *Alfredus* Schireburn. episc. affectaui. ✠. Ego *Kinsius* Lichfeld. episc. consensi. ✠. Ego *Kinewaldus* Wigorn. episc. istud factum corrobaui. ✠. Ego *Ceolwulphus* Dorcacist. episc. desideraui. ✠. Ego *Athelwoldus* Abbas Abendonensis approbaui. ✠. Ego *Dunstanus* abbas Glasconiæ multùm adoptaui. ✠. Ego *Oslake* dux ad instantiam domini mei regis collaudaui. ✠. Ego *Brithnodus* dux commendaui. ✠. Ego *Alcinus* Comes saui. ✠. Ego *Aigulfus* Comes consignaui. ✠. Ego *Radbodus* Comes consensum dedi. ✠. Ego *Bingulph* vicedominus consului. ✠. Ego *Alfer* vicecomes audiui. ✠. Ego **Harceus* minister interfui. ✠. Ego *Sigeus* minister auscultaui. ✠. Ego *Athelwardus* minister aspexi. ✠. Ego *Turketulus* (licèt minister inutilis) finem cernens mei propositi, ob huius rei gratiam ęternum Deum laudo per omnia, & licèt serò veniens sub habitu monachali, & animo contrito iugo regulari meipsum submisi, vt saltem sic senectutis meæ fæces creatori meo cogar immolare. Magnificat ergo anima mea Dominum, & vos fratres magnificate Dominũ mecum, vt in sanctitate & iustitia coram ipso seruientes, sempérque mundi principe triumphato, sic curramus in præsentis vitæ stadio, vt in futuro ad diuinæ speculationis brauium pertingere mereamur, Amen.

* al. *Farceus*

De gestis huius venerabilis patris nostri Abbatis *Turketuli* aliqualem notitiam nostris posteris tradituri, nostræ narrationis exordium, decet, vt altiùs assumamus: quatenus tam generosi ephebi florida iuuentute cognita secundum Chronicorum fidem, & prout patres nostri narrauerunt nobis, sanctam senectutem successisse verisimili euidentia faciliùs demonstremus. Circa ergo vltima tempora regis *Edwardi*, defuncto *Ethelwardo* germano suo, filius suus primogenitus *Turketulus* noster paternam hæreditatem à patruo suo prædicto rege *Edwardo* adeptus est. Cui cùm generosissimas puellas, ducum Comitumque suorum filias, multoties rex in matrimonium obtulisset, & ille nullo modo nuptijs acquiescens, omnes amore castitatis prima fronte repudiaret: arguens rex prudentissimus per huiusmodi sancta principia, virum virtutis ipsum futurum fore, studuit ad dignitates Ecclesiasticas, & episcopatus apicem eum aliquando exaltare. Vnde plurimis episcopis in fata cedentibus, vt sua sanctitas innotesceret vniuersis, qui in domo Domini sunt, si super candelabrum poneretur: rex sæpissimè satagebat in maioribus ecclesijs totius Angliæ ad gradum Episcopalem prę cunctis cęteris clericis suis promouere. Ille verò varijs excusationibus omnes huiusmodi honores subterfugiens, tanquam tendiculas Sathanæ ad animas subuertendas, omnibus vitæ suæ temporibus penitus abhorrebat. Obtulit enim ei prædictus rex Episcopatum

Wintoniæ defuncto *Dinewulpho* episcopo eius. Sed ille minùs se idoneum tantæ dignitati protestans, *Fridestanum* collactaneum suum, quatenus dignaretur accipere, supplicabat & obtinebat. Factúsque est *Fridestanus* episcopus Wintoniæ. Eodem etiam momento *Pleigmundo* Archiepiscopo Dorobornienſi ſuggerente, Dorcaciſtrenſis Episcopatus ei à rege oblatus eſt. Quem cùm pari pertinacia refutaret, & *Ceolwulphum* presbyterum ſuum regi offerret, dictus *Ceolwulphus* episcopus eſt factus. Semper itaq; ſic terrenæ dignitatis gloriam refutabat, ſic tranſitorios honores omnibus diebus ſuis abijciebat. Cognoſcens tandem rex quorſum cordis ſui ſanctiſſima deſideria inclinabant & propendebant, (ſcilicet illum dignitates & diuitias non amare, ſuis terris ac ſtipendijs tantùm contentum eſſe, aliena non appetere) Cancellarium ſuum eum conſtituit, vt quæcunque negotia temporalia vel ſpiritualia regis iudicium expectabant, illius conſilio & decreto (tam ſanctæ fidei & tam profundi ingenij tenebatur) omnia tractarentur, & tractata irrefragabilem ſententiam ſortirentur. Conſilio ergo illius multa bona opera rex effecit, ac inter cætera 7. Eccleſijs 7. Epiſcopos vno die dedit, videlicèt præfatum *Fridestanum* ad epiſcopatum Wintoniæ, præfatum *Ceolwulphum* ad Dorcaciſtriæ, *Wherstanum* ad epiſcopatum Shirebumenſem, *Athelstanum* ad Cornubienſem, *Athelmum* ad Fontanenſem, & *Aldulphum* ad Cridienſem, ac *Bernetum* Auſtralibus Saxonibus præponens, cuius ſedes eſt apud omnéſque vno die vnoque loco à præfato *Pleigmundo* Archiepiſcopo conſecratos. Compleuit itaq; dies ſuos inclytus rex *Edwardus*, *Ethelstanúſque* filius eius ſucceſſerat. Contra quem cùm *Analaphus* filius *Sitrici*, quondam regis Northanhumbriorum inſurgeret, & bellum ferociſſimum multorum viribus moliretur, conſpirantibúſque cum dicto *Analapho Constantino* rege Scotorum, & *Eugenio* rege Cumbrorum, ac aliorum regum Comitúmque barbarie infinita, omnes cum ſubiectis nationibus ad Brunford in Northanhumbria contra *Athelstanum* regem conueniſſent, arctiſſimo fœdere coniurati, & dictus rex Anglorum cum ſuo excercitu occurriſſet: licèt præfatus barbarus infinitam multitudinem Danorum, Noreganorum, Scotorum, ac Pictorum contraxiſſet, vel vincendi diffidentia, vel ſolita gentis ſuæ verſutia maluit nocturnis tenebris inſidias tendere, quàm aperto prælio dimicare. Irruit ergo ſubitò ſuper Anglos nocturno tempore; peremptóque quodam Epiſcopo, qui præcedente veſpere ad exercitum regis *Athelstani* acceſſerat, cùm clamor morientium longiùs perſonaret, vt rex ipſe, qui plùs vno milliari à loco diſtabat, ſuúſque totus exercitus, qui circa illum in tentorijs ſub dio dormiebat, euigilans atque intelligens citiùs armarentur aurora iam illuceſcente, ad locúmque cædis appropinquans paratus & promptus fieret ad inuadendum contra barbaros, qui tota nocte laborauerant, et iam laſſos & laxatos ab ordine offendentem contigit regem *Ethelstanum*, qui Weſtſaxones omnes ducebat, contra aciem *Analaphi* occurriſſe, ac Cancellarium ſuum *Turketulum*, qui Londonienſes, & omnes Mercios trahebat, contra aciem *Constantini* obuiâſſe: ceſſantibus citò ferentarijs armis, pede pes, & cuſpide cuſpis, vmbóque vmbone pellebatur. Cæſi multi mortales, confuſáque cadauera regum & pauperum corruebant. Cúmque diutiſſimè ac diriſſimè dimicaretur, & neutra pars cederet, (tanta erat Paganorum multitudo) Cancellarius *Turketulus* aſſumptis ſecum paucis Londonienſibus, quos fortiſſimos nouerat, & centurione Wicciorum, *Singino* nomine, qui ſpectata fortitudine pollebat, ipſe præ cunctis & ſtatura procerus, oſſibus & neruis ſolidus & cordatus, ac inter omnes heroes Londonienſes viribus robuſtiſſimus, peruius ipſe iuuolat in aduerſos; penetránſque cuneos hoſtiles proſternit à dextris & à ſiniſtris. Iam Orcadenſiũ, ac Pictorũ globos pertranſierat, ſyluámque iaculorum & telorum, quæ thorace fideliſſima ſuſflauerat, in ſe proiectam circumferens, iam cuneos Cumbrorum ac Scotorum cum ſuis ſequacibus perforabat. Tandem multo ſanguine ad ipſum regem perueniens, equo deiecit, deiectúmque cùm viuum capere omnimodis conaretur, & Scoti conſtipati regem ſuum totis defendere viribus inſiſterent, & plures in paucos niterentur, præcipuéque omnes vnum *Turketulum* appeterent, prout ſæpiùs poſteà fatebatur, tunc primùm temeritatis ſuæ pœnitebat. Iam iámque opprimendus erat à Scotis, & rex è manibus eius eripiendus, cùm *Singinus* centurio gladio confodit eum. Sic rege Scotorum *Constantino* perempto, Scoti ſe retrahentes, viam apertiorem *Turketulo*, ſuíſque militibus

tibus concedebant. Cognita ergo morte *Constantini* per vniuersum exercitum, *Analaphus* fugam facit, fugiuntque vniuersi. Cecidit ibi paganorum copia inaudita. In tam duro certamine sæpiùs se gloriabatur à Domino conseruatum *Turketulus*, & se fœlicissimum & fortunatum, quòd nunquam hominem occiderit, neminem mutilauerit, cùm pugnare pro patria, & maximè contra paganos licitè quisque possit. Hac itaque victoria per vniuersam Christianitatem citiùs ventilata, desiderabant omnes reges terræ cum *Athelstano* rege amicitias facere, & quocunque modo sacra fœdera pacis inire. Misit ergo legatos *Henricus* imperator Romanorum pro vna sororum suarum *Othoni* filio suo in vxorem ducenda. Misit etiam *Hugo* rex Francorum pro alia suo filio tradenda. Misit & *Ludouicus* princeps Aquitanorum pro vna sibimet assumenda. Allata sunt per eorum nuncios tot eximia regalia, qualia & quanta per plurima ante secula Anglicis fuerant incognita & inuisa. Præter odores aromatum, præter honores gemmarũ, præter equos cursorios aureis ephippijs phaleratos, & onychina vasa pretiosissima, & alia donaria plurima, & pulcherrima, missa est pars crucis Dominicæ crystallo decentissimè inclusa, portiuncula etiam spineæ coronæ *Christi* similiter crystallo contecta, ensis *Constantini* magnus, cuius capulo super crassas auri laminas clauus affixus erat vnus ex quatuor, quibus redemptor noster nos & omnes suos saluauit, vexillum quoque beatissimi martyris *Mauricij*, & lancea *Caroli* magni non apud Francos exigui pretij. Quibus donarijs rex magnificus *Ethelstanus* in immensum delectatus, & sorores præfatis principibus concessit, ac inter delegatos, qui virgines transducerent, primum & præcipuum Cancellarium suum *Turketulum*, eò quòd prudentissimus, & in omni negotio sanctissima fide probatissimus, propinquus etiam genere dictis virginibus haberetur, indubitata confidentia deputauit. Vadunt ad littora cum Cancellario quatuor virgines, quæ castitatis honore *Dianam* vincebant, & corporali pulchritudine etiam *Helenam* superabant. Conferuntur à ducibus, & Comitibus, alijsque terræ totius optimatibus in sinus splendidos multa iocalia, aurum, & armillæ, & mille monilia. Tandem relicta Anglia, post velata maria prosperè per Rhenum petitur Colonia. Duæ sorores seniores Imperatori *Henrico* commendantur: quarum primam *Othoni* suo filio, secundam cuidam sui palatij magno principi copulauit. Tertiam sororem *Hugo* rex Francorum suo filio suscepit. Quartam, quæ omnium sororum iunior erat, & speciosissima, *Ludouicus* princeps Aquitaniæ in vxorem duxit. Completa itaque dicta legatione, Cancellarius *Turketulus* magnis onustus muneribus, cum tota familia multis donarijs ad vltimum quemlibet puerum ditata, prospero nauigio in Angliam est reuersus. Triumphatis ergo omnibus hostibus, suisque sororibus dignissimè maritatis, ad exaltandam Ecclesiam *Christi* vbique per regnum suum (Cancellario suo *Turketulo* semper illud suggerente) intentissima deuotione animum totum dedit. Restaurat ergo monasteria, ędificat ecclesias, ac sanctis altaribus offert pretiosissima ornamenta. Malmesbiriam maximè (vbi duos cognatos suos, filios scilicet *Ethelwardi* patrui sui, *Elwinum*, & *Ethelstanum* cæsos à Danis in prælio Brunesfordensi solenniter sepelierat) speciali diligentia diligit & exaltat, ac multis priuilegijs præ cæteris monasterijs magnificat, & honorat: & demum suos annos *Atropo* ante tempus abscindente defunctus, ibidem sepultus pausat. Cui (vt prædictum est) frater suus *Edmundus* in regnum successit. Eius enim tempore cùm sanctus *Dunstanus* tunc regij palatij presbyter, ac Cancellario *Turketulo* à secretis familiarissimus, & confessionum suarum communicator confidentissimus, quibusdam ęmulis persequentibus, per ipsum regem de palatio pelleretur, *Turketulo* Cancellario procurante, suámque sanctitatem plurimùm prędicante, & pro sua gratia studiosissimè regem deprecante, reuocatus, & Monasterio Glasconię donatus est. Dedit tunc sancto *Dunstano* Cancellarius *Turketulus* pulcherrimum calicem, qui adhuc ad hæc Normannorum tempora ibidem, & calix *Turketuli* cognominatur conseruatus. Sex autem annis & dimidio in regno completis, cùm rex *Edmundus* esset interemptus, *Edredus* tertius frater in regnũ successit. Cuius anno secundo Cancellarius *Turketulus*, cùm adhuc ante suam conuersionem in suo sancto desiderio neophytus existens gratiam domini sui regis votis suis bene respondentem in omnibus obtinuisset, quadam die cum summa celeritate de Londonijs Croylandiam aduolans, prętatos tres senes in dicta insula latitantes deuotissimè visitauit, & supra

prà quàm dici potest aut excogitari, reuelato suo sancto proposito in immensum lætificauit. Receptus ergo in eorum fraternitatem, chartas fundationis monasterij et alia eius monumenta relegens, vniuersam insulam Croylandiæ cum dictis senibus, qui carpento vehebantur, & familia sua, quę adhuc illum Cancellarium grandi numero comitabatur, de angulo ad angulum circuibat. Hoc interserendum est, quòd circa hæc tempora tanta siccitas per totam Angliā erat, quòd triennio nō plueret super terrā, & siccitas *Eliæ* à plurimis diceretur. Edoctus itaq; Cancellarius *Turketulus* de limitibus Croilandiæ, & eius terminis vniuersis, iussit cruces lapideas terminorū innouari, & longiùs à ripis fluuiorum in proxima solida terra infigi, ne fortè lapsu temporis per aquarum alluuionem in flumina corruerent, prout antiquas cruces in eisdem limitibus per *Kenulphū* monasterij Croylandię primum abbatem ibidem aliquando appositas intellexerat corruisse. In australi namq; ripa dictæ insulæ posuit tunc *Turketulus* crucem lapideam, quæ tunc distabat à **Southee** per sex perticatas, & in boreali parte dictæ insulæ tunc posuit aliā crucem lapideam, quæ tunc distabat ab **Asendick** cadente in **Weland** per tres perticatas. Terminos etiā mariscorum, tam **Alderlound** in australi parte aquæ de **Weland**, quàm **Goggisland** in parte boreali dictæ aquæ adiens, & limites eorū, prout chartæ fundationis monasterij demonstrabant, annotans, iussit similiter crucibus lapideis designari: sicq; salutatis dictis senibus fratribus suis, & iterum datis 20 libris argēti ad eorum sustentationē, cum chartis & monumentis monasterij ad regem Londonias est reuersus. Alloquitur ergo ibidem quadam die Comitem *Lewinum*, qui **Spalding**, **Cappelade**, & **Sutterton**, terras olim monasterio **Croyland** dependentes, occupabat; 40 marcas auri coram præfato rege præfato Comiti contulit; & prædictas villas in suam possessionem, tanquam atturnatus dictorum senum, eorum nomine tituloque recepit. Composuit etiam tunc cum Comite *Alphero*, & datis eidem 10. marcis auri, **Draiton** Croylandiæ restituit. **Staundon** & **Badby**, datis similiter 10. marcis auri Comiti *Athelwoldo*, Croylandiæ recuperauit. Eodē tempore de Comite *Alwino*, cùm esset iuuenis pijssimus, & eleemosynis multùm deditus, villā de **Morburne** ad Croylandiam acquisiuit. Tunc etiam **Bokenhale**, & **Halmgton** & **Lindesey** de duce *Oslaco*, datis 12. marcis auri, Croylandiæ restaurauit. **Langtoft** autem, & **Baston** tunc regali fisco pertinentes rex *Edredus* gratis & sponte reddidit. **Deping** verò, cùm *Langferus* quondam regis *Beorredi* panetarius, cui dictus rex dictum manerium aliquando donauerat, iam longæuo senio grauatus obierat, nullo hærede masculino relicto, ad duas filias eius transibat; quæ diu in cœlibatu permanentes, neque cum *Turketulo* voluerunt componere, nec iuri suo prece vel pretio renuntiare. Expectabat itaque diutiùs venerabilis pater *Turketulus* tempora meliora: sed quàm diu vixit, vixerunt & illę in eadem pertinacia. **Kirketon** autem & **Kimerby** ad **Croxton**, quum dux *Osbrithus* tenaciter retinebat & chartæ donatorum perierant, nec aliqua regia confirmatio dictas terras continebat, *Turketulus* cùm semel & secundò oblato iusto pretio repetijsset, nec auditus esset, ad alia tenementa redimenda tota vigilantia indulgebat. Reuocauit tunc **Glapthorn**, **Chirming**, **Laithorp**, **Kirkbie**, **Peikirke**, & vtrámque Adingtonam, **Repingale**, Suttonam, & Stapiltonam. Tandem adueniente festo beati *Bartholomæi* Apostoli, in præsentia regis monachus factus, & statim baculo pastorali à rege donatus, & ab episcopo benedictus, vniuersum monasterium cum omnibus eius possessionibus in manum regis resignauit. Qui apud **London** in communi concilio coram Archiepisc. Episc. & totius terræ magnatibus dictum monasterium cum omnibus terris eius, tam ab antiquo ei pertinentibus, quàm ab eodem *Turketulo* nouiter datis ac acquisitis, dicto domino *Turketulo* Abbati, monachisque suis reddidit, & cum charta sua (prout præmissum est) liberum & solutum ab omni terreno seruitio in perpetuam eleemosynam confirmauit. Antiquam verò loci impunitatem vel immunitatem nullo modo consensit acquirere, ne sceleratis & impijs refugium à publicis legibus videretur in aliquo præbere; & cum huiusmodi maleficijs compelleretur vel in aliquo contra conscientiam suam cohabitare seu consentire. Sequuti sunt eum ad monasterium multi literati viri, quorum decem secum schema monachicum susceperunt; cæteri rigorem religionis abhorrentes adhuc in seculari habitu permanebant; at nihilominus secum in Monasterio habitabant,

quia præsentia eius nullo modo carere poterant. Quorum quidam gradum sacerdotalem obtinebant, quidam in clericali adhuc officio ministrabant. Hos omnes, cùm multi fuerunt in cella S. *Pegæ* virginis, ad Orientalem partem monasterij manere iussit, & vnicuiq; eorum sicuti vni monacho ministrari quotidiè de victualibus imperauit: fabricánsq; illis ibidẽ capellam, horas regulares tam nocturnas quàm diurnas tempore, quo monachi persoluebãt, & ipsos persoluere iussit. Fiebat autem hoc ex præcepto *Turketuli* Abbatis, vt ipso vsu fierent aliquando monachicis obseruantijs aptiores, qui secularibus hactenus dediti lasciuijs, à regulari vita longiùs erant deuij & discordes. Habitum etiã omnib⁹ vniformem indixit, scz. chlamydem nigrã, vestésq; talares, ac omnes nigri coloris. Præter continentiã & obedientiã nihil aliud religionis nouerant; vnde vix vel nunquam contigit aliquem illorũ ad secularem vomitũ reuertisse: tam larga exhibitione procurati, tam laxa regula sunt contenti. Abbas *Turketulus* præpositũ illorum Priorem dicebat, quẽ ab ipsis omnibus electũ ille confirmabat. Quidam illorũ ibidẽ sanctissimo fine quieuerunt, & in eodẽ loco sepulti sunt: quidã præcedente tempore ad religionem monachicã conuersi & in ea sanctissimè conuersati, etiã ad abbatis officiũ assumi posteà meruerunt. Isti fuerunt duo *Egelriti*, qui de genere & cognatione sua sibi satis carne propinqui, sed spiritu multò propinquiores iam effecti, successiuè post illũ abbatis officio ambo strenuè functi, & in eodẽ defuncti sunt. Cùm autẽ circa vltima tempora *Turketuli* abbatis sub inclyto rege *Edgaro* inciperet ordo monachicus in multis monasterijs vbiq; per totum regnũ restauratis, & quibusdã nouiter fundatis copiosissimè reflorere, rariúsq; solito veniẽtibus ad conuersionẽ clericis, ferè omnes presbyteri Pegelandiæ sunt effecti monachi Croylãdiæ. Vnde Pegelandia ferè personis destituta, cœperũt pauci clerici relicti abbatẽ *Turketulũ* multa instantia pulsare, quatenus complaceret vel sacerdotes seculares eis cõducere, vel monachũ de monasterio suo, qui diuina eis quotidie celebraret, aliquẽ assignare. Secularis autẽ aliquis veniens ad cõuersionem, cuiuscunq; gradus fuerat vel conditionis, illorũ priùs collegio deputatus est, & apud Pegelandiã probatus, succedente tẽpore, prout Pegelandenses de ipso testabãtur, receptus vel repudiatus est. Abbas ergo *Turketulus* prudentissima prouidentia neutram petitionẽ Pegelandensiũ acceptans, nec omninò damnans, concessit pro memoria S. *Pegæ* virginis, & constituit ibidem diuinũ seruitium perpetuandum; non tamen à modò aliquod collegiũ regularium vel irregularium, quod aliquando fortè fieret monasterio suo iniuriosum vel onerosum, ibidẽ vllo modo statuendũ. Ordinauit itaq; vnũ sacerdotem, & cum totius cõuentus sui cõsensu cõmuni chirographo sui capituli cõfirmauit in perpetuũ, qui perpetuis temporibus pro monasterij fundatore rege *Ethelbaldo*, & pro eius restauratore rege *Edredo*, ac pro *Turketulo* abbate, cæterisq; loci benefactoribus celebraret: ac vt vnus monachus cõuentualis in refectorio exhiberetur, quotidie post prioris seruitium de eadem qualitate tam in prãdio, quàm in cœna victualia sua suscepturus, siue domi fuerit siue foris; ad alia verò necessaria sua mediã partem oblationum, quas fideles *Christi* in dicta capella soliti sunt offerre contra sacristam, per æquales portiones à modò recepturus. Sed hæc cõstituta sunt circa vltima tempora *Turketuli* abbatis, tempore viz. *Edgari* regis. Primúsq; sacerdos positus ibidẽ per abbatem *Turketulũ* ad huiusmodi officium peragendum vocabatur *Reinfredus*, vir multæ literaturæ, ac ingentis honestatis. *Edredus* verò rex (vt prædictũ est) regnauit. Positisq; apud Pegelandiam clericis suis, venerabilis pater abbas *Turketulus Dunstanum* quondam sibi familiarissimum ad archiepiscopatum Dorober. promotum, *Osketulúmq;* cognatum suum, Archiepisc. Eboracæ pariter effectum Londonias semel adiens, cũ quanto gaudio ab vtróq; sit susceptus, nõ est facilè notare: cùm alter suus nutritius, & antiqua beneficia recordatus, alter ei carne propinquus, & pro cognatione generis amplexatus; vtérq; iam in castris dum militẽ emeritum affectione intima veneratus sit. Obtinuit etiã tunc à rege *Edgaro*, viz. octauo anno regni sui, prædictis Archiep. intercedentibus, chartã regiam de confirmatione **Croyland** monasterij sui sub hac forma. Imperante Domino nostro *Iesu Christo* super omnes cœlos, & super omnia regna orbis terrarum principatũ tenente, qui tollit reges, & transfert regna, tractátq; suo nutu mundi climata vniuersa; ego *Edgarus* eiusdem Dei nostri largiflua munificentia possidens totius magnæ Britanniæ monarchiam, statui mecum ab initio regni mei pro modulo meo sua beneficia recompensare,

compensare,& de transitoria mammona prouidere beatorum tabernacula mihi,pérq; caduca bona promereri sempiterna gaudia. Cùm ergo de releuatione ecclesiarũ *Christi*,& monasteriorum restauratione frequentissimè mihi suggererent spirituales patres mei pontifices & prælati,teste Deo cordiũ inspectore,solicitus eorũ petitionibus semper apertis auribus acquieui. Cùm verò sanctissimi archiepisc. mei *Dunstanus* Dorober. & *Osketulus* Eboracensis apertiùs insinuâssent,quomodo celebre monasterium Croylandense quondam ab inclyto rege Merciorum *Ethelbaldo* fundatum, aliisq; Merciorũ regibus successoribus eius multis & magnis donarijs & dignitatibus ditatum, insuper immunitatibus & immensis priuilegijs ampliatum & magnificè confirmatum,demum

10 nefandissimis Danis totam terram opprimentibus,ab ijsdem dictum monasteriũ fuerit igne crematum & deuastatum:sed postea,tanta cessante procella,per industriã venerabilis patris *Turketuli*, cooperante sibi gratia pijssimi regis patrui & prædecessoris mei *Edredi*,resurrexit restauratum, & iterum in sanctorum habitaculum ædificatũ, & regio chirographo confirmatum:gaudio magno gauisus sum, & crescenti quotidiè conualescentiq; indies temporibus per totam Angliã cultui Christiano totis animi præcordijs (Deo teste) congratulatus, prædicto viro venerabili,abbati *Turketulo*, quondã patris mei patruorúmq; meorum patricio potentissimo, ac omniũ hostium Anglici regni triumphatori strenuissimo,iámq; patriæ cœlestis amore seruorũ Christi sanctissimo pastori & prelato,concedo de regalibus syluis meis suo Croylandensi monasterio magis

20 vicinis & propinquis, scz. de **Ancarigwood**,& de **Medeshamsteedwood**, regalibus manerijs meis de **Estrey**,& de **Castre** pertinẽtibus, arbores & meremiũ ad ędificationem sui monasterij prædicti, quot & quantum placuerit accipere:nec aliquis ministrorum meorũ in illa patria præsumat eum in aliquo impedire. Ipsum etiã Croylandense monasterium cum tota insula adiacente,& cum villa duobúsq; mariscis iacẽtibus ex vtraq; parte aquæ de **Weland** versus occidentem,ijsdẽ limitibus & terminis, quibus dicti monasterij monachi à sua prima fundatione illa continuè possederunt, & prout plurimorum regũ prædecessorum meorum,& præcipuè inclyti regis *Edredi* patrui prædecessorisq; mei chirographa & monumenta sufficienter ab oriente ad occidentẽ, & ab austro ad aquilonem declarãt ac manifestant,concedo & confirmo in perpetuã elee-

30 mosynã prædicto patri meo *Turketulo* abbati,ac monachis suis,ac omnibus eorum successoribus ibidẽ Deo seruientibus:scilicet dictã insulam de **Croyland**,procedendo de ponte suo triangulo per aquã de **Weland** versus **Spaldeling** vsq; ad **Asendick**, vbi **Asendick** cadit in aquã de **Weland** ex boreali parte crucis lapideæ per prędictũ *Turketulũ* ibidẽ affixæ,& sic sursum versus orientem per **Asendick** vsq; ad **Asentoft**, & inde vsq; ad **Shepishee** in orientali parte eiusdem insulæ, & sic vsq; ad **Tedwarthar**, & ibi intrando **Southee** vsq; ad **Namanlandhirne**,vbi crucem lapideam affigi fecit idem *Turketulus*,distantem à **Southee** per sex perticatas,& inde per aquã de **Nene** versus occidentem per 5.perticatas,& inde per eandem aquam de **Nene** sicut currit ad prędictũ pontem de **Croyland**;cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambienti-

40 bus eandem insulam,quàm in stagnis & paludibus infra situm inclusis; vnà cum mariscis & alnetis adiacentibus versus Occidentem ex opposito eiusdem insulæ in omnibus Lincolniæ comitatui connexis & respondentibus,& per hos limites determinatis:viz. à **Namanslandhirne** per aquam de **Nene** versus occidentem vsq; ad **Fineston**, vbi crux lapidea defixa est iuxta ripã,& inde vsq; ad **Greines**, & sic vsq; ad **Folwardstaking**,& inde vsq; ad **Southlake**, vbi **Southlake** cadit in aquam de **Weland**, & sic transeundo eandem aquam ad **Kenulphston** iuxta ripã ex opposito de **Southlake**, vbi primus Abbas eiusdem monasterij nomine **Kenulphus** posuit crucem lapideam pro limite inter **Croyland** & **Deping**, & inde versus boream iuxta **Aspath** vsque ad **Werwarlake**, & sic vsque ad **Harinholt**, & inde sursum per **Mengar-**

50 **lake**, & **Lurclake**, & inde per **Oggot** vsque ad **Wodlade**, vbi **Wodlade** cadit in aquam de **Weland**; cum omnibus commodis quæ poterunt euenire vel extorqueri infra prædictos limites, tam subter terram quàm supra; cum communa pasturæ omni tempore anni pro omni genere animalium sibi, & omnibus hominibus suis, & tenentibus suis secum infra dictos limites cohabitantibus in mariscis adiacentibus ex vtráque parte ab illa aqua vsque ad agrum meum de **Medeshamsted**,

& ex alia parte ab aqua eadem vsque ad ædificia de **Spaldeling**, cum separali piscaria in eadē aqua de **Weland**, à **Kenulphston** vsq; ad pontem in **Croyland**, & in aqua de **Nene** à limite, **Finest on** nomine, vsque ad prædictum pontem de **Croyland**, & inde in eadē aqua, & in aqua de **Weland** coadunatis vsq; ad **Asendick**. Concedo etiam quòd dicti monachi possint includere de mariscis adiacentibus versus occidentem pro se & pro tenentibus suis croftos siue pratum circa pontem separaliter, quantum illis placuerit, prout primus meus rex *Edredus* eisdem hæc omnia suo chirographo confirmauit. Concedo etiam & confirmo prædicto monasterio omnia prætacta libera & soluta ab omni onere seculari, & quòd habeant omnes liberas consuetudines cum omni illo quod appellatur Socha, Sacha, Tol & Tem, Infangthef, Weif & Stray, & cum his legitimè appendentibus. Concedo etiam & confirmo eisdē monachis omnes terras & tenementa, ecclesias & capellas, & omnes possessiones eidem monasterio pertinentes, quas præfatus rex *Edredus*, vel optimates sui dicto cœnobio pro suorum redemptione peccaminum in perpetuam eleemosynam donauerunt, vel per præfatum Abbatem *Turketulū* datæ vel acquisitæ sunt in **Croyland, Spalding, Pincebeck, Cappelade, Algare, Dounesdike, Draiton, Burtoft, Southerton, Bokenhale, Halington, Gernthorp, Langtoft, Basson, Deping, Cetford, Repingale, Laithorp, Kirkby, Wenlingburough, Adington, Elmington, Glapthorne, Wirthorp, Peykirk, Badby, Morburn, Thirming, Beby, Sutton, Stapleton, Rotenham, Honeton, Draiton & Standon.** Hæc omnia tenementa, ad honorem Dei, & sanctæ ecclesiæ suæ releuationem, & ob amorem sancti *Guthlaci*, corporaliter in cœnobio Croylandensi requiescentis, confirmo venerabili patri meo *Turketulo* Abbati Croylandiæ, ac monachis suis, & eorum successoribus ibidem Deo seruientibus in perpetuum. Prohibeo etiam, ne quisquam ministrorum meorum in patria Girniorum præmemoratos limites mariscorum Croylandiæ introeat, aut se in aliquo intromittat; cùm tam de donatione regis *Edredi* patrui & prædecessoris mei, quàm de confirmatione mea possideant prædictos mariscos, & situm separalem monasterij sui, & à marisco meo de **Ege** crucibus lapideis, ac alijs intersignijs & terris separatos. Cōtra ergo huius nostri Chirographi propositum quicunque dictum *Turketulum* Abbatem patrem meum, vel monachos suos vexare vel inquietare pro aliquo præmissorum præsumpserit, præter meàm indignationem & vindictam, nisi citiùs cum condigna satisfactione resipuerit, longiùs à sanctorum congregatione segregatus cum *Dathan* & *Abiram* damnationem gehennalem sentire possit: qui verò auxerit nostram eleemosynam, aut in aliquo promouerit huius mei chirographi voluntatem, inter omnes sanctos & electos Dei sempiternam sortiatur fœlicitatem. Sancitum est hoc in anno Dominicæ incarnationibus 966. præsentibus Archiepisc. Episc. Abbatibus, & optimatibus regni mei subnotatis. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis monarcha istud chirographum cum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Archiepisc. Dorober. hoc chirographum cum trophæo hagiæ crucis corroboraui. ✠. Ego *Osketulus* Archiepisc. Eborac. deuotè collaudaui. ✠. Ego *Athelwoldus* episcopus Winton. multùm procuraui. ✠. Ego *Oswaldus* episc. Wicciorum commendaui. ✠. Ego *Alfwoldus* episc. Doneuoniæ subscripsi. ✠. Ego *Alstanus* Abbas Glasconiæ consiliū dedi. ✠. Ego *Ethelgarus* Abbas noui monasterij Wintoniæ consensum præbui. ✠. Ego *Wulsius* abbas S. *Petri* Westmonasterij extra **London** subnotaui. ✠. Ego *Merwenna* Abbatissa de **Rumsege** signum sanctæ crucis feci. ✠. Ego *Ordgarus* dux Doneuoniæ consignaui. ✠. Ego * *Elfetsus* Suthamtoniensis dux approbaui. ✠. Ego *Oslac* dux affui. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi. ✠. Ego *Alwine* dux consensi. ✠. Ego *Alferus* dux interfui. ✠. Ego *Ernulphus* minister vidi. ✠. Ego *Ringulfus* minister vidi. ✠. Ego *Adelwardus* minister audiui. ✠. Ego *Veif* minister auscultaui.

* al. *Elfegus*

Venerabilis autem Abbas *Turketulus* contra pericula brachij secularis impetrato ab *Edgaro* rege tali munimento, etiam pro spiritualis auxilij clypeo vtrúmq; Archiepisc. *Dunstanum* & *Osketulum* instanter deprecatus contra filios Belial, (si fortè in monasterium suum instinctu diabolico insurgerent in futurum) huiusmodi censuram ecclesiasticam in suprà scriptorum regiorum chirographorum violatores (videlicet *Edredi* & *Edgari*) & in omnes contrauenientes, & contrà procurantes eodē tempore apud Londonias

donias impetrabat sub istis verbis. Vniuersis posteris Christianam fidem profitētibus, *Dunstan* Dorobern. & *Osketulus* Eborac. Archiepisc. *Athelwoldus* Wintoniæ, *Oswaldus* Wigorniæ, & *Lefwinus* Dorcacestriæ episc. salutem in Domino sempiternam. Cùm naturaliter Ægyptij pastores omnes ouium execrantur, & filij tenebrarum filios lucis furore implacabili persequūtur (semper enim *Madian* prodere populum Domini machinatur:) cupientes ideò in futurum contra sceleratos & sacrilegos sanctam matrem ecclesiam iugiter infestantes murum defensionis opponere, & quicunq; se diuino seruitio mancipauerunt, & in castris Domini quocunque modo militauerunt, reddere ab huiusmodi persecutoribus securiores, & in domo Domini tutiores: attendentes etiam sanctissimam deuotionem, quam pijssimi reges nostri temporis, scz. *Edredus* quondam rex, & inclytus rex *Edgarus* nunc superstes (inspirante sancto spiritu) conceperunt ad restauranda sacra seruorum *Christi* monasteria, & ecclesiā Dei vbicunque releuandam; chirographa eorundem regum benignissimè concessa venerabili patri *Turketulo* Abbati Croylādensi (qui pro patriæ cœlestis amore diuitias multas & magnas dignitates fortissimè reliquit) de confirmatione sui monasterij sibi confecta nos authoritate diuina confirmamus, ratificamus; ac omnes, qui timore Dei postposito possessiones dicti monasterij diripere tentauerint, vel pacem dictorum monachorū contra intentionem ac voluntatem prætactorum regiorū chirographorum perturbauerint, aut perturbari procurauerint arte vel ingenio, consilio vel fauore, quocunq; colore sua machinamenta homo seminauerit inimicus, & filius iniquitatis sua fuderit argumenta, ex tunc excommunicantes, nomina illorum de libro vitæ tollimus, & à consortio sanctorum separantes, ac à limite portæ cœlestis longiùs repellentes, nisi condigna satisfactione citiùs sua errata correxerint, infernalibus incendijs cum *Iuda* traditore damnādos pro suis demeritis irremissibilibus deputamus. Insuper spiritualitatem totius insulę Croylandiæ, villæq; adiacentis, prout à fundatione monasterij sui dicti monachi hactenus habuerunt, viz. quicquid attinet ad Archidiaconatus officium omnibus correctionibus ad instantiam partis, vel quocunque modo infligendis pro quibuscunq; delictis vel criminibus, per quamcúnq; personam commissis vel committendis ibidē, præfato venerabili Abbati *Turketulo*, & omnibus successoribus suis Abbatibus in eodem monasterio futuris, & eorum officialibus ad hoc officium vice sua exequendum substituendis cum consensu *Agelnothi* Archidiaconi procurantis istud fieri, cōcedimus & assignamus; excommunicantes & exterminantes à facie Dei, & à glorifica visione vultus sui in die magni iudicij omnes, qui dictum patrem *Turketulum*, vel aliquem successorum suorum super hoc de cætero inquietauerint, vel aliquod præmissorū violârint, vel violari procurauerint quocunq; modo, in perpetuum eos Sathanæ sine fine tradentes, nisi citiùs resipuerint, & cum condigna pœnitentia prædicto monasterio satisfecerint pro patratis. Istud priuilegium sancitum est, & immutabiliter decretum ad honorem Dei, & S. matris ecclesiæ releuationē, ac S. *Guthlaci* confessoris reuerentiam in præsentia regis *Edgari*, prælatorum, procerúmq; suorū anno Dominicæ incarnat. *966.* apud London collectorum. Ego *Edgarus* totius Albionis monarcha istud priuilegium sanctæ crucis indicio confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Archiep. Dorobern. prædictā censuram ecclesiasticæ animaduersionis in regiorum chirographorum violatores irreuocabiliter fulminaui. ✠. Ego *Osketulus* Archiep. Eboracæ perpetuam damnationem in sanctæ matris ecclesiæ aduersarios inter prælatos istam sententiam corroboraui. ✠ Ego *Lefwinus* Dorcaeistrensis episc. consensi. ✠. Ego *Alstanus* London. episc. commendaui. ✠. Ego *Oswaldus* Wigorniæ episc. consensum dedi. ✠. Ego *Alfwoldus* episc. Doneuoniæ consiliū præbui. ✠. Ego *Kinsens* Lichfeildensis episc. adiuui. ✠. Ego *Alfricus* episc. Estangliæ procuraui. ✠. Ego *Godwinus* episc. Roffensis acquieui. ✠. Ego *Athelstanus* episc. Cornubiensis consilium dedi. ✠. Ego *Werstanus* episc. Shireburnensis annui. ✠ Ego *Agelnothus* Archidiaconus faui. ✠. Ego *Elstanus* Abbas Glasconię consensum dedi. ✠. Ego *Bthelgarus* Abbas noui monasterij Wintoniæ consensum præbui. ✠. Ego *Wulsinus* Abbas S. *Petri* Westmonasterij extra London subnotaui. ✠. Ego *Oswardus* Abbas Eueshamensis ratum habui. ✠. Ego *Merwenna* Abbatissa consignaui. ✠. Ego *Wulwina* *Merhamensis Abbatissa communiui. ✠. Ego *Orgarus* dux constitui. ✠. Ego *Ailwinus* dux constabiliui. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi.

* *al. Mercamensis*

negotijs prouidendis solertissimus & sagacissimus. Exemplo námque Danorumq; colore etiam quidam indigenarum latrocinijs, ac rapinis incendere cœperant. Quos cupiens rex compescere, & de huiusmodi excessibus cohibere, totius Angliæ pagos & prouincias in comitatus primus omnium commutauit; comitatus in centurias, id est, hundredas, & in decimas, id est, in trithingas diuisit; vt omnis indigena legalis in aliqua centuria & decima existeret, & si quis suspectus de aliquo latrocinio, per suam centuriam, vel decuriam vel condemnatus, vel * inuadiatus pœnam demeritam vel incurreret, vel vitaret. Præfectos verò prouinciarum (qui anteà vicedomini) in duo officia diuisit, id est, in iudices, quos nunc iustitiarios vocamus, & in vicecomites, qui adhuc idem nomen retinent. Horum cura, & industria tanta pax in breui per totam terram effloruit, vt si viator quantamcunque summam pecuniæ in campis, & publicis compitis vespere dimisisset, manè vel post mensem rediens, integram & intactam indubiè inueniret. In distributione propriæ familiæ *Dauidis* ac *Salomonis* vsus est ingenio. Nam diuidens familiam in tres turmas, singulis turmis singulos principes imposuit: & vnusquisque princeps cum sua turma per vnum mensem in regis ministerio palatium conseruauit; vno mense completo, exiens ad proprios agros cum sua turma, proprijs negotijs per duorum mensium spatium intendebat; & interim secundus princeps per vnum mensem, & tertius princeps per alium mensem post illum in regis palatio ministrabat: vt posteà proprijs vtilitatibus per duos menses quælibet turma vacaret. Hac reuolutione seruorum suorum, totiúsque familiæ suæ rotatione vsus est omni tempore vitæ suæ. Qua morum prudentia præditus, & pollens tam profunda peritia literarum, Danos post 13. annos per *Arnulphum* Imperatorem de Francia eiectos, & super Angliam iterum inundantes faciliùs, quàm priùs fecerat, in omni certamine superabat: cùm illi Francorum bellis debiliores, ac desidiores fiant ad inuadendum, & ille viris ac viribus paratior ac peritior foret ad resistendum: Insuper ipsa regio ciuitatibus muratis, & turribus munitissimis fortissima de veteri statu suo multùm fuerat immutata. Repulsi ergo leuiter, & citò superati Dani, ad suos in Northumbriam & Norfolchiam refugerunt.

al. absolutus

Rex ipse *Alfredus* multis eleemosynarum largitionibus, ac alijs bonis moribus iugiter intentus, anno regni sui vigesimo nono obijt, & Wintoniæ sepultus est. Cui successit in regnum *Edwardus* filius eius, dictus posteà *Senior*, eò quòd post illum plures eiusdem nominis regnauerunt, quorum omnium ipse primus erat; patre quidem literis inferior, sed imperij gloria multò maior. Quippe Merciam in manum suam sumens à duce *Ethelredo*, cui pater cum filia sua eam antè dederat, etiam Northfolchiam, Northumbriam, Scotiam, Walliam bellando subegit; & paganos de omnibus vrbibus & castellis muratis eijciens, Christianos introduxit. Multùm adiuuit eum soror sua *Ethelfleda Ethelredi* quondam ducis Londonias relicta virago prudentissima, & antiquis Amazonibus præferenda. Nam pariendo suam sobolem primam difficultatem perpessa, tanta indignatione carnalem concubitum abhorruit, vt nunquam deinceps ad viri sui thorum rediens, se cœlibatu castissimo contineret. Ipsam etiam vrbibus extruendis, castellis muniendis, ac exercitibus ducendis deditam sexum mutâsse putares. Anno verò regni sui xxiij. obijt iste *Edwardus*, & cum patre suo Wintoniæ tumulatus est. Cui successit filius suus primogenitus *Athelstanus*: contra quem cum Dani de Northumbria, & Norfolchia conspirâssent, associatis sibi *Constantino* rege Scottorum, multisq; alijs; ipse collectum exercitum ducens in Northumbriam, obuios habuit plures peregrinos de Beuerlaco ad propria venientes; quorum relatu certiùs edoctus de miraculis sancti *Iohannis*, ipse cum multa deuotione dictum Sanctum visitauit. Offerens etiam cultellum suum Sancto super altare, promisit, se reditu suo, si Dominus daret ei victoriam de inimicis, dictum cultellum digno pretio redempturum. Quod & factum est. Nam Domino largiente sibi victoriam, cultellum suum immunitate, quam nunc obtinet ille locus, rex redemit, ac ad honorem Dei cum multis alijs donarijs in immensum ditauit. Ceciderunt siquidem in illo prælio *Constantinus* rex Scottorum, ac alij reges numero quinque, Comites duodecim, Barbaries *popularium infinita. Hoc bello prosperè consummato, non erat qui de cætero regem auderet offendere in aliquo. Sed deinde sororibus nuptui tradendis intentus, etiam omnia monasteria Angliæ

al. popularum

tam

tam vetera, quàm noua meliorare, ac promouere aliquo speciali donario insudauit. Abbatem namque Croyland *Godricum* adhuc superstitem, sed longo senio grauatum, cæterosque confratres suos tunc ad numerum septenarium de 28. diminutos in suam curiam assumens, Monasterium Croylandiæ restauràsse proposuit; sed præpropera morte præuentus, fratribus suis suum propositum perficiendum reliquit. Anno ergo 17. regni sui obijt, & Malmesbiriæ sepelitur. Cui successit frater suus *Edmundus* adolescens 18. annorum, & 6. annis regnauit & dimidio. Eodem anno *Godricus* Abbas Croylandiæ obijt; infráque mensem obitus sui duo senes eum sequuti sunt, id est, frater *Sweinus*, & frater *Osgotus*; remanserúntque tum quinque senes, id est, frater *Charenbaldus*, frater *Swarlingus*, frater *Thurgarus*, frater *Brunus*, & frater *Aio*. Quorum isti duo vltimi cernentes regem *Athelstanum* suum patronum, ac abbatem suum *Godricum* in fata cessisse, de monasterij sui releuatione, ac spiritualium filiorum successione penitus desperantes, relicto fratrum suorum contubernio, prior monasterium Wintoniæ, secundus monasterium Malmesbiriæ adiens, vterque & in eorum conuentum receptus, & aliquot annis retentus est. Verùm trium fratrum in Monasterio Croylandiæ remanentium sancta trinitas semper in Domino confidebat, quòd aliquando memor misericordiæ suæ mitteret eis aliquem saluatorem, qui tam sanctum locum sanctissimi confessoris sui *Guthlaci* sacras reliquias continentem in pristinum statum releuaret, & spirituali sobole suum sacratissimum Monasterium fœcundum faceret, ac fratres suos iam dispersos iterum iuxta suum complacitum congregaret. Rex autem *Edmundus Dunstano* sancto tunc presbytero suo Monasterium Glasconię tunc in desolatione à paucis clericis occupatum, cum omnibus pertinentijs contulit restaurandum, & monachorum ordinem, prout antiquitus habuerat, in illo reuocandum. Qui Floriatum adiens, & monachus ibidem factus, cùm regulares obseruantias pleniùs didicisset, valefaciens fratribus, Glasconiam est reuersus, abbásque factus ibidem, fratres sui stemmatis accipiens, sanctissimum in breui collegium adunauit. Cúmque illustrissimus iuuenis rex *Edmundus* etiam Croylandiam alicui potenti viro, qui sanctæ religionis existeret amator, proponeret commendare ad resuscitandum de cineribus suę desolationis, subito infortunio in festo sancti *Augustini* apud Puckilchirche à quodam latrunculo (proh dolor!) occisus est, & Glasconiæ tumulatus. Cui successit in regnum frater suus *Edredus* tertius filius *Edwardi* regis, qui regnauit annis 9. Ipse 1. anno regni sui, quum Northumbrij Mercio quodam super se in regem leuato, minitarentur, & *Walstanus* Archiepiscopus Eboracensis eorum rebellioni consentire notaretur, dirigens inclytus rex *Edredus* cancellarium suum nomine *Turketulum*, virum quippe prudentissimum, ac omnis honestatis ac ęquitatis sectatorem, sibi etiam carne propinquum & cognatum (filium scilicet *Cilwardi* quondam patrui sui) in dictáque Ecclesia Eboracensi pinguissimam prębendam obtinentem, de fidelitate sua continenda sibi & regno suo instanter ac amicabiliter commonebat. Transiens itaque venerabilis Cancellarius in hoc regio negotio cum multo comitantium equitatu, eò quòd ex regali sanguine generosissimus, prędijsque ac possessionibus latissimis ditissimus, porro 60. maneriorum dominus, diuina gratia disponente viam suam, versus Eboracum per Monasterium Croyland iter assumpsit. Quod cum pertransire disposuisset, occurrentes ei tres dicti Monasterij venerandi senes, multa supplicatione aduesperascente iam die, ad eos intrare compulerunt; & ducentes eum ad orationem in oratoriolum suum, quod in quodam angulo Ecclesiæ dirutæ construxerant, reliquias sanctissimi *Guthlaci* confessoris ostendentes, omnem historiam suæ desolationis exposuerunt. Ille verò inæstimabili pietate miseratus; vniuersa deuotissimè auscultauit. Deinde senes in suum hospitiolum tam nobilem hospitem summa cum humilitate ac humanitate suscipientes, omnia victualia, quæ habebant, ministris suis & cocis pro domini sui cœna preparanda, licèt minùs idonea, & tantæ familiæ permultùm insufficientia, cum animo liberalissimo (sua duo minuta) offerebant; soliciti pro viribus & supra vires suum sanctum hospitem lætum reddere ac iucundum, & ad tantam beneuolentiam inducere, quatenus penes dominum regem intercessor dignaretur existere; & reędificationem ecclesiæ suæ, quam germanus suus, inclytus rex *Ethelstanus*, si ei vita comes fuisset, animo aliquando intenderat, aut aliquod aliud beneficium ex sua eleemosyna pro

al. Clarenbaldus

merito

merito suæ animæ procurare. Venerabilis Cancellarius & miseriæ tanti Monasterij multùm compassus, & senum curialitatem intimis visceribus amplexatus, illorum precibus assensum præbens, & intercessionem concessit, & aliquod adiutorium ex proprio peculio compromisit. Summo ergo mane recedens, præcepit seruis suis victualia sufficientia vsque ad reditum suum senibus relinquere, & pro alijs necessarijs emendis iussit centum solidos erogare: tandemque valefaciens cum multis lachrymis, se illorum orationibus commendabat. Ab illo namque die animus eius dictis senibus, ac Croilandensi Monasterio tam intimo ac indiuiduo amore conglutinatus est, vt per totam viam suam quotidiè quibuscunque occurrentibus, tam in diuersorijs quàm in vijs Croilandensium senum humanitatem exponeret, sanctitatem extolleret, charitatem prædicaret, calamitatemque deploraret. Ab ipsoque tunc primitus processit, quòd **Croyland** * **Curteyse** cognomen accepit. Perueniens itaque Eboracum venerabilis *Turketulus*, cùm domini sui regis mandatum multa solicitudine ac prudentia penes Archiepiscopum, & vniuersum ciuitatis populum peregisset prosperè, reuertendo per Croylandiam redijt; & sancto ductus Spiritu, ad prædictos senes hospitaturus cum sua familia iterum declinauit. Susceptus ipse immenso gaudio, iterum de sustinentia cōsolatur, & manū Domini semper ad adiuuandum suos potentem & promptam prædicans, auxilium diuinum in proximo affuturum pollicetur. Datísque viginti libris argenti dictis senibus, ad dominum suum regem summo mane reuersus est. Cúmque regem de responso Archiepiscopi Eboraci, ac totius populi ciuitatis ipsius pleniùs instruxisset, tandem inuocato sancto Spiritu, de ruina Croylandensis releuanda Monasterij sermonem sagacissimè inducebat. Porro prædicationis suæ de hac materia in auribus regis cùm eius Cancellarius ac præcipuus consiliarius finem fecisset, gratuito consensu rex assensum præbuit: sed cùm bellum ferocissimum, quod tunc in manibus habebatur, opitulante diuina gratia, prosperè peregisset, tunc namque vacaret huiusmodi deuotionibus insistere, & *Christi* Ecclesiam vbique per regnum pro viribus promouere. Ad quod Cācellarius, Domine, prædecessores vestri strenuissimi reges, domini mei, duo germani vestri, multa bona opera ad honorem Dei, sanctæque matris Ecclesiæ exultationem operati sunt in diebus suis; & Dominus Deus iustissimus iudex pro huiusmodi bonis operibus & dedit eis victoriam de omnibus inimicis, & abundare fecit etiam omnibus bonis. Ita & vos (si mihi creditis) per opera meritoria dignissima recompensatione Deum vobis obligabitis, & sic protecti sanctorū precibus & adiuti superûm fauoribus, securiori conscientia, cùm placuerit, ad vestra prælia procedetis. Hæc, & plura talia cùm venerabilis Cancellarius collatione amicabili coram rege sępiùs retexisset, tandem dominum suum regem ad hoc induxit, vt illud Euangelicum ei diceret, Habete vos custodiam, & senes illos & locū illū custodite, sicut scitis; nam manus mea in omnibus erit vobiscum, si adiutorio meo in aliquo egeatis. Istud responsum accipiens ille tanquam diuinum oraculum, & de sacrario episcopus sanctus procedens, theoricum verbum non secus intelligens, mox se monachum ibidem futurum palam promisit, & regium fauorem suo proposito affore animo deuotissimo requisiuit. Rex hæc audiens, supra modum admiratus, id fieri omnimodis dissuadet: maximè cùm iam in senium vergeret, & nutritus in delicijs, rigorē religionis in vsu anteà non haberet; præter hoc in regni negotijs vrgentissimis, cùm omnia in ipso pendeant ac ipsius auxilio & consilio, regnū periclitari non immeritò formidaret. Et Cancellarius, Domine mi rex, dominis meis fratribus vestris, & vobis debita fidelitate (Deo teste, qui nouit omnia) pro viribus militaui: iam pro merito animæ vestræ patiatur vestra clementia, me Domino Deo, saltem in senib militare. Quippe consilium meum, & omne auxilium, quod paruitas mea poterit, quamdiu in hoc meo corpusculo vita comes fuerit, vestris negotijs incunctanter aderit: sed certissimè de cætero scire velit dignatio vestra, quòd manus mea arma bellica à modò non tractabit. Audiens hoc pijssimus rex, grauiter ferebat, cernénsque quotidiè sanctū eius desiderium in Domino crescere, metuénsque sanctum Spiritum extinguere (prout erat præ cunctis regibus prædecessoribus suis purissimæ conscientiæ) quadam die in secretum cubiculum eum aduocat, & prouolutus pedibus serui, quatenus sui misereatur, & non derelinquat eum in die tribulationis suæ, etiam cum multis lachrymis supplicat & exorat. Videns verò

Cancellarius

* al. Curtesy

10 20 30 40 50

Cancellarius dominum suum, regem videlicet totius Angliæ, suis pedibus super terram prouolui,& ipse ruit in terram, & quatenus sui misereatur, suspirijs & singultibus innumeris rogat: & tandem per sanctum *Paulum* (cui rex specialem deuotionem semper habebat) corditer adiurans,superat,& impetrat,quod exoptat. Ambo ergo surgentes à terra,diem statuerunt,quo Croylandiam adirent,ac sanctum votum suum securissimo ac honestissimo modo,quo possent,inuicem consummarent. Euolutis itaq; paucis diebus,rege consentiente,voce præconaria venerabilis Cancellarius *Turketulus* per medias Londonias fecit proclamari,vt,si cui aliquo debito teneretur obnoxius, paratus erat certo loco & die designato ad plenum persoluere; & si cui aliquam iniuriam
10 aliquãdo irrogâsset,promisit in triplo,tanquam alter *Zacheus*,satisfacere,ac iuxta omnem iuris exigentiam damna inita restaurare. Omnibus ergo creditoribus,ac debitoribus vniuersis pacatis,sexaginta maneria sua domino suo regi contulit, decimum semper manerium Domino suo *Christo* reseruauit. Reseruauit itaq; sex maneria sua de 60. quæcunque scilicet habebat ad Croylandiam propinqua situque viciniora, videlicet, **Wendlingburrough, Elmington, Worthorpon, Kotenham, Hokington,** & **Beby**: cætera verò dedit regi. Et veniens cum rege ad Croylandiam in vigilia Assumptionis beatæ *Mariæ*,mox ad Wintoniam, & Malmesbiriam pro duobus fratribus,scilicet *Bruno*,& *Aione* ex regis nomine nuncios misit. Qui audientes Dominum de cœlo Croylandiam respexisse,gaudentes & alacres ad suum Monasterium regressi
20 sunt: & intrantes in vigilia beati *Bartholomæi* patroni sui ad fratres suos, cum ingenti gaudio sunt recepti. Erant námque ambo viri literatissimi,& moribus multùm honesti ac religiosi. In crastino ergo,scilicet in festo sancti Apostoli,quum venerabilis *Turketulus* deposito habitu seculari inter prętactos senes quinque monachicum schema suscepisset, etiam baculo pastorali à rege donatus est, & à *Cedwulpho* episcopo Dorcacistrensi diœcesano tunc præsente more ecclesiastico benedictus. Eodémque die de regis arbitrio, ac iurisperitorum consilio, vt in posterum contra iniquorum violentias fortiori consisterent fundamẽto,venerabilis Abbas *Turketulus*,prætactiq; 5.senes monachi sui vniuersum monasterium suum cum omnibus terris, ac tenementis, bonis, & catallis ei pertinentibus in manum domini regis funditus & sponte resignabant. Rex
30 autem suscipiens omnia in manus suas, in crastino carpentarios ac cæmentarios conducens,déque propria familia quendam clericum,nomine *Egelricum*, genere sibi propinquum,cognatúmque domini *Turketuli* Abbatis, operarijs & vniuerso loco præficiens, expensas de fisco assumendas, ligna & lapides de proximis syluis & lapidicinis, tunc regali manerio suo de **Castre** pertinentibus,in omni copia assignauit. Qui diligentissimè operi inuicto insistens animo, in breui ecclesia fabricata, claustróque cum cæteris necessarijs officinis ædificato & gratias à rege, & benedictionem à Domino meruit pro labore. Statim verò, cùm rex ipse singulis operibus singulos operarios deputâsset, & prædictum fidelem clericum suum prædictis operarijs præfecisset, quum dies concilij appropinquabat (quod tenendum in proximo Londonijs pro publicis regni negotijs statuerat) assumpto secum venerabili *Turketulo* Abba-
40 te cum duobus senibus monachis suis, scilicet *Turgaro* & *Aione*, in festo sancti *Augustini* episcopi & egregij doctoris Londonias repetebat. In festo ergo natiuitatis beatæ *Mariæ* cùm vniuersi magnates regni per regium edictum summoniti, tam Archiepiscopi & Episcopi, ac Abbates, quàm cæteri totius regni proceres & optimates Londonijs conuenissent ad tractandum de negotijs publicis totius regni,consummatis omnibus,coram vniuersis domino *Turketulo* Abbati, monachisque suis accersitis rex *Edredus* dedit monasterium **Croyland** per chartam suam, dictatam ab eodem *Turketulo* Abbate,iamdudum regis Cancellario, consiliarióq; familiarissimo, & conscriptam in his verbis. Pax in summæ Trinitatis nomine, patris, & filij, & spiritus
50 sancti, Amen. Ego *Edredus* rex terrenus sub imperiali potentia regis seculorum æternique principis magnæ Brittanniæ temporale gerens imperium, vniuersis Christianis tam præsentibus, quàm posteris salutis beneficium in authore salutis. Vobis liqueat omnibus,quòd per deuotam suggestionem,& frequentem prouocationem dilecti clerici & cognati mei *Turketuli* mihi factam super reparatione,restauratione, ac libertate sacrosanctæ ecclesiæ & monasterij Croylandensis,in quo reconditæ sunt reliquiæ sancti

cti *Guthlaci* confessoris, & anachoritæ, non modicùm condolui, & compassus sum, tam pro depopulatione sanctæ matris ecclesiæ, quàm pro minoratione beneficiorum spiritualium pro animabus progenitorum meorum per opera misericordiæ multipliciter & frequenter impensorum; recolens, ibi cœnobium nigrorum Monachorum ordinis sancti *Benedicti* à nobili rege Merciorum, *Ethelbaldo* nomine, quondam *Alwionis* filio esse fundatum, affluenter ditatum, & regalibus priuilegijs sufficienter munitum, vt per inspectionem chartarum eiusdem *Ethelbaldi* ad securitatem dictorū monachorum compositarum, satis erat consilio meo declaratum. Sed post multorum temporum curricula per paganorum exercitum erat deuastatum, & cum omnibus ornamentis & monumentis compluribus igne crematum & consumptum. Vbi prædictus *Turketulus*, qui iuxta Psalmistæ vocē propheticam, *odit ecclesiam malignantium, et dilexit decorem domus Domini*, pio stimulatus desiderio dictum cœnobium reparare & reædificare summopere molitur. Hic homo diuinæ charitatis zelo in tantum accensus est, vt corde ac corpore se ouili Dominico ibidem mancipare indesinenter adoptat. Vnde quinque monachi senes in eadem insula latitantes, de quibus duo à * dispositione regressi, de eiusdem *Turketuli*, & aliorum iurisperitorum consilio informati, quasi grauiter formidantes iacturas & dispendia varia, futuris temporibus inopinatè emergentia, totam Abbathiam cum omnibus possessionibus obtentis, & eiusdem *Turketuli* solicitudine recuperatis, meo etiam fauore acquisitis, cum sex manerijs de prædijs suis hæreditarijs in manum meam funditus & sponte resignarunt, vt per meam redonationem de firmiori & liberiori ex tunc & in posterum gratulentur possessione. Sed quum fœdus verbo solummodò initum, dum à memoria fuerit deuolutum, in materiam contrahitur litigiosam, nisi rei gestæ perennis scripti patrocinium suffragetur: hinc est, quòd sæpe dictum *Turketulum*, cum præfatis monachis iam in habitu adunatum, grato meo consensu & assensu Abbatem eiusdem monasterij constituo; & tam Abbathiam, quàm omnes possessiones sic recuperatas, & mihi resignatas ex dono meo regali de cætero inperpetuam & purā eleemosynam illis monachis, & omnibus successoribus eorum sub eadem regula, & eodem habitu sancti *Benedicti* ibidem Deo seruientibus trado, dono, & confirmo, & in hunc modum per singula declarare dispono. Inprimis totam insulam Croylandiæ pro gleba ecclesiæ, & pro situ separali eiusdem monasterij, cum his limitibus distinctam; videlicet, à ponte de **Croyland** triangulo per aquam de **Weland** versus **Spaldeling** vsque ad **Asendick**, vbi **Asendick** cadit in aquam de **Weland**, ex Boreali parte crucis lapideæ per prædictum *Turketulum* ibidem affixæ; & sic sursum versus Orientem per **Asendick** vsque ad **Aswicktoft**, & inde vsque ad **Shepshee** in Orientali parte eiusdē iusulę, & sic vsq; ad **Tedwarthar**, & ibi intrando **Southee** vsque ad **Namanlandhirne**, vbi crucem lapideam affigi præcepit idem *Turketulus*, distantem à **Southee** per sex perticatas; & sic in illa aqua diuisio duorum comitatuum, Lincolniæ videlicet, & Grantebrigiæ; & distat eadem crux ab aqua de **Nene** versus occidentem per 5. perticatas; & inde per eandem aquam de **Nene**, sicut currit ad suprà dictum pontem de **Croyland**: cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambientibus eandem insulam, quàm in stagnis & paludibus infra situm inclusis, vnà cum mariscis, & alnetis adiacentibus versus occidentem ex opposito eiusdem insulæ, in omnibus Lincolniæ comitatui annexis, & respondentibus, & per hos limites in hunc modum determinatis, videlicet à **Namanlandhirne** per aquam de **Nene** versus Occidentem vsque ad finem factum, vbi crux lapidea defixa est iuxta ripam; & ab inde vsque ad **Grinis**, & sic vsque ad **Folwardstaking**, & inde vsque ad **Southlake**, vbi **Southlake** cadit in aquam de **Weland**, & sic transeundo eandem aquam, & incipendo ad **Kenulphston** iuxta ripam ex opposito de **Southlake**, vbi primus Abbas à fundatione eiusdem monasterij, nomine *Kenulphus*, posuit crucem lapideam pro limite inter **Croyland** & **Deping**, & ab inde tendendo versus Boream iuxta **Aspath** vsque ad **Werwarlake**, & sic vsque ad **Harinholt**, & deinde sursum per **Mengarlake**, & **Lurtlake**, & ibi sunt limites diuidentes **Hoiland** & **Kesteuene**, & inde vsque ad **Oggot**, & sic vsque ad **Apinholt**, siue alio nomine **Wodelade**, vbi **Wodelade** cadit in aquam de **Weland**: cum omnibus appendicijs, & omni commodo, quod possit euenire, siue extorqueri infra supradictos limites

al. dispersione

10

20

30

40

50

tes, tam ſubter terram, quàm ſupra, cum communa paſturæ in mariſcis adiacentibus ex vtraque parte aquæ de Weland, videlicet ex vna parte ab ipſa aqua vſque ad agrum de Medeſhamſteed,& ex alia parte ab eadem aqua vſq; ad ędificia de Spaldeling,cum ſeparali piſcaria in eadem aqua de Weland a Kenulphſton vſque ad pontem de Croyland, & ab inde in eadem aqua, & in aqua de Weland coadunatis vſque ad Aſendick. Poſſunt etiam dicti monachi de eiſdem mariſcis verſus Occidentem adiacentibus pro ſe & hominibus ſiue tenentibus ſuis includere croftos ſiue pratum circa pontem ſeparaliter quantum illis placuerit. Quare volo,quòd dicti monachi habeant prædia iſta de donatione & confirmatione mea libera & ſoluta ab omni cauſa & onere ſeculari,& omnes libertates, & liberas conſuetudines, cum omni illo, quod appellatur Socha Sacha, Tol & Tem, Inſanthef, Weif,& Stray, & cum hijs legitimè appendentibus in puram & perpetuam eleemoſynam meam. Præterea trado, dono,& confirmo eiſdem monachis has poſſeſſiones eidem cœnobio ex donatione antiqua procerum regni mei ab olim dependentes: videlicet in Lincolnſhire, in Spaudelinge tres carucatas terræ; in Pincebeck vnam carucatam terræ; in Cappelade tres carucatas terræ,ſex bouatas terræ,& duodecim acras prati cum eccleſia eiuſdem villæ; in Algare duodecim bouatas terræ; in Donneſdike duas carucatas terræ, & viginti acras prati; in Drayton vnam carucatam terræ, & ſex acras prati,& 4. ſalinas; in Burtoft vnam bouatam terræ, cum Socha Sacha, & cum Eccleſia de Sutterton; in Bokenhale duas carucatas terræ,& dimidiam: & viginti ſex acras prati, & quinquaginta acras ſyluæ, & 70. acras de Bruſhe; in Halington decem bouatas terræ, cum quatuor bouatis de Juland, & cum triginta duabus acris prati de eodem ſeodo in Gerumthorp; in Langtoft ſex carucatas terræ arabilis(& habet quindecim quarentenas in longitudine, & nouem quarentenas in latitudine) & centum acras prati, & ſyluam,& mariſcum duarum leucarum in longitudine, & duarum leucarum in latitudine,& eccleſiam eiuſdem villæ,& quadraginta acras de eodem feodo in campo de Deping; in Baſton apud Tetford quatuor carucatas terræ arabilis, & quadraginta quinque acras prati, cum eccleſia eiuſdem villæ, & cum 16. quarentenis mariſci in longitudine, & 8.quarentenis in latitudine,cum vno molendino aquatico, & dimidio molendino;in Repingale tres carucatas terrę arabilis,& 60.acras prati;in Laithorp vnam bouatam terræ;in Kirkby tres bouatas terræ, vnam manſionem,& tria cotagia: in Northamtonſhire,in Wedlingburough 6. hidas terræ,& dimidiam,cum eccleſia eiuſdem villæ, cum Socha Sacha, &c; in Adington tres hidas terræ, cum aduocatione eccleſiæ eiuſdem villæ; in Helmington tres hidas; in Glapthorn 3. virgatas terræ;in Wirthorp vnam hidam,& dimidiam,cum vno molendino aquatico;in Peykirk duas virgatas terræ; in Badby manerium,& quatuor hidas terræ,cum triginta acris prati: in Huntindonſhire, in Morberne 5.hidas terræ,cum aduocatione eccleſiæ eiuſdem villæ, in Thiring vnam hidam & dimidiam terræ: in Leyceſtreſhire,in Beby decem carucatas terræ,& dimidiam,cum eccleſia eiuſdem villæ; in Sutton 2. carucatas terræ; in Stapleton 2.carucatas terræ:In Grantebridgeſhire,in Kotenham 11.hidas terræ,cum aduocatione eccleſiæ eiuſdem villæ alternis vicibus; in Hokitton 6.hidas terræ,& dimidiam,cum eccleſia eiuſdem villæ; in Draiton octo hidas terræ, & dimidiam, cum aduocatione eccleſiæ eiuſdem villæ: In Hartfordſhire in Standoun 5. hidas terræ. Et volo, quod dicti monachi ſint quieti & ſoluti ab omni ſcotto,geldo,auxilijs vicecomitum, hydagro,& à ſecta in Schiris, Wapuntakis, Hundredis, Thrichingis,& omnimodis alijs curis & ſeculi oneribus vniuerſis. Et præcipio, quòd omnes homines fugitiui, quos ijdem Monachi,& teſtimonium quatuor vel quinque hominum fide dignorum coram vicecomite in patria, in qua tales manent, poſſunt affidare ſuos natiuos eſſe, reducantur per prædictum vicecomitem in abbathiam eorum cum omnibus catallis & ſequelis eorum, omnium reclamatione & reluctatione abinde remota & annullata. Et ſi quid priùs egerint in fraudem dominorum ſuorum,illud caſſatum omnino decerno. Et ſi quis hominum natiuorum ſuorum, vel natiuè de eis tenentium aliquod delictum fecerit, pro quo catalla ſua debet perdere,ipſa catalla prædictis monachis integrè liberentur,vbicunque facta fuerit iuſtitia. Et volo, quòd vicecomes,vel aliquis de balliuis ſeu miniſtris meis repertus negligens, vel protrahens

trahens eorum negotia contra iuris ordinem & libertates eorum, sit in forisfactura 20. librarum thesauro meo soluendarum. Et ne aliquid omittatur, quòd ad securitatem iurium & libertatum eorum Monachorum præsenti chartæ conuenit inserere, saltem propter eos, quos plùs terret dispendium temporale vitæ præsentis, quàm supplicium gehennale perpetuò duraturum: districtè præcipio, quòd omnes & singuli, cuiuscunque fuerint gradus vel conditionis, qui præsentis scripti sanctionem contra formam & effectum voluntatis meę expressæ in eodem in aliquo violare nituntur, perturbare, vel minuere procurant consilio, auxilio, vel fauore, quo minùs pacificè possideant aliqua dona sibi concessa, vel vescantur aliquibus priuilegijs superiùs memoratis; sint condemnati in pœna forisfacturæ centum librarum legalis monetæ thesauro meo, hæredum, vel successorum meorum persoluendarum, quoties sic attentare præsumpserint; nec non quòd satisfaciant dictis monachis pro damnis & expensis per eos sibi factis vel illatis, taxandis per iuramenta quatuor vel quinque hominum fide dignorum, per quos rei veritas meliùs agnosci poterit, coram iudicibus meis, hæredum, vel successorum meorũ definiendis. Vt sic qui seculo sponte renunciãtes, se iugo Dominico manciparent, & iam facti sunt mundo mortui, absq; mundi turbine & inquietudine liberã habeant facultatem diuinæ vacare contemplationi. Ista donaria (licèt minima) ad laudem summæ Trinitatis, & in pretium redemptionis animæ meæ prædictis monachis deuotus perpetuaui & stabiliui in anno ab incarnatione Domini nostri *Iesu Christi* nongentesimo quadragesimo octauo, in præsentia Archiepiscoporum, episcoporum, & procerum regni mei subscriptorum. ✠. Ego *Wulstanus* Archiepisc. Eborac. deuotus subnotaui. ✠. Ego *Odo* Dorobern. archiepisc. consilium & consensum meum ad istud dedi. ✠. Ego *Alfredus* Schireburn. episc. affectaui. ✠. Ego *Kinsius* Lichfeld. episc. consensi. ✠. Ego *Kinewaldus* Wigorn. episc. istud factum corrobaui. ✠. Ego *Ceolwulphus* Dorcacist. episc. desideraui. ✠. Ego *Athelwoldus* Abbas Abendonensis approbaui. ✠. Ego *Dunstanus* abbas Glasconiæ multùm adoptaui. ✠. Ego *Oslake* dux ad instantiam domini mei regis collaudaui. ✠. Ego *Brithnodus* dux commendaui. ✠. Ego *Alcinus* Comes saui. ✠. Ego *Aigulfus* Comes consignaui. ✠. Ego *Radbodus* Comes consensum dedi. ✠. Ego *Bingulph* vicedominus consului. ✠. Ego *Alfer* vicecomes audiui. ✠. Ego **Harceus* minister interfui. ✠. Ego *Sigeus* minister auscultaui. ✠. Ego *Athelwardus* minister aspexi. ✠. Ego *Turketulus* (licèt minister inutilis) finem cernens mei propositi, ob huius rei gratiam ęternum Deum laudo per omnia, & licèt serò veniens sub habitu monachali, & animo contrito iugo regulari meipsum submisi, vt saltem sic senectutis meæ fæces creatori meo cogar immolare. Magnificat ergo anima mea Dominum, & vos fratres magnificate Dominũ mecum, vt in sanctitate & iustitia coram ipso seruientes, sempérque mundi principe triumphato, sic curramus in præsentis vitæ stadio, vt in futuro ad diuinæ speculationis brauium pertingere mereamur, Amen.

* al. *Farceus*

De gestis huius venerabilis patris nostri Abbatis *Turketuli* aliqualem notitiam nostris posteris tradituri, nostræ narrationis exordium, decet, vt altiùs assumamus: quatenus tam generosi ephebi florida iuuentute cognita secundum Chronicorum fidem, & prout patres nostri narrauerunt nobis, sanctam senectutem successisse verisimili euidentia faciliùs demonstremus. Circa ergo vltima tempora regis *Edwardi*, defuncto *Ethelwardo* germano suo, filius suus primogenitus *Turketulus* noster paternam hæreditatem à patruo suo prædicto rege *Edwardo* adeptus est. Cui cùm generosissimas puellas, ducum Comitumque suorum filias, multoties rex in matrimonium obtulisset, & ille nullo modo nuptijs acquiescens, omnes amore castitatis prima fronte repudiaret: arguens rex prudentissimus per huiusmodi sancta principia, virum virtutis ipsum futurum fore, studuit ad dignitates Ecclesiasticas, & episcopatus apicem eum aliquando exaltare. Vnde plurimis episcopis in fata cedentibus, vt sua sanctitas innotesceret vniuersis, qui in domo Domini sunt, si super candelabrum poneretur: rex sæpissimè satagebat in maioribus ecclesijs totius Angliæ ad gradum Episcopalem prę cunctis cęteris clericis suis promouere. Ille verò varijs excusationibus omnes huiusmodi honores subterfugiens, tanquam tendiculas Sathanæ ad animas subuertendas, omnibus vitæ suæ temporibus penitus abhorrebat. Obtulit enim ei prædictus rex Episcopatum

Wintoniæ defuncto *Dinewalpho* episcopo eius. Sed ille minùs se idoneum tantæ dignitati protestans, *Fridestanum* collactaneum suum, quatenus dignaretur accipere, supplicabat & obtinebat. Factúsque est *Fridestanus* episcopus Wintoniæ. Eodem etiam momento *Pleigmundo* Archiepiscopo Dorobornienfi suggerente, Dorcacistrensis Episcopatus ei à rege oblatus est. Quem cùm pari pertinacia refutaret, & *Ceolwulphum* presbyterum suum regi offerret, dictus *Ceolwulphus* episcopus est factus. Semper itaq; sic terrenæ dignitatis gloriam refutabat, sic transitorios honores omnibus diebus suis abijciebat. Cognoscens tandem rex quorsùm cordis sui sanctissima desideria inclinabant & propendebant, (scilicet illum dignitates & diuitias non amare, suis terris ac stipendijs tantùm contentum esse, aliena non appetere) Cancellarium suum eum constituit, vt quæcunque negotia temporalia vel spiritualia regis iudicium expectabant, illius consilio & decreto (tam sanctæ fidei & tam profundi ingenij tenebatur) omnia tractarentur, & tractata irrefragabilem sententiam sortirentur. Consilio ergo illius multa bona opera rex effecit, ac inter cætera 7. Ecclesijs 7. Episcopos vno die dedit; videlicèt præfatum *Fridestanum* ad episcopatum Wintoniæ, præfatum *Ceolwulphum* ad Dorcacistriæ, *Wherstanum* ad episcopatum Shireburnensem, *Athelstanum* ad Cornubiensem, *Athelmum* ad Fontauensem, & *Aldulphum* ad Cridiensem, ac *Bernetum* Australibus Saxonibus præponens, cuius sedes est apud omnésque vno die vnóque loco à præfato *Pleigmundo* Archiepiscopo consecratos. Compleuit itaq; dies suos inclytus rex *Edwardus*, *Ethelstanúsque* filius eius successerat. Contra quem cùm *Analaphus* filius *Sitrici*, quondam regis Northanhumbriorum insurgeret, & bellum ferocissimum multorum viribus moliretur, conspirantibúsque cum dicto *Analapho Constantino* rege Scotorum, & *Eugenio* rege Cumbrorum, ac aliorum regum Comitúmque barbarie infinita, omnes cum subiectis nationibus ad Brunford in Northanhumbria contra *Athelstanum* regem conuenissent, arctissimo fœdere coniurati, & dictus rex Anglorum cum suo exercitu occurrisset: licèt præfatus barbarus infinitam multitudinem Danorum, Noreganorum, Scotorum, ac Pictorum contraxisset, vel vincendi diffidentia, vel solita gentis suæ versutia maluit nocturnis tenebris insidias tendere, quàm aperto prælio dimicare. Irruit ergo subitò super Anglos nocturno tempore; peremptóque quodam Episcopo, qui præcedente vespere ad exercitum regis *Athelstani* accesserat, cùm clamor morientium longiùs personaret, vt rex ipse, qui plùs vno milliari à loco distabat, suúsque totus exercitus, qui circa illum in tentorijs sub dio dormiebat, euigilans atque intelligens citiùs armarentur aurora iam illucescente, ad locúmque cædis appropinquans paratus & promptus fieret ad inuadendum contra barbaros, qui tota nocte laborauerant, et iam lassos & laxatos ab ordine offendentem contigit regem *Ethelstanum*, qui Westsaxones omnes ducebat, contra aciem *Analaphi* occurrisse, ac Cancellarium suum *Turketulum*, qui Londonienses, & omnes Mercios trahebat, contra aciem *Constantini* obuiâsse: cessantibus citò ferentarijs armis, pede pes, & cuspide cuspis, vmbóque vmbone pellebatur. Cæsi multi mortales, confusáque cadauera regum & pauperum corruebant. Cúmque diutissimè ac dirissimè dimicaretur, & neutrâ pars cederet, (tanta erat Paganorum multitudo) Cancellarius *Turketulus* assumptis secum paucis Londoniensibus, quos fortissimos nouerat, & centurione Wicciorum, *Singino* nomine, qui spectata fortitudine pollebat, ipse præ cunctis & statura procerus, ossibus & neruis solidus & cordatus, ac inter omnes heroes Londonienses viribus robustissimus, peruius ipse iuuolat in aduersos; penetránsque cuneos hostiles prosternit à dextris & à sinistris. Iam Orcadensiũ, ac Pictorũ globos pertransierat, syluámque iaculorum & telorum, quæ thorace fidelissima sufflauerat, in se proiectam circumferens, iam cuneos Cumbrorum ac Scotorum cum suis sequacibus perforabat. Tandem multo sanguine ad ipsum regem perueniens, equo deiecit, deiectúmque cùm viuum capere omnimodis conaretur, & Scoti constipati regem suum totis defendere viribus insisterent, & plures in paucos niterentur, præcipuéque omnes vnum *Turketulum* appeterent, prout sæpiùs posteà fatebatur, tunc primùm temeritatis suæ pœnitebat. Iam iámque opprimendus erat à Scotis, & rex è manibus eius eripiendus, cùm *Singinus* centurio gladio confodit eum. Sic rege Scotorum *Constantino* perempto, Scoti se retrahentes, viam apertiorem *Turketulo*, suísque militibus

tibus concedebant. Cognita ergo morte *Constantini* per vniuersum exercitum, *Analaphus* fugam facit, fugiúntq; vniuersi. Cecidit ibi paganorum copia inaudita. In tam duro certamine sæpiùs se gloriabatur à Domino conseruatum *Turketulus*, & se fœlicissimum & fortunatum, quòd nunquam hominem occiderit, neminem mutilauerit, cùm pugnare pro patria, & maximè contra paganos licitè quisque possit. Hac itaque victoria per vniuersam Christianitatem citiùs ventilata, desiderabant omnes reges terræ cum *Athelstano* rege amicitias facere, & quocunq; modo sacra fœdera pacis inire. Misit ergo legatos *Henricus* imperator Romanorum pro vna sororum suarum *Othoni* filio suo in vxorem ducenda. Misit etiam *Hugo* rex Francorum pro alia suo filio tradenda. Misit & *Ludouicus* princeps Aquitanorum pro vna sibimet assumenda. Allata sunt per eorum nuncios tot eximia regalia, qualia & quanta per plurima ante secula Anglicis fuerant incognita & inuisa. Præter odores aromatum, præter honores gemmarũ, præter equos cursorios aureis ephippijs phaleratos, & onychina vasa pretiosissima, & alia donaria plurima, & pulcherrima, missa est pars crucis Dominicæ crystallo decentissimè inclusa, portiuncula etiam spineæ coronæ *Christi* similiter crystallo contecta, ensis *Constantini* magnus, cuius capulo super crassas auri laminas clauus affixus erat vnus ex quatuor, quibus redemptor noster nos & omnes suos saluauit, vexillum quoque beatissimi martyris *Mauricij*, & lancea *Caroli* magni non apud Francos exigui pretij. Quibus donarijs rex magnificus *Ethelstanus* in immensum delectatus, & sorores præfatis principibus concessit, ac inter delegatos, qui virgines transducerent, primum & præcipuum Cancellarium suum *Turketulum*, eò quòd prudentissimus, & in omni negotio sanctissima fide probatissimus, propinquus etiam genere dictis virginibus haberetur, indubitata confidentia deputauit. Vadunt ad littora cum Cancellario quatuor virgines, quæ castitatis honore *Dianam* vincebant, & corporali pulchritudine etiam *Helenam* superabant. Conferuntur à ducibus, & Comitibus, alijsque terræ totius optimatibus in sinus splendidos multa iocalia, aurum, & armillæ, & mille monilia. Tandem relicta Anglia, post velata maria prosperè per Rhenum petitur Colonia. Duæ sorores seniores Imperatori *Henrico* commendantur: quarum primam *Othoni* suo filio, secundam cuidam sui palatij magno principi copulauit. Tertiam sororem *Hugo* rex Francorum suo filio suscepit. Quartam, quæ omnium sororum iunior erat, & speciosissima, *Ludouicus* princeps Aquitaniæ in vxorem duxit. Completa itaque dicta legatione, Cancellarius *Turketulus* magnis onustus muneribus, cum tota familia multis donarijs ad vltimum quemlibet puerum ditata, prospero nauigio in Angliam est reuersus. Triumphatis ergo omnibus hostibus, suísque sororibus dignissimè maritatis, ad exaltandam Ecclesiam *Christi* vbique per regnum suum (Cancellario suo *Turketulo* semper illud suggerente) intentissima deuotione animum totum dedit. Restaurat ergo monasteria, ędificat ecclesias, ac sanctis altaribus offert pretiosissima ornamenta. Malmesbiriam maximè (vbi duos cognatos suos, filios scilicet *Ethelwardi* patrui sui, *Elwinum*, & *Ethelstanum* cæsos à Danis in prælio Brunesfordensi solenniter sepelierat) speciali diligentia diligit & exaltat, ac multis priuilegijs præ cæteris monasterijs magnificat, & honorat: & demum suos annos *Atropo* ante tempus abscindente defunctus, ibidem sepultus pausat. Cui (vt prædictum est) frater suus *Edmundus* in regnum successit. Eius enim tempore cùm sanctus *Dunstanus* tunc regij palatij presbyter, ac Cancellario *Turketulo* à secretis familiarissimus, & confessionum suarum communicator confidentissimus, quibusdam ęmulis persequentibus, per ipsum regem de palatio pelleretur, *Turketulo* Cancellario procurante, suámque sanctitatem plurimùm prędicante, & pro sua gratia studiosissimè regem deprecante, reuocatus, & Monasterio Glasconię donatus est. Dedit tunc sancto *Dunstano* Cancellarius *Turketulus* pulcherrimum calicem, qui adhuc ad hæc Normannorum tempora ibidem, & calix *Turketuli* cognominatur conseruatus. Sex autem annis & dimidio in regno completis, cùm rex *Edmundus* esset interemptus, *Edredus* tertius frater in regnũ successit. Cuius anno secundo Cancellarius *Turketulus*, cùm adhuc ante suam conuersionem in suo sancto desiderio neophytus existens gratiam domini sui regis votis suis bene respondentem in omnibus obtinuisset, quadam die cum summa celeritate de Londonijs Croylandiam aduolans, pręfatos tres senes in dicta insula latitantes deuotissimè visitauit, & supra

prà quàm dici potest aut excogitari, reuelato suo sancto proposito, in immensum lętificauit. Receptus ergo in eorum fraternitatem, chartas fundationis monasterij ac alia eius monumenta relegens, vniuersam insulam Croylandiæ cum dictis senibus, qui carpento vehebantur, & familia sua, quę adhuc illum Cancellarium grandi numero comitabatur, de angulo ad angulum circuibat. Hoc interserendum est, quòd circa hęc tempora tanta siccitas per totam Angliā erat, quòd triennio nō plueret super terrā, & siccitas *Eliæ* à plurimis diceretur. Edoctus itaq; Cancellarius *Turketulus* de limitibus Croylandiæ, & eius terminis vniuersis, iussit cruces lapideas terminorū innouari, & longiùs à ripis fluuiorum in proxima solida terra infigi, ne fortè lapsu temporis per aquarum alluuionem in flumina corruerent, prout antiquas cruces in eisdem limitibus per *Kenulphū* monasterij Croylandię primum abbatem ibidem aliquando appositas intellexerat corruisse. In australi namq; ripa dictæ insulæ posuit tunc *Turketulus* crucem lapideam, quæ tunc distabat à **Southee** per sex perticatas, & in boreali parte dictæ insulæ tunc posuit aliā crucem lapideam, quæ tunc distabat ab **Asendick** cadente in **Weland** per tres perticatas. Terminos etiā mariscorum, tam **Alderlound** in australi parte aquæ de **Weland**, quàm **Goggisland** in parte boreali dictæ aquæ adiens, & limites eorū, prout chartæ fundationis monasterij demonstrabant, annotans, iussit similiter crucibus lapideis designari: sicq; salutatis dictis senibus fratribus suis, & iterum datis 20. libris argēti ad eorum sustentationē, cum chartis & monumentis monasterij ad regem Londonias est reuersus. Alloquitur ergo ibidem quadam die Comitem *Lewinum*, qui **Spalding**, **Cappelade**, & **Sutterton**, terras olim monasterio **Croyland** dependentes, occupabat; 40. marcas auri coram præfato rege præfato Comiti contulit; & prædictas villas in suam possessionem, tanquam atturnatus dictorum senum, eorum nomine tituloque recepit. Composuit etiam tunc cum Comite *Alphero*, & datis eidem 10. marcis auri, **Drailton** Croylandiæ restituit. **Staundon** & **Badby**, datis similiter 10. marcis auri Comiti *Athelwoldo*, Croylandiæ recuperauit. Eodē tempore de Comite *Alwino*, cùm esset iuuenis pijssimus, & eleemosynis multùm deditus, villā de **Morburne** ad Croylandiam acquisiuit. Tunc etiam **Bokenhale**, & **Halington** & **Lindesey** de duce *Oslaco*, datis 12. marcis auri, Croylandiæ restaurauit. **Langtoft** autem, & **Baston** tunc regali fisco pertinentes rex *Edredus* gratìs & sponte reddidit. **Deping** verò, cùm *Langferus* quondam regis *Beorredi* panetarius, cui dictus rex dictum manerium aliquando donauerat, iam longæuo senio grauatus obierat, nullo hærede masculino relicto, ad duas filias eius transibat; quæ diu in cœlibatu permanentes, neque cum *Turketulo* voluerunt componere, nec iuri suo prece vel pretio renuntiare. Expectabat itaque diutiùs venerabilis pater *Turketulus* tempora meliora: sed quàm diu vixit, vixerunt & illę in eadem pertinacia. **Kirketon** autem & **Kimerby** ad **Croxton**, quum dux *Osbrithus* tenaciter retinebat & chartæ donatorum perierant, nec aliqua regia confirmatio dictas terras contisnebat, *Turketulus* cùm semel & secundò oblato iusto pretio repetijsset, nec auditus esset, ad alia tenementa redimenda tota vigilantia indulgebat. Reuocauit tunc **Glapthorn**, **Thirming**, **Laithorp**, **Kirkbie**, **Peikirke**, & vtrámque Adingtonam, **Repingale**, Suttonam, & Stapiltonam. Tandem adueniente festo beati *Bartholomæi* Apostoli, in præsentia regis monachus factus, & statim baculo pastorali à rege donatus, & ab episcopo benedictus, vniuersum monasterium cum omnibus eius possessionibus in manum regis resignauit. Qui apud **London** in communi concilio coram Archiepisc. Episc. & totius terræ magnatibus dictum monasterium cum omnibus terris eius, tam ab antiquo ei pertinentibus, quàm ab eodem *Turketulo* nouiter datis ac acquisitis, dicto domino *Turketulo* Abbati, monachisque suis reddidit, & cum charta sua (prout præmissum est) liberum & solutum ab omni terreno seruitio in perpetuam eleemosynam confirmauit. Antiquam verò loci impunitatem vel immunitatem nullo modo consensit acquirere, ne sceleratis & impijs refugium à publicis legibus videretur in aliquo præbere; & cum huiusmodi maleficijs compelleretur vel in aliquo contra conscientiam suam cohabitare seu consentire. Sequuti sunt eum ad monasterium multi literati viri, quorum decem secum schema monachicum susceperunt; cæteri rigorem religionis abhorrentes adhuc in seculari habitu permanebant; at nihilominus secum in Monasterio habitabant,

quia præsentia eius nullo modo carere poterant. Quorum quidam gradum sacerdotalem obtinebant, quidam in clericali adhuc officio ministrabant. Hos omnes, cùm multi fuerunt in cella S. *Pegæ* virginis, ad Orientalem partem monasterij manere iussit, & vnicuiq; eorum sicuti vni monacho ministrari quotidiè de victualibus imperauit: fabricánsq; illis ibidē capellam, horas regulares tam nocturnas quàm diurnas tempore, quo monachi persoluebāt, & ipsos persoluere iussit. Fiebat autem hoc ex præcepto *Turketuli* Abbatis, vt ipso vsu fierent aliquando monachicis obseruantijs aptiores, qui secularibus hactenus dediti lasciuijs, à regulari vita longiùs erant deuij & discordes. Habitum etiā omnibus vniformem indixit, scz. chlamydem nigrā, vestésq; talares, ac omnes nigri coloris. Præter continentiā & obedientiā nihil aliud religionis nouerant; vnde vix vel nunquam contigit aliquem illorū ad secularem vomitū reuertisse; tam larga exhibitione procurati, tam laxa regula sunt contenti. Abbas *Turketulus* præpositū illorum Priorem dicebat, quē ab ipsis omnibus electū ille confirmabat. Quidam illorū ibidē sanctissimo fine quieuerunt, & in eodē loco sepulti sunt: quidā præcedente tempore ad religionem monachicā conuersi & in ea sanctissimè conuersati, etiā ad abbatis officiū assumi posteà meruerunt. Isti fuerunt duo *Egelrici*, qui de genere & cognatione sua sibi satis carne propinqui, sed spiritu multò propinquiores iam effecti, successiuè post illū abbatis officio ambo strenuè functi, & in eodē defuncti sunt. Cùm autē circa vltima tempora *Turketuli* abbatis sub inclyto rege *Edgaro* inciperet ordo monachicus in multis monasterijs vbiq; per totum regnū restauratis, & quibusdā nouiter fundatis copiosissimè reflorere, rariúsq; solito venientibus ad conuersionē clericis, ferè omnes presbyteri Pegelandiæ sunt effecti monachi Croylādiæ. Vnde Pegelandia ferè personis destituta, cœperūt pauci clerici relicti abbatē *Turketulū* multa instantia pulsare, quatenus complaceret vel sacerdotes seculares eis cōducere, vel monachū de monasterio suo, qui diuina eis quotidie celebraret, aliquē assignare. Secularis autē aliquis veniens ad cōuersionem, cuiuscunq; gradus fuerat vel conditionis, illorū priùs collegio deputatus est, & apud Pegelandiā probatus, succedente tēpore, prout Pegelandenses de ipso testabātur, receptus vel repudiatus est. Abbas ergo *Turketulus* prudentissima prouidentia neutram petitionē Pegelandensiū acceptans, nec omninò damnans, concessit pro memoria S. *Pegæ* virginis, & constituit ibidem diuinū seruitium perpetuandum; non tamen à modò aliquod collegiū regularium vel irregularium, quod aliquando fortè fieret monasterio suo iniuriosum vel onerosum, ibidē vllo modo statuendū. Ordinauit itaq; vnū sacerdotem, & cum totius cōuentus sui cōsensu cōmuni chirographo sui capituli cōfirmauit in perpetuū, qui perpetuis temporibus pro monasterij fundatore rege *Ethelbaldo*, & pro eius restauratore rege *Edredo*, ac pro *Turketulo* abbate, cæterisq; loci benefactoribus celebraret: ac vt vnus monachus cōuentualis in refectorio exhiberetur, quotidie post prioris seruitium de eadem qualitate tam in prādio, quàm in cœna victualia sua suscepturus, siue domi fuerit siue foris; ad alia verò necessaria sua mediā partem oblationum, quas fideles *Christi* in dicta capella soliti sunt offerre contra sacristam, per æquales portiones à modò recepturus. Sed hæc cōstituta sunt circa vltima tempora *Turketuli* abbatis, tempore viz. *Edgari* regis. Primúsq; sacerdos positus ibidē per abbatem *Turketulū* ad huiusmodi officium peragendum vocabatur *Reinfredus*, vir multæ literaturæ, ac ingentis honestatis. *Edredus* verò rex (vt prædictū est) regnauit. Positisq; apud Pegelandiam clericis suis, venerabilis pater abbas *Turketulus Dunstanum* quondam sibi familiarissimum ad archiepiscopatum Dorober. promotum, *Osketulúmq;* cognatum suum, Archiepisc. Eboracæ pariter effectum Londonias semel adiens, cū quanto gaudio ab vtróq; sit susceptus, nō est facilè notare: cùm alter suus nutritius, & antiqua beneficia recordatus, alter ei carne propinquus, & pro cognatione generis amplexatus; vtérq; iam in castris dum militē emeritum affectione intima veneratus sit. Obtinuit etiā tunc à rege *Edgaro*, viz. octauo anno regni sui, prædictis Archiep. intercedentibus, chartā regiam de confirmatione **Croyland** monasterij sui sub hac forma. Imperante Domino nostro *Iesu Christo* super omnes cœlos, & super omnia regna orbis terrarum principatū tenente, qui tollit reges, & transfert regna, tractátq; suo nutu mundi climata vniuersa; ego *Edgarus* eiusdem Dei nostri largiflua munificentia possidens totius magnæ Britanniæ monarchiam, statui mecum ab initio regni mei pro modulo meo sua beneficia recompensare,

compensare, & de transitoria mammona prouidere beatorum tabernacula mihi, pérq; caduca bona promereri sempiterna gaudia. Cùm ergo de releuatione ecclesiarũ *Christi*, & monasteriorum restauratione frequentissimè mihi suggererent spirituales patres mei pontifices & prælati, teste Deo cordiũ inspectore, solicitus eorũ petitionibus semper apertis auribus acquieui. Cùm verò sanctissimi archiepisc. mei *Dunstanus* Dorober. & *Osketulus* Eboracensis apertiùs insinuâssent, quomodo celebre monasterium Croylandense quondam ab inclyto rege Merciorum *Ethelbaldo* fundatum, aliisq; Merciorũ regibus successoribus eius multis & magnis donarijs & dignitatibus ditatum, insuper immunitatibus & immensis priuilegijs ampliatum & magnificè confirmatum, demùm 10 nefandissimis Danis totam terram opprimentibus, ab ijsdem dictum monasteriũ fuerit igne crematum & deuastatum; sed postea, tanta cessante procella, per industriã venerabilis patris *Turketuli*, cooperante sibi gratia pijssimi regis patrui & prædecessoris mei *Edredi*, resurrexit restauratum, & iterum in sanctorum habitaculum ædificatũ, & regio chirographo confirmatum: gaudio magno gauisus sum, & crescenti quotidiè conualescentiq; indies temporibus per totam Angliã cultui Christiano totis animi præcordijs (Deo teste) congratulatus, prædicto viro venerabili, abbati *Turketulo*, quondã patris mei patruorúmq; meorum patricio potentissimo, ac omniũ hostium Anglici regni triumphatori strenuissimo, iámq; patriæ cœlestis amore seruorũ Christi sanctissimo pastori & prælato, concedo de regalibus syluis meis suo Croylandensi monasterio magis 20 vicinis & propinquis, scz. de **Ancarigwood**, & de **Medeshamsteedwood**, regalibus manerijs meis de **Estrey**, & de **Castre** pertinẽtibus, arbores & meremiũ ad ædificationem sui monasterij prædicti, quot & quantum placuerit accipere: nec aliquis ministrorum meorũ in illa patria præsumat eum in aliquo impedire. Ipsum etiã Croylandense monasterium cum tota insula adiacente, & cum villa duobúsq; mariscis iacẽtibus ex vtraq; parte aquæ de **Weland** versus occidentem, ijsdẽ limitibus & terminis, quibus dicti monasterij monachi à sua prima fundatione illa continuè possederunt, & prout plurimorum regũ prædecessorum meorum, & præcipuè inclyti regis *Edredi* patrui prædecessorisq; mei chirographa & monumenta sufficienter ab oriente ad occidentẽ, & ab austro ad aquilonem declarãt ac manifestant, concedo & confirmo in perpetuã eleemosynã prædicto patri meo *Turketulo* abbati, ac monachis suis, ac omnibus eorum 30 successoribus ibidẽ Deo seruientibus: scilicet dictã insulam de **Croyland**, procedendo de ponte suo triangulo per aquã de **Weland** versus **Spaldeling** vsq; ad **Asendick**, vbi **Asendick** cadit in aquã de **Weland** ex boreali parte crucis lapideæ per prędictũ *Turketulũ* ibidẽ affixæ, & sic sursum versus orientem per **Asendick** vsq; ad **Asentoft**, & inde vsq; ad **Shepishee** in orientali parte eiusdem insulæ, & sic vsq; ad **Tedwarthar**, & ibi intrando **Southee** vsq; ad **Namanlandhirne**, vbi crucem lapideam affigi fecit idem *Turketulus*, distantem à **Southee** per sex perticatas, & inde per aquã de **Nene** versus occidentem per 5. perticatas, & inde per eandem aquam de **Nene** sicut currit ad prędictũ pontem de **Croyland**; cum separali piscaria tam in aquis omnibus ambienti- 40 bus eandem insulam, quàm in stagnis & paludibus infra situm inclusis; vnà cum mariscis & alnetis adiacentibus versus Occidentem ex opposito eiusdem insulæ in omnibus Lincolniæ comitatui connexis & respondentibus, & per hos limites determinatis: viz. à **Namanslandhirne** per aquam de **Nene** versus occidentem vsq; ad **Fineston**, vbi crux lapidea defixa est iuxta ripã, & inde vsq; ad **Greines**, & sic vsq; ad **Folwardstaking**, & inde vsq; ad **Southlake**, vbi **Southlake** cadit in aquam de **Weland**, & sic transeundo eandem aquam ad **Kenulphston** iuxta ripã ex opposito de **Southlake**, vbi primus Abbas eiusdem monasterij nomine **Kenulphus** posuit crucem lapideam pro limite inter **Croyland** & **Deping**, & inde versus boream iuxta **Aspath** vsque ad **Werwarlake**, & sic vsque ad **Harinholt**, & inde sursum per **Mengar**- 50 **lake**, & **Lurtlake**, & inde per **Oggot** vsque ad **Wodlade**, vbi **Wodlade** cadit in aquam de **Weland**; cum omnibus commodis quæ poterunt euenire vel extorqueri infra prædictos limites, tam subter terram quàm supra; cum communa pasturæ omni tempore anni pro omni genere animalium sibi, & omnibus hominibus suis, & tenentibus suis secum infra dictos limites cohabitantibus in mariscis adiacentibus ex vtrâque parte ab illa aqua vsque ad agrum meum de **Medeshamsted**, &

& ex alia parte ab aqua eadem vsque ad ædificia de **Spaldeling**, cum separali piscaria in eadē aqua de **Weland**, à **Kenulphston** vsq; ad pontem in **Croyland**, & in aqua de **Nene** à limite, **Fineston** nomine, vsque ad prædictum pontem de **Croyland**, & inde in eadē aqua, & in aqua de **Weland** coadunatis vsq; ad **Asendich**. Concedo etiam quòd dicti monachi possint includere de mariscis adiacentibus versus occidentem pro se & pro tenentibus suis croftos siue pratum circa pontem separaliter, quantum illis placuerit, prout primus meus rex *Edredus* eisdem hæc omnia suo chirographo confirmauit. Concedo etiam & cōfirmo prædicto monasterio omnia prætacta libera & soluta ab omni onere seculari, & quòd habeant omnes liberas consuetudines cum omni illo quod appellatur Socha, Sacha, Tol & Tem, Infangthef, Weif & Stray, & cum his legitimè appendentibus. Concedo etiam & confirmo eisdē monachis omnes terras & tenementa, ecclesias & capellas, & omnes possessiones eidem monasterio pertinentes, quas præfatus rex *Edredus*, vel optimates sui dicto cœnobio pro suorum redemptione peccaminum in perpetuam eleemosynam donauerunt, vel per præfatum Abbatem *Turketulū* datæ vel acquisitæ sunt in **Croyland, Spaldling, Pincebeck, Cappelade, Algare, Donnesdike, Draiton, Burtoft, Southerton, Bokenhale, Halington, Gernthorp, Langtoft, Basson, Deping, Cetford, Repingale, Lathorp, Kirkby, Wenlingburough, Adington, Elmington, Glapthorne, Wirthorp, Peykirk, Badby, Worburn, Thirming, Beby, Sutton, Stapleton, Rotenham, Honeton, Draiton & Standon.** Hæc omnia tenementa, ad honorem Dei, & sanctæ ecclesiæ suæ releuationem, & ob amorem sancti *Guthlaci*, corporaliter in cœnobio Croylandensi requiescentis, confirmo venerabili patri meo *Turketulo* Abbati Croylandiæ, ac monachis suis, & eorum successoribus ibidem Deo seruientibus in perpetuum. Prohibeo etiam, ne quisquam ministrorum meorum in patria Girniorum præmemoratos limites mariscorum Croylandiæ introeat, aut se in aliquo intromittat; cùm tam de donatione regis *Edredi* patrui & prædecessoris mei, quàm de confirmatione mea possideant prædictos mariscos, & situm separalem monasterij sui, & à marisco meo de **Ege** crucibus lapideis, ac alijs intersignijs & terris separatos. Cōtra ergo huius nostri Chirographi propositum quicunque dictum *Turketulum* Abbatem patrem meum, vel monachos suos vexare vel inquietare pro aliquo præmissorum præsumpserit, præter meam indignationem & vindictam, nisi citiùs cum condigna satisfactione resipuerit, longiùs à sanctorum congregatione segregatus cum *Dathan* & *Abiram* damnationem gehennalem sentire possit: qui verò auxerit nostram eleemosynam, aut in aliquo promouerit huius mei chirographi voluntatem, inter omnes sanctos & electos Dei sempiternam sortiatur fœlicitatem. Sancitum est hoc in anno Dominicæ incarnationibus 966. præsentibus Archiepisc. Episc. Abbatibus, & optimatibus regni mei subnotatis. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis monarcha istud chirographum cum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Archiepisc. Dorober. hoc chirographum cum trophæo hagiæ crucis corroboraui. ✠. Ego *Osketulus* Archiepisc. Eborac. deuotè collaudaui. ✠. Ego *Athelwoldus* episcopus Winton. multùm procuraui. ✠. Ego *Oswaldus* episc. Wicciorum commendaui. ✠. Ego *Alfwoldus* epis. Doneuoniæ subscripsi. ✠. Ego *Alstanus* Abbas Glasconiæ consiliū dedi. ✠. Ego *Ethelgarus* Abbas noui monasterij Wintoniæ consensum præbui. ✠. Ego *Wulfius* abbas S. *Petri* Westmonasterij extra **London** subnotaui. ✠. Ego *Merwenna* Abbatissa de **Rumsege** signum sanctæ crucis feci. ✠. Ego *Ordgarus* dux Doneuoniæ consignaui. ✠. Ego * *Elfersus* Suthamtoniensis dux approbaui. ✠. Ego *Oslac* dux affui. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi. ✠. Ego *Alwine* dux consensi. ✠. Ego *Alferus* dux interfui. ✠. Ego *Ernulphus* minister vidi. ✠. Ego *Ringulus* minister vidi. ✠. Ego *Adelwardus* minister audiui. ✠. Ego *Veif* minister auscultaui.

* al. *Elfegus*

Venerabilis autem Abbas *Turketulus* contra pericula brachij secularis impetrato ab *Edgaro* rege tali munimento, etiam pro spiritualis auxilij clypeo vtrúmq; Archiepis. *Dunstanum* & *Osketulum* instanter deprecatus contra filios Belial, (si fortè in monasterium suum instinctu diabolico insurgerent in futurum) huiusmodi censuram ecclesiasticam in suprà scriptorum regiorum chirographorum violatores (videlicet *Edredi* & *Edgari*) & in omnes contrauenientes, & contrà procurantes eodē tempore apud Londonias

donias impetrabat sub istis verbis. Vniuersis posteris Christianam fidem profitētibus, *Dunstan* Dorobern. & *Osketulus* Eborac. Archiepisc. *Athelwoldus* Wintoniæ, *Oswaldus* Wigorniæ, & *Lefwinus* Dorcacestriæ episc. salutem in Domino sempiternam. Cùm naturaliter Ægyptij pastores omnes ouium execrantur, & filij tenebrarum filios lucis furore implacabili persequūtur (semper enim *Madian* prodere populum Domini machinatur:) cupientes ideò in futurum contra sceleratos & sacrilegos sanctam matrem ecclesiam iugiter infestantes murum defensionis opponere, & quicunq; se diuino seruitio mancipauerunt, & in castris Domini quocunque modo militauerunt, reddere ab huiusmodi persecutoribus securiores, & in domo Domini tutiores: attendentes etiam sanctissimam deuotionem, quam pijssimi reges nostri temporis, scz. *Edredus* quondam rex, & inclytus rex *Edgarus* nunc superstes (inspirante sancto spiritu) conceperunt ad restauranda sacra seruorum *Christi* monasteria, & ecclesiā Dei vbicunque releuandam; chirographa eorundem regum benignissimè concessa venerabili patri *Turketulo* Abbati Croylādensi (qui pro patriæ cœlestis amore diuitias multas & magnas dignitates fortissimè reliquit) de confirmatione sui monasterij sibi confecta nos authoritate diuina confirmamus, ratificamus; ac omnes, qui timore Dei postposito possessiones dicti monasterij diripere tentauerint, vel pacem dictorum monachorū contra intentionem ac voluntatem prætactorum regiorū chirographorum perturbauerint, aut perturbari procurauerint arte vel ingenio, consilio vel fauore, quocunq; colore sua machinamenta homo seminauerit inimicus, & filius iniquitatis sua fuderit argumenta, ex tunc excommunicantes, nomina illorum de libro vitæ tollimus, & à consortio sanctorum separantes, ac à limite portæ cœlestis longiùs repellentes, nisi condigna satisfactione citiùs sua errata correxerint, infernalibus incendijs cum *Iuda* traditore damnādos pro suis demeritis irremissibilibus deputamus. Insuper spiritualitatem totius insulę Croylandiæ, villæq; adiacentis, prout à fundatione monasterij sui dicti monachi hactenus habuerunt, viz. quicquid attinet ad Archidiaconatus officium omnibus correctionibus ad instantiam partis, vel quocunque modo infligendis pro quibuscunq; delictis vel criminibus, per quamcunq; personam commissis vel committendis ibidē, præfato venerabili Abbati *Turketulo*, & omnibus successoribus suis Abbatibus in eodem monasterio futuris, & eorum officialibus ad hoc officium vice sua exequendum substituendis cum consensu *Agelnothi* Archidiaconi procurantis istud fieri, cōcedimus & assignamus; excommunicantes & exterminantes à facie Dei, & à glorifica visione vultus sui in die magni iudicij omnes, qui dictum patrem *Turketulum*, vel aliquem successorum suorum super hoc de cætero inquietauerint, vel aliquod præmissorū violârint, vel violari procurauerint quocunq; modo, in perpetuum eos Sathanæ sine fine tradentes, nisi citiùs resipuerint, & cum condigna pœnitentia prædicto monasterio satisfecerint pro patratis. Istud priuilegium sancitum est, & immutabiliter decretum ad honorem Dei, & S. matris ecclesiæ releuationē, ac S. *Guthlaci* confessoris reuerentiam in præsentia regis *Edgari*, prælatorum, procerúmq; suorū anno Dominicæ incarnat. 966. apud London collectorum. Ego *Edgarus* totius Albionis monarcha istud priuilegium sanctæ crucis indicio confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Archiep. Dorobern. prædictā censuram ecclesiasticæ animaduersionis in regiorum chirographorum violatores irreuocabiliter fulminaui. ✠. Ego *Osketulus* Archiep. Eboracæ perpetuam damnationem in sanctæ matris ecclesiæ aduersarios inter prælatos istam sententiam corroboraui. ✠ Ego *Lefwinus* Dorcacistrensis episc. consensi. ✠. Ego *Alstanus* London. episc. commendaui. ✠. Ego *Oswaldus* Wigorniæ episc. consensum dedi. ✠. Ego *Alfwoldus* episc. Doneuoniæ consiliū præbui. ✠. Ego *Kinsens* Lichfeildensis episc. adiuui. ✠. Ego *Alfricus* episc. Estangliæ procuraui. ✠. Ego *Godwinus* episc. Roffensis acquieui. ✠. Ego *Athelstanus* episc. Cornubiensis consilium dedi. ✠. Ego *Werstanus* episc. Shireburnensis annui. ✠ Ego *Agelnothus* Archidiaconus faui. ✠. Ego *Elstanus* Abbas Glasconię consensum dedi. ✠. Ego *Bebelgarus* Abbas noui monasterij Wintoniæ consensum præbui. ✠. Ego *Wulfinus* Abbas S. *Petri* Westmonasterij extra London subnotaui. ✠. Ego *Oswardus* Abbas Eueshamensis ratum habui. ✠. Ego *Merawenna* Abbatissa consignaui. ✠. Ego *Wulwina* *Merhamensis Abbatissa communiui. ✠. Ego *Orgarus* dux constitui. ✠. Ego *Ailwinus* dux constabiliui. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi.

* al. *Mercamensis*

aspexi. ✠. Ego *Oslacus* dux affui. ✠. Ego *Alferus* dux interfui. ✠. Ego *Elphegus* dux audiui. ✠. Ego **Frithegistus* minister vidi. ✠. Ego *Ethelward* minister vidi. ✠. Ego *Ethelmund* minister auscultaui. ✠. Acta sunt hæc in octauis Pentecostes in ecclesia sancti *Pauli* Cathedrali.

al. Erithegistus

Rex verò *Edgarus* à beato *Dunstano*, cæterisque sanctis episcopis suis sapientissimè instructus, passim improbos oppressit, rebelles audacter redarguit, iustos & sanctos dilexit, mites & modestos fouit, destructas Dei ecclesias restaurauit, abiectis ex cœnobijs clericorum nænijs, ad laudem diuini nominis Monachorum & sanctimonialium choros introduxit, & plura quàm 48. Monasteria tempore, quo regnauit, ipse pontificésque sui diuersis partibus Angliæ releuarunt. Tempore regis *Edgari* reliquiæ sancti *Swithuni*, episcopi quondam Wintoniæ, de cœmeterio in Ecclesiam per sanctum *Athelwoldum* episcopum cum multo honore translatæ sunt. In qua translatione per merita sancti *Swithuni* innumeri infirmi sanitatem sunt adepti. Restaurauit iste sanctus episcopus *Athelwoldus* tunc deuastatum per Danos Monasterium, quondam **Medeshamsted** appellatum, & reędificatum Burgum nuncupauit: & de possessionibus eidem loco de fisco acquisitis huiusmodi chartam, præficiens eidem Monasterio in abbatem quendam de Monachis, *Adulphum* nomine, de prædicto rege pijssimo impetrauit in his verbis. Gratia Domini nostri *Iesu Christi* regis omnium seculorum, omnia suo nutu distribuentis regna terrarum, & moderantis habenas rerum, ego *Edgarus* sub ipso sydereo rege præsidens regno magnæ Britanniæ, sæpe petitionem venerabilis, & Deo dilecti pontificis *Athelwoldi* super stabilitate ecclesiarum, quarum ipse est infatigabilis instructor, accepi; maximè autem super antiqui Monasterij restitutionem ac libertatem, quod primitùs **Medeshamsted**, modò Dei adiutorio, ac sua atque nostra instantia restauratum, **Burch** appellatur, quod scilicet quadam prærogatiua gratiæ sancti *Petri*, ac pristinæ nobilitatis eminentiùs diligit. Recolens enim illud à pristinis regibus *Wulfero*, nec non *Ethelredo*, alijsque successoribus magnificè ditatum, & regalibus priuilegijs fortissimè stabilitum, sed ab externo Paganorum exercitu destructum hic Dei sapiens architectus, magno zelo domus Dei studuit reparare, & acquisitis, ac redemptis vndique rerum possessionibus cum nostra regali donatione, prout potuit, amplificauit. Ego itaque per gratiam sancti *Petri* tantique patris charitatem, atque animæ redemptionem concedo gratantissimè illud sanctum & Apostolicum cœnobium in perpetuum esse liberum ab omni seculari causa, & seruitute, vt nullus ecclesiasticorum vel laïcorum super ipsum, vel ipsius abbatem vllum vnquam habeat dominium: sed ipso Abbate cum subiecta *Christi* familia in pace Dei & superni ianitoris *Petri* patrocinio illud regente, ac rege in omnibus necessitatibus adiuuante, ab omni mundiali iugo tam securum ęternaliter consistat, quàm liberum ab episcopali exactione, & inquietudine ex Apostolica libertate & reuerendissimi Archiepisc. nostri *Dunstani* authoritate, cum suis appendicijs, id est, **Dodesthorp**, & **Ege**, & **Pastone**, perpetuò maneat absolutum. Villam quoque **Undale**, cum toto iure adiacentium villarum, quod **Cathta hundred** Anglicè nominatur, & cum mercato ac telonio ea prorsus libertate donamus, quatenus nec rex, nec Comes, nec episcopus præter Christianitatem attinentium parochiarum, nec vicecomes, nec vlla vnquam maior, minórue persona vlla dominatione occupare, nec de ipsa villa **Undale**, vbi legitimè considere debet, in alium locum transferre vllatenus præsumat. Sed tam Abbas prædicti cœnobij illud cum suis causis & legibus totum in sua potestate liberrimè teneat, & quando, vel in quo loco sibi placuerit, sine vlla contradictione sedere faciat. Item terras nostro adiutorio, vel dono, vel optimatum meorum per præfatum episcopum eidem Monasterio adiectas, quæ hac ex parte titulantur, id est, **Barwe**, **Wermington**, **Aslton**, **Ketringas**, **Castre**, & **Eiglisworth**, **Walton**, **Withrington**, **Ege**, **Thorp**, & **Dodisthorp**, ac vnum monetarium in **Staunford**, in perpetuam libertatem concedimus. Sint ergo tam istæ villæ, quàm cæteræ omnes, quæ ad ipsum Monasterium pertinent, cum vniuersis rebus & rationibus suis, & totum, quod appellatur Socha Sacha, ab omni regali iure, & ab omni seculari iugo in æternum liberæ, & in magnis, & in minimis, in syluis, campis, pascuis, pratis, paludibus, venationibus, piscationibus, mercationibus, telonijs, omnium rerum procreationibus Dei beneficio prouenientibus.

Concedimus

Concedimus etiam quartam partem stagni, quod dicitur Wiclesmere, per episcopum *Athelwoldum* acquisitam, cum omnibus scilicet aquis, piscarijs, stagnis, & paludibus attinentibus vsque ad hos terminos circumiacentes: quorum Septentrionalis est, vbi primùm intratur Merelade de amne Nene, orientalis ad * Kingesdelf, australis ad Aldwines Barwe, qui locus est in palude contra medietatem viæ Abbemerelade, occidentalis, vbi aqua de Opbethe finitur ad terram. Quæ omnia antiquitùs ad illud sacrosanctum monasterium multò latiùs & longiùs pertinuisse probãtur. Mercatum quoque constituimus in Burch singulare, vt nullum aliud habeatur inter Stanford & Huntindune: & ad illud damus, ibidemque persolui iubemus totum sine vlla contradictione telonium regis, quod iacet ad Hundred de Normanestros, & de Wiclesmere, sicut Merelade venit ad aquam de Nene, & inde sicut aqua currit ad Welmesford, & de Welmesford vsque ad Staunford, & de Staunford iuxta cursum aquæ vsque ad Croyland, & de Croyland vsque ad Must, & de Must vsque ad Kingesdelf, & inde vsq; ad prædictam aquam de Wiclesmere. Propter varia quippe lucra & corporalium & spiritualium vtilitatum hoc mercatum decreuimus illic celebrari, & vndique illud requiri, quatenus & Dei ministri inde adiuuentur propinquiùs, & à concurrente populo Christiano inter terrena necessaria cœlestia petantur subsidia, dummodo per sancti *Petri* quæsita patrocinia, & per Missarum audita mysteria secundum fidem cuiuslibet ibi possint redimi diuersarum offensionum debita. Porrò decedente Abbate de eadem congregatione, fratres successorem deuotum eligant, & regis fauore ordinetur. Hanc igitur totius Abbathiæ tam in longinquis, quàm proximis possessionibus regificam libertatem ab omnibus approbatam, excepta moderata expeditione, & pontis arcisúe restauratione, sategimus per ipsum deuotissimum huius descriptionis authorem *Athelwoldum* à sede Apostolica Romanæ ecclesiæ iuxta primitiuam eiusdem Monasterij institutionem perpetuò corroborare. Quam quicunque in aliquo violare præsumpserit, ipsius summi præsidis *Petri*, & Romanæ hierarchiæ, omniúmque sanctorum ordinum animaduersione in infernum æternaliter damnetur: qui verò prouexerit & defensauerit, in sorte electorum Dei remuneretur. Sancitum est hoc priuilegium anno Dominicæ incarnationis 970. terrenique imperij mei anno decimo: quod his probabilibus testibus cum sanctæ crucis indicio subnotatur iuxta meam subscriptionem. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis basileus hoc priuilegium cum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Dorobern. archiepisco. hoc idem cum trophæo hagiæ crucis corroboraui. ✠. Ego *Oswaldus* Eboracensis ecclesiæ archiepisc subscripsi. ✠. Ego *Athelwoldus* præsul consignaui. ✠. Ego *Alstanus* episcop. faui. ✠. Ego *Athulphus* pontifex consensi. ✠. Ego *Aswio* Abbas non renui. ✠. Ego *Osgar* Abbas approbaui. ✠. Ego *Athelgar* abbas consensi. ✠. Ego *Alfer* dux. ✠. Ego *Ailwyne* dux. ✠. Ego *Brithnodus* dux. ✠. Ego *Oslac* dux. ✠. Ego *Athelward* minister. ✠. Ego *Arsnulp* minister. ✠. Ego *Alfis* minister. ✠. Ego *Alfward* minister. ✠. Ego *Frithegist* minister. ✠. Ego *Thured.* ✠. Ego *Vif.* ✠. Ego *Olfric.* ✠. Ego *Offord.* ✠. Ego *Wulstan.* ✠. Ego *Ringulf.* ✠. Ego *Alstan.* ✠. Ego *Athelsis.* ✠. Ego *Wulfeath.* ✠. Ego *Ethelmund.* ✠. Ego *Thureferd.* ✠. Ego *Alfhelin.* ✠. Ego *Fraua.* ✠. Ego *Frethegist.* ✠.

al. Kingsdef

Hoc eodem tempore clericis eiectis de Monasterio Maldesmesbiriæ, quos *Edwinus* frater suus Monachis expulsis nequiter intruserat, Monachos reuocauit, præficiens eis in Abbatem *Alfricum* virum in ecclesiasticis officijs tunc celeberrimum, donans ei chartam suam in hunc modum. Ego *Edgarus* totius Albionis basileus, nec non maritimorum seu insulanorum regum habitantium, adeo vt nullius progenitorum subiectione largiflua, Dei gratia suppetente, sim sublimatus, quid imperij mei potissimùm regi regum Domino darem, tanti memor honoris, solertia sæpe tractaui. Piæ igitur fautrix deuotionis peruigili meæ studiositati superna subitò insinuauit pietas, quæque in regno meo sancta restaurare monasteria, quæ velut mustinis scindulis cariosisque tabulis ligno tenus visibiliter diruta, sic (quod magis est) intus à seruitio Dei fermè vacua fuerunt & neglecta. Idiotis nempe clericis eiectis, nullius regularis religionis disciplinæ subiectis, plurimis in locis sanctioris seriei, scilicet Monachici habitus præfeci pastores ad ruinosa quæque templorum redintegranda, opulentos ego fiscalium munerum

rum exhibens eis sumptus. Quorum vnum, nomine *Alfricum*, virum in omnibus ecclesiasticis experientissimum officijs, famosissimi constitui custodem cœnobij, quod Angli bifario vocant onomate **Maldesmesburgh**. Cui pro commoditate animæ meæ, ob saluatoris nostri eiusque matris semper virginis *Mariæ*, nec non Apostolorum *Petri* & *Pauli*, *Aldelmique* almi præsulis honorem particulam terræ **Nene** cum pratis & syluis munifica liberalitate restitui. Hæc à prædictis accommodata clericis, à contentioso iniustè possessa est *Adelnotho*; sed superstitiosa illius confictatione, subtilique disceptatione à sapientibus meis audita, & fluctuatione sua mendosa ab ijsdem, me præsente conuicta, monasteriali à me reddita est vsui, anno Dominicæ incarnationis nongentesimo septuagesimo quarto, & regiæ consecrationis primo. ✠. Ego *Edgarus* totius Albionis finitimorúmque regum basileus cum signo sanctæ crucis istud chirographum confirmaui. ✠. Ego *Dunstanus* Dorobern. Archiepisco. istud donum regium hagiæ crucis trophæo corroboraui. ✠. Ego *Oswaldus* Eboracensis Archiepisc. subscripsi. ✠. Ego *Athelwoldus* episc. Wintoniensis consignaui. ✠. Ego *Lefwinus Dorcacestrensis* episc. consensi. ✠. Ego *Alstanus* episc. Londonien. annui. ✠. Ego *Turketulus* abbas Croylandiæ subnotaui. ✠. Ego *Athelgarus* abbas noui monasterij Wintoniæ approbaui. ✠. Ego *Adulphus* abbas Burgensis collaudaui. ✠. Ego *Alferus* dux affui. ✠. Ego *Athelwinus* dux astiti. ✠. Ego *Brithnodus* dux aspexi. ✠. Et alij.

Ego verò tam remoti Monasterij chartam apposui, vt ostenderem, quanto igne spiritus sancti regis *Edgari* accensus fuerit ecclesias ruinosas, & monasteria diruta restaurandi, & quum inter consignatores regij chirographi primum locum post episcopos obtinet consignatio nostri Abbatis *Turketuli*. Confirmato itaque monasterio suo, & contra omnes aduersantes tam pontificali, quàm regali authoritate sufficienter suffulto, & fortissimo effecto, venerabilis pater abbas noster *Turketulus* iam senior ætate, plenúsque dierum deinceps in seculum non exibat; sed inter seniores Monasterij quotidiè conuersatus de statu & obseruantijs antiqui monasterij inquirere & audire summoperè affectabat. Dum namque *Aionem*, qui iurisperitus monumenta monasterij veteris optimè nouerat, dúmque *Thurgarum*, qui ab infantia vtriusque monasterij, veteris, & noui deuastationem & restaurationem oculis viderat, cæterósque seniores, quęcunq; de suis senioribus in adolescentiori ætate audierant, assignans eis fratrem *Swetmannum*, debita diligentia exciperet, quatenus suis posteris tam memoranda de monumentis veteris monasterij, quàm de regularibus obseruantijs eius studiosè traderent, instantissima vigilantia deprecatus est. Ediderunt tunc illi seniores historiam istam, continentem maiora memoranda domus nostræ cum paucis incidentijs regni Merciorum, & Westsaxonum à nostra prima fundatione per *Ethelbaldum* regem vsque ad 14. annum regni inclyti regis *Edgari*. Quo etiam tempore venerabilis pater noster abbas *Turketulus*, antiquis obseruantijs veteris monasterij Croylandensis pleniùs auditis, examinatis, & integrè intellectis, statuit, & decreuit subsequentia in suo Croylandensi monasterio perpetuis temporibus inuiolabiter ab omnibus obseruanda. Diuidens enim totum conuentum in tres gradus, vt quilibet gradus suum statum agnosceret & teneret, statuit; videlicet quòd iuniores ab ingressu monasterij vsque ad annum 24. in ordine subeant omnia opera chori, claustri, & refectorij canendo, legendo, seruiendo, & omnes regulares obseruantias secundum magistri sui doctrinam custodiendo: quę officia quicunque tam pro seipso, quàm pro socijs suis studuerit diligenter & deuotè peragere, vbique maiorem fauorem à superioribus suis merebitur obtinere. Si quis autem (quod absit) inflatus superbia, vel elatus alicuius artis scientia, vel confisus literarum copia, vel conductus parentum suorum aut alicuius alterius amicitia, susurro, seu detractor contentiosus, seu quocunque modo seniorum suorum contemptor eruperit in monasterio, tanquam veniens ab inferis *Alecto*, ab omnibus cautiùs euitetur, nec aliquam gratiam in capitulo, nec licentiam in refectorio, nec solatium in infirmitorio vsque ad vitij sui emendationem de superioribus consequatur: sed sicut bos conupeta domi recludendus, de leunculo ne leo euadat indomabilis, in ipso initio per priorum discretionem debitè castigetur. Qui verò affabiles & faceti, casti & pacifici, mites & modesti, obsequētes & obedientes fuerint, omni fauore digni frequentiùs

tiùs solatia sortiantur. Porrò qui 24. annos à conuersione sua compleuerint, per 16. annos sequentes medium gradum tenebunt. Isti sunt absoluti ab officijs paruis, cantariæ, epistolæ, euangelij, & à cæteris minoribus laboribus: sed cùm alia onera chori, claustri, & refectorij fecerint in cursu suo circulari, supportationem frequentem à iunioribus habebunt, vt bis, vel saltem semel in hebdomada pro bono obediētiæ ipsius, sua officia faciant, in cæteris diebus a iunioribus adiuuentur. Et cùm istis magnitudo negotiorum, & prouidentia consiliorum, ac totius loci solicitudo specialiter incumbit, decet, vt secundum suos labores prętèr diuinam remunerationem, quam monachi maximè expectant, vultum superiorum suorum sentiant rigidum vel benignum, affabilem vel austerum, cum onere recipiant honorem, & iuxta sua merita gratiam vel grauamen. In gradu namque tertio qui 40. annum attigerint, vsquead 50. annum in ordine seniores appellentur, absoluendi ab omni onere chori, claustri, & refectorij, præterquam à cursu Missarum, quæ cum nota canuntur. In quibus Missis iuniores de primo gradu, & medij de secundo gradu quotidiè se deuotè offerendo sua onera supportabunt. Anno etiam 42. completo erunt isti excusati ab omni officio forinseco, scilicet prouisoris, procuratoris, cellarij, eleemosynarij, coquinarij, operarij, & picantiarij, nisi aliquid officiorum præmissorum abbas alicui seni ex vrgente necessitate decreuerit assignandum. Isti, tanquam milites emeriti, qui portauerunt pondus diei & æstus in seruitio Dei, & pro statu monasterij sui carnem & sanguinem suum expenderunt, omni honore digni sunt, & nullius indigentiam patiantur. Hoc omnimodis in isto gradu attendendum, quòd huiusmodi dispensationis gratiam illi dignissimè consequantur, qui à primo ingressu in monasterium vsque ad istam ætatem de nullo crimine conuicti fuerint, pro quo pœnā grauioris culpæ sustinere publicè meruerunt. Quinquagenarius autem in ordine sempecta vocandus, honestam cameram in infirmitorio de Prioris assignatione accipiat, habeatque clericum seu gartionem suo seruitio specialiter attendentem, qui exhibitionem victualium recipiet de parte Abbatis modo & mensura, quibus ministratur gartioni vnius armigeri in Abbatis aula. Huic sempectæ vnum fratrem iuniorem commensalem tam pro iunioris disciplina, quàm pro senioris solatio Prior quotidie assignabit: quibus, tanquam infirmis, de coquina infirmorum victualia ministrentur. Ipse verò sempecta pro sua voluntate & arbitrio ingrediens & egrediens, chorum, claustrum, & refectorium, & dormitorium, ac alias officinas monasterij cum frocco vel sine frocco, quomodo & quando voluerit, intrabitque & exibit. Nihil triste de negotijs monasterij in eius audientia recitetur. Nullus eum in aliquo audeat offendere, sed summa pace animique quiete finem suum præstoletur. Licentiam habeat & potestatem quotidiani capituli monachorum poenitentias iniungere, & iniunctas, prout viderit vultum pœnitentis contritum & compunctum, minuere vel augere. Omnes etiam licentiæ refectorij, omnia solatia infirmitorij eius descriptioni & arbitrio committantur: & prout hactenus solitum est ministrari, tam de victualibus quàm de alijs necessarijs, siue domi siue foris fuerit, eodem modo in perpetuum ministretur, nisi conuictus de aliquo crimine inueniatur; quia tum admonitione de sua emendatione (prout sancta regula nostra dictat) procurante, qui Prioratus officium in Croylandia semel obtinuerit, vsque ad obitum suum Prior perpetuò permanebit; & quia in medio fratrum rector eorum in honore, præter inclinationes omnis honor ei & reuerentia exhibeatur. Præcentori tabularum, ac eius assignatoribus in choro tam Abbas & Prior, quàm tota cætera congregatio humiliter obediat. Officio etiam sacristæ tunc in augmentum portionis suæ officium Archidiaconatus super totam parochiam Croylandię assignauit, dum sine acceptione personarum cum timore Dei rationabilitèr & canonicè suum officium exequatur. Dedit tunc officio Sacristæ calicem aureum, & duas phialas argenteas & deauratas, ac in formam duorum angelorum opere cælatorio fabrefactas, & duas pelues argenteas miri operis & magnitudinis, pulcherrimè cælatas cum militibus armatis. Quæ vasa vniuersa Imperator Almanniæ *Henricus* aliquando contulerat, & vsque ad illud tempus semper in sua capella reseruâras. Item officio cameræ monachorum tunc assignauit manerium suum de Beby cum ecclesia eiusdem villæ, diuinam maledictionem imprecans, quicunque dictum manerium & Ecclesiam eiusdem dicto officio immutauerit in damnum

[illegible] num

num conuentus, vel procurauerit immutari. Hæc sanctissima statuta sua venerabilis pater noster abbas *Turketulus* in suo capitulo publicè promulgata, & ab omnibus acclamata, & obedientissimè acceptata fecit scribi, & in fine regulæ sancti *Benedicti* iussit apponi, vt omnes cùm vellent, valerent legem suam legere, & ne contingeret aliquem per ignorantiam contraire. Edita itaque à prædictis. 5. sempectis ista præmissa veteris monasterij historia, statutis etiam venerabilis abbatis *Turketuli* prætactis, per dictos sempectas longo libramine digestis, & in regulam scripto redactis; præfatus pater, iam senio fractus, & præcipuè vulneribus plurimis, ac laboribus immensis in ętate fortiori susceptis multùm debilitatus, quotidiè metam suæ mortis expectabat: & tanquam bonus operarius à Domino suo denarium pro fideli administratione ad vesperam recepturus, finem fieri sudorum suorum, vesperúmque venire retributionis æternæ affectu desiderantissimo suspirabat, frequentiùs & feruentiùs inuigilare sanctis meditationibus, & afflictionibus vacare, omnes pauperes de suis indigentijs releuare, mendicantibus & egenis omnibus victualia præstare, cæteris etiam charitatis operibus insudare, indies vitam pręsentem fastidire, & indesinenter futuram appetere, regularium obseruantiarum nihil negligere, se tamen semper inutilē seruum dicere, & totis animi præcordijs *Christi* misericordiam concupiscere, deuotionéque infatigabili, quasi diligentia manuali quotidiè paradisi portas pulsare, ac regni cœlestis aditum omni Christiano titulo vendicare. Infantes ac filios nobilium monachandos, & apud Pegelandenses clericos ad erudiendum literis deputatos, ne fortè in aliquo negligentiùs tractarentur, saltem semel omni die visitans, lectionem & laborem vniuscuiúsque considerabat; & afferente secum aliquo seruitore ficus vel vuas passas, vel nuces, vel amygdala, vel sæpius poma & pyra, vel alia talia munuscula, benè laborantes remunerabat præ cæteris, vt omnes ad diligentiùs insistendum suis lectionibus non verbis tantùm vel verberibus, sed sæpissimè precibus, & præmijs prouocaret. Sempectas autem monasterij, qui verbo vitæ ipsum ad Dei seruitium genuerant, semper in summa veneratione habebat, quotidiè consolatus familiari alloquio, & de mensa sua aliquo inuisens speciali xenio. Cúmque primus prædictorum sempectarum, & ætate decrepita, & ordinis conuersione diuturna cæteris multò senior dominus *Clarenbaldus* cōpletis annis vitæ suæ *168. infirmatus, iam de manu Domini tam longissimi laboris in suo sancto seruitio præmia percepturus, lecto decumberet, carnis depositionem in proximo præstolatus: ipse venerabilis pater Abbas *Turketulus* seruitoris fungens officio, die noctéque non recedebat, sed iuxtà recubans regulare seruitium in auribus ægroti decantabat, & omnia seruitia more paratissimi iuuenis proprijs manibus peragebat; tandem inunctum ac defunctum in medio choro cum solenni exequiarum officio tumulabat. Anno proximè sequente obijt dominus *Swarlingus* completis annis vitæ suæ 142. Quem venerabilis Abbas *Turketulus* simili diligentia ægrotantem custodiuit, & defunctum iuxta dominum *Clarenbaldum* cum simili sepulturæ reuerentia tumulo commendauit. Sic dominum *Brunum*, sic dominum *Aionem*, omnésque tres intra annum vnum, qui erat inclyti regis *Edgari* annus 14. similiter & simili ministerio sepeliuit. Tandem anno proximo vltimus omnium obijt dominus *Turgarus* venerabilis senex completis annis vitæ suæ 115. Isti 5. senes sempectæ vtrumque monasterium viderant, & vetus quod à Danis destructum fuerat, & nouum quod nuper restauratum fuerat.

*al. 148.

Anno Dominicæ incarnationis 875. qui erat *Edgari* regis 16. & vltimus, celebrato cum multa deuotione festo Apostolorum *Petri* & *Pauli*, venerabilis pater noster dominus Abbas *Turketulus* ex feruentissima illo anno canicula febrem incurrens, vltra solitum modum per triduum fortissimè laborabat; quarto die lecto decumbens, totum conuentum, monachos scilicet 47. & 4. laicos fratres in cameram suam conuocauit: & coram omnibus dominum *Egelricum* tunc prouisorem suum, statum domus tam in thesauris, quàm in iocalibus alijs iussit ostendere, & de vniuersis post obitum suum per indenturam conuentui respondere. Thesaurus monasterij prolatus palam, tunc ad summam x. millium librarum ferè pertingebat. Reliquiæ verò plurimæ fuerunt & pretiosissimæ, quas Imperator Almanniæ *Henricus*, rex Francorum *Hugo*, princeps Aquitanorum *Ludouicus*, alijque multi duces & Comites, proceres & prælati regum Anglorum beneuolentiam & amicitiam captare cupientes, dum regij Cancellarij officium

cium gerebat, ei crebrò contulerant. Inter quas præcipuè colebat pollicem beati *Bartholomæi* Apostoli, ità vt illum semper super se gereret, & cum illo in omni periculo & tempestate, & fulgure se signaret: Dux Beneuentanus Imperatori illum dederat, cùm eum balteo militari primò iuuenem accinxisset; Imperator autem illum ei adhuc Cancellario contulerat. Item de crinibus sanctæ Dei genitricis *Mariæ*, quos rex Franciæ ei inclusos in aurea pyxide dederat. Quoddam os de sancto *Leodegario* episcopo & martyre per principem Aquitaniæ donatum; ac aliæ multæ, quarum quædam distractæ sunt, quædam adhuc ad hæc nostra Normannorum tempora conseruantur. Vasa verò aurea & argentea multa, quæ omnia integra in necessitatem monasterij sub prouisoris & procuratoris custodia deputauerat conseruanda. Erant enim ambo *Egelrici* cognati sui secundum carnem, & fratres secundum Deum religiosissimi & deuoti, alter monasterij prouisor, alter procurator, prouisor in temporalibus tractandis prudentissimus, procurator vir scholasticus, & omnium literarum scientia profundissima imbutus. Isti consiliarij Abbatis fuerunt præcipui, Priórque *Amfridus* quàm diu vixit; ac sine illorum consilio nihil magnum aut minimum faciebat. Indies ergo crescente febre, & ad extrema deducente, communicatus *Christi* sacris mysterijs, crucem, quam de Ecclesia ante conuentum ministri attulerant, datam ad osculandum ambobus brachijs amplexatus, quantis suspirijs, quot lachrymis, quibus singultibus, & quàm frequenter osculatus fuerit, paucis non potest explicari; tam deuota verba ad singula *Christi* vulnera dixit, quòd omnes circumstantes fratres ad lachrymas vberrimas cómouerit, & à multorum dictorum fratrum cordibus, quamdiu postea vixerunt, eius deuotionis memoria deinceps non recesserit. Pridiè ante obitum suum ad fratres suos, qui aderant, breuem sermonem faciens de ordinis obseruantia, de charitate fraterna, de negligentia tam in temporalibus quàm in spiritualibus cauenda, & de ignis nostri diligenti custodia, (siue charitatem supponebat, siue combustionem loci significabat, quam præcaueri cupiebat, tum istud verbum, *Ignem vestrum optimè custodite* frequenter quasi propheticè commonebat) tandem dimittens se omnium orationibus commendabat, omnibus vltimùm valedicens, & pro omnibus Deum rogans. Cúmque virtus vitalis deficeret, & languor magis & magis violentior ingrauesceret; 5. nonas Iulij, id est, in trãslatione sancti *Benedicti* patris & patroni sui, officio regulari completo, compleuit & ipse in ipso completorio dies suos transiens ex hoc mundo ad patrem, de sudoribus Abbathiæ ad sinum *Abrahæ*: sepultúsque est in Ecclesia sua, quam à fundamentis construxerat, iuxta magnum altare in eius latere dextro à cõuicinis patribus *Adulpho* Burgensi, & *Godmanno* Thorniensi Abbatibus, anno ætatis suæ 68. & monachatus sui 27. Cui successit ad Abbatis officium electione omnium *Egelricus* senior cognatus eius, & sub ipso prouisor monasterij totius, vir religiosus valdè, & in temporalibus tractandis vir excellentis industriæ, ac in omnibus secularibus negotijs prospero fine tractandis experientiæ immensæ, prudentiæque mirandæ. Duci namque Merciorum *Alfero* carne propinquus, & multa familiaritate præcharus, sub præfato rege *Edwardo*, qui patri *Edgaro* successerat in regnum, cùm monasteria multa grauissimè affligerentur, nullum damnum passus est, nec in minimo molestatus. Ipse quidem domini *Turketuli* Abbatis vltimis annis functus sub eo totius monasterij prouisoris officio, multa bona opera faciebat. Stimulauit enim & induxit dominum *Turketulum* Abbatem Londonias adire, & chartam *Edgari* regis, ac censuram ecclesiasticam in violatores eius ab archiepiscopis *Dunstano* Dorobern. & *Oskètulo* Eboracen. cum confirmatione spiritualitatis super totam parochiam Croilandiæ impetrare, quo paci & quieti totius monasterij prouidetur, & contra violentias tam spirituales, quàm temporales totum cœnobium validissimè roboratur. Audito etiam, quòd sanctus *Athelwoldus* episcopus Wintoniæ insisteret penes regem *Edgarum* monasterium de Medeshamsted in vicinio situatum ad statum pristinum restaurare, dum adhuc vicinæ syluæ in manu regis fisco applicatæ manerent; vtens licentia regiæ chartæ, arbores & meremiam de dictis syluis ad monasterium Croilandiæ curribus & carpentis, carris & plaustris, omníque genere vehiculorum cariari fecit. Vnde postea in monasterio Croilandiæ pulcherrima ædificia facta sunt, & pulcherrima ligna multa numero valdè ad quoscunque casus in tempus futurum pro monasterij necessitatibus

conseruata. De namque illo meremio adhuc domino *Turketulo* Abbate superstite, consummata est nauis ecclesiæ, turrísque eius longissimis trabibus fortissimè suffulta & compacta. Post etiam obitum domini *Turketuli* Abbatis fecit ipse de eodem meremio plurima pulcherrimáque ædificia, scilicet infirmitorium monachorum longitudine & latitudine decentissimum, de trabibus & tabulis opere carpentario mirabiliter contextum & compaginatum. Capellam etiam de simili opere, cum balneatorio ac alijs necessarijs. Omnia de lignis leuigatis facta sunt (quia molem lapideam fundamentum debile ferre non suffecit) plumbóque cooperta. Fecit inde aulam hospitum, duásque magnas cameras pulcherrimas de simili opere; fecit etiam nouum brachinum, & nouum pistrinum; omnia de lignorum pulcherrimo tabulata. Fecit & magnam granariam de simili opere, in cuius parte superiori omne genus adorum deponebatur, in inferiori verò parte vasium deponebatur. Fecit & stabulum magnū, in cuius parte superiori cameræ fuerunt seruientiū omnium Abbathię, in inferiori parte stabulum erat pro equis Abbatis in vno fine, in altero fine stabulum hospitum. His tribus ædificijs, scilicet stabulo, granaria, & pistrino tota pars occidentalis curiæ Abbatis contra prospectum villæ claudebatur; pars verò australis, cum aula hospitum, & cameris eius; pars orientalis, cum sutrino, & cum aula fratrum conuersorum, deinde cum Abbatis coquina, aula, camera, & capella, quæ claustrum monachorum claudebant versus occidentem; pars autem Abbathiæ borealis muniebatur porta magna cum contiguo versus orientem diuersorio pauperum. Omnia hæc, præter abbatis cameram & capellam, quæ claustrum contingebant, & prædictum diuersorium pauperum, quæ dominus *Turketulus* lapidea fecerat, erant lignea, de simili opere, plumbo tecta. Fecit etiam in annis siccitatis culturam in suis paludibus, in 4. locis, scilicet in 4. angulis eius, & annis 3. vel 4. habuit fructum centesimum de omni semine seminato; fuitque cultura de **Tedwarthar** omnium fertilissima; ditatúmque est monasterium supra modum, tantáque copia frugum fuit, quòd totam circumiacentem regionem de frugibus releuabat, confluentibus etiam innumeris turbis egenorum villa maxima fiebat. Fecit ipse fieri duas magnas campanas, quas *Bartholomæum*, & *Bettelinum* cognominauit, & duas medias, quas *Turketulum* & *Tatwinum* vocauit, & duas minores, quas *Pegam* & *Begam* appellauit. Fecerat antea fieri dominus *Turketulus* Abbas vnam maximam campanam nomine *Guthlacum*, qua cum prædictis campanis composita fiebat mirabilis harmonia, nec erât tunc tanta consonantia campanarum in tota Anglia. Decémque annis in officio pastorali consumptis strenuissimè, obijt Abbas *Egelricus* 2. nonas Augusti, & in capitulo sepultus est eodem tempore ferè, quo sanctus *Athelwoldus* Wintoniæ episcopus migrauit ad Dominum, scilicet anno Domini 974. Cui successit ad Abbatis officium de eadem cognatione alter *Egelricus*, dictus iunior, vir magis libris & literis sacris deditus, quàm in temporalium prouisione doctus: sed sanctissimè strenuissiméque toto suo tempore monasterium conseruabat. Eius anno 4. Sanctus *Dunstanus* Archiepiscopus migrauit ad Dominum. Dedit iste Abbas *Egelricus* communi bibliothecæ clausteralium monachorum magna volumina diuersorum doctorum originalia numero 40. minora verò volumina de diuersis tractatibus & historijs, quæ numerum centenarium excedebant. Dedit etiam officio sacristę multa vestimenta, videlicet omnibus altaribus in Ecclesia duas casulas, id est, dominicalem, & alteram principalem. Dedit & choro 24. cappas, scilicet 6. albas, [illegible] rubeas, 6. virides, & 6. nigras. Dedit etiam duo magna pedalia leonibus intexta, ponenda ante magnum altare in festis principalibus, & duo breuiora floribus respersa pro festis Apostolorū. Dedit etiam multa pallia suspendenda in parietibus ad altaria sanctorum in festis, quorū plurima de serico erant, aureis volucribus quædā insita, quædam intexta, quędā plana. Fecit etiam fieri 6. calices, diuersis eos donans altaribus & capellis. Fecit & choro 6. gradalia, 4. antiphonaria, & 8. missalia diuersis altaribus. Promouit etiam officinas monasterij aliquo necessario vase æneo. Induítque omni anno totum conuentum cum secta sua de tunicis, omni altero anno de cucullis, & omni tertio anno de froccis, præter illa quæ dominus *Turketulus* assignauerat conuentui, singulis annis de Ecclesia & manerio de **Beby** capienda. Cúmque octo annis optimè monasterium rexisset, obijt nonis Martij anno Domini 992. scilicet eodem anno,

& anni

& anni tempore, quo sanctus *Oswaldus* Eboracæ Archiepiscopus migrauit ad Dominum, qui paucis annis anterioribus adiutus per Comitem *Atlwinum*, & episcopum Dorcacistrēsem *Lefwinum* monasterium Ramseyense refundauerat. Sepulto verò abbati *Egelrico* in capitulo iuxta alterum *Egelricum* successit ad abbatis officium dominus *Osketulus* abbas, sub domino *Turketulo* & vtroque *Egelrico* Abbatibus post *Amfridum* Priorem Prior longo tempore, vir simplex, & rectus, ac multùm erga omnes charitatiuus & affectuosus, literis benè instructus, & sanguine multùm generosus, tantùmque deditus eleemosynis egenorum, quòd pater pauperum diceretur, tantæ authoritatis ad turbas, quòd quicquid dixit futurum, propheticum crederetur, tanti honoris ad
10 terræ principes, quòd quasi patrem venerarentur.

Porrò inclyto regi, qui erat flos, & decus omnium antecessorum suorum, & totius occidui climatis orbis terræ basileus, honor & rosa regum, anno Domini 975. regni verò sui super totam Angliam 16. ætatis etiam suæ 32. defuncto, & Glasconiæ sepulto successit in regnum primogenitus filius eius, simplex, & sanctissimus adolescens, & multùm in moribus patrizans. Cuius sancta simplicitate, & innocentia tam abusa est factio tyrannorum, per reginæ fauorem & potentiam præcipuè roborata, quòd per Merciam monachis de quibusdam monasterijs eiectis clerici sunt inducti, qui statim monasteriorum maneria ducibus terræ distribuebant, & sic in suas partes obligati, eos contra monachos defensarent. Tunc de monasterio Eueshamensi monachis expulsis cle-
20 rici fuerunt introducti, terræq; tyranni de terris ecclesiæ præmiati sunt: quibus regina nouercali nequitia stans cum clericis in regis opprobrium fauebat, cum monachis autem rex & sancti episcopi persistebant: sed tyranni fulti reginæ fauore, & potentia, super monachos triumphabant. Multus indè tumultus in omni angulo Angliæ factus est. Tandem cùm 4. annis regnâsset, apud **Cornsgate** occisus consilio & consensu dictæ nouercæ suæ, primò apud **Werham** sepelitur, & posteà ducis *Alferi* diligentia ad Steftoniam transfertur. Cui successit frater suus *Ethelredus*, sed filius prædictæ nouercæ *Alfleda*, puer 10. annorum (Verè tunc dici potuit illud prouerbium, *Væ terræ, cuius rex puer est*) apud **Kingston** ab Archiepiscopis *Dunstano* Dorobern. & *Oswaldo* Eborac. coronatus. Cui, coronationis officio expleto, dixit sanctus *Dunstanus*, Quia ascendisti
30 ad thronum tuum per mortem fratris tui, quem occidit mater tua, propterea audi verbum Domini, hoc dicit Dominus, Non deficiet gladius de domo tua, sæuiens in te omnibus diebus vitæ tuæ, & interficiens de semine tuo, & de gente tua, vsque dum regnum tuum transferatur ad regnum alienum, cuius ritum & linguam gens tua non nouit: nec expiabitur nisi longa vindicta, & multa sanguinis effusione peccatum tuæ matris, & peccatum virorum pessimorum, qui cōsenserunt consilio eius nequā, vt mitteret manum in Christum Domini ad effundendum sanguinem innocentem. Dixerat etiam idem sanctus de eodem infante aliam prophetiam. Cùm ipsum baptizaret, & infans ventris profluuio baptisterium polluisset, Per sanctam *Mariam*, inquit, puer iste ignauus homo erit. Tertiam prophetiam legitur dixisse de eodem iam rege coronato, &
40 Roffensem ciuitatem obsidente cum exercitu suo. Cùm enim inter ipsum, & episcopum ciuitatis discordia quædam fieret, cum exercitu venit, & dictam ciuitatem obsedit. Sanctus *Dunstanus* Archiepiscopus regem rogauit, quatenus obsidionem solueret, & iram sancti *Andreæ* Apostoli dictæ ecclesiæ specialis patroni non prouocaret. Ille preces parui pendens in obsidione perseuerauit. Quod sanctus cernens, C. libras emisit. Rex eas assumens exercitū reuocauit, & de obsidione recessit. Tunc sanctus hic, miratus hominis cupiditatem, hæc per nuntium retulit, Quum prætulisti pecuniam Deo, argentum apostolo, cupiditatem mihi seruo *tuo, velociter venient super te mala, quæ loquutus est Dominus: sed hæc me viuente non fient, quia & hoc loquutus est Dominus. Iam verò post obitum sancti viri cœperunt dictæ propheticæ indies adimpleri, &
50 mala innumera totam terram tribulare. Scilicet Danici piratæ primò nostra litora in omni terræ latere crebris assultibus infestare; postmodùm magna classe aduecti exercitus eorum inuicti, vrbes & castella licentèr expugnare; eodem etiam tempore fames valida indigenas maximè vexare, & vastare; morbus deinde, qui dysenteria dicitur, tam in iumenta, quàm homines desæuire; pestilentia cum his multa millia tam diuitum, quàm pauperum percutere; ac omnes hostes in capite super Anglos semper

*al. suo.

vincere, & in omni certamine semper praeualere. In tempore itaque domini *Osketuli* Abbatis Croilandiȩ, cùm sic Dani totam terram inquietarent, indigenæ de villis & vicis ad ciuitates & castella, & plurimi ad paludes, & lacum loca inuia refugientes, Danorum transitum & discursum pro anima præcauebant. Accidit ergò, quandam magnam dominam villæ, quæ **Elnophesbiry** vocatur, *Lefwinam* nomine, sororem scz. ex parentum propagine domini *Osketuli* Abbatis Croylandiæ, ad **Witlesey** tunc villam suam venire, & secum sacras reliquias, scz. sacratissimam glebam sancti *Neoti* confessoris de **Elnophesbiry**, quia minùs honorificè iacuerunt, ac Danorum deprædationi patuerunt, in scrinio ad hoc aptato deferre. Quæ dirigens celerem nuntium ad fratrem suum dominum Abbatem *Osketulum*, supplici postulabat supplicatione, quatenus cum congruo fratrum suorum comitatu Witlesiam placeret accedere, & dictas reliquias S. *Neoti* confessoris secum in suum monasterium cum digna reuerentia deportare. Ille gaudens, & exultans, assumptis secum quibusdam fratribus, Witlesiam adijt, & dictas sanctas reliquias cum debita honorificentia & psalmorum melodia ad Croilandiam transtulit; ac iuxta sanctæ Dei genitricis *Mariæ* altare cum deuotione debita collocantur. Cœperunt tunc omnia terræ monasteria à rege *Ethelredo*, ac ducibus eius ac ministris grauissimis exactionibus subijci, & ad satisfaciendum Danicis tributis pro immensis pecuniarum summis sibi impositis supra modum affligi. Et direptis thesauris, ac monasteriorum tam sacris calicibus, quàm alijs iocalibus, etiam Sanctorum scrinia iubentur ab exactoribus spoliari. Venerabilis ergò pater dominus *Osketulus* Abbas Croilandiæ 400. marcas pro talibus tributis varijs vicibus exoluerat, & tandem 12. annis in officio pastorali sanctè ac strenuè consummatis, mortis sacræ compendio regias exactiones, vniuersósq; seculi timores cũ carnis depositione finaliter exuebat 12. Kalendas Nouembris, anno scz. Domini millesimo quinto. Cui successit ad Abbatis officium venerabilis pater Abbas *Godricus*, electus & effectus Abbas in diebus angustiæ, tribulationis, & miseriæ, sicut anterior eiusdem nominis Abbas *Godricus* multis annis præfuerat quondam monasterio in tempore desolationis & destructionis suæ: laboriosissiméq; rexit monasteriũ 14. annis sub prædicto rege *Ethelredo*. Huius Abbatis tempore cùm Dani totius terræ ferè obtinerent dominium, & tàm per *Ethelredum* regem, & eius duces *Edricum*, *Alfricum*, *Godwinum*, & alios plures importabiles impositiones pro Danorum tributis persoluendis, ac aliæ exactiones grauissimæ ad eorundem ducum expensas plurimas restaurandas, quàm per *Analaphũ* & *Swanum*, ac eorũ exercitus deprædationes, despoliationes, & destructiones assiduè fierent: sæpè multa monasteria de omni denario emuncta sunt; non tamen exactores vltimum quadrantem se extorsisse credere voluerunt. Ita tunc religiosi, quò magis premebantur, magis putabantur habentes, magis putabantur abundantes. Hinc venerabilis pater Abbas *Godricus* soluit primo anno regi *Ethelredo* 200. marcas: ducésque sui pro suis expensis similiter ducẽtas marcas extorquebant, prȩter minores sumptus, qui quotidiè regis ministris irruentibus continuè fiebant. Secundo, tertio, ac quarto anno similiter actum est. Tertio etiam anno pro triremibus per omnes portus fabricandis, & nauali militia cum victualibus & alijs necessarijs exhibenda ducentæ libræ exactæ sunt. Quarto etiam anno cùm *Turkillus* Danicus Comes cum fortissima classe applicuisset, pro centum libris missum, & ad solutionem per exactores crudelissimos commissum est. Discurrentésq; Dani tunc per prouincias, omnia mobilia diripiẽtes, immobilia cremantes, **Draiton, Kotenham, & Hoketon**, maneria Croylandiæ, cũ toto comitatu Cãtabrigiæ direpta ignibus tradiderunt. Sed hæc nuncia sunt malorum. Quippe cùm quolibet anno sequente quater centum marcæ regijs exactionibus, & ducũ suorum sumptibus communiter soluerent, rex *Swanus* veniens cum classe recenti exercitu ferocissimo tunc omnia depopulatur. Irruens enim de Lindeseia, vicos cremat, rusticos euiscerat, religiosos omnes varijs tormentis necat; tunc **Baston** & **Langtoft** flammis donat. Is erat annus Domini 1018. Tunc monasterium sanctæ *Pegæ*, omniáq; sua contigua maneria, scz. **Glinton, Northumburtham, Makesey, Etton, Badington, & Bernake**, omnia vna vice combusta, tota familia cæsa, vel in captiuitatem ducta: Abbas cum toto comitatu nocte fugiens, & nauigio in Croilandiam veniens saluatus est. Similiter monasterium Burgi, villæq; vicinæ, ac maneria sua **Ege, Thorp, Walton, Withe-**

Witherington, Paston, Dodisthorp, & Castre, priùs omnia direpta, posteà flammis tradita sunt. Abbas cum maiore parte conuentus sui assumptis secum sacris reliquijs sanctarum virginum, *Kineburga, Kineswitha*, ac *Tilba*, Thorneiam adijt: Prior autem cum nonnullis fratribus, assumpto secum brachio sancti *Oswoldi* regis, ad insulam de Hely aufugit. Subprior verò cum 10. fratribus ad Croilandiam venit fœliciter. Illo anno ex frequentibus pluuijs inundationes excreuerunt, & vicinas paludes, circúmque iacentes mariscos immeabiles reddebant. Ideò totus mundus aduenit, populus infinitus affluxit, chorus, & claustrum replebantur monachis, cætera ecclesia sacerdotibus & clericis, Abbathia tota laicis, cœmeterium noctè ac die sub tentorijs mulieribus & pueris; fortiores quicunque inter eos, ac iuuenes in vluis & alnetis ora fluminum obseruabant: erántque tunc quotidiè (vt cætera onera taceantur) 100. monachi in mensa. Super hæc omnia per nuncium rex *Swanus* monasterio Croilandiæ mille marcas imposuit, & sub pœna combustionis totius monasterij solutionem dictæ pecuniæ certo die apud Lincoln assignauit: infráque tertium mensem post solutionem huius pecuniæ iterum pro victualibus suo exercitui prouidendis exactores nequissimi mille marcas minis maximis extorquebant. Ventilatum est tunc, & vbique vulgatum crudele martyrium sancti *Elphegi* Archiepiscopi Dorobern. qui quia summam pecuniæ excessiuam sibi impositam pro sua redemptione soluere detrectauit, belluina Danorum ferocitas eum acerbissimo tormento crudelitèr interemit. Omnes fera tẽpora flebant, fœlices qui quocunque modo in fata processerant: Abbas *Godricus* maximè, cui cura tanti populi incumbebat, & quem rex *Ethelredus* cumulos argenti habere existimabat. Danicus verò *Swanus* suúsque totus exercitus ei, tanquam domino de manibus eorum refugientium, iuges insidias & minas semper maximas ingerebat. Demùm expensis internis, & exactionibus externis totus thesaurus domini *Turketuli* Abbatis distractus est, horrea amborum *Egelricorum* demolita sunt, cùm adhuc regij exactores pro pecunijs quotidiè irruerent, & eum tanquam patriæ proditorem, & Danorum prouisorem regi in proximò cum dignis compedibus deducendum, & supplicijs tradendum pro suis demeritis affirmarẽt. Perculsus ergo venerabilis pater Abbas *Godricus* dolore cordis intrinsecus pro tot minis terribilibus, conuocat totum suum conuentum, & nuncians nummos monasterio deficere, orat & exorat quatenus doceant, & decernant in medio, quid contra nequam seculum magis expediat faciendum. Tandem longo tractatu placet hæc sententia cunctis, aliquem ministrorum seu satellitum *Edrici* ducis Merciorum conducere, & cùm pecuniæ deficerent, terris & tenementis ad terminum vitæ concedendis in suum defensorem contra imminentia pericula obligare. Erat enim iste *Edricus* potentissimus post regem in terra, & cum rege *Ethelredo*, & cum *Swano* rege Danorum familiarissimus, & posteà cum *Cnuto* filio suo. Conductus est ergo quidam maximus satellitum dicti ducis *Edrici*, nomine *Normannus*, sanguine summè clarus, filius viz. Comitis *Lefwini*, & frater *Leofrici* nobilis Comitis Leycestriæ, dato sibi (prout postulabat) manerio de Badby ad terminum 100. annorum. Ille dictum manerium accepans, tenere de sancto *Guthlaco* per firmam in grano piperis per annum in festo S. *Bartholomei* singulis annis persoluendo fideliter promittebat; & se futurum procuratorem ac protectorem monasterij contra omnes aduersarios confecto indè chirographo obligabat. Valuit istud monasterio aliquanto tempore, sc. omnibus diebus vitæ suæ. Anno námque primo regis *Cnuti* cùm perfidus dux *Edricus* dicto regi *Cnuto* quasi pro beneficijs improperâsset, quòd *Ethelredum* prodidisset, & *Edmundum* prodidisset, ore proprio proditionis reus factus, mortem proditoris pro demeritis accepit laqueo suspensus, & in Tamesin fluuium proiectus. Cum quo plurimis satellitũ suorum similitèr occisis, etiam inter eos præcipuus & primus *Normannus* occisus est, cuius terras, cùm rex *Leofricum* Comitem fratrem suũ multùm diligeret, vt ei pro morte fratris sui aliquantulùm satisfaceret, vniuersas concessit. Hac concessione Badeby ad manum dicti Comitis *Leofrici* deuoluitur, & tandem Priore monasterij Eueshamij, nomine Auicio, dicti Comitis confessore, cõsulente ac crebrò commouente, pro termino firmæ fratri suo concessæ ad Eueshamium assignatur, & vltra terminum firmæ adhuc retinetur. Erat enim iste *Leofricus* Comes vir deuotissimus, & eleemosynis multùm deditus, fundator, ac ditator multorum monasteriorum: inter quæ, instigante vx-

ore sua, *Godiua* nomine, tunc fœminarum pulcherrima, sic corde sanctissima, Couentrense monasterium maximis & plurimis donarijs in immensum ditauit. Porrò rex *Ethelredus*, cùm triginta septem annis regium thronum miserrimè occupâsset, infirmatus Londonijs, & à Danis obsessus obijt, & ibidem in ecclesia S. *Pauli* sepultus est. Cui successit in regnum Londoniensium, & Westsaxonum electione filius eius primogenitus *Edmundus*, ferreum latus pro sua fortitudine cognominatus. Qui fortissimè dimicans contra *Cnutum* Danorum regem, qui *Swano* patri apud **Gainsburugh** mirabiliter & miserabiliter extincto successerat, regnum tandem cum eodem *Cnuto* æquè partitur. Cùm verò dicti duo validissimi iuuenes cœpissent similiter pacatissimè côregnare, perfidi ducis *Edrici* prædicti insidijs *Edmundus* occisus est, & omnium consensu *Cnutus* super totam Angliam coronatus. Eodémque anno prædictus proditor regum perfidus dux Merciorum *Edricus* digno fine perijt, suspensus (vt prædictum est) & in Tamesin proiectus, à piscibus deuorandus. Occisus est etiam præfatus *Normannus* cum quibusdam alijs satellitibus eius. Is erat annus Domini M.XVII.

Incipiente igitur rege *Cnuto* regnare, cùm pax summa vbique proclamata per omnes prouincias Angliæ refloreret, venerabilis pater Abbas Croilandiæ *Godricus* vniuersos monachos hospites monasterij sui ad propria remisit. Reuersus tunc ad monasterium suum cum conuentu suo Abbas ecclesiæ sanctæ *Pegæ*, statim in ipso introitu, cùm omnia destructa cerneret, & combusta, in terram corruit, perlatúsque per fratres suos ad proximam domunculam villæ suæ conuicinæ post quintum diem obijt, in ecclesiáq; sua sepultus est. Defuncto itaq; Abbate *Baldoco*, successit* *Walgatus*, vir in mundialibus multùm prouidus, & in spiritualibus valdè religiosus. Qui contra Abbatem Burgi *Leofricum* posteà fortissimè placitauit: sed regis curia nimiùm fauente potentiori, & contra pauperem sententiante, tandem sedem monasterij sui perdidit. Tanta fuit Abbatis *Leofrici* pecunia, tanta Comitis *Godwini* potentia. Sed hæc posteà. Regis autem *Cnuti* anno secundo cùm procellæ præliorum quiescerent, & pacis serenitas tempora inciperet prosperare, venerabilis pater Abbas *Godricus*, huius vitæ mari magno multis laboribus enauigato portum quietis æternæ ingressus est, cùm monasterium 14. annis laboriosissimè gubernâsset, defunctus 14. Kalend. Februarij, & in capitulo contra dominum *Osketulum* sepultus. Cui successit ad Abbatis officium venerabilis pater dominus *Brithmerus*, qui cognatus domini *Osketuli* Abbatis, sub prædecessore suo Abbate *Godrico* monasterij procurator, multa pericula versus regem *Ethelredum*, & versus exercitus Danorum sæpissimè mira gratia superauerat. Huius Abbatis anno 4. veniens quidam deuotissimus adolescens ac valdè generosus, de cognatione videlicet præfati *Leofrici* Comitis Leicestriæ, nomine *Wulfius*, amore vitæ solitariæ, apud nos reclusus est, & multis annis sanctissimè conuersatus. Venerabilis autem pater Abbas *Brithmerus*, cùm *Cnutum* regem super Angliam stabilitum, cerneret vniuersos Anglos ciuiliter, & satis amicabiliter vbique tractare, insuper sanctam ecclesiam speciali deuotione diligere, ac filiali subiectione honorare, monasterijs, multísque sanctorum locis benefacere, quædam verò monasteria ad summam gloriam promouere; statuit semel opportunitate captata regem adire, & confirmationem monasterij sui (quorundam aduersariorum, qui tempore guerræ multùm creuerant, vim formidans) à dicto rege impetrare. Quod & factum est. Nam curiam regis adiens, & gratiam eius inueniens, dictam confirmationem obtinuit; in quod pulcherrimo calice à rege donatus est in his verbis. *Cnutus* rex totius Angliæ, & Danmarchiæ, & Norwagiæ, & magnæ partis Swauorum, omnibus prouincijs, nationibus, & populis meæ potestati subiectis, tam minoribus quàm maioribus salutem. Cùm terram Angliæ progenitores mei & parentes duris extortionibus & diris depredationibus sæpiùs oppresserunt, & (fateor) innocentem sanguinem frequentèr in ea effuderunt: studium meum à principio mei regni fuit, & semper erit in futurum tam penes cœlum, quàm penes seculum propter hæc mea peccata, & parentum meorum satisfacere; & statum totius sanctæ matris Ecclesiæ, & vniuscuiúsque monasterij sub imperio meo constituti, cùm in aliquo meo patrocinio indiguerint, deuotione debita emendare; omnésque sanctos Dei per hæc, & alia bona opera mihi in meis necessitatibus reddere benignos, ac deprecationibus meis fauorabiles & placatos. Ideo in arras huius meæ satisfactionis offero sancto *Guthlaco* de

* al. *Wulgarus*

Croyland,

Croyland, & cæteris Sanctis eiusdem loci de substantia mea vnum calicem, confirmans *Brithmero* Abbati, & monachis suis totum monasterium suum Croilandiæ cùm insula circumiacente, & duobus mariscis adiacentibus, scilicet Alderlound, & Goggislound eisdem terminis, & limitibus, quibus in chirographo inclyti quondam regis *Edredi* restauratoris sui dicta insula, dictiq; duo marisci satis apertè describuntur. Confirmo etiam omnes ecclesias & capellas, terras, & tenementa, libertates, & priuilegia in eiusdem regis chirographo contenta, cum quibus omnibus dictus rex *Edredus* dictum monasterium Croilandiæ ad honorem Dei, & sancti *Guthlaci* confessoris sui corporaliter in eo requiescentis dotauit, donauit, ditauit, & suo chirographo confirmauit. Nullúsque hominum meorum audeat à modò dictos monachos inquietare, vel in aliquo conturbare pro prædictis. Quod si quis facere præsumpserit, vel tentauerit vsurpare, vel gladij mei sentiet aciem, vel gladij pœnam sacrilegis debitam subibit absque omni remissione, & redemptione puniendus iuxta modum & mensuram iniuriæ dictis monachis irrogatæ. Ego *Cnutus* rex anno Dominicæ incarnationis millesimo tricesimo secundo Londonijs istud meum chirographum signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Egelnothus* Archiepiscopus Dorobern. signo sanctissimæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Alfricus* archiepisco. Eboracæ hoc regis chirographum affirmaui. ✠. Ego *Leffius* Wicciorum episcopus consignaui. ✠. Ego *Elfwardus* Lond. episcopus collaudaui. ✠. Ego *Brithmerus* Lichefeld. episcopus constabiliui. ✠. Ego *Brithtegus* Abbas Persorensis communiui. ✠. Ego *Wulnothus* Abbas Westmonasterij signaui. ✠. Ego *Oswius* Abbas Thorneiensis approbaui. ✠. Ego *Godwinus* Comes consensi. ✠. Ego *Leofricus* Comes concessi. ✠. Ego *Edwinus* frater *Legrici* affui. ✠. Ego *Haroldus* filius *Godwini* Comitis interfui. ✠. Ego *Algarus* filius *Leofrici* Comitis astiti. ✠. Ego *Turkillus* minister regis audiui. ✠. Ego *Alfgetus* minister regis aspexi. ✠.

Anno námque regni sui 14. rex *Canutus* Romam adiens, honorificè susceptus erat à Papa *Iohanne*, & principibus totius Christianitatis, circa Romam tunc ibidem in Paschæ festo cum domino Papa congregatis, rediénsq; versus Angliam per Daciam, in dicta via sua direxit literam ad Archiepiscopos, & vniuersum populum Angliæ de sua prosperitate recurrentem per Abbatem Tamstokẽsem, *Liuingum* nomine, sub istis verbis. *Canutus* rex totius Danmarchiæ, & Angliæ, & Norwagiæ, & partis Swauorum, *Egelnotho* Metropolitano, & *Alfrico* Eborac. Archiepiscopo, omnibúsque Episcopis & Primatibus, & toti genti Anglorum, tam nobilibus, quàm plebeijs salutem. Notifico vobis me nouiter isse Romam oratum pro redemptione peccaminum meorum, & pro salute regnorum, quíque meo subiacent regimini populorum. Hanc quidem profectionem Deo iam olim deuoueram; sed pro negotijs, & regni causis impedientibus huc usq; non poteram perficere. Nunc autẽ ipsi Deo meo omnipotenti valdè humiliter gratias ago, quòd concessit vt in vita mea beatos Apostolos *Petrũ* & *Paulum*, & omne sanctuarium, quod intra vrbem Romam aut extra addiscere potui, expetere valdè vtile ducerem. Sit autem vobis notũ, quia magna congregatio fidelium nobiliũ in ipsa Paschali solennitate ibi cum domino Papa, & *Conrado* imperatore erat; scilicet omnes principes gentium à monte Gargano vsq; ad istud proximum mare: qui omnes me & honorificè suscepere, & donis pretiosis & muneribꝰ varijs honorauere, tam in vasis aureis & argenteis, quàm in pallijs & vestibus valdè pretiosis. Loquutus sum ergo cũ domino imperatore, & domino Papa, & principibus qui ibi erant, de necessitatibus totius populi mei tam Angli, quàm Dani, vt eis cõcederetur lex æquior, & pax securior in via Romam adeundi; & ne tot claustris per viam arceantur, & propter iniustum telonium fatigentur. Annuítque postulatis imperator, & *Robertus* rex, qui maximè ipsarum clausurarum dominatur, cunctique principes edictis firmauerunt, vt homines mei tam mercatores, quàm alij orandi causa viatores absque omni angaria clausurarum ac teloniorum cum firma pace, & iusta lege securi Romam adeant, & redeant. Conquestus sum iterum coràm domino Papa, & valdè mihi displicere causabar, quòd mei Archiepiscopi in tanta angariabantur immensitate pecuniarum, quæ ab ijs expetebantur, dum pro pallio accipiendo secundum morem Apostolicam sedem expeterent: decretúmque est, ne id deinceps fiat. Cuncta enim, quæ à domino Papa, & ab ipso Imperatore,

peratore, & à rege *Roberto*, cæterísque principibus, per quorum terras nobis transitus est ad Romam, pro meæ gentis postulabam vtilitate, libentissimè annuerunt, & concessa etiam sacramento firmauerunt, sub testimonio 4. Archiepiscoporum, & 20. episcoporum, & innumeræ multitudinis ducum & nobilium, qui ibi aderant. Quapropter Deo omnipotenti gratias magnificas reddo, quia omnia, quæ desideraueram, prout mente decreueram, prosperè perfeci, votísque meis ad velle satisfeci. Nunc itaque notum sit omnibus vobis, quia ipsi Deo omnipotenti supplex deuoui vitam meam à modò in omnibus iustificare, & regna mihi subdita, populósque iustè & piè regere, æquumque iudicium per omnia obseruare; & si quid per meæ iuuentutis intemperantiam atque negligentiam hactenus præter id, quod iustum erat, actum est, totum deinceps, Deo auxiliante, dispono emendare. Idcirco obtestor, & præcipio meis consiliarijs, quibus regni consilia credidi, ne vllo modo aut propter meum timorem, aut alicuius potentis personæ fauorem aliquam iniustitiam à modò consentiant facere, vel patiantur pullulare in omni regno meo. Præcipio etiam omnibus personis, & vicecomitibus vniuersi regni mei, sicut meam habere volunt amicitiam, aut suam salutem, vt nulli homini diuiti, vel pauperi vim iniustam inferant; sed omnibus tam nobilibus, quàm ignobilibus sit fas iusta lege potiundi, à qua nec propter fauorem regni, nec propter alicuius potentis personam, nec propter mihi congerendam pecuniam vllo modo deuient, quia nulla mihi necessitas est, vt iniqua exactione pecunia mihi congeratur. Ego itaque notum vobis fieri volo, quòd eadem via, qua exiui, regrediens Danemarchiam vado, pacem, & firmum pactum omnium Danorum consilio compositurus cum ijs gentibus, quæ nos, & regno, & vita priuare, si ijs esset possibile, volebant; sed non poterant, Deo scilicet virtutem eorum destruente: qui nos sua benignitate in regno, & honore conseruet, omnium inimicorum nostrorum potentiam adnihilet. Composita namque pace cum gentibus, quæ in circuitu nostro sunt, dispositóque, & pacato omni regno meo hîc in oriente, ita vt à nulla parte bellum aut inimicitias aliquorum timere habeamus, quàm citiùs hac æstate apparatum nauigij habere potero, Angliam venire dispono. Hanc autem epistolã iam præmisi, vt de mea prosperitate omnis populus regni mei lætificetur, quia (vt vos ipsi scitis) nunquam memetipsum, nec meũ laborem abstinui, nec adhuc abstinebo impendere pro omni populi mei necessaria vtilitate. Nunc igitur obtestor omnes episc. meos, & regni præpositos per fidem, quam mihi debetis & Deo, quatenùs faciatis, vt, antequam Angliam veniam, omnia debita, quæ secundum legem antiquam debemus, sint persoluta: scilicet eleemosyna pro aratris, & decimæ animalium ipso anno procreatorum, & denarij, quos Romam ad sanctum *Petrum* debetis siue ex vrbibus, siue ex villis, & mediante Augusto decimæ frugum, & in festiuitate sancti *Martini* primitiæ seminum ad ecclesiam, sub cuius parochia quisque degit, quæ Anglicè **Kirkset** nominatur. Hæc & alia si, quum venero, non erunt persoluta, regia vis secundum leges, in quem culpa cadit, districtè absque venia vindicabit. Valete. Anno namque Domini 1032. rex *Cnutus* rediens de Roma per Daciam, apud Sandwicum Angliam applicuit. Cui occurrens in portu dominus Abbas *Brithmerus* duos optimos regi obtulit palfridos, quos ille benignè acceptans, & gratias integras frequentèr agens, dedit Abbati nostro vnum plenum vestimentum de serico, aureis aquilis intextum, & vnum thuribulum argenteum & deauratum: quod nuper vetustate confractum, per dominum *Ednothum* nostrum Secretarium reparatum erat, duodecimque dedit Abbas vrsinas pelles, quarum coram diuersis altaribus quædam vsque ad nostra tempora perdurârunt. Abbas autem *Brithmerus* roboratus in omnibus regio fauore, impetrata priùs monasterij sui regia confirmatione præmissa, ædificauit multa maneria **Croyland** dudum per Danos destructa. Fecit enim apud **Standoun** pulcherrimam aulam, & cameras, ac alias officinas necessarias suæ familiæ hospitio, cùm petere Londonias ipsum, seu monachos suos pro quibuscúnque monasterij negotijs oporteret. Idem fecit apud **Drayton**, idem fecit apud **Morburn**. In cæteris manerijs destructis per Danos, scilicet **Kotenham**, **Hoketon**, **Wendling**. **Adington**, **Elmington**, **Langtoft**, **Baston**, **Bukenhal**, & **Halington** fecit cum horrea, bostaria, stabula, ouilia, & coquinas. Eius etiam anno 18. cùm rex *Cnutus* in regno ferè 20. annos perfecisset, obijt, & Wintoniæ sepelitur.

sepelitur. Cuius duo filij *Haroldus*, & *Hardetnutus* tum de regno disceptantes, videbantur bellum maximum parturire. Nam & Dani Londonienses *Haroldum* filium *Elfgina* Norhamptoniæ, sed diffamatum, fictum filium regis *Cnuti*, Angli verò cum tota cætera terra potius *Edwardum* filium regis *Ethelredi*, seu saltem *Cnuti* regis filium *Hardetnutum* ex *Emma* regina genitum eligebant. Hinc perterrita hominum ac mulierum multitudo maxima, cum suis paruulis ac catallis omnibus mobilibus ad Croilandiam concurrebat, sola suspicione belli superuenientis attracta ad mariscorum vligines, & alneta, lutumque lacuum, tanquam castrum refugij fortissimum, arbitrati. Hij aduentitij vniuersum monasterium multis querelis & interpellationibus iugiter inquietabant, & tota die in claustrum irruentes, de suis indigentijs dominos loci cum blanditijs allicere in suum fauorem tam per seruos monasterij, quàm per se assiduè in monachorum auribus incumbebant. Hinc monachi claustrum relinquentes, vix ad diuinum officium in chorum de dormitorio ausi sunt descendere, vix ad communis mensæ participationem in refectorium poterant conuenire. Maximè verò *Wulfium* anachoritam reclusum apud clericos Pegelandenses angariabant, & perangariabant: quem die noctúque de diuersis negotijs consulentes, multis clamoribus & inuocationibus eum tędere vitæ suæ compellebant. Ideo tandem fascia ligatis oculis eius, Eueshamiam petijt, & ibidem iuxta quandam capellam in cella reclusus, hucúsque resedit. Regnum autem Angliæ diuisum inter duos germanos fratres: *Hardetnutúsque* australes prouincias vltra Tamesem fluuium, *Haroldus* boreales cum Londonijs, totámque terram citra dictum fluuium accepit. *Hardetnutus* ergo accepta portione sua Danemarchiam adibat; vbi cùm moras diutiùs iusto innectebat, *Haroldus* in regem super totam Angliam eleuatur. Ipse dedit monasterio nostro chlamydem coronationis suæ de serico, aureisque floribus intextam, quam posteà Secretarius commutauit in cappam: pluráque nobis bona fecisset, (tantam gratiam dominus Abbas *Brithmerus* in illo repererat) nisi eum adhuc in ianuis regni reptantem cita mors præproperè sustulisset. 4. annis itaque completis, regnóque quasi gustato decessit, & Westmonasterij tumulatur. Cui successit in regnum accersitus de Dacia *Hardetnutus* frater eius, sed ex *Emma* matre. Statimque, vt regnum ingressus est, corpus *Haroldi* fratris sui de tumulo iussit tolli, deinde decollari, tandem in proximum fluuium Tamesim proijci. Sed Angli & Dani de flumine leuantes, in cœmeterio Danorum Londonijs fecerunt sepeliri. *Hardetnutus* verò biennio regnato apud Lamitham iuxta Londonias inter epulas & pocula spiritum eructauit, & Wintoniæ iuxta patrem requiescit. Post eius obitum omnium electione in *Edwardum* concordatur, maximè cohortante *Godwino* Comite; in regémque *Edwardus* filius *Emmæ* reginæ, sed ex *Ethelredo* quondam patre, & Angliæ rege, apud Londonias præficitur coronatus, anno scilicet incarnationis Dominicæ 1043. in die sancto Paschæ, & regnauit ferè 24. annis. Cui data est in vxorem filia *Godwini* Comitis puella pulcherrima, literis apprimè erudita, moribus autem & cætera vita virgo castissima, & humilitate sanctissima, nomine *Egitha*, in nullo patris aut fratrum barbariem sapiens, sed mitis & modesta, fidelis & honesta, & nulli vnquam infesta; vnde de illa dicebatur illud elegiacum.

Sicut spina rosam, genuit Godwinus Egitham.

Vidi ego illam multotiens, cùm patrem meum in regis curia morantem adhuc puer inuiserem, & sæpiùs mihi de scholis venienti de literis ac versu meo apponebat, cùm occurrerem, & libentissimè de grammatica soliditate ad Logicam leuitatem, qua callebat, declinans, cùm argumentorum subtili ligamine me conclusisset, semper tribus aut quatuor nummis per ancillulam numeratis ad regium penu transmisit, & refectum dimisit. Rex autem *Edwardus* natus in Anglia, sed nutritus in Normannia, & diutissimè immoratus penè in Gallicum transierat, adducens ac attrahens de Normannia plurimos, quos varijs dignitatibus promotos in immensum exaltabat. Præcipuus inter eos erat *Robertus* monachus Gemmeticensis, factus per eum episcopus Londoniensis, postea in Archiepiscopum Cantuariensem eleuatus, & *Willielmus* regis capellani: quorum prior posteà factus est episcopus Lond. posterior episcopus Dorcacistrię. Cœpit ergo tota terra sub rege, & sub alijs Normannis introductis Anglicos ritus dimittere, & Francorum mores in multis imitari, Gallicum idioma omnes magnates in suis cu-

rijs

rijs tanquam magnum gentilitium loqui, chartas & chirographa sua more Francorum conficere, & propriam consuetudinem in his & in alijs multis erubescere. Sed hęc magis postea. Porrò anno 6. regis *Edwardi*, scilicet anno Domini 1048. cœpit ægrotare venerabilis pater dominus *Brithmerus* Abbas Croilandiæ, cùm diligentissimè regimen pastorale annis 28. gubernasset; & obijt 7. Idus Aprilis, & in ostio capituli iacet humatus. Illo in tempore (vt aliqualiter antea est prætactum) venerabilis pater dominus *Wulgatus* Abbas Pegelandiæ diutissimam calumniã passus ab Abbatibus Burgi *Elfino*, *Arwino*, & *Leofrico*, Abbathiæ suæ sedem amittens tandem succubuit, & (proh nefas) totum situm Monasterij sui iudicio regalis curiæ perdidit. Tantum tunc potuit super iustitiam pecunia, contra veritatem versutia, & in curia regis *Hardecnuti* Comitis *Godwini* potentia. Cúmque prædictus Abbas *Wulgatus* amisso situ monasterij sui, iuxta proximi fluuij crepidinem, **Weland** nomine, in suo manerio magis vicino de **Northamburgt** fundamenta noui monasterij iecisset, & illuc Abbathiam suam trãsferre disponeret, ecclesiamque ac dormitorium cum cæteris claustralibus officinis, adiutus multorum fidelium eleemosynis reædificare nõ segniter insudaret, *Fernotus* miles, & dominus de **Bosworth** dictum manerium de **Northburt** datum fuisse de progenitoribus eius monasterio sanctæ *Pega*, & monachis ibidem Deo seruientibus ex Abbatis proprijs chirographis patenter ostendit. Vnde consequenter allegauit, quòd cùm Deo & sanctæ *Pegæ* Abbas *Wulgatus* & monachi sui à modò ibidem non seruirent, dictum manerium à modò non haberent. Acceptatum est hoc à regis iustitiario, & confestim adiudicatum est dictum maneriũ de **Northburt** cum omnibus suis pertinentijs prædicto militi *Fernoto*, & tanquam ius suum hæreditarium, de monachis ecclesiæ sanctæ *Pega* alienatum perpetuò & sublatum. Quod cùm per vniuersum regnum citiùs fuisset cognitum, scz. Abbatem de **Peikirk** priùs amisisse monasteriũ suũ, & cõsequenter maneriũ ad monasterium quondam pertinens; similiter *Edmerus* miles & dominus de **Holbrok** calumniam mouit contra eundem Abbatem & monachos suos de manerio suo de **Baksey**; & *Horsingus* de **Wathe** calumniatus est & pro manerio suo de **Badington**; & *Siwardus* Comes de manerio suo de **Bernack**; & *Hugolonus* thesaurarius de manerio de **Heliesion**; & alij plures de alijs manerijs dicto monasterio dudum pertinentibus; & omnes eadem ratione in dicta causa contra monachos obtinuerunt; & tam de manerijs, quàm de monasterio suo dictus Abbas de **Peikirk** & monachi sui nequitèr ac crudeliter eiecti sunt: vt nunquam alicui veniat damnum solum. Cùm itaque Abbas *Wulgatus* & conuentus suus, monachi scilicet 18. sic de monasterio destituti vagabundi & in proximo dispergendi in omnem ventum pro extrema miseria fluctuarent: misertus eorum pijssimus rex *Edwardus* omnes in suam curiam suscepit, & vsquequò eis prouideret, suam capellam, ac aulam quotidiè frequentare imperauit. Vix egressus erat sermo ex ore regis, & ecce, nuntiatur in aula eius obitus *Brithmeri* Abbatis monasterij Croilandensis; cuius pastoralis baculus per Priorem monasterij, ac duos alios fratres eum concomitantes regi extitit præsentatus. A tempore namque regis *Ethelredi* patris sui cœperunt Abbates in regum curijs clariùs agnosci: & indies contingebat regum ministros per monachos dignitatum & prælatiarum nimiùm ambitiosos varijs xenijs, & blandis salutationibus deinceps abundantiùs honorari. Ac inter præcipua monasteria tunc magno nomine prædicabatur Croilandia: tot & tanta in tempore Danicæ tribulationis in regis curiã semper manu promptissima effuderat donaria & tributa. A multis itaque annis retroactis nulla electio prælatorum erat merè libera & canonica, sed omnes dignitates tam episcoporum, quam Abbatum per annulum & baculum regis curia pro sua complacentia conferebat. Recipiens ergo pijssimus rex *Edwardus* baculum pastoralem monasterij **Croyland** in præsentia domini *Gerardi* Prioris Croilandiæ, duorúmque monachorum suorum, qui cum ipso ad curiam venerant, & cæterorum monachorum Pegelandensium, quos, sicut olim suos comprimotos & charissimos conuicinos, monachi Croilandenses optimè nouerant, prædictum venerabilem patrem dominũ *Wulgatum* abbatem de pastorali regimine Croilandensis monasterij per eius pastoralem baculum inuestiuit, & super hoc literam suam Croilandensi conuentui direxit in his verbis. *Edwardus* rex Anglorum subpriori & sancto conuentui monasterij Croilandensis salutem. Misertus domini

mini *Wulgati* quondam Abbatis Pegelandiæ, qui non suo crimine, sed iuris dictamine suum monasterium perdidit; misertus etiam vestri, qui non vestra volentia, sed mortis violentia vestrum patrem nuper perdidistis, ambos vna antidoto sanare contendo, scilicet prædictum patrem *Wulgatum* vobis in prælatum præficiendo. Vos ergo sicut sancti viri benefacietis, si prædictum patrem vestrum, & pastorem, tot tribulationibus exercitatum & probatum obedienter susceperitis, & commonachos suos confratres vestros secum ad vos commeantes fraternæ charitatis amore benignè tractaueritis, vt simul ad cœlum post præsentis vitæ cursum contendere valeatis, & ad sanctū chorum vestrorum patronorum, qui fratres fuerunt, peruenire possitis. Valete, orantes pro me, & pro toto regno meo Deum deprecamini die ac nocte. Concessit rex *Edwardus* hoc eodem tempore ad petitionem dicti domini *Wulgati* Abbatis Croilandiæ, suggerente prædicto domino *Gerardo* Priore monasterij nostri Croylandiæ, & diligentèr procurante, confirmationem totius monasterij nostri Croilandiæ de omnibus terris & tenementis, mariscis, & alijs rebus nostris dicto monasterio nostro Croilandiæ pertinētibus, per chirographum suum in his verbis. Ego *Edwardus* gratia Dei rex Anglorum, domino *Wulgato* Abbate Croilandię postulante, dominóq; *Gerardo* Priore dicti monasterij deuotè supplicante, testamenta prædecessorū meorum regū Angliæ, scz. pijssimi regis *Edreds*, & inclyti regis *Edgari* aui mei monasterio Croilandię cōcessa in omnibus laudo, approbo, & confirmo. Dederunt enim, & suis chirographis confirmârunt Deo & sancto *Guthlaco*, ac monachis suis totam insulam Croilandiæ in sitū separalem monasterij dictorum monachorum, sicut iacet circa dictum monasterium limitibus & terminis in prædictorum regum chirographis satis apertè descripta & definita; cum duobus mariscis eius scilicet, **Alderlound** & **Gogglslound** ex opposito eiusdem insulæ ad eius occiduum iacentibus, similitèr cum ijsdem finibus & metis quibus in ijsdem chirographis describuntur. Hæc & omnia alia donaria prædictorum regum, scilicet *Edreds* restauratoris dicti monasterij, & *Edgari* aui mei, prædictis monachis & eorum successoribus concedo & confirmo, cum omnibus libertatibus, & priuilegijs in eorum chirographis dicto monasterio concessis & contentis, habenda sancto *Guthlaco* & prædictis monachis suis in puram regalem eleemosynam in perpetuum, testibus *Egitha* regina mea, *Edsio* & *Alfrico* Archiepiscopis, *Godwino*, *Leofrico*, & *Siwardo* Comitibus, cum cæteris optimatibus meis, qui assunt in curia mea, multis. Venit itaque prædictus venerabilis pater dominus *Wulgatus* ad Croilandiam cum omnibus monachis suis numero sexdecim (duo namque Londonijs defuncti erant) & cum omni suppellectile sua, & receptus est in die sancti *Marci* Euangelistæ, scilicet anno Domini millesimo quadragesimo octauo. Quo anno terræmotus factus est magnus Cal. Martij die Dominica, & magna mortalitas hominum & iumentorum consequuta est. *Egelricus* etiam monachus *Burgi*, *Godwino* Comite procurante, factus est episcopus Dunelmiæ. Qui adeptus episcopatum, cùm infinitas pecunias collegisset, per medium vastissimæ forestæ, & profundissimorum mariscorum de **Depyng** vsque ad **Spaldyng** de lignis & sabulo calcetum solidum viatoribus fieri fecit, opus sumptuosum valdè, priméq; necessarium: quod vsque nunc & semper in futurum quamdiu durauerit, de factore *Egelrico* cognomen habebit, i. **Elricherode**. Illum pro suo opere Girnij vniuersi, ac mediterranei Angli, & Saxones omnes benedicebant; sed Dunelmenses plurimùm condemnabant. Cúmque iterùm crumenas pecunijs refarsisset, episcopatum dimittens, & Burgum repetens, *Agelwino* monacho Burgensi & germano suo suum annulum resignauit. Qui penes regem, *Godwino* Comite similiter procurante, factus episcopus, permansit in eo vsque ad hæc tempora nostra. Sed hęc posteà. Anno Domini 1051. *Alfricus* Archiepiscopus Eboracæ defunctus est apud **Southwell**, & apud Burgum sepelitur. Eodem etiam anno cùm terra non daret solita fertilitate fructus suos, sed fame plurimos habitatores deuoraret, in tantum vt bladorum carentia & panis inopia multa hominum millia morerentur: misericordia motus super populum pijssimus rex *Edwardus*, tributum grauissimum, quod **Danigeld** dicebatur, omni Angliæ in perpetuum relaxauit. Ferunt quidam, regem sanctissimum, cùm dictum **Danigeld** cubicularij sui collectum in regis cameram intulissent, & ad videndum tanti thesauri cumulum ipsum adduxissent, ad primum aspectum

spectum exhorruisse, protestantem, se dæmonem super aceruum pecuniæ saltantem, & nimio gaudio exultantem prospexisse. Vnde pristinis possessoribus iussit statim reddere, & de tam fera exactione ne iota vnum voluit retinere; quin in perpetuũ remisit, anno scilicet 38. ex quo tempore regis *Ethelredi* patris sui *Swanus* rex Danorum suo exercitui illud solui singulis annis imperauit. Hoc etiam tempore, cùm venerabilis pater Abbas *Wulgatus* tenacitatem temporis videret inualescere, & filios suos monachos sui monasterij, qui ante aduentum suum reficiebantur voluptuosis, & abundauerant croceis, iam vesci pane secundario & paucis pisciculis de fluuio: suspirans supra modum, & condolens, quòd multiplicâsset gentem, non magnificâsset lætitiam; consuluit in medio contra vrgentissimum famis instantis periculum quid expediat faciendum; & diuites conferre, sapientes consulere suppliciter supplicans vniuersos amicos monasterij adiurabat. Tunc inter familiares nostri monasterij, & beneuolos amicos erat præcipuus consiliarius quidam vicecomes Lincolniæ dictus *Thoroldus*, quem multi adhuc superstites & regulares & seculares viderunt & nouerunt, de genere & cognatione illius vicedomini *Thoroldi*, qui quondam nostro cœnobio amicissimus dedit nobis manerium suum de **Bokenhale** cum omnibus pertinentijs eius. Sic iste *Thoroldus* ductus super domum nostram dignissima pietate, in releuationem nostri monasterij, & exonerationem, ad sustentationem sex monachorum, scilicet vnius Prioris & quinque confratrum, competentisque familiæ satis, vt æstimabat, sufficientem totum manerium suum de **Spalding** cum reditibus pertinentibus, & seruitijs suis vniuersis in perpetuam eleemosynam concessit, & inde chirographum suum fecit. Transmissisque sex monachis de monasterio nostro cum dicto *Thoroldo*, refectorium multùm releuatũ est. Ipse autem instituit ardenter de dicto manerio suam familiam amouere, deinde capellam suam honestiorem facere, & suam aulam in refectorium, camerámque in dormitorium, & in claustrum monachorum suum deambulatorium immutare. Insuper iumenta manerij agriculturæ apta, aliáque coquinæ, brachini, & pistrini vasa talibus officijs necessaria, ac vtensilia monachis contulit vniuersa. Hoc in tempore illustrissimus ac gloriosissimus Normannorum Comes *Wilhelmus* cum multo militum comitatu in Angliam ad regem *Edwardum* venit. Quem rex honorificè suscipiens, & aliquandiù secum retinens, ad ciuitates & castella regia circumduxit, & condignam humanitatem exhibens, tandem multis donatum muneribus ad propria dimisit. De successione autem regni spes adhuc, aut mentio nulla facta inter eos fuit.

Anno Domini 1052. dominus *Wulgatus* Abbas Croilandiæ quatuor annis in regimine pastoralis officij completis obijt nonis Iunij, & sepultus est in capitulo die sancti *Medardi* episcopi. Cui successit ad Abbatis officium ex regis *Edwardi* collatione venerabilis pater dominus *Wulketulus*, factus Abbas Croilandiæ ex monacho, & sacrista Burgi, installatus in festo beatæ *Mariæ Magdalenæ*. *Emma*, regina quondam, & vxor regum, scilicet *Ethelredi* & *Cnuti*, ac mater regum, scilicet *Hardecnuti*, & *Edwardi*, obijt, & apud Wintoniam tumulatur. Anno Domini 1053. cùm *Godwinus* Comes in mensa regis de nece sui fratris impeteretur, ille post multa sacramenta tandem per buccellam deglutiendam abiurauit; & buccella gustata continuò suffocatus interijt: comitatúsque Westsaxoniæ *Haroldo* filio suo datus est, & comitatus *Haroldi*, id est, Estsaxoniæ *Algaro* filio *Leofrici* Leicestrensis Comitis est donatus. Anno Domini 1056. strenuus Comes Northumbrorum *Siwardus* obijt, & sepultus est in claustro monasterij sanctæ *Mariæ* extra muros eiusdem vrbis, quod ipse construxerat. Comitatus autem eius Eboracæ *Tostio* fratri Comitis *Haroldi* datus est; Northamptoniæ verò, ac **Huntingdoun** comitatus cum cæteris terris suis inclyto Comiti *Waldeno* filio & hæredi suo sunt donati. Hoc etiam tempore rex *Edwardus* ductus prauo consilio quorundam, illustrissimum Comitem *Algarum* exlegauit sine aliqua culpa. Sed auxilio *Griffini* regis Wallensium, & Noricæ classis, quæ sibi venerat ex insperato, tandem post multorum cædes cum rege reconciliatus, comitatum suum recepit, classisque sua Leicestriam deducta est, & à patre suo largissimè præmiata recessit. Anno autem Domini 1057. illustrissimus, & optimus Comes Leicestriæ *Leofricus* obijt, & apud Couentriam monasterium suum, quod construxerat, & maximis donarijs & priuilegijs plurimùm ditauerat, sepultus requiescit anno æqualiter 40. ex quo manerium nostrum de

Baddeby

Baddeby pro termino firmæ fratris sui *Normanni* monasterio ... eshamensi conferat, in hoc solo nocimus nobis. *Edwardus* etiam patruelis regis *Edwardi* vocatus de Hungaria, vbi Angliam attigit, infirmatus obijt, spésque regij sanguinis deinceps deficere cœpit. Anno autem Domini 1058. strenuus Comes Leicestriæ *Algarus* secundò exlegatus est; qui *Griffinum* Wallensium regem iterum adiens, & classem Noricam conducens, per vim suum Comitatum recuperauit. Ipse beneuolus & amicus monasterio nostro omnia dona progenitorum suorum domui nostræ fauorabiliter & gratiosè confirmauit, ac ad sustentationem nostri conuentus, & confratrum nostrorum apud Spaldeling commorantium quædam spiritualiter adiecit. Quo tempore consilio & consensu eiusdem Comitis venerabilis pater Abbas *Wulketulus* capellam sanctæ *Mariæ* de Spalding, & omnes prouentus eius, cum omnibus reditibus nostro monasterio pertinentibus in orientali parte fluminis de Welland, prædictis monachis suis ad exhibendum hospitalitatem ibidem superuenientibus more monasteriali tàm pauperibus quàm diuitibus, quorum creber illuc concursus erat, pleno iure possidendam assignauit. Anno autem Domini 1059. *Benedictus*, sedis Apostolicæ inuasor, zelo fidelium à papatu pellitur, & *Nicolaus* Florentiæ ciuitatis episcopus Cardinalium electione canonicè subrogatur. Ipse *Stigando* Archiepiscopo Cantuariæ pallium miserat, quia similis similem diligebat. Strenuissimus etiam Comes *Algarus* nostri monasterij semper amantissimus, sæpius ab æmulis insectatus, sæpe terra marique iactatus, sed Domino semper prosperante suos conatus, inuictus, & populo terræ affectu sincerissimo amatus, obijt, & Couenterriæ iuxta patrem positus requiescit humatus, relictis tribus liberis, duobus filijs, scilicet *Edwino*, & *Morkario*, postea Comitibus, & vnica filia, quæ nunc superest, Comitissa *Lucia*. Anno autem Domini 1060. *Kinsius* Archiepiscopus Eboracæ obijt, & apud Burgum, vbi monachus aliquandò fuerat, tumulatur: cui successit *Aldredus* episcopus Wigorniæ, huic *Aldredo* episcop. Wicciorum rex *Edwardus* episcopatum Herfordensem contulit cuidam *Waltero Egithæ* reginæ capellano, genere Lotharingo. Anno autem Domini 1061. dominus Abbas Croilandiæ *Wulketulus* construere cœpit, succedentibus annis prosperis, nouam ecclesiam, quia vetusta, quam quondam venerabilis dominus *Turketulus* fundauerat, minabatur in proximo ruinam. Adiuuit eum ardentissima deuotione inclytus Comes *Waldenus*, qui tum monasterio nostro Croilandiæ villam suam de Bernak dedit, eámque operi ecclesiæ assignauit, passus remorsum in conscientia sancta, quòd possessio erat aliquandò ecclesiastica, & quia illic erat insignis lapidicina, & ideò monasterio magis idonea & necessaria. Anno Domini 1062. sanctus *Wulstanus* quondam monachus Burgi, posteà Prior Wigorniæ, deindè Abbas Glauorniæ, tandem episcopus Wigorniæ est effectus. Hoc in tempore quidam vir nobilis, & valdè generosus, ac in militia multùm clarus dominus de Brunne, mariscique adiacentis dictus erat *Leofricus*, nostro etiam monasterio in multis beneficus consiliarius & amicus, cognatus illius magni Comitis Herfordensis *Radini*, qui *Godam Edwardi* regis sororem duxerat in vxorem, & apud Burgum iacet tumulatus. Ipse *Leofricus* de vxore dicta *Edina*, quę sibi sanguine pollebat (quippè illius magnifici ducis *Oslaci* quondam regis *Edgari* contemporanei trinepta) filium genuerat fortissimum robore tunc adolescentem, nomine *Hewardum*, procero quidem corpore, pulcherrimum ephebum, sed nimiùm bellicosum, animóque ferocem supra modum; iuuenilibus etiam ludis & luctis tam seuerum, vt manus eius contra omnes, & manus omnium contra eum multoties mouerentur. Cùm ergo ad luctas, & alios ludos tales eius coętanei iuuenes procederent, nisi supra cunctos triumpharet, & lauream ob uictoriam ei comprimores offerrent, quod brachio potuisse nequiuit, gladio sæpissimè obtinuit. Vnde conuicini de iuuene conquerentes, patrem *Leofricum* in tantum contra prolem propriam prouocabant, quòd ipse coram rege *Edwardo* plurimas pueriles ineptias in patrem non ferendas, & violentias in vicinos excessiuas toto felle patefaceret, & eius exlegationem tanquam aduersarius procuraret. Strenuissimus adolescens *Hewardus* exlegatus, Northumbriam, hinc Cornubiam, inde Hiberniam, deindè Flandriam petens, & vbique fortissimè se gerens, nomen in breui gloriosum valdè, & magnificum acquisiuit; omnibus periculis se intrepidè ingerens, & fœliciter euadens, in omni militari conflictu se semper fortissimis obijciens, & fortiter

vincens, dubium fuit, vtrum fœlicior an fortior fuerit: ita suos omnes hostes eiicit, ita de maximis discriminibus immunis euasit. Cúmque sic in certaminibus plurimis, & magnis prælijs præclarus, & inuictus etiã apud suos aduersarios publicaretur, eiúsque gesta fortia etiam Angliam ingressa canerentur; patrem suum, ac matrem, omnésque parentes, & propinquos, ac comprimotas vniuersos in sui amorem ardentissimum mira Dei gratia conuersos, non dubium, quin mutatio dexteræ excelsi tantum odium in tantam beneuolentiam commutauit. In Flandria tandem quandam puellam nobilem, *Turfridam* nomine, ducens in vxorem, genuit ex ea vnicam filiam, quæ nunc superest in nostra conuicinia, illustri militi, & nostro monasterio multùm familiari *Hugoni Enermue*, domino villę de **Deping**, cũ hęreditate paterna, scilicet **Brunne** ac suis appendicijs, nuper maritali coniugio copulata. Mater autem *Turfride* veniens cum viro suo in Angliam, vidénsque caduci seculi multiplicia volumina, tandem cum viri sui licentia relicta omni seculi pompa sanctimonialem habitum in nostro monasterio Croilandiæ de manu domini *Wulketuli* Abbatis accepit, in illo habitu diu ac sanctissimè conuersata, ac dudum defuncta, vix ęstate quarta iam transacta, in nostro sepulta monasterio requiescit. Pater quidem *Herwardus* cũ prædicta vxore sua natale solũ petens post innumera certamina, post ingentia prælia, & mille pericula tam cõtra regem Angliæ, quàm Comites, & Barones, contra præfectos & præsides frequenter inita, & fortitèr consummata, prout adhuc in triuijs canuntur, matréq; vidua potenti dextera vindicata, tandem cum regia pace paterna obtenta hæreditate, in pace dies suos compleuit, & in monasterio nostro iuxta suam vxorem nupertimè sepulturam elegit. Sed hæc posteà. Anno autem Domini 1063. *Haroldus* Comes Westsaxoniæ iussu regis *Edwardi* in Wallenses, qui crebras irruptiones in pagos proximos, & plurimas deprędationes assiduè faciebant, expeditionem fortissimam mouit: cernénsque Wallensem leuitatem in Anglicam grauitatem multa facere, & facta violentia citiùs ad saltus refugere, nostrósque milites armis onustos insequi non valere, pręcepit militum chorum omnem leuem armaturam assuescere. Vndè territi Wallenses, se in omnibus submiserunt, & regem suũ *Griffinum* penitus abiecerunt. Anno autem Domini 1065. rex *Griffinus* Wallensium à suis occiditur, & caput eius cum rostro nauis ipsius *Haroldo* destinatur: cuius fratribus *Blethgento* & *Ruthio* rex *Edwardus* dedit, & fidelitate iurata pro seruitio regno Angliæ debito singulis annis præstò persoluendo Walliam tenendam sibi & suis posteris pacificè concessit. Anno eodem rex *Edwardus* senio iam grauatus, cernens *Clitonis Edwardi* nuper defuncti filium *Edgarum* regio solio minùs idoneum tam corde quàm corpore, *Godwinique* Comitis multam malámque sobolem quotidiè super terram crescere, ad cognatũ suum *Wilhelmum* Comitem Normanniæ animum apposuit, & eum sibi succedere in regnum Angliæ voce stabili sanciuit. *Wilhelmus* enim Comes tunc in omni prælio superior, triumphator contra regem Franciæ, ac omnes Comites Normanniæ contiguos publicè personabat, inuictus in armorum exercitio, iudex iustissimus in causarũ iudicio, religiosissimúsque ac deuotissimus in diuino seruitio. Hinc rex *Edwardus Robertum* Archiepiscopum Cantuariæ legatum ad eum à latere suo direxit; illúmque designatum sui regni successorem tam debito cognationis, quàm merito virtutis sui Archipræsulis relatu insinuauit. Ad hoc *Haroldus* maior domus regiæ veniens in Normanniam, se *Wilhelmo* Comiti post regis obitum regnum Angliæ conseruaturum non tantùm iurauit, sed etiam se ducturum filiam *Wilhelmi* Comitis in vxorem data fide spopondit; & super hæc magnificè muneratus ad propria reuenit. Anno autem Domini 1066. cometa in cœlo apparuit, quod regni mutationem magnam, populi stragem, & multam terræ miseriam portendit; vndè dicitur illud metricum,

Anno milleno sexageno quoque seno
Anglorum metæ crinem sensere Cometæ.

Vt enim Philosophi dicunt, quò dirigit crinem, illuc dirigit & discrimen. Rex enim *Edwardus* circa natale Domini ad mortem ægrotabat, & in ecclesia Westmonasterij tumulatus anno regni sui 24. ferè completo. In crastino verò regij funeris Comes *Haroldus* contra suum statum & iusiurandum contemptor præstitæ fidei, ac nequitèr oblitus sui sacramenti, throno regio se intrusit, per Archiepiscopum Eboracæ *Aldredum* solen-

nitèr

nitèr coronatus: & regnauit mensibus nouem. *Williehnus* autem Comes Normanniæ legatos mittit, fœdera fracta dicit, pacta patefacit, promissa petit, & aliquod iustum medium confici requirit. At rex *Haroldus* legatos vix auscultat, fœdera fracta negat, pacta recusat, promissa excusat, ac omnia iusta media oblata sufflat & subsannat. Cúmque hæc intermedia quotidiè agerentur, & solùm nunciorum cursus ac recursus tota æstate sine fructu consummaretur, *Willielmus* præpropera querela Papā consuluit, & ab eo animatus etiam vexillū legitimæ victoriæ pro munere accepit. *Haroldus* verò iudicium Papæ parui pendens, portus circuit, militiam colligit, ac præcipuè fratrem suum *Tostium* Comitem assiduè littora infestantem persequitur, & expellit. Et ecce, *Haroldus* rex
10 Norwagiæ, cui prædictus *Tostius* se coniunxerat, cum classe ducentarum nauiū Humbriæ fluminis ostium ingreditur, & per **Ouse** fluuiolum ferè ad Eboracum omnes aduehuntur. Illic sub tutoribus classe remissā Eboracum aggrediuntur, capiunt, diripiunt, & occidunt. Duo Germani Comites *Edwinus* & *Morcarius* collecta comprimotarum modica manu aduolant, sed ab armatis inermes citiùs repelluntur. Tandem rex Anglorum *Haroldus* cum solida manu militum apud **Staunfordbridge** illos aperto Marte aggreditur: & licèt Norici acerrimè resisterent; cæsis cum maxima multitudine Barbarorum ducibus exercitus, scilicet *Haroldo* rege, & *Tostio* Comite, tandem victoria potitur. Soli custodes classis *Ostaus* regis *Haroldi* filius, & *Paulus* Comes Orcadarum cum classe viginti nauium tantùm ad propria liberi dimittuntur. Dum ergò
20 *Haroldus* hac victoria contra Noricos gloriaretur, Normannos in australi parte regni solidam terram cepisse indies per nouos nuncios narratur. Rex lætus hesterna victoria, simili cum fortuna somniat succedere futura. Præuolat igitur vniuersos, exercet stimulos, nec de toto exercitu præter paucissimos eum aliquis concomitatur. Perueniens igitur citiùs Hastingas, collectâque illic popularium aliquali turba, confectâque ex ijs acie adhuc rudi nimis, & tenera, exercitum non expectat; sed, fatis vrgentibus, contra Comitem in crastino dimicat, & fortissimè tota die vsque ad vesperum inuictus perdurans, ac sæpiùs more gregarij militis manu ad manum congrediens, cum aduersarijs robustissimè digladians a dextris & à sinistris, corruit tandem in diei crepusculo, in quodam, vbi suos collegerat, monticulo eminùs sagittatus. Cecidit ibi rex *Ha-*
30 *roldus*, Comites etiam sui, & fratres *Gurtho*, & *Lefwinus*, ac reliquus eius exercitus nobilium Angliæ vniuersus.

Victoriosissimus Comes *Willielmus* obtenta palma, peruagatâq; paruo tempore occidentali Angliæ ora, Londonias cum episcopis plurimis petit, & lætanter receptus, ouantérque rex conclamatus, in ipso die natalis Domini ab *Alfredo* Archiepiscopo coronatus regale solium conscendit. Coronationis autem officium noluit ab Archiepiscopo *Stigando* percipere, (cuius dignitati solebat illud officium ex debito pertinere) eò quòd ab Apostolico papa illum calumniatum audierat, suum pallium non sumpsisse canonicé. *Stigandus* iste dimisso episcopatu Estangliæ, simplicitatéque innocentissimi regis abutens, & iura omnia se posse peruertere pecunijs arbitrans, Wintonien-
40 sem inuaserat, deindè adhuc viuente *Roberto* Archiepiscopo Cantuariæ cathedram ascendens etiam Wintoniensem retinebat. Ex his accusatus, & publicè condemnatus, ab Apostolicæ sedis legatis posteà in concilio Wintoniensi depositus est. Cui successit reuerendissimus patriarcha ex Abbate Cadomensi omnium liberalium artium doctor laudatissimus, & luculentissimus, & in temporalibus negotijs experientissimus, vitáque ac religione sanctissimus magister *Lanfrancus*, in Archiepiscopum Cantuariensem canonicè consecratus. Sed hæc postea. Porrò contra victoriosissimum *Willielmum* nouum regem plurimi principes terræ aliquandiu reluctati, sed posteà fracti viribus eius, & superati, tandem se Normannorum nutui submiserunt. Inter quos prædicti germani Comites *Edwinus*, & *Morcarius* ambo à suis per insidias trucidati; *Rogerus*
50 Herfordensis Comes perpetuo carceri incatenatus; *Radulphus* Comes **Southfolke** de terra fugatus; *Waldenus* verò Comes coniugio suæ neptis astrictus; *Agelwinus* episcopus Dunelmensis Abendoniæ incarceratus; frater eius & prædecessor *Egelricus* similiter apud Westmonasterium carceri mancipatus; cæterique omnes recalcitrantes vel prælatijs depositi & priuati, vel trans mare pulsi & exiliati, vel per monasteria carceribus deputati, tandem vel inuiti nouo regi sua capita subdiderunt. Summatim

námque ac carptim victoriosissimi regis gesta narro, quia secum sequi annuatim, passimque scribere gressus suos non sufficio. Deinceps ergo Comitatus, & Baronias, episcopatus, & prælatias totius terræ suis Normannis rex distribuit, & vix aliquem Anglicum ad honoris statum, vel alicuius dominij principatum ascendere permisit. Solus prætactus *Hewardus* prospero fine remurmurabat. Audiens enim in Flandria terram Angliæ alienigenis subiugari, suámque paternam hæreditatem mortuo patre suo *Leofrico* munere regio cuidam Normanno donari, matrémque viduam multis iniurijs, & maximis molestijs affligi; tactus dignissimo dolore cum *Thurfrida* sua vxore Angliam aduolat: collectáque cognatorum non contemnenda manu super matris iniuriatores gladio fuluiat, & de sua hæreditate procul fugat & eliminat. Considerans etiam tunc fortissimis viris se præfectum, nonnullisque militibus præpositum, ac nec dum militari more balteo legitimè se accinctum; assumptis secum de sua cohorte paucissimis simul legitimè militiæ cum eo tyronibus consecrandis, patruum suum tunc Abbatem Burgi nomine *Brandum*, virum valdè religiosum, &(vt audiui à prædecessore meo domino *Wulketulo* Abbate, aliisque multis) pauperum eleemosynis valdè deditum, & omnibus virtutibus adornatum adijt, & se fieri legitimum militem, præmissa primitus omnium peccatorum confessione, & eorum percepta absolutione, instantissimè supplicauit. Quoniam Anglorum erat consuetudo, quòd, qui militiæ legitimè consecrandus esset, vespere præcedente diem suæ consecrationis ad episcopum, vel abbatẽ, vel monachum, vel sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus suis peccatis confessionem faceret, & absolutus orationibus, & deuotionibus, & afflictionibus deditus in ecclesia pernoctaret; in crastino quoque Missam auditurus, gladium super altare offerret, & post euangelium sacerdos benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret; & communicatus ad eandem Missam sacris *Christi* mysterijs denuò miles legitimus permaneret. Hanc consecrandi militis consuetudinem Normanni abominantes, non militem legitimum talem tenebant, sed socordem equitem, & Quiritem degenerem deputabant. Et non tantùm hunc morem, sed alias etiam consuetudines immutabant. Nam chirographorum confectionem Anglicanam, quæ anteà vsque ad *Edwardi* regis tempora fidelium præsentium subscriptionibus cum crucibus aureis alijsque sacris signaculis firma fuerunt, Normanni condemnantes, chirographa chartas vocabant; & chartarum firmitatem cum cerea impressione per vniuscuiúsque speciale sigillum sub instillatione trium vel quatuor testium astantium conficere constituebant. Conferebantur etiam primò multa prædia nudo verbo, absque scripto, vel charta, tantùm cum domini gladio, vel galea, vel cornu, vel cratera; & plurima tenementa cum calcari, cum strigili, cum arcu; & nonnulla cum sagitta. Sed hæc initio regni sui; posterioribus annis immutatus est iste modus. Tantùm tunc Anglicos abominati sunt, vt quantocunque merito pollerent, de dignitatibus pellerentur; & multò minùs habiles alienigenæ, de quacunque alia natione, quæ sub cœlo est, extitissent, gratanter assumerentur. Ipsum etiam idioma tantùm abhorrebant, quòd leges terræ, statutáque Anglicorum regum lingua Gallica tractarentur; & pueris etiam in scholis principia literarum grammatica Gallicè, ac non Anglicè traderentur; modus etiam scribendi Anglicus omitteretur, & modus Gallicus in chartis, & in libris omnibus admitteretur. Sed de istis satis. Porrò cùm suprà memorati Comites inclyto regi *Williemo* repugnarent, Helienses paludes cum alijs multis magnatibus similiter exhæredatis occupantes; celeri nuncio *Hewardus* ad eos accersitus, dux belli & magister militum efficitur, vbi tot pulchra bellica facinora fecit, toties aduersarios vicit, tot vicibus illusit, quòd perpetuam laudem meruit: quippe qui ruinas suæ patriæ pereuntis, quàm diu potuit, sustentauit, & inultos abire ad inferos non permisit. Cæteri optimates se regi dedentes, eius gratiam tentauerunt: solus hic omnimodis hoc recusans, se subdere distulit, ac aliàs diuertit. Hoc in tempore defuncto Abbate Burgi prædicto *Brando* patruo *Hewardi*, successit *Thoroldus* alienigena ex collatione regis *Williehmi*. Quod *Hewardus* ægrè ferens super cognatos & notos alienigenam dominari, Burgum inuasit, Abbatem fugauit; & licèt dominus Abbas *Thoroldus* *Yuonem* *Talbois* potentissimum tunc Normannum, & dono regio in vicinia super totam Hoylandiam dominantem in suam defensionem adduxisset; tamen illum aperto bello cepit, & ingentis

summæ

summæ redemptione pecuniaria absolutum de custodia liberum dimisit redire ad propria. Huic autem *Tuoni Talbois* post necem prædictorum duorum fratrum & Comitum, *Edwini* & *Morcarij Luciam* sororem eorum cum omnibus terris & tenementis ad eosdem pertinentibus inclytus rex *Willielmus* dederat in vxorem: quæ quia in Hoylandia potissimè iacebant, omnes Hoylandenses eum attentissimè honorabant, & genu flexo deprecabatur, vt domino. Cui licèt vniuersos honores, quos valebant, ac omnia seruitia, quæ debebant, promptissimo animo impenderent; non tamen eos reciproca confidentia diligebat: sed torquens & tribulans, angens & angarians, incarcerans & excrucians, ac quotidiè nouis seruitijs onerans, plurimos omnia sua vendere, ac alias patrias petere crudeliter compellebat. Contra verò monasterium nostrum, ac omnes Croilandenses diabolico instinctu tanto furore efferatus est, vt varie Croilandensium animalia in mariscos cum canibus suis insectans, longiùs effugaret, lacubus immergeret, nonnulla caudis, auribus mutilaret, & crebrò spinis ac tibijs iumentorum fractis, penitùs inutilia redderet: dominum etiam *Wulketulum* prædecessorem meum tunc Abbatem pro viribus destruere iugitèr incursans, & insultans deterreret, ac demùm accusans deponeret, & depositum claustro Glasconiæ, ne alicuo solatio frueretur suæ patriæ, procul & impijssimè deputaret. Sed hæc magis posteà. In cellam quippe nostram, fratrésque nostros, suos conuicaneos, Priorem, & commonachos in eius ianuis commorantes, & tota die in eius facie conuersantes tanta tyrannide debacchatur, vt iumentis eorum, tam bobus, quam equis multoties mutilatis, ouibus ac auibus quotidiè enectis; porcis & porcellis innumeris percussis, perditis, & necatis etiã frequentissimè, famuli Prioris in curia Comitis exactionibus importabilibus opprimerentur, gladijs & fustibus in compitis sæpiùs cæderentur, ac aliquoties occiderentur. Hinc Prior, & monachus post preces, & xenia, post innumera suis ministris donaria, post peracta omnia, quæ pati putabant necessaria, cùm nihil valeret eorum industria, sed semper incresceret tyranni nequitia, & ministrorum suorum feruens malitia; assumptis secum sacris calicibus, libris, ac suis lectisternijs, relicta cella in manu Domini, excutientes puluerem pedum suorum in filios ignis æterni, ad suum monasterium Croilandiam reuertuntur. Transmittentes ergò quotidiè deinceps ad capellam ligneam sanctæ *Mariæ* vnum monachum de Croilandia, qui diuina ibidem populo celebraret, laborem immensum & supra vires tædiosum arbitrantes tam Abbas *Wulketulus*, quàm totus suus conuentus, alternis diebus monachum denuò transmittendum communi consilio decreuerunt. Vbi hoc aliquandiù agebatur, (prout apud omnes compatriotas nimis est cognitum & notorium) in festo sanctæ *Luciæ* virginis summo mane exorta maxima tempestate, similiter & ledone in nauiculam irruente, transmissus monachus dominus *Manerius*, venerabilis senex, & valdè religiosus, apud **Wodelade** est submersus. Tanto námque infortunio turbati, & territi nimiùm omnes monachi monasterij Croilandiæ, deinceps quenquam transmittere longo tempore cessauerunt. *Tuo* verò Comes gaudens, quòd Dominus etiam secum quasi videretur contra nostrum monasterium dimicare, Andegauiam mittit ad dominum *Natalem* Abbatem sancti *Nicolai*, exorans, quatenus monachos dirigat; & cellam honestam ac sufficientem pro vno Priore, & quinque monachis in sua villa de **Spalding** paratam, & ædificatam, etiam terris & tenementis satis ditatam spondet, & promittit. Veniunt itaque Andegauenses monachi, & cellam nostram occupant, alienique coram nobis terras nostras deuorant. Et domino *Wulketulo* Abbate super hoc in curia regis calumniam mouente, omnes Normanni mutuò fœderati, prædas & pressuras, cædes & cæteras iniurias vniuersas *Tuonis Talbois* contra Croilandenses iustificant, & acceptant; & velut in corpore Behemoth squama squamæ coniuncta fuisset, veritatis omne spiraculum refutant. Accedit etiam hoc eodem tempore ad cumulum calamitatis Croilandiæ Comitis *Waldeni*, qui omnibus religiosis benignissimus, & maximè monasterio Croilandensi præcipuus, & præstantissimus amicus extiterat, crudelis decollatio: & licèt eum venerabilis Archiepiscopus *Lanfrancus* confessor suus totius factionis & coniurationis eum assereret penitus immunem, &, si moreretur in causa, futurum pro innocentia martyrem; impijssima tamen vxore sua nouas nuptias affectante, ac ideò viri sui mortem sceleratissimè maturante,

 inhiantibus

inhiantibus etiam nonnullis Normannis ad eius Comitatus, videlicet Northamptoniæ, & Huntingdoniæ, cupidissimo maximè Comite Andegauensi *Yuone Talbois* pro terris suis & tenementis, quæ plurima erant in omnibus finibus Angliæ, suum sanguinem sitiente, innocens & innoxius apud Wintoniam pridie Kalend. martyrizatur, & confestim ibidem corpus martyris humili cespite sepelitur. Post quindecim autem dies regis permissione per venerabilem *Wulketulum* abbatem corpus martyris ex tumulo tollitur & ita integrum, recentique cruore respersum, ac si eodem die occisus fuisset; & cum debita veneratione Croilandiam defertur, & in eiusdem monasterij capitulo honorificè tumulatur. Vbi cùm Dominus ad ostendendum innocentiam sui martyris per miraculorum potentiam mirabilis in suis sanctis, & in perpetuum laudabilis apparuisset; vxor sua thalamo relicto suo audiens *Christi* magnalia, ad tumulum viri sui accessit, & videntibus nobis pallium sericum super tumulum obtulit: quod, quasi manibus alicuius reiectum fuisset, longiùs à tumulo resiluit. Tunc etiam manerium de **Bernake**, quod monasterio nostro dederat, de nobis tollitur, inque dotem impijssimæ *Iezabel* quondam vxoris suæ cum cæteris terris suis circa Trentam donandum iussu regio confiscatur. Post modicum verò tempus quum inclytus rex *VVilhelmus* dictam neptem suam nuptui tradere cuidam generoso Normanno, nomine *Simoni* Syluanectensi disponeret, illa nuptias eius respuit, quia dictus *Simon* in altera sua tibia claudicauit. Vnde supra modum rex iratus Comitatum Huntingdoniæ cum omnibus terris eidem pertinentibus dicto *Simoni* dedit: ac illa iram regis pertimescens, cũ filiabus suis fugam iniuit, & iusto Dei iudicio multùm desperata, odio omnibus habita, per diuersa loca & latibula errauit. Tandem ergo hæc misera recognoscens sua flagitia, pœniténsque valdè de viri sui cæde nefaria, ipsa in cœlibatu permansit, cùm deinceps omnibus suspecta, & dignè despecta fuit. Filiam verò eius seniorem, nomine *Matildem*, post multa consilia prædictus *Simon* vxorem assumpsit; de qua sobolem iam recepit, scilicet *Simonem*, *VValdenum*, & *Matildem*, adhuc impuberes & infantes. *Alteram* autem sororem vxoris suæ dedit dictus *Simon* Comes illustrissimo viro *Rodolpho* Tornacensi, cum toto dominio de **Wilchamstowe** dudùm Comiti *VValdeno* patri suo pertinenti. De qua iam prolem dictus *Radulphus* habet, licèt nomen prolis notitia mea nondum habeat. Iste *Simon*, Comes Huntingdonnensis, & Northamptonensis construxit castellum Northamptoniæ, & monasterium sancti *Andreæ* non longè à dicto castello. Hæc de vxore & sobole sancti martyris ad præsens credo sufficere. Venerabilis autem Abbas *VVulketulus* citò post sancti martyris sepulturam miracula Dei, quæ quotidie Dominus operabatur circa sanctum suum, apertè conuicinis suis prædicauit, & palam omnibus publicauit. Vnde Normanni nimiùm indignati, & contra virum iustum iniustè irati, præcipuè *Yuone Talbois* præ cæteris atrociùs eum persequente, ad proximum concilium Londonijs celebrandum personaliter adesse summonitum, & ad diem comparentem, pro debita reuerentia sancto martyri habita, facta conspiratione nefaria, de idololatria nequitèr accusant, & de monasterij cura nequiùs priuant, & priuatum claustro Glasconiæ sub cruentissimo tum Abbate *Tharistano* procul à notis, & à sua patria nequissimè condemnant. Venerabili ergo patre Abbate *VVulketulo* de regimine pastoralis officij sic deposito, totóque thesauro monasterij sic direpto, & in vsus regios confiscato mea paruitas subrogatur. Ego enim *Ingulphus* humilis minister sancti *Guthlaci* monasteriique sui Croilandensis, natus in Anglia, & à parentibus Anglicis, quippe vrbis pulcherrimæ Londoniarum, pro literis addiscendis in teneriori ætate constitutus, primùm Westmonasterio, postmodùm Oxoniensi studio traditus eram. Cúmque in *Aristotele* arripiendo supra multos coætaneos meos profecissem, etiam Rhetoricam *Tullij* primam, & secundam talo tenus induebam. Factus ergo adolescentior, fastidiens parentum meorum exiguitatem, paternos lares relinquere, & palatia regum, aut principum affectans, mollibus vestiri, pomposisq; lacinijs amiciri indies ardentiùs appetebam. Et ecce, inclytus nunc rex noster Angliæ, tunc adhuc Comes Normanniæ *Wilhelmus* ad colloquium tunc regis Angliæ *Edwardi*, cognati sui, cum grandi ministrantium comitatu Londonias aduentabat. Quibus citiùs

citiùs insertus, ingerens me vbique ad omnia emergentia negotia peragenda, cùm prosperè plurima perfecissem, in breui agnitus illustrissimo Comiti & astrictissimè adamatus, cum ipso Normanniam enauigabam. Factus ibidem scriba eius, pro libito totam Comitis curiam ad nonnullorum inuidiam regebam, quósque volui, humiliabam, & quos volui, exaltabam. Cúmque iuuenili calore impulsus, in tam celso statu supra meos natales consistere tæderem, quin semper ad altiora conscendere instabili animo, ac nimiùm prurienti affectu ad erubescentiam ambitiosus auidissimè desiderarem: nuntiatur per vniuersam Normanniam, plurimos Archiepiscopos imperij cum nonnullis alijs terræ principibus velle pro merito animarum suarum more peregrinorum cum debita deuotione Hierosolymam proficisci. De familia ergo Comitis domini nostri plurimi tam milites, quàm clerici, quorum primus & præcipuus ego eram, cum licentia, & domini nostri Comitis beneuolentia in dictum iter nos omnes accinximus; & Almanniam petentes, equites triginta numero, & ampliùs, domino Maguntino coniuncti sumus. Parati namque omnes ad viam, & cum dominis episcopis connumerati septem millia, pertranseuntes prosperè multa terrarum spatia, tandem Constantinopolim peruenimus. Vbi *Alexim* imperatorem eius adorantes, Agiosophiam vidimus, & infinita sanctuaria osculati sumus. Diuertentes indè per Lyciam, in manus Arabicorum latronum incidimus; euisceratíque de infinitis pecunijs, cum mortibus multorum, & maximo vitæ nostræ periculo vix euadentes, tandem desideratissimam ciuitatem Hierosolymam læto introitu tenebamus. Ab ipso tunc patriarcha, *Sophronio* nomine, viro veneranda canitie honestissimo ac sanctissimo grandi cymbalorum tonitru & luminarium immenso fulgore suscepti, ad diuinissimam ecclesiam sanctissimi sepulchri tam Syrorum, quàm Latinorum solenni processione deducti sumus. Ibi quot preces inorauimus, quot lachrymas infleuimus, quot suspiria inspirauimus, solus eius inhabitator nouit Dominus noster *Iesus Christus*. Ab ipso itaque gloriosissimo sepulchro *Christi* ad alia sanctuaria ciuitatis inuisenda circumducti, infinitam summam sanctarum ecclesiarum, & oratorium, quæ *Achim* Soldanus dudum destruxerat, oculis lachrymosis vidimus. Et omnibus ruinis sanctissimæ ciuitatis tam extrà, quàm intrà numerosis lachrymis intimo affectu compassi, ad quorundam restaurationem datis non paucis pecunijs, exire in patriam, & sacratissimo Iordane intingi, vniuersáque *Christi* vestigia osculari desiderantissima deuotione suspirabamus. Sed Arabum latrunculi, qui omnem viam obseruabant, longiùs à ciuitate euagari sua rabiosa multitudine innumera non sinebant. Vere igitur accidente stolus nauium Ianuensium in porta Ioppensi applicuit. In quibus, cùm sua mercimonia Christiani mercatores per ciuitates maritimas commutâssent, & sancta loca similiter adorâssent, ascendentes omnes, mari nos commisimus. Et iactati fluctibus & procellis innumeris, tandem Brundusium appulimus: & prospero itinere per Apuliam Romam petentes, sanctorum Apostolorum *Petri* & *Pauli* limina, & copiosissima sanctorum martyrum monumenta per omnes stationes osculati sumus. Inde Archiepiscopi, cæterique principes imperij Almanniam per dexteram repetentes, nos versus Franciam ad sinistram declinantes, cum enarrabilibus & gratijs, & osculis ab inuicem discessimus. Et tandem de triginta equitibus, qui de Normannia pingues exiuimus, vix viginti pauperes peregrini, & omnes pedites, macie multa attenuati, reuersi sumus. Cúmque mei comites vniuersi ad sua refugia citiùs dispersi festinâssent, ne de cætero mundi vanitatibus me inuoluerem, domum meam scopis mundatam deinceps mundam conseruare, ac septem spiritibus nequitiæ reclusam obfirmare sanctissimum Fontanissense cœnobium inuolabam. Vbi à venerabili patre domino * *Geberto* Abbate monachicum stemma suscipiens, delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas vniuersas (prout gratia Spiritus sancti inspirabat) emundare & emendare indefessa vigilantia satagebam. Demùm non paucis interlabentibus annis, decedente venerabili Priore domino *Winoto*, in partem suæ solicitudinis venerabilis pater meus dominus Abbas *Gebertus* meam exiguitatem euocauit, ac Priorem monasterij sui, licèt indignum & renitentem, tandem tamen obedientiæ funibus constrictum constituit & effecit.

* al. *Gerberto*

effecit. Hoc in tempore inclytus dominus meus Comes Normanniæ *Willielmus* funere pijssimi regis Angliæ *Edwardi* cognati sui per quotidianos nuncios intellecto, ad transfretandum pro iure suo conquirendo cum fortissimo exercitu auram fauorabilem in portu sancti *Walerici* diutiùs expectabat. Quò tunc ego accedebam cum domini Abbatis mei xenio; & explorato opportuno aditu, duodecim iuuenes electos, equites, & armatos cum centum marcis pro suis sumptibus in suam expeditionem ex parte prædicti patris Abbatis mei offerebam. Regratiatúsque abundantissimè pro tam necessario munere, etiam chartam suam de donatione totius vineæ chari loci munificentissima largitate domui nostræ in perpetuum obtinens, lætus & laudans ad meum monasterium reuertebar. Ipse verò prosperrima nauigatione mare transiens, & (vt præmittitur) Angliam sibi subijciens, nostrum monasterium Fontanissense semper arctissimo affectu amplexatus est, & multis honoribus tam dominum Abbatem meum, quàm omnes confratres eiusdem monasterij, quandocunque occurrerent, plurimùm veneratus. Currente igitur aliquanto annorum numero, depositóque de regimine pastoralis officij venerabili patre domino *Wulketulo* Abbate Croilandensi, prædecessore meo, inclytus dominus meus rex *Willielmus* ad venerabilem patrem præfatum meum dominum *Gebertum* Abbatem monasterij Fontanissensis pro exilitate mea nuncium dirigens, quod petijt, obtinuit; & me tristissimum ad tam graue onus subeundum, sed lætissimum, quòd ad natale solum me cernerem transferendum, super candelabrum Croilandensis ecclesiæ in *Christi* templo sacratissimo collocauit. Dimittendum autem in partes istas tam venerabilis Abbas meus, quàm tota cætera fratrum sancta congregatio suppliciter & sæpius exorabant, quatenus semper sancti niduli mei memor, matrem meam ab animo meo non dimitterem; sed loquerer pro ijs bona contra omnes coram domino meo rege; cuius (vt præsupponebant) frequentissimè colloquio fruerer, sæpissimè interessem contubernio, aliquoties participarem conuiuio secum in Anglia moraturus; insuper de sanctorum sarcophagis, qui plurimi in dicto pausant monasterio, tollerem mecum aliquod memoriale monumentum, quò & deuotio mea cresceret ad Deum, & dilectio perseueraret ad locum. *Pernoctans igitur in ecclesia ante sanctorum scrinia, scilicet* Wandragesili *Abbatis*, Wulfranni, *&* Ausberti *Episcoporum, effudi mea præcordia; & quatenus Dominus dirigere dignaretur viam meam meritis & precibus dictorum patronorum, debita deuotione postulabam. Erat enim sancti* Andreæ *Apostoli vigilia; & in suo cursu medium iter tunc ferè peregerat, cùm post multa precum dictamina tandem dicti sancti Apostoli lecta passione victoriosa, somno subitò obrepente, super lectrinum, quod antè stabat, in latus alterum reclinabar. Et ecce, videbam venustissimum quendam Abbatem, quem duo reuerendissimi episcopi allaterantes comitabantur, de retro altari procedere; ac totidem sanctis, quorum duo sacerdotalibus stolis refulgebant, & tertium medium inter se, quasi consulem splendidissimum, qui torquem auream in collo gestabat, cum summa reuerentia deducebant, in medio choro obuiare. Vbi cùm se mutuò salutâssent, & orationem Dominicam consummâssent; alter episcoporum me aduocat, & quod hospites suos in hospitium deducerem, & diligenter ministrans, ignem hospitij summoperè conseruarem, quousq; pro me mitterent, solicitè monet, & mandat: ac sancti cæteri similiter supplicabant. Cumq; acquiescere eorum iussionibus aliqualiter detrectarem, addidit etiam sanctus episcopus meam confortans pusillanimitatem, Vade, & verè dextera mea semper erit tecum. Et sic visio disparuit. Et ad matutinas vigilias de præfato Apostolo persoluendas noster secretarius nolam pulsauit pro fratribus excitandis. Interpretationem verò huius visionis pluribus annis penitus ignorabam, quousque veniens in partes istas, & de dicta visione recogitans, sic eius prognosticon assumebam. Duo Episcopi erant duo patroni* Fontanissensis *cœnobij*, Wulfrannus, *&* Ausbertus; *Abbas medius erat sanctus* Wandragesilus *Abbas, & huius loci fundator, & inhabitator primus; isti de retro altari procedebant, quia eorum sacra corpora ibi pausant: quibus duo occurrentes, sacerdotalibus stolis adornati, sunt sanctus* Guthlacus, *& sanctus* Neotus, *ambo sanctissimi sacerdotes Dei, & Croilandiæ speciales aduocati: consul medius torque aurea circa collum insignitus, erat sanctissimus martyr comes* Waldenus, *innocentissimè decollatus, & in isto monasterio tumulatus: horum ministerio assignatus eram,* dum

dum pastoralis officij curam in hoc Croilandensi cœnobio assumebam: manus sancti præsulis Wulfranni *perseuerat mecum, quia dexteri brachij sui os cubitale munere totius conuentus in perpetuum memoriale mecum consequutus sum.* Donatus ergo dicto sancto brachio, ad dominum meum regem London. accedebam: vbi inuestitus de baculo pastoralis officij Croilandensis monasterij, & à venerabili patre Archiepiscopo *Lanfranco*, ac à reuerendissimo episcopo Lincolniæ admissus & benedictus in ipso die natalitij Domini, in conuersione S. Apostoli *Pauli* Croilandiam primùm introibam installatus anno Domini 1076. Inueni verò in isto monasterio (cui, authore Deo, deseruio) monachos numero 62. quorum quatuor fratres laïci erant, præter aliorū monasteriorū monachos nostri capituli comprofessos: qui omnes cùm aduenirent, stallum in choro, sedem in refectorio, & lectum in dormitorio habebant; & hi numerum centenarium transcenderant: quando volebant, quidam post dimidium annum, quidam post annum ad propria monasteria remeabant: maximè in tempore guerrarum, minimóq; turbine pacis personante, tanquam apes ad aluearia pluuia imminente, ita vndique in Croilandiam confluebant. Fuerunt enim tunc nostri comprofessi de Thorney 10. de Burgo 6. de Ramsey 8. de Hely 3. de S. *Edmundo* 9. de S. *Albano* 12. de Westmonasterio 10. de S. *Andrea* Northamptoniæ 2. ecclesiæ *Christi* Norwici 14. de Tetford 15. de Couentria 7. S. *Mariæ* extra Eboracum 6. sanctæ *Mariæ* Stowiæ 10. de Michelmeia 6. & de Malmesbiria 5. præter aduentantes quotidiè, & semper aliquos nobiscum commorantes, qui visa loci securitate, & fratrum Croilandensium mutua charitate, nostro Collegio adunari deuotissimè supplicabant: vrbanitas innata monasterio ab antiquo rarò vel nunquam aliquem pulsantem repellebat. Veniens itaque in monasterium, & inueniens vniuersos nimiùm desolatos, ac ad desperationem humiliatos pro varijs infortunijs, quæ domum vndique depresserant, consului tam laïcos, quàm literatos, qui cœnobij substantiam nouerant, quibus auxilijs, aut refugijs annis anterioribus monasterium releuatum viderant; & quibus in rebus substantia cœnobij consistere solebat, deprecatus sum diligentissimè, quatenus mihi veraciter, & nudè ista exponentes, nulla, quæ nossent necessaria, de mea notitia vllo modo concelarent. Illi verò responderunt, *Asfordum* quendam de Heliestona, balliuum quondam domini *Wulketuli* abbatis immediati prędecessoris mei, manerijs & reditibus totius monasterij à multis annis præfuisse, terras & tenementa firmarijs tradidisse, & reditus & prouentus recepisse, omnésq; operarios cœnobij pro libito præmiâsse, ipsumque supra modum diuitem factum ruinas monasterij rarissimè restaurâsse, ipsum solum statum monasterij nostri nôsse, ipsumque solum monasterium releuare posse. Hoc ego *Ingulphus* intelligens, ipsum *Asfordum* accersiri feci, statímque monasterij nudè sibi demonstratum suo consilio ac auxilio indigere innotui, multísque precibus & promissis precans ac procurans, ad auxiliandū suam beneuolentiam captare summa diligentia insudaui; insuper meam ruditatem & recentiam patenter exposui, & extremam miseriam tam meam, quàm totius monasterij, nisi manū opponeret adiutricem, integrè patefeci. Ille ad hæc omnia ferreus, & adamantina duritie impenetrabilis ad modum aspidis surdæ, & obturantis suas aures preces meas spreuit, promissa mea risit, & quasi de monasterij miseria concepisset gaudia, omne consilium meum despexit. Quod ego intelligens, & clariùs intuens, sui ratiocinij rotulos de vniuersis terris, & monumentis mihi tradi suppliciter insistebam postulare; & in quibus villis circumiacentibus nostri reditus consisterent, quatenus edoceret, multis precibus insudabam impetrare. Ille tandem magnis promissis inductus, cùm plurima tenementa monasterij per villas declarâsset, ad villam de Heliestoń perueniens, non tantùm nostros reditus concelauit, verùm nostra tenementa sua esse, & se hæreditariè possidere multis periurijs ferè fidem fecit. Sed senioribus nostris semper contradicentibus, & chartas & monumenta sufficientia ostendentibus, ille iura nostra sufflauit; & coram regijs iustitiarijs se palam verificaturum, ipsa tenementa sua esse patrimonia, cum multa contentione promisit; & sic de cœnobio nostro processit. Nobis itaque in dictis tenementis coram regis ministris calumniam ponentibus, dies iuridicus apud Stanfordiam datus est. Quo die cùm regis iustitiarios pro negotijs monasterij aditurus, me fratrum meorum orationibus commendâssem, versus Stanfordiam confidens in Domino

mino

mino equitabam. Ille verò confidens in magnitudine diuitiarum suarum, & in thesauris pecuniæ ponens omnem spem suam, erecto collo contra Deum equitabat. Et ecce, offendens equus suus ad petram scandali in medio itinere ascensorem deiecit, deiectique collum confregit, & animam gradientis contra Dominum cum superbia ad inferos transmisit. Quod cùm regis curiæ, ac nobis iudicium nostrum expectantibus apud Stanfordiam narraretur, non adhibentibus adhuc tali casui fidem plenam, alius dies datus est. In crastino verò cùm ille tumulandus versus cœnobium Burgi, quo sepulturam suam sæpiùs constituerat, à vicinis & parentibus in secreto portaretur; decem acras Monasterio nostro pertinentes, quas viuus sibi vendicauerat, portantes feretrum calcabant: & ecce, nigerrima nube in suo circuitu solem obducente, & quasi nocturnas tenebras adducente, tale pluuiæ diluuium cœlum defundebat, quòd vtique fluentibus aquis dies Noëtica credebatur; quin etiam subitò feretrum frangitur, & corpus defuncti corruens in terram, in sordido cœno diutissimè volutatur. Quod videntes, qui portauerant, manum Domini cognoscentes, clarè suam iniustitiam confitebantur: parentes autem sui, & propinqui nobis, qui de Stanfordia hoc eodem temporis momento adueneramus, accurrentes obuiabant, & veniam præstari contra tam violentam iniuriam, & apertam Dei vindictam prouoluti nostris pedibus deposcebant. Nos regratiantes Deo, & sancto *Guthlaco* de suo adiutorio, iniuriam dimisimus, & pratum nostrum cum cæteris omnibus calumniatis integrè ab ijs disclamatum recepimus, & vsque in præsens tempus pacificè possidemus. Per omnia benedictus Deus, qui reddidit impio iuxta opera manuum suarum, infatuans, & infirmans consilia cordis eius. Hac vindicta Domini super aduersarios nostri monasterij per omnium ora longiùs volutante, & ad aures æmulantium terribiliùs intonante, non erat, qui deinceps Dominum defensorem nostrum auderet in aliquo offendere, nec qui sanctum *Guthlacum* de cætero præsumeret ad iracundiam prouocare. Quin *Richardus* de *Rulos*, qui filiam & hæredem *Hugonii* de Euermue domini de **Brunne**, & **Deping** duxerat in vxorem, multùm agriculturæ deditus, ac in iumentorum & pecorum multitudine plurimùm delectatus, ad villam suam de **Deping** amplificandam cùm includere magnam portionem communis marisci, ac prata, ac pascua separalia facere disponeret, sine licentia nostri Monasterij nullatenus præsumpsit: sed veniens cum magna deuotione firmitatem nostri capituli sibi charitatiuè concedi affectuosissimè supplicabat. Quam sibi concessimus, & nomen eius, & vxoris eius fratrum nostrorum martyrologio inscribi consensimus. Ille verò viginti marcas argenti in eleemosynam nostro Monasterio contulit, & licentiam includendi de communi marisco, quantum voluit, dignissimè impetrauit. Inclusit itaque de capella sancti *Guthlaci*, quam fratres nostri Monasterij, dum dicta ante aduentum Danorum nostra villa erat, ibidem construxerant, totum solum suum versus Orientem vsque ad **Caredik**, & transeundo **Caredik** vsque ad **Cleilake** extra **Crammor**, excludens fluuium de **Weland** fortissimo fossato, eò quòd singulis annis ferè omnia prata sua iuxta ripam dicti fluuij adiacentia continuis inundationibus demergebat: vnde **Deping**, id est, profundum pratum villa illa vocata antiquitùs erat. Et ædificans super fossatum plurima tenementa, & cotagia, in breui magnam villam effecit, hortos assignauit, campos excoluit, & in pratis, qui nuper erant profundi lacus, & paludes immeabiles, excluso fluuio inuenit campos vberrimos, & terram desiderabilem; ac de puteis & vliginibus maledictis fecit hortum voluptatis. Cúmque glebam fertilissimam sic reperisset, dictam etiam capellam sancti *Guthlaci* in parochialem Ecclesiam suæ nouæ villæ hoc eodem tempore commutauit. Monasterio verò nostro semper erat amicissimus, & penes dominum nostrum regem in omni negotio intercessor pro nobis promptissimus, & procurator assiduus. Cùm ergo prosperiora tempora nobis successissent, & status nostri Monasterij tam in temporalibus, quàm spiritualibus, secundante Domino, & amicos multiplicante, multifariè fructificaret: statui dominum meum regem adire, ac aliquam gratiam domino *VVulketulo* prædecessori meo adhuc apud Glastoniam exilium toleranti quoquo modo procurare.

Satis

Satis enim intelligebam, ipsum monasterij nostri statum apprimè cognoscere, & tenementa nostra, quæ multis comitatibus dispersa fuerant, & per malitiam nequissimi *Asfordi* ferè perdita, mihi verò nouitio nimis inscrutabilia, longo collectamine & experientia plenè scire. Vadens itaque Londonias, & inueniens ibidem venerabiles dominos meos, & aliquos amicos, videlicet reuerendissimum Archiepiscopum *Lanfrancum*, & dominum *Odonem* Episcopum Baiocensem fratrem vterinum domini regis, ipsumque Cantuariæ Comitem, & principem palatij (quorum nutu & consilio tam rex ipse, quàm regnum eius vniuersum in omni negotio regebatur) causam mei aduentus confidenter exposui, ac eorum intercessionem penes regem gratiosius impetraui. Transmissis etiam alijs mediatoribus, & amicis, inter quos prædictus miles *Richardus Rulos* regis camerarius præcipuus assistebat, qui penes prædictum prædecessorem meum dominum *Wulketulum* domini regis animum explorarent, repererunt rancorem eius penes personam multùm mitigatum, sed ne promoueretur ad aliquam minorem vel maiorem prælatiam omninò inexorabilem, ac in pristino proposito continuè pertinacem. Intercedentibus itaque prædictis dominis meis, domino Archiepiscopo Cantuariæ, & fratre eius domino episcopo Baiocensi, ac *Richardo* de *Rulos* regis camerario, alijsque plurimis ex veteri noticia mihi in Normannia satis amicitia propinqua deuinctis, obtinui quòd de Glastonia ad Burgum rediret; sed illic absque vlteriori discursu in patriam minimè faciendo, absque omni etiam cura & officio resideret; solummodò quando mihi placitum videretur, ad informandum me de statu mei monasterij licenter ad Croilandiam accersirem. Hac ergo gratia impetrata, de Glastonia illum ad Burgum transmisso honorifico equitatu adduxi, & de Burgo ad Croilandiam; omni fauore & filiali dilectione dignam videns eius venerabilem personam, & sanctissima religione præcellentem in pristino stallo suo ipsum posui: nec ipso superstite, me plenum sponsum, sed semper paranymphum, vel procuratorem monasterij reputaui. Cernens etiam deuotionem meam, ac filiorum suorum dilectionem nullis tribulationibus ab antiqua beneuolentia immutatam, restituit monasterio nostro calicem quondam capellæ suæ, vnum portiforium de vsu nostræ ecclesiæ, & vnum missale, vnam cupam argenteam cum coopertorio argenteo ad eandem, & 12. cochlearia de argento; alia etiam promisit, quum quosdam, quondam suos ministros, alloqui primitùs potuisset. Ego verò bis vel ter omni anno cum debito ministrorum apparatu ipsum accersens, & per mensem multoties, aliquandò per dimidium annum mecum detinens, ac in omni loco, tam in choro, quàm in refectorio semper cum omni reuerentia mecum deferens, præter agnitionem status totius cœnobij, quam libentissimè docebat, reperi vita sua comite prospera multa mihi succedere; sicut post decem annos, ipso decedente, plurima aduersa nobis indies accessere. Depositus enim erat anno Dominicæ incarnationis 1075. & decennio superuixit, subitòque paralysi percussus per 4. menses ad mortem ægrotabat, impos & mutus ad exprimendum suas vltimas voluntates toto spatio effectus: obiitque in die sancti *Hieronymi* presbyteri, anno Domini 1085. nonnullis nostri monasterij monumentis ac iocalibus apud Burgum adhuc remanentibus, & nobis minimè restitutis, licèt sæpissimè reddere ac restituere promisisset, & id in extremis suis effici & expleri, prout potuit, suis confratribus crebrò præcepisset. Ante verò hæc tempora paucis annis recurrentibus, quum rex Daciæ *Canutus* congregata maxima classe inuadere Angliam parasset, inclytus rex *Willielmus* vndique de Francia, Almania, atque Hispania soldarijs conductis, vniuersos per monasteria totius regni dimisit, moraturos maximè per illa cœnobia, quæ de militia non exhibenda sua dominia tenebant de rege. Vnde ad Croilandiam 6. milites, & 28. balistarios destinabat. Quo tempore ducens exercitum in Northumbriam, vbi Dani applicare sæpiùs antè solebant, vniuersam patriam abrasit, ac ferè in terram desertam absumens, multis milliarijs inhabitalem posteà longo tempore reddidit; ne hostis veniens, & victualia inueniens moram prolixaret, sed fame & inedia fugere de patria compulsus, pro victualium penuria citiùs ad propria remearet. Pertransiens etiam tunc, & vltra progrediens inclytus rex *Willielmus* in Scotiam, eam sibi subiecit, & *Maltonium* regem eius sibi hominium facere, & fidelitatem iurare apud Abernithi coëgit. Reuersúsque in Angliam, apud Londonias hominium sibi facere, & contra omnes homines fidelitatem

tem iurare omnem Angliæ incolam imperans, totam terram descripsit; nec erat hida in tota Anglia, quin valorem eius, & possessorem suum sciuit; nec lacus, nec locus aliquis, quin in regis rotulo extitit descriptus, ac eius reditus, & prouentus, ipsa possessio, & eius possessor regię notitię manifestatus iuxta taxatorũ fidem, qui electi de qualibet patria territorium proprium describebant. Isti penes nostrum monasterium beneuoli & amantes, non ad verum pretium, * nec ad verum spatium nostrum monasterium librabant, misericorditer præcauentes in futurum regijs exactionibus, & alijs oneribus, pijssima nobis beneuolentia prouidentes. Iste rotulus vocatus est rotulus Wintoniæ, & ab Anglicis pro sua generalitate omnia tenementa totius terræ integrè continente **Domesday** cognominatur. Talem rotulum, & multùm similem ediderat quondam rex *Alfredus*, in quo totam terram Angliæ per comitatus, centurias, & decurias descripserat, sicuti prænotatur: qui quidem rotulus Wintoniæ vocatus est, quia deponebatur apud Wintoniam cõseruandus; quæ ciuitas caput Westsaxonici regni sibi hæreditarij, porrò tunc inter omnia regna Angliæ particularia nobilissimi & præclari. In illo verò rotulo Wintoniæ sic maximè vocato, eò quòd ad illius rotuli exemplum editus erat, descripti sunt nõ tantùm totius terræ comitatus, centurię, & decuriæ; syluæ, saltus, & villæ vniuersæ; sed in omni territorio quot carucatæ terræ, quot iugera, & quot acræ, quæ pascua, & paludes, quæ tenementa, & qui tenentes continebantur. Adiui ego ipse tunc Londonias, & hæc tenementa nostra de vtroque rotulo prædicto, vulgaritèr ab Anglicis cognominato **Domesday**, excepta multo studio ac non paruis sumptibus, statui meis posteris, saltem breuiter, annotare, plurima abbreuians, ac nonnulla latiùs declarans ad meliorem meorum successorum notitiam. Quòd si quis posterorum de verbo ad verbum, prout diffusè in dictis rotulis originalibus tenementa nostra conscribuntur, agnoscere maluerit, dictos rotulos petat, & diligentèr exquirat, & hanc breuem elucubratiunculam, spero, quòd mirabitur, & quòd hunc laborem nostrum intimo animo collaudabit, cùm tam solicitè támque succinctè de tam confusa massa tot abdita & tam dispersa collegerim, & simul condiderím in hanc formam. Imprimis in **Lincolnshire**, in **Ellowarp**, in **Croyland** sanctus *Guthlacus* habuit, & habet syluas, mariscósque quatuor leucas in longitudine, & tres leucas in latitudine. Hæc sedes est Abbathiæ tempore regis *Ethelredi*; estque soluta, & quieta ab omnibus secularibus seruitijs. In **Holeben**, & **Capelade** sanctus *Guthlacus* habuit, & habet tres carucatas, & sex bouatas ad **Geld**, ibi nunc in dominio vnam carucatam, & 3. villan. cum dimidio carucatæ, & 12. acras prati: tempore regis *Edwardi* valuit viginti solidis monetæ. Similiter in **Spalding**, **Berewick** de **Croiland** duas carucatas terræ ad **Geld**, terra ad vnam carucatam & dimidiam, ibi septem villan. & 4. Bord. habentes 3. carucatas: tempore regis *Edwardi* valuit viginti solidis monetæ. Similitèr in **Pincebeck** sanctus *Guthlacus* habuit, & habet dimidiam carucatam ad **Geld** tempore regis *Edwardi*. In Kirketona **Warp** in Algare **Berwick** sanctus *Guthlacus* habuit, & habet 12. bouatas terræ ad **Geld**, terra ad decem bouatas nunc vasta est per maris alluuionem. In **Donnedik** sanctus *Guthlacus* habuit, & habet duas carucatas terræ ad **Geld**, terra ad duas carucatas cum Sacha & Socha: ibi nunc vna carucata in dominio, & tredecim villani cum vna carucata & viginti acris prati, tempore *Edwardi* regis valuit viginti solidis monetæ. Similiter sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam carucatam terræ ad **Geld**, terra ad vnam carucatam, ibi verò villani non arant: ibi quatuor salinæ valent. 5. solidis & 4. denarijs, & quinque acræ prati. In **Burtoft** sanctus *Guthlacus* & habuit & habet vnam bouatam terræ cum Sacha & Socha, & Ecclesiam de **Sutterton**, & presbyteron tempore *Edwardi* regis Socha de **Donnedike**. Item in **Soudithing** in **Hawardshow** warp. in **Bukenhale** sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas carucatas, & dimidiam ad **Geld**, ibi vna carucata in dominio 5. villani, 2. Bord, & 8. Soch habentes vnam carucatam, & viginti sex acræ prati, & 50. acræ syluæ & 70. acræ syluæ tempore regis *Edwardi* valebant triginta solidos monetæ. Similiter Socha de **Beltisford**. Item in **Halington** sanctus *Guthlacus* habuit & habet 10. bouatas terræ, 4. bouatas de **Juland**, & 22. acras prati. Socha de **Tad**. Item in **Nons** warp in **Langtoft** sanctus *Guthlacus* habuit & habet 6. carucatas terræ ad **Geld**, terra ad 6. carucatas ibi nunc in dominio, id est, 5. carucatę, & 8. villani, & 4. Bord, & 20.

Socham

Socham habentes 5. carucatas terræ, & centum acras prati sylu. 2. solid. marisci, 2. leucas in longitudine, & 2. leucas in latitudine, terra arabilis 15. quarentenas in longitudine & 9. in latitudine: tempore regis *Edwardi* valebant 4. libris monetæ 60. solidis. Talba 3. solidos. Item in Baston sanctus *Guthlacus* habuit & habet quatuor carucatas terræ ad Geld, terra ad 4. carucatas, ibi nunc in dominio, vna carucata, 5. villani, 2. Bord, & 7. Sochm. cum duab. carucatis, ibi ecclesia cum presbytero & vnū molendinum cum dimidio molendini, & 45. acræ prati, mariscorum, 15. quarenten. in longitudine & 8. in latitudine: tempore regis *Edwardi* valebant 40. solidos monetæ similiter. Item in Anelound warp in Repingale sanctus *Guthlacus* habuit & habet 3. carucatas terræ ad Geld, & 60. acras prati: tempore regis *Edwardi* valebant 20. solidos. *Ogerus* tenet ad firmam reddendo Abbathiæ 60. solidos, & alia multa onera. Item in Aswardetierene warp in Laithorp sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam bouatam terræ, in Kirkby 3. bouatas terræ: tempore regis *Edwardi* solid. Item in Optonagrena Hundred in Northamptonshire in Croyland sanctus *Guthlacus* habuit & habet syluas & mariscos, 2. leucas in longitudine, & 2. leucas in latitudine: tempore regis *Edwardi* solutæ & quietæ ab omnibus seruitijs. In Peiekirk 3. virgatas terrę ad Geld, tempore regis *Edwardi*. In Wridthorp sanctus *Guthlacus* habuit habétque vnam hidam, & dimidiam ad Geld, terra est 2. carucat. in dominio est vna carucata, & 11. villani, & 11. Bord cum 2. carucatis, ibi 3. acræ prati & vnū molendinum de quinque solidis, valent 40. solidos. Item in Polebroke Hundred in Elmingtona sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnā hidā terræ: terra est vna carucata, hęc est ibi in dominio, & 2. villani & 2. Bord cum vna carucata, & 6. acris prati: tempore regis *Edwardi* valebant 8. solidos modò 16. In Elmingtona etiam sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas hidas, terra est 3. carucar. ibi sunt 5. villani, & 4. Bord cum 3. carucatis: ibi duodecim acræ prati: tempore regis *Edwardi* valebant duodecim solidos, modò 20. solidos. Item in Houdnauestound Hundred in Adingtona sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas hidas: terra est quatuor carucat. in dominio est vna & duo serui, & 6. villani & 3. Bord cum vno Sochm. habente tres carucatas: ibi 6. acræ prati & molendinum 13. solid. & 4. denar. tempore regis *Edwardi* valebant quindecim solidis, modò 40. solid. Ibi etiam habet ecclesiam, & in alia Adingtona dimidium virgatæ terræ ad Geld. Item in Aussordeshew Hundred in Wendlingborough sanctus *Guthlacus* habuit & habet 5. hidas terræ, & dimidium, terra est duodecim carucat. in dominio est vna carucat. cum vno seruo, & 21. villanis, cum ecclesia & presbytero, & 7. Bord, & 12. Sochm. habentibus vndecim acras: ibi duo molendina de 16. solidis, triginta acræ prati valent 50. solidos, & vsus 11. solidos, modò sex lib. Item in Ailwordesle Hundred Granelcrand in Baddeby sanctus *Guhlacus* habuit & habet quatuor hidas terræ: terra est 11. acræ, in dominio sunt 8. carucatæ, & 8. serui, 5. ancillæ, 12. villani, & 8. Bord cum 6. carucatis: ibi molendinum de duobus solidis, & 18. acræ prati syluæ 4. quarent. longitudine, & 2. quarent. in latitudine: tempore regis *Edwardi* valebant 4. lib. modò similiter. Item in Hundred de Widebrooke in Glapthorn sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam virgatam terræ ad Geld, & 20. acras syluæ. Item in Lesstershire in Goscote warp in Bely sanctus *Guthlacus* habuit & habet decem carucatas terræ & dimidium, terra est octo carucat. in dominio est vna carucat. & duo serui, & 21. villani cum 5. Sochm. & 3. Bord habent. 6. carucatas: ibi 30. actæ prati valent tempore regis *Edwardi* 60. solidis, modò 40. solid. Item in Guthlaceston warp in Sutton sanctus *Guthlacus* habuit & habet duas carucat. & duas in Stapelton: terra est 5. carucat: ibi 6. villani cum 2. Bord habentibus vnam carucatam & dimidium tempore regis *Edwardi* valuere 24. solid. modò 20. solid. Item in Huntindounshire in Normannescros Hundred in Morborne sanctus *Guthlacus* habuit & habet 5. hidas ad Geld: terra 9. carucat. ibi nunc in dominio 2. carucat. & 16. villani, & 3. Bord habentes 7. carucatas: ibi ecclesia & presbyter & 40. acræ prati, & vna acra syluæ minutæ: tempore regis *Edwardi* valebant centum solidos, modò similiter. In Therminga sanctus *Guthlacus* habuit & habet vnam hidam & dimidium ad Geld: terra vna carucat. & dimid. Socha de Acumesbery manerio regis: *Eustachius* tenet modò de Abbate de Croyland, & habet ibi vnam carucat. & vnum villanum

cum dimidio carucat. & 6. acris prati: tempore regis *Ed.* valebant 20. solid. modò similitèr. Item in Grantebrigshire in Nordstow Hundred, in Hokittona sanctus *Guthlacus* habuit & habet 7. hidas & dimid. terra est 8. carucat. in dominio 4. hid. & ibi sunt 4. carucat. ibi 14. villani, & 3. bord cum sex carucatis. Ibi 4. cotagia, & 3. serui, pratum, 2. carucatæ cum ecclesia & presbytero: tempore regis *Ed.* valebant 8. libris, modò sex libris. In Cestreton Hundred, in Cotenham Sanctus *Guthlacus* habuit & habet 11. hid. ad Geld. terra est 8. carucat. in dominio 6. hid. & ibi est 1. carucat. ibi 12. villani, & 8. bord cum 7. carucatis: ibi 1. seruus, pratum, 8. acræ, pastur. ad pet. villæ de marisco. D. Ang. & de præsent. 12. d. val. tempore regis *Ed.* 8. libris, modò 6. lib. hoc manerium semper fuit & est in dominio Sancti *Guthlaci*. In Draitona sanctus *Guthlacus* habuit & habet 8. hidas, & dimidium: terra est 6. carucat. in dominio 4. hid. & 3. virg. & ibi 1. carucata, ibi 12. villani, & 5. bord, & 3. Soch. cum 4. carucatis: ibi 4. cotagia, pratum 2. carucat. tempore regis *Ed.* valebant 100. solid. modò 4. libris, 10. solid. hæc terra in dominio est ecclesiæ sancti *Guthlaci* cum sua ecclesia, & presbytero. Iam ad informationem meorum successorum mihi videtur expediens, & valdè necessarium, aliqua præmissorum, prout nunc ea intelligimus, breui declaratione nostris posteris demandare. Et primò de sede Abbathiæ nostræ, quæ dicitur habere 4. leucas in latitudine; quum leuca vsualis mensura terram metientium apud Francos constet deduobus millibus passuum. Et fortè leuca dicitur à leucon, quod in Scythica lingua interpretatur *Philippus*. Vnde magister in Isagogis suis O. M. lib. 3. & niueus leucon dicit ibi, hunc leucon fuisse *Philippum* imperatorem, qui niueus descriptus est, quia Christianus, & baptismo super niuem dealbatus. Et alio in loco vbi exponit illud, i. *Phœbum* adamâsse *Leucothoen*, dicit Deum adamâsse Christianitatem regni Franciæ, i. *Philipporum*, quum apud Francos nomen *Philippi* frequentissimum habetur, in tantum, vt rex *Henricus*, qui modò regnat in Francia, filium suum iam primogenitum *Philippum* fecerit appellari. Beatus enim *Christi* Apostolus *Philippus*, cùm Scythis verbum Dei prædicâsset, & plurimos eorum ad fidem *Christi* conuertisset, rediens in Asiam, per Sicambros viam fecit, ac illis *Christi* nomen primus annunciauit. De quibus exeuntes Franci, vt plures eorum hierocronographi testantur, beatum *Philippum* Apostolum suum specialem protodoctorem, & Neoapostolum adhuc tenent. Ex his omnibus colligitur, quòd leuca dicitur à leucon, id est, mensura terræ Philippicæ, id est, *Philippi*, vel *Philipporum*. Angli autem vtuntur terram metiendo milliaribus: & dicitur milliare, quia constat de mille passibus; sic vocatum, quia *Hercules* sub vno tractu halitus sui mille passus fecit, vt dicit *Isid.* lib. 3. Cognoscentes itaque leucas, & milliaria, dicere poteritis, posteri nostri & amici, quòd cùm sedes Abbathiæ nostræ in longitudine, i. de vlteriori ripa de Shepishee in eius oriente vsque ad Kenulphston in eius occidente, dicitur habere 4. leucas, i. octo millia passuum; & in latitudine, id est, de vlteriori parte ripæ de Southee in eius austro vsque ad vlteriorem ripam de Asendik; vel de Weland in eius aquilone 2. leuc. id est, 4. millia passuum; horum neutrum verum est. Sed scire debetis, Anglos sub dominio Normannorum transisse in multis ad mores Francorum, & ideo loco milliarium leucas dixisse, sed milliaria intellexisse: & cùm longitudo eius excedit 4. milliaria, & latitudo 2. milliaria, prudentissimi metatores cõtra malitiam æmulorum nostrorum pijssimè prouidentes, potiùs plus quàm minus ponere voluerunt. Acceptauit hanc rationem tota vicinia taxatorum, acceptauit & regis curia, cùm veritas spatij exigeretur in incorporatione regalium rotulorum. Item declarandũ est illud, quòd Alderlound describitur in Optonagrena Hundred, quùm in charta *Edredi* quondam regis, & restauratoris nostri contineatur, quòd illa pars marisci australi parte aquę de Welãd comitaui Lincolniæ cõnectitur, in omnibus respõdet: cuius euidentia colligitur ex charta *Edgari* quondam regis & confirmatoris nostri de illis verbis, vbi interdicit omnibus ministris suis, id est, vicecomitibus, bedellis & balliuis in patria Girniorum, id est, in Comitatu North. ne introeant fines & limites dicti marisci, aut in aliquo intromittant; hoc innuens, quòd illa pars marisci sit interdicta ministris in Comitatu North. sic attendens cum reliqua portione monasterij nostri ministris suis in comitatu Lincolniæ. Sed Danicis regibus *Swano*, *Cnutone*, *Haroldo*,

roldo, & *Hardenuto* totam Angliam opprimentibus, & multa immutantibus, plurima priuilegia monaſteriorum perdita ſunt, ac prorſus ſufflata; limites ac termini territoriorum & comitatuum tranſlati, & à ſtatu veteri longè immutati, prout pecunia diuitum in mentibus barbarorum, qui nihil aliud, quàm ruinas quærebant, reponderabat. Cuius euidentia tempore regis *Hardecnuti* erat euerſio monaſterij ſanctæ *Pegæ* de Pekirk, præualente contra iuſtitiam Pegelandenſium Abbatis Burgi pecunia, & ſuper ſimplicitate pauperum *Godwini* Comitis potentia. Et tunc cùm Monachi Burgenſes maximæ fuerant opinionis, ita vt totus mundus abiret poſt eos, & multi maiores terræ tam pontifices, quàm alij proceres, & prouinciarum præſides apud illos ſuam ſupremam eligerent ſepulturam; etiam in monaſterium noſtrum ſuæ cupiditatis cornua impudentiſſimè extenderunt, diſſimulante tantam iniuriam domino *Walketulo* prædeceſſore meo, & quaſi ex eorum conniuentia contra tantum damnum noſtri monaſterij ſomno (proh pudor) lethargico nimiùm ſoporato, & diutiùs dormiente. Veruntamen in proximo ſpero tantam præſumptionem cum regis beneuolentia pleniùs in ſtatum priſtinum emendandam, quem per trecentos & ferè 30. annos antea pacificè poſſederamus. Item declarandum eſt illud, quòd dicit, A tempore *Ethelredi* regis erat ſedes Abbathiæ noſtræ quieta, & ſoluta ab omnibus ſecularibus ſeruitijs: cùm tres fuerint reges *Ethelredi*, & pro eorum quolibet agant veriſimiles rationes, quòd de eorum quolibet dicta litera dici poſſit. Primus enim *Ethelredus* filius *Pendæ*, ac frater *Peodæ*, & *Wulferi* quondam regum Merciorum, quùm poſt præfatos reges fratres ſuos ſuccedens, triginta annos regnâſſet, relicto ſeculo monachus in Bardineienſi monaſterio ſactus, tandem Abbas eſt creatus. In regno verò Merciorum ſubrogatur *Kenredus* cognatus ſuus, filius *Wulferi* quondam regis, & fratris, ſuique prædeceſſoris, ſicut latiùs ſupradicitur. Huic *Kenredo* poſt quinque annos Romam peregrè proficiſcenti ſucceſſit *Celredus*, filius prædicti *Ethelredi*, adhuc ipſo patre Abbate de Bardeney ſuperſtite ac viuente: Huic autem *Celredo* poſt octo annos defuncto ſucceſſit in regnum Merciorum noſter *Ethelbaldus*, regnauitque annis quadraginta & vno; qui primo anno regni ſui fundauit noſtrum monaſterium Croylandenſe, faciens inde nobis chartam ſuam: in qua charta primus teſtis poſt Epiſcopos prædictus *Ethelredus* Abbas de Bardeney quondam rex deuotè ſubſcripſit; eodémque anno iam factus ſenior, & plenus dierum migrauit ad Dominum. A tempore igitur huius regis *Ethelredi* erat Abbathia noſtra quieta & ſoluta ab omnibus ſecularibus ſeruitijs, id eſt, à tempore noſtræ primæ fundationis. Secundus rex *Ethelredus* erat filius *Ethelwulphi*, frater regis *Ethelbaldi*, *Ethelberti*, ac *Alfredi* quondam regum; qui cùm penultimus fratrum ſuorum quinque annis Weſtſaxonici regni ſceptrum validiſſimè rexiſſet, & contra Danos dimicans frequentiſſimè, aliquoties glorioſiſſimè triumphâſſet; obijt anno Domini octingenteſimo ſeptuageſimo primo, ſcilicet in proximo anno ſequente poſt euerſionem Monaſteriorum Bardeney, Croyland, Medehamſted, & Hely. Sed Croylandiæ Monachi (vt ſuprà dictum eſt) pro maiori parte per triduanam fugam gratioſiſſimè ſaluati, totius Abbathiæ huius ſitum eadem libertate, qua anteà habuerant, deinceps à *Beorredo* rege ac *Alfredo* rege regnum poſtmodum obtinente habuerant, etiam toto tempore ſuæ deſolationis poſſederunt; cùm cætera monaſteria per Danorum ferocitatem funditus deſtructa regali fiſco fuerant aſcripta denuò, & aſſumpta, omnibus Monachis eorum necatis, perditis, ſeu penitus fugatis. A tempore itaque iſtius regis *Ethelredi* abbathia noſtra erat quieta & ſoluta ab omnibus ſeruitijs ſecularibus, i. in ſua maxima deſolatione vſq; ad eius reſtaurationem, & inde vſque ad præſens tempus. Tertius rex *Ethelredus* erat filius *Edgari* regis, qui poſt ſanctum *Edwardum* regem, & tandem Dei martyrem, germanum ſuum, miſerrimè regnauit annis 38. Tempore cuius Danorum exercitus totam Angliam plurimùm tribulabant, & eccleſias ac cœnobia in immenſum opprimebant. Perdurabátq; tanta tribulatio per plures annos ſequentes, ſcilicet per tempora 4. regum, id eſt, ipſius *Ethelredi*, *Knuti*, *Haroldi*, & *Hardekanuti*. Ab iſtius itaque *Ethelredi* tempore noſtra abbathia erat quieta & ſoluta ab omnibus ſecularibus ſeruitijs; i. à tempore illius regis; qui erat legalis ſucceſſor regij ſeminis Anglorum, & pater *Edwardi* piiſſimi regis: cuius

cognatione ac consanguinitate inclytus rex noster *Willielmus* fundat conscientiam suam regnum Angliæ inuadendi, cæteris regibus de Danorum sanguine, quasi nullius authoritatis ad allegandum, interim intermissis. Item declarandum est quòd in sede Croyl. villani, Bord. nec Sochm. ponuntur, sicut in alijs terris nostris; cùm nisi timore belli imminentis nullus, aut rarus inhabitator nobiscum manere perseuerabat; sed sicut guerra incipiente omnes conuicinæ patriæ tam diuites, quàm pauperes, tam viri quàm mulieres ad **Croyland** pro suo refugio confluentes vndique aduentabant, ita iterum serenitate pacis à Domino restituta, ad sua quiq; propria reuertentes monasterium nostrum relinquebant, sola nostra domestica familia cum suis vxoribus & liberis remanentibus, quibus (vt postea dicetur) magnam partem mariscorum & pratorum totius sedis nostri monasterij dimisi dudum pro certo reditu annuali, & alijs seruitijs exoluendis, quibusdam ad firmam & certum numerum annorum, quibusdam in feodum tradidi excolendum. Sed hæc postea. Item declarandum est illud, quod dicitur, In **Spalding, Berewick de Croyland**; & alibi, in **Algare Berewiche**, al. vt sic intelligatur, in **Spalding, Berewicke de Croyland**, i. manerium de **Croyland**: & in **Algare Berewick** al. id est, manerium aliud. Item declarandum est de manerio de **Badby**, quòd licèt iam sit in manibus firmariorum, tamen tanquam in manibus nostris nunc esset, in regis rotulo est descriptum; sed faciendum est, quòd, quia terrarum metatores, & taxatores illius patriæ monachos illud manerium habere vident de monachis **Euesham**, nostros Croylandenses monachos putant, & nostram esse possessionem, non firmariorum reputant & affirmant, cùm adhuc viginti anni de firma illorum restent, antequam centum anni concessi in eo *Normanno* quondam *Edrici* Comitis vicecomiti compleantur. Hæc coram domino meo rege, concilióque suo pro nostro monasterio, eiúsque pertinentijs patenter allegaui, & gratanter omnia sunt accepta, & copia regij rotuli mihi liberaliter est concessa. Detuleram etiam mecum tunc Londonias chartas ac chirographa, & præcipua monumenta nostri monasterij, scilicet *Ethelbaldi* quondam regis, ac nostri fundatoris, & cæterorum regum Merciorum confirmantium domum nostram; quæ cuncta manu Saxonica scripta erant: chartas etiam *Edredi* quondam regis, & restauratoris nostri, ac *Edgari* regis nostri confirmatoris, & aliorum regum Anglorum post eos succedentium vsque ad hæc tempora nostra, quæ partim duplicatè tam Gallicana manu, quàm Saxonica scribebantur. Manus etenim Saxonica ab omnibus Saxonibus, & Mercijs vsque ad tempora regis *Alfredi*, qui per Gallicanos doctores omnibus literis apprimè instructus erat, in omnibus chirographis vsitata, à tempore domini regis dicti desuetudine vilueràt; & manus Gallicana, quia magis legibilis, & aspectui perdelectabilis præcellebat, frequentiùs indies apud omnes Anglos complacebat. Et licèt omnibus Gallicis & Normannis manus Saxonica extiterat inusitata penitus, & inuisa, ac tunc maximè cum gente sua contemptui habita & nimiùm inacceptata; cum meritis & precibus Sancti *Guthlaci* aduocati nostri, ac specialis patroni Spiritus sanctus in cor inclyti regis gratiam & beneuolentiam penes nostrum monasterium diuinitus inspirabat in tantum, vt vniuersa monumenta nostra tam manu Saxonica, quàm Gallicana (vt prædictum est) conscripta, corámque præfato inclytò rege *Wilhelmo* ac concilio suo patèter lecta, & diligenter examinata, multo fauore fierent accepta & collaudata, insuper regia confirmatione dignissima ab omnibus acclamata & adiudicata: præcipuè charta inclyti quondam regis *Edredi* restauratoris nostri nostrum monasterium specialiùs priuilegiantis, & pleniùs nostras terras confirmantis, ab omnibus abundantiùs est accepta, & confirmari ab ipso domino rege gratiosissimè concessa, confirmata est, prout ego desiderabam & postulabam, diligentissimè in his verbis. Ego *Willielmus* Dei beneficio rex Anglorum, ad humilem petitionem familiaris mei *Ingulphi* Abbatis Croilandensis monasterij chartam priuilegiatam, quam egregius rex *Edredus* prædecessor meus Deo & sancto *Guthlaco*, ac monachis de **Croyland** concessit & donauit, coram me & concilio meo perlectam & declaratam laudo, approbo, & confirmo, & in omnibus effectualiter obseruari præcipio. Prohibeo etiam ne quisquam sub ditione mea illos temerariè vexare præsumat, ne excommunicationis gladio intereat, & pro iure ecclesiastico violato infernorum exquirat cruciatus. Sed

habeant

habeant omnes possessiones suas in perpetuam & regalem eleemosynam ex meo dono, & confirmatione ad laudem Dei, & ob reuerentiam sancti *Guthlaci* confessoris ibidem corporalitèr quiescentis, cum omni illo, quod appellatur Socha Sacha, Tol & Tem, cum legibus & consuetudinibus illis iure perpetuò tenendis, cum quibus eas liberiùs & quietiùs tenuerunt diebus illis, quibus præfatus rex *Edredus* viuus fuit & incolumis. In huius scripti robore optimates in eodem nominati testes affuerunt, *Lanfrancus* Archiepisc. Cantuariæ, *Thomas* Archiepisc. Eboracæ, *Walkelmus* episco. Wintoniæ, *Wilhelmus* episc. Dunelmiæ, *Wilhelmus* Comes, *Alfredus* Comes, *Alfredus* filius *Topi*, *Wilhelmus Malettus*, & alij. Cernens etiam tunc animum domini mei regis, ac consiliariorum suorum penes meam paruitatem, inspirante altissimo, tam beneuolum & fauentem, chartas *Thoroldi* quondam vicecomitis de cella dudum nostra de Spalding, quas etiam mecum Londonias attuleram, palam prolatas coram domino meo rege, ac vniuerso concilio suo proponebam; & sufficientèr allegato titulo iuris nostri, restitutionem cellæ nostræ prædictæ ad nostrum monasterium debita diligentia postulabam. Cúmque diutissimè ius nostrum ad dictam cellam in regis concilio ventilaretur, & fere fauentibus vniuersis adiudicandam nobis illam æstimarem; regis concilium censebat transmittendum pro *Yuone Talbois*, eò quòd in eius dominio dicta cella consistebat. Qui citiùs adueniens, quum nostrum propositum intellexisset, ostendens coram domino rege in petitione mea eiectionem monachorum Gallicorum, quos suo regio scripto anteà confirmauerat, & sibi semper fideles permanserant, promotionémque monachorum Anglicorum sibi semper mala imprecantium finalitèr contineri, beneuolentiam regis à meo proposito funditus immutauit; & vniuersum negotium meum Normannis vndique ac Andegauensibus suis assentatoribus, qui domino meo regi iugiter assistebant, multiplicitèr suffultus, & roboratus, totaliter impediuit. Accipiens itaque mecum dicti domini mei regis confirmationem super chartam regis *Edredi* nostri restauratoris, quam gratiosè ante aduentum dicti *Yuonis* ad curiam à domino rege impetraueram, cum omnibus monumentis nostris saluis & illæsis, benedicto altissimo, ad nostrum monasterium sanus ipse ac incolumis remeaui; consulens meis successoribus in futurum, qui venturi sunt post me, fortéque regem Anglicis fauorabilem feliciter obtinebunt, quum dictam cellam repetere voluerint, maximè huic chartæ *Thoroldi* dictæ cellæ fundatoris innitantur, cęteris chartis extra causam concelatis, quum dictam chartam ad ius nostrum conquirendum cæteris præstantiorem & valentiorem multò consilio iurisperitorum didici præualere; quæ charta talis est. Ego *Thoroldus* de Bukenhale corā nobilissimo domino meo *Leofrico* Comite Leicestriæ, & nobilissima comitissa sua domina *Godiua* sorore mea, cum consensu, & bona volūtate domini & cognati mei Comitis *Algari*, primogeniti & hæredis eorum, donaui & tradidi Deo & sancto *Guthlaco* Croilandiæ in manibus domini *VVulgati* Abbatis dicti Croiland. monasterij ad fundationem cellæ Croilandensium monachorum, in honorem sanctæ Dei genitricis, sempérque virginis *Mariæ*, in villa de Spalding, totum manerium meum situm iuxta parochialem ecclesiam eiusdem villæ, cum omnibus terris & tenementis, reditibus, seruitijs, auerijs, & vtensilibus, quæ habuī in dicto manerio, & in dicta villa, & in campis eius tam in parte orientali fluminis, quàm in eius parte occidentali, cum omnibus appendicijs suis, scilicet *Colgrinum* præpositum meum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque aliquo de omnibus retinemento. Item *Hardingum* fabrum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque aliquo de omnibus retinemento. Item *Lefstanum* carpentarium, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque aliquo de omnibus retinemento. Item *Ringulphum* primum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque aliquo de omnibus retinemento. Item *Elstanum* piscatorem, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & in mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Gunterum Liniet*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa & campis eius & mariscis absque vllo de omnibus

bus retinemento. Item *Outy Grimkelson*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Turstanum Dubbe*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Algarum* nigrum, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Edricum* filium *Siwardi*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Osmundum* molendinarium, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & 10 mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Besy Tuke*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis, & mariscis eius absque vllo de omnibus retinemento. Item *Elmerum* de Pincebecke, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Item *Gouse Gamelson*, & totam sequelam suam, cum omnibus bonis & catallis, quæ habet in dicta villa, & in campis eius, & mariscis absque vllo de omnibus retinemento. Istos seruos meos, & omnia bona & catalla eorum, cum omnibus cotagijs quondam meis, situatis in orientali parte fluminis circa ligneam capellam sanctæ *Mariæ* in villa de Spalding, ab antiquo Croilandensi monasterio pertinentem, cum omnibus iuribus, & alijs rebus appenden- 20 tibus, dedi Deo, & sancto *Guthlaco* ad constructionem prædictæ cellæ, vnà cum omnibus piscationibus meis tam in mariscis adiacentibus, quàm in mari ad dictam villam accedente, in liberam & perpetuam eleemosynam meam, pro salute animæ meæ, & animarum omnium progenitorum & parentum meorum. Istud meum chirographum apud Leicestriam in præsentia multorum *Christi* fidelium, ibidem in die sancto Pentecostes collectorum, anno Dominicæ incarnationis 1051. ego *Thoroldus* signo sanctæ crucis confirmaui. ✠. Ego *Wulfinus* episcopus Dorcacestrensis ratificaui. ✠. Ego *Wulgatus* Abbas Croilandiæ gaudens acceptaui. ✠. Ego *Lefwinus* Abbas Thorneiensis collaudaui. ✠. Ego *Leofricus* Comes concessi. ✠. Ego *Godiua* Comitissa diù istud desideraui. ✠. Ego *Algarus* Comes consensi. ✠. Ego *Turnerus* capellanus do- 30 mini mei *Wulfini* episcopi Dorcacestren. præsens affui. ✠. Ego *Wulnarus* capellanus eiusdem domini mei *Wulfini* episcopi auscultaui. ✠. Ego *Sitricus* capellanus dicti domini mei *VVulfini* aspexi. ✠. Ego *Stanardus* minister domini mei Comitis *Leofrici* interfui. ✠. Ego *Falco* monachus Croilandiæ applausi. ✠. Ego *Pigotus* monachus Thorneiensis conspexi. ✠. Ego *Liningus* clericus istud chirographum manu mea scripsi, & domino meo *Thoroldo* Vicecomiti tradidi, prædicto *VVulgato* Abbati Croiland. de manu in manum donandum. Attuli eadem vice mecum de Londonijs in meum monasterium leges æquissimi regis *Edwardi*, quas dominus meus inclytus rex *VVilhelmus* authenticas esse, & perpetuas, per totum regnum Angliæ inuiolabilitèr tenendas sub pœnis grauissimis proclamárat, & suis iustitiarijs commendárat, eodem idio- 40 mate, quo editæ sunt; ne per ignorantiam contingat, nos vel nostros aliquando in nostrum graue periculum contraire, & offendere ausu temerario regiam maiestatem, ac in eius censuras rigidissimas improuidum pedem ferre contentas sæpiùs in eisdem, hoc modo.

Videtur hic leges Edwardi *inseruisse, quæ desunt.*

Appendix incerti authoris ad *Ingulphum*.

TRansmisit enim *Ioffridus* Abbas ad manerium suum de Cotenham iuxta Cantabrigiam dominum *Gislebertum* commonachum suum, & sacræ *Theologiæ* professorem cum alijs tribus mo- 50 nachis; qui secuti eum in Angliam, philosophicis theorematibus & alijs scientijs primitiuis instructissimi, quotidiè Cantabrigiam adeuntes, & conducto quodam horreo publico, suas scientias palam profitentes, in breui temporis excursu grandem discipulorum numerum contraxerunt. Anno verò secundo aduentus illorum tantùm accreuit discipulorum numerus, tam ex tota patria, quàm ex oppido, quòd quælibet domus maxima, horreum, nec vlla ecclesia sufficeret eorum receptaculo. Vnde diuersis in locis à se diuisi, & formam Aurelienis studij secuti, summo mane frater *Odo* grammaticus, & Sa-

& Satyricus illo tempore singularis, pueris & iunioribus sibi assignatis legebat grammaticam iuxta *Prisciani* doctrinam, & *Remigij* in eundem; ad horam verò primam frater *Terricus*, acutissimus Sophista Logicam *Aristotelis* iuxta *Porphyrij* & *Auerrois* Isagogas & commenta adolescentioribus tradebat; ad horam verò tertiam frater *Wilhelmus* Rhetoricam *Tullij Quintilianiq́*, flores perorabat. Magister verò *Gislebertus* omnibus Dominicis diebus, & sanctorum festis in diuersis ecclesijs verbum Dei ad populum prędicans, rudis in Anglicana lingua, sed expeditus & profundus in Latina, & Gallicana sua, contra Iudaicum errorem maximè disputabat. Ferialibus autem diebus literatis ac sacerdotibus ad eius auditorium specialiùs confluentibus, ante sextam horam textum sacræ paginæ exponebat. Cúmque nonnulli increduli, & adhuc Iudaica perfidia cæcati, ad eius verba in sinum matris Ecclesiæ relicto penitus suo pristino errore, compuncti accurrerent, & fides Christiana indies solidior quotidiè firmaretur: non modicum commodum eorum industria monasterio affluxit, in tantum vt (nihil onerantes manerium, sed multùm meliorantes aliquo dono) centum marcas ad ædificationem suæ ecclesiæ transmissas ab illis partibus comportarent. Maximè ipso venerabili Abbate *Ioffrido* in partibus illis suos filios visitante, & sermonem suo more ad populum luculentissimè personante, viri & mulieres innumeri de vicinis oppidis concurrebant: qui licèt Latinè vel Gallicè loquentem illum minimè intelligerent; tantùm intendentes ad illum, virtute verbi Dei, & gratia vultus sui ad lachrymas multoties compuncti, ad reædificationem ecclesiæ suæ nuper concrematæ, quam semper in conclusione sermonis ingerebat, innumeras eleemosynas erogabant. Semper etiam tres vel quatuor, finito sermone sua vestigia sequentes, & nusquam diuertentes, tam laicos, quàm literatos vel suo conuentui incorporauit monachandos, vel vicinis monasterijs Burgi, Thorney, & aliquoties locis remotioribus monachandos, vel vicinis monasterijs cum sua epistola commendauit. Ex isto itaque fonte paruo, qui creuit in fluuium iam magnum, videmus nunc lętificatam ciuitatem Dei, & totam Angliam factam frugiferam per plurimos magistros, doctorésque de Cantabrigia exeuntes ad similitudinem sanctissimi paradisi.

H*ÆC excerpta sunt ex historia* Ingulphi *Abbatis Croilandiæ, qui obijt anno Domini 1109. anno* Henrici *primi nono: in cuius locum suffectus est iste* Ioffridus, *Prior monasterij S.*Ebrulphi *in Normannia, ab* Henrico *primo intercessione dilecti Senescalli sui* Alani Crown. *Erat autem* Ioffridus *natus Gallus de Marchione* Herberto *super Hildeburgen, & educatus* Aurelij *in monasterio, vir eruditus. Ad ædificationem ecclesiæ suæ Croilandiæ tempore prædecessoris sui* Ingulphi, *viri etiam in omni ferè literarum genere versati, varios in varia loca bonorum eleemosynas petitum misit, quosdam in Scotiam, quosdam in Hiberniam, Walliam, & Cornubiam, alios in Flandriam, alios verò in Galliam & Daciam, quosdam verò in Norwegiam misit, ad* Cotenham *verò manerium suum Cantabrigiæ vicinum misit dominum* Gislebertum, *& alios tres monachos, qui eum secuti sunt in Angliam.*

* * *

FASTI REGVM ET EPISCOPORVM ANGLIAE, VSQVE AD WILLIELMVM SENIOREM.

Ante Christ.	Ab vrbe condita	Consules.	Imperatores.	
59	695	*C. Iulius Cæsar.* *M. Calpurnius Bibulus.*		Hunc annum *Beda* facit 693. ab vrb. condita, & 60. ante *Christum.*
58	696	*L. Calpurnius Piso.* *A. Gabinius.*		*Cæsar* Galliam proconsul obtinet.
57	697	*P. Cornelius Lentulus Spinther.* *Q. Cæcilius Metellus Nepos.*		
56	698	*Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus.* *L. Martius Philippus.*		
55	699	*Cn. Pompeius Magnus.* *M. Licinius Crassus.*		C. *Cæsar* hoc anno exigua parte æstatis reliqua primus omniũ Romanorum Britãniam cũ exercitu, legionibus scil. decima, septimáq; ingressus, propinqua die equinoctij in Galliam cum exercitu rediit, [illegible] inquit Dio, [illegible]
54	700	*L. Domitius Ahenobarbus.* *Ap. Claudius Pulcher.*		*Crassus* Syriam pro consule obtinens bellum Parthis infert. *Cæsar* cum quinque legionibus, equitúmque duobus millibus in Britanniam reuectus, cùm subesset æquinoctium, insula relicta in Galliam cum omnibus copijs reuertitur. Neque postea quicquam in Britannia vsq; ad *Claudij* tempora tentatum.
53	701	*Cn. Domitius Caluinus.* *M. Valerius Messalla.*		
52	702	*Cn. Pompeius Magnus.* *Q. Cæcilius Metellus.*		
51	703	*Ser. Sulpitius Rufus.* *M. Claudius Marcellus.*		
50	704	*L. Æmilius Paullus.* *C. Claudius Marcellus.*		
49	705	*C. Claudius Marcellus.* *L. Cornelius Lentulus.*		
48	706	*C. Iulius Cæsar ii.* *P. Seruilius Isauricus.*	1. annus imperij Cæsaris.	*Pompeio* ad Pharsalum circa initium Iunij fuso, *Cæsar* monarchiam obtinet imperij Romani.
47	707	*Q. Fusius Galenus.* *P. Vatinius.*	2	
46	708	*C. Iulius Cæsar iii.* *M. Æmilius Lepidus.*	3	
45	709	*C. Iulius Cæsar iv.* *sine collega.*	4	
44	710	*C. Iulius Cæsar v.* *M. Antonius Nepos.*	5	C. *Cæsar* idibus Martij in curia *Pompeij* interfectus.

Ante Chri.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.		
43	711	*C. Vibius Pansa.* *A. Hirtius.*	1		
42	712	*L. Munatius Plancus.* *M. Æmilius Lepidus.*	2		
41	713	*L. Antonius Pietas.* *P. Seruilius Isauricus* ii.	3		
40	714	*Cn. Domitius Caluinus* ii. *C. Asinius Pollio.*	4		
39	715	*L. Martius Censorius.* *C. Caluisius Sabinus.*	5		
38	716	*Ap. Claudius Pulcher.* *C. Norbanus Flaccus.*	6		
37	717	*M. Vipsanius Agrippa.* *L. Caninius Gallus.*	7		
36	718	*L. Gellius Poplicola.* *M. Cocceius Nerua.*	8		
35	719	*L. Cornificius.* *Sex. Pompeius.*	9		
34	720	*M. Antonius.* *L. Scribonius Libo.*	10		
33	721	*C. Cæsar Octauianus* ii. *L. Volcatius Tullus.*	11		
32	722	*Cn. Domitius Ahenobarbus.* *C. Sosius Nepos.*	12		
31	723	*Cæsar* iii. *M. Valerius Messalla Coruinus.*	13	1	Deuicto ad Actium *Antonio* Non. Septembris, *Cæsar* remp. solus tenuit.
30	724	*Cæsar* iv. *M. Licinius Crassus.*	14	2	
29	725	*Cæsar* v. *Sex. Apuleius Nepos.*	15	3	
28	726	*Cæsar* vi. *M. Vipsanius Agrippa* ii.	16	4	
27	727	*Cæsar* vii. *Agrippa* iii.	17	5	*Cæsari* cognomen *Augusti* additum.
26	728	*Augustus* viii. *L. Statilius Taurus* ii.	18	6	
25	729	*Augustus* ix. *M. Iunius Silanus.*	19	7	
24	730	*Augustus* x. *C. Norbanus Flaccus.*	20	8	
23	731	*Augustus* xi. *Cn. Calpurnius Piso.*	21	9	
22	732	*M. Claudius Marcellus Æserninus.* *L. Arruntius Nepos.*	22	10	
21	733	*Q. Æmilius Lepidus.* *M. Lollius.*	23	11	
20	734	*M. Apuleius Nepos.* *P. Sillius Nerua.*	24	12	
19	735	*C. Sentius Saturninus.* *Q. Lucretius Vispillo.*	25	13	

Anni *Octauiani* (qui postea appellatus est *Augustus*) à primo eius consulatu.

Anni *Octauiani* ab Actiaca victoria.

Ante Christú.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.		
			Octauiani Augusti.	Ab Actiaca victoria.	
18	736	*P. Cornelius Lentulus Marcellinus.* *Cn. Cornelius Lentulus.*	26	14	
17	737	*C. Furnius.* *C. Iunius Silanus.*	27	15	Ludi seculares facti.
16	738	*L. Domitius Ahenobarbus.* *P. Cornelius Scipio.*	28	16	
15	739	*M. Liuius Drusus Libo.* *L. Calpurnius Piso.*	29	17	
14	740	*M. Licinius Crassus.* *Cn. Cornelius Lentulus.*	30	18	
13	741	*Ti. Claudius Nero.* *P. Quinctilius Varus.*	31	19	
12	742	*M. Valerius Messalla Barbatus.* *P. Sulpitius Quirinus.*	32	20	
11	743	*Paulus Fabius Maximus.* *Q. Aelius Tubero.*	33	21	
10	744	*Iulius Antonius.* *Q. Fabius Maximus Africanus.*	34	22	
9	745	*Nero Claudius Drusus Germanicus.* *T. Quinctius Crispinus.*	35	23	
8	746	*C. Marcius Censorinus.* *C. Asinius Gallus.*	36	24	
7	747	*Ti. Claudius Nero.* *Cn. Calpurnius Piso.*	37	25	
6	748	*D. Lælius Balbus.* *C. Antistius Vetus.*	38	26	
5	749	*Augustus* xii. *L. Cornelius Sylla.*	39	27	
4	750	*C. Caluisius Sabinus.* *L. Passienus Crispus.*	40	28	
3	751	*Cn. Cornelius Lentulus.* *M. Valerius Messallinus.*	41	29	
2	752	*Augustus* xiii. *M. Plautius Siluanus.*	42	30	
Anni à Natiuitate *Christi.*					
1	753	*Cossus Cornelius Lentulus.* *L. Cornelius Piso.*	43	31	
2	754	*C. Cæsar Augusti f.* *L. Aemilius Paulus.*	44	32	
3	755	*P. Vinicius Nepos.* *P. Alfinius Varus.*	45	33	
4	756	*L. Aelius Lamina.* *M. Seruilius Geminus.*	46	34	
5	757	*Sex. Aelius Catus.* *C. Sentius Saturninus.*	47	35	
6	758	*L. Valerius Messalla Volusus.* *Cn. Cornelius Cinna.*	48	36	
7	759	*M. Aemilius Lepidus.* *L. Arruntius Nepos.*	49	37	
8	760	*A. Licinius Nerua Silianus.* *Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus*	50	38	

Anni Christi.	Ab urbe condita.	Consules.	Imperatores.		
			Octauiani Augusti.	Ab Actiaca victoria.	
9	761	*M. Furius Camillus.* *Sex. Nonius Quinctilianus.*	51	39	
10	762	*Cn. Poppaus Sabinus.* *Q. Sulpitius Camerinus.*	52	40	
11	763	*P. Cornelius Dolabella.* *C. Iunius Silanus.*	53	41	
12	764	*M. Aemilius Lepidus.* *T. Statilius Taurus.*	54	42	
13	765	*Ti. Iulius Germanicus Cæsar.* *C. Fonteius Capito.*	55	43	
14	766	*C. Silius Nepos.* *L. Munatius Plancus.*	56	44	
15	767	*Sex. Pompeius Nepos.* *Sex. Apuleius Nepos.*	I TIBERIVS.	*Augustus Nolæ* moritur xiiii. Kalen. Septemb.	
16	768	*Drusus Cæsar.* *C. Norbanus Flaccus.*	2		
17	769	*T. Statilius Sisenna Taurus.* *L. Scribonius Libo.*	3		
18	770	*C. Cælius Rufus.* *L. Pomponius Flaccus.*	4		
19	771	*Ti. Augustus* iii. *Germanicus Cæsar* ii.	5		
20	772	*M. Iunius Silanus.* *L. Norbanus Flaccus Balbus.*	6		
21	773	*M. Valerius Messalla.* *M. Aurelius Cotta.*	7		
22	774	*Ti. Augustus* iv. *Drusus Cæsar* ii.	8		
23	775	*C. Sulpitius Galba.* *D. Haterius Agrippa.*	9		
24	776	*C. Asinius Pollio.* *C. Antistius Vetus.*	10		
25	777	*Ser. Cornelius Cethegus.* *L. Visellius Varro.*	11		
26	778	*Cossus Cornelius Lentulus Isauricus.* *M. Asinius Agrippa.*	12		
27	779	*Cn. Cornelius Lentulus Getulicus.* *C. Caluisius Sabinus.*	13		
28	780	*M. Licinius Crassus.* *L. Calpurnius Piso.*	14		
29	781	*Ap. Iunius Silanus.* *P. Silius Nerua.*	15		
30	782	*C. Rubellius Geminus.* *C. Fusius Geminus.*	16		
31	783	*M. Vinicius Quartinus.* *C. Cassius Longinus.*	17		
32	784	*Ti. Augustus* v. *L. Aelius Seianus.*	18		
33	785	*Cn. Domitius Ahenobarbus.* *M. Furius Camillus Scribonianus.*	19		

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
34		786	*Ser. Sulpitius Galba.* *L. Cornelius Sylla.*	20	
35		787	*Paulus Fabius Persicus.* *L. Vitellius Nepos.*	21	
36		788	*C. Castius Gallus.* *M. Seruilius Rufus Nonianus.*	22	
37		789	*Q. Plautius Lalianus.* *Sex. Papinius Gallienus.*	23	
38		790	*Cn. Acerronius Proculus.* *C. Pontius Nigrinus.*	1 CAIVS.	*Tiberius* moritur xvii. Kal. April.
39		791	*Caius Augustus* ii. *L. Apronius Cæsianus.*	2	
40		792	*M. Aquilius Iulianus.* *P. Nonius Asprenas Torquatus.*	3	
41		793	*Caius Augustus* iii. *sine collega.*	4	
42		794	*Caius Augustus* iv. *Cn. Sentius Saturninus.*	1 CLAVDIVS.	*Caius* ix. Kal. Feb. occisus.
43		795	*Claudius Augustus* ii. *C. Licinius Cæcina Largus.*	2	
44	PETRVS apostolus 1. pontifex Rom. xv. Kal. Feb.	796	*Claudius Augustus* iii. *L. Vitellius Nepos* ii.	3	*Claudius Augustus*, misso in Britanniam *A. Plautio*, transuectisq; è Gallia legionibus auxilijsque, redegit paulatim in formam prouinciæ primus omnium Romanorum australem insulæ partem. *Plautius* subiugata Cistamesina regione *Claudium* ipsum ab vrbe acciuit: qui deuictis hostibus capto Camaloduno *Cynobellini* regia, quater appellatus imperator, in Britannia dies tantùm xvi. moratus Romam reuertitur, belli conficiendi cura *Plautio* demandata.
45		797	*C. Quintius Crispinus.* *T. Statilius Taurus* ii.	4	*Claudius* triumphat de Britannis imperator v. appellatus ex bello Britannico.
46		798	*M. Vinicius Quartinus* ii. *M. Statilius Coruinus.*	5	Bello Britannico *Claudius* imperator vi. vii. viii. ix. x. appellatus.
47		799	*C. Valerius Asiaticus* ii. *M. Valerius Messalla.*	6	*Claudius* ex bello Britannico imperator xi. appellatus.
48		800	*Claudius Augustus* iv. *L. Vitellius Nepos* iii.	7	*Claudius* bello Brit. adhuc vigente imperator xii. xiii. xiv. xv. appel.
49		801	*A. Vitellius Nepos.* *L. Vipsanius Poplicola.*	8	*A. Plautius* de Britannis triumphat.
50		802	*C. Pompeius Longius Gallus.* *Q. Veranius.*	9	*P. Ostorius Scapula* proprætor in Britannia.
51		803	*C. Antistius Vetus.* *M. Seruilius Rufus Seruilianus.*	10	*Claudius* ex bello Britannico imperator xvii. xviii. xix. xx. xxi. appellatus re benè gesta à *P. Ostorio.*
52		804	*Claudius Augustus* v. *Ser. Cornelius Scipio Orfitus.*	11	Colonia veteranorum Camalodunum deducitur. *Caractacus Silurum* rex perfidia Cartismanduæ Brigantum reginæ vinctus Romanis traditur.
53		805	*P. Cornelius Sylla Faustus.* *L. Saluius Otho.*	12	Prælia quædam dubio euentu gesta ab *Ostorio* cum Siluribus &c.

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Impera-tores.	
54		806	*D. Iunius Silanus.* *Q. Haterius Antoninus.*	13	Legionis, cui *Manlius Valens* præerat, aduersa cum Silurib. pugna.
55		807	*M. Asinius Marcellus.* *M. Acilius Auiola.*	14	*A. Didius Gallus Auitus* proprætor in Britannia. *Claudius* iii. Idus Octobris moritur.
56		808	*Nero Augustus.* *L. Antistius Vetus.*	I NERO.	*Didius Siluras* comprimit, *Cartismandua* reginæ contra *Venutium* opem fert.
57	LINVS p.a. viuente etiamnum *Petro*, prid. id. Iun.	809	*Q. Volusius Saturninus.* *P. Cornelius Scipio.*	2	Legio, cui *Cæsius Nasica* præerat, vario euentu cũ Britannis pugnat.
58		810	*Nero Augustus* ii. *L. Calpurnius Piso.*	3	
59		811	*Nero Augustus* iii. *M. Valerius Messalla.*	4	
60		812	*C. Vipsanius Poplicola Apronianus.* *C. Fonteius Capito.*	5	*Veranius* proprætor in Britannia. iv. legionibus. scil. xiv. xx. ii. ac ix. res his temporib. in Brit. gesta.
61		813	*Nero Augustus* iv. *Cossius Cornelius Lentulus.*	6	*Suetonius Paulinus* proprætor in Britannia.
62		814	*C. Cæsonius Pætus.* (*lianus.* *C. Petronius Sabinus Turpi-*	7	Camalodunum à Britannis direptum, incensũmq; item Londinium & Verulamium, cæsis in ijs locis septuaginta ciuium & sociorum millibus. legio ix. cui præerat *Cerealis*, fusa. *Catus Decianus* procurator fugit in Galliam: cui succedit *Iulius Classicianus*. *Suetonius* incredibili constantia prouinciam pænè amissam recuperat, cæsis hostium octoginta millibus.
63		815	*P. Marius Celsus.* *L. Asinius Gallus.*	8	*Petronius Turpilianus* proprætor in Britannia.
64		816	*L. Memmius Regulus.* *Paulus Virginius Rufus.*	9	
65		817	*C. Lecanius Bassus.* *M. Licinius Crassus Frugi.*	10	
66		818	*P. Silius Nerua.* *C. Iulius Atticus Vestinus.*	11	
67		819	*C. Suetonius Paulinus.* *L. Pontius Telesinus.*	12	*Trebellius Maximus* proprætor in Britannia.
68	CLEMENS p. 3. iii. Kal. Iulij.	820	*L. Fonteius Capito.* *C. Iulius Rufus.*	13	
69		821	*C. Silius Italicus.* (*pilianus.* *M. Galerius Trachalus Tur-*	14	*Nero* iv. Idus Iunij interfectus.
70		822	*Galba Augustus* ii. *T. Vinius Crispinus.*	GALBA. OTHO. VITELLIVS.	*Galba* xvii. Kal. Ian. occisus. *Otho* xii. Kal. Maij. occisus. *Vitellius* ix. Kal. Ian. occisus. *Vectius Bolanus* proprætor in Brit.
71		823	*Vespasianus Augustus* ii. *T. Flauius Augusti f.*	I VESPASIANVS.	
72		824	*Vespasianus Augustus* iii. *M. Cocceius Nerua.*	2	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
73		825	*Vespasianus Augustus* iv. *T. Flauius Augusti f.* ii.	3	*Petilius Cerealis* proprætor in Britannia.
74		826	*Valerius Domitianus.* *Meßalinus.*	4	
75		827	*Vespasianus Augustus* v. *T. Flauius Aug. filius* iii.	5	
76		828	*Vespasianus Aug.* vi. *T. Flauius Augusti f.* iv.	6	*Iulius Frontinus* proprætor in Britannia.
77	CLETVS p. 4. ix. Kal. Decemb.	829	*Vespasianus Aug.* vii. *T. Flauius Augusti f.* v.	7	
78		830	*Vespasianus Aug.* viii. *T. Flauius Augusti f.* vi.	8	
79		831	*L. Ceionius Cõmodus Verus.* *P. Cornelius Priscus.*	9	*Cn. Iulius Agricola* proprętor in Britannia.
80		832	*Vespasianus Aug.* ix. *T. Flauius Augusti f.* vii.	10	viii. Kal. Iulij moritur *Vespasianus.*
81		833	*Titus Augustus* viii. *T. Flauius Domitianus* vii.	1 TITVS	
82		834	*M. Plautius Siluanus.* *M. Annius Verus Pollio.*	2	Idibus Septemb. moritur *Titus.*
83		835	*Domitianus Augustus* viii. *T. Flauius Sabinus.*	1 DOMITIANVS	
84	ANACLETVS. p. 5. iv. Non. Maij.	836	*Domitianus Aug.* ix. *T. Virginius Rufus.*	2	
85		837	*Domitianus Aug.* x. *Ap. Iunius Sabinus.*	3	
86		838	*Domitianus Aug.* xi. *T. Aurelius Fuluus.*	4	Britannia nunc primùm penitus subiugata ductu *Agricolæ*, auspicijs *Domitiani.*
87		839	*Domitianus Aug.* xii. *Ser. Cornelius Dolabella.*	5	
88		840	*Domitianus Aug.* xiii. *A. Volusius Saturninus.*	6	
89		841	*Domitianus Aug.* xiv. *L. Minutius Rufus.*	7	
90		842	*T. Aurelius Fuluus.* *A. Sempronius Atratinus.*	8	
91		843	*Domitianus Aug.* xv. *M. Cocceius Nerua* ii.	9	
92		844	*M. Vlpius Traianus.* *M. Acilius Glabrio.*	10	
93		845	*Domitianus Aug* xvi. *A. Volusius Saturninus* ii.	11	
94		846	*Pompeius Collega.* *Cornelius Priscus.*	12	
95		847	*L. Nonius Asprenas Torquatus.* *M. Aricinius Clemens.*	13	
96	EVARISTVS. p. 6 vi. Kal. Aug.	848	*Domitianus Aug.* xvii. *T. Flauius Clemens.*	14	
97		849	*C. Fuluius Valens.* *C. Antistius Vetus.*	15	xiv. Kal. Octob. *Domitianus* insidijs suorum occisus.

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
98		850	*Nerua Augustus* iii. *T. Virginius Rufus.*	I NERVA.	
99		851	*Nerua Augustus* iv. *Nerua Traianus Aug. f.* ii.	I TRAIANVS.	vi. Kal. Feb. *Nerua* mortuus est.
100		852	*C. Sosius Senecio.* *A. Cornelius Palma.*	2	
101		853	*Traianus Augustus* iii. *M. Cornelius Fronto* iii.	3	
102		854	*Traianus Augustus* iiii. *Sex. Articuleius Patus.*	4	Bellum Dacicum.
103		855	*C. Sosius Senecio* iii. *L. Licinius Sura* ii.	5	
104		856	*Traianus Augustus* v. *L. Appius Maximus* ii.	6	
105		857	*Suranus* ii. *P. Neratius Marcellus.*	7	
106		858	*Ti. Iulius Candidus* ii. *A. Iulius Quadratus.*	8	
107		859	*L. Ceionius Commodus Verus* *L. Tutius Cerealis.*	9	
108		860	*C. Sosius Senecio* iiii. *P. Licinius Sura* iii.	10	
109	ALEXANDER p. 7. xvii. Kal. Decemb.	861	*Ap. Annius Trebonius Gallus* *M. Attilius Metilius Bradua*	11	
110		862	*A. Cornelius Palma* ii. *C. Caluisius Tullus.*	12	
111		863	*Clodius Crispinus.* *Solenus Orfitus.*	13	
112		864	*L. Calphurnius Piso.* *Vettius Rusticus Bolanus.*	14	
113		865	*Traianus Augustus* vi. *C. Iulius Africanus* ii.	15	
114		866	*L. Publitius Celsus* ii. *C. Clodius Crispinus.*	16	
115		867	*Q. Ninnius Hasta.* *P. Manilius Vopiscus.*	17	
116		868	*M. Valerius Messalla.* *C. Popilius Carus Pedo.*	18	
117	XYSTVS. p. 8. iv. Kal. Iunij.	869	*L. Aemilius Aelianus.* *L. Antistius Vetus.*	19	
118		870	*Quintius Niger.* *T. Vipsanius Apronianus.*	20	iiii. Idus Augusti moritur *Traianus.*
119		871	*Hadrianus Aug.* ii. *Ti. Claudius Fuscus Salinator*	I HADRIANVS.	
120		872	*Hadrianus Augustus* iii. *Q. Iunius Rusticus.*	2	
121		873	*L. Catilius Seuerus.* *T. Aurelius Fuluus.*	3	
122		874	*M. Annius Verus* ii. *Augur.*	4	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
123		875	*M. Acilius Auiola.* *C. Corellius Pansa.*	5	
124		876	*Q. Arrius Patinus.* *C. Ventidius Apronianus.*	6	
125		877	*M. Acilius Glabrio.* *C. Bellicius Torquatus.*	7	
126		878	*P. Cornelius Asiaticus* ii. *Q. Vettius Aquilinus.*	8	
127	TELESPHORVS. p. 9. v. Id. Apr.	879	*Vespronius Candidus Verus.* *Ambiguus Bibulus.*	9	
128		880	*Gallicanus.* *Cælius Titianus.*	10	
129		881	*L. Nonius Asprenas Torquatus.* *M. Annius Libo.*	11	
130		882	*P. Iuuentius Celsus* ii. *Q. Iulius Balbus.*	12	
131		883	*Q. Fabius Catullinus.* *M. Flauius Aper.*	13	
132		884	*Ser. Octauius Lænas Pontianus.* *M. Antonius Rufinus.*	14	
133		885	*Sentius Augurinus.* *Arrius Seuerianus* ii.	15	
134		886	*Hiberus.* *Iunius Silanus Sisenna.*	16	
135		887	*C. Iulius Seruilius Vrsus Seruianus* iii. *C. Vibius Iuuentius Verus.*	17	
136		888	*Pompeianus Lupercus.* *L. Iulius Atticus Acilianus.*	18	
137		889	*L. Cesonius Commodus Verus.* *Sex. Vetulenus Ciuica Pompeianus.*	19	
138	HYGINVS p. 10. Id. Ian.	890	*L. Aelius Verus Cæsar* ii. *P. Cælius Balbinus Vibullius Pius.*	20	
139		8,1	*Sulpitius Camerinus.* *Quinctius Niger Magnus.*	21	vi. Id. Iulij moritur *Hadrianus.*
140		892	*Antoninus Augustus* ii. *Bruttius Præsens.*	1 ANTONINVS Pius.	*M. Annius Aurelius Verus* & *L. Aelius Verus* adoptãtur ab *Antonino Aug.*
141		893	*Antoninus Augustus* iii. *M. Aurelius Verus Augusti f.*	2	
142	PIVS. p. 11. xiiii. Kal. Feb.	894	*M. Peducæus Syloga Priscinus.* *T. Hoenius Seuerus.*	3	
143		895	*L. Cuspius Rufinus.* *L. Statius Quadratus.*	4	
144		896	*C. Bellicius Torquatus.* *Ti. Claudius Atticus Herodes.*	5	
145		897	*Lollianus Auitus.* *C. Gauius Maximus.*	6	
146		898	*Antoninus Augustus* iiii. *M. Aurelius Verus Augusti f.* ii.	7	
147		899	*Sex. Erucius Clarus* ii. *Cn. Claudius Seuerus.*	8	

Anni Chri.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
148		900	*M. Valerius Largus.* *M. Valerius Messalinus.*	9	*Marcus Faustinam Pij* filiam ducit.
149		901	*C. Bellicius Torquatus.* ii. *M. Saluius Iulianus* ii.	10	
150		902	*Ser. Cornelius Scipio Orfitus.* *Q. Nonius Priscus.*	11	
151		903	*Romulus Gallicanus.* *Antistius Vetus.*	12	
152		904	*Sex. Quintilius Gordianus.* al. *Condianus.* *Sex. Quintilius Maximus.*	13	
153	ANICETVS. p. 12. viij. Kal. Aug.	905	*Sex. Acilius Glabrio.* *C. Valerius Omollus Verianus.*	14	
154		906	*Bruttius Præsens* ii. *Antonius Rufinus.*	15	
155		907	*L. Aelius Verus Augusti f.* *Sextilius Lateranus.*	16	
156		908	*C. Iulius Seuerus.* *M. Rufinus Sabinianus.*	17	
157		909	*Plautius Siluanus.* *Sentius Augurinus.*	18	
158		910	*Barbatus.* *Regulus.*	19	
159		911	*Q. Flauius Tertullus.* *Licinius Sacerdos.*	20	
160		912	*Plautius Quintillus.* *Statius Priscus.*	21	
161		913	*Ap. Annius Bradua.* *T. Vibius Barus.*	22	
162		914	*M. Aurelius Verus Augusti f.* iii. *L. Aelius Verus Augusti f.* ii.	1 MARCVS & LVCIVS.	Non. Martij moritur *Antoninus Pius.*
163	SOTER p. 13. iii. Non. Maij.	915	*Q. Iunius Rusticus.* *Vettius Aquilinus.*	2	
164		916	*L. Papirius Aelianus.* *Iunius Pastor.*	3	
165		917	*C. Iulius Macrinus.* *L. Cornelius Celsus.*	4	
166		918	*Seruilius Pudens* *L. Cornelius Scipio Orfitus.*	5	
167		919	*Seruilius Pudens* ii. *T. Vitrasius Pollio.*	6	Bellum Marcomannicũ.
168		920	*L. Aurelius Verus Augustus* iii. *T. Numidius Quadratus.*	7	
169		921	*T. Iunius Montanus.* *L. Vettius Paulus.*	8	
170		922	*Sosius Priscus.* *Q. Cælius Apollinaris.*	9	*Lucius Augustus* moritur.
171	ELEVTHERIVS p. 14 pr. Id. Maij.	923	*M. Aurelius Seuerus Cethegus.* *L. Iunius Clarus.*	10	
172		924	*L. Septimius Seuerus* ii. *Herennianus.*	11	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
173		925	*Claudius Maximus.* *Cornelius Scipio Orfitus.*	12	Circa hæc tempora, *Lucius* Britannorum rex, (vt eum appellat *Beda*) Eleutherij Pontificis opera vna cum vniuersa Britonum gente fidem Christianam suscepit.
174		926	*Cn. Claudius Seuerus* ii. *M. Aurelius Claudius Pompeianus.*	13	
175		927	*Ap. Annius Trebonius Gallus.* *Flaccus.*	14	
176		928	*Calpurnius Piso.* *M. Saluius Iulianus.*	15	
177		929	*T. Vitrasius Pollio* ii. *M. Flauius Aper.* ii.	16	
178		930	*L. Aurelius Commodus Augusti f.* *Plautius Quinctillus.*	17	
179		931	*Vettius Rufus.* *Cornelius Scipio Orfitus.*	18	
180		932	*L. Aurelius Commodus Augusti f.* ii. *Vespronius Candidus Verus.*	19	
181		933	*Bruttius Præsens* ii. *Sex Quinctilius Gordianus.*	1 COMMODVS.	XVI. Kal. April. *Marcus* moritur.
182		934	*Commodus Augustus* iii. *Antistius Burrus.*	2	
183		935	*Petronius Mamertinus.* *M. Trebellius Rufus.*	3	
184		936	*Commodus Augustus* iv. *M. Aufidius Victorinus.*	4	
185		937	*M. Eggius Marullus.* *N. Papirius Aelianus.*	5	
186	VICTOR. p 15. Kal. Iun.	938	*Triarius Maternus.* *M. Atilius Metilius Bradua.*	6	
187		939	*Commodus Augustus* v. *M. Acilius Glabrio.*	7	
188		940	*Tullius Crispinus.* *Papirius Aelianus.*	8	
189		941	*C. Allius Fuscianus.* *Dullius Silanus.*	9	
190		942	*Iunius Silanus.* *Seruilius Silanus.*	10	
191		943	*Commodus Augustus* vi. *Petronius Septimianus.*	11	
192		944	*Cassius Apronianus.* *M. Atilius Metilius Bradua* ii.	12	
193		945	*Commodus Augustus* vii. *P. Heluius Pertinax* ii.	13	Pr. Kal. Ian. *Commodus* occisus est.
194		946	*Q. Sosius Falco.* *C. Iulius Ructus Clarus.*	PERTINAX. IVLIANVS. 1. SEVERVS.	*Pertinax* v. Kal. Apr. occisus. *Iulianus* Kal. Iunij occisus.
195		947	*Seuerus Augustus* ii. *D. Clodius Albinus* ii.	2	
196		948	*Q. Flauius Tertullus.* *T. Flauius Clemens.*	3	
197		949	*C. Domitius Dexter* ii. *L. Valerius Messalla Thrasias Priscus.*	4	

Anni Chri.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Impera-tores.	
198	ZEPHYRINVS, p. 16. iv. Id. Aug.	950	*Ap. Claudius Lateranus.* *M. Marius Titius Rufinus.*	5	
199		951	*Ti. Aterius Saturninus.* *C. Annius Trebonius Gallus.*	6	
200		952	*P. Cornelius Anullinus.* *M. Aufidius Fronto.*	7	
201		953	*Ti. Claudius Seuerus.* *C. Aufidius Victorinus.*	8	
202		954	*L. Annius Fabianus.* *M. Nonius Mucianus.*	9	
203		955	*Seuerus Augustus* iii. *Antoninus Augusti f.*	10	
204		956	*P. Septimius Geta.* *L. Septimius Plautianus* ii.	11	
205		957	*L. Fabius Cilo.* *M. Annius Libo.*	12	
206		958	*Antoninus Augusti f.* ii. *Geta Augusti f.*	13	
207		959	*M. Nummius Albinus.* *Fuluius Aemilianus.*	14	
208		960	*M. Flauius Aper.* *Q. Allius Maximus.*	15	
209		961	*Antoninus Augusti f.* iii. *Geta Augusti f.* ii.	16	
210		962	*M. Claudius Pompeianus.* *Lollianus Auitus.*	17	
211		963	*M. Acilius Faustinus.* *C. Cæsonius Macer Rufinianus.*	18	
212		964	*Q. Epidius Rufus Gentianus.* *Pomponius Bassus.*	ANTONINVS Caracalla. I	*Seuerus* pr. Idus Ian. Eboraci moritur.
213		965	*M. Pompeius Asper.* *Asper.*	2	
214		966	*Antoninus Augustus* iiii. *P. Calius Balbinus* ii.	3	
215		967	*Silius Messalla.* *Q. Aquillius Sabinus.*	4	
216		968	*Aemilius Lætus* ii. *Anicius Cerealis.*	5	
217		969	*Q. Aquillius Sabinus* ii. *Sex. Cornelius Anullinus.*	6	
218	CALLISTVS p. 17. iv. Non. Septemb.	970	*Bruttius Præsens.* *Extricatus.*	I MACRINVS.	vi. Idus April. *Caracalla* interfectus.
219		971	*Diadumenianus Augusti f.* *Aduentus.*	I ALAGABALVS.	*Macrinus* vii. Idus Iun. victus & imperio spoliatus.
220		972	*Antoninus Alagabalus Augustus* ii. *Licinius Sacerdos.*	2	
221		973	*Antoninus Alagabalus Augustus* iii. *Aurelius Eutichianus Comazon* ii.	3	
222		974	*Gratus.* *Claudius Seleucus.*	4	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
223	VRBANVS p. 18. xvii. Kal. Nouemb.	975	*Antoninus Alagabalus Augustus.* iv. *M. Aurelius Seuerus Alexand. Cæsar.*	ALEXANDER Seuerus. 1	*Alagabalus* vi. Idus. Mart. occisus.
224		976	*Maximus.* *Papirius Aelianus.*	2	
225		977	*Claudius Iulianus.* *Clodius Crispinus.*	3	
226		978	*L. Turpilius Dexter.* *M. Macius Rufus.*	4	
227		979	*Alexander Augustus* ii. *C. Quinctilius Marcellus.*	5	
228		980	*D. Cœlius Balbinus* ii. *M. Clodius Pupienus Maximus.*	6	
229		981	*Vettius Modestus.* *Probus.*	7	
230		982	*Alexander Augustus* iii. *Cassius Dio* ii.	8	
231	PONTIANVS p. 19. xiv. Kal. Iul.	983	*Calpurnius Agricola.* *Clementinus.*	9	
232		984	*M. Aurelius Claudius Pompeianus.* *Felicianus.*	10	
233		985	*Iulius Lupus.* *Maximus.*	11	
234		986	*Maximus* ii. *Ouinius Paternus.*	12	
235		987	*Maximus.* *Vrbanus.*	13	
236	ANTERVS p. 20. xi. Kal. Decemb.	988	*L. Catilius Seuerus.* *L. Ragonius Vrinatius Quinctianus.*	1 MAXIMINVS	*Alexander* xvi Kal. April. occisus.
237	FABIANVS p. 21. iv. Id. Ian.	989	*Maximinus Augustus.* *C. Iulius Africanus.*	2	
238		990	*P. Titius Perpetuus.* *L. Ouinius Rusticus Cornelianus.*	GORDIANI duo. MAXIMVS & BALBINVS.	
239		991	*M. Vlpius Crinitus.* *Proculus Pontianus.*	1 GORDIANVS Iunior.	
240		992	*Gordianus Augustus.* *M. Acilius Auiola.*	2	
241		993	*Vettius Sabinus.* *Venustus.*	3	
242		994	*Gordianus Augustus* ii. *M. Aurelius Claudius Pompeianus.*	4	
243		995	*C. Aufidius Atticus.* *C. Asinius Pratextatus.*	5	
244		996	*C. Iulius Arrianus.* *Aemilius Papus.*	6	
245		997	*Peregrinus.* *Fuluius Aemilianus.*	1 PHILIPPVS.	*Gordianus* mense Martij occisus.
246		998	*Philippus Augustus.* *T. Fabius Titianus.*	2	
247		999	*Bruttius Præsens.* *Nummius Albinus.*	3	

Anni Chri.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
248		1000	*Philippus Augustus* ii. *Philippus Augusti f.*	4	
249		1001	*Philippus Augustus* iii. *Philippus Augusti f.* ii.	5	
250		1002	*Fuluius Aemilianus.* *Vettius Aquilinus.*	I DECI-VS.	*Philippus* occisus.
251	CORNELI-VS. p. 22. Nouatianus in schismate.	1003	*Decius Augustus* ii. *Annius Gratus.*	2	
252		1004	*Decius Augustus* iii. *Decius Augusti f.*	I GALLVS & VOLVSIA-NVS.	*Decius* cæsus.
253	LVCIVS p. 23. xii. Kal. Decemb.	1005	*Gallus Augustus* ii. *Volusianus Augustus.*	2	
254		1006	*Volusianus Augustus* ii. *M. Valerius Maximus.*	AEMILIANVS I VALERIA-NVS	
255	STEPHA-NVS. p. 24. v. Id. Apr.	1007	*Valerianus Augustus* ii. *Gallienus Augusti f.*	2	
256		1008	*Valerianus Augustus* iii. *Gallienus Augusti f.*	3	
257	XYSTVS ii. p. 25.	1009	*M. Valerius Maximus* ii. *M. Acilius Glabrio.*	4	
258		1010	*Valerianus Augustus* iv. *Gallienus Augusti f.* iii.	5	
259		1011	*M. Aurelius Memmius Fuscus.* *Pomponius Bassus.*	6	
260	DIONY-SIVS. p. 26. xi. Kal. Aug.	1012	*Fuluius Aemilianus.* *Pomponius Bassus* ii.	7	
261		1013	*Cornelius Saecularis* ii. *Iunius Donatus.*	I GALLIE-NVS.	*Valerianus* a Persis captus.
262		1014	*Gallienus Augustus* iv. *Petronius Volusianus.*	2	
263		1015	*Gallienus Augustus* v. *Ap. Pompeius Faustinus.*	3	
264		1016	*Nummius Ceionius Albinus.* *Maximus Dexter.*	4	
265		1017	*Gallienus Augustus* vi. *Amulius Saturninus.*	5	
266		1018	*P. Aurelius Valerianus Aug. frater* ii. *L. Cæsonius Macer Lucillus Rufinian.*	6	
267		1019	*Gallienus Augustus* vii. *Sabinillus.*	7	
268		1020	*Ouinius Paternus.* *Arcesilaus.*	8	
269		1021	*Ouinius Paternus* ii. *Marinianus.*	I CLAV-DIVS.	*Gallienus* occisus.
270		1022	*Claudius Augustus* ii. *Ouinius Paternus.*	2	
271	FELIX, p. 27. Kal. Ian.	1023	*Flauius Antiochianus.* *Furius Orfitus.*	AVRELIVS QINTILL. I AVRELI-ANVS.	*Claudius* pri. Non. Febr. moritur.
272		1024	*Aurelianus.* *Pomponius Bassus.*	2	

Anni Christi.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
273		1025	*Quietus.* *Voldumianus.*	3	
274		1026	*M. Claudius Tacitus.* *Placidus.*	4	
275	EVTYCHIANVS. p. 28.	1027	*Aurelianus Augustus* ii. *C. Iulius Capitolinus.*	5	
276		1028	*Aurelianus Augustus* iii. *T. Auonius Marcellinus.*	1 TACITVS.	*Aurelianus* iv. Kal. Febr. occisus.
277		1029	*Tacitus Augustus.* ii. *Fuluius Aemilianus.*	FLORIANVS 1 PROBVS	
278		1030	*Probus Augustus* ii. *Furius Lupus.*	2	
279		1031	*Probus Augustus* iii. *Ouinius Paternus.*	3	
280		1032	*Iunius Messalla.* *Gratus.*	4	
281		1033	*Probus Augustus* iv. *C. Iunius Tiberianus.*	5	
282		1034	*Probus Augustus* v. *Pomponius Victorinus.*	CARVS.	*Probus* Sirmij occisus.
283	CAIVS. p. 19. xvi. Kal. Ian.	1035	*Carus Augustus* ii. *Carinus Augusti f.*	CARINVS & NVMERIANVS.	
284		1036	*Carinus Augustus* ii. *Numerianus Augustus.*	1 DIOCLETIANVS.	
285		1037	*Diocletianus Augustus* ii. *Aristobulus.*	2	*Diocles. Maximianum* commilitonem olim suum *Caesarem* creat.
286		1038	*M. Iunius Maximus.* *Vettius Aquilinus.*	3	*Maximianus Herculius* ex *Caesare Aug.* creatur.
287		1039	*Diocletianus Augustus* iii. *Maximianus Augustus* ii.	4	*Carausius* purpurã sumit, & Britannias occupat.
288		1040	*M. Aurelius Maximus* ii. *Pomponius Ianuarius.*	5	
289		1041	*Annius Bassus* ii. *L. Ragonius Quinctianus.*	6	
290		1042	*Diocletianus Augustus* iiii. *Maximianus Augustus* iii.	7	
291		1043	*C. Iunius Tiberianus* ii. *Cassius Dio.*	8	*Constantius Chlorus* & *Galerius Maximianus Caesares* creati.
292		1044	*Afranius Hannibalianus.* *M. Aurelius Asclepiodotus.*	9	
293		1045	*Diocletianus Augustus* v. *Maximianus Augustus* iiii.	10	*Carausio* interfecto, *Allectus* Britanniam tenet.
294		1046	*Constantius Caesar.* *Galerius Maximianus Caesar.*	11	
295		1047	*Numius Tuscus.* *Annius Cornelius Anullinus.*	12	
296	MARCELLINVS. p. 10. Kal. Iul.	1048	*Diocletianus Augustus* vi. *Constantius Caesar* ii.	13	*Allectus* ab Asclepiodoto praefecto praetorij oppressus.
297		1049	*Maximianus Augustus* v. *Galerius Maximianus Caesar* ii.	14	

Indict.	Anni Chri.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.
	298		1050	*Anicius Faustus* ii. *Gallus.*	15
	297		1051	*Diocletianus Augustus* vii. *Maximianus Augustus* vi.	16
	300		1052	*Constantius Cæsar* iii. *Galerius Maximianus Cæsar* iii.	17
	301		1053	*Posthumius Titianus* ii. *Fl. Popillius Nepotianus.*	18
	302		1054	*Constantius Cæsar* iiii. *Galerius Maximianus Cæsar* iiii.	19
	303		1055	*Diocletianus Augustus* viii. *Maximianus Cæsar* vii.	20
	304	MARCELLVS. p. 31.	1056	*Diocletianus Augustus* ix. *Maximianus Augustus* viii.	1 CONSTANTIVS. GALERIVS Maximianus.
	305		1057	*Constantius Augustus* v. *Galerius Maximianus Augustus* v.	2
	306		1058	*Constantius Augustus* vi. *Galerius Maximianus Augustus* vi.	3
	307		1059	*Constantius Augustus.* *Maximianus Herculius quondam* { *Augustus.*	1 CONSTANTINVS Magnus.
	308		1060	*Galerius Maximianus Augustus* vii. *Diocletianus quondam Augustus* x.	2
	309		1061	*Post consulatum Maximiani* vii. *& Diocletiani* x.	3
	310	EVSEBIVS p. 32.	1062	ii. *Post consulatum Maximiani* vii. *& Diocletiani* x.	4
Indictionum principium.	311	MILTIADES. p. 33.	1063	*Galerius Maximianus Augustus* viii. *Licinius Augustus.*	5
	312		1064	*Constantinus Augustus* ii. *Licinius Augustus* ii.	6
Indictio. 1	313		1065	*Constantinus Augustus* iii. *Licinius Augustus* iii.	7
2	314	SILVESTER p. 34.	1066	*C. Ceionius Rufius Volusianus.* *Annianus.*	8
3	315		1067	*Constantinus Augustus* iv. *Licinius Augustus* iv.	9
4	316		1068	*Fl. Rufius Ceionius Cæcina Sabinus.* *Q. Aradius Rufinus Valer. Proculus.*	10
5	317		1069	*Post consulatum* { *Sabini.* *Proculi.*	11
6	318		1070	*Licinius Augustus* v. *Crispus Cæsar.*	12
7	319		1071	*Constantinus Augustus* v. *Licinius Cæsar.*	13
8	320		1072	*Constantinus Augustus* vi. *Constantinus Cæsar.*	14
9	321		1073	*Crispus Cæsar* ii. *Constantinus Cæsar* ii.	15
10	322		1074	*Fl. Petronius Probianus.* *Anicius Iulianus.*	16

Indict.	Anni Chri.	Pontifices Romani.	Ab vrbe condita.	Consules.	Imperatores.	
11	323		1075	*Acilius Seuerus.* *Fl. Iunius Rufinus.*	17	
12	324		1076	*Crispus Cæsar* iii. *Constantinus Cæsar* iii.	18	
13	325	Concilium Nicenum.	1077	*Paulinus.* *Iulianus.*	19	
14	326		1078	*Constantinus Augustus* vii. *Constantius Cæsar.*	20	
15	327		1079	*Valerius Constantinus.* *Valerius Maximus.*	21	
Indictio 1	328		1080	*Fl. Magnus Ianuarius.* *Fabius Iustus.*	22	
2	329		1081	*Constantinus Augustus* viii. *Constantinus Cæsar* iiii.	23	
3	330		1082	*Ouinius Gallicanus.* *L. Aurelius Symmachus.*	24	
4	331		1083	*Annius Bassus.* *Ablabius.*	25	
5	332		1084	*Ouinius Pacatianus.* *Macilius Hilarianus.*	26	
6	333		1085	*Fl. Valerius Delmatius.* *M. Aurelius Xenophilus.*	27	
7	334		1086	*L. Ranius Acontius Optatus.* *Anicius Paulinus.*	28	
8	335		1087	*Fl. Valerius Constantius.* *C. Ceionius Albinus.*	29	
9	336	MARCVS P. [illegible] IVLIVS P. [illegible]	1088	*Fl. Popilius Nepotianus.* *Facundus.*	30	
10	337		1089	*T. Fabius Titianus.* *Felicianus.*	1 Constantius. Constans. Constantin.	*Constantinus* moritur xi. Kal. Iunij, ipso Pentecostes die.
11	338		1090	*Vrsus.* *Polemius.*	2	
12	339		Post hæc tẽpora anni vrbis conditæ ferè in vsu esse desierunt.	*Constantius Augustus* ii. *Constans Augustus.*	3	
13	340			*Acyndinus.* *Proculus.*	4	
14	341			*Marcellinus.* *Probinus.*	5	
15	342			*Constantius Augustus* iii. *Constans Augustus* ii.	6	
Indictio 1	343			*Placidus.* *Romulus.*	7	
2	344			*Leontius.* *Sallustius.*	8	
3	345			*Amantius.* *Albinus.*	9	
4	346			*Constantius Augustus* iv. *Constans Augustus* iii.	10	
5	347			*Rufinus.* *Eusebius.*	11	

Indict.	Pontifices Romani.	Anni Chri.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.
6		348	*Philippus.* *Salleas.*	12	
7		349	*Limenius.* *Catullinus.*	13	
8		350	*Sergius.* *Nigrinianus.*	14	
9		351	*Magnentius.* *Gaiso.*	15	
10		352	*Constantius Augustus* v. *Gallus Caesar.*	16	
11	LIBERIVS. p. 37. viii. Id. Maij.	353	*Constantius Augustus* vi. *Gallus Caesar* ii.	17	
12		354	*Constantius Augustus* vii. *Gallus Caesar* iii.	18	
13	*Felix secundus in schismate.*	355	*Arbetio.* *Lollianus.*	19	
14		356	*Constantius Augustus* viii. *Iulianus Caesar.*	20	
15		357	*Constantius Augustus* ix. *Iulianus Caesar* ii.	21	
Indictio 1		358	*Titianus.* *Cerealis.*	22	
2		359	*Eusebius.* *Hypatius.*	23	
3		360	*Constantius Augustus* x. *Iulianus Caesar* iii.	24	
4		361	*Taurus.* *Florentius.*	25	
5		362	*Mamertinus.* *Nevitta.*	1 IVLIANVS.	
6		363	*Iulianus Augustus* iv. *Salustius.*	2	
7		364	*Iouianus Augustus.* *Varronianus Augusti f.*	IOVIANVS 1 VALENS.	1 VALENTINIANVS.
8		365	*Valentinianus Augustus.* *Valens Augustus.*	2	2
9	DAMASVS. p. 18. Vrsicinus in schism.	366	*Gratianus Valentiniani Augusti f.* *Dagalaiphus.*	3	3
10		367	*Lupicinus.* *Iouinus.*	4	4
11		368	*Valentinianus Augustus* ii. *Valens Augustus* ii.	5	5
12		369	*Sex. Aurelius Victor.* *Iulius Faelix Valentinianus.*	6	6
13		370	*Valentinianus Augustus* iii. *Valens Augustus* iii.	7	7
14		371	*Gratianus Augustus* ii. *Probus.*	8	8
15		372	*Modestus.* *Arintheus.*	9	9

Indict.	Pontifices Romani.	Anni Chri.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.	
Indictio I		373	*Valentinianus Augustus* iiii. *Valens Augustus* iiii.	10	10	
2		374	*Gratianus Augustus* iii. *Equitius.*	11	11	
3		375	*Post consulatum* { *Gratiani.* *Equitij.*	12	12	
4		376	*Valens Augustus* v. *Valentinianus Iunior Augustus.*	13	I GRATIANVS.	
5		377	*Gratianus Augustus* iiii. *Merobaudes.*	14	2	
6		378	*Valens Augustus* vi. *Valentinianus Iunior Augustus* ii.	15	3	
7		379	*Ausonius.* *Olybrius.*	I THEODOSIVS.	4	
8		380	*Gratianus Augustus* v. *Theodosius Augustus.*	2	5	
9	Concilium Constantinopolitanum.	381	*Syagrius.* *Eucherius.*	3	6	*Maximus* in Britan. creatus imperat.
10		382	*Antonius.* *Syagrius* ii.	4	7	
11		383	*Merobaudes* ii. *Saturninus.*	5	8	
12	SIRICIVS. p. 39. iv. Kal. Ian.	384	*Clearchus.* *Ricimer.*	6	I VALENTINIANVS ii.	
13		385	*Arcadius Augusti filius.* *Bauto.*	7	2	
14		386	*Honorius Augusti filius.* *Euodius.*	8	3	
15		387	*Valentinianus Iunior August.* iii. *Eutropius.*	9	4	
Indictio I		388	*Theodosius Augustus* ii. *Cynegius.*	10	5	*Maximus* à *Theodosio* & *Valentiniano* cæsus Aquileiæ.
2		389	*Timasius.* *Promotus.*	11	6	
3		390	*Valentinianus Iunior Aug.* iiii. *Neoterius.*	12	7	
4		391	*L. Aurelius Avianius Symmachus.* *Ti. Fabius Titianus.*	13	8	
5		392	*Arcadius Augusti f.* ii. *Rufinus.*	14	I EVGENIVS tyrannus.	
6		393	*Theodosius Augustus* iii. *Habundantius.*	15	2	
7		394	*Arcadius Augusti f.* iii. *Honorius Augusti f.* ii.	16	3	
8		395	*Olybrius.* *Probinus.*	I ARCADIVS.	I HONORIVS.	xvi. Kal. Feb. moritur *Theodosius.*
9		396	*Arcadius Augustus* iv. *Honorius Augustus* iii.	2	2	
10		397	*Cæsarius.* *Atticus.*	3	3	

Indict.	Pontifices Romani.	Francorum reges.	Anni Chri.	Consules.	Imperatores. Orient.	Imperatores. Occident.	
11	ANASTASIVS. p.40 vii. Id. Apr.		398	*Honorius Augustus* iiii. *Eutychianus.*	4	4	
12			399	*Eutropius.* *Fl. Mallius Theodorus.*	5	5	
13	INNOCENTIVS. p.41. viii. Id. Maij.		400	*Fl. Stilico.* *Fl. Aurelianus.*	6	6	
14			401	*Fravitta.* *Vincentius.*	7	7	
15			402	*Arcadius Augustus* v. *Honorius Augustus* v.	8	8	
Indictio 1			403	*Theodosius Iunior Augusti (filius.* *Rumoridus.*	9	9	
2			404	*Honorius Augustus* vi. *Aristenetus.*	10	10	
3			405	*Stilico* ii. *Anthemius.*	11	11	
4			406	*Arcadius Augustus* vi. *Sex. Anicius Petron. Prob9.*	12	12	
5			407	*Honorius Augustus* vii. *Theodosius Iunior Aug. f.* ii.	13	13	
6			408	*Flauius Philippus.* *Anicius Bassus.*	1 THEODOSIVS Iunior.	14	
7			409	*Honorius Augustus* viii. *Theodosius Iunior Aug.* iii.	2	15	*Gratianus Municeps* in Britannia tyrannus creatur.
8			410	*Vararus.* *Tertullus.*	3	16	Occiso *Gratiano Constantinus* quidam ex infima militia imperium inuadit in Britannia.
9			411	*Theodosius Iunior Aug.* iv. *sine collega.*	4	17	XI. Kal. Sept. Roma à Gothis capta, ann. vrb. condit. 1162.
10			412	*Honorius Aug.* ix. *Theodosius Aug.* v.	5	18	Ex hoc tempore Romani in Britannia regnare desierunt. *Beda.*
11			413	*Lucianus.* *Herodianus.*	6	19	
12			414	*Constans.* *Constantius.*	7	20	*Constantinus* tyrannus Arelate occisus.
13			415	*Honorius Augustus* x. *Theodosius Aug.* vi.	8	21	Britanniæ per hæc tempora Pictorum & Scottorum inuasionibus patentes semel atque iterum à Rom. legionibus defensæ sunt.
14	ZOSIMVS p.42. xiii. Kal. Sept.		416	*Theodosius Aug.* vii. *Palladius.*	9	22	
15			417	*Honorius Aug.* xi. *Constantius.*	10	23	
Indictio 1			418	*Honorius Aug.* xii. *Theodosius Aug.* viii.	11	24	
2	BONIFACIVS. p.43. Eulalius in schism.		419	*Plinta.* *Monaxius.*	12	25	
3		PHARAMVNDVS pr. Franc. rex.	420	*Theodosius Aug.* ix. *Constantius* iii.	13	26	Rom. legionem armatam mittunt ad tuendam Brit.
4			421	*Agricola.* *Eustathius.*	14	27	Romani aliam legionem mittunt.
				Murus ex lapide construitur. Romani socijs valedicunt non vltrà reuersuri.			

Indict.	Pontifices Romani.	Francorum reges.	Anni Chri.	Consules.	Imperatores. Orient.	Occident.	
5			422	*Honorius Aug.* xiii *Theodosius Aug.* x.	15	28	
6	CÆLESTINVS. p. 44. pr. Non. Nou		423	*Fl. Asclepiodotus.* (*mian.* *Ruf. Prætextatus Mari-*	16	29.	
7			424	*Victor.* *Castinus.*	17	1 IOANNES.	
8			425	*Theodosius Aug.* xi. *Valentinianus Cæsar.*	18	2	
9			426	*Theodosius Aug.* xii. *Valentinianus* iii. *Aug.* ii.	19	1 VALENTINIANVS. iii.	
10			427	*Hierius.* *Ardaburius.*	20	2	
11			428	*Taurus.* *Fœlix.*	21	3	
12			429	*Dionysius.* *Florentius.*	22	4	
13	Concilium Ephesin.		430	*Theodosius Aug.* xiii. *Valentinian.* iii. *Aug.* iii.	23	5	Venetiæ conditæ.
14		CLODIO capillatus, rex 2.	431	*Flauius Antiochus.* *Anicius Bassus.*	24	6	Scotti misso à *Calestino* papa *Palladio* episcopo fidē Christianam suscipiunt
15	XYSTVS. Ii. p. 45. in. Kal. Maij.		432	*Fl. Valerius.* *Fl. Aetius.*	25	7	
Indictio 1			433	*Theodosius Aug.* xiiii. *Anicius Maximus.*	26	8	
2			434	*Theodosius Aug.* xv. *Valentinianus* iii. *Aug.* iv	27	9	
3			435	*Aspar.* *Ariobinda.*	28	10.	
4			436	*Isidorus.* *Senator.*	29	11	
5			437	*Fl. Sigeuultes.* *Fl. Aetius* ii.	30	12	
6			438	*Theodosius Aug.* xvi. *Faustus.*	31	13.	
7	LEO Magnus. p. 46 in. Id. Maij.		439	*Theodosius Aug.* xvii. *Festus.*	32	14	Carthago à *Genserico* Vandalorum rege capta.
8			440	*Valentinianus* iii. *Aug.* v. *Fl. Anatolius.*	33	15	
9			441	*Fl. Cyrus Panoplites sine collega.*	34	16	
10			442	*Eudoxius.* *Dioscorus.*	35	17	
11			443	*Paternus.* *Anicius Maximus.*	36	18	
12			444	*Theodosius Aug.* xviii. *Cecina Decius Albinus.*	37	19	
13			445	*Valentinianus* iii. *Aug.* vi *Fl. Nonius.*	38	20	
14			446	*Fl. Aetius* iii. *Q. Aurelius Symmachus.*	39	21	Britannia Romanis auxilium frustra implorant.

Indict.	Pontifices Romani.	Francorum reges.	Anni Chri.	Consules.	Imperat. orient.		
15			447	*Ardaburius.* *Callipius.* al. *Alipius.*	40	22	
Indictio 1			448	*Fl. Zeno.* *Rufius Praetextatus Postumianus.*	41	23	
2		MEROVEUS, rex 3. Francorum	449	*Turcius secundus Asterius.* *Fl. Protogenes.*	42	24	Saxones à *Vortigerno* & Britannis acciti ad propulsandas Scottorum & Pictorum incursiones in Britanniam veniunt ducibus *Hengisto* & *Horsa* fratribus.
3			450	*Valentinianus Aug.* vii. *Avienus.*	43	25	*Theodosius* v. Kalen. Aug. moritur.
4	Concilium Chalcedonense.		451	*Marcianus Aug.* *Adelphius.*	1 MARCIANUS.	26	
5			452	*Asporatius.* *Herculanus.*	2	27	
6			453	*Vincomalus.* *Opilio.*	3	28	
7			454	*Studius.* *Aetius.*	4	29	
8			455	*Valentinianus Aug.* viii. *Anthemius.*	5	30	*Valentinianus* iii. occisus xvi. Kal. Apr. cum quo simul hesperium concidit regnum, Roma à Vandalis capta.
9			456	*Varari.* *Iohannes.*	6	*Incipit regnum Cantuariorum.*	
10			457	*Rufus.* *Constantinus.*	1 LEO.	1 HENGISTUS. rex 1.	
11			458	*Leo Aug.* *Maioranus.*	2	2	
12		CHILDERICUS. 4. rex.	459	*Patricius.* *Ricimer.*	3	3	
13			460	*Apollonius.* *Magnus.*	4	4	
14	HILARIUS. p. 47. xiii. Kal. Maij.		461	*Dagalaiphus.* *Severinus.*	5	5	
15			462	*Leo Aug.* ii. *Severus.*	6	6	
Indictio 1			463	*Vibianus.* *Basilius.*	7	7	
2			464	*Rusticus.* *Olybrius.*	8	8	
3			465	*Basiliscus.* *Herminricus.*	9	9	
4			466	*Leo Aug.* iii.	10	10	
5	SIMPLICIUS. p. 48. vi Id. Aug.		467	*Pusaus.* *Iohannes.*	11	11	
6			468	*Anthemius* ii.	12	12	
7			469	*Zeno.* *Marcianus.*	13	13	

Indict.	Pontifices Romani.	Francorum reges.	Anni Chri.	Consules.	Imperat. orient.	Cantuariorum reges.	Australium Saxonum.
8			470	*Iordanes.* *Seuerus.*	14	14	
9			471	*Leo Aug.* iv. *Probianus.*	15	15	
10			472	*Marcianus.* *Festus.*	16	16	
11			473	*Leo Aug.* v.	17	17	
12			474	*Leo Iunior.*	LEO Iunior.	18	
13			475	*Zeno Aug.* ii.	1 ZENO.	19	
14			476	*Basiliscus* ii. *Armatus.*	2	20	
15			477	*Post consulatũ* { *Basilisci.* *Armati.*	3	21	Dux *aella* cum 3. filijs occupat litora maris in Sudsex, dubia victoria contra Britannos aliquot annos pugnans.
Indictio 1			478	*Illus.*	4	22	
2			479	*Zeno Aug.* iii.	5	23	
3			480	*Basilius Iunior.*	6	24	
4			481	*Placidus.*	7	25	
5			482	*Seuerinus.* *Fl. Trocundus.*	8	26	
6	FELIX ii. p. 49. vii. Id. Mart.		483	*Faustus.*	9	27	
7			484	*Theodoricus Gotthorum rex.* *Venantius.*	10	28	
8			485	*Symmachus.*	11	29	
9		CLODOVEVS. I. rex quintus.	486	*Longinus.* *Decius.*	12	30	
10			487	*Boetius.*	13	31	
11			488	*Dynamius.* *Sifidius.*	14	1 ESK.	
12			489	*Eusebius.* *Probinus.*	15	2	
13			490	*Faustus Iunior.* *Longinus* ii.	16	3	*Incipit regnum austr. Saxonũ.*
14			491	*Olybrius.*	1 ANASTASIVS.	4	1 ÆLLA rex primus Australium Saxonum, primúsque regum potẽtissimorũ inter Anglosaxones.
15	GELASIVS. p. 50. v. Non. Martij.		492	*Anastasius Aug.* *Rufus.*	2	5	2
Indictio 1			493	*Albinus.*	3	6	3
2			494	*Asterius.* *Præsidius.*	4	7	4

Indict.	Pontifices Romani.	Consules.	Imperat.	Francorum reges.	Anni Chri.	Cantuariorum reges	Australium Saxonum.	Occidental. Saxonum.
3		*Aemilius.* *Viator.*	5		495	8	5	*Cerdicus,* (*al. Certic*) cum filio *Kenrico* (al. *Cinric*) appulsi ad Cerdicesoram, regioné occupare incipiunt, non sine frequentib. bellis cú Britonibus.
4	ANASTASIVS.ii.p.51 v.Kal.Dec.	*Paulus.*	6		496	9	6	
5		*Anastasius* ii.	7		497	10	7	
6	SYMMACHVS.p.52. Laurentius in schismate.	*Iohannes Scytha.* *Decius Paulinus.*	8		498	11	8	
7		*Asclepius.* *Iohannes Gibbus.*	9		499	12	9	
8		*Patritius.* *Hypatius.*	10		500	13	10	
9		*Pompeius.* *Auienus.*	11		501	14	11	*Porta* cum filijs ad Portismudam appulit.
10		*Probus.* *Auienus Iunior.*	12		502	15	12	
11		*Dexecratus.* *Volusianus.*	13		503	16	13	
12		*Cethaus.*	14		504	17	14	
13		*Sabinianus.* *Theodorus.*	15		505	18	15	
14		*Areobinda.* *Messalla.*	16		506	19	16	
15		*Anastasius* iii. *Venantius Decius.*	17		507	20	17	
Indictio. 1		*Celer.* *Venantius Decius Iunior.*	18		508	21	18	Bellum *Cerdicij* contra *Nazaleod* regem Britannorum.
2		*Importunus Decius.*	19		509	22	19	
3		*Eutharicus.* *Boëtius Philosophus.*	20		510	23	20	
4		*Felix.* *Secundinus.*	21		511	24	21	
5		*Muschianus.* *Paulus.*	22		512	1 OTHA	22	
6		*Clementinus.* *Probus.*	23		513	2	23	
7	HORMISDA. p. 53. xiii. Kal. Aug.	*M. Aurelius.* *Cassiodorus Senator.*	24		514	3	24	*Stuf* & *Wigar Cerdicij* nepotes veniunt in Britanniam.
8		*Anthemius.* *Florentius.*	25	CHILDEBERTVS rex 6.	515	4	CISSA (al. SCISSA) filius *Aella*, progeniesque eorum post eumquenqué tamen nomina praeter vnum aut alterum fere ignorantur, quos in laterculo Cantuariorum suo loco posuimus: ipsa etiam regio plerumque in Cantuariorum aut Occidentalium Saxonum potestate fuit.	
9		*Petrus.*	26		516	5		
10		*Anastasius Aug.* iv. *Agapetus.*	27		517	6		
11		*Florentius.* *Magnus.*	1 IVSTINVS Senior.		518	7		*Regnum Occidentalium Saxonum incepit.*
12		*Iustinus August.* *Eutharicus Cilica.*	2		519	8		1 CERDICVS, rex primus.

Indict.	Pontifices Romani	Consules.	Imperat.	Francorum reges.	Anni Chri.	Cantuariorum reges.	Occidental. Saxonum.	Orientalium Saxonum.
13		*Vitalianus.* *Rusticus.*	3		520	9	2	
14		*Iustinianus.* *Valerius.*	4		521	10	3	
15		*Symmachus.* *Boëtius* ii.	5		522	11	4	
Indictio. 1	IOANNES p. 54.	*Anicius Maximus.*	6		523	12	5	
2		*Iustinus Aug.* ii. *Opilio.*	7		524	13	6	
3		*Philoxenus.* *Probus Iunior.*	8		525	14	7	
4	FELIX iii. p. 55.	*Olybrius Iunior.*	9		526	15	8	*Incipit regnum Orient. Saxon.*
5		*Mauortius.*	1 IVSTINIANVS.		527	16	9	ERKENWINVS primus rex Orientalium Saxonum. Numerosideo non adijcimus, quia de annis horum regum itémq; Orientalium Anglorum nihil admodum certi memoriæ proditum est.
6		*Iustinianus Aug.* ii.	2		528	17	10	
7		*Decius.*	3		529	18	11	
8	BONIFACIVS ii. p. 56. Dioscorus in schis.	*Lampadius.* *Orestes.*	4		530	19	12	
9		*Post consulat.* { *Lamp.* *Orest.*	5		531	20	13 *Vecta à Cerdicio occupata.*	
10	IOANNES ii. p. 57.	ii. *Post consulat.* { *Lamp.* *Orest.*	6		532	1 IRMERICVS.	14	
11		*Iustinianus Aug.* iii.	7		533	2	15	
12	AGAPETVS. p. 58. iii. Non. Iunij.	*Iustinianus Aug.* iv. *Decius Theodor. Paulin.* Post quem Coss. in occidente creari desiere.	8		534	3	16	
13	SILVERIVS. p. 59.	*Bellisarius.*	9		535	4	1 KENRICVS.	
14		*P. C. Bellisarij.*	10		536	5	2	
15	VIGILIVS. p. 60.	ii. *P. C. Bellisarij.*	11		537	6	3	
Indictio 1		*Iohannes.*	12		538	7	4	
2		*Appio Aegyptius.*	13		539	8	5	
3		*Iustinus.*	14		540	9	6	
4		*Basilius Iunior.* Post hunc nemo priuatus ordinarius consul fuit in oriente.	15		541	10	7	
5			16		542	11	8	
6			17		543	12	9	
7			18		544	13	10	
8			19		545	14	11	
9			20		546	15	12	

Indict.	Pontifices Romani.	Imperatores.	Francorum reges.	Anni Chri.	Cantuariorum reges.	Occidental. Saxonum	Oriental. Saxonum.	Nordanhymbror.
10		21		547	16	13		1 IDA,
11		22		548	17	14		2
12		23		549	18	15		3
13		24		550	19	16		4
14		25		551	20	17		5
15		26		552	21	18		6
1	Concilium Constantinopolitanum 5.	27		553	22	19		7
2		28		554	23	20		8
3		29		555	24	21		9
4	PELAGIVS. p. 61.	30		556	25	22		10
5		31		557	26	23		11
6		32		558	27	24		12
7		33		559	28	25		1 ALLA.
8		34	CLOTHARIVS rex 7.	560	29	26		2
9	IOANNES 3. p. 62.	35		561	1 AETHELBERTVS 3. regū potentissimorū inter Anglosaxones.	1 CEAVLINVS regū potentissimorū inter Anglosaxones secundus.		3
10		36		562	2	2		4
11		37		563	3	3		5
12		38		564	4	4		6
13		39	CHEREBERTVS rex 8.	565	5	5		7
14		1 IVSTINVS iunior.		566	6	6		8
15		2		567	7	7		9
1		3 Exarchatus Rauennæ incipit.		568	8	8		10
2		4		569	9	9		11
3		5		570	10	10		12
4		6		571	11	11		13

Indict.	Pontifices Romani.	Imperatores.	Francorum reges.	Anni Chri.	Cantuariorum reges.	Occidental. Saxonum.	Oriental. Saxonum.	Nordanhymbror.	Orientalium Anglorum
5		7		572	12	12		14	
6		8		573	13	13		15	
7	BENEDICTVS p.63. xvj. Kal. Iun.	9	CHILPERICVS rex 9.	574	14	14		16	Incipit regnum Orientalium Anglorum.
8		10		575	15	15		17	VFFA rex primus Orientalium Anglorum.
9		11		576	16	16		18	
10		1 TIBERIVS		577	17	17		19	
11		2		578	18	18		20	
12	PELAGIVS 2. p.64. iii. Id. Nou.	3		579	19	19		21	
13		4		580	20	20		22	
14		5		581	21	21		23	
15		6		582	22	22		24	TITYLLVS rex 2. circa hæc tempora.
1		1 MAVRICIVS.		583	23	23		25	
2		2		584	24	24		26	
3		3		585	25	25		27	
4		4		586	26	26		28	
5		5		587	27	27	SLEDDA. 2. rex Or. Saxon. circa hæc tem.	29	
6		6	CLOTHARIVS ii. rex 10.	588	28	28		30	
7		7		589	29	29		1 EDBRICVS.	
8	GREGORIVS Magnus p. 65. iii. non. Sep.	8		590	30	30		2	
9		9		591	31	31		3	
10		10		592	32	1 CELRICVS.		4	
11		11		593	33	2		1 AETHELFRIDVS Ferus.	REDWALDVS rex 3. circa hæc temp. quartus regum potentissimorum inter Anglosaxones.
12		12		594	34	3		2	
13		13		595	35	4		3	
14		14		596	36	5	SEBERTVS rex 3. circa hæc temp.	4	
15		15		597	37	6		5	

Anni Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorum	Anni Christi.	Cantuariorum. Reges.	Pontifices Cantuarienſ.	Roffenſes.
1		16		598	38	1 AVGVSTINVS primus Dorobern. Archiepiſc.	
2		17		599	39	2	
3		18		600	40	3	
4		19		601	41	4	
5		20 PHOCAS.		602	42	5	
6		1		603	43	6	
7	SABINIANVS, p. 66. Kal. Sept.	2		604	44	7	IVSTVS primus Roffenſ. antiſtes.
8	BONIFACIVS iii. p. 67. ix. Kal. Mart.	3		605	45	8	
9	BONIFACIVS iv. p. 68. v. Kal. Sept.	4		606	46	9	
10		5		607	47	10	
11		6		608	48	11	
12		7		609	49	12	
13		8		610	50	13	
14		1 HERACLIVS.		621	51	14	
15		2		612	52	15	
1	DEVS-DEDIT p. 69. xii. Kal. Noue.	3		613	53	16	
2		4		614	54	1 LAVRENTIVS.	
3		5		615	55	2	
4		6		616	56	3	
5	BONIFACIVS v. p. 70. vii. Kal. Ian.	7		617	1 EADBALDVS.	4	
6		8		618	2	5	
7		9		619	3	1 MELLITVS ex Londonienſ. epiſc	
8		10		620	4	2	
9		11		621	5	3	
10	HONORIVS i. p. 71. vii. Id. Nouem.	12		622	6	4	
11		13		623	7	5	
12		14		624	8	1 IVSTVS ex Roffenſ. viii. Kal. Maij.	ROMANVS 2. epiſc.
13		15		625	9	2	
14		16		626	10	3	
15		17		627	11	4	

Orient. Saxonum. Reges.	Episc. Lond.	Ori.Angl. Reges.	Occid. Saxon. Reges.	Merciorum. Reges.	Northanhymbr. Reges.	Archiepisc. Ebor.
			1 CEOLWLFVS, al. Ceulfus.		6	
			2		7	
			3		8	
			4		9	
			5		10	
			6		11	
	MELLITVS primus Londonensis antistes.		7		12	
			8		13	
			9		14	
			10		15	
			11		16	
			12		17	
			13		18	
			14		19	
			1 CINEGISLVS, al. Kinegilsus.		20	
			2		21	
			3 Quichelmus consors regni cum patre		22	
			4		23	
			5		24	
SEXREDVS, SEWARDVS, SIGEBERTVS fratres reg. 3.	Vacat sedes aliquammultos annos, ad quadraginta plus minus.		6		1 EDWINVS regũ potentissimorum inter Anglo-Saxonas 5.	
			7		2	
			8		3	
			9		4	
			10		5	
			11		6	
SIGEBERTVS Paruus, rex 4.			12		7	
		EORPWALDVS rex 2.	13		8	
			14		9	PAVLINVS primus Eboracensis antistes.
			15	1 PENDA strenuus primus rex Merciorũ.	10	
			16	2	11	

Anni Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Francorum	Anni Christi.	Cantuariorum. Reges.	Pontifices Cantuarient.	Rotfenses.	Orient. Reges.
1		18		628	12	1 Honorius iv. Idus nouemb.		
2		19		629	13	2		
3		20		630	14	3		
4		21		631	15	4		
5		22	Dagobertus rex 11	632	16	5		
6		23		633	17	6		
7		24		634	18	7	Paulinus 3. ex Archiepisc. Eborac.	
8		25		635	19	8		
9		26		636	20	9		
10	Severinus p. 72. Kal. Iun.	27		637	21	10		
11	Ioannes IV. p. 73. viii Kal. Ian.	28		638	22	11		
12		29		639	23	12		
13	Theodorus, p. 74. vi. K. Dec.	30		640	24	13		
14		Constantinus. Heraclionas. Constans.		641	1 Ercombertus.	14		
15		1		642	2	15		
1		2		643	3	16		
2		3		644	4	17	Ithamarus episc. 4.	
3		4		645	5	18		
4		5	Clodoveus [illegible]	646	6	19		
5	Martinus, p. 75. prid. non. Iul.	6		647	7	20		
6		7		648	8	21		Sigebertus bonus c. h. t. rex 5.
7		8		649	9	22		
8		9		650	10	23		
9		10		651	11	24		
10		11		652	12	25		
11		12		653	13	26		
12	Eugenius, p. 76. iiii. Id. Aug.	13		654	14	*Vacat.*		
13		14		655	15	1 Deusdedit.		
14		15		656	16	2	Damianus episc. 5	
15	Vitalianus, p. 77. iii K. Aug.	16		657	17	3		

Saxon. Episc. Lond.	Orient. Angl. Reges.	Episc.	Occid. Saxon. Reges.	Episc.	Merciorum. Reges.	Episc. hoc est Lichfeld.	Northanhymbrorum. Reges.	Episcopi. Eborac.	Lindissarnens.
Vacat sedes.			17		3		12		
			18		4		13		
			19		5		14		
			20		6		15		
			21		7		16		
			22		8		17		
			23		9		1 Oswaldvs, regū potentissimorū inter Anglo-Saxonas sextus	Vacat sedes Ebor. aliquot annos discedēte Paulino.	
			24	Birinvs primus episc. sedit Dorcacestriæ.	10		2		Aidanvs 1. Lindissarnensium episc.
	Sigebertvs rex 3.	Felix Burgundus: primus Orient. Angl. episc.	25		11		3		
			26		12		4		
	Egricvs rex 4. c.h.t.		27		13		5		
			28		14		6		
			29		15		7		
			30		16		8		
	Anna rex 5. c.h.t.		31		17		9		
			1 Kenewalkevs		18		1 Oswevs regum potentissimorum inter Angl.-Saxonas septimus.		
			2		19		2		
			3		20		3		
			4		21		4		
			5		22		5		
		Thomas episc. 2.	6		23		6		
			7		24		7		
			8	Agilbertvs sedit Dorcacestriæ, episc. 2.	25		8		
			9		26		9		
			10		27		10		Finanvs episc. 2.
		Bonifacivs episc. 3. qui & Bergilsus.	11		28		11		
	Æthelhervs r. 6.		12		29		12		
			13		30		13		
	Æthelwaldvs rex 7.		14		1 Peada & Oswij duces.	Diuma primus episc. Mediterraneorum Anglorum, Lindissarorum simul & Merciorum.	14		
			15		2		15		

Anni indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reg. Francorum.	Anni Chri.	Cantuariensium Reges.	Pontifices. Cantuar.	Rof.	Oriental. Saxon. Reges.	Episcopi London.	Orient. Anglorum. Reges.	Pontific.
1		17		658	18	4			CEDDVS episc. 2.		
2		18		659	19	5					
3		19		660	20	6					
4		20		661	21	7		SWITHELMVS rex 6. circa haec tem.			
5		21		662	22	8					
6		22	CLOTHARIVS 3. rex 13.	663	23	9					
7		23		664	24	10		SIGHERVS & SEBBA reg. 7. circa haec temp.		ALDVLFVS rex 8.	
8		24		665	1 EGBERTVS.	*Vacat.*					
9		25		666	2				WINA ep. 3. ex Wint.		
10		26		667	3						
11		27	CHILDERICVS 2. rex 14.	668	4	1 THEODORVS.					
12		1 CONSTANTINVS.		669	5	2	PVTTA episc. 6.				
13		2		670	6	3					BISI. episc. 4.
14		3		671	7	4					Dommocen-si. Helmhamen-si.
15	ADEODATVS p. 78. 3. Id. Apr.	4		672	8	5					
1		5		673	9	6					ÆCCA. BEADWINVS.
2		6		674	1 LOTHARIVS.	7					
3		7		675	2	8			ERKENWALDVS episc. 4.		
4	DONVS al. DOMNIO. p. 79. iv. Non. Nouemb.	8		676	3	9					
5		9		677	4	10	QVICHELMVS episc. 7.				
6		10		678	5	11					
7	AGATHO p. 80. vi. Id. Iul.	11		679	6	12					
8		12	THEODORICVS rex 15.	680	7	13					
9	Concilium Constantinopolit. iii.	13		681	8	14	GEBMVNDVS ep. 8.				
10	LEO 2. p. 81. iv. Id. Aug.	14		682	9	15				ELWOLDVS al. Elfwaldus rex 9. c. h. temp.	
11		15		683	10	16					
12	BENEDICTVS 2. p. 82. 13. Kl. Iul.	16		684	11	17					
13	IOANNES 5. p. 83. 6. Kal. Aug.	17		685	12	18					
14	CONON p. 84. [illegible] in schism.	1 IVSTINIANVS Iunior.		686	1 EDRICVS.	19					
15	[illegible] p. 8[illegible] [illegible] in schism.	2		687	2	20					

Occidental. Reges.	Saxonum. Episcopi Winton.	Ep. Austr. Saxonum. Selesciens.	Merciorum, Reges.	Merciorum, Episcopi.	Lindissens. vel Lindisfarorū epis	Ep. Wicciorum, i. Wigornenses.	Herefordēses.	Northanhymbrorum. Reges.	Episcopi. Eboracens.	Episcopi. Lindisfarn.	(denses. Haugustal
16			3	CELLA c. h. tem. 2. ep.				16			
17			1 WVLFHERVS.					17			
18	WINA Wintoniæ sedit, ep. 3.		2	TRVMHERVS ep. 3. circa h. tem.				18			
19			3					19		COLMANNVS ep. 3.	
20			4					20			
21			5		Cùm omnes episcopi Merciorum vsque ad Sexwlfum etiam Mediterraneorum Anglorum & Lindisfarorum præsulatum tenuissent, ann. 678. datus est Lindesfarorum prouinciæ proprius episcopus, qui sedem habuit Sidnacestræ.			21			
22			6					22		TVDA episc. 4.	
23			7	IARVMMANNVS ep. 4. c. h. t.				23			
24			8					24	CEADDA totius Northanhymbriæ antistes episcopus Ebor. 2.		
25			9					25			
26			10					26			
27			11	CEADDA ep. 5. ex episcopo Ebor. sedit Lichfeldiæ.				27	WILFRIDVS episcopus Northanhymbrorum omnium, episcopus Ebor. 3.		
28	LEVTHERIVS ep. 4.		12					28			
29			13					1 BOFRIDVS.			
30			14	WINFRIDVS ep. 6.				2			
31			15					3			
1 SEXBVRGA.			16					4			
1 ESCWINVS.			1 AETHELREDVS, al. [illegible]					5			
2			2	SEXWLFVS ep. 7.				6			
1 KENTWINVS	HEDDA ep. 5		3					7			
2			4		EDHEDVS ep. 1.			8	BOSA, pulso *Wilfrido* Ebor. ep. 4.	BATA Lindisfarnensis quintus, & Haugustaldensis primus.	
3			5		ÆTHELWINVS ep. 2.			9			
4			6			BOSELVS primus Wicciorum episc.	PVTTA primus episc.	10		*Bata* Lindisfarnensis tantùm.	TVMBERTVS Haugust ep. 1.
5		WILFRIDVS Northumb. pulsus ep. 1.	7					11			
6			8					12			
7			9					13			
8			10					14			
9			11					15		CVTHBERTVS ep. 6.	BATA ex Lindisfarn.
1 CEDWALLA.		HEDDA, (qui & Winton) ep. 2.	12					1 ALFRIDVS.			IOANNES ep. 3.
2			13					2	*Wilfridus* restitutus, pulsis *Bosa* & *Ioanne* totam Northanhymbriam rexit, mortuo etiam *Cuthberto*.		

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reg. Francorum.	Anni Chri.	Cantuariatum Reges.	Pontifices. Cantuar.	Rof.	Oriental. Saxon. Reges.	Episcopi London.	Orient. Anglorum. Reges.	Pontific. Domocens.	Helmam.	Occid. Reges.
1		3		688	Reges dubij vel externi.	21							1 INA.
2		4		689		22							2
3		5		690		*Vacat.*				BEORNA rex 10. circa haec temp.			3
4		6		691									4
5		7		692									5
6		8		693	1 WITHREDVS.	1 BERTVALDVS	TOBIAS ep. 9						6
7		9	CLODOVEVS 3. rex 16.	694	2	2		SIGEHARDVS & SENFREDVS reg. 8.					7
8		10		695	3	3							8
9		1 LEONTIVS.		696	4	4					[illegible]	NORTBERTVS.	9
10		2		697	5	5			VALDHERVS ep. 5. circa h. tem.				10
11		3	CHILDEBERTVS 3. rex 17.	698	6	6							11
12		1 TIBERIVS APSIMARVS		699	7	7							12
13		2		700	8	8							13
14	IOANNES 6. p. 86. 6. Kal. Nou.	3		701	9	9		OFFA rex 9. circa h. tem.					14
15		4		702	10	10							15
1		5		703	11	11							16
2		6		704	12	12							17
3	IOANNES 7. p. 87. Kal. Mart.	7		705	13	13							18
4		1 IVSTINIANVS Iunior iterũ		706	14	14							19
5	SISINNIVS. p. 88.	2		707	15	15							20
6	CONSTANTINVS p. 89.	3		708	16	16							21
7		4		709	17	17		SELREDVS rex 10.					22
8		5		710	18	18		2					23
9		6		711	19	19		3					24
10		1 PHILIPPICVS.		712	20	20		4					25
11		2		713	21	21		5					26
12		3		714	22	22		6		ETHELREDVS rex 11. c. h. t.			27
13		1 ARTEMIVS ANASTASIVS.		715	23	23		7	INGVALDVS ep. 6. circa h. tem.				28
14	GREGORIVS 2. p. 90. 12. Kal. A[illegible].	THEODOSIVS Adramytienus.	DAGOBERTVS 2. rex 18.	716	24	24		8					29
15		1 LEO Isauru.		717	25	25		9					30

Saxonum. Episcopi. Wint.	Shireburn.	Austr. Sax. Episc. Seleienses.	Merciorum. Reges	Episcopi. Merc. i. Lichfeld.	Lindisfenses.	Medit. Angl. i. Legecestrenses	Wigornenses.	Hereford.	Northanhymbrorum. Reges.	Episcopi. Eboracens.	Haugustald.	Lindisfarnens.
			14						3	*Wilfridus* vtrámq; parochiam rexit.		EADBERTVS ep.7.
			15						4			
			16						5			
			17					TORTHELVS c.h.t. ep.2.	6	BOSA iterum, pulso *Wilfrido.*	IOANNES iterum, pulso *Wilfrido.*	
			18	HEDDA ep.8.		WILFRIDVS pulsus Northumb. episcopatum Mediterraneorū Anglorum. i. Legecestrensem administrat. ep.1.	OSTFORVS ep.2.		7			
			19				EGWINVS ep.3		8			
			20						9			
			21						10			
			22						11			
			23						12			
			24						13			EADFRIDVS ep.8.
			25						14			
			26						15			
			27		EDGARVS ep. 3. c.h.t.				16			
			28	*Hedda* dicedente *Wilfrido* etiam Medit. Anglorum præsulatū regit. circa hæc temp.		Post discessum *Wilfridi* episcopatus Mediterraneorum Anglorum, hoc est, Legecestrensis vsque ad *Tatam* episcopum à Lichfeldensibus siue Merciorum episcopis administratus est.			17			
			29					TORTHERVS, ep.3. circa h.tem.	18			
			1 KENREDVS. i.e. *Conredus.*						19			
DANIEL e.6	ALDELMVS. 1. ep. Shireburnensis.	DANIEL (qui & Winton.) ep.3.	2						1 OSREDVS.	IOANNES ep.5. ex Haugustald.	*Wilfridus* reuocatus Haugustald. parochiam obtinet.	
			3						2			
			4						3			
			1 CEOLREDVS.						4			
			2						5		ACCA ep. 4.	
	FORTHERVS ep.2.		3						6			
		EADBERTVS. ep.4.	4						7			
			5						8			
			6						9			
			7						10			
			8						11			
			1 ÆTHELBALDVS 2. superbus.	ALDWINVS ep.9. Merc. & Medit. Angl.					1 KENREDVS			
			2				WILFRIDVS ep.4.		2			

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Francorum.	Anni Christi	Cantuariorum. Reges.	Pontifices Cant.	Pontifices Rof.	Orient. Saxo. Reg.	Episc. Lond.	Ori. Anglorum. Reges.	Pontifices Dommoc.	Pontifices Helmam.	Occid. Reges.
1		2		718	26	26		10					31
2		3		719	27	27		11					32
3		4		720	28	28		12			EADBERCTVS, al. Erdredus. circa h.t.	HADVLACVS, al. Heatholacus.	33
4		5		721	29	29		13					34
5		6	CHILPERICVS ii. rex 19.	722	30	30		14					35
6		7		723	31	31		15					36
7		8		724	32	22		16					37
8		9		725	33	33		17					38
9		10		726	1 EDBERTVS.	34		18					1 AETHELHARDVS, al. Adelardus.
10		11	THEODORICVS rex 30.	727	2	35	ALDWLFVS. episc. 10.	19					2
11		12		728	3	36		20					3
12		13		729	4	37		21					4
13		14		730	5	38		22					5
14	GREGORIVS iii. p.91. iii. Non. Mar.	15		731	6	1 TATWINVS.		23					6
15		16		732	7	2		24					7
1		17		733	8	3		25					8
2		18		734	9	Moritur iii. Kalend. Augusti.		26					9
3		19		735	10	1 NOTHELMVS.		27					10
4		20		736	11	2		28			CVTHWINVS. c.h.t.	ETHELFRIDVS.	11
5		21		737	12	3		29					12
6		22		738	13	4		30					13
7		23		739	14	5		31					14
8		24		740	15	1 CVTHBERTVS ex Herefor.	DVNNVS episc. 11.	32					1 CVTHREDVS.
9	ZACHARIAS p.92. Kal. Decemb.	1 CONSTANTINVS Copronymus.		741	16	2		33					2
10		2	CHILDERICVS stupidus rex 21.	742	17	3		34					3
11		3		743	18	4		35					4
12		4		74	19	5		36					5
13		5		745	20	6		37					6
14		6		746	21	7		38	EGWLFVS episc. 7.				7
15		7.		747	22	8		SWETHREDVS rex 11. & ultimus.			HEARDVLFVS Orient. Angl. episc. mentio est in concilio Cuthberti hoc anno celebrato.		8

Saxon. Episc. Wint.	Shireburn.	Austr. Sax. Ep. Selef.	Merciorum. Reges.	Episc. Lichfeld.	Lindeff.	Legecestr. siue Med. Angl.	Wigorn.	Hereford.	Northanhymbrorum. Reges.	Pontifices. Eborac.	Haugust.	Lindisf.	Cand. casae vel Witterneones.
			3					Walstodus, ep. 4 c.h.t.	1 Osricus.				
		Bolla, episc. 5. c.h.t.	4						2				
			5		Kinebertus ep. 4. c.h.t.				3				
			6						4	Wilfridus 2. episc. 6.		Aethelwoldus, episc. 9.	
			7						5				
			8						6				Pecthelmus, ep. 1. Candidae casae, al Wethernens.
			9						7				
			10						8				
			11						9				
			12						10				
		Vacat aliquot annos.	13						11				
			14						Ceolwlfus.				
			15						1				
			16						2				
			17						3				
		Sigga episc. 6.	18		Alwin, al. Alowiochus, ep. 5				4				
			19						5				
			20						6	Egbertus Archiepisc.			
			21					Cuthbertus episc. 5.	7				Frithewaldus, episc. 2.
	Herewaldus, ep. 3.		22	Witta.		Torta, ep. 2.			8				
			23						Eadbertus, al. Edbertus.				
			24						2		Frithbertus, episc. 5.		
			25						3			Kinewulfus, episc. 10	
			26					Podda, episc. 6.	4				
			27						5				
			28						6				
			29				Milredus ep. 5.		7				
Humfritus, al. Hunfritus, ep. 7.			30						8				
			31					Ecca, episc. 9. c.h.t.	9				
			32						10				

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores.	Reges Franc.	Anni Christi.	Cantuaritarum. Reges.	Pontifices Cantuar.	Pontifices Roffenses.	Episc. London.	Orient. Anglorum. Reges.	Pontifices Dommoc.	Pontifices Helmam.	Occid. Reges.
1		8		748	23	9						9
2		9		749	1 Aedilbertus, al. AEthelbertus.	10			Ethelbertus, al. Egelbrihthus, rex 12			10
3		10		750	2	11						11
4		11	Pipinus rex 22.	751	3	12						12
5	Steph. ii. p. 93. Stephanus iii. p. 94.	12		752	4	13						13
6		13		753	5	14						14
7		14		754	6	15		Wighedus episc. 8 c.h.t.				1 Sigebertus.
8		15		755	7	16						1 Kinewulfus.
9		16		756	8	17						2
10	Paulus p. 95. [illegible]	17		757	9	18						3
11		18		758	10	*Vacat.*						4
12		19		759	11	1 Bregwinus.						5
13		20		760	1 Alricus.	2						6
14		21		761	2	3		Eadberhtus, episc. 9. c.h.t.				7
15		22		762	3	1 Lainbertus, al. Lambrihtus.						8
1		23		763	4	2						9
2		24		764	5	3	Eardulfus, episc. 12. c.h.t.					10
3		25		765	6	4						11
4		26		766	7	5						12
5		27		767	8	6				Aldbertus.	Lanfertus c.h.t.	13
6	Stephanus iv. p. 96. non. August.	28		768	9	7		Eadgarus episc. 10. c.h.t.				14
7		29	Carolus Magnus rex 23.	769	10	8						15
8		30		770	11	9						16
9		31		771	12	10				Eglafus	Athelwulfus c.h.t.	17
10	Hadrianus p. 97. v. Id. Febr.	32		772	13	11						18
11		33		773	14	12		Kenwalkius, ep. 11. c.h.t.				19
12		34		774	15	13						20
13		35 Leo iv.		775	16	14	Deora, al. Diora, episc. 13 c.h.t.					21
14		1		776	17	15						22
15		2		777	18	16						23

Saxon. Episc. Wint.	Shireburn.	Austr. Sax. Ep. Selesf.	Merciorum. Reges.	Episc. Lichfeld.	Lindesf.	Legece.	Wigorn.	Hereford.	Northanhymbrorum. Reges.	Pontifices. Eborac.	Haugust.	Lindisf.	Candica.
			33						11				
			34						12				
			35						13				
			36	HEMELVS episc. 11. c.h.t.	ALDVLFVS episc. 6.				14				
			37					CEADDA, episc. 8. c.h.t.	15				
			38						16				
			39						17				
KINEWARDVS episc. 8.			40						18				
	AETHELMODVS. c.h.t.		41						19				
			1 BEORNREDVS.						20				
			1 OFFA.					ALDBERTVS, episc. 9 c.h.t.	1 OSVLFVS.				
			2						1 ETHELWALDVS MOLLO				
			3						2				
		ALVBERTVS, episc 7. c.h.t.	4						3				
			5						4				
			6						5				PECHTWINVS episc.
			7	CVTHFRIDVS, episc. 12.		EDBERTVS ep. [illegible]			6				
			8						1 ALREDVS				
			9						2		ALCMVNDVS, episc. 6.		
			10		CEOLWLFVS episc 7.				3	ETHELBERTVS, al. Albertus, ep. 8.			
			11						4				
			12					ESNA, episc. 16. c.h.t.	5				
			13						6				
			14						7				
			15						8				
			16	BERTVNVS, episc. 13. c.h.t.					9				
			17						1 ETHELREDVS, al. Ethelbertus.				
			18					CEOLMVNDVS, episc 11 c.h.t.	2				
			19				WERBEMVNDVS. episc 6.		3				
			20						4				AETHELBERTVS, episc 4.

Indict.	Summi Pontific.	Imperatores. Orientales.	Imperatores. Occidentales.	Reges Francorū.	Anni Chri.	Cantuariensium Reges.	Pontifices. Cantuar.	Pontifices. Rof.	Episcopi London.	Orient. Anglorum. Reges.	Pontifices. Dommocens.	Pontifices. Helmhams.	Occident. Reges.
1		3			778	19	17						24
2		4			779	20	18				EADBERDVS.	HVNFERTVS. circa hæc temp.	25
3		5 CONSTANTINVS Porphyrogenitus.			780	21	19						26
4		1			781	22	20						27
5		2			782	23	21						28
6		3			783	24	22						29
7		4			784	25	23		11 ADBALDVS ep. 12 circa h. temp.				1 BRITHRICVS.
8		5			785	26	24				ALHVNVS.	SIBBA. circa hæc temp.	2
9		6			786	27	25						3
10		7			787	28	26						4
11		8			788	29	27				TITFRIDVS.	ALHEARDVS. circa hæc temp.	5
12	Concilium Nicenū 2.	9			789	30	0						6
13		10			790	31	0	WEREMVNDVS ep. 14. circa h. temp.					7
14		11			791	32	1 ÆTHELARDVS.						8
15		12			792	33	2						9
1		13			793	34	3			Occiso Ethelberto ab Offa regnum Ori. Anglor. vnitum est regno Merciorum.			10
2		14			794	1 ÆDILBERTVS Pren.	4						11
3		15			795	2	5		HEATHOBERTVS ep. 13. chr.				12
4	LEO 3. Pont. 7. Kl. Iun.	16			796	3	6						13
5		17 IRENE Augusta.			797	1 CVTHREDVS	7						14
6		1			798	2	8						15
7		2			799	3	9						16
8		3			800	4	10						1 EGBERTVS octauus regum potentissimorum inter Anglosaxonas.
9		4	1 CAROLVS MAGNVS.		801	5	11						2
10		5	2		802	6	12	BEORNMODVS ep. 15.					3
11		1 NICEPHORVS.	3		803	7	13						4
12		2	4		804	8	1 WVLFREDVS.	BVRHRICVS ep. 16. post quē multos annos vacauit sedes.					5
13		3	5		805	1 BALDREDVS.	2						6
14		4	6		806	2	3						7
15		5	7		807	3	4						8

Saxonum. Episcopi. Winton.	Shireb.	Austral. Saxon. ep. Seles.	Merciorum. Reges.	Episcopi. Lichfel.	Lindiss.	Legecest.	Wigorn.	Herefor.	Northanhymbrorum. Reges.	Pontifices. Eborac.	Haugust.	Lindisf.	Cand. casa.
	DENEFRITH ep.5.c.h.t.		21						1 ALFWOLDVS.				
			22				TILHERVS ep. 7.		2			HIGBALDVS ep. 11.	
ÆTHELHARDVS ep.9.c.h.t.			23	HIGBERTVS ep. 14.c.h.t.					3	EANBALD 1.ep.9.	TILHERVS ep. 7.		
			24						4				
			25				EATHOREDVS ep.8.		5				
			26					VTELLVS ep. 12 chr.	6				
			27		VNWONA ep. [illegible]				7				
			28						8				
			29		EALDVLFVS ep.[illegible]				9				
			30		Post quem credibile est vacasse episcopatum aliquot annos: proximus enim successor fuit ann. 871.				10				
			31					WVLFHARD ep.13.c.h.t.	11				
			32				DENEBERT ep.9 c.h.t.		1 OSREDVS.		ALCHELBERTVS ex Witernensi ep.8.		
		OSA ep. 8. al. *Bosa.*	33	ALDVLFVS ep. [illegible] pallium [illegible]					1 *Ethelredus* iterum.				BEADWVLFVS ep. 5. & vltimus Witernensium.
EGBALDVS ep.10.			34						2				
			35						3				
			36						4				
			37						*Ethelredus* [illegible] Kal. Maii interfecto fratrem accepit regnum Northumbrorum, quod post interregnum 33. annorū occupauit Egbertus rex Westsax. ann. 827. nominatur tamen etiam postea quidam reguli Northumbrorū Danicis temporibus.				
DVDDA ep.11. circa hæc temp.			38										
			1 EGFERTVS.							EANBALD 2.ep.10.			
KINEBERTVS ep.12. circa h.tem.			1 KENVLFVS.								HEARDRED ep.9.		
	WIBERTVS ep.6. c.hæc tem.		2										
			3										
			4								EANBERT ep.10		
			5										
			6										
			7									EGBERTVS ep. 12.	
			8										
			9										
			10										
			11			WERENBERTVS ep.5.c.h.t.							

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Imperatores. Occident.	Reges Francorum	Reges. Occident. Saxonum.	Reges. Merciorum.	Anni Chri.	Cantuaritarum. Reges.	Cantuaritarum. Pontifices Cantuar.	Episcopi London.	Epis. Ori. Angl. Domoc.	Epis. Ori. Angl. Helmhaem.
[illegible]		6	8		9	12	808	4	5		WEREMVNDVS. c.h.s.	
[illegible]		7	9		10	13	809	5	6			
3		8	10		11	14	810	6	7			
4		STAVRATIVS. MICHAEL Rancaues.	11		12	15	811	7	8			
5			12		13	16	812	8	9			
6		1 LEO Armenus.	13		14	17	813	9	10	OSMVNDVS. ep. 14. c.h.s.		
7		2	1 LVDOVICVS Pius.	LVDOVICVS Pius rex 24.	15	18	814	10	11			
8		3	2		16	19	815	11	12			
9	STEPHANVS. 5. p. 99. 5. No. Iul	4	3		17	20	816	12	13			
10	PASCHALIS. p. 100. 5. Kal. Febr.	5	4		18	21	817	13	14			
11		6	5		19	22	818	14	15			HVMBRITHVS. c.h.s.
12		7	6		20	KENELMVS. CEOLVLFVS.	819	15	16			
13		8	7		21	1	820	16	17			
14		1 MICHAEL Traulus.	8		22	1 BEORNVLFVS.	821	17	18			
15		2	9		23	2	822	18	19			
1		3	10		24	3	823	Finis regni Cantuaritarum.	20			
[illegible]	EVGENIVS. 2. p. 101. [illegible]	4	11		25	1 LVDECANVS.	824		21		WILREDVS.	
3		5	12		26	2	825		22		Post hos episcopos vsque ad tempora Edwini regis defecerunt episcopi in Eastanglia.	
[illegible]		6	13		27	1 WITLAFVS. al. Wiglafus.	826		23			
[illegible]	VALENTINVS. p. 102. 19. Kal. Ian.	7	14		28	2	827		24			
[illegible]	GREGORIVS 4. p. 103. 7. Kal. Febr.	8	15		29	3	828	Finitur regnum Orientalium Saxonũ, Westsaxonicóque vnitur.	25			
[illegible]		9 THEOPHILVS.	16		30	4	829		FEOLOGILDVS. al. Theolgildus.			
[illegible]		1	17		31	5	830		1 CEOLNOTHVS.			
[illegible]		2	18		32	6	831		2			
[illegible]		3	19		33	7	832		3			
1		4	20		34	8	833		4			
2		5	21		35	9	834		5			
3		6	22		36	10	835		6	ÆTHELNOTHVS ep. 15. c.h.s.		
4		7	23		37	11	836		7			
5		8	24		1 ÆTHELWVLFVS. al. Athulfus.	12	837		8			

Episcopi Winton.	Episcopi Shireburn.	Austral. Saxon. Ep. Sel.	Episcopi Lichfeld.	Lindissenses.	Legecestrenses.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracenses.	Haugustald.	Lindisfarnenses.
ALMVNDVS. ep.13. circa h. tem.										
							BEONNA ep.14.c.h.t.			
									TIDFERTVS.ep.11. & vltimus c. hæc temp.	
								WVLFSIVS. ep.11 c hæc temp.		
WIGHTEN, ep. 14.c.h.t.			HEREWINVS, ep.16. circa h. tem.		RETHVNVS, ep.6. circa h. tem.					
		GISELHERVS. ep.9.c.h.t.								
	ALSTANVS. aliás *Ealstanus* & *Alfstanus* ep.7.									
										BATHOREDVS, aliás *Heathoredus* ep 12.
						HEABERTVS, aliás *Eadbertus* episc. 10.				
HEREFRIDVS, ep.15. circa h. tem.										
										EGREDVS. episc. 14.
							EADVLFVS. ep.15. circa h. temp.			
EADMVNDVS. ep.16.										
HELMSTANVS, ep.17. circa h. temp.										
								WVLFSIVS. ep.11.c. hæc temp.		
			ÆTHELWALDVS ep.17. c.h.t.							

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores. Oriental.	Occident.	Reges Francor.	Reges. Occid. Saxon.	Mercior.	Orient. Angl.	Anni Christi.	Cantuar.	PONTI London.
1		9	25		2	13		838	9	CEOLBERTVS episc. 16. c.h.t.
2		10	26		3	1 BERTWVLFVS.		839	10	
3		11	1 LOTHARIVS.	CAROLVS CALVVS rex 25.	4	2		840	11	
4		12	2		5	3		841	12	CEORWVLFVS episc. 17. c.h.t.
5		1 MICHAEL iii.	3		6	4		842	13	
6		2	4		7	5		843	14	
7	SERGIVS ii. p. 104. iv. Id. Feb.	3	5		8	6		844	15	
8		4	6		9	7		845	16	
9		5	7		10	8		846	17	
10	LEO iv. p. 105. Prid. Id. Apr.	6	8		11	9		847	18	
11		7	9		12	10		848	19	
12		8	10		13	11		849	20	
13		9	11		14	12		850	21	
14		10	12		15	13		851	22	
15		11	13		16	1 BVRREDVS.		852	23	
1		12	14		17	2		853	24	
2		13	15		18	3		854	25	SWITHVLFVS episc. 18. c.h.t.
3	BENEDICTVS iii. p. 106 Anastasius in schism.	14	16		19	4	S. EDMVNDVS regnat in Estanglis.	855	26	
4		15	1 LVDOVICVS. ii.		20	5		856	27	
5		16	2		1 AETHELBALDVS.	6		857	28	
6	NICOLAVS i. p. 107. viij. K. Maij.	17	3		2	7		858	29	
7		18	4		3	8		859	30	
8		19	5		4	9		860	31	
9		20	6		5	10		861	32	
10		21	7		1 AETHELBERTVS.	11		862	33	
11		22	8		2	12		863	34	HEASTANVS episc. 19. c.h.t.
12		23	9		3	13		864	35	
13		24	10		4	14		865	36	
14		25	11		5	15		866	37	
15	HADRIANVS ii. p. 108. 9. Kal. Dec.	1 BASILIVS Maced.	12		1 AETHELREDVS.	16		867	38	

Winton.	Shireburn.	Selefeien.	Lichfeld.	Lindiffen.	Legeceftr.	Wigorn.	Hereford.	Eboracenfes.	Lindiffarn.
SWITHVNVS ep. 18.									
								WIMVNDVS, al. Wigmundus, epifc. 12. c. h. t.	
		TOTA epifc. 10. c. h. t.							
			HVMBERTVS ep. 18. c. h. t.						EGBERTVS epifc. 15.
						ALHWINVS, al. Alhunus, epifc. 11.			
							CVTHWVLFVS, epifc. 16. c. h. t.		
								WVLFHERVS epifc. 13.	EARDVLFVS ep. 16.
					ALDREDVS epifc. 7.				
ALFRETHVS epifc. 19.									
			KINEBERTVS ep. 19.						

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occid.	Reges. Francorum.	Reges. Occident. Saxo.	Merciorum.	Anni Christi.	Cantuar.	PONTI London.
1		2	13		2	17	868	39	
2	Conciliū Constantinopol.iv.	3	14		3	18	869	40	
3		4	15		4 S.Edmundus rex Orien. Angl. martyrio affectus.	19	870	41	WVLFSIVS episc.20.c.h.e.
4		5	16		5	20	871	1 AETHEREDVS.	
5	IOANNES viii.p. 109.xix.Kl.Ian.	6	17		1 ALFREDVS, al. Aelfridus & Aluredus.	21	872	2	
6		7	18		2	22	873	3	
7		8	19		3	CEOLWLFVS quondā Burhredi minister, sub quo regnum Merciorū omninò emarcuit.	874	4	
8		9	20		4		875	5	
9		10	1 CAROLVS calvus.		5		876	6	
10		11	2		6		877	7	
11		12	1 LVDOVICVS Balbus.	LVDOVICVS Balbus rex 26.	7		878	8	AETHELWARDVS episc.21.c.h.e.
12		13	1 CAROLVS crassus.		8		879	9	
13		14	2		9		880	10	
14		15	3	LVDOVICVS & CAROLOMANNVS reg.27.	10		881	11	
15	MARINVS p. 110 xiiii.Kl.Ian.	16	4		11		882	12	
1		17	5		12		883	13	
2	HADRIANVS iii.p 111.xii. Kl.Feb.	18	6		13		884	14	
3	STEPHANVS vi.p. 112.iii. Id.Maij.	19	7		14		885	15	
4		1 LEO VI. Porphyrogenitus.	8	CAROLVS crassus rex 28.	15		886	16	EALHSTANVS episc.22.c.h.e.
5		2	9 ARNVLFVS.		16		887	17	
6		3	1		17		888	18	
7		4	2		18		889	1 PLEGMVNDVS.	
8		5	3		19		890	2	
9	FORMOSVS p.113.vi Kalen. Iunij, Sergius iij.in schism.	6	4	ODO rex 29.	20		891	3	
10		7	5		21		892	4	
11		8	6		22		893	5	
12		9	7		23		894	6	
13	BONIFACIVS vi.p 114.xvi. Kl.Ian.	10	8		24		895	7	
14	STEPHANVS vii.p.115.	11	9		25		896	8	
15	ROMANVS p.116. THEODORVS p.117. IOANN.ix.p.118.	12	10		26		897	9	

Winton.	Shireburn.	Selesien.	Lichfeld.	Lindiss.	Legecestr.	Wigorn.	Hereford.	Eborac.	Lindisfarn.
	BADMVNDVS, al. Heamundus & Hamundus episc. 8.						MVCELLVS episc. 17. c.h.t.		
	ÆTHELHEADVS episc. 9.		TVNBRITHVS episc. 10.	BRINTREDVS episc. 9. & vltimus Lindisfarorum, seu Sidnacestrensis.		WEREFRITHVS episc. 13.			
		WINTVNVS, episc. 11. c.h.t.	Tunbritho successum est anno 928. vt credibile sit aliquot annos episcopatum vacasse.		CEOLREDVS ep. 8. & vltimus Legecestrensis.				
DVNBERTVS ep. 10. c.h.t.	ALPSIVS ep. 10. c.h.t.								
DENEWVLFVS ep. 11. c.h.t.	ASSERIVS ep. 11. c.h.t.								
	SWITHELMVS, al. Sigelmus, episc. 12.								
							DEORLAFVS ep. 18. c.h.t.		
	ÆTHELWARDVS episc. 13. c.h.t.								
		ÆTHELVLFVS episc. 12. c.h.t.							
						WILFERTHVS episc. 15. c.h.t.			
								AETHELBALDVS episc. 14.	

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orientales.	Occident.	Reges Francorum.	Anglorum Reges.	Anni Christi.	Cantuar.	Pontifices London.	Winton.
1	Sergius 3. in scholam.	13	11		27	898	10		
2	BENEDICTVS iv. p.119. viii. Kal. Octob.	14	12		28	899	11		Vacat aliquot annos.
3		15	1 LVDOVICVS iv.		29	900	12	THEODREDVS ep.23.	
4		16	2	CAROLVS Simplex rex 30.	1 EDWARDVS Senior.	901	13		
5		17	3		2	902	14		
6	LEO v. p.120. (p.121. CHRISTOPHORVS SERGIVS iii. p. 122.	18	4		3	903	15		
7		19	5		4	904	16		
8		20	6		5	905	17		
9		21	7		6	906	18		FRITHESTANVS ep.22.
10		22	8		7	907	19		
11		23 ALEXANDER.	9		8	908	20		
12		1 CONSTANTINVS viii. Porphyrogenitus.	10		9	909	21		
13		2	11		10	910	22		
14	ANASTASIVS iii. p.123. xvii. Kal. Maij.	3	12		11	911	23		
15		4	1 CVNRADVS.		12	912	24		
1	LANDO. p. 124.	5	2		13	913	25		
2	IOANNES x. p.125. iv. Kal. Febr.	6	3		14	914	26		
3		7	4		15	915	1 ATHELMVS.		
4		8	5		16	916	2		
5		9	6		17	917	3		
6		10	7		18	918	4		
7		11	1 HENRICVS Auceps.		19	919	5		
8		12	2		20	920	6		
9		13	3		21	921	7		
10		14	4		22	922	8	WVLSTANVS ep.24. circa h. temp.	
11		15	5		23	923	9		
12		16	6		1 ÆTHELSTANVS.	924	1 WVLFHELMVS.		
13		17	7		2	925	2		
14		18	8		3	926	3		
15		19	9	RODVLPHVS Burgūdus rex, 31.	4	927	4		

Anglorum. Shireburn.	Wiltunenses.	Wellenses.	Cridiatonenses.	Selesiens.	Lichfeld.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracenses.	Lindisfarnenses.
Vacat aliquot annos.	Wiltunenses, qui & Sunnunguenses Ramesburiæ sederunt.								CVTHBARDVS ep.17.
WERSTANVS ep.14.	ÆTHELSTANVS ep.1.	ÆTHELMVS al. Athelmus ep.1.	EALDVLPVS ep.1.	BERNEGVS ep.13.					
							CINEMVNDVS ep.19.c.h.t.		
						ÆTHELHVNVS ep.14.			HILREDVS al. Tilredus ep.18.
		WVLPHELMVS ep.2.							
ÆTHELBALDVS ep.15.									
	ODO ep.2.								
								REDEWARDVS al. Redewaldus ep.15.c.h.t.	
		ÆLFEAGVS ep.3.		CENREDVS ep.14. c.h.t.					

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occident.	Reges Francorum	Reges Anglorum.	Anni Christi.	Cantuar.	London.	Helmham.	Pontifices Winton.
1	LEO vi. p. 126. STEPHANVS vii. p. 127.	20	10		5	928	5			
2		21	11	LVDOVICVS vltramarin. rex 32.	6	929	6			
3	IOANNES xi. p. 128. iii. Id. Decemb.	22	12		7	930	7			
4		23	13		8	931	8			
5		24	14		9	932	9			BIRNSTANVS ep. 23.
6		25	15		10	933	10			
7		26	16		11	934	I ODO			
8	LEO. vii. p. 129. vi. Kal. Nouemb.	27	17		12	935	2			ÆLFEAGVS ep. 24.
9		28	I OTHO Magnus.		13	936	3			
10		29	2		14	937	4			
11		30	3		15	938	5			
12	STEPHANVS ix. p. 130. vii. Id. Iunij.	31	4		16	939	6			
13		32	5		I EADMVNDVS.	940	7			
14		33	6		2	941	8	BRIHTHELM ep. 25. c.h.t.		
15	MARINVS ii. p. 131. Kal. Nouemb.	34	7		3	942	9			
1		35	8		4	943	10			
2		36	9		5	944	11			
3		37	10		6	945	12			
4	AGAPETVS ii. p. 132. xv. Kal. Iunij.	38	11		I EDREDVS.	946	13			
5		39	12		2	947	14			
6		40	13		3	948	15			
7		41	14		4	949	16			
8		42	15		5	950	17			
9		43	16		6	951	18			ALFSIVS ep. 25. alias *Ællfsi* [illegible].
10		44	17		7	952	19			
11		45	18		8	953	20			
12		46	19		9	954	21			
13		47	20		I EDWIVS.	955	22		ATHVLFVS.	
14	IOANNES. xii. p. 133 v. Id. Ian.	48	21	LOTHARIVS. rex 33.	2	956	23			
15		49	22		3	957	24			

Anglorum.

Shireburn.	Wiltunenses.	Wellenses.	Cridiatonenses.	Selesiens.	Lichfeld.	Dorcacestrenses.	Wigornenses.	Herefordenses.	Eboracenses.	Lindisfarnenses.
					ÆLLA ep.21.			EADGARVS ep. 10. c.h.t.		WIGREDVS al. Wilfredus ep.19.
							KINEWOLDVS ep.15.			
			ÆTHELGARVS ep.2.							
ALFREDVS ep. 16.c.h.t.	OSVLFVS ep.3.									
					ÆLFGARVS ep.22. circa h.temp.					
									WVLSTANVS ep.16. c.h.t.	
		WVLFHELMVS ep.4. c.h.t.		GVTHEARDVS ep 14.c.h.t.						
										VHTREDVS ep.20. SEXHELMVS ep.21.
										ALDREDVS ep.22.
								TIDHELMVS ep.21. circa h.temp.		
						LEOVINVS c.h.t. qui parochias Lindissensem & Legecestrensem coniunxit, sedemque episcopalem primus vt opinor, in Dorcacestram transtulit.				
			ALFWOLDVS ep.3.		KINSIVS ep.23.c.h.t.					
									OSKITELLVS ep.17.	
							DVNSTANVS ep.16.			

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores. Oriental.	Occident.	Reges. Francor.	Anglorum	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	PONTI Helmamen.
1		50	23		4	958	0		DVNSTANVS ep.26.	
2		51	24		1 EADGARVS.	959	1 S. DVNSTANVS.		AELFSTANVS ep.27.	
3		52	25		2	960	2			
4		53	26		3	961	3			
5		54	27		4	962	4			ALFRICVS c.h.t.
6	LEO viij. p.134. Benedictus v. in schism.	1 ROMANVS iij.	28		5	963	5			
7		1 NICEPHORVS Phocas.	29		6	964	6			
8	IOANNES xiij. p. 135. vi. No. Oct.	2	30		7	965	7			
9		3	31		8	966	8			
10		4	32		9	967	9			THEODREDVS.
11		5	33		10	968	10			
12		6	34		11	969	11			
13		7	35		12	970	12			
14		1 IOANNES Zimisces.	36		13	971	13			
15	DONVS p.136. BENEDICTVS v. p. 137.	2	37		14	972	14			
1		3	1 OTHO iunior.		15	973	15			
2	BONIFACIVS vij. p.138.	4	2		16	974	16			
3	BENEDICTVS vi. p. 139 Kal. Iun.	5	3		1 EADWARDVS Martyr.	975	17			
4		6	4		2	976	18			THEODREDVS c.h.t.
5		1 BASILIVS iunior.	5		3	977	19			
6		2	6		4	978	20			
7		3	7		1 ETHELREDVS.	979	21			
8		4	8		2	980	22	ALSTANVS ep.17. c.h.t.		
9		5	9		3	981	23		WVLFSTANVS ep.28. c.h.t.	
10		6	10		4	982	24			
11		7	11		5	983	25			AETHELSTANVS. c.h.t.
12	IOANNES XIIIj. p. 140. xvij. kl. Aug.	8	1 OTHO tertius.		6	984	26			
13	IOANNES XV. p. 141. Kal. Aug.	9	2		7	985	27			
14		10	3		8	986	25			
15		11	4	LVDOVICVS V. rex 34.	9	987	29			

Winton.	Shireburn.	Wilton.	Wellenses.	Cridiatonenses.	Selesien.	Lichfeld.	Dorcacestrenses.	Wigorn.	Hereford.	Eborac.	Lindissar.
Brithelmvs ep.26.	Wlfivs, ep.17. c.h.t.		Brithelmvs, ep.5.								
					AElfredvs, ep.15.		AElnothvs, episc. Dorcace..r.2.	Oswaldvs episc.17.			
Aethelwoldvs. episc.27.											
						Winsivs, ep.24.c.h.t.					
	Alfwoldvs ep.18. c.h.t.						AEscwivs, al. Aeswius, c.h.t. episc.3.				
											Alfsivs episc 23.
									Wvlfhelmvs, episc.22. c.h.t.		
					Eadelmvs episc.16.						
		Alfstanvs episc.4. al. Elstanus.									
										Oswaldvs episc.18.	
			Kinewardvs, episc.6.	Sidemannvs, ep.4.							
						Aelfeagvs ep.25.c.h.t.					
	AEthelricvs, ep.19.			Alfricvs episc.5.							
					AEthelgarvs, episc.17.						
		Wvlfgarvs episc.5.									
Alfeagvs. episc.28.									Alfricvs, ep.23.c.h.t.		
			Sigarvs episc.7.								
	AEthelsivs ep.20. c.h.t.	Siricivs, ep.6.c.h.t.									

Indict.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Occid.	Reges. Franc.	Anglor.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	PONTI Helmam.
1		12	5	HVGO CAPETVS rex 35.	10	988	1 AETHELGARVS.			
2		13	6		11	989	2			
3		14	7		12	990	1 SIRICVS, al. Sigericus, Siericus, & Siricius.			
4		15	8		13	991	2			
5		16	9		14	992	3			
6		17	10		15	993	4			ALGARVS. c.h.t.
7		18	11		16	994	5			
8	IOANNES xvi. p.142. GREGORIVS V. p.143.	19	12		17	995	1 ALFRICVS.			
9	IOANNES xvii. in schism.	20	13		18	996	2			
10		21	14	ROBERTVS rex 36.	19	997	3			
11	SILVESTER ii. p.144. Kl. Nou.	22	15		20	998	4			
12		23	16		21	999	5			
13		24	17		22	1000	6			
14		25	1 HENRICVS iunior.		23	1001	7	GODWINVS senior, episc. 18. c.h.t.		
15		26	2		24	1002	8			
1	IOANNES xvii. p.145 IOANNES xviii. p.146	27	3		25	1003	9			
2		28	4		26	1004	10		ALFHVNVS, episc. 19. c.h.t.	
3		29	5		27	1005	11			
4		30	6		28	1006	1 AELFEAGVS ex Winton.			
5		31	7		29	1007	2			
6		32	8		30	1008	3			
7	SERGIVS iv. p.147. xv Kal. Sept.	33	9		31	1009	4			
8		34	10		32	1010	5			
9		35	11		33	1011	6			
10	BENEDICTVS vii. p.148.	36	12		34	1012	7			
11		37	13		35	1013	1 LIVINGVS, qui & Ethelstanus ex Wellens.			
12		38	14		36	1014	2			
13		39	15		37	1015	3			
14		40	16		1 EDMVNDVS ferreum latus.	1016	4		ALWIVS, episc. 20. c.h.t.	
15		41	17		1 CNVTO, al. Canutus.	1017	5			

PICES ANGLORVM

Wincon.	Shireburn.	Wilton.	Wellens.	Cridiatonenses.	Selesciens.	Lichfeld.	Dorcacestrens.	Wigorn.	Hereford.	Eborac.	Lindisfarn.
					ORDBRINTVS, ep.18.						
		ALFRICVS, episc.7.				GODWINVS ep.26.c.h.t.					ALDHVNVS, episc.24.
								ALDVLFVS, qui & Archiepisc. Ebor. episc.18.		ALDVLFVS ep.19.	
							AELFELMVS ep.4.c.h.t.				
				ALSWOLDVS ep.6. c.h.t.							Sedes episcopalis Dunelmum translata.
		BRITHWOLDVS, episc.8.									
			ALFWINVS episc.8.						ATHVLFVS, ep.24. c.h.t.		
	BRITHWINVS episc.21. c.h.t.										
								WVLSTANVS episc.19. qui & Archiepisc. Eborum.		WVLSTANVS ep.20.	
					AELMARVS c.h.t. ep.19.						
							EADNOTHVS, ep.5 c.h.t.				
KENVLFVS ep.29.											
ATHELWOLDVS episc.30.		LIVINGVS, ep.9.c.h.t.				LEOFGARVS, ep.27. c.h.t.					
	AELMARVS episc.22.			ALFWOLDVS ep.7. c.h.t.							
									AETHELSTANVS, ep.25.c.h.t.		
		AETHELWINVS, episc.10.									
ALFSIVS episc.31.											
							AETHERICVS, ep.6.				

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orient.	Imperatores. Occident.	Reges Francorum	Reges Anglorum.	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Pontifices Helmham.
1		42	18		2	1018	6			
2		43	19		3	1019	7			
3		44	20		4	1020	I ÆTHELNOTHVS al. Egelnothus.			
4		45	21		5	1021	2			ALDWINVS al. Alfwinus & Alwinus.
5		46	22		6	1022	3			
6		47	23		7	1023	4			
7	IOANNES xix. p.149 Prid. Kal. Mart.	48	I CVNRADVS Iunior.		8	1024	5			
8		49	2		9	1025	6			
9		50	3		10	1026	7			
10		I CONSTANTINVS x.	4		11	1027	8			
11		2	5		12	1028	9	GODWINVS Iunior ep.19.c.h.t.		ALFRICVS c.h.t.
12		3	6		13	1029	10			
13		I ROMANVS iv. Argyrus.	7		14	1030	11			
14		2	8	HENRICVS rex 37.	15	1031	12			
15	BENEDICTVS viii. p.150. iii. Id. Nou.	3	9		16	1032	13		ÆLFWARDVS ep.31. circa h.tem.	ALFRICVS circa hæc temp.
1		4	10		17	1033	14			
2		5	11		18	1034	15			
3		I MICHAEL iv. Paphlago.	12		19	1035	16			
4		2	13		I HAROLDVS.	1036	17			
5		3	14		2	1037	18			
6		4	15		3	1038	I EADSIVS.			
7		5	I HENRICVS Niger.		4	1039	2			
8		6	2		I HARDECNVTVS.	1040	3			
9		MICHAEL v. Calaphates.	3		2	1041	4			
10		I Zoe & Theodora. Constantinus Monomachus.	4		I EDWARDVS Confessor.	1042	5			
11		2	5		2	1043	6			
12		3	6		3	1044	7		ROBERTVS ep.32.	STIGANDVS.
13	Sylvest. iii. in schismate, GREGORIVS vi. p.151. Kal. Maij.	4	7		4	1045	8			
14		5	8		5	1046	9			
15	CLEMENS ii. p.152.	6	9		6	1047	10			AGELMARVS [illegible]

Anglorum.

Winton.	Shireburn.	Wiltunenses.	Wellenses.	Cridiatonenses.	Seleseiens.	Lichfeld.	Dorcaceſt.	Wigornenses.	Herefor.	Eboracens.	Dunelmenses.
					ÆTHELRICVS ep.20.						
	BRITHWINVS ep.23.c.h.t.										
				EADNOTHVS ep. 8. c.h.t		BRITHMARVS ep.28.c.h.t.					
								LEOFSIVS ep.20.		ALFRICVS Puttoc.ep.21.	EADMVNDVS ep.25.
			BIRHTWINVS ep.11.c.h.t.								
				LIVINGVS ep.9.							
ALFWINVS al. *Elwinus* ep.32.c.h.t.								BRIHTEAGVS ep.21.			
							EADNOTHVS ep.7.				
			BIRHTWIVS ep.12.					LIVINGVS ep.22.			
					GRIMKETELLVS ep.21.	WVLSIVS ep.29.					
	ÆLFWOLDVS ep.24. c.h.t.										
			DODECA Saxonicus ep.13.	*Liuingus* Cornubiensem præsulatum Cridiatonensi vniuit.							
		HEREMANNVS episc. 9 & vltimus, qui tunc episcopatum vniuit Shireburnensi.									
				LEOFRICVS ep.10. sedem transtulit ad Exoniam.				ALDREDVS ep.23.			
STIGANDVS ep.33.					HECA ep.22.						

Indictionum.	Summi Pontifices.	Imperatores. Orientales.	Occident.	Reges Francorum.	Reges Anglorum	Anni Christi.	Cantuar.	Roff.	London.	Pontifices Helmam.
1	DAMASVS ii. p. 153.	7	10		7	1048	11			
2	LEO ix. p. 154. Pr. Id. Feb.	8	11		8	1049	12			
3		9	12		9	1050	1 ROBERTVS ex London.			
4		10	13		10	1051	2		WILLIELMVS ep. 33.	
5		11	14		11	1052	3			
6		12	15		12	1053	1 STIGANDVS.			
7		13	16		13	1054	2			
8	VICTOR ii. p. 155. Id. Ap.	1 THEODORA.	17		14	1055	3			
9		2	18		15	1056	4			
10	STEPHANVS, x. p. 156.	1 MICHAEL Stratioticus.	1 HENRICVS iii. Senior.		16	1057	5			
11	NICOLAVS ii. p. 157. *Benedictus* in schism.	1 ISACIVS Comnenus.	2		17	1058	6	SIWARDVS ep. 20.		
12		2	3		18	1059	7			
13		1 CONSTANTINVS xi. Ducas.	4		19	1060	8			
14	ALEXANDER ii. p. 158. *Honorius* in schism.	2	5	PHILIPPVS rex 38.	20	1061	9			
15		3	6		21	1062	10			
1		4	7		22	1063	11			
2		5	8		23	1064	12			
3		6	9		24	1065	13			
4		7	10		HAROLDVS. WILLIELMVS Senior.	1066	14			

Anglorum.

Winton.	Shireburn.	Wellenses.	Cridiaton. siue Exon.	Selescienses.	Lichfeld.	Dorcacest.	Wigorn.	Hereford.	Eboracenses.	Dunelmenses.
										EDREDVS ep. 26.
						VLFVS ep.8.				ÆTHELRICVS al. *Agelricus* ep. 27. circa hæc temp.
									KINSIVS ep.22.	
						WVLFINVS ep.9.				
					LEOFWINVS ep.30.					
	HEREMANNVS ep. 15. e h.c. qui postea sedem transtulit ad Salisbiriam							LEOVEGARVS ep.26.		AGELWINVS ep.28.
								Vacat aliquot annos.		
		GISA aliàs *Gyso* ep.14.						WALTERVS ep.27.	ALDREDVS ex Wigornensi ep. 23.	
							WVLSTANVS ep.24.			

Digitized by Google

Digitized by

Digitized by Google

Digitized by Google